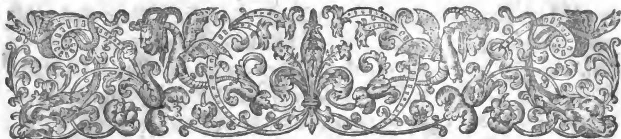

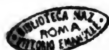

8_42_I.12
IHS
TOTVS DESIRABILIS. Cant.
LAMPADES EIVS LAMPADES IGNIS. Cant. C.
FORTIS VT MORS DILECTIO. Cant. C.
AMOR DIVINVS.
HYMENÆVS.
ECCLESIA CATHOLICA.
P. ANDREÆ
PINTI RAMIREZ,
VLYSIPONENSIS,
E SOCIETATE IESV,
Canticum Canticorum
SALOMONIS,
Dramatico tenore, Litterali allegoria,
tropologicis notis explicatum.
OPVS
Noua tantum explicatione contentum; vbi ad eorum,
quæ afferuntur, caussas, aut rectâ duceris,
aut coniecturâ induceris.
TOMVS VNVS,
Indicibus necessarijs clarus, nunc primùm editus.
CVM PRIVILEGIO.
Dom. Prof. Rom.
M. DC. XLII.
PROPHETIA
HISTORIA.
Roma
SVLAMITIS
SALOMON.
LVGDVNI,
Sumpt. Hæred. GABR. BOISSAT, &
LAVRENTII ANISSON.
Ex dono Laurentij Anisson

SANCTISSIMO PATRIARCHÆ IGNATIO:

Diuinorum congreſſuum myſtico Agonotheti: exercitiorum ſpiritualium benefico Munerario: Societatis Imperatoris IESV Duci præſtantiſſimo: natorum minimus, militum ignauiſſimus

D. C.

ORDET munus, quamuis opulentiâ graue, ni grauidum myſterio. Dicatis telis Marti, belligerum: muſicum plectris Phœbo ſacratis palpabant veteres. coronabant Venerem ſanguine, ſed illo roſeo: comebant Iunonem lacte, ſed liliato: illa perſtillantis vulneris, vberis iſta meminit perfluentis. Quid vana congero? mactatur Philiſthæorum donis arca, non tam auro, quàm indice pretioſis: admiſſis iam fulgentibus, immiſſis priùs fœdè, triumphum perennabat memor anathema. Litat Abelis agnus, cœleſtis ignis profluuio incineratus: diuinum ſcilicet Agnum referebat, qui ab ipsâ infantis Orbis cunâ ferebat iam ſepulchrum. Sic quæuis in vtrauis paginâ admittuntur vt propria, quibus de repræſentatione blanditiæ non venerint alienæ. En ergo tibi diuina Canticorum ænigmata enarro barbarus, quæ tu viuens adhuc, ſacratiſſime Pater, penetraſti cultiſſimus: quidni? expertus lectitabas, quorum expers ſcribo. Feliciſſima connubia, ab ardenti animâ tuâ, & ardentiore amante Chriſto inita, humilis admirator noſti, fruitor hilaris: & quidquid obſcuris lineis in hac Salomonis chartâ ſcriptum cernitur, id totum clariſſimis affectibus in tabulâ cordis tui cernebatur tranſcriptum: quod ibi caligabat, hîc adlucebat. mu-

nuſculum ſic noſtrum, accepto tibi muneri adblanditur. Sed quid elucubratiunculas noſtras, & has tenebricoſas defero iam Beato, cui adhuc in huius vitæ tenebris viatori, nox ipſa illuminatio fuerat ad delitias? imò & ideo, ô ſuauiſſime Pater, ô amor filij huius iucundiſſime! vt exhibitam mentis noſtræ miſeratus caliginem, & ſcriptorum, ſcribendis deinceps nouam impetres lucem, radios meliores: amantis donum mitto, ſed hamatum. Hoc ſi feceris, (quid autem non ſperem à parente piiſſimo faciundum?) honori cœleſtis lucernæ, Agni ſcilicet nitidiſſimi, vnde lux à te mihi conſequenda, ſedulus laborabo, ad cuius gloriam maiorem direxti cuncta: vt hilareſcas de filio eumdem ſcopum ſaltem intendente, quem intentum dexterrimè transfixiſti. Æternum iam gaudes, gaudeas: felix olim votum, felicior nunc ſupereſt gratulatio. Non. Februar. 1635.

ANDREAS PINTO.

DOCTIS

DOCTISSIMO
ET RELIGIOSISSIMO PATRI
ANDREÆ PINTO RAMIREZ,
E SOCIETATE IESV.

OPVS *tuum omnibus numeris absolutum, Vir Religiosissime, de immaculata Virginis conceptione, & doctissima tua in Cantica Commentaria, quæ ad me misisti, cùm legissem perlegi, in quibus ærarium tuæ doctrinæ doctissimum omnibus reserasti, vnde dites ingenia opulentiora: at quidni lætandum? imò mirandum vtilia, subtilia, recondita, noua, & profunda, neruoso venustè sermone contexta, sanctorum Patrum, & omnium ferè Theologorum arcanis respersa sententijs, cum humanarum pariter disciplinarum cognitione. Latebat hæc tua doctrina æternâ digna recommendatione, præ modestia tua: sed charitas quâ ardet in proximum, quæ non est otiosa, & agit non perperam, tot singulares labores nobis communicat. Perge, perge, vir doctissime, quòd si expensas times, habebis me rerum tuarum sollicitum curatorem: adest consanguineus tuus D. Emanuel Aluarus Pinto, & Ribera, vir generosus, quem nuper Monarcha Catholicus purpureo diui Iacobi ense insigniuit, & ob præclara merita dominio trium oppidorum insuper decorauit; vir est vt egregius, sic mihi amicissimus, qui te tuaque haud mediocri amore prosequitur, hunc adibo, quem, scio, tuo & meo nomine exorabo, vt labores eiusmodi suis expensis imprimendos curet; scias oportet, amice, quòd artuum vitali compagine dissoluta æternum viuitur ingenio. Vt viuas ita scribe, vt scribas viue. nam semper studiosos habebis lectores, & consanguineum ad expensas impressionis persoluendas generosum condonatorem. Vale. Matriti pridie Idus Octobris 1640.*

Tuus ex animo

AVGVSTINVS BARBOSA.

Facultas R. P. Prouincialis Societatis IESV *in Prouincia Castillana.*

EGo Ildefonsus del Caño, Præpositus Prouincialis Societatis IESV in Castillana Prouincia, potestate ad id mihi facta à Reuerendo admodum P. Mutio Vittelesco Præposito nostro Generali, facultatem facio, vt liber inscriptus, *Canticum Canticorum Salomonis*, &c. à P. ANDREA PINTO, nostræ Societatis, compositus, & eiusdem Societatis grauium doctorumque hominum iudicio approbatus, typis mandetur. In quorum fidem has litteras manu nostra subscriptas, & sigillo nostro munitas dedimus Vallisoleti, in Collegio S.P. Ignatij, vigesima 8. die Augusti anno Domini 1639.

ILDEFONSVS DEL CAÑO.

CENSVRA OPERIS.

NOs infrascripti testamur, nihil nobis in hoc Opere P. ANDREÆ PINTI RAMIREZ, è Societate IESV, prorsus occurrisse à bonis moribus, & Catholica fide, Theologorúmque placitis alienum. In cuius rei fidem hoc testimonium, manu nostra subscriptum, dedimus. Lugduni 10. Octobris 1641.

IOSEPH GIBALINVS, è Societate IESV.

CAROLVS DV LIEV, è Societate IESV.

Facultas R. P. Prouincialis Societatis IESV *in Prouincia Lugdunensi.*

EGo Ioannes Gayetus, Societatis IESV in Prouincia Lugdunensi Præpositus Prouincialis: Opus, quod inscribitur, *P. Pinti Ramirez, è Societate* IESV, *Canticum Canticorum Salomonis*, &c. trium Societatis eiusdem Theologorum iudicio probatum, iuxta priuilegium eidem Societati à Regibus Christianissimis Henrico III. 10. Maij 1583. Henrico IV. 20. Decembris 1606. & Ludouico XIII. nunc regnante, 14. Februarij 1611. concessum, quo Bibliopolis omnibus prohibetur, ne libros ab hominibus nostræ Societatis compositos, absque Superiorum eius permissione imprimant: Permitto Laurentio Anisson, Bibliopolæ Lugdunensi, vt ad decem proximos annos excudere, ac liberè diuendere possit. Datum Lugduni, 28. Octobris 1641.

IOANNES GAYETVS.

IMPRIMENDI FACVLTAS.

IOannes Claudius de Ville, in sacra Theologia Magister, in Ecclesia S. Crucis Custos, & D. D. Alphonsi Ludouici Duplessis de Richelieu, Eminentissimi Cardinalis ac Reuerendissimi Archiepiscopi Lugdunensis, Vicarius Generalis Substitutus: Opus inscriptum, *P. Pinti Ramirez Canticum Canticorum*, à Theologis visum & approbatum, in lucem edi facultatem concedimus. Lugduni die 30. Ianuarij 1642.

DE VILLE.

PERIOCHA
Notationum Tropologicarum.

In Canticum Canticorum.

§.1. SPIRITVS sanctus Cantor suauissimus: prouocatus, castis piæ musicæ accentibus blandè admodulatur. pag.183

§.2. Spiritus sanctus præfectus Cantorum, musicam docet, voces examinat. 184

§.3. Spiritus sanctus, benefico incantantis cantus veneficio homines allicit, dæmones alligat, leges stabilit. 186

CAPVT I.

*Vers.*2. §.1. Cur non adspiret terreno, qui cœlesti solamini suspirat. 188

§.2 Sic curre diuinum solamen assecuturus, vt quamuis non occurrat, proponas humano tibi neutiquam recurrendum. ibid.

*Vers.*4. §.1. Inuidia sibi carnifex: inferno dirior, cœlo cedit, ne id concedat aliis: suis nocens, ne prosit alienis. 190.

§.2. Culpa stultæ cuiusdam amentiæ conciliatrix. 192

§.3. Peccator obcæcato animo infelix traditur. 194

§.4. Et quo instrumento peccat, eodem punitur. 195

*Vers.*6. §.1. Virtutem dura fouent, vitiis blanda fauent. 197

§.2. Impij in Sanctorum perniciem coniurati. 199

§.3. Pestiferum huius coniurationis robur declaratur. 200

§.4. Omnibus insensibilibus peccator est ad culpam insensibilior. ibid.

§.5. Superbia Deum coarguere, & corrigere præsumit. 203

§.6. Peccator apud Deum & virtutes non ponit seruitium: nisi illud inuicem Deo, & virtutibus imponat. 205

§.7. Superior subditorum humeris onera commensuret. 296

*Vers.*8. §.1. Cœlestis est iustus, immo intellectuale quoddam cœlum: vnde Deo tabernaculum factum, dæmoni affectatum. 207

§.2. Correctionis asperitas suauitate temperetur. 210

§.3. Et pœna ipsa paternam etiam sapiat pietatem. 212

*Vers.*9. §.1. Iustus virtute pulcherrimus, pulchritudine potentissimus. 214

§. 2. Feruor prudentiâ temperandus. 215

*Vers.*10. §.1. Humilitas spiritualis turris pinnaculum, & fundamentum: columnæ basis simul & peristylium: cœlestis philosophiæ principium per se notum. 217

§.2. Superbiæ insigne præuersum, conuertit ad culpam virtutis instrumenta. 219

Vers. 11. §. *vnus.* Beneficiorum angustatio, augustior quãdoque est diuini amoris benefi entia. 220

*Vers.*12. §.1. Amor erga Deum quo ardentior, eo reuerentior. 222

§.2. Prostratus Christus præstat sublimitatem. 225

§.3. Humilitati arcana cœli peruia, callido stratagemate dum aditus timet, tenet adyta. 226

§.4. Lena virginitatis noxia, superbia. 227

§.5. Cœlestis Principis splendor subditos curat, non obscurat, polit, non spoliat, munire paratus, dum minuere visus 228

Vers. 15. §.1. Virtutis labor vsu dulcescit. 230

§.2. Graue amoris onus, onerum leuamen est. 231

§.3. Caro castigata, iam non carnalis, non vitiis corrupta diffluit, non libidinibus putida vermescit. 234

§.4. Cœlestium nuptiarum pronuba, de sanguine seuera, de cauterio singularis, de assiduitate vigilans exhibetur. 235

§.5. Per hanc fracta virginitas, quodammodo sibi restituta. 237

CAPVT II.

Verſ. 1. §.1. Iuſtus de intimâ cum Deo ſimilitudine deificatus, & quodammodo ipſi identificatus. 239
§.2. Pergitur in eâdem iuſtorum prærogatiuâ declaranda. 241
Verſ. 3. §.1. Ad præſentiam laborum Chriſti, labores noſtri dulceſcant neceſſe eſt. 242
§.2. Euchariſtia reſurrectionis pignus, hâc vermeſcens tumulus, læta ſegete ad thalamum vireſcit. 244
§.3. Euchariſtia priſcam abolet maledictionem, dulcior panis noſter, dum ſudoris noſtri ſalſugine non paratur. 246
§.4. In Euchariſtiâ alienis impenſis menſam inuenis ſtratam, carptum cibum. molliter veheris ad illam, imò tibi deuehitur, ori, ne manum fatiges, ingerenda. 247
Verſ. 4. §.1. Euchariſtiæ vera chariſtia, & reconciliationis fœdera peraugufta. 249
§.2. Pars altera de Euchariſticis fœderibus preſſiùs illuſtrata. 251
§.3. Euchariſtico epulo, inſtabilis humanæ naturæ conditio ſtabilis perſeuerat. 252
§.4. Is ad honores rectè, ritè promouetur, à quo alienus affectus, & proprius effectus remouetur. 255
§.5. Prædicti tituli pars ſecunda. 257
Verſ. 8. §.1. Deus dulci, & auarâ piè amoris noſtri perculſus ambitione. 258
§.2. Ab hâc opulentus mendicat, ruboris ſui prodigus, alieni parcus, non obſtrepens amori, de maieſtate: regium collybiſtico calamo gladium commutans. item alia in idem. 261
Verſ. 11. §.1. Peccator putridum cadauer. 263
§.2. Et ſuimetipſius portatile ſepulchrum. 265
Verſ. 12. §.1. Voluptatis infauſtæ breuis guſtus, flos, volatus, prius perit, quàm appareat. 265
§.2. Infauſtiores voluptatum exitus. 269
§.3. Voluptas Ægyptius Philata, ſors abiectiſſima. 270
Verſ. 14. §.1. Cœleſtium delitiarum fruitio ſilentio conſeruanda. 272
§.2. Virtus quò apud Deum profuſior, eò ſibi de humilitate confuſior. 274
Verſ. 15. §.1. Deus auertendis homini culpæ occaſionibus, excubans incumbit. 275
§.2. Harpagones occaſionum, robur ad culpam, non vincuntur, niſi fugiantur. 277
§.3. Bona, aut mala noſtra, de amoris genio, Chriſto Domino propria putantur. 279
§.4. Chriſtus Dominus id gloriæ defert diuinæ, quod humanæ confert vtilitati. 280
§.5. Idem peculium Deo, hominique commune. 282
Verſ. 16. §. *vnus*. Spei iuſtorum in Deo collocatæ tuta baſis. 283

CAPVT III.

Verſ. 1. §.1. Culpæ, inſeparabilis comes timor venit. 285
§.2. Muteſcentium non locutio ſolùm, ſed elocutio aduersùs culpam. 287
§.3. Ignis virtutem probans, aut amœnat irriguus, aut diuinus exornat. 289
§.4. Iuſtorum ſpoliatio, comptus eſt, vulnus in feneſtram, cernendis intus theſauris aperitur. 291
§.5. Diligens morum cuſtos, ſedulus virtutum pædagogus, tribulatio. 294
§.6. Ipſa eſt conſecrans damnum, ictus coronans, procella fauſta, felix grandinatio. 297
Verſ. 2. §.1. Pœnitentia nouum baptiſma, felix inſitio, & hæc noua. 298
§.2. Propoſiti pars altera. 300
§.3. Pœnitens feruidus gratior ſurgit, quàm ceciderat. 301
§.4. Spes vera fallit laborem, eius laruâ ſemotâ. 302
§.5. Spes generoſa non labores deſtinat præmio, extra Deum, ſed præmium laboribus acriùs ſubeundis. 304
§.6. In ſanctitatis ſtudio tute tibi labora, hoc opus vicariam operam non admittit. 305
Verſ. 3. §. *vnus*. Claret Prælati pietas, de ſubditorum culpis occultandis. 306
Verſ. 4. §.1. Amor erga pœnitentes, diuinos oculos operit, cor aperit. 307
§.2. Mortificationis precibus Deus obedit, quibus ni annueret, quodammodo erubeſceret. 308
§.3. Ipſa mortificatio tacente iuſto, viua eſt, & eloquens oratio. 310
Verſ. 6. §.1. Virtus permanſura, vtplurimum non tam volatu præpeti, quàm perpetuo inceſſu, aut aſcenſu comparatur. 311

§.2.

§.2. Idem vlterius confirmatur. 313
Verſ. 7. §. 1. Anima ſancta Dei theſaurus, iſque dulci auaritiâ cuſtoditus. 314
§.2. Caueat euangelicus miniſter, ne morborum quos curat, tabeſcat contagio. 316
§.3. Quàm glorioſus ille, qui miniſtrans ſic læſis, illæſus permanet. 318
Verſ. 11. §.1. Incurres ſcopulo, ni ſcopo Chriſto meditans accurras. 319
§.2. Chriſto, inquam, & præcipuè vulnerato. 321
§.3. Quàm rectâ ex meditatione humanitatis, contemplanda diuinitas adeatur. 323

CAPVT IV.

Verſ. 11. §. 1. Illorum, qui iam terrenis emiſſi, necdum admiſſi ſunt cœleſtibus, dulce ſuſpendium. 324
§.2. Hi vt meliùs ſuſpendantur, alas comparant, vnde aſarota pulcherrima Deo parant. 325
Verſ. 3. §.1. Sic pulchris verbis facta correſpondeant, vt ipſa verba, opera videantur. 326
§.2. Prædicator ſermone ſuo ligatus, tubâ monitus: totus operi incumbat. 327
Verſ. 4. §.1. Virtus, pulchra pariter, & valida armatura. 329
§.2. Non tamen in illâ quod pulchro additur, valido adimitur. 330
§.3. Hæc vna pulchrè propugnat ſimul & expugnat. 331
§.4. Voluptatis vulnera blanda, ſed ſæua, vincula florida, ſed tenacia, riſus iucundus, vel ſardonicus. 333
§.5. De ſardonico riſu voluptatis. 336
Verſ. 7. §. *vnus*. Gratia etſi minima, ex ſe tamen neque minimæ culpæ aſſueſcit. 337
Verſ. 8. §.1. Vltra certamen, ſed illud vltrò aditum ſtat corona. 339
§.2. Fac quod potes, & tunc quod cupis gratia perficiet. 340
§.3. Sic cooperantes, Deum deinde habemus debitorem piiſſimum feliciſſimi creditores, & per meriti partem, in totum præmij coaptamur. 341
§.4. Suiſmet technis profuſa peccatoris malitia confunditur. 343
§.5. Nobilis humana conditio, per culpam bruteſcit degener. 344
§. 6. Id per ſingulas vitiorum claſſes oſtendo. 346
Verſ. 10. §.1. Quantum ſit Societatis Ieſu decus, & ornamentum, quod Eccleſiæ filiis nutrix adaptetur. 349
§.2. Spiritualis nutricis mores, & amores. 351
§. 3. Societas Ieſu fauſta gratiæ Multimammia, paruulis quàm feliciter proficiat. 352

CAPVT V.

Verſ. 1. §.1. Quàm auidè amore noſtro paſcatur Deus. 354
§.2. Et quem inde incantati amantis tenorem ſortiatur. 355
§.3. Incantamenti ſacri ſana inſania ſublimiùs expenditur. 356
§.4. Amoris diuini ſtemma, liberalitas. 358
§.5. Non tamen hæc liberalitas venditans eſt, aut vana munerum ſuorum oſtentatrix. 359
Verſ 5. §.1. Affectus Deo immolatus detinet, non adimit, differt potius, quàm aufert voluptatem. 361
§.2. Sic diuinam vitam viuis mortificatus, quia vitali gladio feliciter iugularis. 362
§.3. Tam fauſto ſacrificij genere, caro in ſpiritum, abſque illo, ſpiritus in carnem quodammodo commutatur. 363
Verſ. 6. §.1. Tenerrimo Deus amore vulneratus, languidus, liqueſcens. 365
§.2. Peſſimum morbi genus, quod vltro refugit medicinam. 366
§. 3. Sic quodammodo inuiti, beniuola cœleſtis medici indigent violentia. 367
Verſ. 7. §. 1. Reſculas terrenas ſic ſperne fruiturus cœleſtibus, vt nec calcatu dignas putes. 368
§. 2. Sin minus proſtratæ virtutis præbebis teſtimonium, neque iuſtorum more in diem viues. 369
§. 3. Opum euerſio, baſis perfectionis, dum nudus exponeris, componeris ad victoriam. 370
§.4. Opulentia paupertatis pluſquam regia, in ſæculo, non de ſæculo diteſcens, ſacratiori gaudet ærario, dominio fruitur primæuo, de anguſtiis, auguſtior excreſcit. 372
§.5. Iniuſtæ patientia pœnæ, diuinitatis eſt index certiſſimus. 374
Verſ. 8. §. 1. Feruor ſpiritus difficultates immi

imminuit, & comminuit, expedit pennas, salebras complanat, læuigat aspera, onera leuat, laboribus illudit. 377
§.2. In idem plura. 379
Verſ. 15. §. 1. Corporeus decor grata fallacia, vanitas pulchra, pœdoris tegimen, temporis spolium. 380
§.2. Bonus tamen, ni tradatur abusui, vnde quandoque virtutis meritis nouit perennare. 381
Verſ. 17. §. 1. Charitas non quouis, sed modo suauissimo tenerrimè exercenda. 382
§.2. Charitas mutua vinculum pacis, status columen, cœlestis propugnaculi munimen, quàm sit communitati necessaria. 383

CAPVT VI.

Verſ. 4. §. 1. Gordianus inolentis vitij nodus scinditur potius, quàm dissoluitur, non tam tenetur, quàm tenet. 385
§.2. Plura de huius tyrannidis peruicaciâ. 387
Verſ. 7. §.1. Virtus initio tenella, & fascinabilis, ideo cœlestibus nondum numeris computata. ibid.
§.2. Virtutis ergò virilitati indesinenter anhelandum. 390
Verſ. 8. §.1. Terrenus honoris fastus defigurat 392
§.2. Cœlestis verò longè aliter, tantummodo transfigurat. 393
Verſ. 9. §.1. Iusti viuæ stellæ, quibus cœlestes præbent famulatum, excubias præstant, fercula ministrant. horum comptui scalpuntur in gemmas, texuntur in purpuram, aptantur in cothurnos. 395
§. 2. Virtus quò pergit cultior, eo degit turior. 398
Verſ. 12. §. 1. E minimis perditio vtplurimum solet inchoari. 400
§. 2. Et quàm sit inde difficile resipisci. 402
§. 3. Difficultas est ex parte Dei, vomitus nauseatus, ex parte culpæ ferocitas adulta, ex parte peccatoris insaniens obliuio. 403
§. 4. Tertia prædictæ difficultatis caussa, de portus obliuione dilatatur. 405
§. 5. Obliuionis huius effectus duplex, cæcitas, ne sui exilium, surditas, ne vocantis auxilium percipiat. 406
§. 6. Pœnitentis citissimum remedium, & certissimum, cuius clamoribus Deus conclamat, dulcem pristinæ iræ facturus pœnitentiam. 407
§. 7. Deus pœnitentiam nostram ambit gemens, rogans, sperans, hanc vt obtineat, furti, delicti, infelicitatis piam subit notam: iam voti compos rubore pœnitentis, tamquam purpurà comitur, & vnde affectus tantus. 409

CAPVT VII.

Verſ. 1. §.1. Quàm sit siue in Deo, siue in homine paterni tituli tenera conditio, humanitas suauis. 412
§.2. De secunda parte tituli vnde robustum, ad diuini Patris teneritudinem fit argumentum. 414
§.3. Vt Deus paterno afficiat, homo filiali munere non deficiat. 415
§.4. Reges, ex vitio plebeia turba sunt: plebei, regalis raritas manent ex virtute. 417
Verſ. 4. §.1. Lachrymæ sanctæ oculis collyrium, & speculum purum, Christo sapidissima pocula ministrant. 419
§.2. Sanguis Christi lotos inaurat, sic & lachrymæ: hæ rigant animam, imò & cœlum rigant, fragrant aromata, emunt cœlestia, cordis sunt sanguis, fœdera pacis. 421
§.3. Præpositus titulus expletur. 424
§.4. Pacem prædictam comparant lachrymæ piissimo bello Deum expugnantes. 425
Verſ. 12. §. 1. De suspecto alit domum suam Paterfamilias otiosus. 427
§.2. Infelix vtrimque hæreditas, cui institutoris labor non adhæret. 429
Verſ. 13. § 1. Deus oblata respicit, respuit extorta. 430
§.2. Peccatorem furti virtus arguit. 431

CAPVT VIII.

Verſ. 1. §. 1. Misero nostro fastidio tollendo, ad cœlum non tam laboriosè ire prouocamur, quàm vehi delitiosè. 433
§.2. Peccator Dæmonis baiulus, equus, & quadriga. 434
Verſ. 5. §.1. Christus vbique bonorum suorum, & suimetipsius piè prodigus. 435
§.2. Post Crucem verò, etiam (vt vulgus loquitur) maniruptus. 438

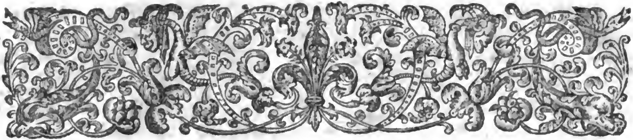
Verſ. 6.

Verſ.6. §.1. Mors homini certiſſima: cuius vitæ primordium, mortis prodromus: cuius conſtans hæreditas, ſepulchrum. 439
§.2. Mortis timor ipsâ morte peior, vnde timenti mors iam pro beneficio computatur. 440
Verſ.14. §.1. Ad diuinæ ſanctitatis conſpectum, omnis humana ſanctitas nigreſcit. 442
§.2. Mira huius ſacri ſpeculi conditio: ambitur, non abigitur: oculos quos producit ad viſum, inducit ad velamen, has minuit formas, nec fallit: illas abſque mendacio adauget, imò multiplicat. 444
§.3. Aſcenſio Chriſti, hominum eſt triumphus. 446
§.4. Vnde triumphus iſte noſter maneat glorioſior. 447

APPENDIX TROPOLOGICA.

§.1. ADulta iam virtus puerili adhuc comitur pudore. 449
§.2. Expono ſacri pulueris, ſeu bellici, ſeu agoniſtici effectus glorioſos. 450
§.3. Ab eodem puluere agoniſtico vitales de mortis memoriâ fulgurant ſcintillæ. 453
§.4. Falſa hominum iudicia, niſi ad caſtigati examinis trutinam ponderentur. 455
§.5. Quàm pulchrè, exhibitis Deo obſequiis diuina præmia venerint proportionata. 458
§.6. Lautum virtuti conuiuium tribulatio. 459
§.7. Qui ſibi de alieno ſupplicio non præcauet, punitur grauiùs. 461
§.8. Extremi iudicij memoriam, beneficiis ſuis, tamquam eorundem apicem, Deus cur expreſſerit. 463
§.9. Iuſtorum patientia voluptuoſa: ad nouos dolores identidem ineſcans. 466
§.10. Dæmon callidus magis, quàm fortis: fraudes ſubſtituit, viribus deſtitutus. 468
§.11. Patrati delicti confeſſio: impetrandæ iam veniæ fit profeſſio. 469
§.12. Infirmis adhuc ſubditis, aſpera ſi condenda, condienda. 473
§.13. Virtutis decor perit, ſi apparet, de latibulo ſecurius ſplendidior. 474
§.14. Deus virtutem & amorem noſtrum emit, quem inuicem amore noſtro emimus & virtute. 476
§.15. Laudes ſunt, inſtar peſtis, auertendæ. 478
§.16. Quantus naſus dignoſcendis voluptatis fallaciis, atque Dæmonis technis requiratur. 480
§.17. Infernus ignis aut vrit abſque luce, aut lucet ad tormentum. 482

IN

IN CANTICA CANTICORVM SALOMONIS PROLEGOMENA.

§. I.

Ratio ſcribendi.

OST diutinos, etſi minus vtiles, litterarum labores, numquam animus integro alicui è ſacrorum numero volumini propendit explicando, cùm pauca addi poſſent grauiſſimis aliorum ſcriptis, neque calcographias noui tantummodo tituli phantaſmate onerare colliberet; quotquot ergo viſcata, vt aiunt, manu mihi lecta & electa in aduerſariis repoſita ſpicilegium aliquod cogitabant, illorum ſcilicet, quæ ab eruditioribus (ſpreta fortè potius, quàm non viſa) relinquebantur. Nuper igitur, dum per otium aduerſaria noſtra euoluo, longè plura in Canticum hoc, quàm in libros cæteros ſacros video adnotata, ſiue quòd breuius memoriter totum poterat penè retineri, vnde facilè inter ſtudendum ad illius guſtum dicta pluſcula ſibi carpebat; ſiue quòd dum cordi dulcius infigitur, ſibi cogebat præ cæteris alluſum. Vidi igitur ſi diſperſa tam diuerſis chartis & temporibus membra in corpus vnum redigerentur, integrum Canticum denuò explicari; iámque contra priſcam mentem nihil fieri exiſtimaui, ſi totum volumen aggrederer commentandum; quando in toto propria ſolummodo explicatio inculcanda, non quòd illorum ſcripta doctiora, & ſtructiores epulas non agnoſcam, ſed, ne quæ illi optimè condiderunt, inſipida reddantur, de noua ad ignem reductione, & importuna recoctione decoquantur. Auſus verò indemnis inde, quia ſanctorum Patrum (qui toti ad myſticum) alij penè, alij penitus, dramaticum ſenſum deſeruerunt; aliàs in re tam graui pia veſtigia temerè reliquiſſem. Quòd ſi quis adhuc mordeat nouitatem dramaticæ explicationis, legat Alcaçaris noſtri in Apocalypſim notationem decimamnonam procemialem, & ceſſabit. Ego enim quid vltrà adderem non curaui, cùm illa plus, quàm ſatis videantur. Quæ affero, omnia non vendo pro certiſſimis, cùm ſæpe coniecturis ſit inſiſtendum; ſi probabilia ad maiorem Dei gloriam duxeris, votum habeo, quidquid vltrà proſequaris, conſequar vltra votum. Habes conſilij mei rationem, ſi placet perge; ſin minus, legiſti ſatis. Abi felix, vbiuis interpretum huius Cantici (imprudenter negarem & impudenter) ſat ſcio, meliora inuenturus. Neque enim quòd multa à me verè, plura probabiliter tantùm inuenta putem, aliorum aut veritati derogo, aut probabilitati, quando diuini Spiritus vbertas eiuſdem litteræ & fontis plures ſenſus & fluuios eminere voluerit, & emanare. Quia verò multa, quæ ego mihi laborioſiùs condideram, à parthenico

nostro Sanchez, postea deprompta vidi feliciùs (testes mille possem adhibere) præter nouum meum etiam illum illius sensum locupletabo: non tam ab illo præoccupatum dolens, quàm quod tanto viro consenserim, gauisus: inde enim aliis meis auguror veritatem, quod alia eiusdem generis (quibus timueram) tanta mente viderem asserta, tanto calculo confirmata. Pro his ergo, in quæ inscius alterius incidit vterque, emineat ille gloria rectè scripti, mihi saltem non mali cogitati maneat conscientia.

---

§. II.

Acoluthia dramatis.

QVi diuini huius Epithalamij totam concatenaret seriem, ordinem inueniret aptum, præter vnum, aut alterum non inuenio: mihi vulgari Theseo, nouum adinuentum filum sacro labyrintho: an purpureum illud, & sericum, Ariadnæ alicuius nouellum amoris inuentum, non contendo: continuum tamen & deductum, non addubito. Viam facilem, planam, rectam possum polliceri, amœnam, aut pretioso lapide constratam non possum; rem ergo sic deduco. In omnibus nuptiis tria solent semper tempora considerari: primum illud, quando amores ebulliunt, feruent desideria; & vtrimque sponsorum parentes de vita, deque moribus, genere & genio illorum inquirunt. Secundum, cùm iam de his facti certiores, & sibi complacentes celebrant sponsalia. Tertium, cùm legitimæ nuptiæ ineuntur. Quæ tria tempora optimè distinguit Terentius in Andr. --- *Placuit despondi: hic nuptiis dictus est dies.* Catullus etiam *in carmine nuptiali.*

Hespere, qui cælo lucet iucundior ignis?
Qui desponsa, tuâ firmes connubia flammâ?
Quod pepigere viri, pepigere ante parentes,
Nec iunxere prius, quàm se tuus extulit ardor.

Vbi bene Passeratius. *Ergo* (inquit) *viri ipsi, id est, mariti futuri & proci, & procorum virginumque parentes, primum id sibi placere ostendunt: deinde spondent & despondent. sic in Terentio, vbi tria tempora obseruanda, placuit, despondi, nuptiæ; sic sperata pacta, sponsa, nupta.* Idem disco ex Homero *Odyss.*4. vbi de Menelao missuro filiam marito, ita habet.

Ἐν Τροίῃ γὰρ πρῶτον ὑπέσχετο, καὶ κατένευσεν
Δωσέμεναι: τοῖσι δὲ θεοὶ γάμον ἐξετέλειον.
In Troia quidem primum spoponderat, atque annuerat
Daturum. Illis autem Dij nuptias perficiebant.

Vbi expressa vides sponsalia & nuptias; præcedentes verò proci amores & desideria, coniicis necessariò per τὸ κατένευσεν. neque enim annuere dicitur, nisi derogato: neque rogaret aliquis, puto, nisi cupidus & desiderans puellæ. Statius pulchrè *in Epithalamio Stellæ & Violantillæ*, de puella à Venere persuasa. (Statius explicatus.)

His mulcet dictis, tacitumque inspirat amorem
Connubij, redeunt animo iam dona precesque,
Et lachrymæ vigilesque viri prope limina questus.

En iuuenis desideria. deinde ineuntur sponsalia puella annuente,

——— *Iamque aspera cœpit*
Flectere corda libens, iamque sibi dura videri.

Tandem fusus pergit describendis nuptiis.

Macte thoris Latios inter placidissime vates
Quod durum permensus iter cœptique laboris
Prendisti portum.

Denique ferè nullus nuptiarum descriptor hæc tempora nôn attingit, legendus præ aliis, si vacat, Ouidius *Metam.*4. vbi Andromada visa amatur: despondetur seruanda: & nubit seruata Perseo. Sic etiam in sacris, quippe hæc tria tempora in nuptiis Iacob & Rachel apertè proposita disponuntur. *Rachel decora facie, & venusto aspectu, quam diligens Iacob ait*, &c. Genes. 29. n. 18. En tibi amores, en tibi desideria. Deinde subditur: *Seruiam tibi pro Rachel filia tua septem annis. respondit Laban: Melius est vt tibi eam dem, quàm alteri viro.* Vides iam complacente sibi proco in puella, & puellæ patre in proco initi sponsalia: voluntas enim Rachel præsumitur, & supponitur ab scriptore sacro. Tandem post septennium iam nuptiæ describuntur: *potitus optatis nuptiis, amorem sequentis priori prætulit, num.* 30. (Genes. 29. 18. declaratur.)

Hæc

Hæc ergo tria tempora ſic in Cantico noſtro expreſſa habentur, ſic ſuo ordine proferuntur, vt mihi nulla dubitationis anſa relinquatur, quo minus ſatis probabiliter putem, horum temporum ſeriem illucidandam diuinum drama ſibi deſtinaſſe. In capite quidem primo & ſecundo amores ſcintillant, iuuenis procus inuitatur, & puellam inuitat, interque caſtas mille & cautas affectuum teneritudines, nuſquam ſponſorum nomen vſurpatur: certè, quia nondum contractus iſte celebratus; D. Bernardus enim, qui *ſerm.* 61. *ad cap.* 2.*num.* 13. legit *ſponſa mea*, in mendoſos codices incidit: certè *ſpecioſa* legendum nemo negat. Iam in tertio capite, vbi feſtiuus lectulus, id eſt, currus proci ſtipantibus amicis laudatur, coronæ feſtiuæ, & deſponſationis mentio habetur. *in cap.* 4. vbi poſt contractum, Salomon laudes puellæ recinit, toties de noua lætitia ſponſæ titulus vſurpatus, vt ſingulis verbis identidem repetitus ab ore nunquam cadere videatur. *& in cap.* 5. vbi in eodem pergitur, iterum ſponſæ compellatio reſumitur. Perge ad ſextum, & deinceps, ac nullibi hanc vocem audies iteratam, equidem quia iam ſponſalia tranſierant ad nuptias: ideo 6. *cap.* tunc primùm puella dicitur Sulamitis, id eſt, à Salomone, ſiue pacifico, pacifica appellatur. & ſtatim *cap.* 7. filia Principis dicitur, quia nuptiali die in familiam mariti tranſlata materfamilias, loco filiæ veniebat. clauditurque eodem die caput octauum, inito feſtiuè matrimonio de præſenti. Magnæ verò felicitati mihi à piis dandum ſpero, in cortice ea tempora expreſſa demonſtrare, quæ in nucleo vtplurimum diuinus Spiritus ſectatur. lege diuinas illas manſiones, quas Tereza diuino imbuta nectare conſtruxit: in quarum quarta & quinta, quæ iam ad myſticam pertinent, amores & deſideria plenè leges, & de ſibi complacendo, vt monet ipſa, futuri ſponſi laborant: in ſexta poſt mille labores, eâdem docente panguntur ſponſalia: & in ſeptima ſpirituale & feliciſſimum illud connubium initur. quæ tria tempora disertè expreſſa, bellè deſignauit illa Abulenſis Heroina, Sibylla Euangelica, Carmeli flos, quæ pede fauſto diſcalceatos duxit ſtellis calceandos.

4. *Cantici ſeries.*

Bernardus correctus.

Igitur re, vt in ſe eſt, in ſeriem dramatis deducta, prædicta tria tempora tribus actibus in ſuas ſcenas diuiſis accommodaui: ſcenas verò pro ratione capitum, quæ in vulgari noſtro habentur, ſubdiuiſi: ſic enim diuiſionis etiam minuti apices in vulgatis noſtris, mihi ad reuerentiam, vt nefas ducerem, aliunde ſcenas meas inumbrare.

---

§. III.

Genus Poëſeos.

Recentiores Hebræi poëmata ſua bipartiuntur, in Odam ſcilicet, ſiue Epigramma, פסוק vocant, quaſi vna periodo contentum, continetque ad ſummum decem carmina: vel in Canticum שיר dicunt, quod à decem, in quemuis vltra numerum excreſcit. Verſus omnes hemiſtichiis conſtant, hæc pedibus, pedes ſyllabis longis, breuibus, aut breuiſſimis ex ſcheua ſimplici, aut compoſito conſtantibus: quæ omnia in Græcorum Latinorumque methodum referri poſſe feliciter contra Scaligerum facto ipſo probat noſter Iordinus aureo ſuo libello de radicibus Hebraicis, *animaduerſione ſexta.* hæc tamen, vt dixi, recentiorum inuenta ſunt: veteris enim Poëſeos Moyſis, Salomonis, & Prophetarum notitia penitus interiit, & ignoratur.

5. *Poëſis priſca Hebræa, & recentior.*

Inuenio tamen priſca illa prophetica recentiorum inſtar ſuo rhythmorum & conſonantium ſale condita pariter: totam Hiſpanicam Thaliam ſpirat illud Dauidis *Pſalm.* 34.*num.* 4.

דרשתי ארת יהוה *Daraſthi eth Adonai*
וענני *Veganani*
ומכל מגר· תי· *Vmiccol meguro thai*
הצי לני *Hittſi lani.*

Et iterum *num.* 5. alio rhythmo penè Gallico illo heroico,

הביטו אליו ונהרו *Hibbitu elau venaharu*
ופ ניהם אל--יח פרו *Vph nehem al iech paru.*

Alibi ex Prophetis plura adnotaſſe memini, nunc ſatis ſint prædicta huius Pſalmi, qui totus ſummo ſtudio, alphabetico ordine à Propheta dulciſſimè afflato, decantatur. cur autem nomen ineffabile è tetragrammaton per *Adonai* explicarim, docti norunt, nec eſt huius loci longior diſputatio.

6. *Pastores olim, venatores.* Vnum constat dramaticum esse præsens Canticorum opus; illud verò in dubium nullus vertit, an drama bucolicum & pastoritium, an verò venatorium sit dicendum: quod quidem si attendis, difficultate carere non videtur. cur enim pastoritium dicatur, quòd semel *cap.* 1. gregum, & pastorum tabernaculorum fiat mentio, ac non potiùs venatorium, cùm *cap.* 2. semel, & iterum *cap.* 3. puellæ venatrices de felici inter venandum fortuna legantur adiuratæ? nihilominus puto simpliciter drama pastoritium & bucolicum appellandum: res enim pastoritia apud priscos, permixta venatoria, ac ea carmina quæ planè ab omnibus bucolica habentur, mille venatoriis delitiis scatent. Horat. *Epod. Oda* 2.

Ergo aut adulta vitium propagine
Altas maritat populos:
Aut in reducta valle mugientium
Prospectat errantes greges.

Vbi pastoris pariter, & agricolæ siue labores dixeris, siue voluptates permixtas vides. talis in hoc Cantico describitur puella non solùm oues pascens, sed & in vineis custos, & segetum curatrix. deinde iam venationis & aucupij delicias sic adnectit:

Aut trudit acreis hinc, & hinc multo cane
Apros in obstantéis plagas:
Aut amite leui rara tendit retia,
Turdis edacibus dolos.
Pauidumque leporem, & aduenam laqueo gruem,
Iucunda captat præmia.

Ouidius *in Epist. OEnonis*, vbi puella ad Paridem amicum, qui purus putus pastor inter greges describitur, sic habet.

Sæpe greges inter requieuimus arbore tecti,
Mistaque cum foliis præbuit herba thorum.
Sæpe super stramen, fœnoque iacentibus alto,
Depressa est humilis cana pruina casa.
Quis tibi monstrabat saltus venatibus aptos,
Et tegeret catulos qua fera rupe suos?
Retia sæpe comes maculis distincta tetendi,
Sæpe citos egi per iuga summa canes.

Athenæus explicatus. Vnde colligo quid sibi velit Athenæus *Dipnosoph.* 14. *cap.* 3. Vbi ita. *Clearchus libro Amatoriorum odam quamdam scribit his verbis: Pastorale vocatum fuisse ab Eriphanide. Eriphanis lyrica cùm Menalcam venatorem amaret, ac venaretur, desideriis obtemperans, omnia montana querceta cùm discurreret, subiuit vt esset fabula dicti Inus cursus: ita vt non homines solùm, maximè beneuolentiæ expertes, verùm etiam crudelissimæ feræ illius doloris gratia lacrimarentur, cùm sensu desiderium amoris illa conciperent.* Vbi vides venatorum amores, dici pastorale opus; quia pastor à venatore olim vtplurimum non distinctus. Genes. 25. 19. explicatur. In sacris etiam Genes. 25. num. 29. *factus est Esau gnarus venandi, & homo agricola.* in Hebræo est, *vir agri*, vbi hominem intelligo non solùm agris colendis, sed etiam pascendis armentis deditum, simul tamen venatorem.

7. *Poësos bucolicæ inuentor.* Bucolicorum inuentum fermè Stesichoro refertur. Do Ælianum *lib.* 11. *cap.* 18. vbi narrata fabula Daphnidis de perfidia in amoribus obcæcati, concludit. ἐκ δὲ τούτου τὰ βουκολικὰ μέλη πρῶτον ᾔσθη: καὶ εἶχεν ὑπόθεσιν τὸ πάθος τὸ κατὰ τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ: καὶ Στησίχορον τὸν Ἱμεραῖον τῆς τοιαύτης μελοποιΐας ὑπάρξασθαι φασί. quorum verborum talis est sensus germanus: *exinde ergo bucolica carmina cantari cœpta, sumpto argumento à Daphnidis cæcitate: Stesichorumque Imeræum omnium primum id generis versus incepisse ferunt.* Sed ignorarunt Ethnici Salomonem, cui non falso Apolline, sed vero Numine aspirante, bucolici carminis gloria referenda, ille Amebæorum leges docuit, illius sacræ fistulæ resonuere siluæ Solymitanæ, auræ adsibilarunt, perstrepuerunt frondes, fontes dulciter admurmurarunt. Omnes postea profani, duce Theocrito (qui hoc Canticum sine dubio legit apud suum Ægyptium Ptolomæum) secuti Salomonem, nullus nec à longè assecutus: nihil non friget ad diuinum hunc ignem, nihil non desipit ad nectar istud cæleste.

8. *Cãtici drama an repræsentatũ?* An verò drama istud, ab authore Salomone in theatrum aliquando induceretur: quid pro certo rem à nomine quem viderim ventilatam, audeam asserere? illud vnum pro

pro certissimo affirmarim, si fortè quandoque exhibitum, id non vulgari turbæ, neque frequenti populi conuentui, sed priuatis quibusdam scribis, & senioribus probatissimis, quibus latens in cortice, spiritus nucleus suboleret, repræsentatum. Si enim Canticum hoc in tanta veneratione habitum apud Hebræos, vt eius lectio ætati nondum prouectæ esset in prohibitis: quis ita hebes vt crederet frequenti & ignaro populo, iuuenum puellarúmque permixto cœtui exhibendum? Cæterùm doctrinæ causa, vt seniores suos sapientissimus Princeps prudentiam doceret, præmonstrato nucleo, non indecens, & fortasse conueniens videbatur, si drama in secretiori aula palatij, adolescentibus, è templo, & selectiori Leuitarum comitatu in personas repræsentaturas petitis, ederetur, viuidiusque per oculos, quàm per aures, his quos edoctos volebat Salomon, instituerentur. quandoquidem, vt bene Horatius *in Arte*,

Segnius irritant animos emissa per aures,
Quàm quæ sunt oculis subiecta fidelibus, & quæ
Ipse sibi ponit spectator.

Neque obstat quòd ferculum geniale, nuptialis pompa in Cantico describatur, quod in theatrum traduci, gestarique posse non videtur: passim enim hodie in tragœdiis sacris, quas scholarum nostrarum adulescentes Vlysippone repræsentant, vastas moles, triumphales currus, miro ordine, ingenti spectatorum plausu, & externorum stupore, in theatrum immissos cernimus. Imò & olim Euripides *in Aulide*, nuptiale ferculum immisit, vbi noua nupta cum matre Clytemnestra ferebatur: hinc illud, *Theatra olim currum proferebant.*

Σὺ ὦ τέκνον μοὶ λεῖπε πωλικὰς ὄχυς
Ἁβρὸν τίθεισα κῶλον.
Tu verò, ô filia mea, relinque equestres currus
Delicatum ponens pedem.

Et statim fœminarum chorus excepturus regiam virginem inuitatur: hæc tamen, vt dixi, de sola mera coniectura possunt inuestigari, alios quippe Prophetas scimus oculis populi multa ad rerum significationem protulisse.

---

§. IV.

Stylus operis.

STylus vt floridus, sic etiam vtplurimum subobscurus de metaphorarum frequentia: maximè, quia similitudinis nota comparatiua plerumque in Scripturis, vsitato iam more desideratur. Imò noster Vulgatus aliquando notam subticet, quæ expresse retinetur in Hebræo. sic cap 8 num. 1. *Quis mihi det te fratrem meum.* Hebræa signatè habent, *tanquam fratrem meum*. quæ particula variis in locis si suppleatur, clariora apparebunt, quæ aliàs caligare videbantur. Iam verò ipsæ similitudines, quæ à campis, arboribus, floribus & fluminibus, fontibus & animalibus petuntur pro decoro, & si rus oleant, non tamen, vt multi putant, affectatam quamdam rusticitatem: nihil enim elegantius, grauius, aut politius dici potuit. Accommodat se nimirum Spiritus sanctus organo assumpto, & qui per Amos pastorem aliàs subrusticum, subrusticam visus contexere cantilenam: per Isaiam politissimum aulicum, per Iobum regalissimum virum sic eloquitur, vt rhetoricis quibusuis profanorum luminibus antecellat: sic in præsenti per Salomonem cultissimum & sapientissimum mortalium locutus, sub stylo merè pastoritio nescio quid regale abscondere videtur: semper flores gemmis intermittent, stillant vnguentis pelles: vt dempta improprietate pastores non ex tugurio, sed ex palatio iudices prodire. 9. *Comparatiua nota in sacris subticentur quãdoque.* *Spiritus S. accommodat se organo assumpto.*

Multæ in hoc Cantico sententiæ, sicut in aliis sacris libris, non à re vt in se est, sed vt in hominum opinione versatur, & sermone, proferuntur: hinc apud Iobum Oriona legis, Syrenes apud Isaiam, apud Ieremiam lamias, apud Dauidem ex Tertulliani iudicio Phœnicem vrabicam auem: non quòd ista vera existimentur, sed quòd ita ex hominum opinione peruagantur. Videndus de hac re Sanchez *in Isaiam cap. 3. & in Zachar. cap. 9.* alibique passim. Hinc ergo est quòd in Cantico legis poma philtrica, lasciuum Aquilonem, lunam bibentem, & similia, vt infrà declarabo, quòd tales vulgo *vrbico*, nedum apud pastores indoctos (quales hic describuntur) habeantur. 10. *In Scripturã res non vt in se, sed vt in hominum opinione versantur, sæpe proferũtur.*

§. V.

Operis Topographia, & Chronographia.

11. *Scenarum Cantici series, & topographia.* TOtum drama vt pastores decebat in prædio Solymitano actum fingitur: vnde puellæ de vicinitate filiæ Sion, & Ierusalem dici potuerunt: adhuc tamen diuersæ scenæ, diuersis locis habitæ. Scena prima actus primi habetur domi matris puellæ; secunda in sponsi horto. Tres scenæ actus secundi, in eadem puellæ domo; sicut etiam prima & secunda actus tertij: tertia verò eiusdem partim in via dum nuptiali ferculo deferuntur, partim ad vestibulum villæ ipsius sponsi? & quidem mirari non desino, eos qui in octauo capite nuptias etiam celebrari sunt suspicati, pompam in Ierusalem duci arbitratos: bene est, pastor & tabernaculorum habitator describitur sponsus, vt *Nuptiæ apud priscos in agro celebratæ.* pastoritias nuptias vrbi obtruderet? imò crederem etsi aulicus sponsus induceretur ad hortum, si fortè haberet, pompam nuptialem festiuiùs adducturum. Certè apud priscos id in more: colligo ex Homero 23. *Odyss.* vbi cùm Vlysses domi suæ procos occideret, ne populus tumultuatus incurreret, fingit se nouum maritum, qui Penelopem duceret, & celebraturus matrimonium de more ad hortos excurreret, deinde ita ad suos.

Primum quidem lauamini & induimini vestes,
Famulásque in domo iubete vestimenta capere:
Et diuinus cantor tenens citharam stridulam
Nobis praeat ad ludricam ludorum saltationem:
Vt aliquis dicat nuptias celebrari extrà audiens,
Vel per viam iens, vel qui propè habitant:
Ne antea fama lata cadis in ciuitate fiat
Virorum procorum, quàm nos exierimus
Agrum ad nostrum arboriferum.

Ne te Græcorum scrupulus moneat, versu quinto adducto habet γάμον ἔμμεναι. quid clarius? quæ omnia ita facta prosequitur Homerus.

12. *Idem apud Hebræos.* Sic ergo puto euenisse apud Palæstinos: quis enim credat nuptialem illam pompam (Homericæ de Musica persimilem) qua filij Iambri nuptam adducebant longis itineribus duraturam: *Et ecce tumultus & apparatus multus, & sponsus processit, & amici eius, & fratres eius obuiam illis cum tympanis, & musicis & armis multis.* 1. Machab. 9. n. 39. Sed quidquid sit de cæteris Palæstinis; Hebræos quidem non solùm ab vrbe in campum, sed à vico & pago penè campestri, in secretiorem villam & hortum nuptias aliquando deduxisse, omnino credo ex hoc Cantico (licèt etiam in vrbe aliquando cele-

Oseas c. 2. n. 14. explicatus. brarentur,) & penitus videtur confirmari ab Osea *cap. 2. n.* 14. vbi ita, *propter hoc ecce ego lactabo eam, & ducam in solitudinem, & loquar ad cor eius.* ac statim *num.* 16. huius in solitudinem eductionis cassam subscribit: *Vocabit me: Vir meus, & non vocabit me vltrà Baalim.* clariùs num. 19. *& sponsabo te mihi in sempiternum.* ibi nimirum in solitudine, vt nihil dubij relinqui posse videatur, quominus Hebræas nuptias in solitudine quandoque celebrari existimemus: non initiatiuè, & deinde in vrbe perficiendas (vt hîc putat Sanchez,) sed certè in pago de vrbe inchoatas, & rure complendas. Esto hoc ratum. Suspicor verò traxisse hunc morem Hebræos, quòd Deus vt Synagogam sibi desponsaret, illam ab Ægypto transtulit in desertum: has quippe Dei & Synagogæ nuptias, passim apud Prophetas, si quid attentè legisti, legis. habeo pro hac coniectura signatum locum, & gemma signabile apud Ieremiam 2. num. item 2. *recordatus sum tui, miserans adolescentiam tuam, & charitatem desponsationis tuæ, quando secuta es me in deserto.* qui etiam ex dictis optimè in extremo illustratur.

13. *Ver amoris delitijs aptum.* Quod attinet ad Chronographiam, res est manifestior: suo enim iure affectus amatorij veris amœnitatem postulabant. ideo nullus veterum Venerem cum vere non coniunxit, vt ver ipsum à Venere dictum videatur, visus alludere Lucretius *lib.* 4.

It ver, & Venus, & Veneris prænuntius antè
Pennatus graditur Zephyrus.

Certè Aprilis mensium vernator, & sacer Veneri, & ab eadem quod pueri norunt, creditur appellatus: vnde Aprilis quasi *Aphrilis*, ἀπὸ τῆ ἀφρῆ *ab spuma* scilicet, ex qua Venus orta, vnde & illa Aphrodites; elegantissimè igitur Catullus (si is est) in peruigilio Veneris.

Cras

Cras amet qui nunquam amauit, quique amauit cras amet:
Vernorum, ver iam canorum, vere natus orbis est:
Vere concordant amores, vere nubunt alites,
Et nemus comam resoluit, de maritis imbribus:
Cras amorum copulatrix inter vmbras arborum
Implicat gazas virentes de flagello myrteo:
Cras Dione iura dicit fulta sublimi throno
Cras amet, &c.

Scilicet non poterant figuratiuè sacri huius Cantici delitiæ suauius, quàm sub hoc tempore, quàm in hoc loco describi. Amor veri, ver prato imperat: imò & ipse amor 14. rure natus, verno educatus fingitur blandimento. Non piget plura transcribere *Amor rure natus.* ex peruigilio.

Rura fæcundat voluptas, rura Venerem sentiunt,
Ipse Amor puer Dione, rure natus dicitur:
Hunc, ager cùm parturiret, ipse suscepit sinu,
Ipse florum delicatis educauit osculis.

Aduerte tamen diligenter, actum primum adulto penè iam vere repræsentari, ideo tempus frondationis dicitur: ideo grossi in ficulnea, ideo flores in vinea: paulo pòst actus secundus habetur, nec inter aromatum messes, vini lactisque delitias maturi fructus numerantur. tandem actus tertius oppetente vere, appetente æstate fingitur exhibitus, ideo palma si minus mites dactylos (qui ad autumnum,) tamen fructus alios, & puellarum cupedias datura præsumitur: vt suo loco fusiùs declarabimus.

---

§. VI.

Sponsus Salomon.

Diuinum Poëtam, & regium Prophetam Salomonem, Dauidis filium, non sibi in 15. hoc Cantico sponsi personam, aut dramatici pastoris partes subrogasse, mihi est *Cãtici, sponsus quis?* certissimum. non tamen valde probabiles (ni fallor) duæ rationes, quibus id Sanchez noster *Proleg.* 2. (vbi de parabola sponsi & stylo libri) nititur persuadere. *Non posset*, inquit, *saluo pudore atque modestia sibi arrogare, quòd sit candidus & rubicundus, electus ex millibus.* atqui non video cur ex dictis rubore suffunderetur, qui non tam autor Cantici, quàm scriptor, imò amanuensis & calamus scribæ velociter scribentis, non tam sibi visa, quàm ab Spiritu sancto suggesta proferebat. maioris ponderis de se laudes Paulus, Ioannes, Ieremias, Moyses, omni salua modestia scripsere. videndus Magnus Gregorius *in præfat. Moral. cap.* 2. idem *cap.* 8. ad illud num. 12. *mille tui pacifici*, sic subdit: *Non est hic Salomon rex, vt suprà pluribus probatum est: quibus præterea adde quòd pro regia maiestate amoreque tanto quo sponsa prosequebatur, satis angusta, indignaque videretur illa dos, (eo præsertim tempore, in quo argentum nullius pretij putabatur) quæ mille tantùm argenteos quotannis redderet.* quasi verò millenarius numerus in diuinis libris pro indeterminato, sed penè infinito, singulis penè paginis non sumatur, & in hoc loco pro ingenti & condigno vinearum prouentu non posset vsurpari, maximè si vineæ balsameæ intelligerentur; aliunde igitur ratio petenda est.

Et quidem si concatenatio nostra non est futilis, res est aperta, ibi enim *cap.* 3. à Rege Salomone, ad alium Salomonem sponsum deducitur comparatio; sed hæc catena non cæteros, vt me, arctissimè tenebit, qui ibi non similitudinem, sed identitatem, vt dicitur, recognoscunt: inde ergo, credo, sententia probabilis omnibus reddetur, quia esset drama quidem perplexum & obscurum, & absque proprietatis decoro, si idem modo pastoritio, licèt pereleganti habitu, iuxta greges, & in tabernaculo pastorum, & paulo pòst in ferculo gemmeo regaliter induceretur, si bubulci modò, modò Regis appellatione salutaretur. Neque illud Daphnidis, quod ex Virgil. affert Legionensis de allegoria quandoque deserta, obstat: ibi enim epicedion canebatur: hîc repræsentatur drama, quod repentinas has mutationes solet abhorrere. Atqui, inquis, Rex saltem dicitur, non de potestate regia, sed de more amorum, quod in meo Salomone infrà probabo. Atqui hoc ipsum, inquam, ego ingenti æquiuoca-

 tione

tione laboraret, nec sine ingenti necessitate, (quæ nulla vrget) sacro textui adhibenda: satis se occuluit diuinum Numen, cur nouas laboremus tenebras adducere, cùm discutiendis laborandum potiùs? Deinde quo magis Salomonem regem ab sponsi persona amoueamus, eo securiùs suspicionem remouebimus allusionis in hoc Cantico ad nuptias ipsius cum filia Pharaonis: quam tamen allusionem Catholicus nonnullus perperam aliorum iudicio, deglutiuit.

16. *Amor pacis Deus.* Est igitur sponsus pastor prædiues & nobilissimus, vt tunc ferebat ætas: quæ viros vtrimque maximos, & opibus & nobilitate conspicuos rure detinebat, eodem tamen, quo Rex appellatus nomine, Salomon: vt sicut ex pastoritia vita (quod iam omnes notarunt) sincerior amorum professor; sic etiam ex pacis appellatione, quam sonat Salomon, ni fallor ego, blandior indultor affectuum cognoscatur: norunt id etiam Ethnici, Propert. *lib.* 3. *eleg.* 5.

Pacis amor Deus est; pacem veneramur amantes.

Et pulchra quidem mixtura pacis & ruris, primas quippe belli clades experitur agricultura. Prudenter Virgil. *lib.* 8. *de bell. ducibus.*

———— vndique cogunt
Auxilia, & latos vastant cultoribus agros.

Paulus Hebr. 13. n. 20. explicatus. Hinc explico latentem emphasim, quam iam videre licet in verbis Pauli Hebr. 13. n. 20. *Deus autem pacis, qui eduxit de mortuis pastorem magnum ouium, in sanguine testamenti æterni, Dominum nostrum Iesum Christum*, &c. pacificus enim pater præmittitur, vt congruè filius pastor emittatur.

---

§. VII.

Sponsa Sulamitis.

17. *Cantici sponsa quæ?* PEregrinam & alienam à populo puellam fingi in hoc Epithalamio aliquorum fuit Patrum sententia. probant nonnulli, quia sic rectiùs Christus Dominus gentilicæ Ecclesiæ conquisitor & amator significatur. non vrgent: amores enim Christi in hoc Cantico ad Ecclesiam tendunt, provt ex vtroque populo componitur, & ad singulas animas fideles & sanctas eadem ratione. Sto ergo illis, qui Hebræam puellam hanc supponunt, nostras quibus moueor rationes, præter illas quas alij posuerunt, infrà dabo, priùs enim pro virium nostrarum imbecillitate, argumenta quibus pro Gentili decertat Sanchez, infringenda. Primum quòd sponsa vocetur de Libano, Amana, Sanir, montibus scilicet à Iudæa peregrinis: atqui non inde vocari, sed exinde eidem coronam parari, probo suo loco, maximè cùm per Libanum Ierusalem, aut Solymitana prædia possint intelligi. Secundum, quia sub arbore malo relicta dicitur, à matre nuper edita: indeque à marito excitata, quod gentibus, & non Hebræis in vsu erat: sed ego locum longè aliter explico, quàm de materno partu, & expositione: sed esto quòd putant de partu, edita dicitur, non relicta, excitata inde à coniuge, vt meliori modo adoptaretur: quod adoptionis genus etiam Hebræis in vsu sole clarius declarabo in spicilegio meo. Adde, vt ipse vidit Sanchez *cap* 8. hæc non tam facta scribi, quàm supponenda ac si fierent: cur ergo etiam cum puella Hebræa locutus, non potuit maritus vt pressiùs vrgeret, vti à gentilismo, (quod sæpe) alibi petita similitudine? Tertium, ponitur sponsa, abiecta & humilis, & fusca facie, spoliata pallio. in somnis res euenit: sed quid si, vt putat, vigilanti, nunquid Hebræâ militibus pallium non eriperetur? in cæteris, ego illam & nobilem, & ingenuam latè probabo. & quid tunc si fusca facie? an Hebræa melioris conditionis esset, ne rusticans sole offuscaretur? Quartum, alluditur in hoc Cantico ad Epithalamium Psalmi 44. vbi tamen sponsa peregrina ponitur, quæ obliuisci iubetur populum suum, alienum vtique & religione & loco. possem dicere etsi in aliquibus alludat, non in hoc tamen: deinde cùm vxor apud Hebræos in domum, familiam, & nomen mariti duceretur, de quo infrà, etiam Hebrææ obliuio populo & patris potuit commendari, vt tota in mariti obsequium transiret & amores, quem vt dicam patris loco sortiebatur. Hæc sunt rationum momenta, quibus se munit Sanchez *Prolegomeno* 3.

Fortior tamen insurgit adhuc ad illud capitis primi, *fily matris meæ*, &c. vbi eruditè, vt assolet, ostendit gentibus in vsu fuisse virgines suas ruri nuncupare: non

ita

ita Hebræis, quibus *Eccles.* 7. præcipitur seruare corpus filiarum, quod in agris, vbi indigna omnia suadet solitudo, difficillimum est. Item, quia Virgines apud Hebræos absconditæ dicuntur. Adhuc tamen non vrget. Scio enim ex sacro textu Hebræas puellas etiam rusticis operibus vacasse, sic Ruth 2. num 8. *Iungere puellis meis, & vbi messuerint, sequere.* & mihi mirum est Sanchez ipsum sui oblitum ad hunc locum num. suo marginali 17. mordicus contendisse, Hebræas fœminas, aut Hebræis cognatas & vicinas, rusticis laboribus attendisse, neque negari posse has puellas Booz, metendis frugibus studuisse. periculum à solitudine fateor, quamuis certè æuum illud pacatius, sed tamen datum: ideo ex illius occasione lex diuina: *Si in agro repererit vir puellam quæ desponsata est, & apprehendens concubuerit cum ea, ipse morietur solus: puella nihil patietur, nec est rea mortis; quoniam sicut latro consurgit contra fratrem suum, & occidit animam eius: ita & puella perpessa est. sola erat in agro, clamauit, & nullus fuit qui liberaret eam.* Deuter.22.num.23. sermo est de virgine desponsata, nondum tradita marito, vt obseruant interpretes, & ex contextu satis patet. Supponit ergo lex non rarò virgines, vtpote rustico labori intentas, in agro posse inueniri. Iam verò vt virgines dicantur absconditæ, satis est si non ita frequenter foras prodirent, vt nuptæ: satis est si vultu subabscondito incedentes profusa de more ad genas cæsarie cernerentur. Equidem Rebecca deuia à paternâ domo haustura aquam, sola in campo, ab hospite eo titulo appellatur: *& virgo quæ egredietur ad hauriendam aquam*, Genes.24. num 43. in Hebræo est: עלמה, id est, *abscondita*, ne tam religiosè sumenda hæc vox existimetur, cùm virgo tunc maximè patens abscondita dicatur.

Deuter.22. n. 23. explicatur,

Virgo cur abscondita vocatur.

Aliam igitur opinionem denuo sic confirmo. quia nimirum cùm ex altero populorum (nisi aliquis mixtam aliquam somniaret) necessariò typica sponsa esset inducenda, faciliùs & clariùs Hebræo sponso puella adscribitur Hebræa; robur verò sententiæ inde comparo, quia cùm in toto hoc Cantico ritus omnes nuptiarum ad vnguem exprimantur, miri instar esset, nullam ex Deuteronomio attingi illarum cæremoniarum, quibus puella Gentilis in Hebræi matrimonio initianda: quæ quidem ceremoniæ, non solùm captatæ in bello puellæ, sed etiam cuiuis proselytæ, videntur communes: nam prædictorum rituum causæ, prout à Doctoribus explicantur, militant vtrobique. Et quidem, si ex Ethnica puella typica mysterium aliquod huic Cantico accidisse vellet Spiritus sanctus, credo prædictas cæremonias, tanquam præcipuas inter nuptiarum ritus non omissurum. Sed præcipuum, meo iudicio, argumentum ad probandum Hebræas virgines, licèt ditissimorum pastorum filiæ, qualis hæc erat, forent, rebus etiam rusticis adlaborasse, ex aduersa etiam depromo sententia. pende mihi amabo aut à sodalibus, vt putat Sanchez, aut ab sponso, vt ego existimo cum plurimis, ipso capite primo inuitari sponsam, vt pascat hædos suos, & iuxta pastorum tabernacula immoretur: at cuius frontis, quæso, esset, cuius pectoris, vt puella licèt ab Amorrhæis & vilissimis parentibus orta, iam tamen à nobilissimo viro desiderata, imò, vt illi innuunt, desponsata, & ad cultiorem aduecta regionem, Solymitanam scilicet, (nam inter filias Sion ipso statim initio dicitur habitasse, quas compellat, quibus excusat nigredinem) ad id muneris impelleretur, nisi ingenitæ virgines, quæ illam ardentissimè colebant & laudabant, idem assuescerent? Maneat ergo, Hebræas virgines, maximè in villis & vicis degentes, opera paterna rustica fouisse, nec ex hoc capite quòd puella vineæ custos præscribatur, alienigenam necessariò computandam. probaui hoc fusiùs, quia tota dramatis series hinc mihi pendet maximè.

---

§. VIII.

Semichorus: Chorus.

IN Græcis dramatibus Semichorus ille est, qui quandoque emittitur nouo euentui 18.
celebrando, cuius partes ordinario Choro non ita decenter conuenirent, exempla ibi inuenies. hinc ergo est, vt festiuam illam turbam, quæ *cap.* 8. venientes coniuges excipit, Semichori titulo insignirem: re enim vera, talis est. Chorum ordinarium bipartior, hinc virgines Sulamitidis sodales, inde iuuenes Salomonis comites alternis canunt. & mihi mirum ab aliis rarò hæc iuuenum officia hîc explicata, cùm totus dramatis lepos in amœbæis consistat, semperque garrulas puellas, & elingues sæpe iuuenes

Chori, & Semichori dramatici conditio.

nes ponere deforme videatur: festiuiùs sanè ad voluptatem dramatis, & altiùs ad litteræ mysterium, Chorus subdiuiditur. sic etiam in hoc genere res euenit apud profanos. Catullus in suo carmine nuptiali sic iuuenes immittit prouocantes virginum Chorum hymenæo celebrando.

Cernitis, innuptæ iuuenes? consurgite contrà:
Nimirum Oceano se ostendit noctifer imbre:
Sic certè, viden' vt perniciter exsiluere?
Non temere exsiluere, canent quos vincere par est.

Vbi deinde gratis amœbæis hymenæo litant. De amœbæo verò carmine ita Seruius ad Eclog. 3. *Amœbaum carmen est quoties ij, qui canunt, æquali numero versuum vtuntur: & ita se habet ipsa responsio, vt aut maius, aut contrarium aliquid dicant*; & iterum ibidem; *In amœbæo carmine difficilior pars respondentis est, qui non pro suo arbitrio aliquid dicit, sed aut maiorem, aut contrariam format responsionem.* Non adstringitur his legibus diuinus Spiritus, eo tamen artificio drama sacrum composuit, vt has leges dedisse videatur, indeque ad profanos (quibus nucleus clausus) fuisse deriuatas, vt ex paraphrasi nostra constabit apertè. *Carmen amœbaum.*

19. Neque te turbet, Chorum quandoque in singulari numero vocem expromere, quale est illud: *Dixi, ascendam in palmam*, Cant. 7. & similia; quia, vt bene iam notauit Sanchez *ibi num. marginali* 60. etiam in profanis dramatis id in vsu: lege quæ ille ibi. Ego verò puto id inde ortum, quia si canerent, quasi vno ore loquebantur: si dialogizarent, vnus omnium mentem declarabat; quæ enim esset confusio & barbaries, si multi simul loquentes inducerentur. ille ergo vnus, aut vna, nunc in singulari ponitur, quia talis, nunc loquitur in plurali, quia pro multis apud Euripidem in Tauris, loquitur Chorus. *De Choro plura.*

Χόροις δ' ἑσταίην, ὅθι καὶ
Παρθένος εὐδοκίμων γάμων.
Choris adessem, vbi pariter
Virgo laudatarum nuptiarum, &c.

Chorus similiter apud Sophoclem *in Aiace*.

Κεῖμαι ἀμίεμνος οὕτως.
Iaceo incuratus ita.

20. Chorus vtplurimum (licèt non semper ita eueniat) consonat personæ, quæ præcipuas dramatis partes obtinet. Sophocles in Electra regiæ puellæ puellarum indigenarum tribuit Chorum: ὁ χορὸς συνέστηκεν ἐξ ἐπιχωρείων παρθένων. Similiter in trachiniis Deianitæ datur iam nuptæ χορὸς γυναικῶν τραχινίων, *chorus trachinensium matronarum.* Apud Euripidem in Hecuba, reginæ captiuæ. χορὸς συνέστηκεν γυναικῶν αἰχμαλωτίδων τρωάδων, *chorus adstat concaptiuarum fœminarum Troianarum.* sic in nostro Cantico pastrici & venatrici virgini, pastori & nobili iuueni, similium virginum & adolescentum Chorus adsignatur. Sicut autem puellæ istæ filiæ Sion dicuntur & Ierusalem, sic simili appellatione apud externos: & sicut illis indicitur aut inquisitio sponsi, aut nuntiorum delatio, aut sponsæ consolatio; sic etiam apud prophanos, hæ penè partes Choro indicuntur. Do vnum, vel alterum exemplum, vt non solùm bucolicos scriptores (quod iam alij viderunt) hinc pluscula appareat didicisse, sed etiam dramaticos. Electra ergo apud Sophoclem ad Chorum. *Item alia de eodem.*

Ὦ γένεθλα γενναίων πατέρων
Ἥκετ' ἐμῶν καμάτων παραμύθιον.
O filiæ generosorum parentum,
Venitis meorum laborum consolatio.

Phædra apud Euripidem *in Hippolyto.*

Ὑμεῖς δὲ παῖδες εὐγενεῖς τροιζήνιαι
Τὸ σόνδε μοι παράσχετ' ἐξαιτουμένη,
Σιγῇ καλύψαθ' ἁνθάδ' εἰσηκούσατε.
Vos verò puellæ nobiles trixeniæ,
Hoc vnum mihi concedite roganti,
Vt silentio inuoluatis quæque audistis.

21. Quid? vt Ierusalem puellarum mater appellatur, sic apud Euripidem, vbi Chorus, vrbem vastatam igne ferro, plangentium Troianarum matrem appellat. *Vrbs ciuium mater.*

Ὦ τέκν' ἔρημος πόλις: ἁ μήτηρ
Ἀπολέλειπθ' ὑμῶν.

O filiæ

O filia, deserta est ciuitas: mater
Deseritur vestra.

Parco multis, quia dicta satis. Solùm aduerte, vt in Cantico nostro, sic *in Psalmo 67.* quem nuptialiter Sanchez peroptimè illucidauit, puellarum etiam & iuuenum Chorum permisceri. sic explico illud num. 26. *Praeuenerunt Principes coniuncti psallentibus in medio iuuencularum tympanistriarum.* Psalm. 67. n. 26. explicatus.

§. IX.

Methodus procedendi.

22. *Linguarum notitia Scripturæ intelligendæ necessaria.*

IN ipso fronte, & quasi libri proscenio, totum drama paraphrasticè exhibeo enucleatum, vnde facilè operis contextus pateat: deinde singulos vulgati nostri versus sic propono, vt fontes postea cùm res postulet propinem inter explicandum ipso suo natiuo apparatu: quo fastidiosos etiam nedum sitientes pelliceant viatores; iam verò quantæ sit operæ pretium non omnino peregrinorum idiomatum ignarum ad explicationem vulgati nostri interpretis accedere, ignorat nullus: maximè, cùm LXX. pro Græca versione, non solùm humana doctrina, sed etiam Spiritus diuini afflatu putentur instructi? Hebræi fontis dignitatem à Deo ipso manantis, quis non sitiat? probauit eruditè gemmeo suo libello de radicibus Iordinus noster linguæ huius excellentiam & artem, qua à Deo, & Deo similis prouenit: voluit enim Deus vt interdum in vna littera non minus, quàm in tribus (quibus vtplurimum propria radix constat) integra vocis significatio retineretur, vt sciremus veritatem non minus residere in tribus, quàm in vna persona Trinitatis. huc vsque ille. Addo ego id maximè cerni in hac voce אשר quæ relatiuum significat omnis generis, & omnis numeri, pro qua sæpissimè ponitur sola litera ש sequenti dictioni adnexa: putoque non solùm attributa diuina singulis personis, vt omnibus communicata significare: sed etiam illarum nomina, imò relatiuas notiones subnotare. nam prima littera א patrem virtualiter continet, qui Hebræis dicitur אב. Secunda ש filium exprimit, qui Hebræis est שיל. Tertia ר innuit Spiritum sanctum, qui dicitur רוח. Hæc si fortè minus verè, saltem piè excogitata mihi, impium duxi mi lector tibi inuidere. pergo. *Hebræa lingua dignitas.*

23. *Humanior litteratura Sacræ necessaria.*

Vbiuis sacrorum librorum dum mera littera explicatur, humana litteratura veniat in famulatum necesse est: in hoc tamen Epithalamio quàm maximè, vbi nuptiarum ritus, rusticæ sine rusticitate similitudines, cordium affectus, amoris teneritudines, suo iure, vt loquitur Augustinus, totius Ægypti exigunt spolia. Sat scio hæc aliis suspendenda naso, aliis nauseam prouocatura: vt tamen viderint (si fortè vident) sine his profanorum facibus, diuina nobis densis tenebris delitescere: sannam deponent, & fastidium: an verò rancidam, & aliunde corrogatam, attulerim eruditionem, an ex ipsis fontibus haustam, ac vtplurimum illibatis, & integris, lector non indoctus iudicabit.

Accuratè igitur pro virium nostrarum tenuitate dramatico in primo libro sensu declarato, in secundo allegoricum, id est, propriè huiusce libri litterarum, breuiter aperiemus, quòd has partes longè pleniori spiritu à sanctis Doctoribus impletas inueniamus: & vt verum fatear, quia mystica doctrina, non tam à libris dicitur, quàm à Deo, quem tot vitiis obrutus præceptorem sortiri non promerui. Tandem fusiùs concionaturienti sæculo, in tertio notationes adscribemus, quæ formandis moribus visæ commodiores. De Deipara Virgine integrum opus meditor, sic quod hîc desiderare posses, pleniùs suo loco, ac longè fœnerantius persoluetur.

§. X.

Fides Auctorum.

24. *Auctores citandi.*

PRæter classicos Patres atque Doctores, qui vbiuis in promptu, & cuiuis in manu, alios ignotiores, nec tamen ignobiles huc appello: quorum ne fidem lector spernas, hîc tibi fontes resignandi in primis noster Gretserus tomo secundo multas de cruce edidit orationes, quas nullibi apud nos, aut saltem difficillimè reperias: ille hasce

hasce ex variis bibliothecis compilauit, quas confirmandæ auctoritati declarat. Vide de eisdem Gerardum Vossium in Scholiis ad D. Ephrem. easdem mihi percurrere non inutile putaui, & gemmas quas ille non ponderat, sed promit, mihi seligere: quasque vir magnus in conchis adhuc sordentes inculcat (sic enim ad eius institutum veniebant) easdem iam politas examinare, & morum auro intersferere. quoniam verò horum aliquos etiam aliunde cito, vt loci harum orationum designentur, addam n. apud Gretserum.

Ex catena nostri Delrij cito quos ille affert manuscriptos, quorum integerrimam fidem piissimus & doctissimus Pater ibi explanat. notior sylua Tilmanni, quam adduco.

Deinde ex Photio Archiepiscopo Constantinopolitano, cuius Bibliothecam Græcam ciuitate donauit eruditissimus noster Andreas Scotus, conuoco plusculos. Aduerte tamen me, licèt in multis versioni nostri Scoti adhæream, at in aliquibus dissentire: quod iure ne fecerim, an iniuria, ex notulis nostris in nonnullos locos Photij, collato Græco textu, patebit puto: interim dum non condemnor, in locis quos affero sto mihi, quod idem in Basilio Seleuco factum nota.

Cito etiam alicubi operum meorum, licèt rarò, Ruffinum Aquileiensem, non quòd sit animus, illum ab errore vindicare: quis enim illum ab Antagonista Hieronymo liberauerit? impar congressus Achilli amisit palmam, insuper censoria Geladij perustus notâ vix vnquam infames titulos euaserit. cito tamen, quia quâ libuerit seueritate illum cum doctissimo Baronio exagites, nunquam illum deterioris conditionis reddideris, quàm Tertullianum, & Origenem, similisque farinæ homines: qui ergo horum defæcata citas, laudas, cur trepides ad Ruffini defæcatiora, qualia sunt in explicatione Symboli, in benedictionibus Prophetarum. damnetur Ruffini error, excidat proteruum opus, pia cætera nequaquam oblitterentur.

Attende tamen diligenter Commentarios in Oseam, Ioël, & Amos, qui sub huius Ruffini Aquileiensis nomine circumferuntur, per summam melioris Auctoris iniuriam, isti assignari. Non leui coniectura putat Ribera noster in Oseam *cap. 2. num. marg.* 78. alteri esse Ruffino tribuenda. Certè ego non mediocri diligentia, opus egregium, ab iniusto possessore ereptum iri, curaui: litem si non absolui, promoui puto. Pende in primis styli diuersissimum tenorem, ab illo, quo cætera siue germana, siue suppositicia, Aquileiensi impio subscribuntur. Equidem hi Commentarij, grandiloqui insurgunt, & sæpe cothurnati: vt si quod vitium habere videantur, illud sit, quod serio, & addictissimo scholiasti, penè declamatoria methodus, & oratorij cincinni penitus assumantur: nihil tale in Psalmorum Commentario apparet. Dices Psalmodicam explicationem non esse Aquileiensis: esto, id enim non vanis argumentis probat Lorinus: at hinc etiam obiter poteris coniectare, opus hoc propheticum non esse Aquileiensis, potuisseque pari iniuriâ, cum alienis Psalmis illi assignari: sed redeo. Certè scripta contra Hieronymum, benedictiones Prophetarum, quæ penè omnium calculo Aquileiensi tribuuntur, quàm sint alterius limæ cæcus iudicauerit. fateor explicationem Symboli, quæ Aquileiensis creditur germana, sub homogeneo ferè stylo, cum hac nostrâ prophetica videri conscriptam: non tamen eam similitudinem, nedum eumdem characterem lector sedulus deprehendat, quam nequeat diuerso calamo assignare. nam phrases propriæ prophetici huius Scholiastis, quibus *color* dicitur de figuratâ dispositione, *pompa* de ostentatis solummodo pœnis, & intentatis minis, *prophanitas*, de moribus deprauatis, & similes quæ passim ab illo vsurpantur: ab Aquileiensis, si rectè memini, exulant scriptis. Impolitum sanè & penè barbarum, vixque constantis Grammaticæ, magistri adhuc ferulæ subdendum, Aquileiensem illum, denotauit in suâ Apologia D. Hieronymus, nec immeritò, si cum ipso sancto Doctore comparetur: at tu lege Propheticos hos Commentarios, & si sapis, quàm alio sint ponendi in numero, iudicabis: quos proinde imperiti sermonis, sola possit àut imperitia, aut calumnia, quæ longè à D. Hieronymo absunt, condemnare. Præterea, scriptor iste Propheticus in præfatione operis, Commentarios suos in Salomonem, non sine communi plausu, iam olim memorat publicatos: at Aquileiensi, nemo, quem viderim, huiusmodi scripta aliqua in Salomonem assignauit.

Non itaque video, quo prætextu Ruffini nostri prophetica explicatio Aquileiensi illi attribuatur, nisi quòd interdum, solita ac iste, in magnum Hieronymum vtatur mordacitate, licèt non pari frontis depositione: sed id non satis, potuit & alteri minus etiam arridere summus Doctor. quid? & in præfatione, & in corpore huius operis, inde

inde maximè reprehenditur noster Hieronymus, quod minus solidis allegoriis Origenis in explicandis Prophetis assuescat. hæc autem exprobrata, Aquileiensis palato temere & infausto calamo Origenem, vt scimus, propugnantis, quasi ab hæreticis interpolatum, quis putet dulcuisse? Atqui, inquis, Renatus Laurentius, & cultissimè diligens Senensis, aliique, hoc opus Aquileiensis germanum habuere. Sed quidem post hos omnes, non inferioris diligentiæ fuit Bellarminus, & tamen nec leui verbo, in eius censura, & catalogo operum Aquileiensis, hæc Prophetica expositio, (vel saltem vt spuria) memoratur, cùm iam tot ante annos legeretur: illud verò ignorasse doctissimum Cardinalem, nec etiam lingua petulans asseueret.

Hæc igitur addita illis quæ Ribera noster citato loco dedit, probabiliter satis meliori Ruffino hoc opus assignauerint: dignum sanè quod legatur, firmandæque litteræ, & moribus formandis vsurpetur. eo vel maximè, quòd, quando reuera Aquileiensis fuerit, nil vetabat, vt dixi, in scripta adduci, è suggestu sonare, cùm Origene suo, & Eusebio, cum Tertulliano & aliis, quorum fidem damnamus meritò, nec immeritò rectè scripta comprobamus; nimirum è luto gemmas, è cœno aurum eruere quis despexerit. hunc ergo deinceps, distinctionis causa, Ruffinum secundum appellabo.

Circunfertur etiam, non vulgo credo satis nota, Catena in Pentateuchum, quam è Græco Latinam reddidit Franciscus Zephyrus: vbi nonnulli Patres apprimè elegantes, nec dum alibi in lucem editi, adducuntur. legi, extraxi, dedi, quos è propria sede repetere non valerem, vt Acassium, Diodorum, Seuerum, & alios: additâ nota, *in catena parua*; quia hæc, etsi cum aliis similibus de peritiâ contendat, non tamen venit volumine comparanda.

Illis, quos ab homiliarum Bibliotheca, è Tomis de Historiâ Sanctorum Lippomani, & Metaphrastis, aut è quadrigâ Euangelica nostri Haye excerpsi, etiam distinctionis notam adhibebo, ne eum aliis ipsorum scriptis, quos in proprio volumine legeram, confundantur. In catena Ioannis à versione cultissimi nostri Corderij, diuerto rarus: nimirum nouerat non solùm idiomata, sed materiam.

In Diuo Petro Chrysologo, quem passim adduco, id quandoque notabis, quòd nonnulla verba, & plures interpunctiones ordinariis exemplaribus non respondent, quia corrupta puto, vt in animaduersiunculis meis ad hunc sanctum Doctorem ostendam, Deo auspice. idem in nonnullis aliis Patribus euenit, aliunde correctis in lucem mihi dandis.

D. Eucherius, quem in homiliis cito, est auctor illarum homiliarum, quæ immeritò huc vsque Græco & hæretico homini, scilicet Eusebio Emisseno, tribuebantur, quod clarè probat Baronius. Aliis verò non tam Eucherius Lugdunensis, quàm Eusebius Gallicanus harum homiliarum auctor creditur: deinde nota, esse ibi aliquas homilias ad Monachos, & item alias de Paschate, quæ in 2. tomo bibliothecæ Patrum D. Cæsareo Arelatensi assignantur: igitur in re dubia nunc istum, nunc illum dicam, ne aliena non domino addicam omnino. tantum Emissenum illum penitus tacebo, vt ab iniusta præda detrudatur.

Explicatio Psalmi centesimi vigesimi septimi, quam cum multis tribuo Zenoni Veronensi, etiam apud Hilarium reperitur. Epistolam de cibis Iudaicis ab aliquibus Nouationo adscriptam, malo cum aliis D. Cypriano assignare: minus enim incommodi quòd Cyprianum non sapiat stylum, quàm quòd piissima doctrina hæretico tribuatur. quinimo librum de Trinitate vtplurimum eidem Nouatiano assignatum, cùm non liqueat, malo incerto alicui, cum aliis tribuere. D. Ambrosium in Cant. ferè cito, vt in extracto eius habetur, ideo signatiùs libros non explico.

§. XI.

Indices affigendi.

INdices duos singulis libris appono: dramaticum intelligo, & tropologicum. nam in mystico superuacaneum duxi. Primum sacrorum oraculorum, quibus obiter noua lux datur, quæque facem quam immittunt, admittunt mutuo: quæ verò splendores alios capiunt & alienos, Indici obtrudere non curaui. quod etiam circa alios authores obseruo, vt tunc solummodo ad Elenchos reuocentur, cùm noua explicatione declarantur. 25. *Indices librorum.*

rantur. Secundum, rerum & verborum, quæ visa sunt notatu digniora. Desideras tertium de more pro concionibus pangendis. non dabo. absit à me piaculum quod puto grauissimum, vt illis Concionatoribus materiam administrem, qui nisi infantium instar præmansum cibum digerere potuerunt. hoc concionandi munus doctis tantummodo cupio commendatum, indoctis doleo. irrepsit hæc labes non sine magno discrimine Ecclesiæ, non solùm è vernaculis concionum libris, quos omnes hoc cordis mei sanguine deletos vellem, sed etiam ab Elenchis Latinis: sic quiuis è vulgo leui tantùm Grammatica tinctus, audet grauissima tractare, & testamentum diuinum assumere per os suum: suum inquam, id est, ignorans, ineruditum: heu quanto periculo? discurrit per pagos aliena scripta, & illa optima, histrio sacrilegus effundens: admiratur inscia & incauta turba: & de verbis, profundam hominis scientiam suspicata, eundem de difficillimis moralis doctrinæ arcanis consulit: qui ne laruam deponere cogatur, timeo ne temere soluat, mores corrumpens ne pudore rumpatur. Atqui, inquis, Concionatorum selectiores ad pagos rarò diuertunt, vrbibus vtplurimum occupati: præbendus ergo vulgaribus fomes, quo rusticiores, saltem de alieno labore informent. præbendus, inquam, ego, sed planus, sed simplex, Catholicæ nimirum doctrinæ institutio, & clarior Euangelij explicatio: hæc satis, pro dicentium humilitate necessaria, pro discentium capacitate: fomes pinguior similes auditores & Doctores, non illuminat, sed perurit. Atque vtinam ad solos pagos & vicos hæc labes detruderetur: curias inuadit, & vt quisque voce, verbis, manus venustate pollet, aliena scripta recitat, pari fortasse ac in vicis, tenore consultus, sed maiori damno, vt suspicor, vt sunt grauiora quæ illi post concionem proponuntur: vt est difficilius apud Dynastas ignorantiam fateri ingenuè, quàm apud rusticos. Timeo ergo moribus ab hoc genere Concionatorum, quia & illorum fastus timeo: arma in scriptis meis, his talibus porrigere præcauebo: imò & verba nectere, & stylum obscurare mallem, ne quouis modo illis patere possim. quæ ergo concionibus multa subnotaui, illis elaborata volo lubentissimè, qui Scholasticis, moralibus, vel expositiuis sedulò occupati, Sanctorum peruestigandis viridariis de temporis pulchrè collocati inopiâ non sufficiunt. His si quandoque suggestus ascendendus, apparatus præbeatur, non in Elenchis præmansus, sed in solis notationum titulis præmonstratus: hoc enim viris doctis plusquam satis.

Concionandi munus grauissimũ.

---

§. XII.

Auctor. Auctoritas. Scopus.

26. *Canticorum liber canonicus.*

QVæ huc vsque dixi, tanquam leuia ab aliis sunt prætermissa: præsens titulus, qui grauissimas inuoluebat quæstiones, sic exactè à Doctoribus euolutus, vt nisi terendo tempori, & insumendis chartis factum, facere non videam necessarium. Vno verbo. scriptor, licèt Salomon rex sit: auctor tamen & dictator operis est ipse Deus: vnde iam sequitur auctoritatem esse diuinam, & canonicam: idque fide sancitum. Consonat scopus: procul sunto fœtulenti halitus, impij grunnitus illorum, qui puros hos fontes, qui sacros istos hortos, immundum quidquam lasciuiæ exhalare, blasphemarunt. Sacrum istud volumen hoc differt à sacris cæteris, quòd perpetua quadam allegoria, sub cortice dramatis, nucleum abscondat mysterij. tendit igitur declarandis liliatis nuptiis Agni & sponsæ: Christum intelligo, & Ecclesiam, aut quamuis animam, & maximè Marianam. Sic omnes Catholici, à quibus in hac re nefas discedere.

Obiter tamen sancti Patres, aliud quid sacrarum nuptiarum solent immiscere inter Verbum & humanam naturam celebratarum: quod etiam cur in Cantico nostro intentum & contentum non dixerimus, non video, vnde hoc dissonet pietati? certè ab Adam vsque ad Abraham ardentia desideria humanæ naturæ licèt intelligere ab Abraham, cui Incarnationis facta expressa promissio, iam habes sponsalia. à Verbo incarnato per totam deinde æternitatem, nuptiæ celebrantur: quod enim semel assumptum est, non dimittetur. hoc si placeat, nec posse displicere puto, prehenso filo nostro, facile Canticum, non solum quo ad drama, sed etiam quo ad litterarum totum denuo explicabitur. hoc præstabo.

Illud vnum aduerte, me nunquam illis potuisse assentiri, qui in hoc Cantico incipientium, proficientium, & perfectorum vias permixtim asserunt contineri? si vt euenit,

nit, has illorum synonymas esse putent, quas purgatiuam, illuminatiuam, & vnitiuam dicunt, ordinarias nimirum, & de solita Dei gratia iam dictas naturales. in hoc Cantico series est deductissima & mystica, filium integrum, vt Christo auspice clarissimè propalabo: nulla hîc perplexio, nulla interruptio. Pende ergo in ipso statim limine osculum, & si sapis, statim tibi vnio supernaturalis respirabit. Purgatio & illuminatio naturalis (habituales intelligo, & quasi permanentes) ab osculi sacri suspirio, id est, diuinæ vnionis gradu remouentur. Cæterùm & in ipso vnitiuo & supernaturali statu, alius incipit, hæc sunt desideria felicis: alius proficit, & felicior init sponsalia: alius perficitur, tunc fruitur optatis nuptiis felicissimus, & in hoc sensu illorum dicta vellem interpretanda.

---

§. XIII.

Titulus libri.

HOc opus non ita ab Hebræis dicitur שיר השירים quod Græci dicunt *ᾆσμα ᾀσμάτων*, nos, *Canticum Canticorum* appellamus, quasi ex multis canticis componatur: sed quòd, vt omnes obseruant, canticorum omnium primas teneat, suoque iure coronam sibi repetat. Hebraismus quippe frequens est, vt patrius pluralis eiusdem nominis recto additus excellentiam denotet: sicut dicitur, Dominus dominantium, noua nouarum, Deus Deorum, cæli cælorum, Sancta Sanctorum, & similia passim. Addo similem loquendi formam apud alios. Persæ siquidem Regem suum Regem regum appellabant, id est, Principum excellentiorem. probauit multis Serarius ad caput tertium Iudith: quibus annecte hos pauculos, in quos incidi. Auctor Epistolæ Alexandri ad Aristotelem. *Ago gratias Macedonia iuuenum virtuti, & inuicto exercitui nostro, qui in ea patientia perseuerauerit, vt Rex regum appellarer.* Trebellius Pollio in Valeriano. *Rex regum Bel solus.* & iterum *ibidem*, amici congratulantes Sapori Regi. *Sed captum Valerianum, Principem Principum, non satis gratulor.* quid? quod etiam apud Romanos Pater Patrum pro Principe Pontifice sumebatur: vnde in veteribus inscriptionibus P.P. de Patre patrum explicatur: vt habet Gruterus *de iure Pont. lib. 1. cap. 25.* Vide eundem *ibidem cap. 7.* vnde puto ad hanc formulam dictum sæpe apud Homerum *δῖα θεάων*, *diua diuarum*. Nota obiter illud Ezechielis 16. num. 7. *peruenisti ad mundum muliebrem:* in Hebræo legi, *ad ornamentum ornamentorum*, quia ornatum maximum, & cultum excellentissimum consecuta. 27. *Hebræa phrasis.*

Hæc habui, mi lector, quæ tibi in Prolegomenis præmonerem: vtere igitur, fruere opellâ nostrâ, cuius vnus ab eadem radice scopus bifidus, & Societati IESV semper intentus: Dei gloria, & proximi vtilitas: & cùm me, vt spero, promissis stantem subnotaueris, verissimum Giliberti dictum inuenies de hoc Cantico, serm. 5. *Quid enim? cur non ficus frequenter concutitur, cuius fructus plenè nunquam excutitur? quid mirum, si conuellitur sæpiùs quæ propria expoliatione fæcundior effecta, cum vellicantis videtur certare manu, & decerpentis auiditatem vbertate conuincere?* VALE.

LIBER PRIMVS DRAMATICVS.

TOTIVS DRAMATIS SYNOPSIS.

ALOMON pastor prædiues contribulem deperit puellam, ab eadem inuicem ardenter redamatus: qui mille desideriorum toleratis fulminibus, mille inter amandum lachrymarum fluminibus superatis, despondentur: tandémque post nuptiales coronas felici nuptiarum coronide copulantur. Totum igitur drama in tres actus diuiditur: *Primus* desiderij ardorem: *Secundus* solemnitatem sponsalium: *Tertius* nuptiarum continet celebritatem. Res acta fingitur in agro Solymitano: Personæ sunt Salomon, Sulamitis, duplex chorus, constat hic ex virginibus, ille ex adolescentibus: & semichorus mixtus. Proloquitur Sulamitis.

CANTICVM CANTICORVM.

DRAMA.

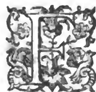
ACTVS PRIMVS.

ARDENTIA DESIDERIA.

SCENA PRIMA.

Salomon, Sulamitis, Chorus virgin. adstans.

ARGVMENTVM.

INGITVR *adolescens iam tunc procus, nondum sponsus exceptus conuiuio à matrè Sulamitidis, qui iam eumdem futurum sibi generum destinabat. Puella interim (vt assolet) è penitiori cubiculo, aut per ostij rimas, aut per aulæorum iuncturas pastoris pulchritudinem contemplata, negotij complementum, & matrimonij pignus suspirat osculum: de se suisque agit cum sodalibus. Tandem finito epulo, foras prodit: tenerrimisque, sed castissimis amœbæis dilectum excipit, excipitur dilecta.*

CAP. I.

1. 2. *Osculetur me osculo oris sui: quia meliora sunt vbera tua vino, fragrantia vnguentis optimis.*

SVLAMITIS.

Hem quo rapior! opiparum conuiuium, & festiuos intuita conuiuas, nullatenus aut ferculorum suauitate, aut conuiuarum aspectu allector: in meum vnum Salomonem collineat aspectus, collimat desiderium. O quando solemni illo osculo, quo inuicem commeant animæ feliciùs in alienis, sed amatis corporibus respiraturæ, alter alterius particeps efficiemur? & quid mirum in hoc conuiuio, tu solus mihi famem ingeras, commoueas saliuam? quando fragrantissima vina, fercula scitissima, desipere & fœtere mihi visa: si cum voluptate, quam è blan

è blandiſſimo complexu tuo, nuptialibus imbuendo odoribus, iam nunc mihi præſagio comparentur.

Sed proh! quàm inſulſam ſortiris encomiaſtriam dilecte mi! quæ externis vnguentis indigum ad exhalandum ſuauius te proculi: cùm tu te ipſe (quod experta dum tibi connutrior, ſubnotaui) de naturalis complexionis virtute reſpires ſuauiſſimus: adeò vt omnes domeſticæ puellæ, à quibus propterea diligeris ardenter, nunquam vſitatiori vocabulo, quàm exhalantis vnguenti nomine te compellent: sicque in pagis noſtris, & Salomon & vnguentum pro eodem vſurpari iam videtur.

3. *Oleum effuſum nomen tuum, ideo adoleſcentulæ dilexerunt te.*

Si ferrum eſſem, occultâ vi me traheres magnes dulciſſimus: nunc autem iam emollita, & penè liquefacta, non violento impetu, ſed voluntario affectu ad te rapior: ſi trahit ſua quemque voluptas, tu volupe meum magis ac magis me trahe, non reſiſto: magis ac magis incende, non repugno. imò quod mallem, nuptiali iam ritu rape me: quæ quamuis morarum aliquid de more faciam, tamen affectu toto poſt te curram: atqui nec ſola ô dilecte, ſed ego tibi & puellæ mihi innexæ, amatoriam catenulam, annulis quodammodo inter ſe connexis efficiemus, vt non ſolùm de vſu dominam, ſed & de affectu toto te dominum ſubſequi videantur. Experta (quod iam dixi) loquor: memini quippe cùm me aliquando ipſis ſociantibus in theſaurum delitiarum immiſiſſes, inter tot alia aromata, nihil te nobis ſuauius reſpiraſſe: cuius adhuc dulcedinem mens eructat; memoriaque iucundiſſimè eâdem titillatur: vnde perennem exultationem lætabundè auguramur. neque mirum, ſic enim alieni cuiuſvis affectus, factus illex, vt quiſquis non toruo de inuidia vultu, non obliquis de liuore, ſed rectis, vt par eſt, oculis te conſpiciat: neceſſariò tuis dotibus capiatur.

4. *Trahe me: poſt te curremus in odorem vnguentorum tuorum: introduxit me rex in cellaria ſua: exultabimus, & lætabimur in te memores vberum tuorum ſuper vinum: recti diligunt te.*

Iam ad vos redeo amicæ virgines, connutritæ ſodales, impotentis affectus mei teſtes, & ardentis ſuſpirij admiratrices: in conſpectúmque dilecti proci (finitur enim epulum) vobiſcum euocabor: nec timebo, etſi de campeſtri puluere nondum bene excuſſo, nigricans egrediar: aliàs enim, vt noſtis, non indecora Sic paſtoritia tentoria, ſolita Cedarenorum mercimonia, nobis allata, etſi puluere nigricent, & crebro reſperſa flamine de foris ſordeſcant: intus tamen à Salomone meo, comptis pictarum ferarum pellibus, pulcherrimè inſternuntur, aduentitia nigredine propriam ſpecioſitatem non tollente.

5. *Nigra ſum, ſed formoſa filiæ Ieruſalem: ſicut tabernacula Cedar, ſicut pelles Salomonis.*

Neque vos moueat quòd cutis etiam ipſa offuſcetur: candidam ſcitis, quæ nunc de Solis calore decolor inumbror: & quidem vertendum mihi vitio fateor, ſi dum procurantur ſponſalia, faciem ſolito diligentiùs non curarem: ſi ordinariis ruris attenta exercitiis, auara magis lucro, quàm ſedula pulchritudini ſtuderem: verùm ego id temporis, eâ de causâ, vineam meam, & agros hæreditarios dotis nomine à patre mihi relictos, paululum obliuiſcendos exiſtimaui: interim tamen fratres mei (vt ſunt duri) tanquam ignaua otia, comptus mei negotia interpretantes, inter domeſtica iurgia, ad vinearum ſuarum curam compulerunt. Nunc ergo egrediamur.

6. *Nolite me conſiderare quòd fuſca ſim, quia decolorauit me Sol: filij matris meæ pugnauerunt contra me, poſuerunt me cuſtodem in vineis, vineam meam non cuſtodiui.*

Quando ſic mihi fauſta illuxit dies, vt te domus noſtra apertum nuptiarum mearum exciperet petitorem, meum eſt, vt te priùs compellem ſalutatura: interim igitur dum beneuoli parentes, fratréſque quaſi aliud acturi receſſerunt, vt liberiùs inter coæuas ſodales tecum loquerer, non vanis, ô dilectiſſime, immorabor: iam inde, te ſemper præſente, frui vnica vota mihi: age dum, indica ſis, vbi ſoleas paſcere, vbi merediari, & ſolſtitium paſto pectori defendere: ne vaga in tui inquiſitionem tempus teram: dúmque erro aliorum paſtorum captare videar blandimenta.

7. *Indica mihi quem diligit anima mea, vbi paſcas, vbi cubes in meridie: ne vagari incipiam poſt greges ſodalium tuorum.*

SALOMON.

Quid iſta quæris, ô fœminarum pulcherrima, cùm tu te poſſis tabernaculum meum inuenire? hædulorum tuo-

8. *Si ignoras te, ô pulcherrima inter mulieres, egredere, &*

& abi post vestigia gregum: & pasce hædos tuos iuxta tabernacula pastorum.

rum, si nescis, expedit sequi vestigia: ipsi quibus ego notissimus, quosque in tui gratiam, dum à pastricibus tuis adducuntur, apud me foueo, te mihi adducent: quòd si fortè absim, iuxta pastorum tabernacula pasce secura: neque aliquid indecens suspicabor, de tanta fide certus, de tanti pudoris pulchra strenuitate securus.

9. Equitatui meo in curribus Pharaonis assimilaui te amica mea.

Neque mirum: quæ enim equæ meæ formosæ de pulchritudine mihi assimilaris: eiusdem etiam bellicos & generosos spiritus, dum currui alligatur, repræsentas: generosam, nec tangendam pastoribus (si quis procax) exhibens pudicitiam.

10. Pulchra sunt genæ tuæ sicut turturis: collum tuum sicut monilia.

Et quidem allucet ista in genis tuis pulcherrimis, quas vel quia in conspectum nostrum adduceris, vel quia veras ab hoc pectore laudes audis, turturis pudicitiam exhibens, pudibundo colore infecisti: & quàm grata mihi turturis, aut columbæ incidit comparatio: vt enim ista ad collum torquata conspicitur, & vario lucis fulgore quasi pretiosis monilibus redimitur: sic collum istud tuum innata pulchritudine, nec admisso gemmarum splendore tanquàm optimis torquibus coronatur.

11. Muraenulas aureas faciemus tibi, vermiculatas argento.

At quamuis satis hæc essent pulchritudini tuæ, nunquam alienæ opis indigæ: non tamen officio meo, semper vt procum decet, debitis intento: aureos igitur turtures murænularum instar circumuolutas, tibi fieri curabimus: splendentibus guttis affabrè variegatos. nec poteris de generoso spiritu munuscula nostra spernere, quæ non tam de pretio grata, quàm, de similitudine, tibi pretiosa: vt quæ naturalis turturis pudorem ad genas, ad collum torques procedis imitata, turturibus artificialibus delecteris.

SVLAMITIS.

12. Dum esset rex in accubitu suo, nardus mea dedit odorem suum.

Bene est: venient quidem munera ista tua, sed nostra præuenerunt, nec etiam à similitudinis gratia aliena: noris enim, velim, ô amor, qui cordis nostri tanquam Rex potentissimus imperas affectibus coronam illam nardinam, & nardinum vnguentum, quibus nuper dum conuiua discumbebas, vnctus & redimitus recreabaris: & illud à me conditum, & illam hisce manibus fuisse consertam: licèt à te dilectè odoratissime, aut nouum mutuarentur odorem, aut totum tuum exhalarent, quòd te coram, partem aliquam sui exhalare non præsumerenr.

13. 14. Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi, inter vbera mea commorabitur. Botrus cypri dilectus meus mihi in vineis Engaddi.

Et quid mirum non solùm munus, sed etiam tibi mentem præuenirem? quid mirum te quem & aroma & florem semper putaui, aromate & floribus putarem excipiendum? quid enim tu mihi aliud, quàm myrrhinorum granorum fasciculus ad pectus amoris sedem, vnde ipsum cordis medullium penetret, apponendus? quid aliud quàm vernans cypri ramus, racematim flores emittens in Engadditanis cypretis vinearum instar virescentibus?

SALOMON.

15. Ecce tu pulchra es amica mea, ecce tu pulchra es: oculi tui columbarum.

Excelsis certè non solùm specie, sed etiam ingenio: vbique pulchra conspiceris, pulchra meditaris: proh, quàm habes ab aliis fœminis oculos diuersos? illæ miluorum instar prædæ inuolant, amatorum spoliis tantummodo inhiantes, quasi in ipsis oculis vngues gerere videantur: oculi verò tui columbini, nesciunt prædam, spolia ignorant, qui in vnum dilectum collineant cordi infigendum, quem etiam muneribus præuenisti.

SVLAMITIS.

16. 17. Ecce tu pulcher es dilecte mi, & decorus. Lectulus noster floridus: tigna domorum nostrarum cedrina, laquearia nostra cypressina.

Imò tu pulcher es, dilecte mi, &, quod maius est, in ipsa pulchritudine decorus, ingenuitatis ingenitæ specimen formâ ipsâ testificans: moribúsque, & motibus, & verbis latentes affectus venustè repræsentans. pulchritudo foris apparet florida instar lectuli nostri conuiualis amœnè vernantis, vbi nuper discubuisti? Decor latentem nobilita

nobilitatem, & affectus interiores manifestat, sicut cedrina nostra tigna, & cupressina laquearia, latentes flores & occulta vnguenta per appositas canales, irrorandis delitiosè conuiuis propalabant.

ACTVS I. SCENA II.

Salomon, Sulamitis, Chorus itidem adstans.

ARGVMENTVM.

CVPIDA *puella frequentiùs procum suum inuisendi, ab eodem in vineam suam inuitata, eò perrexisse supponitur casto virginum amicarum sodalitio constipata: ibi inter loquendum amoris deliquio collabascens: paulo pòst solerti occasione repetit cantilenam, qua ab inuitante dilecto illuc allecta fuerat. tandem discedunt.*

SALOMON. — CAP. II.

Ecce iam rusticamur, ô dilecta: & quem nuper domi tuæ florem appellasti, eiusdem te in campo, ad vmbram meridiantis cupidam adsignificans, nunc tibi iam non domesticus, sed campestris flos appareo: adsum & amore, & silentio rosa tibi: incensus corde, nec tamen propalando fauori iactabundus. ex quibus & lilium amœnissimum me reputem, necesse est, grandi, de exitu nuptiarum nostrarum, spe concepta. sic tibi non degener amator obtingo: quæ instar lilij in delitiis habiti, & propterea spinoso serto redimiti: corona virginum, quæ te pulcherrimam; pulchræ colunt, custodiris.

1. Ego flos campi, & lilium conuallium.

2. Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias.

SVLAMITIS.

Atqui non satis dixti, ô dilecte, dum te solummodo florem appellasti, de amore gratum, de spe lætum: amatoriæ te mallem malo onustæ fructibus comparasses. Sicut enim inter siluestres arbores, incultas plantas, malus gratiori excedit pomorum vbertate: sic tu inter coæuos adolescentes, omnigenis gratiarum fructibus antecellis. Scilicet hæc erat vmbra, hoc tegumen, quod vehementiori pectoris, quàm temporis æstui, mihi exoptabam: hanc spirantem arborem, multis mihi titulis peramabilem, cupiebam: nunc eâ inuentâ, iucundè requiesco: pulchritudine tua oculos, & verbis aures reficiens maiori dulcedine, quàm si vllos arborum tuarum fructus degustarem.

3. Sicut malus inter ligna siluarum, sic dilectus meus inter filios, sub vmbra illius, quem desideraueram, sedi, & fructus eius dulcis gutturi meo.

Sed hem sodales: hac ipsa oculorum & aurium refectione, quasi in vinariam apothecam à dilecto introducta, & ibi immoderatiùs pota, impotentioris amoris vino tota inebrior, non vltrà iam liberæ mentis compos euasura: iam enim amatorij vexilli facta signifera, tam turpe mihi ab amore discedere putarem, quàm est indecorum signifero, si ignauiter vexillum sibi ab hoste eripi patiatur. amori omnes nostri sensus coniurant militaturi, vnicus amor, primas obtinebit.

4. Introduxit me in cellam vinariam, ordinauit in me charitatem.

Vos igitur sedulæ, floribus & pomis amatoriis, (quæ spem dilecto firment, & meum illi propalent sensum) collabantem, & nimia amoris teneritudine liquescentem, quasi philtro potionatam confirmate.

5. Fulcite me floribus, stipate me malis, quia amore langueo.

Sed quàm vana, heu! remedia desideraui, quàm laboratis in cassum, ô piissimæ sodales! hoc vulnus, solis percutientis manibus sanabitur: tunc solummodo conualescam, cùm nuptiali die, vsque tunc languida, sinistræ dilecti ad caput fulcimento, & dextræ complexu perfruar iucundissimo.

6. Laua eius sub capite meo, & dextera illius amplexabitur me.

SALOMON.

O cessate iam virgines, cessate: quid mihi gratam prædam ereptam vultis: sic vobis inter venandum, nunquam capreæ iacula semel accepta demittant: sic nunquam

7. Adiuro vos filiæ Ierusalem, per capreas, ceruósque camporum, ne suscitetis, neque euigilare

euigilare faciatis dilectam, quo ad vsque ipsa velit.

ceru iam capti retia perrumpant: ne sagittam amoris, dilectæ cordi infixam, amoueatis, aut dulces desiderantis languoris laqueos explicetis. Sinite eam mihi tam dulci vino consopiri, sinite mihi tam suaui deliquio ad nuptiarum vsque tempus elanguere: inebrietur, langueat: tunc magis optatis meis vigil, cùm magis hoc languore sopita conquiescit.

SVLAMITIS.

8. *Vox dilecti mei, ecce iste venit saliens in montibus, transiliens colles.*

9. *Similis est dilectus meus capreæ, hinnulóque ceruorum. En ipse stat post parietem nostrum, respiciens per fenestras, prospiciens per cancellos.*

Proh: quàm innata tibi hæc vox, quàm propria ista adiuratio: caprearum enim, ceruorúmque constringis iuramento, qui nuper me huc aduocaturus, præcipiti (vt procum decet) celeritate, saliens in montibus, transiliens colles, capreæ similis, ceruum exprimens, ad domum meam conuolasti. Stabat ille quidem ô sodales, (adhuc imago ob oculos oberrat) ex decoro, furtiuè sublatitans ad parietem nostrum, deinde amoris impatiens, ad fenestras quasi aliud ageret accedens, limis oculis cautè perspiciebat: instárque floris è semi adaperta vaginula erumpentis, & totam foliorum ambitionem iamiam emissuri, ac vndique vitili cancellatim contextu circumsepti, sese pulchrum per cancellos ostendens: spem præsentiæ, quam tota modò fruor, faciebat.

10. *En dilectus meus loquitur mihi: Surge, propera amica mea, columba mea, formosa mea, & veni.*

Sed libet quæ tunc ille verba dixerit, imò quam tunc mihi insusurrauit melodiam, vobis repetere. permulcebit, sat scio, aures vestras, etsi non pari lepore recinatur. Surge, inquiebat, in agrum meum properatura dilecta, imò grata columba aduolatura. Surge formosa mea, pulchritudine tua, cuncta mihi venustatura.

11. *Iam enim hyems transiyt, imber abyt, & recessit.*

12. *Flores apparuerunt in terra nostra, tempus putationis aduenit, vox turturis audita est in terra nostra.*

13. *Ficus protulit grossos suos, vineæ florentes dederunt odorem. Surge amica mea, speciosa mea, & veni.*

Omnia te vndique dum inuitant amœnè, prouocant amatoriè: fugiit hyems, & imber: ver repet hilaris, ridet ager comptus, amoris & ignibus, & affectibus indulgentes. Terra vndique floribus iucundè vestita, amoribus destinatur. imò & frondatores, acerbis & pullulantibus adhuc fructibus congruos radios immissuri, folia lasciuè succrescentia amputantes: agrum si qua parte non floret, vernantibus tapetibus sternunt: aliunde verò amputatæ, & insitæ arbores aliæ, dum alienos insertos sibi surculos fouent vberiùs, amoris tibi prædicant naturam. Gemit turtur tenera flagrantis pectoris suspiria exemplo grato tibi inducturus. Ficus (ô iustam mihi inuidiam, quem diu spei flos illudit, amoris fructus non cumulat) non spes in floribus, sed possessionem exhibet in fructibus, dum grossis floret, & ipso nouo florum ingenio fructificat. Florent vineæ, & quia mitiores fructus ferre tempus prohibet, at saltem quem possunt, odoris innati fructum non inuident exhalantes: vt dum morantur nuptiæ, saltem aspectus colloquijque tui fructus, mihi non denegandos instituaris. tot amœnitatis illecebris, tot amoris exemplis adblandientibus, quid moraris dilecta mea, quid pulcherrima mea detineris?

14. *Columba mea in foraminibus petræ, in cauerna maceriæ, ostende mihi faciem tuam. sonet vox tua in auribus meis: vox enim tua dulcis, & facies tua decora.*

Veni igitur quæ parietibus domesticis concluderis, columbæ instar, quam hiberni turbinis horror, & pluuiarum inundatio, petrarum rimis, & latibulis denitet parietinarum. nam cùm temporis, & agri pulchritudo, tam auium cantus, absque te mihi sordent & desipiunt: exhibe ergo mihi faciem tuam ver verum, demulceat me loquela tua, merum mel: ab illa enim emanant pulchritudines, sicut ab hac dulcedines stillant.

15. *Capite nobis vulpes paruulas quæ demoliuntur vineas, nam vinea nostra floruit.*

O quis mihi daret, vt iam sint captæ vulpeculæ, quæ pro temporis & regionis nostræ cōditione, florentes etiam vineas, (& nostra iam florida est) solent infestare: ne fortè prætento illarum fastidio, dilecta ab egressu retardetur.

16. *Dilectus meus mihi, & ego illi, qui pascitur inter lilia.*

17. *Donec aspiret dies, &*

En vobis quàm amanter, & amœnè pariter dilectus, me huc vocauerit: quid ergo mirum, si me penitus illi dedam, qui se meum esse totum profitetur: spe tamen liliata contentus degat interim, qui liliatam pascuorum vbertatem

vbertatem gregibus suis solet frequentare. Iam verò discedendi horam crepuscula suadent. Tu ergo, ô amor meus, dum adhuc viuit dies, & ab inclinatis vmbris oppressus, non tamen compressus penitus, respirat paululum, ociùs te proripe, & caprinæ ceruinæque celeritati æmulus, qua me huc vocasti, in pagum reuertere: nos subsequemur postea gradu lentiori, ne quis maleuolus te nobiscum in vinea fuisse, aut inter eundum puellis prolixiùs allocutum possit obtrectare.

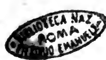
inclinentur vmbra, reuertere: similis esto dilecte mi caprea hinnulóque ceruorum super montes Bether.

ACTVS SECVNDVS.

SOLEMNIA SPONSALIA.

SCENA PRIMA.

Salomon, Sulamitis, Chorus virginum vnus, Chorus alter adolescentum.

ARGVMENTVM.

POST *tot ardentia desideria, mater, fratres, propinquique puellæ in iuuenis sibi dotibus complacentes, hanc illi tradendam decernunt. Accedit procus, mox futurus sponsus geniali ferculo vectus in socrus domum iuuenum coæuorum caterua stipatus. Breuiter somnium felicitatis suæ prænuntium enarrat puella. Alternis canunt hîc virgines, inde iuuenes: & inter fausta omina, peracta iam, concelebrant sponsalia.*

SVLAMITIS.

Igitur aliquid ponderis habuit felix illud somnium, quo nuper recreabar. in lectulo meo post longas amatoriæ sollicitudinis vigilias sopore mersa, ecce vobis mihi visa, noctu aperto ostio dilectum inquisiisse Salomonem, ibidem & per vicina, vbi illum fore sperabam, nec tamen diligenter quæsitum inuenisse.

Tunc ego: Quid, inquam, mœrore pressa iaceo? age dum: ignauo dolore excusso, non solùm per vicinos pagos, & nota compita, sed etiam per omnes ciuitatis regiones (eo vsque meus inter dormiendum æstuans aduolauit) quæritabor, animæ meæ desiderium: sed proh dolor! ibi etiam diligenter quæsitum nusquam apparebat.

Interdum dum excurro anxia, dumque quocumque aduenio, non inuenio: occurrisse mihi visum vigiles, quibus ciuitatis custodia incumbit noctu: quæro sollicitè de dilecto, nec ad rem respondentibus, dum pergo.

Vlteriùs, paulo pòst obuius mihi venit amplexandus, tunc, teneo te, inquam; apud me lubens commoraberis, iam meus es dilecte Salomon: nec vltrà dimitteris donec in matris meæ conclauem, & thesaurum instar pretiosissimæ gemmæ adducaris. Hæc vobis dicta sunto per compendium de somnio, cuius hodie felicem exitum expectatis: ecce enim iam dilectus domesticus & desponsus nobis adest.

SALOMON.

Quàm iucunda mihi narratio: fictæ imagines factæ mihi amoris tui certissimæ indices. Adiuro ergo vos puel-

CAP. III.

1. *In lectulo meo, per noctes, quæsiui quem diligit anima mea: quæsiui illum & non inueni.*

2. *Surgam & circuibo ciuitatem: per vicos & plateas quæram quem diligit anima mea: quæsiui illum, & non inueni.*

3. *Inuenerunt me vigiles, qui custodiunt ciuitatem, numquid quem diligit anima mea vidistis?*

4. *Paululum cùm pertransissem eos, inueni quem diligit anima mea: tenui eum: nec dimittam donec introducam illum in domum matris meæ, & in cubiculum genitricis meæ.*

5. *Adiuro vos filiæ Ierusalem per capreas ceruósque camporum,*

camporum, ne suscitetis, neque euigilare faciatis dilectam donec ipsa velit.

læ Sionitides, sic vobis felicia semper venationis solitæ eueniant exercitia: vt quantumlibet dilecta iterum dormiat, nunquam illam à tam suaui quiete excitetis: quoad voluerit, mihi dulcis dormiet, quæ etiam inter dormiendum, me somniat, me suspirat.

CHORVS VIRG.

6. *Quæ est ista quæ ascendit per desertum sicut virgula fumi ex aromatibus myrrhæ & thuris & vniuersi pulueris pigmentarij.*

Papæ! quàm venusta, quàm suauis ad sponsalia procedit virgo nostra! neque mirum: sic enim in campis nostris esurgit gratiosa, florescens crescit, vt odoratæ palmæ, aut similis fragrantiæ plantæ æmula videatur: quemadmodum enim ardentes isti surculi, & flammis noctem vincunt, & suffitus pariter omni myrrha, omni thure fragrantiores emittunt: sic illa & venustatis lumine, & odorum suauitate recreat, & permulcet.

CHORVS ADOLESC.

7. *En lectulum Salomonis sexaginta fortes ambiunt ex fortissimis Israel.*

8. *Omnes tenentes gladios & ad bella doctissimi vniuscuiusque ensis super femur suum propter timores nocturnos.*

Et quidem agnoscit Salomon noster virginis istius vestræ pretium eximium, dotes peroptabiles: ideo enim lecticam, qua isthuc modò vectus, multis amicorum armatis, iisque strenuissimis circumcinxit: ne quis conjualium felicitatis suæ inuidens, & puellæ venustatem deperiens, nocturnas venienti insidias alicubi impediendis sponsalibus pararet.

CHORVS VIRG.

9. *Ferculum fecit sibi Rex Salomon de lignis Libani.*

10. *Columnas eius fecit argenteas, reclinatorium aureum, ascensum purpureum, media charitate constrauit propter filias Ierusalem.*

Et quid inueniret talis ad delitias pastor vester Salomon? quidni per pulchrum ferculum appararet? sic Rex Salomon Dauidis ille filius ad delitias suas currum curauit extruendum: ex incorruptibilibus cedris Libani machina contignabatur: striatur in columnas argentum, & aurum pro reclinatorio flammescit purissimum, purpureisque tapetibus gradus sternuntur. ad medium viuum amoris hieroglyphicum ignitis & radiantibus lapillis effigiatur, quo Solymitarum virginum oculos ad se traheret.

CHORVS ADOLESC.

11. *Egredimini & videte filiæ Sion Regem Salomonem in diademate quo coronauit illum mater sua in die desponsationis illius, & in die lætitiæ cordis eius.*

At vos, ô Sionitides puellæ, in admirando & laudando Dauidici Salomonis ferculo, iusto longiùs excurristis. O he! satis est: ea agite, egredimini iam ab hac mente, & fixis totis oculis contemplamini pastorem nostrum Salomonem, qui totum alium exprimit, & obumbrat sponsali hoc suo vectus ferculo! vnum videbatur deesse, corona regni: at in die desponsationis suæ iucundissima, qua à matre florido serto pergit coronatus, melioris regni puellæ nimirum suæ ius aliquod adepturus: nec corona deest, nec regni meritissimo titulo defraudatur.

ACTVS II. SCENA II.

Salomon loquitur, cæteri adstant.

ARGVMENTVM.

LVCVBRATISSIMVM *carmen, desponsatæ iam sibi virgini profert sponsus, vndequaque spirantes affectus connectens, & castissimas laudes concatenans: totum è rure petitur, sed perurbanè.*

CAP. IV.

SALOMON.

1. *Quàm pulchra es amica mea, quàm pulchra es! oculi tui columbarum, absque eo*

Papæ! quàm pulchra nites dilecta, quàm speciosa! Ecquis singulas venustatis tuæ dotes dignè descripserit! oculi præter id, quod de columbarum ingenio commendaui,

daui, nescio quid arcani radiant fulgoris, quod sentitur acriùs, dum sublucet occultiùs. Iam verò cæsaries hinc ad faciem propendula, inde retropendula ad ceruicem: hâc ad humeros ventilata, illac renodata ad verticem: nunc vndatim sinuosa, nunc concinnatim subcrispa: grato errore ordinata, ordine compto deuia: cui melius comparabitur, quàm Galaaditico caprarum gregi, petulco semper ad incessum, erroneo ad delitias, qui dum caprario ad regendum est difficilis, fit aspicienti gratior ad voluptatem.

quod intrinsecus latet. Capilli tui sicut greges caprarum, quæ ascenderunt de monte Galaad.

Vt error, accuratâ incuriâ placet in crinibus, sic ordo placet in dentibus: vnde grex illis caprarum lasciuiens, istis ouium compositus adscribetur: ouibus ergo dentes comparabo, & lotis, & gemelliparis, vt à grege, ordinem, à lauacro, candorem, à gemellis, continuationem referant, & minutiem: ecquid vltrà in dentibus requiratur, quàm si sint æquales, non prominentes: candidi, non luridi: coniuncti, non rari: minuuli, non enormes?

2. *Dentes tui sicut greges tonsarum, quæ ascenderunt de lauacro: omnes gemellis fœtibus, & sterilis non est inter eas.*

Sic pulchros dentes, pulchra pariter labia roseo cocco flammantia venustant, è quibus loquela melle dulcior emanat: genæ tuæ florenti malo granato similes, non vnde in membranulis tenuissimis purpurascit, sed vnde in succulento cortice turgescit, qui penè carneus ad tactum, plenè rubeus ad aspectum: inde mihi gratiores, quod cùm de virginea rubeant verecundia, latentem pectore pudorem manifestant.

3. *Sicut vitta coccinea labia tua: & eloquium tuum dulce, sicut fragmen mali punici, ita genæ tuæ absque eo quod intrinsecus latet.*

Collum tuum marmoreum, non superbè elatum, sed grauiter erectum, & proportione compositum, Dauidicam turrim marmoream repræsentat, inde amabilius, quod pudicitia venustum, venustate pudicum efformetur. Vt enim clypeos victis ereptos in triumphi memoriam è turri illa suspendit Dauid: sic colli tui ferociens pulchritudo, mille deuicta corda corriualium meorum detriumphata gerit: vtque illic propugnaculis turris, insuper omni iaculorum, & clypeorum genere abundat, hostiles, si qui forent, propugnatura incursus: sic pudor collum tuum obarmat, nulla vnquam libidinis nota penetrandum.

4. *Sicut turris Dauid collum tuum, quæ ædificata est cum propugnaculis: mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium.*

Gemella vbera tua dum tumidè sororiant, & sic turgentia erumpũt de virginitate, vt duriusculis papillis fasciam pectoralem, qua astringuntur, summouere, & perrumpere videantur: hædulos appellarim gemellos qui in vberrimis pascuis ad vesperam vsque saturi, & inde petulantiores, blandè alludunt festiuè quæque obuia conîscantes. Quidni ergo his vberibus delitias omnes procurem, maximè in illis, vt tute olim confessa, commoraturus? Ibo igitur, ibo, si res postulet, in odoratos montes, omnium aromatum genera conquisitum, quibus de more pectus istud, & vbera pulcherrima perfundas. Sed quorsum ego, singillatim pulchritudinis tuæ partes percurro, quasi aliquam silentio dissimulandam sortireris, quæ me laudatorem, à te tota simul commendanda, retardaret? certè tota quota es, pulchra es: & nihil quod iure reprehendatur, exhibes indecorum.

5. *Duo vbera tua sicut duo hinnuli capreæ gemelli, qui pascuntur in lilijs.*

6. *Donec aspiret dies, & inclinentur vmbræ, vadam ad montem myrrhæ, & ad collem thuris.*

7. *Tota pulchra es amica mea, & macula non est in te.*

Ah quando sponsa iucundissima, te nouam nuptam abduxero! O veni iam mecum, ab hoc Libano tuo in villam meam, amœniorum nobilioris Libani collium, Amana scilicet, Sanir, & Hermon floribus nuptialibus coronãda: iisque inter leonum cubicula & spelæa tigriũ collectis, vt corona sit de peregrinitate gratior, de periculo pretiosior.

8. *Veni de Libano sponsa mea, veni de Libano, veni: coronaberis de capite Amana, de vertice Sanir, & Hermon, de cubilibus leonum, de montibus pardorum.*

Neque mirum, ô suauissima sponsa, ô nomen hodie identidem de lætitia repetendum: neque mirum, inquam, felicius nuptiarum tempus sic suspirem, tótque in coronæ tuæ gratiam periculis me exponã, cùm penè ad insaniam excors, penitus te deperiam: sic enim ad viuum præcordia transfixisti, & in directum ictus collineasti, vt instar sagittarij destinatum scopum dexterrimè

9. *Vulnerasti cor meum soror mea sponsa, vulnerasti cor meum in vno oculorum tuorum, & in vno crine colli tui.*

terrimè attingentis, altero quodammodo oculorum clauſo, ſagittas in cor immiſeris: percuſſúmque adamantini inſtar vinculi, delicatulo crine (tantum eſt robur pulchritudinis tuæ) concatenatum teneas, non amplius fugiturum.

10. *Quam pulchra ſunt mammæ tuæ ſoror mea ſponſa: pulchriora ſunt vbera tua vino, & odor vnguentorum tuorum ſuper omnia aromata.*

Aſt nemo putet hæc mihi acerba vulnera, durum ſeruitium: qui vberum odoratorum tuorum pulchritudine ſic volenter afficior, & voluptuosè, ac ſi condito vnguentis vino indulgens feſtiuiſſimè recrearer. & quàm è re, vini & vnguentorum huc venit comparatio! vt enim fota vino & odorato pharmacolita vulnera curari ſolent: ſic cordis mei vulnera odorata vberum tuorum, vbi commoror, pulchritudine, omni vino, & vnguento potentiori, dulciùs & efficaciùs confouentur.

11. *Fauus diſtillans labia tua, ſponſa, mel & lac ſub lingua tua: & odor veſtimentorum tuorum ſicut odor thuris.*

Et certè iam inde lætior, quia firmior per ſponſalia in medio hoc tuo pectore, inter ſic fauſtè medicantia vbera commorabor: quid enim votis meis annuens niſi vberrimam poſſeſſionem tui, quaſi melle & lacte manantem terram: labiis linguáque, melle & lacte quodammodo manantibus promiſiſti! hi ſunt quos laudatæ ſupra pulchritudinis effectus experior: quam tandem odoratiſſima veſte exornas magis.

12. *Hortus concluſus ſoror mea ſponſa, hortus concluſus fons ſignatus.*

Aſt, ſorderent hæc mihi omnia pulchritudinis tuæ decoramenta, niſi illibatis pudoris gratiis decorata; in te verò immortale amicitiæ fœdus pudicitia & pulchritudo conſeruarunt: ſic hortus ſeptus, illæſos ſemper flores: ſic fons ſignatus, nitidos ſemper latices cuſtodit.

13. *Emiſſiones tuæ paradiſus malorum punicorum cum pomorũ fructibus. Cypri cum nardo.*

14. *Nardus & crocus, fiſtula & cinnamomum cum vniuerſis lignis Libanî, myrrha & aloë cum omnibus primis vnguentis.*

Nihilominus, ſicut quãtumuis hortus ſepiatur, per muros & cancellos diuitiarum ſuarum emittit ſpectandum apparatum, punicorum ſcilicet malorum ramos, exhalátque mixtam cyprorum & nardi redolentem ſuauitatem: Nardi & croci, fiſtulæ & cinnamomi fragrantiam, cum omnibus tunc frondibus odoratis tunc arbuſculis aromiferis, quibus extat Libanus: ſic pudicitia tua de oculorum modeſtia, & vultus grauitate, & inceſſus pondere, totius denique corporis compoſitione eniteſcit, virtutiſque odores ſuauiſſimos emittit.

15. *Fons hortorum: puteus aquarum viuentium, quæ fluunt impetu de Libano.*

Idem in fonte euenit, qui licèt ſignatus deſuper, tamen per appoſitos labiis canales, vndas euomit nitidiſſimas: quemadmodum ergo iſte in Libano ſcaturiens per eiuſdem cliuos, aquas hortorum amœnitati præcipitat, de niue leues, de exercitio molles, limpidas decurſu: ídque leni ſuſurro, murmure iucundo, vt oculis pariter & auribus blandiantur: ſic pudor tuus, limpidiſſimi candoris amores, aſpicientibus exhibet: dúmque optimos de ſe commouet rumores, aures quaſi ſuſurro gratiſſimo demulcet.

16. *Surge Aquilo, & veni Auſter, perfla hortum meum, & fluant aromata illius.*

Tam ergo pudicos mores, tam caſtum hortum, vndique integritatis odores reſpirantem: nihil vel leuiter pollutum audeat attingere: abi hinc Aquilo, impudicitiæ ſolitus damnari: propera Auſter, tu ſolus caſtiori hunc perfla reſpiramine: foue aromata, quorum fluxu inebrieris: ſic in dilecta mea gratus boni nominis odor perennabit.

ACTVS II. SCENA III.

Salomon, Sulamitis, Chori adſtant.

ARGVMENTVM.

COMMODA *ſumpta occaſione ſponſa ad ſomnij ſui narrationem redit: ex quo dicta ſibi ab ſponſo encomia, feſtiuiſſimo amœbæo remenſurat.*

CAP. V.

SVLAMITIS.

1. *Veniat dilectus meus in hortum ſuum, & comedat fructum pomorum ſuorum.*

Quàm profuſus, dilecte mi, (quo iure tute videris) in me inſtar horti laudanda proceſſiſti! iſthic, quid non areſcat? præſtaret, ſat ſcio, hortum illum tuum eleganti ſſimè

tissimè satum, & exeultum, vbi nuper conuenimus, adire, ibique præcoces fructus tibi carpere, quàm in nullius penè vtilitatis hoc horto, tamdiu immorari.

SALOMON.

Id iam peractum, ô soror, ô sponsa iucundissima: quippe hodie vt tantam solemnitatem cōcedebat, hortum meum adiui, beatas aromatum segetes demessui, fauos è cauis arborum depromptos apparaui, vina miscui, lac apposui, & amicos, qui sponsalia nostra decoraturi, mille delitiis, & conuiuio opiparo excepi: sed sordent mihi omnia, nauseo ad illas horti emortui voluptates, dum te hortum meum viuidum contemplor.

Veni in hortum meum soror mea sponsa, messui myrrham meam cum aromatibus meis: comedi fauum cum melle meo, bibi vinum meum cum lacte meo: comedite amici, & bibite, & inebriamini charissimi.

SVLAMITIS.

Igitur, ô dilecte, quandoquidem tibi, ne rustica & ingrata videar, laudatorium carmen remetiendum: ad somnium quod attigeram nuper, lata & læta recurro: habet illud laudes tuas non de præmeditatione compositas, sed ab affectu exprompas: quanto tuis ad elegantiam obiectiores, tanto quidem de sinceritate gratiosiores (attendite sodales) narratiunculæ. Dormiebam itaque, sed assiduis rerum suarum imaginibus mens euigilabat: ecce vobis, videbar vocem eius, & pulsati ostij strepitum audire, solitisque suauitatis, qua pollet, blandimentis: aperi mihi, insusurrabat, soror mea, dilecta dulcis, columba suauissima, meæ irreprehensibilis pulchritudo: ah si videres hoc caput nocturno rore madidum, & cincinnos stillantibus guttis humescentes!

2. Ego dormio, & cor meum vigilat: vox dilecti mei pulsantis: Aperi mihi soror mea, amica mea, columba mea, immaculata mea: quia caput meum plenum est rore, & cincinni mei guttis noctium.

Tunc ego, (scilicet confusus sopor, quid nisi futiles excusatiunculas ministraret) abi, inquam, dilecte, quid intempestiuus delicatulam puellam inquietas? iam lotos vnctósque pedes, admisso vel pluuiusculo coinquinabo?

3. Expoliaui me tunica mea, quomodo induar illa? laui pedes meos, quomodo inquinabo illos?

Ille interim per reticulata ostij foramina, digitos immisisse visus, non tam quod sperare videretur, sed ne quid intentatum prætermitteret: dúmque crebra pulsatione, & tactu, eum incassum imaginor laborantem, sic mihi intimis visceribus visa commoueri, vt corde tremulo miserans palpitarem.

4. Dilectus meus misit manum suam per foramen, & venter meus intremuit ad tactum eius.

Exsurrexisse igitur mihi visa, omni excusso torpore illi apertura: quæque priùs pigritans, pedibus lotis, & vnctis vtcumque, à puluere timueram: iam nec manibus exquisitissimè myrrha perunctis optima, parcendum decerno, easque etsi molles, duris destino vectibus amouendis.

5. Surrexi, vt aperirem dilecto meo: manus meæ stillauerunt myrrham, & digiti mei pleni myrrha probatissima.

Vbi aperui, amoto pessulo, ostium, dilectum susceptura, video discessisse: & iustas inter somniandum torporis & ignauiæ excusatiunculæ pœnas dabam, absentem suspirans: ipse enim qui mihi vita suauis, dulcis anima, nimiâ teneritudine me inter compellandum liquefactus, adeò vt rupes perfringere potuisset, me duriorem reliquerat subiratus: adhuc tamen tento per vmbras, quæro, nec inuenio: voco, (& nescio an ita dormiens vocem emiserim) nec tamen respondere dignabatur.

6. Pessulum ostij mei aperui dilecto meo: at ille declinauerat, atque transierat. Anima mea liquefacta est, vt locutus est: quæsiui, & non inueni illum: vocaui, & non respondit mihi.

Maius nunc mirum, dulcior illecebrosi somnij affectus: in lecto iacens, septa claustro, domo circumclusa, videbar nihilominus mihi, non solùm per vicinos pagos, & nota compita, sed etiam per vicos, vt suprà attigi, & plateas vrbis excurrens circumcursasse: visa mihi, vrbis vigiles circitores incurrisse, à quibus amentis, & vociferantis ebriæ instar, vapulans discedo. nec id satis: dum fortè aliò pergo, ecce tibi murorum custodes, qui vt militum fert conditio, rapinis viuunt, à prioribus percussam, insuper palliolo spoliant.

7. Inuenerunt me custodes qui circumeunt ciuitatem: percusserũt me, & vulnerauerunt me: tulerunt pallium meum mihi custodes murorum.

Vociferanti interim & gementi, accurrisse mihi visæ & vicinia, miseriam meam fœminæ miseratæ, quibus, dum

8. Adiuro vos filiæ Ierusalem, si inueneritis dilectum meum,

meum, vt nuncietis ei, quia amore langueo.

multa quærunt, dum queruntur vicem: ego nihil aliud, quàm rogare, quàm adiurare, si dilectum fortè me feliciores inuenerint: (omnibus enim æquè ac mihi metipsi notum, amoris vehementia suggerebat:) non tam errantem vagè, durè percussam, impiè spoliatam: quam ad deliquium vsque eiusdem desiderantem oculos, nunciarent.

9. *Qualis est dilectus ex dilecto, ô pulcherrima mulierum? qualis est dilectus tuus ex dilecto, quia sic adiurasti nos?*

At, quibus, inquiunt, notis pulchritudinis, quibus insignibus, iuuenes alios, etiam amore dignos, dilectus ille tuus antecellit, vt, si fortè eum inueniamus, veniat agnoscendus? quid enim tam arctè adiuratæ non flectamur? eo vel maximè, quòd quæ semper pulchra, vt apparet, nunc obortis decoris lachrymis, incensis gratissimis genis, visa omnium pulcherrima: à feris, nedum à fœminis extorqueas pietatem.

10. *Dilectus meus candidus & rubicundus, electus ex millibus.*

Attende nunc qualem in somnis te describerem, non quæsitis longo studio fucis, sed prout in hoc corde meo effigiaris. Dilectus, inquam, meus ô fœminæ Solymitanæ, & candido rubore, & candore purpureo suffusus, is est, quem inter mille ac mille procos, nuptias meas auidè petentes, tanquam omnibus venustiorem, mihi diligendum putaui, & deligendum.

11. *Caput eius aurum optimum: coma eius sicut elatæ palmarum, nigra quasi coruus.*

Cincinni capitis eius, ex auri splendore venusto, & splendente corui nigredine temperati, sub flauo quodam medio colore, extremum pulchritudinis attingunt: imò, vario lucis reflexu, nunc ad superficiem aurei coruscant, nunc intus nirida corui nigredine splendescunt: quos, dum ad humeros pendent, aut flores racematim sparsos, aut racemos floridè pendulos reputetis.

12. *Oculi eius sicut columbæ super riuulos aquarum, quæ lacte sunt lota, & resident iuxta fluenta plenissima.*

Oculi eius viuidi, clari, nitentes aliquid commune habent cum columbis delicatioribus, quibus adhibito fuco venustior candor quæsitus: sicut enim istæ dum riuulos pellucidos superuolitant, imaginem suam è vitreo illo humore, tanquam ab speculo puro immissam exultantes cernunt: sic oculi illi dum mihi specula pura esse solent, meam mihi imaginē repræsentant: in illis me, quam identidem columbam suam appellat, dilectus gestat: vnde & ipsos oculos meritissimò columbas appellauerim: vt enim specula, imagine sibi obiecta vestiuntur, sic illi ex assiduo meo conspectu, quem percipiunt, quodammodo columbescunt.

13. *Genæ illius sicut areolæ aromatum consitæ à pigmentarijs. Labia eius lilia distillantia myrrham primam.*

In maxillis eius ver totum floret, lanugo vernat mollis, vnguento delibuta, sic à natura factæ, vt fictæ arte odoratorum florum areolæ vernantes. eius labia purpurantium liliorum instar leuiter repanda venustantur: vnde medicata & medicantia pariter verba, quasi pretiosa illita myrrha solent emanare.

14. *Manus illius tornatiles aureæ, plenæ hyacinthis. Venter eius eburneus, distinctus sapphiris.*

Si manus aspicitis, læues illas, teretes, succulentas quasi formatas torno mirabimini, de gemmatis etiam, quibus ornantur armillis, splendentes. sic pectus eius qua parte nudum sub collo datur conspici, & natiuo candore albicat, instar eboris, & torquibus è gutture demissis, sapphirinóque splendore micantibus decitatur.

15. *Crura illius columnæ marmoreæ, quæ fundatæ sunt super bases aureas. Species eius vt Libani, electus vt cedri.*

Sic elegans pulchritudinis ædificium, naturæ studio diligentissimè laboratum, cruribus rectis, & candidis, tanquam tyriis niuei marmoris columnis, iisque super pedes pulcherrimos, tanquā super aureas bases impositis, sustentatur: quod vbi videritis, saltus Libani palatium, qua speciosum, qua procerum conspici reputabitis: vtque hoc, tyrannidem temporis, annorum iniuriam cedrina incorruptibilitate diutiùs superabit: sic illud de optima humorum temperie, longissimo viridantis iuuentutis vigore auguror vernaturum.

16. *Guttur illius suauissimum, & totus desiderabilis: talis est dilectus meus, & ipse est amicus meus filiæ Ierusalem.*

Habetis oculis à forma signa clarissima: vult ni & auribus? mel merum, imò ipsam dulcedinem, si eius vocem auditis, haurietis: inde fit, vt vndequaque amores conciliet, rapiat desideria. Satis signorum: ite nunc quæsitum: talis est dilectus meus, talis vera protuli, nec illis verbum additum ab affectu, nunc maximè absentem suspirasse.

At,

At, in quænam loca, inquiunt, solet diuertere dilectus iste tuus, nescimus quomodo in tanta formæ suauitate duriusculus, tui pulcherrimæ dolores non miseratus, quæ etiã ferrea ingenia posset emollire? quò solet declinare, vt diuersis viis, sed eadem tecum cura, eũdem perquiramus? talem, ô Amor meus, te somnians delineaui: nec aliunde, vigilans volui encomium contexere, quàm vnde cor ipsum non affectato fuco, sed affectu proprio locutum intelligitur.

17. Quò abÿt dilectus tuus, ô pulcherrima mulierum? quò declinauit dilectus tuus? & quæremus eum tecum.

ACTVS TERTIVS.

LEGITIMÆ NVPTIÆ.

SCENA PRIMA.

Salomon, Sulamitis, Chorus virginum, Chorus adolescentum.

ARGVMENTVM.

POST *sponsalia, nuptiarum felicius tempus iam elucet: fingitur & supponitur, accessisse sponsum ad socrus domum, ab eiúsque gremio, simulata vi, puellam rapuisse, inde eam secum in villam suam celebrando matrimonio obducturum. proloquitur ergo puella, quam iuuenis nouo encomio deinde celebrat: choris interim faustis acclamationibus rem prosequentibus.*

SVLAMITIS. CAP. VI.

En tandem, dilecte mi, patet tibi hortus ille, quem toties celebrasti, & cæteris, vt par erat, conclusus tibi vni, sanctis connubij legibus possessori legitimo, delitias illas suas, aromata, fructus, lilia consecrabit.

1. Dilectus meus descendit in hortum suum ad areolam aromatum, vt pascatur in hortis, & lilia colligat.

Dum ambibas procus, & feruentia pectoris desideria propalabas, priùs te meum dixeram, deinde me tuam: vt de virgineo pudore non tam prouocans promptior, quàm respondens obligatior intelligerer: nunc vbi de grata connubiorum seruitute agitur, prius me tuam fateor, ô Amor, ô pastor meus liliatus, quàm te meum: casta enim vincula, & debitum obedientiæ præstandum obsequium, pronam & promptam subire, mihi decorum.

2. Ego dilecto meo, & dilectus meus mihi, qui pascitur inter lilia.

SALOMON.

Semper tu mihi pulchra, ô dilecta: nunc verò, nouo suauitatis decore etiam exornata: cùm te, (quæ de prædictis dotibus, pulcherrimæ & suauissimæ vrbi ipso nomine pacem exhibenti, æmularis) possessor iucundissimè pacificus iam obtineo: sed papæ! quam te paulo antè terribilem expertus sum! quam anxiè reniti visam: quam acriter pro matris gremio pugnare? cùm inde solemni nuptiarum more, ficto raptu, simulata vi abducere te conarer.

3. Pulchra es amica mea, suauis, & decora sicut Ierusalem: terribilis vt castrorum acies ordinata.

Imò videris in hac media pace, in hac tanta suauitate, noua prælia identidem comminisci: auerte, quæso, auerte oculos istos tuos à me: tanto enim collucent fulgore, vt singulis aspectus radiis, fulmina euibrare videantur: quibus præstrictus aut consumar, si immoror: aut imbecillis fugiam necesse est, hinc auolans: ne tanquam mollis auicula captus trahar; qui modò, dulci te traxi violentia.

4. Auerte oculos tuos à me, quia ipsi me auolare fecerunt.

De his iam cap 4. *5. Capilli, &c. Dentes, &c.*

Indidem repete. *6. Sicut cortex, &c.*

Quid ergo mirum, talem te deperiam? inter millia millium procorum, me vnum tibi elegisse, & dilexisse dixeras: par pari refero; mille quippe etiam virgines dilectum istum tuum suspirarunt: multæ, vt cum Rege hoc tuo, quem vocas, tanquam præcipuè vxores, & domus dominæ conregnarent: plures nõn tantùm ausæ, at secundariis

7. Sexaginta sunt reginæ, & octoginta concubinæ, & adolescentularum non est numerus.

8. Vna est columba mea, perfecta mea, vna est matris suæ,

electa genitrici suæ. Viderunt eam filiæ, & beatissimam prædicauerunt: reginæ & concubinæ, & laudauerunt eam.

vt scriberentur nuptiis, exoptantes innumeræ, (quibus inferior sors) quoad minus, vrbanis, & amatoriis obsequiis, dum lætitiæ causa conuenimus pastores, è turba minus ingratæ noscitarentur: sed has omnes præteriui tibi vni columbæ meæ, vnus astringendus, & inter mariti teneritudines, prouida patris cura consulturus: sed eo affectu, quo tenerior mater, vnicæ filiæ indulget blandimētis: ne matris, cuius è gremio te rapui, desiderare delitias videaris. Hinc ipsæ etiam virgines, tot quot fuerunt, priùs nostri cupidæ, dum te mihi nuptā agnoscunt, se meritò postpositas recognoscunt, & quantū illis excellas ingenuè professæ, tum te beatissimam prædicant, quòd me habueris, tum dignam ea beatitate laudibus prosequuntur.

CHORVS VIRG.

9. *Quæ est ista, quæ progreditur quasi aurora consurgens, pulchra vt luna, electa vt sol, terribilis vt castrorum acies ordinata?*

En fidem tuam liberamus, ô pulcher Salomon: & neque inuidæ, neque maleuolæ, præconia dilectæ nuptæ tuæ, omnium puellarum Sionitidum nomine decantamus. Quid nisi progreditur illa inter sodalium choros, tanquam inter astrorum tripudiantes choreas, Lucifer erumpens: tanquam inter nocturna sidera, splendens luna: vniuersæ pulchritudinis sol sola: puellas cæteras dulci speciositatis armatura sic euincens, vt Lucifer, Luna, Sol, cætera videntur lumina triumphare: vt hinc meritò instructa formositatis acies cæteras debellans formosas meritissimò veniat appellanda.

SVLAMITIS.

10. *Descendi in hortū nucum, vt viderem poma conuallium, & inspicerē si floruisset vinea, & germinassent mala punica.*

11. *Nesciui: anima mea conturbauit me propter quadrigas Aminadab.*

Ast videte, ne vrbanè ista magis, quàm verè dicta fuerint: quis enim appellatam me terribilem, & aciem instructam, non derideat? Vultin' scire quàm sim strenua? attendite. Descenderam diebus præteritis in hortum, visura florentes vineas, poma erumpentia, punica germinantia: ignara fore, vt id temporis quadrigas suas, (quas rex Salomon ad vrbis præsidium, ad ostium terrorem illi commendarat) exerceret Aminadab: vt vidi, vt tremui penè exanimata, turbata penitus: ite nunc, & me aciem, & me terribilem appellate.

CHORVS ADOLESC.

12. *Reuertere, reuertere Sulamitis: reuertere, reuertere, vt intueamur te.*

Quid ad solas amicas virgines attendis noua nupta? ad nos quoque mariti sodales, iucundúmque festiuæ pompæ satellitium, conuertere Sulamiti: hoc iam tibi faustum nomen, à Salomone tuo deriuatum, pro tempore debetur: vt non solùm amatoris dulcis, sed dulcioris mariti, (instar patris tenerrimè te adoptantis) in illius inserta familiam, familiarem titulum ritè sortiaris.

ACTVS III. SCENA II.

Sulamitis, Chorus virg. Chorus adolesc.

ARGVMENTVM.

LTERNIS *vterque chorus, in laudes sponsæ progredientis, & nuptiale ferculum ascensuræ, prouehitur: illa ad finem dilecto suo, quàm auidè festinet, adsignificat.*

CAP. VII.

CHORVS VIRG.

1. *Quid videbis in Sulamite, nisi choros castrorum? Quàm pulchri sunt gressus tui in calceamentis, filia principis! Iunctura femorum tuorum, sicut monilia quæ fabricata sunt manu artificis.*

Quid, ô adolescentes, in hac pulchra Sulamitide aspicietis, nisi pulchritudinem nostram, vt diximus, superatam, quæ nostrarum instar acierum, in ipso pulchritudinis certamine bene ominantes choreas iam producit? ipse modestus maiestatis incessus, quasi facto dotium agmine, rem annunciat. Ah quàm pulchris gressibus, quàm pulchro calceamento noua nupta, noui sponsi tui (qui te hodie, tanquam felix comparat regnum) solemni titulo filia procedis: de cætero quàm compta vndique? vestis à summis femoribus, non ordinaria filorum sutura, sed continuis gemmearum fibularum iuncturis, ex vtraque parte connectitur: quæ dum miro ordine in longum concatenantur, monilia bacchata affabrè constructa exprimere videntur.

CHORVS

CHORVS ADOLESC.

Iam verò ſuperius indumentum, quod ab humeris ad imum pectus circumducitur, dum artificioſa ſinus corrugatione vmbilicatur; craterem ſtriatum tornatilem adumbrat, qui inſtar plenæ cuiuſdam lunæ (nunquam rorem vt fulgeat ſitientis) ſplendeſcit, & tremulos laticum fulgores eiaculatur. Nec ignobilior textura partis quæ ventrem tegit, radiantibus enim auri guttis, granorum minutulorum inſtar, ad medium miro ordine confluentibus, aureum tritici aceruum repræſentat: cúmque ad fimbrias, miri artificij pendentia pretioſa lilia cingunt, & venuſtant.

2. Vmbilicus tuus crater tornatilis, numquam indigens poculis. Venter tuus ſicut aceruus tritici, vallatus lilijs.

CHORVS VIRG.

De hoc iam ſuprà cap.4.

3. Duo vbera, &c.

CHORVS ADOLESC.

Collum tuum qua rectum, læue & candidum, eburneam turrim meritò appellarim. Oculos verò ſerenitate gratos, riſu ſerenos vt ſponſo, pellucidorũ fontium inſtar, natiua & iucundiſſima ſint ſpecula, nitidiſſimis Heſebon ſtagnis comparabo: quæ ad celebriorem vrbis portam, (de Rabbat quam reſpuit, nomen mutuatam) pulcherrimè perennãt. Naſus tuus penè de forma, & penitus de læuore, & candore, eburnea pyxis, pyrgus alabaſtrinus, vaſculũ turritum: vnde tam ſuauis halitus, & thureum quodammodo emittitur reſpiramen, vt omnes Syriæ voluptatis, omnes Damaſci odores, prouocare, & vincere poſſit facile: & quanta laus iſta? vt cùm cæteræ puellæ olfactoriola naribus admoueant ad delitias: tu pro naſo viuum olfactoriolum gerere videaris.

4. Collum tuum ſicut turris eburnea. Oculi tui ſicut piſcina in Heſebon, quæ ſunt in porta filiæ multitudinis. Naſus tuus ſicut turris Libani, quæ reſpicit contra Damaſcum.

CHORVS VIRG.

Caput tuum purpureo comptu, & omnigenis floribus, ſed maximè nobili roſarum rubore coronatum, delitias carmeli ipſo rubentis titulo effigiat. Sed quìd mirum, & comptus, & flores rubeant pulchrius, rubentem comarum tuarum flauitiem æmulatæ? Cæſaries enim tua inſtar regiæ purpuræ fulgurans, in cauos concinnos vincta, conſtipatóſque anulorum veluti canales contorta, mirè radiat.

5. Caput tuum vt Carmelus: & coma capitis tui, ſicut purpura Regis vincta canalibus.

CHORVS ADOLESC.

Licèt, ô Sulamiti, omnia tibi pulchra, nihil tamen in hac pulchritudine gratius, quàm delicati ſexus metæ non violatæ. Ah quàm dulci decoro, quem venuſto, delicatum fœmineæ conditionis tenorem conſeruas! vt neque Salomonis tui amor diffluas in mollitiem faſtidioſam, neque agreſtibus exercitiis virile videaris duritiem affectare: ſed inter gratos delicatæ pulchritudinis terminos continearis.

6. Quàm pulchra es, & quàm decora chariſſima, in delicijs!

CHORVS VIRG.

Quidni ergo, cedamus tibi libenter, & palmam tibi formæ concedamus, quæ ipſo corporis habitu, & egregia proceritate, palmam victricem, arborúmque reginam adumbraſti, eiuſque botros, mammillarum vireſcentium adhuc tumore, & obducta veſte prominula, effigiaſti.

7. Statura tua aſſimilata eſt palmæ, & vbera tua botris.

CHORVS ADOLESC.

Proh, quàm aptum virgines ſymbolum, tibi, Sulamiti pulcherrima, inuenerunt! ergo nunc iam meditamur vbi primùm ad hortũ accedamus, palmas cõſcendere, & inde tibi meliori palmæ, delitias quaſi ſpolia offerre: non adhuc quidem adeò maturi fructus, ſed tamen gratæ puellarum cupidæ carpentur, elatæ ſcilicet dactylorum odoriferæ, & caulium medullæ ſuauiſſimæ: quas vbi pectori admoueas, odorem, tanquã botrum vineæ cypariſſantis emittet: vbi guſtes, ab ore ſuauiſſimũ, tanquam malorum, halitũ reſpirabis.

8. Dixi: Aſcendam in palmam, & apprehendam fructus eius: & erunt vbera tua ſicut botri vineæ, & odor oris tui ſicut malorum.

CHORVS VIRG.

Certè pulcherrima Sulamiti, curtus adoleſcentum chorus inter munuſculorum officia ad tuas laudes procedit; qui elatis ſuis conciliando oris odori quaſi hoc fuco egentem, vſuram exiſtimauit: cùm ea ſis, quæ natura ipſa à penitiori gutture, & viſceribus, eum odorem reſpi-

9. Guttur tuum ſicut vinum optimum, dignum dilecto meo ad potandum, labiiſque & dentibus illius ad ruminandum.

res, vt odoratissimo ab amphora vino, quo etiam, dilectus nobis tuus Salomon (aliàs scitissima gustus fastidiens irritamenta) non solùm cùm voluptate, sed etiam cùm regustatione vteretur, veniat comparandus.

SVLAMITIS.

10. *Ego dilecto meo, & ad me conuersio eius.*

Atqui, ô vos Sionitides puellæ, adhuc in Salomonem meum, tanquam in cœlibem olim, amoris luditis blandimentis, & titulo dilecti compellatis: non subirascor zelotypa, sed amica moneo; nunc iam meus est, & vt ego me illi totam, sic ille se totum mihi tradidit, imò & magis, qui me obsequibundus respicit, quem ego semper obsequens videbar respectura.

11. *Veni dilecte mi, egrediamur in agrum, commoremur in villis.*

Sed quid hîc tamdiu detinemur? age dum, dilecte Salomon, currum conscendamus: egrediamur in villam illam tuam, desiderij nostri scopum priscum: ibi quidem post nuptias spreto pago, diutiùs commoremur: quomodo enim possimus, à tam felici loco, tanti nos voti compotes faciente, separari.

12. *Manè surgamus ad vineas, videamus si floruit vinea, si flores fructus parturiunt, si floruerunt mala punica: ibi dabo tibi vbera mea.*

Ibi ergo diu immorantes, matutinis verni temporis horis, industriè curaturi vineas consurgemus: notabimus an floreant, an in omphacinos botriculos erumpant, an mala punica germinent feliciter, sedulè, sed voluptuosè contemplabimur. ibi amoribus meis scintillantioribus, & ardentioribus penitioris cordis ignibus, iam dominus, iam maritus gratiùs perfrueris.

13. *Mandragoræ dederunt odorem. In portis nostris omnia poma: noua & vetera, dilecte mi, seruaui tibi.*

Hæc feliciter cùm euenerint, aduenisse laboris mei finẽ, mihi gratulabor: namque hucusque curis saucia insomnes duco noctes, suauissimè conquiescã, & quasi percepto mãdragorarum odore, sedata sollicitudine in vtrãque aurem dormiã iucundissimè. vna solummodo cura, sed ista dulcissima, perdurabit, qua tibi, quidquid pomorum, & sui, & alieni temporis fuerit, asseruabo: suaui hoc leuamine, quotiescumque ex rusticis laboribus domum redieris à sedula vxore ad portam, excipiendus.

ACTVS III. SCENA III.

Salomon. Sulamitis. Semichor. Chorus virg.

ARGVMENTVM.

CONSCENDITVR *tandem currus nuptialis: & inter peruenturientis sponsæ vota, ad sponsi villam & hortos peruenitur: excipiuntur noui coniuges promixta familiæ festiua turba, id est, obuio exultabundo semichoro, ibi ad fores sponsus connubialis militiæ leges exponit, inculcat sacramenta, & quæ sunt ab hostibus pericula, enuntiat sponsæ: illa & leges amplectitur, & sacramento arridens, contra insidias se tutam satis protestatur. tandem adeuntur domus penetralia, vbi vltimas nuptiarum cæremonias complendas insinuatur.*

CAP. VIII.

SVLAMITIS.

1. *Quis mihi det te fratrem meum sugentem vbera matris meæ, vt inueniam te foris, & deosculer te, & iam me nemo despiciat.*

Proh! quàm longa hæc via, quàm tardus cursus! ô si iam, dulcissime fratercule, qui matri tuæ sic habitus in delitiis, quasi adhuc lactens inter illius vbera requiescas! ô si iam, inquam, foris extra hunc currum te haberem, & solemni illo nuptialique osculo te mihi necterem! tunc tot præteritorum amorum meorum murmura, tot fabulæ, tot irrisiones, quibus despecta subsannabar, peractis matrimonij ritibus consummentur.

2. *Apprehendã te, & ducam in domum matris meæ: ibi me docebis, & dabo tibi poculum ex vino condito, & mustum malorum granatorum meorum.*

Vbi ad felices illas fores peruenerimus, ipsa quæ ducor, suaui violentia te inducam, in cubiculum tenerrime te diligentis matris tuæ, (in cuius adducta familiam, matrem iam meam meritò compello) satis hoc facto exprimens, quàm lubens, priscæ meæ familiæ oblita, tibi veniam. ibi quidem me tanquam animæ tuæ dimidium, nihil rerum tuarum, siue arcani, siue doctrinæ sit, celabis, sed docebis cuncta. nec poteris non cor

istud

istud meum, secretorum tuorum thesaurum constituere: quandoquidem amore meo te inebrians vehementiùs, tanquam ab homine vnguentati vini, & siceræ punicorum pretiosioris, vi saucio, omnia suauissimè extorquebo.

Tunc, ô sodales amicæ, eueniet mihi requies huc vsque denegata, & suauibus dilecti mei innexa amplexibus inperturbatum somnum carpam iucundissimè.

3. Laua eius sub capite meo, & dextera illius complexabitur me.

SALOMON.

Id ergo cùm aduenerit, obtestor vos virgines sodales, ne sponsam, aut puellarium ludorum, aut rustici exercitij prætextu suscitetis. Ah liceat quoad voluerit post tot curarum æstus suaui quadam incuria conquiescere: vacet aliquando illarum pondere, vt aptiùs postea rei familiari curandæ vacare possit.

4. Adiuro vos filiæ Ierusalem, ne suscitetis, neque euigilare faciatis dilectam, donec ipsa velit.

SEMICHORVS.

Io, Io, en adsunt noui coniuges: ecquæ est ista, quàm pulchra, & quàm decora, quæ ad sinum dilecti mariti reclinata, amore languida diffluens delitiis, à subiecto agro in æditam nostram villam, nuptiali vecta curru gratissima ascendit?

5. Quæ est ista, quæ ascendit de deserto, delicijs affluens, innixa super dilectum suum?

SALOMON.

Ad ingressum noui hospitij, ô dilecta, nonnulla nobis conuenientia tibi vellem submonita: meministi, qualis nuper dum domi esses in interiori pomario, sub amatoria malo, è matris gremio solemni cæremonia te rapuerim, ab illiúsque amplexibus, quasi sacra violata arce, quasi præruptis muris te euellerim.

Sub arbore malo suscitaui te: ibi corrupta est mater tua, ibi violata est genitrix tua.

Iam ergo priscæ tuæ familiæ castra quodãmodo transfugiens, sub amoris maritalis vexillo (quod olim tù, soluto adhuc amore, confessa es) mihi militas: igitur me, debitam mihi curam, & sollicitudinem, nomẽnque mariti, sic cogitatibus tuis insige, ac si in hac amoris militia, cor tuum impresso charagmate meo adureretur: sic operibus impone, ac si militis instar profani inustum in brachio ducis tui typum circumferres, nec nimis tibi videar postulare: si enim, propterea milites characterissantur, ne vnquam transfugæ deserant vexilla, sed quouis fugiant, de impresso signaculo noscitentur, iterum ad præstitum sacramentum compellendi: tu nunc illam te militiam noueris subituram, vnde nulla honesta missio vnquam datur: nam sicut, quantumuis quis fugiat, mortem, de impresso innatæ corruptibilitatis signo, tandem morti tradetur, quæ mortali naturæ militantes, emeritos nunquam emisit: & sicut qui inferni claustra semel introiuit, nulla aliquando redemptione regreditur: sic à maritali amore, vincula matrimonij colligante, & ab eius ingenita æmulatione, recessus non conceditur. Iam verò cùm infernum audis, nihil hîc propterea existimes horribile, & tenebricosum, sola tenacitas adducitur in exemplum: neque ista tamen tyrannici imperij, aut duri seruitij, quale sub amore turpi, cæco illo, & commilitones suos excæcante, tantummodo vrente, non illuminante, violenter toleratur: amor enim noster, totus è rationis ductu proueniens, sic vrit, vt illuminet: sic accendit, vt fulgeat: lux conuictæ menti, & ardor affectui inflammato: ideo faces illius, non solùm ardentes igne, sed etiam flammis illuminantes proferuntur.

6. Pone me vt signaculum super cor tuum, vt signaculum super brachium tuum: quia fortis est vt mors dilectio, dura sicut infernus æmulatio: lampades eius, lampades ignis, atque flammarum.

Atqui timeas fortè, ne (quantumuis fidelis) ab amore hoc excidas, non tam de tuo libito, quàm de aliquo eius infortunio: pone metum, securam te esse iubeo: nulla vis, nullum aquarum pondus, nulli fluminum vortices ignem istum extinguere potuerunt, oppugnetur quantumuis laboribus & cruciatibus amor iste, sed non expugnabitur. quia verò in re bellica, dum vrbes, aut castra obsidentur, deficientibus viribus, aliò recurritur, & quod ferrum non poterat, aurum superat: tam incontaminati spiritus amorem hunc noueris, vt nullis possit muneribus corrumpi: imò hæc pro nihilo, ab hoste adultero prodigè oblata solet reputare.

7. Aquæ multæ non poterunt extinguere charitatem, nec flumina obruent illam: si dederit homo omnem substantiam domus suæ pro dilectione, quasi nihil despiciet eam.

CHORVS VIRG.

Sulamitis nostra, dilecta nobis sodalis, ô Salomon, vt nouæ huius tuæ militiæ, sic etiam ætatis suæ ponit iuuen-

8. Soror nostra parua, & vbera non habet: quid faciemus

mus sorori nostræ in die quando alloquenda est?

cula tyrocinium: quod ex eius vberibus immaturis, paruulis, & penè nullis apertè coniectatur: quid ergo, si quæ nec violentiæ cedat, neque muneribus corrumpatur: fucatis corriualium verbis, omni vi, omni auro potentioribus pertentetur? Vndenam eius innocentiam, & candidam simplicitatem obarmabimus?

SALOMON.

9. *Si murus est, ædificemus super eum propugnacula argentea: si ostium est, compingamus illud tabulis cedrinis.*

Si ea est dilecta, vt credo, quæ firmo iam proposito procacibus procorum verbis, decreuerit obsurdescere, & quasi adamantino obiecto muro aures cinctas & impenetrabiles gerat: non tamen adhuc, contra tam violentam machinam se reputet securam, sed noua ac noua semper prædicto muro munimina superaddamus. Quòd si fidelis & cauta, minus tamen, quod non puto, de ætate prudens, ostium sibi satis existimauit: cùm hoc facilè aperiri & ab ostibus valeat perrumpi, tunc cedrina incorruptibilitate, omnem rimam & cariem euitante, cedrino munimine illud roboremus, ne vel minimum verbum possit commeare, & omnis in illud impetus collabascat.

SVLAMITIS.

10. *Ego murus, & vbera mea sicut turris, ex quo facta sum coram eo quasi pacem reperiens.*

Capite animos, ô virgines, sodales mihi charissimæ, nec quid molle in ætatis meæ teneritudine pertimescite: nam & aures impenetrabili muro cinctas gero: & vbera, siue ætatis primordia, quibus à simplicitate timuistis, in propugnacula, dilecto Salomoni desiderata, & fortissimas turres, quodammodo efformo: vnde factum, vt sic terribilis corriualium appaream procacitati, vt desperata victoria facessant, nec vllo modo castas has aures verborum lenociniis audeant permutare: ac proinde ego, licèt maritalis fidei castris alligata, & militari constricta iuramento deinceps iam habenda, quasi in tranquilla pacis quiete, nobilioris generis triumpho comparato, apud Salomonem meum, commoror, commorabor.

11. *Vinea fuit pacifico in ea, quæ habet populos: tradidit eam custodibus, vir affert pro fructu eius mille argenteos.*

12. *Vinea mea coram me est. Mille tui pacifici, & ducenti his, qui custodiunt fructus eius.*

Illud in Salomonis mei gratiam, addiderim, ô amicæ puellæ, vt in amoris huius militia stipendiorum illi amoueam sollicitudinem: solent milites vulgares prædiis donari, ditari vineis, vbi post labores fessi requiescant: hac spe castris hærent, hac esca illos dux in castris retinet. Vineas, & prædia habet dux meus in vberrimo agro Baalamon, quæ famulorum curæ committit, quæque si vellet elocare, facilè mille argenteos, à conductore quolibet reportaret. his fortasse alia inescata stipendiis militaret: ast non ego quæ stipendij mercede his castris non adscribor, satis sum Salomone meo pulcherrimo, contenta: illo vno, pro vineis, pro domo, pro diuitiis dego beatissima. Quare tu mihi, & tibi sint opes tuæ, dulcissime Salomon, dux virginitatis meæ amabilissimus: & mille illi argentei, quos recipis quotannis, tibi apponantur: ducentique alij, quos & colendæ vineæ, & custodiendæ soles impendere, conductis operariis referuentur.

SALOMON.

13. *Quæ habitas in hortis, amici auscultant: fac me audire vocem tuam.*

Papæ qualia verba! quàm mihi mulcent aures? obtestor sponsa dilectissima ne cesses: perge, perge similia enuntians, aut dicta repetens: quæ voti compos optatis villæ nostræ iam hortis frueris, quid me mea defraudas voluptate? O quid taces! en amica turba ab ore tuo pendet, prudentiam, & constantiam tantam admirata, méque maritorum felicissimum prædicatura.

SVLAMITIS.

14. *Fuge dilecte mi, & assimilare capreæ hinnulóque ceruorum super montes aromatum.*

Imò, ô dilecte, non ideo ego tantopere aduentum in hanc villam exoptaui, vt ad eius vestibulum tamdiu verbis immorarer, sed vt intus solemnitate solita, datis ritè dextris, completis nuptiarum cæremoniis, te pleno ore iam meum appellarem. Quare age dum, festina, propera, ingredere: ô ne tardes! & qui hodie legitimè capreolus & hinnulus ceruorum appellaris, illorum celeritatem æmulare, tot inter odores gaudens, vt illi in montibus aromatum exultant.

CAPVT

CAPVT PRIMVM.

VERS. 1. & 2. Osculetur me osculo oris sui: quia meliora sunt vbera tua vino, fragrantia vnguentis optimis.

SVBESSE huic capiti conuiuium, non dubito: tum à vino, vnde sumitur comparatio in hoc versu, tum ab accubitu, & lectulo florido, de quibus infrà. Procum igitur Salomonem à parentibus puellæ auguror inuitatum, quem iam futurum generum meditabantur. Posset igitur aliquis existimare, puellam in hoc conuiuio discubuisse pariter: tacitáque & susurranti voce egisse cum sodalibus, osculique suspirium enuntiasse, quin à viris audiretur: fas enim credere, etsi in eodem conuiuio, lectulis tamen separatis, fœminas & virgines discubuisse: certè apud Græcos ita eueniebat in ipso etiam nuptiarum epulo: (licèt vtplurimum id temporis in sponsi sinu sponsam legamus apud Romanos & alios acclinatam.) apertè pro hoc more Lucianus *in dialogo Lapitharum, siue in Conuiuio.* de aliis tamen epulis res certior, interesse eisdem virgines. Apud Massilienses in epulo, vbi de futuris sponsalibus agendum erat, adfuisse puellam desponsandam, legis apud eundem Lucianum *in Toxari.* quid? in conuiuio celebri Principum Legatorum, imò & Procorum apud Bosparanos Mazea virgo ambita discumbebat: vt *ibidem* refert idem auctor; apposita iam erat mensa, & allata fercula seruo Abrahamitico apud Laban, nec tamen aberat Rebecca virgo, vt colligo ex Genes. 24. num. 51. *En Rebecca coram te est: tolle illam, & proficiscere, vt sit vxor filij domini tui.* ex quibus omnibus, hanc existimationem, si quis haberet, non omnino falsum denotarem.

28. *An in conuiuio fœminæ discumberent?*

Genes. 24. n. 51. declaratur.

Nihilominus apud Hebræos, sicut apud plerasque alias nationes, virorum conuiuia extra nuptias, fœminis, nedum virginibus interdicta credo. notant pluscula interpretes ad illud Esther 1. num. 8. *Regina quoque Vasthi fecit conuiuium fœminarum in palatio.* quod ibi in Cicerone *act. 3. in Verrem*; & item ex Herodoto illustrat Sanchez, quodque etiam apud Hebræos vsitatum aucupatur ex Herodis epulo natalitio, vbi recursus puellæ saltatricis ad matrem Herodiadem clarè firmat, seorsim illam cum fœminis intus discubuisse. addo signatum locum *Genes.* 18. *num.* 10. vbi de Sara auditis conceptionis faustæ promissis, dicitur: *quo audito Sara risit post ostium tabernaculi.* aberat igitur: vnde & illam Angeli inter epulas quæ fierunt, latentem scilicet. Puto igitur omnino latentem in hoc loco fingi puellam, quæ de more aut per ostij rimas, aut per aulæorum iuncturas (quod Saræ euenit) Salomonem suum contemplata, denuoque defixa, osculi desiderium suspirauit.

29. *Osculum solemne in nuptiis.* *Osculetur me.* Nihil hîc minus castum, impudicum nihil, nihil quod purissimam virginem, sed tamen nuptias non abhorrentem, imò peroptantem dedeceat. Sanchez noster *ad hunc locum*, & magis *ad cap.* 8. vno verbo suspicionem suam prodit, an in Hebræis nuptiis ius osculi esset solemne. Ego non suspicor, sed rem omnino probabilem id esse ex vtroque loco arbitror. igitur osculum hîc capio nouæ nuptæ libatum, non solùm affectuosum ab honesto coniuge, sed etiam solemne, & sine quo nuptiæ, vt aiunt, de præsenti, non valebant; quasi hac phrasi nihil aliud, quàm casti matrimonij tempus anhelet sponsa. Testor Tertullianum, hucusque sine hac luce caligantem, *de velandis virginibus cap.* 16. vbi Hebræis, hunc morem adnectit. loquitur de Rebecca. *Dum ad sponsum ignotum, adhuc ignota perduceretur, simul ipsum cognouit esse, quia de longinquo prospexerat, non sustinuit dexteræ collustrationem, nec osculi congressionem, nec salutationis communicationem: sed confessa quod senserat, id est, spiritu nuptam, negauit virginem velata ibidem.* q. d. nuptiarum fœderatis dextris, & osculis porrectis contractum celebrandum, præuenit mulier iam spiritu Christiano, quæ nouerat etiam sine his, ex solo desiderio, virginem quodammodo delibari. Clariùs *ibidem* ad suos morem deducit, solemnitatem osculi nuptialis significans. *Si autem ad desponsationem velantur, quia & corpore & spiritu masculo mixtæ sunt, per osculum & dexteras, per quæ primum resignarunt pudorem spiritus per commune conscientiæ pignus, quo totam condixerint confusionem, quanto magis tempus illas velabit, sine quo sponsari non possunt,* &c. dat, & accipit lucem hinc Catullus de nuptiis Manlij.

Tertulliano lux.

Catullus explicatus.

Non diu remoratus es,
Iam venis: bona te Venus
Iuuerit: quoniam palam
Quod cupis, capis: & bonum
Non abscondis amorem.

Vbi Passeratius ad oscula thalami voluptuosa rem deducit. non capit: locus sanè capiendus de osculo solemni, quod ideo signatè *palam* capiendum dicitur. quibus omnibus adlucet denuo Statius *de nuptiis Violantillæ:*

Item Stat.

Fama tace. subiit leges & frena momordit
Ille solutus amor. consumpta est fabula vulgi,
Et narrata diu viderunt oscula ciues.

ciues nimirum, qui matrimonio celebrando applausores, aut testes confluxerunt.

Mos verò inde ductus videtur, quia, vt ex Ambrosio hic iam omnes ad rem aliam notarunt, per oscula animæ transfusæ inuicem credebantur. quam opinionem abundè ab eruditioribus confirmatam, his illibatis denuo confirmato. Claudianus *in Epithalamio Palladij*, de Venere locutus. 30. *Animæ per osculum commeantes.*

Claudiano fax.

Tum dextram complexa viri, dextramque puellæ
Tradit: & his vltrò sancit connubia dictis.
Viuite concordes, & nostrum discite munus:
Oscula mille sonent, linescant brachia nexu,
Labra ligent animos.

Quæ verba Tertullianum formant: sicut enim iste dextera osculo in nuptiis, sponsam corpore & spiritu, sponso connecti dixit: sic in hoc loco Venus

Venus corpora datis dextris coniungit, & oscula ligandis animis suadet. Bion *Idyllio* 1. in Epitaphio Adonidis, vbi Dea ad puerum moribundum ab illo versu,

Δύσποτμε μεῖνον ἄδωνι πανύστατον ὥς σε κιχείω:
Ὥς σε περιπτύξω, καὶ χείλεα χείλεσι μίξω,

& sequentibus; quorum sensus,

Miser mane Adoni, vt te postremum inueniam,
Vt te amplectar, & labra labris misceam.
Expergiscere Adoni, iamque postremò me osculare:
Tantisper me osculare donec viuit osculum:
Donec ab anima meum os & in meum iecur
Spiritus tuus fluxerit, & tuum dulcem amorem exsuxero
Atque imbibero: osculum autem hoc asseruabo
Tanquam ipsum Adonidem, quando tu infelix fugis.

Tritius illud Petronij Arbitri, *transfudimus hinc & hinc labellis errantes animas.* Cephalus apud Ouid. 7. *Metam.* describens moribundam vxorem.

Dumque aliquid spectare potest, me spectat, & in me
Infelicem animam, nostroque exhalat in ore.

in postremo nimirum osculo.

31. *Coniux mutuò alterius pars.* Atque ab his osculis animam transfundentibus, factum existimo, vt coniux mutuò pars alterius animæ diceretur. Statius *lib. 5. syl. 1.* de Abscantij vxore moribunda.

Tunc sic vnanimem moriens solatur amantem:
Pars animæ victura meæ, &c.

Q. Curtius lib. 4. de rebus Alexandri. *Non tamen defecere animis Tyrij, quamquam ab ingenti spe destituti erant: sed coniuges liberosque deuehendos Carthaginem tradiderunt, fortius quidquid accideret laturi, si charissimam sui partem extra communis periculi sortem habuissent.* Patheticus magis Ouidius 2. *Trist.* gaudens inter naufragandum, quòd vxorculam non ferret.

At nunc, vt peream, quoniam caret illa periclo,
Dimidia saltem parte superstes ero.

Qui loquendi modus etiam Hebræis vsurpatus, & fortasse ab his, quibus osculum magis solemne ad gentes deriuatus: sic capio Malachiam cap. 2. num. 14. & 15. *quia Dominus testificatus est inter te & vxorem pubertatis tuæ, quam tu despexisti, & hæc particeps tua: & vxor fœderis tui. Nonne vnus fecit, & residuum spiritus eius est.* vbi Hieron. *eius siue Dei, vt quidam putant, siue mariti, vt quidam suspicantur.* maritum capio, quod per fœdus legitimum matrimonij, (quod nunquam sine osculo) spiritus partem vxori instillauit.

Malachias 2. n. 14. & 15. explicatus.

Columba osculum. Et fortasse propterea in hoc Cantico toties puella aut dicitur columba, aut columbis comparatur; quia vt hæ sine osculo masculis non adhærent, de quibus Ælianus ait lib. 1. cap. 15. *masculum non prius fœminam inire, quàm osculum illi porrexeris, non enim admittere fœminas marium commercium φιλήματος ἔρημον, osculo vacuum.* sic sponsabus per osculum solemne, legitimum ius copulæ acquirebatur. huc visus allusisse Chrysostomus *homil. de Turture tom. 5.* vbi post multa de columbis, ad hunc locum diuertens ait: *propterea dicit, Osculetur me ab osculo oris sui: desponsata sum cælesti sponso per legem & Prophetas, &c.* vt meritò columba iam desponsata, pignus matrimonij debitum, suspiret osculum. Maneat igitur certum nihil petulanter, aut lasciuè protulisse puellam, quæ de matrimonij desiderio & amore, morem solemnem sine mora complendum suspirabat.

Chrysost. explicatus.

32. *Oscula solemnia in nuptiis plura.* *Osculo oris.* In Hebræo est מנשיקות id est, *in osculis.* præpositio enim מן aliquando *in* significat. consonant LXX. ἀπὸ φιλημάτων, *ab osculis*, vt videatur solemnitatem nuptiarum non vno, sed pluribus osculis perfici solitam. Sic Statius suprà,

——— *Viderunt oscula ciues;*

& paulo pòst rem comparatione illustrans, subdit,

——— *Tumida sic transfuga Pisa*
Amnis, in externos longè flammatus amores,
Flumina demerso trahit intemerata canali.
Donec Sicanios tandem prolatus anhelo
Ore bibat fontes: miratur dulcia Nais
Oscula, nec credit pelago venisse maritum.

Hoc si verum, vulgaris noster interpres, per numeri enallagem singularis osculi expressionem satis duxit: sin minus, similem figuram Hebræo Græcoque textui assignaueris.

Oris sui. id est, ni fallor, oris pulcherrimi, suaueolentis, & rubicundi, sui nimirum qualeque decet meum Salomonem: expressum quippe pronomen emphaticæ. tale quid subodoror in re diuersissima quando blasphemantes Iudæi illoras discipulorum manus Christo obiiciebant. *Quare discipuli tui transgrediuntur traditionem seniorum, non enim lauant manus suas cùm panem manducant,* Matth. 15. num. 2. suas, inquiunt, id est, immundas, & piscaturæ sordibus infectas, quas sordentes etiam sine traditione, millies abstergendæ salsugini, & fœtori, abluere oportuisset. Redeo ad rem amoris, in qua sum. Propert. ergo *lib. 1. eleg. item* 1. 33. *Suus emphasim importat.*

Math. 15. num. 2. explicatus.

Cynthia prima suis miserum me cepit ocellis.

Vbi Scholiastes. *Non vacat significantiâ suis. id enim est, formosissimis, vt propria sit laus Cynthiæ.* sic *lib. 2. eleg. 26.*

Quòd si fortè tuos vidisset Glaucus ocellos,
Esses Ionij facta puella maris.

Iterum *lib. 2. eleg. 15.* totus ad rem nostram,

Illa meos somno lassos patefecit ocellos
Ore suo.

quod Catullus dixerat *epig. 26.*

Et dulcis pueri ebrios ocellos
Illo purpureo ore suauiata.

Sic nullum in Cantico nostro verbum aut non plenum mysterij ad litteram, aut pro dramate vacuum leporis.

Quia meliora sunt vbera tua vino. Amoris vi rapitur, & amor totus in affectus defixus, vt nunquam errat scopum, sic sæpiùs à certo orationis tenore visus aberrare, sed certius intimandus: hinc ergo est, vt quæ quasi secum locuta osculum ardebat, iam ad dilectum quasi attenderet, quasi tacita vota perciperet, sermonem dirigat. Assignat ergo rationem, cur spreto epulo quod aderat, tota nuptialem diem exoptaret. quia nimirum vbera, id est, sinus & complexus eius odoribus ad nuptias imbuendus, iam tunc omni sibi epulo voluptuosior præsagiebatur. *Vbera* igitur in hoc loco capio sicut iam alij alia huius Cantici loca, non tam pro ipsis corporis partibus, quàm pro illecebroso amplexu, quo in sinu res amata ad pectora & vbera constringitur. At dices: saltem ab vberibus naturalibus loquendi formula sumitur, cùm vbera tamen viris à natura denegentur. id nego: nam partes illæ virilis pectoris tumentiores etiam vbera solent appellari. Lucianus *in amorib.* iuueni tribuit. Μαζοὺς βραχὺ τῇ φύσει ὑπερσεσυρότας: *vbera paululum pro natura sua prominentia.* Igitur in amplexu colligati noui coniuges oscula sibi solemnia porrigebant: quas delitias puella in hoc loco omni sibi epulo futuras dulciores auguratur. proprium id amantibus. Lucianus *in Dial. Iouis & Iunonis*, de eodem osculante simul amores, & nectar bibente. καὶ τὸ φίλημά σοι ἥδιον τοῦ νέκταρος: 34. *Vbera virorum.*

Osculum nectareum.

τυρός : καὶ διὰ τοῦτο ἐμὲ διψῶν πολλάκις αἰτεῖς πιεῖν: *& oſculum tibi dulcius ipſo nectare : proinde nec etiam ſitiens frequenter inuolando oſculo, potum poſtulas.* & iterum, φερτερώτερον τοῦ νέκταρος τὸ φίλημα: *oſculum nectare pretioſius.* Vinum verò pro epulo in ſacris paſſim.

35. *Pectora vncta.* *Fragrantia vnguentis optimis.* An quia ipſa pectora vncta? ſic aliqui, nec ineptè: inde ergo ad amplexum, & ſinum conſtringentem fragrantia reſpiraret: pectora verò ipſa vncta probauit iam Roa ex Athenæo: ſic explico illud Prou. 27. n. 9. *vnguento & variis odoribus delectatur cor.* An quia ſinuoſa ipſa veſtis reſperſa vnguento? credo: ſic *Pſalm.* 44. myrrha, caſſia & gutta veſtimentorum celebratur. & infrà odor veſtimentorum ſponſæ omnibus odoribus præponitur. Sed quid ſi dicam alludi ad coronas, quæ è collo ad vbera & ſuper pectus geſtabantur? fortè non aberrabo. de his Minutius Felix ita. *Quis autem ille eſt, qui dubitat vernis indulgere nos floribus, cùm capiamus & roſam veris, & lilium, & quidquid aliud in floribus blandi odoris & coloris eſt? his enim & ſparſis vtimur mollibus ac ſolutis, & ſertis colla complectimur. Sanè quòd caput non coronamus ignoſcite, auram boni odoris naribus ducere, non occipitio capilliſve ſolemus haurire.* Auidius apud Vulcatium ſic ſcribit: *Nihil tam expedit, quàm homo ſeuerior Græcanicis militibus: ille ſanè omnes excaldationes, omnes flores de capite, collo, & ſinu excutiet.* lege Sueton. *in Tiber. cap.* 69. Tibul. *lib.* 1. *eleg.* 7. *fine.* Atqui, inquis, non tam flores in Cantico aſſumuntur, quàm vnguenta optima: fateor, ſed vnguentum ipſarum coronarum explicatur: ſolebant enim ipſas coronas floridas vnguento imbuere: multa, ſi ſapis, legiſti pro hoc vſu. Cape nunc Ælianum *lib.* 14. *cap.* 49. de Antalcida apud Perſarum regem commorante, ὁ περσῶν βασιλεὺς στέφανον εἰς μύρον βάψας (διέπλεκτο δὲ ῥόδων) ἔπεμψεν ἀνταλκίδᾳ. *Perſarum rex coronam vnguento delibutam (corona verò è roſis erat contexta) miſit Antalcidæ.* Vel ſi mauis, vnguentum ipſum è pectore, & vnguentatas ibidem, imò & indidem coronas, explicaueris. Athenæus lib. 15. cap. 5. *Eſt autem rationi magis conſentaneum, cùm omnes ſenſus in capite reperiantur, illud idcirco præcipuè coronari, vel quia tegi caput conferat, atque vinciri frontem: idcirco tempora coronabantur*, &c. *Coronabant verò & pectora, atque vnguento perungebant, quoniam ibi eſt cor.*

Veſtes vnguentatæ.

Pectora coronata.

Corona vnguentata.

36. *Vnguenta in nuptiis.* Sed vndecumque hæc ſponſi vnguenta prouenirent, cùm ſponſa nuptiale, vt ſæpe dixi, tempus cogitaret, non potuit non vnguentorum meminiſſe: licèt enim priſcis vnguenta ſemper in vſu, maximè tamen ad nuptias exquiſita. ideo Catullus *in nuptiis Manlij*,

> *Diceris malè à te tuis*
> *Vnguentate glabris marite*
> *Abſtinere, ſed abſtine.*

Ideo Ariſtophanes *in Pluto.* ἔτι δ' οὐχ ἕξεις οὐτι μύρου μύρεσσι στακτοῖς, ὁπόταν νύμφην ἀγάγησθε. *Sed neque dabitur vnguentis vngi pretioſis, quando nuptam duxeritis.* & iterum *in Pace*, de ſene ducturiente vxorem: αὖθις νέος ὢν πάλιν μύρῳ κατάλειπτος. *iterum reiuueneſcens vnguento delibutus.* ex dictis ergo iam huius verſiculi paraphraſim ſic expromo.

PARAPHRASIS.

Hem quò rapior? opiparum conuiuium & feſtiuos intuita conuiuas nullatenus aut ferculorum varietate, aut conuiuarum aſpectu allector: in meum vnum Salomonem collineat aſpectus, collimat deſiderium. O quando ſolemni illo oſculo, quo inuicem commeant animæ, feliciùs in alienis, ſed amatis corporibus reſpiraturæ, alter alterius particeps efficiemur? & quid mirum in hoc conuiuio, tu ſolus mihi famem ingeras, commoueas ſaliuam quando ſcitiſſima fercula, fragrantiſſima vina deſipere & fœtere mihi viſa: ſi cum voluptate, quam è blandiſſimo complexu tuo nuptialibus imbuendo odoribus iam nunc mihi præſagio, comparentur.

Oleum effuſum nomen tuum: ideo adoleſcentulæ dilexerunt te. VERS. 3.

Non ab vnguentis dictis, adeò ſponſus odoratus commendatur, vt non ſolùm vnguentatus, ſed etiam vnguentum, nominetur: quòd poſt doctiſſimum Legionenſem, aſſumunt alij: quin potiùs per correctionem iſta dicta puto; quaſi verò ſe accuſet, imò excuſet ſponſa, quòd ad fragrantiam ſponſi commendandam, alienos aliunde ſupponeret odores corrogatos, cùm ipſemet odor ſuauiſſimus ſit, & fragrantiſſimum vnguentum, adeò vt in pagis noto iam vocabulò vnguentum appellaretur. quod blandimenti genus etiam aliis in re ſimili vſurpatum. Bion *Idyll.* 1. in Epitaphi o Adonidis. 37. *Vnguenti vocabulum inter amatoria.*

> *Depone illum inter coronas & flores omnes cum eo,*
> *Poſtquam ille mortuus eſt, omnes flores contabuerunt.*
> *Riga autem ipſum myrtis, variis oleis, riga vnguentis:*
> ὀλλύσθω μύρα πάντα τὸ σὸν μύρον ὤλετ' Ἄδωνις.
> *Pereant vnguenta omnia, tuum enim vnguentum periit, Adonis, ſcilicet.*

Auctor incertus *in florilegio* 7. *cap.* 1. *epigram.* 59.

> Ἡ δὲ πάρος σε καλεῦσα μύρον, καὶ πάγκαλον Ἄδωνιν
> Μηνοφίλα, νῦν σοι τοὔνομα πυνθάνεται.
> *Quæ nuper te vocabat vnguentum, & pulchrum Adonim*
> *Menophila, nunc ipſa tuum nomen ignorat.*

Puto verò iſta non ſolùm in meris amoris blandimentis fundata voluiſſe ſponſam demonſtrare, ſed magis in ipſa iuuenis proprietate, ſignificans ita naturâ fictum & efformatum, vt de naturali complexione odorem ſuauiſſimum exhalaret. huc facit quod ipſa ſubdit in hoc cap. num. 11. *dum eſſet rex in accubitu ſuo, nardus mea dedit odorem ſuum.* in Hebræo, quod nemo neſcit, legitur, *odorem eius*, quod à multis Regi ſponſo accommodatur: & expreſsè in Græco ὀσμὴν αὐτοῦ, pro nomine maſculino, quod nullatenus fœminini generis nardo potuit conuenire: quaſi nardus ab ſponſo odoris ſui oblita, nouum odorem exhalatura mutuaretur: quod obiter illuſtro ex eodem florilegio *Epig.* 169. 38. *Humana corpora quandoque naturaliter odorata.*

> Πέμπω σοι μύρον ἡδύ, μύρῳ παρέχων χάριν, οὐ σοί:
> Αὐτὴ γὰρ μυρίσαι καὶ τὸ μύρον δύνασαι.
> *Mitto tibi vnguentum: illi beneficium præbens, non tibi,*
> *Ipſa enim odoratum reddere ipſum vnguentum potes.*

Ibidem iterum *Epig.* 96.

> Πέμπω σοι μύρον ἡδύ, μύρῳ τὸ μύρον θεραπεύων
> ὡς Βρομίῳ σπένδων νᾶμα τὸ τοῦ Βρομίου.
> *Mitto tibi vnguentum ſuaue: vnguento vnguentum colens:*
> *Sicut is qui Baccho ſacrificat laticem Bacchi.*

Hinc eſt quòd guttur, ſiue halitus illius ſuauiſſimum *cap.* 5. celebratur: & certè aliquos fuiſſe ita conſtitutos, vt etiam ſudorem odoratum immitterent,

terent, legitur apud priscos. Plutarch. de Alexandro, ait: *Cute, ore, totoque corpore miram reddidisse fragrantiam, quam interiores tunicæ retinebant propter concoctos calore humores in corpore existentes, qui sunt putredinis materia.* Tale aliquid de Salomone ipso suspicatur Pineda *in suo prævio lib. 6. cap. 4. num. 2.* Quidam apud Aristophanem in Pluto, muliercula dictum referens ὄζειν τῆς χρόας ἔφασκεν ἡδύ μου: *redolere corpus meum dicebat suauissimè.* nec fortasse mirum erit, si dicamus, Christum Dominum, cuius figuram exprimit sponsus, sicut ab oculis, teste Hieronymo, diuinum quid fulgoris emittebat, aliquid etiam odoris de optima corporis complexione immisisse: ad quod respiceret Salomon, dum hæc scripsit. Iam verò in hoc loco oleum pro vnguento sume, clarius quàm luce egeat: quid denotet *τὸ effusum* iam alij notauere.

Adolescentulæ. Contribules puellas significari, asserunt Doctores: ego malo domesticas adolescentulas & sponsæ ancillas intelligere: multum quippe refert proci felicitati, si ambitæ virginis famulas habeat propicias, quo illi dotes iuuenis suggerant, dotes commendent, animum emolliant; hinc sæpe apud auctores has tales à procis legimus rogatas, nunc precibus, nunc muneribus illarum animos propitios sibi reddere tentantibus: has ergo hoc in loco vocat adolescentulas, quæ sine dubio Salomoni allectæ eius dotibus & innato odore fauebant instanter: mens ergo versiculi præsentis sic habet.

PARAPHRASIS.

Sed proh! quàm insulsam sortitis encomiastriam, dilecte mi! quæ externis vnguentis indigum ad exhalandum suauius te proiuli; cùm tute ipse (quod experta, dum tibi connutrior, subnotaui) de naturalis complexionis virtute respires suauissimus; adeò vt omnes domesticæ puellæ, à quibus propterea diligeris ardenter, nusquam vsitatiori vocabulo, quàm exhalantis vnguenti nomine te compellent: sicque in pagis nostris & Salomon & vnguentum pro eodem vsurpari iam videtur.

VERS. 4. Trahe me: post te curremus in odorem vnguentorum tuorum. Introduxit me rex in cellaria sua: exultabimus, & lætabimur in te, memores vberum tuorum super vinum; recti diligunt te.

39. *Simulata rapina in nuptijs.* Eruditissimus noster Salazar ad illud *Prou. 4. num. 8.* vbi de sapientia tanquam de sponsa est sermo, *Arripe illam, & exaltabit te*, putat Hebræos vim simulasse in nouis nuptiis trahendis: cùm enim Persica & Hebræa gens vicina sit, penè eisdem moribus vtebatur: apud Persas autem, vt Brissonius *libro de regno Persico*, est auctor, solebant mariti rapere, & simulata quadam violentia trahere vxores: vt innueretur pudicitia puellarum, quæ non nisi per vim amittendo flori virgineo adducebantur: concluditque sic Prou. loco, verbum arripiendi posse intelligi. Adde apud Romanos, qui etiam hunc raptum simulabant, præter notissimam illam caussam de imitando raptu Sabinarum, qui illis felicissimè cecidir, similem Persicæ, caussam afferre Plutarchum in Probl. rem. num. 28. *Quid est quòd nouam nuptam ipsum limen transcendere, non permittant? an quòd qui primas mulieres rapuerunt, sic eas domibus intulerunt, non ipsæ ingressæ sunt? an eo inuitæ ingredi volunt videri, vbi virginitatem sunt amissuræ?* Vnde lux Optato Mileuitano (quem longè aliter explicat noster Sanchez *ad Psalm. 67. num. 45.*) qui de viduæ nuptiis locutus: *si alicui maritum mutare contigerit, non reperitur illa temporalis festiuitas, id est, non in altum tollitur, non populi frequentia procuratur.* Cùm enim suo adhuc æuo Ethnici aliqui ritus perdurarent, tollebantur raptæ ad limen virgines: non ita bigamæ, quibus amissa priùs virginitate inutilis simulatio. Sed iterum ad rem. *Optatus Mileu. explicatur.*

Ego quidem ad minus, satis iudico probabile, simulatum hunc raptum apud Hebræos sicut apud alias gentes, etiam percrebuisse, vt hîc & infrà haud inanibus coniecturis latissimè iam ostendo. & in primis pende, amabo, omnes ferè alios nuptiarum ritus gentibus & Hebræis communes fuisse: apud Hebræos coronantur sponsi, emitur sponsa, osculum solenne porrigitur, ducitur puella in mariti domum, in curru, cum musica, excipitur noctu facibus accensis: nomen mariti accipit, & in eius familiam loco filiæ adoptatur: flammeum fortasse gerit, obtentu pallij acceptatur: vnde aliqui explicant illud infrà, *sub vmbra illius, quem desideraueram, sedi*, & claret vsus ex *Ruth 3. num. 4.* idque Ethnicis commune probant aliqui ex Euripide apud Stobæum, vbi pater ad filiam nouam nuptam ita: *Cùm sub egregij viri pallium veneris, reliqua studia viro finito.* &, vt in prologomenis dixi, vbi de Chronographia Iudæi & gentes in agro nuptias celebrabant. Cætera omnia quæ dixi, vtrisque communia, infrà suis locis solo clarius comprobabo. Cur igitur gentibus tantùm, & non Hebræis pariter simulatum raptum tribuemus? Nemo nescit Spartiatas, ideo maximè, Hebræorum fratres inito fœdere appellari, quia ductam sibi ab Abrahamo originem gloriabantur: id expressum habes 1. *Machab. 12. num. 21.* nullis autem Græcorum simulatus hic raptus fuit solemnior, quàm Spartiatis. Plutarch. in Lycurgo. ἐγάμουν δὲ δι' ἁρπαγῆς, οὐ μικρὰς, οὐδ' ἀώρους πρὸς γάμον: ἀλλὰ καὶ ἀκμαζούσας, καὶ πεπείρους. τὴν δ' ἁρπασθεῖσαν ἡ νυμφεύτρια παραλαβοῦσα, &c. *vxores ducebant raptu, non pusillas atque impuberes, sed adultas & maturas. deinde puellam raptam suscipit pronuba*, &c. potuit ergo hic mos vtrisque esse communis. *40. Rapina simulata an apud Hebræos: qui nuptiales ritus cum gentibus communes.*

Quid? sicut Romani ex fausto raptu Sabinarum, quod proauis suis euenit feliciter, simulatum rapiendi vsum imitari voluerunt: cur Hebræi, qui per omnia nuptias Dei cum Synagoga, in nuptiis suis voluerunt expressas, (quod iam in prolegomenis, & infrà iterum sæpiùs indicabo) etiam raptum, quem Deus ab Ægypto fecit, non imitarentur? adde nonnulla Scripturæ loca, quæ hunc Dei raptum videntur insinuare. *Psalm. 135. num. 11. & 12.* de Ægyptiis prostratis, subdit Dauid: *qui eduxit Israel de medio eorum in manu potenti, & brachio excelso.* quæ pia Domini violentia sæpiùs in Scriptura commendatur. *Osea cap. 2. à num. 14.* vbi Deus de instaurandis cum Synagoga nuptiis multa connectit, additur num. 15. *& canet ibi iuxta dies iuuentutis suæ, & iuxta dies ascensionis suæ de terra Ægypti.* id est, ni ego hallucinor: sicut quando gens ista mihi desponsanda erepta est de manu Pharaonis, sic modò iterum à culpis & captiuitate eripietur. & quidem, si vera est explicatio Sanchez *ad Psalm. 67.* vbi ad illud num. 19. *ascendisti in altum, cepisti captiuitatem*; scribit, instar sponsæ Synagogam in currum sponsi Dei tolli: totusque Psalmus verè est, vt putat, nuptialis: *Cæremonia nuptiales apud Hebræos à nuptiis Synagogæ.* *Psalm. 135. num. 11. explicatur.* *Item Oseas 2. num. 14.*

lis: iam ad rem meam mira eſt verſio D. Pauli Epheſ.4. num.8. qui legit, *aſcendens in altum captiuam duxit captiuitatem.* Cur enim captiuitas ab ſponſo captiua duci dicatur, niſi quia rapta quodammodo in prælio inſtar captiuæ habebatur? ſic in re ſimili Catullus in carmine illo ſuo nuptiali,

Item Paulus Epheſ.4.n.8.

Heſpere qui cælo fertur crudelior ignis
Qui natam poſſis complexu auellere matris,
Et complexu matris retinentem auellere natam:
Et iuueni ardenti caſtam donare puellam.
Quid faciunt hoſtes captâ crudelibus vrbe?

Quòd ſi à Deo Hebræos raptum non didiciſſe dixeris; cur ſaltem, Beniamitas ſuos exprimendos non curarent, quibus feliciſſimæ nuptiæ de raptu? *& raptæ ex eis ſingulis vxores. Iud. 21. num.* item 21. certè nihil video cur Salazaris inuentum improbabile videatur, maximè ſi addas quæ plura *cap.6. num.3.& cap.8.num.5.* adnotabo.

41. *Trahendi, & rapiendi verba ſympathica.*

Mihi quidem hic vſus pro Hebræis approbatur, putoque huc alluſiſſe ſponſam in hoc loco, vt ſicut in primo ſuſpirio oſculum legitimum, ſic in ſecundo raptus ſolemnitatem poſtularet: nec obſtat quòd trahendi magis, quàm rapiendi verbo vſa ſit, nihil enim rapitur, quod trahi violenter non videatur. ideo *Pſalm.* 10. ex comp. Hebr. num.9. *Inſidiatur vt rapiat pauperem, rapere pauperem dum attrahit eum.* & ſicut in loco *Prou.4.num* 8. vbi arripiendi verbo vſus, in Hebræo eſt radix סלל, quæ propriè ſignificat *exaltare*, quia quod arripitur attollitur & exaltatur: ſic in hoc loco, quia quod rapitur, trahi neceſſe eſt: trahendi verbo Salomon vti voluit. hinc eſt, vt Feſtus cùm de hoc Romano ritu loqueretur, vtrumque verbum coniunxerit, quaſi alterum pro altero ſupponeret. eius verba ſic habent: *ſimulatur rapi virgo ex gremio matris, aut ſi ea non eſt, ex proxima neceſſitudine, cùm ad virum trahitur: quòd videlicet ea res feliciter Romulo ceſſit.* Claudianus etiam in Epithalam.10. Palladij fingens cupidinem loco viri puellam rapuiſſe, ferè eodem verbo vtitur:

——— *Flentemque Cupido*
Detraxit matris gremio: matura tumeſcit
Virginitas.

42. *Trahere, vox amatoria.*

Hæc ni placeant, aliter locum planiùs, nec cum minori epitaſi explicabo. Erat puella tota in hoſpitem pulcherrimum defixa, ſentiebat ſe amore rapi, trahi deſiderio: tunc indulgens affectui, lubenter ab amatorio ſuo magnete trahi profitetur, & vt amplius & amplius trahatur patheticè concedit. quaſi dicat: Trahis me ô dilecte, non abnuo: trahe lubentem, & poſt te, ſi opus fuerit, curſuram etiam. ſic trahendi verbo dat dulcem violentiam illud Ouidij *Triſt.2.eleg.1.*

Vtque trahunt oculos radiantia lumina Solis,
Traxiſſent animum ſic tua facta meum.

Pulchriùs in re amoris *lib.3. de arte amandi.*

Se quoque det populo mulier formoſa videnda,
Quem trahat è multis forſitan vnus erit.

Propert. item *lib.1.eleg.2.*

Nec Phrygium falſo traxit candore maritum
Aucta externis Hyppodamia rotis.

Tritum illud Poëtæ,

Trahit ſua quemque voluptas.

quod Auguſtinus attrahenti corda numini accommodauit. Magis ad rem meam Hieronymus *ad cap.9. Matth. lib.1.* de Chriſto Domino locutus: *Certè fulgor ipſe & maieſtas diuinitatis occultæ, quæ etiam in humana facie relucebat, ex primo ad ſe venientes trahere poterat aſpectu: ſi enim in magnete lapide & ſuccinis hæc eſſe vis dicitur, vt annulos & feſtucas & ſtipulas ſibi copulent, quanto magis Dominus omnium creaturarum ad ſe trahere poterat quos vocabat.* Et fortaſſe præuidebat ingenium iſtud Chriſti Salomon hæc ſcribens. Concludo verbis Luciani rem amatoriam tractantis, in imaginibus. *Abducet te alligatum quocumque collibuerit, quemadmodum lapidem magnetem ferrum ad ſe trahere perhibent.* Dum ergo ſe trahi ſentit ſponſa, tractioni indulget dum ampliùs ſuſpirat vt trahatur.

Poſt te curremus. Explicat iam quid ſentiat ſe facturam, cùm felix raptus ſui hora appropinquauerit: nimirum, & ſi aliquid moratum de more innexura videatur, vt dicam *cap.6.* tamen toto affectu maritum ſecuturam. Porrò verbum *currendi* in re ſimili amatorium totum eſt, & voluptatem adhærendi dilecto patheticè demonſtrat, cupiebat hanc ſibi demonſtratam Propert.*lib.3. eleg.20.* ad amicam.

43. *Currere vox amatoria.*

Fortunata domus, modò ſit tibi fidus amicus,
Fidus ero: in noſtros curre puella thoros.

Tibullus *lib. 3.eleg.4.*

Et celer in noſtros ipſe recurre ſinus.

Iam verò *curremus* dixit, non per numeri enallagem de ſe ſola locuta, ſed ſe pariter & ancillas ſignificans: de more, ni fallor, quo puellam marito abductam, domeſticæ ancillæ in partem dotis, ſequebantur. Sic explico illud Pſalm.44. nuptialis num.15. *adducentur Regi virgines poſt eam, proximæ eius afferentur tibi.* Sic etiam nupturam Rebeccam puellæ proſequuntur: *igitur Rebecca & puellæ illius aſcenſis camelis ſecuti ſunt virum*, Geneſ. 24.num.61. Tobiæ etiam in partem dotis pro ſacra tradiderunt parentes puellæ: *dimidiam partem omnis ſubſtantiæ ſuæ in pueris, in puellis, & pecudibus*, Tob.9. num. item 9. hinc bona lux obſcuro Tertulliano de reſurrect. carnis cap. 63. *nam etſi animam quis contenderit ſponſam, vel dotis nomine, ſequetur animam caro: non erit anima proſtituta, vt nuda ſuſcipiatur ab ſponſo: habet inſtrumentum, habet cultum, habet mancipium ſuum carnem, vt collactaneam comitabitur.* Deinde verò odori vnguentorum ſignatè addidit *tuorum* interpres noſter ex LXX. (hæc enim verba in Hebræo deſunt) vt puellas ſponſæ ipſamque ſponſam non alieni odoris fuco, ſed ingenitæ Salomoni fragrantiæ illecebra attractas ſignificaret.

44. *Ancillæ ſecum nupta deferebat.*

Pſalm 44. num.15. explicatus.

Tertull. explicatus.

45. *Amaſia in theſauros introducta.*

Introduxit me rex in cellaria ſua. Aſſignat iam cauſam, cur non aliorum, ſed Salomonis ſui odorum fragrantia alliciatur; quia nimirum experta fuerat, cùm aliquando ipſa cum puellis ſuis in eius theſaurum & apothecam adduceretur: (quod aliàs factum, vt aſſolet in dramatis, ſupponitur) inter tot vnguenta, nihil illis, ipſo ſuauius reſpiraſſe: adeò vt tantæ fragrantiæ memoria adhuc titillante, æternum ſe, illius conſortio, cùm detur, exultanter lætabundas auguretur. Eſt autem amatoribus ingenitum, amaſias, ſi poſſunt, in theſauros & apothecas ſuas introducere, (quod in Iudith apud Holophernem hoſpitio ſatis patet) vt auidum fœminarum ingenium, conſpectis fortunæ dotibus alliciatur. Obiter autem crederem, ſe ſuaſque ab hoc affectu excuſare voluiſſe ſponſam, dum non tam diuitiarum, quàm Salomonis ſui memoriam celebrat repetitam. Quod autem dixit *introduxit*, quaſi de ſe tantùm, cùm & puellas pariter introductas intelligere ex additis par ſit: ex vſu prouenit, quo perſona, in cuius gratiam fit aliquid, & ſi alij ſint participes, totam ſibi gratiam ſolet imputare: ſic dicimus Magnatem, v.g. adire

adire palatium, quem tamen comitatus ſtipatorum non deſeruit. Vbera autem, vt ſæpe in ſacris litteris capio, pro delitiis & ſuauitatibus, quas ab vnguento ſuo, ſuo nimirum Salomone, participarunt omni vino, id eſt, omni voluptati (hæc etiam vini ſignificatio in ſacris paſſim obuia) præponendis. pro *Cellariis* in Hebræo eſt חדר locus abditus, penetrale ſecretum, vno verbo adytum. Sumitur certè pro theſauro, vbi omnia pretioſa reconduntur: ſic Prou. 24. num. 4. *In doctrina replebuntur cellaria, vniuersâ ſubſtantiâ pretioſâ & pulcherrimâ.* in Hebræo eadem vox חדרים Græca non diſſonant, notarunt alij.

46. *Oculus inuidorum toruus.* *Recti diligunt te.* quaſi dicat: is es, vt quiſquis inuidiæ maleuolentia non laboret, neceſſariò te dilexerit. dubitas? attende pluſcula. in Hebræo eſt מישרים quam vocem omnes deducunt à ישר rectum eſſe, ſeu placere. Video tamen meritò Sanctem Pagnin. putaſſe litteram ם in hoc loco, non eſſe heemanticam nominis formatiuam, ſed præpoſitionis loco poſitam: quo poſito, (& quidem ſatis probabiliter,) iam habeo nomen eſſe ישר vnde infero contra communem opinionem poſſe eius radicem eſſe שור id eſt *aſpicere*, *intueri*: per detractionem vau, & additionem heemantici iod: quod quidem iod iam multi additum volunt nomini illi ישרים id eſt *rectus*, præter communem formationis regulam, vt à verbo שור & non ישר deducatur: eſt ergo in hoc loco rectus, ſeu rectitudo illa propriè, quæ in videndi acie non torua inuenitur: rectus obtutus, pro vt toruo opponitur ſimplex aſpectus, non inuidus: vnde *Ieremiæ* 21. *num.* 13. eadem vox per planitiem explicatur; quia inuidus aſpectus non ſimplex & planus, ſed totus ſalebroſus & fucatus. hinc ergo in ſacris litteris, & profanis rectus & toruus intuitus pro non inuido, & inuido vſurpatur. pulchrè Statius *ſylu.* 5.

Quiſnam impacata conſanguinitate ligauit
Fortunam inuidiamque Deus? quis iuſſit iniquas
Æternum bellare Deus? nullam ne notabit
Illa domum, toruo quam non hac lumine figat?

Clariùs Ouid. 2. *Metam.* de eadem.

Pallor in ore ſedet, macies in corpore toto:
Nuſquam recta acies, liuent rubigine dentes,
Pectora felle virent, lingua eſt ſuffuſa veneno.

Aureola verba Chryſologi. *Inuido vultus minax, toruus aſpectus, pallor in facie, in labiis tremor, in dentibus ſtridor, rabida, & effrenata conuitia, & manus ad violentiam prompta.* hinc explicarem illud 1. *Reg.* 18. *num.* 9. vbi poſtquam laudis epicinium cantatur Dauidi, additur de Saul. *Non rectis ergo oculis Saul aſpiciebat Dauid à die illa, & deinceps.* quia nimirum iam habebat de inuidia toruos, &, vt Horatius loquitur *epiſt.* 1. obliquos de liuore. Nunc iam integri verſiculi accipe paraphraſim.

1. Reg. 18. num. 9. explicatur.

PARAPHRASIS.

Si ferrum eſſem, occulta vi me traheres magnes dulciſſimus. nunc autem iam emollita & penè liquefacta, non violento impetu, ſed affectu voluntario ad te rapior: ſi trahit ſua quemque voluptas, tu volupe meum magis ac magis me trahe, non reſiſto: magis ac magis incende, non repugno, volens ſequor, lubens afficior. imò, quod mallem, nuptiali iam ritu rape me: quæ quamuis morarum aliquid de more faciam, tamen affectu toto poſt te curram. atqui nec ſola, ô dilecte, ſed ego tibi, & puellæ mihi innexæ, amatoriam catenulam annulis quodammodo inter ſe connexis efficiemus: vt non ſolùm de vſu dominam, ſed & de affectu caſto te dominum ſubſequi videantur. Experta (quod iam dixi) loquor: memini quippe cùm me aliquando ipſis ſociantibus in theſaurum delitiarum immiſſes, inter tot alia aromata, nihil te vno nobis ſuauius reſpiraſſe: cuius adhuc dulcedinem mens eructat, memoriaque iucundiſſimè eâdem titillatur: vnde perennem exultationem lætabundæ auguramur. neque mirum, ſic enim alieni cuiuſuis affectus, factus illex, vt quiſquis non toruo de inuidia vultu, non obliquis de liuore, ſed rectis, vt par eſt, oculis te conſpiciat, neceſſariò tuis dotibus capiatur.

Nigra ſum, ſed formoſa, filiæ Ieruſalem, ſicut tabernacula Cedar, ſicut pelles Salomonis. Vers. 5.

Hæc ſubmiſſiori voce, imò ſuſurranti ſuſpirio huc vſque protuliſſe videtur ſponſa, tota ad aſpectum dilecti inebriata, & ab illius vultu vnicè pendens. interim ſodales virgines, (quæ id temporis aut conuiuij miniſterium adiuturæ, aut publicam iam proci ambitionem, amicæ gratulatu celebraturæ, vt aſſolet, ſupponuntur accurriſſe.) innuitur in aſpectum puellæ, vt & illa in paſtorem ſuum fuiſſe defixas, miros nimirum affectus ſubnotantes, & cordis amicæ interiores affectus, eiuſdem variis motibus, & coloribus vultus ſublegentes: quod cùm ad ſe reuerſa cognoſceret puella, iam ad illas conuerſo ſermone, cùm videret finiri epulum, & paulo pòſt ſibi foras (vt videbimus) prodeundum in dilecti colloquium: nihil habuit prius, quàm illa excuſare quæ proci oculos offenſura poterant exiſtimari: vnde ait, tacitæ obuians obiectioni: *nigra ſum*, &c.

Nigra ſum, ſed formoſa. Diuerterat paulo antè ſponſa è vico ſuo, ad vineas fratrum curandas, vt *numero ſeq.* dicitur, inde ab agreſti exercitio, vt fit, pulueruleata redierat, nec dum ſatis excuſſo puluere perſiſtebat: his tamen decoris ſordibus pulchritudinem ſuam haud imminutam aſſeuerat, nec timet quòd paſtori ſuo minus pulchra videatur: ſicut paſtoritia tabernacula, quæ Cedareni ad Hebræos pro ſolitis mercimoniis aſportabant, & ſi puluere ruſtico nigri carent de foris, pictis tamen pellibus ab Hebræis paſtoribus ditioribus, (quod à Salomone ſuo factum ſignificat) pulcherrimè ornabantur. Moueor ad hunc ſenſum: quoniam puellam iſtam naturâ ipsâ ſubnigram fuiſſe, nunquam potui deglutire: quis enim collum eburneum, quod infrà dicitur, nigro vultui ſine monſtro, ſubditum dixerit? aut quomodo in facie fuſcâ natura ipſa, genæ turturis, malo punico ſimiles ſplenderent, quæ magis innato candori admixtæ ſolent celebrari? adde *ſeq. num.* ipſam cuti fuſcum colorem non à natura, ſed à ſole contractum declarare. Eſto hoc ratum. Iam verò nigredinem huius verſiculi præcipuè ruſtico puluere aſſigno, quia vxor שחורה ab eadem radice eſt, vnde & שיחור id eſt, *Nilus*, Ægyptius fluuius, qui quoniam de puluere & arenis turbidus effluit, niger appellatur. Firmo ſimili Latinorum locutione. Valer. Flaccus dixit *Argon.* 1. de Tito, 47. *Nigredo à puluere.*

Solymo nigrantem puluere.

Horat. *lib.* 1. *Oda* 6.

— Puluere Troico
Nigrum Merionem.

& *lib.* 2. *Oda* 1.

Duces

Duces non indecoro puluere ſordidos.
quia puluis aut ex paſtoritiæ, (vt in ſponſa,) aut ex bellicæ vitæ honeſto exercitio contractus, non dedecorat, ſed venuſtat. Venuſtè Martialis *lib.*8. *Epig.*69. de Domitiano locutus:

Hic ſtetit Arctoo formoſus puluere belli
Purpureum fundens Cæſar ab ore iubar.

Claudianus de ſuo Honorio *in* 3.*conſulatu.*

——— *Sic flamine crebro*
Turbidus, & grato reſperſus puluere belli.

Pulchriùs de eodem *in* 4.*conſ.*

Ipſe labor, puluiſque decet, confuſaque motu
Cæſaries.

Sed pulcherrimè ad rem noſtram Statius de iuuene inter venationis exercitia ruſticante:

Ille aderat multo ſudore & puluere maior:
Dulcis adhuc viſu, niueo natat ignis in ore
Purpureo, fuluoque nitet coma gratior auro.

Ambroſ. explicatur. Ego putarem hæc omnia imaginatum D. Ambr. cùm ad hunc locum ſcripſit: *nigra exercitij ſui puluere: nigra ergo dum prœliatur, decora dum victoria ſua inſignibus coronatur.* Similem pulueris nigredinem dat Paulinus *epiſt.*4. crinibus ſponſi, qui aliàs aurum optimum: de exercitationis internæ quaſi bellico puluere, vel puluerulento ſudore nigrantes. quæ omnia floridiùs in Epiſtolario olim dilataui, breuiter, ſi Deo placet, in lucem dando. hæc ſatis vt innatam nigredinem puellæ amoueamus: maximè, quoniam ſi vultui natura fuſco, purpureos crines infra celebratos addere præſumas, præterquam quòd id ſit contra naturam, neſcio quid vſquam fœdius, imò & horribilius cerni poſſit. Quid autem formoſitas importet, vide *cap.*2.*num.*10.

48. Nigredo pulchra. Quia tamen ferè omnes aut innuunt, aut contendunt innatam ſibi nigredinem excuſare, non grauabor illibata nonnulla in eorum gratiam adnotare de nigredine pulchritudini coniuncta, quibus illorum opinio aliis (non mihi in hoc loco) reddatur probabilior. Theocritus *Idyl.*10.

Βομβύκα χαρίεσσα, σύραν καλέοντι τὺ πάντες
Ἰσχνὰν, ἁλιόκαυστον. ἐγὼ δὲ μόνος μελίχλωρον,
Καὶ τὸ ἴον μέλαν ἐστὶ, καὶ ἁ γραπτὰ ὑάκινθος.
Ἀλλ᾽ ἔμπας ἐν τοῖς στεφάνοις τὰ πρῶτα λέγονται.
Bombyca gratioſa lyram vocant te omnes
Gracilem, ſole toſtam: ego verò ſolus meliſſimilem,
Et viola nigra eſt, & notis ſcriptus hyacinthus;
Sed tamen texendis coronis primas habent.

Gratior mihi Aſclepiades *in floril. lib.*7.

Τῷ θαλλῷ Διδύμη με συνήρπασεν, ὤμοι! ἐγὼ δὲ,
Τήκομαι ὡς κηρὸς πὰρ πυρὶ, κάλλος ὁρῶν.
Εἰ δὲ μέλαινα, τί τοῦτο; οὐκ ἄνθρακες; ἀλλ᾽ ἂν ἐκείνους
Τάλψωμεν: λάμπουσ᾽ ὡς ῥόδεαι κάλυκες.
Venuſtate ſua Didyca me rapuit: hei mihi! ego verò
Tabeſco vt cera ad ignem, pulchritudinem eius
videns.
Si verò nigra eſt, quid tunc? nónne nigri ſunt carbones, & tamen ad illos
Tepeſcimus, dum ſplendent vt roſei calices?

Sic Sappho Phaoni ſuo apud Ouid.

Candida ſi non ſum, placuit Cepheia Perſeo
Andromede, patria fuſca colore ſua.

49. Amantibus etiam fœditas pulchra viſa. Sed eſto non iungeretur tanta nigredini venuſtas: ſperaret tamen puella, quæ ſe nouerat dilectam, fore vt ipſa fœditas paſtori ſuo, de amoris ingenio formoſa videretur. Plutarchus in moral. *vt qui verè amant, etiam balbutiem, næuos, pallorem, adamant in dilectis: ſic admirator virtutis non horret Ariſtidis exilium, Socratis paupertatem, Phocionis condemnationem.* Quintil. *declam.* 17. in re ſimili. *Pintus in Cantica.*

Quis non eſt formoſus filius matri? amant debilitates: complectuntur illum morborum ſuppliciorumque pallorem, & in vires charitatis accreſcit ipſa miſeratio. hæc ſatis pro aliena ſententia tuenda.

Filia Ieruſalem. Hæ ſunt nobiles virgines non familiares ancillulæ, de quibus ſuprà, ſed contribules amicæ, quæ paſſim in hoc Cantico pro feſtiuo ſponſæ ſodalitio immittuntur. id etiam ex prophanorum vſu ſcriptorum ſic Catullus ſuprà in ſuo Epithalamio: ſic etiam in ſuo Theocritus *Idyl.*18. 50. Comites virginum quæ.

In Sparta quondam apud Flarum Menelaum
Virgines virentem hyacinthum comis innexum gerentes
Ante nuper pictum thalamum, chorum ſtatuerunt:
Duodecim primariæ ciuitatis magnum decus Lacænarum
Quando Tyndarei filiam in thalamum concluſit dilectam
Nelenani: cuius nuptias ambierat, minor natu filius Atrei.

Sic Ouidius, ſi memini, dat Europæ ſimile ſodalitium: imò & Moſchus de eadem *Idyl.*2.

Ὣς εἰποῦσ᾽ ἀνόρουσε, φίλας ἐπεδίζεθ᾽ ἑταίρας, &c.
Sic locuta ſurrexit, & charas quæſiuit ſodales
Æquales, coæuas, animo charas, nobiles
Quibus ſemper colludebat choreas cùm iniret, &c.

Cur autem dicantur filiæ Ieruſalem, dixi in Prolegomenis. Aliæ igitur erant virgines ancillulæ, quas Homerus vtplurimum, & maximè cùm de Nauſichaa agit, vocat expreſſo nomine ἀμφιπόλους.

Cedar. Iam multa alij hic, & apud Pſalmiſtam cæteroſque Prophetas de Cedarenis, qui inſtar Nomadum vagi habebant in tabernaculis. Ego exiſtimo, inde ad Ieruſalem adduci pro mercimoniis vendendo tabernacula, quæ poſtea ab Hebræorum paſtorum cultioribus (qualis fingitur ſponſus Salomon) intus pictis ferarum pellibus comebantur. moueor, quia bellica tabernacula Regis Salomonis à paſtrice puella adduci in ſimilitudinem, paulo remotius videbatur, quàm pro decoro; paſtoritia verò tabernacula Cedarenorum, vt apud illos erant, aliena planè à vulgaris comparationis, & ad manum, vt par erat, expoſitæ, vſurpatione: ergo Cedarena aſſumuntur, ſed, vt apud Hebræos paſtores, compta quotidie videri poterant.

Pelles Salomonis. Non Regis illius, vt dixi, ſed paſtoris noſtri. neque mirum, ſi delicatiſſimus paſtor, qualis hic fingitur, pellibus in tabernaculi comptu vtatur, cùm id temporis id maximè in vſu, etiam in domibus fixis paſtorum, nedum in tabernaculis campeſtribus. Virgil. de Euandro Rege inope, qui paſtoris inſtar degebat, *lib.*8. 51. Pelles pictæ adornatum.

Ingentem Æneam duxit, ſtratiſque locauit
Effultum foliis, & pelle Libyſtidis vrſæ.

Magis mirum, Marcum Imperatorem, cùm puer modeſtiùs degere decreuiſſet, pellibus pro lecto vſum: Capitolinus in eius vita. *Duodecimum annum ingreſſus, habitum Philoſophi ſumpſit, & deinceps tolerantiam cùm ſtuderet, in pallio & humi cubaret, vix autem matre agente, in ſtrato pellibus lectulo accubaret.* adde pelles in hoc loco non impolitas, ſed cultas vſurpandas, quales quandoque legimus auro diſtinctas apud Claudianum & Virgil. Baccho & Æneæ vſurpatas. fauet vox Hebræa יריעות quæ cortinas ſignificat precioſiſſimas de byſſo retorta, *Exod.*26.*num.*2. vnde cortinæ pelliceæ ſaltem hic exiſtimandæ. Concludo pro pellium venuſtate defendenda, quibus puella ſe comparat

loco *Iudith* 12. vbi ex Græco additur vulgato nostro num.19. *Accessit eius ancilla, & ante Holophernem humi pelles strauit, quas ad quotidianum vitæ vsum ab Eunucho illo Vagoa acceperat: vt in eis recumbens cibum caperet, & ingressa discubuit Iudith.* At quis crederet in domo opulentissimi Principis ambitæ ardenter fœminæ pelles dandas, quæ non essent omni purpureo stragulo pretiosiores? prætereo pelles hyacinthinas & rubricatas, de quibus passim in Exodo fit mentio.

PARAPHRASIS.

Iam ad vos redeo, amicæ virgines, connutritæ sodales, impotentis affectus mei testes, & ardentis suspirij admiratrices, in conspectumque dilecti proci (finitur enim epulum) vobiscum euocabor: nec timeo, etsi de campestri puluere nondum bene excusso nigricans egrediar; aliàs enim, vt nostis, non indecora: sic pastoritia tentoria solita Cedarenorum mercimonia nobis allata, & si puluere nigricent, & crebro respersa flamine de foris sordescant, intus tamen à Salomone meo comptis pictarum ferarum pellibus pulcherrimè insternuntur, aduentitiâ nigredine propriam speciositatem non tollente.

VERS.6. Nolite me considerare, quòd fusca sim, quia decolorauit me Sol: filij matris meæ pugnauerunt contra me: posuerunt me custodem in vineis, vineam meam non custodiui.

Idem verbum, quòd suprà nigredini explicandæ ponitur in Hebræo, fusco exponendo colori, hîc recurrit iterum: signatiùs tamen noster interpres cùm videret, credo, diuersas causas fusco & nigro assignandas, vocem pro decoro variasse existimandus, maximè cum שחרח pulueris aliquid, vt dixi, videatur immiscere. non ergo se solùm puluerulentam innuit sponsa, sed cutem etiam paululum Solibus fatetur obfuscatam. quia verò incuriæ poterat verti & negligentiæ, admixto etiam nescio quo auaritiæ dedecore, quòd puella vicina nuptiis pulchritudinem diligentiùs non curaret, relictisque rusticis exercitiis euitato puluere & sole infecturo, venustati non studeret, quasi solùm fouendis opibus inhiaret: præoccupat obiectionem, subdens à fratribus inter iurgia eò impulsam, qui comptus sui negotium officiosum, otio dantes ignauo, inter domestica iurgia, vinearum operis illam præposuerunt. cuius rei euidentem inde facit probationem: quia si quæstui magis, quàm comptui studeret, suam potius quàm fratrum vineas curaret, quod non factum, cùm vineam suam dotis nomine à patre sibi relictam, (fingitur enim puella orba patre, cuius solùm mater in Cantico assignatur) pulchritudini postponendam existimaret. fauent Hebræa, quæ signatiùs addunt, *vineam meam, quæ mihi non custodiui.* hæc pro connexione dicta sunto. singula nunc verba examinanda, quæ egressura iam dixit puella.

52. *Noli facere, blandius dictum.* *Nolite me considerare.* Suauius longè hoc dictum, quàm si diceret, ne consideretis, quod imperiosum aliquid sonare visum: sic Propert. *eleg. 2. lib. item 2.*

Hanc vtinam faciem nolit mutare senectus,
Et Sicumæ sæcula vatis agat.

Vbi Passeratius. *nolit mutare, blandius dictum, quàm ne mutet*; vt Tibullus: *nec tu Persephones sauior esse velis.* in Scriptura hæc phrasis passim obuia.

Fusca. Venustè dictum, infectio enim Solis non tam denigrat, quàm infuscat: & *fuscus* color ad cutem aliquid refert dulcius, quàm *niger*: ideo Ouidius suprà Andromadem fuscam dixit, nigram non ausus: *in epist. Saphus.* 53. *Fuscus color.*

Andromade patria fusca colore sua.

Ideo Front. *fusco album opponitur: nigro candidum.* puto, quia album minus candoris, sicut fuscum minus nigredinis participat: vnde nigrum & candidum extremè opposita: fuscum & album media; expressè Festus: *Aquilus color, fuscus: qui albi & nigri particeps.*

Decolorauit me Sol. Sic Ælianus de Atalanta pulcherrima puella, sed inter venandum Soles non euitans: *flauus erat color capillorum non cura aliqua muliebri, seu tinctionibus & pharmacis adhibitis effectus.* & concludit: πεφοίνικτο δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ ἡλίου αὐτῇ τὸ πρόσωπον. *colorabatur verò illi facies à Sole.* Propert. *lib. 3. eleg. 13.* 54. *Sol decolorans.*

Felix Eois lux funeris vna maritis,
Quos aurora suis rubra colorat Equis.

Apuleius de Philosophia: *nec coloratos sole, nec exercitatione solidatos.* Colorati ergo sole est fuscari, quod pulchrius noster coniungit: ideo coloratos Indos Propertij, Tibullus *lib. 2. eleg. 3.* fuscos vocat.

Illi sint comites fusci quos India torret,
Solis & admotis inficit ignis Equis.

Etiam hîc inficiendi verbum fusci coloris denotat suauitatem, quam aucupatur Statius lib. 5. Syluarum, *syl. 1.*

— Vel Sole infecta Sabino.

quam Horat. *Epod. 2.* ad rem suam vehementiùs exprimendam curauit, dicens:

Sabina qualis, aut perusta Solibus
Pernicis vxor Appuli.

Quòd autem noster non *colorare* dixit, sed *decolorare*, adhuc (fremant hæretici) venustius puto. sic Propert. *lib. 4. eleg. 3.* *Vulgatus interpres defenditur.*

Vstus & Eoa discolor Indus aqua.

Ouid. *Metam. 4.*

— oriens tibi victus ad vsque
Decolor extremo qua cingitur India gange.

Et iterum *lib. 3. de arte.*

Vos quoque non caris aures onerate lapillis,
Quos legit in viridi decolor Indus aqua.

Consonat Hebræus fons, & cæteri Græcorum: solùm videntur discrepare LXX. qui vertunt παρέβλεψέν με: quod Latinè dicunt aliqui, *despexit me Sol.* Alij cum Ambrosio; *non est intuitus me Sol.* Vidit tamen iam Ghislerius ex Aristotele apud Bud. verbum παραβλέπω etiam significare limis & toruis oculis intueri, ac proinde LXX. non dissentire. Ego verò, vt verum fatear, nihil venustius in re amatoria dici potuisse cogitabam. 55. *Oculus toruus inuidia.*

Reduc in memoriam quod suprà ad illud, *recti diligunt te*, de toruis inuidorum oculis differebam, adde Statium in Epicedio patris, de inuido.

Tenderet & toruo pietas æquare Maroni.

Quid ergo pulchrius, quàm si dicat puella quâ excusans, quâ de more iactabundula inuidum solem suæ splendentis pulchritudinis, qua apud omnes pulchra vt luna, electa vt sol habebatur, radios offuscando vultui obarmasse? aliunde verò si τὸ βλέπειν explices, non iam de toruis oculis, sed de limis, suauiori epitasi puellæ pulchritudo commendabitur: sunt enim limi oculi toti amatorij, vt infrà secundo cap. pleniùs probabo: *Oculus limus amoris.*

nunc

nunc ſatis Quintilianus *lib. 11. cap. 3.* vbi oculos oratoris intuens, ſic ſcribit, *Laſciui, & mobiles, vt natantes, & quadam voluptate ſuffuſi, aut limi, &, vt ſic dicam, venerei, aut poſcentes aliquid, pollicentesve, nonnunquam eſſe debebunt.* quaſi glorietur puella quòd ſol amatoris inſtar ſuam venuſtatem demiratus, dum illam limis oculis intuetur, obiter fuſcedinem immiſerit.

56. *Pugna etiam de iurgio dicitur.* *Pugnauerunt.* Nihil duritiei in hoc verbo, vt iurgia inter fratres domeſtica excedere videatur. Propert. *lib. 1. eleg. 10.*

Tu caue ne triſti cupias pugnare puella,
Néve ſuperba loqui, néve tacere diu.

Et Catullus *in carm. nuptiali.*

At tu ne pugna cum tali coniuge virgo.
Non æquum eſt pugnare, pater cui tradidit ipſe.

Vulgatus propugnaturi. Diuertam quandoque ad hæc minora, quia vulgatum noſtrum improprietatis inſimulantes non ceſſant vſquam arrodere mures hæretici, maximè Caluiniſtæ Grammatici.

Cuſtodem. Probaui fusè in prolegomenis, puellas Hebræas, etſi nobiles, ruſticis operibus aſſuetas: non tamen propterea in hoc loco cuſtodem interpretor vineæ iam maturis fructibus: tum, quia hæ partes puellaribus viribus maiores: tum, quia labor diuturnior, & ad noctes periculoſior, quàm tantæ virgini mandaretur: tum denique, quia Chronographia noſtra non ſubſiſteret, cùm *cap. 2.* ver appetens, & vineæ adhuc florentes deſcribantur. Explico ergo hanc cuſtodiam de operarum operiſque cura quòd à pago ſimul cum operariis & honeſto famularum comitatu mitteretur vineis fodiendis, etſi fortè, amputandis adſtitura, quod virgini ſedulæ, &, vt ferebat conditio illius, imò & noſtri temporis non indecorum. Sic Nauſichaa filia Regis apud Homerum lauandis paternis veſtibus aſſiſtens, ſola cum famulis

57. *Fœmina nobiles olim ruſticis intenta.* in remoto ab ædibus flumine apud Vlyſſem deprehenditur, quòd ſi quandoque teneræ viti frondandæ aſſueſceret, voluptuoſæ cuiuſdam id eſſet ſedulitatis: ſic pater ad Erigonem virginem delicatam apud Nonnum *Dionyſ. 47.*

Non amplius arbores ornantem tuum tangens ligonem
Frugiferum in hortum deduces aquam amouentem marcores.

Cuſtos autem apud Latinos pro cuiuſque rei curatore paſſim vſurpatur: imò & Hiſpani Hoſtales religioſos vſitato iam nomine vocant *Cuſtodios.* ſic in ſacris *Eſther 2. num. 15.* Cuſtos virginum dicitur, qui illarum cultum curabat, & delicias: nec abeſt Hebræum verbum שמר quod paſſim pro *obſeruare* vſurpatur, qui enim aliquid curat & cuſtodit, omnia circa illud obſeruat faciunda.

PARAPHRASIS.

Nec vos moueat quòd cutis etiam ipſa offuſcetur: candidam ſcitis, quæ nunc de Solis calore decolor incumbor. Et quidem vertendum mihi vitio fateor, ſi dum procurantur ſponſalia, faciem ſolito diligentiùs non curarem, ſi ordinariis iuris attenta exercitiis, auara magis lucro, quàm ſedula pulchritudini ſtuderem: verùm ego hoc temporis ea de cauſa, vineam meam & agros hæreditarios dotis nomine à patre mihi relictos, paulùlum obliuiſcendos exiſtimaui: interim tamen fratres mei, vt ſunt duri, tanquam ignaua otia, comptus mei negotia interpretantes inter domeſtica iurgia, ad vinearum ſuarum curam compulerunt. nunc ergo egrediamur.

Indica mihi quem diligit anima mea, vbi paſcas, vbi cubes in meridie: ne vagari incipiam poſt greges ſodalium tuorum. VERS. 7.

Præcedentis numeri verba dixerat ſponſa, quando, vt coniectare licet, finito epulo iam iam cum ſodalibus erat egreſſura: vtque ex Dialogo illius cum ſponſo auguror, fratres, & fortè mater, proco indulgentes aliò diuerterunt, vt illa, tutâ ſodalium cuſtodiâ ſtipata liberiùs procum ſuum alloqueretur: nec id hodie in ſimili euentu etiam apud nobiles familias indecorum, aut inuſitatum, nedum apud paſtorum olim ſimpliciores animos, quibus inter paſcendum ſecreti colloquij anſæ non poterant euitari. Vt ergo erat ſponſa tumente mente, & prædictis adhuc affectibus commota, nihil ſalutationis ab amore ſibi paratum inuenit aptius, quàm ipſius cordis affectus, dilectionis teſtimonium oſtentare: aperit ergo vota illius fruendi aſpectu & colloquio frequentiùs: & quia paſtorum fert conſuetudo paſcua identidem mutare, rogat vt vbi paſcat doceat, vbi meridiet, id eſt, vbi fixerit tabernaculum, ſitum captans vmbroſum, vnde Soles paſto pecori arcerentur: ſubdit deinde cauſam, cur tam auidè certum locum cognoſcere concupiſceret, ſcilicet ne vagetur, & tempus (quod æternitati, illi fruendo, velit commenſuratum) terat: deinde, nedum huc illuc concurſat, illum apud paſtores inueſtigatura, illorum videatur captare blandimenta, vnde ipſe fortaſſe dilectus indebitam aliquam præter ipſius vota combiberet opinionem. *Incipiam* dixit, quaſi etiam breues moras, & cœptam vagationem euitaret.

Indica mihi. Signatum verbum affectuoſo & ardenti deſiderio: tenuem indicationem ſatis putat, cætera amori committit peragenda: indicet tantùm dilectus, non aberrabit ſcopum feruens inquiſitio. legit, puto, hunc locum Theocritus *Idyl. 17.* (ſicut & alia huius Cantici, quæ paſſim imitatur) vnde puellam paſtori ſuo ſic facit allocutam: 58. *Amantis vota ſollicita.*

Δεῖξόν μοι σὺ δὴ ἄλσος: ὅπη σὺ δὴ ἵσταται αὐλις.
Indica mihi tuum nemus: vbi tuum ſit tugurium.

Aut ſi non didicit, certè ſponſæ noſtræ expreſſit deſiderium. plura ſeq. num.

Ne vagari incipiam. In Hebræo eſt כעטיה à radice quæ etiam ſignificat *tegere, operire*: vnde cùm ex loco Thamar *Geneſ. 38.* ſupponant omnes meretrices velato vultu olim inceſſiſſe, volunt multi, meretricem hîc ab ſponſa denotari, timens ne velut *cooperiens*, id eſt, velut meretrix haberetur. Adeſto huc Thamar, ſi fortè non tam vultum, quàm vultus tui tegumen reuelamus. locus ita habet Geneſ. 38. num. 15. *quam cùm vidiſſet Iudas, ſuſpicatus eſt eſſe meretricem, operuerat enim vultum ſuum ne agnoſceretur.* En tibi verba vnde omnes ſolennem morem deducunt, meretrices apud Hebræos velato vultu quæſtui ſediſſe: ſic ſacrarum, ſic humaniorum litterarum paſſim profeſſores. Impoſuit, credo, orbi Tertullianus, qui primus ſic locum viſus explicare lib. de cultu fœmin. cap. 12. *Thamar illa, quæ ſe pinxerat & ornarat, idcirco Iudæ ſuſpicioni viſa eſt quæſtui ſedere: adeò, quia ſub velamento latebat, habitus qualitate quæſtuariam mentiente.* Sed certè, quod attinet ad Hebræos, error eſt, & is, ni fallor, intolerabilis, qui ex loco Thamar 59. *Meretrices olim an velata.* Geneſ. 38. num 15. fusè declaratur.

combibitur. illa certè non quòd se velaret, venit in meretricis suspicionem, cum disertis verbis Scriptura priuatam causam subiunxerit velamenti, scilicet ne agnosceretur: ansa ergo suspicionis fuit, quia, vt habetur *num.* 8. illa depositis viduitatis vestibus assumpsit theristrum, & mutato habitu sedit in biuio itineris. Nemo autem nescit ex *Ieremia* 3. & *Ezechieli* 16. ornatas meretrices viis insidiari solitas, vnde apud Latinos dictæ *semitaria*, quod etiam *Prou.* 7. *num.* 10. allucet: *occurrit illi mulier ornatu meretricio, præparata ad capiendas animas: garrula & vaga, quietis impatiens, nec valens in domo consistere pedibus suis, nunc foris, nunc in plateis, nunc iuxta angulos insidians.* Vbi τὸ *foris* explico extra pomœrium, per contrapositionem ad vrbis angulos & plateas. & quidem in hac meretricis descriptione, quâ nulla in sacro textu luculentior, etiam apertus vultus apponeretur, si id apud Hebræos in vsu esset. Thamar igitur non de obuelata facie fecit suspicionem, sed de loco, & habitu. Cur autem Iudas non iuberet deponi velum, (cùm aliàs meretrices etiam in cellulis suis spectarentur nudæ ad lucernam, de quo Horat. *lib.* 2. *sat.* 7.) non dicitur. absque dubio togauit ille, sed muliercula, cui tanti erat occultari, nulla ad id conditione trahi potuisse visa.

50. Venio ad alias nationes: & vt verum fatear, post longam diuersorum rituum lectionem, post omnes ferè huiusce generis auctores (absit dicto superbia) identidem euolutos, nihil vsquam inueni, præter singularem Origenis locum, vnde clarè is meretricum mos possit comprobari. Enodemus priùs quæ alij huc afferunt: deinde tela alia à me parata, in me metipsum contorta eludam pariter. In primis pro more hoc, pro suo Tertulliano affert eruditissimus noster Cerda tritum illud Iuuenal. de turpissima Messalina.

Sumere nocturnos meretrix augusta cucullos,
Et flauo crinem abscondente galero.

Sed in hoc loco, vbi vultum velatum legis? velabat nigros crines comptiori galero, id est, suppositirio flauo capillamento, (is enim galerus est, vt pueri norunt ex multis, maximè ex Suetonio, de Othone *cap.* 12. qui etiam galericulum gestabat: quod & ipse Cerda fatetur *Aduers. cap.* 145. *n.* 18.) flauities enim, vt alij notarunt, meretricibus in pretio: imò etsi cucullis velaret vultum, eâdem de causa faceret, qua Thamar, ne vxor Imperatoris in fornice nosceretur. Sed audi prosequentem Cerdam; *Morem hunc attingit S. Ambrosius lib.* 2. *de virginibus, verbis istis, quæ ad virginem quamdam dicuntur ore virginis: Sume pileum, qui tegat crines, abscondat ora, solent erubescere qui lupanar intrauerint.* Quis ita intellectum Ambrosium ferat patienter? loquitur S. Doctor de virgine Christi, quæ vi tyrannorum, vt Christum negaret, ad lupanar adducta, imò adacta fuerat, ad quam religiosus miles, vt pia Tehena illam liberaret, quasi violaturus eam venisset eò, aditum obtinuit: ergo ille ad virginem ita apud Ambros. loco citato. *Ne, quæso, paueas soror, frater huc veni saluare animam, non perdere: serua me, vt ipsa serueris. quasi adulter ingressus, si vis martyr regrediar. Vestimenta mutemus, conueniunt mihi tua & mea tibi, sed vtraque Christo: tua vestis me verum militem facit, mea te virginem: bene tu vestieris, ego meliùs exuar, vt me persecutor agnoscat: sume habitum qui abscondat fœminam, trade qui consecret Martyrem: induere chlamydem quæ occultet membra virginis, seruet pudorem: sume pileum, qui tegat crines, abscondat ora: solent erubescere qui lupanar intrauerint.* En locus non mutilatus. quasi dicat bonus miles: Tege vultum, ne in exitu cognoscaris. neque noua videbitur obuelatio: ferè enim adolescentes qui lupanar ingrediuntur, pudori seruientes pallio se velant, aut aliquo simili. Heus tu mi lector, vbi, quæso, hîc meretricis apparet obuelatio? Eundem sensum habet locus, quem affert Capitolini loquentis de vero. Immeritò certè vterque obtrusus firmando mori velatarum meretricum: *si quem vocat habitum mœchantium*, de meretricio habitu intellexit Cerda, vt debet, aliàs quorsum id ad Tertullianum.

Nunc ad ea, in quæ ipse incidi, Petronius Arb. in Satyr. *Tandem imo sero intellexi me in fornicem esse deductum: execratus quæ aniculi insidias, operui caput, & per medium lupanar fugiens cœpi in aliam partem*; ex Lampridio in Heliogabalo, explicatur: *fertur vna die ad omnes circi, theatri, & amphitheatri, & omnium vrbis locorum meretrices: tectus cucullione mullionico ne agnosceretur.* sic alius aniculæ fallacia inductus in lupanar pudori seruiens ne agnosceretur tectus aufugit. Sic Lucianus *in Dialogo Charontis*, fingit plorare Philosophum. ὅτι μηκέτι δειπνήσει πολυτελῆ δεῖπνα: μηδὲ νύκτωρ ἐξιὼν, ἅπαντας λανθάνων, τῷ ἱματίῳ τὴν κεφαλὴν κατειλήσας περιεισιν ἐν κύκλῳ τὰ χαμαιτυπεῖα: *quia non ampliùs splendidè cœnaturus, neque nocturno tempore, latens omnes, & capiti pallio obuoluto, omnia penè lupanaria circumuolitabit.* Pulchrè Athenæus *lib.* 8. *cap.* 7. de viro sapiente Stratonico vrbem relicturo, ita. *Vbi ex Heraclea exiuit, portas circumspiciebat: interrogante quodam, quid circumspicis? pudet, inquit, ne videar, velut ex lupanari exiuerim.* hunc ergo pudorem prædicti omnes tegere cupiebant: quos omnes adducere posset Cerda, sed nihil ampliùs illi fauerent, quàm quos attulit, cùm nihil hîc pro meretricis vultu obuelato.

Insurgo ergo contra me robustiùs: & videtur vrgere Martialis noto disticho de meretrice.

Hanc volo quæ simplex, quæ pallio lata vagatur:
Hanc volo vel puero, quæ dedit antè meo.

Æquè notum illud Iuuenalis,

——— Dorida nullo
Cultam palliolo.

Sed certè hoc pallium, non vultus erat tegumen, sed capitis & humerorum. Videndus Cerda in addendis ad lib. Pallij Tertull. *num.* 135. qui id fatetur. Potest obiici illud Martialis *lib.* 1.

At meretrix abigit testes veloque seràque,
Raraque Summeni fornice rima patet.

& similia innumera. Sed velum istud non vultui, sed portæ opponebatur: de quo velo, & petaso, & cortina, quæ seruiendo pudori fenestris & ostiis lupanaris apponebantur, eruditas paginas impleuit Faber *in Semest.* Restat adhuc difficilis locus Senecæ, qui de pueris effœminatis Romanorum (verè vocaueris masculas meretrices) ita habet epist. 124. *omnium pædagogia velata facie vehuntur.* Sed certè capiendus Seneca de cura, qua delicatuli hi pueri, ne sole fuscarentur, aut læderentur flamine, velo faciei admoto, quoquo versum vehebantur, vt hodie puellis nobilibus, imò & viris (pudet dicere) in vsu est dum rusticantur. Certè Gallicæ fœminæ etiam intra vrbem, his vtuntur deliriis. Sed nihil videtur opponi fortius, quàm illud D. Hieron. *epist. de vitando susp. cont.* vbi ita ad virginem suspectam. *& quando in publico quasi per verecundiam operit faciem; lupanarium arte, id solum ostendit, quod ostensum, magis placere*

cere poteſt. hic tamen non aliud legitur, quàm quod hodie cernitur in proſtibulis, quæ non tam lege cauente, quàm more ſubdolo, partem vultus tegunt, ne toto ſatient, vt ſolùm quidquid in illo pulchrius, ex induſtria gerunt reuelatum. eſt hoc illud Poppeæ apud Tacit. Annal. 13. *rarus in publicum egreſſus, idque velata parte oris, ne ſatiaret aſpectum: vel quia ſic decebat.*

Reſtat examinandus Chryſippus apud Origenem, ſi fortè etiam corruat hoc teſtimonium. ergo Origenes ita *lib.* 4. contra Celſum, longè poſt medium. *Eſt aliud argumentum, quo Celſi opinio de malis refellitur, ſumptum è Philoſophorum de malis boniſque, diſputatione: ex hiſtoriis docentium, quòd primùm extra vrbes & perſonatæ meretrices proſternebant ſe libidini prætereuntium: deinde vnà cum pudore depoſuerunt perſonas, foris tamen manſerunt arcentibus legibus. poſtremò diſciplina indies deprauatiore intra vrbes penetrare auſæ ſunt.* hæc Chryſippus *in libro introductorio de bonis & malis*; vnde licet colligere mala pro tempore augeri & minui. In primis miri inſtar rei meretriciæ vſum, ſine qua vix vlla profanorum pagina, vni Chryſippo ſolummodo patuiſſe: dumque antiquitatem appellat, quæ mater, quantum eſt ex ſe obliuionis, iniuratum & minus fidelem teſtem nobis obtrudit: antiquitas enim tunc pretioſa, & magni facienda, quando citatis ſcriptis, aut fidelibus traditionibus comprobatur. Scio quidem meretrices perſonatas, non tamen id in pœnam, aut quòd latere curarent, ſed in partem delitiarum collocabant. Certè ante Chryſippum fuit Ariſtophanes, qui προσωπεῖον affert, id eſt, hoc perſonæ genus, quod à Polluce *lib.* 10. *cap.* 28. inter inſtrumenta muliebris cultus ponitur: nos *maſcarilla*, quôque Gallicas fœminas, vt dixi, modò vſas, nemo neſcit.

Athenæus explicatus.

Inde lux Athenæo *dipn.* 13. *cap.* 19. vbi de Nanio antiquiſſima, & celeberrima meretrice, adducens pluſculos, qui meretricum fecere mentionem, de quodam ita. *Mentionem fecit Nanij hoc pacto in Tarentinis. Nanium inſanit ob Dionyſium: vbi velut ebriam eam carpit. Scribit Menander in mentito Hercule: non experiebatur Nanium. Antiphanes in libro amicarum: Nanium, inquit, proſcenium vocabatur: quia perurbanâ perſonâ, veſtibuſque aureis ac magnificis vtebatur, at ſpoliata maximè erat deformis.* hæc fortaſſe & ſimilia longè ante Chryſippum vſitata, hominem (ſi mentiri quidem noluit) impulerunt, vt, cùm ſciret, quod verum eſt, olim lupanaria extra vrbem, putaret etiam perſonas, non ad delitias, ſed ad pœnam, & ob pudorem vſurpatas. pauca iſta: adhuc contra Chryſippum alia machina mouenda. multo ante Chryſippum floruit

61. *Meretrices nuda quandoque.*

Phryne meretrix nominatiſſima: de hac tamen Athenæus lib 13. cap. 22. *Erat verò in his quæ non videbantur, Phryne formoſa, quare non erat facilè eam nudam videre, quia continuò veſtem geſtabat, neque popularibus balneis vtebatur. Cerealiorum verò congreſſu, Neptunaliorumque tempore in omnium Græcorum conſpectu poſita, veſtes ſoluens ac comas, ad mare veniebat. & ab ipſa Apelles Venerem emergentem pinxit: Praxiteles verò ſtatuarius Venerem Gnidiam effomauit.* Mulier ſagax, cariùs nuditatem vendebat, rariùs oſtendendo. Sed quis non priſcorum meretriciam nuditatem propalauit? Eubulus apud Athen. *ibidem cap.* 9.

Scorta Veneris exercitata,
Deinde nuda ordinata commodè.

Et iterum *ibidem* Eubulus.

Clam quiſquis vxorem capit, & abſcondite,
Qui non vir eſt viuentium miſerrimus?
Quando licèt ad Solem videre propalam,
Deinde nudas, ordinatas commodè.

Priſcus etiam alius autor *ibidem.*

——— A iuuenibus in vrbe
Indigna nec ferenda ſunt, per Deos:
Quando lupanari eſt videre in quolibet
Vbi puellæ ſunt decentes plurimæ,
Quarum licet legiſſe quam quis maluit.
Vbique apricantur: deinde nudas ordinatas commodè,
Tenuem, vel craſſam, ſeu rotundam.

Prætereo Floralium nuditatem, quia recentior. Quid quòd ipſam Venerem meretricum Deam, quia verè meretrix, nudam propterea oſtendebant tot annis ante Chryſippum, vt ex Apelle conſtat & Praxitele nudam Phrynem exprimentes? huc alluſit Arnob. lib. 6. *Venus nuda & aperta depingitur, ac ſi dicas illam publicare ac diuendere meritorij corporis formam.* Clemens Alexand. *in Protrep.* vbi ſcribens Deos Ethnicos ex ignominioſis formis cognoſci, ſubdit. *Si quis nudam viderit mulierem, auream Venerem intelligit. Sic Pigmaleon ille Cyprius, eburneam amauit ſtatuam: erat ea ſimulachrum Veneris, & erat nudum, mouetur figura Cyprius, & coit cum imagine.* & quot, quæſo, ſæculis ante Chryſippum floruit Pigmaleon? innumeris. & tamen tunc nudæ meretrices, imò & meretricum Dea: niſi verò ſim ita hebes, vt malim Chryſippo credere, quàm Clementi? parce lector prolixæ notæ: hæc enim omnia fuerunt euoluenda, vt iam inueterata neque vera explicatio de operto vultu Thamar obtruncaretur, quæ iam in noſtrum Canticum ad ſponſam opertam obrepebat: & licèt mos foret probabilis apud alias gentes, non tamen Hebræis ob locum Thamar, (quo apertè, vt oſtendi, aliud denotatur) obtrudendus, qui *frontem meretricis* pro aperto, effronte, nec pudibundo vſurpabant.

Ego tamen pro hoc ſponſæ operimento morem alium iam aperio, qui Hebræis non pro certo, ſed de coniectura poteſt accommodari. Solebant vxores, & abſentes vultum operire, quaſi tantùm dilectis cuſtodiendum. Sic explico Homerum *lib.* 1. *Odyſſ. de Penelope*, dum abſens Vlyſſem ſuſpirat, & in publicum prodit. 62. *Abſentes fœminæ operto vultu.* Homero lux.

Ἄντα παρειάων σχομένη λιπαρὰ κρήδεμνα.
Ante genas habens formoſas vittas.

Quod idem repetit *lib.* 18. & ſæpe alibi. Ac ſi dicat ſponſa, ne ſim quaſi cooperta, & in ipſis ſponſalium primordiis abſentiæ ferre cogar detrimenta. Quod verò noſter Sanchez hîc ſuſpicatur, ſolere abſentes viduas appellari, has verò velatas inceſſiſſe, nec tamen probat: id ego firmo ex Plutarcho *in Græcis probl.* de Chalcedoniis. *Compoſito bello, cùm ea clade ciuitas ad virorum ſolitudinem propemodum eſſet redacta, complures mulieres neceſſitate compulſæ, libertis & extraneis nupſerunt, nonnullæ verò viduitatem talibus nuptiis præponentes, ſolæ agebant, ac ſi quid opus eſſet, ad magiſtratus ac iudices confugientes, alteram oris partem aperiebant.* Velatæ igitur vtrinque efferebantur. Quòd amaſius, abſentes imitatas, quaſi viduitatis habitum geſtarent, diſco ex eodem in Apophtheg cap. 26 *Conſueuerat autem Xenocrita quandocunque domo abeſſet Ariſtodemus, velato capite in ſecretiorem domus partem ſecedere; talia igitur facientem, adoleſcentium aliqui ex his, qui ſimul verſabantur, per iocum interrogabant, cur vnum tantopere coleret Ariſtodemum, vt alios ne colloquio quidem dignaretur.* quamquam hic locus

magis fortasse ad rationem, quam pro Homero attuli, conducir, & ita explicandus.

63. *Vaga meretrix.* Iam verò, si cum aliis contendas, meretricis suspicionem euitasse sponsam non ex operimento, sed ex vagatione; vagatio enim, vt ex loco Prou. citato constat, nota est meretricis, foueo coniecturam ex Propert. qui vagas puellas posuit pro meretricibus.

Non est illa vagis similis collata puellis.

Et ex Plauto in milite. *Te loquor probri, vitiique plena, quæ circum vicinos vagas.* Vnde *vaga Venus* dicitur de scortantibus. Ego tamen, vt vides, locum planè explico, de amatorio affectu, quo tempus vagatione terendum abhorrebat, quod plenum potiundo dilecti conspectui affectabat. Hebræa verò etiam plana, verbum enim עטה frequentissimè significat diuertere, declinare. quod verò etiam LXX. dicunt *περιβαλλομένη circumducta*, huc videtur facere, ni fallor: id est, huc ac illuc ducta. fateor tamen etiam *περιβάλλω* æquiuocum esse, & operimentum, sicut Hebræum verbum, denotare: facilè tamen me expedio ab vtroque si sumam de palliolo pastoritio, de quo Ieremias 43. 12. *Sicut amicitur pastor pallio suo.* Vel de vsu Hebræarum fœminarum, de quibus signatè Tertul. de Corona mil. cap. 4. *apud Hebræos tam solemne est fœminis, eorum velamen capitis, vt inde noscantur.* quasi dicat sponsa idipsum, quod in vulgata explico. quia dum vagaretur, aut de vsu pastricis palliolo tegenda, aut de more fœminarum capite velanda. Sed iam ad Paraphrasim.

PARAPHRASIS.

Quando sic mihi fausta illuxit dies, vt te domus nostra apertum nuptiarum mearum exciperet petitorem, meum est, vt te priùs compellem salutatura: interim igitur dum beneuola mater, fratresque quasi aliud acturi recesserunt, vt liberiùs inter coæuas sodales tecum loquerer, non vanis, ô dilectissime, immorabor: iam inde te semper præsente frui vnica, vota mihi: age dum, indica, sis, vbi soleas pascere, vbi meridiare, & solstitium pasto pecori defendere, ne vaga in tui inquisitionem tempus teram, dumque erro aliorum pastorum captare videar blandimenta.

VERS. 8. Si ignoras te, ô pulcherrima inter mulieres, egredere, & abi post vestigia gregum, & pasce hœdos tuos iuxta tabernacula pastorum.

Affectuosæ puellæ interrogationi, poterat sponsus noto in pagis situ designato per se ipsum satisfacere, maluit tamen hædulos suos illi duces destinare, vt dum ab illis se nosceret ducendam, conciperet obiter quo instinctu id hæduli peracturi: eò enim solent greges rectâ ire, vbi curari diligentiùs, vbi sale inescari consuerunt, quasi obsequij à se præstiti sponsam commoneret, cuius ille hædos frequenter in eiusdem gratiam & saginabat vberiùs, & sale ad tabernaculum suum saturabat, cùm fortè eius opiliones eâ transirent. quòd si fortè abesset, securam apud pastores socios posse expectare innuit, quasi de eius pudore certus nullam opinionem sinistram concepturus.

64. *Si nescis quæ formula.* *Si ignoras te.* Istud *te* paragogicum esse & adtitium, doctiores, & meritò, adnotarunt. porrò his verbis, non putarem de ignorantia situs à puella tam auidè requisiti dubitari; quorsum enim conditionalis particula *si* apponeretur tam manifestè ignorantiæ professioni, nisi perperam dixerimus sponsum simulatum aliquid in sponsæ interrogatione subnotasse? cadit ergo *τὸ si ignoras*, in illa, quæ de hædulorum ductu ipse apposuit: idque emphaticè, & cum decora epitasi, ita vt formula illa Latina & ordinaria exprimi videatur, *si nescis*: qua non tam ignorantiam supponunt, quàm intimationem affectant alicuius rei, quam cupiunt, semper præsentem retineri, nec per incuriam mandari obliuioni. Ouidius *in Epist. Helena,*

——& nobis omnia de te
Quærere, si nescis, maxima cura fuit.

Idem *in Epist. Leandri,*

In me si nescis Borea, non æquora sæuis.

Propert. *lib. 2. eleg.* 15. adhæc notauit eius interpres,

Si nescis, oculi sunt in amore duces.

Vnde Donatus ad Terent. in Andria act. 4. *Si nescis, plerumque dicimus ei, quem non redarguere volumus imperitiæ, sed quem facere volumus, vt velit libenter.* Ad mentem Donati passim in sacris hæc formula. Isai. 40. 28. *Nunquid nescis, aut non audisti.* 1. Cor. 1. 3. *Nescitis, quia templum Dei,* &c. Genes. 44. 15. *An ignoratis quòd non sit similis mei inaugurandi scientia?* & millies alibi in vtroque Testamento. Hoc ergo vult sponsus, vt repetat puella notitiam quam habebat curæ, qua ille capellas suas curaret, vt inde coniectaret illatum ductu posse inueniri dilectum.

Pulcherrima inter mulieres. Signatissimum afficiendo adhuc magis puellæ animo blandimentum. Nonnus *Dionys.* 41. vbi monetur procus de capranda puella Beroë. 65. *Quàm fœminæ gaudeant laudata pulchritudine.*

Admiratione quidem dolosa auream respice puellam,
Pulchritudinem laudans, quòd tanta non consecuta
sit Iuno, &c.
Et Charites voca deteriores: ambarum verò
Reprehensionem dic & Dianæ & Mineruæ:
Et Beroëm dic lucidiorem Venere.
Puella verò intuens tuam fallacem querelam,
Laude gauisa magis stat; non vult enim
Diuitias totas aureas, quantum rosea de forma
Audire, quòd pulchritudo eius superat coæuas
puellas.

Ælianus *lib. 7. cap.* 1. de Semiramide, *ὡραιοτάτη δ' ἐγένετο γυναικῶν· εἰ καὶ ἀφελέστερον ἐχρῆτο τῷ κάλλει: pulcherrima erat inter mulieres, etsi negligentiùs formam curare solita.* Idem *lib.* 12. *cap.* 1. de Aspasia. *καὶ ἡ Ἀσπασία καλλίστη τῶν συμπαρθένων ἦν: Aspasia verò pulcherrima inter coæuas virgines erat.* inuidum enim magis in hoc genere fœmineum genus, nulla se magis, quàm de superatis aliis delectatur.

Post vestigia gregum. Solent enim bruta ad eos diuertere, a quibus fouentur, nec vnquam inde vellent separari. ideo Catullus de Passerculo Lesbiæ. 66. *Bruta beneficos adeunt.*

Passer mortuus est meæ puellæ,
Quem plus oculis suis amabat:
Nam mellitus erat, suamque norat
Ipsam tam bene, quàm puella matrem,
Nec se gremio illius amouebat,
Sed circum siliens, &c.

De canibus & similibus animalibus, res euidens: de capellis, & hædulis (qui signatius propterea, quàm agni in hoc loco adducuntur) idem coniectare licet ab eorum ingenio, de quibus Virgil. *Georg.* 3. *Caprarum solertia.*

Pascun

Paſcuntur verò ſiluas, & ſumma Lycæi,
Horrenteſque rubos, & amantes ardua dumos.
Atque ipſæ memores redeunt, in tecta ſuoſque
Ducunt.

Vbi multi τὸ *ſuos* de paſtoribus capiunt, quibus prudentes capræ duces quandoque ſe præbent. Vide Cerdam. quæ explicatio optimè in locum noſtrum quadrat, vbi hædi non à puella ducendi, ſed ipſam ducturi deſcribuntur. De caprarum inſtinctu multa ibi vir doctiſſimus ex multis: inter quæ illa Græca, *πλεῖστα τῶν ἄλλων ἀλόγων ζώων ἴχει τ' αἴσθησιν ἡ αἴξ. plus ſenſus habet capra, quàm cætera bruta animalia.* Eſt ergo in hoc loco abire poſt veſtigia gregum, gradientes hædos ſequi. lege, ſi vacat, hiſtoriam Carani, quem capræ duxerunt, apud Iuſtinum *lib.* 7.

67. *Paſce hædos tuos.* qui nimirum è toto grege præcipuè puellæ commendati, quia molliculi, quia curæ facilioris. Solere verò id temporis virgines greges cuſtodire, ex Rachel & filiabus Iethro, iam alij: nec id Hebræis inſolitum dixi *in Prolegomenis.* Sic etiam apud Homerum *Odyſſ.* 12. vbi de vitulis candidis.

Virgines olim paſtrices.

———Θεαὶ δ' ἐπιποιμένες εἰσὶν
Νύμφαι ἐϋπλόκαμοι Φαέθουσά τε, Λαμπετίη τε,
Ἃς τέκεν Ἠελίῳ Ὑπερίονι δῖα Νέαιρα.
——— *Deæ autem paſtrices ſunt*
Nympha pulchricoma Phaëtuſaque Lampatieque,
Quas peperit ſoli Hyperioni Diua Neæra.

Nonnus *Dionyſ.* 47. ad puellam.

Σὴν ἀγέλην βόσκουσα σὺν ἀγραύλῳ παρακοίτῃ.
Tuum gregem paſcens cum paſtore coniuge.

Pſalm. 44. num. 15. explicatur.

Vnde obiter illucidatur illud Pſalm. 44. num. 15. *Proximæ eius afferentur tibi.* ex Hebræo legunt aliqui, *Paſtrices eius.* quales, credo, puellas illas ancillulas, de quibus ſuprà.

68. *Iuxta tabernacula paſtorum.* Cupiebat columba noſtra certum ſibi dilecti nidulum inuenire, ne ſi mutaret manſiones, etiam amorum mutatrix videretur. Adhæc paſtor liberam facit mutandi optionem, ſecurus ſcilicet de animo conſtanti, de pudore tanto, nimirum non timebat, id quod Theocritus *Idyl.* 29 obiicit puellæ facili, vbi ita.

Faciles cuiuis amando fœmina.

Ποίησαι καλιὰν μίαν ἐν ἑνὶ δένδρει, &c.
Fac tibi nidum vnum, in vna arbore,
Quo nullum accedat ſæuum reptile:
Nunc verò hodie alium tenes ramum,
Cras alium: & alium poſt alium requiris.
Et quidem ſi quis pulchritudinem tuam laudet,
Hunc ſtatim amas, &c.

Et quidem prudenter ſe extra omnem zelotypiæ affectum oſtendit paſtor noſter, ſecuriores enim inde ſibi puellæ ſuæ reddit affectus: ſolent enim quandoque fœminæ incauta amaſiorum zelotypia, in nunquam priùs cogitata flagitia prorumpere. Inde verò laudabilior ille, quia illam pulcherrimam confeſſus, nulla tamen ſuſpicione praua ſe oſtendit affectum: ratò enim abeſt leuitas à pulchritudine. Ouid. *amor.* 3. *eleg.* 4.

Pudicitia periculum à pulchritudine.

Quid formoſa tibi, ſi non niſi caſta placebat?
Non poſſunt vllis iſta coire modis.

Propertius *lib.* 2.

Formoſis leuitas ſemper amica fuit.

Sed id quidem de ſua puella nouerat Salomon noſter, quod de Atalanta virgine prodidit Ælianus *lib.* 1. *cap.* 15. δύο δὲ εἶχεν ἐκπληκτιμὰ (lego, ἐκπληκτικὰ) κάλλος ἄμαχον, καὶ σὺν τούτῳ καὶ φοβεῖν ἐδύνατο: *duo ſimul mirabilia coniungebat, inſuperabilem ſcilicet, pulchritudinem, & quod hac ipſa terrorem ſpectatoribus poterat incutere.* Deinde pulchriùs ſubdit: ὡς οὐκ ἂν ἰδὼν αὐτὴν ἐράσθη ῥᾳθυμὸς ἄνθρωπος: ἀλλ' οὐδ' ἂν ἐπιλάμπειν ἀντιβλέπειν τὴν ἀρχήν: τοσαύτη μὲν τῆς ὥρας κατέλαμπεν ἡ αἴγλη τοὺς ὁρῶντας: *Sic nullus laſciuè ſocors illam intuens poterat concupiſcere, imò nec vllo modo ex aduerſo audebat intueri: tantus erat ſplendor eius pulchritudinis, qui intuentium oculos perſtringebat.* Simile verò aliquid in ſponſa ſua fuiſſe paſtor indicat, quod grauiſſima comparatione in ſeq. num. iam illuſtrat: ſed prius huius paraphraſis apponenda.

PARAPHRASIS.

Quid iſta quæris, ô fœminarum pulcherrima, cùm tu te poſſis tabernaculum meum inuenire? hædulorum tuorum, ſi neſcis, expedit ſequi veſtigia: ipſi quibus ego notiſſimus, quoſque in tui gratiam, dum à paſtricibus tuis adducuntur, apud me foueo, te mihi adducent. quod ſi fortè abſim, iuxta paſtorum tabernacula, paſce ſecura: neque aliquid indecens ſuſpicabor de fide tanta certus, de tanti pudoris pulchra ſtrenuitate ſecurus.

Equitatui meo in curribus Pharaonis aſſimilaui te amica mea. VERS. 9.

En tibi iam cauſam ſecuritatis ſponſi, quòd licèt ipſam pulcherrimam ſuſpiceret, tamen ſtrenuam ipſius pulchritudinem & in contra ſtabilem percallebat, id amœniſſima æquè illuſtrat comparatione, quæ & pulcherrima pariter, & ſtrenuiſſima. Comparationis decorem ad amuſſim, ni fallor, expreſſum, iam examino.

69. *Equitatui.* In Hebræo habetur hîc לסוסתי, & LXX. τῇ ἵππῳ. Vtraque vox & equam fœminam ſonat, & equitatum: vnde vt plurimum ſic & Hebræa & LXX. lectio verti ſolet, *Equa mea*: noſter verò, vt puto, equitatum maluit, quia equæ alligatæ curribus (vt in loco) equitatus nomine pleniùs explicantur. Equæ igitur comparari ſponſam credo certiſſimum. probat id Legionenſis non indecorum ex Horatio (quem ad rem meam ſtatim premam) qui de puella pulchra.

Equa conditio.

Quæ velut latis equa trima campis,
Ludit exultim, metuitque tangi.

Adde & Theocritum, qui à multis innuitur, nec adducitur is hoc reſpiciens (vt ſæpe noto) ita de Helena *Idyl.* 18.

Ἢ κάπῳ κυπάρισσος, ἢ ἅρματι Θεσσαλὸς ἵππος.
Aut in horto cupreſſus, aut in curru theſſala equa.

Vocem autem æquiuocam, maſculum, aut fœminam ſignificantes, hîc omnes interpretes de equa intellexerunt. Cur ergo ab Spiritu ſancto æqua in hoc loco in comparationem non aſſumatur, quæ etiam profanis exemplar pulchritudinis? Atqui, inquiunt, in ſacro textu ſæpe equa ob inexplebilem libidinem beſtiæ, in malam partem vſurpatur, vnde indecenter puellæ caſtiſſimæ exemplar adueniret. Non iſtud ſatis. quaſi verò vna eademque res in ſacris litteris nunc in bonam, nunc in malam partem, pro diuerſis quas habet conditiones, non veniat vſurpata: & equa quæ de libidine luxuriam non poſſit de forma pulchritudinem denotare? Eia ergo non vſurpet Spiritus ſanctus leonis generoſitatem Chriſto exprimendo, quia illius ſæuitiem dæmoni referendo vſurparat: non dicantur Apoſtoli de cuſtodia canes, quia petulantes peccatores de laſciuia canes appellantur: imò non dicatur ſponſa de pudore columba, quia de væcordia Ephraim etiam columba

70. *In ſacris eadem res ſecundùm diuerſas conditiones, diuerſa notat.*

71. *Equa pulchra & pudica.* lumba seducta nominatur. res clara. Quid quòd etiam Horatius non solam pulchritudinem ab equæ comparatione aucupatur, sed etiam, quod mireris, castum pudorem? pende verba, quæ quia non è re sua, præteriit Legionensis, & mihi tota fauent, *lib.* 3. *Oda* 11.

Dic modos Lyde, quibus obstinatas
Applicet aures.
Quæ velut latis equa trima campis,
Ludit exultim, metuitque tangi,
Nuptiarum expers, & adhuc proteruo
Cruda marito.

Pende ly *metuit.* quod si sapis, est feruidè euitat, sicut illud de stellis polaribus omnes explicant, *metuentes æquore tingi.* & alia passim. Cur simile aliquid noluerit hîc Salomon? & tamen plura addit, vt illam fortem, strenuam, vt suprà vidisti de Atalanta: non mollem, non imbellem significaret: ita,

72. *Equa quadrigis ludorum, imò bellorum apta.* *In curribus Pharaonis.* Quadrigas Ægyptias intelligit, non tamen illas, quæ vtplurimum ab Ægypto emebantur, vt constat ex 3. *Reg.* 10. *n.* 29. sed illarum aliquas, quas tamquam patrium munus ipse Pharao Salomoni Regi genero suo forsitan mittebat: vnde aliquas Salomon sponsus, qui vir ditissimus, etsi pastor, maximè tempore nuptiis proximo, diligenter conquisierat, & aut pretio redemerat, aut fauore. Restat ergo mihi probandum, an æqua quadrigarum vsui commendetur: ego non solùm festiuis quadrigis, sed etiam bellicis aptas noui. Horat *lib.* 2. *Oda* 16. de primis ad diuitem,

Te greges centum, Siculæque centum
Mugiunt vaccæ: tibi tollit hinnitum
Apta quadrigis equa.

De secundis Homerus *Iliad.* 16. vbi graphicè comparantur ὠκέες ἵπποι, *veloces equæ*, Hectoris currui alligatæ, turbini, & procellæ, & inundationi fluuiorum sata destruenti. licèt enim vox æquiuoca ἵπποι, ex adiectiuo pariter æquiuoco, equos aut equas videatur posse significare: tamen ipse se explicat, finita comparatione, expresso alio adiectiuo fœminino.

ὣς ἵπποι τρῳαὶ μεγάλα στενάχοντο θέουσαι.
Sic equæ Troianæ valde ingemiscebant currentes.

Quid? etiam ad pacis certamina ad circi ludos, equarum quadrigæ maximè expetitæ: idem Homerus *Iliad.* 23. descriptis aliis equis curulibus, subdit iam de equabus.

——— Αἱ δέ που αὐτοῦ
Ἔβλαβεν ἐν πεδίῳ, αἳ κείσέ γε φέρτεραι ἦσαν,
Ἤτοι γὰρ τὰς πρῶτα ἴδον περὶ τέρμα βαλούσας.
——— *Hæ fortè illic*
Læsæ sunt in campo, quæ modò præstantiores erant,
Certè enim has primum videram ad metam actus.

Quoties autem victrices equæ Cimonis, quæ propterea ex ære Athenis dicatæ? Do Ælianum *lib.* 9. *cap.* 32. Καὶ αἱ κίμωνος δὲ ἵπποι χαλκαῖ καὶ αὗται Ἀθήνησιν, εἰκασθεῖσαι ὅτι μάλιστα τῶν κίμωνος ἵπποις εἰσίν. *Cimonis item equæ æreæ, ad equarum illius similitudinem prorsus expressæ Athenis extiterunt.* Quæ pulchrior similitudo sumi poterat ad explicandam puellam pulchram, nec effœminatam, quàm ab equa formosa pariter & strenua? certè ad nouam explicationem, quam in totum hoc Canticum, & singulos eius versiculos, adduco, vt vides, nihil congruentius pro noua & deducta connexione poterat venire.

73. *Amica nomē honestum.* *Amica mea.* Procul hinc, procul este profani: absit lasciuorum porcorum grex hæreticus, si ex hac voce aliquid minus castum blasphement. Amicæ nomen pudicum olim, postea scortis etiam, vt sub pudico velo lateret infamia, attributum. Audiant Myrtilum apud Athenæum dipnos. 13. cap. 10. *Ego profectò viri conuiuæ, non amicas saltatrices vobis exposui,* &c. *sed amicarum verarum rationem habeo, earum scilicet, quæ synceram miniméque fucatam amicitiam seruare possunt: quas Cynulcus non audet reprehendere, solumque inter mulieres amicitiæ nomine sunt appellandæ, vel ex Venere, quæ apud Athenienses amica nuncupatur, de qua scribit Apollodorus hoc pacto in libro Deorum: Amicam Venerem, quæ amicos & amicas in vnum cogit, hoc est, domesticas: nam & liberæ mulieres & virgines his etiam temporibus familiares & domesticas, amicas vocant, velut Sappho: nunc verò rectè iocunda meis amicis concinam, & iterum Latona & Niobe valde gratæ erant amicæ. Appellant amicas & merentes fœminas, ac quæstum facere in coitu, mereri: non ad proprietatem quidem ampliùs iam respicientes, sed ad honestum dictionis vsum.* pende vltima verba. Adde Anaxilam *ibidem.*

Sortitur amica nomen ex amicitia:
At non vt ipse nunc refers scorti mali.

Antiphanes *in Hydria, ibidem,* nescio de qua,

Mores habebat aureos, virtutibus
Idoneos, veraque amica: cætera
Vel nomen ipsum fefellerunt moribus,
Cùm sit bonum verè.

Explica hinc illud Prou. 7. num. 4. *& prudentiam voca amicam tuam.* & similia quæ passim occurrunt. Porrò vox Hebræa רעיתי mihi emphatica in hoc loco, est enim à radice רעה quæ pascere & pastoritiam vitam exercere millies in Scriptura significat, inde רעה pastor. quasi eadem voce amica & signatè pastrix puella appelletur. *Prouerb. 7. num. 4. explicatur.*

PARAPHRASIS.

Neque mirum. quæ enim equæ meæ formosæ de pulchritudine mihi assimilaris, eiusdem etiam bellicos & generosos spiritus, dum currui alligatur, repræsentas, generosam, nec tangendam pastoribus (si quis procax) exhibens pudicitiam.

Pulchræ sunt genæ tuæ sicut turturis: collum tuum sicut monilia. VERS. 10.

74. *Virgini innatus pudor, maximè ad sponsi conspectum, & is pulcher.* Nihil notius quàm solere virgines siue ad sponsi, siue ad proci conspectum nouo pudore accensas rubefieri: Ouidius,

Quale coloratum Tithonis coniuge cælum
Sic rubet, aut sponso visa puella nouo.

Tibul. *lib.* 3. *eleg.* 4.

Vt iuueni primo virgo deducta marito
Inficitur teneras ore rubente genas.

Claud. *in nuptiis Honorij Oda* 4.

Iam nupta trepidat solicitus pudor,
Iam produnt lacbrimas flamea simplices.

Magis ad rem nostram Statius *lib.* 1. *syl.* 2. de Lauinia apud Turnum, nedum maritum, sed procum. *Statius correctus.*

Non talis niueos strinxit Lauinia vultus,
Cùm Turno spectante rubet.

Ego olim pro *strinxit*, legebam *tinxit.* pergo, hic pudor, hic contractus rubor pudicitiæ castæ, & probitatis signum est manifestum. Pulchrè Claudianus de Virgine *lib.* 1. *de raptu Proserp.*

——— *& niueos infecit purpura vultus*
Per liquidas succensa genas, castique pudoris
Illuxere faces.

Statius,

Statius *loco citato*, de puella noua nupta.

Ipſe manu nuptam genitrix Æneia diuis
Lumine demiſſam, & dulci probitate rubentem.

Pulcherrimè Ælianus de Aſpaſia virgine modeſtiſſima inter petulantes alias Syro adducta, deſcripta harum leuitate, de hac ita. *Aſpaſia verò in humum oculos deiicere ignito quodam, & perquam eleganti rubore vniuerſa facies ſuffundi, omnibus denique geſtibus verecundiam quamdam repræſentare.* & quæ ſequuntur *lib. 12. cap. 1.* Puto igitur puellam Sulamitidem talem in hoc loco deſcribi: quæ cùm in aperti proci conſpectum adduceretur, & magis cùm ab eodem affectuosè laudaretur, ſubrubuit pudibunda neceſſariò: vnde ille, qui totus in pudicitiæ eius laudibus, vt vidimus, occupabatur, arrepta occaſione, quaſi ad oculum verbis ſuis fidem facturus, eiuſdem pudore ſuffuſas genas commendat, quas proinde turturi auiculæ pudibundæ, ſimplici, & modeſtæ putauit aſſimilandas. Nec obſtat quòd pulchras magis, quàm pudibundas dixerit, hoc enim pudibundo rubore nihil etiam venuſtius: ideo Statius ſuprà *dulcem* appellauit, Ælianus *perquam elegantem*: vnde iterum *lib. 13. cap. 1.* de Virgine Atalanta: τί δ' ἔτως ὡραῖον γένοιτο ἄνθος, ὥσπερ ἂν καλὸν τὸ πρόσωπον αἰδῶ πεπαιδευμένης παρθένου: *Ecquis enim flos alius vernat pulchrius, quàm vultus virginis ad pudoris verecundiam inſtitutus.*

75. *Turtur è genere columbino.* *Sicut turturis.* Eodem ferè modo LXX. niſi quòd clariùs mentem meam exprimere videntur: *Quàm pulchræ factæ ſunt genæ tuæ tanquam turturis.* quaſi ex conſpectu, ex colloquio noua ruboris venuſtas adderetur. Hebræa, vt nunc eduntur, per *beth*, paulo aliter: correctiſſima olim per *caph* habebant. eodem ſenſu quo vulgata noſtra, notarunt vim doctiores, non autem in hoc loco purpurantes ſponſæ genæ, genis turturis videntur comparatæ, cùm turturis non rubeſcat facies. ſed rubor caſtus, caſtæ apud vtramque paginam auiculæ confertur. Sed vin' audacius aliquid proferam? attende. Sanchez *in hoc loco*, & in paraphraſi, & in Commentario ad ſuam *Pſalm. 67.* argenteam columbam de more recurrens, turturem pro columba ſupponit vſurpari: ſupponit, inquam, quia nec verbo rem inauditam probandam curauit, inductus, vt videtur, communi opinione, quæ turtures de genere facit columbino, quod dictum credo, quia vtraque pudica, vtraque torquata, vtraque gemitibus aſſueta. hinc Ælianus *lib. 1. var. hiſt. cap. 15.* quaſi nouum viſus mirari Callimachi dictum, dum poſt multa de columbis, ſubdit: *quòd ſi Callimacho fides adhibenda, Palumbus, Pyrallis, columba, turtur, nihil inter ſe habent ſimilitudinis.* quaſi contraria fides certior, vt communior, quæ turtures columbis vult annexas. Si ergo aliquis in loco de ſimilitudine turturem pro columba ſumere deglurierit, (quod mihi non penitus improbabile iudicatur) iam in integrum

76. *Columbæ genæ.* comparatio recurret: metaphoricè enim roſtrum columbinum genæ appellabuntur, cui purpuraſcenti, rubor genarum ſponſæ comparabitur. Propert. *lib. 3. eleg. 3.*

Et Veneris dominæ volucres mea turba columbæ
Tingunt Gorgonio punica roſtra lacu.

Vbi bonus interpres: *Punica roſtra ſubrubentia, & accedentia ad florem punici mali.* Dices cum Sanchez ex Plinio, *genas* de ſolo homine dici, non de auibus: id tamen per metaphoram fieri non poſſe, nego. docuit me Ouidius *Amor. 2. eleg 6.*

Pſittacus Eois ales mihi miſſus ab Indis
Occidit, exequias fortè frequenter aues.
Ite piæ volucres, & plangite pectora pennis,
Et rigido teneras vngue notate genas.

At in Cantico remotiùs, fateor, dum roſtrum, genarum nomine appellatur. ſed hanc meam coniecturam alius foueat.

Sicut monilia. Optimè ad hunc locum Delrius ita: *Torquatum illud turturis collum manu ducebat ad hanc comparationem monilium.* & quidem meritò, ſolemus enim propterea vulgò etiam palumbum *torquatum* appellare: vt Martial. lib. 14. ep. 67. *torquati palumbi*; pulchrum enim & naturalem torquem de colorum varietate columbæ oſtentant ad collum. Propert *lib. 4. eleg. 5.* 77. *Columba torquata.*

Sed cape torquatæ Venus ô regina columbæ,
Ob meritum ante tuos guttura ſecta focos.

Apuleius *lib. 6 Metam.* ex vera correctione Paſſeratij hîc: *Procedunt quatuor columbæ, & hilares ingreſſibus, picta colla torquata ſubeunt.* idem 2. florid. de Pſittaco: *enim verò ceruicula eius circulo minio velut aurea torqui pari fulgoris circum amictu cingitur, & coronatur.* Torquati columbarum colli velut gemmas deſcribit Philo lib. de temul. *Vidiſti aliquando columbæ ceruicem radiis Solis expoſitam, quàm multis modis colores variet, puniceum, cæruleum, igneum, & carbunculi ſpeciem referentem, pallidum item & rubicundum, & alios omnigenos, quorum ne vocabula quidem memorare ſit facile.* Quot colores hîc legis, tot gemmas torquis cape. Iam verò formam turturis ſi quis, vt ego in pluſculis feci, examinet, non nihil in collo columbinæ amœnitatis, licèt imparis varietatis & elegantiæ, ſubnotabit flauo puniceóque colore languidè permixto: adde ceruicis latera graphicè picturata, & candidis nigriſque plumulis miro ordine variegata. Bene ergo ſponſus cùm pudici turturis faceret mentionem, aut columbæ, ſponſæ collum pulcherrimum obiter contemplatus, quòd etiam ſine torquibus venuſtaretur, in hoc prorupit encomium, vt ſicut auiculæ naturam ipſam ita venuſtantur, vt viuis gemmis appareant torquatæ; ſic ſponſa innatâ elegantiâ tanquam omnibus monilibus fulgeret ad collum. Innuit hoc Bernardus *ad hunc locum*, de quo latè Ghiſlerius; nunquam tamen auiculæ proportione ſubnotata: quæ tamen, vt vidit Delrius, manuduxit ſponſum: mihique mirum ipſum Delrium ad artefacta monilia omnino recurrendum putare, cùm amœnius longè innata puellaris colli venuſtas, natiuo columbæ torqui compareretur; ſed ille mouetur ex iis, quæ *ſeq. num.* habentur: quæ tamen quàm aptè meo filo inſerantur, iam dicam, ſi capis priùs hiſtoriolam, quam refert Ælianus *lib. 12. cap. 1.* de monili, quod allatum Cyro pretioſiſſimum, Aſpaſiæ ſuæ dicatur. 78. *Pulchritudo etiam incompta placet.* *Cyrus educens ex ciſta monile, illudque Aſpaſiæ oſtendens, ſubdidit: An non tibi dignum videtur regia vel matris, vel filiæ? Aſpaſia verò annuente: Atqui, inquit, Cyrus, en illud tibi trado: tu interim eodem ornatu mihi collum exhibueris. tunc Aſpaſia egregios ſpiritus magnitudini doni non ſubmittens, prudentiſſiméque pro liberali ſua inſtitutione reſpondens: Et quomodo, inquit, auſim Paryſatidis parentis tuæ condignum donum tibi retinere? ergo illud matri mittas mi Cyre:* ἐγὼ δέ σοι καὶ ἄνευ τούτου παρέξω καλὸν τὸ τράχηλον. *ego verò etiam ſine huiuſmodi monili pulchrum tibi collum exhibeo.* hoc quod ſibi aſſumit Aſpaſia, puellæ ſuæ attribuit noſter paſtor. nectenda ergo ſic verba cum ſuperioribus in paraphraſi.

PARA

PARAPHRASIS.

Et quidem allucet ista in genis tuis pulcherrimis, quas, vel quòd in conspectum nostrum adduceris: vel quòd veras ab hoc pectore laudes audis, turturis pudicitiam exhibens, pudibundo colore infecisti. & quàm grata mihi turturis, aut columbæ incidit comparatio? vt enim ista ad collum torquata conspicitur, & vario lucis fulgore quasi pretiosis monilibus redimitur: sic collum istud tuum, innata pulchritudine, nec admisso gemmarum splendore, tanquam optimis torquibus coronatur.

VERS. 11. Murenulas aureas faciemus tibi, vermiculatas argento.

79. *Serpentes pro torquibus.* Apud antiquos, monilia torquesque aliquos vocari serpentes, vel quòd ad formam serpentium efformati, vel quòd illorum instar circumuoluti, passim legitur: præter ea, quæ huc affert Sançhez, vide quæ Cerda ad satietatem affert ad Tertull. *lib. 15. num. 281.* ego denuo in plusculos incidi, do vnum, aut alium. Euripides *in Ione:*

Δράκοντες ἀρχαῖον τι παγχρύσου γένυν
Δέραια παιδὶ νεογόνῳ.
Serpentes antiquum opus aureis genis
Monilia puero recèns nato.

Lucianus *in Amorib.* carpens cultum immodicum fœminarum, ita, ἢ τοὺς δράκοντας περὶ καρποῖς, καὶ βραχίοσι, ὡς ὤφελον ὄντως ἀντὶ χρυσίου δράκοντες εἶεν: *quid referam illos dracones, manus brachiaque circumeuntes: qui vtinam pro auro serpentes essent.* Sic & Latini, qui etiam murenulas dixerunt, quia murena purus putus serpens aquatilis: cùm ergo in hoc loco Hebræa habeant תורים turturellas aureas, quæ absque dubio genarum collique sunt ornamenta, meritissimò noster, licèt generico, notiori tamen vocabulo transtulit *murenulas*, non tam negans expressos ab auro turtures, quàm explicans illorum vsum ad monilia. Facilis ergo & deducta connexio huius versiculi cum superiori, vt rectè vnus notauit Ghislerius: cùm enim genæ collumque sponsæ turturi comparentur, proportionatum donum turturis aurei illi offertur.

80. *Sacrificia de similitudine placebant.* Sed quorsum istud? vt in illis membris, inquit, quibus adeò oblectabatur sponsus, magis ac magis exornaretur. Mihi altiùs res visa tendere: quam vt explicem aduerte. Solebant prisci per similitudinem sacrificia Diis suis offerre, quasi non tam vilia terræ munera, quàm proportio & similitudo alicuius diuinæ dotis, caperet cælestes. Ideo Baccho (ni fallor) dicandi crines pascebantur, quia de aurea cæsarie gloriosus: ideo eidem sacra hædera, quæ viret semper. quia Bacchus de virenti semper iuuenta iactabundus. hæc mihi cogitata ni placeant, cape expresse Seruium ad Virgil. 2. Georg. *Victima numinibus per similitudinem, aut contrarietatem immolantur: per similitudinem, vt nigrum pecus Plutoni,* Deo scilicet apud inferos caliginoso. Vnde Virgil. de Ænea sacrificante,

Nigram hyemi pecudem, Zephyris felicibus albam.

Seruius iterum de eadem re. *Hostiæ immolantur pro qualitate numinum, nigra pecus hyemi, Zephyris alba.* Sic Æsculapio medicinæ Principi, gallus, aut serpens indices vigilantiæ, quia Medicus vigilet necesse est. Sic Cereri de aratro sibi inuento gloriabundæ non ob contrarietatem (vt putat Ouid. *Fast. 1.*) sed ob similitudinem dicari porcam, multi existimant: quod de rostro suillo, aratri similitudo arandæ vertendæque terræ primitus sumetur. Hæc etiam in amicis pro amicorum muneribus expressa ratio, latente, credo, diuinitatis palpatione. Pulcher locus Statij *lib. 1. syl. 4.* dicanti carmina Rutilio viro doctissimo.

Quare age, si Cereri sua dona, merumque Lyæo
Reddimus, & diues præda, tamen accipit omni
Exuuias Diana tholo, captiuaque tela
Belli potens: nec tu quando tibi Gallice maius
Eloquium, fandique opibus sublimis abundas:
Sperne coli tenuiore lyra.

In amantibus res clarior, qui semper amasias diuinitate qua possunt afficiendas curant. Explica hinc Epigramma 96. ex lib. 7. florilegij quod ad rem aliam suprà dedi, vbi quidam ad amores suos. 81. *Amantium dona de similitudine gratiora.* Florilegium explicatur.

Πέμπω σοι μύρον ἡδύ, μύρῳ τὸ μύρον θεραπεύων
Ὡς Βρομίῳ σπένδων νᾶμα τὸ τοῦ Βρομίου.
Mitto tibi vnguentum suaue, vnguento vnguentum colens:
Sic vt is qui Baccho sacrificat laticem Bacchi.

Huc ergo dempto tributæ diuinitatis errore tendit sponsus, vtpote qui cognoscebat generosos sponsæ suæ spiritus: quæque spretura esset munera qua talia, nisi de similitudinis significantia alliceretur. Cumque de proci more aliqua donaturus, id eligit, quod de similitudine non recusandum sperabat. Ex hoc more sequentem versum & alios huius Cantici clarè enucleabo. hinc patent LXX. qui legunt ὁμοιώματα *similitudines*, i. dona quæ te exprimant.

Vermiculatas argento. De opere vermiculato iam alij plura: præponenda aliis Delrij eruditio. ego guttatam intelligo picturandi torques rationem, nos diceremus *es maltadas de blanco.* neque verum argentum hîc capio, cùm enim tamquam aliquid maius addi dicantur hi vermiculi, vel, vt habetur in Hebræo, hæc puncta, quid ad argentum minoris pretij meritò recurrerit? Sed quia argenti splendor candicans commendatur: ideo pro punctulis picturæ candicantis *des el malte blanco*: aut fortè pro adamantibus & vnionibus sumitur. de his punctis, siue guttis lusit Ouid. *lib. 5. Metam.* de Stellione. 82. *Gutta notio.*

Nomen habet variis stellatus corpora guttis.

Moueor, quia turtur ad ceruicem, si notaueris, inter nigras plumulas, candidulis guttis perpulchrè depictum videris, & verè guttatum: per omnia ergo turturellas suas aureas viuis volebat assimiles. Numidicas aues guttatas pueri norunt ex Martiali LXX. expressè pro me μετὰ στιγμάτων, vulgo vertitur, *cum punctis*, vel *stigmatibus*, vel *distinctionibus*, meliùs dixeris, cum guttis: sic quod nobis guttatum dicitur, Græcis est στιγματῶδες.

PARAPHRASIS.

At quamuis satis hæc essent pulchritudini tuæ, nunquam alienæ opis indigæ: non satis officio meo, semper, vt procum decet debitis intento: aureos igitur turtures in torquem murænularum instar circumuolutos tibi fieri curabimus, splendentibus guttis affabrè variegatos: nec poteris de generoso spiritu munuscula nostra spernere, quæ non tam de pretio grata, quàm de similitudine tibi pretiosa: vt quæ naturalis turturis pudorem ad genas, ad collum torques procedis mutata, turturibus artificialibus delecteris.

Dum

VERS. 12. Dum eſſet Rex in accubitu ſuo, nardus mea dedit odorem ſuum.

Pulcherrimo amœbæo reſpondet, ſeque nec ratione muneris, nec ſimilitudinis in munere quæſitæ præueniendam iactat, quippe quæ iam amatoria munuſcula illi præmiſerat: nardum enim, qua in conuiuio & ad coronam & ad vnctionem vſus fuerat, illam ſemet ſuis paraſſe manibus, & miſiſſe, vt ei quem oleum effuſum & odorem ſuum ſolebat nominare, (ſuprà *num.* 3.) de amoris more, munuſculo eiuſdem ſignificatiuo exciperet. huc transfer quæ modò dicebam *n.* 11. maximè Græcum illud vnguenti vnguento dicati. in Hebræo, ly *ſuum*, de affixi æquiuocatione, ambiguum eſt, ſicut apud nos: vnde plures *ſuum* explicant ipſius ſponſi, non nardi, fuitque mens expreſſa LXX. qui pronomen maſculinum, quod fœminino *nardo*, nequit conuenire, addiderunt ὀσμὴν αὐτοῦ. Vnde præterea egregium acumen pro explicatione mea deduci poteſt: quaſi dicat ſponſa, ſe maius aliquid in proprio dono cogitaſſe, quàm in ſuo ſponſum: hîc enim tantùm ſimilitudinem affectauerat. Illa præterea delicti laudem, quem ſciuerat (quod & euenit) nardino odori, nouum de ſe odorem communicaturum: ille à caſta ſua puella, quam turturem propterea appellauit, nouam gratiam turturibus aureis addendam prætermiſit: hæc ab ſponſo ſuo, quem vnguentum dixerat, nouam nardo fragrantiam expreſſit communicatam. quæ omnia, vt pulchra ſunt pro conditione dramatici amœbæi, in quo ſumus, ſic pulcherrima pro ſenſus myſtici explicatione *lib.* 2. apparebunt. Verùm adhuc in prædicto acumine, duplicem ſenſum inuenire poſſumus: aut, ſicut apud Solem tabeſcit ſtellula, ſic apud ſponſum nardum tabuiſſe, nec auſam odorem proprium reſpirare: aut quod gratior fieret nardus, dum odorem ſponſi imitaretur, eidem de ſimilitudine blanditura. Vide iterum quæ ſuprà *verſ.* 3. dixi de illa, quæ vnguentum ſeipſam nouo odore cumulabat.

83. *Fœminæ ingeniis dona accepta floribus rependunt.* Porrò quod hîc ſolet notari, eſſe proprium fœminarum ingenium amatores totum aurum profundentes, corollis, floribus, & pigmentis redonare: id illuſtro ex Luciano *in Toxari*, de fœmella perdito iuueni munera ſolita mittente, cui ille longè alia: τὰ μὲν γὰρ δῶρα, ἃ παρ' αὐτῆς, μῆλα καὶ στέφανοι ἀντιδέδοτο αὐτῇ, ἀλλὰ συνοικία ὅλαι, καὶ ἀγροὶ, καὶ θεράπαιναι, ἐσθῆτες εὐανθεῖς, καὶ χρυσὸν ὁπόσον ἐθέλοι: *munera verò longè alia reddidit non pro qualitate pomorum & corollarum, quas acceperat, ſed integras domorum inſulas, agros, ancillas, veſtes floridiſſimas, & aurum ad ſatietatem.* hæc tamen labes non attingit ſponſam, quæ non hamata, ſed amantia munera præuenerat. Sed iam ſatis pro mea connexione.

84. *Rex, vox amatoria.* *Dum eſſet Rex.* Notant hîc aliqui, Regis vocabulum inter conuiualia vſurpandum; pareo multis, quia de Rege conuiuij pleraque trita, ego inter amatoria ponendum ſtatuo: Reges igitur dicebantur dilecti, ſicut & dilectæ reginæ; nec video quid huic loco aptius conueniat. Illud ſingularius adhuc ſuggero; non vocari ſolùm dilectos Reges ex illo vſu, quo omnia aut honoris, aut pulchritudinis vocabula rei amatoriæ ſolent deſeruire: ſed ex eo maximè, quòd ſic diligentis cordis affectibus imperent, vt regiam in amore poteſtatem comparaſſe videantur. hac emphaſi Tibullus *lib.* 1. *eleg.* 9.

Tunc flebis cùm me victam puer alter habebit,
Et geret in regno regna ſuperba tuo.

Superba regna dixit ad libitum ſubiectis amoribus gubernantis. ſic *lib.* 4.

Qui mihi te, Cherinthe, dies dedit, is mihi ſanctus,
Atque inter feſtos ſemper habendus erit.
Te naſcente Parcæ nouum cecinere puellis
Seruitium, & dederunt regna ſuperba tibi.

Martial. *lib.* 11. *epig.* 41.

Formoſam Glycerem amat Lupercus,
Et ſolus tenet, imperatque ſolus.

Amore igitur victam ſe fatetur Sulamitis, & regna cordis dilecto ſuo tradita profitetur.

In accubitu ſuo. Hic & ſequentes verſiculi me manuduxerunt, vt non ſolùm ad conuiuium alludi, quod iam penè omnes recentiores: ſed etiam præſentis conuiuij fuiſſe puellarũ in ſuperioribus ſpectatricem, vt vidimus. Porrò id temporis iam Hebræos ſolere diſcumbentes, & non ſedentes conuiuari, iam huc alij congeſtis pluribus probarunt: & ego de hoc fuſiùs *in Epiſtolario meo.* Hebræa pro *accubitu*, habent vocem מסב quæ à verbo סבב *circuire* deriuatur, vnde omnes triclinium explicant, ad cuius ſeruitium lectuli conuiuales diſponebantur: ego, ni fallor, putum putum ſigma hîc intellectum iurarem. erat autem ſigma à figura Græci characteris ſigmatis (qui hoc modo depingitur C) ſic vocatum circularis cœnatio, vt videre eſt apud Lamprid. *in Heliogab.* aut etiam eiuſdem figuræ menſa, de qua iam multa interpretes Martial. *lib.* 10. *epig.* 48. Latinæ dicuntur huius figuræ menſæ, orbes. Vide Mart. *lib.* 2. *epig.* 43. & *lib.* 9. *epig.* 23. addo ego tertiam ſigmatis acceptionem pro lectulo etiam circulari. dubitas? Sed en ratione me munio, & auctoritate. ratione, quia ſi cœnatio & menſa circularis adhibita, vix lectuli, niſi circulares, commodè illis aptarentur. Auctoritate verò erudititiſſimi Chryſologi, qui tale ſigma agnoſcit apud Hebræos: loquitur de Phariſæo ſerm. 93. *Dum Phariſæus veſte clarus, primus in ſigmate, in ipſis oculis Chriſti tumens, epulis homini, non Deo, placiturus, feſtinus infunditur.* dum *primus in ſigmate* dicitur, primum lectuli locum occupaſſe credendus, qui nobilior, vt ex profanis, & ex parabola Chriſti de vocato ad nuptias, conſtat. Sed en locus clarior eiuſdem de diuite auaro ſerm. 124. *Induebatur diues purpura, pauper liuore: diues byſſo, pauper ſqualore: auro diues, pauper fœtore: diues plumeo decumbebat in ſigmate, iacebat duriſſima pauper in terra: diues ructabat epulas, ſanie pauper anhelabat: fundebat vina diues, pauper lachrymas.* Plumeum dixit ſigma, propter plumeas culcitras, quibus ſtrati lectuli, notum lippis. qui locus apertus pro lecto ſic, vt de menſa, aut diæta capi nequeat. ergo Hebræa de quoquo ſigmatis genere capi poſſunt: Vulgatus noſter, ſolùm de tertio ſigmate ſine violentia explicabitur. *accubitum ſuum* dixit, i. quem occupabat.

85. *Sigma menſæ genus, cœnationis, imò & lectuli.*

Chryſolog. explicatus bis.

86. *Nardina corona.* *Nardus mea.* Suppono (quod latè probabo in ſpicilegio meo contra Tertullianum) Hebræos etiam in conuiuio coronati ſolitos: vnde cùm in hoc loco iuuenis conuiuaretur, & nardus aliàs tam coronis, quàm vnguento deſeruiret, non video cur aliquibus coronæ conuiuales excludantur, quos deinde ad hominem, vt dicitur, ſic redarguo: ſponſus in hoc loco Rex appellatur, ex veſtra opinione, quia conuiuij tenebat principatum: atqui apud omnes nationes, quod etiam de Hebræis fusè probauit noſter Salazar *in Prouerbiis*, Rex conuiuij præcipuè coronabatur: fruſtrà ergo coronam Regi conuiuæ denegatis. Maneat hoc

hoc ratum. Porrò de vnguento nardino res clarior, quàm egeat probatione. Coronas nardinas celebrat Lucanus.

Accipiunt sertas nardo florente coronas.

& fortè ita explicandi alij, qui pro vnguento feruntur. Martialis etiam expressè *lib.3.epig.51.*

87. *Amor aliena fastidit ministeria.* *Mea.* Ad vsum refert Delrius, quo fœminæ apud Hebræos & gentes, pigmentariè: quasi verò etiam viri non pigmentarij. atqui contrarium constat ex hoc Cantico *cap.5.*& sæpe alibi. Deduco ad merum amoris morem: habebat puella longum adolescentularum famulatum, quibus has partes plectendi coronas, condiendi vnguentum committeret: sed noluit. Amor aliena fastidit ministeria: amatis se totum impendere dulce putat. Horat. *lib. Epodôn Oda 5.* vbi fœmina ad amicum.

Nardo perunctum, qualem non perfectius
Mea laborarunt manus.

Propertius *lib.2.*

Adflabunt tibi non Arabum de gramine odores,
Sed quos ipse suis fecit amor manibus.

Hinc illud Græci autoris *lib.7.epig.*

Πέμπω σοι Ῥοδόκλεια τόδε στέφος ἄνθεσι πλέξας,
Αὐτὸς ὑφ' ἡμετέραις δρεψάμενος παλάμαις.
Mitto tibi Rodoclea hanc coronam floribus textam,
Ipse illam nostris componens manibus.

Vbi obiter nota, ad ea quæ suprà dixi, mitti flores ad puellam, quæ ipsa nemine flores redolebat. dicitur enim *Rodoclea* ἀπὸ τῶ ῥόδου. id est, *à rosâ.*

2.Reg.13.n.6. explicatur. Hinc lux verbis illis 2.Reg. 13. num. 6. *Veniat obsecro Thamar soror mea, vt faciat in oculis meis duas sorbitiunculas,* &c. quasi qua posset ratione sibi blandiretur infaustus amans ac si diceret: Si Thamar vt diligitur, diligeret, delitiarum mearum curam etsi Princeps, famularum manibus non committeret: satientur ergo oculi, vel hac saltem falsa amoris specie deludantur, quòd ipsamet mihi quasi amasia condit sorbitiunculas.

PARAPHRASIS.

Bene est. venient quidem munera ista tua: sed nostra præuenerunt, nec etiam à similitudinis gratia aliena, noris enim velim, ó amor, qui cordis nostri tamquam Rex potentissimus imperas affectibus: coronam nardinam, & nardinum vnguentum, quibus nuper dùm conuiua discumbebas, vnctus & redimitus recreabaris: & illud à me conditum, & illam hisce manibus fuisse consertam: licèt à te, dilecte odoratissime, aut nouum mutuarentur odorem, aut totum tuum exhalarent, quod te coràm partem aliquam sui respirare non præsumerent.

VERS.13. Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi, inter vbera mea commorabitur.

VERS.14. Botrus cypri dilectus meus mihi, in vineis Engaddi.

Reddit iam expressiùs rationem similitudinis in munere affectatæ, propterea enim nardum quâ floridam, & quâ conditam pariter emiserat, quia dilectum sibi & vnguentum & florem reputabat. Breuis ero in his versiculis, quia multa haud potui noua excogitare. quæ enim in eisdem aliàs erant difficilia, exactè iam ab interpretibus ventilata: inde repete. pauca tantummodo addo.

88. *Fasciculus myrrhæ.* In Hebræo צרור à radice צרר *ligare, comprimere:* vnde varij varia dixere. Ego puto myrrham innui, non quatenus liquescit fluida, & vngit soluta, sed quatenus compressa in massam, ligatur duriuscula: sic hodie apud delicatiores massa succini ad delitias gestari solita, quam & attrectant manibus, & in sinum de calore suauiùs respiraturam, immittunt puto. LXX. qui *alligamentum gutta* legunt, etiam pro me. Itaque sine pyxide, sine olfactoriolo de nuda massa vtraque lectio valet explicari; difficilis tamen pro hac mente vulgati versio, qui fasciculum expressit, vnde multi myrrhinos flores colligatos suspicantur: respondet Delrius (qui olfactoriolum myrrha plenum hîc intelligit) nostrum ex Hebræo exponendum: non placet. in dubiis enim vtriusque lectionis, Hebræa lectio nostræ qua poterit redigenda, non è contra: vulgata nostra vnica fidei norma & interpretem nostrum fidelem Catholica fides approbauit: mallemque florum fasciculum hîc accipere, quàm ob propriam Hebræi textus explicationem vulgato nostri vim inferre. Fortè ergo fasciculum dixit metaphoricè, quia massa illa naribus admota odorati fasciculi vices supplebat: vel fortè in pastillos myrrham deductam suspicemur, quos postea iunctos, fasciculum proprissimè nominaret: non enim solùm ex floribus, sed litteris, ramusculis, & similibus congeritur fasciculus: qui de minuta quarumcunque rerum congerie dicitur latinissimè. Tandem, quod sine dubio puto probabilissimum, explico fasciculum de guttarum, seu granorum myrrhinorum congerie: sicut hodie Paschali cereo purus putus granorum Turcorum fasciculus admouetur.

Massa odorata.

Vulgati dignitas.

89. *Amatorium munusculum, & amatores inter vbera gestare dicebatur.* *Inter vbera mea.* Explicant omnes de vsu, quo puellæ siue flores, siue olfactoriola ob delitias in sinum recondunt. possunt. Ego tamen in huius tenerrimi Cantici commentario, quoad fieri sine violentia poterit, omnia ad amoris mores aliquos redacta vellem: est autem in more positum amantibus puellis flores, poma & similia ab amatoribus sibi missa, ad pectus inter mammillas collocare, non solùm ob communes delitias, sed ob priuatum affectum, quasi amoris donum, quod immissum cordi vellent, saltem in amoris sedibus, id est, inter vbera foueant collocatum: idque in testimonium, ibidem dilectum suum commorari. Videamus vtrumque breuiter. De primo Catullus,

Vt missum sponsi furtiuo munere malum
Procurrit casto virginis è gremio.
Quod misera oblita molli sub veste locatum
Dum aduentu matris prosilit excutitur.

Gremium hîc de sinu capio. Clariùs Arist. *lib.1. epist.25.* Πάμφιλος δὲ μήλου μικρὸν ἀποδακὼν, εὐστόχως ἐκόντισεν εἰς τὸν κόλπον ἐκείνης: ἡ δὲ φιλήσασα, μεταξὺ τῶν μαστῶν ὑπὸ τῷ στροφίῳ, ὃν περιεζώννυτο, παρέβυσε: *Pamphilus autem pomi frustulum admordens directè in illius proiecit sinum, quòd illa deosculata inter vbera sua sub fasciola qua præcingebatur, abscondit.* quasi teneriorem & digniorem sedem non inueniret. Iam verò de secundo idem Catullus, *lib.1.*

Fœmellas omnes amicè prendi,
Quas vultu vidi tamen sereno,
Has vel te, sic ipse flagitabam:
Camerium mihi pessima puella:
Quædam, inquit, nudum sinum reducens,
En hic in roseis latet papillis,

Hanc sedem affectabat amator ille Florilegij *7.epig.116.* Florilegium explicatum.

Εἴθ᾽ ἄνεμος γενόμην, σὺ δὲ γ᾽ στείχουσα παρ᾽ αὐγάς
Στήθεα γυμνώσαις, καί με πνέοντα λάβοις.
Εἴθε ῥόδον γενόμην ὑποπόρφυρον, ὄφρα με χερσὶν
Ἀραμένη κομίσαις στήθεσι χιονέοις:
Εἴθε κρίνον γενόμην λευκόχροον ὄφρα με χερσὶν
Ἀραμένη, μᾶλλον τῆς χροτιῆς κορέσῃς.
Vtinam ventus eſſem, tu autem incedens per æſtum
Pectus denudares, & me flantem exciperes.
Vtinam roſa fierem purpurea, vt me manibus
Tollens portares in pectore niueo.
Vtinam lilium eſſem, vt me manibus
Tollens magis tuo corpuſculo ſatiares.

Hunc ergo locum ſponſa dilecto ſuo deſtinabat: ibi illum geſtura, vbi aliæ amoris munuſcula abſcondita reponebant.

90. *Moror amoris verbum.* *Commorabitur.* Non diſſonat Hebræum *pernoctabit.* Verbum autem morandi etiam amatorium. Propert. *lib.* 1. *eleg.* 1.

Hoc moneo vitare malum. ſua quemque moretur
Cura: neque aſſueto mutet amore locum.

Vbi interpres: *Moretur, id eſt, detineat cum voluptate.* Idem Poëta *ibidem eleg* 8.

Tunc igitur demens, nec te tua cura moratur?

Innuit ergo ſponſa non ſolùm conſtantiam ſuam in retinendo, ſed etiam ſpem fidei in dilecto voluptuosè ibidem detinendo.

91. *Cyprus odorata vitis inſtar ſata.* *Botrus cypri.* De Hebræo כפר nec diuino, nec laboro. mihi omnium inſtar meus Vulgatus: nec ſcio qua mente, viri catholici cùm ſciant ex Plinio & Ioſepho cyprum arbuſculam odoratam, floridam, & in Iudæa nobilem, aliud quid huc obtrudere conentur, aut quorſum deſudent pro balſamo Engadditano, quaſi verò in vineis, vbi balſami arbuſculæ ferebantur, non etiam poſſent & cypri & myrrhæ, & ſimilium odoratorum fruticum aliæ adnaſci. Cur botrum dixerit, ſatis congrua ratione defendit Ghiſlerius. Mihi facilior alia occurrit, nec forte deſpicienda. Metaphoricè odoratorum horum germinum plantatio vinea hîc appellatur. Plinius etiam *lib.* 12. *cap.* 25. de myrrha. *Viti ſimilior, quàm myrto, nuper vincta vt vitis, implet colles vinearum modo.* Item LXX. qui vineas illas florentes ex *cap.* 2. de aromatibus videntur ſumpſiſſe, certè de cypris explicarunt: vt ibi videre poteris. Cur ergo flores, imò & floridus ſurculus & penè pretioſa reſina delibutus, qui inter fructus tantæ vineæ habebatur, de eadem metaphora Botrus non dicatur? ſed alius viderit. Pulchrum adoleſcentulum, etiam ramum floridum vocauit Nonnus *Dionyſ. lib.* 10.

Ampellus creſcebat nuper nutritus ramus Amorum.

Iam verò LXX. etiam botrum cypri explicarunt: vnde quamuis apud nos notitia Hebræi *Copher* penitus interierit, neſcio cur illam ignoraſſe LXX. doctiſſimos pluſquam liberrimè aſſumatur. Aduerte autem me non tam florem cypri (quod alij volunt) quàm floridum ramuſculum hîc expreſſum voluiſſe; quia & liguſtrum, quod aut idem cum cypro, aut illi omnino ſimile, à ſingulis ramis racematim flores producit. Quod autem obiicitur, decreſcere indecorè comparationem ſi à myrrha pretioſiſſima ad viliores flores deueniretur. in filo quod deduco, nullius eſt ponderis: cùm enim id propoſitum eſſet puellæ, quæ vnguentum & flores miſerat, vnguento, immo aromati & floribus dilectum comparare, poſt myrrhæ aroma pretioſiſſimum, flores etſi conditione viliores, tamen in ſuo genere exquiſitiſſimos adhibuit: ſicut nihil indecorum agitur *cap.* 5. ſi poſt aurum capitis, flores & marmor deinde aſſumantur: immo & iidem crines aurei, elatis palmarum comparentur.

PARAPHRASIS.

Et quid mirum, non ſolum munus, ſed etiam mentem tibi præuenirem? quid mirum te, quem & aroma & florem ſemper putaui, aromate & floribus putarem excipiendum? quid enim tu mihi aliud, quàm myrrhinorum granorum faſciculus ad pectus, amoris ſedem, vnde ipſum cordis meditullium penetrei, apponendus? quid aliud quàm vernans cypri ramus racematim flores emittens in Engadditanis cypretis vinearum inſtar vireſcentibus?

Ecce tu pulchra es amica mea, ecce tu pulchra es: oculi tui columbarum. VERS. 15.

Satis torquet interpretes, quomodo cohæreat hæc laus, & quorſum tendat iſta columbæ comparatio: lege præ aliis Ghiſlerium. Sed adeſto huc filum noſtrum, & nihil puto cohærentius dici potuiſſe apparebit. Promiſerat iuuenis munera & illa pretioſiſſima puellæ, quæ de fœminarum auidiori ingenio totam in illa conuolaturam exiſtimares: at tantum abeſt ab hac rapacitate, vt munera præmitteret liberalis: nec tam in munera, quàm in dilectum ſuum oculos immitteret, non illis, ſed iſti inter vbera ſedem, & in ipſo corde thronum deſtinaret: quid ergo à miluinis aliarum oculis alienius? quid columbinis ſimilius? vbi non miluini oculi, ſiue coruini pro rapacibus 92. *Oculi miluini.*
infamantur? vbi columbini de prædarum innocentia non commendantur. tritum illud,

Dat veniam coruis, vexat cenſura columbas.

Quòd dum rapaces Romani proceres, perſiſterent impuniti? innocentes à præda pauperculi punirentur. Vnde Gregor. in moral. cap. 31. *Columbæ ad feneſtras ſunt, qui per ſenſus corporis exteriora quæque intentione non reſpiciunt rapacitatis.* Meliùs homil. 5. in Euang. *Miluus, & non columba eſt, qui ad ea, quæ oculis conſiderat, rapinæ deſiderio anhelat.* Terentius *in Phorm. act.* 2. *ſc.* 1. in re ſimili,

— Non rete accipitri tenditur, neque miluino,
Qui malefaciunt nobis. illis, qui nil faciunt, tenditur.

Siue ergo cum noſtro dicas *oculos columbarum*, ſiue cum Hebræo & Græco *oculos columbas*, de eadem prædæ innocentiâ commendabis. Vnde præter vulgares Hebrææ vocis notationes, mihi alia occurrit, fortaſſis non abſurda: dicitur columba יונה à radice ינה *rapere, prædari*, non quòd rapiat, ſed quòd facile de ſimplicitate in prædam capiatur, inquiunt aliqui. Ego antiphraſim in vocula ſubnoto: ſolemus rem à certo aliquo effectu alieniſſimam, nomine effectum talem innuente ſignificare. ſic pulchritudinis vocabulo *bellum* dicimus, quia bello nil fœdius, nihil triſtius: ſic *mons* dicitur à mouendo, quia motus incapax: ſic *lucus* à lucendo, quia arborum denſitate lucem non admittit: ſic Hebræi columbam rapacitatis nomine inſigniunt, quia rapacitatem penitus euitat. *Columba apud Hebræos vnde dicta.*

Dicitur verò in hoc loco ſponſa bis pulchra, ni fallor, tum ob laudantis affectum, tum maximè, quia de mentis acumine, déque affectus liberalitate commendatur: liberalis ad munus, prudens in ſimilis muneris electione; pulchritudinem enim etiam de motibus nemo neſcit: aut, ſi mauis,

mauis, dicatur semel pulchra ob speciem, & iterum ob liberalitatem ingeniosam.

PARAPHRASIS.

Excellis certè, non solùm specie, sed etiam ingenio: vbique pulchra conspiceris, pulchra meditaris. Proh quàm habes ab aliis fœminis oculos diuersos, illæ miluorum instar prædæ inuolant, amatorum spoliis tantummodo inhiantes, quasi in ipsis oculis vngues gerere videantur: oculi verò tui columbini nesciunt prædam, spolia ignorant, qui in vnum dilectum collineant cordi infigendum, quem etiam muneribus præuenisti.

VERS.16. Ecce tu pulcher es dilecte mi, & decorus: lectulus noster floridus.

VERS.17. Tigna domorum nostrarum cedrina, laquearia nostra cypressina.

Rependit in his puella, dicta sibi à dilecto encomia, eumque non solùm dicit pulchrum, sed etiam in ipsa pulchritudine decorum, id est, inter nos ingenuitatis mores vultu ipso ostendentem: cuius pulchritudinem conuiuali floridóque lectulo, in quo discubuerat, componit; decorem verò laquearibus per latentes fistulas vnguenta & flores irrorantibus assimilat. Timeo ne si quæ huc vsque diximus in hoc capite, tamquam noua, displiceant, quæ iam ad calcem dicemus, planè tamquam paradoxica despiciantur. Sed quid faciam? præmonitus, mi lector, & in titulo operis, & in prolegomenis, huc venisti, ego non quæ alij meliora, sed quæ ego insulsa fortasse, inuenerim, explicando Cantico allaturum promisi. Sed ne indicta causa condemner paradoxicus, notanda pluscula.

93. *Decorus quid.* Suppono primò, decorum non solùm addere pulchro decentiam in agendo & in loquendo, quod nemo nescit: sed etiam decentiam quæ mores ingenuos, & ingenitam nobilitatem, etiam ignoratâ personâ, & ore tacito manifestet: quod etiam ab Hebræo נעים non est alienum. hinc il-
Genes.39. num.6. explicatur. lud Genes.39.num.6. *Erat autem Ioseph pulchra facie, & decorus aspectu.* putes synonyma, sed perperam: longè differt faciei pulchritudo ab aspectus decore. Prima tantùm signat partium vultus proportionem cum amœna coloris suauitate: decor est nescio quid liberis & ingenuis viris, aut fœminis ingenitum, quo velint, nolint, insitam nobilitatem manifestant: videbis apud aliquos è media plebe ortos, ebur in fronte, solem in oculis, rosas in genis, in labiis corallia, &, nescio quo deficiente, iurabis illico etiam in præstantissimâ formâ generis ignobilitatem. Econtra his quandoque deficientibus, scintillat in nobiliorum facie, decorus fulgor, fulgurat ingenuitas: maiestatem oris vocauit Dion Cassius in Traiano. *Ipse etiam Traianus vrbi sine regio ornatu oberrans, vt hostem falleret, vulneratus penè fuit: generosa canities, & oris maiestas, Principem prodidit, & quis foret, in mentito etiam habitu facilè ostendebat.* Plinius de eodem *in Paneg.* dignitatem oris dixit: *iam honor capitis & dignitas oris nonne longè latéque Principem ostentat?* Spartianus in alio per venerationem variauit. *Comptus, decorus, pulchritudinis regia, oris venerandi.* quasi sine hac nec decorus, nec regaliter pulcher. Per nobilitatem Capitolinus in Antonino: *Fuit vir forma conspicuus, ingenio clarus, moribus clemens, nobilis vultu.* Statius de Domitiano *lib.1. syl.1.* expressè decorem dixit.

Nec veris maiora putes: par forma, decorque,
Par honor.

Vbi formosum à decoro hinc visus separasse. Hoc est ergo quod de Iosepho dicitur, qui non solùm pulcher, sed etiam in seruili habitu ingenuus videbatur, vultu ipso decoro genus ostentante. tale est illud Euripidis *in Hecuba.*

Δεινὸς χαρακτὴρ κἀπίσημος ἐν βροτοῖς
Ἐσθλῶν γενέσθαι.
Inest in homine mira & euidens nota
E generosis satum esse.

Ouid. *Fast.6.*

Par animo quoque forma sui, respondet in illa
Et genus & facies, ingeniumque simul.

Meliùs *Fast.2.*

Si genus arguitur vultu, nisi fallit imago,
Nescio quem è vobis auspicer esse Deum.

Meliùs illud Statij de seruo ingenuitatem referente.

Quid si nec famulus (vidi ipse, animosque notaui
Te tantum cupientis herum) sed maior in ore
Spiritus.

Simile est illud Dauidis adhuc inter oues degentis 1.Reg.16.num.12. *Erat autem rufus, & pulcher* 1.Reg.16.
aspectu, decoráque facie. decore, credo, tribum no- num. 12. ex-
bilissimam indicante: quod alia ratione dixit Pa- plicatur.
ris regius adolescens, sed pastoris habitu dissimulatus, *in epist. ad Helenam,* apud Ouid.

Forma vigorque animi quamuis de plebe videbar
Indicium tectæ nobilitatis fuit.

Quamuis in Hebræo dicatur Dauid nitens oculis, decorus facie: sed perinde explicari potest. Est igitur in hoc Cant. loco *decor* additus pulchritudini, ni fallor, amabilis illa speciositas nobilitatis index, quam prædicti auctores tam variè significarunt: sin minus sit decentia motus & actionum, quod nemo negauerit, vnde interior compositio apparet.

Suppono secundò, passim in Scriptura sacra 94.
notam comparatiuam desiderari. Sic Prouerb.25. *In sacris com-*
num.11. *Mala aurea in lectis argenteis, qui loquitur* *paratiua no-*
verbum in tempore suo, & num.25. *Aqua frigida ani-* *ta suppressa.*
ma sitienti, & nuntius bonus de terra longinqua, n.26. *Fons turbatus pede, & vena corrupta, iustus cadens coram impio.* & vix cap. Prouerbiorum sine mille exemplis, sic Psalmi, sic Prophetæ. Sophon.3.1. *Ciuitas columba* in Genes. *Catulus leonis* Iudas, & Beniamin *lupus rapax.* in quibus omnibus similitudinis notam desideras: sic prophani, latinè dicimus *homo bulla, homo homini Deus,* &c. Cur ergo in nostro Cantico & in hoc loco, similitudinem tacitam non dicemus? Certè suprà quando sponsus dicitur *botrus & fasciculus,* comparatio reticetur, & ab omnibus supponitur.

Suppono tertiò lectos conuiuales floribus 95.
spargi solitos. Apul. *lib.7.* vbi de cœna nuptiali. *Lectus con-*
Vulcanus cœnam coquebant, hora rosis & cæteris flori- *uiuales flori-*
bus purpurabant omnia, gratia spargebant balsama. *di, herbidi.*
D.Paulinus ad Macarium: *Beatiores ne tibi videntur qui purpura fulgent, qui gemma bibunt, rosáque fulciuntur?* Sed quis authorum florum conuiualium non meminit? nec obstat, quod in Hebræo lectulus *viridis* dicatur: alludit ad herbas odoratas, quæ ad delitias floribus immiscebantur. Statius *lib.1.syl.2.* de nuptiis,

——— *Nec blandus amor, nec gratia cessat*
Amplexum niueos optata coniugis artus,
Floribus innumeris & olenti spargere thymbrâ.

Virgil.

Virgil. *Ecl.* 2.

Tum caſſia atque aliis intexens ſuauibus herbis,
Mollia luteola pingit vaccinia Caltha.

ic apud LXX. lectus dicitur *vmbroſus*, de ſertis ortaſſe & ramis, quibus inumbratus: ſicut mons *haran* apud Habacuc eadem de cauſa dicitur vmroſus. Lectum ergo conuiualem floridum hîc ccipio. Dices, in Hebræo dici requiem, quæ dornitorium magis lectum innuit: ſed certè radix Hebræa, vt omnes fatentur, נוח omne quietis geus comprehendit; inde requies data populo, in-e arca teſtamenti quieta dicitur (vide Pagnium,) & ſimilia ab eadem radice deducuntur: cur ego conuiualis quies per eamdem non explicetur. dicitur lectulus *noſter*, quia in materna domo ſtratus.

96. *Laquearia fiſtulata & verſatilia, irrorantiaque.* Suppono quartò *laquearia*, quæ hîc habentur, i Hebræo dici רהיטנו à radice רהט à qua eadem vox hîc *cap.* 7. *num.* 5. ſumitur pro canalibus, & quamuis hos canales aliò deducas, non euitabs locum *Geneſ.* 30. 38. *& Exodi* 2. 16. vbi propriè pro canalibus, per quos humor deducitur, vſurpatur. Maneat ergo, fiſtulas & canales etiam hac voce ſignificari. Meritò quidem in illos inuehitur Delrius noſter, qui ad hunc locum demptis laquearibus ſupponunt canales: quòd tamen ego laquearia ponam fiſtulata, & canalibus occultis interdiuiſa, quis reprehendat? vidit abſque dubio noſter, hîc *canales*, ſed quia illos laquearibus immiſſos nouerat, optimè rem per laquearia explicauit. Nec opus eſt confugere ad nouam illam radicem per ה quam Delrius excogitat, quam nullo vſquam codice comprobabit. Licentia verò mea inde indemnis, quia apud ſacros expoſitores vnica eſt regula ex variis verſionibus conciliatis melius, quàm aliunde ſenſus Scripturæ obſcuros elucidari. de quo vide Sanchez noſtrum *ad Iſaiam cap.* 6. *num. marginali* 39.

97. Suppono quintò laquearia iſta fiſtulata & verſatilia eò deſeruire, vt conuiuis flores & vnguenta deſuper irrorarent. Seneca Epiſt. 90. *Vtrum tandem ſapientiorem putas, qui inuenit, quemadmodum in immenſam altitudinem crocum latentibus fiſtulis exprimat qui Euripos ſubitò aquarum impetu implet, aut ſiccat: aut verſatilia cœnationum laquearia ita coagmentat, vt alia facies, atque alia ſuccedat, & toties tecta, quoties fercula mutentur?* Plutarchus Othonem memorat diſpoſuiſſe in triclinio ſuo *argenteos & aureos canales inſtar aquæ vnguenta fundentes.* Inuentum hoc fuiſſe Neronis, teſtantur ex Suetonio *cap.* 31. vbi deſcribuntur *cœnationes laqueata tabulis eburneis verſatilibus, vt flores ex fiſtulis & vnguenta deſuper aſpergerentur.* Hæc ſunt quæ vtplurimum pro hoc vſu ab eruditis adduci conſuêrunt, non tamen pigebit pluſculos, in quos incidi, huc addere, quorum aliquos noua luce veſtitos demittemus. *Statius explicatus,* Statius *lib.* 1. *ſyl.* 3. dum pulchram villam deſcribit,

Viſa manu tenera tectum ſcripſiſſe voluptas:
Tunc Venus id aliis vnxit faſtigia ſuccis,
Permulſitque comas.

Vbi interpretes *comas* de arboribus explicant: nugæ. alludit ad vnguentorum fiſtulas tectis latentes, vnde conuiuarum capita & crines aſpergebantur: poëticéque vnguenta ab ipſa Venere portata dixit. *& Claudianus bis.* Sic capio Claudianum *in nuptiis Honorij*, vbi Venus ad Cupidines:

Hi noſtra nitidos poſtes obducere myrto
Contendant: pars nectareis adſpergere tecta
Fontibus.

Pintus in Canica.

Clariùs *in Epithal. Palladij*, de eiſdem Cupidinibus:

Gemmatis alij per totum balſama tectum
Effudère cadis, duro quæ ſuauius vngue
Niliacus pingui deſudat vulnere cortex.

Cur enim è toto palatio ſola tecta aſpergerentur, niſi quia quæ inde vnguenta ſolita inſtillare, Statio, vt ſolet, adhærens, ab amoribus aſportata vellet? Lampridius in Heliogabalo. *Oppreſſit in tricliniis verſatilibus paraſitos ſuos violis & floribus, ſic vt animam aliqui efflauerint, cùm eripi ad ſummum non poſſint.* De nimbis odoratis theatrorum, quæ huc facere poſſent, alij præoccuparunt. Pergo. Similis vſus verſatilium in conuiuio apud Athen. lib. 4. cap. 1. *Procedente potandi certamine, & hora iam ſubnigreſcente domum aperiunt, in qua omnia candidis velaminibus in circulum comprendebantur: quibus extenſis faces per clandeſtinas machinationes apparuerunt: tum ſepimentis patefactis amores Dianæ, Panes Mercurij, & alia complura huiuſmodi idola in argenteis candelabris faces prætendentia videbantur.* Magis ad rem noſtram Zetzes *chil.* 2. *hiſt.* 66.

Χοσρόης ἄναξ ἦν περσῶν ἐν χρόνοις Ἡρακλείου,
Τοῖς ἀνακτόροις αὐτοῦ τοῖς περὶ τὴν Περσίδα
Ἐν τοῖς ὀρόφοις οὐρανὸν ἔχων τεχνητευθέντα,
Ἐξ οὗ βρονταὶ, καὶ κεραυνοὶ, μηχανητοὶ καὶ ὄμβροι
Πρεσβειῶν πρεσβείων ἐρρήγνυντο περὶ δάμβος.
Choſroes Rex fuit Perſarum tempore Heraclij,
Qui in palatiis ſuis circa Perſida
In laquearibus cœlum habebat fabricatum,
Ex quo tonitrui & fulmina, & artificiales imbres
Dum conuiuarentur Legati, erumpebant ſtupendè.

An verò hæc laquearia ante Neronis tempora inuenta forent, nemo, cuius meminerim, diſputauit: 98. *Hæc laquearia quando inuenta.* ego id certum puto, nec aliud expreſſit Suetonius. Certè Athenæus ſuprà citatus iam machinationes illas tribuit Phaleræo, qui multo ante Neronem. Clariùs itidem ibidem. *Macedones cœnarum ſumptu & magnificentia ſuperabat: elegantia Cyprios, & Phœnicios vnguentorum, quæ gutta in terram decidebant.* ab alto ſcilicet, credo à laquearibus. Vnde puto id quod ab antiquiſſimo æuo de Baccho dicitur è ſummis laquearibus lac & vinum inſtillaſſe, huc alludere: vt quia ex arte vnguenta decidebant guttatim, inde miraculoſa Bacchi dona affluere viderentur. Ælianus *lib.* 3. *cap.* 42. ἐκ δὲ τῶν ὀρόφων ἔσταζον οἴνου καὶ γάλακτος σταγόνες. *è laquearibus vini lactiſque guttæ diffluebant.* ficta miracula, ſicut & Choſroæ.

Reſtat videndum, an hæ delitiæ ad Hebræos 99. vſque peruenirent: ego id ſaltem probabiliter dici poſſe ſuſpicor. Hæſitaui diu in illo verſiculo Pſalm. 44. num. 9. *Myrrha & gutta & caſſia à veſtimentis tuis, à domibus eburneis, ex quibus delectauerunt te filiæ Regum in honore tuo.* Vbi LXX. habent *Pſalm. 44. num 9. explicatur.* ἀπὸ βαρέων ἐλεφαντίνων, eſt autem βάρις apud Græcos ſcaphula, ſiue phaſelus fluuialis, porticus, caſtrum, ſed propriè ſignificat domum habitationi congruam. imò D. Hieron. *cap.* 8. *in Oſeam* βάρεις vocat domos excelſas & turrium inſtar faſtigiatas: qui idem licèt hunc locum Pſalmi explicet allegoricè de Apoſtolis, tamen deductam metaphoram ſupponit ab ædificiis eburneis. Alij legunt ἀπὸ τῶν ναῶν ἐλεφαντίνων. alij ὀδόντος, *à templis eburneis*, vel *dentis*, quod perinde eſt, ebur enim nunc dens, nunc cornu dicitur Elephantis, vt noto alibi. quæ omnia me cogunt, vt pyxides vnguentarias hîc non intelligam, ſed domos capio abſolutè eburneis cruſtis pro more omnium gentium decoratas: de his 3. Reg. 22. num. 39. *reliqua autem ſermonum Achab, & vniuerſa quæ fecit, & domus*

mus eburnea quam ædificauit. & Amos 3. num. 15. *& percutiam domum hyemalem cum domo æstiua, & peribunt domus eburneæ.* Quemadmodum ergo pleræque gentes ex his domibus eburneis,& laquearibus per secretos ductus vnguenta spargebant, vt vidisti, cur non dicemus id etiam apud Hebræos,(qui maximè vnguentis dediti) in vsu? sicque clarebit diuinus Vates, quasi dicat,vnguenta & à vestibus tuis, & ab eboreis tuis domibus stillant. aliàs nunquam sine aliqua violentia locum explicabis, qui tamen ex hoc vsu facillimè enodatur.

Facit huc locus alius Aggæi 1. num. 4. *Nunquid tempus vobis est vt habitetis in domibus laqueatis.* in Hebræo pro *laqueatis* à radice ספן quæ nihil aliud sonat, quàm tegere, contignare, nihil est mysterij. Multum tamen in versione LXX. qui pro *laqueatis* legunt κοιλοστάθμοις voculâ sibi recenter inuenta & composita, quæ ἀπὸ τῶ κοιλῶ cauitates aliquas importat necessariò,& in varios sensus interpretes distorsit. quæ, vt appareat, non pigebit transcribere pluscula ex summo interprete (Sanchez nostrum intelligo) ne mihi ista pro somniis imputentur: ergo ille ibi post planum laqueatorum sensum, ita. *Libet hic LXX. cum vulgari translatione componere. reddiderunt illi* κοιλοσταθμοῖς, *quod aliquid concauum significare diximus, qualis in ædificiis est fornix & testudo. Hieronymus laqueatum conuertit, quod non solùm valet quod propriè sonat, sed etiam, vt opinor, foueam, aut fossam, quæ arboris truncum circundat: vnde vites ablaqueari dicuntur à rusticis, quando fossa circa earum candices aperiuntur, quæ excipiunt & continent aquam,& alios habent vsus rei arboreæ, maximè opportunos. Idem ergo significasse videntur LXX & vulgatus: vtrique enim aliquid indicant in ædificiis fornicatum & concauum: & fortasse illud valet nomen lacunar, quod à lacu, seu lacuna nomen habet. quæ depressum aliquid, seu excauatum importat. Erit ergo sensus iuxta hæc: Tecta esse ablaqueata, id est, quibusdam fossis, siue canalibus varia, quod indicat LXX. translatio. hæc ego cogitabam, nescio an verè, lector vt volet, accipiat.* hucusque magnus vir ille, si quis alius, qui licèt canales & fossas, ad sculpturam videatur reuocare, cùm tamen fateatur *canales* hîc notari, crederem, si tunc illi in memoriam veniret, quod nouerat, de laquearium canalibus ad instillanda vnguenta, mecum de Hebræis vsu attribuendo consensurum: ego verò, si auderem, vnius tantùm litterulæ mutatione Græca corrigenda putarem: & pro κοιλοστάθμοις ponerem κοιλοσωλῆσι. longè clariùs, longè Græco vsui accommodatiùs, vnde stillantes cauitates apertissimè dicerentur, ἀπὸ τῶ κοιλῶ, ἢ τῶ σωλῆνι: vtcumque sit, cauitates audis & canales, qui in tectis propriè, nulli rei quàm stillandis odoribus olim deseruiebant. hæc pro Hebræorum vsu saltem probabiliter excogitata nullus credo doctiorum denegabit.

Aggæus 1. num. 4. explicatus.

His fusè congestis iam sensum nostro Cantico eruamus. Vocatur sponsus de forma exteriori pulcher, de ingenuitate quæ moribus, actionibus, verbis, imò ipso vultu tacito proditur, decorus: cui ergo melius pulchritudinem, quam paulo antè floridam dixerat, quàm lectulo qui ad manum erat, florido compararet? cui aptius decorem ingenuitatis occultè indicem: aut, si mauis, cum aliis, mores, motus sermonesque decoros, quibus semper latens anima proditur, composuerit: quam tignis cedrinis,& cupressinis laquearibus, quæ per occultos canales manifestis irrorationibus latentia vnguenta propalabant? mihi, vt ingenuè fatear, id neque indecorum visum, neque ineptum Cedrum pro domibus celebrat etiam Euripides, vbi de Alusti Regina.

Ἐκ δ' ἑλοῦσα κεδρίνων δόμων 100.
Ἐσθῆτα, κόσμον τ' ἐνεστείλατ' εὐπρεπῶς.
Et accipiens ex cedrinis domibus
Vestem & cultum decore se ornauit.

Cedrus & cupressus ad ædificia.

Cedrinas domus vocat cameras regias cedro constructas, nec scio cur vulgo vertatur *ex cedrinis arcis*, cùm *domus*, & Græcè apertè δόμ☉ nunquam id propriè significet. cupressum verò, quidquid reclament scioli, scitè admodum à vulgato nostr[o] pretiosis laquearibus accommodatam, neque pre[t]io cedere solitam cedro ad hos vsus: probat Epistola Alexandri ad Aristotelem, vbi ita. *Vineam solidam auro, sarmentoque aureo inter columnas pendentem miratus sum: in qua folia aurea, ramique crystallini, & lychnites erant interpositi, distinguentibus smaragdis. Thalami quoque & cubilia omnia margaritis & vnionibus, & carbunculis exornata erant. Fores quoque eburneæ miri candoris: & hebenina lacunaria nitebant; testudinibus cupressinis.* Vides quis inter pretiositates non vilescat cupressus? Scio his testudinibus vsitatiorem cedrum. Euripides iterum in Oreste.

Κεδρωτὰ παστάδων ὑπὲρ τέρεμνα
Δωρικάς τε τριγλύφους.
Super cedrina fastigia thalamorum
Doricasque triglyphas.

Sed nec noster cedrum tignorum omisit. his adde quæ multa Cerda ad illud Virgil. *Georg.* 2.

Nauigijs pinos, domibus cedrosque, expressosque.

Quibus ad rem suam congestis, parco. tu vide, inde enim nostra foueantur maximè: quid iam mordeant hæretici, nedum Catholici maximum Hieronymum?

Vulgatus asseritur.

101. Vnum tantummodo difficile pro mea explicatione adhuc opponi posset, nimias nimirum delitias & opulentias vnguentorum effusiones pastoribus assignasse, quæ nonnisi viris magnatibus decorè tribui posse videntur. Amoueo facilè hunc obicem: ponuntur hîc pastores ditissimi, nobilissimi, ad cuius fores *cap.* 5. myrrha fusa pretiosissima, pro conditione illius æui cùm omnis ferè opulentia agrorum pecudumque negotio parabatur: degebant, vt suppono, in vico nobili, vbi pares cum Solymitanis ædes parare possent: cur ergo in solis vnguentis è tecto fusis immoremur? quanto, quæso, sunt pretiosiora quæ Homerus nobilissimis sui temporis pastoribus indulget? Audi qualiter Anchisis domum descripserit in hymno Veneris: quæ illum adamauit, dum iuuenis βουκολέεσκεν βοῦς *boues pasceret*: in primis dat illi λέχος εὔστρωτον, *lectum bene stratum.* deinde meminit θρόνοι ἀργυρόηλοι, *sedis argenteis clauis confixæ.* Deinde tugurium quod sperares, appellat nomine εὐποιήτοιο μελάθρου, *bene constructi palatij.* vt iam non mireris Hebræorum pastorum delitias, apud quos res rustica adhuc pretiosior & nobilior. Idem Homerus *Odyss.* 13. Mineruam ficto pastoris habitu dissimulatam ab illis verbis, σχεδόθεν δέ οἱ ἦλθεν Ἀθήνη, sic depingit.

Priscorum pastorum delitiæ.

— Prope autem eum venit Minerua
Viro corpore similis, iuueni pastori ouium
Nimis delicato, quales Regum filij sunt,
Duplicem circa humerum habens pulchram vestem,
Pedibus autem sub teneris calceos habebat.

Huius farinæ pastores quid dedeceat? pastor erat Ioseph apud Patrem, & tamen tunica florida & polymita

polymita vtebatur. Sed hæc ſatis pro cap. 1. Paraphraſim tantùm dictorum ſubſcribamus.

PARAPHRASIS.

Imò tu pulcher es dilecte mi, & quod maius eſt, in ipſa pulchritudine decorus, ingenuitatis ingenitæ ſpecimen forma ipſa teſtificans, moribúſque, motibus, & verbis latentes affectus venuſtè repræſentans: pulchritudo foris apparet florida, inſtar lectuli noſtri conuiualis amœnè vernantis, vbi nuper diſcubuiſti: decor latentem nobilitatem & affectus interiores manifeſtat, ſicut cedrina noſtra tigna, & cupreſſina laquearia latentes flores & occulta vnguenta per oppoſitos canales irrorandis delitioſè conuiuis propalabant.

CAPVT SECVNDVM.

VERS. 1. Ego flos campi, & lilium conuallium.

VERS. 2. Sicut lilium inter ſpinas, ſic amica mea inter filias.

ERBA ſunt omnia ſponſi, non indecorè ſe laudantis (quæ mens nonnullos, vt primum verſiculum ſponſæ darent, impulit immeritò, nec tam proprio encomio, quàm alieno decori, vt infrà oſtendam, ſeruientis. cupierat puella ſuprà dilectum ſuum frequentiùs inuiſere: vnde iam in hoc capite poſt aliquot dies ponitur ab ſponſo inuitata in hortum puto, vt ex contextu capitis fusè patebit: ibíque ille in ipſo ſtatim initio florem ſe vocat, non iam inter domeſticos parietes clauſum, qualis cùm nuper ab ſponſa laudabatur: ſed campeſtrem, ſed ruſticantem, qualem liberioribus colloquiis inter paſcendum & meridiandum ſponſa deſiderauerat: cuius etiam in ſequenti verſiculo encomium aucupatur.

102. *Flos roſa, pro roſa.* *Ego flos campi.* In Hebræo propriè *roſa* eſt: (licèt הבצלת etiam alios flores ſignificet:) maluit tamen noſter florem dicere roſæ ſignificandæ, quia, vt Catholici notant, roſa florum regina, & flos per excellentiam nuncupatur. Addo ego, vulgato contra hæreticos morſus ruendo, in omni litteratura ſignatiſſimè flores roſis tribui, & florem roſæ pro pura pura roſa aptiſſimè vſurpari. *Vulgatus atteritur.* Euripides *in Aulide* de hac re.

Λειμῶν τ' ἄνθεα
Θάλλων χλωροῖς,
Καὶ ῥοδόεντ' ἄνθεα, ὑακίνθινά τε
Θεαῖσι δρέπειν.
Et paratum floribus
Vernans recentibus,
Et roſei flores, hyacinthinique
Deabus decerpere.

Et iterum *in Medea* de Venere roſis ſuis ſe coronante.

Ἀεὶ δ' ἐπιβαλλομέναν
Χαίταισιν εὐώδη ῥοδέων
Πλόκον ἀνθέων.
Semperque inijcientem
Comis odoratam roſeorum
Coronam florum.

Sic Horat. *lib. 2. oda 3.*

Huc vina & vnguenta & nimium breues
Flores amœnæ iube ferre roſæ.

Et *lib. 3. oda 29.*

Tyrrhena Regum progenies, tibi
Non ante verſo, lene merum cado,
Cum flore, Mecænas, roſarum, &
Preſſa tuis balanus capillis
Iamdudum apud me eſt.

Sic Eccleſiaſtici 50. num. 8. *& quaſi flos roſarum in diebus vernis*: vbi de mera roſa locus capiendus. legendus Martialis *epig. 61. lib. 9.*

In hoc ergo Cantico florem, imò roſam ſe vocat ſponſus, non ſolùm quo ſe laudet (quamuis nec id indecorum apud paſtores & amantes, vt notant alij) ſed etiam quo amorem moueat, & timorem amoueat puellæ, ni fallor: quod vt oſtendam, attende. eſt roſa à priſco ſæculo flos amatorius, ideo Veneri dicatus, quæ ſemper roſis coronatur, vt ex Euripide ſuprà notaſti, vnde & illius oſculum, dicitur à Græcis φίλημα ἀφροδίτης, & illius cruore apud priſcos Græcos infecta creditur: alluſit ex Latinis Claudianus 2. *de raptu*, de Venere ſe coronante. 103. *Roſa amori dicata.*

— Illa cruoris
Carpit ſigna ſui.

Clariùs ille alius.

Illa quidem ſtudioſa ſuum defendere Adonim
Gradiuus ſtricto quem petit enſe ferox
Affixit duris veſtigia ſicca roſetis,
Albaque diuino picta cruore roſa eſt.

Trita hæc. non ita illud Aſpaſiæ vxoris Cypri Perſæ Monarchæ, cui Venus roſarum ſuarum fomento creditur olim amiſſam pulchritudinem reſtituiſſe. Ælianus *lib. 2. cap. 1.* σὺ δὲ τῶν τῆς Ἀφροδίτης στεφάνων τῶν ῥοδίνων ὅσοι αὖ ὦσιν ἤδη αὖοι, τρίψασα· ἐπίπαττε τῷ φύματι. *Tu verò coronas roſeas Veneris quæ iam aruerint, cape, eaſque contritas tuberi impone.*

Nota deinde nihil puellæ dilectæ gratius, quàm amatoris ſilentium: ne quidquid in illius gratiam fuerit executa, iactabundus effutiat amorum fama proditâ. Scatent antiquorum ſcripta hoc puellarum cauto genio, hoc adoleſcentum gloriabundo ingenio: debeant nunc mihi tantum eruditi locum Propertij ſui explicatum, cui hucuſque cruci miſerè affiguntur: ergo ille *lib. 2. eleg. 24.* 104. *Silentium gratum amori.* *Propertio lux.*

Nec ſi per totam infamis traducerer vrbem,
Vrerer, & quamuis nomine, verba darem.

Pro cujus intellectu ſciueris, eos, qui olim infames traducebantur, frontibus per ignem ſcriptis denotatos, iis litteris culpæ genus propalaſſe. Plinius *in Paneg.* de traductis delatoribus: *Expellere penatibus geſtiunt: deturbentur, neque vt antea exanguem illam & ferream frontem ne quidquam conuulnerandam prabeant punctis, & notas ſuas rideant.* Ait ergo Propertius: ſe, licèt traduceretur, imò licèt amicæ, nomine in fronte inuſtâ inſigniretur ad pœnam: adhuc tamen ore, ſecretos amores non fore propalaturum, nec fidem amatorij ſigilli verbis violaturum. Quo quid pulchrius, quid venuſtius? loquatur, inquir, liber meus mutato nomine, verſibus obliquis: imò licèt ipſum nomen reuelatum aliàs inuſta fronte geratur, ab amantis tamen ore non extorquebitur. Pergo.

105. *Roſa ſilentij nota.* Roſa verò, ſilentij ſymbolum, celebratur: inde priſcis orta parœmia, qua finito feſtiuo conuiuio vteban

vtebantur, dicentes, *omnia sub rosa*; cùm enim multa inter epulandum liberiùs effusa scirent, multa prodigè reuelata: quo omnia interim dicta alto silentio tegenda significarent, testem silentij rosam adhibuere. Vide multa apud Raderum nostrum ad Martialem *lib.* 1. *epig.* 38. & apud Cerdam *Æneid.* 1. Hinc etiam ortum, vt Harpocrates, Deus silentij, qui admoto labiis digito sacris arcanis Isidis silentium imperabat, rosam à cupidine accepisse fingatur, furtiuis amoris ludis occultandis, & conuiuantium dictis obtegendis: venustè vetus Epigrammatarius apud Rader.

Est rosa flos Veneris, cuius, quo furta laterent,
Harpocrati matris dona dicauit amor.
Inde rosam mensis hospes suspendit amicis
Conuiua, vt sub eâ dicta tacenda sciant.

His breuiter notatis claret iam, quàm ex amoris genio pastor noster se rosam appellarit: rogarat puella dilectum suum, quem florem appellabat, vt se illi inter rusticandum frequentiùs exhiberet. En ille se iam florem campestrem protestatur, & florem vt amorem augeat, amatorium; quia verò poterat timere ne iuuenis se iactaret, quòd puella etsi casto virginum sodalitio constipata, secum ad hortum veniret: eamdem rosam silentij notam aduocat, qua sibi tantum fauorem tegendum protestatur. Ego certè non video cur cùm prisca omnia florum ænigmata ad mysticos sensus ab Spiritu sancto intenta hîc fateantur interpretes, ego etiam nonnulla ad dramatis tenorem assumpta, non præsumam, maximè cùm inde sensus mysticus fulgentior appareat. Vide quæ ad initium versiculi 3.

106. *Lilium non est viola.* *Lilium conuallium.* Lubet ridere hîc quosdam, qui Rabini sententiam secuti pro *lilio*, *violam* legere malunt. Volupauit iam ille à nostro Delrio hîc: à me verò nouerint eius discipuli, quàm à decepto Magistro, decipiantur. effutit ille, barbaros (sic Latinos vocat homo barbarus ad vnguem) pro viola lilium efferre solitos: aut fallitur, aut fallit: certè decipit, si non decipit: imò Latini classici lilium & violam maximè condistinguunt: do pluseulos qui ad manum. Statius *lib.* 1. *syl.* 2.

Tu modò fronte rosas, violis modò lilia mixta
Excipis.

Ouid. 2. *de arte.*

Nec semper viola, nec semper lilia florent.

Idem *lib.* 5. *Metam.*

Ludit, & aut violas, aut candida lilia carpit.

& iterum alibi.

Hinc viola florent, hinc roscida lilia candent.

Virgil. *Ecl.* 2.

Huc ades, ô formose puer, tibi lilia plenis
Ecce ferunt Nympha calathis, tibi candida Nais
Pallentes violas.

Claudianus 2. *de raptu.*

Pratorum spoliatur honos, hac lilia fuscis
Intexit violis.

Ex modernis Petrus Bembus:

Liliaque & violas & purpureos hyacinthos.

Marullus item,

Has violas, atque hac tibi candida lilia mitto.

Pulchriùs quidam alius,

Candida luteolis arrident lilia calthis,
Luteola & violis calthula pallidulis.

Vulgatus defenditur. Ignouerat, credo, in hoc loco hanc distinctionem, pueris Latinis notam, maximus Hieronymus, qui *in Epistola ad Latam* sic scribit. *Citò flores pereunt: citò violas, & lilium, & crocum pestilens aura corrumpit.* Quis non rideat? diuerto ad hæc minuscula sugillandis nescio quibus Catholicis, iusto tenaciùs Rabinicæ versioni adhærentibus: coarguendis Caluinistis, qui sacri vulgati blasphemant improprietatem. de Hebræo שושן legendus Delrius præ aliis.

Lilium apud priscos spei fuisse hieroglyphicum lippis notum ex Pierio Valeriano, & antiquis numis, vbi spes augusta vernat liliis. Vnde interpretes hîc multa de Christo Domino spe nostra piissimè philosophantur. Ego cur id dramati non deseruiat non video, quasi iuuenis procus ipso titulo quem assumit spem noui fauoris ab sponsa accipiendi inculcet, fundatam meritò in amore suo roseo, roseoque silentio. Quid autem speraret procus, nisi futuras nuptias? Moueor, quia, vt iam ad *cap.* 4. huius Cantici (vbi sponsæ vbera inter lilia celebrantur) notauit ad rem aliam Sanchez: nuptiarum die puellæ apud Hebræos ornari liliis solebant. sic *cap.* 6. venter sponsæ, id est, ornatus ad ventrem, liliis candescit: sic titulus Psalmi quadragesimiquarti, qui totus nuptialis *pro liliis* scribitur. quod etiam apud profanos mihi subolet, video enim Statium Stellam nouum maritum rosis Veneris, violis, vt credo, ob Violantillam suam, & liliis, ob causam, quam iam dico, coronare. ergo loco paulo antè citato ita. 107. *Lilium spei symbolum.* *Lilia nuptialia.*

Tu modò fronte rosas violis, modò lilia mixta *Statius explicatus,*
Excipis, & domina niueis à vultibus obstas.

Nuptias etiam pueri affectasse Nymphas illas dici posset, de quibus suprà Virgilius dixit, *& Virgil.*

Huc ades, ô formose puer, tibi lilia plenis
Nympha ferunt calathis.

Cuius rei caussa fortasse erit, quia lilium flos regius, Iunoni Reginæ dicatum, è cuius lactis guttulis candorem traxisse ferunt: Iuno autem nuptiarum vnica præses credebatur. Virgil. *Æn.* 4. 108. *Iuno nuptiarum Dea.*

Iunoni ante omnes, cui vincla iugalia cura.

Sed quidquid sit de gentibus, Hebræis ad nuptias familiaria lilia videtur negari non posse. bene ergo in hoc loco spei nuptiarum significandæ lilium vocatur iuuenis, quòd & ipsum nuptiale intelligatur. Quòd autem dicatur *conuallium*, notarunt multi, ex confluxu aquarum in valles descendentium, pulchriùs & vernantiùs lilium designari. ita est. legatur Ælianus *de var. hist. lib.* 3 *cap.* 1. *& lib.* 13. *cap.* 1. vbi flores irriguos vallium describit amœnissimè.

Sicut lilium. Complacuit sibi iuuenis in lilij appellatione, quam de significatione sibi appropriarat: inde lilij pulchritudinem sensum deducens, pulcherrimum lilium puellam appellat. est verò vsitata virginis & floris comparatio. Catullus *in nuptiis Manlij,* 109. *Virgo flori comparatur.*

Talis in vario solet
Diuitis hominis hortulo
Stare flos hyacinthinus.

& iterum *ibidem,*

Iam licet venias marite,
Vxor in thalamo est tibi,
Ore floridulo nitens,
Alba parthenice velut,
Luteumve papaper.

Sed quis aliorum non ita.

Inter spinas. Duplex sensus celebrior circunducitur. Primus, sic superare Sulamitidem coæuas sodales, vt lilium spinas. Ego nescio quid duriusculum hîc semper subnotaui; licèt enim profusior in laudes dilectæ erumperet adolescens: nunquam tamen satis pro decoro laudator videretur, si virgines amicas & præsentes, durè & inurbanè spinarum

110. *Non pulchra, quæ inter fœdas pulchra est.* natum titulo pungeret ad præcordia. imò nec ipsa sponsa satis laudabatur, si solùm inter spinas fœdissimas pulchra videretur. inde locus Martial. *lib.8.epig.79.*

Omnes aut vetulos habes amicos,
Aut turpes, vetulisque fœdiores:
Has ducis comites trahisque tecum
Per conuiuia, porticus, theatra:
Sic formosa fabula, sic puella es.

Secundus sensus vrbanior ait, sic custodiri sponsam à virginibus, vt spinarum sepe lilium defenditur: fauent LXX. qui vertunt: *sicut lilium in medio spinarum.* In hoc etiam aliquid suspicor diminutum: neque enim videtur negari posse, puellam de dotibus, virginibus sodalibus comparari, sicut statim adolescens inter coæuos dicitur excellere, sicut malus inter ligna syluarum. Media igitur, ni fallor, via eligenda, qua iri solet tutiùs. Custodiam igitur virginum significari admitto, sicut lilium spinis defensatur; sed tamen eo ipso sponsam illis modestè anteponi: itaque non durè spinarum titulo tractantur, quasi fœdæ coram tanta pulchritudine apparerent; sed tamen decorè postponuntur, quòd amicam, vtpote præstantiorem, nouerint custodire: nihil autem durum & indecorum dicitur, si quando flori custodia assignanda, spinæ vocentur, & aduocentur quæ pretiosioribus plantis defensacula solent adhiberi, imò quòd defendant non offensæ laudantur, licèt meliori flori postponuntur. Certè non in

111. *Sepis viua.* odium spinarum dixit Esaias, *& omnes montes qui sarculo sarrientur, non veniet illuc terror spinarum & veprium,* cap.7. num. vltim. imò potiùs in pœnam pretiosis plantis amouendos spinarum sepes minatur, quorum armato terrore defendebantur. Magis ad rem nostram Oseas 2.*num.*6. vbi sponsæ Synagogæ sub metaphora vineæ delicatæ spinarum promittitur sepimentum: *propter hoc ego sepiam viam tuam spinis.* Vide ad vtrumque locum Sanchez, pretiosiores hortos apud Palæstinos vepribus tutos explicantem: quò affert illud Varronis lib.1. cap.14. de re rustica, *primum naturale sepimentum, quod obseri solet virgultis, aut spinis, quod habet radicem viua sepis: ac viatoris prætereuntis lasciui non metuet facem ardentem,* etsi in nostro hoc loco crederem non viuas has spinarum sepes denotari, quæ in circuitu totius horti plantari solent: sed spineum sertum, quod tenerioribus plantis, & floribus ad amouendas bestiolas solet admoueri. integrum ergo locum sic παραφράζω.

PARAPHRASIS.

Ecce iam rusticamur, ô dilecta: & quem nuper domi tuæ, florem appellasti, eiusdem te in campo ad vmbram meridiantis cupidam significans, nunc tibi iam non domesticus, sed campestris flos appareo, adsum & amore, & silentio rosa tibi: incensus corde, nec tamen propalando fauori, mente iactabundus. ex quibus & lilium amœnissimum me reputem necesse est, grandi, de exitu nuptiarum nostrarum felicissimo, spe concepta. Sic tibi non degener amator obringo, quæ instar lilij in delitiis habiti, & propterea spinoso serto redimiti, coronâ virginum, quæ te pulcherrimam pulchræ colunt, custodiris.

VERS.3. Sicut malus inter ligna syluarum, sic dilectus meus inter filios: sub vmbra illius, quem desideraueram, sedi, & fructus eius dulcis gutturi meo.

Prætermissis modestè iis, quæ ad ipsam protulerat dilectus, ad ea, quæ de seipso dixerat, intendit animum, & quasi amatoriè coarguit, quod diminutus in laudibus sibimet inuidisse videretur, quippe qui non solùm amatorius flos de pulchritudine vernans, sed etiam arbor amatoria vtilior, ingenitarum dotium fructibus onusta. Deinde sub eadem metaphora iam declarat quod *cap.*1. quæsierat, de loco opaco, vbi ille meridians esset inueniendus: non ita dictum, quasi ipsa dilectum non tam per ardentes Soles, & sub æstu degentem vellet sociare, quàm sub tegmine arboris recubantem: neque enim aliena vmbracula captaret, quæ sub illius pulchriori vmbra, amœniùs se nouerat recreandam: idque effectu probat, cùm tunc in horto non tam arborum vmbris & fructibus, quàm fructibus & vmbris mali suæ recrearetur, amore oculis & auribus concepto.

Sicut malus. Supponunt omnes sacri interpretes, malum signatiùs electam à sacro Scriptore in hoc loco, quia mala & poma amoribus dicata apud prophanos. Rapio auidè hoc verbum: ergo cùm rosa & lilium etiam apud profanos sint amatoria & ænigmatica, haud temerè dixi etiam in superioribus affectata. Sed certè ex hoc loco, & ex duobus aliis, quos adducunt, scilicet ex hoc cap.num.5. *stipate me malis,* & cap.8. *sub arbore malo,* &c. non ita clarè patet amatoria fuisse mala & poma Hebræis, vt eludi non possit: clarebit tamen satis, ni fallor, ex iis, quæ dixero cap.7. n.13. *omnia poma noua & vetera seruaui tibi.* Verum tamen, quoniam hic liber, etsi amatorius vndique, vndique tamen est pastoritius, & posset aliquis quidquid hîc dicitur de pomis, ad meram rusticæ vitæ conditionem, sine amoris ænigmaticâ significantiâ detorquere: laborandum mihi est adhuc, an ex alio sacro volumine inueniamus aliquid, quod huic nostro allucescat. &, ni fallor, est egregius locus ille Apocalypsis nondum satis excussus cap.18. num.14. *Et poma desideria animæ tuæ discesserunt à te.* fiunt hæc verba ad mysticam Babylonem, quæ miserè euertenda, & cum omnibus suis peritura describitur. vbi mirum inter tot pretiositates, quæ in toto illo capite abolendæ, exprimuntur: sola poma, quæ viliora, desiderium & animam Babylonis ad se rapere dicantur; sed si attendis, ibidem meretrix magna, & nobilis fornicaria dicitur Babylon: cùm ergo meretrici nihil pretiosius, quàm philtrum illud, quo amatores allicit, nullumque pomis philtrum apud meretrices vsitatius, meritò desolanda meretrix de pomorum desiderio cruciatur, quasi vno verbo amatores omnes amori describantur. Pomis ergo amatores suos aut absentes solicitabant meretrices, aut impetebant præsentes. de primo Petron. Arbiter.

112. *Poma amatoria.*

Apocal.18. num.14. explicatur.

Aurea mala mihi, dulcis mea Martia mittis.

Fragmenta etiam Alcimi.

Lux mea puniceum misit mihi Lesbia malum,
Iam sordent animo cætera poma meo.

Ex Græcis Lucianus *in Toxari*, ait mitti iuueni à formosa meretrice μῆλα, καὶ στεφάνους: *mala & corollas;* de secundo Virgil. *Eclog.*3.

Malo me Galathea petit lasciua puella.

Didicit à Theocrito *Idyl.* 5. quem olim Latina Musa donaui.

Blandula pastorem malo Clearista petebat

Ducen

Ducentem capras, blandoque admurmurat ore.
Aristophanes *in nubibus*, de quodam μήλῳ βαλλόμενος ἀπὸ πορνιδίου. *Malopetitus à meretricula.* Vbi vetus interpres, *malis se petere ad rem veneream prouocare fertur, & ipsum malum Veneri est dicatum.* hunc Cerdæ debeo, in Theoc. & Aristoph. ego incideram. hæc satis pro meretricatu Babylonis, & vt aliunde, quàm ex hoc Cantico amatoria poma in sacro textu cognoscantur.

Pulchritudo arbori comparata. Malus itaque in hoc loco planè amatoria arbor. Adde passim ab autoribus pulchros arboribus comparari. Do vnum Ælianum, qui id obseruauit *lib. 12. cap. 14.* ὁ δὲ Ὅμηρος ὅταν τοὺς καλοὺς θέλῃ ἐλέγξαι, δένδρεσι αὐτοὺς παραβάλλει: *Homerus verò cùm pulchros aliquos vult significare, arboribus illos comparat.* Pulcherrimè igitur arborum assimilatur iuuenis, & malo maximè amoris significatrici: apud quem cæteri pastores nec pulchri, nec amantes viderentur. potuit hoc dici liberiùs, tum quia iuuenes aberant, tum quia, si adessent, minus à puella viri, quàm in superiori versu à viro puellæ tangi videbantur. Deinde non tam indecora excellentia mali, inter ligna syluestria, vt illa lilij inter spinas: sunt enim multa ligna syluestria pulchra visu, licèt non tam de fructibus gratiosa.

113. *Arbores gratæ.* *Quem desideraueram.* De metaphorica mali suæ vmbra loquitur puella: sed, ni hallucinor, cum gustu ad mores pastoritios, apud quos semper puellis priuatæ aliquæ arbores designantur, cæteris desiderabiliores, & tenerioribus habitæ in delitiis: id verò, vt coniector, triplici de causa: vel quòd naturali affectu certum arborum genus illis amabilius præ cæteris. est hoc illud Corydonis de sua Phyllide apud Virg. *Ecl. 7.*

Populus Alcidæ gratissima, vitis Iaccho:
Formosæ myrtus Veneri, sua laurea Phœbo:
Phyllis amat corylos, illas dum Phyllis amabit,
Nec myrtus vincet corylos, nec laurea Phœbi.

114. *Scripta.* Vel etiam quòd ab amatoribus scribebantur arborum cortices in gratiam puellarum, illarum aut nominibus, aut encomiis, vnde & hæ iam illis gratiores, quasi gloriæ suæ amœna quadam pompa gestatrices. Virgil. iterum *Ecl. 10.*

Certum est in syluis inter spelæa ferarum
Malle pati, tenerisque meos incidere amores
Arboribus: crescent illæ, crescetis amores.

115. *Et dicata.* Vel tandem, quia amatores, aut sodales pulchrioribus puellis tamquam Numinibus arbores dicabant, comebant: quas illæ iam tamquam pulchritudinis suæ vernantia trophæa mirabantur. sic Theocritus de sodalibus Helenæ, *Idyl. 18.*

Prima tibi coronam ex loto humi crescente
Nectentes vmbrosam suspendimus ad platanum:
Prima autem tibi ex argentea pyxide vnguentum
Capientes, instillabimus sub vmbrosam platanum:
Littera autem in cortice scribentur (vt præteriens aliquis
Perlegat) Dorice venerare me, quia Helena planta sum.

Apud Statium etiam *lib. 2. syl. 3.* infelix amator fugitiuæ Nymphæ platanum consecrat, deinde subdit.

Viue diu nostri pignus memorabile voti
Arbor, & hæc duræ latebrosa cubilia Nymphæ
Tu saltem decliuis ama.

His ergo omnibus aut dilectis, aut scriptis, aut dicatis arboribus malum suam præponere visa Sulamitis, illam ambit innato pondere, quia sibi suauior, quia viuo cordis eiusdem libro inscriptam se æstimat, quia illam sibi deuotam & dicaram recognoscit. Planiorem alium sensum possem excogitare, nimirum locutam puellam de vsu pastorum fugientium certarum arborum vmbram nociuam, & vmbram aliarum salutarem perquirentium. Notum quod de Taxi vmbra Plutarch. *in conuiuio*, vbi ait ἀποκτείνειν *occidere* sub ea dormientes. Dioscor. 4. non solùm dormientibus, sed etiam *subsidentibus* mortem minatur. De Iunipero etiam euitanda pastor Virgilianus. *Iuniperi grauis vmbra est.* in hoc ergo loco suauis sponsi vmbra declaratur. 116. *Arboris vmbra nocens quæ.*

Fructus dulcis. Oscula & amplexus castos ab sponso acceptos explicant interpretes, & meritò pro sua sententia, qua celebratas iam nuptias prosequuntur: ego verò qui non adhuc sponsalia, nedum nuptias, sed tantùm amores castissimos proci hoc temporis decantari autumo. necessariò alios fructus hîc excogito: absit enim, vt sponsorum priuilegia, ante sponsalia purissimo cantico adscripta proferam. Explico igitur de fructu amoris illo iucundissimo, quem ab aspectu & verbis dilecti, puella oculis & auribus percipiebat, qui talis vt dulcissimus amoris palato posset iudicari. Et quoniam de fructu auribus gustato fusè sequenti numero dicturus, de amoris fructu, oculis percepto, quod à me audaciùs dictum possit iudicari, huc nonnulla congeram. Igitur oculos amorum fructus gustare, innuit Scipio, qui ad virginum captiuarum præsentiam demisit palpebras, *ne quid de virginitate*, inquit Florus, *oculis delibare videretur.* Neruosiùs Martialis de quodam formosa irritamenta contuente, *vidit, oculisque comedit.* apud Apuleium *lib. 2. Metam.* depingitur puella ad amantem conuersa, *limis & morsicantibus oculis.* Elegantiùs Græci, *florileg. 7.* vbi amator, 117. *Oculi fructus amoris gustant.*

Ὀφθαλμοὶ πὸ μέχρις ἀφύσσετε νέκταρ ἐρώτων
Κάλλεος ἀκρήτου ζωροπόται θρασέες.
Oculi quousque hauritis nectar amorum
Pulchritudinis meræ, vini illius puri potatores audaces.

Patet latinitas, non exprimis, non assequeris. Doleo non posse referri Græca pari emphasi. Magis ad rem meam Sophocles, apud quem Deianira iam natu grandior, virgunculæ florenti se comparat.

Ὁρῶ γὰρ ἥβην τὴν μὲν ἕρπουσαν (lego ἕρπουσαν) πρόσω,
Τὴν δὲ φθίνουσαν: ὧν ἀφαρπάζειν φιλεῖ
Ὀφθαλμὸς ἄνθος: τῶν δ᾽ ὑπεκτρέπει πόδα.
Video vtriusque ætatem: huius quidem adhuc appetentem,
Meam verò iam appetentem: inde carpere solet
Oculus amatorius florem, hinc verò pedem retrahit.

Hic flos captus, planè fructus est oculo amatorio degustatus. Ab hac metaphora in sacro textu satietas oculis tribuitur Ecclef. 1. num. 8. *non satiatur oculi visu.* & cap. 4. num. 8. *nec satiantur oculi eius diuitiis.* magis huc facit in re amoris illud *Daniel. 13. num. 32.* de perfidis amatoribus Susannæ. *At iniqui illi iusserunt, vt discooperietur, erat enim cooperta, vt vel sic satiarentur decore eius.* Sic Tacitus, nescio de qua. *Velata parte oris, ne satiaret aspectum.* purior his omnibus amor sponsæ. Sed tamen qui suum pactum ab amati conspectu per oculos assumebat. plura infrà.

PARAPHRASIS.

Atqui non satis dixti, ô dilecte, dum te solummodo florem appellasti de amore gratum, de spe lætum, amatoriæ te mallem malo onustæ fructibus

bus comparasses. Sicut enim inter syluestres arbores, incultas plantas malus gratiori excedit pomorum vbertate: sic tu inter coæuos adolescentes omnigenis gratiarum fructibus antecellis; scilicet hæc erat vmbra, hoc tegumen, quod vehementiori pectoris, quàm temporis æstui mihi exoptabam: hanc spirantem arborem multis mihi titulis peramabilem cupiebam: nunc eâ inuentâ iucundè requiesco: pulchritudine tua oculos, & verbis aures reficiens maiori dulcedine, quàm si vllos arborum tuarum fructus degustarem.

VERS. 4. Introduxit me in cellam vinariam, ordinauit in me charitatem.

Conuertit iam sermonem ad sodales, & se hoc aspectu his dilecti verbis sobriâ ebrietate ebriam protestatur, & amoris igne accensam, à quo se nunquam discessuram spondet: quandoquidem ordinata in se charitate, id est, facta amoris signifera, non posset absque dedecore prodere vexillum. multa in hoc breui sensu latent inuoluta, quæ mihi fusiùs explicanda, & tibi, mi Lector, legenda patienter, non tamen sine bono eruditionis fructu, vt spero.

In cellam vinariam. Sic in Hebræo, & Græco, *in domum vini.* nec indecorè sumitur metaphora ab eo, quod reapse exercitum non esset indecorum. promptuarium enim, & thesauri conclauim innuit sponsa, vbi omnes veterum opes & diuitiæ

118. *Vinum olim etiam in thesauro repositum.* simul cum generosiori vino acetuabantur seruandæ, ex vsu prisco, quo in eadem vini domo pretiosa quæque alia reponebantur. miraris? testor Homerum *Odyss.* 2. de Telemacho nauigationi se accingente.

—— Ὁ δ' ὑψόροφον θάλαμον μετεβήσετο πατρὸς
Εὐρύν, ὅθι νητὸς χρυσὸς, καὶ χαλκὸς ἔκειτο,
Ἐσθής τ' ἐν χηλοῖσιν, ἅλις τ' εὐῶδες ἔλαιον:
Ἐν δὲ πίθοι οἴνοιο παλαιοῦ ἡδυπότοιο
Ἕστασαν, ἄκρητον θεῖον ποτὸν ἐντὸς ἔχοντες.
— *Hic verò in altum thalamum descendit patris*
Speciosum: vbi cumulatum aurum & æs iacebat,
Et vestis in cistis, abundéque odoratum oleum:
Ibique dolia vini veteris dulcis ad bibendum
Stabant, purum diuinum potum intus habentia.

119. *Oculi pasti.* Hinc ergo deducta in hoc loco metaphora, licèt præcipuè puella à vino ebrietatis desumpserit similitudinem. iam verò quod instar vini pulchritudo & sermo sponsi illam satiaret, præter ea, quæ paulo antè dixi, hinc vlteriùs probari potest, ex vsu scilicet auctorum, qui oculis & auribus bibendi & comedendi non sine virtute transferunt rationem. Ouid. 3. *amor. eleg.* 2.

——— *Spectemus vterque*
Quod iuuet atque oculos pascat vterque suos.

Propert. *lib.* 2.

Dum nos fata sinunt oculos satiemus amore.

Virgil. *Æneid.* 1.

——— *Longumque bibebat amorem.*

Ebrietatem tamen oculorum exprimit suprà citatus locus florilegij.

120. *Aures pastæ & ebriæ.* Venio ad aures. Plautus in Aulul. *nimirum libenter edi sermones tuos.* Horat. lib. 3. *bibit aure vulgus.* Lucianus in amoribus, *amatoria quadam confabulatione amicè Theomnestes, à primo statim manè aures mihi perpetuis & seriis aliis studiis defatigatas replenisti. & mihi quidem talem remissionem admodum sitienti, opportunius admodum verborum tuorum lepos affluxit.* Fortè non ista tibi satis pro mea explicatione, nisi & aurium expressam probem ebrietatem. Do eumdem Lucianum *in Negrino*, de quodam, qui auditis grauissimis Philosophiæ dissertationibus subdit: ὥσπερ καὶ αὐτὸς ἔνθεος, καὶ μεθύων ὑπὸ τῶν λόγων περιέρχομαι: καὶ μὴν τοῦτο γε οὐ μεθύειν, ἀλλὰ νήφειν, καὶ σωφρονεῖν ἐστιν: *sic & ego quasi entheus & ebrius verborum suauitate huc accedo. quamuis id reuera non tam ebrietas, quàm sobrietas & temperantia debeat appellari.* Nonius in verbo *Ebrios*, ita. *& aliis fartis auribus dape, atque ebriis ἀπεραντολογία consurgimus ieiunis oculis.* Est autem ἀπεραντολογία sermo, vt nosti, prolixus & interminatus. Ælianus lib. 3. cap. 1. *Concinunt etiam hinc inde aues, maximè illæ, quibus à natura ius datum Musicæ, καὶ ᾄδοντες ἐν μέλει τὰς ἀκοάς. suauissimoque quodammodo continuo aures reficiunt.* hæc satis puto, vt videas quàm absque temeritate vnus explicem sobriam hanc sponsæ ebrietatem de fructu quod oculis & auribus percepit. Veniamus iam ad huius amatoriæ ebrietatis nobiles effectus. Ait igitur puella, se iam ab amore discedere non posse decorè. idque præstantissima, sed occultiori propalat metaphora; hoc modo.

Ordinauit in me charitatem. In Hebræo est, *vexillum eius sic per me charitas.* quod perinde est. 121.
nam ordinandi verbum castrense est, & apud Latinos & Græcos inter bellicas voces passim vsurpatur. hinc ergo plures sensus ab interpretibus venustissimi & grauissimi deducuntur, quos tute apud illos videris, si lubet. Mihi nouus de more alius, neque, vt puto, inelegantior excogitatus, fusè, vt soleo, ne spernatur, comprobandus. Suppono igitur in primis τὸ *in me* in ablatiuo esse posse, idque etiam in Hebræo עלי, vt fatetur Sanchez: qui immeritò negat ἐπ' ἐμὲ, quo LXX. vsi sunt, per ablatiuum nostrum verti posse. Certè præpositio ἐπὶ etiam quietem designat: & Thucidides, *sedere super focum* dixit: καθίζεσθαι ἐπὶ τὴν ἑστίαν: vt in sua Grammatica notat Gretserus noster: ergo ἐπ' ἐμὲ, sicut Hebræum *super me* aptissimè explicatur. *Præpositio in & ἐπὶ in ablatiuo.*

Suppono secundò tanquam certum, rem bellicam, ad amorem feliciter traduci. Ouid. 2. *de arte.* 122. *Amor militia est.*

Militiæ species Amor est, discedite segnes.

Ideo Helena *in Epistola ad amicum*, apud eumdem.

Hectora, quem laudas, pro te pugnare iubeto,
Militiæ est operis, altera digna tui.

Tibullus *lib.* 1. *eleg.* 1. Marti renuntians.

Nunc leuis est tractanda Venus, dum frangere postes
Non pudet, & rixas inseruisse iuuat.
Hic ego dux milesque bonus: vos signa tubæque
Ite procul: cupidis vulnera ferte viris.

Hæc satis in re trita. non ita quod sequitur.

Suppono tertiò. egregios amatores, qui aliis amoris aut doctrinam, aut exempla præbebant, amoris signiferas vocari. Ouid. *lib.* 1. *de remed. amoris.* 123. *Amator signifer, quis.*

Parce tuum Vatem sceleris damnare, Cupido
Tradita qui toties, te duce, signa tulit.

Ipse Cupido apud Statium *lib.* 1. *syl.* 2. de Stella iuuene Poëta & amante.

——— *Iam mater amatos*
Indulge thalamos, noster comes ille piusque
Signifer. armiferos poterat memorare labores,
Claraque facta virum, & vndátes sanguine campos:
Hinc tibi plectra dedit, mitisque incedere Vates
Maluit.

Quasi quia aliis amoris magistri erant, & sequenda exemplaria signiferi dicerentur,

Suppono

124. *Vexilla olim in bello quanti habita.* Suppono quartò ex re bellica in summa veneratione habita vexilla, vnde graue crimen, & summa pœna punitum illa perdere. Dionyſ. Halicar. lib. 9. *Antesignani, quorum amissa fuerant, partim securi percussi sunt, partim occisi fustibus: reliqua copia decimata sunt. quæ pœna solemnis apud Romanos est eorum, qui ordines deseruissent, aut signa amisissent.* Vnde nobilis Lusitanorum familia, quos *Coutinhos* dicunt, à prisco vexillifero, qui amputatis manibus, truncis brachiis (*Cotinhos* proprio idiomate vocamus) signum retinuit. hinc illud durum stratagema, vt vexillum suum intra hostium vallum iniicerent, certi perituram potius gentem suam, quàm signum ab hostibus retineri. Valer. Max. lib. 1. *Cùm Annibal Capuam, in qua Romanus exercitus erat, obsideret: Vibius Accaus Peligna cohortis præfectus vexillum trans Punicum vallum proiecit, seipsum suosque commilitones, si eo hostes potiti essent, execratus, & ad id petendum subsequente coherte primus impetum fecit.* Hinc etiam summus dolor pro signis amissis, & illorum recuperatio gloriosissima. Summa laus Augusti, recuperasse à Partho signa Romana olim capta. alludit Ouid. *lib. 1. de arte, & 6. Fast.*

Parthe quid exultas? dixit Dea: signa remittes.

Do eruditis (qui de his multa) illibatum Epigramma ex florilegio.

Αἰτὸν ἁρπαχθέντα φίλου στρατοῦ ὡς ἴδ' ὑπ' ἐχθροὺς
Αὖτις ἀρηιφάτων αἶξεν ἐκ νεκύων:
Κτεῖνας δ' ὅσσ' ἐκόμιζεν, ἑοῖς ἀνεσώσατο ταγοῖς,
Μοῦνος ἀνίκητον δεξάμενος θάνατον.

Aquilam direptam amici exercitus, vt vidit apud hostes,
Iterum bello perpetrata prosiluit ex morte:
Interficiens verò illum qui portabat, suis signum recuperauit,
Solus insuperabilem consecutus mortem.

His positis appatet iam quod sibi velit sponsa, ait ordinari in se charitatem, vexillo nimirum allato, vt acierum amantium ordines illam insequantur signiferam, id est, illam in hac molli militia fidelis amoris habeant exemplar: à quo tam turpis, tam digna supplicio discederet, quàm turpis & dignus pœna capitali fuerit signifer, si hostibus proderet vexillum, aut ordinem desereret, vt suprà dixit Dionysius.

125. *In vexillo imago ducis,* *Charitatem.* Later mysterium, quod nullus, quem viderim, voluit scrutari. Charitas, siue amor in hac militia dux est, vt omnes supponunt: cur ergo vexillum ipsum vocat amorem, siue charitatem? Dicam quod sentio. potuit vexillum ipsum charitas appellari ab ipso amore, cui sub hoc signo militabatur: idque multipliciter. Primò si in ipso vexillo amoris ad viuum figura depicta (supposita militiæ allusione) existimetur, ex vsu quòd ducis imagines ibi depingebantur. Herodianus lib. 8. de Maximino. *Postquam de signis militaribus illius imagines detraxerant, prodeuntem mox de tentorio obtruncant.* ideo Porus Indorum, postquam ab Alexandro debellatus fuit, imaginem illius suis vexillis imposuit. Autor est Q. Curt. *lib. 8* *aut alia.* Secundò, si non solùm tamquam ducem, sed tamquam amatorij generis decus & ornamentum atque Protopatentem amorem ipsum in vexillo pictum significasse putemus; sic ipse Porus antea Herculem portauerat, (Curtius *ibidem*) pro signo militari. Sic Hebræi; Tribus enim Iuda leonem, Beniamino lupum, Isachar asinum in vexillis portasse creditur, de quo videndus noster Prado. *item nomen.* Tertiò, si dicas non tam expressa imagine, quàm notis & litteris amoris nomen ibi descriptum innui. inde lux Alexandro Neapolitano *lib. 4. cap. 2.* de vexillis Romanis. *In quibus nomen Imperatoris, aut Consulis.* quæ verba effugerunt Tiraquellum eruditissimum eius Scholiastem. illustro ex Seneca, qui suos (vt fert mos Poëtarum) exteris mores affingit: ergo ille *in Theb.* — Alexander Neapol. explicatus.

——— *Surrectis adest*
Frons prima telis, aureâ clarum notâ,
Nomen ducum vexilla præscriptum ferunt.

Hinc etiam per notas S.P.Q.R. *Senatum populumque Romanum*, Latina signa exprimebant: quod etiam Hebræis olim in vsu fatentur Rabini multi, & ex nostris grauissimis, non pauci. pro omnibus audiendus Sixtus Senensis *lib. 1. Biblioth.* qui ex Rabbi Isaac ista profert. *Iudas Mathathiæ filius, cùm aduersùs Antiochum Iudæorum hostem esset prælium initurus, dedit militibus suis ceu belli tesseram, sententiam illam Moysis cap. 15.* מי כמכה באלים יהוה. *hoc est, Quis sicut tu in fortibus Domine. iussitque eam singulis ordinum vexillis tamquam certum victoriæ omen inscribi per quatuor has literas.* מ. כ. ב. י. *quæ initiales sunt prædictarum quatuor dictionum.* & quæ ibi sequuntur, vnde Machabæorum appellationem prodiisse testatur. Quartò, posset quis putare aliquo hieroglyphico symbolico amoris vexillum effigiatum. Vnde Vegetius lib. 3. cap. 6. *Tutissimum in expeditionibus creditur facienda nesciri. ab hoc veteres Minotauri signum in legionibus habuerunt; vt quemadmodum ille in secretissimo labyrintho abditus perhibetur: ita ducis consilium semper esset occultum.* — *Aut forma hieroglyphica.* Quintò, si dicamus scriptum in vexillo significari cui amori puella deseruiret: sicut apud priscos, vt refert Vegetius *lib. 2. cap. 13.* scribebatur in vexillis, *ex qua cohorte, vel quota centuria quis esset.* — *Aut titulus centuriæ, vel cohortis.* His omnibus modis, & similibus potuit vexillum ipsum amor appellari, sicut Romani Dracones & Aquilas ab horum figura vexilla appellabant.

Hæc mihi germana, nec inelegans, huius loci visa allusio, nec tamen facilior tibi alia inuidenda. Solent duces belli tempore congregandis militibus ab arce vexillum erigere; quod & fit hodie, & olim factum testantur plenæ paginæ eruditorum. Satis vnus Virgil. *lib. 8.* — 126. *Vexillum congregandis militibus.*

Vt belli signum Laurenti Turnus ab arce
Extulit, & rauco strepuerunt cornua cantu:
Vtque acres concussit equos, vtque impulit arma:
Extemplò turbati animi, simul omne tumultu
Coniurat trepido Latium, sæuitque iuuentus
Effera.

Quasi dicat puella, ex eo quòd iuuenis amoris vexillum ex ea, vel ab ea erigeret, extemplò omnes eius affectus & potentias in illius obsequium coniurasse dilecto strenuissimè militaturas.

Vis tertiam explicationem facillimam? attende. è re bellica erigendi vexillum formula deducitur, qua in quacumque materia significamus id cui vexillum tribuitur, primas tenere. sic Tertull. Apolog cap. 50. *Licèt nunc sarmentitios, & semaxios appelletis, quia ad stipem dimidij axis reuincti sarmentorum ambitu exurimur: hic est habitus victoriæ nostræ, hæc palmata vestis, tali curru triumphamus. Meritò itaque victis non placemus, propterea enim desperati & perditi existimamur. Sed hæc desperatio & perditio penes vos in caussa gloriæ & famæ vexillum virtutis extollunt.* quasi virtus apud Christianos illustrior, quia vexillata. Sic Seneca de vita beata cap. 13. *Prima virtus sit, hæc ferat signa.* licèt Tertullianus pro solita sua eruditione aliud obiter — 127. *Vexillum tenere, id est, primas obtinere.* — Tertul. explicatus.

innuat,

innuat, non quòd Cerda & alij interpretes putant *extolli signum* ad pugnandum, sed, ni fallor, significat vsum illum, quo deuictis locis, & captis arcibus victoris extollitur vexillum. frustrà enim in hoc loco ad pugnam contra Gentiles recurreret Tertullianus, quos à virtute & fidelibus triumphantibus, vt vides, iam victos ipso martyrio supponebat. quem locum in illorum gratiam explicui, qui putant venustè satis id voluisse in hoc loco sponsam, & se penitus captam ab amico profiteri. Sed pergo in hac mea tertia & plana explicatione. Statius *in epulo Domitiani.*

Ipsum ipsum cupido tantum spectare vacauit
Tranquillum vultu, sed maiestate serena
Mulcentem radios, submittentemque modestè
Fortunæ vexilla suæ.

Ammianus Marcel. lib. 14. *velut contumacia vexillum quoddam altiùs erigens sine respectu salutis alienæ, vel suæ.* sic in re pulchritudinis, vnde illud de sponso infrà cap. 5. num. 10. *electus ex millibus.* in Hebræo est דגול *vexillatus.* erit ergo huius loci sensus planissimus, si dicat sponsa solum amorem exinde apud illam primas obtenturum. Satis ista.

PARAPHRASIS.

Sed hem sodales! hac ipsa oculorum & aurium refectione quasi in vinariam apothecam à dilecto introducta, & ibi immoderatiùs pota, impotentioris amoris vino tota inebrior, non vltrà iam liberæ mentis compos euasura: iam enim amatorij vexilli facta signifera, tam turpe mihi ab amore discedere putarem, quàm est indecorum signifero, si ignauiter vexillum sibi ab hoste eripi patiatur. Amori, omnes nostri sensus coniurant militaturi: vnicus amor primas obtinebit.

VERS. 5. Fulcite me floribus: stipate me malis, quia amore langueo.

Tenerrima sunt ista, & tenerrimè iam ab interpretibus enucleata, ego vt sum durus genio, sentiendos affectus potiùs tibi relinquo: solùm res quibus latent, quia id non satis hucusque excussum, declarabo: si moras fecero, ignosce lector, difficulter à floribus & pomis discedit animus, perpetuo durioris commercij labore defatigatus. Dum hæc scribo; missionarium ago concionibus faciendis, excipiendis confessionibus, triennio iam occupatus: vbi suffurandum somno, si quid paululum in priscis studiis velim respirare: idque sine libris, præter quàm eos, quos in extractibus meis carpsim, vt soleo, transcripsi. redeo. Impotentis amoris vino, quod à pulchritudine & sermone dilecti hauserat oculis atque auribus puella, non solùm sobria ebrietate corruens, sed penè deficiens animo describitur: quid ergo postularet, nisi illa, quibus delitiosè reclinato corpore animus reuiuiscit. Sic plures interpretes, etsi nullus, cur res ita se habeat, curet examinare: id iam facio, vt series mea appareat cohærentior, nec ita explicatio protrita, nouo & diuerso decore exornata.

128. *Fulcite me floribus.* Quàm aptè Hebræum
Flores ad cubitum.
באשישות noster per *flores* explicet, probarunt alij. quàm autem de more flores ad delitias discubitus petantur, florido exemplorum congestu declarandum: quod etiam vidit Symmachus, qui vertit ἀνακλίνατέ με ἄνθει, *reclinate me in flore.* ergo de his Spartianus in Ælio Vero, *Lectum eminentibus quatuor anaclinteriis fecerat minuto reticulo vndique conclusum, eumque foliis rosæ, quibus ademptum erat album, replebat, iacensque cum concubinis, velamine de liliis facto se tegebat, vnctus odoribus persicis.* Tollebat album, quia pars illa ad calicem duriuscula. cauebat, credo, delitiosus Imperator, quod priuatus Sybarita quærebatur: de quo Ælianus *lib. 9. cap. 24.* φύλλοις ῥόδων γὰρ ἐπιπασθέντων, καὶ κοιμηθεὶς ἐπ' αὐτῶν, ἐξανέστη λέγων, φλυκταίνας ἐκ τῆς εὐνῆς ἔχειν: *in rosarum foliis recumbens, somnumque in eis carpens, expergefactus dixit se pustulas ex lecto (duro scilicet) habere.* homo parcus, & minimè ad delitias curiosus, qui album foliis demere non præuidit: lubet ridere. Propert. *lib. 3. eleg. 3.*

Me iuuet hesternis positum languere corollis,
Et caput in verna semper habere rosa.

Sed hic videtur loqui de lectulo conuiuali rosis, quibus discumberent, strato. sic Tullius 5. Tuscul. *An tu me in viola & rosa putas dicere.* & *Act. 7. in Verrem, vbi delitioso homini datur puluinus Melitensi rosa fartus.* Lampridius in Heliogabalo. *Strauit & triclinia de rosis, & lectos, & porticus, ac si per ea deambulauit, idque omni florum genere liliis, violis, hyacinthis, & narcissis.* & iterum ibidem, *Illud sanè mirum videtur quòd dicitur ab eo factum, vt de croco sigma strauerit, cùm summos viros rogasset ad prandium, pro eorum dignitate se dicens fœnum exhibere.* Nota *sigma* pro lectulo. Sed quòd in primo loco ait de deambulachris flore sparsis, quod etiam ad delitias, in quibus sumus, facit: probat duplex locus Æliani, primus de Dionysio iuniore *lib. 9. cap. 8.* τὰς οἰκίας τῶν μεγίστων τῶν ἐν τῇ πόλει καταλαμβάνων, ῥόδοις, καὶ ἑρπύλλοις, καὶ ἄλλοις ἄνθεσι κατεστρώνυε: *domus insigniores, quæ erant in vrbe, occupans, rosis, serpyllis, & aliis floribus strauit.* & eodem lib. 9. cap. item 9. de Demetrio Polyo certè ita: μύροις τ' ἐρραίνετο αὐτῷ τὸ δάπεδον: καὶ καθ' ἑκάστην ἔτους ὥραν τὰ ἐνακμάζοντα τῶν ἀνθῶν ταῦτα ὑπεστορνύετο αὐτῷ, ἵνα κατ' αὐτῶν βαδίζῃ. *Vnguentis pauimentum eius diffluebat, & singulis anni temporibus recentis vigoris flores sibi incessuro substernebat.* Non igitur mirum, si amota luxuria, delicata puella vsitatas delitias & fulcimentum florum *molle desideraret.* Possit quidem aliquis dubitare, an verbum fulciendi aptè reclinandæ sponsæ vsurpetur: ego nullum aptius noui: firmo ex Virgilio *Ecl. 6.*

Sigma pro lectulo.

Fulcire quid.

Ille latus niueum molli fultus hyacintho.

Vbi Seruius correctior. *apud veteres vnusquisque eo, super quod iacebat, fultus dicebatur.* vbi multa congerit Çerda, quæ huc mirè faciunt: tu legeris.

Stipate me malis. Ita signatè Græca & Hebræa, nec absona ad similes delitias poma floribus immixta. Stesichorus apud Athenæum lib. 3. *Multa cydonia mittebant in thorum Regis, multaque myrti folia rosarumque ac violarum elegantes orbes.* Sic locus restituendus, vt docuit non malus interpres Athenæi, vtinam & vir bonus, Casaubonus. Trebellius Pollio in Gallienis: *ac ne eius prætereatur miseranda solertia, veris tempore cubicula de rosis fecit, de pomis castella composuit.* facit huc etiam illud Vopisci in Carino. *Inter poma & melones notauit: rosis Mediolanensibus, & triclinia & cubicula strauit.* nihil ergo nouum affectat sponsa si malis ad delitias quietis se velit stipatam. 129.

Poma ad cubitum.

Sed adhuc altiùs res tendit, non solas delitias affectabat sponsa, sed illas, quæ amori conuenirent: vide quæ suprà de amatoriis pomis & floribus cumulaui. Adde ad rem præsentem optimum locum Athenæi *lib. 12. cap. 31.* quærentis cur 130.

Flores & poma amatoria, & cur.

poma & flores in manibus gestatæ ab amantibus. *Clearchus Solensis: Cur, inquit, in amatoriis flores mala, resque eiusmodi in manibus gestare solemus? &c. horum pulchritudo consolatio, animique confirmatio in amatoribus habetur.* præoccupauit mihi hunc locum Boa noster *singul.* 3. *in appendice cap.* 1. do illibata alia. Theocritus *Idyl.* 10.

Αἴθε μοι ἦσαν Κροίσου πόκα φαντὶ πεπᾶσθαι
Χρύσεοι ἀμφότεροι κ' ἀνεκείμεθα τᾷ ἀφροδίτᾳ
Τὼς αὐλὼς μὲν ἔχοισα, καὶ ἢ ῥόδον, ἢ τύγε μᾶλον.
Vtinã mihi essent quot opes dicunt Crœsum possedisse:
Aurei certè staremus ambo dicati Veneri:
Tu Tibias tenens, aut rosam, aut malum.

131. *Alia eiusdem causa.* Vnde & noua ratio deducitur huius gestationis, quia rosa & malum, vt suprà dixi, dicantur Veneri, & ideo gestata etiam in statuis voluit Theocritus. Aliam rationem de pomis affert Plato apud Laërtium epigrammate illo τῷ μήλῳ βάλλω σε: quod vulgo ita legitur,

Malo ego te ferio, tu me si diligis, illud
Suscipe: me imperti virginitate tua;
Hoc fieri si posse negas, hoc suscipe malum, &
Quàm pereat paruo tempore forma vide.

132. Hoc est, tam citò forma perit, quàm pomum. Vnde apud Iob. *Naues poma portantes* pro velocissimis, ne poma corrumperentur: quod maiori iure de floribus dicitur. Vnde

Quàm breuis vna dies ætas tam longa rosarum.

133. quæ ratio sæpe ab scriptoribus amatoriis puellis obtruditur. Vltimam tandem causam affero ex aliis verbis Athenæi, loco citato. *Fit enim florum pomorúmque præsentia lenius desiderium.* Ex quibus omnibus de causis elucido iam sponsæ mentem. Fulciri vult delitiis, vt à deliquio recreetur, sed floribus præcipuè, & pomis amatoriis, vt amorem testetur: & dum se florum & pomorum corruptibilium ostendit non oblitam, confirmat spem amantis, nec se passuram innuit, vt forma dilatis nuptiis senescat: imò, vt se casti vinculi cupidam protestetur, desiderium præpalat, dum leuamen affectat desiderij.

134. *Languor & pallor amantium.* *Amore langueo.* Nihil magis patheticum dici poterat, in vno languore omnia amatorij morbi symptomata copulantur. Eodem verbo Horat. *oda* 11. *epod.*

———amantem & languor & silentium
Arguit, & lateri petitus imo spiritus.

Languor pallorem obducit, & maximè in deliquio, vbi sanguis penetralia cordis petit: quàm id amanti iam iam nupturæ innatum? Plinius lib. 21. c. 8. *Luteum video honorem, antiquissimum in nuptialibus flammeis.* id verò non sine omine: ideo Festus in regillis *tunicis albis, & reticulis luteis induta virgines pridie nuptiarum ominis causa.* Volunt autem, & meritò, interpretes, omen esse luteum, siue pallidulum colorem, palloris quo amantes inficiuntur: tunicas albas ad puræ innocentiæ, & liliatæ virginitatis defero testimonium. Ideo Horatius *lib.* 3. *oda* 10. *Festus explicatus.*

Et tinctus violâ pallor amantium.

Propert. *lib.* 1. *eleg.* 9.

Nec dum etiam palles, vero non tangeris igne.

Ouid. 1. *de Arte.*

Palleat omnis amans, color hic est aptus amanti.

Idem 4. *Metam.* ad Solem.

Nec tibi quòd Lunæ terra propioris imago,
Obstiterit palles: facit hunc amor ipse colorem.

Apuleius lib. 10. *Signum amoris pallor deformis.* Sed quis non ita? do vnum Catullum *in nupt. Pelei*, qui pallorem languori copulat.

Qualibus accensam iactastis mente puellam
Fluctibus in flauo sæpe hospite suspirantem.
Quantos illa tulit languenti corde timores,
Quanto sæpe magis fulgore expalluit auri.

En tibi ad amussim sponsam effigiatam.

Venio ad alias versiones, in quibus multum emphasis nondum expensum ab aliis. L X X. ὅτι τετρωμένη ἀγάπης ἐγώ. Vulgò vertitur: *quoniam vulnerata charitate ego.* Sed, vt vides, in Græco est genitiuus, &, vt videtur, volunt suppletam aliquam vocem, scilicet, ἀπὸ, vel ἕνεκα, vel aliquo instrumento vulnerante. nihil suppleo: verto fideliter, *quoniam vulnerata charitatis ego.* nihil magis emphaticum, nihil maiori epitasi dici potuit. quasi dicat: ego illa sum vulnerata, quam suam appellat charitas: de me vna dexterrimè percussa se iactat: quasi si de omnibus Apellis picturis diceremus κατ' ἐξοχὴν Venus aurea Apellis pictura, quia excellentior: quasi cæteras fastidiat, quasi cæteræ non illo dignæ. Sic sponsa se vulneratam amoris appellat, quasi in vna potentiam ostentatit, & trophæum gloriæ erexerit. talis erat ille, de quo Cupido se iactat apud Statium *lib.* 1. *syl.* 2. 135. *Amoris vulnus insignius.*

Hunc egomet totam (tibi dulce) pharetra
Improbus, & densa tripidantem cuspide fixi.

loquitur ad Venerem matrem.

Venustior adhuc Symmachus, qui legit, τετρωμένη γὰρ φίλτρῳ: *sum enim percussa philtro.* Est autem philtrum omne illud, quod poculis amatoriis & cæteris veneficarum pharmacis alliciendis affectibus tractari solet. De philtro multa Tiraquellus *leg.* 14. *connubiali.* tu legeris. Do pluscula, in quæ ego incidi: vnum tantùm ex illo delibabo. Athenæus *lib.* 9. *cap.* 3. de Pastinaca. *Satis promouet ad res venereas, quamobrem philtrum à quibusdam vocatur.* Horatius de puero in veneficia à venefica trucidato, *epod.* 5. 136. *Philtrum quid.*

Exsucta vti medulla, & iecur aridum
Amoris esset poculum.

Et iterum de eadem, *ibidem, oda* 17.

An quæ mouere cereas imagines,
Vt ipse nosti, curiosius, & polo
Diripere lunam vocibus possim meis,
Possim crematos excitare mortuos,
Desideriique temperare poculum.

Iuuenal. *satyr.* 6.

Hic magicos affert cantus, hic Thessala vendit
Philtra, quibus valeant mentem vexare mariti,
Et solea pulsare nates.

Sueton. in Caligula cap. 50. *Creditur potionatus à Cæsonia vxore amatorio quidem medicamento, sed quod in furorem verteret.* Philtro opponitur misetrum, μίσητρον, de quo Origenes *lib.* 7. contra Celsum, & plenis paginis Quintil. *decl.* 14. éstque poculum odium concilians. Significat ergo sponsa tantum vis in sponsi dotibus amandis in se experiri, vt videatur philtro quodammodo assumpto in illius ardorem rapi.

Sed maius aliquid in hoc loco, & meæ in toto hoc capite concatenationi cohærentius delitere puto. gustauit puella fructus mali suæ, id est, verba & pulchritudinem auribus & oculis combibit: quibus excreuisse adeò amorem sentit, vt se potionatam philtro protestetur, quando nullum philtrum potentius sermone, vultúque decoro reperitur. Pulchrè Tibullus *lib.* 1. *eleg.* 8. 137. *Vultus sermóque pulcher, philtrum.*

Quid queror heu miserũ carmen nocuisse? quid herbas
Forma nihil magicis vtitur auxilys.

Florileg. 4. de pulchro amore.

φίλτρα

——φίλτρα δ' τίκτω
Οὐκ ἐπὶ τοξεύων, ἀλλ' ἀτενιζόμενος.
——*Philtra verò paro*
Non ſagittator, ſed attentè conſpectus.

Et iterum *ibidem 7.*

Ζηνοφίλᾳ κάλλος μὲν Ἔρως, σύγκοιτα δ' φίλτρα
Κύπρις ἔδωκεν ἔχειν, αἱ χάριτες δ' χάριν.
Zenophilæ pulchritudinem amor: connubialia verò philtra
Venus dedit habere: gratia verò gratiam.

Hæc de forma. de voce *ibid. lib. 3.* de puella mortua.

Ἐσβέσθη δ' τὰ φίλτρα τὰ κωτίλα, καὶ μετ' ἀοιδῆς
Ψαλμός.
Extincta ſunt philtra garrula, & cum cantu
Pſalmus.

Parco aliis quæ inueni, & mutuor à Tiraquello, vt dixi, locum vnum: accuſabatur apud Olympiam puella, (author Plutarchus *cap. 24. de præcept. connub.*) quaſi Philippum eius maritum philtris & incantationibus abduxiſſet: quam Regina vbi ſibi adductam, vidit ſpecioſiſſimam, dixiſſe ferunt, χαιρέτωσαν αἱ διαβολαί: σὺ γὰρ ἐν σεαυτῇ φάρμακα ἔχεις, *abeant calumniæ, ſatis philtrorum habes in te ipſa.* Hoc ergo ſibi voluiſſe ſponſam ex Symmacho, mihi perſuadeo.

Illud ſignanter nota, hæc verba puellæ, ſicut & euenit, intelligenda facto ipſo veriſſima comprobata. nam languenti ſpiritu, & colore pallidulo, & ſingultante ſuſpiriis ſermone, lachrymis, è penè clauſis & ſuaui ſopore merſis oculis, decore ſtillantibus proferuntur. Eſto ergo paraphraſis.

P A R A P H R A S I S.

Vos igitur ſedulæ, floribus, & pomis amatoriis, (quæ ſpem dilecto firment, & meum illi propalent ſenſum) collabantem, & nimia amoris teneritudine liqueſcentem, quaſi philtro potionatam confirmate.

VERS. 6. Læua eius ſub capite meo, & dextera illius amplexabitur me.

Hæc & ſimilia dum quereretur puella, imaginor ſodales (vt in dramatis euenit) in ſpargendis floribus, quibus reclinaretur, occupatas, in congerendis pomis, vt illius anni, acerbis (durabat enim ver) aut ſuperioris, in horti promptuario ſeruatis, quibus recrearetur; ſed amoris vulnus eius eſt ingenij, vt ſola percutientis pulchritudinis manu ſanari queat: flores & poma ad ſummum leuare tantiſper poterant, tollere omnino dolorem non poterant. Scitè Ouidius in re ſimili.

138. *Amoris vulnus vnde ſanetur.*

Hæc mihi quòd nullis amor eſt medicabilis herbis.

& Tibullus *lib. 3. eleg. 2.*

Non potuit curas ſanare ſalubribus herbis.
Quidquid erat medicæ vicerat artis amor.

Propertius *lib. 1. eleg. 1.*

Non tibi tunc potero ſolatia ferre roganti,
Cùm mihi nulla mei ſit medicina mali.

Hæc dum experitur puella, remedium, quod meditatur vnicum & nunciat & exoptat, ſed ſummo cum decoro cautè & caſtè rem explicat perfuturum: & quaſi iam illam pœnituerit de floribus & pomis rogatis à ſolo nuptiali futuri coniugis complexu ſanandam ſe penitus (quaſi tunc vſque dolituram proteſtatur. quæ etiam tremula adhuc lingua languenti voce ad ſodales fuiſſe dicta, idque ſuſurranter, ni fallor, intelligenda: illæ tamen, vt fert tenerum puellarum ingenium, præſtantiſſimæ ſodalis dolorem acerbiſſimum exiſtimantes: haud ceſſaſſe ab applicandis remediis & verbis commiſerationis pleniſſimis, creduntur mihi, quibus proinde hilaris iuuenis, tam manifeſto, eximij erga ſe affectus, exultans teſtimonio, ſequentia verba dirigit: ſed horum priùs paraphraſis apponenda.

P A R A P H R A S I S.

Sed quàm vana heu! remedia deſideraui, quàm laboratis in caſſum, ô piiſſimæ ſodales: hoc vulnus ſolis percutientis manibus ſanabitur: tunc ſolummodo conualeſcam, cùm nuptiali die, vſque tunc languida, ſiniſtræ dilecti ad caput fulcimento, & dextræ complexu perfruar ſuauiſſimo.

Adiuro vos filiæ Ieruſalem per capreas, ceruóſque camporum, ne ſuſcitetis, neque euigilare faciatis dilectam quo ad vſque ipſa velit. VERS. 7.

Languori naturâ ipſa ſubſecutum ſomnum volunt interpretes: id licet aliàs factum, non tamen in hoc loco, vbi ſponſa, vt videbimus, ſponſi verbis attendit, pro mea concatenatione admittendum. Vnus Sanchez in ſuperiori verſiculo, & ſæpe alibi, ſolemne fuiſſe apud Hebræos, vt ſponſa ſomnum aut carperet, aut ſimularet in ſinu ſponſi, probat locis vbi aut vxores, aut dilecti per modum ſponſarum in ſinu dicuntur dormire. quæ omnia, vt verum fatear, nihil mihi probant de vſu ſolemni & particulari in die nuptiarum, ſed de communibus delitiis, quibus vxor dilecta per totam vitam in vlnis, ſiue ſinu dilecti mariti dicitur requieſcere: aut illi, qui in amore habiti in ſimilium delitiarum partem admittuntur. quod etiam apud exteros ſimili phraſi dictum inuenio. Homerus *odyſſ. 11.* de Antiope Iouis amica.

139. *Dormire in ſinu, quid.*

Ἣ δὴ καὶ Διὸς εὔχετ' ἐν ἀγκοίνῃσιν ἰαῦσαι.
Quæ quidem in Iouis gloriatur vlnis dormiſſe.

Sic paſſim apud Latinos ſinus deliciarum locus eſt, vt multis probo alibi.

Explico ergo ſomnum in hoc loco metaphoricè: vt ſicut ex vini ebrietate ſomnus irrepit verus; ſic ex ebrietate amoris, quam puella paſſa dicitur, dum in languorem, & dulcem ſenſuum hebetudinem labitur, dormire dicatur. Quid enim ſomno ſimilius, quàm anhelans illa reſpiratio, quàm oculi illi demiſſis palpebris ſuauiter ſereni? hos tales oculos in re alia ſomno obnolutos *ojos dormidos* dicunt Hiſpani, neſcio quid in illa ſerenitate pulchritudini tribuentes. quo loquendi genere etiam Græcos vſos diſco ex Florilegio *lib. 1.* de puella venuſta.

140. *Oculi ſepiti, de pulchrit.*

Ἡ ταπειναῖς λεύσσουσα κόραις μαλακώτερον ὕπνου.
Quæ demiſſis intuita pupillis blandius ſomno.

Deinde ſenſuum hebetudo in contemplatione paſſim in Scriptura ſomnus appellatur. imò & ſomnus dicitur anima pacata & compoſita, nullo affectuum ſtrepitu perturbata: ſic multi explicant illud Prouerb. 3. 24. *& ſuauis erit ſomnus tuus.* de quo videndus Salazar. Cur ergo puella mente in vnum deſiderium defixa, quaſi in eius contemplatione quieta dormire non dicatur? Si ecſtaſis ſomnus, & vehemens attentio, naturaliter aliquid ecſtaſis importat, quod Philoſophis eueniſſe legimus, non video cur languor iſte etiam in cortice dramatis ecſtaticus, ac proinde ſoporatus dici nequeat. Amantium vota, ſpes phantaſticas, vt ſic

Pintus in Cantica. F 2 dicam,

dicam, vigilantium somnia solemus appellare: bene ergo puellam in vnam nuptiarum spem intentam, somniantem ac proinde dormientem appellabimus.

141. *Vulnus sopiens.* Sed en clarior adhuc virtus huius translationis. qui ictu aliquo graui obstupefactis membris languet, sopitus dicitur latinissimè. Liuius lib. 1. *Iubet bono animo esse: sopitum fuisse Regem subito ictu, ferrum haud alte in corpus descendisse, iam ad se rediisse, inspectum vulnus absterso cruore, omnia salubria esse.* vbi purum putumque animi deliquium à vulnere, vides soporem appellari. Eleganter ergo puella charitatis, vt dixit, vulnere ad cor vsque altissimum percussa, indeque deliquio languens, sopita dicitur. Quæ hucusque dixi, fauent etiam Ghislerio, qui licet ad rem aliam, somnum tamen de languore capi potuisse insinuauit. Sensum ergo iam meum sic expromo. Videbat sponsus solicitas adhuc anxie sodales in languore dilectæ tamquam damno grauissimo auertendo; ipse verò qui rem, vt par erat, ponderans, nihil in illo languore, nisi meram affectus teneritudinem cognoscebat: adiurat, ne ab illo puellam sanare penitus conentur, ne noua ac noua remedia repetant identidem: idque quo ad vsque ipsa voluerit, intelligens non fore, vt esset volitura, nisi complexu, quod dixerat, nuptiali, sicque magis ac magis ad complendas desideratas nuptias festinaret. nunc iam adiurationis formula explicanda.

142. *Adiuratio vnde desumatur.* *Adiuro vos.* Qui meliùs rem cogitarunt, locum explicant de vsu, quo vnusquisque de felici successu in eis quæ tractat solet adiurari, sic de prospero Dux triumpho, nauta de fausta nauigatione, mercator de nundinis lucrosis adiuratur: sic puellis venatricibus dicitur in hoc loco, vt seruent dilectæ somnum, ita facilè ceruos capreasque venabiles inueniant transfigendos. illustro id ex epistola Phædræ, vbi ad puerum venatorem hæc scribuntur.

Per Venerem parcas oro quæ plurima mecum est:
Sic nunquam quæ te spernere possit ames.
Sic tibi secretis agilis Dea saltibus adsit,
Syluaque perdendas præbeat alta feras.
Sic faueant Satyri montanaque numina Panes,
Sic cadat aduersa cuspide fossus aper.

Vnde & Ouidius 3. *de Ponto eleg.* 3. ad Cupidinem animarum venatorem.

At tu sic habeas ferientes cuncta sagittas,
Sic numquam rapido lampades igne vacent.

Pastores venatores. Puellas verò venatrices has fuisse inde conuincunt, quia Hebrææ Tyriis vicinæ: his autem pheretras & venationem pro more tribuit Virgil. *lib.* 1. vinum videbatur deesse, cur quæ pastrices in Cantico indicantur, venatrices etiam adiurentur: id autem quàm meritò fiat, abundè in Prolegomenis probaui, de vsu, quo res pastoritia olim venatoriæ permixta haberetur. Adde quemdam apud Virgil. *Ecl.* 10. qui pastoritiam vitam totus affectabat, subsequenter ista inmiscentem.

Interea mixtis lustrabo Manala Nymphis,
Aut acres venabor apros, non me vlla vetabunt
Frigora Parthenios canibus circundare saltus.

Et *Ecloga* 2. pastor Corydon, pomposus gregum suorum ostentator, ceruorum figendorum expressè meminit. hæc in aliorum gratiam aucta sunto.

143. *Amor venatio est.* Ego, ni fallor, maiori emphasi à venatione adiurationem sumptam autumo: quod vt explicem, aduerto rem venatoriam frequenter ad amores transferri solitam, hinc passim apud Latinos Cupidini sagittæ, retia, laquei similesque venationis apparatus tribuuntur. Apud Græcos etiam eadem metaphora: vnde Achilles apud Euripid. *in Aulide*,

— Μύσεαι κόραι
Θηρῶσι λέκτρων τὰ ὑμῶν.
— *Nulla puella*
Venentur meas nuptias.

Apud Hebræos verò non rarò occurrit. Eccles. 7. 27. *Inueni amariorem morte mulierem, quæ laqueus venatorum est.* Prouerb. 6. 27. *Mulier autem viri pretiosam animam capit.* in Hebræo est *venabitur.* Ergo in hoc loco pro decoro constringendæ, de similitudine puellæ adiurantur. quasi dicat: Quid venatrices puellæ, prædam meam felici mihi iam captam venatione, mihi eripiendam curatis? iacet illa percussa, amatorio venabulo dulcis languoris retibus implicatur: quid sagittam eripere, quid retia meo damno perfingere tentatis? expertæ nostis quàm doleat prædam ferarum iam captam aufugisse: & quanto magis mansuetæ meæ prædæ ereptio mihi dolitura? O ne facite, sic nunquam vobis prædæ eripiantur. Vt autem minus inepta appateat explicatio, coniecto ideo fortasse aduocari huc signatissimè præ aliis capreas & ceruos. 144. *Caprearum sagittas, & ceruorum.* illæ iam percussæ, sagittas de naturali remedio eludunt: isti vt sunt agiles & fortes, retia aut transilire solent, aut perrumpere non sine magno vtrimque venatoris dolore. Ælianus de capreis syluestribus *lib.* 1. *cap.* 10. cui concordat Virgil. Æneid. 12. *Cretenses sagittandi periti sunt: quare iaculis petunt capreas, quæ in montis cacuminibus pascuntur: illæ verò percussæ repentè comedunt herbam dictamum,* καὶ ἅμα τῷ γεύσασθαι, ὅλα ἐκεῖνα τὰ βέλη ἐκπίπτει: *quam simul vt gustant, iacula illa omnia excidunt.* De ceruis explico Senecam lib. 2. de Clement. *Seneca explicatus.* *sic feras linea & penna clausas continent: easdem à tergo eques telis incessat: tentabunt fugam per ipsa quæ fugerant, proculcabuntque formidinem.* de ceruis, inquam, explico, quia formido notum venatoris instrumentum, etsi aliis feris capiendis deseruiat, vt probo in meo spicilegio, maximè tamen, vt docti notant, ceruis, quia hi natura timidiores. satis nunc vnus Ausonius.

Aut cùm fortè vagos dumeta per auia ceruos
Circundas maculis, & multa indagine pennæ.

id est, formidine quæ pennis construitur. Vel, si mauis, illud etiam de sagittis ceruis tribue. Sic Plinius lib. 8. cap. 27. *dictamum herbam extrahendis sagittis cerui demonstrauerunt.* Idem de ceruis habet Tertul. *lib. de Pœnit. cap.* 12.

Illud tandem aduertendum volo, videri syluestres capreas vt plurimum ceruis esse compascuas: 145. *Cerui & capreæ compascui.* video enim in sacris passim coniungi, nec rarò apud profanos Græcos & Latinos. Homer. *Odyss.* 6. de Diana venatrice.

Τερπομένη κάπροισι καὶ ὠκείαις ἐλάφοισι.
Se oblectans capris & velocibus ceruis.

Iterum *lib.* 15. à venatu sumpta comparatione.

——— Ὡς τ' ἢ ἔλαφον κεραὸν, ἢ ἄγριον αἶγα
Ἐσσεύοντο κύνες τε, καὶ ἀνέρες ἀγροιῶται.
——— *Vt autem vel ceruum cornutum, vel syluestrem capream*
Concitant canes, & viri agrestes.

Quòd si in his venatoribus, quos viros agrestes vocat, pastores intelligit, obiter etiam firmat, quæ 146. *Pastores venatores.* suprà dixi de pastoritio munere venationi permixto. ex Latinis do vnum Ouidium 1. *Metam.* de Apolline occidente serpentem.

Hunc Deus arcitenens, & nunquam talibus armis
Ante nisi in damis, capreisque fugacibus vsus,
Perdidit.

Hæc

Hæc ſatis, ne adiurationis explicatio minus congruè allata videatur, maximè cùm in ſecundo libro myſticum ſenſum grauiſſimè exornet. plura *cap. 3. num. 5.*

PARAPHRASIS.

O ceſſate iam virgines, ceſſate: quid mihi gratam prædam ereptam vultis? ſic vobis inter venandum nunquam capreæ iacula ſemel accepta demittant, ſic nunquam cerui iam capti retia perrumpant: ne ſagittam amoris dilectæ cordi infixam amoueatis, aut dulces deſiderantis languoris laqueos explicetis. Sinite eam mihi tam dulci vino conſopiri, ſinite mihi tam ſuaui deliquio ad nuptiarum vſque tempus elanguere: inebrietur, langueat: tunc magis optatis meis vigil, cùm magis hoc languore ſopita conquieſcit.

VERS. 8. Vox dilecti mei, ecce iſte venit ſaliens in montibus, tranſiliens colles.

VERS. 9. Similis eſt dilectus meus capreæ, hinnulóque ceruorum: en ipſe ſtat poſt parietem noſtrum, reſpiciens per feneſtras, proſpiciens per cancellos.

Vix locus alius in toto hoc Cantico, tam varias, pro cohærentia cum ſuperioribus, interpretum ſortitur commentationes, adeò vt quidam ad ſomnia, ne dixerim inſomnia, recurrerent. Omnium de more aptiùs & grauiùs noſter Sanchez, tu legeris. Ego ab illo diſſentio in eo, quod putat, reperi in hoc loco ab ſponſa verba quibus à dilecto mane vocata fuerat in hortos, quibus nuptiæ inchoandæ, domi tamen vtrumque ſponſum feſtiuo nuptiarum comitatu hoc temporis iam eſſe. puto enim apta ſumpta occaſione proferri ab ſponſa verba quibus à dilecto in hortum non nuptiali more, ſed feſtiuo commercio fuerat auocata, quia in primâ ſcenâ, puella illum frequentiùs inter ruſticandum inuiſendi deſiderium ſignificarat, vt in primo verſu dixi: puto deinde totam iſtam ſecundam ſcenam pomeridiano tempore in horto dilecti fingi repræſentatam. quod quàm aptè cum ſuperioribus concatenationis noſtræ faciat, vidiſti iam, & quàm dicendis quadret, videbis deinde. Senſus igitur, ni fallor, talis eſt. Adiurarat dilectus ſodales per capreas & ceruos ne puellæ languorem dulcem amouerent: illa (quæ non ita obtuſis auribus credenda, imò à ſuaui deliquio paululum conualeſcens) vbi capreas & ceruos audiuit, meminit celeritatis illius, & feruidi, vt amantem decet, greſſus, quo ſponſus velox ab ſtatione ſua in domum eius venerat, plateam eius concurſarat, ſolicitus vt illam in hortum ſuum inuitaret. quaſi dicat, propriam illam eſſe vocem ſponſi, propriam adiurationem; per quid enim promptius, quàm per ceruos & capreas adiuraret, qui paulo antè inſtar capreæ & cerui in domum velox aduolarat, huc ac illuc ſedulus circumcurſans. Refert autem interpres noſter per præſens, quod in Hebræo & Græco clariùs per præteritum enuntiauit; quia paſſim more hiſtorico præterita per præſens explicamus: lege Sanchez. Adde velle hoc loquendo modo puellam, rem nuper tranſactam, quaſi adhuc ante oculos ſibi conſiſteret, quaſi adhuc verborum ſonus tinniret, enuntiare. Nemo, vel mediocriter doctus, mille ſimilis locutionis exempla non inueniet, etiam de rebus dudum tranſactis; ego *cap. 5.* nonnulla dabo.

Pintus in Cantica.

Vox dilecti. id eſt, verba: ſic frequenter in Scriptura, Geneſ. 3. 17. *Quia audiſti vocem vxoris tua.* Exodi 3. 18. *& audient vocem tuam.* & paſſim alibi. Nonnus infrà *mordacem vocem*, pro verbis mordacibus poſuit. 147. *Vox, pro verbo.*

Saliens in montibus. Exprimitur ardens affectus proci. Amor ignis eſt & moras neſcit, velociores gerendo, quàm fugiendo timor, pedibus addit alas: ſunt feſtiua pro amantium ingenio explicando carmina Nonni *lib. 3.* quibus Cadmus inituros nuptias, tanquam tardus carpitur: lege ſi vacat, Græca ab illis verbis, ἔνθα τις ὄρνις ἐζομένη, &c. do tantùm Latina. 148. *Sponſi ſolliciti.*

——ibi quædam auis
Sedens viridi ſub vmbraculo molli oliuæ,
Vocalis, os vehemens aperiens cornix
Iuueni ſuccenſebat ad Hermionem, quòd Nympham
Iuerit parcenti nuptiali pede tardus viator,
Et pennas quatiens mordacem immiſit vocem.
Infans fuit Cadmus, an fuit inſcius amoris?
Sponſum non tardum nouit velox Amor: propitia eſto Suada,
Cunctatur tuus Cadmus, tua impellente Venere
Calidus amor vocat te, quid ſponſus tardè progrederis?

Vnde explicabis illud diuini Vatis Pſalm. 18. n. 6. *In ſole poſuit tabernaculum ſuum, & ipſe tanquam ſponſus procedens de thalamo ſuo, exultauit vt gigas ad currendam viam.* Vbi eo ipſo quòd ſol ſponſus dicitur, celer & velox deſcribitur, quaſi non poſſit ſuos grandius gradiri gradus, ſponſæ videlicet comendæ, & de propria luce irradiandæ: nec id, quamuis poëticum, alienum à metaphora, qua ſacer, & regius Poëta hoc loco vtitur. Quæris Solis ſponſam? Audi incertum patrem apud Gretz. *tom. 2. de cruce orat. 2.* de Chriſto paſſo. *Sol obſcurabatur, neque intueri licebat cælum & firmamentum, quod mundum hunc ambit, quod totius vniuerſitatis quaſi tectum eſt, quod communis huius omnium domus quaſi operimentum eſt: tegmen vetuſtatis expers, ex aquis concreta camera, cryſtallina phiala, plana & æquabilis ad ſcriptionem charta, liber aureus litteris exaratus, aſtris quaſi argenteis filis intextus: caruleus thalamus, & conclaue ligneum, in quo Sol, & Luna vt ſponſus & ſponſa præſident.* Pergo ad alia, vbi nonnulla amatorio cantico apta, excutienda. *Pſal. 18. n. 6. explicatus.* *Sol ſponſus Luna.*

Poſt parietem. Reducunt hoc omnes ad amantium vſum, qui latitantes apparent, & latitant apparentes, feſtiuis his luſibus voluptati indulgentes, deſiderio ſtillantes: vt apparet in puella illa Virgiliana, quæ pomo amicum percutiens fugiebat ad ſalices, interim cupida videri. poſſunt. Mihi tamen affectus alius rei meæ conuenientior hic inuentus. Dum procus ambit, puella, tota vicinia oculatiſſima illius greſſibus, aſpectibus, & colloquiis attendit: omnia interim murmurat, omnia ſubſannat, de quo *cap. 8.* vt vbi dicam, aperta in hoc Cantico fit mentio. Hinc ergo fit, vt amator id temporis ſimulet incuriam, affectum diſſimulet, furtiuos aſpectus affectet, & colloquia. tale eſt illud Tibulli *lib. 1. eleg. 5.* 149. *Oculi furtiui.*

Non fruſtrà quidam iam nunc in limine perſtat
Sedulus, ac crebrò proſpicit, ac refugit.
Et ſimulat tranſire domum, mox deinde recurrit
Solus, & vſque ipſas excreat vſque fores:
Neſcio quid furtiuus amor parat.

Et bene hîc furtiuus amor dicitur, quia tales oculi etiam furtiui. Paulus Silentiarius *floril. 7.*

Μέχρι πρὸς φλέγοντα ... ὄμμα
... ἀλλήλων βλέμμα ...;

Quousque flagrantem clam surripientes aspectum
Furtiuum inuicem oculum collimamus?

Terent. *in Eunucho act.* 3. *sc.* 5. vbi amator refert,

Interea somnus virginem opprimit, ego limis adspecto
Sic per flabellum, clanculum.

Limis, id est, furtiuis. Sed de oculis limis statim plura.

Hoc ergo est quod in hoc loco innuit puella, id affectabat iuuenis, captata occasione illam in hortum suum auocaturus.

150. Oculi limi. *Respiciens per fenestras.* Mirum est, Græcam versionem, quæ multum habet emphasis, à nemine, quem viderim, examinari. παρακύπτων διὰ τῶν θυρίδων. vulgò vertitur, *incumbens per fenestras*, dempto certè amatorio sale, venusto condimento: παρακύπτειν licèt aliquando *incumbere* significet; frequentiùs tamen in re amatoria significat *limis oculis intueri*. Sunt enim, vt dixi suprà, limi aspectus amoris indices, quibus per dissimulationem acriùs dicuntur transfigi amantes. Eodem ipsissimo verbo in re simili vsus Aristophanes *in pace*, loquitur de puellis, quæ amasios sollicitè expectant, & spectant limè, & respiciunt subdolè.

Καὶ γὰρ ἐκεῖναι παρακλίνασαι
Τῆς αὐλείας παρακύπτουσι:
Κἄν τις προσέχῃ τὸν νοῦν αὐταῖς,
Ἀναχωροῦσι
Κἆτ' ἦν ἀπίῃ παρακύπτουσι.

Et illa sublatenter inclinata
Ad fores, limis oculis intuentur,
Et si quis illas respicit attentè,
Recedunt:
Et postquam trāsit, iterum limos oculos iniectant.

Apuleius *lib.* 2. *Metam.* de puella. *ad me conuersa limis & morsicantibus oculis.* Ouid. 3. *Amor. eleg.* 1.

Altera, nam memini, limis subrisit ocellis:
Fallor, an in dextra myrtea virga fuit.

Lucianus explicatus. Hoc est quod Lucianus *de merc. cond.* vocat ἐκ πλαγίου ὑποβλέπειν, *ex obliquo respicere.* ibi, ἢ εἰς τὴν γυναῖκα πολλάκις ἐκ πλαγίου ὑποβλέψεις: verto, quidquid vertat Erasmus, *An vxorem eius identidem dissimulanter & limis oculis intuearis.* hi enim oculi dum nolle se fingunt, morsus figunt, & vulnera infligunt.

Prospiciens per cancellos. Nullus ita obæsæ naris, quem floridæ comparationis fragrantia non resperserit. in Hebræo enim est מציץ, vox propria florum erumpentium, facientium spem paulo post amictus in sinum collectos exsinuandos. Vnde quidam roseum sponsi vultum commendatum volunt, alij caput tantummodo, alij denique totum sponsum: omnes tamen in eo conueniunt, vt pulchritudo sponsi, & illa sublatens, ab sponsa commendari intelligatur. Mihi venustius aliquid videtur, vocemque elegisse non solùm alienæ pulchritudinis testem, sed etiam spei quam tunc conceperat, & qua modò ad possessionem redacta fruebatur, significatricem. Quemadmodum enim

151. Flos semihiulcus spei symbolum. rosa, vt fatetur Delrius, dum è semihiulca vaginula purpureum exhibet cacumen, certam facit spem, paulo pòst ridenti calyculo adaperto totam erupturam: sic credo ex illo aspectu, quo tunc fuerat delectata, quemque modò narrat, deliciis desideriisque suis blanditam fuisse puellam, spe certa concepta, paulo pòst pleno sinu floridi sui dilecti aspectibus satiandam, qui tunc, licèt sublatenter, iam tamen instar floris erumpebat, iam iamque se visurum, licèt per cancellos, exhibebat. quod multum in sensu mystico ponderis habet, vt libro secundo declarabo. Facit huc Ausonius, vel quisquis est auctor illius poëmatis, quod *Rosa* dicitur, vbi de variis erumpentibus calyculis sic scribit.

Hæc viret angusto foliorum tecta galero,
Hanc tenui folio purpura rubra notat.
Hæc aperit primi fastigia celsa obelisci,
Mucronem absoluens purpurei capitis.
Vertice collectos illa exsinuabat amictus,
Iam meditans foliis se numerare suis.
Nec mora ridentis calathi patefecit honorem
Prodens inclusi semina densa croci.

Quasi quæ iam foliola distinguebat, nullâ morâ, totam funderet purpuram, & honorem pulchritudinis statim ambitiosula ostentaret. Quas ergo non rumpendas moras in re simili, amorem suum floridum speraret puella? facit etiam Claudianus *in nuptiis Honor.* de virgine matri absidente.

Hæc noua crescenti planè par altera luna
Assurgit: ceu fortè minor sub matre virenti
Laurus, & ingentes ramos, olimque futuras
Promittit iam parua comas: vel flore sub vno
Ceu geminæ Pæstana rosa per iugera regnant,
Hæc largo matura die, saturataque vernis
Roribus, indulget spatio: latet altera nodo,
Nec teneris audet foliis admittere Soles.

Laurus quidem tenerior aliquot post annos in ingentes vernaturam comas iam tunc promittebat: longum istud visum Poëtæ, ideo rosam addidit teneris foliis in calyculo adhuc innodatam, quæ non poterat spes prolongare, sed paulo pòst & illi Sol radios, & illa Soli purpuram exhiberet. consonant hæc cum superiori explicatione, quam ex LXX. attuli, vt quemadmodum oculi limi dimidium suum fulgorem dissimulant, sic flos partem risus purpurei cohibuisse dicitur. Claudianus explicatus.

Quod attinet ad cancellos, videtur illorum vsus frequens apud Hebræos, sicut apud nos reticulati operis vsus quod dicimus *Celozias.* idem Salomon Prou. 7. num. 6. *de fenestra domus mea per cancellos prospexi.* latenter nimirum, ne videns videretur. Vnde falluntur, meo iudicio, qui putant iuuenem amantem per cancellos caput immisisse: minutius quidem erat hoc decussatæ texturæ opus, quam manum caperet, nedum caput, vnde & *retia* LXX. transtulerunt. & vt totam rem absoluam, fallitur etiam, ni fallor, Ghislerius, qui exactiùs comparationem floris ponderauit, dum vult talem per cancellos apparuisse sponsum, qualis per folliculos viridantes apparet rosa, quasi illi sint naturales rosæ cancelli. puto enim dicta ista cum gustu ad flores illos, quos in calathis vernantes vimineis cancellis & arundinibus reticulatim decussatis inclusos cernimus: quod etiam apud priscos, sicut apud nos in vsu, discis ex Propertio *lib.* 3. *eleg.* 13. neque clausi calathi flores vndique exhiberent nisi cancellati. 152. Cancelli quid. 153. Flores cancellati. Propert. explicatus.

Nunc violas tondere manu, nunc mixta referre
Lilia, virgineos lucida per calathos.

Et clariùs ex Theocrito *Idyl.* 15. de apparatu congesto in pompa Berenicis: vbi inter poma, pegmata, fercula, bellaria, vnguenta, & similia, addit.

Παρὰ δ' ἁπαλοὶ κᾶποι πεφυλαγμένοι ἐν ταλαρίσκοις
Ἀργυρίοις.

Adsunt & molles horti seruati calathis
Argenteis.

Hortos hyperbolicè vocat de magnitudine. nam si & Theocritus.

totos

totos hortos allatos in calathis velis, & in pompam traductos, irrideberis.

PARAPHRASIS.

Proh! quàm innata tibi hæc verba, quàm propria iſta adiuratio; capreatum enim, ceruorúmque conſtringis iuramento, qui nuper me huc aduocaturus, præcipiti (vt procum decet) celeritate, ſaliens in montibus, tranſiliens colles capreæ ſimilis, ceruum exprimens, ad domum meam conuolaſti. Stabat ille quidem, ô ſodales, (adhuc imago ob oculos oberrat) ex decoro ſublatitans furtiuè ad parietem noſtrum: deinde amoris impatiens, ad feneſtras quaſi aliud ageret, accedens, limis oculis cautè proſpiciebat: inſtárque floris è ſemiadaperta vaginula erumpentis, & totam foliorum ambitionem iam iam emiſſuri, ac vndique vitili cancellatim contextu circumſepti, ſe ſepulchrum per cancellos oſtendens, ſpem præſentiæ, qua modò totâ fruor, faciebat.

Vers. 10. En dilectus meus loquitur mihi: Surge, propera amica mea, columba mea, formoſa mea, & veni.

Deſcripſerat ſponſa dilecti formam, quam illi per cancellos exhibuerat, nunc verò repetit accuratè teneriſſima verba, quibus illam auocauerat: non quidem, vt putat Sanchez, (cæteros hîc non curo) illa quæ ad *cap.* 5. apponuntur, ſed illa, vt dixi, quæ ſibi nuper & paulo poſt meridiem dicta fuerant, cùm ad hortum, in quo erant, inuitaretur. Cætera plana, vnum, aut alterum verbum adnotabo.

Properandi notio. *Propera.* Deeſt in vtroque fonte Græco & Hebræo: ſignatè tamen additur à noſtro, vt quid affectaret iuuenis, pateret. Nonius ex Catone de huius verbi ſignificatione. *Qui vnumquodque maturè tranſigit, properat: qui multa ſimul incipit, nec perficit, feſtinat.* non ergo tam feſtinam, quàm properantem volebat iuuenis dilectam, vt facto compleat, quod affectu tanto rogabatur: cur feſtinaret ad multa, qui vno tantùm egreſſu omnia poſſet perficere?

Columba mea. Multa iam hîc interpretes de columbæ ingenio, & quàm aptè ad puellam transferatur. Elegantia quæ Delrius de zelotypia maſculi columbæ lata patienter: neſcias tamen
154. *Columba, vox amatoria.* quorſum in hoc choro. nullus quem viderim columbam non ſolùm amantem, ſed & eius nomen inter amatorias voces meminit reponendum: id mihi probat Plautus *in Caſina*, vbi ad puellam: *Meus pullus paſſer, mea columba, mi lepus, meum verculum, meum corculum, meum melculum.* Dicitur *mea*, quia *meus* & *tuus* etiam inter amatoria, vt alibi noto. vel *mea*, vt vult Delr. quia ego tuus columbulus. Vocantur amaſij *columbuli* ab Apuleio, ni fallor, certè à Catullo, ſed in iis locis, quos pudor tranſcribere non permittit. *Amica* quàm pro decoro hîc dicatur, dixi cap. 1. *formoſam*, credo, addidit ingenio puellarum denotando, quæ non tam amatoriis blandi-
155. *Formoſa qua.* mentis, quàm auditis laudatiunculis commouentur. Quid autem formoſitate innuatur, aperiet Catullus ſcito Epigrammate.

Quintia formoſa eſt multis: mihi candida, longa,
Recta eſt. hac ego ſingula confiteor.
Totum illud, formoſa, nego. nam nulla venuſtas,
Nulla in tam magno corpore mica ſalis.
Lesbia formoſa eſt, qua cùm pulcherrima tota eſt,
Omnibus vna omnes ſurripuit Veneres.

Quæ paraphraſi addo infrà patebunt.

PARAPHRASIS.

Sed libet quæ tunc ille verba dixerit, imò quam tunc mihi inſuſurrauit melodiam, vobis repetere. permulcebit, ſat ſcio, aures veſtras, & ſi non pari lepóre recinatur: ſurge, inquiebat, in agrum meum properatura dilecta, imò grata columba aduolatura: ſurge formoſa mea; pulchritudine tua, cuncta mihi venuſtatura.

Iam enim hiems tranſiit, imber abiit, & receſſit. Vers. 11.

Flores apparuerunt in terra noſtra, tempus putationis aduenit: vox turturis audita eſt in terra noſtra. Vers. 12.

Ficus protulit groſſos ſuos: vineæ florentes dederunt odorem ſuum. Surge, amica mea, ſpecioſa mea, & veni. Vers. 13.

Incipit florida vernantis temporis deſcriptio, 156. *Amor rure natus.*
qua amator ſuo iure amaſiam compellat, imò & compellit ad agrum: quid enim non cogeret amantem ager, quandoquidem nota illa Tibulli *lib.* 2. *eleg.* 1.

Ipſe quoque inter agros intérque armenta Cupido
Natus, & indomitas dicitur inter feras:
Illic indocto primum ſe exercuit arcu,
Hei mihi! quàm doctas nunc habet ille manus:
Nec pecudes velut ante petit, fixiſſe puellas
Geſtit, & audaces perdomuiſſe viros.

Aliquid tale ſperabat iuuenis ab agro, ab horto: quod & deliquium paſsâ puellâ eueniſſe vides: amor enim propterea rure natus dicitur, quia ibi inter paſtores ſimplicior amoris affectus pullulauit: & neſcio quid amœnitas excitandis tenerioribus affectibus ſecum affert. Iam verò ver, quid 157. *Ver amori dicatum.*
non amoris importet? ſi vſquam alibi, verno tempore Cupido choros ducit. Horat. *lib.* 1.

Soluitur acris hiems grata vice veris & Fauoni:
Trahúntque ſiccas machinæ carinas.
At neque iam ſtabulis gaudet pecus, & arator igne:
Nec prata canis albicant pruinis.
Iam Cytherea choros ducit Venus imminente Luna.

Sed quàm ager & ver amoti conueniant, dixi in prolegomenis, vbi de chronographia & topographia huius Cantici.

Tempus putationis. Quàm durè multi ad putationem vitium ordinariam locum contorquerent, vidit iam Sanchez: quid verò ipſe ſenſerit de cypreti inciſione, tute legeris. Ego quid pro loco vnicè difficili in his verſiculis excogitarim, iam declaro. Noto in primis Hebræam vocem, quæ ponitur זמיר etiam pro ramo & propagine vſurpari *Iſa.* 25. vnde & in hoc loco pro ramificatione, &, vt propria voce dicam, pro frondatione vi- 158. *Frondatio, & frondare quid.*
detur poni. & miror ſatis Symmachi tam apertam verſionem, nemini hucuſque, huic menti, pro loco difficili enodando anſam præbuiſſe: ergo ille legit κλαδεύσεως, vulgo vertitur *putationis*, ego *frondationis*, cùm κλάδος ſit ramus, frons, inde κλαδεύω *frondare*, à quo *frondatio* dicitur κλαδεύσις. *tempus ergo frondationis* poſuit Symmachus. Noto deinde ex Seruio, quod norunt pueri, ad illud Virgil. *Ecl.* 1.

——Canit frondator ad auras,

triplex eſſe frondationis genus: primum, quando arbores

arbores putantur, vel frondes in manipulos reducuntur, vt hyberno tempore alatur pecus. Secundum, quando manu folia vnicarum excutiuntur, vt euulsis illis racemi Soles combibant. Tertium auium, quæ in frondibus nidificant, aut pascuntur frondibus. De prima loquitur Poëta *loco citato*, his verbis.

Hinc alta sub rupe canit frondator ad auras,
Nec tamen interea rauca, tua cura, palumbes,
Nec gemere aëria cessabit turtur ab vlmo.

De prima, inquam, non quatenus frondantur arbores pro animalium victu, cùm hæc in φθινοπώρῳ, id est, euanescente autumno, eueniat etiam apud nos, quo tempore, nec palumbes, nec turtures grati de gemitu; qui veris veri nuntij, sed de putatione inutilium ramorum, quia id aptum ad delitias, quas Melibœus Tityro ostendebat, & cantu ipso frondator declarabat. caussa illa, quia cùm putantur arbores, tunc etiam inoculantur & inseruntur, quòd non tam inter labores, quàm inter delitias rusticas numerat Horatius 2. *Oda Epod.*

Inutilesque falce ramos amputans
Feliciores inserit.

In præsenti ergo loco hanc frondationem, vtpote gratiorem, & tempori opportuniorem, insinuatam credo. gratior ob coniunctam insitionem: opportunior, quia, vt vides ex Virgilio, quo tempore incidit hæc frondatio, cantillant turtures: vnde & turtureis vocibus illam adnectit Salomon, sicque inter veris delitias potuit numerari.

Existimo autem non solùm ex agro & vere, sed etiam ex his omnibus, quæ in descriptione affert, amatorium aliquid aucupatum fuisse procum. De vere, de agro, de floribus, iam satis suprà: de aliis

159. *Arbores insertæ amoris indices.* infrà. Quod attinet ad insitiuam putationem, quis dubitet amoris esse genus in arbore quæ proprios fructus & frondes obliuiscitur, vt alienos foueat? ideo adoptionem, quæ nonnisi amanter exercetur, vocauit insitionem Columella.

——— *Aliena stirpe grauata*
Mitis adoptatis curuatur fructibus arbor.

Pulchrè Statius hinc captat excusationem *lib.* 2. *syl.* 1. tuendo Atedio, qui puerum non suum ardenter diligebat, vbi post multa ita.

Vidi ego translatos alieno in robore ramos
Altiùs ire suis.

Disceret ergo puella etiam ex putatis arboribus amorem. Multa passim Plinius de matrimoniis, amoribus, & adoptionibus arborum: tu legeris. & *lib.* 17. *cap.* 18. postquam de mutuo ad copulam animalium amore disserit, idem satis & terræ tribuens, tandem de arboribus insitis ita. *Peculiare vtique in insitis cùm sit mutua cupiditas vtrimque coëundi.*

160. *Vulgatus propugnatur.* Frondationem verò propriè latinissimè, per putationem vertisse Hieronymum, putidum sit probare, cùm omnes ita. imò & Virgil. frondationem illam secundam vinearum, ita expressit.

Semiputata mihi frondosa vitis in vlmo est.

id est, *semifrondata*, vt eruditiores fatentur: lege Eclogam, & videbis loqui ibi Poëtam de æstate iam adulta, quando, vt ait,

Sole sub ardente resonant arbusta cicadis:

quando vineæ frondantur excipiendis solibus. Imò & Græci foliorum frondationem voce composita dicunt φυλλοτομίαν, id est, *foliorum putationem.* & frondator non solùm κλαδευτὴρ, sed etiam

161. *Arbores collucare.* φυλλοκόπος dicitur, id est, foliorum putator. Hoc quod dixi, puto non obtusum. Certius nihilominus secundum quod excogito, nec ab affectatis delitiis alienum. Notum ex Plinio quid sit interlucare arbores *lib.* 17. *cap.* 23. quod Columella *lib.* 2. *cap.* 22. dixit *collucare*, & Festus *subleuare.* quando nimirum luxuriantium frondium vmbrâ decacuminatâ arboribus Sol & lux immittebatur, vide multa de hoc vsu rustico apud Cerdam 2. *Georg. v.* 397. *num.* 3. Erat autem hoc delitiosum, quia campus, si qua parte de suo non floreret, alienis decussis foliis amœnabatur. quæ frondatio, etiam à nostro optimè vertitur *putatio.* sic Philo *lib. de humanitate*, apud Cerdam *loco citato* φραγὰς ἀφαιροῦντες ἀποτέμνοντες: *superfluas propagines amputantes.* eodem ergo tempore arborum alias tardiores inserendas, alias paulo pòst collucandas, vtpote præcociores, significabit. Ad alia pergo.

Vox turturis. Nota veris notissima: profanos iam dederunt alij, ex sacris do Ierem. 8. num. 7. *Turtur, & hirundo, & ciconia custodierunt tempus aduentus sui.* id est, obseruarunt ver, quo redeunt. Signatè autem, credo, non conspectum dici turturem, sed auditum: quia licet quandoque alieni temporis aues in hyeme videantur, non tamen audiuntur canentes. caussam aperit venustissimam Statius *lib.* 4. *syl.* 5. 162. *Turtur veris nota.*

Iam trux ad Arctos Parrhasias hyems
Concessit, altis obruta solibus: *Aues canora meditantes.*
Iam pontus ac tellus renident,
Iam Zephyris Aquilo refractus.
Nunc cuncta veris frondibus annuis
Crinitur arbos: nunc volucrum noui
Questus, inexpertumque carmen,
Quod tacitâ statuere brumâ.

Quasi verò totam per hyemem vacent studio, & carmina meditentur, quæ procedente vere experiantur. Ideo Plin. 10. cap. 29. *Meditantur luciniæ iuniores, versumque, quem imitentur, accipiunt.* Festiuæ huius meditationis finem inculcat Claudianus *de nupt. Honor.* hortos amoris describit. *Statius explicatus.*

Intus rura micant, manibus quæ subdita nullis
Perpetuum florent, Zephyro contenta colono:
Vmbrosumque nemus, quo non admittitur ales,
Ni probet ante suos Diana sub iudice cantus,
Quæ placuit fruitur ramis, quæ victa recedit.

Elegit autem ex omnibus auibus, quæ ver canoræ nuntiant, maximè turturem, Salomon: quoniam si auium cantus, questus amoris dicuntur, vt vides ex Statio, & Horatius item *Epod.* 2. 163. *Auium questus.*

Labuntur altis interim ripis aquæ,
Queruntur in syluis aues.

Quid de turturum gemitu dicendum, qui tenerrimè amores non solùm indicat, sed indicit? certè ab humanis querelis ad cæterarum auium questus metaphora deducitur: vna est columba & turtur, à quibus ad humanos gemitus exprimendos, in re amoris gemitus mutuamur. inde illud Mœcenatis apud Senecam epist. 114. *Quid si quis fœmina cirro crispata labris columbatur, incipitque suspirans, vt ceruice laxa feratur.* Sic enim locus restituendus, vt ex Persio firmo, qui ad rem aliam *satyr.* 1. *Seneca correctus.*

Quidnam igitur tenerum, & laxa ceruice legendum?

Pergo. Hinc etiam illud Gallieni apud Trebellium, nepotes dispousantis.

Ite, ait, ô pueri, non murmura vestra columbæ
Brachia, non hederæ, non vincant oscula conchæ.

Quos ergo procus non insinuabat amores turturis questibus in medium prolatis? Elegans illud Chrysostomi tomo 5. homil. de turture. *Turtur amatrix eremi, quando in desertis degit locis, dele-*

ctabilibus

ftabilibus blandimentis accersit comparem vocis suæ: conuallia penetrans, & suum masculum in amœna, & nemo rosa pascentem conuocat, & hinc auolare prouocans, hortatur ascensionem sui celerem facere. Vnanimi autem mente ad inculta & prærupta montium cubile fundantes. Aliter in hoc loco, vbi masculus turtur Fœminam suam prouocat in solitudinem, sed paribus delitiis.

164. *Grossi quales.* *Grossos suos.* Notarunt recentiores omnes, non deciduos illos & inutiles grossos hîc significatos, sed illos dulcissimos, qui præcoces maturescunt, quos Hispani *breuas* vocant: credo, ni fallor, quia breuiter & præcociter adueniunt. horum delitias apud Hebræos, & apud alias nationes iam Sanchez & Ghislerius adnotarunt. hi sunt quos Lusitani vocamus *figos lampos*; cuius nominis notationem in gentis meæ gratiam, & maximè, quia facit ad locum, in quo sum, lubet adnotare. Solebant Ethnici ad diem vigesimam tertiam Iunij lampades & ignes lustrales accendere. De ignibus his lustralibus & paliliis in honorem Pallis Deæ rusticæ accensis, ego alibi fusè: diem signatè exprimit Cyrus Michaël apud Balsamon. ad Concil. Trullense *Can. 55.* id prohibens, vbi ita. *Ad vesperam vigesimitertij mensis Iunij congregabantur in vicis, & aliquibus domibus viri & mulieres, & per totam noctem pyras excitantes, saltabant super ipsas, & diuinaculos consulebant, petebantque oracula prospera & aduersa fortunæ.* Hinc mos dempta impietate ad Christianos traductus, qui eadem die in honorem Baptistæ incensos rogos transiliunt. quo etiam femellæ insciæ abutuntur: video enim inscias puellas in pluribus Hispaniæ vrbibus, per totam illam noctem de futuro coniugio inania omnia (licèt absque infidelitatis conscientiâ) fenestras assidere capturas: non sine iuuenum risu, qui propterea disparata & obscœna nomina, per plateas id temporis, quasi aliud acturi, solent intonare. Ex his ergo lampadibus & accensis rogis, diem festum præcursoris, (notauit ex Chrysostomo Iosephus Scaliger, homo hæreticus, nec sine lectorum pace citandus,) sacram lampadem vocabant olim Christiani. hinc ergo factum credo, vt poma, flores, corollas & herbas odoratas, quas ea nocte de more colligunt, Lusitani vocent, *lampas*, & signatè ficus illius temporis præcoces, *lampos* dicant. Cùm ergo Palæstinæ temperies longè benignior, non dubito ad dimidium Maij, quod tempus hîc describi puto grossos iam penè maturos fuisse, cùm apud nos, vix dimidiato Iunio, dulces inueniantur.

Lampades sacræ.

165. *Ficus fructibus floret.* Iam verò, si coniectare licet, ab amatorio huius Cantici scopo (in quo, vt vides, omnia verba occultum aliquid amoris scintillant, vt pro virili mea passim probaui) hæc etiam non sine amoris hamo dicta puto. nihil amantibus durius, quàm semper floribus detineri, nec possessionis fructibus potiri: hoc ergo significatum voluit procus in hoc loco, ideo inter cæteras arbores, quarum aliquæ iam poma penè mitia ostendebant, ficum proferre maluit, quia singulariter ficus inter omnia ligna, pro floribus fructus porrigit. quasi dicat, videbis ficum nunquam flores, sed fructum porrigentem, & disces maturare mihi nuptias, & diutinæ spei meæ flores, in possessionis fructus commutare. De hoc ingenio ficulneæ Plinius *lib. 16 cap. 15.* Columella *lib. 5. cap. 10.* Ambros. *in Luc. lib. 7. cap. 3.* qui omnes illi poma pro floribus nata mirantur: quibus parco, quia iam adducti ab aliis, licèt ad rem aliam. adde Chrysologum *serm.* 106. licèt illorum sententiæ subscribat qui grossos semper inutiles putarunt. *Arbor ficus brumali tempore transacto dum grossos producit in florem, & simulat suum suis floribus fructum, decipit incautos, illudit ignaros.* Id certè in sanctissimi & verissimi Patris regione ita eueniebat: sed non aliis, vt scimus. Sic etiam Bernard. serm. 60. *Ficus flores non habet, sed pro floribus grossos mittit.* licèt ibi, & sæpe alibi, grossorum inutilitatem prosequatur.

Vineæ florentes. Notarunt iam alij, & meritò, in tota hac descriptione omnes verni temporis articulos describi, ineuntis à discessu hyemis, & floribus apparentibus: procedentis à putatione, & turturis gemitu: adulti à grossis, & vineis florentibus: in qua tunc statione auocabatur puella, omnibus tunc plenissimè fruitura, adhuc enim flores durabant, canebat turtur, imò gratiùs ad meam explicationem putatæ & incisæ arbores iam frondebant. quod attinet ad odorem vinearum, quem nunquam fuerat expertus noster Sanchez, & ideo ad cypreta putauit recurrendum, negari certè non potest (expertus loquor de vite quadam, quæ florida, suauissimè olfactum permulcebat) esse aliquas vitium plantas quæ florentes spargunt odorem, & fortè illarum plures in Palæstina, imò & odoratiores quàm apud nos, cùm passim mille herbas & flores experiamur pro soli, cælique diuersitate, maiori, aut minore fragrantia respirare. Mirum in re tam dubiâ fugisse interpretes illud Martialis *lib. 3. epig. 55.* 166. *Vinearum odor dum florent.*

Quod spirat tenera malum mordente puella,
Quod de Corycio quæ venit aura croco.
Vinea quod primis floret cùm cana racemis,
Gramina quod redolent quæ modò carpsit ouis.
Quod myrtus, quod messor Arabs, quod succina trita,
Pallidus Eoo thure quod ignis olet.

Vbi pondera quas inter delitias vinearum odorem non spreuit. Optimè verò procus postquam floridos fructus, aut fructuosos flores ficulneæ recensuit, cùm ad vites veniendum esset, non solùm florentes dixit, sed & odorem suum spargentes: vt quia per tempus fructus alios afferre non poterant, saltem odoris fructus expromere noscerentur: quo puella dum fructus pleni nuptiarum tardabant, saltem quos poterat aspectus & colloquij sui neutiquam denegandos moneretur. hinc illud: *Ego quasi vitis fructificaui suauitatem odoris,* Eccles. 24. 23.

PARAPHRASIS.

Omnia & vndique dum inuitant amœnæ, prouocant amatoriè: fugiit hyems & imber: vei tepet hilaris, ridet ager comptus, amoris & ignibus & affectibus indulgentes: terra vndique floribus iucundè vestita delitiis amatoriis destinatur: imò & frondatores acerbis & pullulantibus adhuc fructibus congruos radios immissuri folia lasciuè succrescentia amputantes, agrum, si qua parte non floret vernantibus tapetibus sternunt, aliunde verò amputatæ & insitæ arbores aliæ, dum alienos insertos sibi surculos fouent vberiùs, amoris tibi prædicant naturam. Gemit turtur, tenera flagrantis pectoris suspiria exemplo grato tibi indicturus. Ficus (ô iustam mihi inuidiam! quem diu spei flos illudit, amoris fructus non cumulat) non spes in floribus, sed possessionem exhibet in fructibus, dum grossis floret, & ipso nouo florum ingenio fructificat. Florent vineæ, & quia mitiores fructus ferre tempus prohibet, at saltem quem possunt

possunt odoris innati fructum, non inuident exhalantes: vt dum morantur nuptiæ, saltem aspectus colloquiique tui fructus mihi non denegandos instituaris. tot amœnitatis illecebris, tot amoris exemplis adblandientibus, quid moratis dilecta mea, quid pulcherrima mea detineris?

VERS.14. Columba mea in foraminibus petræ, in cauerna maceriæ, ostende mihi faciem tuam, sonet vox tua in auribus meis: vox enim tua dulcis, & facies tua decora.

167. *Amanti omnia ingrata præter dilectam.* Pergit adhuc, vt vides, in recitanda dilecti cantiuncula, puella: latetque in hoc versiculo affectus ipsius virginis laudatorius à proco affectatus. Opposuerat campi pulchritudinem, musicam auium, & quasi pulchritudo illi sorderet, musica desiperet, nisi pulchritudine voceque dilectæ afficerentur, vocem eius & pulchritudinem desiderat, quo illa sibi non ingrata videantur. Affectus quidem hic nouus, sed tamen ordinarius apud pastores amantes. Calpurnius,

Te sine va misero mihi lilia nigra videntur,
Nec sapiunt fontes, & acescunt vina bibenti:
At tu si venias, & candida lilia fient,
Et sapient fontes, & dulcia vina bibentur.

Idem ferè Nemesianus.

Te sine, va misero, mihi lilia nigra videntur,
Pallentesque rosæ, nec dulce rubens hyacinthus,
Nullos nec myrtus, nec laurus spirat odores:
At tu si venias, & candida lilia fient,
Tunc mihi cum myrto laurus spirabit odores.

Horat. *lib.4.*

Lucem redde tuæ dux bone Patriæ,
Instar veris enim, vultus vbi tuus
Affulsit populo, gratior it dies,
Et Soles meliùs nitent.

Hæc, ni fallor, germana huius loci concatenatio. paulo aliter affectum variat Theocritus *Idyl.* 8. cui institit Virgil. *Ecl.7.* tu vide, &, si placent, huc transfer, mihi enim non ita ad gustum. Cætera quia facilia, paraphrasi contenta sunto. Vnum, aut alterum verbum tantùm adnotabo.

168. *Maceria quid.* *Maceria.* In Hebræo מדרגה. quid sit, fusè interpretes explicarunt, certè cauernam absconsionis hîc significat, sed in constructo aut muro, aut pariete, pro vt distinguitur à foraminibus natiuæ rupis, de quibus priùs, & fortè ab hac *Madrega* Hebræa, Hispani suam deducunt *Madriguera.* nec video cur alij agrestem columbam à viua petra, alij à maceria domesticam faciant, cùm vtrumque coniunctum, potius amphibiam, vt sic dixerim, auem videantur denotare. Res ergo planè (quid nodum in scirpo quæram?) interpretanda. Vocat sponsa vsque tunc domi ob hyemis iniurias frequentiùs commorantem, rariùs foras prodeuntem: inuitat adulto vere, quia appetens adhuc, vt solet, hyemis reliquiis immixtum posset retardare: tunc, quia columbam, ob rationem iam dictam appellauit, columbæ tam domesticæ, quàm agrestis latibula expressit; quia illarum non tam ingenia, quàm latebræ in comparationem adducebantur. quid clarius? quod autem alij volunt, non tam à latibulis, quàm foras, sed ad latibula vocari, filo nostro inseri haud potest, nec suo puto, nisi minus aptè.

169. *Ver ad musicam inuitat.* *Sonet vox tua.* Quasi nefas esset, vt dum queruntur turtures, & amorem gemunt, columba sua, quæ se amantem profitebatur, reticeret. Auctor incertus, aut, si mauis, Catullus in peruigilio Veneris, seu veris descriptione.

Et canoras non tacere Diua iussit alites:
Iam loquaces ore rauco stagna cygni perstrepunt:
Adsonant Terei puella subter vmbram populi,
Vt putes motus amoris ore dici musico,
Et neges queri sororem de marito barbaro.
Illa cantat, nos tacemus, quando ver venit meum?

De voce dulci multa infrà dicam. nunc satis Moschus in amore fugitiuo, qui de illo ὡς μέλι φωνά, *vt mel vox eius.*

PARAPHRASIS.

Veni igitur, quæ parietibus domesticis concluderis, columbæ instar, quam hyberni turbinis horror, & pluuiarum inundatio, petrarum rimis, & latibulis detinet parietinarum. nam cùm temporis & agri pulchritudo, tum auium cantus absque te mihi sordent, & desipiunt: exhibe ergo mihi faciem tuam ver verum, demulceat me loquela tua, merum mel: ab illa enim emanant pulchritudines, sicut ab hac dulcedines stillant.

Capite nobis vulpes paruulas, quæ demoliuntur vineas: nam vinea nostra floruit. VERS.15.

170. *Apostrophe ad absentes quasi ad præsentes.* Verba esse sponsi, communior, & mihi certè verissima sententia: non quasi in eo articulo, quo erant prolata, sed antea ad sponsæ cancellos, ac proinde ab eadem nunc repetita. Illud mihi mirum, voluisse interpretes, ad præsentes socios conuersum, hæc dixisse iuuenem. ita ne? meum nunquam hoc filum poterit inserere. Venerat dissimulatus, captarat furtiuos aspectus & colloquia, & longam stipantem cateruam huc obtruderem? Apage. abhorret ad similia socios, amor solitarius, & maximè ad meridiem, sub quo hæc dicta credo. Apostrophem ergo ordinariam ad absentes hîc aucupor, exprimitur autem simili locutione, non tam commendatus tunc effectus, quàm affectus commendans: nec tam imperia tunc, quàm vota proferuntur. sic capiendus Virgilius *lib.6.* vbi dum cum suo Ænæa apud inferos ageret Anchises, solus cum solo, quando ad res Marcelli acerbo fato eripiendi ventum est, quasi futuro nepoti iam adesset, adessentque plures famuli, simili affectu & affatu exclamat senex.

——— Manibus date lilia plenis,
Purpureos spargam flores, animamque nepotis
His saltem accumulem donis, & fungar inani
Munere.

Similes Apostrophes passim vbiuis incurres. Est nostræ simillima illa Pasiphaës apud eundem *Ecloga 6.* quæ dum sola errabunda per agros dilectum taurum inquirit, exclamat:

——— Claudite Nymphæ
Dictææ Nymphæ nemorum, iam claudite saltus,
Si qua fortè ferant oculis sese obuia nostris
Errabunda bouis vestigia.

Vbi Cerda venatorium verbum eruditè probat. quæ autem mens impulerit pastorem, vt his verbis oratiunculam amatoriam terminaret, iam explicemus. Inuitarat dilectam ad vineam, & omnibus allectamentis suaserat egressum: illud vnum tantummodo poterat puellam retardare, quòd vinea vulpeculis scateret: (pro conditione temporis, & maximè illius regionis, vt ex Sansonis historia omnes adnotarunt.) Vt enim est puellarum

scrupulo

ſcrupuloſum ingenium & faſtidioſum (timiditate enim, virgines quas dixi venatrices, non ſuggillo) potuit id faſtidij, ne eò tenderet, prætendi à puella: hoc ergo ille præcanens, dum votum capiendarum vulpecularum exhibet, ſatis innuit, id priùs relictis ibi famulis præcepiſſe, & abſque dubio, cùm eò peruenerint, factum inueniendum. Sic ſolemus quæ aliquãdo præſentibus mandata commiſimus, inter abſentiæ vota, eadem non auditu-ris repetere, quo pathetica deſideria maiori emphaſi exprimuntur. Valet ergo τὸ *capite*, pro, ô ſi
171. *Vulpes vitibus noxia.* exequentes mandata iam cœpiſtis! quàm autem vitibus etiam florentibus, & quomodo noceant vulpes, cúrque præcipuè paruulæ capiendæ dicantur, abundè iam interpretes explicarunt. locum Theocriti, quem dat Ghiſlerius, nec exprimit, cape ex *Idyl.* 1. loquitur de poculo vbi puer inſculptus.

ἀμφὶ δέ μιν δύ' ἀλώπεκε, ἃ μὲν ἀν' ὄρχως
φοιτῇ σινομένα τὰν τρώξιμον.
Circum autem ipſum duæ vulpes: altera quidem in ordines vinearum
Proruit lædens maturam vuam.

Addit Ghiſlerius Ariſtophanem, licèt etiam nec locum, nec verba exprimat: locus eſt in Equitibus, vbi his verbis oraculum ridiculè explicatur.

ἀλωπέκοισι τὺς στρατιώτας εἴκασεν, &c.
Vulpeculis ideo milites aſſimilauit,
Quoniam botros comedunt in regionibus.

Delrius alium locum Theocriti ex *Idyl.* 5. inſinuauit, ſubdo verba.

Μισέω τὰς δασυκέρκος ἀλώπεκας, αἳ τὰ Μίκωνος
Αἰεὶ φοιτῶσαι, τὰ ποθέσπερα ῥαγίζοντι.
Odi denſarum caudarum vulpes, quæ vites Miconis
Semper venientes, ad veſperam comedunt.

Sic vulgò vertitur, & meritò; de vitibus enim ſermo erat. Vbi mihi nota ad veſperam præcipuè concurſantes deſcribi, quo ego tempore puellam in hoc loco à dilecto inuitatam puto.

PARAPHRASIS.

O quis mihi daret vt iam ſint captæ vulpeculæ, quæ pro temporis, & regionis noſtræ conditione, florentes etiam vineas (& noſtra iam florida eſt) ſolent infeſtare! ne prætenſo illarum faſtidio dilecta ab egreſſu retardetur.

VERS. 16. Dilectus meus mihi, & ego illi, qui paſcitur inter lilia.

VERS. 17. Donec aſpiret dies, & inclinentur vmbræ. Reuertere: ſimilis eſto, dilecte mi, capreæ, hinnulóque ceruorum ſuper montes Bether.

Eleganter hos verſus & inter ſe, & cum ſuperioribus explicant interpretes, & connectunt, idque variis modis, quàm aliter ego, & explicem & connectam: iam hinc videbis, illorum vt ſemper eruditiora colens; ſed mea mihi certè planiora.
172. *Amoris memoria dulcis.* Solent amantes, dum tranſactos amoris euentus narrant, titillante memoria colliqueſcere, & ardentiùs affectibus commoueri. Lucianus in amoribus: ἐταλγχόμην δυγμένη σε τὸ πολὺν κατάλογον ὧν ἀρξάμενος ἠράσθης: ἱλαραὶ δὲ τῶν ὀμμάτων αἱ βολαὶ τακεραὶ ἀνυγραίνοντο: τὸ φωνὴν δὲ λεπτὸν ἀφιεὶς ἀπ' αὐτῶ τῶ σχήματος, εὐδηλος ὦ ἦς, οὐ ἐκείνων μόνων, ἀλλὰ καὶ τῆ ἐπ' αὐτοῖς μνήμης ἐρῶν. *Nuper verò cùm recenſeres longum illum catalogum amorum, quibus à principio adhæſiſti, hilares oculorum tuorum iactus molliter liqueſcebant, vocémque interim præ delitijs teneram emittens ab ipſo ſtatim geſtu propalabas, non ſolùm amoribus iſtis, ſed & illorum memoria teneri, atque affici.* Tale quid paſſa puella, vnde inter repetendum amantis verba ſuauiùs accenſa in affectum prorupit, quo ſe dilecto intimè adſtrictam profitetur, ſicut & illum intimè ſibi adſtrictum, ex verbis eiuſdem, quæ repetierat, cognoſcebat. Eſt autem hic verſus intelligendus, dici, vultu ad ſodales adhuc conuerſo, oculis tamen paululum ad dilectum leniter & amatoriè deflexis. Deinde iam adueſperaſcente die, & prædictis colloquiis conſumpto, ad illum tota conuerſa verba, quæ verſu 17. habentur, pronuntiat: id verò quàm pro pudore virgineo, & caſti amoris prudentia proferatur, iam aperio.

Venerat puella furtiuè ab ſponſo ad vineam inuitata: & quamuis pro debito decoro ſtipantium 173. *Virginum cautela modeſta.*
ſodalium afferret comitatum; quia tamen tempus, quo de nuptiis agitur, ſemper ſuſpectum, nihilque, quod interim eueniat, non ab ſpectatoribus notatum: vnde & pagi ſuſurrationes, & viciniæ detractiones otiri ſolent: timuit prudenter, ne ſi iuuenis cum eiſdem à vinea egreſſus in vicum ſocius reuerteretur, occaſionem ſuſurrationibus præberet, & quaſi minus decorum notaretur, quòd puella, in proci vineam licèt ſtipata ſodalibus veniret, quòd procus puellarum cœtui toto viæ ſpatio adhæreret vnus: nam & paſtores vt plurimum malitioſi, & teſtes neceſſariò id temporis, quo vndique è paſcuis, & aliis ruſticis operibus domum redi-tur, non defuturi. Monet igitur ſolerter, vt ipſe ſolus, qua maxima poſſit celeritate hinnuli inſtar domum reuertatur, vt ipſa cum ſodalibus deinde lentiori gradu, quaſi aliunde venirent, viam aggrediatur. Obſeruauit ſimile decorum Nauſicae quæ poſtquam ſtipata ſodalibus multum diem in agro Vlyſſis colloquiis impendit, ad veſperam ſola reuerti voluit, ne detractionibus anſam præberet. ergo *Odyſſ.* 6. ita virgo ad virum loquens inducitur ab Homero.

Ἀλλὰ μάλ' ὧδ' ἔρδειν (δοκέεις δέ μοι οὐκ ἀπινύσσειν)
Ὄφρ' ἂν μέν κ' ἀγροὺς ἴομεν, καὶ ἔργ' ἀνθρώπων,
Τόφρα σὺν ἀμφιπόλοισι μεθ' ἡμιόνους καὶ ἅμαξαν
Καρπαλίμως ἔρχεσθαι, ἐγὼ δ' ὁδὸν ἡγεμονεύσω:
Αὐτὰρ ἐπὴν πόλιος ἐπιβείομεν, &c.
Τῶν ἀλεείνω φῆμιν ἀδευκέα μή τις ὀπίσσω
Μωμεύῃ, &c.
Sed omnino ſic facito (videris enim mihi non deſipere)
Quandiu quidem per agros iuerimus, pérque labores agricolarum,
Tandiu cum ancillis poſt mulum & currum
Celeriter venite: ego verò viæ ducem me præbebo.
Veruntamen poſtquam ad vrbem peruenerimus, &c.
Hominum euito famam amaram, ne quis à tergo
Reprehendat, &c.

Vbi deinde fuſiùs monet vbi ſpectaturus eſſet, ne apud ciues cum illa fuiſſe collocutus Vlyſſes videretur: hæc mihi, ni fallor, planiſſima pro ſerie & mente horum verborum, quæ in tam varios alios ſenſus eruditos interpretes impulere, excogitata ſunt: nunc vnum, vel alterum eorum ſingillatim enucleandum.

Paſcitur inter lilia. Ex Græco & Hebræo textu 174.
τὸ *paſcitur* actiuè explicandum; id eſt, qui paſcit oues ſuas in liliatis paſcuis: non quòd pecudes iis ſaginentur, ſed quòd floribus abundantia, & nobilioribus partubus erumpentia, neceſſariò vilioribus herbis paſcendo gregi ſaturata

ſuppo

ſupponuntur. Hinc illuſtro Virgil. 3. *Georg.* de paſtu equorum præbendo,

Virgil. defenditur.

Florenteſque ſecant herbas fluuioſque miniſtrant.

Vbi Critici ita corrigunt, *pubenteſque ſecant herbas*, &c. quia, vt ait Cerda, prata magis conueniunt quæ delicatis & mollibus herbis abundant, quàm quæ proceris. Vanus labor. abi criticorum prurigo: non ipſas herbas proceras & florentes voluit Poëta; ſed à prato florido florentes appellauit, vt inde pingues & molles exiſtimarentur. hoc ſi diſplicet (quod iam alij innuunt, non declarant, lege alia quæ grauia pariter & amœna afferunt Sanchez, & Ghiſlerius. Vnum addo, cùm enim paſcuorum vbertas ex quibuſuis adnaſcentibus floribus poſſet inſinuari, non putandum temerè præ aliis afferri lilium:) quidquid enim impij mordeant vulgatum, שושנים, vt ſuprà dixi, pro principali ſignificatu *lilium* exprimit (ſed aliquid ibi myſterij delitere. An ergo tacitè reſpondet proci querelis, qui vitam ſpei inſumptam, vt vidiſti, deprecabatur? fortaſſe.) quaſi contentum interim iuberet eſſe nuptiarum ſpe, qui ad lilia quæ nouerat ſpei ſymbola (dixi ſuprà) frequentiùs gregem ducebat.

Donec aſpiret dies. Veſpertinum tempus, iam multi hîc explicarunt, nec aliud mea concatenatio admittit. Aſpirandi autem verbum non ad auras veſpere afflantes, vt quidam, ſed ad ipſum diem defero cum aliis: quod tamen priuata explicatione nec irridenda, vt puto, ſic illuſtro. Aſpi-
175. *Dies viuit, moritur.*
rat dies, dum viuit, dum lucet; lux enim, diei vita: ita tamen, vt ly *donec* iam animam agere, iam extremum ſpiritum ducere ab opprimente innuat. O poëticam, clamas, delirantis interpretis explicationem! At videas, mi homo, ne tu delires: quaſi verò canticum iſtud ſit pedeſtre, & non tota poëtica acumina, imò diuinam totam hippocrenem huc affundat Salomon. Deinde non ſolùm Poëtæ, ſed etiam ſcriptores ſoluti ſtyli grauiſſimi ſic loquuntur. D. Zenon Veronenſis homil. de reſurrect. *Sol quotidie naſcitur, eodemque die quo naſcitur emoritur: nec tamen inſtantis finis ſorte terretur, vt ſuos retardet curſus, ſed fidelis ſemper intrepidus ad ſepulchrum noctis contendit: ſciens in ipſo habere quòd viuat.* Eleganter & in re grauiſſima, clariùs pro eadem reſurrectione Tertullianus non tam de ſole, quàm de die locutus, lib. de reſur. cap. 12. *Dies moritur in noctem, & tenebris vſquequaque ſepelitur, funeſtatur mundi honor, omnis ſubſtantia denigratur: ſordent, ſilent, ſtupent cuncta, vbique iuſtitium eſt, quies rerum ita lux amiſſa lugetur. & tamen rurſus cum ſuo cultu, cum dote, cum ſole, eadem & integra & tota vniuerſo orbi reuiuiſcit, interficiens mortem ſuam noctem, reſcindens ſepulturam ſuam tenebras.* prætereo innumeras Poëtas, qui de ſole ita loquuntur: diem ſignatè expreſſit Virg. *lib.* 1.

Ante diem clauſo componeret veſper Olympo.

Vbi de mortuis compoſitis plura Cerda. Statius *lib.* 2. *ſyl.* 1.

—— Omnia functa,
Aut moritura vides, obeunt noctéſque dieſque,
Aſtraque nec ſolidis prodeſt ſua machina terris.

Quod autem diem, in agonia, vt dicitur, conſtituerim, & vltimum ſpiritum afflantem ad veſperam, paulo pòſt ſub nocte morituram, & tenebris ſepeliendum, docuit verbum Hebræum hîc, יפוח quod eſt à radice פוח quod penè idem ſignificat cum נפח. hoc autem afflatum tractæ animæ, & vltimum ſpiritus anhelitum explicat Scriptura, vt notauit Paguines, nec abſunt LXX. qui vertunt διαπνεύσῃ. eſt autem διαπνέω propriè ita reſpirare, vt violentus & tractus anhelitus exprimatur: inde enim διαπνοὴ difficilis & præter voluntatem reſpiratio. eadem phraſi Statius *ſylu.* 4. ad veſperam, diem non tam mortuum dixit, quàm morientem.

Iam moriente die, rapuit me cœna benigni
Vindicis.

Sic nos de homine ad vltimum vitæ articulum reducto, dicimus, *eſtà eſpirando.*

Inclinentur vmbræ. En tibi diurnæ lucis carnifices, ipſum quodammodo diem ſtrangulantes: vt ex ſuperioribus notatur. Iterum Tertul. in Apolog. *lux quotidie interfecta reſplendet.* & de iudicio *cap.* 5.

Et dies indenſa moritur cum lumine noctE.

Pulchrè autem dicuntur inclinari vmbræ, quia dum è montibus protenduntur, & cadere & inclinari videntur: ideo Virgil. *Ecloga* 1. veſperam deſcripturus dixit,

Maioreſque cadunt altis de montibus vmbræ.

Hæc ergo ſcripſeram, neque planè futilia exiſtimabam: cùm ecce tibi mihi in manus doctiſſimi Commentarij in Iob noſtri Sanchez nuper in lucem editi, quos dum docendus euoluo, video ad illum locum capitis 3. num. 5. *obſcurent eum tenebræ, & vmbra mortis.* vbi Iob diem ſuum deteſtatur: magnum Scholiaſtem ſimili explicatione vſum, & vmbram mortis per noctis vmbram explicantem, quia, vt ipſe loquitur, *cùm nox aduenit, moritur dies*: ibi vir ille magnus multa congerit, & ex iis quæ ego, vnum, vel alterum locum delibat. I ergo lector, & quod tragico Iobi Cothurno dignum putauit Sanchez, Pinto pro Cantico nuptiali denegato: cui omnem feſtiuam amœnitatem coniecit Salomon.

Hinnulo. Caprearum & hinnulorum celeritas 176. *Ceruorum celeritas.*
ignota nemini, do ſolummodo locum Euripidis, quia etiam de re feſtiua. in Electra.

Θὲς εἰς χορὸν ὦ φίλα ἴχνος
Ὡς νεβρὸς, οὐράνιον
Πήδημα κουφίζουσα, σὺν ἀγλαΐᾳ.
Pone in choro, ô amica, pedem
Vt hinnulus: aërium
Saltum eleuans cum venuſtate.

De *Bether*, ſatis interpretes, neque plura ego pro ſecundo hoc capite quo ardentia deſideria terminantur: nunc ad ſolemna ſponſalia feſtinandum. tantùm paraphraſim appingo.

PARAPHRASIS.

En vobis quàm amanter & amœnè pariter dilectus me huc vocauerit: quid ergo mirum ſi me penitus illi dedam, qui ſe meum eſſe totum profitetur: ſpe tamen liliata contentus degat interim, qui liliatam paſcuorum vbertatem gregibus ſuis ſolet frequentare. Iam verò diſcedendi horam crepuſcula ſuadent. Tu ergo ô amor meus, dum adhuc viuit dies, & ab inclinatis vmbris oppreſſus, non tamen compreſſus penitus, reſpirat paululum, ociùs te proripe, & caprinæ ceruinæque celeritati æmulus qua me huc vocaſti, in pagum reuertere: nos ſubſequemur poſtea gradu lentiori, ne quis maleuolus te nobiſcum in vinea fuiſſe, aut inter eundem, puellis prolixiùs allocutum, poſſit obtrectare.

CAPVT

CAPVT TERTIVM.

VERS. I. In lectulo meo per noctes quæſiui quem diligit anima mea: quæſiui illum, & non inueni.

IAM nonnullus ab hoc loco ſecundum dramatis actum incipere annotauit, ſic ego: ita tamen, vt tribus integris capitibus tanquam tribus ſcenis exiſtimem ſubdiuiſum. Vt ergo in primo actu ardentia amantium deſideria expreſſa dixi, ſic in ſecundo, ſponſalia iam ſolemnia celebrata puto. Moueor, quia frequens in hoc actu ſponſæ nomen, quod hucuſque nullatenus vſurpatum, imò nec deinde in tertio actu, ſanè quia ſponſalia in nuptias tranſierunt, vt ibi videbimus. vide acoluthiam, quam in prolegomenis appoſui totius operis. Fingitur ergo in hoc capite procus feſtiua amicorum pompa conſtipatus deſponſandus (de futuro, vt dicunt) in domum puellæ veniſſe: vbi poſtquam res acta ſupponitur, inducitur ipſa puella in hoc verſiculo, de amatorio more, & puellari ingenio fauſto ſomnio, ipſo euentu felici exultabundè applaudens: quaſi non illa fuiſſe inſomnia, ſed inuemæ felicitatis auguria, velit ſignificatum: enarrat ergo per compendium ſomnium, quod capite quinto fuſiùs prolatura. licèt enim in hoc loco non dicatur expreſsè dormiens puella: tamen & lectuli & noctium facta expreſſa mentione, ſatis (vt ad rem ſuam hîc notauit Rabbi Abraham) ſomnus ſomniorum pater deſignatur. quod ex mea connexione, & ex adiuratione ſponſi *verſu 5*. explicanda clarè, ni fallor, apparebit. nunc verba ſingula breuiter examinanda.

177. *Amantis deſerta dolor.* *In lectulo meo.* Putant aliqui in ipſo lectulo dilectum quæſitum, quaſi ibidem recumberet: quod ſi verum, eſſet hoc idem illud quod Ariadna de ſe narrat in epiſtola,

Incertum, vigilans, an ſomno languida, moui
Theſea prenſuras ſemiſopita manus:
Nullus erat: referoque manus, iterumque retento,
Perque thorum moueo brachia, nullus erat:
Excuſſere metus ſomnum, conterrita ſurgo,
Membraque ſunt viduo præcipitata thoro.

178. *Diurna cura ſomnio voluitur, maximè amatoria.* Explodit tamen mecum hanc explicationem meritò Sanchez, quia puella nondum ius copulæ cum marito obtinuerat, quia tunc ſolùm ſponſa, & in fine Cantici init matrimonium: ego qui nec etiam ſponſam pono, maiori iure hinc abſtineo. At dices, in mea ſententia ſomniantem deſcribi, vnde non mirum, ſi quaſi in lecto ſimul eſſet, repræſentaretur ibi quærendus. Apage ſis, malam rem. abſit à me, vt caſtiſſimo dramati ſomnium minus purum ſacrilegus obtrudam: abſit vt à diuino Spiritu virgo puriſſima ante nuptias, nec etiam per ſomnia aliquid minus decens effigians, deſcribatur: ergo in lectulo locus deſignatur, vbi illa iacebat corpore, interim tamen corde & animo per vicos & plateas queribunda & quærens dilectum ſibi videbatur, quod clariùs cap. 5. *ego dormio, & cor meum vigilat.* prorumpebat cor foras, & vagabatur per vrbem quæſitum amores: dum corpus tamen in lectulo dormiebat, affectus illorum proprius, qui in aliqua diurna cura verſantur, & maximè amantium. Claudianus *in præfat. lib. 3. de raptu.*

Omnia, quæ ſenſu voluuntur vota diurno,
Pectore ſopito reddit amica quies.

Vbi latiſſimè per alios diſcurrit, & longum, nec inelegans ſomnium ſuum narrat, quo multa ſibi viſa, multa deſcribit audita. Sed in re amorum Terentius *in Andria act. 5. ſc. 6.* ad iuuenem, qui fauſtas & inſperatas nuptias iactabat, reſpondet quidam. *Num ille ſomniat ea, quæ vigilans voluit.* Eleganter Nonnus *lib. 42.* de amante nuptias ambiente.

Et interdum decidentia anemonidis ſuper folia
Dulcem ſomnum dormiuit: ſomnium verò ipſi fuit puella
Veſtimento nuptiali cooperta. obiectum enim
Opus, quod facit quis in die, nocte cernet.
Paſtor dormiens cornutos boues in paſcua trahit,
Retia venatori apparent imago ſomni,
Agricolæ dormientes arant terras, &c.
Sic etiam Bacchus habens ſimulacbra laborum,
Æmulo volubilem iuuentem triumphatam vidit ſomnio,
Et ſomniatis nuptiis conuerſabatur.

Quàm autem ſoleant puellæ, & amantes obiecta ſibi ſomnia examinare, narrare, & cùm fortè felici euentu completa viderint, celebrare, paſſim incurris. nunc ſatis illud Aſpaſiæ, cui ſomnium Cyri nuptias multo antè pronuntiauit, quas cùm poſtea videret completas, Veneri ſtatuam dicauit: lege amœnam hiſtoriolam apud Ælianum *lib. 12. cap. 1.* ab illis verbis: ἐκ δὴ τούτων εἰσῄει τὴν Ἀσπασίαν μνήμη τῶν ἀρχαίων φασμάτων· δευτέρας τε ἐκείνης, καὶ τῶν ἐξ αὐτῆς λόγων, καὶ ὅσα προεῖπεν ἡ θεός. *Ex his in mentem venit Aſpaſiæ illarum antiquarum imaginum memoria, itemque columbæ illius & verborum, quæ ab illa audiuit, & quotquot illi prædixerat Dea.* ipſum ſomnium habes initio capitis, vbi ἐγχέει ὕπνος, vbi *felix ſomnus*, & ſomnium enarratur. Sic Ioſeph (quæ erat eius innocens ſimplicitas) ſomnia ſua fratribus inuidis enarrabat. Denique nullus ſomniorum ſuorum examinator ita curioſus, vt is, qui amat. ideo Ouid. 9. *Metam.* de Biblide. — 179. *Narrata ſomnia.*

Quid mihi ſignificant ergo mea viſa? quod autem
Somnia pondus habent? an habent & ſomnia pondus?

Gaudet ergo in hoc loco puella, quòd ſomnia ſua videat ponderoſa, & quem dilectum ſomniarat quæſitum & inuentum, domumque adductum, reapſe iam videat factum familiarem.

Per noctes. Quaſi ſæpiùs id eueniret, & vix nox vlla ab amatoria curâ aliena. Laodamia in epiſtola ad maritum apud Ouid. — 180. *Amantis cura.*

Siue latet Phœbus, ſeu terris altior extat:
Tu mihi luce dolor, tu mihi nocte venis.

& paſſim omnes amorum ſcriptores ita. Puto verò in hoc loco non ſolùm deſignari tempus nocturnum, quo ſomnus cum ſomnio obrepebat: ſed etiam temporis articulum, quo ſibi viſa dilectum inquiſiiſſe, noctu ſcilicet, non interdiu: ideo vigilum vrbem cuſtodientium facta mentio: ideo expreſsè *cap. 5.* ſponſus de nocte adueniens ſomniatur, quando & ipſa poſt ipſum, conuolaſſe ſibi inter ſomnia credebatur.

Et non inueni. Cùm hæc omnia per compendium dicta ſint illorum, quæ *cap. 5.* fuſiùs deſcribuntur,

buntur, inde somnij series mutuanda. Somniarat puella se in lectulo vocem pulsantis dilecti audisse, indidem se friuolè excusasse, tandem surrexisse, cúmque amoto pessulo ostium aperuisset, illum, qui interim declinauerat, non inuenisse. hoc ergo est quod in hoc loco ait, se aperto ostio, ibi scilicet, & per spatia domui vicina dilectum inquisiisse, nec inuenisse tamen: vnde ardentior ad percurrendam vrbem, si fortè ibi offenderit, animatur. de quo *vers. seq.*

PARAPHRASIS.

Igitur aliquid ponderis habuit felix illud somnium, quo nuper recreabar? in lectulo meo, post longas amatoriæ solicitudinis vigilias sopore mersa, ecce vobis mihi visa noctu aperto ostio, dilectum inquisiisse Salomonem, ibidem & per vicina, vbi illum fore sperabam, nec tamen diligenter quæsitum inuenisse.

VERS. 2. Surgam, & circuibo ciuitatem: per vicos & plateas quæram quem diligit anima mea: quæsiui illum, & non inueni.

181. *Surgo quâ formulâ sumatur in Scriptura.* *Surgam.* Pergit, vt vides, in enarrando somnio: porrò istud, *surgam*, non mihi notat actionem, qua sibi visa inter dormiendum electo surrexisse, id enim iam factum supponitur, quando aperto ostio ibi illum quæsiuit, nec inuenit: sed notat, credo, animi alacritatem, qua demissa socordia, & excusationum ignauia, quam prætenderat, ad inquirendum dilectum, etiam per vrbis, noctísque pericula se sibi videbatur animare. passim in hoc sensu, hoc verbum vsurpatur in sacro textu. *Surge Deus, & iudica terram*, Psalm. 81. n. 8. *Surge, illuminare Ierusalem*, Isai. 60. n. 1. tale est illud suprà cap. 2. n. 10. *Surge, propera amica mea*, quibus in locis non opus est vt à somno, aut sessione formula deducatur, sed animatio quædam, & spiritus erectio, negotio alicui impensiùs curando exprimitur. Certè gratis aut iacens, aut sedens credatur prodigus, de quo tamen ab hoc affectu dicitur, *Surgam & ibo ad patrem meum*, Luc. 15. n. 18. nam licèt statim *surgens* dicatur; solùm alacritatem datam operi signari crederem: quod optimè ibi vidit noster Maldonatus, vbi probat verbum קום per omnes personas: *Surgam, surgite*, &c. non tam propriè erectionem, quàm adhortationem ad incipiendum aliquid denotare: quo modo Latini & Græci solis imperatiuis aduerbialiter vtuntur. Solum hoc erat quod me aliquandiu retardauerat, ab hac mea somni explicatione: quod tamen facilè enodatum, vt puto, iam per totum absque obice sinet excurrere, nunquam enim excursus hos puellæ nocturnos reapse fuisse exercitos potui deglutire; quos tamen ab omni dedecore & improprietate somnium liberat: multaque, quæ aliàs frigida inter vigiles possent putari, per somnium pulchrè dicta *cap. 5.* videbuntur: satis enim dum somnium in multis verisimile appareat, licèt in aliis alienius videatur.

182. *Amantes tuti.* *Circuibo ciuitatem.* Qui veros hîc circuitus somniarunt, immane quantum laborant pro more & decore nuptiali inueniendo: ego qui somniatos puto, facilè, vt vides, me expedio, &, ni hallucinor, verè, ad minus probabiliter satis. In illorum tamen gratiam lubet explicare, vnde hi animi amatoribus, & maximè formidolosis puellis subdantur, vt noctu intrepidè vrbem circumcursent. putant amantes se ipso amore tutos. Prop. *lib. 3. eleg. 15.* per totam: do aliqua.

Nec tamen est quisquam sacros qui lædat amantes,
Scyronis media si licet ire via.
Quisquis amator erit, Scythicis licèt ambulet oris,
Nemo adeò vt noceat barbarus esse volet.
Luna ministrat iter, demonstratura tenebras:
Ipse amor accensas percutit ante faces.

Ouid. *lib. 1. Amor. eleg. 6.*

Nec mora, venit amor: non vmbras nocte volantes,
Non timeo strictas in mea fata manus.

Pulchrè Tibull. *eleg. 2. lib. 1.*

En ego cum tenebris tota vagor anxius vrbe,
Securum in tenebris me facit esse Venus:
Nec sinit occurrat quisquam qui corpora ferro
Vulneret, aut rapta præmia veste petat.
Quisquis amore tenetur eat tutúsque sacérque
Quolibet. insidias non timuisse decet.

Quòd si aliter res eueniat, vt & euenisse sponsæ constat ex *cap. 5.* quæ percussa, vulnerata, & spoliata pallio à militibus: id tamen non pluris faciunt amantes, quibus dulcia vulnera, imò & mors suauis, dummodo vitam pro amore fusam nouerint. Propert. adductus, 183. *Mala pro amore dulcia.*

Quòd si certa meos sequerentur funera casus,
Talis mors pretio vel sit emenda mihi.

Vnde & sponsa ibi dum se spoliatam & vulneratam narrat, non tam id (quasi esset minimum, quasi non doleat) nuntiandum dilecto voluit, quàm quod amore languida charitate vulneraretur.

Quæram. Signatè, credo, verbum quærendi hîc sæpe repetitur: habet enim emphasim amoris. Propert. *lib. 1. eleg. 13.* 184. *Quæro verbum amatorium.*

Hæc tibi vulgares istos compescet amores:
Nec noua quærendo semper amicus eris.

Vbi Passeratius acutè. *Noua quærendo, id est, nouas amicas.* quærere *verbum est amatorium, vt suprà:*

———vulgo conquirere amantes.

Venatoribus autem similes eiusmodi homines sunt, de quibus Ouidius, *Amoris venatio.*

Venator sequitur fugientia capta relinquit,
Semper & inuentis vlteriora petit.

Hæc ille. quod suo modo somnianti puellæ euenit, quæ dum procus ostium pulsat, suspirat, rogat: illum friuolis excusationibus spernit & relinquit. dum abit, tunc quæsitura insequitur, & inuentum tenet quasi retibus complicatum. cætera patent.

PARAPHRASIS.

Tunc ego, quid, inquam, mœrore pressa iaceo? agendum ignauo dolore excusso, non solùm per vicinos pagos & nota compita, sed etiam per omnes ciuitatis regiones (eo vsque mens inter dormiendum exæstuans aduolauit) queritabar animæ meæ desiderium; sed proh dolor! ibi etiam diligenter quæsitum nusquam apparebat.

Inuenerunt me vigiles, qui custodiunt ciuitatem: Num quem diligit anima mea, vidistis? VERS. 3.

Paululum cùm pertransissent eos, inueni quem diligit anima mea: tenui eum, nec dimittam, donec introducam illum in domum matris meæ, & in cubiculum genitricis meæ. VERS. 4.

Bonus semper explicator litteræ Ghislerius, sed in hoc loco optimus: qui nihil prætermisit, vnde

viuidas amoris ſcintillas hîc occultas, non excitaret. Suggeram alia quæ mihi ſeſe denuò obtulerunt. mens, & conſecutio verborum per ſe claret: enarrat puella quid inter quærendum dilectum ſibi ſomnianti repræſentabatur eueniſſe: iis prætermiſſis, quæ fuſiùs *cap.5.* enarrantur, quia ad id quod intendebat, de aduenienτe tunc ad ſponſalia proco, iam verè in domo matris habito familiari, hæc dicta ſatis, quibus euentui feliciori, felix ſomnium reſpondiſſe propalabat.

Inuenerunt me. Dictum non ſine doloris epitaſi, non ſolùm quærens non inuenit, quem ardebat, ſed & inuenitur, à quibus malè mulcetur: dum captat, capitur: fauſtè impos prædæ, miſerè deprædanda. Cùm autem *inueniendi* verbum, illis propriè conueniat, qui inquirunt, exprimitur latenter, ni fallor, vigilum affectus, qui, vt hodie fit, inſidiari videntur tranſeuntibus, ac de inceſſus ſtrepitu perquirunt: à quibus aut de intempeſti temporis, aut de prohibitorum armorum culpa, pœnas exigunt: lucro & rapinis magis, quàm pacificandæ vrbi incumbentes.

185. *Num quem.* Se, ſuumque etiam tacito nomine, omnibus tamquam ſibi notum putat: nota hæc amoris, quam notarunt omnes. Porrò ardens deſiderium inueniendi quæ cupimus, etiam ab ignotis (ſi fortè) nuntia captat. Illuſtrat id Telemachus apud Homer. *Odyſſ. 1.* qui Palladem ſimulato habitu occultatam ſeorſum excipit,

Amor abſens vndique nuntia captat.

Ἵνα μὶν πεὶ πατρὸς ἀποιχομένοιο ἔροιτο:
Vt ille de patre abſente interrogaret.

Cùm tamen nullum ſignum videret, vnde ſuſpicari poſſit, hoſpitem vllam patris notitiam habiturum: ſed qui cupit, etiam vnde minus ſperari poſſunt, nuntia extorquere attentat. quòd autem addit *paululum*, breue tempus interiacens deſignat, quod deſcribendo dilecto, apud accurrentes fœminas conſumpſerat, de quo multa *cap.5.*

186. *Tenui eum.* Teneamus hoc verbum, in quo nonnulla latent eruditionis non protritæ. in primis *tenere* verbum eſt amatorium, quo non ſolùm ſtrictio, & comprehenſio ſignificatur; ſed etiam aut voluptas quo amans captus detinetur, aut vis pulchritudinis, & dotium, quibus tamquam retibus tenens amatoriam prædam videtur implicare. notauit nouam formulam Cerda ad illud 1. Bucol. *dum me Galathea tenebat.* vide. adde Catullum in nuptiis Pelei. *tene, Thetis tenuit.* vbi Paſſeratius: *id eſt, vinculis amoris conſtrinxit.* Horat. lib. 4. Oda 11. *Tenetque grata compede vinctum.* & Tibullus, *teneorque catenis.* dedit hos citatus Paſſerat. id eo Propert. *lib. 2. eleg. 20.*

Teneo verbum amatorium.

Quòd ſi nec nomen, nec me tua forma teneret,
Poſſet ſeruitium mite tenere tuum.

Hoc ergo tacitè videtur innuiſſe puella in hoc loco, puellari ingenio, ſibi pulchritudinique ſuæ illud arrogans, quod non ſolùm conſtringente amplexu, ſed etiam dotibus amaſium lubentem teneret: quod fortaſſe voluit Plautus *in Curc. a. 1. ſc. 3.* vbi amica ad amaſium: *tene me, amplectere.*

Item impleti deſideria.

Si verò puella non ſolùm effectu inuentum dilectum tenuit, ſed etiam affatu: quaſi nunc narret, inter conſtringendum apprehenſum dixiſſe, *teneo te.* quod mihi ſatis probabiliter excogitatum credo: tunc nouam formulam aperio, qua rebus deſideratis diu, & tandem poſt longa ſuſpiria inuentis dicebatur, *teneo.* hinc illud Helenæ apud Eurip. inuento tandem marito.

Φίλαι, φίλαι, τὰ πάρος
οὐκ ἔτι στένομεν, οὐδ' ἀλγῶ.
Pintus in Cantica.
Πόσιν ἐμὸν ἔχομεν, ἔχομεν,
Ὃν ἐμένομεν, ἐμένομεν.
Amica, amica, priora mala
Non amplius gemo, nec doleo.
Meum maritum teneo, teneo,
Quem expectabam, expectabam.

Electra item apud eundem, Oreſti ſuo diu ſuſpirato, ait.

Ὦ χρόνῳ φανείς
Ἔχω σ' ἀέλπτως.
O qui tandem apparuiſti
Teneo te, præter ſpem.

cui & Oreſtes reſpondet:

Κἀξ ἐμοῦ γ' ἔχῃ χρόνῳ
Et à me tandem tenêris.

Sic apud Terentium *in Heautont.* Iuuenis redux ad amicam inuentam, quamdiu cupierat,

——— *Teneo te*
Antiphila animo maximè exoptata meo.

Adhuc tertia explicatio alia, nec illa importuna, ſeſe offert. verbum *teneo* ita apprehendere ſignificat, vt acceptam pariter denotet poſſeſſionem: ideo Cæſar Africæ appulſus, cùm fortè fortuna è naui egreſſus labens ad littus rueret, ne infauſto omine exanimarentur milites, conſilio callido terram amplexatus, & omen vertens in melius, dixiſſe dicitur: *Africa, te teneo.* Vnde patebit acumen Chryſologi *ſerm. 8.* qui ad illud Matth. 28. num. 9. *acceſſerunt, & tenuerunt pedes eius*, ſic ſcribit: *haberi ſe voluit, qui paſſus eſt ſe teneri.* ac ſi puella ſibi videretur, quaſi liberali manu ſuum ſibi aſſeruiſſe; ac ſi diceret: meus es. (quem tot quæſitum laboribus iuſtè poſſideo: quod myſtico ſenſui maximè deſeruiet.) ſic olim quando auidè alicuius rei poſſeſſio ſumebatur, non ſolùm manu quandoque, ſed vtraque, immo pleno complexu, denotandæ lætitiæ & auiditati, illam attrectabant. Notum illud Martialis,

& poſſeſſionem.

Chryſol. explicatus.

Hanc vtràque manu complexuque aſſere toto.

quod in hoc loco puellæ mirè conuenit. Impulit me in hanc cogitationem Hebræa radix, quæ hîc habetur אחז quæ ſonat apprehendere accepta poſſeſſione, tenere cum dominio: vnde Numer. 32. num. 31. *poſſeſſionem ſuſcepiſſe nos confitemur.* Hebræa habent idem verbum, à quo & אחוזה poſſeſſio apud nos. Reſpondit ergo euentus ſomnio, quia in ſponſalibus inchoata poſſeſſio datur.

In domum matris. Ex vſu quo in eiſdem ædibus diuerſæ partes viris & fœminis aſſignabantur: nos dicimus *diferentes quartos.* de hoc & gentibus & Hebræis vſu, iam pauca Delrius, plura Sanchez, (quæ ego mihi iam dudum adnotaram.) ideo à tranſcribendis parco. lege de hac re Cerdam *aduerſ. 93. num. 13.* ſolùm, vt locus clariùs pateat, adduco verba Lyrani, ad illud *Geneſ. 24.* de Rebecca. *Incurrit itaque puella, & nuntiauit in domo matris ſuæ omnia quæ audiuerat.* vbi ſupponens adhuc Bathuelem eius patrem viuere, ſic ſcribit. *Tunc temporis mulieres habitationem habebant cum puellis ſeparatim in domibus virorum, vbi faciebant opera quæ competunt mulieribus, & talis dicebatur domus matris ſuæ, ad quam cucurrit Rebecca.* 187.

Fœminis viriſque in eadem domo diuerſa cubicula.

In cubiculum genitricis. Vnus Ghiſlerius optimè notauit, non eſſe hæc ſynonyma cum ſuperioribus, quod cæteri ad notum Hebraiſmum deducebant: quoniam cubiculum hoc, in fonte חדר & apud LXX. ταμιεῖον, propriè ſignificat locum theſauri, vt alibi ſuprà dixi. Vnde vult Ghiſlerius ſignificari iuuenem non ſolùm ſimpliciter in domum, ſed tamquam rem pretioſam & ſeruandam 188.

Amaſia in theſaures introducta & amaſij inuitem.

 in

in locum thesauri adducendum. pulchrè: vnde ea, quæ paulo antè scripsi, de fumpta possessione magis elucescunt. Aliquid simile video in facto illo Holophernis Iudith 12.n.1. *Tunc iussit eam introire, vbi repositi erant thesauri eius, & iussit illic manere eam.* putatémque barbarum adblanditum puellæ, quasi pretiosissimæ gemmæ instar in thesauro curaret custodiendam. Sic explico illud Prouerb.4.n.13. *Tene disciplinam, & non dimittas eam, custodi illam, quia ipsa est vita tua.* vt quæ sæpe sacris eloquiis, quod nemo nescit, nunc amica, nunc aurum, & gemma appellatur, de vtroque titulo in thesauro custodienda intelligatur.

Iudith 12. n.1. explicatur.

Item Prouerb.12.n.13.

189. *Fæmina olim in qua parte ædium morarentur.*

Adhuc tamen aliquid occultius hîc euoluendum: חדר vt nosti, propriè est locus abditus, penetralia ædium, domus penitiores: an igitur indicatur Hebræos in hoc more Græcis magis, quàm Romanis similes in hoc loco gynæceis muliebribus assignando? fortasse. Græcæ certè fœminæ in penitiori ædium statione domesticis ministeriis incumbebant: Romanæ verò in exteriori. probat multis Cerda ad Virgil. *lib.9.vers.*648. *nota* 11. nescio tamen an omnia sint iuratæ veritatis.

190. *Nutrix mater dicta.*

Denique ne quid tibi cogitationum meatum videar inuidere, vide, sodes, an argutari possemus aliquid, quo matris, genitricísque appellatione, diuersa significata intelligamus. Nutrices scimus olim puellis, iam etiam nubilibus habitas in delitiis: constat id ex omnibus penè paginis antiquorum. Ad has ergo omnes amoris sui euentus referre solebant. Nota illa nutricis Phædræ apud Senecam, & myrrhæ apud Ouid. & quæ Terentius passim de nutricibus: in sacris etiam Rebeccæ nutrix satis celebratur. An ergo in hoc loco puella *domum matris*, priuatam illam nutricis suæ stationem adsignificat, cui priùs tam felix nuntium, tam faustè inuentus thesaurus adductus intelligatur, deinde *in cubiculum genitricis* naturalis adducendus? cogitemus. Est certè in hoc multum puellaris moris, & nihil indecori. Solitas verò nutrices appellari matres, probat Virgil. *Æneid.* 8. qui de Romulo & Remo sugentibus nutricis lupæ mammas dixit,

——geminos hinc vbera circum
Ludere pendentes pueros, & lambere matrem.

Est signatissimus locus Plauti *in Menæch.* de re simili,

Ita formam similes pueri, vt mater sua
Non internosse posset, quæ mammam dabat:
Non adeò mater ipsa quæ illos peperit.

1.Thessal.2. n.7. explicatur.

Suspicórque sic etiam apud Hebræos euenisse ex modo loquendi Pauli 1.ad Thess.2.n.7. *quasi si nutrix foueat filios suos.* neque enim nutriti dicerentur filij, nisi & nutrix mater diceretur.

PARAPHRASIS.

Interdum dum excurro anxia, dúmque, quocumque aduenio, non inuenio: occurrisse mihi visum, vigiles, quibus ciuitatis custodia incumbit noctu: quæro sollicita de dilecto, nec ad rem respondentibus, dum pergo vlteriùs, paulo pòst obuius mihi venit amplexandus: tunc, teneo te, inquam: apud me libens commoraberis, iam meus es dilecte Salomon, nec vltrà dimitteris, donec in matris meæ conclauem & thesaurum, instar pretiosissimæ gemmæ adducaris. Hæc vobis dicta sunto per compendium de somnio, cuius hodie felicem exitum expectatis: ecce enim iam dilectus, & desponsus nobis adest.

Adiuro vos filiæ Ierusalem, per capreas ceruósque camporum, ne suscitetis, neque euigilare faciatis dilectam, donec ipsa velit. VERS.5.

191. *Amantes somniari cupiunt.*

Immane, quantum torqueat hæc adiuratio interpretes, & quantum ipsa torqueatur, vero alicui sensui, & aptæ cum superioribus cohærentiæ extorquendæ. Mihi quidem hæc adiuratio persuasit, superiora huius scenæ verba, de somnio enarrato explicanda: vnde facillima connexio iam elucet. Videbat iuuenis veriores affectus in fictis illis somniantis imaginibus scintillare: præponénsque synceros ipsius naturæ impulsus, & ab omni fuco alienos, omnibus aliis vigilantis dilectæ curis: obtestatur sodales, ne quoties simili somno, somnij tam teneri patente, afficiatur dilecta, illam excitatam velint: quippe vnica amantis vota, ab amasia amoris vrgente pondere somniari: hinc iuuenis Terentianus absentiam meditatus in Eunucho *act.2.sc.2.* id enixè ab amasia exigebat.

Dies noctésque ames, me desideres,
Me somnies, me expectes, de me cogites,
Me speres, me te oblectes, mecum tota sis:
Meus fac sis postremo animus, quando ego sum tuus.

Quod attinet ad formulam adiurationis, iam suprà *cap.*2. de illa fusè: vide quæ de sagittis decidentibus, de retibus superatis ibi dedi, & transfer ad hunc locum, vbi puella amatorij retibus somnij implicata, & veri amoris etiam inter dormiendum spiculo percussa, nec sananda, nec explicanda concupiscitur.

192. *Obtestatio adiurans.*

Solùm addo has obtestationes, optimè per adiurationem explicari, quando in adiuratione, necessariò obtestatio includitur. Vnde veterum interpretum princeps ad illud Terent. *in And. act.1.sc.5.*

Quando ego per hanc te dexteram oro, & ingenium
tuum,
Per tuam fidem, pérque huius solitudinem
Te obtestor.

Ita habet. *Obtestatio dicitur, quando eum adiuramus, quem rogamus, oramus per eas res, quas iuramus. Virgil.*

—peruersæ genitor fumantia Troiæ
Excidia obtestor.

Hæc ille. Ait ergo sponsus:

PARAPHRASIS.

Quàm iucunda mihi narratio? fictæ imagines, factæ amoris tui, certissimæ mihi indices: adiuro ergo vos puellæ Sionitides, sic vobis felicia semper venationis solitæ eueniant exercitia: vt quantumlibet dilecta iterum dormiat, nunquam illam à tam suaui quiete excitetis. quoad voluerit, dulcis mihi dormiat, quæ inter dormiendum me somniat, me suspirat.

Quæ est ista, quæ ascendit per desertum, sicut virgula fumi ex aromatibus myrrhæ, & thuris, & vniuersi pulueris pigmentarij? VERS.6.

Hæret in hoc loco aqua interpretibus doctis, nedum indocto mihi, maximè in concatenatione mea, apud quam hic ascensus videtur insuperabilis, neque enim, vt alij, possum aut gressu pedum, aut ferculi gestatione gradientem & ascendentem per desertum immittere sponsam, cùm adhuc nuptiarum traductionem non admittam, & de mera

mera ſponſalium ſolennitate in domo puellæ agitata, hanc ſcenam, & duas ſequentes dixerim explicandas. igitur vt me expediam, pauca ſtatuenda.

193. Aſcendere pro creſcere. In primis *aſcendere* in hoc loco, non eſt locali motu ſcanſim procedere, ſed creſcere, exſurgere: ſic Pſal. 103. n. 8. *aſcendunt montes*, id eſt, exſurgunt, eleuantur. Iſai. 11. n. 1. *Orietur virga de radice Ieſſe, & flos de radice eius aſcendet.* & iterum 53. n. 2. *& aſcendet ſicut virgultum coram eo, & ſicut radix de terra ſitiente*; id eſt, creſcet, erigetur. Similes paſſim in re arborum locutiones apud profanos, qualis illa Statij *in Epiced. Glauciæ.*

Vidi ego tranſertos alieno in robore ramos
Altius ire ſuis.

Sic turres, ſic excelſa faſtigia in ſublime dicuntur aſcendere.

194. Vulgatus aſſeritur per, id eſt, in. Neque obſtat huic meæ explicationi τὸ *per deſertum.* in Hebræo enim & Græco clariùs legitur, *de deſerto.* nec minus propriè noſter particulam *per* appoſuit; latiniſſimè enim arbores & flores per campum, id eſt, in campo vernare dicimus. Tibull. *lib. 2. eleg. 3.*

Fert caſiam non culta ſeges, totóſque per agros
Flores odoratis terra benigna roſis.

Claud. *de nupt. Honor.*

———vel flore ſub vno
Cui gemina Pæſtana roſa per iugera regnant.

Quod autem attinet ad *deſertum*, iam omnes notarunt, apud Hebræos *deſerti* nomine ſata culta, agros feraces, & vbertimos campos, quidquid denique eſt extra vrbes, appellari. Addo ego, ſic etiam

195. Deſertum, pro agro. apud Latinos euenire. Ouid. 5. *Faſt.* vbi quidam loquitur de ſitu, vbi tunc Roma.

Hæc loca deſertos vidi ſine mœnibus herbas,
Paſcebat paucos vtraque ripa boues.

Deſertos poſuit pro ſolitariis & abſque vrbe, cùm tamen ibi paſtores, tuguria, greges.

196. Virga, pro germine. Per *virgulam* intelligo germen arboris odoratæ, quòd ab Hebræis vt plurimum germina & rami virgæ appellantur: ſic Iſai. 11. n. 1. *Orietur virga de radice Ieſſe.* & Ezech. 19. n. 10. *Quaſi vinea in ſanguine tuo ſuper aqua plantata eſt: fructus eius & frondes eius creuerunt ex aquis multis, & facta ſunt ei virgæ ſolida.* In hoc verò loco diminutiuè dicitur *virgula*, non de paruitate, ſed ad delitiarum amatoriarum incrementum, ſicut ſuprà *lectulum* pro *lecto* dixit: ſunt enim hæc diminutiua teneriora, vt fusè *cap. 8.* diſſeremus. Conſonant mihi Hebræa & Græca. LXX. enim vertunt ὡς στελέχη, *ſicut caudex, truncus, ſtirps.* Hebræa in plurali per numeri enallagem כתימרות *inſtar palmarum.* quibus omnibus non tam, puto, proceritas, vt in cap. 7. quàm pulchritudo denotatur, & ſuauitas: ſic Homerus Nauſicaam vocat φοίνικος νέον ἔρνος ἀνερχόμενον, *palma nouellum ſurculum aſcendentem.* Vbi iterum expreſſum nota verbum aſcendendi pro hac ſignificatione: obitérque vide ab Hebræo תמר id eſt, palma vocari apud Mauros dactilum *tmar*, quem Luſitani dicimus *tamara.*

197. Rami odorati ad ignem. In his ergo, quæ excogito, tota difficultas eſt, cur hæc virgula, ſiue ſurculus fumi dicatur, & LXX. expreſsè καπνοῦ. Aduertendum igitur, non ſimpliciter germen huc appellari, ſed germen arboris odoratæ: tales autem ſtipites & virgæ incendebantur, non ſolùm ad lucem, ſed etiam ad odoratam fumigationem: virgula ergo fumi, nihil aliud eſt, quàm virga odorata, quæque odoratos

Claud. explicatus. ſuffitus poteſt exhalare. Sic capiendus Claudianus 3. *conſ. Honor.*

Indus ebur, ramos Panchaia, vellera ſeres.

Vbi ramos Panchaios explico de virgis thureis, thus enim pretioſiſſimum norunt pueri. tales erant thureæ virgæ, de quibus Plinius *lib. 12. cap. 14.* Virgil. 2. *Georg.*

———ſola India nigrum
Fert ebenum, ſolis eſt thurea virga Sabæis.

Et iterum *lib. 7. Æneid.* de domo Circes,

Vrit odoratam nocturna in limina Cedrum.

Cedrus enim ad has delitias ſemper quæſita: ſed & ſimiles fragrantiæ arbores, quas coniungit Ælianus *lib. 5. cap. 6.* de pyra Calani: ἐγεγόνει δὲ ἡ πυρὰ ἐν τῷ καλλίστῳ προαστείῳ τῆς Βαβυλῶνος, καὶ τὰ ξύλα αὖα, καὶ πρὸς εὐωδίαν δὲ μάλα ἐπιλεκτά, κέδρου, καὶ θύου, καὶ κυπαρίττου, καὶ μυρσίνης, καὶ δάφνης: *fuit autem constructa pyra in pulcherrimo ſuburbio Babylonis, erántque arida ligna, & ad fragrantiam ſummopere comparata, qualia ſunt cedrina, thyana, cypreſſina, myrtea, & laurea.* Hæc innuit Ouid. *Faſt. 1.*

Cernis odoratis vt luceat ignibus æther.

& Propert. *lib. 4. eleg. 10.*

Putris odorato lux erat igne caſa.

De quo videndus Homer. *Odyſſ. 5.* de foco Ca- 198. Palma odorata in igne.
lypſus. nec mihi ſcrupulum iniiciunt Hebræa, quæ ſolùm apponunt palmas: noui enim etiam palmas fumi, id eſt, odoratas ad ſuffitus. Melanipedes Mileſius apud Athen. *dipnoſ. 14. cap. 22.* neſcio de quibus. *Sacram thuris lachrymam odoriferáſque palmas, caſſiámque teneram perfundantes.* Sed de palmis odoratis plura dabo infrà *cap. 7.* Aliquid tale cogitauit ad hunc locum Nyſſenus (licèt ad myſti- Nyſſenus explicatus.
cum ſenſum multa alia miſceat, & explicationem longè in diuerſum ſcopum deducat) vbi ita. *Obſtupeſcunt oriri talem ex loco deſerto, quæ arborum illarum pulchritudinem imitetur, quæ in ſolitudine per ſuffitus exhalationes excolantur.*

Tandem quod additur, *ex aromatibus myrrhæ*, &c. ad excellentiam odoratæ virgulæ deduco: quaſi talis enuntietur eius odor, ac ſi ex aromatibus myrrhæ, & thuris, & vniuerſi pulueris odorati & ignibus impoſiti exhalaret. Hebræa ad litteram habent, *quæ hæc quæ aſcendit inſtar palmarum, ſuffita ex aromatibus*, &c. LXX. tamen & noſter, maluerunt virgulæ ipſi ſuffitus attribuere, quia ad laudes puellæ, quæ intenduntur, vtrouis modo dixeris, perinde ſe res habet.

His, non ſine magno labore meo, vellem ne cum pati faſtidio tuo, adnotatis, ſenſum iam & connexionem verſiculi aperiamus. Adfuerant celebratis ſponſalibus hinc chorus virginum ſponſæ amicarum, illinc adoleſcentum chorus ſponſi comitum: neque enim ſine feſtiua turba credendum ſolemnia ſponſalia celebrata. Sic etiam apud nos cùm hæc peraguntur, Hiſpanè dicimus, *al firmarſe las eſcrituras del caſamiento.* in domo puellæ contractui ſubſcripturæ, vtriuſque partis familia occurrit, diuiduntur bellaria, dicteria iaciuntur, tunc chorus virginum incomptæ, & odoramentis, vt ſolet, imbutæ ſponſæ laudes effertur, & illam deſerti, id eſt, agrorum ſuorum germen venuſtius & ſuauius appellant: idque interrogando, non tam ignorantiam, quàm admirationem vſitatâ figurâ proteſtantes. Tacitè verò innuitur amabile puellæ ingenium, quæ in die ſponſalium ſuorum, non tam virginum ſodalium, vt aſſolet, inuidentiam, quàm laudes & amorem ſibi conflabat, de quo multa *cap. 7.* dicemus. De feſtiuo verò conuiuio in ſponſalibus præbito, videndus Cicero *lib. 2. ad Q. Frat.* inde præbere ſponſalia eleganter dicitur de epulo id temporis amicis exhibito.

exhibito. notauit in suo lexico Passeratius. Sit ergo paraphrasis.

PARAPHRASIS.

Papæ! quàm venusta, quàm suauis ad sponsalia procedit virgo nostra? neque mirum, sic enim in campis nostris, exsurgit gratiosa, florescens crescit, vt odoratæ palmæ, aut similis fragrantiæ plantæ æmula videatur: quemadmodum enim ardentes isti surculi & flammis noctem vincunt, & suffitus pariter omni myrrha, omni thure fragrantiores emittunt; sic illa & venustatis lumine, & odorum suauitate recreat & permulcet.

VERS. 7. En lectulum Salomonis sexaginta fortes ambiunt ex fortissimis Israël.

VERS. 8. Omnes tenentes gladios, & ad bella doctissimi: vniuscuiusque ensis super femur suum propter timores nocturnos.

Hinc primò adolescentum chorum induco colloquentem, de quo in prolegomenis disserui: concatenatio verò dramatis sic procedit. Laudarant, vt vidisti, virgines sponsam, quasi germen pulcherrimum pagi, campique patrij: annuunt adolescentes, idque explicant per pompam & armatos comites, quibus stipatus procus illuc desponsandus aduenerat: vt enim erat germen peroptabile, mille haberet sui cupidos, (quod *cap. 5.* dicemus) ac proinde sponsi felicitatis inuidi necessariò: quorum nocturnis, si fortè, insidiis obuiaturi comites in desponsandi amici tutamen accincti gladiis procedebant. In numero sexagenario, mysterium qui curat, nodum in scirpo quærit: certum pro incerto poni, doctiores & meritò arbitrantur, exempla sexcenta passim obuia. hæc mihi vni de serie visa, nunc paucula pro verborum explicatione adnotanda.

199. *Lectica forma.* *En lectulum.* Capio *lectulum* de gestatorio vehiculo, non tamen illo nuptiali, vt putat Sanchez, in quo cum marito traducebatur vxor; sed de vehiculo festiuo, in quo pompaticè iuuenis accesserat desponsandus: nec mirum. vocetur lectus is, in quo reclinari poterant, imò & recumbere. hinc etiam apud Latinos *lectica* vehiculi genus, quæ olim humeris, vel manibus seruorum ferebatur, nunc etiam mulis geritur, à lecto dicitur, quasi lectulus, vt in confesso est apud omnes: de forma lecticæ audiendus Lipsius (dignus author, cuius verba iam citentur, quà doctus, quà catholicus, & ad senectam piissimus in Deiparam.) is ergo *elect. 1. cap. 19.* de lectica aperta, ita. *Aperta forma simplex: asseres aliquot compacti qui capere puluinum oblongum possent, in quo homo singularis porrectus iaceret: ad summum non aliud, quàm modicus quasi lectus disco facile ex sculptura veteris illius monumenti, preterea ex scriptoribus.* licèt non ita probem quæ addit in lecticis nunquam assedisse, sed iacuisse semper. Aliquod igitur lecticæ genus in hoc loco significatum autumo, vbi vnus sponsus festiuè & delicatè gestaretur. Lecticas enim Hebræorum delicatiores agnouisse, patet ex Isaia *cap. 66.* de populo reducendo, num. 21. *In equis, & in quadrigis, & in lecticis, & in mulis.* lecticam, inquam, capio, non illarum quas Hispani vocant *sillas de manos*, sed quas *litteras* dicunt: Lusitani vocamus *andas*: aut his similem puta paruam rhedam, vno verbo staticulum. Videtur autem fuisse hunc lectulum sponsi cultum satis & comptum, siquidem eius aspectu excitantur puellæ ad Salomonici ferculi memoriam reuocandam.

Salomonis. Caue capias cum multis de Dauidico Salomone rege Israël: sed intelligendus est hic Salomon noster sponsus & pastor, de quo fusè in prolegomenis. de pastorum verò priscorum luxu & delitiis, videnda quæ diximus ad calcem capitis primi suprà.

Tenentes gladios. In Hebræo, quod notant omnes, legitur, *tenti gladiis.* diuersa phrasi, sed eodem sensu. Similis Virgiliana locutio: — *nec tingeret æquora plantis*: & poëtæ passim hac enallage.

Super femur. Eodem modo Virgil. quem dedit Delr. addo & Homer. *Odyss. 10.* 200. *Gladius ad femur.*

Ἐγὼ δ᾽ ἄορ ὀξὺ ἐρυσσάμενος παρὰ μηροῦ.

Ego verò gladium acutum stringens à femore.

& iterum *Odyss. 11.*

Σπασσάμενος τανύηκες ἄορ παχέος παρὰ μηροῦ.

Destringens acutum gladium crasso è femore.

Quod autem Delr. vult ab humeris demisso baltheo suspensum gladium femori incubuisse faciliùs euaginandū, est verissimum: do vnum Homerum iterum *lib. 2.* eiusdem operis de Telemacho.

——— ἀμφὶ δὲ ξίφος ὀξὺ θέτ᾽ ὤμῳ

——— *Gladium verò acutum circumposuit humero.*

Puto nihilominus aliquando, sicut apud nos, etiam apud priscos gladium breuiori baltheo non ab humeris, sed è cingulo ad latus, siue femur pependisse. innuit Virgil. *Æn. 2.*

——— *Laterique argiuum accommodat ensem.*

Clariùs Lucanus.

Et galea miles caput, & latus ense resoluit.

& Propert. *lib. 3 eleg 14.*

Gyrum pulsat equis niueum latus ense reuincit.

Et certè apud Hebræos אזור quod balteum, siue cingulum militare significat, non ab humeris demissus, sed ad lumbos incinctus dicitur. Isai. 11. num. 5. *& erit iustitia cingulum lumborum eius, & fides cinctorium renum eius.* vbi quidam etiam gladium intelligunt.

Timores nocturnos. Id est, inuidorum incursus, qui venienti sponso poterant insidiari, noctu verò ad sponsalia venisse hinc colligo. Apud Athenæum *lib. 4. cap. 8.* vbi de Magdalia *nocturnos in biuiis timores*, videntur de laruis vmbratilibus, & similibus terriculamentis vsurpati. Simile est illud Ciceronis de quodam Orat. pro Cælio: *Pusio cum sorore propter terrores nocturnos cubitabat*; sed in hoc Cantico, vt dixi, longè aliter timores isti nocturni veniunt explicandi. 201. *Nocturni timores.*

PARAPHRASIS.

Et quidem agnoscit Salomon noster, virginis istius vestræ pretium eximium, dotes peroptabiles: ideo enim lecticam, qua isthuc modò vectus, multis amicorum armatis, iisque strenuissimis circumcinxit, ne quis corriualium felicitatis suæ inuidus, & puellæ venustatem deperiens, nocturnas venienti insidias alicubi, impediendis sponsalibus pararet.

Ferculum fecit sibi Rex Salomon de lignis Libani. VERS. 9.

Columnas eius fecit argenteas, reclinatorium aureum, ascensum purpureum, media charitate constrauit propter filias Ierusalem. VERS. 10.

Quo modo alij hæc cum superioribus connectant,

ctant, tu legeris: quid vnus ego putem, ſic habeto. Viderant priùs, & audierunt nunc virgines, quàm feſtiuè & delicatè in lectica vectus, eò ſponſus Salomon adueniret: inde ergo excitata memoria, alterius Salomonis Regis lecticæ recordantur, quaſi ideo Salomon paſtor illuc in pulchra lectica delicatus oſtentandis opibus geſtaretur; quia Salomonis Regis imitator haberi cupiebat, qui ad oſtentandam fortunæ ſuæ opulentiam lectica perpulchra & amoris inſignibus exornata, id temporis vtebatur. nunc fuſiùs regiæ lecticæ elegantia explicanda.

202. *Lectica varia.* *Ferculum fecit.* In Hebræo eſt אפריון nec vſquam alibi in ſacro textu, præterquam in hoc loco reperitur, vnde qui Vulgato noſtro non adhærent, mirè variant; ego cum Doctoribus capio de geſtatorio ferculo, & propriè de lecticæ aliquo genere, quod hîc vidit Legionenſis: vnde mirè, quæ ſuprà de lectica dixi, comprobantur. ſic LXX. φορεῖον, quod, ni fallor, magis ad lecticam, quàm ad quoduis aliud vehiculi genus debet accommodari: indidem enim lectica, quam ſex, aut quatuor ſerui lecticarij geſtare conſueuerant, Græcis, vt noſti, dicitur ἑξάφορον & τετράφορον: meo autem iudicio τὸ *fecit ſibi*, emphaſim habet, innuiturque ſummum ſtudium & diligentia, qua Rex geſtamen hoc faciendum à fabris ſibi curauit: quod enim præcipua cura à Principe procuratur, quaſi ipſorum manibus factum dicitur. Sic de Aſſuero dicitur *Eſth.* 1. feciſſe grande conuiuium, quia ſplendidè faciendum curauit, & magis ad rem præſentem, ideo *num.* 5. veſtibulum & nemus regio cultu & manu conſitum deſcribitur. in lignis Libani iam omnes odoratas & incorruptibiles cedros intellexerunt.

203. *Curruum elegantia.* *Columnas argenteas.* Non mirandus luxus apud ditiſſimum Salomonem, quando & alij Principes, qui præ illo pauperes, imò & priuati quidam, ſimilibus quoad vehicula delitiis indulſerunt. Lampridius in Alexandro Seuero: *Carrucas Romæ & rhedas ſenatoribus omnibus vt argentatas haberent permiſit, intereſſe Romanæ dignitatis putans, vt his tantæ vrbis ſenatores vterentur.* Fuſius Aurelianus apud Vopiſcum: *dedit poteſtatem, vt argentatas priuati carrucas haberent.* nec ſolùm argentata, ſed & argentea vehicula, imò, quod mireris, aurea lego apud Romanos. Plinius lib. 34. cap. 17. *Cœperunt deinde & eſſeda, & vehicula, & petorita exornare: ſimilique modo, ad aurea quoque, non modò argentea ſtaticula inanis luxuria peruenit: quæque in ſcyphis cerni prodigium erat, hæc in vehiculis atteri cultus vocatur.* Vnde mireris interpretem Martialis, qui hæc vidit, non de aurea, ſed de aurata intellexiſſe illud *lib.* 3. *epig.* 62.

Martialis propugnatus. *Aurea quod fundi pretio carruca paratur.*

Fateor enim vt plurimum auratos hos currus, quod diſcis ex Ouidio *lib.* 1. *amor. eleg.* 2.

Ibis in auratis aureus ipſe rotis.

& Propert. *lib.* 1. *eleg.* 6.

Cuius inaurati celebrarunt limina currus.

Negari tamen ex Plinio non poteſt, multa in curru ita ex ſolido auro conſtrui, vt totus currus aureus dici poſſet. ideo Horatius *Epod.* 1.

Io triumphe tu moraris aureos currus.

& Philoſtratus ait quemdam impoſitum ἐπὶ τῆς χρυσῆν ἁμάξης, *in aureo curru.* dedit hos Paſſerat. ad Propert. nil ergo hîc nouum de Salomonis æuo, quando aurum vilipendebatur, & penè lapidibus argentum comparabatur. Quid hîc ſit *reclinatorium*, iam alij multis ventilarunt. ego planè vt ſonat, ad locum, in quo & terga & vtrimque brachia poſſunt reclinari, cum pluſculis deduco.

Aſcenſum purpureum. Accliuis abſque dubio hic aſcenſus, qui tot adeò interpretes defatigauit. nonnulli iam de ipſo gradu, quo in currum aſcenditur, explicarunt: his adhæreo, quia facilis & planior ſenſus redditur: in Hebræo eſt מרכבו à radice רכב quæ propriè eſt *inſidere, vehi, equitare*: inde etiam רכב *currus*: vnde puto heemanticum nomen quod hîc ponitur, non ſolùm ephippium ad equitandum, ſed etiam aliquam partem currus ſignificare, quam optimè LXX. per ἐπίβασιν, noſter per aſcenſum, explicauit. Vulgò dicemus *el eſtriuo.* videtur ergo hæc lectica à noſtris aliquatenus diuerſa, & paruo currui ſtaticulo, vt ſuprà dixi, ſimilior, cuius aſcenſus purpureo tapete ſtratus dicitur.

Media. Vox ambigua, omnia illa, quæ inter currus tectum & pauimentum iacens adſignificans, ſiue à latere, fronte, & tergo, ſiue etiam in medio pauimenti, aut tecti interioris; hoc enim eſt in Hebræo תוכו & apud LXX ἐντὸς αὐτοῦ: Vulgatus noſter per τὸ *conſtrauit*, viſus ad pauimentum recurriſſe, licèt etiam alias partes poſſit intelligere; quidquid enim obtegitur, etiam ſterni, ſiue conſterni dicitur.

Charitate conſtrauit. LXX. habent: ἐντὸς αὐτοῦ λιθόστρωτον ἀγάπην, *interiora eius, lapidibus conſtratam charitatem.* ſic enim cum doctioribus coniungo. in quinta editione τὸ μέσον αὐτοῦ ἐψηφολόγησεν: *medium eius calculis intexuit.* nec diſſonant Hebræa: ſiue enim vertas, *medium amore conſtratum*, vt noſter, ſiue, vt alij, *medium amore accenſum, vel ardens, vel combuſtum*, perinde erit: notatur enim medium pretioſis carbunculis, qui in modum prunarum ardentium, vt bene notat Delr. ſcintillant ſtratum fuiſſe, & certè רצף quod hîc ponitur, ambiguum eſt. nam & *ſternere* & *comburere*, ſignificat, vnde רצפה pauimentum, & רצף pruna. his ferè à docto quouis iam notatis latè de hoc amore conſtrato diſſerendum, iis relictis quæ iam alij fusè de ipſo Salomone ſedente cogitarunt.

Obtrudit inprimis Ghiſlerius pompaticum ferculum, vbi viuum ignem geſtatum in amoris hieroglyphicum putauit. Ego, qui non pompaticum ferculum, ſed geſtatorium pono, hunc ignem non deglutio, ne fortè ſi media æſtate in ferculo veheretur Salomon, æſtuans bonus Princeps, & ipſis delitiis afflictus videatur. Cùm tamen ignis in vtraque pagina, amoris ſymbolum ſit notiſſimum, non repugnarem credenti, ſic teſſelato opere in ferculi ſui medio ſapientiſſimum Principem lapillos quoſdam pretioſos & ignitos diſpoſuiſſe, vt colore ipſo & artificiali figura flammas imitarentur, quibus in flammis amoris hieroglyphicum vellet intellectum, & quidem eleganter ſic explicatur Hebræa phraſis, vt medium *amore accenſum* dicatur, quia lapides accenſi & ardentes miro artificio diſpoſiti, flammas, in amoris ſcintillarum figuram emouebant. nam carbunculos, pyropos, ſimiliſque coloris lapillos, incenſos, flammantes, & ignitos dici, negari non poteſt. 204. *Lapilli igniti pretioſi.* Ouid. 2. *Metam.*

Regia Solis erat ſublimibus alta columnis

Clara micante auro flammaſque imitante pyropo.

Nam & πυρωπὸς dicitur ἀπὸ τοῦ πυρός: de his Statius *lib.* 2. *ſyl.* 1.

Nunc herbas imitante ſinum, nunc dulce rubenti
Murice, nunc viuis digitos accendere gemmis
Gaudebat.

Claudianus de lapillis Cerauniis, qui à fulmine, Græcis κεραυνὸς nomen mutuati, ita habet.

Ignea fulmineis legêre Ceraunia Nymphis.

Manilius *lib.5.*

Gemmariémque illi radiabant lucibus ignes.

Tertullianus *lib. de iudicio.*

Gemma coloratis fulget speciosa lapillis,
Inde nitet prasinus, inde carbunculus ardet,
Herbosáque viret præ grandi luce smaragdus.

& lib. de Anima, cap. 9. *Cerauniis gemmis non ideo substantia ignita est, quòd coruscent rutilato rubore.* Hæc satis probabiliter dici poterant.

205. *In curribus imagines portatæ.* Nihilominus puto longè probabilius cum aliis in medio ferculo gestatam aliquam imaginem amoris, qualem Theocritus apud Sanchez in ferculo Arsinoës depingit. Atqui, inquis, pompaticum illud erat Arsinoës ferculum, non gestatorium: atqui in gestatorio ferculo etiam emblemata, & figuras erigi solitas, disco ex Q. Curtio lib. 3. de curru Darij: *Distinguebant interuenientes gemmæ iugum, ex quo eminebant duo aurea simulacra cubitalia, quorum alterum in alterum belli gerebat effigiem: inter hæc auream aquilam, pennas extendenti similem, sacrauerant.* & tamen erat currus iste Darij bellicus: at noster festiuus, quo quidem delitiæ veniunt signatiores. Salomon igitur, qui diuino ductus spiritu nouit non violari legem Deuter. quamuis Seraphinos, & similes imagines effigiarit: potuit amoris stemma sibi assumere, & ipsius figuram exprimendam curare. & si coniectare licet, sicut Sanchez suspicatur stemmata fuisse aliquas columbas: ego crederem fuisse aliquem Seraphinum, qui ipso nomine ardorem denotaret: (dicitur enim Seraph, à radice שרף id est, *incendere*, siue *comburere*) quique ignitis lapidibus conflatus flammas iacularetur, & manu ardentia fulmina contorqueret. Vnde infrà cap. 8. n. 6. *lampades eius, lampades ignis*, ex Græco legitur αἱ πτέρα αὐτῆς, *alæ eius*, vel, vt alij vertunt, *sagitta eius.* Vbi vides amorem ignitum, alatum, sagittarium: quibus notis vt plurimum Cupido effigiatur: quid autem Seraph nisi ignitus iuuenis & alatus?

206. *Ex Seraphinis sacris fortasse Ethnici imaginem Amoris expresserunt.* Hæc si probabilia tibi videantur, posses putare, quemadmodum ex Seraphim & palmis templi Salomonis, Palmatis Deæ pennatæque victoriæ (quod alibi in spicilegio noto) Ethnici imaginem vsurparunt: sic etiam ex hoc diuino Cupidine, Cupidinem suum alatum & ardentem didicisse: vt etiam huc veniat illud Tertull. in Apolog. cap. 47. *Hoc mihi proficit antiquitas præstructa diuinæ litteraturæ, quo facile credatur thesaurum eam fuisse posteriori cuiquam sapientiæ: & si non onus iam voluminis temperarem, etiam excurrerem in hanc quoque probationem. Quis Poëtarum, quis Sophistarum, qui non omnino de Prophetarum fonte gustauerit?* Sin minùs attende ad vnumquemque Seraphinorum quos describit Scriptura: imò & ad illum, qui beatæ Teresiæ feminarum gloriæ Hispaniæ decori reuelatus ignito vultu gemmatis pennis, ardenti iaculo cor eius transfigebat: & lege deinde poëticas Cupidinum descriptiones, & subitò è quo sint fonte haustæ degustabis. Statium certè *lib. 1. syl. 2.* talem iurabis Seraphinum expressisse.

Hic puer è turba volucrum cui plurimus ignis
Ore: manúque leui nunquam frustrata sagitta.

In egregio item illo libello, quem de gestis B. Ioannis de Deo scripsit nuper Episcopus Gouea, in illo tractatu, vbi agit de virtutibus egregij viri Antonij Martini nosodochij Martirensis fundatoris, enarrat: huic aliquando puerulum Iesum ipso habitu diuini cuiusdam Cupidinis formam exprimentem, cor sagitasse, miráque dulcedine viscera transfixisse; cur ergo Prophetæ & amoris diuini scriptori Salomoni simile aliquid ostensum à Deo non putabimus, quod ille ænigmaticè in curru effigiasset, & ad quod in hoc amatorio Cantico allusum vellet? eo maximè quòd putent viri grauissimi, alibi hoc scripsi, durare vsque hodie apud Abissinos Reges stemma leonis crucem sustinentis, quod ferunt stemma fuisse Salomonis, eius sigillo impressum: vsurpatum postea à Danide iuniori, eiusdem Salomonis & Sabæ Reginæ filio, & ab hoc ad posteros traductum. cuius rei, vt dixi, testem alibi profero. Qui ergo iam tunc Leonis nostri crucifixi symbola proferebat, cur alia eiusdem amatoris non proferret? hæc satis pro coniectura. venio ad difficiliora.

Constratus dicitur hic amor, vt vides, tam apud nostrum, quàm apud LXX. & nemo illorum (quem viderim) qui in hoc loco Amoris hieroglyphicum excogitarunt, docuit, aut dubitauit, quomodo hæc effigies, qualis qualis foret, non construi è lapillis, sed in pauimento, aut alibi, puta ad latera, aut ad frontem ferculi (quod magis probo vt perspiceretur) in lamina aurea, aut consimili materia consterni describatur. quod vt capias, recurre ad artem quo sectili lapide, & variè gemmeo calculo non solùm sternebatur aliquid, sed variis figuris pingebatur: scribo de his latè in medio spicilegio; hic tamen necessariò aliqua transcribenda. de hoc ergo Statius *lib. 1. syl. 3.*

——variis vbi picta per artes
Gaudet humus, superántque nouis Asarota figuris.

Asarota tamen de solis pauimentis dicebantur, vt nosti? Plinius *lib. 36. c. 25.* de Soso, qui apud Græcos in hac arte claruit. *Pergami strauit Asaroton paruis crustulis, variis coloribus, & effigie diuersarum columbarum nobile: vna mirabilis erat bibens, & aquam vmbra capitis infuscans, abripiente alia escam.* 207. *Asarota quæ.* Apuleius *lib. 5.* non crustulas viles, sed pretiosos lapillos huc annumerat: *pauimenta ipsa lapide pretioso cæsim diminuto in varia pictura genera discriminantur*, vt iam ridiculi appareant qui putant Asarota solis fictis ciborum reliquiis inscribi & depingi solita, cùm multæ aliæ figuræ, vt vides, etiam in Asarotis describerentur. pendent illibatum locum ex Athenæo *dipnos. 5. cap. 7.* de naui Hieronis: *Hæc omnia pauimentum habebant ex variis lapillis compositum, in quibus facta erant, miro quodam artificio, omnia quæ in Iliade fabula continentur.* Vbi vides, non solùm domos, sed etiam naues delitiosas his sterni, quo minus de Salomonis ferculo mireris. Varios autem hos lapillos Athenæi pretiosos fuisse, aperit ipse statim ibidem paulo pòst. *Post hæc triclinium Veneris erat paratum, quod pauimentum habebat ex lapidibus achatibus aliisque pretiosis, quæ in insula reperiebantur.* Alias etiam partes vt parietes simili opere instratas ex Tertulliano & Suetonio alibi probo. Hæc plusquam satis, si his lapillis amorem effigiatum existimaueris, aut in Asarotico pauimento, aut in pretiosæ materiæ tabula, quæ latus, siue frontem currus adornaret.

Quia tamen viri grauissimi, inter quos meus Sanchez, putant simpliciùs locum capiendum, solùmq; hîc significari instrata media, pretiosissimis quibusuis gemmis, quæ ideo charitatis nomine dicuntur, quia amorem & desiderium sui excitant, & curiosos spectantium oculos ad se rapiunt: in illorum gratiam aperio, cur cùm minora alia aliis in partibus splenderent, in pauimento tamen,

(quod

208. Calcare gemmas. (quod etiam cum aliis partibus interioribus, nomine medij intelligitur) pretioſi lapilli ponerentur. Sciendum igitur detuliſſe priſcos in ſummi luxus & potentiæ oſtentationem gemmis & vnionibus ſolum interſerere, & aſarota ſternere, vt his calcatis altiùs illorum maieſtas extolleretur, collocans ſub pedibus per deſpectum, quæ alij ad honorem in capite gerebant. Vnde noto emphaſim verbi *calcandi*, quo tanto exprimendo luxui vtuntur, vt non ſolùm opes non habitæ in pretio, ſed præ deliciis ad calcationem deſpectæ cernerentur. Seneca epiſt. 76. *eò delitiarum venimus, vt niſi gemmas calcare nolimus.* & iterum lib. de tranquill. animi cap. 1. *iam domus etiam qua calcatur pretioſa, diuitiis per omnes angulos diſſipatis.* Stat. *lib.* 1. *ſyl.* 3.

Seneca bis explicatus.

Statius item.

Dum vagor aſpectu, viſuſque per omnia duco,
Calcabam nec opimus opes.

Mart. *lib.* 12. *Epig.* 50.

& Martialis.

Et tua centenis ſtat porticus alta columnis,
Calcatuſque tuo ſub pede lucet onyx.

atque Apul. Apul. lib. 5. *vehementer iterum ac ſæpius beatos illos, qui ſuper gemmas & monilia calcant.* Vocat, credo, *monilia* laqueos illos, qui lapillorum ſtructuram commeabant; tandem Plinius lib. 9. cap. 35. *nec geſtare iam margaritas, niſi calcent, ac per vniones etiam obambulent, ſatis eſt.* hæc de ſtructura currus. Videamus breuiter cauſſam.

Pliniuſque.

209. Fœminæ curioſæ aſpiciendo. *Propter filias.* Ego nunquam illorum opinionem deglutiui, qui putant ſignificari hoc loco conſtructum ferculum à Salomone Rege, aut vt profanos puellarum affectus aucuparetur, aut vt ſe illis ambiendum oſtentaret. abſit à caſtiſſimo Cantico quidquid profanam amoris leuitatem redolebit. hunc ſcopulum credo, vt euitaret Sanchez, quid vnus excogitauerit, tute videris. Ego in hac mea ſerie planiùs procedo. Solent Principes cùm aliquod gloriæ ſuæ oſtentamentum exhibent, lætari, ſi vndique ad eius aſpectum confluatur, ſi dum incedunt, prætereuntium oculos ad ſe rapiant, &, quod maius eſt, ſi matronæ & virgines vtplurimum reconditæ, ſpretis penetralibus feneſtras occupent, ipſius cultum & pulchritudinem (vt ſolent eſſe curioſiores) attentiùs admiraturæ, & laudaturæ: nihil modeſtum voluit Iacob, & tamen hinc Ioſepho ſuo laudes aucupatur: *filius accreſcens Ioſeph, filius accreſcens & decorus aſpectu, filiæ diſcurrerunt ſuper murum*, Geneſ. 49. n. 22. ad illius nimirum aſpectum non turpem quidem, ſed naturalem de cultu & pulchritudine iuuenis voluptatem percepturæ, tale eſt illud Claud. *de laud. Stilic.*

Nonne vides & plebe vias, & tecta latere
Matribus.

& iterum alibi de Honorio,

—— Vndare videres
Ima viris, altas effulgere matribus ædes.

Sidonius Apollin. *lib.* 3. *epiſt.* 3. hoc ordine: *Quem te, quantumque nuper, omnis ætas, ordo, ſexus, de ſemirutis murorum aggeribus conſpicabatur.* quaſi maius, quòd ſexus etiam fœmineus aliàs reconditus, huc confluerer, ſi tamen in vtroque ſacro loco aliquid amoris immixtum contendas, explica de amore illo, qui ad nuptias collimat, id enim temporis Ioſephum & Salomonem plures cultu & pulchritudine captas in vxores duxiſſe, non indecorum: tunc autem exprimetur, ſed modeſtiùs, illud Claud. *lib.* 1. *Stil.*

—— & plebs pharetrata videndi
Flagrauit ſtudio, defixæque hoſpite pulchro
Perſides arcanum ſuſpirauere calorem.

Grauiùs Statius *ſylu.* 5.

— Aut quem de turribus altis
Arcadas Ogygio verſantem in puluere metas
Spectabant Tyriæ non toruo lumine matres.

Pergo ad alia.

PARAPHRASIS.

Et quid inueniret talis ad delitias, paſtor veſter Salomon? quid ni perpulchrum ferculum appararet? ſic rex Salomon Dauidis ille filius, ad delitias ſuas currum curauit extruendum: ex incorruptibilibus Cedris Libani machina contignatur: ſtriatur in columnas argentum, & aurum pro reclinatorio flammeſcit puriſſimum, purpureiſque tapetibus gradus ſternuntur: ad medium viuum amoris hieroglyphicum ignitis & radiantibus lapillis effigiatur: quo Solymitarum virginum oculos ad ſe traheret.

Egredimini & videte filiæ Sion Regem Salomonem in diademate, quo coronauit illum mater ſua, in die deſponſationis illius, & in die lætitiæ cordis eius. Vers. 11.

En iam, mi Lector, tibi locus, vnde omnes, quos viderim, nuptias in hoc loco deſcriptas aucupantur: cùm enim viderint nuptiarum die (quod mille vtriuſque paginæ probari poteſt teſtimoniis) coronatos ſponſos matrimonium iniiſſe, ex deſponſatione & corona quæ hîc afferuntur, matrimonium celebratum pro certo habuerunt. Ego tamen qui nuptiales coronas, ab ſponſalitiis longè diuerſas noui, nouam omnino huic Cantico ſeriem ex hoc eodem loco deducendam intellexi. Verba ergo choro iuuenum attribuo: qui gratâ, de amœbæorum iure, increpatione puellas arguunt, quod plus iuſto in deſcribendo Regis Salomonis ferculo immorentur, quaſi adhuc illius iucunditate memoriæ titillentur: cùm dulcius in paſtoris præſentis Salomonis, & quidam inſtar Regis de ſponſalium more coronati contemplatione poſſent detineri. Aiunt ergo,

Egredimini. Mentis potius, quàm corporis greſſu, id eſt, relinquite hanc cogitationem, & huc attendite: quo ſenſu Virgil. 1. *Æn.* 210. Egrediendi notio.

Ille ego, qui quondam gracili modulatus auena
Carmen, & egreſſus ſyluas, vicina coëgi,
Vt quamuis auido parerent arua colono.

Penè ad hanc ſignificationem Bernardus hîc. *Egredimini filiæ Sion anima delicata, de ſenſu carnis ad intellectum mentis.*

Regem Salomonem. Multiplex cauſſa cur hîc paſtor Salomon Regis titulo afficiatur: aut quia puella illum Regem ſuum ſolebat appellare, de quo multa *cap.* 1. dixi: aut quia per nuptias iuuenis in regno ſuo, id eſt, ſua puella ius acquiſiturus (de quo *cap.* 7.) iam tunc per ſponſalia, ius ad regnum comparabat: aut denique, quia amici amicum nobilem Regem appellabant, de quo plenas vbique paginas inuenies: nunc ſatis Martialis, 1. *Epig.* 93. 211. Regis nomen inter blanditias.

Cùm te non noſſem, dominum Regemque vocabam,
Cùm bene te noui, iam mihi priſcus eris.

Sic hodie amicis obuiis blandientes dicimus, *rey mio.* quæ omnia preſſiùs tunc vrgerent, cùm ille de ſponſalibus coronatus procedebat: quod iam aperio.

In

212. *In diademate.* Suppono ex Paschalio & eruditis aliis, diadema & coronam quandoque significationes inuicem commutare. exempla passim offendes: in hoc loco coronam intelligo: expreſsè LXX. in Regiis, ἐν στεφάνῳ, *in corona*, & non ἐν διαδήματι: sic & Hebræa עטרה hîc magis propriè coronam, quàm diadema significat. hoc posito

Diadema pro corona. sciendum, non solùm nuptiarum die, sed etiam ab eo tempore, quo sponsalia de futuro, vt dicunt, ineunda, imò à quo de sponsalibus agebatur priscos coronati solitos. Audi Poëtam de Lauinia multo ante nuptias, *lib.*7.

Corona non solùm nuptiales, sed sponsales.

Regaleſque accensa comas, accensa coronam
Insignem gemmis.

Vbi cur aurea verba Principis interpretis Cerdæ mei huc non afferam? an illo Seruius dignior, aut quisquis alius? ergo ille post alia. *Possit qui velit rationem aliam afferre, cur corona gestata Lauinia; quia videlicet nota fuit futurarum nuptiarum: atqui Lauinia iam fuerat promissa Turno: itaque fuit mos, vt cùm primùm virgines cogitarent de nuptiis, coronas gestarent.* Vbi multa congerit, quorum nonnulla strictioris fidei ego mihi iam dudum selegeram. Eurip. *in Aulid.* introducit Clytemnestram, ita ad Achillem de filia Iphigenia allocutam:

Σοὶ καταστέψασ' ἐγὼ νιν, ἦγον ὡς γαμουμένην:

Tibi, coronans ego illam, duxi tamquam nupturam.

Vbi satis innuitur à penitiori Græcia eo vsque puellam coronatam commeasse, à matreque coronam, vbi primùm sponsalia à patre alibi pacta, illi innotuerant, accepisse. De sponso idem claret ex Nonno *Dionys.*14. vbi defletur iuuenis ab sponsa multo ante nuptias, & iam tunc dicitur, στέμματι νυμφιδίῳ πεπυκασμένος, *corona sponsali adornatus*: vnde credo signatissimè propterea non dici in hoc loco γαμήλιον, *nuptialem*, sed νυμφίδιον, *sponsalem.* Nolo plura, quia licèt ad hunc locum recentia, tamen ab aliis ad rem aliam iam præoccupata. & fortè locus Isaiæ de sponsalibus presſè, & non de nuptialibus coronis capiendus.

213. *Mater sua.* Signatè: quia matris hæ partes: dant multa ad rem suam Poëtarum Scholiastes: inde pete, si vacat. In re coronæ præter locum Clytemnestræ adductum, do alium eiusdem Eurip. *in Troiad.* apud quem Cassandra aliò intendens, sed huc alludens.

Matres coronabant sponsos.

Μᾶτερ πύκαζε κρᾶτ' ἐμὸν νικηφόρον:
Καὶ χαῖρε τοῖς ἐμοῖς βασιλικοῖς γάμοις.
Mater corona caput meum victoriosum,
Et gaude propter meas regias nuptias.

214. *Desponsationis.* Mihi mirum quàm communi

Desponsatio. consensu hîc omnes nuptias iurarunt, cùm tamen desponsatio propriè in suo significatu capi posset: sic etiam LXX. non γάμου dixerunt, sed νυμφεύσεως: nec obstant Hebræa. ibi enim חֲתֻנָּתוֹ est à radice חתן quod verbum est connubia, vel affinitatem contrahere, nec solùm de præsenti nuptias, sed etiam propriè sponsalia importat. hinc *Genes.*19. *num.* 12. חתן est futurus gener, & propriissimè sponsus filiæ, multo ante nuptias: ibi de Angelis ad Loth. *Habes hic quempiam tuorum? generum, aut filios*, &c. & statim num. 14. *locutus est ad generos suos, qui accepturi erant filias eius.* Vox ergo ista non solùm præsentes nuptias solet denotare, sed futuras etiam.

Lætitia. In quæ hucusque dixi omnibus planissima & clarissima videnda, mihi videtur: habebam paratum effugium, ne in hoc loco coronas nuptiales cogeret explicare, sed festiuas, & ad sponsalium solemnitatem, si non sponsalitio iure, saltem de communi lætitiæ iure vsurpatas. Hebræos enim in omnibus lætitiæ occasionibus instar gentium solitos coronari, latissimè contra Tertullianum, & eius asseclas, in spicilegio meo demõstrabo: hîc tantùm insinuata veritas sufficiat.

Cordis eius. Latuit hucusque in his verbis amatorij genij affectus callidus, & amantis cordati sagax ingenium. Prudens amator hilaritatis suę partem maiorem corde premit, animo recondit, credo ne aut inuidiam, aut fascinum aliorum iuuenum in se prouocet, qui omnem in amore lætitiam effundit, ille desipit, decipitur: hinc lux Tibullo *lib.*4. 215.

Amator prudens lætitiam recondit.

Nil opus inuidia, procul absit gloria vulgi,
Qui sapit, in tacito gaudeat ille sinu.

Tibullus explicatus.

& Propert. 2. *eleg.*25.

Ne tamen interea quamuis te diligat illa,
In tacito cohibe gaudia clausa sinu.
Namque in amore suo, semper sua maxima cuique,
Nescio quo pacto, verba nocere solent.

Quid autem sit *in sinu gaudere*, ex Cicer. 3. *Tuscul.* & Seneca *Epist.*106. norunt docti: quibus pateo, quia non in re amoris. perfeci hoc caput.

PARAPHRASIS.

At vos, ô Sionitides puellæ, in admirando & laudando Dauidici Salomonis ferculo, iusto longiùs excurristis! O he, satis est: ea agite, egredimini iam ab hac mente, & fixis totis oculis contemplamini pastorem nostrum Salomonem, qui totum alium exprimit & obumbrat sponsali hoc suo vectus ferculo: vnum videbatur deesse corona regni: at in die desponsationis suæ iucundissima, qua à matre florido serto pergit coronatus, melioris regni, puellæ nimirum suæ ius aliquod adepturus, nec corona deest, nec regni meritissimo titulo defraudatur.

CAPVT QVARTVM.

Vers. 1. Quàm pulchra es amica mea, quàm pulchra es? oculi tui columbarum, absque eo quòd intrinsecus latet. Capilli tui sicut greges caprarum, quæ ascenderunt de monte Galaad.

VAM facilis huius numeri & sequentium secum, & cum superioribus connexio, tam difficilis similitudinum adductarum explicatio. Faxo iam ne in cassum laborasse videar, an ad lectoris gustum, ipse indicauerit. Desponsatus iuuenis prorumpit, vt par erat, in sponsæ laudes, & geminata de affectu admiratione illius pulchritudinem absolutè commendat, eius deinde partes signatiùs descripturus: incipit ergo ab oculis primus, qui solent esse, scopus ad laudes, sicut & ad prospectum terminandum. Pulchrè ad hanc rem Athen. dipnos. 13. cap. 6. *In nullam aliam partem amantes inspicere, quàm in oculos amatorum, in quibus solet habitare verecundia, Auctor* 216.

Oculi præcipuè in pulchritudine laudantur.

est

eſt Ariſtoteles. & paulo pòſt iterum, priſcum neſcio quem citans, ita habet. *Cùm dicat ſomnum Endymionem amaſſe, cuius neque dormientis oculos tergere ſuſtinuerit, ſed apertis ciliis amatum ſopiuerit, quo aſpiciendi voluptate ſemper frueretur, hæc inquit; ſomnus verò gaudens oculorum ſplendore puerum oculis apertis ſopiuerat.* Nil ergo mirum, amantes præ omnibus oculos laudent, quos ſuſpiciunt, præ omnibus. quia verò ſuprà *cap.* 1. columbinum oculorum puellæ ingenium iuuenis datâ occaſione laudarat, nil vltrà addens, quia non è re ſua. in hoc loco, vbi non ſolùm nobile ingenium, & ab omni rapacitate alienum, ſed maximè venuſtas venerat commendanda, præter id, quod ſuprà dixerat, aliud ad pulchritudinem pertinens immiſcet. vide quæ ibi dixi. quod autem addit, ſic habet.

Abſque eo quòd intrinſecus latet. Et quidem ita latet intrinſecus, vt lateat hucuſque interpretum omnium mentes perſpicaciſſimas, quid ni hebetem hanc meam, & cæcutientem. Hieronymi explicatio, pace ſanctiſſimi Doctoris, ab omnibus ferè hinc amota, & meritò. Si qui poſt illum etiam ſecuti illam, à Doctoribus meritiſſimò vapularunt, vox Hebræa varias patitur interpretationes, multi putant per צמה comam & cincinnos denotari, & optimum eruunt ſenſum, oculos præter natiuam pulchritudinem inde pulchriores videri, quod antiis, & emiſſis è fronte crinibus ſublatentes diſſimulata luce altiùs fulgurabant: ſupponunt enim id in vſu olim virginibus, propendulis è fronte cincinnis oculos velare & vultum, ne curioſè, credo, viderent, aut ab aliis immodeſtè ſpe-

217. Comis olim virgines vultum velabāt. ctarentur: vellem tamen ne res non omnino peruia improbata ſupponeretur, tantumque ex parentum fide credenda obtruderetur, quod omnes, quos legi, ad hunc locum feciſſe video; licèt enim ſoluti fœminarum crines paſſim legantur: non tamen facilè inuenies, virginibus pro velamento pudoris fuiſſe, ne ita liberè aut ſpectarent, aut ſpectarentur: id præſto ſignato loco Euripidis, vbi Electra ad chorum virginum, ita.

Δόχμια νῦν κόρας
Διάφερ᾽ ὀμμάτων
Ἔνθεν, ἔνθεν εἶτ᾽ ἐπ᾽
Ἄλλαν σκοπιὰν, &c.
Ἑλίσσετε νῦν βλέφαρον.
Κόραισι δίδοτε διὰ βοστρύχων πάντᾳ.
Obliquè nunc pupillas
Differ oculorum,
Iſthinc huc, inde in
Aliam ſpeculam, &c.
Circunferte nunc palpebras,
Pupillis date (locum) per cæſariem vndique.

Paulus 1. Cor. 11. n. 6. explicatus. Hinc fortè lux Paulo 1. Corinth. 11. num. 6. *Omnis autem mulier orans, aut prophetans non velato capite, deturpat caput ſuum, vnum enim eſt, ac ſi decaluetur: nam ſi non velatur mulier, tondeatur.* Vult enim à velamine naturali, ad artificiale velamen facere argumentum. q. d. in artificiali velo te geris, naturam impugnas quaſi te caluam, & non de comato integumento obductam, efformares: in velo tegaris, ſatius foret ſi tonderetis modò, ne comis quas retines, de ſpreto velo alio arguaris. Clariùs infrà num. 15. *Mulier verò ſi comam nutriat, gloria eſt illi, quoniam capilli ei pro velamine dati ſunt.* quod argumentum inde robur acquirit, quia nonnullæ ſaltem virgines hoc naturali comarum velamine ad ſe tegendum vtebantur: aliàs facillimo negotio poſſit eludi Paulus à femellis reſpondentibus, ſibi non ad velamen, ſed ad ornatum comas à natura miniſtratas. Fateor tamen non de vultus, ſed de capitis tantùm velo capi poſſe.

Alij ſunt qui hac voce צמה faſcias, & vittas 218. Vittæ vultum tegentes.
ſignificatas putant, oculoſque intra velum, ſiue flammeum latentes hîc laudatos volunt. Hebræas verò tecta facie, ex multis quæ *cap.* 1. dixi, certo certius: nullus tamen quem viderim explicuit adhuc, cur velum faciei, vittæ, ſiue faſciæ nomine explicetur: id præſtare operæ pretium duxi. Sciendum ergo vittas neſcio quas è capite olim fœminis tegendo vultui demitti ſolitas loco tegminis: probat clarè Homerus *Odyſſ.* 1. de Penelope *lib.* 18.

Ἄντα παρειάων σχομένη λιπαρὰ κρήδεμνα.
Ante genas habens formoſas vittas.

quod etiam *lib.* 1. dixerat, & ſæpe alibi. Erant autem hæ vittæ, ſiue velamina ſic tenuia, vt non omnino aſpectum videndis, & viſuris oculis impedirent: quem quidem retardabant potius, quàm adimebant. Diſco ex Euripide *in Tauris*, vbi Iphigenia ita de nuptiali flammeo:

Ἐγὼ δὲ λεπτῶν ὄμμα διὰ καλυμμάτων
Ἔχουσα.
Ego verò tenuia oculos per velamina
Coniiciens.

Claud. *oda* 4. de nupt. Honor.

Iam nupta trepidat ſollicitus pudor,
Iam produnt lachrymas flammea ſimplices.

De quo infrà *num.* 3. plura. Hæc ſunt quæ pro aliorum inuentis excogitabam, & pro Pagnines, qui vertit *retiacula.* Placet tamen mihi præ omnibus 219. Oculi modeſti pulchriores.
noſter Sanchez, qui vult faciliùs locum poſſe explicari de oculis modeſtè deiectis, & quodammodo pudore virgineo ſe occultantibus; dum enim ſublatent pudicitiùs, pulchriùs feriunt, in cuius gratiam, rem, in quam ego etiam priùs incideram, illuſtro, ex Virgil. *lib.* 11.

——— *Comes Lauinia virgo*
Cauſſa mali tanti, atque oculos deiecta decoros.

Ad quem locum Cerda affert Ouid. 1. *Amor.*

Siue aliqua eſt oculos in me deiecta modeſtos,
Vror, & inſidiæ ſunt pudor ille meæ.

Deinde ſubdit de his decoris, & deiectis oculis: *Sunt oculi deiecti verè inſidioſi. nam veriſſimè hoc eſt habitus inſidiantis: ſicut ille in inſidiis eſt, qui occultus eſt, nec ſe dat conſpicuum.* Audis occultas, & proinde decoras inſidias latentis modeſtè luminis. hoc ergo eſt quod latens ſponſus commendabat. Cerdæ adde Statium *lib.* 1. *Syl.* 2.

Ipſe manu nuptam genitrix Æneia ducis
Lumine demiſſam, & dulci probitate rubentem.

Facilius fuit hucuſque inuentis addere, quàm 220. Oculorum fulgor diuinus & occultus.
noua prodere; vt tamen ſtem promiſſis, exiſtimo poſſe optimè locum explicari de mirabili quodam oculorum fulgore, longè quàm pro vſitatis fulgentiori, quem proptereà auctores diuinum ſolent appellare: Suet. de Auguſto cap. 79. *oculos habebat claros ac nitidos, quibus etiam exiſtimari volebat ineſſe aliquid diuini vigoris.* Trebel. Pollio de pulcherrima Zenopia: *Fuit vultu ſubaquilo, fuſci coloris, oculis ſupra modum vigentibus nigris, ſpiritus diuini, venuſtatis incredibilis.* qui ideo latens dicatur, quia eius cauſſa extra naturæ ſeriem, & arcana. Signatè Claudianus de hoc fulgore in Phœnicis oculis reperto.

Arcanum radiant oculi iubar, igneus ora
Cingit honos.

Hinc Sophocles apud Athen. *dipnoſ.* 13. *cap.* 6. de quodam,

Talem

Talem in aspectu obscurè venatricem
Amoris coruscationem quandam oculorum habet.

τὸ enim *obscurè* occultam & latentem vim innuit, de qua loquimur, & fortasse LXX. qui vertunt ἐκτὸς τῆς σιωπήσεως, id est, *extra silentium*, id voluerunt, quod fulgor ille vtpote arcanus nullis vnquam verbis posset explicari. sin minus, explica vt suprà de oculis illis decorè deiectis, modestè demissis, pro vt lasciuè oculorum loquacitati opponuntur: vnde Tibul. 2. *eleg.* 6.

Oculi loquaces.

Desino ne dominæ luctus renouentur acerbi,
Non ego sum tanti ploret vt illa semel,
Nec lachrymis oculos digna est fœdare loquaces.

Nonnus *lib.* 19. de quodam lasciuè saltante.

Oculos verò vibrauit vagos, imaginem verborum.

Isai. 3. n. 16. explicatus. Hoc est quod Isaias 3. *num.* 16. reprehendit in fœminis, quæ *nutibus oculorum ibant.* audis ex Nonno oculos loquentes, quia vagi. bene ergo demissi & latentes taciti dicuntur. Iam ad alia.

Capilli tui. Nullus quem viderim, in huius loci congrua explicatione Sanchez nostro comparandus: ille perpulchras illas Legionensis coniecturas clarissimè testimoniis comprobauit, & tacitè obicem amouit, cui prudens quisque offenderet, de hirsuta duritie velleris caprini, ne illi videretur pulchra virginis cæsaries comparanda, dum ibi tonsiles instar ouium capras villi pulcherrimi ostendit. tu lege. Ego cum aliis non tam caprarum velleri, quàm ipsimet gregi capillos sponsæ volo comparatos: fauent Hebræa & Græca, quibus cur aliquid supplere laborabimus, cùm planiùs, vt iacent, valeant explicari. nunc in quo sita comparationis amœna elegantia, quamuis sine patrono, vt soleo, tamen non sine iure, vt puto, iam aperio.

221. *Coma errantes gratiores.* Nescit nemo quàm gratus oculis habeatur crinium error, quàm curiosè hæc incuria olim præcipuè, pulchris affectaretur: inde Apuleio dicitur 2. Metam. *non operosus, sed inordinatus ornatus.* Claud. 2. *de rapt.* venustiorem Dianam describens,

——— *Lenibus proiecerat auris*
Indociles errare comas.

Propert. *lib.* 2. *eleg.* 22.

Interea nostri quærunt sibi vulnus ocelli,
Candida non tecto pectore si qua sedet:
Siue vagi crines puris in frontibus errant, &c.

Iterum *eleg.* 1. *ibidem,*

Seu vidi ad frontem sparsos errare capillos,
Gaudet laudatis ire superba comis.

& passim alij. Nec solùm incomptus iste comarum comptissimus laudabatur: sed varij capillorum ordines in vno eodemque capite, simul in tam diuersos cultus adducebantur, vt seiuncti aliorsum tendere viderentur. Lucianus *in Amorib.* γυναιξὶ δὲ ἀεὶ πάσῃ ἡ τοῦ χρώματος ἐπιστίλβει χάρις: καὶ δαψιλεῖς μὲν ἀπὸ τῶν βοστρύχων τῆς κεφαλῆς ἕλικες, ὑακίνθοις τὸ καλὸν αὐχοῦσιν ὅμοια πορφύροντες: οἱ μὲν ἐπὶ νώτοις κέχυνται, μεταφρένων κόσμος: οἱ δὲ παρ' ὦτα, καὶ κροτάφους, πολὺ τῶν ἐν λειμῶνι οὐλότεροι σελίνων. *In fœmina autem omni, semper coloris gratia scintillat, largéque comarum capitis circumuolutiones hyacinthis pulchrè florescentibus purpurascunt: hæ quidem retropendulæ scapularum decori, suffunduntur: illæ verò ad aures, & circum tempora, apiis in prato florescentibus longè crispiores.* Elegans ad hanc rem Claudianus *de nuptiis Honor.* vbi de Venere.

Cæsariem tunc fortè Venus subnixa corusco
Fingebat solio, dextrâ læuâque sorores
Stabant Idaliæ: largos hæc nectaris imbres
Irrigat, hæc morsu numerosi dentis eburno

Multifidum discrimen arat, sed tertia retro
Dat varios nexus, & iusso diuidit orbes
Ordine: neglectam partem studiosa relinquens.
Plus error decuit.

de quo plenas vbique scriptorum paginas inuenies.

Aliunde verò quis nesciat nullus gregum magis erraticos quàm caprarum? passim id oculis cernimus: ideo ab Horatio *deuiæ* appellantur, *lib.* 2. *oda* 16. 222. *Caprarum grex erraticus, & pastoribus inde gratus.*

Impunè tutum per nemus arbutos
Quærunt latentes, & thyma, deuiæ
Olentis vxores mariti, &c.

de quo infrà plura. Quàm gratum autem id pastoribus spectaculum, explicauit idem *Epod.* 2. dum inter delitias vitæ rusticæ numerat: *prospectat errantes greges.* expressè infelix pastor id queritur sibi negatum apud Virgil. *Ecl.* 1.

Ite meæ quondam felix pecus, ite capellæ.
Non ego post hac viridi proiectus in antro
Dumosa pendere procul de rupe videbo.

Quibus positis, vnde, quæso, gratius pastori sponso comparatio veniret assumenda, quàm si iucundus cincinnorum error, erranti & petulco, indeque aspectu gratissimo gregi conferretur? Dicuntur autem capræ ascendentes de Galaad, cùm potiùs videretur dicendum, *ad*, vel, *per Galaad*, quoniam verbum Hebræum גלש quod hîc habetur, propriè est videri reuelari, vt ex *cap.* 6. constat, & ex LXX qui legunt ἀπεκαλύφθησαν, id est, *detectæ, vel velatæ sunt.* Est ergo *ascenderunt de Galaad*, idem ac si diceret: *ascendentes apparuerunt de Galaad.* Sed adhuc hoc mihi durum, sicut & alia, quæ de hoc verbo hîc Scholiastes: vnde mauellem ascendere de Galaad, id est, de eius medio, ad celsiores rupes, aut arborum cacumina: quem caprarum morem & legis & vides vbique; ideò à Martiali *lib.* 14. *epig.* 99. pendentes non vtcumque à rupe, sed à *summa rupe* describuntur. Artemid. 2. *cap.* 12. νεμόμεναι κατὰ κρημνῶν τῶν πετρῶν. *pascentes in præcipitiis rupium.* Virgil. 3. *Georg.* de capris, *Capris ascensus gratus.*

Pascuntur verò syluas, & summa Lycæi.

Quasi non contentus quòd illas Lycæum ascendentes faceret, nisi de ipso Lycæo ad illius summitatem describeret properantes. de Galaad vide quæ alij.

Hæc mihi pro loci difficillimi intellectu, facilis explicatio visa est, etsi digniorem sortiretur patronum (maximè adiuncto seq. versu) omnino genuina diceretur. Aliam adduco trepidus & ex mera coniectura feliciori lectoris ingenio, diligentiori studio forsitan fouendam.

Mare, vndas, & fluctus sinuosis crinium effusionibus explicandis præter vulgaria hodie idiomata, vsurparunt etiam olim Græci & Latini. Lucianus *in Amorib.* σοβαρῶς ἄγει τὴν μετάφρενον εἰς ὄπισθεν ἀποκυμαίνουσαν πλόκαμον. *Arroganter ad scapulas demissa coma retropendula subsultant fluctuantes.* Eunapius Sardianus in vita Proæresij: κόμη διὰ πλῆθος πολιῶν τριχῶν ἀφρίζουσι θαλάσσῃ προσεικυῖα: *coma de canorum multitudine spumoso mari similis.* Valerius Flac. 5. *Arg.* 223. *Crines vndosi.*

——— *Tenui lenis innatat vmbra*
Crinis ad obscura decurrens cingula mammæ.

Manilius *lib.* 4 ex correctione Car.

Illis cura sui cultus frontesque decoræ
Semper erit, tortos in fluctu ponere crines,
Aut vndis reuocare comas.

An ergo, sicut nos, fluctus paululum vento tumentiores, vulgariter *capellas cabrillas* appellamus, ita &

& Hebraei. Nescio, id tamen si quis putaret, optimè fluctuantes sponsæ crines, & quasi vndarum capellis subsultantes, caprarum gregibus diceret assimilatos. Refricaui etiam vt potui memoriam, an fortè apud Græcos, aut Latinos vulgaris nostra capellarum metaphora pro fluctibus, occasionem sumeret, & nihil meminisse potui. Solùm scio ventum impetuosè spirantem etiam dum mare commouet, dici ἐπαιγίζειν, cuius verbi simplex est αἰγίζω, *quasi capras pasco*, fortasse, quia videbant ventum impetu ad mare spirantem fluctus capellarum instar excitare. Ecquis scit, an Lucilius apud Non. *lib.7.* in versu illo notissimo,

Aptari caput, atque comas fluitare capronas.

Lucilius fortè correctus. scripserit potiùs *caprinas*, aut *capellas*, ad rem meam? sed alius viderit.

PARAPHRASIS.

Papæ! quàm pulchra nites dilecta, quàm speciosa. Ecquis singulas venustatis tuæ dotes dignè descripserit? oculi præter id quod de columbarum ingenio commendaui, nescio quid arcani radiant fulgoris, quod sentitur acriùs, dum sublucet occultiùs. Iam verò cæsaries hinc ad faciem propendula, inde retropendula ad ceruicem, hâc ad humeros ventilata, illac se nodata ad verticem: nunc vndatim sinuosa, nunc cincinnatim subcrispa: grato errore ordinata, ordine compto deuia: cui meliùs comparabitur, quàm Galaaditico caprarum gregi petulco semper ad incessum, erroneo ad delitias, qui dum caprario ad regendum est difficilis, fit aspicienti gratior ad voluptatem.

VERS. 2. Dentes tui sicut greges tonsarum, quæ ascenderunt de lauacro: omnes gemellis fœtibus, & sterilis non est inter eas.

En tibi secundum scopulum, sed immissa face illorum, quæ in superioribus dixi, ni fallor, facilè peruium. Inopinus saltus videretur à comis capitis, ad dentes, cùm priùs inter media aliorum membrorum pulchritudo suo iure veniret laudanda; sed quia assumpta gregum caprarum similitudo, suo iure ad vicinos ouium greges, pastorem manu ducebat, illud post crines statim laudandum suscepit, capris nimirum comparatos: quod ouibus egregiè compararetur, dentes scilicet, quia, vt error placet in crinibus, sic ordo in dentibus, & nulla re alia sic differunt oues à capris, quàm quòd istæ erraticè, ille verò ordinatissimè procedant. Aristoteles 8. *de Anim. cap. 10.* ita:

224. Ouium grex ordinatus. τὰ μὲν νέμονται συνεχῶς, τὰ μὲν σταθερὰ νεμονται, καὶ μονίμως: αἱ δ' αἶγες ταχὺ μεταβάλλουσι, καὶ τῶν ἄκρων ἀπτόμεναι μόνον. *Pascuntur autem oues continuè & stabiles: capræ verò celeriter commigrantes, & summa tantum contingentes.* Clarebit hinc Homerus, qui dum bellicas acies leonibus videbatur comparaturus, ouibus maluit comparatas; quia cùm nihil exercitui vtilius, quàm ordo, (vnde & acies propriissimè ordines appellantur) ordinatissimo gregi meritò comparatur: ergo *Iliad. 13.* descriptis ducibus, addit,

Homerus illustratus. ——— αὐτὰρ ἔπειτα

Λαοὶ ἕποντ', ὡς εἴ τε μετὰ κτίλον ἕσπετο μῆλα.

——— *sed deinde*

Populi sequebantur, vt post arietem sequuntur oues.

Igitur cùm dentium series ordine maximè venustentur, cui nam pastor aptiùs, quàm ordinatis ouibus compararet? de his Sidon Apol. lib. 1. epist. 11. *Si casu dentium series ordinata prominent, niueum protinus repræsentat colorem.* Lucianus in imag. *Verumtamen tenuiter ridendo à Philostrato dentes ostentabat: Dij boni, quàm albi, quàm mediocres, quàm aptè inter se constituti? sicubi segmentum, aut monile vidisti pulcherrimum, niti dissimis, & æquali magnitudine pollentibus margaritis confectum: tam concinna decentique serie erant nati.* Fortasseque ideo Rabbi anonymus ad hunc locum radicem קצב explicauit de ouibus limitatis & connexis, id est, non dispersis: crederem, quia vox ipsa hoc ouium ingenium videtur importare. hæc sunt quæ ego; nunc iam quæ alij acuta quidem, sed nuda prodiderunt, exornemus, & firmemus.

Tonsarum. Oues intelligit, quibus lana tondetur, vt fatentur omnes: vt iam dubitem, an apud Palæstinos capræ tonderentur (quod superiori versu volebat Sanchez) alioqui non esset tonsura hæc propria ouium nota. & quidem *tonsas* apud Hebræos meritissimò pro ouibus poni, coniecto ex voce Latina *pecudes*, quæ vtplurimum oues sonat, cuius nonnulli etymologiam volunt esse πεκάδες quòd tonderentur: vnde pili depexi πέκος, & vellus Græcis πόκος dicitur: mutato o, Græco in e Latinum. Deinde sicut lanitium expetitum, ouis nota, sic lanæ insigne notissimum candor. Virgil. 3. *Georg.* 225. Oues cur tonsæ dicantur.

Lana de candore commendatur. *Continuóque greges villis lege mollibus albos.*

Et paulo pòst:

——— *munere sic niueo lana.*

Audis niueam ouium lanam? bene ergo etiam ex hac parte dentibus figurandis assumuntur, cuius venustas maior à candore, vt ex Apollinari & Luciano vidimus. Trebellius de Zenobia: *tantus candor in dentibus, vt margaritas eam plerique putarent habere, non dentes.* Iste vt Apollinaris, Ouidius verò *in epist. Leandri*, vt Lucianus de puella epistolam reseratura, Dentes candidi.

Rumpere dum niueo vincula dente volet.

Liliis comparauit nescio quis, locutus de Helena paraphrazans Isaacium.

——— *Gena candida byssum*

Æquat, dextra niuem, dens lilia, colla ligustrum.

Noster, quia pastor perurbaniùs niueum vellus assumpsit, sicut & Iacob pastor etiam lac arripuit Genes. 39.12. *& dentes eius lacte candidiores.* Quàm auidè autem fœmina dentium laudes audiat, coniecto ex studio quo illas captat: de quo Alexis apud Athen. *dipnos. 13. cap. 9.* Laudati.

Formosos habet dentes, necesse sit ridere,

Vt videant præsentes, os quàm ornatum habeat.

Nisi gaudeat ridere, &c. lignum myrti

Habent tenue rectum in laboris,

Ita vt suo tempore os extendant, siue velint, siue non.

Versio est Natalis.

De lauacro. Crescit enim candor post lotionem. Notat bene Sanchez post tonsionem lauari pecudes, quia scabies illis contingit, si recens tonsis illotus sudor hæreat. Do integrum locum Virgilij, quia etiam ad rem nostram, luce caret. 226. Ouium lauacra an dulcia, an salsa?

——— *vel cum tonsis illotus adhæsit*

Sudor, & hirsuti secuerunt corpora vepres,

Dulcibus idcirco fluuiis pecus omne magistri

Perfundunt.

Affert Cerda Columellam 7. cap. 4. qui in mari, aut aqua aliundè salsa, non dulci mersandas voluit pecudes: à quo, vt vides, dissidet Maro, qui dulcibus fluuiis mersandas noluit. pro Columella facit Euripides *in Tauris*, vbi Iphigenia ad pastores, qui se nescio quos hospites in littore inuenisse referebant, ait. Virgil. examinatur.

Pintus in Cantica.

H Καὶ

Καὶ τί θαλάσσης βουκόλοις κοινωνία;
Et quod pastoribus cum mare est commercium?
Qui tamen respondent:
Βοῦς ᾔλθομεν νίψοντες ἐναλίᾳ δρόσῳ.
Boues iuimus lauaturi marino rore.
Nescio quid ad hunc locum (nisi quod de bobus, non ouibus est sermo) responderet Cerda: tamen pro Virgilio facit Theocr. *idyl.* 5.
Αἶγες ἐμαὶ θαρσεῖτε κερουχίδες, αὔριον ὔμμε
Πάσας ἐγὼ λούσω Συβαρίτιδος ἔνδοθι κράνας.
Cornigeræ spe estote bonâ, mea cura, capellæ:
Cras ego vos omnes Sybarito in fonte lauabo.
Cui & ipse institit *Ecl.* 3.
Tityre pascentes à flumine reijce capellas,
Ipse, vbi tempus erit, omnes in fonte lauabo.
Vtrum autem lauacrorum, salsum, an dulce hîc intelligatur, nemo, quem viderim, disseruit: ego dulci inclino, quia id delitiis, quæ in hoc Cantico affectantur, suauius.

227. *Verùm in ouibus prius tonsura lauacro?* Sed quid si dicam in hoc loco non necessariò dicendas oues priùs tonsas, deinde lotas: sed tonsas, paulo postquam à lauacro (nimirum dum siccarentur) prodierunt? possum. At quorsum, inquis, vilosæ lauarentur? Audi Columellam 2. c. 22. *Pontifices vetant lanarum causâ lauari oues, nisi propter medicinam.* Clariùs Macrobius lib. 3. cap. item 3. *Cauetur iure Pontificio, vt quoniam oues duabus ex causis lauari solent, aut vt curetur scabies, aut vt purgetur lana: festis diebus purgandæ lanæ gratia oues lauari non liceat, liceat autem si curatione scabies adhibenda sit.* Hoc si verum, lauacrum dulce necessariò hîc ponendum, cùm salsum solum vitandæ scabiei, & non purgandæ lanæ causâ adhibeatur. ne morosus reprehendar, iudicet lector, an sine his, locus hucusque caligaret.

228. *Agni sub matribus.* *Gemellis fœtibus.* Interpretum argutias miror hîc magis, quàm imitor: sto illis qui planiùs, hiulcas dentium scissuras hinc amotas volunt. Vnum enim candido & ordinato ouium gregi deesse videbatur, vt dentium perfectam seriem adumbraret, nimirum, vt hiatus ille de gracilitate crurium admissus oppleretur: id ergo admoti matribus agni peragunt perfectè. Sola, ni fallor, poterat insurgere dubitatio, an agni alioquin conisca tores & petulci, sic etiam frequenter matribus ad vbera, aut latera admoueantur, vt tanquam de re ordinaria inter pastores, non inuita, aut aliena videatur inde trahi comparatio. Sed triplici testimonio comparationis nostræ decorum illustro; primo Callimachi in hymno Apollinis,
Facile quidem pascuum sit plenum, neque capræ
Egeant hœdis, admixta ouibus, in quas Apollo
Pascentes oculos coniecerit: neque sine lacte
Oues, neque infœcundæ, sed omnes sub se agnum habuerint
Pende τὸ *sub se.* addit Callimachus magis ad rem nostram.
Ἡ δὲ κε μουνοτόκος, διδυματόκος αἶψα γένοιτο.
Et quæ vnipara erat, gemellipara repentè fit.
Secundò Calpurn. *Ecl.* 2.
Mille sub vberibus ballantes pascimus agnos.
Tertiò, & illo optimo, Euripidis, in Cyclope.
Πῶς μοι κατ' ἄντρα νεόγνα βλαστήματα;
Ἦ πρὸς γε μαστοῖς εἰσι; χ' ὑπὸ μητέρων
Πλευρὰς τρέχουσι;
Quo modo mihi se habent in antris fœtus recès editi?
An ad vbera eunt? an verò inhærentes matrum
Lateribus currunt?
Vt verò nec etiam ex minima parte hiantes, aut foraminatos diceret, addit in comparatione, nullam in his sterilem orbam reperiri. Cætera si desideres, vide apud interpretes. Solùm aduerto διδυμάνους, quasi hîc vocant LXX. ab aliis διδυματόκους appellari, vt ex Callimacho vidisti: ita & Theocr. *Idyl.* 1.
Αἶγά τέ τοι δωσῶ διδυματόκον, ἐς τρὶς ἀμέλξαι,
Ἃ δύ' ἔχοισ' ἐρίφως.
Capram tibi dabo gemellipgrã, quam ter mulgeas,
Quæ duos habet hœdos.
Neque alibi vidisse memini verbum διδυμάω, pro quo in vsu est διδυματοκέω. Id autem, quod bene notat Ghislerius, *sterilis*, in nostro & LXX. pro *orba* poni, orbitatem enim sonat שכלה illustro ex Theocrito adducto, qui non solùm capram suam gemelliparam dixit, sed adhuc vtrumque habentem, id est, nullo orbatam. gemellos ad minutiem si deducas, vide Lucianum suprà.

PARAPHRASIS.

Vt error accuratâ incuriâ placet in crinibus, sic ordo placet in dentibus. Vnde grex illis capitarum lasciuiens, istis ouium compositus adscribetur. Ouibus ergo dentes comparabo, & lotis & gemelliparis, vt à grege ordinem, à lauacro candorem, à gemellis continuationem referant expressam, & minutiem. Ecquid vltrà in dentibus requiratur, quàm si sint æquales, non prominentes; candidi, non luridi: coniuncti, non rari: minutuli, non enormes?

Sicut vitta coccinea, labia tua: & eloquium tuum, dulce. Sicut fragmen mali punici, ita genæ tuæ, absque eo, quod intrinsecus latet. Vers. 3.

A dentibus suo iure pergit ad labia: porrò horum dotes (præter roseum, siue coccineum colorem, quo hîc commendantur) tres numerantur, vt sint decenter clausa, non hiulca: suauiter prominula, non depressa: non tam longa, quàm leuiter arcuata: quomodo id suæ vittæ conueniat, viderit meus Delrius. quæ plura alia excogitauit Ghislerius, sibi retinuerit: ego à tota vitta coccinea, solum mutuatum colorem hîc agnosco: quemadmodum qui rosæ comparant, corallo, aut cariophyllo, merum illum colorem intendunt laudare, nec opus vt in vnoquoque membro laudabilia omnia, laudata existimentur. Cur nodum in scirpo quæram, quem dissoluam? cur premam quæ pro lacte sugendo, sanguinem sugerent? cur verò cùm tot alia possit coccinea in comparationem adducere, vittam, siue funiculum elegerit Salomon, non diuino: posses putare, cùm toties vittas inter fœminarum cultus legas, has vt plurimum esse coccineas, qui color gratior?

Eloquium dulce. Sermonem ipsum intelligo, non vocis sonum, qui alibi in hoc Cantico commendatur. Certè דבר verba ipsa dicta, non soni venustatem denotat. Id etiam admittunt LXX. qui vertunt λαλιά, deinde addunt ὡραία, *eloquium speciosum.* noster signatiùs *dulce:* sic passim apud Latinos & Græcos, *melle dulcior* dicitur optimi cuiusuis oratoris sermo. Vide quæ infrà ad illud, *fauus distillans labia tua.* Meritò autem commendatis labiis, meminit eloquij, quod illorum pulchritudini vera vita quodammodo, vt trahant & alliciant. Sic Græcum *florileg.* 7. *epigr.* 174. 229. *Sermo dulcis.*
Ἐκμαίνει χείλη με ῥοδόχροα, ποικιλόμυθα,
Ψυχοτακῆ, στόματος νεκταρέου πρόθυρα.

Vrunt

Vrunt me labia rosea, disertè loquentia,
Animam liquefacientia, oris nectarei ianua.
Vbi obiter nectaris dulcedinem nota verbis inficiendis, de quo iterum *cap.* 5.

230. *Puniceus color à granis mali punici.* *Fragmen mali punici.* L X X. in Regiis sic locum interpungunt, vt eloquium malo punico velint comparatum. cæteri Codices sentiunt nobiscum, & meritò. Genæ ergo his malis comparantur: genæ, inquam, non tempora, vt falsò quidam. Sed an granis? an cortici maturi mali? an ipsi florido? grana capiunt multi, quia in his color gratior, nec aliud in genis hîc laudatum volunt: fragménque intelligunt, qua parte natiuis gemmis internitet, non qua tumet in cortice. repugnant L X X. qui corticem legunt λέπυρον: & quod mihi summi ponderis est, repugnat noster, qui Hebræum verbum, quod *hîc*, & *cap.* 6. reuera fragmen significat, ab פלח *in cap.* 6. de cortice explicauit: si tamen stes illis, illustrarem ex Lactant. Firm. qui venustissimum Phœnicis ruborem hinc commendat.

Principio color est qualis sub sidere cœli,
Mitia quem croceo punica grana legunt.

& ex Callimacho *in lauacro Palladis*, de cuius Deæ rubore,

ὦ κῶραι, τὸ δ' ἔρευθος ἀνέδραμε πρώϊον, οἵαν
Ἢ ῥόδον, ἢ σίβδας κόκκος ἔχει χροΐαν.
O puellæ tunc rubor suffusus Deæ, matutina
Vt rosa, aut mali punici granum, habet colorem.

vbi κόκκος lepidè ponitur. nam granum absolutè sonat: & item granum inficiendæ purpuræ designat, hæc in illorum gratiam.

231. *Genæ pomis comparatæ.* Si corticem maturi punici cum aliis malueris, lege præ aliis Sanchez, & caue, meo iudicio, ab his quæ Ghislerius, fusca illa quidem, de fusco colore intermiscet. pro his præter illa quæ afferunt do Theocr. *Idyl.* 26. de puellis:

Ἰνώ, κ' Αὐτονόα, χ' ἁ μαλοπάραυος Ἀγαύα.
Ino, & Autonoë, & malis genas similes habens
Agaue.

Et quidem à Græca & Latina paranomasia, qui à *genas* μῆλα, & *malas* vocant, satis hoc probabile: L X X. hîc (saltem in Regiis) μῆλον pro *gena* posuerunt.

Floridum punicum rari admittunt: si tamen flos iste exactè trutinetur, fortasse non improbabilis huc accedet, & mihi probabilissimus ex his omnibus, quæ denuo inueni, iudicatur. Suppono

232. *Poma aut mitia, aut acerba eodem vocabulo passim proferuntur.* igitur primò florem mali punici non solùm notare tenuia illa foliola erumpentia, sed totum pomum cum cortice illo tenero & purpureo: totum enim illud quidquid est flos mali punici, & vulgò, & apud scriptores appellatur. neque obstat quod רמון hîc, *cap.* 8. significet malum granatum iam maturum, vtpote à quo mustum exprimatur: nam etiam malum punicum, mite iam pomum sonat: & tamen ex iis, quæ infrà dabo, etiam florescens sonare declarabitur. Et mirum hæc scrupulum viris doctis iniicere, cùm poma omnia idem vocabulum habeant, aut mitia, aut acerba: licèt enim acerba nonnulla priuato quandoque vocabulo insigniantur, tamen eadem commune non spernunt: & licenter suæ linguæ peritissimi L X X. ignorantiæ arguuntur, qui rem *Exodi* 28. de florentibus punicis explicarunt.

Suppono secundò ipsos L X X. Hebraismi sui doctissimos, quo tempore illæsa linguæ notitia perdurabat, rem nimis rubore intensam, puta sanguinem, per malum punicum, sed floridum explicare: sic illud Ezech. 19. n. 10. *Mater tua quasi vinea in sanguine tuo, super aquam plantata est*; legunt

ἡ μήτηρ σου ὡς ἄμπελος, ὡς ἄνθος ῥοᾶς ἐν ὕδατι, &c. *mater tua quasi vinea, & quasi flos malogranati in aqua.*

Suppono tertiò authores profanos cùm venustum ruborem punici commendant, nec expressè granorum meminerunt, à politioribus interpretibus, de florescenti explicari. Sic Martialis *lib.* 1. *epigr.* 44.

Non pyra quæ lenta pendent religata genista,
Aut imitata breues punica mala rosas.

Vbi quamuis matura poma notet, at loquitur in comparatione per ordinem ad tempus quo floruerant, *quòd*, inquiunt, *in germinatione ordinem rosarum seruent.* imò aliqui ad βαλαύστιον recurrerunt, id est, agrestis punici florem. Propert. *lib.* 3. *eleg.* 3.

Et Veneris dominæ volucres mea turba columbæ
Tingunt Gorgoneo punica rostra lacu.

Vbi Passeratius: *Punica rostra subrubentia, & accedentia ad florem punici mali*: vt Horatius *puniceas rosas* vocat. adde Virgil. qui *Ecl.* 5. dixit *punicea roseta.*

His breuiter adnotatis, omnino puto florescens punicum hîc significari, non qua parte in tenuia foliola superiùs purpurascit, sed qua in succulento cortice rubescit: hic enim gratissimè vernat, tumet, & nescio quo modo in succulento corpore occultos poros retinet, vt per omnia humanam carnem ad genas imitari videatur. Sic *cortex* nostri infrà *cap.* 6. & L X X. vtrobique. propugnatur suauiùs, cortex enim maturi punici, licèt quandoque aut natura, aut arte rubeat, tamen subrusticè, duriusculè, & fœdius quàm pulcherrimæ tunc puellæ, (& fuscum iam colorem, quem do extraordinaria vineæ custodia, colorata contraxerat,) exutæ debeat comparari. *Fragmen* quod hîc noster, & *cap.* etiam 6. habent Hebræa, nobis fauent, pars enim illa, quæ intensiùs rubet in genis, vix dimidium florem puniceum, & illum grandiusculum, (qualis erant, de vbertate regionis Palæstinæ) excedere videntur.

Quod intrinsecus latet. Eadem verba habentur suprà, vbi de oculis: &, vt ibi, hîc etiam bonis aliorum explicationibus suppetias præbebimus. 133. *Coma tegendo vultui.* qui cæsarie pudicè obtectas genas volunt, iuuentur Euripide *in Phœnissis*, vbi ita,

Οὐ προκαλυπτομένα βοστρυχώδη
Ἁβρὰ παρῄδος: οὐδ' ὑπὸ παρθενίας
Τὸν ὑπὸ βλεφάροις φοίνιχ', ἐρύθημα
Προσώπου.
Non tegens cæsarie ornatas
Teneras genas: neque virgineum
Sub oculis pudorem, ruborem
Vultus.

Nouum scilicet velum desiderat, quo ornatæ iam crinibus genæ tegantur: supponit nihilominus cæsariem ad genas missam. Facit ergo etiam hic locus pro illis, qui de velo ad faciem locum explicant. vide quæ ex Homero dedi hîc *num.* 1. adde iterum eundem Euripidem *in Tauris*, ex cuius dato, & dando testimonio tertiam & nonam huic Cantico adduces explicationem, latere scilicet nescio quid genarum venustum, non sub cæsarie solùm, aut solùm sub velo, sed sub vtroque simul. ergo ille, de puella optat,

Χοροῖς δὲ σταίην, ὅθι καὶ
Παρθένος εὐδοκίμων γάμων
Παρὰ πόδ' εἱλίσσουσα φίλας
Ματρὸς, ἡλίκων θιάσους
Ἐς ἁμίλλας χαρίτων:
Χαίτας ἁβροπλούτοιο

Ε'ς ἰεὶν ὀρνυμένα : πολυποίκιλα
Φάρεα, καὶ πλοκάμους
Περιβαλλομένα
Γένυσιν ἐσκίαζον.
Vtinam choris adessem, vbi etiam
Virgo laudatis in nuptiis
Ad pedem impellens, chare
Matris, æqualium choras
Ad certamen gratiarum:
Coma mollis & ornata
Ad certamen incitata: variè picta
Pallia, & cæsariem
Dimittens
Genas inumbrabam.

234. *Pudor gratior ad amorem.* Neque mirum, laudentur ab sponso hæc integumenta, quibus dum ostentatur puellæ pudor, iuuenis amor accenditur. Nonnus *lib.* 42. de puella Baccho dilecta.

Virgo instabilem obseruans Bacchi
Pallio suam marmoream abscondit genam,
Et magis combussit Bacchum: quia serui amoris
Verecundas quo magis intuentur mulieres,
Eo etiam plus amant abscondita facie.

Sic vulgo vertitur insulsè de genarum marmore, quæ hæc laus, aut quomodo in genis rubore suffusis: verte

Nonnus explicatus. *Pallio suam splendentem abscondit genam.*

In Græco μαρμαιρέων : ἀπὸ τοῦ μαρμαίρειν. id est, *splendescere*. pergo. Erant autem hæc vela, siue palliola tenuia, vt suprà dixi *num.* 1. retardando magis, quàm aspectui penitus remouendo. Seneca *in Octauia.*

Velata summum flammeo tenui caput.

Lucanus *lib.* 2. non timidum nuptæ leuiter tectura pudorem.

Lutea dimissos velarunt flammea vultus.

Ego tamen quamuis nouerim Hebræas velari solitas, non tamen die nuptiarum (nedum sponsalium, qualia hìc celebrata puto) flammeo vsas iuratim; vnde magis de velatis cæsarie genis, quàm de velo tectis locum sumerem: ni verius putarem, planiùs locum intelligendum de latente illo pudore, & modestia, qui tunc temporis ex rubentibus genis probabatur. Signandus gemmâ Claud. 1. *de rap.* vbi de virgine.

235. *Pudor pulchritudinem auget.*

— Niueos infecit purpura vultus
Per liquidas succensa genas, castique pudoris
Illuxere faces: non sic decus ardet eburnum
Lydia Sidonio quod fœmina tinxerit ostro.

Illuxit quidem pudor qui latuerat, & latebat adhuc, sed tamen rubore proditus, inter virginei cordis latebras quodammodo cernebatur. maiori iure in hoc Cantico, vbi virgo sponso adducta instar florentis punici erubuit, vt pulchrior, sic etiam visa indidem modestior. transfer huc quæ multa scripsi *cap.* 1. vbi de genis turturis.

236. *Amantes etiam quod latet pulchrum putãt.* Tandem possit aliquis existimare laudari hîc & suprà ab sponso partes aliquas, quæ, saluo pudore, laudari possent si viderentur, puta brachia, humeros & similia, quæ in aliquibus laudata legimus: & quamuis hoc ego non concederem, non tamen nimis illi contradicerem, qui diceret laudari suprà, partes palpebrarum, quæ dimissis è fronte cincinnis delitebant, & hîc genarum partes illas, quæ propriæ maxillæ vocantur, & in viris barba, in fœminis aut protensis crinibus, aut ornatu alio, à capite, vel à superioribus auribus deducto, modò etiam obumbrari videmus: solent quippe amantes, partes membrorum tectas à pulchris manifestis, pulchras pariter, imò & pulchriores iudicare: sic Apollo apud Ouid. 1. *Metam.* seminuda brachia videns ad lacertos, latentem illorum partem in Daphnide pulchriorem reputabat:

Spectat inornatos collo pendere capillos:
Et quid si comantur? ait: videt igne micantes
Sideribus similes oculos, videt oscula quæ non
Est vidisse satis: laudat digitosque manusque,
Brachiaque, & nudos media plus parte lacertos,
Si qua latent, meliora putat.

Facit huc quod idem scribit *lib.* 6. de Tereo recolente puellam.

— At repetens faciem motusque, manusque,
Qualia vult fingit, quæ nondum vidit, & ignes
Ipse suos nutrit, cura remouente soporem.

Iam ad alia.

PARAPHRASIS.

Sic pulchros dentes, pulchra pariter labia roseo cocco flammantia venustant, è quibus loquela melle dulcior emanat. Genæ tuæ florenti malogranato similes, non vnde in membranulis tenuissimis purpurascit, sed vnde in succulento cortice turgescit, qui penè carneus ad tactum, plenè rubens ad aspectum: inde mihi gratiores, quod cùm de virginea rubescant verecundiâ, latentem pectore pudorem manifestant.

Sicut turris Dauid collum tuum, quæ ædificata est cum propugnaculis: mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium. VERS. 4.

Finita egregia faciei pictura, gradatim ad collum descendit, & de graui (non superba) eiusdem, proportionatàque erectione turri Dauidicæ assimilat: fortè etiam de candore marmoreo, colorem eius marmoreum insinuat commendandum. de hac Dauidis turri, eiusque propugnaculis, & vnde ab illis etiam ad colli pulchritudinem sumatur comparatio, impensam iam operam nauarunt interpretes: egregiam, de more, Sanchez, qui hos clypeos de foris appensos probat, vt colli aut monilia, aut coronas aptiùs referre viderentur: lege. Ego duo præstabo denuò, cur præcipuè è Dauidica turri clypei penderent, idque siue intus, siue foris, meæ enim explicationi vtrumuis eligas, perinde erit: deinde quid hic armorum apparatus laudando collo conducat, explicabo. De primo, priùs.

Legis passim apud authores, summum fuisse dedecus clypeos in bello amittere: inde Lacænarum vox nota ad filios bellum inituros, quibus parmas tradebant, *aut cum hac, aut in hac.* id est, aut victores clypeum referre, aut mortui in clypeo referri curate, cauete ne hostis illo potiatur: inde scita parmularia, *aut palma, aut parma.* Epaminondas Thebanus ictus in prælio lethaliter, hoc vnum curauit. Valer. Max. lib. 3. cap. 2. *Traiectus hasta sanguine & spiritu deficiens, recreare se conantes, primùm an clypeus suus saluus esset, deinde an penitus fusi hostes forent, interrogauit.* Plutarchus in Pelopida: *Græcorum leges non qui ensem, aut lanceam, sed qui clypeum amisissent, mulcta damnabant.* hæc ex multis, quæ Græcorum afferri possent: do pauca de Latinorum etiam communi more. Horat. 2. *oda* 1. 237. *Clypeorum decus vnde.*

Tecum Philippos & celerem fugam
Sensi, relictâ non bene parmulâ.

Propter

Propterea miles ſtrenuiſſimus, dum confectis pluribus hoſtibus clypeum mille iam partibus fractum proiicere cogeretur, vt natans rediret ad ſuos, conſcius veniam petiuit, additque Valer. citatus: *Viſoque Imperatore, armis non amiſſis, ſed bene impenſis, cùm laudem mereris, veniam petiiſti.* Eamdem legem Germanis tribuit Tacitus *lib. de illorum moribus.* hoc ipſum Hebræis vſitatum apertè colligo ex 2. *Reg.* 1. *num.* 21. vbi expugnatum Saulem plorat Dauid: *Montes Gelboe, nec ros, nec pluuia veniat ſuper vos, neque ſint agri primitiarum, quia ibi obiectus eſt clypeus fortium, clypeus Saul, quaſi non eſſet vnctus oleo.* ac ſi hoc vnum eſſet dedecus luctuoſiſſimum. In Hebræo emphaticè eſt נגעל & LXX. προσωχθίσθη, id eſt, *abominationi habitus, & odio.* erat ergo tota victoris gloria & decus, hoſtiles reportare clypeos, & maior victi infamia clypeis ſpoliari.

2. Reg. 1. n. 21. explicatur.

Cauſſam fuiſſe credo, quia cùm in clypeis imagines ſuas Principes depictas gererent, aut in eiſdem milites Ducum portarent nomina ſcripta, videbantur in eiſdem captiuis Principes pariter captiuari, inque ad hoſtile templum appenſis, perpetuò triumphari. Magna his lux à Plinio, fortaſſe & à me illi, lib. 35. cap. 3. de Apio Claudio: *Poſuit in Bellona ade maiores ſuos, placuitque in excelſo expectari, & titulos honorum legi: decora res vtique, ſi liberorum turbam paruulis imaginibus ceu nidum aliquem ſobolis pariter oſtendat,* &c. *Scutis, qualibus apud Troiam pugnatum eſt, continebantur imagines,* &c. *Origo plane virtutis, faciem reddi in ſcuto cuiuſque, qui fuerit vſus illo. Pœni ex auro factitauere & clypeos & imagines, ſecumque in caſtris tulere: certè captis eis, talem Aſdrubalis inuenit Q. Martius Scipionum in Hiſpania vltor: iſque clypeus ſupra fores Capitolina adis, vſque ad incendium primum fuit.* De nominibus ducum ſcriptis, res claret etiam ex Apiano in bello Alexandrino, qui ait, milites in Hiſpania Pompeij nomen in clypeis geſtaſſe ſcriptum: ſignatus locus Quintiliani declamat. 3. *Vides munitum gladio latus loricam ferro aſperam, clauſam galea faciem, & ad terrorem belli criſtas minantes, inſcriptum in ſcuto C. Marij nomen, totum denique virum Martio habitu horrentem,* &c. taceo nunc de ſtemmatis aliis, in clypeis depictis, quæ cùm mentem & animos prælìantis indicerent, ſic victi deridendum furorem propalabant.

Plinius explicatus.

Hos ergo clypeos, quos Ethnici vtplurimum, hoſtibus ereptos, templis dicabant, vt omnibus conſpicui gloriam ſuam, & hoſtium infamiam prædicarent: turri ſuæ adfixos voluiſſe Dauidem hinc colligitur eadem mente, & ſicut apud Ethnicos, non ſolùm hoſtiles, ſed ſuos etiam clypeos ibidem ſuſpendebant, multis de cauſis, vt paſſim legis, ſic etiam ex hac turri multos etiam ſuos appendiſſe Dauidem, quibus ingruente bello exercitus eius vteretur, pro certo duxerim. Inter tot verò alia inſtrumenta, quæ in hac turri muniendis expeditionibus ſuis parauerat Dauid, præcipuè clypeos deſignatos ideo puto, quia neceſſariò poſſeſſi maiori in pretio forent, qui amiſſi tantum doloris afferebant.

Omnis armatura fortium. Aliqui appoſitiuè explicant de clypeis; poſſunt; re enim vera שלטי qui hîc habentur, alibi etiam pro clypeis vſurpatur. Sed quid hoc ſibi velit hîc & in loco ſuprà allato 2. Reg. 1. num. 21. vbi *clypeus fortium* laudatur, nemo quem viderim, adnotauit: ni cæcutio, hinc rei intelligendæ aliquid adlucebit. Tyrones, aut inertes milites, albo & nulla pictura inſigni clypeo vtebantur. Vide interpretes Virgilij ad illud *lib.* 9. de quodam,

Enſe leuis nudo, palmáque inglorius alba.

Econtra verò viri fortes, milites ſtrenui, ſtemma ſibi aſſumebant, aut ſe in clypeis effigiabant: vide quæ alij notant ad illud eiuſdem *lib.* 7.

Et Sacrana acies, & picti ſcuta Labici.

Vbi Seruius: *fortium virorum ſcuta picta, inertium & tyronum pura.* Ergo Saul tot victoriis glorioſus, non inglorium clypeum ferret, ſed qualem fortes: nec Dauid è ſua turri aut ſuos, aut hoſtiles, niſi depictos clypeos haberet, dandos fortibus, & fortibus ereptos. hoc quamuis ſatis probabiliter dici poſſet: tamen in hoc loco armaturam non ſolùm de clypeis capio, ſed etiam de omni genere miſſilium, vt alij probabiliter putant, expreſsè LXX. πᾶσαι βολίδες. Hæc ſunt quæ pro clypeis, & pro armis cæteris huius turris excogitabam: nunc vnde ex his colli laudes etiam capiantur videamus.

Vnus Ghiſlerius ibi, notando quartò ait, ſubindicari robur ſponſæ in contuenda pudicitiæ arce, ac ſimul in deuincendis & ſuperandis intuentium cordibus: ſubditque ornamenta illa colli inſtar aureorum clypeorum, oculos ſpectantium perſtringere. Quòd id aureis colli monilibus attribuat, nullo modo probarim. minus enim deceret tantam pulchritudinem, vt non niſi fucata & alieno auri ſplendore oculos feriret: vide quæ dixi ad illud cap. 1. *collum tuum ſicut monilia,* vbi dixi collum innata pulchritudine, tamquam pulchriori monili adornatum: adde Ariſtenetum Latinum (Græco codice nunc careo) *epiſt.* 1. neſcio de qua: *ceruix alba & inornata, licèt ſatis eſſet ſuis delitiis ferox, ſed tamen eam monile pracingit.* Sic ſponſæ collum, licèt inornatum eſſet (concedo enim id temporis etiam monilibus comptum) ſatis ſuis delitiis ferociret. in cæteris magis ad rem Ghiſlerius, ſed rem magis de more innuens, quàm confirmans.

Ego ſic ſtatuo, in clypeis appenſis & iis hoſtilibus, denotari cordium ſpolia quæ colli illius pulchritudinem decorabant: vt enim victor victi clypeum, vt ſuprà dixi, tollebat in trophæum, ſic pulchritudo illa ſuperatrix, mille ſibi de conuenientium oculis triumphatis trophæa erigebat. Poſui ſuprà & alios clypeos, quibus ſe ſuoſque Dauid muniret: ſic in hoc loco honeſtos illius pulchritudinis mores, clypeorum nomine ſignificatos voluit ſponſus, quibus pariter ſe tuebatur, & intuentium oculos perſtringebat: eſtque, ni fallor, aptiſſima comparatio. faciunt huc verba Plauti *in Menechmo,* ſub nauitate militis, *ſc.* 1.

Curate vt ſplendor meo ſit clypeo clarior,
Quàm Solis radij eſſe olim, cùm ſudum eſt, ſolent,
Vt vbi vſus veniat, contra conſerta manu
Oculorum præſtringat aciem in acie hoſtibus.

De clypeis autem ſplendentibus Hebræorum cùm aurei eſſent, lege, ſi placet, res Salomonis, & Machabæorum.

238. Collum libidini expetitum.

Volui, ſed non debui præterire ſolutionem dubij, ex qua data explicatio (quam omnino germanam puto) conſtabit penitus, & ſine qua curta penitus videretur. Quid, inquis, in collo eſt, vt in eo arx tuendæ pudicitiæ à ſponſo collocetur, & quaſi hoc vehementiùs amantium corda percellat, & trahat, diligentiùs à virgineo ſponſæ pudore cuſtoditum commendetur? huc clypei, huc omnis armatura, id eſt, iacula omnia caſtitatis amouendæ alienæ libidini congeruntur? & cur non

non oculis, non labiis, non genis tanta custodia? Cur ita sit, nescio: scio tamen apud amotum scriptores, inter omnia membra quæ videntur, collum præcipuè appeti: inde monita lenæ ad puellam apud Propert. 4. *eleg.* 5.

Semper habe morsus circa tua colla recentes,
Litibus alternis quos putet esse datos.

quas morsiunculas & notas repetit multis aliis locis. Ouid. *lib.* 1. *eleg.* 7.

Et collum blandi dentis habere notam.

& sæpè alibi. Adde Tibullum, & alios, quos non opus referre. Audi Plutarchum *in Demetrio*, cùm Lysimachus Rex Legatis eius ostentaret cicatrices, dentibus & vnguibus leonis sibi relictas; respondent Legati: *Et noster Rex Demetrius fera lamiæ morsus in collo gestat.* Scommaticè alludentes ad morsus celebris illius meretriculæ, quæ Lamia vocabatur. Sueton. in Caligula cap. 33. *Quoties vxoris & amiculæ collum exoscularetur, addebat: Tam bona ceruix, simul atque iussero demetur.* Hæc è multis quæ nosti, necessariò libanda, vt quàm grauiter diuinus Spiritus etiam in cortice dramatis pulchrum, sed pudicum collum delineârit, cognoscamus: cui tanquam peltato & fulminanti nulla vnquam minus casta nota, minus pudicus incursus fuerit pertimendus.

PARAPHRASIS.

Collum tuum marmoreum non superbè elatum, sed grauiter erectum, & proportione compositum, Dauidicam turrim marmoream repræsentat, inde amabilius quòd pudicitia venustum, venustate pudicum efformetur: vt enim clypeos victis ereptos in triumphi memoriam è turri illa suspendit Dauid; sic colli tui ferociens pulchritudo mille deuicta corda corriualium meorum detriumphata gerit. Vtque illic propugnaculis munità turris, insuper omni iaculorum & clypeorum genere abundat, hostiles, si qui forent, propugnatura incursus: sic pudor collum tuum obarmat, nulla vnquam libidinis notâ penetrandum.

VERS. 5. Duo vbera tua, sicut duo hinnuli capreæ gemelli, qui pascuntur in liliis.

VERS. 6. Donec aspiret dies, & inclinentur vmbræ.

Ex toto versiculo quinto, & ex parte sexti, correctiores omnes vulgati nostri Codices periodum componunt, & aptissimè quidem propositæ similitudini explicandæ: quæ quoniam, quidquid velint interpretes, eorum est, quæ in hoc capite continentur, obscurissima, nonnulla præsupponenda requirit necessariò. Primum, licèt & hodie & olim nobiles fœminæ quandoque nudatis mammillis processisse legantur, modestiores tamen se velasse, certo certius, vtpote quæ scirent inter meretricia libidinis irritamenta, nudationem istiusmodi collocatam: prætereo semi masculas Amazones, aut quæ illarum habitu affinguntur, frustrà à meo Sanchez huc vocatas. quæ dixi vno, vel altero Nonni loco, & illibato, confirmo. Primus habetur *lib.* 5. *Dionys.* de Diana ab Actæone nuda deprehensa.

239. *Vbera olim modestioribus tecta.*

Diana rapens cum veste circularem mitram
Virginali cingulo verecundas abscondit mammas:
Et humidis membris se mergens in fluctus
Verecunda paululum totum corpus abscondit puella.

Nil à Græco absum, ibi: παρθενίῳ ζωστῆρι σαοφρόνας ἔσκετο μαζούς. Vbi vides primas curas pudicæ virginis, mammillarum velationem. Vehementiùs adhuc hic pudor explicatur *lib.* 2. de virgine in euentu simili.

Ὣς φαμένη πετάλοισι νόθην πλέξατο μίτρην,
Καὶ χλοερῷ ζωστῆρι κατέσκεπεν ἄντυγα μαζῶν
Αἰδομένη· καὶ μηρὸν ὑποσφηκώσατο μηρῷ.
Sic dicens, frondibus fictam confecit mitram,
Et virescenti cingulo abscondit ambitum mammilla
Verecunda: & fœmur constrinxit fœmore.

Quasi eiusdem modesti pudoris esset vtrumque abscondisse: hæc satis, vt omnino credam in parthenico Cantico, virginem nudatam papillis ab Spiritu sancto non immitti, quæ toties etiam in cortice literæ (vt suprà dixi, & dicam infrà) de pudica modestia commendatur. Nota obiter, mitram dici de fascia pectorali vtrobique. *Mitra pro fasciâ.*

Secundum, vberum dotem præcipuam esse tumorem, quo non flaccida & pendula, sed stantia quodammodo, viridem ætatem semper, & sæpe etiam probant virginitatem loca Prophetarum & Patrum, quæ huc afferri solent, nota iam: cape hæc ab aliis. Statius *lib.* 1. *syl.* 2. 240. *Vbera à tumore commendata.*

——ne mollem vterum, ne stantia lædas
Pectora.

Antiquior alius de eodem.

Hic corpus solidum inuenies, hîc stare papillas
Corpore marmoreo.

Item alius eodem verbo.

Vrebant animum duræ stantésque papillæ.

vt putem satis laudari vbera in hoc Cantico, si hinc laudentur, maximè si aduertas, quæsita olim remedia, huic stanti tumori conseruando: affert nescio quod Plinius *lib.* 25. *cap.* 3. quo ait: *Mammas à virginitate illitas semper staturas.* & *lib.* 28. *cap.* 19. aliud adhibet: *vt stent perpetuò mammæ.* Nescio enim quorsum fatigantur aliqui interpretes, & vtplurimum operam ludentes, dum quidquid in vnoquoque membro laudari potest, id totum in comparatione laudatum velint, cùm Panegyristæ id, quod præcipuè in membro expetitur, soleant tantum commendare, vt crinis colorem, oculorum splendorem, ruborem labiorum, omissis aliis, vnde crinibus oculis & labiis venustas augeretur.

241. *Vberum ornatus priscus.*

Tertium, longè aliter olim, quàm hodie saltem apud nostram Hispaniam, fœminas in ratione extenuandi, & constringendi pectoris se habuisse: modò enim sic totum æquant, vt etiam adhibitis tabulis natiuum mammillarum tumorem comprimere & complanare dicantur: olim extenuabant ilia, & pectus pariter, ita tamen, vt tunica, aut fascia pectoralis tumorem vberum proderent, & quæsitâ diligentiâ vtrimque illa, tecta omnino, sed prominula exhiberent: notaui id sæpe in plusculis imaginibus prisco habitu indutis, quod ne liberè ab artifice factum putem, suadent (& docili persuadebunt) nondum ab aliis excussa penitus scriptorum loca in quæ incidi: tu iudicaueris. Catullus ergo de puella in nupt. Pel.

Non tereti strophio luctantes vincta papillas.

Vbi signatè Passeratius: *Constrictas gerens papillas, & quasi pugnantes & repellentes strophium.* quasi, inquam, pugna illa cerneretur, & papilla tumens repellendo strophium, se stantem probaret. Est pulcher locus Nonni *lib.* 30. vbi de impia duri militis immanitate virginem occidente,

Occidit Codonam adhuc virginem, propitiæ esse
Parcæ,
Nec capillos miseratus fuit marcescentis capitis,
Nec roseum radium sordidata puluere frontis.

Neque

Neque in pectore æqualem rotundo pomo.
Mammillarum miſeratus fuit inflexibilem ſtimulatorem mitræ.

242. *Mitra pro faſcia.* id eſt, mammillas tumentes acerbis adhuc pomis ſimiles, quæ pectoralem faſciam inflexibiles propulſare & pungere videbantur. & nota hîc & ſuprà apud Nonnum, ſtrophium, ſiue mammillare vocari μίτρην *mitram*, quod non ita obuium.

243. *Hæduli coniſcatores.* Tandem nota nihil in hædulis gratius cerni, quàm petulcam illam coniſcationem, qua obuia quæque impetunt: ideo à Virgil. 4. Georg. *hædi petulci* dicuntur. quæ vox, vt ibi notat Cerda, eâ formâ deducitur à *peto*, qua hiulcus ab *hio*, idque maximè cùm ad veſperam ſaturi ludunt inquietiùs: quod de agnis Lucret. *lib.* 2.

Vt ſatiati agni ludunt, blandéque coniſcant.

Id autem, vt dixi, veſpere ſolet euenire: inde Virgil.

Ite domum ſaturæ, venit Heſperus, ite capellæ.

Quibus poſitis, non ineptè putarem, locum ita capiendum, vt dicamus amantem ſponſum, & hunc paſtorem cùm vidiſſet tectas pro decoro ſponſæ ſuæ mammillas, oſtentato virginitatis tumore, ſtrophium impellentes, ſtimulantes, & penè dixerim coniſcantes, aptiſſimè illas ruſticis illis delitiis comparaſſe, quæ maximè de ſuaui impulſu delectant, quales ſunt hædulorum coniſcationes: certè hanc voluptatem inter ruſticanæ vitæ præcipuas numerat Virgil. 2. *Georg.*

—— pingueſque in gramine læto
Inter ſe aduerſis luctantur cornibus hœdi.

Plura ibi interpretes. Prudenter deinde hædis, addidit gemellos, ſic enim Latini, vt ex Plauto diſco, *fraterculare* dicebant de papillis pueri, ſicut de eiſdem puellæ erumpentibus *ſororiare*. quæ adduntur de paſcuis liliatis, & de aſpirante die, explicui iam *cap.* 1. & nota Virgil. pingues in læto, id eſt, vberrimo gramine coniſcatores poſuiſſe, vt in hoc loco.

PARAPHRASIS.

Gemella vbera tua dùm tumidè ſororiant, & ſic turgentia erumpunt de virginitate, vt duriuſculis papillis faſciam pectoralem, quâ aſtringuntur, ſummouere, & perrumpere videantur: hædulos appellarim gemellos, qui in vberrimis paſcuis ad veſperam vſque ſaturi, & inde petulantiores blandè alludunt, feſtiuè quæque obuia coniſcantes.

Vadam ad montem myrrhæ, & ad collem thuris.

VERS. 7. Tota pulchra es amica mea, & macula non eſt in te.

Nullus hucuſque hæc verba inoffenſo pede tranſcurrit, vnicuique deductum filum ſuum retentatur: dicam tantùm quæ concatenationi meæ minus abſona cogitabam. Erat iuuenis totus in ſponſæ ſuæ laudibus occupatus, & cùm ſuo ordine commendandis vberibus deueniſſet, noſcens vtplurimum fœminas ibi odorum maſſam ſolitas recondere, floreſque congerere, de quo multa iam dixi *cap.* 1. cogitat odoratarum delitiarum feraces montes, quaſi inde vberibus fouendis mille dilectæ aromata relaturus: neque mirum, vt qui priora membra laudanda potius curauerat, quàm à ſe comenda promiſerat (nunc deſiderio vberum comendorum detineatur; meminerat enim fortaſſe, imò certè) quòd, teſtante puella, inter illa ipſe vbera commoraretur: ideo ſtatim in hoc cap. *num.* 10. iterum ad vbera recurrit. Nec id ſatis, ſed tertiò itidem celebrat, & odorata prædicat, quaſi non valens ab illorum encomiis ſeparari, in quibus ſe ſuauiter commorantem, & ab ſponſa ſua detentum congaudebat: deinde, quaſi quodammodo ſe incuſaret, quòd ſingula membra percurreret, (hæc enim illorum videtur eſſe methodus, qui cùm vno verbo dilectam vndique abſque mendacij periculo laudare nequeant, malunt illa, quæ habent laudabilia, percurrere ſigillatim, quæ fœda, aut minus culta ſunt, ſilentio tunc occulta prætereuntes:) addit totam eſſe pulchram, nec aliquid in illa reprehenſibile inueniri. quæ quàm aptè cum inferioribus etiam cohæreant, deinceps ſuo loco declarabo. nunc vnum, aut alterum notatu dignum delibandum.

Ad collem thuris. Vapulauit iam meritò à Delrio meo ille, qui Vulgatum noſtrum, de aſtruendo hîc thure, ſuggillauit: ego de notatione thuris & Libani agam *cap.* 7. atqui, inquit, thus in Iudæa non naſcebatur: poſſem dicere, cum Delrio, thus pro omnibus aromatis vſurpari. Addo deinde, non hîc aſſignari Solymitanos colles, ſed aliarum prouinciarum, quas ſi res poſtularet, in gratiam ſponſæ peragraret, de quo etiam ſequenti verſu. Tandem, cur non etiam colles thureos credamus Palæſtinos? an quia Virgilius (quem multi ſequuntur) dixerat 2. *Georg.* 244. *Thuris feraces multæ prouinciæ.*

———— Sola India nigrum
Fert ebenum: ſolis eſt thurea virga Sabæis.

Nugæ. Strabo *lib.* 16. citat auctores, qui thus optimum naſci dicunt περὶ τῇ Περσίδι, *in Perſide.* Apollon. *lib.* 3. *cap.* 1. felices has arbores concedit etiam *rupibus Caucaſeis.* Dioſcor. 1. *cap.* 70. Iudicum ab Arabico diſcernit. quos omnes ad Virgil. dedit Cerda. quid, quod Statius viſus id etiam Ægypto concedere, *lib.* 4. *ſyl.* 9.

Aut thus Niliacum, piperve ſeruant.

Quamuis, vt verum fatear, hic locus ab aliis de thure in Ægypto adulterato explicetur, de quo Plin. *lib.* 12. *cap.* 14. Sed quid quòd idem Plinius *ibidem* thureas arbores ait, *in Ægypto ſatas ſtudio Ptolomæorum regnantium?* qui auctores ſatis, vt probabile credatur, alibi extra Sabæos thus germinare, vnde etiam potuit in Ieruſalem.

Et macula. In Hebræo מום *mum.* propriè *macula.* In Græco μῶμος *momus*: reprehenſio; quia quidquid maculatum eſt, etiam reprehenſibile: qua phraſi Græci immaculatam pulchritudinem explicant. Muſæus *in Leandro.* 245. *Irreprehenſibile quid.*

Κάλλος γὰρ περίπυστον ἀμωμήτοιο γυναικός, &c.
Pulchritudo enim celebris irreprehenſibilis puellæ
Acutior hominibus eſt veloce ſagitta.

Theocritus *Idyl.* 18. de multis puellis pulchris:

Τᾶν οὐδ' ἄν τις ἄμωμος, ἐπεὶ χ' Ἑλένα παρισωθῇ.
Harum nulla irreprehenſibilis ſi cum Helena comparetur.

quaſi vna immaculatæ pulchritudinis eſſet, ſecum, aut cum aliis comparata. Aliâ item formâ hoc variant Græci, vt exactam quamdam pulchritudinem, vocent *momum*, id eſt, aliarum pulchritudinum reprehenſionem, quaſi ad illius conſpectum cæteræ reprehenſibiles videantur: ſic explicandus Nonnus *lib.* 42. inſtituens neſcio quem amantem puellæ ſuæ Beroi blanditurum. *Nonnus explicatus.*

Admiratione quidem doloſa roſeam aſpice puellam,
Pulchritudinem laudans quòd tantam non conſecuta ſit Iuno, &c.

Et charitas voca deteriores: ambarum verò
Reprehensionem dic, & Dianæ, & Mineruæ.
Et Beroem dic lucidiorem Venere.

Sic locus præsens poterit etiam explicari, quasi nulla sit pulchrior, apud quam sponsa appareat reprehensibilis.

246. *Momus Deus.* Ex quibus fictus Ethnicis Deus, qui μῶμος Momus vocabatur, omnium reprehensor: inde de re absolutissima nota paroemia. *Nec Momus hoc reprehendet*: vsus illa Aristenet. epist. 1. *Forma spectabilis, nec minimum quidem mordere potest Momus.* & florileg. Græcum de balneo cuiusdam Mariæ.

Τὸ Μαρίης τὸ λοετρὸν ἰδὼν ἀπεδάκρυσε Μῶμος,
Εἴπων: ὡς Μαρίην καὶ σὲ παρηρχόμεθα.

Mariæ balneum intuens fleuit Momus,
Dicens, vt Mariam, sic te non attingimus.

Quamuis autem sciam, LXX. quandoque Hebræas phrases græcismis, menti potius, quàm verbo respondentibus, explicare: non tamen crediderim id factum, quando in græcismis fabulæ & Dij immiscentur, absque graui necessitate.

PARAPHRASIS.

Quid ni ergo his vberibus delitias omnes procurem, maximè in illis, vt tute olim confessa, commoraturus? Ibo igitur, ibo, si res postulet in odoratos montes omnium aromatum genera conquisitum, quibus de more pectus istud, & vbera pulcherrima perfundas. Sed quorsum ego singillatim pulchritudinis tuæ partes percurro, quasi aliquam silentio dissimulandam sortireris, quæ me laudatorem à te tota simul commendanda retardaret? Certè tota quota es, pulchra es, & nihil, quod iure reprehendatur, exhibes indecorum.

VERS. 8. Veni de Libano sponsa mea, veni de Libano, veni: coronaberis de capite Amana, de vertice Sanir, & Hermon, de cubilibus leonum, de montibus pardorum.

Tu lege quæ hic interpretes fusè, doctè: ego priuato meo filulo non dimisso aliorsum tendam, necesse est. Constituo vnus, vt vides, festiua sponsalia, multo ante solemnes nuptias, ea quæ in domo puellæ celebrata, in hoc temporis articulo, hac loci designatione, quid hæc à Libani vocatio sibi velit, planum concatenationis datæ progressum videtur retardare: tollendo obici aduerte, mihi hoc loco illorum opinionem necessariò tenendam, qui non Libanum illum montem celebrem, & à Ierusalem distantem hic intelligunt, sed Libanum illum Solymitanum, qui ab Hebræis omnigenis arboribus consitus, exquisita vndique amœnitate plantatus, cum nobilissimo illo & peregrino videbatur de delitiis decertare: hoc ad rem suam plures huius Epithalamij interpretes ex lib. Regum supponunt magis, quàm probant: sed quoniam certa huius rei stabilitas mihi magis, quàm illis necessaria, ne fundamento nutanti instabilem, & ruituram breui fabricam videar imposuisse, de ipso fulciendo paucis agam.

247. *Libanus Salomonis, siue pseudo-Libanus.* Est quæstio grauissima ad illud 3. Reg. 7. num. 2. *Ædificauit quoque domum saltus Libani.* An reuera esset Pseudolibanus aliquis apud Hebræos, an domus vrbana & regia, ideo saltus Libani appellaretur, quia innumeris ex longinquo illo monte, adductis eò, cedris ædificata. hoc secundum cum multis tenet, & fusè probat noster Pineda *de rebus Salom. lib. 5. cap. 5.* ego cum aliis syluam, nemus, & puris putis arboribus consitum montem intelligo. Quis enim diglutiat in historia planissimè conscripta, nullis propheticis ænigmatibus obscura, nulla figurata locutione occulta: *saltum Libani* de columnis cedrinis in terra dispositis, & quodammodo plantatis, explicari? quid, quæso, poëticoteron magis dici poterat? sed feramus Latinam vocem *saltus* tam durè translatam: quis Græcam δρυμὸς, quâ LXX. vtuntur, quis Hebræam יער se vsquam tam inuitè tractam vidisse fateatur, vbique virorem, siluas, frondes, densas lucorum vmbras, amœnitatem omnigenam significantes? deinde, cur potentissimo, sapientissimo, & omnium voluptatum genera diligentissimè inquirenti, denegetur: id quod Adrianus Imperator tot minor numeris, ad summas delitias, & inuenire nouit, & potuit complere? Spartianus in eius vita. *Tiburtinum villam mirè exædificauit, ita vt in ea & prouinciarum & locorum celeberrima inscriberet: velut Lyceum, Academiam, Prytaneum, Canopum, Pœcilem, Tempe vocaret.* Audis delitias Athenarum Thessaliæ, Ægypti, Latino Tyburtino cum nomine translatos? quis nesciat insignem Ciceronis villam pseudo-Academiam, à Græca & remotissima Academia sic vocatam; notum pueris laureæ Epigramma.

Quod tua Romanæ vindex clarissime linguæ
Sylua loco melius surgere iussa viret,
Atque Academiæ celebratam nomine villam, &c.

Possem ire per plura: sed iis quæ iam viri magni, hæc addidisse satis.

Insurgit iam secunda quæstio, nec facilior, vbi nam pseudo Libanus vernaret: quæ alij asserant 248. *& hic vbi nam.*
quære apud illos; quid ego suspicer, breuiter aperio: in domo illa, quæ erat in saltu Libani, tribunal erat, & domuncula, in qua sedebatur ad iudicandum, vt constat ex 3. *Reg. 7. num. 7.* Quis ergo putet fuisse adeò durum Salomonem, vt litigantes cogeret ad longinquam villam, vbi interim ille delitiaretur? non ergo saltus Libani, in qua hæc erat domus longè ab vrbe. deinde immensum illum thesaurum scutis aureis, & peltis impensum, quem legis 3. *Reg. 10. à n. 17.* in domo saltus Libani, vt indidem patet, condebatur, cum omni vasorum aureorum opulentia: at cuius esset incutiæ pretiosa quæuis, & magnificæ facta ostentationi, obtrudere deserto, vbi non ita frequens illorum vsus, nec ita secura custodia, vt in vrbe poterat reperiri? Puto igitur ab ipso Solymitano pomœrio, & amœnis suburbiis prætendi situm aliquem naturâ pulchrum, arte comptum, collibus venustè subdiuisum, vicisque ditiorum pastorum celebrem: ad cuius terminum qua parte pertingebat vrbem, regia domus de tribunali notior erat exædificata, indeque ad discrimen aliarum regiarum, domum saltus Libani appellari, quia illum aspiciebat, eiusque primum & optimum tractum, tamquam domesticum & nemus & viridarium continebat.

In hoc ergo saltu, aut iuxta illum vicum, inque eo sponsæ domum fuisse hinc coniecto, & ab hoc vico exitura puella rogatur anxiè: cùm enim iuuenis illam sibi gauderet desponsatam, interque laudandum, vt solet, cuius incenderetur, festinandas cupit nuptias legitimas, quo die ab illo Libano in domum mariti, vt infrà patebit, erat adducenda puella: domum, inquam, quæ in distanti horto erat ædificata, vbi de more, (quod in Prolegomenis dixi) nuptiæ celebrandæ, q. d. aliquando mihi sponsi, feliciori mariti titulo commutabis.

O prodi

O prodi iam ex tuo hoc Libano in domum meam nuptiali serto coronanda, cui omnes peregrinorum montium difficiles, & inde pretiosiores delitias comparabo. quo, quid sibi velit, iam nunc explico.

Coronaberis de capite Amanâ. Suppono cum probabiliori sententia tres colles istos Amana, Sanir, & Hermon, esse partes non pseudo-Libani nostri, sed Libani illius Syrij, & distantis à Ierusalem in vltimis Iudææ finibus constituti: non tamen vt interpretes, hinc exituram, sed hinc coronandam

249. *Corona pretiosior ex peregrinis floribus.* existimo, ac si dicat: Exi lubens de tuo Libano, remotioris Libani delitiis vernatura. quod vt probem, aduerto, solere apud priscos, flores coronásque inde pretiosiores æstimari, vnde remotiores maiori sumptu & periculo parabantur. Allusit Euripides in Hippol. vbi iuuenis ad Dianam,

Σοὶ τόνδε πλεκτὸν στέφανον ἐξ ἀκηράτου
Λειμῶνος, ὦ δέσποινα, κοσμήσας φέρω:
Ἔνθ' οὔτε ποιμὴν ἀξιοῖ φέρβειν βοτά,
Οὐδ' ἦλθέ πω σίδηρος.

Tibi hanc coronam contextam ex illibato
Prato, ô Domina, adornans fero:
Quo neque pastor iubet pascere armenta,
Neque peruenit vsquam ferrum.

Propert. *lib... eleg.* 11.

Magnum iter ascendo, sed dat mihi gloria vires,
Non iuuat ex facili lecta corona iugo.

Horatius ad puerum de delitiis sibi spretis:

Persicos odi puer apparatus,
Displicent nexæ Philyra coronæ,
Mitte sectari rosa quo locorum
Sera moretur.

Certè, quia delicatiores Romani ab ipsa Ægypto coronandi Philyram asportabant, & vndecumque locorum intempestiuas rosas conuehebant. ideo Mamertinus in Paneg. Iuliani. *Quin etiam cœnarum & prandiorum magnitudines Rom. populus sanciebat: cùm quæsitissima dapes, non gustu, sed difficultatibus æstimarentur, miracula auium, longinqui maris pisces, alieni temporis poma, æstiua niues, biberna rosa.*

250. *Puellis dona à longinquo chariora.* Quam verò soleant puellæ aut distantia, aut periculo donorum delectari, explicat Propert. *lib.* puto 2. *eleg.* 16. vbi multa de hac re, libo pauca.

Ergo muneribus quiuis mercatur amicam?
Iuppiter indigna merce puella perit.
Semper in Oceanum mittit me quærere gemmas,
Et iubet ex ipsa tollere dona Tyro.

Quidam apud Ouid. 15. *Metam.*

Nec tibi delitiæ faciles, vulgataque tantum
Munera contingent.

Nihil ergo puellari ingenio commodius poterat in præsentiarum aut dicere, aut promittere sponsus: & pende quod addit,

251. *Leanæ ferocitas.* *De cubilibus leonum.* Parum refert, an hos leones, & pardos, de quibus infrà, prædictis collibus referas, an aliis: quidquid sit, augetur conquirendæ coronæ difficultas, pretio augendo, & amoris ardori propalando. in Hebræo signatè אריות *leænarum*, non sine commendationis epitasi. Ælianus lib. 12. cap. 39. *Perdiccas Macedo, qui secutus est Alexandrum ad bella, vsque adeò fuit audax, vt aliquando in speluncam, leanæ latibulum solus introiret; verùm leænam ipsam non deprehendit, sed catulos eius secum exportauit. Magnam hominum admirationem Perdiccas hoc facto meruit, etenim non solùm apud Græcos robustissimum & bellicosissimum animal leana putatur esse, verùm etiam apud barbaros: proinde dicunt Semiramidem Assyriam, non si quando leonem cœpisset, aut pardalim, similem ne feram interfecisset, sed si leænam superasset, valde superbiisse.* Græca habent, ἀλλ' εἰ λεαίνης ἐκράτησεν, μέγ' ἐφρόνει.

Pardorum. Tigrides intelligo, & possum. sic doctiores capiunt illud Ierem. 13. 23. *Si mutare potest pardus varietates suas.* & *Habac.* 1. 8. leuiores pardis *equi eius.* Atqui varietas & velocitas tigridum nota, norunt pueri. Sudant aliqui in inueniendo è profanis authore non proletario, qui tigrides pardorum nomine insigniant: puto non inuenere. Ego do Claudianum in ipsis latinitatis parietinis latinissimum, *lib.* 3. *de laudibus Stiliconis:* 252. *Tigres viridis vnde.*

Tum virides pardos, & cætera colligit Austri
Prodigia.

Desipis ni tigrides capias, quos enim alios pardos de macularum virore vidisti insignitos. Ipse se explicuit *lib.* 3. *de rap.* vbi de Hircana tigride,

——furit illa marito
Mobilior Zephyro, totámque virentibus iram
Dispersit maculis.

Quæ autem sint virentes istæ maculæ, vestigare alterius est otij. Si hæc pardorum explicatio vera est, posset aliquis hinc illorum placito factum iri putare, qui Amanâ nostrum, cum Amano confundunt. nam certè Amanus tigribus nobilis. Valer. Flacc. *Arg.* 1.

——haud aliter saltus vastataque pernix
Venator cùm lustra fugit, dominóque timentem
Vrget equum, teneras complexus pectore tigres,
Quas astu rapuit pauido, dum sæua relictis
Mater in aduerso catulis venatur Amano.

Sed nihil muto.

Dices, videri nimium etiam sub amatoria hyperbole, tot montes vni coronæ iactari peragrandos: at memineris quàm variis & floribus & herbis vna quæuis corona soleat intertexi. parco à quærendis aliis, tu lege quæ coronarum scriptores congesserunt. Solùm noto videri curari variam tot floribus coronam vernantem, quasi auream imitaretur, quæ non vnius generis gemmis coruscabat. Do vnum Nonnum *lib.* 32. ab illis verbis: καὶ κεφαλῇ στέφος: vbi coronam Iunonis se comentis scribit. 253. *Corona quàm è varijs vna compensretur.*

In capite coronam babuit valde variam, in qua multi
Lychni erant amoris comites, è quibus emittit
Claros concussis splendores Cypria flamma:
Habuit & lapidem illum, qui viros in amorem trahit
Nomen clarum habentem luna iaculantis amorem:
Et gemmam appetentem amoriferum ferrum:
Et gemmam Indicam ad amandum illicem, quia & ipsa
Ex aquis germinauit cognota Veneris nata ex spuma:
Cyaneúmque hyacinthum amabilem adhuc Phœbo:
Circa capillos verò ipsi amoriparam ligauit herbam,
Quam amat Cytherea tanquam rosam, aut anemonem.

Sed de his iam satis: solùm nota non auditum hucusque sponsæ nomen, quam ab hinc iam frequens.

PARAPHRASIS.

Ah quando sponsa iucundissima, te nouam nuptam abduxero! O veni iam mecum ab hoc Libano tuo in villam meam, amœniorum nobilioris Libani collium, Amana scilicet, Sanir, & Hermon floribus nuptialibus coronanda, iisque inter leonum cubicula, & spelæa tigrium collectis, vt corona sit de peregrinitate gratior, de periculo pretiosior.

Vulnerasti

VERS. 9. Vulnerasti cor meum, soror mea sponsa, vulnerasti cor meum in vno oculorum tuorum, & in vno crine colli tui.

Multa hîc forent dicenda, nisi exactissimè hic tractus ab interpretibus iam discussus. addo ea, quæ fortè neglexerunt. Reddit rationem cur tantopere nuptias desideret, & nuptiali coronæ texendæ tot se periculis exponere non formidet, nimirum quòd vulneratus & languens, & penè excors, penitus contabescat: puto autem has, quas modò concatenat laudes his & sequentibus versiculis, non solùm ortas, vt volunt interpretes, ex innato affectu in amatoribus idem iterum atque sæpiùs laudandi, sed præcipuè, vt explicet qualis ad singulas pulchritudinis eius dotes pereat, de oculis & crinibus hîc claret, de vberibus & labiis infrà dicam: nunc singula huius numeri verba examinemus, fusè si lineas, breuiter si loci opportunitatem metiaris.

254. *Amoris vulnera.* *Vulnerasti cor meum.* Amoris vulnera singulis penè verbis celebrant Erotographi, cordis plaga altiùs inflictum vulnus denotat. Ouid. *in epist. Paridis,*

Nec mea sunt summa leuiter districta sagitta
Pectora, descendit vulnus ad ossa meum.

Statius *lib. 1. syl. 2.*

Hunc egomet totâ quondam tibi dulce pharetrâ
Improbus, & densâ trepidantem cuspide fixi.

quibus deinde opponit,

Ast illam summa leuiter, sic namque iubebas,
Lampade parcentes, & inermi strinximus arcu.

255. *Amoris furor & amentia.* In Hebræo לבבתני à voce לבב quæ cor significat, idque propriè vertunt LXX. ἐκαρδίωσας, quod multi vertunt, *abstulisti mihi cor*: & alij, *excordiasti me.* & mihi mirum à nemine, quem legerim, hîc notatum, amatorium penè furorem hîc denotari; cùm enim, vt apud Latinos, sic apud Græcos & Hebræos, cor pro sapientia & prudentia vsurpetur, quid aliud hîc per excordatum virum, quàm amentem amore, meliùs intelligamus? in eodem sensu Oseæ 4. num. 11. *fornicatio, & vinum, & ebrietas auferunt cor.* & hoc apprimè conuenit sponso, in ardentissimo amoris desiderio, quo nunc laborabat: nunquam enim se aut saniores, aut fideliores reputant amantes, quàm cùm se insanos prædicant. Theocritus *Idyl. 3.*

ὡς ἴδεν, ὡς ἐμάνη, ὡς ἐς βαθὺν ἅλατ' ἔρωτα.
Vbi vidit, statim insaniuit, & in profundum incidit amorem.

& *Idyl. 2.* pastor amans id de se prædicat.

Χ' ὡς ἴδον, ὡς ἐμάνην.
Simul vidi, & insaniui.

Paris apud Ouid. loco citato: *Sed non est rationis amor.* Propert. *lib. 1.* ab amore coactus, *Nullo viuere consilio*, & addit:

Et mihi iam toto furor hic, non deficit anno.

Gallus ipse apud Virgil. *Ecl. 10.*

Certè siue mihi Phyllis, siue esset Amyntas,
Seu quicumque furor.

Anacreon ipse de se θέλω, θέλω μανῆναι. *Volo, volo insanire.* Sed quis amantium non ita? bene Plato *in Phædro*, post tres alios, quos vocat furores diuinos: τὴν τετάρτην δ' Ἀφροδίτης, καὶ ἐρωτικὴν μανίαν, ἀρίστην ἐφήσαμεν εἶναι: *quartam verò Veneris amatoriam insaniam, dicimus potentissimam esse.* Vulgatus noster maluit rem notius per cordis vulnera explicare, & reuera cor sapientiæ & consiliorum sedes vulneratum, qui sanum esse queat, non video: vnde fortè insanum etiam voluit intelligere.

Soror. Lipsius *elect. 2. cap. 1.* contendit hoc nomen inter amatorias nequitias apud authores profanos semper reponendum. repugnant multi è sacris interpretibus. decertauit iam hanc pugnam in vtraque arena meus Delrius, & profanâ, explicans Senecam, & sacrâ, ad illud *cap. 8.* huius Cantici *num. 1.* lege: ego enim vix meis describendis, nedum alienis transcribendis satis otij habeo. Vnum decerno, etsi amatoria hæc vox, non tamen inhonestam semper fuisse, vnde & coniugibus decenter vsurpatam: id ex verbis Assueri, quæ infrà dabo, patet: sic explico illud Prou. 7. num. 4. *Dic sapientia, soror mea es, & prudentiam voca amicam tuam, vt custodiat te à muliere extranea.* In quo loco prudentiam & sapientiam pro eodem vsurpari certo certius. Sensus ergo est: desponsa tibi hanc virtutem, cui vnicæ deditus, extraneos necessariò amores euitabis, & bene, quia adulterium oritur ex propria coniugis displicentia, qua placente, nouæ delitiæ non quærerentur. Quis enim credat, in hoc loco, metaphoricum concubinatum, & non potiùs matrimonium insinuari. Atqui, amicam, inquis, vocare præcipit, quæ vox nequitias sonat: somnium, legi. defæcaui iam hanc vocem suprà *cap. 1.* vt in hoc Cantico purissima habeatur. Hodie Hispani coniuges passim fraternitatis & amicitiæ nominibus inuicem se appellitant. hinc Assuerus, vt dixi *Esther 15. num. 12.* inter blandiendum: *Quid habes Esther? ego sum frater tuus, noli metuere.* & quidem maritus erat. qui locus quoniam omnino necessarius huic Cantico, altiùs explicandus, caligat enim adhuc puto, etiam post tot tantorum virorum luces. 256. *Soror vox amatoria etiam vxori data, & cur.* *Prouerb. 7. num. 4. explicatur.* *Esther 15. num. 12. explicatur.*

Ignorat nemo ex innumeris penè scriptoribus id asserentibus, Persarum Regem, apud suos pro Deo cultum, & fortasse eo maximo, Iouem puta: (quem vtplurimum Mithræ, vel Solis nomine appellabant) id suspicor, quia vt Iupiter minoribus Diis diuinitatem impertiri videbatur, sic Persa Monarcha aliis, vt Surenæ: lege Serarium, pergo. Cùm ergo in Iouis nuptiis illud vnum insigne notaretur, quòd sororem pro vxore sortiretur: non dubito, quin qui se Iouem reputabat, vxorem suam & Iunonem & sororem solitum appellitare. Arrogabat hinc sibi Iuno apud Virgil. *Æn. 1.* 257. *Persarum rex suis pro Deo cultus.*

Ast ego quæ Diuûm incedo regina, Iouisque
Et soror & coniux.

Quid ni ergo putaret Ethnicus Assuerus, summi blandimenti loco habituram Esther (cuius ille fidem ignorabat) quòd soror appellaretur, cùm inde taciè & Dea, Iuno scilicet, coniux & soror, veniret intelligenda? Hoc etiam aliis vsitatum lego. Clem. Alexand. *in protrep.* mortalium superbiam increpans. *Ceyx quidem filius Æoli, appellatur Iupiter ab vxore Alcione; rursus hæc Iuno appellatur à marito.* & quidem etiam apud viliores coniuges id in vsu. notus Plauti locus:

Eia mea Iuno, haud decet te tristem esse tuo Ioui.

Imò & ad id credo tendebant illi, qui aut naturales sorores, aut saltem adoptiuas sorores sibi in matrimonio copulabant, nimirum, Ioues inde & Iunones pressiùs appellari: duxit Ptolemæus Philadelphus sororem, & audis statim à Theocrito in Idylio *Iouis & Iunonis* titulo, propterea vocatos. duxit Nero Octauiam adoptiuam sororem, & canit tragicus *in Oct.*

Tu quoque terris
Altera Iuno, soror Augusti
Coniuxque.

& iterum,

Fratris

Fratris thalamos sortita tenet
Maxima Iuno soror Augusti.

Et quidem si verum est quod multi cum Lipsio putant, *lib. 2. epist. elect. epist. 24.* Syllanum voluisse sororem suam ducere, hinc etiam Senecæ in ludo de morte Claudij bona lux, vbi ita. *Damnatum incesti L. Syllanum generum suum occidit. oro per quod? sororem suam festiuissimam omnium puellarum, quam omnes Venerem vocarent, maluit Iunonem vocare.* Ego tamen non crederem id temporis in orbis & vrbis conspectu id conatum Syllanum: sed furtiuè sorore pro concubina vsum, & inde matrimonij vocabula vsurpasse. Senecæ lux.

258. Amantes coniugum blanditias captant. Ex his quæ dixi, duo facilè intelliguntur, à nemine, quem legerim, ventilata, nimitum potuisse se coniuges & voluisse fraternitatis nominibus appellare apud Ethnicos, vt se Iunones & Ioues blandiùs intinuarent, & econtra, ideo quandoque incestuosas nuptias affectasse, vt signatiùs diuinis Iouis & Iunonis titulis palparentur. Tertium suspicor, propterea toties inter amasias hos etiam consanguinitatis titulos vsurpatos, vt de vocibus in coniugio vsurpatis, mutuo sibi adblandirentur. moueor hac coniectura: quis nesciat *dominam* propriè de vxore matretam. dici? lege quæ Cerda *Æn. 6.* Lips. 2. *Ant.* & alios quos citat: ego nonnulla olim coniunxeram ad Statium *lib. 1. syl. 2.* vbi ad maritum, *domina niueis à vultibus obstas.* At quis apud Ouid. Propert. & similis farinæ scriptores, millies amicas appellatas dominas non legit? sic passim *dominus* vox maritorum propria est, & tamen amico datam scio. sic titulus fraternitatis, qui coniugum, amantibus postea, credo, venit vsurpatus.

Potuit hoc blandimentum ad Hebræos à gentibus transire, dempto illo falsorum numinum errore, vt pleræque aliæ loquendi formulæ, quæ cùm apud Ethnicos errorem inuoluerent, apud Hebræos, qui illas vsurparunt, nihil tale sonabant: sicut nos hodie deorum fabulas, fortunæ nomen, fati potentiam sine erroris periculo immiscemus: de quo plura *vers. vltimo huius capitis.* hoc ni placeat, recurre ad alias rationes, quæ priuatim apud Hebræos militabant, quas optimè tangit meus Sanchez, grauiter, plenè, vt assolet, in hunc locum.

259. Mariti nomen pro sponso, & similia. Sed qui, inquis, hic pastor, quem non tam maritum, quàm sponsum statuo, hoc nominis blandimentum affectauit? id non mirum, penè enim maritali licentia solent sponsi similibus vti blanditiis, imò & quandoque coniugij nominibus appellari. sic sponsi filiarum Loth, eiusdem generos vocat Scriptura, vt notaui *fine superioris c.* quia paulo pòst tales futuri sperabantur. qua etiam de caussa & procos, audias etiam maritorum nomine quandoque insignitos: tale est illud Virgil. 4. *Æn.* vbi Dido,

Quos ego sum toties iam dedignata maritos.

hoc est, nuptiarum meatum petitores. apud eumdem, Damon *Ecl. 8.*

Coniugis indigno Nisæ deceptus amore
Dum queror.

Vbi bene Cerda: *non coniux*, inquit, *Nisa, sed destinata coniugio, quod satis.* addo Claud. *in nupt. Honorij*, vbi iuuenis desponsus tantùm, iam socerum appellat.

Hæc etiam queritur secum: quo nam vsque verendus
Cunctatur mea vota socer? qui iungere differt
Quam pepigit?

260. *Sponsa.* Vide quoties hoc nomen, ab vltimo versu superioris cap. vsque ad vers. 1. cap. seq. repetatur: certè non antè, quia ille procus, non postea, quia iam maritus. Seruius Sulpitius lib. de dotibus. *Qui vxorem ducturus erat, ab eo vnde ducenda erat stipulabatur eam in matrimonium ductum iri, qui daturus erat, itidem spondebat: is contractus stipulationum sponsionumque dicebatur sponsalia: tunc quæ promissa erat, sponsa appellabatur, qui spoponderat ducturum, sponsus.* Sequebantur quandoque statim nuptiæ, quandoque differebantur diu, vt ex Claudiano citato vides: sic in hoc loco, de Hebræorum vsu vide Prolegomena. Sponsa propriè quæ.

In vno oculorum tuorum, & in vno crine. Verus mihi sensus, quem innuit Legionensis, affert expressiùs Ghisler. hunc fusiùs declaro adhuc. licèt naturâ ipsâ oculorum immissiones & iactus sint inseparabiles, eorumque munus aut in risu, aut in dolore & lachrymis, indiscretum: tamen augeri solet epitasis, quando pro loquendi formulis vtriusque ministerium expressè adhibemus, ac si ab altero negligentiùs efficiatur. sic vulgo dicimus, *vtroque oculo aliquid plorare*, non quòd alteri tantum id possit euenire, sed quòd, si eueniret, exiguus ploratus notaretur; sic etiam dicimus de eo, qui permixtis affectibus de eadem re gaudet, simul & tristatur: *altero ridet, altero plorat oculo*; quo nec plenam lætitiam, nec tristitiam cumulatam significamus. Plautus *in Milite glorioso, Act. 2. sc. 3.* 261. Oculorum indiuisum munus.

Profectò vidi egomet, his duobus oculis meis.

quasi dicat, non leuiter, sed perspicaciter. Hoc ergo innuit sponsus, dum altero oculorum se percussum indicat. quasi dicat, vel etiam minimo, & furtiuo aspectu se vulneratum: nec opus fuisse, vt attentè vtrumque oculum collimasset puella, quæ vel leui vnius ocelli respectu poterat excordiare: sicut ab vnâ comâ cæsariei ad collum fluitante aspicienti animam suspendebat. De coma vna similem affectum noto *Floril. 7.* 262. Coma ligans amantem.

Χρυσῆς εἰρύσασα μίαν τρίχα Δωρὶς ἐθείρης
Οἷα δορυκτήτους δῆσεν ἐμεῦ παλάμας.
Αὐτὰρ ἐγὼ τὸ πρὶν μὲν ἐκάγχασα, δεσμὰ τινάξαι
Δωρίδος ἱμερτῆς εὐμαρὲς οἰόμενος.
Ὡς δὲ διαρρῆξαι σθένος οὐκ ἔχον, ἔστενον ἤδη
Οἷά τε χαλκείῃ σφιγκτὸς ἀλυκτοπέδῃ.
Καὶ νῦν ὁ τρισάποτμος ἀπὸ τριχὸς ἠέρτημαι
Δεσπότις...... πάντα μεθελκόμενος.

Ab aurea extrahens vnum crinem Doris cæsarie,
Tamquam bello captas ligauit meas manus.
Ego quidem initio ridebam, vincula quatere
Doridis dilectæ facile existimans:
Cùm verò ad rumpenda robur non haberem, ingemiscebam
Quasi ærea vinctus compede.
Et nunc, ô miserrimus! à crine suspendor
Domina...... frequenter tractus.

Vltimum carmen, in codice quo vtor, haud sanum, nec laboraui quærendæ medicinæ. Cur autem noster pastor oculos, & crines, signatè tanto effectui coniungeret, id refero amatorum genio, quos lego ab his duobus vtplurimum vehementiùs abreptos: notum illud Horat. de pulcello, 263. Oculi & comæ præcipui ad amorem.

Spectandum nigris oculis, nigróque capillo.

Floril. 7. epig. 109.

Τίς πλοκάμους Μελίτης εὐώδεας, ἢ πυρόεντα
Ὄμματα, καὶ δέρεος στίλβος ἀπεπλάσατο;

Quis crines Melites suaueolentes, & ignitos
Oculos, & cutis fulgorem efformauit?

Hoc modo aliorum mens nescio an explicata, an immutata. germanus, sed non vnicus huiusce loci 264. Altero oculo clauso scopus attingitur.

loci sensus mihi reputatur: nescio enim quas in argurias me impellit Gilbertus Abbas, qui *serm.* 30. ad hunc locum, mystica post multa, sic addit. *Si plures habes oculos, omnes alios claude, vt hoc vno vtaris, quo solum dilectum intueri soles, quo solum vales. qui directiùs intueri volunt, alterum oculum claudunt, alterum intendunt*, &c. *oculus tuus vnus est, si purus est.* hinc enim ad litteram, haud violenter dici posse puto, certum in hoc loco, & directissimum ictum designari: qua mente Sophocles apud Athen. *dipnos.* 13. *cap.* 6. sic inducit Hippodamiam de Pelopis pulchritudine disserentem.

Talem in aspectu obscurè venatricem
Amoris coruscationem quandam oculorum habet:
Postea saltat ipse, incenditque mei
Æquâ mensurâ oculum: velut fabro iuxta
Amussim eunte, dirigitur canon.

Græco codice nunc careo, vnde fortasse maior lux his versibus: nemo tamen non videat, innui in comparatione vsum fabri, qui altero oculo clauso canonem dirigit, vt passim videmus: ideo Pers. sat. 1. *Oculo rubricam dirigit vno.* Signatus explicando Sophocli Lucianus in Icaro Menippo: τὺς τέκτονας πολλάκις ἑωρακέναι μοι δοκῶ, θατέρῳ τῶν ὀφθαλμῶν ἄμεινον πρὸς τὺς κανόνας ἀπευθύνοντας τὰ ξύλα. *Fabros enim sæpissimè vidisse mihi videor altero tantùm oculo directiùs ad canones suos ligna exæquantes.* hoc ergo voluit Sophocles, sic directa fuisse amoris vulnera, quasi altero oculo emitterentur. An ergo tale quid voluit hîc sponsus? fortasse. & tunc à sagittario, cui feriendo scopo hic oculorum habitus frequentissimus, deductam comparationem crediderim. quasi dicat: Cor meum feriendum tibi posuisti dilecta, sicque in directum sagittas collineasti, quasi altero oculo clauso omnem aberrandi occasionem amoueres: deinde captam & percussam iam prædam, ne vsquam fugeret, adamantina vnius crinis tui catena colligasti? Adblanditur huic explicationi vsus amantium toties amoris sagittas de certo ictu commendans, Apollo apud Ouid. *lib.* 1. si memini, *Metam.*

265. *Amoris sagitta certa.*

Certa quidem nostra est: nostra est tamen vna sagitta
Certior in vacuo, quæ pectore vulnera fecit.

loquitur de amore. Allusit huc Seneca *in Hippol.*

Ipsumque Phœbum tela qui neruo regit
Figit sagitta certior missa puer.

Dixi plura ad Statium *lib.* 1. *sylu.* 1. *de nupt. Stellæ*, vbi de amoris dextra dicitur, *nunquam frustrata sagitta.*

266. *Vinum vulnerans.*

Dices, fateri se sponsum à crine vulneratum, non ligatum, non irretitum. fateor: sed idem in sua explicatione ad rem suam deglutiere Legionensis, Delrius, Sanchez: communis ergo obiectio, non vni mihi intentanda, in omnium gratiam sic videtur soluenda. Puto igitur communi vulneris nomine venire intelligendum quidquid cor patitur: vnde cùm irretitum crine patiatur, suo modo percussum crine dici potest. sic mens quæ propriè vino illaqueatur, saucia vino dicitur. Strabo *lib.* 11. Scythas vocat οἴνῳ πεπληγμένους: *vino vulneratos*, & Iustinus *lib.* 24. *hesterno vino saucios* dicit. in Hebræo, *abstulisti mihi cor.* optimè, & oculos pulchritudinis sagittam dirigens, & crinis deinde illaqueans explicatur: sic etiam in Græco ἐκαρδίωσας, *excordiasti me.* Vbi aduerto, ideo fortasse LXX. propositionem *in* non duplicasse, quæ in nostro expressè, & in Hebræo ב habetur: sic enim in Regiis correctissimis circumferuntur: ἐκαρδίωσας ἡμᾶς ἀδελφή μου, νύμφη: ἐκαρδίωσας ἡμᾶς ἑνὶ ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν σου: ἐν μιᾷ ἐνθέματι τραχήλου σου. Qui locus ibidem sic Latinè exprimitur: *Stupefecisti nos soror mea sponsa, stupefecisti nos vno ab oculis tuis, in vno torque colli tui.* quia nimirum præpositio *ab* iaculi immissionem denotat, & præpositio *in*, laquei retentionem. Sed de his iam satis.

PARAPHRASIS.

Neque mirum, ô suauissima sponsa, ô nomen hodie identidem de lætitia repetendum: neque mirum, inquam, felicius nuptiarum tempus sic suspirem, totque in coronæ tuæ gratiam periculis me exponam, cùm penè ad insaniam excors, penitus te deperiam: sic enim ad viuum præcordia transfixisti, & in directum ictus collineasti, vt instar sagittarij destinatum scopum dexterrimè attingentis, altero quodammodo oculorum clauso, sagittas in cor immiseris, percussumque adamantini instar vinculi, delicatulo crine (tantum est robur pulchritudinis tuæ) concatenatum teneas, non ampliùs fugiturum.

Quàm pulchræ sunt mammæ tuæ, soror mea sponsa! pulchriora sunt vbera tua vino, & odor vnguentorum tuorum super omnia aromata. VERS. 10

Nihil mihi in hoc capite obscurius his verbis, quæ tamen alij ferè omnes sic dilucida videntur autumasse, vt eisdem explicationem addere, ducerent superuacaneum. Vnus Ghislerius hîc egregiam nauauit operam: huic adhæreo, quatenus affectus vini inebriantis in comparationem adductos putat, longè discedo, aut concatenationem notes, aut pulchritudinis adductæ significationem: attende. Dixi superiori versiculo, non ideo recurrere sponsum laudandis iis, quæ iam laudarat, vt in nouis & maioribus encomiis solùm persisteret, sed magis vt qualis indidem afficeretur, significaret: vt igitur suprà, & oculo vulneratum, & suspensum crine se dixerat; sic in hoc loco se vberum illorum inspecta pulchritudine ebrium fatetur: inspecta, inquam, pulchritudine, vt suprà dixi, non nudâ, sed sub strophio gratissimum tumorem manifestante. huc facium quæ de inebriante pulchritudine dixi *cap.* 2.

Tota difficultas est, quòd cùm ad hanc mentem videretentur à Vulgato nostro vbera vino fortiora dicenda, dicantur *pulchriora*, cùm vinum non quod pulchrum, sed quod generosum inebriet vehementiùs. Nec satisfacit, quod Ghislerius, (qui obiectionem visus tacitè soluere voluisse) ait ideo pulchriora dicta, vt innuatur esse præstantiora vino. Quia hoc nisi potatum non inebriat: illa verò nondum gustata, solùm tantummodo visa possunt inebriare, hoc enim est de quo laboramus; quare conspectam illam pulchritudinem, quæ potenter inebriat, eo ipso non dixit fortiorem. Augetur difficultas quòd pulchritudo quæ visa inebriat, eo ipso hauritur, & inde oculi ebrij appellantur, de quo multa loco citato *cap.* 2. 267. *Pulchrum pro forti.*

Hic tamen nodus soluetur magis facile, quàm rumpetur violenter, si ex bonæ latinitatis authoribus notas mecum *pulchrum*, pro *forti* solitum vsurpari. Virgil. *Æn.* 1.

Nascetur pulchra Troianus origine Cæsar.

Vbi Victorinus apud Cerdam: *pulchra, id est, forti.* Sed malo audias ipsum Cerdam ad illud *lib.* 7. *Æn.*

fatum

——ſatus Hercule pulchro
Pulcher Auentinus.

Vbi vir eruditiſſimus ita. *Cur hic pulcher, qui poſtea horridus, vt neceſſariò is, qui cum tegmine leonis cum dentibus, & impexiſſetis? ſubſcribo Seruio, qui* fortem *explicat tam* hîc, *quàm* lib. 4. *quid quòd pulchritudo parum congrua habitui Herculis, cui in manu claua, in tergo pellis leonis: cùm præſertim non deſint, qui* pulcher *ſcribant, & deducant à voce πολύχειρ, quaſi dicas, multarum manuum, ac proinde fortis.* Hæc ille: tu alia apud alios offendes. hinc, puto, ſolemus Hiſpani & Luſitani præſtantem militem, aut ducem vocare pulchrum: ſic dicimus, *lindo ſoldado, lindo Capitan.* quid? etiam de vino generoſo idem & pulchrum, hoc eſt, *lindo* dicimus: ſic apud Latinos tranſcendentalis eſt pulchritudo, ad omnia, quæ in vnoquoque genere excellunt. In Hebræo res clarior, ibi enim in priori loco eſt verbum יפה, quod propriè pulchritudinem notat, at in ſecundo טוב, quod excellentiam & bonitatem in quouis genere ſignificat.

268. *Et odor vnguentorum tuorum.* Deducunt doctiores, ad vnguenta & odores, qui ad vbera; ſic ego, de quo vſu ſuprà *cap.* 1. ſæpe dixi. Sed quorſum hæc ad inebriantis vini comparationem? hoc meum erit, quod ſic explico. Notus vſus diluendi vnguentis vina ex profana eruditione apud Ethnicos: idem apud Hebræos patet ex *cap.* 8. vbi vini conditi mentio, vt ibi dicam: quid autem ſibi vellem hoc luxu, aperit mihi, ni fallor, Ælian. lib. 12. cap. 1. *Quid? an verò non hæc certa ſunt indicia luxus Græcorum? vinum enim vnguento mixtum bibebant, & ſupra quàm ſatis eſſet, aut neceſſitas poſtularet, hac mixtione vtebantur: vocabatur autem οἶνος μυῤῥινίτης, vinum myrrhinitum.* Igitur non ſolùm vt ſuauiùs, ſed etiam vt largiùs perpotarent, hoc vſi irritamento. Sic explicarem illud Sap. 2. n. 8. *vino pretioſo & vnguentis nos impleamus.* quaſi ideo ſignatè implendi, quia vnguentatum vinum. Igitur vnguentata vbera vehementiùs inebriatura, nec ſolùm oculis, ſed & naribus animum captatura hîc capiuntur.

Vinum vnguentatum.

Sap. 2. n. 8. explicatur.

Sic ventilata Ghiſleriana illa ſcintilla, ſatis lucis ad hunc locum concepiſſe poterit aliquibus, & meritò, ni fallor, reputari. Mihi profundiùs aliquid hæret, quod ſic eruo. Dixerat ſe iuuenis ſuperiori verſiculo oculo vulneratum, crine appenſum: poterat putare aliquis querelas has eſſe, & duri cuiuſdam ſeruitij deprecationem: amouet igitur hanc ſuſpicionem, dumque ſe ab vnguentatis vberibus inebriatum fatetur, iucundam & lubentem ſui propalat traditionem; quis enim niſi volens & gaudens inebriatur? ſed maius aliquid pro hac ipſa concatenatione meditor. dixerat ſe & oculis & crinibus vulneratum: apponit ab vberibus medicinam. vulnera lota vino, balſamo fota curari ſolent: id etiam apud Hebræos notum, ex verbis Chriſti Domini *Luc.* 10. *num.* 34.

269. vbi ita: *alligauit vulnera eius, infundens oleum & vinum.* vbi oleum de odorato capio, aut ſi ſimplex Dominus intellexit, id viatoris Samaritani defero paupertati. id certum ad vſum medicum odoratas herbas, aut pharmacum expetitas fuiſſe. Athen. *lib.* 5. *cap.* 3. citat Homerum, qui inducit Helenam, quæ εἰς ῥ' οἶνον ἐμβάλλει φάρμακον, *in vinum iniicit panaceum pharmacum*; ſcilicet è panacea confectum, quæ odorata. Virgil. *Æn.* 12. de Venere vulnus filij curatura,

Odoratum oleum & vinum ad vulnera.

Virgil. afſertus.

—— Spargitque ſalubris
Ambroſiæ ſuccos, & odoriferam panaceam.

Pinus in Cantica.

Vbi neſcias cur Cerda ex vno Lucretio, ſolum *grauem* odorem tribuat Panaceæ: atqui, inquit Dioſcorides, eius folia vocauit εὐώδη, id eſt, *nimium odorata.* gerræ. norunt pueri, εὐώδη *magis, bene odorata*, quàm nimium odorata ſignificare. Certè Plinius vnguentum illud pretioſiſſimum, quod Regibus Parthorum temperatum ſcribit, etiam ex *Panace* conſtare ſcribit. planè ergo Virgil. capiendus: nec ſolùm grauis, ſed & gratus odor panaceæ reſtituendus. ideo Statius *lib.* 1. *ſyl.* 4. inducens Apollinem medicas herbas numerantem, ſic loquentem deſcribit.

——— odoriferis Arabum quod doctus in aruis,
Aut amphyſiaco paſtor de gramine carpſi.

Ex his omnibus, aptiſſimè, ni fallor, locum ἐκφράζομαι.

PARAPHRASIS.

Aſt nemo putet hæc mihi acerba vulnera durum ſeruitium, qui vberum odorata tuorum pulchritudine ſic volenter afficior, & voluptuosè, ac ſi condito vnguentis vino indulgens feſtiuiſſimè recrearer, & quàm è re vini & vnguentorum huc venit comparatio. Vt enim fota vino, & odorato pharmaco lita vulnera curati ſolent: ſic cordis mei vulnera, odorata vberum tuorum, vbi commoror, pulchritudine, omni vino & vnguento potentiori, dulciùs, & efficaciùs confouentur.

Fauus diſtillans labia tua ſponſa, mel & lac ſub lingua tua, & odor veſtimentorum tuorum ſicut odor thuris. VERS. 11.

Mellis lactiſque comparatio ſermonis elegantiæ deſignandæ, multis vſurpata. Vide quæ hîc Delr. & Sanchez. Sexcenta loca alia poſſem coniungere: vide quos dedit Barthius ad illud Claud. *in Paneg. Manl.* 270.

Fauus de ſermone.

Vel qui non ſitiens ſermonis mella politi.

libro tantummodo Statium, qui faui expreſsè meminit *lib.* 2. *ſyl.* 1.

Et mixta riſu lachryme, penituſque loquentis
Hyblæis vox mixta fauis.

Sic capiendus Pindarus *in Pythiis oda* 6.

Καὶ συμπόταισιν ὁμιλεῖν
Μελισσᾶν ἀμείβεται τρητὸν πόνον.

Et in colloquendo cum amicis
Apum præbet perforatum opus.

id eſt, fauum ſuis cellulis condiſtinctum.

Odor veſtimentorum. Æquè hoc tritum: vſum Hebræorum ſacri firmant interpretes, ſicut profani vſum Ethnicorum. incidi in alia, cape. Nonnus *lib.* 42. 271.

Veſtes odorata.

Ambroſiâ tua pulchritudo eſt ſuperior: ætherio verò
Nectare fragrante tua ſpirant tunica.

& iterum *lib.* 46.

Scrinea verò aperuit, bene fragrantia, vbi mulierum
Iacebant Sidonij purpurea veſtimenta maris.

Sic Martial. *lib.* 11. *epig.* 9. de cuiuſdam odorato halitu, ait referri.

De Pallatinis domina quod ſerica prelis.

id eſt, odorem ſpirat, qualem ſericæ veſtes Imperatoriæ vxoris. Quòd autem noſter *thuris* expreſsè meminerit, aut ſpeciem pro omni aromatum genere poſuiſſe credendum, eamque pretioſiſſimam, qualis olim thus credebatur, de quo multa alibi. Vel puto puto thure veſtem cape fumigatam: pro quo affert Sanchez inter alios Homer. *odyſſ.* 6. addo eundem in hymno Apol.

ἄμβροτα εἵματ' ἔχων θυώδεα.
Immortalia vestimenta habens thus spirantia.

Hæc satis de verbis clarissimis. Venio ad illorum mentem & concatenationem, quæ magis sublatet. Dixi suprà, in his versibus non solùm laudari membra, sed quomodo eisdem afficeretur, enuntiare sponsum. Laudarat suprà *eloquium* tamquam *dulce*: nunc hanc dulcedinem melleam, & lacteam expertum se testatur: quod vt explicem aduerto, in diuinis litteris *mellis & lactis affluentiam* in parœmiæ modum vsurpari rerum omnium abundantiæ significandæ. de quo præ aliis videndus Serarius *Iosue* 1. *cap*.8. *q* 4. & iterum 2. *cap*.3. *q*.2.

272. *Mel & lac, in sacris quid sonet.* vnde cùm *Exodi* 3.*num*.8. terra fluens lacte & melle Israëlitis promittitur, felicissima vberrimè regionis possessio declaratur. Suspicor igitur, cùm hoc temporis puella per sponsalia se iuueni tamquam possessionem promitteret, id vnum velle in hoc loco iuuenem celebratum, quasi dicat felicissimam sibi destinari possessionem, quasi lacte & melle fluentem: nec posse melle & lacte dimanans non credi lingua illa vnde tanta promissio emanauit.

273. *Pastoris regnum quod.* Moueor, quoniam nullibi vxor possessio & regnum mariti non appellatur, vt dixi suprà *cap*.3. plura *cap*. 7. dicturus: at pastori sponso vnde meliùs possessionis comparatio peteretur, quàm ab vberi gleba, ab agro fertilissimo? certè, hæc regna sua vocant pastores: impleuit doctas paginas Cerda ad illud *Ecl*.1.

Post aliquot mea regna videns mirabor aristas.

274. Statius explicatus. non exscribo: tu lege. ex simili decoro Statius *lib*.1. *syl*. 2. ad nobilissimum iuuenem, & Romanum Dynastam Violantillæ sponsalibus lætum:

Quis tibi nunc alacri celestum munere claro
Stella dies, quanto salierunt pectora voto,
Dulcia cùm domina dexter connubia vultus
Annuit, ire polo, nitidosque errare per axes
Visus.

Quia cùm nemo nesciat, Romanorum Principum superbiam (de quo multa in spicilegio meo scribo) summè possidendis post mortem astris Deorum instar, inhiasse: nulli rei melius tantæ puellæ possessio poterat comparari, quàm possessis astris: sicut nulli rei aptius, rusticantis possessio puellæ, quàm lacte melleque agris fluentibus, id est, vberrimis.

275. *Aurea verba.* Vnum posset desiderari, an rectè lingua & vbera melleam & lacteam promissionem effundentia, de lacte & melle ibi condito celebrentur: sed hoc ex quotidiano vsu patet. do Ausonium in grat. act. ad Imperatorem, qui illi palmatam miserat, vbi ita. *Hæc est picta, vt dicitur, vestis, non magis auro suo, quàm tuis verbis.* hæc volui excogitata, quia ad temporis occasionem, quo dicuntur, satis accommodata visa sunt.

Descripta tandem pulchritudine & eius affectibus, vno verbo vestis odorem laudat: id etiam ex vsu amantium, vt ex Nonno *loco antè citato* vides, de quo multa *cap*. 7. Quàm verò aptè postquam medicam vberum pulchritudinem laudauit, ad linguam sponsalibus annuentem recurrat, satis claret; quia per hæc firmissima sibi inter vbera illa commoranti sedes destinatur. quasi dicat,

PARAPHRASIS.

Et certè iam inde lætior, quia firmior per sponsalia, in medio hoc tuo pectore, inter sic faustè medicantia vbera commorabor: quid enim votis meis annuens, nisi vberrimam possessionem tui quasi melle & lacte manantem terram, labiis linguáque melle & lacte quodammodo manantibus promisisti? hi sunt, quos laudatæ supra pulchritudinis effectus experior. quam tandem odoratissima veste exornas magis.

Hortus conclusus, soror mea sponsa, hortus conclusus, fons signatus. VERS. 12

Laudauit hucusque puellæ pulchritudinem, & huius erga se vires commendauit, nunc illius pudicitiam sic extollit præcipuè, vt obiter non iam per partes, sed tota iterum veniat eius venustas celebranda: itaque septum horti, fontis sigillum illibatum pudorem repræsentant: sed dum hortus amœnus, & fons illimis auditur, vtrimque noua pulchritudinis sonat commendatio, penè in hanc mentem Ghislerius. addit Sanchez locum *Ierem*.2. & *Prou*. 5. vnde apertè colligitur nomen sitis & fontis ad honestatem pertinere: adducit ex *Genes*.29. puteum clausum lapide: ex Athenæo 12. *cap*. 3. fontem apud Persas Regi destinatum, quem proinde aliis putat sigillatum. hæc sunt quæ ab aliis feliciter in hunc locum video laborata: an aliquid ego conferam, lector iudicauerit.

Dixi alibi pudicitiæ & pulchritudinis certamen, & quantum illi ab hac periculi immineret: 276. *Pudicitia periculum à pulchritudine.* vnde Iuuenal. sat. 10. *rara est adeò concordia forma atque pudicitia.* Meritò igitur sic laudatæ pulchritudini, pudicitiæ laudes iuuenis connectit, quasi in hac vna concordes, nec alteram alteri rebellem congratuletur. puellam pulchram, hortum irriguum, vocat Ouid. *Metam*.13.

Et si non fugias riguo formosior horto. *Hortus de formosa.*

Noster dum horto addit fontem, pulchriùs irrigationem designauit. quàm aptè autem ex sepe & sigillo pudor innuatur, sic illustro, & fusiùs, quia nemo adhuc.

Hortus conclusus. Aptissimè. Vt enim flos illibatus in septo horto vernat, sic flos virgineus in corpore puellæ cautè custodito. Catullus *in suo Epithal.* 277. *Hortus de virgine.*

Vt flos in septis secretus nascitur hortis,
Ignotus pecori, nullo contusus aratro,
Quem mulcent auræ, firmat Sol, educat imber,
Multi illum pueri, multæ optauere puellæ.
Idem cum tenui carptus defloruit vngue,
Nulli illum pueri, nullæ optauere puellæ:
Sic virgo dum intacta manet, tunc chara suis, sed
Cùm castum amisit polluto corpore florem,
Nec pueris iucunda manet, nec grata puellis.

Inde crederem partes illas, vbi flos iste vernat, castiori vocabulo hortum appellari. tritum illud apud Lipsium 3. *ant. lect. cap*. 1.

Quod meus hortus habet, sumas impunè licebit,
Si dederis nobis, quod tuus hortus habet.

Idem apud Græcos, vnde κῆπος, id est, hortus apud probatos authores, ἱστορεῖται ἐπὶ τῶν γυναικῶν κῆπ. adde illud Theodori Cyrenaici (apud Diog. Laërt. *in vita Diodori*) qui cùm audisset Stilponem, qui olim negauerat Mineruam esse Deum, accusatum apud Areopagitas, respondisse se verum dicere, quia Minerua Dea erat, non Deus, Deos quippe mares esse: dixisse fertur, *vnde hoc nouit Stilpo? num remota veste ipsius hortum inspexit?* licèt tamen sciuerim honestis vocabulis solere has partes ab Spiritu sancto nominari, sicut illud de puella, *Contra omnem sagittam aperiet pharetram*, Ecclesi. 26. num. 15.

num.15. de quo doctas paginas replet Pineda *Iob 31. num.* 10. vnde posset aliquis putare in hoc loco, sic pudicè accipiendum hortum, vt virgineus de concluso dicatur: nulla tamen ratione eò adduci potero, cùm longè potiùs tota puella per hortum exprimatur, (quod & fecit Catullus) vbi illibatus flos pudoris amœnetur.

Conclusus. Id est, septo seráque munitus. Vsus hac metaphora Horat. *lib.* 1. *sat.* 2.

Si interdicta petes vallo circundata (nam te
Hoc facit insanum) multa tibi officient res.

Sed hîc de non tentanda maritata loquitur, aut magis de custodia externa, quàm de pudoris septo: sic Plautus *in Curc.*

Nemo ire quemquam publica prohibet via,
Dum ne per fundum septum facias semitam.

Excellentiùs noster septum pudoris & virtutis intelligit, quo solo puella rusticans contineretur.

278. *Aqua & potus de re venerea.* *Fons.* Quæ huc diuina possent congeri, hausit Salazar noster ad rem suam *Prou.* 5. *num.* 15. An profani etiam ad rem similem ab aquis mutuarentur metaphoras, inquiro adhuc. Basilius Legionensis *quæst. quodl. part.* 1. *q.* 2. vbi nonnulla Cant. huius conatus explicare: ad illud cap. 7. v. 2. *vmbilicus tuus*, &c. vbi, vt putat, etiam hinc sumitur metaphora, adducit Pier. Val. nescio quid de poculis & maritis differentem, quòd tamen diligenter quæsitum, non potui inuenire: vult etiam huc facere Horat. qui, vt ipse ait, scripsit: *Inachiam ter nocte potas.* mercbantur hæc stomachum, sed quoniam ille, nescias quo iure, bene de se meritam societatem nostram viuens arrosit, retundo hîc stimulos, ne, contra religionis nostræ genium, videar mortuo insultare, cui etiam viuo & lædenti illa pepercit pia. Carmen Horatij habetur *Epod. od.* 11.

Inachiam ter nocte potes, mihi semper ad vnum
Mollis opus.

Vbi clarè non verbum *potandi* refragante versus lege (*poto* enim producit primam) sed secundam vsurpat personam à verbo *possum*: subiecit autem Poëta verbum aliud turpe ex ore vetulæ alienas voluptates inuidentis. Nihil ergo hæc ad rem, nec locus ille ex *cap.* 7. quamuis quæ affert profana vera forent, ita capiendus, vt suo loco patebit.

Aliunde ergo coniecto aliquid ab aquarum metaphora libatum Ethnicis. Donatus ad Terent. in Eunucho. *Riuales dicuntur æmuli de mulieribus, translatione nominis à feris bestiis, qui sitientes cum ex eodem riuulo haustum petunt, in prælium contra se inuicem concitantur: sic Cicero pro Cælio, sin erit ex illo fonte riualis.* hæc Donatus. Acron verò ad Horat. non solùm feras, sed etiam pastores, aut agricolas de riuo decertantes, riuales vocat: *Riuales qui in agro riuum haberent communem, & propter eum sæpe discreparent.* Vtcumque sit, tacitè fœminæ riui, vel fontes significantur, quando illarum æmuli, riuales appellantur. Vnde post alias rationes

Aquariolus qui. cur lenones *Aquarioli* dicerentur (vide Cerdam 2. *Tert. suo num.* 98. & Ramires 1. *in Mart. epig.* 93.) cogitabam aliquando, an dara nomini occasio, quòd vitis aquam, id est, fœminam, illorum extinguendo ardori tradidissent. alludunt huc qui putant, propterea olim in nuptiis (scatent testimoniis Auctores) aquam & ignem deferri solitos, vt instituereturmaritus, ardorem suum solùm vxoris potu restinguendum.

279. *Fontes signati.* *Signatus.* Signatè, quia fontibus etiam adhibita sigilla, imò & claues: ideo Proculus Lycius apud Natal. Comit. *lib.* 5. *cap.* 17. ad Solem locutus,

Pintus in Cantica.

Κλῦθι φάευς ταμία, ζωαρκέος ὦ ἄνα πηγῆς
Αὐτὸς ἔχων κληῖδα.

Audi lucis quæstor, qui vitam præbentis, ô rex, fontis
Solus habes clauem.

Quàm pulchrè verò signatura hæc & sigillum virginitati deferatur, & pudicitiæ, illustro ex Lucilio, qui dixit: *primum Chrysicum negat signatam reddere.* Vbi Nonius cap. 2. *Signatam, integram virginem vetustas voluit dicere.* Plautus etiam, 280. *Signaculum de virginitate.*

Tam à me pudica est, quàm si soror siet,
Aut signata virgo.

Aperio autem eruditis eamdem phrasim etiam ex Græco penu. Æschylus *in Agamemnone*, laudat fœminam σημαντήριον οὐδὲν διαφθείρασαν, *nullum sigillum violantem.* quamuis hîc de coniugalis tori fide inuiolata loquatur. Meliùs ad rem nostram Nonnus *lib.* 2. qui de quadam dixit: ἄψαυστον ἔτι σφρηγῖδα κορείης. *Intactum suæ sigillum virginitatis.* Apud Patres hæc phrasis communis. Euseb. Gallican. hom. 2. de nat. Dom. *Materni pudoris signaculo minimè resignato.* homil. 10. de Paschate. *Inuiolato maternæ integritatis signaculo.* Ambros. hîc, *nemo resignet quem genialis in vobis origo signauit.* Tert. de Patient. cap. 13. *viduam tenet, & virginem assignat.* & *de velandis virg. cap.* 5. cùm virginitatem resignasset, *lib.* 1. ad vxorem cap. 6. *carnem suam obsignant.* quæ ex Patribus libo, debentur Cerdæ *ad Tertul.* habes ergo hîc illibatum virginitatis fontem, cui melius, quàm suo faciunt illa Ouid. 3. *Met.*

Fons erat illimis nitidus argenteus vndis,
Quem neque pastores, neque pastæ monte capellæ
Contigerant, aliudve pecus, quem nulla volucris,
Nec fera turbar[illegible] lapsus ab arbore ramus.

Hæc de noto ali[illegible]culo plusquam satis.

P A R A P H R A S I S.

Ast sorderent hæc mihi omnia pulchritudinis tuæ decoramenta, nisi illibatis pudoris gratiis decorata: in te verò immortale amicitiæ fœdus pudicitia & pulchritudo conseruarunt: sic hortus septus, illæsos semper flores: sic fons signatus nitidos semper latices custodit.

Emissiones tuæ paradisus malorum punicorum cum pomorum fructibus: cypri cum nardo. VERS. 13.

Nardus & crocus, fistula & cinamomum, cum vniuersis lignis Libani, myrrha & aloë cum omnibus primis vnguentis. VERS. 14.

De arborum, & aromaticarum plantarum, quæ hîc afferuntur, naturâ, abundè interpretes, inde petc. mentem verborum longè aliam ab omnibus, breuiter sic aperio. Vocarat hortum septum sponsam de pudicitia, nunc huius pudicitiæ effectus comparat amœnissimè: quemadmodum enim ab horto consito delicatè, licèt diligenter, concluso, aut per murum, aut per cancellos propagines fructibus onustæ, aut æ odoribus gratæ emittuntur pascendis oculis, naribus recreandis: sic ab sponsa gestus compositio, vultus modestia, oculorum demissio, incessus grauitas tamquam pudoris fructus perennabant, & quod maius erat, indidem optimus nominis & virtutis odor respirabat. At hæc mystica magis, inquis, quàm dramatica. falleris, mi homo: in vtraque pagina, litteralissimè *odor* de virtute & bono nomine vsurpa- 281. *Odor de fama.*

 tur:

tur: in diuina, Ecclef. 7. num. 2. *Melius est nomen bonum, quàm vnguenta pretiosa.* & Ecclesiastici 19. *Memoria Iosiæ in compositione odoris, facta opus pigmentary.* 2. Cor. 2. num. 15. *Christi bonus odor sumus.* In profana, scitum illud Plauti, in Mostel. *Mulier rectè olet, vbi nihil olet.* & licèt à Mart. 2. *epig.* 12. velint posthumum de fœtidi odoris morbo insimulatum, tamen ad mores fœtidos carmen optimè deducitur.

Posthume non bene olet, qui bene semper olet.

Sed ad rem pudicitiæ, in qua sumus, est optimus locus Catulli *in nupt. Pel.*

——suaues expirans castus odores
Lectulus.

Vbi inter alia Passeratius caussam, quæ dictis vers. super. optimè congruit, adducit optimam: *An quod castitatis & virtutis odor suauissimus sit tamquam floris? sic in carmine nuptiali,*

Cum castum amisit polluto corpore florem.

quia impudicam quasi spurcam & fœtidam omnes auersantur. Hæc ille.

282. *Fructus virtutis.* Statius explicatus. Quæ dixi de fructibus, notiora sunt, quàm egeant probatione. Do vnum Statium *lib. 5. syl. 2.* quia pulcher, huc,

Quem non corrumpit pubes effrena? nouaque
Libertas properata toga? ceu nescia falcis
Sylua comas tollit, fructumque expirat in vmbras.
At tibi Pieriæ tenero sub pectore curæ,
Et pudor, & docti legem sibi dicere mores,
Tunc hilaris probitas, & frons tranquilla, nitorque
Luxuriæ confine tenens, pietasque per omnes
Dispensata domos.

Hi sunt fructus adolescentis, quos si cultum animi hortum (vt multi) siluescere pateretur, in vmbras expirasset, id est, in vmbrosos & inutiles ramos impendisset. Eâdem metaphora vsus Ambros. *Iuuentus neglecta siluescit.* Explicemus adhuc vnum, vel alterum verbum.

283. *Paradisus Latinè, Græcè, Hebraicè.* *Paradisus malorum punicorum.* In Græco παράδεισος: vtraque vox ab Hebræa פרדס qua non simpliciter hortum, sed domesticum & delitiosè conditum, volunt explicari. Noto igitur non solùm apud Hebræos, sed etiam apud alias nationes, videri mala punica inter primas similium paradisorum delitias numerari. Ælian. lib. 1. cap.

Punica mala pretiosa. 33. *Mises Artaxerxi Persidem equitanti malum punicum maximum obtulit in vanno. Rex magnitudinem eius admiratus, interrogauit: E quônam paradiso depromptum hoc donum mihi affers.* Adde aliquid latere philtricum in malo punico (de quo *cap. 8.*) vnde fortasse expressiùs huc affertur.

284. *Mixti flores gratiosiores.* *Cypri cum nardo.* Cypros nardo immiscet, nardum croco, & similiter in aliis, fortasse, quia gratiùs sic spirant. Sic Virgil. Myrtus laurosque iunxit, vt omnes hîc notant, suauiùs exhalaturas. Addo in re simili Statium *lib. 1. syl. 2.*

Tu modò fronte rosas, violis modò lilia mixta
Excipis.

Martialis *lib. 4. epig. 14.*

Tam bene rara suo miscentur cinnama nardo.

Homerus *in hymno Panos.*

Ἐν μαλακῷ λειμῶνι τόθι κρόκος, ἠδ' ὑάκινθος
Εὐώδης, θαλέων καταμίσγεται ἄκριτα ποίην.
Molli in prato vbi crocus atque hyacinthus
Suaue spirans floridus miscetur per multam herbam.

PARAPHRASIS.

Nihilominus, sicut quantumuis hortus sepiatur, per muros & cancellos diuitiatum suarum emittit spectandum apparatum, punicorum scilicet malorum ramos, exhalatque mixtam cyprorum & nardi redolentem suauitatem, nardi & croci, fistulæ & cinamomi fragrantiam, cùm omnibus tum frondibus odoratis, tum arbusculis aromiferis, quibus exultat Libanus: sic pudicitia tua, de oculorum modestia, & vultus grauitate, & incessus pondere, totius denique corporis compositione, enitescit, virtutisque odores suauissimos emittit.

Fons hortorum, puteus aquarum viuentium, quæ fluunt impetu de Libano. VERS. 15.

Vt singularem, quam habeo, huius loci mentem patefaciam, priùs singula verba explicanda, idque paululum fusiùs, quia hinc cæteris interpretibus suppetiæ fortasse non temnendæ manaturæ.

Fons hortorum. Vt semper manans & viuus intelligatur, aliorum nimirum locorum fontes non ita perpetuò desideres emanantes: ast hortorum vita iugis irrigatio, qui in aqua semper viua foueantur, morientur. ideo Homerus *odyss.* 7. de fonte Alcinoi, ἀνὰ κῆπον πάντα σκίδναται, *per totum hortum dispergitur.* ideo Columella lib. 1. cap. 2. *riuos decurrentes in prata, & hortos, & salicta viuæ aquæ salientes demittant.* ideo Num. 24. num. 6. *Horti iuxta fluuios irrigui,* laudantur; sicut Isaiæ 1. n. 30. *hortus absque aqua,* damnatur. habes ergo hîc fontem viuum iugiter fluentem, qualis nimirum hortis ne contabescant, necessarius: id statim vberiùs declaratum subdit. 285. *Hortus necessariò irriguus.*

Puteus aquarum viuentium. Non distinguo puteum à fonte, sed fontem capio non in plana superficie positum, sed altiusculè depressum, qualem patres explicant Iacob puteum, qui simul fons: sedebat enim Christus sic *supra fontem,* qui tamen paulo infrà *puteus altus* appellatur à Samaritana *Ioan.* 4. 11. his adde quæ bene Sanchez *hîc.* Iam verò aquæ viuæ multa mentio in sacris; profanorum, quia res obuia, aperio tantùm fontes. Vide Brisson. 1. *form. pag. mihi* 7. Tiraq. *ad Alex. lib.* 4. *cap.* 17. Marsilium *ad Horat. lib.* 1. Cerdam *ad Virgil. lib.* 2. *& lib.* 8. *vers.* 70. *num.* 7. Casaub. *ad Pers. sat.* 2. vocantur autem viuæ, quia ebulliunt & mouentur, vt bene Sanchez. Adde propterea stagnantes mortuas appellari. vtriusque rei metaphoram visus explicare Plutarchus sympos. 6. *Stantes aquæ & in cauitatibus hærentes facilè putrescunt, propter admixtionem terræ: fluentes fugiunt, & repellunt offerentem se his terram.* Situ ergo & putredine tabescentes meritò emortuæ: contrà verò fuga cursuque purgatæ, meritò viuæ nuncupantur. Viuæ etiam dicuntur aquæ dulces & salubres per oppositionem ad noxias & amaras, de quo videndus Salazar *Prou.* 10. *suo num.* 107. quod autem addit de viuis, quia viuentia gignunt, loco in quo sumus, ineptum reputo. 286. *Aqua viua qua.*

Fluunt impetu. Etiam verbum נזל defluxum significat, & ab altiori loco aquas emanantes: quod pulchrè noster per impetum explicauit; neque enim ad centrum aqua sine innato pondere, & hoc pondus, est purus & putus impetus, qui non tam cum absono fragore, & dura violentia, quàm cum suaui declinatione, & naturali præcipitio explicandus: impetus violentior ab amatoria comparatione, mihi alienus. Explicatur autem hîc optima aquarum conditio. Hesiodo *in Theogonia* laudatur, 287. *Aqua leniter praeceps salubrior.*

πολυώ

——πλυώνσιων ὕδωρ
Ψυχρὸν, ὅτ' ἐκ πέτρης καταλείβεται ἠλιβάτοιο.
——celebris aqua
Frigida, quæ ex petra præcipitatur alta.

Sic Homer. *Odyſſ.* 17. ψυχρὸν ῥέεν ὕδωρ ὑψόθεν ἐκ πέτρης, *frigida defluebat aqua ex alto, & a petra.* Virgil. 3. *Georg.*

——non illis epulæ nocuere repoſtæ,
Pocula ſunt fontes liquidi, atque exercita curſu
Flumina.

Licèt enim non tam expreſsè præcipitium denotet, tamen cùm *exercita curſu* laudet, ſatis pro me: præcipitio enim meliùs exercitas nemo neſcit. Ouid. 4. *Faſt.*

Valle ſub umbroſa locus eſt aſpergine multa
Vuidus ex alto deſilientis aqua.

Apul. lib. 4. *de ſummo vertice fons affluens*, &c. pulchrè Virgil. iterum *Georg.* 3.

Non umbra altorum nemorum, non gramina poſſunt
Gratè mouere animum, non qui per ſaxa volutus
Purior electro campum petit amnis.

288. Vbi mihi nota, me in eo maximè ab aliis diſſentire, qui fontem hunc & puteum in plano ponunt, & per occultos meatus aquis impetu à Libano defluentibus celebrant ſcatentem: ego enim ad rem meam illum in vertice, aut in medio Libani collocatum exiſtimo: nec tam aquas vnde formetur fons hic, celebrari, quàm quas ipſe fons rigandis hortis ad radices montis ſitis è ſe effundat. Dices hunc fontem altum fuiſſe, indeque puteum dici, ac proinde eum videri à quo potius fune miſſo aquæ hauriendæ, quàm effluentem, & aquas prono munere effundentem. Id ego nullatenus hîc probarem: nam cùm multi hoc in loco mecum puteum à fonte non diſtinguant, qui aliunde dicitur fons hortorum: quis non ſuggillaret minus aptam deſcriptionem, ſi tanto labore aqua exhaurienda, cùm ad hortos irrigandos, quo facilior defluxus, eo commendabilior? puta ergo puteum, quia tam cauâ & profundâ conchâ fons ſcaturiebat, vt de altitudine puteus videretur, aliunde verò ſic aſcendens & ad labra exundans aqua, fontem pulchrum formare videbatur, & fortè ita capiendum illud Numer. 21. n 17. *aſcendat puteus*: id eſt, aſcendentibus aquis exundet, & exuberet. Inſtas, ſuprà dici fontem ſignatum & clauſum; non ergo per labra aquas euomebat. Aſt ego ideo cautè non per labra, ſed ad labra vſque aquam aſcendentem dixi: ſignatum ergo intelligo & clauſum immiſſo tegumento, ne puluere, aut foliis turbaretur, ne potaturis belluis pollueretur, aut hoſtili veneno inficeretur: ita tamen, vt ne de vberrimè ſemper aquis & perenniter adnaſcentibus rumperetur, forinſecus adhibitis ad labra canalibus exundaret: quod & hodie ſæpe factum videmus.

Fons vnde puteus appelletur.

Numer. 21. n 17. explicatur.

Rei ita capiendæ moneor inde, quia LXX. qui optimè Hebræi verbi נזל vim agnouerunt, per ſtrepitum & reſonantiam hunc fluxum explicarunt φρέαρ ὕδατος ζῶντος, καὶ ῥοιζοῦντος ἀπὸ λιβάνου, *puteus aquæ viuæ & reſonantis à Libano.* quod etiam cum impetu Vulgati noſtri facit, aut ſaltem nullatenus diſſentit.

289. Quis autem non videat latentes aquas, & occultis ductas meatibus, de adblandiente ſtrepitu non laudari? Certè reſonantia murmurans, ſtrepitus iucundus tunc percipitur, cùm per glaream, lapillos, & alueolos vnda apparens præcipitat, oculos captans auribus, inſuſurrans: quæ ſub terræ viſceribus ſilet, dum deliteſcit. hinc Virgil. *Georg.* 1.

Aqua dulce reſonans.

Pintus in Cantica.

Ecce ſupercilio cliuoſi tramitis vndam
Elicit, illa cadens raucum per leuia murmur
Saxa ciet, ſcatebriſque arentia temperat arua.

Horat. *Epod.* 2.

Fonteſque lymphis obſtrepunt manantibus
Somnos quod inuitet leues.

Habes ergo in hoc loco fontem in monte emanantem, indeque aquas argenteas grato ſtrepitu murmurantes, inter lapillos & glaream in hortos ad radicem montis ſitos emittentem. tales deſcribit & laudat Porphyrius apud Tiraquell. de nobilit. cap. 31. num. 188. *Aquarum latices illi, qui à montibus, fontibus ſcaturientes per petrarum alueos deuoluuntur, & fluunt, ſynceriores multo incorruptioréſque eſſe ſolent, quàm qui per cœnoſa paluſtriaque loca deſfluunt, quibus aut multam lutulentámque ſecum attrahant materiam neceſſe eſt.* Amœniſſimè Apul. loco ſuprà citato. *de ſummo vertice fons affluens bulliis ingentibus ſcaturiebat, pérque prona delapſus euomebat vndas argenteas.*

De Libano. Cùm tot alios montes afferre poſſet, maluit Libanum, nouam, ni fallor, his aquis aucupans commendationem. nemo neſcit Libanum dici à radice לבן id eſt *candeſcere*: vnde aliqui vertunt, *quæ fluunt impetu à monte candido.* Cuius appellationis alij alias afferunt cauſas: ego puto à perpetua niue montem ſic appellari, vt notant ex loco iſto Ierem. 18. n. 14. *Nunquid deficiet de petra agri nix Libani, aut euelli poſſunt aquæ erumpentes frigidæ & defluentes.* qui locus huic noſtro totus explicationi meæ fauens annuere videtur. 290. Sed quid, inquis, nix ad aquarum præſtantiam? Audi Theocrit. *Idyl.* 11.

Aqua è niue melior.

Lymphas Æthna mihi gelidas numeroſa liquata
De niue dat, non ambroſia eſt iucundior illis.

Theocritus explicatus.

quem illuſtro ex Athen. *dipnoſ.* 2. *cap.* 2. vbi ita. *Quæ fluunt per canales, ſtatinis ſunt meliores, percuſſa enim fiunt molles; quare quæ ex niuibus fluit aqua, vtilis admodum eſſe videtur: nam quæ magis potui apta, ſurſum trahitur, & ab aere poſtea percutitur: quo fit, vt pluuia aqua, & quæ ex glacie manant, ſint meliores, quia leuiores. Signum autem eſt quòd & glacies ipſa, reliqua aqua reperitur leuior: quæ eſt frigida & aſpera, quia terreſtris. Eadem etiam ratione aqua montana magis eſt potui apta, ijs quæ ſunt in planitie, minus enim habet terreſtris immixtum.* Igitur humore Libanicarum niuium occultis terræ viſceribus exſucto, fons repletus, poſtea tenuiores & pellucidiores aquas, vtpote niuis originem referentes, euomebat.

In his meis commentariis ſi aduertis, nuſquam nouis meis obtrudendis opinionibus ita proceſſi ſubdolus, vt emergentes obiectiones diſſimulanter velim ſuppreſſas, id enim non tam veritatis ſtudij indagandæ, quàm vanitatis foret negotij oſtentandæ. In hoc ergo loco non me fugit, poſſe à rei ruſticæ peritioribus opponi, irrigandis hortis ineptè aquas frigidas & niuatas expetitas & laudatas. Plutarchus enim lib. de maiori vtilitate aquæ, an ignis, ita. *Plantas namque & fructus non mador, ſed calidus fundit mador: quippe aquæ algidæ minus, aut nulla ex parte feraces ſunt.* quæ doctrina ab omnibus admittitur, neque paſtor noſter contrariam tenere poterat. Reſpondeo tamen, ideo non aquas immediatè à niue deſtillatas hortis hîc aſſignari, ſed quas priùs fons ipſe foueret, & terræ quodammodo vberibus coqueret, quæ nihilominus leuitatem, & perſpicuitatem à niuibus ſortirentur. Quod ſi quid adhuc maioris frigiditatis retinerent, id voluptati dandum potatorum:

tatorum: neque enim opus est, vt hortos hîc capiamus auari agricolæ, qui totus lucris studeret, sed etiam viri principis, qui multum voluptati putaret tribuendum, & in talibus hortis algidiores aquæ maximopere ad delitias expetuntur. inde noto ad illud *Ecl.* 1.

Virgil. explicatus.

Fortunate senex hic inter flumina nota
Et fontes sacros frigus captabis opacum.

Virgilianum pastorem, nihil contra mentem Plutarchi disseruisse, dum aquis frigus assignat, quia voluptatem expressam magis voluit, quàm vtilitatem: licèt alij sterilitatem agri Virgiliani hinc expressam velint. quidquid sit, gelidos delitiosorum hortorum fontes, passim laudatos legis.

291. *Fontis & horti coniunctio puris moribus comparanda.*

His (quæ vulgo fastidiosa scio, sed eruditiorum palato spero sapida) fusè notatis, iam huius loci mentem eruamus. Comparârat simpliciter sponsam horto septo, fonti signato: deinde pulchrè horti immissiones dilatans, eisdem cautè custoditum, sed in ipsa custodia signis proditis manifestum pudorem declarauit: sic in hoc loco, dum à fonte supernè signato præcipites, ideoque puros & nulla terræ labe permixtos latices, immissos ait, eiusdem pudoris candorem, & splendidos argenti instar mores manifestos ostendit. & quidem aptissima in re pastoritia vtraque comparatio. Sic Virgil. in re simili flores (noster pulchriùs hortum) & fontes aduocauit. *Ecl.* 2.

Rusticus es Corydon, nec munera curat Alexis:
Nec si muneribus certes concedet Iolas:
Eheu quid volui misero mihi? floribus Austrum
Perditus, & liquidis immisi fontibus apros.

Vbi ne somnia mihi imputes, audi quid Cerda. *Dicis hoc, quia imprudenter Iolam nominauit. nam hoc, inquit, quid est aliud quàm Austrum floribus immittere, qui noxij venti, apros fontibus, qui aquam turbant. ergo Alexim floribus comparat, & fontibus: Iolam, veriùs opes eius, Austro, & apro: nam quid non opes contaminent, quid non corrumpant.* Ac si amoris sui mores muneribus fœdarentur, iam aridis hortis, & lutulentis fontibus venirent comparandi? Venustè igitur noster horto tot aromaticis floribus vernanti, fonti tot puris laticibus scaturienti integros & incorruptos mores laudandos aucupatur. quæ adduntur de niuosa Libani origine, vlteriùs laticum synceram puritatem manifestant.

292. *Honesta fama amantibus grata.*

Neque caret mysterio quod tantopere aquas impetu strepentes apposuerit, grato murmure garrientes: id vt explicem, aduerte, nihil amatoribus gratius, quàm si bonus gratusque rumor de puellarum suarum pudicitia increbrescat: hinc è contra eorumdem querelæ, si rumor minus decens euagetur. Propert. *lib.* 2. *eleg.* 33.

Nuper enim de te nostras me læsit ad aures
Rumor, & in tota non bonus vrbe fuit.

Tibull. *lib.* 4.

Rumor ait crebrò nostram peccare puellam,
Nunc ego me surdis auribus esse velim.

Rumor vnde dicatur.

Aduerte deinde hanc vocem *rumor*, ab aquarum strepitu deriuari: vnde notant cultiores rumorem dici ἀπὸ τοῦ ῥόου, aut ῥῦ, id est, à *fluxu* aquarum strepente. Germanus verò, qui, vt germanè fatentur omnes, acerrimo iudicio Poëtam explicauit, à verbo *ruo* deducit, & ab aquis ruentibus, vt videtur: vnde illud *Æn.* 8.

Ergo iter inceptum celerant rumore secundo:
Labitur vncta vadis abies mirantur & vnda.

Explicat de strepitu aquæ remis verberatæ: itaque bonus, aut malus nominis rumor saltem apud Latinos, ab aquarum suaui, aut dissono strepitu deriuatur. Non perperam ergo putarim apud alias gentes, licèt vocum sympathia desit: tamen colloquentium sonitum, & murmura aquarum murmuribus comparata: sicut sæpe videmus in sacris litteris voces grandes sonitui aquarum multarum comparari, vt passim in Ezechiele & Apocal. videre est. Theocrit. *Idyl.* 1.

Ἅδιον ὦ ποίμαν τὸ τεὸν μέλος, ἢ τὸ καταχὲς
Τὴν ἀπὸ τᾶς πέτρας καταλείβεται ὑψόθεν ὕδωρ.
Dulcius ô pastor tuum carmen, quàm resonans
Illa è petra destillat supernè aqua.

Vbi non tam aquæ haustæ, quàm auditæ carmen comparatur, voxque dulcis, dulci murmuri componitur. Sic Virgil. *Ecl.* 5. *fine,*

Quæ tibi quæ tali reddam pro carmine dona?
Nam neque me tantum venientis sibilus Austri,
Nec percussa iuuant fluctu tam littora, nec quæ
Saxosas inter decurrunt flumina valles.

Puto igitur in his salientibus aquis, & gratum strepitum commouentibus, puellæ pudicitiam bonos de se semper rumores excitantem celebrari, quod sponso gratissimum, & in re, de qua agimus, commodissimum. De puteo hoc, seu fonte (imò fontibus) aquarum viuentium: cui multi volunt allusum, videndus Adrichomius *in Asser. num.* 67.

PARAPHRASIS.

Idem in fonte euenit, qui licèt signatus desuper, tamen per appositos labris canales vndas euomit nitidissimas: quemadmodum ergo iste in Libano scaturiens, per eiusdem cliuos aquas hortorum amœnitati præcipitat, de niue leues, de exercitio molles, limpidas de cursu, idque leni susurro, murmure iucundissimo, vt oculis pariter, & auribus blandiantur: sic pudor tuus, limpidissimi candoris mores aspicientibus exhibet, dumque optimos de se commouet rumores, aures quasi susurro gratissimo demulcet.

Surge Aquilo, & veni Auster, perfla hortum meum, & fluant aromata illius. Vers. 16.

Cùm priùs tam graphicè, hortum pariter, & fontem descripsisset, posses meritò addubitare, cur in totius descriptionis coronide, horto tantùm, & non fonti bene precando faueat: videturque respondendum, aquas è fonte manantes hortum irrigare, ex eisdemque tamquam necessariis hortum componi, non è contra: ac proinde dum horto felicia exoptantur, eadem contentis aquis videntur exoptari. Vt autem quò hæc vota tendant, denuo aperiam, aliqua supponenda.

Primum, apud gentes diuersimodè admodum hos ventos audire: Boreas enim, siue Aquilo lasciuius credebatur, nec cælestibus gratus: è contra Auster purus, & Diis iucundissimus habebatur. Cœlius Rhodig. *lib.* 15. *cap.* 23. post alia de discrimine horum ventorum: *Boream fingunt amatorium, nam Orithia rapta Zethem genuit & Calain, Austrum contrà Diis attribuunt: proinde meridie ingruente in Deorum templis panduntur vela, nec hominis ingressus patet, velut Diis sit destinatum eundi tempus: in ianuis quoque Meridiei & Austri visuntur symbola.* ex quibus illustro Homerum *odyss.* 15. vbi antrum Nympharum describens, subdit.

293. *Aquilo lasciuus, Auster verò purus.*

——δύω δέ τε οἱ θύραι εἰσίν:
Αἱ μὲν πρὸς Βορέαο, καταιβαταὶ ἀνθρώποισιν:

Homerus illustratus.

Ai

Αἱ δ' αὖ πρὸς νότου εἰσὶ θειότεραι: οὐδέ τι κείνῃ
Ἄνδρες ἐσέρχονται, ἀλλ' ἀθανάτων ὁδὸς ἐστίν.
——bina autem ibi porta ſunt:
Hæ quidem ad Aquilonem peruia hominibus:
Quæ verò ad Auſtrum, ſunt diuiniores: neque illac
Homines intrant, ſed Deorum via eſt.

Meridies Diis gratus. Quæ autem affert Cœlius de Diis ad Meridiem viſis, (quaſi propterea meridianus Auſter illis gratus) illuſtrat Cerda ad illud *Georg.* 4. de Protheo viſo, *medium cum Sol aſcenderit æſtus.* Addo optimum locum Auſonij *in Moſella.*

Dicitur & medio cùm Sol ſtetit igneus orbe:
Vt commune fretum Satyros vitreaſque ſorores
Conſortes celebrare choros: cùm præbuit horas
Secretas hominum cœtui flagrantior æſtus.

De amoribus Aquilonis & Orithiæ, quos attingit, multa paſſim incurres: do alia quæ aliunde laſciuiam eius infamiam denotant. Nonnus *Dionyſ.* 1. Europam à Ioue ſub forma tauri raptam ſic deſcribit, ab illo verſu,

Καὶ δολόεις Βορέης γαμίῃ δεδονημένος αὔρᾳ.
Et doloſus Aquilo nuptiali commotus aura.

Veſtem omnem ſinuando impleuit improbus amator, &c. & quæ inde ſequuntur nequiora: vnde timentis puellæ vox,

Μὴ βορέην, μετὰ Ταῦρον ἐρωμανέοντα νοήσω.
Ne Aquilonem, poſt Taurum, amore inſanum experiar.

Apud alium etiam ex Græcis eamdem Aquilonis laſciuiam in eadem Europæ fabula legiſſe memini. nec re ipſe fabula ſuo caret fundamento. nam Boream volunt aliqui dici παρὰ τὸ βορᾶς, *à pabulo*, quòd hic ventus nutriat, paſcat, & ſana reddat corpora: apud Cœlium citatum, *generationi percommodus* appellatur. quid, quod Septentrionales nationes vnde flat ipſe, laſciuiæ infamia laborant, quaſi hic ventus naturâ ipſâ Venerem commoueat. Ouid. 6. *Metam.* de Thracibus, qui puri puti Boreales, hinc explicatur,

Ouid. explicatus. *——ſed & hinc innata libido*
Extimulat, pronumque genus regionibus illis
In Venerem eſt.

Vbi etiam latè de Orithiæ amoribus.

294. *Argonautæ quando.* Secundùm huius fabulæ notitiam apud Hebræos Salomonis tempore peruagatam, moueor, quia res Argonautarum, qua parte veræ ſunt, tempore Gedeonis euenerunt, vt rectè probat Salianus noſter *tomo* 1. at inter Argonautas ab omnibus penè priſcis, Calais & Zethes numerantur, filij Orithiæ & Boreæ, (Borealis re vera cuiuſdam Principis, qui Boreas appellabatur, vt etiam vento geniti, de celeritate exiſtimati) vt ibidem videre eſt. res poſtea fabulis aucta, obſcurata mendacio, à Græcis, Ethnicas alias & minus barbaras gentes percurrebat; inde ergo ad Hebræos vicinos emanaſſe credo, qui licèt hoc æui Boream & Orithiam non colerent, tamen vulgari rumore, non adhibita fide, ſed capto luſu, poterant venti laſci-
Fabularum vſus qualis in Scriptura. uiam cantilenis celebrare, ſicut Chriſtiani Poëtæ fabellas Ethnicas ſolent interſerere: ac proinde in cortice Dramatis cantico ſuo huc potuit alludere omniſcius Salomon, vt ex fabula myſterium indicaret. hoc ſpiritu non erubuit Iſaias, *ſyrenarum delubra, cap.* 13. *num.* 22. appellare, voluptatis illecebris inſinuandis: at quis neſciat ortam fabellam, aut ſaltem cultiorem redditam ab Homero, qui (ſi rem ad fidos calculos deducas) Dauidis, aut Salomonis tempore vixit, & multo ante Iſaiam ſcripta diuulgauit. Sic ſanctus Iob. (de quo vide Pinedam) tot ſæculis ante Salomonem, (cuius tamen res Hebræis notiſſimæ) quando filiam ſuam vocauit *cornu ſtibij* cap. 42. num. 14. velut LXX. ἀμαλθείας κέρας, *cornu Amalthea*, non fabulis fidem adhibebat, ſed ex notis fabulis felicitati indicandæ nomen mutuabatur. ſimilia paſſim incurres. Hoc ſi diſplicear, (quod quo iure fiat, non video) poſſes dicere, ſine vllo ad fabulam recurſu, ſed ex mero venti genio percognito, (qui, vt dixi, Venerem prouocat) potuiſſe Hebræis Boream de laſciuia infamari etiam, ſicut toties in ſacra pagina omnium penè vitiorum habetur ſymbolum.

Quibus poſitis, iam quid de huius loci mente ſentiam, aperiendum. laudatat iuuenis ſponſæ pudicitiam ſub horti metaphora, cuius odoribus boni nominis aromata comparatur: quid ergo cupiat niſi vt hoc ſemper duret? quid precetur, niſi vt inde quiduis etiam minimum immodeſtiæ arceatur? quo autem pulchrius id explicaret, quàm vocato Auſtro, qui auras grato odore inebriaret, quàm amoto Borea, qui dum aliquid impudicum videtur ſonare, pulchros pudicitiæ odores corrumpere videretur. Latet hîc etiam, non dura illa & proterua, ſed ſedula & amatoria zelotypia, eaque lepidiſſimè explicata, qua ſibi etiam à vento, quia non tam boni nominis, præcauetur. quæ ſingulis verbis nunc addam, non ſolùm huic meæ, ſed etiam aliorum explicationibus venient non inepta.

Surge Aquilo. Vt vides, illis adhæreo, qui Aquilonem hine fugatum volunt: fateor tamen verbum æquiuocum, quo nunc venientes, nunc abeuntes venti explicantur. æquiuocationis cauſam præber, ni fallor, verbum *cado*, quo nunc incumbentes flatus, nunc diſcedentes ſignificamus: in priori ſignificatione, Varro in ſeſqui Vlyſſe: *Aduerſi venti ceciderunt: quod ſi pergunt diutiùs mare voluere, vereor, &c.* id eſt, venerunt, incubuerunt: huic ergo caſui, ſiue aduentui, ſurrectio, ſiue diſceſſus opponitur: in poſteriori Liuius lib. 25. *Cadente iam Euro, qui per dies aliquot ſæuierat.* huic diſceſſui, aduentus, ſiue ſurrectio ventorum aliunde reſponder. ne autem locum ita capias, quaſi Aquilo horto priùs incumbens præſumatur, rogatus deinde vt abeat (minus enim id allegorico caſtoque horto conueniret,) ſed ne huc accedat, ne perflet illi præcipitur: ſicut cùm illi cui longam vitam optamus, precantes dicimus: Veni felicitas, abi mors. non quòd mors vrgeret iam, ſed ne accederet. exempla pro hac loquendi formula paſſim obuia. 295. *Venti ſurgentes qui.*

Veni Auſter. Peſtilens hic floribus apud Italos, vt notat Sanchez ex Virgil. *Ecl.* 2. adde Statium *in Glaucia melioris.* 296. *Venti pro regionum qualitate temperati.*

Ille velut primos expiraturus ad Auſtros
Mollibus in pratis altè flos improbus extat.

& in lachrymis Hetruſci,

Qualia pallentes declinant lilia culmos,
Pubenteſque roſæ primos moriuntur ad Auſtros,
Aut vbi verna nouis expirat purpura pratis.

Rectè tamen aduertit, ventos in diuerſis orbis partibus diuerſas habere qualitates, ex diuerſis plagarum, quas illuc peruehitur, conditionibus, perceptas: vnde qui peſtilens Italis, Palæſtinis ſuauiſſimus habetur. id ex Ariſtot. & Plin. firmat hîc Soto maior. Adde multa ex Philoſtrato *lib. de ventorum natura.* ideo Ariſt. in Meteor. *νότος αἴθριος τοῖς περὶ τὴν λιβύην.* *Auſter ſerenus apud Libycos*, qui tamen pluuius & turbidus paſſim aliis.

Sed quid ſi dixeris non opus ad diuerſas plagas recurriſſe, ſed ad diuerſam perflandorum, vt 297. *Auſtri flatus qualis.*

sic dixerim, naturam: non enim floribus sponsus Austrum inuitat, sed plantis & arboribus aromiferis, & balsameis vineis: his autem non solùm apud Palæstinos, sed etiam apud alias gentes Auster vtilissimus: de quo multa Cerda ad illud Virgil. 2. Georg. *quique editus Austro*, &c. Nihilominus ad diuersas regiones recurro, ibi enim multos affert Cerda, qui etiam plantis noxium Austrum faciunt, quos tu legeris. Adde non ab hoc horto alienos credendos flores. In verbo *veniendi* latet emphasis, vidit meus Cerda ad illud Ecl. 5. *venientis sibilus Austri.* vbi ita, *cùm dicit venientis, innuit lenitatem. aliquis hic, nullo indicio, diceret flantis, sonantis, strepentis: ita in sacro eloquio, veni Auster: vbi fit inuitatio cum blandimento.* non potui tibi pulchram notatiunculam inuidere: pergo.

Perfla hortum meum. Dixit *meum*, vel amatorio more, facit enim hoc pronomen apprimè teneritudini, vel eo quòd ius per sponsalia aliquod iam haberet. neque, puto, caret emphasi vox ista non tam rogantis, quàm imperantis. quasi dicat: Veni, præcipio; perfla, iubeo. nam quam affers mulcendis aromatibus vtilitatem, eamdem illorum halitu perfundendus percipis: quid ergo tardes, quid moreris: aut preces potius, quàm imperium sollicites, cùm, etsi permulcens, huc venias permulcendus. Vtrumque ventis tribuunt amœniora

298. *Venti floribus mulsi, & mulcentes inuicem.* scripta. primum Ouid. 1. *Metam.*

——— auris
Mulcebant Zephyri natos sine semine flores.

Propert. *lib.* 4.

Mulcet vbi Elysias aura beata rosas.

Claud. *in nupt. Honor.* de hortis Veneris:

Intus prata micant, manibusque subdita nullis
Perpetuum florent Zephyrò contenta colono.

Secundum illustrat Nonnus *lib.* 3.

Ἤδη γὰρ ζεφύροιο προάγγελος ἔγχρονος ὥρη
Σχιζομένων καλύκων δροσερὸς ἐμέθυσσεν ἀήτας.

Iam enim Zephyri prænuntia vicina hora
Apertorum florum roridas inebriauit auras.

Iterum *lib.* 41. parco Græcis:

Rectè sibilans, vitam spirans, venit aura
Bene odoratis ventis concussarum cupressorum.

& paulo pòst *ibidem*, ad rem aromatum, in qua sumus,

Per se verò fusi vnguenti sublimem odorem voluens
Aeries inebriauit transitus suauiter olens ventus.

Sic in hoc loco, fluxu aromatum, quæ ipse foueret, inebriandus pariter Auster inuitabatur. Nomine autem aromatum explica vel aromaticos flores, vel balsami & similium plantarum spontaneas lachrymas, quæ fouente Austro sponte stillabant. id pro Siciliæ situ Zephyro dat Claud. 2. *de rapt.* festiuissimis illis carminibus ab illis verbis, *Compellat Zephyrum*: subdens, 299. *Ventus florum & aromatum parens.*

Nunc adsis faueasque precor, nunc omnia fœtu
Pubescant virgulta velis, vt fertilis Hybla
Inuideat, vincique suos non abnuat hortos.
Quidquid thuriferis spirat Panchaia syluis,
Quidquid odoratus longè blanditur Hydaspes.
Quidquid ab extremis Ales longæua colonis
Colligit, optati referens exordia sæcli:
In venas dísperge meas, & flamine largo
Rura foue.

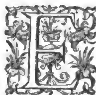
Sed pro *cap.* 4 hæc sufficiant.

PARAPHRASIS.

Tam ergo pudicos mores, tam castum hortum, vndique integritatis odores respirantem, nihil vel leuiter pollutum audeat attingere: abi hinc Aquilo, impudicitiæ solitus damnari: propera Auster, tu solus castiori hunc perfla respiramine, foue aromata, quorum fluxu inebrieris: sic in dilecta mea gratus boni nominis odor perennabit.

CAPVT QVINTVM.

VERS. 1. Veniat dilectus meus in hortum suum, & comedat fructum pomorum suorum.

ERVDITISSIME, & fusissimè hæc verba, & quæ sequuntur, tractant interpretes: ego breuissimus inceptum filum mihi sic deduco. Audierat puella, quàm fusus in ipsa, horti instar, laudanda processerit sponsus, & laudes quas tamquam amoris indices gratissimè audiuerat: eas & de modesto genio, & de ingenio virgineo innuit suppressas voluisse, idque pulchra allusione, quasi diceret: Abi dilecte, frustrà in sterili hoc pulchritudinis nostræ horto colendo immoraris, & quanto iucundiùs horti tui delitias, quas noui, veras carperes, quanto gratiùs eisdem indulgeres?

300. *Venio, pro eo.* *Veniat.* Id est, *eat*, quod iam notarunt doctiores. exempla passim obuia in vtraque pagina. probat ex profanis Passerat. in suo Lexico, vbi latinissimos adducit Plautum & Terentium. ex sacris satis illud *Matth.* 8. vbi Christus ad Centur. *Ego veniam, & curabo eum.* id est, *ibo.* eadem ratione apud Græcos ἔρχομαι est ambiguæ significationis. de horto sponsi dixi *cap.* 2.

PARAPHRASIS.

Quàm profusus dilecte mi, (quo iure tute videris) in me instar horti laudanda processisti. istic quid non arescat? præstaret, sat scio, hortum illum tuum elegantissimè satum, & excultum, vbi nuper conuenimus, adire, ibique præcoces fructus tibi carpere, quàm in nullius penè vtilitatis hoc horto tandiu immorari.

Veni in hortum meum soror mea sponsa, messui myrrham, cum aromatibus meis: comedi fauum cum melle meo, bibi vinum meum cum lacte meo: comedite amici, & bibite, & inebriamini charissimi.

Æquè ieiunus propemodum hic procedam quàm in superiori hemistichio, si vnum, aut alterum verbum adnotabo. Cætera quæ hic difficilia erant, diligentissimè apud Ghislerium legeris explanata: priùs tamen filum nostrum non interruptum sic ostendo. Suaserat sponsa iuueni hortum, laudes suas, quas de modestia putabat immodicas, verecundans: tunc ille, id iam factum, ait: iam in horto fuisse, aromaticas frondes ferculo

sponsa

ſponſali,& ſimilibus delitiis meſſuiſſe,amicis epulum paraſſe, cum illiſque lautiſſimè diſcubuiſſe. quaſi dicat: Sine,ó ſponſa,in te horto meo viuido contemplando & deſcribendo immorari: quid emortuum alium hortum mihi obtrudis, maximè cùm iſte hodie peruiſus, meſſus, & ſponſali epulo occupatus. Vbi obiter nota, non ſolùm nuptiale epulum dari ſolitum, ſed & ſponſale: imò totum procatus tempus frequentibus conuiuiis tranſactum. huc alludebat Penelope apud Homer. *Odyſſ.* 18. Procis ſuis obiiciens quòd non tam de ſuo largi procorum more, quàm ambitæ ſponſæ bonorum eſſent voratores:

301. *Sponſale epulum.*

Atqui procorum non hic antea mos erat,
Qui bonámque fœminam & nobilis filiam
Deſpondere vellent, & inter ſe contenderent.
Iidem ipſi adducunt ex ſua domo boues & pingues oues,
Κούρης δαῖτα φίλοισι, καὶ ἀγλαὰ δῶρα διδοῦσιν,
Et ſponſæ conuiuia amicis, ſplendidaque dona prabent.

302. *Mel, lac, vinum inter ruris delitias.*

Sic in hoc loco factum credo, vocaſſeque iuuenem ſuos ſponſæque amicos,quibus in horto ſuo epulum præbuit, quoſque ſecum deinde duxit ad ſponſalia.Nota deinde expreſsè lactis,vini,& mellis factam mentionem: quoniam his tribus opipara ruſticantis vitæ beatitas conſtare credita: imò & his Ouidius aurei ſæculi felicitatem expreſſam voluit *lib.* 1. *Met.*

Flumina iam lactis, iam flumina nectaris ibant,
Flauaque de viridi ſtillabant ilice mella.

Nectar hîc pro vino poſitum, vt ſæpe alibi, non addubito. Dio Chryſoſt. *orat.* 35. inter fabulas Indicæ felicitatis numerat fluuios, γάλακτος, οἴνου, μέλιτος, ἐλαίου: *lactis, vini, mellis, olei.* lib. 2. Sibyllicorum carminum /de felicitate iuſtis danda.

Fontibus è trinis, vinum, lac, mella ſcatebunt.

In plures incidi, ſed hi ſatis. Feſtiuiſſimè autem hîc per imperatiuas voces, res narratur, *comedite, bibite,* &c. quaſi ob oculos ponat, qua antè hilaritate amicis inter epulas propinaret. Quòd ſi audaciùs in hoc loco, vt potes, *vinum* explices de mulſo, vel ſapa: putarem omnino, alludi ad potionem illam apud paſtores ſuauiſſimam, quæ à ſapa tacti infuſà *Burranica* ob colorem burrum, ſiue rufum vocabatur. Ouidius de paſtorum Paganalibus.

Dum licèt appoſita velut in cratere camellâ
Lac nitidum potes, purpureámque ſapam.

Feſtus de hac apertè. *Burranica potio, lacti commiſta ſapa, à rufo colore, quem burrum vocant.* & fortaſſe, hic eſt germanus ſenſus huius loci. Nunc nonnihil de verbis addamus.

303. *Vindemio de quouis fructu, ſic & meto.*

Meſſui. LXX habent ἐτρύγησα, *vindemiaui.* ſcio vtrumque verbum ad res alias, præterquam frumentariam & vinariam, traduci ſolitum. Primum Columella *floribus* dedit.

———*duro qui pollice molles*
Demetitis flores.

Virgil. *Æneid.* 11.

———*virgineo demeſſum pollice florem.*

De meſſe vuarum, & mellis, apud eundem, iam alij, ad arbores accommodauit, *Georg.* 2.

———*vbi prima paretur*
Arboribus ſeges.

Sic ἀμάω apud Græcos notat omnes fructus: vnde apud Heſiodum, καρπὸν ἀμᾶσθαι, *fructum metere.* apud Euſtathium φύλλα ἐπαμησάμενος, eſt *folia metens.* Debeo iſta Cerdæ, qui addit de verbo vindemiandi, etiam eodem deriuari apud Græcos, vnde apud Artemidorum leguntur τρυγήσαντες ἐλαίας, id eſt, *vindemiata olea,* & apud auctorem Geopon. τρυγᾶν μέλι, καὶ κηρία, *vindemiare mel & fauos.* Nihilominus in re aromatum, de qua agimus, maius aliquid latere viſum, quaſi iactabundulus amator inde ſe commendet, quòd integras meſſes & ſegetes odorum poſſideret, ſicut pauperiores alij frumenti. hac emphaſi explicabam olim Poëtas, qui meſſem his dederunt. Statius *in Peleto vrſi.*

Seges aromatum.

Statius bis explicatus,

Ignis odoriferos exhauſit flamma Sabaos,
Et cilicum meſſes.

& in Abſcant. pietate.

Ver Arabum, cilicúmque fluit, floréſque Sabai
Indorúmque arſura ſeges.

Seneca *in fur. act.* 4. *& Seneca,*

Quidquid Indorum ſeges
Arabéſque odoris, &c.

Martial. *lib.* 3. *epigr.* 65. *& Martialis.*

Quod myrtus, quod meſſor Arabs, quod ſuccina trita:
Pallidus Eoo thure quod ignis olet.

quo beatam illam terram commendant, quæ vt noſtra ſegetes, ſic illa vulgò felicia illa germina producit.

Fauum cum melle. Dubitaui aliquando, an ſignatum vellet mel illud, quod in fauis conditur, prout diſtinguitur ab illo, quod apes abſque fauis operantur: de hoc Ariſtot. lib. 5. hiſt. cap. 22. *Ad Amiſum vrbem conuehitur à locis ſuperioribus mel candidum, craſſúmque nimis, quod apes laborant in arboribus ſine fauis.* Ne fidem Græcam deſideres, cape: ὃ ποιοῦσιν αἱ μέλιτται ἄνευ κηρίων περὶ τοῖς δένδρεσι. Deinde ſubdit, *quale etiam fieri in Ponto cognitum eſt.* Sed hoc alius fouerit. re vera vox Hebræa יער vel mel, vel fauum denotat, non in vſitatis aluearriis, ſed in ſylua, vel ſaltu fabricatum, vnde multi hîc ſaltum, vel ſyluam vertere voluerunt. Explico igitur de fauis, quos apud vberrimas prouincias in canis arborum ſponte apes mellificant. Plinius *lib.* 18. *cap.* 11. de apibus: *circa Thermodoontem fluuium duo genera, aliarúmque in arboribus mellificant.* Vide quæ multa congerat Cerda ad illud *Ecl.* 4.

304. *Mel abſque fauo vbi.*

Mel & faui in arboribus.

Et dura quercus ſudabant roſcida mella.

De Palæſtinæ mellifica vbertate multa obuia.

PARAPHRASIS.

Id iam peractum, ô ſoror, ô ſponſa iucundiſſima, quippe hodie, vt tantam ſolemnitatem condecebat, hortum meum adiui, beatas aromatum ſegetes demeſſui, fauos è canis arborum deprompttos apparaui, vina miſcui, lac appoſui, & amicos, qui ſponſalia noſtra decoraturi, mille delitiis & conuiuio opiparo excepi; ſed ſordent mihi omnia, nauſeo ad illas horti emortui voluptates, dum te hortum meum viuidum contemplor.

Ego dormio, & cor meum vigilat: vox dilecti mei pulſantis. VERS. 2.

Ego, mi lector, vt vides, nunquam cum aliis interpretibus, quos omnes veneror, digladior: ſic quales quales has meas denuò inculco lucubratiunculas, vt ſua ſibi ſarta tecta habere permittam. ergo in hoc loco contentioſiſſimo, quid vni mihi videatur, cape. Puto in primis, omnia, quæ in hoc capite vſque ad vltimum eius verbum aut facta, aut dicta proferuntur, ſomnij narratiunculam continere: cuius fauſtum omen cum paulo antè puella *cap.* 3. delibaret, nunc integram eius ſeriem exponit, idque aptiſſimè: cùm enim amatorio iure dictas ſibi ab ſponſo laudes totidem aliis remunerandas

nerandas recognosceret, huicque officio obnoxiam se sentiret, prudentissimè panegyrim inculcat, quam inter dormiendum dixerat, quasi inde minus fucata encomia videnda speraret, quòd à natura sopita,& non ab arte vigili prodirent.

305. *Somnia fusè descripta ab auctoribus.* Quòd si quis putet, vix cum diuinæ poëseos decore stare posse, nimisque licentiosum videri, vt optima illa descriptio, & absolutissima iuuenis pictura, à dormiente puella priùs ficta dicatur, is meminerit, nunquam apud profanæ poëseos scriptores, aut teneriores affectus, aut acumina pungentiora, aut teneriora colloquia, aut viuidiores picturas, quàm in somniorum narrationibus, inueniri. Propert. certè *lib.3. eleg.4.*

DI meliora ferant, nec sint insomnia vera,
Quæ tulit hesterna pessima nocte quies.

Plusquam octoginta carminibus somnium narrat, cuius mille picturas,& amoris zelotypiæ, quæ affectus lector inuenit. Idem *lib.2.eleg.26.*

Vidi ego te in somnis fractâ mea vita carinâ
Ionio lassas ducere rore manus.

Vbi viginti carminibus, quid non narrat? cultus semper & cum decore procedens Claudianus:sed cultissimus in illo Cereris somnio, 3. *de rapt.* lege ab illo versu,

Sed tunc ipsa fuit, iam non ambagibus vllis
Nuntia materno facies inserta sopori.

Vbi scitissima colloquia mirabere. Sed quis politiorum non ita? concedatur ergo id poëtæ diuinissimo, citra artis læsionem, quod cum summa laude artis profani exercuerunt. Nunc iam aliqua verba examinemus.

306. *Præteritum per præsens narratur.* *Ego dormio.* Viuida alicuius rei narratio, præteritum,per tempus præsens solet enuntiare,quasi illam ob oculos proponat. quæ loquendi forma, quia sæpe recurrit in hoc Cantico, aliunde testimoniis latinissimis sic firmo. Cicero ad Heren.4. *Eamus hospites frater venit ex Salerno,ego illi obuiam pergo: vos huc decimâ venitote, hospites discedunt. ille se raptim domum suam conicit, illi decimâ, qua iusserat,veniunt.* Terent. *in And.act.1.sc.1.*

——ego illud sedulò
Negare factum, ille instat factum denique
Ita tum discedo ab illo.

In... act.2. sc.2.

——Dromo pulsat fores,
Anus quædam prodit, hæc vbi aperuit ostium,
Continuò hic se coniecit intrò, consequor:
Anus foribus obdit pessulum, ad lanam redit.

In Phorm. act.1.sc.2.

Interea dum sedemus illi, interuenit
Adolescens quidam lacbrymans, nos mirarier,
Rogamus quid sit, &c.

& sæpe ita similis elegantiæ scriptores. Iam verò de amatoribus curas suas reuoluentibus inter dormiendum dedi plusçula *cap.3.* vbi somni huius habetur anacephalæosis: adde Senecam *in Hippolyto,* vbi amans,

Amantis somnia.

Non me quies nocturna, non altus sopor
Soluere curis alitur, & crescit malum,
Et ardet intus.

Iuuenis ad amasiam apud Terent.*in Eunucho:*

Dies noctesque ames me, me desideres
Me somnies, me expectes, de me cogites.

Ouid. *Metam.9.*

——placida resoluta quiete
Sæpe videt quod amat.

307. *Cor amantis vigilans.* *Cor meum vigilat.* Rarus somnus amantibus, quies exigua, quæ tamen si obrepat, meliorem partem,cor scilicet,non tam insomnem, quàm vigilem relinquit. bene Apul. *in lib.de Deo Socr.* de somno & amore locutus ita. *Quorum è numero somnus atque amor, diuersam inter se vim possident, amor vigilandi,somnus soporandi.*

Vox dilecti. Id est, cùm dormirem, ecce mihi videor audire dilecti vocem: an cantillantem illam ante foras, an per rimulas insusurrantem? 308. *Amantes per rimam locuti.* Vtraque sanè vox amatoria est, & vtraque amatorio somno non inepta: ego tamen insusurrantem hîc credo denotari, dumque puella iuueni sibi visa respondisse,somniatum colloquium, non musicam videtur delineasse. de hoc vsu Propert. *lib.2.eleg.18.*

Aut per rimosas mittere verba fores.

& *lib.1.eleg.1.*

O, vtinam traiecta cauâ mea vocula rimâ
Percussas dominæ vertat in auriculas.

Ouid. 4.*Metam.* de Pyramo & Thisbe.

Fissus erat tenui rimâ quam duxerat olim,
Cum fieret paries domui communis vtrique,
Id vitium nulli per sæcula longa notatum,
Quid non sentit amor? primi vidistis amantes,
Et vocis fecistis iter, tutaque per illud
Murmure blanditiæ minimo transire solebant.

Si quis tamen hîc Musicam notatam velit, firmet morem ex Persio Sat.5. *extincta cum face canto.* vbi priscus interpres: *Amicarum fores solent vnguento perfundere, & ante ianuas illarum noctem vigiliis & cantu transigere.* Ouid. 3. *Amor.eleg.7.* *Amantes noctu canentes.*

Ad rigidas canto carmen inane fores.

& signatè *Fast.4.*

Primus amans carmen vigilatum nocte negata
Dicitur ad clausas concinuisse fores.

Aduerto tamen Hebræam dictionem קול sic vocem significare, vt strepitum, & sonitum significet: sic *Genes.3. num.8.* pro strepitu pedum deambulantium posita creditur: an fortè in hoc loco *vox* non tam loquentis verba, quàm pulsati ostij strepitum denotat? fortasse. post quem deinde sequuntur preces, quas opponit. Et certè latinissimè *vox*, & græcissimè φωνὴ passim & brutis, & inanimis transferri solita: sed non moror, dummodo puellam pariter sibi visam pulsati ostij strepitum percepisse fatearis; id enim Vulgatus noster clarè innuit. Paraphrasim completo versiculo adhibebo.

Aperi mihi soror mea, amica mea, columba mea, immaculata mea: quia caput meum plenum est rore, & cincinni mei guttis noctium.

Voces istas singillatim iam in superioribus explicaui: maius tamen aliquid continent cùm copulantur, est enim amantibus innatum idem variatis nominibus repetere. Propert.*lib.2.eleg.19.* 309. *Amantium verba ad amicæ fores.*

Quin ego in assiduâ mutem tua nomina linguâ.

Vbi Passeratius,*id est, quamuis,variè te, & continuò appellem, mutatis verbis: mea Cynthia, mea lux, mea vita, mea voluptas, mel meum, meum corculum, mea delitiæ, mei lepores.* quæ omnia ex Plauto sumpta. Magis ad rem Aristophanes in concionantibus, vbi ita quidam amicæ fores pulsans.

Δεῦρο δὴ, δεῦρο δὴ, καὶ σύ μοι
Καταδραμοῦσα τὴν θύραν ἄνοιξον
Τήνδε: εἰ δὲ μὴ καταπεσὼν κείσομαι, &c.
Ἄνοιξον, ἀσπάζε με, διά τοί σε πόνους ἔχω:
Ὦ χρυσοδαίδαλτον, ἐμὸν μέλημα,
Κύπριδος ἔρνος, μέλιττα Μούσης,
Χαρίτων θρέμμα, τρυφῆς πρόσωπον:

Ἄνοιξον,

Ἄνοιξον, ἀσπάζου με, διὰ σὲ πόνους ἔχω.
Agedum, agedum, & tu mihi
Accurrens fores aperito
Has: ſin minus, corruens iacebo, &c.
Aperi, amplectere, propter te labores fero
O aurum meum, ô cura,
Veneris germen, apicula Muſæ,
Gratiarum alumna, voluptatis vultus,
Aperi, amplectere, propter te labores fero.

Meritò ergo viſa ſibi puella, pluſcula hæc audiſſe; quia tunc inter ſperandum, inter pulſandum, tenertima multa ſolent inſuſurrari. Et nota, quoties pronomen *mea* additur, quod totum amatorium: ſcatent ſimilibus profani, ideo non congero.

310. *Cincinnorum forma.* *Cincinni.* Cincinnatos olim iuuenes, tritius quàm noretur: ſponſi cincinni, infrà in hoc capite deſcribuntur. Solùm aduerto, cincinnos olim, non tantùm vndoſa ſinuatione, criſpatos, rotundo flexu, & penè annulati ordine: ſed etiam angulari, viſos efformari, in modum Græci ſigmatis maiuſculi, Σ, diſco ex Athenæo *lib.* 10. *cap. vlt.* vbi Euripides Theſei nomen ænigmatizans ΘΗΣΕΥΣ, & per figuras explicans maiuſculas, ita:

Athen. explicatus.

Cincinnus inde tortus, ipſa tertia.

Theodoctes *ibidem*, de eodem.

Cincinnus vt contortus eſt, hinc tertia.

Nec putes ſcribendum fortè eſſe aliud ſigma maiuſculum hoc modo C, nam Agathon, qui ita ibidem maluit, longè aliter iam ſigma iſtud explicauit.

Arcus Scytharum vti figura, tertia eſt.

Pergo ad alia.

311. *Queſtus amantium de nocturno rore.* *Guttis noctium.* Nihil puella ſignatius ſibi auditum poterat ſomniare, quia ſi res eueniſſet, nihil iuuenis tenerius quereretur. tale eſt illud Anacreontis de Cupidine.

Μεσονυκτίοις ποθ' ὥραις, &c.
Τότε ἔρως ἐπιστὰς μου
Θυρέων ἔκοπτ' ὀχῆας:
Τίς, ἔφην, θύρας ἀράσσει;
Κατά μου σχίσας ὀνείρους;
Ὁ δ' ἔρως: ἄνοιγε φησί,
Βρέφος εἰμί: μὴ φόβησαι:
Βρέχομαι δ', κα' ἀσέληνον
Κατὰ νύκτα πεπλάνημαι.
Nuper ſilente nocte, &c.
Superuenit, foréſque
Meas Cupido pulſat:
Quis tundit oſtium, inquam,
Turbáſque ſomniantem?
Recludе, clamat ille
Fores, metúmque pone,
Nam ſum puellus, & per
Illunem oberro noctem,
[*Madens ab imbre totus.*]

Florileg. 7. Meleager.

Νὺξ μακρὰ, καὶ χεῖμα μέσην δ' ἐπὶ πλειάδα δύνει:
Κἀγὼ παρ' προθύροις νίσσομαι ὑόμενος:
Τρωθεὶς τ' δολίης Ἑλένης πόθῳ: οὐ γὰρ ἔρωτα
Κύπρις: ἀνιηρὸν δ' ἐκ πυρὸς ἧκε βέλος.
Nox longa & hyems ad mediam pleiadem occidit,
Et ego ante fores obambulo madeſiens,
Percuſſus doloſa Helena deſiderio: non enim amorem
Venus, ſed ingratum ex igne miſit telum.

Chorus tragicus apud Sophoclem in Aiace deteſtans bellorum inuentorem.

Κεῖνος οὔτε στεφάνων,
Οὔτε βαθειᾶν κυλίκων
Νεῖμεν ἐμοὶ τέρψιν ὁμιλεῖν,
Οὔτε γλυκὺν αὐλῶν ὄτοβον
Δύσμορος, οὔτ' ἐννυχίαν
Τέρψιν ἰαύειν ἐρώτων:
Ἐρώτων δ' ἀπέπαυσεν, ὤμοι:
Κεῖμαι δ' ἀμέριμνος οὕτως
Ἀεὶ πυκιναῖς δρόσοις
Τεγγόμενος κόμας λυγρᾶς.
Ille neque coronarum,
Neque ingentium poculorum
Concedit oblectionem,
Neque ſuauem tibiarum cantum
Infelix, neque nocturnorum
Amorum fruitionem:
Amores ablegauit, heu mihi!
Iaceo incuratus ſic
Semper crebro rore
Coma miſerè madefacta.

Dedi hos Græcos, quia ſimilis querelæ illuſtratio, apud vtriuſque paginæ Profeſſores ieiuna adhuc; totius ergo verſiculi ſenſus, & gratiſſimum narrandi ſomnij exordium ſic ſe habet.

PARAPHRASIS.

Igitur, ô dilecte, quandoquidem tibi, ne ruſtica & ingrata videar, laudatorium carmen remetiendum: ad ſomnium quod attigeram nuper, lata & læta recurro: habet illud laudes tuas, non de præmeditatione compoſitas, ſed ab effectu expromptas, quanto tuis ad elegantiam obiectiores, tanto quidem de ſinceritate gratioſiores: attendite ſodales narratiunculæ. Dormiebam itaque, ſed aſſiduis rerum ſuarum imaginibus mens euigilabat: ecce vobis videbar vocem eius, & pulſati oſtij ſtrepitum audire, ſolitíſque, (qua pollet) ſuauitatis blandimentis: aperi mihi, inſuſurrabat ſoror mea, dilecta dulcis, columba ſuauiſſima, mea irreprehenſibilis pulchritudo: ah ſi videres hoc caput nocturno rore madidum, & cincinnos ſtillantibus guttis humeſcentes.

Expoliaui me tunica mea, quomodo induar illa? laui pedes meos, quomodo inquinabo illos. VERS. 3.

Hæc ſunt, quæ, auditis iuuenis verbis, puella ſibi viſa aut tacitè cogitaſſe, aut inſuſurrantet reſpondiſſe: friuola illa quidem, & ſomniantem apertè propalantia; in ipſo tamen ſomnio, delicatum faſtidium, & puellares munditias exprimentia; ſed mirum eſt, neminem illorum, qui iſta non per ſomnium, ſed reapſe eueniſſe putant, examinandum curaſſe, vbinam puellæ lectus ſterneretur, quæ tam facilè inde tenues ſuſurros audire, & tenuiores reddere audiendos potuit. euadunt difficultatem qui credunt illam pauperculam, & in tuguriolo poſitam rimoſo vocibus credo, & ventis vndique peruio, ſed immeritò. vide quæ ad calcem capitis primi dixi de puellæ palatio: imò licèt cum Sanchez putarem hanc puellam & vilem & peregrinam, iam, tamen in ſponſi patria, & iam iam nupturam, ditiſſimo paſtori, quis crederet, in viliſſimo tugurio detinendam? altiùs ergo res examinanda in illorum gratiam, qui hinc ſomnium ablegant, neceſſariò, iis qui ſomnium admittimus ſaltem conuenienter: tunc enim ficti decorum maius, cùm facto ſimilius.

Suppono

312. *Lectus ad ianuam.* Suppono igitur primò, olim apud Romanos in vestibulo ad ianuam lectos sterni solitos. Propert. lib. 4. eleg. vlt.

Seu tamen aduersum mutârit ianua lectum;
Sed erit & nostro cauta nouerca toro.

Vbi non indoctas paginas ex Scaligero implet Passeratius: aptum illud Asconij ibi. *Deinde omni vi ianua expugnata, & imagines maiorum eiecerunt, & lectulum aduersum vxoris suæ Corneliæ, cuius castitas pro exemplo habita est, fregerunt: itemque telas quæ ex vetere more in atrio texebantur, diruerunt.* Vide ibi plura. Erat autem hic lectulus genialis, & nuptiis paratus, vt ibidem videre est. addit Lipsius elect. 1. cap. 17. hunc lectum semper in atrio in pignus & monumentum coniugij asseruari religiose. Vide quæ alij ad Horatium lib. 1. epist. 1. *Lectus genialis in aula est.* & licèt Cerda ad lib. 4. Æn. Lipsio subscribat, quasi illa in atrio & aduersùs ianuam collocatio, magis religionem, quàm vsuram ipsius lecti denotaret; credo tamen, ex vsu prisco in atrio cubandi, religionem postea ortam fuisse: quod in rebus aliis factum, noto alibi.

Suppono secundò, apud antiquiores Græcos, porticus sternendis lectibus designatos: certè apud Homerum odyss. γ. sic excipitur:

Illum verò illic sopiuit Gerenius eques Nestor
Telemachum charum filium Vlyssis diuini
Perforatis in lectis in porticu valde sonanti.
Iuxta verò bellicosum Pysistratum ducem virorum,
Qui ei adhuc celebs filiorum erat in regia,
Ipse verò rursus dormiuit in secessu domus excelsæ:
Huic verò hera lectum parauerat, & cubile.

Ne verò effugias, putans hanc porticum in secessu interioris domus fuisse, & non potiùs in vestibulo prope ianuam, audi hospitium vtrique Principi apud Menelaum paratum, odyss. . .

Sic ait: Argiua autem Helena ancillis præcepit
Cubilia sub porticu ponere, & stramenta pulchra
Purpurea iniicere, sternereque supernè tapetas
Chlenasque imponere crispas suprà ad cooperiendum:
Illa ibant ex ædibus facem in manibus gestantes,
Cubilia verò strauerunt. hospites eduxit præco:
Hi quidem in vestibulo domus illic dormiebant,
Telemachus heros, & Nestoris inclytus filius.
Atrides verò dormiuit in secessu domus excelsæ.

& iterum ibidem apud Homer. odyss... Vlysses in domo Alcinoi ferme eodem vsu & verbis exceptus describitur, concluditque Poëta.

Sic illic quidem profundè dormiuit Diuus Vlysses,
Perforato in lecto sub porticu resonante;
Alcinous verò dormiebat in recessu domus excelsæ;
Iuxtà verò mulier regina lectum apparauit, & cubile.

Homerus sæpe citatus explicatur. Dedi pluscula ex Homero, quia à nemine, quem viderim, id notatum: in quibus omnibus, ni hallucinor, ideo post hospitum cubile, additur expressè secessus patrisfamilias tamquam aliquid nouum; quia videntur patresfam. ad totius domus custodiam prope vestibulum cubuisse. hoc autem nobilissimis hospitibus interim concessisse, quasi illorum curæ & fidelitati totius domus custodiam committere viderentur.

Suppono tertiò, apud Hebræos eiusdem moris indicia suboriri: moueor verbis Chrysologi serm. 39. ad illud Luc. 11. (vbi paterfam. pulsanti intempesta nocte amico, audiendus è lecto respondet.) *Noli mihi molestus esse, iam ostium clausum est, & pueri mei mecum sunt in cubili, non possum surgere.* De quo tropologicè, non tamen sine litteræ perspicacia, S. Doctor. *O quàm pulsanti iste gestis occurrere, qui secreti sui cubile ipsam collocauit ad ianuam.* & meritò, quia, nisi in vestibulo foret cubile, non ille prius quàm surgeret, responderet, & audiretur: sed quia ibi erat, per rimas ostij facilè hinc inde verba commeabant. Pueros verò hoc loco, aut filios, aut seruos cape, qui non in eodem lecto, sed in eodem cubili erant: sic etiam in Græco εἰς τὴν κοίτην: sonat autem κοίτη non tam lectum, quàm cubile: quasi totius penè familiæ dormitorium ibi esset, cubileque, siue cubiculum lectulis sternendis, prope ianuam. fateor tamen *cubile* sæpe pro *lecto* sumi: non tamen ita frequenter, vt Cerda subinnuens immeritò, putat ad illud Æn. 12. *ascendere cubile.* pergo.

Hæc si vera, facilè soluitur nodus, nescias an cæcus magis, an ne videretur excæcans, de verborum per rimulas commeatione: tamen illis, qui iam hîc matrimonium initum putant, res indecora, vt ditissimam, quam dicunt, puellam, ancillâ ptinent, quæ ostium aperiret. qui cum Sanchez nuptiales dies celebratos volunt, nondum tamen ratum matrimonium: viderint, quæso, an satis pro decoro puella & sola surgat, cùm licèt aliàs paupercula, à marito ditata intelligatur, in somnio omnia longè incommoda propelluntur, qui solùm vsitata amantium colloquia inuoluit: nec illa è lecto aliena, vt ex loco Lucæ patet: quòd autem puella, quæ necessariò iuxta matrem, sub famularum custodia accubuisse credenda, sibi vni videretur voces audisse, indidemque, quin sociis notaretur & matri, respondisse, id somnio dandum: imò hinc maximè somnium in hoc loco intelligendum puto.

Quomodo induar. Inuoluitur etiam, credo, in futili hac & somniata excusatione aliquid, vnde fastidium puellæ videbatur excrescere: nimirum plicatam tunicam iterum explicandi, indutamque, paulo pòst colloquium iterum exuendam, iterum complicandi: habentur sanè hæc inter lautiorum munditias apud Homerum odyss. α. de Principe. *Vestes ad cubitum plicata.*

Sedebat in lecto, mollem autem exuit tunicam,
Et illam quidem anicula sedulæ posuit in manus:
Illa quidem plicans, & aptans tunicam
Pax illo suspendit iuxta perforatum lectum.

In Græco πτύξασα, ἠδ᾽ ἀσκήσασα, &c.

Laui pedes. Recurro ad vsum illius temporis, 313. de quo plenè hîc Sanchez. Qui nuptialem diem *In nuptiis loti pedes.* hîc admittunt, videant an aliquid iubeat argutari ex verbis Varronis: *Aqua & igne, mariti vxores accipiebant, vnde & hodie faces præucent, & aqua petita de puro fonte, per puerum felicissimum, vel puellam, quæ interest nuptiis: de qua solebant nubentibus pedes lauari.* Certè Hebræis, Ethnicisque nuptiis multa communia: an hoc etiam, illis quos interest, relinquo examinandum.

PARAPHRASIS.

Tunc ego, (scilicet confusus sopor, quid nisi futiles excusationes ministraret) abi, inquam, dilecte, quid intempestiuus delicatulam puellam inquietas? iam cubans, iterum tibi apertura te induar, iam lotos vnctosque pedes admisso vel puluisculo coinquinabo?

Dilectus meus misit manum suam per foramen, & venter meus intremuit ad tactum eius. VERS 4

Verba

Verba plana, quorum puris fontibus, floribus integris neſcias cur aliqui immiſſos Auſtros velint aptos intruſos. Dixerat iuuenis multa, plura ingemuerat, nec tandem perſuaſerat: vnde auditâ friuolâ excuſatiunculâ, repulsâ verâ, intentat manus, digitos foramini immittit, non tam amouendum peſſulum ſperans, quàm nihil prætermittens: affectus & effectus proprius illorum, qui ardenter aliquò cupiunt commeare: qui æneum quandoque murum obiectum leui genuum, manuumque nixu, qui tutiſſima ſignacula admoto digito, perrumpere & reſignare, videntur affectare: non quòd ſperent, ſed quòd ſic fallere norint deſideria. Puella interim dum fruſtrà laborantem videt, & crebris pulſatiunculis oſtij, pulſantes æſtuantis amoris arterias prodentem, commotam pariter ſe fatetur, & tota viſcerum commiſeratione fluctuantem. quæ omnia, vt dixi, non tam facta, quàm ſomniata enarrantur.

314. *Porta coniuncta.* *Per foramen.* Qui puellæ tugurium, & illud rimoſum hîc volunt, aptè vtriuſque portæ mediam rimam capiunt, quam iniectis digitis internum peſſulum amouere conabatur ſponſus: ego, qui, vt ex dictis ad finem cap. primi, penè palatium pono, non benè iunctas bifores hinc expello; in ſimilibus enim ædificiis de iunctura & compactione celebrantur: inde apud Homer. *Iliad.* 6. legis σταθμῶς ἀραρυίας, *fortiter coniunctas.* & *odyſſ.* 6. dicuntur πυκινῶς ἀραρυίας, *diligenter coniuncta.* Meliùs qui foramen de loco clauis intelligunt. Certè vidi ego hiſce oculis pluſculos qui munitiſſimas feras miſſo digitulo inſtar adulterinæ clauis reſerabant. afferam quid coniectem.

315. *Portæ foramina reticulata.* In Hebræo eſt חור quæ vox non ſolùm foramen, & cauernam, ſed etiam caniſtrum, ſiue rete ſignificat, vt nemo neſcit, ex loco *Geneſ.* 40. *n.* 16. videtur ergo in hoc loco foramen dici pars aliqua non artificum incuria, nec annorum carie, ſed induſtriâ foraminosâ, aut ferreis virgulis decuſſatim tranſuerſis formata, aut in ipſa porta, crebris terebrationibus oculata: quales hodie reticulatas feneſtellas in cœnobiorum portis paſſim videmus. fauent L X X. qui ὀπῆς legunt: ὀπὴ autem non rimam ſonat fortuitam, ſed foramen & orificium certè artificioſum, vnde aliqui hîc *feneſtram* maluerunt: ego feneſtram caperem, ſed paruulam & reticulatam, eo modo, quo dixi. Ecquis ſcit, an de his retibus loquerentur L X X. qui illud *cap.* 2. proſpiciens per *cancellos*, vertunt, δικτύων, per *retia*? de hoc foraminis genere caperem Lucianum *in Aſino*, vbi quidam dicuntur παραβαλόντες ὀπῇ τινι τὰ ὄμματα τῆς θύρας. *Mittentes oculos per quoddam oſtij foramen,* & paulo infrà: καὶ διά τινος ὀπῆς τῆς θύρας δείκνυσί με ἔνδον. *& per quoddam foramen portæ oſtendit me intus.* Ne verò rimoſam ſtabuli portam hîc ſuſpiceris, ſcias fuiſſe cubiculum, vbi pictoria quæuis aſſeruabantur. talem ſuſpicor fuiſſe τὴν ὀπὴν illam, per quam in macilenti corporis argumentum, digitum quidam immiſiſſe dicitur apud Ælianum *de varia hiſt. lib.* 4. *cap.* 28. & fortaſſe ideo ὀπὴ etiam *vocem* ſignificat, quia eâ voces tranſire, & miſceri colloquia ſolebant.

316. *Porta peſſulum dormit.* *Venter intremuit.* Mille ex locis conſtat, ventrem in ſacro eloquio, pro corde & viſceribus vſurpari: ergo dum iuuenis foramina tentat, & ſecum tacitus Plautinum illud queri videtur:

Viden' vt dormiunt peſſuli peſſimi,
Nec mei gratia ſe commouent otiùs.

317. *Tremor de aquis.* Illa interim neceſſariò commouetur. in Hebræo eſt radix המה quæ propriè fremitum, ſtrepitum, reſonantiam & fragorem importat: vnde coniectabant aliqui, an Vulgatus noſter olim ſcripſiſſet *infremuit.* non probo. *intremo* in hoc loco propriiſſimè dicitur de commotis viſceribus. Adde fremitum & fragorem Hebrææ vocis ſignantiùs aquas frementes denotare, indeque metaphora huc deducitur: atqui turbatis aquis non minus tremor competit, quàm fremitus. Propert.

Pintus in Cantica.

Amorum radiis picta tremebat aqua.

Claud. 2. de rap. *tremulas vndas* vocat. Vnde pulchrè expendit interpres ad illud Virgil. 8. *Te Stygij tremuere lacus.* ita Poëtam aquis dediſſe humanum affectum, vt non recederet ab illarum proprietate, vtpote quibus tremor natura inſitus. Vt ergo ab aquis turbatis fremitum Hebræa mutuantur, ſic noſtra tremorem: nec id à fideliſſima interpretandi ratione alienum. Similem amantis affectum expreſſit Ouid. *in epiſt. can.* *Vulgatus aſſertus.*

Vt mare fit tremulum, &c.

cætera patent. Pergamus.

PARAPHRASIS.

Ille interim per reticulata oſtij foramina, digitos immiſiſſe viſus, non tamquam quid ſperare videretur, ſed ne quid intentatum prætermitteret: dumque crebra pulſatione & tactu cum in caſſum imaginor laborantem, ſic mihi intimis viſceribus viſa commoueri, vt corde tremulo miſerans palpitarem.

Surrexi vt aperirem dilecto meo: manus meæ ſtillauerunt myrrham, & digiti mei pleni myrrhâ probatiſſima. VERS. 5.

Quid vnus ſentiam, breuiter aperio priùs, plura deinde in aliorum gratiam additurus. Excuſarat ſe priùs friuolè, ideo non ſurgere, ne pedes lotos fœdaret: nunc quid iam commota & miſerans ſomniarat, profert: oſtendens ita æſtuaſſe, vt quæ pedibus timuerat lotis, iam nec manibus pepercisset: aggreſſam maius hilariter, quæ ignauiter minus formidarat. plus manibus, quàm pedibus indulgent puellæ, duriuſque videbatur vnctas manus ferreo peſſulo hinc amouendo fœdare, quàm pedes admiſſo dum graditur puluere ſordidare. curatas non ſolùm vt modò, ſed etiam odorato vnguento delibutas, multi hîc ad rem ſuam ſupponunt, nullus probat: id mihi præſto, aliis obiter operam laturus. De hoc ergo Athen. *dipnoſ.* 9. *cap.* 27. ita. *Odoribus bonis manus vngebantur, honorem furfuris parui facientes, quod appellabant Lacedemonij Cynades, ſicut Palemon declarat,* &c. *De conſuetudine vngendi odoribus manus Epigenes ait & Antiphanes in Arg.* &c. *vbi ambulabis, & lauabis de more manus, odoratam capiens terram. Philoxenus in cœna inſcripta: Pueri poſtea in manibus lotiones dederunt cum ſaponibus iride mixtis, tantum aqua manus tepefacientis effundentes, quantum opus erat.* hæc ex non malis autoribus, autor optimus Athenæus. Antiphanes *in Zacyntho ibidem lib.* 12. *cap.* 30. 318. *Manus vnguento curata fœminis.*

Ægyptio pedes priùs, mox & manus
Phœnicio mammas, ſimulque ambas genas
Siſymbrio mox alterum vngit brachium:
Amaracino comam, ciliumque protinus,
Serpyllino tergum, genuque perlinit.

Theocritus *Idyl.* 17.

Χεῖρας σμώχουσα μύροις ἔτι παρθένος Ἶρις.
Manus purgans vnguentis adhuc virgo Iris.

319. *Vnguenta ad cubitum.* At quorsum, inquis, hæc vnctio, non ad epulum, sed ad lectulum? hoc telum non mihi tantùm, sed illis omnibus intentatur, qui ad rem suam odoribus perfusam indormisse puellam aiunt: in omnium ergo gratiam retorquendum. firmat ergo mihi morem Aristophanes *in nubilib.* vbi maritus de vxore delicatula questus,

Ταύτην ὅτ' ἐγάμουν, συγκατεκλινόμην, ἐγὼ
Ὄζων τρυγός, τρασιᾶς, ἐρίων, περιουσίας:
Ἡ δ' αὖ μύρου, κρόκου.
Hanc vbi duxi, eodem accubebam thalamo, ego
Olens facem, ficus & caseos, lanas, opes:
Illa è contra redolens vnguentum, crocum.

Venustè Homerus *Iliad.* 14. de Iunone parante se ad thalamum Iouis.

Ἀμβροσίῃ μὲν πρῶτον ἀπὸ χροὸς ἱμερόεντος
Λύματα πάντα κάθηρεν: ἀλείψατο δὲ λίπ' ἐλαίῳ
Ἀμβροσίῳ, ἑδανῷ.
Ambrosiâ quidem primum à corpore pulchro
Sordes omnes purgauit: vncta deinde pingui oleo
Diuino & suaui.

Lucianus *in Asino*, de fœmina monstroso cubili se parante: καὶ μύρον ἔκ τινος ἀλαβάστρου προχεαμένη, τούτῳ ἀλείφεται, *& vnguentum ex quodam alabastro proferens, eo se inungit.* Venio ad Latinos. Catullus *in coma Beren.*

Non prius vnanimis corpora coniugibus
Tradite, nudantes reiecta veste papillas,
Quàm iucunda mihi munera libet onyx.

Horat. ὠδῇ 5. *Epod.*

Indormit vnctis omnium cubiculis
Obliuione pellicum.

Esther 2. num 12. explicatur. Vncta cubilia dixit, ob vnctos accumbentes. hinc lux loco Esther 2. num. 12. *Sex mensibus oleo vngerentur myrtino, & aliis sex quibusdam pigmentis, & aromatibus vterentur.* Thalamo enim regio fœminæ parabantur, vt nosti. Faciunt huc etiam quæ alibi plura dedi de nuptialibus vnguentis: adde Anaxaridem *in Teret.* apud Athen. *dipnos.* 15. *cap.* 16.

Sed sponsa sicut nominata regia
Perunxit vnguentis corpus megaliis.

Philostrat. *lib.* 3. *vita Apollonij*, vbi de Hyphaside fluuio: *in cuius ripis arbores nascuntur, à quibus vnguentum distillat, quo in nuptiis Indi perungi consueuerunt, tantique ab illis æstimatur, vt nisi tali vnguento peruncti nubentes fuerint, imperfectæ nuptiæ, & Veneri minimè grata putentur.* Hæc mihi satis de puella paulo pòst nupturâ.

320. *Fœminæ vnctrices ad cubitum.* Qui putant puellam myrrham attulisse, vt maritum perfunderet, idque fœminei esse ingenij contendunt, impugnantur à Delrio meo, quia hunc morem *scio*, inquit, *in conuiuiis, in thalamo nescio.* Ego quamuis fatear frequentius legi fœminas vnctrices ad epulum, quàm ad thalamum, tamen & hoc etiam, magni viri pace, scio: do Musæum in Leandro, vbi puella iuuenem è mari salsugine infectum lauat, vngit ad thalamum, vt ibi clarius, quàm opus erat, ostenditur, do tantùm quæ castis auribus non dissona.

Καὶ χρόα πάντα κάθηρε, δέμας δ' ἔχρισεν ἐλαίῳ
Εὐόδμῳ ῥοδέῳ.
Et cutem totam purgauit, corpusque vnxit oleo
Suaueolenti roseo.

& certè cùm sciamus, ex iis, quæ paulo antè dixi, vnctos cubitum iuisse, quid mirum esset si à fœminis vngerentur, quas ad epulum ipse fatetur id muneris subiisse. Vtrobique quidem par decentia, aut indecentia reperitur. De hoc fœminarum munere, multa in specilegio nostro.

Putant alij myrrham attulisse sponsum, puellæque fores vnxisse, qua illa inter aperiundum vncta distillaret. possunt: exprimitur enim purus putus amatorum mos. Vide quæ hîc Sanchez de amicarum foribus vnctis & coronatis, & quæ Roa *tract. de die natali cap.* 10. addo Propert. *lib.* 1. *eleg.* 16. ad fores amicæ. 321. *Porta amasiarum vncta, & coronata.*

Et mihi non desunt turpes pendere corollæ
Semper, & exclusi signa iacere faces.

Ouid. 1. *Amor. eleg.* 6.

At tu non læsis detracta corona capillis
Dura super, totâ limina nocte iace.

& *lib.* 2. *de remed. Amor.*

Effice nocturnam, frangatur ianua rixâ,
Et tegat ornatas multa corona fores.

& *lib.* 4. *Metam.*

Interdum madidas lachrymarum rore coronas
Postibus intendit, posuitque in limine duro
Molle latus, tristisque Seræ conuitia fecit.

Catul. etiam,

Mihi floridis corallis redimita domus erat.

Vetus interpres Pers. *Amicarum fores solent vnguento perfundere, & ante ianuas illarum noctem vigiliis & cantu transigere.*

Quæres, an etiam Græcos mos peruaserit? Videtur suadere Athen. *lib.* 15. *cap.* 2. de amantibus locutus: *Honoris gratiâ, eorum velut Dei cuiusspiam vestibulum coronant: vel non amatis sacrificantes, sed ipsi amori postea coronas deponunt. est enim amatum, amoris simulachrum, cuius cùm domus sit templum, amasiorum fores coronant: idcirco quæ nonnulli amatorum foribus sacrificant, vel potiùs, quibus se vero animi ornamento spoliari posse sentiunt, in eorum honorem corporis ornatum detrahentes ob affectum, seque ipsos spoliantes, illis deposuerunt. Omnes amantes hoc faciunt, at non præsente amato. nam id est impedimento, quo minus deponatur.* Dedi tantùm Latina, quia Græco codice nunc careo. Sed possemus dicere, Græcum autorem apud Romanos, vt scimus, commorantem, Romanorum amatorum mores expressisse: aut saltem suo æuo has amoris illecebras, cum aliis moribus victricis Romæ, Græciam penetrasse. nam quantum memoriâ attentiùs refricatâ valeo recordari, numquam id apud priscos amatorios Poëtas Græcos legisse videor: si fortè legeris condonabis. ἁμάρτημα μνημονικόν. apud recentiores frequentior notitia *florileg.* 7. *epig.* 80.

Αὐτοῦ μοι στέφανοι παρὰ δικλίσι τοῖσδε κρεμαστοὶ
Μίμνετε.
Hîc mihi corona ad has bifores pensiles
Manete, &c.

ibidem epig. 97.

Ἤν ποτε καὶ στεφάνους περὶ δικλίσιν ἐγκρεμάσωμαι
Ὅρ γιζομένη πατεῖ τοῖς σοβαροῖς ἴχνεσιν.
Si quandoque coronas ad portas suspendo,
Has irata conculcat superbis pedibus.

Ex his duabus explicationibus, ni mea mihi homini, vtpote propria, arrideret, statem primæ. tu vt malueris.

322. *Non est amoris mora, quæ amato aperiens excipiendo impenditur.* Restat adhuc, vt in mei & aliorum gratiam, soluam ratiunculam Delrij, qua vnctam sponsam videtur impugnare. *Si se vnxit postquam statuit aperire, nimis certè otiosa, cuius cor ita æstuabat: si nolebat aperire cùm inunxit sese, vt quid perditio hæc?* Non esset sanè perditio; etsi nollet aperire: bene enim delicatæ & ditissimæ puellæ vngendæ, & sibi soli impenditur hæc myrrha, & si trecentis denariis posset venundari; quis enim nesciat immodicas impensas puellarum nobilium in se comendis?

comendis? certè licèt hoc ſomnium, tamen non vltra limites rei euenturæ, ſi concederem euentum dictis. Propugnemus nunc alios, demus reapſe vnxiſſe vt aperiret: ideo ne otioſa, aut minus æſtuans? logi: non facit amans moras, amori quas facit: non friget, dum amato ſe componit. non ne paulo pòſt, cùm tota anxia, felix amoris Menas, poſt ſponſum (quem aperto iam oſtio non inuenit) curſura videbatur: recurriſſe nihilominus ad cubile certiſſimè coniectamus, ſumpturam pallium, quod ſibi ereptum queritur, *num.* 7. aut dicat Delrius, illud ſecum aperturam detuliſſe, quod mihi ridiculum de cauſſa nulla, illi neceſſariò tardum de mora ignaua videatur: recurrit ergo ſumptura pallium, neque ideo minus ad inſequendum celer iudicanda. Pulchrè quidem in hanc mentem Ambroſ. lib. 1. de Iſac, cap 6. *Bene quidem quaſi ſponſa veniebat cum pallio quo ſe obnuberet caput, cùm ſponſus occurreret ei: ſicut Rebecca quòd cognito quòd Iſac veniret obuius, deſcendit de camelo, & pallio ſe operuit: ita & hac anima nuptialis veſtis prætermittebat inſignia, ne fortè reiiceretur quaſi veſtem non habens nuptialem.* non premo totam Ambroſij ſententiam: ſatis ſit inde notare non moratam ſponſam in quærendo pallio, quia ſic paratior: nec igitur in vngendis manibus, quia ſic gratiores dilecto porrigendæ.

323. *Myrrha lachryma.* *Probatiſſima.* In Hebræo עובר *tranſeunte.* Multa hìc interpretes: ego tranſeuntem credo appellari, illamque ſponte fluit, & quodammodo tranſit & excurrit foras: moueor, quia eadem עבר infrà *num.* 13. à noſtro vertitur *myrrha prima.* atqui myrrha prima, quæque primas tenet, illa eſt, quæ ſponte fluit in lachrymas: ſecunda verò, quæ per inciſionem exprimitur. de hoc alibi loquor.

PARAPHRASIS.

Exſurrexiſſe igitur mihi viſa, omni excuſſo torpore illi apertura: quæque priùs pigritans, pedibus lotis & vnctis vtcunque, à puluere timueram: iam nec manibus exquiſitiſſimè myrrha perunctis optimâ, parcendum decerno, caſque etſi molles, duris deſtino vectibus amouendis.

VERS. 6. **Peſſulum oſtij mei aperui dilecto meo: at ille declinauerat, atque tranſierat. Anima mea liquefacta eſt, vt locutus eſt: quæſiui, & non inueni illum: vocaui, & non reſpondit mihi.**

Pergit enarrans rem, quæ ſi facta foret, non viuidius, quàm hic ſomno ficta poneretur, ſic amoris mores habet delineatos. tu lege quæ alij: ego hìc ea tantùm inculcauero, quæ difficilia, & aliter explicanda.

Peſſulum porta vnde clauſum dicatur. *Peſſulum oſtij mei aperui.* Id eſt, oſtium aperui, peſſulum amouendo: aut propriè, peſſulum aperire, eſt illum ab anſulis, quibus claudendo oſtio inſeritur, extrahere: quaſi in ipſis anſulis clauſus haberetur, inde apud Homer. odyſ. 1. *peſſulum extendere*, eſt anulis & anſulis inſerere, & quodammodo claudere, claudendo oſtio.

Βῆ ῥ' ἴμεν ἐκ θαλάμοιο, θύρην δ' ἐπέρυσσε κορώνῃ
Ἀργυρέῃ, ἐπὶ δὲ κληῖδ' ἐτάνυσσεν ἱμάντι.
Feſtinabat ire ex thalamo, ianuam attraxit anulo
Argenteo, inſuper autem peſſulum obtendit loco.

324. *Ille vox amatoria.* *At ille.* Non ſine amoris epitaſi. Notauit iam Donatus ad illud Terent. in And. act. 2. ſc. 1. *Datur*

Pintus in Cantica.

ne illa Pamphilo nuptum. hoc pronomen cùm de certa, notaque perſona dicitur, amatoriè ſonare. ſic Virgil. —*ſolam nã perfidus ille, te colere.* plura Paſſerat. ad Propert. *lib.* 1. *eleg.* 12.

Tam longè illa meo diuiſa eſt millia lecto.

ſic in hoc loco. q. d. ille, ille meus, quem colo, quem deperio, iam abierat.

Anima mea. Non nimis obſcura verba, ſed tamen obſcuriſſima concatenatio. quæ alij huc congerunt, mihi non ad guſtum, timeoque, ne quæ ego dixerim, aliis deſipiant. Puto igitur puellam, dilectum ſuum animæ propriæ titulo appellaſſe: q. d. ille, qui anima mea eſt, liquefactus fuerat inter loquendum. hoc ſi ſemel deglutias, mi lector, facillima concatenatio iam elucet. idem eſt ac ſi diceret: quæ moroſior fui ad aperiendum, meritò tandem aperiens, dilecto non ſum fruita: ille enim iuſtas abſentiæ pœnas à me repetiit, qui penè ad liquefactionem tenerrima verba fundens, fuerat ſpretus. quo autem mollior conſtructio fiat deglutiendo, iam non inſipida miſceo condimenta.

Sponſum vocari *animam* à puella, non alienum ab hoc Cantico, ſic multi ad rem ſuam, hìc *num.* 1. explicant illud, *ego dormio, & cor meum vigilat.* id eſt, dum ego dormio, dilectus, qui mihi inſtar cordis, ad ianuam pernoctat. imò nec inuſitatum à ſacra phraſi, ſic 1. Reg. 18. num. 1. *Anima Ionatha conglutinata eſt animæ David, & dilexit eum Ionathas quaſi animam ſuam.* Apud profanos obuia vox iſta inter amatorias. Terent. *in And. act.* 4. *ſc.* 2. vbi nutrix ad puellam: *tu modò anime, noli te macerare.* in Eunucho *act.* 1. *ſc.* 2. puella ad amicum: *ne crucia te obſecro anime mi, mi Phædria.* in ἑαυτον-τιμ. *act.* 2. *ſc.* 3. iuuenis ad amicam, *Salue mi anime.* Græcis idem blandimentum vſurpatum, imò & Romanæ fœminæ Græcè illud vſurpabant: mordet Iuuenal. *ſat.* 6. 325. *Anima blandimentum amatorium.*

In vetula quoties laſciuum interuenit illud
Ζωὴ, καὶ ψυχή. i. vita, & anima.

Solùm videtur ingeri ſcrupulus à Grammatica: dicendum enim videbatur de iuuene, *anima mea liquefactus eſt.* ſicut ſtatim additur, *vt locutus eſt.* non obſtat, quia cùm fœminea animæ voce iuuenem appellaſſet, non incongruè eam dixit liquefactam: additur verò participium maſculinum *locutus*, iam non ad vocem, ſed ad rem ſignificatam, habito reſpectu. minus ſcrupuloſi hìc alij fontes: qua tamen parte affixum & articulum maſculinum admittunt, hinc interpretandi: in Hebræo ita נפשי יצאה *anima mea exiuit*, verbo, ſi ſapis, fœminino, vt vides, & ſtatim, cum affixo maſc. בדברו *in loquendo eo*, id eſt, inter loquendum. LXX. ψυχή μου ἐξῆλθεν ἐν λόγῳ αὐτοῦ *anima mea exiuit in ſermone eius*: αὐτοῦ, inquam, non αὐτῆς: ſed, vt dixi, ad perſonam ſignificatam, non ad vocem ſignificantem id tribuendum.

Liquefacta. Hebræa & Græca, vt vides, deliquium & teneritudinem ſuſpirantis iuuenis, per exitum *animæ* declararunt: aſſequuntur id Hiſpani, qui de re ſimili, *ſalians ſele el alma.* Noſter vehementiùs, ſed ſub optimi interpretis fidelitate, ita exitum animæ declarauit, vt pariter languorem immiſceret, quod enim liquefit, dum regelatur, languet, effluit, & à ſe exit. Luſitani rem exprimunt, dicentes, *todo ſe derretia.* phraſim amatoriam Græci Latinique agnoſcunt: dedit multa Cerda ad illud Virg. *Eclog.* 8. 326. *Amantes liquefacti.*

Vltimus hic dureſcit, & hac vt cera liqueſcit
Vno eodemque igni, ſic noſtro Daphnis amore.

K 2 Ego

Ego in alios præterea incidi. *florileg.* 7 *epigr.* 174.

Ἐκμαίνει χείλη με ῥοδόχροα, ποικιλόμυθα
Ψυχοτακῆ.
Insanum me reddunt labia rosea, valde diserta
Animam liquefacientia.

Ælian. *lib.* 12. *cap.* 1. de Artaxerxe vidente Aspasiam: ἐφάνη καλλίστη γυναικῶν, ϗ παραχρῆμα, ὁ Ἀρταξέρξης ἐφλέγετο, ϗ κατετήκετο. *Omnium feminarum pulcherrima apparuit, statimque Artaxerxes quasi correpto igne liquefactus est.* Ouid. 3. *Metamorph.* de Narcisso.

Non tulit vlteriùs, sed vt contabescere flaua
Igne leui cera, matutinaque pruina
Sole tepente solent, sic attenuatus amore
Liquitur, & tecto paulatim carpitur igne.

Vulgatus assertus. Sic nihil noster Vulgatus nisi fidelissimè tractat.

327. *Amor venatoris mores habet.* *Quæsiui illum.* En amantium ingenium clarissimè somnio expressum: suspirat iuuenis, pulsat, rogat, & tunc fastidiose dimittitur: abiens queritur, discedens suspiratur. attigi hoc suprà cap. 3. n. 2. *quæram quem diligit.* vbi etiam de emphasi verbi *quærendi.* adde Horat. *lib.* 1. *sat.* 2.

———leporem venator vt alta
In niue sectetur: positum sic tangere nolit.
Cantat, & apponit: meus est amor huic similis, nam
Transuolat in medio posita, & fugientia captat.

Terent. *in* . . . .

Non quæris quod habes, sed quæris quod abest.

Propert. *lib.* 2.

Semper in absentes felicior æstus amantes
Eleuat assiduos copia longa viros.

Hæc ab aliis dicuntur, sed in nostro Cantico, eadem non tam auribus, quàm oculis visa proponi.

PARAPHRASIS.

Vbi aperui amoto pessulo ostium, dilectum susceptura, video discessisse: & iustas inter somniandum, torporis, & ignauæ excusatiunculæ pœnas dabam, absentem suspirans: ipse enim, qui mihi vita suauis, dulcis anima, nimia teneritudine me inter compellandum liquefactus, adeò vt rupes perstringere potuisset, me duriorem iure optimo reliquerat subiratus. Adhuc tamen tento per vmbras, quæro, nec inuenio: voco, (& nescio an ita dormiens vocem emiserim) nec tamen respondere dignabatur.

VERS. 7. Inuenerunt me custodes, qui circumeunt ciuitatem: percusserunt me, & vulnerauerunt me: tulerunt pallium meum mihi custodes murorum.

Nonnulla hîc supplenda ex *cap.* 3. vbi hoc somnium, vt ibi par erat, compendiosè narratum explicabam: vt enim hîc multa adduntur; sic ibi pauca, nunc necessariò supponenda. Igitur aperto ostio puella quæsiuit per viciniam, vocauit: nec respondentem vrbem adiisse suspicata, eò eundem quæsitura pergit: occurrunt vigiles, à quibus statim, si quid de dilecto norint, sciscitatur. hæc clarè *cap.* 3. enarrauerat, quibus nunc suppositis, quid tandem eueniret, addit: nimirum ipsos, vt erant duri, pro verbis verbera intendisse, nec à vulneribus abstinuisse. Vtque credendum nusquam eò furoris processuros milites, vt puellam inermem, delicatulam, vel etiam leuissimè ferirent, (si reapse res facta narraretur) nisi tanquam aut ebriam, aut amentem, indeque clamoribus cuncta confundentem, existimarent: sic in re ficta per somnium talem vigilibus visam indicat puella: quo mirè amatorij æstus vehementia declaratur. Tandem concludit post transactos circitores, custodibus murorum incurrisse, fortè enim eà etiam transiisse, sibi visa: à quibus insuper palliolo spoliatam se queritur. nec id extra militum vsum, qui dum præsidio excubant, vt plurimum incubant alieno, & hostilis raptus carentiam, rapinulis ciuilibus commutant. hæc satis pro connexione, cætera patent. subdo paucula.

Vulnerauerunt. Putat Sanchez (quia rem euenisse putat) hæc iocosè inter nuptialia sacra euenire solita, quibus instituerentur vxores, parere viris, delitias abiicere. ego tamen si ritum admitterem, longè aliunde rem deducerem. dixi sæpe in nuptiis suis per omnia expressisse Hebræos modum illum nuptiarum, quo Deus synagogam abductam ab Ægypto, sibi in deserto desponsauit: vt ergo synagoga priusquam nuptias promissionis in terra celebraret, sponsalium tempore mille hostes incurrit, à quibus quandoque malè multata, mille verbera à cœlo ipso experta: sic nouæ nuptæ fictis periculis adigebantur, vt sub hac figura, quanti facienda mariti possessio, recognoscerent. tu, vt libuerit, mihi somnium meum, sartum tectum maneat. 328. *Nuptialis ritus à synagoga nuptys apud Hebræos.*

Pallium. Nescio an magis mihi mirum, an ridiculum, ab omnibus ferè datum hoc pallium pudicitiæ, quorum plurimi *cap.* 1. ad illud, *ne incipiam vagari,* in pallio, necessariò meretricios mores intelligendos iurauerant. Vide quæ ibi multa, ad nauseam fortè, scripserim: planè ergo rem explico vt ibi, delatum nimirum pallium de Hebræorum more, vnde Terr. de coron. mil. cap. 4. *Apud Iudæos tam solemne est fœminis, eorum velamen capitis, vt inde noscantur.* aut, si mauis, dic pallium detulisse, ne noctu ab aliquo in vico suo fortè nosceretur. Simili decoro Ouid. 4. *Met.* 329. *Fœmina velata.*

Callida per tenebras versato cardine Thysbe
Egreditur, fallitque suos, adopertaque vultum
Peruenit ad tumulum, dictáque sub arbore sedet:
Audacem faciebat Amor.

Ego tamen amori ebrio, pectori æstuanti, desiderio ab obuiis quibusque nuntia perquirenti, magis de vsu, quàm de affectata absconsione pallium tribuerem.

PARAPHRASIS.

Maius nunc mirum, dulcior illecebrosi somnij affectus, in lecto iacens, septa claustro, domo circumclusa: videbar nihilominus mihi, non solùm per vicinos pagos, & nota compita, sed etiam per vicos, vt suprà attigi, & plateas vrbis excurrens circumcursasse. Visa mihi vrbis vigiles circitores incurrisse, à quibus amentis, & vociferantis, ebriæ instar, vapulans discedo: nec id satis, dum fortè aliâ pergo, ecce tibi murorum custodes, qui, vt militum fert conditio, rapinis viuunt, à prioribus percussam, insuper palliolo spoliant.

Adiuro vos filiæ Ierusalem, si inueneritis dilectum meum, vt nuntietis ei, quia amore langueo. VERS. 8.

Qui hucusque mecum præsentem narrationem, licèt longè aliter, de somnio fuerant interpretati, hîc iam me deserunt: ego adhuc, vt initio dixi, & vsque ad finem capitis omnia repræsentata

priùs

priùs ſomnio, deinde opportuniſſimè ab ſponſa narrata puto: quòd ſi quis aut prolixum nimis, aut ſolito accuratiùs ſomnium arbitretur, legat quæ ſuprà *verſ.* 2. amouendis ſcrupulis congeſſi. Narrat igitur viſum ſibi, dum percuſſa & ſpoliata excurreret, querulæ & vociferanti commotas è vicinia fœminas occurriſſe, eiuſdem dolentes vicem, dolorem miſerantes: quibus tamen ſe nil aliud reſpondiſſe, nil rogaſſe, niſi vt inuentum, ſi fortè dilectum, non tam de vulneribus aliis, quàm de amoris penetrabiliori vulnere admonerent. Mille affectus huius acumina ponderant interpretes, quos omnes mihi ad ſomnium narratum transferre poſſem: ſed cur exſcribam, qui his commentariis ſportulam, etſi vilem, attamen ex penu proprio promiſi depromendam? Steti huc-uſque promiſſis, nec deero deinceps, ſi Numen aderit. De adiuratione, de languore, déque amoris vulnere, dixi multa *cap.* 2. inde repete. Solùm nota ad rem meam, oculatiſſimè in Hebræo, & Vulgato noſtro (LXX. nunc minus moror) deeſſe huic adiurationi ceruorum & capreatum obteſtationem: quia nimirum, non tam ad venatrices puellas, quàm ad vrbanas fœminas facta fingitur. quod ſi infrà *cap.* 8. *num.* 4. eadem obteſtatio tacetur, cùm ſodales ſolitæ & venatrices puellæ adiurentur, id in cauſſa eſt, quia quietis ſomnus & naturalis ſopor procuratur, cui plana adiuratio ſatis erat: aſt ebrio amoris ſomno, vt *in cap.* 2. aut amatorij ſomnij parenti, vt *in cap.* 3. quam ad rem adducatur illa obteſtatio, ibidem dixi.

PARAPHRASIS.

Vociferanti interim & gementi, occurriſſe mihi viſæ è viciniâ, miſeriam meam fœminæ miſeratæ: quibus, dum multa quærunt, dum queruntur vicem, ego nihil aliud, quàm rogare, quàm adiurare, ſi dilectum fortè me feliciores inuenerint (omnibus enim æquè ac mihi metipſi notum amoris vehementia ſuggerebat) non tam errantem vagè, durè percuſſam, impiè ſpoliatam, quàm ad deliquium vſque, eiuſdem deſiderantem oculos nuntiarent.

VERS. 9. Qualis eſt dilectus tuus ex dilecto, ô pulcherrima mulierum? qualis eſt dilectus tuus ex dilecto, quia ſic adiuraſti nos?

Commotæ fœminæ vocibus, miſerantes puellæ queſtum & gemitum dolentes, paratiſſimas ſe exhibent inquirendo dilecto, illique languorem, quem notarunt, nuntiando: quoniam tamen ignotus aliâs ſibi paſtor iuuenis, inſigniores eius quærunt notas, quibus ſi fortè inuentus internoſcatur *τὸ ex dilecto*, id eſt, præ aliis dilectis. Vide interpretes. Porrò puellare ingenium elucet in eo, quòd quaſi ſolùm commiſerationem accurrentium deſcripturiar, obiter dictas ſibi pulchritudinis laudes non ſubticeat. Vt autem quandoque ex incendio vultus fatigati, ex lachrymis inter gemendum creſcit pulchritudo; ſic tacitè, ſed magno cum decoro viſus Salomon ſomnij narrationem compoſuiſſe, ac ſi puella & lachrymans &
330. *Lachryma & fatigatio augent pulchritudinem.* incenſa genas adeò ſe ipſa pulchrior euaderet, vt ab obuiis fœminis pulcherrimæ omnium titulum extorqueret, & inde pietatem, amotâ, aut ſuperatâ, quæ hîc ſemper immiſceri ſolet, inuidiâ. exempla paſſim incurres, ſignatè Claud. 2. *de rapt.* Plutonem non tam viſâ puellâ, quàm viſo pulchriori fletu mollit.

Talibus ille ferox dictis, fletuque decoro
Vincitur, & primi ſuſpiria ſentit amoris.

Ideo Seneca *in Troiad.* vbi de puella afflicta, occiſioni ducta.

—— ipſa deiectos gerit,
Vultus pudore, ſed tamen fulgent genæ,
Magiſque ſolito ſplendet extremus decor:
Vt eſſe Phœbi dulcius lumen ſolet
Iam iam cadentis, aſtra cùm repetunt vices,
Premiturque dubius nocte vicina dies.

Cætera patent.

PARAPHRASIS.

At quibus, inquiunt, notis pulchritudinis, quibus inſignibus, dilectus tuus, iuuenes alios, etiam amore dignos, antecellit, vt ſi fortè eum inueniamus, veniat cognoſcendus? quid enim tam arctè adiuratæ non flectamur, eo vel maximè, quòd quæ ſemper pulchra, (vt apparet) nunc obortis decoris lachrymis, incenſis gratiſſimis genis, viſa omnium pulcherrima: à feris, nedum à fœminis extorquens pietatem?

Dilectus meus candidus, & rubicundus, electus ex millibus, VERS. 10.

Habes, mi lector, elegantiſſimam iuuenis iconographiam, cuius exhibendæ gratiâ, puella ad ſomnij narrationem, quam *cap.* 3. contraxerat, iterum recurrendum putauit. nihil hâc elegantius, nihil exactius legi, fatentur multi, addo nihil artificioſius affectibus puellæ exprimendis potuiſſe excogitari, quàm ſi quod efformarat dormiens ſimulachrum, in præſens retuliſſe fingatur: hinc ſponſi dictas ſibi laudes optimè remittitur, cum laudis certamine, victoriæ ambitione: ille enim celebrandæ puellæ pulchritudini, vigiles curas, lucubratiſſima carmina attulerat: hæc verò venuſtiſſima encomia, ſed ſomniata: aberat inde fucus, & fallacia, hinc vel etiam fallaciæ & fuci leuis ſuſpicio: ibi mens, hic voluntas laborauit: ibi ars, hîc natura viſa duxiſſe penicillum. Multa interpretes, plura Pineda in ſuo Præuio *lib.* 6. *cap.* 4. vbi toti deſcriptioni bellam nauauit operam. ego de more pauca dicam, ſed mea: nunc aliorum dictis addenda, nunc ſenſui meo denuo exprompta. connexio patet, rogarant ſigna noſcendo, capiunt: ſic expreſſa, vt vix conſpectum proderent neceſſariò: ea ſunt,

Candidus & rubicundus. Non hac candidus, illac rubicundus, ſed vbique mixto decenter vtroque colore pulcher: vno verbo, *roſicolor*, Græcis feliciùs & vſitatiùs ῥοδόχροος. dixi *decenter*, quia, vt in roſeo foliolo, pars alia leniùs candicat, alia rubet intenſiùs, ſic in illoruberent flammantiùs genæ, frons remiſſior albicaret: vel, vt veriùs dicam, vbique ſeruato venuſtatis tenore, candor rubebat, rubor albicabat. tale eſt illud Virgil. *Æn.* 12. quem huc adducunt, nec expendunt, de colore puellæ. 331. *Roſeus color qui.*

——vel mixta rubent vbi lilia multâ
Alba roſa.

Vbi, vt bene notauit Cerda, rubor albis liliis datur à vicinitate roſarum, vt mixtus color intelligatur: dat & accipit hinc lucem Tertul. *lib. de Iudicio*, vbi de paradiſi floribus: Tertul. explicatus.

Flos alium latus ſuo lumine veſtit amictus.

Sic hîc lumine & colore rosarum lilia rubescent, & horum splendore rosæ candicarent. affert Sanchez Statium 1. *Achill.* qui

& Statius. —— *niueo natat ignis in ore*
Purpureus.

Qui totus ad rem meam, si excutiatur: id quod natat, & aquas suo colore inficere & obumbrare videtur, & pariter vitreo aquarum colore visum circum vestiri: hoc ergo voluit, ni fallor, Statius, vt niuem quodammodo ignescere, ignem natantem niuescere indicaret. illustra hinc mihi Claudianum 1. *de raptu.*

& Claudianus. —— *niueos infecit purpura vultus*
Per liquidas succensa genas, castique pudoris
Illuxere faces.

Ideo enim *liquidas* dixit *genas*, vt purpura innatans infecta pariter, & inficiens notaretur. Similem formam exprimendæ mixturæ noto apud Propert. *lib. 2. eleg. 25.*

& Propert. *Vidistis pleno teneram candore puellam,*
Vidistis fusco. dulcis vterque color.

Vbi fuscus candor, (vt à pleno candore distinguitur) colorem grata mixtura triticeum significat; persequor hæc morosiùs, quia non solùm amœnissimum, in quo sumus, locum non abhorrent, sed maximè, quia hinc versus sequens aliàs obscurus, bellè illucidandus. iam rosei coloris commendationes, passim plenis eruditiorum paginis offendes. addo pulchrum locum Luciani *in Dialogo Dor. & Gal.* ἴδε σεαυτὴν οὐδὲν ἄλλο, ἢ χρόαν λευκὴν ἀκριβῶς: οὐκ ἐπαινοῦσι δὲ τοῦτο, ἢν μὴ ἐπιπρέπῃ αὐτῷ καὶ τὸ ἐρύθημα. *Vide temet nihil aliud habere, quàm plenissimum candorem: at verò iste minimè commendatur, nisi decenter admixto rubore temperetur.*

332. Candor vultus candoris interioris index. *Candidus.* Temperatus iste candor, vt nigredini opponitur, etiam physiognomicè candores moris signat, sicut è contra nigror proteruiam. notum illud Horat.

——*hic niger est, hunc tu Romane caueto.*

inde Ciceronis iocus de quodam: *Nec minus niger, nec minus confidens, quàm ille Terentianus Phormio.* notauit bene Passerat. *in Paneg.* Messal. *ad Tibullum*, in illo Horatij 1. *epist.*

Albi nostrorum sermonum candide iudex:

allusum ad nomen, quasi ideo candidus iudex, quia Albius. addenda hæc multis, quæ hîc de physiognomia inuenis disputat Pineda citatus, &, ni fallor, voluit forsasse puella apud fœminas dilectum excusare, quæ de condolentium ingenio, illum fortè duritiei & proteruiæ incusarant, quòd discedens tam scitam puellam torqueret, passus errabundam. q. d. me me adsum quæ feci, in me conuertite crimen, ô sociæ! mea fraus omnis, nihil ille, qui in ipso vultu candido, candorem etiam pectoris manifestat.

333. Ignis de rubore. *Rubicundus.* LXX. habent πυῤῥός, id est, igneus: nemo tamen aduertit, optimè etiam ruborem per ignem explicari. facit huc Statius & Claudianus suprà citati: vide plusculos alios, quos affert Cerdà ad illud Virgil. 12. de puella.

——*cui plurimus ignem*
Subiecit rubor.

Signatissimus ad rem meam Arist. *lib. 11. meteor. cap. 5.* quem ibi adducit: μάλιστα δὲ φοινικοῦν, καὶ πορφυροῦν, διὰ τὸ ταῦτα μάλιστα ἐκ τοῦ πυρώδους, καὶ λευκοῦ φαίνεσθαι μιγνύμενα, κατὰ τὰς ἐπιπροσθήσεις: *in primis colores punicei ac purpurei, quoniam hi præcipuè mistura ignei candidique, altero alteri superindito, splendescant.* Nota mihi τὰς ἐπιπροσθήσεις, & ignem candicantem, & fuluescentem candorem adiurabis. Addo Statium *lib. 1. syl. 2.* Aristoteles explicatus.

Hic puer è turba volucrum, cui plurimus ignis
Ore, &c.

& Moschum statim citandum: de eodem Cupidine.

χρῶτα μὲν οὐ λευκός, πυρὶ δ' εἴκελος·
Cute quidem non candidus, igni autem similis.

Vterque plenum, & vix temperatum ruborem adsignificat.

Electus ex millibus. Id est, inquiunt multi, quem inter mille & mille noscatis statim tamquam excellentioris, & selectioris pulchritudinis: possunt. sic Moschus adductus in Cupidine fugitiuo *floril. 1.* alij autorem pulchri poëmatij faciunt Theocritum: 334. Vultu notissimus.

Ἔστι δ' ὁ παῖς περίσαμος, ἐν εἴκοσι πᾶσι μάθοις νιν.
Est autem puer claris notis insignis, inter viginti
omnes noueris illum.

Fauet his Symmachus, qui vertit ἐπίλεκτος: vbi aduerterent velim, hoc verbum, licèt simpliciter *eligere* passim significet: tamen non rarò sumi pro *recognoscere: ex coniectura colligere.* Sic in Hebræo דגול *vexillatus.* quis enim inter milites notior, quàm qui vexillo insignis? Alij, electum ex millibus capiunt de pulchritudine cæteris præponenda, adeò, vt quicumque sana mente de formis iudicaret, hanc eligeret, quæ cæteris omnibus sic in amoris acie præstat, vt signifer gregariis militibus. Maius aliquid hîc latere puto, quod sic explico.

Quòd puella nuptiarum causâ, mille ac mille pro eis vndique certatim petatur, maxima est pulchritudinis eius laus. Do plusculа in quæ incidi, quia hæc seges etiam humanioribus, ni fallor, intacta penè. Pindarus *in Pyth. od. 9.* 335. Puella de ambitu nuptiis gloriosa.

Τὰν μάλα πολλοὶ ἀριστῆες αἴτεον
Σύγγονοι· πολλοὶ δὲ καὶ ξείνων· ἐπεὶ θαητὸν εἶδος.
Hanc valde multi optimates viri petebant
Cognati: multi etiam peregrini, quia miranda forma eius.

lib. 3. Antil. de epitaphio puellæ,

Παρθένον Ἀντιβίαν κατοδύρομαι, ἧς ἐπὶ πολλοὶ
Νυμφίοι ἱέμενοι πατρὸς ἵκοντο δόμον,
Κάλλεος, καὶ πινυτῆς ἀγακλειοῦς.
Virginem Antibiam deploro, propter quam multi
Proci desiderantes, ad patris venêre domum,
Ob eius pulchritudinem, & prudentiam excellentem.

Polyxena apud Eurip. *in Hecuba.*

Ἐθρέφθην ἐλπίδων καλῶν ὕπο
Βασιλεῦσι νύμφη, ζῆλον οὐ σμικρὸν γάμων
Ἔχουσ' ὅτου δῶμ' ἑστίαν τ' ἀφίξομαι.
Nutrita sum spe optima
Regibus sponsa, æmulationem magnam nuptiarum
Constans: ad cuius domum focumque ventura essem.

Idem *in Electra*, de ipsa:

Ταύτην ἐπειδὴ θαλερὸς εἶχ' ἥβης χρόνος
Μνηστῆρες ᾔτουν Ἑλλάδος πρῶτοι χθονός.
Hanc postquam florens habuit pubertatis tempus,
Proci petebant Græcæ principes terræ.

Iterum *in Aulide*, de Helena.

—— τούτης οἱ τὰ πρῶτ' ὠλβισμένοι
Μνηστῆρες ἦλθον Ἑλλάδος νεανίαι·
Δειναὶ δ' ἀπειλαὶ, καὶ κατ' ἀλλήλων φόνος
Ξυνίσταθ', ὅστις μὴ λάβοι τὴν παρθένον.
——*huius primates & præstantes opibus*
Proci venerunt Græciæ adolescentes:
Atroces verò minæ, & mutua cædes
Parabantur ab eo, qui non consequeretur virginem.

Nonnus de procis Proserpinæ *lib. 5.* ab illis verbis,

Ὀπ

ὅτι πάντες ἔχοι ναετῆρες ὀλύμπε, &c.
Cùm omnes quotquot incolæ cæli
Puellâ vnâ delectarentur, & nubilem ob virginem
Veneream contentionem haberent non dum violati matrimonij
Munera ferentes.
huic hæsit Claud. 1. *de raptu*, de eadem.
Personat aula procis, pariter pro virgine certant
Mars clypeo melior, Phœbus præstantior arcu.
Ouid. 11. *Metam.*
Nata erat huic Chione quæ dotatissima forma
Mille procis placuit.
Prætereo quæ multa passim scribuntur de procis Penelopis, Atalantæ, Deianiræ, & similium: videndus Claudianus *in laudibus Serenæ.*

336. *Electus ad nuptias præ aliis, gloriosus.* Aliunde verò quod ex tot petentibus, vnus præeligatur, aliis postpositis, magnum hinc illi laudis incrementum, solentque puellæ hoc simul insinuare, vt se pariter, & dilectum laudent, eique maioris affectus in electione exhibiti venditent vehementiam. Ouid. *in epist. Didonis.*
Mille procis placui, qui in me coiere, querentes
Nescio quem thalamis præposuisse meis.
Pulchriùs idem *in epist. Helenæ.*
Tunc ego te vellem celeri venisse carina,
Cùm mea virginitas mille petita procis,
Si te vidissem, primus de mille fuisses.

Homero lux. Hinc fax Homero *odyss.* ζ. vbi Nausicaa ad Vlyssem de se, quasi ex aliorum ore locuta, monens, vt separatim incederent, ne alij oblatrarent, dicentes:
Rectè fecit, sibi ipsi obambulans maritum inuenit,
Aliunde certè: hos spreuit in populo
Phæacas, qui ipsam ambiunt multi & diuites.
Græcè: Τοὶ μὲν μνῶνται πολέες τε καὶ ἐσθλοί. Nam apertè venditat puella quàm ambitiosè peteretur, & latenter indicat, quem, si daretur optio, eligeret: quàm verò aptè veniat hæc suspicio, indidem disces, si plura legis.

337. *Electio in nuptiis.* Neque perperam hoc puellæ iudicium, vocaui *electionem*, sic Ouid. 10. *Metam.* vbi pater ad natam.
———*vndique lecti*
Te cupiunt proceres, totoque Oriente iuuentus
Ad thalami certamen adest: ex omnibus vnum
Elige Myrrha virum.
Sic apud Græcos: Eurip. *in Aulide* de procis Helenæ, déque eiusdem patre illi optionem faciente:
Δίδωσιν ἑλέσθαι θυγατρὶ μνηστήρων ἕνα
Ὅτου πνοαὶ φέροιεν ἀφροδίτης φίλαι:
Ἡ δ' εἵλεθ', &c. Μενέλεων.
Concessit filiæ vt eligeret vnum ex procis
Ad quemcumque grata Veneris aura ferrent:
Illa verò elegit, &c. Menelaum.

Ex dictis præsens mihi videtur patere locus: vno enim verbo illum sic commendat, vt obiter laudes suas de puellari ingenio non subticeat. quanta enim iuuenis pulchritudo, qui millibus & millibus præpositus? quanta puellæ venustas, quam mille & mille proci deperibant? conueniunt hæc cum iis quæ suprà dixi, de adducta ab sponso caterua *propter timores nocturnos* cortinalium. nec contendo Hebræis puellis de more factam optionem eligendi: (quam apud Ethnicos factam passim legimus) satis quod affectu eligeret, vt ex præuiis amoribus constat, quem parentes effectu ipsi desponsarunt, eiusdem, vt par erat, propensionem redolentes. Nec opponitur Hebræa vox דגול *vexillatus.* Vt enim fusè dixi suprà *cap.* 1. res militaris perpetua est amoris metaphora: potuit ergo vexillatum appellare, vtpote cui cordis sui traderet vexillum, tot inter, qui pro cordis tanti arce decertabant, quo satis fuisse electus declaratur, & fortasse iuuenis ius vberiùs insinuatur, eiusque pulchritudo eximia magis declaratur, cuius machinis munitissimam aliàs arcem erepturus inde vexillum penetrauit: quod noster pulchrè per *electionem* simpliciter voluit declaratum, quia hæc admissa violentia, non inuoluntaria.

LXX. versio caligat adhuc, si verbum ἐκλοχίζω examinetur: igitur τὸ ἐκλελοχισμένος vertunt *selectus.* Nemo nescit præpositionem Latinam *ex*, & Græcam ἐκ, quandoque intendere simplicis significatum: vt tollo, extollo: opto, exopto: λέγω ἐκλέγω, & sexcenta alia. Quid ergo si dicamus, ἐκλοχίζειν *insidiari*, cùm λοχίζειν nullo alio significatu inueniatur? cogitemus: id si placet, sensus erit: is est dilectus tam pulcher, vt omnibus technis, omni industria, inter tot millia procorum, quos sperno, mihi ambiatur, & amatoriis meis quantum valeo insidiis capteretur: vno verbo, *insidiis petitus è decem millibus.* quasi vellent LXX. Hebraicam militiæ metaphoram, simili metaphora explicare: eiusdem emphasis, licèt diuersæ significationis, quod ab optima interpretandi ratione non alienum. Insidias autem amatorias describit Tibul. *lib.* 1. *eleg.* 6. ad Cupidinem. 338. *Amoris insidia.*
——— *an gloria magna est*
Insidias homini imposuisse Deum.
Propert. *lib.* 2. *eleg.* 32.
Nil agis, insidias in me componis inanes.
& *lib.* 3. *eleg. vlt.*
Nil moueor lachrymis, ista sum captus ab arte:
Semper ab insidiis Cynthia flere soles.
Est autem ingens iuuenis encomium, potuisse dicere, illud eiusdem vatis *lib.* 2. *eleg.* 2.
Cùm te tam multi peterent, tu me vna petisti.
Sed de hoc satis, quod verso iam ad sponsum vultu, narrasse credo puellam.

PARAPHRASIS.

Attende nunc qualem in somnis te describerem, non quæsitis longo studio fucis, sed pro vt in corde hoc meo effigiaris. Dilectus, inquam, meus ô fœminæ Solymitanæ, & candido rubore, & candore purpureo suffusus, is est, quem inter mille, ac mille procos nuptias meas auidè petentes, tamquam omnibus venustiorem, mihi diligendum putaui, & deligendum.

Caput eius aurum optimum: comæ eius sicut elatæ palmarum, nigræ quasi coruus. VERS. 11.

Locum hunc contentiosissimum reddidere verba nonnulla obscura, scilicet כתם & פז item ἐλάται *elata*, &c. quæ omnia tam exactè ab interpretibus ventilata, vt nihil vltrà quærendum curauerim, cùm nihil nouum addi posse præsumerem. Prætermissis igitur vocibus sensum carminis eruamus. Multi ea significatione aureum caput explicant, qua quidquid pulchrum, & in suo genere perfectum est, aureum vocamus: nihil facilius, nec felicius nigris deinde crinibus explicandis. De hac significatione passim profanæ eruditionis compilatores: vide quæ Cerda ad illud Virgil. lib. 10. —*at non Venus aurea contra.* adde ex Pyndaro *auream salutem*: ex Cicer. *aureolam orationem*: 339. *Aureum pro pulchro.*

tionem: ex Theocrito *Helenam auream*: ex Lucretio *aurea dicta*. quorum testimonia habet Passerat. ad illud Catulli,

Transfer omine cum bono
Limen aureolos pedes.

qui plura dedit ad Propert. *lib.4.eleg.7.*

Hic Tiburtinâ iacet aurea Cynthia terrâ.

Lego & apud Horat.lib.2.od.10. *auream mediocritatem*. & apud Tibullum *lib. 1. eleg. 6. annum aureum*. ætatem auream, aurea sæcula, & homines aureos, gentemque auream nosti. *florileg. 7.* Apollo dicitur χρύσεος *aureus*, & item χρυσοχέρα legis, id est, *aurei coloris*. in quibus omnibus nil nisi mera pulchritudo, & venusta perfectio declaratur.

340. *Aureis catenulis caput ornabant viri.* Alij rem explicant, de aureo diademate gestato. non improbo: dummodo mihi tacitè Regem hîc Salomonem non obtrudant: scio enim coronas nuptiales, aut, vt ego puto, sponsales aureas & gemmeas, de quo alibi. nihilominus si ad aureum capitis ornamentum recurrendum, mauellem catenulas, vel aureas vittas ponere: de his Virgil. 4. *Æneid.* de Dione.

Cui pharetra ex auro, crines nodantur in aurum,
Aurea purpuream subnectit fibula vestem.

Sed notum hoc fœminarum ornamentum: quid illud, inquis, iuueni obtrudis? memineris tui homo, Orientalium molles delitias, & Asiaticorum. ipse Poëta *ibidem* paulo pòst de Apolline.

——— *molli que fluentem*
Fronde premit crinem fingens, atque implicat auro.

quod Cerda ibi explicat *de anulis aureis*, quibus inserti crines: sed, vt verum fatear, quæ ex Martiale, Seneca, Quintiliano adducit, optimè explicantur, de cincinnatis crinibus, & quodammodo in anulos redactis: cuiusmodi fictos crines vulgò hodie dicimus *cabello ensortijado*, id est, inanulatum. Sed mihi satis viro à Poëta dari has aureas plicaturas. Sic *lib.* 10. de Ascanio iuuene.

——— *fusos ceruix, cui lactea crines*
Accipit, & molli subnectit circulus auro.

Vbi *molle aurum* vocatur in fila netum. posset & Cerda hunc circulum de anulis aurei ductilis explicare. tandem scimus Athenienses aureas cicadas crinibus intexuisse.

341. *Coma ramentis auri fucata, imò & roramentis.* Sunt & alij, qui ad ramenta auri insparsa illuminandis capillis recurrunt: id ex Lamprid. Sparr. & Trebellio, quorum verba supponit, probat Sanchez: potest, licèt non omnes id asserant. nam Iosephus *lib.8.cap.2.* (nescio cur ab aliis aut 5. aut 7. cap. citatur) id etiam splendidioribus Salomonis ducibus attribuit. Certè hodie Gallicæ fœminæ similis pulueris ramentis crines fucant. Sed si ad fucum recurras, aperio & aliud fucandi genus non tam ramentis aridis, quàm liquidis roramentis. Propert. *lib.4.*

Si te Coa iuuat, Dabatarumque aurea ripa.

Versus haud purus: restituit Beroaldus ex vetusto Codice,

Si te Coa iuuat, derorantemque, aurea ripa.

Deinde explicat: *Capiti roramenta respergentem, quo magis coma illuminata flauescat.* Didicit ex Capitolino *in Vero*, qui de ipso Imperatore locutus: *dicitur sanè tantam habuisse curam flauescentium capillorum, vt capiti auri roramenta respergeret, quo magis coma illuminata flauesceret.* Sic enim lege, non *ramenta*, vt alij. Baptista Egnat. ibi, *auri roramenta, id est guttas & stillas quasdam*, &c. ecquis scit. An Lamprid. in Commodo: *Capillo semper fucato, & auri ramentis illuminato*, non tam *ramentis* dixerit, quàm *roramentis*? pro ramentis ergo solùm iuratus adest Trebel. in Gallienis. *Crinibus suis auri scobem aspersit.* Fortè hinc explicaueris Vopiscum *in Aureliano*, qui dicebat: *Plus auri esse in rerum natura, quàm argenti: sed aurum per varios bractearum, filorum, & liquationum vsus perire.* has enim liquationes, etiam irrorandis crinibus impensas puto. hinc bona fax Statio *lib. 3. syl. 3.* de Hermo fluuio aurifero. Vopiscus explicatus.

——— *quo Lydius intrat,* & Statius.
Bacchus & aurato reficit sua cornua limo.

Cùm enim sciret, liquato auro fucari comas, Bacchum, qui aliàs cornibus aureis celebratur Horatio *lib.2.oda* 19. id ab Hermo traxisse fingit, cuius aqua, cuius limus humescens aurum fingebatur: cornua enim Bacchi pars eius cæsariei. nescio quid Tibul. *lib.1.eleg.8.* voluerit:

Quid fuco splendente comas redimire? quid vngues
Artificis doctâ subsecuisse manu.

Nam de omnibus quæ dixi, potest explicari.

Tandem putat Sanchez posse alludi ad genus comæ in summâ flauentis, in parte verò intima nigricantis, quod fuco aliquo artis factum putat ex Anacreonte, cuius tres versus affert, 342. *Coma arte candicans & nigrescens ad pulchritudinem.*

Λιπαρὰς κόμας ποίησον, &c.

Sed Anacreon aliter interpretandus, vt iam aperio. Hæc sunt (relictis aliis minoris ponderis) quæ hîc ferri solita, quæ, vt vidisti, aut mutuata, aut illustrata labore nostro, probabiliora puto relinquentur.

Puto nihilominus duplici alia viâ, quam inueni rem æquè probabiliter explicari posse. Sciendum igitur sic olim cæsariem pecti & fingi solitam, vt vbique cincinni prominerent in colliculos quosdam prominentiores, tenuiter ad medium relictis pulcellis cauitatibus, quas respectu comantium collium, valles diceres: ac proinde sine alio fuco, ex diuerso Solis fulgore, & vario lucis reflexu, vt coruscabant extimè, sic intimè veluti admissa vmbra nigricabant. repeto altiùs locum Anacreontis hinc intelligendum, is est in imagine sui Bathilli ad pictorem: 343. *Imò & natura ex diuerso fulgore.*

Γράφε μοὶ Βάθυλλον οὕτω Anacreon explicatus.
Τὸν ἑταῖρον, ὡς διδάσκω.
Λιπαρὰς κόμας ποίησον
Τὰ μὲν ἔνδοθεν μελαίνας,
Τὰ δ' ἐς ἄκρον ἡλιώσας:
Ἕλικας δ' ἐλευθέρους μοι
Πλοκάμων ἄτακτα συνθεὶς
Ἄφες ὡς θέλωσι κεῖσθαι.
Pinge mihi Bathillum sic
Dilectum meum, vt doceo.
Nitentes comas fac,
Intus quidem nigricantes,
Supernè verò solares:
Cincinnos verò ingenuos mihi
Cyrrhorum, inordinatè componens
Permitte sine lege iacere.

Vbi, ni fallor, ideo extimè splendentes comas ficto à se vocabulo ἡλιώσας, id est, *solares*, appellauit, quia à solo Solis & lucis fulgore, sine alio fuco, nouerat in puero splenduisse: sicut intimas ab vmbra vocauit nigricantes. & certè illud ἐς ἄκρον, satis pulcella illa, quæ excogito promontoriola, innuere videtur. τὸ ἐλευθέρους *ingenuos* dixi, contra quod alij, quia etiam apud Græcos seruis prolixa coma prohibita. Aristoph. in auibus: δοῦλος ὢν κόμην ἔχεις: *cùm seruus sis, comam habes*, vbi vetus interpres: ἦν δὲ τῶν ἐλευθέρων τὸ κομᾶν, *est enim ingenuorum comam nutrire.* Sed pergo. Hinc etiam explicabam illud *florileg.7.epig.*139. *Cincinni ingenuorum etiam apud Græcos.*

Εἰπ

Florilegium explicatur.

Εἴτε σὲ κυανέῃσιν ἀποστίλβουσαν ἐθείραις,
Εἴτε πάλιν ξανθαῖς εἴδω ἀνάσσα κόμαις:
Ἶσον ἀπ' ἀμφοτέρων λάμπει χάρις.
Siue te nigris ſplendentem capillis,
Siue rurſus flauis video regina comis:
Similis ab vtriſque relucet gratia.

Dat dictis plenam lucem Apuleius 2. *Metam.* qui mihi ſemper ſuſpectus vidiſſe, & didiciſſe à noſtro Cantico, ſic eius verba viſus expreſſiſſe. Laudans ergo crines ſic habet: *Quid cùm capilli color gratus, & nitor ſplendidus elucet, & contra Solis aciem vegetus fulgurat, vel placidus renidet, aut in contrariam partem variat aſpectum, & nunc aurum coruſcum in lenem Melis deprimitur vmbram, nunc coruina nigredine cæruleus, columbarum colli floſculos immittatur.* Audis aurum ex vario reflexu in coruinam nigredinem commutatum? hanc ergo puram putam puta præſentis loci mentem, vt caput ipſum quod aureum, ſiue impensè flauum erat, ex vario reflexu cincinnos inſtar corui haberet nigricantes. Fauet his in primis Hebræa vox תלתלים quæ etiam aceruos, colles, tumulos, ſignificat, vt multi hîc ad rem ſuam obſeruarunt, quia qui habent cincinnos, vt ait Ghiſler. tot habere colliculos videtur: deinde additur שחרות *nigras*, &c. quod epitheton fœmininum, non voci tribuendum, qua colliculi exprimuntur, quæ, vt vides, maſculina eſt, ſed præcedenti קווצותיו quæ fœmina. integrum ergo locum ſic vertes: *caput eius aurum par: coma eius ſicut colliculi, nigra vt coruus.* non nigræ quâ colliculi, tunc enim inſtar auri ſplendebant: ſed quia mediis colliculorum cauitatibus nigricabant. hæc mihi non incongrua loci videtur explicatio: facilior tamen ſecunda quam iam ſubdo.

344. Dixi ſuperiori verſu ſic candidum & rubicundum appellari ſponſum, vt tertius quidam color illius promiſcuus denotetur, nimirum roſeus. ſic credo in hoc loco ex auro & nigredine tertium quemdam colorem crinibus attribui, nimirum ſubflauum & caſtaneum, quo reapſe Chriſtus Dominus perpulcher dicitur. Certè eſt color iſte virilis pariter, & venuſtus: nec phraſis aliena. Ouid. 1. *Amor. eleg.* 14. de crinibus locutus:

Color caſtaneus unde mixtus ad comas.

Nec tamen ater erat, nec erat color aureus illis,
Sed quamuis neuter, mixtus vterque color.

quo caſtanei coloris temperatura ſcitiſſimè deſignatur: venuſtiùs tamen puella non ad meram nigredinem recurrit, ſed ad illam coruinam (de cuius eleganti fulgore infrà) vt quidquid ex aurei coruinique coloris pulchritudine commendatur, id totum temperando pulchriori caſtaneo impenſum intelligatur. Vnum, aut alterum verbum adhuc notandum.

345. *Elatæ palmarum.* Sumo cum pluribus, de integumentis illis, ſiue inuolucris, quibus dactyli includuntur: quæ dum recluduntur, fila plura & capillamenta exhibent, indeque flores appenſos, à quibus paruuli dactyli racematim inſtar acerbarum vuarum producuntur. Cuius rei iconem vide apud Ghiſler. addo nihil aptius à LXX. (quos τὰς ἐλάτας ſcripſiſſe cum multis credo, & à Vulgato noſtro) ſcribi potuiſſe: nam implicata illa capillamenta cincinnatam cæſariem repræſentant, quæ qua parte ad humeros & collum fluctuabat, flores atque racemos, quibus fluctuantes & pendulos cincinnos noui comparatos, referebat: hoc ſi exhibeo, aliquid eruditis feciſſe videar, cùm in vna elatarum comparatione omnia includantur, quæ ſingillatim à priſcis in capillorum laudem aſſumebantur.

Palmarum elatæ.

Igitur pulchros crines floribus comparatos expreſſit Synesius lib. de Caluitio, *Vlyſſem à Minerua factum formoſum. Sic deſcribit Homerus, cærulei pendent de vertice crines. & rurſus de eodem: criſpam qua in vertice fudit cæſariem, & gratos hyacinthi flore cadentes.* locum Homeri habes *odyſſ.* ζ. 346.

Coma floribus comparata.

———κὰδ δὲ κάρητος
οὔλας ἧκε κόμας ὑακινθίνῳ ἄνθει ὁμοίας.
———*è capite verò*
Criſpas effudit comas hyacinthino flori ſimiles.

quod idem repetit *odyſſ.* ψ. hinc Petron. Arb.

Vernanteſque comas triſtis abegit hyems.

loquitur de canitie ſub metaphora hyemis. Nonnus *lib.* 16. puellæ membra floribus comparans, preſſiùs cæſariei colorem hyacinthini dat:

Ἀθρήσας δ' ὑάκινθον, ἴδον κυανόχροα χαίτην.
Cernēs verò hyacinthum, vidi cyanei coloris comam.

& *lib.* 4. de Cadmo.

Relinquo capillos vt ne Phœbum prouocem
Colore, contumelia afficiens hyacinthum.

Lucianus in amoribus comas celebrat, *ὑακίνθοις τὸ καλὸν ἄνθουσιν ὅμοια πορφυρίζοντας: quæ hyacinthis pulchrè florentibus ſimiles purpuraſcunt.* Claud. *in nupt. Honorij,*

———*non labra roſæ, non colla pruina*
Non crines æquant violæ, non lumina flammæ.

de floribus ſatis. Venio ad racemos, quorum plenam vindemiam facio ab vno Nonno. ergo *lib.* 10. 347.

& racemis.

——— *ὀπισθοπόρειο δὲ χαίτης*
Βότρυες ἑλικόεντες ἐπ' ἀργυφέων θέον ὤμων
Ἀπλεκέες.
———*retropendulæ cæſariei*
Racemi flexuoſi ſuper ſplendidos currebant humeros
Non complicati.

& *lib.* 34. de Nympha.

Πλοχμοὺς βοτρυόεντας ἀνερρίπιζεν ἀήτης.
Cincinnos racimorum inſtar formatos ventilabant auræ.

& *lib.* 47. de puella plangente, & genas laniante, addit.

Καὶ δολιχὰς προθέλυμνον ἀνέσπασε βότρυν ἐθείρης.
Et oblongæ radicitus diſtrinxit racemum cæſariei.

Tales ergo cincinni ſponſo tribuuntur, qui, vt dixi, neque de forma, neque de colore homini decent, imò nec viro, qualis Alexander, de qua Ælianus *lib.* 12. *cap.* 14. Ἀλέξανδρον δὲ τὸν Φιλίππου ἀπραγμόνως ὡραῖον λέγουσι γενέσθαι: τὴν μὲν γὰρ κόμην ἀνασεσοβῆσθαι αὐτῷ, ξανθὴν δ' εἶναι. *Alexandrum etiam Philippi filium ſine formæ cura formoſum fuiſſe ferunt, cæſariemque illi cincinnatam & flauam.* Scio aliis comam flauam viris mollem haberi, ſed immeritò, vt ex Vlyſſe apud Homer. patet etiam. adde apud Hebræos à radice ציץ & cincinnos, & flores, deriuari.

Cincinnati viri.

Hîc tamen neceſſariò diſputatiuncula inſerenda, an de cæſarie oblonga ſponſus Nazarenus ſit intelligendus? ſupponunt id multi. imò & Ghiſler. ne Nazarenum faceret, circumtonſam eo- 348.
mam illi attribuit: videntur (quamuis non exprimant) moueri, quia ſolis Nazaræis apud Hebræos prolixa coma. Duo aſſero. Primum, nullum eſſe incommodum ſi Nazaræus ſponſus intelligatur, vt etiam ad typum amoris ſacri religioſior & modeſtior iuuenis eligatur. Secundum, non neceſſariò ob prolixam comam, Hebræum iuuenem neceſſariò Nazarenum reputandum. Sed contra hoc ex recentioribus ſtat meus Poza, nouæ eruditionis Indiarum reperror felix, qui in ſuo Elucid. *lib.* 3. *tract.* 19. *cap.* 1. contendit Iudæos abſque Nazareatu ſemper tonſos, vnicum robur à Ioſepho

An præter Nazaræos alij comati apud Hebræos.

lib. 1.

*lib.*1. contra Apionem, qui approbat Cherillum, cuius & versus hos citat, de gente Hebræa:

Iosephus explicatus.

Sedes huic Solyma montes stagnum prope vastum
Tonsa caput circum.

Sed pace viri, quem doctissimum suspicio, non vrget hîc autoritas Iosephi, sed Cherilli, qui, vtpote alienus, paruifaciendus. id patet ex contextu: neque enim in illo loco disputat Iosephus, an Hebræi comati, sed an exteræ gentes notitiam Hebræorum haberent: & inter innumera autorum testimonia affert quinque versus Cherilli describentis Hebræos militantes Xerxi contra Græcos: quòd autem Græcus & peregrinus homo Hebræos tonsos appellet, id nec examinat, nec attendit Iosephus: ac proinde sola hîc autoritas Cherilli pugnat, quæ, vt dixi, nullius est. Certè quid de Hebræorum coma sentiat Iosephus, aperit ipse *Antiq.* 8. *cap.*2. de Equitibus Salomonis: *His decus addebant Equites flos iuuentutis, procerâ statura, promissoque capillitio conspicui, & tunicas è Sarrana purpura induti.* An hos omnes putaueris Nazaræos? nugæ. ergo Nazaræi in hoc ab aliis, qui comam nutriuerant, distinguebantur, quòd illis toto Nazaræatus tempore caput nulla ex parte nouaculâ rasum erat in præceptis: his verò radere si vellent, aut imminuere, semper liberum. nota quæ de Absalonis non Nazaræi cæsarie huc afferri possent. Sed de hac materia alibi fortè latiùs disputabo.

Corui nigredo lucida.

349. *Coruus.* Allatura puella nigredinem, aut auro immiscendam, castaneo colori temperando, aut per se ipsam de vario reflexu micaturam, signatissimè illam nigredinem elegit, quæ splendorem inuoluit, quæque, vt passim experimur, in coruo reperitur. Certè apud autores frequenter in laudata nigredine ad splendorem recurritur. Apul. *lib.* 11. *Met.* vbi de veste sacra. *Palla nigerrima splendescens atro nitore.* Mart. Cap. *lib.*1. nescio de quo caliginoso: *Quod tamen si appulsu cuiusdam luminis tangatur inter obtenebrantes nebulas suda perspicuitatis gratiâ pœniteat.* idem apud Græcos Orphæus in hymno Nereides vocat κυανευγεῖς, *nigredine splendentes.* Nonnus *lib.* 11. de Nymphis eadem mente, qua Mart. Cap. citatus.

Ὧν ἡ μὲν νιφόεντι κατάσκιον ἀμφὶ προσώπῳ
Λεπταλέῳ πέμψασα κελαινιφέες σέλας αἴγλης.
Quarum hæc quidem niueo vmbrosum vultui
Tenui misit nigri fulgorem splendoris

Vbi & *nigrum splendorem* ponit, & *vmbrosum fulgorem* Athen. *lib.* 12. *cap.* 16. de Philadelpho: *Chlamydes illius nigrum coloris splendorem habebant.*

Aurum de coma.

350. Vnum fortè desiderabis, *aurum* de flauitie comarum illustrem: tritum putaui. Homerus duplici loco citato paulo pòst id satis innuit: sicut Virgil. 1. *Æneid.* ebori & auro vultum & cæsariem Æneæ comparauit. Latona apud Homer. *in hymno Apollinis*, dicitur χρυσοπλόκαμος, *auricoma*; & apud Euripidem ἔρως χρυσοκόμας: *cupido auri comus.* Sed ô he, quis non ita?

PARAPHRASIS.

Cincinni capitis eius ex auri splendore venusto, & splendente corui nigredine temperati, sub flauo quodam medio colore, extremum pulchritudinis attingunt: imò vario lucis reflexu nunc ad superficiem aurei coruscant, nunc intus nitida corui nigredine splendescunt: quos, dum ad humeros pendent, aut flores racematim sparsos, aut racemos floride pendulos reputetis.

Oculi eius sicut columbæ super riuulos aquarum, quæ lacte sunt lotæ, & resident iuxta fluenta plenissima. VERS. 12.

In hoc loco non ita comparationem sumendam puto, vt sponsi oculi aut columbis, aut (quod multo alienius est) columbarum oculis comparentur: sed vis similitudinis in eo latere videtur, quòd oculi illi habeant aliquid commune cum columbis, quæ iuxta aquarum riuulos colludunt: nimirum, quia sicut riuuli speculorum instar columbarum imagines exprimunt ad viuum; sic sponsi oculi specula vocentur, in quibus sponsa, quæ toties columba dicitur, repræsentetur: támque frequenter id factum, ob mirificam, quæ inde percipitur, voluptatem, vt iam quodammodo oculi in columbas transformati, columbæ appellentur. hoc vt explicem, quod vt absque dubio nimis patheticum est, & amatorium, pluscula subnotanda.

Primum, non solùm familiare, sed etiam dulce columbis in aquarum speculo se videre: hinc est, vt vidua turtur, à limpidioribus aquarum crystallis dicatur abstinere, ne visa sui imagine, dilecti comparis memoria torqueatur. Mantuanus notissimis illis carminibus: 351.

Columbæ aqua pro speculo vtitur.

Sicut vbi amisso thalami consorte per agros
Sola volat turtur, nitidis nec potat in vndis,
Ne comitis prisci tristetur imagine visa,
Nec viridi posthac fertur consistere trunco.

Turtures autem de genere columbino esse, suprà probaui.

Secundum, humanos oculos de hac speculari natura, quam sortiti solitos commendari: do illibatum locum Asterij Episcopi Amaseæ apud Phot. cod. 271. *adeò pellucidus est, & leuis in spissitudine, vt rerum vicinarum formas suscipiat, & tanquam speculum quoddam egregium formas repræsentet: & circuli medium, ideo vt κόρη, id est, pupilla appellatur, quia semper formam, ex aduerso sedenti humanam ostendit: homines enim mutuò se aspicientes, mutua sibi fiunt specula.* 352.

Oculi speculares.

Tertium. Solitos amantes, hæc sibi inuicem specula affectare, cecinit iactabundus quidam, qui se in puellæ oculis versatum ait, nec tanto consumptum fuisse incendio admiratur. Fortasse ideo Hiermius apud Athen. *dipnos.* 13. *c.* 6. narrans somnum Endymionis amore flagrantem, subdit: 353.

Amantes se inuicem pro speculo vtuntur.

Athen. fortè explicatus.

Somnus verò gaudens oculorum splendore
Puerum apertis oculis sopiuerat.

Credo, vt se attentiùs & diutiùs in illis miraretur expressum; sed quid oculos narro, qui natura ipsa, specula? aiunt amantes vbique amicarum se intueri, si possunt. Apul. 2. Milesiar. *Quid cùm capilli color gratus & nitor splendidus elucet, &c. vel cum guttis Arabum obunctus, & pectinis arguti dente tenui discriminatus, & ponè versum coactus oculis occurrens instar speculi reddit imaginem gratiorem.*

Quartum, meritò oculos aliquid repræsentantes, repræsentatæ rei nomine appellari: si enim etiam hinc philosophico supercilio vetum axioma: *Intellectus intelligendo lapidem, fit lapis.* Cur oculus videndo lapidem, quodammodo lapidescere non dicatur? certè hinc ad rem suam mysticam Nyssenus *homil.* 4. ad illud cap. 1. *oculi tui columbarum*, pulcherrimè sic scribit: *Quoniam qui non amplius aspicit ad carnem & sanguinem, ad vitam aspicit spiritualem, spiritu ambulans, & corporis actiones spiritu mortificans, totus effectus spiritualis, non animalis, neque carnalis. hac de causa fertur testimonium de* 354.

Oculi speculares à formâ acceptâ vocantur.

anima

anima liberata à corporali affectione, quòd habeat ſpeciem columba in oculis, hoc eſt, characterem vitæ ſpiritualis, quod illuſtretur perſpiciente animi facultate: ſi quidem iuxta Philoſophorum ſententiam, oculus ſpecies excipiens, quæ exeunt ex rebus aſpectabilibus, ita viſum in operationem deducit: hac de cauſa laus pulchritudinis oculorum eſt forma columbæ, quæ apparet eorum pupillis; ſic quoniam purus eſt animæ oculus, capax eſt characteris columbæ & Spiritus ſancti. Vbi ad rem meam aduerte prædictum locum capitis primi apud LXX. quibus hæret Nyſſenus, legi: *oculi tui columbæ.* quaſi à repræſentato ſpiritu, appellati. Clariùs ad *cap.* 4. vbi idem repetitur, addit Nyſſenus, vocari oculos ſponſæ columbas, *quia cùm ſpiritualia dumtaxat videant, columbæ ac Spiritus ſancti ſpeciem ab iis, quæ intuentur, immiſſam habent.*

Ex his iam apparet meritò, puellam ſponſi oculos columbas in aquis ſe ſpeculantes appellaſſe, quaſi ſemper in oculis illis tamquam in viuo ſpeculo dilectæ columbæ ſpecies geſtaretur. Nec obiicias, intendi in hoc loco dandum pulchritudinis ſignum, non amoris effectum, & affectum intentatum; quia nihil celebrandæ oculorum pulchritudini dulcius afferri poſſet; q. d. illum, ô Solymitanæ fœminæ, ſtatim à pulchris oculis agnoſcetis, clari ſunt & nitidi, vt per omnia præſtantiſſima ſpecula videantur, indeque ſic mihi dulces, vt perpetua illis inſiſtam repræſentanda. Quid verò magis commodius amatorio cantico, quàm ſic laudari pulchritudinem, vt obiter amoris ſcintillæ miſceantur, vt multis dixi *cap.* 4. ſuprà?

355. *Columba à candore commendata.* *Lacte lotæ.* Candidas, & quodammodo lacteas explicant, nec immeritò, hic enim color columbis commendatus. Catul. *lib.* 1.

Vt albulus columbus, aut Adoneus.

& iterum alibi,

Nec tantum niueo gauiſa eſt vlla columbo
Compar, ſeu quidquid dicitur improbius.

Ouid. 1. *Faſt.*

Ergo ſæpe ſuo coniux abducta marito,
Vritur in calidis alba columba focis.

quæ addenda Tibullo, quem omnes huc afferunt, qui dixit,

Alba Palæſtino ſancta columba ſuo.

Creſcit verò gratia comparationis, ſi non obuia quæuis, ſed candidior, & inde venuſtior columba huc aſſumatur: obiterque puella laudes ſuas putabitur, ni fallor, aucupata.

Lac lauando aptum. Ego tamen & oculis iuuenis, & puellæ pulchritudini maius aliquid addi putarem, ſi dilectas & delitioſas columbas, & reapſe puro puto lacte lotas, huc allatas dixerimus; id enim ita fortaſſe vſu veniſſe, non leuibus coniecturis perſuadeor. Prima eſto; quia, vt nemo neſcit, lac læuigandis dealbandiſque corporibus deſeruit, vt ex Poppæa Neronis amica patet, quæ lacte lauari ſolita: cur ergo læuigandis & dealbandis auiculæ plumulis apud priſcos hanc ablutionem vſurpatam inficiabimur? Certè apud illos in ſummis delitiis habita columba, hinc & pretioſis vnguentis vnctam lego. Anacreon *in columba:* *Columba vnguentata ad quas delitias.*

Ἐρασμίη πέλεια
Πόθεν πόθεν πέτασαι;
Πόθεν μύρων τοσούτων
Ἐπ' ἠέρος θέουσα
Πνέεις τε, καὶ ψεκάζεις.
Amabilis columba
Unde vnde pergis, aut quò?
Tot vnde nunc vnguenta
Huc aduolans per auras
Spiraſque, ſpargiſque?

Conſonat Athen. *dipnoſ.* 15. *cap.* 17. qui in conuiuio columbas vnguento delibutas & circumuolitantes deſcribens, ſubdit de eiſdem: *veſtes ſtrataque conſpergebant.* his autem ſic vnctis vtebantur, aut vmbraculi, aut flabelli inſtar delitioſioris: miraris? adeſte teſtes. idem Anacr. citatus.

Πιοῦσα δ' αὖ χρεῖον
Καὶ δεσπότην Ἀνακρέοντα
Πτεροῖσι συγκαλύψω.
Si fortè pota ſalto
Pennis Anacreontem
Herum meum obumbro.

Antiphanes apud Athen. *dipnoſ.* 6. *cap.* 6. de delitiis Regis Cyprij.

Hic delicata res erat, quàm maximè
Supra fidem: quæ? Rex edens ventum excipit
Solis columbis, afflat huic aliud nihil.
Is perunctus vnguentis erat Syris, ferunt
Quorum columbas fructibus ſuauiſſimè
Veſci: hoc odore venerant, vt huc ſimul
Multa volantes, ac morari verticem
Suprà volentes. territabant has ſtatim
Pueri aſſidentes: hæ parum latæ haud nimis
Nec huc, nec illuc, prorſus afflabant, ita
Vt ſpiritum lenem, nec aſperum nimis
Facerent ei.

Facit huc etiam quod Baſilius ſcribit epiſt. 175. *Ars quædam eſt aucupandi columbas, videlicet talis: vbi vnam ceperunt, qui capiendis illis ſtudent, cicurem illam reddunt, & ad humanum conuictum aſſuefaciunt, deinde vnguento alas illius perungunt, ſinuntque coniungi agreſtibus: illa verò per vnguenti fragrantiam, agreſtem illum & liberi paſtus gregem, ad poſſeſſionem transfert eius, cuius ipſa eſt domeſtica, beneolentem namque ſequuntur & reliqua.* Quid plura de vſu vngendi auiculas dilectas? certè etiam mortuas inſtar nobiliorum cadauerum perungebant. 356. *Aues honore ſepultæ.* Statius in Pſittaco Melioris honorificè ſepulto:

——*Aſſyrio cineres adolentur amomo*
Et tenues Arabum reſpirant germine plumæ
Sicaniiſque crocis.

Nec ſolùm vnguentis, ſed & gemmis, ſi Deo placet, auiculas cultas lego. *& cultæ gemmis.* Alexander *in epiſtola ad Ariſtotelem,* de luxu Indico: *In domuum parietibus innumerabilia auium genera variis coloribus oberrabant inter auratas platanos, vnguibus roſtriſque inauratis: pro inauribus torquibuſque margaritas vnioneſque gerentia.* Credo igitur non abſtenturos lacteo lauacro, qui tot aliis pretioſioribus impendiis pro auicularum comptu non parcebant.

Secunda coniectura eſt, quia columbis lauacri & munditiei ſtudioſis, non ſemper vtile aquæ lauacrum: licèt enim celebretur illud Varronis 3. de re ruſt. 357. *Aqua abluens columbæ noxia.* *Aquam puram eſſe oportet quæ influat, vnde bibant, & ſe lauare poſſint columbæ: permundæ ſunt enim hæ volucres.* ad quam riuulos & fluenta pleniſſima huc adducta volunt: tamen mihi non minoris ponderis eſt autoritas Columellæ *lib.* 8. de Columbariis, vbi ita: *Vaſa quibus aqua præbeatur, ita ſint, vt colla bibentium admittant, & cupientes lauari propter anguſtias non recipiant: nam id facere eas non expedit.* Quid ergo mirum, ſi putemus apud Palæſtinam, vbi lactis copia exundat, eius lauacra cultioribus columbis præparata?

Tertia, quia apud Syros Hebræis vicinos, columbæ in religione habitæ, vt ex Tibullo dixi; *Columbæ Syris cultæ.* quid ni ergo pretioſius vnctas & lotas, quàm apud alias gentes ſuſpicemur? rem notam, minus tritis

Luciani

Luciani locis illustro adhuc: ergo in Ioue tragœdo: Φρύγες δὲ μήνῃ, καὶ Αἰθίοπες ἡμέρᾳ, καὶ Κυλλήνιοι Φάλητι, καὶ Ἀσσύριοι περιστερᾷ, καὶ Πέρσαι πυρί, καὶ Αἰγύπτιοι ὕδατι: *Phryges luna sacrificant, Æthiopes diei, Cylleny Phaleto, Assyry columba, Persa igni, Ægypty aqua.* & in Dea Syria causam reddit: καὶ ὀρνίθων τὰς μὲν ἄλλας σιτέονται, περιστερὴν δὲ μούνην οὐ σιτέονται, ἀλλὰ σφίσιν ἥδε ἱρή, &c. ὅτι τὸ Σεμιράμιος τέλος ἐς περιστερὴν ἀπίκετο. *Aues quidem alias edunt, à columba verò abstinent, quæ & ipsis sacra habetur, quòd Semiramis ad finem in columbam versa credatur.* Nec obstat quòd statim additur de Gallis Deæ sacerdotibus, nimirum: Ὀρνίθων τε αὐτέων περιστερὴ δοκέει χρῆμα ἱρότατον, καὶ οὐδὲ ψαύειν αὐτέων δικαιοῦσι, καὶ ἢν ἀέκοντες ἅψωνται, ἐναγέες ἐκεῖνην τὴν ἡμέρην εἰσί. Τούνεκα δὲ αὐτέοισι συνόμουροί τε εἰσι, καὶ ἐς τὰ οἰκεῖα ἐσέρχονται, καὶ τὰ πολλὰ ἐν γῇ νέμονται. *Inter aues verò, ipsis columba sacratissima reputantur, & neque ipsas tangere fas habent. quòd si quandoque licèt inuiti attigerint, impuri illa tunc die habentur: qua de caussa compascua ipsis sunt columba, & ad domos eorum diuertant, & vt plurimum in terra illa pascuntur.* possum enim dicere hunc tactum sacerdotali tantùm superstitioni in prohibitis, non verò laicæ Assyriorum genti: aut loqui de tactu molesto, non verò religioso, qualis foret, cùm vngendæ & comendæ attrectarentur.

Columba gypsata felicitatis symbolum. Denique apud Hebræos columba felicitatis symbolum fuit: ideoque ditiores, eius alas vlteriùs dealbandas, gypso illinibant, & tectis domus affigebant: quod ex probatis autoribus confirmat Lorinus ad *Psal.* 67. *num.* 14. indeque explicat illud, *penna columba deargentata.* Addoque signatè non *argenteam* dici, sed *argentatam*, quia quæsitus fucus non innatus in Hebræo: *tecta in argento*, quo claré obductio candoris significatur. Possent ergo etiam viuas lacte lauare, quo nitidiores sibi colluderent. nec impugnauero, si quis *lac* in hoc loco pro quouis fuco alio vsurparit: sicut Dauid pro fuco candidissimo, & gypso visus argentum vsurpasse: dummodo tandem fucus quicumque admissus intelligatur. Et quis scit, an sicut Hebræi crinibus suis flauescendis *aurea ramenta* spargebant, quod suprà ex Iosepho *lib.* 8. *cap.* 2. ostendi, sic columbis dealbandis, eisdemque splendori conciliando, argenteis ramentis vterentur, hisque allusum Dauidem?

Psalm. 67. num. 14. explicatur.

Quidquid sit, columbæ pretiosissimæ, & propterea comptæ huc appellantur: ex quibus proinde puellæ comparatæ dignitas excrescit, delitiæque, quibus habita innuuntur. quod additur de *fluentis plenissimis*, Hebraismus est, quo eadem res, quæ suprà per riuulos aquarum expressa fuerat, iterum repetitur: qui modus quàm passim in sacris litteris obueniat, ignorat nemo: adde torrentes pleniores, viuidius quàm aridulos speculo deseruire.

PARAPHRASIS.

Oculi eius viuidi, clari, nitentes, aliquid commune habent cum columbis delicatioribus. quibus adhibito fuco venustior candor quæsitus: sicut enim iste, dum riuulos pellucidos superuolitant, imaginem suam è vitreo illo humore, tamquam ab speculo puro immissam exultantes cernunt; sic oculi illi, dum mihi specula clarissima esse solent, meam mihi imaginem repræsentant: in illis me, quam identidem columbam suam appellat, dilectus gestat: vnde & ipsos oculos meritissimò columbas appellauerim. Vt enim specula imagine sibi obiecta vestiuntur, sic illi ex assiduo meo conspectu, quem percipiunt, quodammodo columbescunt.

Genæ illius sicut areolæ aromatum, confitæ à pigmentariis. labia eius lilia distillantia myrrham primam. VERS. 13

358. Quæ hîc in genarum comparationem afferuntur, ideo obscura, quia Hebræus fons æquiuocè, Græcus verò transuersè paululum visus scaturire à nostro: omnium cohærentiam vide apud interpretes. Ego cum doctioribus primam malarum lanuginem laudatam, quæ à priscis florum metaphoram passim explicatam legis: vide quæ Sanchez. adde Nonnum *lib.* 5. de iuuene acerbè rapto:

Flores de barba lanugine.

——— καὶ οὐ νόησεν ἴουλον
Ἄνθεϊ πορφυρέῳ κεχαραγμένον ἀνθερεῶνα.
———*& non cognouit lanuginis*
Flore purpureo signatum mentum.

Vbi nota, etiam voculam ipsam, qua *mentum* notatur, scilicet ἀνθερεῶνα, flores, ἀπὸ τῶν ἀνθῶν, denotare. Idem *lib.* 10. de Ampello iuuene. parco Græcis:

Ampellus crescebat nuper nutritus ramus amorum,
Neque ipsi mollis lanugo rubentis menti
Imberbes niuea signauerat circulos maxilla
Inuenta aureum florem.

Gemmâ verò signandus hic locus, in quo *circuli* genis tribuuntur, quia, Hebræum illud מגדלות aliqui per *circulos floridos* explicarunt. ex Latinis satis Claud. 2. *de laudibus Stiliconis.*

Circuli de genis.

Purpureoque prima signatus flore iuuenta.

Vt autem à floribus ad barbam, sic è contra, ab hac ad rem rusticam deducitur metaphora. Plin. lib. 17. cap. 23. *tonsili tenuium virgultorum barba.* Puto autem præter pulchritudinem mollitiem etiam à floribus mutuatam: hæc in adolescentibus commendata. Lucret. lib. 5. *vestit molli lanugine malas.* & iterum cultiori flexu: *impubem molli pubescere veste.* Theocr. *Idyl.* 15. de Adonide,

Barba de herbis & plantis.
Barba mollis adolescentum.

Ὀκτὼ καὶ δεκέτης, ἢ ἐννεακαιδεχ' ὁ γαμβρός:
Οὐ κεντεῖ τὸ φίλημ' ἔτι οἱ περὶ χείλεα πυρρά.
Octo & decem annorum, vel decem & nouem sponsus est:
Nondum pungit osculum in eius labris roseis.

Ideo apud eundem *Idyl.* 20. puella irridens hispidum bubulcum ironicōs ait:

Ὡς μαλακὸν τὸ γένειον ἔχεις: ὡς ἁδέα χαίταν.
Quàm mollem habes barbulam, quàm pulchram cæsariem.

Vnde minus ad delitias Nonnus *lib.* 25. qui barbam vocauit ἥβης στάχυν, *spicam iuuentutis.* pergo.

Areola aromatum. Similem aream nemo Claudiano dulciùs dilineauit *in nupt. Honor.* vbi de horto Veneris:

In medio glebis redolentibus area diues
Prabet odoratas messes: hic mitis amomi
Hic cassia matura seges, panchaaque surgunt
Cinnama, nec sicco frondescunt vimina costo:
Tardaque sudanti prorepunt balsama succo.

Vide quæ multa, licèt tacito areoarum nomine, scripsit *lib.* 2. *de rap. Proserp.*

359. *Consita à pigmentariis.* Pro Topiariis positos hîc pigmentarios existimant: de his audiendus Alexander Neapol. lib. 3. cap. 25. *Dixi Topiarios inter prædiorum rusticorum operarios censeri, dictosque à Græcis, qui arbusculas virgultaque ductilia facili flexu in varias formas figurasque modò humi, modò per ruris spatia*

Topiary qui.

ſpatia vario & ſolerti ingenio efficerent, & concinnarent: fuiſſeque moris priſci buxo myrtoque, aut vario virgulto varias hominum effigies, nauiumque formas, aut turrium ædium, vel cubiculorum ſpecies in hortis per eiuſmodi operis magiſtros qui Topiarij dicti ſunt, effingi & concinnari, ἀπὸ τῶν τόπων, hoc eſt, *à locis quæ virgultis huiuſmodi effinguntur: quæ quidem ars in hortis colendis frequens fuit.* hodie apud noſtratum viridaria huius luxus delitias paſſim videmus. Sed, vt vides Topiariis nihil cum floribus commune, ſed cum virgultis. hîc autem etiam, imò magis aromatici flores aſſeri videntur: vnde plures ad roſeum maxillarum colorem candido rubroque permixtum confugerunt: quos qui vellet, poſſet etiam iuuare ex Nonno *lib.* 4. vbi Dea ad puellam de marito Cadmo, ab illis verbis. *Genæ floridæ.*

Σοὶ γάμον ἄξιον εὗρε γαμήλιε ταμίη σεῖο μήτηρ, &c.

Tibi nuptias dignas inuenit nuptiarum diſpenſatrix tua mater

Nunquam tantum florem vidi, ſpontaneum enim

Vernum donum natura dedit Cadmo.

Vidi ego manum roſeos digitos habentem, vidi frontem

Suaue mel ſtillantem; vultus verò amorem generantis

Tamquam roſa rubent.

& *lib.* 16. vbi amator ad puellam,

Et aliquando odorato in prato ambulans

Flores omnes vidit germinantes æqualem colorem habentes cum puella:

Et quoddam verbum dixit in tenebroſos ventos:

Modò vix Nicea tuam vidi hic formam:

An ne tuam pulchritudinem mutaſti in flores, pulchrè enim natum

Tangens roſarium, tuas noui genas.

Genarum circuli. Muſæus *in Leandro*,

Summi niuearum rubebant circuli genarum,

Vt roſa ex thecis bicolor.

Vbi obiter iterum nota, circulos genis attributos. Ariſtenetus epiſt. 1. *mixta candidiore ac tenui rubore gena, natiuum roſarum ſplendorem referunt.* Dedi hos pauculos, quia illibati. ego tamen, vt vides, cum aliis non ad colorem, ſed ad lanuginem recurro, de pigmentariis verò ſic coniecto.

360. *Barba vnguentata.* Notum olim apud priſcos, non ſolùm caput, ſed & barbam vnguentò vngi. Anacreon,

Nihil curo Sardiani

Regni Gygem potentem,

Auri nec appetens ſum,

Nec inuidens Tyrannis,

Sed curo delibutam

Vnguento habere barbam,

Sed implicare curo

Meos roſis capillos.

Nihil addo: teſtor Græcam fidem,

Ἐμοὶ μέλει μύροισι

Καταβρέχειν ὑπήνην.

Hebræis mos notus: vnde illud Pſalm. 132. n. 2. *Sicut vnguentum in capite quod deſcendit in barbam, barbam Aaron.* Crederem igitur ſignatè huc pigmentarios, ſiue vnguentarios appellatos, vt vnguentatos flores, id eſt, vnguentatam lanuginem caperemus: ductâ metaphorâ ab vnguento litis floribus, de quibus *cap.* 1. & ſtatim plura dicam.

361. *Pulchritudo perfecta picta dicitur.* Quod autem ad artem viſa recurriſſe puella, nec ſolùm ſponte natiuos flores huc adduceret, non carere crederem ſuo ſale: ſic naturalem & perfectam pulchritudinem, quaſi arte factam ſolemus celebrare, & vulgò dicimus, *parece pintada.*

Propert. explicatus. hinc lux Propertio *lib.* 1 *eleg.* 1.

Pintus in Cantica.

Nec Phrygium falſo traxit candore maritum,

Auecta externis Hippodamia rotis.

Sed facies aderat nullis obnoxia gemmis,

Qualis Apellæis eſt color in tabulis.

Vbi Paſſeratius. *Eſt in hoc ſimili diſſimile. nam Apelles arte pinxit, & arte ſumma, cùm hic à forma velit omnem artem abeſſe: ſed eò reſpexit quòd quatuor tantum coloribus vſus dicatur Apelles.* non capit. imò id commendat, quod ita à natura facta, quaſi penicillo Apellis ficta videatur. illuſtro hanc mentem ex Æſchylo *in Agam.* de puella formoſa. πρέπουσα θ' ὡς ἐν γραφαῖς: *pulchra vt in picturis.* prætereo Virgil. & Homer. qui Æneam & Vlyſſem fabrefactæ ex auro & ebore ſtatuæ aſſimilarunt. inde vetus Gloſſarium: τί κάλλος; φυσικὴ ζωγραφία. *quid pulchritudo? naturalis pictura.*

Labia lilia. Ad liliorum genus purpureum referunt interpretes, quod ex Plinio & Theophraſto firmant: adde Virgilium 4. *Georg.* 362. *Lilia purpurea.*

———albaque circum

Lilia verbenaſque premens, veſcumque papauer.

Vbi Cerda. *Alba lilia ad diſcrimen aliorum, quæ rubent: vidi ego in Hiſpania ſæpe rubentia lilia, quia iis eadem forma cum aliis tantùm diuerſus color.* Martial. 4. *epig.* 42. ad roſas confugit.

Paſtanis rubeant æmula labra roſis.

De forma liliorum, inſtar labiorum, iam alij.

Diſtillantia. Adiectum (quod nullus notare curauit) æquiuocum: neſcias enim an labia, an lilia vocarit diſtillantia. pari æquiuocatione L X X. χείλη αὐτοῦ κρίνα στάζοντα σμύρναν. Vnde poſſet aliquis putare, lilia vnguentata (de quibus *cap.* 1.) & myrrham ſtillantia huic adduci, eo vel maximè, quòd non ita ſuauis odoris lilia purpurea eſſe dicantur, ac proinde innato colore, & quæſito odore gratius videbantur venire in comparationem. Nihilominus in Hebræo tollitur æquiuocatio, ibi enim hoc adiectum fœmineum eſt, & labiis eiuſdem generis tribuendum: cùm tamen lilia ibidem maſcula habeantur שושנים. 363. *Flores vnguentati.*

Myrrham. Ferè omnes ad bonum halitum labiis emiſſum, recurrunt. non probo, quia halitus oris propriè, vix labiis tribui poteſt. meliùs alij verba hîc commendata volunt: quod tamen, quia nemo illuſtrauit, id meum erit. Lucianus igitur *in Nigrino; ad finem*, de magiſtro prudentibus & attentis conſiliis inſtituente, ab illis verbis, ὅταν δὲ ταῦτα ἤδη, &c. Vbi ita, *vbi autem hæc omnia perſpecta habet, tunc demum tincta atque infecta ſagitta, non veneno, quemadmodum Scytharum ſagittæ tinguntur, neque reſina perinde vt curetum, ſed ſenſim mordaci pariter & dulci pharmaco inuncta verè iaculari ſolet. Illud autem quod iactum eſt, & bene, adeò, & pro modo ſuo ſatis fortiter impulſum, eòque penetrans, vt iam tranſiturum eſſe videatur, citra tamen deſinat, & manet pariter, & multum medicamenti illius de ſe emittit, quod videlicet diſperſum totum circumquaque animum ambit. atque hoc illud eſt quo & oblectantur, & cur lachrymas inter audiendum emittunt. quod & mihi accidit paulatim, & tacitè medicamento illo animum obeunte.* Meliùs puella non abſolutè pharmacum, ſed ſignatè myrrham expreſſit ſuauem pariter & amaram, prudentiæ verborum ſponſi ſignificandæ: laudem autem à ſuadela petitam optimè cum labiorum & vultus pulchritudine coniunctam, diſco ex Nonno *lib.* 4. qui amœniſſimam pulchri Cadmi deſcriptionem, quam ſuprà dedi, ſic concludit: 364. *Verba vnguentata, & medicantia.* *Labiorum eloquentia laudata.*

Labia tacebo, ipſum verò os pelagus amorum

Suadela inhabitans, fundit mellitam vocem:

L *Et*

Et gratiæ sequuntur totum corpus.
& *lib.* 41. pucllâ pulcherrimâ graphicè descriptâ, addit:

Talis erat Beroë gratiarum germen: si quando puella
Dulciorem fauo mellifluam emittebat vocem
Dulciloqua insatiabilis, stabat super labia, suadela.

Psalm. 44. num. 3 explicatur. Sic capio illud Psalm. 44. num. 3. *Speciosus formâ præ filiis hominum, diffusa est gratia in labiis tuis.* Vbi pulchritudinem suadela comitatur: de quo plura in meo spicilegio.

365. *Lilia quid cum voce.* Aduerte tandem Homerum oratoribus tribuere vocem, λειριόεσσαν, *lirioessam.* quam explicans Lucianus in Hercule Gallico ita habet: οἱ ἀγορηταὶ τῶν Τρώων τὴν ὄπα τὴν λειριόεσσαν ἀφιᾶσιν, εὐανθῆ τινα: λείρια γὰρ καλεῖται τὰ ἄνθη: *Oratores Troianorum vocem lirioessam immittebant, floridam videlicet quamdam vocem: liria enim appellantur flores.* ego tamen quamuis etiam ex Polluce norim, apud Homerum λείρια *liria* pro omni genere florum vsurpari: video tamen, quòd nemo negauerit lirium, & λείριον, propriè pro quouis genere lilij capi, maximè pro narcisso, qui flos purpureus & purè putè è genere liliorum rubentium: an ergo lilia purpurea & narcissi, aliquid habent commune cum suadela & eloquentia, vnde à Salomone & Homero huc vocata? cogitemus. Vide plura *cap.* 4. *vers.* 3.

PARAPHRASIS.

In maxillis eius ver totum floret, lanugo vernat mollis vnguento delibuta. sic à natura factæ, vt fictæ arte odoratorum florum areolæ vernantes. eius labia purpurantium liliorum instar leuiter repanda venustantur: vnde medicata, & medicantia pariter verba, quasi pretiosa illita myrrha solent emanare.

VERS. 14. Manus illius tornatiles aureæ, plenæ hyacinthis. Venter eius eburneus, distinctus sapphiris.

366. *Tornatum de perfecto.* Supponunt omnes, optimè ad rei cuiusuis perfectionem denotandam à torno similitudinem desumi. nullus, quem viderim, probat: id præsto non solùm in rebus aliis, sed etiam in humanis membris. Catullus *in nupt. Pel.*

Quæ tibi flexamino mentem profundit amore,
Languidulosque paret tecum coniungere somnos:
Læuia substernens robusto brachia collo.

Vbi Passerat. *Læuia, id est, mollia tactu, quasi torno polita, & rotunda.* Ælian. *lib.* 14. *cap.* 7. de adolescentibus Laconibus, nuda & bene compacta corpora ostentantibus, ita ὡσπερεὶ διαγλυφέντες, καὶ διατορευθέντες ἐφαίνοντο: *qui quasi sculpti cælo, & torno laborati apparebant, laudabantur.* Laudantur igitur manus læues, teretes, succulentæ, non hispidæ, non scabrosæ, non flaccidæ: hoc erat manuum naturale ornamentum. Addit, ab industria additum aliud, scilicet ab anulis aureis, quorum pallæ gemmis fulgurabant, sic plures, quibus assentio. Amouendus tamen obex, quem aut dissimularunt, aut spreuerunt interpretes: tot ne anuli simul gestentur, vt plenæ illis manus absque immodica hyperbole dici queant?

367. *Anuli olim plures gestati.* ita credo, idque ex vsu prisco, quando non vnus tantùm, sed omnes ferè digiti anulis insigniti. Statius in coma Eatini de Venere comente puerum:

Tunc proprior iam cura Deæ quæ forma capillis
Optima, quæ vestis roseos accendere vultus
Apta, quod in digitis, collo quod dignius aurum.

& iterum de Glaucia puero.

——modò puniceo velabat amictu,
Nunc herbas imitante sinu, nunc dulce rubenti
Murice, nunc viuis digitos accendere gemmis
Gaudebat.

Plinius lib. 33. cap. 1. *Multis hoc modis, vt cætera omnia, luxuria variauit, gemmas addendo exquisiti fulgoris, censuque opimo digitos onerando.* & iterum lib. 37. cap. 1. *Iam alij pondera eorum ostentant: aliis, plures quam vnum gestare labor est.* erat nimirum luxus multos gestare anulos gemmis graues: sed luxus mollissimi ab his abstinere, quasi præ nimia teneritudine plusquam vnum gestare non valeret. quid quod hibernos anulos graues, æstiuos leuiores habebant; sic explicatur illud Iuuenalis *satyr.* 1. Iuuenalis explicatus.

——cùm verna canopi
Ventilet æstiuum digitis sudantibus aurum,
Nec sufferre queat maioris pondera gemmæ
Difficile est satyram non scribere.

Sed redeo ad multitudinem anulorum, & in vno eodemque digito plures gestatos (quod etiam hodie fœminis vsu venit) discis ex Martiale *lib.* 5. de Stella viro splendidissimo locutus:

Sardonichas, smaragdos, adamantas, iaspidas vno
Portat in articulo Stella, Seuere, meus.

Non ergo dedecet iuuenem multis anulis cultum hîc describi.

Hyacinthis. In Hebræo *Tharsis*, quam vocem LXX. retinuerunt: certum est significare gemmas pretiosas, vnde variè à nostro transferri solet. Ego crederem, doctiorum pace, esse antiphrasim, radix enim est רשש, id est, *depauperare, ad inopiam redigere*, quia cùm summa opulentia in gemmis constituatur, antiphrasticè gemmas per paupertatem denotarunt.

Sunt qui hyacinthinos flores hîc volunt significatos: starem his lubenter, ni Græca & Hebræa visa repugnare: exprimeretur enim mos putus putus amatorius, de quo Clearchus Solensis apud Athen. *lib.* 12. *cap.* 31. quærit: *Cur in amatoribus flores, mala, resque eiusmodi in manibus gestare solemus?* vbi multis respondet. illud ad rem nostram: *fit enim florum pomorumque præsentia leuius desiderium.* quasi obiter amatorium iuuenis sui ingenium puella innueret, qui in desiderij leuamen flores gestaret: imò etiam indidem mirabenda, quòd qui semper torquenti absentiæ leuamen a floribus procurabat, nunc fugam & voluntarium discessum sustineret. Ah *Tharsis*, quàm mihi flores vox gemmea, si floridulæ explicationi arrideres? Certè cùm vox Latina sit æquiuoca gemmis, & floribus significandis: Hebræa verò non omnino clareat, quis iurauerit, per *Tharsis* etiam flores non denotari? 368. *Flores cur amantibus gestati.*

Hæc sunt quæ in aliorum gratiam addenda putaui: quæ nonanda suspicor, sic habe. Aureas gemmatasque armillas priscis vsitatas nemo ignorat: has Liuius *lib.* 1. Sabinis viris triburas refert, *& aureas magni ponderis armillas, gemmatosque anulos* appellat. has etiam viris Hebræis in vsu discis ex Iuda *Genes.* 38. *num.* 18. à quo Thamar pro arrhabone postulat, *anulum, armillam & baculum.* Frustrà alij vocem פתיל aliter explicant, LXX. ὁρμίσκον, quo expressè genus monilis denotatur, vel torquis, vel circuli. quo non tam collum, quàm carpum (id est, partem illam, qua brachium manui connectitur) Iudas exornarat. sic Lucianus *in Amoribus*, Dracones, collaris aliàs genus, brachiis etiam attribuit, atque carpis, *quid referam illos* 369. *Virorum armillæ.*

illos Dracones carpos brachiaque circumeuntes : qui vtinam pro auro, reuera serpentes fierent. Græca signatè περὶ χάρπας, καὶ βραχίοσι. has armillas inter nodiorum prædictorum ornamenta, licèt alij brachialia vocent, tamen Iudith 10. num. 3. *dextrariola* appellantur, quia communi internodio adhibita, nunc brachij, nunc dextræ comptus habebantur. Credo igitur armillas has brachatas hîc celebratas : moueor, quia in Hebræo est גליל *orbiu circulus*, quibus vocibus melius armillæ, quàm anuli significantur, cùm sit à radice גלל *voluere, reuoluere, circumire.* quæ quamuis digitorum anulis possint accommodari, aptiùs longè circumuolutæ carpo armillæ tribuuntur. Vocamus nos cum Gallis *braçeletes*, & fœminis tantùm videmus vsitatos.

370. *Venter pro pectore.* *Venter eburneus.* Tu vide, quæ alij, qui mihi nullatenus ad gustum. quæ excogito non plenè satisfaciunt, non dum tamen meliùs aliquid addendum denuo potui inuenire. explico locum de parte illa pectoris collo subiecta, humeris correspondente, quæ ab sponso, decorè & modestè nuda gestata, & ab indagaturis puellis facilè cerni poterat. hoc vt pateat, suppono quòd omnes fatentur ventrem in sacris litteris ex vi Hebraicæ etiam pectus significare : satis nunc illud Psalm. 21. n. 15. *factum est cor meum tamquam cera liquescens in medio ventris mei.* at cor in medio pectoris esse, si cor habes, non inficiaberis.

371. *Pectus summum olim nudatum.* Suppono secundò satis videri probabile superiorem partem pectoris viris olim nudatam, id in omnibus ferè priscis imaginibus datur cernere: idque non ineptis coniecturis sic ostendo, quia humeri etiam à fœminis nudi gestabantur: ergo etiam pars illa pectoris, quæ supra mammillas est, à collo, & humeris correspondet, nudata præsumenda. D. Hieron. in libello de suspecto contubernio. *Palliolum interdum cadit, vt candidos nudet humeros, & quasi videri noluerat, celat festina quod volens detexerat.* atqui palliolum, vt nosti, non erat domesticus habitus & inordinarius. Ouid. 3. *de Arte*,

Pars humeri tamen ima tui, pars summa lacerti
Nuda sit à læua conspicienda manu.

Nonnus *lib.* 10. de iuuene Ampello.

———integrum verò reiectæ cæsariei
Cincinni flexuosi super splendidis currebant humeris.

372. *Oscula pectori infixa.* In Græco ἀργυφέων ὤμων. vbi candor cutis natiuus denotatur. Deinde, quia pectus officiosis osculis colebatur; ergo aliqua parte nudum erat, neque enim nisi arroganter pars tecta osculo porrecta. Lucianus *in Nigrino* τὸ στῆθος ἢ τὴν δεξιὰν καταφιλεῖν : *pectus, aut dexteram deosculari.* Non. *Dionys.* 4.

Ἠλέκτρης κύσε χεῖρα, καὶ ὄμματα, καὶ πόδας ἄκρους,
Καὶ κεφαλὴν, καὶ στέρνα, καὶ Ἠμαθίωνος μέτωπον.

Electra osculata est manum, & oculos, & pedes summos:
Et caput, & pectus, & Emathionis frontem.

373. *Collum viris ornatum.* Hanc partem pectoris cum collo, auro, gemmis adornabant etiam viri, eo modo, quo nunc fœminæ suæ gestare solent ornamenta, quæ propriè *gargantillas* vocamus. sic explico, (Cerdæ mei & aliorum pace.) Virgil. *lib.* 5. de Troianis adolescentibus,

Virgilio lux. *———it pectore summo*
Flexilis obtorti per collum circulus auri.

Nam reuera ordinarij torques & monilia non tantùm summum pectus, sed & medium, & quandoque imum solent adornare. Signatiùs autem *Pintus in Cantica.* Virgilius summum pectus voluit expressum, quia pars illa nuda ornamentorum gutturis particeps. Sic eundem explico *lib.* 8. de Senonibus.

Virgatis lucent sagulis : tum lactea colla Iterum explicatur.
Auro innectuntur.

Si enim Poëta de torquibus loqueretur, quæ ab induto collo ad pectus suspenduntur, frustrà & ineptè lacteum colorem immisceret : voluit ergo lacteæ & nudæ cuti ab auro venustatem conciliatam : sic explicandus Næuius, quem ibi ad rem suam adducit Cerda,

Collum marmoreum torques gemmata coronat.

Vbi obiter etiam mihi gemmas nota. Certè hos gutturis & summi pectoris torques hodie ab Asiaticis gestatos audimus, quos, vt dixi, in fœminis tantùm apud nos hodie videmus.

Hunc vsum apud Hebræos ex nonnullis locis auguror increbruisse. Salomon *Prou* 3. *num.* 3. iuuenem instituens : *misericordia & veritas te non deserant, circunda eas gutturi tuo, & describe in tabulis cordis tui.* Vt essent decorius gutturis, & summi pectoris ornamentum, quæ aliàs auro & gemmis ornabantur. tabulas enim cordis de planitie illa supremi pectoris explico, quæ cor superius detegit : in gutture satis apertè non longa colli ad imum pectus monilia, sed torquem, quem *gargantilla* dicimus, intellexit. sic *cap.* 6. *num.* 11. in re simili : *liga ea in corde tuo iugiter, & circunda gutturi tuo.* tandem illa *colli nuda* Iacob quæ mater pelliculis protexit *Genes.* 27. *num.* 16. vehementer semper fui suspicatus etiam de prima parte pectoris setosa & collo subiecta fore explicanda. Hæc omnia probabilem saltem reddent præsentem huius loci explicationem, vt prima pars illa pectoris eburnea de candore appelletur, & de torquibus à gutture ad illam vsque deductis, iisque gemmatis, tandem sapphiris distincta commendetur. non absunt LXX. qui vertunt πυξίον ἐλεφάντινον, *pyxicula eburnea.* quasi sit diminutiuum τοῦ πυξίς. meliùs alij, *tabula eburnea.* quod quantum pro me faciat, nemo non videt. 374. *Colla Hebræis adornata. Prou* 3. *n.* 3. *explicatur. Item cap.* 6. *num* 11.

375. *Halitus oris.* Occurrit à LXX. alia explicatio, quam non inuideò aliis fouendam. Venter, vt nosti, pro visceribus, in sacris passim sumitur. quid ergo si halitum, qui à visceribus per os & nares efflatur, hîc commendatum dicas, tanquam si à pyxicula & olfactoriolo eburneo exhalaret? cogitato.

Hæc ni placeant, totum ventrem patentem cum aliis explica, si talis frons est : aut ornatum ventris, si tanta innatæ pulchritudinis obliuio : aut interiorum affectuum castitatem cum Ghislerio, si tanta in dramate allegoriarum fames est. mihi nihil horum vllatenus digluttiendum venit.

PARAPHRASIS.

Si manus aspicitis, læues illas, teretes, succulentas, quasi formatas torno mirabimini, de gemmatis etiam, quibus ornantur armillis, splendentes. sic pectus eius, qua parte nudum, sub collo datur conspici, & natiuo candore albicat instar eboris, & torquibus è gutture demissis, sapphirinoque splendore micantibus decoratur.

VERS. 15. **Crura illius columnæ marmoreæ, quæ fundatæ sunt super bases aureas. Species eius vt Libani, electus vt cedri.**

Ferè omnes per crura id omne explicant, quod est à coxis vsque ad talos : neque mirum, qui

enim nudati ventris signa posita diglutiebant, quid in fœmora oculis etiam exponenda deglutirent. alij tacent: vnus Sanchez princeps, vt solet, tibias intellexit, & egregia nauata opera, ignotum olim tibialium vsum priscis probat, sed tantùm fasciis subligari calceos, vnde bona pars surarum & crurum oculis exhibita, quæ proportionata & candida, post reliqua pulchritudinis signa etiam iuuenem posset manifestare; quæ affert de
376. Romanis, etiam tibialia non agnoscentibus, fo-
Tibi alia ignota olim. Tibullus explicatus. uco, nondum perpenso loco Tibulli *lib.* 4. vbi puella ad iuuenem nobilissimum Cherinthum.

Quis furor est, quæ mens densos indagine colles
Claudentem, teneras lædere velle manus.
Quidve iuuat furtim latebras intrare ferarum,
Candidaque hamatis crura notare rubis.

Non ergo illa tecta, neque defensa, etiam inter venandum. quod verò Virgil. 1. *Æn.* Tyriis venatricibus tribuat *altè suras vincire cothurno*, modesto decoro tribuendum puto, ne succincta venatui vestis nudas fœmineas tibias exhiberet: non tamen ex altè vincto cothurno & illo venatorio, fœminarum tibialia, nedum virorum, probari possunt.

377. *Columnæ marmoreæ.* Latet emphasis necessariò
Corpus humanum ædificio comparatum. expendenda: notum corporis humani symmetriam à fabrefacto ædificio comparari, id ex Philosophis & anatomicis disces. caussam pulchrè aperit Pacatus in Paneg. Theodosij: *Augustissima quæque species plurimum creditur trahere de cælo: siue enim diuinus ille animus venturus in corpus dignum prius metatur hospitium, siue cùm venerit fingit habi-*
378. *taculum pro habitu suo.* Sciendum igitur apud pri-
Columna in ædificio celebris. scos omnem ferè augustiorum ædificiorum ornatum columnis constare, putataque illa vilia, in his innixa. Stat. *lib.* 1. *syl.* 2.

Pendent innumeris fastigia nixa columnis,
Robora Dalmatico lucent satiata metallo.

Tibul. *lib.* 3. *eleg.* 3.

Quidve domus prodest phrygiis enixa columnis.

Propertius:

Quòd non Tænareis domus est mihi fulta columnis.

Ouid. 2. *Met.*

Regia solis erat sublimibus alta columnis.

Seneca *in Thyest.*

Immane tectum cuius aur[illegible] as trabes
Variis columnæ nobiles maculis ferunt.

Prætereo innumeros, præter Virgil. 1. *Æn.* qui sig[illegible]tè,

———*immanesque columnas*
Rupibus excidunt, scenis decora alta furoris.

Apud Græcos etiam idem vsus in domo Vlyssis refert *odyss. α.* κίονα μακρήν. *columnam longam.* imò & in domo Iouis in hymno Apollinis initio, κίονα etiam affert. Apud Hebræos *in lib. Regum*, & sæpe alibi, vix nobile ædificium legis, columnis non innixum. Huc ergo allusum crederem à puella, quæ plenè superiorum membrorum pulchritudine descripta, totum hoc formositatis palatium, cruribus tamquam columnis enixum, vt par erat, declarauit: firmitatem ergo, & stabilitatem à columnis mutuatur cruribus, candorem à marmore. Optimè autem curis candorem per marmor, quidquid sit Hebræum שש, explicari, iam alij vide-
379. runt. adde hos plusculos, in quos incidi. Nonnus
Marmor de candore carnis. *lib.* 15. dat iuueni δάκτυλα μαρμαίροντα, *digitos marmoreos*, & de virgine *lib.* 42. splendentem, vt suprà dixi, genam, à marmore deriuat:

φάρεϊ μαρμαίροντι ἑὴν ἔκρυψε παρειήν.
Veste marmoream suam abscondit genam.

Martial. *lib.* 8.

Adstabat domini mensis pulcherrimus ille
Marmorea fundens nigra falerna manu.

Lucilius dixit, stantes papillas, *pectore marmoreo.* & Næuius suprà citatus, *collum marmoreum* celebrauit. de marmore lege quæ subdo.

Bases aureas. Temere vidi aliquem cogitantem, *Vulgatus assertus.*
Hebræum שש potuisse meliùs, per aliud pretiosioris materiæ exprimi, ne postea aura basis dedeceret, neque enim auri & marmoris mixtura in vsu. fallitur. Nihil Vulgatus noster non propriè, 380.
non scitissimè transuertit, *obturabit os.* Virgil. 1. *Marmor in pretio, & vnde.*
Æn. qui Æneæ pulchritudinem comparans sic habet.

Quale manus addunt ebori decus, aut vbi flauo
Argentum, pariusve lapis circundatur auro.

Parium marmor notari nemo negat, quia Paros insula candido marmore insignis: vnde Aquila & Theodot. pro columnis marmoreis, vertunt *Parias.* Vides quàm aptè aurum marmori iungatur? & quidem si Hebræum שש propriè marmor significat, vt multi volunt, putarem Tyrium potiùs, & Sidonium notari, hoc enim candidissimum, & instar gemmæ, dignum quod auro inuolueretur. Dubitas de Tyrio marmore, tamquam de re noua? Fateor non id vulgare apud authores; video tamen Statium *in balneo Hetrusci*, hoc inter nobilissima alia celebrasse.

Non huc admissæ Thasos, aut vndosa Caristos:
Mœret Onyx longè, queriturque exclusus Ophites.
Sola nitet flauis Nomadum decisa metallis
Purpura sola cauo Phrygiæ quam Synados antro
Ipse cruentauit maculis lucentibus Atys.
Quasque Tyrus niueas secat, & Sidonia rupes.

frustrà enim Calderinus hîc Sidonium *de gutta purpurea* explicauit. Cùm ergo Tyrus niueo marmore insignis, & Hebræis vicina, cur ad aliud remotius marmor confugiamus?

Has ergo bases aureas quidam de pedibus pul- 381.
chris explicarunt. possunt. sic Catullus. *Sandalia Hebræorum.*

Transfer omine cum bono
Limen aureolos pedes,
Rasilemque subi forem.

Alij ad calceos aureos recurrunt, nec immeritò. ego ad sandalia, quæ Hebræis in vsu. docet Euangelium, & liber Iudih. Moueor, quia hinc vterque euitarur scopulus, ne aut iuuenis discalceatus ponatur, quod indecorum: nec pede vndique tecto incedens, quod minus aptum ad signum ex pulchritudine pedum sumendum: sandalia autem sic plantas calceant, vt superiorem partem detegant: venustè χρυσῶν σανδάλων, *aurea sandalia.* Omphalis celebrat Lucianus. ergo pedes pulchris sandaliis pulcherrimi hîc commendantur.

Species vt Libani. Ad Assyrium montem confugiunt omnes, idque suo iure, vt pulchritudo hucusque per partes descripta, tota simul similitudine illius montis commendetur, qui passim in sacris litteris typus speciositatis esse solet. Ego aliò pergo, iure ne, an iniuria, lector iudicauerit.
Nota ex libro *Regum* 3. *cap.* 7. speciositas illius pa- 382.
latij, quæ domus Libani dicebatur: huic allusum *Ædificij comparatio ad pulchritudinem.*
puto. cùm enim, vt dixi, ex appositis columnis humanam pulchritudinem sub metaphora pulchri ædificij celebraret, quid aptius adduci posset, quàm palatij pulcherrimi commemoratio, quod tantæ speciositatis idea poneretur? nec noua in re simili comparatio: sic alij explicarunt illud Psalm. 143. n. 14. *filiæ eorum compositæ, circumornatæ vt similitudo templi.* quasi ad instar & plantam templi pulcherrimi

pulcherrimi efformatæ. Et quamuis ego hunc Pſalmi locum longè aliter in meo ſpicilegio explicarim; ſatis tamen ad rem præſentem, à viris me longè doctioribus ita ſumi, vt præſenti Canticorum loco lucem afferat. ergo Libanus continens hîc pro contento palatio.

383. *Proceritas ad pulchritudinem.* *Electus vt cedri.* Volunt hîc omnes commendatam proceritatem, & meritò: ſtatura enim iuſtæ proceritatis, pulchritudinis complementum. alij multos dederunt, ego in alios incidi. Virgil. *lib.6.*

Aſpice vt inſignis ſpolijs Marcellus opimis
Ingreditur, victorque viros ſupereminet omnes.

Statius *lib.4. ſylu.4.* de alio Marcello,

Seu campo pedes irreparas, eſt agmina ſupra
Nutaturus apex.

Tumidior adhuc 4.*Theba.* de Capaneo.

It pedes, & toto deſpectans vertice bellum.

Claud. *lib.1.* de laudibus Stiliconis.

Iam tunc conſpicuus, iam tunc venerabilis ibas,
Spondebátque ducem celſi nitor igneus oris
Membrorúmque modus, qualem nec carmina fingunt
Semideis.

Silius Ital. *lib.5.* *—lati ſuper agmen vtrumque*
Ingens tollebat humeri caput.

Plinius in Paneg. Troiani: *Tu ſola corporis proceritate elatior alijs & excelſior, non de patientia noſtra quendam triumphum, ſed ſe ſuperbia principum egiſti.* Pulchros verò arboribus comparatos ex Homero teſtatur Ælianus, de quo alibi: cedri verò eleuatio & proceritas, ignota nemini.

384. *Cedrus incorruptibilis.* Sed cùm videamus cedros in ædificia ideo expeti, vt euitata carie immenſum durent: ideo enim de domo Libani dicitur, *& quatuor deambulacra inter columnas cedrinas. ligna quippe cedrina exciderat in columnas, & tabulatis cedrinis veſtiuit totam cameram,* 3.Reg.7.n.2. Poſſet aliquis putare laudari in hoc ſpecioſitatis ædificio talem diſpoſitionem, vt auguraretur, fore, vt tardè ſeneſceret, diu viridioris iuuentæ amœnitate integra vernaturum. *Pulchritudo incorruptibilis optatur.* Optabat id Mart. *lib.14. epigr.13.*

Diligat ipſa ſenem quondam, ſed & illa marito
Tunc quoque cùm fuerit, non videatur anus.

quaſi in longiori ætate adhuc pulchræ iuuentæ floribus amœnanda. Propert. *lib.2. eleg.2.*

Hanc vtinam faciem nolit mutare vetuſtas,
Et ſi Cumææ ſæcula vatis aget.

Et Stat. *lib.1. ſyl.2.* *—ſic damna decoris*
Nulla tibi, longè virides ſic flore iuuentæ
Perdurent vultus, tardaque hæc forma ſeneſcat.

maximè, cùm ex comparatione Libani, palatij nimirum non ſolùm pulchri, ſed & excelſi, abundè videatur proceritas commendata. fortaſſe hoc non nemini arridebit.

PARAPHRASIS.

Sic elegans pulchritudinis ædificium naturæ ſtudio diligentiſſimè elaboratum, cruribus rectis & candidis, tanquam Tyriis niuei marmoris columnis, iiſque ſuper pedes pulcherrimos tanquam ſuper aureas baſes impoſitis, ſuſtentatur: quod vbi videritis, ſaltus Libani palatium quà ſpecioſum, quà procerum conſpici reputabitis: vt quæ hoc temporis tyrannidem, annorum iniuriam cedrina incorruptibilitate diutiùs ſuperabit: ſic illud de optima humorum temperie, longiſſimo viridantis iuuentutis vigore auguror vernaturum.

VERS.16. Guttur illius ſuauiſſimum, & totus deſiderabilis. Talis eſt dilectus meus, & ipſe eſt amicus meus filiæ Ieruſalem.

Pintus in Cantica.

Sanchez immiſſi halitus ſuauitatem explicauit, & optimè cum ſuperioribus in ſua paraphraſi, id connectit: alij verborum dulcedinem aucupantur. fruſtrà, cùm de hac ſuprà: pauci cum Pineda vocis iucundam lenitatem, in gutture vocis inſtrumento expreſſam volunt: hi placent. vnum præſto quòd illi minimè quid ſibi velit poſt graphicam pulchritudinis effigiem, recurſus ad vocem, explicare. Vt vultus, ſic ſonus vocis, & dearticulationis modulus in omnibus hominibus variatur, & facilius quandoque ex voce, quàm ex vultu illos cognoſcimus: ſic puella *Act.12. num.14.* Petrum à voce agnoſcit. Meritò igitur ſponſa poſt formam, ad vocem recurrit, poſt illius ſigna pulcherrima, huius melleam ſuauitatem ſubiungens, vt ſi fortè loquentem audirent, ſtatim à dulcedine noſcitarent. 385. *A voce homo noſcitur.* Ideo Venus apud Moſchum in Amore fugitiuo, poſt ſigna pulchritudinis addit.

———κακαὶ φρένες, ἁδὺ λάλημα
Οὐ γὰρ ἴσον νοεῖ, καὶ φθέγγεται: ὡς μέλι φωνά.
———*mala mens dulcia verba,*
Non enim idem ſentit, & loquitur: vt mel vox eius.

Quaſi etiam à vocis dulcedine, imò indidem magis noſcitandus. Hebræa, & Græca habent, *Guttur illius dulcedines.* ſed perinde eſt.

386. *Deſiderium pro amore.* *Totus deſiderabilis,* id eſt, amabilis. res clara. firmo phraſim à Græcis. Nonnus *Dionyſ.4.*

Qualem habes procum feliciſſima, qualem coniugem
Videbis deſiderabilem.

Græca habent ὄψεαι ἱμερόεντα. Coluthus in raptu Helenæ vocat νύμφην ἱμερόεσσαν, id eſt, *ſponſam deſiderabilem.* & de eadem Helena Paridem pulcherrimum ſpectante, ait:

Παπταίνειν ἐδόκει τὸν ἱμερίων βασιλῆα.
Spectare ſibi videbat deſideriorum regem.

id eſt, Cupidinem, ni fallor: qui deſideriorum rex appellatur, quia nullum ardentius deſiderium, Cupidini non ſubiectum: imò ipſum Cupidinis nomen, quo numen amoris ſignificabant, deſiderium notat: & πόθος paſſim pro vtrouis vſurpatur. Plato in conuiuio Socratis: *Amor nihil eſt aliud, quàm deſiderium pulchritudinis, ex ipſoque deſiderio eſt natus.* Maluit autem fortaſſe in hoc loco puella dilectum deſiderij potius, quàm amoris vocabulo inſignire, (Hebræa enim & Græca emphaticè habẽt, *totus deſiderium.*) quia tunc abſentiæ dolore puncta, acriùs hunc affectum perſentiebat: tunc enim vera & germana tolerantur deſideria, quæ nullum vernaculorum idiomatum aſſequitur, niſi Luſitanum, nunquam ſatis laudatâ voculâ *ſaudades.* Cicero 4.Tuſc. *deſiderium, libido eius, qui non adſit videndi.* Horatius de abſente amico: *nunc deſiderium, curaque non leuis.* Cætera clarent. Vide quæ ſuprà dedi, ad illud, *tota pulchra es.*

PARAPHRASIS.

Habetis oculis, à forma, ſigna clariſſima: vultin' & auribus? mel merum, imò ipſam dulcedinem, ſi eius vocem auditis, haurietis: inde fit, vt vndequaque amores conciliet, rapiat deſideria. Satis ſignorum: ite nunc quæſitum, talis eſt enim dilectus, talis vera protuli, nec illis verbum additum ab effectu, nunc maximè, abſentem ſuſpirante.

Quò abiit dilectus tuus, ô pulcherrima mulierum? quò declinauit dilectus tuus, & quæremus eum tecum? VERS.17.

Claudit puella feſtiuam ſomnij ſui narrationem, adductis verbis, quibus miſerantes fœminæ

ſuam miſeræ opem,& indigæ ſuppetias ſunt pollicitæ: videntur autem iſta dicta non ſine quadam doloris epitaſi,& admirationis nota.quaſi mirum eſſet tam pulchrum iuuenem,quique mores blandiſſimos ingenuitate formæ ingenitos innuebat, potuiſſe aliquid duri retinere, potuiſſe ſeuerum tam teneros affectus declinare, puellæ maximè, quam fœminarum pulcherrimam ſuſpiciebant: ideo, credo,ſignatè L X X. pro *declinauit* vertunt ἀπέβλεψεν, *quo aliò oculos conuertit*. q.d.tu digna quæ etiam rebelles & duros aliàs oculos detineres: quo ergo aliò potuit ille tuus ſuos conuertere, nullibi quidem gratiùs immoraturus? τὸ *quæremus tecum*, explico de cura ſimili, ſed via diſſimili: vt per varia diſperſæ illæ hac,hæ iſthac, vt in talibus euentibus vſu venit,huc ac illuc diſcurrentes, faciliùs quæſitum inuenirent. nam, dicant, amabo, interpretes,ſi ſimul euitandæ zelotypiæ, iuuenem erant cum puella cateruatim quæſituræ:quid opus erat ſignis eidem cognoſcendo, cuius puella vel vmbram ſtatim recognoſceret? ineptè ſimul itura,mandaret dicenda, & nuntiandum amoris languorem commendaret, quem ipſo aſpectu viuidiùs exhiberet? hoc mihi ratum. intelligendum verò, fœminas non tam certum locum quæſiiſſe, (hunc enim ſi ſponſa ſciret, iam eò priùs conuolaſſe præſumerent)ſed ſolitos & frequentes ſtationum iuuenis ſcopos, vt illuc tenderent forſitan inuenturæ. hos illam dixiſſe credendum, neque nunc narrat,quia ad id quod propoſuerat de laudibus,ſuperuacaneum. Dum ergo ſola excurrit,paulo pòſt inuenit felicior, tenet cum reliquis quæ ſuprà ad rem, in qua erat, *cap*.3. narrauerat. Hæc ſatis de hoc capite, vbi ſponſalium ſolemnitas terminatur.

PARAPHRASIS.

Et in quænam loca, inquiunt, ſolet diuertere dilectus iſte tuus,neſcimus quomodo in tanta formæ ſuauitate duriuſculus tui pulcherrimæ dolores non miſeratus, quæ etiam ferrea ingenia poſſes emollire? quò ſolet declinare: vt diuerſis viis,ſed eâdem tecum curâ eundem perquiramus? talem, amor meus, te ſomnians delineaui: nec aliunde, vigilans volui encomium contexere, quàm vnde cor ipſum non affectato fuco, ſed affectu proprio locutum intelligitur.

CAPVT SEXTVM.

VERS. 1. Dilectus meus deſcendit in hortum ſuum ad areolam aromatum, vt paſcatur in hortis, & lilia colligat.

T plurimum hæc verba ſic ſponſæ tribuuntur, quaſi eiſdem fœminarum reſpondeat interrogationi, locum deſignans, quò ſuſpicata dilectum diuertiſſe: ſibi habeant,mihi nullis non incommodis hæc concatenatio exponi viſa. Alij meliùs nouum hinc colloquium incepiſſe putant. Ego,vt in priuata acoluthia mea dixi, non ſolùm nouum colloquium,ſed etiam nouum actum,tertiámque, & vltimam dramatis partem hinc deſigno:vt ſicut in primo actu, ardentia deſideria; in ſecundo, ſolemnia ſponſalia; ſic in hoc tertio nuptiæ legitimæ decantentur Vt ergo in dramatis vſu venit, nonnulla intus facta ſupponuntur, deinde in ſcenam prodicur: ſupponitur ergo ſolemni more (quem Hebræis communem dixi *cap*. 1. *num*. 4. & *cap*.8. iterum confirmabo) veniſſe ſponſum in ſocerus domum,ab eiúſque gremio puellam vi ſimulatâ, facto raptu abſtuliſſe, vt ex contextu patebit, dúmque pergunt nuptialem currum aſcenſuri, quo in ſponſi villam ſolemniter vehendi: huius, & ſequentis capitis ſcenæ repræſentantur. Proloquitur igitur in hac ſcena, puella,cuius verborum ſenſus talis eſt.

387. *Vota nuptiarum impleta metaphorâ celebrata.* *Dilectus meus*,&c.Solent in Epithalamiis ſuſpirata diu deſideria, & impleta mariti vota, variis metaphoris,iiſque congratulatoriis celebrari.Statius *in nuptijs Stellæ & Violantillæ*.

Macte toris Latios inter placidiſſime vates
Qui durum permenſus iter, cœptique laboris
Prendiſti portus.

Vbi ſub nauigationis metaphora, felicem portum puellæ poſſeſſionem appellat. Catullus *in nupt. Manl.* puellam ſub horti & floris metaphora celebrauit. dixi ad illud cap. 4. *hortus concluſus*, &c.

Hoc ergo voluit ſponſa in hoc loco,cùm iam ſe in viri ſui cerneret poteſtate, feſtiuiſſimè pariter, & pudicè alludens ad ſupradicta iuuenis verba. quaſi dicat: poteris tandem horto illo tuo, concluſo cæteris, tibi iam tradito, amoris & fructibus, & floribus deſideratis diu fruiturus. Quomodo autem aut caſtiùs, aut decentiùs poſſent hæc explicari? ſordet præ his Statius,& ſi puriſſimam phraſim in toro ſuo Epithalamio (profanis cæteris vnicus pudor,fax parthenica) affectarit: ergo ille in re ſimili, 388. *Idem, & applauſus in nuptijs.*

——pone ò dulcis ſuſpiria vates,
Pone tua eſt: licèt expoſitum per limen aperto
Ire, redire gradu: iam nuſquam ianitor, aut lex,
Aut pudor: amplexu tandem ſatiare petito
Coniugis.

Quanto venuſtiùs pariter & modeſtiùs, per aromaticas plantas, pomorum fructus, lilia candicantia, quibus horti cultiſſimi deliriæ continentur, Salomon metaphoram ſuam variauit? prætereo profana alia, quoniam in hac materia vt plurimum fœculenta. L X X. legunt *ποιμαίνειν*, *vt paſcat, regat*, &c. verbo propriè gregis: ſed quod paſſim etiam ad gubernandum regnum & familiam transferatur: & in hoc ſenſu etiam faciunt: ſin minus,ſto Vulgato noſtro,eâ mente, quam dixi, Hebræa conſonant.

PARAPHRASIS.

En tandem, dilecte mi, patet tibi hortus ille, quem toties celebraſti,& cæteris,vt par erat, concluſus,tibi vni ſanctis connubij legibus poſſeſſori legitimo, delitias illas ſuas aromata, fructus,lilia, conſecrabit.

Ego dilecto meo, & dilectus meus mihi, qui paſcitur inter lilia. VERS. 2.

Pergit ſponſa in beata ſui traditione celebranda, & iure, ſibi in ſponſo per nuptias comparato, declaran

declarando: habet autem, ni fallor, miram emphasim variatio terminorum, quo hic idem affectus *cap.* 2. exprimitur à puella: ibi enim *num.* 16. ita, *dilectus meus mihi, & ego illi.* hîc è contra priùs se dilecto tribuit, deinde sibi dilectum: concordat vterque originalis fons Hebræus, & Græcus, qui vtrobique eamdem varietatem disertè obseruat, *cap.* 2. habent דודי : ἀδελφιδός μου. in hoc verò loco è contra אני : ἐγώ, &c. eodem vbique tenore, quo Vulgatus noster, ne res sine mysterio posita videatur: illud autem tale autumo: suprà, vbi tantùmmodo amores scintillabant, & virgineo decoro maluit puella potius, quàm appetens, videri correspondens, ni fortè liberior, imò effrenatior, quàm virginem deceret, ad amores videretur: hîc verò vbi iam nuptiæ celebrantur, & casta iucundæ seruitutis vincula designantur, se
389. *Vxorum fides.* prætulit, quasi ardentior hanc amet seruitutem, dilecto in fouendis sanctis vinculis, quantopere potuerit, non postponenda: nil enim aliud maius in nuptiarum die posset promittere, cùm nil maius à nouis nuptis tunc soleat exoptari. Statius citatus ad Violantillam.

———at tu pulcherrima forma
Italidum, tandem merito possessa marito,
Vincla diu quæsita foue.

Quod additur, *pascitur inter lilia*, vitam dilecti sui pastoritiam denotat, sed vt amantium mos gerit, flores immiscet, lilia spargit, tum vt pulchritudinem, tum vt pascuorum significet vbertatem: quod tamen suprà dixi *cap.* 2. de liliis spei symbolis, huc non facit: mens enim intercalantium sententiarum, quæ in hoc Cantico reperiuntur, non opus est semper eodem modo explicare.

PARAPHRASIS.

Dum ambibas procus, & feruentia pectoris desideria propalabas, priùs te meum dixeram, deinde me tuam: vt de virgineo pudore non tam prouocans promptior, quàm respondens obligatior intelligerer: nunc vbi de grata connubiorum seruitute agitur, priùs me tuam fateor, ô amor, ô pastor meus liliatus, quàm te meum: casta enim vincula, & debitum obedientiæ præstandum obsequium pronam & promptam subire, mihi decorum.

VERS. 3. Pulchra es amica mea, suauis & decora sicut Ierusalem: terribilis vt castrorum acies ordinata.

390. *Rapina simulata in nuptiis.* Attende filo meo, ad seriem enim, quam deduxi, hîc paululum obscuratur sacer labyrinthus: sciendum igitur vtriusque superioris versiculi verba ab sponsa fuisse dicta, dum adhuc inter festiuos raptoris sui complexus erat: possumus enim putare sic in scenam prodiisse, quasi facto intus raptu, illam adhuc detentam ostentaret: vel saltem prolata statim, vbi laxato iam raptus amplexu, puella cum iuuene ascendendo currui incessisse intelliguntur, vt dixi: in hoc ergo temporis articulo, puellæ iam lubentissimè se tradenti, nihil aptius iuuenis pacificus tantæ prædæ possessor, sed recens à raptus conflictu poterat respondere: igitur pulcherrimam & pacificam iam possessionem, cui melius, quàm vrbi pulcherrimæ & ipso nomine pacem præbenti, compararet? pugnas verò illas renitentis modestè puellæ, & simulati raptoris violentiam euitantis, cui signatius conferret, quàm aciebus? vtrumque tamen fusiùs comprobandum.

Sicut Ierusalem. Rebus, quæ aut habentur, aut habitantur, pulchræ pulchri Domini, aut habitatores solent comparari. Virgil. de Daphni, 391. *Comparatio rei habitæ ad habentem.*

Formosi pecoris custos, formosior ipse.

Statius *in coma Earini,*

Tu puer ante omnes, solus formosior ille,
Cui daberis.

Et paulo pòst de eodem.

———cryst allaque portat
Candidiore manu.

Idem *in Eucharistico*, de magnitudine aulæ Domitiani,

Æthereo & tantum Domino minor.

Martialis in eadem re *lib.* 8. *epig.* 36.

Hac augusti tamen, quæ vertice sidera pulsat,
Par domus est cælo, sed minor est Domino.

Puella igitur quæ de domus suæ vicinitate, habitatrix Ierusalem poterat haberi, (ab eadem enim caussa sodales eius, toties hîc filiæ Ierusalem appellantur) meritò vicinæ vrbi & pulchritudinis & pacis titulo comparatur. quam bene autem corporis venustas cum venusta ædificiorum structura comparentur, dixi *cap.* 5.

Terribilis. q. d. Tu quæ nunc te mihi decoram & suauem exhibes, Papæ! quàm nuper duram & 392. *Simulata rapina in nuptiis.*
pugnacem inter rapiendi amplexus te exhibuisti. euenit nimirum, quòd puella *cap.* 1. inter suspirata vota dixerat: *trahe me, post te curremus.* Vbi priùs se de more reluctaturam insinuat: deinde non solùm ituram, sed cursuram post dilectum: vbi mira suauitas. Vnde colligis non solùm solemnem apud Hebræos raptum, aut apud Ethnicos, sed etiam reluctationem puellarum fuisse in vsu: credo ab eadem caussa, qua vicini Persæ, de quo *cap.* 1. de hac reluctatione Catullus *in suo Epithalamio.*

Qui natam possis complexu auellere matris,
Complexu matris retinentem auellere natam.

Igitur puella, *quæ*, vt in re simili habet Ouidius, *cùm ita pugnaret tamquam quæ vincere nollet*, tandem lubenter expugnata non iam terribilis, sed suauis sequitur dilectum: verùm enim hîc etiam illud eiusdem, *pugnando vinci, se tamen illa volet*: licèt quandoque in hac pro matris retinentis gremio reluctatione virginum legam lachrymas. Claud. *in Epithal. Palladij,*

———flentemque cupido
Detraxit matris gremio.

& iterum *in Epithal. Honorij*, quasi modestiæ caussam assignans,

Iam nupta trepidat sollicitus pudor
Iam produnt lachrymas flammea simplices.

Tuncque necessariò puella se defendens, & matris gremio implicans, necessariò terribilior appareret. De matris gremio plura *cap.* 8.

PARAPHRASIS.

Semper tu mihi pulchra, ô dilecta: nunc verò, nouo suauitatis decore etiam exornata, cùm te, quæ de prædictis dotibus pulcherrimæ & suauissimæ vrbi, ipso nomine pacem exhibenti æmularis: possessor iucundissime pacificus iam obtineo: sed Papæ! quàm te paulo antè terribilem expertus sum: quam anxiè reniti visam, quam acriter pro matris gremio pugnare, cùm inde solemni nuptiarum more, ficto raptu, simulata vi abducere te conarer.

VERS. 4. Auerte oculos tuos à me, quia ipsi me auolare fecerunt.

Variè varij hunc versiculum superioribus concatenant: ego ad rem meam aliter ab illis. Dixerat pacifica iam præda potiti, quæ priùs terribilem, dum rapeietur, se exhibuerat: patheticè verò nunc admiratur, noua prælia eamdem comminisci, noua pulchritudinis tela iaculatam, & ab oculorum fulgore nouos ictus meditantem. hoc posito, illustrabo priùs, quæ alij, deinde mea subdam.

393. *Oculus fulgore præstringens, & ignitus.* *Auerte oculos.* Non quòd id velit, cùm nihil ardentius cupiat, quàm semper immotas dilectæ palpebras sibi assistentes: sed vt hoc loquendi genere oculorum fulgorem, ad radios illos lucifluos fulminum instar bellè commendet: nihil enim in oculis excellentius, quàm splendor ille, cui intuentium palpebræ conniuent, & quasi sole præstrictæ visus acies hebetantur. congero pluscula, sed intacta. Aurelius Victor in Augusto. *Fuit toto corpore pulcher, sed oculis magis, quorum aciem clarissimo siderum fulgore vibrans, libenter accipiebat cedi ab intendentibus, tamquam Solis radiis, aspectui suo: à cuius facie dum quidam miles auerteret, & interrogaretur ab eo, cur ita faceret? respondit, quia fulmen oculorum tuorum ferre non possum*; de eiusdem oculis Sueton. cap. 79. *gaudebatque si quis sibi acriùs contuenti, quasi ad fulgorem Solis vultum submitteret.* Lampridius de Alexandro Seuero: *fuerunt multa signa, quibus principem humani generis esse constaret, nimius ardor oculorum, & diutius intuentibus, grauis.* Helena Paridi suo apud Ouid.

Tu modò me spectas oculis lasciue proteruis,
Quos vix instantes lumina nostra ferunt.

Ælianus *lib.* 13. *cap.* 1. de pulcherrima Atalanta: οὐδὲ εἷς αὐ ἰδὼν αὐτὴν ἠράσθη ῥᾳδιούργος ἄνθρωπος: ἀλλ' οὐδ' ἂν ἐτόλμησεν ἀντιβλέπειν τὴν ἀρχὴν: τοσοῦτο γὰρ τὸ ἔρας κατέλαμπεν ἡ ἀλλὴ τὰς ὁρῶντας. *Nullus quidem ita dissolutus homo, qui in illius amores lasciuiret, cùm illam aspexisset: imò nec omnino illam ex aduerso poterat intueri: tantus erat splendor formæ eius, aspicientium oculos instar fulguris præstringens.* Homerus *in hymno Veneris*, de Anchise Venerem vidente:

Ὡς δ' ἴδεν δειρήν τε, καὶ ὄμματα κάλ' Ἀφροδίτης
Τάρβησέν τε, καὶ ὄσσε παρακλιδὸν ἔτραπεν ἄλλῃ.
Vbi autem vidit collum, & oculos pulchros Veneris,
Timuit, & oculos declinans, vertit aliò.

Hunc fulgorem per ignem & ardorem alij explicarunt, quibus animus papilionis instar exuritur. huc plura afferri possent. libo pauca, quia res notior. Trebel. in Claudio. *Staturâ procerus, oculis ardentibus, lato & pleno vultu.* Anacreon ad pictorem de imagine puelella sibi exprimenda:

Τὸ δὲ βλέμμα νῦν ἀληθῶς
Ἀπὸ τοῦ πυρὸς ποίησον.
Oculos autem verè
Tamquam ex igne fac.

Moschus *in fugitiuo*, tribuit Cupidini ὄμματα δριμύλα, καὶ φλογόεντα: *oculos acres & flamantes.* floril. 7. *epig.* 109. pulcherrimæ puellæ tribuuntur πυρόεντα ὄμματα, *oculi igniti.*

394. *Amantis animus volat adamatam.* *Auolare fecerunt.* Ferè eodem modo LXX. ἀνεπτέρωσαν, *mihi alas addiderunt.* quod explicant: cogunt me, vt cor istud & animus à me volet: tibi nimirum immoraturus. do pulchrum pró hac re epigramma apud Agellium *lib.* 19. *cap.* 9.

Aufugit mi animus, credo vt solet ad Theotimum
Deuenit sic est, perfugium illud habet:
Quid si non interdixerim, ne illum fugitiuum
Mitteret ad se intro, sed magis eiiceret?
Ibimus quæsitum? verùm ne ipsi teneamur
Formido: quid faciam? da Venus consilium.

Eadem phrasi Theocritus *Idyl.* 11. & credo hinc furatus, cum nostro Cantico.

Ὦ Κύκλωψ, Κύκλωψ, πᾷ τὰς φρένας ἐκπεπόταται;
O Cyclops, Cyclops, quò mentem tuam auolasti?

id est, auolasse permisisti. quo etiam insaniam denotat amoris, de qua ego multa *cap.* 4. sic explicanda versio Ambrosij *lib.* 1. *de Cain cap.* 4. qui illa Prou. 7. num. 5. *qua verba sua dulcia facit*, ita legit. *qua sermonibus adoritur gratiosis, faciens iuuenum corda volare.* *Ambros. explicatus.*

395. *Superbia volatilis.* In Hebræo pro *auolare fecerunt*, est verbum à radice רהב quæ mille significationes habet: multi vertunt, *quia me superbiorem fecerunt.* quod aliqui ita explicant, quasi videatur superbire dilectus, quòd tam pulchram, dilectam, & sibi vni attentissimè addictam sortiatur: hucque volunt reduci posse volatum, quo Vulgatus & LXX. vtuntur: non tamen probant: id mihi debeant. Noto igitur iactabundam gloriolam, & de re quauis conceptam elationem optimè explicari per volatum; quid enim superbus curat nisi humum deserere, auras ventosus volitare, cælo ascendere? huc facit illud Izetzes *chil.* 1. *hist.* 7.

Βορέας Θρᾷξ ἐξ Ἀθηνῶν ὠρείθυιαν ἁρπάζας
Ζήτην γεννᾷ, καὶ Κάλαϊν εὐκόμας ἀβροκόμας,
Καὶ τὸν Ἀβεσαλὼν αὐτὸν πείχοντα νικῶντας:
Οὕσπερ καὶ πτῆναι θριξὶν, ἱστοροῦσι μυθογράφοι:
Ὡς ὑπερφρόνας τὰς θριξὶν αὐτοὺς γαυρουμένους.
Boreas thrax ab Athenis Orithyam rapiens,
Zetem generat, & Calain valde cæsarie ornatos,
Et Absalonem ipsum densitate comarum vincentes:
Quos & volare capillis dicunt fabularum scriptores,
Tamquam elatos capillis fuit, atque superbientes.

Hinc etiam superbis, Dædali & Icari alas & fabulam accommodamus: hinc lux *Abdiæ* 1. *num.* 4. ad Principem superbum: *Si exaltatus fueris vt Aquila, etsi inter sidera posueris nidum tuum, inde detraham te.* & sæpe alibi sub Aquilæ & plumarum metaphora superbia designatur. quam autem superbiant amantes, de puellæ suæ pulchritudine, & quanta ex hac superbia in puellam ipsam laus proueniat, aperit Græcum Epigramma. *Abdias 1. 4. explicatus.* 396. *Superbia amantis de pulchritudine puellæ.*

Εὐδαίμων ὁ βλέπων σε: τρισόλβιος ὅστις ἀκούει:
Ἡμίθεος δ' ὁ φιλῶν: ἀθάνατος δ' ὁ γαμῶν.
Felix qui te videt, beatissimus qui audit,
Semi-Deus qui osculatur, Deus qui te fruitur.

Propert. *lib.* 2. *eleg.* 15.

Si dabit hæc multas, fiam immortalis in illis.

Idem *ibi eleg.* 4. & *lib.* 1. *eleg.* 8.

Nunc mihi summa licet contingere sidera planta.

Similia passim leges: mihi hæc satis in aliorum gratiam. quid verò ipse sentiam, iam aperio.

397. *Amor venator, auceps.* Puto quidem ab aucupio metaphoram desumptam, quasi dicat iuuenis: Quid iam pacifica nouas pugnas intentas? & facta mihi præda, me prædam captas? nosco retia, & viscum oculorum tuorum, frustrà iacitur rete ante oculos pennatorum: auerte illos tuos, aliàs fugiam, auolabo. non quòd fugere velit, aut non capi, cùm nihil optet ardentiùs: sed vt ita vim oculorum, noua & arctiora identidem vincula cordi nectentium, venustissimè declararet. eadem mente explico Hebræum, *extulerunt, eleuarunt.* hoc enim etiam significat רהב licèt clatiùs noster cum LXX. metaphoram auiculæ expresserint. firmo phrasim similibus aliorum locutionibus, floril. 7. *epig.* 145. de puella pulchra, *Oculi viscati.*

Κα...

——λάτρις ἐρώτων
φοιτῶ θηρατὴν ὄμμασιν ἰξὸν ἔχων.
——*famula amoris*
Vagor, venatorem in oculis viſcum habens.

Sophocles apud Athen. *dipnoſ.* 13. *cap.* 6. de pulchro iuuene,

Talem in aſpectu obſcurè venatricem
Amoris, coruſcationem quamdam oculorum habet.

Eôdem refero iterum florileg. *epigr.* 82.

Κ'αὐτὸς ἔρως ὁ πτανὸς ἐν αἰθέρι δέσμιος ἥλω
Τοῖς σοῖς ἀγρευθεὶς ὄμμασι.
Et Cupido ipſe volans per athera ligatus tenetur
Tuis oculis tanquam venatione captus.

& *epigr.* 174.

Καὶ γλῆναι λασίοισιν ὑπ' ὀφρύσιν ἀστράπτουσαι,
Σπλάγχνων ἡμετέρων δίκτυα καὶ παγίδες.
Et pupilla oculorum denſis ſubcilijs fulgurantes
Viſcerum noſtrorum, retia & laquei.

Dedi hos omnes ex penu Græco, Latinos tute quære, inuenies pluſculos: coniunxi cum aucupio venationem, ob ſimilitudinem: primus & vltimus locus expreſſi de aucupio, & magis ad rem noſtram.

Ex hoc affectu quem iuuenis expreſſum voluit, cùm pulcherrimè obiter oculi laudarentur, pergit vlteriùs in puellæ pulchritudine, qua ſe denuo percuſſum ſentiebat commendanda: porrò quæ de crinibus, dentibus, & genis affert, abundè
398. capur 4. manent explicata, inde repete. Solum
Oues gemellipara. de gemellis fœtibus adde locum Æſchyli *in ſupplicibus.*

Μῆλα τ' εὐθενοῦντ' ἄγαν
Ξὺν διτόκοις ἐμβρύοις
Τρέφοι χρόνῳ πεπαγμένῳ γόνος.
Ouéſque fœcunda admodum
Cum gemellis agnulis
Alant tempore conſtituto prolem.

P A R A P H R A S I S.

Immo videris in hac media pace, in hac tanta ſuauitate, noua prælia identidem comminiſci: auerte, quæſo, auerte oculos iſtos tuos à me: tanto enim collucent fulgore, vt ſingulis aſpectus radiis, fulmina euibrare videantur: quibus præſtrictus aut conſumar, ſi immoror, aut imbecillis fugiam neceſſe eſt, hinc auolans, ne tanquam mollis auicula captus trahar, qui modò dulci te traxi violentiâ.

VERS. 7. Sexaginta ſunt reginæ, & octoginta concubinæ, & adoleſcentularum non eſt numerus.

VERS. 8. Vna eſt columba mea, perfecta mea, vna eſt matris ſuæ, electa genitrici ſuæ. Viderunt eam filiæ, & beatiſſimam prædicauerunt; reginæ & concubinæ, & laudauerunt eam.

In nuptijs vxor loco filia veniebat. Nihil hîc habui quod aliorum ſcriptis ad comptum poſſem addere: quid autem vni mihi videatur, breuiter vt aperiam, ſupponendum, dic nuptiarum vxorem loco filiæ marito apud Hebræos, atque Ethnicos veniſſe, quod fusè *cap.* 7. infrà *n.* 1. confirmabo; quo poſito, mihi ſeriem clariſſimè iam deduco. laudauit hucuſque iuuenis puellæ pulchritudinem, concluditque propterea meritò illam, præ millibus aliis, quæ eiuſdem nuptias & amores ambibant, in thalamum elegiſſe, tenerrimè loco filiæ habendam, non ſolùm qua cura à patre, ſed etiam quibus à matre blandimentis nata foueri ſolet; idque non aliis inuidiam, ſed plauſus excitaſſe, quippe quæ ſe iure poſtpoſitas eximiæ ſponſæ pulchritudini fateri indecorum non reputabant: manifeſtior ex ſingulorum verborum examine res apparebit.

Sexaginta. In his, & ſequentibus numerus certus ponitur pro incerto: porrò ſicut puella ſuprà 399.
inter tot millia procorum, qui eius nuptias ambibant, hunc vnum ſibi elegiſſe dixerat: ſic ille inuicem à millibus ſe petitum ſcribit, & hanc vnam cæteris præpoſuiſſe memorat, quo illam eximiè laudat, & ſe obiter commendat: ſic Euripides de pulcherrimo Hippolyto exule. *Iuuenis ambitus ad nuptias glorioſus.*

Νυμφίδια δ' ἀπόλωλε λέκτρα φυγᾷ σᾷ
Λέκτρων ἅμιλλα κόραις.
Nuptiales periere thalami ob exilium tuum,
Déque his nuptijs certamina puellarum.

Quaſi multæ de obtinendo Hippolyti matrimonio contenderent. Achilles de ſeipſo apud eumdem *in Aulide.*

——μυρίαι κόραι
Θηρῶσι λέκτρον τὸ ὑμόν.
——*mille puellæ*
Venantur nuptias meas.

Statius *ſylu.* 5. de pulchro Parthenopeo.

——*ant quem de turribus altis*
Arcadas Ogygio verſantem puluere metas
Spectabant Tyria non toruo lumine matres.

Claud. *lib.* 1. de Silicone ſuo.

——*& plebs pharetrata vidend*
Flagrauit ſtudio, defixaque hoſpite pulchro
Perſides arcanum ſuſpirauere colorem.

Eſther etiam illud Geneſ. 49. n. 22. *Filius accreſcens Ioſeph, filius accreſcens, & decorus aſpectu: filia diſcurrerunt ſuper murum.* Et, ſi rectè memini, Perſius *ſatyr.* 2. (qui modò non ad manum) de matertera pueto fauſta optante.

Hunc optent generum, rex & regina, puellæ
Hunc rapiant.

Hæc ego multo antè ſcripſeram, cùm prodeunt aurea carmina noſtri Montmorenci, qui *idyl.* 4. mentem hanc meam penè attigit, eo numine quo nullis priſcorum cedit:

——*vnicus iſte*
Lactea neglectim qui pendet in vbera cirrus,
Cor mihi ſurripuit: & quid non catera poſſint?
Me ſibi ſexdecies optarunt ſæpe puella:
Sola tamen Sulamitis habet.

Regina. Contendit Sanchez matresfamilias olim 400.
reginas appellatas, quæ affert, mihi nondum aſſertæ probabilitatis: puto ſimplicius hîc, præcipuas vxores nomine reginarum venire, vt nobiliores & principes familiæ notarentur: quo ſenſu Romani dominas appellabant. Vide innumera quæ coniungit Cerda ad illud *Æn.* 6. *Vxor Domina, vel Regina.*

Hi dominam, Ditis thalamo deducere adorti.

Adde de vxoribus Ouid. 3. *Triſt.*

Nec domina lachrymis in noſtra cadentibus ora.

Suetonium in Claud. *Occiſa Meſſalina paulo poſtquam in triclinio diſcubuit, cur domina non veniret, requiſiuit.* Catull. in nupt. *ac domum, dominam voca,* &c. ſic apud Græcos Δέσποινα, quæ vox dominam modò, modò reginam ſonat, pari frequentia ſumitur pro vxore.

Concubina. Erant verè vxores, ſed ſecundariæ, 401.
ſolùm prolis cauſa quæſitæ, notarunt omnes, vbi & de priſcorum polygamia: ideo has à reginis, id eſt, dominabus & matribus fam. diſcernit. de puellis & adoleſcentulis longè aliter ſemio atque alij: *Concubina apud Hebraos qua.*

alij: capio de virginibus adstantium vicorum, quæ licèt de sponsi nuptiis non cogitarent, vrbanè tamen, vt assolet, eius colloquia, vtpote pulcherrimi, & prudentissimi affectabant: ait ergo multas esse nobiles virgines, quæ cuperent eius præcipuas esse vxores, familiæque dominas: plures quæ non adeò ausæ, saltem secundarum vxorum titulum affectabant: plurimas, quibus volupe erat ab illo non toruè spectari, audire verba, excipi vrbanè. quo obiter inter pastorum potentissimos & nobilissimos se visus numerare, cuius proinde nuptiæ non passim absque temeritate venirent optandæ, sed suo ordine: in populis autem semper quo ordo splendidior est, rarior inuenitur: ideo Reginæ 60. plures concubinæ, tenuiores aliæ innumeræ.

Vna est columba. Allusit huc Tertul. de Monog. cap. 8. *Ad simplicitatem columbæ prouocat, auis non tantùm innocuæ, verùm & pudicæ, quam vnam vnus*
402. *Vna vni amanti, in laude ponitur.* *masculus nouit.* Porrò amatoriam hanc dicendi rationem illustrat Tibullus *lib.* 4.

Tu mihi sola places, nec iam te præter, in vrbe
Formosa est oculis vlla puella meis.

Propert. *lib.* 1. *eleg.* 13.

——qui nunc iacet arida puluis,
Vnius, heu quondam! seruus amoris erat.

& *lib.* 1. *eleg.* 13.

Quæ tibi sit felix, quoniam nouus incidit error,
Et quodcumque voles, vna sit ista tibi.

Vbi etiam *vna tibi*, sonat fidelem & castam: sicut è contra Mart. *lib.* 1. *epig.* 59. de Næuia adultera dixit: *Næuia non vna est.* & fortasse obiter pudicitiam puellæ suæ innuit hoc loco sponsus.

403. *Maritus vxori loco matris.* *Vna est matris suæ.* Deesse notam comparationis, iam alij ad rem suam aduertetunt. quasi dicat: vna est quam sic diligo, sicut mater vnicam filiam. mihi etiam sine nota comparatiua sensus procedit: vt enim dixi, maritus die nuptiarum loco patris veniebat. q. d. mihi vna dilecta, & præ millibus electa, qui illi solemni iure pater, sed affectu & blandimentis instar matris ero: ne gremium genitricis, vnde modò illam rapui, desiderare videatur: de patris titulo nuptiali, vt dixi, planè *cap.* 7. *num.* 1. infrà: hunc autem de teneritudine in maternum mutari, (quod insolens posset videri) iam probemus. Vxor ad maritum apud Sophoclem *in Aiace.*

—σὺ γάρ μοι πατρίδ' ἤϊστωσας δορί,
Καὶ μητέρ': ἀλλ' ἡ μοῖρα τὸν φύσαντά με
Καθεῖλεν, ᾅδου θανασίμους οἰκήτορας.
Τίς δῆτ' ἐμοὶ γένοιτ' ἂν, ἀντὶ σοῦ πατρίς;
Τίς πλοῦτος; ἐν σοὶ πᾶσ' ἐγὼ σῴζομαι.

—tu enim mihi patriam vastasti bello,
Matrem sustulisti, mors verò patrem
Abripuit ad Manes infernos:
Quæ mihi posthac, pro te, patria erit?
Quæ diuitiæ? in te enim vndique ego saluor.

id est, in te mihi omnia salua sunt, patria, mater, pater, opes. Sed clarè Andromache ad maritum Hectorem apud Homerum *Iliad.* 6.

Ἕκτορ ἀτὰρ σύ μοί ἐσσι πατὴρ, καὶ πότνια μήτηρ:
Σὺ δὲ κασίγνητος, σὺ δέ μοι θαλερὸς παρακοίτης.

Hector quidem tu mihi pater eris, & veneranda mater:
Tuque frater, tu mihi pulcher maritus.

404. *Matris amor in filiam vnicam.* De amore verò quo matres vnicam natam prosequuntur, pulchrè Claud. 1. *de rapt.*

Ætnæa Cereri proles optata virebat
Vnica: nec tribuit sobolem Lucina secundam:
Fessaque post primos hæserunt viscera partus.
Infœcunda quidem, sed cunctis altior extat
Matribus, & numeri damnum proserpina pensat:
Hanc fouet, hanc sequitur. Vitulam non blandiùs ambit
Torua parens: pedibus quæ nondum proterit arua,
Nec noua lunatæ curuauit germina frontis.

Parco pluribus. Ex dictis capies, cur Deus, qui sæpe patrem populi sui se appellauit, in maximarum delitiarum, quas congerit Isaias *cap.* 66. promissione, *num.* 13. se matrem vocet. *quomodo si cui mater blandiatur, ita ego consolabor vos.* sic Paulus fidelium in Christo pater, matrem se maluit Galatarum appellare, *Gal.* 4. *num.* 19.

Beatissimam. Sto illis, qui omnibus his tribus 405. *Amans vnde beatus appelletur.*
ordinibus filiarum, (id est, puellarum, quas innumeras dixerat) Reginarum & concubinarum, coniunctim tribuunt, & beatitatis prædicationem, & laudum encomia. Solùm noto in re amorum, & nuptiarum beatitatem solitam vsurpari, quæ propriè opes notat, & iucunditatem, (norunt non barbari:) quasi in coniuge & opes & felicitas (quod suprà dixi) comparentur: quod etiam ad amantes alij traducunt. hinc lux Horat. *lib.* 3. *oda* 9. Lex Horat.

Donec gratus eram tibi,
Nec quisquam potior brachia candida
Ceruici iuuenis dabat:
Persarum vigui rege beatior.

Quis autem opes & felicitatem horum Regum ignoret? imò Propert. *lib.* 2. *eleg.* 15. amantium lectulum *beatum* appellauit. hæc de voce. de re nihil tritius, quàm in die nuptiarum felices vocari coniuges. Stat. *in nupt. Violant. lib.* 1. *Syl.* 2.

Felices vtrosque vocant: sed in agmine plures
Inuidere viro.

Theocr. *Idyl.* 8.

Fortunate sponse, faustus aliquis sternutauit vehementi tibi
In Spartam, &c.

Quidquid ad sensum desideras, paraphrasis exhibebit.

PARAPHRASIS.

Quid ergo mirum talem te deperiam. inter millia millium procorum, me tibi vnum elegisse, & dilexisse dixeras. par pari refero: mille quippe etiam virgines dilectum istum tuum suspirarum: multæ, vt cum Rege hoc tuo quem vocas, tamquam præcipuè vxores, & domus dominæ conregnarent: plures non tantùm ausæ, at secundariis, vt scriberentur nuptiis, exoptarunt: innumeræ (quibus inferior sors) quoad minus vrbanis & amatoriis obsequiis, dum lætitiæ caussa conuenimus pastores, è turba minus ingratæ noscitarentur: sed has omnes præteriui, tibi vni columbæ meæ vnus adstringendus, & inter mariti teneritudines, prouidâ patris curâ consulturus, sed eo affectu, quo tenerior mater, vnicæ filiolæ indulget blandimentis, ne matris, è cuius gremio te rapui, desiderare delitias videaris. Hinc, ipsæ etiam virgines, quotquot fuerunt, priùs nostri cupidæ, dum te mihi nuptam agnoscunt, se meritò postpositas recognoscunt, & quantum illis excellas ingenuè professæ, & te beatissimam prædicant quòd me habueris, & dignam eâ beatitate laudibus prosequuntur.

Quæ est ista, quæ progreditur quasi aurora consurgens, pulchra vt luna, electa vt Sol, terribilis vt castrorum acies ordinata. VERS. 9.

Hoc

Hoc encomium adſtantium puellarum chorus cantat, quaſi ſponſi fidem liberent, & facto ipſo teſtentur Sulamitidis pulchritudine ſuperari, ſicut aſtra cætera à Lucifero, luna, & ſole ſuperantur. hucuſque illi, qui rem meliùs intellexerunt. maius aliquid, aut ſaltem emphaticoterum hîc latere puto, nimirum in vi certaminis ſpeciem quamdam tacitam, quo ita ab ſponſæ pulchritudine, cæterarum pulchritudo deuicta oſtenteтur, quaſi in arena de palma contendiſſe videantur. id vt expli-

406. *Pulchritudo aſtris comparata.* cem, aduerto, apud pulchritudinis encomiaſtas comptiores, ſic formoſos his aſtris comparari, vt aliquid & prælij & victoriæ vtplurimum immiſceant, quo laudatis ſuis certamen pulchritudinis fuiſſe, & conſecutam victoriam denotarent. probemus paucis ſingula.

407. *Aurora vincit aſtra.* De aurora Virgil. 8. Æn. de Pallante,

Qualis vbi Oceani perfuſus Lucifer vnda,
Quem Venus ante alios aſtrorum diligit ignes,
Extulit os ſacrum cælo tenebraſque reſoluit.

Illa enim tenebrarum reſolutio obſtantium hoſtium vim ſuperatam ſignat. Gratiùs Statius, non tam à tenebris parum id, quàm ab aliis aſtris reportatam auroræ celebrat victoriam.

Qualis erat, procul heu cunctis pueriſque viriſque
Pulchrior, & tantum Domino minor: illius vnus
Ante decor, quantum præcedit clara minores
Luna faces, quantumque alios premit Heſperus ignes.

τὸ enim *premit* ſatis calcatas deuictorum aliorum ſiderum ceruices notat. Heſperum verò eamdem cum Lucifero ſtellam, norunt pueri. Seneca de morte Claudij.

Qualis diſcutiens fugientia Lucifer aſtra,
Aut qualis ſurgens, redeuntibus Heſperus aſtris.

fugientia dixit aſtra, à ſuperante & diſcutiente Luciferi fulgore.

408. *Sic & Luna: ideo cornuta.* Venio ad Lunam: de hac Ouid. *in epiſt. Leandri*, vbi iuuenis ad illam.

Quantum cum radiis fulges, argentea puris
Concedunt flammis ſidera cuncta tuis,
Tantum formoſis, formoſis omnibus illa eſt:
Si dubitas cæcum Cynthia lumen habes.

in τῷ *concedunt*, palmam oblatam noſcis. Seneca *in Hippolyto*:

Pulchrior tanto tua formà lucet.
Clarior, quanto micat orbe pleno,
Cùm ſuos ignes coeunte cornu
Iunxit & curru properante pernix
Exerit vultus rubicunda Phœbe,
Nec tenent ſtellæ faciem minores.

Non *tenent faciem*, quia paſſæ deliquium maioris pulchritudinis fulmine percuſſæ. Sed ſi argutari liber in re amœna, putarem in hoc loco Canticorum non tam lunam plenam, quàm corniculatam ſignificari, in qua ſatis pulchritudinis ad comparationem & emphaticoterus apparatus cornuum, ad certamen, & licèt in Hebræo & Latino indifferens ſit vox vtrique lunæ ſignificandæ, tamen in Græco non tam μήνη ponitur, quàm σελήνη, qua licèt quæuis luna ſignificetur, tamen ex propria nominis notione luna noua, ac proinde corniculata notatur, dicitur enim σελήνη, quaſi σέλας νέον, *lux*

Syneſius explicatus. *noua*: hinc olim explicabam Syneſium *hymno* 9.

Ἀμφὶ κεράων σέλας
Πλήσασα ῥόῳ πυρός
Ἄγεται σελήνη
Ποιμὴν νυχίων θεῶν.
Ipſa quidem cornutum lumen
Replens influxu ignis
Ducebat luna
Paſtor nocturnorum deorum.

Vbi nouum lumen ſelenis, ſiue lunæ, vt vides, cornutum appellat, & tacitè notationem viſus explicaſſe. quæ ſi tibi ad guſtum viſa, vides iam quàm aptius hæc cornua veniant ad certamen: ego quidem ex hac nota adoleſcens, criticè interpungebam, & venuſtè, ni fallor, explicabam Senecam *in Hippolyto act.* 1. *Seneca explicatus.*

Intende ſic te lucidi vultus ferant,
Et nube rupta cornibus puris, eas.

quaſi cornibus nubes rumperentur, ab obſcuritate victoria reportata non diſplicerent hæc meo Cerdæ, qui ad illud 1. Georgicorum:

Candidis auratis aperit cum cornibus annum
Taurus,

explicat de via ſibi aperta auratis cornibus. ſic etiam explicabam eumdem Epiſcopum Syneſium *hymno* 5. vbi ita, *Syneſius iterum.*

Tibi Sol equitat
Diei perennis fons.
Tibi taurina frontis luna
Noctis tenebras pellit
Tibi naſcuntur fructus,
Tibi paſcuntur greges.

loquitur de creaturarum obſequiis Deo præſtitis: Græca habent: σοὶ δ' ἀταυρώπις μήνα τὰν νυκτὸς ὄρφναν λύει: quaſi ideo ſoluat, quia tauri formis cornua intentat.

Venio ad Solem. Horat. *lib.* 3. *oda* 21. qui vi- 409.
ctor celebratur, *Sol victor.*

Dum rediens fuget Aſtra Phœbus.

Claudianus *in Phœnice*, de Solis Oriente,

Vnde rubet ventura dies longèque coruſcis
Nox afflata rotis refugo palleſcit amictu.

Licèt his duobus non veniat in pulchritudinis comparationem, ſatis tamen, vt qui aliàs ſiderum victor, pulchritudinis exemplar habeatur.

Hæc omnia feſtiua magis, quàm neceſſaria mihi viderentur, ſi aliunde ſcirem explicare vltimam huius encomij partem, qua nouæ nuptæ dicitur, *terribilis vt caſtrorum acies ordinata.* quod enim cæteri aiunt, in eodem ſenſu ſumenda, ac illa, quæ paulo antè ſponſus dixerat, illis ad ſuam concatenationem, & explicandi modum ſuaue venerit: mihi ad rem meam vtrobique durum, qui tam aliter, & tam aliò verba ſponſi explicaui: mentem ergo collaudantium puellarum ex dictis capies, quæ enim tanto fulgore pugnax inſtar Luciferi, Lunæ, & Solis aliarum pulchritudines expugnabat, cui melius, quàm aciei inſtructæ compararetur? præterео quæ ex Athenæo *lib.* 13. *cap.* 33. de certaminibus pulchritudinis olim publicè inſtitutis, huc fortaſſe non aliena afferri poſſent. Noto adhuc vnum, aut alterum verbum, prædicto ſenſui non ineptum.

Iſta. Solet pronomen iſtud addi non ſine epitaſi: notauit Paſſeratius ad illud Propert. *lib.* 1. *eleg.* 15. *Iſte epitaſim ſignat.*

Quamve mihi viles iſti videantur ocelli,
Per quos ſæpe mihi credita perfidia eſt.

Affert Apuleium, qui dixit: *iſti tui oculi per meos oculos ad ima delapſi præcordia.*

Progreditur. Siue comparationem factam putes 410.
ad progreſſum ambulationis, ſiue cum aliis, ad *Aſtra progredientia.*
creſcentem magis ac magis lucis fulgorem: ad rem meam perinde erit, pompam enim per ædes ad currum progreſſam pono. pulchrè verò etiam Auroræ *progreſſus* tribuitur à noſtro, ſicut à latiniſſimo Poëta ſideri proceſſus adſcribitur *Ecl.* 9.

Ecce

Ecce Dionei processit Cæsaris Astrum.

Aduerte tandem inter tot multa, quibus virgines vti poterant ad excellentiam sponsæ denotandam, nihil signatius astris adduci potuisse; licèt enim falsum sit quod prisci putabant, ex Astrorum conuersione musicam suauissimam resultare: negari tamen nequit ordinatissimos siderum exortus & occasus, sic quodammodo ad numerum
411. *Astrorum chorus,* dispositos, vt choreas formare videantur, vnde & choros stellarum legimus celebratos: bene ergo nuptialis chorus non solùm modulis sonans, sed & numeris tripudians, astris comparatur, vbi & sponsa præcipuas partes dicitur obtinere: & de hoc tripudianti concentu explicarunt aliqui illud Iob 38. n. 7. *cùm me laudarent astra matutina.* nec his obstat D. Ambros. qui *lib. de Isaac cap. 7.* ita, *electa vt Sol: quod autem Aquila ait, sonans vt Sol, videtur illa axis cœlestis conuersio, Solisque & luna & stellarum cursus concentus globorum exprimi, à quibusdam etiam nostris videtur: qui quoniam non venit ad fidem, saltem propter gratiam suauitatis non videtur alienus.* Hic enim non tam cursus stellarum quodammodo tripudiantem, quàm sonum illum modulantem, vt dixi, & musicam Pythagoricam, minus probat S. Doctor: de qua multa dixerat 2. *exaëmer. cap. 2.*

412. *& musica.* Si quis verò contendat locum hunc nostrum Canticorum, sicut & illum Iobi *cap. 38. num 7.* ad musicam astrorum pariter cum tripudiis referendum, non nimis pugnabo, non quia ibi veros concentus, vt dixi, & musicam existimem: sed quia, vt *Scriptura res vt in hominum opinione versantur memorat.* in prolegomenis notaui: sæpe in Scriptura, non ad rem, vt in se est, sed prout in hominum opinione versatur, fit allusio. Vnde cùm adeò musicæ cœli sententia vulgo increbresceret, illam ad comparationem voluit vsurpatam: vt *cap. 7.* de luna bibente pluribus probabo. nec his repugnaret Ambros. qui non tam allusionem quàm musicam ipsam voluit minus probatam. Vide *cap. 7. vers. 1.*

PARAPHRASIS.

En fidem tuam liberamus, ô pulcher Salomon, & neque inuidæ, neque maleuolæ, præconia dilectæ nuptæ tuæ omnium puellarum Sionitidum nomine decantamus: quid ni, si progreditur illa inter sodalium choros, tanquam inter astrorum tripudiantes choreas Lucifer erumpens: tanquam inter nocturna sidera, splendens lunæ: vniuersæ pulchritudinis Sol sola: puellas cæteras dulci speciositatis armatura sic euincens, vt Lucifer, luna, sol, cætera videntur lumina triumphare: vt hinc meritò instructa formositatis acies, cæteras debellans formosas veniat appellanda?

VERS. 10. **Descendi in hortum nucum, vt viderem poma conuallium, & inspicerem si floruisset vinea, & germinassent mala punica.**

VERS. 11. **Nesciui: anima mea conturbauit me propter quadrigas Aminadab.**

Multa hîc, & illa egregia interpretes: sed tamen quæ nec concatenationi, nec chronographiæ nostræ possint inseri. ego quidem cum pluribus, prædicta omnia verba sponsæ tribuens, ab illorum mente, & serie facile me expedio. Laudarant sodales puellam quasi in ipsa pulchritudine terribilem, & instar aciei instructæ bellatricem: illa tunc, comiter & festiuè laudem declinans, (obiter etiam sponso, qui illam eodem titulo paulo antè affecerat, respondens) quàm sit ignaua, quantum à militia absit, adhibita narratiuncula protestatur. q. d. Quid appellaris terribilem illam, quam paucis antè diebus tantummodo Martialium quadrigarum aspectus potuit perterrere? Aminadab autem intelligo aliquem ex primariis Regis Equitum, qui certum quadrigarum numerum gubernabat, ex innumeris, quas per varia loca, sub principum suorum cura habebat Salomon, de quibus multa in libris Regum.

Sic autem à metaphorica pulchritudinis terribilitate, ad veræ militiæ rationem transit puella, 413. *Ab amore & militia inuicem metaphora.* sicut à propria belli terribilitate ad metaphorica pulchritudinis arma solet appellari. Ælianus lib. 2. cap. 24. *Miloni nemo aduersariorum pomum, quod in manu tenebat, eripere potuit, quod tamen amasia eius nullo negotio illi extorquebat.* Possem ire per innumera, vbi de Marte Venerem timente, de Hercule Omphalem trepidante, tanquam de periculosiore bello loquuntur auctores: do tantùm carmina Nonni *lib. 34.* venustè ab amico traducta. alloquitur armatus Dux fugientem puellam.

Virgo, precor superans bellis, superatus amore
Chalcomedea manè: prada tibi damna repellet
Non cursus, verùm oris honos: truculentior igne
Corda hominum comburit Amor: fax mollis, acerba
Tela fugat: non bella gero; cur ergo timore
Concuteris? formâ tantum peltata, ferocis
Insanos pellis bellatrix cuspidis ictus.
Quid? superas: an tela tibi, vel scuta petenda?
Ast quorsum? frontis gladius vibratur eburnus,
Ex oculis furit hasta tuis: parmámque ministrant
Purpureo candore genæ. si fortè reprendat
Quis segnem: iis nunquam Veneris monumenta reuoluit.

Vbi simili ad locum nostrum dissimilitudine, iuuenis se de Martiali horrore nec fortem, nec timendum prædicat, quia amore victus: sicut econtra sponsa comiter & modestè, se de pulchritudinis terrore minus laudandam innuit, quæ Martiali quadrigarum strepitu fuerat terrefacta. dicitur *hortus nucum*, quia ibi frequentiores.

PARAPHRASIS.

At videte ne vrbanè ista magis, quàm verè dicta fuerint: quis enim appellaram me terribilem, & aciem instructam non derideat? Vultis scire quàm sim strenua, attendite. Descenderam diebus præteritis in hortum visura florentes vineas, poma erumpentia, punica germinantia: ignara fore, vt id temporis quadrigas suas, (quas rex Salomon ad vrbis præsidium, ad hostium terrorem illi commendarat) exerceret Aminadab; vt vidi, vt tremui, penè exanimata, turbata penitus: ite nunc, & me aciem, & me terribilem appellare.

Reuertere, reuertere Sulamitis: reuertere, reuertere, vt intueamur te. **VERS. 12.**

Choro virginum iam multi hæc verba tribuerunt: ego vnus choro adolescentum puto tribuenda, illorum tunc concatenatio facilis cum superioribus: immorabatur sponsa cum dilecto, & ad sodales virgines vltima verba fecerat: id vrbanè adolescentes mariti comites queruntur, rogant vt tandem ad illos etiam conuertatur, quo illius iucundissimi conspectus gustu, non ieiunent: hîc enim *reuertor*, pro *conuertor* poni, ex Hebræo alij notarunt, certè ex Græco ἐπιστρέφω satis res apparet.

Sulamitis.

414. Vxoris nomen à mariti nomine compositum. *Sulamitis*. Germanam hanc huius vocis orthographiam, recentiores ferè omnes asserunt, & meritò, concordant enim Hebræa, & Græca correctiora: ducitur à radice שלם *pasificari*, à qua & Salomon, vt ab sponso Salomone, id est, pacifico, Sulamitis, id est, pacifica appelletur: sic tres Patres apud Theod. addit Delr. sic veri Salomonis veram coniugem. nemo tamen, quem viderim, huiusce rei rationem, & noui nominis ab sponso deriuati caussam voluit scrutari, præterquam Sanchez noster *ad cap.*8.*ver.*10. in illa prior ego incideram, & ex iis quæ addo, non frustrà laborasse videbor. Sciendum igitur solitos olim maritos, è suis vxorum noua nomina componere.
415. Athen explicatus. Athenæus lib.13.cap.13. *Euxenus mulierem accepit, vnà habitabat, mutatóque nomine Aristoxenam appellauit.* Dixerat paulo antè, *Appellabatur autem Petta puella.* Euxenus ergo, Græcè Εὔξενος, id est, *bene hospitalis*, puellam, cui, vt patet ex historia, nimium fuerat obligatus, vtpote quæ tot aliis procis spretis illum elegerat, à suo nomine Aristoxenam dixit, id est, *optimè hospitalem*, ἀριστοξένην: positiuo εὖ, in superlatiuum ἄριστον tantùm commutato. hinc 2.Machab.4.num.30. *Contigit Thar-*
416. 2.Machab.4. num.30. explicatur. *senses & Malotas seditionem mouere, eo quòd Antiochi Regis concubinæ dati essent.* Alludit ad vsum, quo olim vxoribus regiis variè vrbes ad censum, victum, vel cultum assignabantur: concubinam verò hîc de secundaria vxore capio. Sciendum igitur τὸ *Antiochi*, non esse nomen Regis, sed concubinæ, ac in tertio casu construendum. Græca clarissima: διὰ τὸ Ἀντιοχίδι τῇ παλλακῇ τοῦ βασιλέως ἐν δωρεᾷ δεδόσθαι. *eo quòd Antiochidi concubinæ Regis dono darentur.* quasi Antiochus à se puellam Antiochidem appellaret. Vnde crederem illud Matth.
417. item Matth. 14.num.3. 14.num.3. *Herodes enim tenuit Ioannem, & alligauit eum, & posuit in carcerem propter Herodiadē vxorem fratris sui.* ita intelligendum, vt fœmina iuncta Philippo fratri suo aliter vocaretur, quam Herodes sacrilegè raptam, incestuosoque sibi collocatam matrimonio, à suo nomine Herodiadem appellauit, & fortasse id voluit Chrysol. *serm.*173.
418. Chrysologo fortè lux. vbi ita. *Herodias, quæ vxor esse duorum fratrum sceleris amore contendit, vt affectione violaret affectum, & sociaretur Herodi Herodias, ne essent vel nomine dissimiles, qui erant scelere, moribus, vitâque consimiles, & iungerentur vocabulo, quos criminum iunxerat turpitudo.* D. Fulgent. serm.7. de Ioanne. *Quid habetis contra Ioannem Herodes & Herodias, quos ad consortium nominum adduxit impuritas criminum.* clarè: quasi crimen nuptiarum nominis communicatio sequeretur.

419. Mutata nomina in nuptiis. Quæ scripsi hucusque, non ita dicta intelligo, vt contendam semper in nuptiis solemnem fuisse hanc paranomasiam, satis ad rem meam, si frequenter, saltem non rarò affectatam nouerimus, quòd ex allatis testimoniis satis patet. aliàs verò diuersissima coniugum vocabula, quis ignoret? Addo, quandoque mutata propter nuptias vxorum nomina, nec tamen è maritorum nominibus efformata. sic ad illud *Esther* 2. *num.*7. de Mardochæo, *qui fuit nutritius filiæ fratris sui Edissæ, quæ altero nomine vocabatur Esther.* vbi Serarius suspicatur post adeptum regnum, & initas Assueri nuptias, vocatam Esther, quæ priùs Edissa vocabatur. illustro coniecturam ex Athenæo *lib.*10.*c.*12. de Antiocho magno. *eo tempore quo bellum gerebat, cùm virginem Chalcidicam adamasset, eam sibi nubere studuit, cùm vini esset bibax, ebrietatique deditus: erat autem ea filia Cleoptolemi, vnius virorum illustrium,* *quæ cæteras omnes pulchritudine antecellebat: imposuit ipse præterea puellæ nomen Eubœam.* Videbatur tamen teneritudinis maioris, si similitudo vocabuli interesset.

Vnde augurror, cur amantes quandoque amasias suas, quas occulto vocabulo volebant celebratas, è suo nomine, sed illo sublatente denotarent: amauit Stella iuuenis nobilissimus Violantillam, quam obliquis carminibus Asterem appellabat. Stat. *lib.*1.*syl.*2. 420. Amasiæ nomen à suo componebat amasius. 421. Statius explicatus.

Asteris & vatis totam cantata per vrbem:
Asteris ante dapes, noctu Asteris, Asteris ortu.

Quia nimirum ἀστὴρ Græcè *stellam* significat: vnde Asterem, siue stellulam, à suo nomine amicam appellabat, tantùm Græco velamine superinducto. hæc ipsa Violantilla à Martiali *lib.*6. *epig.*2. Lanthis appellatur.

Perpetuam Stella dum iungit Lanthida vati.

Quia Græcis ἴον *viola* est: ipse tamen amator teneriùs à suo nomine Asterem appellabat. Allusit ad hunc morem D. Ambros. *serm.*17. *in Psalm.*118. 422. & Ambros.
vbi ad illud huius Cant.7.num.6. *charissima in delitiis.* quod LXX. vertunt ἀγάπη ἐν τρυφαῖς, *charitas in delitiis.* sic scribit. *Pulchra decore virtutis, suauis iucunditate gratiæ, remissione vitiorum, quam nulla vexat amaritudo peccati, & ipsa iam charitas, quæ diligendo Deum, & nomen acceperit, quia Deus charitas est.*

Ex dictis claret, cur nuptiali die puella Sulamitis, id est, pacifica appelletur: nimirum, indidit illi hoc nomen Salomon, id est, pacificus ille suus: vel potiùs chorus, cui aliàs mos notus, festiuè in coniugum gratiâ nomen inuenit. Formantur magis ~~ista~~ ex iis, quæ suprà innui, & statim num.1. sequentis capitis latè probabo: nimirum die nuptiarum vxores maritis loco filiarum venire, & in eorumdem familias adoptari: in adoptionibus autem nihil frequentius, quàm mutatio nominis: ita vt adoptatus nouo titulo, adoptantis nomen sapiat, & præ se gerat. De Romanis impletas vbique paginas incurres: satis illa Appiani lib. 5. 423. In adoptionibus mutatio nominum.
Moris est Romanorum, vt adoptati, adoptantium nomina accipiant. & Claud. *in* 6. *cons. Honorij.*

Hic illi mansere viri, quos mutua virtus
Legit, & nomen rebus Romanis adoptans,
Iudicio pulchram seriem non sanguine duxit.

Apud Hebræos licèt non concedamus in adoptionibus, in adoptantis nomen omnino venisse adoptatum: tamen aliquam nominis haberi rationem, vt saltem in obliquo adoptantis nomen adoptato gereretur, mihi coniicitur: nemo enim nescit, priores duos filios Ioseph, auo suo fuisse adoptatos, *Genes.*48. *num.*5. de quibus statim *n.*6. ita habetur: *inuocetur super eos nomen meum, nomina quoque patrum meorum Abraham, & Isaac.* neque enim, vt putant, solus fauor benedictionis hîc importatur, sed etiam titulus gentilitius ab adoptante. Vnde de cæteris filiis Ioseph, qui postea nascerentur, dixerat num. 6. *Tui erunt, & nomine fratrum suorum vocabuntur in possessionibus suis.* quia per se terræ præmissæ partitionem non sortituri, sed tamquam horum fratrum appendices, ac proinde nomen adoptantis Iacob non referebant. res clarior apud Euangelistas de Ioseph nostro.

Si quis tamen legendum contendat *Sunamitis*, 424.
quæ vox *emptam, & captiuam* sonat: vnde & Symmachus legit ἡ αἰχμαλωτισμένη id est, *prædâ capta*, potest recurrere ad raptum nuptialem, de quo sæpè dixi, tunc enim puella quasi bello captiua marito ducta: vnde Catullus festiuè, Rapina simulata in nuptiis.

Quid faciunt hostes captâ crudelius vrbe.
Sicut *cap.* 1. dixi, *captiuam captiuitatem*, Synagogam sponsæ instar raptam appellari.

425. *Chori dramatici conditio, & scommata.* Claudo hunc versiculum, & pariter totum caput sextum, addens non esse extra decorum, vt chorus adolescentum festiuè querulus sponsam tacitè reprehendat, quòd illos non attendat: sic chorus virginum apud Theocritum in Helenæ Epithalamio sponsum vrbano sale respergit quòd otiùs discederet cubiturus: *idyl.* 18.

Siccine crepusculo cubitum abijsti, ô chare sponse?
Nunquid grauatus nimium es genibus, nunquid somniculosus?

Sic apud Catull. *in suo Epithalamio* Hesperus iocosè increpatur,

Hespere, qui cœlo fertur crudelior ignis?

PARAPHRASIS.

Quid ad solas amicas virgines attendis, noua nupta? ad nos etiam mariti sodales, iucundúmque festiuæ pompæ satellitium conuertere, ô Sulamiti: hoc iam tibi faustum nomen à Salomonis tui nomine deriuatum, pro tempore debetur, vt non solùm amatoris dulcis, sed dulcioris mariti, instar patris tenerrimè te adoptantis, in illius inserta familiam, familiarem titulum ritè sortiaris.

CAPVT SEPTIMVM.

Vers. 1. **Quid videbis in Sulamite, nisi choros castrorum? Quàm pulchri sunt gressus tui in calceamentis, filia principis! Iuncturæ femorum tuorum, sicut monilia quæ fabricata sunt manu artificis.**

ONNEXIO horum verborum, cum superioribus mihi plana: respondent virgines sponsæ sodales adolescentibus sponsi comitibus: optarant illi, vt vidisti, vt puella noua nupta ad se conuerteretur videndam; his verò respondent iam virgines festiuè: nam ad iuuenes facta verba, indicat verbum Hebræum generis masculini תחזו id est, *videbitis*. noster tamen in singulari vertit, quia, vt in Prolegomenis notaui, choro nunc singularis, nunc pluralis numerus assignatur. nunc, quò tendat hæc responsio, videamus.

Choros castrorum. Ne nouæ nuptæ verbis, quæ se ignauam dixerat, deterritæ sodales viderentur, non tam palinodiam recinunt, quàm prædictum epinicium noua comparatione confirmant. q. d. nil aliud videbitis, ô iuuenes, nisi reapse verum quod paulo antè de pulchritudine puellæ bellatrice dicebamus, nostri omnium speciositatem vincentis: quemadmodum enim populi nostri exercitus, quo se fortiùs animent, & accendant in hostes, musicos choros solent adhibere: sic Sulamitis ista debellandis aliarum speciositatibus fulminat, vt musicos castrorum choros ducere videatur. qua dicendi formulâ fortasse ad musicos choros & tripudiantes stellarum choreas, de quibus

426. *Musica in bello.* dixi *cap.* 6. allusum etiam voluerunt. noua huius loci explicatio; non tamen innouatus à me vsus allatæ musicæ ad exercitum. Exhausit multa noster Roa *singul.* 3. *cap.* 16. vnde explicat locum ex *lib.* 2. *Machab. cap.* 12. *n.* 37. *& cap.* 15. *num.* 29. do ad rem meam pauca ex innumeris, in quæ incidi. Cornel. Tacit. *lib.* 4. *Annal.* de Romano duce contra Germanos expedito: *Simul in ferocissimos, qui ante vallum more gentis cum carminibus & tripudijs prasultabant, mittit delectos sagittariorum.* Athen. dipnos. 14. cap. 11. *Robustissimi idcirco Lacedæmonij cum tibijs militare consueuerunt, Cretes cum lyra, Lydi cum tibijs ac syringibus.* in re simili longum horum catalogum lege apud Lucianum *in laude saltationis*. Per-

427. *Sic Lusitani & Hispani.* go. Diodorus Siculus de Lusitanis: ἐν τοῖς πολέμοις πρὸς ῥυθμὸν ἐμβαίνουσι, καὶ παιᾶνας ᾄδουσι, ὅταν ἐπίωσι τοῖς ἀντιτεταγμένοις: *in bellis ad numerum incedunt, carmina, siue paana canentes, cùm aggrediuntur.* ne verò Hispani rideant, audiant de his patrio more Silium Italicum.

——ritu iam moris Iberi
Carmina pulsata fundentem barbara cetra.

Parco paginis. De Hebræorum more signatus locus 2. *Paralip.* 20. *n.* 21. de Rege Iosaphat. *Deditque consilium populo, & statuit cantores Domini, vt laudarent eum in turmis suis, & antecederent exercitum, ac voce consona dicerent: Confitemini Domino, quoniam in æternum misericordia eius. cúmque cœpissent laudes canere, vertit Dominus insidias eorum, filiorum scilicet Amon, & Moab, & montis Seir, qui egressi sunt, vt pugnarent contra Iudam, & percussi sunt.* Ne verò nouitium inuentum aliquis hoc existimet à Iosaphat ad Machabæos, cui proinde Salomon hîc alludere non posset, cogitet mecum, an melius aliunde, quàm ex hoc vsu veniat explicandus Dauid Psalm. 149. n. 7. *Exaltationes Dei in gutture eorum, & gladij ancipites in manibus eorum, ad faciendam vindictam in nationibus, increpationes in populis, ad alligandos Reges eorum in compedibus*, &c. *Psal. 149. n. explicatur.*

Gressus tui. Eidem choro hæc & sequentia verba tribuo, sub eadem periodo contenta. incipit verò hîc festiuum & nuptiale canticum, alterius ab vtroque cùm virginum, tum adolescentum choro in laudem sponsæ compositum: rem sic concateno, firmarant virgines quæ dixerant de victrice, & instar exercitus parata sponsæ pulchritudine, ad iuuenes conuersæ. nunc ad puellam intentæ, idem ex incessu confirmant: vt enim exercitus quamuis pulcher dum castrametatur, pulchrior tamen dum progreditur ordinatus, apparet: sic sponsa progrediens currum ascensura, vt dixi, pulchrior incessu ipso apparebat. bene Ouid. 3. *de Arte.* 428. *Pulchritudo incessus.*

Est & in incessu pars non temnenda decoris.
Allicit ignotos illa, fugátque viros.

Vnde & à gradiendi modo olim notæ Diuæ. Virg. 1. *Æneid.* apud quem Iuno. 429. *Sic in Deabus.*

Ast ego quæ Diuûm incedo regina, Iouisque
Et soror & coniux.

Quasi ipso se proderet, & laudaret incessu. Clariùs *ibidem* de Venere.

——pedes vestis defluxit ad imos,
Et vera incessu patuit Dea.

& *lib.* 4. de Dea Iride notatur:

Ardentésque notate oculos, qui spiritus illi,
Qui vultus, vocis ne sonus, vel gressus eunti.

Non immoror explicando quid priuatum haberet incessus hic Dearum, à mortalibus fœminis alienum, de quo Cerda: mihi enim nunc satis, si ab incessu

inceſſu decoro, qualis qualis ille fuerit, Dearum maieſtas pulchrior apparere putaretur. pergo ad
430. Statius explicatus. mortales. Statius de Glaucia pulcello puero:

Sic tener ante diem vultu, greſſuque ſuperbo
Vicerat æquales, multúmque reliquerat annos.

Quaſi dedeceret vultus pulchritudo, ſine greſſus venuſtate: ſuperbia enim in hoc loco (vt innumeris aliis) venuſtatem innuit, & decorem. Tibullus *lib.* 4. de Sulpitia:

Illam quidquid agit, quoquò veſtigia flectit,
Componit furtim, ſubſequitúrque decor.

Plutarchus de claris mulieribus *cap.* 23. de Timoclia illuſtri fœmina Alexandro adducta: *qui cùm*
431. Pedum ſplendores. *ex vultu & ſtatura corporis, tunc & inceſſus, & morum grauitate generoſam contemplaretur*, &c. multa de hoc in meo ſpicilegio. Claudo hunc tractum Homero *odyſſ.* 3. laudante μαρμαρυγὰς ποδῶν: *lucentes vibrationes pedum.* vbi interpres: μαρμαρυγαὶ τῶν ποδῶν, αἱ σύντονοι κινήσεις· ἐν γὰρ ταῖς ὀξείαις κινήσεσιν ἀποστίλψεις γίνεταί τι ἐκ τῶν ποδῶν: *ſplendores iſti pedum, non ſunt citatæ illorum motiones, ſed excitatis motionibus, ſplendor quidem apparentibus pedibus ſuboritur.*

432. Calceorum elegantia. *In calceamentis.* Magna pars integri encomij, quod in hoc capite continetur, decorem puellæ commendat, à comptu potius nuptiali & acquiſito, quàm à natura, vt ibi videbimus: hîc ergo prædicta inceſſus venuſtas à calceamentis commendatur: de quibus, quia ſatis Sanchez, ſupprimo quæ vltrà poſſent congeri: addo Homer. *in hymno Merc.* quia Maiam vocat καλλιπέδιλον, *pulchra calceamenta habentem.* De cura autem & elegantia illorum apertum eſt teſtimonium in hiſtoria Rhodopidis puellæ venuſtiſſimæ, cui dum lauaret, Aquila calceum rapuit, illúmque longè aſportatum in ſinum Ægyptij principis Pſammetichi demiſit, qui, vt fert Ælianus lib. 13. cap. 33. *Miratus pulchritudinem calcei, & fabricationis artem, & concinnitatem.* Puellam, cuius ille erat, ſummo labore & diligentia quæſitam abduxit ſibi copulandam. poſſes dicere, illud Holophernis: *Sandalia rapuerunt oculos eius.*

Filia Principis. Vnus Ghiſlerius (cæteri aliò tendunt) penè ad rem meam, non penitus: vult blanda appellatione, quod & hodie fieri ſolitum, vxo-
433. Vxor in nuptijs loco filiæ marito veniebat. rem hîc filiam mariti appellari. maius aliquid aſſero, ſolemnem fuiſſe morem, vt vxores filiæ maritorum dicerentur, quia in illorum & nomen & familiam tranſibant: vnde aptè nuptiarum die, in quo ſumus, virgines nouam nuptam mariti filiam appellant, ſicut ob ſimilem cauſam iuuenes paulo antè vocarunt nouo nomine Sulamitidis: imò & hæc ſunt (vt in acoluthiæ prolegomena notaui) quæ cum aliis de raptu, & ſimilibus infrà dandis, me impulerunt, vt actus condiſtinguerem, & ſolum hunc vltimum cum tribus ſcenis ſuis putarem nuptialem. Noua igitur tantum præſenti loco, quæ aliis Sacris vetus noſcitur eruditio.

Ergo ad hunc vſum reuocant multi poſt Pinedam *in ſuo Salom. lib.* 5. *cap.* 4. illud Pſalm. 44. n. 11: *filia Regis.* vbi etiam idem Pineda affert illud de Bethſabee reſpectu Vriæ, *erat illi ſicut filia*, 2. Reg. 12. n. 3. & Ierem. 3. num. 4. vbi Deus ad ſynagogam ſub ſponſæ metaphora: *ergo ſaltem amodo voca me, pater meus.* Vbi etiam vide Sanchez in ſuis Commentariis in hunc Prophetam, quem morem inſinuat ad *cap.* 8. huius Cant. & ſuprà *cap.* 4.

De vſu gentium afferunt vnum Boëtium in topica Cicer. *Coëmptio fiebat hoc modo: rogabat vir an ſibi mulier materfam. eſſe vellet? illa reſpondebat, velle: itaque mulier conueniebat in manum, & vocabantur hæ nuptiæ per coëmptionem, & erat materfamilias viro loco filiæ.* Eiſdem penè verbis Seruius *in* 4. *Æneid.* addo optimum locum A. Gell. *lib.* 8. *cap.* 6. *ad finem*, vbi ait: *Matremfam. appellatam eſſe eam ſolam, quæ eſſet in mariti manu mancipióque: aut in cuius maritus manu, mancipióque eſſet: quoniam non in matrimonium tantùm, ſed in familiam quoque mariti, & in ſui heredis locum veniſſet.* quæ verba bene, vt cætera ſolet, Ferdinandus de Mendoça explicat *lib.* 3. *cap.* 14. *de conſ. Concil. Iliber.* vir ſanè non ſine magna reip. litterariæ iactura importuno fato raptus: tranſcribo inde pauca, quia probant etiam, quæ ſuprà dixi de vxore nominata. *Suum heredem dicit matremfam. eſſe, quòd filiafam. loco ſit, qui & ſuus hæres dicitur: vnde quemadmodum filij, nomina, & quæ nunc cognomina patris, ſiue Gentilia vocamus, aſſumêbant, ſic & vxores. filiabus enim patres cognomina non imponebant antequam nuberent, vt ex Q. Scæuola Titus Probus lib. 10. epiſt. Valer. Max. refert: nuptæ verò non patris, ſed mariti cognomen, & eius familiæ ſumebant.* ad hunc morem reuocabam olim Catullum *epigr.* 73. Catullus explicatus,

Dilexi tunc te, non tantùm vt vulgus amicam,
Sed pater vt natos diligit, aut generos.

id eſt, dilexi non inſtar amicæ, ſed vxoris, quæ marito tanquam patri inſtar filiorum venit. ſic & Propert. *lib.* 2. *eleg.* 7. & Propertius.

Tu mihi ſola places, placeam tibi Cynthia ſolus:
Hic erit & patrio ſanguine pluris amor.

id eſt: quamuis amica, eris mihi pluſquam vxor; vxorem enim maritus tanquam pater: ego te pluſquam pater reſpiciam. his adde quæ ex Græcis attuli *cap.* 6. *n* 8. ad hanc rem.

Reſtat explicandum, cur ſponſus hîc dicatur 434. Vxor regnum mariti.
Princeps. Ghiſlerius facilè ſe expedit, quia Regem ipſum Salomonem, ſub paſtoris metaphora, ſponſi partes obire in hoc dramate exiſtimat. ego id nunquam admiſi: recurro ergo ad vſum, quem ſæpe dixi, quo amantes & amici Reges vocantur: de quo *cap.* 1. & 2. adde in die nuptiarum, quo puella inſtar regni comparatur, nomen Regis, ſiue Principis ſignatiùs venire. Ioannes Antiochenus homil. in Pſalm. 4. *Quoniam Dauid mulierem, quæ erat in viri poteſtate, tanquam alienum regnum occupauerat, (cuilibet enim viro regnum eſt propria coniux, & non ſic rex purpuram & diadema, vt vir vxorem ſuam diligit) propterea qui ex vxore natus erat ei filius, inſurrexit Tyrannus, volens abripere regnum patris: vi rapuit ipſe regnum alienum, & vim paſſus eſt circa proprium: & qui clanculum peccauerat, de eo triumphus palam actus eſt.* Ex hoc vſu, mariti apud Romanos ab vxoribus Domini vocabantur. Virgil. 4. *Æneid.*

Cui que loci leges dedimus, connubia noſtra
Repulit, ac Dominum Æneam in regna vocabat.

Quæ ibi affert Cerda ex Ouid. 2. *Faſt.* & *epiſt. Cydippes:* ego ſemper aliter intelligi poſſe putaui. Explico hinc illud *Prouerb.* 4. *n.* 8. de ſapientia, quæ, Prou. 4 n. 8. explicatur.
vt bene ibi notant interpretes, ſub ſponſæ metaphora venit: *arripe illam, & exaltabit te, & glorificaberis ab ea, cùm eam fueris amplexatus: & dabit capiti tuo augmenta gratiarum, & coronâ inclytâ proteget te.* id eſt, deſponſata tibi te Regem facit, (quia vxor regnum mariti) ac proinde coronâ inſignitum. ideo Prouerb. 12. n. 4. *Mulier diligens corona* item Prouerb. 12. n. 4.
eſt viro ſuo. quia ſemetipſa inſtar regni tradita, Regem coronatum conſtituit.

Iunctura feminum. Femina, ſiue fœmora tota hîc laudata putarunt plures, ſibi habeant: ego qui nec iuuenis ventrem laudari modeſtè poſſe credidi, minus hoc deglutiam: nuſquam hæc à profano ſcriptore paululum modeſto ſcripta legeris, nedum ab

ab Spiritu sancto, etiam in cortice, celebrata putentur: idque ore virginum, quibus non solùm prolixa laudatio, sed ipsa tantùm expressio ruborem attulisset: ferè eadem ratione displicent qui fœmorum vertebras aut ad coxas, aut ad genua de pulchritudine laudatas volunt. Feliciùs ergo alij cum Genebrardo aiunt, non tam pulchritudinem, quàm connexionem fœmorum cum tibiis, & harum cum pedibus celebrari: quasi ideo pulchri gressus, quia ex sic aptè connexis membris, nulla inter ambulandum claudicatio cernebatur. Hæc explicatio modesta est: neque enim virgineum os dedecet si gressus laudet, à commissuris fœmorum deriuatos, quas à natura ita factas volunt affabrè, vt ab aurifice monile annulis aptè insertis fabricatur: quæ tamen laus est, si puella claudicationis vitio liberetur? non est in re pulchritudinis laus prima, vitio carere: nec videtur ad rem laudati iam venustis gressibus, claudicationis deformitatem amouere, quasi aliquid maius. Facillimè tandem noster Sanchez putat dissectam à fœmoribus tunicam fibulis pretiosis, quæ monilibus compararentur, fuisse constrictam: suspicatur enim partes vestium apertas, quæ apud alias nationes vncinis, globulis, & similibus astrigmentis colligantur, apud Hebræos aureis annulis, siue fibulis fuisse connexas: id verò tribuendum ait sponsæ pudori, cum Lacænæ fœminæ, & fortè Romanæ discinctis commissuris illis, apparituris fœmoribus locum exhiberent: quod etiam de Hebræis puellis vult coniectãdum. Sed si, vt ipse fatetur, vestis hæc phrygiomia aliis superinduebatur, certè quamuis non esset fibulata & coniuncta, adhuc non reuelaret fœmora, quæ interna saltem veste tegerentur: adde satis durum videri Lacænarum singularem morem ob palæstras, Hebræis puellis obtrudere sine robustiori aliquo fundamento. Addidi (præter morem meum) quid in vtraque opinione durum apparet, vt ab aliis emollitum suauius veniat quod dixero amplexandum. amota tandem ab auribus illorum explicatione, qui decantatam fœmorum pulchritudinem voluerunt.

435. *Fibulæ assuentes.* Ego putarem celebrari in hoc loco, tanquam inter præcipua cultus nuptialis ornamenta, rarum & delicatum compingendi vestes genus: attende, non solùm illas partes, quæ necessariò aliquando aperiuntur (& nos globulis, siue vncinis connectimus) fibulis interim pro tempore nectebant veteres: sed illas etiam, quas filo setico & acu ita coniungimus, vt partes telarum contexere videamur, fibulis delicatiores fœminæ coniungebant. Ælianus *lib. 1. cap. 18.* de prisco fœminarum luxu. *τῶν δὲ χιτώνων τὰ περὶ τοὺς ὤμους ἄχρι τῶν χειρῶν οὐ συνέρραπτον, ἀλλὰ περόναις χρυσαῖς καὶ ἀργυραῖς συνεχέσι κατελάμβανον. tunicas verò, qua parte ab humeris ad manus vsque defluunt, non consuebant: sed fibulis aureis, & argenteis continuatis connectebant.* De simili vsu explico Homerum *odyss. 18.* vbi de vestimento sponsæ ambitæ oblato, ita. *Homerus explicatus.*

———*ἤνεικε μέγαν περικαλλέα πέπλον*
Ποικίλον: ἐν δ' ἄρ' ἔσαν περόναι δυοκαίδεκα πᾶσαι
Χρύσειαι, κληῖσιν ἐυγνάμπτοις ἀραρυῖαι.

———*attulit magnam pulchram vestem*
Variam, vbi erant fibulæ duodecim: omnes
Aureæ, iuncturis bene flexibilibus congruentes.

Nam suspendendæ vesti, vna, aut altera fibula solet assignari, paulo plures ordinariis aperturis confibulandis: at duodecim in vnam tantùm vestem allatæ, videntur supplendæ assuturæ deuenisse. Comparantur autem hæ fibulæ monilibus, quia si longam partem aliàs assuendam connectebant, cùm multæ & continuatæ insererentur, quodammodo catenulam, aut monile efformare videbantur. Adde in Hebræo legi pro *monilibus* הלאים quæ vox propriè *gemmas* significat, & bacchata gemmataque monilia videtur denotare: credo, quia iuncturæ, siue fibulæ, de quibus hîc sermo etiam gemmatæ: tales enim lego comptiorum fœminarum. Claud. *de Venere lib. 2. rapt.* *Fibulæ gemmatæ.*

———*sudata marito*
Fibula, purpureos gemmâ suspendit amictus.

Nec nisi de fibula gemmea intelligerem, id quod statim additur de Proserpina,

Collecta teriti nodantur iaspide vestes.

Parco multis, quæ de gemmeis fibulis ex Virg. & Statio afferri huc poterant.

Restat videndum an Hebrææ vestes vtplurimum duabus telæ partibus cõstarent, ita vt vtriusque lateris oris assuerentur, vt hanc suturam fibulis commutatam non temere coniectasse videamur. id quidem aperit Iosephus *antiq. 3. cap. 8.* tanquam singulare quid, hunc ordinem assuendi inuersum in sacerdotali tunica adducens: *Hæc tunica non constat è duobus segmentis, vt suturas habeat in humeris & lateribus: sed vnica tela in longum contexta, aperturam in summo habet, non transuersam, sed in longum descendentem à tergo, & antè vsque ad medium pectus.* Cæteras igitur tunicas consutis lateribus integrari constat: vnde cùm fibulas suturæ loco venisse coniectemus, meritò illas à summis fœmoribus demissas, tanquam fœmorum ornamenta laudat chorus. 436. *Vestis sacerdotalis.*

Dices, liberè dictum videri solas laterales partes à fœmoribus confibulatas laudari, cùm tunica duabus etiam telæ partibus ab humeris & pectoris lateribus componeretur, quas proinde etiam confibulatas cur non dixerimus? si verò confibulatas dicamus, plusquam liberè his præteritis, solas fœmorum fibulas laudatas diuinamus. Respondeo fortasse non esse hanc totius corporis tunicam, sed quæ à cinctura ad talos reliquum corpus vestiret, nos vocamus *vasquiña*. Quòd si integram contendas, dicam non opus fibularum impendio ad suturas pectoris laterales, quæ satis tectæ & compiæ fascia pectorali & cingulo. Dixi in Prolegomenis, sæpiùs mihi meris tantùm coniecturis insistendum: sub hoc pacto huc venisti, mi lector: fer patienter; ferè enim omnia huius capitis, quæ obscurissima, fumiganti tantùm face illucidanda recognosco: donec alius doctior, & maiori è cœlo luce dignior scintillulas has nostras dignetur confouere.

PARAPHRASIS.

Quid, ô adolescentes, in hac pulchra Sulamitide aspicietis, nisi pulchritudinem nostrã, vt diximus, superatam? quæ nostrarum instar acierum in ipso pulchritudinis certamine quasi bene ominantes choreas iam producit: ipse modestus maiestatis incessus quasi facto dorium agmine rem annuntiat. Ah, quibus gressibus, quàm pulchro calceamento noua nupta, noui sponsi tui (qui te hodie tanquam felix comparat regnum) solemni titulo filia procedis? de cætero quàm compta vndique? vestis à summis fœmoribus non ordinaria filorum suturæ, sed continuis gemmarum fibularum iuncturis ex vtraque parte connectitur. quæ dum miro ordine in longum concatenantur, monilia bacchata affabrè constructa exprimere videntur.

Vmbilicus

Vers. 2. Vmbilicus tuus crater tornatilis, nunquam indigens poculis. Venter tuus ſicut aceruus tritici, vallatus liliis.

Dixeris, amabo amice lector, quis vſquam ſcriptorum humani corporis pulchri dotes recenſens, vmbilicum laudandum annumerauit, etiam cùm turpiuſculè minutiſſima quæuis ſumpſerit deſcribenda? cedo vel vnum: puto non inuenies. quid enim, quidquid torqueantur interpretes, pulchritudinis ſingularis appareat in vmbilico, vt non dixerim modeſtè, verùm nec ſcitè venerit commendandum? atqui, inquiunt alij, ideo in hoc Cantico nullus Dramatis ſenſus perquirendus, ſed res omnino myſterio adducenda: ego, vt verum ingenuè fatear, vt primos nonnihil materiales, ſic ſecundos omnino tardos & laboris oſcitantis exiſtimarem: illos, quia non niſi craſsè rem explicandam voluerunt: hos, quia cùm in materialis vmbilici explicatione, nihil decori, vt par erat, inuenire poſſent. vlteriùs commodiorem aliquem ſenſum inquirere, vigiliis parcentes, neglexerunt. Prudenter igitur & feliciter alij cultum aliquem & ornatum, qui ad vmbilicum pendere, hîc inuenerunt: quos inter egregiam nauauit operam noſter Sanchez. Horum & pedibus & manibus venio in ſententiam, dum ornamentum ſignificare volunt, licèt ab illis differam, quòd nec cingulum, nec gemmam, nec laminam vmbilici nomine vocatam intelligam, ſed ſuperiùs indumentum ad ſinum in ipſo medio corporis decore corrugatum, quod propriè *vmbo*, ſiue *vmbilicus* appellatur. hoc vt explicem, nonnulla ex profanæ eruditionis penu, ex Cerda & aliis criticorum, mihi huc mutuanda neceſſariò.

437. *Vmbilicus veſtis.* Sciendum igitur, apud Romanos ſic lautiorum togam componi, vt in multas plicas ad ſinum corrugata clypei ſpeciem exhiberet, cuius partem mediam, vmbonem appellabant: vnde de candida toga explicant doctiores illud Perſij, quod denuo foueo:

Cùm blandi comites, totáque impune ſuburra
Permiſit ſparſiſſe oculos, iam candidus vmbo.

De quo inter alios Cœlius Rhodig. *dicitur vmbo, quoniam Gabino habitu recurrens ad humerum ſiniſtrum, veſtis vmbonis vicem repræſentat.* & meritò è clypeis ducta huc metaphora. nam Hector apud Homer. *Iliad.* 21.

Perſio lux. Εἰ δὲ κεν ἀσπίδα μὲν καταθείομαι ὀμφαλόεσσαν.
Quod ſi ſcutum quidem depoſuero vmbilicoſum.

& iterum *Iliad.* 19. afferuntur: ἀσπίδες ὀμφαλόεσσαι, *clypei vmbilicoſi.* ſed pergo ad rem veſtiariam. Tertul. lib. 5. de Pallio. *nec artifice eſt qui pridie rugas ab exordio formet, & inde deducat, in tilias totumque contracti vmbonis figmentum cuſtodibus forficibus aſſignet.* Vbi Cerda inter alia multa: *dictus vmbo, quia quod eſt vmbo in clypeo, id eſt, in toga ſinus, nempe medium, & quaſi vmbilicus.* tam Cerda, quàm Cœlius aduocant Apuleium mileſiarum vltimo, qui magis ad rem meam, quia de habitu fœmineo loquutus; igitur de Palla Iſidis Deæ, ita. *Palla nigerrima ſplendeſcens atro nitore, quæ circum circa remeans, & ſub dextrum latus ad humerum recurrens, vmbonis vice, adiecta parte lacinia multiplici contabulatione dependula, ad vltimas oras nodulis fimbriarum decoriter fluctuabat.*

Putarem igitur celebrari hîc ab adoleſcentibus (illorum choro vt alternis comparatur, hunc verſiculum tribuo) comptûs genus, quo indumentum iſtud ſponſæ decore ad medium corrugatum intelligatur: quod quia ad medium, vmbilicus dicatur, & quia rotundum & plicaturis quodammodo iſtriatum, vaſi tornatili meritò comparetur. ſed de cratere tornatili, iam ſubdo plura.

Crater tornatilis. In Hebræo pro *tornatili* eſt הסהר quæ vox lunam plenam ſignificat, vnde fatentur omnes ex Hebræo verti poſſe, *vas rotundum inſtar lunæ plenæ.* Vel fideliùs, *vas lunæ plenæ.* quod Paraphraſtes vertit, *circulus lunæ.* Incipiamus hinc, vt meliùs Vulgatus noſter intelligatur. Vas, vel phialam lunæ in hoc loco capio de ipſa luna, ſeu de rotundo lunæ ſplendentis corporeque verè maculoſis illis quodammodo cauitatibus, argentea phiala videtur: vnde è contra argenteam phialam lunæ plenæ comparauit Mart. *lib. 8. epig. 51.* 438. *Luna & crater inuicem nomina communicant.*

Quis labor in phiala? docti Myos, an ne Myronis?
Mentoris hæc manus eſt, an Polyclete tua?
Liueſcit nulla caligine fuſca: nec odit
Exploratores nubila maſſa focos.
Vera minus flauo radiant electra metallo,
Et nimium felix puſtula vincit ebur.
Materia non cedit opus: ſic alligat orbem,
Plurima cum tota lampade luna nitet.

Dixi, *maculoſis cauitatibus.* quia aſpectui noſtro (vnde tot fabulis datus locus) tales videntur. nota pueris verba illa Varronis. *Si exoriens Sol concauus videtur, ita vt è medio fulgeat, & radios faciat partim ad Aquilonem, partim ad Auſtrum, tempeſtatem humidam & ventoſam futuram innuit.* Comparatur ergo comptus ille corrugatæ veſtis ad medium, qui (vt dixi) vmbilicus appellatur lunæ plenæ, quæ ſplendentis phialæ formam videtur exprimere: vnde infero etiam veſtem fuiſſe ſplendidioris telæ. ſic Homerus *odyſſ.* 24. telam Mineruæ vocat ἠελίῳ ἐναλίγκιον, ἠὲ σελήνῃ: *Soli ſimilem, vel lunæ.* nec ſcio an in hymno Veneris non ſolùm ad telæ ſplendorem, ſed etiam ad vmbilicatam formam recurrerit, cùm dixit. 439. *Homerus explicatus.*

Ὅρμοι δ' ἀμφ' ἁπαλῇ δειρῇ περικαλλέες ἦσαν,
Καλοὶ, χρύσειοι, παμποίκιλοι: ὡς δὲ σελήνη
Στήθεσιν ἀμφ' ἁπαλοῖσιν ἐλάμπετο: θαῦμα ἰδέσθαι.
Monilia autem circa tenerum collum perpulchra erant,
Pulchra, aurea, variegata: vt verò luna
Pectora circum tenera ſplendebat, mirum videri.

Sic Græca vertenda, malè enim vulgò, mutato numero fœdantur. Sed redeo. Cùm igitur luna plena crater, ſiue phiala tornatiſſima videatur, fortaſſe Vulgatus noſter, non tam phialam, quamuis ordinariam, quàm lunam in modum phiolæ voluit intellectam: ſin minus vmbilici dicti formam clariori voluit, de vſitato cratere, comparatione illuſtrare.

Nunquam indigens poculis. Notarunt omnes, & meritò, (ex Hebræo enim res patet) pocula hîc non de vaſis, ſed de ipſo potu intelligenda, ſic enim latiniſſimè dicitur. adde, præter illa, quæ iam alij dederunt, tertium locum Virgil. 3. *Georg.* 440. *Poculum pro potu.*

——non illis epulæ nocuere repoſtæ.
Pocula ſunt fontes liquidi, atque exercita curſu
Flumina.

& Claud. 3. *de raptu.*

Vndaret neu ſilua fauis, neu vina tumerent
Fontibus, & tota fremerent in pocula ripæ.

Dices: quid ergo ſibi vult in Hebræo textu phialam lunæ, vel potiùs lunam ipſam in phialæ modum efformaram dici nunquam poculis indigentem, id eſt, ſemper potu ſatiatam. nunquid luna bibit? Credo, idque non tam ex Salomonis opinione,

441. *Scriptura accommodat se in sermone vulgi opinionibus.* *Luna bibens, sic Sol, & stella.*

nione, quàm ex vulgari hominum sententia: accommodat se enim, vt sæpe notaui, Scriptura sacra, vulgaribus hominum dictis, & sententiis. Plutarchus lib. 2. de placitis Philosoph. cap. 21. *Solem subiecti alimenti percurrere tractum, nec vltrà progredi: esse autem Oceanum terramve, cuius expiatibus pascitur.* loquitur de caussis brumæ & solstitij. & *cap.* 28. vbi de illuminatione lunæ, ita. *Heraclitus ait, solem atque lunam eodem modo affici, &c. illustrari autem ipsas sorbendis spiraminibus humidis, vt conspicua sint: solem quidem splendidiùs, vt qui in aëre liquidiore vectetur, at lunam turbidiore, ex quo & fusciorem esse.* Lucianus in Icaro Menippo, de sectis Philosophorum, de potu stellarum, τῷ ἡλίῳ καθάπερ ἱμονιᾶ τινι τὰ ἰκμάδα ἐκ τῆς θαλάσσης ἀναπῶντι, καὶ ἅπασιν αὐτοῖς τὸ ποτὸν ἐξῆς διανέμοντι: *Sole ipso instar situla per funem demissæ, vaporem ex mare attrahente, atque illis omnibus suo ordine potionem subdiuidente.* ibidem iterum Empedocles, in lunæ globo habitans de se locutus: καὶ νῦν ἐν τῇ σελήνῃ κατοικῶ: ἀεροβατῶ τὰ πολλά, καὶ σιτοῦμαι δρόσον, *& nunc lunam inhabito, aëriuagus vtplurimum, ac rore pastus.* quasi lunæ ἀεροβάτῳ, quia hæc rore pasta. Plin. lib. 1. cap. 8. *Non tanta est cælo societas nobiscum, vt nostro fato mortalis sit ille quoque siderum fulgor. illa nimio alimento tracti humoris, igneam vim abundantia reddunt, cùm decidere creduntur: vt apud nos quoque id luminibus accensis liquore olei notamus accidere.*

Luciano lux,

Ouid. 2. *Metam.* de intacto fonte & occulto hinc illustrandus.

& Ouidio.

> *Quem neque durato gustarent ore volucres,*
> *Ipse nec æthereo Phœbus gustauerit igne.*

in hos ego incidi. Vide plura apud Delrium ad illud Senecæ, *modò lotus vndis Hesperus.* & iterum *in Agam.* vbi dicitur, *stella cadunt.* plurima deinde apud Cerdam ad illud Æn. 1. *Polus dum sidera pascet.* ex Plinio & Plutarcho adducto colligis hunc potum astris datum, vt nutrita luceant, aliàs fulgore minuenda, hinc *sicca luna* dicitur de non plena, sed de imminuta & obscurata. Plin. lib. 17. cap. 9. *fimum terra miscere plurimum refert, Fauonio flante, ac luna fitiente, &c. quocumque tempore facere libeat, curandum est ab occasu æquinoctiali flante vento fiat, lunáque decrescente ac sicca.* Vnde Turnebus *lib.* 11. *cap.* 17. explicat illud Propert. *lib.* 2. *eleg.* 17.

Luna sicca qua.

> *Non licet in triuiis sicca requiescere luna.*

Addit Passeratius, etiam decrescentem lunam vocari siccam, quia tunc non potat Solem, iuxta illud Anacreontis, τὸν ἥλιον σελήνη πίνει, *Solem luna bibit.* do integrum hymnum, quia etiam ad rem meam.

> *Fœcunda terra potat,*
> *Hanc arboresque potant,*
> *Phœbusque potat æquor*
> *Ipsumque luna Phœbum:*
> *Et potat æquor auras.*
> *Quid ergo vos sodales*
> *Potare me velatis?*

Versio est Henrici Stephani.

Ex his claret iam mens Hebrææ phrasis: comparatur vmbilicus lunæ plenæ, nunquam pocula desideranti, nunquam sitienti: ac proinde semper pastæ, semper splendenti, cùm splendor à potu vel Solis, vel humoris, quod mauolo. & quidem, si dixerimus Vulgatum nostrum in cratere tornatili lunam intellexisse, hinc etiam explicandus. si verò pulchrum vestis vmbilicum ordinariè phialæ affabrè laboratæ comparauit: tunc crederem phialam de non indigentia poculorum laudari, vt plena, non hiulca & vacua intelligatur: tuncque ad vmbilicum laus transfertur, vt illa vestis positio leniter protuberans, saltem non caua, non hiulca, intelligatur. Adde, sicut ab splendore phialæ liquor infusus vibratis radiis tremere videtur: sic fortasse partem illam vestis non solùm splendentem, sed etiam gemmarum fulgore, vt dicimus, trementem celebrari, longéque fulgores eiaculantem.

Aceruus tritici. Incumbebat, vt dixi, vmbilicata illa corrugatio summo ventri, indeque chorus totius ventris ornatui describendo manuducitur: aut ergo par illa vestis ad fœmora fibulatæ, quæ ventri imminet, vel lacinia ipsius superioris indumenti vmbilicati, quæ in ventrem protendebatur, venter hîc appellatur: hoc mihi certo certius. quomodo ergo hanc pictis fasciбus ornaram vestem explicent alij, lege apud Sanchez. Vt quid ego suspicer, paucis aperiam, aduerte. Fuit olim in vsu apud veteres, sic telas auro distinguere, & quasi punctis guttatim interserere, vt minuta grana sparsa referre viderentur, & hodie quidem simili modo guttatas auro telas sæpe videmus. Rariùs illud quod affert Athenæus *lib.* 2. *cap.* 9. de certo telæ genere. *Est autem hac vestis valde fortis, lenitatisque gratiâ parata: nam aureis quibusdam maculis perexiguis, milioque similibus est intexta. quod milium totum purpureis fluxibus in interiori parte coniunctionem sortitur in medio.* vbi mihi aduerte, illam milij ad medium coniunctionem, necessariò aceruo mihi venire comparandam. τὸ autem *in interiori parte*, non ita intelligendum, vt auersa telæ facies, *enuez* dicimus, capiatur ad medium ornata: quorsum enim hæc cura tanto artificio oculis non exponendo? ergo vel interiorem partem vocauit ipsum medium, sicut interiorem partem alicuius prouinciæ vocamus eiusdem medium, per ordinem ad oras & fines, quos exteriores dicimus: vel trama per interiorem partem artificis texturâ ita recurrebat, vt in exteriorem ad medium pulchrum texturæ artificium exhiberet. Nec aliter explicandum putarem illud *Psalm.* 44. *n.* 14. de vestibus sponsæ Reginæ: *omnis gloria eius filia Regis ab intus, in fimbriis aureis, circumamicta varietatibus.* Aduerte deinde has guttas, siue aurea puncta, etiam apud Hebræos granis frugum comparari, & vbicumque ponantur, sic appellari: ideo ad illud cap. 1. num. 11. *Murenulas aureas faciemus tibi vermiculatas argento.* quod alij vertunt *in punctis*: quinta editio signatè legit, ἐν κέγχροις, *in miliis*, id est, punctis instar milij.

442. *Vestis aureis granis insignita.*

Athenæus explicatus.

Psalm 44. num 14. explicatur.

Puto igitur guttatam auro vestem significari, eiusque puncta, quia grandiuscula non tam milio, quàm tritico comparari: quæ dum ad medium, qua parte ventrem tegebat, grana quodammodo coaceruata coniungebat, meritò aceruus tritici appellatur.

Vallatus liliis. Qui mecum hucusque prædicta omnia de ornatu explicarunt, depicta lilia in veste, & acu elaboratos flores huc afferunt. de veste florida passim multa incurres: quod additur signatè de liliis, poteris confirmare ex multis, quæ ad rem aliam affert noster Pineda *lib.* 6. *Salom. cap.* 5. *num.* 4. de vestibus liliatis. Ego aliter: puto fimbrias hîc denotari, ad oras vestis demissas. moueor, tum quia fimbriarum in vestibus luxus præcipuus: tum, quia fimbriæ ad extremam vestem magis propriè illam cingere, & vallare videntur. Apul. lib. 1. de Palla Isidis: *ad vltimas oras nodulis fimbriarum decoriter fluctuabat.* Superbiùs illud Zenobiæ

443. *Vestis fimbria.*

nobiæ apud Trebell. *ad conciones galeata proceſſit cum limbo purpureo, gemmis dependentibus per vltimam fimbriam: media etiam cyclade veluti fibulâ muliebri aſtricta, brachio ſæpe nudo.* D. Iſidorus de peplo. *cuius fimbria aurei ſtaminis ſummitate dependent.* ſic in ſacris. vnde illud *Pſalm.* 44. paulo antè citati, *in fimbrijs aureis.* & *Exod.* 28. *n.* 33. de tunica Sacerdotis: *deorſum verò ad pedes eiuſdem tunicæ per circuitum quaſi mala punica facies.*

444. *Coſymbi qui in veſte.* Ergo crederem ex auro gemmato, aut fortè ex filis aureis & ſericis formata lilia, quæ per circuitum fimbriæ veſtem vallarent, ſicut ſacerdotalem tunicam malogranata. Moueor, quia ad illud *Iſai.* 3. *n.* 18. de puellarum luxu puniendo, *in die illa auferet Dominus ornamentum calceamentorum.* LXX. habent, καὶ ἀφελεῖ κύριος τὴν δόξαν τοῦ ἱματισμοῦ αὐτῶν, καὶ τοὺς κοσύμβους. id eſt, *auferet Dominus gloriam veſtimenti earum, & coſymbos.* Vbi Sanchez in re ſatis difficili ſtandum putat Baſilio, qui ait ornamenta eſſe aſſuta extremæ oræ veſtimentorum & ex ea pendentia, qualia malogranata ex tunica ſacerdotali, quæ iccirco dicitur κοσυμβωτός. Addo ſimilem fuiſſe mentem traductoris in Bibl. reg. qui iccirco vertit pro coſymbis, *tunicas fimbriatas.*

Iudith 10. n. 3 explicatur. & quis ſcit, an illud Iudith 10. num. 3. *Aſſumpſitque dextrariola, & lilia, & inaures.* vbi idem Sanchez putat lilia pretioſioris materiæ aut ex collo pendentia, aut in veſte aſſuta fuiſſe, de liliis ad fimbrias pendentibus, ſit explicandum? neque id nouum. Audi Marcellinum *lib.* 14. vſitatiſſimum ſuo æuo veſtium luxum mordentem: *Marcellinus explicatus.* *longioris fimbriæ tunicæ perſpicua lucent varietate liliorum.* Sic illum explico: quaſi lilia è fimbriis penderent. quòd ſi malueris lilia non pendentia, ſed acu picta, ad fimbriam tamen, non nimis repugnem: ſcio enim telas ad medium, aliâ picturâ inſignitas, ad oram tamen floribus variegati. Ouid. 6. *Metam.*

Vltima pars telæ tenui circundata limbo
Nexilibus flores hederis habet intertextos.

Fauent hæc Cerdæ, qui ad illud *Æneid.* 1. de veſte Didonis,

——pallam ſignis, auroque rigentem,
Et circumtextum croceo velamen achanto.

Ita habet. *Circumtextum: notat oram veſtis & fimbriam. itaque achantus erat textoria arte ad oram velaminis.* Ego de achanto florido plura alibi dabo. Laboraui in propugnando hoc fimbriarum ornatu, quia ſic meliùs liliorum vallatus explicatur.

Hæc mihi de fœmorum iuncturis vmbilico, & ventre, ad comptum reducenti, denuo inuenta ſunt: feliciùs poſt me alij inuenient meliora, ſic ſpero, quo priſca de membris laudatis opinatio minus celebretur: ad ſenſus enim myſticos, quos ſancti PP. hinc deducunt, æquè recens opinio deſeruit: & aliunde pudori congruentiorem nemo denegauerit. quàm autem ſoleat in ſacris Epithalamiis non ſolùm pulchritudo, ſed etiam ornatus laudari, conſtat ex hoc Cant. *cap.* 4. & ex *Pſalm.* 44. profanos nuptiarum ſcriptores paſſim in re ſimili videas occupatos: do tantùm bina Latinæ poëſeos lumina, Statium, & Claudianum, illum *in nupt. Violantillæ.*

445. *In Epithalamys veſtes laudata.*

Vincit opes animo, queritur iam Seras auaros
Auguſtum ſpoliare nemus, Clymeneàque deeſſe
Germina, nec virides ſatis illachrymare ſorores:
Vellera Sidonio iam pauca rubeſcere tabo,
Raraque longæuis niuibus cryſtalla gelari,
Huic Hermum, fuluoque Tagum decurrere limo
Nec ſatis ad cultum.

Hunc verò *in nuptijs Honor.*

Certatim nouis onerant connubia donis:
Cingula Cymothoe, rarum Galathea monile,
Et grauibus Spathale baccis diadema ferebat.

& quæ pulchra ſequuntur. Concludit poſt multa de Venere comente nouam nuptam.

Dixit & ornatus dederant, quos nuper ouantes
Nereides, collo membriſque micantibus aptat,
Ipſa caput diſtinguit acu, ſubſtringit amictus.

Sed de hoc verſiculo iam ſatis *verſ.* 3. de virginibus: ſed de illo iam ſuprà.

PARAPHRASIS.

Iam verò ſuperius indumentum, quo ab humeris ad imum pectus circumducitur, dum artificioſa ſinus corrugatione vmbilicatur. Craterem iſtriatim tornatilem adumbrat, qui inſtar plenæ cuiuſdam lunæ (nunquam rorem vt fulgeat, ſitientis) ſplendeſcit, & tremulos laticum fulgores eiaculatur. nec ignobilior textura partis quæ ventrem tegit, radiantibus enim auri guttis, granorum minutulorum inſtar, ad medium miro ordine confluentibus, aureum tritici aceruum repræſentat: eúmque ad fimbrias, miri artificij pendentia pretioſa lilia cingunt & venuſtant.

Collum tuum ſicut turris eburnea. Oculi tui ſicut piſcinæ in Heſebon, quæ ſunt in porta filiæ multitudinis. Naſus tuus ſicut turris Libani, quæ reſpicit contra Damaſcum. VERS. 4.

Celebrant adoleſcentes collum, oculos, & naſum Sulamitidis. de proportione colli ad turrim, iam ſuprà: additur ebur candori, nitori, læuori denotando. ſic Acontius ad Cydippem apud Ouid. 446. *Ebur de carne pulchrâ.*

Tu facis hoc, oculique tui quibus ignea cedunt
Sidera, qui flammæ cauſa fuere meæ.
Hoc faciunt flaui crines, & eburnea ceruix,
Quæque, precor, veniant in mea corda manus.

Anacreon de ſuo Bathillo:

Τὸ δ' Ἀδώνιδος παρελθὼν
Ἐλεφάντινος τράχηλος.
Adonidis præteribam
Eburneum collum.

ſic alij ſimiliter.

Oculi tui. Vnus Delrius in hoc loco inter multa alia vidit, ab ſpeculari fontium natura peti etiam ad claros & ſpeculares oculos ſimilitudinem; quorſum autem hoc ſpeculum veniat, non curauit: ego credo hinc præcipuè laudem peti, in eóque encomium poni, vt oculi ita pulchri & nitidi celebrentur, vt ſponſo tanquam dulciſſima ſpecula haberentur: vt ergo *cap.* 5. diximus, columbinos iuuenis oculos columbis comparari, quia columbæ ſponſæ ſpeciem in illis gerebat: ſic in hoc loco ſponſæ oculi fontibus conferuntur, quia ardenti & intento iuueni ſæpiſſimè pro ſpeculis ſeruiebant, quaſi nullibi feſtiuiùs ſe comeret, nullibi gratiùs ſe videret. id vt probem, aduerte, aquas olim paſtoribus pro ſpeculo deſeruiſſe: vide quæ multa affert Cerda ad illud amantis Corydonis *Ecl.* 2. 447. *Oculi ſpeculares.* 448. *Fons naturæ ſpeculum.*

Nec ſum adeò informis, nuper me in littore vidi,
Cùm placidum ventis ſtaret mare.

Signatiora mihi quæ affert ex Calp. *Ecl.* 2.

Fontibus in liquidis quoties me conſpicor eſſe,
Admiror toties.

Nemeſianus item 2. *Ecl.*

Quin etiam fontis ſpeculo me manè notaui.

Sic etiam in factis, Prou. 17. num. 19. *Quomodo in aquis resplendent vultus prospicientium: sic corda hominum manifesta sunt prudentibus.* & praeter ea, quae *cap. 5.* dedi, faciunt huc verba interpretis ad illud Luciani in Alcyone πέλαγος ὅμοιον κατόπτρῳ, *pelagus simile speculo.* vbi ita, *Natura solertissima rerum omnium architectrix oculum animantium ad speculorum imaginem finxisse videtur, quippe parti pellucenti nigrorem quemdam adiunxit à tergo, quo sublato, protinus tollatur & videndi facultas: vnde scitè dictum est illud, vt speculum oculus est artis, ita & oculum esse naturae speculum.* Obiter verò (sicut in fonte) & grata serenitas, & serenus oculorum risus commendatur.

449. *Piscina qua.* *Piscinae.* Non opus est recurras ad piscosa stagna, quod hîc aliqui volunt. fontes & stagna clarissima intelligo, quamuis nullatenus ibi pisces nutrirentur: hoc enim etiam latinissimè sonat piscina. notauit bene Gutherius *lib. 3. de iur. Pontif. cap. 6.* qui antiquum lapidem, vbi scribebatur: *Arcam sepiendam piscinamque*, nimirum Diis sacratas: sic habet, *piscinam pro viuario, in quo pisces asseruantur, frustrà hic acciperemus: est enim piscina* δεξαμενὴ ὑδάτων δοχεῖα. *id est, aquarum receptaculum ad sacrificiorum vsum, quibus aqua viua maximè necessaria.* hinc etiam balneorum lauacra piscinae vocabantur: exempla obuia incurres. de Hesebon oppido in confinio Gad, & Ruben celebri, deque porta eius celebriori Rabbath, (hanc noster per filiam multitudinis explicauit) & aquarum ibi scaturientium abundantia. abundè interpretes: quid adderem non inueni.

Nasus tuus. Metaphora obscurissima, hanc vt euoluerent nihil intentatum interpretes reliquere. fateor nihil in hoc Cantico me diutiùs torsisse: nec tamen absque fructu laborem aestimo: lector iudicauerit. vt quid cogitarim, aperiam pluscula supponenda.

450. *Halitus apud Hebraeos à naso commendatus.* Sciendum igitur primò Hebraeos priuata phrasi bonum, aut malum halitum non tam ab ore, quàm à naso immissum explicare: ideo infrà, *odor oris tui sicut malorum*, n. 8. in Hebraeo est אף *nasi tui.* LXX. expresse: ὀσμὴ ῥινός σου, ὡς μῆλα, *odor naris tuae, vt mala.*

451. *Turris de vasculo turrito.* Secundò, hanc vocem *turris*, LXX. πύργος, Hebraicè מגדל, non solùm significare turrim excelsam, & munitam, sed etiam vasculum turritum, & in modum turris fabricatum. videamus de singulis. In primis de voce Latina *turris*, in hoc significato Mart. *lib. 14. epig. 16.* cuius lemma, siue titulus, *Turricula.* ita,

Quaerit composita manus improba mittere talos,
Si per me misit, nil nisi vota facit.

erat enim vasculum turritum, à quo sine dolo tali emittebantur. voce Graeca id expressisse volunt Horat. *lib. 2. sat. 7.*

——qui pro se tolleret, atque
Mitteret in pyrgum talos.

Vbi licèt multi legant *phymum*, vel *phyrmum*: omnes tamen de pyrgo explicant. Notum illud Apollinaris lib. 8. cap. 12. *Thessera frequens eboratis resultatura pyrgorum gradibus.* His adde quae noster Cerda ad rem suam *Aduers. cap. 76.* Floardus lib. 2. cap. 6. *Turrim quoque auream, quam ad votum suum fabricari fecerat, super altare posuit S. Mariae.* iterum lib. 1. cap. 18. *Tibi haeredi meae Ecclesiae suprà memoratae, iubeo turriculam, & imaginatum calicem fabricari.* D. Gregor. Turonens. lib. 1. de glor. Martyr. cap. 86. *acceptâque turre Diaconus, in qua mysterium Dominici corporis habebatur, ferre coepit ad ostium, ingressusque templum, vt eam altari superponeret*, &c. Buleng. lib. 2. cap. 3. *Constantinus fecit patenam ex auro purissimo, cum turre, & columbâ, ornatam gemmis.* vbi plura.

Sic apud Graecos: vnde *Antil.* 1. apud Ramires Mart. 4. *epig.* 14. hoc ipsum lusorium instrumentum, quia etiam quandoque fiebat ex ligno, vocatur δουράτεος πύργος, *turris lignea.* hinc ego ad rem meam corrigebam desperatum locum D. Basilij Seleuci orat. de Ioseph, foeminam insidiantem iuueni, describentis: καὶ σιωπῶ τὰς ἔξωθεν ὡς γυναικὸς μηχανὰς χρωμάτων, ῥημάτων, χιμάτων: τὰς δι' ὀμμάτων ἀπάτας, τὰς δι' ὀσφρήσεως λίθους, τὰς δι' ἀκοῶν τῆς ψυχῆς πολιορκίας, τὰς διὰ φύσεως κλάσεις τοῦ σώματος: δι' ὅλων γὰρ ὅδευε τῶν αἰσθήσεων τὰ θέλγειν ἰσχύοντα: πάντα πρὸς ἕνα σκοπὸν τὸν νέον ἠρείδετο. Quae verba sic vertit peritissimus noster Claudius. *Taceo externas mulieris artes, fucum, verba, vestes, oculorum pellaciam, lecythos vnguentarias se naribus insinuantes, animae per aures obsidiones, naturales corporis fractiones: nam per omnes sentiendi vias ibat quidquid illecebrosum, omnia adolescentem in vnum scopum ferebant.* malè vexauit hic locus, vt ipse fatetur in notis, virum sapientissimum, & alios similes quos diligens consuluit: tandem vt euaderet, τὰ λίθους, vt vides, in τὰς ληκύθους mutauit. ego cùm videam metaphoram à bello desumptam, vnde ἀπάτας audis, μηχανὰς, & πολιορκίας: crederem in hoc loco scripsisse Basilium, pro λίθους, vocem πύργους, sub eadem metaphora, & tunc pyrgos, seu turres etiam de turritis olfactoriolis explicarem. obiter etiam corrigerem illud διὰ φύσεως, & reponerem δι' ἀφῆς: denique τὸ ἠρείδετο passiuè potiùs explicarem, quia τὸ νέον, & τὸ σκόπον appositiuè poni puto. Totum igitur locum sic conuerto. *Taceo externas, vt à foemina esse solent, machinas, fucum, verba, vestes: dolos in oculos, turres pigmentarias in odoratum, in auditum animae obsidionem, in tactum fractas corporis mollitudines: namque per omnes sentiendi vias, illecebrosum aliquid obrepebat, quae omnia tamquam in vnum scopum, in iuuenem scilicet ferebantur.* haec sunt quae mihi de obscurissimo Basilij loco, quatenus huc pertinet, dicenda fuerunt. Pergo. *Basilius Seleucus explicatus.*

Vox pariter Hebraea מגדל significat turritum vasculum: ideo *cap. 5. ver. 11.* vbi in plurali habetur מגדלות, & noster vertit *arcolas aromatum*, Pagnines & alij vertunt *turriculas aromatum*: vnde Legionensis & Delrius pyxides, naterica, pyrgos, & turrita vascula, hîc intellexerunt. fauent LXX. qui propterea φιάλας legerunt: phialae autem inter pyxides & turrita vascula possunt numerari.

Tertiò sciendum, pyxidum & olfactoriolorum naribus recreandis apud priscos, vsum frequentissimum, maximéque apud Hebraeos: apud quos etiam ebur ad has delitias maximè expetitum. ex profanis satis Aristophanes de Phryne in cretrice. 452. *Olfactoriola priscis in vsu.*

φρύνην ἔχουσαν λήκυθον πρὸς ταῖς γνάθοις.
Phrynem habentem lecythum ad malas suas.

Vide quos alios affert noster Claudius ad locum Basilij citatum, & ex Latinis quae alij ad Propert. *lib. 3. eleg. 8.*

Et crocino nares myrrheus vngat onyx.

pergo ad Hebraeos: certè *cap. 1.* vbi nos legimus, *fasciculus myrrhae*, vertunt aliqui ex Hebraeo צרור *olfactoriolum myrrhinum.* & Isaias 3. num. 19. inter delitias ponit, *murenulas, & olfactoriola, & inaures.* quod dixi de ebore, patet etiam ex hoc Cantico, illud enim cap. 5. *venter eius eburneus*, vertunt LXX.

πυξίον

πυξίον ἐλεφάντινον: *pyxicula eburnea.* & illud Pſalm. 44.num.9. *Myrrha,& gutta, & caſſia à veſtimentis tuis à domibus eburneis.* multi (etſi ego aliter ſentiam) de eburneis pyxidibus explicarunt. LXX. legunt ἀπὸ βαρίων: ait verò Suidas βάρεις ſignificare τείχη, στοὰς, αὐλὰς, πύργους, σφαίρας. id eſt, *muros, porticus, aulas, turres, ſphæras.* Vnde ex penultima ſignificatione, ego turritas pyxides intelligerem: ſicut Lorinus ex vltima, rotundas & ſphæricas illas intellexit.

Libanus pro monte & thure. Quartò notandum Græcum λίβανον, vbique aut montem illum, celebrem, aut thus æquiuocè ſignificare. norunt pueri: parem verò æquiuocationem ſaltem in ſacris, in Latino *Libano* reperiri, ita vt Libanus etiam pro puro puto thure vſurpetur, certo certius. hinc illud Eccleſ. 24. num. 21. *quaſi ſtorax, & galbanus, & vngula, & gutta, & quaſi Libanus non inciſus vaporaui habitationem meam.* vt nemo negabit: ideo in Regiis vertitur, *& quaſi thuris vapor* ſic *Oſea* 14.*num.*7. & odor eius vt Libani. Paraphraſtes Chald. habet, *odor incenſi aromatum.* ex Hebræo verò ſciendum vanam eſſe illorum diſtinctionem, qui putant לבנה *lebonah* ſemper pro thure poni; at verò לבנון *lebanon*, neceſſariò pro monte Libano vſurpari, etenim ne longiùs progrediamur, in hoc Cantico cap. 4. verſ. 11. *odor veſtimentorum tuorum ſicut odor thuris*; in Hebræo eſt *lebanon.* econtra *ibidem verſ.* 14. vbi dicitur, cum vniuerſis lignis Libani, quem doctiores meritò de monte explicant, in Hebræo eſt *lebonah.* Maneat ergo vtramque vocem æquiuocam eſſe, & nunc montem, nunc aromaticam thuris ſpeciem ſignificare.

453. *Thus olim pretioſum.* Quintò aduerte longè pluris olim, quàm modò fieri thuris odorem: ita vt thus per excellentiam, de odore dicatur, vt ad *cap.*4.*verſ.*11. alij notarunt. Cauſſam puto, quia chariſſimo tunc pretio ſtabat merces: vnde tribus digitulis acerræ imponebatur, & acerra plena ſacrificaſſe, ingentes opes denotabat; ideo Alexander debellatâ Indiâ fertur multum thuris miſiſſe ſuis, vt Deos iam vberiùs colerent. De quo plenè agam *in ſpicilegio meo.* hodie merces vilior, & fortaſſe ideo eius odor, minus gratus ad delitias. Solùm addo ad rem meam à Martiali gratum reſpirantis halitum inter mille alias delitias etiam thuri comparatum. *lib.* 3. *epig.*65.

Quod myrtus, quod meſſor Arabs, quod ſuccina trita
Pallidus Eoo thure quod ignis olet.

Sed de hoc, vt dixi, multa alibi.

454. *Contra te: vox bellica.* Sextò ſciendum, *reſpicere contra aliquem* eſſe vocem bellicam, qua prouocatio ad certamen, quodammodo ſignificatur. Colligo ex Ioſepho Gorionide *lib.* 3. *cap.* 19. Hebraicarum phraſium obſeruantiſſimo: ergo *lib.* 3. *cap.* 19. ita de Iuda Machabæo præliante. *Clamauit Iudas, ad te ô Gorgia: tranſilienſque ad eum extendit manum vt tangeret: at Gorgias conuerſus retrorſum fugit à facie Iudæ, proiectiſque à ſe armis bellicis euaſit.* Clariùs cap. 22. *Vidit Iudas in ipſa pugna Nicanorem habentem in manu ſua gladium euaginatum, clamanſque ait: Contra te ô Nicanor; & cùm curreret contra illum, in feruoris ſui virtute, auertit Nicanor humerum, & fugit à facie Iudæ.* Sed locus clarior Ezechiel 4. num. 3. *Obfirmabis faciem tuam ad eam, & erit in obſidione, & circumdabis eam.* & Leuit. 17. num. 10. *ſi comederit ſanguinem, obfirmabo faciem contra animam illius, & diſperdam eam de populo ſuo.* Sumitur verò metaphora à tauris, qui aggreſſuri faciem firmant, quod propriè dicimus, *encarar.*

Tandem ſuppono, Damaſcum pro delitioſiſſima vrbe vſurpari, ideo *Amos* 1.*num.*5. dixit Deus, *& conteram vectem Damaſci, & diſpergam habitatorem de campo idoli, & tenentem ſceptrum de domo voluptatis.* Vbi ferè omnes melioris notæ interpretes, non tres vrbes diuerſas, ſed vnam Damaſcum intelligunt, quæ & campus idoli, & domus voluptatis appellatur, ob varias delitias, quibus referta: in Hebræo בין־עדן qua voce etiam paradiſus voluptatis appellabatur. imò volunt doctiores, in Damaſci ſitu olim fuiſſe paradiſum, propéque illum occiſum Abel, à cuius ſanguine vrbs nomen compararit. Damaſcus enim, *terra ſanguine ebria*, aut *bibens ſanguinem*, vel ſaccus ſanguinis ſonat. pergo. Ieremias etiam 49. *num.* 25. de Damaſco euerſa: *Quomodo dereliquerunt ciuitatem laudabilem vrbem lætitiæ.* erat autem Damaſcus totius Syriæ metropolis, Iſai.7. *caput Syriæ Damaſcus.* Vnde pro tota Syria ſolet vſurpari, vt ad Ieremiam alij aduotarunt. Nemo autem dubitauerit maiorem partem Syriacæ, vel Damaſcenæ voluptatis, in odorum, & vnguentorum copia collocatam: vnde Syrium munus pro odoribus apud Propert. *lib.*2. omnes interpretantur. 455. *Damaſceni ſiue Aſſyrij odores.*

Oſcula quæ in gelidis dabis ſuprema labellis,
Cùm dabitur Syrio munere plenus Onyx.

Tibullus de Apolline,

Intonſi crines longa ceruice fluebant,
Stillabat Syrio myrrhea rore coma.

Horat. *lib.* 2. *oda* 7.

———fregi, coronatus nitentes
Malobathro Syrio capillos.

& alij paſſim.

Ab his radicibus faſtidiosè iactis, fructum iam, vt ſpero, non iniocundum intelligendo verſiculo obſcuriſſimo carpamus. mens ergo eius eſt: cæteris puellis olfactoriola, & pyxides eburneas, capiendis odoratis auris naſo aſſumptas: Sulamitidi verò air, tam ſuauem è naribus efflatum odorem, vt omnes Syrios odores prouocare & vincere videatur: ac ſi naſus turrita, & eburnea pyxis eſſet plena pretioſiſſimo vnguento omnes thuris ſuffitus æmulante. Quid autem naſo ſimilius, optimè reſpiranti afferri potuit, quàm turrita pyxicula, quæ figura, candore, læuoreque eburneo eius formam ſicut vnguento exhalato, ſuauem eius halitum repræſentat? Dicitur autem thus prouocare Damaſcum, ſicut Statius *in Genethliaco* 456. *Lucani*, dixit de Bætica regione oliuifera. *Prouocare etiam de inanimatis.*

Quæ Tritonide fertiles Athenas
Vnctis Bætica prouocas trapetis.

& Horat. *lib.* 2. *oda* 6. de Taranto:

Ille terrarum mihi præter omnes
Angulus ridet, vbi non Hymetto
Mella decedunt, viridique certat
Bacca Venafro.

Sic paſſim alij in re ſimili. Latet autem in dictis elegans alluſio, & quia pyxidem, turrim appellauit, pergens in eadem metaphora, reſpicere contra, id eſt, prouocare Damaſcenos odores ait: ſicut turris in confinibus erecta, contraſtare hoſtes videtur.

Hæc mihi pro loco obſcuriſſimo excogitata: 457. quæ, ſi qua mea, vt par eſt, diſpliceant: ſto Sanchez noſtro, pro cuius (quam apud illum lege) explicatione, hæc adde. Euripides *in Electra*, *Metaphora ab humanis membris ad res inanimes.*

Σὺ δ' ἰσθμίας γῆς αὐχέν' ἐμβαίνων ποδί.

Tu verò Iſthmiæ terræ ceruicem ingreſſus pede.

Vbi interpres: *id eſt, Iſthmum, humanæ ceruici ſimilem.* ſic capiendus Ariſtophanes in Lyſiſtrata, vbi Athenien

Athenienses inter alia loca pangendo fœderi repetunt.

——καὶ τὴν Μηλιᾶ
Κόλπον τὸν ὄπισθεν, καὶ τὰ Μεγαρικὰ σκέλη:
——*& Meliacum*
Sinum ponè adiacentem, & Megarica crura.

Sic Lusitani nautæ vastam in Brasilia regionem ab specie vocant, *Caput lacerti.* & Salustius, *Sardinia in Africo mari facie vestigij humani, in Occidentem, quàm in Orientem latior.* potuit ergo turris illa Libani à longè visa nasum repræsentare, cui proinde nasus puellæ compareiur. hæc pro Sanchez.

PARAPHRASIS.

Collum tuum quà rectum, læue & candidum eburneam turrim meritò appellarim. Oculos verò serenitate gratos, risu serenos, vt sponso pellucidiorum fontium instar, natiua, & iucundissima sint specula, nitidissimis Helebon stagnis comparabo, quæ ad celebriorem vrbis portam, (de Rabbath, quam respicit, nomen mutuatum) pulcherrimè perennant. Nasus tuus penè de forma, & penitus de læuore & candore eburnea pyxis, pyrgus alabastrinus, vasculum turritum: vnde tam suauis halitus, & thureum quodammodo emittitur respiramen, vt omnes Syriæ voluptates, omnes Damasci odores prouocare & vincere possit facilè. & quanta laus ista, vt cùm cæteræ puellæ olfactoriola naribus admoueant ad delitias, tu pro naso viuum olfactoriolum gerere videaris.

VERS. 5. Caput tuum vt Carmelus: & comæ capitis tui, sicut purpura Regis vincta canalibus.

Laudatis à iuuenum choro singillatim faciei membris pulchrioribus, consequenter virginum chorus caput, à summa fronte credo ad verticem, commendat: idque ab ornatu potius, quàm à natura. Porrò cùm *Carmelus* Hebraicè כרמל æquè celebrem montem, & colorem coccineum significet, alij purpureum flammeum hîc explicarunt, alij floream coronam & vernantem, qua comptum caput florido & vernanti monti comparetur. Vt
458. *In Scriptura nomen proprium ponitur pro suo significatu.* quod sentiam, aperiam, aduerte. Solet in sacra Scriptura frequenter à nostro Vulgato sic vsurpari nomen Hebraicum pro suo significatu, vt tanquam nomen proprium poni videatur: & ne pergamus longiùs ab hoc Cantico, *cap. 2. vers. vlt.* montes *Bether* celebrantur, cùm tamen illud non sit (vt videbatur) nomen proprium, sed, vt multi volunt, montes scissuris & cauitatibus interstinctos significans: in quibus, quia etiam aromata pluscula, *montes aromatum* vocantur *cap. vlt.* sic cap. 5. n. 11. *propter quadrigas Aminadab*; plures nomen hoc non Principis alicuius proprium, putant: sed pro suo significatu poni, & quemuis indeterminatè significare. Non temere igitur hîc Carmelum, non propriè, sed pro coccineo ornamento quod significat, positum existimabimus, maximè cùm *Libanus*, vt paulo antè diximus, qui montem videbatur significare propriè, pro suo thuris significatu sæpiùs vsurpetur.

Ecquis hic ornatus, inquis? non flammeum nuptiale puto: tum, quia non mihi satis perspectum, an flammeo nuptiali Hebrææ vterentur, tum quia, licèt id ratum foret, flammeum tamen tegendo potius vultui, quàm supremo capiti, quod norunt pueri, aptabatur: in hoc autem articulo vbi tam distinctè collum, nasus, oculi, vtpote penitus patentes laudantur, quis credat flammeo quamuis tenuissimo vultum tectum? si recurras ad vittas coccineas, non satisfacies, quia hæ connectendis crinibus vsurpantur: hic autem Carmelus, siue cultus purpureus ipsi vertici desuper imminebat, vnde signatè in Hebræo & Græco legitur, *caput tuum quod super te, sicut Carmelus*: עליך & ἐπὶ σε: vnde obiter alij bene colligunt, non caput ipsum, sed ornamentum, quod quia tegebat, caput dicitur, hîc celebratum.

In hac ergo Carmeli significatione, suspicor de- 459. *Color purpureus ad capitis ornatum olim.*
scribi crinium integumentum, & ornatum superius, vocamus nos *escofia.* hoc enim inter cætera puellaris cultus, propriùs capiti imponitur: cuique colorem purpureum quæsitum, disco ex Athen. *dipnos. 9. cap. 27.* vbi ita. *de mantili mentionem fecit Cratinus in Archilochis: mantilibus coma florens, plena dedecoris.* Vbi vides mantilia hæc comendis, & floridandis, vt sic dicam, comis vsurpata. quæ autem essent, subdit statim: *& Sappho vbi in quinto carminum Venerem alloquitur: Mantilia Cangonum purpurea misi: & hæc vituperabis, cùm dona honorifica sint. Cangonum mantilia dicit capitis ornamentum, velut Eustaus significat, qui expositiones fecit in inscripta Asia.* Hæc ex priscis authoribus Athenæus.

Adhuc tamen probabilius puto, montis ipsius 460. *Purpura veris de floribus, maxime de rosa.*
Carmeli comparationem hinc non excludendam, sed ex industria hunc potius, quàm alium montem designatum, qui nomine ipso ruborem & purpuram importat: vt ruborem & purpuram, quæ propriè de floribus, & maximè de rosis celebratur, in corona viuidiùs importare videretur. Statius *in lachrymis Hetrusci.*

Aut vbi verna nouis expirat purpura pratis.

Virgil. *Ecl. 9.*

Hîc ver purpureum, varios hîc flumina circum
Fundit humus flores.

Vide multa ibi apud Cerdam, & iterum ad illud *lib. 4. Georg.*

Purpureos metunt flores, & flumina libant.

Adde Claud. *in nupt. Honor.*

Lætitiæ causas ignorat dicere miles,
Lætaturque tamen, Mauortia signa rubescunt,
Floribus, & subitis animantur frondibus hastæ.

Et iterum idem,

Nec miles pluuia flores dispergere ritu
Cessat, purpureoque ducem perfundere nimbo.

Apul. in historiola Psyches: *Horæ rosis & floribus purpurabant omnia. Gratiæ spargebant balsama.* Lucianus in balneo Hippiæ: *instar purpuræ floribus & venustate renitet.*

Coma purpura Regis. Ex dictis latens emphasis 461. *Color purpureus comari olim commendatus.*
apparet: celebrarat, si rectè cogitaui, ruborem & purpuram florum & ornatus: nunc crinium purpuram & colorem commendat. quasi dicat, nihil mirum rubeant pulchriùs & flores & ornatus, cùm venustatem à comis mutuarentur, quæ non vtcumque, sed instar regiæ purpureæ coruscabant. Ecquis, inquis, purpureus hic comarum color? rufum illum & intensè accensum, quem *açafranado* dicimus, interpretes supponunt. possunt: quia licèt hic color hodie minus commendatus, potuit olim haberi in delitiis, etiam quippe in re pulchritudinis, voluptatem cum temporibus videmus variatam: certè hunc croceum, cum temporibus & penè ignitum colorem fuco affectatum, discis ex D. Cypriano *tract. 13.* de habitu virg. *Dominus tuus dicit, non potes facere capillum vnum album, aut nigrum, & tu ad vincendam Domini tui vocem vis te esse*

potent

potentiorem? audaci conatu, & ſacrilego comptu crines tuos inficis, & malo præſagio futurorum capillos iam tibi flammeos auſpicaris. Quaſi ſic accenſi ſcintillarent crines, vt flammas infernas vomere viderentur. Didicit ex magiſtro, quem vocabat, Tertulliano de cultu fœmin. cap. 6. *Video quaſdam & capillum croco vertere: pudet eas etiam nationis ſuæ, quòd non Germanæ & Gallæ ſunt procreatæ, ita patriam capillo transferunt: malè ac peſſimè ſibi auſpicantur flammeo capite.* Sed vtroque clariùs D. Hieron. epiſt. ad Lætam. *Caue ne capillum irrufes, & ei aliquid de gehennæ ignibus auſpiceris.* Faciunt ad rem meam verba Cerdæ ad locum Tertull. *Exiſtimo Hieronymum in epiſtola ad Iulianum huc alluſiſſe, etiamſi tacitè, loquens enim de diuite & Lazaro, ait: Diuitem purpuratum gehennæ flamma ſuſcepit. quaſi purpura tranſiret ad flammam concolorem.* Si ergo purpura flammæ concolor, citati Patres, qui crines flammeos dixerunt, purpureos intellexerunt. Virgil. 1. *Georg.*

Et pro purpureo pœnas dat Scylla capillo.

Ouid. 1. *de Arte.*

Filia purpureos Niſo furata capillos.

Sic Tibull. *lib. 1. eleg. 4.*

——purpurea Niſi coma.

462. *Epitheta prudenter explicanda.* Credo nihilominus, non tam croceam, & intenſè accenſam, quàm ſubflaueſcentem cæſariem hîc notari. moueor, quia hic color vbique gratior, & temperiei Palæſtinæ regionis frequentior. neque obſtat, vt *purpura* in comparationem aſſumatur. nam in re hac ſatis eſſet ſi flauities paululum intenſior rutilaret: ſicut cùm aureos dicimus crines, de caſtaneis, & roſeos digitos, de candore non pleno, ſed verè carneo. prudenter Athen. dipnoſ. 13. cap. 27. *Neque enim cùm Poëta dixerit auricomum Apollinem, pictor ſtatim aureos capillos Deo effecit, ſed non nigros, nam peior fuiſſet pictura: neque cùm dixit roſeos digitos, nam ſi in colore roſaceo digitos intinxerit, purpureas manus, non autem pulchræ mulieris faceret.* Et certè rubor, vel rufus color, qui frequenter purpuræ tribuitur, etiam de flauo dicitur. A. Gellius lib. 2. cap. 26. *Fuluus enim & flauus, & rubidus, & phœniceus, & rutilus, & luteus, & ſpadix, appellationes ſunt rufi coloris.* Vnde Pineda *in ſuo Prauio lib. 6. cap. 4. §. 3. num. marg. 7.* huc videtur inclinare.

Claudianus explicatus, ſic explicandum puto illud Claud. 2. *de laudibus Stiliconis*, vbi de iuuene Eucherio,

Purpureo primæ ſignatus flore iuuentæ

Eucherius flectebat equum.

& Nonnus. id eſt, flaua lanugine. & *Dionyſ. 5.* habet Nonnus de ſimili mendo nondum ſignato, ἄνθεϊ πορφυρέῳ, id eſt, *flore purpureo.*

463. *Cincinni canales, cornua, & colliculi appellantur.* *Vincta canalibus.* Verba obſcuriſſima, quæ iam plures ad metaphoram detulerunt. ſic ego. Tu vide quid alij de metaphoricis canalibus inuenerunt, & maximè felicem Sanchez operam. ego puto hos canales non tribuendos purpuræ, vt Regem induit, ſed comarum purpuræ, id eſt, ipſis comis flaueſcentibus. Canaleſque explico de cincinnis: attende. Immiſſo calamiſtro torquentur comæ in anulos coniunctiſſimos, quæ mediis cauitatibus relictis, & ad frontem temporaque pendentes, caui canales meritò dici poſſunt. Calamiſtri vſum apud Hebræos norunt Doctores *ad Iſaiam 3.* vbi *acus* non tam de aurea ornante, aut diſcriminante alia, quàm de criſpante ſumitur: ſic apud profanos paſſim *acus* pro calamiſtro. Simili metaphora ſic poſiti crines, à Græcis κέρατα, id eſt, *cornua* vocantur, credo, quia tanquam pyramidulæ excauatæ, & in acutum à radice deſinentes corniculatim demittuntur, vt videmus. Iuuenal. *ſat. 13.*

Cærula quis ſtupuit Germani lumina? flauam

Cæſariem, & madido torquentem cornua cirro?

Sic apud Hebræos cincinni vocantur חלתלים hîc *cap. 5.* quæ vox propriè colliculos & tumulos ſignificat. quod etiam ex Varrone illuſtratur, qui dixit: *Colliculus vitreus intortus vt cincinnus.* Vt ergo à figura colliculus, & tumulus vocatur cincinnus, cur ab eadem & ſimul à cauitate canalis non dicatur.

Dices, minus propriè dici comam vinciri cincinnis, ac proinde purpura, ſiue flauities vincta canalibus, ineptè ad cincinnos cauos referri. Quæro 464. *Cincinni abſque vittâ nodati.*
à te, mi lector, an abſque vllo vinculo, abſque vllis vittarum nexibus, cirrati cincinni de anulorum connexione nodati dicantur? fateberis, credo: ſic enim explicant omnes illud Martialis *epigr. 3.* de ſpectaculis:

Crinibus in nodum tortis venêre Sicambri,

Atque aliter tortis crinibus Æthiopes:

id eſt, hi à natura, illi ab arte. ideo Seneca 3. de ira cap. 26. *Rufus crinis & in nodum coactus apud Germanos vtrumque decet.* Si ergo nodari crines dicuntur dum criſpantur, cur non vinciri? Sed cur petam quod exigere poſſum. idem Seneca epiſt. 125. *Quid capillum ingenti diligentia comis? cùm illum vel effuderis more Parthorum, vel nodo Germanorum vinxeris, vel, vt Scythæ ſolent, ſparſeris.* Sic hunc locum legit Raderus *ad Mart.* & Dempſterus *ad cap. 35. lib. 5. Paralip.* quòd ſi contendas legendum, *Germanorum modo vinxeris*, vt olim corruptiores codices ferebant: nihil contra me, cùm conſtet non vittis, ſed cincinnis vinctos Germanos. ergo purpura vincta canalibus, ſeu cincinnis, nihil aliud eſt, quàm flauities cincinnata. Do, vt vides coniecturas, non ἀποδείξειν.

L X X. hunc locum longè aliter capiunt, & in- 465. *Amans defixus.*
terpungunt. *Plexus capitis tui ſicut purpura. Rex ligatus in tranſcurſibus.* Explicant omnes ligatum & defixum præ puellæ deſiderio. Illuſtro id ex Propert. *lib. 1.*

Vt me defixum vacua patraris in hora.

Et ex Claud. 1. *de laudibus Stilic.*

——defixaque hoſpite pulchro

Perſides, arcanum ſuſpirauere calorem.

Regem autem de ſponſo explico, ob cauſas ſæpiùs tactas.

PARAPHRASIS.

Caput tuum purpureo comptu, & omnigenis floribus, ſed maximè nobili roſarum rubore coronatum, delitias Carmeli, ipſo rubentis titulo, effigiat. Sed quid mirum, & comptus & flores rubeant pulchriùs, rubentem comarum tuarum flauitiem æmulatæ? Cæſaries enim tua inſtar regiæ purpuræ fulgurans, in cauos cincinnos vincta, conſtipatóſque anulorum veluti canales contorta mirè radiat.

Quàm pulchra es, & quàm decora chariſſima in delitiis. VERS. 6.

Verba mihi ſunt iuuenum, quorum ſenſum ſic ſtatuo. Delicata teneritudo, niſi in fluidam vergat mollitiem (quæ faſtidium parit) amores fœminis dicitur conciliare. Laudatur igitur ſponſa, eiuſdem priùs membris laudatis, quòd ita fœmineas delica- 466. *Fœmina venuſtas, nec mollis, nec virilis.*
tuli ſexus temperet delitias, vt pulchritudinis decorum non excedat, aut affectato languore, aut virilitate præſumpta, quod fœminas nõnullas deturpat, ſed intra venuſtatis metas tenorem conſeruet.

Delicatam

466. Delicatam mollitiem reprehendit Arnob. *lib.* 6. vbi de Baccho. *Membris cum mollibus & liquoris feminei dissolutissimus laxitate.* Tibul. *lib.* 1. *eleg.* 3.

Fœmina venustas nec mollis, nec virilis.

Vt mea, luxuria, Nemesis fluat vsque per vrbem.

Econtra verò sic fœminei sexus delicatum ingenium præuertere, vt virilis durities affectata videatur, virgini & maximè sponsandæ indecorum. Vnde prudenter Ælianus *lib.* 13. *cap.* 1. dum virile quid tribuit Atalantæ, signatè, à thalamo expressit alienam: eius verba, *vultum habebat quodammodo virilem, & seuerum: idque partim ex ferino victu, siquidem & animosa erat: partim propter exercitia montana. puellare, aut molle nihil præ se gerebat, neque enim de thalamo prodierat.* Græca, ἀῤῥενωπὸν δὲ καὶ γοργὸν ἔβλεπε, &c. econtra hîc sponsa, etsi montani exercitij non ignara, decore tamen delicata, vtpote thalamum ingressura, delineatur. ideo Iuuenalis inter caussas scribendæ Satyræ apponit:

——Neuia Tuscum
Figat aprum, & nudâ teneat venabula mammâ.

Quis enim non indignaretur fœminam ita delicatioris sexus oblitam, vt bestiariam ageret in amphitheatro.

467. *Charissima.* Sponso nimirum tuo Salomoni. Oculatè verò, quando debitus delitiarum tenor laudatur in puella, eadem sponso charissima appellatur: aut quia propterea meritissimo ardentiùs ametur: aut (quod mihi magis arridet) quasi inde laus crescat, quia cùm charissima sit, tenorem hunc seruet: nusquam enim fœminæ mollius diffluere affectant, quàm cùm se nimis amari norunt. in Hebræo אהבה, sic & LXX. ἀγάπη, *amor in delitiis.* Viuidius enim per hunc abstracti nominis titulum, quàm chara foret puella Salomoni suo, chorus declarauit. sic Propert. *lib.* 2. *eleg.* 8. Briseidem vocat, amorem Achillis,

Amor pro re amatâ.

Tantus in erepto sæuit amore dolor.

Vbi Passerat. *erepta amica, & abducta Briseide.* & iterum *lib.* 1. *eleg.* 4.

Nonnullo grauius tentatur Cynthia damno,
Quàm si cum rapto cessat amore Deus.

id est, erepto amasio. ni placeo, lege apud alios, alia longè diuersa.

PARAPHRASIS.

Licèt, ô Sulamiti, omnia tibi pulchra, nihil tamen in hac pulchritudine gratius, quàm delicati sexus metæ non violatæ. Ah quàm venusto, quàm dulci decoro delicatum fœmineæ conditionis tenorem conseruas, vt neque, Salomonis tui amor, diffluas in mollitiem fastidiosam, neque agrestibus exercitiis assueta virilem videaris duritiem affectare: sed intra gratos delicatæ pulchritudinis terminos continearis.

VERS. 7. Statura tua assimilata est palmæ, & vbera tua botris.

468. Restabat complendæ bellæ descriptioni proceræ staturæ commendatio: est enim pulchritudo apta membrorum compositio cum quadam coloris suauitate: proceritas verò, compositionis membrorum decorum complementum, & in fœminis proportionata longitudo etiam maximè expetita. Vide Sanchez. adde à me hos plusculos. Venus de Violantilla apud Statium *lib.* 1. *syl.* 2.

In fœminis iusta proceritas decora.

——Latias metire, quid vltrà
Emineat matres: quantum Latonia Nymphas
Virgo premit, quantum egomet Nereidas exto.

Propertius,

Fulua coma est, longaque manus, & maxima toto
Corpore, & incedit vel Ioue digna soror.

Vide quos dat Cerda ad illud *lib.* 1.

Sunt mihi bis septem præstanti corpore Nymphæ.

ideo Iuuenalis *sat.* 6. hunc defectum cothurnis supplentes fœminas deridet.

——Andromachem à fronte videbis
Pòst minor est, aliam credas, credo si breue parui
Sortita est lateris spatium, breuiorque videtur
Virgine Pygmæa, nullis adiuta cothurnis.

Ideo etiam Deabus procera corpora ad venustiorem maiestatem tribuebant: constat ex Statio & Propertio adductis. loca alia passim incurres: do tantùm Claudianum, & Homerum illum de Proserpina Palladi, Veneri & Dianæ comparata, 2. *de raptu.* 469.

Deæ proceræ.

——Æquali tendit per gramina passu,
Nec membris, nec honore minor, potuitque videri
Pallas si clypeum ferret, si spicula Phœbe.

hunc *odyss.* 5. vbi Vlysses versutus ad Calypsum diuam.

——Οἶδα καὶ αὐτὸς
Πάντα μάλ', οὕνεκα σεῖο περίφρων Πηνελόπεια
Εἶδος ἀκιδνοτέρη, μέγεθός τε.

——scio enim ipse
Omnia diligenter, quia te prudens Penelope
Specie deterior est, proceritateque.

de hoc satis.

Statura. In Hebræo קומתך rectè à nostro vertitur per staturam: sola difficilis Symmachi translatio, qui vertit, *ætas tua*, voluit, credo, significare ætatem virentem, vt par erat puellæ, sed rectam & crescentem instar palmæ, qua etiam proceritas denotetur: facit huc Plato 7. *de legibus.* σώματα δὲ κάλλιστα οἶμαι τὴν ἁπλῶς εἰπεῖν ὡς ὀρθότατα δεῖ νέων ὄντων εὐθὺς φύεσθαι τῶν παίδων. Vertit Cerda citatus. *Corpora pulcherrima simpliciter ea fore censeo, quæ rectissima in tenera ætate crescunt.* quod explicat. *etenim rectitudo tota ad proceritatem tendit.* 470.

Rectitudo ad proceritatem.

Palma. Sic alij in re simili ad arbores confugiunt. ex Græcis addo Theocritum *Idyl.* 18. de Helena. 471.

Pulchritudo arbori comparata.

Ampla procera qualis exsurgit sulcus in aruis,
Aut in horto cupressus.

Græcè ἢ κάπῳ κυπάρισσος. & Homerum *odyss.* 2. vbi Vlysses ita ad puellam, quam palmæ comparat, Δήλῳ δή ποτε τοῖον Ἀπόλλωνος παρὰ βωμῷ φοίνικος νέον ἔρνος ἀνερχόμενον ἐνόησα: *in Delo namque tale Apollinis iuxta aram palma recens germen succrescens notaui.* Do plenos Ouid. versus de Galathea 14. *Met.* quos Sanchez citat.

Floridior prato, longa procerior alno,
Nobilior pomis, platano conspectior alta.

Sic sacrum illud, *quasi palma exaltata sum in Cades.*

Botris. Explico cum multis, non de vitis botris, sed de ipsius palmæ botris & spathaliis: caue imagineris hîc vbera nuda, satis ad comparationem si (quod suprà probaui) recta, sed prominula per vestem exprimerentur, & à pectore erumpentia, vt à palma botri: de his palmæ racemis dixi suprà. hîc verò nonnihil fecisse videar si illustrem tumentia virginum vbera, solita nunc absolutè vernæ pompæ, nunc floribus, pomis, & botris comparari, vt non solùm venustus, sed etiam vsitatus hic huius loci loquendi modus videatur. ergo *floril.* 7. 472.

Vbera pomis, floribus comparata.

Hæc priùs erat amabili corpore, vernantibus papillis.

Non dissentit Nonnus 1. *Dionys.*

vestem

——veſtem ab vtraque vtrò
Amorem ſuſſurans abſtraxit immatura mamilla.

Florilegium explicatur. *Maturus* autem, & *immaturus* ad fructus ſpectat. iterum *in floril. epig.* 174.

Καὶ μάζοι γλαγόεντες, εὔζυγες, ἱμερόεντες,
Εὐφυέες πάσης τερπνότεροι κάλυκος.

Vulgò vertitur:
Et mamillæ lacte turgidulæ, bene iunctæ, deſiderabiles,
Solidæ, omni delectabiliores roſa.

Faueret verſio, ſi ſana, Ghiſlerio, qui ideo botros vineæ hîc maluit, quiá aptiores *ad exprimendum eorum tumorem & copiam lactis.* quo autem iure puellæ recèns nuptæ, vt ipſe fatetur, turgentia lacte pectora adſcribantur, ipſemet viderit. Sed ad rem vox Græca γλαγόεντες, non lacte turgidulas ſignificat, ſed inſtar lactis candidas: neque enim mammoſa nutrix, ſed puella pulchra ibi deſcribebatur. Theocr. *Idyl.* 27. vbi puella:

Τί ῥέζεις Σατυρίσκε; τί δ' ἔνδοθεν ἥψαο μαζῶν.
Quid agis Satyriſce? quid intus tangis meas mamillas.

Cui tunc ille,

Μᾶλα τεὰ πρώτιστα τάδε χνοάοντα διδάξω.
Poma tua primùm hęc pubeſcentia recognoſcam.

Nonnus explicatus. Nonnus *Dionyſ.* 30. facit mamillarum virginis formam pomo ſimilem rotundo προχοειδέϊ μήλῳ. dedi ſuprà verſus ad rem aliam, ſed hîc non abſque noua luce repetenda.

Non capillos miſeratus fuit marceſcentis capitis,
Non roſeum radium ſordidatæ puluere frontis,
Neque in pectore æqualem rotundo pomo
Mamillarum doluit inflexibilem ſtimulatorem mitra.

Vbi mihi nota papillas mitrâ, id eſt, faſciâ pectorali tectas, illamque ſtimulantes, adhuc de forma prominula pomo comparatas: ſic in hoc loco licèt tectas, botris comparat chorus. pergo. idem *lib.* 35.

——ἢ ἥψατο πολλάκι μαζοῦ
Οἰδαλέου, ῥοδόεντος, ἐοικότος εἰσέτι μήλῳ.
——*& tangebat ſæpe mamillam*
Tumentem, roſeam, ſimilem adhuc pomo.

Apud eumdem *lib.* 48. virgo iactabundula ad æmulam:

——ἴδε μαζοὺς
Ὄμφακας, οἰδαίνοντας, ἀθήλεας.
——*vide mamillas*
Tamquam immaturos botros, tumentes, non fœmineas.

id eſt, vt virginem, non vt mulierem decent.

Explico ergo, vt dixi, locum de mamillis tectis, ſed arte, ſic compoſito indumento, (de quo ſuprà) vt prominulæ botris aſſimilarentur. Nota deinde finiſſe puellas palmæ comparatione deſcriptionem, innuentes quod ſuprà dixerant de Sulamitis vincente pulchritudine, quaſi meritò triumpharet cæteras, quæ ipſa ſtatura, & corporis

473. *Virginum adſtantium pompa in epithalamiis nuptæ cedit.* habitu victricem palmam repræſentabat. eſt enim moris decori in ſimilibus epithalamiis, vt confluentes amicæ lubenter nouæ nuptæ cedere, aut velle, aut ſimulare videantur: diſcis ex Theocrito *Idyl.* 18. vbi chorus virginum:

Nos enim omnes coæuæ eius, quibus curſus idem erat,
Vnctis, virorum more, apud Eurotæ lauacra
Quater ſexaginta puellæ fœminea iuuentus:
Ex his tamen nulla vitio caret cum cõfertur Helenæ
Vt aurora exoriens decoram oſtendit faciem,
Cùm veneranda nox abit, hyeme candidum ver remittente,
Sic & aurea Helena elucebat inter nos.

& ex Stat. *lib.* 1. *ſyl.* 2. vbi de Venere ad nuptias Violantillæ veniente.

Ipſa toros & ſacra parat, cœtuque Latino
Diſſimulata Deam, crinem, vultumque, genaſque
Temperat, atque noua minor geſſit ire marita.

Sed de verſiculo aliàs clariſſimo, ſatis. pergo ad obſcuriora.

PARAPHRASIS.

Quidni ergo, ô Sulamiti, cedamus tibi libenter, & palmam tibi formæ, concedamuſque ipſo corporis habitu, & egregia proceritate palmam victricem, arborumque reginam adumbraſti, eiuſque botros, mamillarum vireſcentium adhuc tumore, & ab obducta veſte prominula effigiaſti.

Dixi: Aſcendam in palmam, & apprehendam fructus eius, & erunt vbera tua ſicut botri vineæ, & odor oris tui ſicut malorum. VERS. 8.

Qui negant hæc verba choro tribuenda, quia ſingulari numero prolata, diſcant à Sanchez hîc, quàm id in vſu. ego in Prolegomenis, etiam adductis teſtimoniis cauſſam ſimilium locutionum explicaui: vide quæ ibi. illud mirabere quod adoleſcentum choro tribuam vnus, quod nec ipſi ſponſo tribuere modeſtè alij præſumunt: vt tamen videris quid ſentiam, fortaſſe explicationem non abhorrebis. audierant pulchro epiphonemate puellas ſponſam palmæ comparaſſe, & vt erat tota pompa iam ad hortum, vbi celebrandæ nuptiæ, diſpoſita & penè progrediens: arrepta à comparata palma, occaſione, ſpondent ſe vbi eò peruenerint, nihil prius facturos, quàm palmarum fructus decerpere, quibus ſpirantem illam palmam, ſponſam ſcilicet debito obſequio cumulent: indeque euenturum, (qua autem ratione ſtatim dicam) vt & ſinus vbera quæ fragrantiùs reſpirent, & oris halitus poma & ſuaueolentia mala imitetur. Quàm autem ex vſu & decoro puellæ 474. *Dona è rure in nuptiis ruſticis.* ruſticaturæ ſimiles delitiæ promittantur, aperit in re ſimili Corydon Virgilianus *Ecl.* 2. qui puerum ad ruſticandum ſecum inuitans ſubdit:

Huc ades, ô formoſe puer, tibi lilia plenis,
Ecce ferunt Nymphæ calathis, tibi candida Nais,
Pallentes violas & ſumma papauera carpens, &c.
Ipſe ego cana legam tenera lanugine mala,
Caſtaneaſque nuces, &c.

Vide quæ Polyphemus ad Galatheam apud Ouid. 13. *Met.* Meliùs tamen illud de Nymphis & Naradibus Virgilij, vt hîc non tam amator, quàm chorus fert delitias: ſic Catullus *de nuptiis Pelei.*

Aduenit Chiron portans ſilueſtria dona, &c.

Nunc ſingula percurramus, & probemus.

Fructus eius. Ex Hebræo סנסניו alij *ramos*, alij 475. *Palmarum cupedia.* *cacumina, elatas* alij explicarunt. noſter optimè *fructus*: elatas ergo intelligo (de quibus ſuprà) dactylorum, qui non adhuc mites, ſed immaturi, ſic tamen ad puellarum cupedias, gratiores: quæ acerbis adhuc fructibus inhiant auidiùs. adde caulium palmæ medullas etiam hoc temporis (oppetens ver deſcripſi in chronographia) ſapidiſſimas: quas etiam optimè noſter fructuum generico nomine appellauit. Dioſcorides quidem *lib.* 1. *cap.* 126. ait elatas, ſiue tegumenta fructus palmæ adhuc floreſcentis, iam tunc fructum & caulis medullam recentem habere comeſtibilem. addit

in autumno esse semimaturos dactylos: quos tamen Prosper Alpinus apud Ghisler. *cap.* 5. mense Martio iam paruos & prominentes describit. hæ palmæ cupediæ etiam hodie apud Bæticos nostros.

476. *Botri de aliis quàm de vite.* *Botri vineæ.* Capio botros cypreti floridos & odoratos, id est, fragrantes & vernantes cypri ramulos, quos Hebrææ puellæ ad delitias inter vbera collocabant. de hoc vsu, & cur botri nomine ramus vineæ, quæ vocabulo cypretum appellatur, dixi iam ad illud cap. primi num. 13. *fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi, inter vbera mea commorabitur: botrus cypri dilectus meus mihi in vineis Engaddi.* Sensum ergo verborum vt aperiam, aduerte

477. *Palma odorata.* elatas ipsas & frondes palmæ odoratas esse. dixi plusculą suprà *cap.* 5. de elatis palmarum, & *cap.* 3. de virgula fumi. Adde Dioscoridem capite paulo antè citato, qui subdit, odoriferam esse, ac proinde vti elata vnguentarios spissandis vnguẽtis. Laguna etiam bonus eiusdem interpres fatetur florentes dactylos capillato tegumine, & illo odorifero, includi. Ait ergo chorus, futurum, vt cùm puella odoratum palmæ ramusculum vberibus applicuerit, tam suauiter vbera sint respiratura, ac si botros cypreti, siue aromaticæ vineæ illi collocauerit. Dices illatam vim verbis videri, cùm enim dicatur, *erunt vbera tua sicut botri vineæ*, non tam de applicato ramo, quàm de forma vberum botros exprimente, sententiam explicandam. non moueor. pende, amabo mi lector, non ouum ouo similius, quàm loquendi modus, quem hîc excogito, aliis huius Cantici phrasibus, à doctis similiter vsurpatis. Si caput sponsi ab aureo diademate comente dicitur *aurum optimum*, si iuxta LXX. lectionem venter ab eburneo ornatu, dicitur *pyxicula eburnea* Sicut multi volunt puellæ collum à monilibus, dicitur *sicut monilia*, cur vbera à botris comentibus *sicut botri* non commendentur? certè ego tardus discrimini noscendo.

478. *Odor oris à pomis.* *Sicut malorum.* Subdunt futurum, vt his cupediis degustatis puella non solùm recreetur, sed etiam suauissimum halitum spiret, qui suauissimo malorum respiramini comparetur. priscos olim, odoratorum pastillorum loco, (qui hodie, & apud Romanos, vt ex Martiali constat, bono halitui conciliando vocabantur) fructibus arborum vsos, satis constat ex Theophrasto 4. *hist. cap.* 4. qui de pomis citreis, siue medicis, ait, χρήσιμον πρὸς στόματος εὐωδίαν: *vtile esse ad orũ fragrantiam.* idem habet. Dioscorides, Auicenna, Plinius, quos dedit Cerda ad illud *Georg.* 2.

——animas & olentia Medi
Ora fouent illo, & senibus medicantur anhelis.

Addo Athen. *lib.* 3. *cap.* 5. ex Dioscoride. *bonum in os odorem confert. Si quis in iure, vel alio quouis mali interiora luxauerit, atque in os expresserit, & sorbillet; suauis efficitur ei odor.* Cùm ergo palmæ cupediæ odoratæ essent, vt sæpe dixi, non dubium, quin etiam bonum halitum conciliarent. adde eumdem Athen. *lib.* 14. *cap.* 22. vbi de palmarum fructibus, ita obiter de loto arbore differentem. *est autem hic cibus ficui persimilis, atque palmarum fru-*

Palma odorata. *ctibus, odoris tamen suauitate iucundior.* Vbi nulla foret comparatio, ni palmarum cibus iucundi etiam foret odoris. Vt florido ramo palmæ illustrando, cypri botros vsurpat, sic halitui relicto, odorem malorum, quia hic solet optimum oris respiramen commendare. disco ex Martiali *lib.* 11. *epig.* 9. de halitu pueri, vbi ita,

Lassa quod externi spirant opobalsama drauci,
Vltima Corycio quæ cadit aura croco:
Poma quod hibernà maturescentia capsà,
Arbore quod verna luxuriosus ager.

De simili oris halitu iterum *lib.* 3. *epig.* 65.

Quod spirat tenera malum mordente puella,
Quod de Corycio quæ venit aura croco,
Vinea quod primis floret cum cana racemis,
Gramina quod redolent quæ modò carpsit ouis.

habet quidem hæc explicatio si nihil aliud, saltem verba aliàs contentiosissima, modestissimè prolata: cætera lector iudicet.

PARAPHRASIS.

Proh! quàm aptum virgines symbolum, tibi Sulamiti pulcherrimæ inuenerunt? ergo nunc iam meditamur, vbi primùm ad hortum accedamus. palmas conscendere, & inde tibi meliori palmæ, delitias quasi spolia offerre: non adhuc quidem adeò maturi fructus, sed tamen gratæ puellarum cupediæ carpentur, elatæ scilicet dactylorum odoriferæ, & caulium medullæ suauissimæ: quas vbi pectori admoueas, odorem tanquam botrorum vineæ cyprissantis emittet: vbi gustes, ab ore suauissimum tamquam malorum halitum respirabis.

Guttur tuum tamquam vinum optimum, dignum dilecto meo ad potandum, labiisque & dentibus illius ad ruminandum. VERS. 9.

Hæc sunt verba virginum, quibus dictum alternis Epithalamium concludunt: assumpta enim ansa ab vltimis adolescentum verbis, qui oris sponsæ halitum suauiorem, quasi ab elatis gustatis mutuandum cecinerant: grata reprehensiuncula, (vt in his amœbæis fieri solent, de quo *cap.* 3. *num.* 11.) eosdem carpunt, tanquam curtos, qui vellent alieno fuco indigere, puellam suaui respiratui comparando, & ori commendando: quæ ita aliàs à natura ficta, vt ab ipsis visceribus, & penitiori gutture, halitum suauissimum respiraret. neque hoc mirum, videmus enim aliquibus naturalis complexionis virtute optimum quoddam inditum respiramen.

Guttur. q.d. Non solùm in summo ore, aliunde 479. *Odor oris à visceribus.* mendicatus odor gratus, sed sponte natus, & ab ipso profundo gutture, à visceribusque attractus fluit iucundissimus, suauissimus halat. alio sensu Martial. *lib.* 1. in hanc rem.

Ne grauis hesterno fragret, Fescennia, vino,
Pastillos Cosmi luxuriosa voras.
Ista linunt dentes ientacula: sed nihil obstat
Extremo ructus cùm venit à barathro.

Guttur ergo pro halitu grato, & suaui à penitiori gutture animâ vsurpatur.

Vinum optimum. Poterat fortasse aliquibus in- 480. *Vini odor suauissimus.* decora videri comparatio, cùm vini odor, non tam sobriè puellæ, quàm bibaculis aniculis videatur conuenire: sed certè vini odor non tam post potum ructatus (vt à Fescennia suprà) quàm ab amphora pretiosiori exhalans, vt in hoc loco sumitur, etiam à cultissimo Poëta in optimi halitus comparationem vsurpatur: do plura carmina Martialis ex *lib.* 11. *epig.* 9. vt videas quas inter odorum delitias vinum adducatur: loquitur de pueri halitu.

Lassa quod externi spirant opobalsama drauci,
Vltima Corycio quæ cadit aura croco,

Poma

Poma quod hibernâ matureſcentia capſâ,
Arbore quod verna luxurioſus ager,
De palatinis Domina quod ſerica prælis,
Succina virginea quod regelata manu,
Amphora quod nigri, ſed longè fracta falerni, &c.

& certè Homerus hym. Bacchi vino tribuit ὀδμὴν ἀμβροσίην: *odorem immortalem.* ſic *odyſſ.* 9.
Ὀδμὴ δ' ἡδεῖα ἀπὸ κρητῆρος ὀδώδει
Θεσπεσίη.
Odor verò dulcis à cratere, aſpiranit
Diuinus.

Adde, alludi fortaſſe ad vinum conditum, & vnguentum (de quo alibi) quod omni aromati ſolet anteferri.

481. *Halitus bonus cur optatus.* Dubitabis fortaſſe, cur in hoc Cantico, toties gratus halitus, & anima ſuauis commendetur? ſed audiendus Plinius, qui totus pro me viſus reſpondere: loquitur ergo *lib.* 11. *cap.* 53. de halitu, ſiue anima viuentium reſpirata: *Hominis tantùm naturā inſici voluit pluribus modis, & ciborum ac dentium vitiis, ſed maximè ſenio. Dolorem ſentire non poterat, tactu ſenſuque omni carebat, ſine quo nihil ſentitur: eadem commeabat recens aſſiduè, exitura ſuprema, & ſola ex omnibus ſuperfutura, denique hac trahebatur è cælo: huc vſque tamen reperta pœna eſt, vt neque id ipſum, quo viuitur in vita, iuuaret.* Vbi vides quàm doleat etiam animæ, ſiue halitui inficiendo, morbis viam inuentam: quaſi gratiſſimum foret, ſi illæſus iſte ſeruaretur. neque mirum, halitus enim fœtor, omni vultus deformitate, omni corporis vitio, auertendis affectibus potentior haberi ſolet.

Dignum dilecto meo, &c. Quàm varient hîc Hebræa, & aliunde quàm aptè cum vulgatis noſtris componantur, iam optimè hîc interpretes adnotarunt: ego de his nihil. innuuntur ergo tacitè, credo, potentia & delitiæ ſponſi Salomonis, quaſi is eſſet, ac ita lautè viueret, vt non niſi delicatiſſimo, odoratiſſimoque vino vteretur. Dicitur autem tranſlatè vinum *ruminandum* (quæ vox ciborum propria) vt illius excellentia denotetur; quaſi ditiſſimuſque iuuenis, qui ad mille alias guſtus delitias nauſcaret (vt aſſolet) faſtidioſus: tamen vini illius excellentiam ita miraretur, & odorem, vt illum non ſolùm voluptuosè bibere, ſed quodammodo reguſtare, & ruminare videretur: quo maximè ſponſæ halitus ſuauiſſimus commendatur.

482. *Dilectus, etiam à non amaſiu decorè dicitur.* Dices minus decorè virgines videri alienum ſponſum, titulo dilecti ſui compellantes, introduci. falleris, in re feſtiua (prætereo rationem myſterij, de quo alibi) virgines ſponſum amicæ ſponſæ dilectum non laſciuè, ſed comiter, & vrbanè, etiam apud Theocritum in Epithalamio Helenæ appellant. verba Poëtæ:

In Sparta quondam apud Flauum Menelaum
Virgines virenti hyacintho coronatæ
Ante nuper pictum thalamum chorum ſtatuerunt.

& poſt aliqua, ſic illas inducit loquentes:

Siccine crepuſculo cubitum abiiſti, ô dilecte ſponſe?
Nunquid grauatus nimium genibus? nunquid ſomniculoſus?

Neque obſtat quòd in Hebræo ſit דודי, id eſt, *amori meo*, quæ verba tenerrima videntur, & ſolius ſponſæ digna, aut amaſiæ: voccula enim iſta ſic *Amor* non ſolùm ab his quos amantes propriè vocamus, vſurpatur: ſed etiam ab aliis tamquam vrbanum quoddam blandimentum. ſic Princeps, amor populi, vrbis, &c. ſæpiùs appellatur.

Pintus in Cantica.

PARAPHRASIS.

Certè pulcherrima Sulamiti, cuctus adoleſcentum chorus, inter munuſculorum officia ad tuas laudes procedit, qui te elatis ſuis conciliando oris odori quaſi hoc fuco egentem, vſuram exiſtimauit, cùm ea ſis, quæ natura ipſa à penitiori gutture & viſceribus cum odorem reſpires vt odoratiſſimo ab amphora vino, quo etiam dilectus nobis tuus Salomon, (aliàs ſcitiſſima guſtus faſtidiens irritamenta) non ſolùm cum voluptate, ſed etiam cum reguſtatione vteretur: veniat comparandus.

Ego dilecto meo, & ad me conuerſio eius. VERS. 10.

Hæc verba cum his quæ ſequuntur ad finem vſque capitis, citra controuerſiam ſponſæ tribuenda. licèt verò ſuo modo putem hunc verſiculum intercalarem eſſe, eum eo, qui *cap.* 2. ponitur, & *cap.* 6. ſemper tamen repeti noua energia, & quæſito nouo concatenationis lepore, vt ſuis locis noto, exiſtimaui. Vocarant puellæ ſponſum Salomonem feſtiuè & vrbanè dilectum, & amorem ſuum: cumque eſſent abſque dubio è nobilioribus, quæque olim iuuenem ſibi ad nuptias non abhorrerent, vt erat deſiderabilis, & pertus, de quo *cap.* 6. feſtiuius nunc, & vrbanius ſponſa, non tam zelotypa, quàm monitrix, aduertens magis, quàm animaduertens: ſubdit, iam amorem illum, ſeu amabilem iuuenem olim quodammodo communem, & omnibus affectatum, ac proinde dilecti nomine appellatum à ſingulis, ſuum eſſe priuatum, & nuptiali iure ſibi ſic addictum, vt deinde à nemine, niſi à ſe ſola, dilectus & amor meritò compelleretur. Facit ſignatiùs ad mentem, id quod plures ad rem ſuam iam notarunt, vbi enim nos legimus, *& ad me conuerſio eius*, in Hebræo eſt, תשקה quæ vox obedientiam, & ſubiectionem quamdam ſignificat, quaſi addictior adhuc puellæ ſponſus, ſic ſuis nuptiis contentus, vt præbendum ſibi à fœmina obſequium, illud totus vxorius fœminæ præberet. Simile illud Catul. *in nupt. Manlij*, ad puellam: 483. *Maritus quomodo obediat vxori.*

Ille non minus ac tu
Pectore vritur intimo
Flammâ, ſed penè te magis.

Sic apud Stat. *in nupt. Violant.* ad maritum dicitur,

—adhuc optas, promiſſaque nomine dextro
Vota paues. pone ô dulcis ſuſpiria vates,
Pone, tua eſt.

Quaſi quæ priùs multis optata, vni tantùm addicta, & vnius appellanda iam veniret. quod ergo ſponſa protulit, tale eſt.

PARAPHRASIS.

Atqui vos, ô Sionitides puellæ, adhuc in Salomonem meum, tamquam in cælibem olim, amoris luditis blandimentis, & titulo dilecti compellatis: non ſubiraſcor zelotypa, ſed amica moneo: nunc iam meus eſt, & vt ego me illi totam, ſic ille ſe mihi totum tradidit, imò & magis, qui me obſequebundus reſpicit, quem ego ſemper obſequens videbar reſpectura.

Veni dilecte mi, egrediamur in agrum, commoremur in villis. VERS. 11.

Concatenationi meæ veniunt hæc verba incoacta: erant ſponſi currum iam iam aſcenſuri,

vt dixi, festiua interim turba, dum canit, dum laudat, dum ludit: si minus illudere, at certè retardare videbatur sponsæ vota, quæ vnicè præsens, vt dicitur, sponsale, id est, matrimonium inire peroptabat: huc ergo tendit hæc illius ad dilectum compellatio, vt iam conscenso curru, è domo & vico exeant, agrum properent, in villa commorentur: vt enim fusè suprà probaui, in rusticana villa nuptiæ apud Hebræos celebrabantur. in Hebræo pro *commoremur*, est *pernoctemus*, eodem sensu: quasi velit diutiùs in illo loco immorari, vbi primùm summa sibi felicitas obuenit, qua vxor tanti mariti diceretur: sic enim solet euenire, vt ab illo loco, vbi optatis feliciter fruiti sumus, nunquam discedere vellemus, illum præcipuè colamus, & absentes frequenter dulci eius memoria titillemur: exempla passim obuia incurres.

PARAPHRASIS.

Sed quid hîc tamdiu detinemur? agedum dilecte Salomon, currum conscendamus: egrediamur in villam illam tuam, desiderij nostri scopum priscum: ibi quidem post nuptias, spreto pago diutiùs commoremur; quomodo enim possimus à tam felici loco, tanti nos voti compotes faciente, separari?

VERS. 12. Manè surgamus ad vineas, videamus si floruit vinea, si flores fructus parturiunt, si floruerunt mala punica: ibi dabo tibi vbera mea.

Subdit non se desidiosam delitiis totam semper incubituram: sed industriam se promittit vxorem, cui vineæ, cui pomaria, curæ futura. ergo *τὸ manè* non capio de crastino die, post aduentum ad villam, cùm hoc temporis in mea chronographia non iam florerent vineæ, imò racemos breui dulcorandos exhiberent: sed capio de matutinis futuri veris horis, quibus id præstaret, tandiu enim in felici illo loco sibi commorandum fore augurabatur. meritò autem & vernum tempus, & matutinam elegit stationem, tum quia id amœnius odore florum, cantu auium: tum quia, vt ex *cap. 2.* constat, in Iudæa vulpes vespere florentibus vineis insidiantur. Adde matutinas horas verni

484. *Herba rorida pecori gratior.* temporis agricolis feliciori labori obseruatas: imò & pastoribus, qui etiam tunc greges ducunt roscidis herbis fruituros. vide quæ multa in hanc rem Cerda, ad illud *Ecl. 8.*

Frigida vix calo noctis decesserat vmbra,
Cùm ros in tenera pecori gratissimus herba est.

485. *Vbera pro amoribus.* *Vbera mea.* Nihil inhonestum diceret, si ipsa vbera intelligeret, iam marito iure debita: quòd si vbera pro sinu & amplexibus capias (vt *cap. 1.* dixi) adhuc modestiùs amatorios affectus exhiberet. ego autem, vt notas, in hoc Cantico nihil non solùm immodestum, sed etiam sine summo decore dictum admitto: vbera ergo hîc capio pro amoribus. nescit nemo vocem Hebræam דדים quæ propriè *vbera* significat, translatè pro *amoribus* vsurpari. hoc probate, putidum, & rancidum: ait ergo ibi se iam vxorem, ardentius mariti affectibus indulturam, quàm olim, viuidioresque

486. *Vxor ardenter amans optatur.* amoris scintillas eidem dicaturam: sic euenit cùm felix coniugium. Optimè Prop. *lib. 4. eleg. 3.*

Omnis amor magnus, sed aperto in coniuge maior,
Hanc Venus vt viuat, ventilat ipsa facem.

Hoc est quod omnes Epithalamiorum scriptores coniugibus optant. Statius *ad Violantillam:*

——— at tu pulcherrima forma
Italidum, tandem merito possessa marito
Vincla diu quæsita foue.

Pulchrè Claud. *in nuptiis Pallad.* de duobus Cupidinibus.

Prosiliunt, puroque imbutis melle sagittis
Hic nuptam, petit ille virum: sonuere reducta
Cornua: certa natos pariter sulcauit arundo,
Et pariter fixis hæserunt tela medullis.

Hoc est ergo quod puella ait, absque dubio futurum, quòd aliis inter vota optandum venit.

PARAPHRASIS.

Ibi ergo diu immorantes, matutinis verni temporis horis industriè curaturi vineas consurgemus, notabimus an floreant, an in omphacinos botriculos erumpant: an mala punica germinent feliciter, sedulè, sed voluptuosè contemplabimur. ibi amoribus meis scintillantioribus, & ardentioribus penitioris cordis ignibus, iam dominus, iam maritus gratiùs perfruetis.

Mandragoræ dederunt odorem. In portis nostris, omnia poma: noua & vetera, dilecte mi, seruaui tibi. VERS. 13.

Sensus est, tunc temporis futurum, vt demissis curis, quibus tot annos insomnes, & penè vigiles 487. *Mandragora somni incitatrix.*
noctes traduxerat, tandem placidè conquiescat: vnam tantummodo curam sibi relinquendam, omnes dilecto delitias asseruandi. hoc vt statuam, aduerto, nihil pueris notius, quàm vim mandragorarum soporiferam: vnde qui deposita omni cura in vtramque aurem dormiunt, passim apud Græcos & Latinos, πεπωκότες μανδράγοραν, *bibentes mandragoram*, dicuntur: id firmare, ludere esset operam. illud ratius, & ad rem meam necessarium, non solùm potu, sed etiam odore mandragoræ, profundum, & totius curæ expertem somnum conciliari. Plinius *lib. 25. cap. 13.* post multa. *Vis somnifica pro viribus bibentium, bibitur & contra serpentes, & ante sectiones punctionesque, ne sentiantur: ob hac satis est aliquibus somnum odore quæsisse.* Dioscorid. *lib. 4. cap. 61.* Mandragorarum pomis tum per *gustum*, tum per *olfactum* eamdem vim tribuit. & quidem, meo iudicio, attentissimè in sacro textu non tam epota, aut gustata mandragora adducitur, quàm respirans, & odorem spargens, quoniam sic profundum, sed suauem, non immixto torpore (vt ex Plinio colligitur) somnum efficit. Nihil ergo puella aptius ad rem præsentem quieti & voluptatis otio post tot labores explicando poterat adducere. *τὸ dederunt*, id est, *dabunt*, ordinario vsu & trito Scripturæ Hebraismo, vbi res certò euentura per præteritum solet significari.

In portis nostris, omnia poma, &c. Inter alias ama- 488. *Seruare poma dilecto.*
torias pastorum delitias, inter ardentis desiderij signa clariora, illud vnum erat, si poma dilectis suis asseruarent. Congero pluscula testimonia, quia video nullum vtriusque eruditionis, siue diuinæ, siue profanæ, cultorem, quem legerim, hunc morem illustrasse. ergo Virgil. *Ecl. 1.* Virgil. explicatus.

Mirabar quid mœsta Deos Amarylli vocares,
Cui pendere sua patereris ab arbore poma.
Tityrus hinc aberat.

Id est, mirabar etiam cui seruarentur poma in arbore,

bote, neque legerentur, nunc noui amanti Tityro
& Tibullus, cuſtodiri. hinc fax Tibullo *lib. 1. eleg. 5.*

Huc veniet Meſſala meus, cui dulcia poma
Delia ſelectis detrahet arboribus.

nimirum illi ſeruata. Polyphemus ad Galatheam
& Ouidius, apud Ouid. 13. *Metam.*

——ſunt poma grauantia ramos,
Sunt auro ſimiles longis in vitibus vuæ,
Sunt & purpureæ, tibi has ſeruamus & illas.

item Propertius, Acutior fortaſſe lux Propert. *lib. 1. eleg.* 20. de ſecluſo nemore.

Hic erat Arganti Phlegræ ſub vertice montis
Grata domus Nymphis humida Thyniaſin.
Quam ſupra nulli pendebant debita curæ
Roſcida deſertis, poma ſub arboribus.

Licèt enim fatear, pòma hîc *nulli curæ debita*, poſſe explicari de pomis ſponte naſcentibus, nulla agricolæ induſtria culta: at nemo non obeſæ naris, ex genio Propertij non fatebitur, *curam* hîc prò amore poſſe ſumi, quaſi miretur tam pulchra poma deſertis in arboribus nulli amanti, vt par erat, deſtinari. ex Græcis fauere videtur Ariſtoph. *in Pace:* & Ariſtophanes. vbi de vxore dicitur ad maritum Cineſiam.

Ἀεὶ γὰρ ἡ γυνή σε ἔχει διὰ στόμα
Κἂν ᾠὸν, ἢ μῆλον λάβῃ: Κινησίᾳ
Τουτὶ γένοιτο φησί.
Semper enim vxor te habet in ore:
Quæ ſi vel ouum, vel pomum ſumpſit, Cineſia
Hoc aſſeruetur, inquit.

Hoc ergo videtur aſſerere puella, id ſibi curæ futurum, vt quidquid harum fuerit delitiarum, id totum dilecto aſſeruet. quod autem dixit, *in portis noſtris*, ſonat diligentiam, qua ferè ſemper redeunti marito paſtore, ab opere diurno, ad portas ipſas, hæc laboris ſubſidia, & neſcias an magis amoris
489. indicia, quàm operis leuamina erant exhibenda.
Vxor ſedula mariti delitijs curandis eſt enim ſedulæ vxoris agricolæ, vel paſtoris (qui olim licèt ditiſſimi, tamen ſuis laboribus inſudabant. vt dixi) maritum parata menſa expectare. graphicè Stat. *lib. 5. ſyl.* 1. de Priſcilla,

——velut Appula coniux
Agricolæ parci, vel ſole infecta Sabino
Quæ videt emeriti iam proſpectantibus aſtris
Tempus adeſſe viri, properè menſaſque toroſque
Inſtruit, expectàtque ſonum redeuntis aratri.

Sedulior adhuc hîc ſponſa, quæ non ſolùm 490.
Flores & poma alieni temporis gratiores. menſas ad cœnam intus, ſed ad portas, aduenienti refectiunculam etiam apparabat. tandem quod additur, *& vetera*, alludit ordinario vſui, quo ſemper alieni temporis aut flores, aut poma pluris fiunt. Capitolinus de Vero Imperat. ait texuiſſe coronas *lemniſcis aureis interpoſitis, & alieni temporis floribus.* Mamertinus *in paneg.* ponderat delitioſis pluris fieri, *alieni temporis poma, æſtiuas niues, hybernas roſas.* notum illud Lyrici,

Perſicos odi puer apparatus,
Diſplicent nexæ philyra coronæ,
Mitte ſectari roſa quo locorum
Sera moretur.

Hæc ſatis ad cap. 7. propero ad 8. diligentiùs explicandum.

PARAPHRASIS.

Hæc feliciter cùm euenerint, aduениſſe laboris mei finem gratulabor: nam quæ hucuſque curis ſaucia inſomnes duco noctes, ſuauiſſimè conquieſcam, & quaſi percepto mandragorarum odore, ſedata ſollicitudine, in vtramque autem dormiam iucundiſſimè. Vna ſolummodo cura, ſed & iſta dulciſſima perdurabit, qua tibi quidquid pomorum & ſui, & alieni temporis fuerit, aſſeruabo: ſuaui hoc leuamine quotieſcunque ex ruſticis laboribus domum redieris, à ſedula vxore ad portam excipiendus.

CAPVT OCTAVVM.

VERS. 1. Quis mihi det te fratrem meum ſugentem vbera matris meæ, vt inueniam te foris, & deoſculer te, & iam me nemo deſpiciat?

MONVI ſuprà ſæpiùs, prædictas duas vltimi huius actus ſcenas repræſentatas eſſe in ædibus puellæ, dum poſt eius ſimulatum raptum (qui intus factus ſupponebatur) cum ſponſo ſtipantibus feſtiuis & canentibus choris, currum genialem aſcenſura properaret. hæc ergo ſcena, quoad primam eius partem, conſcenſo iam curru celebrata fingitur: proloquitur ergo ſponſa, & ſolito æſtuantis pectoris more, quàm cupiat ad villam, vbi celebrandum matrimonium, peruenire, declarat: quæ tamen verba, ſummiſſiori voce, ſponſo cuius lateri acclinabatur, tantum familiarioribus chori audientibus, dicta credo. videamus ſingula.

491. *Quis mihi det.* Semper ſponſis bulliunt vota
Vota nuptiarum ardentia. venturi diei nuptiarum, nuſquam tamen ardentius, quàm ſub eadem die vt hora veniat, qua datis dextris inuicem tradantur: hinc illud Claud. *in nupt. Honor.*

——calet obuius ire
Iam princeps, tardúmque cupit diſcedere ſolem.

Pintus in Cantica. quia nimirum noctu apud Romanos & Hebræos nuptias celebratas noſti. Virgil. *in Pharmaceutria.*

Mopſe nouas incede faces, tibi ducitur vxor,
Sparge marite nuces: tibi deſerit Heſperus Œtam.

id eſt, in tui gratiam venit veſper quem optabas nuptias initurus. Talia erant vota puellæ, vt ex ſequentibus patebit.

Te fratrem meum. Si id reducas ad voces amatorias, & ad coniugum vſum, qui ſe fratres & ſorores appellant, dixi multa ſuprà: potes recurrere ad vſum Hebræorum, apud quos, quia contribules tantùm nuptias inter ſe inibant, ſanguinis titulis ſe appellitabant. Et fortaſſe ſponſa & Salomon non ſolùm eiuſdem Tribus, ſed etiam propinquæ, & coniunctiſſimæ cognationis erant, vnde hîc abſolutè ab illa frater potuit appellari: certè apud Romanos fratrum filij, inuicem fratres ſolebant appellari, quos vulgò dicimus conſobrinos. hoc, 492.
Fratres, de conſobrinis. quia apud neminem, quem legerim, plenè probatum, memini, dato loco communi illuſtrabo, vt inde Hebræus mos non ita rarus videatur; loquuntur ergo Poëtæ, quos affero, de Græcis priſcis, quibus (notum id eruditis) mores ſui æui affingunt. ergo Hermione apud Ouid. *in epiſt. ad Oreſtem,*

Alloquor Hermione nuper fratremque virumque,
Nunc fratrem, nomen coniugis alter habet, &c.

Vir precor vxori frater succurre sorori,
Instant officio nomina bina tuo.

Et tamen consobrinos fuisse notum pueris, illa statim fatetur,

Per patris ossa tui patrui mihi, quæ mihi debent
Quòd se sub tumulo fortiter vlta iacent.

Hypermnestra Lynceo, quorum patres, fratres erant ita apud eumdem.

Et consanguineæ quondam centesima turbæ
Infelix, vno fratre manente, cadam:
At tu si qua est lynceu, tibi cura sororis, &c.

Deucalion apud eumdem, 1. *Metam.* ad vxorem Pyrrham,

O soror & coniux, & fœmina sola superstes,
Quàm commune mihi genus, & patruelis origo,
Deinde torus iunxit.

erant quippe à Prometheo, & Epimetheo fratribus orti. Aiax *ibidem lib.* 13. post multa, petens arma consobrini sui Vlyssis.

Frater erat, fraterna peto.

Durauit diu hic mos. nam Tzetzes *chil.* 6. de hoc consanguinitatis gradu ita.

Οὕσπερ ἡ συνήθεια νῦν ἐξαδελφοὺς λέγει.
Hos consuetudo nunc fratres appellat.

Pergamus ad obscuriora.

Sugentem vbera Hic locus variè torsit interpretes, tortus & ipse ab aliquibus: vt quid, mori meo insistens, & datæ fidei consulens, denuo excogitarim, aperiam. Suppono diminutiua vocabula apud

493. *Diminutiua amatoria sunt.*

amatores, & blandientes putari teneriora: possem colligere innumera, in hæc facilè incidi. Theocrit. *Idyl.* 2. vbi puella ad Satyrum amatorem.

Τί ῥέζεις Σατυρίσκε.
Quid agis Satyrule?

& apud priscos Bacchus decrepitum Silenum loco patris vocat παππίδιον, id est, *paterculum.* imò & ipse Silenus apud Euripidem immensum illum Polyphemum, adblandiens *Hericulum* appellat. nota illa Plauti, *meum corculum, meus caseus mollicu-lus* Catullus lib. 1.

Nam sudaria Setaba ex Iberis
Miserunt mihi muneri Fabullus,
Et Verannius. hæc amem necesse est,
Vt Veranniolum meum, & Fabullum.

Idem *epig.* 46. vbi dicitur,

Acmem Septimius suos amores, &c.

Sic ipsam puellam Acmem ad Septimium facit locutam.

———mea vita Septimille,
Huic vni domino vsque seruiamus.

Syrus apud Terent. *in Adelphis, act.* 5. *sc.* 1. sibi de gula plaudens,

Ædepol Syriscè te curasti molliter.

Imperator Adrianus, iamiam moriturus hæc carmina dixisse fertur ab Spartiano in eius vita.

Animula, vagula, blandula,
Hospes comesque corporis.
Quæ nunc abis in loca
Pallidula, rigida nudula,
Nec, vt soles, dabis iocos?

Hodie sic eadem ratione, diminutiua, & amantium sunt, & blandientium.

494. *Diminutiua apud Hebræos qualia.*

Nota deinde, licèt apud Hebræos non sint propriè diminutiua, tamen certâ formâ componi nomina, quæ pro diminutiuis deseruiunt: vnde illud Isai. 44. num. 2. *Noli timere puer meus Iacob, & rectissimè quem elegi.* in Hebræo pro *rectissimè* est ישרון quo propriè *dilectulus* significatur, vt ibi notat Sanchez. qui & *in Psalm.* 67. quem totum putat nuptialem eadem forma, vbi legimus, *Rex di-lecti dilecti*, notat in Hebræo esse ידידון id est, *dilectulum*, eodem amatorio blandimento. Sciendum tamen vtplurimum Hebræos diminutiua sua per periphrasim & circumloquium explicare: vt apud Isaiam *puer paruus*, id est, puerulus, & suprà cap. 2. *vulpes paruulæ*, sunt vulpeculæ, & passim alibi.

Puto igitur in hoc loco, amatorio hypocorismate *fratrem sugentem vbera* pro fraterculo appellari: nec mirum iuuenis de amore lactens appelletur ab sponsa Hebræa, cuius proprio idiomate viri puerorum vocabulo dicebantur, cùm Romani passim, adolescentes infantium, id est, lactentium vocabulo blandè appellitarint. Adsis huc Doctorum alpha Hieronyme, hic *quæst. Hebr.* super Genesim de Ismaële, qui iuuenis, puer appellatur ibi, ita scribit. *Verum est igitur, illud Hebræorum linguæ idioma, quòd omnis filius ad comparationem parentum, infans vocetur, & paruulus: nec miremur barbaram linguam habere proprietates suas, cùm hodieque Romæ omnes filij vocentur infantes.*

Adhuc tamen in hoc ipso hypocorismate, & amatorio blandimento latet aliud, quo sponsus & delicatus, & tenerrimè indulgentissiméque habitus à matre declaretur. ac si dicat puella: ac si dicat sponsa: Quis mihi det te fraterculum meum, meum puppum, sic molliter à matre adhuc habitum, vt etiam nunc lactere videaris, vt inueniam, &c. moueor, quia fui ipsius tenerrimè indulti à matre delitias. Penè eadem phrasi explicauit Salomon Prou. 4. num. 3. *Nam & ego filius fui patris mei, & tenellus, & vnigenitus coram matre mea.* quod autem hìc additur de suctis vbertibus, explico ex Isaia *cap.* 6. (& ipse hinc Isaias explicatur) qui locutus de Ierusalem latissimè sub metaphora sponsæ adulteræ & expulsæ, & iterum Christi meritis restituendæ, indulgenterque habendæ, festiuè concludit, num. 16. *& suges lac gentium, & mamilla Regum lactaberis.* Sub qua metaphora, omnia pretiosa & delitiosa fercula illi apponenda omnes explicarunt. Sed cur sub mamillæ metaphora in quam ego? nisi vt iterum tamquam in nouis nuptiis virguncula & tenella intelligatur, sic indulgenter habita, ac si adhuc à matre lactaretur. & reuera nullâ aptius metaphorâ materna indulgentia, quàm per lactationem explicatur: bene Plutarchus *lib. de amore parentum erga prolem*, in rem meam ita scripsit: *Hac de causa cùm vbera mamillasque sub ventrem natura brutis dimisit, solis mulieribus in sublimiori corporis parte, nimirum in pectore illa collocata sunt, quo expeditiùs & osculari, & amplecti filios possint, quasi hac ratione indicare, & ostendere voluerit, pariendi educandique finem, non vllam vtilitatem, sed solum amorem existere,* &c. è contra autem, nulla etiam ratione alicuius delitiæ viuidius explicantur, quàm si iam grandis adhuc lactere dicatur. Facit huc historiola quam refert Athen. *dipn.* 12. *cap.* 33. vbi ita. *Clitarchus lib.* 5. *vitarum Sagarim Mariandinum scribit ad senectutem vsque ob delitias nutricis vberibus fuisse educatum, ne cibum mandendo defatigaretur: nec vnquam etiam manus inferiùs vmbilico tulit.* Vnde eleganter D. Antonius de Padua *serm. in Septuag.* de anima conuersa: *quasi à mamilla diaboli, mundi fugit voluptatem* quia non poterant voluptates mundi indulgenter alicui affluentes melius, quàm per lactantem mamillam explicari.

495. *Indulgenter habiti mamantes dicebantur.*

Isaias 6 n. 16. explicatus.

Matres lactantes amorem manifestant.

D. Antonius de Padua explicatus.

Matris meæ. Socrum intelligit, quam iam connubij iure, quo maritum fratrem dixerat, matrem vocat. latet autem hìc etiam puellæ prudentia, tacitè exhibentis, se non communi vsu erga socrum fore 496.

Socrus nuribus dilecta

fore duriùs animandam, imò hanc ſibi loco matris perpetuò habendam. eleganter Plutarchus de præceptis connubial. num. 38. *Perurbanum eſt ſi uxor magis ad parentes mariti honorandos inclinare conſpiciatur, quàm ad ſuos: ac ſi quid doleat, ad ipſos referat, & lateat ſuos: facit enim vt cùm fidem habeat, fidem & ipſa vendicet, & cùm diligit, diligatur.* Nec pigebit tranſcribere in hanc rem quæ paulo antè idem Plutarchus ſcripſerat num. 37. *In Lepta Libyæ ciuitate ritus patrius eſt, vt ſponſa poſtridie, quàm celebratæ nuptiæ ſunt, ad ſponſi matrem petitum ollam mittat: at iſta nec dat, nec ſe habere dicit, vt videlicet in principio cognitis in ſocru nouercalibus moribus, ſi quid grauius poſtea contingat, iniquo animo non ferat, neque ſuccenſeat. quo fit vt vxor id intelligens, occaſiones ipſas leniat ac mitiget: eſt enim naturalis æmulatio quadam inter ipſas, beneuolentiæ cuius affectus vnica curandi ratio eſt, vt ſenſim ſibi beneuolentiam vxor conciliet viri, ſed matris non conuellat & imminuat.* ideo prudentiſſima fœminarum, vt & pulcherrima Aſpaſia apud Ælianum *lib. 12. cap. 1.* cùm illi maritus Cyrus Perſarum Rex monile pretioſiſſimum offerret, quod iactabat dignum, ἢ θυγατρὸς βασιλέως, ἢ μητρός: *aut filia Regis, aut matris.* reſpondiſſe fertur: καὶ πῶς τολμήσω Παρυσάτιδος δῶρον ἄξιον τῆς τεκούσης σε, ἐνδεῖξαι αὐτῆς: ἀλλὰ τοῦτο μὲν ἀπόπεμψον ἐκείνῃ Κῦρε: *& quomodo audeam Paryſatidis matris tuæ dignum donum, mihi retinere? ergo illud matri tuæ mitte in Cyre,* &c. quo mirè vtriuſque ſibi amorem conciliauit. hoc ergo eſt quod puella optimè morata iam nunc captat, dum coniugis matrem iam nunc ſuam vocat: videri nimirum ſocrus amantiſſima.

497. *Currus ad pompam nuptialem.* *Vt inueniam te foris.* In Hebræo בחוץ LXX. in Regiis etiam propriè ἔξω, alij, ἐν ἀγρῷ. non curo cæteros. explico, vt te iam *videam foris*, id eſt, extra hunc currum in agro, & villa, quò tendimus, vbi vltimæ nuptiarum ceremoniæ complendæ, & optata mihi vota perficienda. Sed quoniam ſæpiùs & ſuppoſui, & inculcaui currum hunc nuptialem, quo puella in domum mariti abducebatur, præter ea quæ Sanchez variis locis huius Cantici attigit, dabo pauca, vt de aliarum gentium vſu, Hebræus mos, quem cogito, illuſtretur, fuerunt enim, vt ſæpe monui, nuptiales ritus plures Hebræis gentibuſque communes. Euripides de Helenæ nuptiis.

> Νῦν ἀνανεοῦμαι τὸ σὸν ὑμέναιον πάλιν,
> Λαμπάδων μεμνήμεθ' ἃς τετραόρεις
> Ἵπποις τροχάζων παρέφερον: σὺ δ' ἐν δίφροις
> Σὺν τῷδε, νύμφη δῶμα ἔλειπες ὄλβιον.
> *Nunc igitur renouo tuas nuptias iterum,*
> *Et faces memini, quas quadriiugis*
> *Equis vehens, preferebam: tu verò in curru*
> *Cum marito noua nupta relinquebas domum patris beata.*

Ariſtophanes in auibus facit Cupidinem aurigam currus, vbi noua nupta ferebatur.

> Ὁ δ' ἀμφὶ θαλὴς ἔρως
> Χρυσόπτερος ἡνίας
> Εὔθυνε παλιντόνους
> Ζηνὸς πάροχος γάμων
> Τῆς δὲ τ' εὐδαίμονος Ἥρας.
> *Tu circum floridus Amor*
> *Aureas alas geſtans, habenas*
> *Dirige retro extenſas,*
> *Iouis præbitor nuptiarum*
> *Huius felicis Iunonis.*

Plutarchus de claris mulieribus cap. 3. *Cùm è prima Chiorum nobilitate adoleſcens acceptam vxorem, domum, vt moris erat, curru traduceret: Hippochus Rex ſumma familiaritate ſponſo coniunctus vnà cum cæteris adoleſcentibus, pompa celebritatique intererat: qui cùm vino ac iocis incaluiſſet, in currum quo ſponſa vehebatur, inſiluit, nullam ſanè vim allaturus, ſed ludendi tamquam licentia immoderatiùs abutens: tum qui aderant ſponſi familiares, atque affines, ne qua virgini afferretur contumelia metuentes, facto impetu Regem obtruncant.* Hæc de Græcis. De Romanis Claud. *in nupt. Honor.*

> *Ante fores iam pompa ſonat, Pilentaque ſacra*
> *Præradiant ductura nurum: calet obuius ire*
> *Iam Princeps.*

Sacra propter Auguſtorum maieſtatem, quam etiam ſacram dicimus, appellauit.

Et deoſculer te. Huc vota tendebant: alludit verò ad ſolemnia oſcula, quibus nuptiæ ſanciebantur: habes hæc illuſtrata initio capitis primi ad illud, *oſculetur me*, inde repete.

Et iam me nemo deſpiciat. Vertit Aquila: μὴ ἐνμυκτηρίσωσί με: *non amplius me ſubſannent, vel naſo ſuſpendant.* & cur vſque tunc ſubſannata, vſque tunc deſpecta? ſolet vicinia, & maximè virgines ſponſæ æmulæ iuueneſque ſponſi corriuales, dum inter amantes feruent deſideria, dum nuptiæ ambiuntur, omnia ſubnotare, illorum omnia quæ viderint irridere: tum murmuratio puellæ ſi comitur, ſi ſe præbet conſpiciendam, auidiorem quàm par eſt, mariti vocant: denique tunc miſera virguncula æmulis fabula eſt, & vnicus irriſionis & detractionis ſcopus, quaſi nunquam conſecutura, & de leuitate infamis relinquenda: non ne timenda hæc ſubſannatio, hic deſpectus? at peracto matrimonio omnia ceſſant, quia & illa voti campos, & æmulæ vlterioris ſpei impotes: illa fruitur hilaris, confuſæ iſtæ conticeſcunt. pulchrè Statius de nuptiis Violantillæ ſolenni oſculo peractis, 498. *Proci & ſponſos mordet vicinia.*

> *Fama tace, ſubiit leges, & frena momordit,* *Statius explicatus.*
> *Ille ſolutus Amor, conſumpta eſt fabula vulgi,*
> *Et narrata diu viderunt oſcula ciues.*

Quaſi inter ambiendum fabula forent miſeri amantes, vulgique irriſio, quæ omnia datis oſculis publicis, id eſt, celebrato matrimonio perierunt. talia ſunt quæ hîc ſponſa profert, ni fallor: eóque minus duram hanc noſtram coniecturam videndam ſpero, quo aptior ſenſui myſtico *in lib. 2.* iudicanda.

PARAPHRASIS.

Proh! quàm longa hæc via, quàm tardus curſus. O ſi iam, dulciſſime fratercule, qui matri tuæ ſic habitus in delitiis, quaſi adhuc lactens inter illius vbera requieſcas: ô ſi iam, inquam, foris, extra hunc currum te haberem, & ſolenni illo nuptialique oſculo te mihi necterem? tunc tot præteritorum amorum meorum murmura, tot fabulæ, tot irriſiones, quibus deſpecta ſubſannabar, peractis matrimonij ritibus, conſummentur.

Apprehendam te, & ducam in domum matris meæ: ibi me docebis, & dabo tibi poculum ex vino condito, & muſtum malorum granatorum meorum. VERS. 2.

499. *Vxor patres obliniſcitur ob maritum.* Pergit colloquens puella, leuans pariter itineris faſtidium, & fallens perueniendi deſiderium: ait in primis, quid ſibi faciundum vbi peruenerit, nimitum ipſam quæ ducitur, quodammodo maritum ſuaui violentia in domum illam felicem inducturam,

ducturam, ne tam adduci, quàm adducere videatur. quo mirè explicat, quàm lubenter ibi ſit habitatura, quàm è penitiſſimo corde, in mariti familiam transferatur, quàm denique propriorum parentum memoriam tradat obliuioni. eſt hoc illud Pſalm.44. n.11. *Audi filia, & vide, & inclina aurem tuam, & obliuiſcere populum tuum, & domum patris tui.* hoc enim eſt quod maximè in nouis nuptiis expetendum: vnde & priſci tam Græci, quàm Romani, rem nuptialibus cæremoniis teſtabantur. Hinc Catull. *in nupt. Iulia*, ad puellam.

En tibi domus vt potens
Et beata viri tui,
Quæ tibi ſine fine erit.

Apud Romanos quidem noua nupta obducto iam capiti flammeo, cùm è paternis ædibus pedem efferret, *vertebatur in gyrum*: atque ita ducebatur in domum ſponſi, ne ſcilicet agnoſceret viam redeundi in domum patris. lege Tiraquel. 1. *lege con. gloſſa* 1. *parte* 1. Apud Græcos Bœotios axis currus, quo ſponſa in mariti domum vehebatur, flammis exurebatur: cauſam aſſignat Plutarchus probl. Rom cap.28. *vt id ſignum eſſet, iam ibi perpetuò permanſuram.* Longè verius in hoc Cantico noſtro longè flammantius ſponſa amatorios mores & lubentem ſui addictionem, ex apprehenſione mariti ſignificauit.

500. *Cui uxori ſecreta committenda.* *Ibi me docebis.* Non paſſim vxoribus ſecreta committenda, certo certius: eſſe tamen nonnullis, quibus ſacrilego furto iſta à maritis denegantur, certiſſimum: hæ ſunt quæ caſtis amoris flammis, aliàs prudentioris iudicij, maritos colunt. Talem ſe hic reputat ſponſa, & talem decebat eſſe quæ ſponſæ diuinæ typum gerebat, huic enim Chriſtus abdita reuelat, de quo *lib.*2. Sed non ſolùm ſecreta hîc intellecta voluit ſponſa, ſed & cætera, quibus per inditam diſciplinam, & prudentia & optima œconomia comparatur: ſunt grauiſſima verba Plutarchi *lib de preceptis connubialib. n.*49. vbi ita ad maritum. *Coniugi verò quacunque via adhibeas quæ vtilia ſunt: & more apum, quæ tu in te ipſo collocaueris, ei conferas & communices: familiaréſque effice & conſuetas eas ſermonum rationes, quæ eſſe quam optimæ videantur: pater enim illi es, venerandaque mater, & frater: non minus autem eſt venerabile vxorem audire dicentem: Tu mihi vir, magiſtérque es, ac Philoſophus, rerum honeſtiſſimarum ac diuinarum præceptor. Huiuſmodi enim diſciplina primum à rebus abſurdis vxores abducunt: erubeſcet enim vxor ſaltationibus operam dare, ſi ſtudio litterarum delectabitur.* Quod ergo monet hîc Plutarchus mariti faciant, id virum ſuum facturum, iam nunc ſponſa ſibi pollicetur.

501. *Et, pro quia in Sacris.* *Et dabo tibi poculum.* Aduerte, mi lector, particulam *&*, in Sacris ſæpiſſimè pro *quoniam*, & ſimilibus cauſalibus vſurpari, exempla paſſim obuia offendes: do tantùm bina ex vtroque Teſtamento. Pſalm.89. n.3. *Ne auertas hominem in humilitatem, & dixiſti: Conuertimini filij hominum.* id eſt, *quia dixiſti*, Ioan.12. num 35. *Adhuc modicum lumen in vobis eſt, ambulate dum lucem habetis, vt non vos tenebræ comprehendant: & qui ambulat in tenebris, neſcit quò vadat.* hoc eſt, *quia qui ambulat*, &c. puto ergo in hoc loco reddere ſponſam cauſam, cur tam certa ſperaret, omnia ſibi à marito reuelanda. q.d.

502. *Vinum, ſecreti prodigum.* *Docebis me, quia tibi dabo poculum.* Nihil innatius vino, & cæteris potionibus inebriantibus, quàm ſecretorum profuſio. bene Horat. *lib.*1. *oda* 18. de effectibus ebrietatis.

——quæ ſubſequitur cæcus amor ſui
Et tollens vacuum plus nimio verticem,
Arcanique fides prodiga perlucidior vitro.

Hoc ergo credit puella ebrium maritum facturum poculo vini ſui: abſit tamen, vt credas, ad hunc ſenſum naturalis vini fieri hîc mentionem. Explico ergo locum de poculo amoris, qui vino vehementiùs ſolet inebriare, & ſecreta profundere: itaque quod ſuprà dixerat cap.7. n.12. *Vbi dabo tibi vbera mea*, id eſt, amores: id modò ad rem ſuam venuſtiùs per inebrians poculum explicauit. De amore inebriante vide quàm multa, nec rancida, dedi ad cap. 2. num. 3. & 4. ſuprà. adde Plautum *in Trucul.* 503. *Amor inebrians.*

Amoris intra pectus ſeſe penetrauit potio.

& quæ multa affert Cerda ad illud *Æneid.*1.

Necnon & vario noctem ſermone trahebat
Infelix Dido, longúmque bibebat amorem.

Et quidem quæ dabat vbera, ſiue amores, nil mirum præſumeret inebriandum maritum: ſic *Prouerb.*5.*n.*19. de vxore dicitur ad maritum: *Vbera eius inebrient te in omni tempore, & in amore eius delectare iugiter.* & iterum cap.7.n.18. *Veni, inebriemur vberibus.* ne abſona videatur hæc noſtra ad iſtum locum coniectura, cùm phraſis ſit familiariſſima Salomoni, vt Prouerbiorum, ſic etiam huius Cantici ſcriptori.

Ex vino condito. Sumitur metaphora, non ex quouis vino, ſed ex condito & aromatico, quia quanto iſtud largiùs bibitur, & ſuauiùs inebriat, tanto fortiùs amoribus ſuis indulturum ſponſum ſperabat. Ælianus *lib.*12.*cap.*31. de Græcis: *Vinum vnguento mixtum bibebant, & ſupra quàm ſatis eſſet, aut neceſſitas poſtularet, hac mixtione vtebantur.* Sic & LXX. ad hunc locum, *vinum vnguentatum* adduxere. 504.

Et muſtum malorum granatorum meorum. Certè ſi de epulo, aut poculo nuptiali ſermo foret, cùm vtrumque in domo mariti exhibendum, non video cur puella muſtum iſtud ſuum & ex ſuis malis expreſſum aſſereret: niſi nimius diuinator contendas è domo ſponſæ in domum mariti partem epuli, & poculum nuptiale adductum, quod non probabis. In mea explicatione, res plana: quid enim magis ſuum puellæ, quàm amoris ſcintillas, quas cordi & viſceribus iuuenis emittebat? Vt ergo metaphoram plenè explicem, aduerte ex Plinio, qui de variis ſiceræ generibus ita *Fiunt è palmis, ficis, ſiliquis, ſyriacis, pyris, omniúmque malorum generibus.* & quæ multa ſequuntur ibi *lib.*4.*cap.*16. D. Hier. ad Nepotian. *Sicera Hebræo ſermone omnis potio nuncupatur quæ inebriare poteſt, ſiue illa, quæ frumento conficitur, ſiue pomorum ſucco.* Ergo vt hodie ſyrupum malogranatorum ſeruatur in officinis pharmacopolarum; ſic olim apud Hebræos (apud quos hæc poma vſitatiſſima & pretioſa, quod ex hoc Cantico, & mille aliis locis conſtat) ſiceram ex malogranatis fieri hinc colligitur, & illam cæteris pretioſiorem: igitur, vt alibi ſacer textus prohibens ebrietatem, pariter vinum & ſiceram denegat, vt habetur *Iud.*14 *n.*4. aut magis genericè, vt *Leuit.*10.*n.*8. ſic econtra, ſponſa in hoc loco metaphoricam ebrietatem inductura, non ſolùm vinum, ſed & pretioſius genus ſiceræ vſurpauit. 505. *Mali punici potio.*

Hucuſque meam aperui ſententiam; ſed quia probabiliſſimum iudico quod noſter Sanchez hîc excogitauit de poculo, quod nuptiali ritu vterque ſponſus deguſtabat: in quam ego mentem incideram, longè antequam illius ſcripta ederentur. his quæ ille (quæ certè etiam mihi præoccupata) adde optimum locum Alexand. Neap. vbi varios ritus gentium 506. *In nuptijs poculum, aut edulium ſolemne guſtatum.*

gentium colligit, quæ etiam non niſi certi cibi, aut potus ceremoniis nuptias inibant. ergo ille Genial. 2. cap. 5. *Epulis instructis vt porcum mactarent ſponſalium die deducto ex Hetruria more: vtque ſponſo bulbi cum nucleis pinneis erucæ ſucco, & pipere, in nuptiali cœna dentur obſonia, ſeruatum eſt: plerique papaueris ſuccum lacte & melle delutum exhibuere. apud Perſas, niſi adeſo malo, aut cameli medulla, ingredi ad nouam nuptam non licebat: neque alio veſci cibo illa die fas erat. Babylonius vir & vxor, non miſcentur, niſi thymiamate prægustato. Solon verò niſi malo cydonio epulis adhibito, viri thalamum ſponſam ingredi vetuit.* Vbi plura, quæ omnia comprobatiſſimis auctoribus illuſtrat ibi Tiraq.

2. Reg. 12. num. 3. declaratur. Hinc explicarem locum illum 2. Reg. 12. n. 3. *Pauper autem nihil habebat omnino, præter ouem paruulam, quam emerat, & nutrierat, & quæ creuerat apud eum cum filiis eius, ſimul de pane illius comedens, & de calice eius bibens, & in ſinu illius dormiens, eratque illi ſicut filia.* Graphicè enim, licèt tacitè, Nathan, vt poſtea clariùs in oue, vxor intelligeretur, omnes penè nuptiales ritus hoc congeſſit. nam vxor per arrhas emebatur, loco filiæ veniebat, etſi Sanchez noſtro credimus in hoc Cantico, ſomnum in ſinu mariti ſimulabat. Denique eumdem calicem prægustabat.

PARAPHRASIS.

Vbi ad felices illas fores peruenerimus, ipſa quæ ducor ſuaui violentia te inducam in cubiculum tenerrimè te diligentis matris tuæ, in cuius adducta familiam, matrem iam meam meritò compello: ſatis hoc facto exprimens, quàm lubens priſcæ meæ familiæ oblita, tibi veniam. ibi quidem me tamquam animæ tuæ dimidium nihil rerum tuarum, ſiue arcani, ſiue doctrinæ ſit, celabis: ſed docebis cuncta. nec poteris non cor iſtud meum, ſecretorum tuorum theſaurum conſtituere: quandoquidem amore meo te inebrians vehementiùs, tamquam ab homine vnguentati vini, & ſiceræ punicorum pretioſioris vi ſaucio, omnia ſuauiſſimè extorquebo.

VERS. 3. Læua eius ſub capite meo, & dextera illius amplexabitur me.

507. *Vxor in mariti amplexu dormiens.* Recurrunt hîc vtplurimum interpretes ad ſomnum quòd puella tunc cepit in ſinu ſponſi verè languida, & dormituriens: alij ad ſomnum quem ſperabat, & ſuſpirabat, inuento fraterculo, & in domum genitricis introducto. tandem Sanchez ad ſimulatum ſuum ſomnum confugere videtur: ego mihi priuato meo filo verba ſic inſero, vt illa ab ſponſa ſodalibus currum ſtipantibus dicta credam, & aliâ ſententiâ, ſed eodem ſenſu ſibi augurari, quod ſuprà *cap. 7. num. 13.* dixerat ſibi tunc ſub mandragora dormiendum: inde repete. modum loquendi expreſſit Catullus *in nupt. Iuliæ.*

Mitte brachiolum teres
Prætextata puellula,
Iam cubile adeat viri.

Clariùs Propert. *lib. 1. eleg. 16.*

Nunc iacet alterius felici nixa lacerto:
Et mea nocturno verba cadunt Zephyro.

& appoſitâ paraphraſi, res adhuc magis clarebit: de phraſi iam ſuprà.

PARAPHRASIS.

Tunc, ô ſodales amicæ, eueniet mihi requies hucuſque denegata, & ſuauibus dilecti mei innexa amplexibus imperturbatum ſomnum carpam iucundiſſimè.

Adiuro vos filiæ Ieruſalem, ne ſuſcitetis, neque euigilare faciatis dilectam, donec ipſa velit. VERS. 4.

Adiurantur, inquit Sanchez, ſodales ab ſponſo, ne Epithalamium canant excitatorium: ſed certè cùm ipſe hîc recurrat ad ea, quæ de ſimulato & cæremoniali ſomno ſponſæ in mariti ſinu dixerat *cap. 2.* non video quî huc excitatorium veniat Epithalamium. Sciendum enim à priſcis conſopitorium carmen cantari ſolitum, quando ſponſi cubitum ibant, vt nemo neſcit: at verò excitatorium tranſacta nuptiali nocte manè canebatur: teſtor Theocritum *Idyl.* 18. de nuptiis Helenæ, vbi virgines poſtquam conſopitorium carmen cecinerunt, addunt: 508. *In nuptiis cōſopitorium & excitatorium canticum quale.*

Dormite, mutuum in pectus amorem ſpirantes,
Et deſiderium: ſurgite autem ad auroram, neque obliuiſcimini.
Redibimus & nos manè cùm primus cantor
Ex ſuo cubili canet, erigens pulchrè pennatam ceruicem.
Hymen, ô Hymenæe nuptiis his gaudeas.

Verba igitur adiurationis planiùs & ſimpliciùs explico de cura, qua ſponſus puellæ ſuæ quietem cuſtoditurus, iam nunc monens amicas, ne id temporis ſponſam interpellent, ſed ad ſatietatem vſque ſinant requieſcere. quaſi ſic illa aptiùs poſtea curandis opibus familiaribus, quod ſuprà ipſa promiſerat, ſuffectura. Cautè autem tam in Hebræo, quàm in Vulgato noſtro deſunt hinc illa verba, *per ceruos capreaſque camporum*, quæ ſimilibus adiurationibus ſuprà addebantur: quoniam ibi *cap. 2.* de amatorio deliquio, & *cap. 3.* de amatorio ſomnio verba fecerant, vnde multo myſterio & emphaſi illa addita, vt ibi explicaui. hîc cùm de mera naturalis ſomni quiete ſermo fiat, importuna veniebant. illuſtratur hæc ſponſi cura carminibus Nonni *lib.* 47. vbi Bacchus ſopitam cernens Ariadnam, choris ſuis præcipit, ſinant ἰαύειν *dormire*, & paulo pòſt ait cuidam, μὴ σκεδάσειας ἠῷον ὕπνον: *ne ſuſcites matutinum eius ſomnum.* parco cæteris, do tantùm vulgarem loci verſionem. 509. *Amantes rei amatæ ſomnos cuſtodiunt.*

Iam enim dormientem in littoribus relinquens
Virginem à patria exulem crudelis nauigauerat Theſeus,
Pactaque ventis dederat. dormientem verò
Aſpiciens Bacchus relictam Ariadnem
Admiratione immiſcuit amorem: choro verò complicatis Bacchis,
Lingua admirante ſummiſſam dedit vocem,
Baſſarides ne pulſatilia inſtrumenta quatite, ſonitum amouete
Aut pedis, aut fiſtulæ, ſinite Venerem dormire.

Et iterum paulo pòſt.

——expectate Bacchæ:
Conſiſte Maron, ne hic ſaltetis: deſine cantare
Pan amica, ne diſcutias matutinum ſomnum Mineruæ.

Electra apud Euripidem cuſtodiens inſanientis fratris ſomnum, ita ad ſodalium chorum.

ὦ φίλταται γυναῖκες ἡσύχῳ ποδὶ
Χωρεῖτε, μὴ ψοφεῖτε, μὴ δ' ἔστω κτύπος.
O chariſſimæ fœminæ, tacito pede
Accedite, ne ſtrepite, neque ſit fragor.

Hæc ſatis pro verſiculo claro.

PARA

PARAPHRASIS.

Id ergo cùm aduenerit, obtestor vos sodales virgines, ne sponsam, aut puellarium ludorum, aut rustici exercitij prætextu suscitetis: liceat, liceat quoad voluerit post tot curarum æstus suaui quadam incuria conquiescere: vacet aliquando illarum pondere, vt aptiùs postea rei familiari curandæ vacare possit.

VERS. 5. Quæ est ista quæ ascendit de deserto, delitiis affluens, innixa supra dilectum suum.

Tribuo hæc verba festiuæ pompæ, & obuiæ turbæ, quæ è villæ ædibus ad fores confluxit, peruenientem iam currum, & hilares sponsos exceptura: atque hæc est, quam semichori titulo in Prolegomenis appellaui; tunc enim semichorus in dramatis constituitur, cùm aliquid canendum, quod ordinario choro minus aptè assignari potest. Cùm igitur sponsa, tot ardentibus, vt vidimus, pectoris sui desideriis propalatis tota colliquesceret, visa dilecti propinqui sinui recubuisse, licentia iam penè maritali, debitum maritatæ locum vsurpans, & delicatè in sinu languorem indicans pariter, & eleuans: ad cuius aspectum hilariter exclamat semichorus excipiens, *quæ est ista*, &c.

510. *Villæ in edito consistunt.* *Quæ ascendit.* Colligo hinc villam in editiori colle, eminentioríque situ fuisse collocatam, vnde venientibus à planiori agro, ascensus erat necessariò ineundus: & certè delitiosis villis vtplurimum situs editus captabatur. Tacitus *Annal.* 14. villam celebrat editissimam, & subiectos colles prospectantem. & Stat. *in Herc. furent.*

Quamuis innumera gaudentia rura supernè
Insedere domus, & multo culmine diues
Mons nitet.

Seneca epist. 51. *Extruxerunt quidem villas in regione Baiana, sed illas imposuerunt summis iugis montium: videbatur hoc magis militare ex edito speculari longè latéque subiecta.* Sic passim alij.

511. *Sinus dilectorum locus.* *Innixa super dilectum.* id est, acclinata ad sinum, & pectus noui mariti: est autem hic locus totus delitiarum. Propert. *lib.* 1.

Non tamen illa meos fugit auara sinus.

& *lib.* 4.

Exorata meis illam Cytherēa Camœnis
Attulit, in nostrum deposuitque sinum.

& *ibidem* iterum *eleg.* 3. econtra viro sinum dat amicæ.

Inque sinu chara nixus spectare puellæ.

Catullus *epigr.* 46.

Acmen Septimius suos amores
Tenens in gremio.

Expediui me breuiter ab his clarioribus, vt in reconditis quæ sequuntur, diutiùs immoremur.

PARAPHRASIS.

Io Io: en adsunt noui coniuges. Ecquæ est ista, quàm pulchra, & quàm decora, quæ ad sinum dilecti mariti reclinata, amore languida, diffluens delitiis, à subiecto agro, in editam nostram villam nuptiali vecta curru gratissima conscendit?

VERS. 6. Sub arbore malo suscitaui te: ibi corrupta est mater tua, ibi violata est genitrix tua.

Vix ad villam vbi celebrandæ nuptiæ pompa veniens peruenit, vix turba alia excipiens mixto admirationi gaudio pulcherrimam hospitem collaudauit, cùm in ipso penè ædium ingressu sponsus nouæ nuptæ fidem exacturus repetit quid paulo antè euenerit, ex quo fides in perpetuum sibi seruanda debita, & suo iure exigenda cognoscatur. Hoc vt statuas, repete, mi lector, quæ multa *cap.* 1. *num.* 4. dixi firmandæ coniecturæ meæ, qua suspicor simulatum sponsæ raptum apud Hebræos in vsu nuptiarum fuisse solemnem. quemque *cap.* 6. *num.* 3. intus extra scenam factum fingi suppositum à sacro scriptore, dixi. Addendum nunc, colligi apertè ex hoc loco non solùm simulatum raptum, 512.
sed & illius circunstantiam præcipuam, Hebræis Ethnicísque videri communem, scilicet vt puella è sinu matris raperetur. De Romanis Catull. *in nupt. Iuliæ*, ad Hymenæum. *Simulata rapina in nuptijs à gremio matris.*

Tu fero iuueni in manus
Floridam ipse puellulam
Matris è gremio suæ
Dedis.

Idem in Epithalamio,

Hespere qui cœlo fertur crudelior ignis,
Qui natam possis complexu auellere matris.

Plura Virgilij interpretes ad illud *Æneid.* 10.

Quid soceros legere, & gremijs abducere pactas.

Fingitur ergo in hoc loco, in interiori ædium horto fuisse matrem, sponsámque illius gremio assedisse, indeque raptam: eligitur sessioni malus, bono amoris omine; malum enim amoribus dicatam vel infantes garriunt. ait ergo sponsus: quandoquidem te rapui, & mea es iure belli, iam mihi fidem debes, mihi militatura: *pone ergo me vt signaculum*, &c. quod infrà clariùs patebit, hîc enim priùs amouendi obices, quos cautus lector offendes necessariò.

Dices enim primò suscitandi verbum blandum videri, & molle simulatæque violentiæ exprimendæ ineptum: apage hanc mentem. Vide quid hostes Iudæ dixerint Isai. 7. n. 6. *Ascendamus ad Iudam, & suscitemus eum, & auellamus eum ad nos, & ponamus Regem in medio eius filium Tabeel.* Certè *suscitare* hîc vim & impetum importat: sed hic locus 513. *Suscito verbum coactionis.*
alias suauiùs pariter interpretationes: quis tamen neget suscitatam iram, furorem suscitatum, suscitatum aduersarium (quæ millies in sacro textu leguntur) aliquid violentiæ denotare. Esto tamen hæc etiam aliter interpreteris; verbum certè suscitandi apud Latinissimos auctores duriorem vim importat & violentiam: ideo Martialis de iis, qui contra ius ad spectacula in quatuordecim, id est, Romanorum Equitum loco assidebant, dum vi expulsi inde detraherentur, *suscitari* dixit *lib.* 5. *epigr.* 37. loquitur de quodam inaniter superbiente:

Et suscitanti lectio, reluctatur.

Clariùs *lib.* 14.

Bis excitatus terque transtulit castra,
Et inter ipsas penè tertius sellas
Post caniúmque, luciúmque concedit,
Et hinc miser deiectus in viam transit.

Vbi vides in re simili eundem modò excitatum, modò deiectum appellari. Sueton. in Aug. cap. 14. *Cum spectaculo ludorum, gregarium militem in quatuordecim sedentem excitari iussisset.* id est, expelli. nec obsonat Hebræum verbum עור quod hîc habetur: nam ita *suscitare* significat, vt violentiam excludere non videatur, sonat enim etiam *conterere, destruere*, inde & עיר tumultum. LXX. habent ἐξήγειρα: sed certè ἐγείρω non solùm *excitare* significat, sed etiam *urgere*. quod si cum aliis dixeris nō esse hoc præteritum à verbo ἐγείρω, sed ab ἀγείρω, congrego,

congrego, colligo, clarebit vndique ſenſus meus. q. d. à familia domoque, & quaſi paternis caſtris te mihi amoris mei militiæ excongregaui.

514. *Fictio ſine vitio: vt facta in Scripturâ narratur.*

Dices ſecundò, nullo ſenſu poſſe tunc dici matrem corruptam, & violatam. pende, amabo, mi homo, in ſacris litteris ſæpiùs rem factam narrari, quæ tantùm fuit fictione exhibita: ſic princeps huius litteraturæ Maldonatus ad illa verba *Ioannis 7. num. 6.* de Chriſto: *inclinans ſe deorſum, digito ſcribebat in terra.* non tam vult veras litteras efformaſſe, quàm ſimulaſſe efformatas, & tamen à Ioanne ſcripſiſſe dicitur, hac regulâ, & *ſtellæ cadentes de cælo*, ab Euangeliſtis dicuntur, quia ita videtur, non quòd ita ſit. Mater ergo puellæ dum fingit ſe vim & violentiam pati, in demittendo pignore, & violata & euerſa appellatur. nam in hac ceremonia, vbi iuuenis *ferus* dicitur à Catullo, & iterum *renitens puella*, vbi denique addit,

Quid faciunt hoſtes captâ crudelius vrbe.

Neceſſariò credendum, matres ſimulaſſe pariter voces & querelas, quaſi dolerent ab hoſte euelli ſibi natas.

Dices tertiò, ab hoc ſimulato incurſu hoſtili, ab hac ficta vi, non bene latinè dici matrem corruptam & violatam. laborabo vt hæc latiniſſimè dicta videantur, quia, vt verum fatear, nullo vnquam palato potui deglutire, vt in caſtiſſimo Cantico defloratæ olim virginis, nunc matris, idque ſub dio & malo, mentio afferretur. Verbum ergo

Corrumpo, pro deſtruo.

corrumpendi in ſacris pro euertere, expugnare, & deuaſtare ſumitur, Dan. 7. num. 14. *& dedit ei poteſtatem, & honorem, & regnum: omnes populi Tribus, & linguæ ipſi ſeruient: poteſtas eius poteſtas æterna, quæ non auferetur, & regnum eius, quod non corrumpetur.* id eſt, non vaſtabitur, non expugnabitur. Sic ſæpe in titulis Pſalmorum hoc verbum ſumitur, & Pſalm. 74. num. 1. *in finem ne corrumpas*, multi cum Hieronymo legunt, *ne perdas*. quod propriè deſtruere eſt, vt dicimus, perdere vrbes. apud profanos certè quando Plautus dixit in Amphit. act. 1. ſc. 3. *corrupit conſilia ſatum.* corrumpere dixit, pro perdere, deſtruere. Certè apud Græcos διαφθείρω, quod propriè eſt *corrumpo*, etiam eſt perdere & vaſtare. Optimè ergo (ſuppoſitâ ſimulatâ reſiſtentiâ) mater corrupta dicitur, id eſt, expugnata & euerſa, è cuius brachiis & amplexu tamquam ab vrbe euerſa pignus chariſſimum eripitur.

515. *Violo de ſacris.*

Emphaticoteron adhuc eſt, quòd eadem ibidem dicatur *violata*. cùm enim nihil puellæ ſacratius obueniat, quàm materna cuſtodia, nullum templum illius pudori tuendo auguſtius, quàm maternus ſinus, qui inde illam violenter eripit, materni ſacrique iuris violator exiſtimandus, & parens (ſacrum nimirum virginis præſidium) meritò violata appellatur. In veteri Tragœdia ſic olim puella querebatur:

Me quondam inuitam, per vim violat.

cui ſtatim quidam reſpondet:

Iupiter bone! violat?

quo, quid intelligatur, aperit Scaliger, in coniectan. ad lib. 5. var. de ling. Lat. *Illa, inquam, quæ hoc dicit, acceperat, pro cogere, & adigere: quod & Græcè quoque* βιάζειν. *at is qui reſpondet, vel ſciens, vel imprudens, aliorſum interpretatus eſt, & pro fœdo verbo accepit. quare quæcunque illa eſt, in ancipiti verbo,* κακέμφατον *commiſit.* Sic in re noſtrâ, vocem ancipitem & ambiguam, Salomon de mera vi cogente intellexit: interpretes ad fœditatem tranſtulerunt.

Tandem dices, ad minus diſſonare hanc explicationem ab vtroque fonte Hebræo & Græco, ex quibus legitur, *ibi peperit te mater tua.* etiam hoc nego. in Hebræo eſt חבל quod verbum non tam *parere* ſignificat, quàm *parturire*, id eſt, dolores partus ſuſtinere: vnde Pſalm. 7. verſ. 15. *Ecce parturit iniuſtitiam, concepit dolorem, & peperit iniquitatem.* Diſertè in priori loco eſt noſtrum חבל: in ſecundo autem ילד quod propriè *parere* eſt: in Græco vbi eſt ὠδίνω, res notior, neque enim illo actus pariendi, ſed percepti dolores, & affligens parturitio ſignificatur. Senſus ergo eſt doluiſſe matrem inteuſiſſimè (fingendo ſcilicet) eius raptum, non ſecus ac ſi iterum dolores partus præſentiret: in natorum enim periculis & incommodis dicuntur vulgo matres iterum, aut parere, aut parturire, & Apoſtolus faſcinatos ſuos Galatas dolens, iterum illos dicitur parturire.

PARAPHRASIS.

Ad ingreſſum noui hoſpitij, ô dilecta, nonnulla nobis conuenientia tibi vellem ſubmonita. Meminiſti, qualis nuper dum domi eſſes in interiori pomario, ſub amatoria malo, & matris gremio, ſolemni ceremonia te rapuerim, ab illiuſque amplexibus quaſi ſacra violata arce, quaſi perruptis muris te euellerim.

Pone me vt ſignaculum ſuper cor tuum, vt ſignaculum ſuper brachium tuum: quia fortis eſt vt mors dilectio, dura ſicut infernus æmulatio: lampades eius, lampades ignis atque flammarum. VERS. 6.

Addit ſponſus, quid ſponſæ faciendum, quandoquidem rapta & paternis quodammodo relictis caſtris, iam maritalibus caſtris erat militatura: poſtulat ergo ab illa, vt inſtar militis præſtito iuramento non ampliùs militiam dimiſſuri, ducis ſui characterem brachio imprimat, & quoniam militia amoris eſt, intimo cordi prius idem ſignum geſtet impreſſum, idque non reapſe, ſed quaſi dicat, vt talem ſe gerat ac ſi characterizato corde & manu illi militaret: deinde ſubdit nouas eiuſdem rei rationes, de quibus ſuo loco dicam. quæ hic cogito ne abſurda videantur, nonnulla nobis latiùs confirmanda.

Aduerte ergo primò Amoris negotia, militiæ & bellis paſſim comparata. ideo Propert. *lib. 1. eleg. 6.* 516. *Amor militia eſt.*

Multi longinquo periere in amore libenter,
In quorum numero me quoque terra tegat,
Non ego ſum laudi, non natus idoneus armis:
Hanc me militiam fata ſubire volunt.

id eſt, amoris. & *lib. 4. eleg. 1.*

Militiam Veneris blandis patiere ſub annis,
Et Veneris pueris vtilis hoſtis eris.

& lib. 2. eleg. 9. *militat omnis amans.* Helena apud Ouid. ad Paridem.

Hectora quem laudas pro te pugnare iubeto,
Militia eſt operis altera digna tui.

Hac etiam vſos metaphorâ Hebræos, vidiſti iam ſuprà ad *cap. 2. num. 4.* Cùm ergo nullibi amor vehementior, quàm apud felices coniuges, nuſquam hæc militia feruentior, & fidelior reperietur.

Aduerte ſecundò hinc factum videri, vt maritus dux vxoris apud Hebræos appelletur, quaſi vxor illi militatura intelligatur. Facit, & capit hinc bonam lucem Ieremias *cap. 4. num. 3.* vbi Deus ad Synagogam adulteram iterum ſibi deſponſandam: 517. *Maritus vxoris dux.* Ieremias 4. num. 3 explicatus.

dam: *saltem amodo voca me: pater meus, dux virginitatis meæ tu es.* quasi eodem ritu vxor loco filiæ (de quo fusè suprà) & militis marito adueniret. Faciunt mihi huc verba Lyrani, qui ita. *recognoscendo beneficium eductionis tuæ de Ægypto.* Vt quod sæpiùs monui, hinc etiam confirmetur, solere ad nuptias Hebræas deduci ceremonias, ex modo, quo Deus Synagogam sibi desponsauit, & quoniam ille per desertum Dux Synagogæ fuit, vt habetur *Psalm.79. num.10. Deuter.32. 12.* ideo mariti, duces etiam vxorum appellabantur. Allucet etiam hinc locus Prou. 2. num. 16. *vt eruaris à muliere aliena, & ab extranea quæ mollit sermones suos, & relinquit ducem pubertatis suæ.* ne autem putes *ducem* hîc non esse militariter capiendum, scias expressissimè LXX. vertisse χιλίαρχος, id est, *Dux super mille.* & meritò, sic enim in Hebræo est אלוף à radice אלף quæ mille sonat.

Ceremoniæ nuptiales apud Hebræos à nupta Synagoga.

Prou.2.n.16. explicatur.

518\. *Militare stigma.*

Aduerte tertiò, solere milites in brachiis, aut manibus antequam iuramentum inirent, stigmatizari, aut nomine, aut signo Imperatoris. *l. penult. de aquaduct. Cod. lib.11. tit.42.* vbi Imperator. *Vniuersos autem aquarios, vel aquarum custodes, quos hydrophilaceas nominant, qui omnium aquaductuum huius regiæ vrbis custodes deputati sunt, singulis manibus eorum felici nomine pietatis nostræ impresso, signari decernimus, vt huiusmodi annotatione manifesti sint omnibus, nec à procuratoribus domorum, vel quolibet alio ad vsus alios auellantur.* Deinde paulo pòst, *vt militiæ quodammodo sociati excubiis aquæ custodiendæ incessanter inhæreant, nec muneribus aliis occupentur.* quasi de stigmate impresso aliquid militare fortiri viderentur. Vnde glossa ibi, *manibus, id est, vtrique manui, vel cuiuslibet singulæ manus; & idem est in militia.* Sed clariùs iterum Imperator de Fabricensibus l.3.lib.11.Cod.tit.9. *Stigmata, hoc est, nota publica fabricensium brachiis ad imitationem tyronum infligatur, vt hoc saltem modo possint latitantes agnosci: iis qui eos susceperint, vel eorum liberis sine dubio fabricæ vindicandis, & qui surreptione quadam declinandi operis, ad publica cuiuslibet sacramenta militiæ transierunt.* Vnde colligis nouellos milites, siue tyrones, non solùm in manibus, sed etiam in brachiis signari solitos. ideo fortasse Vegetius *lib. 2. cap.5.* nec manus, nec brachia expressit. *Victuris in cute punctis milites scripti, & matriculis inserti iurare solent.* Vide alia eiusdem apud Turneb. *aduers. 24. cap.12.* plura Lipsius *Dial.9. de mil. Rom. lib.1.*

519\. Aduerte quartò, non esse hunc vsum signandi milites Hebræis alienum. sic Anselmus explicat illud Pauli ad Galat. vlt. num. vlt. *Ego stigmata Domini mei, &c.* Posses tamen dicere, locutum Apostolum de vsu sui æui apud gentes, quibus conuersabatur, vigente. est ergo pulcher locus & altiùs ad rem meam explicandus ille Isaiæ *cap.44. num.5.* de dominatu Christi. *Iste dicet, Domini ego sum, & ille vocabit in nomine Iacob, & hic scribet manu sua, Domino.* id est, scribet in manu sua (suppressâ, vt sæpe solet, præpositione) characterem Domino, hoc est, in obsequium Domini. Clariùs in Hebræo ידו *manum suam*, id est, manum ipsam notis stigmatizabit profitendo Domino. Clarissimè LXX. ἐπιγράψει χειρὶ αὐτοῦ, τοῦ Θεοῦ εἰμι. *inscribet manui suæ, Dei sum.* quod explicans ibi D. Hieronym. ita habet. *Scribet manu sua Domino: siue, vt LXX. transtulerunt, scribet in manu sua, Dei sum, vt nouo tyrocinio seruitutis, Christi se militem glorietur.* Fauent cætera verba quæ ibi adducuntur: *iste dicet, Domini ego sum,* vox planè militaris: sic Cæsaris & Pompeij milites, appellamus. *& ille vocabit in nomine Iacob.* est etiam, vt ex fontibus constat, *clamabit.* quid clarius si ad thesseram militarem rem deducas? quasi Iacob, hoc est, figuratiuè Christus per castra celebrandus: *vocatus*, id est, summissa voce in thessera secreta, de qua dicimus, *dar el nombre*: *clamore* vociferante inter præliandum thessera publica, quæ fausta Hispanis *Santiago.* Vnde concluditur, *& hic scribet manu sua Domino.* id est, instar addicti iam militis, nomen, aut charagma ducis in manu impressum geret. & fortasse ideo statim *num.3.* additur. *Hæc dicit Dominus Rex Israel, & redemptor eius, Dominus exercituum.* quasi signatè post comparatos tam egregios milites, meritò exercituum Dominus appelletur.

Isaias 44. n.5. explicatus.

Aduerte quintò, non videndum mirum, si cùm hîc ponatur manus signata, in Cantico nostro brachium postuletur: si enim hic mos Hebræis erat & gentibus communis, cur non credamus etiam locum stigmatis communem fuisse? suprà verò, apud Romanos etiam brachia notata iam monstraui? imò & Procopius locum Isaiæ explicans, brachium etiam ibi denotari satis innuit, ita scribens: διὰ τὸ στίζειν ἴσως πολλοὺς ἐπὶ καρπῶν, ἢ βραχιόνων· ἢ τοῦ σταυροῦ τὸ σημεῖον, ἢ τὸ Χριστοῦ προσηγορίαν. *fortè quia multi stigmatizant manus, aut brachia: idque vel crucis signo, vel Christi nomine.* Vnde obiter pietatem illius æui recognoscis. 520. *Stigma militare brachio, aut manui inscriptum.*

Aduerte vltimò, putari amantium vulgo illorum cordibus aliquid stigmatis, & signaculi ab Amore impressum, testor Anacreontem in amatorum odario. 521. *Amoris stigma.*

Ἐν ἰσχίοις μὲν ἵπποι
Πυρὸς χάραγμ' ἔχουσι:
Καὶ Παρθίους τις ἄνδρας
Ἐγνώρισεν τιάραις.
Ἐγὼ δὲ τοὺς ἐρῶντας
Ἰδὼν, ἐπίσταμ' εὐθύς·
Ἔχουσι γάρ τι λεπτὸν
Ψυχῆς ἔσω χάραγμα.
In coxis quidem equi
Ignis signaculum habent:
Et Parthos quisquis viros
Agnoscet de Tiaris.
Ego verò Amatores
Videns, agnosco illico,
Habent enim quoddam subtile
Intus in anima signaculum.

Alius quidam *florileg.7.*

———ἀλλ' ὑπὸ φίλτρων
Ἤδη τῇ κραδίῃ γνωστὸς ἔνεστι τύπος.
———*sed ab amoribus*
Iam cordi notum inest signaculum.

Apud Latinos, non tam expressum aliquid in re simili legisse memini.

His positis, claret iam prior versiculi pars: cur enim ab illa, quæ in amore soluto, huius militiæ signiferam *cap.2.* se iactarat: nunc in coniugali iam amore, ordinaria militis cæremonia non peteretur? aut vnde potuit congruentior metaphora vsurpari in hac amoris militia significando iuri fidei perpetuo, quo vxor marito obligatur, & significandis legibus, quibus verus & castus matrimonij amor semel admissus mentibus solet imperare: quam à militum charactere, vnde noscitati castris adhærent, indidem si fugiant noscitandi, iterumque militiæ laboribus compellendi? Denique quàm aptè à sacratiori amoris militia priùs signatum cor postulat, deinde à profanâ signandum etiam brachium, vt nihil prætermittere videatur, vnde suam sibi arctiùs possit constringere.

gere? quod autem dixit, *pone me*, id eſt, amorem maritalem, ſollicitam mei curam, perpetuam memoriam, quidquid denique mihi debetur vt marito: non leuiter & volubiliter, ſed firmiter, & ſanctè mihi des, dices, addices.

Quia fortis eſt vt mors dilectio. Reddit cauſam, cur ab illa poſtularit, vt ita maritalibus legibus & coniugali amori addicatur, ac ſi inſtar militis profani, qui de impreſſo cordi & brachio charactere, dilectioni militaret; quia nimirum dilectio vera coniugis id habet commune cum morte, vt quemadmodum nullus, qui ſemel mortalem hanc vitam ingreditur, mortem euitauit: ita nullus, qui connubialis militiæ iuri ſe ſubdidit qua debet honeſtate, ab illius nexibus potuit liberari, q. d. nil mirandum, ſi inſtar militis ſignandam te dixerim, cùm adhuc ſtrictius ius ſit amoris maritalis: à militia enim profana tãdem ſucceſſu temporis ſignati etiam milites, obtenta miſſione emerentur: aſt
522. *Mortis iura non fracta.* matrimonij militia, mortis æmula, nunquam ſuos milites reddit emeritos, nullam honeſtam nouit miſſionem. Albinouanus ad Liuiam.

Sed rigidum ius eſt, & inexorabile mortis,
Omnia ſub leges mors vocat atra ſuas.

Sic durum, ſed maximè ſuauitati permixtum ius connubij, dum vigeat dilectio; prudentiſſimè enim hæc non tam matrimonio, quàm matrimoniali dilectioni tribuuntur. Cùm enim apud Hebræos aut conceſſum, aut permiſſum eſſet repudium (de quo noſter Maldonatus *ad cap.* 19. *Matth.*) quod nuſquam ſine aliquo odio, neceſſariò perpetuitas huius iuris in dilectione fundabatur, qua data iam illud inuiolabile perdurabat.

523. *Æmulatio pro cura.* *Dura ſicut infernus æmulatio.* Hoc ponit prædictæ cauſæ exemplum alterum, vt quemadmodum ab inferno nulla redemptio, ſic à matrimonio dilectione fundato, &, quod idem eſt, à matrimoniali amore nulla euaſio. Sumo ergo hîc æmulationem (ſic iam alij ad rem aliam) in bonam partem pro affectu illo amoris, quo coniuges inuicem ſua æmulantur, diligenter curant, inuicem ſtudent. neque durum videndum, ſi tam bona æmulatio
Durum pro forti. *dura* dicatur, ſumitur enim in ſacris *durities* pro fortitudine & potentia. Vnde illud Iob 30. n. 21. *in duritia manus tuæ aduerſaris mihi.* L X X. legunt: χειρὶ κραταιᾷ με ἐμαστίγωσας. id eſt, *manu forti me verberaſti.* Sic durum bellatorem dicimus pro pertinaci, perſeuerante, inſtante, & forti. Cur autem hîc
524. *Zelotypia mala.* non diglutiam zelotypam æmulationem, illud in cauſa, quòd minus prudenter videretur maritus in ipſo ſtatim limine, nulla præbita occaſione de zelotypiæ affectibus diſſerturus, ne & ipſe de proprio genio, hoc morbo laborare videretur. Sunt pulchra verba Quintiliani decl. 18. *Matronalis pudor tutelam non ex ſua tantùm innocentia: infirmitas huius ſexus non poteſt totam improbitatis exiſtimationem debere tantùm moribus ſuis: omnis in fœminas venit maritorum prædicatione, reuerentia: omnes ſermones originem de veſtris pectoribus accipiunt. Triſtior vultus, querela, faſtidium, fatum eſt coniugij: de pudore pronuntiat, mittit in ora populi, mittit in fabulas! hoc proxima miniſteria narrant, hoc exteri putant: nemo peiore exemplo temère de vxore credet, quàm cui omnes credituri ſunt.* ideo Propertius ſe ſtultum de zelotypia appellauit *lib.* 2. *eleg.* 34. loquitur ad amicum.

Ipſe meas ſolus, quod nil eſt, æmulor vmbras
Stultus, quòd ſtulto ſæpe timore tremo.

Vmbrarum timidus certè in hoc loco ſponſus, ſi iam zelotypus legiſlator proderetur.

Pintus in Cantica.

Pulchrè verò in hoc loco pulchra hæc æmulatio, qua bonum alicui cupitur, reique amatæ vtilitas ambitur diligenter, à dilectione diſtinguitur: 525. *Aliud eſt amare, aliud bene velle.*
& vtramque reperiri in matrimonio vult ſponſus: neſcio enim quomodo aliquando fit, vt amor feruentior ſine hac beneuolentiæ æmulatione detur: neque mirum neſciam, cùm & ipſi amatores id teſtentur. Catullus *epigr.* 73. ad puellam.

Dicebas quondam ſolum te noſſe Catullum
Lesbia, nec præ me velle tenere Iouem.
Dilexi tunc te non tantùm vt vulgus amicam,
Sed pater vt natos diligit, ac generos.
Nunc te cognoui, quare etſi impenſior vror,
Multo mî tamen es vilior, & leuior.
Qui potis es, inquis? quod amantem iniuria talis
Cogit amare magis, ſed bene velle minus?

Quomodo autem hoc fiat fatetur ſe neſcire ad eandem *epigr.* 86.

Odi & amo, quare id faciam fortaſſe requiris?
Neſcio. ſed fieri ſentio, & excrucior.

Diſcrimen etiam inter *amare*, & *bene velle*, habet iterum *epigr.* 76. lege ſi lubet.

Tandem de inferni tenacitate etiam apud Ethnicos plenas paſſim paginas legis: parco tritis. 526. *Inferni iura infracta.*
Porrò vt hîc ad amorem connubialem, ſic ad rem aliam Plautus *in Trucul.* inferni exemplum tranſtulit: *nam itidem vt eſt Acheru̅ti, hîc accepti ratio ſcribitur: intro accipimus, quando acceptum eſt, non poteſt ferri foras.* Dices videri nihilominus aliquid indecori in hac comparatione, qua ad delitias & voluptatem amoris coniugalis infernus adducitur, cuius vel ſola commemoratio feſtiuum canticum, & hilarem pompam nuptialem videtur funeſtare. non moueor: neque enim in hoc loco inferni horror, & tormentorum genera memorantur, ſed ſola tenacitas in non dimittendis quos ſemel apprehenderit. Et fortaſſe mitigando etiam horrori, ſi fortè ex voce prolata pullularit, aliam ſuauiſſimam caſti huius amoris apponit conditionem, dicens:

Lampades eius lampades ignis atque flammarum. 527. *Amoris turpis & caſti diſcrimen.*
q. d. cùm in re amoris infernum audis, nihil ab inferno, amori huic puriſſimo illitum putes caliginis & tenebrarum: amor hic non ſolùm vrit affectum, ſed & mentem illuminat: longè alius eſt à cupidine illo profano, qui dum accendit affectum, rationem illaqueat & obſcurat, de tenebris inferno meritò comparandus: ideo amoris noſtri faces non ſolùm incendio vigent, ſed & flammis lucent: non ſolùm vſtulaturæ accenduntur, ſed etiam candent illuminaturæ. & quidem duplex hic amor etiam Ethnicis notus. Do plura verba Luciani in encomio Demoſthenis, vbi ait: διττὰς εἰς ἀνθρώπους ἐρώτων ἀγωγάς: τὴν μὲν θαλαττίου τινὸς ἔρωτος ἀλλόκοτόν τε, καὶ ἄγριον, καὶ κυμαίνοντα ἐν ψυχῇ, ἀφροδίτης πανδήμου κλύδωνα φλεγμαίνουσι νέων ὁρμαῖς, αὐτόχρημα θαλάττιον: τὴν δ' οὐρανίου, χρυσῆς τινος σειρᾶς ἕλξιν, οὐ πυρὶ καὶ τόξοις ἐντιθεῖσαν δυσαλθεῖς νόσους τραυμάτων: ἀλλ' ἐπὶ τὴν αὐτοῦ τοῦ κάλλους ἀχραντόν τε, καὶ καθαρὰν ἰδέαν ἐξορμῶσαν, μανίᾳ σώφρονι τῶν ψυχῶν. *Binas amorum immiſſiones hominibus aſſignari, alteram marini cuiuſdam amoris variam, ferocem, & in anima fluctuantem, ſcortantis cuiuſdam Veneris procellam, ardentibus iuuenum furoribus concitatam, opus planè marinum, & vt decet tumultuoſum. Alteram verò cæleſtis amoris, aureâ quaſi catenâ attrahentem: non igne, non ſagittis lethalia vulnera impingentem, ſed ad ſui ipſius pulchritudinis immaculatum & purum exemplar incitantem, idque ſana quadam inſania animorum.* Longè tamen prudentius Salomon, quando reuera

casti etiam amoris suus ignis tribuendus, per flammas illuminantes, menti lucem præbentes, dum affectus vritur: eiusdem sanam insaniam, & sobriam ebrietatem declarauit, & fortasse ideo in Hebræo legitur, *flamma Dei*, vt hic amor à diuino ortus intelligatur.

Addidit etiam Salomon expressè fulgidas has flammas, ne quis tyrannicum sacri huius amoris connubialis imperium suspicaretur: cùm enim tanta de perpetuo eius dominio dixisset, demptâ omni honestæ missionis spe, meritò mentis & rationis expressit splendores; nihil enim inuitè trahitur ab amore illo, qui prudentis mentis nutu, & illuminatæ rationis ductu trahitur. longè aliter amor profanus, qui sic vrit, vt pariter excæcet tyrannus, ne visa eius turpitudine deseratur: ideo Phædra cupiens sibi amantem Hippolytum, Dianam orans ait apud Senecam:

———mitiga pectus ferum,
Innecte mentem.

Quasi non posset iuuenis modestus turpiter amare, nisi cæca, perturbata, & tyrannicè mente colligata. Pulchrè D. Prosp. Aquit. *lib. de promiss. Dei p.1. cap.* 36. explicans decem plagas Ægypti, per ordinem ad decem Decalogi præcepta violata, optimè amoris huius scortantis genium declarauit. *Nona plaga Ægyptiorum est tenebræ densissimæ plena imaginibus, terroribusque feralibus: & nonum mandatum legis est, Non concupisces vxorem proximi tui. quid deterius est concupiscentiâ malâ, quæ ita totam excæcat mentem, vt non tantum timorem Dei, quantum etiam ipsas pœnas legum infamemque mortem obliuioni dans, nihil in mœcho remaneat luminis, quod non totum occupent ferales tenebræ. quos verò ex his gratia liberat, admonet & per Apostolum, dicens, fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino.*
Virgil. explicatus. An Virgil. quando de Didone dixit, *& cæco carpitur igne*, ignem sine flammis intellexit? fortasse. Est pulcherrimus locus ad rem, in qua sumus, & ad temporis articulum, in quo sponsus loquitur, ille Quintil. declam. 15. *Amoris, si sapientiam sequamur auctores antiquissimum numen, & cui se natura debet æternitas: sed ille mitis & serius honestis cupiditatibus, & viribus sacra charitatis exultans, vt qui cuncta prisca noctis operta caligine, deduxerit priùs, deinde miscuerit. Hic verò quo perditis visceribus adhæremus inquieti, lasciuientis adhuc ætatis instinctu tumultuosus, ac petulans, telis funereis facibusque armatus. præstat ille mortalibus liberos hac vsitata coniugij pietate: hic incesta, libidines, adulteria, meretrices.* Claudat hanc paginam D. Zeno Veron. *serm. de fide, spe, & char.* vbi postquam multa de vera charitate, sic de profano amore. *Sed necessariò vnicuique synceri amoris est noscenda proprietas, ne sub sono nominis omittatur regula veritatis: est enim & alius amor sanè saluti nostræ contrarius, cui rectè hominis forma tribuitur, quia temporalis ac fragilis esse cognoscatur: ideo lineamento puerili depingitur, quia eius lasciuia lubricitas, nec annis senilibus temperatur: ideo nudus, quia voluntas eius est turpitudo: ideo pennatus, quia in quæcumque conceperit velociter ruit: ideo telis fascibusque constructus, quia illicitis ardoribus semper iunctus est gladius: ideo autem cæcus, quia cùm exarserit, non ætatem considerat, non formam, non sexum, non gradum, non sacrosanctum illum saltem sanæ pietatis affectum.* Congessi latiùs hæc in vtriusque
528. amoris differentiam, tum quia necessaria, tum quia
Sagitta amoris ignita & volatiles. illibata.

Aduerte, L X X. in hoc loco pro *lampadibus*, legisse *περίπτερα volatilia*; vel quia ipsæ flammæ dum tremunt, & euibrantur, volare videntur: vnde Lucret. lib. 1. *volucres flammas* appellauit; vel quia loco flammarum, sagittas ignitas ignitis cuspidibus (alterum amoris insigne) maluerunt, quibus plumas addimus ad celeritatem, meritóque volatilia ignis possunt appellari. quidam apud Nonnum *Dionys.* 15. de amoris sagittis.

Ἄλλοι ἐμὲ κλονέουσι πυριγλώχινες ὀϊστοί.
Aliæ me agitant sagittæ, igneos cuspides habentes.

Potest etiam lectio L X X. per *alas* explicari: sic 529.
multi ex Græcis & Latinis: ego has ignis alas de *Fulmen alatum.*
fulmine explicarem, quasi amor iste castus etiam fulmina pro lampadibus contorqueret. Certè amorem suum fulmine armauit Alcibiades apud Athen. lib. 12. cap. 16. *Scutum habebat ex auro eboreque confectum, cuius insigne erat amor, qui fulmen flexerat.* iam verò *alas ignitas* de fulmine dictas apud Græcos Latinosque lego. Aristophanes in auibus, de fulmine,

Πάλλων κεραυνὸν πτεροφόρον, Διὸς βέλος.
Mouens fulmen alatum, Iouis telum.

Claudian. *lib. 2. de rapt.*

———ni Iuppiter æthere summo
Pacificas rubri torsisset luminis alas.

Alius leget clariùs *fulminis alas*; sed perinde est.

PARAPHRASIS.

Iam ergo priscæ tuæ familiæ castra quodammodo transfugiens, sub amoris maritalis vexillo (quod olim tu soluto adhuc amore confessa es) mihi militas: igitur me, debitam mihi curam, & sollicitudinem, nomenque mariti sic cogitatibus tuis infige, ac si in hac amoris militia, cor tuum impresso charagmate meo, ac si in hac amoris militia, adureretur: sic operibus impone, ac si militis instar profani, inustum in brachio ducis tui typum circumferres. Nec nimis tibi videar postulare: si enim propterea milites characterizantur, ne vnquam transfugæ deserant vexilla, sed quouis fugiant de impresso signaculo noscitentur, iterum ad præstitum Sacramentum compellendi: tu nunc illam te militiam noueris subituram, vnde nulla honesta missio vnquam datur: nam sicut quantumuis quis fugiat mortem, de impresso innatæ corruptibilitatis signo tandem morti tradetur, quæ mortali naturæ militantes emeritos numquam emisit. & sicut qui inferni claustra semel introiuit, nulla aliquando redemptione regreditur; sic à maritali amore vincula matrimonij colligante, & ab eius ingenita æmulatione, recessus non conceditur. Iam verò cùm infernum audis, nihil hîc propterea existimes horribile & tenebricosum: sola tenacitas adducitur in exemplum, neque illa tamen tyrannici imperij, aut duri seruitij, quale sub amore turpi, cæco illo & commilitones suos excæcante, tantummodo vrente, non illuminante violenter toleratur: amor enim noster totus è rationis ductu proueniens, sic vrit, vt illuminet: sic accendit, vt fulgeat, lux coniunctæ menti, & ardor affectui inflammato: ideo faces illius non solùm ardentes igne, sed etiam flammis illuminantes proferuntur.

Aquæ multæ non poterunt extinguere Vers. 7.
charitatem, nec flumina obruent illam: si dederit homo omnem substantiam domus suæ pro dilectione, quasi nihil despiciet eam.

Pergitur

Pergit ut ſub eadem militiæ metaphorâ. Bella aut vi, aut pecunia conficiuntur, alterâ perrumpuntur hoſtiles vrbes, alterâ corrumpuntur. Senſum ergo huius verſiculi communem, etiam ab aliis optimè explicatum, longè clariùs concatenationi meæ ſic accommodo. Auditis cõiugalis amoris conditionibus, poterat ſponſa timere, ne quantumuis ipſa fidelitati, & noui ducis ſui honori ſedula ſtuderet, tamen infortunio aliquo, & inopinato euentu pectoris ſui arcem proditam videret: amouet hunc obicem ſponſus, & tacito timori mittit ſecuritatem, aſſerens amorem coniugalem dummodo pectori imperitet, arcem ſuam ſic reddere inexpugnabilem, vt nullo modo queat labefactari: cùm enim tantummodo aut victus vi, aut pecunia corruptus defenſor arcem prodat, hunc amorem talis eſſe genij oſtendit, vt nec violentia ſuperari, nec violari muneribus vnquam poſſit: ſicque illam bono & pacato animo eſſe iubet. Videamus nunc ſingula.

Aquæ multæ, &c. Cùm amor ipſe paulò antè ignis dicatur, nullâ metaphorâ congruentiori potuit violentiam, qua oppugnatur, declarare, nec vllo maiori encomio eius potentiam conteſtari: cùm enim vulgaris ignis, aquæ vrgente pondere non oppugnetur ſolùm, ſed etiam expugnetur, mirandum planè eſt amoris ignem nullo iniecto laborum pondere, tanquam obruentibus aquis

530. *Amoris ignis in aquis vividior.* poſſe opprimi. Porrò modum de amoris igne aquis non extinguendo, à Salomone credo vſurpauit omnis antiquitas: congeramus pluſcula. Seneca *in Hippol.*

Hæc regna tenet puer immitis,
Spicula cuius ſentit in imis
Cæruleus vndis grex Nereidum,
Flammámque nequit releuare mari.

Cupido apud Stat. *lib.* 1. *ſyl.* 2. de Leandro,

——*calor quo ſæpe tepebant*
Æquora.

Nonnus *lib.* 6. *Dionyſ.* ab illis verbis ὢ μέγα θαῦμα: vbi de incenſo orbe vniuerſo, & Iouis imbribus conſopito, concludit:

——*ô magnum miraculum*
Iouis pluuia ardentem totam terram & flammam amoris
Et fluuios purgauit: ab Alpheo vero ſolo
Veneris non extinxit ardentem ignem.

Idem *lib.* 42. de Baccho amore ſaucio, & aquam hauriente.

Et ipſum intuens amoris cogitatum furore,
Fontana profundum ſinum habens dicebat Nais:
Frigidam aquam Bacche fruſtrà bibiſti, non poteſt enim
Extinguere ſitim amoris totus fluctus Oceani.
Interrogatum patrem, qui tot fluctus tranſiens
Sponſus Europæ non extinxit amatorium ignem,
Sed adhuc magis laborauit in aquis: humigradi vero
Teſtem famulum amoris habet Alphæum vagum,
Qui tot ſuperatis fluctibus per aquas aquam trahens
Non effugit calidum amorem, etſi humidus ſit maritus.

Aulus Gellius correctus. Eſt in hanc rem etiam veteris Poëtæ epigramma apud A. Gellium *lib.* 19. *cap.* 9.

Quid faculam præfers Phileros, qua nil opus nobis?
Ibimus, hoc lucet pectore flamma ſatis:
Iſtam nam potis eſt vix ſæua extinguere venti,
Aut imber cœlo candidu' præcipitans:
At contra hunc ignem Veneris, ſi non Venus ipſa,
Nulla eſt quæ poſſit vis alia opprimere.

Pintus in Cantica.

Correxi tertium verſum, qui vulgo malè legitur, *iſtam non potis eſt.*

Si dederit homo. Hæc eſt ſecunda machina, & illa 531.
potentior, qua bella conficiuntur: notum illud, *Pecuniâ expugnatæ vrbes.*

Argenteis iaculis confligito, & omnia vinces.

Plutarchus *in Apophthegm. Imperat.* de Philippo Macedone. *Munitum verò quoddam caſtellum cùm capere vellet, exploratoreſque renunciaſſent, vndique aditu eſſe difficile, neque capi poſſe: interrogauit an ita difficile accenſu foret, vt ne aſinus quidem auro onuſtus adire poſſet.* aſcendente quippe auro, abſque dubio ſperabat. idem in Laconicis de Ageſilao. *Cùm magnam Aſiæ partem ſubiugaſſet, aduersùs Regem ipſum Perſarum properare decreuit, quo illum ab otio, & corrumpendis Græcorum populorum Principibus deterreret, ſed ab Ephoris reuocatus propter Græcorum bellum, quo Sparta obſidebatur, ob pecunias à Perſa miſſas, dicens bonum Imperatorem oportere legibus parere, ex Aſia ſoluit, multo ſui deſiderio Græcis Aſiaticis relicto. Ac cùm numus Perſicus ſagittarij nota ſignatus eſſet, recedens dictitabat, ſe triginta millibus ſagittariorum à Rege ex Aſia pelli. tot enim Daricis aureis Athenas, Thebaſque à Timocrate illatis, & populorum Principibus, diſtributis: populi ipſi ac bellum contra Spartiatas incitati ſunt.* Alludit huic hiſtoriolæ alia æui noſtri, & gentis meæ. iactabat quidam Luſitanus nullum eſſe bellum ita difficile quod mille Luſitani non conficerent. Credo, inquit alius, ſi tamen Luſitani prædicti aurei ſint. Eſt enim apud nos aureus numus & grandis ferè 20. aureorum, quem proprio vocabulo *Luſitanum* appellamus. Sub hac ergo belli metaphora, imperantis amoris conſtantiam declarat ſponſus, quem nulla vis auri à ſollicitante adultero oblata poterit corrumpere.

Omnem ſubſtantiam. Mirè exprimit laſciui affe- 532.
ctus ingenium: cætera vitia pecunias expendunt, *Amor turpis*
at luxuria prodigit. vnde bene à Poëta *Charybdis* *prodigus.*
opum, & diuitiarum Scylla meretrix appellatur, cui non tam pars, quàm omnis patrimonij ſubſtantia impenditur. ideo Lucret. *lib.* 4.

Quem damnoſa Venus, quem præceps alea nudat.

quia & Venus, & alea nullam metam ponunt. Propert. *lib.* 3. *eleg.* 13.

Quæritis vnde auidis nox ſit pretioſa puellis,
Et Venere exhauſtæ, damna querantur opes, &c.

Sed de hac re paſſim multa incurres.

Quaſi nihil deſpiciet eam. Amor iſte integer pro 533.
nihilo totum diuitiarum pondus ſibi oblatum re- *Amor caſtus*
putabit. LXX. vertunt: ἐξουδενώσει ἐξουδενώσουσιν αὐτόν: *pecunia non*
deſpectu deſpicient illum. id eſt, hominem offeren- *corrumpitur.*
tem. ferè eodem ſenſu. eſt hoc proprium amoris fidelis, qualem in puella laudabat Propert. *lib.* 1. *eleg.* 8.

Illa vel anguſto mecum requieſcere lecto,
Et quocumque modo maluit eſſe mea:
Quam tibi dotata regnum vetus Hippodamia,
Et quas Elis opes antè pararat equis:
Quamuis magna dares, quamuis maiora daturus,
Non tamen illa meos fugit auara ſinus.

de hoc ſatis.

PARAPHRASIS.

Atqui timeas fortè, ne (quantumuis fidelis) ab amore hoc excidas, non tam de tuo libito, quàm de aliquo eius infortunio: pone metum, ſecuram te eſſe iubeo. nulla vis, nullum aquarum pondus, nulli fluminum vortices, ignem iſtum aliquando extinguere poterunt: oppugnetur quantumuis

cruciatibus, & laboribus amor iste, sed non expugnabitur. quia verò in re bellica, dum vrbes, aut castra obsidentur, deficientibus viribus, aliò recurritur, & quod ferrum non poterat, aurum superat: tam incontaminati spiritus amorem hunc noueris, vt nullis possit muneribus corrumpi: imò hæc pro nihilo, ab hoste adultero prodigè oblata solet reputare.

VERS. 8. Soror nostra parua, & vbera non habet: quid faciemus sorori nostræ in die quando alloquenda est.

Audierant adstantes virgines nullum à donis, aut à vi casto amori periculum imminere: cumque (vt erant prudentes) viderent verbis (quandoque fallacibus, duces & exercitus superari, quos neque hostilis impetus, neque auri potentia perrumpere potuerat: quærunt sub eadem metaphora ab sponso, quid faciendum puellæ candidæ & innocenti, quippe quæ, vt maritalis amoris, sic etiam adultioris ætatis ponebat tyrocinium) si fortè verbis corriualium fucatis, omni vi, omni
534. *Verborum potentia.* dono potentioribus tentaretur. & quidem iustus timor, cùm videamus in vtraque tam maritali, quàm amatoria militia verbis peragi, quod cæteris machinis fuerat impetium. bene Virgil. *lib.* 2. de Sinonis verbis:

Talibus insidiis periurique arte Sinonis
Credita res: captique dolis, lachrymisque coacti,
Quos neque Tydides, nec Larissæus Achilles,
Non anni domuere decem, non mille carinæ.

Aurium custodia. Plutarchus *lib. de audiend.* &c. *Xenocrates pueris potius, quàm athletis addi iubebat amphotidas, quòd illorum aures ictibus, sermonibus horum aures prauertantur.* Sunt verò hîc amphotides (ἀμφώτιδες) arma & munimenta aurium, quibus athletæ cæstuum ictus arcebant ab ipsis auribus, quæ maximè in eo certamine impetebantur; quasi puerorum mores non tam vi & donis, quàm verborum lenocinio corrumpendi timerentur. pulchrè Lucianus *Orat. de non temere credendo*, post multa de aurium custodia: καὶ γὰρ ἂν εἴη γελοῖον τῆς μὲν οἰκίας θυρωροὺς καθιστάναι: τὰ ὦτα δὲ, καὶ τὴν διάνοιαν ἀνεωγμένα ἐᾶν. *Ridiculum quippe est domibus ianitores constituere, aures verò & mentem patentes & incustoditas relinquere.* Sed pulchriùs ad rem meam D. Chrysost. ad cap. 2. Iob in cat. *accidit vt quem rerum natura euertere non potuit, cùm oratio, & exitiosa adhortatio frangat.* Vtinam huius rei exempla passim non plorarentur.

Soror variè dicitur. Vocant autem sodales sponsam sororem, vel de Hebræorum vsu, vel de familiaritate, vel de communis vitæ rusticantis consuetudine. quòd autem hæc dicatur vbera non habere, cùm toties suprà eius vbera commendentur, suppleta comparationis nota declaratur. q.d. Vbera viridia, tumentia, nuper erumpentia, ita paruula, ac si nulla essent: quibus incipiens puberratis ætas, & adultorum annorum initia exprimuntur. de verbo *alloqui*, quod hîc pro *sollicitare* ponitur, nil miran-
535. *Appello amatorium verbum.* dum: cùm etiam apud Latinos verbum *appello* pro eodem ponatur. Quintil. *declam.* 3. de iuuene pudico: *ibit ad pœnam pleno gradu, tam paratus mori pro pudicitia, quàm occidere: laudemque perpetuam fortissimi pudoris secum feret, omnis licèt delatorum vis ingruat, nunquam tamen effici poterit, vt miles tuus magis doleat quòd accusatus, quàm quòd appellatus est.* vbi idem sæpe de eodem. & de eius matre: *prædura priscis moribus mater, frigoribus ac solibus perusta, & in plerisque ruris operibus marito particeps, affirmo, quem nemo appellasset impunè.* Tertul. *de cultu fœm. cap.* 12. de Iuda Thamar sollicitante: *compellauit, & pactus est.*

Aduerte autem obiter, commendari vbera, ex eo quòd *nulla*, id est, paruula dicantur, quasi etiam 536. *Vbera parua ad pulchritudinem.*
dum protuberarent, non solùm fœdam mammositatem non protenderent tunc, verùm nec in posterum protenderent: éstque illud veteris Poëtæ,

Vrebant animum duræ stantesque papillæ,
Et quas adstringens clauderet vna manus.

Idemque voluit Mart. *lib.* 14.

Fascia, crescentes dominæ compesce papillas,
Vt sit quod capiat nostra tegatque manus.

Vt non solùm ab ætate paruæ, vt par erat, sed in ipsa paruitate insignes commendarentur.

PARAPHRASIS.

Sulamitis nostra, dilecta nobis sodalis, ô Salomon, vt nouæ huius tuæ militiæ, sic etiam ætatis suæ ponit iuuencula tyrocinium, quod ex eius vberibus immaturis, paruulis, & penè nullis apertè coniectatur: quid ergo, si quæ nec violentiæ cedat, neque muneribus corrumpatur, fucatis corriualium verbis omni vi, omni auro potentioribus pertententur. Vnde nam eius innocentiam, & candidam simplicitatem obarmabimus.

Si murus est, ædificemus super eum tabernacula argentea: si ostium est, compingamus illud tabulis cedrinis. VERS. 9.

Quo longior, eo etiam pulchrior procedit metaphora belli, quam à *num.* 5. deduco, vt ex hoc, & sequentibus versiculis constabit. respondet ergo sponsus virginum choro, asserens muniendas sponsæ aures, ne prauis colloquiis, (à quibus *sup. num.* timebatur) admouere possit auditum. hæc pro connexione. Videamus singula.

Si murus est. Solet in Scripturis tale aliquid appellari, quale est illud, quod secum gerit: sic Apo- 537. *In Scriptura tale quid appellatur, quale gerit.*
stoli dicuntur *sal terræ*, quia salem auertendis peccatorum putoribus de doctrinæ salino spargebant: sic suprà *cap.* 5. iuxta aliquos de gestato aureo diademate, caput sponsi aurum appellatur; sic *cap.* 7. *num.* 8. firmaui hanc regulam: in hoc ergo loco murus dicitur, quia vt surdesceret prauis colloquiis, & procacium verborum violentiam, tamquam tormenta bellica euitaret, adamantino quodammodo muro aures sepiebat: voluit id penè eadem ratione metaphoræ Ecclesiasticus cap. 28. num. 28. *sepi aures tuas spinis, linguam nequam noli audire.* nisi quòd hîc à septo & vallo horti sumitur similitudo, in nostro verò Cantico murus de continuata belli allegoria vsurpatur.

Propugnacula argentea. q.d. Licèt auertendis verborum iaculis murum gerat quodammodo, non tamen adhuc satis munita, periculosissimum hac via bellum initur, maiora & maiora propugnationis robora addantur: ac si quis muro aliàs fortissimo argentea propugnacula adhiberet: argentea verò posuit pro splendentibus, credo è marmore 538. *Argenteus dì splendido.*
aliquo candidissimo constructis: sic apud Psalmistam, *argentea columba*, pro candida ponitur: sic Ouidius de fonte splendente,

Fons erat illimis nitidis argenteus vndis.

Propert. de candore liliorum.

Sæpe tulit blandis argentea lilia Nymphis.

Virgil. de albo ansere.

Atque

Atque hic auratis volitans argenteus Anſer
Porticibus.

539. *Argentum in Sacris de eloquio diuino.* Plana iſta & ſuauis ad drama explicatio: ſi tamen contendas profundiori adhuc allegoria per argentea propugnacula intellexiſſe Salomonem caſta & doctrinalia monita, quibus adulteri voce auertuncarentur, non pugnabo: ſic Pſalm. 11. num.7. *Eloquia Domini caſta, argentum igne examinatum, probatum terra, purgatum ſeptuplum.* Vt tamen dixi, longè planiùs res explicatur, ſumpta tantùm ſimilitudine è propugnaculis marmoreis, quæ muro adduntur: vt inde ſponſa diſcat noua ſemper auribus munimenta comparare, vndecumque aut à monitu, aut à iudicio, aut ab experientia prouenient, aut à marito.

540. *Porta aurium.* *Si oſtium.* Clarior hîc ſimilitudo. q. d. ſponſus: ſi verò puella, vtpote inexperta, neſciat adhuc ſibi à verborum periculo timere: vnde patentes amoto peſſulo aures colloquiis adhibeat, & quaſi apertum illarum oſtium quandoque gerat: tunc compingamus, &c. ſub hac metaphora Tzetzes *chil.* 1. *hiſt.* 11.

Εὐτρήτους θὲς τὰς ἀκοὰς τῶν λόγων ἄκουέ μου.

Bene foratas ponens tuas aures, ſermones audi meos. Clariùs Athen. dipnoſ. 4. cap. 2. *Si quid habetis, dicite: portas enim aurium patentes habeo.* Lucianus paulo antè locum ſuperiori verſiculo citatum. *Quid faciet vir prudens in re ambigua? Sanè, opinor, quod Homerus in Syrenum fabula docet, perniciosas talium ſermonum delitias nauigio prætereat, obturet aures, nec paſſim aperiat affectui alicui obnoxiis: ſed ianitore ſedulo, ac fido adhibito, ratione videlicet ac iudicio animi: recta dicentes recluſis foribus excipiat, inutiles nugas obdito peſſulo arceat: ridiculum enim,* &c. adde quæ ibi dedi.

541. *Rima quaſita colloquiis amatoriis.* *Compingamus illud tabulis cedrinis.* Sumi poteſt in hoc loco oſtium non de biforibus ipſis, & portis, quæ circumuoluuntur, clauduntur, & reſerantur, ſed de cauitate ipſa, quà fit ingreſſus, cuique bifores apponuntur: quæ etiam latiniſſimè, vt bene vidit Ghiſlerius, oſtium & porta appellatur. ait ergo huic bifores apponendas, ſed illas cedrinas: ecquid ita? quia cedrus corruptionem vitat & cariem, nec rimis aliquando fatiſcit, quibus verbum aliquod poſſet commeare. nimirum prænouerat illud Propert. *lib.* 4.

Nec mille excubiæ, nec te ſignata iuuabunt
Limina, perſuaſæ fallere rima ſat eſt.

542. *Aurium porta.* Poteſt etiam locus optimè explicari de ipſo oſtio vt bifores ſignificat, (ſicque capiendum puto) idque maiori cum decoro puellæ. q. d. ſponſus: quamuis ipſa iam auribus ſuis oſtium admouerit prauis colloquiis amouendis; nouerit tamen hoſtilibus petulantiæ incurſibus maiora munimenta adhibenda: ne oſtium à riualibus violati & aperiri, imò perrumpi quandoque poſſit: ergo oſtium & bifores quas poſuerat, additis cedrinis aſſulis roboremus. Faciunt huc verba Themiſtij *orat.* 5. (hanc vertit Cerda *lib.* 2. *Tertul. num.* 130.) contra eos, qui iuſta audire nolunt. *Hoc erat naturam hominis arguere, quòd apertas, & patulas aures dediſſet: nec quemadmodum palpebras atque os, ſic etiam aures claudere, ac deducere, in poteſtate noſtra eſſe voluiſſet. Cum ferè hic vnus ſenſus poteſtatem noſtram atque libertatem effugiat, ac quidquid in eum incurrit, velut ædibus apertis, & ianua carentibus, ita neceſſariò ſint illi omnia ſuſcipienda.* Senſum ergo ita naturâ ſuâ, contra laſciua turpis colloquij tela exarmatum, non ſatis ducebat ſponſus ſi ab inexperta puella, ſimplici oſtio, quod facilè aut ab illa aperiri, aut ab hoſte perrumpi poſſet, muniretur: ſed illud tabulis cedrinis, id eſt, noua diligentia, nouo cedrinæ incorruptibilitatis munimine defenſandum exoptat: ſicque inermis ſenſus periculo ſubueniendum, quo tempore hoſtes ingruere præſumuntur, duráque illum verborum obſidione circumcingere. Belli vſum, vnde metaphoram deduco, colligo ex Homero *Iliad.* 12. vbi ita de Hectore ſaxo hoſtiles portas perrumpente, 543. *Porta vrbis in bello impetita tabulis munita.*

Ὡς Ἕκτωρ ἰθὺς σανίδων φέρε λᾶαν ἀείρας,
Αἵ ῥα πύλας εἴρυντο πύκα στιβαρῶς ἀραρυίας,
Δικλίδας, ὑψηλάς· δοιοὶ δ' ἔντοσθεν ὀχῆες
Εἶχον ἐπημοιβοί.

Sic Hector rectà ad tabulas portabat lapidem, tollens,
Quæ portas tuebantur valde fortiter coniunctas,
Bifores, excelſas, duo verò intus vectes
Habebant ſibi reſpondentes.

Vbi clarè tabulæ tuentes diſtinguuntur à biforibus iunctis, & excelſis: deinde latè deſcribit ſuo ordine, vectes, cardines, portas, tabulas diſruptas. planus locus: ex quo fortaſſe intelligendus alius eiuſdem libri de Hyrtacide, de quo dicitur, *non inueniſſe in portis tabulas acclinatas, nec longum vectem.*

——οὐδὲ πύλῃσιν
Εὗρ' ἐπικεκλιμένας σανίδας, καὶ μακρὸν ὀχῆα.

Sed hîc etiam non tam de adiunctis tabulis, quàm de ipſis biforibus capi poteſt, quas ſtatim ἀναπεπταμένας *apertas* vocat.

Hæc ſunt quæ mihi denuo pro connexione & mente huius verſiculi viſa ſunt aptiora: quia tamen ſatis probabiliter alij putant, vocari in hoc loco ſponſam *murum* de fidelitate & morum conſtantia, ſtrenuè coniugales leges defenſura: *oſtium* verò ſi facilis adulteros pectori & toro admitteret, in illorum gratiam vtrumque illuſtrabo. Igitur milites ſtrenuos & fortes muros appellari, probat illud Ageſilai, qui obiicienti cuidam Spartam muros non habere, oſtendens milites ſuos dixit: ταῦτ' ἐστὶ Λακεδαιμονίων τείχη. *hi ſunt Lacedæmonum muri.* ideo Claud. *in paneg. Mal. Theod.* de Lycurgo, 544. *Murus de viro forti dicitur.*

Ciuibus & vetitis ignauo credere muro
Tutius obiecit nudum Lacedæmona bellis.

Ouid. *Metam.* 13.

——*quanto cogor meminiſſe dolore*
Temporis illius, quo Graium murus Achilles
Procubuit.

Inde factum, vt Olympici victores diſrupto muro triumphantes admitterentur. Plutarchus quæſt. conuiu. lib. 2. cap. 5. *Quòd victoribus cùm in vrbem veniunt, ius eſt murorum partem diruere & deiicere, hoc denotat, non magnum operæ pretium eſſe muros vrbi, quæ viros dimicandi & vincendi ſcientes habeat.* quaſi ipſi fortiores, & animati muri. Sueton. in Nerone cap. 25. *Reuerſus è Græcia Neapolim, quòd in ea primùm artem poſtularat, albis equis introiit, diſiecta parte muri, vt mos Hierocomitarum eſt.*

Quod autem additur de addendis propugnaculis, quaſi fœmina vix ſola muri cuſtodia ſit ſecura: iam ex Theopompo apud Plutarchum alij oſtenderunt. adde eumdem Plutarchum in Laconicis de Ageſilao: *Cùm quidam illi murum vrbis bene munitum, & laborioſè admodum exædificatum oſtentans rogaret, an pulcher ſibi videretur? per Iouem, inquit, pulcher, non vt viri, ſed vt fœminæ inhabitent.* quaſi nec viri fortes muro egerent, nec fœminæ niſi ſatis munito muro poſſent cuſtodiri: ſic Valer. Max. lib. 3. cap. 7. *eiuſdem vir vrbis atque animi,* 545. *Murus fœminis, non viris erigitur.*

animi, hoſpiti ſuo, patriæ muros excelſos lateſque oſtendenti, dixit: Si mulieribus iſtos comparaſtis, rectè: ſi viris, turpiter. loquitur de priuato quodam Lacedæmone, qui viſus Ageſilai ſui gnomem vſurpaſſe.

546. *Porta in bello impetita.* Oſtium ſemper, & Silaminis ferreiſque clauis munitum, muro fragilius: ideo crebriùs ab hoſtibus impetitum. Virgil. 2 *Æn.*

——labat ariete crebro
Ianua.

& *lib.* 11. iterum,

Arieta portas, & duros obice poſtes.

Sic Ezechiel 21. num. 22. *vt ponat arietes contra portas.* imò & ipſæ portæ vtplurimum proditionis niſtrumenta. Virgil. 2. *Æn.*

Caeduntur vigiles, portiſque patentibus omnes
Accipiunt ſocios.

Propert. *lib.* 4. *eleg.* 4.

Prodiderat portaque fidem, patriamque iacentem.

& *lib.* 3. in re amoris,

Niſe, tuas portas fraude recluſit Amor.

547. *Porta emblematis celata.* Aduertendum tamen in vtraque explicatione dicta, ſic verbum *compingamus* vſurpari, vt ſit compoſitum *à pango.* quid ſi ſumamus vt componitur à verbo *pingo*? clarè ad hanc mentem LXX. *διαχάψωμεν, deſcribamus,* vel *picturemus*: ecquæ, inquis, hæc pictura ex tabulis cedrinis? metaphoricam intelligo, id eſt, tabulas cælatas variis emblematis & multis figuris inſculptas illi apponamus. Alluditur verò ad vſum inſculpendi portas, de quo Virgil. 3. Georg.

In foribus pugnam ex auro ſolidoque elephanto.

Dat multa Cerda ad illud *lib.* 6.

In foribus lethum Androgeo.

Signatè ibi ad rem meam Cyrillus, qui hunc morem Hebræis tribuit, explicans enim illud Aggæi 1. num. 4. *vt habitetis in domibus laqueatis.* Græcè *κοιλοσταθμοις*: ſic habet, *domos autem cauas nominat, quarum antepaginenta, ſiue poſtes portarum ferro ſculpti, opificum ſolertiâ circum circa emblematis mira varietate & artificio elaboratis exornantur.* qui omnes tamen loquuntur de valuis templorum, aut delitioſarum domuum: de portis tamen vrbis, & illis bellicis, numquam aliquid ſimile legiſſe memini. Dicendum ergo videtur, ideo Salomonem bellicis portis non ſolùm robur cedrinum, ſed & illud inſculptum addidiſſe; quia cùm de re amoris & metaphorico bello ageret, decoro ſeruato optimo, non tam rigidus, quàm floridus proceſſit: vnde paulo antè non ſolùm propugnacula, ſed & illa venuſta & argentea muro addenda putauit.

PARAPHRASIS.

Si ea eſt dilecta (vt credo) quæ firmo iam propoſito procacibus procorum verbis decreuerit obſurdeſcere, & quaſi adamantino obiecto muro aures cinctas, & impenetrabiles gerat: non tamen adhuc contra tam violentam machinam ſe reputet ſecuram, ſed noua ac noua ſemper prædicto muro munimina ſuperaddamus. quòd ſi fidelis & cauta, minus tamen, (quod non puto) de ætate prudens, oſtium ſibi ſatis exiſtimauit, cùm hoc facilè aperiri, & ab hoſtibus valeat perrumpi: tunc cedrina incorruptibilitate, omnem rimam & cariem euitante, cedrino munimine illud roboremus, ne vel minimum verbum poſſit commeare, & omnis in illud impetus collabeſcat.

Ego murus, & vbera mea ſicut turris: ex quo facta ſum coram eo quaſi pacem reperiens. VERS. 10.

Reſpondet puella ſodalibus, idque audiente ſponſo, illas bono animo eſſe iubens, illum de ſua fide reddens ſecuriſſimum: tacitè innuens, nihil in illa eſſe oſtij, nihil facilitatis corriualium ſermonibus audiendis, dum aſſeueranter ſe murum, id eſt, inexpugnabili muro ad aures cinctam ſe proteſtatur, dum vbera erumpentia, id eſt, adultæ ætatis initia, quibus timebant, ea cautioris conſilij fide, iis prudentiæ munimentis aſſerit cuſtodita, vt non indigendis nouis turrium propugnaculis ipſa quodammodo in turres efformari videantur: vnde & illud eueniſſe concludit, vt licèt ſponſo militet, & ſemper militando parata veniat, nihilominus pacis quiete iucundiſſima perfruatur. quod qua ratione ſit intelligendum iam aperio.

Excellentius quidem ſemper habitum apud Imperatores & ſtrenuos milites, non prouocari ab hoſtibus, quàm quòd prouocati vincant: illud enim timentes tantam virtutem hoſtes arguit, vt neque pugnando accedere præſumant: hoc ſaltem eorumdem erectos indicat ſpiritus in mixto alienæ ſtrenuitatis deſpectu: neque enim aggrederentur, niſi etiam ſe victores ſperarent. eſt ergo pax illa, qua formidoloſa hoſtibus redditur virtus, omni bello pugnacior, omni victoria glorioſior. hoc ergo eſt quod aſſerit, ni fallor, in hoc loco ſponſa, ita ſe munitam & ſeptam eſſe, ita corriualibus hoſtibus formidoloſam, vt victoriam deſperantes præſentare, prælium non audeant, verborum machinas non admoueant: vnde factum, vt glorioſiorem omni victoria pacem ipſa compararet. illuſtrat pulchram hanc, ſi rectè iudico, mentem Plinius iunior *in Paneg. Traiani*, vbi ad illum ita. *Vt ipſe nolis pugnare, moderatio: fortitudo tua præſtat, vt neque hoſtes tui velint. accipiet ergo aliquando Capitolium non inanes currus, nec falſæ ſimulachra victoriæ: ſed Imperatore veram ac ſolidam gloriam reportante, tranquillitatem, & tamen confeſſa hoſtium obſequia, vt vincendus nemo fuerit, pulchrius hoc omnibus triumphis, neque enim vnquam niſi ex contemptu imperij noſtri factum eſt vt vinceremus.* gnome grauiſſima: ſi enim prouocans vincis, hoſtis qui te non fugit, vincendum ſperauit, & prouocantem ſpreuit: quòd ſi prouocatus vincas, iam aliena prouocatio in ipſo auſu deſpectus tui titulos erexit. eſt ergo pax & tranquillitas prædicta confeſſis hoſtium obſequiis, omni quidem victoria ſpecioſior, omni bello pugnacior. Voluit id Claud. 1. *de laud. Stilicon.*

548. *Nobilior victoria non pugnando.*

Plin. iunior explicatus.

Miramur rapidis hoſtes ſuccumbere bellis,
Cùm ſolo terrore ruunt? non claſſica Francis
Intulimus, iacuere tamen: non Marte Sueuos
Contudimus, queis iura damus. quis credere poteſt?
Ante tubam nobis audax Germania ſeruit.

Meritò itaque ſponſa, quæ ſe dum magis maritali amori militabat, cinctis in penetrabili muro auribus, vberibus, id eſt, adultæ ætatis primordiis in turres efformatis, prænoſcebat: meritò, inquam, quaſi in pace & tranquillitate conſtitutam ſe enuntiat, vtpote quàm iam hoſtes, metu pudoris trepidi, & ideo ſpecioſiùs triumphari aggredi, & verborum lenociniis tentare pertimerent. & benè turres additas muro inculcat, vt deſiderata ſup. verſ. ſponſo propugnacula, iam ſtructa exhiberet, quia, vt monet litteraturæ princeps Euſtathius,

Murus de forti, ſic turris, & clypeus.

thius, semper olim πύργος ϗ ἕρκος, id est, *turris & murus*, de strenuis dicebatur. Variauit Claud. *lib. in Ruf.*

——hic sola pericli

Turris erat, clypeusque trucem porrectus in hostem. loquitur de Stilicone. Sed declaremus adhuc nonnulla verba.

549. *E turri ignauus quisquis fortem occidit.* *Sicut turris.* Enallage numeri, vt passim in Vulgatis nostris: in Hebræis & Græcis, clarè *turres.* latet verò emphasis, ni fallor, in eo quòd molliscula vbera turribus comparentur; è turribus enim ignauus quisque, & quandoque muliercula, obsidentem strenuissimum ducem solet occidere iacto lapide (vt ex *lib. Iud. cap. 9. num. 53.* satis constat) aut vili tegula: bene Plutarchus in apophth. Lacon. de Lycurgo: *interrogante quodam, cur turres oppugnare vetuisset? ne vel à muliere, inquit, vel à puero, vel ab alio simili homunculo fortiores interimantur.* hoc voluisse videtur sponsa, ideo tenera ætatis primordia turribus muniisse, vt inde strenuos quosuis hostes debellaret.

Ex quo. Capio, vt vides, tamquam illatiuam particulam, non tamquam designationem temporis. Sic iam alij hîc ad rem suam.

Quasi pacem, &c. Non pacem, sed quasi pacem: adhuc enim in præsidio erat, adhuc hærebat castris: imò tunc maximè per matrimonium militiæ maritalis sacramento erat adstringenda.

PARAPHRASIS.

Capite animos, ô virgines sodales, mihi carissimæ, ne quid molle in ætatis meæ teneritudine pertimescite. nam & aures impenetrabili muro cinctas gero: & vbera, siue ætatis primordia, quibus à simplicitate timuistis in propugnacula dilecto Salomoni desiderata, & fortissimas turres quodammodo efformo: vnde factum, vt sic terribilis corriualium appaream procacitati, vt desperata victoriâ facessant, nec vllo modo castas has aures verborum lenociniis audeant pertentare: ac proinde ego, licèt maritalis fidei castris alligata, & militari constricta iuramento deinceps iam habenda: quasi in tranquilla pacis quiete, nobilioris generis triumpho comparato apud Salomonem meum commoror, commorabor.

VERS. 11. Vinea fuit pacifico in ea, quæ habet populos: tradidit eam custodibus: vir affert pro fructu eius mille argenteos.

VERS. 12. Vinea mea coram me est. Mille tui pacifici, & ducenti his, qui custodiunt fructus eius.

550. *Milites agris donati.* Vt implicatum locum explicemus, & primo aspectu difficilem, superioribus facilè connectamus, propositæque tandem belli metaphoræ finem adscribamus, aduertendum apud omnes ferè olim nationes, milites eo animo, ea spe castris adhæsisse, duci obtemperasse, vt tandem aliquando prædiis ditarentur, & vineis. De Romanis res notissima. Lucianus *lib. 1.*

Quæ sedes erit emeritis? quæ rura dabuntur
Quæ noster veteranus aret?

Vide Virgilium *Ecl. 1. & 9.* vbi plura Cerda. Græcorum morē, quem minus eruditi aduertunt, illustro ex Homero *Iliad. 20.* vbi Achilles ad Æneam.

Ἦ νύ τοι Τρῶες τέμενος τάμον ἔξοχον ἄλλων
Καλὸν φυταλιῆς, ϗ ἀρούρης, ὄφρα νέμηαι
Αἴκεν ἐμὲ κτείνῃς.

An aliquod tibi Troiani agrum diuident præstantiorem aliis
Pulchrum plantatione, & gleba, quo fruaris,
Si me occideris?

quasi id esset militiæ rectæ gestæ præmium vsitatum. de Hebræis satis illud 1. *Reg. 22. num. 7.* vbi Saul, *Audite me nunc filij Iemini, numquid omnibus vobis dabit filius Isai agros & vineas, & vniuersos vos faciet tribunos, & centuriones?*

Hoc ergo est, ad quod in præsenti loco alludit noua nupta, cui adscripta verba tribuo, q. d. non putandum se tam libenter castris & vexillo Salomonis sui adhærere, quod instar vulgarium militum vineas & dona, ob fidem rectè seruatam, & militiam strenuè gestam speraret. nam licèt virginitatis suæ dux, prædiorum esset ditissimus: se tamen non tam prædiis, quàm eo solo contentam esse ait. patebit res clariùs si voces obscuriores singillatim percurramus.

Vinea fuit. Explico locum non de singulari vinea, sed de omni genere prædiorum ex vsu sacræ Scripturæ, vbi vinea pro omnibus latifundiis vsurpatur: ideo cùm vnica vineæ, singulari custodi soleat adhiberi, & pluribus iunctis, vnus sufficiat: hæc vinea, id est, diues agrorum substantia, multis custodibus dicitur commendata, quasi vix omnes immenso curando tractui sufficerent.

Pacifico. Id est, Salomoni, amat enim interpres noster nomina propria per eorum interpretationem explicare. Sic statim Solymitani agri plagam quæ in Hebræo & Græco Baalamon appellatur, per habentem populos explicauit. Vide interpretes.

Tradidit eam custodibus. Non capio de iis, quibus locata vinea, sed de sponsi famulis, quibus illius cura commissa, qui ideo plures dicuntur, vt dixi, vt latifundia amplissima intelligerentur.

Vir affert. Nescio cur interpretes velint de facto, vt aiunt, locatam vineam à Salomone, cùm vtpote pastor & agricola, per se conductosque operarios diligentiùs & fœnerantiùs illam curare posset: ergo aliter ego, sentio non tam dictum locata prædia, quàm expressum pretium à quouis auido vicino offerendum Salomoni, si ea elocare vellet. nec obstat verbum præsens *affert*, ponitur enim pro *afferret*: sic vulgo dicimus de re nondum locata, sed locabili, *dan por ella tanto*; ideo Hebræa signatè *vir adduceret*: nec repugnant LXX. οἴσει, *afferet*, quod dicimus, *daran por ella si se la dan*, &c. quod autem dicit, *mille argenteos*, innumerabilem penè summam intelligo: phrasi notissima in sacro textu.

Vinea mea coram me. Vnus Sanchez ad rem suam hunc locum de marito intellexit, sic ego necessariò ad rem meam. q. d. puella: sit quantumuis diues vir meus, sint quantumuis vbertima prædia: ego illa floccipendo: ipse ipse qui præsens adest, mihi vinea, & mihi prædium. illustro hoc mihi, quod etiam opinioni Sanchez de nuptiali coëmptione, de qua locum hunc explicat, apprimè conducet. igitur maritum bonorum omnium loco vxori venire fatetur quædam, apud Sophoclem *in Aiace*, ita ad virum suum dicens: 551. *Maritus diuitiarum loco vxori cedit.*

Τίς δῆτ' ἐμοὶ γένοιτ' ἂν, ἀντὶ σοῦ πατρίς;
Τίς πλοῦτος; ἐν σοὶ πᾶσ' ἔγωγε σώζομαι.
Quæ posthac mihi erit pro te patria?
Quæ diuitiæ? in te enim omnia mihi salua erant.

Oresti (apud Euripid. *in electra*) tradenti sororem nuptui, quærentique ita:

O soror longo pòst tempore cùm te viderim

Protinus consuetudine tua priuor;
Teque deseram à te desertus.

Respondet quidam,

Πόσις ἐςὶ, αὐτὸς καὶ δόμος.
Maritus ipse, illi domus est, &c.

Festiuiora duo loca Nonni, alterum *Dionys*.4. vbi dissimulata Venus persuadet puellæ Cadmi nuptias:

——si verò volueris,
Seruos meos habe omnes innumeros, & loco dotis
Aurum meum, & argentum in manus tibi tradam,
Et Tyrij prebebo regalia pepla maris,
Et domum, si volueris, paternam, (si fas dicere)
Accipe patrem, & matrem: accipe omnes
Ancillas, & solum mihi prabe hunc sponsum.

Græcis parco: do tantùm illa signata, καὶ μόνον ἐμοὶ πόρε τοῦτον ἀκοίτην. Alterum *lib.* 42. vbi amator instituitur captandæ puellæ.

Munera verò amoris tui, pretiosa tua Nympha
Non gemmas Indicas, non margaritas attuleris,
Vt mulierum amore insanientes solent: ad Venerem enim
Obtines formam sufficientem: decentis mollitudinis enim
Amant pulchritudinem, & non aurum mulieres.
Testimonio alio non egeo: molliculo enim
Qualia ab Endymione accepit munera Luna?
Veneri quale Adonis demonstrauit munus amorum?
Argentum Arion non prebuit Aurora:
Nec Cephalus prebuit diuitias pretiosas: sed sanè solus
Claudus existens Vulcanus non oblectantem ob formam
Prabuit varia munera, & non persuasit Mineruam.

Meritò igitur in hoc loco sponsa spretis aliis prædiorum & vinearum stipendiis, solo pulcherrimo Salomone contenta erat. Aduerte interim etiam vxoribus, & amicabus similia dici blandimenta. parco quærendis, quia non huius loci. subdo tantùm verba Plutarchi, quæ huc aptissima. habetur in Probl. Rom. num. 7. *Quid est quòd vir ab vxore, vxor à viro, dono aliquid accipere prohibetur? an quòd vilissimum beneuolentia signum donatio sit: dant enim & alieni, & qui non amant: idcirco hoc dandi lenocinium ex matrimonio sustulerunt, vt non mercenarium, sed gratuitum, & spontaneum sit totum hoc amare, & redamari? an quod ab aliis accipiendo, corrupta alienos admittunt: decorum visum est gratis suos diligere.*

552. *Vxor non auara.* *Mille tui pacifici.* Genitiui casus hæc sunt: vbi *pacifici* per appositionem ponitur ad *tui*. Sic Poëta,

Tantum inter densas vmbrosa cacumina phagos
Assiduè veniebat.

& similia passim. Sensus est: mille argenteos, quos vinea potest reddere tibi serua, & ducentos alios, quos curandæ impendis, operariis conductis retine soluendos: ego enim, vt dixi, te vno satis diues sum. Satis hinc constat quod suprà dixi, custodes hîc non esse eos, quibus vinea locata, sed qui vineam colunt; his enim soluitur labor: illi, redditus soluunt. rem verò adhuc vno verbo illustro ex Æliano *lib.* 12. *cap.* 1. de Aspasia, cui maritus Cyrus dona mittebat, qui ita: καὶ χρήματα ἧκεν αὐτῇ μετὰ δώρων πάμπολλα: ἀπέστειλεν δὲ Κύρῳ εἰποῦσα: πολλῶν ἀνθρώπων τρέφοντι σοι, γένοιτ᾽ ἂν ταῦτα λυσιτελῆ: ἐμοὶ δὲ σὺ ἀρκεῖς φιλούμενος, καὶ κόσμος εἶ. *Pecunias illi plurimas cum muneribus aliis misit: que omnia remisit Cyro Aspasia, subdens: Tibi quidem hac vsui esse possunt, qui tantam hominum aliis multitudinem, non mihi, qua te vnum, sicut ad amorem, sic etiam ad ornatum habeo, & satis habeo.*

PARAPHRASIS.

Illud in Salomonis mei gratiam addiderim, ô sodales, vt in amoris huius militia, stipendiorum illi amoueam sollicitudinem. Solent milites vulgares prædiis donari, ditari vineis, vbi post labores fessi, requiescant: hac spe castris hærent, hac esca illos dux in fide retinet. Vineas, & prædia habet dux meus. in vberrimo agro Baalamon, quæ famulorum curæ committit, quæque si vellet elocare, facilè mille argenteos à conductore quolibet reportaret. his fortasse alia stipendiis inescata militaret: ast non ego, quæ stipendij mercede his castris non adscribor: satis sum Salomone meo pulcherrimo contenta: illo vno, pro vineis, pro domo, pro diuitiis dego beatissima. quare tu mihi, & tibi sint opes tuæ, dulcissime Salomon, dux virginitatis meæ amabilissimus, & mille illi argentei, quos recipis quotannis, tibi opponantur: ducentique alij, quos & colendæ vineæ & custodiendæ soles impendere, conductis operariis reseruentur.

Quæ habitas in hortis, amici auscultant: fac me audire vocem tuam. VERS. 13

Quæ iucunda nobis, & cum voluptate audimus, illa licèt longa, breuissima tamen reputantur, & grati sermonis finis, quasi eiusdem initium percipitur, prolixior semper optatur, & vt iterum atque iterum repetatur exigitur. legendus de hac re Lucianus *in Nigrino*, paulo ante finem. Igitur attonita penè hilaritate sponsus, auditis puellæ verbis prudentiæ, & amoris plenissimis, orat ne cesset, multa de hac re addat & quasi pauca audisset, sermonis filum productius desiderat, & dulcissimæ vocis continuationem suspirat. Vocem verò pro verbis vsurpari, notaui suprà *cap.* 2. *num.* 9. ad illud, *vox dilecti mei.*

In hortis. Facilis mihi (non ita aliis) horum hortorum ex dictis, explicatio, inculcaui sæpiùs, & fusè in Prolegomenis probaui, apud Hebræos nuptias in villa & hortis, extra vrbem & vicos celebrari. huc ergo iam peruentum erat, vt ex deducto filo nostro constat, ideo puella in hortis habitans, id est, iam ad villam & subiectos hortos perueniens appellatur; latet verò, puto, inter preces, tacita obtestatio. q. d. sponsus, ô quæ tandiu concupiisti (patet id ex fine cap. præcedentis, & huius initio) ad hunc locum peruenire, hoc iam frueris: igitur per voluptatem hîc perceptam obtestor, vt diutiùs me audire facias, &c.

Amici auscultant. Vtrumque chorum tam adolescentum, quàm virginum, & semichorum excipientem intelligo. Gaudebat enim iuuenis, & sperabat inde ab omnibus felix tam prudenti & constanti vxore, & beatissimus his nuptiis celebrari. ergo *auscultant*, id est, attendunt admirabundi ab ætate incipiente, perfectas vxoris dotes apparere.

PARAPHRASIS.

Papæ! qualia verba, quàm mihi mulcent aures! obtestor sponsa dilectissima, ne cesses: perge, perge similia enuntians, aut dicta repetens: quæ voti compos, optatis villæ nostræ iam hortis frueris, quid

quid me mea deftaudas voluptate? O quid taces? en amica turba ab ore tuo pendet, prudentiam & conſtantiam tantùm admirata, méque maritorum feliciſſimum hinc prædicatura.

VERS. 14. Fuge dilecte mi, aſſimilare capreæ, hinnuloque ceruorum ſuper montes aromatum.

553. In Hebræo eſt ברח, quod verbum ita *fugere* ſignificat, vt propriè ſit etiam *feſtinare, properare*: vnde omnes meritò, licèt diuerſimodè locum explicent, in eo conueniunt, vt hîc τὸ *fuge* capiant pro *accelera, feſtina*. & quidem hanc ſignificationem ſubeſſe verbo *fugio* apud Latinos, multis oſtendit iam Sanchez. adde quæ Cerda ad illud Virgil. *lib. 3. Georg.* vbi de Aquilone,

Fugio, pro velociter curro.

Ille volat ſimul arua fugâ, ſimul æquora verrens.

Additque φεύγειν, id eſt, *fugere*, paſſim apud Homerum in eadem ſignificatione inueniri. his adnecto Nonnum *Dionyſ.* 40. vbi Bacchus hoſtem velociter inſequens & premens, quod ex contextu colligo, φεύγων *fugiens* appellatur. ex quibus lux LXX. legentibus etiam φεῦγε *fuge*.

Reſpondet ergo ſponſa Salomoni ſuo, iam ſatis in veſtibulo verborum actum, ſatiùs fore, vt penetralia adeantur, rogat vt properet & feſtinet ingredi vltimis nuptiarum cæremoniis complendis: puta ſolenne oſculum, innexas dextras, poculi communis libationem. quæ omnia ſupponenda potius in dramate, quàm repræſentata arbitror, ideo voluiſſe diuinum Spiritum; quia, vt ſupremi gradus diuinæ vnionis, ſiue ſpiritualis connubij mortalis linguæ metas excedit, ſic illorum figuram velatam admiraremur potius, quàm vel leuiter repræſentatam cerneremus. nam reuera de cæteris, quæ in hoc Cantico adumbrantur, vtcunque, licèt hæſitanter, & barbarè loqui poſſumus: at de vltimis illis præuiis diſpoſitionibus, quibus ſpiritus Chriſti quodammodo cum anima copulatur, elinguis omnis ſermo; muta omnis lingua, quamuis aliàs eloquens & grandiloqua, cogitur ad tacendum. quid de hypoſtatica vnione?

Caprea, hinnulo. Puto non ſolùm celeritatem hîc notari, ſed etiam aliquid amatorium immiſceri. Certum eſt ex Hebræo rituali ſponſam vocari ceruam, vide Sanchez *Prolog.* 3. Suſpicor igitur, & ſponſum hinnulum appellari: neque obſtat quòd etiam *caprea* dicatur, ſiue, vt in Hebræo צבי, id eſt, *capreolus*; quoniam hanc vocem etiam ſponſalem, vel ſaltem amatoriam eſſe colligo ex loco *Prou.* 5. *num.* 19. vbi de vxore. *Cerua gratiſſima, & gratiſſimus hinnulus, vbera eius inebrient te omni tempore, & in amore eius delectare iugiter.* ex Hebræo multi vertunt, *hirca ſilueſtris*, & Pagnin. *caprea gratioſa*. hoc ergo viſum voluiſſe ſponſam, vt iuuenis celeritatem horum imitaretur, quorum tunc ſolenni ritu nomina ſortiebatur. coniectandum verò quod de ceruis amorum ſymbolis ignorat nemo his ſylueſtribus capreolis amatorium aliquid ineſſe, quandoquidem ſimul cum ceruis exprimendo ſponſorum amori vſurpantur.

554. *In nuptiis Hebrais ſponſa cerua, ſponſus hinnulus appellatur.*

Super montes aromatum. Explicatio eſt vocis *Bethor*, de qua ſuprà. Aduocantur verò ſignatè non à rupibus duris, aut paſcuis ſenticoſis, ſed ab amœnitate florum, & aromatum ſuauitate: vt expreſſiùs delitias ſponſi ſignificaret, qui nuptiarum tempore vndique floribus cinctus, vnguentis delibutus.

PARAPHRASIS.

Imò, ô dilecte, non ideo ego tantopere aduentum in hanc villam exoptaui, vt ad eius veſtibulum tandiu verbis immorarer, ſed vt intus ſolennitate ſolita, datis ritè dextris, completis nuptiarum cæremoniis, te pleno ore iam meum appellarem. Quare agedum feſtina, propera, ingredere; ô ne tardes, & qui hodie legitimè capreolus & hinnulus ceruorum appellaris, illorum celeritatem æmulare, tot inter odores gaudens, vt illi in aromatum montibus exultant.

LIBER

LIBER SECVNDVS LITTERALLE-GORICVS.

T*Ripliciter diuina profundi huiusce ænigmatis sigilla sacri Œdipodes soluenda existimarunt, & vel nuptam Christo Ecclesiam, vel piam quamuis animam eidem coniunctam, vel tandem Deiparam Virginem speciali dilectam priuilegio elucidarunt in Cantico expressam, fausto calamo, ingenio felici: quidni, si adspirante gratia? post tot, post tales ego nihil ausus: si quid scriberem præ illis, frigidum: frigidius, si quid transcriberem ex illis. Decreui diu nihil mysticum dare, mancum opus visum: cogitaui postea, tantùm quæ prædictis addideram, exponere; sed illa pauca, timidaque, fateor, ne me proderent anserem inter olores obstrepentem. Quid ergo? nouam aggredior semitam, non tamen veteri præsidio destitutam. In Dramate nullius insistens vestigijs, non erubesco, deerant Patres: in litterallegoriâ, cui Patres desudarunt, si solus pergerem, confunderer temerarius. Veneror tres prædictos sensus: non tamen quartum (vt in Prolegomenis dixi) de nuptijs Verbi, & humanæ naturæ, spero contemnendum. Noua semita, quia nullus ex professo, totum Canticum ita explicauit: sed veteri munita præsidio, quia in plusculis Cantici locis, vt nosti, ad Incarnationem alludi, voluere Patres, quos interim, prout expedierit, citabo. Jam ergo veniam dedere, immo viam prætentâ face signarunt, vt cætera non temere huc reducerem. Imò & Salmeron noster* tom. 1. Prol. 10. quinq. 2. can. 34. *hunc sensum, tanquam præcipuum, & toti Cantico germanum, ante prædictos tres alios, collocauit. Omnia Prophetarum Cantica magnâ ex parte Incarnationi conlimant, tanquam in diuinorum operum præcellentius: Canticum verò Canticorum princeps, eidem totum meritò destinatur: poëma summum, summo argumento. Curabo vt ferè nullum superbæ Bestiæ, immanis Hæreseos caput contra Incarnationem erectum non detruncetur obiter: penè quidquid veneni in Christum despumarunt serpentes sibilantes, exsibilabitur. Breuissimus incedo, quia secundum hunc librum doctioribus tantùm destino, quibus insinuasse, satis: frustrà, dilatasse: semper tamen ob oculos tenendum Drama, cui alludo perpetuus: aliàs, legentibus tenebræ, nullo alio conatu dispellendæ. Adspirate votis Superi, Auster diuine persla, ne breuibus hæream: ne scopulis impingam: ne vorticibus sorbear. Dirige mentem, manum, quas tibi dico, consecro: viuum me portæ tuæ suspendo, nondum emissâ naue: ne fortè fractâ, pictum me ex humero portem. Audi Numen: abi metus.*

ARGV

ARGVMENTVM.

OST triumphatum à ſerpente humani generis Principem, audit ſuperbiens hoſtis ſibi tandem ab humano ſemine caput conculcandum, & opima, quibus exultabat, ſpolia detrahenda, *Geneſ.* 3. *n.* 15. hinc ſpem natura concipit ingentem afferendi remedij: & poſt conceptum tantum, accelerandi parat vota, ſuſpiria parit: amat ardentiùs quem, occultiori licèt reuelatione, vt nouerat Creatorem, iam credebat Redemptorem. Pergunt tempora, & de illuſtri conatu Abrahamicæ fidei in filio iugulando, expreſſiſſimam mittendi Verbi accipit iam natura promiſſionem, idque ſub iuramento, *Geneſ.* 22. *n.* 18. viſóque Saluatoris die (vt Chriſtus ipſe dicit) exultat Patriarcha. Venit tandem plenitudo temporis, & fruitur natura feliciſſimo promiſſionis fauſtæ complemento, & Verbum caro factum eſt, *Ioann.* 1. *n.* 14. Habes ergo eodem dramatis concinente, & concinnato tenore dulciſſimos amores, & ardentia naturæ deſideria de ſuſpiratâ Incarnatione: ſponſalia ſacra, de Incarnatione iuramento promiſsâ, & de Incarnatione peractâ connubium diuinum: quid aptius pro litteræ, & ſpiritus concentu? Sponſi partes agit Verbum: natura humana refert ſponſam: Chorus ſponſi comitum, Angelos ſignat Incarnationis adminiſtros: ſodalium ſponſæ chorus, Angelos hominum cuſtodes: ſemichorus promixtus, ex reliquis conſtat cœleſtibus ſpiritibus. Totum ergo opus in tres prædictas partes breuiſſimas ſubdiuiſum, quod felix fauſtúmque ſit Eccleſiæ Matri, fidelium ædificationi, iam aggredior.

INCARNATIO ARDENTER SVSPIRATA.

CAPVT PRIMVM.

VERS. 2. Oſculetur me oſculo, &c.

VLLVS ferè Patrum (quos propterea non cito) ſiue ex profeſſo, ſiue obiter Canticum explicaret, hunc locum ad Incarnationis vota non traduxit. hinc mihi anſa, vnde cætera huiuſce libri, in idem etiam putarem reducenda: vt cui ſcopo ex communi ſententia primum carmen intenditur, eidem ſciremus reliqua reuocanda: rem ergo, ad ſeriem & metaphoram Dramatis ſemper attendens, ſic declaro. Natura fidelis diuinis inſtituta monitis, ſacrificia aut de victimis, aut de fructibus Deo offerens, illi, vt infrà dicam, tanquam conuiuia exhibebat, & epulas: vt tamen nouerat vmbratilia illa eſſe, & ſolùm de redemptore futuro capere virtutem, ad illum potius, quàm ad iſta reſpiciebat: & oblati muneris aſpectu excitata memoria Deo anhelat, ſuſpirat Incarnationem. Ecquo autem hanc melius, quàm oſculi voce ſignificaret? nam ſi ad terminum Incarnationis reſpicis, oſculum Patris verbum eſt, Sapientia nimirum æterna, quæ ex ore Altiſſimi prodiuit: ſi ad vnionem hypoſtaticam, ſicut per oſculum, vt in dramate dixi, ſponſi copulabantur, animas inuicem transmiſſuri; ſic per hanc Deus, & homo vniuntur, idiomata ſaltem communicantes. Addit, *meliora vbera*; quia nihil in ſacrificiis epularibus reſplendebat, quod cum diuinæ charitatis vberibus poſſet comparari, tot *vnguentis*, id eſt, tot perfectionibus, quæ incarnandum Verbum cumulant, reſpiraturis.

VERS. 3. Oleum effuſum, &c.

Explicat quæ dixerat de his perfectionibus, quaſi non eſſent de foris Verbo inſerendæ, quod ex propriâ naturâ perfectiſſimum, & antonomaſticè perfectio appellatur. Omnia à Patre filius accepit, nihil tamen debet, quia neceſſariò accepit: nec minus per exigentiam Deus eſſe ſecundæ perſonæ, quàm primæ, atque tertiæ debebatur: vnguentis, inquit, fragras, & perfectionibus, ſed tamen non alienis; quia tu ipſum vnguentum, tu ipſiſſima perfectio es, & appellaris. Abſit ergo ſcarabæus Arrius, cui oleum iſtud, vnguentum pretioſum non reſpirauit; quid ſtercorum conuiuæ, balſamum redoleret? & bene *effuſum* iam dicitur; quia è ſinu paterno, in parthenicum Matris gremium effundendum. quod de effuſione dico, diſco ex Philone Carpathio, qui mecum de Incarnatione conſentit: lege. ſic etiam alij Patres nonnulli.

Trahe me, &c. VERS. 4.

Paulus de Incarnatione locutus dixit: *Nuſquam enim Angelos apprehendit, ſed ſemen Abraha apprehendit*, Hebr. 2. n. 16. de quo Chryſoſt. apud gloſſam: *apprehendit*, inquit, *non aſſumpſit, quaſi longè fugientem conſequens.* quia nimirum à Deo, natura humana per culpam quodammodo deuiabat, & fugiebat. Exprimit ergo in hoc loco natura votum rogans, vt ſe etiam de fragilitate affectus rebellem attrahat, & compellat, lubenter deinde Domino ſeruituram, & poſt illum curſuram. Et quid aptius non ſolùm eſſe, ſed etiam fingi poterat, ad apprehenſionem iſtam cogentem, & aſſumptionem tractam ſignificandam, quàm ſimulata illa nuptæ rapina, de qua fuſiùs in dramate diſputaui? Concorda mi lector omnia, quæ in illo primo libro ad litteram dixi, cum iis, quæ ad ſpiritum diſſero in hoc ſecundo: fortè non vana ibi fuiſſe tot denuo cogitata ſuſpicaberis. Reliqua huius verſiculi, ex dictis ſuprà de vnguentis, ſiue perfectionibus, clara: in quorum cellaria, per fidem viuam

uam admissa iam natura. Vt autem verba Chrysostomi adducta clariùs capias, lege omnino infrà *lib* 3. *num*. 1488.

VERS. 5. Nigra sum, &c.

Conuertit sermonem ad Angelos custodes, illius cœlestis incolas Ierusalem, humiliter se excusans quòd tantum audeat, donum tantum tam vehementer desideret; quia nimirum, quamuis nigra sit de terrena corporis propagine: tamen formosa degat de spiritualis animæ conditione, & proinde non indigna hypostaticæ vnionis, quasi si sola terra esset, indigna foret; quia vt melior, meo iudicio, habet Theologia, natura merè corporalis, vel belluina de motali indecentiâ vnioni hypostaticæ repugnat. Tegit ergo caro terrena spiritualem animæ pulchritudinem: sicut picturatæ, & pulchræ pelles Salomonis, operimento pulueris flatu respersо tegebantur forinsecus. Quid autem aptius sodalium naturæ nomine intelligerem, quàm Angelos, qui illam in omnibus viis suis comites custodiebant? patebit ampliùs ex dicendis.

VERS. 6. Nolite me considerare, &c.

Excusat iam præter terreni corporis conditionem, fuscedinem quam ex aliquibus defectulis contraxerat, idque sub metaphorâ puellæ, quæ ex vinearum curâ, & Solis ardore decoloratur; quia nimirum negotiis licèt necessariis, licèt piis adhibita, aliquid tamen inde (vt euenire solet in iis, qui proximos tractamus) minus comptum comparabat: excusat, inquam, se quòd negotia illa vltro non subiret, (quando etiam suis, quibus posset fuscari, renuntiaret) sed in ipsa à fratribus pugnantibus impelleretur: vt autem hos pugnatores fratres capias, aduerte. Postquam Cain à Deo vagus, & profugus separatur, familiam protendit, vrbem condit: ferè eius posteritas prauis progenitoris motibus assuescens, in omnia vitiorum genera cœlestis ab Adamo originis degener prorupit: sic & alij à Seth orti, qui auitæ sanctitatis spretores, in corruptissimos Cainitarum mores deuiarunt: cumque Deo per fidem, & strictiores cæremonias adhærentes, filij Dei vocarentur: filiabus sese hominum, vt loquitur Scriptura, id est, à Caino genitis, per nuptias, vel scortationes adhæserunt: nisi mauelis cum Bolduc statim citando, filios Dei vocari, quia illorum progenitor Seth vulgo Deus vocabatur. Hi ergo deperditi homines, contra iustos, qui à Seth permanserant, depugnabant: at isti charitate compulsi priuata spernentes, monito, prædicatione, exemplo impiorum salutem & conuersionem huc ac illuc discurrentes sedulò procurabant. Composuit nuper autem librum de statu Ecclesiæ ante legem, vbi hanc rem optimè confirmat Iacobus Bolduc è Capucinorum familiâ, scriptor sanè genij, & ingenij longè felicioris, & reconditioris longè disciplinæ. lege, & mirare nouas abstrusæ sapientiæ aurifodinas apertas. Hos igitur Cainitas aut moribus, aut sanguine vocat, credo, in hoc loco natura fidelis, siue piorum congregatio, filios matris suæ: quia eiusdem stirpis ab Adamo. qui pugnantes dicuntur naturam in sanctis illæsam posuisse custodem in vineis suis; quia impugnationibus ipsis charitatem piorum prouocabant, vt qua ratione possent, medelam tot animabus perditis afferrent. Aptissimè verò, cùm de Incarnatione agit, huius rei meminit; quia cùm Seth aut ab Adamo patre, aut immediatè à Deo reuelationem Incarnationis acceperit, eámque columnis inscriptam traderet posteritati, de quo citatur Doctor *lib*. 1. *cap*. 3. putarem fideles Sethi doctrinæ & virtutis hæredes, ex hac præcipuè reuelatione motos, tam impensè infidelium saluti studuisse, ne sceleribus suis tanti muneris implementum retardarent, quòd congruis virtutum meritis accelerandum laborare debuissent.

Indica mihi quem, &c. VERS. 7.

Cùm visibilibus signis præsentiæ suæ testimonium, apud veteres iustos Deus quandoque exhiberet, nunquam id frequentius puto factum, quàm inter, aut immediatè post sacrificandum. colligo ex Abelis sacrificio, quod in Hebræo dicitur Deus inflammasse, id est, misso cœlitus igne, præsenti sibi acceptum insinuasse: ex victimis Abraham quas lampas index fœderis pertransit media: ex holocausto Noë, cui adstat sponsor pacis, & sub versicoloris iridis monumento, noui diluuij dominus auerruncator: ex hostiis Salomonis, post quas nebulæ Deo grauidæ, caliginosa gloria, vmbrosa, non vmbratilis maiestas aduentarunt: ex Eliæ sacro de aquis superfusis accenso, de humoris scaturigine incinerato. Sub hoc ergo dramatico epulo, vt suprà dixi *vers*. 2. & infrà magis probabo, sacrificium intelligitur, cuius fide, & spiritu, non carnibus taurorum, neque hircorum sanguine Deus pascebatur. Supponitur ergo in hoc versiculo, visibili aliqua figurâ oblato sacrificio se exhibuisse præsentem: ad quem proinde natura conuerso sermone rogat, vt mitigandis desideriis locum designet, vbi instar pastoris meridiantis, sæpe & familiariter adeatur, ne inscia post creaturas vagaretur: vtque tempus totum agendo potius impenderet, quàm quærendo. In *meridie* explicando non immoror, quia in similitudine assumptâ tantùm designatur tempus, quando pastor non errat, sed perstat quieturus: quo locus diuinæ assistentiæ frequens, expetitus votis declaratur.

Si ignoras te, &c. VERS. 8.

Vide qualis in dramate nõ tam obiectam ignorantiam, quàm communem in re simili assumptam loquendi formulam explicarim: idem huc accommoda. Monet ergo Dominus tanquam rem notam, vt dum meliùs, & penitiùs non potest, per creaturas ascendat ad Creatorem: nullam ita vilem, in quâ aliquis Creatoris typus non resplendeat, quæ ad illum tanquam beneficum auctorem non manuducat. Deinde ad Doctores naturam fidelem deducit, qui in Ecclesiâ Pastorum vicem gerunt. Creaturas hoc modo, sub hoc fine tractatas, indicat non nocere, sed proficere: immo nec magistros, si quis proteruus errans conetur impellere in errorem, fidei naturæ sanctæ nociturum. quàm huic rei apta explicatio prioris libri, ibidem legeris.

Equitatui meo, &c. VERS. 9.

Addit causam cur securus sit de fide naturæ sanctæ, quia illam sic donis gratiæ præmunierat, vt pulchritudine fortis, fortitudine pulchra redderetur: sicut equa alligata curru vtrumque præstat, vt latissimè in littera comprobaui. quod additur de Pharaone, ornatus est dramaticæ parabolæ,

bolæ, ſicut ſimilia multa in diuinis aliis parabolis, ideo prætermitto: in his enim ſi omnia ad amuſſim volueris exprimere, non lac, ſed ſanguinem emulgeas. Facile erat excogitare acumina, ſed leuia: ſolidiori cum doctioribus ſtudeo veritati.

VERS. 10. Pulchræ ſunt, &c.

Nullus vel leuiter tinctus myſticorum notitiâ ignorat, nullum clarius, certius nullum boni ſpiritus ſignum in ſecretis viſitationibus inueniri, quàm exercità interim humilitas, & ſuauis humiliationis confuſio feruidè excitata: ſuprema illa maieſtas etiam cùm facilis adblanditur, cum blanda commendat, ſub encomiorum & gratiarum radiis emiſſis animæ, neſcio quomodo propriæ ſuæ vilitatis memorem magis reddit: ſic lux infunditur, vt ſub hac vmbrâ gratius amœnetur: ſic doni extollitur ſublimitas, vt magis dantis dignatio, quàm accipientis dignitas innoteſcat: ſic laudes audit anima, vt has ſibi non audeat arrogare. Audiuit ergo natura commendatam ſe à Domino de fidei, de conſtantiæ pulchritudine, & in ſe ipsâ humillimè, ſed ſuauiſſimè confunditur: aliunde iam ſatis humilis & confuſa, quòd diuino conſpectui vocata admitteretur. hunc ergo illius verecundum pudorem, denuo ſub ruboris genarum ſimilitudine Dominus commendat: ſicut puella in ſponſi conſpectum adducta, perceptiſque ab eo laudibus erubeſcens in dramate de pudibundo colore commendatur. in laudato collo, laudatam intelligo obedientiam. ſic aliqui Patres ad rem ſuam: cauſſam proportionis ibi legeris.

VERS. 11. Murænulas aureas, &c.

Dona ab ipſo accepta, & exercita rectè, donis nouis ſolet Dominus cumulare, & quæ fuit in obſequio accepta gratia, meritum fit maiori accipiendæ. ſic in hoc loco: fide, conſtantiâ, humilitate, obedientiâ à Deo acceptis rectè vtens natura, ecce nouis muneribus adornatur. Dixi in dramate puellam turturem, ſiue columbam ob pudorem vocatam, murænato torque è turturibus aureis adamantino ſplendore variegatis, (quæſitâ doni, & accipientis gratâ ſimilitudine) donandam celebrari: aptiſſimè ad ſpiritum; quia dona gratiæ à Domino ſuauiter omnia diſponente, quandoque innato accipientis genio accommodantur, vt ita fortiùs finis pertingatur. Scatet in hanc rem Scriptura exemplis nemini non obuiis: do tantùm par gratum è noſtro ſæculo. Ignatius is fuit innata indole, vt vnus pro Rege catholico decertans, propugnandæ Pampiloni hoſtiles impetus retardaret, obſtinatus pulchrè prius animam fundere, quàm fidem frangere: donec fracto crure penè exanimis animoſus adhuc, viribus, non ſpiritibus defecit. Audiui iactare ſolitum tamdiu à ducenda vxore abſtenturum, donec egregiis facinoribus, aliàs illuſtriſſimæ originis ſanguine nihil degener, regiam filiam promereretur: arrhas, Regum opima ſpolia dextrâ comparaturus. tranſlatus inde in cæleſtem militiam, tyro profundit tartara, & tartaris horribiliorem hæreſim expedita ſocietatis ſuæ acie profligat adhuc: ſpolia in dies diuino ſuſpenſa Pheretrio decantat orbis, qua parte minus inuidus & maleuolus: quidni Imperatricis Eccleſiæ non ignobili filiæ, Religioni tantæ dux, Pater, & ſponſus adueniret? ſic Chriſtus Eccleſiam regit Imperator, quam produxit genitor, quam ſponſus duxit. talis nimirum futurus, qui in Antilutherum formabatur: eodem tempore de vulnere ſanandus, quo Lutherus de hæreſi inſaniturus. Sanxit id myſterij firmo ſacræ apotheoſeos duplomate Vrbanus Antiſtetum Antiſtes, apex Orthodoxorum, fidei lumen, columen ſanctitatis.

Venio ad exemplum alterum: eſto fœmineum, ne ſexus alter gloria defraudetur: Ignatiani ſpiritus generosè æmulam, gloriosè diſcipulam (fatetur ipſa, impudens qui negauerit) appello. Huc adſis ô Tereſia dulcis pectoris mei zelus, & Hiſpaniæ tuæ dulcis ocellus alter: recens Eccleſiæ decus, ſed æternum: monſtrum, ſed vitio carens, admirabile. Cogitabat natura virum, dum hanc formabat: nihil in illa molle, delicatum nihil: ad ſtuporem prodiuit in fœminam: celebris vir futura, ſed virago celebrior. rara auis in ſexu maſculo cor hirſutum, quod tamen, ſi quando, fortioris induſtriæ ſymbolum apertiſſimum: fœmineo, quantum hiſtoriæ memorant, Tereſiam ſi excipis, hoc laudis interdictum. Iam gratia tantam indolem de ignauo ſexu, penè tranſire iubet in virilem: reſtituitur virorum religio, Dux fœmina facti, ſed illa vltra viros præſtantiſſima. iactent ſe Carmelitæ (poſſunt) de origine penè Phœnice, felici penitus: vulgare eſt Religioſis cæteris Patres atteſtari: matrem his non degenerem, vna Carmeli familia proteſtatur: ſummum decus communem laudem ſtemmate nobiliſſimo ſequeſtrare: impius auſus, ſacrilegus conatus, mendacium horribile, ſi quis illis Patrem obtruderet, de matre inſignioribus: cur commiſceas ordinariæ turbæ, numeroſæ farragini, quos fecit ſors auguſtior ſingulares? maneat, quæſo, ratum iſtud, ratum pariter. parce digreſſiunculæ lector. ad rem redeo: dummodo vt in Ignatio Antilutherum, ſic in Tereſia diuinam Antibolenam venereris. lege auctorem vitæ eius.

Dum eſſet Rex, &c. VERS. 12.

Congratulatur ſibi natura, quod, auſpice gratiâ, in ſacrificali epulo, vbi dominus diſcubuerat, id priùs Deo offerret, quod illius genio conueniret: quod non tam putaret placandum meris victimis, quàm interiori ſpiritu, quem, vt dixi, in illum erigebat: Spiritus enim eſt Deus, & coli vult in ſpiritu, & veritate: id ſibi vult metaphora de odorata nardo, odorato vnguento, id eſt, domino, vt dixi *verſ.* 3. conſecrata. licèt longè aliter ad rem ſuam, tamen hunc accubitum, de Incarnatione explicarunt Beda, & Caſſiodorus.

Faſciculus myrrhæ, &c. VERS. 13.
Botrus cypri, &c. VERS. 14.

Explicantur his odorum ſimilitudinibus diuinæ, vt ſæpe dixi, perfectiones, quas natura fidelis ſummopere diligebat, vt quo iure odore nardi exceptus ſit, intelligatur, id eſt, quo iure ſpiritui perfectiſſimo Deo, ſpiritum perfectum, vt poterat, adhiberet. omnia ex dramate plana. Porrò, quemadmodum ibi dixi ex ipſomet paſtore odorato, nardo puellari nouum & meliorem odorem communicatum: ſic in litterallegoriâ, vbi tot odorata Dei deſcribuntur encomia, nouos ſpiritus ſplendores ſpirituali naturæ intellige communicatos.

VERS. 15. Ecce tu pulchra es, &c.

Gaudet Deus, vt dixi, ita coli; ideo denuo naturam, quod sic fecerat, commendat: laudansque acta probat. quia verò, vt nosti, nihil in interioribus commerciis Deo gratius, quàm quod accipiens dona, non in sui ostentationem, sed in Dei obsequium refundat illa: iterum de columbæ rapinam abhorrentis similitudine laudat naturam fidelem, quia non tam ad dona miluinis oculis, quàm columbinis ad dantem, cui eisdem seruitura, respiciebat.

VERS. 16. Ecce tu pulcher, &c.

VERS. 17. Tigna domorum, &c.

Necessariò hic tibi ad drama recurrendum. Commendata natura, tamquam in gratiarum actionem, denuo Deum collaudat, & commendat, quòd in se, si aspicitur, pulcherrimus instar florum, quibus lectulus amœnatur: quòd etiam latens, decorus ab operibus præsumatur, instar laquearium, quorum lautities de effusis ab occultâ fistulâ, & irroratis vnguentis deprehenditur. Deo autem Verbo ista commodissima, vt dum indistincta illi diuinitatis opera tribuuntur, obturet garrientium ora, quæ filium creaturam, & opus Patris blasphemarunt. Sic primus Cantici Dialogus terminatur.

CAPVT SECVNDVM.

VERS. 1. Ego flos campi, &c.

EXTRA septa illa, & quodammodo templa, in quibus olim fideles adorabant, & sacrificia offerebant, de quibus optime Bolduc *libro sæpe citato*, agrum quandoque & solitudinem orationi, & precibus diuinis eligebant. patet ex Abraham foris sacrificante, ex Isaac in agro meditationibus intento, ex Iacob, qui montem ingressus non solùm dormiturus, sed etiam orationi, vt interpretes volunt, vacaturus: quorum tenore Christus etiam ad exemplum, in solitudinem & hortum paterno commercio secedebat. ibi ergo diuinas etiam visitationes accipiebant, vt ex prædicto Iacob. ex Helia in Oreb, & aliis locis sacris satis patet. Huc, credo, alluditur in hoc loco. naturæ impensè cupienti commercia diuina, vt superiori capite vidisti, apparet Dominus in agro, & in horto: ideo se florem campi, & lilium conuallium appellans, quia non vt in locis sacrificio publico designatis apparebat, sed etiam in solitudine cerneretur. & bene flos, id est, rosa, silentij nota, huc adducitur, (de quo ad drama) quia præterquam quòd secretissima erant hæc commercia, occultè adhuc Incarnationis mysterium inculcabatur: nec Deus obsequia naturæ sic commendabat, donec Abrahamo factâ expressâ promissione, illius obsequium tanquam congruum meritum tanti accelerandi doni collaudauit! vide quàm aptè sub inuolucro dramatis hæc insinuentur. bene etiam lilium, spei symbolum appellatur, quia crebris naturæ sanctæ desideriis, & obsequiis spes crescebat in dies, vt Incarnatio celerior promitteretur. Denique in flore, & lilio non domestico, sed campestri, occultè insinuabatur fore, vt diuinum illud Numen cælestibus quodammodo claustris septum, & occultum; patens, & publicum in campo terræ nostræ appareret: relictoque cæli cacumine, aliquando in conuallibus terrenis splenderet. Fauent dictis Ambrosius, Beda, Cassiodorus, Origenes, Aponius, Cyrillus Alex. Bernardus, qui licèt in serie sua longè aliâ, hæc tamen verba ad Incarnationis mysterium deducunt: compilauit horum mentem Ghislerius *in appendice*. lege quæ optima ad hanc rem habet Alanus *in catenâ Delrij*.

Sicut lilium, &c. VERS. 2.

Consolatur naturam quòd interim Angelis custodibus circumsepta, sicut flos spineo ad defensaculum serto redimitus muniatur: recurre ad drama. quod autem *ibidem* dixi de maiori excellentiâ custoditæ ad custodes, optimè innuit, naturam humanam conditione tunc Angelis viliorem, de Incarnationis gratiâ, & peracto mysterio longè futuram Angelis ipsis excellentiorem. id, ni fallor, expressiùs adhuc voluit significare, dum qui se lilium dixerat, statim naturam lilium appellauit: futurum enim, vt per communicationem idiomatum homo etiam verè Deus diceretur, vocabulaque diuina humanis conuenirent: sic exsufflatur flatus hæreticorum, qui in virginem Theotocon insaniuit. aptè tandem absoluto filiationis vocabulo Angeli exprimuntur, qui apud Iobum filij vocantur.

Sicut malus, &c. VERS. 3.

Optimè præponitur verbum Angelis, qui iterum filiorum vocabulo designantur, idque infinitâ distantiâ vberrimæ vbertatis: quod nostro intelligendi modo, per cultam, & frugiferam malum, perque steriles syluas significatur. quòd autem Angeli omnes hîc filij appellentur, cùm paulo antè custodes dicerentur filiæ, nihil refert: satis res tuta sub filiationis vocabulo, vocabuli verò varietas decori dramatis deseruiuit; sic in Euangelicâ parabolâ, fœmina post inuentum drachma quod amiserat, conuocat sibi amicas congratulaturas, id est, Christus Angelos suos: minus decorum enim, si aut Salomonicæ puellæ filios sodales, aut Euangelicæ fœminæ amicos adgratulantes tribueret Scriptura. pergo. Gaudet deinde natura sub tantæ arboris vmbrâ, id est, sub tanti Domini gratiâ foueri: licèt enim multi faciat Angelorum custodiam, immensum magis gaudet, quòd sub protectione Altissimi commoretur: nec id sine grata spei allusione ad Altissimi vmbram tempore Incarnationis virgini immissam, sub qua natura assumpta propriè requieuit, & diuinitatis fructum & influxum in ipsa arbore, & fonte degustauit: vsum Scripturæ, loquendi de futuris tamquam de præteritis, norunt pueri. Angelos etiam de filiis intelligit ibi Origenes, licèt non tam de puro verbo, quàm de Christo etiam homine loquatur. aliquid etiam de Incarnatione hîc admittit Nyssenus. Psellius item apud Theodoretum.

Introduxit me, &c. VERS. 4.

In diuinis & mysticis colloquiis, pro vt crescit influxus gratiæ, crescunt animæ effectus: donec per ecstasim, & mentis eleuationem amissâ omni imagine, & fortasse omni intellectus actu, ad vnionem perfectissimam, & sapidissimum amorem

rem deuenit voluntas : ibique inebriata ſobriè elangueſcit. id in hac viſitatione ſibi eueniſſe natura inſinuat : inde amoris ſe ſigniferam proteſtatur, & ſub charitatis vexillo, multos in amorem diuinum poſt ſe tracturam, nunquamque ſic felici muneri defuturam. Vide dramaticam huius loci explicationem. Huc faciunt optimè miſſiones iuſtorum illius æui, impiis ad ſalutem attrahendis, de quibus feliciter Bolduc. cætera quæ in dramate dixi, ſuo ſale huc optimè transferuntur.

VERS. 5. Fulcite me, &c.

Inter myſticos vnionis intimæ affectus, & effectus ſolet euenire, vt de ſpiritus conatu intenſiſſimo, ſic fragilis noſtra conditio deficiat, & penè exanimetur, vt mortis inſtare periculum videatur : interim verò (licèt anima liberè de ſolutione gaudeat corporeâ) neſcio quomodo ipſa naturalis & humana conditio periculum videtur exhorrere, & quodammodo ſibi tacitè opem poſtulare: habes de hoc euentu ſcripta multa apud Euangelicam Sibyllam, myſtarum antiſtitem Tereſiam: lege. Simile aliquid in hac viſitatione naturæ fideli, id eſt, aliquibus priſci æui iuſtioribus eueniſſe puto, auxilium ſub metaphorâ florum & pomorum ab Angelis poſtulantis. Cape & aliam obiter explicationem magnæ Tereſiæ, quam ipſiuſmet verbis refert Epiſcopus Yepes in eius vita *lib.* 3. *cap.* 14. quæ fideliter latinitati donata ſic habent. *Quorſum, ô ſponſa, ſubſidia poſtulas ad viuendum? ecquam mortem feliciorem optabis, quàm ab amore inflictam? amas, & dum de amore moreris, vitam cupis? Cupio, inquit, & ſeruatam volo vitam*, *vt impenſius ſeruiam dilecto*, *vt duriora patiar pro illo*. pergo in primâ explicatione.

VERS. 6. Læua eius, &c.

Interim dum hoc euenit, libertate iudicij ſe corrigit anima, Deo vocanti, imò trahenti confidit, à quo vnicè ſibi neceſſaria omnia, & vtilia credit & ſperat apparanda. Sic in hoc loco natura fidelis, & maximè ſpe futuri per Incarnationem complexus, animatur : vnde ſibi pleniſſimum ad res omnes auguratur ſubſidium. Origenes in hoc loco ad rem meam ait, fulciri Eccleſiam læuâ, id eſt, fide futuræ Incarnationis : dextera verò foueri, id eſt, notitiâ operum diuinitatis. Simile aliquid Bernardus.

VERS. 7. Adiuro vos, &c.

Explicatur optimè in hoc loco ratio illa, qua Angeli cuſtodes in hominibus gubernandis (nihil refert modò examinare, an id immediatè fiat, an mediatè) à Deo illuminantur : quibus illorum votis annuant, quæ ſint denegaturi : monentur itaque in hoc loco, vt naturam ſinant languere, & ſuaui deſiderio contabeſcere : *quoad vſque velit*, id eſt, ſuaui fruitione amoris ſatiata & ſauciata amet iterum ad proximorum ſalutare commercium condeſcendere. aptiſſimè verò ſub parabolâ venationis, de qua in dramate, res declaratur: quid enim eſt Angelorum cuſtodia, niſi pia venatio? in hac animæ ab illis inſpirationum iaculis feriuntur, & ad ſacras diuinæ legis adiguntur indagines. & tenerrimè de hoc, tamquam de aliquo ſibi vtili adiuuantur, tanta quippe Angelorum beatorum charitas, vt commoda noſtra propria exiſtiment, quibus tamquam re maximopere optabili conſtringuntur. horum omnium, & ſequentium verſiculorum ordinatiſſima ſeries, è primo tibi libro mutuanda.

Vox dilecti mei, &c. VERS. 8.
Similis eſt, &c. VERS. 9.

Paſſim te moneo mi lector, vt ad drama recurras. recurſus in hoc loco omnino neceſſarius : ſin minus, hæc aliàs obſcura, fient obſcuriſſima. Quandoque ſolet Deus inter aliquid denuo reuelandum, præteritæ alterius reuelationis memoriam excitare : ſic ad Abrahamum Geneſ. 21. dicitur, *benedicentur in ſemine tuo omnes generationes*. vbi expreſſiùs agitur de Iſaac per originis propagationem futuro Chriſti genitore, cum alluſione tamen ad *cap.* 12. in quo obſcuriùs dictum, *in te benedicentur*, &c. & ad vtrumque locum alludit Deus *cap.* 28. Iacob, dicens : *benedicentur in te, & in ſemine tuo cunctæ Tribus terræ*. imò & ad hanc reuelationem, & ad omnia, quæ ibi euenerunt, excitans illorum memoriam alludit iterum eidem Iacob locutus Dominus *cap.* 31. *num.* 13. exempla alia paſſim inuenies. In præſenti ergo viſitatione, alterius præteritæ viſitationis memoria excitatur: cùm enim ſub nomine capreatum ceruorumque, animæ fugientes, & quodammodo ſilueſcentes, commemorarentur : refert natura fidelis, Deum hinnuli quodammodo, & capreæ celeritate illam inquiſiſſe, quaſi non tam celeres, & ſoliciti homines in fugiendo, quàm in ſequendo, Deus ſolicitus & celer intelligatur : ideo abſolutè capreæ & cerui ſuprà proferuntur, hîc ſaliens in montibus, & colles tranſiliens exprimitur. Quòd autem pro ſerie dramatis, ſermonem puella conuertit ad ſodales, non multum curandum in litterallegoriâ, vt conuerſus ad Angelos intelligatur. nam præterita (quæ tunc mente euoluebat) quaſi concatenationis filo enarrantur, & narrationis ſerie ſubnectuntur. Dicitur Deus reſpexiſſe per feneſtras, proſpexiſſe per cancellos, quia non ita clarus & apertus, vt interim oſtendebatur, ſed profundioribus ænigmatibus & figuris, quaſi audiendus magis, quàm videndus ederetur. Certè Incarnationis reuelationes magis ac magis temporis proceſſu iuſtis inclareſcebant, donec Abrahamo apertè tantùm donum promitteretur. imò & ipſa huius myſterij promiſſio magis temporis decurſu, illius ſenſum in benedictionibus ſuis paululum orbi aperuit Iacob. vberiùs Dauid enucleauit, donec alij Prophetæ, maximè Iſaias, Daniel, Aggæus, quaſi ſublato velo patefecerunt. bene Origenes *ibi* ad rem noſtram, *vocem dilecti* refert ad præconia Prophetarum de Chriſti Incarnatione : penè idem Nyſſenus. *Salientem in montibus* penè omnes Patres, vnuſquiſque pro re ſuâ, ad Incarnationem detulerunt. Sic etiam totidem *ſtare poſt parietem*, de eodem myſterio voluerunt explicandum.

En dilectus meus, &c. VERS. 10.

Propoſita enarranda reuelatio, vt dixi, magis erat internæ locutionis, quàm viſionis imaginariæ. Vocabatur nimirum natura fidelis ad hortum, ſiue ad ſolitudinem : id eſt, vt relictis ſæculi tumultibus ſecederet ad orationem ad loca ſolitaria, quod in vſu fuiſſe, monui ſuprà *verſ.* 1. huius cap. vbi diuino commercio magis, ac magis de

Incarnationis mysterio informaretur. & quia ab oratione, & solitudine tantum erat bonum comparatura, sub veris, & amœni campi metaphorâ, delitiæ ibi illi communicandæ obteguntur: delitiæ, inquam, quæ ad Incarnationis notitiam altiùs ebibendam, exhibendorumque tunc effectuum cognitionem contendebant, vt iam expono. Nota verò futura de stilo in Sacris ordinario, tamquam præsentia enuntiari.

VERS. 11. Iam hyems transiit, &c.

VERS. 12. Flores apparuerunt, &c.

Quia tempore Incarnationis frigus idololatriæ, rigor & stupor scelerum, imbres, seu fluxus lasciuientium affectuum amouendi: virtutum flores pulcherrimi apparituri: felici putatione, (vide drama & nouâ inserti gentium surculi insitione fidei Abrahamicæ, & surculus, & truncus ipse feliciùs vernaturi. quæ explicatio quàm sit apta, quàm spiritus plena & litteræ concinens, lector doctus iudicabit ex Paulo *Rom.* 11. *num.* 17. vbi de Oleastro oliuæ inserto disputauit. Tandem diuinus turtur, Spiritus sanctus emittendus, qui gemitibus inenarrabilibus pro nobis postularet. multa in hoc loco apud Patres ad mentem meam, tu legetis.

VERS. 13. Ficus protulit, &c.

In ficu ferè omnes Patres explicant Synagogam: in grossis quos tempore Incarnationis protulit vsque tunc sterilis, Apostolos intelligo cum Philone, Carp. & Aponio: caussam meam subiungo, quia, vt in dramate dixi, grossi sic flores sunt, vt pariter fructus sapidissimi ficûs intelligantur: Apostoli verò à Synagogâ orti, sic fructus fuerunt, vt pariter flores essent, è quibus floribus tamquam fructus, fideles omnes Ecclesiæ eruperunt. In vineis florentibus, quæ nondum plenos fructus, sed odorem saltem quem habent, emittunt, capio vtramque vineam, Iudaicam, & Gentilem, quarum altera ad primum incarnati Verbi ingressum Pastores misit, altera Magos: (quod de Magis dico, & iam sentit catena trium Patrum.) nam primitiæ erant fructuum, odorati isti flores ex vtroque populo: res digna, quæ in Incarnationis Cantico exponeretur. Quemadmodum autem ex his omnibus dramaticus iuuenis amoris argumenta eliciebat puellæ ad nuptias attrahendæ, vt in primo libro, non infaustè puto, ostendi: sic videtur Deus his promissis naturam fidelem prouocare, vt de diuino commercio augeret virtutes, quibus congruè accelerare Incarnationem mereretur.

VERS. 14. Columba mea, &c.

Allectio iam est aperta, quâ natura prouocatur, vt depositâ ignauiâ, & torpore, per intimum commercium, & virtutes exercitas Deo arctiùs vniatur. his decora, illo dulcis; nulla enim vox gratior sonat Deo, quàm gemitus in oratione ab intimo corde suspiratus: nulla pulchritudo cernitur iucundior, quàm sanctitatis decus, & ornamentum, & sub metaphora iuuenis, cui absque dilectâ puellâ omnes vernæ delitiæ displicebant; prouocat iterum naturam, vt se disponens vnioni hypostaticæ acceleretur, vnde tot delitias, gloriam tantam sibi Deus sperabat.

Capite nobis vulpes, &c. VERS. 15.

Sub hâc similitudine amotas diuinâ prouidentiâ prædicat occasiones, quæ poterant disponendam naturam retardare: excubat enim (vt in tropologico sensu latiùs differam) Deus noster occasionibus culpæ, quantum est ex se, homini tollendis, immittens scilicet lucem, vt lupum sub agno absconditum, Satanam sub angelico fulgore transfiguratum nouerit, & euitet: pulchrè has fallacias sub versipellis vulpis titulo adumbrans.

Dilectus meus mihi, &c. VERS. 16.

Gratum Epiphonema, quo natura recordata quàm indulgenter à Domino haberetur, quàm foueretur suauiter, quasi totus sibi addictus videatur, se totam illi promittit addicendam: idque non sine dulci, & latente suspirio Incarnationis, qua sibi intimè Verbum vniendum, se vniendam iam Verbo, ardenter meditabatur. deinde rogat, vt interim dum illa non disponitur, ipse patienter se gerat, quasi spem fouens: vt enim infrà dicam, sic Verbum incarnari exoptabat, vt dilato tempore, nostro dicendi modo, & desiderio cruciaretur, & spei solamine fotum videretur. huc rendunt quæ in dramate dixi de iuuene, qui spe liliata fouente contentus esse iubebatur.

Donec adspiret dies, &c. VERS. 17.

Pulchrè, aptè. Sub metaphorâ cautæ puellæ, quæ amatoria colloquia celata cupit, & furtiuos sermones non iactatos, denotatur secretum quo iusti illius æui Incarnationis mysteria occultabant, nec vulgaribus turbis illud nisi ænigmaticè, & ingenti vrgentis caussæ pondere proferebant. ideo enim, vt Patres habent, mysterium Trinitatis illis expressè non traditum, ne gens idololatriæ impensè dedita, tres sibi Deos poneret adorandos. ob eamdem caussam Angelorum creatio subticetur: imò ideo ab eiectione Adami vsque ad Abrahamum, nullum cum hominibus legitur cælestium spirituum commercium, quia, vt habet Iobius Monachus apud Photium *Cod.* 222. tenera fides in illorum adorationem laberetur, donec clariùs promissi Christi fulgore, irradiata fides roboraretur: multo ergo magis cauendum, ne gens iam hominem coleret, quem (non ita, vt tempore Abrahami illuminata) postea futurum Deum audiret: in tantis scientiæ tenebris, debitum cultus tenorem, & modum iustum habere nescitura. has, credo, tenebras per vespertinum tempus, & noctescentem diem parabolica littera explicauit.

Habes amores, ardentiaque Dei & naturæ desideria, quibus ab Adamo vsque ad Abrahamum Incarnatio ardenter fuit suspirata. Sequuntur iam promissionis gaudia, quibus iusti ab Abrahamo ad tempus vsque Christi exultabant, quæ dramatis sponsalibus respondent: ab hinc enim propriè desponsatum naturæ Verbum intelligitur.

INCAR

JNCARNATIO FELICITER PROMISSA.

CAPVT TERTIVM.

VERS. 1. In lectulo meo, &c.

VM, vt ſuprà dixi, & paulo antè iterum inculcaui, iuſtis Incarnationis myſteria occultè, & ænigmaticè ſatis inculcarentur, vulgo autem tardò, idque leuiſſimè tangerentur: videbatur natura fidelis quodammodo per ſomnia rem percipere, & ſomniatæ gloriæ adſpirare: vbi autem expreſſam, & claram in Abrahamo promiſſionem accepit, & incarnandi Verbi ſponſionem quaſi vigil, & inaperta luce perciperet, exultat, & vera ſibi ſomnia facta, veras vmbras, ænigmata vera fuiſſe adgratulatur; ſic paſſim loqui ſolemus, cùm de ſpe aliqua dubià, & occulta, in apertam promiſſionem, & penè poſſeſſionem tranſimus, *videor iam è ſomno emerſiſſe.* Sic de Iacob, qui dubias, & tenuiſſimas ſpes viuentis Ioſephi ſui fouebat, cùm reuera viuere audiuit, certámque videndi eum ſpem concepit, ait Scriptura: *quo audito Iacob quaſi de graui ſomno euigilans, tamen non credebat eis,* Geneſ. 45. num. 26. quamuis hic locus aliter etiam veniat interpretandus. Iam lector iudicet, quæ aptior in hanc rem ſimilitudo afferri poterat, quàm puellæ quæ optatam ſponſalium ſolennitatem adepta, ſomnium refert, quo id ſibi ænigmaticè fuerat repræſentatum. Singula ergo ſolitâ breuitate percurramus. *In lectulo*, inquit, *per noctes*, id eſt, quaſi noctu ſopita, inter vmbras, & figuras ſomniorum inſtar tenues, Redemptorem quærebam ardenter dilectum, nec quomodo, aut qualis futurus eſſet, clarè inueniebam.

VERS. 2. Surgam, & circuibo, &c.

Circuibat natura quodammodo dormiens, id eſt, tenuiter illuminata, omnes orbis totius terras, ſi fortè quem iuſtorum inueniret, qui expreſſiora aliqua ſigna notitiam clariorem dilecti Redemptoris ſortiretur. nuſquam erat: omnes ænigmata obſcura, & ad ſummum, velut facta ſibi ſomnia enarrarent, ſi quid enarrarent.

VERS. 3. Inuenerunt me, &c.

In his cuſtodibus impios miniſtros intelligo, immò & dæmones, qui huius mundi principes tunc erant, à quibus natura vulnerata, & ſpoliata eſt, vt infrà dicitur *cap.* 5. quia erroribus, & prauis opinionibus, dum contra fidem iuſtorum decertabant, non ſolùm notitiam Redemptoris non præbebant, ſed quodammodo illius ſpem extenuabant, quia quidquid erat per traditionem ab Adamo, Seth, Enoch, aliiſque Patriarchis inculcatum, vanum & deridiculum eſſe effutiebant: hoc autem erat iuſtos, quantum eſt ex ſe, vexare, & ſpe optimâ ſpoliare. Sed quomodo, inquis, ab his talibus inquirebat, *nunquid*, &c. non tam quærit ſollicitè, vt apud illos inueniat hanc notitiam, quàm vt quærendo, & arguendo, illam eiſdem impertiret: ſic ad rem ſuam longè aliam; verba iſta interrogatoria explicat Gilibertus *ad hunc locum.* lege apud Iacobum Bolduc *libro* ſæpe *citato*, labores, quibus iuſti procurabant, fidem & doctrinam id temporis impiis reſtituere. mentem meam, vnus, quem viderim, fouet & patrocinatur D. Iuſtus Orgelitanus: do eius verba, præter morem meum in hoc ſecundo libro, vt clariùs temeritatis notam effugiam: ergo ille ita hunc locum paraphrazat. *Diſputauerunt contra me ſæculi ſapientes, idolorúmque cultores, multa inaniter perſcrutantes, pluresque libros irritis laboribus conficientes. quibus dixi: Cur incaſſum ſuperfluo labore vexamini? num quem diligit anima mea vidiſtis? quandoquidem falſò nomine ſapientiæ gloriamini: ſtultam fecit Deus ſapientiam veſtram, quia Chriſtum inuenire illic, non valuiſtis.*

Paululum cùm pertranſiſſem, &c. VERS. 4.

Pertranſire impios, eſt relinquere illos, & ſpernere, ſpeique diuinæ fomenta, in fidei ductu, tanquam in ſacrâ anchorâ perquirere vlteriùs. Simili ſignificatione hoc verbum ad hunc locum capiunt ſancti Patres. Hoc vbi faciebat natura, nouis ac nouis meritis cumulata, clarioſculè inueniebat dilectum, tenebatque firmâ fide, ſpe ſecurâ non dimittendum, donec dictum illud à Deo de fœminâ ad ſerpentem, *inimicitias ponam inter te, & mulierem, & ſemen tuum, & ſemen illius*, Geneſ. 3. n. 15. planiùs intelligeret: quibus ex verbis augurabatur futurum, vt Deus filius mulieris haberetur, non quòd tunc illum eſſet dimiſſura ſimpliciter: ſed quaſi demiſſura cognitum per ænigmata & figuras, vt apertiùs cognitum, arctiùs apprehenderet: nam *τὸ donec* in hoc loco, & paſſim alibi, vt ſæpe notant interpretes, non excluſionem deinceps futuram adſignificat, ſed etiam incluſionem. Porrò in hac Matre, & Genitrice, Deiparam potes intelligere, quæ totius naturæ per gratiam regeneratrix, illius Mater meritò appellatur. quaſi dicat: Sic obſcurè cognitum, & inuentum tenebo arctè, donec clarè audiam, percipiam diſtinctè ipſum in vtero matris meæ incarnaturum, mihi vniendum: neque tunc illum, ſed has tenebras dimittam. hoc ergo factum, factâ expreſſâ & iurata promiſſione Abrahamo, de quo exultat natura, quaſi iam ſua illa quodammodo ſomnia, felici exitu videret confirmata: hoc enim colligitur ex ſponſalibus in hoc capite feſtinè laudatis, quaſi paulo antè initentur, de quo in dramate fuſus diſputaui.

Adiuro vos, &c. VERS. 5.

Hæc eſt alia Dei illuminatio, Angelos inſtituens, qualiter deinceps naturam ſint illuminaturi: quæ licèt ſomnia quodammodo priſca, id eſt, figuras & ænigmata pertranſiret, iam clarè Verbum futurum hominem intelligens: adhuc tamen profundiora huius myſterij ſacramenta ignorabat, reſpectúque claritatis, qua infundenda ipſo Incarnationis tempore, adhuc in vmbra, ænigmate, & ſomnio degebat. *τὸ donec velit*, id eſt, donec liberè ſe per Sanctorum merita velit diſponere, vt Incarnationis tempus acceleretur, & relictâ illâ vmbrâ, qua placebat, vigil claritatem perciperet, ampliùs placitura. Seriem ex dramate addiſces.

Vers.6. Quæ est ista, &c.

Incipit sponsale carmen, id est, festiuæ Angelorum acclamationes, quibus commendatæ sibi naturæ adgratulantes extollunt felicitatem: comparant eius virtutes odorato germini vndique radios iaculanti, & emittenti odores, quia Abrahamicæ fidei lumine, Isaac obedientiæ fulgore, Iacobi tolerantiæ suauitate, Iosephi castitatis floribus, & aliorum Sanctorum, vsque ad Christum meritis coronata refulgebat, & suauissimos spargens odores confragrabat.

Vers. 7. En lectulum, &c.
Vers. 8. Omnes tenentes, &c.

Alternis respondent Angeli alij Incarnationis mysterij administri: huius chori Gabriel chorostares, qui *fortitudo Dei* ipso titulo decoratur: quidni alij similiter fortissimi eligerentur? hi ergo sub metaphora sponsi in curru amicorum armatorum catervâ stipato venientis, celebrant immensum charitatis affectum, quo impulsus, & quodammodo vectus Deus naturæ fideli se promisit, paratis Angelis fortissimis ex *Israel*, id est, non solùm Deum videntibus, sed magis apud ipsum fortissimis, (id sonat *Israel*) qui impedimenta in mundo, suaui dispositione amouerent. ex horum numero, credo, erant illi, qui Iacob in terram suam introduxerunt, vt ibi quietè, & deuotè Deo seruiret, filios piè institueret, vnde genus sanctum propagandum, ex quo Christus oriturus: ideo de illis Iacob tamquam de armatis, & fortissimis ait: *Castra Dei sunt hæc*, Genes. 31. num. 2. tales & alij, qui passim in Scripturâ leguntur armati pro populo fideli decertasse. tales & illi, qui cum Angelo (Gabriel putatur) Pastoribus luciflua virginei partus nocte viso, conuenerunt: ideo signatè in Euangelio multitudo cælestis militiæ appellantur. Rupertus *in hoc loco*, etiam ad Incarnationem visus declinare, dum lectulum istum de beata Virgine vult explicandum.

Vers.9. Ferculum fecit, &c.
Vers.10. Columnas eius, &c.

Sequor, non ad illius mentem, sed vt inde Incarnationis meæ mysteria enucleem, explicationem paraphrasis Chaldaïcæ, quæ ad hunc locum ita, *Templum Sanctuarij ædificauit sibi Rex Salomon, de lignis cedrinis, & areuthinis & pinis quæ adducuntur de Libano, & operuit illud auro purissimo, & postquam consummauit illud, posuit in medio eius arcam testimonij, quæ erat columna sæculi, & in medio eius erant duæ tabulæ lapideæ, quas reposuit ibi Moyses in Oreb, quæ erant pretiosiores argento purgato, & pulchriores auro optimo, & extendit, & obumbrauit super eam velum hyacinthinum, & purpureum.* Salomonis Templum, vbi Deus id temporis inhabitabat, figuram fuisse humanitatis assumendæ, in qua Verbum corporaliter per vnionem hypostaticam habitauit, ignorat nemo: huc enim ipse Christus allusit, cùm de solutione sui corporis, sub metaphora templi triduo reædificandi disserebat. huc ergo in hoc versiculo alludunt Angeli custodes (sic enim promissa Incarnatio celebratur, vt tempora omnia, quod suprà monui, & insignia quæuis interim edita, in vnum congerantur) ex augustâ ferculi, siue templi maiestate, & arcæ ac propitiatorij collocatione, augustam humanæ naturæ dignitatem de vnito & inhabitante Verbo celebrantes.

Egredimini, & videte, &c. Vers. 11.

Notæ ex Scripturâ apud Psalmistam, & apud Danielem piæ Angelorum altercationes, & colloquia: malunt ergo Angeli Incarnationis administri, vt à figura in figuratum ascendatur, & verus Salomon tunc promissus, & desponsatus, augustius longè humanitatis templum sibi destinans, contemplationis oculis adeatur: idque sub similitudine iuuenis desponsati, coronati, & læti; quia nostro dicendi modo hilarescit Deus, dum maiora in homines irrogat beneficia, & bene *lætitia cordis* dicitur, quia filius promissus, (cuius maior quodammodo exultatio) cor patris est, certè in corde & sinu eius residet. qualiter autem ad rem meam, diadema hoc ad naturam humanam, quâ induendum, & coronandum erat Verbum, referant sancti Patres, ignorat nemo. plusculos in appendice citat Ghislerius.

CAPVT QVARTVM.

Quàm pulchra es, &c. Vers.1.

Sub parabolâ iuuenis desponsatæ sibi virginis encomia lucubratissimo carmine prosequentis, commendat Deus naturæ iustæ dotes, cum attentione præcipuè ad humanitatem Verbo vniendam, in qua excellentissimo modo virtutum omnium genera splenduerunt. Laudatur ergo in oculis simplicitas & puritas intentionis, nihil rapaciter sibi intendentis, sed dirigentis omnia ad Dei gloriam. in crinibus, multiplicitas curarum & cogitationum, quæ quamuis variæ, & dispersæ, dum tamen prælaudatæ intentioni subduntur, in vnum & rectum scopum collimasse intelligendæ, Superis anhelantes. in his, & quæ sequuntur huius capitis, sanctorum Patrum vestigiis adhæsi multus.

Dentes tui, &c. Vers.2.

In dentibus ordinatis, candidis, minutis, sanctarum meditationum capio exercitia, sub debito ordine, exactâ puritate, humilitate eximiâ procedentia: his enim quodammodo mysteria diuina ruminantur, & in cibum animæ solidum disponuntur.

Sicut vitta coccinea, &c. Vers.3

In labiis rubentibus, & accensis accipio affectus cordis ignitos: in eloquio dulci, verba inde aut internè, aut externè suauiter suspirata: in genis, exteriorem modestiam latentis intus virginalis indicem pudoris.

Sicut turris, &c. Vers.4.

In collo, obedientiam explico humillimè Dei iugo subiectam, & sanctâ quâdam superbiâ contra immissos obices erectam: contra dæmones eiusque ministros armatam, & sæuientem, a quibus trophæa gloriosissima reportat. vide drama.

Duo vbera, &c. Vers 5.
Donec aspiret, &c. Vers.6.

Vbera

Vbera capio de exemplo, doctrina, & ſimilibus charitatis miniſteriis, quibus iuſti perfectiores curant proximos, & Deo nutriunt: quæ tamen vbera, virginea & ſtantia in dramate dicuntur, quia nihil interim è commercio peccatorum quos tractant, quibuſque ad maiorem Dei gloriam impenduntur, participant flaccidi, nihil mollis, ſed dum læſis conſulunt, illæſa perſeuerant, idque vſque ad veſperam, id eſt, vſque ad mortem. his ergo curis proximorum ſaluti intentis, vnde maximam Deus percipit voluptatem; omnes odores, & virtutum ſuauitates Deus pro præmio promittit, & apparat, maximè, mortificationis perfectæ myrrham, attentæ orationis thus: quæ duo præcipuè animarum curatoribus neceſſaria, concinit drama optimè.

VERS. 7. Tota pulchra es, &c.

Hic verſiculus, licèt ſuo ſale perfectiori, cuiuis animæ valeat accommodari: reſpicit tamen præcipuè indiuiduam naturæ noſtræ partem, quæ immaculata in virgine Deiparâ reſplenduit, vnde & Chriſti immaculatiſſima humanitas dimanauit. Sola quippe Maria inter humanas purè creaturas totius expers maculæ, quæ originalis immunis culpæ, quam Eua innocentiam amiſerat, inuenit felix, imò phœnix: nam quaſi ab odorato Spiritus ſancti incendio inſtar Arabicæ auis natura noſtra in virgine, ipſa, & non ipſa reſurrexit: ipſa, quia ab Adami origine: non ipſa, quia abſque Adami vetuſtate noua remeauit.

VERS. 8. Veni de Libano, &c.

Factâ in Deiparæ ſpeciali elogio mentione humanitatis aſſumendæ, rapitur noſtro loquendi more Deus in ardorem, vt tempus iam iam accedat Incarnationis, quando natura quodammodo de loco, & conditione ſuâ exitura, vt diuinitatis ſerto coronetur, quæ diuinitas corona eſt, & deſiderium collium æternorum, Libanique cæleſtis, leonibus iam & pardis ſuperatis. In quo, ſi me mea non fallit opinatio, alluditur ad bellum illud, quod Michaël & Angeli confœderati piè indixerunt Draconi & Angelis eius, quoſque tandem fauſtiſſimè debellarunt. Certè impij Angeli, apoſtatæ ſpiritus qui Chriſtum ſibi initio creationis reuelatum adorare noluerunt, ex ſe quodammodo diuinitatis coronam humanitati ponendam prohibebant: ab horum ergo prauis opinionibus, tamquam è ferarum vnguibus eripitur, & paratur humanitati corona, dum Incarnationis decretum fixum perſeuerat, & in ſerpentibus ſiue dæmonibus ſuperatis, ſerpentina hæreticorum omnium venena ſuperantur. res digniſſima, quæ in Incarnationis Cantico innueretur, & aptiſſimè, meo iudicio, inculcata, ſub iuuenis metaphorâ, qui de ſpelæis leonum & pardorum dilectæ ſponſæ coronam comparat precioſiorem, de quo fusè primo libro.

VERS. 9. Vulneraſti cor, &c.

Signatè *cor*, id eſt, Verbum, vt ſuprà dixi, quia Verbum & filius in corde Patris, & noſtro dicendi modo, vtpote ſolus incarnandus, ardentior amabat, repetuntur deinde ferè eædem laudes, quas antea dixerat, quia in humanitate Chriſti, iſtæ longè perfectiores, quàm in omnibus aliis iuſtis ſplenduerunt: vnitas & intentio (in oculis declarata) qua humanitas Deo attendebat, illam quodammodo amore transfigebat: cogitatio & cura (in crinibus intellecta) qua illi ſeruiebat, ipſum tenerrimo affectu concatenabat.

Quàm pulchræ, &c. VERS. 10.

Iam ſollicitudo, & cura animarum, doctrinaque diuina, quibus Chriſtus homines inſtituit, & penè diuino quodam, & lacteo charitatis vino inebriauit, non tam mammarum lacti, quàm mammis vinum generoſiſſimum effluentibus comparatur. Sic odor virtutum eius, omnibus virtutum odoribus antecellit, longo diſcrimine Angelicis præcellentior.

Fauus diſtillans, &c. VERS. 11.

Quæ verò faui dulcedo, quæ mellis lacte mixti ſuauitas, cum illius verbis, & promiſſionibus comparabitur, quibus Deum beatarum animarum pacificum iam fecit poſſeſſorem? modeſtia, & exteriores eius gratiæ, veſtimentorum nomine explicantur, ni fallor.

Hortus concluſus, &c. VERS. 12.

In horto concluſo nullis aut hominum, aut beſtiarum prætereuntium pedibus penetrabili: in fonte ſignato leuiſſimum etiam puluerem arcente, à quouis tactu immuni: impenetrabilitatem ad culpam & iam leniſſimam naturæ illius impeccabilis declaro: repugnat enim Chriſto culpa, quem aduerſarij non ſolùm non conuincere, ſed nec etiam arguere meritò poterant de peccato.

Emiſſiones tuæ, &c. VERS. 13.
Nardus & crocus, &c. VERS. 14.

In his emiſſionibus miracula, & opera cælitus prodigioſa capio, quibus Chriſtus latentem intus diuinitatem propalabat, vt meritò inexcuſabiles redderentur (vt ſæpe ipſe dixit,) qui ab operibus ipſum non cognoſcerent, quandoquidem illa fecit quæ nemo alius, de quo paſſim in Euangelio. illorum quæ dico guſtum non percipies, niſi dramaticæ expoſitionis memoriam reuocaueris. Vide *verſ. ſeq.*

Fons hortorum, &c. VERS. 15.

Quod de horti emiſſionibus, idem de aquis è fonte ſcaturientibus dicendum: imò & recurre ad famam & rumores gratos, quos piæ turbæ de vita & doctrina Chriſti ſpargebant. Poſſes & in eſca emiſſa ab horto, & in potu è fonte deriuato, operum opus, & miraculorum miraculum intelligere, Euchariſtiam ſcilicet ſub vtrâque ſpecie, cibi & potus, inſtitutam: qua maximè Chriſti diuinitas & amor fidelibus ſaltem innoteſcit.

Surge Aquilo, &c. VERS. 16.

Vide omnino drama. In Aquilone vento laſciuo, turpitudinem flante à Chriſti humanitate penitus amoto, capio ſingulare priuilegium, quo à virgine matre editus, nutritus, conceptus, vt ita vndique illibatus virginitatis penè incognitæ erigeret primus publicum vexillum, & cæleſtem virtutem terris immiſſam, parthenicâ prædicatione

inculcaret. ab hoc horto virginitatis lilium integrum, candidum, odoratum communicatur hominibus, ab illo immarcescibilis flos vernat, olim passim per ignorantiam conculcatus: hinc iam non vermescit caro, sed spiritus integritate perennaus, amœnatur, gestum dignissimum vt ad Incarnationis gloriam vocaretur. In Austro diuinum Spiritum flantem intelligo, qui Conceptionem Christi obumbrauit, in quo plenissimè moratus, vt tot dotium odores mundo spargeret, funderet aromata. Fauent dictis pro parte nonnulli Patres. magis ad palatum nostrum Honorius in catena Delrij, licèt non tam humanitatem, quàm Mariam intelligat: *Auster, id est, Spiritus S. hortum meum possideat, & fluant aromata illius: per te meus incarnetur vnigenitus.*

CAPVT QVINTVM.

VERS. 1. Veniat dilectus meus, &c.

SVB similitudine puellæ ad dictas sibi laudes, de innato pudore erubescentis, alióque laudantem impellentis, de quo in dramate, describitur humilitas naturæ fidelis, & maximè humanitatis Christi, qui se, apud Prophetam, vermiculum reputabat. De eo autem visa præcipuè confundi natura humiliter, quod conditione corporea deterior, per gratiam, & maximè per vnionem hypostaticam Angelis præponeretur, vt suprà dixi. quasi ex se digniores Angeli, qui apprehenderentur: vnde illis noua beneficia exoptabat, vt in horto, id est, inter delitias nouasque accidentales glorias, hilatiùs haberentur: huic ergo voto iam respondet Deus, sub metaphorâ sponsi amicos inuitantis, & opiparè in horto illos conuiuio excipientis, quia de reuelatione Incarnationis hominibus facta, déque eius promissione faustè stabilitâ, mille accidentales gloriæ Angelis accreuerunt. Aduentum Verbi in hortum explicant de carne assumptâ per Incarnationem Aponius, Rupertus, item Cæsarius, & Athanasius apud Ghisler.

VERS. 2. Ego dormio, &c.

Stimulata natura fidelis laudibus sibi à Domino decantatis, vt illi pro viribus totidem referret, reuocat in memoriam somnium, id est, statum illum primum desideriorum, (de quo præstrictiùs egit *cap.* 3.) vt ex modo quo tunc se gerebat erga Deum, & quo erga illam se gerebat Deus, eius laudes & encomia aucupetur: quàm verò aptum natum huc veniat drama, ex primo libro discis. ergo tunc quasi inter tenebras, & ænigmata dormiens, vigili tamen curâ & affectu suspirabat: ad quam interim, vt dixi, vox diuina pulsans, & sollicitans, vt se ad Incarnationem accelerandam virtutibus disponeret, tamque benignum hospitem exciperet: quasi ipse (idque pulchrè sub metaphorâ iuuenis noctu ad ostium dilectæ laborantis) interioris amoris pondere arctaretur, & immenso desiderio cruciaretur. nam de charitatis ardore, dum differebatur Incarnatio, quodammodo ipsum Verbum affligebatur: vnde illud Psalm. *Distulisti Christum tuum*, 88. num. 39. vertunt LXX. *Iratus es contra Christum tuum*, de quo meus Mendoça in suo viridario *Peruigil.* 5. *Natiuit.* ita habet: *Quoties enim æternus parens filium suum in cælo detinebat, toties illum cruciabat desiderium.* do pulchrè scribentem, quem pulchriùs recitantem hoc ipsum peruigilium olim discipulus audiui. Rupertus hîc, & Bernardus *homil.* 4. super *Missus est*, hanc apertionem de suscipiendo Verbo per Incarnationem explicarunt: vide alios in catena Delr.

Expoliaui me, &c. VERS. 3.

Sub parabolâ frigidè se excusantis puellæ, humiliter fatetur natura fidelis, quàm essent friuola, futilia, & nugatoria, quæ ipsam à se disponendo, vt dilectum exciperet, retardabant. in his & similibus suprà, nihil opus puto singula verba premere, cùm dicta pleno mysterio sufficiant declarando, & in parabolis cuncta semper premere, fortasse sit magis acuminis humani, quàm diuini Spiritus.

Dilectus meus, &c. VERS. 4.

Notantur tacitè & occultè inspirationes quibus natura sollicitabatur, quibusque illa tandem commoto corde respondebat. de his inspirationibus ad hunc locum grauiter & planè theologicè Gilibertus, penéque cum Societate nostrâ, auxilij efficaciam de temporis congruentiâ, & aliis circumstantiis expendens, & expediens. Manus hîc immissa de Verbo incarnando explicatur *in catena Delr.* lege. & meritò, sæpe enim in diuinis litteris filius *dextra Patris* appellatur.

Surrexi vt, &c. VERS. 5.

Vide seriem nostram libro primo: ait ergo se his inspirationibus commotam, quæ leuia priùs formidabat, grauiora intrepidè aggressam durissimis pro Domino subeundis se disposuisse: quod ex iis, quæ de dramatica puella dixi, satis allucebit.

Pessulum ostij, &c. VERS. 6.

Solet Deus quandoque (augendo de probatione merito) intensioribus quærentium affectibus quodammodo se subtrahere, & occultare: priscis defectibus tunc luendis, quando eisdem acriùs dolentibus, & pœnitudine defletis, maior videbatur Domini sollicitari teneritudo: vnde qui etiam in medio defectulorum vocans suauiter, molliter eliquescere videbatur, in eorum pœnitentiâ vocatus anxiè quodammodo obdurescit. nemo vel leuiter spiritualibus deditus, hoc quod dixi, in semetipso non fuerit expertus. hoc ergo sibi euenisse natura narrat. Cur autem Deum, & non naturam liquescentem hîc explicem, ex dramate clarebit, inde necessariò repete.

Inuenerunt me, &c. VERS. 7.

Hoc temporis permisit etiam (sic solet euenire) vt acriores hostium insurgerent tentationes & persecutiones, quæ sub vulneribus & spoliatione puellæ declarantur. de his custodibus dixi iam suprà *ad cap.* 3. vbi idem euentus breuiùs describitur.

Adiuro vos, &c. VERS. 8.

Enarrat natura fidelis, quid tunc faceret: scilicet conuertebat se, vt solemus, ad cælestis Ierusalem

ſalem accolas, id eſt, ſanctos Angelos, vt preces, & affectus ſuos Domino repræſentarent. res clara.

VERS. 9. Qualis eſt dilectus, &c.

Cupiunt Angeli, non quòd ignorent, ſed vt nos recolendo arctiùs afficiamur, vt identidem quæ de Deo ſentimus, recolamus. eò tendit huius loci interrogatio. & aptiſſimè Verbum, ſiue filius, qui Deus de Deo, lumen de lumine, appellatur dilectus ex dilecto.

VERS. 10. Dilectus meus, &c.

Incipit iam exornatiuam laudationem, cuius cauſsâ hæc omnia enarrarat: ſeries, vt ſemper, ex dramate patebit. Verbum merum ante Incarnationem deſcriptum volo: quo iure, lector prudens ad rem meam iudicauerit. dicitur Verbum, ſiue Dei filius *candidus*, quia candor eſt lucis æternæ, ſpeculum ſine macula bonitatis & ſubſtantiæ paternæ, vt Sapiens loquitur: *rubicundus* de ardore dilectionis erga Patrem, cum quo Spiritum ſanctum, amorem æternum comproducit: poteſt etiam rubicundus intelligi de charitatis incendio erga creaturas, & maximè de Incarnationis flammato deſiderio, vt ſæpe dixi: *electus ex millibus*, quia præ illo omnia creata ſe ambientia natura ſpernebat.

VERS. 11. Caput eius aurum, &c.

Caput, id eſt, principium filij, Pater eſt: *aurum*, quia indiuiſæ, ſed communicatæ diuinitatis aureæ fons emanans, perennis origo: quod enim in quouis genere principium eſt, caput appellatur, & bene in ſacris diuinitas aurum appellatur de excellentiâ rerum omnium, pluſquam aurum cæteris metallis anteponitur. *Comas* ſemper, vt ſuprà, explico de cogitationibus: in hoc ergo loco cognitionem illam Patris capio, ex qua procedit Filius. hæc cognitio, quia altiſſima, & profundiſſima, palmæ comparatur, & quia non veſtigabilis nobis, & obſcuriſſima, nigredini coruinæ aſſimilatur: ſi enim Deus, quia ſecundùm quæuis ſua inſcrutabilis, in nebulâ & in tenebris dicitur apud Scripturam habitare: quam nobis tenebricoſa, & obſcura, ac proinde nigra cognitio illa quodammodo, qua Pater ſe creaturiſque cognitis filium producit?

VERS. 12. Oculi eius, &c.

Dixi in dramate vocari oculos iuuenis columbas, quia ibi puellam, ſiue columbam ſuam ſemper gerebat, cuiuſque iſti imaginem induentes quodammodo columbeſcebant: nihil aptius explicandis Verbi amoribus, & pio charitatis reſpectui: quod ſic viſum curare naturam, vt illam in oculis gerere videretur: vnde illud Zachar. 2. n. 8. *qui enim tetigerit vos, tangit pupillam oculi mei.* huc alluſit Moyſes de Deo populum protegente locutus, *& cuſtodiuit quaſi pupillam oculi ſui*, Deuter. 32. num. 10. Dauid item, Pſalm. 16. num. 8. *Cuſtodi me vt pupillam oculi.* Bene ergo natura, quæ columbæ nomine appellatur, in oculis geſtata, & illis quodammodo imaginem ſuam imprimens diuinos oculos quodammodo in columbas efformabat.

VERS. 13. Genæ, &c. Labia, &c.

In genis barba inumbratis virilitatem & fortitudinem homo oſtendit. hoc ænigmate ergo robuſta Verbi potentia declaratur, ſed illa mitis, & ad bonum procliuis, ideo, vt in dramate probaui, vnguentorum ſuauitate dicitur delibuta. in labiis & verbis, capio ſuauiſſimas & medicantes inſpirationes, quas è corde piiſſimo nobis fundit, omni myrrhâ ſalubriores.

VERS. 14. Manus, venter, &c.

In manibus aureis, & tornatilibus opera intelligo diuina affabrè facta, quæ indiuiduus filius cum Patre & Spiritu S. operatur. faceſſat Arrius, & impij ſequaces, qui Verbum à quo facta ſunt omnia, factum blaſphemauit. in ventre, ſiue pectore eburneo Sapphiris cæleſtis coloris adornato: viſcera miſericordiæ Dei noſtri, in quibus viſitauit nos, oriens ex alto cælo denotantur.

VERS. 15. Crura, ſpecies, &c.

Crura ſtantia ſicut columnæ ſuper baſes, illius denotant conſtantiam, & firmitatem: eſſe nimirum quoddam ſtabile & immutabile, quia ſolus Deus eſt, qui eſt, *ſpecies vt Libani*, id eſt, ædificij in ſaltu Libani, de quo in dramate, quia inſtar perfectiſſimi palatij abſolutum: imò & palatium, in quo nunc habitamus per gratiam, & poſtea per gloriam inhabitabimus.

VERS. 16. Guttur illius, &c.

In gutture ſuauiſſimo ſponſi dramatici explicaui vocem eius dulcem, claram, ſonoram, dum loqueretur, vnde à quouis clarè noſcitabatur: quaſi non ſolùm verba à labiis myrrhatis, & liliatis funderet, ſed & hæc ſub vocis dulcedine gratioſiora. Sub quo videtur innui ad myſticum ſenſum, non ſolùm internas inſpirationes, à diuino Verbo nobis immiſſas, & verba ſuauiſſima, quæ paulo antè in labiis explicaui, gratiſſima, & ſalubria eſſe: ſed etiam modum, & tenorem quo nobis imprimuntur, ſuauiſſimum eſſe, & vnde optimè auctor cognoſcatur. re enim verâ, intimus ille illapſus, loquentis Dei, ſi expertis credimus, longè differt à quibuſuis aliis mali ſpiritûs loquendi rationibus, quidquid illas conetur aſſimilare. neſcio quomodo ſe iſte prodit, & etiam ſub optimâ apparenter inſpiratione, modeſtiſſimiſque verbis, animam conturbat: quod longè aliter euenit in diuinis. Cur autem filio potius, quàm Patri, aut Spiritui ſancto, interna locutio ad iuſtos in hoc Cantico tribuatur, illa videtur, quia iſte in diuinis, æternus ſermo, æterna Sapientia, & qui ferè ab omnibus ſanctis Patribus, Eccleſiæque Doctoribus, expreſſior olim cum Patriarchis egiſſe, & illis apparuiſſe celebratur. in hanc rem, & ſimiles adducere Patrum, ſiue Doctorum verba, (quidquid amici moneant, quidquid mordeant æmuli) tam nullius operæ pretium exiſtimaui, vt mauellem non legi vlli, quàm alicui politiori faſtidire.

VERS. 17. Quò abiit, &c.

Vt inſtigent diutiùs cogitando de Deo, id quærunt Angeli. Sed aptè ſubiicetur reſponſio: quid enim diceret natura, cùm de Deo, ſiue de interno Spiritu loquente, neſciat homo, vt habet Euangelium, vnde veniat, aut quò vadat. concinit dictis drama. Habes de promiſſa Incarnatione, ſiue de ſacris ſponſalibus, quæ docto ſufficiant: huic tantùm litterallegoricum hunc librum deſtinaui.

INCAR

JNCARNATIO SALVBRITER PERACTA.

CAPVT SEXTVM.

VERS. 1. Dilectus meus, &c.

HÆc est iam vltima pars Cantici, & illa duabus præteritis longè dignior, & excellentior, vbi peractæ iam Incarnationis (postquam felicissimo connubio natura Verbo assumpta in vnitate personæ, eidem copulatur) celebrantur mysteria: hæ sunt nuptiæ, quas fecit diuinus Rex *Matth.* 22. *num.* 2. filio suo. quamuis autem omnia in instanti Incarnationis simul peracta fuerint; cùm tamen sub humanarum nuptiarum parabolâ, vbi successiuè procedunt cæremoniæ, res essent declarandæ; ideo singillatim, & seriatim mysteria describuntur, quæ simul, vt dixi, factâ vnione hypostaticâ euenerunt. Cur autem ab hoc capite nuptias inceperim, ex libro primo patebit. Assumpta ergo iam naturâ humanâ, describitur actus ille heroicus, quo mixtâ gratiarum actione, ex prærogatiuarum suarum cognitione, se suaque omnia Deo humiliter tradit Humanitas: sicut puella sub horti metaphorâ, se suaque omnia sponso consecrabat. D. Iustus Orgelit. & Psellius apud Theodoret. etiam de Incarnatione ad rem suam, hunc locum explicarunt.

VERS. 2. Ego dilecto meo, &c.

Recognoscit humanitas humiliter exultans, & intimè penetrans, quàm arctè ipsa Verbo, & sibi inuicem Verbum vniatur, vt nihil magis Dei sit, quàm quæ illi in vnitate personæ, nihil magis suum, quàm ipse, qui eidem similiter adhærescit. Lilia in hoc loco puritatem illius naturæ manifestant.

VERS. 3. Pulchra es, &c.

Complacet sibi Deus in dotibus, quibus humanitatem sanctissimam exornauerat: ob quam generis nostri in illa pacificus possessor, nullo vnquam euentu ab illo spoliandus. Vt autem capias quæ in mediâ hac pace de terribilitate acierum immiscentur, attende diligenter. In primo illo instanti reuelauit Deus humanitati, quàm ingrata & rebellis fuerit illa natura (cuius ipsa indiuiduum erat) quæ tunc Deo copulabatur, quàm fugeret, & quàm ex se beneficium tantum repelleret fastidiosa: hoc est, est quod vocatur terribilis, non in se, vt indiuidua est humanitas, sic enim mitissima & perfectissima est: sed in specie sua. hoc modo ex mente Chrysostomi dixit Paulus de Deo incarnante, *semen Abrahæ apprehendit*, non assumpsit, sed apprehendit, quasi fugiens, quasi deuians: vide omnino quæ dixi in hoc libro *cap.* 1. *vers.* 4. ex Chrysostomo: neque enim vult S. Doctor ex Paulo indiuiduam humanitatem repugnantem & rebellem in se ipsâ, sed in specie. refer hoc simulatam rapinam, & rebellem sponsam in die nuptiarum, de qua ad vtrumque locum fusus in dramate disputaui. altissimè itaque beneficium Incarnationis, & pietatis diuinæ misericordia, humanitati tunc cognita exhibetur.

Auerte oculos, &c. VERS. 4.

Vide quid sibi velit sponsus dramaticus in hoc affectu, & suo sale transfer in Deum, qui se intimè affectum oculis, id est, primo illo humili respectu humanitatis deuotæ & oblatæ protestatur. Vide etiam, quæ Patres hîc ad rem suam, de affectu Dei erga Ecclesiam, animam, vel Mariam philosophantur, & meliori iure tribue dicta humanitati sacratissimæ.

Capilli tui, &c. VERS. 5.

Excellentiori modo nunc ista dicuntur humanitati, quàm suprà *cap.* 4. toti naturæ: inde repete.

Sicut cortex, &c. VERS. 6.

Ibidem etiam hoc inuenies explicatum.

Sexaginta sunt, &c. VERS. 7.
Vna est columba, &c. VERS. 8.

Describitur singularissimum illius humanitatis priuilegium, quæ inter tot alia humanæ conditionis indiuidua, quæ assumi poterant, & id quodammodo tacitè exoptabant, in tantam dignitatem electa fuit. Dixi *tacitè exoptabant*; quia in profunda illa Dei cognitione, qua innumeros cognouit, quos assumere posset, si vellet, quodammodo tacita totius speciei vota immisceri videbantur. quod in dramate dixi de nupta marito filiæ loco veniente, qui eidem loco patris (& teneriori vocabulo loco matris) veniebat, aptissimè huc facit: ille enim homo hypostaticè assumptus per vnionem nuptialem verè Dei filius etiam factus est: quod in sequenti capite clariùs exhibetur. Reginæ & concubinæ laudantes, sunt omnes iusti secundùm diuersos gradus perfectionis suæ, qui humanitati non inuident, imò humiliter, & hilariter gratulantur.

Quæ est ista, &c. VERS. 9.

Voces sunt & Epinicia Angelorum humani generis custodum, qui id temporis excellentiam humanitatis admirati, illam venerabundi commendant: sub Planetarum pulcherrimorum nomine, illam cælestium donorum omnium thesaurum prædicantes. Vide drama. in castris, robur laudant.

Descendi in hortum, &c. VERS. 10.
Nesciui, &c. VERS. 11.

In dramate puella humiliter laudes excusat, & adductâ historiolâ fragilitatem suam enuntiat: mentem ergo parabolæ, vt in similibus soleo, non singula verba, reuoco ad Spiritum: profundissimus itaque humanitatis humiliantis se actus declaratur, quæ cùm per gratiam vnionis omnibus Angelis longissimè præpositam se nosceret: nouerat tamen sibi ex genere suo relictam, labilem esse, & luteam, & quouis casu facilè turbabilem, merâ nimirum humanæ naturæ conditione spectatâ. Vide quàm optimè humilitas illa, quam Christus mirabiliter per totam vitam exercuit, quamque nobis maximè proposuit imitandam: exhi

exhibitam in primò Incarnationis inſtanti, diuinum nobis Canticum proponat. Cætera dramatis fruſtrà examinaueris.

VERS. 12. Reuertere, &c.

Sub choro adoleſcentum Angeli Incarnationis miniſtri vota exprimunt, quibus innuunt, quàm cupiant humanitatis faciem, & perfectiones proſpicere, non quòd non proſpiceret, ſed quòd hoc loquendi modo ardentiores hilaris proſpectus affectus exprimantur. qua ratione dixit Petrus de Spiritu S. *in quem deſiderant Angeli proſpicere*, epiſt. 1. cap. 1. num. 12. quia autem ſponſa die nuptiarum à mariti nomine nomen comparabat, & ideo à Salomone ſuo hîc dicitur Sulamitis, vt in dramate probaui: mariti enim, qui loco patris veniebat, in familiam cum nomine ſponſa tranſibat: iam optimè hinc explicatur, naturam aſſumptam ab ſponſo Deo, Deum appellari, & ab ſponſo quodammodo Patre, paternæ dignitatis familiarem titulum ſortiri. Errant igitur impiè, qui hominem vnitum, non eſſe dicendum Deum contenderunt.

CAPVT SEPTIMVM.

VERS. 1. Quid videbis in Sulamite, &c.

Apoſtolvs de Incarnatione Chriſti locutus, ita habet, *& cùm iterum introducit Primogenitum in orbem terræ, dicit, & adorent eum omnes Angeli eius*, Hebr. 1. num. 6. vbi plures notant, peractâ Incarnatione omnes Angelos profundè venerabundos adoraſſe Chriſtum, & hominem illum Caput & dominum ſuum agnouiſſe. hoc ergo eſt quod in his tribus capitibus Angelos legimus humanitatem ſub ſponſæ titulo diuinâ ambitione, ambitioſo ſacri affectus conatu collaudantes: illi maximè, qui aut myſterio ſeruierunt, aut hominum, quorum illa humanitas decus exiſtebat, fuerant & erant cuſtodes: alternis ergo, vt moris eſt Angelorum apud Iſaiam, canentes introducuntur. Vocant *Sulamitidem*, id eſt, diuini nominis participem, ſicut ſponſa Sulamitis à Salomone ſponſo appellatur. Vocant *filiam Principis*, quia ſicut nupta mariti ſui filia dicebatur: ſic ille homo exinde deſponſati, & vniti Dei filius perſiſtebat. nam & Deus identicè ſponſabatur in Verbo, & per Verbum ille homo in Dei filium aſſumebatur: quemque Verbum tamquam regnum inter creata pretioſiùs ſibi comparabat. In *choris caſtrorum*, id eſt, victoriæ epinicio, dotes ſuas à Chriſto ſuperatas gaudent Angeli: *in pulchris greſſibus*, pedes illi euangelizaturi pacem propheticam pulcherrimi iam prædicantur. *in fœmoribus* gemmatum comptu indutis, & fibulatis, iterum virginitatis vexillum Angelis familiare, quod Chriſtus apud homines erat erecturus, celebratur, quia fœmora diſſoluta, & defibulata, impudicitiam denotant in Sacris. Vide quæ Sanchez hîc ad rem ſuam.

VERS. 2. Vmbilicus tuus, &c.

Vide omnino drama. Vmbilicata veſtis, & lunam plenam in pectore referens, explicat conditionem humanitatis Chriſti, quæ tamquam luna Solis diuinitatis radios combibit ſic affluenter, vt numquam imminui iam poſſit. Fauent his quæ noſter Alcazar fuſiſſimè, vt ſolet, habet *Apocal.* 12. *num.* 1. vbi lunam ſuſtentamem Eccleſiæ ædificium, de humanitate Chriſti explicauit. ænigmaticè ergo dicitur in hoc loco humanitas lucem induta, quia de lucis perceptæ influxu, lunæ conditionem ſortiebatur. Veſtis pars quæ ventrem tegit minutis & aureis tritici granis inſignita, horreum pietatis in viſceribus Chriſti ſuauiſſimis nobis innuit collocatum: aut ſe ipſum panem viuum & Euchariſticum ſub hac triticeæ veſtis figura exhibebat; lilia verò pendentia, quæ veſtem dicuntur fimbriare, (cùm lilium, vt ſæpe dixi, ſymbolum ſit ſpei) ſpes omnes noſtras ab vno Mediatore pendentes indicant apertè.

Duo vbera, &c. VERS. 3.

Quod ſtatim additur de vberibus, ſiue de doctrina, qua nos nutrit, explicaui ſuprà *cap.* 4.

Collum oculi. Naſus, &c. VERS. 4.

De collo iam ſuprà. In oculis ſerenis & ſpecularium nobis inſtar fontium, benignus fauoris reſpectus, quo nos amator piiſſimus reſpicit, declaratur. In odore naſi, id eſt, oris, vt fusè in dramate explicaui, ſuauitas & benignitas explicatur, qua inſufflans, Apoſtolis & nobis in illis dedit Spiritum ſanctum: quo omnes Damaſci, ſiue mundi delitiæ exſufflantur. Vide drama.

Caput tuum, &c. VERS. 5.

Caput purpurâ & roſis coronatum, & comæ cincinnatæ purpurâ item infectæ, iam Redemptoris noſtri caput ſpinis lacerum, ſanguine madens, & auguſtam eius cæſariem ſanguineis guttis reſperſam commendabant.

Quàm pulchra, &c. VERS. 6.

Sub parabola puellæ, quæ iuſtum ſexus tenorem ſeruabat, nec molliter diffluens, nec viriliter ferociens, modeſtia ſumma ſanctiſſimæ humanitatis decantatur, omnia intra debitos terminos coërcentis.

Statura tua, &c. VERS. 7.

Statura aſſimilatur palmæ, quia dignitatis proceritas in ſacratiſſimâ illa humanitate, excedit vniuerſa, creaturarum omnium victoriam glorioſiſſimè reportans: cuius vbera, id eſt, affectus in tanta dignitate ſuauiſſimi, fructibus omnibus dulciſſimis dulciores.

Dixi: Aſcendam, &c. VERS. 8.

Sub hoc cortice, quo iuuenes dramatici ruſticaturæ puellæ flores & fructus ſuauiſſimos promittunt decerpendos, ſpondent obſequia ſua Angeli Incarnationis adminiſtri, & deinde incarnati Verbi non tutelæ, ſed obſequio deſtinati: in Eccleſiæ ſcilicet victricis (ideo palma dicitur ad inſtar Chriſti) ſalute & incrementis procurandis: cuius virtutes, & geſta glorioſa Chriſto tamquam flores redolent, tamquam cibi dulciſſimi appetuntur. plena Scriptura, pleni Patres ſimilis locutionis, vbi virtutes, flores & cibi Chriſti reputantur: ego in omnibus, vt vides, rem potius doctis innuo, quàm dilato indoctis.

Guttur

VERS. 9. Guttur tuum, &c.

Adauget & explicat chorus Angelorum custodum dicta alterius chori, quia humanitas Christi licèt piissimè delectetur Ecclesiæ suæ virtutibus, non tamen his egeat vt beata sit, cùm è se suauissimè sic virtutum omnium respiret odoramenta, vt ipse Deus (apud quem omnis sanctitas ad suam comparata sordet omnino) humanitatis illius sanctitate tamquam excellentissimæ cuiusdam conditionis impensè delectetur. nisi ad drama recurras, non me capies.

VERS. 10. Ego dilecto meo, &c.

Recognoscit sub profundissimâ humilitate humanitas quanto differentius, quanto intimius Deo vniatur, quàm Angeli: ac proinde longè affectuosius Iesu nostro, quàm illi olim Iesu Naue eiusdem typo Deus quodammodo obedit, id est, sanctam illius gerit voluntatem: quod per conuersionem sponsi ad sponsam, id est, Dei ad humanitatem, explicatur. Omnia ex dramate dependent.

VERS. 11. Veni dilecte mi, &c.

Sub his verbis dramatica puella, vt dixi, nuptialium rituum exoptat complementum, quia cæremoniæ successiuè perficiebantur: in Incarnatione verò omnia iam in instanti peracta fuerant. Optimè tamen in exitu ad agrum, & in iis, quæ ibi peracto matrimonio dicit facienda: deteguntur vota humanitatis ardenter iam exoptantis ab vteri virginei thalamo in agrum huius mundi prodire, ibi commorari, redemptionem nostram perficere, quæ quodammodo nuptiarum diuinarum erat complementum. Ad Incarnationem Verbi pro re sua hunc locum deducunt Gregor. Ambrof. Beda, Cassiodorus *ibi* apud Ghisler.

VERS. 12. Manè surgamus, &c.

Innuitur optimè quid facturus Christus in mundo diligens Paterfamilias, qui consurrecturus manè conducere operarios in vineam suam, & parturientes vineæ suæ flores, id est, animarum germinantes virtutes reuisurus, fructusque perfectiores. & fortè in his floribus innocentes pueros designat, è quibus fructus alij germinarunt, id est, celebrior in orbem nati Christi notitia, vt ex historiis constat propagata. inter hæc exercitia amoribus humanitatis Deus fruitur dulciùs, quia illius meritis & virtute tot sibi collectos fructus gaudet. Martyres in malis punicis capiunt Patres.

VERS. 13. Mandragoræ, &c.

Christi requies, vt sæpe legimus, salus nostra: interim dum hæc non concluditur, vigil, & quodammodo anxiùs sollicitatur Dominus. hanc ergo requiem de culta & florescente segete animarum, venustè per metaphoram somni sub Mandragorâ declaratur. Cùm autem Christus, vt sæpe testatur ipse in Euangelio, omnia ad Dei gloriam operaretur, aptè sub metaphorâ pomorum omnium dilecto adseruatorum, rem declarat. & bene noua, & vetera dicuntur poma, quia ex veteri Synagoga, & ex noua vocata Ecclesia fructus dulcissimi Deo sacrandi declarantur.

CAPVT OCTAVVM.

Quis mihi det te, &c. VERS. 1

FRATRIS sugentis nomine, delitias & amatoria vocabula inculcata, in dramate quàm sedulè potui declaraui: transfer id suo decoris sale humanitati, quæ Deum sponsum nostro dicendi modo blandissimè adloquebatur: optimè autem Verbum quod semper à Patre producitur, semper in eius sinu inter diuinas delitias requiescit: per filium delitiosum, & quodammodo in matris gremio adhuc immorantem declaratur. In osculo quod puella dramatica suspirat, complementum vltimum exoptat nuptiarum, quæ, vt sæpe monui, successiuo erant ordine complendæ, & proinde sub narrationis serie processuræ: in nuptiis autem diuinis, omnia iam primo instanti peracta: aptè tamen *foris*, id est, extra vterum matris virginis, Verbum dicitur osculandum, &, vt ita loquar, vniendum, quia per opera sua tunc exercenda, humanitas diuinitatem vnitam propalabat. Impia lingua non dum operantem Christum fortè poterat despicere, sed post tot exhibita prodigia necessariò venerationem sibi conciliabat. hunc locum ad Incarnationem deducunt Athanas. Ambrof. Gregor. Beda, Cassiodor. & alij apud Ghisler.

Apprehendam te, &c. VERS. 2.

Quemadmodum suprà *cap. 6. vers. 8.* Deus humanitatis Pater, teneriore vocabulo se matrem dixit, (vbi necessariò drama reuisendum) simili teneritudine æternus diuini Verbi Pater, in hoc loco eiusdem Humanitatis etiam mater appellatur, vt primo huius capitis versiculo monui: neque enim suauius posse explicari videbatur affectus ille, quo Deus homines diligit, quàm si non solùm illorum Pater, sed etiam delicatiùs mater tenerrima diceretur: quod optimè notauit Diuus Hieronymus *ad Isaiam cap. 6. num. 3.* vbi in vtero sacro portandi, & à diuinâ gestandi vulvâ, per felicissima blanditiarum incrementa homines prædicantur. Multo ergo excellentiori modo, homo ille, per vnionem Deus, tenerrima hæc vocabula promeretur, tamquam per antonomasiam dilectus, & in quo sibi bene complacens Pater prædicatur: imò & ratione cuius, tanquam à causâ promerente, in cæteros omnes dulcissima hæc blandimenta promanarunt faustissimè. Difficultas tota superest, cur inter opera & exercitia Christi, dicatur humanitas Verbum in domum matris, id est, Patris æterni introductura. Ego crederem, quemadmodum ex prædicto loco Psalmi Patres citati *homousion* probant, etiam ex hoc loco hæreticos veritatem istam impugnantes confutari, sicut & olim Iudæi confutabantur. Docebat sæpe Christus operibus suis illum apertè Dei filium comprobari, verbisque eius non credentes, necessariò exhibitis operibus conuinci. hoc ergo est quod nunc ad Verbum ait humanitas, ac si dicat: Talia signa dabo, vt te mihi vnitum Dei esse filium clarissimè manifestem, & hoc erit te vterinum, & domesticum paterni pectoris penetralibus ostendere; eoque quodammodo introducere, dum acceptâ per fidem notitiâ homines crediderint introductum: quia tu, quòd æterna es Sapientia, me illa agere docebis,

bis, talia prædicare: vt totum, quorum ſcis, licèt non totaliter, nec tali perfectione, me ſcire cognoſcatur; amore enim meo ſuauiſſimè abſorptum, & quodammodo diuina ſobrietate inebriatum theſauros omnes arcanorum tuorum mihi transfundes. loquitur in ſerie dramatis tamquam de ſcientia infundenda, quæ in ipſo Incarnationis inſtanti iam fuerat infuſa: aut, ſi mauis, loquitur de actibus à ſcientiâ iam infuſa poſtea eliciendis, quos noſtro loquendi modo, tunc quaſi denuo indicat docendos. Iidem Patres qui ſuperiorem verſiculum ad Incarnationem detulerunt, hunc etiam pro re ſua eodem putant referendum.

VERS. 3. Læua eius, &c.

Poſt illuminatas prædicatione, & cæleſtium reuelatione animas, quæ vnica Chriſti cura, tunc ſe ſuauiſſimè in Verbo quieturam, ait humanitas, non quòd in inſtanti Incarnationis non quieſceret, ſed quòd noſtro loquendi modo, vt ſuprà dixi, & ſæpe teſtatur Euangelium, quies Chriſti viſa de remedio noſtro amoris diuini modulo comparari.

VERS. 4. Adiuro vos, &c.

In dramate hîc adiurantur ſodales ne tali requie & ſomno fruentem ſponſam velint excitare: in ſpiritu verò adiurantur, id eſt, illuminantur à Deo Angeli ſub metaphora non excitandi, vt ſibi in requie & voluptate ſancta ſacratiſſimæ complaceant humanitatis, & fauſtis acclamationibus dominum iam pacificè victorem proſequantur.

VERS. 5. Quæ eſt iſta, &c.

Hunc dramaticum ſemichorum tribuo reliquis omnibus cæleſtibus ſpiritibus, qui incarnatum Verbum, & Deum hominem, vt dixi, tunc adorarunt. nihil aptius, quàm eius verba Incarnationis myſterio ſignificando. Dicitur humanitas aſcendens *de deſerto*, id eſt, de mundo: (ſic ad rem ſuam, iam alij deſertum explicarunt) refutandis hæreticis, qui illam non de mundo aſcendere, ſed de cælo deſcendere garrierunt, ſideream Chriſto carnem tribuentes. Dicitur *delitiis affluens*; quia omnibus diuinitatis diuitiis cumulata. Dicitur *innixa ſuper dilectum*; quia cùm Perſona, hypoſtaſis, ſiue ſubſiſtentia, nihil ſit aliud, quàm naturæ fulcimentum, & ſuſtentaculum: humanitas propriâ ſubſiſtentiâ ſpoliata, & perſonâ diuinâ fulcita, optimè Verbo innixa declaratur. Quid clariùs proferri poterat contra illam hæreticorum perfidiam protervam, qui aut duplicem Chriſto perſonam aſſignarunt, aut naturarum confuſionem induxerunt.

Ibid. Sub arbore, &c.

Ab his verbis in dramate præcepta connubialia exorſus ſum, quibus ſponſa inſtituitur, vt maritò deinceps militaret: optima ſanè parabola ſpiritus myſteriis declarandis. In inſtanti Incarnationis præceptum humanitas accepit de militia diuina ſubeundâ, id eſt, de morte pro hominibus toleranda: ideo à Paulo dicitur Chriſtus factus obediens vſque ad mortem. Vt ergo hoc præceptum imponat Deus, primùm proponit humanitati gratiam & beneficium Incarnationis ſibi factam ſub ſimilitudine ſponſæ raptæ ab ſponſo, quam ſatis declaraui ſuprà *cap. 1. verſ. 3: & cap. 6. verſiculo 3.* inde repete neceſſariò ad drama recurſurus. Matrem verò, ſpeciem humanam intelligo, è cuius amplexibus quodammodo repugnantibus, & ſuperatis tandem humanitas deſponſanda, & vnienda erepta fuit: ponitur verò mater ſub arbore *malo*; qui quodammodo ſub arbore ſcientiæ boni & mali viſa adhuc per culpam tota humana ſpecies conſidere.

Pone me vt ſignaculum, &c. VERS. 6.

Attendat lector, verba illa Dauidis, *holocauſtum & pro peccato non poſtulaſti: tum dixi, Ecce venio: in capite libri ſcriptum eſt de me, vt facerem voluntatem tuam: Deus meus volui, & lex tua in medio cordis mei*, Pſalm. 39. num. 8. verba eſſe Chriſti acceptantis præceptum mortis, ſeque Patri in ſacrificium expiatorium pro hominibus offerentis: conſtans eſt ferè omnium ſanctorum Patrum, omnium ferè Catholicorum interpretum expoſitio: quam diuino duplomate firmat Paulus *Hebr. 10. num. 1.* docens ita eſſe locum capiendum, &, ni fallor, vt hanc oblationem initio Incarnationis factam, quaſi tunc præceptum imponeretur, indicaret, ait: *ideo mundum ingrediens ait, Hoſtiam, & oblationem noluiſti*, &c. primus enim Chriſti ingreſſus, inſtans eſt Incarnationis. Nunc mihi pende duo ibi Chriſtum aſſerere: facturum ſe, id eſt, operibus executurum Patris voluntatem, & legem eius lubenti affectu in medio cordis ſui repoſiturum: ſed quid eſt hoc aliud, quàm reſpondere præcepto, quod in hoc verſiculo expreſsè poſitum puto, vbi Deus in corde, per affectum, & in brachio per opera præcipitur geſtandus humanitati? quid vſquam clarius legiſti, & explicationi meæ congruentius? Similitudines dramatis, quas fusè, nec ſine labore vtili, vt ſpero, hîc expoſui, optimè etiam huc faciunt; ſicut enim ſponſa, inſtar militis, characterem ſponſi, ſeu mariti gerit: ſic humanitas defixam ſibi obedientiam præcepti, & curam placendi Deo geſtabat indelebilem. & ſicut mortalibus mors ineuitabilis, & inferni regreſſus irremeabilis, quo perpetua obeditura amaturæque vxoris obligatio declaratur, de matrimonij nimirum vinculo indiſſolubili: ſic humanitas arctiori longè vinculo vnita Verbo, implendi obligationem præcepti ſuſtinebat, quæ nulla vnquam ratione poterat violari. Hinc nobilis quæſtio apud Theologos de merito & libertate Chriſti, cum ſanctâ eiuſdem ad frangendum præceptum impoſſibilitate: cuius tamen diſcuſſio huc non pertinet, niſi quòd ly *pone me*, aliquid mihi non triuiale videtur indicare: non enim dixit Deus, pono ego me vt ſignaculum, ſed, pone tu me, id eſt, tumet conſenti præcepto imponendo: vbi viſum aliquid libertatis humanitati concedi circa præceptum ſaltem exercendum: quod poſſes explicare de libertate Chriſti ad petendam, ſi vellet, præcepti diſpenſationem: de quo doctiſſimus meus Ioannes de Lugo Societatis noſtræ decus nouellum, ſic agit *in 3. par.* grauiter, vt hæc opinio ab illo primo inuenta cum priſcis de probabilitate contendat, & illis, ni fallit affectus, de facilitate concordandi libertatem Chriſti cum eius impeccabilitate præponatur.

Aquæ multæ, &c. VERS. 7.

Vt ferè ad rem ſuam volunt interpretes aliqui, ſub his verbis proponuntur Chriſti tormenta: ego vlteriùs reuelata tunc credo humanitati, tribulationum

tionum pondera, & passionis cruciatus, quos subitura erat: quibus omnibus superatis illæsa & constans in diuina permanebit voluntate: *si dederit homo*. Inimicus homo in Euangelio dæmon appellatur: alluditur signatè ad Dæmonis tentationem, qua omnem mundi gloriam Christo erat, sed frustià contra Dei amorem oblaturus: denique ad omnes alios dæmonis conatus, quibus ministrâ Synagogâ, & Pilati militibus, quasi impensis potentiæ suæ opibus Christum infringere pertentauit in cassum: qui omnia huius sæculi siue bona, siue mala, pro nihilo reputauit.

VERS. 8. Soror nostra, &c.

Incarnati Verbi passionem, & eius præcipuas circunstantias adorantibus Angelis reuelatas fuisse satis probabile: has inter secretissimam & sacratissimam illam dispensationem, ni fallor, cognouerunt, qua Christus permissurus erat nocte passionis inferiori suæ portioni, vt quodammodo rebellaret in agoniâ, siue luctâ contra superiorem, vt dolores deprecaretur, vtque tandem acerbissimam mortem perhorresceret: vterque enim inferior appetitus, & phantasia acribus stimulis, molestis cogitationibus carnem comprimebant, & passioni fastidiendæ per tristitiam summam adducebant. quod erat nostro modo dicendi colloqui & solicitare contra præceptum. ni ergo fallor, in obscurissimo hoc versiculo, sub parabola sodalium amicæ consulentium ab aliis solicitatæ: quærunt Angeli quid carni tunc fragili & paruæ, sibique quodammodo in naturalibus relictæ essent dicturi, quæ monita allaturi: tuncque, puto, didicit illorum quidam, quibus postea humanitatem in portione inferiori fragilem confortauit, vt in Euangelio legitur: de quo statim subdit Deus,

VERS. 9. Si murus est, &c.

Nimirum: licèt sic fragilis inferior illa portio id temporis esset, tamen aliunde de gratiâ vnionis sic corroboratam esse, vt tamquam murus persisteret fortissimus: ideo sol m eloquiis diuinis (eloquia enim Domini argentum purum, vt ait Propheta) fore muniendam, quibus ab Angelo fuit confortata. quod additur de ostio, idem est ac si dicat: quamuis fragilior fieri permitteretur, profundiorique, quàm passa, tædio affligeretur: adhuc adhibitis incorruptibilibus diuinitatis fulcimentis (ideo incorruptibilis cedrus huc vocatur) staret constantissima. quomodo autem hæc euangelica confortatio intelligenda esset, disco ex ore ipsius humanitatis respondentis:

VERS. 10. Ego murus, &c.

Iam fuit libertatis Christi velle tristari, & mortem perhorrescere pro nobis, quàm velle ab Angelo seruo confortari: qui enim permisit inferiori portioni vt tædio afficeretur, permisit etiam vt verbis Angeli recrearetur. nihil hic Theologus incommodi inueniet, & si mecum consentis, difficilem planè Euangelij locum de Angelo confortante hinc explicabis. Hoc ergo est quod innuit humanitas in hoc versiculo, nimirum, cùm fragilitas libera esset, se interim tamquam murum turritum & fortissimum persistere: ideoque in media agoniâ, & in medio bello potentiarum inferiorum & superiorum, tamquam in summa pace immobilis & constans, ac de vnione Verbi *quasi pacem* reperiens permanebat. quàm aptum huc, sicut & reliquis dictis atque dicendis, veniat drama, lector animaduertat.

Vinea fuit Pacifico, &c. VERS. 11.

Vinea mea coram, &c. VERS. 12.

Sub metaphora sponsæ quæ de constantia in præliando præmia sibi & munera ab sponso parari intelligens, munera respuit, vno se, & solo tanto coniuge contentam indicans, declarat humanitas omnes suos labores, non de præmio, & vtilitate propria, id est, non gloriâ sui corporis, quam militando erat promeritura, sed de datâ Deo Patri gloriâ, satis esse cumulatos. hanc vnam intendere, cætera obiter aduentura.

Quæ habitas in hortis, &c. VERS. 13.

Encomium est Dei laudantis generosam Christi sponsionem, in qua sic sibi complacet, vt in conspectu amicorum Angelorum quodammodo illam vlteriùs audire exoptare videatur. hortos hic examinare non curo, qui tamen rei dramatis omnino seruierunt, vt ibi videris.

Fuge dilecte mi, &c. VERS. 14.

In dramate verba sunt sponsæ optantis iam domum ingredi, vbi osculum, id est, vltima ceremonia peragenda: in spiritu, vt sæpe dixi, id iam in primo instanti peractum intelligitur. Oculatissimè verò in dramate osculum, id est, nexus nuptialis occultè peragendum insinuatur: vt inde disceremus, licèt nonnulla de Incarnatione fari possimus, tamen quid sit osculum illud, & intimum in vna persona vtriusque naturæ commercium, nobis omnino esse ineffabile, & auribus humanis imperceptibile.

Hæc sunt quæ mihi de obscurissimo Cantico visa denuo, quæ omnia sanctæ Matri Ecclesiæ Romanæ subiicio censuranti: si quid fortè ab illâ dissonum scripsi, ignorantiæ fuerit, non contumaciæ, abi proteruia.

Aduertat LECTOR, quod sæpe suprà inculcaui, dum de defectibus sponsæ loquor, & nominè sponsæ intelligo humanitatem Christi, nihil dictum volo de singulari, & indiuidua Christi humanitate, cui eiusmodi defectus nequaquam competunt, sed solùm dictum volo de natura & humanitate vt sic, cui vt ad nos contractæ conueniunt omnes illi se defectus. Quòd si adhuc contenderet aliquis, non id satis explicari, malo fateri in prædictis versiculis perpetuum explicationis meæ filum interrumpi, eosque ad communem sensum nuptiarum Christi, & Ecclesiæ deriuandos, quàm vel per somnium, in indiuidua Christi humanitate, aliquid imperfectionis immixtum existimari.

LIBER

LIBER TERTIVS TROPOLOGICVS.

IN hoc tertio libro, mi lector, vtilius putaui non continuâ serie Canticum tibi moraliter exponere, ne si in omnibus pariter immorarer, in immensum cresceret opus: néve, si minus moribus apta etiam explicarentur, locus tempúsque aptioribus criperetur. Curaui ergo selectiora examinare, & ibi inhærere totus, vnde virtutum amor, & vitiorum horror commentarijs dulcior veniret: horum verò materiam illustrandam, non solùm ex dramatico, & mystico nostro sensu, sed etiam ex aliorum Doctorum, & Patrum maximè explicatione, mihi ministraui, ita vt quidquid Paranesi, & Etheologiæ, apud illorum in hoc Canticum lucubrationes aptius reperitur, id fusis deinde notationibus exponerem diligenter. Quamuis autem versus singuli priuatis titulis non elucidentur, laboraui vt penè omnes obiter sub alijs darem enarratos, vt iam nihil tropologicæ huius Cantici expositioni aut morosus fastidias, aut desideres curiosus.

CANTICVM CANTICORVM.

§. I.

Spiritus sanctus Cantor suauißimus: prouocatus, castis piæ musicæ accentibus blandè admodulatur.

555. IPSE titulus ad iucundam Musicæ suauitatem, non sine fausto totius operis omine, nos inuitat: cantat hîc Spiritus diuinus, & fideles animas spiritualem dulcissimus docet cantilenam, cuius deinde modulis terrestrium oblitæ, aspirantes cœlestibus, inter gratas delitias quodammodo incantantur. Neque mirum: cantor semper, choraules, imò & incantator fuit Spiritus sanctus. Procul hoc, procul este profani. Fauete linguis pij, arrigite aures cordatas, cor syncerum. Sacri Apollinis accentibus, faustus venit enthusiasmus, cœlestis philomelæ melodiâ, grata solutio: diuinæ Sirenis numeris, beneficum veneficium fremant hæretici, spiritualibus Ecclesiæ choris insulrent blasphemantes, aspides surdæ nesciæ incantari: mutescentia bruta, prouocare diuinum non valentia cantorem: iubilet Ecclesia Deo salutari nostro, prouocet hymnis, canticis compellet; sic ad modulantem spiritum promerebitur. vide *num.569.*

556. Igniti patris hæres, iusti zeli scintillas spirans in Ioram, ad insanos domesticæ idololatriæ prophetas detrudebat: fidelis tandem Iosaphat, motus pietate, arcana cœli moturus Elisæus, accensi iustè furoris fumosas, si fortè, nebulas amoturus: *nunc autem*, inquit, *adducite mihi psaltem*, 4.Reg.3. n.15.Proh fidei nouitatem! nunquid fidibus dulcisonis cor serenandum, Deo consulendo? cur non potiùs orando aperit os, & attrahit spiritum? perambulastin' aliquando nemoris irriguam amœnitatem, philomelæ ibi de liberâ frondescentis virgulti caueolâ, suauiter resonantis, captans modulos? nónne soles, reticentem vt excites, subrusticâ sis licet voce, ingrato accentu, vocem tamen edere, sonos emittere: quibus perceptis vix se continens, festiuissimè in cantus soluitur auicula prouocata? sic Elisæus diuinum captaturus spiritum, piam & humanam musicam (subrustica ista, insuauis, & insulsa diuinæ comparata) præmittit: præscius cœlestem philomelam, diuinum cantorem, Dei spiritum affectu innato musicum, necessariò suauitati inuitanti, scilicet *ab reclamo* responsurum. Eleganter D. Ambr.in Psal.118.ser.7. *Propheta quoque*, inquit, *vt prophetarent, psallendi peritum iubebant psallere: quo suaui inuitata dulcedine, spiritualis infunderetur gratia.* Bene: inuitatur enim gratia, id est, Spiritus infundendus castâ pij Psalmi dulcedine: ideo additur ibidem, *cúmque caneret psaltes, facta est super eum manus Domini.* quasi necessariò esset prouocanti musico solitâ pietate responsurus, qui musicus suauissimè modulatur.

Mittuntur in caminum ignis, Dei assertores Hebræi pueri, illi autem, inquit textus, *ambulabant in medio flammæ, laudantes Deum, & benedicentes Domino,* Daniel.3.n.24. pergunt canentes, & additur 557.

deinde: *Angelus autem Domini descendit cum Azaria, & socijs eius in fornacem, & excussit flammam ignis de fornace: & fecit medium fornacis quasi ventum roris flantem*, ibidem n. 49. ventus iste leniter irrorans, flans suauiter, symbolum erat Spiritus sancti, vt docet inter alios litteris aureis citandus noster Ludouicus de Ponte *tom. 2. meditat.* tu lege sanctissimum, & doctissimum Magistrum. nunc mecum pondera, si ventus iste sub rore delitebat, cur perflans ponitur, cùm rori pacata quædam serenitas naturaliter requiratur? cur sibilat dum irrorat, si roratus iniecto silentij freno aurarum solet murmura compescere, solúmque sub arcano aëris silentio instillare? quia nimirum diuinus Spiritus, qui extinguendis ardoribus stillas suauissimas irrorabat, crepitantium lignorum fragorem dissonum repressurus, musiceè personabat: allectus, credo, pio puerorum concentu, quo illum sibi concentorem inuitabant. Theodorus Prodromus in explicat. Canonis sacræ Crucis *oda* 4. post alia de rore refrigerante, *Quando*, inquit, *ignis terrificum illum, & plenum formidine sonitum edebat, tunc ventus è contrario sonum gratum, animóque iucundum emittebat: cuiusmodi sonum dat pastoritia fistula, suaue quoddam, & demulcere aptum canens, gregémque dulcedine concentus quolibet agens.* canebant pueri, concinebat Spiritus sanctus, gregémque suum piissimum suauissimâ melodiâ permulcebat.

558. Et quidni in laboribus canentes pueros, & voluptatum illecebram spernentes, diuinus cantor non recrearet? quomodo musicis suis accentibus, à Sirenarum cantu, id est, à tyranni Regis promissis, & blandimentis eos non reuocaret? sic argonautæ (fingunt veteres) Sirenarum fallacem musicam, Orphei connauigantis cantu securi prætereunt: pulchrè Apollonius.

Fundere & hi dulcem vocem cœpere: rudentes
E puppi fuerant iactari ad littora: clarus
Filius OEagri nisi mox & Thacius Orpheus
Bistoniam manibus citharam sumpsisset, & aures
Sublimi cantu, cantu reuocasset ab illo,
Virgineámque chelym voce exsuperasset acuta.

Sic Elias Iesabelis, id est, carnis verba elusurus, diuino cantu exceptus reuera liberatur. Sed pende historiam. Auditurus vocem Domini, *operuit*, inquit textus, *vultum suum pallio, & egressus stetit in ostio speluncæ.* Sed quid ita, inquis, an ne auditus minueret attentionem, nisi vultum & oculos velaret? credo. Operuit se quidem, sicut solet dulces, sed tacitos musicorum concentus aliquis percepturus, caput summittere, & se totum arrigere in aures: neque enim in spiritu vehementi cantabat Dominus, sed in tenuissima aurâ, tacitè musicos musicè silentes Eliæ dabat sonos: *& post ignem sibilus auræ tenuis*, ibidem num. 12. vbi, vt nemo nescit, Chaldæus Paraphrastes, *vox canentium in silentio.* quasi diuinus Spiritus, æterna aura, totus in musicos accentus, sed illos tenuissimos, *falsetillos* appellamus, recreando afflicto Prophetæ formaretur.

559. *Inuentor Musica.* Quàm anxiè Dauid toto Psalmo 41. absentiam Domini suspirat, spirat dolorem! resumit tamen consolationem n. 9. *In die mandauit Dominus misericordiam suam, & in nocte canticum eius: apud me oratio Deo vitæ meæ, dicam Deo: Susceptor meus es, quare oblitus es mei.* In Sixtianis ex Eusebio, non tam Canticum Dei intelligitur, quàm Canticum ipsius Dauid: ᾠδὴ αὐτοῦ παρ' ἐμοί: *Canticum eius apud me*, id est, *canto canticum Deo.* Ad rem tamen nostram vtrumque egregiè conciliatur: quia ex eo ipso, quòd Dauid in tribulatione Deo canat, iam Deum consolatorem habet, id est, Spiritum paraclitum sibi accinentem. Amoris inuentum dicitur musicis versibus per nocturna silentia rem amatam recreare. Ouid. *Fast.* 4.

Primus amans carmen vigilatum nocte negatâ
Dicitur ad clausas concinuisse fores.

Quidni ergo diuinus Spiritus, Amor æternus, in nocte tribulationum ab anima inuitatus carmina canat? orat Dauid noctu canens, & Spiritus diuinus consolans modulatur. Gilibert. serm. 2. *Multæ noctes, & altæ tenebræ: sed ab altitudine noctis non timent, nec turbantur qui sperant in Domino: non timent à noctibus qui in eiusmodi spei lectulo quiescunt. nam & ipse nouit dare carmina in nocte tribulationis, & in nocte canticum eius.* Sic piissima quadam violentia trahitur Paraclitus à musica, sic canenti concinit, sic afflictos recreat modulamine.

Fortasse autem ideo titulus huiusce Psalmi, qui habet: *In finem, intellectus filijs Chore*; apud Vatabl. legitur: *Præfecto cantorum erudiens carmen filiorum Chore.* quasi Spiritui sancto, cuius musica captabatur, tanquam chorauli & cantorum præfecto Psalmus consecraretur, de quo infrà. Eleganter ergo D. Ambros. in præfatione Psalmorum: *Quid igitur est Psalmus, nisi virtutum organum, quod sancti Spiritus plectro pangens Propheta venerabilis, cœlestis sonitus in terris fecit dulcedinem resultare.* Sonus itaque cœlestis terras ferit, vt cœlum terreno, sed dulcissimo sono inuicem feriatur. Abundat plectris Spiritus diuinus; quia sicut rustica domus aratris, falcibus, ligonibus scatet, gladiis, scutis, loricis, aula ducis: sic officina musica spiritus cantoris, dulcisonis his instrumentis referta vndique: ab spiritu carmina nostra erudiuntur. hæc nos iam deducunt, ad quod *num.* 1. dicebamus, non solum musicum, sed etiam choraulem, chorostatem, choriphæum, chorididascalum, phonascum esse Spiritum diuinum: id ergo etiam plusculis videamus. 560.

§. II.

Spiritus sanctus Præfectus cantorum: Musicam docet: voces examinat.

Psalmorum plusculi apud vulgatum nostrum interpretem, titulum huiusmodi prætendunt: *In finem.* vbi semper ex Hebræo legitur apud Vatabl. *Præfecto cantorum.* & licèt omnes hi haud difficile Spiritui sancto possent accommodari: sunt tamen aliqui, qui id ita euidenter præferunt, vt furti meritò arguendus, qui illos eidem spiritui dicatos denegarit. quemadmodum igitur Poëtæ prisci carmina, quæ sacro quodam furore ab Apolline sibi credebant inspirata, ipsi maximè Apollini, tanquam Musicorum & Poëtarum præfecto, canebant, ipsi dicabant: ideo Romani Poëtæ ad Palatinum Apollinum cantatricis poëseos choraulem conuenientes, illi cantus poëticos afferebant, ad quod allusisse creditur Pers. *prol. satyr.* 561.

——ipse semipaganus
Ad sacra vatum carmen affero nostrum.

Sic etiam sanctus Propheta diuiniori plenus numine diuinas suas cantilenas Spiritui sancto cantorum piorum omnium præfecto affert, & offert.

Talis est ille Psalmi quinti titulus, *In finem: pro ea quæ hæreditatem consequitur.* Vbi, ex sententia August. & aliorum, Ecclesia hæreditatem Christi ingressa 562.

gressa significatur. Vatabl. legit, *carmen lyricum præfecto cantorum.* quasi meritò Spiritui sancto dicetur carmen illud, vbi hæreditatis dignitas celebratur, qui huius hæreditatis pignus est certissimum, dicente Paulo: *Signati estis Spiritu promissionis sancto, qui est pignus hæreditatis nostræ*, Ephes. 1. n. 14. qui ideo meritò tunc præfectus cantorum dicitur, quia, vt infrà dicam, Ecclesiam gentium, prophetica symphoniâ conduxit, vt ab eodem iustificationis gratiam consecuta intelligatur, à quo fuerat musicis vocantis gratiæ concentibus allecta.

563. Prodeunt cœli tubæ, Christi præcones, gratiæ antesignani, nouam charitatis legem Apostoli prolaturi: quos è longè contemplatus Psaltes sceptriger, integrum illis Psalmum octauum concinit hilariter: sed pende titulum, *In finem pro torcularibus.* Papæ! exclamet aliquis, Sanctissime Propheta, dele lemma, epigraphem commuta, ne videaris impiorum concilium adiuuare: blasphemant hi cœlesti Apostolorum doctrinâ perceptâ, *quia musto pleni sunt isti*, Act. 2. n. 13. quid ergo torcularia vocas, quasi illis puteris consentire? truncar dubium, & integrat mysterium Augustinus ibi. *Psallitur*, inquit, *pro torcularibus, pro Ecclesiæ constitutione, cùm Dominus noster postquam resurrexit, ascendit in cœlos: tunc enim immisit Spiritum sanctum, quo impleti discipuli, cum fiducia prædicauerunt verbum Dei.* Igitur musto pleni, sed diuino, vinoque Spiritus sancti sacra exundant torcularia: bene itaque apud Vatabl. τὸ *in finem* vertitur, *Præfecto cantorum.* vt enim habetur in Prouerbiis, nihil in conuiuio vini, musicâ gratius: sic Spiritus sanctus qui Apostolos nectareis poculis inebriauit sobriè, pariter, vt infrà dicam, musicam edidit iucundissimam: meritò interim Præfectus cantorum vocandus & inuocandus. Attende.

564. *Vinum diuinum acuit linguam.* Instituens Apostolus Ephesios suos: *Nolite*, inquit, *inebriari vino, in quo est luxuria, sed implemini Spiritu sancto, loquentes vobismetipsis in Psalmis, & Hymnis, & Canticis spiritualibus: canentes, & psallentes in cordibus vestris Domino*, cap. 5. n. 18. Illatio videbatur legitima, nolite inebriari vino, in quo est luxuria: ergo inebriamini spiritu, in quo est castitas: & tamen nihil interim de castitate Apostolus, totus affectibus musicis indulget, quia licèt spiritûs comes castitas, id tamen tanquam aliquid notius voluit prætermittum, ignotius aliquid allaturus, imò illaturus: ac si diceret. Longè præclarior hæc ebrietas cœlesti musto, quo pleni videbantur Coapostoli mei, quàm illa alia terreni vini: in hâc luxuria est carnis, in illa diuinæ musicæ suauitas. quasi non magis sit insitum vino libidinem, quàm diuino Spiritui hymnos & cantica excitare; & sicut terrena ebrietas linguam tardat, verba truncat: sic cœlestis acuat, atque in cantus expediat suauissimos. Sed præstat audire Chrysostomum ibidem: *Vis lætari, vis diem consumere? ego tibi potum dabo spiritalem: ebrietas enim etiam claram lingua nostra vocem excidit, & balbutire facit, oculósque, & omnia simpliciter præuertit: psallere discas, & videbis rei iucunditatem, implentur enim Spiritu sancto qui psallunt: quemadmodum spiritu immundo, qui satanicas cantiones modulantur.* Sed hæc satis de titulo huius Psalmi, *Pro torcularibus.* vbi Spiritus sanctus tanquam cantorum præfectus feruentes facti nectaris musto animas excitat modulamini. Similes alios titulos, si attendas, hinc facilè interpretaberis. Pergo ad alia.

565. Equidem ipse Dauid in seipso rem expertus, prædicta præfecturâ Spiritum sanctum visus affecisse. Peccat Saul, & ab Spiritu deseritur diuino, sanctius pectus, sedem iucundiorem in ipsomet Dauide, habituro: vngitur ergo iste à Samuele, additque textus, *& directus est spiritus Domini die illâ in Dauid, & deinceps, &c. Spiritus autem Domini recessit à Saul, & exagitabat eum spiritus nequam à Domino*, 1. Reg. 16. n. 13. En tibi apertissimum signum recedentis Spiritus sancti à Saule, quòd miserrimè à Dæmone vexaretur. Age dum: eiusdem in Dauide insidentis ecquod stemma? speres mira mille: mille dona, & illa de raritate pretiosissima: talia consecutus adolescens, fateor: sed illud vt illustre, sic manifestum, de quo D. Hieron. *in quæst. Hebr.* ad hunc locum: *Ideo*, inquit, *directus in eum spiritus Domini dicitur, eo quòd tunc Psalmos canere cœperit.* quasi chorididascalus diuinus gnarus discipulum, hunc statim sacram musicam edoceret.

566. *Musica inter dona diuini Spiritûs maximum.* Quid? inter dona primitiua quæ diuinus Spiritus Ecclesiæ immittebat, Musica sanè inter maxima ponebatur. Paulus 1. Corinth. 14. n. 15. *Psallam spiritu, psallam & mente.* vbi Lyranus, *Psallere est orare cum melodia.* quia eo ipso quòd spiritum choraulem acceperat, dum orat mente, dum orat spiritu, canere bonus discipulus agnoscitur. ipse Apostolus se explicuit ibidem n. 26. *Quid ergo est fratres cùm conuenitis, vnusquisque vestrûm psalmum habet, doctrinam habet, Apocalypsim habet.* de quo ibi Chrysostomus, *Equidem psallere quondam sic doni fuit diuini, quemadmodum docere.* Sic etiam cùm quidam prophetico Apocalypseon spiritu implerentur, alij bonâ se gratiâ beatos existimabant, si Psalmisticâ melodiâ personarent. Hui! nonne rides Lutherum, Caluinum, Bezam, & Zuinglium, qui prophanis cantilenis dæmoni indulgentes, Ecclesiasticos hymnos paulo longè doctiores exsibilarunt? ride, ride, iusto irrisui spiritus choraules accidebit.

Vidit Isaias Seraphinos stantes in throno Dei, & postquam illorum habitum descripsit, addit: *& clamabant alter ad alterum, & dicebant, Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Deus exercituum*, cap. 6. n. 3. Nollem incompositos intelligeres clamores, voces inconditas, sed consonas, sed musicas, & suaues. huc enim allusit D. Ambros. in præfat. Psalm. *Laudant*, inquit, *Dominum Angeli, psallunt & potestates cœlorum, & ante ipsum initium mundi Cherubim & Seraphim cum suauitate canora vocis suæ dicunt, Sanctus, Sanctus, Sanctus. innumera Angelorum millia Apocal. 4. assistunt, seniores & turba magna, sicut voces aquarum multarum concinunt alleluia.* Sed quinam choraules Seraphinos edocuit, vt quem millies Sanctum possent vocitare, ter solummodo Sanctum intonarent? Certè Spiritus sanctus: ideò Nicetas ad Gregor. orat. de Pentecoste. *In spirituali*, inquit, *Angelorum ordine, diuina vita sine spiritu permanere non potest: nihilo certè magis, quam exercitus ordo, & disciplina nisi ordinum præfectus adsit: aut chori concentus, nisi chori magister cantorum voces componat, atque concinnet: quonam rursus modo dicere possent Seraphim, Sanctus, Sanctus, Sanctus, nisi ab spiritu didicerint quoties eiusmodi laus, piè repetatur? ita fit, vt spiritualis iste concentus nisi spiritus magisterio & disciplinâ retineri nequeat.* vt tota consonantia hymnicæ huius laudis, qua Trinitas de sanctitate extollitur, Spiritui sancto choræuli tribuatur. 567.

568. *Hæretici Musicam Ecclesiasticam damnantes irridentur.* Et certè, quia diuini huius chorididascali ductu, & dirigenti manu gubernari Lucifer recusauit, ab Angelorum choro musico deturbatus, lamentabili

mentabili planctui destinatur. Audi quî canat: *In cœlum conscendam, super astra Dei exaltabo solium meum*, Isai.14.n.13. de quo D.Antonius de Padua Dom.4.Quadrag. *In choro*, inquit, *concordia non ab inferiori, sed à superiori incepit cantare Antiphonam superbia: Ascendam in cœlum, id est, ad aqualitatem Patris: ero similis Altissimo, id est, filio: & dum sic altè cantaret, & cordis vena intumescerent, irreparabiliter cecidit.* quasi in statu viatorum diuinas cantilenas, & illarum numeros Angelis auctor concordiæ, id est, Spiritus sanctus mandaret examinandis, & quos aptos inuenit de vocis, de numeri suauitate, admitteret, dissonos deturbaret. Ludebat eleganter Claudianus de auiculis vireto Veneris fruituris, in poëmatio illo *de nupt. Honorij*.

Intus prata virent manibus qua subdita nullis
Perpetuum florent Zephyro contenta colono,
Vmbrosúmque nemus, quo non admittitur ales
Ni probet ipsa suos Diuâ sub indice cantus:
Qua placuit, fruitur ramis, qua victa recedit.

Sic sub Deo vero amoris, imò sub Deo essentialiter Amore, Angeli probabantur, vt pro suauitate cantus alij admitterentur, alij demitterentur pro dissonantia. habes in Lucifero (cuius culpa putatur esse, putasse naturæ viribus gloriam consequendam) purum putum exemplar hæreticorum; quidni ergo Ecclesiasticis Spiritus S. cantibus non assuescant?

§. III.

Spiritus sanctus, benefico incantantis cantus veneficio, homines allicit: dæmones alligat: leges stabilit.

569. *Diuina suauitatis incãtatio actiua.* VEnio ad aliam partem, vbi de cantu Spiritum sanctum dixi incantatorem, & benefico veneficio animas attrahentem. Plenus gratia & diuino Spiritu Stephanus faciebat signa & prodigia apud Iudæos, vnde dicitur, *& non poterant resistere spiritui, & sapientia qua loquebatur*, Act.6.n.10. ille tamen instabat acriùs, vrgebat vehementiùs, & Christum ad dexteram Dei Patris sedentem sonorè decantabat: tunc Iudæi *clamantes voce magna continuerunt aures suas*, cap.7.n.56. id est, aures suas clauserunt, obturarunt. nimirum loquebatur, imò canebat in Stephano Spiritus sanctus: tunc Iudæi, qui omnibus erant aspidibus duriores, ne fortè tanta dulcedine instar aspidum feliciter incantarentur, aures obturant, implentes illud propheticum, *furor illis secundùm similitudinem serpentis: sicut aspidis surda, & obturantis aures suas, qua non exaudiet vocem incantantium, & venefici incantantis sapienter*, Psalm.57. n.5. vbi grauiter D.Augustinus. *Clauserunt*, inquit, *aures suas: quod autem postea fecerint, passio Stephani narrat, atque declarat: non erant surdi, sed fecerunt se surdos, quia enim aures patentes in corde non habebant, violentia tamen verbi per aures carnis irruens, etiam ipsis auribus cordis vim faciebat. clauserunt & aures corporis, & ierunt ad lapides: ecce aspides surda, duriores lapidibus, quibus incantatorem suum lapidauerunt, non audierunt vocem incantantis.* vt meritò hic Psalmus inscribatur etiam, *In finem*, & in Hebræo, *Prefecto cantorum*; quia cantus diuini Spiritus, etiam est incantatio, hominibus ni surdescere velint alliciendis.

570. Quàm iustè post tot scelera, in populum peccatis immersum, è pietatis diu sperante abysso, diuina emergit ira! desæuit iam vindicta, & præcipuæ minæ sic intenduntur: *ecce enim dominator Dominus exercituum auferet à Ierusalem, & Iuda*, &c. *prudentem eloquij mystici*, &c. *Isai.3.n.3.* Tantum ne, inquis, damni, tantum dispendij, priuatus eloquio mystico populus patiebatur? tantum. Audi quid vertat, imò explicet Theodotion: *auferet prudentem incantatorem.* quia Doctorum ab Spiritu sancto voces, non cantant solùm, sed & incantant: neque horribilior aliqua pœna poterat misero populo irrogari, quàm si sic benefico veneficio priuaretur, & viris Spiritu sancto plenis, à quibus veneno deponendo excantaretur, miserè spoliatus, spoliandus dæmonibus persisteret.

Vt homines hac musicâ incantati ad salutem alliciuntur: sic contrà alligantur incantati dæmones ne noceant: *cantando rumpitur anguis*, dixit ille alius, excantatus scilicet mysticis carminibus: & Spiritus sancti sono musico tartareus serpens rumpitur, alligatur, ne potionatos veneno homines detineat. tritum illud Dauidis, quem suprà vidimus spiritus musici discipulum: *Igitur quandocumque spiritus Domini malus arripiebat Saul, Dauid tollebat citharam, & percutiebat manu suâ, & refocillabatur, & leuiùs habebat*, 1.Reg.16.n.23. quod vulgo ad piæ prærogatiuam musicæ afferri solet. Quæro tamen vnde pia musicâ detentus Dæmon ne noceret, qui musicæ dulcedine non poterat delectari? equidem non detinebatur allectus, sed tenebatur alligatus. qui incantantur, priscarum actionum impotes redduntur: incantabatur autem hac musica Spiritus diuini, nequam spiritus, desæuiendi vltrà erepta sibi potentiùs libertate. D.Gregor.Nazianz. citatus suprà: *Hic spiritus*, inquit, *vtpote sapientissimus, atque hominum amantissimus, si pastorem gnatus fuerit citharœdum facit, peruersos spiritus excantantem.* & bene citharœdum dixit, id est, odam musicam citharæ accommodantem, non merè citharistam: non enim tantùm pulsabat Dauid citharam, sed canebat pariter: ideo in Hebræo legitur, *psallebat*; de quo Vatablus in notis: *id est, ad citharam carmina quadam canebat.* Carmina, inquam, mystica, & à cœlesti magistro incantatoria. 571. *Dæmon musicâ sani fugatus.*

Sed nota obiter Dauidem imperio destinatum, electum diademati, qui aptioribus ad politiam, & ad bellum donis præoccupandus à Deo videbatur, musicâ in primis instrui: quasi non minus celebris, quin imò illustrior victoria in cithara incantante, quàm in feriente gladio cerneretur: illustriórque triumphus percussâ illâ, quàm hoc percutiente, reportandus: hoc enim homines, illa incantati dæmones prosternebantur. idem Gregor. orat.20. *Dauid*, inquit, *inter Reges clarus, & celebris, cuius cùm multa de hostibus victoria, ac triumphi proditi sint, tum pracipuum decus est & ornamentum mansuetudo, & ante regiam maiestatem, vis cithara malignum spiritum incantantis.* Sic etiam ad politiam fouebat sceptrum plectro, vt prælata diuinæ musicæ mansuetudine leges sub blandimento dulciores, rebellibus si fortè subditis efficaciùs irrogaret. Sed hæc ad aliam tituli præpositi partem manuducunt. 572. *Leges suauitate imposita imperant efficaciùs.*

Planè ita est: leges suas sub musica dulcedine irrogat spiritus, vt nunquam derogandæ stabiles perseuerent. In accipienda lege Moysis, qui fragores, qui strepitus non audiuntur? quantum in singulis portentorum metus erat, quantum formidinis? sunt elegantissima verba Saluiani lib.1. de prouidentia. *Adde huc tonitrua, adde fulgura, nebulas Deo plenas, loquentem cum Moyse Dominum,* 573. *Rex vt leges validas & stabiles condat, immixtâ illas condiat suauitate.*

legem

legem diuino ore resonantem: incisas Dei digito litteras, rupices paginas, saxeum volumen: discentem populum, & docentem Deum: ac mixtis penè hominibus atque Angelis, vnam cœli, ac terræ scholam. Audis apparatum? nec tamen tot prodigia potuerunt pietatem à duro populo extorquere: crediderim, quia solito Spiritus sancti modo, imò modulo lex non promulgabatur. Ideo ergo Deus Cantici *carmen*, Deut. 31. num. 30. postea inspirat Moysi: ideo Moyses canens legis obseruantiam populo commendat, quia sciebat Deus ita se reconciliandum populo: & discebat Moyses afflatus diuino musicóque spiritu, verba legis percipienda, longè dulciùs proferre. *Locutus est ergo Moyses audiente vniuerso cœtu Israel verba carminis huius, & ad finem vsque compleuit: audite cœli quæ loquor, audiat terra verba oris mei*, loco citato, & *cap. 32. num. 1.* de quo audiendus Ambros. in præf. Psalm. *Ipse*, inquit, *Moyses cùm legem Domini legisset, quo eius memoriam pectoribus affigeret audientium, percanit, cùm locutus est, dicens, Audi cœlum*, &c. *delectatur igitur Deus cantico non solùm laudari, sed etiam reconciliari. Inde Moyses tunc maximè cantico vsus est, quando cœlum testificabatur, & terram: vt salutem suam cœlestis sono gratiæ concinentem auidius mundus audiret, & sacra suauitate dulcedine, in æternum legis obseruantia mentibus inoleret humanis.* Incantatum dixeris populum sacrâ Musica, vt priscam duritiem obliuiscens, legi suscipiendæ iam mitesceret. quo sciant Principes prælato pietatis blandimento, paterno potius affectu, quàm tyrannico imperio leges promulgatas, sint licèt seueræ, longè suauiùs acceptari.

574. Et quàm id scitè verbis sequentibus prodit Moyses! *concrescat vt pluuia doctrina mea, fluat vt ros eloquium meum*, num. 2. Nouerat imbrem, nouerat rorem contra rupices mores, saxea viscera, scrupea corda prodesse nihil: & tamen adhuc quasi in blandam terram, nonnisi sub imbris & roris velo doctrinam populò vult immissam: ecquid ita, si lapidibus rorida plouia influit inutiliter? quia præmissâ, immo commixtâ incantantis musicæ suauitate populum nouerat molliendum, depositáque duritie leges beneuolè subiturum. Maius aliquid idem Ambros. citatus, ibidem: *Denique legis tabulæ priusquam cantico firmarentur, per indignationem Moysi fractæ, & comminutæ fuat: vbi verò tali signaculo consecratæ sunt, humanæ locum ira non habet, quia sanctificatio eam sacra suauitatis exclusit. Canticum itaque Domini sicut ros mollior descendit è cœlo, & fidem hominum sicut gramen, imbre quodam gratiæ spiritualis infudit.* quasi Princeps, qui leges durè, & imperiosè imponit, cogatur irasci millies, & instar Moysis, rebelles peccantis populi mores deplorare, & nouas conditas leges iam iam promulgandas, tanquam non obseruandas lacerare: qui si has musicâ, id est, pietate blanda intimet, iam populum, qui priùs lapidis instar durus, graminis more tenerum, id est, docilem irrorabit. aliter explicare Ambrosium vix noui.

575. Venio ad legem gratiæ. *Factus est*, inquit, *repentè de cœlo sonus, tanquam aduenientis spiritus vehementis*, Act. 2. n. 2. vehementi spiritui comparatur Spiritus sanctus Apostolos perflaturus, vnde strepitus, aut fragor dicendus videbatur: & tamen *sonus* dicitur: nimirum, ni fallor, visus permixtum aliquid musicum assonare, vt lex gratiæ suauissimè cordibus infunderetur humanis. dicebat Ausonius *epist. 15. ad Paulinum,*

Est & arundineis modulatio musica ripis:
Cùmque suis loquitur tremulum coma pinea ventis,
Incubuit folijs quoties leuis Eurus acutis,
Dindyma Gargarico respondent cantica luco.

Homerus item *in hymno Apollinis*, ventos suauiter vndis matinis adstrepentes vocat λιγυπνείους ἀνέμους, quasi musicè spirantes. Aduentum igitur diuini venti interpretor musicum & sonorum: firmo coniecturâ, quia statim hic sonus, *vox* appellatur: *facta autem hac voce*, n. 6. quo quasi dearticulatum aliquid exprimitur.

576. Redit ab agro frater senior, audit domum choris festiuis perstrepentem, musicis concentibus resonantem, nec tamen intrat: nimirum præsagiens expulsionem, deforis inuidus persistens corrodebatur, Iudaici sic populi typum gerens. Sed vnde, inquis, spem amiserat, vnde notitiam minoris fratris, id est, populi Gentilici, quem intrasse audiuit, conceperat indubitabilem, fore vt non vlteriùs dimitteretur? crederem sic præsumpsisse, quia videbat gentes per Musicam vocatas, sicque sacra incantatione cantus diuini fore amoribus inhæsuras, vt iam vltrà non essent recessuræ. & reuera Spiritus diuinus quasi suauissimis modulis, & musicâ quadam melodiâ Prophetas complens, ibi sonoros numeros captiuandis gentium affectibus expresserat. Allucet aliquid Chrysologus *serm. 5.* in vtroque fratre, populum vtrumque dictum intelligens, ad illud de fratre seniore, id est, Iudaico populo, *audiuit symphoniam, & chorum*, Luc. 15. n. 25. sic scribens: *Audit Dauidicam citharam personare, audit ex concentu prophetico symphoniam: ex populorum vario concentu choros audit, & intrare non vult, stans foris per inuidiam.* quasi Dauidica illa cithara & Prophetarum symphonia traheret populos gentium, & ad similes concentus permoueret.

577. Vnde obiter poteris explicare illud Sap. 1. n. 7. *Spiritus Domini repleuit orbem terrarum, & hoc quod continet omnia, scientiam habet vocis.* Quid enim est id quod continet omnia nisi homo? & meritò, *est* enim cum lapidibus & aliis insensibilibus: *viuit* cum plantis, cum brutis *sentit*, *intelligit* cum Angelis. Bene ergo ex eo quòd Spiritus sanctus orbem repleat, homo habere vocis scientiam dicitur, id est, Musicam intelligere. D. Anton. de Padua serm. 2. Pentecost. *Homo*, inquit, *animal rationale, quod continet omnia quatuor elementa, ex quibus omnia constant: habet scientiam vocis, quia intelligit quando sibi Spiritus S. loquatur.* qui enim olim per culpam surdus brutescebat, feliciter mutatus iam vocis scienti chorauli admodulatur, musicâ suauissimâ attractus. huc tandem venit ille titulus Ps. 69. *In finem pro ijs qui mutabuntur.* vbi D. August. de his commutatis: *qui enim, nisi qui a vetere vita in nouam transeunt?* &c. *quando ergo nos mutaret Christus, nisi fecisset quod dixit, Ignem veni mittere in terram vtique salubriter, atque vtiliter.* Igne cœlesti, Spiritu sancto misso immutauit nos Christus, vt veteris peccati exuuiis relictis, noui splendoris radiis fulgeremus. Sed quomodo immutauit spiritus, vt legis gratiæ iugo indomita colla subderemus? Musicâ puto, & incantanti cantu: fauet Hebræa versio huius tituli, quæ habet, *Præfecto cantorum, super rosa testimonij.* quasi qui canens immutauerit, meritò interim (de quo multa supra) cantorum præfectus appelletur. Sed iam satis de morali explicatione tituli præsentis libri: opus nunc iam Musicâ recreati suauius aggrediamur.

CAPVT PRIMVM.

VERS. 2. Quia meliora, &c.

§. I.

Cur non adspiret terreno, qui cœlesti solamini suspirat.

578. Vi immemor, affecti impotens, dilecti desiderio defixa, collapsa penitus, penè exanimata, diuini osculi, cœlestis visitationis gratiam implorans suspirabat sponsa: subleuando deliquio fomenta blanda, aromatica vina sodales applicabant, respuuntur illi tamen omnia tanquam vilia, melioribus sponsi amoribus tota inhians, nesciens terreni solaminis hærere blandimentis, dum cœleste adblandiri morabatur. Est hoc sanctitatis puræ putum ingenium, sicut affectus praui insolita conditio, creatoris defectum, creaturarum solari supplemento. Reprobatur Cain ab impietate victus, conuictus fratricidij: fatetur se veniâ indignum: *Maior est*, inquit, *iniquitas mea, quàm vt veniam merear*, Genes. 4. num. 13. Quis non putaret fore, vt ipso dolore tanto contabesceret, futurúmque nihil reliquum, quo tot gratiarum iacturam, diuinæ amicitiæ recessum supplendum existimaret? audi tamen quid dicat: *omnis qui inuenerit me, occidet me*, n. 18. quasi dicat: hoc saltem amoue: fac ne offendar ad mortem, infensus omnibus. quod & illi concessum *num.* 15. Sed heus tu mortalium miserrime, creaturarum beneuolentiâ, odium creatoris compensabis? compensat certè D. Bernard. in declam. ad finem: *Occidendum sese causabatur infelix, tanquam pro magno beneficio, si probiberetur occidi: quod factum est. consolationem miseram obtinuit, quam quærebat, & oblitus est consolationis maximæ, pro qua multo studiosius supplicare, & remedium quærere oportebat.* & ita oblitus, vt addat textus, *habitauit ad Orientalem plagam Eden*, n. 17. quasi Eden, siue paradisi lucem quâ spoliatus discedebat, terreni Orientis radiis suppleturus. Bene Chrysologus *ibi*, apud Godefridum: *Eden*, inquit, *locus est voluptatis: reprobi igitur de loco veræ voluptatis eiecti, in Orientali parte se constituunt, dum transitoriâ prosperitate decepti, quid perdiderint non aduertunt, sed quasi in luce magnæ felicitatis attendunt.*

579. Verumtamen, non solùm terrenum solamen, dum cœlesti suspirat, respuit sponsa, ne cum impiis conuenire videatur. Sed etiam, ni fallor, quia ipsa pro Deo desolatio, omni terreno solamine putat dulciorem. mira res! desiderat, tabescit, plorat, suspirat indiga solaminis: & tamen sanctas etiam pij sodalitij renuit consolationes, nedum profanas. Flores suos vix è calyculo erumpentes infesto Austro tabidos: innocentes pueros acerbo mersos funeri, quibus non lacrymis prosequitur Ecclesia? visa etiam festiua Christi sponsi natalitia, atro altarium colore funestate. Ecquis pius solandæ matri orbe non accederet? audi tamen interprete Matthæo *cap.* 2. quid de illa protulerit Ieremias: *Vox in excelso audita est lamentationis, luctus, & fletus Rachel plorantis filios suos, & nolentis consolari super eis, quia non sunt*, cap. 31. n. 15. plorat, nec solamen ambit, nolens magis, quàm non potens consolari: vtpote cui ipsum doloris gaudium, dum excelso amanti suspirat, omni erat humano solatio delectabilius. D. Eucherius Lugdun. serm. de natiuit. Innocent. *Sancta*, inquit, *mater Ecclesia, quamuis multum de filiorum suorum nece durisque cruciatibus lugeat, consolationem tamen non recipit, quia non sunt in tali euentu danda, nec suscipienda consolationes: vbi enim lætitia vincit lachrymas, gaudium mærorem, & gloria passionem, ibi consolatio necessaria non est.* ipsa quippe lætitia patiendi dolorem absorbere visa, instarque sacrilegij humanam consolationem reformidat.

Habent huic rei emphasim non vulgarem, illa Dauidis, *in die tribulationis meæ Deum exquisiui: manibus meis nocte contra eum, & non sum deceptus: renuit consolari anima mea, memor fui Dei, & delectatus sum*, Psalm. 76. n. 3. & 4. equidem non inuenerat, tam anxiè quærens, vt diem tribulantis absentiæ, noctem diceret, eámque sic obscuram, vt palpantibus manibus indigeret: non inuenerat, inquam, qui se tantum delectatum memoriâ profitetur: vnde ergo se non deceptum vocat, si spe semper deceptus dicitur is, cui desipiunt omnia, nisi quæsitum inueniat? crediderim ideo se non deceptum credidisse, quod interim humanis consolatiunculis non seduceretur: has renuebat, vt dilecti memoriâ, quæ absentes discruciat, solaretur: aliquid tale cogitabat Bernard. *tract. de dilig. Deo*, vbi ita. *Quamdiu stare præsens cernitur sæculum, in quo generatio aduenerit, generatio præterit, non deerit electis consolatio de memoriâ, quibus nondum de præsentiâ, plena refectio indulgetur*, &c. *sed interest qua generatio ex Dei capiat recordatione solamen; non generatio praua, & exasperans, cui dicitur, Væ vobis diuites, qui habetis consolationem vestram: sed quæ dicere veraciter potest, Renuit cõsolari anima mea, huic planè credimus si secuta adiecerit, memor fui Dei, & delectatus sum* Respuit ergo fomenta consolatoria sponsa, ne solamine memoriæ etiam de absentiâ torquentis fraudaretur. 580.

Neque mirum: habent enim iusti in hac re, vt ferè in aliis etiam, exemplar Christum, qui voluptate patiendi pro nobis, in doloribus suis renuit consolari. inuitabat Salomon fideles, vt in humana carne aspicerent patientem nunc lachrymis præsepij paleas, nunc sanguine crucis lignum irrigantem: *egredimini & videte filiæ Sion Regem Salomonem in diademate, quo coronauit illum mater sua, in die desponsationis, & in die lætitiæ cordis eius*, Cant. 3. n. 11. qui cùm omni cõsolatione cernatur spoliatus, ne humanam consolationem appetere credatur, lætitiâ, sed illam cordis manifestat, ne quæ exteriùs deerat, interiùs desiderari videretur: quæ enim est cordis lætitia, nisi quæ animam sic saginat, vt interim carnem desolationibus submersam, relinquat ieiunantem? acutè planè Gilibert. serm. 20. in Cant. *Non leuem*, inquit, *dedit intelligi lætitiæ motum, quam esse cordis expressit. lætitiam dico? delitiæ sunt: delitiæ, inquit, meæ esse cum filijs hominum. quàm carè, Iesu bone, tibi constant illæ delitiæ! non gratis eas possides, quas carnis passione comparas: ideo cordis tantùm hanc dicit lætitiam.* Respuit ergo exteriores consolationes sponsa, quæ inter patiendum, imò quòd patiatur reconditâ quadam lætitiâ redundat, donec sibi plena cœlestis solaminis refectio concedatur. 581. *Amor Dei hilaris patiendo.*

§. II.

Sic curre diuinum solamen assecuturus, vt, quamuis non occurrat, proponas terreno tibi neutiquam recurrendum.

SEd quid si tardat, ô sponsa, quid si plenum hoc solamen non conceditur, quid si auidè curren- 582. *Deus peccantes audit ... vindictam.*

ti,

ti, non occurrit? diſſimula ſaltem, non ſic apertè humani epuli, ſiue ſolatij opem vili facias, & diuino poſtponas, vt illi recurras, ſi hoc tibi inuenire non contingat. Abſit, inquit ſponſa: noui ego dilecti mei ingenium: diſcedet longiùs, ſi me ancipiti affectu viderit inquirentem: in hoc negotio certus index aberrandi ſcopi, dubia collineatio: ſi in proſecutione diuini ſolaminis, non ſciam, imò iurem, ita mihi humano renuntiandum, vt nullum in hoc paratum reſeruem effugium, licèt illud ſortiri non concedatur: operam ludam, arabo littus, Æthiopem dealbabo. *Sentite*, inquit, *Salomon de Domino in bonitate, & in ſimplicitate cordis quærite illum*, Sap. 1. n. 1. quaſi malignè ſentiat de Domino, qui hunc duplici corde putat inquirendum: nec enim inuenitur ab eo, qui velut biuium deſtinat, vt ſi hâc Creatorem non offendat, illâc creaturis inuehatur: &, ni appareat diuinum, ipſe humano pareat ſolamini. pulchrè Galfridus *ibi* apud Tilm. *Nec fruſtrà*, inquit, *quæritur, ſed inuenitur ab eis, qui toto corde inquirunt, & qui non tentant illum, ſicut qui tentans vadum paratus eſt pedem retrahere: non tentat qui non ſibi aliam conſeruat conſolationem, ſi contigerit non inuenire diuinam.* Quàm ſacrilegus iſte pes, quàm impia inquiſitio, ita diuina aggredi, vt ni detur ingreſſus, regreſſus ad humana proponatur: æmulus quidem Caini, de quo ſuprà, ipſâmet ſicut Cain humana conſolatiunculâ caſtigandus. Bene de hoc Ambroſ. lib. 1. cap. 9. *Anguſtæ*, inquit, *mentis homo, præſentem mortem veretur, perpetuam negligit: & diuinum iudicium non reformidat, interitum ſolum corporis deprecatur.* tunc ſic ſtatim *cap.* 10. de Deo id Caino concedente: *nec tamen magna concedit, ſed in eo ipſo in prudentiam inſipientis vlciſcitur: qui cùm eſſet perpetuis ſupplicijs obnoxius, non remitti ſibi pœnam popoſcit, ſed vitam huius corporis obſeruandam putauit, in qua plus ærumnæ eſt, quàm voluptatis.* Pergo.

583. Vix dum in tuto prædâ collocatâ, recentem adhuc ab inobedientiæ crimine compellat Saulem Samuel, cui condemnationis irrogat ſententiam, & miſerum ſpoliandum regno à diuina beneuolentia ſeiungit. reclamat Rex, fatetur confuſus culpam, pœnam deprecatur, veniam orat, & exorando Deo opem implorat, à rigido iuſtitiæ merito ſubiratæ, miſericordiæ piè mouendæ appellans tribunal mitius: eripit tamen ſpem omnem Propheta, ſubdens: *Pœnitudine non flectetur, neque enim homo eſt, qui agat pœnitentiam.* 1. Reg. 15. n. 29. quàm noua viſu, & quàm auditu mira propoſitio! millies docet Scriptura mutare Deum ſententiam, ſi tamen vitæ tenorem mutet peccator: comminatorios tantùm eſſe, quos abſolutos putares verborum ſenſus: vnde abſque diuinæ conſtantiæ diſpendio, tunc magis firmi ad mentem, cùm minus ſtabiles ad ſonum. Bene eſt, inquit Samuel, quis hæc negauerit? veruntamen in præſenti causâ negotium definitâ lite concluſum eſt: exhibetur irreuocabile decretum, non minæ reuocabiles adhibentur. Sed vnde noſcis ſanctiſſime Propheta? lege, ac ſi diceret, Saulis mentem & affectum, duplici intentione quærit, paratus humanis, ſi diuina negentur. audi quid ſubdat tandem Saul num. 30. *Peccaui, ſed nunc honora me, coram ſenioribus populi mei*, vbi grauiter Galfridus: *Væ*, inquit, *miſero, quia non perſtitit pro indulgentia ſupplicans, & morans, quòd conſolationem aliam qualemcumque non repulit: viciſſet enim, audeo dicere, & diuinam flexiſſet iram, & ſententia retractationem obtinuiſſet, ſi verè pœnituiſſet, ſi in fletibus perſtitiſſet. Sed quàm citò miſerum inuenit in ſua reprobatione ſolatium, vt honorem retineret humanum.* Fugam pœnæ non inuenit, diuinum non aſſecutus ſolamen, qui humani ſolatij refugium infauſtus reſeruarat.

Benedixerat Iſaac Iacobo ſuo *in rore cæli, & in pinguedine terræ*, Geneſ. 27. num. 28. accedit turbatus Eſau, & callido fratris cognito ſtratagemate præreptam ſibi dolet eam benedictionem, quæ priùs cœleſtium gratiarum rorem, deinde terrenorum bonorum abundantiam concedebat: fremit, rugit identidem, exclamans ad patrem, *benedic etiam mihi.* Quî potero, inquit ſenex, nam frater tuus iunior vocem mentitus, & maximè pellitas manus exhibens, his tanquam adulterinis clauibus à pectore, ab ore noſtro tibi benedictionis ſurripuit felicitatem. Heu quàm bene, ait iſte, fallacis ſupplantatoris nomine inſignitur Iacob, bis me decepit miſerum, olim maioratu ſpolians, nunc benedictione: ſed eſto pater ille benedicatur, cur ego etiam pater non benedicar? rumpe moras, exprome vocem, *benedic etiam mihi.* nihil ne dulciſſime pater, ſanctæ illius benedictionis tibi relictum? cur id primogenito tuo denegabis? nihil relictum illius, inquit pater, integram & totam frater detulit. Ea, inquam, ego Eſau, perſiſte: pater eſt, quem oras, & pater beniuolus, intus ab ipſo teneriſſimo affectu exorandus: impetrabit tibi à Deo ſi vrges humilis, cœleſtium illarum gratiarum multiplicationem: quid ceſſas? anguſti cordis homo, ingenij vilis intentione duplici poſtulabat, vt ſi fortè benedictionem diuinam ferre non poſſet, quamcumque terrenam aliam extorqueret. Pende quid ſubdat: *Num vnam tantùm benedictionem habes pater?* num. 38. quaſi dicat: quæcumque illa fuerit, hanc mihi tribue, illâ contentus degam. Sic illam accepit quæ mutatis terminis *in pinguedine terræ, & in rore cæli*, cœleſtem humanis bonis gratiam poſtponebat. *num.* 39. de quo grauiter D. Bernardus citatâ declamat. *Pretioſa*, inquit, *diuina conſolatio eſt, nec omnino tribuitur admittentibus alienam. infelix tu Eſau qui dixiſti: Num vnam tantùm benedictionem habes pater? quam meliùs erat dicere cum Propheta*, Pſalm. 26. *Vnam petij à Domino, hanc requiram: indignus enim cæleſti conſolatione conuincitur, qui dubio quærit affectu, duplici petit intentione, aliud ſibi refugium parans, ſi fortè eam non obtinere contingat.* Infelix planè, qui dum humanam appellat, diuinam benedictionem repellat, neceſſe eſt: dumque hanc dubio quærit affectu, effectu certo amiſſam querulus intempeſtè deplorabit. 584.

Caueat autem iuſtus ne dum quærit diu, nec deſideratam gratiam valet inuenire: vllo vel mentis motu, vel corporis geſtu leuiſſimo laboris faſtidium, inquiſitionis tædium manifeſtet; ſcrutatur hos motus dæmon, & tunc debilem vrget inſtantiùs, obiectaque terrenâ conſolatiuncula allicit, téque deceptum miſerè deperdit. ceſſit naturæ Chriſtus ad myſterium, & dum longo ieiunio Patri mundum reconciliat, concedit pallori marcido vultum obumbrat, purpureum candorem offuſcaturus: tunc ſic Matthæus: *& cùm ieiunaſſet quadraginta diebus, & quadraginta noctibus, poſtea eſuriit: & accedens tentator dixit ei, Si filius Dei eſt, dic vt lapides iſti panes fiant*, cap. 4. num. 2. nimirum quem hominem ſuſpicabatur, aut Deum: inſcius tentandi Dei, inſtar hominis tentabat; victoriæ vt ſperabat certus, marcoris pignore, obiectâ tempeſtiuè conſolatione confirmatus: huc iterum adductus Galfridus ibi. *Torpentem*, inquit, *ſpiritum à deſiderio, & meditatione cœleſtium, tanquam à pane Angelorum*, 585.

Dæmon naturales hominis motus ſcrutatur ad tentandum.

Angelorum, ad lapidem frigidum, durum, & siccum inuitat, id est, amorem & delectationem terrenorum: vt si illam consolationem perdidit, ab istâ recipiatur. & quàm bene lapidi duro terrena consolatio comparatur? cæli fructus, Deo concors producebat Israël in deserto, quidni cæli fructu, manna cœlesti pascebatur: sed tandem præuaricator terræ fructus concupiscit, & carnalis suspirat carnes: fit ad debitam pœnam voti compos, *& dedit eis petitionem ipsorum, & misit saturitatem in animas eorum.* Psalm. 105. num. 15. Vatablus legit, *ac dedit quod poposcerunt: sed simul immisit macilentiam eorum animæ.* Saturitatem miseri putabant, sed macilentia erat, & lapis durus, quem panem suauissimum existimabant.

VERS. 4. Recti diligunt te.

§ I.

Inuidia sibi carnifex: inferno dirior: cælo cedit, ne id concedat aliis: suis nocens, ne prosit alienis.

586. R*ECti*, id est, non inuidi, vt in dramate explicaui, pastorem illum optimis præditum moribus diligebant: ergo inuidos alios patiebatur, à quibus tamen (cùm potentissimus dicatur, & fortè Rex) pœnas nullas exegisse dicitur: neque mirum, satis pœnarum in ipsa dabant culpæ professione, & dum Salomonem hunc tot cumulatum felicitatibus videbant, & inuidebant, tortis inde visceribus corrodebantur. scilicet inuido aliena felicitas summi supplicij loco adhibetur, vt dum videt & inuidet, alieno carnifice non indigeat. Eleganter D. Zeno Veron. serm. de inuidiâ. *Sed illud*, inquit, *in caussa huius languoris, vel admirari iam quis poterit, vel laudare, quod quanto amplius creuerit, tanto fit perniciosior ei, cui crescit: sicut enim omne iaculum quod vehementiùs fuerit intortum, si fortè aliquod solidum, & durum corpus illiserit, in eum continuò, qui iecerat, repercussum iaculum torquetur, ac resilit: ita etiam inuidentis motus, & animorum telum, cùm nihil nocuerit ei, cui intenditur, vulnus tamen intendentis efficitur.* & scitè quidem, hoc laudandum maximè in vitio isto, ait S. Doctor: cætera enim licèt quandoque non lædant eos, in quos intenduntur: at ex intentione damni, apud imperfectos odium, & iram solent commouere; inuidia verò illud habet laudabile, quod à vindictæ culpa inuisos possit præseruare; paulùlum enim, non dicam charitatis, sed humanæ cuiusdam prudentiæ satis est, vt ab inuido vindictam nolis, quem vides in se ipsum carnificem desæuire: cætera ergo inuidia detestabilis, hinc laudabilis non poterit non haberi.

587. Dedicauit hanc pœnam Dæmon, quæ certè illo digna, ideo qui sponte olim maluit cælum per inuidentiam amittere, quàm Christum sibi propositum recolere: miserrimè contra homines desæuit inuidus, licèt inde nouis iaculis feriatur. Lyranus *ad cap. 3. Genes. num.* 17. de Adamo castigato. *Considerandum*, inquit, *quòd sicut per salutem hominum, augetur gloria sanctorum Angelorum, per quos incitantur homines ad bonum: ita è contrario per damnationem hominum malorum, augetur pœna Dæmonum eos tentantium. Verumtamen propter nimiam inuidiam, qua dæmones torquentur*, &c. *non dimittunt homines tentare, licèt sciant ex damnatione hominum suam pœnam in futuro crescere. Sicut de inuido narratur, qui petiuit sibi vnum oculum erui, vt proximo suo cui inuidebat, duo oculi eruerentur.* Ecquod enim carnificij genus sæuius poterat existimari, quàm eo vitio laborare, quo quis non solùm consumitur intestinè, sed ad quale quale eiusdem solatium, alios denuo excarnificantes dolores cogitur sustinere? O dolor inuidi, inferni ignibus, si fas est dicere, præponendus.

Infernis addictus flammis infaustus diues, erexit maiori suo damno oculos infelices. vidit in sinu Abrahæ quiescentem, quem ad fores suas iacentem despexerat Lazarum: tunc exclamat, *Pater Abraham, miserere mei, & mitte Lazarum vt intingat extremum digiti sui in aqua, vt refrigeret linguam meam, quia crucior in hac flamma*, Luc. 16. num. 24. Sed heus tu vafra pestis, si credis posse illinc vbi gloriosè degit, mitti Lazarum isthuc vbi iaces miser: faciliùs imbrem credes, ne dum roris stillulam demitti posse: id pete, & rictus aperi si aquam captas. nunquid ista si à Lazaro portetur, veniet refrigerantior? at, si fortè non è sinu Abrahæ aquam oras, sed ex illa, quæ apud te erat, præsentiâ ipsâ suâ te excrucians, quam tamen colligatus attingere non vales: cur stillam petis, & non plenam potus potiùs refrigerationem? nouit & arguit diuitis vafritiem Chrysol. serm. 122. *Adhuc tu*, inquit, *in Lazarum crudelis? Lazarum mitte: quò? ad infernum de gremio: de solio sublimi ad profundissimum chaos: ad tormentorum stridorem, de sancta quiete, de tanto silentio beatorum: vt video, quod agit Diues, non est nouelli doloris, sed liuoris antiqui, & zelo magis incenditur, quàm gehenna.* Non itaque tam illi grauis flamma se crucians, quàm quies beans Lazarum: internam inuidiam magis, quàm externa incendia volebat refrigerata: non tam aquæ guttam sorbere, quàm digitum mordere Lazari cupiebat. Videtur autem S. Doctor vocare liuorem antiquum, quasi iam priùs inuideret Lazari sanctitatem, dum iaceret ad ianuam, cui modò in gremio felicitas respondebat. Quidquid sit de hoc, iam illi mitis inferni pœna, carnificis liuoris supplicio comparata. 588.

Inde est vt æternum istud tartari supplicium, in supremo die, ab vna inuidia venerit inchoandum: *Ipse est*, inquit Petrus, de Christo, *qui constitutus est iudex viuorum & mortuorum*, Act. 10. n. 42. 589.
vnde ad fidei symbolum articulus deductus. in quibus verbis, iustos qui saluandi, & qui damnandi impij, prolatos, multi voluerunt. Sed quónam, inquis, tendit diuina ratio, quæ simul in extremo iudicio, hos omnes vno actu iudicandos, decretum voluit? Respondet Euseb. Gallicanus homil. 2. de symbolo. *Veniet*, inquit, *iudicare viuos & mortuos: iustos & iniustos. Omnes ergo resurrecturi sunt, boni & mali; iusti vt percipiant, quæ meruerunt, iniusti vt videant quæ perdiderunt: reportaturi secum primam pœnam, alienæ beatitudinis conscientiam.* Vt quemadmodum seuerissimus princeps, qualis tunc erit Christus, non à leuioribus incipit, sed extremam, quam nouit, pœnam irrogat principio: sic Dominus dum illos inuidiæ traditos permittit, & hanc primam vult pœnam, esse etiam præcipuam ex sensibilibus patefecit.

Quid? puto semel inuidia correptos, omnes cæli delitias, exceptâ beatificâ visione, si fortè sibi concederentur, abhorrituros: ne ibi inuisos alios viderent felicitari, malentes gehennæ tradi, quàm de aspectu comparticipantium corrodi: indeque fatentes duriorem sibi carnificem inuidiam, quàm 590.

gehen

gehennam. Attende. quem non inuitat muſicus concentus, numeroſus chorus, epulum feſtiuum, plaudens familia? & tamen ſenior ille prodigi frater, his omnibus deterretur: *Indignatus*, inquit textus, *noluit introire*, Luc. 15. num. 28. de quo ſolita elegantiâ Chryſol. ſerm. 4. *Inuidum*, inquit, *fugat ſymphonia pietatis, chorus charitatis excludit, & quem venire ad fratrem, & appropinquare domui vocat ratio naturæ, hunc peruenire zelus non ſinit, liuor non patitur introire*, &c. *Inuidia inteſtinus hoſtis non carnis quatit muros, non elidit ſepta membrorum: ſed in ipſam cordis arietat arcem, & antequam viſcera ſentiant, ipſam dominam corporis animam prædo capit, & adducit incluſam. Si ergo volumus cæleſtem mereri gloriam, ſi Paradiſi beatitudinem poſſidere, ſi æterni Patris inhabitare domum, ſi volumus rei cæleſtis parricidij non teneri; peruigili fide, luce ſpiritus tetras inuidiæ pellamus, & excludamus inſidias: inuidiam totis cæleſtium armorum viribus comprimamus.* obiter corrige, & lege, *ſceleſti parricidij*. Ecquid miſerius, quàm allectamentis fugari, & inde dare te luctui, vnde ad voluptatem incitaris? quid tetrius quàm malis aſſueſcere, ne bonis aliorum comparticipes? ideo enim ſignaſſe dicitur, *noluit introire*. poterat quippe, ſed maluit foris dolens manere, quàm intus viſâ fratris felicitate ſæuiùs contorqueri.

591. Producto (ſicut initio innuebam) in cælis Lucifero, vt fert communis Patrum opinio, venturi Christi facta reuelatio impulit abutentem dotibus in peccatum; credo, quia licèt multis naturalibus cæli delitiis (excepta viſione beata) frueretur, timuit ſemetipſum carnificem ſibi, ſi quando maiorem Chriſti gloriam intueretur: ideo infamem è cælo præcipitationem minus dolendam putauit, quàm torquentem inuidi aſpectus conditionem. O miſeram huius Angeli in ipſo ſuo liuore cæcitatem! hac enim non viſus præuidiſſe, ſi perſiſteret, Deo eſſentialiter viſo beandum fore, deindeque totius culpæ immunem, erga Chriſtum non poſſe inuido odio, ſed amore ferri teneriſsimo. Sic videntur explicandi Patres, qui Luciferum ex inuidia Chriſti cecidiſſe fatentur: ſic & Chryſol. *ibidem*, licèt de quouis homine cognito vt electo ad gloriam, indeque Dæmoni inuiſo, etiam capi poſſit. *Inuidia*, inquit, *malum vetuſtum, prima labes, antiquum virus, ſæculorum venenum, cauſſa funeris, hæc in principio, ipſum Angelum eiecit, & deiecit è cælo.* & ita eiecit, vt mitius ſe putet in tartaro de flammis, quàm in cælo de inuiſi obiecti aſpectu contorquendum.

592. Facit huc in primis vox illa Chriſti Domini, ſcribas & Phariſæos, dæmonis ipſius diſcipulos, coarguens: *Væ vobis*, inquit, *legiſperitis: qui tuliſtis clauem ſcientiæ, ipſi non introiiſtis, & eos, qui introibant, prohibuiſtis*, Luc. 11. num. 52. diuinâ planè, & ad rem, in quâ ſumus, natâ metaphorâ. Cur enim, inquis, non intrant miſeri accepta claui, aliis, ſi luberet, foris dimiſſis? dicam. Vidiſtin' aliquando clauſum oſtium atrij, vbi celebre ſpectaculum apparatur, eoque immenſam confluentem turbam fores obſtipantem, & quemdam interim adducta claui accedere, intrandi quidem cupidiſſimum, detentum tamen, quia timet, aperto ſibi oſtio, inſtantem turbam impetu admittendam? ſicque foris manet, quia ſolus intrare nequit, nec vult ſociatus? tale hîc ingenium increpatur Phariſæorum, qui ſi cæleſtem doctrinam auido populo aperirent, & quas nouerant virtutis ſemitas edocerent, ſe ſuoſque cæleſti felicitati, fungentes munere ſuo, admouerent: inuidi tamen è cælo è doctrinæ vtilitate excludi maluerunt, quàm hîc doctrinæ virtutiſque ſocios, illic beatitudinis ſortiri cohæredes. huc iterum Chryſol. ſerm. 172. *Audiſtis*, inquit, *quemadmodum, dum ſecluſit alios, ſe ipſum ianitor inuidioſus excluſit: acceperat claues Phariſæus non vt clauderet, ſed vt intrare deſiderantibus aperiret: ſed ne intraret alter, ipſe permanere foris maluit per liuorem. Omnia quidem vitia ad ſuorum ſemper intendunt & proſiliunt læſionem: ſed ſemper ſuos amplius inuidia conſumit, inuidia ſuorum carnifex ſemper extitit. extendit ſenſus, torquet animos, diſcruciat mentes, corda corrumpit. & quid plura? hanc qui receperit, ſua ſuſtinet ſine fine ſupplicia, quia ſe domeſticum ſemper diligit habere tortorem. Quis ibi malorum finis, vbi alterius bonum pœna eſt? vbi cruciatus eſt aliena felicitas? malum multiplex, quot ſunt felicitates hominum, tot tormenta ſunt inuidorum.* & quidem torquetur impius, dum virtutis, dum cæli ianuam ingredi deſperat, & tamen non ingreditur, quia ſæuiorem timet carnificum tunc inuidiam, dum ſalutaris ſcientiæ comparticipes alios imaginatur: inſcius & ſua culpa cæcus, qui neſcit viſo Deo omnem aboleri culpam, omnes inuidiæ ſtimulos retundendos, ſolamque ſerenam & pacatam concordiam ibi regnaturam. Veniamus iam ad alia bonorum genera.

In his etiam, quod dicebat ſuprà D. Zeno Veron. laudanda inuidia, quæ vindicaturo ſi quis eſſet, conducendi carnificis expenſas adimit: ipſa ſatis erga ipſummet inuidentem has partes obtinet. D. Baſilius hom. de inuidia. *Vt ærugo*, inquit, *frumenti eſt vaſtatio, ſic inuidia amicitiæ peſtis. Illud autem in hoc malo laudaueris quiſquam, quòd inuidus quanto in proximum vehementiùs mouetur, tanto ſibimet maius parit incommodum: quemadmodum ſagittæ magna vi emiſſæ, ſi in durum aliquid ac reſpuens inciderint, in emittentem facilè redeunt; ſic inuidia proximis triſtitiam nequaquam affert, tantum inuidenti officit: quis enim vnquam in mœrore poſitus, aliquod propterea proximo incommodum intulit? ſe ſolùm vaſtat, atque cruciat.* quem, vt vides, in hoc loco magiſtrum, in ſuo habuit Veronenſis. Videamus ergo hoc totidem exemplis. 593.

Quo non beneficiorum genere Ioſeph deuinxerat Ægyptios, quibus non charitatis vinculis populum illum obligarat, vt populo deinde ſuo ſemper ſe beneuolum & gratum exhiberet? & tamen opprimitur decurſu temporis Iſraël, vexatur miſerè. Ardet proinde Deus in vindictam: quam tamen deſcripturus Propheta, inter Ægypti tenebras, tenebricoſus & obſcurus procedere videtur: *Intrauit Iſraël in Ægyptum, & Iacob accola fuit in terra Cham, & auxit populum ſuum vehementer, & firmauit eum ſuper inimicos eius: conuertit cor eorum vt odirent populum eius, & dolum facerent in ſeruos eius*, Pſalm. 104. num. 23. quomodo enim auctor peccati Deus appellabitur, & mitiſſimus Dominus, Ægyptij cordis dicendus indurator? reſpondet acutiſſimus Theologus D. Proſper Aquitan. ad hunc locum. *Cor Ægyptiorum non Deus deprauauit à recto: ſed cùm ſponte mali eſſent, & tales vt poſſent inuidere felicibus, in odium illos Hebræorum, conuertit beneficentia ſua, qua populum ſuum multiplicabat: benefaciendo autem ſuis, ad eorum inimicitias incitauit, non ipſos malos faciendo, ſed iſtis bona quæ malos vrerent, largiendo.* nullum enim ſæuiorem carnificem; in tot allatis poſtea plagis, aduersùs miſeros Ægyptios Deus expediuit, quàm dum illos tradi permiſit in ſenſum reprobum, in peſſimum 594.

mum liuorem, quo de aliena felicitate toti adurerentur.

595. Denegatâ iusto titulo sibi vineâ, sæuissimo mortis generi, tabidæ scilicet inediæ se condemnat Achab, *& proiiciens*, inquit textus, *se in lectulum suum, auertit faciem suam in parietem, & non comedit panem*, 3 Reg. 21. num. 4. in Græco est, *& velauit faciem suam.* & quidem meritò: patefecit itaque morbum: non solâ quippe auaritiâ, & illa quidem superbâ laborabat, certè inuidiæ furore torquebatur. Bene ergo quæsiturus remedium obuelat visum, quia cùm ab *in*, & *videndo* dicatur inuidia, visu ipso conceperat venenum: mitius mali genus, ex morbo, imò ex morte malens, quàm apertis oculis, de prospera aliorum fortuna, de Naboth hæreditate visa, inuidus cruciari. Fauet D. Ambros. lib. de Nab. cap. 3. contra diuites: *Velant*, inquit, *faciem suam, ne quidquid in orbe terrarum alienum videant.* Sic malebat rex pessimus sua relinquere, quàm aliena, inuidus videre: hinc absque dubio diriùs pungebatur.

596. Scilicet bonus hæres cum regno, mores priscos Saulis referebat. Defensabat hunc Dauid, & regnum eius ab hostilibus Philistinorum incursibus propugnabat: hoc exule, hoc fugato, nihil non malorum Saulem opprimebat: quo præsente, pax, fortuna, & gloria, cum imperij tutamine eidem arridebat, & tamen ob canticum puellarum, *non rectis oculis Saül aspiciebat Dauid*, 1. Reg. 18. num. 9. vel vt Vatabl. vertit, *maligno, toruo oculo.* Aspectu scilicet proprio inuidentium, vt multis in dramate probaui. Quid indetotus affectat occidere Dauidem, malens se suaque periculo exponere, dura tolerare, quàm intestini carnificis, (liuoris, scilicet ob Dauidis gloriam) vnguibus laniari. D. Zeno Veron. homil. cit. contra inuidum. *Quid contristaris*, inquit, *ô homo, cùm nihil perpessus sis? quid impugnas eum, qui tibi videtur degere, cùm te in nullo defraudauerit? quid si aliquid etiam tibi profuit? nihil aliud agere videris, quam tuis metipsis bonis & vtilitatibus inuidere: talis erat Saul, qui beneficia Dauid, ad occasionem persecutionis eius, & impugnationis accepit*, &c. *Si ergo interrogaretur, quæ belli caussa est? nihil aliud respondebit, nisi beneficia viri caussam esse odiorum.* quasi pro nihilo habeat hæc beneficia amittere, irreparabili hostium persecutione vexari: sed malit mala tanta pati, quàm inuidiâ torquente cruciari. Neque mirum, quandoquidem verum est illud D. Cypriani epist. 12. de liuore. *Qualis est*, inquit, *animi tinea, aut quæ cogitationum tabes, peccatoris quanta rubigo, zelare in altero vel virtutem, vel felicitatem, id est, odisse in eo vel merita propria, vel beneficia diuina, in malum proprium bona aliena conuertere, illustrium prosperitate torqueri, aliorum gloriam facere suam pœnam, & quosdam veluti pectori suo admouere carnifices, cogitationibus, & sensibus suis adhibere tortores, qui se intestinis cruciatibus lacerent, qui cordis secreta maleuolentia vngulis pulsent.* Nihil in re tam dura amœnius dici potuit, nisi quod acriùs adhuc D. Zeno citatus viperinam his conditionem adiunxit.

597. Ergo Zeno ad homil. initium ita habet. *Nihil igitur humana inuidia malo perniciosius accidere potest: quod malum lædit parum quidem etiam eos, in quos intenditur: grauiùs verò & perniciosius eos, à quibus procedit, affligit: sicut enim ærugo ferrum, ita inuidia illam ipsam animam, in qua est, interimit, & consumit. & sicut aiunt, viperas dilacerato, & exeso illo ipso materno vtero, quo concepta sunt, nasci: ita & inuidia natura, illam ipsam ante omnes, quâ concepta est, vel ex qua generatur, animam consumit, ac perdit.* & fortasse hoc volebat Baptista, quando Iudæos inuidiæ liuore correptos, & Christi mortem affectantes taliter denotabat: *Genimina viperarum, quis ostendit vobis fugere à ventura ira?* Luc. 3. n. 1. vt dum se à pessimo fœtu, liuore scilicet dilaniatos crudeliter experiebantur, deponerent pœnitentes vitium, vnde doloris tantum, tam nihil voluptatis percipiebant.

598. *Inuidia morbus immedicabilis.*

Non absimilis illa comparatio Ieremiæ, quâ inuidia regulo, siue Basilisco comparatur: quemadmodum enim hoc serpentis genus, vt ferunt, perit, vt perimat: sic & inuidus. ergo Propheta ex ore Dei contra peccatores: *Ecce ego*, inquit, *mittam vobis serpentes regulos, quibus non est incantatio, & mordebunt vos, ait Dominus*, cap. 8. num. 17. quasi nulla pœna grauior à Deo immitteretur, quàm si miseri in inuidiam labi permitterentur. Vbi horribilius illud, quod incantator, siue spiritualis medicus, huic veneno visus denegari: quia cætera vitia quasuis radices agant, quandoque extirpantur. hoc si semel ingreditur, tarò, aut nunquam egreditur. Fusè, sed eleganter locum explicat Galfridus hîc, apud Godef. *Sciendum*, inquit, *est inuidiæ morbum, difficilius ad medelam, quàm cætera vitia peruenire: nam eum quem semel veneni sui peste corruperit, penè dixerim carere remedio: ipsa enim est lues, de qua figuratè dicitur per Prophetam: Ecce ego*, &c. *Rectè igitur mortiferis Basilisci venenis morbus inuidiæ comparatur: quia primus ille omnium venenorum auctor & princeps, periit, & perimit: nam ante sui, quàm eius cui inuiderat interemptor, prius quàm in homines mortis virus infuderat, ipsâ se perdidit: inuidiâ enim diaboli mors introiuit in orbem terrarum. Imitantur autem eum, qui sunt ex parte eius: sicut enim ille, qui primus eiusdem mali peste corruptus est, nec medelam pœnitentiæ, nec fomentum vllius curationis admisit: ita & ij, qui eisdem se percutiendos morsibus tradiderunt, omnem opem Sancti incantatoris excludunt, quia cùm vtique non culpa eorum, quibus inuident, sed prosperitate crucientur: erubescunt ipsam prodere veritatem extrinsecus: quasdam sibi superfluas, & ineptas caussas offensionis exquirunt, quarum, quia omnimodo falsæ sunt, vana est curatio*, &c. *Hos autem serpentes Deus mittere dicitur, non quia sit auctor inuidiæ: sed quia tales in reprobum sensum tradi, iusto Dei iudicio promerentur.* Vt non solùm fugienda sit inuidia quâ carnifex, sed etiam quâ perpetuus formidanda, Chrysol. serm. 172. *Cùm aliis vitiis animus poterit confligere Christianus: inuidiam, quisquis antequam sentiat, non fugerit, non euadit*, &c. *Iste velociter fugiendus est morbus, quia quos contigerit, non patitur iam sanari.*

§. II.

Culpa, stultæ cuiusdam amentiæ conciliatrix.

Miraris hanc inuidiæ amentiam, quâ mauult sibi lethaliter nocere, dum vel leuiter alij lædantur? pone stuporem: culpa est, & illa grauissima: nulla autem culpa ab hac amentiæ labe liberatur. amentes planè hi, qui cùm viderent Pastorem nostrum, charissimos omnes omnibus delitiis solitum cumulare, (de quo *Cant.* 5.) maluerunt his priuari, quàm pungentes odij stimulos deponere. expressè Propheta Psalm. 74. num. 5. *Dixi iniquis, nolite iniquè agere*; vbi Vatabl. propinat ex Hebræo fonte, *dixi stolidis, nolite insanire.* 599.

Sanè

Sanè ita eſt, inſaniunt iniqui, nec eſt aliud peccare, quàm ſtulteſcere.

600. Adam poſt culpam audita voce Domini, putat, & curat ſe abſcondere, Geneſ.3.num.8. *Abſcondit ſe Adam & vxor eius à facie Domini Dei in medio ligni paradiſi.* Sciebat Deum omniſcium, ipſa rupium intima, ipſa marium penitiſſima penetrantem, & tamen in propatulo, in medio paradiſi ſtruthioni ſimilis, quia non videt ipſe, putat non videri. Ecquid hoc, niſi quia admiſsâ culpâ ſtulteſcebat? D.Chryſoſt. hic homil. 17. *Nihil peccato peius, dilecte: ipſum enim vt introierit, non ſolùm confuſione totos nos replet, ſed & inſipientes facit eos, qui antea intellectu & ſapientiâ multâ præditi, &c. Quanta eſt hæc inſipientia, quod à Deo, qui vbique præſens eſt, qui ex nihilo res vt eſſent produxit, qui abſcondita ſcit, qui fingit ſingillatim corda hominum, & nouit omnia opera eorum, qui ſcrutatur corda & renes, qui etiam ipſos cordis motus cognoſcit, abſcondere ſe tentant?* ſcilicet eo, quo admittitur culpa, demittitur ſcientia: illa enim perdit conſilium, conciliat ſtultitiam.

601. Nec minus ſtulta Eua in pomo aſpiciendo: *Vidit igitur*, inquit textus, *mulier, quòd bonum eſſet lignum ad veſcendum*, Geneſ.3. num.6. Certè iam illud viderat, hîc tamen noua conſideratio exprimitur: vnde Alcuinus quæſt.66. *Cur*, inquit, *mulier conſiderauit lignum poſt ſerpentis perſuaſionem?* ad quod aptè ſic reſpondet: *vt exploraret, ſi quid in eo mortiferum eſſet: dum autem nihil in eo tale reperiret, confidentiùs guſtauit ex eo.* Peccauerat iam interiori affectandæ diuinitatis cupidine: ideo ſtulteſcens putat poſſe latens venenum aſpectu exteriori deprehendi: quid inſipientius, quàm oculis de occulta credere affectione? quaſi quo pomum pulchrius, non etiam ſuſpicioni veniret obæratius: aut ſoleret niſi in calice aureo, venenum Babylonicum propinari.

602. Adhæſit ſtolidis parentum moribus hæreditans cum culpa ſtultitiam Cain, qui fratri Abel exitium moliturus, eum à parentum aſpectu amolitur, credens ſic tuto ſibi iam fore omnia iura diuina demolienda: *Egrediamur*, inquit, *foras, cumque eſſent in agro, conſurrexit Cain aduersùs fratrem ſuum Abel, & interfecit eum*, Geneſ.4.num.8. de quo Saluianus *lib.1. de Prouid.* poſt alia: *Cùm igitur*, inquit, *futuro facinori viam ſternens fratrem in ſolitudinem trahit, ſecretis patrocinantibus ſcelus peragit impiiſſimus pariter, & ſtultiſſimus, qui ad perpetrandum maximum nefas ſufficere ſibi credidit, ſi aſpectus vitaret hominum, fratricidium, Deo teſte, facturus.* Summa ſtultitia illum non cauere teſtem, qui cuncta videt, etiam futurus Iudex: niſi fortè ſit maior Deum ipſum, ſiue cæcum videndo, ſiue puniendo imbellem exiſtimare.

603. Peccat inobediens Ionas, & ſubitò conceptam ſtultitiam manifeſtat. *Surrexit*, inquit textus, *Ionas, vt fugeret in Tharſis à facie Domini*, cap.1. n.3. de quo D. Chryſoſt. tomo 5. homil. 1. de Pœnit. *Quonam*, inquit, *fugis homo? nunquid & alium audiuiſti Prophetam, dicentem: Quò vadam à ſpiritu tuo, & quò à facie tua fugiam? ſed tale eſt peccatum, quod ad ignorantiam multam, noſtram redigit animam. & quemadmodum qui grauitate capitis, ebrietateque tenentur ſtultè ſimpliciterque feruntur, &c. Sic qui corruunt in peccatum, velut praua ebrietate actionis, deſiderio detenti, neſciunt quid faciunt.* Quàm dura conditio, gratiam perdere, & ſtultitiam comparare: grauari ſimul culpâ, & capite: hinc ebrium, inde fœdum.

Hinc pœnitentium bona deſcripturus Dauid, ita habet. *Audiam quid loquatur in me Deus, quoniam loquetur pacem in plebem ſuam, & ſuper Sanctos ſuos, & in eos, qui conuertuntur ad cor*, Pſalm.88.n.9. 604.
Aliter, ſed ad rem meam, vertit Vatabl. *Audiam quid Dominus Deus loquatur, quoniam loquetur pacem ad populum ſuum, & ad beneficos ſuos, ne recedant ad ſtultitiam.* Bene enim conuertuntur ad cor, qui cordati virtutibus accedunt, ſin minus, ad excordem ſtultitiam receſſuri. Id (quâ lux patebat) amicum edocere cupiebat Seneca: de quo proinde ad Lucil. ſuum ita ſcribebat. *Marcellinum noſtrum ego nondum deſpero, &c. Magna in illo vis ingenij eſt, ſed iam tendentis in prauum: nihilominus adibo hoc periculum, & audebo illi ſua mala oſtendere: faciet quod ſolet, aduocabit illas facetias, quæ riſum euocare lugentibus poſſint, &c. Moueat ille mihi riſum, ego illi fortaſſe lacrymas mouebo: aut ſi ridere perſeuerabit, gaudebo quod illi genus inſaniæ hilare contigerit.* Non conuertebatur ad cor miſer Marcellinus: vnde, quandoquidem neceſſariò in ſtultitia erat permanſurus, gaudet Seneca riſus potius, quàm fletus ſubiiſſe amentiam.

Id certè vxori ſuæ ſanctus Iob volebat edo- 605.
ctum, cui blaſphemias effutienti, *quaſi vna*, inquit, *de ſtultis mulieribus locuta es*, Iob.2. num. 10. non enim oriebantur impia illa verba à leuitate ſexus, & garrula mulieris conditione, ſed à peccatrice quadam conſcientia: cuius plagam vt oſtenderet iuſtus, occultam ſtultitiam eius manifeſtat, quæ eodem tenore, quo bona, mala etiam à Deo ſuſtinenda eſſe ignorabat. Gregorius magnus ibi. *Bene*, inquit, *præmittit, dicens, Locuta es quaſi vna ex ſtultis mulieribus; quia enim ſenſus praua voluntatis mulieribus, non autem ſexus in vitio eſt: nequaquam ait, Locuta es quaſi vna ex mulieribus, ſed quaſi vna ex ineptis mulieribus, vt videlicet oſtendatur, quia quod prauum ſapit, accidentis ſtultitiæ, non conditæ ſit naturæ.* quaſi ſapiat in prauo, qui in bono deſipit, & eſt ea miſerior ſtultitia, amentia effrenatior, furor inſanior, inſania deſperatior.

Quid? nónne inſaniebat reus, qui permulcen- 606.
dum ſibi iudicem exaſperabat? aut quid poteſt inſipientius reperiri, quàm vnde deberes veniam captare, ibi iram ſtimules? exagitabat meritò iratus Dominus ſeruum nequam, rationes ab illo petiturus, ad quem tunc ille: *Domine, ſcio quia homo durus es: metis, vbi non ſeminaſti, & congregas vbi non ſparſiſti*, Matth.25. num.24. Ecquid vltrà ſuperbiret, ſi eas afferret rationes, quibus conuictum Dominum, & multis ſibi debitorem titulis exhiberet? & tamen re vera, à Domino totus ſtabat miſer conuincendus: ſed peccarat, & ideo neceſſariò ſtulteſcebat; nec qualis geſturus eſſet rem ſuam, poterat cognoſcere. D. Eucherius *homil. de nat. conf.* de hoc ſeruo locutus, in quo peccatores intelligit, *& illi quidem*, inquit, *amiſſo intellectu, quo malè vſi fuerant, dum ſe excuſare poterant, iudicis iram contra ſe prouocant, dicentes: Scio, quia homo durus es: ſi enim intellectum habuiſſent, & ſenſum non amiſiſſent, nequaquam durum & iniuſtum vocarent, cuius beneuolentiam captabant.* Admiſſo quidem plumbi, ſiue culpæ talento, talentum intellectus amittat iam peccator neceſſe eſt.

Ideo Chriſtus Dominus vt ex ipſo veneno fa- 607.
ceret medicinam, pro ſe crucifigentibus oraturus, pro blaſphemantibus: *Pater*, inquit, *dimitte illis, non enim ſciunt, quid faciunt*, Luc. 23. num. 34. vt dum apertiſſimam peccatorum ſtultitiam inſinuabat, paternæ propterea pietati eos inſinuaret.

Pintus in Cantica. R D.Chry

D. Chrysost. *orat. 3. de Cruce*, apud Gretf. ita de his peccatoribus locutus: *Vidisti*, inquit, *stultitia verba, vidisti insania magnitudinem? sed attendite moneo diligenter, & cum cura, vt Dei immensam benignitatem cognoscatis, & quomodo illâ ipsâ eorum insaniâ & amentiâ, Christus velut occasione quadam sit vsus ad veniam. Pater, inquit, ignosce illis*, &c. Sic etiam vnde Christi misericordiæ ansa aperitur, inde etiam humana stultitia clarissimè propalatur. Sed de hac re iterum ad maiorem peccatoris confusionem vberior redibit sermo.

§. III.

Peccator obcæcato animo infelix traditur.

608. QVæres fortasse, cur inuidus cùm ab inuidendo dicatur, tam sit cæcus, vt tot damna sibi gratis concilians, eadem non videat? ab eadem communi culpæ ratione, caussa deducitur: quiuis peccator obcæcato est animo, & miseri inuidi isti dum attentiùs bona Salomonis nostri videbant, quibus inuiderent, dum toruos illos oculos iniiciendos perspicaciùs acuebant, tenebricosiùs oculos spiritus, ne mala sua noscerent, obcæcabant. Fuit quidem apta, illa Moysis comparatio Num. 33. n. 55. *Si autem nolueritis interficere peccatores terræ, qui remanserint, erunt vobis quasi claui in oculis*, vt quas culpas lachrymis summergere oculi noluerunt, eisdem postea tenebras & durissimam cæcitatem patiantur. Stephanus Cantuar. hîc apud Godefr. *Clauus*, inquit, *firmiter infixus excæcat oculos: clauus ergo in oculis est peccatum, firmiter inhærens & excæcans animam.* Dura conditio, clauum obcœcantem infixum tolerare, quem posses suauissimè expellere.

609. Ecquos clauos infixos oculis non gestabant fœminæ illæ, quæ sepulchri gloriam videntes, & Angelum resurrectionis testem intuentes, *exeuntes fugerunt de monumento, inuaserat enim eas tremor & pauor, & nemini quidquam dixerunt*, Marc. 16. num. 8. Sic solent ad lucis aspectum cæcutientes noctuæ conniuere, sic fugere exorto sole nocturnarum auium caterua. quidni infidelitatis cæcitate grauabantur, & in cuius morte lapides rumpi viderant, aperiri sepulchra: hunc posse lapidem à sepulchro sibi amouere, anxiæ dubitabant; vnde dicebant: *Quis reuoluet nobis lapidem ab ostio monumenti?* ibidem num. 3. de quo eleganter Chrysol. serm. 82. *Ab ostio monumenti, an cordis? à sepulchro, an ab oculis? mulieres, obseratum est pectus, oculi sunt clausi, & ideo patefacti sepulchri gloriam non videtis. Oleum non corpori dominico, sed lucernæ cordis vestri, si videre desideratis, infundite: vt luce fidei pateat, quòd clauditur incredulitatis obscuro.* Grauiore quidem pondere corda premebantur, & obscuriori quodam sepulchro, illarum mentis oculi condebantur.

610. *Patris vultus irradiat filios.* Non erant sola anxia amoris vota, quibus reditum amissi filij suspirans, quasi in specula pater consistebat, vt ipse sibi primus, concupiti aduentus foret nuntius, sed expectabat quidem prodigum suum, vt quem cæcum sciebat, luminis sui radiis illustraret, & adhuc longè venientem quasi cælestis pharus ad se duceret: enim verò expectasse illum quasi ex specula satis constat ex illis verbis, *cùm autem adhuc longè esset, vidit illum pater ipsius*, Luc. 15. num. 20. Ex prædicta autem caussa expectasse, iuratis verbis testatur idem Chrysol. serm. 3. *Peccata, sensum, animum, membra confundunt: nisi ergo cælestis Pater venientis filij radiasset in vultu, & totam confusionis caliginem respectus sui lumine sustulisset, nunquam diuini vultus vidisset iste filius claritatem.* Sic vbique incurrens, perpetuò palpans aberraret, nisi cælestis patris oculi, ab oculis filij cæcitatem exterminarent.

Putasne, viderat patrem Noë, id est, cognouerat esse patrem (vt quid paternæ reuerentiæ deberetur, animaduerteret) impudentissimus Cham, dum ebrium senem, fratrum ludibrio exponit? *quod cùm vidisset Cham, pater Chanaan, verenda scilicet patris sui esse nudata, nuntiauit duobus fratribus suis foras*, Genes. 9. num. 22. Certè iacentem viderat: patrem, siue quid patri deberet, nondum viderat peccator filius: ergo iste, iste, verè ebrius, iste verè cæcus existimandus. D. Ambros. lib. de Noë c. 31. *Verè, inquit, inebriatus erat, qui ridebat patrem: qui enim neque præteritam generationis gratiam, neque præsentem reuerentiam patris, neque futuram pœnam paternæ iniuriæ considerabat, verè ebrius erat, & quod putabat videre se, non videbat. Erat in illo profunda cæcitas, qui patrem videre non poterat: nam si vidisset patrem, non vtique risisset.* Dormiebat pater, neque oculorum radiis, sicut prodigi pater, filium illustrabat: vterque filius cæcus, sed prodigus felicior; qui in eadem persisteret cæcitate, nisi vigilem patrem sortiretur: nescit enim aliter culpæ, nescire cæcitatem, & lumen nisi à gratiâ recuperare. 611.

In pœnam somniorum, quibus rex fratrum denuntiatur, à fratribus venditur Ioseph: ecquid vsquam potuit inuidentiùs & cæciùs aberrari? Hæccine, boni viri, lubet enim vobiscum expostulare: somnia vobis vera timentur, an tenentur insomnia? Si primum, quæ potentia prouida tot ante annos rem docuit, quam præuidit: nonne poterit è vinculis puerum eripere, vt perfidorum ceruicibus nectat vincula? nonne poterit Deus, qui illum Regem designat, ex seruitute, regno consignare? Si secundum, quanto delusus puer, dignior pietate, quàm ira? sed quid facerent? cæci erant, nec in vno, nec in altero poterant prouidere, qui non videbant. Eleganter D. Zeno Veron. serm. de inuidia. *Admiratione, inquit, digna est vanitas ipsa commenti? pertimescentes enim exitum somniorum, fratrem subiiciunt seruituti, quo scilicet seruus non posset à liberis adorari. Sed si quidem vera sunt somnia, quid proderit argumenti genus? si impleri necesse est, quod prædictum est, superflua est obsistentis intentio. Si verò fallitur adolescens in somniis, frustrà inuidet is erranti: non inuidiâ, sed miseratione, dignus est qui illuditur.* commentantur quidem vana, quia mens cœca vtrobique impingebat, nullibi non offendens. 612.

Pœnitet Iudam Christi traditi, quid tunc? *Proiectis*, inquit textus, *argenteis in templo, recessit, & abiens laqueo se suspendit*, Matth. 27. num. 5. vidistin' diuersiora vnquam, à bona ratione, extrema? miserrime hominum, malè pereat, quæ te malè cupit perdere pecunia: hanc proiice in profundum maris, hanc, quæ tibi fuit laqueus, laqueo suspende vlteriùs non tractandam, ferrugine abolendam: quò abis? in templo orans, adorans precare veniam, culpam deprecare: quid vices mutas, & templo infames numos, te infaustiorem laqueo addicis? cæcus erat, non videbat quò tenderet ipse, quid pecuniæ intenderet, pulchrè Drogo Ostiens. lib. de Pass. *Auaritia excæcat oculos sapientum: ecce infelix, qualiter excæcatus est: maluit se ipsum perdere, quàm denarios perire: denarios templo se ipsum laqueo addixit.* 613.

addixit. quomodo enim loca rebus congrua diſcernat, qui non cernit? quomodo cæcus culpâ, niſi pœnam præuideat, hanc euitet? aut quomodo euitabit, qui Chriſtum Dominum inuitantem ad veniam, quoniam in lumen mundo venerat cæco, fugiebat?

614. *Chriſtus lux mundi.* Et quoniam huc ventum eſt, nota hanc quidem cauſſam eſſe, cur cæci obſtupeſcant peccatores, ſcilicet quòd à Chriſto mundi luce ſeparentur. De quo S. Paulinus epiſt. 28. *à quo alieni, quia veritas Chriſtus eſt, in hac neceſſe eſt errorum infelici cæcitate permaneant, vt in fragili ſoliditatem & in ſolido inanitatem putent: vera pro vanis videant, & pro veris vana mirentur.* Explicabis hinc illud Eccleſiaſtes 2. n. 14. *Sapientis oculi in capite eius, ſtultus in tenebris ambulat.* Aſt vbi contrapoſitionis gratia? aut enim videbatur dicendum ſapientem in luce degere, vt tenebricoſo opponeretur peccatori, aut hunc oculos in pedibus collocaſſe, qui iuſto, in ipſo capite eniteſcunt. fruſtrà ergo leporem antitheſis requiras, niſi illud caput, de prædeſtinatorum capite Chriſto intelligas: quem quia ſequuntur iuſti, tenebras eliminant, quia peccatores fugiunt, tenebroſi à luce eliminantur. D. Gregor. homil. 2. in Ezechiel. *Tunc in capite oculos habemus, cùm vitam Redemptoris noſtri tacita cogitatione inſpicimus, cùm omnis noſtra intentio, in eius imitationem ſe erigit.* quaſi alioquin ſtulti caliginoſis tenebris condemnemur.

615. Illud maius in hac peccati cæcitate, quòd non ſolùm poſt longum peccandi vſum incurratur tenebricoſa, ſed in ipſo peccati limine, animæ incubet vehementer. penè poſt annum, vt colligitur ex 2. *Reg.* 12. *num* 1. ſanaturus à peccato Dauidem mittitur à Deo Propheta. vbi quis non miretur hominem ſecundùm cor Dei formatum, tandiu in lapſu perſtitiſſe. Sed reſpondet Chryſoſtom. homil. 5. de Pœnit. *Quare autem protinus peccantem non correxit? quoniam vidit in ipſo peccati vigore obcæcatam peccantium animam.* Vide quàm grauiter in ipſo peccati ingreſſu obrepant tenebræ, quæ aliquando non curantur, niſi poſtquam libido deferueſcit, &, vt colligitur ex Chryſoſtomo, fortaſſe luci congruæ tunc, in omnibus prioris temporis differentiis reſiſteret Dauid: tanta enim eſt vis cæcitatis vrgente peccato, vt contra illam Deus ipſe ad pietatis technas confugere quodammodo cogatur.

Congrua gratia quid.

Prælatus mentis tenebras fugiat. Debet ergo vnuſquiſque fidelium has tenebras ſummopere euitare; ſed maximè qui aliis præſunt, & ad aliorum lucem in candelabro Eccleſiæ conſtituuntur: contra hos enim ſæuior inſurgit Dæmon, ſagacior obrepit, vt in miſeram hanc caliginem detrudatur. cuius rei cauſſam grauiſſimè aperit D. Cæſarius Arelat. hom. 35. de Religioſis. *Tales enim animas ad inobedientiam, vel ſuperbiã præparatas, diabolus omni lumine veritatis, & charitatis excæcat, & quaſi venator robuſtiſſimus, & auceps calidiſſimus, velut indices ſibi, ad capiendas, ſi poteſt, etiam ſanctas animas, aptat & præparat: quomodo aucupes facere ſolent, qui columbas, quas prius ceperint, excæcant & ſurdas faciunt, vt dum ad illas reliqua columba conuenerint, præparatis retibus capiantur. ita etiam hoſtis antiquus tepidis Clericis & negligentibus Monachis, vel deſidioſis virginibus exercere conſueuit: vt cum eis oculos patientia clauſerit, ignemque compunctionis, vel flammam veræ charitatis extinxerit, & de ſolo habitu religionis perſuaſerit gloriari, ad aliorum perditionem velut indices eos in exemplum proponit, ac præparat, vt dum illos ſimplices quique, & minus ſolliciti imitantur, diuerſis laqueis, vel retibus capiantur.* Sic cæcus cæcum ducit, donec vterque in foueam miſerrimè prolabatur.

Pintus in Cantica.

§. IV.

Et quo inſtrumento peccat, eôdem punitur.

Tandem nota inuidiam quæ ab inuidendo (vt ſæpe dixi) dicitur, id eſt, à nimium videndo, meritò proinde excæcari: vt inuidus, qui oculorum inſtrumento abutitur ad culpam, eiſdem iam obcæcatis trahatur ad pœnam; & qui nimium videndo deliquit, comparata cæcitate torqueatur. quo enim inſtrumento peccas, eodem puniatis neceſſe eſt. id ad rem morum fuſiùs iam illuſtro. 616.

Offert diſpar illud priorum fratrum par, diſpar etiam Deo ſacrificium: Abel, ex toto grege, agnum egregium: Cain, munus de terræ meſſibus peioribus, *Geneſ.* 4. *à num.* 3. ſed certè peccans, in eodem peccato inſtrumentum vindictæ ſecum attulit. Acutè D. Chryſol. ſerm. 109. *Ergo,* inquit, *Abel ſequamur ad præmium, non Cain imitemur ad pœnam: Abel agnum portans ad Dei ſacrificium, ſicut agnus aſſumitur: Cain geſtans ſibi ſtipulam, fomentum ſibi, per quod exureretur, inuenit.* Itaque Abel meliora offerens, carnis affectum mortificans, viuificatur in Deo, dum à fratre occiditur: Cain ſteriles dum portat ſpicas, faſces, quibus arſurus præparauit, & vterque de facto ſuo, aut ad gloriam, aut ad pœnam habuit inſtrumentum. 617.

Sed adhuc ex his paleis granum colligamus. Affligit Pharao Dei populum, Dæmon ſcilicet, animas fidelium: iubet dent operam lateribus fingendis, inquirendis paleis, *Exod.* 5. *n.* 6. videlicet, vt luto carnis immiſceantur, & ſæculi vanitatibus ſtudeant. Sed cur, quæſo, vanitates paleis potius, quàm re aliâ voluit intellectas? D. Cæſarius Arelat. *homil.* 4. poſt multa, viſus his verbis reſpondiſſe. *Quid aliud erant illa vilia & horrenda, in luto & paleis Pharaonis imperia, niſi fœda atque terrena diabolicæ voluptatis officia, & victorum (lego vitiorum) deteſtanda contagia? ſi quidem infructuoſa, & inania vitæ huius opera paleæ ſunt, paleæ, inquam, nimium flammis amica materia.* vt qui paleis ſtuderent, ſecum fomentum incendij, quo comburendi erant, reportarent, & inde præberent inſtrumentum vindictæ, vnde anſam peccato arripuerant. 618.

Præcipiebat Deus vt Sabbatum reuerenter admodum haberetur: delinquit primus, quem filij Iſraël inuenerunt *colligentem ligna in die Sabbati*, Num. 15. num. 32. & cur miſer in tam abiecta materia, præceptum auguſtiſſimum duxiſti violandum? D. Hieron. *in cap.* 28. *Ezech.* ad illud eiuſdem Prophetæ contra peccatorem, *& dabo te in cinerem,* ad rem noſtram vtrumque locum explicauit: *Vt omnia,* inquit, *quæ ſuperædificaſti, mala conſcientia tua ignis abſumat: qui cùm debueras requieſcere in Sabbato, & nequaquam opus facere ſeruile, ligna in Sabbato collegiſti, vt haberes, quod in pectore tuo deuoraret incendium.* vt vnde incendium exarſit cupiditatis, inde pœnarum incendium nutriretur. 619.

Temerè Nadab & Abiu diuinum altare *Leuit.* 10. *num.* 1. profano igne macularunt: quid inde? ab ipſo Domino, id eſt, ab altari, in quo Dominus colebatur, erumpit ignis, qui miſeros deuorauit, & altare & ignis, quo peccatum, diuinæ vindictæ 620.

extitit instrumentum. Chrysol. serm. 26. *Nadab & Abiu sacerdotes filij Aaron sacerdotis, dum contaminare externo igne altaria præsumunt, ipsius altaris consumuntur incendio, vt sumerent de sacrificio pœnam, qui fecerant de propitiatione peccatum.* Sic pereunt incendio sacro, qui sacrum illud incendium profanarunt, atque ab altari, vnde alij veniam, isti damnationem sortiuntur.

621. Auaritia laqueus est dæmonis, quo miserum auari spiritum intercludit, nullum illi ad requiem spatium permittens: iam dudum sub hoc supplicio spiritum trahebat Iudas, tandem malè vendit Christum, & venditi peius pœnitet, desperans laqueo se suspendit, vt interiùs culpæ instrumentum, exteriori vindicta manifestetur. Drogo Ostiens. lib. de Pass. *Iam diu quidem quòd à Christo recesserat, & auaritiæ laqueo se suspenderat, sed quod fecerat in occulto, palàm omnibus innotuit: exterioris pœnæ qualitas, supplicij modum aperuit, quia per quæ peccauerit homo, per hæc punietur.* Addit D. Petrus de Iuda Act. 1. num. 18. *suspensus crepuit medius*: vt qui in medio viscerum suorum tamquam amorem vnicum fouebat Dæmonem, & in ipso cordis throno, Christo Domino expulso, illum collocatat, diffusis visceribus solueretur, & inde pœnam solueret, vnde culpam contraxerat. Idem Drogo ibidem: *Plenus erat venter, & ruptus est, vter crepuit medius, vbi sedes erat Satanæ.* Vide quæ ibidem sequuntur acutissima.

Pœna culpæ correspondet.

622. Peccatorem scandalo proximos occidentem, molæ qua in profundum mergatur, condemnat Christus: imò, quod maius est, *vtilius*, inquit, *est illi si lapis molaris imponatur circa collum eius, & proiiciatur in mare, quàm vt scandalizet vnum de pusillis istis*, Luc. 17. num. 2. de quo eleganter D. Chrysol. serm. 28. *Quare*, inquit, *non lapis, sed lapis molaris? quia lapis molaris dum triticum terit, dum farinam fundit, à polline furfurem dum secernit, panem pie laborantibus subministrat: bene ergo illi, qui eligit, minister scandali magis esse, quàm pacis, ad collum lapis alligatur molaris, vt hoc illum ad mortem trahat, quod illum trahere debuisset ad vitam: quia sensus ad vitam datos, mortis conuertit in scandalum, suadendo aliud videre, aliud audire, aliud sentire, aliud sapere, quàm erat in Christo, quàm erat in scientia salutari.* q. d. Sensibus trahi in ruinam, qui sensus traxit in deformitatem: quemadmodum qui molam, vnde alij viuunt, è pistrino tolleret, & illa abusus, eamdem collo necteret, aquâ tandem in profundum mergeretur; ideo pulchrè subiungit idem S. Doctor: *Hinc angularem lapidem*, Isai. 24. *hinc adiutorij lapidem*, 1. Reg. 7. *hinc lapidem sine manibus abscissum*, Dan. 2. *quod est Christus, sic pusillorum circuit & traxit ad scandalum, vt non panem vitæ, sed panem lachrymarum conficeret, & doloris.* Vt qui Christi abutentes pietate, delirarunt, eodem non tamquam adiutorij lapide firmentur, sed tamquam graui pondere opprimantur.

623. Fuit Absalon mortalium sui temporis pulcherrimus, nullis non venustatis dotibus cumulatissimus: quæ tamen omnes obumbrari quodammodo pulchriori cæsarie, & ab vndis fluctuantium comarum mergi videbantur: sic istæ perfectionis apicem attingebant, & tamen his ipsis suspenditur, *adhæsit caput eius quercui*, 2. Reg. 18. num. 9. nec sæuius aliud instrumentum misero datur ad pœnas duriores, quàm flaua comarum mollities, nimirum eisdem peccauerat. nam cùm videret à crinium suorum laqueis pulcherrimis fœminarum animas suspensas ad amorem, præsumpsit illos gemmea paterni regni corona vlteriùs comere, vt inde virorum corda suspenderet ad reuerentiam & timorem. D. Chrysost. ad hunc locum. *Coma à comâ tenebatur, & comâ tenebat coma tyrannum: illac eum contundens, vbi diadema paternum gestare contendebat.* ludit amœnè S. Doctor inter comatas arboris frondes, & Absalonis comas, vt etiam inde iustæ pœnæ proportio comparetur.

Imperij sui infulis, Pontificatus infulas connexas, temerarius optauit Ozias, & regalis frontis diademati, sacerdotalis mitræ religionem adhærentem, 2. *Paral.* 26. hoc enim erat, velle extra officium suum sacrificare. *Sed ecce statim*, inquit textus, *orta est lepra in fronte eius*, & meritò, quia, vt bene Galfrid. apud Godef. in ca. 6. Isai. *pro præsumptione frontosa, in fronte percussus est à lepra.* vt eâdem parte infamis redderetur ad pœnam, quâ peccatum ad gloriam vsurparat, & externus morbus, morbum superbiæ internum declararet: ibique mulctam solueret, vbi culpam commiserat. 624.

Putabant olim Hebræi totidem lapidibus religionis templum ædificare, quot blasphemum aliquem obruerent: deinde obcæcati inuidia in Christo falluntur, & cælestem doctrinam sibi piissimè instillatam, reputant blasphemiam. quid inde? lapidibus duriores, lapides in Dominum parabant, quasi eo ipso zeli turrim viderentur ædificare: *tulerunt lapides, vt mitterent in illum*, Ioan. 10. de quo ad rem nostram D. Petrus Chrysol. serm. 131. *ædificantes*, inquit, *turrim, vt altiùs caderent, ipsi sibi lapides prouiderunt, & isti lapides, non vt Deum occiderent, sed se vnde occiderent, miserabiles attulerunt.* scilicet verum illud Claudiani de impiis ambitiosis, 625.

—Tolluntur in altum,
Vt lapsu grauiore ruant.

Vnde isti lapidibus, quibus turrim religionis & zeli ædificantes videri cupiebant, turrim, vnde pro meritis grauiùs ruerent, erigebant.

Nimirum à primis parentibus hæc puniendi ratio dedicata Peccat Eua ventri, cui vetitum illud pomum exoptabat: arripit temeraria istud, illum saginat: at in ipso statim pœnas luit acerbissimas; ideo ad illam Deus: *multiplicabo ærumnas tuas, & conceptus tuos, in dolore paries filios*, Genes. 3. num. 16. de quo D. Leontius cod. 272. apud Phot. *Per ventrem*, inquit, *illam instituit, per quem in ruinam venit, vetitum capiens fructum.* Sic quæ ventri indulgendo deficit, dolori inde orto, vix postea sufficit lugendo. 626.

Imò & in Dæmone protoparentes decipiente, idem apparet: ad quem post terram culpam punitor Dominus ait: *Terram comedes cunctis diebus vitæ tuæ*, Genes. 3. n. 14. vt omnibus delitiis priuandus serpens insipida pulueris ariditate alatur, & qui scandalosus prouocarat ad gulam, gula torqueatur. Ast, cùm tot alia insipida misero possent præparari, cur, inquis, vnius terræ ferreo ferculo condemnatur? Respondet grauis pariter, & acutus Leo Imperator Orat. de Cruce. *Terram adhuc comedit grauem illam, quæ ei dolores conciliat, eo quòd conatus sit eum, qui per viscera misericordiæ, ex limo terræ, ad cælestem beatitudinem euectus erat, rursus ad limum terræ detruderet.* Sic scelestissimus, qui cælesti imagini Adamo impressæ, terrenam voluit per culpam obducere figuram, scitè punitur, & quod contorquet telum, eodem torquetur. terrâ pascitur in pœnam, qui terram vsurpatat in culpam, vt sit iam instrumentum supplicij, quod fuerat flagitij instrumentum.

VERS. 6. Filij matris, &c.

§. I.

Virtutem dura fouent: vitiis blanda fauent.

627. HOc pateris diuinæ ſponſæ, amator teneriſſime, vt impij fratres in teneram, & tibi deſponſatam animam ſic deſæuiant, vt illam domo amandent, rure detineant, præficiant labori: ſodalium dulci commercio, maternæ domus delitiis interim carituram? Patior, inquit Chriſtus, & quidem ſponſæ bono quàm virtute cupio ornatiſſimam: virtus autem non niſi duris fouetur, ſicut vitio blanda quæuis fauentia blandiuntur.

628. Hæc eſt cauſa, cur paſtor optimus oues ſuas ſub crucis tegmine, à patribus dicatur collocare, de quo alibi. ambit nimirum ouium ſuarum virtutes conſeruatas: hæ autem aſperitate creſcunt, fouentur afflictione, cruce enutriuntur. deinde vt à tartareo paſtore, hac vnâ notâ maximè diſtinguatur, cuius vna cura eſt afferre blanda, cumulare mollia, adhibere ſuauia, quibus virtutes pereant, vitia saginentur. Bene Tertul. lib. ad Martyras cap. 3. *Virtus duritia extruitur, mollitia verò deſtruitur*; nec ſolùm deſtruitur, ſed inde neceſſariò vitia adoleſcunt. Vtrumque mihi hoc loco illuſtrandum.

629. Deplorat Iob hominum miſerias, & inter alia, *Inuoluta*, inquit, *ſunt ſemitæ greſſuum eorum: ambulant in vacuum, & peribunt*, cap. 6. num. 18. vbi D. Gregor. *Omne quod inuoluitur, in ſemetipſum replicatur: conuoluta igitur ſunt ſemitæ greſſuum eorum, quia recta quidem deliberando appetunt, ſed ad conſueta ſemper mala replicantur.* & quæ tanti damni cauſſa? quia ſcilicet virtutes fouere cupiunt, ſed poſtpoſitâ viuendi aſperitate. Idem Gregor. ibidem: *quaſi extra ſe tenſi, ad ſemetipſos per circuitum redeunt: quia bona quidem cupiunt, ſed à malis non recedunt. eſſe quippe humiles, ſed ſine deſpectu: eſſe contenti propriis, ſed ſine vlla indigentiâ: eſſe caſti, ſed ſine maceratione corporis: eſſe patientes, ſed ſine contumeliis volunt: denique adipiſci virtutes quærunt, ſed labores virtutum fugiunt.* Incaſſum igitur laborant, oleum & operam perdituri: virtutes quippe nonniſi de ſudore amœnantur, nonniſi aſperitate adaugeſcunt.

630. *Damnum pœnam pro beneficio imputat.* Peccat Adam in paradiſo voluptatis, & quidni ſi inter voluptates paradiſi, vbi inſtar inertis ouis patulæ recubans ſub tegmine fagi iucundiſſimæ vitæ otio fruebatur: bene Iobius Monachus apud Phot. *Quod facile*, inquit, *obtinetur, facilè reiicitur: propinſque eſt vt contemnatur, quàm vt expetatur: propterea Adam, qui ſine certamine ac laboribus diuino alloquio, cæteriſque bonis dignus erat habitus, ea, quibus vtebatur, amiſit.* quid tunc Deus, qui illi, ob ingenitam pietatem hæc otia fecerat, quibus Adam ob fragile ingenium abutebatur? mutat noſtro dicendi modo ſacrum conſilium, & languidam pecudem conantem adhuc voluptatibus indulgere: ab amœniſſimarum arborum vmbrâ, ad ſpinarum pungentium, ad rigentium tribulorum vmbram deducit: pro otio, laborem addit, & pro fructibus cæleſti imbre irroratis, ſegetes ſudore propio tribuit irrigatas: ſic Adam qui ſine peccato inter tot blanda, vix diem permanſit, inter dura, durat multis ſæculis illæſus à culpâ. Idem Iobius: *At poſtquam laboris & doloris expertem vitam præcipitij ſibi cauſſam fecit, tunc ſapientiſſimus medicus Deus, contrariis omnino medicamentis morbum curat, vt in ſudore vultus non corporalis tantùm cibus ſumeretur, verùm & ij, quibus ſpiritualis amor ſpiritualem menſam ſolet exornare.* quaſi diuina illa animaduerſio, non tam coërcens pœna, quàm præſeruans noui morbi medicina eſſet appellanda, vt virtus ſecurior ſub labore foueretur, & guſtaretur dulcior.

Accedit fœmina in Chriſti ſepulchro, mortis ſpoliario, vitam recuperatura, quam in amœno perdiderat paradiſo: (fœminæ enim illæ ex Chryſologi mente Euam referebant: vt prior vitam inueniret in Chriſto, quæ inuenerat prior mortem in peccato.) Sed vix accedit, cùm *ecce terræmotus factus eſt magnus*, Matth. 28. num. 2. Aſt, cur in turbine apparet fauſtus nuntius, & in amœnitate arboris olim ſerpens abſconditur infeſtus: cur terræ motu prodire virtus renaſcens cernitur, quam naſcentem paridiſi ſuauitas potuit perdere: cur hîc in timore erigitur, quæ illic in ſecuritate miſerè proſtratur, niſi quia virtus vt vigeat, aſperitatibus immiſcenda, quæ ſuauitatibus eneruatur? D. Chryſol. ſerm. 74. *Modò*, inquit, *terræmotus magnus? ô ſi tunc vel leuis turbo arborem mortiferam deieciſſet! ô ſi nebula fumus, illius mulieris tenebraſſet aſpectum! ô ſi tetra nubes lethalis pomi ſpeciem caligaſſet! ô ſi manus tangens inconcaſſa, tremuiſſet! ô ſi peccati diem tenebraſſet nox iniuſta, & lamenta mundi, & incrementa mortis, & creatoris iniuriam ſic tuliſſet! ſed vitiis ſemper ſeruiunt blandimenta, lenocinantur dulcia delictis: virtutibus verò auſtera & fortia ſunt amica.* nimirum bonus amator Chriſtus, à ſuauitatis tegmine vbi animas amiſerat, ad aſperitatis vmbram eos reducit, virtute confirmandas. 631.

Aptè Seneca *lib. de vita beata cap.* 17. expoſtulans contra illos, qui virtutem voluptati docebant, coniungendam. *Quid*, inquit, *diſſimilia, imò diuerſa componitis? altum quiddam eſt virtus, excelſum, regale, inuictum, infatigabile: voluptas humile, ſeruile, imbecillum, caducum: cuius ſtatio & domicilium, fornices & popina ſunt. Virtutem in templo inuenies, in foro, in curia, pro muris ſtantem, puluerulentam, coloratam, calloſas habentem manus.* quaſi de puluere virtus comatur, calloſæ dextræ aptius ſceptrum veniat, colorato vultui purpura reuerberet gratior, & tunc ſedeat firmior, cùm ſtans ſeſe periculis & laboris aſperitatibus exponit. nec immeritò, ſola enim duris aſſueta virtus creditur duratura. 632.

Facturus Chriſtus Dominus ex piſcatoribus piſcium, hominum piſcatores, Petrum & Andream primos expiſcatur. at quando? quando rete mittebant in mare: *erant*, inquit textus, *mittentes rete in mare*, Matth. 4. num. 18. quando demiſsâ ignauia laborioſo ſe ponderi ſubmittebant: quia labor humanus tunc ſollicitus, & aſperis deſudans, index erat manifeſtus induſtriæ in rebus diuinis collocandæ. D. Chryſol. ſerm. 28. *De labore tranſeunt ad laborem, quia labor neſcit laſſeſcere meditatus: omnia quæ de vſu veniunt non fatigant, virtus exercitio perſeuerat.* q. d. Aſſuetos oneri, & perpetuò laborem meditantes homines Deus eligit, quia, quandoquidem virtuti neceſſariò deſudandum, quæ nonniſi de aſperis perſeuerat, conueniens erat, vt de vſu, laborem & exercitationem faciliorem inuenirent. *Hinc eſt*, (addit aurea lingua) quòd *Apoſtolos ſuos Chriſtus humanis laboribus exerceri voluit, vt eos indefeſſos redderet in diuinis: voluit eis Deus manere fortitudinem, de exercitio præſtare virtutem, & quia fructus prouenit ex labore, voluit labores non perdere, ſed mutare.* Egregiè, de mutatione ſtabili 633.

stabilitur labor, vt virtus immutabilis perseueret. nam si labor stat iugis, constat virtus.

654. Hinc illud Dauidis: *Beatus homo quem tu erudieris Domine*, Psalm.93. num.12. Vatablus vertit, *felix vir quem tu Domine castigaueris.* quia scilicet virtutis eruditio, nusquam sine castigationis verbo, & verberis asperitate inuenitur, & qui eruditur vt *homo*, iam castigatus, excellentiori vocabulo *vir* appellatur. neque hoc Senecam latuit lib. de Prouid.cap.4. *Nunquid tu*, inquit, *inuisos esse Lacedamoniis liberos suos credis, quorum experiuntur indolem publicè verberibus admotis? ipsi illos patres adhortantur, vt ictus flagellorum fortiter perferant, & laceros ac semianimes rogant, perseuerent vulnera præbere vulneribus. quid mirum si durè generosos spiritus Deus tentat? nunquam virtutis molle documentum est.* plura alibi.

635. Quæ diximus de virtute duris fota, de vitio blandis foto obiter processere: sed adhuc hoc secundum expressiùs confirmandum, vt inde diuini nostri pastoris vigilantia clarior, & necessarior appareat. Sicut igitur Christus ad laborem animas sibi desponsas, gratas ouiculas inducit, duris assuefacit: sic è contra Dæmon ad voluptates adducit animas adulteras, fœtidasque suas capras ponit sub mollibus, dulcibus addicit: vt possit vnaquæque illarum Horatianum illud *lib. 1. epist 4.* sibi accommodare.

Dæmon impendit voluptates, vt vitia extorqueat.

Me pinguem & nitidum bene curata cute vises,
Cùm ridere voles, Epicuri de grege porcum.

& bene porci, hi tales in voluptatis hara, cælesti voluntate depressa se volutantes. collimat scilicet Christus per dura, virtutibus conseruandis, & Dæmon per mollia coaceruandis vitiis collineat. ideo D.Leo serm.7. de ieiun. *Cessantibus*, inquit, *publicis impugnationibus impiorum, & cædibus ac suppliciis fidelium diabolo continente: ne pertinacia crudelitatum multiplicatio nostrorum fieret triumphorum, fremit aduersarius, & cruentas inimicitias ad quietas conuertit insidias, vt quos vincere fame & gelu, flammis ferroque non poterat, otio tabescere, cupiditatibus irretiret, ambitione inflaret, voluptate corrumperet.* vt ita triumphos à martyribus vitæ dispendio reportatos, voluptatis impendio, quam nouerat vitiorum matrem, oblitteraret.

636. Dixi, *voluptatis impendio*; quia nullis non impendiis suis emet Dæmon hominis seruitutem: nullis non seruiet obsequiis, vt per voluptates, illum vitiis addicat. nusquam elegantior Chrysol. de Dæmone locutus serm. 105. *Ille voluntates hominum semper explorat, & bonas quidem voluntates refugit, malis voluntatibus obsecundat: vt sit minister scelerum, criminum leno, parasitus ipse vitiorum, & quia potestate non potest, dominatur turpissimis mentibus turpissima seruitute: sic mendacio decepit Euam, sic cupiditate laqueauit Iudam, sic Iudæos cæcauit inuidia, sic gentes idolorum cæcauit errore.* Sicut enim leno dotibus amantium inuicem inculcatis miseros illaqueat, & sicut parasitus nihil pertransit scurrilitatis, vt muscà importunior cœnas captet, cibos capiat: sic Dæmon nullum non mouet lapidem, vt animas deducat ad mollia, blandis assuefaciat, vnde scit, necessariò vitia pullulatura. quas enim, (vt de reliquis taceam lenociniis) lenonis seduli partes aduersùs Euam in pomi prohibiti dotibus describendis, non subiuit? pende paululum in gratiam Chrysologi.

Voluptas culpæ pretium.

637. Aggreditur, *& cur*, inquit, *præcepit vobis Deus*, &c. Genes.3. à num.1. quasi tacitè indignam obiiceret seruitutem, & indecorum assereret, vt Principes vniuersi præcepto adstringerentur: *vt non comederetis de omni ligno paradisi.* quasi nesciret, credo, non omnia homini ligna fuisse prohibita: sed quemadmodum leno solets, ne insuetas castæ puellæ aures offendat, subitò paucula indifferentia præmittit, vt saltem mutuæ confabulationis commercium adipiscatur: sic ille tandiu miscet sermones, donec immiscendi venena occasio daretur. tunc voluptatis prurigine titillat, instigat ad suaue pomum, quod philtricis videbatur comptum venustatibus: vnde & Philo in ipsomet serpentis habitu quem elegit, voluptatis blandæ symbolum recognoscit lib. *de Opif. mun.* & caussam reddit. *Primum*, inquit, *quia pedibus carens, pronus ventre nititur: deinde, quia terra glebis pro cibo vtitur: tertiò, quia venenum gestat in dentibus, quo solet morsos tollere. quibus omnibus malis obnoxius est homo voluptatibus deditus.* quod deinde latè probat. Vnde colligis, etiam ipso habitu lenonem vitiorum administris illecebris Dæmonem se professum.

Dæmonem ipsum indutus sex Machabæos fratres trucidabat Antiochus, ab illis violentiùs trucidatus, dum se per illorum supplicia luget triumphatum, dum quas luere cogit, dat ipse pœnas acerbiores. quid tunc? *Cùm adhuc*, inquit textus, *adolescentior superesset, non solùm verbis hortabatur, sed etiam cum iuramento affirmabat, se diuitem & beatum facturum*, 2.Machab.7.num.24. nimirum leno Dæmon, & internus Regis consiliarius, artes suas miserum edocebat, vt puer ad blanda ductus, abductus virtuti, vitiis sese ingurgitaret: blandis quippe machinis trahuntur animæ vehementiùs, & suauius vitia contrahuntur, quàm si nouacularum machina, catastæ durities, acerbitas rotæ, & equulei tortura admoueatur. D. Gaudentius Brixiens. tract.15. *Cùm non valuisset*, inquit, *constantiam fidei in sex fratribus atrocitate supplicij superare, callidus persecutor in septimo, quia esset iunior, ad blandimentorum sese tormenta conuertit, diuitiarum præmiis, & honorum promissionibus puerum torquens, quem tamen detorquere non potuit.* Pulchrè molles delitiæ, & honores, blanda quædam tormenta dicuntur, quæ animam expugnare solent, & vitiorum seruituti illaqueare. 638.

Voluptas blandum tormentum.

Nouerat certè Dauid, quàm tenaces laquei isti, & illecebræ carnis quàm potentes: ideo exclamat Psalm.123. num.7. *Anima nostra sicut passer erepta est de laqueo venantium: laqueus contritus est, & nos liberati sumus.* quia nimirum Ecclesia iam spiritualis post Christi crucem currens irretita olim, à carnis irritamentis blandis, à voluptatis laqueis se liberatam, felix congratulatur. D.Laurent. Nouar.homil. de Pœnit. *In laqueo*, inquit, *hærebat anima: erepta est non suis viribus, sed diuino præsidio, & quis est ille laqueus nisi caro, quæ animam in proposito suo bene currentem vexat semper, carpit iugiter, capit frequenter.* & scitè quidem carnis blandities, mollities voluptatum, venationis dicitur instrumentum à Propheta, sicut enim ad retia, & laqueos, feræ occidendæ à venatore adiguntur: sic ad blanda quæuis, animæ à Dæmone impelluntur. Fortè Prophetæ verba cogitabat D. Epiphanius *lib.ad Physiol.cap.3.* vbi de vro, siue de boue siluestri, ita habet. *Pascitur non longè ab Oceano: continuò verò vt bibit, velut ebrius ludit, cornibusque tanquam bos terram petit: est autem illic arbos dicta Tanus, viti similis, & alba ramis, quos cùm vrus capite concutit, cornu vincitur: accedit itaque venator, & cornu alligatum deprehendit.* hæc sanctus Doctor ex naturæ 639.

Venatrix blanda.

mystis

myſtis refert: quæ ſtatim ad mores, more ſuo ſic explicat. *Oceanus copiam diuitiarum ſignificat, Tanus verò vitæ voluptatem, qua implicitus homo fidem negligit: venator igitur, hoc eſt, diabolus illum aggreditur, quem voluptatibus mancipatum, fidemque negligentem inueniens, in ſuam poteſtatem redigit.* quia, vt per vitia capiatur homo, priùs blandæ voluptatis dulcedine capiendus.

640. Sic ſolent medici amara pocula ægrotantibus pueris, melle oblita propinare: vnde Lucretius ad rem aliam,

Ac veluti pueris abſynthia tetra medentes
Cùm dare conantur, priùs ora pocula circum
Abcingunt melle dulci, flauoque liquore,
Vt puerorum ætas improuida ludificetur.

vt dæmon vitiorum amaritudini, tetriſque illis fœcibus hauriendis, propinata voluptatis blanda dulcedine inuitat. Claudo hanc paginam verbis Tertulliani lib. de ſpectac. cap. 27. *Nemo*, inquit, *venenum temperat felle, & helleboro: ſed conditis pulmentis & bene ſaporatis, & plurimum dulcibus id mali iniicit. ita diabolus lethale quo conficit rebus Dei gratiſſimis, & acceptiſſimis imbuit: omnia illic* (ſcil. in ſpectaculis,) *ſeu fortia, ſeu honeſta, ſeu ſonora, ſeu canora, ſeu ſubtilia, proinde habe, ac ſi ſtillicidia mellis de libacunculo venenato: nec tanti gulam facias voluptatis, quanti periculum per ſuauitatem.* hæc ille. Sed de laqueis & venenis voluptatis vitia fouentibus plenas paginas infrà cumulabo.

§. II.

Impij, in Sanctorum perniciem coniurati.

641. EX horum fratrum malitia piiſſimus, vt ſolet, Dominus, bona & perfectionem ſponſæ comparauit: illi tamen reuera in ſororis damnum irruebant. Vbi notandum, non vnum tantùm fratrem, ſed omnes in illam coniuraſſe. nam impij, quorum perpetuum ſtemma ſeparatio, quando damnum proximis captandum, depoſitâ ſimultate confluunt, & in Sanctorum perniciem coniurant.

642. Quæſitus Satan à Domino vnde veniret, reſpondit: *Circuiui terram, & perambulaui eam*; Iob 1. num. 7. in Sixtianis ex Græco legitur, *perambulaui eam quæ ſub cœlo.* aëream ſcilicet regionem, quæ cœlo ſubiacet. At Satan, inquis, qui vt nominis ſui impleat ſignificationem, totus in tentandis hominibus occupatur: quid vltra terram euehitur, quid petit aërem, vbi homines non degunt? non otiatur: in aëre quippe multi habitant Dæmones, quos propterea, aëreas poteſtates Paulus appellauit: hos ergo inuiſurus pergit Satan. Aſt quæ pax, quæ politia inter prauos ſpiritus totius charitatis expertes reperitur? inter ſe nulla certè: ſed tamen damno noſtro adunantur, & deſtruendis animabus proruunt coniurati. Didymus ad hunc locum in catena. *Terram*, inquit, *percurrit, vt intelligas de quonam homine petiturus ſit: eam verò, quæ ſub cœlo eſt, ambulat, nequitiæ ſpiritibus, qui ſibi ad res turpiſſimas praſto ſunt, gratulans.* vt reddens de præteritis gratias obſequiis, paratiores haberet damno quod iam in beatum Iobum machinabatur. nec enim niſi ad turpia concordant: nec impietatis miniſtri, niſi de illato, aut inferendo iuſtis nocumento gratulaturi concurſant.

Politia dæmonum contra Sanctos.

643. Hinc poteris concordare illud Pſalm. 2. num. 2. *Adſtiterunt Reges terræ, & Principes conuenerunt in vnum, aduersùs Dominum, & aduersùs Chriſtum eius.* vbi Vatabl. legit ex Hebræo, *concurſant Reges terræ.* neque hîc opponuntur adſtare, & concurſare, motus & quies: grex enim tartareus qui prauo adſtat concilio, conſiliis iniquis capiundis, damnando iuſto: idem, ob damnatum illum exultans, quaſi inuicem congratulaturus concurſat.

Quid magis inter ſe contrarium, quid diſſimilius, quàm Ioannis doctrina in deſerto, & Phariſæorum dogma in Ieruſalem? & tamen diſcipuli Baptiſtæ ad Chriſtum aliquando: *Quare*, inquiunt, *nos, & Phariſæi ieiunamus frequenter, diſcipuli autem tui non ieiunant?* Matth. 9. num. 14. Ecquis tam diſſimilis farinæ homines in vnum, idemque extremum comparandum coniunxit? quis tam diuerſos ſpiritus, in eamdem querelam quaſi vno ore, impulit fundendam? malitia, Chriſti doctrinæ oppugnandæ. Deus quidem vnius moris in domo, *Pſalm.* 67. pro virtute tuenda facit habitare: Dæmon diuerſis moribus ſimilitudinis laruam tunc prætendit, ſolùm quando euertendæ virtuti combinantur. Bene D. Chryſol. ſerm. 31. *& cum diſcipulis*, inquit, *Ioannis, quæ ſocietas Phariſæis? niſi quia coniunxerat inuidia, quos diſiunxerat diſciplina. hîc iam ſua perdit iura Zelus: iungit, diſiungere conſuetus*; mutat quippe ſuam vitium naturam, ius ſuum viſum perdere, iuſtis iniuſtè perdendis: vt impiorum ſemper diuiſa, ſemper ſchiſmatica conditio, contra naturam ad nocendum ſolummodo vniatur. *Iudæi*, addit S. Doctor, *poſtponi Moyſem Domino non ferebant, diſcipuli Ioannis, Chriſtum Ioanni vllatenus anteferri: ſic in Chriſtum fremebant, vtique liuore communi.* in diuerſam iurant doctrinam ſeparati: ſed in idem damnum coniurant iam vniti, quibus ſola amicitia nocens non abiuratur. O nouam miraculorum rationem! 644.

Miraculum vitiorum falſum.

Hæ fuerant querelæ lamentabiles Prophetæ: *Zelaui*, inquit, *ſuper iniquos pacem peccatorum videns*, Pſalm. 72. num. 2. quaſi piiſſimè inuidus zelaret, ſanctiſſimè inuideret, videns impios ad nocendum concordes, iuſtorum, heu! ſpoliis diteſcere. Concil. Chalcedon. *in epiſt. Epiſcoporum Ponti, ad Leonem Imperatorem*, grauiſſimè. *Quomodo*, inquit, *lapſa ſunt de manibus noſtris charitate defluente, diuitiæ? nos charitate pauperes ſumus, & inimici de malis noſtris locupletantur; ait enim Pſalmiſta: Zelatus ſum ſuper iniquos: non paululum tranſeuntes, quod ſcriptum eſt legamus: zelati ſumus ſuper iniquos pacem peccatorum videntes: illi quidem ſunt concordes alterutris, & ſibimet copulantur, & velut funes ſuâ perplexione roborantur: nos autem nec conſentimus adinuicem, neque noſtris ſententiis concordamus.* Videbat ergo hanc pacem, & inuidebat Propheta, piè zelans ad iuſtorum ſolum perniciem conſpirare, quorum zelus impius aliàs, inuicem odij iacula contorquebat. hæc ſancta eſt ratio inuidendi, & quod maius eſt, inuidebat iniquis pacem, quam inter iuſtos inuentam maluiſſet. 645.

Inuidia ſancta quæ.

Iſta certè erat concordia quam Deus myſticè Iobo formidandam declararat, loquitur de Dæmonis corpore: *Corpus illius quaſi ſcuta fuſilia, compactum ſquamis ſe prementibus: vna vni coniungitur, & ne ſpiraculum quidem incedit per eas: vna alteri adhærebit, & tenentes ſe nequaquam ſeparabuntur*, Iob 41. num. 6. de quo audiendus Bernardus ſerm. 4. de Aſſumpt. *Quàm verò*, inquit, *pertinax ſit reproborum vnitas, docet ipſe Dominus, qui de corpore diaboli ad beatum Iob loquitur, dicens: Corpus illius*, &c. *Talis vnitas, imò verò peruerſitas ſolet eſſe aliquorum fratrum tepidè ac remiſsè conuerſantium, quibus* 646.

bus si quid honestatis, aut insigne cuiusquam bonæ consuetudinis persuadere velis, promptiores sunt maiori dispendio ac difficultate grauiori resistere, quàm facili compendio assequi velle, quod rectum esse constiterit, peruersa, & execranda talis vnitas. Scilicet perdendæ religioni, vexandis superioribus coniurant firmissimè, quibus solùm nocendo fit concordia, & ideo, puto, *squamis* signatè comparantur, quæ vniuntur piscis corpori, inter se verò, nullatenus, licèt adhæreant, colligantur: nesciunt enim impij, in spiritu se inuicem adglutinare, licèt perdendis iustis in Dæmone coniuncti, amicitiâ simulatâ videantur.

§. III.

Pestiferum huius coniurationis robur declaratur.

647. Ergo non aliunde auxilium afflicta puella contra perfidos fratres appellaret? quid tunc? & si veniret (nisi è cælo) non iuuaret: insuperabile penè, est robur coniuratæ malitiæ, nulli cedit. Vno vel altero testimonio rem confirmo. Id quidem exprimunt satis illa vltima Dei verba apud Iobum: *vna alteri adhærebunt, & tenentes se nequaquam separabuntur*, loco suprà citato. tenent enim se inuicem & sustentant, vt sint mutuò fulcimenta, contra quæ nullius tormenti robur, nullius machinæ vis, nisi inueniendo dedecori, valeat obarmari. D. Gregor. ibi. *Qui*, inquit, *diuisi corrigi poterant, in iniquitatum suarum pertinacia vniti perdurant, & tanto magis quotidie à cognitione iustitiæ separabiliores sunt, quanto à se inuicem nulla increpatione separantur. nam sicut esse noxium solet, si vnitas desit bonis: ita perniciosum est si non desit malis.* Tenent ergo se mutuò, ne vis vlla sic se teneat, quæ valeat eo vsque penetrare: quique separati cuiuis cederent, iam adunati nemini concedunt.

648. Quid, quæso, stuppâ simplici fragilius, quid mollius, quid delicatius? ast duplicetur & inuicem conuoluatur: iam tunc in funes formatur, nullo penè robore infirmanda: fortasse autem vt ingenium hoc impiorum exprimerent, apponuntur in Concilio suprà citato, illa verba: *velut funes sua perplexione roborantur.* quia cùm nihil tenerius solutâ stuppâ, nihil eadem retorta constantius, nihil durius, vt iam funiculus triplex non rumpatur. hoc certè sibi voluit Ecclesiasticus, quando dixit: *stuppa collecta synagoga peccantium, & consummatio illorum flamma ignis*, cap. 21. num. 10. quæ enim si collecta, & in se replicata non foret, quouis vento rapi posset: in se eadem collecta sic durescit, vt vix, præterquam gehennali flammæ, potentiæ minori cedere videatur. D. Gregor. suprà citatus, sic visus locum intelligere, *peruersos quippe*, inquit, *vnitas corroborat, dum concordat, & tanto magis incorrigibiles, quanto vnanimes facit. de hac vnitate reproborum, per sapientem dicitur, stuppa collecta*, &c. sed maius aliquid dicam.

649. Quid mirum, tantum existimemus hoc robur, cùm ipsimet Deo, quando metum non potest, ast curam & sollicitudinem, nostro loquendi modo, iniicere videatur? hoc sibi voluit vox illa Dei, impensum hominum, in construenda turri, laborem contemplantis: *ecce vnus est populus, & vnum labium omnibus, cœperuntque hoc facere, nec desistent à cogitationibus suis, donec eas opere compleant*, Genes. 11. num. 6. scilicet illa vnitas, præsenti, & illo efficacissimo Dei remedio, indigebat: ipsumque numen, ne insania illa sortiretur effectum, sollicitabat. D. Thomas ibi, *Notatur his verbis, vnus populus, caussa rationabilis & condigna perturbandi, conatus & intentiones illorum: erant enim sic affectuosi, & irreuocabiliter intenti ad perficiendum opus inceptum, & ad absoluendum id quod ex ipso finaliter intendebant, quod per fortis manus obstaculum à prædictis reuocari non possint, & quia ex vnitate linguæ, & ex concordia voluntatum ad malum, robur vehemens assumebatur, idcirco dixit Deus: Ecce vnus est populus*, &c. roboris scilicet vehementia, cui nulla manus alia posset opponi, vehementem Deo, vt obstaret principiis, iniecit curam, sollicitudinem incussit.

Perdendo, si possent, Christo, & Ecclesiæ, si valerent, obruendæ, coniurarunt Iudæi contra Stephanum, & vnanimiter coniurarunt, *& impetum*, inquit textus, *fecerunt vnanimiter in eum, & eiicientes eum extra ciuitatem lapidabant*, Act. 7. num. 56. post illius necem, pari impetu, in cæteros discipulos, inescati, ruituri: extremam quippe iram commouit vox illa Leuitæ num. 55. *Ecce video cælos apertos, & filium hominis stantem à dextris virtutis Dei.* Sed cur, inquis, stabat Christus, quem Isaias, in figura, tot ante sæculos in throno gloriæ, Seraphicis spiritibus cinctum vidit, *cap. 5.* sollicitus in hoc loco defensabat caussam, vidit concilium Pharisæorum pestiferè congregatum, vidit homines vnanimes, vt res ipsa declarauit Ecclesiæ confundendæ, & sollicitus apud Patrem dilectæ sponsæ caussam agebat, quæ de roborata impiorum concordia, in summo tunc periculo versabatur: id enim est robur coniurantium ad mala, vt ipsi Christo solitudinem iniicere videatur. D. Augustinus lib. 4. de conf. Euang. cap. 88. *Quid est istud*, inquit, *vt hic subiectus videatur, post triumphos*, & illic Isai. 5. *tamquam Dominus antequam vinceret? pro vt caussa erat, fortasse ita & Dominus se ostendit. Propheta enim visus quasi rex corripiens plebem, & hoc se ostendit quod erat, hoc est, sedentem, in pace enim erat caussa diuinitatis eius: Stephano autem vt stans appareret, fecit calumnia Iudæorum: in Stephano autem Saluatoris caussa vim patiebatur, ideo sedente Deo iudice, stans apparuit, quasi qui caussam diceret.* quale ergo robur conciliatæ dixeris malitiæ, qualem non pauetis truculentiam: vbi ipse Christus, defendendi sese in suis init consilium, & asserendæ, ad bonum Ecclesiæ, diuinitatis suæ caussam suscipit? 650.

§. IV.

Omnibus insensibilibus, peccator est ad culpam insensibilior.

At saltem communis familiæ societas, ius fraternitatis, vinculum sanguinis, educationis consuetudo, teterrimi fratres, à persequenda sorore, vos non deterrebit? nullus vos sensus tanget humanitatis? Ast quomodo sentient, qui insensibilibus omnibus, per culpam facti insensibiliores: vt cùm lapides ipsos, imò & ferrum posset puellæ dolor perfringere, ipsi iam duriores persisterent in proposito. Peccat Ozias superbus in sacerdotium inuectus: *percussit autem Dominus Regem, & fuit leprosus, statimque orta est lepra in fronte eius*, 2. Paral. 26. num. 19. Sed quidem latent sacramenta in instrumentis, quibus hæc pœna creditur inflicta: quæ licèt in sacro textu non exprimantur, ex traditione tamen veteri, grauissimis auctoribus approbantur. Hugo igitur Cardinal. *ad 4. Reg. 15.* 651.

Reg. 15. *num.* 5. vbi eadem hiſtoria enarratur, ſic ſcribit de Ozia. *Ditatus autem valde in feſto propitiationis, induit ſe ſtola pontificali, & intrauit in templum, vt incenſum poneret, Azaria Pontifice cum octoginta ſacerdotibus prohibente, & factus eſt terraemotus, & claritas Solis valde effulſit, & incidit in faciem Regis, & percuſſus eſt leprâ.* vt dum terra animatur ad motum, ſol vegetatur ad lucem, creatoris ſui iniuriam ſentientes, ſuperbum illum Regem inſenſibilitatis condemnarent. neque id mirum, aut nouum, vt plurimum enim peccator, inſenſibili, vt dixi, quouis, redditur inſenſibilior, ſubit iſte hilaris peccatum, quod ab illo per ſummam trepidationem perhorretur: igitur terra quatitur, ſol accenditur, quaſi in impio regno, à ſceleris conſortio liberos ſe oſtendant.

652\. *Paſſio Christi quàm intimo ſenſu creatoris in ſenſibilibus fuerit deplorata.* Elegantiſſimè de hac re Chryſol. *ſerm.* 78. creaturarum affectus in Chriſti paſſione expendens, *Creatoris*, inquit, *iniuriam tota fugerat creatura. necem Domini ſui, mundus euitare contendit, ſciens ad totam domum vindictam pertendere, in qua fuerit ſeruorum ſcelere dominator occiſus. hinc eſt, quòd ſuis ſe deſerentibus fundamentis, terra tremuit, ſol ne videret, aufugit, dies ne intereſſet, abſceſſit, petra, quia non valebant diſcedere per naturam, nouum ſcinduntur per vulnus, facinus tantum ſono, quia voce non poterant, accuſantes.* & quando homines penitus inſenſibiles immaniſſimo ſe ſcelere obligabant, acceleratur ſenſus inſenſibilibus, vt trepidatione, fuga, ſonitu, ſe ab innocente ſanguine mundos proteſtarentur: vt inde ſciſſæ quaſi in buccas, concuſſæ quaſi in ſtrepitum dicantur, quo accuſatrices populi durioris haberentur.

653\. Neque tamen caſu, obtenebrato cælo, ſole fœdato, ſciſſo velo, petris concuſſis, apertis monumentis, vni tantùm terræ tribuitur commotio, id eſt, ni fallor, meticuloſa trepidatio, *& terra mota eſt*, Matth. 27. num. 51. quæ enim coacta eſt ſola, crucem vbi Dominus patiebatur ſuſtinere, quaſi conuincen[d]a conſenſus infamiam ſceleris, & pœnæ magnitudinem trepidabat. Felicem ſolem, cui parata obſcuritas: felices petras, quibus data ſciſſura: felicia vocat monumenta, & felix velum, quibus abeſſe facto, & affectu compaſſionis adeſſe, conceſſum eſt. ſe vnam miſerrimam putat, & lamentatur, cui velit, nolit impietati impouitur miniſtrare. acutè D. Eucherius homil. de beato latrone. *Apertè*, inquit, *rerum natura cernitur commoueri, velut in vindictam ſui auctoris velit armari: terra ipſa concuſſa à fundamentis, quaſi quæ ſuper ſe crucem Domini vix ſuſtineat, tamquam ad ſcelus proprium contremiſcit.* quis non culpæ opinionem falſam, terram contremiſcentem admiratur, quando homines impiiſſimæ mortis illatæ, noxæ applaudebant?

654\. Sed nec obiter prætereundum illud eiuſdem capitis num. 51. *& ecce velum templi ſciſſum eſt in duas partes, à ſummo vſque deorſum.* Solebant quippe Iudæi inopinato ſummi doloris aduentu ſcindere veſtimenta, de quo latè D. Cyrill. Alexand. *lib.* 12. *in Ioan. cap.* 37. qui tandem ad rem meam graphiceè ſic concludit. *Hac*, inquit, *Iudæorum conſuetudine, templum Dei quodammodo vſum cùm Chriſtus expiraſſet, velum quaſi veſtem ſuam illico ſcidit: quod diuinitus ideo dixerim eſſe factum, vt ſanctum Dei templum populi cauſſam lugere videretur.* bene: inſenſibiles damno ſuo, & miſeræ ob tantum ſcelus euerſioni, ſceleri incumbebant Iudæi, quando inſenſibile templum, recepto penè ſenſu, perditam illorum cauſſam deplorabat.

Sunt pulchra, nec ſatis ponderata, verba magni Hilarij in cat. ad illud citati capitis, *& petræ ſciſſæ ſunt, & monumenta aperta ſunt, & multa corpora Sanctorum, qui dormierant, ſurrexerunt.* de quo ita ſanctiſſimus Doctor, *Petræ ſciſſæ ſunt, omnia enim valida & fortia penetrans verbum Dei, & poteſtas æternæ virtutis irruperat, & monumenta aperta ſunt, erant enim mortis clauſtra reſerata, & multa corpora Sanctorum, qui dormierant, ſurrexerunt; illuminans enim mortis tenebras, & infernorum obſcura colluſtrans, mortis ſpolia detrahebat.* Animabatur petrarum duritties ad percipiendam vocem, & verbi efficaciam, quia inanimes hominum mentes obſurdueſcant. Viuebant mortis clauſtra, quia hominis vitalia languida in ſenſibilitate moriebantur. illuminabantur tenebræ, quia rationis humanæ lumen cæcabatur: ſic petræ, monumenta, infernus, inſenſibilem hominum duritiem participare formidabant. 655.

Fiet Soli iniuria, ſi ſolus fidelitatis exhibitæ priuato abſque examine dimittatur. *Obſcuratus*, inquit Lucas, *eſt ſol*, cap. 23. de quo D. Ambroſ. hîc lib. 10. cap. de commendat. ſpirit. *Tenebræ igitur offuſa ſunt oculis perfidorum, vt fidei lumen refulgeret. Sol occidit ſacrilegis, vel refugit, vt funeſti ſpectaculum ſceleris obumbraret.* præſumebat, & meritò, ſol, aſcenſuros ab vrbe plures Phariſæis adulaturos, & defuncto vitæ ſpeculo, admirando ſpectaculo illuſuros: hebetat ergo faciem, facem extinguit, ne ſceleri cooperari videatur: obducit tenebras, vt inde ſplendidius fidelibus lumen adducat, & in obſcuritate miniſtri fideliſſimi, (vnde perfida infidelitas damnabatur) claritatis notitiam aucuparentur. 656.

Viſus, etſi in re diuerſa, adhæſiſſe ſoli principi, cliens heſperus: vnde acutius longe, quàm, ſi fas eſt dicere, litteraliùs, Chryſol. expendens illud Matth. 28. num. 1. *Veſpere autem Sabbati, quæ luceſcit in prima Sabbati*, &c. ſic ſcribit. *Hoc neſcit dies ſæculi, hoc non habet mundi vſus: veſper finit, non inchoat diem: tenebreſcit veſper, non luceſcit: non in auroram vertitur, quia lucis ortum ignorat. Veſpera mater noctis, parturit diem: mutat ordinem, dum agnoſcit auctorem: radiat de nouitate myſterium, anhelat creatori ſeruire, non tempori.* quaſi timerent, ni fallor, aſtra veſpertina perfidiæ phariſaicæ reſpergi notâ, niſi ſurgente Chriſto, cùm matutinis manicarent, & illi iubilantes applauderent triumphatori, quem inſenſibilis peccator furti & mortis rumore obſcurabat. Hæc ſatis de Chriſto à gente ſua & fratribus duriſſimis malè habito, ad eius ſponſam à fratribus inſenſibilibus ſimiliter vexatam: nunc etiam aliunde materiam eamdem, & vtilem illuſtremus. 657.

Occiſo Abele, in quo primum morti tributum ſoluit natura, dixit Deus ad occiſorem: *vox ſanguinis fratris tui clamat ad me de terra*, Geneſ. 4. num. 10. in quo duo mihi ſeſe offerunt conſideranda; primum, quidnam hoc clamore terra poſtularet, ſed de hoc multa infrà: ſecundum, vnde nam ad clamandum incitaretur. vbi quidem exiſtimo, ruborem illum ſanguinis, erubeſcentes colores terræ monuiſſe; quaſi non poſſet fuſo fraterno ſanguine, verecundiâ non ſuffundi. Acutè D. Zeno Veron. ſerm. de Patient. *Miratur*, inquit, *orbis vacuus, ſe duobus anguſtum: mirantur elementa, hominem, qui factus ſit ad imaginem, & ſimilitudinem Dei, poſſe iugulari, & hoc à fratre: erubeſcit rudis terra, pio ſanguine impiata: ſolus Cain exultat infelix, quod teſte caret, putat ſe caruiſſe facinore, quem Deus videt,* 658.

videt, quem conscientia redarguit, quem fratris sanguis accusat. Bene igitur non tam clamat vox sanguinis simpliciter, quàm de terra clamat; quia illa eius rubore concepto erubescebat culpam: cui meretricia frons illa, & os ferreum effrontis fratricidæ arridebat: magis terra insensibilis de alieno, quàm Cain de proprio scelere confusus.

659. Vnde iam fit probabilius id, quod aliqui eruunt ex Hebraica versione, quæ, vbi nos legimus, *habitauit profugus in terra ad Orientalem plagam Eden*, cap. citato num. 16. habet, & habitauit profugus in terra Nod. ad quem locum Lyranus ex Rabinorum doctrina: *Nod*, inquit, *id est, motionis; quia quocumque ibat, terra subter illum mouebatur, dicebantque creaturæ: Recedite, hic est, qui fratrem suum occidit.* Sustinebat Cain impœnitens, & insensibilis immensum peccati pondus, cuius aggressorem terra ipsa non poterat sustinere: attrectauit immane scelus impudens peccator, cuius attractum, ne contaminarentur, insensibiles creaturæ formidabant.

660. E terrâ iam nonnullos maris tractus nauigemus. Gloriabantur superbissimè Hebræi de rubro mari sibi exsiccato, de vndis eorum itineri subdititiis, habebantque semper in ore illud, *& ingressi sunt filij Israël per medium sicci maris, erat enim aqua, quasi murus à dextra eorum, & læua*, Exodi 14. n. 22. quorum superbiam retundens D. Zeno *serm. 4. ad hunc locum*, sic eorum populum alloquitur: *Per mare ambulas: veloces pedes tuos ad effundendum sanguinem, dextra læuaque in se refugiens vnda testatur.* ac si iam mare è longè subodoraretur duræ ceruicis populi ingenium, occisuri Prophetas, & ipsius Christi sanguinem effusuri: quippe qui paulo antè, post visa tot in Ægypto miracula perpetrata, perfidus fallaciam Deo imputabant, *num.* 11. putaremque ideo lubentissimè mare sese virgæ imperio subiecisse, & vrentis venti flabella, & flagella passum, dummodo sacrilegis communicare pedibus, & crudeli deseruire gressui prohiberetur: doliturum sanè, si solidata superficie sentire insensibilis populi pondus, à Deo (cui id æquè facilè) cogeretur. blanditur ergo Deus amico mari, dum voluit subdiuisum.

661. Sed sæpe alibi mare sensum suum contra insensibiles peccatores ostendit. Conscendit Deum fugiens, (quid potest vnquam fingi insensibilius?) nauim Ionas, *& descendit*, addit textus, *ad interiora nauis, & dormiebat sopore graui*, cap. 1. num. 5. Sed quónam tendit, dicat aliquis, miser Propheta? quid nauis fœtidiora quærit, & spurciora, qui ad puppim & transtra, cum reliquis vectoribus poterat assidere? Respondet ibi D. Hieron. *Conscius erat fugæ & peccati, quo Domini præcepta neglexerat, & tempestatem ignorantibus cæteris, contra se sæuire cernebat: ideo descendit ad interiora nauis, ne quasi Dei vindices fluctus aduersùs se videret intumescere.* Sentit quidem Ionas, sensu culpæ fluctus ipsos tangendos, & tamen ipse ad deponendam culpam insensibilis penè persistebat. timebat nimirum mare, ne sibi insensibilis conserui facinus, ni contra illum animaretur, imputandum. Eleganter D. Chrysost. homil. de Iona. *Sicut*, inquit, *fidele mancipium, cùm seruum fugâ lapsum, nonnullis etiam communi Domino pretiosis ablatis, omni animositate contra eius retentores insistit, nec ante derelinquit, nisi cùm præsentauerit Domino suo: sic & mare conseruum agnitum, non alieno patrocinio, nullius postulato subsidio, sed propria virtute commotum, vt sibi redderetur, exposcit.* quasi fugeret mare, recepto sensu, culpam: dum fugientem Ionam & de culpa insensibilem retardabat. hinc putarem bis in textu dici, *mare ibat & intumescebat*, cap. 1. num. 11. & num. 13. cùm aliàs priùs soleat mare intumescere: tuncque per tumorem excrescens, ire quodammodo, & vlteriùs procedere videtur: in hoc autem loco aliter res euenire visa, priùs it mare, deinde intumescit: quasi antea pacatius currat, & occurrat naui, ibique inuento hoste tumidum ebulliat, & albescentibus spumoso fragore labris, Ionam ad vindictam exposcere cognoscatur.

Parum est istud. fit ipsum mare cum vento sibi immisso, fugitiuo conseruo isti, condigna compes: nectit ipsa natura vincula peccatori, qui ignaua insensibilitate dormiebat, vt animatus sensu, auertendis sibi sceleris vinculis inuigilaret. inde illud ibidem num. 4. *Dominus autem misit ventum magnum in mare, & facta est tempestas magna in mari, & nauis periclitabatur conteri.* de quo graphicoterus soluto D. Paulinus *epist. 38. carminea.* 662.

Namque Deum frustrà fugiens, quem cuncta tenentem
Nemo fugit: mouit cæli simul & maris iras.
Omnipotentis enim Domini natura rebellem
Cognoscens, timuit per se quasi conscia tutum
Ferre reum, & ventis fugitiuum vinxit, & vndis.

Sic vinctus Ionas, & victus insensibili creaturæ concedit, longè ipse per culpam insensibilior.

Voluit Christus Dominus aliquando suorum probare fidem, id est, eorum ipsismet expertam facere constantiam. Conscendit ergo diuinus Ionas nauim, & dormit: sed innocentiæ Dominus dormit in puppe. At ecce tibi repentè, *facta est*, inquit Marcus, *procella magna venti, & fluctus mittebat in nauim, ita vt compleretur nauis*, cap. 4. num. 37. Sed quid hoc miri? tot fluctus, sæuiens tanti venti debacchatio, non respergerent puppim, non perflaret: vt illinc salso, hinc turbido suscitatus Dominus vigilaret? certe non: sed dum discipulorum tentat fidem procella, dum puppim reueretur: quasi recepto sensu illorum taxat insensibilitatem, qui fidifragi penè, se iam penitus naufragos reputantes, Dominum excitarunt, *ibidem n.* 38. de quo D. Chrysol. serm. 21. *Procella*, inquit, *non est ausa explorare Domini dormientis virtutem: sed discipulorum pulsare fidem, timorem prodere, vt auctori suo, quantum seruitutis deberet, ostenderet.* Itaque insensibilis tempestas sentit maiestatem diuinam tanti domini, quam homines, hominis instar pueri, obliuioso sopitam somno præsumebant. 663.

Gratius nunc è salo, veniemus ad cælum: quod pariter sensus induit, vt peccatoris condemnet insensibilitatem. nouit id planè perditus adolescens, postquam fausto magis gratiæ fato, Patrem Deum, relictâ porcorum harâ, tamquam misericordiæ aram, compunctus recognoscit. *Pater*, inquit *peccaui in cælum, & coram te*, Luc. 15. num. 18. Verumtamen, qui potiùs, inquam ego, dicturus videbatur, coram spectatore cælo, in patrem expectatorem auxium peccauisse: cur verba commutat, & cælum de iniuriâ, patrem subnotat de præsentia? respondet acutissimè Chrysol. *serm.* 5. in hoc prodigo, cum omnibus Patribus gentilem populum intelligens. *Peccauit in cælum, dum in cælo solem, lunam, sidera, Deos esse blasphemat, & hæc eadem profanat adorando.* Dolebat creatura intimo quodam sensu penitissimè, in creatoris iniuriam se coli, imò & de honore indebito, iniuriam sibi fieri sentiebat, quando homo iam penè insensibilis, ad idololatriam pronus ferebatur. quo & hodie ambitio 664.

Honor ambitus dedecus est.

ambitioſorum damnatur inſenſibilitas, cùm ipſa inſenſibilia immoderato cultu ſe profanata recognoſcant.

665. Et eſt planè Chryſologicum τὸ *profanat*; quia non poteſt non dolere, ſit licèt inſenſibilis creatura, quòd habeatur ſacrilegi erroris mater, ſenſuſque præuertens humanos: quæ, non profano myſterio, ſed vtili producta fuerat miniſterio. Aureo Chryſologi ſermoni, os aureum Chryſoſtomi pulchrè conſonat *Orat. in ſanct. Paraſc.* apud Gretſerum vbi deſcriptâ creaturarum perfectione, ſic concludit. *Sed cùm hæc omnia pulchra in primis fuerint, præſtantiſſimaque, ſapientia horum omnium effectricis, machinamenta: homo tamen hanc eius pulchritudinem deturpauit, immoderata venerationis abundantiâ, iniuriam iis ipſis, quæ coleret, molitus: cùm enim in res conditas admirationem contuliſſet, quæ rerum conditarum modum ſuperaret, & excederet: ignominiam iis, quæ coleret, offudit: ita creatura nolens, & in vita, mater erroris fuit effecta.* pudeat iam immoderatis honoribus inhiare, quos meliori prædita ſenſu iniurias eſſe, vel etiam inſenſibilia proteſtantur. niſi verò ipſis eſſe ad culpam inſenſibiliores, homines iam non ſuppudet: inſenſibiles ergo hi duri fratres, quos nullus culpæ, nullus violatæ fraternitatis dolor tangebat.

§. V.

Superbia Deum coarguere & corrigere præſumit.

666. NOn ſolùm in ſororculam impij, ſed etiam in ipſum Deum perfidi, iſti fratres extiterunt. quid enim aliud erat puellam temporalibus vinearum ſuarum negotiis implicare, ne illa liberè meliori vineæ ſuæ, id eſt, ſpiritualis pulchritudinis negotio tota vacaret, quàm Deum velle corrigere, quaſi ineptum talentorum diſtributorem, vtpote qui talentum contemplationis illi concederet, quam ipſi aptiorem, temporalibus familiæ reculis tractandis iudicabant? deindeque obedientiam illius, rem imperatam ſedulò miniſtrantis, prauè interpretantes, quaſi rectè habiti conſilij facta, ipſo euentu, demonſtratione, Deum coarguerent. ſcilicet eſt hæc vetus ſuperbiæ præſumptio, cuius abominationem iam illuſtro, ab ipſo rerum primordio incipiens.

667. Poſt omnia Dei opera, etiam quæ erant in genere abiectiſſima, homo imperaturus omnibus tandem creatur, cùm potiùs videretur, vt qui naturæ dignitate, cætera omnia, ſic etiam originis excederet vetuſtate. cauſſam ita ſubdit Procopius, *ne gloriaretur, & ſe quaſi iactaret cooperatorem Dei.* Solent alicuius rei cooperatores, quò opus prodeat perfectius, ſibi mutuo parere, & imperare: vnde prudenter Statius *lib. 1. ſyl.* 4. de duobus neſcio cui operi incumbentibus:

——ritu ſe cingit vterque
Pæonio, monſtrantque ſimul, parentque volentes.

Adam igitur, ſi prior foret cæteris creandis, leges creationis Deo ferret, & tamquam pariturο vellet imperare, vt deinde cooperatorem ſe iactaret. vnde, ni fallor, & fœminam ex illo condidit dormiente: cui, ſi vigilaret, vix placeret vlla, & ſi millies in nouis condendis fœminis induſtria diuina inuigilaret. ſemperque moroſus Adam, ſæpe temerario auſu correctοr, nunc iſtud adimi, nunc addi iterum aliud contenderet, ſuperbus legiſlatorem legibus adſtringere conatus.

Hinc illa vox æternæ ſapientiæ ſeſe diuinæ potentiæ cooperatricem exhibentis: *cum eo eram cuncta componens, & delectabar per ſingulos dies, ludens coram eo omni tempore, ludens in orbe terrarum, & delitiæ meæ eſſe cum filiis hominum*, Prou. 8. n. 30. in Sixtianis ex Græco legitur, *cùm lætaretur orbe perfecto, & lætaretur in filiis hominum.* vt clarè noſceretur, perfecto iam orbe, & percepto inde gaudio, homines fuiſſe productos: aliter cooperatricis ſapientiæ cooperatores ſe, & ſapientiores exiſtimarent, cui, ſi tunc forent, leges adhiberent. vnde capies, quid ſit illud Geneſ. 2. num. 19. *Formatis igitur Deus de humo cunctis animalibus terræ, & vniuerſis volatilibus cæli, adduxit ea ad Adam, vt videret quid vocaret ea.* noluit credo priùs vocare ea, ne homo temere, iis quibus imperabat, quando naturam non poterat, nomina ſaltem refingeret: noluit ſimul cum illo de nominibus deliberare, præcauens ne fortè liberrimo pluſquam auſu, homo ſententiam ſuam diuinæ contenderet præponendam. 668.

Ideo poſt peccatum, quod nemo neſcit, quo tandem culpa in Deum refunderetur, Adam in Euam, illa in ſerpentem à Deo creatum, labendi occaſionem deriuauit, *Geneſ. 3. à n. 12.* crederes id timori dandum, quaſi putarent hac ratione pœnas ſubterfugere; ſed nihil minus, puta puta erat ſuperbia: in Deum ſic iactabant querimoniam, aut imprudentiæ illum, aut crudelitatis conantes coarguere. Alcuinus quæſt. 73. *Cur Adam*, inquit, *peccatum in mulierem detorſit? ad cumulum peccati ſui, ſuperbè reſpondit, non humiliter: quaſi querimoniam in Deum dirigeret, cur ei talem dediſſet ſociam, vt ei peccati occaſio eſſet. Similiter & mulier ſua culpa cauſam in creatorem refert, quare ſerpentem, per quem deciperetur, creauerit.* quaſi aut inſcitiam, aut ignauiam eſſet Deus ſubiturus, quòd occaſionem non amoliretur. 669.

Iam priùs in re ſimili peccarat Eua, quætenti enim Dæmoni, cur illis vetans pomi præceptum imponeretur: *præcepit*, inquit, *nobis Deus ne comederemus, & ne tangeremus, ne fortè moriamur*, Gen. 3. num. 3. vbi Lyranus. *Iſtud*, inquit, *vltimum, addit mulier de ſuo, non enim Deus prohibuerat ligni tactum, ſed tantùm guſtum, & ideo iſtud addidit mulier ex diſplicentia præcepti, quia ille, cui diſplicet præceptum impoſitum, in referendo, illud libenter aggrauat.* non ſolùm vt dum aggrauatur legis durities, violatoris inde mollities excuſaretur: ſed etiam vt Deus legiſlator, vt puto, apud inferiores creaturas, rigidæ cuiuſdam indolis notam contraheret, qui tam dura, illarum imperatoribus, imperaret. 670.

Hinc eleganter D. Leontius apud Phot. cod. 271. ad illa verba, *& tulit de fructu illius, & comedit*, ibidem num. 6. ſic ſcribit: *ipſa manu contumaci, defectionis ſcribens legem, acquiſiuit præuaricando ſibi fructum pulchrum, & adoleſcentiâ mortis maturum.* Vltima verba notulis in hunc pattem, alibi explicabo. nunc pende emphaticè ſatis, manum illam, quæ pomum ſibi tulit, dici contra Deum tuliſſe legem præuaricationis; ſicut enim contra duri & tyrannici ſenatus leges, rebellaturus populus Romanus, contra eiuſdem duritiem plebiſcita ſcribebat: ſic Eua manu illâ non tam ab arbore pomum gulæ permulcendæ, quàm in illius libro, Deo increpando, & oſtendendo tyranno, plebiſcitum ſuum viſa ſcripſiſſe. quo potuit vltrà ſuperbia promoueri? 671.

Suorum aſſuetus moribus Cain, condignam, imò citra condignum, pœnam ob fratricidium Deo 672.

Deo imponenti, respondet: *maior est iniquitas mea, quàm vt veniam merear*, Genes. 4. num. 13. cui sententiæ, si cum Hebræorum doctioribus, interrogationis notam adhibueris, videbis Deum ipsum à sacrilego homunculo, crudelitatis crimine accusatum. Lyranus ibi. *Doctores*, inquit, *Hebræi exponunt prædictum verbum interrogatiuè, & negatiuè; ac si diceret Cain: Est ne peccatum meum tantum, quòd non possim mereri veniam? ac si diceret, non. per hoc indicans, quòd Deus puniebat eum vltra condignum.* Consonat huic explicationi Vatablus, qui in notis ad hunc locum ex Hebræo vertit, *punitio mea maior est, quàm vt eam ferre possim.* Vtcumque sit, arguitur Deus ab homine, crudelitatis infamatur à superbo, qui dum non præsumit veniam, saltem Deum iniquiorem præsumere contendit: vidistin' vnquam superbiorem reum aduersùs iudicem?

673. Sed en huius discipulum, & fortasse magistro ipso effrontiorem. audit seruus ille nequam, dominum traditi sibi talenti iustas vsuras postulantem, & cùm de ignauiâ sua deberet trepidare, *scio*, inquit, *quia homo durus es, metis, vbi non seminasti, & congregas, vbi non sparsisti*, Matth. 25. num. 24. de quo D. Eucher. homil. 1. de nat. confess. *Nusquam est*, inquit, *vbi Dominus non seminauerit, nusquam vbi sua gratia sementem non sparserit; quia propter hoc, quod in omnem terram exiuit sonus Apostolorum, omnibus hominibus rationem & intellectum, memoriam & ingenium largitus est: constat ergo hunc malum seruum, aduersùs Deum esse mentitum.* mentitur quidem aduersùs Deum, & coram Deo, curans iudicem reuincere, ne reus conuincatur, & qui furti veniebat arguendus, per intolerabilem tumorem, Deum ipsum furti conatur redarguere.

674. Equidem nouerat iam pridem Deus superbam indolem similium seruorum, ideo ad sponsam Ecclesiam, *Veni*, inquit, *in hortum meum, soror mea sponsa, messui myrrham meam, cum aromatibus meis: comedi fauum cum melle meo: bibi vinum meum cum lacte meo*, Cant. 5. num. 1. notas, quàm paucis verbis toties pronomen *meus* repetatur, quasi de nullo differat, quod adhibito possessionis titulo, suum non asserat? cauebat sanè iam tunc effrontem horum superbiam, qui illum furti arguere ausuri erant. Acutè Gilibert. serm. 41. ad hunc locum: *Audite*, inquit, *quia non metit, nisi quod suum est, nisi quod ipse præseminauit: verè seruus ille malus & piger, qui pigritia sua causam, in dominum interpretatione maligna transfudit.* malus, inquam ego, idque vitio superbiæ capitali, quo enim erumperet altius, quàm in cælum, latronis notâ Deum affecturus, & illius iudicia reprehensurus?

675. Miratus, credo, aliquando legisti bestiam illam, quæ leænæ ferociam imitata, si vnguium nouaculas cerneres, & dentium acuente lingua immanitatem: aquilæ etiam volatum, alarum magnitudine præsumebat: *quasi leæna*, inquit Daniel, *& alas habebat aquilæ*, cap. 7. num. 4. ecquis non timeat leonis vngues, aquilæ beneficio iam volatiles: aut aquilæ volatum, leonini rictus sæuitie obarmatum? sed pone metum, dicat aliquis, addit enim eodem num. Propheta, *aspiciebam donec euulsæ sunt alæ eius.* imò, inquam ego, nunc maior timor, quia quantum celeritatis adimitur, additur de vulnere percepto, irritationis: quantum est ergo ex hoc capite, quo fit tardior, redditur ferocior. igitur aliunde metus nobis decrescit, sed vnde bestiæ erga Deum, pro demptis alis alia culpa crescat: ideo addit etiam eodem num. Daniel, *& super pedes quasi homo stetit.* quadrupes enim, quæ duobus stat pedibus, vt erecto, instar hominis, vultu degat, cælum intuetur, cælum petit, imò impetit. certè ita est: superbus enim qui leonina ferociâ desæuiens, humani fauoris & dominatus alas habens, quibus volitans, omnia inuolabat, atque perdebat, & si his plumis à Deo spoliatus, in humano habitu, homines iam tunc respirantes timore liberet: ast tunc in Dei iusta iudicia inuehitur, cælo infremit. Alluxit pulchræ explicationi venerabilis Richardus Victor. hîc apud Godefr. *Quæ est*, inquit, *ista erectio monstrosa, nisi enormis quædam, & nimis detestanda superbia? contra cælum se erigit, qui diuina iudicia reprehendit.* decrescit igitur potentia, sed superbia crescit, ipsum Deum sacrilegè, & illius iudicia reprehendens.

Sunt aptissima ad hanc rem verba illa diuina apud Ieremiam cap. 2. num. 5. *Quid*, inquit Deus, *inuenerunt patres vestri in me iniquitatis, quia elongauerunt à me, & ambulauerunt post vanitatem, & vani facti sunt?* certè enim, ille inuenire dicitur, qui quærit. Populus igitur sacrilegus, & indomitus, eò vsque venerat superbiæ, & arrogantiæ, vt diuino excutiendo iugo mille occasiones quæreret, mille moliretur technas, quibus Deum reuincere, & iniquitatis posset coarguere. D. Chrysost. *tom. 5. homil. 4. de Pœnit.* ita. *neque simpliciter dixit, quid habuerunt Patres vestri; sed, quid inuenerunt: quamuis multa quæsierunt, multa circumeuntes meo sub principatu affecti, nullum in me delictum inuenerunt.* quæsierant ergo, vt sic conuictus Deus aut pateretur scelera, aut indignus imperio videretur. 676.

Miramur quandoque, & ridemus insaniam fœminarum, nullo comptu comas suas non amœnantium, nullis non fucis caput adulterantium. Sed proh dolor! ploranda potiùs res erat: latet, latet in fucis istis dissimulanda superbia, latet anguis in herbis, & tumor, Euæ spiritum redolens protegitur. grauiter D. Cyprianus epist. 13. ad illud Matth. 5. num. 36. *neque per caput tuum iurauerìs, quia non potes vnum capillum, album facere, aut nigrum*; sic scribit. *Dominus tuus dicit, non potes facere capillum vnum album, & nigrum, & tu ad vincendam Domini tui vocem, vis te esse potiorem? audaci conatu, & sacrilego comptu crines tuos inficis, malo præsagio futurorum, capillos iam tibi flammeos auspicaris.* Sic nullus sexus, qua arte potest, Deum aut inuidiæ, aut impotentiæ, aut certè mendacij coarguere non conatur. Institit Cyprianus solito magistro, qui *lib. de cultu fœm cap. 6.* de hoc multa: ergo Tertull. ibi. *Sed enim Dominus ait: Quis vestrum potest capillum atrum ex albo facere, aut album ex atro? quæ reuincunt Deum: ecce, inquiunt, pro atro, vel albo flauum facimus gratia faciliorem. quamuis & atrum ex albo conantur facere, quas pœnituit ad senectam vsque venisse. Proh temeritatem! erubescit ætas exoptata votis, furtum confitetur: adolescentia, qua deliquimus, suspiratur, occasio prauitatis interpollatur.* Sed in re simili, de superbo fœminarum genio & ingenio, plura alibi cumulabo. 677.

Igitur hoc vitium in ipso humanitatis suæ ingressu euersurus Christus Dominus, iussit præconibus suis diuinum illud carmen intonare: *Gloria in altissimis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis*, Luc. 2. num. 14. vt ex tanto præconio pacis humilitatem disceret homo, & sublimitatis gloriam Deo relinqueret. Quid tunc ille? fastidit partitionem, & cælum vocibus feriens, terram tumultibus inquietans, Deum ipsum iniquitatis coarguens, quam non potest in hoc mundo accipere, rapit gloriam. D. Bern. *serm. 4. de natiuit.* ita. 678.

Fornicator

Fornicator ſemetipſum dehoneſtat, & iniurioſus moleſtat proximum: elatus, quantum in ſe eſt, Deum inhonorat. Gloriam meam, Dominus ait, alteri non dabo; & ſuperbus, Ego, inquit, mihi eam, licet non dederis, vſurpabo: neque enim placet ei angelica diſtributio dans gloriam Deo, pacem hominibus: non ergo colit Deum, ſed aduersùs eum extollitur impius planè, & infidelis. diuinæ iuſtitiæ diſtributiuæ iudices ſe præſtant, & Deum iniuſtum arguunt diſtributorem?

§. VI.

Peccator, apud Deum & virtutes non ponit ſeruitium, niſi illud inuicem Deo, & virtutibus imponat.

679. SEd quærò, perditiſſimi hominum: nonne foret ſatius puellam ſanctiſſimam domi retinere, vt cumulata virtutibus, vitia veſtra cernens, & dolens, ab ſponſo Deo, vobis veniam, & virtutes impetraret? nonne foret ſatius, præſente ſemper tanto exemplari, fugare vitia, virtutibus anhelare? Neutiquam, inquiunt: neque enim domui, nedum cordi, Deum & virtutes admittimus illis ſeruituri, niſi mutuo, & Deus & virtutes temporalibus noſtris ſeruiant: ſeruiat ſoror terrenis noſtris rebus, aliàs cæleſte vitæ genus ſibi habeat, nec illud nobis aliter volumus communicatum. nimirum ita eſt, abhorret peccator Deo & virtutibus ſeruire, niſi in terrenis, à Deo, & virtutibus ſeruiatur: nihil cæleſte amat, terreſtribus non immixtum.

680. Reciſis charitatis legibus fratrem trucidat Cain, & increpatus à Deo, terræ fructibus, quam fœdauerat ſanguine, multatur, *Geneſ.* 4. *num.* 12. pietatiſque fugator, perpetuò fugæ timori condemnatur. ad quem tunc ille: *Ecce*, inquit, *eiicis me hodie à facie terræ, & à facie tua abſcondar*, ibidem num. 14. Ecquæ iſta conſequentia, homo infeliciſſime? imò quia terrenis abdicaris, addici diuinis arctiùs contendere debueras: quid ergo demens falleris? Reſpondet Philo Iudæus *lib. de eo quod deter.* ad rem noſtram. *Quid ſi verba iſta ſic intelligantur? ſi non prebes mihi bona terræ, nec cœleſtia accipio: ſi non datur frui voluptatibus, nec virtutem quidem deſidero: ſi non impertiris humana bona, diuina quoque tibi habeto.* ſcilicet homo perfidus nudæ virtuti ſeruire recuſabat, & voluptatibus, terreniſque vtilitatibus anhelans, harum, quas pluris faciebat, ſanctimoniam volebat adminiſtram. *Apud nos*, addit Philo, *neceſſaria chara, germana bona ſunt hæc: edere, bibere, veſtiri, per viſum frui colorum varietatibus, per aures oblectari omnigenis ſonorum concentibus, per nares exhilarari ſuauibus vaporum fragrantiis, ventris, & eorum quæ ſub ventre ſunt, ad ſatietatem expleri voluptatibus, aurum argentumque non negligere, honores principatuſque, & quidquid ad gloriam facit, conquirere: prudentiam verò, fortitudinem, iuſtitiam, res tetricas & vitæ moleſtiam afferentes, miſſas facimus: quòd ſi libet eis vti, non vt bonis perfectis vtendum eſt, ſed vt cauſſis bonorum.* En hominis peruerſi, præuerſum ordinem: tantummodo virtutibus vtetur, dummodo per illas abuti voluptatibus, terreniſque vtilitatibus liceuerit.

681. Ceſſit quidem Eſau primogenituræ ſuæ iuri, cui auidus ſucceſſit Iacob: *Quid mihi*, inquit Eſau, *proderunt primogenita*, Geneſ. 25. num. 32. nouerat quidem Iacob primogenitis illis, virtutis primogenita hypothecari, & ſanctorum Patriarcharum principem, neceſſariò omnes conatus, ſtudia omnia virtuti impenſurum: vtque erat vel etiam ipſo nomine ſtrenuus, addit labores athleta fortis, & primogenita capit humana, vt inde diuinis primogenitis teneatur deſudare. quàm alius Eſau, deſerit virtutis primogenitæ ſeruitium, quia ipſa tota in fouendis eius voluptatibus non deſeruit. D. Ambroſ. *lib. de Cain cap.* 4. vbi de malitia, quæ licèt ſenior tempore, infirmitate puraſcit. *Habet*, inquit, *illa ætatis ſtipendium, virtus autem prærogatiuam gloriæ; quia plerumque iuſto iniquus iudici cedit, cuius rei teſtis eſt fidelis Scriptura, quæ docet, Eſau cognomine ſtultitiæ virum, ceſſiſſe patienter primatum fratri ſuo Iacob, ita vt diceret: Vt quid mihi primatus? ſed quod iſte poſthabuit, hos vir cognomine exercitationis præditus quæſiuit mereri*, &c. *Vt quid*, inquit, *mihi primatus? apud ignauos enim nulla ſunt inſignia virtutis, apud ſapientes prima habentur. ſtudia enim virtutis quædam inſtrumenta ſunt: itaque ſicut bellator ſine armis eſſe non poteſt, ita nec ſine exercitatione virtus.* Abhorret ergo primogenita ſua Eſau, cum quibus laborioſa (vtpote quibus omne debetur ſeruitium) virtutis primogenita cohærebant: quibus ſolum ſeruiret, ſi ipſa otio, voluptati, & terrenis bonis deſeruirent. ideo additur, *abit paruipendens quòd primogenita vendidiſſet*; nullius enim faciebat illius virtutis iacturam, quæ illi ad terrena non erat laboratura.

Virtus laboribus lubens aſſueſcit.

Quærit Tobius ſæpe citatus apud Photium, cur tam obſcura olim Iudæis Prophetarum ſacra ænigmata darentur? cur obſcura gentium vocatio, & Synagogæ repulſa innueretur? & poſt multa, ad rem præſentem ſic reſpondet, *Iudæorum inſuper improbitas, & in rebus, quæ minimè attingenda erant, audacia, obſcuritatis in veteri Teſtamento reperta, non nihil cauſſa fuit: ne enim quæ manifeſta eſſent de Chriſto, atque aperta Scripturarum teſtimonia circumciderent, aut delerent, ideo adumbratè eadem promuntur. Tertiò, ne diuinorum contemptrix præceptorum, Iudæorum natio, ſi clarè intellexiſſet, aliquam do legem vniuerſam præter fluxuram, & quæ ipſi in pretio habebant, & honore, in aliam rempublicam tranſitura, magis ad contemptum illorum præceptorum, ex clara cognitione traherentur.* Seruiebant itaque Deo, præcepta colebant, dum monarchiæ & vtilitati ſuæ Deum & præcepta ſeruitura perpetuò exiſtimabant, quaſi non ſatis eſſet, proportionaliter temporale obſequium, limitatis etiam præmiis adhibere, niſi Deus perpetuam ſtabilitatem reipublicæ illius, pro ſingulorum ſeruitio caduco, repromitteret, aliàs ſtatim receſſuri à virtute & præceptis, ſi terrena vtilitas aliquando, (etſi poſt longum tempus) receſſura timeretur. 682.

Auaritia ſub pietatis velo ſibi, non Deo ſeruit.

Explicantur hinc illa Matthæi de Chriſto nato, & Magorum præconio exultabundo: *Audiens autem Herodes rex, turbatus eſt, & omnis Ieroſolyma cum illo*, cap. 2. num. 3. de quo Chryſol. ſerm. 158. *Eſto quòd Herodes amore regni, ſucceſſoris timere, coactus ſit talia moliri, quare Ieroſolyma, quare principes, quare ſcribæ?* Deſcripſerat aureus Doctor latè funera innocentum, Chriſtum infantem ab ipſis Iudæis perfidè inquiſitum: tunc ſic reſpondet, *quia*, inquit, *naſci non vult profanus Deum, ſeruus dominum, iudicem reus, rebellis principem, perfidus cognitorem. Ieroſolyma variâ ſe contaminatione perfuderat, Sacerdotes profanauerant ſancta, & peccata vendentes, in quæſtum, veniam pietatemque conuerterant. Scribæ doctrinam cæleſtem, ſcientiam ſalutarem, vitale magiſterium, in ſuum ſenſum, in perfidia lapſum, in lethale vaniloquium commutarant. hinc eſt quòd Chri-* 683.

stum nolunt nasci, viuere timent, quia nouerant se mox ignominia dandos, trahendos opprobrijs, eijciendos templo, priuandos sacerdotio, oblationum munere vacuandos. quasi tantummodo Messiæ futuro seruirent saltem de foris, quia futurus erat, quia sub hac spe, speciem captandis honoribus & muneribus habebant: at vbi adest præsens sceleribus & voluptatibus intercessurus, quæritur occidendus, quia gens perfida solam pietatis vmbram colebat, dum sub illâ auari pectoris æstum occultabat.

684. Atqui, dicat aliquis, si misericordiam principis Dei, si Messiæ benignitatem omnis scriptura proclamabat, cur hoc tuti præsidio priscorum sibi scelerum veniam non promittebant? Respondet idem Chrysologus ibidem. *Semel enim cupiditate inflammati, capti pompa, vitijs sauciati, vanitate ebrij, madefacti luxu, quia de correctione nil cogitare poterant, de venia nil sperabant.* consuetudo nimirum, faciendi Deum, & vmbratilem illam pietatem scelerum suorum administram: sic iam miseros captiuarat, vt, dum nec scelera deponere, nec præsente Christo abuti concederetur: eidem perdendo coniurarent, quem solum suâ culpâ, tanquam velum nequitiæ, & terrenæ vtilitatis fomentum amplexabantur.

685. Est apertissima, pro hac mea cogitatione, tota illa parabola de impiis agricolis, domini sui primogenitum occidẽtibus, de qua audiendus Chrysostomus, immo auctor Imperfecti, *in cat. aur.* ad illa verba: *Hic est hæres, venite occidamus eum, & habebimus hereditatem eius,* Matth. 21. num. 38. vbi ita scribit. *Postquam introiuit in templum, & vendentes animalia, quæ ad sacrificium pertinebant, foras eiecit, tunc præcipuè cogitauerunt eum occidere, vnde dicebant: Venite, occidamus eum. dicebant enim intra se: Necesse est, vt populus per illum dimittat consuetudinem hostiarum, quæ ad nostrum pertinent lucrum, & acquiescat offerre sacrificium iustitiæ, quod ad gloriam pertineat Dei, & sic iam non erit populus iste possessio nostra, sed Dei.* Nolebant iam inde Deo seruire, qui turpi illorum lucro non seruiret, nolebant immortificato spiritu Christum habere primogenitũ, apud quem pariter non erant ipsi, tanquam primogeniti venerandi. *Hæc est*, addit idem auctor, *cogitatio communis omnium Sacerdotum carnalium, qui non sunt solliciti, quomodo viuat populus sine peccato, sed aspiciunt quid in Ecclesia offeratur, & hoc æstimant sacerdotij sui lucrum.* Quid scelestius, quàm à Deo & virtutibus, quibus illud debes, exigere obsequium? quid immanius, quàm occiso Deo liberum eius populum tibi captiuandum conari?

686. Postquam Heliezer, fidissimus ille seruus Abrahami, conuiuio à Laban exceptus est, adducendæ Rebeccæ ergò, longissimam apud hospites de domino suo, de itineris successu habuit ratiocinationem: exordium verò aptans captandis animis, sic incepit. *Dominus benedixit domino meo valde, magnificatúsque est, & dedit ei oues & boues, argentum & aurum, seruos & ancillas, camelos & asinos,* Genes. 24. n. 35. Deinde latè pergit in explicando signo, quod illi Deus fecerat, de eligenda puella. Certè optimus orator non poterat apud idololatras aptius sibi sumere exordium, quàm ostendens Deum Abrahamo & Isaac cultum, etiam illis terrena bona ministrare: prohiberet absque dubio nuptias Laban, nisi crederet Deum, cui fideles seruiebant, illorum pariter vtilitatibus deseruire. Fauet Lyranus hîc. *Vt facilius*, inquit, *eos inclinet, primò refert diuitias domini sui, ipsi Isaac collatas: & iuramentum, quo adstrinxit eum Abraham, & signum à Deo sibi datum, quod voluntas Dei erat, quod Isaac cum Rebecca copularetur: per hoc insinuans quòd si renuerent, contrairent diuinæ voluntati.* & quidem contrairent, inquam ego, nisi diuinam hanc voluntatem seruitiis quodammodo conseruam, in ipso statim principio subodorarentur, vt solerter prudens paranymphus explicatur.

Spoponderat cum Deo dæmon, luce se clarius ostensurum Iobi esse chimæricam sanctitatem: hanc ergo vt expugnet, postquam ablata pecora, & armenta, pastoréſque occisos, vana fuisse tela expertus est, robustiorem hastam contorquens, opilionem indutus, *Ignis*, inquit, *Dei cecidit è cœlo, & tactas oues pueróſque consumpsit*, Iob 1. n. 16. Sed quorsum, inquis, fulgura à se missa, in aëre fabricata, à Deo metipso contorta, & è cœli officinis coniecta mentitur nugator pessimus? Certè, quia nouerat, si quid subdolum Iobi virtus occultaret, tunc maximè illucidandum: nescit enim peccator se Deo subdere, quem sibi quodammodo subditum inuicem non cognoscit: vnde si Iobus esset minus iustus, vbi videret à Deo sibi inferri bellum, statim contra eius obsequium rebellaret. Olympiodorus ad hunc locum in cat. Græca. *Vbi primo audito nuntio, non solùm iusti animus consternatus non est, verùm etiam tulit æquissimè, atque imminentis aduersarij impetum propulsauit, confestim alius quidam diaboli satelles sese proripit: dicit, non amplius ab hominibus sibi bellum inferri, verùm oues ac pastores de cœlo tactos esse, vt minimè dubitare posset, vel Deum ipsum, quem veneratur, ei esse infensum.* Ictus sanè periculosissimus, quem nisi sy cera virtus euaderet, euique quoduis fraudulent nequitiæ pectus penitus succumberet. 687.

§. VII.

Superior subditorum humeris onera commensuret.

Denique errarunt hi fratres in oneribus & curis terrenorum suorum bonorum dispensandis, dum fœmellæ, quam subditam habebant, id ponderis iniiciunt, cui vix vir robustissimus sufficeret. Satis foret, si domesticis ministeriis detineretur, si ducendis agniculis, aut hædulis vinceret occupata. intolerabile verò, quòd illi pugnax & contentiosa vinearum custodia commendetur. Discant hinc superiores, corporis afflictiones, & onera, subditorum viribus, & humeris commensurare: aliter non proficient, sed deficient, sibi, & communitati inutiles reddendi. Humilitas, fides, charitas, spes, similésque virtutes, ab omnibus æqua mensurâ, imò sine mensura exigantur; onera verò, carnis afflictiones, & quidquid exterioris crucis est, prudenter, & pro capacitate subiectorum diuidantur: aliàs crux quæ salutem afferret, de imprudentiâ damnum importabit. 688.

Ideo Christus Dominus Matth. 16. n. 24. *Si quis*, inquit, *vult venire post me, abneget semetipsum, tollat crucem suam, & sequatur me.* Non enim æqualem crucem, idem omnibus onus impositum volebat, qui *suam* singulis crucem, non absolutè crucem ferendam edocebat. bene D. Leo Magnus serm. 9. de Quadrag. *Meritò*, inquit, *ferri vnicuique suadetur, quia proprijs modis, atque mensuris, ab vnoquoque toleratur.* Sic qui suâ proficit, deficit alienâ: & in hac proportione, tota perfectio. quod ideo lubentiùs tracto, quòd inde diuina prudentia sanctissimi Patriarchæ nostri Ignatij in exterioribus pœnitentiis, & oneribus patiendis, eiúſque admirabile, in spiritu regẽdo, magisterium, maximè cõmendatur. 689.

Pende

690. Pende mihi myſtica illa Ezechielis animalia: *Facies, inquit, eorum & penna eorum extenta deſuper: dua penna ſingulorum iungebantur, & dua tegebant corpora eorum*, cap. 1. num. 11. iungebantur ſcilicet illæ quæ deſuper erant extentæ, ac ſi volatus ſuperiorum alarum, inuicem proportionari ac coniungi potuiſſet: non autem coniungi dicuntur pennæ illæ, quibus obtecta corpora deſcribuntur, ſcilicet & carnis mortificationibus, & animæ virtutibus volant: in his vltimis pari paſſu procedere, tectè poſſunt: illæ primæ, & viribus, & culpis, & neceſſitatibus occurrentibus, debent diſtinctæ ab aliis commenſurari: ſitque, qui illas velit temerè coniungere, temerarius. D. Gregor. ibi homil. 4. *Quaſtio oritur, quia ſi dua penna, qua eleuantur, amorem & ſpem: dua verò, qua corpora contegunt, timorem, & pœnitentiam deſignant: cur dua, qua extenta ſunt, dicuntur eſſe coniuncta, & dua, qua corpus contegunt, non dicuntur?* vbi poſt alia, ſic reſpondet. *Dua ſingulorum penna coniuncta ſunt, quia per amorem & ſpem vnum eſt quod deſiderant, ſed per timorem, & pœnitentiam, diuerſum eſt quod deplorant.* Optimè: quia inutilis medicus, qui diuerſas omnino ægrotantium neceſſitates, eodem purgandas pondere iuſſerit: ridiculus, qui crediderit, diuerſis ſtimulis bos pungendus, & homo: alio verbere regendus leo, & aquila: omnia ſi permiſceas, interturbabis.

691. Explicabis ex dictis, vocem illam Dei ad Moab: *habitabunt apud te profugi mei: Moab eſto latibulum eorum à facie vaſtatoris*, Iſai. 16. num. 4. in Moab Eccleſiam, aut quemuis iuſtorum, qui poſt conuerſionem ſuam, aliorum pater inſtituitur, intelligit in hoc loco Ailredus apud Godefr. & meritò, debet enim hîc talis viſcera paterna habere, quæ in nomine *Moab* intelliguntur. tunc ad rem, quia ſicut qui ad locum aliquod refugij ſolent conuenire, non omnes eâdem timoris cauſſa afficiuntur: ſed quidam grauiori metû preſſi, profundiores latebras, abſtruſiora latibula requirunt: aliis leuiori de cauſſa fugientibus ipſum limen, ipſa refugij ciuitas ſatis eſſe videtur: ita & qui perfectionis ſcholam ingrediuntur, mundi tyrannidem, & vitia fugientes, aliter atque aliter, pro cuiuſuis indigentiâ, ſunt etiam à ſuperiori abſcondendi. *Alij, inquit Ailredus, abſcondendi ſunt ab interiori occupatione, alij à quorumdam familiaritate, & cohabitatione: alij ſub vmbraculo ſilentij ab ira & indignatione vtiliter abſconduntur: alij ſub victus parcitate & paupertate à naturalibus incentiuis ſalubriter proteguntur: alij ſub laborum & peruigiliarum vmbra, à cordis peruagatione & ſpiritus abſconduntur: alij pſalmis & orationibus, meditatione & lectione ſpirituum immundorum inſidiis defenduntur.* & ſicut ineptè aliquis homicidas, proditores, latrones, eodem latibulo cum iis, qui leuiſſimè delinquentes vix quæruntur, eâdem cuſtodia abſcondendos vellet: ſic ineptus ſuperior, qui diuerſos affectus, & paſſiones pari onere opprimendos, pari cruce afficiendos exiſtimet.

692. *Pœnitens ex ſe ſemper duriora quærat.* Nota tamen, quod propterea expreſsè in titulo propoſui, ſuperioris tantum hoc munus eſſe debere: ſuperior, non verò ſubditus, crucem attemperet: ſubditus quippe quiſquis ille ſit, maiori & maiori oneri ſubeundo debet eſſe paratus, ne iuſtâ, ignaui languoris nota veniat inurendus, de præſumptione. Prodigus, quantum eſt ex ſe perpetuæ miſeri mercenarij ſeruituti ſe deſtinat apud Patrem, Luc. 15. num. 19. *Fac me, inquit, ſicut vnum de mercenariis tuis.* Patris, patris fuit crucem reuelare, ſuauioribus reſtituere. Chryſol. ſerm. 3. *Sic Pater iudicat, ſic emendat, ſic peccanti filio dat oſcula, non flagella.* Filius quippe, qui ſe miſeræ verùm conduxerat mercedis, ſolùm flagellis ſubeundis venerat paratus: ſoliuſque erat Patris, in iuuamen, & oneris attendere releuationem: ille ex ſe æquè caſtigantem amaret Patrem, quia, vt habet idem S. Doctor ſerm. 167. de pœnitentibus: *Si quo fortè mens noſtra iaculo fuerit confixa peccati, ſi caro tumeſcat ex crimine, ſi vitiorum ſanie fragilitas humana corrumpatur: tunc agris illa, qua non ſanus, pœnitentia medicina ſuccurrat, ferrum compunctionis accedat, apponatur aduſtio tunc doloris, adhibeantur ſuſpiriorum tunc fomenta, humentis conſcientia feruor euaporet: tunc reatus vlcera lacrymis abluantur, immunditiam corporis, cilicia tunc detergant. ferat, ferat pœnitentia curam, qui ſeruare debitam noluit ſanitatem: cui vita ſua chara eſt, cura non eſt dura: medicus non ſit ingratus, qui per dolorem reuocat ad ſalutem.* Atque ita ad ſalutem reuocandus, quoſcumque dolores à medico toleraret: veruntamen medicus, quid maximè pro temporis, & infirmitatis circunſtantiis expediret, optimè applicauit.

Adam poſt peccatum pœnitens & dolens ficus auſteritatem, foliorum aſperitatem in veſtem ſibi adaptauit, *Geneſ.* 3. quaſi perpetuo cilicio ſe condemnans, & nunquam aſperæ punctionis illius duritiem relicturus. Quid verò Deus? *fecit quoque Dominus Deus Ada & vxori eius tunicas pelliceas, & induit eos*, ibidem num. 21. nouerat quippe firmum Adami propoſitum tollendæ iugiter crucis: vnde & tunicas ipſe conſuit, & induit conſutas, alias nec ab Adamo conſuendas, imò nec ab alio conſutas induendas. D. Irenæus *lib.* 3. *cap.* 37. poſtquam aſpera ficus folia, ex ſatisfactoriæ pœnitentiæ affectu ab Adamo vſurpata explicat, ſic concludit. *& hoc videlicet ſemper habuiſſet indumentum, humilians ſemetipſum, niſi Dominus, qui eſt miſericors, tunicas pelliceas, pro foliis ficulneis induiſſet.* Ad ſolum quippe diuinum illum tunc medicum pertinebat, onus leuare, minuere, commenſurare: Adami verò & cuiuſuis pœnitentis affectus, ſemper durioribus debuit anhelare. Malè igitur hi fratres ſuperioris vicem tunc agentes molli, delicatæ, & penè innocenti puellæ, aſperiores corporis labores ſine debita proportione impoſuerunt. 693.

Si ignoras te, ô pulcherrima, &c. VERS. 8.

§. I.

Cæleſtis eſt iuſtus, imò intellectuale quoddam cælum: vnde Deo tabernaculum factum, Dæmoni affectatum.

Diuinâ acceptâ (extortâ dicerem potiùs) facultate, euerſurus ſanctiſſimum Iobum decedit dæmon, *cap.* 1. *num.* 15. nihilque bonorum externorum illi non abſtulit, quin potiùs & filios intimis viſceribus infixos ſæuus eripuit, & tamen *cap.* 2. *num.* 2. quæſitus à Deo vnde veniret, nec leuiſſimè Iobum nominans, reſpondet, *circuiui terram, & perambulaui eam.* & cur teterrimè illatas Iobo iniurias, de quibus interrogari agnoſcebas, ſtatim non refers? nunquid etiam æternam veritatem mendaciis illudere præſumis? Certè pater mendacij in hoc loco, non tam mentiri voluit, quam abſtrahere, idque ſine mendacio; quia licèt terram perambularet, terram calcaret, nec Iobum ibi cernere 694.

potuit, nec calcare, quia iste, vtpote iustus, iam cælestis erat, & in cælo quodammodo commoratus. ideo in Græco signatè, vbi nos legimus, *circuiui terram*; habet *διαπεριελθὼν τὴν ὑπ' οὐρανὸν*, *percurri eam quæ sub cælo est*. non mirum ergo, si qui cælestis in cælo quodammodo morabatur, sub cælo, id est, in terris visus non dicatur: sic locum explicat Euagrius in cat. Græca. *Idcirco Iobum non perambulat, quia non est sub calo: cùm in cælo vitæ suæ positas habeat rationes.* Quorsum hæc, pro expositione morali huius versiculi Canticorum, tendant, infrà clarè patebit.

695. Sed neque hoc tamquam nouum de Iobo dicitur; id enim de omnibus iustis Salomon affirmauit, dum enim omnia, quæ sub cælo sunt, vana appellauit, virtutes solidas supra cælum est visus collocasse: *vidi cuncta quæ fiunt sub sole, & ecce vniuersa, vanitas*, Eccles. 1. num. 14. aliàs, quis non reclamaret sanctas ac iustas animas adhuc in terris commorantes dici vanitatem? sed verè in terris commorantur, etiam supra ipsam terram conscendunt, quia dum in cælo habent conuersationem, supra solem excelsæ, & in terris iam cælestes sunt habendæ. fauet D. Paulinus epist. 4. *Omnia*, inquit, *sub sole vanitas, proinde super solem veritas: itaque & qui in veritate consistunt, & si intra mundum viuant habitatione corporea: tamen supra mundum sunt conuersatione cælesti, & calorum polos, & astrorum choros, euolantes spiritu, scandunt, & supernadunt, celsioresque elementis agunt.* Ignescunt scilicet iusti charitate, conscientiæ claritate fulgent, & agiles de virtutum pondere leuescunt, vnde iam cælestes in terris viuentes, destinata conscendunt domicilia.

696. Hinc patebit cur Apostoli expectaturi spiritum Paraclitum, ascenderint in cœnaculum, id est, (vt nemo nescit ex priscorum vsu, & Græcæ vocis notatione) in altiora domus penetralia, *Actor.* 1. *num.* 13. puto enim id factum, vt quodammodo de terra eleuati, iam vt poterant cælestes viderentur, sicque posteros ad similem ascensum, à sordibus terreuis, auocarent. D. Gregor. Nazianzenus orat. in Pent. *In cœnaculo*, inquit, *propter eorum qui accepturi sunt ascensionem, atque à terra subuectionem.* cælestes enim, & ad superiora subuecti, excipiendo tanto Deo parabantur. de quo legendus Nicetas *ad hunc locum*.

697. Et quidem auidè id ab homine requirit Deus, ideo cùm iam prænouerit impiam Ethnicorum blasphemiam, qui illum Deum montium, & non Deum vallium erant appellaturi, 3. *Reg.* 20. iubet nihilominus, iam tunc futura detractione deuorata, vt Moyses legem accepturus, montis verticem conscendat, vt ex toto cap. 24. Exodi constat apertè: nimirum, vt descensuro Deo, Moyses ascendens, etiam inde cælestis aptaretur, & de cælestibus signis, cælestique splendore, duto populo iam deinde cælestis haberetur. Idem Gregor. *Orat.* 2. *de Pascha*, huic loco, & similibus Abrahæ, Iacobi, &c. alludens. *In ipso quoque*, inquit, *monte, Deus hominibus imaginariè conspiciendum se prabet, partim de specula sua ipse descendens, partim nos ex terrena hac depressione in altum euehens.* Quid enim aliud erat è terra euehi, quàm cælestibus computari. hæc de prima tituli parte, vbi cælestes iustos dixi.

698. Venio ad secundam, vbi non solùm cælestes, sed ipsissimos cælos, eos appellaui. Euocat Deus Abrahamum à patria, à patre, ab omnibus delitiis: *Dixitque ad eum*, inquit textus, *Ego Dominus, qui eduxi te de Vr Chaldæorum, vt darem tibi terram istam, & possideres eam*, Genes. 15. num. 7. quod tamen non in ipso, sed in eius posteris implendum, constat *ibidem num.* 18. sed ita ne? summa Dei liberalitas, tam prompta obsequia virtutis, vnius prouinciolæ terminis compensat, dicat aliquis? scilicet hæc promissionis terra, semper iustis mysticum aliquid designabat: vnde bene Richardus Victor. Ad rem nostram hic apud Godefr. postquam terræ huius commemorat felicitatem, ita habet. *Sed vbi quærenda est terra, quæ tanta dulcedine redundat? de regno autem calorum credimus, quòd intra nos sit, & sui generis terram viuentium scilicet, nihilominus intra nos esse credere debemus: spiritualis enim est hæreditas, quæ spiritualibus promittitur. Si audis, terra est, propter stabilitatem: si vultis, calum est, propter sublimitatem; si spirituales spiritualiter sapimus terram hanc intus, non exteriùs requiramus: hac terra multa prorsus dulcedine manat, quia cordis iucunditatem conscientiæ securitas parat: promissionis terra conscientia secura, terra mellìflua iucunda conscientia.* & verba ipsa de hoc melle, mel stillant. Regnum cælorum intra nos esse, id est, nos esse, si virtutibus ornemur, Christus asseuerauit: en iam pro eodem, terra promissionis, & viuentium terra appellamur, vt sublimes cæli, sed absque illorum instabilitate, continuo scilicet motu, intelligamur: terra de firmitate, ponderibus librata suis gloriatur, nec id intellectuali cælo poterat deesse, vt suaui contrariorum recapitulatione, excellentius materiali cælo appareret.

Firmant satis Ricardi explicationem, præcedentia Dei verba ad Abrahamum ibidem, *& multiplicabo semen tuum, sicut stellas cæli.* quæ vt capias, aduerte. habitabat olim in cælis Deus, & inde inimicos suos subsannans irridebat, *Psalm.* 2. *n.* 4. sed tandem homo nascitur, &, vt habet Scriptura, *fit Idumæa possessio eius*, Numer. 24. n. 18. Ecquis non miretur inclinatos cælos, imò & ruptos, ac desertos tandem: idque, vt terrenæ sordes possideantur? is sanè, qui nouerit iustos, vbi vera Abrahami progenies in virtutum spiritu vernat adhuc: longè puriora sidera, ipsis astris cælestibus fulgere. Galfridus apud Godef. ad locum Numer. *Gratias*, inquit, *tibi Domine, qui dignaris possidere & terram, qui factus es spes nostra, faciens vtraque vnum, in te reconcilians ima summis, vt iam calum homines, & terra habeat stellas: nonne enim semen Abraha, sicut stella cali?* in cælo materiali principem partem obtinent stellæ, & intellectuales cæli, omnes ac toti stellæ sunt, vt ex hoc longè excellentiores indicentur: sic felix humanum genus illud potest canere Poëtæ *Buc.* 4. 699.

Magnus ab integro saclorum nascitur ordo,
Iam redit & virgo, redeunt saturnia regna,
Iam noua progenies cælo demittitur alto.

Demittuntur quidem cæli noui, euehendi postea cælo longè excellentiores. fortasse ideo in eodem loco Numer. paulo antè vocatur Christus *stella Iacob*, vt stella descendens, & apud terrenos conuersata, eosdem, in stellas mutatura intelligatur.

Sunt non elegantia solùm, sed etiam ponderosa, verba D. Chrysol. *serm.* 120. vbi post multa, quibus præstantiam intellectualis cæli, à materiali ostendit, explicatis Pauli præceptis Rom. 12. sic concludit. *Erit, erit maior cælo, qui vixerit sicut docuit Paulus, erit sole clarior, qui sic virtutum radiis toto orbe splendet, vt fuscari se nulla vitiorum nocte permittat: erit iste lucidior lunâ, qui tenebras has non temuato lumine temperat, sed totam sæculi noctem pleno* 700.

meritorum

meritorum fulgore depellit: nec ſicut luna, quotidiana lucis detrimenta perſentit, ſed iugi factorum lampade in ſuperni luminis claritate perſiſtit, &c. *de ſtellis taceo, quia quot cælum ſtellis, tot Sancti virtutibus illuceſcunt, dicente Domino, Vos eſtis lux mundi, lucete ſicut luminaria in mundo. Ad ſummum: cælum, ſol, luna, ſtellæ tranſibunt, iuſtus autem in claritate Dei continua permanebit*. Ac ſi ſumma gloria, qua ſpirituales cæli præſtant materialibus, inde proueniat, quòd hi caducâ, illi immortali Dei luce perfundantur.

701. Et certè ita eſt: in hoc vno intellectualis cæli gloria conſiſtit, vt miniſtra virtute ad Deum attrahatur, & inde maioribus ſplendoribus ipsâ diuina luce penetretur. Eleganter Gilibertus *ſerm.* 29. ad illud, *tota pulchra es, amica mea*, Cant. 4. n. 7. ſic ſcribit. *Quomodo non tota pulchra, in quam lucis æternæ candor immenſus emanat? bene tota pulchra, & ſuperpulchra, in quam vbi illapſa ſe transfundit omnis pulchritudo Domini, exaltata eſt quidem ſuper ſidera*. quaſi ideo *Sap. 7. num. 25*. Chriſtus Dominus emanatio claritatis appelletur, non ſolùm quòd à patre fluat lumen, de lumine, ſed etiam quòd ad myſticos ſuos cælos, totus emanet, vt ipſi toti, Chriſto maneant ſimiles: vnde idem Auctor *ibidem*, alludens ad verba, quæ in Aſcenſionis feſto, Chriſto canit Eccleſia, ſic concludit. *Species pulchritudinis eius in ſponſa: ſpecies, inquit, eius in nubibus cæli: quandiu ſponſa nubes cæli eſt, nubes lucida & leuis, & quaſi ad ſolem accedens, & ipſum ſuſcipiens: tandiu in ea Solis ſplendor relucet, & pulchritudinis eius ſpecies manet*. non ſimilior aduerſo ſoli repercuſſa ſuauiter puta nubes, quàm puta anima, poſtquam à terrenis inquinamentis repurgatur, inſtar cæleſtis nubis irradiata à Deo, Deum repræſentat.

702. Hinc optimè explicabis illud Iob 37. num. 22. *Ab Aquilone aurum venit, & à Deo formidoloſa laudatio*. in Sixtianis ex Græco legitur, *ab Aquilone nubes coloris aurei: ex his magna eſt gloria & honor omnipotentis*. quam lectionem tuetur D. Auguſt. *in Pſalm. 67*. deinde ad rem meam ita. *Magna gloria medici eſt, quando ex deſperatione conualeſcit ægrotus: ab Aquilone nubes, & non nigra nubes, non caliginoſa, non tetra, ſed coloris aurei: vnde niſi gratia illuminata per Chriſtum?* ſcilicet Chriſtus Dominus ſacro medicamento, ab Aquilonis frigore, à peccati torpore, animam reducit ad lucis feruorem: quam poſtea ita illuminat, vt in ipſam, totum diuinitatis aurum piè prodigus transfundere videatur, vt nulla in terrâ appareat pulchritudo, quæ iam valeat cum iſta comparari.

Id voluit D. Bernardus ſerm. 27. in Cant. *Quid*, inquit, *tale in ſe oſtendit ea quæ præterit figura huius mundi, quod æquare ſpeciem animæ poſſit illius, quæ exuta terreni hominis vetuſtatem, eius qui de cælo eſt, ſpeciem induit, ornata optimis moribus pro monilibus, ipſo purior, ſicut excelſior æthere, ſole ſplendidior?* Alludit S. Doctor ad cæleſtem noſtrum Adamum Chriſtum, qui nos de luce ſua cæleſtes fecit, & corpus tenebricoſum noſtrum corporis ſui claritate reformauit: vnde poſt plures paginas, ſic concludit: *Nec fruſtrà in terris viſus eſt homo cæleſtis*, 1. Cor. 15. *cùm de terrenis, cæleſtes quamplurimos fecerit ſibi ſimiles*. hæc ſatis de cælis intellectualibus diuinam lucem participantibus, vbi obiter de nubibus ſimiliter irradiatis pauca annotauimus.

703. *Deus iuſtos tanquam digniores cælos ſuauiùs inhabitat.* Veniamus nunc ad grauiora alia, & acutiora, quorum cauſsâ hæc dicta ſunt, & videamus voluptatem, qua Deus in ſic factis cælis collocat ſibi tabernaculum, thronum erigit, quæ erat tertia pars tituli. celebrabat diuinum thronum Propheta, & quaſi ex eiuſdem encomiis celebratis Deum alliciebat: *qui ſedes ſuper Cherubim manifeſtare*, Pſalm. 79. num. 2. & iterum Pſalm. 17. num. 15. *Aſcendit ſuper Cherubim, & volauit*. quaſi nullus currus Deo glorioſior, nullum cælum illuſtrius reperiatur. Sed ecce, deſcendit diuinus Spiritus ſuper diſcipulos, linguarum habitu, non mutâ ſignificatione deliteſcens: volat, nec tamen ſuper Cherubim. & cur ita, cùm tamen pro dignitate legis gratiæ, pro maieſtate illuſtriſſimæ miſſionis, id tunc maximè congruum eſſe videbatur? putarem priſcos illos thronos miſſos feciſſe, quia nouos quoſdam deſcendebat habituros in quibus reſideret, Cherubinos: nec aliud ſignificat illud Act. 2. num. 3. *& apparuerunt illis diſpertitæ linguæ tamquam ignis, ſeditque ſuper ſingulos eorum*. de quo acutè ſatis D. Gregor. Nazianz. Orat. de Pent. *In diſpertitis, inquit, linguis apparet, ob gratiarum diuerſitatem: ſedentibus autem, propter regiæ dignitatis excellentiam, eiuſque ſuper Sanctos requietem, quandoquidem Deus quoque pro throno Cherubinos habet*. quaſi non tam defereretur thronus, quàm mutaretur: nec minus illuſtris dignitas humani huius cæli, quàm Cherubici illius firmamenti. *Quoniam*, inquit ibi Nicetas de Apoſtolis locutus, *thronus ipſi facti ſunt Regis ac Dei, hoc eſt, Spiritus ſancti*. in quibus proinde tamquam in cæleſti alia curia commoratur.

Hæc tota ratio eſt, cur Stephani facies, ad tribunal perfidorum paulo pòſt delati, angelica ſpecie refulgeret, *& intuentes*, inquit textus, *in eum omnes, qui ſedebant in concilio, viderunt faciem eius, tamquam faciem Angeli*, Act. 6. num. 15. nimirum tamquam in Cherubico cælo, & nouo quodam throno, diuinus ſibi Spiritus in Stephano domicilium collocarat. Euſebius Gallicanus in eius homil. *Abundantia, inquit, cordis, tranſiit in decus corporis: in exterioris gloria, candor interioris exundat, & abſcondita pectoris ornamenta, ſpeculum frontis irradiant, habens intra Spiritum ſanctum, os præ ſe geſtat angelicum*. ſic Stephanus nouis cæli refulget ornamentis: fit ſpeculum (quantum res humana patitur) Dei ſine macula, & Dei aſpectu ipſo enarrat gloriam, quia factus eſt eiuſdem firmamentum. 704.

Auſim dicere, ſuauius & iucundius Deo ad voluptatem, humanum iſtud cælum, quàm quoduis aliud. Hinc Dauid *Pſalm. 131. num. 13*. in Sion humana corda, intellectuales ſcilicet cælos intelligens, ſic ſcribit mira cum emphaſi. *Elegit Dominus Sion, elegit eam in habitationem ſibi: hæc requies mea in ſæculum ſæculi, hic habitabo, quoniam elegi eam*. requies laſſitudinem ſupponit, & quo maior iſta, eo illa dulcior. Quid non ſudoris fudit, quid non poſuit laboris Deus, vt ſibi humanos cælos compararet? Quid non igitur voluptatis, quid non delitiarum in comparatis percipiet requieſcens? D. Bernard. *ſerm. 28. in Cant*. neſcio ſi vſquam alibi acutior. *Nec mirum, inquit, ſi libenter habitat cælum hoc Dominus Ieſus, quod vtique non quomodo cæteros, dixit tantùm, vt fierent, ſed pugnauit, vt acquireret, occubuit vt redimeret: ideo & poſt laborem voto potitus ait: Hac requies mea in ſæculum ſæculi*. non ſuppudet Deum laboraſſe, ſibi dummodo in amato cælo requieſcere concedatur: nec ſolùm facta comparatione ad materiales cælos, res eſt certa; ſed quodammodo ad angelicas, ſuam habet pietatis probabilitatem. nam qui Angelos nunquam amiſit, ſuauius recuperatis fruitur hominibus: quod ex ouiculæ à paſtore inuentæ parabolâ alibi declaratur. 705.

706. Ex dictis locus hic Cant. quem explicandum proposui, luculenter iam declaratur. rogarat ergo superiori versiculo sponsa Christum, vt requietis suæ locum, ardentissimè sibi quærenti, querebundæ dulcissimè manifestaret: *Indica mihi, quem diligit anima mea, vbi pascas, vbi cubes in meridie*, Cant. 1. n. 7. ad quem statim ille. *Si ignoras te ô pulcherrima inter mulieres, egredere, & abi post vestigia gregum*, &c. Sed cur sibimet sponsæ ignorantia prætenditur, cuius vota ignoratum sponsum suspitabant? respondet D. Iustus Orgelitanus *ibi*, ex ore Christi: *Non aberres*, inquit, *me alibi extra te quærendo vllo modo: in te quippe, vbi me hactenus non quærebas, tanquam in meridie requiesco.* Aptissima ergo responsio pro ignorato sponso, ignorantem subnotat sponsam: quæ si se nosceret, non se solùm cœlestem, sed & animatum cœlum, & sole ipso meridiano illustrius, iucundæ sponsi diuini quieti, recognosceret, tantæ deinde congratulans felicitati.

707. Fatetur id ipse sponsus disertis verbis, quando ad humani huius cœli portas, tunc paululum de repulsâ inhumaniores, pulsans auditur, qui nobis adamantinas Empyrei cœli portas patefecit: *Aperi*, inquit, *mihi soror mea, amica mea, columba mea, immaculata mea, quia caput meum plenum est rore, & cincinni mei guttis noctium*, Cant. 5. n. 2. vbi D. Ambros. *lib. de Isaac & anima, cap. 6.* etiam ex ore Christi, sic scribit. *Quia decurso orbe terrarum, plus molestiarum, & offensionum reperi, nec facile habui, vbi requiescerem: ideo tu aperi, vt in te filius hominis reclinet caput, cui non est requies, nisi supra humilem, & mansuetum.* Sed cur, dicat aliquis, percurrit orbem, nec incurrit passim hospes tam beneuolus hospitium? credo, quia excurrit pariter Dæmon, qui ab alio cœlo deiectus, nobiliores cœlos istos affectat, & rapit subdola quadam violentiâ. erat hæc vltima pars propositi tituli, quæ vno verbo adhuc (quia inde cœlestis hæc humani cordis conditio, viuidiùs illustratur) illustranda.

708. *Dæmon intellectuales animarum cœlos affectat.* Ægerrimè igitur fert Dæmon terrenos homines siderum instar, lumine micare perpetuo, & tanquam cœlos purissimos Christo Domino cœlicam sedem præparare: hinc tota eius cura offuscare hæc sidera, hos perturbare cœlos, id est, se ab Empyreo præcipitatum, in his intellectualibus collocare. id innuebat vox illa Christi, *nunc iudicium est huius mundi, nunc Princeps huius mundi eijcietur foras*, Ioan. 12. n. 31. contendebant enim tartareus tyrannus, & Princeps cœlestis, de pulcherrimo domicilio retinendo. D. Gaudentius *tract. 2.* nescio quo exemplari vsus, legit, *mittetur deorsum.* deinde sic scribit. *Passus est Dominus se huius mundi iudicio iudicari, ad hunc hostem generis humani præcipitandum.* & statim ad rem meam pulchrè explicat, cur Dæmonem, non simpliciter eiectum dixerit, sed præcipitatum. *Non in planis*, inquit, *atque humilibus habitat diabolus, vbi pulsus ad alium locum, credatur absque casu suo transire potuisse: sed cùm de sublimitate cœlesti expellitur, vtique deorsum præcipitatur. Significanter in Græco positum est ἐκβληθήσεται ἔξω, id est, eijcietur, siue expelletur foras: vt etiam de animis credentium iam cœlestibus, tanquam de cœlis nosceretur esse pellendus.* Corrige dictiunculam Græcam typico errore truncatam, & repone ἐκβληθήσεται. Sed certè nec adhuc ita (pace sanctissimi Doctoris, quem humilis veneror) tantum significat, quantum hîc habetur. ἐκβάλλω enim, siue *eijcio*, non est ex alto deturbare, sed simpliciter à loco amouere: vnde tùm acutissimè & grauissimè Gaudentius insistat, volens Dæmonem non solùm à planis expulsionem, sed etiam à cœlis præcipitatum, ruinam ex alto subiisse, crediderim totum locum librariorum incuria deprauatum, longè aliter à doctissimo Patre fuisse scriptum: & sic omnino reformandum: *In Græco positum est καταβληθήσεται, id est, deijcietur, siue expelletur foras.* καταβάλλω enim & *deijcio* apprimè explicant acumen, pro quo S. Doctor decertabat: aliter, acutæ cogitationi verba langüent, imò mutescunt. quòd autem variet Gaudentij codex, quo tunc vsus, à Græco & Latino, quod circumfertur, non est nouum, cùm passim similia apud Patres, de varietate codicum reperiantur, cui varietati sopiendæ, Tridentinum vulgata Biblia fecit canonica.

Explica hinc obscurá aliàs responsionem Christi Domini ad Apostolos, nunciantes in ipsius nomine eiectos à se Dæmones, quibus tunc ille: *Videbam Satan sicut fulgur de cælo cadentem*, Luc. 10. num. 18. nam reuera, ni fallor, rem confirmabat, & Dæmonem ab humano pectore, non eiectum solùm, sed etiam deiectum quasi è cœlo quodam pulcherrimo protestatur. q. d. Nihil noui affertis: ego ibi etsi occultus corpore, aderam spiritu, & ab humanis cœlis, quos mihi comparo, noua præcipitia facientem Dæmonem videbam. 709.

§. II.

Correctionis asperitas suauitate temperetur.

Botris vineæ, vnde vinum emanat, sponsæ iam matris & regentis familiam vbera comparantur: *& erunt vbera tua, sicut botri vineæ*, Cant. 7. n. 8. ast non solùm feruor in vino, sed asperitas etiam à sacris Scriptoribus accipitur. Bene igitur ab Ecclesia asperitas hæc fluit, sed ex vberibus: bene vinum, sed illud lacteum instillatur. quia prudens correctionis asperitatem paruulis suis, suauitate nouit attemperare. Didicit, credo, ab ipso suo sponso, quæ illam in hoc loco nescio quid inutile, aut saltem importunum pro status conditione, (vt Patres hîc voluerunt) rogantem, suauissimè reprehendit: *Si ignoras*, inquit, *te, ô pulcherrima, inter mulieres*, &c. vt dum inter rubores illatæ reprehensionis, rubentis venustas pulchritudinis insinuatur, temperatâ domini increpatione, increpatæ sponsæ dolor minuatur. ideo Hugo ibi, *benigna*, inquit, *increpatione redarguit.* Certè benignâ, vbi ignorantiæ nota, pulchritudinis notitia inumbratur, & occultari quodammodo videtur. quod si litteraliùs capias, nosces nihil ægrè vlteriùs à fœmina ferendum, cuius pulchritudinis, quam colunt vnicè, præcessit commendatio. 710.

Arguebat Christus Dominus hominum proteruiam, quod iusto minus paternis Dei visceribus confiderent, Apostolósque suos à tam impia mente deterrebat, inde subdit: *Considerate coruos, quia non seminant, neque metunt, quibus non est cellarium, neque horreum, & Deus pascit illos: quanto magis vos pluris estis illis*, Luc. 12. n. 24. de quo eleganter D. Chrysolog. serm. 165. *Dubium*, inquit, *meritò infidelem ad auim mittit amicam belli, furoris sociam, insatiatam sanguine, & in ipsos mortuos ferro grauius sæuientem: namque cessante gladio, carnifex improbissimus examine grassatur in corpus, laniat, dissipat, spargit: ne quid funeris inuentum, quieti, misericors sepultura commendet. itaque Dominus exemplo tali exagitat dubitantis insaniam, qui putat Deum hoc pijs filijs denegaturum, quod impijs auibus subministrat.* Bene: genuit enim cuiusdam 711.

cuiusdam duri & coruini reputatus, qui duritie mitissima patris viscera infamat. Audisti asperam increpationem, audi nunc suauitatis condimentum. *Considerate*, pergit Christus, *lilia, quomodo crescunt, non laborant, neque nent: dico autem vobis, nec Salomon in omni gloria sua vestiebatur, sicut vnum ex illis*, ibidem num. 27. vbi ad rem nostram idem Chrysol. sermone prædicto. *Verùm, quia Deus sic humanum diligit genus, vt ipsos, quos diuinitatis iure corripit, mox paterno soletur & mulceat blandimento, quos comparatione fœdissima auis exasperasse videbatur, ad floris odorati & speciosi nimium hos reducit exemplum.* nescit piissimus Dominus reprehensionis iras, nisi temperatas: admiscet nigricanti coruo, lilij venustatem: lilij, inquam, foris candicantis, intus lutescentis, vt iam coruus prioris exempli, pennis columbæ deargentatis, & posterioribus pallore auri micantibus mitescere videatur. & quid mirum nesciat coruum proferre, nisi liliatum: quandoquidem, *labia eius*, attestante sponsâ, *lilia, distillantia myrrham primam*, Cant. 5. num. 13. vt ab illis nihil amarum exeat, nisi de liliorum gratia venustatum: nihil quod acre myrrhâ pungat, quod lene pariter liliis non vngat.

712. Hinc fuit, quòd accedens ipse Christus ad castellum Bethaniæ, dicenti Marthæ, *Domine, si fuisses hic, frater meus non fuisset mortuus: sed & nunc scio, quia quæcumque poposceris à Deo, dabit tibi Deus*, Ioan. 11. num. 21. paucis respondeat: *resurget frater tuus*, ibidem num. 22. Cur enim (addubitet aliquis, & meritò) non dixit Dominus: Ego suscitabo eum, ego illum ab inferis, omni perruptâ extraham violentiâ, cùm id ad solatium augustius, ad animos augendos femellæ, aptius videretur? Sed pende verba Marthæ in ipsa fidelitate, penè infidelia, quæ poscendam Christo vitam, non impetandam innuebant, & multâ ad Deum prece frangendum tartarum, non æternâ potentiâ à Christo Deo debellandum significabant: tunc videbis abstinuisse Dominum à grauiori sermone, ne gementis hospitis fidem, acrior reprehendere videretur. Acutè D. Basilius Seleucus *orat. 2.* vt in Biblioth. PP. circumfertur, postquam multa de verbis Marthæ. *Quid, inquit, ad hæc Christus? resurget frater tuus: quo dicto, euertit illud, quodcumque poposceris, &c. non dixit, petam; quid ergo? resurget frater tuus, nam si dixisset: O mulier, sensu humi adhuc serpis, non indigeo externo præsidio, ex me ipso omnia facio, duriùs in muliercula insurgere, videri potuisset: cùm autem dicit, resurget frater tuus, sermonem quadam lenitate, & moderatione temperat.* verbis vtitur vagis, quibus & Marthæ imbecillitas foueatur, & eiusdem error mitissimè, dissimulato increpationis genere tollatur.

713. Arguitur Iob ab vxore, & stolidæ cuiusdam notatur simplicitatis, prouocatur ad blasphemiam, déque spe quadam inaniter collocata deridetur, *Iob 2. num. 9.* quis summa cum asperitate, sic effrenem excipiendam linguam, non existimaret? quis seuerissimam, turpissimi suasus reprehensionem, putaret immoderatam? Audi tamen quid ille: *Quasi vna*, inquit, *de stultis mulieribus locuta es: si bona suscepimus de manu Dei, mala quare non suscipiamus*, ibidem num. 10. Aliud erat, & longè grauius, illam stultam appellare: aliud eius sermones quasi de stultarum ore prolatos dicere. hoc maluit, vt temperata proficeret reprehensione, q. d. tu aliàs prudens, quid stultarum verba imitaris? D. Basilius hîc in catena Græca. *Vidistin'*, inquit, *moderatam pœnam & flagra, quæ ad sanandum morbum possunt esse satis? haud dixit, stulta es, atque amens; sed quid? quasi vna stultarum locuta es, id est, nihil te, nihil institutione disciplináque meâ dignum attulisti. deinde post obiurgationem, consilium rursus vsurpat, cùm plenum rationis sit, & ad vxoris animum leniendum haud mediocriter valet.* Obiicit ergo stultitiam vt alienam, vt propriæ prudentiæ non habitæ pro dignitate, pudor subeat; quia dum res patitur, imprudentis est reprehensoris non tam tenere medium, quàm sequi extrema.

Lapidatur Stephanus, & constantia illa stans 714.
semper, nusquam firmior, quam dum cadit ingenua. probatur. *positis autem genibus clamauit voce magna, dicens: Domine, ne statuas illis hoc peccatum*, Act. 7. num. 60. quæ vox, vt communis est apud PP. opinatio, Paulo salutis auxilia, ad miram eius conuersionem impetrauit: itaque Paulum orbis doctorem, Ecclesiæ precabundus luctatur Stephanus: huic tantum beneficium debetur. quid maius humanis precibus & precabundis votis diuina misericordia tunc concederet? certè nihil. cur ergo quod nec Petro, nec cæteris datur Discipulis, id vni Stephano concedendum? Dicam quid putem. Solent Reges summo aliquo & inusitato honore afficere amicum, (quem etiam intimioribus denegarunt) si quando eius fama falso aliquo rumore periclitatur, vt immenso inopinati honoris pondere rumor ille importunus obruatur. dutissimus reprehensor, seuerissimus corrector ex toto illo capite poterat videri Stephanus, dum Scribas & Pharisæos, duræ ceruicis homines, legis violatores, occisores Prophetarum, ac denique Deicidas appellauit: poteratque eius fama venire in discrimen, ne ab Spiritu diuino & suauissimo aliena, sic insuauis reprehensio videretur: quam Christus vt calumniam auertat, illum honore concessi Pauli afficit, vt falsus ille rumor sic raucesceret. fallor, aut id voluit D. Fulgentius *in homil. D. Stephani*, quæ in homiliario Alcuini habetur. *Ipsa*, inquit, *sancta, & indefessa charitas desiderabat orando acquirere, quos nequiuit monendo conuertere, &c. ipsa sancta charitas firmam seruauit in orando patientiam, quæ rigidam tenuit in correptione censuram, & ideo in oratione audiri meruit lenitas, quia sine charitate non fuit in correptione seueritas, &c.* indicio sanctæ orationis ostendit, increpationem illam non fuisse odij, sed amoris. quasi sic necessaria sit, in sancta reprehensione, lenitas, vt si quando pro rerum circunstantiâ, res aliter euenerit, decoro aliquo præbiti honoris portento, sit asserenda.

Hoc spiritu creuit ipse Paulus, ideoque ad Ti- 715.
motheum, *Prædica*, inquit, *verbum, insta opportunè, importunè: argue, obsecra, increpa in omni patientia & doctrina*, 2. Timoth. 4. num. 2. quæ verba grauiter sic extollit D. Prosper Aquitan. lib. 2. de vita cont. cap. 5. *Ecclesia doctoribus, sicut suprà iam diximus, & censura inesse debet, vt arguant, & patientia, vt emendari nolentes fortiter ferant, Apostolico satisfacientes imperio, qui Timotheo præcipit, dicens: Argue, obsecra, increpa in omni patientia, & doctrina. quasi diceret, argue coæquales, obsecra seniores, increpa iuniores: sed propterea addit, in omni patientiâ & doctrinâ; quia leniter castigatus exhibet reuerentiam castiganti: asperitate autem nimiæ increpationis offensus, nec increpationem recipit, nec salutem.* quàm prudens correctionis distributio! qua æqualitas, de similitudinis fiduciâ arguitur: senectus, de excellentiæ veneratione obsecratur, iuuentus de superioritatis licentiâ increpatur: ita tamen vt in omnibus, medicinæ salus, de admixta lenitate

capiatur. Aptissimum ad hanc rem Chrysostom. exemplum ad cap. 12. Hebr. hom. 30. *Multâ,inquit,lenitate opus habet qui corripit, vt qui corripitur, æquanimiter toleret sectionem. non videtis medicos, quando vrunt, vel secant aliquos, cum quanta lenitate opus curationis exercent? multo amplius corripientes oportet hoc agere: etenim correptio & igne & ferro vehementius operatur, & resilire facit eos, quibus affertur. hac circa agrum etiam medici plurimum student, quatenus possint agrum facere sectionem æquanimiter tolerare,& quantum possunt leniter agunt, & aliquantulum requiescentes agrum faciunt recreari.* Sic ergo reprehende,vt medicum secando agas, non carnificem: acuit ferrum carnifex, acuit & medicus: ille vt sæuius laniet,at iste vt feriat subtiliùs.

716. Non crudele sanè, sed medicum instrumentum putarem ego illud Christi Domini, de quo Ioannes, *& habebat in dextera sua stellas septem, & de ore eius gladius vtraque parte acutus exibat, & facies eius,sicut sol lucet in virtute*, Apocal. 1. num. 16. Vndecumque spirat Deus vitam, qui vndique essentialiter vita est: nescio tamen quid in ore eius præcipuè viuificum denotatur, cuius flatu accepit homo vitæ inspiraculum, & factus est Adam in animam viuentem: bene ergo ex ore procedit gladius, vt inter ipsa vulnera vitam redoleat: inde feriens, hinc ferens medicinam. Pius medicus quando acrius pungit, tunc vehementiori halitu fomenta ministrat, & Christus quando in gladium verba acuit, simul os blandum adhibet in fomenta suauiora.

717. Iam inde minus paradoxica videbitur explicatio mystica Stephani Cantuar. apud Godefr. ad illud de Dauide ad pugnam se parante. *& elegit sibi quinque limpidissimos lapides de torrente, & misit eos in peram pastoralem*, 1. Reg. 17. num. 40. de quo ita scribit. *Torrens est fluxus sæculi, aqua enim torrentis turbida est, & luti plena: sic delitiæ mundi turbidæ & peccato plenæ. Lapis, est dura increpatio. de torrente eligit lapides, quia prælatus debet sumere de mundo materiam increpationis*, &c. *& misit in peram, id est, vas,in quo lac mulgetur. lac suaue est, pera ergo suauem exhortationem designat.* deme gustus præsentis, & maximè Hispani,indolem allegorias nauseantem, & non poteris Stephani cogitatum, pulchrum non habere. ergo,si fieri posset, inter lactis teneritudinem, lapides mollescerent. tu ergo si giganteum aliquem proximi tui defectum vis debellatum (quandoquidem quot reprehensionis verba fundis,tot fundâ rotare lapides videris:) fac mollescant, vt effusus sanguis de superfuso lacte, non ampliùs horreatur.

§. III.

Et pœna ipsa, paterna etiam, sapiat pietatem.

718. ET vide in hac ipsa reprehensione, quomodo intenta pœna sapiat pietatem: neque enim ob sui ignorantiam,violenter extrusa,& eiecta dicitur puella: sed egressura tantùm, & abitura. quasi ipse Christus, qui non solùm sponsus,sed & pater erat,(vnde ipsa vocatur infrà cap. 7. *filia principis*) non tam lubens videretur pœnam exercere, quàm ipsa anima ratione iustitiæ conuicta, eamdem exequi,vt instituantur superiores, qui paternis erga subditos se gerere debent visceribus: sic ob delicta pœnas irrogare, vt à patribus aliàs amantissimis procedere iudicentur. hæc tendebat, quod nemo nescit vinum illud & oleum Euangelici Samaritani, de quo bene D. Anton. de Padua *in serm. de Transfigur.* expendens cur Christus Dominus transfigurandus, hinc mitissimum Moysem,inde Heliam austerissimum secum exhiberet, Matth. 17. *Moyses*,inquit, *& Helias,id est,mansuetudo misericordiæ,& zelus iustitiæ? cum viro iusto, in monte conuersationis sanctæ transfigurato debent apparere, vt tamquam Samaritanus vulneribus infundat vinum & oleum, quatenus vini austeritas, olei mollitiem exacerbet,& mollities olei,vini austeritatem temperet.* hoc ergo in hoc loco, totidem, quot superiùs,percurramus.

Et quidem ad illam Medici similitudinem, quam suprà ponderaui,est pulcher locus ille Ieremiæ, *Ecce ego*, inquit Deus, *constitui te hodie super gentes,& super regna,vt euellas, & destruas, & dissipes,& ædifices,& plantes*, cap. 1. num. 10. constituebatur vt salutem ferret, & tamen in dura euulsione, & euersione iacit fundamenta, eo sed modo, vt ipsa euersio & conuulsio surgat in ædificationem, & in plantationem reuirescat: sic Medicus scindit putrida,vt sana succedant. Theodotus Ancyranus *in homil. Ioan. Euang.* apud Concil. Ephes. *Est hæc*,inquit,*curandi ratio, non crudelitas, sed salubris, & necessaria medicina. sanè medicus flens interdum, membrum præscindit: verùm dum sectioni non parcit, sanitatem inducit*, &c. *obtinet sacerdos gladium, non vt lædat, sed vt medelam afferat. atque hoc ipsum superna gratia insinuans quondam, Ieremiam sic affatur, Constitui hodie te*, &c. *neque enim commodè pietas inseri potest, nisi malitia antè fuerit extirpata.* Fac ergo, vt quot sanguinis guttas exigis punitor, tot fontes lacrimarum fundas pater. 719.

Pater priùs nutu leniter toruo, filiorum notat defectus,inde verba, suaui miscet asperitate: hæc si non prosint, tandem contra obstinatos prodit coactus ad verbera: tu Prælate nisi hoc tenore procedas, non tam paterni medicum pectoris, quàm duri cordis carnificem te ostentas. sint basis locorum, quæ iam dabo, verba grauissima D. Prosperi libro suprà citato cap. 7. *Cum verò nobis fratres quilibet peccata sua tamquam medicis vulnera aperiunt, operam dare debemus, vt quàm citò ad sanitatem Deo auctore perueniant, ne in peius dissimulata curatione proficiant. ea autem crimina quorumlibet (si ipsis criminosis confiteri nolentibus) vndecumque claruerint, non fuerint patientiæ leni medicamento sanata, velut igne quodam piæ increpationis vrenda sunt, & curanda. quòd si nec sic quidem æquanimiter sustinentis ac piè increpantis medela profecerit,in eis,qui diu portati ac salubriter obiurgati corrigi noluerint, tamquam putres corporis partes debent ferro excommunicationis abscindi. nam sicut caro morbis emortua, si abscissa non fuerit,salutem reliquæ carnis, putredinis suæ contagione corrumpit: ita illi, qui emendari despiciunt, & in suo morbo persistunt, si moribus depranatis, in Sanctorum societate permanserint, eos exemplo suæ perditionis inficiunt.* Didicit absque dubio ex his verbis Patriarcha noster D. Ignatius, qua arte Societatis alumni essent corrigendi, vt tot tantaque charitatis cuiusdam patientis indicia erga fragiles, pœnam expulsionis extremam rebellibus indictam,de paternis ortam etiam visceribus comprobarent. 720. *Charitas in expellendis incorrigibilibus.*

Dices. tam sæuum durumque pœnæ genus, quale est de Sanctorum, de Iesu societate aliquem expellere: qua ratione, de charitatis visceribus prouenire, credendum veniet? quis putet pietatis esse paternæ,filios de nido deturbare? respondeo, assertam planè hanc doctrinam naturâ ipsâ implumes 721.

plumes pullos cogit aquila aduerſos Solis radios intueri, & ſi quem conniuentem, humectantémque animaduertit, præcipitat è nido veluti adulterinum, ac degenerem, nec tamen aquilam impietatis (niſi ipſam naturam incuſes) poteris accuſare. Maius eſt in præſenti hoc noſtro loco ab ipſo auctore naturæ ſponſam dimiſſionis minis,(& certè niſi corrigeretur dimittendam) amiſſo tanti thalami conſortio, cernere caſtigatam. Datur ergo meritò pœna iſta, & quidem extrema, ſed ita datur, vt dum punientem afficit, de paterno pectore, dolore, non violet, erga punitum, charitatem.

722. Vniuerſam penè tribum Benjamin deleuerat ad internecionem vſque Iſraël, ob ſcelus quod Benjamitæ commiſerant nefarium: vrbes eorum ferro flammáque vaſtarat, & quando conuenturi victores videbantur, vt Deo cuius iuſſu pugnarant, ferrent gratias; addit textus: *Venerunt omnes ad domum Dei in Silo, & in conſpectu eius ſedentes vſque ad veſperam, leuauerunt vocem, & magno vlulatu cœperunt flere, dicentes: Quare Domine Deus Iſraël factum eſt hoc malum in populo tuo, vt hodie vna Tribus auferretur ex nobis*, Iudic. 21. n. 2. choros caſtrorum exultantes, hilares hymnos ſperares: & fletus audis, percipis vlulatus. nam rationabiliter extremum ſupplicium importantes, miſeriam nihilominus occiſorum piiſſimè dolebant. Bene Stephanus Cantuar. hîc apud Godefr. *Ecce*, inquit, *iſti lugent filios Benjamin, quos coacti erant punire: ſic Prælatus etiam quos punit, lugere debet*; quia nouit eadem ratio ſanguinem ſontis fundere, & pietatis fletus ſuperfundere, vt beneuola quâdam violentiâ, non volenti quodam furore in extremam ferri pœnam intelligatur.

723. Iacebat flammarum pabulum, tartari mancipium diues auarus: aſpicit in ſinu vtcumque beato, diuini imperij proregem Abrahamum, & exclamat miſer: *Pater Abraham, miſerere mei*, Luc. 16. n. 24. quid tunc ſanctiſſimus Patriarcha, & de iudicij maieſtate vice-Deus? *Fili*, inquit, *recordare, quia recepiſti bona in vita tua*, n. 25. & vnde tibi poterat ſanctiſſime Iudex eſſe filius, qui dæmonis ſeruitio æterno deſtinabatur? quod conſanguinitatis vinculum tam diſſita liberalitatis, auaritiæque extrema copularet? vnde inhoſpitalia viſcera, hoſpitaliſſimo pectori iungebantur? reſpondet Chryſolog. ex ore ipſius Abrahami ſerm. 123. *Voco filium, vt intelligas iudicij eſſe quod pateris, non furoris: voco filium, vt in me mea patientia, in te tua maneat pœna.* Aſt quomodo ſi extrema pœna, duriſſimum ſupplicium manet filio, pater de patientiâ poteſt gloriari? Equidem poteſt, quia æquè patiens erat dum ad correctionem ſperauit, quàm dum vltimo affecit damno pertinacem, quia vtrimque maleuolentia exularat imperante magiſtrâ pietate: illic fuerat ſceleris diſſimulator, hîc, ſceleſtiſſimi pater patitur appellari, ſcilicet ne furore præcipiti, ſed prudenti ratione, non raptus, ſed ductus in vltimum ſupplicium cognoſceretur.

724. Quærebat ad extremam pœnam Ioſue ſacrilegum diuini iuſſus violatorem: cuius de culpâ, infamis metus, inhoneſta fuga exercitum ſemper victorem turpiter inuaſerat. inuenit Acham manifeſtum culpæ reum, ſed tamen qualis culpæ, occultum adhuc: ad quem tunc Iudex: *Fili*, inquit, *da gloriam Domino Deo Iſraël, confitere, & indica mihi quid feceris, ne abſcondas*, Ioſ. 7. n. 19. Sed heus tu dux ſanctiſſime, ecquis hanc cauillantis cuiuſdam Iudicis technam non exiſtimet? filium vocas, blandulè & benignè pelliciens ad confeſſionem: quem confeſſum, ſeueriſſimæ pœnæ ſeruum deſtinabis? & ſyncerum credi ſermonem contendes? ſyncerus quidem erat, non eſt dubium: ſubdolus verò foret, ſi mitis inuitaret ad confeſſionem, & impatiens poſtea detruderet ad ſupplicium. Sed Ioſue ſanctiſſimus, eodem paterni affectus tenore ad vtrumque mouebatur: ſyncerè ergo vocat filium, ante pœnam, quem etiam in illâ, pietatis non violatæ officiis proſequebatur. Stephanus Cantuar. citatus ad hunc locum: *Eum*, inquit, *qui peccauerat, filium vocat, quia quem corrigendo punimus, vt amicum, non vt inimicum punire debemus: non libidine vindicta, ſed zelo iuſtitiæ.* quia ſic debet vindicta à zelo procedere, vt à pietate manans diſtilletur.

Hoc erat, quod intellectum volebat Deus apud Ieremiam: pende verba. *Viuo ego, dicit Dominus, quia ſi fuerit Iechonias filius Ioachim Regis Iuda, anulus in manu dextera mea, inde euellam eum, & dabo te in manu quærentium animam tuam*, cap. 22. num. 24. latet emphaſis in verbo *euellendi*, quod proprium plantarum eſt iactis radicibus. Fac ergo ſentiret terra: certè nihil haberet durius ad cruciatum, quàm ſi illi ſimul cum plantarum radicibus viſcera euellerentur. Dolet ergo Deus dum euellitur illi aliquis ad pœnam, neque iuſtitiam fruſtrans, neque violans pietatem: ſed quidni pœna paternam ſapiat charitatem, ſi ſecum pariter paterna videtur viſcera euulſa reportare. Habes hunc affectum tenerrimè deſcriptum à Valerio Maximo *lib. 2. cap. 1.* de Poſthumio filium ſuum, ob violatam, licèt ſucceſſu proſpero, militarem diſciplinam, iugulante: vbi ita. *Tu Poſthumi Dictator, Aulum Poſthumium, quem ad generis penetraliumque ſacrorum ſucceſſionem propagandam genueras, cuius infantiæ blandimenta ſinu atque oſculis foueras, quem puerum litteris, quem iuuenem armis inſtruxeras, ſanctum, fortem, amantem tui pariter, ac patriæ; quia non tuo iuſſu, ſed ſua ſponte, præſidio egreſſus hoſtes fuderat, ſecuri percuti iuſſiſti, & ad hoc imperium peragendum paterna vocis imperio ſufficere valuiſti: nam oculos tuos, certum ſcio, clariſſima in luce tenebris offuſos, ingens opus animi intueri nequiuiſſe.* Neque mirum, maiorem enim fundebat pater vim lachrymarum è pietatis fonte, quàm ſanguinis filius è corpore detruncato. Sed de hoc loco, diuiniſque viſceribus, in alio meorum tomo plures paginas, neque fortaſſe rancidas adimplebo. 725.

Iam hinc videbis, cur luter ille Salomoneus, baſes leonibus ſimul & bouibus inſculptas exhiberet: *& ipſum opus baſium interraſile erat, & ſculptura inter iuncturas, & inter coronulas, & plectas, leones & boues*, 3. Reg. 7. n. 28. Quid enim ſæuitiæ leoninæ, & bouinæ manſuetudini commune? quid inter iubarum horrores, & collorum aratra trahentium lenitatem, ſimilitudinis intercedit? quid carniuorarum beſtiarum immanes paſtus, ad manſuetorum animalium fœnum innocens? Reſpondet aptè Auctor Cantic. ſine titulo, hîc apud Godefr. de Prælatis, qui luteris inſtar cryſtallini, ni fallor, ſubditos emundant. *Habent*, inquit, *leones, eum peccantes qui ſibi commiſſi ſunt, liberè redarguunt, & caſtigant: habent etiam boues cum leonibus, quia in ipſa correctione, ſpiritum manſuetudinis non amittunt.* Sed de præſenti notatione, dicta ſufficiant. 726.

Equitatui

VERS. 9. Equitatui meo.

§. I.

Iustus, virtute pulcherrimus, pulchritudine potentissimus.

727. PRobaui in dramate ab equâ pulchrâ pariter & forti, desumi in hoc loco commendandæ sponsæ comparationem. nec immeritò: est enim anima iusta virtutibus apud Deum pulcherrima, & in ipsâ pulchritudine potentissima. de hoc Propheta: *Audi*, inquit, *filia, & vide, & inclina aurem tuam, & obliuiscere populum, & domum patris tui, & concupiscet rex decorem tuum*, Psalm. 44. num. 11. Polysyndeton est, & ipsa coniunctionum coaceruatio, in omnibus videtur propositionibus cupiendi decoris caussam exhibere. q. d. audi, & concupiscet, vide, & concupiscet, &c. Sed certè visio ista, & auditio, inclinatioque auris ad Regem, plus animam in diuini Regis amorem accensura, quàm econtra videbatur: audiret enim dulcissima ab ore verba pulcherrimo, & videret decorem maximopere appetendum. quid ergo? dixerim, in vltimis verbis identicè, sed clariùs priora explicari: neque esse aliud audire, videre, inclinari, quàm decorem suum ostentare, qui regios affectus captiuaret, & certè ita est. Drogo Ostiens. lib. de sacr. Dom. pass. *Egredere*, inquit, *de terra carnis tuæ, & de cognatione matris tuæ, & de domo, id est, memoria patris tui: pater tuus Amorrhæus est, & mater tua Chananæa. huius patris obliuiscere, & tunc concupiscet rex decorem tuum: decor magnus est si audis, & vides, & inclinas aurem tuam: audis per obedientiam, vides per intelligentiam, inclinas aurem tuam per humilitatem. hic decor, hæc omnis gloria ab intus est in fimbriis aureis: hunc decorem tuum rex mansuetus concupiscet.* vt iam facies, in quam desiderant Angeli conspicere, conspiciens animæ pulchritudinem, suauissimâ violentiâ rapiatur.

728. Nec immeritò: ideo enim Christus *ibidem n. 3.* signatissimè dicitur, *speciosus formâ præ filijs hominum: diffusa est gratia in labiis tuis.* vt dum statim tam pulcher sponsus, capiendus animæ decore describitur, non possit decor iste non putari penè diuinus, qui diuinæ pulchritudini approbatur. Esto exemplum illud Statij de Venere, perpulchro Imperatori, pulcherrimam etiam nuptam exquirente; ergo in Coma Ear. ita.

Norat cælestis oculos ducis, ipsaque tædas
Iunxerat, & plenâ dederat connubia dextrâ.

quia non poterat tantus princeps, cælestis dux, nisi cælestem approbare pulchritudinem. D. Ambros. *lib. 1. de virginibus*, ad hunc locum, illas graphicè nuptis præponens. *Primum enim*, inquit, *quod nupturæ præ cæteris concupiscunt, vt sponsi decore se iactent: eo necesse est, impares sacris se fateantur esse virginibus, quibus solis contigit dicere, Speciosus formâ præ filijs hominum*, &c. *astitit regina à dextris eius in vestitu deaurato, varietate circumamicta virtutum.* deinde post multa & illa elegantissima de regno, deque auro virginum Deo dicatarum, pulcherrimè ad rem meam, illarum pulchritudinem sic commendat. *Pulchritudinem verò quis potest maiorem existimare decore eius, quæ amatur à Rege, probatur à iudice, dicatur Domino, consecratur Deo: semper sponsa, semper innupta, vt nec amor finem habeat, nec damnum pudor.* placet itaque speciosissimo sponso, quia & ipsa speciosissima.

729. Sed quoniam totus hic Psalmus, cuiuis iustorum, à quibusdam accommodatur, postquam relictis vitiis, virtutem sequitur: assequamur, si possumus, energiam illorum verborum eiusdem n. 4. *accingere gladio tuo super fœmur tuum potentissime: specie tuâ, & pulchritudine tuâ intende, prosperè procede, & regna.* quantum in his verbis noui, quantum miraculi! si iustus tamquam Mars sæuit in armis: cur tamquam pulcellus cupido effigiatur? si parauit gladium, cur pulchritudini victoriæ gloria, expeditionis prosperitas assignatur? visus respondere D. Laurentius Nouar. *homil. de pœnit.* loco satis trito, sed ad rem meam altiùs expendendo. *Quis*, inquit, *iste gladius? ipse dicit, specie tua, & pulchritudine tua. & quæ est ista species, quam virtus animi, & in eâ plena pœnitudo, quæve est pulchritudo, quam lachryma oculorum, & largitas eleemosynæ?* vt iam de virtute sit iustus, pulcherrimus, de pulchritudine armatus & victor intelligatur. indidem potentissimus, vnde speciosissimus: singulæque lachrymæ ad ornatum sint gemmæ pretiosæ, & ferreæ veluti glandes ad conflictum.

At contra quem, inquis, pergit sic potens, sic armata pulchritudo? mirum dictu! contra Deum, &, quod maius est, eiusdem belli cupidum: ipse rem fatetur animam iustam allocutus: *pulchra es amica mea, suauis, & decora, terribilis vt castrorum acies ordinata*, Cant. 6. num. 3. scilicet ipsa pulchritudo virtutis hostilis erat acies, Deo piissimè & suauissimè expugnando. ex Hebræo & Græco emphaticoterus legitur, *pauor vt vexillata*: vt non solùm pauenda, sed etiam ipsemet pauor videretur. Sed cur potius *vexillata* acies, quàm armatæ, quàm instructæ, aut quauis alia ratione incedentes dicuntur? Attende. imperfectior adhuc hæc ipsa anima, dicebat de Christo Domino cap. 2. *Ordinauit in me charitatem*, vbi ex Hebræo legitur, *vexillum eius super me charitas.* quia tamquam in loco iam victo, & sagittis amoris expugnato, vexillum suum victor Christus fixerat in eius corde. An ergò nunc iam perfectior, tantum vexilla sua gestare dicatur, vt in expugnato sibi Christo, illa collocaret vicissim? tu videto. 730.

Amor hominis ipsum Deum piè expugnat.

Ego saltem non temerè id præsumo; addit enim statim ille: *auerte oculos tuos à me, quia ipsi me auolare fecerunt*, Cant. 6. num 4. Vatabl. legit, *quia ipsi vincunt me, vel fortiores me sunt.* non quidem fugiebat tam dulcia vulnera Deus, sed armatam inermis pulchritudinis vim sic explicabat: non fugiebat quidem vinci, qui, quod piè ab anima vincitur, gloriatur. Idem Vatabl. non iam in notis, sed in suo textu vertit, *deflecte oculos tuos, qui me superbiorem faciunt.* Non, vt reliqui explicant, quod nostro loquendi modo Deus amatoris instar superbiat, de tam pulchrâ dilectâ sortienda: sed, quia, (ni ego fallor) extrema amoris teneritudine, ipsum vinci ab anima, sibimet gloriosum piissimè iactabundus & superbus attestatur: vincitur itaque Deus, & vinci gaudet superbiens de potentissima virtute dilectæ, vberiori longè, sed vero affectu, quàm fuit fabulosus ille Atalantæ Schæneicæ erga Hyppomenem suum, de quo Ouid. 10. *Metam.* 731.

Talia dicenti molli Schœneia vultu
Aspicit, & dubitat superari, an vincere malit.

in hoc enim loco Christus non dubitat superari, sed gratulatur.

Sed quid mirum, *si fortis est vt mors dilectio*, Cant. 8. num. 6. vt ipse Christus fatetur? puto, quia ipsemet vt dilectionis pulchritudine frueretur, morti se tradere minimè dubitauit. Audi verba super 732.

ſuperbientis Atalantæ, cuius res, ni ſis barbatus, non ignoras:

—nec ſum potienda, niſi(inquit)
Victa prius curſu: pedibus contendite mecum,
Præmia veloci coniux, thalamique dabuntur.
Mors pretium tardis: ea lex certaminis eſto.
Illa quidem immitis, ſed tanta præſtantia formæ.

Certè ſumma potentia formæ pulchræ, dura mortis diſcrimina facilitare. Potentior tamen dilectio, ſeu virtus amantis, & inde pulchræ animæ, qua vt fruatur Deus, ſine crimine, non diſcrimen ſolum, ſed ipſam mortem ſubiit: nonne ergo fortis ſicut mors, dilectio? D. Iuſtus Orgelit. hîc. *In tantum,* inquit, *dilexi te, vt mori voluerim pro te: hæc erat fortitudo amoris, acerbitas mortis.* Aliud tamen eſt, vt dixi, quod cogito, non ſolùm dilectio Chriſti erga animam fortis vt mortem imponeret, ſed & dilectio animæ erga Chriſtum, quam dilectionem ille ſummopere affectabat, ſic fortis erat, vt morti deſtinaret ambientem. Quæris vnde tanta Deo illata vis? *tanta eſt potentia formæ.* Perpulchra eſt anima diligens, formoſa virtus, ſic neſcit illi Deus manus non dare.

733. Ratio, ni fallor, vnde tam pulchra & potens iſta charitas, illa eſt, quia quodammodo Deo ipſo veſtitur, qui charitas eſt, & charitas appellatur: tunc quam ab illo mutuatur pulchritudinem, eamdem in illum iaculatur, miro amoris artificio, ipſo Chriſto in ſe ipſum (bono noſtro, gloriæ ſuæ) arma exhibente. Sic capiendus VVerricus apud Godefr. ad illud *Eccleſ. 24. num.* item 24. vbi Maria aſſerit. *Ego mater pulchræ dilectionis.* de quo ille ita. *Pulchrè, & propriè dicta eſt pulchra dilectio, cùm charitas Deus ſit, ac per hoc ſumma pulchritudo ſit; quia virtus iſta, ferè tota pulchritudo Eccleſiæ, ſed & Sanctorum dilectio, ab amore hominum fuerat diſtinguenda, ſeu turpi, ſeu officiali, ſeu etiam naturali.* Sit ergo hæc virtus apud Deum vt mors fortis, quæ *pulchra* antonomaſticè appellatur, & appelletur, ſitque meritò talis, dictâ pulchritudinis antonomaſiâ, quæ Deum, ſupremum beatæ pulchritudinis apicem repræſentat, ſumatque ſibi diuinioris Narciſi nomen ipſe Deus, quandoquidem immiſſæ à ſe pulcherrimæ imaginis (quæ in ſponſa vt in ſpeculari fonte lucet) ſpecie captus; eâdem vt frueretur, vitam poſuit. Sed de virtute pulcherrimè armatâ, infrà pleniſſimè.

Amor Dei erga hominem arma contra ſe vi detur exhibere.

§. II.

Feruor prudentiâ temperandus.

734. ET bene non ſolutæ à iugo, ſed curtui alligatæ equæ, anima comparatur, in curribus enim, iugales ne proruant, habenis frenantur. nunc lentiùs, nunc celeriùs gradiuntur. iam ſiſtunt, iam pergunt: nunc demiſſis omnibus volant, nunc penitus cohibitis reprimuntur: præcipitaret illos quandoque furens curſus, niſi aurigantis ars ardentes cohiberet. ſic virtutis feruore quandoque raperemur in præceps, niſi habenis prudentiæ cohiberemur.

735. Vocauit D. Nilus *homil. de aſcenſ.* apud Phot. *cod.* 276. crucem Chriſti: *Clauum, ſiue temonem nauis, qua ad cæleſtem nos portum fluctuantes ducit.* Clauum & temonem? & cur ita? moroſiùs ad rem præſentem, cauſſam examinemus. Vitæ feruorem, & plenam iuſtorum ſanctitatem in Cruce dominicâ ſignificatam voluit Apoſtolus, quando dixit: *ego enim per legem mortuus ſum, vt Deo viuam: Chriſto confixus ſum cruci,* Galat. 2. num. 19. ad quem locum D. Anſelmus, *id eſt, cum Chriſto affixus ſum cruci, ſocius paſſionis Chriſti. hoc eſt, Crux Chriſti, extinguit in me ardorem peccati, ne iam in me vigeat, & ligat manus meas, ne ad illicitum opus extendantur, & pedes, ne ad malum gradiantur.* Sic quidquid ſanctitatis erat in Apoſtolo, à cruce cui affigebatur, dependebat. ideo ſubdit ſtatim: *Viuo ego iam non ego, viuit verò in me Chriſtus.* vbi non minus grauiter Caietanus. *Hoc eſt,* inquit, *actiones vitales meæ, intelligere, cogitare, amare, delectari, triſtari, cupere, operari: iam non ſunt meæ, iam non procedunt à me, ſed ſunt Chriſti in me, ſed procedunt à Chriſto in me: qui enim Chriſto crucifixus eſt, pro ratione omnium ſuarum actionum habet Chriſtum, & ita Chriſtus in eo regit, diſponit, ac vtitur omnibus internis ac externis actionibus, vt Chriſtus in eo viuere meritò dicatur.* quaſi totus feruor præſtantiſſimæ cuiuſque ſanctitatis, ex crucifixione oriatur, idemque ſit crucem arripere, quàm perfectionem: ex his ergo cauſſa deducitur, quare crux iſta, ſiue perfectionis feruor clauus appelletur. quemadmodum enim cætera nauis munera, nautarum cuiuis committuntur: at verò clauus & temo nonniſi prudentiſſimo, multa perpeſſo, omnia experto tradi ſolet: de quo eleganter Claud. *in conſ. Manlij.*

In cruce vera perfectio.

Ac velut excitus lentandis nauita tonſis,
Præficitur lateri cuſtos, hinc ardua proræ
Temperat, & fluctus, tempeſtateſque futuras
Edocet: aſſiduo cum Doryda vicerit vſu,
Iam clauum, totamque ſubit torquere carinam.

alioqui enim nauis miſerrimè pereat neceſſe eſt: ſic etiam niſi feruor vitæ, & perfectionis ſtudium ſummæ cuiuſdam prudentiæ habenis temperetur, & inſtar claui ſolerter gubernetur: deſinet in furorem, & metas tranſiliens debitas excurret in præcipitium.

Quid homini innatum magis, quid congruentius, quàm Dei abſentiam ſuſpirare, & tanti boni defectum ingemiſcere? ductabat Hebræos Deus, tanto duce hilares, tanto patrono munitos: ſed ſiſtit paululum à ducatu, legem vocato Moyſi traditurus. contriſtatur populus, dolet abſentiam, Deum exoptat: quis iſta incuſet? Certè Deum exoptare, optimum eſt; pulcherrimum, illum ſibi præſentem cupere: ſed niſi id ratione temperetur, niſi condiatur prudentiâ, niſi debita temporis opportunitate efficiatur, in idololatriam vſque declinabit: ſic euenit Hebræis, qui præſentiam Dei importunè extorquentes, repræſentatum vitulum abominabiliter coluerunt, clamantes: *Hi ſunt Dij tui Iſrael, qui te eduxerunt de terra Ægypti,* Exodi 32. num. 4. de quo D. Chryſol. ſerm. 209. *Obſequium,* inquit, *ratione calens feruor eſt: furor eſt, quod ratione non frenatur. hinc Iudaicus populus Deum dum ſibi præter rationem quærit, Deum cui cum ratione ſeruiebat, amiſit.* Sic impudenter ſeruiunt idolis, qui imprudenter Deo ſeruire, Deum quærere extra tempus præſumpſerunt. 736.

Hoc quidem erat illud quod Paulus Romanis ſuis præcipiebat cap. 12. num. 1. *Obſecro itaque vos fratres per miſericordiam Dei, vt exhibeatis corpora veſtra hoſtiam viuentem, ſanctam, Deo placentem, rationabile obſequium veſtrum.* Omnes quippe oblatæ hoſtiæ conditiones, per rationem quodammodo ſigillantur: nec oblatio aliqua, ſine prudentiæ ſale, grata diuino palato conditi poteſt. Idem Chryſol. ibidem. *Quantum,* inquit, *placat obſequium quod ratione ſubnixum eſt, tantum quod rationem non habet, exacerbat: rationabile obſequium, quod non præſumptione* 737.

sumptione turbatur, non temeritate confunditur, non violatur illicitis, non simulatione fucatur. ita est: placet, & placat ratio & prudentia in quærendo, & in offerendo, & vtrumque imprudenter, obitum obit infaustè.

738. Inuitat Sapiens ad amplexandam sapientiam, & tamquam encomiorum eius coronidem, coronam dixerim, sic concludit: *Lignum vitæ est his, qui apprehenderint eam, & qui tenuerit eam beatus,* Prou. 3. num. 18. Alludit ad lignum vitæ, in Genesi tantopere commendatum. Sed hem! quis iam non formidet? quem non deterreat ardua inquisitio? excubat pro foribus vigil Cherub, flammâ horribilis, gladio, & illo versatili formidabilis, *Genes. 3. num.* 24. Ecquis ergo audeat accedere? certè is solus, qui prudenter inquisitionem suam temperauerit: ideo enim è tot ministris, non Angeli, non virtutes, non Potestates, non Principatus, sed Cherubim, id est, scientiæ plenitudines, custodiendæ paradiso deputantur: excubant non vigiles solùm, sed etiam examinatores, vt quos viderint igneo virtutis feruore, feruidum igne gladium non pauentes, tunc solum vitali sapidæ sanctitatis ligno admittant, cùm etiam prudentissimos recognouerint: ne sit vt vnde vitam possent, mortem sibi lamentabilem acquirant. Galfridus ad hunc locum. *Si lignum,* inquit, *vitæ est, qualiter apprehendetur, cùm Cherubim, & flammeum gladium atque versatilem, collocauerit Dominus ad custodiendam viam? non desperationem inferat, sed desiderium magis ingerat, suggerat consilium hæc custodia. Opus est diligentiâ, opus est prudentiâ: nemo simulatione, nemo temerè accedat ad lignum quod a Cherubim custoditur, in quibus est plenitudo scientiæ.* pulchrè dictum.

739. Et quidem, nisi hallucinor, putarem ideo gladium *versatilem* poni, non directum, vt non tam medios ferire, quàm è lateribus venientes ferire intelligatur: ne, dum audacem temeritatem importunè feruidus sectaris, de dextrâ iniustè glorieris: aut iustè de sinistrâ, ob ignauum timorem arguaris. Apta huc verba Philonis Iudæi *lib. quòd Deus sit immut.* explicantis illud Numer. 20. n. 17. *Gradiemur viâ publicâ, nec ad dextram, nec ad sinistram declinantes, donec transeamus terminos tuos.* vbi sic habet. *Nec ad dextram, nec ad sinistram à regiâ viâ deflectendum est, sed progrediendum per mediam. nam vtrumnis latus, & diuerticula ob nimietatem, defectumve, culpantur: hic enim dextrum, non minus, quàm sinistrum vituperatur, si quidem apud petulantes temeritas dextrum, timiditas sinistrum obtinet.* mediâ ergo viâ prudenter feruor disponendus: hîc enim etiam verissimum priscum illud, *medio tutissimus ibis;* ne dum nimium esse iusti videmur, per imprudentiam nostram à nimiâ, & affectata altitudine deiiciamur.

740. *Salubre monitum de feruore prudentiâ temperando.* Prodit quidem è terra matre tenella planta, aërem petit, petat: nec hucvsque debitos naturæ terminos superauit. quid si improbè cœlo obnia, astra inumbrare conetur, cælum cacumine ferire, verticem sole ipso coronare? obruetur imprudens, misera pertruncabitur. ideo arbor illa Nabuchodonosoris, virtutum seriem graphicè effigians, periit, quia è terris orta, cælum appetiuit imprudens, impudens impetiuit: *magna arbor, & fortis, & proceritas eius contingens cælum,* Dan. 4. num. 8. bene Richardus Victor. hîc apud Godefr. de virtute (in hac arbore, expressa) locutus: *Vide,* inquit, *& diligenter attende, ne sit fortè & nimia. hoc fortasse in hac descripta arbore reprehensibile, & caussa succisionis extitit, quòd altitudo eius nimia fuit.* Certè ipse Rex nimiam fassus, *num.* 7. visus caussam cur succideretur explicuisse; quia dum temerè disponit ascensiones, ad descensus miserrimè deponitur.

Quas de se, sibi ascensiones non promiserat scriba ille, qui Christo Domino dixerat, *Magister, sequar te quocumque ieris?* Matth. 8. num. 18. & tamen abiicitur: imò si stamus Chrysologo, vulpium fouea, alitum nidus, id est, culparum conscius declaratur, vt iam in eius corde Christus, vbi reclinaret caput, non haberet. neque mirum, perfectionis quippe viam aggrediebatur imprudens, temerarius, & homunculus, Dei gradus non sequi solùm, sed consequi præsumebat. Idem S. Doctor serm. 19. *Decipit, non accedit, qui promittit Dominum incautè sequi: sed ad omnia posse, quis promittit? dixisset cautiùs, sequar te quocumque iusseris: humanius certè, quocumque volueris, quocumque ieris. Sic dicit, qui inter se, & Deum, quid intersit, ignorat: sic dicit, qui Christum non intelligit Deum, sed magistrum.* Solus autem hic est magister, quem discipuli consequi numquam poterunt, aliud si imprudenter præsumant, perituri. *Petrus* (addit Chrysol.) *per mare sequitur, sed summergitur: ad passionem sequitur, sed negat, & si Petrus sic deficit, sic succumbit ad pauca, iste quis est, qui se ad omnia sequi Dominum sic promittit.* Itaque, iam hic nulli admittitur ministerio, qui intemperato feruore aggressurum temerè omnia effutiebat: neque perfectionis via vtiliter initur, nisi duce prudentia, auspice consilio. ideo sanctissimus Patriarcha noster Ignatius, in excellentissima illa epistola *de Obedient.* sic scribit. *In caussis, personisque spiritualibus, eo maior etiam cautio procuLdubio est necessaria, quo grauius est spiritualis vitæ periculum, cùm sine frenis consilij, discretionisve, in ea decurritur.* sic in hoc loco anima, non solutæ, sed bene frænatæ equæ comparatur. 741.

Ideo postea, tota feruida, charitate languens, amore colliquescens, declinantem iam Christum anima eadem quæ sitierit: at inter tot ignes, inter tot deliquia, quis locus vestibus, nisi præcisè necessariis? stola satis, & illa vix præcincta videretur, & tamen post decentem corporis habitum, velamen capitis sumit, pallium non obliuiscitur: vnde dixit, *tulerunt pallium meum mihi custodes murorum,* Cant. 5. num. 7. nimirum, quod secum attulerat: neque, ne pallio retardaretur, curauit, quæ absque illo expeditior volitaret: mauult enim prudenter tardior inuenire dilectum, quàm imprudenter ocior præuenire. D. Ambros. lib de Isaac cap. 6. *Bene,* inquit, *quidem quasi sponsa veniebat cum pallio, quo obnuberet caput cùm sponsus occurreret: sicut Rebecca, quæ cognito quòd Isaac veniret obuius, descendit de camelo, & pallio se operuit: ita & hæc anima nuptialis vestis præmittebat insignia, ne fortè vilesceretur quasi vestem non habens nuptialem: vel, vt caput velaret propter Angelos.* Nullus itaque feruor prohibeat prudentiæ circunstantias circumspicere: sic Deum quæras auidè, vt tenorem quærendi prouidè, non prætereas. 742.

Et quid mirum, ita prodeat, quæ paulo ante clarissimum prudentiæ suæ prodiderat monumentum: *Surrexi,* inquit, *vt aperirem dilecto meo, manus meæ stillauerunt myrrham, & digiti mei pleni myrrhâ probatissimâ,* ibidem num. 5. cur enim si pleni sunt, non tam fluunt, quàm destillant? cur non vbertim manant, sed guttatim desudant? certè, quia illa feruorem operum, semper discretionis prudentia temperabat. Gilibert. serm. 43. *Discretionis,* inquit, *significatur sublimitas, & vnctionis libertas, &c. digitos enim dicis, & plenos. distillabãt, & pleni sunt,* 743.

ſunt, viciſſitudinem habent, & non euacuationem: interpellantur ieiunia refectione, labores requie, vigilia ſomno: viciſſitudo refectionem affert, non defectum. Ideo ergo ſemper pleni, quia prudenter ſtillant, non effundunt: nam ſi temerè fluerent, effluerent. Hæc via prudentiam exigit, & gradus pro temporis compoſitos diſpoſitione. grauiter Seneca epiſt. 20. *Nec dico*, inquit, *ſapientem ſemper vno iturum gradu, ſed vnâ via.* Imò addam ego, nec ſemper vnâ viâ iri poterit, ſi ſemper vnus gradus corripiatur: exterminat quippe feruor niſi contermina prudentiâ muniatur.

744. Immortalitati ſe litaturos putarant Aaronis filij, ſi immortalem diuini altaris ignem vtcumque præſtitiſſent, *Leuit.* 10. *n.* 1. ſed tamen temerariæ celeritatis, celeriores longè pœnas dederunt. Saul ſacerdotij munere, vel ſaltem oblatis victimis, regiam ſibi fulciendam crediderat maieſtatem, 1. *Reg.* 15. *n.* 12. ſed dum importuno feruore æſtuat, frigeſcente Dei fauore euertitur. D. Chryſolog. *ſerm.* 109. de obſequio prudentiâ temperando. *Hinc filij Aaron, dum rationis ſunt immemores, dum præſumunt terrenos ignes, diuinis ignibus admouere, flammam ſacrificij ſalutaris, in pœnale ſibi incendium commutarunt. hinc Saul tremens* (ego legerem *fremens*, vel *tumens*) *regali vertice, dum putat ſibi & de ſacerdotio aliquid licere, regnum quod acceperat, altaris temerator amiſit.* hæc ille, & ſtatim eiuſdem rei noua congerens argumenta, ſic concludit. *Hinc Iudæus, dum legem, ſine legis ratione excolit, legis interimit auctorem. Hinc Gentilis dum Deorum populis, & Deorum monſtris neſcius rationis obſequitur, ad Dei, qui vnus & verus eſt, peruenire non meruit ſeruitutem.* Sed plura, quæ huc concernant, ſequentibus notationibus afferentur.

VERS. 10. Genæ turturis.

§. I.

Humilitas ſpiritualis turris pinnaculum, & fundamentum: columnæ baſis ſimul, & periſtylium: cæleſtis philoſophiæ principium per ſe notum.

745. Erubuit puella ad ſponſi laudes ſibi dictas, ideo genæ turtureæ, vt in dramate dixi, eidem aſſignantur, ipſoque pudibundo rubore (quaſi ſe indignam putaret) humilitatem profeſſa eſt: ſcilicet, non poterant tot aliæ virtutes, niſi tam certo humilitatis fundamento ſtabiliri: nec poterat neceſſaria carere humilitate, quæ de ſic pulchris, fortibuſque virtutibus aliis, fuerat collaudata. Virtutes ſanctorum ſuorum, ab incendio vitiorum liberaturus Deus, præcepit graſſatori Angelo: *tranſi per mediam ciuitatem in medio Ieruſalem, & ſigna tau ſuper frontes virorum gementium*, Ezech. 9. n. 4. erat tau figurâ ipſâ crucis ſymbolum, vt nemo neſcit: bene ergo crucis humilitas fronte præfertur, vt illi cæteræ innixæ virtutes flammas euitent, virides permaneant. Incognitus in Pſ. 118. penè ad finem: *Humilitatis*, inquit, *profeſſione liberari meremur: vnde in Ezechiele illi ſoli liberantur, in quorum frontibus tau ſignum reperitur. quia aliter humana conditio lapſa non recreatur, niſi eradicatis veteris viæ erroribus, frons in noua virtute humilitatis inſigniatur.* In humilitate enim, licèt humanis oculis abiecta, virtutum aliarum gloria altiùs euecta ſuſtentatur.

746. Prouentibus diuinis reſpondeant fideles, monet Paulus 1. Corinth. 3. at cur ſpirituali ædificio, Deum cui deſudamus, non ſuppoſuit? cur ſolam diuinitatem non appoſuit, ſed Chriſtum (quo Deitas, ſed humilitatis habitu delitefcens, ſignificatur) tanquam ſolidum fundamentum declarauit? *fundamentum enim aliud nemo poteſt ponere, præter id quod poſitum eſt, quod eſt Chriſtus Ieſus*, ibidem n. 11. putarem ita dictum, vt ſic humilitatis ponderibus libranda virtutum turris, & firmior, & ſecurior noſceretur. Sic viſus locum intellexiſſe D. Cæſar. Arelat. homil. 18. *Qualibet*, inquit, *bona quis habeat, ſi veræ humilitatis fundamentum habere noluerit, firmiter ſtare non poterit: fundamentum enim*, 1. Cor. &c. *duo enim ædificia, & duæ ciuitates à mundi initio conſtruuntur: vnam ædificat Chriſtus, alteram diabolus. vnam ædificat humilis, aliam ſuperbus: vna humiliatur vt firmiter ſurgat, alia erigitur vt infeliciter cadat: in fabrica Chriſti, qui ædificantur, de imis leuantur ad ſumma: in fabrica verò diaboli, de ſummis ad ima præcipitantur.* Habet ergo turris diaboli in aëre fundamenta, deorſum faſtigium mittens: ecquæ chimæra monſtroſior fingi poteſt? *Dæmonis monſtroſa turris.*

Penè totus Pſalmus 118. eſt gratiarum quædam actio, qua Propheta de acceptis donis, & virtutibus Deo ſe ſubiicit, exhibet gratiſſimum: & tamen num. vlt. concludit: *Erraui ſicut ouis quæ periit, quære ſeruum tuum Domine, quia mandata tua non ſum oblitus.* Sed quorſum, inquis, hæc abiectio, poſt longam meritorum enarrationem? poſuit credo baſim, & fundamentum, ſuſtentaculúmque quoddam firmiſſimum, vbi prædicta dona ſecurè ſtarent, firmiter innitterentur. Incognitus ibi. *Nota*, inquit, *quòd in vltimo verſiculo huius magni Pſalmi, Pſalmiſta ſuum recolit errorem, qui tamen tot ſpiritualibus donis à Deo in iſto Pſalmo, ſe dotatum prædixit: hoc ideo facit, vt erroris recordatio humilitatem conſeruet.* nimirum, quia ſine illâ, dona reliqua conſeruari non poſſe certò ſciebat. 747.

Hinc patet, cur humilitas pro virtutibus omnibus collectiuè ſumptis ſupponere videatur. Pergit ſanctificator mundi, quique illum in Spiritu ſancto erat baptizaturus, pergit, inquam, à Ioanne baptizandus. patet Ioannes diuinam humilitatem, cui tunc Chriſtus: *Sine modò, ſic enim decet nos implere omnem iuſtitiam*, Matth. 3. n. 15. de quo ita D. Bernard. in declam. *Ipſe Saluator dum Baptiſtæ manibus celſum illum verticem inclinaret: ſic, inquit, decet nos implere omnem iuſtitiam, ſolam nimirum humilitatem iuſtitiam reputans.* Immo, omnem iuſtitiam & virtutem, addam ego: quia meritò pro omnibus ſupponit ea, ſine qua cæteræ conſiſtere non poſſunt. 748.

Superbiam filiarum Sion, explicaturus, imò ploraturus Iſaias: *Eleuatæ*, inquit, *ſunt, & ambulauerunt extento collo*, cap. 3. quia in erecto collo ſuperbia domicilium collocarat. ex quibus meritò addubitat Rupertus lib. 3. quónam vergant verba illa ſponſi, ad ſponſam: *Sicut turris Dauid collum tuum, quæ ædificata eſt cum propugnaculis, mille clypei pendent ex ea*, Cant. 4. num. item 4. cur enim turritum, id eſt, erectum, & ſuperbè extentum collum, in laudem ſanctitatis aſſumatur? ſed reſpondet aptè non turrim Dauid manufactam, ſed myſticam aliam longè fortiorem, hîc intelligi: humilitatem ſcilicet eius, qua cùm eſſet rex vnctus, mortuum ſe canem, & pulicem, Saulis comparatione appellabat, quaſi ex hac humilitatis turri hoſtes ſuos Dauid triumpharet: deinde ad rem meam, ſic concludit. *Turris iſta ædificata eſt cum propugnaculis: id eſt, hanc eius humilitatem cæteræ virtutes conſecutæ* 749.

sunt: maximeque fortitudo, & sapientia. quasi aliæ consistere non possent, nisi humilitatis soliditate fundarentur. ideo D Bernard. *lib. 5. de consid. ad finem*, de secunda specie contemplationis, quam, intueri iudicia Dei supponit, sic scribit: *quo sanè pauido affectu, dum vehementius concutit intuentem, fugat vitia fundat virtutes, initiat ad sapientiam, humilitatem seruat, virtutum siquidem, bonum & stabile fundamentum humilitas: nempe si nutet illa, virtutum aggregatio, nonnisi ruina.* & eo, addam ego, lamentabilior, quo virtutes fuerint maiores: sicut deficiente fundamento, eo maiori cum strepitu trahit ædificium ruinam, quo erat sublimior, & illustrior machina, quæ erigebatur.

750. Conuocant lætabundi Angeli, pastores ad præsepium, signum assignant inueniendi thesauri, viles pannos: *inuenietis infantem pannis inuolutum*, Luc. 1. num. 12 quis non festinaret? volant pastores, accedunt, *& inueniunt*, inquit textus, *Mariam, & Ioseph, & infantem positum in præsepio.* ibidem num. 16. de quo Bernard. serm. 4. *Quid est*, inquit, *quòd sola ab Angelo commendari videtur humilitas, nec tamen sola a pastoribus inueniri? fortè specialius commendat Angelus humilitatem, quia ruentibus cæteris per superbiam, ipse humilitate stetisset.* & meritò, licèt multi inueniantur, solius de pannorum vilitate humilitatis meminit, vt cuius ipse fundamento, cæteras virtutes sustentauit, fundamentum idem prius quærendum pastoribus doceret. Apertior secunda ratio Bernardi: *aut propterea*, subiungit ille, *certè cælitus annunciatur humilitas, quod hæc quasi propria virtus diuinæ exhibenda sit maiestati, sola tamen non potuit inueniri, quia semper gratia datur humilibus; inuenerunt ergo Mariam & infantem, & Ioseph, sicut enim Saluatoris infantia manifestam prætendit humilitatem sic per virginem continentia: iustitia, per Ioseph virum iustum*, &c. *non incongruè designatur.* vt quemadmodum humilitas in præsepio pueri sola prolata, non sola inuenitur, sed tamquam gratiæ exactrix, reliquarum virtutum basis, imò caput reperitur: sic in cuiusuis animâ, vna humilitas pro reliquis, quas sustinet virtutes, intelligatur.

751. Patet id in publicano euangelico, cuius tota iustificatio humilitati attribuitur, *Luc.* 18. cùm tamen certum sit, alias necessariò ibi virtutes, fidem, spem, dolorem confluxisse: sed quòd vnâ basi positâ, cæteræ intelligantur; vnius humilis confessionis, & confusionis tantum Lucas meminit. Ambros. serm. 20. in Psalm. 118. licèt minus expressè: *Pharisæus*, inquit, *cùm abstinens & parcus esset alieni, liberalis sui, non refugiens ieiunij, vt ipse dicebat: tamen propter iactantiam, etiam illa quæ habere poterat amisit: nihil ei tot genera virtutum vno vitio decolorata prodesse potuerunt. Publicanus qui nihil numerare poterat, quod posset probari: propter humilitatem tamen iustificatus magis; quàm ille Pharisæus descendit a templo.* Sic per superbiam omnes dotes amittuntur, quæ conciliatæ per humilitatem cognoscuntur: neque mirum, vt enim bene idem Ambros. paulo antè: *Humilitas virtutum omnium caput est: quæ totum velut quoddam nostrorum actuum fouet corpus.* scilicet in spiritali columna, nunc caput est, & peristylium, quatenus ornat: nunc basis & firmamentum, quatenus sustentat.

752. Hinc meritò Angelorum regina enarratura consanguineæ Elisabeth, magna illa dona, quæ omnipotens in illa collocarat, Luc. 1. num. 49. præmisit numero antecedenti, *quia respexit humilitatem ancillæ suæ*: quoniam quemadmodum prudens architectus, auctore ipso Christo, solidum scrutatur fundamentum, turri securissimæ erigendæ: sic & ipse Deus, spiritualem turrim erecturus, in humilitatem Mariæ, tamquam in accommodatissimum locum oculos coniecit, vt quo esset hæc maior, eo firmior illa permaneret: sic rem explicare visus August. in cat. ad hunc locum. *O vera*, inquit, *humilitas, quæ Deum hominibus peperit, vitam mortalibus edidit, cælos innouauit, mundum purificauit, paradisum aperuit, & hominum animas liberauit. facta est Maria humilitas scala cælestis, per quam Deus descendit in terras: quid enim est dicere, respexit, nisi approbauit?* nimirum approbauit situm humilem; quidni ergo tot donorum propugnaculum erigeret? ideo Gilibert. *serm.* 16. collum sponsæ humilitatis turri adaptans, post multa sic concludit: *Humilitas ipsa, sumptus necessarios subministrat ad ædificationem euangelicæ turris: nec verendum est, ne sponsæ sumptus desint, quos abundanter de sponsi potest arcâ mutuari: discite, inquit, à me, quia mitis sum, & humilis corde. nondum intelligis, qua ratione sumptus humilitas præstet in ædificationem turris? qui se, inquit, humiliat, exaltabitur.* felices sumptus, quibus tam certum, tam durabile lucrum reportatur? & fortasse ideo Maria subiunxit, *deposuit potentes de sede, & exaltauit humiles*: vt illi præ inopia ab opere perfectionis destitisse, hi largis humilitatis sumptibus erigendæ turri sufficere viderentur.

753. Sed quid de humilitate ne suâ, Maria præsumpsisse præsumenda? planè præsumpsit humiliter, non assumpsit superbè: cùm sciret etiam fundamentum illud, vt à caussa præcipua, à Deo iactum: quo præposito, sperare illi ponenda maiora, aut posita agnoscere; fidei pompa est, & Dei benefici gloriæ professio. Increparat sponsam solito sæuiùs cælestis Salomon, ignorantis notâ insimulat, & à se digressuram non dissimulat: *si ignoras te, egredere*, Cant. 1. num. 8. Quid illa tamen? ad humilitatem (quàm omnes ferè PP. in nardo intelligunt) confugit: hac persistente, & sperat cumulum sibi reddendum gratiarum, & è paterno sinu, in sinum suum sponsum rediturum: *dum esset*, inquit, *Rex in accubitu suo, nardus mea dedit odorem suum*, ibidem num. 12 de quo D. Bernard post multa *serm.* 43. ita habet: *Non se putat arcendam sponsi gratiâ, penuria meritorum, sola de humilitate præsumens: Regem denique nominat. nam sponsum, territa de increpatione non audet, & in alto habitare fatetur: nec sic tamen diffidit humilitas.* quia quæ optimum à Deo acceperat fundamentum, quidni eiusdem oculos, cælesti erigendo ædificio humili præsumptione speraret?

754. Fortasse nouerat ista Dauid, ideo *Psalm.* 118. ita ad Deum: *Vide humilitatem meam, & eripe me*, num. 153. vnde D. Ambros. licèt latissimè ostendat hæc verba, de abiectione status, ad quam per afflictiones redactus est Propheta, esse capienda: tamen in ipso statim principio, si de humilitatis virtute capiantur, sic interpretatur. *Fortasse dicat aliquis, gloriatur de se Propheta & si gloriatur, gloriatur in infirmitatibus suis: in quibus & Apostolus gloriatur, dicens: Gloriabor in infirmitatibus meis, alius in diuitiis, alius in titulis ac prosapia sua, alius in administrationibus & honoribus gloriatur. Iustus in humilitate gloriatur, bona enim gloria, Christo esse subiectum.* præbitam ergo sibi à Deo humilitatem, tamquam nouarum gratiarum conciliatricem offert Propheta, & hanc gloriam, nouis gloriis supponit fundamentum. Bene D. Chrysost. homil. 66. in Matth. cap. 21. *Humilitas*, inquit, *ea, quæ nobis ad-*

sunt

ſunt bona, conſeruat, & quæ non habemus, facilè adducit.

755. Cùm primùm per excellentiam Verbum incarnatum aperto ore *Matth.5.* ſuos dicitur docuiſſe, ſic incepit: *Beati pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnum cælorum,* num.2. cur autem inde incipiat, & ab humilitate (hanc enim vt plurimum ibi PP. intelligunt) inchoet, aperit grauiſſimè Chryſoſt. *homil.15.* in hunc locum: *Vnuſquiſque, inquit, humilitate ſuppoſita, tutiſſima cuncta alia ſuperponit ædificans: hac verò ſubductâ, etiamſi ad ipſum vſque cælum conuerſationis ſublimitate peruenias, ſimul omnia ſubtrahuntur, atque in finem peſſimum relabuntur.* quod millies in aliis locis etiam inculcat. imò quam hîc dixit baſim, caput appellauit ibidem hom.48. *Quod igitur,* inquit, *caput virtutis eſt? humilitas certè: quapropter ab ipsâ incipit Chriſtus, dicens: Beati pauperes ſpiritu*; quia, vt ſuprà dicebamus, eadem quâ baſis firmat, quâ caput format. *Hoc caput,* addit S. Doctor, *& ſi nec cæſariem, nec crines habet, ſic tamen pulchrum eſt, vt Deum ad ſe ipſum attrahat: ad quem enim aſpiciam, ait, niſi ad mitem & quietum & humilem,* Iſaac 66. hunc enim Deus reſpicit, in quo iam fundamentum erigendo ſpiritus ædificio gaudens ſupponit.

756. Penetrarat iſta Apoſtolus, ideo identidem hanc virtutem commendat, & Philippenſibus poſt alia præcipit, vt ſe fratres per humilitatem ſibi inuicem ſuperiores arbitrentur, cap.2.n.3. vbi Chryſoſt. *Papæ,* inquit, *quàm plenum Philoſophiæ dogma, omniſque ſalutis noſtræ ſubſidium quoddam expreſſit?* vbi poſt multa concludit: *omnium quippe bonorum cauſa, eſt animi humilitas.* & iterum explicans illud *Matth.11.* vbi Chriſtus Dominus inſtituens diſcipulos: *Diſcite,* inquit, *à me, quia mitis ſum, & humilis corde.* ita habet homil. 39. *Humilitas quippe,* inquit, *virtus eſt, & ſublimioris Philoſophiæ mater eſt, atque origo.* Vt quemadmodum in reliquis ſcientiis prima quædam dantur principia per ſe nota, quæ probatione non indigent; ſic in ſpiritus ſcientia, & cæleſti Eccleſiæ Philoſophia, humilitatis cuſtodia tamquam prima principia ſupponenda: vt cæcutire omnino intelligatur, qui de principiis per ſe notis dubitat, nec ſtatim propoſita amplexatur.

§. II.

Superbiæ inſigne prauerſum: conuertit ad culpam virtutis inſtrumenta.

757. NOtandum deinde non ſolùm humiliter erubuiſſe animam, ſed etiam hunc humilem ruborem, continuò ab ſponſo Chriſto de pulchritudine fuiſſe commendatum, quaſi celebraret in hac humilitate rarius aliquid, quàm ſoleat euenire: nimirum quòd laudes quæ quantum eſt ex ſe ad elationem prouocant, hîc pulchram humilitatem excitarent: ſed de hoc alibi. Nota deinde laudari ſtatim animam ob ruborem, quia laudibus, quas illi Chriſtus in augmentum gratiæ dicebat, rectiſſimè vſa eſt: quaſi ſit iſtud inclytum humilitatis inſigne, vti rectè virtutis inſtrumentis: nimirum, quia inſignioris ſuperbiæ ſtemma eſt, virtutis inſtrumentis ad culpam abuti. Videamus quàm hoc certum, & fœdum in ſuperbia, vt inde quàm pulchrum contrarium in humilitate cernatur inferamus.

758. Colebant mille cæremoniis Philiſthini Dagonem ſuum: ingredientes tamen aliquando templum, *inuenerunt,* inquit textus, *Dagon iacentem ſuper faciem ſuam in terra coram arca Domini, caput autem Dagon, & duæ palmæ manuum eius, erant ſuper limen,* 1.Reg.5. num.4. vt ſcilicet calcaretur ab ipſis ingreſſuris, indebitumque cultum illi denegarent, quem pedibus terendum, ab arca proſtratum intuebantur: quid tunc illi? *Propter hanc cauſſam,* addit textus, *non calcant ſacerdotes Dagon, & omnes qui ingrediuntur templum eius ſuper limen in Azoto, vſque in hodiernum diem,* ibidem num. 5. vt vnde abominari debuerant idolum, nouum aliud numen ſuperaddere, nouam idololatriæ ſpeciem congerere viderentur. Notat autem ibi princeps interpres magiſter meus Franciſcus de Mendoça, hos eſſe illos, de quibus Deus apud Sophon. 1. num.9. *Viſitabo ſuper omnem, qui arroganter ingreditur ſuper limen.* Sed cur, inquam ego, cultus & tranſilitio dicti liminis, arrogantiæ deputatur? fortaſſe, quia ſolum ſuperbiſſimè ſibi arrogantibus innatum eſt, oblatum ſibi à Deo virtutis inſtrumentum, ad vitij miniſterium deputare.

Curandæ hominum ſuperbiæ humilis venit Chriſtus, & tamen ipſa abiectio, ſuperbæ Iudæorum genti fit ſcandalum, vt loquitur Apoſtolus: vnde Iſaias ad gentes locutus, *erit vobis in ſanctificationem: in lapidem autem offenſionis, & in petram ſcandali duabus domibus Iſraël,* cap.8. num.14. quia nimirum non poterant, quibus humilis crucifixus diſplicebat, petra Chriſtus firmandæ ſanctitati apta, in ruinæ præcipitium non aptari. Chryſol. *ſerm.* 27. de variis Dæmonis ſcandalis: *Sed illud,* inquit, *tale quod fecit Iudas. nam lapidem firmandis veſtigiis latum, in totam ſulcauit, & exaſperauit offenſam, & totius fundamenti petram euertit in ſcandalum, vt eſſet miſeris in ruinam.* Sic virtutis inſtrumentum per deſpectum humilis Meſſiæ, ſummi ſceleris numeris redegerunt. 759.

Peccat Saul obedientiæ violans præcepta, tunc increpanti Prophetæ: *Peccaui,* inquit, *ſed nunc honora me coram ſenioribus populi, & coram Iſraël,* 1.Reg.15.num.30. ſimili confeſſione Dauid adulterium, & homicidium, totiuſque regni ſcandalum expiauit, 2.*Reg.12. num.* 13. nec tamen miſer Saul vnius culpæ veniam impetrauit; & cur ita? certè ſuperbus erat, & abiectus à diuino conſpectu, honori adhuc humano ſtudebat: quid ergo tunc? ſeruiendæ peſtilenti culpæ, ipſo virtutis, & humilis confeſſionis abutebatur inſtrumento. D. Bernard. hîc apud Godefr. *Quid,* inquit, *peruerſius, quidve indignius, vt humilitatis cuſtos confeſſio ſuperbiæ militet, & inde velis videri melior, vnde videris deterior? mirabile iactantiæ virus, vt non poſſis putari ſanctus, ſi non appares ſceleratus.* pulchrè: hoc enim vni conuenit ſuperbiæ, vt de ipſo ſcelere velit ſibi virtutis conciliare opinionem, ſicut ipſam virtutem ſceleris miniſterio deſtinauit. 760.

Apparet vtrumque in Archiſynagogo illo, qui ab ſpiritu Chriſti leniſſimo, fugatum infirmitatis ſpiritum ferens indignanter, ſæuiebat: *reſpondens autem Archiſynagogus indignans, quia Sabbato curaſſet Ieſus, dicebat turbæ: Sex dies ſunt, in quibus oportet operari, in his ergo, venite & curamini, & non in die Sabbati,* Luc.13. num. 14. Quid ſuperbius quàm quaſi è tripode ferre legis explicationem præſumere, & tunc maximè meras & germanas gerras effutire? ſed iam mirum abeſt, ſi ſuperbus præeſt, violat quidem ſabbatum hac ipſa plena inuidiæ interpretatione, & vult eâdem de ſabbati obſeruantia decorari: ſabbatumque, quod clementia Dei exercendis ſpiritus virtutibus, & carnis labo- 761.

Pintus in Cantica. T 2 ribus

ribus intermittendis concesserat, contra ipsum Deum, hypocrisi suæ seruiturus obarmat. Chrysol. hîc serm. 105. *Hoc facit*, inquit, *excors, vt in pectore violet sabbatum, & in homine ipsam violet sanctitatem: ac sic Deo, Dei lege præscribit, & obseruando sabbatum, Deo sabbatum sic refundit, quòd Deus Iudæ & pro labore terreno & opere carnis clementer indulsit.* quasi qui arrogans Deo ipso de legibus diuinis vtendis & interpretandis legem præscribebat, non posset innato superbiæ morbo non laborare, quo virtutis instrumenta vitio seruiendo applicantur.

VERS. 11. Murænulas aureas, &c.

§. Vnicus.

Beneficiorum angustatio, angustior quandoque est diuini amoris munificentia.

762. *Amor Dei liberalior, cùm auarior videtur.* ECquid hoc est, sponse liberalissime, tam profusè laudatam sponsam, non profusa liberalitate prosequeris, sed vno murænularum dono, satis ornatè intelligis dimissam? cur ditissimus non multa donas? cur ditandæ dilectæ non congeris immensa? scilicet, quia de sponsalibus tantùm agebatur, nec adhuc ad sponsalia ipsa, nedum ad spirituale illud supremæ vnionis connubium ventum erat, quibus pleniora munera reseruabantur. Vno verbo: in hoc temporis, non maiorum erat sponsa capax, ideo summi beneficij loco habendum, quòd tunc illi maiora, quibus incapax rumperetur, denegentur. Hinc est quandoque, vt augustior reddatur diuina liberalitas, dum angustat beneficia: tantóque sit diuinus amor fusior in largiendo, quanto accipientis sphæræ se accommodans, fit contractior: hinc est, vt arrhas mittat animæ sponsalium, quam fortasse summa matrimonij dona, imò & sponsalia obruerent: hinc denique est, vt in parcitate congrua ditescat anima, quæ in abundantia immodica ieiunaret. Videamus igitur diuinum istum liberalitatis effectum, vt inde affectum quo dona tenuiora præmittit, cognoscamus.

763. Vidit aliquando Ioannes Christum Dominum mirâ quadam figurâ venerabilem: *Vidi*, inquit, *similem filio hominis vestitum podere, & præcinctum ad mamillas Zona aurea*, Apocal. 1. num. 13, diuina pectora & mamillas, æterni esse amoris symbola, in tanta rei notitia, superuacaneum est probare: quid ergo, mi Iesu, fontes charitatis coarctas, restringis amoris riuos, illos ne manent dulcedinem, hos ne impetu suauitatis lætificent corda nostra: sed esto, fiat: quid tamen zonâ aureâ, id est, charitatis, cingulo (charitas enim in auro effigiata, apud sacros mystas, vbique legitur) restringis charitatem? quomodo amoris repagula, amoris detinent flumen? quomodo dilectionis obex retardat dilectionem? quia nimirum augustior est liberalitas, dum se angustat: absorberet quippe nos impetus ille si laxaretur: restringitur dulcedinis suauitas, suauitatis dulcedine, vt capacitati nostræ accommodata sic proficiat. Audiui à viro pio iuxtà & docto, explicationem istam ab ipso Christo, deuotæ cuidam animæ credi reuelatam. & fortasse id voluit (contrarium saltem non reuincitur) Interlinearis in hunc locum: *Zona*, inquit, *aureâ, id est, cingulo charitatis, quia dilectionem seruat.* quasi charitatis thesauros, charitas ipsa seruet excubans, & cingat constringens: ne si fluat vt potest, nos qui ferre non possumus, diffluamus.

Affulget hinc obscurum (licèt in media luce) Dei vestimentum, de quo Propheta: *confessionem & decorem induisti, amictus lumine sicut vestimento*, Psalm. 103. num. 2. Quis nescit Deum in luce habitare inaccessibili, vt loquitur Apostolus 1. *Timoth. 6. num. 16.* Quid ergo claritas totum Dei palatium circumfusa, totam cœlestem curiam inuoluens, quasi in telam constringitur, & vni Deo (loquor barbaro nostro modo concipiendi) vestiendo coarctatur? respondet D. Gregor. Nazianz. Orat. 2. de Pasc. *Lumine*, inquit, *sicut vestimento amictus dicitur: intolerabilem enim potentia ipsius ac luminis vim, quis sustinebit?* egerat priùs acutissimus Pater de Deo sæpe restricto ne obrueremur: vnde pulchrè locum paraphrazat Nicetas in hunc modum: *amictus lumine sicut vestimento, id est, restringens luminis exuberantem copiam, non secus ac vestem quamdam ad talos vsque demissam: etenim potentia Dei ac lumen nisi contraherentur, æquè omnibus intolerabilia.* Quidquid dixerit sol noster materialis, inde certè auarior redditur, vnde nitet profusior: lucis profluuia mittit, & eo ipso visus hebetes non admittit: diuinus noster sol quo parcior, eo liberalior, coarctat immensitatem lucis, vt congruos nobis radios non coarctet.

Sed neque mirum restringat lucem in vestem, qui vestem ipsam restringit, ambitiosa laxamenta circumligans, atque angustans bono nostro sinus laciniosos: id enim voluit Nicetas absque dubio, quasi *ad talos* tantum demissa vestis fimbriatos sinus collectos insinuaret. hinc est, vt fidelibus seruorum suorum obsequiis corresponsurus Dominus: *Beati*, inquit, *serui illi, quos cùm venerit Dominus, inuenerit vigilantes. Amen dico vobis quòd præcinget se, & faciet illos discumbere, & transiens ministrabit illis*, Luc. 12. num. 37. nusquam fluxiori laciniâ, sinuosiori purpurâ videbatur induendus Dominus, quàm id temporis, vt de regio eiusdem apparatu, seruorum decorandorum dignitas excresceret, & tamen tunc accingitur, tunc pompam habitus restringit? caussam vidit Theophylactus in catena: *Præcingit*, inquit, *se in eo quòd non totam vbertatem bonorum largitur, sed hanc cohibet secundùm certam mensuram: quis enim Deum capere potest, quantus est?* sic quem non capit mundus se restringit, vt illum capiamus: angustatur, vt nobis sic augustior proficiat. 764.

Referebant hunc genium verba illa Christi Domini ad discipulos: *Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modò*, Ioan. 16. num. 12. vbi mihi ponderares velim, dicenda illa, non tam verborum instar, mentis aures, quàm onerum modo eorumdem humeros dici oppressura: ideoque non tam dicitur, non potestis intelligere; quàm, *non potestis portare modo*: ac si Christus interim illorum pondus subiret, donec discipuli robustiori ceruice onus suscipere valerent: indeque esset liberalior, quo parcior in cœlestis doctrinæ donis tunc deponendis. Caietan. ad hunc locum: *Non taceo*, inquit, *illa multa, quia nolim vobis communicare, sed quia non estis modò dispositi ad percipiendum ea. & vtitur metaphora importabilis ponderis, dicendo, Non potestis portare: vt intelligant illa multa esse magni ponderis, non corporalis grauitatis, sed secundùm spiritualem magnitudinem, seu virtutem, & se ipsos esse secundùm mentem imbecilles respectu magni oneris.* Volebat igitur amoris inclinatus pondere, secre- 765.

torum

torum pondera suis inclinare, & tamen eodem amoris pondere cogitur illa retinere. mauult ipse grauari, quàm socios obrui; & amor inter auaritias liberalior suspendit innatum pondus quo fertur ad se communicandum, ne amati sub abundantiæ vndis naufragarent.

766. Non fuit quidem Deus auarior dum audiendus Heliæ, ventos aduentus sui fecit lictores, quod solam tenuissimam auram, & non potius ventum aliquem principem aduocando Prophetæ expediret, expediuit certè: sed ille ad ingentem fragorem veluti Nili catadupa obsurdescebat: angustat ergo Dominus sonoram procellam in sibilum, & in auram tempestatem reboantem; & quo videtur parcior, largior redditur: hanc enim audit, aliis obsurdescens: *Ecce*, inquit textus, *Dominus transit, & spiritus grandis & fortis subuertens montes, & conterens petras ante Dominum, non in spiritu Dominus, & post spiritum, commotio, non in commotione Dominus, & post commotionem, ignis; non in igne Dominus*, 3. Reg. 19. num. 11. ventus commouens, commotio vehemens, & ignis perstrepens, Domino fiunt apparitores, & quasi conclamantes anteambulones: nec tamen auditi dicuntur; *& post ignem sibilus auræ tenuis; quod cùm audisset Helias, operuit vultum suum pallio; & egressus stetit in ostio speluncæ*, ibidem num. 12. sibilus solùm ab spelunca extrahit, credo, quia solus sibilus congruenter auditus, & ideo in sibilo, id est, immediatè post illum, Dominus, quia tunc illo fruimur liberaliùs; cùm ille quodammodo auarior se nobis commensurat. Bene Seneca lib. 2. de benef. cap. 29. *Bene æstimatâ*, inquit, *naturæ indulgentiâ, confitearis necesse est, in delitiis te illi fuisse: ita est, charissimos nos habuere Dij immortales, habentque; & qui maximus tribui bonos potest, ab ipsis proximos collocauerunt: magna accepimus, maiora non cepimus.* Ideo ergo vero naturæ Deo in delitiis sumus liberalissimis, quia donat quæ capimus, non quibus capti opprimamur.

767. Edoctus, credo, hanc doctrinam Helias tradidit illam discipulo Helisæo: vnde & iste suscitaturus puerum, se grandiorem angustat, & coarctat, *& ascendit*, inquit Scriptura, *& incubuit super puerum; posuitque os suum super os eius, & oculos suos super oculos eius, & manus suas super manus eius, & incuruauit se super eum*, 4. Reg. 4. num. 34. os viri, osculum premit: ocellos oculi, manus manulas premunt, & grandia se minoribus commensurant, vt prosint. Grauiter D. Bernard. in Cantic. serm. 16. *Ego*, inquit, *nec illud vacare reor, quod Propheta incumbens super mortuum, ad mensuram puerilis corporis sese contraxit.* & post multa de Christo ibi figurato, sic concludit ad rem nostram: *non parum fiducia robur præstat mihi, quòd magnus ille vir Propheta potens in opere & sermone, de excelso monte cœlorum descendens, visitare dignatus est me, cùm sim cinis & puluis, misereri mortuo, inclinare se iacenti, contrahi & coæquari paruo.* sic enim profusior Helisæus puero, dum se coarctat, & nobis Deus augustior ad munera, dum se angustat. ideo Gilibertus serm. 21. de hac re: *Immensitas*, inquit, *hæc omnem incomparabiliter excedens creaturam, ad mensuram se contraxit, mensuram perueniendi vsque ad nos: non enim quasi non condescendens, ad nos superextendit se ipsam, sed in mensurâ nobis distillat dona spiritus.* imò potiùs tunc magis condescendit, quando descendit contractus, cui mundus in augusta maiestate venienti, foret angustus, quem, nisi adueniret angustus, non caperemus.

768. Inde illa vox iusti, ob incarnatum Verbum gra-

Pimus in Cantica.

tias agentis: *Parasti*, inquit ad Patrem, *in conspectu meo mensam aduersùs eos, qui tribulant me: impinguasti in oleo caput meum, & calix meus inebrians, quàm præclarus est!* Psalm. 22. num. 5. quàm aptè enim tunc calicem dixit *inebriantem*, cùm *suum* dixit. id est, cùm verbum ad angustias humanæ naturæ vidit coarctatum, vt iam hominum possessio haberetur: dum enim diuinæ maiestatis gloriam nobis adhuc mortalibus angustauit, amorem liberalem, & amabilem quamdam ampliauit liberalitatem. Meritò igitur tunc velut charitate inebriati profusiores sumus in amando, cùm Deus ne maiestate obruatur, quodammodo limitatur: tunc bono nostro præclarior, quando obuelata luce, hebetes adhuc oculos non præstringit. Luculenter Gilibert. loco antè citato: *O calix*, inquit, *inebrians, quàm præclarus es? & ideo charitate inebrians: liquor æternus nouo huic infusus calici, maiori cum charitate hauritur, quamuis cum claritate temperata: idcirco & amor debet esse intemperatus. Quis enim se ab amando temperet, quando nostræ se capacitati contemperauit immensa maiestas?* frenata in Deo gloria, effrenes ad amorem nos adurget, & in illo ostentationis calcatio, calcaria nobis admouet dilectionis. Eleganter Statius *lib. 4. syl.* 2. post multa, quæ alios in conuiuio rapiebant, sic de se erga Imperatorem:

Ipsum, ipsum cupido tantum spectare vacauit
Tranquillum vultu, sed maiestate serena
Mulcentem radios, submittentemque modestè
Fortunæ vexilla suæ.

Sic maiores captabat amores, dum profusior videbatur in luce communicanda: id verò, quia lucis radios mulcens temperabat, interque conuiuandum augustam Romani Imperij maiestatem angustabat.

Sed clariùs id allucet in alio diuinæ sapientiæ 769.
conuiuio: *Sapientia*, inquit textus, *ædificauit sibi domum, excidit columnas septem: immolauit victimas suas, miscuit vinum, & proposuit mensam suam*, Prouerb. 9. num. 1. Quis speraret in Dei epulo sanctissimo, in conuiuio opiparo, non de conuiuatum postulatu, quod esset gustûs: sed de conuiuantis iusso, quod videtur auaritiæ, vinum lymphandum? apponatur in mensa merum, deinde si lubeat, vnusquisque ad palati conditionem aquam superfundat: non ne hoc splendidius? non certè: ipse miscet qui nostri miseretur: non poterant mortales adhuc homines accedere ad meracissimum, ideo mixtum apponit: temperat non euitandis impendiis, sed capacibus inuitandis. D. Hieron. hîc. *miscuit vinum*, &c. *diuinitatis suæ arcana capere non valentibus, assumptæ humanitatis Sacramenta patefecit.* Temperantur diuina dona, vt nobis attemperentur: eóque mensa apponitur lautior, & abundantior, quo parcior genio nostro, & limitatior componitur.

Quàm erant anxia vota animæ vigilantis, quæ 770.
etiam inter somnia vigilabat, quasi vigilans, cæteris, præterquam dilecti curis, indormiret? his adductus, imò attractus sponsus non solùm venit, sed volat: vnde illa, *Similis*, inquit, *est dilectus meus capreæ, hinnuloque ceruorum*, Cantic. 2. num. 9. in quos non amplexus tanta celeritas eruptura videbatur? quàm plenè putares aspiraturum, & indulturum sponsæ optatis, qui tam auidè illis leuandis accurrebat? Audi tamen quid addat eodem numero: *En ipse stat post parietem nostrum, respiciens per fenestras, prospiciens per cancellos*, ex Hebræo legitur, *progerminans*, verbo quodam vplu-

timum floribus è semihiulca vaginulâ erumpentibus accommodato, cùm partim latent inuidi, partim læti videntur: puto, quia si totam venustatem propalaret, conditionem adhuc mortalem insolito splendore præstrictam labefactaret, fuit ergo hæc auaritia summa liberalitas, ideo subditur ab sponsa: *En dilectus meus loquitur mihi, surge, propera amica mea*, ibidem num. 10. q. d. Conditioni tuæ me attempero, vt angusta adhuc, capias angustum: paratus me tibi augustum exhibere, si augusta in regno meo, immortalem assurgis ad sortiendam conditionem. Origen. *homil.* 1. ex versione Hieron. *vt nondum quidem apertum se ei, totumque manifestet; sed quasi per retia prospiciens hortetur eam & prouocet, non sedere intrinsecus segnem, sed exire ad se foras, & conare, vt non iam per fenestras & retia, neque per speculum in ænigmate, sed procedens foras facie ad faciem videat eum: nunc enim, quia nondum potest eum intueri, propterea non ante, sed retro & post parietem stet.* Itaque non inuidet videri, sed videt aliter, se tunc videri non posse, ideo se angustat & inclinat patienti, qui potuit cœlos ipsos inclinare, vt descenderet.

771. Vnde iam capio illud eiusdem sponsæ Christum laudantis: *Manus*, inquit, *eius tornatiles, aureæ plenæ hyacinthis*, Cantic. 5. num. 14. vbi Dionysius art. 16. *Opera*, inquit, *quæ aurea extiterunt, id est, excellentissima, atque ex ardentissima charitate manantia.* ab his manibus, ab operibus charitate manantibus, inundantes fluctus, & fructus vberrimos speremus, legitimum videtur, & tamen, vt vides, hyacinthi porriguntur, de quibus idem Dionys. *hyacinthis*, inquit, *id est, floribus.* hæccine liberalis charitas, hæccine aurea illa liberalitas? non fructus, sed spes fructus in flore prætenditur: neque tam dona fluunt, quàm donorum quodammodo rudimenta; & cur ita? quia quærit adhuc, quia peregrinatur sponsa, vt patet ex ipso *cap.* 5. affert ergo sponsus non quæ ipse vellet, sed quæ ipsa capit: angustat charitatem auream (quæ in cœlis vberrimè fundenda in fructus) vt prodeat in flores, vt prosit in munuscula; quia hic auro charitatis florido anima recreatur, fructificante obruetur. Claudant hanc paginam verba Philonis Iudæi *lib. de opif. mun.* post Dei beneficia latè refert: *Attamen*, inquit, *non pro magnitudine gratiæ suæ beneficus est, nimirum infinita ac incomprehensibilis, sed attemperat se ad vires eorum, quos dignatur beneficentiâ: nec enim sicut Deus ad benefaciendum propensus est, ita creatura ad accipienda beneficia: illius enim potentia longè superat, at huius infirmitas impar est eorum magnitudini: succumberetque, nisi Deus pro cuiusque portione moderaretur suam gratiam.* quid liberalius quàm innatam & propensam effusionem sibi compescere, ne aliis noceat ob immensitatem? sed de hoc satis.

VERS. 12. Dum esset Rex, &c.

§. I.

Amor erga Deum quo ardentior, eo reuerentior.

772. NVnquam assiduâ diuini Numinis consuetudine (vt in humanis solet) eiusdem vilescit maiestas. Amor erga Deum, est in summa facilitate grauis, compositus in facili comitate: blanditiarum dulcis venerator, suauis cuiusdam affectus affectator, nec tamen sublimis illius maiestatis imminutor: sic possidet quasi semper timeat, & quasi semper ambiat, sic consequitur: candidatus eiusdem quod iam tenet, & eiusdem retentor quod suspirat: denique amplexatur sponsum, & Dominum reueretur: lymphat ardentissimos conatus sobriâ modestiâ, & impetus affectuosissimos, frenatâ quadam temperat moderatione. Suspirabat in hoc loco anima absentem Christum, nunc sponsum, nunc fratrem appellans, aliquando verò suauius, dilectum: inuenit, amplexatur, & in mentis penetralibus triclinium sternit, affectuumque parat fercula sapidissima: numquid non tibi tenerius aliquod vocabulum fingendum & formandum videbatur, quo sponso dulci iam fruita, eumdem inter epulas dulcissimè appellaret? Nota tamen quid dicat: *Dum esset Rex*, &c. redditur nimirum reuerentior, quia amat feruentior: humilior veneratur, quia amplexatur strictior: Regem vocat, quem tunc posset amicum: ideo addit; *nardus mea dedit odorem*: nardus verò sæpe humilitas (sic frequenter capitur) ideo inter cæteras, immo præ cæteris virtutibus dicitur spirare, quia inter maiores amoris delitias, vt iste reuerentior maneat, vilitas propriæ, diuinitatis radiis eruta, patescit. Dionysius hîc art. 4. *Id est*, inquit, *dum Dominus & Saluator in mente mea mecum cœnaret, atque reficeretur, nardus mea dedit odorem suum, id est, humilitas mea erupit in actum sublimem, & suauitatem Regi gratissimam mox diffudit. nusquam anima clarius proprias deprehendit defectuositates, ærumnas & culpas, nisi dum rapitur in lucem contemplationis, qua intuetur puritatem ac maiestatem prorsus incircumscriptam luminis increati: quod quanto acutiùs contemplatur, eo plus paruipendit, ac deprimit semetipsam.* Mira lucis conditio: amoris ignem accendit, quo ad sponsæ conditionem anima euehitur, & interim ancillarem reuelat vilitatem: mirus in affectu effectus, quo indidem crescit illi fiducia, & reuerentia, vt sponsi dignatio, & Regis dignitas decoro seruato inuicem obseruentur.

Acutè proindè vocauit D. Zeno Veron. timorem hunc reuerentialem, & amori permixtum, *timorem artis*, serm. de timore. Audi pulchra verba: 773.
O necessarius, inquit, *timor, qui nihil aliud agit, nisi vt beatos efficiat, qui timet arte, non casu: voluntate, non necessitate: religione, non culpa; qui Deum metuit, non naturam.* quæ enim ars sagacior, quàm facere incrementa amoris, per quædam velut familiaritatis decrementa, & inde confidenter accedere, vnde videris recedere reuerenter?

Dicebat olim Tobias: *Noli timere fili mi, pauperem quidem vitam gerimus, sed multa bona habebimus,* 774.
si timuerimus Deum, & recesserimus ab omni peccato, cap. 4. num. 23. Sed heus sanctissime senex, quanto essent hæc maiora si amaretis? cur ergo timorem loqueris, taces amorem? in hoc timore, ingeniosum quemdam amorem expressum voluit: qui enim odio ab omnibus etiam minimis recedit peccatis, eo ipso vehementissimis amoris stimulis ad Deum accedit: ideo priùs dixerat, *omni tempore benedic Deo, & omnia consilia tua in ipso permaneant*, ibidem num. 20. dedit tamen amori titulum timoris, vt amorem de timore quodam casto reuerentem explicaret, qui dum per timorem, quodammodo à Deo separari videbatur: altius tamen, ad eum confugiens, illius viscera penetrabat. Galfridus hîc apud Godefr. *Si rem*, inquit, *grandem dixisses, certè facere deberemus: quanto magis, quia dixit, si timueritis Deum. quis enim non timeat Deum? quid non timeat maiestatem paruulus, iudicem reus, seruus dominum,*

dominum, homo Deum, &c. Vnde etiam Ethnicus ait: Primus in orbe Deos fecit timor: quid ergo magnum exigimur vt timeamus Deum? multi modi timendi Deum, multa materies & in eo pariter, & in nobis: non fallere eum poſſumus, non latere, non iudicio contendere contra eum, non reſiſtere iræ eius: conſilio tamen neceſſe eſt frenare timorem, nec ſic timeas Deum vt fugias, ſed ad eum: (corrigo ex contextu, *niſi* ad eum) *vnde etiam beue filium admonens bonus pater adiecit: omni tempore conſilia tua in eo permaneant, non enim permanere conſilia poterunt, quæcumque in Deo non erunt.* hoc ergo timore fugimus, ſed ad eumdem: quia quo trahit amor, timor retrahit, & quo feruor impellit, repellit reuerentia. verè timor artis & conſilij, qui humili fugâ ſibi magis conciliat dilectum.

775. Pondero hinc emphaſim magnam illorum verborum Deuteron. 10. num. 12. *& nunc,* inquit Moyſes, *Iſrael quid Dominus Deus tuus petit à te, niſi vt timeas Dominum Deum tuum?* ſi enim Dominus eſt, ſemelque atque iterum appellatur, cur petat, quem poteſt exigere? quàm Deo facilè ingentem metum hominibus inijcere, incutere terrorem, negatum extorquere? certè nullus affectus minus imperatur, quàm amor: liberrimus eſt, rogandus etiam à Deo, ne libertati noſtræ derogetur: dicti ergo timoris diſſimulato nomine, amor ſollicitabatur, ipſe ſe aperit Moyſes, ſubdens eodem num. *& ambules in viis eius, & diligas eum;* vt ita ſit amor quidam timidus non ignauiter, ſed reuerenter, & timor quidam liber & ſpontaneus, qui diuina quadam arte amoris maturam ſortiatur. D. Zeno citatus ad hunc locum: *Videtiſne*, inquit, *hunc timorem nobis neceſſarium, qui in Dei amore conſiſtit, qui voluntate ſuâ ſe parit, diuinæ legis agnitione conſtruit decorem, ad omnia genera virtutum intrepidus currit, præceptis omnibus fideliter obtemperat, inchoatus innocenter viuit, iuſtitiam percolit, ſine fine ſtudet timere, ne quid præter Deum quem diligit, timeat?* grauiter dictum. En metus liber, timor intrepidus, qui dum ſe vltrò parit, parat ardentioris affectus monumenta: timet ne, quid aliud timeat præter Deum, quem tamen tùnc ardentiùs amat, cùm timet reuerentiùs.

776. O amor timens, ô timor amans, & ſemper de profunda Dei veneratione, venerabilior! quidni ſi glorioſè æmulus cœlo ſe intermiſcet, prouocat Beatos? Pulchrè de Beatorum timore Gilibertus ſerm. 19. *Quid metuat,* inquit, *non habet: quid enim metuat completa felicitas, & conſummata charitas? timor hic de plantario oritur charitatis: non audeo dicere quòd charitas eſt, nec tamen audeo negare: quid enim niſi amor eſſe conatur, qui iam neſcit affectum timoris? quomodo non amor, qui iam timor penè eſſe deſiit?* Da veniam lector, & exemplo humili rem grandem declarabo. Fert Hiſpania noſtra pomorum genus princeps, vulgo *Eſperiagas*: commixtum illud ex mellimelis, & malis acrioribus. guſtas, & ſapit mala pariter, & mellimelæ: ita tamen, vt illorum acritas hîc dulceſcat, horum dulcedo mordeat hîc gratius: pomum ergo acre, ſed de plantario dulcedinis acclamabis. ſic reuerentem timorem, & amorem permixtum explicuit Gilibertus etiam in Beatis.

778. Illuſtre mihi rei huius teſtimonium illud Iſaiæ: *Vidi*, inquit, *Dominum ſedentem ſuper ſolium excelſum & eleuatum, & ea, quæ ſub ipſo erant, replebant templum*, cap. 6. num. 1. veniebat Deus ſupremæ maieſtatis ſuæ gloriæ reuelandæ: vtque terreni ex cœleſtium reuerenti obſequio diſcerent, quâ eſſet apud illos Dominus veneratione proſequendus: huc ergo Throni videbantur appellandi, qui Thronum Deo viuum efformarent: Dominationes, vt in ingenti miniſtrorum potentiâ, ſuprema Dei dominatio eluceret: poteſtates denique & principatus, è quibus clariùs regalis Imperatoris diuini apparatus ſplenderet: fortaſſe omnes venerunt, & ſi Bernardo credimus, ipſi ſolium illud excelſum, ſuper quod Dominus ſedebat, efformabant, nec tamen exprimuntur, quippe ſolum additur: *Seraphim ſtabant ſuper illud, ſex alæ vni, & ſex alæ alteri: duabus velabant faciem eius, & duabus velabant pedes eius, & duabus volabant*, ibidem num. 2. quaſi qui (vt ex ipſo nomine conſtat) in amando erant ardentiores, etiam in reuerentia forent profuſiores, vnde aptiùs in exemplar proponendi: ſic in hac ſtatione & Deo præſtabant obſequium, & nobis eius methodum proteſtabantur. Bernardus ſerm. 1. in hæc verba: *Seraphim nomen eſt ordinis Angelorum ſummi, atque ſupremi, vt meritò ſtare ſuper cæteros deſcribantur, & ipſi tamen quamlibet cæteris præſtent, adſtant nihilominus Domino præſidenti, deuotum vtique miniſterium, & plenum reuerentia obſequium exhibentes.* ordinis, inquam, ego nobilioris, quia feruentioris: cæterorum quodammodo Reges Seraphini, quia donorum reginæ charitati ſtrictiores; & tamen ideo etiam reuerentiores. multa in hoc loco ponderanda.

In primis pende, quàm aptè ad rem noſtram ſtare ſimul dicantur, & volare, quaſi ſtent volantes, & ſtantes volent: vt iam ſic & ſtantium reuerentia amanter volare, & amoris volatus reuerenter ſtare videatur. quo non impetu flamma, ſphæram ſuam tremula & volatilis affectat: ſcintillas ſcindit in linguas, aut iam ſuſpiratura inter crepitus, aut magis ius ſuum de acquirenda ætherea regione allegatura, & tamen interim alligata ſemiuſto ligno perſeuerat: patitur ſtans compedes, dum patet aligera in volatus: illud mirum, eo ſimul volare altiùs, quo profundiùs ſtatione radicatur. Acutiſſimè Bernardus *ſerm.* 4. licèt in ſtatione non iam reuerentiam explicet, ſed firmitatem: *Quo*, inquit, *Seraphim volant, niſi in eum, cuius ardent amore? vide flammam quaſi volantem & ſtantem ſimul: nec miraberis iam Seraphim ſtantes volare, ſtare volantes.* Accommodatâ rei noſtræ comparatione, vides Seraphinos, quo ſummiſſiùs ſtantes, creatæ conditioni affixi reuerentur, eò ardentiùs in amorem reuolare: imò, quo amor ardentiori volatu affectuoſior, eo præ reuerentia collocat firmiores. 779.

Sed, vt nemo neſcit, in Hebræo æquiuoca eſt ſententia, vt alis ſe ipſos, aut Deum velare Seraphinos intelligatur: imò & LXX. articulum prætereunt, vnde Græci PP. nunc Deum, nunc Seraphinos velatos explicarunt: ſequamur ad rem præſentem, ſecundùm iſtud, infimis ergo alis velabant ſibi Seraphini inferiorem partem, ſuperiorem ſupremis, mediis volantes nudam amoris ſedem, pectus ſcilicet reuelabant, pennarumque ictu flante cordis ignem accendebant: quaſi numquam viuidius amor ventiletur, quàm dum præ reuerentiâ demiſſis oculis, pedibus impeditis, nec intueri audent, nec accedere. fatentur, ſed pro parte tantùm, Chryſoſt. *homil.* 2. in hunc locum: *Aſſiſtit*, inquit, *aliquis terreno Regi, omnibuſque modis molitur, vt quamplurimam erga illum reuerentiam exhibeat, quo per hoc maiorem illius erga ſe concilies beneuolentiam, cuius gratia non ſolùm ſpecie capitis, verùm etiam ipſa voce, ipſa manuum compoſitione, ipſa pedum* 780.

coniunctione, totiusque corporis contractione, talem reuerentiam conatur ostendere. hoc & ab illis incorporeis virtutibus fit. Interim tamen, addo ego, magis cor æstuat, ignis accenditur; quasi ipse timor iam audeat in volatus, & amor in reuerentiam componatur. Huc iterum congerenda plura ex Gilibert. citato. *Quomodo, inquit, timor, qui offendere non timet, non enim valet? sed iterum, quomodo non timor, qui offendere non audet? & timor ergo non videtur, quia nihil vel peccati, vel periculi metuit, & timor manet, quia nihil audacter, vel temere præsumit.* & ne temere nos videamur timorem hunc filialem reuerentiæ coniunxisse, audiamus quæ elegantissima subdat idem Auctor. *Quid est timor ille, nisi reuerentia humilis, ex debiti necessitate, impensa: necessitate nil passa? est enim obsequendi necessitas iure conditionis, sed necessitatem ignorat libertas dilectionis.* Proh liberam necessitatem, ne dicerim necessariam libertatem! liberè necessitat amoris vis ad reuerentiam, & reuerentia amori non coacto fomitem administrat: præbet illa amori magnitudinis testimonium, nec tamen ab illo patitur ignaui metus præiudicium. Sed concludat Gilibertus pulchram sententiam. *Quid est timor ille, nisi temeritatis & negligentiæ magis priuatio, quàm necessitatis coactio? Vides quàm timor iste appreximet ad charitatem? penè illa est, sed penè non est: causâ distat, par est affectu.* timore ergo suo Seraphini augebant, & sicut sagittarius attingendo certiùs scopo alterum claudit oculum, sic illi dum alarum alteras cohibent præ timore, amoris alteras certiùs intendunt.

781. Fortè autem, vt id etiam obiter dicam, hoc volebat Christus, quando dixit: *Vulnerasti cor meum, soror mea sponsa, vulnerasti cor meum in vno oculorum tuorum*, Cant. 4. num. 9. quia licèt viuidis oculis ardenter amatorium diuini iubaris splendorem bibere exoptaret: ast reuerenter humilis saltem alterum præ timore oculum claudebat, &, quod mirum est, inde perspicacior immortali sagittando cordi addebatur: fortiorque, amoris vulneribus de reuerentiæ societate, iterandis. Gilibert. hîc serm. 30. *Si plures, inquit, habes oculos, omnes alios claude, vt hoc vno vtaris, quo solo dilectum intueri soles, & quo solo vales. qui directius intueri volunt, alterum oculum claudunt, alterum intendunt, & eum ipsum, quo cernunt, stringunt; vt stricto efficaciùs contemplentur acumine. Oculus tuus vnus est, si purus est: vnus est, si ad plura non est*, &c. *denique si amoris oculus est, vnus est.* Ecquis amator, inquam ego, Argo illi prisco oculos non inuidit amoribus intuendis? cur igitur supremi amoris oculus vnus fuerit, clausis cæteris: nisi, quia reuerenti quodam pudore, appetentis amoris temperat desideria, vota constringit? Sed redeo ad Seraphinos.

782. Poterant quidem illi oculos claudere, pedes continere: quid tamen hoc est, quod non tam demissis palpebris, quàm superinducto velo; non tam detectis pedibus, quàm penè iniectis compedibus sunt contenti? crediderim pietatis certamen inter Deum & ipsos declarari: quasi nunquam reuerentiores te verà apparerent, quàm dum quadam irreuerentiæ vmbrâ, cum Deo ardentissimo amore præditi contendere videbantur. Attende. iaculabatur ille amoris fulmina; & lucis flumina; necessariò sollicitantis oculos, pedes attrahentia Seraphinorum: qui tamen dum reuerenter se impares agnoscunt, ne sollicitati expugnentur, alarum propugnacula assumunt, pennarum scripta. Deus quodammodo sui impotens præ amore, licèt satis se limitaret, at tantus erat in splendoribus immittendis, vt quodammodo illorum reuerentiam expugnatam contendere videretur: illi his tantis amoris indiciis ardentiores, reuerentiam muro adhibito propugnabant. fallor, aut fatet Chrysost. citatus, vbi quærentibus, cur non solùm oculos, sed pedes velarent etiam, sic respondet: *Inexpugnabilem erga conditorem reuerentiam exhibere student, multamque anxietatem tum ipso habitu, tum voce, tum affectu, denique ipsa statione: quoniam igitur id quod desiderant, quodque conuenitebat, non assequuntur, declarant quod vndique velantur. nam ita defectum circumtegunt.* Ast, à quo erat expugnanda reuerentia? à radiis à Deo immissis. Clariùs idem S. Doctor homil. 2. *Cum etiam ipsas supernas virtutes semper maximus obtineat stupor: ea propter auertunt facies, alasque vice murorum obiiciunt, non ferentes radios illos proficiscentes, & tamen id quod apparebat, ad nostram imbecillitatem sese demittebat.* Si possent tantum, quantum diuina propinat liberalitas ebibere videndo, & amando exhaurire, auderent aliquid: nunc quia non possunt, ne audere præsumant, se muris muniunt, suam pariter conditionem erubescentes, dum se velant: amant quod possunt, sed simul quantum possunt reuerentur, & castissima quadam impudentiâ, dum quodammodo expugnari non permittunt, verecundiores exhibentur. Non ergo sine mysterio in hoc loco vox æquiuoca in Hebræo textu posita est, qua aut Deus, aut Seraphini velati intelligantur, quasi eisdem & se velarent, & Deum attingerent: vt dum ludentibus plumis Deo blandiuntur, & pennis blandientibus amplexantur, timida reuerentiâ sese tegendo cohibeant: interque ardentiores amplexus, multo reuerentiores cognoscantur.

Amor hominis erga Deû piè contentiosus, honestè imprudens.

Concludo in hac Seraphinorum feruida reuerentia, verbis illis, quæ subduntur, *& volauit ad me vnus de Seraphim, & in manu eius calculus, quem forcipe tulerat de altari, & tetigit os meum*, num. 6. in 783. manu dicitur calculus, cùm in forcipe gestaretur, quia forceps in manu gestabatur: erat nimirum pruna ista diuini amoris, quo reatus erat Prophetæ purificandus. talis erat ille ignis, quem Cherub ciuitati purificandæ assumpsit, quod fatetur probabile Heronymus. Sed audi, quomodo, *& extendit Cherub manum de medio Cherubim, ad ignem qui erat inter Cherubim & assumpsit*, &c. Ezechielis 10. num. 7. quid ergo timuit, ne Seraphinus aduri, immuni Cherubino? an dignior iste & purior, vt sine intermedio sacratum ignem tractaret, quem Seraph sine forcipe non auderet? non puto. Audi de Seraphinis Sophronium Constant. orat. de excellentia Angeli tom. 2. Biblioth. *O Seraphim, inquit, qui sex alis exornata, inque prima cœlestium exercituum acie collocata, vestro ardore cæteros omnes incenditis: vos estis, quæ propter inconcussam stabilitatem, corporeæque concretionis vacuitatem, tum obaternitatem vobis communicatam, cognoscendique & inflammandi virtutem expressum quoddam diuinæ similitudinis simulachrum præ vobis fertis: vos secundaria lumina, emanatione planè beata, è prima luce prodeuntia rectè appellamini: vt quæ immensum, infinitumque, trini vniciqne principatus illius numeris omnibus absoluti, splendorem quantum fas est, citra vllum medium excipiatis, exceptumque cæteris mentibus, & intelligentiis communem faciatis.* hinc dubij propositi peto solutionem: sine medio aliquo vniuntur Deo, & tamen sine medio diuina non tractant: quia nimirum, licèt oculati vndique sint Cherubini, & scientiæ fontes plenissimi, vt ibidem latè probat Sophron-

Sophron. attamen, ſi fas eſt dicere, in reuerentiæ diuinis rebus exhibendis cognitione, longe à Seraphinis diſtant, qui quo ardentiùs amant, eo actiùs debitam reuerentiam intuentur, & exequuntur.

§. II.

Proſtratus Chriſtus præſtat ſublimitatem.

784. AH confluamus fideles, miſeriæ noſtræ remedium comparaturi: en adeſt Chriſtus, neque ſedens iudicio, neque ſtans pœnæ, ſed amori decumbens. *Dum eſſet*, inquit, *Rex in accubitu ſuo.* Proſtratus Chriſtus nos erigit, extollit iacens: quid immoramur? ſemper deſcenſus Chriſti, aſcenſui noſtro deſeruiuit, ſemper illius humilitas fuit humani generis ſublimatio: miro ſic Prælatis præbito exemplo, quo nouerint quandoque ſe deiicere, vt ita illorum ſubditi erigantur. Audierat Magdalena, (communis eſt opinio) verba Chriſti Domini prædicantis, quæ fuerunt proteruæ verbera conſcientiæ: percuſſa damula fontes Saluatoris veneno ſitit extinguendo, nec tamen accurriſſe legitur, niſi, *vt cognouit*, inquit Lucas, *quòd accubuiſſet in domo Phariſæi*, cap. 7. num. 37. conuiuæ ſtratis lectis iacentes olim diſcumbebant: & hanc optimam putauit peccatrix occaſionem accedendi ad veniam, neque iacente Chriſto, poterat illa ſpem ſe ſe erigendi firmiſſimam non concipere. præit Chryſolog. ſerm. 93. *Non ad ſtantem*, inquit, *non ad ſedentem audet venire peccatrix: Deus cùm ſtat, corripit: cùm ſedet, iudicat; proſtratis coniacet, cùm decumbit.* Proſtratur Deus, & erigitur peccator: cùm iacet, tunc iacit erectionis noſtræ fundamenta nouæ ſanctitatis turri conſtruendæ.

785. Eadem planè cauſa fuit, cur vocatus Matthæus, vocanti Domino conuiuium apparârit, & alios publicanos conuocarit: *& factum eſt diſcumbente eo in domo, ecce multi publicani & peccatores venientes diſcumbebant cum Ieſu*, Matth. 9. n. 10. nimirum vt à coniacente Domino, iacentes ſerui erigerentur. Chryſolog. ſerm. 30. *Decubuit*, inquit, *indulgentia vt peccatores leuaret ad veniam: venit ad humanitatem diuinitas, vt ad diuinitatem veniret humanitas: venit Iudex ad reorum prandium, vt humanitas præueniret reatus ſententiam.* & quàm pulchrè dictum: en ſe finit muneribus ſanctiſſimè corrumpi Iudex noſter: en ambit, diuinus cœnipeta, ſaltim eſculentis, & poculentis vendere iuſtitiam, indere miſericordiam, vt nos ad epulas erigat immortales.

Chriſtus iudex integer piè corruptus.

786. Inuentam ouiculam, laboribus mille quæſitam *in humeris ſuis* paſtor dulciſſimus collocauit, Luc. 15. num. 5. non titubantem duxit, non palantem manu direxit, ſed onus gratiſſimum gratiori dignatione ſcapulis ſuperimpoſuit: etenim quiſquis humeris onus portat, neceſſariò eidem ſubeundo ſe demittit, vt cognoſcamus eo vſque poſſe erigi peccatorem, quouſque ſeipſum Dominus inclinauerit. Chryſol. loco proximè citato. *Venit*, inquit, *ad languentes medicus, vt reficeret conueſcendo defeſſos: inclinauit paſtor bonus humeros ſuos, vt ouem perditam ſalutares reuocaret ad caulas.* Sic diuinæ humilitatis gradibus ſublimationi ſuæ vtitur humana fragilitas. ſunt grauiſſima verba ad hanc rem illa Euſeb. Gallic. ſerm. exhortatorio de humilitate Chriſti: *Et hæc inter*, inquit, *quomodo ſe audebit erigere terrena fragilitas, cùm ſe propter hominem dignata ſit humiliare maieſtas? ad hoc ſe autem diuinitas inclinauit, non ſolùm vt vel de proximo vulnera humana ſanaret, & ſtatum iacentis erigeret, ſed vt etiam Angeli rebellis ſuperbiam cœleſti humilitate damnaret.* Damnatur quidem Luciferi ſuperbia, Verbi humilitate, dum illo ſuper aſtra vult conſcendere, & in ſublimiori altitudine thronum Deo deiiciendo collocare, cùm Deus ſe deturbet, vt homunculi affectata Dæmoni aſtra conculcemus.

Hac quidem emphaſi deſcripturus Matthæus diuinam illam doctrinam, qua ſeparatis turbis, chariores diſcipulos imbuebat ipſe Chriſtus, ſignanter adnotauit: *& cùm ſediſſet, acceſſerunt ad eum diſcipuli eius*, Matth. 5. num. 1. equidem dum ſtabat, dum montem aſcendebat, non audebant: audent, dum ſedet, quia ſic Chriſtus videbatur deiectis coinclinari. D. Bernard. ſerm. 1. in feſto omn. Sanct. *Cùm ſediſſet*, inquit, *alioquin quis, ad excelſum illum gigantem poſſet accedere? benigniſſimè prorſus inclinauit ſe, & exinaniuit vſque ad ſeſſionem, vt dicat Patri, Tu cognouiſti ſeſſionem meam, & reſurrectionem meam: ſedit enim vt ad eum, quem nec ipſi Angeli ſtantem attingere poterant, etiam publicani & peccatores accedant.* En gratâ metamorphoſi diuinus noſter gigas ſe exinanit, imò fit nanus, vt pumiliones gigantum ſtaturam comparemus: & qui exultauit vt gigas ad currendam viam, *Pſal.* 18. *n.* 6. in mediâ viâ puſſimè decreſcit augmentis noſtris: imò bono noſtro, tunc velocior currit, quando ſedet humanior. 787.

Miſeram illam adulteram, quam Phariſæorum non zelus ſanctus, ſed veſana rabies accuſabat, abſoluturus Chriſtus: *Inclinans ſe deorſum*, inquit textus, *digito ſcribebat in terra*, Ioan. 8. n. 6. at ſi abſolutionis ſententia ſcribebatur, cur ſummus Iudex chartam non poſtulauit? cur qui verbo cuncta creauerat, pio vnius verbi ſuffragio liberandam non recreauit? quorſum hæc inclinatio & in terram? volutabatur nimirum terrenis fœcibus miſera peccatrix, nec erigi inde poterat, niſi ſe diuinitas inclinaret. Iſaac apud Godefr. ad c. 8. Matth. *Sic ſe*, inquit, *inclinans, vt adulterio deprehenſam, à Dæmonibus accuſatam liberet.* vbi plura de hac ſcriptâ terrâ, alibi commodiùs afferenda. 788.

Non poteſt in hac re Prodigus adoleſcens locum non habere. offertur à longè ſuſpirato pariter, & ſuſpiranti Patris aſpectui: accurrit anxiâ ſollicitudine paterna pietas, *& accurrens cecidit ſuper collum eius*, Luc. 15. num. 20. & cur cadit? Proh quantum infauſti ominis? dicat vulgus; labilem amicitiæ reconciliationem, lapſus, portendit prodigo, paternus: cur cadit qui firmamentum ſtabiliuit? cur cadit qui ponderibus libratam ſuis firmauit terram? cadit planè conſilio, non caſu: vt coniaceat iacenti, & ſic poſſit erigere cadentem. Bene quidem alio poſſet tenore ire in amplexus: ſed alio tenore, infixus limo peccator cum ſolita ſuauitate erigi non valebat. Vno verbo, ſed ſuo, Chryſologus ſerm. 3. *Cecidit*, inquit, *vt erigeret ſic iacentem.* quia ſemper, dum inclinatur, & penè iacet Chriſtus, peccatoris infirmitas erigitur ſuauiſſimè. 789.

Cogitabam aliquando, cur licèt aliis rebus figuretur, vtplurimum tamen virgæ vocabulo Chriſti imperium adumbraretur; ſubit illud: *Virga directionis, virga regni tui*, Pſalm. 44. num. 7. putauique reſponderi poſſe, quia ſicut piſcator piſces non extrahet, niſi tremula linea virgam & arundinem inclinet, niſi virga ſuauiter incuruetur; ſic Chriſtum ſuauiſſimè inclinatum è mundi pelago peccatorum animas educere, quæ virga ſemper ferreâ, 790.

vel

vel duriusculo sceptro aut frangerentur, aut saltem fugarentur.

§. III.

Humilitati arcana cœli peruia: callido stratagemate dum aditus timet, tenet adyta.

791. Sed quæres, vnde tanta felicitas huic animæ, vt ad Christi accubitum, & cubile secretum admitteretur? in promptu est ratio: nardum attulerat, id est, humilitatem, vt dixi: hæc autem virtus diuina ingreditur penetralia, adyta penetrat, recondita rimatur, expiscatur secreta, quæ tantummodo paruulis reuelantur. Sumo autem hoc loco accubitum pro secretiori thalamo, licèt aliter in littera explicatim, quoniam etiam ita explicari potest: sed iam ad rem. Huc absque dubio occultè tendebat Salomon *Prouerb. 2. num. 1.* scribens: ***Inclina cor tuum ad cognoscendam prudentiam.*** Non enim solùm applicandum cor dixit, non solùm sapientiæ elaboraturum, sed etiam necessariò inclinandum, quia nisi fastigium elationis deserat, & humiliter inclinatum vilitatis suæ nihilo se inserat, prudentiam cognoscere non valebit. Beda ibi: *Inclinare quippe, est cor ad cognoscendam prudentiam humiliare, & mundare cor, quod dignum fiat ad percipienda mysteria veritatis: vnde eadem sapientia loquens Patri ait: Abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis, id est, abscondisti à superbis, & reuelasti humilibus.*

792. Scilicet vena est aquæ viuæ, saliens in vitam æternam, sed delitescens, sed profunda: ni labia demittas fluuio hauriendo sitim non expelles. D. Cæsar. Arelat. homil. 34. *Sicut de fonte, inquit, terreno, & de corporali fluuio non potest aliquis bibere, nisi voluerit se inclinare: ita & de viuo fonte Christo, & sancti Spiritus fluuio, nemo aquam viuam haurire poterit, nisi se humiliter inclinare voluerit.* Loquitur de humili reuerentia inter orandum, nunquam enim oratio erit attenta, nunquam diuinis radiis illustrata, nisi profundâ humilitate roboretur.

793. Eòdem tendit illa alia comparatio Salomonis eiusdem ibidem num. 4. *Si quæsieris eam quasi pecuniam, & sicut thesauros effoderis illam*, &c. vt diuina sapientia, quæ aliàs propter suauitatem, fructus arboris vitæ celebratur: aliàs in præruptis silicibus instar aquilæ, propter difficultatem commorans describitur: eadem propter humilitatem requisitam, aurifodinis, & fodiendis specubus comparetur. idem Beda ibidem: *Qui thesauros, inquit, effodit, eijcit rudus terrestre. facit in altum foueam, sedulus insistit labori, donec thesauros quos quærit, attingat, & qui thesauros sapientiæ inuenire desiderat, quidquid sibi terrenum inesse deprehenderit, expurget, carnales illecebras abscindat, fossam in se humilitatis faciat, nec quiescat ab agendo, priusquàm se venam veritatis inuenisse cognoscat.* quasi non plures ictus scienti fodinæ diuinæ iterandi, quàm propriæ vilitati humiliter cognoscendæ, sint repetendi; hæc abiecta terra nostra, quo altiùs fodiendo exeritur, vberiorem sacræ venæ scientiam nobis exerit: sic quæ nihil terrenum admixtum habet, in sola humilitatis fossa terra inuenitur.

794. Ponderauit eleganter D. Anton. de Padua *serm. Domin. 5. in Pass.* illud *Ieremiæ* 18. *num.* 2. vbi Dominus ad Prophetam: *Surge, & descende in domum figuli, & ibi audies verba mea.* de quo ita ad rem nostram: *Ille, inquit, surgit, qui timore correptus dolet se fecisse quod fecit, & in domum figuli descendit cùm se lutum esse cognoscit, timens ne tamquam vas figuli confringat eum Dominus, & sic ibi audit verba Domini, quia est ex Deo, qui timet Deum.* quasi tunc, qui ex Deo est, vocem eius audiat, & meliùs eius verba percipiat, intelligat mysteria: cùm figlinæ naturæ suæ conscius, totus de humilitate trepidans, vilitatem suam recognoscit: totus de diuina certus maiestate, censorios eius oculos expauescit; descendat ergo Ieremias in domum figuli, & ex luto sibi speculum clarissimum construat: tunc trepidus de vilitate sua terrena, meliùs diuinis audiendis arcanis roborabitur. nam nec cæcus ille Euangelij nisi superinducto luto videre potuit.

Optimam se philosophiæ huius alumnam exhibuit humilitatis princeps Maria, quæ nuntiantis Angeli verba ideo expauet humilis, vt sublimi illorum mysteria mente conciperet, *Luc. cap. 1. num. 29.* Quid enim timeat verba Angeli, quæ ab incunabilis Angelorum visitantium connutrita careruis Angelis imperabat? sed diuinum quidem istud fuit stratagema, timere præ indignitate salutationem, vt pro dignitate caperet salutationis arcana, attingeret Sacramenta. Pulchrè Chrysol. de hac re serm. 143. *Vbi, inquit, mediator est Angelus, humana cesset opinio, vbi cœlestis est nuntius, interpretatio terrena pellatur: curiositas humana torpescat, vbi supernus habetur interpres. qui audit attentiùs, quia à Deo missus sit, deitatis refugit perscrutari secretum: quod per Angelum Deus mandat, ille meretur scire, qui timet scire. Audi Dominum dicentem,* Isai. 66. *super quem respiciam, nisi super humilem, & mansuetum, & trementem verba mea.* dum ergo timet, dum tremit Maria verba Angeli, fit Angelo ipso penetrandis secretis longè acutior, adytis scrutandis. 795.

Licèt Mariam tot sæculis præcederet, iam nihilominus ex scholâ futuræ virginis bonum illius discipulum se præstitit Elias: quis enim non miratur vocatum hominem in diuinum conspectum (vt status vitæ ferebat) diu suspiratum, tunc velasse oculos, faciem operuisse? *quod cùm audisset Elias, operuit vultum suum pallio*, 3. Reg. 19. num. 13. humilitatem scilicet suam tunc exercuit, & propriæ vilitatis haud ignarus timuit diuino se conspectui exhibere: in quo, certè callidum virtutis effulsit stratagema, nulla ratione potuit se aptiorem reddere ad videndum Deum, ad agendum cum illo, quàm dum perhorret, humilis, in suis imperfectionibus à Deo videri: acutissimè vno verbo rem exprimit ad hunc locum venerabilis Richardus apud Godefr. *Videre, inquit, tamen voluisti. qui videri timuisti.* q. d. quidquid dixeris, ô sanctissime Vates, rem tuam egisti: nunquam arcani conspectus efficacius ambitiosus, vehementius petitor, quàm dum humilis, tuum Deo obiectare præ pudore conspectum reformidas. 796.

Expertus iam id fecit Elias, expertus quidem: quid enim aliud sibi voluit dum diuina cæli signa captat, optat Dei secreta penetrare, 3. *Reg.* 18. nisi prætenta humilitate præter naturalium nubium naturam penetrare? pende habitum captantis auspicia felicia ministro puero: *Elias autem, inquit textus, ascendit in verticem Carmeli, & pronus in terram posuit faciem suam inter genua sua, & dixit ad puerum suum: Ascende, & prospice contra mare*, dicto cap. num. 42. Cur enim facies sine oculis genis infiguntur, nisi vt se iterum Propheta refingat in paruulum, & ex paruuli humilitate inter orandum, diuinam sibi inclinet maiestatem, vt illum 797.

de

de actibus ſuis reddat certiorem? Rupertus *lib. 6. in Cantic.* ad rem aliam, totus mihi fauet. *In vtero, inquit, nos ita natura formauit, vt genua genis appoſita ſint: vnde & à genis, genua dicuntur; ibi enim cohærent ſibi, & cognata ſunt oculis lachrymarum indicibus, & miſericordia: denique complicatum aiunt gigni conformarique hominem, ita vt genua ſurſum ſint, quibus oculi firmantur, vt caui fiant, & reconditi. hinc eſt quòd homines dum ſe ad genua proſternunt, ſtatim lachrimantur: voluit enim nos natura maternum memorare vterum, vbi conſedebamus in tenebris, antequam veniremus ad lucem. Profectò qui cauſſam iſtam diligenter attendit, ille ſcienter atque rationabiliter laudat ſanctis, & eruditis cogitationibus familiare eſſe genua frequenter excelſo Deo curuare, & genas lachrymoſas genibus curuis applicare, vt reſpiciat & recogitet creator, qualiter nos in vtero formaret.* Eleganter quidem: ſanctis & eruditis cogitationibus vacaturi, habitum ſumimus ſummæ humilitatis. ad infantilem, imò vterinam recurrimus compoſitionem, quia ni puerulos & balbutientes nos credamus, ſemper in ſacra ſchola balbutiemus: diuini ſplendoris lucem, lacteos radios non ſugemus. ponat ergo Elias faciem inter genua, id eſt, genibus genas applicet oculorum, ſic paruulus cæleſtia ſecreta expiſcabitur.

798. Ideo *Prouerb. 1. num. 4.* ſic ſcribitur. *Parabolæ Salomonis, &c. vt detur paruulis aſtutia.* Aquila legit: *τοῖς ἁπαλοῖς*, id eſt, *qui ſe facilè palpari, & lactari ſinunt.* quia paruuli, ſiue in ſæculo ſtulti facilè lactantur & palpantur: ſic paruuli Dei atque humiles, proficuis Dei ſeductionibus & vberibus ſunt aptiores. Scio nouam hanc explicationem pluſculis videndam, ſed tamen ipſi textui non video repugnare: tu examina, pergo.

799. Hinc capies cur quando expreſſiùs Chriſtus Rex deſcribitur, paruulus inſcribatur: *Paruulus enim natus eſt nobis, & filius datus eſt nobis, & factus eſt principatus eius ſuper humerum eius,* Iſai. 9. num. 6. vt nimirum Rex ipſe, qui Dei myſteria vſque tunc inacceſſa & obſcura hominibus veniebat manifeſtatum, humiliationis cruce, pro nobilitatis ſtemmate inſignitus, homines edoceret, cæleſtis regni arcanorum non fore participes, niſi humiles, & paruuli conueniſſent: quomodo enim qui paruulus apparebat, apparentia quædam ſuperbiæ faſtigia poſſet capere: immo ideò & ipſe Ieſus, qui ſe ſemper humilem exhibuit, & in paruuli anguſtias, anguſtum totum Deum deduxit, non coarctauit: ideo, inquam, ſe etiam ſuorum oſtium appellauit, *Ego ſum oſtium, per me ſi quis introierit, ſaluabitur,* Ioan. 10. num. 9. vt turrita capita, & elata cacumina anguſtum & humile oſtium intrare, ſecreta illius cordis agnoſcere non præſumant. Sed quid ſi præſumptuosè contendant? impingent, retrorſum cadent, & mentes, ſine capita, quæ inde illuſtrare contendebant, obcæcata lugebunt, proſtrata deplorabunt. eſt hoc illud Dauidis: *Conquaſſabit capita in terra multorum, de torrente in via bibet, propterea exaltabit caput,* Pſalm. 109. num. 6. qui enim de ſumma paupertatis humilitate (vtpote qui de torrentis prætereuntis aquis, prætereuns ſitim reſtringebat) caput erexit; quomodo capita aliorum ſuperba, neque ſe ad aquas eius diuinas haurienda inclinantia, non conquaſſaret? omnia mihi explicat VVetricus apud Godefr. ad locum Ioan. citatum: *Ego ſum oſtium, ait paruulus qui natus eſt nobis. niſi ergo incuruetur altitudo virorum, eos huius humilitas non admittit: ideo nimirum conquaſſabit capita in terra multorum, & qui elati accedunt, capite eliſo cadent retrorſum.* ita fit, vt nonniſi paruulis, paruuli noſtri recondita pateſcant, ſola quippe humilitas ſuo iure illa aucupatur.

800. Meritò igitur D. Anton. de Padua *ſerm. de Transfigur. Dom.* poſtquam in ſcala Iacob qua Angeli aſcendebant, humilem nobis Chriſtum explicauit, ſic ſubiungit. *Aſcendite ò Angeli, ò Prælati Eccleſiæ, ò fideles Ieſu: aſcendite, inquam, ad contemplandum quàm ſit ſuauis Dominus, aſcendite ad conſulendum, quia his indiget proximus: cur nitimini per aliam viam, quàm per ſcalam aſcendere: vndecumque volueritis aſcendere, imminet vobis præcipitium. O ſtulti & tardi corde ad credendum; quia creditis, (& dæmones etiam credunt, ſed duri & lapidei ad operandum) confiditis vos poſſe aſcendere per aliam viam ad montem Thabor, ad requiem luminis, ad gloriam cæleſtis beatitudinis, niſi per ſcalam humilitatis, & paupertatis Dominicæ paſſionis?* Sed quoniam de hoc humilitatis priuilegio ſæpe alibi redibit dicendi occaſio, nunc iſta ſatis: interim alias eius virtutis prærogatiuas percurramus.

§. IV.

Lena virginitatis noxia, ſuperbia.

801. Sed neque mirum tam anxiè ſponſa curaret, nardum humilitatis ad ſponſi Chriſti accubitum ſecum aſportare: virgo erat, cuius vnica cura humilitas eſſe debet, quando hæc vnicus eſt virginitatis decor, & ornamentum: circumfert ergo virginitas Chriſto deſponſanda pro potiſſimo ſuo compto nardi humilitatem, vt quemadmodum puellæ nihil eſt carius, nihil curæ impenſioris, quàm muliebris mundus: ſic virginitati, nihil humilitate geſtetur vigilantius. nec immeritò, violatur enim de ſuperbiæ lenocinio virginitas, ſicut de humilitate conſeruatur.

802. Hinc Tertullianus *lib. de velandis virginibus cap. 13.* contra virgines quaſdam, quæ in templo reuelabantur, priſco more velaminis abiecto, ſic expoſtulat: *Expoſco rationem, vtrùm ne vt fratribus ſuis placeant, an vt ipſi Deo? ſi vt ipſi Deo, tam idoneus eſt ad conſpicienda quæ in occulto ſunt, quàm iuſtus ad remuneranda quæ ſolùm ſibi fiunt: denique præcipit nihil debuccinemus eorum, quæ apud illum mercedem merebuntur, nec ea ab hominibus compenſemus. quòd ſi vnius victoriati vel quamcumque eleemoſynæ operationem ſiniſtrâ conſciâ facere prohibemur; quantum tenebrarum circumfundere debemus, cùm tantam oblationem Deo offerimus ipſius corporis, & ipſius ſpiritus noſtri, cùm illam ipſam naturam conſecramus?* vtique eleemoſynæ fructus de oſtentationis vanitate euaneſcit: multo ergo magis volet Deus, vt ſumma virginitatis oblatio totis humilitatis tenebris inuoluatur, ne pereat de inani venditatione. *Ergo,* addit Tertull. *quòd non poteſt videri propter Deum fieri, quia ſic fieri Deus non vult, ſequitur vt hominum gratiâ fiat: vtique. primò illicitum, vt gloria libidinoſum, gloria enim illicitum eſt eis, quorum probatio in omni humiliatione conſtat, & ſi à Deo confertur continentiæ virtus, quid gloriaris quaſi non acceperis? ſi verò non accepiſti, quid habes, quod datum tibi non eſt? hoc autem ipſo conſtat, à Deo datam tibi non eſſe, quòd illam non ſoli Deo præſtas.* cuius ſyllogiſmi figura apertiùs ſic concludit. Virginitas Chriſtiana, à ſolo Deo, ſed ad ſui gloriam datur: tu hanc de ſuperbo faſtu ad tui gloriam ordinas, ergo illam à Deo non accepiſti: vnde nec habes, quæ ab illo tantummodo concedi poteſt. Sic enim humilitas

probat

probat virginitatem, vt sine hac probatione aut phantastica virginitas, non vera, non Christiana, aut occulta luxuria comprobetur. dixi fusiùs, quia minus locus egregius expenditur ab interpretibus.

803. Dedicarunt hanc miseriam protoparentes, qui postquam superbiæ persuasit attrectarunt vetitum pomum, *consuerunt*, inquit textus, *folia ficus*, *& fecerunt sibi perizomata*, Genes. 3. n. 7. sentiunt nimirum subitò adhuc virgines, prauos libidinis desæuientis motus, qui pede superbiæ consenserant moueri. Ricardus Victorinus apud Godefr. ad cap. 12. Numer. *Quoties*, inquit, *post superbiam victi, vitio concupiscentiæ substernimur, non tam ex natura, quàm ex vitio, hoc patimur: vnde Adam postquam contra Dominum insolenter intumuit, erubescenda in carne fuisse, carnem tegendo monstrauit.* quàm iusta pœna! vt Eua quæ supremæ diuinitatis naturæ (insolens magis, an inscia?) anhelabat, illos ferret motus, quibus vndique bestia monstrabatur: vt Adam qui saltem sibi in acceptis dotibus confidenti à Deo parcendum superbus præsumpsit, illa pateretur, vnde animæ dotes vplurimum corrumpuntur. nec sine mysterio ficum maximè tegendis sibi eligunt. Audi Hippolytum apud Glossam ord. *Quemadmodum*, inquit, *huius arboris folia si corpus tetigerint, pruritum gignunt, ita peccata pruritum excitant transgressionis indicium.* Sed de natura foliorum ficus luxuriam commouente, ad hunc locum Genes. alibi ex PP. multa congero: nunc vide, fomenta etiam externa pruritum commouentia, commotæ iam libidini protoparentes admonisse, vt quo superbiâ fuerat effrenior, eo luxuria inflammatior propalaretur: quia enim pudor virgineus humilitate conseruatur, necessariò superbia nouas luxuriæ procurat irritationes, infamis lena.

Luxuria bestiarum propria.

804. Suppono cum multis vtriusque paginæ auctoribus, linum de candoris, subtilitatis, & firmitatis excellentiâ, virginitati hieroglyphicum præstare: vnde iam plena mysterio verba illa *Exodi 9. n. 31.* de plagis Ægypti re ipsa grauibus, sed & sacramento grauidis. *Linum*, inquit, *& hordeum læsum est, eo quod hordeum esset virens, & linum iam folliculos germinaret.* de quo Stephanus Cantuar. hîc apud Godefr. *Linum*, inquit, *est munditia carnis, sed ideo læsum est, quia germinabat folliculos, id est, in elationem excrescebat.* Virginitas quidem si inflatur, si follicat, fornicabitur: nescit tumoris conceptio, obscœnis luxuriæ fœtibus non fœtere: nescit virginitas nisi sub humilis timoris reuerentia conseruari. & meritò, vt id obiter notem, follicans virginitas, cum hordeo, bestiarum escâ, nectitur, vt quæ per superbiam facta bestialiter carnalis, bestiali etiam pastu reficiatur. Sed iterum ad rem.

805. In quæ non præcipitia, desertâ domo paternâ, deuenisse miserum prodigum putabimus? & tamen illud solum exprimitur: *dissipauit substantiam suam viuendo luxuriosè*, Luc. 15. n. 13. quæ verba de lupanarium frequentatione à plerisque explicantur. Assentior ad rem præsentem, neque mirum in perditam luxuriam iret, qui à Patre Deo prius, superbiâ perditissimus abiret: hoc erat illud eiusdem num. 12. *Pater, da mihi portionem substantiæ quæ me contingit.* Vbi Caietanus egregiè: *Nolebat*, inquit, *sub paternâ curâ viuere in communi cum fratre: hoc petit, qui confidit in proprijs viribus ad vtendum donis naturæ & gratiæ.* A tam abrupta ergo superbiâ, non poterat in iuuene vsque tunc virgine, & deuoto virtuti, corruptissima luxuria non deriuari. Vnde dolendæ magis, quàm mirandæ Hæreticorum lasciuæ turpitudines; quid enim non lasciuiant, qui de suis viribus spretâ gratiâ sic præsumunt?

Hæretici lasciui, quia superbi.

Comparauit eleganter D. Ambros. virgines apibus, lib. 1. de virg. post med. *Digna*, inquit, *virginitas quæ apibus comparetur; sic laboriosa, sic pudica, sic continens rore pascitur apes: nescit concubitus, mella componit. Ros quoque virginis est sermo diuinus, quia sicut ros Dei verba descendunt: pudor virginis est intemerata natura: partus virginis, fœtus labiorum, expers amaritudinis.* Vnde patet, quid sit illud Isai. 7. n. 18. *In die illa, sibilabit Dominus muscæ, quæ est in extremo fluminum Ægypti, & api, quæ est in terra Assur: & venient & requiescent omnes in torrentibus vallium.* id est, vt dicam ex Drogone, vocabit virgines, & lasciuas alias muscarum instar, putridæ carnis voluptatibus inhærentes. Illud tamen mihi obscurum, cur virginitas sic lasciuiæ connectatur, vt neque peculiari instrumento, neque ad locum secretiùs conuocetur: crederemque has virgines superbiæ perfusas labe, vnde pro corruptis, & cum illis computantur: has verò lasciuas ad humilitatem vocari, vbi penè virgines, de innata virginitatis socia redderentur: sic putat idem Drogo lib. de sacr. dom. pas. *Apis*, inquit, *virgo est: sed quamdiu in terra Assur, id est, elationis, mel non potest operari, &c. in illis torrentibus apis de superbia musca, de luxuria sordibus emungantur: torrentes vallium disciplinæ sunt humilitatis.* nec immeritò: Assur enim significat *insilians*, siue *beatus*: insidiatur autem acerrimè superbia, dum virginibus de solo hoc dono se beatas vult persuadere. Apta iterum verba D. Ambros. eodem tract. lib. 3. non longè à fine. *Apes*, inquit, *sapiens, cùm aëris motus suspectos habet, lapillis sæpe sublatis per inania se librat nubila, ne leue alarum remigium præcipitent flabra ventorum, &c. & tu caue virgo illius apiculæ modo, ne alarum tuarum volatum aura mundi huius extollat.* vbi latè monet, humilibus innatæ terræ ponderibus libretur. cadit quippe virginitas nisi apud illam humilitatis trutina præponderet. Multa ad hanc rem Bernard. *hom. 1. de laud. Mariæ*: plura alij congesserunt, post quos vix illibata aliqua reperio: & certè cùm sic euenit, malo minus acuta nostra, quàm magis rancida proferre, etsi acutissima. aliqui inuicem paginas transcribere non grauantur: mihi non vacat, nec vellem, etsi vacaret. 806.

§. V.

Cœlestis Principis splendor subditos curat, non obscurat: polit, non spoliat: munire paratus, dum minuere visus.

Claudo huius versiculi notationem, ponderans sponsæ nardum, & virtutem, ausam etiam præsente domino respirare, & odores suauissimos emittere: quin ab effuso illo oleo, & florido Nazareno obrueretur: nimirum, non venit Iesus hominum virtutes confusurus, imò illis radios meliores, clariorem splendorem infusurus: ideo LXX. vt in dramate notaui ἔδωκεν: id est, dedit nardus mea odorem ipsius sponsi; quia tantum aberat, vt odorem proprium amitteret, vt potiùs nouam à beneuolo domino admitteret fragantiam: illustro hoc, quia conciliando Iesu meo hominum amori puto efficacissimum. Palmæ (sic ferunt eruditiores naturæ Mystæ) agricolæ minores plantas submittit, vt illius vmbra recreatæ suauiùs 807.

au cœnen

amœnentur,& vireſcant amœnius. Virgil. *Georg.* 2. etiam de lauro,

—— Parnaſia laurus

Parua, ſub ingenti matris ſe ſubijcit umbrâ.

Ibi viror vberior, ibi vbertas ſecurior, eadem eſt laureatæ palmæ noſtræ conditio. Arbor iſta decora tot fructibus fœcunda, nos amœniores reddit, fructus noſtros conſeruat, non is eſt Chriſtus, non talis eius ſplendor, qui ſplendorem fidelium obumbret ad obſcuritatem; imò adauget, ſemper radios nobis mittens, nec ſibi imminuens: ſemper in ſe arbor virens, nec noſtras vrens.

808\. Lignum illud vitæ, paradiſi decor, terræ delitium, &c. ſi fas dicere, inuidia cœli, in medio paradiſi fuerat plantatum: *lignum etiam vitæ in medio paradiſi*, Geneſ. 2. num. 9. At dicat aliquis, quis non putaret tam pulchram arborem in reconditiori nemoris parte de pretioſitate collocandam, vt ita inueniendi difficultas, quærendi labor, eiuſdem augeret gratiam, pretium æſtimaret? ſed eſto. An non cæteræ arbores frondibus in linguas mutatis quererentur apponi, imò opponi ſibi tantam pulchritudinem, ad cuius ipſæ conſpectum denigrarentur? minimè: imò crederem quoties vento modulante perflabantur, in laudes erupiſſe creatoris, qui ſibi de vicinitate ligni vitalis gratiam adaugebat, creſcebat fructus, & folia viridia in fulgentiores ſmaragdos commutabat. D. Ambroſ. in Pſalm. 1. *Inter multa*, inquit, *ligna, quæ erant ſpecioſa ad aſpectum, & bona ad eſcam, etiam hoc lignum terra produxit, & in medio paradiſi erat, vt cætera ligna eius viriditate florerent.* Chriſti ſcilicet erat ſymbolum, qui ita obumbrat, vt profit: alias eiuſdem ligni ad Chriſtum comparationes lege ibidem. Magnates & Principes, ſuos fouent, fauent minoribus, ſed ita, vt iuxta illos, minores vix appareant: at iuxta Chriſtum, iuſti conſpiciuntur, ab illo foti illuminantur potius, quàm nigreſcunt. Vnde furti arguendus Plinius, qui in Panegyr. Imperatori ſuo Traiano hæc ſcribit: *Eſt hæc natura ſideribus, vt parua & exilia validiorum exortus obſcuret. Similiter Imperatoris aduentu, Legatorum dignitas inumbratur: tu tamen maior omnibus quidem eras, ſed ſine vllius diminutione maior, eamdem auctoritatem præſente te quiſquam, quàm abſente retinebat: quin etiam pleriſque ex eo reuerentia accedebat, quod tu quoque illos reuerebare.* hæc enim ſoli vni Chriſto adſcribenda, qui ſuos non imminuit, imò dum præſens decorat viſus reuereri.

809\. Vigilias ducebant Bethlemitici Paſtores vita integri, & ſceleris immunes, quibus proinde diuina priùs Chriſti nati nuntia fauſta debebantur: *& ecce*, inquit textus, *Angelus Domini ſtetit iuxta illos, & claritas Dei circumfulſit illos*, Luc. 2. num. 9. Sed quid ita? nónne etiam Angelus ſplendorem induebat, quo proinde illos poſſet perfundere? ita planè: cur igitur claritas Domini, & non Angeli circumfulgens enuntiatur? quia Angeli, quia creaturæ, & hoc priuilegium de maiori ſplendore cæteros non obſcurandi, vni creatori Domino reſeruatur. D. Bernardus ſerm. 7. in Cant. *Bene*, inquit, *Dei, quia non Angeli, ſed lilij candor ille aderat, ſed illuc micabat ab vſque Bethlehem.* vt ſtatim ab ipſis incunabulis lucis radios beatiores mortalium virtutes deriuaret, eaſque ſplendore ſuo illuminaret flos noſter campi, *lilium conuallium*, Cant. 2. Angelus id vix præſtaret.

810\. Vnde crederem iam in ſponſi liliati mores transformatam ſponſam, ad quam proinde ille eodem cap. 2. num. 2. *Sicut lilium inter ſpinas, ſic amica mea inter filias.* Licèt enim glorioſius videretur, ſi lilium ſine ſpinis germinaret: te tamen vera in hoc ſponſo fit ſimilior, imò oblita creatæ conditionis, in increatam, vt dixi, videtur transformata, dum circum vicinas ſibi plantas propria viriditate amœnat, & licèt ſpinæ ſint, de ſua pulchritudine venuſtat. D. Bernard. *ibi ſerm.* 48. poſtquàm vitam Sanctorum inter improbos clariorem prædicat, ſic concludit: *Id planè tibi ſimilitudinem datam de lilio, iure quodam proprietatis ſpecialiter vendicabit: quod ipſas vtique pungentes ſe ſpinas, candore proprio illuſtrare, & venuſtare non ceſſat.* Nimirum in lilium ſponſum, iam facta lilium, dum transformatur, eius genium refert: nec illum qualem qualem ſpinarum virorem reddit obſcuratum.

Ecquis lubens à liliis diſcedat? immoremur eiſdem. *Duo vbera tua*, inquit Chriſtus ad ſponſam, *ſicut binnuli capreæ gemelli, qui paſcuntur in liliis donec aſpiret dies, & inclinentur umbræ*, Cant. 4. n. 5. 811.
id eſt, ni fallor (cùm in capreis acutiſſimus obtutus commendetur) lacteam Eccleſiæ doctrinam perſpicaciſſimam eſſe & oculatiſſimam: neque mirum; quæ enim tot prata alia peruagari poſſet, liliata tantummodo prælegit, videns ſcilicet, quantum inde ſibi boni effunderetur. Gilibert. *ibi ſerm.* 27. (licèt aliò tendat) ad rem meam: *Dulce quidem*, inquit, *inter lilia expectare auroram ſurgentem, & fortè vicinus eſt dies iſtis liliis; & inter lilia, eius frequenter aura quadam & vapor hauritur, & ipſe ſponſus in liliis paſcitur, qui ipſe & lilium eſt conuallium, & lumen diei; dulce eſt ergo compaſcendo cum ipſo poſtulare ipſum, præſtolari inter lilia, donec diei lumen aſpiret.* Planè dulciſſimum: ſiquidem donec totus non adſpirat, vt adſpirabit in cœlo, ſaltem aurâ, & vapore, tenella noſtra lilia ſuſtentat, fouet, recreat, amœnat.

Ideo ipſe Dominus non ſecreti & culti alicuius viridarij, ſed aperti, & patentis campi ſe florem, ad 812.
quem omnes poſſent accedere, appellauit, *Ego flos campi.* vt ſcilicet reliquos omnes virtutum noſtrarum flores, cordibus noſtris infixus conſeruet, vt mores noſtri pulchriores floreant, & ſecuriora vernent ornamenta. D. Ambroſ. in hunc locum: *Quia*, inquit, *quando in noſtra reſplendet terra, & in agro animæ redolet, vel in Eccleſia ſua vernat, nec frigus poſſumus timere, nec pluuiam.* quaſi tunc ſolum, imò ideò flores in terra noſtra apparentes *Cant.* 2. *num.* 12. nobis placere poſſint; quia florentis ibidem Chriſti ſocietate luciſluâ ſecuti pullulant. Viden' quàm aptè dicatur nardum ſponſæ à florido Ieſu odorem comparaſſe? Adhuc locus alius ex Canticis prælibandus.

Callebat ergo hoc innatum Chriſto ingenium 813.
ſponſa, ideoque ad illum: *ſicut malus inter ligna ſiluarum, ſic dilectus meus inter filios*, cap. 2. num. 3. de quo bene Ambroſ. ibi: *Pulcherrima*, inquit, *collatio; quid enim pulchrius, aptiuſque dici queat, quàm vt ſponſum arbori mali comparet? huiuſmodi enim pomum odorem gratum habet, vt cæterorum pomorum fragrantiam vinceret, & Chriſtus affixus ad lignum ſicut malum pendens in arbore bonum odorem mundana fundebat redemptionis, qua peccati grauem deterſit fœtorem.* Sed cur inter agreſtia ligna ſyluæ, inter ſylueſtres arbores crux tanto quæſita fructu celebretur potius, quàm in amœnitate culti horti, cùm hoc ſpecioſius foret; quippe victoria de famoſiori compare famoſior? ſcilicet, vt inde ſylueſtres animæ noſtræ inani tantummodo foliorum virore contentæ re ipſâ experiantur, tantum abeſſe à Chriſto viroris vtcumque noſtri ſpoliationem, vt *Crux arbor vitæ.*

V potiùs

potiùs virentibus foliis plenam & veram fructificandi gratiam concedat. Idem Ambros. ibidem post pauca: *iuxta hanc arborem, nostra ligna sylua frutescunt.* ne iam fructibus nostris ab illo timeamus, à quo potius capimus vbertatem: grato Principibus præbito exemplo, vt subditos sibi populos ditent potius, quàm spolient.

814. Qui ab ipsis incunabulis, vt suprà dixi, suorum virtutes nouo splendore affecit, fecit etiam moriens vt admissi amici tenuis splendor cumulatiùs refulgeret. Pendet in cruce latro, & tot visis innocentiæ Christi testimoniis, maximè diuinæ patientiæ monumento, blasphemantem socium arguebat: *neque*, inquit, *tu times Deum, qui in eadem damnatione es*, Luc. 23. num. 40. Ecquid hoc erat, nisi nascentis, & pullulantis fidei testimonium? Quid tunc Christus? profluuium vberioris lucis inundat, offundit nascentem fidem, & gloriosissimis progressibus exaltat, diuino illambeans splendore. quæ aliquando arbor, latronis cuiusdam cruce siluestrior, & sterilior? vides tamen, quàm ad præsentiam Christi frutescat, & noua semper capiat incrementa; inde vox *illa: Domine, memento mei cùm veneris in regnum tuum*, ibidem num. 42. de quo Euseb. Gallicanus homil. de beato latrone. *Testis*, inquit, *est maiestatis, qui socius probatur doloris, & ideo adhuc in latrone positus, inuisibilem Dominum angelicis iam oculis videt: illuminauerat, credo, nascentem fidem latronis iam credentis in Christum propiùs corporea diuinitas, quæ se largiùs sub momento illo peragendæ redemptionis infuderat.* vt fieut hîc fidem, sic vbique virtutes omnes præsentiâ suâ amœnare, & venustare Christus intelligatur.

815. Quid plura nectam? scilicet, quâ homo non amisit, id quod quâ Deus naturaliter retinebat: verbi autem proprium est illuminare cuncta, tunc propriissimum, quando lucida reddit lucidiora. Creat Deus lucem, & vocat in conspectum: quis non putaret trepidaturam creaturam, quamuis lucidam, immo lucem ipsissimam, quod in conspectum creatoris in immensum lucidioris vocaretur? quis non putaret fore, vt præ timore pallesceret, hebetique, vt fœda appareret, splendore accessuram? & tamen ita accessit, vt tamquam pulchra & decora à Deo commendetur, *& vidit*, inquit Genesis, *Deus lucem quod esset bona*, cap. 1. n. 4. nimirum solito festiuior & hilarior lux accessit, non hebes, non pallidula, quasi prædiuinaret futurum, vt diuinorum radiis oculorum splendidior redderetur. res facto comprobatur. Ambros. lib. 1. exaëmer. cap. 9. *Vidit*, inquit, *Deus lucem & vultu suo illuminauit.* Ecquis ignorat vultum Patris esse verbum? vt iam timorem amitterent reliquæ creaturæ, si viderentur, cùm lux ipsa visa, clarior appareat. Hinc fortasse aperitur illud ex *Psalmo* 109. vbi Pater ad verbum: *Tecum principium in die virtutis tuæ, in splendoribus Sanctorum, ex vtero ante Luciferum genui te.* nondum enim erant Sancti, quando filius ab æterno parente procedebat; sed splendoris illorum habetur mentio, quia à Verbo erant splendorem clarissimum mutuaturi; quasi Verbum (quod ex cognitione futurorum procedere ex probabiliori societatis Theologia suppono) sic habeat innatum splendores Sanctis suis communicare, vt relictis aliis futuris, ex quorum comprehensione etiam producitur, solùm ex splendidioribus procedere videatur: vt dum lumen de lumine manat, subitò suis lumina emanet.

Dei splendor alienos splendores minores, instar Solis stellas, non obscurat, sed venustat.

816. Semper tamen in hac re, dubium illud Baptistæ de præsente Christo, *illum oportet crescere, me autem minui*, Ioan. 3. num. 30. Quis enim non miretur nouitatem? quasi verò claritas Christi eius sit conditionis, vt suorum claritati opponatur, & non magis, vt hucusque diximus, quæ lucifluo influxu alienas virtutes soleat amœnare. Certè sic se res habet, nec aliud voluit Baptista, adhuc in ipso vtero lucifluum istud ingenium expertus satis: quid ergo? nimirum, qui vox erat, edocebat in verbo tantùm, dari permanentiam: ea enim est natura vocis, vt producto verbo euanescat: immo tum gloriosior, cùm euanescens, firmissimum quoddam verbum auditorum mentibus relinquit impressum: hinc D. Eucherius Lugdunensis homil. 1. de Baptista ad hunc locum. *Vide*, inquit, *vocis sonum pertranseuntem, & verbi gloriam permanentem.* Solùm ergo quatenus vox Ioannes, sed nec inglorius minuitur. parum dixi: tantum abest, vt hæc sit Ioannis obscuritas, vt nusquam clarior, quàm hac confessione, qua se vocem verissimam ostendit, ostenderetur: ideo D. August. *in catena*, post alia ad hunc locum de interiori homine locutus, sic concludit: *ipse minuitur vt à gloria sua decidat, & in gloria Dei sic resurgat.* & quanto hæc illâ præstantior? quanto Ioanni gloriosius, vt de humanitate minutus, crescat munitus in participatam diuinitatem? vt absorpta mortalitate, immortalitatem capiat? equidem non aliter Iesus noster illum minueret.

Fasciculus myrrhæ. VERS. 13.

§. I.

Virtutis labor vsu dulcescit.

Commoratur inter vbera amaritudo myrrhæ, laborum durities, nec ab vberibus, & delitiis cordis, saltem aliò remouetur: vnde hoc? certè, quia commoratur, quia iam diu ibi retinetur. nimirum vsu dulcescit, nec iam potest in delitiis non haberi. A primis ætatis incunabulis, & rationis splendoribus, vt statim dicam, pia hæc anima laboribus assueuit: non possunt illi, omni dulciores melle non haberi. Methridati iam seni pepercit venenum, quia ab incunabulis illo fuerat enutritus: nihil denique est ita asperum, quod diutina consuetudine non mollescat: assuescat tyro asperioribus, & iam veteranus de ipsis suauitatem comparabit. 817.

Nihil otio dulcius, nihil suauius. Vnde Lyrici de votis mortalium cupidissimis *lib. 2. oda 16.* 818.

Otium Diuos rogat in patenti
Prensus Ægeo, simul atra nubes
Condidit Lunam, neque certa fulgent
Sidera nautis.
Otium bello furiosa Thrace,
Otium Medi pharetra decori, &c.

Nulla quippe genio sic fera natio, sic ferrea, quæ otij dulcedine pellecta non mollescat. Quis ergo otij præceptum à Deo irrogatum, vtraque manu auidissimè amplectendum non putaret? & tamen iterum atque sæpiùs iteratum commendatur: lapidatur in exemplum leuissimus illius violator *Numer.* 15. *num.* 35. quasi summa difficultas in hac re, cuius prauum exemplum nullatenus esset permittendum. & cur ita? Respondet Rodulphus ad illud Leuit. 23. num. 3. *Sex diebus facietis opus: dies septimus, quia Sabbati requies est, vocabitur Sanctus, omne opus non facietis in eo.* vbi in hunc modum scribit. *Magna legislatoris super sabbati obseruatione sollici*

ſollicitudo, frequenſque huius præcepti repetitio eſt: quia homo poſt præuaricationis reatum laboribus addictus, dum viſibilium trahitur cupiditate, neceſſitatem vertit in voluptatem: compeſcenda igitur erat inſana laborandi cupiditas. Addictum quippe laboribus humanum genus iam in ipſis de vſu dulcem voluptatem inuenerat, ſic illi pœna mortis neceſſaria, quâ à laborum duritie iam ſibi miſerrimè ſuaui amoueretur. Optant ergo otium mortales dum periculum ſæuientis maris, aut Martis furentis ſubeunt; ſed vix aut portu, aut pace potiuntur, cùm dulcibus laboribus ſe immiſcent. quanto ergo dulcior virtutis labor, ab vbere inſitus de vſu apparebit?

819. Expiſcandis hominibus, & ſummo cum labore à peccatorum pelago animabus extrahendis, laborioſos piſcium piſcatores elegit Chriſtus: *Vidit*, inquit textus, *duos fratres, Simonem, qui vocatur Petrus, & Andream fratrem eius, mittentes rete in mare, erant enim piſcatores, & ait illis: Venite poſt me, & faciam vos fieri piſcatores hominum*, Matth. 4. n. 18. Cauſſam vidit Chryſol. ſerm. 28. *De labore*, inquit, *tranſeunt ad laborem, quia labor neſcit laſſeſcere meditatus, omnia quæ de vſu veniunt, non fatigant.* Ab incunabilis nauis labori, terium ponderi incumbentes aſſueuerant, nihil deinde in corporis exercitio, tot functuri peregrinationibus inuenirent: quaſi danda gratia non tam corporibus, quàm mentibus firmandis indigerent: ſic iam robuſti de vſu, laboribus ferendi accedebant.

820. *Virtutis ab infantia vſitata trophæa.* Ad crucis intuitum hæc anima ſuſcitatur *Cantic. 8. num. 5.* ibi primo vagitu vitam ſalutauit; hoc enim eſt, vt ferè omnes explicant, illud citati loci: *quæ eſt iſta, quæ aſcendit de deſerto delitiis affluens, innixa ſuper dilectum ſuum? ſub arbore malo ſuſcitaui te.* Vbi mihi pende ab aſperitate deſerti, ariditate horridi, feris formidabilis, rupibus ſalebroſi: affluentem delitiis, & voluptate diffluentem progreſſam celebrari: numquid non laborauit? numquid ſanguinea Crucifixi veſtigia non preſſit crucis geſtatrix? nemo dubitat: hæc tamen omnia cedunt in delitias, quia labores de vſu dulceſcebant. hoc ergo explicat, ſubdens: *ſub arbore malo ſuſcitaui te.* q. d. Quid mirum deſerti aſperitas miteſcat, & inter labores affluas delitiis, ſi vix gratiæ vitam accepiſti, quando ſubitò etiam laborandi vſus gratiam tibi contuli. Facit huc illud auctoris apophthegmatum in Ageſilao. *Cùm quidam*, inquit, *eum admoneret, vt aliquid de vita rigore remitteret, cauſſam addens, quod (quæ eſt vitæ volubilitas) euenire poſſet, vt tempus ipſum exigeret aliam viuendi rationem: at ego, inquit, me conſuefacio, vt quæcumque inciderit fortunæ mutatio, ne quæram ipſe mutationem.* Nimirum vſitatus vitæ rigor, poſtea in ſumma ſtatus dignitate, & fortunæ amœniori ſtatione, ſic de conſuetudine ſaperet, vt præ illo delitiæ deſiperent.

821. Similis eſt ille alius locus, vbi eadem anima de deſerto aſcendit odoribus ſparſa, & inter pigmentarios pulueres delitioſa. Sed quò aſcendit? ad lectulum Salomonis, id eſt, ad dulces beatitudinis congreſſus: ſic contexenda illa verba Cantic. 3. num. 6. *Quæ eſt iſta, quæ aſcendit per deſertum ſicut virgula fumi, ex aromatibus myrrhæ, & thuris, & vniuerſi pulueris pigmentarij? en lectulum Salomonis*, &c. etiam dum aſcendit, dulces reputat deſerti aſperitates, mites ſalebras, & ſentes odoratas. fauet Gilibert. *ſerm.* 15. poſt multa de ferculi delitiis, in quo per deſertum anima ad thalamum geſtabatur, vbi ita. *Qualis eſt putas peruentio, cùm tam delicatus ſit aſcenſus? quò tendit, quæ talis aſcendit? qualis delitiarum eſt locus, in quo aſcenſiones iſtas diſponit? lectulus fortè dilecti eſt. nam ad illum præcipuè ſponſa debet aſpirare; ita planè eſt: ideo ſequitur, en lectulus Salomonis.* nimirum (addo ego) cum vita, lucem pariter ebibit & crucem: vnde vſu ſic etiam in deſerto delitiabatur, vt ad thalamum in ferculo, quod propter filias Ieruſalem *Cant. 3.* fecit ſibi Rex Salomon, geſtari videbatur.

Ablactatur Iſaac, & tunc feruet feſto domus Abrahamica, quod potiùs natalibus deberi videretur, *Geneſ. 21. num.* 8. Quid enim rideant, cùm puer luget? quid dulces apparent dapes, cùm puero adhibetis abſynthiis mamillæ amareſcant? ſed reſpondet D. Zeno Veron. ſerm. 2. in Pſalm. 130. *Ablactato*, inquit, *Iſaac accepimus Abraham feciſſe cœnam, quod ablactatus iam, pueruli ætate proximum cibum lactis excederet*, &c. *ergo profectus maximus, iam lacte non indigere: ad fortiorem enim cibum tranſiiſſe filium ſuum, Abraham etiam conuiuij lætitia teſtatus eſt.* ſcilicet non poterat id temporis ſynagoga cum lacte ipſo, ſeuera ſtrictioris diſciplinæ miſcere monumenta: at Eccleſia lactens & vix enata, ſub crucis robore duris aſſueſcit, vt dixi, vt vſu, de ſaxo etiam duriſſimo oleum exſugat. pergo. 822.

Ex dictis de delitioſo Eccleſiæ deſerto, explicabis Ieremiam Thren. 3. num. 27. *Bonum*, inquit, *eſt viro, cùm portauerit iugum ab adoleſcentiâ ſuâ: ſedebit ſolitarius, & tacebit, quia leuauit ſuper ſe.* id eſt, vt ex Græco neſcit nemo, quia leuauit ſuper ſe iugum illud graue. Sed, hem, dicat aliquis, & meritò: iugum laborando immittitur, non ſedendo. ſurge adoleſcens, & quandoquidem felix diuino iugo ſubderis, extirpa ſentes carnis, ſenſus corporis doma, appetitus duritiem debella, terrenas affectuum diſſolue glebas; nihil in te maneat, quod mortificante aratro, in ſulcos meliori captando ſemini non aptetur. me miſerum! quid nunc ignauus reſides, languidus recumbis? ſed reſpondeat Ambroſ. ſerm. 19. in Pſalm. 118. *Qui enim*, inquit, *à iuuentute iugum portauerit, & habenis maturi moderaminis teneriora volens colla ſubdiderit: ſedebit ſingulariter remotus à ſtrepitu interpellantium paſſionum, & quietus ſilebit: cui neceſſe eſt iam non iurgari cum corpore, decertare cum variis cupiditatibus, quia tulit iugum verbi anima quæ quærit Deum, quæ captiuas ſibi fecit omnes delitias iuuentutis*, quaſi quò ætate tenerior vitia quis fuerit aggreſſus expugnanda, eò robuſtior viribus incedat, ac ſic debellator de ipſis triumphum gerat: vt adhuc viuens, iam quaſi victor omnium ſedeat, nullis infeſtatus hoſtibus, & de vſu mortificationum, ſub ipſo laborum iugo quaſi ſub torque decoris requieſcat. 823.

§. II.

Graue amoris onus, onerum leuamen eſt.

SEd eſto: ſint in delitiis, & inter vbera labores ab incunabulis, de vſu dulceſcentes: verum tamen, cur immenſum eorum pondus, non tam faſcis, quàm faſciculus appelletur? ſubiacebat nimirum amoris oneri, cui cætera ſuperpoſita, leuiſſima redduntur. D. Bernard. hîc ſerm. 43. *Myrrha*, inquit, *amara res, dura & aſpera tribulationum ſignificat: ea ſibi dilecti cauſſa imminere proſpiciens, gratulabunda id loquitur, confidens ſe omnia viriliter ſubituram*, &c. *propterea denique non faſcem, ſed faſciculum dilectum dicit, quod leue præ amore ipſius ducat, quidquid laboris immineat, & doloris.* Sic tibi venit pondus 824.

dus sine pondere: si quantumuis graue, priùs amoris ponderi noueris acclinari. & quidem, ideo signatè ly *mihi* addidit: *fasciculus myrrha dilectus meus mihi.* quia aliis, quibus crucifixus non ita foret dilectus, non tam dulcis fasciculus, quàm durus fascis certè videretur: aliis, amoris onere non dispositis, grauissima crucis onera imponerentur. Idem Bernard. ibidem: *Ideo non ait tantùm, fasciculus myrrha dilectus meus, sed mihi, inquit, qua diligo, fasciculus est: vnde & dilectum nominat, monstrans dilectionis vim, omnium amaritudinum superare molestiam, & quia fortis est vt mors dilectio.* Supponit quidem dilectionem, ne onerum collectione opprimatur: quóque magis illi crescit Christus vt dilectus, eo magis crucis eius fasciculus minuitur.

825. Currebat ad Patrem Christum trepidus peccator, confusus prodigus, occurrit ille exultabundus: *& misericordia motus est*, inquit Lucas, *& accurrens cecidit super collum eius*, cap. 15. n. 20. confectus puer macie, fame pallidus, labore vix hærens ossibus: paterno quomodo onere non corruit, non collabitur? quid tanta fragilitas cadente Patre desuper non cadit? quia veniebat cum cadente amplexu amoris onus, quod & vires pellendis peccatorum oneribus ministrabat, & ad virtutum suscipienda onera roborabat: vtrumque vult Chrysol. *serm.* 3. Sed primum clarius: *concidit*, inquit, *vt amoris onere, onus tolleret peccatorum.* neque enim demittit onera peccatoris, nisi qui virtutum onera non recusat, his verò fulcimentum in amoris onere apparatur: vnde iam adolescens non deficit, sed toto Patri Christo sufficit sustinendo.

826. Reipsa quidem in hoc gesto comprobauit Christus quod dixerat alibi: *Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos, tollite iugum meum super vos*, Matth. 11. n. 28. iubet enim ad se venire per amorem, vt hoc refecti onere, iam inde tollendo eiusdem iugo homines sufficerent: tunc laborum onere non deficis, cùm amoris onus te reficit. Chrysolog. citatus rem prodigo accommodans, qui Patris suscepto casu dulci, pio onere non cadebat, sed iuuabatur: *Vt amoris*, inquit, *onere, onus tolleret peccatorum, Venite ad me, inquit, omnes qui laboratis, & onerati estis: tollite onus meum super vos: videtis, quia filius iuuatur illius patris onere, non grauatur.* Iuuatur certè peccator iam pœnitens, & reficitur oneribus tollendis, qui amoris onus tollere consueuit. Vnde notandum, nusquam expressiùs Christum, onus suum leue dixisse, & suaue iugum: *Iugum enim meum*, inquit, *suaue est, & onus meum leue*, ibidem n. 29. quia quidem nouerat laborem aliàs grauem, & duram mortificationem inde leuari suauiter, dulciter mitescere; quia iam per amoris accessum spiritus reiectus, portare noua pondera non recusat, nouis substare oneribus non formidat: scit enim, necessariò hæc esse de illius onere leuissima. D. Bernard. loco suprà citato. *An non*, inquit, *fasciculus, cuius iugum suaue est, & onus eius leue? non quia leue in se, nec enim leuis passionis asperitas mortis amaritudo, sed leuis tamen amanti.* Itaque prius ad se vocat amore propinato, quàm onera proponat: illum si epotas, quasvis potiones alias facile degluties: illius onus cæterorum fit onerum leuamen.

827. Perperam vulgo putatur Iacob, non nisi finito secundo septennio, Rachele sua fruitum fuisse: re enim vera illo incipiente, accepit mercedem subsecutis deinde laboribus soluendam. *Tandémque*, inquit Scriptura, *potitus optatis nuptijs amorem sequentis priori prætulit, seruiens apud eum septem annis alijs*, Genes. 29. num. 30. Sed pende, de hoc secundo septennio nihil dici, cùm tamen de primo dicatur: *Seruiuit Iacob pro Rachel septem annis, & videbantur illi pauci dies, præ amoris magnitudine*, ibidem num. 2. Nunquid friguit amor Iacob, post arctius coniugij vinculum? minimè: euenit sanè id quandoque insano igni, flammis libidinosis: at Iacob amor purus, ipso vsu, & potitus votis creuit; cur ergo primum septennium paucis computatur diebus, & de secundo subticetur affectus? putatem, inde taceri, quia totum istud pro nihilo reputauit: si enim amor incipiens primi septennij onus reddidit leuissimum, idem iam perfectus quid non omnino nullum effecisset in secundo? nec ergo breue dicitur, nec longum, quia, quasi non curreret hoc secundum, transuolauit.

Sed pende adhuc in hoc primo septennio aliquid, quod ordinariis amoris legibus visum repugnare: spes enim dilata cruciat, & vota animam laniant suspirata. In singulis diebus mille ac mille sæcula numerantur; quid ergo immensum penè septennium diebus paucis annumerat Iacob? quomodo, quod alius plumbei incessus tempus accusaret, ipse plumatæ celebrat leuitatis? Respondent aliqui, Iacob verissimum & castissimum amantem maluisse mereri, quàm frui. meritus quippe seruiendo dilectam decorabat: at fruendo quiescens sibi blandiebatur: perfectus autem amor, non respicit quæ sua sunt, sed quæ dilectæ. Bene, sed nondum plenè: quid enim foret si quantumuis voluptas patiendi ea esset, & amor tantus merendi: aliunde tam in immensum crescerent labores, vt tandem penè obruerent, cogentes vt dies obsequij longiores viderentur? puto ergo dierum nomine, numerari non tam dies, quàm labores, quos ille amoris onere instructus, leuissimos & volatiles iudicabat. in quouis die septennij innumeros fortè annos, si curriculum temporis spectaris, expectans reputabat: ast in illis, muneris pastoritij onera, si laborum aspicias tolerantiam, leuissima, imò pennata existimabat. Alcuinus quæst. 229. *Propter laborem*, inquit, *seruitutis, quem facilem & leuem amor faciebat.* Itaque videbantur dies pauci, si onera laborantis, & multi si spectantis desiderium contempleris. 828.

Maius est quod dixerim, ipsam dilationis duritiem, longum terminum à socero sibi impositum (aliis fortasse intolerabilem, & penè in desperationem, penitus in lassitudinem, coacturum) breuiculum, & penè nullum amator strenuus reputabat: qui enim reapse, infinita si viueret sæcula, dulcibus inseruiret optatis, qui breui septennio circumscribi hoc spatium non putaret? Lyranus hîc post alia: *Aliter*, inquit, *potest dici, videbantur illi pauci dies in comparatione ad rem tam amabilem, quia pluribus annis seruisset pro ea, si fuisset requisitus.* Sic amoris onere, onus amanti aliàs durissimum, dilationem scilicet, aut nullum, aut leuissimum reputabat. hæc si vera, sunt verò verissima, quanto magis potentioris diuini amoris onere, cæterorum laborum onera etiam sine labore comportabuntur? 829.

Volitat diuino percita œstro per ciuitatem sola fœmina primaria: incogniti, neque beneuoli viri domum iniussa ingreditur: fundit ad Christi obsequium, oculos in fontem, crines in linteamen, oscula in ancillatum: noscis Magdalenam, & tamen post tot genera virtutum, tot ardua mortificationis, tot aspera difficultatum, audit à Christo 830.

tantummo

tantummodo, *remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum*, Luc.7.n.47. & cur post tot impensas laboris, vni amori tantùm merces datur? certè, quia vbi semel amoris subiuit onus, sic onera cætera leuia iudicauit, vt nullius sibi laboris esse reputaret; Christus ergo licèt ad meritum & præmium omnia iusto pondere trutinaret: solius tamen meminit amoris, nihil enim Maria graue in cæteris secum pensitabat. Fauet D.Chrysolog. ad hunc locum, serm.94. *Inter omnia*, inquit, *Dei præcepta, amor obtinet principatum: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo; & ex tota anima tua, & ex tota virtute tua*, Marc.12. *Ama ergo homo Deum, & ama totus, vt possis omnia sine labore vincere peccata. tenera militia, delicati conflictus est, amore solo de cunctis criminibus reportare victoriam.* ac si à Deo toti amare iubeamur, vt inde in nulla parte laboremus: nam cor, anima, virtus amoris roborata onere, in oneribus aliis laborem non agnoscit: & Magdalena solùm cupiat de amore condonari, quia in aliis non sibi visa laborasse. quod idem in sponsâ infrà patebit.

Amor hominis delicata militia genus est vitijs fugandis.

831. Cape hinc illud Apostoli, suos animantis: *Quis ergo nos separabit à charitate Christi? tribulatio, an angustia, an fames, an nuditas, an persecutio, an gladius?* Rom.9.n.31. vnde enim tanta fiducia Apostolo, vt asseueret certò se scire, neminem illorum charitati defuturum, neminem debito obsequio renunciaturum, cùm ad tot crucis genera, tot mortificationis onera, licèt robustissimus ipse sufficeret, de aliis tamen an deficerent, nemo prudens, ob humanam fragilitatem non posset saltem dubitare? Ponderabat, credo, Apostolus, omnes qui charitatis cruci, qui oneri amoris sufficiebant, reliquas omnes cruces, grauissima quæuis onera non sentire; sic enim dulciter crucifixi sub charitatis onere, sic suauiter in amoris cruce degebant eius discipuli, sic ibi leniter dormiebant, vt veluti somniata onera cætera viderentur. Allucet Drogo Ostiens. *lib. de sacr. Dom. Pass.* vbi explicata cruce corporis & animæ, de cruce spiritus sic concludit. *Est quidem tertia crux spiritus, quæ est charitas. Christo, ait Apostolus, confixus sum: quis me separabit à charitate Christi? illa crux, id est, charitas, cor meum carneum, molle, & tenerum facit*, &c. *Prima igitur crux per timorem, & pietatem, & scientiam, carnem crucifigat; secunda crux anima, fortitudinem, consilium, & intellectum possideat: vt fortitudine terreat diabolum, consilio dirigat proximum, intellectu custodiat semetipsum. nam tertia crux hæc omnia transcendit, & collecta in vnitate charitas, in pace in idipsum dormiens requiescit.* Transcendit certè charitas cruces alias, id est, superat, & euincit, & onera cætera amoris onus reddit leuissima: quia sub amore, spiritus dulci quodam sopitus somno, labores cæteros, non tam iudicat veros, quàm somniatos. quid mirum ergo si somniatas tribulationes discipuli Apostoli non timerent?

832. Fortasse tale aliquid significatum voluit sponsa aliquando, cùm ex abrupto, amoris summi impetum ostensura, in illam vocem prorupit: *Ego dormio, & cor meum vigilat*, Cant.5.n.1. Licèt enim satis feruoris innuerent inter dormiendum vigiliæ: ast ardentior affectus omnino quidem somnum auertisset, nisi fortasse labores & ipsam mortem, somnum appellaret: & fauet hic D.Iustus Orgelit. qui locum sic paraphrazat: *Propter Christum*, inquit, *mori paratus sum: sed post mortem, cum ipso me regnaturum esse credo.* quasi tribulationes ad mortem vsque deducentes, somnus tantummodo videntur præ amoris nimietate, vbi spes æternitatis viua & secura vigilaret. ni placeo, explica tu mi lector, amabo, sanctum Doctorem.

Comprobat hunc affectum, illе, qui paulo pòst sequitur. Erupit anima Christum inuentura, & duros vrbis incidit custodes: percutitur, vulneratur, spoliatur: *Inuenerunt*, inquit, *me custodes qui circumeunt ciuitatem, percusserunt me, & vulnerauerunt me, tulerunt pallium meum, mihi custodes murorum*, ibidem n.7. Putares hæc omnia, fortissimos veluti iuris sui titulos alleganda sponso, vt mitior fugam sisteret, dulcis appareret; sed nihil minus: *adiuro vos*, addit, *filiæ Ierusalem, si inueneritis dilectum, vt nuntietis ei, quia amore langueo*, ibidem n.8. ex Græco legitur, *quia vulnerata charitate ego sum.* reliqua tacenda prætetit, amorem vnum proponit allegandum: credo, quia in tot laboribus, nihil laborauerat: nec sentit percussorum vulnera, quæ vulnere languebat charitatis. 833.

Sed ponderemus adhuc verba Drogonis, qui aptè ad rem meam, cor charitatis cruce, *carneum* reddi & tenerum asseuerat. scilicet vt impleatur illud, *& dabo eis cor vnum, & spiritum nouum tribuam in visceribus eorum, & auferam cor lapideum de carne eorum, & dabo eis cor carneum, vt in præceptis meis ambulent*, Ezech.11.n.19. quibus enim datur cor vnum per charitatem, pariter ad virtutes facilis conceditur incessus: amouetur enim lapidea grauitas, qua opprimebantur, & carnea pernicitas, qua ambulent, admouetur. Hugo Card. hîc. *Nota*, inquit, *quòd à cordibus debet remoueri discordia, vetustas, & duritia: vt sit cor vnum, & nouum, & carneum: vnum ad proximos, nouum in se, carneum, id est, deuotum ad Deum: hæc facit charitas, vnit, innouat, emollit.* Exterminatur igitur cor lapideum, quia nimirum iam non grauat Dei imperium, lex crucis non premit, nec obruunt præcepta: sed per charitatem, ad hæc omnia amator velox, imò volans reperitur. 834.

Nec immeritò pernicitas ista facilis, qua cor amantis, lapideæ opponitur grauitati, per carnem potius, quàm per aliud quiduis leuiùs explicatur; quia, vt bene idem Hugo: *Carneum*, inquit, *cor, id est, molle & tenerum, siue receptibile, vt in eo inscribantur mandata Dei, tanquam in tabulis cordis carnalibus.* Audi nunc quid Dauid canet de Iusto: *Lex Dei eius in corde ipsius, & non supplantabuntur gressus eius*, Psal.36.n.31. Vatabl. legit, *non nutabunt gressus.* qui enim in carneo per amorem corde, mandata diuinæ scribit legis, quin nutet incedit facilis, velox percurrit: incurrit verò vbique, nusquam non nutat, qui absque amoris onere, lapideo cordis oneri succumbit. 835.

Et aptè tabulæ cordis (quas misericordiæ scribendæ exigit Salomon *Prou.3.n.3*) scribendæ diuinæ legi amatoribus Christi requiruntur: id enim præter Dauid testatur *Esai.c.51.n.7.* Etenim in eo maximè lex amoris per Christum, à lege timoris per Moysem separatur, quòd lex in cordis tabulis portetur facile, quæ olim in lapideis tabulis opprimebat. Vnde & hodie qui amoris oneri non succumbit, quodammodo priscis lapideis tabulis obruitur, & opprimitur lege, quam, si amator esset, leuem & facilem reputaret. Pulchrè D.August. infrà citandus: *Quibus*, inquit, *iniustis, & non subditis, lex in lapideis tabulis ponitur, præuaricationis reos, non promissionis efficit filios: sed & ille, qui eius meminit, nec eam diligit, eo modo reus est, quia memoria eius lapis illi est quodammodo scriptus, non quo adornetur, sed quo prematur.* Dilige ergo legem, succumbe amoris oneri, & tunc lapidis grauitas premens, tibi 836.

tibi pretiosi lapilli comens splendor, non oneris reddetur, sed honoris.

837. Hoc etiam significatum voluit Propheta Psalm. 118. n. 32. *Viam mandatorum tuorum cucurri, cùm dilatasti cor meum.* vbi August. *Illa*, inquit, *dilatatio charitatem significat.* bene: ideo currit penè aliger sine grauedine, quia amat: ideo legis & præceptorum onera non sentit, quia præsentit onus charitatis. hac experientia subiungit statim num. 33. *Legem pone mihi Domine viam iustificationum tuarum, & exquiram eam semper.* aliàs enim difficilis est locus iste: cùm enim Dauid iustus esset, quomodo ponendam sibi legem oret, dicente aliunde Apostolo, *quia lex iusto non est posita*, 1. Timoth. 1. num. 9. dicendum legem amoris in corde magis ac magis sibi inscribi postulare, vt lapidea grauitas, lex scilicet timoris in lapide scripta (quam iusto non positam vult Apostolus) à se prorsus abigatur. D. August. *ad hunc locum Psalmi*, sic Apostolum, Prophetæ conciliat, adductis verbis Ierem. 31. num. 33. *Dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam.* & tandem sic concludit sanctissimus Doctor: *Ecce quomodo voluit istam legem sibi poni à Domino: non sicut iniustis, & non subditis ad vetus Testamentum pertinentibus, posita est in tabulis lapideis: sed sicut sanctis filijs libera, hoc est, superna Ierusalem, filijs promissionis, filijs hereditatis æternæ, sancto Spiritu tanquam digito Dei in mente datur, & in cordibus scribitur.* scilicet lex timoris, vtpote pagina rupea, saxeum volumen suos opprimebat: & tanquam seruis, grauissimas illi compedes innectebat, catenisque ferreis quodammodo onerabat: lex verò amoris, cordi leuiter scripta portatur facilis, & quos in libertatem asserit, ferreis absoluit vinculis, quia vix legis onera, cùm sint aliunde maxima, sentire possunt.

838. Voluit, vt id obiter notem, hunc etiam affectum in profano amore expressum Statius *lib. 1. syl. 2.* vbi sic Cupidinem inducit referentem de iuuene amatore,

Ex illo quantos iuuenis premat anxius ignes
Testis ego: attonitus quantum me nolle diéque
Vrgentem ferat: haud vlli vehementiùs vnquam
Incubui, &c.
Ipse ego te tantos stupui superesse per æstus,
Firmauique animos, &c.

Ipsum quippe Cupidinis incumbentis onus, cæteris tolerandis oneribus, ac æstubus ferendis animos addebat. Quidni ergo amor diuinus fascem laborum conuertat in fasciculum?

§. III.

Caro castigata, iam non carnalis, non vitijs corrupta diffluit, non libidinibus putida vermescit.

839. NEmo nescit in myrrha hac sponsæ propter amaritudinem, mortificationem designari, & viuam Christianæ crucis imitationem: nemo etiam nescit vim myrrhæ à corruptione præseruantem. Sumitur igitur mortificatio, vt ipsa caro, quæ vitiorum tabe aliàs difflueret, corrumpenda, quæ libidinum vermibus scateret, incorrupta persistat: neque iam in sponsa sit caro carnalis, si de integritate valeat cum ipso spiritu decertare: vnde bene hîc Bernard. serm. 43. *Sanè*, inquit, *inter tot odorifera myrrhæ huius ramusculos, minimè prætermittendam putaui etiam illam myrrham, qua in cruce potatus est: sed neque illam, qua vnctus est in sepulturam: quarum in prima applicuit sibi meorum amaritudinem peccatorum: in secunda, futuram incorruptionem mei corporis dedicauit.* neque enim indigebat Christus hac myrrhâ, vt mortuus corruptionem euitaret, sed dedicauit ita incorruptionem nostram mortificationis myrrha promerendam: quasi habendo in beato iam corpore incorruptibilitas gloriosa, vni sit mortificationi adscribenda, quæ priùs vermem libidinis detruncauit.

Id quidem fatentur Angeli, huius animæ pulchritudinem demirantes: *Quæ est*, inquiunt, *ista quæ ascendit per desertum sicut virgula fumi ex aromatibus myrrhæ & thuris*, Cant. 3. num. 6. vt enim beatus iam spiritus instar pretiosi iam suffitus thurei Deo aduolabat: sic caro iam non carnalis, incorruptibilitate nobilis de mortificationis myrrha, pari penè passu cum spiritu ascendebat. Aliud intendit Gilibertus, qui tamen hîc, de hac myrrhâ, optimè ad rem meam: *Et bona*, inquit, *myrrha, quæ carnalem petulantiam reprimit, & fluxos motus lasciuire non sinit: & carnem non esse carnalem compellere nititur.* Verè carnis carnalis, hæc caro iura superauit, quæ quodammodo spiritus iure gaudet, & incorruptibilitatis decore de mortificantis myrrhæ auspiciis sic venustatur, vt cum thureo spiritu, conditione non degener simul in ascensum componatur. 840.

Probaturus originem suam Phaëton (priscorum est fictio) igneos Solis currus exigit gubernandos, timet sol pater puero, & mentis imprudentiam, & corruptibilem carnis agnoscens conditionem. quamuis illam minus potest ab errore, hanc saltem ab incendio cupit præseruare. quid tunc? eleganter Ouid. 4. *Metamorph.* 841.

Tunc pater ora sui sacro medicamine nati
Contigit, & rapidæ fecit patientia flammæ,
Imposuitque comâ radios.

Cùm enim maxima vis ignis, in his capite collocandis radiis collocaretur, necessarium fuit præseruante medicamine caput præmunire, alioquin incendio periturum. Sed en tibi ficto facto, sed fausto fato, non solùm capite, sed toto corpore igne cœlesti cingitur Helias, Helios verè (sic Græci solem vocant, & fortasse ab Helia, vt innuit Ambros.) & igneo curru vectus, lora ignea tenens, igneos equos rapitur gubernans: *Cùmque pergerent* (inquit sacer textus de Helia, & Helisæo) *& incedentes sermocinarentur: ecce currus igneus, & equi ignei diuiserunt vtrumque, & ascendit Helias per turbinem in cælum*, 4. Reg. 2. n. 11. Nec tamen audis præseruans medicamen flammarum auiditati inlusurum: sed sanè non ibi deerat: mortificationis myrrha muniebatur, securúsque de incorruptibili carne, à corrumpente incendio peruolabat. D. Ambros. lib. de Helia, cap. 3. *Quis*, inquit, *humana virtute, equos igneos, currus igneos potuisset ascendere? regere currus aërios? nisi qui naturam humani corporis, incorruptibilis ieiunij virtute mutasset.* Mortificatio itaque carnis ieiunantis, & sacra incorruptibilis myrrhæ virtus, Heliam mutatâ conditione reddidit incorruptibilem. *Ieiunium incorruptibilia reddit corpora.*

842. Furens sæuiebat fornax Babylonis, & succrescens ignis voracior pascebatur: *Porrò viros illos*, inquit Scriptura, *qui miserant Sidrach, Misach, & Abdenago, interfecit flamma ignis: viri autem hi tres Sidrach, Misach, & Abdenago ceciderunt in medio camino ignis ardentis colligati, & ambulabant in medio flammæ laudantes Deum*, Daniel. 3. n. 22. non amisit quidem flamma conditionem, quæ impios idololatras

idololatras conſumebat, ſed meliori conditioni, & præſeruanti puerorum medicamini cedebat: ieiunij nimirum, & mortificationis myrrhâ, caro incorruptibilem ſortiebatur iam naturam. Sunt pulchra verba in re tritâ, illa D. Eucherij Lugdun. *homil. 3. de Epiph.* vbi ita. *Ecce horrendum neſcio quid, anhelantes globi, & per quadraginta cubitos, ebullientes extrinſecus ſæuiunt: intrinſecus parcunt: extra fornacem ſapiens ignis iraſcitur, & intus in fornace famulatur. quanta caſtis corporibus reuerentia debeatur, arbiter ignis agnoſcit, & ingeſta ſibi pabula circumfuſus allambit, nihilque ſibi licere miratur, in corpora Dei timore, & ſacris ieiuniis conſecrata, & pretioſum depoſitum non violat occultâ Dei diſpenſatione, ſed vindicat.* Sic conſecrantur corpora, quæ libidinem execrantur, & flammis igneis illudunt, quæ laſciuas flammas ſuperarunt: ſic durant corruptionis expertia, quæ mortificantis ieiunij experta ſunt virtutem.

843. *Luxuria vermeſcit.* Sed videamus iam vermeſcentem carnem, niſi mortificationis myrrhâ præſeruetur. & quidem ideo Reges Magi ſcientiæ pariter, & imperij titulis coronati, myrrham naſcenti Chriſto obtulerunt: vt quem ſtella nuntiante, cœleſtem hominibus conditionem adducere cognoſcebant: fugandis corruptibilis carnis vermibus, & inducendæ eiſdem incorruptibilitati etiam natum prædicarent: quem proinde myrrhatis donis tamquam illorum proprium largitorem proſequebantur, *Matth. 2. n. 11.* ad quem VVerricus apud Godefr. poſt multa. *Myrrha*, inquit, *in corde tuo dolor eſt, myrrha in corpore labor: ſi tamen ille, vel ille pœnitentialis eſt: myrrha namque amariſſimum guſtum ſui etiam nomine prodit: effectu autem præter alias ſuas vtilitates corruptioni reſiſtit*, &c. *ipſi etenim ſcitis quomodo vermeſcerent corda, & corpora, ſi non de manibus laborantium diſtillaret myrrha: an non vermis luxuria, neſcio ſi alter nocentior, ingreditur blandiendo, mordet ridendo, transfert delectando, perimit conſenſu voluntario?* afferunt ergo Reges myrrham, vt pij ſe ab his vermibus probent reſeruatos: fruſtrà enim cœleſtis & incorruptibilis Regis Ieſu curiam cures frequentare, ni frequenti myrrha te penè cœleſtem probes, nec alicunde vermeſcentem.

844. Profectò hac de cauſsâ, quando omni depoſitâ acediâ, omni triſtitiâ fugatâ, adhæſura Chriſto, Chriſtum inſecutura ſponſa oſtium aperuit, myrrha inundauit: *Surrexi vt aperirem dilecto meo, manus meæ ſtillauerunt myrrham, & digiti mei pleni myrrha probatiſſima*, Cant. 5. num. 5. Sed quid inquis, nonne pretioſiora alia vnguenta ſponſo offerenda afferre poterat? fortaſſe: nullum tamen ad præſentem articulum ſignificantius: fruſtrà enim nuptiis incorruptibilis ſponſi inhiaret, niſi iam ob mortificationem veniret incorruptibilis, fruſtrà liliati agni affectaret amplexus, ni putorem vermium auerteret. Adducet ibidem VVerricus ſubiungens: *An non*, inquit, *vermis acedia? triſtitia? ſicut tinea, inquit, veſtimento, & vermis ligno, ita triſtitia viri nocet cordi: beatus igitur cui ad mortificandos eiuſmodi vermes, manus propriæ diſtillant myrrham per vniuerſum ſui.* vt iam eſſet os ex oſſibus, & caro de carne Chriſti, quæ huius incorruptibilitatem nullis ſubiecta vermibus referebat.

845. Explicatur hinc illud Iſai. cap. vltimo, num. item vltimo, *& egredientur, & videbunt cadauera eorum qui præuaricati ſunt in me, & vermis eorum non morietur.* Vatabl. legit: *qui perfidè à me deſciuerunt.* Sicut enim qui, fidelia tamquam membra, Chriſto iunguntur capiti, perſtant incorruptibiles: ſic qui ab illo ſeparantur, in putida cadauera degenerant; quam vnionem illi merentur, quod per myrrham mortificationis incorruptibiles facti acceſſerunt: qua ſeparatione iſti iudicantur digni, quia libidinum vermibus putruerunt: ſic meritò interno & æterno conſcientiæ vermi traduntur, vermium ſcaturiginem priſcam vindicaturo. VVerricus citatus in eodem pergens: *Iam præuenit vngere corpus ſuum in ſepulturam, ſed ſuum dicam, an Ieſu? imò & Ieſu: corpus enim illius membrum eſt Ieſu: quiſquis ille eſt, qui ſic vnctus eſt, non eſt quòd metuat vermem, qui non moritur, quia iam ei mortuus eſt vermis, vnde ille oritur.* & quàm Deo impium, quàm crudele nobis, ſi non curamus tanto medicamine vermes hos auertere, cum quibus incorruptibili capiti iungi non conceditur: impium Deo, quem membro defraudamus, crudele nobis, quos putredini condemnamus.

Iam inde capio, cur Eccleſia diuinum ſuſpirans ſpiritum, maximè Chriſti oſculis aſpiraret, *oſculetur*, inquit, *me oſculo oris ſui*, Cant. 1. num. 1. amoris enim oſcula, ſpiritum ad inuicem tranſmittunt: ideo autem, ni fallor, cùm mille aliàs vias habere poſſet, hanc potiùs ebibendo ſpiritui concupiſcit, quia diuinorum nouerat ingenium labiorum: *labia eius lilia diſtillantia myrrham primam*, Cantic. 5. num. 13. de quo Lucas Abbas ibi, de iis locutus, qui hanc myrrham amaram aliquando iudicabant: *Curati*, inquit, *laudant & ipſi tanta medicina myrrham, quæ viuentia corpora, à vitiorum doloribus intrinſecus ſanat, & mortua, à corruptione vermium illæſa conſeruat. ita & memorata doctrina, & in præſenti curat, & in futuro à verme pœnarum conſeruat.* Meritò igitur, addam ego, ad oſculum ſuſpirantur hæc labia, vnde myrrha hauritur, libidinum mortificans vermes, vt quandoque poſt mortem corpora euadant vermes, certè ſemper pœnarum vermes euaſura. Bene etiam hic Philo Carp. *Vt myrrha*, inquit, *carnes illiniuntur, ne putredinem ſentiant: ita Sanctorum exempla atque Martyrum, auribus adhibentur audientium, vt carnem ſuam cum vitiis omnibus, & concupiſcentiis crucifigere diſcant, ne & ipſorum animæ miſerè putreſcant.* vt inde venenatam putreſcentis libidinis noſcas conditionem, qua ipſa adhuc imputribilis animæ conditio vermeſcit. 846.

Hanc mortificationem etiam ſub ſalis mordacitate intellectam voluit Chriſtus, *Matth. 5. n. 13.* quando Apoſtolis dixit: *Vos eſtis ſal terræ.* de quo ibi Remigius in catena. *Sapientia*, inquit, *cœleſtis per Apoſtolos prædicata exſiccat humores carnalium operum, aufert fœtorem & putredinem carnalium operum, & vermem libidinoſæ conuerſationis.* Doctrina ſcilicet mordacitate ſalis condita, quæ crucem prædicet, inculcet mortificationem. Sed iam nouum huius effectum ſpeculemur. 847.

§. IV.

Cœleſtium nuptiarum pronuba, de ſanguine ſeuera, de cauterio ſingularis, de aſſiduitate vigilans exhibetur.

SCiendum ergo, meritò ſponſam, quæ aſſiduè feliciorem nuptiarum diem ſuſpirabat, hanc vermium & putredinis corruptionem penitus præcauiſſe: verè enim hæc mortificatio, qua tam perfecta puritas comparatur, diuinis nuptiis animam adaptat: nonniſi crucifixam animam Chri- 848.

stus sibi despondet, ascende crucem, & thalamum inuenies: quo feruentiùs ibi gradus ponis, eo pulchriùs ad nuptias te componis: quo altior in cruce locatis, eo dulcior in amplexu collocaris. vnde illud Cant. 8. num. 5. *Sub arbore malo suscitaui te.* de quo bene D. Gregor. Magnus, *Sponsam*, inquit, *suam Christus sub arbore malo suscitauit, quia in cruce positus subditam sibi Ecclesiam, ad vitam vocauit: vt à somno mortis resurgeret, & cum illo se crucifigens, ad nouam resurrectionem properaret.* Multa hîc de theristrio Thamar, id est, de mortificationis extenuatione: de myrtino vnguento Esther, id est, pungenti afflictione, & similibus, quæ PP. tamquam cœlestibus nuptiis disponentia celebrarunt, afferri possent; sed licèt tropologica tractatio necessariò allegorias admittere teneatur: tamen quia hæc nostro sæculo non ita ad gustum, ad alia, de litterâ, mores aptiùs formanda properandum: aut saltem in quibus, allegoriâ suppositâ, littera adhuc cum voluptate negotium facessat: si adhuc ita fastidis, perge ad alia.

849. Sanciuit quidem sacro exempli sui duplomate legem hanc ipse Rex noster Christus: vnde illa vox Cant. 3. num. 11. *Egredimini, & videte filia Sion Regem Salomonem in diademate, quo coronauit illum mater sua in die desponsationis illius, & in die lætitia cordis eius.* posse locum explicari de nuptiali serto, certo certius: nemo tamen negauerit, *diadema* magis imperij insigne, quàm connubij signum propalare: cur ergo eo ipso die, quo Rex prostratis hostibus coronatur, nuptiarum tunc celebretur festiuitas? cur triumpharotis currus thalamum consequitur? quia diuinæ nuptiæ, inde felices, vnde victrices: inde tunc dulces ad fruendum, vnde priùs duræ ad laborandum. quo te pudeat, si velis ad Dei nuptias aliò peruenire, cùm ad tuas per laborum mortificationem, imò per mortem Deus ipse accedat. Pulchrè Gilibert. serm. 21. *In die*, inquit, *desponsationis & lætitia: vide ordinem, vnus dicitur desponsationis & coronationis dies: si istud scis, beatus es si sequaris: conuertis ordinem, si vis prius desponsari, quam coronari: si prius vis ad iucunditatem & quietem deuinciri Christo, quàm cum Christo vincere: anticipatio quidem beata, sed non ordinata, si ante triumphum, thalamum tibi optas collocari: si ante laborem præsumis lætitiam, vnus est his tribus constitutus dies, diademati, desponsationi, & lætitia cordis.* Frustrà enim nuptias tantas petis, nisi mortificationis suffragiis felicem priùs egeris candidatum, nisi pronubam tantam sortiaris.

850. Hinc elegantissimè Saluianus *lib. 1. ad Eccles. Cathol.* de peccatore ad vltimum morbum pœnitentiam reseruante, graui ironia sic scribit. *Sed cilicio carnes suas conteret, ac fauilla & cinere sordidabit, vt mollitiem videlicet præterita voluptatis, præsentium asperitatum duritiâ compenset, & reatum longatum delitiarum, officio patrocinantis soluat incuria: sed quando hac tam grandia faciet, & vicino iam exitu eijciam à mediocrium actione disclusus.* Imprudentum nimirum est virginum, nuptialia, pulsante iam sponso, ire quæsitum, *Matth. 25.* incuria sui, & delitiarum omnium mortificatio præcedat necesse est: hæc suffragatrix est, & cœlestis connubij pronuba patrocinans, vt sicut candidati (noto alibi) sordes & incuriam mouendis tribubus olim affectabant: sic voluptatum incuria, curiosissimè sponsi amores sollicitans, iudicis iram fugare intelligatur. Sed redeo ad nostrum Salomonem.

851. In ferculo illo, quod gloriæ suæ festiuissimam pompam ostentauit, nihil, vt alibi pondero, ascensu erat pretiosius: *Ferculum*, inquit textus, *fecit sibi Rex Salomon, &c. ascensum purpureum*, Cant. 3. n. 9. id est, vt aliqui volunt, ascensum san[illegible] suo purpurauit. & quorsum, inquis, liq[illegible]: illi pyropi, potiùs in iustorum diadematis radiaturi, ipsorum calcandi pedibus sternuntur? attende. pugnaturi elephantes, alieno sanguine intingi solent, ne fortè in conflictu vulnerati, ad proprij effusionem expauescant; & nos senticosam virtutis viam calcaturi, salebris & spinis necessariò pedes feriemus, quam ne turpiter retrogredientes, deseramus pauidi, priùs cœlestis agni sanguine illos intingimus: vide si non aliquid tale aperire hîc voluit Gilibert. serm. 18. *Tu*, inquit, *sponsa Christi, candido preme pede gradus purpureos: nobilis est semita, quam dilectus tuus priùs incessit: quàm pulchri sunt enim gradus purpurei, quos pede sacro Christus prior signauit? pedibus illis, quibus nullus puluis adhæsit, quos cruoris suo signauit vestigio. & tu ardenter vestigia relege, aufer calceamentum de pedibus tuis, sanctus enim ascensus est, quem disponis.* Quis enim sacra vestigia relegens, carnem timeat lacerari, in quibus se diuino cruore aspicit intinctum? sed tamen hunc locum sæpiùs, & noua semper ponderatione, nouáque eiusdem auctoris sententiâ examinabo. Nunc ad rem præsentem: quid, quæso, latet in hoc ferculo, vt prouocandæ mortificationi nostræ, necessariò diuinus cruor ascensui impenderetur? Consule Sixtianam, quæ vertit *lectum* pro ferculo. alij *ibidem* clariùs legunt: *thalamum fecit sibi Rex Salomon.* idque ego iurarem, non nisi sanguineis gradibus ad thalamum conscendi.

Sed esto ferculum: nonne, vt ibidem dicitur, *media eius*, charitate constrantur propter filias Ierusalem, animas scilicet sanctas? ita planè: ergo, inquam ego, id satis, quippe ad charitatis meditullium, vbi tenetur sponsus, his tantummodo sanguinis & mortificationis gradibus peruenitur. ideo Eusebius Gallicanus, licèt ad rem aliam serm. 3. de Epiph. *In quantum*, inquit, *te à terrenis abstraxeris, in tantum te cœlestibus insinuabis; quia abdicatio criminum, adoptio est meritorum, & ita homo mundo sobrius, & Deo ebrius, ad vota cœlestium gaudiorum, tamquam ad caleste conuiuium praparatur.* Sunt apud Eusebium nuptiæ, votorum nomine explicatæ, vt vtriusque paginæ testimoniis firmabo alibi, ad quas mundo sobrius per mortificationem perfectam, & per amorem perfectum Deo ebrius debes appropinquari. 852.

Hoc certè (hic totus penè titulus est nobis ex Cantico concinnandus) expressiùs habemus citato cap. num. 7. *En lectulum Salomonis sexaginta fortes ambiunt, ex fortissimis Israël, omnes tenentes gladios, & ad bella doctissimi: vniuscuiusque ensis super femur suum propter timores nocturnos.* Vt nemo, (quod alibi ex Giliberto notabo) lectum ascendat, quin inter districtos enses, carnis lasciuiam, & cordis ignauiam relinquat; sed hoc esto, ad animas alias, cùm primùm delitiis sponsi aduocantur: ast sponsæ illæ, quæ de consueto secreta penetrant, arctissimis castitatis & charitatis complexibus religandæ, semper ne inter gladios commotabuntur, semper de vulnere venient ad amores? Equidem semper: vt per noua amoris vulnera, nouis beati thalami delitiis perfluantur: inter quæ tot incendia, non solùm abominanda ignauia, sed vel etiam leuissimæ cuiusuis frigoris & torporis reliquiæ mortificatæ extinguantur: idem Gilibert. *serm. 16.* postquam in aliis, alia mortificanda scribit, iam ad sponsam dulciorem, ita: *Hoc quidem*, inquit, 853.

inquit, *in aliis* [illegible] *flamm*[illegible] *reciperent, vt charitate transfixa* [illegible] *quidq. in* [illegible] *transeat in* [illegible] *dicata, & in* [illegible] *sura, stratum dilecti, lectulum Salo*[illegible] qu[illegible] ex eius verbis coniecta[illegible] licèt, flamm[illegible] gladios voluit Gilibertus [illegible]ui eodem [illegible] amori vulnificando, & mortifi[illegible] quem perfecta charitas excludi[illegible] importarent, vtroque munere [illegible]

854. Sed in re mortificandis vulneris est elegans D. Paulinus epist. 4. alludens ad nuptias *Deuteron.* 21. *num.* 12. declaratas: vbi de captiua ducenda in vxorem ita Scriptura: *introduces eam in domum tuam, quæ radet cæsariem, & circumcidet vngues, & deponet vestem, in qua capta est.* de quo ita Doctor grauissimus. *Remedij*, inquit, *& decoris nouacula, nobis Christus Deus est: qui cor nostrum circumcidit, vitia radit, animæ caput læuigat, & faciem mentis accurat: nosque, vt illam in lege captiuam purgat, & liberat horrido miseræ seruitutis capillo, vt coniungendi Domino, velut illa in Israëlitæ viri nuptias transitura, criminibus carnis nostræ, quasi barbaris crinibus exuamur.* etenim qualis esset barbariæ ad purpuratos supremi Regis amplexus, horrido vilis soloecis pædore contendere? neque sine mysterio, vt puto, crines præcipuè & vngues iubebantur captiuæ circumcidi: sunt enim hæ partes, quæ semper dum vita durat, viuentes crescunt, pullulant altiores: vnde ne fœdè vltra debitum prodeant, perpetuò repastinandæ. quò iam sponsa Christi cognoscat, perpetua sibi mortificatione inuigilandum, ne per incuriam, comarum horrore incompto, vnguium contumaci curuaturâ, leænæ iubas & vngues imitetur.

855. Quid? contra viuam libidinum segetem spissâ vmbrâ spiritum obruturam miserè, mortificationum segetem producat necesse est. nunquid ponderasti aliquando, cur mortificantis myrrhæ allectamentis inuitatus Christus, exclamârit: *Vadam ad montem myrrhæ, & ad collem thuris*, Cantic. 4. n. 6. quid enim tunc, si sponsa domi contineretur? quid si myrrhâ cubiculum spargeret, nec in monte inter myrrhinas arbores moraretur? ineptiret, nec veniret ad illam Christus, nisi fortè ipsa domus, montis instar in tam diuina germina frondesceret. Gilibert. *serm.* 18. nusquam acutior. *Myrrha*, inquit, *asperge, & irriga, profunde cubile tuum: vel potiùs, esto mons myrrhæ: vberior enim gratia, vbi myrrha nascitur, quàm vbi aspergitur. in hoc monte colloca cubile tibi, imò dilecto, in quadam myrrhæ copiâ, vbi hæc species aromatica, magis oritur, quàm aduehitur.* multam licèt lignorum congeriem domi in hyemes habeas repositam, si tamen inde semper impendis, nec rependis aliunde, tandem absumetur: mons viuus periculo isto vacat, quantum hinc truncas, inde repullulat. Sponsa igitur, cuius viuus fomes siluescit semper, quantumuis abscindatur, viuam illi mortificationis segetem contraponat: aliter hâc aliquando absumptâ, ab illa in immensum crescente suffocabitur.

856. Vnde iam capies illud quod de leproso mundato (id est, anima ab adulteris erepta, & vero viro suo Christo per summam mundationem restituta) post alia præcipit lex diuina: *Die autem septimo radet capillos capitis, barbamque, & supercilia, ac totius corporis pilos*, Leuit. 14. num. 9. euellendi enim potius capilli videbantur, si depositi contagij figurâ deponebantur, & tamen solum præcipiuntur radicibus reseruatis, vnde crescere poterant: vt anima iam sponsa & munda, dum quotidie sentit viuos affectus recrescentes, viuâ etiam crescere mortificatione contendat. Radulphus hîc apud Godefr. *Notandum*, inquit, *quòd pili radi præcipiuntur, non euelli: quantalibet enim hominem virtus sanctæ conuersationis euexerit, adhuc de vetustate vitij nascitur, quod & tollendum, & quotidie pro viribus amputandum.* Sed adhuc nouus de mortificatione titulus apponendus, quo totum hoc caput primum concludamus.

§. V.

Per hanc, fracta virginitas quodammodo sibi restituta.

Tandem nullum mirum, si mortificatio ab omni corruptione præseruet virginitatem, ideoque tam auidè ab sponsa retineatur: quandoquidem corruptam virginitatem solet quodammodo restituere. tractauit iam hanc materiam Pater Franciscus de Mendoça *ad Reg.* 1. *cap.* 6. *num.* 8. 857.
Franciscus, inquam, ille, paulo antè Societatis nostræ columen, nunc, vt spero, iam cœli lumen. nec spes vana: Lusitanæ nobilitatis flos regio splendore purpurascens, ditissimo fortunarum censu illustratus, quippe familiæ suæ princeps, sensu plusquam senili, Societati nostræ se dicat adolescentulus: vbi suauiorem sanctimoniæ odorem cœlo, quàm sæculo cæterarum dotium antè respirauit. ibi studiis sacris deditus, virtute auspice, Christo duce, magna promisit, maiora adimpleuit: partus penè diuinos illos, quos iam cepimus, & inde capiemus, de aliorum ingeniis, & longo iam confectis senio vberrimos existimandos Francisci nostri habemus libamenta: truncatus, credo, virescenti ætate, ne si quæ meditabatur, perficeret, animos scribendi cæteris ademisset. Scripsit expositiua quæ vocant, quia piissimo illi spiritui dulciora: qui si vt poterat tractaret scholastica (Conimbricæ, & Eboræ fidem testor) Suarios & Molinas adæquaret: cuius enim ad illius ingenij solem non caligauit? materiæ quas tractat, omnes alliciunt: sed genus eloquentiæ quo illas tractat, vt rarum & penè inimitabile magis admirantur, atque insuperabile fatentur, & ego fateor, nisi scribentem cum se ipso, ac vtplurimum ex tempore, dicente composueris: ibi enim nescio quomodo viuo illo, & ardenti spiritu altius detonabat, fulminabat vegetior eloquentia, quæ scripta, noscentibus virum, languet, & aliis ignita, dulcis, nobis discipulis desipit, relentescit: fortè erat eadem, sed vocis claritas, manus venustas, tota denique oratoris pronuntiatio rapiebant. Id felix iucundissime Pater, ô longum vale magister suauissime: fruere in patria iam amico Deo, quem adhuc in exilio profusissimum es expertus. Gaudeant Lugdunenses sacro tuorum cinerum thesauro: nos cum Vlyssipone ereptas nobis reliquias doleamus; sed fallor: vbicumque morereris hospes, qui cœlo suspirabas ciuis, mundo peregrinus. tu, mi lector, parce digressiunculæ: non potuit stilus magistro cui cuncta debet, pauca ista non impendere hodie Non. Iul. anni 1626. dum audiui è Roma redeuntem tantum Doctorem fato concessisse: malens inter lachrymas natarer aberrator calamus, quàm obæratus spiritus, soluendo pietatis officio tardaretur. iam ad rem.

Celebratur prima fœmina ab Ethnicismo ad fidem 858.

fidem conuersa; sed illa meretrix, vt meretricum pœnitentium, quæ regnum cœlorum erant possessuræ, aut arrhas, aut typum ferret. *Iosue cap. 2.* de quo latè D. Prosp. Aquit. *lib. de prom. diu part. 2. cap. 15.* tandem nobis concludens: *Sed tales*, inquit, *Iesus noster etiam suâ gratiâ dum suscipit ad salutem, diuinitate illâ potentia sua fornicariam virginem facit, quam pronubus in se Paulus casto spiritalique connubio componit, dicens: Aptaui enim vos vni viro, virginem castam exhibere Christo.* vt non solùm vita viuerte Rahab meretrix, sed etiam de fornice virgo suscitaretur.

859. Et forrasse id voluit significare purpura illa, quam sibi munimen posuit ipsa meretrix: *si ingredientibus nobis*, inquiunt Israëlitæ, *terram, signum fuerit funiculus iste coccineus, & ligaueris eum in fenestra, per quam demisisti nos*, Iosf. 2. num. 8. nemo enim nescit purpuram virginei pudoris stemma esse: imò priscorum quidam nec tingi nec fucari scribit congruenter lanas murice, si infectores accedant minus casti: *quia talium*, inquit, *rerum secreta, refugere dicuntur immunda.* Sed meliorem hîc purpuram aucupatur D. Ambros. *lib. de Salom. c. 5.* quem iam dedit meus Mendoça locutus de meretrice Prouerbiorum: addo quæ subdit de Rahab ad rem meam. ergo de hac meretrice, quæ typum gerebat Ecclesiæ, ita Ambros. *Post meretricem*, inquit, *fit virgo, quia vni se destinauit sponso. nam & Rahab illa meretrix Hierichuntis, quæ speculatores Iesu naue excepit hospitio, & quod signo cocci signata, qui color figuram Christi sanguinis indicabat, & quod euersionem ciuitatis euasit, Ecclesiæ typum habuit.* vt sicut Ecclesia virgo & sine ruga, sponso Christo fruitur; sic quæuis anima etiam meretricis, virtute huius sanguinis pœnitens, etiam quodammodo virgo reputetur.

860. Illustrabitur hinc illud *Apocal. 14. num.* item 14. vbi de Agni comitibus: *Hi sunt*, inquit textus, *qui cum mulieribus non sunt coinquinati, virgines enim sunt: hi sequuntur agnum quocumque ierit.* de quo ibi D. Ambros. (si is est) ita scribit. *Oritur quæstio. nam si in illa beatitudine diuersi ordines sunt, vt sunt Apostoli, Martyres, Confessores, Virgines: quomodo omnium Sanctorum animæ virgines dicuntur, & in tantum virgines, vt cum mulieribus coinquinati non fuisse dicantur?* supponit Sanctus Doctor in hoc loco, omnium iustorum animas ibi intellectas, omnes de gratissimi Agni sequela collaudatas: quidni? desiperent cœlestia pascua ouibus, si principem agnum sequi non daretur: quæ enim poterat esse voluptas, vbi zelotypus amor, ereptum sibi dilectum condoleret? quid faceret Petrus, quid alij purpurati multi cœlestes, quibus in hoc sæculo virginitatis conditio non obtigit? omnibus ergo beatis, tantæ prærogatiua sequelæ concedatur, necesse est: iam verò cur omnes, virgines dicantur, aperit statim: *Fuerunt*, inquit, *multi, qui post Baptismum multa scelera commiserunt: sed cùm per pœnitentiam & lachrymas atque misericordiam, cæterisque bonis operibus mala quæ gesserunt delere studuerunt, & in bono proposito perseuerarunt, Domino veniente, virgines reperti sunt: quidquid enim in eis fuit reprobum, charitatis remediis est purgatum. fuerunt & coniugati, qui Deum tota virtute dilexerunt, & in virtutibus vitam ducere studuerunt. Illorum igitur animæ rectè virgines vocantur, quia si quas sordes ex coniunctione fœminarum traxerunt, bonis operibus deletum est.* Sic immaculatum Agnum, oues omnes sequuntur per pœnitentiæ mortificationem immaculatæ, & virginea vestigia virgineo gressu gaudent percalcare.

Vnde iam [illegible] ænigma illud 861.
Isaiæ, [illegible], *& erit*, inquit, *in illa die* [illegible] *extremo fluminum* [illegible] *Ægypti, cap.* [illegible] animæ immirum [illegible] nis voluptatibus, [illegible] inhærenti: magna ista gra[illegible]maior, *& api quæ est in terra Assur*: apud [illegible] apis mundities, sexus vnus, virginem non [illegible]ficat? notaui suprà latiùs: iam ergo meretrix cum virgine simul vocatur. En tandem maxima, *& venient, & requiescent omnes in torrentibus vallium, & in cauernis petrarum, & in omnibus frutetis, & in vniuersis foraminibus*, num. 19. vt nihil intactæ virgini reseruetur, quod meretrici non pateat pœnitenti: vt dum eisdem fouentur blandimentis, paribus amoris indiciis excipiuntur: iam musca sordida transeat in apem, sponsaque, & quod consequens est, virgo intelligatur: id certè voluit Drogo Ostiens. lib. de sacr. Dom. Pass. *Habet*, inquit, *septem ostia fluuius Ægyptius, quæ de vno capite, id est, superbia deriuantur: horum extremum intelligitur luxuria carnis, de qua muscæ, immunditiæ semper amatrices nascuntur: nec istam despicit superabundantia gratiæ, sed sibilat, & euocat eam de extremo fluminum, & iungit api quæ erat in terra Assur, vt veniant & requiescant simul: apis virgo est*, &c. ac si iam musca in apem transformata dulci amoris spiculo fiat mellea, cerea accendatur.

Hoc facit, meo iudicio, vox illa Ecclesiæ matris: *fulcite me floribus, stipate me malis, quia amore langueo*, Cant. 2. num. 5. virginibus nimirum cingi optabat, quæ amoris deliquium, (dum ipsæ amoris custodes) fulcire poterant, & bene virgines flores appellantur, de odore gratæ, & de fragilitate periculosæ: breui flatu flos perit, & minima labe virginitas deturpatur. hoc fortè periculum significatum voluerunt qui vertunt ex Hebræo, *fulcite me vasis vitreis*, nihil enim vitro datur delicatius: quod vt leui spiritu oris componitur, sic eodem frangendum deturbatur. Ego tamen in hoc vitro, vt in speculo, video mentem meam: nihil vitro fragilius, nihil fracto irreparabilius, nisi iterum ab artifice in fornace liquefactum restituatur: pulchrè ergo virginitatem denotabit fragilem, & irreparabilem: quæ tamen à Deo inter amoris flammas, inter fornacis tribulantis incendia quodammodo restituitur. 862.

Dubitaui sæpe, cur, cùm olim nuptiæ facibus & lampadibus cereis, aut spineis similisque materiæ, vt passim legis, excipi solerent, virgines illæ Euangelicæ *Math. 25.* vitreas lampades, vtpote oleo accensas, asportarent potiùs: visus quæ saltem (litteram alibi fortè tractabo) ad mores respondisse D. Antonius de Padua *serm. 4.* de virgine & martyre, asserens lampadem vitream symbolum etiam esse virginitatis: quasi has præeligerent non solùm in lucem nuptiarum, sed etiam in decoris sui insigne. & cur, inquis, hoc præcipuè insigni, quæ tot aliis possent, excoluntur? Idem D. Anton. ibi. *Bene*, inquit, *lampas est virginitas, quæ de facili frangitur, nec resarciri potest: tamen in fornace posita per manum artificis, etiam fracta reformatur.* Scitè: quia cùm in dictis virginibus vniuersa Ecclesia, etiam ex illis, qui virgines non fuerunt, intelligatur: ne hi quasi excludendi examinarentur, in ipsis lampadibus, restituendam virginitatem ad meritum, si minus ad laureolam, perdiscunt. Propterea Bachiatius *in epistola illa celebri ad Ianuarium*, postquam fusissimus restitutionem vrbis & Templi factam à Zorobabel allegorizat, iam de muris piscinæ 863.

piſcinæ Siloë reſtructæ, 2. *Eſdræ* 3. *n.* 15. in quibus caſtitatem explicarat, & ſubiungit: *Huius*, inquit, *muri propterea dicuntur reſtructi, vt cognoſcamus tantam eſſe miſericordiam Domini, vt* [illegible] *interrupta caſtitatis tempore, poſſint reſtructi* [illegible] *ſimilitudinem continentiæ, virtute* [illegible] enim vnquam ſic deſtruitur caſtitas, vt per mortificationem & pœnitentiam, reſtitutionem & integritatis meritum non admittat.

864. Quis non miretur blanditias, quibus Chriſtus Dominus (qui vt virginitatis amator probaretur, *filius Virginis* voluit appellari) excepit Magdalenam? quis non ſtupet, pluſquam angelicam Deiparæ integritatem, infamiam de Magdalenæ ſocietate non timuiſſe? Chriſte optime, quandoquidem filius Virginis vis haberi, cupis prædicari: fac abeat aliò condonata peccatrix, aliàs lippi oculi de ordinariâ æſtimatione, vtramque Mariam vt conſuetudinis & victus, ſic etiam vitæ pares reputabunt. Sed Chriſtus interim, ſic filius Virginis volebat credi, dummodo filius Dei pariter noſceretur: qui vbi talis crederetur, neceſſariò Magdalenam pœnitentem, ad virginitatis gloriam extuliſſe intelligeretur. Eleganter D. Laurent. Nouar. *hom. de Pœnit.* ita ad Magdalenam: *Mulier*, inquit, *à te exigimus quod multis proſit: meretrix da nobis exemplum, vt ſciamus quomodo conſtuprata membra tua, non ſunt à Deo deſpecta, ſed magis recepta? dic nobis criminoſa, quatenus effecta es caſta? Noli tacere publicana, ſed prode nobis beneficium Chriſti, & doce nos, quo genere facta es de meretrice virgo.* Ego pro te Maria, reſpondebo: certè, quia dum ad mortificantem pœnitentiam admitteris fornicatrix, iam quo ad meritum virgo dimitteris.

865. Optimè Drogo ſuprà citatus, muſcam hanc priùs ſordidam, iam in apem feliciter conuerſam, *in torrentibus* deſcribit amœniſſimè degentem: *Vide*, inquit, *quomodo requieuit in torrentibus vallium, intrauit inter epulas diſcumbentium, cucurrit ad pedes Ieſu, effundebat ſuper torrentes lacbrymarum.* Et quorſum hi torrentes? vt ex illis tanquam lacte lota, omni columbâ purior, virgineo candore munda remearet, vt ſicut Chriſti virginitas in oculis columbæ lacte lotæ fulgurabat, columbæ, inquam, quæ fluentis pleniſſimis aſſiſtit *Cant.* 5. *num.* 12. ſic Magdalena ex oculis fluenta funderet, in quibus virginitatem, eiſdem poſtea repræſentandam modeſtis oculis, recuperaret. idem Drogo: *vnde* addit, *& demiſſis ei peccatis multis, quia multum dilexerat, iam ſicut columba, quæ lacte eſt lota, reſidebat ad pedes Ieſu, iuxta fluenta pleniſſima.* quàm dulces pœnitentis mortificationis torrentes, vnde corruina luxuriæ conditio, omni columbâ candidior reuireſcit.

866. Quid? ideo, credo, interim etiam oſculabatur pedes *Luc.* 7. *n.* 38. vt per oſcula ore corporeo diuinis infixa plantis, illorum oſculorum anxia vota exprimeret, quibus in ſpiritu, ab ipſo increato Verbi latentis ore, ſpiritum attrahere cupiebat: quibuſque, accepto diuino halitu, integram virginitatem, quoad fieri poteſt, recuperare ſperabat. D. Paulinus *epiſt.* 4. poſtquam multa de hoc Magdalenæ geſto ſcribit, ſic ad rem noſtram concludit: *Ergo*, inquit, *illum amemus, quem amare debitum eſt: illum oſculemur, quem oſculari caſtitas eſt: illi copulemur, cui nupſiſſe virginitas eſt: illi ſubijciamur, ſub quo iacere, ſupra mundum ſtare eſt: propter illum deijciamur, cui cadere reſurrectio eſt: illi commoriamur, in quo vita eſt.* quaſi pœnitens meretrix, iam per oſcula Deo nupta, quoad meriti excellentiam Virgo reputaretur.

De myſtico ſancti oſculi effectu quem poſui, explicandus venit locus ille *Cant.* 1. *num.* 2. vbi Eccleſia ad Chriſtum, *Oſculetur*, inquit, *me oſculo oris ſui*; cur enim Eccleſia antè paulo in idolis fornicaria, & reapſe pro parte ex meretricibus & publicanis collecta, auderet tantum: niſi, quia iam ſibi pœnitentiâ mortificatæ reſtitui virginitatem exoptabat, oſculúmque, quo id fieret, exigebat? Audi hîc Ambroſ. verbis ſatis adductis, nec ſatis vſquam ab aliquo, quem viderim, expenſis, dicentem: *Oſculatur nos*, inquit, *Deus verbum, quando cor noſtrum, & ipſum principale hominis ſpiritu diuinæ cognitionis illuminat, quo anima donata charitatis pignore nuptiali, læta atque ouans dicit, Os meum aperui, & attraxi ſpiritum. oſculum eſt enim, quo inuicem amantes ſibi adhærent, & velut gratiæ interioris ſuauitate potiuntur: per hoc oſculum adhæret anima Deo Verbo, quòd ſibi transfunditur ſpiritus oſculantis: ſicut etiam hi, qui ſe oſculantur, non ſunt labiorum prælibatione contenti, ſed ſpiritum ſuum ſibi inuicem videntur transfundere.* Pone ergo pœnitentem meretricem ſpiritualiter Chriſti oſculo fruentem, puriſſimúque cum ipſo, animam velut tranſmutantem inuicem: tunc iam meretricis ſpiritus in Chriſti corpore animat, & audebis hunc ſpiritum non virginem appellare? iam Chriſti ſpiritus in meretricis corpore reſpirat, & præſumes hoc corpus corruptum exiſtimare? ego quidem animam Chriſto viuidam, corpus Chriſto reſpirans de virginitatis gloriâ prædicabo.

CAPVT SECVNDVM.

Lilium conuallium. VERS. 1.

§. I.

Iuſtus, de intima cum Deo ſimilitudine deificatus, & quodammodo ipſi identificatus.

IDEN' quàm penitus eiuſdem nominis (quaſi penè eiuſdem ſint conditionis, & naturæ) ſponſus Deus & anima ſint participes? vterque *lilium* dicitur: quaſi in vnum coniungat amor, quos diuiſit natura. ita eſt: Iuſtus de intima ſimilitudine cum Deo, deificatus, & quodammodo ipſi identificatus eſt, vt iam habeat ille per participationem, quod iſte per naturam ſemper habuit: indulgeatúrque liberaliter amato ſerno, quod amans Dominus retinet neceſſariò. Hinc illa vox paterna dolentis Dei ad peccatorem: *Tu verò homo vnanimis, dux meus, & notus meus*, Pſalm. 54. num. 14. quia ægriùs ferebat à filio, & amiciſſimo vexari, quàm ab inimicis, vt ex Pſalmo conſtat; ſed ex Hebræo legit Vatabl. *Tu eras homo æqualis mihi, dux meus, & notus meus*: quaſi tanta, ex vnanimitate amoris, & virtutum, inter Deum & hominem ineſſet ſimilitudo, vt penè ad æqualitatem tranſire videatur. 868.

Amor Dei iuſtos deificat, & ſibi identificat.

Vnde iam faciliora verba illa ſponſæ iuſtos oſtendentis, & fauſta de dilecto Deo nuntia interrogantis: *paululum cùm pertranſiſſem eos, inueni quem diligit anima mea*, Cant. 3. num. 4. Quomodo enim, dubitaret aliquis, poterat intereſſe paululum inter 869.

ret iustos,& Deum, creatorem & creaturas: inter quos immensa distantiæ intercapedo sit, necesse est? respondet tamen post multa Gilibert. *serm.*8. vnde ex re nostra,vt dixi, manent faciliora: *Quid,* inquit,*esse vicinius,& similius potest, quàm sapientia sapientia,iustitia iustitia, quàm illuminata illuminanti,iustificanti iustificata? quid similius alij,quàm caussatiuum caussæ,formatum formæ? nam in formato penè nihil aliud attenditur, quàm forma. Denique & quod dulce est,super omnia simile videtur dulcedini, & quod lucidum est, luci: itaque proximum non iniustè videtur, quod illi tanta æmulatione componitur, proximum, quia nihil interponitur. nam etsi finitum nostrum, incomparabiliter excedit dies immensitatis,infinitas:imaginis tamen ad veritatem, nonnulla dignoscitur esse affinitas: iure ergo dicit paululum.* Sic iam penè ad æqualitatem accesserant, vt sit idem inuenisse iustos, quàm vltimam Deitati cortinam reserare, & lucis increatæ,iam in luce creata radios delibare.

870. Nihil habebant olim ptiùs mortales, quando Deum, in Angelo humanam formam induto, adesse cognoscebant,quàm caput submittere, oculos deiicere,propriæ infirmitatis professione maiestatis illius gloriam publicantes. ideo Gedeon *Iud.*6. & Manue *ibidem cap.*16. in Angelo Deum suspicati, mortem timentes quòd vidissent, ne videant iterum corruunt venerabundi. Ecquid aliud,quæso,significare voluerunt,qui cornutam Moysis faciem fugiebant, quàm diuinitatem eius quodammodo protestari? *videntes autem Aaron, & filij Israel cornutam Moysis faciem, timuerunt propè accedere,*&c.Exodi 34.num.30.timebant nimirum hominem, qui adhuc in carne positus, sic se longo ieiunio ad conditionem penè spiritus reduxerat, vt diuinitatem quodammodo combiberet. Chrysol.serm.166. *Moyses,* inquit, *dierum quadraginta ieiunio,ita humano defæcatus est, & exinanitus a corpore,vt totus diuinitatis mutaretur in gloriam, & adhuc in nostri corporis obscuro,toto fulgeret lumine Deitatis.* ideo fugiunt, quia videre Deum,semper putarunt homines periculosum,& Moyses virtutum exercitio iam penè in Deitatem cooptabatur.

Ieiunium quodammodo deificat.

871. Hinc illud Isaiæ ad iustos: *erumpet quasi manè lumen tuum, & sanitas tua citius orietur, & anteibit ante faciem tuam iustitia tua, & gloria Domini colliget te*, cap.59. num.8. Equidem non poteris penè Deum negare, quem penè insignibus Dei vides adornatum: sic Ioseph penè Rex erat, *Genes.*41. *num.*42. quia ornatu regio incedebat. Vide nunc iusti apparatum: anteit eius faciem iustitia, quasi apparitricis munere functura, & Deus lictorem habet iustitiam: *Iustitia ante eum ambulabit,* Psalm. 84. lucis telam purpuream Deus induit, *amictus lumine sicut vestimento*, Psalm. 103. Iustus verò à Domini gloria collectus,indutus luciflua Dei maiestate intelligitur. D. Ambros. *lib. de Helia cap.*4. ad hunc locum: *Praecedet,*inquit,*ante te iustitia, & circumdabit te maiestas Domini: bonum vestimentum lux scriptum est enim,circumdatus luce,sicut vestimento. bonum vestimentum quando circumdat Dominus,& operit ieiunantes.* & nescio quid maius aliquid hîc subodoror: Deus enim lucem induit, at iusti ipso Deo induuntur:vt, cùm sit verum iuris illud axioma, *Talis quis existimatur, in quali habitu reperitur:* non possis iustum negare deificatum, qui non solùm in habitu Dei, sed etiam Deo habitu splendescit.

Virtus habitu Dei,imò Deo habitu vestita procedit.

872. Planè huc attendebat sodalium sponsæ sanctæ admiratio. anxia ista, vt paulo antè dicebam, circumiens ciuitatis & vicos & plateas sponsum inuenit, [illegible] donec ad [illegible] admittere [illegible] *est ista* [illegible] num.6. quæ est [illegible] paulo ante [illegible] fuerat: sic sodalis [illegible] munerum socia, regionis [illegible] alumna pulchrior,& amicarum delitium nesciret? sed non mirandum, quàm naturæ humanæ consortem viderant, iam diuinitatis participem intuentur: ex congressu cum Deo, & virtutum conscensio apice Deum vestierat: nec possunt iam sodales Deum non reputare,quam in habitu Dei intuebantur: quidni ergo admirentur, si diuinam vnitatem quodammodo intuentur diuisam? Gilibert.serm.15. *Fortè,*inquit,*sponsa de speculationis arcano,eam quam intuebatur quasi imaginem vestita prodiit: noua planè. nam sodalium circa ipsam admiratio nouitatem protestatur.* talis habetur,quia talem induit, nec poterat in tali habitus splendore talis non haberi.

Magis maius mirum est,ipsum aliquando sponsum Deum,in similes etiam admirationis prorumpere effectus. *Pulchra,*inquit,*es amica mea,suauis & decora sicut Ierusalem, terribilis vt castrorum acies ordinata,*Cant.6.num.3. Pendo hanc terribilitatem: vix enumeres, quoties in sacris litteris Deus, de maiestate terribilis appelletur: qui ergo interritus cuncta gloriæ suæ terrore dulci compleuit?vnde quæso in animâ, similem terribilitatem amator & admirator videtur,nescias an intueri,an pertimere: idque, cùm Ierusalem, id est, visio pacis appelletur? credo, quia luce sua illam obarmans, sic illam deificauit, vt reapse instar ipsius Dei,terribilis etiam aliis redderetur. hoc voluit D. Ambros.*lib de Isaac,cap.*7.vbi ita scribit. *Quia plena vt æquitas atque perfecta est, & fulgorem de verbi lumine mutuata, dum id semper intendit: fit etiam terribilis ordine quodam ad summum profecta virtutum.* imò, non solùm aliis addam ego, sed & ipsi sponso fit terribilis: ideo enim ille statim subdit, *auerte oculos tuos à me,quia ipsi me auolare fecerunt.* quia nimirum ipsi cui pulchra erat,suauis & decora, sic erat quodammodo terribilis, vt oculorum eiusdem radios ferre non potuisse videatur. 873.

Dices. Si Deus in hac animâ diuinitatem suam intuebatur, qui se in semetipso inconniuenter aspicit, cur sese in alia aspicere non posse protestatur, seque quasi tanti fulgoris imparem fatetur? Possem respondere, sic factum, imò sic dictum, quia amoris sacra metamorphosi, vt sponsa Dei infinitam lucem ab oculis iaculari visa: sic Deus humanis sponsæ oculis de amoris teneritudine tunc videre videbatur. melius tamen ad amoris hyperbolem rem deducas, vnde pulchrè dubium propositum dissoluatur. quasi dicat, se Deus pulchriorem quodammodo in sponsâ, quàm si in illâ non esset,quia dum in illa,vberiores charitatis radios, maiora potentiæ signa, profundiora sapientiæ arcana, quàm si ad extra non communicaretur,ostendit: iam quo ad nos videtur pulchrior, & ita se,in se intueri sufficiens, hyperbolicè in illa se intueri non posse asseuerat: fauet Hebræa versio quæ legit: *auerte oculos tuos à me,quia ipsi me superbiorem fecerunt.* nimirum est nescio quod speculorum genus, quod res visum adaugere, & in portentosam magnitudinem euehere obiecta: sic in oculorum illorum sacro speculo, dum se illis pius indulget Dominus,imaginem suam quodammodo superbiorem, id est, augustiorem intuetur: non quod Deus in se crescat,sed quia si posset, id quidem 874

quidem tot præb[illegible]
ret. Quis ergo n[illegible]
Deus talem recog[illegible]

875. Vnde iam ca[illegible] *Beati*, inquit, *mu[illegible] videbunt*, Matth. 5. n. 8. Cu[illegible] hoc bonum soli cordis mundiciei, cæteris quodammodo nil merentibus virtutibus concedatur: nisi, quia in suamet cordis nitela atque munditia, tanquam in viua imagine iustus Deum intuetur? etenim, vt voluit Nyssenus *lib. de quinque Beat.* non solùm de futura visione, sed etiam de præsenti dum viuitur contemplatione locus capiendus: pulchréque, post multa ad hanc rem, idem S. Doctor *ibidem*, sic subiungit: *Qui se ipsum videt, in se ipso quod desiderat, intuetur, atque ita beatus fit, qui corde puro praditus est, quoniam dum suam puritatem intuetur, per imaginem, formam principalem animaduertit. Quemadmodum enim illi, qui in speculo solem vident, etiam si cælum ipsum suis oculis non intueantur, nihilo secius in splendore speculi solem vident, quàm illi qui ipsum orbem Solis intuentur: ita, inquit, etiam vos, (etiamsi vires vobis non suppetant ad contemplandum & animaduertendum lumen inaccessum) si ad eum, qui ab initio in vobis constitutus fuit, imaginis decorem, ac gratiam reuersi fueritis: in vobis ipsis quod quaritis, habetis.* nihil magis potest in aliud transformari, aut illi intimius conformari, quàm sic se mutuo exprimere, vt si alterum videas, iam & vidisse alterum videaris. Sed adhuc præsens materia aliunde altiùs ponderanda.

§. II.

Pergitur in eâdem Iustorum prærogatiua declaranda.

876. QVæ hucusque diximus, si rectè attendisti, ad lumen pertinent; quo aut iustus instar Dei cognoscitur, aut in seipso Deum agnoscit: cùm igitur lumen sit proprium intellectus, non voluntatis, abyssum diuini intellectus in hac re imitari videtur iustus: videamus ergo an & diuinæ voluntatis conditionem imitetur, vt de cognitione & amore appareat deificatus. Hoc ergo amoris primicerius Ioannes voluit, cùm, postquam iterè mutuum inter nos, & cum Deo amorem commendauit, sic concludit: *Deus charitas est, & qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo*, 1. cap. 4. n. 16. Quid enim opus erat, vt ad Dei & proximorum amorem incitaremur, cognoscere Deum metipsum esse charitatem, & simul cum charitatis habitu creato manere in nobis, nisi vt inde generositatem nostram agnosceremus, quâ penè eodem Dei amore amare possumus: imò sic deificati, vt quemadmodum Deus seipso amat, sic nos eodemmet Deo amare videamur? statim rem explicabo, si audis priùs Zenonem Veron. serm. de Circumcis. *Primum*, inquit, *est dilectionis officium, Deo refundere quòd nati sumus, soliique debere quòd viuimus, nihilque prorsus cordis nostri impenetralibus retinere, quod alieno iure seruemus. At cùm ab eodem huius deuotionis inuitatione inhabitari, seu nos in ipso habitare cœperimus, sicut Ioannes dixit, Deus charitas est, & qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in illo: tunc demum fratres, charitatem per semetipsum ei condignè reddemus: quia facta commutatione, quod eius est, fit pro partibus nostris: sequens est, vt etiam proximos eo affectu, quo nos ipsos diligimus, diligamus.* Pende illa verba, *Charitatem per semetipsum ei condignè reddemus*, absit enim, vt credas fauere S. Doctorem sententiæ iam damnatæ Petri Lombardi; sed rem sic intellige, ac si diceret, non condignè à nobis Deum amari, nisi infinitum bonum, infinito prosequamur amore: neque hoc euenire potuisse, nisi per mutuam inhabitationem sic deificarentur iusti, vt ipsomet amore diuino inhabitante amare videantur: quod si ad scholasticos calculos redigas, idem est, ac si diceret, ideo præter gratiam inhærentem, & charitatis habitum quo amamus, Spiritum sanctum etiam nobis mitti: vt charitas illa creata infinito Deo assistente tota infinitari quodammodo existimetur, condignos sic erga Deum affectus parturiat. hinc bene Rupert. *in Cant. lib. 3.* de iustis locutus: *Non sunt*, inquit, *Dij: sed diligendo Deum, Dij, vel Dei filij facti sunt, sicut scriptum est: Ego dixi, Dij estis vos.* Ah quanta felicitas sic deificari affectu, vt in effectu Deus reputeris.

Amor hominis vnde quodammodo infinitetur.

Ex dictis patent encomia illa Christi ad animam: *sicut vitta*, inquit, *coccinea labia tua*, Cant. 4. num. 3. id est, ipsomet colore flammarum, affectus tui, quibus mecum labiorum instar loqueris, ignitos se esse declarant: sed si ignes loquitur, dum amoris prodit affectus, & solùm ad Deum loquitur, nunquid hæc flammarum iacula in Deum dirigit, nunquid illum incendere conatur? conatur certè. Gilibert. *ibi serm.* 24. de hoc internorum labiorum igne: *Mira res*, inquit, *ignis ipse est, & nostris tamen inardescit scintillis! quidni? & gladius est verbum Dei, & tamen vulneratur: vulnerasti cor meum soror mea.* Certè ideo Solis & ignis calores, eiusdem naturæ esse deprehendimus, quia se mutuo intendunt: dum ergo diuinus amor nostris videtur amoribus accendi, eiusdem esse quodammodo conditionis, piissimus Dominus de amoris hyperbole voluit si[illegible]ificatum. 877.

Sed amor in Deo, cum suâ omnipotentiâ mensuratur: nunquid ergo iustus, sic in amore deificatus, per omnipotentiam etiam redditur omnipotens? certè eodem modo, quo de lumine & amore diximus, de omnipotentiâ etiam philosophandum, de quo alibi multa: addo vnum verbum, dextram pro alicuius potentiâ sumi, certum apud prophanos: sic & in sacris, *Dextra virtutis*, Christus appellatur, id est, quo medio Pater omnipotentiam suam exercuit: quid si iustus talis esset, tam potens, vt Christi dextera dici mereretur? Eleganter D. Paulinus *epist.* 4. quasi expendens, cur in extremo iudicio, iusti ad Dei dextram adscribantur? sic scribit: *Vt simus dextera eiusdem, qui totus dextera est, non habentes in actibus nostris sinistram: vt ad dexteram iudicis stare, vel potius dextera ipsius iudicis esse mereamur.* Quid ergo non poterit, qui dum nihil sinistrum operatur, omnipotentis dextræ dextra est? aut quomodo non deificatus, qui à sufficienti, quam vocant, partium enumeratione, diuinas partes agere propalatur? 878.

Virtus quodammodo omnipotens.

Agedum: videamus iam in totum, quodammodo à diuinitate iustum absorberi, vt nihil humanum in homine relinqui videatur. Redit iam pœnitens, perditus olim adolescens, & primum charitatis paternæ pignus, quod captare non auderet, capit osculum: *Accurrens*, inquit textus de patre, *cecidit super collum eius, & osculatus est eum*, Luc. 15. num. 20. oscula inuenit natura, vt in fine primi capitis dicebam, tenerrimis affectibus exprimendis, spiritibus nimirum inuicem transmutandis: nunquid ergo per hoc osculum, se totum 879.

communicare prodigo, prodigus amoris Deus cupiebat. Sic putat VVerricus in hoc loco, apud Godefr. *Se illi*, inquit, *inspirabat, vt adhærendo sibi vnus cum eo fieret spiritus: sicut adhærendo meretricibus, vnum cum eis corpus fuerat effectus.* Quàm vitale inspiraculum quo homo vitam diuinam viuere videtur, totumque spirant præcordia numen: falsum illud Poëtæ,

Iam furor humanos nostro de pectore sensus
Expulit, & totum spirant præcordia Phœbum.

hoc solùm de iustis verum, qui de virtutum similitudine, non à mendaci Phœbo, sed à Deitate verissima absorbentur.

880. Idem, sed occultiùs, voluit Paulus significatum: *Timeo*, inquit, *ne sicut serpens Euam seduxit astutia suâ, ita corrumpantur sensus vestri, & excidant à simplicitate, quæ est in Christo*, 2. Corinth. 11. num. 3. Græca habent ἁπλότητος τῆς εἰς τὸν Χριστὸν, *quæ est ad Christum.* quasi vellet Apostolus, vt simplicitas nostra non solùm in Christo foret, sed etiam ad Christum, id est, ad Christi simplicitatem habendam anhelaret. At qua ratione, inquis? quia hæc simplicitas, multiplicitatem omnem excludit, diuersitatem ignorat: aduocat vnitatem identificam; imò ipsa vnitas, & identitas est: dubitas? Audi Gilibert. serm. 16. *Bona*, inquit, *simplicitas, vbi Christo adhærens, vnus est cum illo spiritus: simplicitas est, vbi vnitas est: simplicitas est, si iam non ipse viuis, sed viuit in te Christus: si te deuorat sapientia Dei, si te spiritualis absorbet lætitia, & intimis recondit visceribus.* Sic absorbetur iustus, vt cum Christo sit vnus & simplex: iam vnus, vnus, & non vnus & alter appelletur; sic deificatus & identificatus, vt qui iustum exprimis, Christum ipsum exprimere videatis. Stulta ergo simplicitas illa Euæ seductæ: iustorum hæc simplicitas prudentissima, à qua ne exciderent sui, Paulus pertimebat.

881. Quæ nunc diximus viam muniunt, euiscerando obscuriusculo loco huius Cantici: *in lectulo meo*, inquit sponsa, *quæsiui quem diligit anima mea, quæsiui illum, & non inueni*, cap. 3. num. 1. Amantium cuncta communia, nemo nescit: vbi priuatim adest ly *meum*, amor exulat; cur ergo lectulum suum vocat anima, quæ cuncta sponso numerare, amoris legibus adstricta tenebatur? planè, quia in spe erat, & quasi adhuc in sponso vtpote absente, perfectissima non requiesceret, describitur. Triplicem lectuli requiem nouit anima: primus (vt in hoc loco) suus est, quia adhuc sperat, & suspirat: secundus, communis cum sponso, vbi iam fruitur: tertius, solius sponsi, in hoc licèt quiescat anima, non tamen vt alia est, sed vt vnum quid cum sponso, quiescit. multa de his Gilibert. *serm.* 2. qui tandem diuinâ quâ iam vbertate, sic concludit. *In lectulo suo, nec affluit extra se, nec turbatur in se: in lectulo communi, affluunt illi delitiæ quædam de præsentiâ sponsi: in illo, qui solius est sponsi, amoris exagitata incendio ebullit, & excrescit effusa, & effluens tota transfunditur in ipsum, & in similem absorbetur qualitatem: in primo penes se est, in secundo penes illam sponsus, in tertio penitus est illa penes ipsum, & si dici potest, non est nisi ipse: in primo quærit, in secundo adhæret, in tertio vnitur illi: in primo tranquillitatem propriam possidet, in secundo quamdam meretur communitatem cum dilecto, in tertio assumitur & absorbetur in quandam charitatis & gratiæ vnitatem.* habes tres gradus viæ vnitiuæ sic pulchrè dispositos, vt vix alibi gratiùs ascendi possint. Bene ergo sponsa adhuc in primo posita, lectum suum dixit: caritura fortè nomine (pace illorum quæ diximus) quo illum appellaret, si in lectulo constituta [illegible] enim [illegible] aliquid vocaret, quæ non solùm sua non foret, sed nec in se foret? quomodo [illegible], vbi singularis simplicitas nescit idem admittere pluralitatem? ac nec *solius sponsi* posset dicere: quomodò enim sponsi solius lectulus diceretur, vbi & illa, licèt idem cum illo, consistebat? vno verbo; desunt humana verba, huic iustorum identificationi explicandæ.

Amor priuata nescie.

Cognosces deinde, cur non dixerit: *quæsiui quem diligit spiritus meus*; sed, *quem diligit anima mea.* credo vt innueret adhuc animam esse quodammodo suam, quia ad vnitatem summam, vt vnus fieret cum Christo spiritus, nondum venerat: nec poterat dicere spiritum, donec in simplicitate vnius, Domino adhæreret. Aliquid tale cogitabat Gilibertus *serm.* 2. licèt non ita clarè prolatum: *Quid*, inquit, *sibi vult, quòd animam, non spiritum dicit? fortè, quia dilecto, quem adhuc quærebat, nondum adhærebat: qui enim adhæret Deo, vnus est spiritus.* quasi nollet sibi aliquid spiritus arrogare, donec Christi sui spiritu perfunderetur. quod si animam pro spiritu posuit: meritò, vt dixi, suam dixit, quæ adhuc ad vnitatem non peruenerat. 882.

Adiciunt (fabulantur quidam) amantes bini, ferrarij numinis Vulcani officinam: prouocantur ab illo donis postulandis. illi nihil aliud, quàm, si fortè per artem, qua metalla fundebat, liceret, recussis duobus, vnum efformaret. Sed quod Vulcanus non potuit, virtus efficit, aut virtutis imitiu Deus optimus: vnde illud *Psalm.* 23. *num.* 3. vbi ascensurus *in montem Domini* dicitur, *qui non accepit in vano animam suam.* aliqui apud Iansenium vertunt: *qui non accepit in vano animam eius:* ac si anima iusti, iam sic esset deificata, & virtutum similitudine spiritui Dei adhærens, vt vtrumuis diceretur, Domini scilicet, aut iusti esse hanc animam, supponeret pro eodem. En tibi summa similitudo, quæ penè venit ad identitatem, quantum Creatoris, & creaturæ conditio pati potest. ex hoc ergo sanctitatis ingenio factum, vt eodem lilij nomine, ac si eiusdem sint naturæ, Christus & anima insigniantur. 883.

Fructus eius dulcis, &c. Vers. 3

§. I.

Ad præsentiam laborum Christi, labores nostri dulcescant, necesse est.

SVb vmbra crucifixi sedet, crucis fructus carpit, labores scilicet dolentis corporis, & afflicti spiritus tribulationes: quos tamen dulces reputat, prædicat suaues. nec mirandum, erat ibi Christus patiens, ad cuius præsentiam labor omnis dulcescat, necesse est. Proh quantam impudentiam serui, si asperum putet pro Domino laborare, quem pro se admiratur laborantem. Bene D. Bernard. ad illud Cant. 1. num. 13. *Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi, inter vbera mea commorabitur.* sic scribit serm. 43. *Habeto*, inquit, *illum semper non retro in humeris, sed antè præ oculis, ne portantes & non odorantes, & onus premat, & odor non erigat: mementote, quia accepit eum Simeon in vlnis suis: Maria gestauit in vtero, fouit in gremio: sponsa inter vbera collocauit.* Sic fit nobis Christus remedium, quo dolor quiuis, quiuis labor suauissimè toleratur, dum ob oculos ponitur, & crucis suæ labores repræsentat. nimirum hoc discrimen maximum datur, 884.

datur, inter medicamen[illegible] myſticum, & cætera naturalia: hæc, aſpectus quidem horret, euitat odoratus, tactus fugit: vt ita quoquo modo, ſi fortè, guſtui propinentur; medicamen verò noſtrum, allicit aſpectum, recreat odoratum, tactum inuitat, vt ita ſuauiùs per conſiderationem deglutitum, crucis ſuæ fructus, id eſt, labores, nobis reddat dulciſſimos.

885. Hinc illud Malachiæ 1. num. 1. *Onus verbi Domini ad Iſrael in manu Malachiæ.* Vbi deinde venturi Chriſti geſta deſcribit & doctrinam. & bene doctrina hæc, cùm onus ſit, non tam dorſo apponitur, quàm manui, vt dum qua Chriſti eſt, in ipſo Chriſtus aſpicitur, ſuauiùs & iucundiùs toleretur. Imò ideo ſignatè in manu geritur, quia onus verbi, id eſt, incarnati Verbi, Chriſti nimirum. D. Bernard. loco citato. *Et ne quid*, inquit, *prætermittam, factum eſt verbum Domini in manu Zachariæ Prophetæ, necnon & quorundam aliorum: arbitror & Ioſeph virum Mariæ, ſuper genua frequenter illi arriſiſſe: hi omnes ante ſe eum habuerunt, & nullus retro. exemplo ergo ſint vobis, vt vos ſimiliter faciatis, ſi enim ante oculos habueritis quem portatis, pro certo videntes anguſtias Domini, leniùs veſtras portabitis.* Neſcio an fuerit lapſus memoriæ, an error typicus, appoſitio Zachariæ, neque enim comparent hæc verba: in Malachia & aliis, quos innuit, res clara: quibus omnibus verbum non tam in ore ſit, vt dicendum videbatur, quàm in manu: quia Verbum eſt Chriſtus, & ob oculos portetur neceſſe eſt, ne premat onere, dum odore non recreat.

886. Sitientes venerunt Iſraëlitæ ad aquas Marâ meram amaritudinem, & in medio deſerto duram magis ſalſuginem inuenerunt: tunc oribus penè iam præ ſiti verba non formantibus, murmurantibus vt poſſunt, Deum in Moyſe lacerant: *At ille*, inquit Scriptura, *clamauit ad Dominum, qui oſtendit ei lignum, quod cùm miſiſſet in aquas, in dulcedinem verſæ ſunt*, Exod. 15. num. 25. tu mihi pende, non dici aquas depoſita amaritudine fuiſſe dulcoratas, parum id erat: ſed in ipſiſſimam dulcedinem fuiſſe transformatas, quaſi quot vndæ fluerent, tot mella deſtillarent: & vnde tantum prodigium à ligno? Aptè Stephanus Cantuar. hìc apud Godefr. *Si tu inueneris*, inquit, *aquas Maræ, id eſt, ſi pœnitentia tibi videtur amara, reſpice lignum crucis; reduc in memoriam beneficium paſſionis, & ſic tibi omnis tribulatio dulcis fiet. & nota quòd non dicitur, dulcoratæ ſunt aquæ, ſed in dulcedinem verſæ, quod multò maiorem notat dulcedinem.* ita eſt: ad præſentiam Dominicæ crucis labores iam ſubſtantiam videntur amiſiſſe, & coæuam huic ad grauedinem, quantitatem: mera ſunt accidentia, & illa dulciſſima, imò dulcedines.

Crux Chriſti cruces noſtras recreat.

887. Iuſtificandus Dominus in ſermonibus ſuis, ſic ab Iſaia cum populo ſuo inducitur expoſtulans: *reduc me in memoriam, & iudicemur ſimul, narra ſi quid habes, vt iuſtificeris*, cap. 43. num. 26. itane? nihil omnino habebit homo? ſaltem parum aliquod non allegabit? ecquæ cauſa? quia componendi eius labores cum laboribus Chriſti: ad quorum præſentiam noſtri ſic leueſcunt, vt non *quid* ſubſtantiæ, ſed quale accidentis præferre videantur. Fauet idem Stephanus loco ſuprà citato, in eandem rem; *quaſi dicat*, inquit: *Confer opera tua cruci, & vide quàm inæqualis ſit ad me recompenſatio tua.* Dulcedines quidem putabuntur dolores noſtri, ſi Chriſti Domini amaritudinibus computentur: illo præſente, illo præeunte fugatur aſperitas, durities amandatur.

A Chriſto labores noſtri accidentia ſunt, non ſubſtantia.

Poſt longum Abraham exilium, à Domino promiſſæ tandem inuectus regioni, audit ab eodem: *Surge, & perambula terram in latitudine & longitudine ſua*, Geneſ. 13. num. 17. erat, credo, per inceſſum pedum firmandum poſſeſſionis ius, quaſi verò non ſatis diuino verbo ſtabilitum, aut neceſſariò regio illa aſpectu colluſtranda, ſi fortè placeret, quaſi diuinâ electione non ſatis commendata. nugæ: cur ergo perambulari iubetur? Reſpondet D. Thomas ad hunc locum: *vt à filiis eius, quibus erat danda, in maiori deuotione habeatur, tanquam perambulata, & inhabitata à tam ſanctiſſimo patre, & hoc non humanitus, ſed iuſſu diuino.* quaſi calcantes Abrahæ pedes, & relicta veſtigia, animos poſt longa ſæcula adderent nepotibus ad decertandum hilariter, fortitérque dimicandum pro illa prouincia, quam ipſo calcatam deuotè recordarentur. Quanto ergo efficacior Chriſtus laborioſam virtutis viam terens, vt iam eidem terendæ animos reddat deuotos? quanto efficacior, vt viam reddat amabilem, qui ipſam ſacris veſtigiis dulcorauit? 888.

Chriſti veſtigia viam nobis complanant.

Virtutis via quàm facilis & florida poſt Chriſtum.

Diuinos Chriſti oculos amoris cuiuſdam caſtiſſimi iaculatores, capiendis affectibus viſcatos, experti ſunt quotquot ille benigno miſericordiæ reſpectu fuit intuitus: inde dulcis ignis ſuaui luce flammans emanabat. Videbatur ergo conuertenda Magdalena, horum oculorum pietatem quæſitura: lux illa eiuſdem tenebras fugaret, ignis ille duri pectoris glaciem diſſolueret in lachrymas: at non ita factum: imò, *ſtans retro*, inquit Lucas, *ſecus pedes Ieſu*, cap. 7. hos tenebat, hos amplexabatur. cauſam vidit Chryſolog. ſerm. 93. *Vt Chriſti*, inquit, *veſtigiis innixa, percurreret per viam vitæ, quæ per viam cucurrerat mortis.* Timuit nimirum fragilitati ſuæ, ne incipiens periculoſam viam difficultatibus perterrita retrocederet: quæſiuit remedium ſedula, felix inuenit: quaſi non poſſet innexa offendiculis retardari, quæ illius erat innixa veſtigiis: qui ſalebras progrediens læuigat, leuat labores. & meritò, non ſolùm adſtat pedibus, ſed ſtat retro, vt calcata à Domino veſtigia recalcet, atque ita non ſolùm currat, ſed percurrat, id eſt, auidiſſimo ſpiritu progrediatur. 889.

Fruita quidem Magdalena his bonis, quibus olim ſponſa ſuſpirans adſpirabat: *Trahe me*, inquit ad Chriſtum, *poſt te, curremus in odorem vnguentorum tuorum*, Cant. 1. num. 3. quia nimirum nouerat ad conſpectum Chriſti, labores molleſcere, & ſenticoſas virtutis vias non tam rubis ſanguineis, quàm purpureis floribus rubeſcere. Bernard. ſerm. 21. *Familiariùs*, inquit, *à filio poſtulat trahi tanquam à ſponſo proprio, quem pater miſit obuiam ei ducem ac præceptorem, qui ſibi præiret in via morum, & præpararet iter virtutum.* Præparatur certè via, qui dum ob oculos Chriſtus apparatur exemplar, labor & moleſtia vltrà non apparet. & ideo, ni fallor, dum vna poſt Chriſtum dicitur trahenda, plures curſuræ nominantur: vna enim pro multis currit, laborat pro multis indefatigabilis; quia labores omnes reputat leuiſſimos, ſuauiſſimas moleſtias arbitratur. 890.

Sed adhuc emphaticeoteros explicandum ly *poſt te*, ſicut de Magdalena diximus: quaſi non ſolùm vellet ſimul progredi cum Chriſto, ſed poſt progredi, id eſt, calcata illius veſtigia recalcare, nec alibi 891.

alibi pedes figere, quàm eisdem signis, quæ à diuinis pedibus fuerint relicta. nimirum Christi plantæ incedentes, asperiores omnes plantas supplantarunt: vt iam deinde sentes non sentias, quæ olim virtutis viam asperabant. Fauet idem D. Bernardus loco suprà citato: *Concupiscit*, inquit, *semper ire post te, semper tuis inhærere vestigijs, ac sequi te quocumque ieris, sciens, quia via tua via pulchra, & omnes semitæ tuæ pacificæ.* quasi ipse incessus Christi funderet pulchritudinem, lucem iacularetur, pariter pedes firmans, & flores formans: falsò olim id Heroibus suis attribuebant veteres, optabant incassum:

— quidquid calcauerit hic, rosa fiat,

Pers. Satyra 2. Christo verò nobis præsente & præeunte, germinare cernimus rosas, quas recalcando, dulcescentibus vndique laboribus, neque deficimus, neque defatigamur.

892. Mirantur nonnulli scripta illa ex Genesi 35. num. 8. *Eodem tempore*, inquit textus, *mortua est Debora nutrix Rebeccæ, & sepulta est ad radices Bethel subter quercum.* res enim videbatur ista minoris ponderis, quàm vt signatè in sacro textu exprimeretur: sciendum tamen quercum istam, sub qua sepulta Debora, apud Patres, vt alibi ostendo, symbolum Crucis gerere. Vnde iam ad rem nostram, sic locum explicat Stephanus Cant. apud Godefr. *Debora*, inquit, *interpretatur apis, quæ duo habet, mel & aculeum, talis est tribulatio quæ pungit carnem, & animam vngit. hæc est nutrix Rebeccæ, id est, patientiæ, tribulatio enim conseruat patientiam*, &c. *Sed bene mortua dicitur & sepulta, quia iustis mortua est tribulatio, nihil enim reputant illam, sed de persecutione potius gaudent: sepulta est autem sub quercu, id est, sub cruce Christi, quia eius exemplo Sancti in tribulatione gaudent.* Nulla melior patientiæ nutrix dari potuit, quàm tribulatio; nec ista dulcior & suauior vsquam, quàm sub cruce potuit expirare, imò respirare; certè respirat dum quasi accepto halitu exultat, & expirare visa, dum præ exultatione non sentitur, atque ad Crucifixi præsentiam non apparet.

§. II.

Eucharistia resurrectionis pignus: hâc vermescens tumulus, læta segete ad thalamum virescit.

893. IAm verò si cum aliis fructus hos de Eucharistia putes explicandos, facilè intelliges, cur signatissimè dulces appellentur: cùm enim nihil humanæ naturæ amarius, quàm mors: meritò dulcissimum illud remedium prædicatur, quod nobis calcandæ morti, resurrectionis pignus fit certissimum: ita est, nescit æternum duraturam mortem illa vita, quæ vitali fructu alitur: dumque temporariæ morti succumbere videtur, æternæ resurrectionis pignore recreatur. ideo Optatus Mileuit. *lib. 6. contra Parm.* Hæreticorum increpans impietatem, ita habet. *Quid enim*, inquit, *est tam sacrilegum, quàm altaria Dei, in quibus & vos aliquando obtulistis, frangere, radere, remouere? in quibus vota populi, & membra Christi portata sunt: quo Deus omnipotens inuocatus sit, quo postulatus descendit Spiritus sanctus: vnde à multis pignus salutis æternæ, & tutela fidei, & spes resurrectionis accepta est*, &c. *quid est enim altare, nisi sedes & corporis, & sanguinis Christi?* quasi sit idem accedere ad Eucharistiam, quàm sub pignore ipsam resurrectionis à Deo, imò in Deo accipere, vnde ad vitam æternam destinati custodiamur. nonne horum suppudeat Lutherum, Caluinum, Bezam, Zwinglium?

Inuitauit Simon Christum Dominum ad epulum, & tamen cùm posset proprio nomine faciliùs insigniri, à Luca semper Pharisæi appellatione nominatur: *rogabat autem illum quidam de Pharisæis, vt manducaret cum illo, & ingressus domum Pharisæi, discubuit*, Luc. 7. num. 36. mysterium quidem res habet, nec exiguum: quod mihi aperit Chrysol. ad hunc locum serm. 95. *Pharisæus*, inquit, *fratres, catholicus dicitur Iudæorum. nam & resurrectionem credit, & à Sadducæo resurrectionem negante dissentit: hinc est quòd rogat Christum resurrectionis auctorem, vt manducet cum illo, quia qui conuiuit Christo, mori nescit, vtique viuit semper.* quasi à conuiuante Christo opinionis suæ & spei, vnicum speraret firmamentum. Si ergo qui conuiua est Christi, mori nescit: vnde & Pharisæus resurrectionem suspirans conuiuanti Christo adspirat: quanto mortis immunior ille, qui non solùm conuiua vtitur Christo, sed etiam conuiuio? qui non solùm cum Christo epulis assidet, sed Christum epulatur? Bene idem D. Chrysol. ibidem. *Rogas*, inquit, *Pharisæe, vt manduces cum illo: crede, esto Christianus, & manducabis ex illo. Ego sum, inquit, panis qui de cœlo descendi*, ac si tunc absque dubio certissimum resurrectionis pignus Pharisæus, & nominis implementum esset sortiturus. 894.

Æstuat concupiscentiis carnis humanum genus!, & Deus ità exæstuat: blasphemant diuinum nomen, & numen adarmatur in vindictam: soluuntur terris inundandis cœlorum cataractæ, suffocatur humana caro, quæ priùs quidquid erat, spiritus suffocarat, & obiter cum homine terrena animalia pereunt: interim aquatilia ludunt, exultant, & supremis arborum cacuminibus, nobilioribus auibus in nidos coopratis, viliores pisces imperantes gloriantur: quàm horum fortunata conditio, quàm sors illorum infausta! ecquid, inquis, peccarunt terrena bruta vt perirent, aut vnde præseruata aquatilia, ne igne aliunde immisso læderentur? Respondet Alcuinus *quæst. 123. in Genes.* de inundatione terrestrium animalium, seruatis aquatilibus: *Propter maledictionem*, inquit, *terræ, de qua vescebantur animalia terræ.* in operibus hominum terra post primam culpam maledicitur, & fructus lethaliter venenatos proferre visa: his ergo dum vtuntur terrena bruta, quasi pignore mortalitatis sumpto, morti & corruptioni concesserunt. quidni igitur sufficiat nobis in vitæ pignus, benedictus cœli fructus degustatus, quando non terrena esca potentior ad pœnam, quàm cœlestis ad gratiam? 895.

Quis non miretur, cùm toties alibi, diuersisque & temporum articulis & occasionum Christus cum peccatoribus versaretur; dissimulatum id Iudæis, & tunc maximè erupisse ad increpationem, si aliquando cum peccatoribus epularetur? inde illorum vox ad discipulos: *Quare cum peccatoribus & publicanis manducat magister vester?* Matth. 9. n. 11. ego putarem inde factum, quia inuidi, vt solebant, aliquid magnum inter epulas à Christo peccatoribus paratum augurantes, idque molestè ferentes discruciabantur. Audi Chrysol. serm. 30. ad hunc locum. *Arguitur*, inquit, *Deus quare inclinat se homini, quare coniacet peccatori, quare esurit pœnitentiam, quare sitit reditum peccatorum, quare acceptat misericordiæ fercula, quare sumit poculum pietatis: fratres* 896.

tres venit ad prandium Christus, venit ad conuiuium vita, vt faciat secum conuiuari morituros: iacuit resurrectio, vt de sepulchro surgerent qui iacebant. quasi in apparatis sibi pietatis ferculis (dum facilis conuiua peccatores reuocabat à morte) diuina illa fercula meditaretur, quibus homines erat ad æternam resurrectionem elaturus, & interim pius epulator inciperet, quod postea ipse tamquam piissimum epulum erat peracturus. hæc ergo conuiuæ Christi conditio, ni fallor, reum mortis Iudæum, viuificandi peccatoris impulit in inuidiam.

897. *Christus in terra sepultus, resurrectioni nostra terram fæcundat.* Sed non leui brachio prætereundum quod subdit acutissimè Chrysologus, iacuisse sepultum Christum, (qui nobis factus & vita, & resurrectio) vt deinde nos de sepulchro surgeremus. quemadmodum enim solet ager suppositio aliunde puluere fœcundari, & illius beneficio ad semina sibi credita feliciùs reddenda corroborari: sic sepulto Christo terra vires accepit, vt postea sepultos alios viuos redderet, & feliciori germine, æternæ resurrectioni reproduceret. Idem Chrysol. serm. 59. de symbolo: *Sepultus*, inquit, *est vt mors morte moreretur, vt ex illius semine corporis, omnis humanorum corporum satio, vitalem surgeret, & leuaretur in messem.* En tibi efficitur terra caussa vitalis messis, dum Christ, imò Christo grano fruitur: quidni ergo humanum corpus, dum vitale sepulchrum eiusdem efficitur, resurrectionis pignore ad gloriæ thalamum perfruatur? Certè in terra voluit Christus præmonstratum, quod in humano pectore fiebat: &, quod maius est, voluit hac Eucharistiæ vmbrâ, mortuos qui ipsum præcesserunt confortare, & resurrectionis pignore ditare: quasi non possent resurgere si saltem hac ratione Eucharistiæ vitam non participarent. Attende paululum lector.

898. Manducauerunt Patriarchæ Hebræorum in deserto Manna, & mortui sunt: quod postquam prædicauit Christus, de se ipso sacramentato sic subiunxit: *hic est panis de cœlo descendens, vt si quis ex ipso manducauerit, non moriatur,* Ioan. 6. num. 50. Sed quid, dicat aliquis, si tantum viuit, qui manducat hunc panem, certè tot iusti, tot Patriarchæ Abraham, Iacob, Moyses, Iosue, & similes, qui hunc panem manducare non potuerunt, neutiquam resurgent: hoc autem quis auderet effutire? Affirmauerim ego non resurrecturos hos tales, nisi ob Christum, qui vt nobis, sic illis factus est resurrectio & vita; addo deinde, quemadmodum viuentibus tunc & posteris fidelibus in Eucharistia resurrectionis gloriosæ pignus tradidit certissimum: sic defunctis iam ab æuo iustis, quoad fieri potuit, Eucharistico modo se exhibuisse. acumen fuit Ruperti *lib. 4. in Cant.* vbi post multa ad hanc rem, concludens sic facit Christum Dominum alloquentem: *Sicut viuentibus vobis pro modo vestro, ita & defunctis illis pro modo ipsorum sapientia Dei prouidit, eamdemque mensam parauit. Siquidem dissipati sunt illi; quoniam anima quidem apud inferos sunt in requie spei, corpora verò requiescunt in sepulchris: dissipabor & ego panis viuus, qui de cælo descendi, & anima quidem ad animas illorum, corpus verò descendit ad corpora ipsorum, scilicet in eius terra ventrem, quo illa recepta sunt.* quia sic connexa Eucharistiæ resurrectio, vt omnibus etiam Christum præcedentibus suo modo necessaria sit habenda. Vnde & periit Ethnicus vsus epulas & mensas mortuis apponendi, (quod passim legis:) postquam cœlestis hæc mensa illis apposita, tumulum thalamo commutauit.

Clarebunt ex dictis verba, quæ subdit idem Christus: *qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam, & ego resuscitabo eum in nouissimo die*, Ioan. 6. num. 55. Si enim conuiua felix de præsenti, quia manducat, *æternam vitam habet*; quomodo de futuro diceretur resuscitandus, nisi, quia habere æternam vitam dicitur, qui certissimum pignus habet æternitatis? Certè id vulgò habere dicimur, cuius æquiualens pignus possidemus: nedum in re nostra, vbi æternitatis Dominus, tot numeris æternitatem superat, & resurrectionem. Sed licèt verba clareant, adhuc verborum connexio obscura: quid enim, quæso, est caro & sanguis Christi, nisi ipse Christus? si ergo idem est, cur tamquam de persona diuersa poni videtur, *& ego resuscitabo eum*? videntur quidem hæc vt diuersa poni, sed reuera pro vno & eodem supponunt, imò nihil clarius, aut illustrius ad nostram rem dici potuit; ac si dicat Christus: Manduca carnem ô homo, & bibe sanguinem meum. nam ego, qui caro sum, & sanguis, tibi datus in pignus, eo ipso quòd manducor, ero tibi resurrectio. Sed præstat audire Cyrillum Alexand. lib. 4. cap. 15. in Ioannem: *Habet*, inquit, *hac caro, Dei verbum quod naturaliter vita est: propterea dicit, quia ego resuscitabo eum in nouissimo die: ego enim, dixit, id est, corpus meum quod comedetur, resuscitabo eum: non alius enim est ipse, quàm caro sua.* & post alia vbi rem solita veritate explicat, (est quippe Cyrillus acutus sæpe, semper litteralissimus magister) concludit: *Non enim potest natura nostra vita coniuncta non viuificari, & quemadmodum si quis scintillam ignis in fœno, aut paleâ occultauerit, totum inde ignitum necessariò fiet: sic verbum Dei, tamquam scintilla, in naturam nostram immissum, totam inde inflammauit, atque ad vitam, interitu penitus destructo, reduxit.* ad Incarnationem visus diuertere S. Doctor, vt inde communicantibus robustius argumentum efficiatur. 899.

Totas delitias Ecclesiæ sponsæ apertum Christi latus profudit: inde manauit aqua in balnea salutis, & in salutis pocula sanguis effluxit: nimirum, vt in sanguine Eucharistico vitam, & vitam in aqua baptismali nobis inueniendam, significaretur. attamen id virtutis esse, in sanguine quem assumpsit Deus essentialiter vita, nil mirandum: ast vnde, quæso, elementari aquæ, aut aliunde adductæ, aut fortè ibi denuo creatæ (scio quid alij sentiant) tanta vis vt vitæ fons habeatur, & baptismalis virtutis primitias ostentet? respondet Rupertus *ad Ioan. lib. 13. cap. 19.* sic scribens: *Societate viuifici ac pretiosi sanguinis hoc accepit, vt compararetur viua similitudine mari rubro, per quod saluatus populus transiuit, Pharaone summerso cum curribus & equitibus suis. nam fugientes Ægyptum huius sæculi, mundatos in veram promissionis terram transmittit, diabolumque persequentem penitus absorbet cum præteritis actibus, & populis suis.* Fluxit itaque è latere Christi sanguis & aqua: sed influxit sanguis in aquam virtutis tantum, vt vitæ fons exinde habeatur. Quidni ergo viuificetur anima huic sanguini coniuncta? quidni caro è tumulo ad thalamum in hoc sanguine quo rigatur, resurrectionis pignus habeat certissimum? 900.

Facit huc locus quidam D. Irenæi *lib. 5. aduersus hæreses*, ex quo (licèt in codicibus, quos vidi, deprauatus habeatur) efficaciter hæc veritas propalatur. *Quemadmodum*, inquit, *lignum vitis depositum in terra suo fructificat tempore, & granum tritici decidens in terram & dissolutum, multiplex surgit per spiritum* 901.

Dei, qui continet omnia, quæ deinde per ſapientiam in vſum hominibus veniunt, & ſanguis Chriſti: ſic & noſtra corpora ex ea nutrita & repoſita in terram, & reſoluta, in ea reſurgent in ſuo tempore, verbo Dei reſurrectionem eis donante. locus, vt vides, truncus eſt: vnde tamen, ni ſis truncus, optimam vales elicere comparationem.

§. III.

Euchariſtia priſcam abolet maledictionem: dulcior panis noſter, dum ſudoris noſtri ſalſugine non paratur.

902. NEgauit Regi ſuperbo, Achab auaro ſanctam maiorum ſuorum hæreditatem, iuſtus Naboth, qui denegatæ prædæ dolore exacerbatus; *proiiciens*, inquit textus, *ſe in lectulum ſuum, auertit faciem ſuam in parietem, & non comedit panem*, 3. Reg. 21. num. 4. ex Græco legitur, *non comedit panem ſuum.* nec ſine magno pondere: quaſi tanto dolore afficeretur, quod de alieno pane, de alieno ſudore viuere, imò bibere non daretur. pulchrè D. Ambroſ. lib. de Nab. cap. 4. *Non manducauit*, inquit, *panem ſuum, quoniam quærebat alienum: etenim diuites magis manducant alienum, quàm ſuum panem, qui raptu viuunt, & de rapinis ſumptum exercent ſuum.* nimirum eſt hoc homini innatum deſiderium, panem alieno ſudore quærere irrigatum, ſi quo modo priſcam maledictionem auertere à ſe poſſint: *in ſudore vultus tui veſcere pane*, Geneſ. 3. num. 19. homini olim dictum: ille ergo, quandoquidem panem ſudoris cogitur manducare, ſaltem hunc de alieno vultu cupit irrigatum. Vnde dolet ſi panem ſuum, id eſt, proprio partum dolore edere cogatur.

903. Sed quorſum ad priſcam maledictionem fugiendam, nouis te culparum maledictionibus implicas ô mortalis? Antiquam maledictionem Euchariſtiâ auertuncatam voluit Chriſtus Dominus, vt non ſolùm vitali cibo, mortiferi pomi venenum periret: ſed etiam laborioſi panis in pœnam dati, anguſtiæ; auguſto ferculo apparati, ſine labore tuo, conuiuij laxarentur. videamus hoc latè. Qua non arte, oſtenſo pomo Euam ad culpam pellicere tentauit Dæmon, & tamen cùm videretur faciliùs, ramum pomo nobilem, viridantibus frondibus amœnum decerpere, & in ſinum pellectæ fœminæ iaculari, nuſquam id feciſſe legitur: quin potiùs ipſa *tulit de fructu illius, & comedit*, Geneſ. 3. num. 6. vt ſaltem labore attrahendi ramum, carpendi pomum, mortis eſcam illi ſteriſſe conſtet.

904. Attende nunc quàm aliter ſponſa ſancta in hoc loco quem ſumpſimus explicandum, hortum dilecti ingreditur, abſque dubio fructibus recreanda, & ſubdit: *ſub vmbra illius, quem deſideraueram, ſedi, & fructus eius dulcis gutturi meo.* & vnde, quæſo, fructum experitur dulcem, quæ fructum non collegit? aut quomodo colligeret ab arbore procera abſque dubio, ſiquidem & vmbroſâ, quæ non tam petulanter dicitur aſcendiſſe, quàm ſediſſe quietè? ſedit illa, & cecidit, credo, vltro pomum ab arbore, quia cùm eſſet pomum vitæ, & Euchariſticum, neceſſariò erat ſine vllo labore comparandum: fauet pro parte Rupertus ad hunc locum: *Quis veſtrûm*, inquit, *neſcit quàm ſit fructus eius dulcis? expulit enim nobis amaritudinem mortis, & vitæ æternæ dulcedinem indidit: malus fructus, imò malus morſus, quo Adam per Euam vitam perdidit, & mortem inuenit: bonus fructus quo genus humanum per Mariam mortem perdidit, & vitam inuenit, hic eſt fructus eius.* Sermonem eſſe de Euchariſtia ſtatim clariùs patebit.

Attamen dulcius magis, & magis amatoriè locum explicabis, ſi dicas, ſediſſe illam ſub arbore, & aſcendiſſe ſponſum, feſtiuoque & grato laboreulo poma decerpſiſſe, ne vel de minimo, in guſtanda Euchariſtiâ laboraſſet ſponſa: hoc affectu paſtor ille poëticus 2. *Ecl.* apud Virgil. ad amores ſuos, 905.

Ipſe ego cana legam tenerâ lanugine mala
Caſtaneaſque nuces.

Audi nunc quæ ſubiungit Rupertus ſtatim loco citato: *ad quid enim, ad quid ſuccreuit inter ligna ſyluarum, niſi vt faceret eiuſmodi fructum, quo euacuaret primæ præuaricationis reatum, ligni vetiti morſum? vbi tempus venit huiuſmodi fructus edendi: accipiens panem & vinum, & benedicens: Accipite, inquit, & comedite, hoc eſt corpus meum: accipite, & bibite, hic eſt ſanguis meus*, quaſi quemadmodum Chriſtus in vltima cœnâ, ipſe fregit, ipſe diſtribuit panem, ne vel etiam fractionis labor videretur diſcipulis incumbere, qui ſectum & porrectum accipiebant: ita in hoc loco carptum à ſe pomum ſedenti ſub vmbrâ ſponſæ, ipſe porrigeret. Sic ego aliquando putaui explicanda verba illa Chriſti ad eamdem ſponſam: *Aſcendam in palmam, & apprehendam fructus eius, & erunt vbera tua ſicut botri vineæ, & odor oris tui ſicut malorum*, Cant. 7. n. 8. vnde enim, quòd dilectus aſcendit palmam, tumeant ſponſæ vbera, & os reſpiret odores? niſi, quia aſcendit ille carpturus ſponſæ dilectæ fructus Euchariſticos, qui guſtati odore os replentes, virtutem vberibus nutriendis fidelibus attulerunt? Certè Theodoretus in hoc loco Euchariſtiam intellexit, quem non adduco, quia diuerſo longè tenore contextum verborum explicauit.

Nihil in hanc rem ſignatius, quàm quod de Manna ſcribitur Sap. 16. num. 20. *Angelorum eſcâ*, inquit textus, *nutriuiſti populum tuum, & paratum panem de cælo præſtitiſti illis, ſine labore, omne delectamentum in ſe habentem, & omnis ſaporis ſuauitatem.* paratur nimirum panis ſine conuiuarum labore, ſolius Dei ope & opere miniſtratus, vt dum peccatores in ſudore vultus ſui panem terrenum laborantes dæmoni militant, deſtinantur inferno: tunc iuſti cœleſtem panem ſine vllo labore comedentes, ad æternam iam patriam deſtinentur. D. Rabanus Maurus hic apud Gloſſam: *Manna*, inquit, *ſignificat panem qui de cælo deſcendit, & dat vitam mundo: panis quem ego dedero, caro mea eſt pro mundi vitâ: cruciantur ergo reprobi ſpirituali fame, & ſatiantur electi cæleſti pane: illi diuerſis laboribus præparantur ad pœnam, iſti diuina ope quotidie nutriuntur ad vitam.* Vides quàm in totum priſca aboleatur maledictio, dum ſine labore, & ad vitam meliorem hoc pane renouamur? 906.

Inuitanti Eccleſiæ Chriſtum ad hortum, ſic benigniſſimus Dominus reſpondit: *Veni in hortum meum ſoror mea ſponſa: meſſui myrrham cum aromatibus meis, comedi fauum meum cum melle meo, bibi vinum meum cum lacte meo: comedite amici, & bibite, & inebriamini chariſſimi*, Cant. 5. num. 1. ad quas amoris teneritudines prolapſum diuinum ſponſum non miraris? ſponſæ vota, facto præuenerat: iam in hortum venerat, quia de aduentu ſe rogandum præſciebat: ipſe falcem arripit, & ſolus arripit myrrhæ, id eſt, paſſionis ſuæ laboribus metendis, 907.

dis, quorum tamen præ dulcedine charitatis visus amaritudinem obliuisci, dum tantùm suaueolentiam commemorat. Sed quare rubra sunt vestimenta tua dulcissime Iesu? quare passionis tuæ omni myrrha amarioris torcular calcas solus, & de tot sodalibus non est vir tecum? solus calcat, solus myrrham metit, nec vllum amicorum in hoc negotio socium admittit, quos omnes melliti lactéique panis, & vini suauissimi voluptate cupit recreandos; vocabat scilicet ad Eucharistiam, quam sub passionis tempore instituit: hic autem panis sine labore nostro, priscâ maledictione sublata exhibetur. Rupertus ibi, post multa de myrrhâ, siue passione Christi, sic ex illius ore scribit: *Idcirco non dico, chari, sed charissimi: quia charitas erga vos maxima mihi est, qua maior esse non potest: maiorem enim hac dilectionem nemo habet, quàm vt animam suam ponat quis pro amicis suis: hoc ego facio, nam ecce dum morior, dum ad mortem trador, iamque venditus in morte agonizor, corpus quoque meum comedendum, & sanguinem meum bibendum vobis appono.* Metit igitur Christus, addam ego, labores solus: quoniam illorum fructum, Eucharistiam scilicet sumendam sine labore nostro, nobis erat appositurus.

908. Tentauit olim hunc Dominum, ipso vultu interioris famis stimulos indicantem, Satan: *& accedens tentator dixit ei: Si filius Dei es, dic vt lapides isti, panes fiant. qui respondens dixit, Non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei*, Matth. 4. num. 3. Quàm effrons de impudentia, & quàm frontosus tentator de superbiâ: superbus Christum inuadit, & impudẽs lapides offert, cúmque facilè panes offerre posset, maluit vt de proprio quodammodo labore, de lapidibus à Domino transformentur, ne contra ius suum in prisca maledictione fundatum fecisse videretur, si absque aliquali accipientis labore illos obtulisset. Sed quàm pius Dominus! viam hominibus ostendit, vnde iam abolitâ maledictione, meliori pane, & sine vllo labore sustententur, dummodo Dei verbo reficiantur: hæc omnia visus ponderasse Chrysologus ad hunc locum serm. 11. *Audi*, inquit, *Patris verbum, verba salutis nostræ esurire, non panem: & agere vt homo semper viuat cælesti verbo, terreno pane non semper: ac sic Deo viuat, vt sui nesciens sit laboris, quia verè illa vita est, quæ sudorem nescit, dolores non habet, non habet finem.* Vide nunc si verbo Dei audito talis comparatur vita, talis gustatur panis, vt omnis in eo labor ignoretur, & æternitatis comparetur similitudo: quid fiet substantiali Dei verbo, pane cælesti Christo reipsâ degustato?

909. Et quidem latenter, hoc etiam quod de Eucharistia cogito, in adductis verbis edoctum, voluisse visus Christus: allusit enim, vt nemo nescit, ad illud *Deuter. 8. num. 3.* vbi Moyses ad populum: *Dedit tibi Manna quod ignorabas tu, & patres tui: vt ostenderet tibi quòd non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo quod egreditur de ore Dei.* ac si dicat Moyses: pro pane sudato vestro, panem vobis sine labore, vi diuini Verbi efformatum emisit, quo suauius longè nutriremini. Rectè proinde Christus Dominus ad Manna verum, ad panem Eucharisticum hîc alluderet, qui diuinis verbis in Deum transformatus, non de visibili laborati panis specie, sed de inuisibili latentis diuinitatis medulla animas saginat. expresè ibi Interlinearis: *non in solo*, inquit, *pane, id est, sacramentali specie, sed verbo vitæ*, Christo nimirum intus latente, è cœlo pane viuo veniente, quo nullo labore, sed summa perfruimur voluptate. quasi dicat Christus: quid miser Satan deciperis? quid lapideis panibus tentas eum, qui dulcissimos hominibus panes nouit fabricare, non de visibili accidentium Eucharisticorum figura, sed de memetipso occultè ibi commorante ad vitam nutrituros? nimirum Agnus præbetur ad epulum sic paratus, vt ab origine mundi quasi ad conuiuium occisus videatur.

Ast quàm dulcis gutturi nostro, quàm absque labore nostro venit ad mensam! de typico Agno locuturus Moyses sic habet: *& comedent carnes nocte illa assas igni, cum lactucis agrestibus*, Exodi 12. num. 8. Sed cur, dicat aliquis, epulum in cupitæ felicitatis vsurâ, in libertatis recuperatione paratum amarescat? quorsum acerba lactucarum degustatio illis, qui penè iam repræsentante memoriâ, suauitatem terræ fluentis lacte & melle, eructabant? Equidem, quia nondum abolita maledictio, vtpote nec dum exhibita Eucharistia, ac proinde vix epulum sine laboris amaritudine parari poterat. Grauiùs D. Zeno Veron. *serm. 14 in Exod.* infidelitatem increpans Iudæorum: *Circumcisio*, inquit, *vacuatur, sabbatum denotatur, neomenia & dies festi odio habentur: potiuntur eorum Romani regno. nihil, vt arbitror, restitit illis proprium, nisi quòd agno salutari neglecto, ingrati viles agnos cum amaritudine, homines amari manducant.* quia Iudæi qui olim ex lege, & qui modò ex culpa agnos gustant, amaritudinis labore afficiantur necesse est: vtpote quibus Agnus noster Eucharisticus, de maledictione abolitâ salutaris non degustatur. 910.

§. IV.

Ad hanc alienis impensis, mensam inuenis stratam, carptum cibum, mollem vecturam: immo tibi deuehitur, ori, ne manum fatiges, ingerenda.

PRouidebat absque dubio quæ hucusque diximus, Rex Propheta, quando illud intonabat exultans: *Parasti in conspectu meo mensam aduersus eos, qui tribulant me: impinguasti in oleo caput meum, & calix meus inebrians quàm præclarus est*, Psalm. 22. num. 5. quorsum enim in opiparo conuiuio, non tam dispositas dapes condita fercula, quàm stratam mensam dixerit: nisi, ne vel etiam huius sternendæ curam hominibus impositam significaret, omnísque laboris vmbra vel leuissima inde nosceretur fugata: vbi vel etiam minima ab ipso Domino diligentia, legitur præoccupata? Sed adhuc id pulchriùs *Prouerb. 9. cap.* describitur: *Sapientia*, inquit Salomon, *ædificauit sibi domum, excidit columnas septem, immolauit victimas suas, miscuit vinum, & proposuit mensam suam, misit ancillas suas, vt vocarent ad arcem, & ad mœnia ciuitatis*, à num. 1. vocat ad epulum per ancillas: sed ipsa per se victimas iugulat, agnum scilicet apponit, per se miscet vinum, per se proposuit, vel (vt ex Græco legitur) parauit mensam: credo, quia ancillæ, id est, familiariores iusti, pariter cum vocatis inuitabantur ad epulum: vnde nulla illis in hoc negotio laboris pars poterat adhærere. neque mirum, nam vtraque mensâ Eucharistiam disponebat. D. Chrysost. ad locum Psalm. citatum: *Ista*, inquit, *mensa agnoscitur altaris Domini consecratio, nam vide quid dicit Sapientia: Sapientia ædificauit sibi*, &c. *quia istam mensam præparauit seruis & ancillis in conspectu eorum quotidie in similitudinem corporis, & sanguinis* 911.

Christi, &c. Meritò igitur, ni fallor, si etiam, imò præcipuè vocantes ancillæ vocantur ad epulum, in eo nihil laborasse dicuntur: quia nescit Eucharistia alieni sudoris aliquid immiscere.

912. Totus concordat cum Salomone Matth. Sed verbis adhuc commendatioribus: vocarat iam Rex ad nuptias, & nolentes venite noua vocationis formulâ adurget: *Misit*, inquit, *alios seruos, dicens: Dicite inuitatis, ecce prandium meum paraui, tauri mei, & altilia occisa sunt, & omnia parata, venite ad nuptias*, cap. 22. num. 4. q. d. omnem curam, omnem sollicitudinem deponite: ad epulum diuinum vocamini, ad Eucharistiam. Si igitur omnibus iam paratis & dispositis, panem sine sudore inuenitis, quid moramini? de Eucharistia locum capit ibi Lyran. *Prandium*, inquit, *potissimè Sacramentum Eucharistia, in quo datur nobis caro Christi in cibum, & sanguis eius in potum*. & bene nuptiarum vocabulo dicitur Eucharistia: quia, si vulgo panis nuptiarum inde habetur dulcior, quia id temporis perpetua celebritate, & sine vlla laboris transigitur mensione, quàm nuptialis panis Eucharisticus, vbi penitus sudores nostri, fontes amari ab æuo exsiccantur.

913. Vnus solummodo opponi posse videtur labor itineris, vnde retardaremur: vocantur quidem coniuiæ panem non iam doloris manducaturi, fateor: sed tamen inueniendo solitæ viarum molestiæ non arcentur. falleris quisquis id opponis. omnem etiam iter faciendi laborem tollit Eucharistia. Omnia Ægypti bona Iosephi propinquis promiserat iam bonus Pharao: deinde, quasi aliquid grandius cogitaret, subdidit: *precipe etiam vt tollant plaustra de terra Ægypti ad subuectionem paruulorum & coniugum*, &c. vbi D. Thomas *Genes.* 45. *num.* 19. sic scribit. *Nota*, inquit, *etiam quòd Pharao per Ioseph mittit plaustra: que plaustra sunt ipsa Dei virtus & voluntas, Christique meritum, in quibus portantur ad cælum, & ad omne bonum*. quasi tanta sit abundantia gratiæ iustis data per Christum, vt non iam pedites, sed curules incedere videantur: ne scilicet aut in via ad cœlum, aut in cuiusuis virtutis aditione, iam vltrà defatigandi iusti existimentur: de quo infrà plenas, nec iniucundas dabo paginas. Sed ad rem præsentem: ideo, puto, nunc id maximè declaratur, cùm ad Ioseph frumenti præsidem, panes offerentem venitur: quia tunc Domini Iesu parantis Eucharistiam typus erat: ad hoc enim epulum sine vllo etiam itineris labore properatur. lege Ambros. *lib. de Ioseph. cap.* 7. & 8.

In hac vita delitiosè vehimur & curules.

914. Sed adhuc suauius portationis genus ego excogito: imò excogitauit diuinitus entheus Michæas, *& erit*, inquit: *In nouissimo dierum erit mons domus Domini, praparatus in vertice montium, & sublimis super colles, & fluent ad eum populi*, cap. 4. n. 1. quæ verba apud Isaiam *cap.* 2. eadem leguntur, vbi iam plures adnotarunt, ex suauitate diuino sese obsequio mancipandi, fideles huius montis ardua, instar complanatæ, imò leuiter decliuis viæ ascensuros. adderem ego spiritum diuinum, auram illam cœlestem leui flatu suspensos, & è terra quodammodo elatos illos impellere, vt sine labore quasi in aëtia quadriga deferantur, ea suauitate, qua blandus fluuiolus per complanata vireta, per amœna decliuia fluere consueuit. Fingebat lepidè Apuleius *metamorph.* 6. Psychem ab amore marito suauissimè asportatam: *Psychem*, inquit, *pauentem ac trepidam, & in ipso scopuli vertice deflentem, mitis aura molliter spirantis Zephyri, vibratis hinc inde laciniis, & reflato sinu sensim leuatam, suo tranquillo spiritu vehens, paulatim per deuexa excelsa, vallis subdita florentis cespitis gremio leuiter delapsam reclinat*. hæc de descensu. & statim *lib.* 7. post Psyches sorores simili vectura delapsas scribit, paulo pòst ita de ascensu redeuntium: *Opiparis muneribus eas onustas ventoso vehiculo reddidit*: & iterum: *flatus alitis impulsu solito, porrecta super scopulum*. talem tu scopuli conscensum laboriosum & durum: an magis dulcem & fluentem appellares? hæc ergo fabulosa deliria, sed Cupidinis amantis hyperbolica monumenta, reapse æternus ille amor, & pariter spiritus, seu Zephyrus diuinus sic effecit infusa gratiæ dulcedine, vt iusti scopulosa virtutis iuga non tam laboriosè ascendere, quàm leniter præterfluere videantur. Iam verò ad rem nostram, ideo puto in præsenti loco, tam dulci locutionis genere vsum Michęam, quia ad grata Eucharistici sanguinis pocula confluebatur: audi enim quid subdat tamquam felicitatis apicem in hoc monte reperiundæ, *& sedebit vir subtus vitem suam, & subtus ficum suam, & non erit qui terreat*, ibidem *num.* 4. vbi D. Hieronymus: *Requiescet*, inquit, *vnusquisque sub vite suâ, vt premat vinum, quod exhilarat cor hominis: sub vite illa*, Ioan. 15. *cuius pater agricola est*. nam sacra vitis nostra Christus, quo alio, quàm Eucharistico vino corda recreat? Si igitur ad Eucharistiam conscenditur, non mirum si tam molliter, & sine vllo viæ labore conscendatur.

Habeo tamen adhuc expressiorem huius mysterij figuram: talis est illa Moysis, de Christi Domini erga fideles amoris teneritudine: *sicut Aquila prouocans ad volandum pullos suos, & super eos volitans, expandit alas suas, & assumpsit eum, atque portauit in humeris suis*, Deuteron. 32. n. 11. Ecquæ quadriga generosior vsquam potuit excogitari? Amoris apicem attigisse putarunt Græci, dum Iouem aquilæ vestitum pennas fingunt, rapiendo & portando Ganymedi: sed quàm id suo commodo? pulcellum enim affectans pincernam, ab illo nectar dulcius sperabat: ecce iam nunc fictas amoris fabulas, facta Christi superant: Aquilam visus induere iustis portandis, à quibus tamen pocillatoribus nectar accipere non indiget: quid, inquam, accipere? imò ideo eos portat, vt ipsis nectar porrigat Eucharisticum: certè enim tam suauis vectura, tam sine labore portatio, eo absque dubio collineabat: ideo enim post alia virtutum (quæ PP. ibi explicant) & donorum fercula, tamquam iure pretiosius in fine ponitur: *constituit eum super excelsam terram, vt comederet*, &c. *hircos cùm medulla tritici, & sanguinem vuæ biberet meracissimum*, ibidem num. 13. & 14. quæ verba ferè omnes de epulo nostro explicant. nunc satis Hugo Cardin. ibi, *Medulla*, inquit, *tritici est pinguis refectio corporis Christi, triticum enim Christus est: sanguis vua, sanguis Christi*. temerè igitur itineris prætendes laborem, cùm te mollissime portatum fatearis necesse sit. 915.

Quid vltrà? ne fortè etiam in sic suaui vecturâ aliquid laboris, saltem in loci mutatione caussateris improbus: non iam te defert ad epulum quandoque, quàm epulum ad te quandoque afferre satagit. Ecquis Ducum è bello rediens, si à vicino & maioris dignitatis Principe commeatus iret petitum, impetraretque faciles: in summo id beneficio non poneret? & tamen redit è bello Abraham, neque solum non abit petiturus, sed etiam Regem illustrissimum Salem, ad se cum commeatibus venientem, habet obuiam. Sed pende 916.

de munera, & ceſſabit admiratio: *at verò*, inquit Scriptura, *Melchiſedech Rex Salem, proferens panem & vinum, erat enim Sacerdos Dei altiſſimi, benedixit ei*, Geneſ. 14. num. 18. rancidum ſit Euchariſticam hîc figuram, in tanta rei notitia declarare: tantùm adduco verba Pauli de hoc geſto, *Melchiſedech Rex Salem, Sacerdos Dei ſummi, qui obuiauit Abrahæ regreſſo à cæde Regum*, Hebr. 7. num. 1. quia geſtator Euchariſtiæ Chriſtus Dominus, ambitioſus laboris præoccupator, dum congruat dum neceſſe ſit, non tam te portat ad epulum, quàm illud ad te tranſportat: memineris Staniſlai noſtri.

917. Quòd ſi adhuc humana proteruia, laborem deferendi ad os allatum cibum, excuſationi prætendat, illius inſtar, de quo Salomon, *abſcondit piger manum ſuam ſub aſcella, nec ad os ſuum applicat eam*, Prouerb. 19. num. 24. etiam huic tali adblanditur Dominus piiſſimus: *Dilata*, inquit, *os tuum, & implebo illud*, Pſalm. 80. num. 11. loquebatur paulo antè Propheta de Ægyptiaca captiuitate ex ore Dei, vt ad tantæ miſeriæ præſentiam, hoc nouum beneficium maius haberetur: quid enim dulcius poterat euenire, quàm oribus illis paulo antè porrorum & ceparum fœtorem exhalantibus, odoratos diuini & ſatiantis conuiuij halitus promittere: aut quid ſceleſtius in homine vnquam potuit excogitari, quàm ſi diuino epulo accedere recuſet, ad quod vna tantùm oris dilatatio, etiam ſub delicata manuum ignauiâ, poſtulatur? Ecquod, inquis, hoc huiuſce loci epulum? ex ipſa ſeſe communicandi facili ſuauitate, patet Euchariſticum. D. Hieronymus, (aut quiſquis eſt qui eius nomine in Pſalmos explicator circumfertur) ibi in hunc modum: *Dilatate*, inquit, *ora veſtra, ipſe eſt & Dominus, & panis: ipſe hortatur nos vt comedamus, & ipſe noſter cibus eſt.* bene igitur ſponſa dulcem Euchariſtiæ fructum appellauit, qui laboris amaritúdine non emitur.

918. Quòd ſi quis (doctis enim iuxtà, & indoctis ſcribitur) addubitet de his, quæ diximus, afferatque pleniſſimas Sanctorum paginas (quas & ego alibi dabo) prædicantium ad Euchariſtiam fructuosè ſumendam, labores & mortificationes requiri, quod eſt veriſſimum: ſciat nihil contrarium à nobis ſcriptum. nam præterquam quòd præ tanto beneficio, penè nihil labor & officium noſtrum reputetur: ea ab Spiritu ſancto, vt ſuprà indicaui, gratiæ ſuauitas piis ac deuotis conuiuis infunditur, vt laborem & afflictiones quantumuis maximas, aut nullas reputent, aut dulciſſimas.

VERS 4. In cellam vinariam.

§. I.

Euchariſtiæ vera chariſtia, & reconciliationis fœdera peraugusta.

919. IN hac cella vinaria, id eſt, in Euchariſtico vino, charitatem ſuam ſponſæ prædicat ordinatam, & meritò, quia in hoc epulo anima Deum olim offenſum, & infenſos proximos ſibi ad amorem reconciliat: hos, propter illum diligit ordinatè. quid mirum, ſi in Euchariſtiâ, vera chariſtia, & reconciliationis fœdera inueniuntur auguſta? Excepit venientem prodigum Pater tenerrimus, & excepit conuiuio, diuinum ſcilicet illi cibum exhibens: nihil ſignatius Pater dare poterat, nihil aptius redintegrandæ amicitiæ, componendo fœderi apparare. Chariſtia vocabant veteres (norunt pueri) conuiuia quædam cô ſolùm deſtinata, vt ſepultis, ſi quæ inter propinquos interceſſerant, odiis, amores & amicitiæ reuireſcerent. Valer. Max. lib. 2. cap. 1. *Conuiuium ſolemne*, inquit, *maiores inſtituerunt, idque* Chariſtia *appellauerunt; cui præter cognatos & affines nemo interponebatur: vt ſi qua inter neceſſarias perſonas querela eſſet orta, apud Sacra menſa, & inter hilaritatem animorum, fautoribus concordia adhibitis tolleretur.* Apponitur ergo in hoc loco conuiuium, nec tam chariſtia conduntur, quàm Euchariſtia, vt filius reconcilietur Patri, & inter ſacræ menſæ myſteria ſanctiſſima quidquid inter domeſticos foret querelarum, aboleretur: *Adducite*, inquit Pater, *vitulum ſaginatum, & occidite, & manducemus, & epulemur*, Luc. 15. num. 23. Solus prodigus venerat, & multis apponitur conuiuium, omnes gaudere, omnes epulari iubentur, ne quis familiarium inter ſacra chariſtia, in gratiam inuicem cum aliis, & cum Deo non rediret. Bene hîc Auguſt. in catena: *Hæ*, inquit, *epulæ atque feſtiuitas nunc celebrantur, per orbem terrarum Eccleſiâ dilatata atque diffuſa: vitulus enim ille, in corpore & ſanguine Dominico & offertur Patri, & paſcit totam domum.* quia neſcit tam ſacrum, tam pingue conuiuium totam domum ad gratiam non paſcere, vt ieiunent ad odium & diſcordias.

Poſtquam ſceptriger Pſaltes diuino ſibi conceſſas munere enumerat virtutes, hæc ſubiungit: *ſicut ablactatus ſuper matre ſua, ita retributio in anima mea*, Pſalm. 130. num. 4. ſuſpirat nimirum, vt ſtatim dicam ex Zenone, Euchariſticum panem, cibum fortiorum, quandoquidem iam ablactatus infantiam & lactentem virtutem depoſuerat: dicam de hoc alibi: nunc rei præſenti adnota quod ſubdit: *Speret Iſraël in Domino, ex hoc nunc & vſque in ſæculum*, num. 5. Ecquæ hæc conſequentia? an quia ipſe ſperat, & ſuſpirat hunc panem: ideo totus Iſraël, id eſt, vniuerſus fidelium cœtus, eumdem & ſuſpiret, & ſperet neceſſe eſt? ita planè: hic panis ex ſua inſtitutione, diuina quædam innouat chariſtia, vt nullus ſit fidelium, quos præter imaginis communis rationem, etiam fidei ſemen Deo filios fecit, & inuicem fratres, qui ex hac menſa reconciliationem ferre non ſperent. D. Zeno *ſerm.* 2. ad hunc locum fauere viſus: *Orat*, &c. inquit, *perfecti, & caleſtis, & viuentis panis ſit dignus, quia ſuperiora quæ commemorauit opera iam cibum lactis exceſſerint: ſed neque tantùm ſibi hunc viuum cæli panem precatur, ſed vniuerſos, ad huius ſpem adhortatur, dicens: Speret Iſraël in Domino*, &c. vt omnes ad Euchariſtiam, in qua vera ſunt chariſtia, properemus, nec poſſit vnus, quin alios ſibi cupiat vnitos & reconciliatos, huc accedere. 920.

Præbuerat Chriſtus Dominus in vltima illâ cœna, vltimum & pretioſiſſimum corporis ſui ferculum, præcipiens acciperent illud, deinde manducarent ex eo omnes. Sed pende quid de Iuda dicat Ioannes: *& poſt buccellam introiuit in eum Satanas*, cap. 13. num. 27. poſt buccellam, inquis, acceptam, an manducatam? poſt acceptam tantùm: videtur exprimi ab eodem Ioanne ibidem num. 30. *Cum ergo accepiſſet ille buccellam, exiuit continuò.* notas celeritatem dæmonis, vbi accipit, prius quàm manducet & bibat ſibi Iudas iudicium, iam carnifex ingreditur: ecquæ cauſſa? acutè mihi Origenes in eat. *Non fruſtrà autem*, inquit, *requiram, quare ſuper hoc quod eſt accipiens panem, non additur, & manducans: nunquid igitur accepto pane, non manducauit Iudas? poſt panem enim forſan acceptum à Iuda non eſum, qui ſemel in cor eius immiſerat vt magiſtrum prodat:* 921.

prodat: timore ductus, ne quod immissum fuerat, euanesceret vsu panis; quam citò panem Iudas recepit, introiuit in eum, & statim domo exeessit. nimirum summam vim in sacris his charistiis ad reconciliationem Dæmon agnoscebat: satis roboris in immisso proposito separantis proditionis contra Eucharistiam non agnoscit: vnde feruidus ipse præoccupans ingreditur, munitutus per semetipsum sibi, impiæ illius mentis arcem, quam iam ab Eucharistia de foris obsideri intuebatur: vt cùm postea sacer panis ingrederetur, saluâ, sed deprauatiore Iudæ libertate, piè oppugnatum, & impiè propugnatum scelus semel conceptum non expugnaretur.

922. Hinc capies illam querelam Christi Domini, iam olim summo cum dolore à Dauide effusam: *si is, qui oderat me, super me magna locutus fuisset, absconditissem me forsitan ab eo: tu verò homo vnanimis dux meus, & notus meus, qui simul mecum dulces capiebas cibos*, Psalm. 54. num. 15. Aposiopesim agnosco & interruptam sententiam, vbi summi doloris epitasis significatur, & vehemens proditionis Iudæ querimonia; & cur ira? quia cum illo simul dulces capiebat cibos, nec poterat non percipere Christus dolorem summum, quod inter piæ mensæ charistia piissima, ex se totius odij auerruncatoria, peruersus Iudas odium retineret. fauet Hugo Cardin. hîc, item Augustinus: sed clarissimè Incognitus his verbis ad locum Psalmi: *Ex hoc, inquit, peccatum Iudæ aggrauatur, quia in tanto crimine consistens, Sacramentum sumpsit indignè.* Veniebat ad reconciliationis charistia, animo obstinato odiis in magistrum, in condiscipulos, fratres tanto parente cupiens spoliatos: proh scelus! cùm ipsi Ethnici quamlibet culpam à prophanis suis charistiis arcerent. Ouid. *lib. 2. Fastor.*

Proxima cognati dixere charistia chari,
Et venit ad socios turba propinqua Deos, &c.
Innocui veniant, procul hinc, procul impius esto
Frater,

quia summa culpa putabatur, ibi retinere culpam & odiorum impietatem, vbi talis impietas abolebatur.

923. Fauet huic menti fons Hebræus, qui vbi nos legimus, *dulces capiebat cibos*, id est, Eucharisticos, vt dixi: habet apud Vatabl. *mutuò enim & suauiter secreta communicabamus.* Solus quippe iste cibus vtpote viuus, mysteria reuelat, communicat secreta: vnde fit idem cibos capere, & intimam spiritus captare communicationem. neque mirum, ni enim excutio, multum emphasis habet in hanc rem τὸ *simul mecum*, cùm videretur sufficere si tantùm *mecum* diceret: ideo enim forrasse additur *simul*, vt ex eâdem præmorsâ, & semesâ buccellâ cum Christo, simul comedisse Iudas intelligatur. & quorsum id, inquis? vt simul cum illâ osculum illi porrigere nosceretur, si fortè præmeditatum scelus, & proditionis osculum tanto amoris indicio ab illo auertuncaret: vocabatur hoc *Philotesia* apud priscos. sic Cyrus solebat prægustatos cibos, & semesa edulia amicis mittere, hoc addito mandato: *His Cyrus delectatus, vult quoque te eadem gustare.* vt habet Xenophon *lib. 1.* nihil mirum ergo, si simul cum cibo Iudas excepit osculum, spiritum & secreta Christi hauriret: haberet enim osculum missum in buccellâ, easdem conditiones, quas habet ab ore porrectum: de hoc autem Ambrof. lib. de Isaac cap. 3. *per osculum adhæret anima Deo verbo, per quod sibi transfunditur spiritus osculantis.* cum osculo ergo in præmorso illo misso, mille absque dubio inspirationes, & auxilia secreta, & sacras communicationes Iudæ porrexit Christus, quas ille suâ culpâ reddidit inefficaces.

Clarior hæc cogitatio allucet in verbis Marci: 924.
Accepto, inquit, calice gratias agens dedit eis, & biberunt ex illo omnes, cap. 14. num. 23. gustauit quidem Christus primus ex illo calice suum sanguinem, deinde omnes discipuli ex eodem mysticum vinum, id est, Deum sacramentatum, cruorem viuificum hauserunt, vt in illâ sacrorum charistiorum philotesiâ, & à Christo acciperent, & sibi mutua amicitiæ oscula exhiberent: quid enim postquam alius ebibebat, alius ex eodem poculo, nisi cum sanguine, prioris pariter osculum excipiebat? de Philotesia enim nescio quis amator ad amores suos: *Labris, inquit, poculum attinge: imple osculis, & prabe rogantibus.* dabo alibi. Porrigit ergo Christus Dominus poculum osculis plenum, quod nouis aliis Apostoli superimplebant, vt inter omnes etiam leuissimorum iurgiorum (nonnulla eorumdem imperfectorum adhuc legimus in Euangelio) reconciliatio per amorem exerceretur, & non doleat Iudam interim obstinari? non doleat odij amaritudinem, prodentis osculi furorem: inter tam dulcia charistiorum, imò Eucharistiæ oscula conseruari? Audi Chrysostomum *in catena ad cap. 22. Luca*, de hac re: *Fit, inquit, scelus eius vtique immanius, tum quia tali proposito imbutus adiit mysteria: tum quia adiens, melior factus non fuit nec metu, nec beneficio, nec honore.* illa enim vis inerat mysterio, ex mente huius patris, accepto: vt si saltem non resisteret auxiliis tunc suggestis, ad reconciliationem feliciter, fortiter, & suauiter traheretur: vnde nouam culpam, quòd esset melior factus visus contraxisse Iudas perfidus.

Hinc aperio cur Christus Dominus questus 925.
quòd osculo à Iuda proderetur, *Luc. 22. num. 48.* osculum nihilominus excipit proditoris: cur enim, dicat aliquis, si Dominus amicitiæ stemma osculum, in odij insigne doluit commutatum, faciem non auertit suam, & venenata discipuli labra non remouit? dixerim enim, quia reconciliationis & pacis osculum inter sacra mysteriorum charistia, simul cum Eucharistia porrexerat, voluisse tamquam ab iniusto possessore, imò nepote perdito illud vindicare: tanti reconciliatiua ista faciens oscula, vt dummodo illa recuperet, & ab infami eripiat captiuitate, hostium suorum fieri quodammodo captiuus non pertimeat. quis scit, an id voluerit D. Paulinus loco aliàs trito epist. 2. *Osculum, inquit, Dominus non ideo suscepit, vt pacem proditoris acciperet: sed vt ab alienato reciperet*, id est, vt quam dederat, recuperaret. hæc omnia occasione Dauidici loci de Iuda, dicta sunto non abs re charistiorum.

Sed horum occasione, maius aliquid addo: non 926.
solùm tunc cum Eucharistia suauissimum hoc suauium misit Christus, sed & nunc nobis idem porrigitur, imò ipsa Eucharistia putum putum est osculum amoris. In conuiuio erat anima, inter scitissima fercula, & bene condita pocula recreanda, & tamen suspirat, *osculetur me osculo oris sui*, Cant. 1. num. 1. ad quem locum D. Ambros. *Quid, inquit, loquar de osculo oris, quod charitatis & pietatis est pignus? Osculantur se columbæ, sed quid ad humani osculi venustatem, quo amicitia insigne, humanitatisque præfulget: in quo plena charitatis fidelis exprimitur affectus? vnde & Dominus velut prodigij genus in proditore condemnans ait: Iuda osculo filium hominis tradis: hoc est, charitatis insigne, conuertis ad signum proditionis,*

tionis, & infidelitatis indicium? pacis hoc pignore vteris, ad officium crudelitatis? Sed inde nobis inſurgit dubitatio. Si tale eſt oſculum, quid belli poterat inter conuiuandum commoueri, cuius auertendi ergò, oſculum pacis fœdus peteat anima? quid inſidiarum timebatur, quibus arcendis, fidelis reconciliationis ſigna repeterentur crebrò, déque labiis ad corda figerentur? ni fallor, conuiuia iſta erant chariſtia, vbi depoſitis iam culpis, anima pleniùs Deo reconciliari cupiebat: ideo inter vina & epulas cæterorum donorum, ea non tanti faciens, vnam oſculi gratiam ſuſpirat, hanc cæteris præponit, inquiens: *oſculetur me oſculo oris ſui, quia meliora ſunt vbera tua vino*, id eſt, melior eſt amor tuus oſculo expreſſus, cæteris donis: ecquod tandem hoc oſculum? ipſiſſima Euchariſtia, ex qua ſacrum fœdus, & plenitudinem pacis ſperabat. D. Ambroſ. paulo pòſt: *Videt*, inquit, *ſe ab omnibus mundatam eſſe peccatis, & dignam qua ad altare Chriſti poſſit accedere: quid eſt enim altare niſi forma corporis Chriſti? videt Sacramenta corporis Chriſti, & ait: Oſculetur me oſculo oris ſui, id eſt, oſculum mihi Chriſtus infigat.* quaſi ſolum in altari Euchariſtico oſculum veræ pacis inueniatur. Sed hoc nos iam ad fœdera manuducit: dicamus de his ſeorſim.

§. II.

Pars altera de Euchariſticis fœderibus preſſiùs illuſtrata.

927. *Amor Dei mirus in feriendo pacto cum hominibus exhibetur.* ERant igitur prædicta chariſtia pacifica quædam fœdera, in quibus ſine ſanguine, ad amoris reconciliationem conſanguinei veniebant: ſine ſanguine, inquam, victimarum, non ſine proprio ſanguine quandoque, vt de Germanis habet Athenæus *lib. 2. cap. 2.* licèt non ſolùm de propinquis ſermo ſit: hinc Alexand. Neapol. ex correctione Tiraq. lib. 5. cap. 3. *Germani*, inquit, *frequentes factitarunt, vt in epulis percuſſâ faciei venâ, profluentem cruorem vino miſcerent, inuicemque propinarent: ſummum fœdus amicitiæ, mutuum ſanguinem guſtaſſe, rati.* *In Euchariſtia hominum ad inuicem, & ad Deum fœdera peraugusta.* Auguſtior tamen fœderis ratio, in myſticis noſtris chariſtiis, in ſacra Euchariſtia, vbi ſine ſanguine, ſanguis interuenit: non ſcinditur occiſa victima, & tamen victimâ litante feritur fœdus, vbi Chriſtus Dei facies vulneratur intactus.

928. Diuiſerat victimas ſuas Abraham, & vtraſque partes contra ſe altrinſecus poſuerat, tunc addit textus: *cùm ergo occubuiſſet Sol, facta eſt caligo tenebroſa, & apparuit clibanus fumans, & lampas ignis tranſiens inter diuiſiones illas*, Geneſ. 15. num. 17. Quid autem ſibi vellent hæ diuiſiones, explicat ibi pulchre Lyranus num. 10. *Cauſſa*, inquit, *huius diuiſionis & partitionis eſt, quia tunc temporis quando homines ad inuicem pactum, vel fœdus inuiolabile faciebant, ad hoc deſignandum, interficiebant vnum animal, & diuidebant in duas partes, & tranſibant, ad deſignandum, quòd digni eſſent morte, ſi pactum illud tranſgrederentur.* Quid ergo, inquis, an Deus, qui in clibano, & ignis lampade pertranſibat diuiſiones: iurabat pariter & fœdus teſtabatur? planè: ideo ſubditur ſtatim num. 18. *In illo die pepigit Dominus fœdus cum Abraham.* vbi iterum Lyranus de Deo per medias diuiſiones tranſeunte: *Sicut*, inquit, *ſuprà dictum eſt, iniens pactum, vel fœdus firmum cum aliquo, tranſibat inter partes animalis occiſi: Deus autem faciebat pactum firmum cum Abraham.* quaſi ſi per impoſſibile Deus eſſet paſſibilis, mauellet ſcindi medius, quàm fœdus violare. Videbatur quidem non poſſe vltra diuini amoris facilem comitatem, maieſtatem comem in pangendo fœdere procedere.

Sed ecce in Euchariſtico noſtro fœdere, corpus illud Dei olim in cruce paſſibile, & lacerum, impaſſibili quodam tenore inſtauratur: vt iam inde intelligatur illud Prouerb. 9. num. 2. *Sapientia immolauit victimas ſuas, miſcuit vinum, & propoſuit menſam ſuam.* mixtum ne victimarum ſanguinem immolatum vino voluit? fortaſſe: vt myſticè ſub vini pallio latentem diuini Agni ſanguinem ſignificaret; ſed quidquid ſit de hoc, audis victimas, audis fœdera in hoc conuiuio: vnde Dionyſ. ad hunc locum: *Obtulit*, inquit, *ſe ipſum in cruce, oblationem & hoſtiam Deo in odorem ſuauitatis: ſicque obtulit, id eſt, corpus ſuum, & ſanguinem: miſcuit vinum. nam in cœna nouiſſimâ, vinum conuertit in ſanguinem ſuum.* vbi ſic iſta connectuntur, vt victimas & fœdera incruentè in epulo Euchariſtico innouata cognoſcamus. Quid? ſicut Ioſeph fratribus reconciliandis non ſimpliciter epulum, ſed victimas fœderis ad epulum paratas voluit: *occide victimas, & inſtrue conuiuium*, Geneſ. 43. num. 16. ſic melior & verus noſter Ioſeph, victimas fraternæ reconciliationi innouat ſine ſanguine in hoc conuiuio. 929.

Violauerat quidem homo icta olim cum Deo fœdera: tunc fideiuſſor Chriſtus, homo Deus, laceris membris, percuſſo corpore pœnas luit præteriti erroris: ſed eo ipſo fœdus æternum ſancit, & quod ſemel fecit in cruce, quotidie inter ſacra renouat chariſtia; hinc illa eius vox: *hic eſt calix nouum Teſtamentum in meo ſanguine*, Luc. 22. n. 20. de quo Balduinus hîc apud Tilmanum: *ac ſi diceret*, inquit, *hic conſtituta eſt cauſſa & virtus & ratio implendi quæ in nouo Teſtamento præcepta ſunt, & obtinendi quæ promiſſa ſunt: hic eſt finis & conſummatio legis, hic eſt plenitudo gratiæ & veritatis: hic eſt myſterium fidei, firmamentum ſpei, teſtimonium dilectionis meæ, exemplum obedientiæ veſtræ, pignus hæreditatis veſtræ: nouum enim Teſtamentum eſt in meo ſanguine confirmatum, nulloque ritu deinceps mutandum, vt ſit legitimum ſempiternum.* pulchrè: ideo ipſe ſanguis dicitur Teſtamentum, ſiue pactum inſtitutoris cum hæredibus, quia illi adimplendo vires ſuggerit, robur adminiſtrat. Sed alibi accuratiùs premenda Alcuini verba: nunc ad rem præſentem nota, quòd cùm lex noua, & nouum Teſtamentum, amore totum fundetur, & ſubſiſtat, habeat neceſſe eſt in Euchariſtia viuidum quoddam amoris fulcimentum; & vnde hoc? acutiſſimè reſpondet idem Balduinus ibidem: *cùm hoc ſanguine*, inquit, *fuſo, amorem ſuum effudit: cum hoc infuſo, amorem ſuum infundit.* q. d. nullum potuit Chriſtus apertius dare amoris maximi ſignum, quàm dum aperto corpore in Cruce ſanguinem ſuum effudit, vt quot guttulas, tot amoris ſcintillas ſpargere videretur. Idem ergo ſanguis olim fuſus, dum infuſus modò animabus per Euchariſtiam communicatur, cùm ipſe ſit amor, amore illas accendat neceſſe eſt: ſicque reconciliata charitas creſcat, vt ipſummet amorem haurire cœleſti quodam fœdere cognoſcamur. An non meritò igitur ipſe ſanguis Teſtamentum, & fœdus appelletur, qui ſic diuina fœdera ſtabiliuit, & firmauit? 930.

Et bene calix idem vinum ſpecie, re ipſa ſanguinem Dei hominis, hominibus propinat: ſic enim omnes inter ſe fidi, perpetuum amorem ſeruare tenebuntur: pende verba Salluſtij de coniuratione Catilinæ: *Fuere*, inquit, *ea tempeſtate qui dicerent Catilinam oratione habitâ cùm ad iuſiurandum* 931.

dum populares sceleris sui adigeret, humani corporis sanguinem vino permixtum in pateris circumtulisse: inde cùm post execrationem omnes degustassent, aperuisse consilium suum: atque eo dilitare fecisse, quo inter se magis fidi forent alius alij tanti facinoris conscij. Dulcius nos, non puri hominis sanguinem cum vino, sed sub vini specie, speciosum hominis Dei sanguinem haurimus, vt fidi inter nos mutuo (non ingentis alicuius facinoris, sed illustris huius mysterij participes) degamus. neque mirum: feritur enim nobis omnibus, in his sacris charistiis dulce fœdus, vt iam Iudæ instar habeatur, qui violans charitatem (dum culpæ conscius, ad Eucharistiam accedens, quantum est ex se, Christum peruerso osculo tradit denuo) fratribus eiusdem calicis participibus auersatur. Bene Origen. *hom.* 35. *in Matth.* post multa de Iuda: *Tales*, inquit, *sunt omnes in Ecclesia qui insidiantur fratribus suis, cum quibus ad eamdem mensam corporis Christi, & ad eumdem potum sanguinis eius frequenter simul ineunt.* Dignus enim qui Iudæ instar suspensus crepat medius, qui medium charitatis centrum audet tanto fœdere inito deserere.

932. Allucebunt ex dictis verba Iobi, immo Christi Domini in Iobo figurati: *si non dixerunt*, inquit, *viri tabernaculi mei, quis det de carnibus eius vt saturemur*, cap. 31. num. 31. quæ ferè omnes Patres de Eucharistia nostra explicarunt: sed mihi dubium, cur fideles hîc *tabernaculo*, vel, vt clariùs habet Vatablus, *temorio* potiùs adscribantur, (quibus vocibus vt plurimum militare aliquid innuitur) quàm pacificis ædibus, domui quietæ: diceremque significata in hoc loco desideria, quibus ardentes fideles confœderari in dæmonem cupiebant: quod vt explicem, ad rem nostram pende verba Plutarchi de quibusdam in remp. coniuratis, illique iam iam bellum illaturis: sic enim scribit in Poplicola. *Postquam assensere adolescentes, & cum aquilinis collocuti sunt, consilio statutum est, vt magno ac graui iureiurando sese omnes inuicem obstringerent, occisi hominis sanguine delibato, ac visceribus degustatis.* Proh immanitas! securiùs & suauiùs fideles, feliciùs Ecclesia membra sua nouit charitate constringere Eucharistico pane sumpto, sanguine gustato, vt vnanimes & fœderati in Dæmonem irruant robustiùs: fauet Chrysost. homil. 45. in Ioannem: *Cùm suum*, inquit, *in nos amorem indicare vellet, per corpus suum se nobis commiscuit, & in vnum nobiscum redegit, vt corpus cum capite vniretur, hoc enim amantium maximè est. hoc Iob significabat de seruis suis, à quibus maximè amabatur, qui suum amorem præ se ferentes dicebant: Quis daret nobis vt eius carnibus impleremur? quod Christus fecit*, &c. *non se tantùm videri permittens desiderantibus, sed & tangi, & manducari, & dentes carni suæ infigi, & desiderio sui omnes impleri: ab illa ergo mensa tamquam leones ignem spirantes, surgamus diabolo formidolosi.* pende mihi illud *ergo*: quasi legitima & in optima figurâ constituta sit consequentia, vt Eucharistica carne pasti, pactum arctissimum ineamus, & inuiolabilem charitatem seruare teneamur, quò dæmoni formidabiles ipsum oppugnemus. Sic enim bellum tartareum feliciter inimus, si in charistiis sacris, gustato Christi corpore, inuiolabili pacis fœdere copulamur.

Eucharistiâ homines fœderati Dæmoni terribiles sunt.

933. Expressit id ergo anima in hoc loco: *introduxit me in cellam vinariam, ordinauit in me charitatem.* de quo Paschasius *lib. de corp. & sang. Dom.* post multa de Eucharistia: *Hinc*, inquit, *sponsa in Cant. introduxit me Rex in cellam vinariam, ordinauit in me charitatem*; ac deinde: *Exultabimus & lætabimur in te, memores vberum tuorum. Exultant ergo fideles dum se intelligunt ad tantam vnitatem Christi sociatos per gratiam, & ad tantam flagrantiam charitatis prouectos.* vbi plura de vi conciliatrice huius Sacramenti. Tu mihi pende verbum *ordinandi*, in hoc loco militare esse: ideo in Hebræo legitur, *vexillum eius super me charitas.* quasi Ecclesiæ fideles sumpto mysterio, quasi ictó concordiæ fœdere, tamquam sub vno vexillo expugnandis dæmonibus adunentur, & sic Ecclesia castrorum ordinata acies ritè appelletur. Sed hæc iam nos aliò appellant.

Extrema turpitudo est luxuria.

§. III.

Eucharistico epulo instabilis humanæ naturæ conditio, stabilis perseuerat.

MEritò quidem anima dicitur in hoc loco per Eucharistiam vexillata. nam sicut milites, 934.
& maximè signifer, à castris & duce suo, militari iuramento constricti, non possunt nisi impiè separari; & sicut militare quid est proprium in suo semper gradu consistere: sic humana natura proprio genio instabilis, per hoc Sacramentum, erraticum aliàs gradum in statione debita figit, & ab amore suo Christo non facilè separatur: hinc enim qui vagulo quodam ingenio, genio instabili patrem reliquerat prodigus, inter tumultuosi sæculi æstuantes semper vndas fluctuaturus: postquam feliciori tandem diuini Austri flatu patri, id est, portui appellit: firmandus iam & stabiliendus de charitatis penu epulum capit, vitulus illi occiditur, id est, vt suprà dixi, porrigitur Eucharistia; nulla enim potuit infirmitati tantæ efficacior adhiberi medicina: vna enim est Eucharistia, quæ instabilem & fluctuantem naturam nostram fixat, corroborat eneruem, cùm ipsum nobis Christum inconstantiæ nostræ adhibeat firmamentum.

Sunt mira in hanc rem, & vndique amorem 935.
stillantia verba illa Christi Domini Patrem rogantis, *vt omnes*, inquit, *vnum sint, sicut tu Pater in me, & ego in te: vt & ipsi in nobis vnum sint*, Ioan. 17. num. 21. non enim sola oratur vnitas, sed ea vnitas, quæ diuinarum personarum æmulatrix fit vnitatis, vt fideles non solùm cum Deo maneant, sed etiam in Deo, aliàs quidem facilè lapsuri: videmur ergo diuinas circum insessiones sic imitari, vt cùm Deus in nobis, & nos in illo pariter manserimus, personas in se inuicem circum insidentes ad viuum exprimamus. Audiendus nunc Chrysol. serm. 62. *Homo*, inquit, *dicit tibi Christus, quod à me & per me consecutus es, sine me non poteris possidere, quia sine me qualis fueris iam vidisti: hoc sciens pro te Patrem, ingrate, omnium sic poposci: Pater quos dedisti mihi, volo vt vbi ego sum, & illi sint mecum*, Ioan 17. *& quia nec hoc tibi sufficere poterat ad tutelam, nam cùm mecum esses in paradiso, & extra me tu periisti, adieci, dicens: Pater sicut tu in me, & ego in te, ita & illi in nobis vnum sint: ego vt bona Patris habeam, processi de patre, & à patre penitus non recessi, & ideo tantum te in nobis habere volo, quantum nos ipsi sumus, & manemus in nobis.* nihil contra humanam instabilitatem exaggeratius vsquam scriptum legisse memini; quasi licèt cum Deo essemus, si tamen extra illum essemus, adhuc quodammodo perseuerantia nostra esset in periculo, tam vniuersaliter Chrysologus visus loqui.

Sed vnde, quæso, stabilientis huius vnionis 936.
origo?

origo? Certè ex Euchariſtica vnione, qua dum immobili Deo adhęremus, mobilitatem timere ignoramus: ideo Chriſtus Ioan. 6. *Qui manducat meam carnem, & bibit meum ſanguinem, in me manet, & ego in illo.* Audi nunc Paſchaſium *cap. 9.* quærentem cur Chriſtus quotidie immoletur, & vtrumque locum aptè connectentem. *Vt quicumque*, inquit, *hanc vitam ſumunt renati vnum efficiantur: vt ſicut iam per Baptiſmum Chriſtum induunt, ita Chriſtus in eis per hoc Sacramentum corporaliter maneat: vt ſint credentes vnum in Chriſto, & Chriſtus in eis maneat, vt impleatur quod ipſe ad patrem orat, vt omnes vnum ſint, ſicut tu Pater in me, & ego in te, vt & ipſi vnum ſint in nobis.* Datur igitur hîc nobis pignus de ſe infallibile æternæ illius vnitatis, vt dum Chriſtus in nobis manet, & inter nos inuicem, & cum illo vniti ſtabiliamur, qui naturâ inſtabiles, & inuicem à nobis, & à Chriſto inſtabiles & ſeparati fluctuabamus: ſic ſecuritas & ſtabilitas noſtra in cœlo de mutua nobis cum Dei inhabitatione, optimè confirmatur: quia in terris adhuc per Euchariſtiam ad id formamur, atque firmamur, clariùs dicam.

937. Supereſt adhuc declaranda occultior emphaſis illorum verborum: *ſicut tu pater in me, & ego in te.* ac ſi inſtabilitati noſtræ firmandæ neceſſariò mutua connexio requiratur, & ſic omnes vnum ſimus in Deo trino, vt perſonæ ſint in nobis, ſicut in ſe ipſis inuicem circuminſident. & cur ita? attende. Si Deus in nobis tantùm eſſet, & nobis vniretur, nos autem in illo inuicem non eſſemus, nec illi partiali vnione vniremur: ille quidem fidelitatis & charitatis infuſæ ligatus vinculis, ex vi amoris non poſſet, vt ita dicam, certè nollet rumpere vnionem: nos verò alia vnione non reuniti neſcio, quomodo ſuſpecti de fugâ poſſemus reputari, cùm tantùm amatoriæ vnionis diuinæ terminus putaremur. Exemplo res claret. Natura humana Verbo vnita, quia ſola vnionis eſt ſubiectum, nullatenus verbum poteſt deſerere: verbùm quia illius vnionis tantùm eſt terminus intrinſecus, licèt id nunquam faciet vt fides docet, ex ſe tamen deſerere illam poterat. Sumus ergo in Deo, & illi vnimur, qui inuicem in nobis idem peragit, vt de mutua duplicis vnionis ſecuritate, illum amor ſuus, nos ſecuritas noſtra ſic exhilaret: aſt hæc vnionum ſtabilitas quæ in Beatis maximè, vbi perfecta eſt charitas, reperitur: in Euchariſtica vnione aut radices habet, aut exemplum, vt dixi ex illis verbis *Ioan. 6.* vbi Chriſtus de huius epuli conuiua: *In me*, inquit, *manet, & ego in illo.* addo pulchra verba citati Paſchaſij quæ ſubſequuntur. *Chriſtus hodie in nobis non ſolùm per concordiam voluntatis, ſed etiam per naturam in nobis, ſicut & nos in illo rectè manere dicitur*, &c. *hinc igitur eſt, quòd & nos in Chriſto naturaliter vnum corpus efficimur, & ſi quis patrem in filio naturaliter confitetur, confiteatur ſe naturaliter (quia Verbum caro factum eſt) vnum eſſe in illo: vt naturalis vnitas, per Sacramentum appareat veritatis. hinc ergo dicit, qui manducat meam carnem, & bibit meum ſanguinem, in me manet, & ego in illo.*

938. Itaque duplex hîc ſtabilimenti & ſecuritatis ratio conſideranda: in Chriſto ſumus ne poſſimus cadere; quis enim de huius baſis ſoliditate dubitabit? & Chriſtus in nobis eſt tamquam vinculum & harpago, ne fugiamus. Heu quàm præceps audacia peccatoris, quæ tantam illudit baſim, tantum vinculum perrumpere conatur! Aliquid ſimile cogitabat Auguſtinus tract. 27. in Ioan. *Signum*, inquit, *quia manducauit, & bibit: hoc eſt ſi manet & manetur, ſi habitat & inhabitatur, ſi hæret vt non deſeratur.* Vbi obiter nota ex mente Auguſtini, videri poſſe in dubium reuocari, an is, qui breuiter poſt Euchariſtiam labitur, debita diſpoſitione illam accepiſſet: ea quippe in illa vis quæ roboret, & ſtabiliat virtutem, vt vix relinquat, ex ſe locum relabendi, aut anſam fugiendi. Iterum Auguſt. ad locum Ioan. in catena: *Multi quidem*, inquit, *qui vel corde ficto carnem illam manducant, & ſanguinem bibunt, vel cùm manducauerint apoſtatæ ſiunt, nunquid manent in Chriſto, & Chriſtus in eis?* Sed videamus iam, quod de baſis déque vinculi ſecuritate dicebamus.

Pro grauiſſimo ſcelere puniendus Cain, audit: *Vagus & profugus eris ſuper terram*, Geneſ. 4. n. 13. clariùs ex Syro in Sixt. *non manens in eodem loco.* quaſi inſtabilis quidam gradus, nullibi firmus, ſed ſemper lapſui pronus, ruinæ labilis, culpæ debeatur. & cur ita? quia ſtabilimenti deſeruit baſim, & firmitatis vinculum diſrupit. Hugo Victor. hîc apud Godefr. *Cor*, inquit, *hominis quod priùs amori diuino affixum ſtabile perſtitit, & vnum amando, vnum permanſit: poſtquam per deſideria terrena diffluere cœpit, quaſi in tot diuiſum eſt, quot ſunt ea, quæ concupiſcit.* Si ergo amore erga Deum fixamur, ne labamur vagi: quanto ipſo Deo robuſtiùs fixabimur? ſi, quod vnum in Deo diligimus, permanemus: dum vnum cum Deo ſumus, quomodo diffluemus? ideo pulchrè D. Cyprianus *orat.* 17. de Euchariſtiâ lapſis iam pœnitentibus danda, ſic habet: *Nam quomodo docemus, aut prouocamus eos, in confeſſione nominis ſanguinem ſuum fundere, ſi eis militaturis Chriſti ſanguinem denegamus?* nihil, vt initio dixi, à militaturis petitur exactius, quàm ne gradu cedant, ſed in eodem immobiles perſeuerent: Chriſtique milites tunc ſolùm lapſus facilè euitant, cùm Euchariſtico ſanguine firmantur. 939.

Peccator meticuloſus, vagus & inſtabilis.

940. E prælio redibat iam victor Abraham, quando ei perrexit in occurſum Melchiſedech, idque: *proferens*, inquit Scriptura, *panem & vinum, erat enim Sacerdos Dei altiſſimi*, Geneſ. 14. num. 18. typicam Euchariſtiam tunc primum exhibet Sacerdos, cùm iuſtum videt pro virtute decertantem, cùm pacificum aliàs virum, militari videt iam pulueri deſudantem: ac ſi diceret, quandoquidem militem agis, & propterea tibi in eodem gradu neceſſariò perſiſtendum: ne vnquam ab aſſignato, quæ eſt infamia ſumma, mouearis, cape ſtabilimentum: in vmbra pro parte inuenies, quod poſtea in veritate fideles ſunt inuenturi. Fauet Paſchaſ. cap. 10. *Melchiſedech*, inquit, *priùs in figura iſta obtulerat panem & vinum: ideo neceſſe fuit, vt verus Rex pacis, & Pontifex noſter ſecundùm ordinem illius, eadem offerret.* & interiectis paucis quæ infrà dabo, ſic concludit, *& per hoc amplius homo ad iuſtitiam refectus in fortitudine cibi cœleſtis conſtantiùs deſudaret.* in futuris ſcilicet bellis, ad quæ accepta hinc fortitudine ſtabiliebatur.

941. Pacifico magis habitu templum ingreditur Simeon: inuenit Ieſum, *& ipſe*, inquit Lucas, *accepit eum in vlnas ſuas*, cap. 2. num. 28. de quo Beda ibi in cat. *Accepit*, inquit, *ſenior infantem Chriſtum, vt inſinuet hoc ſæculum quaſi ſenio iam defeſſum, ad infantiam & innocentiam Chriſtianæ conuerſationis rediturum.* Addo vlnas exprimi ſolas, ſine manus, in quibus ſenilis baculus geſtari ſolet, quia baculum quo firmaretur in puero inuenit: quaſi ſenio defeſſus & labilis, firmamentum è vegeta Chriſti pueritia ſortiretur: cui tamquam firmo baculo vlnas roborabat. Guillelmus venuſtè apud Tilman.

sic rem explicat: cuius verba, quia in alio tractatu mihi iam scripta, hîc non repeto. Nescit itaque Christus vbicunque feratur firmamentum non esse: quid fiet in intima Eucharistiæ communicatione? faciunt huc verba Chrysologi *serm.* 144. ad illud Angeli: *Ne timeas Maria*, Luc. 1. n. 3. de quo ita: *Quid timet quæ securitatem rerum concipit?* quasi nullum esset periculum pereundi, vbi Christi, imò Christus securitas capiebatur: eundem in Eucharistia capimus, securiores degimus: ad cœleste tanti nuntij arcanum, Maria de futurâ conceptione iubetur non pauere: nos præsenti roborati mysterio, totius inferni machinas spernemus, & fidei percipiendis arcanis stabiliores pariter consistemus. attende.

942. Creantur initio Angeli, & tam miti operis dignitas subticetur, cùm tamen quadrupedum expressa mensio, imò viliorum creaturarum habeatur: euertitur mundus per diluuium, nec Angeli tantæ vindictæ ministri exprimuntur, qui postea in rebus minoris ponderis, scilicet contra Sodomam, Syriam, &c. proferuntur armati: multa denique post Cherub paradisi ad Abrahamum vsque Angelorum ministerio Deus operaretur absque dubio, & tamen nusquam vel leuissima Angelicæ naturæ commemoratio ad æuum vsque huius Patriarchæ: tunc enim Agar ancillæ Angelus reuelatur, *Genes.* 16. Si, vt ferunt, timebatur hominum instabilitas, ne fortè vero Deo deserto, idololatrandi ansam de Angelorum notitiâ & commercio assumeret: quid, quæso, huic firmandæ attulit Abraham quo iam expulsum periculum putaretur? respondet grauissimè Iobius Monachus apud Photium cod. 222. immo idem Photius ibi. *Ab Adami*, inquit, *prauaricatione, vsque ad Noe generationem* (*quæ esto prima omnium ætas*) *Angelorum natura in hominum cognitionem minimè venit: ac nec in secunda quidem ætate, quæ in audacem illam turris ædificationem desinit? sed nec tertia se potest ætas Angelicæ cognitionis gloriâ iactare, quæ vsque dum Abrahram Deum cognoscere cœpit, vt manifestum est extenditur. At postquam Abrahamo promissiones illæ, quæ dominicam Incarnationem, veluti fundabant, ac praordinabant factæ sunt: humanaque mentis oculi, veritatis luce collustrari magis capere, & animi fluctuatio, stabili religionis fide confirmari: tunc certè Angelus vnus introducitur ancillæ Abrahæ ministrans, qui illam animi pendentem, atque deficientem solaretur.* quasi nondum ortus Sol diuinus, iam viuis radiis mentem illustraret, & fluctuantem animum stabiliret promissus: quid ni ergo instabilem confirmet, non solùm iam ortus, sed etiam missus? quomodo non roboremur accepto, qui annunciatus naturam roborauit?

943. Hæc est stabilitas nostra dum in Christo manemus, quia basis defectu ruere non possumus. Sed quæras aliunde, an crescat Deo securitas, ne dulcibus eius amoribus ingrati fugiamus, dum Christus manet in nobis? Certè ita est: nam per Christum in Eucharistia nobis datum, vt sit in nobis, velut iniecto nodo nos Deus retinet, missoque harpagante retinaculo apprehendit. nihil habuit prius pater prodigi, quàm venientem puerum amplexari: *cecidit super collum eius*, Luc. 15. num. 20. & meritò ex omnibus affectibus amplexantis brachij charitas prior refertur: nemo nescit verbum filium Patris dexteram & brachium passim, in sacris litteris appellari: bene ergo id priùs refertur, quod optabatur ardentiùs: iniicitur filius quasi harpago venienti prodigo attrahendo, qui dum illum retinet, dum in illo manet, exhilarando Deo, à consimili fuga videtur prohibere. D. Eligius Viom. hom. 8. ad hunc locum: *Supra collum*, inquit, *filij cadere, est in amplexus filij brachium inducere: brachium autem Dei filius est, qui à patre Deo ad hæc infirma mundi missus est.* nimirum ad infirma missus vt firmarentur, ad instabilia vt retineantur. est istud munus Christi inseparabile: qui tamen in Eucharistiâ, arctiori nos vinculo connectens Patri Deo addicit: quasi vix possimus fugere, quin illum, qui in nobis manet, nobiscum deducamus.

Solebant olim reis, eadem catenâ milites custodientes colligari: ideo Seneca lib. 1. de tranq. an. cap. 10. *Omnes*, inquit, *cum fortuna copulati sumus: aliorum aurea catena est, & laxa: aliorum arcta, & sordida: sed quid refert, eadem custodia vniuersos circumdedit, alligatique sunt etiam qui alligauerunt.* ne rei scilicet (nisi fortè limata catenâ) possent fugere, quin pariter secum custodem ipsum attraherent. feliciùs Christus in nobis manens nobis colligatur: quia, vt bene D. August. *in Psal.* 118. de his colligatis: *Ligantur*, inquit, *duo, & mittuntur ad iudicem, latro, & colligatus: ille sceleratus, iste innocens: vnâ catenâ ligantur, & longè sunt à se.* per dissidium scilicet vitæ, & voluntatis: at Christus ita nobis colligatur, vt etiam per amorem nobis sit proximus: dupliciaque præsentiæ & amoris, Eucharistica vincula nobis connectit, vt iam simus omni vento instabiliores, si non firmamur: si limare strictam hanc, & auream catenam attentamus: quid vsquam afferri posset deploratius, quàm quod esset nobis laborandum, in sacri limatura vinculi, vt sine colligato nobis Christo fugere possemus. 944.

Clarent iam ex dictis illa *Genes.* 27. *num.* 37. vbi Isaac ad Esau, de Iacob suo. *Dominum tuum illum constitui, & omnes fratres eius seruituti illius subiugaui: frumento & vino stabiliui eum.* ita ne? totum imperium toties à fratribus impugnandum: non melioribus armis, tutiori custodia, quàm vno vino & pane stabilitur? id certè satis: nam si Christus pro iusto, quis contra eum? si illius fauor hunc ponit iuxta se, cuiusnam pugnatrix manus in ipsum præualebit? non timet iustus hanc ex vino & pane catenam Eucharisticam, tunc quocumque feratur, colligatum custodem secum deferet, qui illum securissimè seruet, & stabilis virtutis imperio confirmet. Paschas. *cap.* 21. de hoc epulo diuino: *In quo*, inquit, *vtique Iacob verus benedicitur, & dominus fratrum suorum constituitur: quia nimirum sine isto nulla rerum alia proficit benedictio. vnde beatus Isaac, cùm ferus venator Esau ad benedicendum tardus occurrisset, benedictione hâc iam fratri indultâ, ait: Frumento & vino stabiliui: quod est apertè dicere, firmaui eum pane corporis Christi, & vino sanguinis, in quibus illi æterna maneat abundantia.* æternabit quidem abundantia, perennabit felicitas: nihil poterit infernalis venator, lupus tartareus contra ouem, quæ secum pastorem defert colligatum: denique non æstuans virtutum imperium fluctuabit hoc duce, nec humanum cor, aliàs omni fluido laxius Christo sumpto vlteriùs æstuabit: imò ipsum quod leui aurâ antea inquietum nusquam consistebat, errabat fluctuans: iam instabilitatem quietam, & stabilem soliditatem confirmabitur. 945.

Viam Moysi ducenti, & ducto populo Deus olim per mare rubrum aperturus, mare diuisit, imò Moysi inflicto vndis verbere præcipit diuidendum, diuiditur ad arcæ præsentiam Iordanis, & iterum ad Eliæ pallium vndas scindit, & sanè mirum; cur enim vis illa fidei, virtutis robur, quod elementum 946.

elementum in adamantinos parietes, in cryſtallina mœnia potuit ſuſpendere: elementum potiùs fluctuans non ſtabilit, fluidum non conſolidat? ſeruabatur id intactum Chriſto, qui mare ingreſſurus *Matth.* 14. *num.* 25. cùm longè faciliùs poſſet, mare non tam diuidit, quàm frænat: non tam dimoris vndarum parietibus arenam, quàm fixis æſtubus, vndas ipſas calcat. & cur ita? reſpondet Iobius Monachus apud Phot. grauiter & acutè: *Natura*, inquit, *opus eſt, pondere iniecto, aquam ſcindi, ac diſcedere: ſic, vt per miraculum ab illis patratum, nihil præſtantior natura redderetur. Dominicò verò pede calcante, iam non amplius pelagus natura ſua ſeruiens diuiditur: ſed ſupra naturam ſui continuatione ſeruatâ, ſubſeruiat Domino, ſe ipſo validius effectum. Igitur mare imbecillitatis ſuæ oblitum, naturam non abnegat: verùm miraculo retenta continuationis, Domini tantum eam eſſe continuationem, manifeſtè declarat.* quàm ſcitè? ſolùm diuino tactu ſiſtit fluctuatio, frænatur æſtus, & velut iniectis vinculis, quæ fluidam innodarent, laxam conſtringerent naturam, mare ſolidatur. Alij ſibi Prophetæ, non aquis miraculum fecerunt: non poterant adhuc iſtæ, licèt in muros ſuſpenſæ, gloriari, quòd iniecto ſibi pondere fortes ſubſiſterent: Chriſtus verò cùm mare tangit, ipſum nobilitat, eneruę roborat, ſiſtit fluctuans, iam de non cedendo ponderibus iactabundum. æſtuet quantumuis igitur cor humanum, Euchariſtiâ ritè ſumptâ inquietum firmabitur, fluctuans ſtabilietur.

947. Feliciſſimè igitur annuntiauit Propheta: *vt educas panem de terra, & vinum lætificet cor hominis: vt exhilaret faciem in oleo, & panis cor hominis confirmet*, Pſalm. 103. num. 15. ordinario pane, vino naturali ſtomachus & venter confirmatur: hæc, vt habet hîc Auguſt. myſtica ſunt, & ideo cor appetitum, quodque ſanatura petunt. *Eſt alius*, inquit, *panis, qui cor confirmat, quia panis eſt cordis.* Ac ſi, ni fallor, diceret: filium, qui in corde Patris in ſerena quadam malacia ſemper degit, ſub panis ſpecie, ſerenandis humanis cordibus, & eorum inſtabilitati confirmandæ huc adueniſſe. nec illepidè D. Hieron. (ſi is eſt) ad hunc ipſum locum: *A terreni*, inquit, *corporis agro, quem à nobis aſſumpſit, myſterium proferens cæleſtis panis, & poculi ſalutaris quo reficiatur Eccleſia: ipſe panis corda noſtra confirmat, qui deſcendens de cælo vitam tribuit mundo.* Confirmat quidem panis iſte corda, ne fluxa dilabantur, vaga fugiant, ſed diuino harpagone retineantur.

948. Vnde iam apparet, cur deſcriptis ſæuientibus tot procellis, tot in pelago ventis decertantibus, tot è marinis fluctibus, beſtiis aſcendentibus, vt vix horribilior locus in tota ſacra pagina vſquam legatur. Concludat tandem Daniel: *aſpiciebam donec throni poſiti ſunt, & antiquus dierum ſedit*, cap. 7. num. 9. Quid enim ſibi vult immanis procella, mare præceps, beſtia quadruplex ſæuiſſima: quando thronus eſt Dei apponendus? aut quid ad firmam ſedem, tantorum turbinum motus excitantur? reſpondet Richardus Victorin. ibi apud Tilman. *Quòd poſt multa*, inquit, *vitiorum detrimenta, ille qui eſt ante omnia tempora æternus, per viſitantem gratiam, cor lubricum infirma propoſiti ſtabilitate figit, & ſibi manſionem conſtituit.* nec enim niſi in ſtabilito corde Deus habitat: nec niſi per Dei gratiam lubrici cordis pedes, ſiue affectus labiles, velut iniectis compedibus à fuga & vagatione refrænantur: quidni ergo cùm non tam ſola gratia, quàm ipſe auctor gratiæ in Euchariſtia nos harpagat, fixemur, & depoſitâ inſtabilitate, ab omni vitioſa fuga quieſcamus?

Pintus in Cantica.

§. IV.

Is ad honores rectè, ritè promouetur, à quo alienus affectus, & proprius effectus remouetur.

IAm verò ſi hunc locum, in dramatico tantùm & parabolico ſenſu explicueris: nota in vinariam cellam, id eſt, vt ibi probaui, in bonorum omnium theſaurum, quaſi illorum promam & diſpenſatricem, non tam intrare puellam, quàm introduci: idque non ſodalium rogantium affectu, quàm ipſius Regis rectè prouidentis diſpoſitione; ſic enim multi legunt, *introduxit me Rex.* hic enim ingreſſus optimus ad honores, ſi affectus amicorum cæcus, & effectus ambitioſus tuus inde exulauerint. Promouebat paternus Ioſephi affectus Manaſſem, ad vtilem hæredis præcipui dignitatem, & primogenituræ titulos glorioſos: ſed remouet hunc prudentior Iacob, *commutans manus*, Geneſ. 48. num. 14. ac Ephraim, quem nec affectus patris, nec propria induſtrioſa diligentia commendat, principem conſtituit, præcipuum denominat hæredem: quidni ſi *commutans* formatâ cruce *manus* mentem illis videtur porrexiſſe; ideo in Hebræo pro commutatis manibus legitur, *manus fecit intelligentes*, de quo Vatabl. in notis: *tanquam manus*, inquit, *illæ eſſent conſcia rerum futurarum.* Vt intelligas in his rebus eligentis tantummodo prudentiam cordatiſſimam interceſſuram. D. Ambroſ. lib. de Bened. Patr. cap. 4. *Ioſeph*, inquit, *natura ordinem ſeruauit, vt ſeniori filio plus deferret: ſicut Iſaac quoque in Eſau, priorem filium benedictionem præferre cupiebat: ſed minorem filium, in typum iunioris populi credidit* (Iacob ſcilicet) *præferendum: ſicut erat ipſe à matre prælatus.* Fallebatur Ioſeph, dum tam intelligentibus manibus, tam prudenti reſiſtebat actioni; nimirum ſequebatur motus naturæ, cùm tantum mouentis gratiæ impulſus ſequi debuiſſet.

949. *Ambitio fugienda omnino.*

Et quidem *oculi Iſraël*, inquit textus, *caligabant præ nimia ſenectute, & clarè videre non poterat*, ibidem num. 10. de quo citatus Ambroſ. *Cùm filius*, inquit, *putaret eum erraſſe vitio hebetioris aſpectus, conuertere voluit manus eius, dicens: Non ſic pater, hic enim primitiuus eſt; impone dexteram ſuper caput eius: ſed noluit, & dixit, Scio fili, ſcio*, &c. num. 19. perſpicacior ſanè erat ſenex caligans lynceo adoleſcente: fallitur qui putat in his rebus oculorum aſpectui credendum, ſolius enim mentis recto iudicio ſtandum, & ideo Iacob prudenter, ni fallor, Ioſepho ſuo oculorum cæcitatem prætendenti, non tam reſpondit *video*, quàm *ſcio*, idque bis inculcato, vt non tam ſenſus naturalis affectum, quàm ſpiritualis iudicij rationem ſequi declararet: quo minimè innatæ conditioni, ſed æternæ diſpoſitioni ſeruiebat. 950.

Totus in laudes Chriſti Domini effundendus ſceptriger Vates, ſic ſcripſit: *Iurauit Dominus, & non pœnitebit eum, tu es Sacerdos in æternum ſecundùm ordinem Melchiſedech*, Pſalm. 109. num. 2. & vbi Aaronica dignitas de fama celebris, de ſplendore famoſa? vbi legales cæremoniæ? ſacerdotalis apparatus? vbi ritus Antiſtitis conſecrandi, quæ omnia Aaronem adornantia, illum nudo Melchiſedech præponere videbantur? Cur, dicat aliquis, 951.

Christus secundùm ordinem Aaronis Sacerdos non initiatur, non instituitur Pontifex? notissima illa, quæ Apostolus decantauit de Melchisedech: *Sine patre*, inquit, *sine matre, sine genealogia.* hoc ergo quod in Melchisedech non erat, erat in caussa, vt secundùm illum potius, quàm secundùm Aaronem, gloriosior Christus existeret Sacerdos, eiusque foret dignitas excellentior, dum non tam propaginem Dauidici seminis ducens quasi per affectus parentum, & propinquorum, euectus videretur, quàm propriæ sanctitatis meritis, à supremo Deo electus decoraretur: scilicet, vt inde nobis præberetur exemplar, illis dignè conferri dignitates, quos non terrena fastigia sicut Aaronis descendentes, sed emolumenta cœlestia, sicut spirituales posteros Melchisedech; non priuilegia parentum, sed sancti Spiritus formant monumenta. D. Leo *serm. 2. de assumpt. ad Pont.* ad hunc locum, quem licèt aliter de Christo explicet, ad nos tamen traductum facit insignem. *Denique*, inquit, *cùm huius diuini Sacerdotij sacramentum etiam ad humanas peruenit functiones, non per generationum tramitem currit: nec quod caro, & sanguis creauit, eligitur: sed cessante priuilegio Patrum, & familiarum ordine prætermisso, eos rectores Ecclesia accipit, quos Spiritus sanctus præparauit, vt in populo adoptionis Dei, cuius sacerdotalis, atque regalis est, non prærogatiua terrenæ originis obtineat vnctionem, sed dignatio cœlestis gratiæ gignat antistitem.* Si enim indecora electio, solùm in parentum nobilitate fundata: quid si conspirent affectus, qui iudicium excæcantes, tantum carnalis aut amoris ardorem sentire, aut originis intueri norunt splendorem?

952. Summus Dominus, in excelsi summitate throni colendus videbatur, altissimusque Deus in altissima ara venerandus, & tamen nosti quid præcipiat in Exodo: *Non ascendes per gradus ad altare meum, ne reueletur turpitudo tua*, cap. 20. num. 26. vt in imo solo altare constituendum intelligeretur: sed maluit in istis doctrinæ nostræ, quam honori suo Dominus prouidere, & nobis potius mysterium, quàm sibi litteram deseruire. nescit enim non turpissima quædam dignitas, & infamis honor reuelatus traduci, quando de affectuosæ consanguinitatis gradibus, gradus fiunt (scalas dixerim) honori Ecclesiastico adeundo, imò expugnando: aut quando amicorum affectus, quem humanâ prærogatiua dignum videt, statim in regimine Ecclesiæ collocari, reputat iustissimum. Stephanus Cant. hîc apud Tilman. *Id est*, inquit, *non ascendes ad regimen Ecclesiæ per gradus consanguinitatis, vel dignitatis temporalis: à Deo enim esse debet quòd Prælatus erigitur ad regimen Ecclesiæ.* aliter enim iam carnalis affectus, fit maior ipsius defectus dignitatis, eius turpitudine penitus reuelata.

953. Conciliabitur hinc illud Actor. 1. num. 26. *Cecidit sors super Matthiam, & annumeratus est cum vndecim Apostolis.* in Græco aliter legitur: συγκατεψηφίσθη, id est, *calculatoriis suffragiis computatus est cum vndecim*, &c. Si enim plena iudicio suffragia, calculis declarata hîc interuenerunt, quomodo sors fortuita appellaretur, nisi quia illa suffragia, sic omni carnali affectu nuda prodierunt, vt nihil ibi industrium, nihil affectatum, sed quodammodo fortuitum, & plenum opus aleâ videretur? hinc vox illa suffragantium ad Deum: *ostende quem elegeris*, ibidem num. 24. quasi ipsi per suffragia, meri tantum diuinæ electionis (cùm maximè eligerent) essent renuntiatores. Simile quid affectauit Plinius *in Paneg.* ad Trajanum à Neruâ adoptatum: *Non tua*, inquit, *in cubiculo, sed in templo: nec ante genialem thorum, sed ante puluinar Iouis Opt. Max. adoptio peracta est: qua tandem non seruitus nostra, sed libertas, & salus, & securitas fundabatur, sibi enim Dij gloriam illam vendicauerunt: horum opus, horum illud imperium: Nerua tamen minister fuit.* & iterum post aliqua dicitur Nerua ascendisse Capitolium, non tam facturus Imperatorem, quàm *ingens illud Deorum prolaturus arcanum*. hæc quippe sola est decora promotio, quæ Deum ipsum, licèt intermediis ministris, habet auctorem.

Nemo nescit Pharaonis filiam, Moysem sibi assumentem, Ecclesiam adhærentem Christo, ad viuum significasse, imò & quamcumque animam fidelem: vnde Interlinearis ad illud, *quem illa adoptauit in locum filij*, Exod. 2. num. 10. sic scribit: *Susceptum in regalem aulam cordis.* de Ecclesia locutus D. August. serm. 86. de tempore: *Moyses*, inquit, *à muliere Iudæa natus, à matre sua proijcitur: à Pharaonis filia inuenitur, colligitur, adoptatur. Sic Christus Dominus à Synagoga, de qua natus est, repudiatur, & ab Ecclesiâ inuenitur, atque suscipitur.* Sed mihi semper dubium cur suaue Christi Domini in Ecclesia imperium, dulcisque in priuato quouis corde dominatio, adoptioni potius, quàm filiationi compararetur. Quid, quæso, ad hanc rem magnum cernitur in adoptione? iam dicam, si audis priùs Adrianum Imperatorem apud Dionem: *Mihi*, inquit, *ô amici, liberos gignere natura non dedit, sed lege & adoptione vos mihi dedistis: differt autem hoc ab illo, quòd nati quidem liberi, quales Deo cumque visum est, gignuntur & crescunt: adoptione, quales quisque vult, pro arbitratu adsciscit: itaque à naturâ, sæpe corpore, aut mente imminutum habes: ab adoptione & iudicio, vtroque perfectum, si voles.* inde qui imminutus, & ineptus regnat per patrem naturalem, semper de affectu regnat: per prudentem adoptionem, de ratione. bellè Claudianus: 954. *Quid boni in filiorum adoptione reperiatur.*

Hic illi mansere viri, quos mutua virtus
Legit, & in nomen Romanis rebus adoptans
Iudicio pulchram seriem, non sanguine duxit.

Indecorum igitur putaret imperium suum Dominus Iesus, si de cæco affectu, & non potiùs de viuaci iudicio oriatur: ideo teneritudinem naturalis filiationis, sed rationem prudentis adoptionis aucupatur.

Duo hinc inferes: primum, posse naturales patres, filios suos sine dedecoris nota, sine erroris timore, ad honores communitatis vocare: secundum, solere quandoque eligentes, & adoptantes naufragari: illi, si in propriis trutinanti iudicio adhæsere: hi, si etiam erga alienos, affectus impotentiâ reptantur. *Factum est autem*, narrat Scriptura, *cùm senuisset Samuel, posuit filios suos iudices Israel, fuitque nomen filij eius primogeniti Ioël, & nomen secundi Abia*, 1. Reg. 8. num. 1. erat iudiciaria ista dignitas apud Hebræos, libera: rationis potius, quàm naturæ tenorem secutura: postulabat negotij ratio, vt omnibus imperaturus, inter omnes eligeretur, & tamen quin maledicas obtrectatoris populi linguas exhorteat Samuel, aliis non curatis, præponit filios: rationem reddit ibi D. Gregor. *Eorum*, inquit, *nomina cautè assignantur, vt ex titulo nominis, illa quæ tunc eis inerat, cognoscatur forma virtutis.* primus quidem interpretatur, *fuit Deus*: secundus, *fuit pater*: & nominum titulis, vitæ genere tunc correspondebant: despicit ergo Samuel populi susurrus, & dum natorum despicit virtutes, 955.

ex

ex illorum tunc meritis, non ex paterno affectu ortam electionem demonſtrabat.

956. *Quid mali in prauè adoptantis electione reprehenſum.* Iam verò illud aliud quod propoſui, deſcribit eleganter Plinius componens Neruæ iudicium perſpicax in adoptando Trajano, cum cæco Augusti affectu in Tiberio eligendo: dabo carptim. *Nulla*, inquit, *adoptati, cum eo, qui adoptabat, cognatio, nulla neceſſitudo, niſi quòd vterque optimus erat, dignuſque alter eligi, alter eligere: itaque adoptatus es, non vt prius alius, atque alius in gratiam vxoris*, &c. *ſuperbum & regium, niſi adoptes eum, quem conſtat imperaturum fuiſſe, etiamſi non adoptaſſes: fecit hoc Nerua, nihil intereſſe arbitratus, genueris, an elegeris, ſi perinde ſine iudicio adoptentur liberi, ac naſcuntur: niſi tamen quod æquiori animo ferunt homines, quem princeps parum feliciter genuit, quàm quem malè elegit.* In primo quippe, naturæ error fortuitus, quod infelicitatis eſt: in ſecundo, vitium voluntatis intentum, quod prauitatis fuerit, reperitur.

§. V.

Prædicti tituli ſecunda pars exponitur.

957. Digna tamen electio non ſolùm alienos affectus arcet, quos contra vtplurimum in prima parte diſſeruimus: ſed etiam magis proprios cohibet effectus, & diligentias, & arctiùs adhuc ambitioſam quamlibet tuam induſtriam, quàm ſollicitam beneuolorum curam debes amputare. Audi iterum Plinium, qui huius Politicæ princeps: *Vterque*, inquit, *qui adoptarat, tam paruit, quàm tu, qui adoptabaris*, ſcilicet Nerua Deo eligenti, Trajanus Neruæ diuinam voluntatem proferenti: aliàs turpis electio putaretur. miro religioſis viris præbito monumento, vt dum eligunt, proſtratis naturalibus affectibus, diuinæ videantur parere voluntati: dum eliguntur, ſolis obedientiæ viribus trahi præſumantur. Viderat hæc diuinæ coryphæus Politicæ Ignatius: ideo nonniſi imperio illius, qui ſub obedientia poteſt præcipere, adeundas nobis præcepit dignitates: de cætero, feliciter magis dixerim, an prudentet? penitus interdixit. Ad rem.

958. In vſum ſanctarum animarum, totus ſollicitus diuinus noſter Salomon, nihil non quærit, quod illis poſſit acquirere vtilitatem, ſed præ omnibus blandimentis, illud rarius: *ferculum fecit ſibi Rex Salomon, de lignis Libani*, Cant. 3. num. 9. nimirum propter filias Ieruſalem, quò ſuauiùs, & dulciùs deferantur: ſed ipſa ne debuit principis manus ſudare ſerrâ, exaſperari dolabrâ, ſcalpello fatigari, aſciâ obcalleſcere? ſic nullus erat inter regios artifices, cui opus ferculi poſſet commendari? Certè forent, ſi materialis currus foret conſtruendus: aſt, id eſt, ferculum, quod aut malum, aut vnum Deum debet ſortiri artificem, & auctorem. Gilibertus ibi ſerm. 17. *Nemo*, inquit, *ſibi ſumat honorem, niſi vocatus à Deo: quid te ipſum ſuper candelabrum ponis, qui te ipſum non accendis? ille te ponat in ſublimi, qui lucernam te fecit: per illum aſcende, qui te accendit: denique nemo ſe ipſum ferculum facit, ſed ipſe Salomon fecit ſibi ferculum de lignis Libani.* pulchrè conceptum: fruſtrà quippe præſumas in honoris munere conſtitutus, commiſſas ſiue politicè, ſiue Eccleſiaſticè animas tibi, ad Deum tamquam ferculum portare, niſi te ipſe Dominus fecerit portitorem. *Nemo*, inquit Chriſtus, *accendit lucernam, & ponit eam ſub modio, ſed ſuper candelabrum.* accenſa enim lucerna Chriſti, in candela-

bro ponitur, nos aſcendit per ſe ad candelabrum: quàm timeo, ne profano & adulterino aliunde igne accendaris, qui non apponi ſuſtines, quin imò ad aſcendendum te componis.

Et meritò proinde, Prælatus iuſtus, *ferculum* appellatur: vt enim portando oneri, alienis equorum pedibus trahitur ferculum, cui inſenſibilis lignorum conditio proprios denegauit: ſic Prælatus ſuſcipiendo oneri & honori, omnino ſine pedibus intelligatur, neceſſe eſt. Apibus vtplurimum ſapientes viri, & proinde Prælati, & gubernatores comparantur: ideo Eccleſ. 11. num. 1. *Sapientia humiliati exaltabit caput illius, & in medio magnatorum conſedere eum faciet: non laudes virum in ſpecie ſua, neque ſpernas hominem in viſu ſuo: breuis enim in volatilibus eſt apis, & initium dulcoris habet fructum illius.* quaſi ſapiens humiliatus, id eſt, conditione aliunde abiectus, non de ſpecioſitate formæ, ſed de vtilitate allata inſtar apis trutinandus. pende nunc quid de apibus ſcribat Galfridus apud Tilman. *Apes*, inquit, *ſunt artificioſæ, laborioſæ, ſubtiles: Prælati ſolliciti, vtiles, & fideles: apibus autem natura hoc nomen indidit, quòd naſcuntur, vt aiunt, ſine pedibus.* habentur ad cap. 5. *Matth.* dicuntur enim apes ab *à* negante particula, *& pes.* inaniter ergo apis ſuſpiras titulo, ſi Prælatus pedatus vndique, naſceris: nec mel ad paſtum, nec ad lucem ceram, non fauum ad miſericordiam, non ad iuſtitiam aculeum geſtare poteris. *Pedes*, addit ibi Galfridus, *affectiones ſunt, in quibus puluis adhæret gradientibus ſuper terram: nec ſine pedibus naſcitur, quiſquis ad prælationis officium proprio fertur affectu, & ſuo potius appetitu, quam fraterna charitatis intuitu, vel Superioris arbitrio poteſtatis: quanti pedati, antequam nati in cathedram hodie pedibus ſuis inſiliunt? quanti irruunt potius, quàm trahuntur? nec mirum ſi induſtria, & fructus apum non ſequitur, vbi pedes eorum præceſſerint, & ſine pedibus naſcendi, defuerit natalis origo.* Quantum monſtrum! conaris eſſe, oſtendi, inquam, apis argumentoſa, qui dum centipes naſceris, naturæ degeneris propalas argumentum, ſpuriamque originem declaras.

959. *Ferculum, de Prælato.*

Apedem ſe ſuſpicabat Dauid, quando clamabat: 960.
Prætende miſericordiam tuam ſcientibus te, & iuſtitiam tuam his qui recto ſunt corde: non veniat mihi pes ſuperbiæ, & manus peccatoris non moueat me, Pſal. 35. num. 10. meritò enim ſuperbia & honorum ambitio quæ gigas eſt, ſolum pes dicitur, vt petat, imò impetat dignitates: meritò pes, quæ ſolum ad progrediendum ſollicitat, & impellit. nec ergo pes tuus te euehat, nec manus iniqui fauoris te deducat; aliàs, time quod ſequitur: *ibi ceciderunt qui operantur iniquitatem, expulſi ſunt, nec potuerunt ſtare.* aſſeclæ ſcilicet cum Duce ſuo Lucifero, qui pedati, penè antequam nati, indebito diuinitatis honori anhelarunt: quidni enim timeas pœnam Luciferi, & ſociorum, qui Luciferi culpam imitaris? Galfridus apud Tilman. de Prælato ambitioſo: *Qui*, inquit, *talis eſt, dicit in corde ſuo, Aſcendam in cælum, id eſt, cùm mea conuerſatio ſit in cælis ſemper, dignus qui cæleſtibus, id eſt, ſpiritualibus præſim: vt quid perditio hæc, perditio, inquit, tantæ ſapientiæ, tantæ virtutis, & eloquentiæ, quæ ita prodeſſent? Sed quia in inferioribus ſedeo, præexaltabo ſedem meam.* Heu miſeriam! ſi pedes, vt ad inceptum redeam, non haberes hos laqueos, hæc vincula ſtricta pariter & dura euitares.

Superbia pes qualis.

Cur enim, quæſo, Dauid, qui nullâ vel ſuâ, vel 961.
aliena diligentia mutato baculo in ſceptrum, in purpuram pelle commutata, pro ouibus, populos

adiit gubernandos: superbiam, (quæ in abruptiore parte hominis, fronte scilicet, sedem solet collocare, & thronum inter vtrumque cilium constituere) non solùm amandat pedi, sed pedem vocat: nisi vt innuat timorem, ne fortè quem initio ignorauerat, subrepat illi postea pes superbiæ, quæ quia ad honoris ambitionem tota pes est, eo ipso vinculis, laqueis, compedibus destinatur? Bene ibi D. Hieron. *Non veniat*, inquit, *mihi pes superbia: ne elatus vanitate, incidam in laqueum diaboli, & euadere non possim.* nullus cadit in laqueum, nullus compedes inuenit, nullus pedicas subit vt plurimum, nisi pedes habeat. & pende nouam miseriam, quam etiam visus respexisse citatis verbis Hieronymus. Auis dum elata fertur in aërem, oblita pedum laqueos garriens irridet: ambitiosus, quo magis aëria vanitate elatus, tunc magis vt in laqueum incidat diaboli, fit pes totus, vt iustâ pœna, iniustam promotionem manifestet.

962. Ponderastin' aliquando miseriam Abimelech? nouus Princeps, armatus iuuenis, hinc purpurâ de dignitate, illinc hostili sanguine de fortitudine coruscans, occidit infeliciter; *accedens*, inquit textus, *iuxta turrim pugnabat fortiter: & ecce vna mulier fragmen molæ desuper iaciens, illisit capiti Abimelech, & confregit cerebrum eius*, Iudic. 9. num. 52. Infelix accessus, successui infelicissimo: non careret capite, si pedibus caruisset; sed quia apes non fuit ad dignitatem, mortem propriis pedibus adiuit: ibi contunditur, vbi paternam coronam gestare præsumebat; & qui occisis tot fratribus vt imperaret vnicus, ambitiosè feruidus adiuit honores, occiditur infaustè. Stephanus Cantuar. hîc apud Tilman. *Nota*, inquit, *quòd electio Abimelech, procurata fuit, & ideo non habuit bonos exitus.* iacuit itaque ambitionis vana turris, ad turrim, quam imperij præsidium aucupabatur.

963. Igitur, aut pedibus careat iustus honori adeundo, aut ita tardos habeat etiam dum vocatur, vt testudineos gressus imitetur. Vigilabat sponsa etiam dormiens, & tenuissimum diuinæ vocis murmur prona audiebat, adibat mandatum prompta: mirare ergo iteratam sponsi conclamationem: *veni de Libano sponsa mea, veni de Libano, veni*, Cant. 4. n. 8. equidem non ad primam responderat, quæ tertia compellatione opus habuit. at vnde celeritas solita induit grauitatem? vnde imitandis ceruinis sponsi gressibus, gressus aliàs plumati, plumbo calceantur? Ex eo quod subditur: *Veni, coronaberis de capite Amanà, de vertice Sanir, & Hermon, de cubilibus leonum, de montibus pardorum.* de domitis ferinis committendi sibi gregis montibus, id est, moribus coronanda vocatur anima: videt paratum thronum, honorem occurrentem, ideo tardat gressus, & timida suspenditur: propterea vocata, quia ad dignitatem minus pedata præuidebatur. Gilibert. serm. 29. *Vide, inquit, si non morosè egreditur de Libano, quæ toties vocatur: mora tamen hæc non est contumacia, sed cautela; quis enim à contemplationis candore, à quiete interna, & puritatis sereno libens discedit?* &c. *quid mirum si moretur venire, cùm molestum sit de Libano discedere, & metuendum sit, ad montes illos barbaros & bestiales accedere. & forsitan sponsa mora festinationem nostram suggillat, & arguit, qui nimis prompti, & parum prouidi, vires nostras minus pensantes, festinamus ingredi in labores prælationis.* Res mira! solùm dilaniat has feras, qui ipsas timet: solùm superat hæc monstra, qui cautè se superandũ reformidat. qui hoc tenore honores non sortiuntur, præuersâ viâ gradientes incedant, necesse est.

Sed quidem hi tales, non tam contra feras, id est, subditorum vitia insurgunt, quàm è feris surgunt: non tam in illorum mortem conspirare, quàm ortum ab eisdem videntur spirare. Fingunt è dirissimo serpente olim ereptos dentes seminasse Cadmum, indeque repentè armatos vndique milites pullulasse: huc vult Nonus allusisse Nazianzenum orat. de laudibus Basilij; audi eius verba. *Cùm nec medici, inquit, nec pictoris nomen quisquam obtineat, nisi priùs morborum naturas expenderit, aut multos colores miscuerit, variasque formas penicillo expresserit: Antistes contrà facilè inuenitur, non elaboratus, sed recens: quantum ad dignitatem, simul satus & prouectus, quemadmodum gigantes Poëtæ finxerunt: vno die satos fingimus, eosque eruditos & sapientes esse iubemus: qui nihil didicerunt, nec ad sacerdotium quidquam ante contulerunt, quàm velle.* & certè, quia volunt, ideo dotes necessarias, vt iustè promoueantur habere non possunt: nihil conferunt dignitati præterquam velle, cùm saltem si nihil aliud, afferre debuissent nolle. 964.

Sed quid de his gigantibus factum putas? quid his armatis militibus euenit? vt sati, vt nati subitò: subitò se etiam inuicem interfecerunt. Tragicus in OEdipode, 965.

Agmina campos cognata tenent,
Dignaque iacto semine proles
Vno ætatem permensa die
Post Luciferi nata meatus
Ante Hesperios occidit ortus.

Quid ni enim inter se non sæuirent, qui à sæuissima ferâ ortum ducebant? sic & Prælati, quotquot ab ambitione generantur, postea inter se discordes, communem, sed infamem parentem protestantur, scilicet, qui apes esse debuerant, per omnia apibus opponuntur: apes sine pedibus nascuntur, isti, vt dixi, centipedes. Apibus postea pedes crescunt, quibus mutua charitate connexæ, inter se racematim quodammodo concatenantur: hi verò præcoces aliunde pedes amittunt postea, vt inter se discordes mutuo sæuiant: lege Plinium, & Virgil. 4. *Georg.* scitè Galfridus loco priùs citato: *Apes, inquit, quòd pedibus sibi cohæreant.* & statim de his talibus Prælatis: *sed nec pedibus se inuicem complectuntur, qui sibi mutuis affectionibus non cohærent, homines amantes singuli semetipsos.* nescias an infaustiores, quòd nascantur ambitionis pedibus: an quòd postea charitatis illis pedes non adnascantur; nisi quòd istud ab illo semper profectum, honores iniustè aditos adsignificat.

Venit saliens, &c. VERS. 8.

§. I.

Deus dulci, & auara piè amoris nostri perculsus ambitione.

Ecquis vnquam sollicitè & ardenter ambitiosus, sic vehemens optat, sic inquietus excurrit, sic orat anxius, tot rationes allegat, vt Christus in his versibus? equidem non ita ambitiosè honores sæculi ab homine, quàm in hoc loco à Deo, amores animæ capiantur, hæc est prisca eius, & pia conditio: hæc prisca nostra, nec debita felicitas. Extremam illam paupertatem, quam nobis affectandis affectauit Christus, enuntiaturus ipse, sic expressit: *Vulpes foueas habent, & volucres cœli nidos: filius autem hominis non habet vbi reclinet caput*, Matth. 8. num. 20. 966.

pende

pende phraſis mutationem: feris & auibus habitacula tribuit, & cùm ſibi habitaculum denegatum videbatur dicturus, non tam habitaculum, quàm ſolius capitis reclinatorium deeſſe queritur: quia cùm, teſtante Paulo, caput Chriſti, Deus: quaſi inuidebat ambitioſus feris, quòd quieſcerent: quando Deus extra corda humana, vbi quieſcit ſolummodo, fluctuabat. Simile eſt illud Cantic. 5. n. 5. *Aperi mihi ſoror mea, &c. quia caput meum plenum eſt rore.* membris omnibus nocturno correptis frigore: vnius capitis iniurias allegat tantùm, quia, vt bene Gregor. Magnus ibi: *Quid*, inquit, *per caput ſponſi, niſi Deus, & quid per rorem in hoc loco, vbi lamentando dicitur, niſi frigus mentium carnalium accipitur?* huc ergo tendebat tam ambitioſa ſponſæ commendatio, cùm ſoror, amica, columba, immaculata ſollicitatur, vt puriſſimis Dei amoribus correſpondeat ardens, quos frigidæ carnalium mentes repellebant.

967. Sed redeo ad Matthæi verba. quanto erat maius mi Ieſu, ſi Dei filij, quàm ſi filij hominis, paupertas exaggerata poneretur? quanto rarius nuditati commendandæ, ſi Dei filius, quàm ſi filius hominis tecti expers, inopiam expertus diceretur? cur ergo Deus homo, non te tam Dei, quàm hominis filium toties proteſtaris? quia licèt ſic paupertatis excellentia minui videatur: aſt ambitionis ſollicitudo noſtris captandis amoribus creſcebat. Fauet Galfridus apud Tilman. ad cap. 12. Matth. *Quia*, inquit, *certiùs, atque affectuoſius ab homine diligi voluit, filium ſeſe hominis non modò fecit, ſed etiam nominauit totiens.* tenerrimum nouit eſſe parentum erga filios affectum: certè igitur affectus noſtros ambit, qui humanæ filiationis defectus non exhorret: tenetur ambitione captus, qui abiectionis notâ non terretur.

968. Tenerior tamen inter parentum affectus, eſt maternus: ideo & hunc (quando in humanâ naturâ exprimendus ſexus fuit) affectauit: *Quicumque*, inquit, *fecerit voluntatem patris mei, qui in cœlis eſt, ipſe meus frater, & ſoror, & mater eſt*, Matth. 12. num. 50. quaſi inſtar matrum tenerrimè nos diligentes exoptaret. & quàm ſignatè dicitur ad rem noſtram, *quicumque*: vt dum nullus excluditur à tanto honore, ipſe ſaltem ab alicuius amore includatur: vt dum vulgò comparentalis Deo dignitas offertur, ipſe haud vulgari ambitione & deſiderio amoris noſtri perculſus inferatur. *Diligamus ergo*, addit idem Galfridus ibi, *Dominum Ieſum Chriſtum tamquam filium: quoniam ipſe, vt audis, à nobis maternum non dedignatur affectum: neminem enim reſpuit matrem ſuam fieri, qui ab omnibus vult patris voluntatem impleri.* Omnes itaque captat, ſi quemuis capiat: tendit omnibus retia, vt ſaltem aliquis illaqueetur, & qui vult omnes homines ſaluos fieri, omnes etiam ſibi voluit matres facere, vt ad dulcem & omnibus patentem cibum, ſaltem aliquis volantium aduentaret.

969. Docebat Lucillum ſuum Seneca rationem, qua debebat docturus alios, procedere: monebat *epiſt.* 29. ne paſſim, ne vulgò retia tenderet, aut iacula intenderet, vt non de vſu vileſceret hominibus, quos, minus obſolefactus, poſſet corrigere: deinde concludit. *Sagittarius non aliquando ferire debet, ſed aliquando deerrare: non eſt ars quæ ad effectum caſu venit: ſapientia ars eſt, certum petat.* Sed neſcio an magis honoris proprij ambitioſum ſibi, quàm aliorum vtilitati conſulat hoc præceptum: illud ſaltem ſcio, plus prudentiæ, quàm amoris normâ (qui quo minus oculatior, videtur conſulentior) procedere. amator noſter Deus, ſic ambitioſus, vt videatur quodammodo prudentiâ conniuente, non tam ad *certum*, quàm ad *quemcumque* capiendum reptari: ſapientia ars eſt, petat certum: non tamen id ita facere dixerim, quia ars eſt: amor quippe ambitioſus arte ducitur, & artem ſuam in petendo incerto, in appetendo quouis collocauit. *Eligat*, addit Seneca, de Sapientiâ, *profuturos: ab his quos deſperauit recedat: non tamen citò relinquat, ſed in ipſa deſperatione, extrema remedia tentet.* Certè non amabat, non ambibat: ambitioſus amor impoſſibilibus non terretur: capit vires de obice, & ponit inter obſtacula perſeuerantiæ ſuæ ſpectaculum: non ſolùm citò non cedit, ſed etiam numquam concedit retardanti. hinc illud Iſaiæ 65. n. 1. *Ecce ego ad gentem, quæ non inuocabat nomen meum, expandi manus meas tota die ad populum incredulum, qui graditur in via non bona.* O quàm in ſummis ambitioſi amoris votis nulla electio! turbas admittere paratus, perſeuerat (quaſi rauceſcente iam voce) manuum nutibus: conniueat, inquit Deus, ſapientia, indormiat ex hominum opinione prudentia, dummodo amor meus ambitioſis humani amoris vigiliis aſſueſcat: dummodo in ipſa dulci teneritudinis cæcitate peruigiles oculos habeat humanis affectibus rapiendis.

Amor Dei prudentiam ſuam videtur obſcurare.

Sed certè, neque indormit prudentia diuina, 970.
nec diuina conniuet ſapientia: ipſa, ipſa eſt, quæ amoris partes agit: aut quia, vt ita dicam, huius ambitioni, omnia in Deo ſeruiunt: aut quia tunc verè, vt diuinam vigere decet ſapientiam, operatur: ſi non ſolùm profecturos ſollicitet efficacibus, ſed etiam non profecturos adeat ſufficientibus auxiliis gratiarum. *Sapientia*, inquit Scriptura, *ædificauit ſibi domum, excidit columnas ſeptem, immolauit victimas ſuas, miſcuit vinum, & propoſuit menſam ſuam, miſit ancillas ſuas vt vocarent ad arcem, & ad mœnia ciuitatis: ſi quis eſt paruulus, veniat ad me*, Prouerb. 9. num. 1. omnes paruulos, id eſt, ſtultos peccatores vocat ipſa ſapientia, cùm tamen nouerit non omnes eſſe venturos: omnes vocationi eligit, quos tamen electioni gloriæ non deſtinat. & quàm ſollicita, quàm anxia ad vocandum, quæ quas magis habebat ad manum ancillulas expedit, ſocias gynæcei: quaſi moras ſeruorum ab atrio niouendorum non ſuſtineret. quid? amoris conditionem induit ſapientia: in amore mora, mori eſt: in ambitione quæuis claudicat celeritas. mittuntur igitur, non ad certum, non ad deſtinatum. Diuine amor, *eſt ne aliquid quò tendis, & in quod dirigis arcum?* Sagittare perſeueras, & tamen perſeueras ſapiens: non vt quandoque deerres, (quod Seneca in humanâ ſapientia exigebat) ſed vt ferias aliquando, vt dum ſequeris omnes, ſaltem aliquos conſequatis. hæccine non mera ambitio? hæccine non anxietas ambitioſa?

Verùm poſtquam vocatos aliquos attraxiſti, 971.
quanto in eiſdem conſeruandis ambitioſior? ſunt dulciſſima verba illa Dei de anima in virtutibus nutante, *& dixit, Vadam poſt amatores meos, qui dant panes mihi, & aquas meas, lanam meam, & linum meum, oleum meum, & potum meum*, Oſeæ 2. num. 5. miſella: quæ inter ſapientiæ fercula, & apparatæ menſæ delitias, ſuſpirat allia, porros, & omni pepone inſulſior, Ægyptios pepones: quid tunc Deus? *propter hoc*, inquit, *ecce ego ſepiam viam tuam ſpinis, & ſepiam eam maceriâ, & ſemitas tuas non inueniet*, num. 6. vt vel exire non præſumat, vel in ipſo ſtatim conatu reſipiſcat ab adultero non inuenienda. En tibi manus olim cœlis fabricandis,

illuminandis stellis occupatæ: maceriæ luto, spinarum rigori immiscentur,& vnde salus,vnde vita fluit,inde inuita prodit infirmitas & calamitas, quia famelica amoris nostri ambitio: vnde potest, quomodo potest, omni postpositâ nauseâ satiatur: imò conatur satiari, sed vix potest. Grauiùs D. Anton.de Pad.ad hunc locum Dom.2.post Trinit. *Animæ enim*, inquit, *peccatricis vias, id est, actiones suas,per quas sequebatur amatores suos, id est, dæmones: Dominus sæpe aduersitatis, & maceria aduersitatis claudit, vt ad ipsum virum priorem se conuertat,cuius amoris dulcedinem experta, tunc cùm eius perfruebatur copulatione,meliùs & longè melius sibi dicit fuisse, quàm nunc dum misera carnis perfruitur voluptate.* Vide quàm cupiat,qui tot diligentiis adulteræ ingratæ emit resipiscentiam.

972. Hinc ad abiectiora longè se demittit,quàm potens esset ambitio, experiebantur satis, satis Romani principes deplorabant, dum candidati non prensare modò, sed & osculari manus sordidas vilis plebis, & pedes suppliciter tangere, &, quod peius erat,latuque durius,indigere clientium suorum fauore cogerentur: sed summus inde dolor, quod id facere, imò perpeti coram aliis tenebantur, & certè hoc vltimum, nec etiam Crassi ambitio,quæ fuit maxima,valuit sustinere: de quo Valerius Max.lib.4 cap.5.num.4. *Consulatum*,inquit, *petens Crassus, cùm omnium candidatorum more circum forum populo ire cogeretur, numquam adduci potuit,vt id præsente Scæuola grauissimo,& sapientissimo viro socero suo faceret: itaque rogabat eum,vt à se dum inepta rei deseruiret,discederet, maiorem verecundiam dignitatis eius,quàm candida toga sua respectum agens.* En iam cedit ambitio verecundiæ: sed Crassi ambitio:amor Christi neruosiùs ambitiosior, qui neque prensare pedes, neque à suismet seruis indigere, idque præsente Deo Patre, confluentibus in spectaculum Angelis, verecundatur: *Mittit*, inquit Ioannes,*aquam in peluim, & cœpit lauare pedes discipulorum*, Ioan.13.num.5. Quò ruis Nazarena nobilitas,æterna dignitas? quid si Patrem, quid si cœlestem curiam principis sic abiecti, iam suppudeat? Quid faciam, inquit Christus, si pia vrget ambitio? Parcant sibi homines à culpâ, præbeant mihi amorum suorum honorem, pro quibus acquirendis, me abiectissimo iam cernunt non pepercisse officio.Deuotissimè Chrysol.*serm.*23.conuincens Arrianos: *Non calumnientur*,inquit,*si se in nostro corpore,minorem Patre dicat: qui non dicto, sed & facto cùm pedes lauat seruorum,se subdidit,& subiecit pedibus seruulorum. Homo iam tibi parce, quia vt tibi parcas, tuos Deus lauit, tuos tenuit, tuos amplexatus est pedes.* Tumebat regali spiritu plebs Romana, quòd inter ambiendum, sibi Romanos dynastas prostratos cerneret: quid contra vitia piè non superbiat homo, qui ambitiosum Deum sibi conspicit, iam prostratum? vulgo, summam alicui felicitatem adscripturi, Dei pedes tenuisse dicimus; en iam quodammodo felicitatem suam Deus habet, si hominis pedes teneat. Ad pedes alicuius pronolui solemus precabundi, & Deus ad pedes nostros, non sibi, sed nobis precabundus prouoluitur: vel potiùs sibi prouoluitur, etenim dum hæc facit, ardentissimæ, & piissimæ suæ satisfacit ambitioni. nam & linteus candidus quo se præcinxit, palàm candidam petitoris denotasse auspicor.

973. Hinc elucet pulchra emphasis illorum verborum: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua,& ex tota fortitudine tua*, Deuteron. 6. num.5. quæ tam auidè repetit Christus *Matth.*22.quorsum enim additur ly *tuum*, nisi vt ambitioso contractu, dum corda aucupatur nostra, cor suum mutuo nobis traditum protestetur? Dilige,ô homo,*Dominum Deum tuum*, non solùm quia Dominus,sed maximè quia tuus: vt te suum faceret, se fecit tuum: sic te possidet, vt tu illum possideas: at quomodo, inquis, qui meus est dominatu, potest etiam meus esse possessione? eodem modo quo ille, quantum res patitur: Dominus te possidet, & possidetur seruus: vt tu & seruus sis, & Dominus, si fas dicere, illius: vt inuicem possessus,& possessor hîc intelligatur. intelliges rem clariùs,si audis D. Anton. de Pad. ad hunc locum Domin.13.post Trinit. *Diliges*, inquit, *Dominum Deum tuum ex toto corde: tuum, & ideo plus diligendus est,plus enim nostra, quàm aliena diligimus: dignus enim à te diligi, qui cùm sit Dominus Deus tuus, factus est tibi seruiens,vt tu eius fieres,& ei seruire non erubesceres: seruire*,inquit Isaias cap.43. *me fecisti in peccatis vestris*; cùm ergo videretur Moyses teneriores titulos prouocandis hominis amoribus potuisse in Deo exprimere, maluit *Dominum* appellare: cùm enim addidit *tuum*, tenerrimum ita titulum effecit,nihil enim dulcius, quàm si is, qui natura Dominus,tuus,ô homo,id est, tibi seruiens amore intelligatur. ecquis profusioris à Deo ambitionis,homini colybus gratior esse potuit?

Notandum verò ad locum Isaiæ *cap.*43.*n.*24. 974
pro eo quod nos legimus: *seruire me fecisti in peccatis tuis*, in Sixtianis legi, *in peccatis tuis ante me stetisti. Stare* verò proprium est seruorum, dominis consedentibus: cur ergo tunc Deus seruire dicitur, cùm nos stantes serui annuntiamur: nisi quia vt nos à Dæmonis seruitute graui,in liberam sui traheret seruitutem, ambitiosè seruire non fastidiuit? *triginta tribus annis*, addit Antonius.*factus est seruus tuus propter peccata tua, vt te à diaboli seruitute liberaret.* hoc summum est. addo ego concordantiæ meæ, fieri ambitiosum dominum seruum hominis,non liberi,sed illius qui iam dudum captiuus, dæmoni seruierat. nisi dicas summum impudentiæ apicem humanæ attingi in Sixtianis, quæ coram oculis, & in conspectu illius Domini stare & perseuerare in peccatis sustinebat: qui de pia amoris ambitione hominibus seruire non erubescebat. seruit certè tibi Dominus, & ideo se vendit,vt te emat,& vt amore vulneretur,te cupit vulneratum.

Quo enim respectus Dei collineat generosus, nisi vt te vulneret? hoc fuit quòd *conuersus Dominus respexit Petrum*,Luc.22.*num.*61.vulnerat nimirum Petrum, vt conuersus per pœnitentiam Petrus, dum flet amarè, amoris in dominum vulnerandum vibret spicula. & bene *conuersus* Christus dicitur,qui tamen vndecumque,quin oculos conuerteret, tacita posset Petrum conuertere inspiratione, quia arcus vt sagittas emittat, conuerti solet in scopum:ambit autem Christus sagittarij instar aspectu vulnerare, vt ad te conuersus inuicem sit tibi scopus percutiendus. *Vulnerasti*, inquit,*cor meum soror mea sponsa, vulnerasti cor meum in vno oculorum tuorum.* de quo ibi Gilibert.apud Godefr. *Puri*, inquit, *aspectus in illum spicula vibra: reputa illum quasi signum ad tales sagittas: tales fauorabiliter excipit, qui tales iacit: vnde respexit Petrum, & cor eius percussit.* quasi ideo percutiat,vt repercutiatur. hæ sunt ambitiosæ Christi sagittæ, iacula emacia, quibus ita scopum impetit, vt pro præmio, inde sagittas expetat se vulnerantes: tibi ambitiosè

975. *Amor hominis Deum vulnerat.*

tioſè præda factus, vt tu eius præda fieri non recuſes.

976. Simile quid innuebat ſponſa, quando dixit: *inueni quem diligit anima mea, tenui eum, nec dimittam, donec introducam illum in domum matris meæ, & in cubiculum genetricis meæ*, Cant. 3. num. 4. Nunquid igitur tunc dimittes illum ſponſa prudentiſſima? ſi donec introduxeris laboras retinendo: cur poſt introductionem, quando fruendus erat tibi demittetur? Certè non demittet, ſed tamen non laborabit retinendo. ly *donec*, labori terminum ponit, non finem amplexui aſſignat: Deus enim, qui vulnerauit vt vulneraretur, illamque ſibi, vt ipſe præda fieret, prædam fecit, ideo vult retineri ambitioſè, donec amplexus, in cubiculo iam in complexum conuertatur, vt ſe ibi illius oſtendat ambitioſum. non dimittat ſponſa illum vſque ad complexus mutuos, tunc enim niſi per magnam conata contumaciam vix poterit: ipſe quippe tenebit eam, ipſe ambibit, & quantum illa laborat modò retinens in non dimittendo illo, tantum ille tunc ne dimittatur illa, laborabit. latè de hac re Gilibertus (alibi ad rem aliam dandus fuſior) ad hunc locum, qui tandem ſic concludit. *nam nonnulla mihi videtur diſtinctio, an tu teneas Chriſtum Dei virtutem, & ſapientiam, an tenearis ab ipſo: ama, inquit, ſapientiam & amplexabitur te.* dicitur bene ab Horatio *lib. 1. oda* 36. amans amores ſuos arctiſſimè ſtringens, *laſciuis hederis ambitioſior*, vidiſtin' hederam trunco innixam & innexam, quem ambitioſis clauiculis, colligantibus foliis, implicatis racemis ſic connectit, vt prius neceſſariò laceretur, quàm ſeparetur: ſic arcta amoribus ſuis hæret, vt inde dicta hedera videatur? ſic Chriſtus animam in interioris ſpiritus cubiculo amplexatur ambitioſus, vt illam dimittere non ſuſtineat.

§. II.

Ab hac, opulentus mendicat: ruboris ſui prodigus, alieni parcus: non obſtrepens amori, de maieſtate: regium colybiſtico calamo gladium commutans. item alia in idem.

977. SEd adhuc ad membrum illud Craſſianæ ambitionis redeundum. Summa illa erat, vt dixi, & tamen petere à vilioribus coram viro grauiſſimo non ſuſtinebat: longè Deus ambitioſior, qui in conſpectu totius cœleſtis curiæ, petit à terrenis, & cordis ſe noſtri indigum profitetur. *Præbe*, inquit, *fili mi, cor tuum mihi*, Prouerb. 23. num. 26. Ecquid aliud mendicus aliquis ſolet dicere, quàm, *præbe mihi*? Ambroſianum fuit acumen, ad illud vbi Regis Achab auaritia deſcribitur, in ipſis regalibus opibus deprehendere paupertatem: pende Regis verba ad Naboth: *Da mihi vineam tuam*, 3. Reg. 21. n. 2. de quo Ambroſ. *lib. de Naboth cap.* 2. ita ſcribit: *Da mihi*, inquit, *quæ alia vox egentis eſt? quæ vox alia ſtipem publicam poſtulantis, niſi, da mihi? hoc eſt, da mihi, quia egeo: da mihi, quia aliud viuendi ſubſidium habere non poſſum.* Ambitioſior longè hæc auaritia Achab, quàm fuerit auara illa Craſſi ambitio, quippe Regem non ſuppudet profeſſio paupertatis, dummodo hæreditatis poſſeſſio comparetur. Ecquod age, inter illud, *da mihi*, Achab illius, & iſtud, *præbe mihi*, Dei noſtri, inuenies diſcrimen? niſi quòd tanto magis maior eſt huius ambitio, quanto eſt magis maior deitas, humanâ maieſtate: cuius dum minus pudet dum eget, acrior intelligitur eſſe dum vrget. dicebat Dauid: *Dixi Domino, Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non eges*, Pſalm. 15. n. 2. ſic egeſtas dedecet Deum, ſic debetur affluentia Deitati: en Deus cordium eget, & quanto hinc pauperior deprehenditur? Sanè auguſtus aliquis princeps, non inde notaretur pauper, quòd domi caprinâ lanâ, quâ non vtitur, careret: ſi aurum, purpuram, gemmas non haberet, inopiæ meritiſſimo argueretur: quid ergo potentiſſime Deus? vix Deus à Propheta noſcereris, ſi illius bona viliſſima, (quæ tibi non ad vſum) requireres, & quomodo te Deum ipſe admittit, ſi cordium, quæ pretioſa æſtimas, indigum te fateris? nihil intereſt (viſus mihi reſpondere Dominus) periclitetur tantiſper apud homines, gloriæ meæ ſplendor, dummodo ambitionis piæ ardor non fraudetur: neſciunt cætera omnia mea attributa, ambitioſo amori primas non tribuere.

Creſcit mirum, ſi ponderas ly *mibi*. ac ſi dicat: 978. non ſolùm aliis non des, verùm nec per alios, aut alibi ponas à me ſuſcipiendum: ſic mihi cor præbe, vt in hac manu mea mihi apponas epidum illud quod de Veſpaſiano Imperatore refert Sueton. cap. 24. *Nuntiantibus*, inquit, *legatis, decretam ei publicè non mediocris ſummæ ſtatuam coloſſeam, iuſſit vt continuò ponerent, cauam manum oſtentans, & paratam baſim dicens.* Statuam ſcilicet in ſignatam pecuniam redigi malebat, non tam ærarij præfecto, quàm ſibimet cauam porrigenti manum, numerandam: prodebat ſic putum putum auaritiæ ſuæ morbum, licèt iocorum velo diſſimulatum: adhuc Deus piè auarior, qui non ſolùm manum porrigit poſtulantem, verùm etiam nullo id putat velo diſſimulandum. hinc Prouerb. 21. n. 1. *Sicut diuiſiones aquarum, ita cor Regis in manu Domini, quocumque voluerit, inclinabit illud.* de quo ibi Beda: *Quare*, inquit, *cor Regis, & non potiùs omnium hominum in manu Dei eſſe perhibet, cùm ſcriptum ſit, In manu eius ſunt omnes fines terræ? niſi fortè Regem, ſanctum quemque appellat, qui vitiorum bella in ſe ipſo vincere, & virgulta malitiæ nouit extirpare.* ac ſi dicat: ſi non de ordinario, ſed de myſtico Rege ſermo ſit, non eſſe mirum, cur ſignatius eius cor, quàm cæterorum hominum in manu Domini eſſe dicatur, & meritò addam ego; ita enim iuſti cuiuſuis cor à Deo petitur, vt præbitum in manu teneatur: in qua felici baſi, eo perſtat conſtantiùs, quo ſuauiùs inclinatur, vt eo ambitioſiùs poſſidetur, quo auidiùs poſtulatum, à Domino retinetur immediatiùs. *Iuſti, Reges ſunt.*

Quærit Philo Iudæus *lib. de præm. & honor. Sacerd.* ad illa verba Leuit. 2. *ponet memoriale ſuum ſuper altare*, &c. & ſimilia, ex quibus colligitur, munera omnia Sacerdotum victui tandem ceſſura, priùs in templum altari apponenda, ſolita deferri: quærit, inquam, Philo, cur non aliqua immediatè darentur Sacerdotibus, & reſpondet: *Ne quis è conferentibus, exprobret accipienti ſuum beneficium, iubentur priùs in templum deferre munera, vt tunc demum inde Sacerdotes deſumant. nam quiſquis non ab homine, ſed à Deo, nuſquam non in omnes benefico, munus accipit, ſaluo pudore accipit.* Tantus eſt pudor in accipiendis donis ab hominibus, vt arcendo illi à Sacerdotibus ſuis Deus inuigilaret, & tamen ipſe accipit, neque confunditur, & quæ in domos Sacerdotum negabat deferenda, domui ſuæ admittit illata, quia cum muneribus immixtos gratæ reuerentiæ amores captabat, & qui hominis conſuluit pudori, ne ab homine accipiat: neſcit pudori 979.

ſuo

ſuo conſulere, vt amores noſtros quibuſuis ſignificationibus exhibendos, captet, capiat: à Deo ſolo accipere, homines non ſuppudet; at licèt Deum ab hominibus accipere ſuppudere videatur, conculcat omnia, dummodo piè auaram ſuam amoris noſtri inculcet ambitionem.

980. Hinc eſt quòd ſuſpiranti animæ cœleſtia dona, diuinos amores, & propterea dicenti, *oſculetur me oſculo oris ſui*, Cant. 1. num. 2. poſt largam, vt videtur, horum communicationem, dicat ipſe Deus: *Sicut vitta coccinea labia tua*, Cant. 4. num. 3. Anima cœleſtia verba à diuino ore perceptura, ſimpliciter os protulit: ambitioſiùs Deus os illud, vnde verba & affectus percipiebat, cum commendatione expreſſit, vt non illa cupidior affectuum ab ſponſo, quàm hic affectuum ab ipſa, auidus videretur. Maius eſt quod affert Gilibert. ſerm. 24. *Bene*, inquit, *coccinea labia, quæ ignem non ſolùm in terram, ſed & in cælum mittunt: denique & ipſum Dominum cæli ſuccendunt, ideo coccinea commendat labia, quòd illi coccinea ſunt, quòd illa flammea ſentit, & in mutuam amplius ſuccendunt charitatem: mira res*, &c. coccineus color totus rubens, totus ſcintillans ignes videtur euomere, & incendia: ſic ergo labiis, id eſt, verbis & affectibus animæ Deus accenditur, vt longè maiori conatu is adſpiret, quàm ſuſpirat illa: commendat inter coccos & crocos neſcias an ſponſæ magis adorantes, quàm odoratos ignes, quia in illis, diuinus Phœnix flagrat ambitioſus: fatetur ſe accenſum, vt anima confidentior ignes iaculetur.

Amor hominis Deum accendit.

981. Non quidem in amoribus noua verborum ex abrupto profuſio, ideoque nec mirus tenor ille, quo prorumpit Chriſtus initio prædicti capitis, *quàm pulchra es amica mea, quàm pulchra es*, Cant. 4. num. 1. ſi amoris ſpectes ingenium: aſt mirabilis in præſens, ſi præſentem ipſius Chriſti intuearis conditionem. *Egredimini*, dicitur num. vlt. antecedentis cap. 3. *filiæ Sion, & videte Regem Salomonem in diademate, quo coronauit illum mater ſua in die deſponſationis illius, & in die lætitiæ cordis eius.* & incipit ſtatim cap. 4. *quàm pulchra es*, &c. cum reliquis, quibus mirificè animæ adblanditur. Nuſquam ne igitur blandimentis amoris Chriſtus aptior, nuſquam profuſior ſponſæ encomiis, quàm in die gloriæ, in coronationis feſtiuitate: id temporis, omnia occupata, nulla non impedita: quæque occurrunt, non ſolùm fuſiſſimis laudibus, quas ſponſus per integrum caput continuat, quin etiam leuibus amoris cogitationibus obſtare ſolent. Sed obſtant quidem iis Regibus, qui honoris ſui ambitioni, amorum ſuorum poſtponunt æſtimationem; eſt verò pluſquam totius regni, amoris noſtri Chriſtus ambitioſior. nouit vilitatem noſtram nobis notam, & timuit, ne ad præſentiam tantæ eius maieſtatis, nobis timeremus, propriæque paruitatis conſcij fugeremus: ergo in die maioris gloriæ, cæteris poſtpoſitis negotiis, totus ſollicitus in laudibus noſtris occupatur, vt abiecto timore confidentiores, coniungendis amoribus accedamus. nunquam amœnior loca concatenauit Gilibertus: ergo *ſerm.* 22. ita de Anima. *Audiuit*, inquit, *illum in diademate ſuo, in die deſponſationis, & lætitia cordis, in illa abyſſo gloria ſolito feſtiuiorem: poteratque iure vereri repulſam, ſi deformitatis & abiectionis ſuæ reſpectaret ad cauſam: oportuit igitur, vt ſecurior reddita reſumeret animum, & infuſa alacritas mentis faciem viuido quodam colore perfunderet.* Sic apud Chriſtum gloriæ apparatus, amoris ambitioni vileſcit comparatus: huic attendit, in iſto immoratur.

Adhuc monumento nouo hæc ipſa res illuſtrior apparebit. laudatur Cæſar quòd gladio interdum relicto, calamum apprehenderet, illo ſanguinem fundens, ſtrenuus: ſed ſapiens, infundens hoc atramentum exhibebatur, eandem aucupatur gloriam, eandem gratiam Gratiano ſuo Imperatori auguſto, Auſonius *epigr.* 1.

Vix poſuit volucres, ſtridentia tela, ſagittas,
Muſarum ad calamos fertur manus, otia neſcit,
Et commutatâ meditatur arundine carmen.

Ingenui calami: mutatio ferientis, in meditantem arundinem, generoſa. quid ſi hi principes, non tam in Muſarum, & ſapientiæ, quàm in colybiſticos fœneratoris calamos tela commutarent? quid ſi caſtrenſia tribunalia, in nummulariorum menſas? quid ſi acierum ordines, innumeros trapezitarum? Apage, inquis: ambitioſam hanc, & ſordidam auaritiam, quis audiuit? at verò audi. pergit Chriſtus accipere ſibi regnum, & reuerti: iuit, vidit, vicit: quid deinde? *Et factum eſt*, inquit textus, *vt rediret accepto regno, vt iuſſit vocari ſeruos, quibus dedit pecuniam, vt ſciret quantum quiſque negotiatus eſſet*, Luc. 19. n. 15. non dicitur depoſuiſſe arma, veſtes mutaſſe, ordinaſſe alia: totus & ſolus eſt in pecuniis, in vſuris comparandis. ſed negotiatio erat in re, (licèt ſub pecuniarum nomine) amoris: his vſuris diuina ambitio neque moras connectit, neque admittit quæſtores.

Sed neque minus dulcis, ad concatenationem locorum prædictorum ex Cant. explicatio ſeſe offert. Solent ambitioſi amantes poſtquam gloriam ſuam iactant, potentiam oſtentant, tunc amicæ dotes, & prærogatiuas celebrare. quaſi dicant, non tam ſe ſibi laudaſſe, quàm vt comptiores, & illuſtriores, dilectæ ſeſe & amoribus, & libito ſubmitterent. Exempla obuia: & neſcio an Pauo oculata cauda, & gemmeo ſplendore fœminam ſollicitans idem velit. Exhibet ergo Chriſtus gloriam ſuam verſu vltimo capitis tertij, deinde totus in capite quarto commendat animæ dotes: credo, vt oſtendat, ideo eſſe illam ſibi gloriam iucundam, quia ſic poterit animæ dotes, & amores ſibi allicere. & quidem id quod additur, *in die deſponſationis illius, & in die lætitia cordis eius*, ſatis pro me facit: cur enim, cùm poſſeſsâ longè priùs gloriâ diadematis, vocetur poſtea quotidie ſponſa Eccleſia, & accipiatur: cur, inquam, ipſemet dies & ſuſceptæ gloriæ, & initæ deſponſationi aſſignatur: niſi, quia ipſâmet gloriâ, ſolùm ambibat deſponſationem, ſolos nuptiarum amores affectabat, vt iam penè eſſet idem gloriæ thronus, & thalamus ſponſæ? Sed fulget magis ambitioſa proteſtandi amoris ſui, vt amorem captet noſtrum, conditio, in eo, quòd ingenuè fateatur hanc deſponſationem, quæ tota bono noſtro cedit, lætitiam vnicam cordis ſui eſſe. Vnde deuotiſſimè hîc Gilibert. ſerm. 20. *O me*, inquit, *impudentem, & ingratum, ſi non ego talem diligo, tam abſolutum à corruptione, & tam circa me aſtrictum compaſſione: neceſſitate non obnoxium, & pietate obnixum: diligam te dulcis Domine, & ſi non pro me, pro te tamen, vt tuo ſatisfaciam deſiderio, delitiarum tibi cauſas ſubminiſtrem.* amor eius, pondus eius: eò defertur, quò amore fertur: extra centrum nihil quieſcit, & quâ cætera ambitione centrum ſuum quærunt, eâdem viſus Deus humana corda petere: ibi hilariter & volenter: foris, gerit quodammodo violenter: tunc habet cordis plenam lætitiam, quando cordis noſtri affectibus retinetur.

Demittitur

982. Demittitur è nubibus in terram fulmen, quod tamen multo circuitu, cœlestis originis conditionem manifestat; nimirum ignis è centro suo trahitur violenter, quidni reluctetur gyrans, & tortuosè renitatur: ideo non pergit in directum, si quomodo ambitiosis mæandris repetat originem, centrum recuperet. O Dei amantis symbolum! Peccat Adam, & è cordis sui cœlo, Deum eiicit volens, violentum: ideo illius vocem audit, *deambulantis in paradiso*, Genes. 3. num. 10. non sentit ambulantem, quia in directum non abiit Deus: deambulabat gyrans, cursus & amoris texens mæandros, si fortè priscam sedem recuperaret. dixi multa ad hanc rem alibi ex Hugone Victor. apud Godefr. qui tandem pulchrè concludit: *Moram*, inquit, *facit, & blandè minatur abscessum: læsum se dolens, & violenter eiectum, & ridere vult, si fortè inuitetur vt veniat.* quia non ambitiosius fulmen cœlum affectat, quàm cor hominis ambit Deus affectuosus, & pende ly *si fortè*, cui tamen Deus cursus impendit certos.

VERS. 11. Hyems transiit, &c.

§. I.

Peccator, putridum cadauer.

983. Sicut in aduentu veris, Christus Dominus hîc, nouos virentis gratiæ flores expressit, quibus sponsa Ecclesia amœnabatur: sic in discessu hyemis, vitiorum fugam ad incarnati Dei, ad sui scilicet præsentiam significauit. Si autem quæras cur hyemis nomine peccatum denotetur, facilis est responsio; quia quemadmodum hyemis frigore omnes videntur plantæ interire, quas iterum vernus tepor exsuscitat: sic anima per culpam, spiritualis cuiusdam mortis frigore corripitur, vnius tantùm gratiæ fomentis suscitanda: vnde fit vt peccator, dum talis persistit, licèt viuere putetur, reuera putridum quoddam remaneat cadauer. Mirum hoc quidem, sed æquè verum, posse animam reddi mortuam, quæ tamen mortalis fieri non potest.

984. Sunt pulchra in hanc rem verba Eusebij Gallicani, ad illud Sap. 1. num. 11. *Os quod mentitur occidit animam.* de quo sic habet in homil. ad plebem detractoriam. *Quàm grauis*, inquit, *ictus teli istius, qui cutem, viscera, ossa pertransit, & animam penetrat, ac nouo violentiæ genere, infert ei mortem, quam non potest facere mortalem.* Fulmen, peccatum dixeris, dum mollitiem corporis leuiter pertransiens, animæ vires & vitam erumpit exhausturum: sed in hoc ipso fulmine violentius, quod mortem infert immortali, vt anima, quæ mortalis vitæ ridet angustias, immortalis cuiusdam mortis, nisi resipiscat, iniurias patiatur. Pulchrè idem Doctor hom. de pœnitent. Niniuit. *Nullus*, inquit, *nobis tam occultus inimicus est, quàm caro nostra, quæ dum improbis cupiditatibus fatigat animum, in æternam vtriusque hominis pœnam, Dei armat offensam, & spiritus generositatem, in seruitutem exterioris addicit, dominante peccato: cui vtique tantam vim nostro vitio ministramus, vt animam mori faciat, quam non potest facere mortalem.* Posses dicere hos tales, non tam viuere mortaliter, quàm immortaliter mori. Equidem Democrates apud Porphyrium *lib. de abstinentia*, affirmat, malè viuentes spretis prudentiæ, & sanctitatis regulis: *οὐ κακῶς ζῆν ἐστὶ: ἀλλὰ πολὺν χρόνον ἀποθνήσκειν: non tam dicendos viuere malè, quam longum tempus mori.* quasi non sufficiat horum appellari malam vitam, nisi etiam vita nulla, imò potiùs mors ipsissima, & diutiua appelletur.

Interdicitur Adamo pomum, & imponitur deinde: *in quacumque die comederis ex eo, morte morieris*, Genes. 2. num. 17. & tamen gustato, imò deglutito pomo, viuit Adam, nec nisi post longa sæcula mortem degustat, quasi cœlestibus minis, scelestus iam post transgressionem insultaturus, & tamen tenuisse diuinum verbum dicamus? & tenuit firmissimum. nam cùm satis visum, si moriturus diceretur, tamen cum epitasi, & per exaggerationem morte dicitur moriturus: vt mortem illam, quæ sola vera mors est, animæ præcaueret, cum qua mors corporis comparata, vita dici potest: simul ergo comedit pomum, simul occidit animam. Philo Iudæus allegor. lib. 1. *Atqui*, inquit, *post esum, non solùm non moriuntur, verùm etiam progignunt liberos, & aliis viuendi auctores fiunt: quid ergo dicendum? duplicem esse mortem, alteram hominis, alteram animæ propriam. hominis mors, est animæ à corpore separatio: animæ verò mors, corruptio virtutis, & assumptio vitiorum. ideoque non contentus moriturum dicere, morte, inquit, morieris, indicans non communem hanc, sed illam æternam, quæ per excellentiam mors dicitur: quæ est, quoties anima insepelitur affectibus, vitiisque omnibus.* Onomatopœia igitur peccati, mors: quæ absolutè per antonomasiam prolata, pro hoc supponit. 985.

Omnes illos, qui Christo resurgenti consurrexerunt, aut obiisse iterum, aut pariter ad cœlum conuolasse, certum. & tamen post multos annos audis Paulum dicentem: *si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt, quærite*, &c. Colossens. 3. Quomodo ergo quærent, quod iam habent? at qui non cum priscis illis, quorum monumenta aperta fuerant, loquitur Apostolus, sed cum sui temporis fidelibus, & iis viuentibus: planum. Sed quomodo, inquis, resurrexerant qui non obierunt? imò, quomodo consurrexerant Christo tantum temporis antè resurgenti? nimirum, quia Christi gratiâ è peccatorum morte fuerant suscitati: in quo longè maius à Domino beneficium acceperunt, quàm si cum illo à tumulo resurgerent: grauioribus quippe mortis laqueis, quàm in sepulchro Christus, tenebantur. Galfridus ad hunc locum apud Tilman. *Duæ sunt*, inquit, *mortes, & duæ resurrectiones, prima mors est animæ, secunda corporis: mors corporis, separatio ab anima: mors animæ, separatio à Deo. hanc operatur peccatum, illam pœna peccati*, &c. Vt quanto fœdior culpa est, quàm pœna, tanto mors animæ, morte corporis turpior habeatur: sic altera infamatur de culpa, imò est ipsa culpa: altera pœna est, solùm extrinseca quadam denominatione infamata. vnde & Apostolus antonomasticè etiam (cùm Christus nobis vtriusque resurrectionis caussa sit) quæ à culpa fit, loco adducto vocauit resurrectionem, quâ, quæ sursum sunt quærimus, & sapimus; sapienter enim nouerat, morti antonomasticè dictæ contraponi. 986.

Peccarat Dauid homicidij reus, libidini obnoxius: tunc veniam oraturus: *Afflictus*, inquit, *sum, & humiliatus sum nimis, rugiebam à gemitu cordis mei*, Psalm. 37. num. 9. Sed cur qui fletum deserit, metaphoram ab ipsis feris mutuatus, non mugit vt taurus dolens, nec vt lupus vlulat percussus, nec vt Elephans barrit vulneratus: sed vt querebundus Leo, tantum rugit? mortuum leunculum rugientes crebrò suscitant parentes, *Genes. 49. n. 9.* qui ergo mortuam culpis animam deplorabat, rugitus 987.

gitus eligit, si fortè valeat illi vitam denuo inspirare. Quis scit an huc alluderet D. Cæsar. Arelat. homilia prima? sin minus, satis rei præsenti fauent eius verba. *Homo*, inquit, *ipse se decipit, si cùm in medullis feruere sibi sentiat morbum, per superficiem corporis, molle deducat vnguentum. hac itaque principalia mala, ingenti & gemitu, & fonte indigent lachrymarum: atque per lachrymas clamandum est cum Propheta, Rugiebam à gemitu cordis mei, & lauabo per singulas noctes lachrymis lectum meum. nemo despiciat hanc humilitatem: summus Rex erat qui ista faciebat, & dicebat: oportet igitur sicut super mortuum conclamatum, ita magnos super extinctam animam dare planctus.* nimirum solemne fuit priscis, summa voce defuncti nomen inclamare, illique nouissimum vale dicere, quem deinde conclamatum appellabant: caussa illa, si fortè adhuc retenta esset anima, & vocibus excitaretur. conclamatæ ergo animæ, rugit Dauid, animam, ac si esset mortua, reuocaturus: licèt se ex ore Natham nosceret condonatum, sic in omnibus pœnitentialibus loquitur, ac si adhuc animam mortuam doleret, veniam sollicitans. quod etiam in dicendis obserua.

988. Nec minus solenne fuit aquâ calida defuncti corpus lauare, non tam ad munditiem, quàm vt fomentis istis etiam, si quis lateret spiritus reuiuisceret: notarunt vtrumque interpretes ad illud Virgil. lib. 6.

—*Corpusque lauant frigentis & vngunt.*

& quidem ideo Propheta feruentibus lachrymis perfusus lauabat per singulas noctes lectum suum, & illis stratum rigabat, *Psalm. 6. num 7.* vt his lachrymarum fontibus & fomentis, Deo auspice, frigidum animæ peccatricis cadauer viuificaret. de hoc expressè D. Cæsareus citatus: *Quomodo*, inquit, *solet mater orbata super amissione vnici filij sui, fracto pectore lamentari: ita conuenit super vnicam suam, sed cum spe reparationis affligi*, &c. *necesse est super hanc vnicam criminum mucrone confossam, totum pondus doloris effundi, si fortè possit lachrymarum viuificata fontibus, calore fidei viuificari.* itaque velut adhuc mortuam existimabat animam suam ille, qui exemplo nostro, tristia mortuorum ministeria illi apparabat. de vtroque iterum idem S. Doctor homil. 17. *Oportet*, inquit, *vnicuique super se ipsum, quasi super mortuum conclamare, & magnos super extinctam animam dare planctus; & quomodo solet mater super mortuum vnicum filium lamentari: sic oportet super vnicam animam nostram criminis gladio interfectam, totum pondus doloris effundi, si fortè possit lachrymarum fomentis, calore fidei suscitari.* Pulchriùs & eruditiùs in hoc loco (quem propterea transcripsi) lachrymas fomenta vocat, quàm suprà fontes, cum allusione ad calida fomenta mortuorum.

989. Perceperat Rebecca minas Esau contra Iacob, quem occidendum dirè destinabat: ideoque puerum euasurum fratris furorem, ad Mesopotamiam mittendum curat; & caussam addit: *Cur vtroque orbabor filio in vno die?* Genes. 27. num. 45. vtroque, inquam, an altero bona mater? altero, vt videtur: quid enim à Iacob contra Esau machinandum, temerè præsumitur? aut quid imbellis iuuenis, contra robustum venatorem poterit in conflictu, vt inuicem occidendi existimentur? respondet D. Thomas ex ore Rebeccæ ad hunc locum, loquentis ad Iacob: *si occideris te, non reputabo eum filium meum, & sic orbabor vtroque.* credo, quia non minus occisor de innocentiæ, quàm occisus de vitæ iacturâ, mortuus esset habendus: vnde misera mater vtrimque orba diceretur, quia, vt erat pia & sancta, non viuum, ac proinde nec suum poterat reputare, quem de tanto impietatis scelere mortuum ingemisceret. hæc nostra cogitatio, in alio fratrum pari, clarior apparebit.

Occidit fratrem Amnonem iniustum pudicitiæ raptorem: iniustior eiusdem pudicitiæ vindex Absalon. audit infausta nuntia Dauid, & in lachrymas profunditur: *luxit ergo*, inquit textus, *Dauid filium suum cunctis diebus.* 2. Reg. 13. n. 37. & vtrum filium? Absalonem, an Amnonem plorabat senex? non exprimitur: cùm tamen doloris epitasis, & tenerior affectus, de nominis expressione excitandus in hoc loco videretur. tacetur tamen vt vtrumuis, imò vtrumque posses intelligere, alterum occisum corpore à fratre, alterum occisum animâ à peccato. Saluianus de Prouidentia lib. 2. *& quidem*, inquit, *nescias quem de filiis duobus tam bonus pater potissimum amiserit illum, qui manu fratris occisus est in hoc sæculo: an illum, qui suâ periit in futuro.* visus enim in hac nostra historia quam tractat, signatiùs ad locum à me citatum respexisse. dicitur autem in futuro periisse Absalonem, qui dum in præsenti sæculo viuus corpore, cadauer animæ gestabat, iam tunc futuræ æternæ vitæ conditioni periisse notabatur. 990.

Vocatus dulciter à Deo prodigus, vocationi pœnitens correspondet, de quo proinde Lucas: *Quanti mercenarij in domo patris mei abundant panibus, ego autem hic fame pereo: surgam, & ibo ad patrem meum*, cap. 15. num. 17. ad se reuertitur, qui à se ipso fuerat separatus: reuertitur ad vitam, qui separatione à Deo, mortem incurrerat: iam sentit virtutis famem, quia resuscitatus, qui dum luxuriosè vixit, quia verè mortuus hanc famem non sentiebat, D. Chrysol. *serm.* 1. ad illa verba: *Dissipauit substantiam suam viuendo luxuriosè*, ita scribit: *Mortalis est ista vita, quia moritur virtutibus, qui viuit vitiis: sepelitur fama, perit gloria, qui manet turpitudini, viuit infamia.* Audis luxuriosam vitam mortem esse? hinc ergo illa vox patris: *epulari ergo & gaudere oportebat, quia frater tuus hic mortuus erat, & reuixit*, num. 32. verè enim succubuerat morti ille filius, dum luxuriosæ vitæ incubuerat. Nuntiauit quidam Theseo, obiisse Hippolytum filium eius, quem Pater incestuosum (sed falsò) existimauerat: tunc ille nuntio apud Trag. 991.

Gnatum parens obiisse iam pridem scio
— nunc raptor obiit.

ac si diceret, nunc vltima raptoris pœna affectus est, qui à quo se die vitiis tradidit patri iniurius, pro mortuo mihi filio computabatur.

Eleganter igitur D. Eucherius homil. initio Quadrag. explicans de animâ, verba illa quæ Apostolus 1. *Timoth.* 5. *n.* 6. dixerat de viduâ. *nam quæ in delitiis est, viuens mortua est.* sic habet: *Diuina sententia est quæ dicit, Anima quæ in delitiis est, mortua est: tunc planè vera mors est, quando homo anima præmoriente, deteriore sibi parte hominis, fit superstes.* ecquod diritis spiritualibus oculis spectaculum hoc præsenti? certè tyrannica est Dæmonis & peccati malitia. dixerat de tyrannide summa crudelissimi Mezentij Poëta: 992.

Mortua quin etiam iungebat corpora viuis,
Coniungens manibusque manus, atque oribus ora.

hîc autem (mortuâ animâ, viuæ, id est, immortificatæ carni coniunctâ) crudelius longè culpa debacchatur. Sed nec minus Eucherio eleganter Optatus Mileuit. *lib.* 3. *contra Parmen.* de parentibus, qui filiolos ad sacrificia impia asportabant: *Ignorans*, inquit, *polluebatur infantia, à matribus parui liberi*

beri portabantur ad nefas: parentes incruenta parricidia facere cogebantur. quia dum paruuli culpæ destinabantur, eamdem grandiores impleturi, impium licèt incruentum parricidium patiebantur.

993. Sed parum erat si cadauer foret, nisi iam putidum, & putridum, turpissimam mephitim exhalaret. Edocebat Christus fiduciam, qua Deum oraturi accedere debebamus, & post diuina ad illam prouocantia exempla, cùm multa videretur appositurus nobis à Patre concedenda, solùm concludit: *Pater vester de cœlo dabit spiritum bonum petentibus se*, Luc. 11. num. 14. Sed iste satis, tamquam bonorum primas habens, vtpote qui à summo malo, morte scilicet animæ nos liberat. caussam eleganter exprimit Galfridus apud Tilman. ibi. *Et si plurimum*, inquit, *interest, inter hominem mortuum & viuentem: longè tamen amplius, inter non habentem hunc spiritum, & habentem. mortuus enim homo, iam nec audire, nec loqui, nec aliquid operari, sed tantum cadere potest fœtere, dissolui, & putrescere: nec dissimilis est mors animæ, vbi deest spiritus vitæ: non enim bona loqui, aut meditari, agere, vel diligere potest qui bonum spiritum non habet: peccare autem potest, perire, perdere alios, cui iste spiritus defuerit.* Sicut enim corpus mortuum fœtore corrumpit alios infecto aëre, nociuo contagio: sic peccator & verbis fœtidis & exemplo turpi alios corrumpit. de quo multa alibi congero.

994. Typus Dominicæ passionis, inter tot, sine culpâ, pœnarum pondera Iob extitit: quæras tamen aliquis, vnde in sterquilinio sedens, scatens vermibus, Christo assimiletur? Respondet D. Zeno Veron. *serm. de Beato Iob*, sic scribens. *Iob*, inquit, *in sterquilinio pleno vermibus sedet: Dominus quoque in vero sterquilinio, id est, in huius mundi, conuersatus est: inter ebullientes diuersis sceleribus & libidinibus homines, qui veri sunt vermes.* ne iam solum fœtidum, sed, quod turpius est, scatens vndique vermibus cadauer, peccatorem miserrimum agnoscamus.

§. II.

Et sumet ipsius portatile sepulchrum.

995. Clarebunt dicta magis, si magis maius monstrum ostenderimus. non solùm putrescens cadauer, & vermibus scatens est peccator, sed, quod horribilius, in semetipso miserè sepelitur. Est hoc, illud D. Cypriani orat. 13. de lapsis: *Si quem*, inquit, *de tuis charum, mortalitatis exitu perdidisses, ingemisceres dolenter, & fleres facie inculta, veste mutata, neglecto capillo, vultu nubili, ore deiecto indicia mœroris ostenderes. animam tuam misera perdidisti: spiritualiter mortua, superuiuere hic tibi, & ipsa ambulans, funus tuum portare cœpisti, & non acriter plangis, non iugiter ingemiscis?* sic vbi triumphalem quasi pompam, peccatoris in hoc sæculo beati, admiraris, pompam funebrem, & in misero, portatile quoddam sepulchrum recognosco: figura vitæ est, quæ foris cernitur: sed intus viua mors quædam asportatur.

996. *Nolite*, inquit Apostolus, *conformari huic sæculo, sed reformamini, in nouitate sensus vestri*, Roman. 12. num. 2. vel, quod alij malunt ex Græco: *nolite configurari huic sæculo.* quasi, quod alibi dixit, mundus sit figura, cui, dum conformes sumus, configuramur, id est, nihil iam solidum, sed meram figuræ alicuius apparentis, sortimur conditionem. Sed ita ne, dicat aliquis? & quomodo figuræ rationem subeat peccator, cùm reapse integram naturæ humanæ participet rationem? cur quasi alterius figura exprimatur, qui sui ipsius veritas ostentatur? falleris: figura est, quia quod iam non habet, repræsentat, & verè mortuus, suique sepulchrum, spirantes vitæ notas manifestat. D. Chrysolog. hîc serm. 120. *Vbi homo*, inquit, *in vitiis est sepultus, vbi corrupti corporis scatent scelera, vbi homo hominis est sepulchrum, vbi in homine non homo cernitur, sed cadauer. Apostolus ergo huic formæ, nos prohibet esse conformes, & configurari nos huic vetat figuræ, huic similitudini consimiles non esse permittit.* Figura ergo peccator, vbi sub phantastico quodam vitæ titulo, verum mortis tropæum delitescit: vbi quod oculis exhibetur pulchrum, sepulchrum perspicacioribus recognoscitur: vbi sub viuendi actionibus beatis, blattis scaturigo apparatur.

Profudit ad pedes dilectissimi magistri, alabastrum pretiosissimi vnguenti Magdalena: interim Pharisæus & piam discipulam, & sanctissimum magistrum mordens, effutit, nescias an impudentior, an imprudentior, has gerras: *hic si esset Propheta, sciret vtique, quæ & qualis est mulier quæ tangit eum, quia peccatrix est*, Luc. 7. num. 39. Similiter Pharisæorum potius, quàm Christi alumnus Iudas, in alio eiusdem Mariæ actu simili exclamat: *Quare hoc vnguentum non veniit trecentis denariis, & datum est egenis:* Ioan. 12. num. 4. quantum mirum, vterque ad effusionem vnguenti insaniuit maximè, nec valuit tanti odoris fragrantiam sustinere, & crediderim ita factum, quia erat vterque sepulchrum quoddam fœtens, sed dealbatum, quod si vsque tunc celabatur, non tamen potuit ad contratij vnguenti appositionem, & oppositionem non disrumpi fœtentius. Sic Iudam meritò carpit Drogo Hostiens. *lib. de Dom pass.* de Magdalena locutus: *Quid memorem*, inquit, *de sepulturæ officio, quod præuenit, de pedibus ascendens ad vnctionem capitis, cùm in eam fremeret illud auaritiæ sepulchrum fœtens, odorem pietatis ferre non sustinens?* pertransiit aliquando (mille habuit huiusce euentus Vlyssipo nostra testes oculatos) puer è stabulo vilissimus, & fœtoribus illius assuetus, forum vbi indica, & pretiosissima aromata congeruntur, & exanimatus subitò, collapsus est: accessit præstantissimus medicus, qui fortè aderat, inquirit illius conditionem, qua agnitâ, iubet exanimati naribus stercora admouere: quibus perceptis, respirauit subitò puer, & conualuit. Sic Iudas non potuit, ad insueti odoris præsentiam, non manifestati, qui non solùm turpissimi stabuli incola, sed etiam fœdissimi sepulchri erat baiulus: solùm inter fœtores respiraturus. 997.

Capiunt ex dictis lucem verba illa Apostoli: *mortui enim estis, & vita vestra abscondita est cum Christo, in Deo*, Coloss. 3. num. 3. quanta iustorum felicitas, quanta gloria mortificatorum! sic moriuntur voluptatibus, vt in Deo viuant: sic viuunt virtutibus, vt mortui huic miseræ vitæ nostræ videantur. Sed cur, inquis, absconditur tam felix vita? vt sepeliatur: tam felici sepulchro condemnatura, infelicissimum sepulchrum peccatoris: in hoc quippe maximè mortificatorum ob Christum mors vitalis, & vita illa mortua, mortuorum ob peccatum, condistinguitur, quòd peccator in se metipso ad fœtorem & contagium: iustus autem in Deo, vt sit bonus odor Christi, sepelitur. Acutè D. Paulinus epist. 2. ad amicum: *Tu igitur*, inquit, *inter mortuos liber, qui in possessione terrena, terra iam non es, & terreni seminis, nec morticinorum contagione pollueris: nec habitas in dormientium pro-* 998. *Mortificatus, in Deo ad vitam sepelitur.*

iectorum sepulchris, quia cælo sepelisti vitam tuam, quam in Christo abscondisti. Alludit etiam Paulinus ad illa *Psalm.87.num.6.* vbi iustus se solum vocat inter mortuos liberum, quia non est instar peccatorum, qui culpæ vulneribus confossi, in sepulchris, id est, in semetipsis, ferrei cuiusdam somni compedibus detinentur.

999. Propterea Abraham mortuam Saram, id est, deuotam & mortificatam animam, cupiens inter mortuos liberam conseruare, abnuit illam in electis Chananæorum sepulchris collocare, qui rogabant: *In electis sepulchris nostris sepeli mortuum tuum,* Genes.23.num.6. & bene Chananæi peccatores dicuntur electa sepulchra possidere: quo enim quis ditior, & illustrior culpis indulget, eo quidem in semetipso, sibi, imò seipsum reddit electius sepulchrum, ipsaque fortunâ & nobilitate notabilius, quam aliter ab Abrahamo, impij Israëlitæ Exodi 14. num.11. qui Ægyptia sepulchra suspirantes illorum frequentiam prædicabant: re enim verâ occurrunt passim in Ægypto sepulchra, quia tot habet mundus sepulchra portatilia, quot sustinet peccatores, huc allusit Drogo citatus, de Abrahamo locutus: *Habet*, inquit, *mundus electa sepulchra, illos vtique, quos elationis fastigium, vel elationis operositas perspicuos reddit: tota Ægyptus sepulchris plena est, neque enim erat domus, in qua non iaceret mortuus: illa sepulchra in deserto desiderabant filij Israël.* Itaque quo illustrior peccator, eo sepulchrum illustrius, sed sepulchrum de littera huius loci pluta in spicilegio nostro congeremus.

1000. Nec mireris inuicem sibi homines, se ipsos pro sepulchris offerre, se inuicem sepulchra suspirare, quasi alij in aliis sepeliantur: re enim verâ, sic se res habet: & mutuo se alij, aliis exhibent sepulchra, vt quod erga corpora in Antropophagis humanæ carnis voratoribus exhorrescis, id in peccatoribus erga animas perhorrescas necesse sit. Gemmâ pro hac re notandus locus ille aliàs citus ex Psalm. 5. num. 11. *Sepulchrum patens est guttur eorum, linguis suis dolosè agebant.* vbi non solùm sepulchro guttur comparatur, sed & gutturi sepulchrum assimilatur: deuorant peccatores illos alios, quos ad peccandum impia suadelâ alliciunt, & tanquam per patens quoddam guttur illos deglutiunt; & in semetipsis miseros sepeliunt. Bellè D. August. in hoc loco: *Mendacio*, inquit, *& blandâ adulatione trahunt in se, quos ad peccata illectant, & eos tamquam deuorant, cùm in suam vitam conuertunt: quod quibus contigit, quoniam peccato moriuntur, rectè illi, à quibus inducuntur, sepulchra patentia dicti sunt: quia & ipsi quodammodo exanimes sunt, vitam non habendo veritatis: & mortuos in se recipiunt, quos verbis mendacibus, & vano corde interemptos in se conuertunt.* grauiter cogitatum, nec pulchrius aliquid tantæ gnomi addi potest.

1001. Clariùs tamen eamdem mentem aperit idem regalis Vates Psalm. 13. n. 3. *Sepulchrum patens est guttur eorum, linguis suis dolosè agebant, venenum aspidum sub labiis eorum: quorum os maledictione plenum est, veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem.* bene enim qui guttura sunt aliis deuorandis, eisdemque sepulchra sepeliendis, veloces ad effundendum sanguinem describuntur. bene etiam simul & dolosè agentes dicuntur, & sanguinem fundentes, vt sic abominabiles Deo reddantur, *Psalm.5.num.7.* qui & seipsos occidunt, & per dolum aliis, quos in se sepeliunt, insidias machinantur; nec solum in insidiis dolosi, sed etiam, quia se & alios (dum verè sunt mortui) viuentes simulant, morte, vt suprà dicebam, dissimulata, dumque in sepulchris conduntur, aliorum oculis absconduntur. Sed audiendus Drogo sæpe citatus, locutus de peccatore. *Primus*, inquit, *in semetipsum manum mittit, primus semetipsum interficit: gladius*, inquit Psalm.36.n.15. *eorum intret in corda illorum: nec satis est semel occidere, & quiescere, millies & millies crudeles in se manus conuertunt: & veloces pedes eorum sunt ad effundendum sanguinem suum, viri sanguinis & dolosi. quomodo dolosi? quia congerunt cadauera mortuorum in speluncam suam, & operiunt aggere terra, ne vel ipsi videant, vel ab aliis videantur: nolunt ipsi videre, ne horrorem, vel pudorem ingerant eis in faciem morticina fœtentia: nolunt videri, ne fortè deprehensi, tamquam latrones homicidæ, ad horrenda supplicia pertrahantur.* Fateor hæc Drogonis verba visa procedere de morticinis suorum vitiorum, quæ quiuis peccator in semetipso congerit sepelienda: haud inuitè tamen de scandalo, quo alios in se sepeliendos transformat, capi possunt: vtcumque sit, titulo faciunt proposito, redeo.

Peccator latro est.

Iuueni illi, qui moris sequendi Christi paternas prætendebat exequias, respondit Dominus: 1002.
dimitte mortuis sepelire mortuos suos, Matth.8.n.22. non officium pietatis, pietatis magister Christus dedocebat, sed monitum volebat iuuenem, ne huius prætextu iterum rebus sæcularibus, & peccati occasionibus immisceretur: prudentissiméque ex iis, de quibus tunc erat sermo, sumptâ occasione, peccatores portatilia sepulchra nominauit. Solitâ eloquentia Chrysost. serm.19. *Quomodo*, inquit, *mortui sepeliunt mortuos suos? fratres ipse dixit* Ioan.14. *Ego sum vita: quod est anima corpori, hoc est animæ Christus. Sine anima corpus non viuit, non viuit anima sine Christo. recedente anima, mox corpori fœtor, corruptio, putredo, vermis, cinis, horror, & omnia visu detestanda succedunt: discedente Deo, mox venit in animam peccatorum fœtor, corruptio criminum, vitiorum putredo, vanitatum cinis, infidelitatis horror, & fit in corporis sepulchro viuo, funus animæ iam sepultum.* Ecquid miserius, quàm se viuum sibi reddere sepulchrum, & totis viribus, in eodem sudare elaborando? quid stultius, quàm in corpore tuo, vero (si fas est dicere) psychophago, curas impendere, quod paulo pòst sarcophago absumendum? nam quod nunc corpus tibi animam deuorat, atque sepelit, breuiter in funesto sepulturum tumulo deuorabitur.

Quid? certè dum sepulchro huic corporis tui, 1003.
sepulta animâ, suauiorem putas vitam impertiri, vitam eidem negas, & sensuum vsu spolias crudelis. Iacebat ad ostium epulonis diuitis, qui totus in curanda cuticula impendebatur, mendicus Lazarus; tot oribus, quot plagis extremam suam miseriam debuccinatus, *Luc.16.* quæ frangeret lapides, ferrum emolliret: & tamen ille lapide surdior, durior ferro neutiquam mouebatur: & vnde, quæso, diues, Lazari lamenta, & lachrymas, vulnera & putredinem, neque oculis, neque auribus, ad pietatis sensum percipiebat? quia qui animam suam, morum corruptione mortuam, in suo metipso tam bene curato corpore sepelierat, ipsum quòd viuificare curabat sepulchrum, sensibus omnino spoliarat. Meritò proinde idem Chrysol. serm.121. *Iste*, inquit, *diues, imò diuitiarum captiuus, seruus opum, & ipsis censibus compeditus, tantum pompæ immobile sepulchrum, in quo pietatis totus vtique & visus defecerat, & auditus: non iam personam, non pauperem, sed ipsam misericordiam despicit, ad ianuam suam Lazaro sic iacente.* Dum ergo sensibus premitur,

rur, sensibus spoliatur: ideo solummodo pompæ suæ & fastus sepulchrum immobile, quia quemadmodum olim in sepulchris thesauri condebantur, vbi auarè custoditi: sic auarus de culpâ sepulchrum, huius instar diuitias non communicandas retinebat. Sed contra auaritiam, bonorum carcerem & sepulchrum suo loco inuehar.

1004. Et quidem iusta pœna ista: quemadmodum enim, qui ædificium aliquod tentat, malignè absconditus euertere: solet quandoque collapsâ machinâ premi, pariterque cum ædificio in suismet ruinis sepeliri: sic qui se ipsum, templum scilicet diuini Spiritus violat sacrilegus, in semetipso ruinoso, sepulchrum miserabile sortitur. *Nescitis*, inquit Apostolus *quia templum Dei estis, & spiritus Dei habitat in vobis? si quis autem templum Dei violauerit, disperdet illum Deus*, 1. Cor. 3. num. 16. & quo disperdet? nunquid immisso fulmine, quod sacrilegos ausus cœlesti igne consumat? nunquid adacto gladio infamem vitam erepturo? an paratâ ferâ, cuius dilaniatus vnguibus, dentibus laceratus, in eiusdem visceribus tandem computrescat? an denique nouo inuecto diluuio, cuius inundatione suffocetur, qui carnis fluctibus spiritum suffocauit? id subiicet Apostolus, vt in ipsa euersione templi violati, pœnam & sepulturam miseram inuenturus cognoscatur. Nescio an aliquid grauius & acutius vsquam protulerit D. Cæsareus Arelat. quàm istud: ergo homil. 14. *Rogo*, inquit, *vos fratres charissimi, vt si fortè aliquis ex vobis (vt se habet humana fragilitas) calliditate Diaboli fuerit superatus, & capitalibus criminibus inuolutus: secundùm quod ait Apostolus, si quis templum Dei in se violando destruxerit, de Dei misericordia non desperet: sed citò, de malo iniquitatis suæ consurgat, ne consuetudine peccandi in ipsis se ruinis suis sepeliat.* ita templi sui euersione peccator occiditur: dumque perseuerat, nouâ & nouâ ruinâ altiùs sepelitur.

1005. Inde capio cur, cùm vtplurimum fures soleant per tecta & fenestras, admotis scalis domos spoliandas ingredi: Christus Dominus tamen, perfodientes domum, id est, ab imis fundamentis euertentes templum animæ, Dæmones describat. huc enim, ni fallor, collineant verba Matth. 24. num. 43. & Luc. 12. num. 39. *Quoniam si sciret paterfamilias qua hora fur veniret, vigilaret vtique, & non sineret perfodi domum suam.* vt se venturo Domino vigiles pararent, exemplo iusti potentiarum suarum, instar patrisfam. moderatoris, qui vigilaret vtique, si horam venturi furis dæmonis præsciret. capio, inquam, ex dictis caussam: neque enim aliò domus, seu templum animæ perrumpitur, sed semper perfoditur, & ab imis radicibus conuellitur, vt suismet ruinis sepeliatur. Bene Saluianus, licèt non ad hunc locum, *lib. 1. ad Eccles. cat.* sic ad peccatores, quos ab imitatione porcorum, cœno se sæpe & iterum immergentium deterret: *Non ergo*, inquit, *horum naturalem sequantur illuuiem, nec malè blandis lapsibus assuescant, aut in barathro libidinum commorantes, in ipsis se sepeliant ruinis suis.* sic vnde Deo & Angelis conspicabiles apparebant, inde sepulchra fœtentia, & dum in sæculo degunt portatilia infaustissimè reperiuntur.

1006. Plorabat hos tales Apostolus, cùm de illis, qui sacrilegè sanctissimam Eucharistiam tractabant, sic scribit: *ideo inter vos multi, infirmi, & imbecilles, & dormiunt multi*, 1. Cor. 11. num. 30. neque enim visus loqui Paulus de fato naturali concedentibus, cùm naturalis mors, solùm erga iustos somni vocabulo soleat appellari. loquitur ergo de mystica peccati morte: qua tamen oppressos, propterea fortasse dormientes appellauit, quia ignauiæ somnum furibus expellendis non excutierunt, in destructi templi ruinis consepulti. Sed quidquid sit de hoc, aliunde peccati mors non immeritò somnus appellatur, quia cùm somnus viua quædam sit mortis imago, qui hominem in semet videtur sepelire: vnde & grauiter dormientem *somno sepultum* dicimus: peccati mors idem peragens, somni vocabulo à Paulo insignitur: sic capio Chrysologum ad hunc locum serm. 34. *Dormientes*, inquit, *mortuos dixit, quos luget in viuo corpore iam sepultos.* Concludo datis verbis Galfridi aliis ad illud Coloss. 3. *Si consurrexistis*, &c. de quo suprà. *Sunt alij, qui tamquam omnino mortui, quasi in sepulchris iacent, qui videlicet longa peccatorum consuetudine deprauati, non solùm peccare non desinunt, sed etiam mortifera delectationis dulcedine, in suis sceleribus requiescunt.*

Flores apparuerunt, &c. VERS. 12.

§. I.

Voluptatis infausta breuis gustus, flos volatus prius perit, quàm appareat.

INutrabat amator iuuenis sponsam puellam ad agrum, quia iam verni temporis, & teporis accessu, amœna ibi cuncta, cuncta deliciosa: *flores*, inquit, *apparuerunt in terra nostra.* Sed nota, quid statim addat: *tempus putationis aduenit.* quod si de floribus accipias, videbis vix apparere, & amputari statim: sic aliquis putauit de hac putatione, vt inde voluptatum breuitatem expiscaretur? sed, meo iudicio, non satis propriè, cùm carpi, & colligi potius, quàm putari flores dicantur. Illustrandæ ergo voluptatum breuitati solùm arripio illud, *flores apparuerunt.* non dicuntur crescere, non durare, sed solùm apparere: velut phantastica quædam & apparentia, quorum idem est apparere subitò & perire, & meritò. quid enim flore fragilius, quid inconstantius, quid caducum magis? vix dies numerat, & quandoque vix horas supputabit. In terra ergo nostrâ nihil florulentum, nihil iucundum, voluptuosum nihil, quod vbi egreditur, simul non conteratur. Poterant (concedamus hoc interim) voluptatum candidati excusari, si hoc venenum, cui hiantibus labris anhelant, & affectu quodam inhiant anhelante, diu sibi concessum experirentur: sed quàm breui cibus absumitur, hauritur potus, flos tabescit: tam breui terrena exhauritur voluptas, gaudium consumitur. 1007.

Flammis turpibus incensus Holophernes, Iudith castissimam deperibat. quid tunc? *Iussit*, inquit textus, *eam introire, vbi repositi erant thesauri eius, & iussit illic manere eam*, cap. 12. num. 1. putares amantem principem nitidiores gemmas, gemituum suorum pretium: lapillos pulchriores, fidei suæ calculos: pretiosiora monilia, ligati cordis indicia: denique omne aurum purum, omnes vestes, aromata omnia vnius Iudithæ imperio consecratorum: audi tamen quid post thesauri ingressum subiungatur, *& constituit quid daretur illi de conuiuio suo.* scilicet ad omnia bona reliqua, turpe pectus torpuit, cibos assignat tantùm: credo, vt tam breui voluptates, ad quas inuitabat, finiendas, quàm breui finitur conuiuium, designaret. ideo postea Vagao infamis leno ad eamdem n. 12. *Non vereatur*, inquit, *bona puella introire ad dominum* 1008.

num meum, vt honorificetur ante faciem eius, vt manducet cum eo, & bibat vinum in iucunditate. quasi ad solidiora, & diuturniora alia nesciat inuitare mundus: qui dum voluptates propinat nocituras, breuissimè exhauriendas protestatur inuitus.

1009. Postquam centum viginti septem prouincias, sub suam potestatem redactas vidit Assuerus, voluit gloriæ suæ potentiam, & voluptatum excellentiam, monumento quodam præclarissimo, vt putabat, exhibere. An igitur vrbem erexit marmoribus perpolitam? Pyramides cœlo obuias, temporis victrices? an tropæum maiestatis insigne, hominum stuporem? an denique Colossæas statuas, aurea simulachra, æuo perenniores, sole pulchriora? minimè gentium: sed conuiuium tantummodo apparauit: *tertio igitur anno imperij sui fecit grande conuiuium cunctis Principibus & pueris suis, fortissimis Persarum, & Medorum inclitis, & præfectis prouinciarum coram se: vt ostenderet diuitias gloriæ regni sui, ac magnitudinem atque iactantiam potentiæ suæ, multo tempore, centum videlicet, & octoginta diebus*, Esther 1. à num. 3. quia solùm nouit conuiuij & epularum breuitate, voluptates, & gloriæ suæ diuitias amicis propinare. & bene, *multum tempus* (quibus verbis solent quandoque sæcula & sæcula designari) centum & octoginta dies appellari, quia voluptas nunquam annos, sed vt plurimum momenta numerat, & si quandoque ad dies & menses accedit, iam illos quasi sæcula venditat longissima.

1010. Ipsi id protestantur voluptuosi Sap. 2. à num. 6. *Venite ergo, & fruamur bonis quæ sunt, & vtamur creaturâ, tamquam in iuuentute celeriter.* etenim, quia diu frui non poterant voluptate, saltem celeriter illa vti, imò abuti properabant: vnde addunt, *vino pretioso & vnguentis nos impleamus, & non prætereat nos flos temporis.* bene: timent ne flores breuiculi pertranseant, quia fructus diuturnos carpere desperabant: ad summum flores porrigit voluptas, tunc iam oppetentes, quando appetentes: fructuum nescia, durationis ignara: corrumpunt enim sæui Austri flores cùm vix erumpunt: *coronemus*, inquiunt, *nos rosis antequam marcescant.* cùm iam signatius genus aliquod florum essent expressuri, pulchrè rosarum meminere, quia inter omnia breuius, & fragilius: lusit Poëta,

Quàm breuis vna dies, ætas tam longa rosarum.

Magis emphatica hæc verba apud Vatabl. *rosarum calyculis coronemur.* non sperant purpurea è calathis pandantur folia, odorem spargant, ambitiosam prodant venustatem: sed in ipsis calyculis, (quando vix ambientes de pulchritudine superant spinas) delitescentes adhuc rosæ carpuntur, ne auolet antè voluptas, nisi acerba capiatur; vix enim prodibit, cùm peribit: sic non tam flos, spes fructus, quàm floris spes calyculus, vt saltem duret aliquid, prælibatur, & quod summum est, non calyces absolutè, sed diminutiuè calyculi leguntur: ne si vix protuberantibus non insidientur, ab aliis doleant iam præreptos. concludunt tandem: *nullum pratum sit quod non pertranseat luxuria nostra.* non solùm palatia non ædificant, verùm nec etiam tentoria figenda putant: in perpetuo sunt transitu, quia transeuntibus semper inhiant voluptatibus.

1011. Quid dicam transeuntibus? inhiant volantibus, & ideo bene pertranseunt prata, semper captantes, quod breuissimè perit, & auolat capientibus. est quasi in ænigmate expressum in lege illa Deuteronomij: *Si ambulans per viam in arbore, vel in terra nidum auis inueneris, & matrem pullis & ouis desuper incubantem, non tenebis eam cum filiis, sed abire patieris, captos tenens filios: vt bene sit tibi, & longo viuas tempore*, cap. 22. num. 6. Vides quàm parui, vt videtur, ponderis gesto, felicitas, & vita longior, ac si multum id referret, promittatur? pone mirum, aliud sonat, aliud significat: inplumia nec volatilia, quæque tenenda præcipit Deus, qui volatilium vsum suis interdicit. Clariùs ibi Galfridus apud Tilman. *Videtur*, inquit, *hoc loco, matris speciem gerere præsens vita: pullorum nomine spes futurorum innui præmiorum, & quodammodo patimur matrem auolare, si præsentis vitæ gaudia fugitiua non sequimur, & implumes tenemus pullos, æternæ beatitudinis solâ expectatione contenti.* equidem fugitiua sunt illa & volatilia: ideo Mart. *lib.* 1. *epig.* 16.

Gaudia non remeant, sed fugitiua volant.

An non igitur, vt dicebam, meritò pertranseunda prata luxuriæ dixerunt, quando nihil ibi stabile reperitur? pende adhuc.

Iturus Israël per Edon (cuius regna vt idolis, sic etiam voluptatibus seruiebant) quia tunc iustorum agmen erat, saltem iustos repræsentabat, post longas altercationes, hæc subiunxit: *per tritam gradiemur viam, & si biberimus aquas tuas nos & pecora nostra, dabimus quod iustum est, nulla erit in pretio difficultas, tantùm velociter transeamus*, Numer. 20. num. 19. ingenuè voluptatis ingenium profitentur: *trita est via*, qui infinito stultorum numero percalcata, nil præter *aquam* exprimunt: quia non citius potus stomacho infunditur, refunditur mari flumen, quàm voluptatis fruitio confundatur, & aquam quidem *pecoribus* communem, quia ex puteis Samariæ, quod ipsa etiam fatetur Samaritana, & homines & bestiæ, eiusdem iam per corporis voluptates, conditionis, viscera non tam irrigant, quàm irritant. hæc tamen omnia Israëlitæ iusti, non tam sibi experiunda, quàm Edonitis voluptuosis proponunt cognoscenda; ideo signatè rem sub conditione apponunt, *si biberimus.* atque de pretio, id est, satisfactione danda statim subiunxerunt. vnde Stephanus Cantuar. apud Godefr. *Hoc est*, inquit, *si per aliquam delectationem titubauerint gressus nostri, dabimus pretium, id est, peccatum nostrum debita satisfactione puniemus: non erit in pretio difficultas, quia non æstimabimus pœnam, donec transeamus ad gloriam.* Sic Edonitis, quam miseris insigantur voluptatibus patefacit Israël, dum pergit promissæ felicitatis terræ comparandæ: concludit tandem, *tantùm velociter transeamus*; quia etsi vellent per voluptatis viam transire aliter neu poterant. 1012.

Sed nimium adhuc erat in voluptate, si instar escæ & potus, licèt breuissimo spatio duraret, si ab ore ad stomachum delata, paulo pòst absumeretur: infelix in ipso ore perit, vix in gustu, nondum in gutture, cùm contabescit; ideo Propheta Psalm. 77. num. 30. *Adhuc esca eorum erant in ore ipsorum, & ira Dei ascendit super eos.* & signatè voluptatis impleta vota, *esca eorum* dicuntur; quia licèt cœlitus coturnices demitterentur: non tamen id tam ex intentione Dei factum, quàm ex praua illorum libidine comparatum: pereant ergo in ipso ore, & putrescant, vt pateat, quanto fœdiùs in ventre corrumpendæ, si quandoque infeliciter degluriantur. Drogo Host. ad illud Numer. 11. num. 33. *Adhuc carnes erant in dentibus eorum*, &c. sic scribit lib. de sacr. Dom. Pass. *Vbi sunt*, inquit, *coturnices? vbi carnes exsiccatæ? certè putruerunt in dentibus edentium: si in dentibus putruerunt, quanto* 1013.

magis

magis in ventribus. vt ſemper voluptatem citiſſimè perire intelligas, & quot durat momenta, tot fœdioris ſumere corruptionis incrementa.

1014. *Gula voluptas breuis, prius perit, quàm appareat.* Summum autem eſt illud in hac re, ſi hoc potandum venenum, hæc abſorbenda voluptas tam breui auolet, vt prius euanuiſſe videatur, quàm accedere. hinc illud Ioëlis: *expergiſcimini ebrij, & flete, & vlulate omnes qui bibitis vinum in dulcedine*, c. 1. num. 5. pende verborum tenorem: loquitur Propheta ad illos, qui voluptuoſæ gulæ actu indulgebant: intendere videtur minas inſtantis iam ſupplicij: ergo, *peribit hæc voluptas ab ore veſtro*, additurus videbatur: aut ſi magnam pœnæ celeritatem exaggerare affectabat, ac ſi quæ inſtabat, iam præſens exprimeretur; diceret ſaltem, *perit ab ore:* audi tamen quid ſubdat: *quoniam perijt ab ore veſtro*: quaſi hoc maximè fletibus & vlulatibus, ſit peccatoribus proſequendum, quòd cum illis voluptatibus vera virtutis ſtudia commutent, de quibus numquam de præſenti poſſit eſſe ſermo; quia ſic volatiles, vt etiam quo inſtanti durant, iam ſint quaſi præteritæ reputandæ. Stephanus Cantuar. citatus, ad hunc locum, licèt vni gulæ attribuat. *Signaliùs dixit, perijt, quàm dixiſſet, perit, vel peribit; quia adeò eſt inſtantanea delectatio gulæ, vt potius dicenda ſit præterita, quàm futura, vel duratura, licet ſit in præſenti.* In hac autem voluptate, reliquas omnes intellectas voluit Propheta de more Scripturæ, quæ vini dulcedinem pro omni delitiarum genere vſurpat: vnde omnes etiam dum ſunt, imò priuſquam veniant, præteritæ intelliguntur.

1015. Sed cape pro hac re pulchrum exemplar, quo fortaſſe non aliud ſignatius vſquam legi. Vitæ, id eſt, vt aliqui volunt, felicitatis ſuæ priſcæ velocitatem, voluptatiſque & gloriæ breuitatem deſcripturus ſanctus Iob, ſic habet cap. 7. num. 6. *Dies mei velocius tranſierunt, quàm à texente tela ſuccidit ur.* in Sixtianis legitur, *exilior eſt quàm loquela vita mea*; quia ſicut ſermo tandiu eſt, quamdiu profertur, nec conſiſtit vſquam, nec poteris efficere vt ſimul duo verba proferantur, imò nec duæ eiuſdem verbi ſyllabæ: ſed neceſſariò vna poſt aliam proferenda, ita vt neceſſariò verbum cùm perficitur, cùm totum eſſe dicitur, maiori ſui parte iam tranſierit, & penè totum deſierit; ſic vitæ voluptas, mera eſt volubilitas. D. Chryſoſt. ibi in catena Græca: *Ad fluxam*, inquit, *vitæ conditionem poteſt pertinere, quæ minimè conſiſtat, ſed quadam quaſi locutio dilabatur, & euaneſcat.* Prudenter ergo Seneca de vita beata cap. 7. *Voluptas*, inquit, *tunc cùm maximè delectat, extinguitur: nec multum loci habet, ita quo citò implet, & tadio eſt, & poſt primum impetum marcet: nec id vnquam certum eſt, cuius in motu natura eſt: ita nec poteſt quidem vlla eius eſſe ſubſtantia, quod venit tranſitve celerrimè, in ipſo vſu ſui periturum: eò enim peruenit, vbi deſinat, & dum incipit, ſpectat ad finem.* Huc vſque explicatio ad rem noſtram, clara nec iniucunda procedit. illud obſcurum, quod ipſe Chryſoſtomus ibi, & Olympiodorus vertunt ἐλαφρότερος δρομέως: *velocior curſore vita mea.* Quid enim in curſore magnum ad hanc rem? quanto velocior aquila alarum remigio præpeti in ictu oculi vaſtiſſimam aëris nauigans regionem? taceo præcipitata flumina per caua vallium, naues (nantes aues) maria peruolantes: quanto rapidius fulmen volatus pompa, velocitatis ſuperbia? Quid ergo in curſore, qui dictis comparatus teſtudo incedit: vt per ſummam hyperbolem velociſſimæ voluptatis gerat ſymbolum? Iam dicam. Vidiſtin' aliquando in ſtadio curſorem relictis carceribus iam iam erupturum, qui vt vehementiores capiat ſpiritus, ferventiùs curſui inſiliat: reſilit retrorſum paululum, & ante videtur ſtadio abeſſe, quàm adeſſe: prius deponitur, quàm apponatur? Vidiſti ergo puram & putam indolem voluptatis & gloriæ: prius fugit, quàm veniat: non dum prodiuit, cùm iam periuit. D. Chryſoſt. ibidem. *Illud*, inquit, *velocior curſore hanc commodam habet explicationem: vt enim curſores prius quàm inſiſtunt, reſiliunt: ſic & gloria, non ante acceſſit, quàm auolauit.* perbellè.

§. II.

Infauſtiores voluptatum exitus.

VIdimus infauſtos, & perbreues plorauimus voluptatum flores: videamus nunc infauſtos earum fines, triſtes exitus, & breuiſſimis gaudij terminis, interminabiles doloris metas reſpondentes, vt quos dulcis veneni infauſta breuitas tenet adhuc, ſaltem finis miſeria deterreat: quid enim de his floribus in terra noſtra apparentibus, dum areſcunt, dum decidunt, & terræ commiſcentur; niſi aut putridum ſtercus, aut ventorum ludibrium pulueris inſtar fieri conſueuit? hic certè, aut ſimilis, aut peior adhuc finis, omni voluptatum generi reſeruatur. Vnde D. Paulinus, de Syrenis, ſiue voluptatibus locutus, epiſt. 36. *Has oportet*, inquit, *vltra Vlyſſis aſtutiam cauti, non auribus tantùm, ſed oculis obſeratis, & animo quaſi nauigio prætervolante fugiamus: ne ſollicitati delectatione lethifera in criminum ſaxa rapiamur, & ſcopulo mortis affixi naufragium ſalutis obeamus.* redeamus ad eſcas illas infauſtas, de quibus ſuperiori tit. diximus. 1016.

Nauſeantes cæleſtis voluptatis edulia, manè diuinitus miſſum remittentes, carnes ſuſpirauerunt Hebræi in deſerto, terrenis ſcilicet voluptatibus inhiantes: indulget Deus iniuſtæ illorum pariter libidini, & ſuæ iuſtæ vindictæ: *Ventus autem*, inquit textus, *egrediens à Domino arreptas trans mare coturnices detulit, & demiſit in caſtra, itinere quantum vno die confici poteſt, ex omni parte caſtrorum per circuitum: volabantque in aëre duobus cubitis altitudine ſuper terram*, Numer. 11. num. 31. Sed cur, quæſo, coturnices potius, quàm aues aliæ? ſi litteram quæris, quia humilis ſemper volatus coturnicum, vt facilè caperentur: diſcis experientiâ, diſce ex Plinio lib. 10. cap. 23. *Coturnices ante etiam ſemper adueniunt, quàm grues: parua auis, & cùm ad nos venit, terreſtris potius, quàm ſublimis.* Si mores vis formatos, quia voluptates neſciunt puro ſpiritus flatui adſpirare, reſpirare æternitatem: ſuſpirant terrenæ, fragiles infeliciter expirant. Drogo Oſtienſis lib. ſæpe citato: *Ne pluas*, inquit, *ſuper nos coturnices Domine, deſideria carnis noſtræ, quæ non niſi duobus cubitis leuantur à terra, quia non attingunt dona Spiritus ſancti.* Solus hic ſpiritus purus, hic ventus fixus: voluptates cùm eius halitu non aduolent, neceſſariò inſtabiles, & miſerè perituræ. non hoc ſatis. 1017.

Audi qualis Dauid eamdem rem deſcribat: *tranſtulit Auſtrum de cœlo, & induxit in virtute ſua Africum, & pluit ſuper eos tamquam puluerem carnes, & ſicut arenam maris volatilia pennata*, Pſalm. 77. num. 26. etiam pro littera intelligenda cape obiter Plinium citatum: *Aduolant*, inquit, *& hæ ſimili modo non ſine periculo nauigantium cùm appropinquauere terris, quippe velis ſæpe inſidunt, & hoc ſemper noctu, merguntque nauigia: iter eſt his per hoſpitia certa: Auſtro non volant, humido ſcilicet, & grauiore vento:* 1018.

Pintus in Cantica.

aurâ tamen vehi volunt, propter pondus corporum, viresque paruas: hinc volantium illa conquestio labore expressa: Aquilone verò maximè volant ortygometra duce. Non negat Plinius volare coturnices etiam Africo, licèt Aquilonis præponat ariditatem: at certum est Austrum coturnicibus esse inimicum. Signatius hoc ad mores, inquam ego: diuinus enim Auster turpibus magis infensus voluptatibus: nouit iste virtutum hortum perflare, *Cant.4. num.16.* vnde fugatur & expellitur Aquilo, quo voluptates sordidæ volitant impelluntur. noctu veniunt coturnices; & mergunt nauigia, & voluptates deficiente diuinâ luce nauigantes animas ad exitium lamentabile, & miserum naufragium deducunt: mirum est mirum, grauissimo sunt corpore & viribus exiguis coturnices, quia voluptas ex se fragilis & imbellis animam grauat, efficit terrenam: meritò ergo Propheta loco adducto, illas arenæ maris, quæ est grauissima, comparauit: de quo grauiter citatus Drogo: *Sicut arena*, inquit, *maris volatilia pennata, gaudet edacitas, pennulas mouet, sed mox in arenam maris conuertitur: gaudet luxuria, paululum volitat, sed mox in arenam maris transit: omnis dulcedo carnis in amaritudinem finit: modicum leuant infelicem animam, sed mox aggrauant in arenam.* O miseriam! volatilis & pennata est voluptas, vt citò fugiat, & tamen arena est, vt grauet dū durat: nec quæuis arena, sed marina, sed immixta salsugini, quia tandem amaritudinem importat.

1019. Concludit tandem Plinius queri volantes coturnices, gemituque laborem exprimere: credo ideo symbolum voluptatis, quia hæc semper, vt diximus, in volatu, semper secum dolorem & gemitum asportat: bene ergo addit Propheta, missas *tamquam puluerem carnes*, quia carnis voluptas, carnea & volans, & in puluerem redigenda: *ne pluas super nos*, addit Drogo, *sicut puluerem carnes; quia caro puluis est, & in puluerem deducit: omne quod intrat in os. in ventrem vadit, & in secessum immittitur, talis est omnium voluptatum carnalium finis.* Miser voluptatis finis, miserrimus voluptuosi: illa desinit in stercus, vt ille à proposito non desinens, in stercore suo computrescat, & iumentorum instar *Ioel 1. num.17.* destinari ad crocea, stercora amplexentur. habes in volatu fugam, in puluere corruptionem, grauedinem in arena, & in arena marina amaritudinem, & concupiscis adhuc, insanus hos amplexus? Audi vlteriùs quales sint.

§. III.

Voluptas Ægyptius Philata: sors abiectissima.

1020. INstituturus Seneca *epist. 51.* Lucillum suum, sic habet: *Voluptates præcipuè exturba, & inuisissimas habe latronum more, quos Philatas Ægyptij vocant, in hoc nos amplectuntur, vt strangulent.* Erant perfidi isti latrones, nomine ipso fallaciam protestantes, nam cùm ab amore dicerentur, ἀπὸ τοῦ φιλεῖν, hostes infensissimi, hospites seductos in amplexu suffocabant. haud aliter voluptates. nuntiauerat Ioseph Pharaoni suo, quam parentem fratresque cuperet eò adducere: *Dixitque ad Ioseph*, inquit textus, *vt imperaret fratribus suis, dicens: Onerantes iumenta, ite in terram Chanaam, & tollite inde patrem vestrum, & cognationem, & venite ad me, & ego dabo vobis omnia bona Ægypti, vt comedatis medullam terræ*, Genes. 45. num. 17. post tam ampla, tam generalia promissa, si quid particulare statim de præsenti dandum foret, tale futurum esse videbatur, in cuius excellentiâ & magnitudine, tamquam in manifesto & certo pignore, promissorum data fides splenderet. Vide tamen quid addat: *præcipe etiam, vt tollant plaustra de terra Ægypti ad subuectionem paruulorum, & coniugum.* At cur, inquis, tantâ curâ, tam anxiâ sollicitudine currus tantummodo mittendos contendit Pharao? respondet D. Cyrillus Ierosolymitanus lib. de adorat. in spir. & verit. *Ægyptiorum dux quietem, & delitias illis promisit, & currus insuper addidit, vt demulceret eos, opinor quibus descendere graue erat.* & cur graue dixerim ego, descendere in Ægyptum? veniebant pedes illi imperatam prouinciam calcaturi, &, si fas dicere, super solium gloriæ, super Ægypti diadematis splendorem collocandi: quid ergo non properant? cur plumbescerent potius, quàm plumescerent? nimirum, vt erant prudentes, timuerunt ne delitiæ & voluptates Ægyptiæ philatarum suorum instar eos opprimerent, ereptâ inter dulces amplexus libertate; & quàm non vanus timor! *At illi*, addit D. Cyrillus, *descenderunt cum tota domo suâ, & vbi in Ægyptum venerunt, posthac sperabant euasuros se laborem, quem domi pertulerant, præsertimque voluptatu sensus eis dulcis erat: verùm tempore procedente, ignominiosum seruitutis iugum subijt, illa olim à patribus generosa & libera multitudo.* Verè Israël, philatam expertus est Ægyptiam voluptatem, ideo venit in amplexus, vt strangularetur, ideo tenebrosus princeps illi parat currus, vt demulsus, contra rationis iudicium veniret.

Ægyptios hos mores hauserat etiam priùs adultera Ægyptia, quæ in vetitos Iosephi amplexus irruebat: *Accidit*, inquit textus, &c. *vt illa apprehensa lacinia vestimenti eius diceret*, &c. Genes. 39. n. 11. ecquid hoc erat, nisi philatico more strangulantes amplexus, insidiosas machinas apparare? Bene D. Ambros. cap. 5. de Ioseph. *Non solùm*, inquit, *lubrica, sed etiam procax, importuna, petulans est libido: nec habet quod vereatur adultera, quæ dispendia pudoris prima non doluit, insidiatur vt capiat.* Sed si satis videbatur contaminatum iam impudico tactu pallium reliquisse, quid foras *fugit* Ioseph? an cogeretur ad turpitudinem à molli fœminâ iuuenis robustus? quid? an quia irruebat violenta, ideo valentior? minimè. Cur ergo fugâ, calumniæ probabili locum præbet? timuit ne vel leuissimè iterum ab impudica tangeretur: cuius idem erat captare amplexus, quàm collocare insidias, & opportunum tempus sub voluptatis titulo in domo solitariâ, sæuissimis vulneribus apprehendere. nimirum vibrarat iam tela, contorserat venenatas sagittas à longè oculorum coniectu: propiùs è petulanti lingua hastas miserat. potuit hæc illudere Ioseph, vt præuisos è longinquo ictus corporis declinatione facilè vitaremus: nunc autem quando omnino cominus, gladius in mollibus tactibus distringitur, ne occidatur, fugiat necesse est. Hugo de Folieto hic apud Tilman. *Solent*, inquit, *homines tribus generibus armorum vti ad offensionem: telis videlicet, hastâ, & gladio. longè positi vulnerantur telis, in illos, qui cuspide tangi nequeunt, vibratur hasta: cùm pugnant cominus, officium gladius implet.* & postquam de telis adulteræ oculos explicat, sermonem de hasta, sic concludit: *tenuit vxor Domini sui vestem Ioseph: hic est gladius quo configitur cominus, mollis videlicet adulteræ tactus.* gladius, inquam, quo ne transuerberaretur puer, aufugit: aliàs infelicissima morte, philatæ amplexantis voluptates luiturus. 1021.

Explica

1022. Explicabis hinc aptiſſimè locum ex libro *Reg. 2. cap. 12.* rapuit Dauid Bethſabee, qua vt liberiùs frueretur, Vriam occidit. Deinde poſt thalamum, ad thronum etiam mulier euehitur: quis non exiſtimaret in tot delitiis collocatam, tot fruentem voluptatibus, tanta dignitate, honore regio decoram, dicendam feliciſſimam? Audi tamen Natham ad Dauid (poſtquam duorum virorum poſuit parabolam, quorum ditiſſimus alter, alter pauper, non tam quòd gregem numeraret, quàm quòd in ouicula vnica, totas delitias, diuitias totas, & ſpem gregis collocabat) de diuite dicentem: *cùm autem peregrinus quidam veniſſet ad diuitem, parcens ille ſumere de ouibus, & de bobus ſuis, vt exhiberet conuiuium peregrino illi, qui venerat ad ſe: tulit ouem viri pauperis, & præparauit cibos homini*, &c. *num.* 4. magis patheticè. Complut. ϰ̀ ἔθυσεν αὐτὴν, *& tamquam victimam mactauit eam.* Sed viden', inquit aliquis, Propheta ſanctiſſime, quid loquaris? mactatam vocas fœminam, regno magis auctam? truncatam capite, diademate redimitam? infectam ſanguine, purpurâ radiantem? occumbentem in cibos, regalibus epulis accumbentem? Vrias, Vrias coniux acerbas pœnas tulit occiſus. innocens agnus periit: at ſcelerata Bethſabee, ouis perfida adultero Regi deperitur. quid ergo hanc potiùs dicis interfectam? certè diuino ſpiritu vidit, non tam occiſum Vriam, quàm perditam Bethſabee, & inter Dauidicos amplexus, honoris, famæ, iuris, animæ ſecurim carnificem inueniſſe: acerbiſſimoſque voluptatis fines, concepti filij morte, Regis mariti perſecutionibus, totius populi diris ſubituram. Væ miſeræ oui! quemadmodum enim victima ſaginari ſolet, deluſa blandè paſcitur pleniori præſepio, duritiem ſtatim ferri receptura: ſic Bethſabee inter regales delitias, infamiæ & infelicitati parabatur. Apto huc verba D. Nili Parænesi 124. ad rem aliam. *Væ*, inquit, *delitias ſectanti, tempore enim exiguo, tamquam vitulus ad mactationem paratur.* Tales voluptatis fines quis non exhorreat? hunc philtrum quis non timeat.

1023. Conglutinauit, vt loquitur Scriptura, animam ſuam Dinæ miſer Sichem, & vt voluptate, quam libauerat, diutiùs frueretur, dixit puellæ fratribus: *Inueniam gratiam coram vobis, & quæcumque ſtatueritis dabo: augete dotem, & munera poſtulate, & libenter tribuam quod petieritis: tantùm date mihi puellam hanc vxorem*; Geneſ. 34. num. 11. quàm plena affectus verba, tam vacua ratione: quid ſi ſummo dolore vulnerantem à te exigant circumciſionem infauſte Princeps? exigant, inquit, ſubibo, grauiori amoris vulnere iam confoſſus. Subiit: inuaditur ſubitò dolens, & inermis, & pariter cum vniuerſo populo occiditur. Heu quàm ille voluptatis æternitatem ſibi, reconciliatis iam, vt putabat, & ſponſioni annuentibus fratribus, à puellæ complexibus non ſperabat? & tamen gladium inuenit, vbi inueniendum gaudium præſumebat. D. Orientius Epiſcopus Illiberitanus in ſuo poëmatio monitorio.

Te Dine ſpecies nimio ſub amore ruentem
Extinxit Sichem cum Patre, cum patria:
Nam malè compreſſam fratrum pia turba ſororem
Permittit thalamo, vindicat in gladio.

Quid enim aliud pulchrâ & voluptatibus inuitans ſpecies conciliaret? aut quid mellea guſtui Cupidinis tela, niſi occultum venenum inſtillarent? Prætereo Iſraëlitam principem in Moabitidis congreſſu ſicâ Phinees transfoſſum, *Numer. 25. num.* 8. mitto Sanſonem in gremio Dalilæ hoſtibus proditum, piſtrino traditum, *Iud.* 16. *num.* 21. nec memoro Amon in ſororis amplexibus inuenta morte, voluptatis illicitæ pœnas dantem: qui omnes experti, quàm breues voluptates, quàm exitus illarum infelices: ob hos enim & his ſimiles dicitur in Prouerbiis de voluptatis, déque Cupidinis vino: *Ingreditur blandè, ſed in nouiſſimo mordebit vt coluber, & ſicut regulus venena diffundet*, cap. 23. num. 32. de quo D. Laurent. Nouarien. *homil. de Eleemoſyna*, increpans voluptatem: *Deſine*, inquit, *ceſſa, conquieſce: noli mihi ſuadere vt errem, noli me ſubdere vt offendam: cur implicatum tenes & non permittis exſolui? noli me capere ſaporibus tuis, qui breui dulces, & poſtmodum ſemper amari: tales ſunt ſapores tui, qualia dormientium ſomnia, ſurrexerunt à ſomno, & obliti ſunt quæ viderunt: ſic tuus ſapor, ſic tua delectatio, in delictis parum inungit fauces, & poſtmodum vrit animam delectatio tua.* O te ipsâ ſomnia volatilia, ſed affectum omni ferro grauiorem, omni philtrâ habentia duriorem!

Ecquis abiectior ſeruitutis gradus poteſt excogitari, quàm ille, vbi ſic vilis putaris, vt nullo ſtipendio dignus, cibo tantùm viliſſimo tolereris? 1024.
credat aliquis eſſe ſeruum, cui poſt laborioſiſſimam operam victus denegetur? Certè eſt, ſed is ſolus, qui elapſis voluptatibus ad has inopias prodigus redigitur. habent tamen latentem emphaſim verba illa, quibus id Lucas enarrat: *cupiebat implere ventrem ſuum de ſiliquis, quas porci manducabant, & nemo illi dabat*, cap. 15. num. 16. Ecquem enim expectabat datorem ſiliquarum, qui potiùs porcis ſiliquas emittebat? cur quas parabat gregi ſordido, ſibi non aggregabat? quia qui mancipium fuerat voluptatum, eo vſque miſeriarum neceſſariò erat diuenturus, vt nec etiam cum beſtiis auderet de dignitate circa epulas decertare: viuebat ſolùm vt porcis ſeruiret: ſed trepidus, dominis à communi epulo, illum grunnitu repellentibus, præ reuerentiâ conuiuere non audebat. tetigit rem Chryſol. acutè ſerm. 1. *Quàm crudele*, inquit, *miniſterium! quia neque conuiuit porcis, qui porcis viuit: miſer qui porcorum deficit, & eſurit in ſaginam: miſer qui ſqualentis cibi cupit, nec impetrat qualitatem.* Sic qui vitam ſuam porcorum crudeli miniſterio ſeruus impendebat, victum à ſæuis dominis nec impetrabat, nec de miſerâ ſorte ſua ab inuitis tollere præſumebat.

Dicarunt hanc peſtem, hos exitus exitiales voluptatis Protoparentes; ideo Philo Iudæus *lib. de opif. mun.* in ſerpente voluptatem allegorizans ſic ſcribit. *Continuò mercedem voluptatis habuerunt, qui primùm ſeſe in ſeruitutem dediderunt, moleſto huic morbo & inſanabili. mulier quidem vehementes dolores parturitionis, & in reliqua vita continuas triſtitias*, &c. & meritò hanc pœnam *mercedem* appellauit. nam inſtar mercedis ambitur anxiè, quod poſtea torquet ſæuiſſimè. hæc obiter de Eua à Dæmone ſeducta. Adam tamen non ab illo ſeductus, ſed reuera à voluptate: mille delitias ſperabat ab vxore deinde accepturum, ſi illi in frangendo præcepto (cuius pœnam terrori potius incutiendo, quàm rei ipſi exequendæ, impoſitam ſuſpicabatur) adblandiretur, ſemper hilariori eius vultu deinceps gauiſurum, quem non obnubilandum triſtitiâ de precibus ſpretis, affectabat: gaudens ergo & voluptuosè exultans capit pomum, & ſubitò miſeriâ capitur ingenti. Quid *ingenti* dicam? indicibili etiam, vt ita dixerim, ipſi Deo, dum humanis verbis vtitur illi exprimendæ. hinc illud: *vocauitque Dominus Deus Adam, & dixit ei,* 1025.

 Vbi

Vbi es, Genes. 3. n. 9. de quo bene Alcuinus quæst. 71. *Non vtique*, inquit, *ignorando quæsiuit, sed increpando admonuit, vt attenderet vbi esset, & vnde cecidisset.* At vbi, inquit aliquis, miseriarum erat? cur illæ vlteriùs confundendo peccatori, clariùs non exprimuntur, non exponuntur seriatim? credo, quia nulla erant verba quæ id possent attingere. ecquæ sors infelicior?

1026. Simile quid significatum voluit Christus Dominus, cùm resuscitaturus Lazarum, emphaticè ad fœminas sorores, *Vbi*, inquit, *posuistis eum?* Ioan. 11. num. 34. neque enim tam dubitat æterna sapientia de loco, quàm miseriam loci suggerit. D. Chrysol. serm. 64. *Cùm dicit*, inquit, *vbi posuistis eum, mulieres increpat, mulieres arguit: hoc est, quem ego posui in paradiso, in regione vitæ, ecce vos vbi posuistis eum.* quia nimirum propinatâ voluptate, hominem antè felicissimum, miseriarum pelago fœmina immerserat, vt in ipsis humani generis incunabulis, iam acerbos exitus suos voluptas dedicaret, mœstissimis tropæis, titulis funestissimis erectis. Bene ergo Galfridus ad illud Prouerbiorum: *risus dolore miscebitur, & extrema gaudij luctus occupat*, cap. 14. num. 13. sic scribit: *Cæterùm si in eiusmodi gaudij perniciosa commixtione perstiterit, luctus sanè non mixtus, mixti occupabit extrema: vt cùm dixerit, pax & securitas, subitaneus illi superueniat nunquam effugiendus interitus.* Sic dum durat, doloribus permiscetur voluptas, luctibus lymphatur gaudium: dum perit, meras amaritudines, & nullo bono confinia extrema derelinquunt. hæc habui quæ in materiâ voluptatum nimis tritâ, darem minus rancidâ: plura infrà.

VERS. 14. Sonet vox tua in auribus meis.

§. I.

Cælestium delitiarum fruitio, silentio conseruanda.

1027. CElebraturus Propheta in spiritu exitum Israëlis de Ægypto, promissionis felicitatem ingressuri, id est, animæ ab affectibus libertatem diuini sponsi thalamum ascensuræ, sic prorumpit: *Te decet hymnus Deus in Sion, & tibi reddetur votum in Ierusalem*, Psalm. 64. num. 1. vbi satis nota est versio Vatabli ex Hebræo: *Tibi, ô Deus, silentium laus in Sion: tibi persoluetur votum.* quia nullus aptior hymnus cœlesti sponso gratiis agendis, quàm infantia, & diues de verborum inopia gratulatio: qua eo suauiùs Deo colloquimur, quo profundiùs hominibus reticemus. Hinc D. Augustinus ad hunc locum, ponderans titulum huius Psalmi esse, *Canticum populi exeuntis*; ad cœlestem nimirum patriam tendentis: quærit acutè, quomodo possit anima cantare in Sion beata, quæ adhuc Sionis felicitatem non est adepta? & respondet acutiùs, scilicet, sic adhuc viuentem ibi cantare, quomodo ibi est: vnde, cùm dum in sæculo viuit, in cœlo tantùm sit corde, non carne: tacente ore delitias prægustatas, musico corde soli Deo psallit. Audiamus eumdem, loquitur de spe iusti. *Qui*, inquit, *secundùm hanc spem cantat, ibi cantat, Te decet hymnus Deus in Sion. in Sion, non in Babylone: sed modò ibi es adhuc in Babylone: ibi, inquit, sum amator iste, & ciuis iste, ibi sum, sed carne, non corde: cùm autem duo dixerim, quia ibi sum carne, non corde: vnde non canto ibi? non enim carne canto, sed corde. carnem quidem sonantem audiunt, & ciues Babylonia: cordis autem sonum audit conditor Ierusalem.* Nec verba solius carnis sine vllo spiritu, Deo audiuntur: nec spirituales cordis hymni, hominibus huius sæculi intelliguntur: ergo esto infans apud homines, vt fandi copiam inuenias apud Deum: si hominibus inaniter, internas communicatas tibi delitias effutis, deciperis planè: sed nec ipsi capiunt, quibus cœlestes hymni hæsitant, balbutiunt.

Quàm prudentes illi, qui insultantibus barbaris, & hymnos, cantionumque verba extorquere conantibus, responderunt: *Quomodo cantabimus canticum nouum in terra aliena?* bene: qui enim, vt modò vidimus, in exitu Ægypti cordis hymnos Deo intonant: quomodo possent ad Babylonis ingressum (quæ Ægyptus altera) ipsos concinere? si fantur ob libertatem, quomodo in captiuitate non infantirent? & emphaticè *canticum Domini* appellatur: quasi propterea non sit infimis sermonis apponendum: nec spiritus iubilationes, carnis habitatoribus propinandæ. D. Chrysost. ibi: *Cur*, inquit, *eis non permittebatur canere in alienâ? quoniam non oportebat aures profanas audire illa arcana.* & quid tunc si contendas canere? quid si resonet sacra musica in Babylone? certè non percipietur: terra aliena est: his plantis inepta est. Incognitus ibi, licèt rem ad infideles cum Augustino deducat: *Seminare*, inquit, *semen bonum in terra malâ, non fructificat: si enim in partibus istis velis seminare zinziber, vel piper, perdes labores, derisui eris: quia hæc est terra aliena ab illo semine.* Multo adhuc hoc verius in spiritus delitiis, dum carnalibus auribus communicantur, quibus quidem diuina lingua, planè barbara, nunquam intelligenda. 1028.

Sed maius est periculum: non solùm non perciperis, sed deciperis etiam: non solùm ipsi non capiunt, sed & tu illaquearis: dumque mysticis delitiis nescis annectere taciturnitatem, admittis verba, sed gaudia amittis. Non vult Deus arcana hæc blandimenta tibi communicata, vt tu alienis auribus, (superiores excipio spirituales, quibus minima, & maxima propalanda) amicisque vt assolet, rogantibus illa insusurres: meritò enim subiungitur statim: *Si oblitus fuero tui Ierusalem, obliuioni detur dextera mea*, num. 5. quasi idem habeatur cantare profanis, & blandimentorum cœlestium illis reuelatione adblandiri, ac ipsum, à quo accepisti, obliuisci: idemque sit in memoria semper patriam cœlestem, eiusque delitias retinere, ac illi secretum debitum custodire. D. August. hîc licèt non solùm de mysticis ista capiat, pulchrè. *Vide*, inquit, *quomodo verseris inter eos, ô popule Dei, ô corpus Christi, ô generosa peregrinatio: non es hinc, aliunde es: ne cùm illi, qui tibi dicunt, cantate nobis verba canticorum, dicite nobis hymnum, cantate nobis de canticis Sion, quasi amantur à te, & affectas amicitias eorum, & times talibus displicere: incipiat te delectare Babylonia, & obliuiscaris Ierusalem.* Vellem ego has animas sic amoris, vt moris æmulas Ignatij Patriarchæ nostri, & tot illius filiorum, nuperrimique Ludouici de Ponte, qui tot diuinis reuelationibus illustrari, tot mysticis delitiis recreati: aliunde verò tot hominum commercio agitati, nullus ab illis, præterquam solidas virtutes, mortificationem, & abnegationem sui, audiuit vsquam. quid si sint fœminæ, quibus silentium longè difficilius, longè periculosior loquela? habent vnam Teresiam Hispaniæ lucem, Carmeli decus, quam Societas Iesu eodem hoc spiritu enutriuit. pergo. 1029.

Quàm cauta societas in delitijs mysticis reticendis.

Deinde hîc mihi pondera, non simpliciter hoc dici, 1030.

dici, ſed etiam eum iuramento affirmari: tamquam ſummi ſit ponderis, ne Deum obliuiſcaris, illiuſque amittas gratiam, & blandimenta, horum taciturnitatem non obliuiſci: votum ergo iuratur tenaciùs, vt in re ſummè neceſſaria adimplendum. Grauiter idem D. Auguſt. *Paſſus eſt*, inquit, *vndique talia interrogantes, & adulatione blandientes, mordaciter reprehendentes, falsò laudantes, quod non capiunt exigentes, & quo pleni ſunt fundere nolentes, & inter turbas talium tamquam periclitans erexit animum ad recordationem Sion, & conſtrinxit ſe talis anima iuramento quodam.* Si interrogaris, periculum eſt: damnum, ſi loqueris: aſtringas te iuratus opus eſt, ne abiuratus à Deo dimittaris, qui in intima ſui communicatione, nouam quandam cordis edocens loquelam, oris viſus loquelam retardare.

1031. Mittebat Dominus Moyſem confundendo Pharaoni, Iſraëli redimendo, & poſt longas altercationes, quibus ſe excuſauit, penè ad vltimum, hanc rationem, tamquam validiſſimum clypeum, contra diuinum imperium obiecit: *Obſecro, Domine, non ſum eloquens ab heri, & nudius tertius, & ex quo locutus es ad ſeruum tuum, impeditioris & tardioris linguæ ego ſum*, Exodi 4. num. 10. & cur, inquis, validiſſimum clypeum hanc putauit? quia arguebat, ad hominem quod vocant, ipſum Deum. q. d. dum per ſpecies quaſdam indebitas naturæ, menti meæ te nunc communicas, vſum mihi verborum videris dedocere: vt qui Angelorum inſtar concipio, iam Angelorum linguæ, ſpreto verborum ſtrepitu, aſſueſcam: quomodo ergo actutum mittas eum hominibus, eum, qui poſtquam voces tuas didicit, penè dedidicit humanas? Pulchrè Philon in lib. *quòd deter.* poſt multa ad hunc locum de Moyſe: *Aſſeuerans*, inquit, *ſe non tantùm infacundum, ſed prorſus mutum: non quemadmodum bruta animantes, mutas vocare ſolemus, ſed quia dedignatus per inſtrumenta vocis vti ſonoro ſermone, contentus eſt impreſſas animo habere imagines veræ ſapientiæ, quæ eſt fallacis Sophiſticæ aduerſaria.* & quaſi ratione hac, vt more noſtro loquar, Dominus conuinceretur, licèt eloquentiſſimum Moyſem poſſet reddere, vt dicitur *num.* 11. maluit illi interpretem Aaronem aſſignare: ſic proprium commercio myſtico verborum ſilentium, vt iam mihi ſuſpecta illuſionis videatur occulta illorum notitia, quæ vulgò non timet manifeſtari: neque enim videntur audiſſe veram linguam ſpiritus, qui carnis linguam omnino non dedignantur.

Deus ſua dum eloquentiam internam docet, dedocet externam.

1032. Aſſumitur in diuinum colloquium Ieremias, & cœpit puer aliàs iam expeditus infantili quodam more balbutire. *A, a, a, Domine Deus, ecce neſcio loqui*, cap. 1. num. 6. vbi mihi mira (quod minus aduertunt alij) verſio illa, quæ in Sixtianis circumfertur. ὁ ὢν participium à verbo ſubſtantiuo, ſignificans: *O tu qui verè & ſolum es*, vt denotetur glorioſus ille titulus, quo ſe Deus in Exodo appellauit ἐγώ εἰμι ὁ ὤν: *Ego ſum qui ſum*; etenim, quomodo qui ſupremum de Deo titulum cognoſcebat, balbutit imò, quomodo erit idem, *A, a, a.* trepidulè hæſitare: quam ὁ ὢν, ſapientiſſimè pronuntiare? certè, quia indidem loquitur apud Deum ſcientiam, vnde apud homines prolaturus balbutiem, eligebatur mittendus, & excuſat ſe, ſummam ſapientiam, ſublimi prolato nomine oſtendens; ac ſi dicat: qui dignatione tua eò dignitatis euehor, vt tecum alloquar, téque ſignificantiori (ſi quod eſt vſquam) nomine appellem: non poſſum non apud homines hæſitare, illis *A, a, a*, dicam, qui tibi ὁ ὢν iam valeo intonare, quaſi ſit idem ſapere inter myſticas delitias, quàm in verbis deſipere erga homines: eò apud hos impeditior, quo expeditior apud Deum, cui in hoc negotio externa communicatio iniucunda omnino.

Referebat aliquando ſponſa ſodalibus ſuis, 1033.
quantum in quærendo Chriſto dilecto laboraret: *Quæſiui*, inquit, *illum, & non inueni: inuenerunt me vigiles, qui cuſtodiunt ciuitatem: num quem diligit anima mea vidiſtis? paululum cùm pertranſiſſem eos, inueni quem diligit anima mea*, Cant. 3. num. 3. Sed ſiſte gradum anima puriſſima; dum quæris dilectum, ſine de cuſtodibus iſtis querar ego, qui nihil ardentiſſimis votis tuis reſponderunt, & ingrato ſilentio piiſſimum poſtulatum exceperunt. Sed cur increpem, quos ipſa ſponſa non accuſat? quid ergo? nimirum hi cuſtodes aut homines ſancti, quibus proinde obuenienti fortè animæ ſilentium non aperire, viſum eſt iuſtum: aut Angeli, quorum illa ſibi ſecreta vult reſeruata, & nec etiam fideliſſimis ſodalibus, quæ myſticè de dilecto gaudens audierat, ſentit commemoranda. Fauet hîc Gilibert. ſerm. 6. *Dulce*, inquit, *puto ſuſurrium, quod inter ſponſam, cuſtodeſque vertitur, & grata collatio: ſi tamen collatio, nulla enim illorum hîc reſponſio memoratur: ſecreta valde eſt ſi qua eſt, quam alto tegendam putat ſilentio: ſecretum ſuum ſibi, ſecretum ſibi: nec audemus hîc aliquid inde conijcere, quod ſponſa curauit reticere.* imò & ideo, dixerim ego, inuenit quem quærebat, quia talis erat ingenij, vt arcana cœli caſto premenda ſilentio iudicaret.

Aſt neque mirum, ſi in his cuſtodibus, animas 1034.
Eccleſiæ perfectiores intelligas: ſponſæ fortaſſe ignotæ, nihil de viſo dilecto reſpondiſſe: audeo dicere, etiam ſi familiariſſima foret, nihil de myſtica reuelatione ſibi facta reſponſuros, & ideo fortè de illis ſponſa non queritur, quos ſcit ad normam veræ virtutis, & ad ſponſi Chriſti voluptatem operatos. *Quæ habitas in hortis*, inquit Chriſtus ad hanc ipſam ſponſam: *amici auſcultant te, fac me audire vocem tuam*, Cant. 8. num. 14. ſi ponit tamquam præmiſſas auiditatem amicorum auſcultantium, legitima videbatur inferenda conſequentia: *fac illos audire vocem tuam.* quorſum enim auſcultaturi memorantur, niſi ſuſpirata vocis dulcedine fruituri? ſuſpirabant, credo, illi, rogabant ſponſam aliqua propalaret: ſed propterea tunc maximè, ſibi vni inſpirandam ſuauitatem colloquij cauens præmonebat ſponſus? vt vox etiam amicis auſcultabundis denegata, alienis æternam ſilentij non rumpendi, arcani non propalandi ſententiam intimaret.

Vt ergo iam veniamus ad id, cuius cauſſa hæc 1035.
omnia dicta volui, hoc ſibi vult Chriſtus in præſenti loco: *Oſtende mihi faciem tuam, ſonet vox tua in auribus meis.* Quàm rara zelotypia! eâdem lege facies aliis exhibenda, & edenda vox interdicitur, ac ſi non minor ſit labes pudoris faciem aliis comere, quàm vocem commodare. Adhuc tamen ly *in auribus meis*, aliquid ſonare maius mihi exiſtimatur, quaſi dicat Chriſtus, loquere tantum mihi, ſed id in aurem, ſed ſecretò, ſed dulci murmure vox inſonet: non clames, non quouis modo vocem extollas, ne aëris eamdem tranſmiſſuri corripiat zelotypia: fauet verſio quæ hîc apud Ambroſium circumfertur: *inſinua mihi vocem tuam*, quis enim ita naris obeſæ, qui in verbo *inſinuandi* latentem, & occultam, & penè furtiuam vocis conditionem non ſubodoretur? tam profundo ſilentio commercium ſuum peragi Chriſtus imperat.

Virtus

§. II.

Virtus quo apud Deum profusior, eo sibi de humilitate confusior.

1036. SEd adhuc versiculo 14. aliud ponderandum: vides enim gratissimam sponso columbam tam impensè laudatam, cuius vox, vt dixi, cuius facies auidissimè ab ipso captabatur: cauernis nihilominus inclusam, septam maceriâ. nimirum vix audebat comparere, & quo profusior de amore Deo seruiebat, eò sibi de humilitate confusior delitebat, scilicet id de innata semper iustis consuetudine. Dormiebat Iacob corpori, vigilans mysteriis, & ecce tibi, *Vidit*, inquit textus, *in somnis scalam stantem super terram, & cacumen illius tangens cœlum: Angelos quoque Dei ascendentes, & descendentes per eam*, Genes. 28. num. 12. emissa tunc primum scala, vtramque cœli, terræque curiam quasi apposito ponte coniungebat: præbebat Angelis è cœlo descensum, vt postea cum hominibus ascenderent: quid est ergo, quod priùs dicuntur Angeli ascendere, quàm descendere, quasi magis è terra irent, quàm venirent è cœlo? visus respondere ibi Galfridus apud Tilman. *Gradus*, inquit, *scalæ, profectus vitæ: ascendunt per eos Angeli, & descendunt: dum sectatores angelicæ puritatis, & æmulatores societatis eorum quanto magis proficiunt, tanto humiliores existunt.* vt iam ascensus iste de mysterio, secum necessariò humilitatis descensum ferre intelligatur: vt qui ascendere altiùs ad cœlum videntur, profundiùs postea descendere ad terram humilitatis suæ videantur: quod vt docerent Angeli (aliâ credo viâ illuc venientes) priùs dicuntur ascendere, vt iam in vertice collocati, humilitatis descensum insinuarent.

1037. Iam verò in hoc loco terra illa promittitur Patriarchæ, in cuius semine omnes generationes benedicendæ prædicuntur, omnes felicitandæ prædicantur; & quod caput est: *Ego*, inquit Deus, *ero custos tuus, & reducam te in terram hanc, nec dimittam nisi compleuero omnia quæ dixi*, ibidem num. 15. Quid vnquam ad securitatem robustius, quid ad fiduciam firmius Iacob audire poterat? Audi tamen quid in illius reditu enarretur: *Reuersi*, inquit textus, *sunt nuntij ad Iacob, dicentes: Venimus ad Esau fratrem tuum, & ecce properat tibi in occursum, cum quadringentis viris: timuit Iacob valde, & perterritus diuisit populum*, &c. *cap.* 32. *num.* 7. Sanctissime Iacob, si Deus pro te, quis contra te? pugnet cuiusuis manus, certè non expugnaberis; nequit tantum præsidium labefactari: ipse te reducet, ingredieris terram absque dubio etiam inuito fratre, orbe contrà stante: quid ergo trepidas, quid terreris? Lyranus ibi: *Habitauerat*, inquit, *cum Laban idololatra diu, ex cuius cohabitatione poterat aliquam offensam incurrisse, & ideo timebat, quia tales diuinæ promissiones communiter intelligendæ sunt sub conditione.* Ad apicem sanctitatis euaserat, qui sic cum Deo agebat familiariter, vt eum dum it habeat conuiatorem, & pariter vt redeat consiliarium, *cap.* 31. *num.* 2. & tamen nullius noxæ conscius adhuc trepidat: de leuissima culpæ suspicione, timet diuinam repulsam, quia nescit tanta virtus, sine humilitate tanta reperiri.

1038. Didicerat ab auo suo Abraham: quid enim altius, quid sublimius de diuinâ familiaritate poterat comprehendi, quàm Deum hospitio excipere, appropinquare eunti, colloquia longa miscere, & multa illaque maxima inter loquendum impetrare? & tamen in vltima sermonis periodo: *Loquar*, inquit, *ad Dominum, cùm sim puluis & cinis*, Genes. 18. num. 27. nusquam credo humilior Abraham, quia nusquam fuerat altior: sic quo illi Deus largior in donando, eo ipse sibi confusior in accipiendo. Olympiodorus in catena Græca Iob ad cap. 42. *Quænam sit*, inquit, *sanctorum hominum ratio agnosce, quemadmodum cum maioribus ipsi honoribus, amplioribusque ornamentis cumulantur, de se tamen modestiùs sentiant, & loquantur: ita Abraham, postquam Dominum vidit, dixit: Ego sum puluis & cinis.* ita est: numquam perspicacior humilitas abiectæ humilitati contemplandæ, quàm dum natura, altior dotibus gratiæ suspenditur.

Lamentatur sanctus Iob miserias suas, enarrat calamitates, ex ipsis verbis solatium si fortè captaturus. Sed quibus enarrat? certè paucis qui ibi consederunt, ipse enim vrbem reliquerat, *sedens in sterquilinio*, cap. 2. num. 8. quasi si sibi relinqueretur, mutis truncis, volantibus ventis, feris non responsuris verba daturus; & cur dicat aliquis, qui conuiuium vrbâ aliquid poterat leuaminis sperare, ciues fugit, euitat societatem? respondet Apollonius in catena Græca: *Erat*, inquit, *in eo morbo Iobus, neque casu illos tentationes esse, sed supplicia constituta diuinitus arbitrabatur. idcirco à vulgi communione abstractus, cùm inuisum se cunctis esse crederet, solitudinem delegit: in sterquilinio, quod in conspectu vrbis erat, considebat, Deumque exorabat, ob ea fortasse, quæ per inscitiam peccarat: cupiebatque sibi vindicem in his sordibus iacenti fore propitium.* hæc est vera humilitas: irreprehensibilem à Deo dici, & se conuictum scelere pertimere. O quantum est ipsas tentationes, (quæ innocenti cordi patientissimè toleratæ, ipsum ad summum sanctitatis gradum euehebant) supplicia peccatis condigna reputare! sed tamen non poterat aliter euenire illi, qui in tantam deuenerat sanctitatem. 1039.

Seraphini illi, qui Deo assistebant, typum iustorum gessisse voluit Galfridus ad *cap.* 6. *Isai.* illorum scilicet, qui in hac vita, clarissimo quantum mortalitas patitur, contemplationis genere perfruuntur, & tamen sedulò alis sibi oculos obuelabant: *Duabus*, inquit, *velabant faciem eius*, Isai. 6. num. 2. in Hebræo, *faciem suam.* Sed cur velant? vt quando magis vident, tunc maiorem protestentur cæcitatem, & in summo honore constituti appareant humiliores. Galfridus ibi post multa, etiam in velata Dei facie idem mysterium acutiùs agnouit: *An magis*, inquit, *velant faciem, dum sibi velatam esse agnoscunt, & non valent vt optant videre interim reuelatam?* vtcumque sit, ipsi se traducunt, & produnt: pudeat incipientes alios, imò insipientes cæcitatem suam protestari: perfecti, tunc verè sapiunt cùm illam protestantur, & dum alta vident, vident sibi deesse altiora: dum cognoscunt profundiùs, profundiora ignorare, non ignorant: vnde tunc maximè perspicacissimos quos habent Rachelis oculos, magis quàm Liæ lippos de defectuum suorum nebulis agnoscunt. 1040.

Optimum huiusce rei testimonium Moyses præbuit, tunc magis fœditatis suæ conscius, cùm cœlis decorior videbatur. Nihil quidem potentius esse potuit, nihil de robore charitatis violentius, quàm sic Deum reprimere, vt valeas de armatâ iam dextrâ, sitientem vindictas gladium extorquere: fecerat id iam legislator, *Exodi* 32. *num.* 14. & tamen diuinæ iræ reliquias suis præcauens, addit num. 31. *Obsecro Domine, peccauit populus iste* 1041.

peccatum

peccatum maximum fecerunt que sibi Deos aureos : aut dimitte eis hanc noxam, aut si non facis, dele me de libro tuo, quem scripsisti. putares creuisse paululum tumorem de amicitia, déque Domino humanis precibus facillimo, ausum Moysem minas quodammodo illi intentare: certè enim speciem minarum visa verba gerere: si illos respuis amicos meos, & me pariter poteris respuere:nolo te amicum, si meis fueris inimicus. Sed absit hoc nefas à sancto viro: non solùm de superbiâ non tumidior, quin potiùs nunquam de humilitate timidior visus est. cùm maiores à Deo capit gratias, tunc maiores defectus suos protestatur, indeque ad populi peccantis veniam facit argumentum: eius vim aperit hîc Rupertus: *Dimitte*, inquit, *illis, aut dele me. quare? videlicet, quia homo peccator sum: si enim non est apud te propitiatio, si iudicium apud te est sine misericordia, consequitur vt me de libro tuo deleas.* ac si diceret: qui ergo mihi grauius delinquenti sæpiùs pepercisti, cur leuius offendenti populo non parces? tunc humilis se fatetur reum, cùm rei diuinæ dispensator assumitur, cùm vberiores virtutum possidet thesauros.

1042. Quæritabat sponsa tota anxia dilectum suum, incidit in vigiles, quæ semper illorum Domino aduigilarat: *Nunquid*, inquit, *quem diligit anima mea vidistis?* Cant. 3. num. 3. Sed hem! quæris tu, neque inuenis deliciarum apex, amorum sphæra, curarum centrum, diuinæ voluptatis domicilium, sponsa scilicet; & quomodo aliis, qui tantummodo serui ad nuntia ferenda, & ad inferendam custodiam conducti famuli, te deserens compatebit? respondere videtur Gilibertus serm. 6. *Vides*, inquit, *illam non tam fatigatam, quàm exercitatam studijs spiritualibus? intellexisti pertinaciam eius in quærendo dilectum? Vide nunc humilem prudentiam: nescit custodes contemnere; nec enim tutum arbitratur inconsultos præterire, quos scit dominici & conscios secreti, & nuntios mandati.* quid humilius? seruis consedendum putat, quod sibi plorat denegatum: perspicaciores in eis oculos non suppudet existimare, quæ in virtutum cumulo constituta, oculos suos tantùm in ponderandis propriis defectibus impendebat.

1043. Eodem affectu postea (inter quærendum dirè vulnerata) accurrentibus fortè sodalibus: *Adiuro*, inquit, *vos filiæ Ierusalem, si inueneritis dilectum meum, vt nuntietis ei, quia amore langueo*, Cant. 5. n. 8. pende verba, *amore languet*, id est, deliquium patitur charitatis. id est, supremæ, reginæque virtutis, supremum attingit gradum, & tamen interim plus aliis defert humilis, quàm sibi assumit arrogans. Gilibertus serm. 46. *Adiuratio*, inquit, *vehementiam precandi manifestat: anxia vota suis nesciunt esse contenta meritis, ideo aliena precis mendicant suffragia: perfecta humilitas, de meritis semper alienis præsumit.* graphicè. En de humilitate orat sodales, quæ de excellentiâ, ab ipsis penè adoratur: rogat suffragia, quæ munera irrogat, quia non frueretur sponsæ prærogatiuis, quæ sodalium rogatiuis indigere humilis non putaret.

1044. Sed quid? quò spectat conditio illa, primo statim aspectu (dum sub dubio tendit) minus decora? non dixit, *cùm inueneritis*: sed, *si inueneritis*. an quia ipsa non inuenit, dubitat an sit aliis inueniendus Christus? at id iam tumidum. an ipsius culpâ, sodalibus etiam putat obuelandum dilectum? hoc nimis timidum. an de sodalium diligentia, piâque sibi præstanda cura hæsitat? hoc impiè suspiciosum. cur ergo quod pro certo supponere debebat, sub dubia proponit conditione? ne sodalium scilicet offendere humilitatem videretur. huc vsque grauis, nunc grauissimus idem Gilibertus serm. proximè citato. *Conditio*, inquit, *ista, non dubitantis est, sed cum temperamento rogantis. ac si diceret: Si inueneritis, hoc est, cùm inueneritis: conditionaliter suspendo, non ambigens de inuentione vestra, sed magis consulens verecundiæ. nam sub conditione ancipiti hæc vobis dici temperantiùs auditis, quàm si dicatur præcisè, cùm inueneritis. non veretur ne suspensiuam rogationem, ad iniuriam trahant: nouit verecundiam filiarum Ierusalem, nouit humilem spiritum, & quòd tenerent pudorem.* nimirum sodales istæ iam proficientes ad sponsalem gloriam anhelabant. hæc autem gloria, hic tantus decor de humilitatis rubore vermiculatur.

Capite nobis vulpes paruulas. VERS. 15.

§. I.

Deus auertendis homini culpæ occasionibus, excubans incumbit.

QVàm sollicitus sponsus, quàm sedulus amator, Pastor Salomon: inuitabat ad hortos sponsam, & ne quid ibi, quo perturbaretur, inueniret, vulpes imperat amouendas: ideo figura dulcissimi Saluatoris nostri Dei, qui sedulus præoccupat occasiones, quibus anima ad culpam turbari posset, vt illis sublatis, in virtutis quiete degat placidiùs. hinc illud Cant. 1. num. 13. *Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi, inter vbera mea commorabitur.* quod L X X. sic vertunt: ἀπόδεσμος ὁ στακτῆς ἀδελφιδός μου: ἀνὰ μέσον τῶν μαστῶν μου αὐλισθήσεται. *Fasciculus stactis fratuelis meus, in medio vberum meorum castra metabitur.* vel, *in statione perstabit.* Verbum enim αὐλίζομαι, licèt absolutè significet *commorari*, tamen frequenter etiam apud bonos auctores militare aliquid sonat, idemque est atque *castrametor, castra loco, in statione persto*, quod ab interpretibus non video obseruatum: adde has bellicas stationes, non solùm diurnas videri intelligendas, sed etiam nocturnas, quod, ni fallor, Hebræus voluit significare, vbi legitur *pernoctabit*: fortasse vt excubias nocturnas explicaret. quemadmodum ergo miles in statione interdiu perstans, vigilans noctu, omnes patefacit ingruentium hostium insidias, omnibus periculi occasionibus euitandis: sic Christus Dominus, per imitationem cordi infixus, ibi quasi in statione nos custodit, & occasiones culpæ è longè prospiciens auertit. 1045.

Et quàm id ab initio, quâ Deus produxit Dominus, tamquam rerum cæterarum protoparentes, in principio cœlum & terram: sed illos quidem informes, nudos, inuenustos: tandem postea, *& ait*, inquit textus, *germinet terra herbam virentem, & facientem semen, & lignum pomiferum, faciens fructum iuxta genus suum*, Genes. 1. num. 11. tertia die terra variegatur, & depingitur prior: cœlum verò specie nobilius, naturâ excellentius fœdum relinquitur, & incomptum ad quartam vsque diem perseuerat. quæris caussam? dedit multis, sed pulchris Philo Iudæus *lib. de opif. mun.* ad rem nostram: ne granetis legens, dum tibi non grauor etiam transcribens. *Quarto*, inquit, *die cœlum picturis exornauit, non quòd terra id postbaberet, dans inferiori naturæ priuilegium, potiorem verò ac diuiniorem secundo loco ponens: sed vt euidentissimè imperij sui potentiam ostend-* 1046.

ostenderet. quippe qui peruidens opiniones nondum creatorum hominum, coniecturas verisimiles & credibiles libenter sequentium, quæ multam quidem speciem rationis habent, non item synceram veritatem, & quòd suis oculis magis crediturı essent, quam Deo, admiratores sophisticæ potius, quàm sapientiæ: quodque Solis ac Lunæ cursibus, tum æstiuis hybernis vernis autumnalibusue mutationibus, annuorum terræ prouentuum, omniumque nascentium caussas, acceptum laturi essent siderum cœlestium motibus: ne cui creaturæ adscribere primas auderent, siue per imprudentiam, siue per ignorantiam nimiam: recurrant, inquit, mentibus ad primam huius vniuersitatis generationem, meminerintque ante Solem & Lunam, omnigenas stirpes, omnigenosque fructus è terrâ proditos: atque ita sibi persuadeant & in posterum eam prolaturam eos, ex cœlestis patris arbitrio quoties ei placuerit, non expectato cœli fauore: cui dedit potentiam, sed non liberam. peccaret quidem homo si cœlo astrorum virtutibus roborato, si astris ipsis liberam omnino in terras tribueret potentiam, & quidem esset aliquis, qui obstinatus sic fieri contenderet: cui tamen occasio tam perfidi, tam ingrati ethnicismi præciditur, dum terram in principio, sine cœli influxu fertilem agnoscit.

1047. Et sanè, cùm omnia Dei opera, præcipuè diuinæ gloriæ ostentandæ, deinde secundariò ministrandæ hominum vtilitati sint producta: quis non addubitet, cur in productione cœlestium luminarium, tacito primario & nobiliori, secundarius tantum & ignobilior finis exprimatur? *fecitque Deus*, narrat Scriptura, *duo luminaria magna: luminare maius, vt praeesset diei, & luminare minus, vt praeesset nocti, & stellas*, &c. certè nobilissimæ & splendidissimæ creaturæ istæ plusquàm cæteræ omnes insensibiles in pompam diuinæ gloriæ producuntur, quam pulchriùs repræsentant: cur ergo id subticetur? præcidendæ scilicet peccati occasioni: optimè Lyranus ibi, *Considerandum*, inquit, *est quòd luminaria cœli, sunt facta principaliter propter gloriam Dei: tamen facta sunt consequenter propter vtilitatem hominum: verumtamen, quia populus Iudaicus erat pronus ad idololatriam, ideo Moyses vt reuocaret illum à cultu luminarium, tetigit tantùm secundam caussam.* vix audient Iudæi in astris apparere Dei gloriam, cùm astris ipsis ipsissimam Dei gloriam attribuerent: discant ergo solùm, esse sibi mancipia, vt seruilis illorum conditio, (licèt interim quodammodo, diuinæ gloriæ splendor videatur taciturnitate obnubilari) his occasionem adimat peccandi. de quo clariùs *Deuter. 4. num. 19.*

Deus gloriam suam de vtilitate nostra vi⟨n⟩ce dissimulare.

1048. Ne autem ab stellarum seruitute, ad alia eiusdem incipientis orbis occasionum prauarum auerruncamenta transeamus, quin priùs de eisdem perficiamus: pondera stellam illam, quæ Magos duxit *Matth. 2. num. 2.* antecedebat quidem eos, & tamquam cælestis facifer, nocturnas in medio die, ignoratæ viæ tenebras propellebat, *num. 9.* stantibus adstabat; itineri iterum accinctis, concingebatur: viatorum nutui obediens, tantùm viæ ducatum exhibebat. caussam aperit Chrysol. postquam eleganter obsequia huius sideris apud Magos, contestatur: *Sic sentit Magus*, inquit, *vt quibus viandi par conditio est, par sit necessitas seruiendi, & stellam iam non Deum credit, sed iudicat esse conseruam, quam cernit taliter suis obsequiis mancipatam.* nimirum gentes olim sidera colebant, in quibus delusæ præcipua diuinitatis numina agnoscebant: mancipatur ergo stella humano obsequio, vt peccandi vlteriùs occasio euertatur.

1049. Redeamus nunc ad Genesim, & consideremus hominem protoplastum, qui dominandis astris, atque cœlo producitur imperando: quis huius corpus non crederet è puriori cœli parte, è defœcatiori Solis massâ producendum? & tamen è viliori terra, è putrescenti limo conformatur: *formauit igitur Dominus Deus hominem de limo terræ*, Genes. 2. num. 7. Papæ! quàm vile plumbum pretiosissimæ gemmæ, excipiendæ apparatur, & non reclamet anima, imago diuinitatis viua, indignum tantæ dignitatis hospitium fabricatum? non doleat ingentes diuinæ dignationis diuitias corruptibili in arce quodammodo strangulatas magis, quàm custoditas? certè non reclamabit, si sapit: ni desipit, non dolebit: scit se ibi securiorem, scit de adhibito socio limo tumentes sibi spiritus repressos, & iniustæ superbiæ euersam occasionem. Pulcherrimè Theodotus Episcopus Ancyranus in Concilio Ephesino homil. de Natiu. *Cur*, inquit, *quem tanto ornatu decoraturus erat, ex substantia adeò abiectâ composuit? cur materiâ ex Solis splendore sumptâ hominem non condidit? pertinebat itaque & hoc quoque ad creationis benignitatem, vt natura quæ Dei imagine decoranda erat, vnde vtique magnam supercilij occasionem concipere poterat, formaretur è terra.* Benignitas igitur est creatoris, quod creaturæ fortè putaretur iniuria: qui superbienti animæ retundit occasionem, & humilis soliditate terræ fundat virtutem.

Puniturus Deus teterrimum eiusdem naturæ humanæ deceptorem, serpentem: *Inimicitias*, inquit, *ponam inter te & mulierem, & inter semen tuum & semen illius*, Genes. 3. num. 15. vbi D. Thomas post multa: *Dici potest*, inquit, *quòd mulier ex naturâ habeat sicut sexus infirmus, quod illa venenosa horreat, quæ antè non horrebat in statu innocentiæ, & tunc hoc habebat ex speciali dono diuinæ gratiæ.* Bene: sed quomodo, quæso, horror ipse, quo fœmina & illius generatio serpentem timet, potest pro eiusdem serpentis pœna computari? credo, quia dum horretur, abhorretur: quod similiter Dæmoni euenit, qui dum timetur, euitatur: idque illi amarissimum est, sic enim homini frequentius, in illius fallacias incidendi præciditur occasio: adducet Iobius Monachus apud Phot. *cod. 222.* explicans cur in baptismate Dæmoni renuntietur: *Quòd ab initio*, inquit, *saluator, & securitatis nostræ curator, terminum inimicitiarum immobilem, dæmonem inter & hominem præfixerit: vt aduersùs eum odium immortale inter nos ipsos seruantes, nunquam ampliùs oblatam ab ipso fraudem excipiamus.* Præripitur occasio culpæ, dum odium, & inimicitia horrens concipitur: nec poteris iam, nisi per summam malitiam, habere præceptorem, quem times, quem odisti deceptorem. 1050.

Ostenditur idem humanæ salutis procurator Moysi, quem delegatum sibi, & Deum Pharaoni constituere decreuerat: prætereo ad tanti ponderis commissionem non in throno descendisse, vt assolet, Cherubico, non cœli sapphiros saltem in ferετrum elaborasse: verumtamen, quandoquidem è plantis thronum affectabat terrenum, cur non vmbrosa abies prati tegumen? cur non amœna populus, veris delitium? cur non robusta quercus, montis arrogantia? cur non fertilis oliua, fructuum gloria? cur non iucunda laurus, viroris æternitas? cur non procera palma, phœnicis nidus? cur denique non incorruptibilis cedrus, ætatum stupor designatur: sed tenuis rubus, fragile spinetum, sentis debilis, vnde nec ligneus clauus poterat efformari? *Apparuitque ei*, inquit Scriptura, 1051.

Dominus

Dominus in flamma ignis de medio rubi, Exodi 3.n.2. respondet pulchrè D. Athanasius quæst.10. *Quare*, inquit, *in rubo Deus conspectus est Moysi*, *& non aliqua planta alia? respondent quidam ad ideo factum, ne Iudæi ex lignis eius idolum sibi facere possent.* Cedit itaque Deus gloriæ suæ, & augustiori throno renuntiat, spinarum angustiis, vt ita dicam, deiectus, vt peccandi occasio adimatur: spina quippe prorsus inutilis statuæ formandæ, imò &, addo ego, aspera tractando: vt si adhuc ita rudem illam colere studerent, horrore ipso pungenti retardarentur.

1052. Comparatur peccator fœno, nec immeritò, quia omnis caro fœnum, & omnis gloria eius tamquam flos fœni: ideo Propheta de Hebræis idololatrantibus, *& fecerunt*, inquit, *vitulum in Oreb, & adorauerunt sculptile, & mutauerunt gloriam suam in similitudinem vituli comedentis fœnum*, Psalm. 105. num.19. quia sicut vitulus fœnum comedit, & in se mutat: sic illos fœno fragiliores, vitulus adoratus visos deuotasse, & in se mutasse. quid tunc Deus? dum partem vindictæ putares, remedium inspirat Moysi: *Arripiensque vitulum quem fecerat, combussit & contriuit vsque ad puluerem, quem sparsit in aquam, & dedit ex eo potum filijs Israel*, Exodi 32.num.20. de quo ibi Bruno apud Tilman. *Sed quare*, inquit, *misit in aquam, & quare ex eo potum dat filijs Israel: fortasse vt fœnum biberet vitulum, quoniam vitulus comedit fœnum.* quæ ex Psalmista dedi, faciunt intelligendo Brunoni: fœnum erat miser populus, quem idem infamis vitulus iterum atque iterum deuoraret: absorbeatur ergo vitulus à fœno, vt sublata occasione, non iterum infaustus vitulo pastus præbeatur: impudentissimè enim recurreret sese pastum obiiciendo Ægyptio Apidi, dum ipse pasturus vitulus, sibi priùs in potum administratur.

1053. Simile est illud eiusdem Domini, ad paralyticum sanatum: *Surge*, inquit, *tolle lectum, & vade in domum tuam*, Matth.9.num.6. de quo D. Chrysol. serm.50. *Hoc est*, inquit, *porta portantem te, omnes muta vices, vt quod est infirmitatis testimonium, fit probatio sanitatis.* turpe enim foret vitiorum lecto, languentis instar, iterum coniacere: quod dum attolli iubetur, reincidendi tollit occasionem, & bene in domum suam abire præcipitur: *Ne*, addit Chrysologus, *Christiana fide curatus, in viis Iudaicæ perfidiæ iam mereris.* Certè enim hæc mora mores corrumperet: Christus autem homini euellere radicitus occasiones conatur relabendi. Sicut ergo vitulus à fœno absorbetur, ne sorbeat iterum: sic ab ægroto lectus tollitur, ne iterum ægrotum tollere præsumat.

1054. Sed hic ægrotus sanatus, mihi in memoriam reuocat illum alium, quem Christus curauit Ioan. 9.num.6. *Hæc cùm dixisset, expuit in terram, & fecit lutum ex sputo, & liniuit lutum super oculos eius.* quærit huiusce gesti caussam D. Asterius apud Phot. cod.171. & post alias, hanc subiungit rationem. *Si verò*, inquit, *& hoc scire libet, vt detestari assuefaciat eos, qui illum paulo pòst sputis fœdabunt, & si furiosorum audacia maior fuit omni prouidentiâ, & correctione.* patet insinuatum mysterium, sed tamen obscuriuscula verba: ergo id meo iudicio vult Asterius, voluisse verbum incarnatum saliuâ suâ id mirum operari, vt assuefaceret hominum corda duritiem deponere, peccatum meditatum obliuisci: ducentes nefas, & tamquam summum scelus detestantes, illum in passione sputis fœdare, cuius sputum cæcos illuminabat. Sed ea fuit eorum audacia, vt omnem illam ibi impensam prouidentiam superaret, id est (vt terminis vtar Scholasticis) sufficiens illud auxilium, irritum per summam redderent impudentiam. Sic, vt suprà notaui, in prægustato pane osculum porrexit Iudæ, vt sensum proditorij osculi auerteret. Vtrobique quantum est ex se, peccandi occasiones remouendo. illud, *vt detestari assuefaciat eos*, &c. aliter fortasse alius explicet; ac si dicat: *vt nos detestemur eos, qui tale nefas commiserunt.* non tamen video quomodo sequens, *& si*, commodè inferatur, nisi de illis dicatur, assuefactos fuisse ad detestandum, scilicet præmeditatum nefas.

Ideo bene Iobius citatus, expendens, cur Deus non per aliam creaturam, homines redimeret, sed per se ipsum, sic scribit: *Argumentum enim hoc est euidens, quo qui Manetis insania adhærent, redargui possent. nam si impia illa Manichæorum turba (cùm ab eodem vtrumque sancta Scriptura perfectum scribat) tamen vniuersi opificium, nescio cui filij aduersario attribuit: ad quæ non putas maledicta deuenirent, si ab altero factum mundum, ab altero refectum sacra littera pronuntiassent?* ac si nihil Deus magis quærat sollicitè, quàm homini omnes errandi tollere occasiones, omnia amouere labendi offendicula. 1055.

§. II.

Harpagones occasionum, robur ad culpam, non vincuntur, nisi fugiantur.

NEc sine mysterio vulpes paruulas, id est, leues etiam occasiones auertendas curat: quoniam quæuis sit occasio, dummodo occasio sit, immensum habet robur ad destruendum. Hinc illud Ecclesiastici: *quasi à facie colubri fuge peccata, & si accesseris ad illa, suscipient te*, cap.21.num.2. Parum quidem videbatur accessisse, dummodo non tractarentur, dummodo in illorum conspectu non morareris, ne moreteris: sed etiam de accedendi occasione vim habent, vt in ipso accessu mors constitui visa. & bene, *suscipient te*, dicitur, cùm potiùs *attrahent*, vel *harpagabunt*, videretur dicendum: sic enim alliciunt violenter, sic blandè cogunt, vt ipse ab eis suscipiendus potius quasi rogans, quàm attrahendus rogatus intelligaris: meliùs Galfridus ibi apud Tilman. *Noli*, inquit, *sustinere, donec mordearis, mox vt videris fuge: fuge à facie eius, nec expectaueris morsum eius. non dicas, Quid mihi nocet, si proximus est coluber tantùm, & me non mordeat, non occidat? imò verò quod de colubro non diceres, non dixeris de peccato, nec accedentis lenocinia feras: sed vt fugeres à facie colubri, etiam longiùs positi, sic multo magis à peccati, & faceres hoc, si tibi charior foret animæ vita, quàm corporis.* quasi accedentis lenocinia occasionis, nesciant non consensum extorquere. 1056.

Hos dulces occasionis harpagones luxit statim natura infans in protoparentibus: *Vidit*, inquit Genesis, *mulier quòd bonum esset lignum ad vescendum, & pulchrum oculis, aspectuque delectabile, & tulit de fructu illius, & comedit: deditque viro suo qui comedit*, cap.3.num.6. vt vidit, vt periit: quis non miretur? quis primo occasionis iactui, tantæ gratiæ iacturam connexam non obstupescat? qui nouerit occasionis retinacula: cape pulchra verba Germani Constantinop. [illegible] d Gretf. Orat. 1. de Cruce. *Extendit ergo*, inquit, *lignum scientiæ velut manus quasdam ad manubrij apprehensionem, suauitatem, & pulchritudinem fructus: hominemque & oculis*, 1057.

Pintus in Cantica.

& linguâ traxit, vt illo fructu frueretur. Sicut enim prostrandæ arbori, manubrio securis manus iniiciuntur: sic è contra hæc scientiæ arbor, prostrandis sanctitatis cedris protoparentibus, tamquam bipenni armatas manus, pulchritudinem & suauitatem iniecit: inde, quia non fugerunt, non potuerunt ictui non succumbere, aspectusque & gustus vehementiâ harpagari: vbi viderunt, & fugere debebant: ipsa fugæ cessatio, fuit occasionis harpagatio.

1058. Eleganter D. Chrysol. ad rem aliam, sed totus in hunc scopum serm. *Quod ignis*, inquit, *arida segeti, hoc vitia corpori sunt humano, quæ solâ securius separatione vincuntur, necantur ignorantiâ, & nescita feliciter euanescunt. nam si ad mentem & sensus peruenerint, si contigerint animos, si semel membra penetrauerint, inextinguibile gignitur, & excitatur incendium, & nisi vnda cœlestis corda rigauerit, mentes infuderit, membra madefecerit, totum quod est roboris humani, subditur, & redigitur in fauillam.* Ecquid periculosius, quàm arida fomenta igni applicare? aut quid effrontius, quàm ibi sibi promittere immunitatem?

1059. Postquam Apostolus *Rom.* 7. *num.* 6. sub lege prisca, tamquam sub morte homines peccasse scribit, qui tandem viuificanti Christi Domini spiritu resurrexerunt, sic statim subiungit: *Quid ergo dicemus, lex peccatum est? absit: sed peccatum non cognoui, nisi per legem.* Sed ita ne? satin quòd legis verbis peccata monstrarentur, & dum ibi quædam prohibentur, in hominum notitiam deuenirent, vt prisca lex, *lex mortis* appelletur? satis: quia ipsa notitia peccati per legem (quæ aliàs robore gratiæ ex se non muniebat) animum harpagabat, non sinebatque vitia fugere, quæ ostendebat: è contra Christi gratia ideo liberauit faciliùs, quia docuit & iuuit occasionis caput supplantare, vt culpa priusquàm impeteret, oppeteret. Clarebunt hæc ex Chrysologo ad hunc locum serm. suprà citato. *Vitia*, inquit, *non nosse felicitatis est, nosse periculi, vicisse virtutis est: Rex nobilis & fortis hostibus suis longiùs occurrit, & ita praeuenit ingruentium dolos, vt deiici nequeat fides militum, ciuium nequeat conturbari constantia. Sic modò generosus animus per Christi gratiam, corporis sui transgreditur miserandas angustias, & ita totus delicta prauenit, proculcat vitia, & crimina totâ internecione prosternit: vt nequeant fucis sensus fallere, dolis ingenium deprauare, tumultuationibus misera, imbecilla corda dissoluere ardore, sanguinibus fumantes occasiones incendere, vario passionum genere membra naturaliter infirma vexare.* quia ni animus diuinâ gratiâ instructus, quasi rex fortis pericula præueniens, fumantes occasiones supprimeret, necessariò quodammodo inextinguibilis inde flamma desæuiret: lex ergo dum per notitiam occasiones aperit, non fugat: de culpabili hominum abusu, magnam naturæ induxit vastationem.

1060. Clarè iam hoc Apostolus ibidem. *Nam concupiscentiam*, inquit, *nesciebam, nisi lex diceret, Non concupisces: occasione autem acceptâ, peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam.* de quo iterum ibidem sæpe citatus Chrysologus: *Ac si diceret*, inquit, *aurum auaritia non est, sed auaritiam non cognoui, nisi per aurum: vinum ebrietas non est, sed ebrietatem non cognoui nisi per vinum: pulchritudo corporis non est concupiscentia, sed forma decus concupiscentia me rapuit, & perduxit ad lapsum: sic ergo ipsa per se mala non sunt quæ ad Deum, ad vtilitatem, ad salutem, ad gratiam sunt creata: sed per ea delinquendi datur occasio*, &c. *ita & lex quæ à Deo data fuerat ad salutem, quæ erat per se cœlestis & sancta, facta est per hominem, miseri hominis in ruinam.* nimirum exhibita per legem occasione, & ab hominibus acceptâ, abutentibus legis sanctitate. nihil potest aut de homine miserius, aut robustius scribi de occasionibus: vt penè sit idem in fragilitate nostra præceptum videre, quàm inuidere præcepto: nec differat occasionem habere, ab haberi.

Hinc viri sancti nihil attentius curant, quàm sibi suisque omnem occasionis ansam amputare. 1061.
Excepit Abraham Angelos, quos initio iuuenes, de habitus & formæ decore nobiles & peregrinos fortè existimabat: hos ergo dum cupit lautâ excipere liberalitate, *Tulit*, inquit Scriptura, *butyrum, & lac, & vitulum, quem coxerat, & posuit coram eis*, Genes. 18. num. 8. & vbi inquis, hilarans conuiuia vinum? quid si officij curti, hospitij inofficiosi notaretur? malebat denotari curtus, quàm videri non cautus, si adolescentibus & æstus & ætatis ardore sitibundis vinum apponeret, ne fortè incautiùs occasioni exhibitæ indulgerent. Quòd si Ambrosio consentiens putes Angelos Abrahamo notos, quibus proinde non tam de necessitate, quàm de mysterio appositum conuiuium: audi quid ille scribat lib. de Helia & ieiunio cap. 5. *At non*, inquit, *Abraham vina in suo conuiuio ministrabat, sed immolabat vitulum, butyrum & lac etiam Angelis hospitibus exhibebat: cœli Dominum, mundi agnoscebat auctorem; vinum ergo exhibere non poterat: sed illi rectè deerat materia peccati, vbi erat remissio peccatorum.* quasi vix posset constans virtus de Abrahamo prædicari, si à materia & occasione peccati non esset alienus. Vltima verba sunt obscura. ego putabam corrigenda: *sed illic rectè deerat*, &c. & tunc optima gnome ad rem nostram, de qua in sup. titulo, q. d. cùm Domini tota cura sit occasiones peccati propellere, meritò vinum, quod est ebrietatis & luxuriæ occasio, *illis* in illa mensa deerat, cui dominus aderat, qui est remissio peccatorum. Sed pergamus.

Hoc erat quod de iusti constanti patientiâ, & virtute firmâ protulit Ieremias: *Sedebit solitarius, & tacebit, quia leuauit super se: ponet in puluere os suum, si fortè sit spes*, Thren. 3. num. 29. pro illo: *ponet in puluere*, legit Theod. apud Sixtian. *θήσει ἐν χώματι.* est autem *χῶμα*, *congestus puluis*, siue *tumulus*, vnde quandoque pro sepulchro vsurpatur. Sed quid sibi, inquis, vult os viui adolescentis iam sepultum? proposuerat nimirum ille, ingens patientiæ tropæum, æternitati erigere statutum, ita vt non dicam sermone querulo, verùm nec leui gemitu, nec susurranti suspirio, animum ad patiendum minus fortem indicaret: sed cùm aliunde occasionum sibi offerendarum robur pertimeret, non aliunde se melius contra illas armandum putauit, quàm si sic easdem fugeret, vt os, quod ad querelas tentandum erat, sepeliret: quæ autem aut laborum, aut iniuriarum occasio erga sepultum, fundendis quæstubus, operam non ludit? aut vnde melius occasionis vires declarantur, quàm prædicto sancti adolescentis timore? sed præstat audire Ambrosium, qui dictis annuit *serm.* 10. *in Psalm.* 118. ad hunc locum. *Ostendit*, inquit, *quandam supra modum patientia taciturnitatem: vt tamquam sepeliat os proprium, ne loquatur, & velut quodam aggere virtutum obstruat, ne vocem doloris emittat: tantum pondus afferens patientiæ, quam spes foueat, vt vocem ipsam velut busto quodam & tumulo sepeliat, ac includat, quam nulla extorquere, nulla excitare posset iniuria.* extorqueretur autem fortasse, & 1062.

excitare

excitaretur, ſi tentanti occaſioni ſepulchri ipſius latebris non reſiſteret, & quodammodo illius lateret harpagones.

1063. Ideo Salomon ſub meretricis allicientis habitu, lenocinantis ad culpam occaſionis vim deſcribens, poſt multa ſic habet Prouerb. 5. num. 8. *Longè fac ab ea viam tuam, & ne appropinques foribus domus eius: ne des alienis honorem tuum, & annos tuos crudeli.* Sixtiana editio, *vt non prodas aliis viam tuam.* quaſi vt plurimum non daremur vitiis, neque dæmonem crudelem Dominum coleremus, niſi occaſione proderemur: vnde cùm videmur nos noſmetipſos dedere, certè prodimur, ab occaſione, quàm arripimus, correpti. & bene *prodat.* eſt enim hîc ſpecies quædam hoſtilium inſidiarum, in quas non tam incidimus, quàm adducimur, & quidem à proditrice illaqueati. Prudenter Seneca *epiſt.* 22. de prudentiâ, qua hi laquei ſunt euitandi, monens Lucillum ſuum, qui adhuc reip. tumultibus inſerebatur: *Cenſeo,* inquit, *aut ex iſta vita tibi, aut è vita exeundum: ſed illud idem exiſtimo leniendam via, vt quod malè implicuiſti, ſoluas potius, quàm abrumpas: dummodo ſi alia ſoluendi ratio non erit, vel abrumpas, nemo tam timidus eſt, vt mallet ſemper pendere, quàm ſemel cadere.* quia non poterat liberum liberali philoſophiæ animum applicare, dum ſe negotiis publicis, idem perturbationis occaſionibus immiſcebat: nec his immiſceri, quin implicaretur laqueis, & è miſero ſuſpendio, iam iam in miſerrima vitia lapſurus.

§. III.

Bona, aut mala noſtra, de amoris genio, Chriſto Domino propria putantur.

1064. Neque caret emphaſi, quod Chriſtus dicat, *capite nobis*, cùm ſolùm in ſponſæ gratiam eſſent auertendæ periculi occaſiones. Verè pius Dominus: immiſcet ſemetipſum ſeruis, quaſi etiam ipſe eodem egeat præſeruatiuo: quia bona, aut mala noſtra, de amoris conditione, reputat tamquam propria: *capite*, inquit, non in ſponſæ tantùm, ſed etiam in mei gratiam, quia nihil illa damni patietur; quod ego tamquam proprium non doleam: nihil emolumenti reportabit, de quo mihimetipſi non congratuler. Piiſſimè in hanc rem D. Paulinus epiſt. 4. *Et quàm,* inquit, *dignè vicem huic Domino referre poterimus, in quo & mortui, viuimus? qui viciſſim nobis hoc eſſe dignatur, quidquid illi fuerimus ſeruuli ſui? ita enim ſe immiſcet nobis, ac nos ſibi conſerit, vt quod ipſe accepit, nobis proficere faciat: qui quod nobis, id eſt, minimis eius tribuitur, ſibi acceptum ferat.* alludens nimirum ad illud Chriſti Domini apud Matth. *Amen dico vobis, quandiu feciſtis vni ex his fratribus meis minimis, mihi feciſtis,* cap. 25. num. 40. quod iam paucis illuſtro.

1065. Integrum Pſalmum vigeſimum ſecundum, de Chriſto intelligendum, nulli planè fidelium addubitatur, & tamen ibi audis loquentem Dominum, *longè à ſalute meâ verba delictorum meorum*, num. 1. Ecquæ delicta vnquam in illo reperiri potuerunt, qui impollutus, ſegregatus à peccatoribus, ſublimior cœlo factus? noſtra: vt quemadmodum tunc maximè iuſtitiam gratiaſque quibus ornatur, ſuas reputat, cum nobis ad ſalutem communicantur: ſic delicta quibus fœdamur, ad remedium ſibi voluit attributa. D. Auguſt. ibi, *quorum delictorum,* inquit, *de quo dictum eſt, qui peccatum non fecit, nec inuentus eſt dolus in ore eius?* &c. *Quomodo ergo dicit, delictorum meorum, niſi quia pro delictis noſtris ipſe precatur, & delicta noſtra ſua delicta fecit, vt iuſtitiam ſuam, noſtram iuſtitiam faceret.* ecquæ humanæ naturæ gratior commutatio?

Factus in agonia Chriſtus, ſic Patrem orat: *Pater mi, ſi poſſibile eſt transeat à me calix iſte*, Matth. 1066.
26. num. 39. prætereo propugnatoris noſtri voces timidas, minus fauſtum homini videri omen: prætereo ornatam ſpoliis priſcis mortem, & nunc armatam cruce conſpecto iam ante certamen æmuli pauore exultatam: aliò tendo. Ecquot inuenti ſunt qui vitam ſuam animosè & hilariter fundere non dubitarunt? quot qui mortem omnium tormentorum genere horridam, ceſſantem adhuc interpellarunt pro ipſo, concupierunt? quanta vota Pauli, vt per ferrum, aut ignem diſſolueretur Chriſto fruiturus? vnde ergo membrorum vigor collapſo capite? vnde hominum fortitudo infirmo Deo? Reſpondet D. Auguſt. loco ſuprà citato. *Putatis,* inquit, *fratres, quia quando dixit Dominus: Pater ſi, &c. mori timebat? non eſt fortior miles, quàm Imperator: ſufficit ſeruo, vt ſit ſicut dominus eius; Paulus enim dicit miles Regis Chriſti: Compellor è duobus, concupiſcentiam habens diſſolui, & eſſe cum Chriſto: ille optat mortem, vt ſit cum Chriſto, & ipſe Chriſtus timet mortem? ſed quid niſi infirmitatem noſtram portabat, & pro his, qui adhuc timent mortem in corpore ſuo conſtitutis, iſta dicebat.* nimirum prænouerat amator hominum Chriſtus futuros aliquos iuſtos, qui inſigni aliunde ſanctitate prædit doleant maximè, quod non inſtar Pauli mortem appetant, ſed naturali, non libero, eius horrore detineantur: hos ſolatur, dum concedit portioni ſuæ inferiori in timoris non debiti affectus mœſtos prodire: ſed ita ſolatur, vt ipſam illorum infirmitatem in ſe transferat, & diuinizatam iam, vlteriùs non nocituram.

Hinc lætus & exultabundus Dauid, *Feciſti iudicium meum, & cauſſam meam: ſediſti ſuper thronum qui iudicas iuſtitiam*, Pſalm. 9. num. 5. de quo Incognitus. *Chriſtus*, inquit, *pro nobis certè cauſſa fuit, quando pro nobis accuſatus coram Pilato: iudicium verò, quando poſt ventilationem cauſſæ, pro nobis morti fuit adiudicatus.* Sed ecce nunc, haud facilis inſurgit dubitatio: ſi nulla magis Chriſti actio erat, quàm dum per tribunalia verſabatur: nullum iudicium magis proprium, quàm illud vbi ſententiam capitis ſubiuit: cur humanum genus Dauidico ore, ſuam, & non Chriſti, hanc cauſſam, hoc iudicium appellauit? ſoluit idem auctor: *& nota,* inquit, *quod dicit, iudicium meum, & cauſſam meam: meum, inquit, quia iſta mihi ſeruierunt, & ad vtilitatem meam fuerunt: qualiter nautæ dicunt illum ventum ſuum, qui eis valet ad bene nauigandum. Vocatur ergo illud iudicium, & illa cauſſa Domini, & noſtra: Domini, quia in corpore ſuo illa ſuſcepit: noſtra autem, quia pro vtilitate noſtra ſunt facta.* ac ſi ita cauſſam hominis ſuam feciſſet Chriſtus, vt ſi vtriuſvis diceres, perinde diceres atque vtriuſque: ſic alter ab altero de amoris genio, viſus non diſcerni. 1067.

Quis non miratur exhortationem illam qua Chriſtus Dominus, ſuos animabat ad pugnam? 1068.
Confidite, inquit, quia ego vici mundum, Ioan. 16. Ecquid tunc enim, vt Apoſtoli vincerent? viciſti tu mundum, & huius mundi principem, fortis Ieſus in bello, maximus ad ſalutem: nos autem imbelles, minimi ad robur, quid poterimus ad hoſtes tam ſtrenuos? nimirum ſuſceperat in ſe cauſſam noſtram, & pugnam noſtram, & ſic illas ſuas fecerat, vt dum pugnans pro nobis vicit mundum, nos etiam in illo pugnantes viciſſe videremur.

D. Paulinus clarior epist. 18. *Exultemus, inquit, itaque, & gloriemur in ipso, qui nos & pugnam, & victoriam suam fecit, dicens: Constantes estote, quia ego vici mundum, & in regnorum libro similiter audio, Prophetam dicentem Regi Iosaphat, cùm ingenti mole belli, magna hostium multitudine terreretur: Non vobis est hec pugna, sed Domino.* quasi dicat Christus ex mente S. Doctoris: Bella vestra, pericula vestra ô disci- puli, me inuadunt: quid ergo dubitetis de vincendo à me mundo, quem iam dudum iterum superaui vel teneriùs adhuc: Confidite, ne timeatis, quia iam ego superaui mundum, & eius victor appellor: non autem talis viderer, ni vos, quorum pugnam & victoriam meam existimo, illum pariter vinceretis. Itaque formalis est consequentia de vincendo à nobis mundo, quia Christus pugnam nostram suscipiens eumdem fregerat, vt nos illius pugnam suscipientem fragiliorem hostem, imò iam à nobis in illo superatum inueniamus. Sed nouo tenore idem firmo.

1069. Quàm impensè à Christo laudatur Magdalena, quàm propugnatur sollicitè apud *Luc.* 7. blasphemiis pharisaicis retusis! *Hæc*, inquit, *lachrymis rigauit pedes meos, & capillis suis tersit: osculum mihi non dedisti, hac autem ex quo intrauit, non cessauit osculari pedes meos*, num. 44. Sed ecquis, quæso, inde lautior, ecquis mundior, Christus, an Maria? calculus sacro igne candens prophetica emundat labia, & pedes Christi, viui & electi lapidis diuinitatis igne flammati, attingentem Mariam, os suauians non purificarent? bene D. Paulinus *epist.* 4. piè inuidens illa, quæ hîc accepit Maria. *Quis mihi*, inquit, *misero os adureret, & linguam meam cœlesti illo carbone purgaret, vt vel calcaneum Christi mererer summo tenus ore contingere, & subdito capite sola sancta tergere: vt caput meum potiùs Christi pedibus tergeretur, & dum pedes lambo diuinos, piarem castis labia immunda vestigiis.* ac si dicat, magis tersum Magdalenæ caput diuinis pedibus, quàm eius capillis sacros pedes abstersos; & tamen pius Dominus obsequium sibi præstitum, præbitum sibi officium vult haberi, quod Maria summi beneficij loco reponebat, (hæc est diuini amoris ars diuina nusquam, vt alibi dico, beneficia sua venditantis) quia huius bonum, tamquam proprium reputabat.

1070. Non omnino similius, quàm ille alius locus Baptistæ, huic prædicto similis. obsequium commendatur præcursoris, & totius dum baptizat Christum, iustitiæ impletor celebratur: *sine modò*, inquit Dominus reuerenti præ stupore seruo; *sic enim decet nos implere omnem iustitiam*, Matth. 3. num. 15. tu scilicet baptizans de munere, ego de humilitate baptizatus. ecquid tamen illo baptismate intendit suscepto Christus? planè, maximè suum illum Baptistam baptizare: cur enim non aqua è fluuio hausta lauatur Christus, sed vt claret ex Marco *cap.* 1. *num.* 10. fluuium ingreditur: nisi vt ingressus pariter Ioannes, à qua iam Christi tactu sanctificatâ ampliùs purificaretur? intrat ergo Iordanem, aquisque nouam gratiam instillans verè baptizat Ioannem, à quo tamen maluit dici baptizatus. D. Maximus *in vigilia Epiphaniæ*, habetur *tom.* 1. *homil.* sic de illo: *Suscepto*, inquit, *à Ioanne baptismo, consecrasse fluenta Iordanis, suumque simul purificasse Baptistam.* Vt quod amico conferebat beneficium, in se ipsum sub titulo obsequij insinuaret translatum, attende.

1071. Victoriam Christi Domini celebrans Propheta, & sacri gloriam triumphi: *Ascendisti*, inquit, *in altum: cepisti captiuitatem, accepisti dona in hominibus*; Psalm. 67. num. 19. ad quod alludens Paulus, sic habet: *propter quod dicit; ascendens in altum, captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus.* Ephes. 4. num. 8. Sed hæccine fidelis citandi forma, Apostole fidelissime? quid? idem ne dare dona hominibus, quàm accipere dona in hominibus? idem, licèt primo aspectu aliud videatur: quia licèt Christus, qua Deus, dona nobis diuideret: tamen ipse, qua homo, sic inopiam nostram, suam fecit: vt eadem dona, in nobis sibi collata testificetur. D. Anselmus ibi, post multa de Christo, prout Deus, de quo Paulus, sic de Dauide: *Propheta verò*, inquit, *secundùm illud, quòd idem Christus intelligitur in corpore suo quod est Ecclesia, vnde & fideles cuncti eius membra sunt: dixit enim accepisse dona in hominibus, quia ipse accipit, quidquid beneficij, eius membris impenditur.* neque mirum, cùm quæ nobis præbentur ab ipso beneficia, eadem esse obsequia illius benignè affirmet, vt duobus supernum. probaui. Sic enim nostra, sua fecit: vt quando beneficia quæ nobis confert, sub hoc nomine à nobis illi conferri dici nequeunt, saltem variato titulo præstita obsequia dicantur: sicque ipsa beneficia, & obsequia, & nostra sint, & sua dissimulatis phrasibus appellentur.

§. IV.

Christus Dominus id gloriæ defert diuinæ, quod humanæ confert vtilitati.

EX eadem affectus pietate oritur, vt statim vi- 1072.
neam, id est, cor iusti florescens, communem vocet: *vinea nostra floruit.* eodem versiculo, quem explicamus: quasi id gloriæ diuinæ deputaret, quod humanæ vtilitati conferebat. *Nostra*, inquit, quia non solùm cor sponsæ his floribus ditatur, sed & ipse ego in iis glorior iucundissimè. hinc illud *Lucæ* 10. vbi Dominus ad discipulos: *Messis quidem multa, operarij autem pauci; rogate ergo dominum messis, vt mittat operarios in vineam suam*, n. 2. si enim fatetur messem & vineam esse patris, cur de vineæ & messis propriæ rogandus præcipitur? ecquis dominus ita iners, ita diuitiarum suarum oblitus, vt stimulis curando patrimonio egeat alienis? at messis erat saluandorum ad Dei gloriam: quæ quia nunquam sine vtilitate nostra stare consueuit; ideo dum rogamus vt curetur, nostri cura habeatur postulamus: benè ergo præcipimur rogare, quod dum gloriæ diuinæ defertur, confertur nobis. Vnde pariter explicabis verba aliàs obscurissima Isaiæ, de iustorum felicitate: *Multiplicasti gentem, & non magnificasti lætitiam, lætabuntur coram te, sicut qui lætantur in messe, sicut exultant victores capta prædâ quando diuidunt spolia*, cap. 9. num. 3. Solent res magnificari pretio, & cariùs stare, cùm multiplicantur emptores; non ita in merce & messe Dei, qui cùm gloriam habeat infinitam, vtilitati nostræ quoad fieri potest commensuratam, licèt crescat emptorum numerus; at mercis, & messis copia non decrescit: omnes exultamus, omnes lætamur, nec tamen lætitia percepta, quia Dei gloriæ connexa penè redditur infinita, exhauritur, aut cariori venditur labore: exhaurienda planè, & emenda cariùs, nisi infinitæ illius gloriæ copularetur.

Tota lætabunda cogniti Christi pedibus die 1073.
resurrectionis prouoluitur Magdalena, cui tamen Christus: *Noli*, inquit, *me tangere, nondum enim ascendi ad Patrem meum*, Ioan. 20. num. 17. præcipiens

piens ſedulò vt aſcenſionis ſuæ nuntia deferat fratribus: quaſi ſic eſſet ſollicitus de aſcenſu parando, vt etiam breui caſtiſſimi amoris amplexu detineri, non ſuſtineret. ſcilicet erant ardentia nati vota aſcendere ad Patrem, & Patris ardentiora natum amplecti, & tamen ſub his mediis deſideriis, vlteriùs *per quadraginta dies*, Act. 1. num. 3. in terra commoratur, & ardentibus optatis finis ſuſpenditur: ecquæ cauſſa? Chryſol. ſerm. 85. *Quidquid*, inquit, *ſublime, quidquid ad cælum tendens in cordibus habebatur humanis, vſque ad infernum dominicæ pondus incuruauerat paſſionis: id namque eſt quòd Chriſtus quadraginta diebus reſidet, & commoratur in terris, &, ſi dici fas eſt, patris occurſum differt, patris ſuſpendit amplexum, donec ſe totum releuet, & reformet ſua aſcenſionis in gloriam.* quaſi non totus releuaretur reſurgens ad glorioſè aſcendendum, dum fideles iacebant: detinet ingreſſus gloriam, ſuſpendit amplecturientia æterni Patris brachia, donec diſcipulos erigat, quia vtriuſque gloria & voluptas ſine fidelium vtilitate, miſericorditer manca ſibi quodammodo exiſtimatur. Sed hic locus Chryſologi adhuc altiùs tendit alibi ſcrutandus.

1074. Aſcendit tandem, & qui gloriam paternæ confeſſionis dexteræ, tamquam tanti obſequij ibat conſecuturus, ſtans adhuc quaſi ſollicitus Stephano exhibetur: *vidit gloriam Dei, & Ieſum ſtantem à dextris Dei*, Act. 7. num. 55. & cur non ſedet Cherubico excipienti throno id gaudij præſtiturus? an vt decertantem Stephanum adiuuaret? at ſedens vel nutu poterat? quid ergo angelicam ſedem conſeſſu non exhilarat? quid gloriam ſuam viſus retardare? quia gloriam ſuam humanæ vtilitati connectebat: vix noſtro dicendi modo quieſcebat, quia non dum ſui eâdem gloriâ perfruebantur: præiuit Bernardus ad hunc locum in ſerm. *Ecce nos reliq.* vbi ita de Chriſto ſtante: *vtpote cuius nec dum ſedes conſummata videtur, nec dum pedibus eius ſcabello ſuppoſito, quod à Patre promiſſum eſt: non quòd illi plenitudini quidpiam deſit, ſed quòd membra caput expectet.* itaque iam plenitudine gloriæ fruitur Chriſtus, & tamen adhuc ſatagit, donec illi vtilitas noſtra copuletur, & quaſi è longè emiſſo aſpectu venientes fideles expectabundus dominus, & vix quieſcens intuetur, & id quidem amoris potius pondere, quàm doloris ſenſu. nam ſicut beata anima corpus auidiſſimè cupit, nec tamen dolet: ſic amabile caput noſtrum membra ſua.

1075. Annuntiaturus Angelus paſtoribus feliciſſimam humani generis libertatem nato Ieſu, ſic dixit exultabundus: *Natus eſt vobis hodie ſaluator, qui eſt Chriſtus Dominus*, Luc. 2. num. 11. Aſt quorſum prudentiſſime conuocator, timidas paſtorum aures, pauidos vpilionum animos titulo terreſ maieſtatis? an vt inquirendo deterreas? ſatis viſum, ſi Ieſum & ſaluatorem mellifluo & alliciente nomine exprimeres: quid Chriſti immiſces vocabulum, quo gloria & maieſtas denotatur? quid enim aliud *Chriſtus*, quàm homo Deus, vnctus diuinitatis oleo inhabitantis? nonne obſtupeſcent abiecti paſtorum ſpiritus tantâ gloriâ? nonne corruent? imò animabuntur, cœleſti quippe iam luce præditi, gloriam huius tituli, non minus ac Ieſu, vtilitati ſuæ agnoſcunt copulatam. huc apto elegantiſſima verba D. Chryſol. ſerm. 57. *Sicut*, inquit, *Reges triumphorum ſuorum titulis nuncupantur, & ſubiectarum gentium nominibus conquirunt numeroſiſſima cognomenta: ita & Chriſtus bonorum ſuorum titulis nuncupatur; à chriſmate enim vocatus eſt Chriſtus, qui diuinitatis vnguentum aridis iam mortalium membris pius medicator infudit. & vt à chriſmate Chriſtus: ſic Ieſus vocatus eſt, à ſalute: qui ob hoc nos diuino infudit vnguento, vt ægris certam ſalutem, perditis perpetuam redderet ſanitatem.* ac ſi non ambitioſiùs Romani duces ab Africa, aut Aſia ſuperata, Africani, & Aſiatici titulos affectarent, quam Dominus ab effuſo vnguento, ab infuſa ſalute, Ieſu Chriſti nomen vſurpauit: non minus bona ſua reputans, quæ erant commoda noſtra, quàm Duces bona ſua, comparatas victorias exiſtimabant: hoc tantùm diſcrimine, quòd iſti damno aliis illato, ille aſportato ſuis commodo id peragebat: hoc enim maximè voluit Chryſologus. Solus ergo is dulcis Chriſto Ieſu triumphus, qui nobis vtilis, in eiſdem nominibus & gloriam ſuam & ſalutem noſtram meditatus.

Do apertum pro huiuſce veritatis notitia teſtimonium, Cœpit Dæmon perterritus aliquando, 1076.
ingentes præſente Chriſto clamores excitare: *Quid nobis & tibi Ieſu Nazarene: veniſti perdere nos: ſcio qui ſis ſanctus Dei*, Marc. 1. n. 24. ad quem tunc ille, poſt comminationem dixit, *Obmuteſce*, num. 27. & cur impediatur vſus linguæ Dæmoni, quæ nunquam viſa loqui veriùs, nunquam meliùs occupata? quia inuidus ibi dæmon, quia maleuolus: quandoquidem in nomine Ieſu quem fatebatur, quem exprimebat, ab humana vtilitate ipſius Chriſti gloriam ſeparabat, & nomini auguſto, quod ſublimitatis ſuæ, ſalutem noſtram baſim ponit, inferni euerſi baſim apponebat peruerſus: non is eſt Chriſtus qui inſtar profanorum ducum, à deſtructis aliis etiam dæmonibus, ſed à ſaluatis nobis titulos aſſumat. Clarebit nunc Tertullianus non dum ſatis excuſſus, loco aliàs trito lib. 4. contra Marc. cap. 7. *Increpuit*, inquit, *vt inuidioſum, & in ipſa confeſſione petulantem, & malè adulantem: quaſi hæc eſſet ſumma Chriſti gloria, ſi ad perditionem dæmonum veniſſet, & non potiùs ad hominum ſalutem.* quaſi dicat Chriſtus: Quid garris inuide, *Ieſu nomen* petulans quid effutis? noſti Ieſu & ſaluatoris no- *decoris eius,* men ab humana ſalute efformatum: quid ab euer- *& vtilitatis* ſione dæmoniaca compoſitum mentiris? quid glo- *noſtræ.* riam mihi defraudas, ſine hominum vtilitate, amori meo viſam decurtatam?

Benignam æterni Patris potentiam commen- 1077.
dans Chriſtus: *Pater meus*, inquit, *vſque nunc operatur*, Ioan. 5. quæ tamen quis non videat, viſa repugnare illis, Geneſ. 2. *& requieuit die ſeptimo ab vniuerſo opere quod patrarat.* quomodo enim requieſcit ab opere, qui adhuc operatur? Reſpondet D. Auguſt. lib. 1. in Geneſ. cap. 22. contra Manich. *Requieuiſſe*, inquit, *dictus eſt ab omnibus operibus ſuis, quæ fecit valde bona, quia in illo requieſcimus ab omnibus operibus noſtris ſi opera bona fecerimus.* S. Doctor, vt docti norunt, non tam id amori tribuit, quàm meræ metonymiæ, & ὑπαλλαγῇ, quâ cauſſa pro effectu vſurpatur: non tamen video, cur non dandus amori is ipſius figuræ vſus, quo tunc requieſcere dicatur creator glorioſè, cùm in illo creatura vtiliter requieſcit. Eâdem tropi ratione explicat ibidem illud Pauli: *Quid oremus ſicut oportet neſcimus, ſed ipſe ſpiritus poſtulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus*, Roman. 8. num. 26. de quo ita ſcribit: *Non enim Spiritus ſanctus gemit quaſi indigeat, aut anguſtias patiatur, qui ſecundum Deum interpellat pro nobis: ſed quia ipſe nos mouet ad orandum, quod ipſo mouente nos facimus, ipſe facere dictus eſt.* Non indigere ipſum ſpiritum, fides tenet: ſed tamen cur non amori tribuatur, vt vtilitati noſtræ conſu

consulens, gloriæ suæ diuinus spiritus gemitum assignet? Deum laborantibus quodammodo collaborare, & cum afflictis affligi de illius charitatis excellentiâ, latè alibi demonstrabo. tenerior ad hunc Pauli locum Bernardus: pende paululum.

1078. Ecclesiæ sponsæ dulces gemitus, suspiria susurrantia, omni sibi melodiâ gratiora, celebraturus Christus, gemebundam & querulam auiculam auocat in comparationem: *Vox turturis*, inquit, *audita est in terra nostra*, Cant.2. num.12. Sed quid? tot chori sanctarum Virginum, perfectorum religiosorum, fidelium integrorum, qui assiduè orantes, gemitus cœlo fundunt, iactant suspiria, cur vni tantummodo turturi, & non potiùs pluribus comparantur? respondeat Bernardus serm.59. *Caterùm*, ait, *si multi gementes, quid sibi vult vnius expressio? vox turturis, inquit, quare non turturum? fortè Apostolus id soluit, vbi ait, quia ipse spiritus postulat pro sanctis gemitibus inenarrabilibus: ita est, ipse inducitur gemens, qui gementes facit, & quamlibet multi sint quos ita gemere audias, vnius per omnium labia vox sonat.* & post pauca, vbi vota huius gemitus à Deo impleta memorat, sic concludit: *quomodo enim sui spiritus vocem irritam faceret Deus?* quasi Deus tam, ob amorem, proprias iudicet voces illas & gemitus esse Spiritus sancti: vt vtilitati iustorum putet necessariò annuendum, ne quodammodo videatur spiritus sui gloriæ derogari. Venio ad alia, sed de eodem amore etiam tenerrima.

§. V.

Idem peculium Deo, hominique commune.

1079. CLarebit hoc magis quod de communi vinea scripsimus, si ostenderimus vnum atque idem peculium, Deo, hominique commune semper fuisse. Precaturus fausta Iudæ, siue iusto Moyses, vt post labores requie frueretur, hæc effudit: *Audi Domine vocem Iuda, & ad populum suum introduc eum*, Deuter.33. num.7. in Sixtianis legitur, *& ad populum eius venias vtique.* quia idem erat, introduci iustum, quàm adduci Deum: erat vtriusque requies communis, quorum fuerat communis peregrinatio: peculium Dei vincentis, terramque promissionis subiugantis, homini cedit eandem possessuro.

1080. Virtutes adornantes castissimæ sponsæ pectus, sponsum in sui laudes egregias rapuerunt: tunc è re pectoris sumpta similitudine exclamat; *Quàm pulchra sunt mammæ tuæ soror mea sponsa: pulchriora sunt vbera tua vino*, Cant.4. num. 10. Alij clariùs, *meliora vino*. vtcumque sit, dulcedo illa lactis de sacra stillans mamilla, vino cuius etsi generosissimo præponitur. Sed amator qui castigatas potius mamillas, & de virginitate duriusculè protuberantes laudare posset, quàm de lacteo flaccidas humore: quid sibi voluisse intelligetur? peculium amorum suorum commune fecerat hominibus, qui paruulorum doctrinæ lacti inhiant suspirantes; ideo in sponsâ, virtutum pulchritudinem sibi, vtilitatem lactis, suis commendat: nec aliter illi adeò placeret sponsa, nisi vtrumque coniunctum exhiberet, Gilibert.serm.31. *Duo*, inquit, *quæ ponit in laude vberum istorum pulchritudinem & virtutem, alterum conuenit amanti, alterum lactanti: quid enim lactantis refert, si pulchra sint vbera, dum sint vbera, & redundantia lacte salubri? pulchritudinem pro se commemorat, & lactis copiam pro suis*; quia non esset Dei peculium & voluptas illa pulchritudo, nisi aliunde vtilitati hominis deseruiret, quod enim isti vtile, ad illi pulchrum esse iudicatur.

Hinc intelligo eiusdem sponsæ vota, ad Christum (ex mente Philonis Carp.) iam conculcatâ morte astris insidentem, & paternæ dextræ assidentem: *Quis mihi det, te fratrem meum sugentem vbera matris meæ, vt inueniam te foris, & deosculer te*, Cant.8.num.1. quis enim non miratur sponso iam viro, lactentem iterum infantiam irrogari, & solido paterni conuiuij cibo educatum, parthenico iterum materni vberis lacti reuocari? quorsum nouum præsepium, arctæ fasciolæ, vagitus tener, & pastorum cantiunculæ obtruduntur illi, quem cœlestis regia, aurea zona, vox tonitrui, Angelorum musica iam condecorant? *Quomodo*, inquit ibi Carpathius, *potest fieri, vt frater ipsius sponsæ homo iam factus ad vnguem, iam ætate perfecta: quasi infans rursus, vbera lactare queat, & sugere?* & post alia, vbi Ecclesiæ sapientiam matrem explicauit, aptissimè rei nostræ sic respondet: *cùm ad nuper illuminatos homines, Christus ipse velut ad infantes Ecclesiæ gratiâ suæ visitationis accedit: tunc per illos incipientes Deum agnoscere, & cælestia gustare, vbera lactare dicitur.* Sic enim Deo hominis vtilitas pro peculio proprio reputatur: sic negotiatio ista est de communi, vt quod de vno dicitur, id etiam de alio veniat intelligendum, & vnde homo proficit, inde etiam Christum quodammodo proficere intelligatur. 1081.

Res omnes Dauidis, per ordinem ad Christum, cuius figuram gessit, explicatas, passim legimus, quarum multa huc faciunt: illud certissimum, pleraque Dauidis & illa insigniora in symbolum venturi Christi contigisse. quod si verum, nemo iam negabit, lachrymas illas Regis, filium & animo parricidam, & regni violatorem Absalonem, morti traditum iustæ, deplorantis: lachrymis illis respondere, quas sæpe pro peccatore parricida, regni & sponsæ violatore verus noster Dauid Christus plorauit: sed pende iam lamentationis verba mysteriosa: *Contristatus itaque Rex ascendit in cœnaculum portæ, & fleuit, & sic loquebatur vadens: Fili mi Absalon, Absalon fili mi: quis mihi tribuat, vt ego moriar pro te*, 2.Reg.18. num.33. Sed si pater pro filio moreretur, vt reapse pro peccatore mortuus est Christus: nónne id potius è re filij erat, quàm patris? planum: cur ergo non, *quis tibi daret*, conqueritur, sed, *quis mihi daret*? deuotissimè D. Anton. de Padua Dom.4. post Trinitat. *Christus*, inquit, *ascendit cœnaculum crucis, & ibi Adam cum omni posteritate sua à Ioab, id est, diabolo tribus lanceis, scilicet gula, vana gloria, & auaritia interfectum plorauit, dicens: Fili mi Adam, quis mihi det, vt ego moriar pro te, id est, vt prosit tibi mors mea. quasi dicat: nullus voluit mihi dare, vt ego pro illo morerer: magnum enim donum reputat, quando peccator dat ipsi, vt sua mors prosit ei.* Cùm enim peculium commune tractetur, nihil homini vtile venit, quod sibi Deus collatum non testetur. Nota autem dixisse Antonium, *nullus voluit*, &c. vt designaret paucos, si reprobis comparentur, quibus mors diuina quoad efficaciam prodest. pergamus. 1082.

Scilicet proprium est illorum, quibus negotiatio agitur societatis, minus sentire iacturam rei alicuius, quàm sciunt in lucrum socij certissimum prouenire. nam cùm huius lucrum habeant pro suo, satis ibi iudicant iacturam compensatam. hinc est quòd Deus, non imminui sibi gloriæ peculium iudica 1083.

iudicarit, dum ad vilem hominis aſſumendam naturam viſus abiici, maieſtatis, ſi fas dicere, iacturâ, quia ipſe homo hinc ad diuinitatis dignitatem: in communi enim peculio, non tibi decreſcere dicendum, quod ſocio, cuius es particeps, accreſcit: rem notam grauiſſimis verbis aſſeruit Nicetas ad Gregor. Orat. 1. de Paſcha. *Hoc enim,* inquit, *conſilij, id quod ſumus factus eſt, vt nos id quod ipſe eſt, efficiamur: compenſatâ nimirum ipſius inanitione, quemadmodum ipſe nouit, cum eorum, qui per gratiam ſalutem conſequuntur, deificatione.* Non amittitur, quod ſibi, licèt in altero committitur, non impenditur, quod eidem peculio compenſatur. hæc illa vox pſaltis regij: *Beatus vir, cuius eſt auxilium abs te: aſcenſiones in corde ſuo diſpoſuit*, Pſalm. 83. num. 6. Chryſologus *ſerm.* 85. legit: *Aſcenſus tui, in corde eius.* quaſi non poſſet homo aſcendere, neque proficere, quin aſcenſus ille & profectus in Dei etiam cadere peculium intelligatur: *Aſcendit homo ad cor altum, & exaltatur Deus.* quia communis merx, eiuſdem aut commodi, aut iacturæ non immunis.

1084 Ex dictis proximè capies vnitatem ſignificati, in longa ſignificantis diuerſitate. Helias quidem ſuſcitaturus puerum, *expandit ſe, atque menſus eſt ſuper puerum tribus vicibus*, 3. Reg. 17. num. 21. è contra verò Eliſæus, idem erga alium facturus, non tam expanſus dicitur, quàm contractus & incuruatus: *incuruauit ſe ſuper eum*, 4. Reg. 4. num. 34. Sed ſi in vtroque Chriſtus tamquam in typo ſuo, homines viuificabat, cur tam diuerſo tenore nunc contrahitur in anguſtias, nunc auguſtior dilatatur? Soluit Gilibertus ſerm. 16. *Ille*, inquit, *expandit ſe ſuper mortuum, iſte incuruauit: vnus in vtroque Chriſtus, ille exinaniuit ſe, vt formam ſerui ſuſciperet, & æternitatis ſuæ longitudinem, intra breuitatem temporalis naturæ contraxit: ipſe expandit ſe, cùm ſpiritum ſanctum abundè nobis infundit.* quia ſcilicet dum hac infuſione extendimur & dilatamur, ipſe viſus in nobis Chriſtus dilatari: quaſi ex auguſta hominis deificatione, anguſta Dei inanitio ſuppleatur, qui ſemper peculium ſuum ex hominis vtilitate ponderauit. non ergo ſibi contrarius typus in dilatato Elia, & Eliſæo contracto, dum vnum ſignificat Chriſtum, in ſe & in ſuis perinde exiſtimatum.

1085. Nullibi res clarior apparet, quàm in illis Chriſti verbis ad Eccleſiam: *Aperi mihi ſoror mea, amica mea, columba mea, immaculata mea*, Cant. 5. n. 2. Certè non eſſet ſoror de affectu, amica de gratia, columba de gemitu, de munditie immaculata, niſi intima quadam ſponſi puriſſimi vnione frueretur: iam intus erat, qui de foris pulſabat: quid ergo ſibi rogat aperiri? quia dum homines Eccleſiæ gremio cupit introductos, qui foris adhuc detinebantur, ſibi in illis poſtulat aperiri, pro quibus, ô amor! nouerat perire: ſine quibus non vult peculium peculiare. Gilibertus acutior ſerm. 42. *In carne*, inquit, *ſoror: in Sacramentis, ſponſa: in ſpiritu, ſimplex: in ſanctitate, immaculata: in his omnibus mea, aperi mihi: age quod agis, aperi mihi: tibi intus ſum, ſed aperi in illis, in quibus adhuc foris commoror: aperi illis, inuita, introduc in domum tabernaculi admirabilis.* quod in his tribus titulis illuſtraui, gratiùs adhuc aliunde patebit, vbi de homine Dei theſauro plura congero.

Dilectus meus mihi. Vers. 6.

§. I.

Spei iuſtorum in Deo collocatæ tuta baſis.

Dilectus meus mihi, inquit ſponſa, in auxilium ſcilicet, *& ego illi*, ſcilicet in tutelam. & meritò, neque enim iuſti alibi norunt ſpem ſuam collocare, nec aliunde opem ſperare. Celebrauit Ægyptius Poëta prouinciam ſuam, quòd Nilo fœcundata, cœli imbribus non indigeret: beatos putauit agricolas, quorum faſtidioſa nubium ſpeculatio ſegetibus, non erat neceſſaria, ideo in Epigr. Nili ſic ſcribit: 1086.

Fælix qui Pharias proſcindit vomere terras,
Nubila non ſperas tenebris condentia cœlum,
Nec grauiter flantes pluuiali frigore choros
Innocat, aut arcum variata luce rubentem:
Ægyptus ſine nube ferax imbreſque ſerenos
Sola tenet, ſecura poli, non indiga venti,
Gaudet aquis, quas ipſa vehit, Niloque redundat.

Sed ſibi habeat Ægyptus has felicitates, quæ etiam in hoc genere, vt ſtatim dicemus, ab hyperbolico Poëta, fortè vltra verum extolluntur. Deus longè aliter ſegetes ſuas voluit irrigatas: vnde illud, *terra, ad quam ingrederis poſſidendam, non eſt ſicut terra Ægypti, de qua exiſti, vbi iacto ſemine in hortorũ morem aqua ducũtur irriguæ: ſed montoſa eſt, & campeſtris, de cœlo expectans pluuias, quã Dominus Deus tuus ſemper inuiſit, & oculi illius in ea sũt à principio anni, vſque ad finem*, Deuter. 11. num. 10. quod enim aliqui volunt, in hoc loco fœcunditatem Ægypti declarari, aliis non placet, quaſi ſterilior ſit promiſſionis terra; cum his Lyranus ibi: *Hoc*, inquit, *non videtur conſonum Scripturæ pluribus locis, quæ deſcribit terram promiſſionis, tamquam melle & lacte fluentem, & abundantem omnibus bonis, & ideo aliter exponunt Hebræi, non eſt ſicut terra Ægypti. q. d. multo melior eſt quàm illa, quia ad fœcundandam eam, non ſufficit pluuia de cœlo deſcendens, & ros: ſed requiritur quòd cum magno labore, aquæ de fluuio Nilo per alueos deducantur, ſicut ſolet fieri in hortis.* quidni manet lacte & melle beata terra, quæ à ſolo cœlo pluuias expectat? quidni tamquam ab extrema inopia ab Ægypto diſceſſurus Iſraël, hilari cantetur Moyſi: ſi à terreno fluuio captat fœcunditatem Ægyptus? docere quidem ſuos voluit Deus, ſolius diuinæ gratiæ fauorem ſuſpirare, ſemper cœlum intueri, diuinos imbres expectare, vt in nullâ inferiorum creaturarum ponerent ſpem, fiduciam collocarent, ne relicto viuo fonte, confractæ vndique ciſternæ perquirantur.

Vſitatiſſimum armorum genus olim arcus, & ſagittæ: vnde vſitatiſſima pariter dicendi ratio illa, qua in ſacris litteris, arcus pro tutela & refugio vſurpatur. huc facit illud de Ioſeph dictum: *ſedit in forti arcus eius*, Geneſ. 49. num. 24. & Dauid: *non enim in arcu meo ſperabo*, Pſalm. 43. num. 7. Hinc capies cur finito bello contra mortales inundante, cùm Deus ſignum fœderis, pacis ſymbolum humani generis reliquiis voluerit exhibere, cumque potiùs conterendum arcum, arma confringenda, & comburenda igne ſcuta, vt alicubi loquitur pſaltes, dicendum videretur: arcus, inſtrumentum bellicum, in amicitiæ ſignum aſſumatur, vt in illo tamquam in tutela fiduciam haberent: *arcum meum ponam in nubibus, & erit ſignum fœderis inter me & inter terram*, Geneſ. 9. num. 13. Sed cur inquis, ſi arcus eligendus contra pluuias ſignum, 1087. *Arcus, pro refugio.*

non aliunde componitur, quàm è nube rorida, pluuiis grauidâ, & amica diluuij: quia arcus cœlestis, quia arcus Dei: vt quoties posteri, de antiquo fœdere animati, opem ad similia infortunia optaremus: non aliò respiceremus, non alibi positum arcum intueremur, sed suspicientes in cœlum, inde solummodo spei nostræ captaremus implementum: fortè è terra putandum, si in terra arcus aliquis fœderis poneretur. Fauet D. Ambros. ad locum Psalmi citatum: *Si in arcu*, inquit, *sperandum, in Dei certè arcu sperandum est, quem posuit in nube, vt à diluuio genus humanum timere desineret: isto enim arcu nos protegit, quo & iaculatur sagittas, quibus percutiat inimicos, & aduersarios nostros.* Si ergo hinc solummodo hostes nostri debellantur, iam non poterimus auxilium sperare & tutelam, nisi è cœlo, vbi Deus arcum auxilij efformauit: vbi spei basis, tuta est.

1088. Postquam per nuntium primum greges & pastores, illos abreptos à latronibus, hos ab eisdem percussos Iobo propalauit Satan, *cap.* 1. *num.* 15. vt vehementiùs augeret Iobum, & in desperationem perduceret: statim per nuntium alium subdit, *ignis Dei cecidit è cœlo, & tactas oues, puerosque consumpsit*, num. 16. Sed quid magnum affert iste, Iobo, aduersùs primum ictum constanti, prosternendo? certè affert. quasi diceret dæmon: Quidquid damni ferat Iob, feret patienter, dummodo spem suam in cœlo sibi, iustorum more, positam crediderit: cœlum ergo ipsum sibi credat contrarium, vt spe Sanctorum amissâ, confundatur. Polychronius ibi in cat. Græca: *Ignem*, inquit, *de cœlo delapsum esse, commentus est diabolus, vt non cum hominibus solum, verùm etiam cum Deo, quem colebat, bellum sibi esse arbitraretur: eâque ratione, iusto spem omnem præsidij eriperet, atque in laqueos eumdem desperationis induceret.* Certè si iustus, non poterat alibi ponere spem suam: imò, quia iustus in cœlo spem suam collocarat, etiam ruente cœlo impauidum ferirent ruinæ: intrepidus persistit Iob, securus permanet, & adhuc in ipso cœlo, in Deo viuo, viuas spei radices nutrit sedulus. Vide aliam similem huius loci explicationem suprà *n.* 687.

1089. Propterea idem Sanctus, & patientiæ spem fouentis thesaurus, inter alia, de quibus se diligenter purgat, ita habet: *si vidi Solem cùm fulgeret, & Lunam incedentem clarè, & lætatum est in abscondito cor meum, & osculatus sum manum meam ore meo, quæ est iniquitas maxima, & negatio contra Deum altissimum*, cap. 31. num. 27. Putarunt aliqui ab astrorum idololatria se purgare Iobum, quibus nunquam manus osculo exhibuerit reuerentiam: sed, vt bene ibi D. Gregor. qui nec etiam in minimis se deliquisse dixerat, quid magnum subderet, si quod est extremæ perditionis, idololatram se negaret? melliùs ergo Gregorius idem putat inde se purgare, quòd, non naturæ, & dexteræ suæ viribus, sed gratiæ diuinæ opera assignanda, sibi non arrogaret: sed adhuc id non satis visum, cùm post minutiora scelera euitata, maximum hoc expulsum, extra locum adduci videatur: clariùs ergo, & rei nostræ congruentiùs D. Nilus in Ascet. *Cur à Deo*, inquit, *deficientes, spem, brachij carnem firmamus? dominique prouidentiam manibus nostris adscribimus? quod sibi Iob maximo crimini verti existimabat, si manum ori admotam oscularetur, id nos facere non veremur: mos enim apud antiquos erat, vt manus oscularentur, cùm sibi rerum copiam ab illis dicerent subministrari.* Equidem dum imperfecti sumus, spei partem in nobis videmur collocare: vnde de successu prospero, quasi proprias manus osculantes, diligentiæ nostræ congratulamur. hoc à se factum negat Iob, ne putaretur negasse Deum, qui bona mittit, & spem alibi ponere, non permittit.

Opem populo suo imploratura Esther, *Deprecabatur*, inquit textus, *Dominum Deum Israel, dicens: Domine, qui Rex noster es, solus adiuua me solitariam, & cuius præter te nullus est auxiliator alius*, cap. 14. num. 3. in mediâ regiâ, inter mille adstantium famularum cateruas, se vocat solitariam: quantum mirum! nullus Persarum foret princeps, nullus aulicus, qui non ambiret summopere, indicata sibi vel leui nutu obsequia Reginæ non præstare, vt inde Regis gratiam consequeretur: quid? depetibat illam Assuerus, à quo postularet nihil, quod innumeras inter blanditias non facilis impetraret, & tamen sibi dum orat, nullum auxiliatorem adesse, protestatur. Si preces veritate fundandæ, vbi veritas? certè maxima. erat perfecta Esther, & ideo tot paratis auxilij occasionibus, quia nec leuissimam spei, & minimam particulam in illis collocarat, sed totam in Deo posuerat: verissimè se in curia solitariam, & ab omni humano auxilio profert destitutam. ita Rupertus statim dandus. maius est quod addo. Quis putaret beatam illam sponsam, quæ mille odoramentis delibuta, mille perfusa aromatis describitur, non ex amœnitate pleni agri, ex odorum areolis erumpere: audi tamen vnde dicatur processisse: *quæ est ista quæ ascendit per desertum, sicut virgula fumi, ex aromatibus myrrhæ & thuris, & vniuersi pulueris pigmentarij?* Cant. 3. num. 6. quia nimirum essent quantumuis feraces & opimi agri vnde ascendebat, vernantia prata, & germina florentia: hæc omnia, sterilem desertum reputabat, quæ in supernis tantummodo spem fixerat: adessent licèt multi, qui fauerent, ipsa sibi sola videbatur, quæ in cuiusuis rei prosecutione, solum Deum spei suæ vindicem vendicabat. Rupertus *lib.* 3. *ad hunc locum*, in hac sponsa, Deiparam intelligens: *Ascendisti*, inquit, *per desertum, id est, animum habens valde solitarium: si enim vera cuiusque animi humilitas, etiam inter turbas potest esse solitaria, ita videlicet vt in nullo alio, præterquam in Deo spem habeat: quemadmodum Esther cùm esset Regina, veraciter tamen dicebat: Domine mi, qui Rex noster es solus, adiuua me solitariam, & cuius præter te, nullus est auxiliator alius: quanto magis tu*, &c. imò ausim dicere, ideo ad diadematis fastigium Esther euectam, quia semper spei suæ rationes Deo commiserat, semper solius opem implorarat. 1090.

Sed neque mirum, sponsa solitudinis tantæ commendetur, quæ paulo antè in eodem met c. 4. *num.* 3. de se ita: *inuenerunt me vigiles, qui custodiunt ciuitatem: num quem diligit anima mea vidistis? paululum cùm pertransissem eos, inueni quem diligit anima mea.* quis enim non miretur hîc factæ interrogationi, responsum non sperasse? si nuntiis suspiras, cur non speras? pœnituit nimirum illam interrogationis, quasi aliquid ab hominibus sperandum insinuaret: vnde sibi indignata, dedignata responsum, abiit. tenerius aliquid dixerim: humanæ sibi creaturæ velut mutescentes existimabantur, & quemadmodum qui in locis desertis, præ dolore, rupes, & truncos quandoque allocutus, responsa (nisi fortè resonantis Echo inania) non expectat: sic & sponsa, nimirum, ne videretur in illis spem aliquam posuisse, vnde statim ad spei suæ & finem, & auctorem quasi interrogationis pœnitens conuolauit. adlucet aliquid D. Bernardus serm. 15. 1091.

in Pſalm. *Qui habitat*, vbi multa de ſpe diſſerit eleganter. *Meritò*, inquit, *proinde ſponſa in Cantico deſcribitur, inuentis licèt vigilibus (imò ab ipſis magis inuenta, nec enim eos ipſa quærebat) non ſubſtitiſſe, nec contenta fuiſſe vigilibus, ſed in Domino fiduciam habens*: vnde meritò cùm eos paululum pertranſiſſet, ſponſum inuenit, quæ nec paululum in confidendo aliis fuerat immorata.

1092. Celebratur per totum Pſalmum 90. illius felix ſecuritas, & ſecura tranquillitas, qui in adiutorio Altiſſimi, & in protectione Dei commoratur: tandem Angelorum præſidium & cuſtodia supponentium manus laqueis & lapſibus euitandis, commendantur: hinc conculcatæ aſpides & baſiliſci, perambulati dracones & leones deſcribuntur, quaſi eiſdem deuictis, ſolùm tamquam lapidibus ſterneretur: vt in ſingulis greſſibus iuſti noua victoriæ pompa, noua triumphi exhibitio proderetur. Quis non putaret, iam ad exitus veniſſe hunc talem feliciſſimos, & in Angelorum cuſtodia, quorum ope tot confecerat, tutum requieſcere? Attamen audi ſtatim Deum: *quoniam in me ſperauit, liberabo eum*, num. 14. promittit illi ſcilicet maiora auxilia, quia ſublimius adhuc in ipſo Deo ſpem collocandam curabat; quia licèt ob tanta beneficia gratias Angelis haberet, tamen illorum, vtpote creaturarum, auxilio non fuerat contentus, qui ſolius creatoris curæ ſpem tradiderat. D. Bernard. ſerm. citato, *Angelis*, inquit, *ſuis mandauit de te, vt cuſtodiant te in omnibus viis tuis: quid vltrà potuit tibi facere, & non fecit? noui quid cogites ingenua creatura: habes gratiam Angelis Domini, ſed ad ipſum ambis Dominum Angelorum*. & poſt multa, de ſpe in Deo ponenda, ita concludit: *Non enim dedignatur eſſe ſpes miſerorum miſericors, & miſerator Dominus: non ſe ipſum liberatorem ſimul & protectorem in ſe ſperantibus exhibere recuſat*. & ſcitè ſic ſperantem vocauit ingenuam creaturam Bernardus: amittit enim ingenuitatem ille, qui ſe in auxilio creato mancipat ſperaturum, imò confundendum.

1093. Hinc Propheta poſtquam incredulos, & in Deo non ſperantes, tamquam infauſtum omen auerruncat, ſubiungit: *ſuſcipe me ſecundùm eloquium tuum, & viuam, & non confundas me ab expectatione mea*, Pſalm. 118. num. 116. q. d. ne tollas mihi ſpem in te fundatam, ne fortè in creatura illam fundans, confundar: ſciebat quippe ſolum ſic ſperantem non confundi. Scio quàm aliter hic locus ab aliis capiatur: ſed ſic etiam capi poſſe docet multis D. Ambroſ. ibi ſerm. 15. ſic concludens: *hoc eſt: frangimur frequenter laboribus, fatigamur: ſed ſi ſpes deſit, confundimur, & totâ mente turbamur.* ſcilicet, quia præſente ſpe in Deo collocata, neque turbatio inuenitur, neque confuſio, quas humanis ſperantes inueniunt miſeri. ideo priùs dixerat idem Propheta ibidem: *adiutor & ſuſceptor meus es tu, & in verbum tuum ſuperſperaui*, num. 114. de quo citatus Ambroſius: *De eo*, inquit, *dicitur, qui ſemper addit ad ſperandum, & cùm ſperauerit aliquid, iterum ſperat, & ſpe proficit, extendens ſe ſemper ad ſuperiora, & ea, quæ præterijt, obliuiſcens.* Sic enim in Deo ſperandum, vt pendeatur ſemper, ſemper ſpes ſpebus concatenentur, à quo ſolùm credantur bona deriuari. Sic olim finxerunt veteres à Iouis dextrâ catenam deorſum verſùs mittendam, vbi rerum omnium natura colligeretur: puto vt ſpes omnium in vltimo ſuſtentamê Deo poneretur. ideo benè Poëta poſt mille narratas Trojanorum diligentias, nihil proficientium, addit:

Heu nihil inuitis fas eſt confidere Diuis.

ne dum æterno Numine non aſpirante. non ergo ſolum ſperat Propheta, ſed ſuperſperat; quia ſic fidebat humanis diligentiis, vt inſuper ſtante Deo præcipuè ſperaret: ſic vt etiam addam Ambroſio, infima & media obliuiſcitur, vt tendat ad ſuperiora, donec in ſupremo Deo, ſpe firmus conquieſcat, in quo ſolum intelligit ſpes non confundendas. Concludo hoc ſecundum caput verbis D. Nili ſuprà citati, qui ad illud Leuit. 11. num. 27. *quod ambulat ſuper manus immundum erit*, poſtquam illos abominatur, qui, vt ſuprà dixi, manus ſibi oſculantur, quaſi in illis ſpem ſuam collocauerit: hæc ſubdidit. *Hos ænigmate lex deſignat: quod manibus, inquit, incedit, immundum eſt: manibus incedit, qui manibus innititur, quique ſpem in illis omnem ſitam habet.* & bene ænigmatis huius corpus, è quadrupedibus ſumitur: vt indidem ſumat figuram, qui mores ſumpſit; ſtolidiſſimum quippe ſibi homunculo fidere: nec ſemper ſuperni Numinis auxiliis ſuſpicanter anhelare.

CAPVT TERTIVM.

Per noctes quæſiui, &c. VERS. 1.

§. I.

Culpæ, inſeparabilis comes timor venit.

PER noctem, & ſola circumcurſat vrbem puella, nec vmbras trepidat, nec cuſtodes metuit. grande miraculum, dices: immo nullum: innocens erat, & ideo intrepida. Væ animæ peccatrici, quàm vnicè verus timor, & vrgens pauor vbique comitatur: cauſſa illa, quia quemadmodum profugi, & proſcripti homines perpetuò anguntur timore, vbique trepidant, ad vmbras expauescunt, quouis motu turbantur, ſic & peccatores, à Deo profugi, proſcripti inferno, inſeparabili metu concutiuntur. D. Chryſoſt. homil. 8. ad popul. *Multos*, inquit, *ſæpe conſpicati peccatores, ad aliud miniſterium occurrentes, ad ſe venire cogitauerunt, & aliis alia inter ſe diſſerentibus, peccati ſibi ipſis conſcij, putant illos de ſe ſermocinari: talis enim res peccatum eſt, nullo prodit arguente, nullo condemnat accuſante: pauidum facit, & timidum peccatorem.* Videamus hoc latiùs. 1094.

Dedicatur hæc pœna tamquam culpæ congenita, in prima culpa. peccat Adam, & vix audit *vocem Dei deambulantis in paradiſo*, Geneſ. 3. n. 8. cùm ſe, fugam proripiens, abſcondit; nimirum de culpa timidus, trepidus de peccato, vt paulo pòſt fatetur, *vocem tuam audiui, & timui.* Sed pende mecum fugiſſe & abſcondiſſe ſe Adamum, non quòd adhuc oris vocem, & verba Domini audiret, quod poſtea euênit: ſed ſonus greſſuum deambulantis Domini tantùm, vox in hoc loco appellatur, vt multi volunt: cur ergo ſi nihil cernebat, ſed tantùm motus ſtrepitum ſentiebat, non aliquam è feris circumcurſantem exiſtimat fortuitò, ſed Deum ex induſtriâ ad vindictam venientem? quia innatus timor iudicem, & inſtantes pœnas facilè ſoſpicatur. Chryſoſt. ſuprà citatus ad hunc locum: *Quòd aliquis*, inquit, *deambularet, ſenſit: vnde verò cogitabat, quod Deus deambulabat? talis eſt peccantium conſuetudo, omnia ſuſpecta habent, vmbras tremunt, omnem ſtrepitum timent, & quemque putant ad ſe venire.* Sic vocem Dei deambulãtis, id eſt, greſſus pedum expauescit. 1095.

Et

1096. Et quidem si motu celeri, perstrepenti pedum sonitu aduentaret, posset quidem eum timidus tamquam iudicem suspicari, & ab irato postulandas pœnas expauescere: sed compositus erat incessus, lenis motus, amica deambulatio, & tamen conturbatur, quia misero timoribus correpto, deambulationis lenitas, strepitus sæuissimus videbatur. D. Leontius Arabissinus apud Phot. *cod.* 272. ex ore Adam: *Vocem tuam*, inquit, *audiui deambulantis, & abscondi me, & cur timerem, satis erat vel pedum tuorum strepitus: tanti enim iudicis, omnia clamant membra.* expressit quidem ipsissimum timoris affectum, & effectum: qui quædam vel minutissima, magna reddit, & alia mitissima, horribilia: muscam in elephantem, in lupum ouem transformans: sic deambulatio lenis iudicis, serenus gressus, fit horribilis reo, quasi super tumentes ventorum procellas, & strepentes pennas, pœnas exacturus irrueret. hinc & sonitum pedum gradientium *vocem* appellat: quasi vel etiam pedes quot gressibus, tot oribus verba irâ spumantia efformarent, & voces vindictam proclamantes intonarent.

1097. Quid Cain? *Ecce*, inquit ad Deum, *eijcis me hodie à facie terræ, & à facie tuâ abscondar, & ero vagus, & profugus in terra: omnis igitur, qui inuenerit me, occidet me*, Genes. 4. n. 14. ecquis omnis? Adam tantùm, & Eua, parentes erant: an ergo filicidas, vt ita dicam, timebat, qui fuerat fratricida? non hos solùm, sed omnes, id est, omnia pertimebat; bestias, frondes, vmbras, flumina, ventos, elementa, cœlum: atqui non illa videt se insequentia, non se persequentia experitur: cur ergo non solùm *vagus*, sed etiam *profugus*? quia interno timore adigitur, & pauore semper panico conturbatur. Vide de Cain titulum sequentem. Est ergo hoc illud Prouerb. *fugit impius nemine persequente*, cap. 28. num. 1. de quo grauiter D. Chrysost. citatus: *Audi*, inquit, *quomodo huius pauorem, &c Scriptura designauit: fugit impius, persequente nemine, inquit. Quomodo persequente nemine fugit? intus habet agentem conscientia accusatorem, & vndique circumfert, & sicut se ipsum non potest fugere, sic nec intrinsecus ipsum agentem: sed quocumque abeat flagellatur, & vulnus habet immedicabile.* & quid miserius, quàm pauore perpetuo cruciari? semper præsentem experiri carnificem timorem, qui futuras pœnas alias minitatur?

1098. Rapit Dauid vxorem militis sui, Vriæ scilicet, & cognito fœminæ conceptu totus trepidat, inde mille technis maritum de medio satagit tollendum. Sed quid tunc, dicat aliquis, si miles regem adulterum intelligat? quod homuncio plebis ad Monarcham? sed esto, non esset Dauid rex, deponeret sceptrum, amitteret coronam: par parem componamus: quid Vrias ad Dauidem? iste certè manu fortis laniandis leonibus, vrsis prostrandis, giganteo capiti detruncando: quid tale de Vria legis? cur ergo timet Dauid? quia ipse quidem, qui si virtute constaret, si sanctimoniâ floreret, integros Vriarum exercitus irrideret, & leonis instar leonibus insultaret: dum peccauit miser, non solùm Vriam, sed vmbram trepidat homunculi: pauet culpæ conscius, & spectata pallescit conscientia, vnde anxiè 2. *Reg.* 11. liberandus periculo curat occidendum. huc iterum Chrysost. homil. 1. in Psalm. 50. *Videte*, inquit, *admiramini fratres, quantum malum sit, delictis & peccatis obnoxium fieri: Rex militem timet, & formidat subditum: Imperator coronam capite gestabat, & confusionis opprobria metuebat. Nonne tu Imperator, nonne gladij potestatem habes? habeo, inquit: sed conscientiam peccati mei timeo formidinis matrem.* filiolos sicut mater fouet, sic scelerata conscientia timores: qui animum eneruant, emolliunt, effœminant.

Sed Dauid vnus erat, nec mirum si princeps aliàs bellicosissimus, de propriâ culpâ timidus ignauescat. maius est integrum quendam exercitum, de vnius tantùm culpâ emolliri, & trepidos à paucis fugere, qui pauciores, innumeros fugauerant. In promptu est exemplum Acham, contra Dei præceptum spolia suffurantis, *Ios.* 7. cuius peccatum tribus hominum millibus, ignauiam indidit, timorem adiecit, vt fugæ pedes, & hostibus terga darent fœdissimè *num.* 5. vnde querulo duci, & infamiæ nouitatem deprecanti respondet Deus: *Peccauit Israel, & præuaricatus est pactum meum: tuleruntque de anathemate, & furati sunt, atque mentiti, & absconderunt inter vasa sua, nec poterit Israel stare contra hostes suos, eosque fugiet*, num. 11. vnius tantùm Acham sceleri obnoxia conscientia, inuisibiles partu solito peperit, aliorum etiam cordibus, pauores, & fortasse ideo omnes furati, omnes mentiti à Deo infamantur, qui si minus culpâ, certè effectibus culpæ laborabant, scilicet timore. Tertullianus ad rem aliam Apol. cap. 1. *Omne malum, inquit, aut timore, aut pudore natura perfudit: denique malefici gestiunt latere, deuitant apparere, trepidant deprehensi.* Sed rarius est quod Israël ob vnius culpam totus trepidet timore, & quasi pudore confusos auertat vultus. 1099. *Rex de culpa infamis trepidat, degener contremiscit.*

Pulchrè Dido regina apud Virgil. *Æneid.* 4. tot bella intrepidè exhausta ab Ænea, tot sine timore superata pericula examinans, inferebat: 1100.

Credo equidem, nec vana fides, genus esse Deorum
Degeneres animos timor arguit.

Sic quidem verè, veros Dei filios probat securitas, vt timor, peccato genitos protestatur. bene D. Zeno *serm.* 2. *ad Neophitos*, quos per Baptismum Christo regenerabat. *Rectè*, inquit, *sanctissimus Dauid ait: Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata*, Psalm. 31. num. 1. *quia beatus esse non potest frater, in prima natiuitate persistens: quem æstuantium delictorum fax incensa omnibus momentis exurit: qui pudorem sui secum carceris portat: qui carnificem sentit, antequam videat: qui nomen Iudicis pertimescit: qui si vnde susurrus ingruerit, se quæri, se æstimat inueniri.* vt ita renatorum per gratiam stemma foret securitas, quia natorum in peccato, stigma erat formido. & fortasse ideo Propheta in loco Psalmi citato, iustificatos, non solùm felices dixit, sed beatos: quia iam æternæ gloriæ gustum delibant, nil timere.

Nec sine pondere dixit Zeno: *se quæri, se æstimat inueniri*, quia reuera profugus peccator licèt 1001.
trepidet semper, quandoque subterfugere videtur: at interim quæritur, vt *seq. tit.* dicam, à quauis creatura ad vindictam, & inuenitur tandem. cui quantumuis vilissimæ, peccator aliàs potentissimus, compedibus timoris impeditus cedit, & constrictus formidinis manicis, dat manus ignauissimus. Descendebat Achab Rex vineæ occisi Naboth insultaturus, purpura radians, decorus diademate, solito quis dubitat? satellitio constipatus, & vix Heliam pelle horridum, incomptum cæsarie, solum videt, cùm exclamat: *Num inuenisti me inimicum tibi? qui dixit, inueni*, 3. Reg. 21. num. 20. ἐυρηκας κατὰ τοὺς LXX. *si inuenisti me inimicus meus? & dixit, inueni.* Siste satellitium, & si fortè curru vehitur princeps, auriga siste: accedamus non tam visuri Regem, quàm audituri mysterium: *si inuenisti*, inquit,

quit, *me, inimicus meus*: anxia vox, & plena timoris: ſtatim ſe ſuſpicatur quæſitum: ſed quid tunc ſi inueniatur ab homine inermi, & vulgari? reſpondet Ambroſ. lib. de Nabuthe cap. 12. *Toto mundo*, inquit, *fugit, qui conſiderans conſcientiam ſuam metuit deprehendi: & ideo Achab ad Eliam: Inueniſti me inimicus meus: quàm miſera conſcientia qui ſe proditam doluit: & dixit Elias ad eum, inueni. Rex erat ille, & Rex Samariæ Achab, Elias pauper & indigens pane, cui victus defeciſſet ſubſtantia, niſi corui alimoniam miniſtraſſent. adeò deiecta erat conſcientia peccatoris, vt nec regalis potentia faſtu attolleretur: ita quaſi vilis & degener: inueniſti me, inquit, inimicus meus.* ſcilicet, degeneres animos timor arguit: generoſos Regis ſpiritus amiſerat, & armatus, inermi cedit homunculo, qui de peccati torpore rigeſcebat: nec ab Elia tantùm, ſed à quocumque priùs inueniretur, ab illo aliàs imbelli debellaretur ignauior.

1102. Hanc vim puto, habent illa Ieremiæ: *Grex perditus factus eſt populus meus: paſtores eorum ſeduxerunt eos, feceruntque vagari in montibus: de monte in collem tranſierunt, obliti ſunt cubilis ſui: omnes qui inuenerunt, comederunt eos*, cap. 50. num. 6. quia nulla creaturarum ita mollis, nulla ignaua ita, quæ timidiorem longè, & ignauiorem, non reputet peccatorem? quæ ſi irruat, ſtatim illum non videat corruere. Sic, vt ſuprà dicebam, omnes trepidat Cain, qui ſcit ab omnibus quæri: adde, & ſcit, ab omnibus, aut à quouis inueniatur, ſuperandum. ideo Dauid ſub vineæ metaphora de his locutus ad Deum: *vt quid deſtruxiſti maceriam eius, & vindemiant eam omnes, qui prætergrediuntur viam*, Pſal. 79. num. 13. etiam vilioris formicæ, abiectioris muſcæ ora, in falces detruncandis peccatoris compitibus ſufficiunt. Timet ergo peccator omnes, ab omnibus ſe putat inueniri, & quia non malis ſponſa, etiam à cuſtodibus inuenta, pergit ſecura.

1103. Huc illa vox Archangeli ad Mariam: *Ne timeas Maria*, Luc. 1. n. 30. ad Angeli conſpectum horret Dauid: Aſſiorum exercitus eneruatur: quid ergo non timeat virguncula? vide quid ſubdat: *inueniſti enim gratiam apud Deum*, ibidem, nimirum & cum gratia ſecuritatem: peccator inuenitur, Maria inuenit; ille ad vindictam, iſta conſtantiam: ille, quia gratiam perdidit, concipit pauorem: iſta pauorem perdit, quia gratiam inuenit. Chryſol. ſerm. 144. *Ne timeas*, inquit, *Maria. quare? quia inueniſti gratiam. timet, non qui inuenit, ſed qui perdit.* & quidem meritò, quia ſicut iuſtus qui iam gratiam inuênit, illa perſiſtente, omnibus robuſtior à nemine poteſt inueniri ſuperandus: ſic peccator, à nemine non proſtrandus inuenietur: vnde ille ſine timore permanet, hic perpetuâ premitur formidine: virguncula delicata ad Angeli occurſum impauida eſſe iubetur & armata Ægypti potentia muſcas, ne dum graſſatorem ſpirituum trepidans perhorreſcit.

1104. Inluſtre ad hanc rem teſtimonium illud Matthæi de Angelo reſurrectionis de fulguribus vultus venerabili: *Præ timore*, inquit, *eius exterriti ſunt cuſtodes, & facti ſunt velut mortui: reſpondens autem Angelus dixit mulieribus: Nolite timere vos*, cap. 28. num. 4. Sed quomodo reſpondens qui nihil interrogatur? quia interrogantibus tacitè fœmellis viſus reſpondere: quæ addubitare videbantur, quomodo ad iuuenis inermis aſpectum integra armata cohors proſtraretur: ac ſi reſponderet Angelus: proſtrantur timidi, quia priùs ſe peccato ſubmiſerunt: vos autem, quarum vita innocens, & ſi imbelles, excutite pauorem, quem ſolum affectatè volentes capere poteſtis, ideo *nolite*, dico: trepidet de more culpa: vos autem ſitis de amore ſecuræ. fauet idem Chryſol. ſerm. 75. *Quare*, inquit, *territi? quia cuſtodiebant crudelitatis ſtudio, non pietatis obſequio. ruit, deſtruitur, ſtare non poteſt, quem conſcientia deſtituit, impellit reatus: hinc eſt quòd Angelus percellit impios, pios alloquitur, & ſolatur: nolite timere vos, hoc eſt, timeant illi: quærentes non timeant, timeant perſequentes.* quia virtus inermis ſemper præualet, ſemper armata etiam culpa debellatur: vnde illa animo conſtans, iſta animo deficiens miſerè collabitur?

§. II.

Muteſcentium, non locutio ſolùm, ſed elocutio, aduerſùs culpam.

SEd miraberis cur, etſi ſecura puella noctu perambulet, pericula non metuat: at ſaltem linguas maledicas non pertimeat: certè puella pulchra & ſola intempeſtiuè circumcurſans, minus cuſtoditæ, moueret ſuſpicionem. nec euadam ſi dixero, nocturnis tenebris tectam ne noſceretur, ſedulóque curaſſe inſuper, ne aliquibus offenderetur; quia, vt bene vulgus iactat, in ſimilibus euentis etiam lapides viſi loqui, nec fora nec plateæ obmuteſcunt. fateor: ſed vel inde puellæ innocentia comprobatur: timeret quidem muteſcentium linguas, ſi quid perperam ageret: ſed dum ſubiratum meritò, anxia quærit ſponſum, laudandam potius rem tractat, quàm arguendam: non ergo mutorum voces timet, quæ ſolummodo contra culpam, loquelam formant, vibrant eloquentiam. innocens ergo ſponſa, quam in actu aliàs ſuſpicioni obnoxio, non tamen legis à mutis creaturis accuſatam, non ſanè tacituræ, nec innatam aduerſùs culpam repreſſuræ eloquentiam, ſi quid in puella prauum, ſi quid reprehenſibile inſpexiſſent. 1105.

Nihil Cain infauſto miſerius, vt paulo antè dixi, potuit euenire, quàm creaturas omnes trepidare, & diuinæ iræ vindices perhorrere: vnde illud in tanta humani generis paucitate, *omnis igitur, qui inuenerit me, occidet me*, Geneſ. 4. num. 14. quaſi mille ac mille eſſent homines, qui ſceleris ſui ſumerent vindictam: ſed quidem etſi hos non timebat, timebat quidem beſtias, quas ſe contra, peccato ſubditus obarmarat. D. Ambroſ. lib. 2. de Cain cap. 9. ad finem: *potuit quidem*, inquit, *& incurſus beſtiarum timere, qui legis diuinæ iura violauerat, nec præſumere, de ſubiectis animalibus cæteris, qui hominem docuerat occidi.* ſic prauo exemplo, beſtiæ occiſorem didicerant contrucidare, indidem diuinæ adminiſtras vindictæ ſe præbentes. eſto: diſcerent beſtiæ illæ quæ fortè occiſum Abel, & impium fratricidam aſpexerunt: has timeat, ſed cur alias? imò, cur omnes? *omnis qui inuenerit me occidet me*; vnde noſceretur? viſum ſpectatrices beſtias ſumpta loquela abſentibus aliis facinus inſinuaſſe, & ſic breui nullam fuiſſe creaturam, quæ reum ignoraret: fauet Lyranus ad num. 16. huius capitis de Cain locutus: *quocunque*, inquit, *ibat terra, ſubter illum mouebatur: dicebantque creaturæ, Recedite, hic eſt qui fratrem ſuum occidit.* quaſi muteſcentes omnes, in vindictam & horrorem culpæ verba formarent, reum accuſaturæ. 1106.

Beſtiæ peccatorem quærunt ad vindictam.

Sed quis neſcit terram, quæ hîc motu horrido dicitur concuſſa, priùs in illum verba conformaſſe? *Vox*, inquit Deus, *ſanguinis fratris tui, clamat ad me de terra*, ibidem num. 10. vbi nota pueris verba Ambroſ. citati: *non dixit*, inquit, *de fratris clamat corpore,* 1107.

re, sed de terra clamat: & si frater parcit, terra non parcit. Immoremur paululum, aliquid nouum adhuc examinaturi. *Nunc igitur*, addit Deus, *maledictus eris super terram, quæ aperuit os suum, & suscepit sanguinem fratris tui, de manu tua*, num. 11. Solent in iudicium sanguinolenta occisi alicuius spolia asportari, vt ipso aspectu iudicum oculos moueant ad vindictam: vnde & amici Cæsaris, sollicitandæ aduersùs parricidas iræ populi Romani, ad caput funebris lecti tropæum erexerunt, *cum veste, in qua fuerat occisus*, vt refert Suet. *cap.* 84. quò esset, sic sanguine respersa incitamentum. longè prudentior terra aperuit os sanguini suscipiendo, vt quæcumque verba clamore funderet, effusum sanguinem saperent, & redolentia mortem, viua forent vindictæ simulachra: *inter ludos*, inquit, Sueton. citatus, *cantata sunt quædam, ad miserationem & inuidiam necis eius accommodata: ex Pacuuij armorum iudicio: men' me seruasse, vt essent qui me perderent: & ex Electra Attilij, ad similem sententiam.* pende iam terræ rhetoricæ artem ad persuadendum: quanto enim maiorem miserationem occisi, quanto maiorem occisoris inuidiam commouerent verba illa, quæ ipso illius sanguine, in ore sanguineo formata, tingebantur? quomodo testis illius, in homicidio, verba putarentur mendacia: qui verba occisi sanguine inficeret? & quidem cùm tantùm dicat Scriptura terreno ori sanguinem immissum, fortè cogitabat hæc Ambrosius cùm subdidit: *ipsa est in te testis, & iudex: testis acrior, quæ adhuc parricidij tui sanguine madet: Iudex asperior, quæ tanto scelere coinquinata est.* si enim os terræ tantummodo madet sanguine, dum madens testis dicitur, infectum testimonium sanguine, & propterea acre & eloquens conijcitur perhibuisse.

1108. Nisi fortè dixerimus non aperuisse terram os suum ex industria sanguini suscipiendo, sed aperto ob rem aliam, sanguinem iniectum inuitè suscepisse: ac propterea inde maximè excitari, tamquam indoli, quem passa est vindictam. Pendebat aperto, vt aiunt, ore terra, cùm fratres colloquentes vidit, quasi pietatis verba, semina charitatis esuriens perceptura: quorum loco, dum sanguinis sentit imbrem, sitit iam vindictam: & eodem aperto semper ore, (ac si fugeret illud claudere, ne deglutito sanguine, impiæ immanitatis particeps videretur) acerbissimas reo pœnas exorat clamans: Vide qua energia os peroraret, quod non aliùs membri, sed suam ipsius iniuriam caussabatur. Adhuc pergit Ambrosius: *& illa*, inquit, *aperuit os suum, quasi exceptura de fratribus verba pietatis: nihil timens cùm fratres videret, quæ sciret ius germanitatis, amoris incentiuum esse, non odij: nam quomodo poterat parricidium suspectare, quæ adhuc non viderat homicidium? sed tu effudisti sanguinem, cuius dolens ipsa contagium, non augebit, inquit, virtutem suam dare tibi.* imò, addam ego, totam virtutis suæ potentiam in te vno accusando offensa & infensa collocabit.

1109. Idem certè, si minus aliunde accepto sanguine, at se ipso in sanguinem mutato, puniturus Ægyptios fecit Nilus, *& eleuans*, inquit Scriptura de Aarone, *virgam, percussit ad aquam fluminis, coram Pharaone & seruis eius, quæ versa est in sanguinem*, Exodi 7. n. 20. neque enim caret mysterio, quòd si sanguis sumendus erat ad vindictam, ex flumine tantummodo peteretur: aut si flumen instrumentum nouis pœnis erat ministraturum, sanguinea id præstaret conuersione. scilicet ad flumen iubebantur infantes proijci, ibi innocentulus Hebræorum sanguis peribat: sumitur ergo flumen in plagam, idque in sanguinem conuersum: vt innocentem illum repræsentans, testis acerrimus, feruidus orator extremam vindictam sollicitaret. Macarius Chrysocephalus *orat. de cruce* apud Gretſ. post alias huiusce rei caussas: *Tum*, inquit, *propter Hebræorum infantes in hunc fluuium abiecti. nam mutatus in sanguinem, tam crudeliter effusum, ad Deum vindictæ caussa clamantem, quodammodo repræsentabat, & ob commissa in infantes piacula, eos redarguebat.* & bene *redarguebat*; quasi excusatiunculas reuincens: ergo quot vndas voluebat, tot processus paginas complicabat: quot edebat murmura, tot vindictæ suspiria animabat.

Neque id satis: nouam ex eisdem aquis plagam format Deus: animat illas, animosè contra Pharaonem decertaturas. putabis iam frequentes Nili crocodilos assumendos. crocodili amphibia animalia, nunc fluminis habitatores, nunc terræ incolæ, homines si inuaderent, tererent penitus, conficerent omnino. adde Deorum instar barbaris Ægyptiis cultos crocodilos: quid ergo maius quàm si percutientis virgæ potentiâ, in Hebræorum fauorem, Deos suos contra se dolerent sæuientes? & tamen abstinet ab horribilibus his bestiis Deus, eligit bestiolas, ranas format: *& extendit Aaron manum super aquas Ægypti, & ascenderunt ranæ, operueruntque terram*, Exodi 8. num. 6. Et quid, inquis, magnum in ranis ad mysterium? vt non solùm decertarent contra insensatos, sed etiam disertè illos coarguerent. Idem Chrysocephalus citatus: *Idcirco*, inquit, *pro altera plaga eadem aquæ ranas submiserunt, ob infantes qui in illis vndis expositi, suffocatique perierunt. nam infantes cùm gradiuntur, imitantur quodammodo ranas, similemque vocem edunt.* Serpebant ranæ, & ipso incessu, reptantes neci deditos infantes referebant, & quoties mouebantur, toties nouas faces admouebant vindictæ: sed, quod maius est, dum darent coaxatus solitos, vagitus tenellorum dolentes exprimebant, & sic in cunctis coaxatibus eloquens ad pœnas reperendas oratio detonabat. 1110.

Abstraxerat boues Herculis, (res est non vndique fabulosa) per summum scelus Cacus fur teterrimus, insignis plagiarius: quæsierat illos Hercules diu, & non inuentis, discedere cogitabat: cùm ecce tibi repentè ipsimet boues mugitu edito furtum prodūt, & furem manifestant. Virgil. *Æneid.* 8. 1111.

Reddidit vna boum vocem, vastoque sub antro
Mugijt, & Caci spem custodita fefellit.
Hic verò Alcidæ furijs exarserat atro
Felle dolor: rapit arma manu nodisque grauatum
Robur, & aërij cursu petit ardua montis.

fortasse vt innueretur, ipsa bruta plagiarium accusasse, mugituque vindictam ab Hercule, vt euênit, sollicitasse. Sed quidquid sit de hoc, habes simile aliquid diuinizatum in libro Regum: vbi boues ex prohibita præda reseruati, suarum Saulem, & nefarium Regis furtum quasi à Samuele vindictam postulantes, mugitu prodiderunt: hinc illa vox Prophetæ Regem arguentis, *& quæ*, inquit, *est hæc vox gregum, quæ resonat in auribus meis, & armentorum, quam ego audio*, 1. Reg. 15. num. 14. quasi in testes veridicos & acerrimos boues contra peccatorem adduceret: vbi mihi nota, bestialem sonum & mugitum *vocem* appellari, quæ propriè humana est: quia nimirum mugitus in vocem quasi verba formaturam conformabatur. Viderint interpretes, an eâdem emphasi Virgilius adducto loco vocem boui attribuisset. Audi nunc D. Gregor.

D. Gregor. ad hunc locum lib. 6. item myſticè explicantem. *Vox*, inquit, *gregum & armentorum Amalech, fama turpitudinum eſt: quando de minoribus luxuria culpis quilibet diffamatur, vox gregum reſonare dicitur: quando item de criminoſioribus, & obſcœnioribus accuſatur, vox armentorum. quaſi ſub falſa virtutis ſuæ ſimulatione reconditum, nudet dicens: Tu te proprio ore iuſtificas: ſed immunditiarum tuarum turba per omnium ora clamant.* Fortè legendum *tuba*, non *turba*: ſed quidquid ſit, ipſos boues audis, & ipſas culpas vindictam poſtulare peccatori. ecquid infelicius, quàm ipſamet peccata quibus ſeruiiſti, contra te diſſerere? parum id: ſic diſerta eſſe & eloquentia, vt oratione habitâ, dictâ inuectiuâ creaturas inſenſibiles & ſurdas, pœnis poſtulandis reddant auritas? mentiar ſi non probem manifeſtè.

1112. Iuſtam vindictam de Sodomis ſumpturus Deus, putidiſſimâ ſulphuris flammâ, putidiores flammas libidinis extinxit: *igitur Dominus*, inquit textus, *pluit ſuper Sodomam & Gomorrham, ſulphur & ignem à Domino, de cœlo*, Geneſ. 19. num. 24. Sed ſi à Domino tædæ ſulphureæ in Sodomam expreſsè vibratæ deſcribuntur, cur additur è cœlo miſſas, cùm id ſuperfluè dici videatur? credo vt cœlum vindictæ particeps & inſtrumentum agnoſcatur: dixerant priùs Angeli ad Lot, *quòd increuerit clamor eorum coram Domino*, ibidem num. 13. dum ergo clamor peccatorum ad Dominum eloquens aſcenderet, cœlum pertranſiens, ipſum pariter admonuit, & auritum reddidit: quo illud vix percepto, apparauit ſtatim è meteororum theſauris iacula ſulphurea, profligatiſſimis hominibus euertendis: fauet Alcuinus in Geneſ. quæſt. 185. *Quæritur*, inquit, *quare de cœlo vindicta data eſt, ſuper habitatores impios ciuitatum illarum? Reſpondetur, quia clamor peccantium in cœlum aſcendiſſe dicitur: idcirco de cœlo puniendi erant.* quàm eloquens perſuaſio, quæ etiam ſurdos armat in vindictam.

1113. Et quidem ſi peccata clamant, ſi ſurdis in pœnam præbent aures: iam non temere crederem, protoplaſti culpæ clamores terram audiſſe, irritatamque, in illum ſpinas obarmaſſe. Mille ſunt ſpinarum genera, vnde multum vtilitatis in eſcam animalium, multum in hominum ſalutem eruitur medicaminis, quod nemo ex plantarum ſcriptoribus non agnoſcit: ideoque ſpinas tertia item die cum cæteris plantis productas fuiſſe, communis eſt ſententia Auguſtini, & poſt Adæ culpam, loco pœnæ dicitur de terrâ: *ſpinas & tribulos germinabit tibi*, Geneſ. 3. num. 18. Sed quomodo poſt culpam dicitur germinaſſe, quod à prima plantarum productione, ante culpam fuiſſe, creditur probabile? quia nimirum peccati clamore in vindictam perſuaſa terra, quas priùs in alios vſus germinabat, denuò in hominis nocumentum, gladiorum inſtar, vt potuit exacuit: ideo non ſimpliciter germinatura dicitur, ſed *tibi* additur: hoc ſecundum voluit D. Auguſt. *lib. 3. de Geneſi ad litter. cap. 18.* ſic concludens: *Priùs, inquit, non homini, poſt autem homini: vt hoc ſignificetur quod additum eſt, tibi, quia non eſt dictum, ſpinas & tribulos pariet, ſed pariet tibi, id eſt, vt iſta iam tibi naſci incipiant ad laborem, quæ ad paſtum tantùm aliis animalibus antea naſcebantur.* quaſi iam terra peccati horrore, horreſceret ſpinis in vindictam, quibus priùs ad vitam germinans reuirebat, & vteretur ad arma, quibus in veſtem antea vtebatur.

1114. Ponat dictis coronidem mare: non ſolùm non obſurdeſcens contra culpam, ſed & eloquens: ipſum quippe, quo ad peccatum, abuſus Ionas, Ionæ fuit flagelli adminiſtrum: bene de illo D. Paulinus *epiſt. carm. 42.*

O digna ſancto clauſtra fugitiuo Dei,
Capitur mari quo fugerat.

hinc illud: *mare ibat & intumebat*, cap. 1. num. 11. vbi D. Hieron. *Ibat*, inquit, *in vindictam Domini ſui perſequens fugitiuum Prophetam: intumeſcebat autem per ſingula momenta temporum, & quaſi nautis morantibus in fluctus maiores ſuſcitabatur, vt oſtenderet vltionem peccatoris ſe differre non poſſe.* & quid maius, quàm relicto curſu ſolito, quo præceps mare fluit, eò tantummodo dirigi, vbi Prophetam vindex abſorberet. Sed mihi ſemper dubium, vnde noſcerent nautæ ſe non de temporis iniuria, ſed de iure & occaſione peccati fuiſſe præoccupatos, cui dignoſcendo ſortes immittebant: crederemque intumeſcentium fluctuum ſonitus, reboantis æſtus fragores maiores ſolito, illis quodammodo humanas viſas voces ſceleratum reum expoſcentes: bene D. Chryſoſtomus hom. de Iona: *Mare*, inquit, *conſeruum agnitum, non alieno patrocinio, nullius poſtulato ſubſidio: ſed propria virtute commotum, vt ſibi redderetur, expoſcit.* Sed hunc locum integrum dedi ſuprà *num.* 661. vbi de inſenſibilitate peccatoris, & ibidem obiter non pauca, de creaturarum in illum eloquentia: de qua etiam alibi plura congeram.

§. III.

Ignis virtutem probans, aut amœnat irriguus, aut diuinus exornat.

IN his ſponſæ noctibus explicantur etiam afflictiones ſpiritus, corporis tribulationes, quibus anima ſancta examinatur, cùm ſemoto felicitatis die, ſerenitatis luce, moleſtiarum ingruunt tenebræ, cordi nox incubat atra. nec tamen audis querulam ſponſam, non tot noctis anguſtias deprecantem: vnum dilectum ſuſpirat, cætera nihil curat, nimirum prudens nouerat ignem tribulationis à creaturis ſibi occurrentibus (noſti ex *cap. 5.* immanitatem cuſtodum) immiſſum: non tam vrere, quàm irrigare; & grata metamorphoſi, ardentes alibi flammas, nutriendis virtutibus, in amœnantes vndas commutatas. Nouerat afflictiones ab ſponſo Chriſto abſentiam ſimulante, examinantem eſſe ignem, quo non tam conſumenda, quàm comenda foret. quidni ergo tribulationes aut ab homine, aut à Deo ſibi paratas ferat patienter? vtrumque inluſtro breuiter. 1115.

Paſcebat Moyſes gregem ſoceri ſui, dumque obediens quærit terrena paſcua, inuenit felix cœleſtia: *Apparuitque*, inquit Scriptura, *ei Dominus in flammâ ignis, de medio rubi*, Exod. 3. num. 2. quia nimirum pius Dominus ipsâ illum, de liberando populo, viſione voluit edocendum. Eleganter Philo Iudæus lib. de vita Moyſis: *Rubus*, inquit, *frutex debilis eſt, & ſenticoſus, vt vel ſolo contactu vulneraret, nec abſumitur ignis voraci materia, imò conſeruatur etiam, qualis antea fuit permanens, adeò nihil amittens, vt niteſceret etiam. hac omnia deſignabant exhortationem quandam, tantùm non inclamantem preſſis calamitate: nolite ſuccumbere; hæc veſtra infirmitas, eſt potentia, quæ punget, vulnerabitque plurimos: qui delere cupiunt, vos inuiti ſeruabunt: mala illæſi euadetis, & cùm maximè vaſtari videbimini, tunc maximè enitebit veſtra gloria.* Roſæ ſunt iuſti Deo, qui tamen ſpinarum inſtar pungentes, & armati pungunt & 1116.

contrucidant nequitiam aduersariam,& tribulantium se ignem superant illæsi, vrentem non experiuntur. Sed adhuc istud titulo proposito non satisfacit.

1117. Et mihi quidem nullum mirum, si rubus iustorum typus conseruetur inter flammas illæsus, intactus perennet, &, quod magis est, nitorem ab eisdem mutuetur. illud rarum, quod inter flammatum splendores, rubus viridis & cognoscendus Moysi relinquatur: *& videbat quòd rubus arderet, & non combureretur*, ibidem. Solent materiæ quæ igni iniectæ, illius vim euadunt aliquandiu, sic circunstantibus flammis penetrati, sic ignis cum calore colorem induere, vt nullatenus ab spectantibus discerni possint: sic ferrum candens, nisi præscieris, ardentem prunam iures. Vnde ergo rubus flammatus vndique viridis perseuerat, & signa fruticis, oculis Moysis relinquit agnoscibilia? mutauerat ignis naturam, non solùm non vrebat, quod parum, sed quod maximum est, etiam irrigabat. Alebatur in momenta rubus flammis, tamquam aquis, quidni ergo viridem adhuc colorem retineat vernantior, figuram conseruet amœnior? Philo citatus: *Subitò incensus est*, inquit, *correptusque totus à radice vsque ad cacumen, flamma in morem fontis scatente: manebat integer & illæsus, quasi non esset incendij materia, sed ipse ab igne aleretur.* nescit enim tribulantium hostium ignis virtuti non irriguus aduentare.

1118. In ignem detruduntur tres pueri Hebræi ligatis pedibus, Dan. 3. num. 23. & tamen additur statim num. 24. *& ambulabant in medio flammæ laudantes Deum*. quia, vt passim notant Patres, fidelis ignis dum corporibus parcit, vincula consumit. nimirum tribulationes ab impiis illatæ iustis, hos expediunt, vt celeriori gradu perfectionem consequantur. pende tamen quod additur de Angelo descendente: *& excussit flammam ignis de fornace, & fecit medium fornacis, quasi ventum roris flantem*, num. 50. visus succedere igni ros, incendio pluuia, sitque fornax flammarum nutrix, cœlestium iam imbrium administra, idemque fornacis medium, in Paradisi medium commutatur: vt vbi consumenda virtus videbatur, ibi irrigata amœnior appareret. hucvsque res plana procedit. illud arduum explicatu, quod accedens Rex miraculum contemplaturus exclamet: *Ecce video quatuor viros solutos, & ambulantes in medio ignis*, num. 92. si enim excusserat Angelus flammam ignis de medio fornacis, quomodo adhuc in medio ignis cernuntur ambulantes? ambulent quidem in medio fornacis vnde excussa flamma: sed si amota illa, quomodo adhuc in ignis medio dicuntur ambulare? parum putauit Deus, ni ego fallor, ita flammam excutere, vt eius loco pluuia succederet: ni id fecisset, vt tribulans inimicorum ignis, ipsissimus in ventum roris flantem, amœnando, & augendo virtutis splendori, commutaretur. Dicerem ergo amotum ignem ab Angelo quoad effectum vstionis tantùm: verùm adhuc admotus pueris cernitur à Rege, quia remanserat in roris conditionem transformatus.

1119. Hinc capies quid sit illud, quod in ereptis iam pueris conuenientes admirari Satrapæ contemplentur: *Contemplabantur viros illos*, inquit textus, *quoniam nihil potestatis habuisset ignis in corporibus eorum, & capillus capitis eorum non esset adustus, & Sarabala eorum non fuissent immutata, & odor ignis non transisset per eos*, num. 94. in vltimis ponunt, Sarabala non immutata, & odorem ignis nil potentem: quasi hic esset admirationis apex, non quòd incorrupti perseuerent, sed quòd nec vestes leui fauillarum & cinerum respersu coinquinarentur: quòd odor ignis, & fumosa congeries ex naphtha, & stupa, & pice, *num. 46.* turpiter exhalantibus, emissus, iuuenes olidos, & decolori aliqua macula fœdatos non redderet: quid enim, etiam parcente igne, de malè olente fumo non fœtet, non denigratur? sed habebat iam ignis, vt dixi, aquæ conditiones, & si quas fortasse maculas vestibus, aut corporibus circunstans fumus irrogabat; vix irrogatas, omni humore potentior, mundans abluebat. Sello de his pueris apud Godefr. licèt taceat de vestibus: *Contemnentes*, inquit, *statuam, in fornacem mittuntur: quicumque enim volunt piè viuere in Christo, necesse est vt ab impijs multa patiantur. in hoc igne tantùm vincula eorum comburuntur, non corpora, quia si quæ sunt in eis maculæ, abluuntur, & eorum animæ expurgantur.* Audis maculas lauantem ignem? quid ergo odor ignis, id est, fumus, nigredinis, aut duraturi fœtoris asportaret?

Sicut tribulatorius ignis ab hominibus fulminatus irridetur iustis: sic & ipsum, quem Dæmon ipsissimus fulminat, solent irridere. Id Satan erga Iobum cauens (postquam illum ad primam armentorum plagam, à Sabæis illatam constantem obstruit) sic commentus est: *Ignis Dei cecidit è cælo, & tactas oues, puerosque consumpsit*, cap. 1. num. 16. 1120.
cur enim ab se missa fulmina, è cœlo delapsa iacula ardentia, expressè *ignem Dei* appellauit: nisi vt probaret an Iobus qui creaturarum ignes illudebat, & pluuias irrigandis virtutibus existimabat, igni Dei putatiuo succumberet, cui exurendam traderet sanctimoniam? vide quæ ad hunc locum suprà *num.* 687. dedi ex Olympiodoro, & item ex Polychronio *num.* 1098. Adde ad rem præsentem bona verba Chrysost. in cat. Græc. *Vt eius cogitatio*, inquit, *ab hominibus ad Deum traducatur, ait: Ignis de cælo cecidit: hostes iam caussari non potes, quasi illi è supernis locis ignem proiecerint. inslige contumeliam ei, qui tibi iniuriam intulit: eum, qui te oppugnauit, maledictis incesse. cur illi fernis, cur eum adoras, qui tuas opes euertit? noli putare ab hominibus tibi insligi vulnera, cùm audis captiuantes captiuauerunt: è supernis regionibus, atque è cælo, facit tibi bellum Deus.* Addo non ausum dicere hunc ignem suum, quem re vera ab aëre, (vbi testante Paulo tamquam aërea imperat potestas) qui similiter à Iobo irridendum agnoscebat: qui cuiusuis creaturæ ignes, pro roribus amœnando cordis viridario, reputabat. Sed fallebatur Satan impudens, & imprudens, dum credit Iobum animo casurum, si hunc ignem creatoris esse crederet, quin potiùs tunc libentiùs exciperet tribulationes: vnde omnes plagas, etiam quas expresse ab hominibus sibi illatas audiuit, vtpote meras pœnas Domino attribuit: hinc illius verba post omnia infausta nuntia: *Dominus dedit, Dominus abstulit, sit nomen Domini benedictum*, num. 21. sic suauius ferendos tribulationis ignes, si referrentur, intelligebat: ignis enim à Deo missus, non exurit, sed exornat. hæc iam secunda pars tituli, seorsim, sed etiam breuiter exornanda.

Non igitur tantummodo permittit Deus, vt iusti à creaturis tribulentur: sed ipsemet interioribus stimulis scrupulorum, nebularum spiritualium, charitatis dulci sæuitie vulnerantis, desiderantis anxiè solitudinis, & similibus, quos memorat mystica, quosque propriè noctis nomine intelligit hîc sponsa: tamquam immisso igne illos 1121.
exami

examinat. & planè mirum in his omnibus animæ doloribus, tamquam abſentem dilectum quæri, ſuſpicari: cùm tamen nunquam præſentior aſſiſtat animæ, nunquam illam intimior amplectatur, ſcilicet vt dum abſens creditur, tamquam ignis tribulet purgans: & dum re vera adeſt, tamquam ignis diuinus illuſtret & exornet. quid enim maius quàm diuino igne, imò ipſo Deo igne ſic flammari, vt non tam conſummaris in fauillas, quàm in perfectionem conſummêris? hoc quidem igne non ſumitur virtus, ſed conſummatur: exornatur Deo ardens, non exuritur.

1122. *Spiritus diuinus ad iuſtorum fornacem dulcis ignis.* Poſtquam momentanea iuſtorum tormenta immortalitatis ſpei plenitudine compenſat ſapiens, ita ſubdit: *tamquam aurum in fornace probauit illos, & quaſi holocauſti hoſtiam accepit illos*, Sap. 3. n. 6. vbi mihi ſemper dubium vtriuſque comparationis coniunctum: aurum in fornace ſic probatur, vt fæcibus conſumptis illæſum, ſed purius conſeruetur: holocauſtum verò (vt ipſum nomen præ ſe gerit, ἀπὸ τοῦ ὅλου καὶ τοῦ καυστοῦ, id eſt, *à toto vſto*) ſic hoſtiam conſumebat, vt nihil penitus illius in fauillam & cinerem non redigeret: quomodo ergo ſi iuſtus inſtar auri purgatur, tamquam holocauſtum dicitur oblatus? pende quàm nobilis ſit ignis huius tribulantis fornacis: ipſe eſt ipſe Deus, qui aurum ſuum probat: & dum illæſam ſeruat naturam donis gratiæ iam purificatam: ſic iuſtos per amorem abſorbet in ſe transformans, vt holocauſti tenore nihil in illis humanum relinquere videatur. celebrat Statius *lib. 1. ſyl. 5.* Veneris indulgentiam, quæ in Hetruſci balneo ignem amoris impendit.

——— neu vilis flamma caminos
Vreret, ipſa faces volucrum ſuccendit Amorum.

& maiori adhuc teneritudine Hetruſcæ matris obitum deplorans, ſic habet *lib. 3. ſyl. 3.*

Illa ſagittiferi circumuolaſtis Amores
Funera, maternoque rogum vnxiſtis amomo:
Nec modus in pennis laceris, aut crinibus ignem
Spargere, collectaque pyram ſtruxere pharetra.

Vana iſta & fabuloſa: in camino quo probantur iuſti non ſolùm diuinæ faces, ſed ipſe Spiritus ſanctus, ipſe Deus eſſentialiter Amor, ignis eſt, abiecta quauis aliâ flammâ viliori. in myſtica iuſtorum morte, non ſacras Pharetras, ſed ſe ipſum accendit.

1123. Monebat ſuos Moyſes, cauerent ſedulò ne ſibi idolorum vllam formarent ſimilitudinem, *Deut.* 4. *n.* 23. & ſubdit ſtatim: *quia Dominus Deus tuus ignis conſumens eſt Deus æmulator*, n. 24. putares minas intendi violatoribus: ſed mitior procedit legiſlator: non metu, ſed amore voluit coërcendos. q. d. quid Deos alienos ſequamini, ſummo & ſummè bono relicto Deo veſtro? quis illorum tale geſſerit? quis tantum pietatis exhibuerit monumentum? at veſter ignis conſumens ſit, vt iuſtorum virtutes tanquam aurum in fornace probet, & peccatorum ſcelera miſericordiæ venia conſumat. Stephanus Cantuar. hìc apud Godefr. *Deus*, inquit, *dicitur ignis, quia ſicut igni nulla materia, ſic nec Domino vlla malitia reſiſtere poteſt.* quam ſcilicet miſericordiâ non conſumat, non ſuperet pietate. clariùs idem ſtatim. *Vel ſic: Deus conſumit bonos ſicut fornax aurum: & conſumit peccatores, id eſt, peccata eorum.* at fornax, vt dixi, conſumens viliora, aurum perficit, & conſummat: ſic Deus tribulatione opprimens, virtutis exprimit excellentiam. quis ergo frigidis & emortuis diis inſiſtat: Deo verò ignito, & verè igne ſpreto? ah nefas.

1124. Didicerat id quidem Moyſes ex rubo prædicto, *Pintus in Cantica.* ſi nouam aliam interpretationem admittamus. veniebat Deus Moyſem miſſurus liberando Iſraëli: in ſui ſcilicet figuram, qui factus homo, humanum foret genus in infernali Pharaone liberaturus: prętereo quòd relictis aliis plantis, rubum eligat in thronum: admiror illud, quod cùm tot alias formas, in myſterium, & miniſterium poſſet ſumere, ignem maluerit: quodque ſic vreret, vt non combureret, videbat enim Moyſes, *quòd rubus arderet, & non combureretur*, Exodi 3. n. 2. Quid igni cum libertate, qui ſolet candentibus laminis admotus rebelles ſeruos in tergore punire: aut fugitiuos per ſummam ignominiam in fronte ſtigmatibus denotare? ſed eſto ignis: cur non comburat rubum ſpiniginæ naturæ noſtræ typum, cur illum non redigat in fauillam, qui Abrahamum inuiſens proprij pulueris & cineris fecit memorem, *Geneſ.* 17. *n.* 27. qui Iobum viſitans *cap.* 42. *n.* 6. ad pœnitentiam redegit cineris & fauillæ? quia ſub forma ignis, ſeipſum, ignem futurum edocebat: Deus autem ignis, non punit & ſtigmatizat, ſed probat & exornat: ideo non incinerat rubum, prætermiſſo enim interim humilitatis affectu, quem Abrahæ, & Iobo intimauerat, effectum aduentus ſui alium volebat edoctum, ſcilicet illuminaturum venire, non perditurum. D. Ambroſ. lib. 1. de Spiritu ſancto cap. 16. *vrebatur*, inquit, *rubus, & non exurebatur, eo quòd illo myſterio Dominus figuraret, quia illuminaturus ſpinas noſtri corporis adueniret, non conſumpturus ærumnoſos, ſed mitigaturus ærumnas: qui baptizaret in Spiritu ſancto & igne, vt gratiam tribueret, peccata conſumeret.* ſic neſcit ignis Deus dum hominibus admouetur, conſumptis aut peccatorum culpis, aut iuſtorum imperfectionibus ſuos non pulchrè comere, non venuſtè exornare. meritò ergo ſponſa nihil queritur, tribulationis noctem non deprecatur, quæ nouit eius ignes aut à creaturis, aut à creatore proueniant, ſibi ceſſuros in vtilitatem.

§. IV.

Iuſtorum ſpoliatio, comptus eſt: vulnus, in feneſtram, cernendis intus theſauris aperitur.

Hinc oritur quòd ſpoliata à cuſtodibus, & vulnerata inſuper (ſuppono ex dramate hunc exitum eumdem eſſe cum illo capitis quinti) conſtans in quærendo dilecto perſeueret: nihil ſecuritatis amiſiſſe rata, quæ mala pœnæ vtilia reputabat. quid? dum ſpoliatur, comptior apparet: quot vulnera patitur, tot in corpore aperiuntur feneſtræ, interioribus ſpiritus diuitiis propalandis. bene lib. de Prouid. *Proſpera*, inquit, *in plebem ac vilia ingenia deueniunt: at calamitates, terroreſque mortalium ſub iugum mittere, proprium magni viri eſt. ſemper verò eſſe felicem, & ſine morſu animi velle tranſire vitam, ignorare eſt rerum naturæ alteram partem. magnus es vir: ſed vnde ſcio, ſi tibi fortuna non dat facultatem exhibendæ virtutis?* & bene *facultatem* dixit, quaſi arridentis fortunæ gratiam: occaſio enim oſtentandæ virtutis, in infortuniis, à fortuna viro magno præbita, in gratiis computanda: de quo poſtea latè. Bona ergo ſpoliatio, quæ robur exhibet: felicia vulnera, quæ interiùs decus manifeſtant, vtrumque iam oſtendamus: primum priùs. 1125.

Poſtquam ſanctus Iob bonorum omnium paſſus ſpoliationem, ſcidit veſtimenta ſua, quaſi illis 1126.

etiam cederet libenter: corruens in terram, & adorans subdidit: *nudus egressus sum de vtero matris meæ, & nudus reuertar illuc. Dominus dedit, Dominus abstulit, sicut Domino placuit, ita factum est, sit nomen Domini benedictum*, cap. 1. num. 21. & cur qui vsque huc tacuerat, nunc Dominum benedicit? cur, si plagas sibi à Dæmone, permittente Deo, immissas, gratas habet, singulas benedictionibus non prosequitur? prosecutus absque dubio fuerat corde tacito: nunc autem, cùm iam nihil sibi cerneret relictum, sic exultat, vt gaudium ab spiritu foras erumpens, os necessariò in laudes aperiret. scilicet nunquam se comptiorem, nec prudentium oculis viderat ornatiorem, quàm dum perfecta rerum spoliatione nudus apparet. D. Chrysost. *in cat. ad cap.* 2. de Iobo sic spoliato, & dæmone spoliante: *Nisi*, inquit, *illum dispoliasset, victoriæ bonam habitudinem minimè cognouissemus.* Quemadmodum enim athleta ad colluctandum palæstram ingressus, ipso incessu, & corporis compositione, primo statim aspectu vires indicat: verumtamen postquam se, ex agonis legibus, denudat: tunc perfectius compacta ad amussim membra, salientes venas, nodosque neruos ostentans, viribus comptior commendatur: sic Iob ad spiritualem luctam nisi omnino spoliatus accederet, egregiam virtutis habitudinem occultaret: nec exinde comptior, in exemplar mortalibus appareret.

1127. Iam iam gladium adacturus filij ceruicibus, dexteram erexerat Abraham, cùm ictum sentit à Domino suspensum, & suspendentis pariter vocem audit: *nunc cognoui quòd times Deum.* vbi bene D. Thomas ibi, ad cap. 22. num. 12. *Magister volens aliquando, discipuli sui scientiam & ingenium, sibi notum, alijs propalare, quæstionibus & obiectionibus tentat eum, vt respondendo obiectis eius scientia perfecta euidentia cæteris commendetur.* itaque non tam denuo cognouit Deus, quod satis antè nouerat, quàm nobis cognoscendum Abrahami spiritum patefecit, vt tanti exemplaris ornatum admirari commendaremus. Sed quid, inquis, in vno Isaac immolando tam magnum apparebat, vt id tamquam summus comptus, & perfecta Abrahamicæ virtutis commendatio habeatur? taceo Iephthe, non affectu solo, sed & effectu dilectæ natæ, innocentis victimæ, pium (vt multi volunt) Sacerdotem, nec tamen tam impensè commendatum: quot Ethnici filios suos & filias, dæmoniis, testante Prophetâ, immolarunt? cur ergo summum habeatur Deo vero semel offerre, quod passim dæmoniis noscimus oblatum? quare adeò commendandus Abraham, quasi tunc eius fides & comptior, & fortior, quàm in tot aliis gestis eiusdem gloriosissimis appareret? scilicet, quia immolatores cæteri, tantùm filio, Abraham in filio, maximarum rerum splendore penitus spoliabatur: vnde non poterat sic affectu spoliatus, comptior atque fortior non videri. D. Zeno Veron. *serm.* 3. de Isaac nato: *Igitur*, inquit, *Isaac vnicus filius, spes populorum gentiumque, origo tot rerum, chari genitoris amplexibus inhærebat. strinxerat in se patris pietatem, quòd vnicus, quòd serò, quòd promissus, quòd sola vnica spes totius præterita sterilitatis damna sarciret: inuenta est caussa, vbi Abrahæ fides tentatione fortior militaret.* Vide quot infulis, quot coronis ornatam victimam, spoliandus omnibus parens immolabat, & miteris, si dum militat fortior, rutilet splendidior?

1128. Quàm sunt amœnæ, quàm festiuæ comparationes aliquæ, sub quarum cortice in hoc cantico Christus sponsæ virtutes declarauit! scaterent melle passim: videbatur ergo vt si quandoque aquæ in comparationem assumerentur, è riuulo gratissimo venirent. quàm festiuus inter glaream fluit riuulus! fundum ostentat nitidus, pura viscera; ni pigeat lapillos numerabis: serpit pirata florum, fruticum crystallinus compes, limbus viridantis prati argenteus: ad saxa si fortè allisus, sistit itatulus, querulus murmurat, & è labellis tremulis despumat margaritas. longè ergo amœnioris aspectus illum putes, cui anima inter amoris delitias, in summis epithalamij blandimentis assimiletur: at pende, *fons hortorum, puteus aquarum viuentium, quæ fluunt impetu de Libano*, Cant. 4. num. 15. Proh præcipitem inundationem, proh impetuosam tempestatem! & cur hinc, inquis, quàm inde petatur similitudo? quia riuulus impeditus via, commeatu spoliatus cedit obici: in venas scinditur, quæ aliis fortè obicibus cedentes, scissæ denuo & attenuatæ fuguntur puluere, arenæ combibuntur: sic vt iam pulcher ille riuulus penè iuxta cunam inuenerit sepulchrum. Ast impetuosus torrens, è monte præceps, è vertice rapidus: dum spoliatur viâ, ad spoliantes obices erescit audacior, fortior prodit, & plenioribus vndis comptior perrumpit obstantes, eo gratior & vberior vehendus cursu, quo diutiùs cursu spolietur: donec mari non tam laturus tributa, quàm illaturus bella inuehatur. Gilibertus ibi serm. 37. *Magni*, inquit, *obices, sed maior impetus: si coneris compescere, plus crescit; & perrumpit obstantia: repulsus exsurgit in cumulum, & impedimento lucra conquirens se diffundit vberiùs. puto amori, etiam ipsi obices cooperantur in bonum, & incrementa capit vexata virtus iniurijs.* nescit virtus iure suo, per iniuriam spoliata non comptior apparere, & in Iobo valentior, in Abrahamo fortior non militare.

Venio ad alteram partem tituli. Spoliarat iam Dæmon Iobum, vt vidisti: nunc comptiorem miratus, nouâ extortâ, vt sic dixerim, à Domino facultate, eumdem inuadit: *percussit Iob*, inquit textus, *vlcere pessimo à plantâ pedis, vsque ad verticem eius*, cap. 2. num. 6. deturbatur Iob è throno in sterquilinium, mutat sceptrum in testam radendis vermibus è corpore, olim conspicuo purpurâ, tunc sanguineis crustulis suppurato. Heus ergo Satan, huc ades: adest imbellis hostis, non stans ad pugnam, sed tibi iam prostratus ad victoriam: Veni, vide, vince; & tamen fugit, nec amplius post hanc plagam ausus cum Iobo decertare. crederem; quia quot vulnera iusti corpori inflixerat, per tot fenestras interiores virtutis thesauros inspexit: tot ianuas eruptuis ab intus lucis radiis aperuit: quorum fulgore perterritus, desperans victoriam, timens infamiam protinus aufugit: præiuit mihi in hanc cogitationem Chrysost. *in cat. ad hoc caput*, de dæmone locutus: *Qui gladiatorum*, inquit, *certamen experiuntur, vbi aduersariorum caput præciderint, tunc ob victoriam corona donantur: Iobi verò aduersarius, vbi illius corpus conscidit, atque omnis generis vlceribus perterebrauit, & languore confecit, tum demum superatus est, fugaque se dedit.* & post pauca: *Postquam latera vndique perfodit, ipse quidem nullum quæstum lucrumve fecit: nec enim thesaurum obrutum prædari potuit: nobis verò illum in clariore luce collocauit. fecitque nobis ex ea laterum effossione, vt esset in viri interiora prospectus, illiusque opes vniuersas cerneremus.* & iterum inferiùs: *nisi corpus eius plagis perforasset, qui intus latebant radij, minimè enituissent.* quis ergo non videat ideo fugisse, quia per 1129.

easdem

eaſdem feneſtras, quas nobis aperuit, viderat vnde amplius terreretur?

1130. Tranſeamus à Iobo ad Ieſum noſtrum, cuius in hac re etiam typum geſſerat: obſtinato Thomæ ſe exhibet, & duritiem molliturus amica voce compellans: *Infer*, inquit, *digitum tuum huc, & vide manus meas, & affer manum tuam, & mitte in latus meum*, Ioan. 20. num. 27. vbi nota non ſolùm tactum præcipi, ſed & aſpectum, quæ fuerant Thomæ vota *num.* 25. quia licèt hîc non altius collinearet, quàm in materialem vulnerum aſpectum, indulgens Dominus maius intendebat: vt nimirum per vulnerum feneſtras, interiores diuinitatis theſauros, provt ſtatus mortalitatis ferebat, intueretur: ideo exclamat, *Dominus meus, & Deus meus*, num. 28. viſis humanis vulneribus, diuinitatem fatetur; quia ſcilicet per illa, in iſtam fecerat proſpectum. D. Bernard. *ſerm.* 61. *in Cant.* ad illud, de *foraminibus* petræ, vbi vulnera Chriſti intelligit: *Bona*, inquit, *foramina, quæ fidem aſtruunt reſurrectionis, & Chriſti diuinitatem: Dominus meus*, inquit, *& Deus meus: vnde hoc reportatum oraculum niſi ex foraminibus petræ?* & poſt multa de commendatione vulnerum Domini, ſic ſubdit clarè ad rem noſtram. *Clauis reſerans, clauus penetrans factus eſt mihi, vt videam voluntatem Domini, quidni videam per foramen. clamat clauus, clamat vulnus, quòd verè Deus ſit in Chriſto mundum reconcilians ſibi*, &c. *patet arcanum cordis, per foramen corporis: patet magnum illud pietatis Sacramentum, patent viſcera miſericordiæ Dei noſtri, in quibus viſitauit nos oriens ex alto: quidni viſcera per vulnera pateant?* nimirum putarunt Iudæi diuinitatem Chriſti obnubilare ſi vulnera corpori duriſſima infligerent, & inſtar Dæmonis in Iobo, in vulneribus Ieſu aperuerunt orbi feneſtras, vt diuinitatem latentem intueretur: exemplo iuſtis relicto, ne plagas vitent, vnde æternæ diuitiæ oſtenduntur.

Chriſtus per vulnera theſauros fundit.

1131. Commendaturus Chriſtus Dominus ſponſæ genas, ſic habet: *ſicut fragmen mali punici, ita gena tua*, Cant. 4. num. 3. an de rubore grato, ad litteram, & de gratiore pudore, ad ſpiritum? ſed ad vtrumque roſa vt pulchrior, ſic aptior videtur. Quid ergo in malogranato placuit potiùs? quod dum frangitur, pulchrius apparet. Roſa lacera amiſit venuſtatem; & lacerum malogranatum, amplius venuſtatur: quot vulnera patitur, tot per illa, dulcia carbunculorum millia manifeſtat. Bene igitur Eccleſiæ genæ fragmini malogranati, id eſt, malogranato fracto comparantur; quia dum fractæ iniuriis, dum alapis percuſſæ, dum vulneratæ ferro, interiores ſpiritus theſauros norunt oſtentare. & quidem ideo ſignatè è toto corpore genas præcipuè, de vulnere voluit commendatas; quia quo oris percuſſio habetur ignominioſior, eò percuſſi ibi fideles, nobiliores exhibitæ patientiæ diuitias manifeſtant. nimirum exemplum ſemetipſum Dominus propoſuerat: *Corpus*, inquit, *meum dedi percutientibus, & genas meas vellentibus*, Iſa. 50. num. 6. poſt percuſſionem corporis abſolutè prolatam, priuatim ſubitò percuſſas genas memorat, quarum in toto corpore, maior iniuria. Sed quid? lucidior propterea in ſic vulnerato vultu diuinitatis gratia apparuit nobis videnda, nobis effundenda: ferè hæc cogitabat Gilibert. in locum Cant. dum ſic ſcripſit ſerm. 25. *An non tibi*, inquit, *quaſi fractas habuiſſe genas videtur, qui eas dedit percutientibus, dedit vellentibus? bona quidem hæc fractio, per quam interior cœpit virtus eminere, & quæ inter carnis corticem includebatur, erumpere gratia: quaſi confracta videtur tanta dignitas, ad paſſionis inaniens ſe ipſam iniurias: ſed per hæc fragmenta ſalutis ſe nobis vbertas effudit. & tu ſi adimpleas ea, quæ deſunt paſſionum Chriſti in carne tua: ſi portes ſtigmata Ieſu in corpore tuo, iam tibi dicit Chriſtus, quia ſicut fragmen mali punici, ſic gena tua.* quia nimirum per ſic fractas genas inſtar Chriſti, virtus interior eminebit, & occultæ diuitiæ erumpent manifeſtandæ.

Inter cæteras parabolas, quibus regni cœlorum conditionem expreſſit Chriſtus, illuſtris habetur illa Matthæi: *Simile eſt regnum cœlorum grano ſinapis*, cap. 13. num. 31. Certè ſi Chriſtus Dominus vellet tantummodo (quod parabolæ cortex præ ſe gerit) in eo ſimilitudinem ponere, quod Eccleſia ab humili principio in ſublimitatem eſſet euehenda: ſicut è minimo ſemine, arbor omnibus ſui generis maior exſurgit: multa afferre poſſet quæ expreſſiùs id ſignificarent, & illuſtriùs: relinquo multa: vrbs munita mœnibus, excelſa turribus, palatiis decora, ſublimis templis, ſuperba theatris: ſi initium reſpiciat, vnum primi ligonis ictum inueniet. quid ergo ſingulare, inter minima, quæ in maxima proceſſerunt, habet ſinapi, vt deſignando Chriſto eius capiti, aut exprimendis Eccleſiæ membris, aſſumatur? id certè ſingulare habet, quod vt virtutem latentem exhibeat, vulneretur & conteratur neceſſe eſt. Euſebius Gallicanus homil. 1. de natiu. *Sicut*, inquit, *granum ſinapi paruam prefert in exteriori ſpecie quantitatem, ſed magnam dum conteritur profert de ſui contritione virtutem, & quod plus eſt, magis intra ſe ſuam poſſidet: ita & Dominus noſter Ieſus Chriſtus, exiguus putatur eſſe, cùm ex homine procreatur: ſed cum Deo totus impletur, dum per vitæ huius labores, tribulationum afflictione conteritur, fortior inuenitur.* quod idem iuſtis euenit, vt membra capiti ſuo conformia, & regni cœlorum titulum, & ſinapis veniant ſimilitudinem. D. Ambroſ. in cat. ad cap. 13. Lucæ: *Grana ſinapis martyres ſunt: habebant odorem fidei, ſed latebat: venit perſecutio, contriti ſunt gladio, per totius mundi terminos grana ſui ſparſere martyrij.* qui per gladij vulnera, fidei flumina conſpicua emanarunt. 1132.

Glorioſum (licèt falsò) habebant Romani ad incitas redacti, ſemetipſos occidere, nihilque Diis gratius, quàm fortem virum, intrepidè ſibi mortem, inferentem intueri. ideo Cato ne in poteſtatem Cæſaris veniret, adacta ſicâ occidere ſe tentauit: ab accurrentibus tamen ſeruis præuentus, ictus non iterauit, donec ſolus relictus, manu (quia ſublata arma) vulnus laxans, & plagam exacerbans, vitam efflauit: ponderat Seneca cur primo ictui vita non ſuccubuerit? & reſpondet lib. de Prouid. *Inde crediderim fuiſſe parum certum, & efficax vulnus: non fuit Diis immortalibus ſatis, ſpectare Catonem ſemel: retenta, ac reuocata virtus eſt, vt in difficiliori parte ſe oſtenderet.* pulchra verba, ſi ſanam continerent doctrinam: illud ſanè veriſſimum non ſatis eſſe Deo noſtro ſemel, nec iterum ſuos percuſſos cernere: ſed vexari & vulnerari identidem permittit, vt interioris virtutis theſauri ſic manifeſtentur. Addubitabam ego cur inuitans Chriſtus Dominus Auſtrum cœleſtem, ſpiritum diuinum, vt animam nouis virtutum floribus coronaret, ibidem expulſi Aquilonis, eiecti dæmonis fecerit mentionem: *Surge Aquilo, & veni Auſter, perfla hortum meum, & fluent aromata*, Cant. 4. num. 16. An quæ tam impensè vſque tunc laudata fuerat, peccato fœda, dæmoni dominata? abſit: patiebatur illum anima, hoſtem durum, non hoſpitem amicum: habebat illum foris ferien- 1133.

tem, non furentem intus, quia Christus, qui cum diuino Austro intus habitabat, (quamuis modò quietis paululum amoto illo vellet concedere) delectatur impensè visis plagis & afflictionibus, quas anima ostensura internas diuitias, patitur exteriùs. Fauent pro parte verba Giliberti hîc serm. 38 *Tam partibus*, inquit, *quàm temporibus Auster & Aquilo circa hortum nostrum vices alternant: sicut enim nunc flat Auster, nunc Aquilo: ita hic Auster, & illic Aquilo. aliquoties autem & simul flant, sed alter foris, & alter intus: foris Aquilo, intus Auster: ille furens, & iste fouens: fremat Aquilo, & tumultuetur foris, tantummodo hortos intus non perflet, intro non penetret.* Bene D. Basilius Orat. 11. de Patient. *Vt gubernatorem*, inquit, *nauis, tempestas; athletam, stadium; militem, acies; magnanimum calamitas: sic Christianum hominem tentatio probat.* Probatur ergo sponsa dum spoliatur, dum vulneratur, inde comptior, hinc ditior appariturа: secura pergit, quæ ipsa damna, in emolumenti caussas, sibi parata cognoscat necesse est. Vide infrà *num.* 1152.

§. V.

Diligens morum custos, sedulus virtutum pædagogus, tribulatio.

1134. AT, inquis, licèt mala non timeat pœnæ, mala reformidet culpæ necesse est: cur ergo claustra deserit, foras prodit, in vrbe mille fortè labendi occasiones, mille laqueos offensuram, quia dilectum sic inquirere, domi nusquam inuentum, cogebatur: & aliunde diligentem morum suorum custodem, virtutum sedulum pædagogum gerebat, ipsam, inquirendi dilectum absentem, tribulationem. nescit immorari culpæ occasionibus iustus, cui tentans tribulatio commoratur: habet inter alia hoc summè commodum, vt non solùm virtutes augeat, sed defendat: non solùm ad pulchritudinem amœnet, sed & custodiat ad securitatem. D. Chrysost. homil. 62. ad pop. Antioch. *Magnum*, inquit, *est bonum tribulatio, & hoc ex nostris discimus filiis, nam absque tribulatione nihil vtile discerent: nos autem plus illis afflictionis indigemus, si enim illic passionibus quiescentibus illos muniunt, multo magis nos, & præsertim tantis detentos; sed nos potius pædagogos oportebit habere. à puerulis enim nunquam magna committuntur peccata, à nobis verò magna nimis: pædagogus autem noster tribulatio.*

1135. Iuuenis adhuc, vegetioribus affectibus, vtpote sanguine feruidis, sic virtutes coluit Dauid, vt à Domino vngendus diligeretur: maximè verò sic castus, vt etiam à licitis matrimonij congressibus interdum alienus, sacris propositionis panibus, 1. *Reg.* 21. *n.* 5. recreandus aptaretur. creuit ætate, & friguit, saltem tepuit carnis stimulus, & tunc illum cernis adulterum: & qui à propriâ iunior abstinebat, iam senior rapit etiam alienam. Ah, clames morum ordinem præuersum? sed ne mireris: iunior Dauid pædagogum secum habebat virtutum custodem, quem senior amiserat: quid ni ibi perstet, hîc prosternatur? labor curandi greges puerum, tribulans Saulis persecutio iuuenem continebant, qui iam vir dum pacatus degit, lasciuit: & degeneres vitiorum partus edit, qui matrem virtutum omnium amiserat tribulationem. D. Chrysost. in Psal. 60. *Qui*, inquit, *deuicit bella, qui mille aduersum se machinas superauit, post sobrietatem, post modestiam, post castitatem, cùm obtinuisset regnum, & gentes subiugasset, & pax vniuersa teneret, tunc negligentior, & segnior factus est: vt discatis quantum bonum est tribulatio, quæ tamquam virtutum omnium mater est.* maius est quod addo, de eodem.

Fugiebat Dauid Saulem cunctis machinis, modis omnibus eius vitæ insidiantem: & ecce tibi fortuita occasio omni felicior industria sepultum somno Saulem obiicit Dauidi: & tamen abit Dauid impunitus, parcit hosti. quid quòd alibi in spelunca hostem deprehensum, demittit liberum, abscissa tantummodo chlamydis particula, non in leuis vindictæ saltem titulum, sed in grandis pietatis testimonium: & tamen addit textus, *post hæc percussit cor suum Dauid, eo quòd abscidisset oram chlamydis Saul*, 1. Reg. 24. n. 6. quasi culpæ tactus religione quòd vel in vestes Saulis ausus esset. vidisti misericordiam in hostem, excellentiorem? reuerentiam in infensum, digniorem? & tamen hic, qui ad abscissam purpuram compungitur, & rubescit: postea Vriæ sanguine impias manus impurpurat. scilicet tribulatio quam passus, dum passim quæritur ad mortem, dum precariò vitam trahit: tamquam optimus pædagogus sic eius mores composuerat, sic virtutes seruarat, vt etiam hostili vesti parcendum persuaderet: abiit pædagogus, & virtus periit, sic in amicum & fidelissimum militem deseuit. D. Greg. 1. p. pastor. cap. 3. *Vt pressuræ*, inquit, *pondere caruit, in tumorem vulneris erupit, factusque est in morte Vriæ crudeliter rigidus, qui in appetitu fœminæ fuit eneruiter fluxus: & qui malis antè nouerat piè parcere, in bonorum quoque necem pòst didicit sine obstaculo retractionis anhelare: prius quippe ferire deprehensum persecutorem noluit, & pòst cum damno desudantis exercitus deuotum militem extinxit.* & pulchrè pressuræ pondere carens Dauid, dicitur in tumorem vulneris erupisse: quasi tribulationis pondus, sit plumbea quædam lamina, quam cœlestis chirurgus naturæ vulneri, seu peccatorum fomiti, ne dimanet, insaniem sanaturus imponit: & licèt colligatum membrum doleat, pius curator, arctiùs, quando res postulat, stringit. D. August. *in Psal.* 21. de eodem Dauide. *Erat*, inquit, *in infirmitate tribulationis suæ tanto in Deum intensior, quanto miserior videbatur: vtile quiddam est tribulatio, vtile Medici ferramentum tamquam contra diaboli tentamentum: factus est securus deuictis hostibus, pressura caruit, tumor excreuit.* mutuatus ab Augustino verba Gregorius. Excreuit itaque tumor in mortem, quem tribulatio opprimebat ad vitam.

Rogabat infirmus Paulus, vt collaphizantem se & opprimentem stimulum diuinus Medicus amoliretur. 2. *Corinth.* 12. & audit non exauditus: *sufficit tibi gratia mea, nam virtus in infirmitate perficitur*, num. 9. Sed quæ ista responsio, dicat aliquis? Vtique curantis Medici non videtur: Medicus ferrum, ignem & dolentia quæuis remedia, deprecanti duritiem ægroto non amouet: at id propterea quòd amouere penitus intendit infirmitatem. quid ergo infirmitas à Deo, & collaphizator spiritus Paulo relinquitur? aut quomodo virtutis sanitas, ipsamet infirmitate erit perficienda? quia Pauli infirmitas tribulatio erat, & verissimum infirmitatis veræ medicamentum, damni præseruans, custos sanitatis. D. August. citatus: *Multi*, inquit, *clamant in tribulatione, & non exaudiuntur: sed ad salutem, non ad insipientiam. Clamauit Paulus, vt auferretur ab eo spiritus carnis, & non est exauditus, vt auferretur, & dictum est ei: sufficit, &c. ergo non est exauditus, sed non ad insipientiam, sed ad sapientiam: vt intelligat homo Medicum esse Deum, & tribulationem medicamentum esse ad salutem, non pœnam ad damnationem*

Marginal numbers in right column: 1136. (beside "Fugiebat Dauid Saulem…"), 1137. (beside "Rogabat infirmus Paulus…")

nationem. *ſub medicamento poſitus vreris, ſecaris : clamas, non audit Medicus ad voluntatem, ſed audit ad ſanitatem.* ſi tribulatio deeſſet, fortè inſanabilis morbus adeſſet Paulo : quia viſus confirmatæ ſuæ gratiæ adminiſtram & cuſtodem habuiſſe tentationem.

1138. Producitur protoplaſtus, & obedientiæ legibus aſtringitur, *ex omni ligno paradiſi comede: de ligno autem ſcientiæ boni, & mali ne comedas*, Geneſ. 2. n. 16. & quorſum cæterarum principi creaturarum vnius pomi guſtatio interdicitur ? cur ſi examinanda obedientia, obiecti grandioris præcepto non probatur ? quia quanto rei minoris erat interdictio, tanto curioſiùs Adam inueſtigaturus videbatur, quid in illo pomo eſſet, cuius negatio præcipientis Domini imperium, & obedientis hominis tributum contineret : ex curioſitate creſcebat deguſtandi appetitus, ex appetitu certamen rationis, & concupiſcentiæ, ex certamine neceſſaria tribulatio, quæ iam tot donorum, quæ in illo collocarat, diligens eſſet cuſtos ſedulus pædagogus. Adhuc magis Chryſoſt. homil. de interdictione arboris tomo 1. *Sic Deus*, inquit, *Adam cum diabolo certare voluit, ſic eum victoriam perpetrare optauit, vt maiora præmia victor acciperet, quàm acceperat à Deo formatus, vt qui ſine certamine mundum poſſederat, poſt certamen regna cœleſtia poſſideret.* & poſt pauca, ſic ad rem meam : *torpeſcit enim virtus vbi certamen defuerit, & facile hoſtis malitia coaleſcit, ſi pigreſcat animus repugnantis.* Sentit ergo in præcepti laborioſi cuſtodiâ certaminis effectum, vt inuicem ab eodem cuſtoditus, datæ virtutis defectum non ſentiret.

1139. Hinc factum, vt peccanti parenti, in quo omnes peccauimus, tamquam omnibus dictum ſit, *in laboribus comedes*, &c. Geneſ. 3. num. 17. Quemadmodum enim vigilans pater, ſi filium nouerit in pædagogum aſſignatum, rebellem & immorigerum, grauiorem alium & auſteriorem denuo aſſignat in pueri cuſtodiam : ſic Deus nouas & multas tribulationes humanæ commiſcuit, vt qui in illa vitâ feliciſſimâ præceptum cuſtoditu facilius, non attentâ decertantis tribulationis virtute, facile perfregimus, immenſo laborum pondere, tamquam ſub vigili cuſtode premamur, ne deinceps virtutem ita facile opprimamus. hinc eſt etiam, vt condonatâ iam culpâ, laborum onus hominibus neutiquam releuauit : nec diuino Chriſti ſanguini fuſo (qui pluſquam ſatis ad meritum) voluit, vt iterum ad ſtatum paradiſiacæ felicitatis veniremus, vbi ſine ingenti tribulatione viſi corruiſſe. Audi grauiſſima verba Iobij Monachi apud Phot. de Adamo inflictis pœnis. *Sed illud quoque*, inquit, *ad ſapientiæ illius inexplicabilem prouidentiam pertinet, quod tollens mox ab initio Deus omnem de ſorte noſtra querimoniam, expertes ærumnarum delitias nobis in paradiſo donat, donec deprehenſo ex factis noſtris, inutilem hominibus eſſe labore ac miſeriâ carentem vitam : laborum ac miſeriarum pondus vitæ noſtræ immiſcuit, pro remedio : hoc nobis velut ſtadium ac palæſtram conſtituens, qua magnum poſſet quæſtum, ac magna præmia conciliare.* Sic apis ne vehementiori flatu rapiatur, pondus ſubit, quo libretur ſecurior, & humana conditio paſſim vanitatis aura reptaretur, niſi miſeriarum pondere grauaretur.

1140. Curat prudens Rebecca Iacob modeſtiſſimum filium, vitioſo alteri fratri præferatur, & vix benedictionem paternam puer prædator pius accipit, cùm audit à matre : *fuge ad Laban fratrem meum in Haran*, Geneſ. 27. num. 43. fratrem tuum fateor Rebecca : ſed hominem durum noſti, & proteruum : quid illuc delitiolas tuas amandas, quid illuc Iacob detrudis ab impio auunculo, vigiliis, æſtu, gelu contetendum ? imò propterea, inquit pia mater, cupio conſeruet Iacob meus virtutes quibus accepta benedictio ſtabilienda : obliuiſcor patienter materna blandimenta, ne puer luxu diffluens, inſidiatori fratri odio inuectus ſanctimoniæ ornamenta obliuiſcatur : relego amores meos, vt mores eius retineam modeſtos, quos exilij tribulatione ſecuros, & vitæ aſperæ laboribus fouendos ſcio : ſic vitam à fratre, &, quod mauolo, animam à peccato liberabit : exulet mihi, dum Deo commoretur. Impulit me in hanc mentem Ambroſius lib. 10. epiſt. 82. *Imitare*, inquit, *qui de conſilio matris longinqua petiit. & cuius matris ? Rebecca vtique, hoc eſt, patientia : cuius enim niſi patientia hoc conſilium eſſe poterat ? amabat mater contra affectum pij amoris, dimitti filium : maluit enim ſibi eum exulare, quàm Deo.* in propria quippe domo Iacob inter delitias parentum, fortè maligno fratri malignè correſpondens à Deo exularet : qui exul inter labores, ſub tribulationis tutela arctiùs Deo adhæſurus ſperabatur.

Baptizatur Chriſtus Dominus, cui deinde aperto cœlo conuolat Spiritus ſancti plenitudo, & paterna blanditur commendatio, *Matth. 3. num. vlt.* & ſubditur ſtatim : *tunc Ieſus ductus in deſertum à ſpiritu, vt tentaretur à diabolo*, cap. 4. num. 1. Et quid inferui ſupremo Domino, cum dæmone ? quid tentationum noſtrarum benigno amolitori, gratiarum molitori, cum tentatione ? ipſi ad ſe, nihil : ſed plurimum exemplo noſtro. Chryſoſt. homil. 13. in hunc locum : *Idcirco*, inquit, *accepiſti arma, non vt otieris, ſed vt pugnes : propterea Deus in te tentationes irruere permittit ; primò quidem vt diſcas, quoniam Chriſti baptiſma, multo te fecerit fortiorem : deinde vt in egregiâ illa animi mediocritate permaneas, neque donorum ſcilicet magnitudine elatus, neque tentationum mole depreſſus : ad hæc verò, vt malignus ille dæmon, cùm de tua à ſe diſſenſione dubitat, ex ipſa tribulationum tolerantia diſcat, quòd perfectè ab illo abrenuntiatione diſceſſeris.* itaque accipis dona ſicut Iacob benedictionem, ſed cum illo, è veſtigio tentationibus amandaris, vt ſub cuſtode vigili, & ſedulo pædagogo tribulatione auream animi mediocritatem, id eſt, modeſtiam poſſis conſeruare. 1141.

Erat olim Ieruſalem non Iudææ ſolùm, ſed totius ferè orbis Academia, artium altrix, arx Philoſophiæ, diuinorum myſteriorum propugnaculum, vt ex multis ſupponit Chryſoſt. *in Pſalm.* 47. vnde anagogicè explicans illud eiuſdem Pſalmi, *fundatur exultatione vniuerſæ terræ mons Sion*, num. 2. ita habet : *hinc proceſſit gaudium & lætitia, hinc emanarunt fontes Philoſophiæ, vbi Chriſtus fuit crucifixus, vnde profecti ſunt Apoſtoli : ex Sion enim, inquit Iſaias, egredietur lex, & verbum Dei ex Ieruſalem.* Quæro autem, quid præcipuum in monte Sion, in vrbe Solymorum, vt in illo radices mitteret diuina Philoſophia, ibi fundaretur : vt inde in alias prouincias funderetur ? puto in cauſſa eſſe illud, quod ſtatim ſubditur à Propheta : *latera Aquilonis, ciuitas Regis magni.* meritò enim fit Dei ciuitas, doctrinæ propugnaculum, quæ ſemper latera tribulanti obiicit Aquiloni : percuſſa iugiter, nunquam proſtrata : ſemper mota, commota nunquam : ſuſtinet tribulationem Philoſophiæ matrem, virtutum cuſtodem : quidni diuinæ perpetuis vernet floribus Philoſophiæ ? & bene latera tantùm dicuntur percuſſa, quoniam ſpiritus penetralia tenet quieſcunt: 1142.

scunt: imò, ideo quiescunt interiora securiùs, quia sæuiùs exteriora verberantur. Vide omnino quæ dixi suprà *n.* 1043. his quippe exercitus sic virtus crescit, vt sine illis penitus contabescat: ideo Ambros. lib. de Cain cap. 4. *Sicut bellator*, inquit, *sine armis stare non potest, ita nec sine exercitatione virtus.* quasi tribulantia exercitamenta sint virtutis arma, non solùm quibus oppugnet, sed etiam quibus propugnetur, ne sicut inermis miles concidat expugnata.

1143. Cape hinc pulchrum locum Prophetæ eiusdem, Psal. 137. *Si ambulauero in medio tribulationis, viuificabis me: & super iram inimicorum meorum extendisti manum tuam, & saluum me fecit dextera tua,* n. 7. Quis enim tribulationis vnquam audiuit ambulacrum? pateret res si diceret: si fuero in tribulatione, &c. si commorer in medio tribulationis, &c. verumtamen medium tribulationis ambulatum, quid designat? quia quemadmodum vegetando corpori membris animandis solemus exercitatoriam sumere ambulationem, aliâs, situ & senio computrescerent: sic is solùm, qui expeditus & hilaris, spiritualis salutis ergò, tribulationis media sæpe atque iterum perambulat, firmas & vegetes retinet virtutes, viuificatas conseruat: quasi aliter forent situ corrumpendæ. Fauet in partem ibi D. Augustinus, qui sic habet: *Non sic ait, tamquam diceret; si fortè euenerit mihi tribulatio aliqua, liberabis inde me; sed quomodo? si ambulauero*, &c. *id est, aliter non viuificabis me, nisi in medio tribulationis ambulauero. væ ridentibus, beati lugentes.* Solebant olim pædagogi pueros in stadia, aut gymnasia deducere, vt vires & salutem honestis exercitiis fouerent: quàm sedulus pædagogus noster tribulatio! ipsa exercitamentum est, ipsa ambulacrum viuificandis virtutibus, aliter perituris. Sunt pulchra in hanc rem verba D. Chrysost. *homil.* 17. *ad popul.* post transactas tribulationum tempestates: *Nunc maximè tempus orationum magis, quàm priùs, nunc maximè lachrymarum tempus, & compunctionis, & animæ anxiatæ, & multi studij, & cautelæ. tunc nempe ipsa tribulationum natura, vel inuitos nos corripiebat, & modestos faciebat, & ad maiorem agebat reuerentiam: nunc autem ablato freno & nube præterita, timendum ne ad torporem declinemus.* habes ad vnguem descripta munera pædagogi. Vult ergo Chrysostomus, vt voluntaria se affligant tribulatione, cessante hostili: ne virtutes miserrimè torpe
rent.

1144. Derisit olim per summã contumeliam princeps sacerdotum Heli, piissimam Anam, & sobriæ matronæ, fœdam ebrietatis notam inussit subiratus, 1. *Reg.* 1. *n.* 14. & nec leuissimo verbo prodit impatientiam, sed quasi procacis aliâs oblita sexus, subditur reuerentior. parum hoc: *affligebat quoque eam æmula eius*, inquit Scriptura, *& vehementer angebat*, &c. ibid. n. 6. nec vsquam legis, vel nutu in Phenenam, Anam inuectam: nihil rarius, corriualium zelotypia fœminarum, quæ non excitauit incendia, quas non inuexit discordias? sororibus, testor Rachelem & Liam, non pepercit. Feruet superba conditio vbiuis despiciatur, at, si ab æmulâ, accedente zelotypia, sic accenditur, vt non desistat, nisi aut perdens, aut perdita. Vnde ergo Anæ constantia vltra naturam: vnde modestia contra Phineum ingenium seruata, vel etiam priscæ Philosophiæ dictis, facto anteponenda? à pædagogo, à tribulatione, melioris Philosophiæ matre, quæ fœminam supra viriles animos erexerat. Chrysost. homil. 62. ad popul. *Heli*, inquit, *Anam derisit, dicens: Digere vinum tuum. Quid hoc contumeliosius? quid ad hæc igitur dixit mulier? in aspera die ego sum. nihil verò tribulationi par, Philosophia mater est. eadem autem hæc, & suam habens æmulam, non est eam contumelia prosecutam; sed quid: ad Deum confugit, & orans nec eius meminit, neque dicit, quoniam illa mihi improperat, defende me. tam sapiens erat mulier, erubescamus viri,* & quidni sapiens, quæ sapientissimo munita præceptore, aliâs fortasse præcipitanda. pariebatur dolens sterilitatis infamiâ, & fructibus coniugij denegatis tribulabatur: sic in tuto patientiam, modestiam, & cæteras virtutes collocabat.

Hinc est quod Dauid, de quo ad initium huius tituli pluscula congessimus, de iterum accepta tribulatione, quasi in gratiarum actione de diuina misericordia inuenta, congratuletur sibi: *tribulatio & angustia inuenerunt me: mandata tua meditatio mea est*, Psal. 118. n. 143. quid ni enim meditaretur legem, vocaret præceptis, si tribulationem sortiebatur magistram. nec sine emphasi dictum *inuenerunt*, quasi eo ipso coronandas virtutes cæteras cum coronata patientia præsagiret: & quî inquis? Ambrosius ibi serm. 18. *Quærunt*, inquit, *tribulationes, & necessitates Iustum, & interdum inueniunt, interdum non inueniunt eum: inuenitur, cui corona debetur: non inuenitur qui idoneus certamini non probatur. Tribulatio igitur velut quædam gratia est: denique sacrificium Deo spiritus contribulatus. An non est gratia quæ operatur patientiam? qui ergo nouerat tribulationis profectum esse: quæsitus à tribulatione inuentus est, nec refugit.* quidni nouisset profectum eius, & vtilitatem, edoctus præterito vulnere: aut quomodo damna expertus priora tribulatione absente: medicam licèt asperam manum iam refugeret? 1145.

Neque hoc satis: quærit ipse Dauid auidus tribulationem, vt virtutum præsentem habeat custodem, quas de huius absentia doluerat ereptas: *Tribulationem & dolorem inueni, & nomen Domini inuocaui*, Psal. 114. n. 4. de quo D. August. ad hunc locum, in explicatione Psal. 136. *Quid est*, inquit, *quod dicit, inueni? nescio quam tribulationem quasi quærendam, inuenit tamquam quæsitam, & cum inuenisset, quo lucro inuenit? nomen Domini inuocauit. multum enim interest vtrùm inuenias tribulationem, an inueniaris à tribulatione.* Equidem vtrumque magnum (quidquid inter se differant) in Dauid, qui & incurrentes non fugit, & fugientibus fortè, occurrit vltrò tribulationibus: ibi athleta strenuus ne vitio labatur, hîc iam cœlestis patriæ verè ciuis, ne iterum terrenis voluptatibus adhærescat: vtrobique tandem iam prouidus de transacto periculo, imbecillitatem carnis timens pædagogum seuerum, austeram sibi constituit tribulationem. de primo Ambrosius *loco citato*, post multa: *Vtique illum athletam certamina inueniunt, qui in vsu exercitij fuerit constitutus: qui verò exercitium dereliquerit, sine dubio non poterit reperiri, quia indignus est vt quæratur. Dauid ergo quasi bonus athleta dicit: Tribulatio, & necessitas inuenerunt me, quia paratum semper habuerunt, non fugientem necessitatum, & tribulationum prælia, sed petentem.* Certè non vltrà deseruit exercitium, qui, dum semel deserit, virtutis etiam desertorem se conspexerat. Secundum quod dixi, habet D. August. ad verba citata Psalmi 114. in explicat. *Psal.* 137. vbi ita. *Et quis est, inquit, qui inueniat tribulationem, aut quis illam vel quærat? in medio tribulationis es, & nescis: vita ista parua tribulatio est? si non est tribulatio, non est peregrinatio: si autem peregrinatio est, aut parum patriam diligis, aut sine dubio tribularis: quis enim non tribuletur, non se esse cum eo, quod desideret?* 1146.

deret? ſed vnde non tibi videtur iſta tribulatio? quia non amas: ama alteram vitam, & videbis, quia iſta vita tribulatio eſt, quacumque proſperitate fulgeat, quibuſlibet diuitiis abundet. Dum ergo ſe tribulem huius mundi, & vitiorum contubernalem ſe profitetur Dauid, nuntium tribulationibus remittit: quas iterum prudentior vocat, vt de virtutum adſequentium meritis, albo cœleſti denuo adſcribatur: tribulationes ſeruat, vt conſeruet ſanctimoniam, à vitiis ſe præſeruet.

§. VI.

Ipſa eſt conſecrans damnum, ictus coronans, procella fauſta, felix grandinatio.

1147. IN iis quæ hucuſque diximus de noctibus ſponſam tribulantibus, ſæpe propterea hilarem & ſecuram diximus, quod ſibi vtiles tribulationes recognoſcat. ita eſt: tamquam gratia grandis, & ingens beneficium à Deo tribulatio immittitur, neque mirum, quia damnans conſecrat, feriens coronat, ingruens beat, grandinans felicitat. quis in his, magna apud ſe poſita beneficia deneget ingratus? Videamus breuiter ſingula. Hebræi pueri camino iniecti, vt ſuprà vidimus, ex pluuia illa accenſa, ex igneo illo diluuio quo exiſtimabantur obruendi, fulgentiori nitore clari emerſerunt. Sed quid illud, quod ad oſtium fornacis accedens exclamat Nabuchodonoſor? *Ecce*, inquit, *quatuor viros ſolutos & ambulantes in medio ignis, & nihil corruptionis eſt in eis, & ſpecies quarti ſimilis filio Dei*, Dan. 3. num. 92. Siccine catervatim rem prodis princeps barbare? ambulabant ſoluti iuuenes, fateor: ſed quidem Angelum reuerentes, huius ſequentes veſtigia, nec auſi propè accedere laterones fas eſt credantur: quid ergo promiſcuè narras, ac ſi de familiaritate incederent promiſcui? ego putarem tales (nec tamen irreuerenter) inceſſiſſe tres pueros cum Angelo, quales à Rege deſcribuntur: penitus inceſſu pares, quia penè ſacræ Angeli conditioni acceſſerant iam ſacrati: neſcit enim tribulatio quæ illos in fornacem damnat, eoſdem ibidem non ſacrare. Tale aliquid cogitabat D. Eucherius Lugdun. *homil. de Litaniis*, cùm de his pueris ita: *Nemo*, inquit, *ſe à Deo æſtimet deſeri, cùm traditur tentationi: ecce celebranda germanitas hoſti potuit ſubdi, quæ in captiuitate, imò in fornaci meruit conſecrari.* Sic impius Rex, qui, vt Deus coleretur, pueros afflixit: iam ſacros colit; & penè Deos reputat, è tribulationeque illuſtriores veneratur.

1148. Orat Daniel Deum, & iram inuidam pronocat optimatum: defertur apud Regem, & ab inuito leonibus infertur: tunc addit Scriptura: *Allatuſque eſt lapis, & appoſitus eſt ſuper os laci, quem obſignauit Rex annulo ſuo, & annulo optimatum ſuorum, ne quid fieret contra Danielem, & abiit Rex in domum ſuam, & dormiuit incœnatus*, cap. 6. num. 17. Sed quò, quæſo, venerat, vt rediiſſe in domum ſuam enuntietur? venerat quidem è palatio, ad lacum vſque, viuas amici exequias celebraturus: venerat impleturus votis cœlum, querelis vrbem: venerat denique non ficto præficarum ploratu, ſed veris lachrymarum fontibus, pompam viuentis adhuc Danielis funebrem comitaturus. An potuit vſquam Daniel glorioſiores virtutis ſuæ fructus reportare, dum inſperata tribulationis pondere obruitur, quàm ſi in mundo, mundi Monarcham pediſſequum, & præficum ſortiretur? ſed quidni honoraret Princeps, quem penè, de tribulatione in obſequium Dei lata, ſacratum, à beſtiis honorandum, aut ſperabat, aut ſaltem cupiebat? ibidem à *num.* 19. Idem D. Eucherius citatus: *Nunquid*, inquit, *non munificentior Dei gratia circa Prophetam fuit, quod Rege vſque ad lacum votis & ſupplicationibus proſequente, à leonibus honoratus eſt, quàm ſi leonibus non fuiſſet ingeſtus?* Certè munificentior, quæ ex inſtanti illa, & periculi angoribus inſtante tribulatione, ſpecioſiores glorias reportauit, & tamquam ex conſecrante damno feris, aut venerabilis apparuit, aut formidabilis. Videamus ſecundum.

Coronat quidem ictu, tribulatio, & quo detruncarium caput exiſtimates, detruncato illatam coronam admirabetis. Nihil in grege pinguius, nihil oculis gratius habuit Abel, quàm quod obtulit Deo in ſacrificio: *Abel quoque obtulit de primogenitis gregis ſui, & de adipibus eorum*, Geneſ. 4. num. 4. imò cum ipſis primogenitis & adipibus, primogenias curas animæ, & pectoris viſcera deuotus immolabat, ad proterui Cain munerum confuſionem. Erant verò hæc vtriuſque fratris ſacrificia, non ſolùm gratiarum actiones, ſed etiam nouorum beneficiorum impetrationes: ideo Deus ad Cain malè offerentem, & ideo eiectum, *Cur*, inquit, *concidit facies tua? nonne ſi bene egeris recipies?* num. 7. Speres ergo, & meritò, Abel qui optimè egit, ingentia beneficia recepturum ab altari, & tamen vnde diuina præmia captabat, inuidiam fratris incurrens, occurrit morti acerbæ; quis putaret tam generosè præſtitum obſequium, tam inopina tribulatione fore remunerandum? qui ſciret neutiquam cumulatiùs potuiſſe ſolui. D. Chryſoſt. homil. 1. ad popul. *Abel*, inquit, *dic mihi, nonne de primitiis Deo ſacrificans, fraternâ cecidit manu? ſed tamen Deus conceſſit, non eum peroſus, qui ſe honorauit, ſed eum valde diligens, & præter ſpecioſiſſimam illius ſacrificii coronam, alteram ipſi per martyrium præbens.* quot ictibus percuſſus Abel, tot fabricabatur corona, & armata Cain dextra, non tam gemitus, quàm gemmas Martyri importabat. 1149.

Naſcitur Chriſtus Dominus pacem orbi allaturus: infans vagit, ſerpit lactens, modeſtè ludit creſcens, ſed tenellus: ſic omnia ætatis munia, æterna ſapientia non ſimulat, ſed exprimit. O beatos illius æui infantes! dicat aliquis: quibus de tenerioris ætatis licentia conceſſum dulciſſimo infanti Deo adeſſe colluſores, facili ſodales accedere, comem reuerenter comites amplexari: quis enim feliciſſimam eorum ſortem non putaret, qui in id temporis, in id loci naſcituri ſeruabantur? ſed audi textum: *Tunc Herodes, videns quia illuſus eſſet à Magis, iratus eſt valde, & mittens occidit omnes pueros, qui erant in Bethlehem*, Matth. 2. num. 16. Itane? in ipſo diuini ducis ingreſſu, coætanei milites trucidantur, lactentes acerbo funere conduntur, ſeges adhuc in herba, durâ calamitate deturbatur, roſæ nondum è calyculis erumpentes afflantur auſtro ſæuo, dies in aurora noctéſcit: abſit: nulla vita pueris, ſuauior hâc morte, vnquam poterat euenire: quibus, quoniam ad miraculum, coronæ membra præuenientes diſponebantur, ictus, ſuccreſcentia membra trucidantes, neceſſarii: qui non tam occidere corpora, quàm coronare animas viderentur. Chryſol. ſerm. 152. *Chriſtus*, inquit, *non deſpexit ſuos milites, ſed prouexit: quibus dedit ante triumphare, quàm viuere: quos fecit capere ſine concertatione victoriam, quos donauit coronis, antequam membris: quos voluit virtutibus vitia præterire: ante cœlum* 1150.

lum possidere, quàm terram: nec ante humanis inserere, quàm diuinis. nemo tribulantem mortem dixerit, quæ triumphum vitæ præcursurum paruulis disponebat.

1151. Venio ad procellam dextram, faustum turbinem. Ventorum omnium durior impetu, & flatu sæuior Aquilo, & tamen in sacris litteris (quæ simul cùm profanis dextrum, pro fausto capiunt) *dexter* appellatur: vnde pro eo quod nos legimus de litigiosa muliere, *qui retinet eam, quasi qui ventum teneat, & oleum dexteræ suæ vocabit*, Prouerb. 27. num. 16. legitur in Sixtian. ex Græco: *Aquilo durus ventus, nomine autem dexter vocatur.* quod sic interpretor ac si dicat: sæuus, & sceuus hic ventus, sed tamen prodest; sic qui patienter tribulationem patitur litigiosæ coniugis, ex ipsa patientia, oleum gratiarum, quo illam leniat, comparabit, & ventus tribulationis asper & procellosus, *dexter* iam & faustus factus, non tam hispidos imbres, quàm beneficia instillabit: imò verberantes illius flatus, suauis olei & vnguenti respiramina putabuntur. Fortè fallor in hac explicatione, sed videtur fauere S. Iob, qui sub huius venti iniuriis, calamitates suas figurans, sic loquitur: *Ad dexteram Orientis, calamitates meæ illico surrexerunt*, cap. 30. num. 12. id est, ab Aquilonis regione, qui ad Orientis dexteram, vt nescit nemo. Sed cur cùm facilè posset Aquilonem exprimere, maluit orientalis dexteræ vti circumloquio? vt calamitates illas dextras, & faustas sibi procellas significaret: bene Gilibert. ad hunc locum de Aquilone locutus, serm. 38. *Hic ventus*, inquit, *in Scripturis dexter vocatur, ideo Iob talem super eum deponit querelam: ad dexteram Orientis*, &c. *iure ventum illum dexterum vocauit, qui nihil ei quiuit sinistrum inferre: quin etiam coronæ gloriæ viro iusto comportauit augmentum, quando virtus probata enituit, & quando prouocata excreuit.* quàm fausta procella, quæ non tam obducit tenebris oppressum, quàm uitore: non tam confundit turbine, quàm gloriâ perfundit.

1152. Quas Paulus non passus à Iudæis tribulationes? vide longum earum catalogum, 2. *Cor.* 11. vbi inter alia audis, *semel lapidatus sum*, num. 25. & tamen pro pessimis fratribus, frater optimus anathema Christi fieri peroptabat. Cur ita? quia non solùm charitas, sed ipsa videbatur iustitia Paulum illis fecisse debitorem, à quibus cum tribulatione quauis ingens quoddam acceperat beneficium: vt inter crepitantes saxorum procellas, inter lapideos tribulantium imbres, suauiter spargi floribus putaretur, aut feliciter gemmis grandinari. Faciunt huc verba D. Zenonis Veron. serm. de Iona: *Clamat*, inquit, *de profundis, & Paulus obrutus calamitatibus beatis, cùm nomine Domini latrones in itineribus, latrones in ciuitatibus patitur, cùm à Iudæis virgis ter cæsus, naufragio trino diluitur, cùm insani populi furibunda tempestate, lapideis imbribus feliciter grandinatur.* beata enim calamitas, felix grando, quæ grandes prouentus gloriæ accumulat.

1153. Obruitur saxea tempestate Stephanus inuocans, & dicens: *Domine Iesu, suscipe spiritum meum*, Act. 7. num. 58. feruet vehementior tempestas, & cùm hinc inde totus labaret titubantibus genibus prolapsus, curat tenere genua sollicitus, & gratias lapidantibus impetrare: *positis autem genibus clamauit voce magna, dicens: Domine ne statuas illis hoc peccatum.* pro se, inuocat tantùm: pro illis, vota anxia clamore protestatur: pro se orans stat, procumbit in genua pro aliis oraturus: vnde hoc, si charitas bene ordinata incipit à se ipso? quia debat quodammodo non à mera charitate, sed ea beneficio obligata, id faciundum: timuit ingratitudinis notam, notumque omnibus grati animi testimonium voluit exhibitum. D. Asterius apud Phot. cod. 271. *Orauit*, inquit, *pro lapidantibus se: lapidantes enim, inuiti beneficium illi fecerant.* Credidit Iudæorum in cœlos, mutatas manus, vnde sibi tam felix grandinatio detonabat: nunquam Erythræum Stephano ditius grandinaret: quid ni ergo tam beneficæ genti, gratiarum non rogaret beneficia? Hæc breuiter dicta sunto de tribulationis beneficiis, de quibus sæpiùs iterum dicetur.

Surgam, & circuibo, &c. VERS. 2.

§. I.

Pœnitentia nouum Baptisma: felix insitio, & hæc noua.

NOsti ex libro primo, quomodo hunc locum cum *cap.* 5. vbi idem, sed fusiùs narratur, concatenem. ergo deliquerat anima, excusationes ne aperiret Christo friuolas prætendens; sed pœnituit eamdem statim facti: vide ergo iam pœnitentem feruentiùs & acriùs in inquirendo Domino laborare. Solet nimirum quandoque pœnitentia post lapsum feruentiores & sanctiores nos reddere, quàm priùs: vnde & pœnitentes iustis nunquam lapsis non solùm componit, sed præponit aliquando. dicam hîc de primo, de secundo in sequentibus dicturus. Adæquat certè pœnitens si feruidus, innocentes, qui baptismalem gratiam non amiserunt, quia nouum Baptisma adinuenit. Adæquat innocentes, quia vitali trunco, vnde isti viuunt, feliciter inseritur pari florum vernaturus decore, pari fructuum ornandus vtilitate. Sic sponsa inuentum Christum, & quasi nunquam amissum hilaris constrinxit. Videamus singula. 1154.

Obscura mihi semper verba illa Lucæ de Ioanne locuti: *Venit*, inquit, *in omnem regionem Iordanis prædicans baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum*, cap. 3. num. 3. Certum quippe est baptisma Ioannis non sustulisse peccata, non mundasse culpas, quod in Christi baptismate euenit: quid ergo baptisma illud suum pœnitentiæ, remittendis peccatis validum præcursor pius venditabat? sed fecit lucem D. Gregor. *in cat.* ad hunc locum: *Baptismum*, inquit, *quod peccata solueret, quia dare non poterat prædicabat, vt sicut incarnatum Verbum Patris, præcurrebat verbo prædicationis: ita baptismum pœnitentiæ, quo peccata soluuntur, præcurreret suo baptismate, quo peccata solui non possunt.* Caligabit fortasse alicui ipse Gregorius, hunc explico, q. d. Ioannes quidem baptizabat, sed baptismate suo peccata non tollebat: prædicabat ergo simul baptismum aliud contritionis & pœnitentiæ, quo iam Christi virtute peccata mundabantur: baptizabat verò quando pœnitentiam prædicabat, vt quemadmodum prædicatione sua Christi prædicationem præcurrebat: sic baptismate suo eneruі, neruosum pœnitentiæ baptisma præcurreret, quo ab initio sæculi de Christi meritis peccata condonantur. erat ergo baptisma Ioannis, figura tantùm gratiæ quodammodo baptismalis, qua per pœnitentiam mundabantur, & erat hæc pœnitentiæ gratia, non tam figura vana, quàm dulcis æmula illius, quam modò in Christi baptismate suscipimus, in eo quòd vtrobique omnis peccati macula aboletur. Sed huc statim. 1155.

Quàm

1156. Quàm pia techna illa, quâ Magdalena in peccatorum ſuorum vſa remiſſionem? *Attulit*, inquit Lucas, *alabaſtrum vnguenti*, &c. *lachrymis cœpit rigare pedes eius, & capillis capitis ſui tergebat*, Luc.7. num. 37. vnguenta & lachrymæ benigno iudici, religioſis tanquam muneribus corrumpendo, afferuntur: eſto. Sed quis vnquam audiuit fœminam crines ſuos in telam textos paraſſe, lotis mouendi iudicis pedibus abſtergendis? res noua, nouum aliquid & magnum adſignificat. quid ſi dixerim formatis diuinis pedibus in ſtamen, tenues comas, aurum ductile, fila delicata in tramam duxiſſe Mariam, & in telam ſplendidiſſimam texuiſſe, vnde poſt ablutos pedes, ſibi veſtem ſpecioſam & albam adaptaret? ita ſentio. Atqui pœnitens fœmina duro cilicio, aſperis pilis induenda deinceps: quid condonata, recèns à venia, albam veſtem affectat & ſplendentem? diuinauit felix, vt ita dicam, fore vt prædicato Chriſti baptiſmate ad initia Eccleſiæ baptizati omnes albis & ſplendentibus eſſent induendi, vt nemo neſcit: quæ ergo per pœnitentiam lachrymis lota, vnguento, quo vngebat tamquam chriſmate vncta, nouum baptiſma ſe credit inueniſſe: quidni albam & ſplendentem baptizatorum veſtem affectet pariter? Nunc intelliges D. Laurent. Nouar. *homil. de Pœnit.* ad hunc locum. *In fonte*, inquit, *baptiſmi quid aliud eſt, quàm aqua, & chriſma, & veſtis alba? huic mulieri pro aqua fletus fuit, pro chriſmate vnguentum, pro veſte capilli. O mulier peccatrix, multa adinuentio tua! quis tibi monſtrauit talem inuenire & premere artem, vt congeſta in te crimina momentaneis lachrymis vinceres, crinibus raderes, vnguento extirpares?* dedicauit ergo Maria tamquam in nouo baptiſmate, in pœnitentia ſua, quod poſtea in baptiſmate Chriſti euenturum.

1157. Hinc erat quod Ioannes (vt ſupradictus locus clarior appareat) cùm baptiſma illud pœnitentiæ detonaret, hæc ſubiungeret, *parate viam Domini, & rectas facite ſemitas eius.* quæ verba ex *cap.* 50. *Iſaiæ* eruuntur. Pendamus ergo encomium, quo Iſaias, iam antea celebrarat viam iſtam. dixerat aduentu Chriſti ſanandos omnes, deſertum huius ſæculi, paradiſi inſtar vernaturum; tunc ſubdit: *& erit ibi ſemita & via, & via ſancta vocabitur*, cap. 35. num. 8. idem, ni fallor, vna eademque erit ſemita & via: ſemita, quia compendioſa, vt breuiùs deducat: via, quia in ipſa breuitate, plana, laxa: vno verbo, compendium viatori, ſine diſpendio. hucvſque facile, hanc ſiue viam, ſiue ſemitam incedimus: difficile planè & arduum id quod additur: *Non tranſibit per eam pollutus.* Me miſerum exclames, & quorſum venit Chriſtus in mundum? quibus parauit viam, muniuit iter, niſi pollutis, niſi peccatoribus? quàm lepidum decretum, ſi iniecto, in peruio aliàs flumini ponte, iuberent inclamari Magiſtratus: nemo niſi alatus pontem pertranſeat. quaſi volantibus auibus, & non ſuffocandis aliter hominibus, beſtiis perituris pons erigeretur: ſic in te noſtra viſum. Quid ergo? ſoluit nodum ingenioſè & grauiter VVerricus hîc apud Godefr. *O mi Iſaia*, inquit, *ibunt igitur polluti per aliam viam: imò potius hac omnes, hac veniant, hac incedant: immundis enim præcipuè Chriſtus hanc viam ſtrauit: qui venit quærere & ſaluum facere quod perierat in viis ſæculi. Quid igitur, tranſibit pollutus per viam ſanctam? abſit: veniat quantumlibet pollutus ad eam, non tamen tranſibit pollutus per eam: quia cùm tranſierit iam pollutus, non erit: admittit quidem via ſancta pollutum, ſed ſtatim abluit admiſſum, tamquam verè baptiſmus alter pœnitentium. hic planè hic baptizat, non Ioannes, ſed baptizat Ieſus baptiſmo pœnitentiæ: hic patet fons domus David in ablutionem peccoris & menſtrui.* Sic peccator in hac via abluitur, vt ad priſcam innocentiæ pulchritudinem, quam ex baptiſmate ſuſcepit, radactus videatur.

At, inquis, ſi talis eſt via, ſpecioſa, & ſpatioſa, cur à Chriſto Domino arcta appellatur? *arcta eſt via quæ ducit ad vitam*, Matth.7. num.14. quia in ipsâ amplitudine, & inundatione aquarum abluentium (vt non ſolùm ad innocentiam baptiſmalem, ſed hanc nouo ſplendore cumulatam te vehat) anguſtam foraminis conditionem imitatur: attende. Arctum foramen quærit ſerpens vbi vetuſtis exuuiis relictis aſſurgit venuſtus, ſe totum priſcæ reducens formæ, priſco ſplendori, Tertull. lib. de pallio: *Serpens*, inquit, *quod ſortitus eſt conuertit corium & æuum: ſiquidem vt ſenium perſenſit, in anguſta ſe ſtipat, pariterque ſpeciem ingrediens, & cutem egrediens, ab ipſo ſtatim limine eraſus, exuuijs ibidem relictis, nouum ſe explicat.* Sic paſſim auctores alij: eâdem ergo ratione pœnitens in arcta hac via ad anguſta ſe ſtipans, tamquam in foramine ſe renouat, & de pulchritudine priſca ſibi reſtituta gratulatur. *Propterea*, pergit citatus VVerricus, *via hæc pollutum admittit, ſed pollutum non tranſmittit, quia via arcta eſt, & quaſi foramen illud anguſtum eſt, quo ſerpens innouandus cum exuuijs ſua vetuſtatis venire poteſt, ſed cum ipſis tranſire non poteſt; ſed nouus, ſuâque nuditate veſtitus melius: tranſitus anguſtiâ, extricans omnem quem attulerat vetuſtatis ſqualorem.* & certè id voluit Chriſtus Dominus abſque dubio, dum homines ad imitandos ſerpentum prudentiam impellit: vt ſcilicet viam hanc arctam pœnitentiæ ingrediantur, vbi renouati, ſine vetuſtatis veſtigio iterum ſplendeſcant, vt ibidem VVerricus, PP. ferè omnes adnotarunt. & bene pœnitens *ſua nuditate veſtitus meliùs* appellatur, quaſi ad originalem quodammodo redactus innocentiam: ſic enim Adamus integer ſua ipſa nuditate induebatur. ades. 1158.

Mundaturus ſalutari pœnitentiâ Chriſtus Dominus fœminam adulteram, *digito ſcribebat in terra*, Ioan.8. num.6. Sed quorſum, inquis, terram voluit, vt peccata reſolueret? putarem, vt videretur iterum nouum plaſma formare, ne in fœmina illâ peccatis condonatis, vetus aliquid manere putaremus: ſed viuificantem gratiæ ſpiritum, tamquam inſpiraculum vitæ, in fœminam denuo quodammodo efformatam immitti: ac ſi quod foris fiebat, intus per pœnitentiæ renouationem factum ſignificaret: ſicque pœnitens, quo ad fieri poteſt, ad paradiſiacam innocentiam reducta videretur: fecit mihi anſam in hanc mentem Iſaac Abbas apud Tilman. *in cap.* 8. *Matth.* vbi ita. *Dominus quidem Ieſus omnium Saluator, omnibus omnia ſic efficitur, vt humilibus humilior, excelſis ſuperior vbique inueniatur: ſic ſe inclinans, vt adulterio deprehenſam animam, à dæmonibus accuſatam liberet, quatenus digito ſcribebat in terram, ipſo digito Dei formans terram de terra propter terram.* ni placet explicatio, alius adſit ænigmati OEdipus felicior. certè ſi hoc Iſaac noluit: at noluiſſe Chriſtum renouationem plaſmatis in euolutâ terra ſignificare, nemo diuinare audebit, cùm id veritati conſonet, & rationi: ſed Iſaac verba aliter ad rem aliam, & fortè congruentiùs explicabo. hæc obiter ad id, quod dixi, renouationem baptiſmalis pœnitentiæ nouo adhuc ſplendore cumulari. redeo ad eiuſdem cum baptiſmate analogiam. 1159.

Intuitus

1160. Intuitus se oculis clarioribus, quàm dum hos cæcos, saltem turpi libidine obuelatos habebat, pœnitens Dauid: & quasi adhuc inter regalis purpuræ splendores, coronæque radios exteriores, anima intus nigricaret, acriori indigens pœnitentiâ, exclamauit: *amplius laua me ab iniquitate mea, & à peccato meo munda me*, Psal. 50. n. 4. & post pauca, vbi delictum suum aggrauauit, iterum insinuat: *lauabis me, & super niuem dealbabor*, n. 9. dolens certè desiderium, preces anxias post longum dicendi filum æquiuocari quandoque, & iterata denuo repetere, nullum mirum: at in breui periodo, vbi orationem conuincendo iudici exornatam curabat, balbutire quodammodo Dauidem eisdem verbis turbatis & repetitis, maximè, prudentissimus cùm esset: quis non obstupescat? Sed aduerte, ita de se loqui Dauidem, vt secum pariter tamquam persona publica omnes Ecclesiæ pœnitentes orantes inducat: ac proinde omni sublata paralogizatione bis lauacrum, quia duplex lauacrum in Ecclesia futurum prænoscebat, baptisma scilicet aquæ, & aliud pœnitentiæ baptisma: sic rem explicat D. Laurent. Nouar. suprà citatus: *ibi lauacrum*, inquit, *est aqua, vbi dicit, lauabis me: hîc lachrymæ sunt pœnitentis, vbi dicit, laua me*, &c. *ille renouatur in fonte, iste renouatur in fletu*. eò enim vsque peruenit pietas diuina, vt abominans impios aquæ Anabaptistas, pœnitentiæ lauacrum exhibeat, vbi pœnitens iterum atque sæpiùs renouandus rebaptizetur.

1161. Recipitur iam pœnitens Prodigus suaui osculo, dulcibus amplexibus, tunc tenerrimus exclamat pater subitò: *citò proferte stolam primam, & induite illum, & date anulum in manu eius*, Luc. 15. n. 22. non capio stolam primam de excellentiâ, quasi dicat egregiam & polymitam: sed primam dixit, id est, qua priùs cum apud me erat, nec discederet vsquam, induebatur. Sed quid, inquis, in tam splendida domo relicta semel stola, iterum asseruatur, quasi alia denuo non possit aptari facilè? latet mysterium: erat stola gratia baptismatis: & vt quoad munditiem feruidus pœnitens ad eundem statum redigi cognoscatur, ipsissima stola seruata significatur. fauet D. Asterius apud Phot. *Datur*, inquit, *prodigo post stolam & anulus, signum intelligibilis confirmationis spiritus: vt enim in regeneratione per baptismum stola, & confirmatio Spiritus sancti datur: sic & in regeneratione per pœnitentiam*. vt per omnia pœnitentia baptismati assimiletur: sicque iam pœnitens feruentior iustis nunquam lapsis componatur. dicendum nunc in idem, quàm feliciter inseratur: idque seorsum, quoniam hæc vltra, quàm putaueram excreuit pars.

§. II.

Propositi pars altera.

1162. Diuinam erga gentes misericordiam commendat Paulus, quod cùm essent infœcundi oleastri, fidei & virtutibus Patriarcharum tamquam fœcundæ oliuæ insererentur; vt iam fructiferæ, in domo Domini vernarent: *tu autem cùm oleaster esses, insertus es in illis, & socius radicis, & pinguedinis illius factus es*, Roman. 11. n. 17. Quòd si quis opponat illa Christi Domini: *non potest arbor mala bonos fructus facere*, respondet in re alia, sed optimè ad rem meam, Tertull. lib. de anima cap. 21. *Non dabit*, inquit, *arbor mala bonos fructus, si non inseratur: & bona malos dabit, si non colatur: & lapides filij Abrahæ fient, si in fidem Abrahæ formentur? & genimina viperarum fructum pœnitentiæ facient, si venena malignitatis expuerint: hæc erit vis diuinæ gratiæ, potentior vtique naturâ*. Hoc est quod pœnitenti euenit: aruit per culpam, resipit, & iterum inseritur diuinæ amicitiæ: vtque diuinam illam pinguedinem participat, similes fructus cum ramis illis, qui non aruerant, incipit germinare. ideo Dauid non tam de naturalibus, quàm de mysticis Saluatoris nostri fontibus locutus, sic habet: *super ea volucres cœli habitabunt, de medio petrarum dabunt voces*, Psal. 103. n. 12. Vatabl. legit: *& iuxta eos fontes degunt aues cœli, quæ inter ramos arborum vocem edunt*. quia nimirum cœlestia desideria, quæ Deo aduolant, è corde pœnitenti felicissimè inserto, Deo resonant, quòd priùs lapide durius & surdius mutescebat: emphaticè itaque Vulgatus noster explicat quod fuerat: Hebræus, conuersionis germina explicauit.

Vocarat Baptista Pharisæos *genimina viperarum*, Luc. 3. n. 7. quos cùm ad pœnitentiam mouere vellet, dicturus videbatur, vt vafritiem deponerent, venenum excuterent: at vide quid addat, *facite fructus dignos pœnitentiæ, & ne cœperitis dicere, patrem habemus Abraham, dico enim vobis, quia potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ*, n. 8. & vnde tam repentina comparationis mutatio, à bestiis immanibus, ad arbores amœnas? vt hi qui Abrahamum patrem iactabant, (quem oleam fœcundam dixit Paulus) illum non sanguine, sed moribus referrent, & scirent è bestiali illo statu posse per pœnitentiam, paternis virtutibus insertos quodammodo, ita florescere, vt de gloria & fructibus cum ipso patre decertarent. fauet pro parte Ambros. ad hunc locum. *Exempli*, inquit, *ideo facta mutatio est, vt illo comparationis processu quidam intelligatur hominis clementior iam profectus: nam illi antè deformes ad vsum, nudi ad ornatum, steriles ad fructum, irrationabiles ad profectum, iam in arborum speciem figurantur: quæ rationabili quodam naturæ munere decora ad vsum, ad aspectum venusta, ad fructum opima? surgunt cacuminibus, funduntur brachiis, replentur fructibus, frondibus vestiuntur*. vbi plura de pœnitentiæ fructibus connectit. & meritò Ioannes, etiam exemplo lapidum illos admonet, quoniam, vt paulo antè dixi ex Dauide, qui lapidibus sunt duriores, si viuo Christi spiritui inserti vniantur, arborum instar nitescent, fructificabunt: cauete ergo, inquit Baptista, ni fructus pœnitentiæ facitis, ne eiectis vobis lapides fructificaturi eligantur. 1163.

Notandum tamen, inserentes siue inoculatione vtantur, siue insitione, eò respicere, vt insertus surculus alienæ matris gremio, non accipientis arboris, sed suos fructus immittat. bene D. Zeno serm. de Resurr. *Oleaster*, inquit, *sua infelix & amarus est naturâ: sed cùm fuerit peritissimi agricolæ artifici manu, necessaria prouisione truncatus: nobilitate alieni seminis grauidatur, nutriturque ab eo ipso quod nutrit: donec hospitis germinis adoptiua pinguedine assumptus, totusque in acceptum translatus honorem, nouæ frondis promotione, ramis resurgentibus ornatus, iam non oleaster fit, sed oliua: & cùm oleaster sit, tamen oleastrum se non esse, quodammodo ipse miretur*. Volnebat absque dubio S. Doctor, cùm hoc scriberet, illud Virgil. 2. Georg. 1164.

At rursus enodes trunci resecantur, & altè
Funditur in solidum cuneis via, deinde feraces
Plantæ immittuntur: nec longum tempus, & ingens
Exiit ad cœlum ramis felicibus arbos,
Miraturque nouas frondes, & non sua poma.

de

de quo ego multa alibi.

1165. At quidem in re præſenti, in noua hac pœnitentium inſitione, longè aliter euenit; inſeritur enim pœnitens fœcundæ arbori, pingui Chriſti & viuo ſpiritui: non iam ſuis amaris & acerbis, ſed dulcibus Chriſti fructibus vernaturus: ſic gentium oleaſter apud Paulum citatum, Patriarcharum fideli oliuæ inſertus, non ſuos, ſed oliuæ recipientis fructus protulit. Bene D. Hieronymus ad locum Apoſtoli. *Oleaſter*, inquit, *olea quidem, ſed inculta atque ſilueſtris: item hoc loco, contra naturam gentilem populum inſitum dicit in radice, hoc eſt, in fide Patriarcharum, & non ſecundùm naturam arborum; quaſi inſertum, proprij generis fructum ferre: ſed bonitatem radicis ſequi, in quam inſertus eſt.* cauſſam illam exiſtimo: vt cùm nihil de priſca acerbitate retineat, ſed in radicis dulcedinem tranſmutetur totus: nil minus iam ramus vernans habere videatur, quàm illi, qui nunquam à radicis pinguedine, à charitate Chriſti exularant.

1166. Vltimum excidium parabat miſeræ Ierichô Ioſue: qui tamen, poſtquam nulli parcendum edixerat, exclamat, *ſola Rahab meritrix viuat*, cap. 6. num. 17. Aſt cur vitâ digna cenſetur, quæ ſimul cenſoria voce meritrix infamatur? cur flagitiis dicitur infamis, cùm famæ & æternitati commendatur? vt dignitas iſta & fama, qua cum innocentibus virginibus decertat, non repugnare cum priſca meretricis infamia cognoſcatur? vt dum meretricem audimus, & eximia laude dignam, admiremur pœnitentiæ effectus, cuius vi ad innocentiam quodammodo fuerat reducta. D. Chryſoſt. tom. 5. homil. 5. de pœnitent. *Si viuere*, inquit, *debet quare meritrix? & ſi meritrix, quare viuat? Dico*, inquit, *priorem ſtatum, quo ſequentem diſcas mutationem. erat in fornice, velut in volutabro confuſa margarita: aurum, in luto abiectum: pietatis flos, ſpinis confoſſus: religioſa anima, recluſa impietatis loco.* vt reſtituta ſibi integrè reputetur, quæ miſerè à ſe, & ab humana generoſitate defecerat: dicatur ergo meritrix, dum pœnitens colitur, quia de præterita culpâ iam nihil infamatur: inuenit enim margarita pulchritudinem, aurum nitorem, flos odorem, anima pietatem. quid vltrà illi deerit ad innocentiam?

1167. Miſerrimè affectam, peccatricem vrbem deſcribit Eſaias *cap. 1.* deinde ſic ſubiungit: *a planta pedis vſque ad verticem capitis non eſt in eo ſanitas: vulnus, & liuor, & plaga tumens non eſt circumligata*, num. 6. quæ quidem obſcuriuſculè habentur in Græco: *a pedibus vſque ad caput non eſt in eo integritas, neque vulnus, neque liuor, neque plaga tumens.* quomodo enim à ſic percuſſo corpore, vbi nulla erat integritas, vulnus aberat? reſpondet Chryſoſt. citatus homil. 3. *Attende*, inquit, *vulnus tunc fit cùm altera quidem pars ſana eſt, altera vulnus habet: hic autem dicit, totum eſſe vulnus, totum liuorem, totum vlcus à pedibus vſque ad caput.* & quorſum, inquis, morbi miſeria ſic extollitur, ſic efferuntur peccata? vt pœnitentiæ virtus vt medicinæ efficacia cognoſcatur: ideo enim ſubdit Propheta: *Si fuerint peccata tua vt coccinum, quaſi nix dealbabuntur*, n. 8. de quo idem Chryſoſt. ad finem homil. *Sic delet peccata Deus, vt neque eorum veſtigium maneat. in corporibus quidem, id non eſt ita: ſed quamquam millies conetur Medicus, tametſi vulneri medicinas addat, vulnus quidem euaneſcit: ſæpeque in facie vulneratus quiſque, vulnus quidem curauit; cicatrix verò remanet vulneris argumentum faciei deformitatem habens*, &c. *Deus autem cùm deleuerit peccata, ſic delet, vt neque cicatrix, neque cicatricis ſuperſit indicium, non veſtigium quodque, ſed cum ſanitate decorem elargitur.* vt nihil à priſca innocentiæ ſuæ differat conditione. feliciter ergo Chriſto inſerimur, vt dum eiſdem fructibus, quibus innocentes, vernamus: nihil ab his differamus verè pœnitentes.

§. III.

Pœnitens feruidus gratior ſurgit, quàm ceciderat.

Dixi ſuprà num. 1165. feruentiorem & actiorem ſurrexiſſe ſponſam, poſt culpam illam qualem qualem, quàm antè fuerat: ita eſt, neque enim ante hunc lapſum, noctium ardua, periculorum obiecta legimus aggreſſam, quæ tamen vltro pœnitens inuadit, gratior propterea dilecto vnicnda. Sic etiam euenit in eis, qui grauiter labuntur, ſi non quoſcumque, ſed feruidos pœnitentiæ ſpiritus conceperint, gratiores enim ſurgunt, quàm ceciderant, vt non ſolùm priſcæ (quod hucvſque vidimus) innocentiæ componantur, ſed præponantur etiam quandoque. Dum prodigus, vt ſuprà vidimus, ſtola prima gaudet, recepto exultat annulo, & congratulatorios muſicæ capit concentus: queritur foris, dolet ad ianuam frater ſenior, nec doloris cauſſas ſubticet parenti: *Numquam*, inquit, *mihi dediſti hædum, vt cum amicis meis epularer: ſed poſtquam filius tuus hic, qui deuorauit ſubſtantiam ſuam cum meretricibus, venit, occidiſti illi vitulum ſaginatum.* Luc. 15. num. 29. pende illud *poſtquam*, quaſi antea dum prodigus adhuc innocens domi conſiſtebat, nunquam ſimili epulo fuiſſet exceptus: vt, quia humilis & feruidus redierat, maiora accepiſſe, quàm amiſerat, cognoſcatur: ſic capio Chryſoſt. *ſerm. de Pœnitentia*, vbi ad illam: *Per te*, inquit, *filius prodigus regreſſus ad patrem, non ſolùm amplexum, oſculumque paternum, ſed etiam epulum vituli ſaginati, veſtemque inſignem promeruit adipiſci.* & bene *inſignis* veſtis, quæ innocentiæ candore ſeruato, puniceis humilitatis floribus, purpureo compunctionis limbo prætexebatur. 1168.

Iacebat inculta Niniue ciuitas illa magna, & licèt abſque fidei lumine, tamen moralia bona aliqua perpetrabat, quibus deſignatam ad vltimum ſupplicium peccatorum menſuram retardabat: reduplicantur deinde culpæ, augentur ſcelera, & ecce iuſta pœna acceleratur, triduum tantummodo interiectum fulminibus conſtituitur. Quid tunc Niniue? pœnitens dolet culpas, & delet inde ſupplicium impendens? parum id erat tantus plorantium ardor, tantus ieiunantium fletus maiora reportaturus: non ſolùm non perit gladio, ſed parat ſibi lucem fidei, & inſperato gratiæ ſplendore coronatur: Ionæ *cap. 3.* de quo idem Chryſoſt. proximè citatus: *Per te*, addit, *Niniue ciuitas magna, populuſque integer barbarorum ſubitò Deum ſapuit*, &c. *fructuſque vbertatis tuæ abundanter exhibuit, & ſic per opera tua non ſolùm decreta mortis diſcrimen euaſit, ſed etiam vitæ incognitæ coronam accepit.* vt non ſolùm ad ſtatum moralis bonitatis, vnde puniendâ ceciderat, ſed ad ſupernaturalis gratiæ thronum eueheretur. 1169.

Vt plurimum in hoc Cantico amatoriis, ſed paſtoritiis vocabulis Eccleſia vocatur, & tamen audis ſubitò *cap. 7. num. 1.* clamantem Chriſtum: *Quàm pulchri ſunt greſſus tui in calceamentis filia Principis.* & vnde noua hæc laudatio, vnde nouus reginæ titulus? ſed eſto: cur ſi dandus, non ex 1170.

aliis pulchritudinis actionibus, sed ex solius gressus venustate eruitur? quia hic gressus, regressus erat: intonarat priùs Christus cap. 6. num. vltim. *Reuertere, reuertere Sunamitis*, &c. quia nimirum post idola abibat fugitiua Ecclesia: vbi vocem audit, pœnitens reuertitur: tunc feruidi reuertentis gressus sic laudantur, vt reuersæ regalem titulum concilient, quo nunquam antea fuerat insignita. latissimè id prosequitur ibi Rupertus: satis ad rem præsentem illud ex ore Christi. *Tibi dico ô Sunamitis, cui dixi, reuertere, & quia iam reuerteris, te appello filiam principis.* maius est quod dicam: non solùm pœnitens post conuersionem regali afficitur titulo, sed Christo ipsi signatius fit regnum: imò diuini regni sceptrum nobile, stemma gloriosius.

1171. Est tenertima, nec dum satis excussa parabola ouiculæ deperditæ: *Cùm inuenerit eam*, inquit textus, *imponit in humeros suos gaudens, & veniens domum*, &c. Luc. 15. n. 5. ecquæ ista domus? Nazianzenus Orat. 2. de Paschate. *ad ouem oberrantem venit pastor ille bonus animam suam pro ouibus ponens, venit, inquam, ad montes, & colles, quibus sacrificabat, & palantem inuenit, & inuentam eisdem humeris, quibus & crucis lignum sustulit: acceptamque ad supernam vitam reduxit, eoque subuectam eodem numero, atque ordine collocauit, quo eas, qui nunquam ab ouili aberrarunt.* Satis hoc videbatur ouiculæ, sed non satis pastoris amori, quo pœnitentem dulcissimus prosequitur, si feruens resipiscit: cur enim aberrantem non ducit, sed portat? cur ouicula iam hilaris, iam sana, non tam suis pedibus, quàm alienis humeris conuehitur? vt honoratior rediret, quàm ante fugam: vt dum illam subleuat pastor, pariter amplexetur. Nicetas Gregorium explicans: *Inuentam*, inquit, *palantem naturam nostram minimè neglexit, sed perinsigni honore complexus est.* ego nescio an excellentior gestationis honor, an dulcior amoris complexus: illud scio, ante pœnitentiæ feruorem, in ipsâ innocentia, his honoribus, his delitiis caruisse.

1172. Ast dubitabis, cur non semper complexu foueat, &, si portanda, non in sinu, sed in humeris conuehatur? attende. Solent pastores gregem suum, suum regnum appellare: allusit D. Paulinus nat. 6. *D. Felicis*, vbi de bobus agnoscentibus bubulcum ita:

Oblatumque sibi mox ipso in limine regem
Agnoscunt.

quasi grex armentaque, regnum forent: sic agricolæ hærediola sua, regna vocant. Ausonius,

Salue herediolum maiorum regna meorum.

Cùm ergo super humeros Christi imperium eiusdem portetur, *& factus est principatus super humerum eius*, Isai. 9. num. 6. quid aliud est ouem humeris imponere, quàm ostendere illam iam esse regnum suum, quæ per pœnitentiam gratior redierat: imò cùm locus Isaiæ ferè ab omnibus de Cruce intelligatur, quæ propterea (vt alibi latè probo) sceptrum Christi, & principatus stemma appellatur: iam ouicula eisdem, quibus Crux (vt loquitur Gregorius) humeris imposita, inter innocentium greges si tepidiores, & sceptri & stemmatis titulum reportabit: est enim singularis Christi habitus, vt imperij sui insigne, non in capite, non in dextra, sed in humero portet, de quo alibi. Fortasse totum hoc cogitabat Nicetas citatus sic scribens: *Eisdem*, inquit, *humeris eam suscepit, quibus & Crucis lignum tulit, baiulans enim crucem suam egressus est, prius quam ad eam gestandam adactus esset Simon, & Isaias de ipso vaticinatus fuerat, dicens, cuius principatus super humerum eius.* Sed si tantum noluit Nicetas, non me pœnitet si primus cogitaui.

Testatur Petrus ante passionem Christi diuinitatem, & Ecclesiæ petra designatur: post illam, 1173.
iam iam summam iurisdictionem accepturus, audit à collatore Domino in cœtu Apostolorum: *Simon Ioannis diligis me plus his*: Ioan. 21. num. 15. cui Petrus absque fictione respondet: *etiam Domine*, &c. ibidem; sed quid? an si plus omnibus non diligeret, retrocederet promissio, quæ non de ardentiori affectu futuro, sed de præterita confessione facta fuerat? minimè: cur ergo cùm potestas traditur summa, summus inter Apostolos amor examinatur? vt gratior resurrexisse, quàm cecidérat, cognoscatur: vt qui ante negationem par cæteris in amando, & fortè Ioanne inferior putari poterat: post pœnitentiam, etiam Ioannis innocentiæ præpositus intelligatur: concollegas suos vt dignitate, sic etiam sanctitate superans feliciter. alludit D. Chrysost. homil. 1. de Pœnit. tom. 5. *Etenim*, inquit, *crudelem post illum casum. nam nullum negationi par malum, sed tamen post malum, iterum eum ad priorem honorem reuehit, & Ecclesiæ primatum gubernationemque sibi per vniuersum mundum tradidit: quodque omnium est sublimius ostendit, eum nobis ad Dominum maiorem charitatem Apostolorum omnium habuisse: Petre, inquit, diligis me plus his? huic autem ad virtutis rationem, nihil sanè par fuit.* sic pœnitentia ardentiorem effecerat, innocentiæ victorem.

Agnus innocentiæ symbolum sacrificandus, *in vestibulo tabernaculi* mactari præcipiebatur, *Leuit.* 1174.
3. num. 8. si verò immolanda capra peccati typus, non in vestibulo, sed penè in tabernaculo, id est, in eius introitu, mactabatur: *immolabit eam in introitu tabernaculi*, ibidem num. 13. res quidem mira: honoratius visa tractari culpa, quàm innocentia: altius promouetur hispida capra, quàm agnus molliculus: vnde hoc? quia erat capra mactata, culpa pœnitentiæ cultro iugulata: peccator verò si feruide pœnitens immoletur vt Petrus, tepidiori præponatur innocentiæ necesse est. Rodulphus hîc apud Godefr. *Quid, inquit, est quòd peccatoribus tanta accedendi libertas conceditur, cùm, qui quamuis magnis virtutibus vacuam, innocentem tamen se recolunt transcurrere vitam longiùs stare præcipiantur? sed hæc est sacra consuetudo Scripturæ, quia penè vbique peccatores, si reuerti voluerint, in spem reuocare conatur*, &c. *in iis verò quibus innocentia commendatur, incauta reprimenda est præsumptio.* reprimitur sanè cùm videant se feruidis pœnitentibus postponendos: animantur isti, cùm post tot maculas, innocenti candori præferri non desperant. quæ dixi, mysterium habent in Vulgato nostro, LXX. vtrobique eodem modo legunt.

§. IV.

Spes vera fallit laborem, eius laruâ semotâ.

Quærit circumcursans puella, nec fatigata dicitur: spes enim inueniendi dilecti, de eius 1175.
amoribus, de eius teneritudine, non vana laborem releuabat: ita euenit, spes vera fallit laborem. Exultabundus Dauid quòd à Domino exaudiretur, triumphatos iam hostes ad laudis sacrificia inuitans sic concludit: *In pace in id ipsum dormiam, & requiescam, quoniam tu Domine singulariter in spe constituisti me*, Psal. 4. n. 9. iam exauditus fuerat n. 2. iam dilatato

dilatato corde tribulationes ſuperauerat: & tamen ſperat adhuc, quia maioribus à Deo beneficiis captandis ſuſpirat in dies: ſed quàm noua expromendi voti forma? quis neſciat ſpem eſſe ſollicitam, & peruigilem: iucundè anxiam, ſomni inimicam? quis neſciat ſpem dilatam, dulcem cordis carnificem? quomodo ergo in ſpe conſtitutus, dormiat quis & requieſcat: imò, quod maius eſt, ideo requieſcat, & dormiat, quoniam ſperat? quia ſpes Deo fundata, quæ nos peruigiles reddit, ad pro eius implemento laborandum: ſic eoſdem labores releuat, ſic eorum pondus fallit, vt iam requies & gaudium videantur: ſic explico Gilibertum ſerm. 2. ad hunc locum. *Regnum*, inquit, *Dei iuſtitia & pax: in pace, in idipſum dormiam, & requieſcam, quoniam tu Domine in ſpe conſtituiſti me. Utrumque amplectitur ſpei nomen, & lectulum & gaudium: quia in ſpe gaudemus, & in ſpe requieſcimus.* vt iam labor, quo iuſtitia & regnum Dei comparatur, in ſpei gaudio, tanquam in lectulo ſomniatus iudicetur, vt eſt reuera.

1176. Hinc iam è contrario idem Dauid, peccatorum, qui hac ſpe carent, miſerias enarrans ſic habet: *verumtamen in imagine pertranſit, ſed & fruſtrà conturbatur: theſauri*Z*at, & ignorat cui congregabit ea*, Pſal. 37. n. 7. ſcio quàm aliter hæc verba deſpiciantur, non tamen deſpiciendum quod inculco. Omnia, inquit Propheta, vana ſunt; omnia quæ in mundo formidantur, inania ſunt terriculamenta, falſæ imagines, phantaſtica ſimulachra: & tamen cùm in his mediis verſetur homo, totus trepidat, ſine cauſſa inanitatem expaueſcens, imagine conturbatus. Audi pulchra verba Senecæ epiſt. 24 *Illud*, inquit, *ante omnia memento demere rebus tumultum, ac videre quid in vnaquaque re ſit: ſcies nihil eſſe in iſtis terribile, niſi ipſum timorem. quod vides accidere pueris, hoc nobis quoque maiuſculis pueris euenit: illi quos amant, quibus aſſueuerunt, cum quibus ludunt, ſi perſonatos vident, expaueſcunt: non hominibus tantùm, ſed & rebus perſona demenda eſt, & reddenda facies ſua: quid mihi gladios, & ignes oſtendis, & turbam carnificum circa te frementium? tolle iſtam pompam, ſub qua latitas, & ſtultos territas: mors eſt, quam nuper ſeruus meus, quam ancilla contempſit.* graue hoc malum ibi timere vbi non eſt timor, illa perſonata paueſcere, quæ forent ſi noſcerentur, contemnenda. Aſt vnde miſero peccatori id ortum? certè, quia dum viuit, laborat ſine ſpe: congregat per ſummam anxietatem, nec tamen certus eſt, imò ignorat prorſus, an ſibi, an aliis aliquid vtilitatis ſit euenturum: en labor certus, en incertus fructus, vtpote ſpei diuinæ non ſubnixus: quid mirum ergo ſine ſpe, imagines & phantaſticos labores conturbatus timeat peccator, quos iuſtus ſpe fundatus, amotâ larua irridet, ſomniatos putat, illud quidquid eſt, eſt miſeriæ, omnino fallens? meritò ergo ſubiungit ſtatim de ſe iuſtus: *& nunc quæ eſt expectatio mea, nonne Dominus?* n. 8. q. d. Ego longè aliter ab illo: non conturbabor fruſtrà, qui ſpem amouentem laruas in tuto collocaui. Allucet dictis Chryſoſt. homil. 2. ad popul. *Væ his*, inquit, *qui confidunt in virtute ſua, & in multitudine diuitiarum ſuarum gloriantur. dic, quare væ? theſaurizat*, inquit, *& ignorat cui congregabit ea: & quoniam labor quidem certus, fructus verò incertus.* imò, addam ego, ideo labor etiam in imagine certus, quia fructus incertus, id eſt, non vera ſpe fundatus: quæ laborem inde falleret, vnde depoſitâ perſona falſum oſtenderet.

1177. Totum penè caput duodecimum Lucæ impendit Chriſtus Dominus in diſcipulorum animis corroborandis, animandis viribus ad corporis occiſores contemnendos, ad ſpernendas diuitias, & ſollicitudines abigendas: ad ſperandum in vnius æterni Patris præſidio, & illo tutiſſimo, tunc ſic addit: *Nolite timere puſillus grex, quia complacuit Patri veſtro dare vobis regnum*, n. 32. Sed cur, ſi grex puſillus non timeat innumeras luporum cateruas, quibus immittendus? cur potiùs non complaceat Patri vires aduersùs vim hoſtilem adaugere? Adauxit quidem, quia eo ipſo quòd illos ad ſpem regni erexit, ſpe dominationis roborauit, atque ad labores proinde nulla ratione timendos expediuit. Chryſol. ſerm. 22. *Præmia*, inquit, *ſtatuuntur his ſemper, quibus certamina dura proponuntur: at pro magnitudine certaminis, præmij proponitur magnitudo. hinc eſt quòd diſcipulis ſuis Chriſtus regnum proponit in præmium, vt in certamine non cedant periculis, non timori: pericula deſpicit, qui tendit ad regnum: victoriæ cupidus neſcit timere.* Quomodo autem victoriam ardenter non concupiſcat, qui pro præmio poſt illam ſperat regnum? & emphaticè dicitur, *nolite timere*, nam ſub ſpe tam vera conſtituti, quæ perſonam aufert laboribus, vt ſunt deinde cognoſcendis, volitum & quodammodo affectatum timorem conciperent, ſi quem conciperent.

Amoris incrementis miris æternum Patrem ſuum, patrem etiam nobis Chriſtus promiſit, vt abolita Dæmonis ſeruitute, in filiorum Dei reuocaremur libertatem: ideo inter orandum, intonandum præcipit, *Pater noſter qui es in cœlis*, &c. Matth. 6. n. 9. Sed cur, inquis, non ſtatim ſeruilem habitum, & ſeruorum dum viuimus labores voluit abolitos? nimirum, quia cognouit, ſatis, ſpe datâ, nobis donorum eſſe, vt in filiali dignitate, ſeruiles labores facillimos indicaremus: hæc ſpes vera leuat periculorum pondus, extinguit horrorem: illorum ſe mouet laruam, vt penè pro nihilo reputentur nota penitus: ſi quid deinde durum remanet, fallitur ne fatiget. Chryſologus, licèt non ita omnia explicitè, ſerm. 71. *Nemo*, inquit, *cùm ſe filium Dei clamat, manere ſe miretur in habitu ſeruitutis: ad diuinum germen hodie deſignatus es, non promotus, ſpem, non rem te noueris conſecutum*, &c. *quare tu fatigaris ſpe Dei, cùm genus omne hominum ſubſiſtat ſpe, fide viuat? agricola nunquam ſereret anhelus, ſi fructum laboris ſui de tempore non ſperaret: viator laborem prolixi itineris non ſubiret, niſi ſe ad deſtinata crederet peruenire: nauta mare non intraret incertus, ſi ſe lucris ſequentibus, compenſaturum viarum diſcrimina non ſperaret: miles tota iuuentutis tempora non ageret in periculis, ſi ſenectutis honores copioſiſſimes non ſperaret.* vt quemadmodum hi tales, labores ſpe præmij facilitant: ſic Chriſtianus ſpe ſolida complendæ in cœlis filiationis, ſeruilia munia releuaret. 1178.

Pſalmum vigeſimum ſextum ſic inſcribit Dauid: *Pſalmus Dauid priuſquam liniretur.* & poſt multa vbi hoſtium inſidias ſuperatas, aduerſariorum caſtra impauido corde conſpecta ſibi memorat: ſic Pſalmum claudit n. 14. *Expecta Dominum, viriliter age, & confortetur cor tuum.* Et quæ, inquis, conſequentia iſta? legitima: vt quemadmodum ipſe, ſpe regni, antequam publicè vngeretur, 2. Reg. 2. n. 4. pro nihilo gigantæam turrim duxit proſtrandam: Saulis bella, exilia animoſiſſimè exantlauit: ſic fidelis ſpe in Deo poſitâ periculis viriliter ſubeundis, ſumptâ indidem cordis corroboratione obarmetur. Facit huc ex parte Chryſol. loco proximè citato: *Filius*, inquit, *paternæ dominationis tempora non duraret, ſi ſe ſubſtantiæ paternæ non ſperaret here-* 1179.

Pintus in Cantica.

dem: & tu si te iam filium Dei credis, iuxta Prophetam, expecta Dominum, viriliter age, & confortetur cor tuum, & expecta, vt hereditatem Dei, de expectationis fide, & de virtute patientiæ consequaris. fit enim certè laborum patientiâ, seruilis habitus etiam in filiali designatione, fide non vanâ, sed certissimâ expectationis.

1180. Hoc monitos volebat Apostolus Romanos suos, docens, vt essent *spe gaudentes, in tribulatione patientes*, Rom. 12. num. 12. necessariò enim ferenda tribulatio patienter, spei gaudio duritiem fallente, & qui non fallat spes tribulationes, si eas dum acriter aggreditur, vanas esse ostentat, quasi semota larvâ iam non timendas esse manifestet? addo ad calcem bona verba Saluiani lib. 2. ad Ecclesiam. *Omnia*, inquit, *in rebus humanis spes futurorum agunt: vita quoque ipsa hac temporaria, non nisi spe alitur, ac sustinetur: ideo enim terris frumenta credimus, vt cum vsuris credita recipiamus: ideo in vineis labor maximus ponitur, quia homines spes vindemiæ consolatur: ideo negotiatores emptionibus vacant, dum thesauros suos venditionibus sperant cumulandos: ideo nauigantes vitam ventis, & tempestatibus credunt, vt spebus suis, votisque potiantur.* in hac quippe vna sacra anchorâ, fluctuantis vitæ labores sustinentur.

§. V.

Spes generosa, non labores destinat præmio, extra Deum: sed præmium, laboribus acriùs subeundis.

1181. ADuerte tamen eam esse apud perfectos spei generositatem, vt non ob sperata bona labores subeant, quasi aliàs Crucem fugituri: quin imò solùm in speratis sibi bonis complacent, vt ad amplexandos acriùs labores fragilitas humana incitetur. mira hæc perfectionis Philosophia, qua per intentionem seruit electioni, vbi finis videtur mediorum sortiri rationem, vt in mediis auidiùs conquiescat: sed quidem, quamuis insolens, solers & certissima; inquisitio enim virtutis qua Deo conformamur, & inhæremus, nobis primus futurus scopus: quòd si cœlestia præmia (præter ipsum Deum ad suam ipsius gloriam dilectum) & voluptas etiam adueniunt, qui sunt virtutis affectus & effectus: hæc omnia vt per accidens intenta, sic etiam quasi concomitanter accipienda: solumque speranda infragilitatis, vt dixi, incitamentum. ideo sponsa solum se dicit quærere *quem diligit*, quæ erat ipsius sponsi gloria: dona verò, mercedes, honores, qui cum ipso necessariò aduenirent, non memorat: quia hæc, non ob ipsa sperabat, sed vt acriùs ad inquirendum animaretur.

1182. Quanto diuinæ gloriæ zelo, quàm perfecto contra blasphemos Dei hostes odio, Dauid in Goliath impium sæuiebat, & tamen descendens in castra, promissa audiens, præmia intelligens, quasi illis moueretur, subiungit: *Quid dabitur viro qui percusserit Philisthæum hunc, & tulerit opprobrium de Israel*, 1. Reg. 17. num. 26. nefas sit tantum virum spe vilis, & terreni præmioli, quantumcumque illud foret, in rem tantam adductum existimare: nefas, tam generosum cor, de mercedis scopo contaminare: proponebat sibi mercedem, non vt finem, sed vt esset medium, quo spe plenus acrior pro Dei cultu contra impias blasphemias, periculo se obiiceret: interrogabat de mercede, non quærenus illâ ditandus, sed vt alios roboraret: quasi certus de præmio, ad pugnam longè acrior existimandus. D. Chrysost. homil. 1. in Psalm. 50. *De mercedibus*, inquit, *disputat, non vt mercedem accipiat, sed vt illos firmiores reddat.* firmabat certè alios dum spe mercedis conceptâ prodiret animosior, quàm ob hoc, & non ob se ipsam intendebat.

Sed quid, inquis, illud eiusdem Dauid ad Deum: *Retribue seruo tuo, viuifica me, & custodiam sermones tuos*? Psalm. 118. num. 17. ergo sine retributione non custodies Propheta sancte: præmium ad oculum, imò ad manum exigis? & vbi generositas fidei, fides ingenui cordis, qua Deo ob se ipsum tantummodo præbetur obsequium, quia se solo dignissimus? quid auarum Rex agis mercatorem: da, dabo? an pauca dederat, qui de post fœtantes, recturum populos te assumpsit? qui vile capitis regimen, in coronam: baculum, in sceptrum: folocem, in purpuram: pilosos calceos, in crepidas tibi gemmatas commutauit? ecquid vltrà iam tibi vis retribuendum? certè generosus procedit Dauid: non retributionem petit, vt laboret, sed vt laborans, accepta iam compenset: non quidem, ni denuo accipiat, inertiæ tradendus, sed tamen si speret, acrior laboraturus: intendit præmium, vt laboribus Deo gratis carnis fragilitas desudet animosior. D. Ambros. ibi serm. 3. *Vtique*, inquit, *non insolentis arrogantiæ, sed innocentis est conscientiæ, ab ipso cui seruieris petere mercedem: quia desperare, segnitiei materia, sperare autem incentiuum laboris est. Pete igitur confidenter, si merita suffragantur: vt talia petendo studiosè allabores, quo eâ petitione sis dignior.* Itaque petitione spes augetur: spei verò captantur augmenta, vt labores feruentiùs cumulentur: qui eo ipso digniores etiam præmio efficiuntur, ne absque spe animus reddatur segnior. 1183.

Differuerat Christus Dominus de misero diuitiarum pondere, cœli ingressum retardante: cui tunc Petrus, *ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te: quid ergo erit nobis?* Matth. 19. num. 27. Sed heus Petre, qui Christum sequitur, non ambulat in tenebris: tenebricosus autem qui non videat, minus Deum diligi, si cum ipso aliquid diligatur: quomodo Christum assequeris secutus, si adhuc alia extra illum præmia sequeris? verissimum sanè est minus Deum diligi, si cum ipso aliud diligatur, scilicet quando hoc aliud propter ipsum Deum non diligitur: Petrus autem non propter se, sed propter Deum minora ista exposcebat: vt spe propositâ rusticam carnis indolem ad impensissimè pro Domino laborandum corroboraret: sedebit in cœlo, iudicabit, tartara triumphabit: non autem ideo laborauit vt iudicaret, sed tamen iudicabit, quia laborauit. Quàm scitè Plinius *in Panegyr.* de Trajani modestia, Domitiani infamem ambitionem obiter corrodens: *Meruisti*, inquit, *proxima moderatione, vt quandocumque vel inferre, vel propulsare bellum coegerit imperij dignitas, non ideo vicisse videaris, vt triumphares: sed triumphare, quod viceris.* Aliàs præmia fortem virum dedecerent, qui soli virtuti debet desudare. 1184.

In se reuersus prodigus, qui dum à Patre fugerat, à se abierat: cogitans paternos penates, hæc secum Patri dicenda reuoluebat. *Pater peccaui in cœlum, & coram te: iam non sum dignus vocari filius tuus: fac me sicut vnum de mercenarijs tuis*, Luc. 15. num. 18. Ecquis hic pudor? nonne tot iuuenis scelera stigmatum digna omnibus iudicentur? planè. qua ergo fronte seruum se non appellat: imò de debito tot titulis obsequio captat mercedem? non 1185.

tam

tam ſe ſeruum patri, quàm conductiuum tradebat mercenarium, quia eo solùm ſtipendia captabat, vt mercedis ſpes miſellæ, non tam de præmio gaudium, quàm ſtimulos ad laborem iugem aſportaret: non illum ſuppudebat mercedis, qua intenſiùs patri ſeruiendo, locatus & ſperans, obligabatur, animabatur: ſic modò capio Chryſologum *ſerm.2.* alibi (vt ſunt ponderoſa & grauida eius verba) nouis interpretationibus aliter illuſtrandum: *Vt labore, inquit, iugi conductio conducta deteratur.* Certè ſi mancipium foret, cui iam nihil mercedis affulget, ignaueſceret: ſubit ergo conductam mercenarij conditionem, non tam vt illa ditetur, quàm vt iugi labore deteratur.

1186. Hinc iam explicatur Salomon, qui poſtquam ardentiſſima vota ſua pro ſapientiâ refert, pro qua etiam humana bona omnia pro nihilo reputabat, concludit: *venerunt mihi omnia bona pariter cum illâ, & innumerabilis honeſtas per manus illius, & lætatus ſum in omnibus, quoniam antecedebat me iſta ſapientia,* &c, Sap.7.num.11. Solam quippe virtutem optabat, cum qua quamuis multa bona conſiſterent, eatenus tantummodo lætitiam afferebant, quatenus à præambula virtute dimanabant. Sic ſponſa, quamuis mille bona ſibi cum dilecto ventura ſciret, illum ſolum ſibi ponit ſcopum. Adde, quod hucvſque probaui, ideo optari, vt acriùs inquirendo Deo, & laborando impenſiùs incitent, quis totam hanc ſpiritus philoſophiam, Ethnicum hominem docuit? audi & mirare verba Senecæ lib.de vita beata cap.9. *Non ſi voluptatem præſtatura virtus eſt, ideo propter hanc petitur: non enim hanc præſtat, ſed & hanc: nec huic laborat, ſed labor eius quamuis aliud petat, hoc quoque aſſequetur. ſicut in aruo quod ſegeti proſciſſum eſt, aliqui floſculi internaſcuntur, non tamen huic herbulæ tantum operis inſumptum eſt: aliud fuit ſerenti propoſitum, hoc ſuperuenit: ſic voluptas non eſt merces nec cauſſa virtutis, ſed acceſſio: nec quia delectat, placet, ſed quia placet delectat.* Floſculi ſunt quæcumque extra Deum (in cuius quærenda gloriâ, vera virtus conſiſtit) ſperantur: non illis deſudamus, ſed acriùs quærendo Deo illis etiam impellimur.

§. VI.

In ſanctitatis ſtudio, tute tibi labora: hoc opus vicariam operam non admittit.

1187. Attende autem diligenter, non commiſiſſe ſponſam hanc prouinciam quærendi dilecti ſodalibus, aut ancillis: immo ideo ſignatè *cap. 5.* adiurat filias Ieruſalem, non tam vt quærant, quàm inuentum, ſi fortè, moneant de deliquio: tandem nec illæ auſæ reſpondere ſe quæſituras illi, niſi ſimul cum ipſâ: ſic ſe res habet. res virtutis licèt alienis viribus adiuuetur, proprium tamen laborem exigit præcipuè: nec poteſt vicaria operâ exerceri: alia ſunt quæ delegata in totum, feliciorem quandoque exitum ſortiuntur; virtutis verò negotium ſi delegaueris, ab illius conſortio relegaberis. Pulchrè Seneca epiſt.27. *Sola virtus, inquit, præſtat gaudium perpetuum, ſecurum: etiam ſi quid obſtat, nubium modo interuenit, quæ infra feruntur, nec vnquam diem vincunt. quando ad hoc gaudium peruenire contingat? non quidem ceſſatur adhuc, ſed non feſtinatur: multum reſtat operis, in quod ipſe neceſſe eſt vigiles, ipſe laborem tuum impendas, ſi effici cupis: delegationem res iſta non recipit.* & meritò te, à temetipſo faciendum ſcribit, quia in hac regeneratione, vnuſquiſque ſuimetipſius, ſuorumque operum filius deputatur.

Quatuor illa myſtica animalia, quæ thronum diuinæ gloriæ, ſiue Eccleſiam ſibi ligatam ſuſtentabant, vndique ſcintillantia ſpiritum, viuido quodam vigore æſtuantia, non illam ſolum quadrigam, ſed vniuerſam orbis machinam trahere poſſe facile videbantur, & quæuis inuita quamuis minori impetu reptare, & tamen neque rotas quadrigæ, quæ ipſâ figurâ leuiter conuolui poſſe ſignificabant, trahere potuiſſe exiſtimatem: *Statura quoque, ait Propheta, erat in rotis, & altitudo horribilis aſpectus, & totum corpus oculis plenum in circuitu ipſarum quatuor: cumque ambularent animalia, ambulabant pariter & rota, & cum eleuarentur animalia de terra, eleuabantur ſimul & rota,* Ezechiel 1.à num.18. ſi putas ab animalibus rotas tractas, falleris: non dicuntur trahi, ſed ambulare, cauſſam ſubiungit ſtatim ibi Propheta: *Spiritus enim vitæ erat in rotis.* 1188.
Spiritus internus rotarum has mouebat, alias cuiuis animalium ſpiritui immobiles perſtitiſſent: ideo Galfridus ibi apud Tilm. dolens quòd Prælatorum virtutes non ſequamur: *cum euntibus quidem animalibus irent & rotæ, & cum ſtantibus ſtarent, & cum eleuatis è terra pariter eleuarentur. ſi ſpiritus vitæ eſſet in rotis: alioquin quamlibet in virtute proficiant paſtores; quamlibet perſeuerent, quamlibet quærant quæ ſurſum ſunt: nunquam eos plebes, eorum induſtria prævalente, niſi ſpiritu trahente ſequentur.* ita eſt, delegationem non patitur res virtutis: ipſe viuas, ipſe ambules neceſſe eſt: ſin minus immobilis miſer contabeſces: quin Prælatus qui te dirigit, te promoueat.

Ex meritis quidem ſanctiſſimi Abraham, familiam Loth à Sodomitico incendio liberare decreuiſſe Deus videbatur *Geneſ.19.* vnde illud: *Cùm enim ſubuerteret Deus ciuitates regionis illius, recordatus Abrahæ liberauit Loth de ſubuerſione,* num.19. & ex communi auctorum ſententia omnia Loth conceſſa beneficia in gratiam conſanguinei Abrahæ concedebantur: eò igitur veniebant Angeli abſque dubio, & tamen quaſi illius hoſpitium euitarent, illius ingredi domum recuſare ſimulabant: quid tunc Loth? *Compulit illos,* inquit textus, *oppidò vt diuerterent ad eum: ingreſſiſque domum illius fecit conuiuium, & coxit azyma, & comederunt,* ibidem num.3. Sed ſi eò venerant, quid detrectare fingebant? cur ſub ſpecie iuuenum non intrant, quò properabant? vt dum hoſpitalitatis virtutem feruidiùs exerceret Loth, aptior recipiendo beneficio inueniretur. Alcuinus *quæſt.184.* præmiſſis aliis: *Cur igitur,* inquit, *Angeli quaſi hoſpites coacti domum Loth introiſſe dicuntur? vt tentata eſſet charitas Loth, probata, & remunerata.* Ne quis credat ex vitiorum incendio (quod in Sodomitico ſignificabatur) ob aliena tantùm merita, niſi labore proprio ſe diſponat, liberandum. 1189.

Quis non miratur mitiſſima Ioſephi viſcera, viſa quodammodo in diuexandis fratribus obriguiſſe? arguit omnes proditionis, dat Simeonem in vincula: deinde furti inſimulat, minatur ad aliorum dolorem, Benjamin ſuo ſeruitutem. Quouſque perges ſuauiſſime Patriarcha? an non times, ſi te iratum ſimules, affectatæ deinde vindictæ inſimuleris? bene Alcuinus *quæſt. 265.* quæſito reſpondet: *Quid eſt quod Ioſeph ludificauit fratres ſuos toties, & tanta expectatione ſuſpendit, antequam ſe manifeſtare voluiſſet? tribulabat eos non vt ſe vindicaret, ſed vt illos purgaret à crimine tranſacti ſceleris in com-* 1190.

pataretur quidem in gratiam communis & dilecti Patris Iacob, Iosephum pœnas debitas remisisse: ideo fratres piè cogit, non tam alienâ, quàm opera vti propriâ, vt à vero Iosepho Iesu, non vicariam, sed propriam quæti industriam ad largitionem veniæ, cognoscamus.

1191. Post saluberrima monita, verè sancti cuiusdam pectoris monumenta, quibus iuniorem suum senior Tobias munierat, sic conclusit: *Noli timere fili mi: pauperem quidem vitam gerimus, sed multa bona habebimus, si timuerimus Deum*, cap. 4. n. 23. in Hebr. apud Vatabl. legitur: *sunt tibi bona multa si Deum veritus fueris*. consonant LXX. sed quò nam spectat hæc numeri variatio? si communiter vitam gestam, miserè, fatetur, cur singulariter multa bona timenti Deum habenda contestatur? soluit acutè nodum Galfridus citatus ad hunc locum: *Duo*, inquit, *quædam in hac consolatione considero: quod & mutauit numerum, & conditionem prouidus pater adiecit: communis siquidem paupertas vitæ, & communis omnibus, quibus ipsa est vita communis: non sic autem illorum multitudo bonorum, vnusquisque enim accipiet secundum laborem suum*. Itaque nemo putet cœlestia gratiarum dona, aut illarum coronas, de medio sumendas aceruo. Inter mercatores dum fit societatis negotiatio, quandoque cæteris sudantibus, ignarus quidam lucri partes æquales adsortitur, & alieno labore locupletatur. Nescit virtus id genus negotiandi: non fœcundatur alieno tantùm sudore proprius ager, neque alienas solùm manus admittit hæc cultura, aut delegatam industriam labor iste: vitam miseram ducimus communiter, sed singulariter educimur ad leuamen.

1192. Sanaturus Christus Dominus misellos quosdam leprosos: *Ite*, inquit, *ostendite vos sacerdotibus*, Luc. 17. n. 14. Sed si sacerdotij dignitas, quòd Moysis cathedræ assisteret, quærebatur: aut si curæ erat, curandorum humilitas, nonne satis erat si ægroti rogatum vicarium aliquem expedirent, qui illorum propalatâ miseriâ ferret medicinam? certè non satis D. Antonius de Padua Dom. 14. post Trinit. *Bene dicit, vos: per vos, non per alios: peccasti enim per te, per te debes te ostendere*. sub eodem mysterio credo Naaman Syrus 4. *Reg*. 5. iubetur lauari *septies in Iordane*, n. 10. ne naturalis virtus in aqua esse existimaretur, alioquin domum portata idem priuato balneo operaretur: sed ipse descensurus erat in Iordanem, ipse quæsiturus aquam si sanitatem recipere cupiebat: negotium si delegaret, pristino morbo infami lepra fœdatus iterum in Syriam reuerteretur.

VERS. 3. Num quem diligit, &c.

§. VNIC.

Claret Prælati pietas, de subditorum culpis occultandis.

1193. ECquâ fiducia sic loqueris, ô sponsa? quo pudore ad vigiles accedis, quibus tanquam ministris suis, iam Salomon defectus tuos, & iniustam quam passus est repulsam fortè nuntiauerat? abi sis, inquit illa: non is est sponsus, qui defectus subditæ sibi puellæ possit, aut velit detegere, quia piissimus. nimirum Dei typus, qui dum speratur correctio, culpas celat. imitentur id Prælati, si summo exemplari cupiunt adsimilari. redeuntem prodigum suum animâ magis laceratâ, quàm veste, sordentem magis spiritu, quàm corpore videt pater: *& misericordia motus*, inquit textus, *cecidit super collum eius, & osculatus est eum*, Luc. 15. n. 20. At cur cadit, qui suscitaturus venit? quia quemadmodum in ostio aliquo versatili pessulum retro pendens prone cadit, vt promptè claudat inclusos: sic paterna pietas feruido cadit impetu, vt filij claudat vulnera, obtegat nuditatem. Chrysol. serm. 3. *Pater peccata filij redimit osculo, claudit amplexu: ne nudaret pater filij crimina, pater filium ne fœdaret*. Sunt itaque amplexantia brachia, portæ claudendo & occultando nato, dumque iunguntur claudente complexu, pactum aliorum oculis subtrahebant. & pulchrè addit S. Doctor, *filium ne fœdaret*, re enim vera ipse iam Prælatus filiorum fœdator existimandus, qui non fuerit in illorum defectibus occultandis oculatissimus.

Et quidem meritò: solus enim Pater vt corrigat, ideo debet videre, quia de viso dolet: soli illi sic per notitiam filij culpa clara, cui præ dolore & lachrymis oculi caligantes ferre & videre filij maculas nequeunt, sustinere: vix accurrerant serui, cùm clamat pater: *citò proferte stolam primam, & induite illum*, n. 22. credo non reclusit amplexum, donec filius stolâ clauderetur, ne cui pateret eius nuditas, nisi sibi, qui parens illam tegere præ amore cupiebat, & præ dolore cernere non poterat: sic explicandi obscuriuscula verba eiusdem Chrysol. ibidem. *Sustulit*, inquit, *filij crimina, qui non sustulit nuditatem: hinc est quòd a seruis ante vestiri voluit filium, quàm videri, vt soli patri nota esset nuditas, quia pater solus videre filij non poterat nuditatem*. nam quod dolenter videmus, videre non posse dicimus. Non est pater qui sine dolore culpam videt, qui filij potest ferre nuditatem: quique illum impiè alienis oculis (dummodo quæuis alia spes remedij affulgeat) exponit irridendum. 1194.

Excepturus iam princeps Ioseph subditos fratres: *Præcepit*, inquit Scriptura, *vt egrederentur cuncti foras, & nullus interesset alienus agnitioni mutuæ*. Genes. 45. n. 1. itane? clausis foribus lætitia excipitur, proditur exultatio? quando vniuersa curia, amici aulici, & si res pateretur, ipse Pharao conuocandus videbatur: tunc etiam domestici demittuntur? ita planè, erat quippe optimus superior, & paterna erga fratres viscera iam induerat. Lyranus hic: *præcepit vt nullus interesset, non quia Ioseph vellet celare, quòd essent fratres sui, vt patet infrà: sed quia in manifestatione volebat aliquid dicere, quod latere volebat Ægyptios, ne fratres sui coram eis confunderentur*. erat nimirum ibi necessariò repetendum, se esse Iosephum illum ab ipsis venditum, quod fratribus ruborem necessariò offunderet: maluit ergo subitæ lætitiæ cedere celebritati, quàm prudentis pietatis affectum defraudare. 1195.

Sed cauta ista prudentia clarior adhuc ex contextu patet: *Eleuauit*, inquit, *vocem cum fletu, quam audierunt Ægyptij, omnisque domus Pharaonis, & dixit fratribus suis: Ego sum*, inquit, *Ioseph, adhuc pater meus viuit?* ibidem n. 2. fletus erat lætitiam stillans, fratribus titillans, ideo spargitur, vt cunctis innotescat. & paulo pòst: *Ad quos ille clementer: Accedite, inquit, ad me, & cùm accessissent propè: Ego sum, inquit, Ioseph frater vester, quem vendidistis in Ægyptum*, n. 5. resonat fletus hilaris, reboat exultationis vox per aulam: ast scelus suum audituri propè iubentur accedere, vt aure secretâ, silentium magis exciperent, quàm vocem: ne vel leue murmur, vnde rem coniectarent, ad exteros perueniret: idem Lyranus: *Istud*, inquit, *volebat eis dicere submissè: & ideo fecit eos propè venire, ne Ægyptij audirent proditionem, quam fecerant, & sic eos despicerent*. 1196.

Sic

Sic oculatiſſimè deſpiciat Prælatus opus eſt, ne quis de ſecreta culpa ſubditum deſpiciat: quantacumque potuerit ſatagens diligentiâ, ne dum fieri poteſt culpa publicetur.

1197. Quibus non humilitatis indiciis Chriſtum Dominum adiuit prudens centurio, qua non veneratione Deum hominem fuit proſecutus? mira tamen illa vox: *Domine, puer meus iacet in domo paralyticus, & malè torquetur*, Matth.8.n.6. prudens erat, & licèt ad domum ſuam Deum inuitare non auderet, immo nec excipere ſe vltrò inuitantem: tamen re vera poterat coniectare, comitatem illam Chriſti piiſſimam, beneuolam facilitatem, re obiectâ quodammodo vrgeri, vt ad illius domum veniret; cur ergo non præoccupat quod timet, & aut in lecticâ, aut quouis alio modo commodiori paralyticum ad medicum non adducit? Chryſol. ſerm.15. ex ore centurionis: *In domo malè torquetur: hinc eſt quòd afferre eum & offerre tibi pœna non ſinit magnitudo: ne familiaris infirmitas, & dolori ſit & pudori.* Id temporis apud Iudæos, quibus commorabatur centurio, putabatur (vt ex euangelico cæco notum) grauem quemuis morbum, ſemper eſſe grauioris alicuius culpæ pœnam. Nunc iam Chryſologum capies, q.d. pudori foret puero, ſi à Iudæis paralyticus magis de culpâ, quàm de morbo viſus putaretur. maluit ergo inurbanitatis erga diuinum Medicum inſimulari à circumſtantibus, quàm ægrum illorum oculis exponere, & tantum re vera abfuit, vt inurbanus Chriſto videretur, quin potiùs eo ipſo, ſuauior illi exhiberetur. *Mouit*, addit S. Doctor, *centurio iudicem, talia ac tanta dum perorat, & ſic mouit, vt ad ſeruum ſuum, cæli Dominum ipſum ire velle perficeret.* Sic Deum mouet Prælatus ſubditum regens, ſic illi certiorem admouet medicinam.

1198. Ideo Dauid poſtquam iam diuino dono regnum acceperat, atque Patrem ſe populi gerebat auditâ Saulis, Ionathæque ſui morte: *Nolite*, inquit, *annuntiare in Geth, neque annuntietis in compitis Aſcalonis, ne fortè lætentur filiæ Philiſthijm, ne exultent filiæ incircumciſorum*, 2.Reg.1. num.20. quaſi verò tam celebris vaſtatio orbem, ne dum vicinas regiones latere potuiſſet, niſi à præſentibus nuntiaretur: ſed aliud erat quod ſpiritu intendebat, de quo prudenter Bacchiarius *epiſt. ad Ianuar.* ne lapſi Clerici culpa propalaretur: *Me miſerum*, inquit, *qui iſta agnoſco: filij enim incircumciſorum, qui ſunt niſi homines huius ſæculi, in peccati ſui errore, & gentilitate viuentes? ergo hi exhilarantur, cùm audiunt ruinam militis Chriſti, vel ex illius ſe conſolantur opere, dicentes: Ecce quid nobis exprobratur à cæteris, ad cuius exemplum cogebamur viuere: qui cùm noſtro emerſiſſet è corpore, tamen ad confuſionem noſtram, vita eius dicebatur eſſe diſſimilis: nunquid non melius erat inchoare quod bonum eſt, quàm tam turpiter cedere, & non poſſe implere quæ cœperis?* en incommoda, in quæ incidunt Prælati, qui ſecretas ſubditorum culpas, quas poſſent ſecretò corrigere, malunt debuccinari: quid aliis defectus propalas, quibus vitioſus affectus gratulatur?

VERS. 4. Tenui eum, &c.

§. I.

Amor erga pœnitentes, diuinos operit oculos, cor aperit.

1199. TEnuit eum, nimirum ruens in amplexus eius, quam ille aperto ſinu excipit, & quo affectu pœnitentes ſolet, quaſi opertis oculis crimina non videat præterita, cor aperit, eoſdem iterum recepturus. priſcum hoc dulciſſimi Saluatoris noſtri Dei ingenium, ſic obliuiſci pœnitentis peccata, quaſi illa non videat: ſic beneuolenter redeuntem excipere, vt in ipſis ſuis viſceribus eumdem collocare videatur. Redi iterum ad prodigum, de quo paulo antè. *Cùm adhuc*, inquit textus, *longè eſſet, vidit illum pater ipſius, & miſericordiâ motus eſt, & accurrens cecidit ſuper collum eius, & oſculatus eſt eum*, Luc.15. num.20. quo non apparatu regio, quo non pretioſo cultu iuuenis è paterna domo exceſſerat? purpurâ radians, balſamo flagrans, equo conſpicuus, ore venuſto, comis cincinnatis, epilogus pulchritudinis, Charitum germen abierat: ſic redeuntem centonibus fœdum, nuditate pedum deformem, horridum macie: etiam appropinquantem patri, vix agnoſcendum eſſe exiſtimares, & tamen è longè adhuc agnoſcitur, & aditur, & vnde tanta viſus perſpicacitas? ex piiſſima diuini amoris cæcitate. Chryſol. ſerm.3. *Sic peccanti*, inquit, *filio dat oſcula, non flagella: delicta non videt vis amoris.* Cæcatur Deus ad culpas, vt pœnitentem videat miſericordiâ: vnde cum cauſa deformationis pueri eſſent culpæ, his non viſis, idem atque exierat facilè cognoſcendus patri veniebat: ſed dum oculos operit pater, amplexus aperit, vt in pectore cor illi aperire videatur: imò ne moræ aliquid in pectoris apertione intereſſet, os aperit, oſculum relaxat, quaſi per illud aditus ad cor facilior habeatur: certè eo inuenta ſunt oſcula, vt amantes ſe inuicem deglutire queant, & incorporare. Attende.

Mirum eſt illud quod refert D. Ambroſius de piſcibus, exaëm.5. cap.3. *Si quid*, inquit, *inſidiarum terroriſque præſenſerint circa catulos ſuos quemquam moliri, quò tueantur eos, vel teneræ ætatis pauorem materno affectu comprimant: aperire ora, & innoxio partus ſuos dente ſuſpendere, interna quoque recipere corpore, & genitali feruntur aluo abſcondere.* Sic mater ſubtrahit oculis, quod per os iterum inſerit viſceribus: quid ergo niſi vnam eamdemque rem, denuo cum fœtu fieri conatur? haud aliter Deus prodigum ſuum iam pœnitentem, cuius proinde non videt culpas, aperto ore, oſculorum ductu reſorbet, vt cor intret, & vnus idemque cum Patre maneat per amorem. Fallor, aut voluit id VVerricus hic apud Tilman. *Amplexus*, inquit, *ille & oſculum pietatis paternæ, quid non habet gratiæ & dulcedinis? quid non feliciſſimi gaudij, quid non ſanctiſſimæ voluptatis? cecidit*, inquit, *ſuper collum eius, & oſculatus eſt eum, cùm ſic ſuper eum affectabat, quid agebat amplectens, & oſculans, niſi illum ſibi, vel ſe ipſum illi inſinuabat, ſe illi inſpirabat, vt adhærendo illi, vnus ſecum fieret ſpiritus, ſicut adhærendo meretricibus vnum cum eis corpus fuerat effectus? pater illi erat ſumma miſericordia, viſcera ſuæ miſerationis non clauderet miſeris: in ipſa ſua viſcera eos trahit, ſuiſque inſerit membris.* Sic Deus pœnitentis ex Chryſologo non videt culpas, & illi cor non inuidet paternum, ex VVerrico. 1200.

Viuæ illæ iuſtorum imagines, Seraphini Iſaiæ, quatuor, è ſex alis, in velandis Deo, & oculis, & pedibus occupabant: *Duabus*, inquit Propheta, *velabant faciem eius, & duabus velabant pedes eius, & duabus volabant*, cap.6. num.3. de quo pulchrè addubitat hic Galfridus apud Godef. *Ad quid*, inquit, *velant faciem Domini? vt non videant? ſed nihil tam cupiunt, quàm videre faciem eius. An aliis velant? ſed non valet videri, qui voluit inuidere. quid ergo, videri timent, & ob hoc velant faciem Domini? ſed* 1201.

omnia nuda sunt, & aperta oculis eius. Equidem hac vltima de caussâ oculos diuinos velant pœnitentes iusti, ne culpas eorum Deus videat: licèt enim diuini oculi re ipsa caligare, & cæcari non possint, at possunt & solent piissimè obuelari: vt sicut profanis Cupido fabulosè velato lumine depingitur: sic reuera diuinus amor velatis quandoque oculis ad mysterium describatur; sub ipsa quippe pœnitentiâ nostrâ, tamquam sub charissimo velo lumina sua dissimulari patitur pater optimus: omnia illi nuda, omnia aperta sunt si velit: vult tamen quandoque de summâ misericordia obuelari. idem Galfridus ibidem: *Caligabant*, inquit, *oculi Isaac, vt surriperet Iacob benedictionem: oculi autem huius patris caligare non possunt: an velari possint, tu videris. Audi eum dicentem per Prophetam: si impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis suis, omnium iniquitatum eius non recordabor. Itaque si accipere placet quòd duo Seraphim velabant faciem Domini, ala ipsa, ni fallor, non incongruè accipi possunt satisfactio pœnitentia, & correctio iustitia.* Dulce velamen pœnitentia, dulcior perspicacissimus Domini amor, qui se suauissimè sustinet obuelari. Sed adhuc plenè titulo non satisfactum: perge vlteriùs.

1202. Vides superiorem partem velatam, obductos oculos, ne iam videant culpam: vides & velatam inferiorem, & fortè quasi plumeis compedibus constrictos pedes ne properent ad vindictam. & cur duabus aliis alis media pars, seu pectus Domini tectum non exhibetur? quia velatos oculos, necessariò reuelatum cor subsequitur: vt nos ipso aspectu nostro, pectus illud, quasi excepturum pœnitentes, apertum assequamur. Fauet D. Bernardus ibi *serm. 5. ad finem*, postquam rei suæ extremas partes velatas declarauit: *Sanè*, inquit, *mediam quasi quandam longitudinem nudam visibilemque relinquunt, longanimitatem dico, & benignitatem Dei ad pœnitentiam homines inuitantis.* Inuitat quidem ad pœnitentiam nudum pectus, quia sedem se, & thronum vbi quiescant exhibet pœnitentibus: ibi morantur, ibi deuotissimè exercentur. Idem Bernardus *ibidem*, alludens ad ferculum Salomonis, in quo diuinarum perfectionum symbolum videtur intelligere, de quo dicitur, *media charitate constrauit*, Cant. 3. num. 10. sic concludit: *hac enim charitate verus ille Salomon quasi quadam media sua constrauit propter filias Ierusalem: vt quibus altiora se quærere, & profunda vestigare non licet, in his saltem medijs valeant exerceri.* Sic cor charitate constratum inuitat homines, quasi illis & requiem & palatium sternat.

1203. Hinc iam claret, quid sit illud Domini apud Isaiam: *Expandi manus meas tota die ad populum incredulum, qui graditur in via non bona*, cap. 6. n. 2. in Græco est, ἐξεπέτασα, quod quidem verbum non solùm *expandi* significat, sed etiam *eleuaui*: ac si ita vocandis ad pœnitentiam peccatoribus Deus manus expanderet, vt videretur eisdem eleuatis, sibi non videndis peccatis oculos obuelare: quid autem est ita eleuatas manus expandere, expansas eleuare, quàm reuelare viscera, pectus pandere? ideo vocem aliàs cedros confringentem, tonitrua superantem, procellis vehementiorem, missam facit: vt veluti velatis oculis, verè reuelato corde, ipso habitu pietatem adsignificet. D. Chrysolog. serm. 108. ad hunc locum fauet pro parte. *Distendit*, inquit, *membra, dilatat viscera, pectus porrigit, offert sinum, gremium pandit, vt patrem se, tanta obsecrationis demonstret affectu.* Talem se nimirum exhibet venturis, qualis excipit venientes. Seruiebant ergo mysterio, dum crudelitati suæ satisfaciunt Iudæi, & dum immissis spinis caput sacrum terebrant, emisso indidem sanguine oculos amori nostro videntur obuelare: dumque simul teapse Crucifixi brachia violenter extendunt, cordis illius claustra, conuulsis pectoris ossibus, nobis protendunt: hoc secundum voluit Chrysologus *ibidem ex ore Christi*: *vulnera hæc non educunt gemitus meos, sed magis vos meis visceribus introducunt: extensio corporis mei vos dilatat in gremium, non meam crescit in pœnam.* Non quòd non esset illa summa pœna, sed quòd amoris infinita dulcedine suauis videbatur.

Christi vulnera nobis porta.

Ad calcem illorum, quæ à principio huius capitis diximus de Pœnitentiæ prærogatiuis, lubet obiter subtexere causam, cur eo pretio à Domino haberi videatur: nimirum in semetipso illam quodammodo Deus consecrauit, & diuinam hominibus effecit: vnde maledicto humano generi in Adamo *Genes. 3.* iterum benedictiones præbet, Genes. 9. *Benedixitque Deus Noe & filijs eius; & dixit ad eos: Crescite, & multiplicamini, & replete terram.* Si enim Noë & filij qui tantum erant, omnes benedicuntur: iam futura omnis humana posteritas, in parentibus quodammodo benedicta: hoc autem nihil aliud erat, quàm nouum quoddam piissimæ pœnitentiæ genus, qua Deus maledictionem Adamo immissam, deletam cupiebat: vt quemadmodum ipse à pœna ad misericordiam velut pœnitens commigrabat, *Psalm. 105. num. 45.* sic homines à culpâ in obsequium migrarent pœnitentes. & quemadmodum olim illum pœnituerat creati hominis, & iam quodammodo pœniteret pœnitentiæ: sic è contra homines non factæ ob culpas pœnitentiæ pœniteret. Itaque generationes in dolore Adamo promittuntur & Euæ: hîc verò benedictiones præmittuntur. Sic explico Tertul. de pœnit. cap. 2. *Deus*, inquit, *post tot ac tanta delicta humanæ temeritatis à principe generis Adam auspicata, post condemnatum hominem cum sæculi dote, post eiectum paradiso, mortique subiectum, cùm rursus ad suam misericordiam maturauisset, iam inde in semetipso pœnitentiam dedicauit, rescissâ sententia irarum pristinarum, ignoscere paratus homini, & imagini suæ.* Audis diuinizatam pœnitentiam, & primum illius templum, augustamque dedicationem in Deo factam? Quid ergo pœnitentes non condecoret. quæ dixi, suo sale intellecta, puto vrgerent meum Cerdam, vt Tertullianum meum intelligeret: cuius tamen acumen in sua explicatione veneror discipulus. 1204.

§. II.

Mortificationis precibus Deus obedit: quibus ni annueret, quodammodo erubesceret.

PVtaueras fortè intento Christo animam mille preces fusuram, & nullas legis: credo, quia sic paucula verba fecerat, vt nec memoranda putares. Qui ergo, inquis, tam paucis persuasit? quia cùm afflicta quæreret, & mortificata, preces, breues licèt, habuit efficacissimas: quidni si mortificatorum precibus piissimus obedit Deus, sciens fore, vt quodammodo erubesceret, si obsurdesceret. Totus hilaris exultabat Dauid, quòd dominum conquirens ab omnibus tribulationibus liberaretur, *Psalm. 33. n. 5.* quod latè commendans, conclu 1205.

concludit: *Oculi Domini super iustos, & aures eius in preces eorum*, &c. *clamauerunt iusti, & Dominus exaudiuit eos, & ex omnibus tribulationibus eorum liberauit eos*, ibidem à num. 16. quia, vt bene D. August. licet tardare auxilium videatur, vt mortificantibus tribulationibus purgentur iusti, tandem æternum remedium consequuntur. Sed ego vellem expenderes emphasim illorum verborum, *& aures eius in preces eorum.* Aures alicuius semper paratas, semper habere promptas, subditi supponere videtur obedientiam: neque enim immobiliter sic audit, nisi qui obedit: vnde auris arrecta in vtraque paginâ obedientiæ symbolum capi potest. Núquid igitur mortificatis precibus obedit Deus? saltem videtur quodammodo obedire: Saluianus lib. 2. de Prouidentia. *In hoc*, inquit, *quod ait oculos Domini super iustos, affectus aspicientis ostenditur: in hoc autem quod aures in precibus paratas semper, exaudientis largitas demonstratur. quamuis per id quod dicit diuinas aures in precibus semper esse iustorum, non audientia tantùm, sed quadam quasi obedientia Dei designatur.* Pende autem hos iustos sic potentes, vt non tam petendo impetrare, quàm imperare exigendo videantur, de tribulationibus clamasse, quibus mortificati, tanta dignatione digni erant.

1206. Contra quinque Amorrhæorum Reges pugnat Iosue, quos ad internecionem vsque expugnaturus, æternam, vt sic dicam, cœlorum instabilitatem, quietem edocuit temporariam: tunc subditur, *stetitque Sol in medio cæli, & non festinauit occumbere spatio vnius diei: non fuit antè, & postea tam longa dies, obediente Domino voci hominis*, cap. 10. n. 13. Sol stat, & tamen solus Deus dicitur obedire: vincula cœlo, compedes mittuntur epicicло, & tamen solus Deus victus, & vinctus obedientiâ declaratur? non aliter res poterat euenire: gerebat typum Iosue, iusti regnantem sensualitatem mortificantis: mortificato autem, non tam imperatæ in obsequium creaturæ, quàm ipse ob illius preces imperans creator visus obedire. Fauet Lyranus in morali huius loci explicatione. *Describitur*, inquit, *hic pugna Iosue contra quinque Reges Amorrhæorum, per quos intelligi possunt quinque sensus corporis pugnantes contra dictamen rationis*, &c. *per assistentiam verò Solis, intelligitur adiutorium Christi, qui Sol est iustitiæ, contra tentationes carnis.* Bene ergo & stare solem, & dominum obedire dicitur, quia in mortificatorum pugna ipse diuinus Sol stando obedit, & obediendo stat, ac si preces, auctoritatem in Deum sortirentur.

1207. Cape hinc quàm sine superbiæ fastu, sine tumoris ambitu, sine arrogantiæ labe clamet Dauid: *Retribue seruo tuo, viuifica me, & custodiam sermones tuos*, Psalm. 118. num. 17. Si enim obsequia nostra omnia, exigendæ diuinæ retributioni de se videntur diminuta, aliquid aliud haberet Propheta necesse est, vnde non tam ex humilitate impetrare, quàm imperare sibi ex auctoritate præmium auderet: erat hoc autem illud, quod immediatè antea dixerat, *in mandatis tuis exercebor, & considerabo vias tuas, in iustificationibus tuis meditabor*, num. 15. & 16. quæ omnia ex Hebræo, non in futuro, sed in præsenti tempore referuntur apud Vatabl. nam qui in mandatis, imò mandatis exercetur, mortificatur, & ideo iam auctoritatem habet apud Deum. Gaudet Dominus hac seruorum suorum pia libertate, quibus enim spiritum concessit mortificatorum, ius quodammodo non tam precandi cælestia postulatiuè, quàm potestatiuè imperandi concedere videtur. Fauet D. Ambros. hîc serm. 3. *Pete*, inquit, *confidenter, si merita suffragantur, vt talia petendo studiosiè elabores, quo eâ petitione sis dignior*; quia per solos labores dignitas nostra & dignatio Dei comparatur: tunc aptè ad rem præsentem, *Quis athleta*, addit, *si desperet coronam, descendet in stadium? aut si eam postulet victor, offendat? Probatio spem facit, spes confidentiam. Iusti ergo talis oratio est: delectatur Dominus tali precatione, vt pro puritate conscientiæ, vtaris auctoritate.* Dulcis, etsi mortificans, probatio: quæ nos sic probat nobiles, vt Deum Angelorum metum, potestatum tremorem, Seraphinorum reuerentiam, non tam adorantes orare, quàm exorare iubentes reputemur.

Sentit Petrus ad primum plantarum suarum tactum mare marmoreum, fluctus solidos, & quando de elementi priùs æstuantis constantiâ, constantiam discere deberet, dediscere fluctuationem: tamen trepidat, acriores timoris æstus, quàm mare æstus patiens refluxus: ad quem tunc pauidè precantem Christus: *Modicæ fidei, quare dubitasti?* Matth. 14. num. 31. Ecquid hoc Domine Iesu? nonne hîc potius certus timor, quàm dubia fides? nouerit Petrus periculum, & petit auxilium: hoc autem magis videtur spei exercitium, quàm fidei derogatio: quid ergo increpas? quia nunquam timeret Petrus, ni dubitasset priùs: nec dubitaret, si viua fide crederet, in præmium mortificationis suæ, qua relictis omnibus secutus Christum, Apostolus constitutus: sic paratum habere diuinum auxilium, vt non trepidè postulandum, sed confidenter vtendum recognosceret. D. Ambros. *loco citato*, suprà. *Prærogatiua est fidei atque iustitiæ de Domini fauore mercedem vsurpare: denique reprehenditur Petrus, quia super fluctus ambulans humano magis dubitauit affectu, quàm Apostolica auctoritate præsumpsit.* Imperaret Petrus confidenter vndis, increparet ventos: sisterent illæ, isti exsufflarentur: nec tam clamore meticuloso, quàm deuota cordis insinuatione, obedientis Christi auxilium vtrique gratius haberet. 1208.

Neque mirum, in hac enim auctoritate nostra, tota diuina auctoritas immiscetur, vt non possimus de spretis precibus erubescere, quin ipse Deus (quæ erat pars altera tituli) erubescere videatur. Voluit Christus Dominus, nos omnes orandi modum edocere, & potuit quidem facilè septem illas petitiones inculcare, sed tamen nobis relinquere conformandas: at non ita fecit, sed propriis suis verbis rationem posuit, composuit tenorem, *Matth. 6. num. 9.* vt quemadmodum in Aduocati cedit iniuriam, in dedecus patroni, si clientis litem iustam infaustè peragat: sic enim ipse minus prudens Iurisperitus, ignauus legum scrutator, & cliens, infelix solùm denotatur, & quemadmodum scriptorem pudet, si ad hominem (vt aiunt) redargutus, nihil in scriptis suis ponderis inuenire cogatur fateri. Sic Christus, qui has dictauit preces, hanc scripsit petitionem, confunderetur, si iustos inauditos contingeret confundi, clarius D. Chrysol. serm. 70. in fine. *Orandi*, inquit, *thema, materiam petendi, supplicandi normam, paucissimis in verbis ipse tibi, qui tibi est exorandus, indulsit: vt ex hoc tu petendi sumas sensum, intellectum postulandi capias, mensuram colligas impetrandi; & breuissimo magisterio orandi latissimam capias disciplinam. Simul, quia ad amoris indicium, Rex ipse officio functus est Aduocati, vt preces quibus responsurus erat, ipse dictaret: cunctatio ablata est impetrandi omnis, imo si lucia collata est tota promerendi, quando ipsum se legis in precibus qui rogatur.* Certè collata est fiducia, aliàs erubesceret 1209.

scéret 1210.

ſceret quodammodo Deus, ſi malè Aduocati functus officio notaretur: ſi ad hominem argueretur, tute ipſe non imples Domine petitionem; minus rectè ergo illam dictaſti. O vim amoris! nunc ergo ad rem præſentem aduertendum, horum omnium baſim petitionum feliciter implendarum, eſſe mortificationem: *Sic igitur*, inquit Chriſtus, *orabitis: Pater noſter qui es in cœlis*, &c. loco citato Matth. vt dum terreno patre ſpreto, cœleſtem Patrem agnoſcimus, omnia nobis terrena mortificanda, omnia abdicanda limoſa cognoſcamus. Idem Chryſol. *ſerm.* 71. ad hunc locum: *Homo*, inquit, *quid commune cum terris tibi, qui confiteris tibi genus eſſe de cœlis? ergo cœleſtem vitam monſtra in habitatione terrenâ, quia ſi quid in te geſſerit terrena cognatio, cælo maculam, cœleſti generi iniuriam attuliſti.* Vt non ſit dignus tanti memorialis exhibendi, is in quo adhuc terrenæ immortificatæ viuunt affectiones: è contra verò, mortificatus ſpiritus neceſſariò comparat, imperat confidenter, quia ſuam Chriſto non confundendo Aduocato connectit auctoritatem.

1210. Luctabatur Deus cum Iacob, non puto quòd eo modo (verba ſunt D. Thomæ) quo communiter luctantes, ſed potiùs precibus, & attractiuis manibus, & amplexibus tenebatur, dumque fingebat ſe omnino velle diſcedere impellendo ſe ad receſſum, tunc Iacob firmiùs tenebat, & ad ſe trahebar, quaſi nitens ipſum ad ſe retinere: quid tunc Deus? *cum videret*, inquit textus, *quòd eũ ſuperare non poſſet, tetigit neruum femoris eius, & ſtatim emarcuit*, Geneſ. 32. n. 25. vbi idem D. Thomas ita: *quod ſcilicet carnalis concupiſcentia, quæ viget in femore, imò ad tactum Dei marceſcit.* omnes Iacobo carnis affectiones mortificantur: pende ergo nunc quod ſtatim ſubditur de Deo: *dixitque ad eum: Dimitte me, iam enim aſcendit aurora*, n. 26. Sed quid tunc ſi lucis Dominum, Regem ſplendoris, mutuatura ab eo radios aurora intueretur? quid ſi luctam, quam quodammodo tenebræ obuelicabant, dies aperiret, gratum creaturis apponens ſpectaculum? fortè ſuppudebat Deum quodammodo, mortificato iam viro vota detinens, preces ſuſpendens ſi cerneretur. Fauet idem S. Doctor ſubdens: *Nota*, inquit, *quòd loquitur ad modum alicuius domini, ſeu viri maturi & honeſti, qui erubeſcit videri luctari, vel aliqua ſibi non condigna agere.* quid autem aliud hîc Deus erubeſceret, aut quid aliud in amoris luctâ Deo indignum appareret, quàm reluctari, & mortificati deſideriis non ſtatim annuere, non apparet.

1211. Miraris erubeſcentem Deum in figura, & in terris luctantem: audi eumdem in propria perſona, & triumphantem in cœlis ſimili affectu ni annuat laboraturum: imò & caſto reuerentiæ ſuffuſum rubore, diſſeruerat Chriſtus de cruce ſua portanda, & eius ignominiis glorioſè venerandis. *Luc.* 9. *n.* 23. 24. 25. & ſubdit ſtatim n. 26. *Nam qui me erubuerit, & ſermones meos, hunc filius hominis erubeſcet, cùm venerit in maieſtate ſua, & Patris, & ſanctorum Angelorum.* putares minas, ſed ſunt promiſſa. non loquitur de confuſionis rubore, quo ſuperbia in humiliationibus ſuffunditur: ſed de caſto illo pudore & reuerentia, quo iuſti humilitatem Chriſtianæ Crucis amplexantur: quia eo ipſo, quòd abſque confuſo apud homines rubore, Chriſti ignominias ſunt amplexati, erubeſcentes, id eſt, venerantes, & caſta verecundiâ Crucem reuerentes: erubeſcet illos Chriſtus, id eſt, reuerebitur, quaſi confuſo rubore, niſi optatis omnibus annueret. Verbum *erubeſco*, in hac ſignificatione, ſicut & reſpondens αἰδέομαι paſſim apud Græcos, non rarò apud Latinos vſurpatur: ad rem illud Claudiani 1. *de rap.* vbi de Plutone à Parcis orantibus exorato: *erubuitque preces*, id eſt, reueritus, & veneratus eſt: aliterque erubeſceret confuſus, ſi rigeſceret. dixi latiùs, vt caperes acumen Xiphilini ad hunc locum apud Gretſerum: ergo ita Conſtantinopolitanus Patriarcha ex ore Chriſti: *Qui enim me erubuerint, & ſermones meos in præſenti vita: & qui ſine rubore, in præſenti vitâ me confeſſi fuerint, iis omnino par pari referam, imò verò longè etiam plus: erubeſcam & ego eos, hoc eſt, verecundabor, cùm venero in gloria Patris mei. quàm magnum ſolatium! cùm enim erubeſcit quempiam index, tamquam quibus debeat obedientiæ mercedem, amoriſque erga ſe præmia, & obedientiæ coronam: nonne haud dubiè dici poteſt, omnino illos in perpetuo honore futuros & gloria?* Non erubeſcit Deum reuerens, qui erubeſcens mundum reueretur: erubeſcamus Crucis ignominias veneratores, vt Chriſtum reuerentem ſortiamur coronatorem. Quod ergo facit in gloria, lite conteſtatâ, id etiam, pendente adhuc, in mundo facit: pudet illum ſi tardat fouendis mortificati precibus. Elegantiſſima ſunt verba Valerij Max. celebrantis Romanos ſuos, qui poſt Canenſem cladem luctus abolendos decreuerunt, ne ſtata Cereris ſacra impedirent: *Qua quidem conſtantia*, inquit, *retinendæ religionis, magnus cœleſtibus iniectus eſt rubor vlterius aduerſus eam ſæuiendi gentem, quæ ne iniuriarum quidem acerbitate, ab eorum cultu abſterreri potuerat.* longè reapſe dulcior Deus noſter, longè eius amores ſuauiores, quàm quos falsò in Diis ſuis Ethnicus ſomniabat adulator, illis verbis ex *lib.* 1. *c.* 1. *n.* 15. inijcitur enim quodammodo illi rubor vt votis annuat, quæ mortificationis acerbitas commendat.

§. III.

Ipſa mortificatio, tacente iuſto, viua eſt, & eloquens Oratio.

Sed ſi reuera ſponſa nullas fudit preces, ac propterea non ſcribuntur, ingentius mortificationis robur iam exprimitur: quaſi ipſa tacentis mortificatio, eloquentiſſima foret perſuadendo Deo, & impetrandæ veniæ viua oratio. Cognoſcebat id abſque dubio Moyſes, de quo, quando Ioſue euerſurus deſcribitur Amalecitas, ſic ſcribitur: *Moyſes autem, & Aaron, & Hur aſcenderunt ſuper verticem collis: cumque leuaſſet Moyſis manus, vincebat Iſrael; ſin autem paululum remiſiſſet, ſuperabat Amalech*, Exodi 17. n. 10. Et quorſum, inquis, collem aſcenderat? oraturus. Timotheus Presbyter Antiochenus orat. de Cruce apud Gretſ. *Ieſus*, inquit, *Naue, vt probè noſtis, acie contra alienigenas inſtructâ, vt vidit in conflictu alienigenarum, & Iſraelitarum, alienigenas in certamine ſuperiores, id Moyſi indicauit, dicens: Ora ſerue Dei Moyſes, quoniam præualet aduerſarius, extollitur alienigena: adhibe preces, preces enim puro ſynceroque animo ad Deum fuſæ, telis fortiores ſunt. Quid fecit Moyſes diuini ſpiritus reuelatione illuſtratus? quomodo aduerſarios pellere inſtituit? conſcenſo monte, non flexit genu, non demiſit caput, non dedit vocem: ſed manus extendit, erexit caput, crucis figuram expreſſit.* alludens ad numerum 12. eleuatas manus, quas diximus, expandiſſe, & in modum Crucis formaſſe dicitur, ſcilicet, vt cum eodem Timotheo ibi ſentiunt ferè omnes, non Moyſis precibus, ſed figuratæ Cruci victoria adſcriben 1212.

ſcribenda intelligeretur. addo ad rem meam, vt mortificatio illa, & moleſtus Crucifixi habitus, oraret ſedulus, & tanquam oratio viua Deum cogeret ſuauiter. Quid ergo fiat non ſolùm exteriori Crucis repræſentatione, ſed magis per ſuſceptam pleniſſimè Crucis mortificationem? D. Ambroſ. ad hunc locum ſerm.56. *Ideo*, inquit, *eleuatis manibus orare præcipimur, vt ipſo quoque membrorum geſtu paſſionem Domini fateamur: tunc enim citiùs noſtra exauditur oratio, cùm Chriſtum, quem mens loquitur, etiam corpus imitatur. hoc etiam exemplo Moyſes ſanctus, cùm contra Amalech bellum gereret, non armis, non ferro ſed eleuatis manibus ſuperauit.* Certè exauditur citius oratio, quia mortificationis etiam habitus pro parte orat, & vt habet ex Timotheo, in Moyſe ſine vllis aliis precibus exorauit.

1213. Propterea ſceptriger Propheta Pſal.62. cuius titulus: *Cùm eſſet in deſerto Idumææ.* ſcilicet fugâ miſer, viâ laſſus, fame fatigatus: exclamat n.2. *Deus, Deus meus, ad te luce vigilo, ſitiuit in te anima mea, quàm multipliciter tibi caro mea.* quomodo enim caro Deum ſitit, quem non agnoſcit? quomodo per ſe, quaſi ſeparatim ab animâ preces fundit, quas non intelligit? niſi, quia dum mortificatur, tacitis quibuſdam precibus, imò viuis quibuſdam vocibus, & eloquenti carmine Deum trahit, & exorat. quot carnis afflictiones patiebatur in deſerto Dauid, tot oribus omni tuba clarioribus, in diuinis auribus perſonabat. Gilibertus ſerm.34. *Vides*, inquit, *his verbis quomodo ipſum carnis veſtimentum, quaſi orationis habet vicem, dum Deo ſitire dicitur? caro voluntariis afflicta diſciplinis, nonne Deum ad propitiationem flectere nititur? ipſa eius propter Deum ſupplicia, ſupplicationes ſunt.* Quàm eloquens oratio, quæ muta loquitur, tacens perſuadet! ſi pungit cilicium, ſi dolet verber, ſi fames cruciat, ſi torquet ſitis, ſi laſſat chameunia, ſi fatigat vigilia, ſuauiſſimè per illas caro deprecatur: vt iam ſemper oremus, & non deficiamus, quod Chriſtus docuit, ſi ſemper oratoriam amplectimur mortificationem.

1214. *Conclude*, inquit Eccleſiaſticus, *eleemoſynam in corde pauperis, & hæc pro te exorabit ab omni malo*, cap.29.num.15. non tam dicitur auerſura malum, quàm exoratura vt auertatur: non tam ſuauiter à Deo aſpicienda, quàm exaudienda benignè, vt iam vocalis & eloquens intelligatur. & quanto erit vocalior afflicta ipſa tua à te caro, quàm præbita eleemoſyna? Certè quanto eſt difficilius te punire, quàm tua partiri: eo erit apud Deum punitio, quàm partitio eloquentior. Gilibert. citatus. *Eleemoſyna*, inquit, *pauperi miſericorditer impenſa exorat: carnis propria delectatio diſcretè repreſſa, cur non & ipſa orationis habet effectum? voluptatis repreſſio, quadam eſt votorum expreſſio, & deſiderij delectationem aliam ſuſpirantis.* Securus petitiont adſpirat, qui ſic ſuſpirat: votorum certus imprimit iacula, qui ſe reprimit: eloquentiſſimus loquitur, qui in mortificationis ſilentio locatur.

1215. Capies hinc illud ſupradicti Vatis: *Deſiderium pauperum exaudiuit Dominus: præparationem cordis eorum audiuit auris tua*, Pſalm.9. num.17. Ecquæ iſta cordis præparatio? cordis eiuſdem circumciſio, quando ab illo ſpinæ per ſyncerum mortificationem euelluntur. propterea igitur, quin cor ſic præparatum ſuſpiret, aut clamet, ipſa eius præparatio, tamquam ſonorus clamor, tamquam dulce ſuſpirium, dicitur exaudita. Euthymius hîc acutè: *Deſiderium*, inquit, *& præparationem cordis eorum clamantia quodammodo ad te, & iniuſtorum deſtructionem optantia, tu exaudiſti: erant enim pauperes præparati, & recti corde, ac nullo vitio impediti.* Ipſa amotio impedimenti, expeditio eſt voti, etiam dum te præparas rogaturus, iam fruiturus comparas: non dum verborum iacula contorques, cùm iam extorques cupita munera. Maius eſt quod addam. Cupiebat Daniel populi libertatem: *In diebus*, inquit, *illis, ego Daniel lugebam tribus hebdomadarum diebus: panem deſiderabilem non comedi, & caro & vinum non introierunt in os meum*, cap. 10. num.2. deſcribitur ſtatim Angelus illi apparens, qui deinde ſic loquitur: *Noli metuere Daniel, quia ex die primo, quo poſuiſti cor tuum, ad intelligendum vt te affligeres in conſpectu Dei tui, exaudita ſunt verba tua, & ego veni propter ſermones tuos*, num.12. Quæro ecquæ verba? quoſ've ſermones? certè in toto capite nil verborum legimus, niſi afflictio ipſa erat eloquentiſſima, perſuadendoque Deo efficax & ſonora. illud autem rarius, non ſolùm præparatum & mortificatum iam cor hîc exaudiri, ſed etiam mortificandi cordis propoſitum iam vocale fieri: vt futura adhuc afflictio in affectu, iam in effectu clamans videretur.

Iſta quæ aſcendit. Vers. 6.

§. I.

Virtus permanſura, vt plurimum non tam volatu præpeti, quàm perpetuo inceſſu, aut aſcenſu comparatur.

Scio, nec id abſque temeritate & errore negari poteſt, quandoque Deum à profundâ vitiorum voragine, in altiſſimam ſanctitatem aliquos promouere; idque repentè, vt non tam adiri greſſu virtus, quàm volatu inuolari videatur: libera bona ſunt, ſic pro Domini libito gratiæ expenduntur: vt plurimum tamen, & ordinariæ legi ſuæ parens, longè aliter procedit Deus: paulatim gradientes nos ducit ad ſanctitatem, donec perfectioni inducat. Sic tendimus magis, quàm volamus, & permanſuram virtutem fixis cuiuſdam inceſſus perpetui veſtigiis potius, quàm leuibus præpetis volatus pennis ſtabilimus. ideo ſemper ſpiritus magiſtris ſuſpectæ repentinæ virtutes, quæ in cunabulis grandes, immo in embrione, aſpectu iam perfectæ: nec immeritò, habent enim neſcio quid pythonici feruoris citò exhalandi. Hinc ergo eſt quod in hoc loco ſponſa non tam volare dicatur, quàm aſcendere gradatim à mundi huius deſerto, ad montem perfectionis: ſic ſecurior dilecto ſuo innitenda: quam totam doctrinam clarè expreſſit Sapiens in Prou. *Subſtantia*, inquit, *feſtinata minuetur: quæ autem paulatim colligitur manu, multiplicabitur*. cap.13. num.11. vbi Hugo Card. *Verum*, inquit, *eſt hoc de ſubſtantia ſpirituali, quæ cùm feſtinatur haberi, minuitur, vt patet in nouitiis, qui præcurrere volunt fortioribus ſe, & ideo plerumque dum feſtinant, aut corruunt, aut offendunt, aut fatigantur & deficiunt, aut inuident eis, quos æmulari non valent.* Sic prouidus & amator ſuauiſſimus Deus petitiones docet, quarum tamen dilatat implementum, vt quod acquiris diutiùs, perdas difficiliùs: quodque inſtanter comparas, conſerues ſtabiliùs. Dionyſius ad eumdem locum. *In ſpiritualibus*, inquit, *conſpicimus quòd hi qui grandi exercitatione, abſtinentia & labore, ad virtutum incrementa, ſeu perfectionem perducti ſunt, timorati exiſtunt, ne per negligentiam ſuis priuentur affectibus. qui verò gratioſè præuenti ad ſpiritalem alacritatem,* 1216.

critatem,

critatem, sensibilem deuotionem, ac lachrymas, celeriter atque faciliter deuenerunt, sæpe per incautelam, atque incustodiam dilabuntur, nec data sibi charismata debitè appretiantur. Hinc etiam pius, ac sapientissimus Deus, desideratam gratiæ affluentiam multis non statim largitur, sed paulatim eos exaudit, ne repentè euacuentur: sed diutiùs orando ac laborando magis promereantur, & firmiores, cautioresque fiant. Itaque festinata virtus deficit, & celerum pennarum pœnas luit, quæ composito gradu incedens, stabilis proficeret, firmanda cresceret. rem ergo tanti ponderis fusiùs examinatam illustremus.

1217. Explicarem ego hinc obscura illa verba Isaiæ dicentis: *qui sperant in Domino, mutabunt fortitudinem: assument pennas sicut aquilæ, current, & non laborabunt: ambulabunt, & non deficient*, cap.40.n.31. Quis alas aquilinas audiret, qui cœlum conscensum, solem superatis nubibus penetratum, non putaret? & tamen iustus alas habet, nec tam volat, quàm ambulat: affectu præpes, sed effectu prudens. & fortasse ideo dicitur mutare fortitudinem, quia initio feruidi impetus pennis passus eleuari: statim sapiens currit: & paulo pòst sapientior, cursus celeritatem ambulationis pausis intersistit: sic proficit, qui volans, aut festinanter currens fortè deficeret. Neque his obstabunt quæ infrà dixero, de gradu celerrimo ad virtutis viam requisito: ibi enim contra ignauos, & culpabili languore torpentes disseram: hîc phantasticè illusos & imprudenter temerarios coarguo: ibi citissimus cursus, sed debitis seruatis gradibus commendabitur: hîc cursus quidam importunus, & quasi per saltum properans reprehenditur. pergo.

1218. Explicauit prudentiam huius cursus ipse Propheta, dum post cursum, posuit ambulationem: quasi (præter illa quæ dixi) vellet vt ipse cursus, esset ambulatio: sicque iustus & ambulando curreret, & currens ambularet. & quorsum, inquis? attende. Prisci vates, & Mænades pythonico spiritu agitatæ, falsumque Deum suum, dæmonem verum patientes: equorum indomitorum instar subsultabant, si fortè illum excuterent, & eiicerent: totus est in hac metaphora Virgil. *lib.6.* de enthea Sibylla.

At Phœbi nondum patiens immanis in antro
Bacchatur vates, magno si pectore possit
Excussisse Deum: tanto magis ille fatigat
Os rabidum fera corda domans, fingitque premendo.

& iterum post pauca:

———ea fræna furenti
Concutit, & stimulos sub pectore versat Apollo.

Dulciori suauitate, equitatus etiam suos, Iustorum corda fecit Deus: sic tamen gestari gestit, vt non subsultent, non bacchentur instar pythonicorum, ne Deum in se immobilem, sibi infeliciter excutiant. Huc me manuduxit Hugo Cardin. qui ad hunc locum culta barbarie sic scribit: *Ambulabunt, id est, Christum sessorem suum suauiter ferēt: sicut equus, qui suauiter ambulat, non trotando.* quasi Christum excutiat, virtutem amittat, qui dum perfectionis viam currit, subsultare & transilire non formidat. Quando ergo celer cursus ineundus, quietam ambulandi serenitatem imitetur.

1219. Quas non ostentabant pennas animalia illa, quæ apud Ezechielem, thronum diuinæ gloriæ asportabant? singula alis quatuor statim ventos præuertere, cœlos anteuolare conatura videbantur: prius tamen legis incessum, quàm volatum: *Vnumquodque*, inquit, *eorum coram facie suâ ambulabat: vbi erat impetus spiritus, illuc gradiebantur*, cap.1. n.12. Certè ideo ambulabant, quia spiritus pennatis aliàs affectibus, non tam pro tunc volare, quàm gradiri concedebat: impetu diuinæ auræ impellebantur, & ideo optimo institutore monita non tam volabant extra tempus, quàm gradiebantur. quid mirum? etiam quando diuina aura, in auras ipsa attolli volebat, vbi necessariò pennarum vsus videbatur exercendus, ibi adhuc non alis remigant suis, nisi alieno vigore animatis, vnde *n.*19. euecta dicuntur potius, quàm volantia. Ex quo etiam capies illud n.24. *& audiebam sonum alarum, quasi sonum aquarum multarum, & quasi sonitum sublimis Dei: cùm ambularent quasi sonus erat multitudinis, vt sonus castrorum, cumque starent, demittebantur pennæ eorum.* Itaque semper erectæ & strepentes erant alæ, siue volarent, siue ambularent animalia, adstantibus tantùm dimissæ: ac si ambularent volantia, & ambulantia volarent: vt prudens ambulatio, volatus, feruidus volatus, ambulationis tenorem modestum sortiri videretur. aut saltem dum in aëre volant, *sonum sublimis Dei* imitantur: quia, vt habet hîc citatus Hugo, *totum est à Deo*, ac si pennis suo iure vtantur, solummodo dum ambulant: ast ad volandum, sine speciali Dei influxu, abutantur.

Sed adhuc magis ad rem nostram pedum descriptio: *Pedes eorum, pedes recti, & planta pedis eorum, quasi planta pedis vituli*, n.7. O monstrum vitio carens? humani, & ideo prudentes gressus designantur, rectis hominis pedibus adumbrati, sed diuinitus humani: ideo dum bases sunt totius machinæ, pro basi sua vitulinam sortiuntur maturitatem. Bouis tarditas ad laborem festinat lenta, lentescit festina, ideo durat, ideo non deficit: & permansura virtus lentè debet in cursu festinare: ita D. Gregor. hîc *homil.* 3. licèt solùm de sanctis prædicatoribus loquatur: *planta*, inquit, *vituli, scilicet maturè incedens.* quod omnibus accommodemus necesse est: sic enim solida virtus, & perpetuò duratura, solùm comparatur. quid? non ad hoc aptiores aliquæ pennæ, quàm gressus quidam prudentes, & maturi: credo absque dubio id voluisse LXX cùm verterent: καὶ τὰ σκέλη αὐτῶν ὀρθά: καὶ πτερωτοὶ οἱ πόδες αὐτῶν. id est, *& crura illorum recta, & pedes eorum volatiles.* nam vitulina maturitas pennata est, & eò in ipsa tarditate celerior, quo in assecutione securior: frustrà volatum iactas consequendo, quod vbi consequaris, iterum auolabit. 1220.

Celebre mihi in hanc rem exemplum Enoch & Eliæ, qui dum in corpore ad supera assumuntur, modum quo spiritus ad sanctitatem assumitur, manifestant. ergo de Enoch sic habetur Genes. 5: n.24. *ambulauitque cum Deo, & non apparuit, quia tulit eum Dominus.* Ascendis Domine super Cherubim, & volas, vt addit Propheta, super ventos, non vtcumque, sed & hos pennatos, quasi leuis ventorum motus, nisi alis adiutus, testudineus tibi incessus videatur: nec tamen volat tecum Enoch, sed cùm fertur, cùm non apparet, ambulat: nimirum sumpsisti tunc incessum tibi minus congruum, quia iusto amico volatus non congruebat: conuenientes tibi pennas relinquis, quia Enoch isti ambulatio venit aptior: sic & antea tecum ambulat, n.22. & cùm fertur, defertur ambulator. rogabat Venus Cupidinem (fingit Virgil. *lib.*1.) vt mentiturus Ascanium Iulum, humanos indueret habitus: tunc sic, 1221.

Paret amor dictis charæ genetricis, & alas
Exuit, & gressu gaudens incedit Iuli.

& diuinus noster Amor, morem amico gerens incedit

incedit ambulator, quia inceſſus, & non volatus ipſi amico, firmæ virtuti tenendæ requirebatur. Quid Elias? pergebat cum Eliſæo ſuo, *cumque pergerent*, inquit textus, *& incedentes ſermocinarentur, ecce currus igneus, & equi ignei diuiſerunt vtrumque*, 4.Reg.7.num.11. En currus, en equi quidem veloces, quos cùm in aëre audis, putares pennigeros hippogryphos: non tamen volatiles venerant, ſed ad ſummum, currentes: nec illis vſquam alatus, & penè inſtantaneus de pennis acceſſus celebratur: ideo ſubditur, *& aſcendit Elias per turbinem in cœlum*, quaſi gradatim Olympiacum cliuum conſcenderet, neque tam volatu præpeti, quàm inceſſu perpetuo progrederetur.

§. II.

Idem vlteriùs confirmatur.

1222. HIs ergo cœleſtis doctrinæ documentis, licèt amoris œſtro concita Magdalena cùm priùs ad Chriſtum acceſſit, illius pedes vnxit: *oſculabatur pedes eius, & vnguento vngebat*, Luc.7.num.38. quæ tamen eandem domum poſtea repetens, aliena conuiuia ieiunaſque Phariſæi epulas charitatis guſtu Chriſto conditura, *Habens*, inquit Matthæus, *alabaſtrum vnguenti pretioſi, effudit ſuper caput ipſius recumbentis*, cap.26. num.7. Vt non per ſaltum, ſed pedetentim perfectioni anhelaſſe videretur. D.Ambroſ.*lib.6. in Lucam*, latè diſputans an eſſet hæc vna eademque Maria, ſic concludit: *poteſt quæſtio meriti & temporis diuerſitate diſſolui, vt adhuc illa peccatrix ſit, iam iſta perfectior, etſi enim non perſonam mutat Eccleſia, vel anima, tamen mutat profectum.* ergo adhuc imperfecta, & penè peccatrix aſſueſcit pedibus, perfectior ad caput vſque aſcenſura: ideoque in illa perfectione permanſit, quia lenta quadam proceſſit feſtinatione. Sunt pulchra ad hunc locum quæ habet Bernardus *ſerm.3. & 4. in Cant.* parco tamen notis: nil elegantius huc afferam, ſed tamen recentius aliquid.

1223. Et bene anima, ſiue Eccleſia, quæ in Magdalena pedes amplectebatur, quaſi diuinas plantas amatoriis oſculorum cothurnis calcearet, tranſit ad caput, velut in coronam: nimirum de ancilla & pediſſequa in ſponſam, quæ eum diligens, corona ſuo redditur ſponſo, *Prouerb.12. num.* 4. vt non per ſaltum, ſed per gradus aſcendiſſe cognoſcatur. Hinc illud Cant.3. num.11. *Egredimini, & videte filiæ Sion Regem Salomonem, in diademate quo coronauit illum mater ſua, in die deſponſationis illius.* ideo quippe tamquam ad regnum, in die deſponſationis coronatur, quia ipſa illi ſponſa coronatur: qui licèt ſemper Rex, & coronatus incederet, gaudet videri animarum diademate alio inſignitus: quod inde fore perpetuum ominatur, quia non per ſaltum eò acceſſerunt: animæ enim, quæ ſolùm in die deſponſationis coronant, videntur prius imperfectiores calceaſſe, & induiſſe. Acutè Gilibert. ibi ſerm.21. *Mater Eccleſia*, inquit, *ſe ipsâ te Ieſu bone exornat, ſe ipsâ te veſtit, ſe ipsâ te calceat, & coronat. in imperfectione calceamentum eſt, in perfectione corona: mira mutatio, vbi excuſſo puluere, ſi quis adhæſerat, de calceamento, fit corona.* Ac ſi inde (addo ego) nuptiæ & legitimæ forent, & feſtiuæ: quia aſcenſus & legitimus fuerat, & ordinatus.

1224. Neque vana ſuſpicio: ſicut enim ab ancillatu, in Chriſti obſequio, tranſitur ad ſponſalia, ſic ab his ad matrimonium aſcenditur: rarò, ſine his gradibus, nuptiæ peraguntur. ideo diuinus ſpiritus fideles animas enumeraturus, *Sexaginta*, inquit, *ſunt reginæ, & octoginta concubinæ, & adoleſcentularum non eſt numerus*, Cant. 6. num.7. eo nimirum ordine deſcendit narrans, quo aſcenderunt animæ progredientes: ſemper inter reginas, & ancillas adoleſcentulas, mediet concubinatus, id eſt, caſtiſſimus quidam ſtatus ſponſalium neceſſe eſt: cape pluſcula, ſed pulchra verba Guillelmi *in catena Delrij*, ad hunc locum. *Excellentis quidem gratiæ eſt, cùm fortè aliqua adoleſcentularum, non mediante concubinatu, tranſit in reginam. Sed hoc tanto rarius, quanto excellentius. agitur. itaque per adoleſcentiam, in concubinatum: per concubinatum, itur in connubium ſponſi cœleſtis. nam filiæ Babylonis, per electionem gratiæ tranſeunt in adoleſcentulas: adoleſcentulæ autem in concubinas, concubinæ verò in reginas. Adoleſcentulæ ergo non tantùm innuptæ, ſed adhuc etiam innubiles eſſe videntur: cùm autem in concubinas tranſeunt, nondum quidem nuptæ, ſed iam nubiles fiunt: ſed de nubilibus fiunt nuptæ, cùm de concubinis fiunt reginæ.* Temerè igitur præſumis ordinem tranſgredi diuinum: arroganter aſſumis thalamum, niſi priùs ſponſalibus ſubarrhata: ſuperbè arrhas capias, niſi priùs ad ancillatum capiaris: manſiones multæ ſunt, ſed permeabiles, paulatim (niſi ſpeciali gratia præuentus) in ipſis creſcas, neceſſe eſt.

Hoc erat quod Galatas ſuos edoctum volebat cœleſtis myſta Paulus: *Filioli*, inquit, *quos iterum parturio, donec formetur Chriſtus in vobis*, cap.4.n.19. 1225.
Tandiu dolebat Paulus, tandiu parturientis anguſtiis premebatur, donec in ipſis Chriſtum efformaret, & reformaret, per omnia Chriſto ſimiles editurus: de quo alibi multa. Sed ad rem præſentem, quàm apta metaphora geſtantis matris ſumitur, & parturientis? ſenſim ſanguis in vtero coagulatur in carnem, dureſcit in neruos, ſolidatur in oſſa, & in membra diſponitur: deinde quàm paulatim eadem materia, cartilaginoſa criſpatur in aures; ridens ſublucet in oculis; ſeuera protenditur in naſum; candicans ruber in genis; rubens in labiis accenditur; i tu per ſingula alia, & ab exemplo diſces, quàm non raptim, non properè in te formetur Chriſtus, in te naſcatur, vt tu iam reformatus parturiaris. Gilibert. ad hunc locum ſerm.10. *In nobis ergo*, inquit, *& parturitur Chriſtus & perficitur: nec ſemel, ſed ſæpiùs, & iterata crebrò parturitione: ne quo poſſumus omnes Chriſti ſimul virtutes adaptare nobis: equidem nec vnam quamlibet ad plenum. idcirco ſemper inſiſtendum eſt, quia non niſi ſemper fit in nobis ſpiritualis parturitio Chriſti.* Vt iam ſit ſenſus expers, qui non putet ſenſim ſibi in hoc negotio procedendum. planè non raptim, ſed pedetentim duratura virtus venit vtplurimum, & ſic ſtabilis perſeuerat.

De pœnitente explicat Galfridus obſcura illa verba Eccleſiaſtici: *ante grandinem præibit coruſcatio, & ante verecundiam præibit gratia, & pro reuerentia accedet tibi bona gratia*, cap.32. num. 14. vel vt alij, *pro verecundiâ accedet*, &c. nam certè illa reuerentia, verecundia eſt: quaſi prius quàm grandinantem procellam doloris & pœnitentiæ ſentias, diuinæ lucis coruſcatio fulgeat, neceſſe ſit: ſic & gratia fauens & roborans, verecundiam aperiendæ conſcientiæ præcedat, neceſſe eſt. nunc ad rem. Poſt illuſtrem hanc victoriam, tamquam præmium toleratæ verecundiæ: quis bonam gratiam (id eſt, virtutum donum) non aduolaturam crederet? & tamen non tam volat, quàm accedit, non pennis rapida, ſed gradatim incedens; quia ex ſe quidem vult in te durare, cupit ſtabiliri: ac ſi non 1226.

talis futura, si tibi esset substantia festinata: pulchrè citatus Galfridus ad hunc locum apud Tilman. *Pro confusione, inquit, præsenti, quam vel sibi ipse ingerit, vel ab alio tolerat æquanimiter, quisquis verè interim pœnitet, bona gratia ei accedit, non subitò irruens, & illico transiens: substantia enim festinata minuetur.* Accedat ergo, non irruat: veniat, non volet: aliàs quàm celerrimè auolabit.

1227. Fortasse in huius rei typum scala extremis cœlum terramque pertingens exhibita est Iacobo: *viditque*, inquit textus, *in somnis scalam stantem super terram, & cacumen illius tangens cœlum: Angelos quoque Dei ascendentes, & descendentes per eam*, Genes. 28. num. 12. Vt etiam vacuum istud medium, non tam alis tranetur, quàm gradibus percurratur; vt & gratiæ è cœlo demissæ, & iusti ad cœlum immissi gradatim descendere, & ascendere cognoscantur. Bruno ibi apud Godefr. *Scala*, inquit, *quæ cœlos tangit, virtutum & bonorum operum concatenatio intelligitur; sicut enim per scalam quibusdam gradibus ad altiora conscenditur: ita de virtute in virtutem proficiscentibus videbitur Deus deorum in Sion. Angeli verò qui per hanc scalam ascendebant, & descendebant, sanctos viros significant, qui virtutum gradibus, & bonis operibus, ad cœlestia regna conscendunt: sic enim itur ad astra.* Itur quidem, non volatur, & media ista inanis intercapedo imprimendis vestigiis, quodammodo solidatur. diuina quædam qualitas est virtus, etiam gradus suos numerat, non numero tantùm, sed specie diuersos, & quemadmodum in qualitate physica, frustrà graduum ordinem præuertere conaris: sic etiam in virtute, à primo, medios ascende, consecuturus octauum.

1228. Allucet hinc illud propheticum: *Beati qui habitant in domo tuâ Domine: in sæcula sæculorum laudabunt te*, Psalm. 83. num. 5. Quidni si perenni iam beatitudine perfruuntur, & beata iucunditate afficiuntur. & statim de illo, qui patriæ adhuc suspirat viator: *beatus*, addit, *vir cuius est auxilium abs te.* Diceres iam hunc talem viatorem, beatum appellari, quia cùm paratissimum habeat auxilium, celerrimo volatu possit beatorum se consortio immiscere: si enim Angelus Prophetam crine apprehensum, mirâ celeritate volantem pascendo Danieli adduxit: quidni Deus ipse auxiliator, celerioribus longè pennis istum euehat? Sed vide quid addat: *ascensiones in corde suo disposuit*; hæc enim via est virtutis, ideo ascendenda gradatim, non pennatè transuolanda. Euthymius ibi: *Sunt ista ascensiones, bonæ quædam cogitationes, per quas veluti per scalam gradatim ad alta & diuina bona conscendimus.* Sed iam ad alia.

VERS. 7. Sexaginta fortes, &c.

§. I.

Anima sancta, Dei thesaurus, isque dulci auaritiâ custoditus.

1229. Miraris fortasse tot cœlestis militiæ principes, in vno Christi, veri Salomonis, lectulo (id est, in anima iustâ, vbi Dominus requiescit) custodiendo; sed absit admiratio: thesaurus Dei est anima sancta, cuius ille auarus possessor de dulcedine, & de pietate custos inuigilans: candicat anima pura in argentum, flauet in aurum, vt hac vnâ Deus ditescere videatur. Eleganter D. Zeno Veron. *serm.* 1. de auaritia, post multa sic concludit ad auditores: *Sed nos non ad auaros, sed de auaris sermonem fecimus fratres: alioqui solis diuinis exemplis oportuerat perorare, esset si quis hic talis: sed quia in vobis fides, & pietas, quæ est idonea expultrix auaritiæ, manet atque gloriatur: digni estis vniuersi, aurum argentumque non tam habere, quàm esse. nam vos estis aurum viuum Dei, Christi vos argentum, vos Spiritus sancti diuitiæ: vos si terrena metalla contempseritis, longè his vita vestra thesaurus, vobis auro constructa, æthera illa ciuitas destinata est.* Vt quidquid etiam præter aurum & argentum, est diuitiarum, in sanctis suis Deus quodammodo habeat repositum, vt ex dicendis patebit.

Animaturus suos Christus Dominus vt alacriter pericula subirent, tormentis exponerentur, sic concludit: *capilli capitis vestri, omnes numerati sunt*, Luc. 12. num. 7. Ecquis vnquam mortalium ita bonorum suorum custos sollicitus, vt nec etiam pilos perdi patiatur? Solebant antiqui, vt aliquid vilissimum exprimerét, pilum dicere, vnde illa phrasis Hispanis etiam in vsu: *pili te facio*, id est, nihili, & tamen Deus, vel etiam hos suorum pilos tam magni facit, vt alibi dicat nullatenus perituros, & hîc singillatim commemoret numeratos: nunquid aurei sunt crines isti, ac proinde cum ipsis iustis, qui toti aurei, sunt thesaurus Dei, sollicitè custodiuntur? ita planè, &, quod magis est, his pilis aureis, id est, superioribus & in vertice collatis virtutibus, sic venustantur iusti, vt iam toti quodammodo in auream cæsariem conformati caput exornent: hoc enim erat capillamentum, quod in sponsi capite laudabat sponsa: *caput eius aurum optimum*, vel, vt alij legunt, *aurum paz*, Cant. 5. n. 11. imò ideo signatè additur, *capilli capitis vestri*, caput enim iustorum, Christus, testante Apostolo: quod iusti tamquam cæsaries exornant. quid ergo mirum tanti capitis, id est, Christi Deus numeret pilos, si & huius capitis Caput, (vt ipse testatur Paulus) idem est? hæc omnia fuerunt dicenda, vt capias D. Paulinum insigni illa *epist.* 4. de virtutum capillamento: *In communi, inquit, omnis anima studeamus illis adornari capillis, quos Deus numerabiles habet, sicut ipse dicit: cuius verò ille capitis capillos magis numerare dignetur, quam eius, cuius ipse capitis vertex est? de quo dicitur caput eius, aurum paz: quo nomine probabilius aliquod, & purius aurum significari puto. sicut illud de terra Euilath. hoc enim aurum, forma Sanctorum est, qui in capite corporis, vt lumina micant.* Non ergo vigilantiùs princeps, imperij sui insigne, coronam scilicet, quam Christus coronarium hoc aurum sibi custodiet. 1230.

De tormentis iustorum locutus Salomon sic habet: *Deus tentauit eos, & inuenit illos dignos se: tamquam aurum in fornace probauit illos*, Sap. 3. n. 5. & cur, inquis, tunc digni Deo inueniuntur solùm, quando auri instar probantur in fornace, igne examinantur? quia constituenda in illis imago Dei, cui probatissimum aurum prærequiritur. Atqui, instas, Nabuchodonosor statuam & imaginem suam formaturus aurum elegit, nec tamen tam anxiè adhibito igne aurum priùs legitur examinasse: cur ergo Deus pueros iustos (vt alios taceam) prædictæ statuæ sanctos insultatores, quos in viuam sui imaginem elaborat, & illam auream: non vtcumque, sed in fornace voluit examinatos? quia, non vtcumque imaginem auream facere ex iustis, sed illam in pecuniâ percussam, cui probatius aurum exigitur, decreuit cudere. Statua Principis, cuiuscumque sit materiæ, aliis cernenda exponitur, pecunia in thesauris sedulò custoditur: sunt autem iusti omnes thesaurus Dei, imago aurea, 1231.

rea, ſed numis cuſa, & ideo cuſtodiẽda vigilantiùs. Paulinus citatus fauet: *Sunt aurum ignitum Deo, qui videlicet eos per examina paſſionum, huius mundi fornace conflatos inuenit dignos ſe: in his ſacra imaginis ſuæ percuſſis monetam imprimens cordibus, & linguis eorum veritatis verbum.* ſcilicet in aliis auri miniſteriis mixtio alieni metalli, quandoque non excluditur: aurum ad pecuniam, ni adulterinã affectes, putum requiritur, quodque Lydiũ patiatur, hoc ita cuſum tamquam melior pars theſauri auidè reconditur.

1232. Hinc illa vox Dei iuſtos in Iſraëlis figura allicientis: *Si ergo audieritis vocem meam, & cuſtodieritis pactum meum, eritis mihi in peculium, de cunctis populis, mea eſt enim omnis terra*, Exodi 19. n. 5. nam ſi id quod quiſque habet priuatum, eius peculium appellatur, cùm Deus fateatur omnem terram ſuam eſſe: cur non omnis terra eius dicetur peculium, niſi quia ſingulari quodam modo iuſti ad Dei peculium pertinebunt? Et quis modus, inquis? nimirum cæteras creaturas Principum & aliorum hominum dominio communicauit: Animam iuſtam ſibi vni tantummodo poſſidendam reſeruauit, tamquam in proprio theſauro reponendam: vnde Oleaſter ex Hebræo legit, *eritis mihi theſaurus delectus.* faciunt huc verba Philonis *lib. de Plant. Noe*, in re ſimili: *Argentum*, inquit, *aurumque, & cætera pretioſa, quæ reconduntur apud ſubditos, Regum magis ſunt, quam eorum à quibus habentur: attamen ſunt qui propriè dicuntur legis theſauri, in quibus ordinarij tributorum exactores, totius regionis prouentum ſolent reponere. ne mireris igitur, ſi & omnipotentis rerum omnium præſidis eximia hæreditas eſſe dicitur ſapientium animarum ſodalitium.* quanto ergo maiori diligentia, in communi aliquo periculo, regius theſaurus, quàm priuatorum bona defenduntur: eo maiori curâ animæ iuſtæ, quàm cætera mundi omnia à Deo & Angelis ſuis cuſtodiuntur.

1233. Nouerat diuinum hoc ingenium Moyſe, ideo ad eoſdem iuſtos ſub eâdem figura ſic locutus: *Quando diuidebat Altiſſimus gentes, quando ſeparabat filios Adam, &c. pars autem Domini, populus eius: Iacob funiculus hæreditatis eius*, Deuter. 32. n. 8. bene enim dicitur Deus diuidere terræ filios, Adamo genitos, terrenis inhærentes: quia quodammodo dimittit palabundos, & diſperſos, permittit errent vt voluerint. Sicut paſtor alienis gregibus facere conſueuit: ſinit luxuriantes ſuffundantur ad libitum, ficut ſpretis vineis ſolet agricola. Iuſti verò non diuiſi dicuntur, quos tamquam ſedulus paſtor in vnum ſibi gregem, & verè peculium congregat: & tanquam diligens agricola ne à vite palmites longè ſeparentur, curat: denique tamquam theſaurum vnicum & dilectam hæreditatem cuſtodit vigilantiſſimè. Philo citatus ad hunc locum: *Ecce iterum*, inquit, *portionem & hæreditatem Dei dixit eos, à quibus germanè colitur, & aſpicitur; terræ autem filios, quos Adami nominat filios, diſperſos, diſpalatoſque cateruatim, cùm non poſſint rectæ rationis ductum ſequi.* & emphaticè ſatis theſaurus iſte, hæreditas appellatur: quemadmodum enim homines (quod in Naboth patet) hæreditatem auitam tenaciter defendunt, non ſolùm ob vtile diuitiarum, ſed magis ob dignitatem gentilitij ſtemmatis, quod hæreditati immobili vtplurimum adhibetur: ſic Deus theſaurum ſuum, vocat hæreditatem, vt ſollicitè defendendus, & anxiè ab iniuſto poſſeſſore recuperandus intelligatur.

1234. Ab ipſo Incarnationis ſuæ inſtanti, rerum omnium Dominus, Chriſtus à Patre conſtituitur: in cuius ad orbem ingreſſu, vt narrat Apoſtolus, omnes habuit Angelos veneratores: ac ſi tamquam Principem iuraturi pedibus eius oſculandis conuolarent. & tamen audis eumdem Patrem apud Iſaiam victorias Chriſti Domini referentem, quibus tandem ſic præmium promittit: & *dabo tibi theſauros abſconditos, & arcana ſecretorum*, cap. 45. n. 3. Sed quomodo qui iam rerum omnium erat Dominus, theſauros poſt victoriam, dicitur accepturus? quia licèt Dominus ab initio, nondum tamen, vt ita dicam, poſſeſſor, donec ab vſurpatore iniuſto, cruore fuſo, vita expiratâ eos recuperaret, conterens portas æreas, & vectes ferreos confringens. Ecquæ, inquis, tanta theſauri dignitas, pro cuius recuperatione, ſanguis diuinus ſic dignanter impenditur? Sanctitas animarum, quæ in limbo, tyrannico cuſtode dæmone ſeruabantur. D. Chryſoſt. orat. 2. de Cruce apud Greſ. *Theſauros*, inquit, *tenebricoſos, nominat infernum: meritò, quia multa diuitia iſthic erant repoſita: etenim tota hominum natura, quæ gaza quædam Dei eſt, ab eo qui primum hominem in fraudem impulit, ſpoliata, mortique ſubiecta eſt. quòd verò hominum naturam, Deus diuitiarum loco habuerit, teſtatur his verbis Paulus, Diues in omnes & ſuper omnes, qui inuocant eum* Rom. 10. n. 12. Explicauit S. Doctorem de ſolis iuſtis, quia locus Pauli vnde mentem firmat, ſic ab illo accipi viſus: nec aliter verba Chryſoſtomi, aptum ſenſum facile inuentura. Et bene ad Dæmonem alluditur, qui Protoparentes decepit, nimirum ſub habitu ſerpentis, quaſi ſub eâdem figura theſauro illi vigilans incubaret, vt olim incantatos ſerpentes igniuomos legitur, cuſtodiendis theſauris adhibitos fuiſſe. Vides quàm ſedulò pro hæreditate ſua recuperanda Chriſtus decertauerit? quidni ergo recuperatam cuſtodiat vigilantiſſimus? ideo ergo theſaurus, dicitur hæreditas.

Niſi dixeris, ideo theſauros hos hæreditatis vocabulo appellari, quia priſcorum hæreditates vt- 1235.
plurimum agris, vineis, nemoribus conſtabant: & iuſtos ſuos, etiam ſimilium poſſeſſionum nomine voluit Deus; cauſſam iam aperio. Summerſis Ægyptiis victori Domino Moyſes cecinit epinicium: & præ aliis, liberatos ab illo iuſtos concelebrans, ſic ſubdit: *Introduces eos, & plantabis in monte hæreditatis tuæ, firmiſſimo habitaculo tuo quod operatus es Domine*, Exod. 15. n. 17. plantantur hi, qui à vitiorum Ægypto liberantur in monte hæreditatis, id eſt, in Sanctorum ſodalitio, quia & ipſi iam pars fiunt diuinæ illius hæreditatis. Solum mihi dubium, cur mons, qui firmiſſimum dicitur habitaculum, non tam turribus baſim, quàm plantis, id eſt, arboribus & vineis, & nemoribus locum dicatur exhibuiſſe? putaremque dici plantarium, ſed illud firmiſſimum, id eſt, tutiſſimo muro cinctum, vt hæreditas iſta ideo in ſe, intelligatur ſecura & cuſtodita, quia Deo amœna & voluptuoſa: quaſi pertæſus impiorum culpas, ad iuſtos, tanquam ad amœnos ſolitudinis receſſus ſoleat diuertere recreandus: receſſus, inquam, non vulgares, ſed priuatos & ſupremi Regis proprios: ſicut Hiſpano Monarchæ noſtro licèt communia omnia ſubdantur, priuatim tamen, & tamquam vini theſauri pars, ſuus illi adſcribitur *aranjuez*, quo ab vrbanis negotiis ſecedit reſpiraturus. Fauet iterum Philo eodem libro, ad hunc locum: *Hæreditatem*, inquit, *dare conuenit Deo, accipere autem eam forſaſſe non fuerit rationi conſentaneum, cùm omnia iam ante ſint illius poſſeſſio.* tunc ad rem meam ſic nodum ſoluit: *Quid ſi hoc dicatur de illis, qui per excellentiam ad illum pertinent? quemadmodum Reges imperant*

Pintus in Cantica.

quidem omnibus subditis, sed maximè domesticis, quorum ad corporis curam, & reliquum victum, quotidianis vtuntur ministerijs: idem quamuis totius regionis possessionum sint domini, etiam earum quæ priuati iuris sunt; tamen sola habere putantur, quæ commiserunt suis procuratoribus, à quibus annuos reditus exigunt: in eos secessus animi gratia se conferunt, grauissimis regni, atque reipub. curis aliquantisper sepositis: & hi censentur possessionum regiarum nomine. sed de hoc thesauro, vt hæreditas dicitur, passim in sacra pagina offendes testimonia. pergamus.

1236. Nouerat sanctus Iob hominis vilitatem, qui breui viuens, repletur miseriis, vix flos egressus, cùm contritus, nec vsquam in eodem statu permanens: inde ad Dominum exclamans, *Quid est homo, quia magnificas eum: aut quid apponis erga eum cor tuum?* cap. 7. num. 17. Non ignorantia est, sed admiratio, quod eò vsque vilis natura per gratiam magnificaretur, vt illi cor diuinum esset appositum. Sed vnde, inquis, hæc tanta admiratio, cùm nihil notius sit, quàm iustum diuini cordis affectus & amorem sibi conciliare? Equidem maius est aliquid quod admiratur Iob, attende. homines ab studio immodico acquirendi deterriturus Dauid, multa in Psalmis docuit, illud excellens monitum Psalm. 61. num. 11. *Nolite sperare in iniquitate, & rapinas nolite concupiscere: diuitiæ si affluant, nolite cor apponere.* q. d. pluat licèt vobis aurum, & fabulosa flumina reapse, pretiosa tempestate, limo splendenti fluant, neque vnquam effluant: at saltem cor vestrum vobis reseruate, nolite in diuitiarum obsequium cor apponere, addictum captiuare. Iam priùs huius doctrinæ pondus ab eodem sancto Spiritu Iob didicerat, inde ergo est quod tamquam rarissimum, meritò admiretur, ipsummet Deum, qui cor humanum diuitiis subtrahere iubet, quia vanæ, quia caducæ, quia indignæ quæ hominis detinerent generositatem: nihilominus hominibus detineri, illisque tamquam propriis diuitiis cor apponere: à quibus tamen quo ad excellentiam longè magis, quàm ipsi homines ab auro, separatur. Mirus hic dulcis diuinæque auaritiæ effectus, sed tamen æquè certus. Pulchrè D. Bernard. serm. 5. de dedicat. Eccles. *Quomodo, inquit, penitus nihil est, quem magnificat Deus? quomodo nihil apud quem appositum est cor diuinum? respiremus fratres, & si nihil sumus in cordibus nostris, fortè in corde Dei, potest aliquid latere de nobis. O pater misericordiarum! ô pater miserorum, quid apponis erga eum cor tuum? scio, scio: vbi est thesaurus tuus, ibi est & cor tuum: quomodo ergo nihil sumus, si thesaurus tuus sumus.* Vide an satis custodiatur thesaurus, cui ipsum diuinum cor excubat vigilaturum.

1237. Nauigamus omnes dum viuimus, infidum pelagus, Ægæis eunctis, & cunctis Adriaticis periculosius, mundum scilicet. Principes, Dynastæ, & similis conditionis viri affabrefactis nauibus onuehuntur felicitatis suæ: quæ materiâ robustæ, aspectu pulchræ, æmulæ naui propheticæ Tyro construuntur, quibus cedrus in arbores scinditur, laboratur ebur in transtra: abies in remos dolatur, & in vela purpura suspenditur. quàm alij, & quàm aliter nauigant pauperculi plebei, ignoti religiosi; sed tamen iusti vtplurimum: portantur naui hinc lacera, inde futili: primis, vt videtur, fluctibus absorbenda, aut fracta primis littoribus expellenda. Ecce autem repentè glomerantur nubes, sæuiunt venti, feruet æstus, fluctus intumescunt, resonantia latè littora miscentur, ponto nox incubat atra. Quis non credat in sic facta tempestate nauiculam breuissimè perituram? & tamen qui tempestatem sedulus notauit Propheta, naues solas Tharsis, id est, ingentes illas, vrbium opera, picturis decoras, nobilis siluæ filias, periisse testatur: *in spiritu vehementi, conteres naues Tharsis*, Psal. 47. num. 8. Certè perierunt diuini iudicij tempestate submersæ. & vnde ab hac procella liberæ & securæ iustorum nauiculæ? ab ipso euius & diuitias & thesaurum asportabant, Deo scilicet, grauiter D. Paulinus epist. 4. *Non conteret*, inquit, *nos spiritu vehementi inter naues Tharsis, si illi bonum vitæ actæ nostræ lucrum, quod pretiosissimum Deo mercimonium, conuehebamus.* hæ sunt naues, quas diuinus noster Salomon sibi auro ex Ophir onerandas emittit: quidni custodiat eas, cuius mercimonio solummodo dilectare videtur.

Do ad finem locum, quem iam ab aliis audio adductum, ex Tertulliano: sed tamen tumultuariè, nec satis ad sacri textus veritatem examinatum. creatur visibilis iste orbis, cœlo illustris, conspicuus terrâ, hinc floribus, inde stellis redimitus: producuntur animalia, virescunt germina, & adhuc, quantum est de visibili creatura, Deus sibi quodammodo pauper iudicatur: producit hominem ornatum gratiâ, & tunc primo de titulo dominij gloriatur: itaque dum alias creaturas edit, solus Deus tunc editor appellatur: post creatum hominem, tunc dicitur: *Formauit igitur Dominus Deus hominem de limo terræ*, Genes. 2. num. 7. nec obstat quòd priùs eodem cap. *num.* 4. dicatur, *fecit Dominus Deus cœlum & terram*; iam enim hic titulus Deo datur, postquam post omnes creaturas alias produxerat hominem, *cap.* 1. *num.* 26. nec vrgebis si obiicias *cap.* 1. *num.* 2. à multis legi, *& spiritus Domini ferebatur super aquas.* nam vulgata correctiora iussu Clementis VIII. edita habent, *spiritus Dei*; & clarè LXX. πνεῦμα Θεοῦ. patet igitur ante productum Adamum iustum, nusquam Deum dominij titulos assumpsisse: quem iamquam thesaurum vnicum habebat. nunc clarèt Tertul. lib. aduersùs Hermogenem cap. 3. *Grauiter Scriptura nobis patrocinatur, quæ vtrumque nomen ei distinxit, & suo tempore ostendit. nam Deus quidem, quod erat semper, statim nominat: in principio fecit Deus cœlum & terram: ac deinceps quandiu faciebat, quorum Dominus futurus erat, Deus solummodo ponit, & dixit Deus, & fecit Deus, & vidit Deus, & nusquam adhuc Dominus. at vbi vniuersa perfecit, ipsumque vel maximè hominem, qui propriè Dominum intellecturus erat, Dominus etiam cognominatur.* 1238.

§. II.

Caueat euangelicus minister, ne morborum quos curat, tabescat contagio.

Explicantur hi diuini thalami propugnatores, de Euangelicis ministris, quibus proximorum salus cura est: addit Gilibertus ideo expressè dici gladios super femur suum gerere, quia dum cæteros curant, simul in femore suo, id est, carnalibus affectibus abscindendis debent euigilare, & meritò, præcaueant enim sibi diligenter necesse est, sibi impensè consulant: ne dum peccatores saluos volunt, horum commercio peccatis inuoluantur. Durus frater, pietatis reus, patris obex, charitatis expulsor, venientem fratrem querulus excipit, excipientes cantus lachrymis prosecutus, *Luc.* 15. & vnde hæc rupes humano pectore concreta? vnde spinæ floridam fraternitatem lanci- 1239.

naniet?

nantes? *Erat*, inquit textus, *filius eius senior in agro*, num. 25. in agresti solitudine, inter durissima rupium, & spinarum pungentia commoratus, mores præuertens, saxeus riget, inhorret senticosus. Chrysol. serm. 4. *Erat*, inquit, *in agro, terram percolens, se desertans: duritiem soluit cespitis, perdurat affectum: sentes eradicat, & gramina, stimulos inuidiæ, non euellit.* Sic vehemens instat periculum, ne dum alios colis, oblitus tui dyscolus reddaris, & inter illorum spinas, non solùm tibi veteres non euellas, sed nouas transplantes, & immersis opitulans, summergaris: vorticosum planè hoc pelagus, ni pendulo semper gradu, ni suspensis vestigiis percalcetur.

1240. Talis procedebat beata illa anima, quæ per vicos, & plateas, id est, inter proximorum commercia Christum inuenerat quæsitum; quo inuento addit: *Tenui eum, nec dimittam, donec introducam illum in domum matris meæ*, Cant. 3. num. 4. Quid ni? timebat prudens, ne periret vndis sæculi inuoluta: nisi properè ad interiora penetraret, & ad cubiculi penetralia recurreret. Gilibert. serm. 11. *Nouit*, inquit, *illa dilectum suum, non posse foris securè possideri, nec integrè quidem, & quàm durum est amanti, animam dimidiare cum Christo & mundo? quàm durum est, inquam, in dilectionis cura, peregrinas admittere curas, & caleste secretum, sæcularibus infestare turbellis.* Non securè possidetur, propter fluctuantes turbas: nec plenè, non solum quòd diuiduntur quodammodo curæ, sed etiam, quia ni prudenter tibi consulas, plenâ eius pulchritudine non perfrueris. Faciunt huc verba Auctoris Imperf. homil. 2. in Matth. *Videmus*, inquit, *corporis oculos cum in fumo remorantur, lachrymas effundere: si verò potiantur, aere purgato, & florentibus pratis, & hortis virentibus, & fontibus inter amœna fluentibus, & saniores, multoque maiore aciei fulgore rutilare. Talis profectò est, & mentis oculus: si in pratis spiritualis pascatur eloquij, erit totus sine dubio purus, atque lucidus, & acutius cuncta perlustrans: si verò in fumum sæcularium negotiorum fuerit ingressus, ad innumera prorsus mala lachrymabitur.* Quis ergo diu fumanti pelago immixtus, fumo non excæcabitur? sic ergo tibi præcaue, vt dum charitatis vinculis ibi retineris, affectuoso intus suspirio, gratam & securiùs Deo vacaturam solitudinem concupiscas.

1241. Mira est similitudo illa, quâ virtutes Ecclesiæ, quibus tamquam vberibus paruulos nutrit, proximos curat, lactea quædam charitatis flumina spargens, hinnulis capreæ comparantur: *Duo vbera tua sicut duo hinnuli capreæ gemelli*, Cant. 4. num. 5. Ecquid enim in hinnulis magnum reperitur, vt euangelicis ministris, qui proximorum saluti insudant, ponantur in exemplar? hinnulus licèt in planis erret quandoque, at montosa appetit: quæ dum impeditus non petit, at tamen suspicit; campos pedibus, oculis montes peterrans, quos balatu affectat tamquam illibato & suauiori pastu abundantiores. sic Euangelicus operarius dum descendit ad proximos, ne cæcutiat: identidem sublimius cordis commercium suspirat, semper inter proximos quasi suspensus gradu, quasi saltu leuis, altiori Dei commercio recursurus. Pulcherrimè Gilibert. *serm.* 26. de sic perfectâ animâ locutus: *Vbique illam vrget charitas Christi, sursum ad illum rapiens, deorsum propter illum trahens, sed non tenens diutiùs, dum ad suas subinde delitias in excessum recurrit: ideo dicit, vbera tua sicut hinnuli, quòd semper circumspicit montes pascua sua, quòd ad pascua locum, illam conuertat & rapiat nota refectio: vnde delicatè refecta cælestium succis herbarum, distenta vbera ad paruulos iteratò reportat.* Certè ni ita recurras, famesces tibi, & proximis arefces: interna lux, nisi perpetuò ad Christum respectu non fouetur, vndique exterioribus exposita, extinguetur.

Nec opponas verba illa Christi: *sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent Patrem vestrum qui in cælis est*, Matth. 5. num. 16. quia nimirum Apostolis primitias spiritus accepturis, & eiusdem plenissimi spiritus hæredibus ista dicebantur: qui, dum iam vndique accensi, minus prætentæ luci suæ pauent pericula. 1242. D. Bernard. serm. de Baptista, *Singulariter*, inquit, *Apostolis, & apostolicis viris dicitur: nimirum tamquam vehementer accensis, quibus non timeatur à flatu quolibet, & impulsione ventorum.* Quia is est sæculi flatus, ea impulsio, cui sola valeat Apostolica virtus durate obdurata. Sed tu mihi pende non dixisse Christum Dominum debere lucem Apostolicam ita crescere, vt Apostoli opera hominum securi viderent: sed vt illorum opera ab hominibus viderentur. Ausim dicere, vix Apostolica lux (ni adesset perseuerantis gratiæ donum eximium) sufficiat hominibus immixta, si oculos, quos semper montibus adtollere debebant, summittant frequenter infimis, & non videndi potius, quàm visuri negotiis proximorum gerendis applicentur.

Habemus celebre exemplum in Christo Domino, non de eius periculo, sed in documentum 1243. nostrum exhibitum: inuitatur à Petro ad conuiuium, nec abhorrens hospitium, *Cùm venisset*, inquit textus, *Iesus in domum Petri, vidit socrum eius iacentem, & febricitantem*, Matth. 8. num. 14. inter conuiuij apparatus, inter hospitum turbas, sola febricitans annicula videtur? certè sola: solum ad id, sub prætextu conuiuij Christus venerat: agic ergo quod acturus, quod visurus videt, reliquis quasi suspensus, & alienatus, vt spirituales animarum medicos institueret, cauerent pericula, sibi præcauerent, ne plus iusto infusi proximis confundantur. D. Chrysol. serm. 18. *Ingressus*, inquit, *in domum Petri Christus, ad quod venerat, vidit: non aspexit qualitatem domus, non occurrentium turbas, non salutantium pompam, non familiæ concursum, certè non ipsum præparationis ornatum: sed inspexit gemitum languentis, febrientis attendit incendium, vidit periculum desperata, & statim manus ad opus suæ deitatis extendit: nec ante ad humana discubuit Christus, quàm mulier quæ iacebat, consurgeret ad diuina.* Sic alios curatum venias, vt alia præter ægros, obiter pertranseas, ne pereas: cœcus illorum pompam ne videas, ne fortè inuideas, & illaturus aliis salutem, morbum tibi referas.

Facit huc illud Genes. 1. *Factumque est vespere & manè dies vnus*, num. 5. quod de vario animæ statu 1244. explicandum vult Radulphus hîc apud Godefr. vbi ita ad rem nostram: *Manè*, inquit, *fit animæ, quoties per contemplationis, & meditationis studium æterno lumini se ingerit: vesperam autem patitur, mox vt ad tenebras exterioris actionis relabitur: quæ tamen ne in noctem tenebrosam descendat, opus est, vt lumen amissum citiùs repetat, & studijs spiritualibus se restituat.* Itaque dies Apostolici ministri, noctem non habet: manè & vespere hic dies perseuerat: succumbet tamen aduentitiæ nocti, ni actionis vesperam perpetuâ vigilantiâ, & recursu ad interiora, illustrauerit. quid enim infelicius, quàm si, dum peccatorum nocti facem immittis, illorum tenebras perditus admittas.

§. III.

Quàm gloriosus ille, qui ministrans sic læsis, illæsus permanet.

1245. ET quidem aptè *fortes* isti, qui non labuntur, dum lapsos erigunt, quia interim affectibus suis abscindendis seriò inuigilant, iam paulo pòst *fortissimi* ibidem appellantur: quasi non quæuis, sed summa fortitudinis gloria illis tribuenda: est enim gloriosissimum in mediis periculis non perire, neque in vehementissimi contagij peste mediâ, medicum rapi, cùm aliter in rebus aliis, & in naturalibus morbis soleat euenire: vnde Seneca in OEdipo:

Cadunt medentes: morbus auxilium trahit.

id est, corripit auxiliatores. Ouidius item,

———iamque ipsos sæua medentes

Erumpit clades, obsuntque auctoribus artes.

Sunt grauissima ad hanc rem verba Chrysol. *serm.* 107. de laudibus sanctissimi Episcopi Petri. *Omnis vndique ad eum ex diuersis regionum partibus, visendi studio turba concurrit. quicumque inuias solitudines, aut latentes eremi latebras incolebant, mirabilem Petrum magis veniunt videre, quàm sæculum. datum est illis aliquando discere difficilius quidem, sed gloriosius mundo præsente luctari: & aduersùs instructas delinquentes turbas aciem quandam disponere sanctitatis. quanta enim in mundo positis post certamen palma est, si in solitudine constitutis sine luctamine corona debentur.*

1246. Vocarat se florem campi, patentem omnibus, nullo in horto clausum, nullo absconditum in vireto, Christus Dominus, *Cant. 2. n. 1.* & statim quasi summam laudem illustri animæ, de communicato titulo daturus, subiungit: *sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias*, n. 2. & quanto maius foret, si non tam nominis sui, quàm spiritus participem hanc animam celebraret? cur quam impensè voluit commendatam, de solo participato nomine ostentat gloriosam? quia non erat nomen vacuum, cassus titulus: non poterat quidem lilium, quod inter spinas & fragrans, & venustum perseuerabat, iam eò gloriæ non ascendisse, vt liliati Christi spiritu decoraretur. innuit Galfridus apud Tilm. *ad cap. 20. Ioan.* post solitariæ vitæ descriptas laudes: *Longè*, inquit, *fortius & perfectius est in ipsius sæculi medio, ab ipsius carere contagio, & in ipsis quoque negotiis non turbari, in igne non vri, in puluere non fœdari: sed ad hæc quis idoneus? nimirum qui adhæret Deo, & vnus spiritus est, & tamquam lilium inter spinas, non tam dolet, quàm redolet.* Assistere peccatorum sentibus, nec sentire: tractare vitiorum putores, nec tam ibi dolere contagio, quàm remedio redolere, penè diuinum est, & illius, qui ideo Christi titulis gaudet, quia eiusdem Domini prærogatiuas, eidem adunitus, imitatur.

1247. Deserit Petrus nauiculam in qua securè vectus, fluctuantis æstus incôstantiam calcaturus, *Matth. 14.* inuaditur turbine, & poscit opem exclamans: tunc, *Iesus*, inquit textus, *extendens manum apprehendit eum*, n. 31. qui cuncta verbo creauerat, & nutu minimo auxilium ferre poterat: hic manum porrigit, vt periculi magnitudo, quasi tantam poscentis operam pateret: maximè verò inde Apostolici muneris gloria, & illorum dignitas nosceretur, qui spretâ propriâ quiete, vndas sæculi in obsequium Christi, & proximorum salutem aggrediuntur: quibus non quoduis, sed suauius manutentis Dei auxilium, dulcis diuinæ dexteræ contactus exhibetur. huc allusit citatus Galfridus verbis pulchrioribus: *Magnus ille, quicumque est, qui in carne non ambulat, sed in spiritu: & sicco vestigio super aquas graditur, & Domino sustentante non mergitur. nimirum longè amplius est spiritualiter calcare sæculum, quàm prudenter fugere: prodesse pluribus in spiritu charitatis, quàm in timore Dei abesse velle ab ijs, quorum posset obesse conuictus. itaque magnus est, qui intra sæculi huius tumultus irreprehensibilis, vel saltem venialiter viuit: maior qui extrà: maximus, qui suprà.* perillustre quidem, non tam inuolui sæculo sine læsione graui, aut extra sæculum, etiam leuioris periculum euitare, quàm in mediis eius vndis supernatare, & vorticosos æstus superambulare: perillustre vitæ genus, & ab immenso charitatis pelago ortum, mundi pelagus intrare, nec tamen eius aspergi vndis, quin potiùs, vt proximis faueas, easdem obruentes penè vndas, & obluctantes penitus, propriis reluctationis sudoribus respergere.

Ad maris littus Zabulonem suum collocauit 1248.
statim Iacob, postquam Iudæ, id est, Christi Domini, qui verus leonis catulus, laudes fuerat prosecutus: *Zabulon in littore maris habitabit, & in statione nauium, pertingens vsque ad Sidonem*, Genes. 49. n. 15. Addubitaui iam diu, cur inuertatur ordo, curque inter Iudam & Zabulonem edito Issachar, prius Zabulon post Iudam, quàm Issachar benedictionibus commendetur: & puto ita factum, quia in Dei familia post Christum, non naturæ, sed gratiæ primas tenet, qui continentis spreta quiete, in æstuantis arena littoris, ideo solida iacit gloriæ fundamenta, quia adiuuandis naufragis vndarum molibus incubat, neque maris abhorret violentiam. præluxit venerabilis Ricardus ibi apud Tilm. *Ideo*, inquit, *habitat in littore maris, vt extrema terræ muniat, atque defendat: illorum ergo periculis se opponit, quos assiduis persecutionum procellis conspicit fatigari: vt enim naufragantibus semper paratus ad ferendum sit auxilium, in statione nauium commoratur*, &c. *O qualis est hic filius, qui non solùm se ipsum, sed & alios contra vitia eripit, munit, & defendit! nescio an possit hâc gratiâ interim maiorem aliquam Deus homini conferre, quàm vt eius ministerio, peruersi homines in melius immutentur, vt de filijs diaboli, filij Dei efficiantur.* & quidem ita est: si enim exaggeratur nescio quarum gentium sæuitia, quæ miserorum naufragantium inhiantes spoliis, littus tenent: quanta illorum erit gloria, qui saluandis longè periculosiùs naufragantibus, littus incolunt? sed summus in eo splendor, quod in sabuloso & instabili loco, stabilem sibi virtutis erigunt mansionem, vnde non se solùm, sed & alios nouerint defendere.

Iam inde capies, cur Zabulone edito, hilaris ex- 1249.
clamarit Lia mater: *dotauit me Deus dote bona*, Gen. 30. n. 20. neque enim pulchriora dotis ornamenta, aut muliebrem mundum elegantiorem, Ecclesiæ sponsæ Deus dare potuit, quàm si hos viros daret, qui in adiuuandis proximis occupati, proximorum periculis non perirent. Ricardus citatus. *O qualis dos*, inquit, *quanta dignitas talem gratiam à Deo accipere! non debuit Dei sponsa, à sponso suo aliam dotem accipere: non decuit cælestem sponsum, sponsæ suæ aliam dotem donare, quàm vt per adoptionis gratiam possit Deo multos filios generare, & de filijs iræ, filijsque gehennæ, regni cælestis heredes adscribere. vnde & meritò Zabulone nato, Lia mater eius exclamat: Dotauit*, &c. ac si in reliquis filiis, quibus proximorum salus non est cura, non tantum, quantum in vno Zabulone, Deo referat in acceptis.

Laudarat

1250. Laudarat Chriſtus Dominus ſponſæ pudicitiam ſplendentem, in genis, à cordis puritate radiantem: *ſicut fragmen mali punici, ita gena tua,* Cant. 4. n. 3. & ſimili ratione capillos, dentes, labia, collum laudat. En tibi ad cap. ſextum *n.* 4. eadem eâdem deſcribuntur ratione, ipſiſſimæ comparationes eiſdem effigiandis partibus aſſumuntur. & quorſum iſta repetitio, & quaſi non ſatis illa pulchritudo laudaretur olim, denuo laudatur? aut ſi laudanda iterum, nouum aliquid non additur? quia nimirum, & ſi pro conditione ſponſæ in capite quarto ſatis laudis cantatum: at pro ſtatu ipſius in capite ſexto, non ſatis, niſi idem denuo repetatur: nec tamen opus eſt, vt nouum aliquid addatur, cùm ſe vnam eamdemque in diuerſo illo ſtatu geſſiſſe, ſummum eſſet. ſcilicet in toto medio capite quinto, ſponſa à Chriſto vocata, deſerto lecto & quiete, ciuitatem pro ſalute diſcurrerat proximorum: & poſt hoc talem ſe gerere, qualis antea fuerat, non potuit diuini encomij repetitionem non mereri: eædem laudes cantantur, ſed tamquam excellentiores exinde veniunt, quòd læſos curans, illæſa permaneret. Rupertus ibi. *Vt quid,* inquit, *dilectus, illa laudationis modulamina repetit, cùm inter cætera ſuperiùs, eadem & eodem modo cecinerit? niſi quia duplici honorificentiâ dignum eſt, eamdem munditiam cogitationum, eamdem vitæ innocentiam, eamdemque pudicitiæ verecundiam, quam habuiſti in ſolitudine ſilentij, cuſtodiſſe ad integrum, in illâ frequentiâ, cui intereſſe poſcebat vtilitas Euangelij: ſecundum voluntatem dilecti pulſantis, & dicentis* cap. 5. n. 2. *Aperi mihi ſoror mea, quia caput meum plenum eſt rore.* Solum aduertendum eſt obiter, *fragmen mali punici,* cap. 4. celebratum, poſt excurſum in cap. 6. *corticem mali punici* appellari: quaſi grana priùs aperta, ſe cortice ſepirent, & munimine clauderent: vt neque commercio læderentur, neque fœdarentur vſu: ſed eodem ſplendore, glorioſiùs tamen poſt excurſum rutilarent.

1251. In hac tamen laudum gratâ repetitione oculi diuerſimodè celebrantur. cap. 4. n. 1. ita: *oculi tui columbarum.* de quibus *cap. 6. n. 4.* dicitur: *auerte oculos tuos à me, quia ipſi me auolare fecerunt.* ac ſi dicat, ni ego fallor. Olim puris oculis me contemplata, ô anima, inſtar columbæ ad me volabas, & ibi requieſcebas: nunc poſtquam proximis operam dediſti, tantum abeſt, vt illorum lux hebetaretur, quin potiùs inde mihi appareat acutior, pulchrior iudicetur: vnde auerte hos oculos, quibus olim ad me volabas, quia ab aliis me cogis auolare, ſcilicet illis adulaturus: ſic enim ad illorum puriorem ſplendorem diuinus rapior papilio, vt reliquis videar quodammodo defuturus. Adulat ergo Chriſtus iis, qui pro ſalute proximorum, ſæculi pelago nauant operam, ſed ſupernatant: non quòd alios deſerant, ſed quòd iſtis lubentior propter egregiam victoriam immoretur. ſed hanc explicationem ad rem aliam alibi latiùs dilatabo. pergo.

1252. Celebratur puto à Chriſto tam impensè hæc victoria, quia & in illo glorioſior ſolet apparere. attende. Triumphat in Cruce Dæmonem, & peccatum, imò & mortem ibi proſternit mortuus: & cùm facilè poſſit in ipſa Cruce mortis ſpolia detrahere opima, & inde animas limbi liberare, eò tamen vſque deſcendit, vt non ſolùm in regione vitæ mortem ſuperet, ſed, quod glorioſius eſt, in ipſa mortuorum prouincia, vbi illa thronum erexerat, mortem ſpoliaret. Grauiter Euſebius Gallicanus hom. 9. de Paſcha: *Mortem,* inquit, *vſque ad inferna perſequitur, glorioſius captiuandam in regno ſuo, & magnificentius in ſuis ſedibus triumphandam,* ibi quidem, vbi ipſa imperium conſtruxerat, trophæum erat de ipſa conſtruendum. facit huc laus illa Troiani hoſtilem Græciam prætervecti, & ibi gloriæ monumentum extollentis, *Æn.* 3. Clypeum ſcilicet, quem eius ſocius Abas Græcis ipſis olim detraxerat,

Ære cauo clypeum magni geſtamen Abantis
Poſtibus aduerſis figo, & rem carmine ſigno:
Æneas hæc de Danais victoribus arma.

vt qui olim vicerant in aliena terrâ, fœdiùs nunc in propriâ, quodammodo erecto trophæo triumphentur. Eſt ergo hæc ſumma gloriâ Spiritualis medici, qui in curandis proximis occupatur: ſi non ſemotus à ſæculo, verùm in ipſo, id eſt, in ipſiſſimo peccati regno, iniquitatis imperio: non ſolùm peccato non ſuccumbat, ſed ab illo glorioſiſſima ſpolia erigat in tropæum.

Meritò ergo D. Aſterius Epiſcopus Amaſeæ apud Phot. *cod.* 271. de Chriſto cum peccatoribus 1253.
Luc. 5. n. 17. conuiuante, ſic ſcribit. *Lucas magis animarum, quàm corporum medicus, Dominum noſtrum & Saluatorem, clementer cum hominibus pœnitentibus, verſatum ſcribit: non vt eorum malitiam aſſumat, ſed vt propriam illis iuſtitiam largiatur. etenim ſol (quaſi iam ab ortu creatoris prouidentiam oſtenderit) non patentes modò campos illuſtrat, ſed concaua etiam loca, & cauernoſa.* ac ſi, quemadmodum ſumma prærogatiua Solis eſt illa, qua mundus immunda luſtrat, intemeratos radios obſcœna penetrantes conſeruans: ſic illa ſit laus ingens Chriſti, inter peccatores, quibus miniſtrabat remedium, à peccatis per innocentiam ſe gregari. quantus ergo ſplendor illorum, qui inſigne genus hoc vitæ à Chriſto acceptum, ad eius imitationem ſeruant illæſum?

Videte Regem, &c. VERS. 11.

§. I.

Incurres ſcopulo, ni ſcopo Chriſto meditans accurras.

VEllem, ô quiſquis myſticam curas, his quæ nunc ſcribo, attenderes diligenter. Vides vocari animas perfectas, filias Siô, ſiue ſpeculationis, 1254.
id enim *Sion* ſignificat, vt nominis ſui, quod bene Gilibertus annotauit, munere fungantur: nimirum, vt ſpeculationi vacent, & contemplationi: & cùm puram Deitatem, illis proponendam exiſtimares, audis humanitatem propoſitam, & illam ſpinis coronatam, de ſpineo ſerto quippe, plures Patres diadema hoc regium explicarunt. attende tam. Nihil in ſpirituali via frequentius, quàm cum Deo internis agere colloquiis, eumque in ſpiritu colere, & veritate: nihilque difficilius, quàm in tanto negotio non aberrare, ob viarum, quæ præſumuntur, varietatem. dixi, *quæ præſumuntur,* non quæ ſunt: quia cæteræ ſunt de chimærico cerebro præſumptæ, vna vera, quâ rectâ itur ad Patrem Chriſtus Ieſus, qui nobis *Ioan.* 14. *n.* 6. factus *via,* vt per illum iremus: *veritas,* ne erraremus: *vita,* vt eodem iam cognito reſpiraremus. Igitur qui Patris diuinitati anhelas, humanitati filij, ne in tenebris ambules, aſſueſce: ipſe oſtium eſt, nec aliâ introibis, etſi fur contendas. ſic docuit ſpiritualis vitæ Atlas D. Ignatius, ſic eius diſcipula & gloria, decus noſtri ſæculi Tereſia, quæ virorum Societatis Ieſu, Ignatij filiorum monitis inſtituta, hâc

ad altissimam contemplationis, & secretioris vnionis metam iuit: hâcque eumdum, in diuinâ sua Theologiâ, sæpiùs docuit, cauit seriò, & explosâ aliorum doctrinâ asseuerauit. hîc ergo nobis standum, donec, qui potest solus, dixerit, *ascende huc*, Apocal. 4. num. 1. & quidem dicet perseuerantibus, si id gloriæ suæ, & vtilitati nostræ expedierit: caue quæras *hanc aquam*, nisi ab illo, qui fatigatus sedit, vt recreareris.

1255. Christus Iesus igitur semper nobis meditandus, sed præcipuè vulneratus: vt hinc velut scalâ positâ diuinitatis radios, quantum mortalis fert conditio, tutò ebibamus. Gemmâ pro hac re notandus, qui notari ignorantiæ non potest, D. Bernardus, qui *serm. de natiuit. Virg.* de verbo hominem induente locutus, sic scribit. *Quid priùs cogitaret homo de Deo, nisi forsitan idolum corde fabricaretur? incomprehensibilis erat, & inaccessibilis, inuisibilis, & incogitabilis omnino: nunc verò comprehendi voluit, videri voluit, cogitari voluit. quonam modo, inquis? nimirum iacens in præsepio, in virginali gremio cubans, in monte prædicans, in oratione pernoctans, in cruce pendens, in morte pallens, liber inter mortuos, & inferno imperans: seu etiam tertia die resurgens, & Apostolis loca clauorum, victoriæ signa demonstrans, nouissimè coram eis, cœli secreta conscendens. quid horum non verè, non piè, non sanctè cogitatur? quidquid horum cogito, Deum cogito, & per omnia est Deus meus.* I nunc tu, & priusquam voceris, Deum purum spiritum contemplare, simulachra funde, idola fabricare: ego nolo mihi pereat tantum beneficium, vt viuam Dei imaginem, bono meo corporalibus expressam lineamentis, cordi meo non imponam imprimendam. Atqui, id temporis, dicis, nihil cogitandum, nullum formandum idolum: homo qui naturaliter meditatur Deum, & interim nihil se dicit cogitare, eat doctuus Bernardum, qui mecum hoc hominum genus ignorauit. & quidem si ad modum corporis aliquid cogitas, ne fatearis omnino indormire. quid, quæso, dulcius Christo, quid cogitabilius?

1256. Atqui, addis, in nuditate spiritus in actu fidei syncero immobilis persisto: Deo attendô, quem credo mihi sedulò attendere. & quomodo, rogo, mortalis, qui sensibilibus, aut à sensu perceptis veteris imaginibus, cognitiones has Dei merè spirituales poteris sine vocationis ordine habere? hæc tua pax, quam vocas, hæc ignaua quies, quæ naturalis, quomodo supernaturalis pacis fruitioni ineptis instrumentis adaptabitur? Audi iterum ibidem Bernardum: *Verbum*, inquit, *erat apud Deum, lucem profectò habitans inaccessibilem, & dicebat Dominus ab initio, Ego cogito cogitationes pacis, & non afflictiones: sed penes te est cogitatio tua, & quid cogitas nos nescimus; quis enim nouit sensum Domini, aut quis consiliarius eius fuit? descendit itaque cogitatio Patris in opus pacis: Verbum caro factum est, & habitat in nobis: habitat planè per fidem in cordibus nostris, habitat in memoria nostrâ, habitat in cogitatione, quia vtique ad ipsam descendit imaginationem.* qui ergo, quin vocetur, spretâ humanitate nobis conciliatâ, consiliarium puro Deo se obtrudit, vt cognoscat sensum Domini, aut detrudetur superbus, aut hians stultitiâ contabescet: is, in cuius memoria Christus non inhabitat, cùm absque illo nequeat spiritus, necessariò caro inhabitabit. & quidem, vt bene docent mystici doctiores, dum nihil iste affectat cogitare, nihil est vanum & ridiculum quod non cogitet. *Hæc ego*, subiungit Bernardus, *meditari, dixi sapientiam, & prudentiam indicaui eructari memoriam suauitatis: quoniam huiuscemodi nucleis virga sacerdotalis copiosè produxit, quam in supernis hauriens vberiùs nobis Maria refundit.* & cur ingrati virgineo aquæductui hiantes ora, nusquam alibi perfundenda, non aperimus? peribit certè, quisquis inde imprudens prætereat. Sic nobis incarnata Patris sapientia fons doctrinæ, quam abundantem à virgine reperiemus. Sed frustrà Mariam huc affero. nam etiam hi, qui parciores phantasiæ suæ scribunt purgationem, & saltem Christi memoriam sustinent retinendam, Mariam cateruatim cum cæteris creaturis contendunt amandandam, & sperent gratiam, sine matre gratiæ? sed fallor, nec enim norunt isti contemplationem esse gratiam, quam naturaliter credunt consequendam. redeo ad Iesum.

Carne sua Deipara Verbum obuelauit, ne soli diuinitatis immenso conniueremus. hoc est etiam 1257.
quod nunc dicitur: *Egredimini, & videte filiæ Sion Regem Salomonem in diademate, quo coronauit eum mater sua.* Coronatur enim etiam, id est, cingitur humanitate, qui diuinitatem totam breuibus corpusculi terminis coërcuit, vt iam verè mulier virum circundans celebretur. Sed quàm scitè, vt dixi, non aliæ quàm speculationis filiæ huc vocantur: siue enim Angelos meram diuinitatem contemplantes, siue homines altissimâ contemplationis speculatione decoratos, semper in Verbi hominis contemplatione iucundissimè occupantur: doctissimus iuxtà & deuotissimus Gilibertus ibi serm. 21. *Fœmina*, inquit, *circundabit virum, quomodo corona caput: caput enim Ecclesiæ Christus. gloriosus planè in illo splendore gloriæ, & paternæ figurâ substantiæ, sed superaddito nostræ quodam velut fuco naturæ, & colore inducto, dum sublucet, plus placet, nec illis tantùm, qui secus ferre non poterant: sed his etiam, quibus purè se splendor ille refundit.* Ecquæ delirandi ratio manifestior, quàm faciem illam ad contemplandum despicere, quam Pater, tamquam Christi sui veram respicit, in quam desiderant Angeli conspicere? hi à diuinitate, libenter veniunt ad humanitatem: tu Angelis purior, humanitatem diuinitati saltem supponere dedignatis: plus illis placet Deus homo, quia sublucet piissimus, tibi inde displicet, quia pro imbecillitate tuâ, non adlucet plenissimus.

Certè non ita diuinæ olim contemplationis Antistes Salomon, qui ad hanc inuitaturus ait. 1258.
Immolauit victimas suas, miscuit vinum, & proposuit mensam suam: misit ancillas suas, vt vocarent ad arcem, & ad mœnia ciuitatis, si quis est paruulus, veniat ad me, Prouerb. 9. num. 2. bene enim miscetur vinum, & temperatur paruulis, quibus purum adhuc non conuenit: sed tu, qui numquam paruulus vis esse, timeo ne vnquam absque vera paruitate inueniaris. bene Deus homine dissimulatur, vt hominibus, qui sibi relicti mero diuinitatis haustui non sufficerent, abundaret: bibe mixtum miser, vt merum Deo vocante haurire possis. *Egredimini*, inquit Gilibertus citatus, *filiæ Sion de cella vini meri, ad hoc mustum, quod miscuit sapientia in cratere nouo. O calix inebrians, quàm præclarus es, & ideo charitate inebrians: liquor æternus nouo huic infusus calici, maiore cum charitate hauritur, quamuis cum claritate temperata; idcirco & amor debet esse intemperatus: quis enim se ab amando temperet, quando nostræ se capacitati contemperauit immensa maiestas. O calix, non hominum tantùm, sed & Angelorum mentes inebrians, & in se à contemplatione mera diuinitatis mixturâ hac noua conuertens.* Conuertamus nos huc, ne ordinem peruer

peruertamus: hic homo Deus mentis ſit noſtræ dulcis & vtiliſſimus ſcopus. Ah quàm timeo ne qui phantaſiam ſuam (extra vocationem) ab omni corporea imagine vult mundatam: etiam à cubiculo omnes Chriſti, ne dum Sanctorum, picturas amandet penitus, nec vanus timor: ſi enim oculorum reſtrictio, purgandæ imaginationi requiritur omnino, ne quod inde hauritur, hîc conſiſtat: quis dubitat ſacrarum picturarum vſum auertendum ab eius oculis, cuius phantaſia imagines interiores vult abolitas? O iconomachiam ſpiritualem!

1259. Malè ergo pereat myſtica, quæ vetat præeat nobis mixtura ſic grata, donec vberiori gratia, ad gratiora vocemur, rapiamur. malè pereat, quæ nobis Chriſti repræſentationem vult perire. *ſapientis oculi*, inquit Eccleſiaſtes, *in capite eius, ſtultus in tenebris ambulat*. quid enim nouum eſſet & laudabile, ſi ſapiens in capite, id eſt, loco à naturâ deſignato oculos haberet: niſi in hoc capite, in his oculis, maius aliquid deſignaretur? Bene Gregorius magnus homil. 2. in Ezechiel. *Tunc in capite*, inquit, *oculos habemus, cum vitam Redemptoris noſtri tacita cogitatione conſpicimus*. Chriſtus caput noſtrum eſt, ſemper interior oculus, in eo collocandus. ſed hunc locum alibi fuſiùs ſcribo: nunc audi ad rem præſentem, quid paulo pòſt addat ſanctus Doctor: *ne ſi vias lucis aſpicere oculus mentis neglexerit, ſtatim clauſus in tenebris erroris cadat*. ſit nobis lux Chriſtus noſter, &, frequenter cogitatus, caliginoſæ mentis fuget tenebras: aliter lucis vias, quæ ad vitam ducunt, quæ ad diuinitatem deducunt, non ingrediemur.

1260. Liberato Loth, addit ſacer textus: *ſol egreſſus eſt ſuper terram, & Loth ingreſſus eſt Segor*, Geneſ. 19. n. 23. non certè ad litteram hæc chronographiæ circumſtantia ita videbatur neceſſaria, vt nullatenus duceret Spiritus ſanctus prætereundam, ſed quæ litteraliter viſa inaneſcere, myſticè granidatur. pulchrè D. Hieron. epiſt. 4. ad Ruſticum: *Neque enim*, inquit, *Gomorrha & erroris habitator, ſtatim ad meridiem poterat peruenire: in quo Abraham amicus Dei, cum Angelis ſuſcepit Deum: & Ioſeph fratres paſcit in Ægypto: ſponſus quoque audit ab ſponſa, vbi cubas, vbi paſcis in meridie.* cur ergo imperfectum adhuc, imò (vt aliqui volunt) peccatis fœtidum, & noua peccata deſtinantem, in fidei ſyncoritate iubeam, diuinitatis meridiei, aſſueſcere? ſino capiat hæc lux paulatim incrementa: ſol egrediens, id eſt, Chriſtus naſcens homo, bona lux eſt, quia tenuis, quia temperata: nec meridiem imperfectus adhuc, nedum iniquus, paulo antè, quin & adhuc Sodomæ habitator, poterit ſuſtinere.

1261. Et tamen audio contendere ſic faciendum. Aſt perfecta iam erat ſponſa, & tamen ab humanitate, ad diuinitatem paululum iactantior, aſcendere præſumens quin vocaretur, meridiem affectans, audit horribile illud: *Si ignoras te ô pulcherrima inter mulieres, egredere, & abi poſt veſtigia gregum*, Cant. 1. n. 7. vt quæ non fuerat humanitatis ſcopo contenta: contempta iterum tenebrarum, & errorum ſcopulum incurrat. huiuſce pœnæ grauitatem ponderat Bernardus *ſerm.* 35. ad hunc locum. *quæ enim*, inquit, *anima ſemel à Domino didicit, & accepit intrare ad ſe ipſam, & in intimis ſuis Dei præſentiam ſuſpirare, & quærere faciem eius ſemper*, &c. *talis, inquam, anima, neſcio an vel ipſam gehennam ad tempus experiri, horribilius pœnalinſve ducat, quàm poſt ſpiritualis ſtudij huius guſtatam ſemel ſuauitatem, exire denuo ad illecebras, vel potiùs ad moleſtias carnis, ſenſuumque inexplebilem repetere curioſitatem.* At ego illud ſcio, dignam eſſe pœnam illius, qui extra tempus humanitate deſerta, nudæ diuinitatis affectat contemplationem, vt deſeratur: paſcendiſque hædis, & gregibus ſequendis, id eſt, beſtialibus affectibus indulgendis committatur.

Ad quem ſanctitatis gradum non aſcenderat Moyſes, quem familiaritatis ſtatum non occupatat, quando Exodi *cap.* 33. faciem Dei ambibat reuelatam? non præſumebat ſuperbus, ſed audebat ignorans: audit tamen pro illa, ſola ſibi conceſſa poſteriora *n.* 33. id eſt, vt plerique Doctorum explicant, quandã humanitatis aſſumendæ notitiam. hinc illius clamores *cap.* 34. *n.* 6 tranſeunte Domino: *Dominator, Domine Deus, miſericors & clemens, & multa miſerationis ac verax.* itaque poſteriora oſtenſa, ſiue, vt loquitur Interlinearis, *præſentia in carne*, excitant tot affectus Moyſi: tu qui in ſumma, quæ poteſt eſſe fidei veritate, eamdem carnem cognoſcis, tædij affectus commoues, & quaſi de cibo leuiſſimo quereris nauſeabundus. Grauiter Bernardus *ſerm.* 34. de hac re. *Olim*, inquit, *ſanctus Moyſes, quoniam multum præſumebat de gratia & familiaritate, quam inuenerat apud Deum, adſpirabat ad quamdam viſionem magnam, ita vt diceret: Si inueni gratiam in oculis tuis, oſtende mihi teipſum: accepit tamen pro ea, viſionem longè inferiorem: ex qua tamen ad ipſam quam volebat, poſſit aliquando peruenire.* Qui ſuperbus paulatim peruenire non vult, ſed præuenire ordinem, quid ſperat? quem ſe facit? certè deficiet. *Oportet*, addit Bernardus, *humiliter ſentire de ſe nitentem ad altiora, ne dum ſupra ſe attollitur, cadat à ſe.* Ah quàm bene Tereſia in hoc tali humilitatis defectum recognoſcit, ſubnotat ſuperbiam. heu miſer, ſi à ſe cadit: quia dum nimis altus eſt, quo nimis aſcendit præſumptuoſus, in profundum lacum trahatur neceſſe eſt: neſcit enim præcipitium è tam ſublimi, leuiori depulſu contentum eſſe. 1262.

§. II.

Chriſto, inquam, & præcipuè vulnerato.

SEd quamuis ſemper Chriſtus nobis meditandus, vbiuis vitæ ſuæ dulciſſimæ gratioſiſſimus: 1263.
neſcio tamen quid magis ſapidum habeat pro nobis vulneratus, crucifixus, &, vt hîc ponitur, ſpineo diademate redimitus, cogitationibus noſtris alliciendis, & veræ mortificationi edocendæ. *Nolite*, inquit pia anima, *me conſiderare quòd fuſca ſim, quia decolorauit me ſol*, Cant. 1. num. 5. Sed vtcumque ſit, dicat aliquis, fuſcus color, & nigredo, officit pulchritudini: quid ergo ſibi hanc ſubnigram fuſcedinem non probro eſſe contendit ſponſa? quia nigredo erat non quæ in atrum abſolutè, ſed quæ in pallidulum colorem, à liliato candore declinabat: ideo oculatè dixit, *decolorauit*: quod vernaculè propriè aſſequimur: *puſò me deſcolorida.* Atqui ſol, inquis, magis colorat, & accendit rubedinem: quomodo de ſole pallidulè ſubnigram ſe teſtatur? quia ſi rectè notas ad Solis eclipſati radios, obiecta non tam rubent, quàm palleſcunt: hunc ergo pallorem fatebatur anima, dumque ſibi non tribuendum dedecori contendebat, id intendebat, vt nos de exemplo ſuo, diuino ſoli in Cruce eclipſato redderet ſemper attendentes. Nunc claret D. Antonius de Padua Dom. 3. Quadrag. *Sol*, inquit, *eclipſim, & defectum patiens, omnia decolorat: ſic*

verus

verus sol Christus, qui cognouit occasum suum, eclipsim morte in cruce patiens, omnes colores, omnes varietates, omnes glorias fallaces debet decolorare, ideo dicit ama pœnitentis, Fusca sum, quia decolorauit me sol. quam puto non vult decolorari, non vult nitorem suum perdere, crucifixo soli, & eclipsim patienti, renuit præsentari. nisi fortè elusurus Antonij verba, quodammodo extra pœnitentiæ statum iustissimum te consideras. Sed heus tu, noli tibi sic videri nimium iustus, putas te diuitem, & nescis, quia miser es & miserabilis: suadeo tibi emere à Deo aurum ignitum, quod in fornace tribulantis crucis, amoris sui pretium probauit.

1264. Quàm pulchrè id monitum voluit Dauid: *si dormiatis*, inquit, *inter medios cleros pennæ columbæ deargentatæ, & posteriora dorsi eius, in pallore auri*, Psalm. 67. n. 14. quia dum non vocamur altiùs, solum inter cleros medios, id est, inter vtrumque testamentum nobis quiescendum: quis autem nesciat medium vtriusque Testamenti fuisse Christum? vide multa apud Bernardum de hac columbâ Christum effigiante *serm.* 61. mihi semper dubium cur aurum istud diuinitatis quod nobis in Christo colendum intimatur, pallidum potius, quàm fuluum celebretur: aurum è fornace recens, ab artificis industriâ affabrè laboratum, fulgescens radiat: dum autem atterétè vsu amittit splendorem, languet pallescens: cur ergo palloiem, & non fuluorem potiùs, aureæ Christi diuinitati attribuat Propheta? respondet optimè Bernardus: *Posteriora*, inquit, *dorsi eius in pallore auri: quomodo non in morte pallescat, sed melius pallens aurum, quàm fulgens aurichalcum, & quod stultum est Dei, sapientius est hominibus. Aurum verbum, aurum sapientia est. hoc aurum semetipsum decolorauit, abscondens formam Dei, & formam serui prætendens: decolorauit & Ecclesiam, nolite considerare quòd fusca sim, quia decolorauit me sol.* Sic concoloratur anima Soli crucifixo, & amoris deliquio, mortisque eclipsi decolorato: sic ditescit hoc auro, dum iugi eiusdem meditatione feruescit, ad crucis mortificationem roborata.

1265. Et quidem huc illam inuitabat ipse Christus exclamans. *Surge amica mea, speciosa mea, & veni: columba mea in foraminibus petræ, in cauerna maceriæ, ostende mihi faciem tuam*, Cant. 2. num. 13. quia dum illi instar sublimioris aquilæ, in rupe diuinitatis viuâ, excauare & perfodere nidum non concedebatur: habebat perforatam aliunde humanitatis petram, vbi tenella columba nidificaret. Pulchrè D. Bernardus *serm.* 62. descriptâ diuinitatis, & gloriæ cœlestis meditatione sic subiungit: *si cui nec hoc quidem possibile sit: huic sanè proponet Iesum, & hunc crucifixum, vt & ipse absque sui labore habitet in foraminibus petræ, in quibus non laborauit: Iudæi in his laborauerunt, & ipse in labores infidelium introibit, vt sit fidelis.* Quid tenellum, hucusque columbæ rostrum perire iubetur, dum aperire durissima, sibique denegata cogitur? quid fragiles adhuc lacerti fodere non valentes iubentur excauare humum, miserrimè labore casso priùs inhumandi?

1266. Ego mauolo prudentiori (nisi fortè id etiam negetur) credere, & me credere Isaiæ, qui cap. 2. num. 10. *Ingredere*, inquit, *in petram, & abscondere in fossa humo, à facie timoris Domini, & à gloriâ maiestatis eius.* Confundor intempestiuus à gloriâ Domini, & obruor importunus, à maiestate faciei, cupio vtiliter abscondi; cur mihi dulcissima latibula denegentur? fugiam, fugiam, sumam molles columbæ pennas, volabo, & requiescam. Bernardus ibidem ad hunc locum. *Infirma*, inquit, *adhuc, & inerti animæ, quæ iuxta quod in Euangelio quidam de semetipso confitetur, fodere non valet, mendicare erubescit, fossa ostenditur humus, vbi lateat, donec conualescat, & proficiat: vt possit & ipsa per se sibi cauare foramina in petrâ, per quæ intret ad interiora Verbi, animi vtique vigore, & puritate.* Quis non doleat velle aliquos, nobis fragilibus adhuc obstruere hanc humum, claudere hanc petram? quò ibimus si fodere non possumus, & fossa iam nobis refugia adimuntur?

Non ademit certè Christus iam resurgens, qui trepidulis suis columbis sese exhibens, *Quid*, inquit, *turbati estis, & cogitationes ascendunt in corda vestra: videte manus meas, & pedes meos, quia ego ipse sum*, Luc. cap. vlt. num. 38. Latibula & fossa iam refugia ostendebat, vt in excauatis illis crucis vestigiis requiescerent, & quibus adhuc turbatis & imperfectis diuinitatis caput obuelabatur, iis apta mysteria humanitatis crucifixæ reuelarentur. Grauissimè Chrysol. *serm.* 81. ex ore Christi sic scribit: *Videte manus meas, & pedes meos, quia grauatis oculis caput adhuc respicere non potestis: videte carnis vulnera, quia Dei opera non videtis: considerate inimicorum titulos, qui Dei adhuc non consideratis insignia.* & bene inimicorum *tituli*, dicuntur vulnera: solent tituli post triumphum litteris maiusculis (Góticas vulgo dicimus) efformari, vt à longè vel etiam cæcutienti legi possint. hac arte vsus Christus, vt multis vulnerum meditatio pateret, nemini victoriæ tituli non legerentur. & tamen hos dum nemini proponis legendos, delendos cupis: ego id si facerem, putarem me delendum à libro vitæ: ibi enim, ni fallor, eodem sacrò minio quo manant Christi vulnera, manent scripta nomina iustorum. 1267.

Accedat potiùs mecum ad manus, ad hos pedes pro nobis effossos, quisquis se vulneratum nouit, quisquis contra accepta vulnera, contra instantia pericula medicinæ se indigum profitetur: ibi certa remedia, ibi salus asserta, *& si intelleximus*, addit D. Bernardus, *fossam humum illam, quæ ait* Psalm. 21. n. 17. *foderunt manus meas, & pedes meos: non erit ambigendum de sanitate in ea citiùs adipiscenda, anima vulnerata, quæ in ea demorabitur. Quid enim tam efficax ad curanda conscientiæ vulnera, nec non ad purgandam mentis aciem, quàm Christi vulnerum, sedula meditatio*: si hanc medicinam non curo, absque dubio sanum me reputo: ecquis hoc superbo cogitatu morbus pestilentior? si hoc collyrium purgandis mentis oculis non appono, suppono me perspicacem: ecquæ cæcitas horribilior. 1268.

Perspicaciores longè Seraphini illi (erant autem, auctore Galfrido, perfectorum virorum typus manifestus) qui alas contemplationis suæ velandis sacris his pedibus, salutis foraminibus, pro parte occupabant: *sex alæ vni, & sex alæ alteri: duabus velabant faciem eius, & duabus velabant pedes eius, & duabus volabant*, Isai. 6. num. 2. velant & volant: hinc faciem, inde pedes præpetibus pennis apprehendunt, quia nunquam sic altè erigunt volatum ad diuinitatem, nunquam sic ad caput transcendunt, quin pariter velatum pedes, id est, venerandis contemplandisque crucis insignibus non descendant. Galfridus hic apud Tilman. *Pedes Domini*, inquit, *aduentus eius: pedes similes aurichalco, sicut habes in Apocalypsi, velut in camino ardenti: aurum erat, sed simile aurichalco, cum Dei sapientia Christus, est inter homines conuersatus: caminus ardens, tentatio tribulationis. hos pedes velabat Apostolus, cùm dicebat,* 1269.

dicebat, Mihi abſit gloriari niſi in cruce Domini noſtri Ieſu Chriſti: velant igitur Seraphim pedes Domini duabus alis ſi tegunt iniuriam crucis, pietate deuotionis, & imitatione Dominicæ paſſionis. nimirum neſcit ſumma diuinitatis contemplatio, ad hæc vulnera quandoque non recurrere, humanitatem crucifixam non intueri, & ipſo intuitu deuotè non venerari: ſic velat affectu vulnera, ſic dulcem inde imitationis ebibit effectum.

1270. Et quid mirum? oculatiſſima quidem, intus ſcilicet, & foris plena oculis, animalia diuina deſcripſerat Ioannes *Apocalypſ. 4. num. 6.* vt non videre viuendo, quàm viuere videndo viderentur: at audi quid præcipuè ſpecularentur, *& vidi, & ecce in medio throni, & quatuor animalium, & in medio ſeniorum, agnum ſtantem tamquam occiſum*, cap. 5. num. 6. vbi D. Ambroſius (Ambroſiaſter, inquam) ita habet. *Per thronum & quatuor animalia, & ſeniores, vna Eccleſia cum cunctis ſuis ordinibus deſignatur. Agnus non occiſus, ſed tamquam occiſus viſus eſt, quia mortem in tranſitu guſtauit, & paulo pòſt reſurgens iam non moritur.* ita eſt, certè non moritur, ſed ſemper ſub memoria mortis ab, oculatiſſimis ſpeculatoribus cupit aſpici, attentè diſpici, non deſpici inſolenter. ne verò durus aliquis, in Agno ſolam diuinitatem contendat ſpeculandam hîc proponi, audiat paulo pòſt citatum Ambroſium: *Agnus autem hominem quem Chriſtus aſſumpſit, deſignat.* vt non ſolùm quaſi in reflexo humanitas illa veniat poſt diuinitatem contemplanda, ſed quandoque directè, adhuc in ipſo ſtatu oculatiſſimo ipſa humanitas, quatenus in illa reſidet diuinitatis plenitudo, conſideretur.

1271. His abſque dubio edocendis mira illa Iacobo facta viſio collimabat: *viditque in ſomnis ſcalam ſtantem ſuper terram, & cacumen illius tangens cælum: Angelos quoque Dei aſcendentes & deſcendentes per eam*, Geneſ. 28. num. 12. Si erat iſta domus Dei, ſi porta cœli, & quædam diuinæ gloriæ manifeſtatio: cur non potius in throno pyropis igneo, quàm in aſcenſu ligneo exhibetur? viſus reſpondere D. Auguſt. *lib. de Catacl.* vbi poſt multa de Cruce, in virga Ieſſe figuratâ, ſic concludit. *Virga Crux, & de iſta virga, quam magna, & mira fecit Deus architectus? & arborem fecit Crucem vbi ipſe angularis lapis pependit, & ſcalas cœli, per quas hominem lapſum ad cælos leuauit: quale miraculum fratres huius architecti, vt de virga ſua faceret ſcalas, & tales, quarum caput in cælo poneret, & per eas ipſe & aſcenderet, & deſcenderet, & propter confirmationem, ipſe ſuper eas incumberet.* quaſi nollet Deus dilectiſſimo Patriarchæ gloriam ſuam reuelare contemplandam, quin pariter humanitatem aſſumendam, & illam crucifixam inſinuaret: vt in ſumma ſpeculatione, hanc etiam habere locum ſignificaret. Sed neque caret myſterio, quòd crux ipſa non aliter, quàm in ſcalas formaretur, vt in ſequenti §. explicabo.

§. III.

Quàm rectâ ex meditatione humanitatis, contemplanda diuinitas adeatur.

1272. VT hæc doctrina gratiùs ebibatur felix iam nuntium euangelizo bibituris, non aliunde vſitatius & facilius diuinitati conſcendi contemplandæ, quàm ex humanitatis meditatione. Volabant ad gloriam Domini ſpeculandam *Ezech. 1. cap.* animalia illa myſtica, & profundo mixtè Sacramento: pro varietate, ni fallor, faciei, ſiue affectus quo induebantur, variâ etiam volandi conceſsâ ſibi facultate: *quatuor facies vni, & quatuor pennæ vni*, num. 6. quaſi in viris perfectè contemplatiuis (hos enim deſignabant animalia) tot nouæ claritatis, & cognitionis volatus concedantur, quot virtutum affectibus animæ pulchritudinem exornarent. Sed illud quod additur num. 8. *& manus hominis ſub pennis eorum in quatuor partibus*, mihi perobſcurum. quid enim facit ad volatus leuitatem, manus humanæ grauitas? cur pennæ ſingulæ ſibi non ſufficiant, niſi vna eademque manus diſtinctas quatuor videatur ſuſtentare? aut cuius tam digna manus, quæ ſic magnos valet effectus exhibere? Reſpondet D. Gregor. ibi, homil. 3. *Quia, inquit, niſi Deus homo fieret, qui mentes prædicantium ad cæleſtia ſubleuaſſet, illa quæ apparent animalia, non volarent. nec immeritò manus hominis eſſe ſub pennis dicitur: quia de eodem redemptore noſtro ſcriptum eſt, qui cùm ſit ſplendor, & figura ſubſtantiæ eius, portanſque omnia*, &c. *eius ergo manus corda portat, eius manus in contemplationem nos ſubleuat. niſi enim, vt dictum eſt, omnipotens verbum propter homines homo fieret, humana corda ad contemplandam verbi excellentiam non valerent. inde ergo excelſa facta ſunt hominum mentes, vnde inter homines apparuit humilis Deus.* contemperauit ſcilicet ſe iuſtis Deus in humanitate, vt diuinitatis contemplationem poſſent ſuſtinere: illinc enim iſthuc, rectâ tenditur.

Id ſignificabant verba illa Chriſti Domini facta animæ ſanctæ: *Aperi mihi ſoror mea, amica mea, columba mea, immaculata mea: quia caput meum plenum eſt rore, & cincinni mei guttis noctium*, Cant. 5. num. 2. etenim ſi iam ſoror erat in natura, amica ex gratia, columba ob amorem, per omnimodam perfectionem immaculata: quid ni digniſſimum iam eſſet Chriſti templum, vbi ipſe mentem illuſtrans, & inflammans affectum habitaret? quomodo ergo quaſi de foris adhuc iuberet ſibi aperiri, qui iam intus dulciſſimè morabatur, niſi occultius aliquid ſignificaretur? quid illud ſit, aperit doctiſſimè Gilibert. *ſerm. 43.* ex ore ipſius Chriſti. *Caput, inquit, meum rore abundat, & contemplatio diuinæ in me naturæ, ſubtiles aperit ſenſus: quid circa humanitatis myſteria ſolum moraris? quid tandiu ſolos ad pedes reſides? ſurge, aſcende ad caput, illi aperi, aperi mihi in hoc, quia caput meum plenum eſt rore. humanitas gratiam comparat, diuinitas confert: humanitas impetrat, diuinitas infundit amorem.* quaſi ſuo iure, (quamuis in hoc negotio, numquam iuſtitia interueniat, ſed mera miſericordia vocantis) humanitatis meditatio, diuinitatis adduceret contemplationem: illique meritò iſta reueletur, cui fuit illa diutiſſimè inueſtigata: neque id ad libitum, vt dixi, ſed ex vocantis gratia. *Non eſt*, addit prudenter Gilibertus, *humani iuris, non eſt moris humani: quietæ & peruigili donatur menti, non tamen ad votum, ſed cùm ipſe vult, & dicit, aperi mihi.* quia nimirum tepere debemus, donec rapiamur: temere autem rapi contendit ad caput, qui ad Chriſti pedes, id eſt, humanitatem, tepere dedignatur. hæc eſt via (ordinatiè loquor) hàc itur, hac Deo auſpice, ſi conuenit, peruenitur. 1273.

Faciunt huc verba illa Dauidis Pſalm. 2. *Apprehendite diſciplinam, ne quando iraſcatur Dominus, & pereatis de via iuſtâ*, num. 12. Quomodo autem hæc ſapientia, hæc diſciplina, eruditio tanta apprehendatur, explicarunt aliqui ex Hebræo, qui vertunt, *oſculamini filium.* quaſi via iuſta apprehendendæ cœleſti ſapientiæ, ſit acceſſus ad Chriſtum, qui tamquam pacis oſculum, à patre nobis miſſus. 1274.

Sed

Sed quoniam Christus, etiam verus Deus: ne modum quo osculandus erat, erraremus, vertit Symmachus, προσκυνήσατε καθαρῶς, *adorate purè.* quasi osculum deberet esse adorationis, quod pedibus, aut manibus infigi solet: vt ex pedum, id est, humanitatis osculo, ad osculum diuinitatis, siue capitis, apprehendendæ disciplinæ ascenderetur. Si licet in re grauissima, exemplum adducam profanum, sumptum ex historiola quæ huc mirè facit: habetur apud Plutarchum in vita Alexandri: *Charus*, inquit, *Mitylenæus Alexandrum narrat in conuiuio cùm bibisset, pateram cuidam amicorum porrexisse, eum accepisse, & ad focum adstitisse: cumque bibisset, primum adorasse Regem, deinde osculum dedisse, atque ita sedisse, hoc omnes deinceps imitatos: Callisthene verò acceptâ paterâ, Regem non attendente, sed cum Ephestione colloquente, bibisse, & ad Regem osculandi gratiâ accessisse: Demetrio autem, cui Phidonis cognomentum fuit, Regem monente, ne osculum ei præberet, qui solus omnium non adorasset, ita Alexandrum ab osculo se retraxisse.* prouolutio ad pedes adorabunda, vna erat & sola via, ad regij oris osculum, & tu hanc vnam nosce ad diuinitatis faciem osculandam, si priùs humanitatis pedes amplectaris.

1275. Humanitatis, inquam, sed præcipuè crucifixæ: fortasse enim id nobis doctum voluit Ioannes, cùm post ostensa à Christo Thomæ passionis suæ vestigia, hunc exclamantem inducit: *Dominus meus, & Deus meus*, cap. 20. num. 28. quia nimirum ex vulneratæ carnis tactu, & profunda deuotáque eius meditatione, ad Deitatis cognitionem ipso auspice Deo penetrauit. Theophylactus ibi in catenâ: *Qui priùs*, inquit, *infidelis fuerat, post lateris tactum optimum se Theologum ostendit. nam duplicem naturam, vnicamque hypostasim Christi edisseruit: dicendo enim, Dominus meus, humanam naturam: dicendo, Deus meus, diuinam confessus est, & vnum & eumdem Deum & hominem.* & tu meditare, scrutare profundè humanitatis vulnera, hinc enim rectâ diuinitatis vbera adeuntur. Vide quæ suprà scripsi, *vers.* 1. *huius cap.* §. 4. ad hanc rem: de qua iam satis ne leoni mortuo videar insultare, audio enim tractatum nuperum, in quem de charitatis stimulis hanc notationem direxi, vltrò corruisse: quid ni si tam infirmo constabat fundamento.

CAPVT QVARTVM.

VERS. I. Quæ ascenderunt, &c.

§. I.

Illorum, qui iam terrenis emissi, nec dum admissi sunt cœlestibus, dulce suspendium.

1276.
IDE mihi drama, inde videbis, animam cogitatibus suis (sic capilli explicantur) ad altissima, caprarum instar conscendere, tamquam quæ cupiat remotissima esse à terrenis, dummodo cœlestia non dantur penetranda. hoc perfectioribus euenit, vt inter terram & cœlum quodammodo suspensi, hoc vnicè suspirare, illam abhorrere penitus videantur. hinc illud Dauidis ad Deum, *Quid mihi est in cœlo? & à te quid volui super terram?* Psalm. 72. num. 25. bene enim, nihil sibi volitum præter Deum, non tam in terra, quàm *super terram* dicit: neque enim iam in terra erat, qui ab illâ suspensus cœlestibus inhiabat. D. August. *serm.* 44. de tempore, Martyrem commendans: *Quod*, inquit, *propinante Apostolo altè biberat, altè retinebat, quia non sunt condigna passiones huius temporis, ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis*, &c. *huius promissionis amore à terrenis suspensus, & prægustatâ superna suauitatis dulcedine ineffabiliter affectus, dicebat cum Psalmistâ: Quid mihi est in cœlo? & à te quid volui super terram?* ac si in medio suspensus plenitudini cœlesti inhiaret, nuntium terrenis delitiis remitteret.

Enarrat Deus apud Oseam *cap.* 11. quàm asperas pœnas ab inimicis suis esset postulaturus, dum gladij sui in vindictam armati aciei splendidum sanguinis & hostilis carnis epulum apparabat: *consumet electos eius, & comedet capita eorum*, n. 6. cùm autem videbatur ad antithesis pulchritudinem, enarrandas gratias, quibus amici ipsius Domini erant afficiendi, audis, *& populus meus pendebit ad reditum meum*, num. 7. Ecquod hoc beneficium? iugulantur hostes gladio, durum hoc: sed eo durius, quo ignominiosius, si suspendio pereant amici: quid ergo pendere dicuntur? quia dulce, quia beneficum hoc suspendium: nec enim tamquam Dei populus æstimandus qui non pendeat, qui inter cœlum & terram non suspendatur, terræ tantùm necessaria prælibans, cœli solam suspirans vbertatem. VVerricus hîc apud Godefr. *Vt non velit*, inquit, *tangere terrena, & si aliquando tangit, non nisi summis articulis, id est, extremis partibus animæ, propter necessitatem corruptionis nostræ, cui seruire cogimur, quandiu vanitati creatura subiecta est non volens. Vulgo dicitur malè, expectat qui pendet: ego autem dico, feliciter expectat qui sic pendet. quamobrem elegit hoc suspendium anima mea, & in ipso suspendio mortem ossa mea, vt perseueranter in cruce istâ pendere merear, donec moriar.* quasi tunc perfectius, imò propterea Christo concrucifigamur, quia quemadmodum ille in aëre suspensus patibulum tolerauit, sic nos in medio positi, mortificatis terrenis, & petitis cœlestibus suspendimur. 1277.

Suspirabat Anima pia dilecti Christi habitaculum scire expetens, *Cant.* 1. vbi pasceret, vbi recumberet in meridie, & absque dubio tandem aliquando pastorem amantem, amatum Regem in frondescente arboris throno positum adinuenit: hinc illa exultabundæ vox cap. 7. num. 8. *Dixi: Ascendam in palmam, & apprehendam fructus eius*, Christi scilicet castissimos amplexus, diuinas gratias. Ast quorsum, inquis, quæ iam *Cant.* 2. *num.* 3. sub vmbra alterius arboris sedens, fructus concupitos gustarat: nunc fruendo dilecto altissimam palmam cogitur ascendere? cur ipse dilectus in proceræ arboris cacumine suum collocat domicilium? nimirum vt perfectior iam anima suspendi cogatur, & inter cœlum & terram habitare, in cruce scilicet, in arbore, quæ toto ramorum & frondium apparatu cœlum petat, extremis tantùm radicibus infixa terræ. Drogo Ostiens. lib. de Dom. Pass. ad Christum: *In cruce*, inquit, *te inuenit, quicumque te inuenit: in hac cruce anima suspenditur à terra, & dulcia poma de ligno vitæ decerpit: in hac cruce Domino suo adhærens dulciter decantat: Susceptor meus es tu, gloria mea, & exaltans caput meum.* quia frustrà perfectiorem vitam profitearis, nisi semper perfectius te suspendas. 1278.

Aptissimè in re nostra Iacob locutus de Issachar filio suo, iustorum perfectiorum imaginem delineauit: *Issachar asinus fortis accubans inter terminos*, 1279.

minas; vidit requiem quòd esset bona, & terram quòd optima, & supposuit humerum suum ad portandum, Genes.49.n.15. quæ verba nullus aptior mihi explicat, quàm Ricard. Victorinus ibi apud Tilman. *Illud*, inquit, *internum gaudium, est illa terra, quam Issachar vidit & concupiuit: pro qua asinus factus, & effectus fortis, supposuit humerum ad portandum: multum sibi viluerat, qui se asinum, animal scilicet penè præ cæteris vilius reputabat: multum concupiuit terram quam vidit, pro qua ad omnem laborem fortiter perdurauit: vilis ergo vt iumentum, fortis ad se mortificandum.* Audis iustum, humilem, mortificatum, assiduè laborantem, sanè perfectum, quem iam ad summam peruenisse lineam putaueris: & tamen illum accubantem adhuc inter terminos legis. neque mirum, hæc enim erat extrema sanctitatis linea in hoc medio esse, inter terminos habitare. Grauissimè idem Ricardus: *Habitans*, inquit, *inter terminos, penè non plenè hanc morientium terram deseruerat: penè non plenè illam viuentium terram apprehenderat, qui inter terminos habitabat. quia vilissimis, quia paucissimis contentus erat, huius terræ miseræ extrema tenebat, quia per frequentes mentis excessus, vitæ perennis dulcedinem prægustabat, illius beatæ terræ initia contingebat.* En tibi superatam terram, cœlum suspiratum: quid ergo hos inter terminos suspensum magis iustum dixerimus, quàm habitantem? ita est, penè, non plenè vtrumque tangit, non tenet.

1280. Exprimuntur quidem iusti ex aliquorum sententia in illis Ezechielis rotis, de quibus cap.1.n.20. *spiritus enim vitæ erat in rotis.* & cur, inquis, in tam mystica visione rota maximè exprimendæ Sanctorum vitæ assumitur? quia figura quædam perfectè sphærica in puncto tantùm indiuisibili planum attingit, & sphæram aliam mutuo puncto etiam contingit. meritò ergo rota vocatur iustus, qui sphæricum terræ orbem in puncto tangens tantùm, totus cœlo inhiat, quadrata iam quiete in eo commoraturus. G.libertus *serm.2.* de iusto locutus: *Vitalis*, inquit, *instar rotæ, spirituali ad superiora conatu attollitur: de terra vix paululum aliquid attingens.* sic suspenditur, vt in minimo tantummodo terram tangat, cætera leuans ad cœlum cui ardentissimè anhelat.

§. II.

Hi vt meliùs suspendantur, pennas comparant: vnde Asarota pulcherrima Deo parant.

1281. VT autem iusti dulciùs & suauiùs suspendantur, vt faciliùs terram deserant, & cœlum petant, pennas sumunt, & feliciter volatiles euadunt. Comparauit se Christus Dominus grano sinapis minimo, maximam inde in arborem pullulanti: de ipso quippe Christo, qui non solùm Rex cœli, sed etiam cœleste nobis regnum est, explicatur illud Lucæ: *Simile est grano sinapis, quod acceptum homo misit in hortum suum, & creuit, & factum est in arborem magnam, & volucres cœli requieuerunt in ramis eius,* cap.13.n.19. vbi mihi pende, cùm granum vocatur & minimum, ab homine dici acceptum, satum: postquam autem in arborem magnam dicitur creuisse, solùm auibus cœli destinatur: causa illa, quia licèt paruum Christum, hoc est, tepidum, erga ipsum, amorem: quisquis fidelium, homo quiuis possit ordinario gratiæ auxilio capere, & tractare: attamen Christum iam magnum, id est, perfectum eius amorem, iam in arboris florentem ramos: iusti solùm perfectiores, qui extraordinariis gratiæ auxiliis foti instar auium eleuatur, & feliciter volucres suspenduntur: assequi poterunt & tenere. imò, quod magis est, ideo se Christus pulchram exhibet arborem, vt eius pulchritudine inescati, fructibus allecti, noscamus terrena vilipendere, nosque à diuina arbore volatu felicissimo suspendere. D.Chrysol. *ibi serm.98.* postquam latè de Christo arbore disseruit: *Audistis*, inquit, *fratres, illud granum sinapis in arborem quam prorupit: audistis quas fundauit radices: audistis quales quantosque se iam diffuderit & secauerit in ramos, in quibus cœli, non aëris aues, in pennis sapientiæ, & prudentiæ volatu, fidei sinceritate requiescant, & tu audi: si vis terrenas bestias non timere, si vis euitare aues rapaces, voraces vultures, hoc est, aues aërias, quæ sunt omnes nequitiæ spirituales: eleuare à terra, terrena desere, sume alas columbæ,* &c. vt scilicet in ramis illis feliciter & securè suspendatur, vt ibidem statim addit S. Doctor verbis *sequentum* citandis.

Huc facit illud Dauidis ad iustos: *Si dormiatis* 1282.
inter medios cleros, pennæ columbæ deargentatæ, & posteriora eius in pallore auri, Psalm.67.n.14 vbi Chrysologus citatus: *Sume*, inquit, *alas columbæ propheticæ deargentatas, sume pennas diuini Solis fulgore radiatas, euola in specie auri: vt in tantis ac talibus ramis, iam nullis laqueis attentanda requiescas: semper & de volatu tali valida, & de tanta mansione secura.* vt, quod suprà dicebam, in ramis arboris Christi faustè & tutò à terrenis suspendatur. Attende tamen aliquid singulatius. Cur enim (quod acutè vult Chrysologus) pallor ille auri, de diuini Solis nostri radiis ortus explicetur: nisi vt cognoscamus virum iustum diuino radiantem fulgore solum hunc solem debere respicere, & à Deo promanantem, licèt terras attingat, debere tamen ita suspendi, vt altera parte Deum vnde profluit, contingat, suspensusque in medio relinquatur? sic materiales Solis radij, inde manantes, & manentes ibi, infimam attingentes terram, suspenduntur. Cœlestem hanc Philosophiam, vidit profanus auctor Seneca epist.41. *Quemadmodum*, inquit, *radij Solis, contingunt quidem terram, sed ibi sunt, vnde mittuntur: sic animus magnus & sacer, & in hoc demissus, vt propiùs diuina nossemus: conuersatur quidem nobiscum, sed hæret origini suæ: illinc pendet, illuc spectat, ac nititur.* Deo pendet, impendet terræ, ac proinde in medio suspenditur. Sixtianæ vertunt ex Græco, *in viriditate auri*: vt significetur, inquit Hilarius, *æternus quidam vigor, & perennis æternitas.* ac si caduca sint & fluxa, quæque dulce hoc suspendium non patiuntur. Sed quàm signatè iustus in columbam euadit gloriosissimam, vt inter medios cleros, siue sortes dormiat & requiescat, vt dum cœlestem sortem non apprehendit, saltem à terrestri hac aliâ non apprehendatur: sic inter sortes dormit, non in sortibus, quia suspensus in medio conquiescit.

Pulchrè itaque non tam columbæ ingenium 1283.
mite, aut oscula amica, aut prouida cautela, aliàs sæpe in comparationem assumpta, celebrantur: sed solùm quòd alata, quòd decorata pennis: scilicet subticentur reliqua, vt vnus volatus quo inter cœlum & terram suspenditur, tamquam quid excellentius decantetur. In symbolum Doctorum qui Ecclesiam muniunt viua mœnia, muri animati, cortinis cingi tabernaculum priscum iube-

bat Deus: putares acus miracula Babylonico labore, Ægyptiâ texturâ, efformanda; nihil aspectu pulchrum, nihil iucundum specie ibi non depingendum: audi tamen quid Moysi præcipiatur: *Tabernaculum verò ita facies: decem cortinas de bysso retorta, & hyacintho, ac purpura coccoque bis tincto, variatas opere plumario facies*, Exodi 26. num.1. quasi virtutes omnes in bysso, hyacintho, cocco, & purpurâ expressè sorderent, nisi de vna plumatum picturâ plumescere viderentur, & quasi sumptis alis suspenderentur. Eusebius Gallicanus *homil. de natali vnius Virg.* locutus de Sanctis, qui inter medios cleros (id est, vt ipse explicat in vtriusque Testamenti doctrinâ) requiescunt: *hoc faciendo*, inquit, *fiunt pennæ columbæ: quia tam sapienti & rationabili prædicatione sanctam Ecclesiam volare docent, & secum ad cœlestia transferunt. propter hoc enim de Sanctis dicitur, quia assument pennas vt aquilæ, volabunt, & non deficient: propterea & tabernaculum maxima ex parte opere plumario factum est, vt omnes alas suscipiamus, & volare discamus.* Frustrà, nisi suspendatis alatus, parare Deo præsumpseris tabernaculum. bene D.Chrysost.hom.2. ad popul. Antioch. *Christianum*, inquit, *in hoc ab infidelibus differri oportet, vt omnia generosè ferat, & veluti alatus, humanorum malorum impetu superiorem se exhibeat.*

1284. Et bene iustus dum plumescit, tabernaculum fit, in quo moretur Deus, ideo enim videtur suspendi, vt descendentem è cœlo Deum propiùs excipiat. Hominibus locuturus Dominus cœlum deserit Exodi 24. *& viderunt Deum Israël, & sub pedibus eius quasi opus lapidis sapphirini, & quasi cœlum cùm serenum est.* In Sixtianis ex Græco legitur, *sicut opus lateris Sapphiri.* quod reuera tessellatum quoddam, & vermiculatum significat pauimentum, propriè dictum *Asarotum.* ac si in præmium laborum, quos Israël in faciendis apud Ægyptios lateribus tulerat, iam in lapides, siue lateres sapphitinos à Deo, vt passim notant alij, redderetur. Aliter ego: vt nimirum qui spretis terrenis operibus, lateribus Ægypti, & mundi vanitatibus, à Deo ad meliora vocati, si nondum cœlum afferentes, deferentes tamen terram in medio suspendebantur, eo ipso pauimentum quoddam asaroticum, sectile, & tessellatum Deo pararent. Fauet D. Antonius de Padua ad hunc locum serm. de transfigurat. *Sapphirus*, inquit, *quòd cælesti colori est similis, confessores significat, qui omnia temporalia reputantes tamquam stercora fune diuini amoris, in contemplatione diuini amoris se suspenderunt.* Felix hæc iustorum furca, funis felicior, felicissimum suspendium. Delicias Cæsaris exaggerat Sueton. cap.46. *Munditiarum*, inquit, *lautitiarumque multi prodiderunt, in expeditionibus tessilata & sectilia pauimenta circumtulisse*; & Deus quando in delitiarum gloria apparet, tessellata è cœlo non circumfert pauimenta, quoniam in Sanctis suis, qui semper in medio suspenduntur, illa inuenit pulcherrimè apparata. Vide quæ multa dixi de Deo in Sanctis tamquam in nouis cœlis commorante, non pauca in idem infrà additurus.

VERS. 3. Genæ tuæ.

§. I.

Sic pulchris verbis facta correspondeant, vt ipsa verba, opera videantur.

1285. IN his genis, virtutes quæ ad exemplum oculis spectantium ab interiori exhibentur, explicuit Gilibertus. Noto igitur optimè post laudata labia ab ignitis verbis, manifestas animæ virtutes laudari, quasi suo verbis iure, opera responderent. Frustrà desudabis prædicans ignitus, si miserè in operibus cinerescas: nisi ita verbis opera concatenes, vt ipsa verba, opera videantur. hinc illud Christi apud Psalmistam: *Vt enarrem omnes prædicationes tuas in portis filiæ Sion*, Psalm. 72. num.28. vbi Vatablus ex Hebræo legit: *vt enarrem omnia opera eius.* quia nimirum verba Patris, quæ Christus exponebat, non tam ab ore dicta, quàm ab opere facta promebantur: nec diuina prædicatio, sine diuino facto emittebatur. Veniunt huc verba D.Prosperi *lib.1. de contempl. vita*, loquentis de Sacerdote nequam: *Non potest*, inquit, *dicere contemptoribus admonitionis suæ: Futurum cogitate iudicium, quod ipse fortè non cogitat: amatoribus mundi, Nolite diligere mundum, si eum mundi amor oblectat: ambitiosis, ambitioni finem imponite, si eum ambitio ruinosa præcipitat*, &c. *& quidquid boni non facit, aut mali committit, nec iubebit fieri, nec vetabit: quia necessariam docendi auctoritatem, contrarietate suæ actionis aut amittit, aut minuit.*

Prædicationis suæ auctoritatem assertutus idem salutis nostræ assertor Christus: *Verba*, inquit, *quæ ego loquor, à me ipso non loquor: Pater autem in me manens ipse facit opera*, Ioan.14. num.10 Pende sententiam, & videbis legitimam videri inferendam consequentiam: *Pater autem in me manens, ipse verba loquitur.* quia tamen Christi prædicatio, & Patris verba opere magis, quàm voce constabant, vt ipsa verba, opera viderentur: ideo optimè intulit de operibus, quod priùs proposuerat de verbis. sic rem aperuit Iobius Monachus apud Phot. cod.222. *Sapienter*, inquit, *Saluator verbis quidem humillimis vtendo, diuinitatis abscondit radios: sed per opera effecit, vt omnipotentis virtutis maiestas effulgeret, ac per hæc eadem prædicare videretur. atque hinc dicebat, Verba quæ ego facio*, &c. qui enim per opera prædicabat, bene pro eisdem terminis nunc *opera*, nunc *verba* supponit disputans. Nota hunc Patrem, & fortè alios, quos claritatis caussa in tempore finito adduco, apud Photium, qui ex ore suo decursim Patres citat, in tempore infinito haberi: nollem enim temeritatis me argueres scrupulosus. pergo. 1286.

Iubetur expugnari Hierichô, vt animam vitiis scatentem diuino Verbo innueret expugnatam: clangore tubarum tantùm obruta est, & reboantis sonitus strepitu solummodo, tamquam robustiori machinâ conuulsa, & tamen quos tibicines dicendos sperares, *bellatores viri* circumeuntes dicuntur, *Ios.6. num.3.* non arcum dirigunt, non vibrant hastam, gladium non distringunt, & tamen bellatores. & cur ita? Respondet Galfridus ibi apud Tilman. *Nota*, inquit, *prædicatores vocat bellatores, non clamatores: quia Prælati ab operatione debent denominari.* hoc est; quemadmodum tubarum clangor, ictus bellicus appellatur: sic prædicatorum clamor, gestus est: vt verba sic operibus iungantur, vt opera videantur, vt isti ab operibus magis, quàm à verbis denominentur. Nec sine mysterio dictum putat idem Galfridus illud Ioannis: *Erat autem Philippus à Bethsaida, ciuitate Andreæ & Petri*, cap.1. num. 44. vbi ita, *Philippus os lampadis, & significat prædicatorem: cuius ciuitas, id est, prædicatio non est denominanda ab ore, sed ab operibus virilibus & firmis.* id est, ab Andrea, qui virilitatem significat ἀπὸ τῆς ἀνδρείας; & à Petro, qui petræ denotat firmitatem. 1287.

Quàm

1288. Quàm teneræ querelæ illæ Verbi diuini, incarnatæ Sapientiæ! *Vocaui, & renuistis: extendi manum meam, & non fuit qui aspiceret*, Prouerb. 1. num. 24. in Græco est: ἐξέτεινον λόγους, extendi fermones. quia numquam verba promebat Christus ab ore, quin pariter à manu opera non expromeret: vt idem sit extendisse manum, quàm sermones eduxisse, quia verba ipsa, iam opera putabantur; sic operabatur verbis, & operibus conuocabat. Accommoda huc illud D. Asterij apud Phot. cod. 271. *Difficulter*, inquit, *homines ad virtutem trahuntur, vt apparet, & parum curant ea, quæ verbo docentur: ideo Saluator ad homines, fragili & mortali carni condescendens, quia videt Iudæos surdos, voces cum rebus mutat, factum facto addit, & miraculum miraculo, & diuinitatem quam non credebant, beneficiorum experimento confirmare contendit.* Vt dum verba operibus commutat, non vana fuisse verba declararet, sed satis operibus cohærentia, quæ tam facilè gestorum rationem inducbant.

1289. Ingreditur Ecclesiæ prima & Princeps soboles vrbem Ierusalem: interrogat pia Magorum turba de Christo nato: audiunt Bethleem augustissimi Regis curiam angustam, & tamen pro tanto nuntio, & sacerdotum Euangelio non exultant, *qui cum audissent Regem, abierunt*, Matth. 2. num. 9. Sed ecce paulo pòst apparet stella, quæ antecedebat eos, vsque dum veniens, ad noui Solis staret incunabula, & tunc additur, *videntes stellam gauisi sunt gaudio magno valde*, num. 10. Sed proh fidem fidei, exclames, & quanto maius erat in his fidei primitiis, de solo exultare nuntio, Michææ scriptis sibi recitatis credere, quàm miraculis, & prodigiosis astrorum testimoniis ad gaudium indigere? nonne certior propheticus sermo, quàm splendor stellæ? Audi tamen acumen Galfridi ad hunc locum: *Non immeritò*, inquit, *ad adspectum stellæ, quàm ad auditum etiam prophetiæ, amphori gaudio sunt gauisi, cœlestem magis itineris ducem, & comitem amplectentes, quam terrenum, quidlibet affectantes: acceptior enim solet esse doctrina operis, quàm sermonis, & minus gratanter accipitur verbum præcipientis, quàm præcedentis exemplum.* Grauiter & acutè. Non credo exhilararet splendidus iste nuntius, etsi cœlestis, nisi præcederet, nisi comitaretur: vnde oculatissimè Euangelista prius præcedentem stellam describit, quàm Magorum videntium faciat mentionem: quasi nec se videre illam sentirent, ne dum lætari: donec stella quod linguâ lucis primò apparens prædicabat, radiatis deinde gressibus edoceret, vt splendidum opus vox luciflua videretur. *Nos qui sapimus*, addit Galfridus, *eosdem mirabimur Magos potius, quàm Iudæos: audire magis & facere, quàm docere, & dissimulare parati.* Docebant enim, non faciebant Iudæi, ideo etiam adductis prophetiis, Magos iam fideles non vtique potuerunt exhilarare: certior quidem prophetia, quàm stella, sed ab illis prædicata, qui verba operibus minimè nectebant, quodammodo elanguebat.

1290. Vnde iam video cur robustissimum aliàs argumentum magni Leonis *ferm.* 3. *de Epiphan.* hodie non teneat: *Notum*, inquit S. Doctor, *fecit Dominus salutare suum, & ante conspectum gentium reuelauit iustitiam suam: quod vtique exinde fieri nouimus, ex quo tres Magos de longinquitate sua regionis, ad cognoscendum & adorandum Regem cœli, & terræ stella perduxit. & rectè intuentibus quotidie apparere non desinit. & si potuit notum facere Christum in infantia latentem: quanto magis potest eumdem manifestare in maiestate regnantem.* Equidem longè facilius est iam superato dæmone, morte triumphatâ, tartaro spoliato, conscenso cœlo, orbe conuerso, peccatores ad Christum trahere, tot argumentis probatum regnatorem: quàm olim Reges ad puerum lactentem, & latentem inter præsepij angustias afferre. Cur ergo id rarò euenit, & inter tot stellarum, id est, prædicatorum luces, vix vnus, aut alter auditorum culpæ tenebras deponunt? quia etsi Doctores stellæ sumus, at tunc magis errantes, cùm minus erraticæ esse volumus: sciamus tunc nos magis in officio fixos, cùm magis mobiles in opere fuerimus, id est, cùm stellæ Magorum instar, quod verborum luce docemus, operum subsecutione demonstremus. Fauet idem D. Leo, qui statim sic subdit de stellâ. *Cuius vtique famulatus, ad formam nos sui hortatur obsequij: vt huic gratiæ, quæ omnes inuitat ad Christum, quantum possumus seruiamus. quicumque enim in Ecclesia piè viuit, & castè: qui ea quæ sursum sunt, sapit, non quæ super terram: cœlestis quodammodo instar est luminis, & dum ipse sanctæ vitæ nitorem seruat, multis viam ad Dominum quasi stella demonstrat.* Si enim quiuis è plebe, & è pedibus bonis exhibitis operibus ad Christum ducit: ideo, qui non è pedibus sumus, sed è capite Doctores, prædicatores ad Christum non trahimus, quia verba ab operibus denudamus: sic vi summâ clamantibus nobis, certè declamantibus, suo iure (si quod est in mutua malitiâ) à peccatoribus adstantibus reclamatur.

§. II.

Prædicator sermone suo ligatus, tubâ monitus, totus operi incumbat.

1291. NOn poterant in anima piâ, non poterant in ministro Christi iusto, ab operibus verba dissentire; quippe qui verbis ipsis ligabatur, vt operibus studeret, sua monebatur tuba, & sic totus gestis heroicis incumbebat. Discamus hinc prædicatores, quales munere nostro functuri simus, discant quique docent, verba ab operibus non seiungere. *Docere*, inquit Chrysologus ferm. 167. *factis, sola est norma doctrinæ. Doctrina in dictis, scientia est in factis, virtus: scientia ergo illa vera est, quæ fuerit mixta virtuti, illa diuina est, non humana*, nec minus elegantia quæ ibidem habet de Baptista pœnitentiam *Matth.* 3. prædicante, sed eo habitu, iis operibus, quibus plusquam verbis prædicans homines permouebat. *Opportunè*, inquit, *nobis Ioannes beatissimus ieiunij tempore, pœnitentiæ Doctor aduenit; Doctor dicto factoque: magister verus, quod verbo asserit, demonstrat exemplo. magisterium stat de scientiâ, sed magisterij auctoritas constat ex vita: docenda faciens, obedientem perficit auditorem.* Sed iam ad rem tituli veniamus.

1292. Quam noua illa ratio monilis, quàm exquisita ratio papyri, de quibus Salomon Prou. 3. *Misericordia & veritas te non deserant, circunda eas gutturi tuo, & describe in tabulis cordis tui*, n. 3. & vt de corde taceam, quid, quæso, misericordiæ & veritati cum gutture, quæ potius in anima collocandæ videbantur? Respondet Beda ibi. *In gutture*, inquit, *organum vocis, in tabula cordis latitudinem insinuat cogitationis: sit ergo virtus misericordiæ & pietatis radici infixa mentis, promatur voce loquentis: vt & occulto inspectori Deo, qui corda solus scrutatur & renes, arcana placeant intentionis: & proximos iuuent officia locutionis.* quæ tamen frustrà defudent, nisi è pectore virtutibus refetto voci correspon-

dentibus eructentur: vt in corde tuo scripta priùs legas, quæ locuturus. Pende tamen magis ad rem meam, ideo virtutes has, quæ voce promuntur, cùm in interiori palato, vbi loquendæ formantur, locandæ viderentur: exteriùs guttur cingere iussas, & ligare: vt non tam monile pulchritudinis, quàm obligationis vinculum formare iudicentur: quo guttur ligari, vt opere verbis respondeat, videtur, idem Beda: *bene autem virtutes circumdari iubet gutturi, cùm vox loquentis potiùs intus in gutture fieri soleat: quia videlicet prædicationis vox de internis emanat, sed extrà circundat, & ad plures audientes simul perfunditur: nam quo aliòs ad bene viuendum suscitat, eo ad bene agendum, & opera prædicantis ligat: ne extra sermonem actio transeat, ne voci vita contradicat.* Macte venerabilis Pater tam pulchra explicatione! vt noscamus quot sancta verba fundimus, tot nobis vincula gutturi circumcingi, quibus ad sanctè operandum constringimur, aliàs eisdem miserrimè strangulandi.

1293. Redeat iterum Salomon. *Fili*, inquit, *mi si spoponderis pro amico tuo, defixisti apud extraneum manum tuam, illaqueatus es verbis oris tui, & captus propriis sermonibus*, Prouerb. 6. n. 1. Certè qui vadem se præbet, verbo suo illaqueatur, imò & bona sua quandoque submittit hypothecis; res plana: sed cur defixam habeat manum? quid obligatæ manui, cum obligante verbo? Plurimum quidem in materia, quam intendebat Salomon. Audi Bedam ibi. *Dicitur præceptori: Si spoponderis, &c. quod est dicere: Si animam fratris in periculo tuæ conuersationis acceperis, iam ligasti mentem apud curam sollicitudinis, quæ ante deerat: illaqueatus es verbis oris tui, quia dum commissis tibi, cogeris bona prædicando dicere, te ipsum priùs necesse est, quæ dixeris custodire.* Bene ergo operationis instrumentum manus defixa dicitur, quæ omnia, quæ os loquitur, executura bene defixa, quæ sollicitudinem mentis alios curantis, & monentis, monitorum custodia debet sociare. Adhuc tertiò Salomon, & Beda.

1294. Est in obscuris adhuc dictum illud, *qui detrahit alicui rei, ipse se in futurum obligat*, Prou. 12. n. 13. Si enim detractio mala à Salomone reprehenderetur, non solùm in futurum punienda apud inferos diceretur, cùm hoc vitium, vtpote ab inuidia ortum, etiam in hoc sæculo sæuam à semetipso patiatur carnificinam, de quo plenas paginas dedi suprà cap. 1. vers. 4. §. 1. Si ergo de bona detractione, id est, iusta alicuius culpæ reprehensione sermo est, cur qui iustè reprehendit, in futurum dicetur obligatus, qui iam in præsens charitatis officio functus est? respondet ibi Beda, & sanè grauiter: *Non, vt pro tali*, inquit, *detractione, pœnam luat: sed vt post detractionem sese cautiùs agat, quia nimirum quod in aliis iustè reprehendit, ipse impunè non admittit: clamante Apostolo, qui prædicas non furandum, furaris.* Quis enim illum non irrideat, qui ab ipso vitio cui detrahit feruidè, miserè in mancipium attrahitur?

1295. Sed prædicat se tubam euangelicam prædicator, iactat se diuini nominis buccinatorem: satis putat si clangat, satis laboris imputat dum tanto labore resonat virtutum encomia: heu miserum! si ignorat ipso nomine tubæ quod auidus affectat, ad opere exequendum, quod verbo docet, sedulò admoneri. Præcepit Deus Moysi: *Fac tibi duas tubas argenteas ductiles, quibus conuocare possis multitudinem*, Numer. 10. n. 2. Sed cur expressè ductiles, & non potiùs fusiles, minore labore politiores longiùs euasuræ? cur malleorum ictus in deducenda & extendenda argenteâ massa impenduntur, quæ facilè conflante liquefacta igne in tubas funderetur? Aperuit mysterium ibi Ricardus apud Tilm. *Duabus*, inquit, *constat illum tubis canere, qui nouit nunc Dei promissiones, nunc eius minas digna amplificatione iugiter commendare: has tubas habemus argenteas, cùm nihil aliud de his loquimur, quàm quod Scripturarum auctoritate probamus. ductile feriendo producitur: & tubas ductibus facere iubemur, quia ea audientium auribus meliùs proferimus, in quibus ipsi perfectè compuncti sumus.* Non deduces, non mollies dura peccatorum audientium corda, ni priùs ipse ductilis euaseris & mollitus.

Viden' vt ipsa diuinæ tubæ ratio te coarguit? Sed parum hoc: nota adhuc, quid in tuba peculiare obseruetur: tuba namque, qua parte ori applicatur, arctissima est: laxior, qua aliis sonum eiaculatur. in hoc ergo & prædicatorem monet diligentissimè: pulchrè Galfridus *ibidem* ad locum proximè citatum: *In parte*, inquit, *quæ ori admouetur, angusta est: in parte finali amplior. hoc est, quòd prædicator debet sibi assumere arctiora præcepta, & aliis laxiora, vt sêper plus faciat, quàm aliis facienda imponat.* re enim vera tunc arctissima etiam facillimè persuadentur auditoribus, cùm prædicator arctiora sibi sumit exequenda. *Os iusti*, inquit Sapiens, *parturit sapientiam*, Prouerb. 10. n. 31. in Sixtianis ex Græco legitur: *os iusti destillat sapientiam.* quasi ideo destillationis suauitas in loquendo, laboriosi doloris dicatur parturitio: quia sic verborum lenitas suauis, operum laboriosæ executioni debent copulari, vt non tam fluere, quàm parturiri videatur: & dum doctrina destillatur in verbo, parturiatur in opere. 1296.

Sic ergo verbis suis ligatus, & officio tubæ monitus, totus operi incumbat prædicator: frustrà enim in alienæ conscientiæ vitia inuehetur, cùm adhuc propriæ sceleribus scateat, frustrà alienæ domus culpas vindex reprehendet, cùm domi suæ culpas inultas sustinet. Cupiebat fidelis Abisai contumeliosi Semei iniurias, inque Dauidem blasphemias vindicator, amputato capite, auulsâ lingua punire, 2. *Reg.* 16. in quem sanctè tamen stomachatus Dauid: *Quid mihi*, inquit, *& vobis filij Saruia?* n. 10. quasi magis ab Abisai filio Saruiæ, quàm ab impio Semei læsus videretur; & cur ira? pende quid subdat: *Ecce filius meus, qui egressus est de vtero meo, quærit animam meam, quanto magis hic filius Iemini?* n. 11. nimirum animo adhuc tenero & molli iniuriis Absalonis sui parcebat Dauid, quod facto postea demonstrauit, cùm militibus suis, vt Absalonem seruarent, præcepit sedulò: timuit ergo meritò ne iniustitiæ insimularetur, si qui filij culpam dissimulabat, in extranei scelera desæuiret, si qui parcebat domesticis, alienis irasceretur. D. Ambros. in Psalm. 118. *Granditer*, inquit, *impetum fregit vltoris: quomodo enim maledictum extranei, pro Regis iniuria vindicaret, cùm filij adhuc inultum maneret.* Nescit generosus spiritus suis parcere, & alienis inuehi, nesciat prædicator prauos aliorum affectus reprehendere, qui suis tanquam animæ filiis mollis indulget. *Sapientia*, inquit Sapiens, *immolauit victimas suas*, Prouerb. 8. n. 2. Tertullianus contra Gnost. legit: *Sophia immolauit filios suos.* quia Doctor nulli parcere debet affectui, nulli cordis filio, vt prædicatio operi appareat correspôdens: hos filios proprios priùs iugulet, vt feruentiùs & liberiùs suos auditoribus prædicet iugulandos: aliàs non tam operibus incumbit, quàm verbis, quod nefarium. 1297.

Hinc

1298. Hinc illud Prouerb. 12. De *fructu oris ſui vnuſquiſque replebitur bonis, & iuxta opera manuum ſuarum retribuetur ei*, num. 14. Quis enim oris fructus niſi verba, quis autem verbis, tamquam bonorum cumulo repletus dicitur, præterquam ſi verba ita ſint fœcunda, vt in operum fructus gratè germinent? id ergo voluit Deus, ideo verbis oris, manuum opera connexuit, vt quàm facilè ab ore, illa: tam promptè hæc à manibus emanarent. Beda ibi. *Fructus*, inquit, *oris eſt ſermo bonus. nam qui malè loquitur, non fructum oris generat, ſed damnum. Omnis igitur qui bona loquitur, bonis donabitur æternis, ſi tamen his, quæ loquitur, actu non pugnet: hoc enim vigilanter adiungit, cùm dicit, iuxta opera*, &c. *neque enim aliter fructuoſus fit ſuus ſermo Doctori, niſi ipſe priùs faciat bona, quæ docet.* Quàm grauis bonorum iactura, ſi poſt verborum impendium opera non ſequantur, ſi quæ ſeminas aliis laborans, tibi numquam metis. propterea Paulus: *laborantem agricolam, oportet primum de fructibus percipere.* De quo grauiter D. Athanaſ. quæſt. 152. *Quicumque*, inquit, *vult opus Dei exercere, qui alios docère, vel aliquibus vult prodeſſe: decet illum, qui alios docet, in primis operari virtutes, & vt accipiat à Deo dona gratiæ, proferatque fructus ſancti Spiritus, atque theſauros bonorum cognitionis Dei, ita fiet, vt alijs quoque poſſit impertiri bona. nam ſi quis aliquem oleo ſuis manibus vncturus, quomodo impertiuerit alijs id quod ipſe non habet? ad eumdem modum de ijs, qui docent alios, eſt ſentiendum.* nimirum carbones extincti non alios accendunt, ſed fœdantur inuicem.

1299. Inter alia præcepta Leuitici, illud celebre: *agrum tuum non ſeres diuerſo ſemine: veſte, quæ ex duobus texta eſt, non indueris.* Minora erant iſta, ſi meram litteram ſeruaueris, quàm vt diuinam curam ſollicitarent: ſed illius agricolæ infelicitas denotatur, qui, quod primum de fructibus non percipit, fameſcit: aliis opera ſeminans, ſibi verba retinens: ſic diuerſo ſemine muneris ſui agrum ſerit: nec abeſt à propoſito, quod additur de veſte: vtrumque ad rem meam explicat ibi Galfridus apud Godefr. *Diuerſo*, inquit, *ſemine ſerit agrum, qui quod verbis prædicat, factis negat. O veſtem duplicem, contritione duplici conterendam? planè lineum ſtamen, ſed ſubtegmen laneum habet: nam lini candor, ſubtilitas, fortitudo, efficium ſpirituale commendat: lana groſſitudo, mollities, & origo carnalia opera repræſentat: diſſidet & diſſidet à ſubtegmine ſtamen: ſed vtrumque lepra contaminat.* Alludit eruditè ad illud leproſæ veſtis ſiue lineæ, ſiue laneæ, *Leuit.* 13. *num.* 48. itaque diſſident linea verba, à laneis operibus, vt incorruptio diſſidet à corruptione.

1230. Hoc ergo eſt quod querebatur Deus apud Prophetam: *Peccatori autem dixit Deus: Quare tu enarras iuſtitias meas, & aſſumis teſtamentum meum per os tuum?* Pſalm. 49. num. 6. per os ſcilicet fœtidum ſepulchrum conſcientiæ olens, ſed verborum pulchritudine dealbatum: de quo bene Chryſoſt. homil. 30. in Acta Apoſtol. *Maius*, inquit, *hoc damnum, quando bene quis docet verbis, & operibus doctrinam impugnat.* Certè maius, & ideo in illud Deus inuehitur. Vatablus legit: *Quid tibi vis quòd commemoras iuſtitias meas*, &c. de quo deinde ita in notis: *Hic*, inquit, *taxantur omnes, qui in ore habent diuinas litteras: cùm interim cor eorum alienum ſit ab illis. quaſi diceret: qua fronte audes enarrare leges meas?* effrons quippe, qui bene loquitur, & malè viuit: quàm enim impiè Deum laudes, virtutem commendes dictis, quam factis dedecoras, & infamas? Pulchrè idem Dauid: *Benedicite Domino omnes virtutes eius, miniſtri eius, qui facitis voluntatem eius*, Pſalm. 102. num. 21. quaſi tamquam profanæ eiiciendæ ſint laudes, propellenda encomia ab illius ore, qui operibus, dum interim bene dicit, voluntati Dominicæ contradicit. D. Proſperus Aquitan. ibi. *Vera*, inquit, *eſt confeſſio benedicentis, cùm idem ſonus eſt oris, & cordis: bene autem loqui, & malè viuere, nihil eſt aliud, quàm ſua ſe voce damnare. Benedicendus ergo eſt Dominus ipſis maximè operibus, quibus ſic debet vti conſcientia, vt de ipſis in Domino glorietur.* & quàm formidoloſum eſt, ſi tanto periculo exponamur, vt noſtris nos verbis non arguamus ſolùm, ſed condemnemus?

Sicut turris, &c. VERS. 4.

§. I.

Virtus, pulchra pariter, & valida armatura.

IN his clypeis, propugnaculis, & armatura, quibus turris Dauidica muniebatur, monilia, collaria, torques, & alia huiuſcemodi ornamenta, quibus ſponſæ collum erectum, id eſt, ſancta eius à vitiorum iugo libertas, comebatur, volunt aliqui ſubintelligi. 1231. Tu mihi formandis moribus expende ipſos ornatus pulcherrimos virtutum, quibus libera animæ conditio adornatur armis comparari, vt noueris virtutes validitate pulchras, pulchritudine validas belligerare. pauca quæ huc facerent dedi ſuprà *cap.* 1. *verſ.* 9. §. 1. hìc tamen res longè altiùs ponderanda. Hoc ergo erat quod ad litteram de Chriſto, & myſticè de quouis iuſto canebat Pſalmiſta: *Accingere gladio tuo ſuper femur tuum potentiſſime: ſpecie tua & pulchritudine tua intende, proſperè procede, & regna*, Pſalm. 44. num. 4. quando ad intendendum proſperè contra hoſtes, ad regnum de victoria conſequendum, accinctum priùs gladium euaginandum putares: audis ſpecioſam pulchritudinem, tamquam inſtrumentum commiſſi prælij exhiberi. hæccine decertatrix? hæccine victrix? planè: quia cùm virtus vnica ſit animæ ſpecioſitas, eadem etiam gladius eſt validiſſimus. D. Laurent. Nouar. homil. de Eleemoſ. *Quis*, inquit, *eſt iſte gladius? ipſe dicit: ſpecie tua & pulchritudine tua, & quæ eſt iſta ſpecies, quàm virtus animi, & in eà plena pœnitudo? quæve eſt pulchritudo, quàm lachrimæ oculorum, & largitas eleemoſynæ? & quid deinde? intende, inquit, proſperè procede, & regna: intende peccator, quia peccaſti: proſperè, quia pœnituiſti: procede, & regna, quia triumphaſti. procede confidenter, quia ploraſti pro peccato: viciſti reatum, vt peruenires ad regnum: procede, & regna, plange hìc, vt plaudas alibi.* Quàm nouum armorum genus virtus! quæ dum comit alliciendo Deo, munit dæmoni ſuperando. Quales dicas has lachrymas, quæ dum pulchra ſpicula Deum rapiunt, ferrea iacula dæmonem transfodiunt: huic glandes ferreæ, illi grandines eritreæ, ſcilicet margaritæ? dedi hìc quæ ſupererant ex Laurentio, quem ſuprà attuli ad eamdem rem *num.* 724. hìc pende illud, *quia triumphaſti.* quemadmodum enim (vt alibi fusè dicam) gladius ille, ſeu lancea, quo præcipuè ad pugnam vſus eſt Imperator in acie, poſtea in triumpho ad ornatum exhibetur: ſic pœnitens ipſum gladium virtutis, ipſa lachrymarum iacula, quibus decertauit, ſecum in ſpeciem & pulchritudinem portat, procedens iam regnator ad triumphum: iubetur itaque vlteriùs procedere in has lachry

lachrymas iam victor, vt temporarios planctus, in plausus interminabiles commutet, quando virtutis hæc pulchritudo caducam conditionem exuta, induet perennitatem.

1302. Sublimius adhuc quod additur: *Propter veritatem, & mansuetudinem, & iustitiam, & deducet te mirabiliter dextera tua*, num. 5. in bellum pergit iustus, sed instar doctoris veritatis comptu succinctus: sed instar iudicis iustitiæ decote ornatus, & quod magis est, inter tot furoris strepitus, tot strepentes prælij furores, mansuetudine amœnatus: sed nihil mirum, ipsæ quippe virtutes, quæ iustum ornant, militem armant: ideoque dexterâ pulchrâ feliciter educitur, & deducitur, quia sinistræ fœditatem penitus aboleuit. D. idem Laurent. ibidem. *Procede, inquit, & regna: Propter quid? propter veritatem, mansuetudinem & iustitiam: quando sinistra ingerit tibi candentes stimulos auaritiæ, luxuriæ, arrogantiæ, & libidinis, sta contra sinistram tuam succinctus veritate, armatus mansuetudine, ornatus iustitiâ, & cum viceris sinistram, tunc educet te mirabiliter dextera tua.* Indidem ornaris, vnde armaris, & pulchra virtus, fit fortis armatura: vt videatur palmata comens pompam pacificam, & muniens incursum bellicum tunicâ adamantina: hæc qua terreas hostes occursans, illa qua deambulans ciues allicias: hos scilicet cœlestes, illos tartareos.

1303. Hoc erat illud Christi Domini sponsam adloquenti: *Pulchra es amica mea, suauis & decora sicut Ierusalem*, Cant. 6. num. 3. Sed pende deinde, quam fortiter commendatur, quæ tam molliter describitur. *Terribilis vt castrorum acies ordinata*, ibidem: ac si pulchritudo desæuiret ad pugnam, & armatura mollesceret ad amores: sic est, rigent ad bellum decora, & indecorem bellica miscscunt; quia permixtam inuoluit virtus pulchritudini fortitudinem. D. Gregor. homil. 8. in Ezechielem addendus illis, quæ suprà dedi cap. 1. vers. 9. *Quia*, inquit, *Ierusalem pacis visio interpretatur, cuius nomine patria cœlestis exprimitur. Sancta Ecclesia suauis & decora sicut Ierusalem dicitur: quia eius iam vita & desiderium, visioni pacis intima comparatur: vt in eo quod auctorem suum diligit, quod eius speciem videre concupiscit, de quo scriptum est, in quem desiderant Angeli prospicere, per ipsa iam amoris sui desideria Angelis similis dicatur: quæ quantum Deo amabilis efficitur, tanto agitur vt malignis spiritibus sit terribilis.* Armata itaque terret, allicit ornata: Deum ferit suauis, terribilis dæmonem conculcat, quia nescit decorem sumere, quin indidem fortitudine præcingatur.

1304. Scilicet in hoc sponsi dilectissimi æmula gloriosa, de quo prophetica cecinit corona: *Dominus regnauit, decorem indutus est, indutus est Dominus fortitudinem, & præcinxit se*, Psalm. 92. num. 1. de quo Nazianzenus Orat. 2. de Pascha: *Zonam, inquit, noui militarem & strenuam, iuxta quam Euzoni Syriæ, & Monozoni quidam nominantur*, &c. *quibus etiam viribus beneficio diuino accinctum se esse Dauid gloriatur: ac Deum quoque ipsum potentiâ indutum atque accinctum dicit.* Namque ad hunc locum præcipuè allusisse Gregorium, expressit Nicetas ibi in commentario, sic locum paraphrazans: *Iuxta significationem zonæ militaris Dauid quoque ad Deum ait*, Psalm. 17. *Accinxisti me virtute ad bellum, & de Deo verba faciens*, Psalm. 92. *indutus est Dominus fortitudinem atque accinxit se: aduersùs impios scilicet seipsum armans.* Sed tu mihi nota simul decorem, & militarem fortitudinem indutam prædicari: quasi armatura diuina comat ad ornatum, ad prælium commendetur, & indidem speciosus procedat, vnde pergit armatus. Sic igitur iustos suos solet Deus simili genere armorum conuestire, vt decorem & fortitudinem induere videantur. De hoc plura dixero in tomo de Deipara.

Capies ex dictis elegantia verba Apostoli: *Nox*, inquit, *præcessit: dies autem appropinquauit. Abyciamus ergo opera tenebrarum, & induamur arma lucis, sicut in die honestè ambulemus*, Rom. 13. num. 12. Græca pro *honestè* habent εὐσχημόνως. Si sapis, pondera in hac voculâ latentem hucvsque emphasim, εὐσχημόνως enim, non simpliciter honestum significat, sed cum compositione & formositate: ad litteram, *pulchrè figurati ambulemus.* Nunc ad rem? si habitus ambulando pulcher commendabatur, cur armatura ingeritur? si arma præcipiuntur, quorsum huc aduocatur pulchritudo? nimirum virtutem, & ipsum Christum à nobis indui volebat Apostolus: virtus autem comptos armat, armatos comit, & dum robustâ munit fortitudine, pulcherrimâ quadam luce beat pariter. Chrysost. hic *Ad aciem, inquit, nos dies, & ad pugnam vocat: pugnam verò audiens, & arma, non est quod timeas. insensibili quidem armatura durum est, & exosum armari: hîc verò iucundum, & dignum quòd expetatur est: lucis quippe sunt arma, vnde & radijs solaribus illustriorem te faciunt, multum emittentem fulgorem: atque in tuto etiam optimè munitum constituunt, arma siquidem sunt: deinde & splendidum faciunt, sunt enim arma lucis.* Sic iustus ambulat in togâ armatus, in loricâ comptus: hîc pulcher, ibi fortis: quia virtus, qua cingitur, vtrumque necessariò assequitur. 1305.

§. II.

Non tamen in illâ, quod pulchro additur, valido adimitur.

Dum tamen in virtute audis armatum decorem, decoram armaturam, ne turberis, quasi tantum inde necessariò roboris sit adimendum, quantum pulchritudinis admiscetur. Aliter res euenit, licèt aliàs virtus pulcherrima sit, vt vidisti: robustissima tamen est. si armatam Venerem suspicis & pudicam, venustam potiùs Palladem contemplare Christianam. Videamus hoc in turriti & clypeati colli sponsæ gratiam, vnde dicuntur fortes obarmari. Decertabat cum impio Absalone, pater piissimus de imperio, deque honore, imò de vita, & quando retardatus à prælio, longâ saltem exhortatione proficiscentem exercitum animaturus videbatur, probatisque de armario gladijs munitus, tunc solùm audis: *Stetit Rex iuxta portam, egrediebaturque populus per turmas suas centeni, & milleni, & præcepit Rex Ioab, & Abisai, & Ethai, dicens: Seruate mihi puerum Absalon, & omnis populus audiebat præcipientem Regem cunctis Principibus pro Absalon*, 2. Reg. 18. num. 4. Quis hac oratione non euertendos militum spiritus existimaret? quo enim animo illum expugnarent, cuius vita tam sedulò ab hoste patre propugnabatur? quò tendis Vates sanctissime? si iustam vindictam non capias, quid bellum paras? si milites expedis, quid impedis pugnaturos? strategema fuit: iussimet armis munitos suos cupiebat, & qui pietate magis, quàm ferro hostes debellaturum se putabat, eâdem victores suos spetabat: vt ita inuisibiles tartari potestates, quæ in Absalonis copiis militabant, contunderentur. D. Ambros. serm. 3. in Psal. 118. *Cum prope, inquit, viribus regni iam esset sanctus inferior,* 1306.

inferior, hoc vno incenſa in ſe diaboli reſtinxit ſpicula: quod cùm filius necem peteret patris, ille tamen ſalutem filij pietatis mandabat affectu. Sciebat enim validiſſimè contra hoſtes viſibiles obarmari, ſi priùs contra inuiſibiles muniretur: ſolámque robuſtam contra omnia pericula armaturam in virtute reperiri.

1307. Huc alluſit ipſe Pſalm. 118. num. 23. *Sederunt Principes, & aduerſus me loquebantur.* ea ergo Dauid caſtra para, erige ſigna, inſtrue milites, exercitiis bellicis incumbe. Vide quod addat: *Seruus autem tuus exercebatur in iuſtificationibus ſuis.* Nouerat quippe conſultantes illos Principes dæmonem ſpirare, nec tam ſuo, quàm inferni conſilio hæc prælia machinari, cuius etiam armis muniebantur: ideo non tam de humano, quàm de armario diuino arma capiebat. Eleganter idem Ambroſ. citatus ita ſcribit. *Hoc ait quod ſtudium ei, non exercenda ad belli artes fuerit iuuentutis: non decipiendi aduerſantis aſtutia vlla cordis, vt illum vinceret, quem videbat: ſed aduerſùs eos præliabatur, quos non videbat: maiorque in eo pietas, quàm virtus corporis militabat. Itaque in Dei exercebatur iuſtificationibus, vt contrario ictu diabolum vulneraret: ille eum ab intentione iuſtitia, & ſtudio deuotionis, occupationibus bellicis conabatur abducere: hic magis ſe diuini operis, & cultus meditatione occupabat.* Sic inuiſibili & robuſtiſſimo armorum genere; arma Dæmonis in Principibus prælianti contundebat, vnde facile viſibilia proſtrarentur.

1308. Nuntiabat vir Dei ſacrilego Ieroboam impij altaris euerſionem: *Cumque*, inquit textus, *audiret Rex ſermonem hominis Dei, quem inclamauerat contra altare in Bethel: extendit manum ſuam de altari, dicens, Apprehendite eum, & exaruit manus quam extenderat contra eum, nec valuit eam retrahere ad ſe*, 3. Reg. 13. num. 4. quòd manus areſceret in tanti ſacrilegij pœnam, non admiror: ſed quòd ita areſceret, vt ſaltem ad pectus retrahi non poſſet, quin ita protenſa ſiſteret, rigeſceret elata. Ecquid hoc? ſcilicet inſtar horologij manus Prophetæ gloriam, Regis ignominiam ſignabat: imò, quod magis ad rem facit, ſic arida, viridem (quod dicitur) virtuti victrici herbam porrigebat, idque indefectibili proteſtatione. Sicut enim proſtratus victus, victori ſolebat herbam porrigere, qua illi adiudicatam victoriam, quaſi oblata iam coronâ fatebatur: (vnde puto in clypeis ſæpe manus porrigens coronam effigiabatur.) Sic in hoc loco. Saltem, quod negari non poteſt, quemadmodum in bello ſolùm manum protendere, ſignum victi erat: vnde Virgil. *lib.* 12. de Turno Æneæ proſtrato,

—dextramque precantem
Protendens,

haud aliter hîc protenſa ſemper manus, adiudicata gloriâ, robuſtæ virtutis victoriam declarabat. Sic explico D. Nilum *in aſcet.* ad hunc locum. *Reprehendebat*, inquit, *olim Regem Propheta quod iniquè ageret exercitu ſtipatum vniuerſo: qui cùm ea reprehenſione irritatus manum aduerſùs Prophetam extendiſſet, neque illum cepit, & manum ad ſe aridam retrahere non potuit: erat inter virtutem, atque potentiam regiam certamen, & victoria virtutis fuit: non pugnabat Propheta, & virtus repulit bellum: ceſſabat pugnator, & virtus opus perficiebat; milites Regis erant certaminis prefecti, & manus ſtetit, virtutique victoriam adiudicauit.* quaſi denique in publico iudicio, ſolum condemnationi ſuæ ſufficeret areſcens ſubſcribendæ.

1309. Plorat magis quàm deſcribit Ieremias ſanctæ vrbis, id eſt, animæ pacificæ euerſionem: *Venit*, inquit, *Nabuzardan princeps militiæ, &c. & totum murum Ieruſalem per circuitum deſtruxit*, cap. 52. à n. 12. in Græco eſt, *princeps coquorum.* quia vt plurimum (quod ab Eua fluxit) per gulam, arma militiæ ſuæ roborant dæmones, militant contra animam, quam euertunt. Sed en arma contraria abſtinentiæ, quæ fortiſſima, licèt inuitus fatetur ſomniator ille vigil: *videbatur mihi quaſi ſubcinericeus panis ex hordeo volui, & in caſtra Madian deſcendere: cumque veniſſet ad tabernaculum, percuſſit illud, atque ſubuertit, & terra funditus coæquauit*, Iud. 7. num. 13. quot apparatus mouet gula virtuti expugnandæ, quæ ipſos principes adigere videtur ad coquinam, vt palato ſuauiùs blandiatur? econtra quàm paruo hordei impendio triumphat temperantia? ecquæ cauſſa? nimirum, quia gula murum, fortiſſimum nimirum præſidium virtutis oppugnat: temperantia verò contra tabernaculum, imbelle videlicet vitij tabernaculum decertat: neſcit enim virtus non firmiter cuſtodiri, & obarmari: nec poteſt vitium firmum aliquod ſortiri munimentum. Acutè D. Nilus ſuprà citatus, de vtroque hoc loco, poſt alia danda alibi, ſic ſcribit: *Aptè dixit Scriptura, Madianitas habere tabernacula: muros verò Ieruſalem; omnia enim quæ virtute circundata ſunt firma ſunt, ac munita: quæ autem vitijs ſunt circumſepta, tabernaculi ſpeciem habent.* id ergo plorat Ieremias virtute munitam vrbem, ſuâ culpâ, & incuriâ expugnari potuiſſe.

Sed quid mirum muro fortiſſimo cingatur iu- 1310.
ſtus, qui ipſe animatus, & animoſus murus redditur per ſanctitatem? erat hoc celebre illuſtris roboris oſtentamentum apud Lacedæmonios, quòd nullis mœnibus vrbem ſuam cingerent: cauſſam reddidit Ageſilaus illorum Rex apud auctorem apophtheg. *Cuidam*, inquit, *percontati, quamob cauſſam Sparta non cingeretur mœnibus? oſtendit ciues armatos: hi, inquit, ſunt Spartanæ ciuitatis mœnia.* Dedi multa *lib.* 1. *ad cap.* 8. *num.* 9. Adde ad rem morum illud Dei ad Ieremiam: *Ego quippe dedi te hodie in ciuitatem munitam, & in columnam ferream, & in murum æneum ſuper omnem terram.* & bene, *ſuper omnem terram*; quia à terrenæ voluptatis iaculis, à dæmonum ingruentium impetu, cœleſtem gazam defenſabat. Veniunt huc verba Optati Mileuitani *lib.* 3 *contra Parmen.* vbi in Anabaptiſtas hæreticos ſic inuehitur, locutus de catholico Baptiſmo. *Hanc vos piſcinam, quæ per totum orbem terrarum ad vitam generis humani ſalutaribus vndis exuberat, traduxiſtis ad voluntatem veſtram, & ſoluiſtis ſingulare baptiſma, quo baptiſmate homines muri facti ſunt ad tutelam.* quia inde per gratiam ſic robuſta euadit anima, vt animoſus murus videatur. parco pluribus ad hanc rem, vt ad nouam tantæ armaturæ prærogatiuam veniamus.

§. III.

Hæc vna pulchrè propugnat ſimul, & expugnat.

VBi nos legimus, *omnis armatura fortium.* LXX. 1311.
vertunt: *omnia iacula.* habes in virtute igitur mille pendentes clypeos quibus tegaris, & omnia fortium iacula quæ vibres. ita fit vt vna hæc te ſimul ab ignitis dæmonum iaculis defendat propugnans, & eos fortioribus telis offendat expugnans: idque, vt ſuprà dixi, ſummâ quadam permixtâ pulchritudine. Redditurus Dauid gra-

tias pro acceptis beneficiis: *Domine*, inquit, *scuto bona voluntatis tua coronasti nos*, Psalm.5.n.13. Ecquæ poterat defensio tutior suspirari? D. Anacletus tamen *tomo* 1.*Concil*.ex Græco sic locum vertit: *Domine vt hasta placabilitatis coronabis eum.* vt ipsa defensio iusti, iam sit hostium offensio, & vnde protegitur propugnandus, inde etiam armetur expugnaturus. & bene quævis sit hæc armatura, aptatur in coronam: vt quemadmodum apud Meroëm prouinciam, sagittas in coronam formabant milites, de quo Claud.1. *de laud.Stilicon.*

Venerat & paruis redimitus Iuba sagittis:

id est, ni ego fallor, in victoriæ augurium, ipsis armis, quibus reportandam sperabat, iam coronatus, & quodammodo hilariter triumphans: vnde erat vt vrgente metu hæc armatura coronans, aut armata corona deponeretur: quo capies pulchram eiusdem Poëtæ palpationem *in* 3. *consulatu Honorij Imperatoris*:

Te nascente ferox toto Germania Rheno
Intremuit, mouitque suas formidine siluas
Caucasus, & positis numen confessa pharetris
Ignauas Meroë traxit de crine sagittas.

Sic etiam iustus offensiuâ hac, & defensiuâ armaturâ coronetur, quia certissimam victoriam præsagit. Sed de vtroque huius armaturæ munere D. Augustinus ibi: *Ipsa sunt arma, quibus expugnatur inimicus.* & paulo pòst: *hoc est inuictissimum scutum, quo repellitur inimicus.* hîc inuadens, illic inuasus. quia non poterat tantum scuti munimen coronantis, tanta coronantis hastæ potentiâ, voto felicique augurio suo defraudari.

1312. Sed quoniam doctiores interpretes Claudiani sagittas illas, non vt ego ad præsagium victoriæ, sed ad merum ornatum capitis formatas in coronam explicarunt: comptiùs ad rem meam Dauidicum locum explicabis, in hac armatura offensiua pariter, & defensiua pulchritudinem ornatricem recognoscens: vt inde coronatus orneris ad comptum, vnde cingeris armatus ad fortitudinem: vt in hoc maximè pulcher iustorum splendor, à cæterorum mortalium splendida pulchritudine distinguatur: quod hæc immunita vtplurimum, ille de armaturâ immunis vernet semper. Chrysost. ibidem. *Optimo*, inquit, *auxilio iustum munis: & neque eius pulchritudo priuata est securitate, neque eius securitas gloriâ deficitur: quid enim fortius, quid rursus formosius eo viro, qui à superna dextra munitur?* & post pauca: *talia sunt enim dona Dei, valida & decore plena, tales corona. At in hominibus non ita est: sed qui est quidem in gloriâ, non est omnino securus: qui est autem in securitate, non est omnino in gloriâ: nec hac facile conueniunt*, ne deesset speciositatis hæc prærogatiua armaturæ propugnatrici simul, & expugnatrici.

1313. Hinc grauissimum illud eiusdem de iustis: *Nec enim in gladio suo possederunt terram, & brachium eorum non saluauit eum: sed dextera tua, & brachium tuum, & illuminatio vultus tui: quoniam complacuisti in eis*, Psalm.43. n.4. & quorsum, inquis, hîc *illuminatio*, vel, vt legit Chrysost. *lux*? formabatur puto in gladium & in clypeum, vt offendens iuxtà ac defendens, etiam de radiis pulcherrimis adornaret. & pende quàm vtrumque sacræ armaturæ ingenium, significatum voluerit Dauid: dum enim humano brachio, brachium dexteramque diuinam opponit: videretur deesse in antithesi, nisi aliquid à Deo, pro humano gladio substitueret: huic ergo visus contraponere lucem, vt compta & stellata armatura videatur. Sed quidquid sit, habes in hac gratia, & virtute iustis communicata dexteram protegentem, gladium à brachio expugnantem, comentem illuminationem: vt offendens, defendens, & ornata pulchrè maneat armatura. D.Ambros. ibi. *Nemo*, inquit, *impacificus, nemo arrogans, & superbus: sed mansuetus, & humilis corde, qui nihil sibi arroget, sed totum ad gratiam referat: non in sua fortitudine glorietur, sed dexterâ Dei credat se esse protectum, dicens: Dextera Domini fecit virtutem, gladio quoque Dei memoret se esse seruatum: illuminatum quoque Dei vultu omnipotentis, in quibus omnibus Christus est protector, dextera, defensor, & gladius.* dextra defendit, offendit gladius, ornat illuminatio, quia pulchra Dei armatura, vtrumque impleat, necesse est.

Quæ non pulchritudinis impendia in Iridis cælaturâ offendit Deus? diuinâ planè elegantiâ Ecclesiasticus: *Vide*, inquit, *arcum, & benedic eum, qui fecit illum: valde speciosus est in splendore suo: gyrauit cælum in circuitu gloria sua: manus Excelsi aperuerunt eum*, cap.43. n.12. Attamen in signum diuini fœderis, hæc tanta nobis arcuata pulchritudo collocatur: *arcum meum ponam in nubibus, & erit signum fœderis inter me, & inter terram*, Genes.9. n.13. bene quippe lux sinuatur in arcum, bellicum scilicet instrumentum, quia eo ipso, quo cum Deo fœdus inimus, bellum contra Dæmonem publicamus. Sed tu iam suspice ad rem meam arcus huius collocationem, sic enim concameratur, vt vtroque extremo terram pertingat, amœnissimâ rosei sinus testudine hanc complectens: si arcus bellicus est, quid blandè amplectitur? si in amplexus mollescit, quid asperè sagittas minitatur? sic est: protegit, & gratissimo ambitu iustos fouet, atque validissimo: interim tamen arcus bellicus manet, vt cùm opus fuerit, in Sanctorum hostes ad ictus stringatur, iaculetur sagittas. D.Ambros. ad Psalm.43. *Illo*, inquit, *arcu nos protegit, quo & iaculatur sagittas, quibus percutit inimicos, & aduersarios nostros.* Semper enim diuina gratia sic virtutem munit, vt de luce speciosior defensioni sufficiciat, & offensioni. 1314.

Sed redeamus iterum ad verba Apostoli, de quibus suprà egimus: *Nox*, inquit, *præcessit, dies autem appropinquauit: abijciamus ergo opera tenebrarum, & induamur arma lucis: sicut in die honestè ambulemus*, Rom.13. n.12. de lucis venustate huius, quæ cuditur in armaturam, ibi iam satis. nunc denuo illud venit ponderandum, cur signatè operibus tenebrarum, non tam lucis arma (quod videbatur propinquius) quàm lucis arma Apostolus contraponat? deinde si opera tenebricosa & peccata volebat abiecta, expugnata per virtutem: cur hanc non tam vibrandam & contorquendam in affectiones oppugnantes, quàm tamquam defensiuè induendam explicauit? videtur respondendum, diuino quodam eloqnentiæ artificio vtrumque paucis verbis comprehendisse: dum enim abiiciendа peccata dixit, satis in virtute vim expugnantem declarauit: dum verò non missum vt iaculi, sed indumentum assignauit vt loricæ: satis illam penitus cataphractam offendentem pariter propofuit, & defendentem. Caietanus ibi. *Opera*, inquit, *luci consona appellauit arma lucis: quia non solùm sunt opera, sed sunt arma: & dixit hoc ad differentiam operum tenebrarum, nam peccata, quæ sunt tenebrarum opera, quia omnis qui malè agit, odit lucem, sunt opera nostra: æterne autem salutis meritoria opera, quæ appellantur arma lucis, non solùm sunt opera luci consona, sed sunt arma tum defensiua, tum offensiua hostium virtute diuina gratia.* pulchra enim hæc armatura, sic 1315.

ſic robuſta, ſic in effectu rata, vt ſimul expugnare poſſit,& propugnare.

1316. Nec immeritò : ſi enim tenebricoſa opera lucem ſanctitatis expellunt, & pariter infelicem animam ſic obſcurant, vt pullata veſte, atra loricâ contra quoſuis ſplendoris radios cincta videatur: quidni lucida virtus & inuentas iuguler tenebras, & contra venturas protegatur? hoc iterum probatum voluit Paulus: *In omnibus*, inquit, *exhibeamus nosmetipſos ſicut Dei miniſtros in multa patientiâ*,&c. *in verbo veritatis, in virtute Dei, per arma iuſtitiæ*, 2. Cor. 6. num. 4. bene enim patientiâ in ferendo, & veritate indigetur in agendo: vt ſic per arma iuſtitiæ ab ingruenti malitiâ defendamur,& boni proſequendi obices offendamus. Idem Caiet. hîc. *Metaphoricè*, inquit, *arma iuſtitiæ appellantur duæ iuſtitiæ actiones, altera habens vim armorum defenſiuorum, videlicet declinare à malo: altera habens vim armorum offenſiuorum, videlicet facere bonum*. Neque enim inſtar miniſtrorum Chriſti incedit, qui ſibi propugnando, & expugnando hoſti non armatur.

1317. Vnde & conciliatur illud eiuſdem: *Non vos metipſos*, inquit *defendentes, chariſſimi: ſed date locum iræ, ſcriptum eſt enim: Mihi vindicta, & ego retribuam*, Roman. 12. num. 19. aliqui cum Tertull. *lib. 2. contra Marc. cap.* 18. legunt: *Mihi defenſa, & ego defendam*. Quomodo enim vindicta offendens, defenſa appellatur: quomodo defenſio protegens, expugnans dicitur retributio: niſi quia fauor diuinus defendens vindicat, vindicans defendit? Neſcit robuſta hæc armatura offenſiuè, & defenſiuè non ornare. ideo D. Ambroſ. ſerm. 86. *Præcepta*, inquit, *Chriſti, arma ſunt Chriſtianis, & diuinus timor, terrorem à nobis expellit hoſtilem; arma enim hæc noſtra ſunt, quibus nos Saluator inſtruxit, oratio, miſericordia, atque ieiunium. Ieiunium enim melius, quàm murus tuetur: miſericordia facilius liberat, quàm rapina. Oratio longius vulnerat, quàm ſagitta; ſagitta enim non niſi proximè conſpectum percutit aduerſarium, oratio etiam longiùs poſitum vulnerat inimicum.* Sic muro propugnatus, & expugnaturus ſagittâ, quid vltrà timeas?

1318. Alludit autem in adductis verbis Ambroſius ad Orationem Eliſæi, de qua tot mira legis 4. *Reg.* 6. inter quæ tamen nihil rarius mihi, quàm eodem orationis ictu hinc reſecatam, inde impactam audire cæcitatem. quaſi quæ aufertur puero ſuo, hoſtibus inferatur. Timebat Giezi, & orabat Propheta: *Domine, aperi oculos huius, & videat; & aperuit Dominus oculos pueri, & vidit, & ecce mons plenus equorum & curruum igneorum in circuitu Eliſæi: hoſtes verò deſcenderunt ad eum, porrò Eliſæus orauit ad Dominum, dicens: Percute, obſecro, gentem hanc cæcitate. percuſſitque eos Dominus ne viderent*, ibidem à num. 17. & quid inde? adducuntur captiui hoſtes, & patria ſine vlla defenditur læſione. Quàm pulchrum genus victoriæ! vno eodemque inſtrumento, hîc à metu & cæcitate protegitur Giezi, illic hoſtes cæcitate & terrore feriuntur: patria à iugo defenditur, & inimica acies offenditur ſeruitute: *Non mirum*, addit Ambroſ. *ſi aduerſarijs cæcitatem intulit, qui famulo largitus eſt cæcitatem, & ſi hoſtibus aufert viſum, qui miniſtro præſtat aſpectum. Vbi ſunt qui dicunt pluſquam Sanctorum preces, hominum arma valere? Ecce vna oratio Eliſæi, totum exercitum vulnerauit, & vnius Prophetæ meritis, omnis eſt hoſtium numerus captiuatus. quæ cateruæ Regum, quæ turba militum talem victoriam perpetrarunt, vt ita hoſtes proſternerent, vnde illis nullus occumberet? hæc eſt vera, hæc incruenta victoria, vbi ſic aduerſarius vincitur, vt de vincentibus nemo lædatur.* Sic nullibi defendit virtus iuſtos, quin obiter contrarias poteſtates non offendat. redeo ad pulchritudinis mixturam, quam ſuperiora bina teſtimonia tacuerunt, non negarunt.

Explicarunt iam multi locum illum ex 1. Reg. 1319.
Egreſſus eſt Iſraël obuiam Philiſthijm in prælium, & caſtrametatus eſt iuxta lapidem adiutorij, cap. 4. n. 1. de lapide viuo Chriſto, vnde nobis omne auxilium dimanat. Sed cur, quæſo, cùm præcipuè auxiliator in prælio celebretur Chriſtus, tunc non ſcutum, non gladius, non thorax, non haſta dicitur, ſed lapis? an quia lapis iſte, quo adiuuamur, pretioſus eſt, & venuſtus lapillus, quo pariter ornemur ad comptum, & armemur ad bellum? ita credo: verè enim pacifica anima inſtar cœleſtis Ieruſalem ex omni lapide pretioſo mœnia conformat. & bene lapis, qui aut aptatur in murum defendendo, aut offendendo ex fundâ pluſquam ballearica rotatur. pulchra enim & robuſta Dei armatura, vtrique generi venit aptiſſima. Odo Tuſculanus hîc apud Godefr. *Lapis*, inquit, *iſte fortitudo caſtrorum eſt, & pulchritudinis ornatus, & in circuitu ſeſe ducens, non ſe murum, ſed antemurale conſtituit: legitur enim, & Dominus in circuitu populi ſui. bene autem lapis adiutorij, quia non ſolum munimentum tribuit, ſed & adiuuat, & defendit: de particulis enim eius in funda accipimus, & contra Goliam rotantes, glorioſam de aduerſario victoriam reportamus.* quaſi non ſit antonomaſticè adiutorium, quod pulchrè ad vtrumque non diſponatur. alluditur autem ad illud de Dauidis victoria, *& miſit manum ſuam in peram, tulitque vnum lapidem, & fundâ iecit, & circumducens percuſſit Philiſthæum in fronte*, 1. Reg. 17. num. 49. de quo D. Ambroſ. *ſerm.* 88. ita ſcribit: *Cùm ſanctus Dauid non operiretur galeâ, non præcingeretur clypeo, non lancea vteretur, occidit illum non telo ferreo, ſed gladio ſpirituali: quamuis enim inermis oculis hominum videretur, ſatis tamen erat gratia diuinitatis armatus. Verùm ipſe ſpiritualis gladius, non fuit gladius: non enim gladio Golias, ſed lapide proſtratus occubuit. Legimus in Scripturis lapidis vocabulo Chriſtum figuraliter deſignari*, &c. *igitur cum lapide Golias percutitur, Chriſti virtute proſternitur.* Itaque illa ipſa gratia, qua licèt humano aſpectui inermis viſus, ad defenſionem protegebatur: iam veniens ad fundam, offendendo & proſtrando giganti deſeruiuit. lege plura in hanc rem apud D. Ambroſium *ſerm.* 25. nunc tantæ armaturæ notemus neceſſitatem.

§. IV.

Voluptatis vulnera blanda, ſed ſæua: vincula florida, ſed tenacia: riſus iucundus, ſed ſardonicus.

PRobaui in dramate ad hunc locum, in collo 1320.
apud carnales, ingentes voluptatis delitias collocatas; quas contra tot pudicorum morum armis caſtiſſima puella muniebatur. Videamus ergo quàm ferox voluptas armis cincta, vinculis dura, venenis noxia virtutem oppugnet, & inde patebit clarè, cur ſe virtus tot armis muniat ne expugnetur. Aptiſſimè ad hanc rem Dio Chryſoſtomus Orat. 80. *Prima*, inquit, *domina opinor ad vnamquamque partem voluptas eſt: ſæua quidem alioqui. & hoſtilis, & inſidioſa aſpectu: iucundè tamen, atque ſardonicum*

donicum quiddam subridens occurrit: fertque vincula iuxta naturam suam florida, molliaque primum, quibus par est vinciri Reges, atque tyrannos, & omnes quicumque beatorum dicuntur filij: his autem sæuius nihil neque magis inhæret, aut constringit. vbi à Dione vides elegantissimè assignari voluptati hostilem vultum, quia armata hostis instar, blandè, sed sæuè ferit: sardonicum risum, quia dulce propinat, sed venenum: vincula florida, quia molliter ligant, sed tenaciter. ne in secundo hæsites, noueris, venenatas quasdam herbas apiastro similes ferre Sardiniam, quæ comesæ risum mouent, & mortem afferunt: simulque falsam lætitiam, & damnum verum miseris propinant: qui funestè rident, ridentes expirant. inde *risus sardonicus* iam in parœmiam abit, & hieroglyphica. dicamus ergo de singulis suo ordine.

1321. Induit serpentem Dæmon, Euæ insultaturus: *Nequaquam*, inquit, *morte moriemini, scit enim Deus quòd in quocumque die comederetis, ex eo aperientur oculi vestri, & eritis sicut Dij, scientes bonum, & malum*, Genes. 3. num. 5. & quidem mihi mirum, non trepidasse fœmellam, quæ muscam & murem pauere solet, sibilantis serpentis verba, neque futuram damnationem pertimuisse: respondendum tamen fortasse ad quæuis alia Draconis verba trepidaturam, ad illa nihilominus serenam constitisse, & placidè expugnandam, quia venerant voluptatum inuolucra, & sub vulnere sæuo blanditiem exhibentia. D. Leontius apud Phot. *cod.* 271. ad hunc locum: *Cùm cædem*, inquit, *incruentam perfecisses, neque homicida putabatur, sed vt bonus consiliarius credebatur: simplicitate gladij vulnera molliora reddens, & dulcem doloris sensum exhibens.* Dulcescunt voluptuosæ gulæ, & deitatis affectatæ ad delitias, vulnera, & quæ aliter fugerentur, sublatentia voluptate appetuntur, aptissimaque præbent Dæmoni instrumenta. Leontio subdo magnum Leonem, qui *serm.* 7. de Ieiunio aptè ad hanc rem, *Cessantibus*, inquit, *publicis impugnationibus impiorum, & cædibus ac suppliciis fidelium diabolo continente, ne pertinacia crudelitatum, multiplicatio nostrorum fieret triumphorum: fremit aduersarius, & cruentas inimicitias, ad quietas conuertit insidias: vt quos vincere fame, & gelu, flammis ferroque non poterat, otio tabescere, cupiditatibus irretiret, ambitione inflaret, voluptate corrumperet.* Nouerat quippe robustius hoc telorum genus fidelibus expugnandis contorqueri.

1322. Pergebant Israëlitæ armis conspicui, ferro formidabiles, delectu diligenter in Dei faciendam vindictam facto, intrepidi: quis non crederet Moabitas pari apparatu, bellico vsu, hostilibus armis obuiam se hostibus facturos? at illi de Balaam consilio, vt colligitur ex *cap. Numer.* 31. *n.* 16. puellas armatas pulchritudine, pugnantes voluptatibus, delitiis blandientes expediuerunt: *Morabatur*, inquit textus, *eo tempore Israel in Setim, & fornicatus est populus cum filiabus Moab, quæ vocauerunt eos ad sacrificia sua: at illi comederunt, & adorauerunt Deos earum*, ibidem *cap.* 25. *num.* 1. neque luporum caterua ouicularum gregi ita nocet, vt puellarum exercitus, militum copias miserè prostrauit. Et vnde, inquis, in tam immane idololatriæ scelus, fidelis populus tam subitò prolapsus? ex vocatricibus quas audis, venerant lasciuientes puellæ, & mollia, voluptatis prætextu, vulnera populo infligentes, sæuissimo idololatriæ gladio animas iugularunt. D. Chrysol. *serm.* 27. hoc expendens, *Scandalum*, inquit, *populo Israelitico Balaam diuinator obiecit: quando bellatoribus, non cum ferratis viris, sed cum puellis toto lenocinio fucatis occurrit: vt arma verteret in luxum: triumphum mutaret in infamiam, & in reatum, reatus deuocaret vltores, & ad summam, profanaret totam de turpitudine sanctitatem.* Ibant ad vlciscendam idololatrici reatus iniuriam, & miserè idololatricum reatum subierunt, sub voluptatis lenocinio, sæuissima vulnera experti: armati cedunt puellis, quia prostrantur voluptatis illecebris, arma bellica. Meritò Curtius *lib.* 6. de Alexandro: *Vt primum*, inquit, *instantibus curis laxatus est animus, militarium rerum, quàm quietis otijque patientior, excepere eum voluptates, & quem arma Persarum non fregerant, vitia vicerunt.* Longè enim sæuius armorum genus voluptas, cuius blanditiæ, vulnera sunt sæuissima. Florus *lib.* 2. *cap.* 6. de Annibale locutus: *Inuictum*, inquit, *Alpibus, indomitum armis: quis crederet? sole & tepentibus Baiæ subegerunt.* Delitiæ enim & voluptates Campaniæ bellatorem eius spiritum perfregerunt.

Vnde iam capio Dei verba ad Moysem in hoc capite, postquam Zambri Dux Israël cum Madianitide in lupanari à Phince occisus est, *Hostes*, inquit, *vos sentiant Madianitæ, & percutite eos: quia & ipsi hostiliter egerunt contra vos, & decepere insidijs per dolum Phegor; & Corbi filiam Ducis Madian*, n. 17. 1323.
quia licet bellica arma, & hostiles incursus Madianitæ non pararent, satis hostiliter, & sæuiùs pugnantes expeditis puellarum choris, voluptatis incentiuis processerunt. huc omnino facit, quod ad rem aliam scribit D. Cyrillus Alexand. lib. 2. in Isaiam cap. 21. *Si hostium*, inquit, *instar, in mentem humanam irrumpunt vel rationum stultarum, vel carnalium voluptatum agmina, tamquam captæ ciuitati dominantur, omnesque eius diuitias spirituales demolientur, omnem expellent pietatem, & virtutis præclaris actionibus eum exuent, & spoliabunt.* quasi eo ipso quòd ingrediantur, expugnent, etiam in ipso ingressu decantetur triumphus.

Semper mihi hanc Israëlis armati stragem à puellis factam consideranti, subeunt carmina elegantissima Noni *lib.* 34 *Dionys.* quæ è Græco versa, litterarium munusculum misit amicus: vbi armati ducis, & fugientem puellam insequentis exprimuntur querelæ: transcribo, quia aptissima huc veniunt. 1324.

Virgo, precor, superans bello, superatus amore
Chalcomedea mane: præda tibi damna repellet,
Non cursus, ve... oris honos: truculentior igne
Corda hominum comburit amor: fax mollis, acerba
Tela fugat: non bella gero; cur ergo timore
Concuteris? formâ tantum peltata, ferocis
Insanos pellis bellatrix cuspide ictus.
Quid? superas. an tela tibi, vel scuta petendæ?
Ast quorsum? frontis gladius vibratur eburnus,
Ex oculis furit hasta tuis, parmamque ministrant
Purpureo candore genæ: satis oris acutus
Percellit me sponte nitor. si fortè reprendat
Quis segnem: is numquam Veneris monumenta reuoluit:
Nonne illa horrifico vultum mollescere Marti,
Et rigidum lenire valet? præcordia blando
Temperat igne Venus, compescit sola ingales.

Sic miserum Numen cedit voluptati, & Numinis exemplo, inermis voluptatis blando, sed sæuo vulnere contabescens, armatus dux, sed cedens excusatur. Bene D. Eucher. Lugdunensis homil. de sanctis Martyribus Ephipedio & Alexandro: *Dimicauerunt*, inquit, *patres nostri contra asperrimos dolores: nos è contrario dimicemus contra mollissimas voluptates*

ptates: vicerunt illi tormenta flammarum, nos vincamus ignea tela vitiorum. plura habes de hac re suprà ad cap. 2.

1325. Veniamus ad vincula voluptatum, quæ florida ligant, & tenacissima sæuitie constringunt. oculis *carpi flores*, dixit Sophocles *in Trach* ἀφαρπάζειν ἄνθος, cùm pulchritudo cernitur: meliùs venustis oculis tribuit coluthus in raptu Helenæ θαλερὰς ὀπωπάς, *floridos pupillarum iniectus*, his floribus allicere cupiebat vxor Putifaris Iosephum: *iniecit*, inquit textus, *domina sua oculos in Ioseph*, Genes. 39. n. 7. quos tamen tanquam à peste fugit iuuenis: nimirum iniectos oculos, tanquam iniecta vincula pertimebat. Volebat infamis domina, quem mancipium habebat dominationis, etiam voluptatis possidere mancipium: & quem seruitute liberâ fouebat, compedibus delitiarum aggrauare. D. Ambros. lib. de Ioseph cap. 5. *Quomodo*, inquit, *domina, quæ seruilis libidinis incentiua præstabat? ille Dominus, qui amantis non suscepit faces, qui lenocinantis vincula non sensit.* erant quippe vincula voluptatis, licèt florida, omni seruitute grauiora, & colligati semel tenacissima.

1326. Quos neruicios funes, quæ noua ligamenta, quot licia clauis circumligata non perrupit Samson, toto *cap. 6. Iudic.* nec tamen adhuc miser sapit, aut fallacis fœminæ dolos euitat prudens, scilicet arctioribus aliis vinculis, sed vtpote voluptatis floridis & suauibus astrictus tenebatur: sic qui corporis vincula vi rumpebat, animi rumpere vincula non valuit, quem tandem, *cùm apprehenderent Philisthijm statim eruerunt oculos eius, & duxerunt Gazam vinctum catenis, & clausum in carcere molere fecerunt*, Iudic. 16. n. 21. vt nimirum his catenis implicaretur, qui voluptatis catenas excutere, si quo modo poterat, non laborauit. D. Isidorus hîc adductus à glossa: *Illi*, inquit, *figurantur, qui tamen Christi nomine gloriantur, & malis actibus iugiter implicantur: vir enim sensus rationalis intelligitur, caro autem mulierem significat: si enim mulieri, id est, carni nostræ, blandiente libidine, vel alys malis operationibus consenserimus, gratia Spiritus sancti, quæ Nazaræi crine significatur, nudati spoliâmur, atque decipimur.* blanditur nimirum caro, titillat florida voluptas, sed ligat iugiter: donec spoliati bonis omnibus, nouo pœnarum alligamento infelicia colla subdemus.

1327. Ecquod esse potest vinculorum genus arctius, quàm quod suaui nectens violentiâ reddit seruitutem dulcem, faciles labores, catenas leues, onerosam libertatem? id pulchrè expressit Oseas: *Ephraim vitula docta diligere trituram*, cap. 10. n. 11. vbi notissima sunt Gregorij verba ex lib. 20. moral. cap. 16. *Vitula enim*, inquit, *tritura laboribus assueta, relaxata plerumque, ad eundem laboris vsum non compulsa reuertitur: ita prauorum mens huius mundi seruitijs dedita, & rerum temporalium fatigationibus assueta, etiamsi sibi liberè vacare liceat, subesse tamen terrenis sudoribus festinat, & vsu misera conuersationis trituram laboris quærit, vt à iugo mundanæ seruitutis cessare non libeat, etiam si liceat.* Sed tu mecum iam pende, cur non libeat; an quia qui licentiam tenent libertatis, adhuc libidinis vinculo retinentur? ita credo. Sed vnde, inquis, tam tenax hæc libido, vnde tam arcta vincula? quia blanda illa, quia ista florida, audi quæ subdat Deus: *Ephraim vitula docta diligere trituram, & ego transiui super pulchritudinem colli eius.* dicitur in media peccati fœditate collum pulchrum, quia aspectui tale videbatur, de iugo, ni fallor, florido & venusto.

1328. Quibus tu in Ægypto catenis dicas Israëlitas alligatos, quarum suauitate ingratam iam habebât libertatem? quibus affectus vinculis Ægyptiacis cibis adhærebât, qui cœlestes epulas fastidio, nauseæ diuina edulia tribuebant, mannaque insipidissimum iudicabant? Sed adhuc magis mirum, si Ægyptiacas, quibus suspirant, epulas contempleris: *in mentem*, inquiunt, *nobis veniunt cucumeres, & pepones, porrique, & cepe, & allia*, Numer. 11. n. 5. quòd peponibus inhient, ignoscendum miseris, insulsâ illorum dulcedine capiebantur: sed quid illis cum porris & cepis, quas dum admouerent edendas, necessariò lachrymas commouerent? scilicet non stat aliter peponis dulcedo in hoc loco, quin ceparum acredini misceatur, quia voluptas carnalis dolori semper commixta: sic tamen miseros tenet, sic floribus dissimulata duritie constringit, vt vorandę dulcedini, lachrymas fundendas pariter non exhorteant. D. Gregor. loco suprà citato: *Quid per porros*, inquit, *& cepas exprimitur, quas plerumque qui comedunt lachrymas emittunt, nisi difficultas vitæ præsentis, quæ à dilectoribus suis non sine luctu agitur, & tamen cum lachrymis amatur? manna igitur deserentes, cum peponibus ac carnibus, porros cepasque quæsierunt, quia videlicet peruersæ mentes, dulcia pergrata quietis dona despiciunt: & pro carnalibus voluptatibus, laboriosa huius vitæ itinera etiam lachrymis plena concupiscunt.* quàm arctè miseris voluptatibus colligantur ij, quibus licèt captiuitas cariori stet, quàm libertas, malint retineri in laqueis, quàm grato iure suo respirare.

Faciunt huc verba Prophetæ Regis: *Benedictus Dominus Deus, qui non dedit nos in captionem dentibus eorum: anima nostra sicut passer erepta est de laqueo venantium: laqueus contritus est, & nos liberati sumus*, Psalm. 123. n. 6. Sed hem, inquis, misera anima, si frustrà quandoque iacitur rete ante oculos pennatorum, cur cæcutiens laqueo incurristi? fortè, quia non viderat, quia non agnouerat. Solent venatores retia stramini herbido & florido submittere, frustrà nuda retia oculis auicularum exponentes: sic volupras duros laqueos suos tamquam subtectos floribus, sub carne, siue delitiis & blandimentis parat animæ: quibus deinde sic implicatur, vt solùm Dei ope, cui proinde Propheta gratias agit, solui possit. fauet D. Laurent. Nouar. homil. de Pœnit. *Implicatur*, inquit, *plerumque anima in hoc corporeo laqueo, etsi velit, etsi nolit: nec liberatur sponte, prius quàm diuino suffragio per pœnitudinem supplicans, vt ait Propheta, in laqueo erat. anima erepta est non suis viribus, sed diuino præsidio. & quis est iste laqueus, nisi caro: quæ animam in proposito suo bene currentem vexat semper, carpit iugiter, capit frequenter?* carnem dixit, carnis illecebras: sola ergo diuina potentia, subdolos istos laqueos, nexus tenaces, aspera vincula poterat dissoluere. 1329.

Sed quod maius est, de hâc homini à voluptatibus concessâ libertate, tamquam de re aliqua magna seipsum meritò commendat Deus. *Quis*, inquit, *dimisit onagrum liberum, & illius vincula quis soluit?* Iob 39. n. 5. vbi D. Gregor. ita: *Subaudis, nisi ego. soluuntur verò vnius vincula, dum diuino adiutorio interna desideriorum carnalium retinacula dirumpuntur. cùm enim pia intentio ad conuersionem vocat, sed adhuc ab hac intentione carnis infirmitas reuocat, quasi quibusdam vinculis anima ligata præpeditur.* homo enim per culpam, in belluinam & siluestrem degenerans naturam, carnalibus inescatus voluptatibus sic stringitur, vt districta Dei potentia, de hac dissoluendi efficacia glorietur. & emphaticè se Deus non tam *rumpentem* commendat, quàm *soluentem*. 1330.

uentem. is enim erat nodus, & ita per omnia similis Gordiano, vt ad summum per Alexandros aliquos cælestes disrumpi posse, licèt temere, aliquis existimaret: ad dissoluendum verò, nulli diuina potentia non necessaria esse videretur. Adnecto his pulchros versus Claud. *Epig. de Sirenis:*

Delatis licet huc incumberet aura carinis,
Implessentque sinus venti de puppe ferentes:
Figebat vox vna ratem: nec tendere certum
Delectabat iter reditus: odiumque iuuabat,
Nec dolor vllus erat. mortem dabat ipsa voluptas.

quàm dura vincula, quæ sic nauem figebant, & quàm subdolè florida, quæ morti etiam dolorem adimebant. Bene D. Paulinus epist. 36. *Voluptatum,* inquit, *pestifera dulcedo, patriæ nobis obliuionem facit, cùm homini Deum, qui est patria omnium communis, oblitterat, & illecebræ cupiditatum, illam Sirenarum fabulam veritate cladis imitantur. nam quod illa Sirenes fuisse finguntur, id verè sunt illecebræ cupiditatum, & blandimenta vitiorum: habent enim in specie lenocinium, in gustu venenum: quorum vsus in crimine, pretium in morte numeratur.* Sed hæc ad sardonici risus venenum nos manuduxerunt: de quo seorsim ne nimis excrescat titulus, differamus.

§. V.

De sardonico risu voluptatis.

1331. PEccatorum miseriam descripturus Salomon sic habet: *Qui relinquunt iter rectum, & ambulant per vias tenebrosas: qui lætantur cùm malè fecerint, & exultant in rebus pessimis,* Prouerb. 2. num. 13. Sed quid, inquis, mirum, aut nouum narrat Sapiens, cùm id innatum, & perpetuum sit malitiæ, vt de malo aliis à se illato, plaudat sibi, & quasi partâ victoriâ exultet? equidem nihil mirum. Si de damno illato aliis sic lætarentur: illud tamen omnimirò maius, quod sibi metipsis damnum inferentes grauissimum, exultent interim peccatores, quippe in sceleratis voluptatibus, vbi venenum potant propinatum, mortem hauriunt læti, & de pessima sua sorte rident sardonicè. ita D. Eucherius loco suprà citato: *Pigri itaque,* inquit, *ad curam salutis, alacres ad militiam mortis, & captiuitatis, vt dictum est, exultant in rebus pessimis, & de sui perditione lætantur: similes illis, qui fortè sumentes exitiabiles herbarum succos, cum risu perire dicuntur.* Vide quæ de his herbis sardonicis superiori titulo dixi: deflendi quidem meritò hi tales propter hunc risum, qui illis in fletum miserum commutabitur: quippe sardonicus risus, qui verè veneno sumpto, quasi de epotato medicamine glorientur.

1332. Inde vox illa Christi Domini ad hos tales: *Væ vobis diuitibus, qui habetis consolationem vestram: væ vobis, qui saturati estis, quia esurietis: væ vobis, qui ridetis nunc, quia lugebitis, & flebitis,* Luc. 6. num. 24. qui enim, vt paulo antè *num.* 788. dicebamus, cepis & porris, id est, laboriosis voluptatibus, lachrimis interim effusis indulgebant, & aliquandiu has lachrymas dissimulantes, risum simulabant: hi tandem veros fletus de potato veneno fundent, & risum suum sardonicum fuisse demonstrabunt. fortasse id voluit Sibylla *lib. 1. Oracul.* quasi ad hæc verba Domini allusisset:

Non fletis passim duri? ridetis inepti?
Sardonicum risum ridebitis, horrida quando.

Non quòd vltimo ingruente pœnarum horrore, etiam, licèt falsò, risuri essent: sed quoniam tunc præteritus risus, sardonicus cognoscendus. Sed clariùs Saluianus *lib. 7. de Prouid.* afflictum populum, & voluptatibus deditum aliunde sic ex hoc Christi loco coarguit: *Quis,* inquit, *captiuitatem expectans de Circo cogitat? quis metuit mortem, & ridet? nos & metu captiuitatis ludimus, & positi in mortis periculo ridemus. Sardonicis quodammodo herbis omnem Romanum populum putes saturatum, moritur, & ridet, & ideo in omnibus ferè partibus mundi risus nostros lachryma consequuntur, & venit etiam in præsenti super nos illud Domini nostri dictum: Væ vobis qui ridetis, quoniam flebitis.* & bene lachrymæ orbis, vanum hunc Romanæ gentis risum dicuntur subsecutæ: nunquam enim dolentius flemus, quàm cùm amicos in extremo mortis periculo constitutos, de phreneticâ stultitiâ cernimus ridentes: vnde enim sardonicus voluptatum risus, nisi à merâ stultitiâ dimanat?

Dolebat hanc elusionem, & falso risui fidem adhibitam Esdras lib. 3. cap. 4. num. 29. *Videbam tamen Apemem filiam Bezacis mirifici, concubinam Regis, sedentem iuxta Regem ad dexteram, & auferentem diadema de capite eius, & imponentem sibi, & palmis cædebat Regem de sinistra manu, & super hæc aperto ore intuebatur eam, & si arriserit, ei ridet.* quæ Scriptura licèt non sit Canonica, est magnæ nihilominus auctoritatis: vbi quidem Rex mulier bene *aperto ore* describitur, id est, penè dementatus & stulescens: quî enim saperet, quem domina voluptas verberabat, qui eius sardonico risui mortem propinanti arridebat? quam alij discipuli sancti Iobi, qui etiam aperto ore, sed prudenter, doctrinæ illius pluuiam expectabant? os suum aperiebant quasi ad imbrem serotinum, cap. 29. n. 23. de quibus statim addit: *Si quando ridebam ad eos, non credebant.* Sed cur veridici præceptoris risui non crederent? aut cur id discipulis laudi, & sibi honori tribuendum putet beatus Iob? respondet pulchrè D. Gregor. ad hunc locum: *Illi,* inquit, *menti difficile de lætitiâ creditur, quæ quòd se pro amore Domini contin uò affligat, à subditis scitur: qui enim incessante æstu spiritualis desiderij superna appetit valde, valde de eo in dubium venit, hoc quod aliquando inter homines hilarescit.* q. d. Is erat Iob, qui numquam in summis felicitatibus constitutus ridentibus voluptatibus arrisit humanis, sed continuò diuinis anhelans se affligebat: hinc ergo erat, vt si quandoque blandæ comitatis ergò suis ridebat, hi maximopere dubitarent. nam lætitiæ spiritualis iubilationes Iobo, vt par erat, occultandas agnoscebant: humanas illi non admissas seriò & certè iudicabant: qualis igitur, dicebant, hæc lætitia, quæ neque diuino, de cautela: neque humano, de modestia affectui tribuenda? non credebatur ergo, id est, dubitabatur de illius risu, qui felicitatis & voluptatis risui sardonico, prudenter Deo suspirans non credebat. 1333.

Clarior tamen adhuc ad rem nostram veniet prædictus locus Iob, si verba ista cum D. Gregorio Deo, quem Iob repræsentabat, tribuamus, quod ibi firmatum lege. ac si dicat Deus: Tam longè sunt serui mei, quò falsis temporis voluptatibus arrideant: vt etiam prosperitati, quam ego illis lubens veram immitto, non audeant arridere; quia nimirum dum illam à Deo immissam certissimè non agnoscunt, semper veneni propinatricem, & sardonico risu trepidant blandientem. Sed præstat audire Gregorium, qui ita scribit: *Ridere Dei est, Sanctorum vias prosequenti fauore prosperari: sicut de his quoque per vsum dicitur, quos in hoc sæculo felicitatis blandimenta comitantur, arrisit illis tempus,* & post multa 1334.

multa ad rem ſuam, concludit. *Redemptori noſtro quaſi arridenti non credimus, dum multis iam eius donis teſtantibus, & gratiam fauoris eius accipimus, & tamen adhuc ſub eius iudicio, de noſtra infirmitate titubamus.* Addo, vt dixi, ad rem meam, non credere his fauoribus iuſtos, quia proſperitatis præbitæ, quam à Deo immiſſam clarè non agnoſcunt ſemper latentes inſidias, & deliteſcens venenum pertimeſcunt.

1335. Eſt hoc, illud Prouerb. *Riſus dolore miſcebitur, & extrema gaudij luctus occupat*, cap. 14. num. 13. quomodo enim tam contraria extrema poſſent copulari, niſi quia voluptatis riſus ſardonicus & falſus, verus eſt fletus? ita quemadmodum in poculo vinum & aquam ſi miſceas, ſic ſe mutuo induunt, vt vtrumque diſcernere non valeas: haud aliter verus fletus, riſui iſti falſo immiſcetur, vt viſui omnino moueat decepto præſtigias. hoc puto explicare voluerunt LXX. qui vertere viſi tam contrariis verbis, & tamen eodem ſenſu: *in lætitijs non admiſcetur triſtitia.* ac ſi dicant: non credendus eſt riſus dolori immixtus, quia lætitia vera & ſolida, inſtar Solis omnem mœſtitiæ nubeculam depellit. Sed audi vulgatam noſtram lectionem explicatam à Galfrido apud Tilman. ibi: *Infelix*, inquit, *mixtura eſt, ſi materia lugubris fallacem ſibi formam induat gaudiorum, & affectum lætitiæ cauſſa triſtis vſurpet.* Sic larua riſus luctum velat, non vellit, & lætitiæ perſona mœſtitiam obducit, non expellit: vnde latentis veneni ſi quæ eſt amaritudo, pariter propinat. *Nec illius interim*, addit Galfridus, *riſus dolore caret, qui delitias computat eſſe ſub ſenſibus; & licèt foris intentus, vel diſtentus potiùs, parum riſus ſintes ſentiat, compungitur tamen in cubili ſuo.* Vt etiam per hoc voluptatis venenum & riſus, ſardonicis herbis comparetur: quæ non ſolùm venenam ſub riſu perhibent, ſed illud amarum quod quandoque peccatores experiuntur. ideo Virgil. *Eclog. 7.*

Imò ego Sardois videar tibi amarior herbis.

vt tanto culpabilior reddatur peccator hoc venenum non cuitans, quo non dulce, ſed amarum exhauritur.

1336. Cape, vt finem notationi imponam, huiuſce rei grauiſſimum teſtimonium. Queritur Ieremias humani generis ſuſcipiens perſonam, quòd abſynthio à Deo inebriaretur, id eſt, quòd permitteret Deus in pœnam iuſtam abſynthio miſellos homines inebriari: *repleuit me amaritudinibus, inebriauit me abſynthio*, Thren. 3. num. 15. Ecquis inebriatur, niſi iteratis poculis, aut extraordinariâ exhauſtâ paterâ? ſi ergo amaricantia abſynthia propinabantur: cur ad primum guſtum potatio non effunditur? cur vix primis labiis admota patera non depellitur? cur ad ebrietatem vſque abſorbetur? Reſpondet D. Gregor. *moral. 20. cap. 16.* ſic ſcribens. *Humanum genus rectò Dei iudicio in voluptatibus ſuis ſibi dimiſſum, atque per eaſdem voluptates ſpontaneis tribulationibus traditum, abſynthio eſt ebrium, quia & amara ſunt quæ pro huius vitæ amore tolerat, & tamen eamdem amaritudinem cæcitate cupiditatis, quaſi inſenſibilitate ebrietatis ignorat: mundi enim gloriam ſitiens, dum multas pro ea tribulationes reperit, amarum eſt quod bibit: ſed quia hoc nimis inhianter ſumpſit, eiuſdem amaritudinis malum diſcernere iam præ ipſâ ebrietate non ſufficit.* Nimirum ægri amara medicamina abſorbent celerrimè, ne diutina amaritudine crucientur: econtra carnales nouo morbi genere perditiores, voluptatis venenata & amara pocula ſic hauriunt auidi, vt veneni non ſentiant amaritudinem: ideo pateram non frangunt, ideo ad ebrietatem vſque ſorbent, qua deinde ſtulteſcentes, iam quod patiuntur, ignorant: cùm nihilominus amaricanti veneno ad mortem vſque veniant corrodendi. in Græco eſt, *inebriauit me felle.* vt voluptatis amaritudo, & auiditas bibentis, fel non diiudicantis, viuidiùs exprimatur. Vides igitur etiam voluptatis venenum abſynthium, & fel dici: vt non ſemper dulce, ſed amarum reuerâ intelligatur, per omnia ſardonicis herbis aſſimilandum. Vidimus ſatis quot munita armis, quot armata vinculis, quot inſidioſa venenis incedat voluptas: vnde iam capies, cur ſe tot armis muniat virtus ad ſui defenſionem, ad huius expugnationem.

Macula non eſt in te, &c. Vers. 7.

§. Vnic.

Gratia, etſi minima, ex ſe tamen, neque minimæ culpæ aſſueſcit, & quare.

Qvid mirum maculam non habeat anima, ſi amica eſt, ſi grata, vt ibi dicitur. Prima gratia, qua regeneramur, etſi minima, ſic tamen generoſa, vt degeneres maculas etiam leuiſſimas ex ſe non patiatur. dixi, *ex ſe*; quia poſſunt quidem cum gratiâ defectus leuiuſculi alicubi habitationem, nuſquam tamen pacem ſortiri: hi ſemper illius expulſionem ſubdolè, illa horum euerſionem machinatur apertè. non aditur Chriſtus per paries, totum te illi tradas, ſi tamen te vis tradere, opus eſt: ideo te illâ gratiâ iuſtificat, quæ ex ſe nihil hoſti derelinquit quà Chriſto deſponderis. Quantulum erat ſi erepto Iſraële de Ægypto, liberatâque domo Iacob de populo barbaro, ſaltem reliquiæ diſperſi gregis, & illæ viles apud priſcum tyrannum remanerent? Audi tamen Moyſem poſcenti Regi reſpondentem: *Cuncti greges pergent nobiſcum: non remanebit ex eis vngula, quæ neceſſaria ſunt in cultum Domini Dei noſtri: præſertim cùm ignoremus, quid debeat immolari, donec ad ipſum locum perueniamus*, Exodi 10. num. 26. at ſaltem non immolandas vngulas certò ſciebat: cur ergo has ſic temere non relinquit? quia licèt vngulæ per ſe non forent ſatis, aſt nec ſatis erant victimæ ſine illis, quæ integræ & illæſæ offerri iubentur. Bene ergo iſta Deo dicuntur neceſſaria: qui enim ſaluare decreuerat integrè & perfectè, totum erat ſaluaturus: neque ſaluandi aliquid erant in poteſtate inimica relicturi. Vide *num.* 1350. 1337.

Huc collimabat ſacra illa diſſertatio Chriſti, cum legis perito: quærebat iſte, quid ſibi faciendum non tam perfectioni, quàm æternæ ſalutis ſtatui, vtcumque comparando: ſed ſubdo huius verba, & Chriſti reſponſiones: *Ecce quidam legiſperitus ſurrexit tentans illum, & dicens: Magiſter quid faciendo vitam æternam poſſidebo? at ille dixit ad eum: In lege quid ſcriptum eſt? quomodo legis? ille reſpondens dixit: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex totâ animâ tuâ, & ex omnibus viribus tuis, & ex omni mente tua, &c. dixitque illi: Rectè reſpondiſti: hoc fac, & viues*, Luc. 10. à num. 25. Quid vltrà adderet tentator iſte, ſi de ſumma perfectione intenderet certamen? aut quid maius, poſſe Chriſtum requirere videbatur, ſi nihil virium, nihil animæ, nihil mentis mundo relinquebat? & tamen ob hæc, non perfectio promittitur, ſed ſola vita: quaſi quidquid his eſſet minus, mortem ſaperet. 1338.

Adeò ne vita gratiæ, altè collineat? adeò: vnde D. Anton. de Padua ad hunc locum Domin. 13. post Trinit. *Qui totum*, inquit, *dicit, non tibi partem de te dimisit, sed totum sibi te offerre præcepit: se enim toto, emit totum te, vt solus te totum possideret. Noli ergo cum Anania & Sapphira tibi de te facere partem: ne totus cum illis intereas.* bene: quasi ideo æterna prædestinatione totus Christus ad hominum salutem impendatur, vt quisquis quoquo modo à Dæmonis captiuitate, in filiorum Dei respirat libertatem, se totum vicissim Christo reddere teneatur: vnde cùm etiam ex minimo gratiæ gradu hoc oriatur, etiam ibi contractus eisdem conditionibus valebit. sic ergo vita gratiæ totum illud ex se postulat: quam indignè tractamus, si leues licèt maculas sustinemus.

1339. Fausto proinde omine, felici auspicio turba exceptura Christum: *acceperunt*, inquit Ioannes, *ramos palmarum, & processerunt obuiam ei*, cap. 12. n. 13. vt quemadmodū proculcato penitus hoste triumphus ducitur, nec nisi euerso funditus palma comparatur: sic in primò statim accessu ad Iesum, palmis acceptis triumphatores Dæmonis viderentur: sic prima gratia, qua procedimus Christum excepturi, ex se nihil secum admittit vile: sic Christus zelotypus in eis quos iustificat, nihil in eis reprehensibile perseuerare intendit. Drogo Ostiens. *lib. de sacram. dom. Pas.* obiter etiam explicans locum Exodi suprà adductum: *Accipe*, inquit, *frondes palmarum, vt triumphes de principibus tenebrarum: nihil in te resideat, quod in occursum Iesu non prodeat, quia nec vngula in Ægypto Pharaoni relinquenda est.* ita enim exitur in occursum Iesu decenter, in primæ gratiæ hospitium, si nihil cum ipsa sordidum misceatur, nihil relinquatur tartareo Pharaoni maculatum.

1340. Hospitem habuit Deum Abraham in tabernaculo, *Genes.* 18. didicit inde diuinam bonitatem Petrus, facilemque tanti Domini comitatem: vnde & Christum inuitat ad tabernacula *Matth.* 17. *n.* 4. *Luc.* item 9. *n.* 4. qui tamen ignorantiæ, & rusticitatis reprehenditur: *non enim sciebat quid diceret*, n. 5. sed vnde inurbanior Petrus, quàm Abraham? vnde iste prudentior, quàm Petrus? quia in primo statim ingressu Abraham tres videns, vnum adorat: & relictis creaturis, duobus scilicet Angelis sociis, in vnius Creatoris procumbit venerationem: ideo singulariter dixit n. 3. *Domine, si inueni gratiam*, &c. ne aliquid simul creatum admittere, ad primum creatoris hospitium videretur: Petrus verò, vt Christum exciperet, etiam de creaturarum, Moysis scilicet & Heliæ tabernaculis simul cogitabat: nesciit autem ex se primus Christi, primus gratiæ ingressus, vilius aliquid secum immiscere. Nunc capies quid sibi vellet Timotheus apud Grets. *orat. de Cruce*, ex ore Christi Petro respondens, *Ingressus sum in tabernaculum Abrahæ, & ingressus mansi: sed animaduerte fidem, scientiam & victoriam Abrahæ: tertium me agnouit cum duobus Angelis; num tria tabernacula fabricatus est, num me seruis comparauit? an non vnam, ad suscipiendum hospitio Dominum, mensam parauit? imitare Abraham, & fac tabernaculum.* pende ly *victoriam*, quasi iam acceptis ramis palmarum triumpharet, nihil seruile attendens, tanti hospitis gratiam excepturi. & bene additur, *& ingressus mansi*: ac si licèt ingrederetur, vix diu posset ibi manere, si Abraham quemuis licèt leuem, creaturarum affectum maculatum retineret.

1341. Ex mente Lucæ Abbatis in supplemento Aponij, dicitur ad fideles omnes vsque ad finem mundi conuertendos, illud Christi Cant. 8. *Sub arbore malo suscitaui te: ibi corrupta est mater tua, ibi violata est genitrix tua*, n. 5. Audi nunc quid nuper excitatæ à vitiis, & regeneratæ animæ per gratiam proponatur: *Pone me vt signaculum super cor tuum, vt signaculum super brachium tuum: quia fortis est vt mors dilectio, dura sicut infernus æmulatio.* nunc excitatur à culpa, & iam visa vocari ad thalamum, cui zelotypiæ ardores proponuntur, cui fides nec etiam per minima violabilis intimatur. Ast quomodo intimatur? audi eumdem Lucam de hoc signaculo: *Hoc est*, inquit, *in cogitatione cordis, & in operibus brachiorum, sit semper anima, quæ aduersarij nequitias superare desiderat: sicut lex bellantibus esse probatur, certum sermonem à Duce traditum, in secreto omnium corde tenere, quod symbolum nuncupatur: per quod hostis in conflictu, aut collega agnoscitur: & signum certum in brachio ponere, quod prohibeat gladium commilitonis.* quod deinde de credendo Christo cordis & operis auxilio fusè explicat. Adde clariùs ad rem nostram proponere se Christum symbolum, siue militarem tesseram, vt nihil nisi quod Christi sit ab anima licet in gratiæ incunabulis constituta admittatur, nihil carnale & sacra tesserâ diuinoque signo vacuum non putet iugulandum: aliàs si delinquat in minimis, minimè zelotypo sponso, exactissimo Duci satis faciet.

Celebrem illam parabolam de decem virginibus, quam Christum venturum iudicem denotare, certò est certius, etiam de conuersione orbis ad Ecclesiam posse capi, voluit Origenes: vbi iam mihi pende nuptiarum statim fieri mentionem, additur enim, *& quæ paratæ erant, intrauerunt cum eo ad nuptias*, Matth. 25. n. 10. de quo idem Origenes in cat. *Egrediuntur*, inquit, *de mundo, & erroribus, & veniunt obuiam Saluatori, qui semper paratus est venire, vt ingrediatur simul cum dignis ad beatam sponsam Ecclesiam.* cùm ex ipsis Ecclesia componatur, ipsas etiam certè addit Christus tamquam sponsus: nemo igitur oscitanter primam accipiat gratiam, nouerit per ipsam ad sponsæ dignitatem ascendisse: timeat delicatissimam sponsi tanti zelotypiam, qui non solum adulterium, sed etiam quamuis maculam, & exiguas leuitates solet abhorrere. concipiat bellicum signaculum, & in statione fidâ, quidquid hostile fuerit, armis curet deturbandum. hoc quod de primæ gratiæ sponsalibus dico, vltimæ parti tituli respondet: de quibus adhuc plura. 1342.

Dicebat fidelis iam Ecclesia, de Ecclesia conuertendâ sponso Christo: *Soror nostra parua est, & vbera non habet: quid faciemus sorori nostræ in die quando alloquenda est?* Cant. 8. num. item 8. nemo nescit alloquendam dici, significando tempori, quo de illius nuptiis erat peragendum: vnde Vatabl. in notis: *Sermo fiet de ea, subaudi nuptui collocanda. q. d. quibus rebus ita ornabimus, vt cùm tempus vocationis aduenerit, sponso placere possit?* quasi ipsum sit vocari ad fidem, & primam gratiam, quàm ad sponsæ inuiolabilem fidelitatem aduocari: sed pende ornatum, attende muliebrem mundum: *Si murus est*, inquit Christus, *ædificemus super eam propugnacula argentea: si ostium est, compingamus illud tabulis cedrinis*, num. 9. ne quid hostile ingredi possit, incorruptibili cedro permunitur: imò propugnaculis extruitur, vnde etiam à longè venientes, iaculorum ictu arceat aggressuros, & appropinquaturientes facile propellat. Vatabl. iterum in notis. *Vt si*, inquit, *alius sponsus subito ingressu velit occupare animum nostræ sororis: illi resistant virtutes,* 1343.

&

& nitentem ingredi, arceant. Sed parum hoc: ſponſus enim non ſolùm procacem procum, ſed quemuis eius nuntium vult repulſum, quemuiſque nutum peſtis inſtar auerruncatum.

1344. At ſi murus erat, nihil ne propugnaculorum habuerat, vt denuo neceſſariò dicantur ædificanda? ſi oſtium, ſic ne patens fuerat, vt nouis tabulis cedrinis indigeret? reſarcirentur priſca, & vetera nouis vſibus aptarentur: quorſum labor erigendi propugnacula, cedrorum excidendi? quia ſi quæ fuerant, Dæmoni ſeruierant, vnde neceſſariò erant euertenda, ne quid vel etiam de præterito, quod adulterum redoleret, & propterea maculatum cerneretur. hinc illud apud Iob ad peccatorem: *ſi reuerſus fueris ad Omnipotentem, ædificaberis,* cap. 22. num. 23. de quo D. Antonius de Padua *Dom. 14. poſt Trinitatem,* ſic ſcribit: *quaſi dicat: ſi à te, in quo eſt ſubuerſio, ad Deum, in quo eſt ædificatio, reuerſus fueris, verè ædificaberis: deſtrue priùs ædificium tuum in te, & ipſe ædificabit ſuper te ſuum.* ac ſi diuina ædificatio, in ſola inuerſione humanâ inueniat fundamenti ſoliditatem: nec ſurgant ita decenter gratiæ propugnacula, niſi naturæ turribus, funditùs euertendis: ne quid ſuperſit maculatum.

1345. Teſtatum id volebat Propheta exclamans: *Defecit caro mea, & cor meum, Deus cordis mei, & pars mea Deus in æternum,* Pſalm. 72. n. 26. dicitur defeciſſe cor, & tamen adhuc Deus cordis appellatur: quia, vt alibi ex D. Paulino dico, deſtructum penitus fuerat quo ad carnem, vt vndique ſpiritu ædificaretur. Sed pende adhuc emphaſim, qua Deus ſoli cordi aſſignatur: quemadmodum enim è corde vita fluit, vt nihil niſi ab illo vitam in membris habeat: ſic Deus renouato per gratiam primam cordi inſidet, vt hoc iam diuinam reſpiret vitam, nec humanum & maculoſum aliquid influere videatur. Gilibert. ſerm. 3. ad hunc locum: *Vt de reliquo,* inquit, *in me nec carnalis affectus, nec cordis mei ſenſus reſpiret, ſed ſit Deus cordis mei, & pars mea Deus in æternum: ſi hanc partem perdidero, inanis & vacua remanebo, quaſi terra ſitiens, & quaſi vas perditum.* quam zelotypus ſponſus, qui vbi primum ingreditur, nec leuem reſpiratiunculam, de ſuo non emiſſam ſpiritu, vult admiſſam.

VERS. 8. Et coronaberis, &c.

§. I.

Vltra certamen, ſed illud vltrò aditum, ſtat corona.

1346. OCulatiſſimè piæ animæ coronandæ de tot laborum montibus, dicitur, *Veni*: ne tam vi trahenda ad certamen, quàm ſponte ventura intelligatur: nimirum non paratur aliter corona, ſtat non citra, ſed certamen vltrà: idque de generoſo ſpiritu, vltrò aditum. hoc vnum abſque dubio ambitioſè expreſſum voluit Poëta de Duce ſuo *lib. 1. Æn.* dum quærit qua de cauſſa Iuno

— tot voluere caſus
Inſignem pietate virum, tot adire labores
Impulerit.

Licèt enim impelleretur à Iunonis ira, at is erat Æneas, qui deſtinata certamina vltrò peteret, & non tam venientia exciperet, quàm adiret ſtantia, futura appeteret. Pulchrè Seneca lib. 2. de Prouid. *Quidam,* inquit, *vltrò ſe ceſſantibus malis obtulerunt, & virtuti ituræ in obſcurum, occaſionem per quam eniteſceret, quæſierunt. gaudent, inquam, magni viri aliquando rebus aduerſis, non aliter, quàm fortes milites bellis. Ego Mirmillonem ſub C. Cæſare de raritate munerum audiui querentem, Quàm bella, inquit, ætas perit. auida eſt periculi virtus, & quò tendat, non quid paſſura ſit, cogitat: quoniam & quæ paſſura eſt, gloriæ pars eſt: militares viri gloriantur vulneribus, læti fluentem meliori caſu ſanguinem oſtentant: idem licèt fecerint qui integri reuertuntur ex acie, magis expectatur qui ſaucius redit.* Nullibi profanorum niſi fruſtrà, quæras ad hanc rem verba pulchriora.

Conuolat Romam Petrus, vt præuio immenſi propemodum laboris certamine, ſuo tandem ſanguine Eccleſiaſticam monarchiam conſtitueret. 1347.
Sed mirum mihi, Paulum, qui tam ardenter mortem appetebat, cupiens diſſolui & eſſe cum Chriſto, dum illam ſic paratam apud Iudæos iam vinctus habebat, Cæſarem appellaſſe, *Actor. 25. n. 11.* vt nimirum Romam etiam Petro ſocius conuolaret? quid dilatat certamen mortis, qui mortem ſic intrepidus peroptabat? ſcilicet Paulus, glorioſum etiam Principis erat cum Petro cognomen ſortiturus: hilaris ergo Romam affectat, vbi ſæuiſſimus Nero, quo nullus tyrannorum crudelior imperabat: zelotypus, puto, gloriæ, & vltrò crudelitatis Neronianæ certamen appetens: ne Petrus ad coronam, maiores ſe labores pateretur. Fauet D. Maximus rom. homil. & homil. in commend. D. Pauli: *Non enim,* inquit, *ſine cauſſa factum putemus, quòd vna die, vno in loco, vnius tyranni tolerauere ſententiam: vna die paſſi ſunt, vt ad Chriſtum pariter peruenirent: vno in loco, ne alteri Roma deeſſet: ſub vno perſecutore, vt æqualis crudelitas vtrumque conſtringeret.* Solum zelotypa huius generis gloriæ virtus eſt, ne alius ſcilicet duriori præcurrat certamini, aut ſæuiori incurrat crudelitati, ad coronam.

Vix Deipara Eliſabeth ſalutauit, cùm illico, *exultauit,* inquit textus, *infans in vtero eius,* Luc. 1. 1348.
num. 41. quis non miretur ſaltantem, quem adhuc terra non viderat incedentem? nimirum Chriſti præcurſor eidem nuntiando hominibus: iam tunc nondum natum, adhuc in vtero clauſus matri, cui ſolùm poterat, nuntiabat. Sed ſiſte puer: quid præcox munus aggrederis, vnde tibi tot apud Iudæos certamina paranda? imò propterea, inquit, ne certamina iſta mihi poſtea obuentura, ſed exinde vltrò petita cognoſcantur: laboribus naſcor, bella ſponte quæro, & feruidus inter ſubſultandum arma aggrediendis periculis poſtulo, imò induo: annuit Chryſol. ad hunc locum ſerm. 91. *Feruens,* inquit, *nuntius qui ante geſtiuit nuntiare, quàm viuere: impatiens dux, qui antè perueniret ad corpus, peruenit ad Regem: ante rapuit arma, quàm membra: ante aciem petiuit, quàm lucem.* nec enim aliter præcurſoris corona tam foret glorioſa: niſi certamina, vltra quæ locatur, adiret vltrò. Bene D. Baſilius homil. de gratiarum act. *Equidem,* inquit, *arbitror agoniſtem ſtrenuum, ſemel qui ſe exuerit in ſtadium tuendæ pietatis proditurus: pectore generoſo ferre oportere plagas ab aduerſario colluctatore inflictas, ſpe adductum gloriæ ex corona ſibi obuentura.* Neque enim ſtat hæc aliter, niſi ſpondeas in certamen, generoſum pectus plagis intrepidus exponens.

Dicuntur apud Ioannem (vt ſentit Eccleſia) pueri innocentes, *Primitiæ Deo, & agno,* Apocal. 14. 1349.
num. 4. quia nimirum primos hos flores, aduentu Chriſti fœcundata terra cœlo emiſit. Sed ad tantam primitiarum gloriam deſtinati, nonne ſatis ſi Chriſto commorerentur, & ipſiuſmet Stephani ſtemma præoccuparent? quid opus erat præmori, qui etiam tempore paſſionis Chriſti occumbentes,

tes, primitiarum virorem ostentarent? quia animæ tam feliciter destinatæ sic vltro iam certamina cupere videbantur, vt diutinè sperare non valerent. non ferunt moras corporis, vt moriantur, & arripiendis coronis, captandis triumphis prius ad arma perueniunt, quàm ad membra. Pulchrè Chrysol. de his pueris, serm. 153. *Coorta*, inquit, *Regi cohors suo, magis præmori, quàm commori tota gestit: Christo dicati milites cœperunt ante militare, quàm viuere: ante pugnare, quàm ludere: fundere ante sanguinem, quàm lactis vbera perpotare. ardentes animæ moras corporis non tulerunt: à gremio ad furentes hostium cuneos peruolantes, anticipant virtutibus blandimenta, vulneribus oscula, vnguenta ferro: vt cœlum possint ante inhabitare, quàm terram: præmia spiritus ante portare, quàm carnem: ante referre triumphos Deo, quàm perferre hominum nutrimenta.* Connascuntur Christo, eidem morituri, nec tamen commori sperant, ne tam sperare venientia, quàm adire cunctantia certamina nosceremus, quibus proinde tot præmia, tot triumphos meruerunt.

1350. In vtero Rebeccæ iam nominis officium sui impleuerat Iacob: iam fratrem non dum natus supplantauerat. accedit hora partus, prodit Esau, & additur statim de Iacob: *protinus alter egrediens plantam fratris tenebat manu, & idcirco appellauit eum Iacob*, Genes. 25. num. item 25. putabam aliquando tenuisse plantam, quam supplantatiunculis defraudauerat, quasi in victoriæ insigne, deuicti hostis arma capta ostentaret. maius est quod nunc cogito de hac auiditate tenendi fratrem, qua, vt ait Tertull. lib. de Anima cap. 26. *qui adhuc intus detinebatur, iam foris detinebat.* Nimirum, vt fratrem quem mille laboriosorum certaminum fontem illi Deus destinabat, vltro tenere videretur: sic pugnæ cupidus, vt antagonistam dimittere non sustineret, ne vel breui laborioso fratre priuaretur, vnde tantam sibi coronam promittebat. Vide suprà plura *num.* 1156. & de hac materia sæpiùs redibit dicendi occasio.

§. II.

Fac quod potes, & tunc quod cupis, gratia perficiet.

1351. Vides Christum quodammodo cum coronâ expectantem, vt tandem anima tot certaminibus superatis accedat coronanda. Sed cur coronam non defert, sistentemque sponsam serto cingit, cùm certè hoc ad amorem gratius videatur? hoc quod adhuc facere poterat illa, nimirum properare, expectabat. Deus gratiæ suæ, quoad possumus, cooperationem voluit nostram ministrare, ni feceris quod poteris, gratia tibi quod cupias non perficiet: quæ adultos sibi cooperatores exigit semper. Pudeat hæreticos, fuisse hanc doctrinam Ethnicis etiam manifestam. Cato apud Sallustium in Catil. *Non votis, neque supplicijs muliebribus auxilia Deorum parantur: vigilando, agendo, bene consulendo, prosperè omnia cedunt: vbi socordia te te atque ignauiæ tradideris, ne quidquam Deos implores: irati infestique sunt.* muta numerum, & penè habes euangelicam veritatem.

1352. Resuscitatus Christus Dominus sepulchri lapidem peruium egreditur: cœnaculi fores, discipulos visurus, & ascendens cœli adamantinos parietes inuiolatos pertransit. quæ si vera, (sunt autem verissima) quis iam non miretur vocem illam supplicantis: *aperi mihi soror mea, amica mea, columba mea, immaculata mea: quia caput meum plenum est rore, cincinni mei guttis noctium*, Cant. 5. n. 2. Numquid tenella sponsa lapide durior? nunquid mitis columba rigidior adamante? cur ergo impenetrabilitatis leges ibi potens derogat Christus: hîc rogat velut impotens? quia nimirum noua corona, noua gratia in hac apertione animæ sponsæ procuratur: in hoc negotio porta vtrimque est clausa: duplici quidem claue opus est. hinc Christus, inde anima apertiat accipiendis gratiis, & coronis. Gilibert. serm. 43. *Vtraque*, inquit, *necessaria est, & cognata sibi apertio sponsi, & apertio sponsæ. apertio sponsi, apparitio eius: apertio sponsæ, apparatus eius, & aptatio ad tam dulces vsus.* nimirum alteram clauium tibi Deus tradidit cordis tui, &, si fas est dicere, dimidium imperium cum Deo habes: nec tu sine Deo potes, nec sine te Deus volet cor ad gratiam iustificantem aperire. Pulchrius est quod addo adhuc ex Cantico.

Prorupit sponte fluens è duris rupis visceribus, fons perennis. Proh! quàm absque incolarum labore, quàm absque artis industriâ, propinat dulcia siti pocula, & specula opponit oculis clarissima. quàm aliter puteus: foditur labore ingenti, laboriosa arte perficitur. aquas habet, sed quas non nisi defatigatione haud paruâ, misso fune, adducto vase haurire queas: quasi sudatis guttis soluas, quas inde sorbeas. Ecquis ergo tam latè discrepantia extrema, vni eidemque rei, simul conuenire posse existimaret? & tamen vni eidemque animæ vtrumque attribuitur. *fons hortorum, puteus aquarum viuentium*, Cant. 4. num. 15. & cur ita? caussam elegantissimè subdit idem Gilibert. serm. 37. *Fontis*, inquit, *aquæ vltrò prorumpunt: in puteo verò, terræ perrumpitur moles, & soliditas penetratur, vt ad aquam viuam pertingas. Vtraque alteri necessaria est, & industria gratia, & gratia industria, & vicariam opem sibi communicant. in vanum enim laborat, qui puteum fodit, si non ipse fons vitæ gratis affluat: sed, & tibi gratis,* (id est, frustrà) *foderis puteum, & receptaculum aquarum præparaueris, si fuerit neglectus puteus tuus.* Itaque gratia fluit, sed labor influit, nec labor vtcumque, sed labor electus, non neglectus, vt anima Christo pulcherrima commendetur: fecit illa quod potuit, perfecit iste vt amabat. 1353.

Accessit veniam peccatorum acceptura Magdalena, & diuinis supremi iudicis pedibus, stans, ore, corde, & manibus prouoluitur: sed accedens, *attulit*, inquit Lucas, *alabastrum vnguenti*, cap. 7. n. 37. obcæcantur iudicum oculi muneribus, sed non diuini: corrumpitur donis humana iustitia, sed non Christus. non ergo istud intendit Magdalena, sed attendit & Christo medico, & sibi vulneratæ: affert plagis suis vnguentum, siue oleum odoratum: noscens non sibi salutem fore restituendam, si quidquid posset, ad curationem, non afferret. Maria oleum offert, Christus oleo profert virtutem, & sic iam medicinale redditum aufert putredinem: attulit quod potuit, detulit à gratiâ quod cupiuit. nunc capies Chrysologum ibi aliàs obscurum serm. 93. *Portauit*, inquit, *oleum, quia medicinam lethali vulneri, à superno Medico perquirebat.* ac si perquireret frustrà, nisi quoad posset, medicinæ cooperans adueniret. 1354.

Saluandis mundi reliquiis construitur arca, & contra aquarum iniuriam, bitumine oblinitur vniuersa. *Fac tibi*, inquit Deus ad Noë, *arcam de lignis læuigatis, mansiunculas in arca facies, & bitumine linies intrinsecus, & extrinsecus*, Genes. 6. num. 14. & post multa additur: *fecitque Noë omnia quæ mandauerat* 1355.

nerat ei Deus, cap.7.n.5. quærit tamen, nec immeritò, Alcuinus quæſt.115. *quomodo poſtquam clauſum eſt oſtium, & nullus hominum extra arcam fuit, bituminari extrinſecus oſtium potuit?* ſi ergo Noë non bituminauit oſtium extrinſecus, iam omnia quæ præceperat Dominus feciſſe, non dicendus. quid igitur? reſpondet aptè idem Alcuinus ad rem meam: *hoc ſine dubio diuinum opus fuit, ne ingrederentur aqua per aditum, quod humana non munierat manus.* fecit ergò Noë omnia quæ mandauerat Deus, qui ſola poſſibilia mandauerat: cætera iſte ſupplet: nec pudet pium Dominum bitumine manus inficere, vt ſic dicam, ad hominis conſeruationem, quas olim luto ad eiuſdem productionem infecerat: perficit gratia, vbi natura deficit non vltrà potens: tunc ſolus Deus laborat, cùm nequit homo illi collaborare: dum potuit Noë omnia, iuuante Deo, operatus eſt, & quod ſolum non poteſt, Deo ſoli committit. bene Lyranus ad illud, *& incluſit eum Dominus de foris*, n.16. ſic habet. *Noë intra arcam exiſtens, non potuit oſtium extrà bituminare, & ideo Deus suppleuit quod homo non potuit. vnde & Hebraica habet: clauſit Dominus pro eo.* Pulchiè. Vicaria itaque fuit hæc Dei opera, imò non vicaria propriè, ſed ſubrogatio: quaſi non ſubrogandi, ſi is, cuius vices ſuppleuerat, eamdem ſibi cum Deo impendere potuiſſet.

1356. Quàm certa diuina illa Theologia Oſeæ: *Venite, reuertamur ad Dominum, quia ipſe cepit, & ſanabit nos*, cap.6.n.1. Sed ſi iam nos captos habet, ſi tam fauſtus incipit bonum noſtrum, cur non continuò ſanans, ſed quaſi aliquid expectet, dicitur ſanaturus? quia licèt per gratiam vocantem congruam infallibiliter & feliciter à Deo capiamur, vt tamen ſanemur, cooperatio noſtra expectatur. Galfridus ibi apud Godefr. *Quare*, inquit, *incipit Dominus, & non continuò ſanat, ſubeſt enim ei cùm, & cùm voluerit poſſe? ſed cooperationem expetit, & expectat vt cooperetur quiſque ei in ſuam, & proximi ſanitatem: & hoc ipſum ſolius dignationis: opus eius eſt quod operamur, opus eius quod cooperemur.* gratia congrua ſuauiter capit, non cogit violenter: mentis arcem ſic pulſat fortiter, ſic claui reſerat, vt alterius clauis ſuæ, vt dixi, operam requirat.

1357. Inter vrbes refugij inſignis erat Sichem, vt Numeris, Deuteronomio, Ioſue, conſtat apertè; hæc illa eſt, de qua *Ioſ.24.n.32.* ſcribitur. *Oſſa quoque Ioſeph, quæ tulerunt filij Iſrael de Ægypto, ſepelierunt in Sichem, in parte agri, quem emerat Iacob à filijs Hemor patris Sichem centum nouellis ouibus.* de hac ergo vrbe refugij, poſtquam quinque alias latè deſcribit Bacchiarius *Epiſt. de Pœnitent. ad Ianuar.* ſic ad rem meam ſcribit. *Sicque etiam ſextam ciuitatem Sichem, quam Ioſeph noſter in hæreditate conſequitur*, Geneſ. 48.n.22. *propter quod ibi ſepultus eſt: quæ interpretatur humerus, ſeu labor: vt oſtendas te per laborem pœnitentiæ, ab errare tuo Chriſti humeris portatum, & adiunctum nonaginta nouem ouibus: quia ipſa Sichem ab alienigenis, centum agnis ſcribitur comparata.* Itaque laborabunt libenter paſtoris Chriſti humeri, vt te ad gratiæ locum, ad ſtatum pœnitentiæ, ad ouium ſuarum caulas reducant, ſi tu ſimul collabores: & vbi alieni humeri deſudant, proprius pariter labor non deficiat: ſi refugis ad Sichem, noueris hanc & Chriſti humerum, & tuæ pœnitentiæ laborem ſubnotare.

1358. Cupit Chriſtus abolitam per peccatum imaginem reſtituere, & tamquam in ſimilitudinis ſignaculo, ſe ipſum in animâ exprimere ad viuum: *Pone*, inquit, *me vt ſignaculum ſuper cor tuum, vt ſignaculum ſuper brachium tuum*, Cant.8.n.6. Sed quid? nonne ſigillum ipſum ceræ imponitur? nonne patitur cera, & ſigillum agit? ita in aliis quidem, ſed aliter in ſigillanda anima res euenit: neque enim vt inanime quoddam & inſenſibile, (quod hæretici volunt) nihil agit: quin potiùs ipſa ſibi videtur ponere ſignaculum, dum ſigillanti Deo cooperatur, dum eius auxilium fouet. Bona verba Giliberti ad hanc rem ſerm.11. *Si quæſiſti*, inquit, *ſi inueniſti, ſi tenuiſti dilectum tuum: tene quem tenes: tene, inhære, imprimere illi, vt eius in te velut expreſſa reformetur imago: huic fias conformis ſigillo: eris autem ſi adhæſeris; qui enim adhæret Deo, vnus eſt ſpiritus.* Itaque ni temetipſum impreſſuro ſigillo imprimas viciſſim, ipſum non exprimes: reprimit Deus fauoris dextram, ſi tu cooperationis dextram comprimis, fac quod potes: & tunc quod cupis gratia perficiet.

Pintus in Cantica.

§. III.

Sic cooperantes, Deum deinde habemus debitorem piiſſimum, feliciſſimi creditores: & per meriti partem, in totum præmij coaptamur.

Dvbitaret fortaſſe aliquis, cur cùm diuinus Chriſti ſanguis amore effuſus, per ſe ſolum 1359.
nobis abluendis, & gratiis omnibus diſpenſandis cumulatiſſimè ſufficeret: noſtram tamen opellam conrequirat, & homunculos velit cooperatores, ac quadammodo coadiutores Deus, vt in carne ſua adimpleant, quæ deſunt ex vi huius decreti Chriſti paſſioni, ſic enim loquitur Paulus, & ita ex grauiſſimorum Patrum ſententiâ explicandus *cap.1. ad Coloſſ. n.24.* Sciendum igitur in hoc ipſo, nouum diuinæ pietatis officium nobis exhibitum, nouum factum beneficium: ſic poſt primam gratiam glorioſiores iuſtitiæ coronas conſequimur, quàm ſi gratioſa merè iuſtificationis augmenta ſemper ſortiremur. quis enim, lippus licèt, non agnoſcat, longè nobis eſſe illuſtrius Deum habere debitorem obæratum, quàm ſolùm liberalem largitorem? quis neſciat nobis longè excellentius, ſi quæ forent tantùm munera diuina, iam ſint & merita noſtra? Pulchrè Euſebius Gallicanus *homil. 9. de Paſcha*, diſſerens cur è poteſtate Dæmonis Deus hominem non eripuerit vi adhibitâ, ſed pretioſi ſanguinis Ieſu, ſic concludit de hominis conuerſione: *Non ergo eum præripit per violentiam, ſed potiùs per iuſtam beneuolentiam ſollicitat, erudit in vitam: quia benignitas prouocantis, etiam meritum deſiderat acquieſcentis: & dignantiſſimi medici ſtudium, infirmi ſui requirit aſſenſum.* quanto ergo maior benignitas cùm poſt iuſtificationem non iam congruo, vt dicunt, ſed magis de condigno meritum aſſerimus? quando non eſt ſola dignatio Domini, ſed & dignitas noſtra? hanc ergo doctrinam ſaniſſimam, quia contra inſana hæreticorum corda hoc temporis æſtuantia facit in primis: & quia fidelium corda, quorum mores formamus in amorem Dei, æſtuoſiorem rapit neceſſariò: è cathedra ad ſuggeſtum deuoluo, non metaphyſicis acuminibus, ſed piis, æquè tamen veris rationibus: non logica cura, ſed cultu tropologico breuiter exornandam.

Mille bellis confectis, mille ſuperatis periculis, 1360.
&, quod magis optabat, mille Saulis inſidiis debellatis, exclamauit Dauid: *Diligam te Domine fortitudo*

titudo mea, Dominus firmamentum meum, Deus adiutor meus, & sperabo in eum, Psalm. 17. num. 1. En tibi non tam totus funditur in preces ob accepta, quod faciendum videbatur, quàm in spes erigitur accipiendi noua. quasi auxilia narrata, sperandum aliquid maius necessariò indicarent. quæris vnde? diligendum sibi Deum protestatur, & amoris cooperatione diuinis se beneficiis acceptis responsurum: inde ergo infert iam sibi Deum piissimum debitorem: vnde nihil magnum cogitat, quod firmissimè non speret. D. Paulinus *epist.* 4. de amoris correspondentiâ rem dixit, licèt ad consequentiæ formam minus respexerit: *David*, inquit, *liberatus de manu omnium inimicorum suorum, pro salutis suæ plena securitate, non regni opibus, sed animi soluens, ait: Diligam te Domine virtus mea. addo etiam amplius, eum, qui creditor est, debitorem fore, si illi pretium bonitatis suæ, quam nobis indebitam præstat, gratuitâ diligentes animo pensione soluamus.* Debes ergo hoc nouum Deo beneficium, qui dum te ad amorem admittit gratuitum cooperatorem, se tibi voluit obligare debitorem, & dum amando beneficia soluis debitor accepta, indidem accipiendorum creditor euadas.

1361. Putare fortasse aliquis minus cautè locutum Salomonem, dum iustos instituens sic scribit: *Honora Dominum de tua substantiâ, & de primitijs omnium frugum tuarum da ei*, Prouerb. 3. n. 9. Si enim Dominus est, & serui sumus, omnia sua esse fateamur necesse est: quidquid enim acquirit seruus, domino acquirit: quomodo substantiam nostram appellat, & fruges nostras? quomodo à nobis Deo dandum, & non potiùs soluendum protestatur? nimirum, quia dum Domino spontanea pietate cooperamur ad largitionem, quæ sua sunt nostra dixit, vt eadem non tam exigens, quàm accipiens, se nobis piissimè reddat debitorem, & quos obæratos habebat, sic obæratus habeat creditores. nónne hæc benignissima conditio pietatis? pulchrè Saluianus lib. 1. ad Eccles. Cathol. *Quàm pius*, inquit, *est & indulgens Dominus Deus noster, qui inuitans ad erogandum terrenæ substantiæ facultatem, honora, homini inquit, Dominum de tuâ substantia, cùm vtique totum suum sit, quod ab eo accipimus, nostrum esse dicit, vt demus: ideo scilicet nostrum appellans proprietate possessionis, vt maior sit merces operantis: quia plus fructus necesse est largitor habeat, vbi de suo videtur esse largitio.* Sedulus piissimè Dominus captandæ cooperationi nostræ technas exercet, vt nouum tantum munus, quantum est Dei esse creditores caperemus, & debitam mercedem, eamque copiosam in cœlis apud Dominum haberemus, cui credidimus, iustitiæ coronam accepturi.

1362. In huiusce rei symbolum quæ Deus in paradiso creauit, licèt perfecta forent, magis tamen ac magis perficienda humanæ commisit diligentiæ. Quid enim aliud est illud Genes. 2. *tulit ergo Dominus Deus hominem, & posuit in paradiso voluptatis vt operaretur, & custodiret eum*, num. 15. quàm velle vt humanâ industriâ, quæ pulchra erant pulchriora redderentur? sic qui solus potuit omnibus vltimam manum imponere, manum hominis voluit dignantissimè cooperatricem. Eleganter Alcuinus quæst. 51. *Quid est*, inquit, *posuit Deus hominem in paradiso voluptatis, vt operaretur? non homini erat labor, & afflictio in paradiso, sed voluntatis* (fortè *voluptatis*) *exhilaratio: cùm ea, quæ Deus creauerat, humani operis adiutorio lætiùs viuaciusque prouenirent.* Si ergo cooperatio ad terrena Adamo voluptuosa, imò & gloriosa, quanto illi gloriosius erit quòd propriæ salutis cooperator assumatur? ideo quidem post lapsum, ad gratiæ statum, & deinde ad iustitiæ augmentum non absque cooperatione restituitur, quia hæc illi, vtcumque res eueniat, mille titulis gloriosior & decentior. Eusebius Gallic. suprà citatus. *Iusto*, inquit, *ordine qui per calliditatem maleuoli serpentis non impulsus, sed seductus fuerat ad perditionem: rursus per Sapientiam beneuoli Redemptoris, non compellitur, sed ducitur ad salutem, & qui cum sua voluntate corruisse videbatur, cum sua rursus voluntate repararetur, vt esset virtuti ac remunerationi locus.* maius enim si non tam semper donandus, quàm etiam remunerandus accederet, virtutibus labore proprio partis instructus gloriosissimè.

Sed adhuc in hoc loco Geneseos aliquid exactiori consideratione dignum allucet, quo ad secundam tituli partem veniemus. 1363. Qua non diligentia describit Moyses, diligentiam & curam, qua Deus paradisum voluptatis, gratiæ viridarium, hortum innocentiæ plantauit? ipse plantas indidit, arbores disposuit, herbarum virores germinauit, florum areolas deduxit. ipse fossam aperuit, aquas ab illo magno fonte deriuauit, quæ vernâ venustate perpetuâ omnia amœnaret: cuncta ergo perfectè erant disposita, cùm Adamus tamquam viridantis palatij villicus, iucundæ villæ incola cò introducitur, & quorsum? *vt operaretur*, inquit textus: at nonne omnia diuinâ manu condita, sacro opere? planè: manus terreni hortulani rustica, quid aliud, quàm amputare luxuriosas aliquas frondes, quæ de vigentis tunc terræ lasciuia minus comptæ prodirent, vt lætiùs germinarent, facere poterat? certè nihil? Cur ergo simpliciter operator, qui ad summum cooperator dici poterat, appellatur? hæc enim est summa Domini liberalitas, vt semper in effectu, in quo plus habet, homini rationem totam tribuere videatur: vt sic pro parte meriti, ad totum tandem præmij coaptetur: vt si quando Adam calathum florum, pomorum ramum è paradiso Deo offerret, sic illi gratiæ dona redderet in integrum: quasi integra oblatio ab hominis opera & industria proueniret. Sic cùm salutis nostræ simus cooperatores, operatores tamen simpliciter appellamur: *Cum metu*, inquit Paulus, *& timore, vestram salutem operamini*, Philip. 2. num. 12. Ideo dicitur exire primo manè, non tam cooperatores, quàm *conducere operarios in vineam suam*, Matth. 20. non quòd Dei cooperatio non sit omnibus titulis maior & necessarior: sed quòd ita (ex Christi Domini meritis) cooperatiuncula nostra, à Deo in rationem meriti euehitur: vt ad præmij retributionem, ac si tota esset nostra, totaliter coaptetur. quæ ergo nisi impudentissima hæresis Deum auaritiæ reprehendet, quòd nos cooperationi dulcissimus compelleret? aut quæ profusior fingi potuit liberalitas, quàm quæ sic donat, quasi soluat: sic debitoribus tribuit, vt velit creditores: vt de parte meriti, toto præmio admittantur.

De terræ paradiso, ad iustam animam, paradisum scilicet sacratiorem veniamus, cùm fructum 1364. florum suorum, quæ erant pia desideria, cùm præmium fructuum suorum, quæ erant iustitiæ opera, postulauerit. Enarrabat regius Vates huius felicitatem quando è terrenis angustiis in cœlum transplantata, ad ripas fluminis è diuino throno manantis viridescet, deque fructibus, quos hinc afferet, sic scribit, *& erit tamquam lignum quod plantatum est secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo*, Psalm. 1. num. 3. quia in Ecclesia, ad ripas gratiæ plantatus iustus, sic pulchros fructus

fructus dabit iudicij tempore. dabit? nonne arbor hæc à Patre luminum, è senticoso vepreto, è sterili deserto ad fœcundum gratiæ hortum adducta fuit? eius amœnitas nonne de Christi sanguinis fronduit irrigatione? non de Spiritus sancti, de cœlestis Zephyri flatibus flores concepit, fructus parturiuit? quomodo ergo suos dare, & non potiùs reddere dicitur alienos? imò aliunde dicat aliquis, fructus accipiet tunc arbor, non dabit: tunc gloriosarum dotium frondibus vestietur: tunc beatissimo diuini aspectus fructu decorabitur: cur ergo datura potius fructus suos describitur, quàm alienos per gratiam accepisse, & alienos per gloriam acceptura? quia nimirum commercium quoddam inter Deum, & hominem tunc exercebitur: inuicem fructus capient, fructus reddent, & quia iste Dei cooperatorem in virtutibus exercendis se exhibuit, tunc illum habebit debitorem, diceturque absolutè dare, ac si solus in suo laborasset, virtutum fructus & obsequia: vt quasi ad præmiorum non tam donationem, quàm restitutionem Deum cogere videatur. Piè pariter, & acutè Eusebius Gallicanus, vel, si cum Baronio mauis, D. Euchetius Lugdun. *homil. de vidua Gazophyl.* ad hunc locum sic scribit. *Videamus quid sit quod dicat de anima sancta, fructum dabit, & non magis dicat, accipiet, quod tempus commemoret à quo fructum datura sit: quod vtique nisi aduentu Christi atque iudicij: quando si ita egerimus offerre, merebimur bonorum operum fructus? in tempore itaque illo erit quoddam commercium dandi, & accipiendi, inter Deum & hominem: homo afferet quæ laborauit, & Deus restituet quod promisit: tu ei exhibebis opera tua, & ille tibi præmia sua: tu ei exhibebis castitatem, ille retribuet incorruptionem.* En fructus virtutum, fercula Deo apponunt in cœlo, & fercula beatitudinis diuina immensa homini reponunt, & quæ fuit cooperatiuncula, Deum iusto commercio non tam inclinat ad misericordiam, quàm cogit ad iustitiam: non tam pietatem sollicitat, quàm restitutionem.

1365. Sed cape grande & vltimum huiusce veritatis monumentum. Pulsarat cor sponsæ diuina inspiratio, hoc est enim illud: *Dilectus meus misit manum suam per foramen, & venter meus intremuit ad tactum eius*, Cant. 5. num. 4. erat hæc manus excitans gratia (quam claritatis ergò à cooperante gratia, cum bona Theologorum non distingo) in primo impulsu: quæ statim adiuuans fuit, quia congruè immissa sortita est effectum; ideo addit: *Surrexi vt aperirem dilecto meo*, num. 5. & quàm scitè excitantis gratiæ ingressus non latus dicitur, sed angustus & foraminosus: non quòd (vtpote qui fit in nobis, sed sine nobis) possit esse animæ liberum se claudere, & obserare? sed quòd sic quandoque obstinetur; vt quantum est de se, videatur vectes ferreos potentiis apponere, & quodammodo ad quærendas rimas, hoc est, ni ego fallor, congruentis temporis circunstantias, vt efficaciter sine arbitrij læsione operetur, Deum necessitare. Nunc ad rem. Surrexit ne absolutè anima, an excitata, erecta, & adiuta fuit? certè eadem quæ excitandam tetigit, tacentem præcipuè erexit: cur ergo sola dicitur surrexisse? quia ad rationem præmij quasi sola operaretur, reputatur, sic ad plenum illi impenditur. deuotissimum iuxtà & doctissimum audi Gilibertum serm. 43. *Non moueretur, inquit, ille venter sponsæ, non surgeret, non aperiret dilecto, nisi ipse prius inspirationis suæ manum immisisset occultam. Occulta ratio vocationis primæ, latens caussa, & nondum latus ingressus: dilatatur autem, cum præoperanti sponso, anima cooperatur: conatur, assurgit, & aperit: prima solius Dei manus agnoscitur, secunda Dei simul, & hominis, & cum magis Dei sit propter munus, soli tamen homini deputatur ad præmium.* Sed iam ad aliud.

§. IV.

Suismet technis profusa peccatoris malitia confunditur.

IN his pardis & leonibus, de quorum montibus, & speluis Ecclesiæ suæ Christus coronam comparauit, durissimos tyrannos intelligunt PP. quibus superatis longè gloriosior Ecclesia triumphauit: ergo dum terruerunt, dum insultarunt, nil aliud peregerunt, quàm partâ victoriâ gloriosiorem texere illi coronam, & lemniscatam, quæ de pacis ignauiâ, longè minoris pretij sordesceret. Sic semper euenit, vt ipsis technis, quibus malitia profunditur, confundatur: dolens cuncta, quæ in illorum damnum, quos immeritò oderat, parauerat, ad eorumdem vtilitatem prouenisse. Putarunt Iudæi Christi Domini cursum retardare, frenare clauorum iniectu pedibus progressum: sed quàm delusi? perierunt in ipso lacu, & laqueo quem pararant: sternitur Crux in viam iucundissimam, fiunt claui talaria pennata. *Domine*, inquit latro, *memento mei dum veneris in regnum tuum*, Luc. 23. num. 42. quid est, *dum veneris*? idem est ac si diceret, quando perueneris. ergo ne iam ibat Christus, iam properabat? & quomodo si suspensus detinebatur? insanis ne cruciatus violentiâ, an vehementia desiderij, latro sanctissime? imò nunquam cordatior: quia nusquam Christus eundo expeditior, quàm dum in cruce clauis impeditus Iudæis putabatur. D. Bernard. serm. 1. Dom. Palm. *Hæc*, inquit, *est via vitæ tribulatio præsens, via gloriæ, via ciuitatis habitaculi, via regni: secundùm quod clamat latro de Cruce: Memento mei Domine dum veneris in regnum tuum: euntem in regnum vidit, quò cùm peruenisset, sui memorem esse rogauit.* Sic dum inuident nobis cœlos à Christo reserandos, non vident ad felicitatem nostram, viam ita faciliorem præmuniri. 1366.

Qua non anxietate curarunt ipsi, Dominici os sepulchri obtrudere? clausum obsignare? admouent immensum lapidem, vt omnem fidelibus spem resurrectionis amouerent. Quid tunc? resurgit Christus, & addit Euangelista: *Ecce terræ motus factus est magnus, Angelus enim Domini descendit de cœlo, & accedens reuoluit lapidem, & sedebat super eum*, Matth. 28. num. 2. Sed cur sedet, qui Dominum gloriosè stantem venerat nuntiare? aut cur nuntiat è lapide, qui è nube versicolori poterat pulchrior elucere? vt esset cœlestis doctrinæ cathedra ipse lapis, quem Iudæi in cœlestis doctrinæ dederant obliuionem: vt inde funderetur vox lætitiæ, vbi silentij mœstitia fundebatur. Chrysol. hîc serm. 75. *Sedebat*, inquit, *ad docendam resurrectionem, non ad lassitudinem subleuandam: cœlestis natura ignorat lassitudinem, nescit laborem: sed factus est lapis sua angelica sessionis, doctrinæ cœlestis cathedra, schola vitæ: qui à Iudæis ad mortis ianuam, ad cineris seruitium, ad triste silentium fuerat constitutus.* Sic magistri nequitiæ nolentes, cœlesti parant pulpitum magisterio: vt de profusa technarum malitia suarum confundantur. Eòdem recidit quòd custodiam militum disponunt: quid enim aliud quàm resurrectionis testes sic componunt, vt quod ab amicis minus, ab hostibus necessariò crederetur? D. Athanasius Orat. de Cruce, apud Gretſ. ex verbis 1367.

 Christi.

Christi. *Signa,inquir, sepulchrum,lapidem nota,milites adstitue,obside monumentum: hoc ipso magis, euidentiusque, quod in me factum,editur: adstruis confirmasque spectatores resurrectionis:testes à morte resuscitationis adducis: pracones miraculorum meorum, tuos ministros praparas.* quàm miserum in se ipsum armari,& mentem technarum subtilitate tortam, in damna propria infaustè contorquere!

1368. Contorsit quidem similiter Herodes. Quis enim furor, quanta fuit impietas, diuinitus nuntiatum puerum conari interficere? *Matth.2.n.16.* Si credit è cœlo missum, quid sperat contra Deum victoriam reportare? si vaniloquos & mendaces Magos reputat, cur veris liuoris anxietatibus cruciatur? *Mittens,*inquit textus, *occidit omnes pueros, qui erant in Bethlehem.*si fortè inter illos,Christum quem Regem timebat, contrucidaret. heu nescium! væ cæcutienti: quot vulnera mutis infantibus, tot ora prædicando Christi imperio adaperuit: festinauit contra se magistro gladio, lactentium linguas facere disertas:vt non tantus in pueris cruor funderetur, quanta in illo confunderetur machinatio.D.Leo serm.2. de Epiph. *Sauitia,* inquir, *Herodis volens primordia suspecti sibi Regis extinguere,huic dispensationi nescius seruiebat, vt dum atroci intentus facinori ignotum sibi puerum indiscreta infantium cade persequitur: annuntiatum cælitus dominatoris ortum, insignior vbique fama loqueretur: quam promptiorem ad narrandum, diligentioremque faciebat,& superna significationis nouitas, & cruentissimus persecutoris impetus.* In puerorum pœna,pennas famæ truncare præsumebat, & illorum sanguine, diuini regni purpuram obscurare:sed & fama sic rapitur velocior, & rutilantior purpura splendescit. Ad Cassium Cæsaris occisorem(cuius postea aut phantasmate,aut melancholico cogitatu terrebatur) exclamat Valerius Maximus lib.1. *Non occideras tu quidem Cassi, Casarem: neque enim extingui vlla diuinitas potest: sed mortali adhuc corpore vtentem violando, meruisti vt tam infestum haberes Deum,* palpatio putida, sed non insipida: ad rem nostram,vera gnome: Herodes humanitatem Christi tentans violare, & reapse Iudæi illam postea violantes: sibi metipsis infausta, & infesta fuerunt omnia machinati.

1369. Veniamus ad alterius Herodis saltatricem. sæuit turpicula puella odij materni stimulis in Baptistam, & eius caput,lasciuæ saltationis exigit mercedem: sed pendo quomodo exigat: *Da mihi hic in disco caput Ioannis Baptista,* Matth.14.n.8.in conuiuio erant, & ex regio abaco aureo & argenteo,vt solet,discum splendidum sacro ferendo capiti assumit: sed cur non potius in cuspidata lancea,quàm in lance gemmea? cur non in mucrone delicti, sed in delitiis ferculi, caput geritur? quia mortem, quæ parabatur ad ignominiam, ad Ioannis gloriam Deus reparabat. Chrysol. serm.174. *Cur,*inquit, *in disco? cur pretiosè gestas,quem viliter occidis: nisi quia pretiosa Domino, mors Sanctorum eius? hoc ipsum quoduis, non agis quomodo ipsa vis, quia agit te superna ratio aliter, quàm vis.* Putabat quidem infaustus Rex, truncato capite scelerum suorum elinguem reddere reprehensorem: ast caput nunquam vocalius, nunquam eloquentius, quàm ab aureo illo suggestu prædicabat: quid enim sibi voluit condemnati hominis caput odiosum,pretiosissimo in ferculo adduci, quàm ab inuito rege, Oratori contra se suggestum, & Iudici tribunal excitari? pergat Chrysologus: *In illo tunc ferali antro, non aula Regis, rabies tunc fera pastum suum credidit,cùm caput Martyris vidit: potum suum sensit,cùm liquorem sacri sanguinis sitiens aspexit: ferculum crudelitatis sua toto ore, totis faucibus contendit, & conatur absorbere: sed Ioannes venit in sublimi positus,vt lucerna super candelabrum tenebras vt fugaret, dicente Domino,ille erat lucerna ardens, & lucens: venit Ioannes vt Index in tribunali resplendens, vt qui arguit adulterum, exponeret & damnaret homicidam, & qui piè viuens incestum vocarat ad pœnitentiam,reseruarat ad veniam: homicidium etiam damnaret occisus.* Itaque in ferculo vnde satietatem sperabat, inuenit dānationem:tot sacrum iudicium testibus obsignantibus,quot miser sibi conuiuas assignarat.

Maioris adhuc fuit stultitiæ prototypum Na- 1370.
buchodonosor. somniat homunculus se Deum, iubetque coli: iuuat autem rei illustriùs peragendæ,conuocare *Satrapas, Magistratus, & Iudices, Duces,& tyrannos,& prafectos,omnesque Principes regionum,* Dan.3. num.2 quibus deinde vt diuinitatis præsumptæ venerabilior horror incuteretur, exemplum proponit vindictæ, dum iuuenes piissimos, sacrilegum renuentes scelus, ignibus addicit: sed irridentur flammæ, ignis detriumphatur. Ecquid ergo fuit aliud appellare tot dynastas, quàm victam diuinitatem suam,tot testibus omni exceptione maioribus comprobare? quid fuit aliud, quàm supremi Dei gloriam, cuius obnubilare conabatur splendorem, illustriorem reddere, & venerabiliorem? bene D.Chrysost.homil.4.ad Pop.Antioch.*Considera,*inquit, *victoria coronam per contraria textam,factos trophai testes, ipsos ministros,* &c.*inimicus spectatores cogit, & ipse spectaculum conuocat,ipse stadia ponit,& theatrum non vulgarium hominum, sed omnium honoratiorum, & omnium magistratuum, vt & testimonium apud multos fide dignum fiat. Venerant ad aliud vocati spectaculum,& alia conspicati omnes abierunt: venerant statuam adoraturi,& statuam omnes deserunt.* Sic hilaris Nabuchodonosori comœdia,vertitur in tragœdiam, & promissa honoris spectacula, infamiæ admissæ specula redduntur:cogit ipse ad sui gloriam spectatores, quibus cum alienam cogitur profiteri:sic semper prauæ technæ recurrunt in auctorem, & parato discrimini incurrunt.

Est ergo hoc illud Prou. *pro iusto datur impius,* 1371.
*& pro rectis,iniquus,*cap.21. num.18. Sixtiana vertit :*circumpurgatio autem iusti, iniquus.* magis emphaticè Aquila & Symmachus ἐξίλασμα,id est, *propitiatio.* vt dum magis putat peccator iustum opprimere,eo magis illum extollat:sitque idem,hunc affligere, quàm Deum ipsi reddere propitium. Claudat materiam Origen. tom.1. homil.22. de humil. *Laqueo,*inquit, *quem diabolus Domino struxit, ipse captus est:in eo crucifixus est, quem se crucifixurum: & mortuus in eo, quem se morte extincturum putabat. Si verò princeps iste mundi,primus,maximus, & inuisibilis mundana sapientia Sophista, suis ipsius commentis capitur, & in extremam reuoluitur insipientiam: multo magis ipsius discipuli & amulatores, etiamsi innumera commententur,vbi se sapientes esse dicunt, stulti facti sunt.* Vt iam desperet homo de technarum suarum miseria non portanda, cùm ipse suismet technis longè sapientior Dæmon succubuerit.

§. V.

Nobilis humana conditio, per culpam brutescit degener.

POstulat locus iste, quo insignes illi peccato- 1372. *In bestias peccatores trāsformari.*
res,leones & pardi appellantur, vt fusiùs illustremus,

ſtremus, homines per culpam in beſtias transformari, & generoſam rationis conditionem bruteſcere degenerem. Sunt pulchra verba Gregor. Nyſſ. *tract. de quinque beatitud.* vbi cauſam ſcribens, cur homo cœleſtia bona obliuiſcatur, ſic concludit. *Superbit, & ferocit equus, taurus puluerem ſpargit, ſus erigit ſetas, catuli ludunt, vituli ſaltant, atque vnumquodque animal videre licet per certa quadam ſigna voluptatem indicare: quaſi rationis oblectamenti aliquo modo experimentum haberent, ſtupidam & ærumnoſam ſuam vitam cum voluptate non tranſigerent: ita ſe res habet in hominibus, qui nullam rationem habent illorum bonorum, quibus natura noſtra priuata eſt: ab his per voluptatem præſens vita tranſigitur.* quæ vita quidem miſera, acerbiſſimi potiùs doloris loco haberetur, ni homines ſtoliditate mentis, rationis ſtupore in bruta ſtolidiſſima degenerarent, ne rationalis oblectamenti perciperet experimentum.

1373. Decreuit ſuprema Trinitatis curia hominis remedium, & mille inter modos, quibus id peragi poterat, is eligitur qui dulcior, qui vtilior. ipſe Deus in carne deſtinatur: Concilium iterum, iterum conſultatio, vltra perſonarum hominem inducura. Patrem ſperares venturum, vt cui attribuitur creatio, redemptio annecteretur: ſin minus Spiritum ſanctum, iam iam futurum hominem ſuſpicareris: cui enim melius ingens amoris opus, quàm Amori æterno deſtinares? & tamen audis, *Verbum caro factum eſt*, Ioan. 1. n. 14. cuius rei bellam rationem affert Iobius Monachus apud Phot. cod. 222. *Quando quidem filius, Verbum eſt, & homo Verbi atque imaginis Dei honore olim cohoneſtatus, à fœliciſſimo excidens ſtatu, comparatus eſt iumentis inſipientibus, & ſimilis factus eſt illis: ideo nimirum verbum & imago, ad eos, qui in irrationabilitatem lapſi erant, acceſſit: ruinam noſtram reparans, & nos in priſtinam libertatem poſtliminij iure reuocans.* q. d. brutorum cum moribus, brutam etiam quodammodo faciem anima induerat, Dei, ad quam creata fuerat, imagine deletâ: accedat ergo potius filius, qui inter cæteras perſonas, quia verbum eſt, eſſentialiter eſt etiam imago: & euertens brutam effigiem, illam primam refingat iterum, quaſi obſcuratæ iam ceræ, denuo ſigilium reimprimatur.

1374. Sed quàm emphaticè Ioannes Verbum non hominem dixit factum, ſed carnem: *Verbum caro factum eſt*, cùm reuera natura humana ex carne conſtet, & anima: quia ſic iam natura bruteſcebat, vt nihil ſpiritualis animæ, ſed totum carnalis conditionis ſortiti viderentur: non quòd indiuidua illa natura, quam Verbum aſſumpſerat (quæ omni perfectione erat cumulatiſſima talis foret: ſed quòd natura in genere, quæ per Incarnationem reformabatur, degeret ita degener. nunc capies acumen Iobij citati: *Verbum*, addit, *caro factum eſt: id eſt, naturam noſtram in irrationabilitatem prolapſam, & nihil iam intelligentiæ habentem, ſed totam carnis illecebris addictam, aſſumpſit.* Reformatur ergo tota natura in Chriſto, exuit beſtiale ingenium & figuram, cùm potentior Adam ſecundus gratiis cõmunicandis, quàm primus fuerat culpæ transfundendæ.

1375. Diſcumbit cum amicis Herodes, natalem infamis principis opiparo conuiuio celebraturis: ſaltat, vt paulo antè vidimus, laſciua puella: & quid aliud peteret meretriciis artibus educata, quàm caſtitatis iugulum in Ioanne amputandum? ſed cur mortem diuini præcurſoris eo temporis permiſit reſeruari puto, vt oſtenderet conuiuas profanis voluptatibus indulgentes hilariter, non homines diſcumbere, ſed feras: quibus inter tot fercula humana membra etiam ſaperent in conuiuali diſco aſportata: imò quibus præ humano ſanguine quem ſitiebant, vina deſiperent. præiuit Chryſol. ſerm. 174. *Serpens*, inquit, *tunc latebat in fœmina, quæ reptans greſſibus flexuoſis, lethale toto corpore virus effudit: vt diſcumbentium mentes furor, venenum corpora ſauciaret, homines verterentur in beſtias, nec vino iam tales, ſed ſanguine potarentur, nec pane rabidi, ſed carnibus veſcerentur humanis.* pulchrè: ipſa enim puella, vt poſtea dicam, beſtia erat, & ea beſtia quæ ſub humano vultu ſerpentem illum tartareum diſſimulabat: quæ deinde quaſi per contagium, alios etiam magis efferaret, & carniuoras beſtias ex ipſo appetitu patefaceret.

Vnde capio obſcura verba Matthæi: cùm enim Herodes infamiam ſceleris pertimeſcens de puellæ petitione contriſtaretur, annuit nihilominus, & videtur ſubdi cauſa: *& contriſtatus eſt rex: propter iuramentum autem, & eos, qui pariter recumbebant, iuſſit dari*, cap. 4. n. 9. quaſi eâdem vi à iuramento, & à conuiuis vrgeretur: qui quòd in feras iam degenerarent, implendo iuramento Regem cogebant, non tam vt ſtaret verbo, quàm vt ipſi cruento ferculo, potu humani ſanguinis ſatiarentur, ideo credo, non prius datum eſt caput puellæ, quàm ad menſam *allatum in diſco*, n. 11. quaſi guſtaturi priùs forent omnes, quod poſtea impiæ matri deferendum: huc viſus alluſiſſe Chryſologus, qui iam adductis ſic ſubdit: *tales vtique, tales reddidit, quibus adhuc fumante ſanguine caput intulit tunc Ioannis: vt illud Pſalmiſtæ*, Pſalm. 78. n. 2. *probaretur*: Dederunt carnes Sanctorum tuorum beſtiis terræ. beſtiis ſcilicet aulicis, qui meritò *beſtiæ terræ* appellantur, quia cœleſti, vt dixi, obliteratâ imagine, terrenam animæ imaginem obtruderant. 1376.

Inſtituturus Chriſtus Dominus diſcipulos, poſtquam præcingendos lumbos præcipit, lucernas accendendas, ſic ſubiungit: *& vos ſimiles hominibus expectantibus Dominum ſuum quando reuertatur à nuptiis*, Luc. 12. n. 36. Sed cur ſi tantos viros Angelis non comparat, amicis ſaltem, aut ad minus ſeruis voluit comparatos? an qui Dominum expectarent, poterant, niſi homines eſſe? homines quidem ſatis intelligebantur: vtrum tamen naturæ humanæ iam ſubintellectæ meminit expreſſiùs, vt Apoſtolos ab illis aliis, qui naturam deturpantes, ſe beſtiis aſſimilauerant diſcerneret. Iumenta in terram prona, & ventri obedientia natura finxit: ſic peccatores, quorum Deus venter eſt, diuini numinis imaginem ſibi delentes, beſtiali Dei ſui effigiei conformantur. fruſtrà, proh dolor! Deus 1377.

Os homini ſublime dedit, cœlumque videre
Iuſſit, & erectos ad ſidera tollere vultus.

qui ſic abiecta imagine confœdatur. maius eſt quod cogito: comparantur Apoſtoli hominibus laudi conciliandæ non vulgari. & vnde, inquis, quod naturæ eſt, & neceſſitatis, laudi tribuitur, & virtuti? quia non parum eſt eſſe, vocarique hominem, quando cæteri, etiam huius nobilitatem titulum perdiderunt. nunc plenè explicabis Chryſologi verba aliàs trita, ad hunc locum ſerm. 22. *Homines, inquit, ſunt, qui more debita ſeruitutis, indefeſſis excubijs aduentum ſui Domini præſtolantur: qui verò ſic ventri ſeruiunt, vt diuinam neſciant ſeruitutem, & de carnis voluptate ſolliciti, ſollicitudinem occurſus dominici perdiderunt, non homines vocandi ſunt, ſed iumenta*, quia iam ſic nobile vocabulum amiſerunt.

Enarraturus Spiritus S. hiſtoriam Iobi, ſic incepit: *Vir erat in terra Hus nomine Iob: & erat vir ille* 1378.

ſimplex,

simplex, & rectus, cap. 1. num. 1. ne verò, quod multi volunt, *viri* vocabulo aliquid solito generosius explicatum putes, consule Græca, & inuenies *ἄνθρωπος homo*, quæ vox nihil aliud, quàm meram humanæ naturæ signat conditionem. nunc ad rem. Solent historici captandæ lectorum attentioni speciosos initio titulos affectare, sicut in ædificij frontispicio artifices pretiosius marmor collocare: cur ergo tot Iobi laudes, ab humili, vt sonat, vocabulo sumunt initium? respondet D. Chrysost. in cat. *Externi*, inquit, *Philosophi cùm hominis explicant definitionem, aiunt: Homo animal est rationale, mortale. diuina autem Scriptura eum definit esse hominem, qui id quod Dei similitudinem imitatur, custodiuit, & qui ex virtute cognoscitur. qui verò diuinos typos ac notas confundit & corrumpit, hunc neque hominis quidem nomine dignatur: etenim si quis natura charactere insignitus, ob flagitiosam electionem, eumdem typum iniuria afficit, à Propheta audit*: Homo cùm in honore esset non intellexit, comparatus est iumentis, & similis factus est illis. Vt sic inter alios bestiis configuratos, humani conseruatio tituli (quod sola virtute fit) summæ laudi tribuatur: hominisque vocabulum gloriæ deputetur, quo peccatores omnino spoliantur.

1379. Totum diuino obsequio destinatum Noë, putares Angelum de celeritate obedientiæ, Cherub de rerum diuinarum scientiâ, & de charitate Seraph appellandum, & tamen Genes. 6. num. 9. *Hæ sunt*, inquit, *generationes Noë: Noë vir iustus atque perfectus fuit in generationibus suis*. & ne adhuc in voce viri emphasim arguteris, Græca habent *ἄνθρωπος δίκαιος, homo iustus*. de quo Chrysost. *homil*. 23. ad hunc locum: *Commune*, inquit, *nomen pro laude vsurpat. nam exteri ob carnales voluptates, quibus immersi erant, amiserunt esse homines*. & post multa in idem sic concludit. *hic solus homo, cæteri autem non homines, sed humanam gerentes formam, & ex hominibus in bestias mutati, malitia voluntatis generositatem naturæ amiserunt*. lege si vacat totam homiliam, vbi illustrissima ad hanc cumulat os aureum exempla. & plura Ambrosius *serm*. 10. *in Psalm*. 118. quibus, quoniam eiusdem generis, supersedeo.

1380. Ex dictis conciliabis illud Psalm. 77. num. 50. *Viam fecit semitæ iræ suæ, & non pepercit à morte animabus eorum, & iumenta eorum in morte conclusit*. vbi Vatablus ex Hebræo legit: *anima illorum à morte non pepercit, sed vitam eorum pesti deuouit*. quasi iumenta morti conclusa, & peccatores pesti deuoti, pro vno & eodem haberentur: vt quos in vita non discerneres, in morte communicato nomine non separares. & bene iumenta occisa (vt id obiter notem) vita illorum dicitur, qui iumenta & reliquas terræ diuitias loco vitæ, imò ipsâ vitâ habent chariores: tamquam enim maior plaga post illorum mortem, horum pestis exaggeratur, & sic iram Dei vsque tunc quasi per semitam angustè venientem, iam lata via plenissimam susceperunt. Sed ad rem: bene *iumenta eorum* peccatorum vita appellatur, qui & bestias spirant, & bruto halitu videntur animare.

1381. Et quid ni, si occidunt, vt possunt spiritum à Deo acceptum, vt bestiali anima respirent? Iudæos in impietatem degenerantes *viperarum* progeniem Baptista appellauit, *Matth*. 3. *num*. 7. Sed cur potius viperæ de veneno, quàm de stoliditate iumenta, & tigres de sæuitia dici poterant, sicut alibi de versutia prauâ vulpes appellantur? Audi Chrysolog. serm. 137. *Exemplo*, inquit, *corripit, comparatione notat, figurâ prodit: vt iam non mores solum, sed ipsam naturam possit venenosi germinis immutare, quia quos Deus fecerat homines, creauerat filios Abrahæ, malitia peperit, & conuertit in viperas, & quos conditos cœlestis dulcedinis pietate infuderat, hos impietas amara fecit lethales vomitus, serpentium virus effundere*. & statim magis ad rem: *Soboles*, inquit, *ingrata natura, cuius ortus est genitoris exitium, cuius vita est mors parentis*. Quemadmodum enim viperæ generatio patrem, matrem occidit partus: sic Iudæi patrem dulcissimum Christum occiderunt, & Synagogam matrem confecerunt. Symbolum delinquentium omnium apertissimum, qui paternum Christi spiritum ab animo deturbant, & ex conatu saltem occidunt, & gratiam, in cuius gremio instar suauissimæ matris fouebantur, perditi deperdunt.

Resuscitando certè huic spiritui (vt ibi desinam, vbi incepi) Christus Dominus inter bruta 1382.
natus est, quasi non tam in hominum, quàm in brutorum inquisitionem venisse testaretur: sic omnis humana natura brutescebat. intacta in re tritâ, verba Iobij Monachi citati. *Virginea recens claustra egressum verbum in præsepio fuit exceptum, brutorum mensa, bobus atque asinis alimenta præbente: bobus quidem, quòd puri cùm sint, veteris populi Israël symbolum præferant: asinis verò, quòd ob impuritatem, gentium cœtum repræsentent. quos vtrosque iam opere, atque opinionibus in irrationabilitatem elapsos, verbum reuocauit*. Vt possimus putare illud Isaiæ 1. num. 3. *Cognouit bos possessorem suum, & asinus præsepe domini sui: Israël autem non me cognouit*. esse etiam blandas quasdam Christi voces emissas peccatoribus, vt confundantur quòd per pœnitentiam minimè reuertuntur ad hominis imaginem: qua & gentes olim, & multi Iudæorum Christum sequentes, imò, vt loquitur Paulus, Christum induentes, brutam illam & stolidam naturam feliciter exuerunt.

§. VI.

Id per singulas vitiorum classes ostendo.

SEd iam quod in peccato absolutè spectato de- 1383.
clarauimus, melioris methodi ergò, per singulas eius classes, siue species discurrendo videamus: idque in superbia vitiorum primâ, priùs.

Superbia.

Superborum ambitio, in eo maximè à iustâ dignorum assumptione condistinguitur, quòd superbientes, indigni, & minimè vocati, ne dum electi spoliandis honoribus obtruduntur: ast digni humiles, congrua electione vocati designantur. quid ni? illi brutorum feritate, & ambitionis œstro conciti impetuosè feruntur, hi præuio iudicio admittuntur. Hinc ergo est vt superbiens Hebræorum gens, quæ Christi Domini humilitati insultans, diuini populi cognomen affectat adhuc, *synagoga* dicatur, quæ vox Græca ἀπὸ τοῦ συνάγειν, id est, à *conducendo, & congregando*: Christiana verò respublica, quæ de crucis exultat humilitate, dicatur *Ecclesia*, ἀπὸ τοῦ ἐκκαλεῖν, à *vocando*. quia vocari hominibus conuenit: congregari verò, & conduci, etiam bestiis, vt qui nimirum superbientes de veteri gloria, indebitum sibi titulum dilecti populi vsurpant, cum moribus, nomen etiam commune bestiis sortiantur ex seq. num. magis ista clarebunt. De illis ergo dictum intelligo illud Dauidis: *Diuites eguerunt, & esurierunt: inquirentes autem Dominum non minuentur omni bono*, Psalm. 33. num. 11.

qui

qui enim olim diuino fauore diuites, iam egent, & qui Dominum Chriſtum quærimus, abundamus: ſed pende quomodo ex Hebræo vertat Vatabl. *leunculi penuriâ, & fame laborant*. quaſi propterea in leoninos, & beſtiales mores degenerarent.

1384. Querebatur anxiè ſapiens, & cauſſam doloris ſic expreſſit: *penè fui in omni malo, in medio Eccleſiæ, & ſynagogæ*, Prouerb. 5. num. 14. Ecquod inquis tam grande hoc malum? quale eſt damnum ſi in Eccleſia, & Synagoga conſtitiſſet? iam dicam, ſi audis priùs ibi Bedam: *Dei*, inquit, *populus vtroque nomine vocabatur: nunc autem cum gratia diſtinctionis, ille ſynagoga, noſter Eccleſia dicitur, merito quidem fidei & ſcientiæ maioris: quia & irrationabilis creatura poteſt congregari*, &c. *rationabilis autem ſolum, & ſenſibilis poteſt vocari*. Non poterat ergo, addam ego, non eſſe ſummo dolori, in eâ rep. eſſe, quæ partter & Eccleſia erat, & Synagoga: vnde neceſſariò aliqui illius clauo aſſiſterent, non vt homines vocati de virtute, ſed vt beſtiæ de ſuperbiâ congregati. Quid tu enim niſi beſtias dixeris, qui dotibus ſpoliati, ſuperbientes tamen reip. adhuc aſſiſtere præſumunt, & ſapientioribus præeſſe?

1385. Facit huc belliſſimè myſteriis magis, quàm pomis grauida arbor illa Danielis. Dubitaui aliquando, quidnam boni haberet regnum Nabuchodonoſoris in arbore figuratum, vt dum ad eius pœnam properat Deus, non vltimum impendat ſupplicium, ſed ſpem noui vigoris illi relinquat: vnde ait Angelis percuſſoribus, *germen radicum eius in terra ſinite*, cap. 4. num. 12. & inueni inter tot mala aliquid in regno illo iuſtum & commendandum: aliquid in myſtica arbore probabile, ſcilicet: *Subter eam habitabant animalia & beſtiæ, & in ramis eius conuerſabantur volucres cæli*, num. 9. vt ſcilicet noſceremus boni regis & gubernatoris fauore, iuſtos & quorum mens ad cœlos volat, in brachiis, ſiue ramis, in honorum thronis fouendos eſſe: carnales verò inſtar beſtiarum degentes, & aliunde ſuperbè ambitioſos, ad honorem minimè ſubleuandos, quibus viliora terræ paſcere ſatis eſt: neque enim poſſunt beſtiæ non putari, qui præter dignitatem, ſuperbè de conſequendis honoribus præſumunt. Grauiſſimè venerabilis Richardus hîc apud Tilman. *Quid*, inquit, *quæſo, hoc genus monſtri eſt quòd noſtri temporis arbores, vrſos & leones portant in ramis: volucres verò cæli, & quæuis animalia pennata, contra conditionis iura premunt ſub ramis?* &c. *conuerſentur volucres cæli in ramis, locumque teneant in ſummis, quos penna ſubleuat ſanctitatis: beſtiæ in imis reſideant, & qui pronos vultus habent per appetitum carnis, diſtrictionem ſentiant piæ ſeueritatis, & iuſtæ humiliationis*. Si fortè humiliatio, inducat illis humilitatem, quâ exuentes ſuperbiam, & beſtiales appetitus reſipiſcant.

Auaritia.

1386. Ad auaritiam gradum faciamus. Pertæſi Moyſis moras Hebræi in deſerto, cum Aarone Deum poſtulantes expoſtulant: formatur aurum in vitulum, & populus proſternitur in venerationem, exclamans: *hi ſunt Dy tui Iſraël*, Exodi 32. num. 4. mihi non mirum auaram gentem, quæ aurum infectum colebat, factum etiam in idolum coluiſſe, opes enim ſemper ſuas adorat auarus: ſed cur non pulchrum hominis, ſed brutum vituli idolum præoccupatur? quid eſt in beſtiæ, quod magis in hominis idolo non attraheret ſimilitudo: neque enim poterant non adorare beſtiam, quos auri cupiditas, in beſtias iam mutarat. Chryſol. ſerm. 19. *Intuere*, inquit, *quid auro grauius, quod cùm mores hominum perdit, perdit & naturam. Aurum Iudaicum populum ſic ſuo captinauit affectu, vicit illecebris, ſpecie perdecepit, vt hoc eſſe Deum crederent, & Deum verum, Deum tot beneficijs creditum denegarent: ſic conuertit homines in iumenta, vt vituli caput, caput ſuum crederent, & omnium rerum capiti, caput pecudis ante ferrent*, quem enim deuotius, quàm pecudem in auro colerent, qui pecudes cognatum Deum videbantur oſtentare?

Auaritia homines in beſtias conuertit.

1387. Recuſabat pergere Balaam, aut ſaltem ſimulabat nolle legatos Balaac Regis ſociare: ad quem tamen Deus, *ſurge & vade cum eis*, Numer. 22. n. 20. itane? tantum ſceleris homini permittitur? tantum toleratur nefas? toleratur quidem, vt intolerabilis eius auaritia, quâ cæcus & præceps populum Dei maledicere cupiebat, per ſtolidam aſinam tamquam ſtolidior taxaretur. D. Auguſt. tom. 4. lib. 4. quæſt. 84. *Dominus*, inquit, *videns eius cupiditatem captam deuictamque muneribus, permiſit eum ire, vt per iumentum quo vehebatur, eius auaritiam coerceret, hoc ipſo confundens illam dementiam, quod prohibitionem Domini per Angelum factam tranſgredi aſina non auderet, quam ille cupiditate tranſgredi conaretur: quamuis eamdem cupiditatem timore ſupprimeret*. nimirum per auaritiam dementatus, in iumenti ſtoliditatem declinarat, putans occultandam ſub pectore cupiditatem, quam foris diſſimulator ſupprimebat, & ſic iumenti ipſius mutua confabulatione coërcetur, & ſtolidi mores ſtolidæ aſinæ vtuntur miniſterio.

Luxuria.

1388. Nec minus in luxuriâ res apparet. liberato dæmoniaco, qui diu malè fuerat diuexatus, orant dæmones, vt in porcos abire permittantur, & certè exorant, *& conceſſit eis ſtatim Ieſus*, Marc. 5. num. 13. de quo D. Auguſt. tom. 6. tract. 6. in epiſtol. Ioannis. *Petierunt*, inquit, *dæmones à Domino, cùm eos excluderet ab homine, vt ire permitterentur in porcos: nonne his poſſet dicere Dominus, vt ne illuc accederent, non enim ſi nollet, rebellaturi erant contra Regem cæli & terræ: certi tamen myſterij gratiâ, & certa diſpenſatione dimiſit Dæmones ire in porcos: vt oſtenderet diabolum in eis dominari, qui vitam porcorum gerunt*. quis autem neſciat ex vtraque paginâ, in porcis, luxurioſos ſubintelligi? volant ergo immiſſi dæmones, ad porcos: quaſi luxurioſos homines ita ſimiles, imò eoſdem cum porcis exiſtimarent: vt pro vno eodemque haberent, aut in luxurioſo corde, aut in porcino ventre habitare. ideoque Chriſtus, in myſterium, conceſſit id rogantibus. Sed quia de luxuria bruteſcente vbique plenas paginas incurris, tendo ad alia: ſolummodo nota plagas quæ à Patribus, peccatis accommodantur, habere etiam illud: *Percuſſit Dominus*, &c. *omne primogenitum iumentorum*, Exodi 12. num. 29. de quo ibi Stephan. Cantuar. apud Tilman. *Per primogenita*, inquit, *iumentorum luxuria deſignatur*. quaſi ſtoliditatis extremum ob turpiſſimam voluptatem, rationem cum iumenti inſcitiâ commutare; & licèt reliqua vitia ad ſtoliditatem trahant: in hoc tamen, ius primogenituræ infame conſtituitur, vt maiora ſtoliditatis hæreditet incrementa.

In beſtias homines reducit luxuria, quia ipſa primogenita iumentorum.

Ira.

1389. Innatus etiam iræ hic affectus. Paternum conuiuium

uiuium exhilaratura, triclinium ingreditur turpis illa saltatrix Herodiæ filia, de qua suprà dicebamus. quis credere lasciuam orchestram, in crudelem arenam commuttandam? quis conuiuas veneteo saltationis ludo applaudentes, interim dianici ferarum discursus spectatores reddendos: & tamen ita fit, *in arenam*, inquit Chrysol. serm. 127. *vertitur domus, mensa migrat in caueam: fiunt de pransoribus spectatores: furore mutatur conuiuium: fit cibus cades: vinum transit in sanguinem: finis apponitur natali: in ortu exhibetur occasus: conuiuium in homicidium commutatur: organa tragœdiam personant sæcularem.* Egregiè: quia, vt habet Matth. cap. 14. n. 11. *allatum est caput eius in disco, & datum est puellæ.* ad eamdem scilicet mensam, vt dixi, in eodem disco, quo cibi inferri consueuerant: sic luxuriantis Regis natalem, diuini præcursoris obitus obscurauit, sic mors Baptistæ instar orientis Solis gloriosa, Herodis ortum instar tenebricosi occasus denigratum infamauit. Ast, vnde, quæso, tam noua rerum commutatio, perturbatio tam noua? scilicet excandescens irâ puella in Ioannem materni incestus reprehensorem, bestiæ hauserat immanitatem: vnde non mirum si feræ humana membra obiiciantur, non mirum si qui concurrerant, non tam saltantem fœminam, quàm feram cernerent insultantem, nec solùm lasciuæ libidinis, quàm crudelis feritatis ignes iaculatricem. Idem Chrysol. *Intrat*, ait, *bestia, non puella: quærit amputare, non saltare. discurrit fera, non fœmina: spargit iubas per ceruicem, non capillos: membra dilatat anfractibus, sæuitia crescit augmentis: fit grandis crudelitate, non corpore: & singulari fera vsque dum capiat prædam, fremit ore, dentibus stridet: ferrum non suscipit, sed producit.* emphatica satis vltima clausula: reliquæ enim feræ vt plurimum in arenâ ferrum suscipiebant: hac enim formulâ *ferrum suscipe*, etiam gladiatores vulnera & mortem subire iubebantur. vnde obiter capies Ambros. *lib. de virginib.* 1. qui de Martyre & virgine Agnete: *fuit ne in illo corpusculo vulneri locus? & quæ non habuit quo ferrum reciperet, habuit ex quo ferrum vinceret.* quia in cœlesti certamine, diuinæ instar gladiatricis ferrum recipere iubebatur. ad rem: hæc infamis saltatrix, famosa fera, ferrum non suscipit de more, sed producit: eòque solùm in medio feritatis aliquid rationis conseruabat, vt ferrum ad occidendum eum porrigeret, quem si posset, mauellet dentibus laniare.

Transferunt homines in feras.

1390. Ideo Ieremias sub planctu euersæ vrbis, vrbis & orbis Dominum deplorans crucifixum: *plauserunt*, inquit, *super te manibus omnes transeuntes per viam: sibilauerunt, & mouerunt caput suum*, Thren. 2. n. 16. Sed cur sibilant magis, quàm blasphemant? aut cur inter tot blasphemias, tam sibilorum querebunda mentio? neque enim, quorum ira, quorum furor erat secundùm similitudinem serpentum *Psalm. 57. n. 5.* & qui propterea serpentes dici erant, verba videbantur, sed sibilos iaculari. D. Ambros. in Psalm. 118. serm. 15. *Vulgus populi*, inquit, *cùm insultat alicui, sibilare consueuit: simul, quia vocem non habebant qui verbum negabant: sicut irrationabilia animalia sibilabant.* Sicut aspides surdæ aures obturarunt, ne verbum Dei, ne Christum diuinum incantatorem reciperent: si ergo loqui non discunt, quomodo innatos serpentinæ iræ sibilos dediscant?

1391. Eodem spiritu iterum Dauid *Psalm. 67. n. 31.* deprecans hostilem iram apud Deum. *increpa*, inquit, *feras arundinis.* Vatabl. legit: *increpa cœtum hastatorum.* qui enim ex insidiis furore perciti, hastis obarmati occidendum Prophetam expectabant, feræ delitescentes in arundinero appellantur: non enim sæuiores istæ in hominem irruerent, quàm homines in feras commutati desæuirent. Apto huc verba Nisseni lib. de Beatitud. *Quemadmodum*, inquit, *fabula per medicamentorum quamdam potionem, in brutorum animalium species naturam commutari fingunt: ita virum repentè videre licèt aprum, aut canem, aut pantheram, aut aliam quampiam similium ferarum ab irâ factum esse.* neque mirum: nullum enim ita potens veneficium figuræ immutandæ, quàm rabies furoris reperitur. pocula quippe venenata corpus exagitant, iræ stimulis anima etiam ipsa exagitatur: vnde & vultu indice bestiales motus exprimit, & ferinam sæuitiem ad viuum manifestat. hanc describit ibidem graphicè idem S. Doctor. *Oculi*, inquit, *sanguine suffusi sunt, capillus erectus surgit & inhorrescit, vox aspera ac verbis incitata, lingua perturbatione torpens, & non subseruiens motibus intestinis: labia constricta, & non articulatè verba exprimentia, neque cohibentia in ore præ perturbatione innatum humorem, sed indecorè spumam simul cum voce expuentia.* quasi nulla ferarum ditiùs vnquam in arena desæuiat: nulla aut sibilis commota, aut stimulata lanceis crudeliùs debacchetur.

Gula.

De gula post Adami miseriam, quis addubitet? peccat gulosæ fœminæ instinctu vir vxorius: & statim vterque exutâ innocentiâ induunt brutalitatem, animalibus, quibus paulo antè imperabant, fortè obtemperantes. properat tunc Deus, improperat culpam, pœnam irrigat, & addit textus: *fecit quoque Dominus Adæ & vxori eius tunicas pelliceas*, Genes. 3. n. 21. Sed cur aspera ficus folia, quæ sumpserant, non sufficiant? cur noua vestis, & pellita illa impensè adaptatur? vt qui intus per gulam bestialem conditionem induerant, foris bestiarum habitu, id est, pellibus vterentur: & qui gratiæ vestem in nuditate fuerant sortiti, rationis nuditatem in pellium vestitu propalarent. Germanus Constantinop. *orat. 2. de Cruce*, loquitur ex Adami ore. *Itaque ego comparatus sum iumentis insipientibus, qui in Angelica gloria degebam: deflexâ & inclinatâ ad ventrem, & ad ea, quæ sub ventre sunt, consilij & voluntatis propensione, & proposito: testes insipientiæ sunt pelles ouium.* iusta pœna hypocrisi exterminandæ, & meritò diuinâ sententiâ stabilitur, vt qui cordi inhærebat stupor manifestetur. 1392.

Gula in bestias homines transformat.

Captat Esau laqueo, & arcu feras, & venando defatigatus cibo capitur: nonne stolidior? primogenita in escas oppignerat, imò vendit Genes. 25. n. 33. *iurauit ei Esau, & vendit primogenita.* ne infamis contractus tanto adstrictus vinculo solueretur. Meritò ergo stulti nomine ab ortu insignitus, id enim Esau sonat: meritò pilosus homo, id est, instar Adami iam pellitus, qui bestiarum inter venandum assiduitate, in bestiam commutatus, etiam illarum pilos imitatur, vt illi repræsentando, Iacob pellibus bestialibus indigeret: meritò bestia qui sic escis studet, vt studia iam amittat nobilitatis. Allucet aliquid Ambros. ad rem aliam lib. de Caim cap. 4. *Scriptura*, inquit, *docet, Esau cognomine stultitia virum, cessisse patienter primatus suos fratri suo Iacob, ita vt diceret: Vt quid mihi primatus?* bestia erat cibo inescata, cui solum id rationis supererat, quo aduerteret, nihil sibi cum iure hominum, nihil cum humanis primatibus esse commune. 1393.

Inuidia.

Inuidia.

1394. Ad inuidiam propero, imò contra inuidiam. Inuidet Cain Abeli fratri, cuius mortem, leuaturus, vt putat, dolorem suum mediatur. *Egrediamur*, inquit, *foras: cumque essent in agro, consurrexit Cain aduersùs fratrem suum Abel, & interfecit eum*, Genes.4. num.8. expressiùs Græca: *Διέλθωμεν εἰς τὸ πεδίον, egrediamur in campum.* Sed quorsum in campum ducit, qui posset in tabernaculo, noctu & clanculum facile suffocari? responder multis D. Ambros. *lib. de Cain*: lege. Ego addiderim instar feræ, cui solitudo campestris, laniena arena esse solet: simile feritati suæ theatrum, inuidum istum fratrem quæsiisse, qui de inuidia in feram iam iam sæuissimam degenerarat. quid? ipse Dæmon inuidiæ suæ iacula emissurus, serpentem induit, vt sicut de superbiâ ab Angelo in Dæmonem transierat, sic suo modo de inuidia à dæmone in bestiam infernam declinaret. Sed aliunde inuidos bestiali comparatione illustrat D. Zeno serm. de Inuid. *Nullum*, inquit, *virtutis opus apud illos habetur in laude: non sermo vllus honestus eis videtur gratus: nihil apud eos nobile, nihil clarum probabitur: sed sicut vultures iucunda quæque & amœna loca transeunt, & suauissimis odoribus respirantia transuolant, ad fœtida verò quæque cadauera, & loca tetris repleta odoribus conuolant; & sicut musca omisso sano corpore sicubi vulnus est, concita præcipitesque conueniunt: ita & inuidi.* nimirum carniuori vultures, muscæ sordidæ.

In bestias homines commutat.

1395. Iosepho fratres inuident, vendunt puerum, patrem fallunt: vbi nemo ignorar quæ Chrysostomus cum aliis scribat ad illud Genes.37. *Tunica filij mei est, fera pessima comedit eum, bestia deuorauit Ioseph.* de inuidia, quæ pessima & venenata fera puerum conficere præsumpserat. Sed tamen altiora mysteria loquebatur etiam Iacob. Inuidia fera pessima Iosephum verum, Iesum scilicet nostrum confecit. vnde Gloss. Interlin. *bestia deuorauit, id est, bestialis populus.* qui pote inuidia excœcatus, humanitatem exuens induerat feritatem. quidni? mittitur illis Christus agnus, & qui tollendis peccatis venerat, fit illis de eorumdem culpâ, noui sceleris occasio. scilicet lupi erant de inuidia, quidni agnum mitissimum lacerarent? & fortasse ideo nunc amisso regno, amisso Sacerdotio, Deo amisso, adhuc peruicaces in comedendis agnis paschalibus perseuerant, vt in illum, quæ fuit vmbra Christi, adhuc videantur imaginem desæuire. D. Zeno de his serm.15. de Pascha: *Sanè*, inquit, *hoc solum competenter gerunt innocentes quòd agnos passim quasi lupi rapaces occidunt.*

Societatis nostræ decus & ornamentum, quod Ecclesiæ filijs nutrix adaptetur.

Acidia.

1396. Vltimò tandem pigros & inertes homines, vel ipso naturæ lumine bestiis comparauit antiquitas: vnde pulchrè Sallustius in prologo Catalin. *Omnes*, inquit, *homines, qui se student præstare cæteris animantibus, summâ ope niti decet, ne vitam silentio transigant, veluti pecora, quæ natura prona, atque ventri obedientia finxit.* qui enim nihil laboriosum intentant, nihil sollicitant arduum, nihil gloriosum aggrediuntur, sed ignauo silentio delitescunt, horum quidem mors & vita iuxtà est: vnde nihil à brutis pronis distinguuntur. ideo Salomon: *egestatem operata est manus remissa: manus autem fortium, diuitias parat.* Vatabl. vertit: *qui operatur fraudulenta manu, egenus est*, &c. quæ enim conuenientia fraudulenti ad pigrum, & remissæ manus, ad manum fraudulentam, cùm soleat qui fraudes & dolos exercet, velox & sollicitus procedere, nulloque minus vitio, quàm languida remissione laborare? nisi quia piger debito labore humanam naturam defraudat: inerti otio ignaua pecus dedita? vel ideo piger dicitur fraudulentus, quia aliud tegit, aliud manifestat, animus bestiali ignauiâ languescit, corpus humanis lineamentis exhibetur.

Clariùs idem Salomon ibidem. *Qui operatur terram suam satiabitur panibus: qui autem sectatur otium, stultissimus est*, cap.12. num. 11. vbi iterum Vatabl. *qui autem perditos, id est, ignauos & otiosos sectatur, excors est.* cor quidem in vtraque pagina, mentem sonat: vnde *excordes*, rationis impotes vocamus: tunc aptissimè, quando homines casu aliquo in bestias videntur degenerare. Apud Horat. *lib. 1. epist.2.* commendatur Vlysses, qui callidus circæa pocula euitauit: quorum haustu eius socij, in excordes bestias fuere commutati: ergo de Vlysse & poculis ita ibi Satyricus. 1397.

Quæ si cum socijs stultus cupidusque bibisset
Sub domina meretrice, fuisset turpis & excors,
Vixisset canis immundus, aut amica luto sus.

haud aliter piger *excors* est, qui velut hausto obliuiosi torporis poculo, vt amica luto sus è volutabro pœdoris, & hara immunditiæ non extollitur: porcorum enim gregi admixtus, excors porcus societatis contagio remansit, foris homo, intus bestia existimandus.

Propterea pigros sapiens instituturus, ad honestumque laborem vocaturus, non ad cœlos irrequieto cursu circumductos, vt videbatur: non ad solem, vt poterat, indefatigata luce gyrantem, non ad terram perpetua vicissitudine ad germina laboratam, non denique ad mare continuis æstubus amoto otio fluctuans; sed ad vile, quà tamen valet operosum animalculum deduxit: *Vade ad formicam ô piger, & considera vias eius, & disce sapientiam*, Prouerb.6. num.6. quia scilicet aptè immanis bestia, id est, piger, à bestiola sagaciori videtur edocendus, & qui rationis impos hominum doctrinam non perciperet iudicio: instinctu saltem à consimilis bruti factis illustraretur. Aponius lib.3. Cant. initio. *Ad magisterium*, inquit, *formica, ad vltimam notam docendus mittitur piger.* nulla enim nota vilior, nulla illi poterat probrosior inuri. de quo etiam videndus Chrysost. *homil. 1. de ascens. tom. 3.* cautè proinde D. Prosp. Aquitan. *lib.2. de vita contempl.* post multa quibus probat bona communia religionis conseruanda: *Vt vno, sollicitudinem omnium in sua societate viuentium, sustinente, omnes qui sub eo sunt, fructuosa vocatione potiantur spiritualiter, & quietè. ideo interposui istud aduerbium, quoniam qui otiosa quiete perfruitur, nisi spiritualiter vixerit, more pecudum viuit.* Satis ista. 1398.

Pulchræ mammæ. VERS.10.

§. I.

Quantum sit Societatis Iesu decus, & ornamentum, quod Ecclesiæ filijs nutrix adaptetur.

MVltum refert in natura, quo lacte imbuatur infantia indoli componendæ: sed multo refert plus in genere gratiæ, moribus comparandis, quo doctrinæ lacte tenera adolescentia informetur. hinc ergo est quod in hoc Cantico ab sponso 1399.

ſponſo Chriſto, toties Eccleſiæ mammas audias commendatas: illos videlicet, quorum doctrinâ tenellis ſuis fidelibus tamquam lac primum Eccleſia inſtillat. cùm autem tot ſint in Societate noſtra, quæ Ieſu auſpice in Eccleſiæ laudem cedere videantur: principem tamen, ni fallor, locum habet, Chriſtianæ iuuentutis educatio. Pulchra habet vbera Eccleſia, optimam ſibi filiorum ſuorum nutricem, inſtitutâ Societate delegauit: imò & Societas, nihil maius ab Eccleſia Matre poterat accipere, quàm quòd paruulos eius enutriret. Videamus ergo prius naturalis lactis vim indoli diſponendæ, vt inde doctrinæ lactis efficaciam cognoſcamus, quàm quæ inde Societas venerit commenda nda.

1400. Enumeraturus Lucas Antiochenæ Eccleſiæ lumina viua, columina pulcherrima, ſic ſcribit. *erant Barnabas, & Simon, qui vocabatur, & Lucius Cyrinenſis, & Manahem, qui erat Herodis Tetrarcha collactaneus, & Saulus*, Actor. 13. num. 1. Sed tanta ne, dicat aliquis, erat tituli huius dignitas, vt cùm de cæterorum taceatur conditione, ſolius Manahem cum Herode collactatio celebretur? imò etſi tanta erat de Regis connutrice excellentia, quorſum cùm de virtutibus agitur, temporalis obtruditur ſplendor? quia inde Manahem ſanctitas altiùs ſplendebat, quaſi ratior huius viri virtus inde noſceretur, quod malas cum lacte ſuctas inclinationes aboleret, vnde impius Herodes efferabatur: ſic inſita lacti conditio indolem afficere. eleganter de hoc Philoſophus Fauorinus apud A. Gellium Noct. Attic. lib. 12. cap. 1. *Non fruſtrà*, inquit, *incréditum eſt, ſicut valet ad fingendas animi atque corporis ſimilitudines vis & natura ſeminis: non ſecus ad eamdem rem lactis quoque ingenia, & proprietates valere. neque in hominibus ſolùm, ſed in pecudibus quoque animaduerſum. nam ſi ouium lacte hadi, aut caprarum agni alerentur: conſtat ferme in his lanam duriorem, in illis capillum gigni teneriorem. In arboribus etiam & frugibus, maior plerumque vis & poteſtas eſt ad earum indolem vel detractandam, vel augendam, aquarum atque terrarum qua alunt, quàm ipſius quod iacitur ſemen: ac ſape videas arborem latam & nitentem, in locum alium tranſpoſitam, deterioris terra ſucco deperiiſſe.* Admirandus igitur vir ille, qui ab eodem lacte vnde Herodes ſuxit venenum, nihil potuit venenatum participare.

1401. Nato Iſaac exclamat Sara: *Quis auditurus crederet Abraham, quòd Sara lactaret filium, quem peperit ei, iam ſeni?* Geneſ. 21. num. 7. Græca adhuc emphaticotera. τίς ἀναγγελεῖ τῷ Ἀβραὰμ, ὅτι θηλάζει παιδίον Σάῤῥα; verba ſunt quodammodo optantis, & commendantis in hunc ſenſum: *Quis annuntiabit Abrahamo, quod lactat puerum Sara?* quaſi dicat: Heus, pergat aliquis, & Domino ſuo id nuntiet, ſtrenam abſque dubio non paruam accepturus: æquè enim erit gratum Abrahamo & habuiſſe filium, & habere vxorem lactantem, quæ ipſa illi puerum nutriat. ac ſi imperfectum maneret Dei beneficium, ſi cum partu lac non præberet, vt puer maternam cum illo ſugeret ſanctitatem, neque degeneris nutricis moribus aſſueſceret: ſic capio Ambroſ. *lib. 1. de Abraham cap.* 7. addentem poſt Græcam verſionem quam attuli, hanc ſententiam. *Locus moralis: prouocantur fœminæ meminiſſe dignitatis ſua, & lactare filios ſuos: hac enim matrum gratia, hic honos, quo ſe proprijs commendent viris.* pende ly *meminiſſe dignitatis ſua.* cùm enim filiorum virtus, ſit matrum dignitas & corona: videntur dignitatis ſuæ obliuiſci, quæ hos vilioribus nutricibus exponunt, vnde mores ſugant fœdiores. huc iterum Phauorinus. *Qua (malum) igitur ratio eſt nobilitatem iſtam nati modo hominis, corpuſque & animum benignè ingenitis primordijs inchoatum: inſitiuo degeneriquè alimento lactis alieni corrumpere? praſertim ſi iſta quam ad prabendum lac tunc adhibetis, aut ſerua, aut ſeruilis, & vt plerumque ſolet, externa atque barbara nationis: ſi improba, ſi informis, ſi impudica, ſi temulenta eſt?* obliuiſcitur ergo nobilitatis ſuæ, quæ filiorum dignitatem, infami permittit lacte deformari. maius addo.

Habet non parum myſterij ad rem meam Hebraica huius loci prædicti verſio: *Quis auditurus crederet Abraham, quòd Sara lactaret filios?* vbi Lyranus ita ſcribit. *Ex hoc dicunt Hebrei, quod vicina mulieres dicebant, Iſaac non eſſe filium Sara, eo quòd diu vixiſſet cum marito abſque prole, ſed acceperat eum Sara occultè ab alia muliere pro pretio, & finxerat ſe eum genuiſſe. & ad hanc opinionem tollendam, Abraham fecit conuiuium grande in die ablactationis pueri, vt ſtatim ſubditur in littera, & vicina mulieres vocata ad conuiuium, apportauerunt pueros ſuos adhuc lactentes, & Sara lactauit eos, ad probandum quòd habuerat puerum.* vbi mihi pende, eo ipſo quo alienos pueros lactauit Sara, maternum ſibi titulum comparaſſe, illoſque ſibi filios dixiſſe: quaſi cum lacte, aliquid ingenitæ nobilitatis ſuæ illis inſtillaſſet, quo titulari cognationi non degeneres deinde reſponderent. 1402.

Capies hinc illud Heroinæ illius, quæ toties mater martyr, quoties in charis pignoribus cruciabatur: quæ robuſtior adhuc erga vltimum, ſic illum admonet, & commouet: *Fili mi, miſerere mei, qua te in vtero nouem menſibus portaui, & lac triennio dedi*, 2. Machab. 7. num. 27. non delegauit nutricibus, quæ corrumperent lacte degener, quos ediderat generoſos. Sed cur ſe in filij vacillatione miſeram formidat? cur non potiùs, miſerere, inquit, tui, miſerere fidei quam Deo vero debes, quàm, *miſerere mei.* quaſi ipſa in puero periclitaretur? quia in allactato à ſe puero, neceſſariò mores materni ſplenderent: ac proinde ſi ille de inconſtantiâ impius notam ſubiret, eamdem minimè poſſe euitare ipſa videbatur: ſic quæ nutriendo poſt partum, omnes matris partes impleuerat, non poterat in filio perdito honorem non minuere. Adhuc pulchra ſunt verba Fauorini. *Quid eſt enim*, inquit, *hoc contra naturam imperfectum, & dimidiatum matris genus: peperiſſe, ac ſtatim ab ſeſe abieciſſe? aluiſſe in vtero ſanguine ſuo, neſcio quid, quod non videret: non alere nunc ſuo lacte quod videas iam viuentem, iam hominem, iam matris officia implorantem?* totam egerat matrem illuſtris fœmina, ſic totum ſibi conſtanti ſimilem filium exigebat: qui ſi nutrici daretur, peſſimos illi mores poſſet imputare. bene Auicenna lib. 1. fen. 3. de conſiderandis nutricis affectibus: *Omnes enim*, inquit, *iſti corrumpunt complexionem, & permutant, & tranſeunt in infantem lactatum.* Proh deteſtanda frequens hodie conditio ſemimatrum. 1403.

Inuita poſt tres lactationis menſes, talem ſe gerere dolebat mater Moyſis cùm illum ſic exponit, vt dummodo ſaluetur, alienis vberibus admoueatur. Sed pugnauit pro matris pietate puer, imò & Deus: fertur enim nunquam potuiſſe cogi vt Ægyptia vbera ſugeret: quòque magis Thermutis ancillæ lactare conabantur, eo lactère puer enixius tenuebat: id volunt ſignificatum verbis illis ſororculæ, ad Thermutem Pharaonis filiam: *Vis vadam, & vocem tibi mulierem Hebræam, qua nutrire poſſit* 1404.

poſſit infantulum? reſpondit: Vade. perrexit puella, & vocauit matrem ſuam, Exodi 2. n. 7. vnde ſatis probabiliter infertur pupulum alienas mamillas detrectaſſe: ideo Niſſenus in vita Moyſis: *repertus*, inquit, *ac gratia quæ in eo apparebat, & ſpecie, a Regis filia dilectus in filium fuit adoptatus. Verùm naturâ quadam inſita mamillam omnino faſtidiens, conſilio propinquarum eiuſdem, à propria enutritur parente.* præcauente ſcilicet Deo, ne cum lacte mores biberet, & qui euertendis Ægyptiis deſtinabatur, ne de Ægyptio lacte Ægyptum redoleret. Paulo aliter; ſed etiam ad rem noſtram, idem Niſſenus id allegorizans: *id enim mihi*, inquit, *videtur hiſtoria ſignificare, cùm afferat matris propria lacte enutritum: oportere vel cùm exterioribus, in tenerioribus annis, dati fuimus, Eccleſiæ lacte nutriri: mores, conſuetudines, exquiſitamque viuendi normam, quibus altius animus aſcendit, perdiſcere ac obſeruare.* quaſi etiam Moyſes cum ipſo lacte mores ſugeret maternos: vt & nos cum primæ doctrinæ lacte, mores apud Eccleſiam matrem haurire aſſueſcimus.

1405. Hoc in auguſtiori matre ſignificatum voluit fœmina piiſſima exclamans ad Ieſum: *Beatus venter qui te portauit, & vbera quæ ſuxiſti*, Luc. 11. n. 27. ſic enim bene moratum dominum admirata, non potuit non admirari matrem integram, quaſi cum lacte mores communicaret. non eo quidem Chriſtus indigebat: fœmella tamen ex humanis principiis bellè fuit philoſophata: dedecebat ſanè tantum infantem alio quàm Mariano vbere enutriri. Hugo Cardin. ibi. *Ex hoc*, inquit, *relinquitur, quia tantùm vbera virginis, & non alterius mulieris ſuxit: quod figurauit Moyſes, qui lactari noluit ab Ægyptiaca muliere, vt dicunt. Quare autem hæc duo coniunxit, ſcilicet ventrem & vbera? Gloſſa reddit rationem: quia ex eodem fonte procedit ſemen ad gignendos pueros, & lac ad nutriendos*, &c. *ex eodem, id eſt, ex carne matris.* quia nimirum ſi puer Deus formandos aliunde mores poſſet capere, vt naturalem indolis complexionem, moralem etiam à Mariâ ebibiſſet. facit his hymnica Eccleſiæ cantilena: *ſola virgo lactat vbere de cælo pleno.* vt idemmet Spiritus ſanctus, qui Marianam carnem Chriſto diſpoſuerat, lac etiam puriſſimum appararet. ſed de lacte Deiparæ agam plenè in opere quod Dominæ dico integrum.

1406. Ex dictis iam claret, quantum Eccleſiæ debeat Societas noſtra: dum enim illa, huius de inſtituendis pueris inſtitutum (rarum dicam: an magis, piè audax inuentum innatæ ſolertiæ?) approbauit: eo ipſo nutricem talem declarauit, quæ matris munere exactè functa ſic Eccleſiæ conformaretur, vt nihil in illa degener formandis filium moribus timeretur: ſicque idem ab Eccleſia Romana matre, quàm à Societate nutrice educari: vt iam nemo hic timeat quod olim Phauorinus, qui addit: *Plerumque ſine diſcrimine, quæcumque id temporis lactans eſt, adhiberi ſolet. Patiemur ne igitur infantem hunc noſtrum pernicioſo contagio infici, & ſpiritum ducere in animum atque corpus ſuum, ex corpore & animo deterrimo? id Hercle ipſum eſt, quod ſæpenumero miramur quoſdam pudicarum mulierum liberos, parentum ſuorum neque corporibus, neque animis ſimiles exiſtere.* Nemo, inquam, hoc timeat, neque enim temere & ſine diſcrimine debitoque examine Nutricis munus imponitur Societati: cuius conſtitutiones legens ſummus Pontifex (vt in vita D. Ignatij legi poteſt) *Dei digitum appellauit.* Imò & Clemens Octauus, Societatem *Dextrum Eccleſiæ brachium* dicere non dubitauit. cuius viuæ vocis oraculum plures audierunt. vnde iam non timendum malè imbuatur infantia & iuuentus catholica, quæ à talibus Eccleſiæ vberibus educatur. Aptè Philon de filia Pharaonis ſic ſcribit. *Ferunt*, &c. *infantem vt alienum ſuæ matri commendaſſe, eamque libenter pollicitam ſuam operam in nutricando: tamquam mercedis gratia Deo prouidente, vt prima educatio contingeret infanti domi, apud hos ipſos à quibus educatus fuerat*, &c. *maturè ablactatus eſt mater eadem & nutrix, cùm reddidit ei à quâ acceperat eleganti ſanè præditum indole.* habentur *lib. 1. de vitâ Moyſis.* Societati ergo ſatis gratiarum pro immenſo hoc labore à Deo refertur, ſatis penditur mercedis, quòd illam tanti pendit, vt ipſi Romanæ Eccleſiæ filiolos (tamquam ſi germanæ matri porrigat) tradat nutriendos. Ambitioſa mater Moyſes, ſi quam aliam gratiam mercedis, pro nutriendo puero vellet, quàm nutrire, & nos ambitioſiores abominabitur Ignatius, ſi ſtipendium aliud pro mercede, quàm ipſam nutritionem captemus. nullius ambitioſa, nullius cupida honoris Societas, fœtus Eccleſiæ Chriſto alit: ſatis beata ipſo honore nutriendi.

§. II.

Spiritualis nutricis mores, & amores.

SEd quoniam ex doctrinæ lacte, Societas, Deo auſpice, hanc gloriam comparauit, qualis huic miniſterio lacteus fôs à Chriſto requiratur, & quo charitatis affectu paruulis propinandus, videamus: 1407.
id eſt, Nutricis ſpiritualis mores & amores, optimè Societati conuenientes explicemus. Suſpiranti ſponſæ diuini oſculi vnionem, quietam profundæ contemplationis ſerenitatem, *Cant.* 1. *n.* 1. ſic ibidem reſpondent ſodales: *quia meliora ſunt vbera tua vino fragrantia vnguentis optimis.* Abrupta planè verba, & quæ querenti affectuoſiſſimè ſponſæ Chriſti moras, vix frenandi deſiderij, & reprimendi voti cauſam exprimunt: an ideo ceſſabit à petendis oſculis, quia pulchris vberibus adornatur? imò ideo, tamquam dotibus excellentior, illis inhiabit: quid ergo his verbis ſibi volunt ſodales, dum querulam ſponſam aut ſolantur, aut reprehendunt? Audi Bernardum ibi *ſerm.* 9. vbi ita: *Demus ſodalibus iſta depromere, iniuſtè inquiunt, murmuras aduerſus ſponſum, quia id plus valet quod ille iam dedit, quàm quod tu petis: quod enim poſtulas, te quidem delectat: ſed vbera, quibus paruulos alis, quos & paris, meliora, hoc eſt, neceſſariora ſunt vino contemplationis: aliud ſiquidem eſt quod vnius lætificat cor hominis, & aliud quod lætificat multos.* ideo non ſemper contemplatur Societas, ſed quando oſcula Deo libranda ſuſpendit, ſeque impendit paruulis nutriendis: gratius aliquid, & magis neceſſarium rependit.

Poteris etiam prædicta verba, ipſis paruulis 1408.
æquè materno vberi, ac illa ſponſali oſculo, inhiantibus, attribuere. equidem non ingrata marito coniux ſollicita, ſi huius ſuſpendit amplexus, vt communibus pignoribus, lachrymulas (lactis pretium) fundentibus ſatisfaciat. æquè eleganter ibidem Bernardus ſic concludit. *Vt quid verba hæc non magis conuenire eis ipſis dicamus, quibus præeſt in ſollicitudine mater, aut nutrix? nec enim æquanimiter ferunt iuuenculæ, & tenere adhuc animæ illam vacare quieti: cuius plenius erudiri doctrinâ, & exemplis informari deſiderant, an non denique talium in ſubſequenti capite compeſcitur inquietudo, vbi ſub graui conteſtatione prohibentur ſuſcitare dilectam, quouſque ipſa velit? ſta itaque ſcientes, oſculis inhiare ſponſam, ſecretum quærere ſibi*,

sibi, fugitare publicum, declinare turbas, & cura ipsarum propriam præferre quietem: noli, inquiunt, noli, quia maior in vberibus, quàm in amplexibus fructus existit. Sic dulciores sponsæ nutricantis partes agit Societas, & vt paruulis morem gerat, dilatat amorem.

1409. Habet tamen maiorem emphasim ad hanc rem locus ille, quem innuit Bernard. est enim mira vox ista Christi ad filiolos importunos, lactisque auidos: *Adiuro vos filiæ Ierusalem per capreas, ceruosque camporum: ne suscitetis, neque euigilare faciatis dilectam, quoad vsque ipsa velit,* Cant. 2. num. 7. vbi meritò Ailredus apud Godefr. ad cap. 5. Cant. *Rogo,* inquit, *quando volet? quando his carere amplexibus, ab his auelli vberibus, insuper sinu, vel pectore volet separari?* pulchiè: fruebatur suauissimo somno contemplationis: læuam habebat sub capite, vbi diuitiæ sunt, opesque superbæ, quasi nihil esset pretiosum, quod amorum ceruicali non sterneretur: habebat amplexantem dextram, ac si totius felicitatis cumulo obumbraretur: arctissimè interim coniuncta sponso, cui dum vnus spiritus adhæret, deificatur. Quomodo ergo sponte à tam cupitis laqueis auelleretur? respondet pulchriùs idem Ailredus: *Certè, inquit, quando charitas ipsa quæ eam hoc cœlesti somno sopiuit, excitare voluerit.* Iustus est affectus qui pungit, dum voluptas vngit: ipsa charitas pulsat, ipsa mutato exercitio imperabit curæ vigilias, quæ delitias somni imperauerat: cùm expedierit; relicta contemplatione, paruulis attendet. Ecquis enim credat non esse gratiorem sponso illam, quæ dum honesto fruitur amplexu, dissoluit illius vincula, laqueos explicat, vt gementis paruuli brachiolis implicetur?

1410. Eleganter D. Chrysostom. *homil. 1. in Psalm. 50.* de superba diuitis alicuius vxore, sic habet. *Cum generauerit filium, statim eum tradit foras, erubescit fieri nutrix, quæ facta est mater. Christus autem non ita, ipse nutritor est noster: ideo & pro cibo, propria nos carne pascit, & pro potu suum sanguinem nobis propinauit.* Quis ergo addubitet, similem exigat in suis conditionem, qui talem exhibet? meritò proinde Gilibertus *serm 31.* ad hunc versiculum, quem explicamus: *Quam pulchra sunt mammæ tuæ.* sic scribit. *Quis non auidè, & cum bona spe ad vbera currat, quæ sic sponsus laudare curauit? hæc vbera sunt, quorum Petrus nos quasi modò genitos infantes lac concupiscere hortatur. & commendatio præsens, nonne vim quamdam inuitationis videtur obtinere? quàm pulchra sunt, inquit, mammæ tuæ.* vt dum affectus ostenditur in laudante sponso, & sitis in paruulis inuitatis accenditur: iam haud inuita sponsa ad lactis fontes soluendos adducatur: eo moribus comptior, si prætermissis quandoque delitiis sponsi, paruulorum amoribus indulgeat.

1411. Equidem hoc erat quod in præsenti capite laudatis oculis & crinibus sponsæ, quibus inter contemplationis delitias & vulneratur sponsus Christus, & ligatur: *vulnerasti cor meum soror mea sponsa, vulnerasti cor meum in vno oculorum tuorum, & in vno crine colli tui,* n. 9. repentè omnibus aliis vultus venustatibus prætermissis, *num.* statim 10. mammæ, vt vides commendentur: de quo aptè idem citatus Gilibertus ita. *Cur post oculum & crinem statim ad mammas sermonem deflectit?* &c. *mihi quidem in capitulo superiori mentis quidam & cogitationum excessus ad Deum videtur innui; sobrietas verò, & temperantia ad paruulos, in isto: ibi vnum necessarium est, hic sollicitudo, & sermo doctrina partiendus in plura: ibi intemperantia feruidi amoris collecta in vnum & constricta & penetrans ipsum dilecti pectus sauciat, hic temperata doctrina & sermo sobrius lacteo quodam potu paruulos satiat.* ac si ideo ad sauciandum Deum eueharur, vt inde deuehatur ad paruulos satiandos. *Sponsa,* addit ille, *planè est quæ nouit huiusmodi variare vices, ideo in laude ipsius post contemplationis excessum, de consolationis, & doctrina vberibus sermo statim contexitur.* quia semimater foret, & indigna sponsa, nisi sponsi amplexus intersisteret, vt paruulorum curaret nutrimentum. attende nunc dicendis.

§. III.

Societas Iesu fausta gratia Multimamia, paruulis quàm feliciter proficiat.

Alriùs quidem tendit cultissimus scriptor Gilibertus eodem sermone, dum hanc mammarum partitionem, & crinium oculorum examinat vnitatem. *Vulnerasti,* inquit Christus, *cor meum in vno oculorum tuorum, & in vno crine colli tui: quàm pulchræ sunt mammæ tuæ.* Vterque oculus ad vnum redigitur contemplando, & cogitantis capillamenti diuersitas, mutuo adunatur: mammæ verò dicuntur numero vago, vt quodammodo liceat multas existimare. & cur ita? nimirum naturæ Deam, nomine proprio MVLTIMAMIAM prisca coluit ætas, vt rerum omnium nutricem, nunc hac, nunc illa alentem declararent: huius veterem statuam nuper Romæ repertam, expressere pictores: inde mihi allatam imaginem non inuidens tibi exhibeo lector: talis erat. 1411.

huius notitiam fusiorem, passim apud auctores poteris inuenire. Sic Multimamiam gratiæ Ecclesiam, Multimamiam Societatem voluit Deus: vt variè mystici vberis tenore, alendis variis sufficeret, id est, doctrinam variè, pro variis audientium modulis accommodaret. Audi nunc Gilibertum. *Purus, inquit, oculus, & pulchra mamma: ille sponso, hæ filijs sponsi: ille Deo vnus dicitur, hæ plures: quia varia debet esse vberum temperatura, pro sugentium qualitate diuersâ.* talis Deo annuente est Societas, quoties nunc elementariis, nunc grammaticis pueris in gymnasio, nunc etiam in foro rudioribus variæ transformatur, simulat balbutiem, & profundioris doctrinæ pelagus dissimulat.

Vidistin'

1413. Vidiſtin' aliquando nutricem nunc papillas prementem, & de foris alumni labella irrigantem: nunc laxiori vbere lac fundentem, nunc intus admouentem, aut laxo, aut tenui imbre, pro vt lactantis neceſſitas aut auida, aut faſtidioſa videtur poſtulare? & ſocietatem nunc alta, nunc planiora, nunc planiſſima fidei, & ſcientiarum rudimenta docentem, exiſtima vidiſſe. Scilicet habet magiſtrum Paulum: *Facti ſumus*, inquit, *paruuli, in medio veſtri: tamquam ſi nutrix foueat filios ſuos*, Theſſalon. 1. num. 7. bene enim non filium dixit, ſed filios, quorum ſemper alij, aliam habent lactandi rationem: vt doctrinæ vbera in totidem videretur commutare, quot erant nutriendorum conditiones: vno verbo, gratiæ fauſtam Multimamiam Paulus ſe præbuerat. Gilibertus adductus: *Tot*, inquit, *videtur abundare mammis, quot modis arte ingenioſâ, capacitati ſe infirmorum coaptabat: factus ſum, inquit, in medio veſtri, tamquam ſi nutrix foueat filios ſuos.* Nunquam Paulus Chriſto formoſior, quàm dum in Multimamiam nutricem transformatus. & bene nutricis non tam alumnos vocat, quàm filios: quia penè eiuſdem conditionis & indolis cum matre Eccleſia nutrix ſpiritualis, nec alumni ſugendo poſſunt, vt ſuprà dixi, degenerare.

1414. Sed habet adhuc ad rem meam (qui artificioſas gratiæ transformationes, & ſimulatam ſocietatis balbutiem commendaui) ponderis multum quod non putaret Apoſtolus ſatis ſe nutricis partes exequi, ſi multis mammis lactaret: niſi etiam illud nutricum imitaretur, qui ſe, vt paruulis blandiantur, in paruulos videntur transformare. Nullus hunc locum pulchtiùs Chryſologo explicauit ſerm. 61. *Nutritor*, inquit, *pius niſi totus fuerit redactus in paruulum, nunquam paruulum, perfectum perducit in virum. Denique tunc vocem tenuat, verba ponit, agit nutibus, ſenſus ſeponit, infirmat viſcera, abijcit vires, membra diſſoluit, greſſum tardat, ambit non ambulare, ſed repere: ridere ſimulat, timere fingit, flere mentitur: quia eſt in illo mendacium pietas, deſipuiſſe prudentia eſt, eſt infirmitas virtus. hoc reor beatum Paulum feciſſe cùm dicit; facti ſumus paruuli in medio veſtrûm, ſicut ſi nutrix foueat filios ſuos.* hoc nutricandi magiſterio quid non faciat ſocietas? in quam non transformetur paruitatem, vt gratius Chriſti paruulos alliciat? Multimamia eſt gratiæ, gratiam imitatur.

1415. Hoc erat quod volebat Salomon cum cœleſtia illa, & ſine vitio monſtra qui Ægyptij torti, quibus foti Hebræi, librans, ſic ſcribit de adminiſtra creatura: *propter hoc & tunc in omnia transfigurata, omnium nutrici gratia tua deſeruiebat*, Sap. 16. n. 25. ſic iſte locus in correctioribus vulgatis legitur: tenent & Sixtiana, & expreſsè in Græco πάντα μεταλλευομένη ὑπηρετεῖ. nunc pende nuſquam alibi ſignatius diuinam gratiam nutricem appellari, quàm in hoc loco, cùm creaturam in omnia transfiguratam ſibi facit adminiſtram. cùm enim familiarium habitus, ad mores & voluptatem Domini componantur, blanditur gratiæ de transfiguratione, natura, quia gratia, quâ nutrix ſemper transfiguratur, non ſolùm numero varia, ſed etiam figurâ Multimamia.

1416. Redeat iterum Paulus in exemplar. *Factus ſum*, inquit, *Iudæis tamquam Iudæus, vt Iudæos lucrarer, &c. Iis qui ſine lege erant, tamquam ſine lege eſſem*, 1. Corinth. 9. n. 20. Atquì, inquis, non erat ſatis, ſi conuenienti, & vario doctrinæ lacte Iudæos paſceret aliter, & aliter Gentiles? quorſum in illos transformatur? quorſum quò ad licèt nunc ritibus non prohibitis iudaizat: nunc moribus non nefariis gentilizat: quia cùm eſſet Multimamia gratiæ, neceſſariò cum gratia transfiguratur. bellè Gilibertus toties citatus: *Vide*, inquit, *quomodo Paulus Iudæis factus eſt Iudæus, & ijs qui ſine lege erant, quaſi & ipſe ſine lege eſſet: infirmis infirmus. nonne velut tot applicat diſcipulis vbera, qui tot in ſe transformat genera? quid aliud molitus eſt temperaturâ tam multiplex, niſi vt leniter, & lactis more, teneris auditoribus, eius doctrina influeret animis?* ne mireris ſi Multimamia gratiæ ſocietas, in tot tamque varia lactans transfiguratur.

Videamus iam quàm feliciter ſub hoc habitu 1417.
paruulis ſocietas proficiat, quàm Deo placeat. hoc crederem ſignificatum voluiſſe Dauidem quando dixit: *ex ore infantium, & lactentium perfeciſti laudem, propter inimicos tuos, vt deſtruas inimicum & vltorem*, Pſalm. 8. num. 7. ex perfecto, & ſudato doctiorum carmine humani principes laudentur: Patri nulla vox gratior ſonat, quàm paruulorum ſuorum balbuties, & gratioſiſſima credo ſonat Dei auribus Chriſtiana doctrina paruulorum, quàm præcinente ſocietate plateæ, fora, templa capiunt. Tertul. de Anima cap. 19. *At enim*, inquit, *Chriſtus ex ore lactentium & paruulorum expediendo laudem, nec pueritiam, nec infantiam bebetes pronuntiauit: quarum altera cum ſuffragio occurrens teſtimonium ei potuit offerre, altera pro ipſo trucidata vtique vim ſenſit.* explicat Dauidem alludens ad pueros Matth. 21. *Oſanna clamantes*, & ad innocentes infantes ab Herode trucidatos. Si ergo, licèt aliunde laus Deo capiatur, tamen ex infantibus maximè perficitur, *perfeciſti laudem.* iam videbis quid apud tot barbaras nationes, quamque glorioſè ſocietas laboret, vbi quotidie (Iapones teſtor) lactentium balbuties Chriſto ſonat, & lac verſum in ſanguinem de martyrio, Dæmonem ſauciat.

Scilicet ex puro doctrinæ lacte, iſta dimanarunt: nec poſſent iuuenes Machabæi, nunc laudum 1418.
voces fundere, nunc fundi victimæ: niſi mater piiſſima, cum lacte vberum, pretioſius lac doctrinæ inſtillaſſet: quod, dum naturale efficitur nutrimentum, ſic excellit, vt Deo præbere libamen mereretur: ſuxerunt ergo gratiæ magis, quàm naturæ fontes, & ideo naturales Deo fontes ſanguinis pro Deo fluentes, ipſi gratiæ & pytopos, & purpuram addiderunt. non grauabor tranſcribere quæ pulchrè de hoc habet Euſebius Gallicanus homil. 4. de Epiphan. *Hoc loco*, inquit, *expreſſius requiramus quæ tandem cauſſa paruulis vires dedit, vt inter tam exquiſitos nouoſque cruciatus, infatigabiles Iudæi confeſſione durarent. & quæ alia cauſſa chariſſimi, niſi in primis gratia diuina, quæ vbi infirmitatis noſtræ inuenerit votum, ſtatim ſupponit auxilium: quæ, inquam, alia chariſſimi, niſi diuina gratia, & doctrina domeſticâ? quæ cauſa alia niſi, quia ſtatim poſt tranſacta cunabula, inter annos infantiæ, religionis affectum, de inſtitutione, & conuerſatione piæ parentis acceperant, & de tam ſancta matris pectore Deum traxerant, & in nomine Domini vincula linguæ trepidantis abſoluerant? exempli enim fœmina in pignoribus ſuis, animas magis cupiens nutrire, quàm corpora, fidem primam teneris ſenſibus vice lactis infuderat, vt rudes eorum mentes, & mali neſciæ, in ipſo vitæ limine vitam ebiberent, eoſque primitus agnitio diuini timoris impleret: vt in noua viſcera ſacris ſtudijs occupata, locum vana ſæculi non haberent.* hoc ergo eſt quod pro parente Eccleſia facit nutrix ſocietas, noua induit vaſa, vt ſemper liquorem priſcum valeant redolere.

Et quidem ad hanc rem gemmâ notandus lo- 1419.

Pintus in Cantica.

cus Apostoli, loquitur de fidelium cum infidelibus matrimonio non intermittendo: *Sanctificatus est enim*, inquit, *vir infidelis per mulierem fidelem, & sanctificata est mulier infidelis per virum fidelem: alioquin filij vestri immundi essent, nunc autem sancti sunt*, 1. Corinth. 7. num. 14. nam vnde, quæso, sancti sunt pueri ab altero parente infideli, baptisma, vt euenire solet, prohibente? vnde sancti, qui in culpa nati, ex diuino nondum spiritu renati fuerant? coniectabat Apostolus, vt par erat, alterum fidelem parentem impensissimè curaturum, vt infans communis honestis ab vbere moribus assuesceret, & sanctæ educationis disciplina (vigilantius quàm ab infideli consorte) admotâ, virtuti addiceretur: sicque spem certam futuræ sanctificationis puerorum, pro fructu iam computabat. Tertul. libro citato cap. 39. *Apostolus*, inquit, *ex sanctificato alterutro sexu Sanctos procreari ait, tam ex seminis prærogatiua, quàm ex institutionis disciplina: cæterùm, inquit, immundi nascerentur: quasi designatos tamen sanctitatis, ac per hoc etiam salutis intelligi volens fidelium filios: vt huius spei pignora, matrimonijs quæ retinenda censuerat patrocinarentur. alioqui meminerat Dominicæ diffinitionis; nisi quis nascatur ex aqua, & spiritu, non intrabit in regnum Dei, id est, non erit sanctus.* Sic iam ex mente Tertulliani apud Apostolum nutricatio sancta valebat adeò, vt lucis & sanctitatis designatos, iam sanctitatis titulo afficiendos existimaret: sicut olim consulatus designatus, iam consul suo modo appellabatur.

1420. Claudo titulum & caput verbis Dauidis: *Cogitatio*, inquit, *hominis confitebitur tibi, & reliquiæ cogitationis diem festum agent tibi*, Psalm. 75. num. 11. vbi addubites, cur si tota cogitatio Deo datur, reliquiæ eiusdem iterum promittantur? aut si bis Deo reddenda intelligitur, cur in secundo loco reliquiæ solidioribus partibus quodammodo alibi impensis Deo adscribantur? respondet Bernard. serm. 67. in Cant. *Quod*, inquit, *de cogitatione prophetica, verbo & exemplo Prophetæ venire in medium poterat, id Propheta in publicam mox laxabat confessionem, & ex eo confitebatur in populis Domino: reliquum sibi & Deo seruans, vnaque festiuum ducens in lætitia & exultatione. hoc ergo est quod nobis intimare memorato versiculo voluit, quidquid videlicet sua illa scrutabunda, & auida cogitatione ex arcano sapientiæ eruere præualebat, partem quam poterat, in salutem populorum sollicitâ prædicatione impartiebatur: reliquum quod capere plebes non poterant, festiua iubilatione in Dei laudibus impendebat.* quasi esset minus perfecta contemplatio, quæ in paruulorum (hos etiam plebem intelligo) non cederet vtilitatem: neque piissimo Patri Deo festiua iubilatio nisi reliquiarum esse possit: sic parentes paruulorum suorum reliquias esu difficiliores, de labellis vdas, de gingiuis ambesas, de morsiunculis sordidas, auidè gustant, relambunt intædiosi, quas alienus quisuis fastidiret.

CAPVT QVINTVM.

VERS. 1. Comedat fructum.

§. I.

Quàm auidè amore nostro pascatur Deus.

1421. ARPVNTVR à Christo poma, & virtutes amatorio (vt nosti) cibi istius genere, potius quàm quouis alio designantur: vt Christus Dominus præcipuè amore nostro pasci intelligatur: ideo passim in Canticis sponsus de pomorum esu, de hortorum ingressu celebratur: ideo & sponsa ad illum, *omnia poma noua & vetera dilecte mi seruaui tibi*, Cant. 7. num. 13. quæ verba de Dei, & proximi dilectione explicauit non nullus. Videamus ergo quàm diuinâ amoris, si fas dicere, nimietate, Deus nos esuriat, quamque suauiter amoribus erga ipsum nostris epuletur. Cupiebat planè, imò esuriebat pia anima à Christo istiusmodi esuriri, ideo rogabat sedula: *Indica mihi, quem diligit anima mea, vbi pascas, vbi cubes in meridie*, Cant. 1. num. 6. Quis enim non dubitet, cur tam anxia vota, solummodo ad meridiem restringantur? cur quæ captat dilectum, non quouis inuentum tempore apprehendat? quia nimirum in feruore tantummodo, in ignibus cordis clari, in charitatis meridie diuinum pasci sponsum intelligebat: alibi statio fortè, in feruore, & requies & epulum illi apparatur. ita visus hunc locum intelligere D. Ambros. *serm.* 8. *in Psalm.* 118. obiter ad rem aliam, sic locutus: *Vbi innocentia*, inquit, *prolixior custodia, virtutumque longa meditatione processus: ibi splendor bonæ conscientiæ diu permanens, ibi intelligibilis est meridies, ibi & tu Christo mentis tuæ epulas exhibebis, & in diuitijs eius, etiam ipse pascêris.* quasi amantis, immo amentis cordatissimo amore mentis charitas, epulum sola Deo exhibeat iucundissimum.

Aduertistin' aliquando quàm miris modis post resurrectionis gloriam, Christus se suis facilem exhibeat, ambiat putari comis, & comitate amores expiscari? sed quorsum tendit, quòd piscatorum se coquum facere non dedignatur, quòd panem parat, quòd piscem assat? *vt ergo descenderunt*, inquit Ioannes de Apostolis, *in terram, viderunt prunas positas, & piscem superpositum, & panem*, cap. 21. num. 9. Si donis captat allicere, cur ad epulum refugit, qui tot alia poterat apparare? nimirum, vt dum mirâ facilitate, humanitatis cuiusdam diuinæ viscera ostendit, illorum cordibus ob singularia blandimenta iam charitate feruido, tamquam epulo sibi dulcissimo saginetur: qui ergo epulum appetebat redonandum, quid aptius, quàm epulum appararet? Adducet Chrysol. ibi serm. 78. *Vt humanitas*, inquit, *ad gratiam, panis ad fiduciam, pulmentum reuocaret ad fidem: corpus enim resurrexisse non crederent, nisi eum toto hominis ordine cernerent manducantem: hinc est quòd petit escas saturitas ipsa rerum, Panis ipse manducat, quia non ille cibum, sed suorum semper esurit charitatem.* O piissime Iesu, dulce satis quod conuiuium pares, sed longè dulcius, quod ipsi tibi conuiuæ cedant in pabulum. 1422.

Hinc iam percipies nouitatem illorum verborum, quibus, non sicut aliis Episcopis, Episcopo Laudiceæ Christus scribit: *Vtinam frigidus esses, aut calidus*, Apocal. 3. num. 15. Quis illud *vtinam*, in Deo non miratur? vnde hæc vota, vnde hæc optata? Audi quod sequitur. *Sed quia tepidus es, & nec frigidus, nec calidus, incipiam te euomere ex ore meo.* Pascebatur Christus auidissimè illo, dum feruidus charitate perseuerarat, & instar helluonis viri, cui nimis dolet si esca illi ab ore eripiatur: sic dolet Christus eripiatur sibi cibus iucundissimus, quo (vt piè in illo incorporaretur homo) volebat enutriri. Aptè Cassianus hîc apud Godefr. *Non immeritò*, inquit, *eos Dominus, quos iam receperat in visceribus charitatis, noxiè tepefactos, cum quadam auulsione sui pectoris euomendos esse pronuntiat: qui cùm salutarem ei quodammodo prabere possent substantiam, euelli* ab 1423.

ab illis viſceribus maluerunt. ecquæ maior felicitas noſtra, quàm quodammodo ſubſtantiam Deo præbere: aut quæ maior diuina charitas, quàm Deum id nutrimenti ſollicitare? ſed de hoc multa alibi: hæc pauca nunc ſufficiant, vt ex illis aliquid magis maius eruamus.

§. II.

Et quem inde incantati amantis tenorem ſortiatur.

1424. *Diuini amoris incantatio paſſiua.* Amantiſſimum Deum noſtrum quandoque vt diuini ardoris vehementiam oſtendat, quodammodo dementati amantis mores ſortitum, & cordatiſſimâ inſaniâ æſtuantem eſſe, colligi poteſt ex variis locis: mihi ille ſignatus Cant. 4. n. 9 *Vulneraſti cor meum ſoror mea ſponſa, vulneraſti cor meum.* in Sixtianis eſt, *abſtuliſti cor meum.* nam, vt inſaniam populi ſignificaret Deus *Oſea 4. n.* 11. ſic dixit: *fornicatio & vinum, & ebrietas auferunt cor.* id eſt, vt omnes explicant, dementant. En tibi ergo amatorio aſpectu ablatum ſibi cor fatetur Deus. Expreſſiùs adhuc Græca: ἐκαρδίωσας ἡμᾶς, *excordiaſti me.* vt vehementia amoris, quodammodo excordis mores ſubiiſſe videatur. de excordi amentiâ habes ſuprà multa, vbi de culpæ ſtoliditate. Quid ergo ſi dicamus ſimiles affectus ex his commanducandis pomis Chriſtum Dominum quærere: certè in pomis vim quamdam philtricam eſſe nemo ignorat: ideo fortaſſe apud Perſas ſoliti ſponſi die nuptiarum pomum edere. Strabo lib. 15. *procedit ad thalamum poſtquam malum edit, nihil aliud eo die deguſtato.* quaſi cum amatorio cibo amores ſumpturus eſſet. vnde ex Artimedoro *lib.* 1. conſtat eſum malorum apud veteres ſomniatum, amorum fruitionem ſignificare, & quidem alibi probo ſolum ex attactu pomorum quaſi per philtricam potentiam amantes incantari inuicem, & mutuos amores extorquere: imò ideo ſemeſa poma mitti amantibus. Cùm ergo in hoc Cantico, & ſæpe alibi Deus plerumque pomorum allegoria vtatur amoribus diuinis & caſtiſſimis innuendis, quid ni eſa poma, & ſibi collecta credamus, vt totus amabilis, qui amore noſtro lubens incantatur, declaretur. Si ergo meros mores & affectus illorum, qui eſcis ſiue poculis amatoriis, amori potentiſſimo ſui impotes obediunt, in Deo quodammodo viderimus, nullus puto dubitationi locus relinquetur: ex his philtricis pomis, ſiue amoribus noſtris conſimiles hos effectus ſubiiſſe, percurramus iam aliquos.

1425. Primus ergo dementantis amoris effectus & affectus, quo ita vir aliàs prudens rei amatæ ſubiacet, vt illam de nullo ſecreto valeat celare, vt cui animam tradidit, animæ etiam ſecreta, & recondita penetralia manifeſtet. poſſemus ire per infinita profana, ni paſſim obuia: nunc ſatis diuina illa Sanſonis, ad quem Dalila: *Quomodo dicis quòd amas me, cùm animus tuus non ſit mecum?* Iud. 16. n. 15. vbi Lyranus: *quaſi diceret,* inquit, *hoc eſt falſum manifeſtè, cùm proprium ſit amantium ſecreta ſua inuicem reuelare.* Sed cùm id quidem non ſit ſemper, quia aliò quandoque cogunt ſilentij debitæ leges arctioris: ideo crederem argumentum Dalilæ viſum robuſtiſſimum, quia fucatis blandimentis iam Sanſonem crediderat incantatum, cuique mentem vis amoris eripuiſſet: & quidem talis erat, Sanſon ideo tandem ſecreta reuelauit. quidni, ſi figuræ myſterio inſcius ſeruiebat. mirum quidem ligandum Chriſtum, deiectis quidem priùs ligaturis turbis imperaſſe: quid ligaturos proſtas, qui tandem pateris ligari? quorſum affixus cruci ſolem obnubilas: petras concutis, velum rumpis, aperis ſepulchra: ſi tandem morti fragilis vis ſuccumbere? ſcilicet vt occultæ ſub homine diuinitatis manifeſta ſigna daret, & nihil de ſe ingratæ ſponſæ ſynagogæ occultaret: vt enim erat amando incantatus, ſecreta retinere nulla poterat. Bene Drogo Oſtienſis lib. de ſacr. dom. Paſſ. *Sub hoc,* inquit, ſcilicet aſſumptæ carnis, *pallio ô fortiſſime Sanſon abſcondita eſt maxima fortitudo tua, quam etiam dilectæ, & non diligenti te ad vltimum non celaſti, vt inimicam verteres in amicam: in tantum amaſti mulierem non amantem te, ſed perſequentem, vt propter amorem eius ſapientia tua ſtulteſceret, & fortitudo tua infirmaretur: ſed quod ſtultum eſt Dei, ſapientius factum eſt hominibus.* Quid ni ſi incantatus vehementiori æſtu, quàm Sanſon, ardebat Chriſtus, & ſuauiori ardore dulciſſimus amator hominum æſtuabat.

Pergebat Dominus Sodomitas euerſurus, ſed ſiſtens gradum, *Num celare,* inquit, *potero Abraham, quæ geſturus ſum?* in Græco eſt, *non celo Abrahæ puero meo,* Geneſ. 18. n. 17. vbi appellatio pueri, de viro ad ſenectutem prouecto amoris ſatis indicat teneritudinem. Sed vnde hæc Deo tacendi impotentia? putarem, quia conuiuio illo, quod charitatis viſceribus, amanti pectore illi pararat Patriarcha *n.* 8. imò potiùs eiuſdem amore, quo auidè ibidem Dominus paſcebatur, tamquam philtricâ eſcâ fuerat incantatus, ſuique impos ſilere iam non poterat. prætereo alios Patres, qui myſticè de hoc epulo diſſeruerunt: adduco vnum Ambroſium, qui pendens verba illa, *ſubcinericios panes,* pro quibus in Græco eſt ἐγκρυφίας, ſiue *abſcondita,* poſt multa ſic concludit. *Hoc,* inquit, *paſcitur diuina maieſtas, hunc epulatur affectum, qui parcus loquendi ſit, nec ſacra in medium ferat,* in amore noſtro delitiarum internarum ſecretum, & cordatum ſilentium requirit Deus, odit loquacitatem: quo tamen ita delectatur, vt ipſe excordis inſtar, diuina deſipientiæ ſapientiâ præ charitatis dulcedine, ſecretum minimè poſſit cohibere. 1426.

Sacramentum corporis ſui, & ſanguinis myſterium Chriſtus inſtituerat, id eſt, amatorium poculum condierat, quo intima ſecreta animæ, non ſolùm vi ſolebat penetraret, ſed etiam inuitam quodammodo, ſuaui ſibi attraheret violentia, de quo alibi fusè dicam. Quid tunc anima? parat etiam poculum, quo Chriſtum penetret, & omnia illius ſecreta perſpicax inueſtiget: nec compos iam ſit Chriſtus aliquid occultare, hinc ait: *apprehendam te, & ducam in domum matris meæ, ibi me docebis,* Cant. 8. n. 2. ſi enim quæris vnde tanta fiducia, qua ſe abſolutè docendam, & omnia cogituram ſperet anima, nil aptius inuenies, quàm quod ſubiungit: *& dabo tibi poculum ex vino condito, & muſtum malorum granatorum meorum.* eſt enim frequentiſſimus hebraiſmus, vt norunt pueri, præpoſito effectui cauſſam ſubſignare, atque pro *quia,* particulam *&* apponere. quaſi dicat, ideo me docebis, ideo ſecreta tua cognoſcam, quia tibi vinum condiam, & de amore meo, amatorium poculum miſcebo, quo amantes ſolent excantari. partem cogitationis huius fouet Philo Carpathius ibi. *Quòd vino,* inquit, *ſalutis potata ſit ſponſa à ſponſo, idem per ſe declarauit cùm dixit: Accipite & bibite, hic eſt ſanguis meus. poſſumus etiam intelligere ſponſum à ſponſa nunc viciſſim potari per charitatis officia, vt quod à ſponſo gratis accepit, id aliquando rependat eidem.* propinauit, addo ego, anima charitatem, & ebibit ſecretam doctri- 1427.

nam, quam non poterat condito hoc poculo incantatus Christus denegare.

1428. Secundus incantantis amoris effectus est, amantem rei dilectæ amentem penè ita addicere, vt non multis iniuriis prouocatus, discedat lubens: multis lacessitus opprobriis roget adhuc: dura ingratitudine eiectus, adhuc circumeat, sollicitus perseueret adhuc, adhuc ambitiosus laboret, vt admittatur. Quoties delusus Samson rogabat? quot prouocatus procacis fœminæ iniuriis persistebat? excæcatur tandem à Philisthæis, & meritò, qui priùs amoris vehementia excæcatus, discedendi potentiam amiserat, & vires iugo infami euadendo prostrauerat imbellis. tandem ad molendum pistrino condemnatur stolidi animalis munere functurus, quia dum seruierat Dalilæ, circæo plusquam poculo incantatus, stolidam iam subierat conditionem: quomodo ergo posset discedere qui præ amoris voluptate, voluntatis amiserat arbitrium. vnde bene Esdras non Canonicus, de Rege illo, qui ab Apamene amica penè incantatus, illam aperto, vt ibi scribitur, ore suspiciebat, sic concludit: *Si indignata ei fuerit, blanditur, donec reconcilietur in gratiam*, Esdræ 3. cap. 4. num. 31. videamus id, quantum materia patitur, in amante Deo.

1429. Peccat Eua, inescat deinde pomo Adamum, & qui iam amore degebat incantatus, tantum abest vt fugiat fœminam per summam iniuriam, mortis illi, miserias porrigentem, vt potiùs ne ab illa separaretur siue viuente, siue moriente deglutit mortem, *Genes. 3. num. 6.* fuerat Eua serpentis, siue voluptatis præstigiis delusa & incantata, vnde Philo Iudæus lib. de opif. mundi: *Voluptas*, inquit, *suas præstigias & fraudes, viro non audet admoliri, sed fœmina, & per hanc illi, idque admodum appositè efficaciterque.* Ast Adam dirioribus præstigiis amoris deluditur ab Eua, quam serpens euertendo viro selectius instrumentum destinauit: quidni si Eua seducta, diuinitatis vsurpandæ credula adhæsit dæmoni, mortem subiit: Adam verò, vt vxori adhæreret nociuæ, nulla spe delusus, sed ingratæ blandiens, amori seruiens, porrectam mortem absorbet: ideo D. August. lib. 14. de Ciuitate cap. 11. *Non frustrà*, inquit, *dixit Apostolus, Adam non est seductus, mulier autem seducta est: nisi quia illa, quod ei serpens locutus est, tamquam verum esset, accepit: ille ab vno noluit consortio dirimi, nec in communione peccati.* Maior ergo huius incantamenti vis, diriores amoris præstigiæ, qua Adam sciens & volens, ne vxorculam deserat, morti inseritur. Attende nunc Deo, cuius causâ prælusimus in Adamo.

1430. Peccauit iste, & per sacrilegum nefas, è sede cordis sui Deum expulit, & tamen paulo pòst audit, vt in textu additur, *vocem Domini Dei deambulantis in paradiso*, num. 8. deambulantis? & cur non præcipiti cursu fugientis? cur non fulminea celeritate discedentis? sed esto mitior incedat, procedat tardior: cur non ambulare dicitur, sed deambulare, id est, huc illuc regredi, & circumire? nosti veneficij genus quo incantatus amator fores dilectæ circumit, vnde fœmina apud Theocr. *Idyl. 2.*

Vtque voluitur hic aneus orbis ope Veneris,
Sic ille voluatur ante nostras fores.

hinc erat, vt quandoque amantis discedentis pignora in limine per incantationem collocarent, quibus demens interiùs sic hærebat, vt ad limen volens, nolens redire cogeretur. allusit insignis venefica Virgilianæ pharmaceutriæ,

Has olim exuuias mihi perfidus ille reliquit,
Pignora chara sui, quæ ego nunc limine in ipso
Terra tibi mando, debent hæc pignora Daphnim.

putares ergo in limine Adamatici cordis adamati philtricum aliquid appositum, cui diuinus amator alligatus aut non posset discedere, aut discedens potenter reuocaretur: Bellè Hugo Victorin. hic apud Godefr. *Deambulabat*, inquit, *& non discedebat: neque abijt in directum elongans, quasi irreuocabilis, nec reuersurus ampliùs, sed prope gyrans, & iuxtà deambulans, abijt & non ambijt: modò vadens, modò rediens, & magno quodam incerto æstuans: quasi nolens sedem suam deserere, nec valens pollutam mansionem sustinere.* Certo fortius incantatus Adam ab Eua, quàm ista à serpente: sed vtrùm vehementiùs incantum dixeris, ab vxore Adamum, an ab isto Deum? repugnat diuinæ naturæ per gratiam in peccatore habitare, & tamen iniuitè expulsus ambit, rogat, circumit, amoribus suis quasi sui impos, quasi incerto æstuans, affectat deseruire.

Creat Deus vniuersam mundi machinam cœlo lucidam, terrâ stabilem, aëre vagam, igne flammeam, aquâ fluidam: totque mira sex tantummodo dierum spatio perfecit. peccat Ierichó, expellit idololatriæ abominationibus à se Deum verum, & tamen ille iustas pœnas sumpturus, per septem dies integros, & continuos, ministrantibus militibus & Sacerdotibus illam circumit: *circumite vrbem cuncti bellatores semel per diem: sic facietis sex diebus, septimo autem die Sacerdotes tollant septem buccinas, quarum vsus est in iubilæo & præcedent arcam fœderis, septiesque circumibitis ciuitatem*, &c. Iof. 6. à num. 3. Itane? tota machina orbis creatur sex diebus, & septem ad vnius ciuitatis expugnationem expenduntur? dices, ibi creasse Deum, hic milites & Sacerdotes expugnasse: sed cur validissimus exercitus, qui primo insultu si permitteretur facile vrbem prosternere toties iubetur circuire? certè dixeris aptius dux ipse exercitus licèt occultâ præsentia erat Deus, ipse circumeuntes præcedebat: ideo toties circumit, ideo qui tam facile creat, expugnat tam difficile: circumibat amator affectu humani generis incantatus, si fortè pœnitentiam ageret vrbs, & admitteretur ad veniam: ne ab illa per vltimum supplicium separari cogeretur: ipse est qui rogat, ipse qui toties circumit. Chrysost. homil. 5. de pœnitent. *Potentia*, inquit, *excellentia velox: multâ de bonitate tardat. Sex diebus cælum & terram, & omnia quæ in eis sunt creauit: vt vnam vrbem Iericho destrueret, septem diebus illam circumiuit.* ecquæ maior in tanta potentia potuit reperiri incantantis cuiusdam amoris patientia? sic amor quem semel creaturarum concepit Deum cogit, vt illas circumeat, ne à delitiis suis abire teneatur, & dicent meritò, 1431.

Vtque voluitur hic aneus orbis ope Veneris,
Sic ille voluatur ante nostras fores.

§. III.

Incantamenti sacri sana insania sublimiùs expenditur.

QVousque procedet vltrà vxorij cuiusdam mariti amor, aut amatoris cuiusuis æstuans vehementia, quàm aperta coniugis adulteria, & amicæ scortationes manifestas aut non videre, aut quasi non visas dissimulare? qualis dixeris veneficæ experta manu temperatum poculum illud, quod zelotypiæ potuit extinguere ardorem, furorem reprimere, vt amores indulgentissimè habiri non lædantur? & tamen eò vsque diuina procedit indulgen 1432.

indulgentia, humanis iam amoribus incantata, & qui, vt alibi dico, ipſo zelotis nomine timebatur, fit iam ſæpe hoc patientiæ genere amabilior.

1433. Prædicat Chriſtus Iudæis, & qui ſuauiſſimis verbis ab ipſo pumice ſuauitatis lachrimas extorqueret; à duriori illorum pectore, lapidoſam rupis duritiem non amouet: quin imò *tulerunt lapides vt iacerent in eum*, Ioan. 8. num. 59. tulerunt, inquam, ab ipſa rupicis cordis lapidicinâ, nec tamen propterea imminuta, quæ non in carneas fibras, ſed in aſperitates ſaxeas recreſcebat. Audi tamen erga ſic apertè adulterantem Synagogam diuini ſponſi teneros amores, mores patientiſſimos: *Ieſus autem abſcondit ſe, & exiuit de templo.* de quo ibi Chryſol. ſerm. 132. *Abſcondit*, inquit, *ſe, non timens, ſed ignoſcens: Deus peccatorem cùm fugit, parcit: Deus rebellem non vult perdere, cùm declinat.* Sic ſe abſcondit, quaſi ſibi abſcondita velit adulteria: fugit ipſe, vt adultera fugiat vindictam, & quod ſanctiſſimus Ioſeph caſtiſſimis Deiparæ Virginis amoribus quodammodo incantatus, in falſa illa ſuſpicione exequi cogitabat: id re vera exequitur Chriſtus erga procacem adulterantis ſponſi imprudentiſſima impudentia.

1434. Sæuit Herodes in ipſum, adhuc puerum, & tunc Angelus ad Ioſephum: *Surge*, inquit, *& accipe puerum, & fuge in Ægyptum*, Matth. 2. num. 13. fugit hominem, Deus; fragilem, fortiſſimus: omnipotens, caducum? ecquæ tam noua probandæ putatiui Patris fidei, examinandis moribus conditio? nullum mirum: iam in infantili corpuſculo, prædictum amoris giganteum affectum exprimere cupiebat. id expreſſum voluit Chryſologus *ſerm.* 152. de rege impio locutus: *Magiſter*, inquit, *mali, miniſter doli, ira artifex, inuentor ſceleris, impietatis auctor, pietatis prædo, inimicus innocentiæ, hoſtis naturæ: malus omnibus, ſuis peior, peſſimus ſibi, quem Chriſtus, non vt euadat, ſed ne videret, aufugit.* ſcilicet, vt ſuprà dicebat idem Deus peccatorem cùm fugit parcit, rebellem non vult perdere, cùm declinat: diſſimulat enim culpam viſam, ne inuiſâ ſibi vindictâ humanos amores ſuos lædat: adulteræ ſic naturæ mores adhuc gerens. & bene in Ægyptum fugit, vt prouincia veneficiis dedita, quæque olim incantatoribus ſuis Moyſis miracula eludere conabatur: nouum incantantis huius amoris miraculum, nouum benefici venificij genus tamquam inſuperabiſe obſtupeſceret.

1435. Iam iam lapidaturi inſequebantur Iudæi fœminam adulteram, quæ currens, & incurrens diuinis Chriſti pedibus ab illo piam operam poſtulabat. Ecquid hoc mulier? à Iudice iuſto veniam, ab immerito læſo opem implorasʔ non tam infidelis matrimonij leges auſteras, quàm ſacrilega debitum Chriſti amorem fregiſti: marito corpus, Chriſto animam violaſti turpiùs: quomodo ergo ſi illum fugis, confugis ad iſtum? maritus, diceret illa, adhuc ſui compos, non ſic amat ardens, vt læſus parcat: at ſponſus animæ Chriſtus iam ſui impos, iam amoris veneficio incantatus, amplexus potius, quàm ictus apparabit. Eſto id alibi fœmina: at nunc, quando populus culpam tuam penè ſuffuſus pudore prædicat, & agnoſcit: nonne neceſſariò Chriſtus, ne inſenſibilis appareat, intimum doloris ſenſum manifeſtabit? an non puniet delictum, quod videt neceſſariò? diſſimulabit viſum, inquit illa, imò & non videre ſimulabit, & dum alij oculos acuunt cernendæ maculæ, vt manus arment ad vindictam: Chriſtus ſuos velabit incantatus, quaſi non videns à pœna excuſetur. ita factum: vnde Ioannes de ipſo: *Inclinans*, inquit, *ſe deorſum, digito ſcribebat in terra*, cap. 8. num. 6. vbi iterum Chryſol. ſerm. 115. *Auertit*, inquit, *faciem ſuam Dominus, & declinauit in terram, ne crimen cerneret, quod puniret.* Iuſtitiam cæcam pinxerunt veteres, ne ſcilicet obiectorum fucatis affectibus, per oculos corrumperetur: econtra Iudex noſter iam amatorio poculo internis oculis quodammodo excæcatis, ne videat quod puniat foris excæcatur.

Sed vlteriùs adhuc pergit hæc incantatio in amatoribus, cùm viſâ culpâ (quam quidquid ſimulare velint, diſſimulare non poſſe cognoſcunt) ad pœnam coguntur: amicos rogant ſint veniæ interpellatores, vt venia, quam nimis optant indulgere, extorta ſibi exiſtimetur. neque hoc in Deo noſtro piiſſimè & prudentiſſimè amatorio pharmaco dementato potuit non inueniri. Fornicatur populus, & infami idololatriæ deditus, Deum benigniſſimum deſerit ingratiſſimus: tunc Deus ad Moyſem: *Dimitte me, vt iraſcatur furor meus contra eos*, Exodi 32. num. 10. Sed quid? tenuerat ne Moyſes Deum? non legitur. quid ergo? ita monens rogabat Deus illum, vt teneret. Stephanus Cantuar. hic apud Godefr. *Quaſi diceret: tu tenes me, vel tenere potes: per hoc dedit fiduciam exorandi, & impetrandi pro eis: ſi enim velles verberare filium tuum, & diceres ſedenti iuxta te: Dimitte vt verberem filium meum, nonne quodammodo exhortareris, vt te exoraret ne verberares eum? tenuit ergo Moyſes Deum, ſeruus dominum, creator creaturam.* & quidni teneat, ſi Dominus iam interioris incantantis affectus vi longè arctiùs tenebatur. 1436.

Ecquæ olim regio fœdioribus vitiis, turpioribus idololatriæ dedita adulteriis, quàm Romana? & cùm videbatur vltimis afficienda ſuppliciis ob Deum derelictum, tunc fit prouinciarum omnium chariſſima: quæris vnde? audi. Solent potiones amatores, vt noſti, etiam poſt commiſſas illarum culpas amicas perfidas rogare: vt quas fortè leuiſſimâ offenderunt reprehenſione, leniant exaſperatas: mitigentque ſubiratas ob duriuſculum verbum, quas ſeueriſſimo verbere iuſtiſſimè excipere deberent: tunc iam depoſito iurgio, ſuauioribus blandimentis indulgetur. Nouerat ergo genium, & ingenium Dei Apoſtolus, ideo ad Romanos: *Obſecro itaque vos fratres per miſericordiam Dei, vt exhibeatis corpora veſtra hoſtiam viuentem*, cap. 12. num. 1. Sed cur per miſericordiam, cùm per iuſtitiam poſt tot naturæ noſtræ debita, hoc ſacrificium ab illis Deus repetere poſſet meritiſſimò? reſpondet Chryſologus ſerm. 108. *Paulus*, inquit, *imò per Paulum rogat Deus, quia plus amari vult, quàm timeri: rogat Deus, quia non tam Dominus eſſe vult, quàm pater: rogat Deus per miſericordiam, ne vindicet per rigorem.* non poterat non rogare per miſericordiam, qui in ipſis rogationibus (cùm imperare poſſet,) ſummæ miſericordiæ, & manſuetudinis erga offendentes ſe exhibet teſtimonium. 1437.

Quid dixerim de pretio quo vxorcularum lachrymulas hi tales habent? fingebat ideo Apuleius nouiſſe aliquando Pſychem inter lachrymandum ſic maritum Cupidinem delinire, vt miſellum incantaret, & primum incantationis effectum ſcripturus ſic ſubdit lib. 5. *his verbis, & amplexibus decantatus maritus: lachrymaſque eius crinibus ſuis detergens*, &c. quaſi lachrymis vxoris tamquam gemmis, ad incantationis ſuæ ſtemma coronaretur. Attende nunc. Venit aliquando Chriſtus ad fores animæ, quas, vt illi lubens & facilis aperiret, allegabat: *quia caput meum plenum eſt rore, & cincinni* 1438.

cincinni mei guttis noctium, Cant.5.n.2. Sed aspicin' Domine esse creatutam, ac proinde de conditionis nostræ vili ingenio, plus vtilitati suæ, quàm necessitati tuæ attendentem? cur ergo non potiùs aliquid sibi vtile allegas, quod exceptura excutrat auidula? imò allego, inquit Christus, sunt enim hæ guttæ noctium, lachrymæ illæ, quibus anima in absentiæ noctibus me plorauit: quid igitur illi vtilius, quid decorius, quàm lachtymas suas cincinnis de incantanti affectu cernete gemmantium loco insertas lapillotum, quasi iam præ his lachtymis stellæ sordeant, quibus coronabat? Paraphrastes Chaldæus: *quoniam capilli capitis mei, pleni sunt lacbrymis tuis*. maiorem adhuc incantamenti agnosco efficaciam.

1439. Degis quidem, dicebat Christus huic ipsi sponsæ, tamquam crystallinus abyssus viuentium aquarum gratiæ, quæ de niuibus Libani, id est, de cœli nubibus emanant: *puteus aquarum viuentium quæ fluunt impetu de Libano*, Cant. 4. n.15. & quando, quæso, vidisti impetuosos aquæ decursus, præcipites torrentes, vbi pariter inordinatos cursus non videres? fluuius ideo extra alueum erumpit, vt inordinatè perrumpat & insolitè: vt laxis habenis humidis certo deserto itinere, incertum petat impetuosus. Aquæ igitur gratiæ, quæ certo ordine & tenore fluxuræ videbantur, quomodo debitam viam permeabunt, si præcipitantur impetu, si deuexæ præcipitio rapiuntur? sinamus ita fluant, summus illarum ordo, deinordinato hoc humanis iudiciis, cursu constat: Libanus ipse Christus vnde fluunt incantatur amore: affectum visus sequi, non rationem impos quodammodo sui, vt supremæ charitatis euadat compos. grauiter Guillelmus ibi in catena Delr. *Tantus*, inquit, *est enim impetus fluentis gratiæ, vt sine ratione fluere videatur: dum præ piscatoribus non attenduntur imperatores, & reprobatis Philosophis, idiotæ assumuntur.* Claudamus iam materiam, &, ni fallor, claui aureâ.

1440. Mihi quidem ad apicem incantationis amatoriæ venisse visus amator, qui post summissam iniuriarum amicæ patientiam, quod leui iurgio correptam, & ideo irâ accensam nequit reconciliare, totus venditur, empturus dona, quibus rebellem valeat promereri, & quid aliud tu putes fecisse amatorem nostrum Christum, (cùm naturam humanam ingratissimè illi mortem parantem, & Iudæos suauissimis verbis correptos, agnosceret, illi Crucem sæuissimam machinantes) pridie quàm pateretur Eucharistiâ institutâ: nisi donorum summo, rebelles sibi amores conciliare, & dementati amantis, ad viuum mores quo ad poterat exprimere? dementauit se olim Dauid, vel finxit dementatum apud Achis, vt vitam seruaret: vnde illud, *& immutauit os suum, & collabebatur inter manus eorum, & impingebat in ostia portæ, defluebantque saliuæ eius in barbam*. 1.Reg.21.n.13. Aliqui ex Græco vertunt καταφέρω, &c. *deferebatur in manibus suis.* vbi valde addubitant interpretes, quomodo quis in suismet manibus deferri possit. Augustinus ergo in *Psalm*.33. hoc tantummodo in Christo, cuius simulatâ amentia Dauid typum gerebat, ait verificandum: vnde titulum Psalmi qui habet: *Dauidi cùm immutauit vultum suum*, sic scribit: *Quomodo ferebatur in manibus suis? quia cùm commendaret ipsum corpus suum, & sanguinem suum, accepit in manus suas: & ipse se portabat quodammodo cùm diceret, hoc est corpus meum*, quasi Dauidis insania, solùm de insaniente sanissimè præ amoribus Christo, & hæc parante dona capi posset: vnde pulchrè ibidem ad illud eiusdem Psalmi: *Gustate & videte quoniam suauis est Dominus*, n.9. sic subiungit. *Nonne aperit se Psalmus, vt ostendat tibi illam quasi insaniam, & furorem consistentem, sanam insaniam, & sobriam ebrietatem illius Dauid, qui figuratè Sacramentum dominicum ostendebat?* Neque enim se suis, & iis ingratissimis gustandum daret, & tantum munus offerret, nisi cordata amoris phrenesi quodammodo laboraret. hæc satis pro philtrica pomorum natura ad incantandum: ponderemus in eodem versiculo alia non contemnenda.

§. IV.

Amoris diuini stemma liberalitas.

Nihil fructuum, nihil delitiarum suarum numerauit Christus, quod amicis suis exhibitum non dicatur: nescit enim diuinus Amor auaras manus, cuius vnicum stemma liberalitas. equidem nescit amoris penetralia auaritia: quid neget amor, qui sui ipsius prodigus dispensator? aut totus fluit in dona, si diues: aut si pauper, in lachrymas, quòd non donet. Post longissimæ peregrinationis labores animosè aditos, peruenit Mesopotamiam Iacob, felicemque portum in consobrinæ suæ officiosis de consanguinitate osculis inuenit. quis ergo non putaret visâ Rachele, in mille lætitiæ affectus, & finiti gratulationis laboris, iuuenem erupturum? sed quàm aliter: *& adaquato*, inquit textus, *grege osculatus est eam, & eleuata voce fleuit*, Genes.29. n.12. hæccine de inuento portu lætitiæ monumenta? hæccine fausti ominis de visa primum Rachele hilaris exultatio? puto Iam tunc amabat, in ipso primo aspectu arbitrium pulchritudini captiuans, & cot casti connubij arrhas puellæ donans: cùm igitur dona alia non habuisset, quibus liberalis amoris genio satisfaceret: dolere paupertatis cruciatus, in lachrymas prorupit. Lyranus ibi (ex Hebræorum doctrinâ supponens Iacobum onustum muneribus paternâ domo excessisse) sic subiungit. *Dicunt igitur quod Ephas primogenitus Esau, qui iam erat adultus, de præcepto patris sui, insecutus est Iacob, cum multitudine armatorum, & comprehendit eum, &c. dimisit eum solum, & omnibus bonis spoliatum, &c. cùm igitur vidit consobrinam suam, & non habuit aurum & argentum, seu iocalia ad dandum sibi, sicut seruus Abrahæ dederat Rebeccæ, vt suprà dictum est: memor huius rei, cæpit lachrymari.* non legitur itaque doluisse de ereptis sibi bonis, nisi quando iam instigante affectu, nouis amoribus erant offerenda. & bene ideo fundit lachtymas, quia dona profundere non poterat: neque enim Amor putat se probabilem, nisi muneribus præbitis comprobetur. 1441. *Amor liberalis.*

Hinc est, vt diuinus Amor vbicumque se liberalitatis ingerat occasio, totus effluat in dona, nec se vsquam à pretioso hoc vsurpando stemmate contineat: vnde D. Cyprianus orat. 1. *Non enim*, inquit, (*qui beneficiorum terrestrium mos est*) *in capessendo munere cœlesti, mensura vlla, vel modus est: profluens largiter spiritus nullis finibus premitur, nec coërcentibus claustris intra certa metarum spatia refrenatur: manat iugiter, exuberat affluenter. nostrum tantum sitiat pectus, & pateat: quantum illuc fidei capacis afferimus, tantum inde gratiæ inundantis haurimus.* sic thesauris exundantibus repagula tollit Amor diuinus, ne ipse vilibus coërcitus repagulis intelligatur: quia tenera ita liberalitati commensuratur, vt si infinita dare non posset, (quæ certè dedit) neutiquam infinitus crederetur. 1442. *Amoris diuini stemma liberalitas.*

Venit

1443. Venit in luctam Deus cum Iacob: oppugnat, nec expugnat creator creaturam: audentiùs dicam, penè expugnatur Deus ab homine, qui etiam percuſſus femore claudicante, ſic illum adſtringit, vt euadere amplexum quodammodo non valeat. quid faceret diuina potentia de amoris tenacitudine ad incitas redactâ? ipſum amorem aduocat in auxilium: prætendit amor Gentilitium ſtemma ſuum, liberalitatem: *Benedixit*, inquit, *ei in eodem loco*, Geneſ. 32. num. 29. tunc cedit Iacob, & Deo concedit lauream, tunc ignoratum fatetur: *vidi Deum facie ad faciem, & ſalua facta eſt anima mea*, num. 30. quaſi non poſſet non eſſe Deus, & diuinus ille amor, qui etiam ſub ſpecie contentionis liberaliſſimus dona concedebat. ideo abſque dubio ſecurum impotentis quodammodo in luctâ de myſterio potentiæ ſuæ honorem, putauit Deus: quia hanc, poſtremâ amoris ſui liberalitate, ab omni vindicandam iniuriâ præcognoſcebat: iam ſe, etiam dum cedit homini reputans victorem, quia vltimâ erat illum victurus liberalitate. hinc Chryſol. *ſerm.* 131. de Deo: *Iacobo*, inquit, *viami conuiator occurrit, & ita ſe humano collegio ſocium prabet, vt prouocanti homini Deus totus in luctam inſeratur, & tunc videbatur neruis, aut lacertis vincere, quando victor caleſtia dat dona, munera dat diuina.* mauellem legeres textui & acumini aptius, *quando victus.* vtcumque ſit, lacertorum vim non curat Deus, quin ob myſterium fragilitatis ſpecie diſſimulat, dum amore vincat; hic autem neſcit vincere, niſi liberalitatis ſtemmate glorioſus.

1444. Neque mirum; ſicut enim hîc potentia liberalis amoris opem implorauit: ſic viciſſim & Amor, potentiæ quandoque operam rogauit, cum hoc tamen diſcrimine, quòd impotens de myſterio potentia, vt amor totus de liberalitate panderetur, optauit: amor verò de religione auarus aliquando, vt potentia diſſimularetur, effecit. & quanto hoc grandius, & rarius? ibi enim Amor ſub generoſo ſuo ſtemmate, potentiæ accurrit in auxilium: nunc verò potentia ſub viliori pallio deſeruit amori, quaſi vbique cætera cedere patiatur Deus, dummodo illiberalis amantis notam euitet. ex his nouo ſplendore accedet illuſtrior trita aliunde, ſed optima explicatio Ambroſij *lib. 5. de fide cap.* 3. ad illud Chriſti reſpondentis filiis Zebedæi: *Calicem quidem meum bibetis: ſedere autem ad dexteram meam, & ſiniſtram, non eſt meum dare vobis, ſed quibus paratum eſt à patre meo*, Matth. 10. de quo ita ſanctus Doctor: *Volens oſtendere, quòd non perfunctoriam rem aliquam diſcipuli poſtularent, ſed eam quam impetrare non poſſent, prarogatiuam eis paterna honorificentia reſeruauit, non metuens ne quid iuri proprio derogaret*, &c. *noluit his quos diligeret videri quod peterent denegaſſe. Sanctus & bonus Dominus, qui mallet aliquid diſſimulare de iure, quàm de charitate deponere.* nihil Deus in ſe patitur amore cerni ſpecioſius: ideo cùm Amor hîc rationabili religionis auaritiâ ſaltem humanis oculis minui videretur, ius potentiæ ſuæ æquale patris, ne excelleret curauit diſſimulare, æſtimans pluris cognoſci donator omnium, quæ poteſt, quàm potens aliquorum quæ inuideat. militauit ergo in ſuperiori loco Potentiæ Amor, ſed ſub purpurea chlamyde, & imperatorio ſtemmate liberalitatis: militat hîc Potentia amori, ſed ſub gregario ſago viliori: ne dum liberalitatis ſtemma neceſſariò tegit amor, potentia ſplendeſcere videatur.

1445. Idem in aliis attributis euenit etiam. petiuit heu! ſacrilegè prodigenda bona ſua deperditus adoleſcens frater iunior: quid tunc Pater? *& diuiſit*, inquit Lucas, *illis ſubſtantiam*, cap. 15. num. 12. alter tantum petit, & vtrique donatur, & cur ita? timuit bonus pater, cæleſtis Dominus, ne amor eius auaritiæ inſimularetur, quod eatenus filiorum bona retineret, donec peterentur: vnde qui eo vſque conſeruandorum ergò illa retinebat, iam tota etiam non petenti effundit: malens apud ſacrilegas, ſi forte, linguas improuidentiæ, quàm auaritiæ denotari. Chryſol. ſerm. 1. *Petente*, inquit, *vno, ambobus omnem ſubſtantiam mox diuiſit: vt ſcirent filij, quod antè teneret pater non fuiſſe auaritiæ, ſed amoris: prouidentiâ, non inuidentiâ non dediſſe. tenebat pater, ſeruare ſubſtantiam filijs, non negare, & manere eam pignoribus cupiens, non perire.* Si ergo reuera prouidentiæ erat ſubſtantiam conſeruare: conferre illam lubricæ ætati, poſſet apud aliquos incuriæ improuidæ aſſignari: deuorat tamen Deus hanc calumniam, dummodo amor ſuus liberalitatem oſtentans, auaritiæ non ingerat ſuſpicionem.

Facit huc mirificè locus ille Lucæ de Chriſto Domino: *ait autem ei quidam de turba: Magiſter dic fratri meo, vt diuidat mecum hareditatem. at ille dixit illi: Homo, quis me conſtituit iudicem, aut diuiſorem ſuper vos*: cap. 12. num. 13. ne turberis homo è turba: reſponde reuerenter, ſed audacter: quis te conſtituit iudicem mi Domine? ipſe pater, qui te dedit mortuorum, & viuorum iudicem rectiſſimum, qui tibi cauſas & cœlorum commiſit & ſæculorum, qui iuriſdictionem omnem tibi, in quo ſibi bene complacuit, placuit delegatam. Euge: reſpondiſti bellè. Quid ergo hoc iudicium euitat Chriſtus? iudiciariam poteſtatem ſibi Dominus videtur denegare, & iudex à Patre conſtitutus, ſubmittens maieſtatis faſces, dignitatis imperium, exhibet ſe priuatum: aut mentior, aut aliquid in hac lite intercedebat, vnde liberalis eius amoris ſtemma obſcurari videbatur: quod ne fieret, maluit iudiciarium ſplendorem obuelari. haud dubiè ita eſt: non ſolùm *Iudex*, ſed etiam *diuiſor* vocabatur: at Amor ille profuſiſſimus neſcit miſeriam partium, qui quidquid det, quantum eſt ex ſe, totum dare liberaliſſimè concupiſcit: mauult ergo non putari Iudex, quàm auarus & per partes diuiſor reputari. Chryſologus ſerm. 162. *Homo*, inquit, *quid hunc ad diuiſionem vocas? quid hunc ad diſcuſſionem miſerandus inuitas? quid ab eo partem petis, qui tibi quaſiuit, & contulit totum?* ſed hunc locum alibi ad rem aliam preſſiùs examinabo. nobile nunc liberalitatis ingenium examino. 1446.

§. V.

Non tamen hæc liberalitas, venditans eſt, aut vana munerum ſuorum oſtentatrix.

Noſti quàm pretioſa ſint, quæ Chriſtus in hoc loco ſuis porrigat: mirare ergo pretioſa iſta chariſſimis indulta, ruſtici doni habitu & nomine deliteſcere, ſic ſolet diuinus Amor vanam in tribuendo oſtentationem euitare: ſic infrà in hoc cap. *num.* 14. manus eiuſdem laudantur *plena hyacinthis*, quos alij de gemmis, de floribus alij explicarunt, ſunt enim certè quidam, qui vendere videntur beneficia dum à ſe illa venditant conceſſa: quaſi non ſolùm quòd bene fecerint oſtentent, 1447.

ſed

ſed vt oſtentent, benefaciant: hinc minima quædam venditantes attollunt, & pigmæa munuſcula, ſub giganteo habitu expromunt, buccinantur. longè alia, & ideo longè aliter diuina liberalitas: gemmas fundit, ſed floribus commixtas, quaſi pro eodem reputet vtrumque, tam longè à beneficij ſui venditatione, vt pretioſiſſima quæuis, ruſticorum munuſculorum velo ambiat deliteſcere: ita vt quod Heliogabalus de prodigalitate faciebat enormi, de ſanctâ faciat Chriſtus liberalitate: de illo Lampridius in eius vita: *miſcuit gemmas pomis, ac floribus: iecit & per feneſtras cibos totidem, quot exhibuit amicis.* ſcilicet hoc ſummum eſt in beneficiis beneficium, quo accipientium conſulitur pudori, vnde & diuini amoris liberalitati cohærer neceſſariò.

1448. Prouocabat Iacobus fideles, vt confidenter petituri accederent ad Deum, & ſubdit: *ſi quis autem veſtrùm indiget ſapientiâ, poſtulet à Deo, qui dat omnibus affluenter, & non improperat*, cap. 1. num. 5. quaſi mauellent indigere, quàm improperanti ſuccumbere munerario. Bene Hugo Cardin. ibi: *Poſſet*, inquit, *aliquis dicere: Verum eſt quod dat, & non vendit; omnibus ſine acceptione perſonarum, qui piè petunt, & affluenter, non parcè: ſed tamen non liberaliter, & curialiter facit, quia poſt datum improperat, & ad hoc reſpondet, quòd non: vnde dicit, & non improperat: ſicut mundus* Eccleſ. 20. *exigua dabit, & multa improperat: Dominus facit è conuerſo, multa dat, & nunquam improperat.* quid mirum ſi ſic latentes ſub florum foliolis gemmas pluit, ac ſi non tam pretioſiſſima, quàm ruſtica ferre dona videatur: ſimulans paſtorale epulum, vt pretioſitatem munerum diſſimulet.

1449. In diuina illa parabola indigentis amici ſic dicitur ſollicitatus dominus reſpondiſſe: *Noli mihi moleſtus eſſe, iam oſtium clauſum eſt, & pueri mei mecum ſunt in cubili, non poſſum ſurgere & dare tibi*, Luc. 11. num. 7. Aſſumebatur iſte familiæ dominus, in diuinæ liberalitatis typum: quid ergo, dicat aliquis, ſic importunas quærit preces, & anxia rogantis vota exigit? humana certè beneficia multis extorta precibus, non tam dari dicuntur, quàm diuendi: vnde impudenter poſtmodum te donaſſe iactes, quod accipienti tam caro precum pretio ſtetit: diuina tamen beneficia ea ſunt, tantâque excellentiâ vota noſtra ſuperexcedunt, vt licèt hæc ſint maxima, ſemper ex gratia donentur, non de iure: vult tamen Deus vt precibus noſtris ab illo magis vendita, & nobis empta, quàm donata eſſe videantur: vt poſtea non venditanda eſſe, & obiectanda videantur. Acutè Chryſologus hîc ſerm. 39. *O quàm dare*, inquit, *vult, qui ſe inquietare taliter, taliter patitur ſuſcitare. O quàm neceſſitatis eſſe ſuæ, quod ſuæ poteſtatis eſt, vult videri.* quaſi dicat: fingit dediſſe neceſſariò, quod non ſolùm liberè, ſed etiam liberaliſſimè conceſſit, & ideo tunc maximè dare liberaliter intelligitur, cùm ſe patitur inquietare: quia iam venditare non poterat, quod vendere amouendæ inquietudinis pretio ſimulabat. hæc eſt germana mens ſancti Doctoris, vt ſtatim patebit.

1450. Et meritò: ideo enim & nox intempeſta, & ſomnus parabolæ, præter ſollicitas preces, aduocantur, *num.* 5. vt donantis liberalitas, derogantis quodammodo iure, id temporis venientis, velaretur: ac ſi tam daret quod liberalis, quàm quod emaces preces recurſurus ad ſomnum non poſſet euitare: oporteretque illum datis muneribus importunos depellere clamores, & pellacis ſomni emere ſibi voluptatem, aut redimere ſaltem interpellatum. Idem aureus Doctor *ibidem*: parum eſt quod facienti miſericordiam nox velabatur: quod largitatem dantis, perentis obtegebat improbitas. niſi ad cumulum pietatis velandæ adſcriberetur & ſomnus: inducit in hac humanitate, geminam neceſſitatis ſpeciem, petentis, & dormientis, vt illum petere hoſpes, dare compellat hunc ſomnus: vtpote qui propterea *ſe daturum ei dicat in tempore, quo non occurrere amico, ſed recurrere videatur ad ſomnum: vt ei magis dormire liceat, quàm dare libeat ſic petenti.* ego clariùs legerem, & corrigerem, *quòd facientis miſericordia nocte velabatur.* vtcumque: conſulunt petentis pudori noctis vmbræ, & donantis liberalitas, improbitatis petentis velo tegitur: ſomni ſui magis redemptor, quàm alienæ neceſſitatis ſopitor ſimulatur: vt per omnia inuitè viſus dari, dedat nobis fiduciam, ne id nobis poſtea improperandum timeamus: qui enim inuitus beneficia confert, non poteſt liberalitatem imputare, quæ tot circumſtantiis extorta, imò potiùs iam empta iudicatur.

Et noctu, vt ſuprà dicebam, & poſt longam contentionem benedicitur Iacob: *Ortus*, inquit textus, *eſt Sol, poſtquam tranſgreſſus eſt Phanuel*, Geneſ. 32. n. 31. vt nocturna benedictio, minus aliorum oculis venditari videretur. *Sed quorſum*, inquis, dura contentio? quorſum lucta, vbi diuinæ vires cedunt quodammodo, fragilitatis labe penè notandæ, ſi, vt dixi, de amoris liberalis ſtemmate non decorarentur? imò, quomodo liberalitas, quæ ſic extorta? certè numquam Deus liberalior, quàm dum ſic ſua bona offert, quaſi proferat inuitus: vt iam non timeatur venditator, qui venditor ſatagit ſic haberi. fauet ibi D. Thomas: *Ideo*, inquit, *Deus fingebat ſe omnino receſſurum, vt inſtantiâ precum fortius retineretur, & quaſi violentaretur, ſeu compelleretur ſuum rigorem flectere.* vt dum de violentiâ magis luctantis hominis, quàm de reluctantis Dei benedictio orta videbatur, omnis improperandæ benedictionis timor aboleretur. 1451.

Hinc iam intelligis quid ſit illud: *ſi quis audierit vocem meam, & aperuerit mihi ianuam, intrabo ad illum, & cœnabo cum illo, & ipſe mecum*, Apocal. 3. num. 20. Quid grandiùs, quàm cum Deo cœnare? quod beneficium auguſtius, quàm ſupremo Imperatori diſcumbens aſſidere? Sed expende, dici priùs, *& cœnabo cum illo.* quaſi iam Dei cœna ſit debita, qui priùs voluit eſſe hominis cœnipeta. diuina liberalitatis techna: ne ſit timor exprobrandi conuiuij præſtiti ab illo, qui humanum piiſſimum affectauit. Gilibertus *ſerm.* 40. de ſponſa Chriſtum inuitante ad hunc locum acutè & deuotè ſic ſubiungit. *Non habes neceſſe ô bone Ieſu, morari ad oſtium ſponſæ: ipſa enim te votis vltrò interpellat. redde vicem, reinuita illam. Sediſti ad menſam eius, vide quanta ſint appoſita tibi, ſciens quia tanta oportet te præparare: tanta, inquit, & ſufficit ei: hoc autem dico: totam ſe impendit, tu te totum repende: quomodo totum erit, ſi illam ſe totam dat, tu te demidias?* Si diuina cœna rependitur magis, quàm impenditur, certè non imputabitur. O quanta liberalitas, occultè illa dare, vnde maiora emanant beneficia, ne quaſi liberaliter data, oſtentationis periculo expoſita videantur! re enim vera occultè dederat priùs Chriſtus impendia, quibus anima opulentum illi epulum miniſtrabat, quo diuinæ cœnæ emax collaudatur. 1452.

Diſtilla

VERS. 5. Distillauerunt myrrham.

§. I.

Affectus Deo immolatus detinet, non adimit: differt potius, quàm aufert voluptatem.

1453. EXhilaranda tandem de inuento dilecto sponsa, priùs mortificante myrrha imbuitur: tunc enim vernat dulcior voluptas, cùm è mortificationis sepulchro renasci visa, incassum planè quæreret: nec iucundam de inuentione felici perciperet lætitiam, nisi hæc sub mortificatione priùs absconderetur: detinet enim affectus quiuis Deo per mortificationem immolatus voluptatem, non adimit: distulisse magis creditus, quàm abstulisse. Nouerat id Propheta, ideo clamat: *lætetur cor meum, vt timeat nomen tuum*, Psalm. 85. n. 11. Vatabl. vertit: *Cogε pectus meum, vt timeat nomen tuum.* quia nulla mortificatio ita violenter cogit, quæ paulo pòst volenter non lætificet: & licèt se coactum ex repugnantia carnis fateatur se Dauid, breui tamen lætificandum se confidit: imò lætitiæ excipiendæ solum cor, mortificationi cogenti tótum pectus offert: aut quia hanc vberioris mensuræ exoptabat: aut quia illam ex mortificatione susceptam, & ideo suauissimam, in pectoris meditullio, in corde penitimo recondebat.

1454. Patitur Christus Dominus, & sol compatitur: mortuo Domino, mortificatâ luce litat pius, tribusque horis proprio deliquio, vitam tribus diebus mortuam restatur prudens. sed quid? periit ne soli voluptas ex proprio fulgore percepta, & sapienti mortificatione Christo immolata? minimè quidem, quin resurrectionis die, iucundius sibi restituram gratulatur: ideo de fœminis Christum exquirentibus, *& valde manè, veniunt ad monumentum, orto iam sole*, inquit Marcus *cap. 16. n. 2.* Sed si *valde manè* veniunt, quo verbo præuenta aurora designatur, quomodo ortus iam sol interim inseritur? Respondet aptè Chrysol. serm. 82. *Qui*, inquit, *prater horam, vt Domino compateretur abscesserat claritate, cùm resurgeret Dominus ante tempus occurrit, & qui vt suo commoreretur auctori, ipsam meridianam suam mortificauerat claritatem, vt consurgeret auctori suo, cùctis tenebris antelucanus erupit.* Erat igitur *valde manè*, si temporis articulum respicias: quem tamen indebito ordine ortus sol præoccupat, vt fideli mortificatione nō sine nouæ spe lætitiæ defunctam lucem, sed quasi in custodia dilatam manifestaret.

1455. Luctabatur Angelus cum Iacob, id est, Christus cum populo Iudaico: superat Iacob Angelum, vt potis est Iudæus Christum morti tradere: ait tamen Angelus, siue Christus: *dimitte me, iam enim ascendit aurora*, Genes. 32. n. 26. Sed quodnam, dum se vinci sustinet & morti tradi, ab aurora præsidium protestatur? breui discrimine per mortem, mortalem vitam immortali æuo mutandam indicabat, potuisse inter patiendum detineri quidem lætitiam, non adimi, dilatam voluptatem tamquam in custodia, non irreparabiliter ablatam. Euseb. Gallican. hom. 8. de Pascha: *hoc indicabat*, inquit, *posse eum à morte vinci, non posse à se retineri: sed post illam fugatâ luce passionis noctem, promittit illico esse resurrectionis auroram.* breue interstitium est, pungentis in mortificatione doloris, & venientis ab illa voluptatis: perfecti imitatores Christi, huius instar norunt experti in ipsâ tribulationis nocte illico aduenturam auroram nuntiare.

Mundi omnia sic spernenda, vt nec etiam calcatu digna habeantur.

Isaac suum ipso nomine risum & lætitiam patris exhibentem, iubetur fidelis pater immolare. in morituro filio pater mortificabatur, & quot gressibus ad montem appropinquabat, tot in mensis spatiis à voluptate discedere putares. iam iam impingendum gladium erexerat, cùm audit: *Non extendas manum super puerum, neque facias illi quidquam*, Genes. 22. n. 12. equidem, si tantummodo vt probaretur Abraham, Dominus sacrificium præcepisset, si filium infesto morbo opprimeret, tabida macie vlcere fœdo: constaret enim Abraham, hilaris filium Deo redderet, & cordis penetratorem non falleret, nosque satis exemplo constantioris alterius Iob firmaret, plus enim Abraham in filio, quàm Iob in propriâ persona constans pateretur: maius ergo aliquid hoc exemplo imperati ipsi patri sacrificij, & deinceps prohibiti edoctum nos voluit. Vidit D. Bernardus serm. de verbis, *Ecce nos*, &c. vbi post multa, sic concludit: *Quidquid affectio propria indicet, securus esto: non Isaac, sed aries morietur, non peribit tibi lætitia, sed contumacia, cuius vtique cornua vepribus hærent, & sine punctionibus anxietas esse non potest: tentat enim te Deus, nec mactatur Isaac, vt opinaris. Viuens viuet, sed eleuatus vtique ligna, vt in sublime gaudens, nec in carne propria, sed in cruce Domini glorieris, per quem nimirum crucifixus ipse es, sed mundo.* In ipso altari lignorum, in ipsa mortificationis cruce vbi lætitiam immolas, vbi holocaustum redderis, exsurgis melioris voluptatis phœnix felix: dilata est dum incedis, non cùm accedis ablata defœcatæ lætitiæ factus compos, & melioris particeps voluptatis. 1456.

Hinc puto inter eundum, licèt innato doloris sensu præditus, nec tamen leui gemitu constantiam suam violauit Abraham: hinc fuit, vt iam iam percussurus, ad districti gladij fulgorem non densa mœstitiæ nube, non amaro lachrymarum imbre oculos hebetaret: imò hinc ipse iuuenis constanti pectore victimam agebat, ligari patiens, ne licentiosa natura inuito inuicti cordis robore calcitraret: quia, vt suprà dixi, experti & spe firmi præsumebant, post tam ingentem dolorem, illico voluptatis auroram illis orituram. fauent verba D. Zenonis serm. 3. de Abraham: *Religiosus*, inquit, *carnifex stringit gladium: patris erat quòd leuauit, Dei fuit quòd pepercit: nec qui feriebatur, timuit: nec qui feriebat, expauit. sacrificium Domini, nòn dimittitur, sed mutatur: melius seruauit filium, dum non pepercit: sola enim fides deambulat inter gladios tuta, inter esurientes feras amica, in ignibus frigida: sola fides præferenda, id est, operibus ornata, qualis fuit Abrahæ.* qui ergo voluptatem in securo cupit collocatam, hanc mortificet, ibi meliùs seruatur, vbi ab omni putredine præseruatur. 1457.

Exultat sanctus Iob in spe resurrectionis suæ, *& rursum*, inquit, *circumdabor pelle mea, & in carne mea videbo Deum meum*, cap. 19. n. 26. cum quo grauissimè sic expostulat Galfrid. apud Tilm. *Dic mihi bone vir, quid exuuijs talibus opus habes? non potes sine pelle tam lacera, tam misera carne beari? repleta est ista putredine, & sordibus pulueris illa exaruit, & contrita est: quid facient in regno Dei, illa scissa vlceribus, & vermibus ista scatens.* scilicet cognoscebat non sibi ereptam integri corporis sanitatem, imò per ipsam tantæ miseriæ mortificationem, in meliorem aliam commutandam exultabat: testâ saniem radens vlcera exasperabat, sed dum castigat corpus, omni voluptatis sensu longè amoto, longè securiorem paratam sibi auguratur voluptatem. bene ergo resurrectionis memorans lætitiam, laceram pellem, 1458.

putridam carnem in medium adducit, quasi quot vermes, quot vlcera numeraret, tot testes futuræ lætitiæ, incontrastabilis adduceret veritatis: ideo Galfridus. *Erit ipsa pellis, & caro ipsa, sed corruptio ista non erit: igitur dum castigo & redigo in seruitutem, ad illam vitam foueo & nutrio carnem meam.* Vt vel etiam ipsa caro exultet in Deo, & sub spe voluptatis sacræ purpuræ induendæ, purpureum mortificationis sanguinem aspiciat libenter. ideo granum frumenti *cadens in terra*, Ioan. 12. num. 24. Christus celebrauit, quia ex sui corruptione, hilariùs, & viridantiùs mille aliis coronatum renascebatur: apta huc verba Chrysol. ad rem aliam serm. 103. *Semina*, inquit, *nascuntur, crescunt, adolescunt, iuuenescunt, senescunt, decidunt, moriuntur, & iterum vitalibus sepulta sulcis, resoluta putredine salutari, ex morte in vitam suam redeunt, de corruptione, propriâ suscitantur in formâ.*

§. II.

Sic diuinam vitam viuis mortificatus, quia vitali gladio feliciter iugularis.

1459. APerit sponsa Christo, quærit, vt illum in cordis sui introducat penetralia, & quid hoc aliud est, quàm id conari consequi, vnde exultans dicat: Viuo ego iam non ego, viuit verò in me Christus? bene ergo mortificantem amaritudinis myrrham sic prætendit: vna hæc est, quæ, vt dicebat suprà Bernardus de Isaac, vitam tribuit iusto, sed super crucem, vt sublimiori vita gaudeat Christo concrucifixus. neque mirum, vitali quippe gladio iugulatur, sicut auctore Chrysologo, quem nunc audisti, granum vitali sepultum sulco, salutari putredine occisum, reuirescit amœnius. Breuiter igitur hoc pressiùs videamus. loquar autem promiscuè, vt §. 1. egi de morte, deque iustorum mortificatione, quia mutuo sibi præstant exemplar, & ad rem quam intendimus perinde se habent.

1460. Obstupebat Herodes Christi miracula, & in re dubia, illud planè sibi certius iudicabat, *& dicebat*, inquit Marcus, *quia Ioannes Baptista resurrexit à mortuis, & propterea virtutes operantur in illo*, cap. 6. num. 14. Sed heus tu perfide, si audis Christum se Dei filium asserere, & propterea Iudæorum inuidiam sibi conflare: quomodo Ioannem, quem hominem noueras, Dei filium & Deum verum asseueras? quomodo is, cuius toties sanctitatem fuisti expertus, qui se huius, calceamenti corrigiam soluendo indignum buccinabatur humilis: in tantum postea arrogantiæ deueniret, vt se pro ipso agno cœlesti venditaret? equidem non erat Ioannes Christus, occisus tamen pro illo, iam huius spiritu viuens respirabat: cæcus ergo, rem visus vidisse Herodes, & incertus animi, certissimum scopum planè attigit: viuebat Ioannes in Christo, & vitam quam fuderat pro Domino mortalem, immortalem in Domino recuperabat. Acutè Chrysolog. serm. 173. *Stultus*, inquit, *de mortuo piè credit, quem feraliter persecutus est viuum, & tamen confitetur ignorans, quia in Christo, pro Christo resurgit occisus.* vt iam non solum Christi spiritu gubernati, sed animari etiam videatur.

1461. Exacuebat Apostolus ad virtutem Colossenses suos, quos sanctitatis Colossos spirantes, animata fidei optabat simulachra; tunc sic addit: *mortui enim estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo: cùm autem Christus apparuerit vita vestra, tunc & vos apparebitis cum ipso in gloria*, cap. 3. num. 3. Sed quomodo, inquis, viui homines quibus scribit, mortuos appellat, qui solùm vitam abscondere videbantur? respondet ibi D. Anselmus: *Mortui estis, quomodo videntur arbores per hyemem quasi aridæ, quasi mortuæ: sed ne arescatis, intus est radix, intus est vita, intus est charitas, quia vita abscondita est cum Christo in Deo.* vt quemadmodum arbores in hyeme, non tam perdunt vitam, quam æstate vernaturam præparant, succoque abscondito disponunt: sic iusti per mortificationem, & sæuientis inimici tempestates quasi arescentes, non tam moriantur, quàm meliorem vitam sibi disponant: vocantur tamen mortui, quia dum illius vitæ flores & fructus absconduntur, insipientium oculis mortui, aridi, & sine spe viroris reputantur. Sed quæ, inquis, hæc vita abscondita? apertè Paulus, *Christus vita vestra.* quia dum humanæ vitæ luxuriantia folia, odoratos flores, fructus voluptuosos sibi penitus denegant, latenter diuino spiritu animantur.

Habet tamen non parum difficultatis, quòd tamquam aliquid diuersum à Christo, vita mortificatorum cum Christo in Deo abscondita dicatur, cùm tamen eisdem Christus melioris vitæ loco adesse, statim nuntietur. Sed pende Pauli subtilitatem: cùm enim viuificantis istius Christi fructus pretiosior nondum adesset, salus scilicet æterna, cœlestis gloriæ lætitia: bene vita illa meritorum per Christum quæ iam aderat in pectore iustorum, sed quodammodo abscōdita in Deo, apparitura dicitur cum ipso Christo vita glorificationis: vt iam sub diuerso respectu Christus vita sanctificans, & Christus vita glorificans distingui à se inuicem videatur. Fauet Anselmus ibi: *Verè*, inquit, *cum Christo abscondita est, quia cum Christo manifestabitur: cùm enim Christus apparuerit esse vita vestra, id est, cùm omnes in iudicio viderint, Christum esse vitam, & saluationem vestram, sic & vos apparebitis cum ipso in gloria.* vt qui occultum Christum per mortificationem trahere videbantur laboriosè, eumdem iam suauissimè ducere in gloria videantur. Vtrobique ergo in hoc, in futuroque sæculo Christum respirant mortificati: sed spiritum Christi hîc sanctificantem, ibi abscondunt cum ipso glorificante, qui nos glorificaturus apparebit, gloriæ respiramine dando, datum gratiæ respiramen manifestans. 1462.

Adhuc tamen attentiùs ponderanda illa verba: *vita vestra abscondita est cum Christo in Deo.* Vbi quamuis fortasse nimij videremur, si diceremus Deum ob nimiam charitatem, qua dilexit nos, ideo abscondisse in semetipso vitam humanam, vt illam mutuo quodammodo respiraret: at saltem fateamur necesse est, vitam nostram, quam diuina commutauimus, in Deo, in quo absconditur, locum sortitam esse: cumque transformata in Christum, cum illo abscondatur, non quemuis locum obtinebit, sed cor ipsum & sinum Patris, vbi semper vnigenitus inhabitat. huc etiam visus tendisse Anselmus *ibidem*, vbi ita: *Quia intus*, inquit, *apud Deum viuit affectus desideriorum vestrorum, vt extinctus mundo lateat, & à cunctis exteriorum rerum perturbationibus intra sinum intimi amoris abscondat.* fortè legendum *abscondatur.* pergo. ecquæ maior gloria extincti mundo affectus, mortificatæ mentis: quam non solùm ex Deo animare, sed & in sede amoris, in sinu siue corde diuino conquiescere? 1463.

Certè quàm Lazarus vermibus scatens, sanie pro 1464

profluens, vlceribus ſulcatus vitam patienter perdidit: in corde ipſius Patris Deum referentis, felicioribus auſpiciis iucundiſſimam recuperauit; portatur enim ab Angelis *in ſinum*, id eſt, gremium Abrahæ, *Matth.* 22. vt in eius corde tandem conquieſceret, cui nullam in vitâ mortificationis labores requiem conceſſerant: *ſinum* enim, in hoc Euangelij gremium eſſe & pectus, præter alios docet paſſim Chryſol. vt in epiſtolario meo fusè probo. vnde & *ſerm.* 122. clamanti diuiti, *Pater Abraham miſerere mei*, ſic reſpondet: *bene diceres, ſi Lazarus in ſinu reſidens, ipſum pectus iudicis non teneret.* tenet Lazarus Dei (hunc enim, vt dixi, Abraham repræſentabat) pectus, cordi inſidet, excellentius inde reſpiraturus, qui iacens olim ad portas diuitis ſuſpirabat.

1465. Quis ergo neget vitalem eſſe gladium, quo ſic felices victimæ iugulantur? rogabat Paulus ouium ſuarum teneriimus amator, vt immolatis omnibus affectibus ſe Deo conſecrarent: *Obſecro itaque vos fratres per miſericordiam Dei, vt exhibeatis corpora veſtra hoſtiam viuentem, ſanctam, Deo placentem*, ad Rom. cap. 12. num. 1. Dubitaui ſuprà *num.* 1448. cur non potius hanc iuſtitiæ, quàm miſericordiæ poſtulationem iudicaret? ſed maiori nunc iure: quid? nonne pro immolato Chriſto, iuſtitia diuina, immolationem noſtram exigeret neceſſariò? iuberet meritiſſimò? ſed quamuis hîc iuſtitia intercederet, monit optimè Apoſtolus, ſummæ miſericordiæ Dei eſſe ſtrictiſſimam mortificationem nobis imperare, per quam meliori vitæ genere potimur tandem: quidni ſi ipſe gladius qui ferit, ſanat, quaſi non mortis arbiter, ſed vitæ potiùs veneiit miniſter: ideo mortificati, dum hoſtiæ dicuntur, deuictis iam affectibus, id eſt, virtutis hoſtibus immolatæ: pariter etiam viuentes appellantur, quaſi vitali gladio iugulati, vitam interim compararent, dum effunduut. D. Chryſologus ſerm. 118. *Viuit*, inquit, *corpus tuum ô homo, quoties à te virtutum vita, vitiorum mortibus immolatur: non poteſt mori, qui vitali gladio meretur occidi.* Grande myſterium: dicitur immolata virtutum vita, quia Deo offertur, cùm tamen illæſa maneat, tantummodo vitiis morte irrogatâ: quia, vt ſuprà dixerat Bernardus, Iſaac præſtantior perſtat, aries occiditur, ne tam pereat lætitia, quàm contumacia: durat victima vita qui vitali ſibi ictu, tantum vitiis lethifero ſacrificatur. properemus ad alia.

§. III.

Tam fauſto ſacrificij genere, caro in ſpiritum: abſque illo, ſpiritus in carnem, quodammodo commutatur.

1466. NOta tandem, meritò tantâ auiditate ſponſam myrrhæ mortificationem arripuiſſe, vt venienda Deo, puro ſcilicet ſpiritui, tota iam in ſpiritum occurreret transformata: eſt enim hoc prædicto mortificationis inſitum ſacrificio, vt ipſam etiam carnem ſpiritualiſſet: ſicut immortificatio ſpiritui videtur fœdam carnis obtrudere conditionem. Monens Apoſtolus Romanos: *Qui*, inquit, *in carne ſunt, Deo placere non poſſunt*, cap. 8. num. 8. Quid ergo, dicat aliquis, trucidanda caro, ambienda mors, excedendum è vita, homicidium patrandum, vt Deo placeamus? quis hominum in hoc ſæculo degit, qui in carne non ſit? Reſpondet ibi Chryſoſtomus: *Carnem*, inquiens, *hic non corpus appellat, neque corporis ſubſtantiam: ſed vitam carnalem mundanam, voluptate & luxu diſfluentem, qui hominem ipſum quantuſcumque eſt, facit eſſe carnem: quemadmodum qui ſpiritu erecti, ac veluti volatiles viuunt, ſic & corpus quoque ſpirituale efficiunt; ſic qui à ſpiritu ſunt auerſi, ventri autem ac voluptati ſeruiunt, ij & animam carnem efficiunt, non ſubſtantiam quidem mutantes, ſed illius nobilitatem perdentes.* Non ergo perdenda caro, ſed nobilitanda, vt iam inſtar ſpiritus erecta, & mortificatis voluptatibus volatilis Deo placeat: ſicut & ipſe ſpiritus degenerans in carnem, ipſi diſplicet.

Hominum ſcelera pertæſus Deus, *non permanebit*, ait, *ſpiritus meus in homine, quia caro eſt*, Geneſ. 6. num. 3. quia ſcilicet ipſe ſpiritus hominis iam in carnis conditionem deformatus, carnales ſenſus induerat, producendis diuini Spiritus fructibus ineptiens. Bene D. Ambroſ. ſerm. 4. in Pſalm. 118. 1467.
Secundùm voluntatem, inquit, *Dei ambulemus, vt adhærere diſcamus Deo: nam qui ſecundùm corporis appetentiam viuit, caro eſt, qui ſecundùm præcepta Dei, ſpiritus eſt: non ergo fiat anima noſtra caro, hoc eſt, vt dicamur caro, ſicut & illi, qui in diluuio perierunt, de quibus dictum eſt, quia caro ſunt.* iam planè nihil ſpiritus in ſe continebant, qui ſolo carnis titulo inſigniuntur; nihil præterquam carnis tribulos germinabant, qui ſpiritus amiſerant appellationem: ideo non permanſit in illis ſpiritus Deí, qui ſpiritus ſibi exoptat viuiendos. Ponderosè, vt ſolet, Chryſoſt. hom. 23. in hunc locum, ſic verba paraphrazat ex ore Dei: *ego ſubſtantiam ex anima, & carne illis dedi: ipſi autem quaſi ſola carne circumdati, ita virtutes animi negligunt, & ſolam carnem ſectantur.* ſic miſeri carnis pediſſequi, animæ pulchritudinem deformarunt, & Spiritum ſanctum proiecerunt, qui ſolum in ſpiritibus conquieſcit: vt iam ex anima & carne compoſito, vndique *caro* appellentur: ſicut vndique *anima*, iuſti mortificati appellantur. probat id multis Ambroſ. *loco citato.*

Pulchrè autem *lib. de Iſaac & anima*, componit hunc locum *Geneſis 6.* de quo diximus, cum illo alio Geneſ. 46. num. 26. *Cunctæ animæ quæ ingreſſæ ſunt cum Iacob in Ægyptum, & egreſſæ ſunt de femore illius, abſque vxoribus filiorum eius, ſexaginta ſex.* quaſi iuſti vndique animæ dicerentur carne iam in ſpiritum transformatâ. Notandum tamen ad rem noſtram qui ſuſcipiendo Deo ſponſam mortificatione paratam prædicamus, aptiſſimè in hoc loco iuſtos animarum vocabulo inſignitos: cùm enim Ægyptij omnes, ad quos veniebant (inſtar illorum, qui in diluuio perierunt) quia caro erant, Deum à ſe propellebant: meritò Hebræi, qui Deo adhærebant, gratum illi hoſpitium parantes, animæ tunc dicuntur: quaſi tanto hoſpiti excipiendo, carnem etiam ſpiritus conditione illuſtrarent. Lucet etiamnum Ambroſ. *De alterutro*, inquit, *legitur, quia homo dicitur, & de anima & de carne: ſed illa diſcretio eſt, quod vbi anima pro homine ponitur, Hebræus ſignificatur Deo adhærens.* quaſi non poſſe Deo adhærere, ſi in carne carnalitatis aliquid retineret, cùm qui adhæret Deo, cum illo vnus fiat ſpiritus neceſſariò. 1468.

Sunt quidem optima, licèt obſcurioſcula in hanc rem illa Dauidis: *Defecit caro mea, & cor meum Deus cordis mei, & pars mea Deus in æternum*, Pſalm. 72. num. 26. Ænigmata putes. quomodo enim in deficiente corde Deus permaneret? quomodo Deum cordis ſui appellat, qui cor ſuum euanuiſſe iam teſtatur? qui retinet vbi Deum excipiat cor, qui vt aptè exciperet, cor ipſum defeciſſe proteſtatur? 1469.

ftatur? pende attentiùs verba: Caro cum corde dicitur defeciffe, vt quidquid carnalitatis in corde erat, periit, vt in fpiritum totum mutaretur: neque illius cordis effet Deus, id eft, in corde illo non fubfifteret, quod mortificatione præuiâ, quidquid carnale habuerat, non deftrueret. Nunc capies D. Paulinum epift. 22. *Quia*, inquit, *tunc Deus effe dignatur cordis noftri Deus, cùm noftrum, quod eft carnale defecerit, fpirituali ædificatione deftructum.* mutauerat cor Prophetæ conditionem, & defuper ædificato fpiritu, fpiritus nobilitatem, abiectâ vilitate carnali adeptum erat: nec enim nifi deficiens in carne, Deo fufficeret fuftentando: nec erigitur fpirituale ædificium, nifi carnale penitus euertatur: huius ruinæ, illius funt fundamentum.

1470. Prædicabat conftanter Ionas: *adhuc quadraginta dies, & Niniue fubuertetur*, cap. 3. n. 4. ab exitu comminatoriam dixeris fententiam, & folùm conditionali fenfu verificandam. mihi tamen dubium femper, cur idololatris adhuc, & ignorantiæ nocte fepultis hominibus, comminatoria conditionis tacitæ, conditionalis fcientiæ decreta proponantur: quæ tamen viris etiam fidelibus fic obfcura, vt ne, quod ipfi putant, dubium Deum faciant, malint conditionalem fcientiam amandare. Sed hoc quamuis doctis immeritò obfcurum videatur: indoctis tamen Niniuitis fcrupulum neceffariò ingereret. Putarem ergo aliquid etiam ipfo exitu probatum illis nuntiari, euertendos fcilicet mores Niniuis, vt in deftructæ carnis ruinis, fpiritus ædificium erigeretur. Acutè D. Bucherius Lugdunenfis, imò, vt fæpe dixi, Eufebius, non ille Emiffenus hæreticus, fed Gallicanus, homil. de Pœnit. Niniuit. *Subuertetur*, inquit, *planè, cùm calcatis deterioribus ftudiis, ad meliora conuertetur: fubuertitur, inquam, dum purpura in cilicium, affluentia in ieiunium, lætitia mutatur in fletum.* fic deftructa carne, ædificatur fpiritus, & fit ad meliora ftudia de fubuerfione felici, conuerfio feliciffima.

1471. Dubitaftin' aliquando quid fit illud Ifaiæ de Deo creatore locutus: *dans flatum populo qui eft fuper eam*, (terram fcilicet) *& fpiritum calcantibus eam*, cap. 42. n. 5.? fi enim de vitæ principio, id eft, anima, fermo inftituitur, cur tam diuerfis vocabulis infignitur? pende illorum difcrimen, quibus datur: alii fuper terram funt, id eft, in illa incedunt, quafi fibi in eâdam complacentes: alii calcant, id eft, de faftidio premunt, fubigunt de defpectu: bene ergo horum anima de fpiritualibus operibus fpiritus nobiliori vocabulo infignitur. bene anima illorum vilis flatus appellatione nuncupatur, vt in porcis (quod dicunt) anima eft pro fale, fic in iftis flatus eft pro anima: carnalium quippe vita, & anima iam tota penè caro, leui tantùm refpirationis flatu fignificatur. acumen eft Tertull. lib. de Anima cap. 11. *Anima*, inquit, *id eft, flatus populo in terra incedente, id eft, in carne carnaliter agenti: poftea fpiritus eis, qui terram calcant, id eft, opera carnis fubigunt.* vt fi quando carnalis homo viuere videatur, non tam humanam vitam ex fpiritu, quàm ex craffa quadam & fimili beftiis animâ, imò leui quodam vento, viuentem quamdam naturam manifeftent, fatentur id ipfi impii Sap. 2. *Ex nihilo nati fumus, & poft hoc erimus, tanquam non fuerimus, quoniam fumus flatus eft in naribus noftris, & fermo fcintillæ ad commouendum cor noftrum.* hi, & fimiles huius æui fub Caluiniftica laruâ puri puti atheiftæ, & fi nunquam mortalem animam poterunt probare: at fic carnalem operibus manifeftant, vt fibi tantùm leuem quemdam flatum relictum fateantur: verè moribundi, quibus hoc vnum tenuiffimæ vitæ fignum fpiratur.

Ideo Apoftolus de Iuftis: *qui non fecundùm carnem ambulamus, fed fecundùm fpiritum*, Rom. 8. n. 4. vbi audiendus Chryfoft. homil. 13. *Non fatis*, inquit, *eft nobis ad falutem, à malo declinare, fed & bonis operibus operam dare oportet. hoc porro erit, fi fpiritui animam dederimus, tunc carni perfuaferimus proprium ordinem feruare, locumque agnofcere fuum: nam ita demum illam efficiemus fpiritualem, quemadmodum fi nos ipfos ad focordiam, ignauiamque dederimus, animam etiam carnalem efficiemus.* quafi anima non data fpiritui, vt fuprà dicebam, non tam fit vita hominis, quàm vegetantis corporis veftigium, & caro immortificata imperans fpiritum infauftum, miferam animam in fe conuertat. neque mirum: qui adhæret meretrici, inquit Apoftolus 1. *Corinth.* 6. vnum corpus fit cum ea: & fpiritus miferè vxorius, & carni fuæ deditus, in ipfius carnis naturam deformatur, quam feliciter mortificatam in fe poffet transformare. Quid enim eft terrena ifta caro, nifi meretrix infidiofa? Ambrof. *ferm.* 4. *in Pfalm.* 118. ad hunc locum Pauli: *Terra*, inquit, *ifta, quam gerimus, meretriciis quibufdam nos illecebris capit: & quafi vultus quofdam voluptatum corporaliumque delectationum fucis illinit, vt lateat in his veritas: & forenfi quadam fpecie decipit appropinquantes.* non folùm decipit, fed captos in fe transformat fpiritus, & miferâ deformitate fibi conformat, Deo deuenuftat Circe potentior. 1472.

Quantum propterea huic malo remedium parauit Deus! dixi fuprà *ad cap.* 4. ideo Verbum quod totum affumpfit hominem, tantùm caro fieri dictum, & proinde incarnatum celebrari, vt hominem iam totum in carnem conuerfum denotaret. Sed latet adhuc noua emphafis ratio ad rem præfentem in verbis Ioannis: *Quotquot autem receperunt, dedit eis poteftatem filios Dei fieri, qui non ex fanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, fed ex Deo nati funt, & Verbum caro factum eft, & habitauit in nobis*, Ioan. 1. à n. 12. Nos recipimus Chriftum, ille nobis inhabitat: inde ex Deo nafcimur, vnde Deus nafcitur à fœmina. bene ergo tunc non ex carne nafcimur, non ex viro, vt iam caro effe definamus, & fpiritus vicem Domino rependamus, qui pro nobis caro fieri dignatus eft, non poteramus fcilicet aliter, nifi per mortificationem fpirituales facti, in Deo (inftar mortificatæ fponfæ) habitare, illi vniri: vt & ipfe iam caro factus habitet in nobis. debes grauiffimam gnomen Auguftino tomo 2. epift. 120. ad Honorat. *O homines*, inquit, *nolite defperare vos fieri poffe filios Dei, quia & ipfe filius Dei, hoc eft, Verbum Dei caro factum eft, & habitauit in nobis: reddite vicem, efficimini fpiritus, & habitate in illo, qui caro factus eft, & habitauit in vobis.* turpe fit tam felici fortunæ, tam faufto fœnori manus non iniicere. 1473.

Vidimus quantum remedium, videamus ad rem tituli noftri, & ad eius calcem quanta illorum pœna, qui iftud fpreuerunt. Sunt difficilia, fed ex dictis explicanda illa Petri, vbi diuinum iudicium inculcans, fic concludit: *propter hoc & mortuis euangelizatum eft, vt iudicentur fecundùm homines in carne, viuant autem fecundùm Deum in fpiritu*, 1. cap. 4. n. 6. Euangelizare in hoc loco nihil eft aliud (auctore Iobio iam citando) quàm nuntiare fimpliciter, & fententiam Euangelio conformem irrogare. & quorfum, inquis, tendit hæc vltima fententia, vt cùm mortuorum quofdam æterno igni amandandos, alios cœlefti regno vocandos nouerimus: in hoc 1474.

hoc loco dicatur, illos carni, hos ſpiritui adiudicandos? reſpondet Iobius Monachus apud Photium cod.222. *Quemadmodum*, inquit, *aliquem damnari atque puniri dicimus igne: ſic & ſacra Scriptura dicit, vt iudicentur carne; grauiſſima enim pœna eſt, maximè reſurrectionis tempore, quando eâ delectatione perfruuntur iuſti, quæ humanam omnem ſuperat, & ſpiritu viuunt: tunc peccantium multitudinem in nuda carne, & ſine vlla ſpirituali gratia, vitam ſuam in æternum transfigere, atque conterere.* Sic qui in vitâ nihil præter carnem habuerunt, poſt mortem eo maximè torquentur, quòd ſemper meræ carni conuiuere iubeantur: ſicut econtra ij, qui ad ſpiritus iura, carnem dum viuerent reuocarunt; tunc glorioſis dotibus immutati, nullo videbuntur carnis pondere grauari, ſed eidem quodammodo ſpiritualiſſatæ congaudere. noua difficillimi loci explicatio, & quæ formandis moribus venit aptiſſima præſenti loco.

VERS. 6. Anima mea liquefacta eſt, &c.

§. I.

Tenerrimo Deus amore vulneratus, languidus, liqueſcens.

1475. VOcauit, vt in dramate expoſui, ſponſa dilectum amatorio blandimento *animam ſuam:* quem, vt vides, deſcribit liquefactum. ne mireris, nouit tenerrimus hominum amator Deus, de nimiâ charitate vulneratus, quodammodo languere, imò liqueſcere, vulgaremque hyperbolem, qua amantibus tribuimus *derretirſe*, ſuperare. Amoris pathos, & affectus penè innatus, languoris teneritudo: bene Gilbertus ad illa verba ſponſæ: *adiuro vos filiæ Ieruſalem, &c. ſi inueneritis dilectum meum, vt nuntietis ei, quia amore langueo*, Cant. 5. num 8. ita habet. *non languet amor, ſed languet amans: vbi viget amor, ibi viget languor, ſi abſit quod amatur. quid eſt languor niſi affectio quædam de abſente dilecto, amantem conficiens?* ſic quo viuidior amor, eo amans languidior. Originem verò huius languoris, aperit Græca verſio, quæ habet: *quoniam vulnerata charitatis ego ſum.* vbi D. Ambroſius: *Vulnerat*, inquit, *Dei verbum, ſed non vlcerat: eſt vulnus boni amoris, ſunt vulnera charitatis: quæ perfecta eſt, vulnerata eſt charitatis.* quidni ergo langueat amans, ſi fons vitæ, ſi cor ipſum vulneratur? videamus ergo iam Deum corde vulneratum, & inde totis amorum delitiis tenerrimè languentem augurabimur.

1476. Delicat homo, Deum amantem deſerit, iudicem prouocat; qui tunc *tactus dolore cordis intrinſecus: delebo, inquit, hominem quem creaui*, Geneſ. 6. num. item 6. ecquis vnquam, iratus meritò ad vindictam corde doluit? ſæuit tunc animus, prudens ſuſcitatur furor, zelus ad iuſtitiam commouetur: ſed dolor vnde? ſed interim, inquis, amat dum vindicat, ideo etiam dum punit, doleat neceſſe eſt: bene eſt, doleat amator, qui inuitus punit quodammodo: verumtamen cur ſignatiùs corde doleat, qui brachio gladium immittente, vt vulgo ſolemus dicere, doliturus videbatur? reſpondet Hugo Victorinus hic apud Godefr. *Nota*, inquit, *quòd pereunte homine, Deus dolore cordis intrinſecus tangi dicitur: ibi enim dolor fuit, vbi amor.* vulneratus charitatis in corde Deus erat: recruduit amoris vulnus, doloris nouo vulnere ſtimulatum: nec ita iuſtitiæ gladius homines delinquentes, quàm gladius amoris, cor, deſtinatum punituri Iudicis ſcopum vulnerabat. non ergo alio aptius venit dolor, quàm vbi amor doloris cauſſa fouebatur. dicebat Ambroſ. ſerm. 14. in Pſalm. 118. *habet clauum ſuum charitas, habet gladium ſuum quo anima vulneratur: felix qui hoc gladio meruit vulnerari.* imò felicior anima, inquam ego, quæ hoc gladio ipſum Deum meruit vulnerare.

Obſtupebant, credo, homines ad verba illa Chriſti, quæ Dominus tamquam quid maximum prædicabat: *regnum cœlorum vim patitur, & violenti rapiunt illud*, Matth. 11. num. 12. quis enim non miretur ſaluo cœleſti Iudice, Deo ſoſpite, cœleſtia violenter aſcendi mœnia, & adamantina diuini domicilij propugnacula, vi expugnari? iuſta planè admirationis ratio, ſi conſtaret, vt ita dicam, ſalus ducis, quod liberè ſupponis: languet quidem Deus amore, charitate vulneratus; quidni cedant mœnia, ſi cedit dux? quidni triumphet homo cœlos, ſi Deum amoris iaculo detriumphat? non auderem, ni ipſe teſtaretur: *Vulneraſti*, inquit, *cor meum ſoror mea ſponſa, vulneraſti cor meum*, Cant. 4. num. 9. de quo pulcherrimè Gilbert. ſerm. 30. *Acutus*, inquit, *& efficax, & verè violentus, qui tuum Ieſu bone meretur, & mouet affectum: magna & violenta eſt vis charitatis, ipſum affectum Dei attingens & penetrans, & velut ſagitta iecur eius transfigens. quid mirum ſi regnum cœlorum vim patitur? ipſe Dominus violenti amoris vulnus ſuſtinet.* languente duce, languent militum arma, & ipſa propugnacula languida videbuntur. 1477.

Explicabis hinc illud *Abacuch* 3. n. 3. de Chriſto: *ſplendor eius vt lux erit: cornua in manibus eius: ibi abſcondita eſt fortitudo eius.* vbi ex Hebræo legunt: *ibi poſuit charitatem firmam gloriæ ſuæ.* quaſi nunquam Dei charitas ſit firmior, nuſquam conſtantior, quàm vbi fortitudinem abſcondit, quando tenerrimè languens infirmatur: vt ita in luce maieſtatis, in cornuum præſidio, amoris teneritudo vigeat, & ſplendeſcat. Sic Aſſuerus in gloriæ ſolio, & ſceptri aurei ſplendore metuendus, dilectæ Eſtheris languore viſo, viſus fortitudinem abſcondiſſe, dum *feſtinus ac metuens exiuit de ſolio*, cap. 15. num. 11. nec enim pudet Regem in ſumma potentiâ conſtitutum metuere, qui ad amatæ languorem ſimili etiam affectu turbabatur, *num.* 19. penè cum exanimata deliquio, exanimatus. affectuoſior eſt amor diuinus, ideo ad locum ſuperiori num. citatum ex Cant. *vulneraſti cor meum in vno oculorum tuorum.* ſic habet ibi D. Iuſtus Orgelit. *Vulnus*, inquit, *illud cordis, dilectio eſt ingentis amoris: itaque in illo oculo Eccleſia Chriſto complacuit, quoniam non temporalia, ſed æterna proſpexit.* ingens amor qui vulnerat, vt initio dicebam, languorem affert. 1478.

Sed certè amantis languor tunc verè amatorius, cùm ex deliquiis tranſit ad liquores: vel, vt clariùs dicam, quando amans non ſolùm languores patitur, & deliquia, ſed etiam totus præ amoris teneritudine, imò ardoris vehementiâ colliqueſcit. Videamus id priùs de iuſtis, vt quæ ſit liquefactio Dei videamus. *Memor fui Dei*, dicebat Dauid, *& delectatus ſum, & exercitatus ſum, & defecit ſpiritus meus*, Pſalm. 76. n. 4. Et quomodo, inquis, deficit ſpiritus, qui immortalitatis fulget prærogatiua! deficere videtur, dum videtur deſſe corpori quod animabat, quaſi fugiat, quaſi diſcedat, ſe ipſum æſtuantem ferre non potens extra corporis anguſtias, laxiora reſpiramini ſpatia quæſiturus: ſicut cera quæ à facie ignis deficiens, ſui impotens dum exæſtuat, videtur à ſemetipſâ ſui 1479.

impotens fugere dum liquescit. mystico planè acumine Gilibert.serm.47. *Quæ est*,inquit,*humanæ mentis fortitudo, vt sustineat, cùm eam ille cœlestis amor sponsi exagitat? liquefactus in hac exercitatione se fugit animus, amoris violentiam ferre non valens. Sic enim in consumpta materia etiam deficiente languidiora redduntur ignis incendia, & Deus noster ignis consumens est. Sentit omnino vim sermonis huius,qui vehementiori languet affectu: in meditatione Dei sui delectatus,exercitatus,& deficiens.O potens,& prapotens passio charitatis! si non temperatur,non toleratur: iure potens, quæ animum quem possederit, sui ipsius efficit impotem.* Amoris itaque apex, languor: languoris vehementia æstuans,liquefactio, qua animus à se fugit deficiens,declinat effusus.

1480. Sed quò fugit? certè cereus globus aduerso igni adliquescens, ad ignem exeurrit fluidus, ab igne consumendus,in ignem transformandus. Sic spiritus qui liquescens à se fugit quasi respiraturus, ad Deum qui ignis consumens est, confugit,tunc quieturus, cùm in eumdem, ab eodem absorptus transformabitur. hunc locum, quem sub hac notatione singularis(vt in dramate)de sponso explico, cæteri de sponsa explicatum: stemus nunc illis,vt dicta comprobemus. pulsarat Christus cordis ostia,tardauit ineptiens sponsa, & dum friuolas concatenat excusatiunculas, dilectus declinarat,atque transierat: tunc exsurgit illa,aperit, vbi non inuenit,subdit: *anima mea liquefacta est,vt locutus est.* Sed quid nunc, inquis, memorat liquefactionem, quæ inquisitionem narrare festinabat? quia liquefacta quæsiuit: quia dum ereseit amor, colliquescens effunditur celerior sic effusa impetuosi instar fluminis dilectum consecutura. idem Gilibert.citatus: *Bene*,inquit, *liquidum quod ex puritate dilecti claritatem percipis, & quasi percitum & promptum extra se effusum, post dilectum festinat, qui iam pertransiit.* felix qui id experitur, ego turbans scribo,quæ non capio.

1481. Non poterat summa hæc languentis amoris perfectio, tenerrimi amatori nostro Deo deesse: liquescit etiam suauissimus, piissimus effunditur. neque enim in amoris effectibus, & affectibus à creaturis se patitur,imò nec potest superari: effunditur quandoque anima & liquescit vt Deum assequatur, fateor: sed certè id ex eo fuit quod ipse priùs liquescens & effusus illam assequeretur: exultans adeò hoc affectu, vt tamquam è gloriosissimo stemmate inde sibi gloriosissimum titulum affectaret. Fatetur id sponsa Cant.1.num.3. *Oleum effusum nomen tuum: ideo adolescentulæ dilexerunt te.* neque enim Deum ita diligerent, vt post eum liquescerent: nisi ipse priùs liquesceret post illas, & tota funderet viscera misericordiæ: è paternoque sinu,ad parthenicum gremium condescenderet. Philo Carpath. ibi: *Immensam*, inquit, *ipsius misericordiam atque pietatem erga nos ostendit, tunc enim verè effusum, cùm se nostra mortalitate contexit,vt nos sua immortalitate donaret. tunc sese totum nobis per viscera sua misericordiæ effudit cum pro nobis vel crudelissimè non recusauit.* & post multa de hac re,concludit de adolescentulis: *nam postquam Deus noster in carne apparuit, suæque diuinitatis odorem hominibus impertiuit, cœperunt tunc animæ iustorum nomen ipsum effusum in cordibus sentire, ipsumque vehementer amare.* neque enim ita vehementer amarent,& liquefactæ post Deum se effunderent, nisi ipse priùs colliquescens amore effunderetur. bene propterea Ambros.*lib. de Isaac cap.*8. explicans cur sponsa dixerit, *dilectus meus mihi, & ego illi,* Cant.2.num.16. sic habet: *ille enim demonstrante se, etiam adhærendi Deo,sumpsit affectum.*

Viua Christi figura, expressissimum symbolum Manâ: videbatur propterea, omnes temporis iniurias, omnes creaturarum influxus superaturam, sicut Christus etiam mortis iacula superauit: audis tamen: *cumque incaluisset sol,liquefiebat mana*, Exodi 16. num.21. Heus cœli panis, quid terris influis, breui diffluxurus? quid non perstas,Christi imaginem præstiturus? an à generositate delinquis, dum liquescis? sed quid faceret vmbra, si veritas idem præstat: in re nulla expressior similitudo, quàm dum præcipuam exemplatis sic exhibet conditionem si amoris sui feruore liquescit Christus, cur feruidis radiis mana non colliquescat? Sapienter, & eleganter Balduinus ibi apud Tilmanum: *Mana*,inquit, *liquefieri dicitur,quia Christus cùm corde suscipitur, quodammodo per compassionem resolutionem patitur: quomodo enim cor peccatoris à sua duritia resoluitur, si non Christus a duritia Iudicis relaxatur? qui cùm peccata soluit (sicut glacies in sereno soluitur) ipse tunc a seueritate Iudicis resoluitur: vt in verbo eius mens attacta in spe veniæ, amoris desiderio melliùs resoluatur.* neque enim liquefieret amore pœnitens, nisi verum mana, diuinâ priùs liquefactione mollitetur. 1482.

§. II.

Pessimum morbi genus est, quod vltrò refugit medicinam.

PRæteritæ in aperiendo moræ pœnas à semetipsâ postulat sponsa, & dum se culpâ læsam agnoscit, surgit remedium, in ipso Domino sibi quæsitura: inueniet quidem illum, & sanabitur: solummodo enim desperandum illud morbi genus, quod tam quærit, quàm refugit medicinam. Voluit ergo sponsæ exemplo Spiritus sanctus illorum proteruiam reprehensam, qui extremo vitiorum morbo laborantes non solùm salutem non ambiunt, verùm vltro oblatam sponte fugiunt: occasionesque vbi à culpâ resipiscendum sibi præuident,eas prætiment, præcauent, atque euitant: hinc bellè Tragicus in Hippolyto: 1483.

Pars sanitatis, velle sanari, fuit.

quia certè sunt aliqui, qui sanari nolunt, qui fugiunt medicinam, neque se adiuuant; vnde aptè præcedit in eodem Seneca,

Furorem siste, teque ipsam adiuua.

Neque video cur non bene cohærere hæc duo carmina, dixerit noster Delrius, qui aptum locum ex Nazianzeno *Apolog.*1. huc adducit: addo & alium eiusdem ex eodem libro: *Nobis*, inquit, *ingenij solertia, & cæcus nostri amor, & quod facile cuique cedere nec scimus, nec sustinemus, plurimum ad virtutem impedimenti affert: ac velut instructâ acie se se iis, qui nobis opem ferunt, opponit, quantumque studium à nobis adhiberi conueniebat, vt morbum Medicis detegeremus, tantum ad medicinam fugiendam adhibemus: atque in nostram perniciem fortes sumus, & aduersus sanitatem nostram periti.* vbi plura in hanc rem subtexit elegantissima.

Inuidet impius frater, fratri virtutem, & inde insidiatur eius vitæ: tunc *egrediamur*, inquit, *foras*, Genes.4.n.8. foras scilicet, id est, in agrum, vt ex eodem numero apertè constat: ideo ex Græco legitur, *eamus in campum*; sed cur non ad nemus inuitat vernans, cur non ad prata florida, cur non ad læta sata magis inuitat, sed ad campum, scilicet nudam 1484.

nudam terram, fronde, flore, fructu vacuam, hanc enim ager, & campus propriè deſignat? reſpondet Ambroſius lib. de Cain & Abel 2. cap. 8. *Videtur*, inquit, *veritus, ne largior boni terra prouentus triſte facinus impediret, & liberalitatis aſſuetudine genitalis, quæ facit ſibi fœtus & fructus varios germinaſcere, in hoc quoque criminis apparatu, vel muta ſpecie ſui, fraternum reuocaret affectum.* nouerat ſceleſtiſſimus fratricida germinantis naturæ feracem benignitatem, poſſe deſignio ſuo crudeli, & feritati impiè obuiare, & reſipiſcendi eſſe occaſionem; quomodo enim non reuocaret erga fratrem charitatis affectum, ſi naturæ ipſius vberrimos effectus contemplaretur? quomodo ſanguinem impius effunderet: ſi cerneret in fructus piiſſima terræ viſcera effuſa? quomodo Abelem vita ſpoliaret, ſi frondeo, ſi oderato comptu arbores, flores aſpiceret vitaliter veſtitos? has ergo occaſiones diligens, & malè prudens euitat, fugit: vt morbo pereat, perimit medicinam.

1485. Diſſipaturus bona, quæ pater illi tradiderat liberalis, abit prodigus *in regionem longinquam*, Luc. 15. n. 13. nec videas cur itineris ſubeat faſtidium, viarum pericula qui poterat facilè in eadem ciuitate emancipatus, & ſui iuris, acceptam hæreditario iure ſubſtantiam nemine interueniente dilapidare. Quò abis infauſte adoleſcens? ibi ibi ſunt amici praui, deteriores amicæ, quibus aſſuetus, paternam pietatem diſſueuiſti: iam tuus es, iam poſſides tua: nunc largior indulge vitiis, quibus fuerasineſcatus: cur foris quæras, quod domi adeſt? heu! non ſolùm affectat morbum, ſed etiam vltrò refugit medicinam: reſipiſcendi præcidit occaſiones: parentales oculi præberent ſanitatem, quia, vt habet hîc Chryſologus ſerm. 1. *dies eſt aſpectus matris, ſol patris rutilat in vultu*: timuit ad quoſuis lapſus, ad quæuis vulnera, Medicos illos oculos experiri: fugit cenſorium pietatis conſpectum, qui deſpectam iam habet medicinam, dedit ſe tenebris, & ideo lucem refugit vt exoſam: *viuenti*, addit Chryſol. *inter tot virtutum duces* (lego *luces*) *criminum tenebræ propinquare non poſſunt.* infelix ergo abit in longinquum, vt hæ abſque remedio appropinquent.

1486. Quamquam in templo ſibi gratiſſimo, & nouo intellectuali cœlo, domicilium in Adamo Deus collocarat: peccat ille, & diſcedit iſte: auditurque *Geneſ. 3. n. 8.* deambulans ad auram poſt meridiem, quia, vt ſæpe notaui, deambulando gradus tardabat, non diſcedebat currendo, ſi fortè à pœnitente reuocaretur. quid tunc Adam? *Abſcondit ſe*, inquit textus, *& vxor eius à facie Domini Dei*, ibidem nimirum ſchiſma diligebat, & infauſtum diuinæ ſeparationis morbum affectabat: ideo diuinæ ſocietati ſalutari aſpirare recuſabat. Hugo Vict. hîc apud Godefr. *Quid facis*, inquit, *ô Adam? quare ſiles? voca diſcedentem, ſequere fugientem, quoniam adhuc prope eſt, & expectat ſi fortè reuocetur, &c. ſed heu! non eſt qui memor ſit amoris, qui charitatis recordetur cui cordi ſit ſocietatis affectus.* cui enim cordi erat ſeparationis morbus, non poterat non excors ſocietatis fugere medicinam: inde abſconditur ſi quo modo etiam quæſitus nequeat inueniri.

§. III.

Sic quodammodo inuiti, beniuolâ cœleſtis Medici indigent violentiâ.

1487. Hinc fit vt diuina miſericordia fortiter attingens, & diſponens omnia ſuauiter, ſuauiſſimâ quadam (ſaluo ſemper libertatis arbitrio) & beniuola vtatur violentiâ, qua hi inuiti quodammodo amiſſæ ſanitati valeant reſtitui: medicas quippe diuinas manus ſemper fugerent, ni ipſæ inuitos modo dicto caperent, pari, imò maiori, pietatis impetu currentes ad medendum, quo illi prauitate furientes, ad euitandam fugiunt medicinam. *Venite*, inquit Oſeas, *& reuertamur ad Dominum: quia ipſe cepit, & ſanabit nos*, cap. 6. n. 2. Si iam ceperat, id eſt, captos habuerat, quid adhuc ad reuertendum prouocantur? quia adhuc affectu reſiſtere videbantur, & in ipſâ captione beniuola violentiæ coactione Deus indigebat, congruentibus ſcilicet gratiæ circunſtantiis, ne oblatam reſpuerent ſanitatem, ac ſi dicat: cur non acquieſcimus Domino medicanti, qui nos ſanandos, non tam vocauit obſurdeſcentes, quàm iniectâ gratiæ manu capiens, pius coactor detinet ſanaturus? Stephanus Cantuar. hîc apud Tilm. *In verbo*, inquit, *capiendi, quaſi coactio notatur: capit enim per gratiam Deus hominem, fugientem per peccatum. vnde: Nemo venit ad me, niſi pater meus traxerit eum.* itaque non currimus ad Chriſtum medicum, nec capimus, aut cupimus medicinam, niſi piâ nos capiat miſericordiâ, & ſuaui congruentis modi detineat coactione, beniuola violentiâ.

Quibus non gratiarum incrementis reſponſuram, quibus non humilitatis obſequiis humanam naturam crederes proſecuturam, fauſtum illud nuntium, quo Deus induturus hominem prædicabatur? offerenda quidem vltrò videbatur, ſupplicatura tantæ felicitatis aduentum, & honoris eximij dignitatem? audi tamen quid de hoc Paulus: *nuſquam enim*, inquit, *Angelos apprehendit, ſed ſemen Abrahæ apprehendit*, Hebr. 2. n. 16. Apprehendit? ergo non liberalem aſſumpſit, ſed reſpuentem coëgit: ergo non venientem excepit, ſed detinuit diſcedentem. ita eſt, fugiebat natura portionem illam ſacratiſſimæ humanitatis, quantum eſt ex ſe, Verbo negatura, ne tota inde ſaluberrimam medicinam experiretur: fœdè fugientem, piiſſimè inſecutus Medicus, quaſi inuitam detinuit apprehenſam. Acumen pium Chryſoſtomi ibi, apud gloſſam: *Apprehendit, inquit, non aſſumpſit, quaſi longè fugientem conſequens, in quo humana naturæ dignitas intelligi poteſt: & miſericordia & gratia, qua hoc fecit, & cura, quam de nobis habuit: fugientem quippe ante humanam naturam, & longè fugientem (longè enim eramus) inſecutus apprehendit.* quam explicationem loco ſuprà citato annectit etiam dictis Cantuar. 1488.

Superat mortem Chriſtus parato ſibi de cruce ferculo triumphali: aſcendit ſupremi Capitolij cliuum, & auctore Propheta ſeſſurus ſuper cœlos cœlorum ad Orientem: videbatur ergo, verſa ad orientalem plagam facie Chriſtus expiraturus, quaſi iam ſibi rectam viam ad cœli tractum vbi conſtiturus deſignaret; & tamen conuerſâ ad Occidentem facie occubuiſſe conſtans eſt multorum opinio: vide Adrichomium *in Theatro terræ ſanctæ, in deſcript. Ieruſalem, num.* 252. Damaſc. *lib.* 4. *fidei cap.* 13. quos affert nominis & religionis conſors meus Pinto *lib.* 1. *tit.* 2. *loco* 2. *num.* 9. hucque vult alluſiſſe Ieremiam 18. num. 17. *dorſum, & non faciem oſtendam eis, in die perditionis eorum.* quia Golgotha vbi crucifixus Dominus ad Occidentem eſt Ieruſalem, vbi deinde auerſo à Iudæis vultu Saluator gentes quæſiturus occubuit. nunc attende. Quid gentibus à quatuor terræ partibus conuocandis, cum Occidente: vt eo ſaluaturus redemptor præcipuè attenderet, & quaſi eo immittendam, ani- 1489.

mam exhalaret? quia vbicumque essent gentes morbo detentæ, fugientes remedium ad mortis occasum miserè properabant: insequitur ergo has Christus, quasi inuitis salutem illaturus. sic capio eumdem Stephanum Cantuar. *loco citato*, qui concludit: *propter illam fugam designandam sic dispositum erat tabernaculum, & etiam templum, quòd Sancta Sanctorum essent ad Occidentem: nunc autem apprehenso fugitiuo, caput Ecclesiæ est ad Orientem, propter idem habuit Christus faciem in passione ad Occidentem.* nimirum eò respiciebat, quò fugitiuus homo tenebricosi occasus amator spretâ medicinâ, properabat, inuitus quodammodo beneuolâ violentiâ capiendus.

1490. Obtulerunt quidam olim eidem Domino sanandum paralyticum, *& videns Iesus*, inquit Matthæus, *fidem illorum, dixit paralytico: Confide fili, remittuntur tibi peccata tua*, cap. 9. num. 2. Mirare sententiam: sanando paralytico, aliorum fides commendatur, ægrotusque, quasi id antea non fecisset, ad similem fidei confidentiam impellitur: quia aliorum quidem fides, merita aliorum Christum Dominum de congruo impulerunt, vt congruam medicinam spirituali hominis paralysi, & deinde iustificantis gratiæ sanitatem homini adhiberet: quia ipse paralyticus, vix leui quodam & naturali suspirio animæ suæ salutem concupierat. Sed quemadmodum humanus solet Medicus, conuitiantis phrenetici verba non attendere, & ad omnem adhibendam curam, miseri pietate, & assistentium amicorum querelis induci: sic diuinus noster Medicus facere consueuit. quæ omnia aptissimè & eleganter prosequitur Chrysologus *serm. 50. ad hunc locum*, sic claudens. *Si homo iniurias despicit, maledicta contemnit vt sauciatis morbo vitam conferat, & salutem: quanto magis Christus Medicus bonitate diuinâ, morbis saucios peccatorum, & phrenesi criminum laborantes, ad salutem etiam inuitos trahit, & nolentes? O si velimus fratres! ô si velimus omnem mentis nostræ paralysim peruidere: animam nostram virtutibus destitutam, iacere in vitiorum stratis cerneremus: luceret nobis quemadmodum Christus & nostras quotidie respicit noxias voluntates, & ad salutaria nos remedia pertrahit, & perurget inuitos.*

VERS. 7. Tulerunt pallium, &c.

§. I.

Resculas terrenas sic sperne, fruiturus cœlestibus: vt nec calcatu dignas putes.

1491. PRudentes patres spiritus, Prælati religiosi (hi enim custodum nomine intelliguntur) qui subditos terrenis omnibus resculis denudant, vt cœlestibus liberiùs perfruantur. Pallio quidem inuoluta & implicata, minus expedita consequendo sponso, sponsa conuolaret. Ah relinquamus nugas istas, inania ista blandimenta, si cupimus diuina, quibus anhelamus beneficia adipisci: cur illa auidè amplectamur, quæ perfectiores aut de sanctæ superbiæ despectu, aut de prudenti contagij timore, nec etiam calcatu digna reputarunt? vtrumque breuiter illustro, si audis priùs D. Cæsareum Arelat. quibus præcipuè hanc notationem dico, religiosis locutum; ergo ille homil. 27. *Hunc*, inquit, *sibi specialiter modum Religiosus ponere debet, vt tantum habeat, quantum necessitas poscit: habendi enim amor, nisi ad integrum resecetur, ardentior est in paruis, & plus torquetur in minimis, & nisi toto corde, & affectu pauper sis, paupertas ipsa, non virtus, sed miseria iudicanda est.* quàm hoc verum, nemo non experitur: quot videmus qui ingentem opulentiam, splendidam dignitatem ingressu religionis spreuerunt: postea resculis, & tenuis honoris vmbris tenaciter addictos? noui plusculos. Iam ad rem.

Cum patientia eximia, nec etiam minimo nutu, nec suspirio leui soleat rerum suarum iacturam significare: mirabar aliquando, quid perfectionis typus sponsa sibi vellet, quando dixit: *Filij matris meæ pugnauerunt contra me, posuerunt me custodem vineis, vineam meam non custodiui*, Cant. 1. num. 6. quid enim, dicebam, tanti faciat perfecta anima vineolæ suæ iacturam vt illam quasi querula inculcet, propterea fratrum duritiem deprecata: quæ potiùs gauisura, quòd de paupertate nudo suo Crucifixo amori, magis assimilaretur, videbatur? Sed amputauit scrupulum Bernardus ibi: *in tantum se profecisse*, inquit, *ex ijs, quæ ab æmulis passa est, gloriatur: vt pro vna vinea, quam sibi abstulisse visi sunt, super multas se gaudeat constitutam: hoc mihi, inquit, præstitere pugnando contra me, & contra vineam meam, qui dicunt, Exinanite, exinanite vsque ad fundamentum in ea, vt vnam pluribus commutarim, hoc quippe est quod infert, vineam meam non custodiui, tamquam caussam subiungens vnde hoc illi contigerit: vt non in vna iam, sed in pluribus custos posita sit.* Vt tam longè absit dictum, à dolentis querela: quin potiùs sit exultatio gloriantis, quo scilicet discerent fideles, maximè religiosi priuatis quibusdam resculis non inhærere, & sic communitati religiosæ collata diuinitus omnigena beneficia amittere: quas si spernerent, in amplam diuini patrimonij segetem mitterentur. 1492.

Nouerat sanctus Iob militiam esse vitam hominum super terram, & omnibus diebus dum viueret, sibi militandum, vt sæpe in suis scriptis probatum legimus. hinc est, vt ad vltimam rerum omnium cum filiis iacturam, tunc, *scidit vestimenta sua*, cap. 1. num. 20. impatientiam putares, & extremi doloris signum apertissimum. non erat: sciebat nimirum post tot laborum pondera, necessariò coronam appropinquare, instareque vltimum & periculosissimum, ad eius consecutionem, certamen, & neque hoc superari, neque illam legitimè sperari, si adhuc aliquid proprij retineret. Olympiodorus in cat. post alias explicationes: *Dixerit*, inquit, *aliquis, qui concinniùs hæc ipsa velit interpretari: quasi athletam quemdam nudatum ad luctam, in diaboli conspectu vestem proiecisse.* Sic expeditus pergit ad coronam, is cui nihil adhæret, vnde à luctatore aduersario aut trahi possit, aut teneri, quam amitteret cœlestibus in terra delitiis non fruiturus, si adhuc istis minimis adstringatur. Sed hunc locum alibi fusiùs illustrabo. 1493.

Summus rei alicuius contemptus exhibetur, si calcanda demittatur. ideo Seneca factum Romanæ superbiæ describens epist. 76. *Eò delitiarum*, inquit, *venimus, vt nisi gemmas calcare velimus.* quasi non satis esset incedere gemmatis pauimentis, nisi exposito despectu calcata diceret, & de maiori alia opulentiâ gemmæ vilescerent: do multa alibi de hac re. vnde & fideles in primitiuâ Ecclesiâ opes ad Apostolorum pedes deponebant, quasi solum calcandis deseruirent. Sed quidem maiora adhuc peracturus, qui perfectè frui cœlestibus anhelauerit. Quando Abraham non certè mortuam, sed tamen cruentatam vidit spem suam districto fidei feruore, idque longè violentius, quàm erat 1494.

districto

diſtricto gladio cruentandus Iſaac ſuus: quando orbem clariſſimis ſplendoribus promptiſſimæ præſtrinxit obedientiæ; vbi ad montem peruenit, nihil habuit prius, nihil antiquius, quàm ſacrificandam noui generis victimam colligare: *cùm alligaſſet Iſaac filium*, &c. Geneſ. 22. num. 9. an fortè rimens ne victima aufugiſſet? logi, germanæ gerræ: ſi enim id deſtinaret Iſaac, colligari ſe non ſineret, & iuuenis robuſtam anni pene vigeſimi ætatem gerens, ſeniles fragilioris patris manus ante colligationem facilè euitaret: non ergo patiens lubenter victima, ſuſpecta fugæ. an cauit ne naturalis mortis pauor, leui & inuita recalcitratione, ſupernaturale heroici facinoris lumen obnubilaret? non aſſentior, neque enim vinculorum ſtrictiorum conſtantia, quibus lubens iuuenis voluntas nectebatur, fœdaretur: quamuis ſolutum corpus, humanum aliquid, neque liberi motus, pateretur. cur ergo colligatur? nihil acutius dixit Philo Iud. lib. quòd Deus ſit immutab. *Iſaach offert Deo, & reddit magna cum alacritate, vinctum pedibus, vt ait lex, & noui generis victimam: quia iam nihil mortale Deo deſtinatus calcare dignabatur.* quaſi impediret Iſaac diuinæ promiſſionis implementum: ſi Deo ſemel ſacratus, non dicam poſſidere, verùm nec etiam calcando, tangere mortale quidquam videretur: vnde huic rei ſe penitus impoſſibilitare (liceat ita loqui) cupiebat: nunquã ad id deinde ſolutis pedibus, de ſanctæ ſuperbiæ faſtu proceſſurus.

1495. Verbis dilecti Ieſu dulcibus, quibus fruſtrà putabat anima vocari, vt denuo terrenorum commercio inuolueretur, reſpondit: *laui pedes meos, quomodo inquinabo illos?* Cant. 5. num. 3. falsò credit ad terrena impelli, incaſſum horum pertinet commercium, longè alia deſtinabat Chriſtus: ſed quamuis id crederet, nonne adhuc excuſatio friuola apparebat? eſto anima vt terrenis relictis nolis iterum immiſceri: ſed vnde iam delicata conditio, vt credas diuitiis & pretioſitatibus terræ, quas alij venerabundi exoſculantur, tibi pedes inquinandos? quid? ſume calceamenta, ſponſa, & vt hodie fieri ſolet, cothurnis immenſum ſubur adhibe: tuneque tam longè habebis ab inquinamento terrenorum, vt potiùs dum calcas, imò calces impingis, eadem generosè ſpernere videaris, prudentior tamen illa, poſito quòd cogitabat: nouerat lutum iſtud contagioſum, vnde calcatum etiam nociturum: ideo non tam dixit: *quomodo ſi iterum inquino, lauabo denuo?* ſed: *quomodo inquinabo?* quaſi inſtar Iſaac, ex quo primum Deo dicata fuerat ſic pedum vſum tractandis terrenis inquinamentis etiam ad calcationem impediſſet, vt nec etiam, quomodo hoc contagium aggrediendum, etiamſi vellet, recordaretur. Sed ego de hac pià impoſſibilitate ad culpam fusè agam *tract. de Lucifero obſcurato.* ad rem præſentem audiendus Ambroſ. lib. 3. de Virginib. *Non dicit*, inquit, *quomodo iterum lauabo eos? ſed, quomodo iterum inquinabo eos? quaſi oblita maculæ veteris, oblita contagij.* Contagioſa quippe iſta pedibus calcaturis. quid faciat Religioſus votis dicatus, ligatus votis?

§. II.

Sin minus, proſtratæ virtutis præbebis teſtimonium: neque iuſtorum more, in diem viues.

1496. HInc iam cognoſcitur certiſſimum eſſe ſignum diuina aut nondum acquiſiiſſe, aut proſtratâ virtute amiſiſſe miſerè acquiſita eum, qui adhuc terrenis inuolutus reſculis, in diuini vſuram patrimonij, peculio ſuo miſello non renuntiat. Perfectiores Eccleſiæ animas (quas propterea non enerui pulpæ, ſed oſſeæ demum conſtantiæ comparauit) laudaturus Chriſtus, ſic habet Cant. 4. *Dentes tui, ſicut greges tonſarum, quæ aſcenderunt de lauacro*, num. 2. quæ verba nemo aptius ad rem præſentem explicat, quàm Gilibertus ſerm. 21. *Veterem*, inquit, *deponentes hominem, & onere ſuperuacuo leuati, ac loti alacriùs ad ſuperiora contendunt: ſiquidem ipſi pili veteres oneri iam eſſe incipiunt, cùm primum noua vellera germinant, cùm hyems tranſiit, cùm imber abijt, & receſſit. ideo ſi leui, & ſuperuacuo leuium & inanium rerum vellere te inuolui adhuc neceſſarium ducis, nondum tibi hyemalia congelata mentis frigora tranſierunt: bene enim detonſi, & de lauacro aſcendunt, quaſi nihil veteris vel ſordis, vel ſarcinæ habentes.* & quidem ita eſt: detondearis oportet, vt perſiſtas ſemper nudus: ſin minus, quod contra frigus aſſumis munimentum, erit ignauiæ tuæ, & animæ proſtrato robore torpentis monumentum.

Inflictis iam pœnalibus Adamo maledictionibus, addit ſacer textus, *fecit quoque Dominus Deus Adæ & vxori eius tunicas pelliceas, & induit eos*, Geneſ. 3. num. 21. nimirum nudus creatus fuerat, vt rei nullæ priuatæ ligatus, ſumma inde Dei beneficia poſſideret: oſtentabat planè nudus athleta fortiſſimus vires dæmoni antagoniſtæ debellando: interim propriâ culpâ debellatur miſer, ideo ſtatim ad veſtes confugit. quidni? fugit ad priuata, qui communia Dei in filios deriuanda, amiſit beneficia: iam ſatis ſe his amiſſis victum conteſtatur, veſtimentis ſiue impedimentis admiſſis, quibus inuoluatur. D. Nilus ad cap. 1. Iob in cat. *Nudus*, inquit, *cum virtute in paradiſo verſabatur, qui nuditatem à Deo tamquam eximium decus acceptum, tantiſper cuſtodiuit, dum violati pœna præcepti veſtimentorum illi neceſſitatem impoſuit. nam quamdiu cum aduerſarijs ad diuinam legem perfringendam illum adhortantibus conflixit, nudus quaſi athleta, in ludorum cauea conſiſtebat: vbi autem victus eſt, atque à certamine depulſus, merito indutus eſt, cum certandi virtute, nuditate quoque reiecta.* apertiſſimum quippe deuicti animi teſtimonium his indigere, ad corporis confugere ornamenta, imò dedecora. 1497.

Mirabar aliquando illud Petri Ioan. 21. *Petrus cùm audiſſet quia Dominus eſt, tunicâ ſuccinxit ſe (erat enim nudus) & miſit ſe in mare*, num. 7. nunc iam ſubodoror quod ſit: in naui nudus, vt in mare ſe proiiceret Chriſto adnataturus, ſe veſtiuit, cùm contra faciendum videretur, nè ſcilicet in diuino conſpectu ſimulator hypocriſis appareret. quaſi diceret: priuatis meis conſului, vitam negator impius curaui, dignus proinde qui à bonis tuis omnibus abdicer communibus. cur ergo nuditatem, innocentiæ habitum, coram te geram? adſum, adſum meis miſerè implicatus: prodat reſculatum retentio apertum reatus mei teſtimonium. innuit etiam hoc, licèt intendat aliud, Chryſol. ſerm. 78. *Mirum*, inquit, *& verè mirum, quia qui naui nudatus eſt, in mare ſe demergit indutus: quia innocentia numquam non nuda eſt, & reatus ſemper refugit ad velamen. Denique ſicut Adam, ità & nunc Petrus, poſt culpam, ſuam geſtit tegere nuditatem: qui fuerant ambo, vtique ante culpam, ſancta nuditate veſtiti.* exigit, credo, Petrus hoc humilitatis habitu ſuæ miſericordiam ignorantiæ, qua vt vilia ſua lucrifaceret, periculo principatum Eccleſiæ expoſuerat. 1498.

Cognoſcitur ſecundò cauſa, cur Deus, qui maximopere 1499.

ximopere curat suis prouidere, vt eleganter describit Chrysologus his verbis serm. 163. *Quis rex deuotis militibus, debitam non procurat annonam? quis dominus fidelibus seruis iusta cibaria non ministrat? quis pater, non dat panem filijs? si ergo vobis Deus, & Rex, & Dominus, & pater est, quid negabit?* cognoscitur, inquam, cur ille, qui sollicitus suorum necessitatibus inuigilat, eosdem velit *in diem viuere*, sed diuinitus, & quidem humana phrasi in diem viuere vitio vertebatur: vnde Cicero contra Anton. Philipp. 2. *Iam iam, inquit, morari desino te otium perturbare, non modò vrbem odisse, sed etiam lucem, cum perditissimis latronibus non solùm de die, sed etiam in diem viuere.* quia cùm felicitatem suam in acervando & seruando thesauro collocarent, qui prodigi in diem viuentes futurum contemnebant, quidni infames redderentur? hinc quæstus spreti queritur Columella lib. 3. de agricolis: *Non prouident, inquit, futuro, sed quasi in diem viuant, sic imperant vitibus.* fideles autem in diem viuant præcipit Deus, vt temporalibus nullis adstricti, & quidquid proprietatem priuatarum rerum secularium olet abhorrentes, diuini proprietatem patrimonij ingrederentur. est hoc illud quod præcipit instituens ad orandum: *Panem nostrum supersubstantialem da nobis hodie*, Matth. 6. n. 11. de quo Tertull. lib. de orat. c. 4. *Meritò, inquit, adiecit, da nobis hodie, vt qui præmiserat, nolite de crastino cogitare quid edatis: cui rei parabolam quoque accommodauit illius hominis, qui prouenientibus fructibus ampliationem horreorum, & longæ securitatis spatia cogitauit, is ipsâ nocte moritur.* Miser religiosus qui animum in accumulandis impendit, neque iactat cogitatum suum in Dominum à quo enutriatur: qui sollicitè procrastinans, in diem iustorum more viuere recusat.

1500. Sed esto, inquis, viuant in diem iusti, nec nisi diariam rationem, & exiguam sportulam affectent: quid tamen sibi vult expressior Lucas, qui verba sic conformat: *Pater, sanctificetur nomen tuum, adueniat regnum tuum, panem nostrum quotidianum da nobis hodie*, c. 11. n. 2. *si quotidianum* iam dixerat, quasi tantùm vnius diei necessarius cibus peteretur, quid *hodie* addidit? an largitas diuina ad vnum tantùm diem limitanda? an non votorum fiducia singulis suo ordine, sed præsenti tantùm diei tenuis dilatatur? viuant in diem iusti, sed dies in diem sperent transigendos, cur ad *hodie* restringent, quo vlteriùs indigent? vt dum diem vnum exprimunt, longioris quàm ephemeræ vitæ, & tenuissimi victus tædium ostendant: quasi ægrè laturi, si scirent saltem duos integros dies à patriæ bonis veris sibi peregrinandum: sic vita & victus non solùm in diem, sed in vnum solum diem postulatur, ne amor, ne tenacitas terrenorum etiam leuiter procrastinans cœlestium honorum impediat acquisitionem. Eleganter D. Cyprianus epist. 8. ad hunc locum. *Qui, inquit, Christi cupit esse discipulus secundùm vocem magistri sui, renuntians omnibus, diurnum cibum debet petere, nec in longum desiderij sui petitionem extendere: ipso iterum Domino præscribente, & dicente, Nolite in crastinum cogitare, &c. meritò ergo Christi discipulis victum sibi in diem postulat, qui de crastino cogitare prohibetur: quia contrarium sibi fit & repugnans, vt quæramus in sæculo diu viuere, qui petimus regnum Dei velociter aduenire.* quasi non perfectè renuntiet qui viuendi diutius desiderium non amittit, nec amisisse credendus qui adhuc non nulla retinet, vnde non in diem viuere apertè conuincatur.

§. III.

Opum euersio, basis perfectionis: dum nudus exponeris, componeris ad victoriam.

Nudatur præterea sponsa à pallio, siue terrestrium rerum secularium inuolucro, quod gerebat, 1501.
vt in perfectionis via quam disponebat, de euersis opibus basim collocaret: vt diuitiarum nuditatem strueret in armaturam. fundat quidem spiritus paupertas perfectionem, & insultantes hostes longè propellit: nec posset sponsa incedere secura, nisi sub hac diuinitus muniretur. Vtrumque explicatum voluit Christus Dominus, cum positâ parabolâ illius, qui non cogitatis expensis iacit fundamenta turris irridendus, quique non facto computu militum in hostem audet erumpere insultandus. sic subdidit: *sic ergo omnis ex vobis, qui non renuntiat omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus*, Luc. 14. n. 33. de quo D. August. in cat. *Quomodo, inquit, pertineant ista similitudines, ipsa occasione satis aperuit, dicens, Qui non renuntiat, &c. itaque sumptus ad turrim ædificandam, & valentia decem millium aduersus regem qui viginti millia habet, nihil aliud est, quàm vt renuntiet vnusquisque omnia quæ sunt eius.* quasi in paupertate sola stabile inueniretur turris fundamentum: quasi in sola nuditate, pugnator arma structissima, & strenuissimas acies sortiretur.

Iam nihil reliquum præstantissimo virorum Iobo dæmon fecerat, cùm ille *scidit*, inquit textus, *vestimenta sua, & tonso capite corruens in terram adorauit*, cap. 1. n. 20. Non quidem de patientia expugnata, vt suprà dixi, non de generoso animo tam perfracto: apage. sed nouit (addo adhuc) ad summam absque dubio perfectionem, tot immissis laboribus à Deo vocari: sic respuit vel etiam illa quæ reliquerat Dæmon, vt sibi de nuditate arma fabrefaceret; sine qua legitimè ad certamina non veniret. D. Nilus in cat. Græc. ad hunc locum: *Neque enim, inquit, amicti luctari homines consueuerunt, verum illos nudos in stadium lex certaminis deduxit: aut si quis certamen recusat, idem nudari recusat. nam qui nudus est, aut vix, aut nullo etiam pacto per insidias comprehendi potest.* & quàm turpe est recusare certamen, cùm, auctore Apostolo, solum qui legitimè certat, coronetur, cùm in ipsa recusatione, non solùm ignauia tua, sed & hostilis victoria, sub infami fœderis habitu traducatur. 1502.

Addebat Christus Dominus de illo, qui computans bellicos suos apparatus, non satis eos instructos aduersùs fortiorem bellatorem deprehendit: *adhuc illo longè agente legationem mittens, rogat ea, quæ pacis sunt*, cap. Luc. citato n. 32. Sed heus ignauissime hominum, sine appropinquet hostis, sine ad tuarum conspectum alienæ acies instruantur: quid proximo iam metu trepidas, cùm iam longè adhuc sit hostis? quid minis magis, quàm armis territaris? quid pacem rogas infamis, bellum nondum expertus? quid aliud faceret, qui contra dæmonem egressus, paupertatis armaturam non instruxerat? non solùm tentationum pertimet conflictus, sed & leues tentatoris minas expauescit: rogat infamem pacem, amicitiæ dextram, cui manus dat deuictas, herbam porrigit. Egregiè D. August. citatus: *significans, inquit, etiam minas imminentium tentationum à Diabolo, non sustinere eos, qui non renuntiant omnibus quæ possident: & pacem cum* 1503.

eo

eo facere, conſentiendo illi ad committendum peccata. quæ enim pax alia, aut quod aliud fœdus cum dæmone iniri poteſt, niſi ſub adeundæ culpæ conditione? ſolum ergo componitur aduersùs inferos ad victoriam, qui nudus ad certamina exponitur.

1504. Allucebunt ex dictis illa Prouerb. *Tolle veſtimentum eius qui ſpopondit pro extraneo*, cap. 27. n. 13. longè aliter Sixtianæ: *Aufer veſtimentum eius, prᴂterit enim iniurioſus, qui quidem aliena vaſtat.* & magis ad rem meam adductus ibidem Ambroſ. qui vertit: *Aufer veſtimentum tuum, prᴂterit enim iniurioſus*, &c. Sed cur, inquis, deiicienda veſtis veniente, & prætereunte hoſte, id eſt, virtutum omnium dæmone vaſtatore? quia iſte ad certamen occurrit, & ni obuius procedas armatus, incurres mortem: fruſtrà autem in hoc conflictu, niſi de nuditate ſperes armaturam. D. Nilus in Aſcet. *Prouerbiorum*, inquit, *auctor ſic pugilem alloquitur: Erue veſtimentum tuum; acceſſit enim*, &c. *nam quoad extra ſtadium fuit, meritò veſtimentis non decertantium vtebatur: pugnandi fortitudinem ſub rerum ſenſibilium tegens indumentis: at vbi ſtadium introiuit, veſtimenta depoſuit.* viſus autem Vulgatus noſter, ad certatoris patrinum vt ſic dicam, verba direxiſſe, à quo pugil armandus nuditate: ſicut hîc anima ſancta, eâdem à cuſtodibus obarmatur.

1505. Ponderanda tamen verba Chriſti facta adoleſcenti, qui perfectionis monita expoſcebat: *ſi vis perfectus eſſe, vade, vende quæ habes*, &c. *& veni ſequere me*, Matth. 19. n. 21. non enim ſatis erat aliqua relinquere: luctator non ſecum omnia ſua portat, ſatis procedet miſer, ſi de veſtimenti fimbriis vnde trahatur, anſam præbet antagoniſtæ: neque natator multis inuolueris indiget, vt obruatur fluctibus infauſtus: vno pallio ſatis fuerit implicandus, vorticibus immergendus. nequis tamen ſatis putet ad perfectionem omnia abieciſſe, addit Chriſtus, *veni, ſequere me*, quaſi baſis tantummodo ſit paupertas, maioraque adhuc ſuppetant ædificanda. Grauiter D. Paulinus epiſt. 2. ad hunc locum. *Non*, inquit, *tunc vincit, cùm exuitur athleta, qui ideo nudatur, vt incipiat dimicare, cùm legitimè certauerit coronandus, & natator amnem interpoſitum ſuperaturus exuitur, non tamen hoc tanto apparatu, quod ſe deſpoliauerit, tranſnabit, niſi totius corporis niſu, & omnium ſcitâ mobilitate membrorum, & propulſu pedum, & remigio brachiorum, & lateris in lapſu, torrentis impetum ſcindat.* Non habes adhuc in paupertate perfectum ædificium virtutum, verumtamen non habebis, niſi priùs hoc iacto fundamento: non ab illâ ſolummodo Dæmon iacet, iacebis tamen miſerè coram illo, niſi ab huius armatura ad victoriam componaris.

1506. Peruenit ad torrentem rapidum Iacob, fratris timidus, hoſtilis incurſus trepidus: tranſmittit omnia, additque textus: *traductiſque omnibus quæ ad ſe pertinebant, manſit ſolus, & ecce vir luctabatur cum eo vſque manè*, Geneſ. 32. n. 23. alios iam cum Deo, dum iret, dum immoraretur in Meſopotamia, congreſſus habuerat Iacob: nec tamen adhuc aptus ad luctam, & benedictioni, id eſt, perfectioni aptus extorquendæ: quid in hoc loco peragit homo, vt Deo haberi colluctator mereretur, ſcilicet, quia vt perfectiori modo cum Deo ageret, non tam ab oculis ſolum, quàm à cordis affectu ſua ſibi remouit: remanſit ſolus, quaſi traductis omnibus renuntians; tunc Deus venit in luctam, & quodammodo patitur ſuperari, (vt iam diſcat in homines eſſe fortis, qui contra Deum potuit præualere) tunc illum athletam iudicat legitimum, ſciturum inde dæmoni & eius miniſtris expugnandis neceſſariam ſibi fore nuditatem. Idem D. Paulinus ibidem: *Video*, inquit, *nobis & in beato Patriarcha Iacob, huius expeditionis ordinem proluſiſſe, cùm illum lego poſtea quàm torrente tranſiniſit, præmiſſis curarum ſuarum oneribus, id eſt, facultatum corporalium, & neceſſitudinum impedimentis, ſolus in tabernaculi loco remanſerat, Deo colluctatum, cum extorquenda benedictione præualuit.* vt nudus cum inferno, cum Eſau tartareo pugnet conſecututus victoriam iuſtus Iacob, qui præludens cum Deo nudus proceſſit.

Aut quâ aliâ ratione, quæſo, intrepidus ſæpe ad certamen deſcendit Dæmon, ſæpe victor exultat, niſi quia nudus, niſi quia nihil quod iam amittat, quo impediri poſſit, habet reliquum? quanta emphaſi: Paulus. *Induite*, inquit, *vos armaturam Dei aduerſus inſidias Diaboli, quia non eſt vobis colluctatio aduersùs carnem & ſanguinem, ſed aduersùs principes & poteſtates, aduersùs mundi rectores tenebrarum harum, contra ſpiritualia nequitiæ in cœleſtibus*, Epheſ. 6. n. 11. Vt vides, omnibus aliis concertationum generibus ſpretis, palæſtram intendit Paulus, gymnadem publicat: ſi ergo ad luctam, vt ſatis ex dictis patet, nemo nudus non venit, nemo niſi ſolùm oſtentatis varicoſæ nuditatis neruis procedit paratus: quid eſt ſanctiſſime Apoſtole, cur nos iubeas induere armaturam? an fortè armatura Dei, denudatio eſt? ita puto: vult Paulus ſic nudemur, vt quodammodo ad ſpiritualem Dei conditionem accedamus: tunc armaturâ eius rectè induti, cùm quidquid corporalis opulentiæ eſt, videmur exuere: ſic contra ſpiritualia nequitiæ certabimus, quæ ideo ſignatius *in cœleſtibus* dicuntur, quia licèt in terrenis pugnent, nihil habeant terrenum, vnde trahantur, ſed in ſpiritus exultant nuditate. fauet D. Nilus proximè citatus: *Agite*, inquit, *exuamur omnia, nudus enim conſiſtit aduerſarius: nunquid induti luctantur pugiles? nonne lex certaminis iubet eos nudos in ſtadium ingredi: ſiue calor ſit, ſiue frigus depoſitis veſtimentis ingrediuntur: ſi quis nuditatem recuſat, idem certamen recuſet neceſſe eſt. nos autem qui nos pugiles profeſſi ſumus, quique multo grauiores habemus aduerſarios, non modò non exuemur, ſed innumerabilibus in humeros oneribus ſublatis, multas aduerſariis lædendi anſas præbentes conabimur decertare? quomodo pugnabit aduersùs ſpiritualia nequitiæ, qui poſſeſſionibus vacat acquirendis, vt vndique poſſit facilè ſupplantari?* quaſi contra nudos ſpiritus, ſolùm ſpiritu pauperes, penè iam ſpiritus nudi valeant decertare. ſed de hoc ſtatim plura. 1507.

Nunc audiendus iterum Apoſtolus ſub ſimili comparatione Timotheum ſuum inſtituens: *Nemo*, inquit, *militans Deo implicat ſe negotiis ſecularibus: vt ei placeat, qui ſe probauit*, 2. Tim. 2. n. 4. miles quidem, etſi veſtes non deponat inſtar agoniſtæ: tamen ſic arctat, ſic conſtringit, vt nihil ſinuoſum laxet, nihil laxum prætermittat, vnde trahi, vnde poſſit impediri: ideo cinctus in vtraque pagina appellatur: ſic & Chriſti miles niſi ſe arctet, niſi paupertatis baltheo ſe conſtringat, pereat neceſſe eſt. idem D. Nilus ibidem, *eiuſmodi occupatio*, inquit, *militaria impedit exercitia: milites autem inexercitati, quomodo pugnantes peritorum impetum ſuſtinebunt.* impedit ſanè, dum non præcingit ad virtutis conflictum, ſed ad aliena negotia diſtendit, altius tamen adhuc deſcendit Paulus, & emphaticoretus in Græco: *nemo militans Deo, implicat ſe negotiis huius vitæ.* vita ſcilicet, quæ affectibus ſubiecta, ab eodem *corpus mortis*, meritiſſimò alibi appellatur: 1508.

qui

qui ergo Deo viuenti militat, si mortuis se rebus immiscet, quid aliud quàm mortis contagium acquiret? Optimè rem illustrat idem Nilus: *Tam ignaue*, inquit, *solutéque pugnamus, vt nec iacenti quidem hosti repugnare valeamus: sed stantes, ab ijs qui ceciderunt, permittamus nos vinci: quod quibusdam accidit propter auaritiam, vt dum mortuos spoliant, post victoriam sæpe adiacentibus interimantur, & turpis quæstus gratiâ, post trophæa miserabiliter pereant, adiacentem, & spirantem appropinquantes.* Caueat religiosus miles post sæculum superatum, adhuc mortuorum spoliis inhiare, aliàs peribit in prælio, vitâ virtutis, inter mortis spolia spoliandus.

1509. Hoc erat callidissimum illud, quod Naas Amonites, vel ipso nomine tartareum gestans serpentem machinabatur, cùm pro induciis petebat, imò exigebat à Dei militibus dextrum oculum. *In hoc*, inquit, *feriam vobiscum fœdus, vt eruam omnium vestrum oculos dextros*, &c. 1. *Reg.* 11. num. 2. quàm dirum fœdus feriendum, non ferarum sanguine, sed ipso fuso lumine dextri oculi: vt si vltrà pugnare vellent, non tam æterna, quàm caduca sinistro oculo spolia mirarentur, ideo ab vtroque petendo supersedet: nouit enim sic sinistro intuentes, id est, terrenis bonis suspirantes, nunquam gloriosum aliquid gesturos, vtpote qui de nuditate ad victoriam non compositi, facilliméque sibi superandos. D. Anton. de Padua Dom. 2. post Trinit. *Oculus*, inquit, *dexter est visus descriptionis, quem diabolus nititur eruere, & sinistrum, id est, amoris mundani respectum relinquere: sciens quòd qui æterna non desiderat, terrenam prosperitatem amat: si per terrena tenetur quis, facile in bello cadit.* Si vilia hæc respicis spolia, victoriam iam despicis cœlestem: ni miles totus constringaris, amputans ne tenearis laxamenta, in bello cadens miserè præstringeris.

1510. Præceperat Christus Dominus discipulis *Luc.* 12. vt venditis omnibus, per manus pauperum bona sua transferrent in cœlum. Deinde subdit: *sint lumbi vestri præcincti, & lucernæ ardentes in manibus vestris*, num. 35. præcinctio, militaris est, vt suprà dixi, & alibi fusissimè illustrabo. Sed cur nunc præcipuè seruos suos, præcinctos armat in milites? certè, quia tunc maximè caducis omnibus denudatat. Chrysol. serm. 22. *Exutos ergo*, inquit, *totis diuitiarum curis, etiam per omnia expeditos, militare sibi in sæculo iubet, quos regnare donauit in cœlo.* quasi non possis gloriosam de dæmone victoriam sperare, nisi depositis omnibus accingaris, nisi Dei armaturam de nuditate propriâ mutueris: vnde eleganter idem Chrysol. *serm.* 28. ponderans cur paupeies Christus elegerit discipulos: *Quod sic*, inquit, *virtutibus cognata paupertas, terrena & cælestis comprobat disciplina: athleta ad luctamen nudus accedit: confligit cum fluctibus nauta nudus: miles in acie, nonnisi expeditus assistit: qui tendit ad philosophiam, totum quod in rebus est, antè contemnit: est ergo virtutibus cognata paupertas, & si paupertas virtutum parens, virtutum socia sic habetur: sapere conuenit, quare Christus ad virtutis officium pauperes sic elegit.* & meritò: quia, vt suprà dixi, iniquo marte cum nudis spiritibus, nisi nudi & pauperes spiritu decertarent.

1511. Sic explico illud eiusdem Christi: *si quis vult venire post me, abneget semetipsum, tollat crucem suam, & sequatur me*, Matth. 16. num. 24. Quid enim est se abnegare, quàm alium se profiteri, ac antea fuerat? at quomodo te melius alium profiteberis, quàm si qui compta caro fueras, spiritus nudus exhibearis? & quorsum, inquis? quia non sequêris Christum, nisi certamen dæmonibus paratus: non autem nisi frustrà componeris ad victoriam, nisi de paupertate nudus exponaris. hac nouâ luce macto verba trita Gregor. magni ex homil. 32. ad hunc locum: *Quicumque*, inquit, *ad fidei agonem venimus, luctamen contra malignos spiritus assumimus: nihil maligni spiritus in hoc mundo proprium possident. nudi ergo cum nudis luctari debemus: nam si vestitus quisque cum nudis luctatur, citiùs ad terram deijcitur, quia habet vnde teneatur.* carnem, comptumque eius exuas necesse est, ne carnalibus impedimentis, & possessionibus vestitus ansam ruinæ præbeas lamentabili. an non ergo iure spoliatur anima pallio suo, id est, carnalium omnium inuolucro, quæ, in quærendo Christo, decertatura?

§. IV.

Opulentia paupertatis plusquam regia: in sæculo, non de sæculo ditescens: sacratiori gaudet ærario: dominio fruitur primæuo: de angustijs, augustior excrescit.

Addo prætetea nihil esse mirum quòd spoliata sponsa non queratur, neque rerum suarum doleat iacturam: nouerat enim longè sibi præstantiores diuitias in spiritus paupertate fuisse relictas. *Mecum*, inquit diuina Sapientia, *sunt diuitiæ & gloria, opes superbæ, & iustitia*, Prouerb. 8. num. 18. nihil quidem abominabilius apud Deum, quàm diuitum superbia, potentium arrogantia; quo igitur iure, dicar aliquis, de opibus superbis, virtus gloriatur? scilicet abominabilis illarum opum superbia, quæ fluxæ & instabiles, nihil solidæ gloriæ afferre consueuerunt: sancta ergo quædam superbia, in solâ spiritus paupertate inuenitur, dum enim profanæ opulentiæ rerum omnium instabiliori opponitur, necessariò de stabili opum firmitate fit venerabilis. VVerricus hîc apud Godefr. *Bona*, inquit, *opes prorsus diuitiæ salutis, in quibus superbitur vt iustitia non deseratur: fratres, superbia ista, gloria exultantium in Domino, & insultantium mundo, quòd nihil habeat tam pretiosum, vt paupertati valeat comparari Sanctorum.* hæc est humiliter superbiens opulentia, gloriam de inaniter superbientium manibus, veluti iniustè possessam sibi eripiens. vide 1526. 1512.

Obscuriuscula aliquibus illa Dauidis verba ad Deum: *A templo*, inquit, *tuo in Ierusalem, tibi offerent Reges munera*, Psalm. 67. n. 30. Si enim in templo munera Deo dicarentur, res esset plana: sed quòd dicanda Deo, à templo emendicentur, id quidem rarum: cur enim à templo sumitur, quod in Dei obsequium refundendum? Sed nota munera in hoc loco non quæuis, sed regalia celebrari. hæc autem à solis pauperibus spiritus offerri vera possunt, qui illa inuicem à templo, id est, diuino commercio acceperunt. fauet Ambros. lib. de Nabuthe cap. 16. *Vnde*, inquit, *pauperis hostia, magis quàm diuitis placet? quia pauper fide ditior est, sobrietate locupletior, & cùm sit pauper, ex illis est, quibus dicitur, tibi offerent Reges munera: non enim purpuratis offerentibus, sed motus proprios regentibus Dominus Iesus delectatur, qui corporali lasciuiæ, mentis dominentur imperio.* quasi sola gratiarum dona à Deo peti debeant, solumque ij, qui omnia spiritu abiecerunt, de regali munificentiâ, condigna Deo munera possint reddere. 1513.

Innuebat

1514. Innuebat id Chriſtus quando ad Apoſtolos dicebat: *Nolite timere puſillus grex, quia complacuit Patri veſtro dare vobis regnum. vendite quæ poſſidetis, & date eleemoſynam*, Luc. 12. num. 32. Sed hem mi Domine, dicat aliquis: ſine retineant ſua, donec regnum teneant: de præſenti, ſpoliatio bonorum imperatur, & ſperatur adeptio imperij, in futurum: an non id humanæ fragilitati durum videatur? fallitur quidem quiſquis ita putat, cum ipſa paupertate regnum venit, regni alterius cœleſtis regnum certiſſimum: ideo Chryſol. hîc ſerm. 23. *Peculia*, inquit, *priſtina libertatis, iam diuitijs, iam regijs ditatus opibus qui reſeruatur captiuus miſeriâ, ſe neſcit eſſe felicem. eſt conſuetudinis, eſt animi felicis, vt adſcitus ad regnum, quod fuit proprium, quod priuatum, mox parentibus, mox propinquis ciuibus indigentibus liberaliter prorogare: ne ſit mendicus animo, qui cenſu functus & honore.* iam fungitur honore regio, iam cenſu maieſtatis fruitur diues, qui paupertati ſpiritus ſtudet: cœleſte regnum poſtea poſſidebit, hîc tamen, iam quodammodo illius capit ſuperba vectigalia, cenſus pretioſos. Chryſol. de eodem, ſerm. 25. *Quòd te mereri dubitas, habere te, & poſſidere, iam cogeris confiteri: quid ergo cum terrâ illi, qui poſſidet cælum? quid illi cum humanis, qui indeptus eſt iam diuina? niſi fortè placent gemitus, eliguntur labores, amantur pericula, peſſima mori delectat, & illata mala, bonis ſunt gratiora collatis.* Vel quòd cum ipſa paupertate regnum veniat, vel quòd ſine illâ non poſſit conſeruari, & neceſſariò regnum cœleſte, terrenorum nuditas comitetur: non ergo durum ſpoliare ſe ſolocc, qui cum ipſa denudatione induit purpuram, regios ſinus laxat longè felicius, quàm grande miraculum, eſſe in hoc ſæculo diuites, non tamen miſeri huius ſæculi in quo viuunt, ſed beatioris alterius cenſus computare!

1515. Hæc eſt emphaſis verborum Pauli ad Timotheum: *Diuitibus*, inquit, *huius ſæculi præcipe non ſublime ſapere, neque ſperare in incerto diuitiarum: ſed in Deo viuo, qui præſtat nobis omnia abundè ad fruendum*, 1. Timoth. 6. num. 17. de quo D. Chryſoſt. hom. 2. ad popul. Antioch. *Qui dixit diuitibus huius ſæculi, demonſtrauit & alios futuri ſæculi diuites eſſe, qualis ille Lazarus erat in præſenti quidem vita pauper, in futura verò diues, non auro & argento, & vlla tali corruptibili, & marceſcibili materia affluens, ſed arcanis illis bonis, quæ neque oculus vidit, nec in cor hominis aſcenderunt.* Sed hunc locum Pauli ex Auguſtino vberiùs pondero in epiſtola quadam, quæ tota de paupertatis laudibus exarata: nunc obiter nota remouendam præcipere à fluxis opibus ſuperbiam Paulum, quaſi ſancta quædam ſuperbia, ſolum ſit in firmis paupertatis diuitiis collocanda: itaque ſunt diuites etiam in hoc ſæculo pauperes, alterius tamen ſæculi opulentiâ. Aptè Chryſologus proximè citatus, de his bonis, quæ Chryſoſt. tangit: *Eſſe*, inquit, *in cælo, mirum: in cælo viuere, eſt maieſtatis: iam regnare in cælo quanti ſit, ſenſus definit æſtimare mortalis, & tamen homo, quod æſtimare non potes percepiſti, Apoſtolo ſic dicente, quod oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcendit quæ præparauit Deus diligentibus ſe, & quod te mereri dubitas, habere te, & poſſidere iam cogeris confiteri.* Equidem pauperis eſt, dicebat ille alius, numerare bona; pauper igitur ſpontaneus ditiſſimus, quia quæ habet, nec numerare poteſt, nec æſtimare.

1516. Quid mirum? diuinos animi motus indicat, qui terrena conculcat; quidni ergo ditiſſimus, qui taliter poteſt viuere animatus? Excipiebat Æneam Euander in paſtoritio magis tugurio, quàm regio palatio: eo tamen, quo olim exceptus fuerat magnus Hercules, & ſubdit apud Virgil. *lib.* 8.

—Hæc inquit limina victor
Alcides ſubijt, hæc illum regia cepit:
Aude hoſpes contemnere opes, & te quoque dignum
Finge Deo.

quaſi tunc ſolum aptè propinquo Deo aſſimilaretur Æneas, ſi opes conculcaret, & paupertatis amplecteretur excellentiam, idque egregio auſu, nec degeneres Deo ſpiritus oſtentante. neſcio an hoc ſomniaret Maro: ſcio tamen prædictæ explicationi Senecam prudentiſſimè inuigilaſſe, qui *epiſt.* 8. ita: *Incipe*, inquit ad amicum, *cum paupertate habere commercium: aude hoſpes contemnere opes, & te quoque dignum finge Deo. nemo alius eſt Deo dignus, quàm qui opes contempſit.* En quo rapior de vſu ſæculi præſentis: etiam vatis Ethnici Etheologiam, Ethnico ſi fas dicere patre cogor confirmare. pergo. Sic ille diues, ille Dei inſtar nullius egenus, qui fluxas opes nouerit ſpernere, opera verò regalia, munera Deo digna iſte poteſt ſolummodo conferre.

Intendebat mendicus iacens ad ſpecioſam, in Petrum & Ioannem, ſperans ab eis aliquid accepturum: ad quem tunc Petrus: *Argentum*, inquit, *& aurum non eſt mihi, quod autem habeo, hoc tibi do, in nomine Ieſu Chriſti Nazareni ſurge, & ambula*, Act. 3. num. 6. Princeps ſanctiſſime, da quod habes: ecquis cogit quod non habes proteſtari? ſi ſanitatem præſtas, quid opus auri carentiam commemorare? adhibuit, credo, cauſſam effectus tanti, ne cui adhibenda ſanitas ſuſpecta videretur: quaſi diceret: ideo habeo potentiam opulentam, & ſacrum cœleſtis Imperatoris ærarium theſauris ſanitatis effundendis, quia auſpice potui fluxarum diuitiarum cumulos affectu, effectu retia & nauigia conculcare: ſic munera iam diuina diues, & penè Deus confero, qui humana contempſi. Alluſit D. Chromatius *Epiſc. Aquil. in cap.* 5. *Matth.* vbi de hoc miraculo ita ſcribit: *O verè beata paupertas, quæ cùm nihil de mundi facultate habeat, tantum de cælo largitur. non dat quidem argentum, & aurum, ſed, quod plus eſt, omnibus diuitijs reddit corporis ſanitatem: imaginem Cæſaris in numo, quam daret, non habuit, ſed Chriſti imaginem in homine reformauit.* imò ideo quod plus eſt, habuit; quia quod minus eſt, habere faſtidiuit. 1517.

Maius aliquid addam: ipſe Deus, qui ſit iuſtorum omnium theſaurus, priuato quodam iure pauperibus magis cedit in peculium. eſt hoc illud Dauidicum: *propter miſeriam inopum, & gemitum pauperum, nunc exurgam dicit Dominus*, Pſalm. 9. num. 6. vnde, aut quo? è ſinu patris, ad matris gremium: omnibus aduenit, ſed maximè ſpiritus pauperibus: vt & hi diteſcant, & ipſe in illis ſummopere delectetur. Vnde iam capio cur omnes religionum fundatores, in Mariæ Deiparæ obſequium forent impenſiſſimi: fuit quippe illa cœleſtis huius theſauri gazophylacium, cui ipſi diuitiis melioribus cumulandis, (ſpretis terrenis) inhiabant. Piiſſimè Adamus de Perſenia apud Godefr. in cap. 24. Eccleſ. *Diuitiæ*, inquit, *ſalutis ſapientia, & ſcientia, penes virginem noſtris vſibus reſeruantur: in partu nimirum virginis theſaurus ſapientiæ & ſcientiæ ad locupletationem pauperum abſconditur: propter miſeriam inopum, & gemitum pauperum venit de corde Patris Chriſtus, in cor Virginis: in virginis vtero pauperum gazophylacium collocauit, inde pauperes ſpiritu locupletati ſunt, quos mundi ſuperbia vanitate, & mendacio non ditauit.* quid imagineris ditius, quid opulentius, 1518.

lentius, quàm ipsum sacratissimi ærarij principem habere possessionem.

1519. Norunt paupertatis huiusce excellentiam, ipsa vagientis orbis incunabula. Prodit à Deo Adam Dominus rerum, & tamen nudus prodit: indignum quippe si indigeret & gemmis & metallis ad ornatum, qui metalla & gemmas inter viliora imperij sui decora numerabat: vt scilicet iam posteri institueremur, tunc verè primæuo dominio innocentis Patris instar rerum dominos & imperatores esse, cùm sponte abiicimus caduca. Hinc illa exultans magis, quàm mœstu Iobi vox, summa cum patientiâ paupertatem à Deo immissam amplexantis, *Corruens*, inquit textus, *in terram adorauit, & dixit: Nudus egressus sum de vtero matris mea, & nudus reuertar illuc*, cap. 1. num. 20. Certè non propriè de materno vtero sermo in hoc loco esse potest, neque enim iterum concipiendus, renasciturus denuo eò reuerti poterat. quid ergo? de terræ vtero loquitur, vnde in protopatente etiam rerum Dominus fuerat productus: gaudetque proinde, quòd per paupertatem ad statum reductus innocentiæ, iterum primæuo rerum omnium dominio fruiturus conspiciatur. Eleganter ibi Chrysost. in cat. Græc. *Cuius tandem*, inquit, *vteri meminit? nempe primi illius opificij, suaque è terrâ coagmentationis, primi parentis opificium imitantis. nudus è terra diuino munere conformatus sum, minimè fucatus, nulla re supernacua oneratus, ac propè dixerim à materia concretione secretus: ergo nudus quoque reuertar illuc. quò? nempe ad locum plangore liberum. Si enim ad vterum, qui in promptu est, cogitationem traduxeris, crediderisque maternum aluum tibi rursus subeundum esse, rationis decorum, atque verborum apta consecutio perierit.* & fortasse ideo non sine mysterio dicitur in terram corruisse, vt fortunatior Cæsare (qui corruens Africam tenuit) totam terram, cùm maximè nudus, sublimiore quodam modo possidere intelligeretur.

1520. Vnde iam video cur vrbem deserens quærat sterquilinium: *Saniem*, inquit textus, *radebat sedens in sterquilinio*, cap. 2. num. 8. (qui poterat minus abiectum locum, de gramine scilicet, vel de cespitibus compositum occupare. nam qui sciebat de paupertatis nuditate ad regnum euocari, noui diuinitusque indepti regni potentiam ostentaturus, solium nobile erecturus, necessariò pauperrimum elegit sterquilinium: vt quo vilius humanis oculis throni sui stratum videbatur, eo sublimius, & de maiestate ditius cœlo appareret. Bellè iterum Chrysostomus *ibidem* de Dæmone Iobum persequente: *Nisi*, inquit, *eum in fimo collocauisset, tantum diuitiarum aceruum ignorauissemus: neque enim tantus est Regis splendor sedentis in solio, quantus Iobi fuit in sterquilinio commorantis: quandoquidem regalem cellam mors excipit, illam autem stercorum sedem, regnum cælorum.* Sic in sterquilinio aceruum diuitiarum plusquam regium habebat iam, paulo pòst cœlestis regni possessione cumulandum.

1521. Occultius hanc rem neque sine dulcedine significauit Ioseph, qui appellans natum sibi secundum filium Ephraim, subdidit: *crescere me fecit Deus in terra paupertatis mea*, Genes. 41. num. 52. q. d. Vano huc vsque nomine gloriabar, qui Ioseph, id est, *accrescens* appellabar, neque tamen videbar crescere, nec extolli: scilicet inter paternas Iacob opes, & regiam Abrahamicæ familiæ opulentiam, necessariò mihi erat decrescendum: in terra Ægypti vbi captiuus & pauper diu delitui, ibi verè creui: ergo nomen Iosephi hucusque cassum, Ephraim meus (quo crescens & frugifer significatur) impleat, & deinceps me verè Iosephum manifestet, nec fuisse vanum omen nominis confirmet. D. Anton. de Padua Dom. inf. Oct. Natiu. *Ioseph*, inquit, *accrescens, cùm miser homo affluit diuitijs, se dilatat in diuitijs, tunc decrescit, quia libertatem amittit, sollicitudo enim diuitiarum eum afficit, quibus deficit à se, & in se decrescit*, &c. *quid plura? nusquam vera libertas nisi in voluntaria paupertate: hac est Ioseph, qui accrescens: vnde dicit, Crescere me fecit Dominus in terra paupertatis mea: terra, inquit, paupertatis, non abundantia.* Sed de hac sponsæ spoliatione plura dixi ad cap. tertium, quæ huc faciant: propterea hæc nunc dicta sufficiant.

§. V.

Iniustæ patientia pœnæ, diuinitatis est index certissimus.

SVfficiant, inquam, si in his custodibus spoliantibus sanctos Prælatos intelligas: si verò, quod alij volunt, hostes animæ intelligas, mirare illam inter spoliationes & vulnera patientem, nec etiam leui verbo querebundam: imò non mireris, quæ enim Deum quærebat sponsum, quouis modo posset debebat, vt se illi conformaret, ad diuinitatis participationem anhelare: nullibi verò melius, quàm in hac duræ & indebitæ pœnæ patientiâ, latentes diuinitatis radios inueniret. Considerabat latro Christum iam discessurum, & expansis brachiis, tamquam inflatis velis crucis nauigium, æternitatis portui impellentem: dumque in tormentorum pelago fluctuaret, suspirium magis, quàm vocem organissans miseræ suæ scaphulæ opem implorans, *Domine*, inquit, *memento mei dum veneris in regnum tuum.* ad quem tunc Christus: *Hodie mecum eris in paradiso*, Luc. 23. num. 43. latro quoduis regnum indeterminatè dixerat: Christus expressè paradisum, id est, cœlestis regni gloriam assignat: ergo se Deum cœli Dominum voluit agnosci. ecquod diuinitatis, ô Domine, inter tot dolorum procellas, exhibes testimonium? respondet Eusch. Gallic. homil. de beato latr. *Credamus*, inquit, *Deum vel ex sola virtute patientia: qui dum ab homine cruci & neci traditur, sic quoque homini gloriam pollicetur: qui illas ipsas iniurias & plagas conuertit in pretium nostrum.* Equidem humanæ angustiæ tanto ponderi succumbunt: iam Deus putandus est, & filius Altissimi, qui tam altas potuit iacere radices patientiæ: vt dum orbis eumdem ab homine traditum, & eidem homini tunc maximè loquentem blanda audisset, diuina promittentem: non posset, quantumuis obesæ naris, in tanta patientia, augustam diuinitatis latentis conditionem non subodorari. 1522.

Subodoratus iam quidem fuerat priùs ipse latro, hinc eius pia ad alterum blasphemantem increpatio: *neque tu times Deum, qui in eâdem damnatione es*, ibidem num. 40. dolebat Iudæos Deum illum crucifixum non timere, sed dolebat magis socium pœnarum latronem, eodem timore reuerentiæ debito carere: ast vnde nouit Deum? ex Iudæorum præcognitâ inuidiâ: quasi non posset non esse Deus, qui sic patiens, sic lubens Crucem non ex merito, sed ex inuidia subiret. Ernaldus hîc apud Godefr. *Credit*, inquit, *latro, & confitetur, testis est innocentia Christi, increpat maledicum, nec sibi parcit, sed tantùm accusator est sui: se ipsum aduertiam se, sententia seueritate prolata prosequitur: neque tu, inquit, times* 1523.

timet Deum: Deum non erubeſcit fateri, quem ex inuidia, non ex merito nouerat crucifigi. quærebat quetebundus Poëta à Muſâ ſua *Æn. 1.*

——quo numine læſo
Quidve dolens regina Diuum tot voluere caſus
Inſignem pietate virum tot adire labores
Impulerit.

& certè poſſet facile reſponderi, genus ſuum probare inde Æneam, qui ſe Deorum natum fabulabatur: indignus planè qui Diis ſatus laudaretur, niſi piiſſimus, impiiſſimi fati calamitatibus opprimentibus patienter ſubiacetet. oculatè id deduxerat Dido *lib. 4.*

Credo equidem, nec vana fides, genus eſſe Deorum
Degeneres animos timor arguit, heu quibus ille
Iactatus fatis? quæ bella exhauſta canebat.

Sed veriùs quidem ex patientiâ Christus genus probat, patrem manifeſtat.

1524. Examinandus adhuc ad hanc rem locus Tertulliani tritus, ſed non dum, ſi rectè iudico, ſatis excuſſus: ergo ille ita lib. de Patient. c. 3. *Mira æquanimitatis fides: qui in hominis figura propoſuerat latere, nihil de impatientia hominis imitatus eſt. hinc vel maximè Phariſæi Dominum agnoſcere debuiſtis, patientiam huiuſcemodi nemo hominum perpetraret* prætereo quæ alij minus aptè: meus Cerda, qui vnus Tertullianum intellexit, ſic locum explicat: qui latet in aliena figura, videtur poſſe aliquid licentioſiùs facere: non ſic Deus, latuit quidem ſub homine, tamquam ſub aliena figurâ: ſed nihil licentiæ ſibi aſſumpſit ad humanam impatientiam. bene: ſic perſonatus princeps & ſub alieno habitu deliteſcens, ea non indecenter perpetrat, quæ regiam dignitatem apertam dedecerent. Adhuc tamen profundiùs, ni fallor, pergit Tertullianus: pende mihi τὸ *propoſuerat*, & ſenſum germanum mecum ſic expone. Eximia eſt fides, quam Christus ſeruat propoſito æquanimitatis & patientiæ & cur mira, cur eximia? quia quodammodo contra it propoſito alij, quod Dominus habebat, celandi diuinitatem ſuam ſub humanitate. propoſuerat firmiſſimè Chriſtus confundendis hæreſibus futuris quas præſciebat, oſtendere in omnibus verum hominem, vero, neque phantaſtico corpore indutum: vt dum viueret, diuinitas crederetur, germana verò humanitas oculis cerneretur: firmo igitur huic propoſito remittendi fidei diuina, & humana aſpectui immittendi, nihil conduceret aptius, quàm ſi vmbram aliquam impatientiæ exhiberet, quæ humanæ conditioni congenita & propriiſſima accedit. & tamen non blanditur Deus huic propoſito, nec leuibus quibuſdam impatientiæ ſignis præſtitis, quin mirâ fidelitate æquanimitatis & patientiæ iura conſeruat: ſed quorſum? vt hac patientia, tamquam argumento maximo Iudæos infideles, qui eius diuinitatem negabant, confunderet, nemo enim purus homo patientiam huiuſcemodi perpetraret: ſicque inter humana latentis diuinitatis velamenta, clariſſimum eiuſdem diuinitatis veſtigium in tanta patientiâ relinquebat: quamuis humanitas, abundè aliis teſtimoniis confirmatâ, euidenti hoc impatientiæ ſigno deſtaudari videretur, ſic, vt ad rem meam concludam, probat hominem impatientia, ſic eſt index diuinitatis certiſſimus, patientia.

1525. Iam inde capio vocem Nabuchodonoſoris poſtquam ſe in fornace ſua agnouit triumphatum: *Ecce*, inquit, *ego video quatuor viros ſolutos, & ambulantes in medio ignis, & nihil corruptionis in eis eſt, & ſpecies quarti ſimilis filio Dei*, Daniel. 3. n. 91. nec enim alibi credo. viderat ille Dei filium, vt primo ſtatim aſpectu, eumdem de præteritâ noſceret recordatione: ſed non poterat non putare Dei filium, quem cum ſuiſmet ſeruis, ad iniuſtæ pœnæ diſcrimen venire patienter, & paſſurum, ſi opus eſſet, cognoſcebat: non potuit filium Dei non habere illum, qui cùm tantæ poteſtatis eſſet, vt medias flammas, in paradiſi commutaret amœnitatem, aliunde tam patiens veniebat, vt ſe ſuoſque omnes dynaſtas, tanti auctores ſceleris, emiſſis inde fulminibus non perderet: quin imò iniuriis in ſeruis affectus, iniurios hoſtes patientiſſimus ad pœnitentiam expectaret. prudentior quidem hoc nomine Nabuchodonoſor, quàm impij illi, qui de diuina patientia negandæ diuinitati anſam ſumunt. Bellè de his eitatus Tertul. cap. 2. *Nobis*, inquit, *exercendæ patientiæ auctoritatem non affectatio humana canina æquanimitatis ſtupore formata: ſed viua ac cœleſtis diſciplinæ diuina diſpoſitio delegat, oſtendens patientiæ exemplum iam primum, qui florem lucis huius ſuper iuſtos & iniuſtos æqualiter ſpargit: qui temporum officia, elementorum ſeruitia, totius geniture tributa, dignis ſimul & indignis patitur ſimul occurrere: ſuſtinet ingratiſſimas nationes, ludibria artium & opera manuum ſuarum adorantes, nomen cum familia ipſius perſequentes: luxuriam, auaritiam, iniquitatem, malignitatem quotidie inſoleſcentem: vt ſua ſibi patientiâ detrahat, plures enim Deum Dominum iccirco non credunt, quia ſæculo iratum tandiu neſciunt.* alludit ad illud Chriſti Matth. 5. n. 45. *ego autem dico vobis, diligite inimicos veſtros, benefacite his, qui oderunt vos, & orate pro perſequentibus & calumniantibus vos, vt ſitis filij patris veſtri qui in cœlis eſt, qui ſolem ſuum oriri facit ſuper bonos & malos, & pluit ſuper iuſtos & iniuſtos.* ſic enim diuinam generationem Dei filij comprobamus, ſi diuino cœleſtis ac viuæ diſciplinæ exemplo adhæſerimus. meritò ergo putauit Nabuchodonoſor illum filium Dei, qui nomen ſuum, cum familiâ ſua malè habitum, & blaſphematum iniuſtiſſimè ferebat patienter: perperam diuinitati non aſſentiunt, qui quòd ſubitatam non aſpiciunt, deſpiciunt inſolentes.

Et ponderosè, vt puto, primus diuinæ patientiæ fructus, Solis nimirum huius communicatio, impios Deumque malè excipientes, benignè fouens: 1526.
flos ab Afro cultiſſimo appellatur: vel vt (dum à patientiſſimo Domino viridantis cuiuſdam lucis flores prodeunt, qui eius patientiæ, nobis ſunt exemplum) iam inter labores, iniurias, ingratitudineſque aliorum, cùm vireſcimus, cùm floremus, ad illius ſimilitudinem, patientiæ meritis deificati cognoſcamus: vel vt ſciamus, in cœleſtes cuiuſdam ſplendidæ patientiæ flores, non viles, non marceſcibiles, non terrenos, nobis erumpendum, quibus datum originem è cœlo trahere: ſicque noſmetipſos Dei filios penè deificatos comprobemus: in flore quippe tota ſeminis generoſitas, & tota ſpes fructus propalatur. Primum illud voluit Propheta de iuſtis locutus, qui vt palmæ florent, & ſicut Cedri in atriis Domini plantantur, de quibus tandem concludit: *adhuc multiplicabuntur in ſenecta vberi, & bene patientes erunt, vt annuntient*, Pſal. 91. n. 15. Vatabl. vertit, *& bene virides erunt.* quia patientia virorem ſpargere, flores mittere, ſed è domo Dei non ceſſat: vt quemadmodum Deus ſemper idem, & à tota æternitate nũquam veteraſcens: ſic etiam animus lubenter iniuſtas pœnas patiens, perpetuo virore incorruptibilis & conſtans, æternitatis originem annuntiet deificatus: inque non ſicca, ſed vberi ſenectâ, ſit idem patiens, atque virideſcens.

Pintus in Cantica. Ii 2 Huc

1527. Huc collimarat Salomon, quando ex ore Christi animam sic commendat: *odor vnguentorum tuorum super omnia aromata*, Cant.4.n.10. quid enim hîc odoris importetur, quo aromata omnia superantur: nisi illud quo Iustus, bonus Christi odor est, quo semper virescens redolet æternitatem immarcescibilem, & diuinæ generationis, Deo similis annuntiat generositatem? eequod illud? Gilibert. ibi serm.32. *Bona*, inquit, *vnguenta impassibilitas, & patientia: per illam caro resuscitata lædi non poterit, per istam mens pia inter prouocationes & iniurias illæsa consistit: per illam quieto, & inconcusso iure carnis nostræ terram hæreditate possidemus, per hanc verò ipsam animam, in patientia*, inquit, *vestrâ possidebitis animas vestras*, Luc.12. *ipsa patientia quid aliud est, nisi velut quidam futuræ impassibilitatis odor? illic mala nulla inferuntur, hic verò patientiæ beneficio, acsi vnguento quodam mitigatorio, etiam quæ illata sunt non sentiuntur.* Possidetur à iustis anima, & patientiæ bono æternatur? quique in cœlis in imaginem Dei transformandi, impassibiles deificabuntur: in terris adhuc, iam deificati illius status participant rationem patientes.

1528. Secundùm illud quod dixi de floribus patientiæ, vt non solùm similitudinem, sed etiam filiationem diuinam sortiremur patientes. habet idem Tertull. *cap.6.* ad locum Matth. adductum. & quidem asperum videretur præceptum illud nisi immenso hoc fœnore implendum suppleretur: *Prohibita*, inquit, *ira restricti animi, compressa petulantia manus, exemptum linguæ venenum: plus lex quàm amisit, inuenit, dicente Christo: Diligite inimicos vestros, &c. vt filij sitis Patris vestri cælestis. Vides quem nobis Patrem patientia acquirat?* quasi non aliunde, vt suprà dixi, melius homo participatam à patre deitatem ostentaret, quàm si illius patientiæ æmulator degeret mitis, lenissimus incederet: in hoc flore totius generositatem seminis exhibiturus, totius spem fructus conseruaturus. quomodo enim non iam filius Dei, & totus deificatus, qui vnicam Dei filiam, & partum eius felicissimum, patientiam scilicet pectore recondit? audi ad eamdem rem ingentis locum acuminis, sed patienter.

1529. Profugerat timidus Elias, & doloris penè impatiens subter vna iunipero mortem expetebat: confirmatur ab Angelo, donec visurus Deum peruenit in Oreb: *Ecce*, inquit textus, *Dominus transit, & spiritus grandis & fortis subuertens montes, & conterens petras, non in spiritu Dominus, & post spiritum commotio, non in commotione Dominus, & post commotionem ignis, non in igne Dominus, & post ignem sibilus auræ tenuis, quod cùm audisset*, &c. 3. Reg.19. num. 11. quidquid erat horribile, & velut irâ impatiens, præmittit Deus, non admittit, vt in sibilo lenissimo auræ tenuis occurrat. & cur ita? solent Principes furentibus quandoque equis, tota habenarum laxitudine trahendum currum permittere, quia de robusta virilitate subsultanti ferculo non timescunt: si autem eueniat vt secum delicatulam conuehant reginam, filiolam tenellam, tunc molli incedere ferculo, tunc blandis equorum gressibus gestiunt iter facere. olim ab strepente igne audit Moyses Deum, Iob è turbine: quippe bellator Dominus & solus, quadrigarum impetuosam duritiem non abhorrebat: nunc verò delicatæ filiæ secum vectæ, delicatum tenuis auræ currum accommodabat: afferebat secum scilicet patientiam aduersùs iniurias exhibendam, inque suo labore Prophetam edocebat, qui zelo impatiens, peccatorum exterminium perquirebat: perflatus ergo diuino hoc, & patientiæ spiritu Elias, iam instar Dei mitis, iniuriarumque patiens vrbes reuisit. Sic mihi olim adolescentulo videbatur capiendus Tertull. *lib. citato cap.15.* loquens de Patientia: *Sedet*, inquit, *in throno spiritus eius mitissimi, & mansuetissimi, qui non turbine glomeratur, non nubilo liuet, sed est teneræ serenitatis, apertus, & simplex, quem tertiò vidit Elias: nam vbi Deus, ibidem & alumna eius, patientia scilicet: cùm ergo spiritus Dei descendit, indiuidua patientia comitatur eum: si nos cum spiritu admiserimus, in nobis morabitur semper.* Longè alio in accommodando loco ad Eliam tendit Cerda, gaudeo tamen quòd vnus contra cęteros mecum consentiens, Tertullianum ad locum Reg. citatum probauit allusisse. itaque comitatur Deum alumna, siue filia Patientia: vt & Elias, & quiuis alius non posset Deum excipere sine illa, quâ se verum Dei alumnum, & proinde deificatum protestetur.

Quia tamen locus iste quàm celebris est, tam est difficilis, breuiter quia maximè ad rem meam facit, comprobandus. quis enim non dubitet cur dixerit Tertullianus, *quem tertiò vidit*, cùm tamen quarto visus loco, in Latino, in Græco, in Hebræo fonte graphicè describatur? certè non visus primò *in spiritu grandi*: non secundò *in commotione*: neque tertiò *in igne*: sed quartò *in aura tenui*. Vidit certè difficultatem Cerda, vnde in primo membro spiritum fortem, & commotionem copulauit: an iure, & pro textus veritate, ipse viderit. Ego igitur aliquando locum, vt ferè alios huius auctoris, putabam deprauatum, & corrigebam: *quem tectus vidit Elias.* vt enim patet ibidem, *operuit vultum suum pallio*, num.12. quæsito ab Asio lepôre, in visione hac tectâ, non reuelatâ, quasi ideo videre metuisset, quia videre timens, humilis se velauit: vel ideo tectus videt, quia non carnis, sed spiritus oculis, supremus ille spiritus quantum fas est in hac vitâ videri poterat. Nihilominus puto valentem locum malagmata abhorrere: triplicem ergo spiritum posuit Tertullianus, primum grandem, secundum commouentem, tertium sibilantem, nihil curans de igne, quia cùm de Deo, *vt spiritus est*, loquatur, solùm venientes tunc spiritus numerauit: commotio enim in hoc loco tremorem innuit montis, & regionis, similes autem tremores, à subterraneis ventis ortos, pueri norunt. Pulchrè ergo *glomeratus in turbine* vehemens ille primus appellatur & perflans: pulchrè *liuens in nubilo* latens ille secundus, & subterraneus dicitur: contra quos deinde tertius *apertus*, quia non occultus & subterraneus: *simplex*, quia non turbidus, de puluere, vt solet, & quisquiliarum conglomeratione permixtus. hæc habui quæ darem pro loco obscurissimo, donec alius abstrusam gnomen Septimij penetret feliciùs. pergo. 1530.

His patientiæ encomiis probandis alludere videbatur Christus Dominus, quando dixit: *Si peccauerit in te frater tuus, increpa illum, & si pœnitentiam egerit, dimitte illi, & si septies in die peccauerit in te, & septies in die conuersus fuerit ad te, dicens: Pœnitet me, dimitte illi*, Luc.17. num.3. iniuriam quidem sibi illatam posse quemuis de patientiæ fontibus remittere, satis patet: at peccatum quod illatæ iniuriæ pariter inuoluitur, quis nisi Deus ipse læsus in homine poterit dimittere? quomodo ergo cuiuis etiam non Sacerdoti patienter iniurias, & iniustè illatas sibi pœnas condonanti, etiam condonandi peccatum ius tribuitur: illique solius diuinitatis infulæ & potestas conceduntur? equidem, quia ita patiens, iam Deus est, & dum è corde pio, lædenti 1531.

læderti proximo iniuriæ ſuæ veniam irrogat, etiam commiſſi peccati veniam viſus irrogare, cum inſtar Dei, ab ipſo Deo illam impetrat peccatori: ſic explicandus Chryſol. qui acutè ad hunc locum ſermon. 139. *Age*, inquit, *homo mandante Deo, dimitte peccata: eſto miſericors ad delicta: in te commiſſorum tu remiſſor eſto peccatorum: tu modò non perdas in te diuina infulas poteſtatis.* quàm glorioſæ infulæ, quanta corona ſolius patientiæ priuilegio comparata.

1532. Fatetur id (glorioſiori, ab hoſte, laude proueniente) ipſe dæmon. totus iſte occupatus videbatur in Saluatoris rebus perueſtigandis, & in illius nece procuranda: ſed ecce tibi, quaſi otioſus degeret, quaſi id minimè machinaretur, puellam ingreditur, informat ſaltatricem, laſciuos artus mouet, componit fractos greſſus, mollit brachiorum nexus, vt præmium tam ſudatæ induſtriæ ſit Ioannis caput: *allatum eſt caput eius in diſco, & datum eſt puellæ*, Matth. 14. num. 11. & quorſum huc diuertis, ſerpens teterrime? quid à morte Saluatoris, quam ſitis, ſiſtis? ſanè non ſiſtit, imò tunc vehementiùs inſiſtit: videbat Chriſti Domini deicidium, non poſſe pro eius libito, ſed pro diuina voluntate accelerari, & aliunde videbat in tam iniuſtis vinculis patientiam, qua nouus quodammodo Deus videbatur: ergo in ſeruo iam deificato dominum præſumit delibare: in Ioannis pararioti ſanguine, Chriſti ſanguinem deguſtat. quid enim foret aptius diuinæ mortis ſiti interim fallendæ, quàm mors deificati iam hominis penè diuina. fauet Chryſolog. ſerm. 174. *Si caput*, inquit, *eſt viri, iuxta Apoſtolum, Chriſtus: iam tunc nouello ore antiquiſſimus ſerpens Chriſti Domini tendebat ad mortem: iam tunc auidus draco in ſerui capite, Domini deguſtabat ſitiens paſſionem.* potuit bene diuini vicarium poculum, dæmoni Baptiſta miniſtrare: quem fideliſſimum ſeruum pœnæ iniuſtè datæ, patienter habita vincula conſecrarant, deificarant.

1533. Et fortaſſe id erat, quod olim nato Chriſto meditabatur: cùm enim auferri ſibi puerum miniſtrâ Ægypti fugâ ferret ægerrimè, in totius prouinciæ pueros Herodis illapſus præcordiis deſæuiuit, quia dum infantili qua poſſunt patientiâ, & voluntaria, ſine voluntate ad martyrium præparatione, infantis Dei voluntariam & perfectiſſimam patientiam referebant, deificatos iam infantes exiſtimauit, & in ipſis infantem Deum, vt valebat, credidit trucidatum. Fuit hæc D. Leonis magni *ſerm. 5. de Epiphania*, haud parua commentatio. *Herodes*, inquit, *quoque in diabolo fremit, & auferri ſibi iniquitatis ſuæ regnum, in iis qui ad Chriſtum tranſeunt, ingemiſcit: vnde ſi paruulos interficiat, Ieſum ſibi videtur occidere.* Sic enim innocentia illa iniuſtè afflicta, & patienter vt poterat, ſe habens, infantes in Ieſum infantem transformarat, vt alter pro altero ſupponere viderentur.

1534. Imponat dictis coronidem illuſtris ille locus *Exod.* 7. delegauit quidem ſæpe Deus homini potentiam ſuam, & diuinitatis commiſit maieſtatem: nuſquam tamen vberiori titulo, voce digniori, quàm loquitur ad Moyſem: *Ecce*, inquit, *conſtitui te Deum Pharaonis*, num. 1. quæ verba Interlinearis ſic paraphraſtat: *vt quidquid volueris præcipias ei, ſicut Deus imperat creaturæ ſuæ.* & cur, inquis, vni Moyſi conceditur id muneris, ea honorificentia, quæ nunquam aliis legitur conceſſa? cauſſam puto innuit Apoſtolus Hebr. 11. vbi poſt multa de Moyſe ſic concludit: *Fide Moyſes grandis factus, negauit ſe eſſe filium filiæ Pharaonis, magis eligens affligi cum populo Dei, quàm temporalis peccati habere iucunditatem: maiores diuitias æſtimans, theſauro Ægyptiorum improperium Chriſti*, num. 24. O pectus iam ante Chriſtum, Chriſtianum! ô patientiam Chriſti æmulam! per patientem Chriſtus obedientiam Deus agnoſcitur: Moyſes per iniuſtam cum populo afflictionem patienter latam, meritò Dei titulo coronatur: neque mirum ad id Moyſes eligatur, de quo patientiſſimè ferente Aaronis Mariæque detractiones, addit textus: *erat enim Moyſes vir mitiſſimus, ſuper omnes homines qui morabantur in terra*, Num. 12. n. 3. quaſi illi ſoli ſecurè traderetur diuinitas, qui mitis cuiuſdam patientiæ (quæ illius foret cuſtos, & adminiſtra) robore fulciebatur. Sed quid, dicat aliquis: labilis ne Deus, & mancus in homine, ſine hac patientiæ baſi, & inſtrumento redderetur? ita puto: qui enim in ſe ſemper firmus, & totus agens eſt, ne in nobis damno noſtro labatur, & mutiletur quodammodo, patientiam ſociam prærequirit. graphicè Tertull. lib. & cap. proximè citato: *Cùm ergo*, inquit, *ſpiritus Dei deſcendit, indiuidua patientia comitatur eum: ſi non cum ſpiritu admiſerimus, in nobis morabitur ſemper: imò neſcio an diutius perſeueret, ſine ſua comite ac miniſtra: omni loco ac tempore tangatur neceſſe eſt: quodcumque inimicus eius inflixerit, ſolus ſuſtinere non poterit, carens inſtrumento ſuſtinendi.* ergò in Moyſe non tangeretur, id eſt, non periclitaretur Deus, quem ſemper manſuetiſſima patientia comitabatur: quem nunquam inter iniuſtas afflictiones patientiſſima manſuetudo deſerebat: ſic bene Deus dicitur Pharaonis qui totum Deum ſtabilem & efficacem reſpirabat.

Vt nuntietis, &c. VERS. 8.

§. I.

Feruor ſpiritus difficultates imminuit, & comminuit: expedit pennas: ſalebras complanat: læuigat aſpera: onera leuat: laboribus inludit.

Puares enarrata pericula, prædictos labores, dilecto nuntiandos optaturam ſponſam: illa verò de his nihil: ſolum amoris languorem narrandum illi cupit: credo, quia ipſos dolores haud doluit, imò haud ſenſit: vt enim pergebat feruida, & roboſti ſpiritus impulſu vecta, quidquid damni euenerat, pro nihilo reputabat: difficultates inuenerat de feruore comminutas: pœnas pennata tranſuolauerat: ſalebras complanatas inceſſerat, aſpera læuigata: ſubierat leuiſſima onera: laboribus inluſerat non laborans. Tritum ſatis ad hanc rem illud Iſaiæ: *Qui autem ſperant in Domino, mutabunt fortitudinem, aſſument pennas ſicut aquilæ, current, & non laborabunt, ambulabunt, & non deficient*, cap. 4. num. 31. vtrobique effectus viget gratiæ in currentibus, & in ambulantibus, vt in via virtutis pergant expediti: quod autem ambulantibus (quorum minor fatigatio) maius malum, deliquium nimirum prohibeatur: cùm currentibus (quorum impenſior eſt opera) tantummodo ſimplex labor, nouis auxiliis dicatur adimendus, illud in cauſſa eſt, quòd in via virtutis qui currit feruidè, crucem impauidè apprehendens, ad ſummum laborat: qui ignauus & tardus ambulat, difficultatibus exanimatur penè, atque deficit. Sed maius aliquid 1535.

mihi in eisdem verbis venit ponderandum: cur enim, si stabilitas & constantia in virtute semper æstimatur, in hoc loco, tamquam alicuius pretiosissimi, fit mentio mutationis? cur non firmanda potius, quàm mutanda fortitudo celebratur? respondet Gilibert. serm. 14. *Mutabunt*, inquit, *fortitudinem, non quidem vt veterem perdant, sed vt nouam adijciant*, &c. *mutatio hæc, profectuum videtur innouatio iugis, sine defecta, sine defatigatione*. itaque non tam de inconstantiâ mutatur, quàm roboratur constantior: semper eadem in se, sed semper nouis augmentis visa noua, quia nouo feruore labores minuit, comminuit difficultates: nescit enim fatigari, qui virtutis laborem feruidus aggreditur.

1536. Sed adhuc prædictæ aquilæ pennæ non prætervolandæ. Dauid peccatoris pœnitentis gerens figuram, sic exclamat: *Timor & tremor venerunt super me, & contexerunt me tenebræ, & dixi: Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, & volabo, & requiescam.* quis enim non addubitet, cùm feruido iusto aquilinæ pennæ tribuantur: cur pœnitens non has, sed columbinas alas anxiè suspiret? Nota tamen aquilam alarum remigio, oris rostro, timone caudæ aërem nauigare reginam, pennis penè immobilibus vix laborantibus, & dum altissima petit, in æthere purissimo, de subtiliori raritate, non obstante vix defatigatur. Columba ad initium volatus, quas pennas non concutit, quo labore, non suspenditur, qua anxietate trepida non libratur, donec post longum conatum, iam sereno lapsu, volatu suauiori deferatur? ideo Poëta *lib. 5. Æn.*

——Speluncâ subito commota columba
Cui domus, & dulces latebroso in pumice nidi
Fertur in arua volans, plausumque exterrita pennis
Dat tecto ingentem: mox aere lapsa quieto
Radit iter liquidum celeres neque commouet alas.

In hoc ergo causa est discriminis: feruidus semper serenus pergit, celeres neque commouet alas, nihil penè laboris expertus: pœnitens è peccato recens, terrenis adhuc commorans, sudat initio territus, laborat, donec in aperto aëre, & feruore duce in omnibus mortificatus requiescat, sine fatigatione pergens, neque mirum: ille enim iam Dei expensis quodammodo totis deuotus ducitur: hic adhuc sudore proprio defatigatus repratur. cape huiusce rei insigne testimonium.

1537. Moysi, & Aaroni fratri suas partes ex sacrificatis victimis concessit Deus: *Sumes quoque pectusculum de ariete quo initiatus est Aaron, sanctificabisque illud eleuatum coram Domino, & cedet in partem tuam: sanctificabisque & pectusculum & armum, quem de ariete separasti, quo initiatus est Aaron & filij eius: cedentque in partem Aaron & filiorum eius, iure perpetuo,* Exodi 29. n. 26. Pullulat statim quæstio non facilis: Moyses ordinaria potestate Pontifex erat summus, & quamuis successionis ius non suæ, sed Aaronis familiæ reseruaretur: tamen dum viuebat, supremam dignitatem gerebat, ipsumque Aaronem inter subditos numerabat. quæ dixi, verior tuetur & communior sententia Theologorum. cur ergo pectusculum tantum digniori Moysi cedat, inferiori Aaroni pectusculum pariter cum armo, siue brachiolo victimæ concedatur? soluit acutissimè nodum Philo Iudæus lib. 2. allegor. *Est*, inquit, *brachium etiam signum laboris, & afflictionis: talis autem debet esse curator minister que, sanctorum exercitijs, ac labore occupatus. cæterùm cui Deus perfecta bona abundanter largitus est, sine labore agit: hoc autem minor reperitur atque imperfectior qui labore parat virtutem, quam sine labore & negotio Moyses accepit à Deo: nam & labor ipse minor, & vilior, quàm quies, sicut & imperfectum, quàm perfectum: à doctore quæsitum, quàm id quod per nos ipsi discimus: hæc est causa cur pectus accipiat Aaron cum brachio, Moyses sine brachio.* vtrique pectus victimæ, id est, virtutis præmium, & voluptatis conceditur meditullium: cum hâc tamen differentia quod feruido, & in plena affectuum mortificatione iam perfecto Moysi, solum præmium fratri proficienti adhuc, armus siue humerus, & brachium cum præmio conceditur: hic enim adhuc humerum labori subijcit, manum operi, adhuc fatigatione premitur: ille iam laboribus illudit insultans, & perfectas virtutes à Deo accipiens, iam non laborat.

Est mira adiuratio illa Christi ad sponsæ sodales: *Adiuro vos filiæ Ierusalem per capreas ceruosque camporum, ne suscitetis, neque euigilare faciatis dilectam donec ipsa velit*, Cant. 3. n. 5. aduocantur scilicet feruidi virtutis amatores, crucis antesignani, quorum meritis necessariò sodales adiuratæ præstarent reuerentiam: qui proinde meritò capreæ & cerui appellantur, quia immensos laborum montes, difficultatum salebras, virtutis aspera, persecutionum prærupta, insidiarum condensa transilierunt, ceruorum instar, de quibus Plinius lib. 8. cap. 11. *editos partus exercent cursu, & fugam meditari docent, ad prærupta ducunt, s... ...mque demonstrant*; de capreis idem ostendere, cùm sit per se notissimum, otiosum: ideo Christus transiliens colles, montes saliens, capreæ & hinnulo ceruorum comparatur, Cant. 2. n. 8. cap. 8. n. 14. Hinc ergo iam ingens suboritur difficultas, cur campestris planitiei cerui appellentur, qui se semper salebris rupicibus, rupibus confragosis exercuerunt? respondet pulcherrimè citatus Gilibert. *Ceruos*, inquit, *camporum dicit, quòd illis qualibet aspera, & ardua qualibet, plana sunt & peruia, & inoffensis exposita cursibus, quasi planioris æquora campi.* beati planè illi, & iam plenè mortificati, quibus de feruore ipsi asperi montes, duri saltus, prærupti colles, sic sublatis salebris, asperis lænigatis sine labore superantur, ac si in aperta, & iucunda planitie decurrerent. quasi ipse feruor, ipsa pedum velocitas viæ impedimenta & offendicula non offendat, & obiecta strenuissimè deiiciat. 1538.

Capies hinc obscurum locum Ieremiæ: *Quomodo*, inquit, *dicis, non sum polluta, post Baalim non ambulaui: vide vias tuas in conualle: scito quid feceris, cursor leuis explicans vias*, cap. 2. n. 23. est enim scitissima quædam obiectio Dei, & peccatoris subsannans obiurgatio, quia ambulabat post vitia, vias mortis: ideo ly *in conualle*, vertunt LXX. *vide vias tuas in sepulchro*: ac si quiuis offensionis lapis, cippus esset sub quo miserè sepultus obrueretur, qui aliàs quando post Deum feruidè & leui spiritus promptitudine currebat, vias aliunde angustas amotis offendiculis explicabat, illustrat, & illustratur Gilibert. serm. sæpe citato: *Bona quidem*, inquit, *fortitudo, quæ currens licèt cum labore, tamen ad defectum declinare non nouit: melior planè quæ nec laboris sentit molestias, sed oppositarum difficultatum transilit scandala, & veluti in campestri planitie explicitis gressibus vtens: iuxta quod scribitur, cursor leuis explicat vias suas.* Vt ea quibus tepidus implicatur, non solùm non implicent feruidum, quin potiùs agilitate illius explicentur: fulmineo dente aper truncorum prostrata duritie viam sibi facilem sternit, & feruido gressu iustus eradicatis obicibus sine labore cursurus, difficultates molliens amolitur. 1539.

§. II.

§. II.

In idem plura.

1540. QVam ergo vera vox illa inuitantis perfectionis: *viam ſapientiæ monſtrabo tibi, ducam te per ſemitas æquitatis, quas cùm ingreſſus fueris, non arctabuntur greſſus tui, & currens non habebis offendiculum*, Prou. 4. n. 11. arctantur quidem greſſus cùm via inhorreſcit ſentibus, turgeſcit ſalebris, anguſtatur obicibus: ingredienti ergo, id eſt, compoſitis greſſibus, ambulatorio inceſſu, viam virtutis ad initium aſſumenti, ſatis eſt non coarctari: ſatis alligatum impedimentis & obicibus non detineri: ſed quamuis lentè, vlteriùs procedere. quid ſi feruidus currat, quid ſi inſtanter properet? non ſolùm non coarctabitur, verùm etiam offendicula non offendet: ipſe currendi feruor ſic viam explicat, vt impedimenta amoueat, & horribilia tepido, nullatenus huic veniant pertimenda. bene ibi Beda: *quo alacrius*, inquit, *ad implenda Dei mandata curreris, eo minus aduerſa, quæ te impediant, timebis*. & quis timeat, id quod nuſquam eſt? quis adhibebit offendendi pauorem, vbi certè non habebit offendiculum, quod iam de alacritate penitus amouit? quod nunquam infeſtum incutret, dum fauſtè currat?

1541. Colaphizabatur Paulus à carne ſua: implorat opem, & hanc iam ſibi ſatis præſtitam audit de irrogata gratiâ: additque Chriſtus: *nam virtus in infirmitate perficitur*, 2. Corinth. 12. num. 9. infirmitas carnis perficit virtutem, quis non miretur? nonne ſatis, ſi virtutem non retardet? nimirum firmus de feruore, robuſtus de alacritate ſpiritus, etiam ipſam carnis infirmitatem ad virtutis palæſtram roborabat: non ſolùm hæc non officit, ſed perficit D. Paulinus epiſt. 1. *Seruientes enim Chriſto*, inquit, *corporis ſeruitio, animi imperio magis vtamur: atque ideo voluntatem noſtram Chriſto auctore directam, caro iuſſa comitatur, trahitque corpus ab animi firmitudine firmitatem, & ad Domini habitum, famulus componit obſequium: atque ita virtus in infirmitate perficitur, dum anima conſenſu carnis edomitæ Deo ſeruiens, per infirmitatis miniſterium, implet officia virtutis.* vbi audis de firmo alacritate ſpiritu, non amotum ſolum infirmæ carnis impedimentum, ſed, quod magis eſt, in virtutis perfectiuum commutari. Sed de hoc alibi.

1542. Verba illa Pſalmi 23. *Domini eſt terra, & plenitudo eius, orbis terrarum, & vniuerſi qui habitant in eo*, num. 1. de Eccleſia iam aliqui explicarunt. Sed tu mecum pondera, cur quæ *terra* dicitur, ſtatim *terrarum orbis* appelletur: quaſi rotæ forma, ſphæricæ figuræ menſio, foret ibi neceſſariò inculcanda? quid rotæ magnum, vt quadratæ, quod dicitur, perfectionis tenori, veniat explicando, adaptetur in ſymbolum? vidit optimè D. Ambroſ. *in Pſalm.* 48. ad rem noſtram: *Orbem terræ*, inquit, *nuncuparunt: eo quòd vita Sanctorum qui inhabitantur ab ſpiritu, ſicut rota in orbem, ſine curſus ſui offenſione voluatur.* longiſſimum eſt diſcrimen, trahas ne aliquid reptando, an voluendo ducas: illic defatigatio ſumma, hic vix vllus labor. trahit ergo virtutis vitam ſudando tepidus, ſanctus verò & feruidus ſuauiſſimè deducit: quæuis ſit angularis figura, quocumque deferatur impingit paſſim, millies offendit: rota facile labilis ſuperatis offendiculis conuoluitur.

1543. Inſtituebat Paulus Corinthios ſuos, dicens: *empti eſtis pretio magno, glorificate & portate Deum in corpore veſtro*, 1. Corinth. 6. num. 20. quaſi ſumma gloriæ portio, eſſet portatio; & cur ita? quia amabiliter, hilariter, & ſuauiter vult haberi Deus, non faſtidioſe, non cum tædio: erit autem tibi neceſſariò faſtidioſus, ſi tibi grauis fuerit & oneroſus: potrò oneroſus erit omnino, ſi ignauus trahas, ni feruidus portaueris: audi vt rem acumen Giliberti ſerm. 17. *Portari*, inquit, *vult à vobis Chriſtum, ſed glorioſe, non cum tædio, non cum murmure, non cum indignatione, & fluctuanti propoſito: denique portari, non trahi: trahenti enim oneroſus eſt Chriſtus, oneroſa caſtitas, oneroſa humilitas, obedientia grauis, pauperies ſordet.* cùm pondus aliquod trahis reptando longè grauiùs redditur: quod ſi in ſinu ſublatum portaueris, aut in humero, fit leuiſſimum: haud aliter ſi crucem ignauus, & inuitus trahis, graueſcit ipſa, & grauatis miſer: ſi impiger feruore tollis, & fit leuiſſima, & portantem portat: ideo Chriſtus Dominus *Matth.* 16. *num.* 24. & ſæpe alibi, tollendam crucem dixit, non trahendam, vt portans feras illam ſuauiſſimè, cui trahens deſudabis. Denique non ſolùm graue pondus ignauus ſibi adauget, ſed etiam iniuriam perfectioni irrogat, quæ portanda eum glorificatione, non cum vilipendio trahenda: feruidus autem qui totam amplexatur crucem, & ſinu fouet: ſe onere liberat, & Deum afficit honore, verumque confirmat dicentem, iugum ſuum ſuaue eſſe, & onus leue. de hoc multa alibi, redeo.

Quis crederet ſponſam illam ſanctiſſimam, animam illam ſummo charitatis feruore æſtuantem, 1544.
totos mortificationis faſces non collegiſſe, totum crucis pondus non ſubiiſſe? & tamen audi quid de ſe prodat: *faſciculus myrrhæ dilectus meus mihi*, Cant. 1. num. 13. aſt cur totam mortificationis myrrham putat faſciculum, prædicat leuiſſimam? vide quæ multa dixi in huius verſiculi notatione. addo ad rem præſentem, faſciculum eſſe, quia nimirum ſuſtulerat illum, non traxerat, portabat ſinu fouens, non ſolo reptabat faſtidiens: ſic feruor alleuabat onus, quo tepiditas terreretur. audi quid ſtatim ſubiungat: *inter vbera mea commorabitur*. portat cum honore, cum feruore: non trahit cum dedecore, cum faſtidio: quidni immenſos faſces, reputet faſciculum: idem Gilibertus *ibidem*, contra ignauos Deum trahentes, reptantes crucem: *Deformiter*, inquit, *portas, qui ſic conuerſaris: faſcis tibi quidem grandis videtur fides, pietas ponderoſa: non potes dicere, faſciculus myrrha dilectus meus mihi.* Sic cui non leuis crux, numquam poterit eſſe glorioſa.

Poſt alia quæ de Chriſto ſcripſerat, ſic ſubdit 1545.
Iſaias, *& erit ſepulchrum eius glorioſum.* ex Græco vertunt multi, *& erit requies eius honos.* quod de Cruce explicans Germanus Patriarcha Conſtantinopol. Orat. de Cruce poſt alia, ſic concludit: *Requies appellatur, quia peregrinationis labor, & ſudor & alia naturales & indetrectabiles paſſiones, & afflictiones, conceſſu diuinitatis, quando opus erat commota & concitata in humanâ Chriſti naturâ, vſque ad Crucis ſupplicium: de cætero conſopita ſunt, eiuſque morte mortua.* nimirum vt nobis exemplar eſſet, imperfecta mortificatione requiem parari, nec feruidis laboris aliquid ſupereſſe, cui non inludant inſultantes. & bene hæc *requies*, dicitur honos & gloria: quia, vt ſuprà dicebam, cùm tota Crucis mortificatio feruidè arripitur, honor & gloria Deo exhibetur, dum non trahitur, ſed portatur: vt leuis in ſinu geritur, non vt oneroſus reptatur.

Ingreditur Chriſtus nauiculam, & ſubdit ſta- 1546.
tim Marcus, *& facta eſt procella magna venti, & flu-*

ctus mittebat in nauim, ita vt impleretur nauis, cap.4. n. 37. & vnde sudus Iustitiæ sol, sæculi serenator conflat procellam, glomerat tempestatem? pende quid addatur: *& erat ipse in puppi super ceruical dormiens*, n.38. de quo ingeniosè Chrysol. ibi: *Quoties*, inquit, *Christus nostra dormit in naui, & ignauia nostra somno soporatur in corpore, irruit procella, totâ confusione ventorum: sæuiunt minaces vndæ, & dum spumosis fluctibus sæpius eleuantur & decidunt, amara nauigantibus gignunt expectatione naufragia.* Videmus in nobis dum vitæ pelagus nauigamus, Christum de ignauia consopire: vigeat igitur & vigilet in nobis Christus, ne de torpore nostro perfectæ vitæ amor, & virtutum feruor relentescens obdormiat: tunc nullis tempestatibus obruemur, nulla inueniemus pericula, laboribus inludentes suauissimâ malaciâ deducemur: viuat & vigilet in nobis mortificationis feruor: sic fluctuum tumultuosus feruor, procella æstuans, aut dormiet in nobis, aut peribit.

VERS.15. Electus vt Cedrus.

§. I.

Corporeus decor, grata fallacia: vanitas pulchra: tegimen pædoris: temporis spolium.

1547. DEscriptam fusè sponsi, id est, iuuenis modestissimi corpoream pulchritudinem, iam vno verbo quasi per anacephalæosim incorruptibilitati cedrinæ comparat Salomon, vt perpetuò vernaturam significaret: nam in Sanctis quandoque etiam corporeus decor, de virtutum merito perennat. ostendamus ergo in hoc §. quàm sibi suoque genio relictæ fallax, putida, & breuis sit corporea pulchritudo: vt in sequenti optatior virtus veniat, cuius vi, vera hæc, & perennis, si res postulet, exhibetur: hinc enim fortasse apud vulgus, efficacius quàm aliunde sanctitatis amores & studia commendabimus. tritum in hac re illud: *fallax gratia, & vana est pulchritudo: mulier timens Dominum, ipsa laudabitur*, Prouerb. 31.n.30. non tamen tritum quod examino, cur enim fallax lepor ille, & venustas gratiosa, quæ de vero humorum exoritur complexu? cur pulchritudo vana, quæ de plena membrorum aptitudine, de plenis rosei coloris calathis venustatur? respondet mirâ elegantiâ hîc Balduinus apud Tilm. *Quid est*, inquit, *vana pulchritudo, nisi pulchra vanitas? quid est fallax gratia, nisi grata fallacia? cernentibus enim gratiosa placet, sed spectantes fallit, & intuentibus oculis, quasi quibusdam præstigijs illudit: nam si interioris hominis acumine humani corporis intima penetrantur, quid est pulchritudo carnis, nisi velamentum turpitudinis?* vt non tam habeat aliquid quo fallat, quàm studeat fallere, vt pro aliquo habeatur: non tam sit, vt euanescat, quàm euanescat, vt fuisse videatur. gratiosa apparet, vt pereant spectantes: magis quippe mera vanitas, sub pulchro velo contemnenda, quàm si foret vera sub vanitatis regimine pulchritudo.

1548. Hinc illud apud Iob: *deuoret pulchritudinem cutis eius, & consumat brachia illius primogenita mors*, cap. 18.n.13. & cur tantùm pulchritudo cutis, quæ de toto membrorum consurgit aparatu, nisi quia tantummodo de tenuissimo cutis velo constat pulchritudo? deme cutem, sepone laruam pulchram: quid nisi pædorem & turpitudinem introspicies? facit huc allegoria D. Gregorij ad hunc locum, dum sic scribit: *Pulchritudo cutis, est gloria temporalis, quæ dum foris conspicitur, quasi species in cute retinetur.* nec immeritò, quia quemadmodum temporalis gloria, interiora defraudans beat exteriora, & puram putam vanitatem, fastuoso dignitatis velamine obumbrat: sic corporalis pulchritudo interiora deserens, vnam asserit cutem, & venusto velo vanissimè superficiem exornat, spurcissimi sterquilinij, & putidissimi luti obumbratricem.

Testatur vox id illa pœnitentis, & veniam summissè implorātis apud Prophetam Psalm.43.n.25. *Quoniam humiliata est in puluere anima nostra, conglutinatus est in terra venter noster.* Vnde enim animæ nobilitas ad terræ vilitatem deturbatur, nisi quia inani pulchritudini adhærescit? aut quid aliud est pulchritudo, nisi luteum volutabrum desuper gratâ fallaciâ inauratum? bene ibi D. Chrysostomus: *Qui amore*, inquit, *vinctus tenetur, & luto inhiat, & incorpoream quæ in se est facultatem cineri mancipat, iure hæc pati dicatur; quid enim aliud est pulchritudo corporis, nisi puluis, & lutum, atque adeò quidpiam his etiam deformius, ac tetrius? quod si fidem non habes, considera sepulchra hominum, & videbis lutum & puluerem; quando enim facies vitam præsentem exuerit, tunc apparebit id quod est: imò verò etiam ante mortem, quando senectus inuaserit, quando morbus afflixerit.* Quid ergo miserius, quàm impendere nobilissimam animam in fouenda propriâ pulchritudine, in fruenda alienâ, quæ luculento velo, lutulentam abscondit turpitudinem, aut volatilem componit pulueris vanitatem? bene humiliata anima dicitur his studiis, nulli quippe rei aut vaniori, aut abiectiori poterat desudare? 1549.

Hæc de eius fallacia vanâ, dum sublucet apparens: videamus adhuc, quàm etiam sic duret breuicula, subitò euanescat: de quo idem Chrysost. in Psalm.50 *Quid*, inquit, *est speciosa mulier? sepulchrum dealbatum, nisi fuerit sobria, casta, pudica: pulchritudo autem sine his virtutibus præcipitium patens, venenum insipientibus compositum; decus enim corporis infirmitate marcescit, & pulchritudo ægritudine tabescit: anima autem pulchritudo immortalis est*, vt quàm facile (quod suprà dixerat) morbus aduolat, tam subitò pulchritudo inuoletur. quid? ipsa vita crescens, decrescentis fit ægritudo pulchritudinis: in perpetuo vita est transitu, & tamen nunquam absque spolio recedit: quantum addis vitæ, tantum tibi adimis pulchritudinis. Seneca in Hippolyto, 1550.

——— *fulgor teneris qui radiat genis*
Momento rapitur, nullaque non dies
Formosi spolium corporis abstulit.

Sicut enim littora nullo fluctuum recursu non excauantur: sicut illarum arena nullo non confringuntur vndarum æstu: sic pulchritudo etiam perpetuo dierum circuitu laceratur.

Ex hac similitudine sumpsit Ezechiel occasionem Tyro irridendo: *O Tyre*, inquit, *tu dixisti, perfecti decoris ego sum, & in corde maris sita*, cap.27.n.3. quomodo enim poterat perfectus esse decor, qui perpetuo maris circumradentis morsu carpebatur? quomodo tot obnoxia mutationibus, sibi de perfectione blandiri poterat. D. Hieronymus ad hunc locum: *Dixit*, inquit, *perfecti decoris ego sum: sine ego mihi circundedi decorem, cùm sit in corde, hoc est, in medio maris sita, & quasi insula moueatur, & fluctuet, & vndarum illisionibus confringatur.* vana etenim decoris præsumptio, vbi perennis eiusdem est consumptio. sic humana pulchritudo vnde huc allegoria deducitur, nullius facienda, quæ sic irrequie- 1551.

to

to ſubiacet defectui: quæ floris inſtar leui peſtilentis Auſtri aura corrumpitur, quæ nulli non momento infauſtas ſuimetipſius victimas non proſternit, quæ nouis ſemper diſpendiis impenſa vanitati veteraſcit.

§. II.

Bonus tamen, ni tradatur abuſui: vnde quandoque virtutis meritis nouit perennare.

1552. Nihilominus dummodo duret, bonus eſt corporeus decor, & bonum non contemnendum pulchritudo: quæ enim multa contra illius fallaciam dici poſſunt, illis præcipuè docendis congeruntur, qui eâdem ad turpitudinem abutentes, plus nimio ipſi credere præſumunt. ideo Latinus Pacatus in Paneg. Theodoſij. *Auguſtiſſima*, inquit, *quæque ſpecies, plurimum creditur trahere de cælo: ſiue enim diuinitus ille animus venturus in corpus, dignum priùs metatur hoſpitium: ſiue cùm venerit, fingit habitaculum pro habitu ſuo.* quaſi minus dignè nobiliſſimus & pulcherrimus animus ſub fœdi corporis hoſpitio deliteret: vnde ſoleat ad ſui formoſitatem quandoque corpus conformare. D. Ambroſius etiam 1. *officior. cap.* 19. ad hanc rem. *Nos certè*, inquit, *in pulchritudine corporis locum virtutis non ponimus: gratiam tamen non excludimus, quia verecundia & vultus ipſos ſolet pudore perfundere, gratioresque reddere: vt enim artifex in materia commodiori gratiùs operari ſolet, ſic verecundia in ipſo quoque corporis decore plus eminet.* ni fallor, adhæſit Virgilio dicente,

Gratior & pulchro veniens à corpore virtus:

vera enim Poëtæ gnome, quem malo cum Ambroſio comprobare, quàm cum Seneca reſpuere: noſti quæ ille, tetricus in hoc carmen.

1553. Hinc ergo eſt, vt ſæpe pro dono non exiguo, à Deo hominibus concedatur. Seriò idem D. Ambroſ. lib. de Paradiſo cap. 7. *Pulchritudo*, inquit, *ipſa, & gratior corporis forma, frequenter in vitium, quàm deformitas trahit: numquid igitur quiſquam, deformiores, quàm pulchriores filios habere deſiderat, & inopes potius filios ſuos cupit eſſe, quàm diuites? plura ſunt eiuſmodi, quæ non ad imprudentiam largientis referenda ſunt, ſed ad malè vtentis errorem.* Donum itaque Dei pulchritudo, tantummodo de abutentis culpâ (ſicut optima multa alia) deprauatum. hinc oritur vt huius flores aliàs caducos, amœnarit diutius quandoque interioris virtutis irrigatio: huius venuſtatem, vetuſtate neglectâ, libidinum repreſſio in longiſſimas metas relaxarit.

1554. Peregrinaturus in Geraris Abraham, rogauit vxorem Saram, vt ſoror eius dici pateretur, ne eximia pulchritudine, marito vitæ periculum crearet: neque vanus timor. viſâ fœminâ, *miſit Abimelech rex Geraræ, & tulit eam*, Geneſ. 20. num. 1. Sed vnde, dicat aliquis, marito timor? vnde amor Regi? certè Sara anicula iam erat. quotannis, inquis? ſi cœlo placet, pluſquam nonagenaria: habetur expreſsè *Geneſ.* 17. & fœmina, vix crederes niſi ſanctiſſima, ad ipſum fatetur *cap.* 18. *num.* 12: quæ ergo ratio timendi alteri, alteri adamandi? reſpondet ibi Lyranus: *Poteſt hic dici de pulchritudine Saræ, & teneritudine carnis, quod conſeruata ſint à Deo propter eius ſanctitatem. & licèt hic ſenſus non ſit hic expreſſus in littera: tamen probabiliter poteſt trahi ex circumſtantiâ litteræ.* Durabat itaque de ſanctitate in nonagenariâ pulchritudo, & corpus ad libidinem crucifixum, amœnis ſemper floribus perennabat. Certè virtutis erat non vulgaris, quæ alienos Principum oculos adhuc detriumphans, iam ſic ſibi viluerat, vt licito matrimonij vſui ineptam ſe putaret: quæ flaueſcenti adhuc coma, vegetis oculis, colore roſeo, corpore recto, annorum tantum ſpatium pertranſiens, non ſentiens iacturam, aniculam citato loco ſe proteſtatur. erubeſcat fucata canities, cutis rugata, diſſimulata lippitudo, eburnea liuentium gingiuarum impoſtura, quæ laſciuit adhuc in noſtro ſæculo, in ſumma collocans iniuriâ ſi de longæua ætate ſubnotetur. Sed redeo.

Moyſis annos computans Scriptura ſic habet Deuteron. 34. *Moyſes centum & viginti annorum erat quando mortuus eſt: non caligauit oculus eius, nec dentes eius moti ſunt*, num. 7. Sed quot ſunt hodie (noui ego pluſculos) qui ad extremam prouecti ſenectutem, neque viſus, neque dentium defectum patiuntur? Quid ergo tamquam mirum in Moyſe, id narrat Scriptura? ego putarem in his oculis non caligantibus non ſolùm commendari obtutum firmum, ſed etiam viuida illa & ſcintillans aciei venuſtas, quæ in iuuenili ætate, de protenſis ſine ruga palpebris ſolet emicare: quaſi ab oculis (vbi præcipua pars decoris) totius vultus, & corporis pulchritudinem integram, in tam prouecta ætate Moyſis diſceremus: certè tot virtutis exercitiis, tot ob Deum exercitus Moyſes laboribus, id etiam inter alia à Deo promeruerat, vt corporea eius pulchritudo, illæſa vſque ad mortem perennaret. ſic expreſsè Pagnines vertit: *non caligauit oculus eius, & non fugit viror eius.* Gratior Paraphraſis Chald. *Non caligauit oculus eius, neque mutatus eſt ſplendor gloriæ vultus eius.* Sed audiendus Lyranus loco ſuprà, qui in confirmationem pulchritudinis Saræ ob virtutem ſeruatæ, ſic ſubiungit: *ſimiliter habetur de Moyſe*, Deuteron. vlt. *non caligauit oculus eius: in Hebræo habetur, non obſcuratus eſt color eius: vel, non emarcuit recentia eius, ſcilicet carnis, & coloris eius.* Vt nunquam marceret pulchritudine is, vbi ſemper libidines marcuerunt: ſemper formoſitate vernaret, cui vitiorum deformitas exaruit: nec exularet ab illo amœnus color, vbi nunquam calor vitij luxuriarat inſultans. 1555.

Vnde fortaſſe poterit explicari illud Dei ad eumdem Moyſem de Ioſue loquentis, *& dabis ei præcepta cunctis videntibus, & partem gloriæ tuæ, vt audiat eum omnis Synagoga filiorum Iſraël*, Numer. 27. num. 20. Origen. apud Sixtian. pro gloria, legit *claritatem*: vnde aliqui credunt alludi ad lucifluos illos radios, quibus facies Moyſis pulchrior & venuſtior reddebatur: quaſi virtus Ioſue partem nouæ pulchritudinis libare mereretur. quò viſus tendiſſe Chald. Paraphr. qui vertit: *de ſplendore tuo.* Vatabl. licèt aliter rem explicet, tamen ex Hebr. ſic vertit: *Da illi mandata eis ſpectantibus, dabis quoque ei de decore tuo.* nec diſſonat à contextu hæc explicatio: gloria enim ei danda dicitur, vt audiatur à Synagoga, id eſt, reuerenter habeatur: certè enim pulchritudo hoc habet ingenitum, vt excitet reuerentiam, ideo Statius 2. *Thebaid.* 1556.

Ibant inſignes vultu habituque verendo
Candida purpureum fuſæ ſuper ora ruborem:

de quo multa noſter Cerda ad illud *Æn.* 9.

Te verò mea quem ſpatijs propioribus ætas
Inſequitur venerande puer.

vbi de pulcello adoleſcente. Addo ego alibi plura: ſolum affero illud Curtij lib. 6. *Plurimis*, inquit, *gentibus in corporum maieſtate veneratio eſt: magnorumque*

rumque operum, non alios capaces putant, quàm quos eximiâ specie donare natura dignata est. Datur itaque Iosue viro sanctissimo pulchritudo & splendor vultus, idque ex genere Mosaici illius indefectibilis.

VERS.17. Quæremus eum tecum.

§. I.

Charitas non quouis, sed modo suauissimo tenerrimè exercenda.

1557. POterant matronæ istæ Solymitanæ expedire famulos aliquos, aut ancillas quæ simul cum querebunda puella dilectum quærerent: sed maioribus affectibus cogit perfecta charitas, nunquam opere satis contenta, nisi suauiori modo quo potest operetur: ipsæ se socias promittunt, quia id afflictæ sponsæ iucundius & gratius videbatur, triumphatâ morte, dæmone prostrato perrupit Acheronta non iam fictus Poëtici labor Herculis, sed Dei veri filius Christus Iesus: si quæras quo eô tendat, liberaturus limbi animas contendit: ideo Dauid, *confiteantur Domino misericordiæ eius, & mirabilia eius filiis, qui contriuit portas æreas, & vectes ferreos confregit*, Psalm.106.num.15. & quidni celebretur tanta misericordia, tanta charitas! non quouis, sed dulcissimo salutem modo exercuit, cæteri Saluatores liberant vinctos, vincula verò & carceres relinquunt immunes, ipsis tunc liberatis si delinquant iterum, vel aliis facinorosis denuo allegandis: Christus quas semel inde animas liberauit, sic in tuto posuit, vt non relapsuris carcer omnino fractus intelligatur: cæteri datis litteris vicario, aut custodi miserorum exequendam committunt libertatem: Christus ipse inuisit carcerem, & solius tenerrimi affectus armatus asciâ, bipenni munitus est disrumpit, ferrum comminuit. D.Chrysost. *homil.3. de Cruce*, apud Greis. *Reges*, inquit, *cùm vinctos dimittere volunt, missis epistolis: non ita agunt, sed tam fores, quàm custodes relinquunt, vt ostendant eo denuo ingrediendum, vel illis qui iam liberi abierunt, vel loco eorum aliis: non ita Christus, sed demonstrare volens mortem iam ad finem, metamque peruenisse, æreas eius portas confregit.* quia quantum est ex se, nemini tantam pœnam vlteriùs destinabat. pende ly *missis epistolis.* quasi id maximè in Christi charitate commendetur, quia licèt missis Angelis posset homines educere, dulcius per semetipsum maluit pietatis officium exercere.

1558. Fecit scilicet post victoriam, quod adhuc in pugna facere consueuerat: clamat ad illum leprosus: *Domine si vis, potes me mundare*, Matth.8.n.2. Satis quidem erat minimus voluntatis nutus ad huius mundationem: aut si vltrà vellet, voce illa qua facilè mundi fecit machinam, faciliùs hîc posset facere medicinam; sed tamen audi, *& extendens Iesus manum, tetigit eum, dicens: Volo, mundare*, num.3. faciliùs itaque aliter poterat, sed non dulciùs: effectus aliter promptior ostenderetur, sed non aliter promptior affectus. pulchrè ibi Isaac apud Godefr. *Ideo*, inquit, *diuina sapientia, medicina pariter & doctrina, quæ solo verbo potuit, leprosum tactu curare maluit: vt tu non quàm faciliùs, sed quàm affectuosiùs potes, beneficium impendas, opus pietatis impleas: nihil abhorrens illorum, semper attendens propter quem facias: ille enim semper pulcher est, semper mundus, semper honestus, semper dignus in omni persona, loco, & opere.* Sic beneficium exhibet Christus, affectus teneritudine vestitum longè gratius. Veniamus ad alios.

Hoc erat quod occultè significatum voluit Isaias, de anima iusta restauranda, sub Israëlis nomine locutus: *florebit & germinabit Israel*, cap.27.n.6. 1559.
Si rerum naturam aspicias, priùs arbor humore concepto germinatura tumescit, & postquam germinat, deinde productis foliis amœnatur: cur ergo iustus, post opera charitatis quibus floret, postea tandem dicitur germinaturus? respondet D. Anton. de Padua Dom. 9. post Trinit. *Nota*, inquit, *cùm germen priùs sit flore, non præmisit germinabit, sed florebit, & germinabit: hac scilicet ratione, quia cùm vir iustus floret, debet germinare compassione: quia non tam manu, sed etiam cordis affectu, ipsam debet pauperi porrigere, ne eleemosynam defleat auaritia.* Deductio subobscura: ni fallor, id voluit Lusitanus meus: sunt aliqui, qui dum foris florent, intus arescunt, quasi à dono misso exsiccati: iustus, etiam post externos charitatis flores quasi retento succo adhuc dicitur intus germinare, qui dum pendit opus, impendit affectum, suauiori quo potest modo charitatem exercens, & de exercitæ gaudio pinguescens. in arbore naturali cum floribus, iam non interior tumor, germen grauidum, in mysticâ maximè: ideo ordo verborum non curandus.

Præclarum gerendæ charitatis exemplar Abraham. videt peregrinatione defessos (sic putat) iuuenes, quos statim inuitat ad requiem, compellit ad mensam: *Festinauit*, inquit deinde textus, *Abraham in tabernaculum ad Saram, dixitque ei: Accelera, tria sata simila commisce, & fac subcinericios panes: ipse verò ad armentum cucurrit, & tulit inde vitulum tenerrimum, & optimum, deditque puero, qui festinauit, & coxit illum*, Genes.18. n.6. Nullum hîc verbum, tenerrimæ cuiusdam charitatis affectibus non scatet: non erat, credo, domi viri principis ancilla, quæ penates curaret, focos adoleret, massam subigeret: ipsa domina, ipsa princeps Sara, vxor delicata detruditur ad clibanum. minus hoc: ipse ipse Abraham ad gregem currit, quem pastoribus traditum suis, fortasse iam non aspexerat: ipse adstans ministrat prandentibus, quasi piissimæ aliàs coniugis diffidat pietati: vt de nullâ circunstantiâ, charitas dulciùs exerceri posse videretur. D.Chrysol. serm.121. *Abraham*, inquit, *suscepto hospiti adstitit, non assedit, & fuit iste non conuiua hospitis, sed minister: Abraham viso peregrino, Dominum se esse nesciuit, ipse allator prandii, ad coquinam, satis delicatam sollicitus addixit vxorem, & qui se suaque omnia famulis suis credit, ac committit, committere vix audet hospitem coniugi quàm probata.* Sic præstitum officium de officiositate crescebat exercitii. 1560.

Nec caret hoc affectu, quòd iubeat subcinericios panes apparare: quis enim credat in opulenta domo, in abundanti familiâ, nisi coquerentur tunc, nihil aliàs cocti panis superesse? supererat certè, sed quo vteretur necessitas, non quem charitas officiosa exhiberet: hæc nescit non meliori, & molliori modo quo potest actus suos exercere: hesternos fortasse panes, iam lapideos planè iudicabat: recentes affert, de cordis magis, quàm de clibani igne feruidissimos. ipse Chrysologus: *Abraham fratres, venientibus longè semper occurrit: prætereuntes etiam prece vocat, nolentes magna cum supplicatione suam compellit ad mensam: prima & saginata de gregibus, hospitibus semper apponit: suis, & coniugis suæ manibus calentes semper offert panes, quos frigidos, & hesternos esse, vtique ingis humanitas non sinebat.* 1561.

finebat. erat perfecta charitas, erat iugis, quæ semper dulcioribus modis iungi solet.

1562. Solùm posses opponere, cur non pararet ipse vitulum, sed daret coquendum puero: affectuosior quippe, si foret ipse coquus, videretur? Sed certè adhuc in hoc ipso dulciorem voluit exprimere charitatem: impenderat se ministeriis, vxorem penatibus: voluit vt filius Ismaël, quem vnicum tenerrimam pectoris sui partem tunc habebat, hospitibus etiam seruiendis se impenderet: vt dum iussu patris vili tunc ministerio desudabat, disceret in posterum, dulciori modo quo posset charitatis officia exercere. Lyranus ad hunc locum: *Hebræi*, inquit, *dicunt, quòd ecte puer fuit Ismaël filius suus, cui tradidit cibum parandum, vt eum assuefaceret hospitalitatis operibus.* sic nihil suum æstimabat, quod alieno obsequio non destinaret; ne solùm eligere hospitalitatem, sed etiam hospitalitatis diligere blandimenta nosceretur.

1563. Expressit monitum istud Spiritus sanctus apud Michæam: *Indicabo tibi ô homo, quid sit bonum, & quid Dominus requirat à te: vtique facere iudicium, & diligere misericordiam, & sollicitum ambulare cum Deo tuo*, cap. 6. n. 8. non satis est misericordiam, & charitatis opera exercere, nisi & ipsam sollicitus ames misericordiam. quidquid amatur, tractatur tenerrimè, dulciter fouetur: sic charitas si diligitur, dulcissimo tenore exercebitur. Hugo hîc apud Godefr. *Non solùm*, inquit, *facere, sed diligere, quia magis facit, qui affectu pietatis compatitur, quàm qui ex debito præceptionis miseretur.* Cupit Deus vt non coactis, & veluti ex præcepto extorqueatur nobis charitas, quin potiùs vt ex visceribus fluat piissimis: quia quod sponte fit, fit dulciùs, & blandiùs exercetur. Sed de officio oblato, non extorto, alibi plura congero: hæc satis, vt videas quid affectus ostenderent Solymitanæ fœminæ, quæ se ipsas in sponsæ obsequium impenderunt.

§. II.

Charitas mutua, vinculum pacis, status columen, cœlestis propugnaculi munimen, quàm sit communitati necessaria.

1564. ET meritò istæ fœminæ, in quibus tam viuida charitas splendebat, Ierusalem, id est, vrbis pacificæ, filiæ appellantur: nec enim pacis habitatrices essent sine charitate: nec vrbs posset esse pacifica, nisi illæ mutuâ charitate refulgerent: sic charitas maximè communitati necessaria, sine qua omnia penitus pessundantur: signatiusque id in religiosa familia: mendosè enim fratres appellamur, nisi fraterno amore inuicem prosequamur. De hac ergo re pulchrè Chrysologus serm. 132. *Hoc ergo*, inquit, *interest inter congregationis plenitudinem gloriosam, & separationis præsumptam de ignorantiâ, aut negligentiâ vanitatem: quod in salute & honore integri corporis, species est vnitas membrorum, & in separatione viscerum, est fœda, lethalis, & horrida pernicies. Homo, quid aliud te docuit in tuo corpore, aut sic diuisa coniunctio, aut tam coniuncta diuisio, nisi vt ex multis vnus, & vnus in multis viueres?* & statim è pulchriori membrorum separato, diuisionis incommoda proponit, oculi nimirum exemplo, rem oculis cernendam obiiciens. *est quidem membrorum commercio salutari pretiosus oculus, sed si perseuerat in corpore: alioqui, vbi corpori defuerit, sibi non aderit: debent illi membra omnia sua lucis obsequium, sed ipse oculus sentit corpori se debere quod lux est: qui vtique cum omnibus membris ministratum membrorum prouideat, euulsus è corpore, nec sibi videt.* nihil in hoc illustrius dici potuit, nisi semper ipse Chrysologus se excederet. quot ego noui, qui dum communitatis corpori per charitatem adhærentes, prudentiæ scientiæque lumine instar oculorum, radios emittebant, sibi, communitatique erant vtilissimi: hos vbi aut superbiæ, aut delitiarum impetus à charo communitatis consortio segregauit: eò impulit, vbi obscurati penitus vix noscuntur: quo tandem videant, si quid videre possunt, quamuis communitati lucem præberent, ab eâdem tamen pendere, quod lux essent.

Insistit verò in hoc S. Doctor verbis Apostoli, pacificam inter fideles stationem, & vniuscuiusque in gradu suo charitatis constantiam declarantis: *Sicut enim*, inquit, *in vno corpore multa membra habemus, omnia autem membra non eundem actum habent: ita multi, vnum corpus sumus in Christo, singuli autem alter alterius membra*, Rom. 12. n. 4. monitum notissimum, vt vnusquisque conditione sua contentus degat, neque pedis vilitas, sublimitati oculi inuideat: neque despiciat oculus pedem abiectum. obiter tamen ad rem meam in vltima clausulâ, *alter alterius membra*: charitatis mutuæ necessitatem ad totius statum conseruandum, expressit optimè: de quo minus obuia elegantia Balduini ibi apud Tilman. *Nonne*, inquit, *manus ad ministrandum nata, & ad seruiendum donata, vt quotidiana docet experientia, ad obsequium pedum se humiliant? quòd si manus, vt casu nonnunquam accidit, ab altera vulneretur, nunquid læsa est zelo vindictæ, & percussa repercutit? nonne illa, quæ læsit quasi reatus sui conscia, & quasi dolore pœnitentiæ compuncta, velut satisfactionis nomine, sorori læsæ medelam curationis quàm optimam potest adhibere festinat? nonne ipsa obsequij humilitate pro veniâ supplicat, & vt sibi ignoscatur, orat? nonne deuotâ sedulitate, & sua benignitatis studio, omnem malignitatis suspicionem excusat?* sic nobis mutua charitas fouenda, & si quando violari videtur redintegranda: aliàs discordes pereamus necesse est. 1565.

Accessit nescio quis de turbâ aliquando ad Christum, cui & dixit: *Magister dic fratri meo, vt diuidat mecum hæreditatem*, Luc. 12. n. 13. ad quem tunc Christus: *Homo quis me constituit iudicem, aut diuisorem inter vos?* n. 14. dubitaueram suprà ad rem aliam, quò tenderet hæc Christi responsio: quomodoque se iudicem negaret, quem æternus Pater, vt virga directionis virga regni sui, homines in iustitia & æquitate cohiberet, causarum omnium fecerat cognitorem: respondi ex Chrysologo pro subiectâ materiâ: Ad intentum in præsentiarum scopum dico, ideo hanc causam propulisse, quia in iudicem simul & diuisorem vocabatur: nam pius pater, qui mutua charitate coniungendis fratribus studebat, nullatenus hîc intenderet diuidendis: sic putat idem Chrysol. serm. 161. *Non potest*, inquit, *dicere fratri, diuide: qui per Prophetam docuit, Ecce quàm bonum, & quàm iucundum habitare fratres in vnum.* sic cedit iuri suo in iudicio Christus, ne in diuisione partem habere videatur: sic illos quasi alienos à se reputat, quibus imputat discordiam de fracta charitate diuisio. 1566.

Degebant filij Iacob pastores ouium, & ipsi grex patri seni iucundissimo: sed ecce Ioseph agnus patri charior pietatis balatibus illi insusurrat: *accusauit*, inquit textus, *fratres suos apud patrem crimine pessimo*, Genes. 37. n. 2. quæ non immania argumenta collegerunt ex dictis interpretum nonnulli, cui pessimi infaustus titulus conueniret? in ea etiam 1567.

quæ

quæ cogitatu indigna prorupetunt, sto Lyrano, qui aptè ad rem nostram: *Hebraica*, inquit, *littera non habet, crimine pessimo: sed hic habet, & retulit patri rixam eorum pessimam, & istud concordat cum eo quod dictum est suprà, quòd filij Lia despiciebant filios ancillarum, & ex hoc erat odium & contentio inter eos. & istud in translatione nostra vocatur crimen pessimum: quia sicut fraterna charitas quid optimum dicitur, ita econtrario odium fraternum crimen pessimum appellatur.* frustrà scilicet inanem fraternitatis titulum, sine re charitatis retinebant: iustè crimine pessimo accusandi, qui dum ex ouium quas pascebant mansuetudine, mites possent spiritus ediscere: luporum rabiem fraterno gregi obtrudere ausi sunt, & seniorem patrem dilectiori peculio quodammodo spoliare: penè enim sibi deperditos deplorabat, quos inter se disiunctos agnoscebat.

1568. Patet hinc quid sit illud Dauidis, vbi mirabiliora Dei opera declarat: *Deus*, inquit, *qui habitare facit vnius moris in domo*, Psalm.67.num.7. vbi Vatabl. legit: *Deus qui orbus restituit familiam.* Sed ita ne, inquit aliquis? an idem est filios eiusdem moris, eiusdem amoris vinculo de pacificâ similitudine coniunctos domum replere, quàm eosdem orbatis parentibus restitui? certè idem: quia qui diuisis de prostratâ charitate animis patrem cingebant, licèt viui ac liberi, pro mortuis & captiuis & parenti & Deo putabantur: vnde cùm per charitatem vnius moris fiunt, restitui dicuntur. aliter etiam in notis: *efficit vt qui filijs carebant, habeant familiam amplissimam.* filiis namque carebat, qui licèt illos haberet: at sine charitate pacificâ diuersis moribus affectos, peste odij infectos deplorabat: ideo Vulgatus noster non tam vocat restitutos, quàm præhabitos, sed charitatis habitu, morisque eiusdem, & amoris ornatu circumfulgentes, quia eo ipso restitui videbantur.

1569. Pulcherrima sunt omnia, vnde ferculum illud construitur Salomonis: sed his pulcherrimis, media pulchriora. *Media*, inquit textus, *charitate constrauit propter filias Ierusalem*, Cant.3.num.10. Ast, cur non eodem charitatis compta latera, cur non capitella, aut reclinatoria, cur denique non ascensus decorantur? quia nimirum quæ media sunt, communia sunt extremis: vnde in communitate, eo ipso quòd omnia sunt communia, & charitatis decore constrata nitere debent. Gilibert. serm.19. *Charitas*, inquit, *non inflatur, non est ambitiosa, non quærit quæ sua sunt: medio gaudet, & quasi in communi sua bona prostituit: media enim charitate constrauit.* Vnde aut communitatem desere, aut communitatis serua conditionem: charitas medium quærit, in propatulo sua exhibet, in communitate conquiescit: si charitatem deseris, quid hypocrita communitatem iactas præsumptuosus? filiabus Ierusalem, siue pacem amplectentibus, medium charitate sternitur, si dissensione perstrepis, iam hinc abigeris.

1570. Neque mirum: triumphantis enim Ierusalem, & cœlestis ciuitatis muros, ideo non solùm gemmis, vt Ioannes, sed etiam è pace formatos celebrat Dauid: *Lauda Ierusalem Dominum, lauda Deum tuum Sion quia confortauit seras portarum tuarum, benedixit filijs tuis in te: qui posuit fines tuos pacem*, Psal. 147.num.1. ne scilicet muris illis, & finibus pacificis appropinquare, vnius moris filiis commisceri, temerè præsumat, qui pacifico charitatis habitu non incedit? hæc tessera est, hæc signum, vnde sanctæ vrbi nosceris confœderatus. D. Cæsar. Arelatens. homil.11. *Ergo*, inquit, *vt ipsi videtis, Ierusalem illa cœlestis muros de pace constructos habet: qui enim talem pacem & charitatem habet, vt omnes diligat, &c. de qua parte voluerit intrare, illius Ierusalem portas apertas merebitur inuenire: qui autem non vult habere talem charitatem, &c. ex omni parte Ierusalem portas clausas inueniet.* Quid enim absurdius, quàm in ipso pacis loco, dissidiis & bello tumultuantes spiritus velle exultare? quid stultius, quàm portas charitatis, armatis discordiâ manibus pulsare? & cœli pacificum munimen odio inquietare?

Pulsarunt tales virgines illæ fatuæ, quæ *acceptis lampadibus, non sumpserunt oleum secum*, Matth.25. 1571.
Sed quæ aulicos cœli mores nescierunt, quæ mutui amoris tesseram spreuerunt, spretæ Christo pacifico nesciuntur: quomodo enim charitatis portæ clamantibus aperientur, quæ charitatis clamoribus, suas clauserant? D. Cæsareus citatus. *Quomodo enim*, inquit, *illis quinque virginibus, quæ charitatis oleum habuerunt, illa cælestis Ierusalem aperiet ianuas, vt intrent in gaudium Domini sui: sic illis è contrario quæ sine charitate veniunt, claudet, & æterna à se separatione repellet.* Possidonij Philosophi foribus laureatos fasces summisit Pompeius: vilis naulula tugurium *Cæsareâ pulsante manu*, subsistit securum, donec scaphulæ præsidium Cæsar impetrat: quippe nescit pacifica inhabitatio aut fastui cedere, aut terrore perturbari: nec portæ cœli illis aperiri, siue cedere, licèt virgines essent, quæ inuicem in sororum communitate, suaui charitatis oleo non ardebant.

Meritò igitur perit sine charitate communitas, quæ cœlestis fœderis tesseram iam amisit. Obstupet orbis diuisum Erythræum: *Diuisa*, inquit textus, *est aqua*, Exod.4. num.21. Sed caussam puto, transeuntium vnitatem Hebræi olim mutua charitate coniuncti Deum colebant, naturâ potentiores, mare sic perambulent fas est, & vinculo fraternitatis adunati, vndas diuinitus scindunt, scissis & in parietes erectis, soliditatis vincula ne labantur, immittunt: deserunt postea Deum, Christum occidunt, & amissa charitate palantes dispergu ntur: quidni pereant, & illos vniuersa terra nequeat sustinere? fortè voluit id D. Zeno *serm.11.* de hoc populo: *Sanè*, inquit, *vultis scire, quanta sit sanctitatis? quem mare sustinuit adunatum: non potest terra baiulare dispersum.* amisit eum vnitate sanctitatem, & quem charitate ligatum reuerebatur natura, eumdem odio dispersum, deinceps abominatur. 1572.

Sed quidni vnitatem amitterent, qui vnitatis vinculum dirupetunt, qui Christum occiderunt? describitur Apostolus quàm multa Christo Seruatori debeamus, sic concludit: *ipse enim est pax nostra, qui fecit vtraque vnum*, Coloss.2.num.14. prætereo nunc litteralem, de vtriusque populi coniunctione explicationem: solùm examino, cur in hoc loco Christus non tam dicatur pacis dator, immissor charitatis, quàm pax ipsa, quæ diuersos in vnum copulauit? de quo audienda pulchra Chrysologi similitudo. *Sicut frequenter fieri videmus, vbi Regum, vel fratrum tabula compinguntur: vt inter vtrosque vnanimitatis declarentur insignia, artifex pictor fœmineo habitu post tergum vtriusque concordiam statuit, quæ brachijs vtrumque complectens, indicet quòd hi, qui videntur corporibus separati, sententijs, & voluntate conueniant: ita nunc pax Domini media assistens, & vtrumque nostrûm gremio palpante connectens, discreta corpora in vnum conuenire animum vlnis cingentibus docet. in quo sine dubio completur sermo propheticus*, Zachar.6. qui ait, *& erit concilium pacis inter vtrosque.* Quid ergo erit charitatem deserere, quàm diuinum hoc vinculum lacerare, 1573.

&

& Iudæorum instar, Christum iterum crucifigere? teneamus concordiam amore palpantem, ne dolore palpitantem demittamus. Vnde obiter video cur Societas nostra vigeat charitate, nimirum quia priuato titulo, Iesum, qui pax est nostra, fortita est: frustrà tantò nomine gloriatura, si discordiis pacificantem Dominum dirumpat. pergo.

1574. Mira est illa extremorum dissitorum coniunctio, sub vno munito, à Christo vsurpata: *Habete*, inquit, *in vobis sal, & pacem habete inter vos*, Marc. 9. num. 49. quam tamen aptè explicat Galfridus loco infrà citando: *Sal*, inquit, *castitatis, ne corpora libidine, pacem charitatis, ne corda dissensione scindantur: alioqui & illa cùm putruerint, vermem generant, qui non morietur, & ista si in Deum, vel in se inuicem collidantur, ignem emittunt, qui nullatenus extinguetur.* quasi corda ista durissima instar sint ferri & silicis, quæ mutuâ per discordiam collisione ignem excitant, & scintillas odij immittunt. O duritiem! quandoquidem vt pacem istam Christus altiùs intimaret, sic nos orare docuit, vt vnum Patrem Deum agnosceremus: vt fraternitatis suauissimæ vinculo sciremus nos colligatos, qui vnum & eumdem nobis patrem profitemur. hinc erat vt in illis felicissimis Ecclesiæ auspiciis, fideles omnes inuicem fratres vocarentur: de quo Tertul. Apolog. contra gent. cap. 39. *Fratres autem*, inquit, *etiam vestri sumus de iure naturæ matris vnius, etsi vos parum homines, quia mali fratres: at quantò dignius fratres & dicuntur & habentur, qui vnum patrem Deum agnouerunt, qui vnum spiritum biberunt sanctitatis: qui de vno vtero ignorantiæ eiusdem, ad vnam lucem expauerint veritatis.* Vix homines sunt, qui mali fratres: neque tamen vix homines, qui iam in Christo fratres charitatem mutuam non fouent.

1575. Ideo Salomon virtutis excellentiam ostensurus: *O quàm pulchra*, inquit, *est casta generatio cum claritate*, Sap. 4. num. 1. LXX. habent *κρείσσων ἀτεκνία μετ' ἀρετῆς*, *melior sterilitas cum virtute.* Galfridus legit: *casta generatio cum charitate.* quæ omnia si concordes inferes, claritatem & splendorem coincidere cum virtute, quasi nulla sit claritatis nobilitas, nullus nobilitatis splendor, sine virtute, & deinde virtutem antonomasticôs supponere pro charitate. idem Galfrid. ibi apud Tilman. *Castitas*, inquit, *& charitas faciunt hanc pulchritudinem: sine altera enim corpus in putredinem defluit, sine altera verò animus inextinguibilem sibi flammam de ardore suæ obstinationis accendit.* quia quemadmodum ignis partem accendens, vt plurimum totum quod est coniunctum paulatim deuorat, quod non faceret si partes illius discretæ forent: sic odia communitatis, eo ipso quòd communitatis habet coniunctionem, immaniùs desæuiunt, inextinguibiliùs accenduntur.

CAPVT SEXTVM.

Vers. 4. Terribilis vt, &c.

§. I.

Gordianus inolentis vitij nodus, scinditur potius, quàm dissoluitur: non tamen tenetur, quàm tenet.

1576. VARAS fortasse, cur toties Ecclesia terribilis & armata describatur? quorsum eius virtutes hastis, gladiis, quibus armata acies, terrori esse solet, comparantur: ego crederem talem necessariò processuram, quæ inueteratam peccati consuetudinem ab aliquibus alumnorum suorum quotidie fauente gratia amolitur: ita verò inolescens affectus roboratur, vt frustrà obduratum eius callum, nisi ferro, præsumpseris cessurum: nodus iste iam cæcus, sic intricatus, vt scindi potius possit, quàm dissolui. Bene de affectuum tyrannide Chrysol. serm. 115. *Passiones*, inquit, *sunt, per quas infirmatur infantia, pueritia trahitur, adolescentia insanit, iuuentus & senectus multis lucibus cumulatur: ipsæ sunt quæ totam hominis vitam inimico conturbante comitantur ad lapsum.* Sic peruicax, & pertinax vitiosi affectus persecutio, vt infantiæ se inferat, & quibusdam velut vinculis innodatus nec ipsam etiam deserant senectutem.

Nunquam Alexander in remotiorem aliquando prouinciam felicitatis suæ ductus auspiciis fortunæ sublatus humeris peruenit: quin priùs à facinorum suorum gloria terrorem ingerente præueniretur, quæ plumis famæ adducta præuolauerat: ideo facile orbem superabat. cum hoc tanto splendoris apparatu, nescio quò peruenit, vbi ab incolis audit, fore vt triumphis suis infaustam metam poneret non vltrà processuris, nisi cæteris eò venientibus Regibus consors probaret periculum, & felicior superaret: ni scilicet extricaret nodum Herculeum, quem Gordianum appellabant: in cuius quidem implexis colligationibus, fausta videbatur Principum sors ligari, ne quid vltrà gloriosum facerent, ni priùs id perficerent. iubet ergo afferri sibi nodum Alexander, aspicit semel & iterum, voluit & conuoluit sedulus: tentat laxare, sed frustrà, & post longam laboris sollicitudinem agit nihil, dum plus satagit: milites interim & purpurati adstantes, pallere, erubescere, corrodi: dum Principem suum paris conditionis cum vulgaribus Regibus, suspirant: dum eius fortunam interceptam duro nodo ferunt ægerrimè. tunc Alexander arrepto pugione medium nodum secat, subdens: *dissoluere, vel disrumpere perinde est*, certè non idem erat: consilij tamen calliditate obices amouit, ipso facto designans fuisse sibi tanti nodi solutionem impossibilem. pende nunc. 1577.

1578. Quot è Prophetis, quot è sanctissimis fuere Patriarchis, qui nodum illum plusquam Gordianum quo affectus naturæ colligantur, dissoluere, si fortè, tentauerunt: sed quàm frustrà! quantum laboris incassum! Hinc ergo tot vota, tot suspiria cœlestem Alexandrum, potentissimum Saluatorem postulantia: venit tandem plenitudo temporis, & ecce Iesus: sed *qualis*? audi Paulum: *viuus est enim sermo Dei & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti, & pertingens vsque ad diuisionem animæ & spiritus: compagum quoque & medullarum & discretor cogitationum, & intentionum cordis*, Hebr. 4. num. 12. Princeps pacis, quid arma geris? cur prædicationis tuæ sermones, acuis in gladios? quid propagandæ fidei pacatissimæ, linguam dolas in ensem? quia nimirum separandis animalibus, ab spiritu veniebat affectibus: hi autem sic perplexi, sic innodati, vt videretur quodammodo non dissoluente manu, sed proscindente gladio eguisse. D. Gregor. Nissen. *lib. de beatitud. ad finem*, ita habet ad rem nostram. *Vbi viuus sermo, vt inquit Apostolus, efficax & omni gladio ancipiti acutior, penetrauerit in eum, qui verè fidem susceperit, & dissecuerit ea, quæ malè coaluerunt, & consuetudinis vincula ruperit: tunc, (cùm tanquam pondus animæ connexum mundanas voluptates, veluti cursor quidam ab animo excusserit, leuis & expeditus*

Pintus in Cantica.

ditus percurrit: ipso certaminum præside duce, & adiutore veniens ad cursum. vt dum se bono nostro quodammodo solutionis impotem ostendit, potentiam huius innodatæ tyrannidis cognoscamus, immensum prauæ consuetudinis damnum euitantes.

1579. Canitur quandoque ad vrbem repentè classicum, properantes hostes speculis nuntiantibus, & ecce subitò mœnia cinguntur armis, militibus opplentur propugnacula, equitibus palatij fota constipantur: imò & ipsa aula regia armatis magnatibus vndique splendet, Regem pariter sollicitè obarmantibus: omnia lituis perstrepunt, tubis resonant: vbiuis vrbis clamor, vbique confusio: arma, arma vndecumque postulantur. Ingredere id temporis reginæ gynæceum, & nouam rerum faciem admiraberis: omnia tranquilla sunt, omnia in pace quiescunt, quieta silent omnia, quippe à delitiarum thalamo, ab amorum loco Martialis horror penitus remouetur. Nunc mecum adi curiam pacifici Regis nostri Christi diuini Salomonis, ipsâ nominis suauitate serenitatem innuentis: vrbs eius profundiori longè quiete silet, quàm aliorum Principum thalamus secretior: thalamus tamen eius vbi virginalibus charitatis amplexibus anima despondetur, quo non apparatu bellico fit terribilis? *en lectulum Salomonis sexaginta fortes ambiunt, ex fortissimis Israël: omnes tenentes gladios, & ad bella doctissimi*, Cant. 3. num. 7. Itáne mi Iesu, solet sponsæ animus ad strepitum bellicum concidere, solet denudati aspectu gladij, pallore genas induere, pati deliquium, & tu in pacifica republica, ipsum delitiarum locum, quò inuitas, ipsum purissimi amoris cubile, quo prouocas: armis cingis, bello efferas, milite complesti ita planè: non potest anima desponsanda, diuini Salomonis pace frui, nisi adfectuum tyrannide propulsatâ: hæc autem dominatur perennis, sæua constringitur, nec nisi proscindente gladio detruncatur: ideo Gilibertus serm. 16. *Festina, inquit, filia, virgo sacra festina istam ingredi requiem: noli strictos in circuitu enses vereri: enses isti, enses verbi super femur, & propter timores nocturnos, vel carnis configunt lasciuiam, vel timidi cordis abscindunt ignauiam.* Vterque scilicet prauus affectus durè innodatus ita aut corpori, aut cordi adhærescit, vt nisi Dei gladius accedat, non discedat.

1580. Ab Adamo quidem tyrannis sæua furit, & magis ac magis cæca apud posteros innodatur. eiicitur idem à paradiso protoplastus, & statim eidem delitiarum loco custodiendo gladius apponitur, *& collocauit ante paradisum voluptatis Cherubim, & flammeum gladium atque versatilem, ad custodiendam viam ligni vitæ*, Genes. 3. num. 24. ergo, inquis, lignum vitæ, & quod in illo mysticè figurabatur, gustandum nobis, heu! deinceps desperabitur: quî ergo verum erit illud Salomonis ad Sapientiam inuitantis, blandimenta virtutum offerentis? *Lignum*, inquit, *vitæ est his, qui apprehendunt eam*, Prou. 3. num. 18. Vana Cherubici gladij custodia si tandem apprehenditur: si nunquam apprehenditur, vanissima promissio Salomonis: neutrum fidei synceritas patitur. quid ergo? nimirum neque vana custodia, nec promissio vana: neque enim gladius apponitur, vt penitus prohibeat ingressum, sed vt ingressuris adhibeat dignitatem: neque enim nisi prostratis affectibus introibunt, nec illi, vt sunt plusquam Gordianâ contumaciâ innodati, nisi transuerberante gladio resecabuntur. bene Galfridus ibi apud Tilman. *Opus est*, inquit, *temperantiâ, quia gladius imminet, qui superflua resecet vniuersa.* quia nulla intemperata passio ligno vitæ fruitur: nulla nisi adacto ensis ictu temperatur.

Quid? sic nodus constringitur, sic prauo cordis affectu innodatur, vt miser homo, non iam illum habere, sed haberi ab eodem videatur. Subdo in hanc rem pluscula, sed pulchra verba Senecæ lib. de vitâ beatâ cap. 13. *Prima virtus sit, hæc ferat signa: habebimus nihilominus voluptatem, si domini eius, & temperatores erimus: aliquid nos exorabit, nil coget. At hi qui voluptati tradidere principia, vtroque caruere, virtutem enim amittunt, cæterùm non ipsi voluptatem, sed ipsos voluptas habet, cuius aut inopiâ torquentur, aut copiâ strangulantur: miseri si deseruntur ab illâ, miseriores si obruuntur: sicut deprehensi in mari syrtico, modò in sicco relinquuntur, modò torrente vndâ fluctuantur. euenit autem hoc nimiâ intemperantiâ, & amore cæco rei: nam mala pro bonis petenti, periculosum est assequi: vt feras cum labore, periculoque venamur, & captarum quoque illarum sollicita possessio est, sæpe enim laniant dominos: ita habentes magnas voluptates, in magnum malum euasere, captæque, cepere: quæ quo plures maioresque sunt, eo ille minor, ac plurimum seruus est, quem felicem vulgus appellat.* ecquæ tyrannis magis sæua & scena, quàm quæ genus humanum naturâ liberum, necessariæ quodammodo, compellit seruituti? quæ dum apprehenditur tenenda, tenet apprehendentes? quomodo huic debellandæ, tota virtus terribilis in acies castrorum non ordinetur? 1581.

Agebat Deus apud Iobum sub dæmonis typo, de omnibus ferè indomitis affectibus peccatoris: deinde de crudelitatis & vindictæ effreni conditione sic subiungit: *cùm apprehenderit eum gladius, subsistere non poterit neque hasta, neque thorax*, Iob 41. num. 17. id est, contra furoris eius gladium resistet nemo, quæuis sibi defensiua & offensiua parauerit arma. Sed pende nouam dicendi rationem: neque enim effrenis peccator apprehensurus gladium, vt videbatur, quin potiùs à gladio dicitur apprehendendus. Dicebat ludens Cicero de genero suo Dolabella pusilli corporis homine, sibique gladium mensuræ iustæ accingente, *Quis alligauit generum meum gladio?* quia debitæ staturæ viris gladius alligatur: homuncio verò è contra gladio alligatus videbatur. in hoc autem loco, seriò Deus hominem alligatum gladio, & ab hoc illum describit apprehensum: quia sic sui impotens, sic rapidus ad vindictæ crudelitatem, vt non tam furorem habere, quàm haberi à furore reputetur. Stephanus Cantuar. apud Godefr. loco infrà citando: *Dicitur*, inquit, *qui per abrupta furoris graditur, non apprehendere gladium, sed à gladio apprehendi.* Iustus enim qui iustitiæ vindicatiuæ legi subnixus iram distringit, bene habere gladium dicitur: quia debitam iram regit, ad rationis vsque metas protendens: impius furore cæcus, ab ipso proteruè gubernatus, à gladio habeatur necesse est. 1582.

Hinc iam clarebit obscurus locus Nahum: describit ille pœnas iam iam peccatrici vrbi à Deo inferendas, & addit: *Deus æmulator, & vlciscens Dominus: Dominus vlciscens, & habens furorem: vlciscens in hostes suos, & irascens ipse inimicis suis*, cap. 1. n. 2. quo vltrà inundationis sæuientis, & vindicantis manus descriptio pergere poterat? mirare ergo quod subditur statim n. 3. *Dominus patiens, & magnus fortitudine.* relinquo iam quòd videantur dictu repugnantia, dum idem Dominus æmulator, vlciscens & irascens, & statim etiam patiens describatur: illud mihi rarius, quòd sic post iram feratur patien 1583.

patientia, vt hæc ab illa inferri videatur. Quid quæso habebit furor iste Dei, vt tamquam patientiæ principium præponatur? pende illud, *& habens furorem*, de quo pulchrè ibi Stephanus Cantuar. *illud*, inquit, *signanter dictum est: quia qui furorem non cohibet, imò cum impetu furoris agitur, potiùs potest dici quod habeat eum furor, quàm ipse furorem.* meritò ergo infertur patientia Dei ex furore qui debitis circunstantiis dum habetur, cohibetur: væ homini qui furore reptatur: cui sic innodatur protetuè, vt ab eodem miserè habeatur. contra igitur sic distri-ctum affectum, sic euaginatum gladium, an non necesse terribilis castrorum acies euaginetur?

§. II.

Plura de huius tyrannidis peruicaciâ.

1584. Dicamus adhuc plura de hac inueterati affectus tyrannide, vt terribiles & armatæ nostræ acies illi debellandæ, omnino necessariæ cognoscantur. Ecquid aliud fuit in accusati Stephani vultu pulchritudinem Angelicam, *Act.6. n.15.* radiare, quàm speculum quoddam clarissimum sceleratis hominibus apponi, vbi impietatem suam contemplantes, à persequendo Martyre deterrerentur? Tygridi, dum volat liberatura fœtus, raptorem voratura, vitrea solet obiici sphæra, vbi ipsa formæ suæ imagine delusa, à cursu retardatur: ideo Poëta mihi princeps lib.3. de rap. Proserp.

Arduus Hyrcana quatitur sic matre Niphates,
Cuius Nebamenio regi ludibria natos
Auexit tremebundus eques: furit illa marito
Mobilior Zephyro: totamque virentibus iram
Dispersit maculis, nimiumque haustura profundo
Ore virum: vitrea tardatur imagine forma.

Vides hanc iram ad speculum retardatam? & quanto nitidior Stephani vultus, vt ibi non delusi formâ instar tygridis, sed edocti diuinitus, iniquitatem suam intuentes, desisterent à scelere? quid ergo non desistunt? quia semel violento affectu rapti, omni quidem sunt tygride truculentiores: nec arctius huius naturæ, quàm illorum moribus rabies innodatur. Eusebius Gallican. homil. de Beato Stephano. *Aduerte, inquit, concepta semel iniquitas in quantum captiuos possideat sensus: impietatem suam in illius decore perspiciunt, & tamen peragere triumphum eius, in sua immanitate non desinunt.* Gaudet itaque pertinacis affectus peruicacia, ad finem vsque tyrannidem exercere.

1585. Sed certè. quidquid præsumerent, non tam Iudæi Stephani superati triumphũ peregerunt, quàm illorum cor, iniquus ipse affectus detriumphauit. Bene D. Basilius *ad cap.1. Iob*, in catena Græc. de Dæmonis nominibus locutus, sic scribit: *Satanas vocatur quod aduersarium significat: diabolus verò propterea quòd is nostri peccati administer est, idemque accusator, & nostro quidem interitu lætatur: ac de nobis ob nostra facinora triumphum agit.* ac si quoties affectibus cedentes, facinora turpissima aggredimur, toties miserrimè triumphemur, quos aliquando admissos, nunquam nisi paratissima castrorum acie triumphabimus.

1586. Id mirè explicuit Philo Iudæus ad illud *Genes.2.* expendens ordinem & tenorem, quo Moyses de quatuor principibus fluuiis scripsit concluders n.14. *Nomen verò fluminis tertij Tygris, ipse vadit contra Assyrios.* quærit igitur *allegor. lib.1.* cur duo fluuij Phison, Gehonque regiones quasdam dicantur circuire, alter Euilath, Æthiopiam alter: Tygris verò dicatur meare contra Assyrios, de Euphratis verò meatu sileatur: cùm reuera Euphrates circumfluat quasdam regiones, & ex aduerso sitas habeat multas: deinde postquam in his fluuiis virtutes explicat, sic habet. *Dicendum igitur, prudentiam fortitudinemque, posse murum & vallum aduersus contraria vitia ducere, imprudentiam timiditatemque, expugnareque sic ea; infirma enim amba capiuntur facile, nam imprudens non ægrè in potestatem prudentis redigitur, timidus itidem in fortis. at temperantia non valet concupiscentiam voluptatemque circumuallare, graues enim sunt aduersariæ, nec facile expugnantur: num vides vel temperantissimos necessitate mortalis corporis ad cibos ac potus adigi vnde ventris voluptates procedunt? satius igitur est resistere, & repugnare concupiscentiarum generi: quapropter contra Assyrios vadit Tygris, id est, contra voluptates temperantia.* Quid de Euphrate sentiat Philo, alibi aperio. Nunc mihi pende quàm peruicax contumacia affectus voluptuosi, quem nunquam circuit, & quasi triumphandum concludit, vel conculcat temperantia, actura satis, si semper contra illam inuehatur: ne quandoque sub necessitatis titulo obrepat delectatio, & videbis contra sic peruicacem hostium proteruiam, necessariò terribiles castrorum acies requiri, ne passim ab affectu carnifice misera anima triumphetur.

Quærit D. August. *lib. de mirabil. sacræ Script. 2. cap.7.* cur Philisthini per mures *1. Reg.5. n.7.* puniantur? & respondet: *quatenus qui misera animalia diuino cultu venerabantur, per miserrima animalia, in aduentu legis castigarentur.* quæ ratio ibi doctissimo magistro, heu! quondam meo, Francisco de Mendoça, putatur litteralis, nec immeritò. mihi tamen ad mores etiam aptè accommodatur: nam quos affectus quis colit, eosdem & tortores experitur: vnde pœnarum sæuior prauis desideriis, & turpibus affectibus nostris tradi, quos dum imploramus Deos, durissimos carnifices deploramus. Ah qualis tyrannis, quàm sæuè dominans, vt vnus & idem sit culpæ auctor, & pœnæ sit minister: vnus qui moneat flagitia, & qui supplicia admoueat affectus. facit huc etiam quod D. Zeno Veron. *serm. de fide, spe, & charitate,* de eiusdem charitatis viribus scripsit: *Tu, inquit, Martyres gloriosos à confessione Christiani nominis nullis tormentis, nulla nouitate mortis, nullis præmiis, nullis amicitijs, nullis affectibus, omni sanè tortore pietatis mordacitate peioribus superari permittis.* ex quibus verbis nouum carnificij genus colligis in affectibus, non durum & corrodens, quod voluit Augustinus, de quo & ego alibi, vbi de carnifice peccatoris conscientiâ disputabo: sed molle & blandum, de quo suprà, vbi voluptatum ingenium ventilauimus. contrà igitur carnificis huius aut ferramenta dura, aut duriora blandimenta armata virtus procedit: ne miserrimè passim prosternatur. 1587.

Adolescentularum non est numerus, &c. Vers.7.

§. I.

Virtus initio tenella, & fascinabilis: ideo cælestibus nondum numeris computata.

Litigabat de filio viuo piissima quædam mater apud Salomonem, quem impia fœmina per necem diuisum sibi dari postulabat: scilicet suffo- 1588.

carat illa negligens filium suum, quid alienum occidere formidaret: at quomodo suffocarat? *Dormiens quippe oppressit eum*, 3. Reg. 3. num. 19. O somnum non iam mortis imaginem, sed indaginem mortis! itane quies negligens, incuriosus somnus matris, filium opprimit? sed quid mirum, tenellus erat, & è partu recens: hunc verò talem minima negligentia, imò & somnus opprimit abundè: sicut & Christus recens in anima vel leuissima incuriâ nobis perit. Scitè VVerricus hîc apud Tilm. suos instituens, *& vos*, inquit, *matres estis huius pueri, ex quo à timore Domini concepistis, & parturiistis spiritum salutis: vigila igitur, ô mater sancta, vigila super curam recèns nati, donec formetur in te Christus: quia quò tenerior, facilius potest perire tibi, qui nunquam sibi.* Certè qui facit voluntatem Patris qui in cœlis est, ipse mater, & frater, & soror Christi est: quem tamen in animâ genitum, nisi initio diligentissimè seruet, & augendum enutriat, facillimè amittet: puer quippe sibi æternus, quia puer, fit nobis fascinabilis: *Vigila, inquam*, addit VVerricus, *super curam recentis nati, memor quia æmula tua dormiens oppressit filium qui datus erat ei: quæ est enim crudelis, & stulta ista mater, nisi carnalis anima quæ spiritum extinguit negligentiâ, & inertiâ.* Certè in tam periculoso negotio omnis sollicitudo necessaria.

1589. In Iosepho occulta virtutis monita fidelibus irrogaturus Iacob, sic ad illum: *Filius accrescens Ioseph, filius accrescens, & decorus aspectu.* LXX. quod alibi non reperitur, subdunt. *πρός με ἀνάστρεψον, ad me reuertere*, Genes. 49. num. 22. & vnde timor, vt vix egrediens iuuenis, tam sollicitè à patre reuocetur? credo ab illo quod statim subditur: *filiæ discurrerunt super murum.* quasi pulchritudo pueri, puellarum oculis voranda, & proinde decor virtutis fascinandus timeretur. Hem sanctissime senex, dicat aliquis, quàm vanus timor! iunior longè erat Ioseph, cùm virili, posteritatis ad exemplum, plusquam pectore dominæ blandimenta conculcauit: quæ ergo modo solidiore iam spiritu obiecta pericula non conculcet? imò, adderet Iacob, propterea tunc victor, quia fugit, quia relictum pallium in pudicitiæ tropæum destinauit: ni modò intuentium fugiat vrentes oculos, ni citò ad me reuertatur paternæ curæ muro, amplexus paterni propugnaculo defendendus, fascinabitur: ita ne? tam mollis adhuc Ioseph, tam parum tutus? tam parum: nimirum accrescens adhuc vt puer, nondum virtutis virilitatem, & iustam sanctitatis staturam adeptus fuerat. meritò igitur adhuc timori expositus, indigus custodia, ne læderetur tenellus. fauet dictis Philo *in lib. resipuit Noe*, vbi ita. *Filius accrescens, minimus natu ad me reuertere. hic est ille, qui pugnat pro omnibus corporis potentijs, externarum opum haud fictus amicus, qui senioris animæ antiquum pretiosiusque bonum, nondum perfectè inuenit: si enim inuenisset, vel totam Ægyptum perpetuo cursu fugiens abiuisset*, &c. *Quamobrem adhortans ait, Ad me reuertere, ac si dicat: seniorem sententiam expete, non omnia iuueniliter age: iam tandem virtutem propter ipsam dilige: nec tanquam puer incipiens, fortunæ bonorum splendore perculsus, decipi te ac falsis opinionibus repleri patere.* Delicatus adhuc incedebat puer accrescens: toties apertissimis periculis incurrens, quoties illi videndo fascinantes oculi occurrebant: reuertere igitur, reuertere floscule germinans, ne fortè aura leuissimâ euertatis.

1590. Psalmum quadragesimum quartum sic inscribit Dauid: *Pro ijs qui mutabuntur.* Symmachus legit: *ἐπινίκιον ὑπὲρ τῶν ἀνθῶν. Triumphale pro floribus.* puto ita dictum, quia virtus adhuc tenella & florens, nihil à mutationibus secura, & quemadmodum Statius in lachrimis Hetrusci dixit de floribus,

Qualia pallentes declinant lilia culmos,
Pubentesque rosæ primos moriuntur ad Austros,
Aut vbi verna nouis expirat purpura pratis.

Sic tenera virtus, pulchritudinem marcore commutans primis tentationis flatibus euanescit. ideo Aquila legit, *ἐπὶ τοῖς κρίνοις: pro lilijs.* quia scilicet lilia florum omnium tenuiora, spei symbola à Pierio & aliis passim dicuntur: quasi virtutum flores mutabiles, lilia sint: quia spei potius, quàm fructui tribuendi, & spei fallaci, quibusuis auris facilè resecabili.

Inuitabat Christus Dominus sponsam Ecclesiam ad agrum, & inter alia subdit: *flores apparuerunt in terra nostra, tempus putationis aduenit*, Cant. 2. num. 12. id est, virtutes, vt ferè omnes explicant. 1591.
Sed quid, inquis, itáne lucri prodigus diuinus noster agricola, vt quin fructus speret, erumpentes modò flores iam detruncet? non credo: imò vocat sponsam, non tam secandis floribus, quàm secum eisdem floribus opem allaturam: quia, vt erant teneræ, vt germinabant vernantes facilè à prætereunte quouis secari poterant, leui vnge truncari: non igitur tempus Christo secturo opportunum, qui fructus sperabat: sed tempestiua occasio hostibus insidiantibus, qui dum radicatam arborem vix bipenni, pubentem florem pollice tenui prosternunt. pende Græca. *καιρὸς τῆς τομῆς ἔφθακεν*: quod in Sixtianis & passim alibi sic vertitur: *tempus sectionis aduenit.* non satis excusso mysterio, ni fallor. *φθάνειν* enim propriè significat, *anticipare, præuenire, præcedere.* Sensus ergo est: *tempus sectionis anticipauit.* hostis scilicet, qui florentibus, & nouellis virtutibus truncandis facilè rem peracturus, insurgit animosior.

Hæc certè caussa fuit cur Dæmon in Herode, tantopere contra primitiuos illos Ecclesiæ flores desæuiret: *mittens occidit omnes pueros*, Matth. 2. num. 16. nam si Christi fidem orbi adductam, ab orbe amotam turpiter cupiebat, videbatur speraturus vt Christus cresceret, vt quo iam notior, turpiùs plecteretur, eo vilior eius fides appareret: sed nouerat callidus hostis fidem iam de Christi verbis & operibus robustam, nec etiam crucis scandalo extinguendam, quæ initio & adhuc cum Christo infante infantilis vno stellæ præconio nunciata, facilè eradicanda videbatur: nimirum iam tunc contra Christum in paruulis machinatur, quod quotidie contra fideles nunc exercet. Grauiter D. Leo serm. 1. de Epiph. *Herodes quoque*, inquit, *in diabolo fremit, & auferri sibi iniquitatis suæ regnum, in ijs qui ad Christum transeunt, ingemiscit: vnde si paruulos interficiat, Iesum sibi videtur occidere. quod vtique sine cessatione molitur, dum primordijs renatorum Spiritum sanctum eripere, & quamdam teneræ fidei infantiam tentat extinguere.* Si enim vnquam, tunc mitis & tenella facilè fascinabilis extinguitur. 1592.

Et pulchrè quidem (quod etiam suprà voluit VVerricus) in paruulis quodammodo extinctus Christus dicitur à sancto Doctore: id enim perpetuò conatur Dæmon dum spiritus & virtutis primordia pertentat: scilicet dolet, Christum iam virum in cruce mortuum tenaciùs fidelium cordibus inuiuere, dolet non enectum, dum paruulus, cui fides, vt credebat, consepeliretur: dum igitur 1593.
quotidie

quotidie ſpiritus quâ paruulos occidit, furorem ſuum fallit, deſiderio palpat, quaſi in illis paruulum Chriſtum ſic occidat. maius mirum eſt, quàm ſit illi mos impius vetuſtiſſimus: ideo enim qui *Apocal.* 12. fœminæ parturienti inſidiabatur puerum ſi poſſet voraturus, id repetebat, quod olim Pharaonis pectori gliſcens perpetrarat, præcipiens obſtetricibus, *ſi maſculus fuerit, interficite eum*, Exodi 1. de quo Rupert. dæmonem allocutus Cant. 4. lib. 4. *Egiſti, inquit, olim vt ſerpens, age nunc vt Draco magnus, Draco rufus*, Apocal. 12. *habens capita ſeptem. non quaſi imperans dico, ſed permittentis animo loquor: tu enim iam dudum ſurgere cœpiſti, nec aliud eſt, niſi ac ſi dicam, age quod agis, ſurge quod ſurgis, debacchare quod debacchabaris: quando enim ſurgere cœpiſti? nimirum antequam fieret hac altera mulier, contra quam decipiendo, nil poteris: vbi verbum promiſſionis, quod nunc impletur, audiſti, quod ad Abraham dictum eſt, in ſemine tuo, &c. ſtatim inſurrexiſti, quia prædictas inter te, & mulierem, inter ſemen tuum, & ſemen illius, inimicitias eſſe præſenſiſti. Surrexiſti, caput erexiſti: caput primum regnum Ægyptiorum, dixiſti enim loquens in Pharaone: Quidquid maſculini ſexus natum fuerit, occidite.* quaſi in maſculo virtutis vigore recèns nato, de cuna tranſlato ad tumulum, benedictum germen promiſſum, Chriſtus ſcilicet extingueretur: contra quem grandem, nihil ſe præualiturum ſperabat.

1594. Vocabat Salomon inſtantiùs ad virtutem, & præmonens ſubdebat: *auerſio paruulorum interficiet eos*, Prouerb. 1. num. 32. quia ſcilicet dum paruuli perſtant, & perfectæ virtutis diſciplinam reformidant, miſerè faſcinati à Dæmone interficiuntur. Beda ibi: *Paruulos non ætate, ſed ſenſu dicit, quibus ſupra dictum eſt, Vſquequò paruuli diligitis infantiam: qui non parui, ſed perfecti ſenſibus eſſe potuiſſent, ſi non à conſilio ſapientiæ auditum auerterent: quo autem auerterant, eo ſe æternæ morti deſtinauerant.* quia nihil periculoſius, quàm ſtatus virtutis puerilis. Auertuntur ab ſtudio litterarum pueri metu ferulæ, tædio laboris, licèt cauſſam aliò detorqueant. bene Perſius *ſatyr.* 3.

Tunc queritur craſſus calamo quòd pendeat humor,
Nigra quòd infuſa vaneſcat ſepia lymphâ,
Dilutas queritur geminet quòd fiſtula guttas.

haud aliter virtutis paruulus ſe excuſat, dum auertitur: ſed quemadmodum ille alius analphabeticus manet, vt ſit omnibus deriſui, ſic iſte dæmoni irridenti obiicitur faſcinandus, inſtar Galatarum inſenſatorum periturus.

1595. Fortaſſe id edoctum voluit Chriſtus diſcipulis ſuis, dum ad eos poſt reſurrectionem, *Pueri*, inquit, *nunquid pulmentarium habetis?* Ioan. 21. num. 5. de quo ibi Chryſol. ſerm. 78. *Quia eos, inquit, fidei virtute repererat deſtitutos, & a virili robore inuenerat per deiectos, arguit tales, pueros nuncupando: ibi enim erat Petrus qui negauerat, Thomas qui dubitauerat, Ioannes qui fugerat.* ſcilicet deturbauerat hos Dæmon, quia adhuc pueri, quia nondum virtutis virilitatem fuerant aſſecuti: piè igitur exprobratur illis puerilitas, vt illius pericula euitarent.

1596. Prodigum illum, quem ſibi paſcendis porcis ſeruire fecit Dæmon, quem è paterno gremio in haram turpitudinum detraxit faſcinator, inde morbum contraxiſſe videtur, quia adoleſcentiæ ſta[...]m, virtutis ſcilicet principia non euaſerat, idcoque ad alium comparatus, dicitur *adoleſcentior*, Luc. [...] num. [...] qui, ſi de naturali ætate ſermo eſſet, vt pædagogo & paternâ curâ conſtrictior, ſic ſeniore fratre cuſtodire debebat reuerentior, ideo longè effrenior deputatur, quia virtutis virilitatem non aſſecutus, omni proculcata tutelâ, hoſtilibus vitiis peruius relinquebatur. Chryſol. ſerm. 1. *Adoleſcentior, inquit, iſte planè non ætate, ſed ſenſu, qui congregauit bona patris, & abijt, longè plus mente, quàm loco.* perditur miſer altero in ſalute perſiſtente, quia licèt eiuſdem ferè ætatis adhuc primis virtutis metis adhærebat.

Pintus in Cantica.

Sunt obſcuræ querelæ illæ humani generis ſub nomine Iſraël: *Confuſus ſum, & erubui, quoniam ſuſtinui opprobrium adoleſcentiæ meæ*, Ierem. 31. num. 19. Sed longè obſcurius, quod ſtatim reſpondet Deus: *ſi filius honorabilis mihi Ephraim, ſi puer delicatus, quia ex quo locutus ſum de eo, adhuc recordabor eius*, num. 20. vel, vt legunt LXX. *filius electus Ephraim mihi, paruulus, delicatus, quia*, &c. ſi enim Ambroſio credimus ſtatim citando, ideo *delicatus* dicitur, quia delitiis, & voluptatibus aſſuetus, quibus in culpas adductus opprobrium adoleſcentiæ ſuſtinebat: cur ergo interim electus, cur honorabilis, id eſt, ad priſcum honorem infertur reſtituendus, cùm maximè tunc puniendus videretur? pende quod additur *puer*, ſiue paruulus: quaſi ſumeret diuina miſericordia anſam ad veniam, quòd ſciret puerilem illam virtutem facillimo negotio deperdi, breui ventulo exſufflari. fauet (licèt connexioni non attenderet) Ambroſius lib. 1. in Lucam cap. 1. *Si non fuiſſet, inquit, puer in delitijs, nunquam peccauiſſet*, & *bene vtrumque dixit, & puerum, & in delitijs: eſt enim puer qui non peccat*, Iſaiæ 42. *ecce puer meus, quem elegi: per delitias itaque peccauit, qui non ita erat informatus à Domino, vt neſcius eſſet erroris: ergo etſi puer in delitijs non fuiſſet, etſi in virum perfectum proceſſiſſet virtutis ætate, nunquam lapſus fuiſſet.* tam facilè puerilitas læditur, tam miſerè tenella initio virtus faſcina[...].

Ex dictis iam facilè intel[...]tur, quid ſit in præſenti loco quem explicandum aggredimur, *adoleſcentularum non eſt numerus*, quemadmodum enim mercator adhuc calculis ſuis non annumerat, quod interim mare deuehetur, vtpote tot periculis hyemis, procellæ, ſcopulorum, & piratarum expoſitum: quemadmodum agricola ſegetes in herba licèt ridentes, nondum ad quæſtus numeros reducit quas ſubita calamitas, intempeſtiua grandinatio, torrens inundans ſolet miſerè proſternere: ſic apud Deum, cui arenarum & ſtellarum numerus apprimè cognitus, dicuntur animæ adoleſcentis cuiuſdam virtutis numerum non habere, non quòd ignoret numerum, ſed quia illas vtpote fragiles, & in ſummo periculo conſtitutas adhuc, non vult pro ſuis computare. Rupertus ibi, *Adoleſcentula, inquit, rectè dicuntur quæ nondum ſaltem ad timorem Dei perfecerunt, & propter hoc cuſtodiâ indigent, vel magiſterio hominum, quia nec dum intus diuini timoris, ſeu amoris habent magiſterium. & multa huiuſmodi, quod valdè pauendum eſt, inueniuntur extra numerum, quia de adoleſcentia nunquam ad perfectam ætatem perueniunt, ætatem interioris hominis, quam quidam amicorum inſinuans, Occurramus, ait, in virum perfectum.* loquitur ex ore ſponſi Chriſti, q. d. dum infantiles ſunt, ad numeros non reduco, non redigo ad calculos, vix meas computo, quas reputo facillimè faſcinabiles. Clariùs rem expreſſit Guillelmus in cat. Delr. ad hunc locum: *Non eſt numerus, inquit, quia non numerantur, & quodammodo pro nullis habentur dum adoleſcentula ſunt, [...] cùm eſſent filia Babylonis numerabantur, [...] erant, ſed ad malum: facta verò de filiabus Babylonis magni Regis adoleſcentula, [...] quidem nulla ſunt ad malum,*

1597. (margin beside "Sunt obſcuræ querelæ")
1598. (margin beside "Ex dictis iam")

malum, sed nec adhuc aliqua sunt ad bonum. Sunt ergo,& non sunt, quia sic sunt, vt facilè ad non esse reducantur. quid infelicius? rem abiectissimam dicturus Poëta dixit,

Nos numerus sumus,& fruges consumere nati.

hæ tales sic infirmæ, vt nec etiam pro numero capiantur.

1599. Conciliantur hinc obiter illa Prouerb.14.n.33. *in corde prudentis requiescet sapientia, & indoctos quosque erudiet.* In Sixtianis legitur: *in corde bono viri sapientia, in corde autem imprudentium non dignoscitur.* in Vulgatis enim *prudens* ille est, qui in Sixtianis dicitur *vir*; quia indocti pueris comparantur. Sed quid? idem ne est erga sapientiam indoctos erudire, quàm in illis non cognosci? certè idem: voluit enim Sixtiana versio explicare genium & ingenium puerilis sapientiæ, seu virtutis incipientis, quæ licèt erudiat, tamen vix dignoscitur: quia iam apparet, iam absconditur, iam viget, iam labitur: nulli mutationis flatui non obnoxia, nulli fascinantium oculorum respectui non exposita,& licèt ibi sit, tamen quòd vulgo dicimus, *no ay tomalle tino.* imitatur quippe virtus incipiens insipientis pueri conditionem, de quo Horatius *in arte,*

——iram
Colligit ac ponit temere,& mutatur in horas.

sic ista mutata toties non dignoscitur.

§. II.

Virtutis ergo virilitati indesinenter anhelandum.

1600. QVid ergo, inquis, nobis faciendum, vt apud Deum in numero ratione habeamur? facilis responsio: promittetur virilitas virtutis, non puerilitas modò, sed & pueritia eiusdem exuatur: sic stabilis redditur, & Deo numerabilis efficitur. Annuntiaturus Gabriel Bastitam eum futurum, qui nec leui famine vitam contaminaret, subdidit: *erit magnus coram Deo*, Luc.1.num.15. quia scilicet lactens adhuc, virtutem erat virilem meditaturus: vt desperaret Dæmon de fascinando infante, qui quidem omnem virtutis infantiam deposuerat. Ambrosius ibi. *Est etiam*, inquit, *paruitas animæ,& pueritia virtutis*, &c. *vt vir perfectus ille dicatur, qui caret errore pueritiæ,& lubricum adolescentiæ animum, maturitate non sentiat: pusillus autem, qui nullum adhuc virtutis videatur habuisse processum.* Ioannes ergo infans, sed magnus, sic enim impensâ curâ, præuio properatæ rationis splendore curauit fascinantes hostis oculos illudere: vt deinde maximè laboraret, ne vir infantiæ redderet, quod infans virilitati iam concesserat.

1601. Delicatus ergo in voluptatibus Ephraim, vt suprà dicebam, à puerili nunquam, ad virilem erigitur statum: stat Ioannes delitiis auersus semper, ne à virili ad puerilem relabatur: sic illum obscurat fascinus, hunc verò gloriosum facinus illustrat. Idem Ambros. de Ioanne. *Non fines*, inquit, *alicuius propagauit imperij, non triumphos aliquos bellici certaminis adoreis praoccupauit: sed quod est amplius in deserto predicans, delitias hominum, corporisque lasciuiam, magna animi virtute depressit.* Sic curanda virilitas, sic eius conseruationi anhelandum. Alexander, Pompeius inane magnorum nomen de bellicis triumphis sortiti sunt: solidam magni tituli gloriam solus adeptus Ioannes, qui, vt dixerat Ambrosius, lubricum adolescentiæ animum maturitate non sensit: qui Ephraim delicatæ pueritiæ insultaturus, humanas omnes delitias auerruncauit.

Sed quidni virilitatem affectaret infans, vir custodiret: qui penè antequam esset moræ impatiens, in matris suæ vtero, æterni iam Patris fungitur legatione? Chrysol. serm.81. *Ante suscepit diuina munera, quàm corporis membra: ante cœpit viuere Deo, quàm sibi: imò antè vixit ille Deo, quàm Deus viueret illi; iuxta illud Apostoli, Viuo ego, iam non ego: viuit verò in me Christus. Sexto mense, sua matris exultat in vtero, & in vterum virginis venisse nuntiat Christum: feruens nuntius, qui ante gestiuit nuntiare, quàm viuere.* Noluit scilicet vnquam Baptista esse puer, qui nouerat huius status, in tot hostium stationibus pericula. quid plura? raptim seipsum præcedit gigas factus, ne paruulus & fascinabilis Christum præcederet: *Ioannes*, addit aureus Doctor, *antequam Christum præcederet, se præcessit.* hoc est (vt capias obscura verba) quod suprà dixit, prius illum vixisse Deo, quàm Deum illi: quia quodammodo prius erga Deum munus præcursoris exercuit, quàm erga illum Deus manifestus redemptor viueret, extra virgineum scilicet vterum in carne. præcedit denique se, seipso maior, vt semper maiorem, atque maiorem Christum in se portet. 1602.

Hæc erat illius vox postea ad Iudæos, de Christo loquentis: *Illum*, inquit, *oportet crescere, me autem minui*, Ioan.3.num.30. non id erat quidem genij Christi suos obscurare: sed ingenij fuit Baptistæ ita nos edocere, vt homo vetus minui, & homo nouus crescens semper in nobis, infantiam relinquere videretur. Augustinus in catena post multa: *Crescat*, inquit, *in nobis gloria Dei, & minuatur gloria nostra, vt in Deo crescat & nostra. quanto autem magis intelligis Deum, videtur in te crescere Deus, non autem in se crescit, sed semper perfectus est: sicut si curarentur alicuius oculi ex pristina cæcitate, & inciperet videre paulùlum lucis, & alia die plus videret; videretur ei lux crescere: lux tamen perfecta est, siue ipse videat, siue non. sic enim & interior homo proficit quidem in Deo,& Deus in illo videtur crescere.* Id ergo edocebat Baptista, vt periculosâ infantiâ desertâ, virilitati sedulò anhelaremus: vt crescente in nobis Christo, nostra in nobis imperfectio minueretur: ætas augeretur robustior. 1603.

Anhelauit quidem Zachæus, qui paruulam staturam, quomodocumque potuit, adauxit: quo nobis meditandos paruitatis excessus præmonstraret: *Quærebat*, inquit textus, *videre Iesum quis esset, & non poterat præ turba, quia staturâ pusillus erat*, Luc.19. num.3. conscendit arborem vt excrescat: de quo D. Eucher. Lugdun. homil. in dedicat. Eccles. *Præ turba*, inquit, *& quia staturâ pusillus erat: hæc duo valde impediunt hominem, ne videre valeat Iesum: mala turba, quæ tali tantæque bono hominem deturbat: turba ista vitiorum est, quæ quis circundatus fuerit, Christum videre non poterit. staturâ verò pusillus est, qui ad scientiæ ætatem, & perfectionem nondum peruenit.* Conare ergo vtcumque assurgere in virum perfectum: aliàs, quid expectes nisi fascinari hostium oculis spectantium, qui pusillus salutem spectare haudquaquam potes? 1604.

Ascensurus in Oreb Elias, id est, iustus in montem perfectionis: *dimisit*, inquit textus, *puerum, & perrexit in desertum*, 3.Reg.19.n.3. neque mirum securitatem montis; quærebat & infirmam pueritiam necessariò erat depositurus: neque enim perfecta charitas puerile aliquid admittit, nec infir- 1605.

ma

ma & fascinabilis ætas, periculosa montis ardua, sine aperto discrimine potest conscendere. Odo de Morin hîc apud Godefr. *Puer*, inquit, *dimittendus, quia à dilectione procul puerilitas est arcenda: dimisso verò puero, securè iam pergitur in solitudinem: puer enim squalorem eremi, laborem itineris tolerare nequiret: ardorem sitis, famis inopiam ferre recusaret. quanti cum puero pergunt in solitudinem, & eius impedimento deficientes in via, non perueniunt in montem Dei Oreb!* non pergitur securè cum puerili ætate, quam nisi in perfectum virum crescere contendat, facile quiuis potest, à proposito sancto reuocare.

1606. Perfectam virtutem descripturus Paulus, sic habet Ephes.4.n.3. *Donec curramus omnes in vnitatem fidei, & agnitionis filij Dei, in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi: vt iam non simus paruuli fluctuantes, & circumferamur omni vento doctrinæ.* quemadmodum enim phaselus, quouis ventorum flatu, quauis fluctuum trepidat æstuatione: nauem autem magnam vix inflatus commouet Boreas, vix feruescens agitat mare: sic tenella virtus facile delabitur, nisi ad viri contendat perfectionem. qui locus licèt vplurimum aliter accipiatur: tamen de pueritia deserenda, & adscendenda virtutis virilitate sumitur à Ruperto §. superiori citato, & D.Thomas hîc signatus: *oportet ergo*, inquit, *quòd deserat pueritiam, qui Domino debet occurrere.* nam cum illa Oreb culmen, tot periculis cinctum non conscenditur.

1607. Inuitauit turbas ad conuiuium Christus, septem panibus (quos PP. credunt fuisse sicut alibi hordeaceos) multa hominum millia satiauit. Sed cur, inquis, lautiori apparatu hospites non excepit, qui æquè facile posset illos opiparè recreare? causa latet in verbis Matthæi: *Erant autem*, inquit, *qui manducauerunt, quatuor millia hominum extra paruulos, & mulieres*, cap.15.num.38. quia nimirum qui in sequendo Christo muliebrem ignauiam, & puerilem non deserunt fascinabilitatem, dulcioribus escis digni non habentur. Nicetas ad Gregor. *Orat. de Pentec.* post alia de hoc tenui apparatu: *quod autem*, inquit, *cum mulieribus, & pueris comedunt, id significat, eos à voluptatum cupiditatibus, & imperfectâ rationis infantiâ, non planè liberos & alienos esse.* ac si propterea istis operosiores delitiæ non apparentur, quia virilitati non anhelabant: ideo priùs dixerat Nicetas, *per hordeaceos panes illud significatur, hanc doctrinam promptiorem, atque obuiam esse, naturalemque speculationem imperfectam habere: quandoque nec hordeaceo pane, quidquam est vilius.* Frustrà autem suauiora speres, nisi paruitate relictâ robustiori ætati anhelaueris.

1608. Tritum in hac re illud Genes.21.num.8. de Isaac: *Creuit igitur puer, & ablactatus est: fecitque Abraham grande conuiuium in die ablactionis eius.* vbi ferè omnes Patres cum Interlineari, spiritus profectum, & virtutis eius infantiam propulsam explicant celebratam. Sed quæro adhuc, quidnam sit illud, quod in hoc progressu existimetur iucundius? certè id quod fortius, id quod robustius: scilicet quod iam mens robustiori fulcita fundamento, non ita est prona ad lapsum, non ita labilis ad ruinam: nam quæ dum lacte nutriebatur, facile oculo fascinante languesceret in vomitum: iam de solido delitiarum cibo præsumpta virilitate roboratur. D. Ambros. lib.1. de Abraham cap.7. *Non*, inquit, *quia nutricis lacte subductus est puer, magnum conuiuium exhibuit Abraham: sed quia idoneus habitus est spiritalis fortioris gratiæ cibo, & virtutis alimento, non adhuc, vt* *Corinthij* 1.cap.3. *lacte potandus: sed epulis solidioribus mandatorum mentis suæ lacertos firmans.* Sic virilitas consecuta periculum premit, quod periniit infantiam. sic procurat iustus virilitatem, sic illi Deus, quod iam teneritudinem euadat infantilem, indulget festiuiùs, robustioribus lacertis congratulatus.

Hinc Dauid postquam se virtuti adhæsisse affirmat, iurans concludit: *si non humiliter sentiebam, sed exaltaui animam meam, sicut ablactatus est super matre sua, ita retributio in anima mea*, Psalm.130.num.2. 1609.
quasi diceret, explicatore Vatablo in notis: *frustrer spe meâ, si non coercuerim, & similem reddiderim animum puero nuper ablactato, omnia expectans à Deo, vt ille à matre sua, cum ex se nihil possit.* Sed cur non se potiùs infanti comparauit, hianti adhuc osculo vberibus inhianti, lac sitienti? puto sperare securius auxilium, quia robustior implorator, id est, robustioris ætatis anhelator dimisso lacte accedebat, de quo iam certus subiungit: *speret Israel in Domino, ex hoc nunc, & vsque in sæculum.* qui adepta robustiori ætate, cibo solidiore, infantilis pericula euitat, is ad sperandas nouas, & nouas delitias inuitatur.

Sunt hæ illæ voces Christi ad animam iam virilem & perfectam: *pulchriora sunt vbera tua vino, & odor vnguentorum tuorum super omnia aromata*, 1610.
Cant.4. num. 10. quarum seriem & quasi gradus, pulchrè ad rem nostram ponderat Gilibertus serm.31. *Conferamus*, inquit, *inter se ista tria, vina, vbera, vnguenta: in vino, veteris hominis defectio: in vbere, noui refectio: in vnguentis, quædam delectatio. vino, carnalis sensus inebriatur: vbere, nouus nutritur: vnguentis adultus delitiatur. in primo, homo vetus conficitur: in secundo, nouus reficitur: in tertio, iam appropinquans ad perfectionem, ineffabili lætitiâ afficitur, & bonus ordo, vt de refectione ad delectationem accedas, post lactis primitias, ad vnguentorum delitias.* sic enim piissimâ quadam ambitione virilitas ambienda, vt in delitiis interior homo spiritualibus pericula euadat, nec vltrà labilis discrimini insultet.

Qua non curâ, quo non spiritu Salomon sapientialia sua illa scripsit? Si autem quæras, quò tenderit? respondet: *Parabolæ Salomonis, &c. vt detur paruulis astutia*, Prouerb.1. à num.1. Aquila pro 1611.
paruulis legit [illegible]: *ijs qui se facile lactari, & palpari sinunt.* lactatur enim facilè, & seducitur tenella virtus, pestilenti fascino contabescit: vnde nihil ardentius cupiebat Salomon, quàm iustis, adhuc virtute paruulis, ad virilem astutiam animos adhibere ne in tanto periculo morarentur, imò morerentur. talia erant vota D.Paulini *epist.3. ad Seuerum.* vbi de Christo: *Sicut*, inquit, *in illo ipso homine quem gessit: ita in nostris mentibus gradus quosdam corporeæ ætatis exequitur, nascitur, crescit, roboratur, senescit: sed orandus, ne in nobis diu, aut iugiter paruulus, & infirmus, & pauper sit.* Orandus quidem, vtinam exoretur: aliàs in nobis, quo ad nos puer paruulus, id est, tenella virtus exsufflabitur.

Simile quid concipiebat absque dubio Seneca, 1612.
cùm ad Lucillium suum *epist.4.* sic scribit: *Persenera vt cœpisti, & quantum potes propera, quo diutiùs frui emendato animo & composito possis: frueris quidem, etiam dum componis, etiam dum emendas: alia tamen illa voluptas est quæ percipitur ex contemplatione mentis, ab omni labe pura. Tenes vtique memoriâ quantum senseris gaudium, cùm prætextâ positâ, sumpsisti virilem togam, & in forum deductus es: maius expecta, cùm puerilem animum deposuerit, & te in viros philosophia transcripserit.* quibus non periculis expositus

situs puer ingenuus? quibus non lasciuis oculis olim mores illi fascinabiles? suspirabant ergo qui prudentes & pudentes virilem togam, qua iam securiores reddebantur, & fortasse (scio quid alij dicant) hæc apud auctores vocatur *vmbo*; quia clypei instar, mores iam viriles munitos significabat. hoc ergo, ni fallor, voluit Seneca, ideo gaudium de virilitate virtutis immensum percipi, quia statum labilem deposuerat iam firmior.

1613. Apertissimum quidem inter vtramque virtutem discrimen, & quænam illarum esset procuranda, patefecit Apostolus, vnde ad Galatas sic habet cap. 4. num. 27. *Quicumque in Christo baptizati estis, Christum induistis.* recens enim à Baptismo accepta virtus, eâdem facilitate deponi potest, qua induta vestis exui consueuit: ideo his, qui fascinati vt paruuli fidem euomuerant, *ibidem num.* 1. indutum Christum fuisse asseuerat. Contrà verò Ephesieis, quibus virilem quamdam precatur virtutem, vt eiusdem illos redderet auidos æmulatores, scripsit illud orans: *virtute corroborari per spiritum eius in interiorem hominem: Christum habitare per fidem in cordibus vestris, in charitate radicati, & fundati*, cap. 3. num. 16. quanto enim tenaciùs adhæret domus fundamento, & arbor terræ radicibus affixa, quàm vestis corpori: eo tenaciùs & firmiùs virtus virilis, (hanc ambiendam illis proponit Paulus) quàm paruula fascinatis Galatis, Ephesiis adhæreat cupit Apostolus. Pulchrè rem explicuit D. Eulogius Archiepiscopus Alexandrinus apud Phor. cod. 230. *Habitat*, inquit, *sapientia Dei in ijs, quibus imperat, & qui inradicati, & superædificati sunt: induit autem Christum, qui illum postea rursum exuere potest. quapropter meritò de radicatis in eo, dicitur Christus habitare in eis: alijs autem ob inexplicabilem suam erga homines charitatem fit indumentum.* Quàm difficile separabuntur à Christo ij, quibus Christus ipse est ædificij fundamentum viuis iactis radicibus, vt in Christo fundati ipsi gratum præbeant habitaculum. Aliunde etiam eadem differentia (vt fugiatur infantia, virilitas virtutis procuretur) pulchrè explicatur. nam virilitas quodammodo totum Christum in se continet, qui proinde tamquam in tabernaculo, ibi habitat: infantiæ verò, Christus vestis est, quasi externam tantùm eius ambiens superficiem. idem Eulogius: *Vestis*, inquit, *summam tantùm cutem tegit: tabernaculum verò totum tegit*: non quòd gratia sanctificans alio, atque alio modo iustis inhæreat, sed quòd his metaphoris excellentiores eius gradus (vt auidiùs Ephesieis affectaretur virilitas) Paulus auctore Elogio voluerit explicatos.

VERS. 8. Viderunt eam filiæ, &c.

§. I.

Terrenus honoris fastus defigurat.

1614. Mirabar aliquando euectam sponsam iis honoribus, vt vna tantummodo electa nominetur: visa adhuc nihilominus agnoscibilem relinqui, vt ab aliis visa & cognita, felix & beatissima possit prædicari, cùm honoris fastus homines quidem soleat defigurare, ne noscantur. posui admirationem, cùm honores istos viderim diuinos, humanus quippe honor defigurat: diuinus verò, tantummodo transfigurat: de illo hîc, de hoc in sequenti titulo differemus. Signum contra Deum erigit Lucifer, parat copias, castra mouet: sed malè parta, eodem tenore, malè dilabuntur. perit miser, è summo gradu, ad profundum vsque tartarum deturbatus. Insultat prostrato Deus, væ victo canens: *eleuatum est cor tuum, in decore tuo: perdidisti sapientiam tuam, in decore tuo*, Ezechiel 28. num. 17. quasi diceret: te infelicem, quem somniata gloria sic inflauit, vt & naturam & oris habitum mutares, quo stultus perditâ sapientiâ neque teipsum nosceres, neque me dominum recognosceres. At qualis hic decor? Polychronius: *perdidisti sapientiam in regno tuo.* quasi non tam adeptum, quàm solummodo phantasticè præsumptum regnum, ita Luciferum immutasset, vt sibi nouo decore longè pulchrior videretur, nec in se cognoscendo, & Deo recognoscendo sapiens perseueraret: nimirum miser honor cogitatus; natiuo vultui laruam superposuerat.

Diuinam gratiam capturus Dauid, tamquam quid magnum id enarrat: *Domine, non est exaltatum cor meum, neque elati sunt oculi mei, neque ambulaui in magnis, neque in mirabilibus super me*, Psalm. 130. n. 1. quid autem sit *ambulare in magnis*, seu, vt legit Symmachus *μεγαλοσύναις, in maiestatibus*, clariùs expressit Vatabl. per verbum *ostentare*, qui legit: *neque ostentaui res magnas.* quasi dicat Propheta, se de post fœtantes ad regnum assumptum, non superbiisse, neque regiam maiestatem venditasse. Illud solum dubium mihi, cur hanc maiestatem, hanc ostentationem neget factam super se: putaremque voluisse aliorum conditionem declarare, qui ab humili loco ad honorem ascendentes, nouam quodammodo super se maiestatis figuram superinduunt, vt à prisca humilitate defigurati, nouos sese iam homines ostentent. ac si dicat: nunquam me regem super me ipsum extuli pastorem, vt quasi sub noua larua, sub maiestate imperatoriâ, pastoritia vilitas delitesceret. hoc absque dubio voluit intellectum Diuus Zeno Veron. ad hunc locum: *Cùm addidit*, inquit, *super me, ostendit nunquam se elatum fuisse, cùm posset: nulli enim faciliùs efferuntur, nisi quos inopinati honoris culmen extollit. Dauid quippe humilis, abiectus, ignobilis, sui iacebat in domo patris, oues semper pascendo propemodum peregrinus: innocens, cum innocentibus deputatus: bis placuit Deo, vnctus in Regem, inspiratus in vatem non insolescit in regno, obumbrat neminem prophetiæ terrore.* qua positâ explicatione, licèt obscurior, magis tamen emphaticus Vulgatus noster verbum ambulandi vsurpauit: *neque ambulaui in magnis, neque in mirabilibus super me.* quasi mortales vtplurimum, non solùm superpositâ maiestatis personâ, omnem obliterent formam priscæ abiectionis: sed etiam hanc sub pedibus calcantes premant, ne vnquam caput attollere, & vlteriùs conspici possit: sicque ipsi viles, sibimetipsis iam illustribus, tantum calcati soli & solij instar haberi, ne appareant, videantur. ecquæ monstrosa magis defiguratio?

1616. Ideo ipse Propheta (vt his monitis eos imbueret, qui è populo ad tribunalia eliguntur, in honore conspicuo, aliis iudicandis constituti) sic scribit: *Deus stetit in Synagoga Deorum: in medio autem Deos diiudicat. Vsquequo iudicatis iniquitatem, & facies peccatorum sumitis*: Psalm. 81. num. 1. homines enim in dignitate collocati, qui præ aliis velut Dij habentur, ideo supremi iudicis asperrimo iudicio subiacebunt, quia in honore suo facies mutant, nouasque affectuum superbientium laruas habere consuescunt. D. Hieronymus ibi post adductam ordinariam huius loci explicationem, sic subiungit: *cæterùm est alia interpretatio sacratior:* soles

ſolet in theatro vnus homo frequenter diuerſas habere perſonas: nunc ingreditur in mulierem, nunc in virum, nunc in Regem, & qui in Regem processerat, rurſum in ſeruo procedit. Dixi exemplum, vt de carnali venire poſſimus ad ſpirituale, & nos diuerſas perſonas accipimus: quando enim iraſcor, perſonam leonis aſſumo: quando res alienas rapio, lupi perſonam aſſumo: quando verò crudelis ſum, & interficio, aſſumo perſonam crudelis. loquitur S. Doctor (quiſquis is ſit) pro vſu illius æui: ſemper enim diuerſis laruis, vt diuerſas figuras repræſentarent, perſonati prodibant histriones: vnde factus parœmiæ locus, *ponere histrioniam.* id eſt, ad ſe redire. & fortaſſe inde nos histriones, & viros in humanis honoribus illuſtres eodem nomine vocamus *Perſonages*: illos, quia olim perſonâ vultui impoſitâ repræſentabant: hos, quia vultibus nouas facies & perſonas inferre videntur. quidni, ſi humana gloria puta puta comœdia eſt, inanis repræſentatio?

1617. Has ne de humano more, ſubeat etiam iuſtus, cùm ad culmen euehitur dignitatis, induſtriâ, & fauore diuino opus eſt: inde illud, *in manu Dei proſperitas hominis, & ſuper faciem ſcribæ imponet honorem ſuum*, Eccleſ. 10. num. 6. certiſſimè enim ſcriba, id eſt, Prælatus ad honores prouectus, faciem mutaret, faceret ſibi laruam, niſi Deus immutabilis honoris ſui, vultum Prælati faceret participem: ſic honor humanus illum conuerteret, & peruerteret: neque enim ſine laruâ, ni Deus præbeat opem, ſtare poterit. Bene D. Gregor. Niſſenus, *tract. de beatitud.* de illis locutus, qui ex abiecto loco, in altum aſcenderunt: *Quis*, inquit, *ita affectis perſuadebit, quòd nihil quidquam differant ab ijs, qui in ſcenam cum pompâ prodeunt? etenim illis quoque perſona quædam polita, atque ornata, veſtiſque purpurea auro intexta iniecta eſt, & in curru magnificè inuehuntur, & tamen nullius ſuperbia morbus eos ex rebus eiuſmodi incendit: ſed quo ſenſu atque ſpiritu ſpirant antequam in ſcenam prodirent, eumdem animi habitum, etiam in ſcena conſeruant.* Vtrique igitur & histriones, & magnates, perſonati, ſiue *perſonages*, ſe defigurant: niſi quòd illi in ſcena, & ante ſcenam eodem ſunt ſpiritu animati: hi verò deformes ſpiritus in pompa aſſumunt. ſcilicet vultus animi index eſt, & ideo iſti ſeriò vultum exteriorem defigurant, quia antiquam animi ſimilitudinem deformarunt: itaque foris cernuntur defigurati, qui ſibi intus defigurati iam per honorem, ſic configurantur.

1618. Pulchrè ad hanc rem Propheta, de iis quo ad honorem eleuatos ob admiſſa piacula deiecit Deus: *velut ſomnium ſurgentium Domine, in ciuitate tuâ imaginem ipſorum ad nihilum rediges*, Pſalm. 72. num. 20. Sed cur, inquis, ſolam imaginem dicuntur amiſſuri? quia illa totius culpæ, caput erat: nimirum in illâ dignitate, abolitâ Dei imagine, imaginem ſibi aliam iniecerunt, vt defigurati penitus, alij viderentur: iuſtâ ergo pœna mimus ille ad nihilum redigitur. D. Hieron in epiſt. ad Marcellam: *Cùm in vno*, inquit, *homine animorum tam diuerſa ſit facies, Propheta Dominum deprecatur, dicens: Domine in ciuitate tua imaginem eorum diſſipa: cùm enim ad imaginem & ſimilitudinem Dei conditi ſimus, ex vitio noſtro perſonas nobis plurimas ſuperinducimus, & quomodo in theatralibus ſcenis vnus atque idem histrio nunc Herculem robuſtus oſtendit, nunc mollis in Venerem frangitur, nunc tremulus in Cybelem: ita & nos (qui ſi de mundo non eſſemus, odiremur à mundo) tot habemus perſonarum ſimilitudines, quot peccata.* quaſi qua facilitate histrio laruas mutans ne pro eodem cognoſcatur, vnus longiſſimè diuerſa repræſentat: ſic nos ad altum euecti, libidinibus obnoxij, diuerſos capiamus vultus, ſemper tamen priſcâ imagine noſtrâ obliteratâ.

Quis, quæſo, iuuenem ad imperia recèns euectum, ſpeculo infixum intueretur, qui non crederet, placiturum populis vultum in pulchritudinem interim amœnare, cæſariem comere, & vel etiam motus ipſos ad decorem conformare? Audi tamen Suetonium de Caligula cap. 50. *Vultum verò*, inquit, *natura horridum, ac tetrum, etiam ex induſtriâ efferabat, componens ad ſpeculum, in omnem terrorem ac formidinem.* nolebat ſcilicet agnoſci, qualis ante imperium fuerat: omnia priſci vultus delet lineamenta, quaſi neceſſariò, initâ maieſtate, vetus figura per horribilem eſſet laruam defiguranda. 1619.

Emendi frumenti anſâ, in Ægyptum deſcenderunt filij Iacob, anxij reuera de fratris ſui Ioſeph inuentione, (vt ex Hebræorum doctrinâ firmat Lyranus *ad cap. 42. Geneſ.*) quem ſciebant ab Iſmaëlitis, *Geneſ. 37. num. 25.* eò deductum, *& tamen*, inquit textus, *fratres ipſe cognoſcens, non eſt cognitus ab eis*, Geneſ. 42. num. 8. Intermediis annis mutatam eſſe Ioſephi faciem, non ibo inficias: ita tamen, vt fratribus cupidiſſimis poſt longos ſermones, nec leue veſtigium ad agnitionem reliquerit, quin aliquid notum, & affectatum accederet, non crediderim, cùm aliâs ſoleant hæ ſpecies etiam minus aduertentibus, nedum ſollicitis de actione minimâ excitari. quid ergo? honoribus ne defiguratus Ioſeph? abſit: ſed indulſit puto ſanctiſſimus Patriarcha, ad maiorem Dei gloriam, paululum maieſtati: hæc more ſolito in formidinem & terrorem vultus efferauit, ne vllatenus cognoſci potuiſſet: vnde paulo antè *num. 7.* dicitur: *quaſi ad alienos durius loquebatur.* ſic innatum honori, ſi ſibi relinquatur, faciem mutare: ſic ſolitum qui clari euaſerunt, ſe defigurare. Pulchrè Gregor. Nyſſen. loco ſuprà citato: *Alicuius*, inquit, *alienæ perſonæ formam ſibi ſumunt, naturalem habitum vultus mutantes, & in ſeueritatem atque terrorem componentes.* hæc nunc ſatis de honore terreno, videamus quàm aliter procedat diuinus. 1620.

§. II.

Cæleſtis verò longè aliter, tantummodo transfigurat.

VIdimus terreno honore homines defiguratos, ne quid priſcæ humilitatis appareat, vtque pereat memoria vilitatis antiquæ apud alios. Sed longè alij iuſti, & iuſtorum princeps Chriſtus: ſemper ſe comes, ſemper ſe quales olim fuerant, exhibent cognoſcendos: vno verbo, transfigurentur licèt de cœleſti honore, nunquam defigurantur. Aſcendit Chriſtus in Thabor, immortalis regni ſpeciem, adhuc in carne mortali oſtenſurus, immenſæque gloriæ in ſtillam effuſurus, & ſic transfiguratus, *reſplenduit*, inquit textus, *facies eius ſicut Sol*, Matth. 17. num. 2. Sed itáne, inquit aliquis, Domine Ieſu? quid tunc mortales diſcipulorum oculi? quomodo hebetes obtutus non caligent? quomodo te ſole ſuffuſum poterunt intueri, nedum agnoſcere? quomodo Regem omnino immutatum velut ignotum ſibi non trepidabunt? equidem regiam exhibuerat dignitatem, ſed ita comem, ita facilem, vt & ſuis agnoſcibilis maneret, & Petrum à commorando, & cohabitando ſecum non deterreret, vt ex textu patet. Bene Tertull. de reſurrect. cap. 10. *Dominus*, inquit, *in ſeceſſu* 1621.

montis,

montis, etiam vestimenta luce mutauerat: sed lineamenta Petro agnoscibilia seruauerat. quia transfiguratio licèt cumulauerit gloriâ, non tamen forma priscâ spoliauerat: ne dum cœlestis splendoris libat fontes, incognoscibilis suis Christus redderetur.

1622. Fortasse genium istum illius intellectum voluit Lucas, cùm de eodē iam plenè glorificato, & discipulis euntibus in Emaus se exhibente, sic scribit: *oculi eorum tenebantur, ne eum agnoscerent*, Luc.24. num.16. ac si dicat: nemo putarit, Christum ab humilitatis, ad gloriæ statum deductum, vultum mutasse, & instar fastuosi principis sese incognoscibilem reddidisse: certè idem erat, & adhuc eadem in ipso, cùm vultus specie clariore, comis agnoscibilitas permanebat; sed ad mysterium oculi discipulorum tenebantur. facit huc, licèt aliò intendat, D. Hieron. epist. ad Pammachium contra errores Ioānis Ietosol. *Nunquid, inquit, alius fuit, quando non cognoscebatur, & alius quando agnitus est? certè vnus, atque idem erat: cognoscere ergo, & non cognoscere, oculorum fuit, non eius qui videbatur, licèt & ipsius fuerit, oculos enim tenebat eorum, ne se agnoscerent.* quemadmodum enim (puto) adulterino quodam miraculo Principes vti videntur, quo nouos vultus simulent ne agnoscantur: sic vero Christus vtitur miraculo, vt eumdem vultum dissimulet in gloria maiestatis constitutus: sic beneuolè venerat agnoscibilis, sic idem, ni oculos illorum teneret, necessariò agnosceretur.

1623. Nec solùm per lucis transfigurationem, priscam humilitatis speciem non defigurat: verùm etiam cùm & aliis possit, solùm priscis humilitatis signis se vult agnosci: ideo vulnera ostentat discipulis, vulnera præbet Thomæ peruestiganda. D. Eucherius homil.9. de Pascha eleganter: *Ostendit, inquit, manus & latus: necessarium enim erat, vt manifestarum præsens impressio cicatricum, crucifixi corporis faceret fidem, quia splendor noua lucis pristinam obduxerat veritatem, & agnitionem quodammodo claritas obscurarat.* Veritatem priscam lux obduxerat, non obliterarat: claritas non tollebat, sed agnitionem solummodo obscurabat: claritatem tamen temperabat vulnerum humilitas: illâ Christus tamquam victoriæ extollitur monumento, hâc bono nostro præbetur agnoscendus. O mirum claritatis obscurantis, quæ ad agnitionem de obscuritate vulnerum clarescit!

1624. Condemnat scilicet Christus hoc facto falsam hæreticorum illorum opinionem, qui putabant indecens fore nobis post resurrectionis gloriam, eodem hoc nostro corpore permanere, vnde cœleste quoddam gloriosis animabus corpus somniarunt: ne in summa illa dignitate, aliquid pristinæ & vilis mortalitatis agnosceretur. Ah quale effrōtis hæresis nefas! cœlesti honori, terreni fastus mores impingere cupiebat. Querebatur anxiè Dauid *Psalm.40. num.9.* hostium suorum peruicaciam: *Verbum, inquit, iniquum constituerunt aduersùs me.* Putares mille Prophetæ obiectas calumnias deplorari: audi tamen quid addat: *Nunquid qui dormit, non adiiciet, vt resurgat.* quasi esset nefarium verbum hoc, & iusto indecorum, quod impij iactabant garrientes: Nunquid, inquiunt, putas ô Dauid, non nouam quamdam naturam homini in resurrectione adiiciendam? nunquid putas in tanta dignitate, & gloria, carnale hoc & terrestre corpus non destituendum, aliudque cœleste pro illo substituendum? falleris certè: imò iniquum est id putare, reclamat Propheta: claritas addetur, & gloriæ suauis immutatio: idem tamen homo, & proinde eodem corpore, è prisco cognoscendus perseuerabit. noua planè loci interpretatio, cui tamen satis fauet prædictus D. Eucherius: *Vbi sunt, inquit, qui dicunt, animas nouis, in quibus antè non vixerint, corporibus induendas? ecce in resurrectionis auctore, hoc ipsum video resurrexisse, quod cecidit, & ideo mortuus, non adiiciet vt resurgat.* manebit idem homo gloriâ mutatus, substantiâ immutabilis, & de humilitate, corporis eiusdem olim pugnantis, iam triumphantis gloriosior cognoscetur: verè enim, auctore Apostolo *Philipp.3. num.21.* in resurrectionis honore configurabitur corpus humilitatis nostræ Christi Domini claritati, non defigurabitur.

Euitauit quidem ostentationis notam, & defigurationis iactantiam Angelus ille resurrectionis, quem cœlestis curia, tamquam festiuitatis solennis ostentamentum pulchriùs ob rediuiuum Christum expediuit: *erat*, inquit Euangelista, *aspectus sicut fulgur, vestimenta autem eius sicut nix*, Math.28. num.3. Ast cur non totus, dicat aliquis, cœlesti fulgurat maiestate? cur non vndique fulguris radios emittit? quid illi cum niue terræ, mixto imperfecto, quo tanti apparatus feruor frigere notaretur? quia licèt accidētalem suam gloriam in assumpto illo corpore, regio triumphatoris habitu ornato, manifestaret: volebat tamen in illo honore suo comis agnosci, nec se minus, quàm solebat hominibus familiarem exhibere. Chrysologus serm.75. *Vultus, inquit, claritas à vestium candore separatur, & facies fulguri, niui vestis Angeli comparatur: quia fulgur de cœlo, nix de terra, &c. in facie ergo Angeli claritas cœlestis seruatur natura, in veste verò figuratur gratia communionis humanæ, & temperatur species Angeli colloquentis, vt carnales oculi & vestium ferant placidam claritatem, & ex fulgure vultus, nuntium sui tremerent, & reuererentur auctoris.* Sic dulci mixturâ licèt dignitatem conseruet, comitatem non amittit: lucet in maiestate, sed adlucet etiam ibidem philanthropia, cœlestis vultus splendor, terrenæ niuis vt temperetur, admittit tenuiorem claritatem: ne quia gloriosior, ideo incognoscibilior, quàm olim Patriarchis exhiberetur. 1625.

Excitauit hoc mihi fabulosa illa Poëtarum commenta de Phaëtonte. Dubius adolescens de paterno genere, nec bene apud coæuos audiens, à matre in cœlum expeditur, patrem agniturus Solem, si placet Superis: ingreditur illius regiam pyropis nitidam, lucifluo vomitu aureas trabes, ebora laqueata respergentibus: deinde Numen conspicit in gemmeo solio purpuratum, cuius tamen diuinum splendorem palpebræ cōniuentes respuebant? perituræ ni obuiis manibus tamquam obiecto vallo munirentur. quid ergo? 1626.

—At genitor circum caput omne micantes
Deposuit radios, propiusque accedere iussit:
Amplexuque dato, nec tu meus esse negari
Dignus es.

plura Ouid.2. *Metam.* vbi ingeniosè Poëta blandam erga filium exhibet comitatem, qui seruato vestium decore, & solij maiestate, vt numen agnosceretur: illa tamen depōsuit, quæ de nimio splendore mortales pueri oculos præstringebant: ne minus in cœlo blandus filio, quàm olim in terra matri præberetur: néve defiguratus mutaret mores, qui solum transfiguratus amores retinebat.

Felicior quidem vtpote verior ἥλιος, verior sol Helias, non fictâ quadriga, non fabulosis equis poēti 1627

poëſi decantatis cœlo inuectus, vt alibi dicam: ſed tamen in ſummo hoc honore facilior adhuc Eliſæo ſuo, quàm Phaetonti filio ſol deſcribitur. Dominum ſemper ſuum, Eliam vocauerat Eliſæus: imò & minores Prophetæ Eliſæum hoc titulo decorabant, inde illud: *Nunquid noſti, quia hodie Dominus tollet dominum tuum à te?* 4. Reg. 2. num. 3. & ſæpe alibi. Properat tandem pretioſa tempeſtas, turbo luciflüus, & rapitur interim Elias, immortali abſque dubio decore indutus, & ideo mortalitatis pallium demittens; & ſubdit textus: *Eliſæus autem videbat, & clamabat: Pater mi, Pater mi, currus Iſraël, & auriga eius!* num. 12. commorantem Eliam in terris melote vilem, perſecutione humilem, tribulationibus afflictum vocabat dominum: nunc verò ad cœlos aſcendentem, purpurâ radiantem, nectare perfuſum, delitiis cinctum, patrem familiariùs audet nuncupare: pedibus olim nudis ſpinis Carmeli laceris ſeruus prouoluebatur: nunc ad illius Eliæ vlnas iam Olympum calcantis, iam ſtellas calceantis filius anhelat. ecquod monſtrum? planè abſque vitio. Videbat Eliſæus diſcedentem, agnoſcebat: imò videbat tunc faciliorem magiſtrum, patrem dulciorem, ſuauiorem amicum: nunquam enim magis comem & beneuolum, magis de interioribus viſceribus agnoſcibilem, quàm in curru gloriæ Elias ſe exhibuit iam triumphans: abfuit tantum vt defiguraretur, quin potiùs transfiguratus agnoſcebatur, vt pater, qui olim dominus dici conſueuerat. fauet Galfridus ibi apud Tilman, licèt in contextu neſcio quid allegoricum intermiſceat. *Liquet*, inquit, *quòd iam ab eo ſuus ille dominus in patrem tollitur: liquet quòd ex ſeruo in filium adoptatur.* neſcit enim cœleſtis honor, lineamenta perdere, & priſcæ humilitatis veſtigia adueniente faſtu abolere. inde D. Chryſoſt. *homil. de aſcenſ. Eliæ*, ſacra eloquentiæ licentia fingens, aërij exercitus Principem Prophetæ occurrentem, ſic eundem dæmonem inducit ferocientem. *Non ſine cauſſa eſt, quòd ſine congreſſione afficior, quòd ſolo vincor aſpectu: quis tamen iſte ſit curru propinquante iam cognoſco: ipſe enim fulgor, qui celabat, oſtendit: Eliam video, Elias eſt iſte: agnoſco fortiſſimum bellatorem, ſed de me fateor ſæpe victorem.* quia nimirum fulgidus ille Eliæ honor, non hominem defigurarat, imò priorum, humilitatis tempore, certaminum, cognoſcibiles notas oſtentabat.

1628. Claudant hanc materiam verba cuiuſdam Ethnici, ſed illa prudentiſſima, qui Trajano ſuo diuinitatem aucupaturus, rariſſimam hanc virtutem de illo prædicat, hoc maximum commendat: agnoſcibilem permanſiſſe in imperio: ac ſi neceſſariò è cœlo lapſus homo eſſet habendus, qui humani honoris moribus, imò morbis carebat. Plinius eſt in Panegyr. *Reuerſus*, inquit, *Imperator, qui priuatus exieras; agnoſcis, agnoſceris: eoſdem nos, eumdem te putas, & ob id tantùm cæteris maior, quòd melior.* Credo vt hoc daret ſignum euidens, Trajani electionem diuinitus fuiſſe inſpiratam, honorem illum è cœlo demiſſum (quod præcipuè in panegyrico intendit auctor) qui licèt transfiguraret hominem, non illum tamen potuit defigurare. Diminutè ergo Lipſius, vir aliàs acuminis ingentis, locum ad mores non mutatos defert, cuius totus lepos in non defigurato vultu latet, quod fecerat Caligula.

Aurora conſurgens, &c. VERS. 9.

§. I.

Iuſti viuæ ſtellæ, quibus cæleſtes præbent famulatum: excubias præſtant, fercula miniſtrant, horum comptui, ſcalpuntur in gemmas: texuntur in purpuram: aptantur in cothurnos.

COmparatur anima iuſta auroræ ſurgenti, pulchræ lunæ, Soli electo, & meritò, viui inſtar ſideris iuſtus fulgurat. Sed adhuc ex verborum tenore venuſtior ſenſus elicitur: quaſi pulchriores planetæ iuſto bonorum ſuorum conferant tributa, quibus pergat venuſtior: ſed neque hoc mirum, norunt aſtra virtuti obſequio famulari, præſtare excubias, fercula miniſtrare: cuius comptui ſcalpuntur in gemmas, ad coronam: texuntur in purpuram, ad veſtem: ad calceos aptantur in cothurnos. Singula breuiter percutio. Fuit illa quidem olim veterum falſa, ſed ex pio quodam affectu celebris opinatio, illuſtres ſcilicet viros, in ſtellas poſt obitum transformari, hocque vnum virtuti præmium maximum tribuebant. do alibi plenas paginas: nunc ſatis illud Tragici *in Oct.* locuti de Principum clementia: 1629.

Hac ſumma virtus petitur, hâc cælum viâ,
Sic ille patriæ primus Auguſtus parens
Complexus aſtra eſt.

ideo ſummus adulationis apex habebatur, ſi viuentes adhuc, ſidera appellarentur: vnde illud Sueton. in Caligula: *Inter altaria, & victimas, ardenteſque tedas, denſiſſimo & latiſſimo obuiorum agmine inceſſit, ſuper fauſta nomina ſidus, & pullum, & puppum appellantium.* quaſi nullus fauſtior titulus, ſideris appellatione. id ergo Deus optimus maximus intendit: vt quod priſci per ſomnia mentiebantur, id re ipſa viri ſancti adepti forent. Vide de hoc Ambroſ. *in fragm. de fide reſur.* Auguſt. *in Pſalm.* 8. & *Pſalm.* 93. denique ferè omnes PP. qui iuſtos ſtellarum nomine ex mille Scripturæ locis illuſtrarunt. do pauca minus trita.

Inſequebatur generoſus accipiter Deus homunculum, qui ſuperbiæ plumis, volatu impio cœlum videbatur affectare: Nil plumæ proderunt, inquit, quo vngues ſeueræ punitionis euadas vindices: *Si exaltatus fueris vt aquila, & inter ſidera poſueris nidum tuum, inde te detraham*, Abdiæ 1. num. 4. mira ſimilitudo: aquila in altiſſimo rupium confragoſo, in præcipiti montium ſupercilio, &, ſi lubet, in frondoſo cedri cacumine, nidum collocat: ecquæ aquila iſta, quæ quaſi in nouam conſtellationem aſſurgat Ganimedi æmula, ſidereum cubile ſic affectat? anhelabat miſer princeps Ethnicorum more, ſuperbiâ ſactuoſus fieri ſtella: apage, inquit Deus: ſicut enim exhalatio vilis dum conſcendit, condenſatâ tandem ſpuriâ luce ſuperbit ſtellæ inſtar: donec miſerè infauſta rareſcit, & deluſos ſpectantium oculos admonet euaneſcens: ſic & tu cometa infelicior, proprij ſolius exitij fatale augurium, in auram, fumum, vmbras extenuaberis. eſto: ſed vbinam ſtellæ, apud quas miſer cupit colluceſcere? præſto, ad manum erant. D. Anton. de Padua ſerm. in quinquageſ. *Huic ſuperbo*, inquit, *dicitur: Si inter ſidera, id eſt, inter ſanctos, qui in hoc caliginoſo loco tamquam ſidera in firmamento lucent, poſueris nidum, ſcilicet vitam tuam, inde te detraham.* indignum quippe, vt inter puriſſimas columbas, infauſta 1630.

cornix

cornix alieno plumarum splendore: vilis vapor nothis radiis inter candidissima sidera colluceret. vide plura suprà num. 694.

1631. Non patitur itaque Deus stelliferum titulum impiis communicatum, non patitur inter luces legitimas spurium splendorem. Triumphanti iam Abrahamo, post fidei eximiæ, & spei contra spem tropæum gloriosè erectum, dixit Deus: *Multiplicabo semen tuum sicut stellas cœli, & velut arenam quæ est in littore maris*, Genes. 22. num. 17. Quis non miratur vnum idemque semen, tam diuersis extremis comparatum? Quid stellâ illustrius, quid vilius arena? an ergo commiscebuntur? minimè: sed arena despicabilis in conculcationem deputabitur, quia impius, sine nomine inglorius: stella computabitur ad thesauros; ideo enim Propheta de Deo: *qui numerat multitudinem stellarum, & omnibus eis nomina vocat*, Psalm. 146. num. 4. Pulchrè Galfrid. apud Tilman. Numer. cap. 22. *Nonne*, inquit, *semen Abrahæ sicut stella cœli? sed heu! & sicut arena maris. grauis mixtura: sed Deus illas discernit, & vocat nominatim.* Ne quis inter hæc purissima sidera, nisi sidus pulcherrimum collocetur.

1632. Sed de stellante iustorum conditione, vt dixi, passim multa offendes: do tantùm verba Bernardi *serm. 27. in Cant.* alludentis ad Apostolum, qui nos ab Adamo cœlesti, cœlestes appellauit, quia moribus aptissima: *Ego puto*, inquit, *omnem animam talem, non modò cœlestem esse propter originem, sed & cælum ipsum posse non immeritò appellari propter imitationem, & tunc liquidò ostendit, quia vera origo ipsius de cœlo est, cùm conuersatio eius in cœlis est: est ergo cœlum sancta aliqua anima, habens solem intellectum, lunam fidem, astra virtutes*, &c. *porrò stellas dixisse virtutes, non me pœnitet considerantem congruentiam similitudinis. quomodo nempe stella in nocte lucent, in die latent: sic vera virtus, quæ sæpe in prosperis non apparet, eminet in aduersis: illud sanè cautela est, hoc necessitatis.* tu vide reliqua apud eumdem.

1633. Illud, vt rarius, sic fusiùs confirmandum, recognitam scilicet cœlestibus stellis, intellectualium stellarum excellentiam: vnde fusæ in obsequium, & penè dixerim adulationem, his ministrant sedulæ, sollicitæ famulantur. id puto voluere prisci aliquando, vnde Claudian. *in 4. consul. Honorij*, de stella (siue verè ita factum, siue fictum fabulosè) quæ illius ortum præcessit, sic scribit:

Visa etiam medio populis mirantibus audax
Stella die, dubitanda nihil, nec crine retuso:
Apparet quid signa ferant: ventura potestas
Claruit Ascanio subita cum luce comarum
Innocuus flagraret apex, phrygioque volutus
Vertice, fatalis redimiret tempora candor.

vt stellas in Principum gratiam obsequium non aspernatas celebrarent. Claudianum explico ab Augustino in Psalm. 93. *Veteres*, inquit, *vates decepti, & decipere volentes, in eorum adulationem, qui sibi aliquid secundum amorem sæculi præstitissent, sidera ostendebant in cœlo, dicentes quòd illius esset illud sidus, & illud illius.* Sed certè vanitas in solidam veritatem commutata iustos exornat: habent famulantia sidera, planetas obsequentes, prostratos cœlos, qui ipsi virtutis iure, pleniùs longè hæc nomina sunt sortiti.

1634. Ægrotat Ezechias, & pathos morbi pestilens, mortis iam exequendum ictum intimabat: expedit dolens ad Deum lachrymarum legationem, veniam exorat, & in securitatis pignus, accedit Isaias, & intento horologio facit optionem: *Vis vt ascendat vmbra decem lineis, an vt reuertatur totidem gradibus?* 4. Reg. 20. num. 9. ad quem tunc hilaris ægrotus: *Facile est vmbram crescere decem lineis, nec hoc volo vt fiat, sed vt reuertatur retrorsum decem gradibus.* dictum, factum: regressa est retrorsum vmbra decem lineis, scilicet ad Solis regressum: quia, vt bene Ecclesiasticus de Ezechia, *in diebus illius retro rediit Sol, & addidit Regi vitam*, cap. 48. n. 26. Sed ades dum, mi Rex: hæc ni sint ægritudinis delitia, at valetudinis fastidia videntur: iam ne facile putas solem citra tempus decem lineis pergere vlteriùs? habet sol ab origine orbis metas destinatas, quas nisi successiuo gradu latum vnguem excedet: exultet licèt vt gigas ad currendam viam, non tamen secundam, nisi prætereuolata priori, suo ordine attinget vsquam. cur ergo facile? facilè, inquit ille, si cum retrogressu, quem postulo, comparetur. exultat sol stellarum princeps, & lucis maiestate superbiens, semper vlteriori anhelat dignitati: iussus ergo vt passum acceleret altiùs & vlteriùs processurus, lubens subibit imperium: at iussus incedere retrorsum, minui, id est, humilem subsequentis serui locum occupare: id quidem sine ingentis vi miraculi non perficiet. Esto, inquit Propheta, si enim stellæ viuæ Domini sumus, soli etiam stellarum principi imperamus. Age sol, incede retrorsum, seruorum loco fungere, & officio. Sic capio D. Asterium apud Phot. cod. 271. *Oratio*, inquit, *Ezechiam ab orci faucibus liberauit, & solem prius (vt alia illius opera taceam) monstrauit seruum esse, & seruorum vsui seruire.* Attende lector.

Vrbanè itaque Sol retulit pedem: væ autem illi ni faceret, quia cùm non solùm famulus, sed & seruus iustorum sit, ni humilis cederet, vapulans instar fugitiui serui ligaretur. nota Iosue historia, nondum satis perpensa. Hostiles dux exercitus profligabat, & properabat interim eò sol, somniculosus, vt dicitur, cubiturus ad Occidens: econtra ascendebat luna improuidens destinato noctis imperio regnatura: dolet Iosue tempus sic deficere, & exuberanti robori gentis suæ, horas ad victoriam decurtari, & exclamans ait: *Sol contra Gabaon ne mouearis, & luna contra vallem Aylon*, cap. 10. num. 12. idque vehementi excandescentia dixisse, colligo ex Ecclesiastico, qui ait cap. 46. *Nonne in iracundiâ eius impeditus est sol?* nunc iam ingens suboritur difficultas: miraculum intendit perpetrare Iosue, & excandescit? nonne spiritus Dei totus modestia, lenitas totus, iracundiæ stimulos retundebat? nimirum non erat hæc culpabilis iracundia, sed zelus sanctus, quasi stomacharetur in seruum nequam, qui à Domino in diuini obsequij rebus deficiebat. ergo *impeditus est sol*, quia compeditus, pedibus nouo vinculorum genere colligatis: *stetit itaque sol in medio cœli*, n. 13. obedientiæ compedibus detentus? ita Episcopi Ponti in epist. ad Leonem Imperat. in Concilio Chalcedon. tom. 2. *Sol*, inquiunt, *stetit iusti orationi vinctus, & proprio cursu subsistens.* vt posset vincere, potuit solem vincire: seruus Deo preces, soli vincula Dominus immittit Iosue. bene Sedulius de hoc miraculo, 1635.

—iam tunc famulata videbant
Sidera venturum præmisso nomine Iesum.

Iesu enim virtute, cuius typum & nomen gerebat Iesus Naue, siue Iosue, stellæ iustis famulæ adscribuntur.

Renascituris à Iesu iam nato gentibus, fit sidus signum; accedunt ergo vitam inuenturi homines in præsepio, & clamant: *Vbi est qui natus est Rex Iudæorum,* 1636.

deorum, vidimus enim stellam eius in Oriente? Matth. 2. num. 2. Sed quorsum, inquis, tantinuntij, conuocatoris tam nitidi impendium? quia cùm familiarium principes soleant propinquis inferioribus vti pro famulis, imò & hi illorum ambire obsequia: sic cœlestes stellæ, ad intellectualium, & principum stellarum humilem famulatum se exhibent cognatæ. D. Leo Magnus *serm.* 3. *de Epiphan.* locutus de Christo, *& ipse*, inquit, *erat expectatio gentium, de quibus quondam beatissimo Patriarchæ Abrahæ innumerabilis fuerat promissa successio: non carnis semine, sed fidei fœcunditate generanda, & ideo stellarum multitudini comparata, vt ab omnium gentium patre, non terrena, sed cœlestis progenies speraretur. Ad creandam ergo promissam posteritatem, hæredes in sideribus designati, ortu noui sideris excitantur, vt in quo cœli adhibitum fuerat testimonium, cœli famularetur obsequium.* habeant stellarum seruitia, qui viuentes stellæ, cœlestibus dominandis renascuntur.

1637. Quid? solent hi tales Principes corporis sui custodiam propinquis fidelioribus committere, istique sedulam stationem vigilias sollicitas pro dominis & propinquis libenter subire, præire ad explorandum, ad tutelam stipare, stare ad nutum: omnia hæc (& meritò) in stella prædictâ, munia recognoscit Chrysologus *serm.* 156. de Mago disserens: *Nec ipse*, inquit, *agitur cursu stella, sed ipse stella agit cursum: cuius per cœlum sic cursum dirigit, sic moderatur incessum, sic viam temperat, vt Magorum seruiat, & mittatur ad gressum: nam ambulante Mago, ambulat stella, sedente Mago stat stella, Mago dormiente, excubat stella.* An non de hoc tali verè Germanè dictum, *sapiens dominabitur astris?* Seruit Magus Deo, & inde cœlestis renascitur, & inde conseruam stellam, vt addit Chrysologus, videt obsequiis suis mancipatam. ideo iterum pulchrè serm. 158. *Stella*, inquit, *hæc, ministra viæ, non vitæ: comes Magorum, non cognata Christi: non dominantis domina, sed ancillula seruorum.* & bene *ancillula*: quæ non solùm robusta seruorum ministeria, sed, si res postulet, ad delicata ancillularum obsequia descendet ambitiosula.

1638. Faciunt huc verba Sapientiæ: *Paratum panem de cœlo præstitisti illis, sine labore, omne delectamentum in se habentem*, cap. 16. num. 20. pende rò *paratum*, & apparantes, iam quæres necessariò, imò ad panis conditaram, apparatum. ergo feruet opus in cœlo. frumentum è sacro horreo adducitur: tunditur adamantinis sphærarum molis: cribris sapphirinis perpurgatur farina: pollen aquâ, quæ super cœlos est, inspergitur: subigitur deliciosè massa: panes suauissimi componuntur, & in clibano, non vili flammâ, sed solaribus radiis temperato conquoeuntur. habes apparatus. Ecquæ apparantes famulæ? nam famularum hoc munus, nemo nescit: bene Virgil. in conuiuio Didonis *lib.* 1.

Quinquaginta intus famulæ quibus ordine longo
Cura penum struere, & flammis adolere penates.

Iusti stellæ vina sunt, quibus proinde seruiunt ad omnia cœlestes. Quæ ergo ancillulæ condiendis iustorum exercitui epulis destinatæ: quæ focariarum vtuntur ministerio? stellæ in id seruitij animantur: mentiar, ni id voluit Saluianus *lib.* 1. *de Prouid.* post multa de Israëlitis, sic subiungens: *adde itinerantium castris alitum greges Dei pietate indulgentissimâ, non vsibus tantùm hominum, sed etiam illecebris seruientes: datum per quadraginta annos astris famulantibus cibum: rorantes iugiter escis dulcibus polos, non ad victum tantùm, sed etiam ad delitias, persluentes.* Romani, nihil coctum in castris vendere permittebāt, de quo Valer. Max. *lib.* 1. at Deus militibus suis recreandis, stellas ipsas vocat ad coquinam, imò eò volant illæ ambitiosæ. scilicet cœleste cibi genus iustos non eneruat ad luxum, sed ad prælium roborat: hæc vera Ducis nostri gloria, quam falsò sibi, olim Cæsar vsurpabat, iactare solitus apud Sueton. *c.* 67. milites suos etiam vnguentatos & conuiuantes posse decertare: sed de hoc ad rem Eucharisticam alibi. felicia ergo castra, quibus astra famulantia in penu condunt, condiunt in penaribus.

Maiora meditor. Ornando iusto stellæ gemmascunt in coronam: sol in vestem subicitur: luna conformatur in soleas: sic clarè Ioannes, siue Ecclesiam, siue Deiparam, seu quamuis sanctam animam intelligas: *signum magnum apparuit in cœlo, mulier amicta sole, & luna sub pedibus eius, & in capite eius corona stellarum duodecim*, Apocal. 12. n. 1. incipio ab hac coronâ. Summum honorem ab sponso Deo credito datum Ariadnæ credidit antiquitas, quòd illius coronæ gemmas in astra commutarit, cœlo insereret, ideo Ouidius de hac coronâ raptâ: 1639.

Dumque volat, gemmæ nitidos vertuntur in ignes.

Allusit huc Tertull. de cor. mil. cap. 7. *Ariadnæ sertum ex auro & indicis gemmis, Vulcani opus, Liberi munus, pòst & sidus.* Magnum hoc gemmarum decus, siderum splendorem subiisse, etsi fictum: at quanto illustrius factum? ad iustorum honorem ambitiosa sidera in gemmas transformantur. D. Bernardus serm. de beata Maria in hæc Apocal. verba: *Dignum*, inquit, *planè stellis coronari caput, quod & ipsis longè clarius micans, ornet eas potius, quàm ornetur ab eis.* hæc certè ambitionis ratio: hic festiuus deserentium cœlum, ornando capiti, siderum volatus, ornari indidem, vt possis refingere Ouidianum illud,

Sicque volant stellæ nitidas se reddere gemmas.

Quis illas, addit Bernardus, *æstimet gemmas, quis stellas nominet, quibus Mariæ regium diadema compactum est?* Pulchrè etiam D. Andreas Cæsariensis de hac apocalyptica visione locutus: *Quod nobis*, inquit, *est aurum, & pretiosi lapides, hoc illi sunt stellæ, & quidem cæteris præstantiores, & illustriores.* vide quæ de pulchra iustorum corona suprà n. 1321.

Neque mirandum virtute Christi pro nobis crucifixi inductum cœlum, vt astra sua iustis funderet in coronas: cùm summus ipsi cœlo honor aliquando, quòd in speciem crucis nascente Christo stellas conformaret. de hoc miraculo D. Gregor. Nazianz. *orat.* 2. contra Iulian. sic scribit. *Quòd autem hoc clarius, mirabilius que fuit, lux in cœlo stetit crucem in orbem describens, ac nomen illud, & figura quæ in terrâ priùs impijs contemptui fuit, in cœlo nunc omnibus æquè ostenditur: Deoque victoriæ de impijs relatæ trophæum efficitur; trophæo omni sublimius & præclarius.* Deinde deridens fabulosa Ethnicorum sidera, signa mendacia: pulchrè ad rem nostram declarat, cur cœlestis illa crux in circulo appareret, & cur cœleste signum, vt ita dicam, crucifigeretur: loquitur ad apostatam Imperatorem, *vbi tu hunc circulum in tua mathesi habes? vbi etiam stellam illam Magorum tuorum ducem, & auspicem, quæ priùs ab ortu in Bethlem cucurrit? ipse quoque non nihil habeo quod de cœlestibus rebus disseram, stella illa Christi præsentiam indicauit: hæc victoria Christi corona fuit.* itaque formandæ coronæ, crux circulo includitur, & conformando circulo sidus cuditur. 1640.

Videamus solem textilem, in purpuram vestiendis Sanctis elaboratum. diffusus dixi quæ huc faciant à num. 727. fusior à n. 1312. & alibi dicam fusissimus: nunc pauca. Equidem habitu solem referre, superbi Principes aliqui voluerunt: talis 1641.

Augustus, de quo iactata vulgo illa carmina apud Suet. *cap.* 70.

Impia dum Phœbi Cæsar mendacia ludit,
Dum noua diuorum cœnat adulteria, &c.

quia semel Solis habitu discubuerat. De Persarum principibus sic habet Chrysol. serm. 120. *Radiato capite ne sint homines, Solis resident in figura.* Sed quis illorum vnquam ausus fuit immortales telas cupere, & ad vestitus solem sollicitare? at Sanctos sol sollicitat, purpuram offert, & illorum consuitur in ornatum. D. Andreas Cæsar. ex doctrina Methodij, de hac muliere sole amicta: *Quod,* inquit, *nobis vestis est, hoc illi lux est.* Quàm magnum, vt tota Solis lux ad vestiendum corpus inumbretur!

1642. Rapitur in cœlum Elias, condensatur ascensuro ignis cœlestis in currum: circulatur in rotas: dirigitur in temonem: concameratur in arcum: mollescit in habenas: denique animatus in equos, iam lucet in oculis, iam in naribus fumat, iam candescit in spumis. Interim prima videtur cura, imò & vna pallium proiecisse, vnde subditur de Elisæo, *& leuauit pallium Eliæ quod ceciderat ei,* 4. Reg. 2. num. 13. & cur ita? quia triumphator ascendit, & sicut Reges olim triumphatoribus solebant purpuras suas communicare: sic Deus qui Solis purpura splendescit, amictus lumine sicut vestimento, *Psalm.* 103. *num.* 2. terreno pallio ac melote vili exuit Prophetam, regiâ ipsâ purpurâ induendum. Fouere videtur hanc cogitationem D. Chrysost. homil. de ascens. Heliæ: *Apud quosdam,* inquit, *veteres Reges moris erat, vt si quis fortiter pro Rege fecisset in bello, & corpus & animam periculis obycere non timuisset, curru atque alijs regia dignitatis insignibus decoraretur. igitur Reges terreni atque mortales, ita sibi deuotissimis remunerari consueuerunt. quanto magis omnipotens Deus, qui Rex regum, & Dominus dominantium est, Eliam suum tota se corporis & animæ deuotione zelantem, post multorum laborum sudores,* &c. *igneo curru, atque equis fumantibus impositum, triumphali gloria præfulgentem, ad sua regna voluit peruenire.* Si ergo ex Pharaone erga Iosephum, ex Assuero erga Mardochæum, ex Baltazare erga Danielem constat in vestium commutatione, præcipuum hunc honorem versari: non immeritò coniecto proiectam melotem vt lucis diuinæ purpura assumeretur: indeque bene à Chrysostomo præfulgentem Eliam celebrari.

1643. Difficile solum est ergo in hoc Apocalypsis loco, quod meditor de cothurnis: cùm *luna sub pedibus*, non tam calceata videatur, quàm calcata. puto tamen non me in hanc mentem inani impulsum coniectura: attende. non solùm calceos & cothurnos suos mille gemmis, vario ornatu veteres depingebant: sed etiam ipsas subtus soleas emblematis quandoque floridabant. Clemens Alexandr. 2. Pædag. cap. 11. *Multæ fœminarum soleis quoque amatorias salutationes imprimunt: vt vel per terram numerosè incedentes, meretricios spiritus in incessu insculpant.* Deinde nostri Romanos in calceis suis lunulas præcipuum nobilitatis insigne gestasse. dabo alibi multa: nunc satis illud Statij *sylu.* 5. de Crispino,

Primaque patritiâ clausit vestigia lunâ.

Anima ergo iusta in hoc loco, non tam de lunæ effigie gloriatur, quàm tamquam viliorem ornatum cothurnorum format in soleas, vt calceata non tam in pedibus, quàm sub pedibus gestari videatur. Persarum Monarchæ capitis ornamentum de lunæ similitudine affectabant. Chrysologus citatus: *Impositis,* inquit, *sibi cornibus, quasi viros se esse doleant, effœminantur in lunam.* Iustis reuera non effigies lunæ caput, sed ipsa luna pedes exornat. Equidem potuit olim luna se iactare, quòd lucis cornibus, iustorum diademati deseruiret, & tamquam decoris sui ornamentum, cornutam Moysis faciem ostentaret, *Exodi* 34. *num.* 39. creuit gratia per Christum, & à cœlesti Adamo, renascuntur cœlestes homines, & ecce crescunt inde lunæ obsequia, iam caput non audet, pedibus contenta: iam è diadematis solio, ad solearum bases inclinatur: non præsumit fastigia, sed vestigia exosculatur. Quidni? iustorum pedes stabiles reddit virtus fidei, *Coloss.* 1. *num.* 23. gaudet luna ibi, perfidæ instabilitatis infamiam abolere. Sed iam satis.

§. II.

Virtus quo pergit cultior, eo degit tutior.

Vides in hoc versiculo proficientem magis, ac magis animam, deque aurorâ in lunam, de lunâ in solem commutatam, tandem terribilem, & fortissimis castris similem celebrari: nil nouum istud, quo impensiùs se colebat, eo se fortiùs propugnabat: quia virtus quo pergit cultior, eo tutior degat necesse est. Petenti Iacob Mesopotamiam, Deus cernitur in summitate scalæ, togatus ille, vt sic dicam, purpuratisque suis pacifico & splendenti habitu stipatus: reuertenti, quos videtat pacificè incedentes, Angelos, iam paludati & armati conspiciuntur; ideo exclamat: *Castra Dei sunt hæc*, Genes. 32. num. 2. quàm alia curiæ facies! mutantur in castra, palatia: aulici, in milites: aurum, in ferrum in armaturam, ornatus! ecquæ caussa? facta quidem in Angelis mutatio, quia mutata virtus in Iacob: creuerat nimirum per immensos labores eius sanctitas, cui tuendæ robustior cœlestis custodia destinatur. Præcipuum huius virtutis incrementum habet Ambros. de Iacob. lib. 2. cap. 6. *Perfectis,* inquit, *& fidelibus diuina solent adesse præsidia: perfectus autem qui cogitabat de reconciliatione fraternâ, ita vt humilitate eam inuitaret, officijs requireret, muneribus quoque emendam putaret.* Securus enim contra quosuis pergit incursus, qui tot progressus fecerat sanctitatis: Angelos habet commilitones ad bellum, qui rebelli fratri sic parcebat. 1644.

Rotandâ fundâ, lapidibus armatus, contra carneam turrim, giganteam sæuitiem pergit Dauid: si quæris vnde sibi tutamen, respondet: *Tu venis ad me cum gladio, & hasta, & clypeo: ego autem venio ad te in nomine Domini exercituum*, 1 Reg. 17. n. 45. pergit post longum tempus alios debellaturus, & audit à Deo, *cùm audieris sonitum gradientis in cacumine pyrorum, tunc egredieris ad bellum.* vel, vt habet Vatabl. *cùm audieris sonitum incessus*, &c. 1. Paralip. 14. n. 15. & quorumnam hic incessus? cœlestium exercituum: vt qui priùs nendum perfectâ adhuc sanctitate, solum sub Domini exercituum nomine bellum inibat, nunc iam perfectior, ipsis dominicis exercitibus bellaret stipatus: fauet pro patre idem Vatabl. in notis: *Incessum,* inquit, *id est strepitum Angelorum incedentium.* quo virtute cultior, eo tutior Angelis propugnatoribus incedebat. 1645.

Illustris in hanc rem locus ille Prophetæ loquentis de Deo iam iam idololatram populum perdituro, *& dixit vt disperderet eos, si non Moyses electus eius stetisset in confractione in conspectu eius*, Psalm. 105. num. 23. in Hebræo habetur: *nisi stetisset in rupturâ ad faciem eius*, quasi à confractis muris, 1646.

ris, à ruptis mœnibus metaphora deſumatur. & quorſum, inquis? vidiſtin' pugnatricem vrbem cinctam vndique integris ſolidiſque mœnibus hoſtes irridentem: quæ tamen ſi fortè aliqua murorum ruptura violatur, trepidat tota, & miſerâ confuſione ingruentes iam hoſtes reformidat? talis miſer populus remanſerat poſt culpam: in quem vltore Deo diuina irrueret ira, & nouæ deſperationis miſerrima ſtrages, dæmoneſque tortores: niſi Moyſes ibi obiectus charitatis vmbone, impetus propulſaret. Bona ad hunc locum Vatabli notatiuncula: *Id eſt*, inquit, *niſi in puncto ira occurriſſet Deo, recenti adhuc dolore: quod non minus periculoſum, quàm eſt ruptura murorum, quod ea parte pateat hoſtibus in vrbem aditus: metaphora à ruptione murorum obſeſſorum, qua parte hoſtes irrumpunt*. Itaque tutus, munitus, proindeque intrepidus erat populus dum in alta ſanctitate morabatur, & quo maiori virtute, eo ſecuriori cuſtodia percingebatur: exarmatur tamen per culpam, periturus ni armatâ Moyſis virtute egregia defenſaretur, qui ſe ſummo diſcrimini ob illius ſalutem expoſuerat. Sed colligamus ex Cantico plura in hanc rem.

1647. Floridum illum lectum, vbi felicem animam ſponſus caſtiſſimis cordis amplexibus, ſuauiſſimis mentis recreat cogitationibus, *ſexaginta fortes ambiunt, ex fortiſſimis Iſrael, omnes tenentes gladios, & ad bella doctiſſimi*, Cant. 3. num. 7. Compara, quæſo, hanc, cum illâ aliâ Lucæ cuſtodiâ: *cùm fortis armatus cuſtodierit atrium ſuum, in pace ſunt omnia quæ poſſidet*, cap. 11. num. 21. cur ad atrium cuſtodiendum, vnum tantùm armatum collocari inſinuat Chriſtus, qui ſexaginta cuſtodiendo lectulo collocarat? certè, quia atrium alibi erat, alibi lectus. in hoc ſponſa perfecta, in delitiis diligenter cuſtoditur: in illo, mens domino (quicumque iſte ſit) ſuo vnita, non ita diligentiùs defenditur. Gilibertus ibi ad hunc locum Cant. *Vberior*, inquit, *hic commemoratur cuſtodia, quia vberior gratia lectuli, quàm atrij, & ſponſa ſollicitudo maior, quàm poſſeſſionis*. Anima igitur perfecta, in lectulo timores iam expellit nocturnos ſub tantâ cuſtodiâ, & in intimis penetralibus, impenetrabilis penè diſcrimini, defenſatur: atrium verò ſub vno tantùm forti ſinitur adhuc periculis tot exponi.

1648. Imò compara hunc ipſum Salomonis noſtri lectulum, cum eiuſdem vinea, de qua dicitur: *vinea mea coram me eſt: mille tui pacifici, & ducenti his, qui cuſtodiunt fructus eius*, cap. 8. num. 12. nam vnde, aut cur in tam amplum numerum, ſexaginta illi priores excreuerunt? en adduntur his cuſtodientibus mille ducenti: quis non miratur? excreuit planè ſanctitas ſponſæ, & ideo cuſtodiæ firmitas excreuit, vt quo erat excelſior, eſſet & ſecurior. D. Ambroſ. lib. 1. de virginib. *Suprà*, inquit, *ait, ſexaginta potentes in circuitu propaginis eius, ſtrictis armatos telis, hic mille ducentos: creuit numerus, vbi creuit & fructus, quia quo ſanctior quiſque, communitior.* nimirum cor ſponſæ quà lectulus, delitias, & ſuauiores virtutes miniſtrabat: qua vinea generoſiores affectus, & ebrietatis ſobriæ, fortiſſimique amoris vina ſuggerebat: ergo quàm ab atrio proficit dum lectulus, tam dum vinea eſt, à lectulo in ſecuritatem proficiat neceſſe eſt.

1649. Inuitarat hæc anima Chriſtum, dicens, *Veniat dilectus meus in hortum ſuum, & comedat fructum pomorum ſuorum*, Cant. 5. num. 1. ad quem deinde poſtea cap. 7. *Veni dilecte mi, egrediamur in agrum, commoremur in villis*, num. 11. ad veniendum in hortum prouocat vt fruatur pomis, non ad commorandum: vbi verò ad agrum inuitat, iam villas memorat, vbi commorentur: neque villas ſimpliciter, ſed & illas turritas & munitiſſimas: ideo cum Ambroſ. legunt aliqui, *requieſcamus in caſtellis*. Sed quorſum, inquis, in agro caſtella & propugnacula, quæ horto viſa denegari? qui hortus floribus, pomis delitiarum omnium genere ſcatet: delitiarum, inquam, ad blandimenta: ſed ager plenus erat, & cui benedixerat Dominus, de ſoliditate frumenti, & generoſioris prouentus, hortis omnibus vnus præcellentior: caſtella ergo ibi erigenda, in quibus eſſet requies ſecura, vberior cuſtodia. Videtur huc collimaſſe idem D. Ambroſ. ad hunc locum: *Suprà*, inquit, *ad hortum inuitabat, hic ad agrum habentem non ſolùm florum gratiam, ſed etiam triticum & hordeum: hoc eſt, ſolidiorum firmamenta virtutum, vt fructus eius aſpiciat*. hæc ergo firmamenta virtutum, magis caſtellorum firmitate obfirmanda: vt quo cultior erat ſanctitas, eo degeret tutior.

Maius eſt quod ad ipſam ſponſam Chriſtus ait: *Sicut turris Dauid collum tuum, quæ ædificata eſt cum propugnaculis*, Cant. 4. num. 4. vbi mihi pende Petrum *epiſt. 1. cap. 2.* iuſtos alios, domos ſpirituales fieri, præoptare. Paulum *Epheſ. 2.* cupere, habitaculum in nobis Deo præparatum: ſponſam verò in turrim erigi, armari in propugnacula. ſcilicet ſponſa erat, vnita Deo, & proinde perfectionis iam apicem attigerat; vberiùs igitur munienda neceſſariò, vt virtus eo degat ſecurior, quò erat comptior. Gilibert. ſerm. 26. *Vide*, inquit, *priuilegium ſponſæ: Petrus Apoſtolus hortatur nos ædificari in dom[illegible] ſpirituales: hæc verò non tantùm in domum, ſed etiam in turrim ædificatur. Paulus in habitaculum Dei, coædificari nos optat: ſed ſponſa hoc non contenta, etiam propugnacula adiungit, vt ſublimis, & ſecurior ſit habitatio.* Ecquam iam timeat hoſtium oppugnationem, quæ tot fortiſſimis propugnatur munimentis? 1650.

Et quidem notandum, quondam, cùm adhuc ſponſa tenella eſſet, & delicatula, hoc eius collum, quod nunc turri bellatrici, pulcellis fuiſſe monilibus comparatum: *collum tuum ſicut monilia*, Cant. 1. num. 10. vt ſciret tot gemmas, tot virtutum margaritas, eo ipſo quòd pretioſæ erant, debere roborari, & ad ſui defenſionem, turris inſtar fortiſſimæ excubare. Suetonius de Cæſare erga ſuos milites cap. 67. *Habebat*, inquit, *tam cultos, vt argento & auro politis armis ornaret: ſimul & ad ſpeciem, & quo tenaciores eorum in prælio eſſent, metu damni*. Diſcebant hoſtes non timere, dum pretioſitatibus ſuis timent: ſecuri de victoria pugnabant, quia dum ſtudebant compti, contemptui hoſtes haberent neceſſariò. ornatur ergo monilibus illud collum, quod poſtea propugnaculis conſtruitur: vt inde degat ſecurior ſponſa, quo ſibi, pro pretioſitatibus defendendis, acriùs decertandum cognoſcebat: ſicut & in hoc loco, pro ſtellifero ornatu tuendo, ad ſecuritatem terribilis apparet. attende. 1651.

Eodem puto, non ſibi, ſed exemplo noſtro conſulens, vſus eſt ſtratagemate Chriſtus Dominus, dum prælium cum dæmone initurus, vt orbem ſibi rebellem confirmaret, ſic deſcribitur à Propheta: *Dominus regnauit, decorem indutus eſt, indutus eſt Dominus fortitudinem, & præcinxit ſe, etenim firmauit orbem terræ, qui non commouebitur*, Pſalm. 92. num. 1. quia eo ipſo, quòd gerit decora, induit pretioſa: eiſdem defendendis tenetur & induere fortitudinem, vt iam non timeat hoſtes hâc armatus, qui pretioſis ſuis ornatus ſtudebat. Fauet 1652.

huius,& superioris loci explicationi tantisper Gilibertus citatus. *Collum turris*,inquit, *iam fortia ad sponsam, & de sponsa loquitur. nam delicata in superioribus,vbi sic ait: Collum tuum sicut monilia.& simile quid habes in Psalmo: Dominus decorem induit, induit fortitudinem. bona hac indumenta, quorum alterum ornat, alterum armat.* Reuera adaugetur fortitudo, decrescit timor, dum pretiosa magis propugnamus.posses huc non inuita adducere quæ plurima suprà dixi de forti iuxta, ac pulchra virtutis armatura.

1653. Bellum contra hostes gestura Tribus Dan, id expressit typicè: ideo de his viris cùm pergerent, ait textus,ante se ire fecisse, *paruulos & iumenta,& omne quod erat pretiosum*,Iud.18.num.2. nam quorsum tam mollis apparatus ad prælium? respondet ibi Abulensis. *Vt incitati*,inquit,*amore istorum,pugnarent acriter, & non putarent propter quemuis sinistrum casum fugiendum esse: quia nihil boni supererat, ad quod fugere possent.* quomodo enim non fugeret inde metus,vires crescerent, vbi maximè res maxima periclitabatur? hæc ergo caussa,cur perfecta virtus tutior incedat, etiam dari potest: quia cùm tot pretiosa gestet, quoad illa defendenda sit animosior,eo longiùs discriminis timorem auertat, & abiecto timore fortior reddita: necessariò securior procedit.

VERS.12. Reuertere, reuertere, &c.

§. I.

E minimis, perditio vtplurimum solet inchoari.

1654. VErba sunt, vt vides, sponsi Christi animam de leui caussâ turbatam celerrimè sibi reuocantis,vtpote qui nouerat, è minimis vtplurimum perditionem animæ inchoari, & qui huius salutem destinauerat,citò illam, ne penitus sordescerer,reuocauit.Est multus in hoc monitu Salomon Ecclesiastes 10. vbi statim *num.*1.sic habet: *Muscæ*, inquit,*morientes,perdunt suauitatem vnguenti*.Complutens. legit *Muscæ mortuæ*: sed maiori emphasi D.Hieron.in Sixt.*moritura*. Condis pretiosa balsama, aromata suauissima: interim aduolitant muscæ,viuæ saltitant,putas paulo pòst auolaturas,nec auertere curas importunas. proh misellum! ludunt illæ, sed tu illuderis: non solùm mortuæ, & putrefactæ odorem perdunt, sed adhuc viuæ corrumpunt, quas de importunitate, pertimere debueras certò morituras, perditur scilicet, aut certè pro deperdito reputatur virtutis odor, quem defectus licèt leues superuoliant: quorum ni obstas principiis, necessariò animæ erunt infigendi, & eamdem tandem corrupturi. & iterum n.10. *Si retusum fuerit ferrum, & hoc non vt priùs,sed hebetatum fuerit,multo labore exacuetur,& post industriam sequetur sapientia.* quàm sensim, quàm sine sensu acies acuta ferri retundi solet! nullus est ictus sine acuminis hebetatione, & tamen post plures ictus, vix dignoscitur: donec obtusa penitus, sudorem refingentis magis, quàm acuentis fabri requirere videatur: sic virtus. Sed hæc duo membra diuisim assumamus,& priùs in hoc loco ex paruâ scintillâ ortum incendium: deinde in hoc extinguendo laborem declarabimus.

1655. Solis æmula, aureo quodam fulmine astra feriens,& flumine splendido irrigans intuentes, aurum capitis in cœlo Nabuchodonosoris statua condebat. proh quantam à vertice ad talos dissimilitudinem! auri frons prodiga, *Dan.2.num.32.* pedibus effrons lucem inuidebat, lutum cumulabat. & vnde tantum malum, quo posses dicere cum Poëta,

——turpiter atrum
Desinit in piscem, mulier formosa supernè.

Vnde tanta lues? quia licèt argentum, præ auro non sic vilescat: tamen quia statim à capite aureo,in argenteum pectus degenerarat, necessariò quodammodo in fœdissima vsque extrema desinendum: paulatim enim per suos gradus, ex gloriosis principiis si frigescant, ad hos fines turpissimos descenditur. Richardus Victor. ad hunc locum apud Godefr. *O quantum*, inquit, *est inter testam & aurum: inter finem statuæ, & principium. ex auro incipit,in testam desinit: puto, quia nemo repentè fit turpissimus, sed quia minima negligunt, paulatim defluunt. O confusibiles operarios! qui initio conuersationis suæ opus inchoant ex auro, & tandem consummant ex luto.* idque non quidem repentè, sed quia ex fulgore auri candicarunt in argentum, riguerunt in æs,in ferrum torpuerunt: tandem de testa pedum confundantur est.

Hinc Propheta de auxilio diuino sibi gratulans: *ipse Deus meus,& Saluator meus,non emigrabo*, Psalm.61.num.7.ex Hebræo apud Vatabl. legitur: *Vtique ipse est petra mea, & salus mea,arx mea, non nutabo.* eædem quippe quodammodo gratiæ Deo debentur, quòd virtutis impediat nutationem, quàm quod ad vitium impediat emigrationem: penè enim infallibilis consequentia ab spontanea nutatione, ad mutationem infamem. hinc iterum habes Psalm.65.num.9. *Qui posuit animam ad vitam, & non dedit in commotionem pedes meos.* Vbi etiam Vatabl. *nec permisit vacillare pedes meos.* Vacillat,id est, mouetur quandoque aliquid, sed non propterea statim commouetur: at non ita in via virtutis vtplurimum. nam qui vacillat, cadit, & qui mouetur, rarò non miserè commouetur: nec is talis æternæ vitæ aptus existimatur, qui pullulantem affectum non iugulat statim,vnde consensus & prauus actus paulo pòst pertimescitur. 1656.

Debellatæ infausto euentu Euæ aduenit piissimus Dominus in medelam: vnde ad Dæmonem, *ipsa conteret caput tuum, & tu insidiaberis calcaneo eius*,Genes.3.num.15. At,tam facilè ne,inquis,caput draconis conterere, vt nulla brachiorum vis, nullus pectoris nisus, sed calcanei tantùm videatur desiderari conatus: quasi dum insidiosè impetitur,valeat si velit,gloriosè Deo auspice triumphare? certè tam facile: quid enim caput, nisi insidiantis peccati principium emergens? sed quàm facile principio obstare: tam id necessarium, ne pereas,si ignauescis. D.Nilus in Ascetico. *Idcirco*, inquit, *per figuram legislator voluptati aditum occludens,serpentis caput obseruare iussit,quando & ille calcaneum obseruat: scopus enim illi propositus est, vt actio consequatur,quæ nisi fuerit consecuta, haud facilè potest morsui venenum infundere. nostrum verò studium in eo vigere debet, vt primum voluptatis impetum repellamus, quo quidem confracto vis actionis est imbecilla* Caput ergo,siue principium contere nascenti affectui, ne miser ad mortem vsque conteraris:restringe primos impetus, & consensus,primasque cogitationes, alioquin infaustis seruitutis catenis constringeris. 1657.

Exhibuerat se olim Danieli Deus *vestitus lineis, & renes eius accincti auro obryzo*, cap.10.num.5. qui tamen Ioanni ostendendus, cætera idem, præcin- 1658.
ctione

ctione ſola diuerſus exhibetur: *vidi ſimilem filio hominis veſtitum podere, & præcinctum ad mamillas zonâ aureâ*, Apocal.. num. 13. & cur olim ad renes, nunc ad pectus præcingitur Christus Dominus? credo ita factum, vt in habitu modum oſtenderet, exhiberet tenorem, quo iuſti vtriuſque temporis præcingebantur: illi minus cauti, vtpote imperfectiores, opera & motus carnis in renibus ſignificatos cingere, ſatis exiſtimabant: hi primos pectoris conatus vix liberos, libertate ſpiritus melioris, quomodo poſſunt etiam conſtrictos: ne fortè ſi primis cordis affectibus conniueant, eiſdem poſtea turpiter cæcutiant. Adducet D. Anton. de Padua *in Dom. 2 poſt Paſcha*, explicans ibi Prælatum ſimilem filio hominis, & in ipſo Chriſto repræſentatum. *Daniel*, inquit, *vidit virum accinctum circa renes, quia in veteri Teſtamento carnalia opera conſtringuntur: additur ad mamillas, quia in nouo Teſtamento, etiam cogitationes iudicantur.* equidem iudicantur, ne fortè irruant perdituræ, niſi perditè obruantur. Bene in re aliâ Salluſtius de armis iniuſtis, ſemel perturbantibus: *niſi opprimantur, opprimunt*, & ni affectus emergentes tibi ſuccumbant, eiſdem laniandus incumbes infauſtiſſimè.

1659. Quid? ipſa puſillanimitas ad hos vincendum, te ad immenſa ſcelera perpetranda, audacem aget, & præcipitem. hinc Iſaias ſalutem à Chriſto afferendam celebraturus, ſic ſcribit: *Confortate manus diſſolutas, & genua debilia roborate; dicite puſillanimis: Confortamini, & nolite timere, ecce Deus veſter vltionem adducet retributionis, Deus ipſe veniet, & ſaluabit vos.* Vatablus ex Hebræo pro *puſillanimis*, vertit: *dicite præcipitibus corde.* quia ipſa ignauia quæ affectus non reprimit puſillanimis, animos poſtea imprimit præcipites ad omnia vitiorum genera aggredienda. neque mirum, quia ni ſtatim penitus euellantur, diſſimulati creſcunt affectus, & ſuffocant. Aptè D. Nilus citatus. *Licèt*, inquit, *cupiditates non lædant, quod propter aſſiduos congreſſus lædendi non inueniunt opportunitatem: clam tamen inſinuant ſeſe, & corroborantur, ac maiores ex temporis ſpatio vires colligunt. & quemadmodum terra frequenti pedum inceſſu conculcata, quamuis habeat ſpinas, tamen eas non profert, exortum enim illarum prohibet pedum conculcatio: interim tamen propagantur radices, & ſimul ac tempus conceſſerit, vberes ſpinæ florenteſque prodeunt. ſic & cupiditates.* non ſatis ergo contra rebellantes pugnare, ni cures primas ſtatim radiculas extirpare: aliàs etiam quietæ dummodo morentur, inquietabunt.

1660. Non ergo ſolùm pullulantem affectum, verùm etiam quieſcentem, dummodo noſcas, debes abominari, ne ſi pullulat, & vincit, reddaris abominabilis. Peccat Cham in patrem impudentiſſimus, nec tamen ille, ſed filius eius puniri videtur Chanaam: *Maledictus Chanaam, ſeruus ſeruorum erit fratribus ſuis*, Geneſ. 9. num. 25. cui explicando, (ſæculi noſtri allegorias abhorrentis pace) præmittenda carptim Philonis allegoria lib. reſipuit Noë. *Filius*, inquit, *Noë, Cham quieſcentis vitij nomen habet: nepos autem iam mouentis ſe: Cham enim interpretatur calor, Chanaan commotio. calor autem in corpore febrim indicat maximam, vitium, &c. hoc iam quieſcit, iam mouetur: motum eius vates Hebraico nomine vocat Chanaan. nullus autem legiſlator pœnas decernit contra iniuſtos quieſcentes, ſed quoties mouentur, & exercent iniuſta opera: ſicut nec mordaces quidem beſtias vir moderatus occidet, ſi abſit morſus periculum*, &c. *Meritò igitur hic iuſtus videtur, ſeruare maledictionem ſuo nepoti Chanaan.* Nunc iam attende. ſi re ipſa in Chanaan punitur Cham, quia, vt Patres notant, acrius in filio, quàm in ſe, maledictionem erat doliturus: cur etiam in figurato, non potius (quod intendebam) quieſcens origo, quàm motus partus punitur? imò punitur: ſed vt pater in filio, ſic peſtilens vitij calor, in actus commotione. ipſe ſe explicat Philo ſubdens: *Videtur, inquam: quia ſi non actu, potentiâ tamen filio ſuo Cham per illum maledicit: motus enim ad peccandum, Cham ipſe, ſit Chanaan.* Itaque non tam maledicitur Cham, quàm *videtur* maledici, cùm reuera in illo incluſus maledicatur Cham: quia in opere præcipuè affectus ipſe, quem quieſcentem non expugnaſti, hoſtem & victorem patieris, illumque præcipuè debes execrare, ne à minimo in omnimodam venias perditionem.

Peccant protoparentes: *cumque cognouiſſent*, inquit textus, *ſe eſſe nudos, conſuerunt folia ficus, & fecerunt ſibi perizomata*, Geneſ. 3. num. 7. quia nimirum qui peccauerant in gula, ſtatim luxuriæ irritamenta, & laſciuiæ fomenta inquiſierunt: folia enim ficus, ipſa naturæ conditione prurientem libidinem excitare dicuntur, vt ex multis Patribus alibi firmaui? Sed cur, quæſo, non aliunde, ſed à ficu, quam affectant luxuriam, fouere deſtinant? reſpondet Tertullianus loco ſatis obſcuro, quem ibi affero, nunc vlteriùs expendo: ergo *lib. de anima cap. 38.* loquens de ætate hominum quatuordecim annorum, qua pubeſcit, quodque nũc malitia promptior præcociori egeat medicinâ, ſic ſubiungit. *Si enim Adam & Eua ex cognitione boni & mali, pudenda tegere ſenſerunt: ex quo id ipſum ſentimus, agnitionem boni & mali profitemur: ab his autem annis & ſuffuſior, & veſtitior ſexus eſt, & concupiſcentia oculis arbitris vtitur, & communicat placitum, & intelligit quæ ſunt, & fines ſuos ad inſtar ficulneæ contagionis, prurigine accingit, & hominem de paradiſo integritatis educit: exinde ſcabida etiam in cæteras culpas, & delinquendi non naturales, cùm iam non ex inſtituto naturæ, ſed ex vitio.* relinquo intelligentibus extremum, cui comparationem ficulneæ accommodat, & ſumo illam vnde comparationem deducit. Cingitur Adam poſt gulam foliis pruriginem excitantibus, ad luxuriam, & exinde non ſolùm laſciua luxuriæ concupiſcentia, ſed omnes reliquæ prurierunt; cùm enim prurigo ſcabida ſit, ſcabiei ſortitur conditionem. quia quemadmodum quò magis ſcabiei indulgetur fricando, eò prurit auidior, donec ſæuis doloribus terminetur: ſic quo magis cõcupiſcentiis deſeruis, eo efferantur magis: & ex quadam minus ſeuerè coërcita, reliquæ etiam laſciuiunt indomitæ. Bene ergo ad luxuriam, ſcabidam ficus pruriginem eligit Adam, qui ſub peccatoris typo, ex vnius blandimento, in cætera prurire vitia denotatur. 1661.

Nec vnum ergo, nec minimum affectui concedendum. ideo bene caſtiſſimus ille iuuenis Hippolytus iam iam impiam nouercam, & ſceleratam amantem, cùm ipſam audiret, à ſe (cuius amores non extorſerat) vltrò mortem cupientem, & poſtulantem, ictum cohibuit, addens apud Tragicum, 1662.

Procul impudicos corpore à caſto amoue
Tactus, &c.
Abſcede, viue: ne quid exores.

Sciebat prudens, quòd ſi à fœmina turpi etiam in re ſupplicij ſe exorari pateretur, iam diſponi vt à laſciuâ aliàs, contra caſtitatis propoſitum in aliquo exoraretur: quia minima hæc negligenter habita, maiora extorquerent. certè paulatim per ignauiam fatiſcit virtus. Venit huc apta comparatio D. Cæſarij Arelat. homil. 32. *Quomodo*, inquit, *nauis poſteaquam pelagi fluctus euaſerit, ſi in portu deſtinata non fuerit, de minutiſſimis guttis impletur & mergitur: ſic*

& Monachus deuictis & superatis sæculi tempestatibus, & mundi huius criminibus quasi periculosis fluctibus, cùm ad portum monasterij venerit, si subrepentia, & minuta, & quotidiana peccata de anima sua sentinâ exhaurire neglexerit, sin ipso portu, naufragij discrimen incurrit. priora verba absque dubio corrupta: ego sublata negatione corrigebam, *si in portu destituta fuerit.* tu meliùs.

1663. Nec minor elegantia Alcuini ad tritum aliàs locum in hanc rem ex 1. Eccles. num. 18. *In pigritijs humiliabitur contignatio, & in infirmitate manuum perstillabit domus.* vbi ita. *Domus nostra, quæ cum statu hominis creata, aut habitatio, quam habemus in cœlis, quia pigri sumus, & ad bona opera tardiores, humiliabitur, & omnis contignatio, quæ debet culmen portare in sublime, ad terram corruens habitatorem suum opprimet: cumque auxilium manuum, virtutumque torpuerit, omnes desuper potestates, & nimborum ad nos turbo erumpit.* Solemus vulgò dicere cùm rei alicuius securitatem iactamus: *solum labente cælo opprimi potest.* quasi id nullatenus sit vnquam euenturum, nec dari possit caussa, quæ ipsum firmamentum trahat in ruinam: sed hanc nobis adfectatam ruinam, in paruis defectibus non correctis, edoctum voluit Salomon, vt totum cœlum sentirèmus hostem, qui defectus minimos sentire neglexìmus: supernasque potestates ploremus contrarias, qui deploratâ negligentiâ oscitauimus.

1664. Et bene *in pigritijs*, dixit, non in guttis, aut ictibus importunis: quia quæ de se (si depositâ pigritiâ, cura mediocris occurreret) non nocerent, ipsa nos premunt, opprimunt: non tam ex innatâ illorum furia, quàm ex ingenitâ nostri incuria. Cassianus hîc apud Godefr. *Lapsus quispiam*, inquit, *nequaquam subitaneâ ruinâ corruisse credendus est: sed aut praua institutionis deceptus exordio, aut per longam mentis incuriam paulatim virtute animi decidente, & per hoc sensim vitijs crescentibus, casu miserabili cecidisse.* En tibi locum sæpe ad hanc rem impetitum, quem tamen à me non dixeris repetitum, cùm de noua ponderatione innouetur. Sed pondera adhuc ly *humiliabitur*, quasi non tam è loco, quàm è dignitate abiectum cœlum opprimens (in explicatione Alcuini) videatur, dum in vilissimæ Creaturæ cogitur vindictam. En tibi ex quàm paruis, ad quàm magna venitur: neque mirum, quia, vt aptè Seneca epist. 16. *Naturalia desideria, finita sunt: ex falsa opinione nascentia, vbi desinant non habent, nullus enim terminus falsò est: viam eunti, aliquid extremum est, error immensus est. retrahe te à vanis, & cùm voles scire, quod petis, vtrùm naturalem habeat, an cæcam cupiditatem: considera an possit alicubi consistere: si longè progresso semper aliquid longiùs restat, scito id naturale non esse.* quia nescit modum affectus, & ni emergentem immergas illico, imò & trucides, in profundum, & immeabile to præcipitium deducet. Veniamus ad secundum quod initio promisi.

§. II.

Et quàm sit inde difficile resipisci.

1665. EN secunda caussa, piæ in reuocanda statim sponsæ celeritatis, prius quàm penitus labere-tur: difficultas nimirum, quâ anima post lapsum aliquandiu volitum resurgit. Fecit dulce præ charitate vitæ naufragium diuina nauis, & inter crudelis procellas expirauit humanitas, & naufragat interim pariter de pietatis obsequio lux Solis, aëris claritas, terræ stabilitas, quies pettarum: resurgit tandem gloriosiorem de summersione portum sumpturus Dominus, visitat alumnos suos: crederes dum esset in medio illorum, totum in suaues amplexus ruiturum, ille nihil: tantùm ingrediens dixit, *pax vobis*, Luc. 24. & cur non etiam læta oscula huius pacis, festiua blandimenta? latet mira emphasis in ly *vobis.* Quàm bellè vidit Chrysol. serm. 81. *Bene*, inquit, *addidit* vobis, *quia iam terra steterat, dies radiarat, sol recurrerat, & ordinem suum compago mundi redditum iam tenebat: discipulis autem manebat adhuc bellum, & collidebat eos acriter fidei perfidiaque conflictus. non sic terram, sicut discipulorum corda turbo concusserat passionis, & ideo animos eorum credulitatis & incredulitatis acies pertinaci dimicatione vastabat: insistebant mentibus eorum cogitationum caterua, & excursibus desperationis ac spei robusta licèt pectora rumpebantur.* Naufragarat scilicet discipulorum fides in communi rerum omnium naufragio, & tardiores, reliquis quiescentibus, adhuc fluctuabant: quia re omni facilior ad lapsum homo, & re omni difficilior ad resipiscentiam: nihil illo ociùs portum amittit, nihil tardiùs iterum admittitur.

Grauiter in hanc rem D. Prosper Aquitan. *de contempl. lib. 2. cap. 15.* de plumbeo cupiditatis pondere alibi explicando, ita habet. *Ipsa cupiditas, quæ nobis subijci vltrò volentibus hoc pondus imponit, contemni potest facilius, quàm expleri, & ideo qui se illi volentes dederint oppugnanti, voluntatem resistendi vlteriùs non habebunt tyrannicè dominanti. & hoc fit iusto Dei iudicio, vt qui cupiditati resistere noluimus ingressura, iam resistere nequeamus ingressæ. O plangendum miserabiliter mentis expugnata seruitium! ô intolerandum demoniacæ cupiditatis imperium!* certè intolerandum: in quod volentes ruimus, quo recepto, velimus nolimus penè obruemur: quin sit ad reditum, nisi ardua, quæ ad aditum procliuis via parabatur: scilicet, 1666.

—— facilis descensus Auerni,
Sed reuocare gradus, superasque euadere ad auras,
Hoc opus, hic labor est. pauci, quos æquus amauit
Iupiter, aut ardens euexit ad æthera virtus
Dijs geniti, potuere.

cecinit Poëta *Æn. 6.* quæ si christianizas, impleta etiam videbis in sacris litteris, & hos tales remeantes, præ rei difficultate, cum paucissimis fateberis numerandos. attende.

Cupiebat Sapiens, vt debita satisfactione culpam aboleremus, & sic scribit: *de negligentia tuâ purga te cum paucis*, Eccles. 7. num. 34. & quanto humilius videretur, quanto Deo gratius, si cum multis, imò apud omnes se purgaret: quanto sublimius, vt ex publicâ, & profusiore confusione, profundior correctio deprehenderetur? bene id, si paucitas ista testibus, & non potius purgatis assignaretur: mens ergo fuit ostendere, perpaucos esse, qui se de negligentiis suis purgare, à culpis eripi, consuescant: ac si dicat. Esto tu de numero illo paucorum, qui se purgant: alioqui, ni id intenderet, quo apud plures purgaretur, rectiùs facturus exhibitâ satisfactione publicâ videbatur. Vnde capies quid sit illud Dauidis contra impios: *Domine à paucis de terra diuide eos in vita eorum*, Psalm. 16. num. 14. quia nimirum pauci, & rarissimi sunt, qui se in terra, de terrenis per purgant affectionibus: à quibus rogat Dauid impios separari, vt refrenatâ tandem peccandi licentiâ puniretur. Sic vtrumque locum explicat VVerricus *ad cap. 7. Eccles.* 1667.

Eccleſ. apud Tilm. *Omnino*, inquit, *ſi de negligentia nos purgaremus, de paucis eſſemus: nunc autem, quoniam non modò minima, ſed & maxima negligimus, longè à paucis de terra diuiſi ſumus.* & quidni ſint pauci? Ecquis enim, niſi rarus, & generoſiſſimus ſpiritus ſufficiat, non tam corpori, quàm, ſi fas dicere, ipſimet animæ excoriandæ, cui ſic arctè vitia conſtringuntur?

1668. Hoc certè voluit Propheta ſignificatum, cùm de quibuſdam dixit, *tenuit eos ſuperbia, operti ſunt iniquitate & impietate ſua*, Pſalm. 72. num. 6. non tam tenent ſuperbiam, quàm ab illa inuincibiliter tenentur, de quo latè ſuprà num. 1587. Sed audi ad rem præſentem Gilibert. ſerm. 9. *Quid eſt*, inquit, *tenuit, niſi irretiuit, & implicauit, & inolita conſuetudinis indiſſolubili obligauit vinculo: hoc eſt enim quod ſequitur, operti ſunt impietate, & iniquitate ſua, vt non facilè euolui, & explicare ab illa ſe poſſint.* Vides vngues iniectos, vides vitia vinculorum inſtar colligantia? parum hoc: connaturalizantur animæ, & ita miſeram cooperiunt, vt inſtar pellis pecudem fouentis, carni adglutinatæ, illam iam carnalem, reddant pellitam: nec facilius ab anima vitia, quàm pellem reuellas à pecude.

1669. De vitulo offerendo, id eſt, anima Deo conſecranda, ſic ipſe præcipit poſt immolationem ſanguinis: *detractâque pelle hoſtia artus in fruſta concident, & ſubijcient in altari ignem, ſtrue lignorum ante compoſita, & membra quæ ſunt caſa deſuper ordinantes, caput videlicet, & cuncta quæ adhærent iecori, inteſtinis & pedibus lotis aqua: adolebitque ea Sacerdos ſuper altare, holocauſtum & ſuauem odorem Domino*, Leuit. 1. à num. 6. Sed cur ſi holocauſtum, id eſt, totum incendendum ſacrificium præcipitur, non pellis etiam pro parte computatur? peccata, inquis, denotat: fateor, ſed cur abolenda peccata, non in ignem mittuntur conſumenda? cur præuia excoriatione abiiciuntur detracta? Viſus reſpõdere citatus Gilibert. *Vt amplius*, inquit, *dicam, quaſi cute quadã, ſic aliqui prauâ operti ſunt & inuoluti conſuetudine vitiorum, vt illam dediſcere, & deſueſcere, non tam expoliari ſit, quàm excoriari: in cuius rei iudicium fortè inſtitutio legis continet, hoſtia pellem abſtrahi.* vt meritò doleat in exitu pio, quod in ſacrilego ingreſſu delectauit. ſic quàm facile ad vitia declinat anima, tam difficile iterum ad virtutem inclinatur. vide quæ de nodo Gordiano ſuprà dixi à n. 1587.

1670. Imponit Ioſue præceptum Soli, & ſtat iſte, cupit huiuſce curſum impeditum, & compedes, feſtinus alias planeta, ſubit non inuitus, *cap. 10. num. 12.* mihi quidem magis noua imperantis fiducia, quàm obedientia imperati: vnde enim tanta conſtantia Ioſue, vt crederet ſolem lubenter præcepta ſubiturum, qui ſe minus à militibus ſuis ſenſerat obeditum? impoſuerat ille præceptum de non ſpoliando hoſte, ſed incaſſum: Acham enim argentum, aurum, palliumque inuito furatur imperio, *cap. 7. num. 21.* cur ergo ſperet parendum ſibi à ſole, qui ſe à milite doluerat violatum: credo, quia nouerat, poſt tot annorum millia non ita curſui ſolem aſſueuiſſe, quantum breui vitæ curriculo Acham aſſueuerat peccato: vnde curſum ille, hic verò culpam non poterat obliuiſci. fauet Ambroſ. 2. officior. cap. 26. *Ieſus Naue*, inquit, *qui potuit ſolem ſiſtere ne procederet, auaritiam hominum non potuit ſiſtere, ne ſerperet: ad vocem eius ſol ſtetit, auaritia non ſtetit.* quia facilius procedentis Solis curſus, quàm ſerpentis vitij greſſus retardatur. Sic rarus datur regreſſus ad virtutem, quando inolens vitium penè in naturam alteram commutatur; ideo Seneca epiſt. 29. *Tunc*, inquit, *conſummata eſt infelicitas, vbi turpia non ſolùm delectant, ſed etiam placent: & deſinit eſſe remedio locus, vbi quæ fuerant vitia, mores ſunt.* Infelix mora, quæ ſic prauum affectum in morem commutauit.

Symbolum perfectorum virorum, qui ſæcula nutriunt, genus alunt humanum virtutis, & exempli pabulo, vidit olim Pharao vaccas pingues è Nilo prodeuntes, *Geneſ. 41. num. 2.* ſed poſt has, videt & fœdas alias macieque confectas. qua in re illud mihi mirum, quòd cùm macilentæ pingues deuorarent, non tamen harum pinguedine, illæ dicantur incraſſatæ *num.* 4. quaſi ſub eadem macie remanerent, ideo, addi viſum in explicatione n. 31. *ubertatis magnitudinem, perditura eſt inopiæ magnitudo.* perditura quidem inopia abundantiam, non tamen propterea impinguanda; & cur ita? viſus reſpondere Richard. Victor. ibi apud Godefr. *Pingues*, inquit, *videt priùs, macilentas poſteriùs: mallem priùs tenues, & poſtmodum pingues, omnis laus in fine canitur, ſed multo facilius atque frequentius feruidam tepeſcere charitatem, quàm tepidam incaleſcere, atque incandeſcere.* deuorat macilentia pinguedinem, nec augeſcit, quin potiùs fœditas pulchritudinem exhauſtam in ſui deformitatem commutat; quia ſumma in eo raritas, & difficultas, vt poſt deturpationem vitij, ſplendor perfectionis elueſcat. 1671.

Sed quoniam de flumine hoc Ægypti, Nilo ſcilicet, ſermo incidit, audi pulchra verba Drogonis Hoſt. *lib. de Sacram. Dom. Paſſ.* explicans ad rem noſtram illud Prophetæ: *in illa die ſibilabit Dominus muſcæ quæ eſt in extremo fluminum Ægypti.* vbi ita. *Sibila Domine & huic muſcæ immundæ animæ meæ peccatrici: vt ſpiritus tuus bonus deducat me in viam rectam, & vadam ad excelſam & montoſam promiſſionis terram, quæ de ſuperioribus tuis irrigatur: non ſicut terra Ægypti, quam fluuius de terra ebulliens totam cooperit: non enim eſt mons oppoſitus, non eſt aliquod obſtaculum concupiſcentijs Ægypti: ſed ſicut terrena de mente ebulliunt, ſuper detectam animæ ſuperficiem ſine mora decurrunt.* quaſi id eo delinquens anima de Ægypto potius, quàm aliunde vocetur, quia terra tota campeſtris, nullis poteſt repagulis inundantem fluuium impedire: ſicut nec anima libidinum irruentes & obruentes vndas refrenare. 1672.

§. III.

Difficultas eſt, ex parte Dei, vomitus nauſeatus: ex parte culpæ, ferocitas adulta: ex parte peccatoris, deſtinati portus inſaniens obliuio.

EVſebius Gallicanus *homil. initio Quadrag.* auſus eſt hunc lapſum, irreuocabilem vocare: *qui minima*, inquit, *ſpernit, paulatim decidit. difficile eſt, vt non cadere in grauia permittatur, qui minus grauia non meretur: periculoſus morbus eſt mala conſcientia vſus, & irreuocabilis, ad deteriora, deſcenſus. conſueſcendus eſt animus ad ſtudia ſalutis: à fidelibus Chriſti, vſq; in finem exercenda militia, quibus æterna poſt finem corona paratur, & gloria.* nam ille ille alius, qui quandoque repẽtè cadit, nouitatem ſceleris pertæſus, fortè reſultet illico: qui verò paulatim, is familiaritate initã venenum exhaurit ſine ſtomachi commotione, leuioribus hauſtis aſſueti. ſed certè ſi non irreuocabilis ad deteriora deſcenſus, certè difficillimus regreſſus: difficultatiſque cauſam triplicem lubet declarare. Prima eſt ex parte Dei, quia ſemel 1673.

eiectum, tamquam vomitum nauseat, & perhorrescit. Secunda ex parte culpæ, quæ sic sibi relicta inolescit, vtque initio facilè posset opprimi, adulta iam ferociat in immensum. Tertia ex parte peccatoris, qui interim miseram destinati portus salutis subit obliuionem. Breuiter in duobus prioribus, diutiùs in tertia immorabimur: ex omnibus autem patebit cur anima in primo statim defectulo, ne in tot mala incidat, reuocetur in hoc versu.

1674. Venio ad primam. Iratus meritò Christus in quemdam: *Vtinam*, inquit, *frigidus esses, aut calidus, sed quia tepidus, nec frigidus, nec calidus, incipiam te euomere ex ore meo*, Apocal. 3. num. 15. vbi omnes notant languentem virtutis reporem Christum ad vomitum incitare, quod tepida gustanti solet euenire. Sed altiùs hæret aqua. cur enim à Christo euomi, & non magis expelli, & eiici dicitur peccator? ego puto terribiliores hic intendi minas, vt arduus in posterum regressus timeatur, quàm duras inferri pœnas eiectionis: quasi non tam sit dolendum in misero eiici, quàm talem eiici, vt nullatenus reuocabilis, & comestibilis iterum videatur. Cassianus ibi apud Tilman. *Tanto*, inquit, *deteriores illis, qui nunquam ori dominico illati sunt, cibis: quanto id quod nausea compellente proijcimus, odibilius detestamur: quidquid enim frigidum est, etiam ore nostro susceptum vertitur in calorem, & salutiferâ suauitate percipitur: quod autem vitio semel perniciosò teporis est abiectum, non dicam labijs admouere, sed etiam eminus intueri, sine ingenti horrore non possumus.* Bene ergo non tam expelli dicitur peccator, quàm euomi: qui quod etiam aspectus Deo nauseam prouocet, irreuocabilis penè, diuinæ misericordiæ visceribus ingrediundis iudicatur.

1675. Sollicitus suadebat suis Moyses, vt virtutes fidelissimè custodirent, quo promissæ terræ benedictionibus fruerentur. deinde concludit: *Omnes enim execrationes istas fecerunt accolæ terræ qui fuerunt ante vos, & polluerunt eam: cauete ergo ne & vos similiter euomat, cùm paria feceritis, sicut euomuit gentem quæ fuit ante vos*, Leuit. 18. à num. 27. Sed tantùm ne damnum à terra illâ expelli, in alia peregrinari? certè tantùm: quia non simpliciter expelluntur, sed euomuntur: ne tam in aliâ peregrini, quàm à suâ, & ab ibi commorante Deo irreuocabiliter exules crederentur: quid enim recipi iterum sperarent, si vomitus instar abominabiles reddebantur. fauet ibi Lyranus: *euomat, id est, ignominiosè & turpiter eijciat, tamquam abominabiles Deo, & hominibus.* Si abominabilis vomitus, qui reuocabilis? sanè vix vnquam aliquid iterum recipitur, quod exhorretur: ideo in Sixtianis vertitur: *vt non exhorreat vos terra.* exhorretur enim vomitus, nec aspici, vt dixerat Cassianus, etiam eminus sine horrore sustinetur.

1676. Propterea Sapiens ad Deum locutus huc alludens, sic habet: *illos enim antiquos habitatores terræ sanctæ tuæ, quos exhorruisti, quia odibilia opera tibi faciebant*, &c. cap. 12. num. 3. necessariò enim horrorem commouerent, qui nauseato vomitu proiiciebantur. Hinc iterum Leuit. 20. num. 22. *ne & vos euomat terra.* ex Græco in Sixtianis legitur, *exhorrescat*, de quo ibidem adductus Isychius ita, *exhorrescat, hoc est enim euomere.* neque enim sine horrore tractatur vomitus: nec fastidiosior rei alicuius horror solet interuenire, quàm illius, quod nauseante vomitu expellimus. cùm ergo peccatur, à diuinis visceribus euomatur, difficilem sortiatur regressum necesse est.

Secunda, ex parte ipsius praui affectus inolentis oritur difficultas: qui ita de adulta ferocitate, in hostiles impetus excreuit, vt quem initio posses facilè, nullatenus decursu temporis vrgentem possis expellere: quemque irrideres priùs, postea reformides. loquebatur de illo mysticè Iob: *Tigris*, inquit, *perijt, eo quòd non haberet prædam*, cap. 4. n. 11. in Græco est μυρμηκολέων, *formicaleo.* bestia quidem, quam nulla mystarum notitia (quidquid velint aliqui interpretes) attingit: vnde enim imbellis formica in leonem exasperatur? nosti quid de dæmone ad hunc locum sentiant multi: audi quid ad rem meam de perturbantibus affectionibus sentiat D. Nilus ibi in cat. Græca: *Cùm inter dicendum*, inquit, *insidiantis perturbationis naturam vellet ostendere, compositi nominis rationem excogitauit: nomenque ex audacissimo leone, despicabilissimaque formica coagmentauit: irruentes enim perturbationes, à tenuioribus obiectis exortæ, latenter formicarum instar obrepunt: confirmatarum iam, adeò immanis est superbia, vt non minus quàm leo, occursanti periculum inijciat. tunc igitur prælium cum perturbationibus aggredienti, opus est armis decernere.* Paulo aliter hic locus in libro ascetico legitur apud Nilum, vnde illum Olympiodorus catenator fuit mutuatus. 1677.

Initio igitur debellandus leni ictu affectus, ne duro prælio, armis laboriosis, & fortasse incassum, postea egeamus. Pygmæi quidem sumus, neque rapaces affectuum vngues euitabimus, nisi contra illos, dum oua, dum pulli fuerint, sæuiamus: sic Plinius de his homuncionibus lib. 7. cap. 2. *Fama est insidentes arietum caprarumque dorsis, armatos sagittis, veris tempore, vniuerso agmine ad mare descendere, & oua pullosque earum alitum* (gruum scilicet) *consumere. ternis expeditionem eam mensibus confici: aliter futuris gregibus non resisti: casas eorum luto pennisque, & ouorum putaminibus confici.* pereunt pygmæi alitum incursibus, si pullos sinant plumescere, & adultâ grandescere ferocitate. Bene Tragicus in Hippol. 1678.

——quisquis in primo obstitit
Repulitque amorem, tutus ac victor fuit.
Qui blandiendo, dulce nutriuit malum:
Serò recusat ferre quod subijt iugum.

ad pios magis calculos hoc reduco.

Quid enim aliud Dominus voluit quando dixit: *perdam Babylonis nomen, & reliquias, & germen*, Isai. 14. num. 22. vel, vt ex Græco vertunt Sixt. *& reliquias & semen*, quàm significare gratiam, qua homines (sicut in sponsâ vides) semina & oua, id est, tentationum & affectuum initia erant superaturi, quibus planè succumberent adultis? quid aliud voluit Dauid ad Babylonem cùm dixit Psal. 136. num. vltimo, *Beatus qui tenebit, & allidet paruulos tuos ad petram.* nisi ostendere implumes adhuc pullos debellandos, contra quos iam prouectos non sufficies? vtrumque locum suprà citatus Nilus rectè expendit in catena Græca: sed quoniam clarior est in ascetico, hinc cape. *Propheta*, inquit, *semen è Babylone delere iubet, id est, species ipsas, dum adhuc in sensibus sunt, abolere: ne in animi terram insidentes, coalescant & germinent, & ipsa meditatione quasi aquarum copia irrigata, multiplicem malitiæ fructum ferant. Alius autem Propheta beatos appellat, qui cupiditatum fœtus non excipiunt, sed obliuione statim natos interficiunt.* hæc satis de prioribus duabus difficultatis caussis: tertia iam vberiùs seorsim nobis declaranda. 1679.

§. IV.

§. IV.

Tertia prædictæ difficultatis cauſſa, de portus obliuione dilatatur.

1680. PRopero ad tertiam cauſſam, cur difficilis & penè irreuocabilis lapſus habeatur, nimirum quia deſtinati priùs portus obliuio obrepit: ſi enim ſemel voluptuoſæ culpæ portui appellimus, non ſolùm ibi libenter immoramur, ſed etiam virtutum bona, & perfectionis gloriam, quam ſcopum & portum propoſueramus, ita obliuiſcimur, ac ſi nec illis vnquam gauiſi, nec iſtâ eſſemus aliquando excitati: longioris interim nauigationis tædio afficimur, diuturniora pericula pertimemus, ne quantum ſit boni, quod turpiter amittimus, videamus. Sic de Troianis fœminis pulchrè Virgilius *lib.* 5. (quæ oblitæ deſtinatam Italiæ felicitatem, Siciliæ amoribus, quo fuerat iactata claſſis, tenebantur:) hoc ſcribit.

At procul in ſola ſecreta Troiades actâ
Amiſſum Anchiſem flebant, cunctaque profundum
Pontum aſpectabant flentes: heu tot vada feſſis
Et tantum ſupereſſe maris, vox omnibus vna,
Vrbem orant, tædet pelagi perferre laborem:

inde commotæ naues exurunt, Siciliæ addicuntur, proſperitatem fatorum ſibi promiſſam nil curantes. tunc fortiores alij,

Tranſcribunt vrbi matres, populumque volentem
Deponunt, animos nil magnæ laudis egentes.

prætereo ſocios Vlyſſis in portu & poculo Circes non ſolùm oblitos, ſed etiam incantatos: fabula quidem eò directa, vt tales nos in voluptuoſæ culpæ portu, à via perfectionis priſcæ portu aberrantes effigiaret. iam ad ſeria.

1681. Aberrat à perfectionis tramite protoparens, in vitiorum portu miſerè naufragaturus: tantumque abeſt, vt damna fugiat, opem diuinam homo aliàs ſapientiſſimus exoret, quin potiùs inquirentem ſe Medicum fugit. clamat iſte, *Adam vbi es?* Geneſ. 3. num. 10. at ille à facie Domini ſe abſconderat, *num.* 10. & vnde tam væcors perditio, tam pernicax væcordia? obliuiſcebatur iam quidem quæ perdiderat, ideo non tota anxietate remeat ad requirendum. Amiſerat homo amicum Deum, dominum ſuauiſſimum: amiſerat Deus dilectam creaturam, ſeruum iucundiſſimum: ſed iſte quærit, quia amans, ille amens, quod amiſiſſet non videbat. Hugo Victor. hìc apud Tilman. ita habet. *Heu! non eſt qui memor ſit amoris, qui charitatis recordetur, &c. quærit te Deus, vt tu ipſum inuenias, & quærit te, vt tu ipſum quæras, & dicas: Domine, vbi es? & tu ergo quid facis? non ipſe perdidit, tamen quærit: ſi perdidit, non totum perdidit, quia videt quod perdidit, non enim quæreret niſi videret. tu autem quid? Adam vbi es? totum perdidiſti, quia perdidiſti ne habeas, & videre deſiiſti, ne requiras.* Ecquæ maior miſeria, quàm ita amiſſi boni non recordari, ita affixi malo incantari, vt nec etiam amiſiſſe videamus?

1682. Adhæſit patri moribus magis, quàm ſanguine, ideo poſt culpam increpatus à Deo reſpondet, *Ecce eijcis me hodie à facie, terræ, & à facie tua abſcondar, & ero vagus, & profugus in terra,* Geneſ. 4. n. 14. & cur fugias, cur vagêris hominum perditiſſime? cur non manes, inſiſtis, oras, ſi fortè exores? planè hoc ſolùm non eſt oblitus, quod cognouit paulo pôſt fore, vt diuinæ amicitiæ gloriam, perfectionis conatus obliuiſceretur, oblituſque ſine redeundi memoriâ vagaretur. idem Hugo ibi: *Vagus, inquit, & profugus in terra homo propter peccatum ſuum à facie Domini proiectus, ab intimâ contemplationis ſuæ luce, foras venit, eo quòd profundius ad terrena deſideria mentem inclinat: quo magis ſupernorum dulcedinem, quorum iam guſtum perdidit, incipit obliuiſci: ſicque fit vagus & profugus ſuper terram: vagus ſcilicet per inordinatam concupiſcentiam, profugus per peccatricem conſcientiam.* quaſi etiam ipſe terror, illa confuſio quo peccatrix anima odit lucem, Deum fugit, obliuionis pocula illi propinet, vt tanti boni quærendi ſtimulis non vlteriùs impellatur.

Sed quæ non ſtatim huius obliuionis ſigna expreſſit Cain? amiſſo cœlo, diuina familiaritate amiſsâ, neque id dolens; tamquam quid magnum timet humana mala, & mortem temporalem perhorreſcit. hanc impeditam volebat cùm precatur: 1683.
Omnis igitur qui inuenerit me, occidet me, ibidem. quaſi dicat: Ah ne fiat, ne vitâ hâc ſpolier iucundiſſima, & quanto iucundior vita illa animæ? cur hanc non ſentit amiſſam? abſque dubio immediatè poſt culpam, illius iucunditatem fuerat oblitus: obruit culpa, quaſi Lethæo flumine ſuperinfuſo peccatoris mentem, vt nec etiam pro illa rogare recordaretur. huc facit Bernardus in declamat. ad finem ad hunc locum: *Oblitus, inquit, eſt conſolationis maxima, pro qua multo ſtudioſius ſupplicare, & remedium quærere oportebat.* quomodo ergo, qui rem perditam obliuiſcitur, hanc exigat. Integra verba Bernardi ad rem aliam dedi ſuprà n. 578. vide.

Paulum id diſcedit, *& habitauit*, inquit textus, 1684.
ad orientalem partem Edem, num. 16. quæ vox, vt eodem num. 578. citato probaui ex Chryſologo, locum deſignat hilarem, & voluptuoſum. Itáne, inquis, ad tantam miſeriam redactus, adhuc voluptuosè degere procurat? quid faceret? oblitus boni præteriti, & ſolidæ de diuina familiaritate perceptæ voluptatis, mala ſua non ſentiebat: ideo terrena vngitur voluptate, quia cæleſtis memoriâ non pungitur. Chryſologus ibi citatus, ſic dictis ſubdit: *Hinc eſt quòd homo dum mortem ſuam non ſentit, nullam ſollicitudinem ſui gerit: ſicque breui dum negligit, ad illos dolores pertrahitur, quos præ ſui magnitudine diſſimulare non patiamur.* & quidem ita eſt: vſus culpæ facit, ne mors in culpa deliteſcens ſentiatur, & ſuæ quiſque ſalutis debitam curam, quodammodo in deſperatione poſitus obliuiſcatur.

Nemo neſcit, id ſibi voluiſſe Prophetam, cùm 1685.
dixit: *Impius cùm in profundum venerit peccatorum, contemnit*, Prouerb. 18. num. 3. Sed profundum mihi myſterium, & occulta comparatio latet in hoc profundo. Quemadmodum enim iactata nauis, & procellis vndique ingruentibus in profundo pelagi agitata, illud peius patitur, quod ſinguli miniſtrorum ipſam obliti, mercium deſpectores, ſe quiſque curat, priuato tantùm conſulens negotio: nec pueri nautis, nec nautæ Nauarchis, neque Nauarchi parens ducibus: ſed ſumma in confuſione omnia turbantes deperduntur: ſic anima cùm in profundum venerit pelagus vitiorum, ſæuam potentiarum patitur diſcordiam, ſolùm concordantium in priuatis vniuſcuiuſque libidinibus exequendis, contempto rationis imperio, & gubernaculo. rem innuit D. Cæſareus Arelat. homil. 13. *Cùm in pelago, inquit, mundi innumerabilibus fluctibus fatigemur, ad expetendum portum pænitentiæ, poſt longa nos temporum ſpatia reſeruamus, non intelligentes quod de multitudine peccatorum deſperatio naſcitur: ex deſperatione verò abſque vlla reuerentia ſrena peccatorum laxantur, & impletur illud, quod ſcriptum eſt, impius*

impius cùm in profundum,&c.laxant (syndereſi ſpretâ) frena potentiæ neque imperantis rationis vocibus iam parere volunt.redeo.

1686. Facit huc illud Dauidis: *Non eſt Deus in conſpectu eius, inquinatæ ſunt viæ illius in omni tempore, auferuntur iudicia tua à facie eius*, Pſalm.9.num.26.bene enim pollutæ illius viæ inquinantur, qui iudicium vltimum & tremendum, ante faciem ſuam non proponit. Sed vnde, inquis, tantum damnum, vt à iudicij conſpectu amoueatur peccator, quo deſerta virtutis viâ, (cui inſiſtens, ſcopum ſibi ſalutis proponebat) inquinatam viam miſer aggrederetur? quia quot ſe vitiis magis implicat, tot ictibus memoriam iudicij contrucidat, vt in altâ caliginoſæ obliuionis nocte, deſtinati ſibi portus penitus non meminerit. D.Cæſar. homil.19. *Habet*, inquit, *hoc infelix conſuetudo peccandi, vt quantum amplius vnuſquiſque peccauerit, tantum minus peccata ipſa intelligat. Veniet illud quod Propheta peccatoribus clamat, Non eſt Deus*, &c. *etenim quando ſubrepit peccandi delectatio, ſtatim futuri iudicij diem abſcondit obliuio.* quî ergo ad pium Dei redeat timorem, qui timoris cauſam infauſtus obliuiſcitur?

1687. Capies nunc illud Baruch: *Quid eſt Iſraël quòd in terra inimicorum es? inueteraſti in terra aliena, coinquinatus es cum mortuis*, cap.3. num.11. quaſi illud mirum, non quòd iuſtus apud hoſtiles vitiorum phalanges eſſet, ſed quòd ibi ſic miſerè inueteraſſet, vt inſtar mortui, iam vitalem priſcæ felicitatis patriam non ſuſpiraſſet. Atqui mihi, ex dictis, neque hoc mirum, quomodo enim patriæ anhelaret, qui nihil in captiuitate prius habuit, quàm patriæ memoriam deponere, & priſcam penitus dulcedinem obliuiſci? maius eſt ſic in hac obliuione inueteraſſe, vt in eadem, tamquam in iucundiſſima patria conquieſceret. Auctor Cantic. ſine titulo, ad hunc locum apud Tilm. *Terra*, inquit, *noſtra eſt, memoria creatoris noſtri, in qua dignis moribus conuerſando, ſemina fidei, & caſtitatis ſollicitè ſeruamus, & ex ea fructum contemplationis diuinæ, & æternæ beatitudinis metimus. aliena verò terra, quæ inimicorum dicitur, obliuio Dei eſt, quæ diuina poſtponentes mandata, ab illâ ſupernæ patriæ regione captiuos abducit, & æternorum bonorum penuria miſerabiliter ſupponit.* Sed adhuc ſeorſim obliuionis huius effectus miſeri breuiter declarandi: vt inde regreſſus, difficilior cognoſcatur.

§. V.

Obliuionis huius effectus duplex: cæcitas, ne ſui exilium: ſurditas, ne vocantis auxilium percipiat.

1688. LVbet huius obliuionis effectum duplicem explicare, vt clariùs peccatoris ſub hâc iacentis irreuocabilis greſſus cognoſcatur: indeque apertè videas, cur ſponſa (quod tot dictis intendo) ne in illam incidat, à leui primo lapſu retrahatur. alter ergo eſt cæcitas, ne miſer exilium ſuum nouerit, de quo obiter in hac notatione dixi pluſcula: ſurditas alter, ne vocationis, ſi fortè auxilium percipiat. de primo Euſeb. Gallicanus homil. ad Pleb. obtrect. *Vt ergo*, inquit, *non intelligamus mala noſtra, vſus agit malorum: habet hoc infelix conſuetudo peccandi, vt quanto amplius quiſque deliquerit, tanto minus delicta ipſa cognoſcat: ſuffundunt enim mentis intuitum tenebræ delictorum: ac ſic peccantem plus peccare delectat, quia de negligentia ſubtrahitur verecundia, & pudoris caſta reuerentia, & de luxuriâ creſcit illecebra.* cæcant quidem hæ tenebræ mentem, & ſic excæcant, vt inter exilij pericula, tamquam in ſecuritate conquieſcant.

In ſpem certiſſimam erigendus Abraham audit à Domino: *Ego Dominus qui eduxi te de Vr Chaldæorum, vt darem tibi terram, & poſſideres eam*, Geneſ.5.num.7. terram ſcilicet, quam id temporis impij Amorrhæi poſſidebant, *n.*16. at cur terra illa optima ſeu ad glebæ pinguedinem, ſeu ad temperiem aëris, ſeu ad cœli influentiam reſpicias, genti peſſimæ interim concedebatur? cur tantum ſub dominio aut iniquiſſimi, vt Amorrhæi, aut iuſtiſſimi generis, vt Abrahamici, permanſura, maximè cùm ea eſſet, quæ animæ ſecuram ſerenitatem, & ſerenam tranquillitatem denotaret? certè, propterea. grauiter Ricardus Victor. ibi apud Godefr. *Promiſſionis*, inquit, *terra, conſcientia ſecura: meritò terra talis Chananæis, qui peſſimi omnium erant, aufertur, & Iudæis, qui tunc temporis erant optimi, confertur. hac enim terra, aut valde bonorum, aut valde malorum eſt: profectò ſecuritatem conſcientiæ, non valent, aut ſolent, niſi aut valde boni, aut valde mali habere*, &c. *nam impius cùm venerit in profundum malorum, contemnit: denique perfecta charitas, foras mittit timorem.* quid ergo cæcus exilij damna ſentiat, qui ſic impiè ſecurus conquieſcit? aut quæ cæcitas caliginoſior excogitetur, quàm hæc in profundo malorum obliuioſa ſecuritas? 1689.

Mirantur plures, delitias quibus pater prodigum ſuum excepit redeuntem, & mirantur meritò; ſed ego crederem tot diuinæ bonitatis oſtentamenta ideo impendi, quia non poterat monſtroſa, vt ita dicam, Patris diuini charitas in illum filium exhiberi, qui monſtroſo tenore ſic reſipuit. Abierat ille in regionem longinquam, inueterauerat in terra inimicorum, in patris obliuione profunda, vt ſuprà dixi: ſtupendum ergo mirum, non ita ibi excæcatum, vt exilij damna non videret: mirum lapſus ſui intelligere & fateri calamitatem: noſcere quod patitur, vt quod amiſerat, recognoſceret. *Surgam*, inquit, *& ibo ad patrem meum*, Luc.15.n.18. vbi Chryſol. ſerm.2. *Iacebat*, inquit, *qui dixit, ſurgam: intellexit lapſum, ſenſit ruinam: iacere ſe turpis ruinæ reſpexit in lubrico.* quî ergo non excipiatur feſtiuè, qui felix ad portentum ſic fœtulentæ haræ cæcus non adhæſit? & bene *in lubrico:* quaſi adhuc haberet quò deſcenderet: præcipitandus abſque dubio, ſi aut obliuiſceretur amiſſa bona, aut miſerias admiſſas nō videret. Prudenter Seneca Epiſt.6. *& hoc ipſum*, inquit, *argumentum eſt in melius tranſlati animi, quòd vitia ſua, quæ adhuc ignorabat, videt. quibuſdam ægris gratulatio fit, cùm ſeipſos ægros eſſe ſenſerunt.* ſed de peccatorum cæcitate tam fusè ſuprà dixi ad caput primum. 1690.

Venio ad ſurditatem, qua iam vocantis Dei inſpirationes læſus capit, non percipit. De ſeruo, quem aliàs dominus volebat & debebat manumittere, libertati renuntiante, ſic Deus præcipit: *Si autem dicat, Nolo egredi, eo quòd diligat te, & domum tuam, & bene ſibi apud te eſſe ſentiat: aſſumes ſubulam & perforabis aurem eius in ianua domus tuæ, & ſeruiet tibi vſque in æternum*, Deuter. 15. num.16. erat iſte figura expreſſa illius, qui acquieſcens culpis, in vitiorum captiuitate lubens perſeuerat, & oblatam ſibi à virtute reſpuit libertatem; ſed cur illi perpetuæ captiuitati denotandæ, per ſummam contumeliam vultus non inuritur? cur facies proterua ſtigmate non inſignitur? cur effronti fronti notæ 1691.

non

non inſcribuntur, quibus miſerè litteratus, vecors legeretur? vt qui ſe perpetuo voluit dominio, imò tyrannidi ſubiicere vitiorum, in aure potius, quàm alibi læſus intelligatur, quaſi inſtrumento auditus vitiato, non vltrà diuinæ libertatis audeat percipere inſpirationes. Philo lib. 2. allegor. *Non ſatis eſt*, inquit, *ipſum ſuopte damnari teſtimonio: quin & Dei percellitur ſententiâ, iuſſus certam æternamque ſeruitutem ſuſtinere: aure perforata inſuper, ne ſermones virtutis percipiat, vtque in perpetuum, intellectui ſenſibuſque ſeruiat, malis dominis & inclementibus.* mala quidem ſenſualitatis dominatio quæ ſerpens ſibilat horribilis, aures obſurdat, ne ſpiritus delicatiſſimi ſibilos percipiat. iuſta Domini ſententia quæ aures lædit, libertatem oblatam vltrò reſpuentium.

1692. Animi illi, quibus Petrus percuſſit Pontificis ſeruum, iam tunc triumphum Eccleſiæ de Synagoga reportandum præſagiebant; iam tunc noui Sacerdotij Pontifex deſtinatus, veteris pontificij miniſtros condemnabat. Age dum Petre, feri trunca perfidiæ caput, qui caput iam Eccleſiæ deſignaris; ſed ille longè aliter: *Simon ergo Petrus*, inquit textus, *habens gladium eduxit eum, & percuſſit Pontificis ſeruum, & abſcidit auriculam eius dexteram*, Ioan. 18. num. 10. bene Theophil. in catena: *Ceſio*, inquit, *auris dextræ ſerui principis Sacerdotum, ſignum erit ſurditatis eorum, quæ præcipuè in principibus Sacerdotum inoleuerat.* ne mutilato inſtrumento voces perciperent, qui in profundum barathrum ſponte deuenerunt. phantaſticus nimirum eſt in his auditûs apparatus, hypocriſim diſſimulatam iuſta Petri diſtrictio abhorrebat. Acutè Ambroſ. *Docuit*, inquit, *quòd aurem habere in ſpecie non deberent, quam in myſterio non habebant.* nullam ſupremus Inquiſitor noſter aptiorem pœnam perfidæ Synagogæ poterat irrogare.

1693. Has Synagogæ aures clauſas & ſurdas innuebat Iſaias 6. *num.* 10. ad Deum locutus: *Excæca cor populi huius, & aures eius aggraua, & oculos eius claude.* iuſta enim obſtinatæ de obliuione malitiæ pœna, hinc caligare, inde obſurdeſcere: de quo Tertull. in Apolog. cap. 21. *Duobus enim*, inquit, *aduentibus eius ſignificatis, qui iam expunctus eſt in humilitate conditionis humanæ: ſecundò, qui concludendo ſæculo imminet in ſublimitate diuinitatis exertæ: primum non intelligendo, ſecundum quem manifeſtius prædicatum ſperant, vnum exiſtimauerunt: ne enim intelligerent priſtinum, credituri ſi intellexiſſent, & conſecuturi ſalutem ſi crediſſent, meritum ſuis deliſtorum: ipſi legunt ita ſcriptum, multatos ſe ſapientiâ, & intelligentiâ, & oculorum fruge.* itaque lamentabilior horum ſtatus, quàm illorum qui noluerunt intelligere, vt bene agerent, & quàm illorum, qui inſtar aſpidum, aures ſuas vt obſurdeſcerent, obturarunt: quia poſſunt aures intelligendo applicare alij, alij admotam ab auribus caudam explicare: hi verò, qui etſi vellent perforatas, abſciſſas, & aggrauatas aures quodammodo non poſſunt adhibere, duriori longè obturatione implicantur.

§. VI.

Pœnitentis citiſſimum, & certiſſimum remedium, cuius clamoribus Deus conclamat, dulcem priſtinæ iræ facturus pœnitentiam.

1694. QVæ hucuſque in hoc verſiculo dixi, cauſſam habent, cur ſponſa tam breui, à leui perturbationis defectu tolleretur. quòd ſi in illo animam grauiter delinquentem vocari velis, moneri que, vt per pœnitentiam iterum reuertatur: nota quàm facile illi remedium proponatur, nimirum vt quæ auerſa fugiebat, reuerteretur conuerſa: eſt enim hoc nobiliſſimum pœnitentiæ encomium, vt citiſſimum & certiſſimum remedium præbeat peccatori. & quid mirum, ſi Deus peccatoris clamoribus conclamat: ſi dulcem ipſe præ charitate, priſtinæ iræ videtur agere pœnitentiam? ſingula iam illuſtro. Excuſabis hinc verba illa Iacob ad fratrem Eſau: *Vidi*, inquit, *faciem tuam ſicut viderim vultum Dei*, Geneſ. 33. num. 10. de quibus Alcuinus quæſt. 241. *Vtrùm pauentis*, inquit, *& perturbantis animi verba, vſque in hanc adulationem proruperunt*: abſit: nam reuerà cordata fuerunt verba, & pro rerum circumſtantiis prudentiſſima. timebat fratrem ingenio aſperum, inſuper iniuriâ, vt putabat, ſubiratum: inuenit mitem & collachrymantem. *currens itaque Eſau*, addit textus, *obuiam fratri ſuo, amplexatus eſt eum: ſtringenſque collum eius, & oſculatus fleuit*, num. 4. in Græco, *& fleuerunt vtrique.* tunc aptè ratiocinans, prorupit in illam vocem Iacob: ac ſi dixerit. qui miſeri affectus miſeratur; cui ſupplicantis lachrimæ lachrimas extorquent; qui dum iram poterat, miſericordiam adminiſtrat: is iam Deum induit, & vultu illum exprimit, quem motibus imprimit. bene Alcuinus citatus: *Hæc verba*, inquit, *fraterna ſunt, & benigno animo dicta, quoniam poſt benignam ſuſceptionem metus ipſe tranſierat.* dum benignè exceptus, quem durum trepidabat hoſtem, hoſpitem blandum experitur, & vbi timebat ſcopulum, portum inuenit: non poteſt Dei inſtar non imaginari. Sic Dei propitium affectibus, ſupplicantis affectus compenſare, ſic nobis tutum eiuſdem ſemper veniam ſperare.

Facit huc mirè vltima illa ſententia contra impœnitentes peccatores diſtingenda: *Diſcedite à me maledicti in ignem æternum, qui paratus eſt diabolo & angelis eius*, Matth. 25. num. 41. ac ſi nunquam ex mente Dei ignis ille hominibus pararetur. & cur ita? quia facilè per pœnitentiam poterat euitari. 1695.
Quærit Tullius alicubi, cur in patricidas nulla pœna apud veteres pararetur? & reſpondet nunquam illis perſuaſum, eò vſque ſceleris aliquem peruenturum, vt vitæ ſuæ principio vitam eriperet. pari modo non paratur ignis hominibus, quaſi ex ſe non eſſet credibile, vt hi in tantam miſeriam deuenirent, vt facilè pœnitentiæ ſubſidium ſpernerent: paratur verò dæmonibus, quibus denegata auxilia ſtatuebat Deus, ne vltra pœniteret illos commiſſi ſceleris. Pulchrè Iobius Monachus ſæpe citatus ſuprà, ad hunc locum: *Idcirco*, inquit, *ignem diabolo eiuſque angelis, non autem hominibus præparatum ſcribitur: quoniam in nobis non inopinata ſit à malo in melius mutatio, cùm illi confirmata ſua voluntate, nullam de ſe ſpem reliquam fecerint.* imò quodammodo inopinata homines rapit finalis impœnitentia: qui ſi voluiſſent, non in alienum ignem, ſed in deſtinatam gloriam tranſirent.

Prodegerat non tam aurum, quàm animam adoleſcens ille parabolicus, id eſt, diuitias magis patris, quàm ſuas profuderat inſanus, & tamen cùm ſanari optat, exclamat: *Surgam, & ibo ad patrem meum*, Luc. 15. num. 18. ad quem Chryſologus ſerm. 1. *Qua ſpe? qua fiducia? qua confidentia?* & meritò dubitat; quomodo enim quem offenderat non timebat? quomodo quem (ſi fas dicere) redaxerat ad paupertatem, paupertatis ſuæ conſolatorem ſperabat? 1696.

sperabat? sed respondet optimè: *qua spe? illa qua pater est: ego perdidi quod erat filij, ille quod erat patris non amisit. apud patrem non intercedit extraneus: intus in patris pectore, ipse qui interuenit, exorat affectus.* orat affectus, & exorat veniæ effectum: quippe non esset paterni cordis, si quem è barathro vocarat, iam emergentem luci, à venia senocaret: si dum impellit ad pœnitentiam, volentem pœnitentiæ adpellere, propelleret: ad primum quippe filij clamorem, tota paterna viscera conclamarunt; credereinque patris nomen, quod prodigus longè adhuc expresserat, plenam patris pietatem expressisse.

1697. Peccatorum grauatus pondere, clamaturus ad Christum describitur homo *Isai.15. num 3.* & iterum num.4. *Super hoc expediti Moab vlulabunt, & anima eius vlulabit sibi.* Quid ad hæc Christus? statim subdit: *cor meum ad Moab clamabit*, num.5. nonne satis erat, si vlulatibus Moab, siue peccatoris responderet? certè diuinis illis visceribus, non satis: clamantia quodammodo vlulant, quia peccator vlulans clamabat: clamat affectus patris, filio indulgentiam, vt non oret tantummodo, sed exoret. Ailredus ibi apud Godefr. *Gratias*, inquit, *tibi Iesu bone: verè miserationes tuæ super omnia opera tua: cùm propter Deum cor hominis conteritur, mox cor Dei ad ipsum conuertitur*, &c. *Moab vlulat in pœnitentia, Christus clamat in misericordia: Moab vlulat confitendo, Christus clamat remittendo. Respondet itaque clamor vlulatui, affectus affectui, misericordia misero, Medicus ægro, laboranti, & dolenti compassio.* Sic certa, sic cita venia pœnitenti.

1698. Sed non caret mysterio versio LXX. qui vbi nos legimus de Deo, *cor meum ad Moab clamauit*, legunt: ἡ καρδία τῆς Μωαβίτιδος βοᾷ ἐν αὐτῇ. *cor Moabitidis clamat in ipsa.* quasi pœnitentis cor, ita iam cordi diuino adglutinetur, vt alterum pro altero ponatur: sitque idem clamare cor in filio, quàm paternum cor etiam commoueri. & notandum non dixisse, *cor Moab*, sed in terminatione fœminina, *cor Moabitidis*: solent enim lachrymæ, & suspiria fœminæ auditi citiùs, & de fragilitate mouere efficaciùs, teneriùs persuadere, & apud Deum clamores pœnitentis, instar tenellæ filiæ habentur: ideo certus ad veniam, citus ad salutem, neque nouit tarda molimina in condonando. Sunt elegantia verba illa Gilberti serm.33. de Magdalena: *Non est sera*, inquit, *gratia Christi: in ipso conuiuio quo mulier hæc Domini pedes rigauit, tersit, & perunxit, & lota, & extersa, & peruncta est, non est enim parca clementia Christi, nec pigra quidem: plus rependit, & in horam rependit.* & pende antithesim rerum magis, quàm verborum: inuicem operatur Christus & Maria, quasi eisdem affectibus, vtriusque corda induerentur: vt illa ideo daret accipiendo, quod Christus dando accipere videretur.

1699. Et quid aliud fuit vox illa Patris prædictum prodigum excipientis: *citò proferte stolam primam, & induite illum*, num. 22. nisi quòd qui patienter tolerauerat peccata, iam pœnitentis clamorem & nuditatem ferre non poterat: ac si iam in nudo, ipse pietatis affectu nudus pateretur. Fauet in partem Chrysol. ad rem aliam suprà datus, serm.5. *Sustulit filij crimina, qui non sustulit nuditatem.* & benè addit citò, quia, vt ibidem Chrysologus, *tardam misericordiam pater nescit.* equidem nescit, qui primo statim clamore, commouetur: ideo paulo antè dicitur: *vidit eum longè, & misericordiâ motus est:* vt non magis miseriâ prodigus, quàm pater misericordiâ commotus intelligatur. Iterum S. Doctor: *Mouetur*, inquit, *misericordiâ, qui loco non potest dimoueri: accurrit non progressu corporis, sed pietatis affectu.* felix clamor, dulcis affectus, qui æternam emolliuit soliditatem.

Sed quid mirum clamores hominum, non cœli 1700.
solùm; sed diuini etiam fores pectoris perfringant: quandoquidem licèt aliàs adamantinæ, ita pœnitentiæ vocibus redduntur cereæ, vt etiam bestiarum clamore pœnitentiam imitantium moueantur. Pende voces & vota Regis Niniuitæ: *Homines, & iumenta, & boues, & pecora non gustent quidquam, nec pascantur, & aquam non bibant, & operiantur saccis homines & iumenta, & clament ad Dominum in fortitudine*, Ionæ 3. num. 7. & quorsum bestiarum clamores? certè vtiles, quia pœnitentiæ saccis operiebantur. Vidistin' hominem deperditè aliquid amantem, qui non solùm rem, sed etiam leues eius vmbras deperit? sic etiam Deus non solùm veram hominum pœnitentiam, sed etiam illam in bestiis vmbratilem adamauit, vt illarum clamore visus etiam moueri: ideo ad Ionam: *Ego*, inquit, *non parcam Niniue ciuitati magnæ, in qua sunt plusquam centum viginti millia hominum, qui nesciunt quid sit inter dexteram & sinistram suam, & iumenta multa*: cap.4. num. 11. En tibi iam Deo cura est de bobus, solùm quia pœnitentiæ velo conteguntur. Eusebius Gallic. homil. de pœnit. Niniuit. *Inter fideles*, inquit, *quisque non dubitet, bestiarum precum, holocausta votorum, sacrificia lachrymarum ad diuinum familiariter ascendere posse conspectum; ecce ad aurem Domini gemitus etiam brutorum animalium peruenerunt quidem, dum fidei hominum militant, cælum cum supplicatione hominum penetrarunt.* Sic auidæ, sic arrectæ diuinæ aures his clamoribus, vt citum certum auferant auxilium.

Sed quidem si verbum Dei efficax est, & omni 1701.
gladio ancipiti penetrabilius, si nunquam ad Dei sedem, vnde remittitur, vacuum redire consueuit, vt concinunt Scripturæ: certum est post illas minas; *adhuc quadraginta dies, & Niniue subuertetur*, cap.3. num.4. iam prodire è cœlo pœnas, instare iam supplicia, excidia gentis & vrbis imminere: sed pœnitentiam agunt, & veniam citò consequuntur. Ecquid ergo, inquis, factum de pœnis illis iam volantibus, de delapso penè excidio? retorquentur à pœnitentia, quæ instar rupis non solùm nouit fluctus iræ tumidos verberantesque, reddere in spumas: sed eisdemmet percutiens mare, quodammodo repercutere. Pulchrè idem Gallicanus homil. initio Quadrages. *Ira Dei*, inquit, *superimminentis suspenderunt ruinam, & paruuli ac pecora pariter abstinentes, egressam à Domino plagam, atque sententiam iam cadentem, vt sic dixerim, retorserunt.* non vacuum ergo verbum, quia pœnas expediuit: sed potens pœnitentia, quæ retorsit immissas.

Et acutè planè ait sanctus Doctor, *retorserunt*, id 1702.
est, percutientem iam Deum quodammodo repercusserunt: quoniam non tam actis Dei vindicta in peccatores, quàm, (eo iam pœnitente) actis amor, affectus vulnerans, quo ipse Deus ad veniam sollicitatur, & si fas est dicere, habitæ iræ, (sicut peccator culpæ præteritæ) mordetur pœnitentia. mentiar ni hoc voluerit ipse Ionas cùm dixit: *Scio enim, quia tu Deus clemens, & misericors es, patiens, & multæ miserationis, & ignoscens super malitia*, cap.4. num.2. pro vltimis verbis legit D. Hieron. *& agens pœnitentiam super malitijs.* quasi iam doleat mansuetus, quòd pœnas iratus intendisset. Enarrabat Propheta pœnas quibus populus afflictus, & subdit,

dit, *& vidit cùm tribularentur, & audiuit orationem eorum, & memor fuit teſtamenti ſui, & pœnituit eum ſecundùm multitudinem miſericordiæ ſuæ*, Pſalm. 105. num. 44. vbi bene Lyranus: *Ad modum*, inquit, *pœnitentis ſe habuit, quando quos captiuauerat, de captiuitate reduxit*. Proh ſuauiſſimam rationem pœnitendo!

1703. Peccat Dauid, & vix audit increpantem Prophetam, cùm exactè pœnitens reſpondet: *peccaui Domino*, 2. Reg. 12. num. 15. cui ſtatim Nathan. *Dominus quoque tranſtulit peccatum tuum*, ibidem. & cur, quæſo, non auferri dicitur peccatum, ſed transferri? putarem ſignificari, quòd licèt culpa omnino à pœnitente Rege tolleretur, pœnam tamen ad Deum magis fuiſſe translatam: neque enim tam miſeri peccatoris contritione cor compunctum, quàm miſerantis Dei cor, ad indulgendum amore pungebatur. Sic ad illud Deuter. 32. num. 5. *peccauerunt ei, & non filij eius*. ſcribit Cantuarienſis apud Godefr. *Peccat quis Deo, per curam: quia qui peccat, curæ Deo ſe ſubdit, quia ab eo ſalutem ſperat*. bene ergo Dauid: qui *peccauit Domino*, in Dominum videtur peccatum tranſtuliſſe, qui Domino peccati ſui curam remiſit, quaſi de irâ priſtina pœnitenti. vnde hac re locutus Eccleſiaſticus: *Dominus*, inquit, *purgauit peccatum ipſius*. ac ſi amor ille pungens, & ſollicitans cura cor diuinum, medicina foret aëris, & mordax quoddam rheubarbarum, ex quo & per quod humani cordis morbi purgarentur.

§. VII.

Deus pœnitentiam noſtram ambit gemens, rogans, ſperans: hanc vt obtineat, furti, delicti, infelicitatis piam ſubit notam: iam voti compos, rubore pœnitentis tamquam purpurâ comitur: & vnde affectus tantus.

1704. SEd nota mihi qua anxietate, non ſemel, neque iterum, ſed quater ad pœnitentiam anima reuocetur: non poterant clariùs amantis Domini deſideria declarari, qui pœnitentiæ noſtræ ob nimiam charitatem cupidiſſimus: hanc ambit ſollicitus, gemit ſuſpirans, anxius rogat, ſedulus ſperat: hanc vt à nobis impetret, furti modeſti, religioſi delicti, glorioſæ infelicitatis notam piam non reſpuit ſubire. iam voti compos, verecundum confuſionis, & confeſſionis noſtræ ruborem, aſſumit incomptum, quo indutus tamquam amœniori purpurâ ſplendeſcit. Quæris affectus tanti cauſam? vno verbo: inſitum amoris pondus, quo in creaturam fertur creator ſuam. Adhuc plura de prodigo dicenda. attende.

1705. Veniebat miſer adoleſcens ad Patrem: *cùm autem*, inquit textus, *adhuc longè eſſet, vidit illum pater ſuus, & accurrens cecidit ſuper collum eius*, Luc. 15. num. 20. & cur primus videt? cur viſum è longè venientem agnoſcit illico? deſiderium abſentis filij teſtabatur mater Tobiæ, dum in ſupercilio montis ſedet versùs viam vnde venturum ſibi ſolatium ſperabat, *Tob* 11. *n*. 5. ſic inſtar huius amiſſum filium Deus ſuſpirabat, & vix qua veniret totus intendebat: ideo accurrens adſtringit, id eſt, currens celeri gradu, amplexatur, quia ambitioſior ille dandæ, quàm filius accipiendæ veniæ perſiſtebat. Maius eſt quod pulchrè hîc habet VVerricus *Pintus in Cantica*. apud Godefr. *Quantum*, inquit, *hæc verba ſonare videntur, tardius videbatur patri veniam dediſſe filio, quàm illi accepiſſe: ſic feſtinabat abſoluere reum à tormento conſcientiæ ſuæ, quaſi plus cruciaret miſeri cordem compaſſio miſeri, quam ipſum miſerum paſſio ſui. neque hoc dicimus quod in naturâ incommutabili humanos ponamus affectus: ſed vt in amorem illius ſum ma bonitatis noſter dulceſcat affectus, dum ipſam plus nos amare, quàm nos ipſi amemus, ex ſimilitudine diſcimus humana*. quæ poterat affectuoſior ambitio excogitari.

Sed quidni faciat iuſtificans, qui tam fuerat vocans, ambitioſus. gratiæ auxilia, vocauit Salomon odores pretioſos: *trahe me, poſt te curremus in odorem vnguentorum tuorum*, Cant. 1. num. 3. tu nunc mihi pende iuuenem in hara ſedentem, & inter lutoſas fœditates porcis conuiuentem, *Luc*. 15. *n*. 15. ibique vocatum: non vnguenta gratiæ inter porcos effuſa, admiraberis? en Deus qui thymiama ſuum & vnguenta ſacra, tam ſedulò ab humano vſu interdicebat: iam iuuenem cum porcis cœno volutatum, odoribus vnguentorum ſuorum reſpergit ſuauiſſimè, Giliber. ſerm. 35. *Filius*, inquit, *ille iunior in ſe reuerſus, vnguenti huius vberem copiam odoratus eſt in parte de regione longinqua, & inter greges porcorum patris eius cœpit fragrare clementia: ideo attractus eſt, & currere cœpit ad patrem in odorem vnguentorum eius*. quàm ambitioſa profuſio inter porcos vnguenta fundere, odores inſtillare! 1706.

Peccatorum conuerſionem graphicè deſcripturus Eſaias, ſic habet, *& erit in illa die ſibilabit Dominus muſcæ, quæ eſt in extremo fluminum Ægypti*, cap. 7. num. 19. ſibilat quidem vocans per vnguentorum gratiæ refuſionem, & vbi illud Salomonis: *muſcæ morientes perdunt ſuauitatem vnguenti*, Eccleſ. 10. n. 1. quorſum vnguenti ſacri perditio tanta? neſcit ſe continere, imò nec præ amore poteſt, cupiditas diuina. & licèt vnguenta ſua, id eſt, vocationes, & ſufficientia auxilia inter peccatorum muſcas videat perire: vocat tamen, ſibilat, inuitat. Bellè Drogo lib. de ſacr. Dom. Paſſ. *Sic*, inquit, *Maria Magdalenæ ſibilaſti, de qua non vnum, ſed ſeptem Ægypti flumina eieciſti*. reſpondet Magdalena tunc, & ita reſpondet muſca olim perdens vnguentum, vt & ipſa reddatur vnguentaria, & offerat alabaſtrum vnguenti, *Ioan*. 12. *num*. 4. quo Chriſtus ideo mirificè recreatur. quia iam illa pura conſiſtebat. Idem Drogo poſt multa: *Videres*, inquit, *effuſæ vnctionis ſuauitate totam domum repleri: quid igitur, niſi in torrentibus vallis requieſcebat*, Iſai. ibidem n. 20. *de qua tot & tantæ gratiæ torrentes effluebant*. 1707.

Patet huius ambitionis apex, quòd bonum opus in illum operatam Mariam teſtatur Chriſtus *Matth*. 26. *num*. 10. cùm tamen omnia bona ex hoc opere, mulier ipſa ſibi compararet, quia ambitio pœnitentiæ noſtræ Deum vrget, vt ſibimet neceſſaria putet, quæ nobis proſunt. Querùlo fratri ſeniori de conuiuio prodigum excipiente, reſpondet Pater: *epulari autem, & gaudere oportebat, quia frater tuus hic mortuus erat, & reuixit, perierat, & inuentus eſt*. Ecquem feſta peragere oportebat, patrem, an natum? non exprimitur. certè, quia vtrumque, aut vtrumuis velis, perinde erat: non magis gauiſus filius acceptâ veniâ, quàm datâ pater: huius intererat etiam parare conuiuium, qui in comparato pœnitente, anxiam ſuam expleuerat cupiditatem: oportebat illum filio indulgere, ne iterum abiret, quia ſine illo gemens angebatur. Gilbert. citatus: *Vide*, inquit, *facilem, vide profluuiam Domini Ieſu gratiam, cum pœnitente filio oportet eum gaudere*, 1708.

& epulari. hæc de ambitione, de qua suprà plures paginas dedi: nunc pressiùs eius gemitus, preces, & spem anxiam videamus.

1709. Huc facit vox illa Christi Domini, Psalm. 101. num. 6. *à voce gemitus mei, adhæsit os meum carni meæ.* alij legunt in plurali, sed eodem sensu: *adhæserunt ossa mea carni meæ.* Nemo nescit ex doctrina Patrum, maximè Augustini, in corpore Christi mystico ossa vocari robustiores animas, carnis verò nomine robustiores alias venire: adhærent ergo iusti & sancti fragilibus, vt eos saluent, & ad pœnitentiam inducant. Ast vnde ad immensi laboris opus commouentur? an ab eorumdem pœnitentium gemitu & suspiriis? certè non ita: ab ipso Christi gemitu attrahuntur, & ab huius votis ambitiosè suspirantibus, fragilium pœnitentiæ anhelant procurandæ: ita perpetuus Augustini discipulus D. Prosper Aquitan. ad hunc locum, quem sic ex ore Christi dilatat: *à voce gemitus mei, non à voce gemitus eorum, de quibus gemo, quòd non rectè gemunt, quòd carnalia cupiunt, quòd temporalia concupiscunt. Sed quia non desunt validiora membra, quæ curam habeant infirmorum, nec affectu capitis discrepent: voce gemitus mei erudiuntur ossa, id est, fortiora corporis, vt adhæreant carni meæ, id est, infirmioribus meis: secundùm quod scriptum est*, Rom. 5. *Debemus nos firmi, infirmitatem infirmorum portare.* Ecquis non sudet pro animarum salute, dum ambitiosis Christi suspiriis incitatur?

1710. Parum erat gemere, ni etiam in preces fusus, pœnitentiam nos rogaret ambitiosior. Quid enim aliud est est illud Ecclesiastici 30. num. 24. *miserere animæ tuæ placens Deo, & contine.* quid, inquam, hoc est, nisi quòd Deus profunditur in preces, nos ipsos pro nobis rogans? Saluianus lib. 3. ad Eccles. Cathol. *Vide*, inquit, *pietatem erga nos Domini nostri: vide quàm misericors sit Dominus Deus noster, qui nos ipsos pro nobis misericordiam rogat: miserere, inquit, animæ tuæ. hoc est dicere: miserere etiam illius, cuius vides miseratione me frangi: miserere illius tandem, cuius misereor ego semper.* Heu qualem duritiem nostram! Deus pro nobis frangitur cupidus, & nos stupidi non disrumpimur. Sed de diuinis fusis ad nos precibus, vbi de amoris ambitione, & item vbi de incantato piè Domino scripsi plura. Vide iam quàm auidè nos reuertentes speret Dominus.

1711. Dormiebat Iacob corpore, cuius interim mens altissima contemplatione vigilabat: aperitur illi cœlum: *viditque in somnis scalam stantem super terram, & cacumen eius tangens cœlum, Angelos quoque Dei ascendentes, & descendentes per eam, & Dominum innixum scalæ*, Genes. 28. num. 12. & quorsum, inquis, cui orbis totus innititur, innixus nunc cernitur scalæ? cur is, cui angusta domus cœlum, ad scalam reducitur constiturus? nimirum erat scala illa porta cœli, *num.* 17. & erat ibi Dominus, quia sperabat anxiùs venientes. Sic solet peruigil ianitor nunc ambulans, nunc innitens fores custodire, sed id ex munere. paterfamilias, & domus dominus, si quando ad fores iacet suas, aliquid sperat auidus, cuius ardenti torquetur desiderio, cuique statim vt accesserit, occurrat primus. D. Anton. de Padua serm. de transfiguratione: *Ascendite ergo*, inquit, *ne timeatis: quia Dominus innixus est scalæ, paratus suscipere ascendentes.* quidni paratus suscipere, qui ideo ad scalam, siue ad portam peristat vt suscipiat.

1712. Quid? pœnitentiam nostram vt consequatur Deus, modesti furti notam non recusat. rapitur in spiritu Ieremias, & audit à Deo: *Quid tu vides Ieremia? & dixi: Virgam vigilantem ego video. & dixit Dominus ad me: Bene vidisti: quia vigilabo ego super verbo meo, vt faciam illud*, Ierem. 1. num. 11. Ægyptij symbolica hieroglyphicorum suorum significatione, per virgam in summitate vigilanti oculo insignitam, vigiles Principis curas denotabant. putares simile quid vidisse Ieremiam, abstrusiora meditor. Mercurio Deorum solertissimo, qui mercator mercatoribus præest, & fur furibus assistit, (nescio an perinde sit) vigilantem quamdam virgam, id est, hastam vigilibus draconibus redimitam (*caduceum* dicitur) vetustas tribuebat; quid si Deus vigili virgæ assimiletur, vt intelligatur non maiori sollicitudine mercatorem opibus, aut furem alienis opibus inhiare, quàm ipse saluti nostræ inhiet, vt per pœnitentiam ad illum conuertamur? quid si piè nos furetur, vt nos nobis lucrifaciat? fauet idem D. Antonius serm. Dom. 5. in pass. *Christus*, inquit, *dicitur virga vigilans, pro eo quòd sicut fur de nocte vigilans, virgâ, in qua est vncinus, res de domo dormientium extrahendo furatur: sic Christus virga suæ humilitatis, vel humanitatis, & vncino suæ crucis, animas diabolo furatus est: vnde hic dixit, cùm exaltatus fuero à terra, omnia traham ad me ipsum: vncino scilicet crucis.* En tibi, Deus in scala exaltatus vt speret, cruci affixus vt furetur, & siue furans, siue sperans, summa cupidæ ambitionis exhibens monumenta. Quid enim maius, quàm vniuersorum Dominum, furem appellari, vt pœnitentem te sibi trahat? aut quid aliud est congrui auxilij opportunitatem obseruare, quàm pœnitentiæ tuæ instat benifici furis vigiles excubias exercere?

Vidisti supremum dominum honorificâ quadam furis labe, ob hominum pœnitentiam respersum: audi supremam innocentiam, si non peccati maculas incompatibiles, at religiosi peccati titulum, pari ambitione amplexantem. & vt interim taceam illud Pauli, vbi ait Christum, qui peccatum non nouerat, pro nobis peccatum fieri: audi illud Michææ, apud quem Deus: *Popule meus, quid feci tibi, aut quid molestus fui tibi?* cap. 6. num. 3. id est, *quid peccaui tibi.* ac si vt peccatores traheret ad pœnitentiam, infamem peccati titulum non refugeret: paratus quodammodo facere pœnitentiam, si peccator aliquid, in quo Dei charitas deliquisset, posset obiicere. quasi dicat: impeccabilis ipse natura, subibo peccati titulum, si quid meritò reprehendatis, pœnitebit me in vos commissi, vt vos tandem in me pœniteat commissorum. Miratur stupens Chrysost. verba ista homil. 4. de pœnitentia. *Magnum, inquit, vt verum fatear, & mirabile dictum; quod enim dicit tale est: Quid, inquit, peccaui: quod neque serui dominis dici concedunt.* atqui Deus cupiditati suæ, & vtilitati nostræ seruiens id concedit. 1713.

Genealogiam Christi descripturus Matthæus, sic incepit: *Liber generationis Iesu Christi filij Dauid filij Abraham*, cap. 1. num. 1. At cur vetustiori Abrahamo Dauid præponitur? Credo, quia semper postea Christus, vt passim ex Euangelio constat, Dauidis filius erat appellandus. Sed cur tam auidè affectandus hic titulus? Certè, quia Dauid & peccator insignis, & insignior pœnitens: vt Christus toties ab aliis cogeretur ad veniam, quoties & paterni peccati, & impertionis veniæ reuocaretur memoria, exemplum adduceretur: hoc stratagemate expugnandæ diuinæ pietati vsa Chananæa: *Miserere, inquit, mei Domine, fili Dauid*, Matth. 15. num. 22. ac si dicat: Quid abhorrebis peccatricem, 1714.

quid

quid respues peccata, cuius domi nascuntur? peccata Domine tibi innocentissimo, de origine paterna, non aliena. Meliùs D. Anton. de Padua serm. in Dom. 2. Quadrag. *Ac si dicat*, inquit, *O domine, ideò de familia ac tribu Dauid accepisti carnem, vt peccatoribus conuersis, qui exemplo Dauid de misericordia tua sperant, & pœnitentiam agunt, remissionis gratiam infunderes, & manum tuæ misericordiæ porrigeres: miserere ergo mei Domine fili Dauid.* scilicet Alexander Macedo filius Iouis haberi & dici, ambitiosus gloriæ cupiebat, vt diuinitati crederetur domesticus, & vt quoties tantum titulum audiret, toties ad maiora peragenda cogeretur: an non magis ambitiosus salutis nostræ Christus, qui & dici & haberi vult filius peccatoris, vt peccato quodammodo domesticus, cogatur piè, peccatoribus indulgere?

1715. Non grandius, sed tamen rarius est quod addo. non solùm diuinam innocentiam peccato quodammodo inficit: sed & felicitatem diuinam quodammodo etiam afficit infelicitate hæc ambitio. Calicem æternæ beatitudinis symbolum, beatæque lætitiæ prælibationem, desiderat, Paschatis tempore, tradidit discipulis Christus, & subiunxit: *Non bibam à modò de hoc genimine vitis, vsque in diem illum, cùm illud bibam vobiscum nouum, in regno Patris mei*, Matth. 26. num. 29. id est, non percipiam aliquid voluptatis, vsque, &c. Sed vbinam festiuus triumphus ascensionis? vbi hilares illæ comitantium Angelorum dissertationes? vbi paternæ dexteræ assessio? vbi gloriæ dominatus? vbi plena felicitas, qua Saluator noster, torrente voluptatis debitæ satiatur? desipit illi quodammodo voluptas, dum decipitur vita nostra: visa distrahere illum à beatitudine ambitio nostro loquendi modo, dum omnes ad pœnitentiam non trahimur. D. Cyrillus Alexand. *lib. 7. in Leuit.* non longè à principio: *Si intelleximus, inquit, quæ sit Sanctorum ebrietas, & quomodo hæc pro lætitia Sanctis inpromissionibus datur, videamus nunc, quomodo Saluator noster non bibit vinum, vsquequo bibat illud cum Sanctis nouum in regno Dei: Saluator meus luget etiam nunc peccata mea: Saluator meus lætari non potest, donec ego in iniquitate permaneo.* & quæ alibi eiusdem dedi ad hunc locum, atque aptis exemplis confirmaui. Scio quidem quàm in hunc locum desæuiat D. Bernardus *in serm. de verbis Origenis.* Sed pace sancti Doctoris, siue illa Origenis sint, siue, vt alij putant, Cyrilli: si debito sale condiantur, sapient dulcissimè, & quidem ex omnibus Patribus, imò ex eodem Bernardo, similia pia hyperboli dicta, passim legimus: aut quid indecentius est in his lachrymis, & mœstitia, quàm in clamoribus, gemitibus, & similibus affectibus, de quibus à num. 1705. huc usque, audiuimus Patres plenissimè, & piissimè disserentes? sed pergo.

1716. Blandissimè ergo, de affectuosæ charitatis blandimento, dicitur lugere etiam nunc Christus peccata nostra: quid est enim hoc aliud, quàm quodammodo porrectum sibi à Patre beatitudinis poculum fletu temperare, & oculorum caldâ, merum felicitatis permiscere? ac si reuera exprimatur Ouidianus affectus, *Trist. 5. eleg. 4.* ad amicos,

Atque aliquis vestrûm Nasonis carmine dicto
Deponat lachrymis pocula mixta suis.

Imò quid est hoc aliud, quàm pura pœnitentiæ nostræ & suauis ambitionis expressio? Ambitiosus veniæ dicebat Dauid: *Cinerem tamquam panem manducaui, & potum meum cum fletu miscebam*, Psal. 101. num. 10. nouerat enim, quot lachrimas fundebat, tot ambitionis suæ suffragia comparare. & Christus auidissimè ambitiosus etiam nunc nostro loquendi modo dicitur potum cum fletu miscere, parat lachrymas, vt suffragia comparet. Grauissimè Saluianus alludens ad lachrymas Dauidis 2. *Reg.* 12. *num.* 16. sic habet *lib. 4. de prouident.* non longè à fine: *cum deposito diademate, proiectis gemmis, exutus purpuris, remota omni splendoris regij dignitate: cùm pro his omnibus solitarius, gemens, clausus, sacco squalidus, fletu madidus, cinere sordidatus, vitam paruuli sui tot lamentationum suffragijs peteret, & pijssimum Deum tanta precum ambitione pulsaret.* Audis planctus suffragia, ambitionem precum? quantum res patitur, talem se cupit Christus exhibere.

Ex dictis oritur, vt quando pœnitentiæ nostræ compos tandem euadit Christus, tamquam suauiori gloriæ cumulo illâ recreetur. mille possem conceptæ lætitiæ percurrere effectus, vnum sed illum eximium commemoro. Exierat hæc ipsa sponsa, de qua loquimur, noctu Christum quæsitura, cui rebellis apertum cordis ostium denegarat, quæ dum nocte prodit obscurâ, clarè tenebras culpæ propalabat, cum iustis ordinatione Dei vbi ius temporis dies perseueret: sed quod peius erat, velamen densum vultui tegendo deferebat, nocturnis tenebris velantes vmbras additura. Occurrit tandem felix Christi ministris, Ecclesiæ Sacerdotibus, de quibus subdit: *percusserunt me, vulnerauerunt me, tulerunt pallium meum mihi custodes murorum*, Cant. 5. num. 7. quia nimirum dulcibus pœnitentiæ vulneribus illam ad salutem restituerunt, & dulciori amoris languoris, vt ibi statim memorat, affecerunt. Sed adeste Sacerdotes sancti, magis enim sub hac nocte latrones animæ, quàm ministros Christi exprimere videmini: adeste heus, tulistis animæ pallium, velamen rapuistis: hoccine est expiatores criminum esse, an vestium spoliatores? iure, inquiunt, deferimus: si enim, vt fatetur, amore iam sanata languet anima, amoris pignus dilecto suo tradere non recusabit. nam velum istud confusionis quo nocens prius fœdè tegebatur, sic post pœnitentiæ pulchrescit confessionem, vt nullo ornatu comptior procedat Christus, gloriæ suæ daturus ostentamentum. Bellè Gilibert. ibi serm. 45. *Operuit confusio faciem conscientiæ tuæ: aufer velamen confusionis, confessionis induere. nam & Dominus confessionem induit, non suam, sed tuam, hoc se ornatum pallio reputat, hoc à te mutuatur, hoc illi pallium trade, quod affectuosè tollit quasi pignus amoris, & reconciliationis signum: tunc incipies amore languere, cum priùs fueris pœnitentiæ affectibus languida.* quasi quot verba ederet confitendo, tot auri fila pararet, quibus pulcherrima vestis texeretur dilecto Domino induendo: quasi rubor ille ex pœnitenti verecundia contractus, in amœnum purpuræ splendorem amati Christi vesti mutaretur. Sic solent amantes incedere concolores, & inuicem alterius fasciâ, & vittâ tamquam amoris pignore insigniri.

Collustrans mente polos Dauid, exclamat illico: *Domine Deus meus magnificatus es vehementer*, Psalm. 103. num. 1. Pende illud *vehementer.* quasi tunc ex industria pulchriori aliqua præ solito magnificentiâ comptus exhiberetur, & cultus insigniores ostentaret. quid ergo? an solem texuit in vestem, stellas fudit in coronam, & gloriæ solium composuit ex Cherubinis? hoc ordinarium est: præcellentiorem, vtpote teneriorem comptum affectauit. Vide quid subdat: *confessionem & decorem induisti*, num. 2. quasi pura puta decoris excellentia ad ornamentum vestis comptius, sic confessio. D. Prosper Aquitan. *Induit se Dominus Deus noster* 1717. 1718.

confessionem, & decorem, id est, induit se Ecclesiam qua per confessionem deposuit fœditatem, & accepit decorem: ipsa enim confessio peccatorum, decus est rectè factorum. sic posses explicare illud Psalm. 95. num. 6. *confessio & pulchritudo in conspectu eius.* quasi nesciat à confessionis tela, pulchritudinis dignitas separari.

1719. Quæres tandem, vnde tantus Dei affectus in pœnitentes ne perdantur? respondeo ex innata benignitate, qua creaturas suas prosequitur creator: sic loco suprà adducto, hoc vsus argumento contra Ionam, qui dolebat super arescentem hederam, in qua non laborarat, quam non produxerat, & nolebat doluisse Deum super creaturas suas quarum auctor. Eleganter Saluianus lib. 4. de Prouid. *Deus*, inquit, *qui etiam minimis animantibus hunc affectum proprij amoris inseruit, se tantummodo solum creaturarum suarum amore priuauit? præsertim cùm omnis in nos rerum bonarum amor, ex illius bono amore descenderet: ipse est enim fons, & origo cunctorum, & quia in ipso, vt scriptum est, viuimus, & mouemur, & sumus: ab ipso vtique affectum omnem quo pignora nostra amamus, accepimus: totus namque mundus, & totum humanum genus, pignus est creatoris sui, & iccirco ex hoc quoque affectu, quo amare fecit pignora nostra, intelligere nos voluit, quantum ipse amaret pignora sua.* vno loco & paragraphum, & caput totum pariter concludo.

1720. Vocationis suæ felicitatem descripturus Matthæus sic habet, *& cùm transiret inde Iesus, vidit hominem sedentem in telonio, Matthæum nomine*, cap. 9. num. item 9. & quanto faciliùs erat dicere, *vidit me*, vel *vidit Matthæum?* quorsum hic expressa hominis commemoratio? quia necessaria erat hæc hominis expressio, cùm statim vocationis gratia, & veniæ indulgentia esset exprimenda. erat nimirum in Matthæo & esse hominem, & esse peccatorem: esse opus diuinarum manuum, & operum peruersorum esse perpatrorem. vidit igitur Deus hominem, vt dissimularet pecccatorem: opus manuum suarum inspexit, vt peruersarum illius manuum operibus ignosceret. Acutiùs & breuiùs Chrysol. serm. 30. *Vidit*, inquit, *hominem, vt peccata hominis non videret: vidit opus suum, vt despiceret opera peccatorum.* Sic vocatur ad pœnitentiam, & accipitur statim, quia stare durus nescit amor creatoris tuente creatura, nec potest tenerrimum illud cor non commoueri. vnde idem S. Doctor *serm.* 143. arguens eos, qui dedecere Deum per Incarnationem homines reparare, effutiebant. *Quomodo*, inquit, *ad opificis honorem, operis restauratio non redundat? quando honor non deputatur ad gloriam, si factor facturam suam repares? ne amittat quis opus suum, nonne cùm veterascit reuocat, & cùm cadit, erigit, & cùm destruitur, in melius non reformat? ergo quod in partu Virginis agitur, non est creatoris iniuria, sed salus est creaturæ: si Deus fecit hominem, quis arguit cur fecit?* Sed iam ad caput septimum accingamur.

CAPVT SEPTIMVM.

VERS. 1. Filia principis, &c.

§. I.

Quàm sit siue in Deo, siue in homine, paterni tituli tenera conditio, humanitas suauis.

1721. IN hoc versiculo sponsa Principis, hoc est, diuini sponsi sui filia appellatur: vt noscant homines tenerrimè se à Deo adamatos, qui tanto Domino filiorum loco veniunt: paterni ergo tituli teneritudinē, affectus paterni humanitatem priùs in Deo, deinde etiam in hominibus ostendemus, vt filiorum Dei felicitas intelligatur. Sunt apta ad hanc rem verba Saluiani suprà data n. 1719. quibus adde illa Iobij apud Phot. cod. sæpe citato. *Quòd autem*, inquit, *Deus vocetur pater, ex ijs quæ nobis pro hominum more chara esse solent, discimus: nihil enim apud nos rerum omnium paternâ appellatione aut iucundius, aut honorificentius, aut magis venerandum: sed neque familiarius quidquam, vel ad beneficentiam propinquius. nam patris est producere non existentes, eosdem alere, & de filiorum victu satagere: quæ quidem commodius pro prima causa cōditione Deo atribuuntur, ac inde per participationem, ad generantem quoque Patrem pertinent.* ac si ita paternus erga nos affectus, patri Deo intimetur, vt inde omnis paternitas non solùm quo ad esse, sed etiam quo ad affici deriuetur, sicque piè adstrictus Dominus consulendæ vtilitati nostræ intelligatur, de quo Apostolus *Ephes.* 3. *num.* 15.

Ex abrupto incipit sacra pagina: *In principio creauit Deus cælum & terram*, Genes. 1. n. 1. & vbi rectè, scribendi historias tenoris, leges obseruatæ? cur priùs, quisnam Deus sit, pro captu nostro paululum non explicatur? cur creatoris notitia, à solâ creaturarum, per plures paginas incipitur genealogiâ: cur non antè dicitur quid sit, vt deinde quid faceret diceretur? Existimo ita scriptum, vt dum statim à Deo nos productos credimus tamquam à Patre, curandos nos prouidentissimè confidamus, quasi de paterno titulo & affectu erga creaturas, in quo summa eius bonitas resplendet, exoptet cognosci maximè creator. Philo Iudæus lib. de opific. mund. *Qui mundum*, inquit, *factum negant, non animaduertunt se tollere quod est in vitâ vtilissimum, & ad pietatem summè necessarium, nempe prouidentiam: nam opificium ab opifice suo, parenteque non negligi, docet ratio: etenim Pater hoc agit, vt permaneat sua progenies. conditor item, diuturnitati à se conditorum consulit, arcens quidquid noxam, damnumue allaturum videtur: contra quidquid vtile commodumque, modis omnibus prospiciens.* Tanto ergo ardentiùs ad curam paterna Dei viscera sollicitantur, quanto largiùs patribus omnibus ad sobolis generationem se profudere: bene ergo inde cognosci voluit, vnde sic bene velle deprehenditur. 1722.

Ad iubilos, ad lætitiam inuitat Vates purpuratus: *Iubilate Deo omnis terra, seruite Domino in lætitiâ, introite in conspectu eius in exultatione*, Psalm. 99. num. 1. Faustissima absque dubio Euangelia tantæ postulator strenæ afferebat: si autem tot gestientis animi significationum caussam inquiras, illa subiungitur: *quoniam Dominus ipse est Deus, ipse fecit nos, & non ipsi nos.* & meritò tanta id exultatione canitur excipiendum: quia eo ipso diuina nobis conferenda vgemus beneficia, quo illum auctorem, & parentem profitemur, longè feliciùs ab illo ob vigilem prouidentiam editi, quàm si à nobis (demus id esse potuisse) ederemur. Reuocat hæc Chrysol. *serm.* 6. ad Deum iam incarnatum, & aptè ad rem nostram, sic concludit, *& quomodo non exultet, qui genitorem reperit, quem timuerat cognitorem.* vt inde nobis dulcior iustitia accrescat, quòd dulciores adhuc paternitatis titulos in incarnato Deo deprehendimus: inde nobis profusior exultatio, quòd diuinæ paternitatis communicatio profundior. 1723.

Dilapidatis omnibus quæ detulerat, adhæsit miser prodigus infaustæ regionis ciui extraneo: 1724.

qui

qui ſtatim, *miſit illum in vineam ſuam, vt paſceret porcos*, Luc. 15. num. 15. Sed heus homo teterrime, quid iuuenem ipſo aſpectu ingenuum, vili porcorum mancipas miniſterio? heus iuuenis miſerrime, quid non reclamas, & mitius ſeruitij genus non exagitas? Reſpondet Chryſol. ſerm. 1. *Sic inuenit qui ſe negat patri, qui ſe committit extraneo.* apud patrem Deum delitiis affluebat, qui ſine illo, tabe miſerâ diffluebat: Dei erat, ſi quis erat, in acquirendis bonis filio labor, & cura: filij tantùm iucunditas, & voluptas. Fortè id innuunt illa verba: *Pater, da mihi portionem ſubſtantiæ quæ me contingit*, num. 12. Cur enim ſi dandam fatetur, gratuitum donum recognoſcens: ſibi quaſi hæreditario iure contingere audet dicere: niſi quia ipſa, quæ dona Dei ſunt, iam eiuſdem, qua pater eſt, debita appellantur: Deus enim qua pater, otiantibus filiis debet quodammodo laborare: ideo paulo antè *ibidem* idem Chryſol. *Eſt penes patrem*, inquit, *dulcis conditio, libera ſeruitus, abſoluta cuſtodia, timor lætus, blanda vltio, paupertas diues, ſecura poſſeſſio. nempe ad patrem labor reſpicit, fructus redundat in filios.* ſic eò feliciorem filius ſortitur effectum, quo affectum diuinus Pater induit teneriorem, qui nobis ſi opus eſſet, laboraret.

1725. Sed in re diuitiarum ſunt exquiſitæ doctrinæ, verba Chriſti ad diſcipulos, vbi poſtquam timorem abigit illis, quòd cœleſti complacuiſſet Patri dare eiſdem regnum, concludit: *facite vobis ſacculos qui non veteraſcunt, theſaurum non deficientem in cælis*, Luc. 12. num. 33. & cur Pater qui cœlo apparat diuitias, terreſtrium diuitiarum ſacculos, ad cœlum vult portandos? quid Sancto, cum ſacco? quid cœleſti Patri, cum terrenis bonis? imò, quia cœleſtis eſt Pater, viliotibus his terrenis noſtris immiſcetur, ne inde nobis venenum miſceatur. Vidiſtin' ægrotantem puerulum, febri æſtuantem, noxiam aquam iterum atque iterum inclamantem: cui tunc ſedulus pater, eôdemmet vrceolo, quo aliàs aquam, tunc propinat antidotum: vt ſub ſpecie noxiâ, filiolo inſcio ſalutarem ſic afferat medicinam? id & Pater noſter agit cœleſtis: id ſedula illa cura machinatur: ſacculos tractat terrenos, theſaurum inculcat humanum, vt homines auaritiâ ægrotantes, ſpecie ſacculorum in cœlo reponendorum, cœlo nouerint anhelare. Chryſol. ſerm. 25. *Verè*, inquit, *pater es, qui cum tuis quibuſcumque paruulis ſic agis: namque & nos interdum noſtris paruulis petentibus noxia, ingerimus ſalutaria ſub ſpecie noxiorum: fallentes inſipientiam, non decipientes affectum.* ſic illis vtilem pilulam, noxij pomuli velo ſolemus diſſimulare.

1726. Simile eſt illud: *Theſaurizate vobis theſauros in cælis*, Matth. 6. num. 20. quemadmodum enim pater, filiorum curator diligentiſſimus, vt nec minimum illis pereat curat ſatagens: ſic Dominus verè Pater caduca noſtra æternat, humana vult in cœlis bona diuinizata: ne etiam vilinſcula iſta aut mortui demittamus, aut amittamus in patria. Chryſol. iterum ſerm. 7. *Quid*, inquit, *tam paternum? quid ſic veniens de amore? quod tam prouidum de charitate conſilium? nihil tibi perire vult, qui tua in theſauris cæleſtibus vult reponi. quàm ſecurus dormit, qui Deum ſuorum meruit habere cuſtodem: quàm neſcit curas, quàm deponit angores, quàm non eſt anxius, quàm ſeruorum caret faſtu, qui ſua patri ſeruanda committit, quomodo paterna ſeruat affectio, timor non poteſt ſic ſeruare ſeruilis: pater cùm dat ſua filijs, non minuit commendata filiorum: quid ſit pater neſcit, neſcit ſe filium, qui non credit patri.* En minuſcula noſtra cupiditatis

Pintus in Cantica.

rat ſollicitus Patris affectus, quæ abſque dubio incuria noſtra ignauiter præteriret. cur enim non tam ſperni terrena iubentur, quàm theſaurizari in cœlis: niſi quia cœlorum Dominus, pannoſa iſta non ſinit diabi, vt vndique viiliora filiis corradat, nec horum ſinat minima deperire.

Sunt emphatica in hanc rem illa verba eiuſdem Chriſti ad diſcipulos: *cùm ieiunatis, nolite fieri ſicut hypocritæ triſtes*, Matth. 6. num. 16. neque enim monentur, vt hypocriſim Phariſæorum auertuncent, id enim iam de diſcipulis præſumebatur: ſed inſtituuntur, vt hypocritarum triſtitiam euitent, vt etiam pars illa præmij, quæ de hilaritate accedit ieiunantibus, nullatenus de incuriâ ſuis deperiret: ſic diligens cuiuſuis vtilitatis noſtræ indagator, vt nec etiam minima perdi prætermittat. Miraris tantam diligentiam? certè paterna eſt. Pulchrè idem Chryſol. citatus proximè: *Vbi Deus*, inquit, *dominum mutauit in patrem, voluit charitate magis, quàm poteſtate regnare, & amari maluit, quàm timeri: paterno monuit affectu, ne quid nobis de labore iuſtiſſimo deperiret.* impatienti ſcilicet amoris teneritudine ſudoris noſtri guttas vult numeratas, ne quauis debiti præmij particula defraudentur: minimis noſtris conſulit, ne vllatenus illis ſpoliemur. Diſcant Reges populi ſui, (cui inſtar filij, charitate magis, quàm poteſtate debent imperare) conſulere vtilitatibus; ſi enim non tam curant, quàm excoriant, non tam patrem, quàm tyrannum exercebunt. 1727.

Huc iterum eidem inſinuando affectui collineabant dulciſſima reſurgentis Domini verba: *Aſcendo ad Patrem meum, & Patrem veſtrum, Deum meum, & Deum veſtrum*, Ioan. 20. num. 17. prius dicitur Pater, quàm Deus, vt amoris delitium, maieſtatis dominio præponatur: vt per Patrem ad Deum aſcendamus, qui fortè ad Patrem ire per Deum timeremus. tu tamen mihi pende non dixiſſe, *aſcendo ad Patrem noſtrum*, ſed expreſsè, & *meum*, & *veſtrum* addidiſſe: tam enim ingentis beneficij, & humanitatis teneræ erat Deum nobis Patrem audire, vt niſi id clariſſimè exprimeretur, tanto muneri, tamquam immenſo oneri puſillanimis noſtra credulitas ſuccumberet. Galfrid. ibi apud Tilman. *Quamuis*, inquit, *ad diſtinctionem referatur, quod dicitur, Patrem meum, & Patrem veſtrum, aliter enim & aliter eſt, Pater eius, & noſter: in eiſdem tamen verbis intelligi poteſt forſitan, non ea ſola diſcretio, ſed certius exprimens, & altius cordi imprimens inculcatio: alioqui ſi Patrem meum dixiſſet* (lege *noſtrum*, aliàs nulla gnome) *minus adhuc propter ſe dictum puſillanimitas humana præſumeret.* vt iam credamus beneficium quod nulla tergiuerſatione celari poteſt. 1728.

Nec propterea ſine myſterio ſummi fauſtæ adoptionis noſtræ beneficij intimatio, diei reſurrectionis reſeruatur expreſſio: vt vel ſic viderent non poſſe non eſſe fratres illius, & communem patrem ſortiri Deum, quos Chriſtus paulo ante perfidos, & tempore anguſtiæ deſertores; in gloriæ tempore benignus reuocabat. Grauiter & acutè idem Galfridus citatus: *Ac ſi dicat*, inquit, *vel nunc cognoſcant eum, qui licèt repudiatus ac relictus tempore paſſionis: non diffitetur, aut abijcit eos, in die gloriæ & honoris: neque vlla iam claudicat ex parte fraternitas, qui enim pro eis ex matre ſum genitus, etiam eos in adoptione Patris admiſi.* Verè fraterna viſcera Ieſu noſtri, veri Ioſeph, quæ indulgent læſa, offenſa fauent, reuocant ſpreta. & benè in vltimis verbis partialis alia cauſſa Dominicæ Incarnationis inſinuatur: 1729.

finuatur: ac si ideo Deus ex hominum genere nasceretur, vt homines propterea ex Deo renascamur, & paternus iste à creatione titulus, nouis semper, ac noui iuris nexibus stringatur. Chrysol. serm. 70. *Quid mirum, inquit, si homines Deus sacrauit in filios: quando se homini dedit & sacrauit in filium? carnis tunc naturam transtulit in diuinam: quando Deitatem, humanam transtulit in naturam: tunc hominem sibi in cœlestibus praestitit haeredem, quando se participem reddidit terrenorum: aut homini negare quid amoris potuit, quid muneris, qui totum quod erat hominis etiam peccatum suscepit, & mortem? aut quomodo hominem in suis prosperum non habebit, qui in aduersis hominis se fecit esse consortem?* nihil negare potest indulgentia, quâ vt nos consecraret in filios, se ipsum dedit, vt qui vnigenitus erat, deinde primogenitus diceretur.

1730. Hæc fuit illa vox Euangelistæ de virgine Deipara, *& peperit filium suum primogenitum*, Luc. 2. num. 8. re enim verâ Maria mater est, quia Dei filium, & illum vnigenitum effudit Patris: si enim Pater, aut Spiritus sanctus incarnaretur, non ita propriè Maria mater appellaretur: si ergo filium habet Maria, quia ille filius erat in diuinis; ipse verò necessariò à Patre funditur vnigenitus: cur iam dicatur primogenitus, nisi quia dum ille nascitur à matre, nos ab eiusdem Patre pariter renascimur? ita est, ac proinde qui vnigenitus erat, manet primogenitus. Galfridus ad illud, *Pater noster*, Matth. 6. num. 9 sic scribit: *Ne vereamur argui praesumptionis, si Deum Patrem vocamus: quoniam ipse nobis hunc Patrem dedit, cuius ab aeterno proprius Pater extiterat: ipse, inquam, fideles suos in communionem huius filiationis asciuit, qui ex vnigenito, primogenitus fieri non despexit.* Id autem quorsum? vt teneram paterni apud Deum affectus conditionem, noua protestatione, nouis titulis agnoscamus. Idem Galfrid. *Inde ergo*, inquit, *audacia postulandi, & impetrandi fiducia est, quia etsi nos vocati filij Dei non sumus, ille tamen se ipsum negare non potest: omnino pater est qui rogatur.* intus habet vnde sollicitetur: affectio pungit viscera, teneritudo euiscerat pietatem. Sed ad Deum, cuius excellentior paternitas, ab humanâ argumentum sumamus.

§. II.

De secundâ parte tituli: vnde robustum ad diuini Patris teneritudinem fit argumentum.

1731. PAterni quidem sui affectus teneritudinem probaturus Deus, in humanis: homines, hominum patres esse voluit, qui omnes, sicut Adamum eâdem facilitate poterat creare: nimirum, vt dum in re suauissimum experiris affectum erga sobolem tuam, qualem erga te diuinus Pater habeat, recognoscas. hucusque datus Chrysologus elegans, sed elegantissimus serm. 55. vbi ita. *Ideo te Deus patrem fecit, ideo à te voluit hominem procreari, qui vtique quod de terra fecerat, poterat fecisse quamplurimos: sed egit, vt gentrando scires, quanta esset generantis affectio, & in te amorem tui tantum probares auctoris, quantum ipse auctor pignoris, tuo pignori conaris impendere.* lege omnino Lucam *cap.* 11. *num.* item 11. minus est istud, & in brutis patres formauit, vt aut brutis stolidior, Deum brutis existimes duriorem: aut si sapis, illius mollissimum affectum fatearis. pergat aureus Doctor. *Certè non solùm in te, quid esset generantis affectus, sentire te Deus voluit: sed in feris, & pecudibus, & auibus hoc Deus voluit te videre: quæ cùm de terra produxerit sola iussione, postea laborem sentire compulit generandi, mutare patriam, loca cubilibus apta conquirere, fœtus locorum difficultatibus communire, gemitibus edere, maximis laboribus enutrire, ac se morti, si natos capi viderit, non negare. Vnde si non hominis, vel ferarum similitudine, pecudum comparatione, exemplis auium, disce quanta sit in paterna charitate synceritas.* Sed iam humanam erga natos affectionem nonnullis factis exemplis videamus.

Reuixerat auditis nuntiis faustis Iosephi sui dilectissimi, Iacob: ad quem dum se accingit videndum, audit à Deo: *Ego descendam tecum illuc, & ego inde adducam te reuertentem: Ioseph quoque ponet manus suas super oculos tuos*, Genes. 46. num. 4. id est, vt nemo nescit ex prisco ritu, Ioseph tibi defuncto oculos claudet: sed quid sibi vult in summæ lætitiæ die, mortis importuna, vt videtur, commemoratio? cur seni tunc Iosephi sui amoribus fruituro, Nestoreosque annos optaturo propterea, fungendi fati obtruditur recordatio? nonne, cùm satis de se auolet felicitas, visa adhuc à voce ista inuolari celeriùs? respondet optimè Lyranus ibi. *Mos, inquit, erat antiquorum, quod persona, praedilecta claudebat oculos defuncti: per hoc autem certificatus fuit Iacob, quòd Ioseph non moreretur ante ipsum. quod summè desiderabat.* Dulcis patri mortis suæ intimatio, dum inde longior nato vita confirmatur, & inter festiuos iubilos, mors festiuior, vnde superstes filius recognoscitur. 1732.

Hinc fit vt filiorum damna, non tam hos, quàm parentes afficere videantur, & occulta quadam affectuum sympathia in patribus audiantur ad remedium, quæ in filiis ad dolorem sentiuntur. Expulsa Agar (tritus aliàs locus altiùs examinatur) cum puero, videns illum iam præ siti expirantem, suspirans, *Leuauit*, inquit textus, *vocem suam, & fleuit*, Genes. 21. num. 16. & additur statim: *exaudiuit autem Dominus vocem pueri.* Flet Agar, & solus tacens dicitur exaudiri Ismaël, quia, quod nemo ignorat, illa non tam suam, quàm filij dilecti mortem expauebat. adde meritò in Agare audita, puerum exaudiri, prædicari, quia dolor in puero ad sensum, acrius matrem pungens, in ipsa exaudiebatur ad remedium, & quod intima sympathia puer læsus in corde matris delitebat, ipse in plorante matre, opem implorabat. Nunc capies Alcuinum ibi quæst. 198. *Quid, inquit, est quod dicitur matrem fleuisse, & Deum vocem pueri exaudisse? mater non suam mortem, sed filij deplorabat: pepercitque Deus puero, pro quo fletus matris erat.* pende illud, *pro quo*, quod optimè explicatur, *loco cuius*: ergo loco Ismaëlis, Agar plorabat: quia in illa puer dolens, quo ad dolorem, & remedij vota, longè quàm in se ipso erat intimior. 1733.

Quid? hac ipsa sympathiâ, sic quodammodo à filio dolor retrahitur, vt totus in patrem compassiuum transire videatur: qui vnitâ diuisione dum læso pignori, læsi grauius spiritus affectibus adhæret: corpore quærendo illi remedio segregatur: imò quærendo sibi auxilio: qui in læso, sic læditur longè grauiùs. Ægrotabat Iairi filia, & ecce consolat ille auxilium à Domino petiturus: *Procidens*, inquit textus, *ad pedes eius, deprecabatur eum multum, dicens: Quoniam filia mea in extremis est*, Marc. 5. num. 23. Sic non erat in prædiuite familiâ alius qui veniret? Sed dicis. Id factum ob Christi Domini vocandi reuerentiam, decorius ab ipso 1734.

Principe

Principe rogari. amori tamen infirmantis puellæ cur non dabitur ſine inurbanitatis notâ, paterna aſſiſtentia, & à lecto immobilis adhæſio, ne minus reuerenter Dominus Ieſus, quamuis pater non veniret, videretur inuitatus? Certè piiſſimus Dominus, qui ſic filiis præcipit indulgendum, id temporis venientem ad ſe patrem non deſideraret. Quid ergo? credo, quia non tam filiæ, quàm patri Medicus erat diuinus neceſſarius: ideo dum ægroto ſpiritu filiæ coniacet, potuit ſine amoris iacturâ, valenti corpore vtique quæſiturus remedium adire. fauet ibi Chryſol. ſerm. 33. *Circumſtante*, inquit, *familiâ, inter tenera & blãda obſequia propinquorum, molli filia decumbit in lectulo, pater pronus ſiccâ iacet, & verſatur in terrâ: illa deficit corpore, hic mente & animo contabeſcit: illa ſecretas languoris ſui ſuſtinet paſſiones, hic fœdus & lugubris totus, toto fertur & iactatur in populo: illa moritur ad quietem, hic viuit ad pœnam.* iactato ergo in populo corpore venit ad Chriſtum, qui deficiens animo filiæ coniacebat.

1735. Maius eſt quod addo. Notâ iam Abrahæ conſtantiâ, & vegeto immolandi filij animo penetrato exclamat Deus: *per memetipſum iuraui, quia feciſti hanc rem, & non peperciſti filio tuo vnigenito propter me, benedicam tibi, & multiplicabo ſemen tuum ſicut ſtellas cæli*, Geneſ. 22. num. 16. Sed hem, mi Domine? nonne Iſaac vir erat patre robuſtior, viribus integrior: qui facile victimæ vitias ſeruandæ vitæ poſſet euitare? nonne lubens patitur, ſponte mortem ſubit, ictum expectat intrepidus? quid ergo illi promiſſio non intimatur, corona non decernitur, benedictio non datur: vt ex illo patrem decoret, non ex patre ad illum condeſcendat? Certè, quia penè ignaua victima erat filius, ſi cum patris feruore compararetur: leuiſſimus eius dolor, ſi cum immolantis patris dolore commitiatur: ideo Chryſol. ſerm. 10. *Patris*, inquit, *patris erat paſſio ibi tota, vbi filius immolabatur: ignauus filius ſiſtebatur, neſcius filius aptabatur vinctus, vt tolleret de paſſione martyrium, præmium de pœna patris, de conflictu patris raperet coronam.* Sic pater ſe magis in illo, quàm filium immolabat, ſed etiam filium: ideo tamquam bis victimæ victoria decantatur.

1736. Iam hinc intelligis quò tendant illa verba Nathan ad Dauidem: *quoniam blaſphemare feciſti inimicos Domini propter verbum hoc, filius qui natus eſt tibi, morte morietur*, 2. Reg. 12. n. 14. aliter ex Saluiano legitur: *qui natus eſt ex te*, vt non ſolùm mors filij, ſufficiens adulterij, homicidij, & ſcandali pœna videretur: ſed id maximè doleret, ſe ipſum illius mortis cauſam, quam propriâ vitâ vellet compenſatam. Audi Saluiani verba lib. 2. de Prouid. *Præter pœnam*, inquit, *acerbæ orbitatis, etiam hunc addi piiſſimo patri intellectum ſummi ſupplicij Deus voluit, vt dilectiſſimo filio cauſa mortis pater ipſe exiſteret: qui doleret, cùm vtique natum ex crimine puerum crimen ipſum occideret, quod creaſſet.* hoc eſt ſummum ſupplicium, hac pœna ſæuiſſima, quòd pater non tam ſibi, quàm filio damni cauſa videatur: hic certè ſummus dolor, cùm vix pater dolorem alium, quàm filij recognoſcat. ideo aptè pro eo quod nos legimus: *Ruben primogenitus meus, tu fortitudo mea, & principium doloris mei*, Geneſ. 49. n. 3. legitur apud Sixt. ex Græco, *principium filiorum meorum.* neſcit enim in quouis euentu pater ſibi, ſed ſuis filiis condolere.

§. III.

Vt Deus paterno afficiat, homo filiali munere non deficiat.

ADuerte tamen, ſponſam priuſquam Dei filia 1737.
appelletur, de pulchritudine greſſuum in virtutis viâ commendari, & quidem ſemper id voluit Deus, vt eatenus cœleſti Patre frueremur, quatenus cœleſtis moris filios nos exhiberemus: vt inde Pater Deus afficiat beneficio, vnde homo filius non deficit officio. ideo Chryſol. ſerm. 67. ad illud orationis Dominicæ, *ſanctificetur nomen tuum*, ſic ſcribit: *Cuius*, inquit, *genus ſumus, eius cenſemur & nomine: rogamus ergo, vt nomen eius, quod in ſe & per ſe ſanctum eſt, ſanctificetur in nobis: nomen enim Dei aut honoratur ex noſtro actu, aut ex noſtro actu blaſphematur.* non ergo filios volet pater recognoſcere, è quibus decus ſuum pollutum recognoſcit.

Studuerunt Prophetæ, ſtudet (vbique expedit) ſacra pagina, in diuina vbiuis locorum præſentia intimandâ: hac ſemel, vt par eſt, creditâ, formantur mores, firmantur virtutes, vitia refrenantur. quis enim viua fide præditus, niſi dum in illâ quodammodo languet, præſentem Deum audeat prouocare? & tamen ecce tibi Chriſtus Dominus formulam Patris orandi hominibus relicturus: *Sic ergo*, inquit, *vos orabitis: Pater noſter qui es in cœlis, ſanctificetur nomen tuum*, Matth. 6. n. 9. & cur non etiam in terris, & vbiuis, & vbique Deum eſſe intimatur, ne homini de abſentiâ præſumptâ pudor minuatur? Certè non id negauit Chriſtus: ſed voluit tantùm exprimere cœleſtem Patrem, & in cœlis regnantem, vt nos ad cœleſtem vitam ſectandam adurgeret: ſine qua cœleſtem Patrem dicere, & appellare nefas eſſet. Chryſol. citatus. *Hoc*, inquit, *cùm dicis, non ſic habeas, quaſi non ſit in terris: non ſic accipias, quaſi ſit loco clauſus, qui claudit omnia: ſed intellige eſſe tibi genus è cœlo, cuius Pater habetur in cœlis, & age vt viuendo ſanctè, ſancto reſpondeas Patri. Dei filium ſe eſſe probat, qui vitijs non obſcuratur humanis, qui diuinis virtutibus clareſcit.* inaniter de cœleſtis Patris titulo gloriaris, quem ignauiâ terrenâ decoloras.

Et quidem ideo ſignatè, quatenus in cœlis ha- 1738.
bitator eſt, Deus Pater appellatur: vt quemadmodum de terreno patre Adamo effluximus ad limum, de cœleſti ad diuinitatem refluamus. Eleganter Valer. Max. *lib. 3. cap. 5.* de iis, qui à claris parentibus degenerarunt, hos vocauit: *teterrimus ignauia, ac nequitia ſordibus imbuta, nobilia portenta*, quia quo ſunt à patre nobiliores, eo nobiliora monſtra portendunt, eo monſtrant portenta inſigniora, ſolum dedecorandis patribus enata. Idem Chryſol. in eadem verba ſerm. 68. *Pater*, inquit, *in cœlis: quia fuit tibi quondam pater, qui te reſoluit in limum: qui te ad clauſtra duxit, & pertraxit inferni. terram neſcias, amorem carnis ignores, patrem pulueris non requiras, nihil in ſe vitij licere permittat, qui Deum Patrem, cœleſtem repetit ad naturam, & qui ſe Dei filium credit, actu, vita, moribus, honeſtate tanto generi, reſpondeat: ne iterum ad terrena deſcendens, ad ipſam tanti generis tendat iniuriam.* vt quemadmodum per generationem cœleſtem, limoſum patrem exuimus: ſic ſciamus per contagium culpæ, cœleſti ſtirpe abolitâ, ad limoſas faces nos relapſos: interim enim paternus Deus agnoſcitur affectus, dummodo filiorum non noſcitur defectus. bene D. Cyprianus *orat. 8.* ad hæc verba: *Meminiſſe*, inquit, *fratres dilectiſſimi debemus, & ſcire quia quando Patrem Deum dicimus,*

quasi filij Dei agere debemus: vt quomodo nos nobis de Deo Patre placemus, sic sibi placeat & ille de nobis. Generatio quippe spiritualis est, cuius relatio spiritum, tamquam subiectum requirit, & fundamentum: hic si deficit, & si conetis in Patris beato titulo, tibi inaniter placere, te ipsâ de carnis immunditia displicebis.

1740. Hinc iam claret, cur prodigus reddita sibi mente, & ad patrem iturus ita dixerit: *surgam, & ibo ad patrem meum*, Luc. 15. num. 18. planè quippe notum, si residebat miser inter porcos, surrecturum vt iret: nec corpoream surrectionem volebat indicatam, aliò collimabat: qui enim surgere dicitur, quodammodo crescere, & altiùs attolli intelligitur: cœlestis enim Pater in altis commorans, non nisi per surgentis aditur ascensionem: crescit non tam digitis in corpore, quàm palmis in spiritu: nec altissimus Pater nisi altum iam filium recognoscit. Gilibert. serm. 5. *Prodigus*, inquit, *ille in se reuersus, &c. prudenter ait, Surgam, iturus ad eum, qui in cœlis est Pater.* Licèt enim terras impleat, at filius nisi sublimis non assequitur. nisi fortè dicas ideo dixisse, *surgam*: vt hominis in se formam reformaret, Deus enim, vt ait Poëta,

Os homini sublime dedit, cœlumque videre
Iussit, & erectos ad sidera tollere vultus.

Miser autem adolescens instar bestiæ, vultu prono, ventri obediens, siliquis inhiabat cum porcis: bene ergo bipes surgit è quadrupede, nisi enim se ad humanam formam, & imaginem cœlestis patris æmulam restitueret, frustrà à patre benignè excipi præsumeret.

1741. Instituebat Christus Dominus suos, dicens: *Diligite inimicos vestros, & benefacite his, qui oderunt vos, &c. vt sitis filij Patris vestri qui in cœlis est, qui solem suum oriri facit super bonos & malos*, Matth. 5. à num. 44. vbi mihi pende, ly *Patris vestri.* iam illis enim verbis, Pater discipulis Deus assignatur, & aliunde patrem esse demonstratur: cur ergo additur illa facturos, vt filij sint? quomodo ille, qui iam erat pater, vt denuo sit pater sollicitatur? certè, quia qui per creationem patris nomen gestabat, filios abhorreret, nec tamquam sibi natos, quos sibi de virtute similes non videret: frustrà enim vocaris filius cœlestis Patris, nisi lineamenta cœlestia, virtutum ductibus exprimas: sic enim vulgò dicimus de filio patrissante, nunc iste verè patris sui filius. fauet D. Cyprianus epist. 12. *Si hominibus*, inquit, *lætum est, & gloriosum, filios habere consimiles, & tunc magis generasse delectat, si ad patrem lineamentis paribus proles successiua respondeat: quanta maior in Deo patre lætitia est, cùm quis sic spiritualiter nascitur, vt actibus eius & laudibus diuina generositas prædicetur?* quia sicut in prauo filio, in eiusque turpitudinibus, & ignominiis pater blasphematur: sic in filij generosi virtutibus, cœlestis laudatur parentis generositas.

1742. Nec sine profunditate mysterij Christus Dominus, paternæ benignitatis exemplum *solem* filiis assignauit: putarem, vt nosceretur bona filiorum opera Solis instar collucere, vt ipsi iam lucis filij appareant, & illuminata opera, quasi viui characteres, & pulchra lineamenta Patrem exprimerent, qui totus lux est, vt ait Ioannes, & tenebræ in illo non sunt vllæ: glorificatur enim paterna lux de lucifluis operibus filiorum. Prudenter Plinius *in Paneg.* ad vtrumque & naturalem, & adoptantem Traiani Imperatoris parentem: *Macte*, inquit, *vterque ingenti in rem merito, cui hoc tantum boni contulistis: licèt alteri vestrûm filij virtus triumphalia, cœlum alteri dederit; non minor tamen vestra laus, quod ista per filium, quam si ipsi meruissetis.* nimirum alterum triumphantum insignibus affecerat, alterum apotheosi consecrarat: ideo autem laus filij in patres dicitur redundare, quia sic filij virtus parentes exprimebat, vt in ipsâ illi necessariò venerabundi splendescerent, in huiusque laudis luce, paternus potiùs splendor celebraretur. certè triumphat in nobis Pater Deus, & quodammodo apud homines consecratur, dum lucis eius operibus colluceamus.

Propterea Christus eodem cap. num. 16. *Sic luceat*, inquit, *lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent Patrem vestrum qui in cœlis est.* vnde enim visis filiorum operibus laudatur Pater, vnde Patris splendor in filiis glorificabitur: nisi, quia Patrem cœlestem, lucis patrem, sic ad viuum illustria, imò lucisflua filiorum opera repræsentant: vt visa, etiam inuidentes oculos ad Patrem cogant glorificandum? Grauiter, vt solet, D. Leo serm. 5. de Natiuit. *Si ad humanam*, inquit, *pertinet laudem, vt Patrum decus in prole resplendeat, quanto magis gloriosum est, ex Deo natos in auctoris sui imaginem refulgere, & illum insequi illos generauit ostendere, dicente Domino, Sic luceant opera vestra, vt glorificent Patrem vestrum?* hos filios cupit Deus, hos capit: carpit cæteros, & repellit. Sed de hac ad parentes similitudine, multa alibi. propositum titulum adhuc firmo aliunde. 1743.

Patet ergo ex dictis, quàm sancta (vtpote à Sancto essentialiter dicta) sint illa verba Christi, licèt specietenus duriora videantur, quibus iuuenem, ignauiæ suæ sepulturam paternam prætendentem increpuit: *Domine*, inquit, *permitte me primum ire, & sepelire patrem meum. Iesus autem ait illi: Sequere me, & dimitte mortuos sepelire mortuos suos*, Matth. 8. num. 21. neque enim negat pietatis officium, magister pietatis: sed increpat proteruam illius ignorantiam, qui cùm cœlis adscribi cuperet, cœlesti Patri terrenum præponebat. Chrysolog. serm. 19. *Nunquid*, inquit, *sic Christus negat vltimum pietatis obsequium? vetat extremum munus parentibus quod debetur? non pietatis obsequium negat, sed diuinam preponit humanis affectibus seruitutem. audite quid discipulus dixerit: Permitte me primum ire. hoc ei non primum esse debuit, sed secundum: terrenus pater, cœlesti postponendus est Patri.* defecit cœlesti officio, qui cœlesti affici optabat beneficio: si enim aquila implumes pullos cogit aduersos Solis radios intueri, & si quem conniuentem humectantemque animaduertit, præcipitat è nido veluti adulterinum ac degenerem: quanto æquiùs diuinus Pater, Sol purissimus natos expellet, qui ad illius lucem sic conniuent, vt prius terreno patri, quàm cœlesti & diuino putent seruiendum? 1744.

Faciunt his verba illa Deuteron. de Deo iustos suos deducente: *sicut aquila prouocat ad volandum pullos suos, & super eos volitat*, &c. cap. 32. num. 11. in Sixtianis legitur: *sicut aquila tegat nidum suum, & super pullos desiderauit.* Nihil in pullis, vt dixi, aquila desiderat, nihil expectat ardentiùs, nihil lubentius spectat, quàm vt Solem oculis ferat irretortis: hos tantùm postea prouocat ad volatum, in quibus viuidam aciem comprobauit: illud Sixtianus, hoc Vulgatus noster interpres voluit expressum. Eleganter Claud. *in præfat.* 1745.

Paruos non aquilis fas est educere fœtus
Ante fidem Solis, iudiciumque poli:
Nam pater excusso saliit cùm germine proles
Ouaque maternus rupit biulca tepor:

Protinus

Protinus implumes conuertit ad æthera nidos,
Et recto flammas imperat ore pati.
Conſulit ardentes radios, & luce magiſtra
Natorum vires, ingeniumque probat:
Degeneres refugo torſit qui lumine viſus,
Vnguibus hunc ſæuis ira paterna ferit:
Exploratores oculis qui pertulit ignes,
Suſtinuitque acie nobiliore diem:
Nutritur volucrumque potens, & fulminis hæres
Geſturus ſummo tela triſulca Ioui.

Non educitur volatui fœtus, qui radiorum examini non inducitur: nec homo ad Patrem Deum vouit, quem priùs paternus ſplendor non probarit.

1746. Et meritò hæc nobilitas, quæ, vt dixi, lux eſt, per lucem examinatur: ſicut enim lux obſcœna loca, quæ tenebris velabantur, oſtentui & deriſui manifeſtata exponit: ſic homo, cuius culpæ, ſi filius Dei non fuiſſet, minus apparerent: illo ipſo ſplendore lucent ad infamiam, ad dedecus ſplendent. D. Leo paulo antè citatus: *Magnum*, inquit, *eſt dilectiſſimi huius muneris Sacramentum, & omnia dona excedit hoc donum, vt Deus hominem vocet filium, & homo Deum nominet Patrem: per has enim appellationes ſentitur & diſcitur, quis ad tantam altitudinem aſcendat affectus. nam ſi in carnali progenie, & ſtirpe terrena, claris parentibus genitos, vitia malæ conuerſationis obſcurant, & ipſo maiorum ſuorum lumine ſoboles indigna confunditur: in quem exitum venient, qui propter honorem mundi à generatione Chriſti, non metuunt abdicari?* prius ergo, vt dicebat Chryſologus, cœleſti, quàm terreno patri ſeruiatur: non fulgor nobilitatis vertatur in tenebras; aut, quod eſt æquè certum, tenebræ noſtræ eodem ad infamiam fulgore propalentur.

1747. Propalarat Chriſtus Dominus diſcipulis affectum quo terreni patres filiis conſulunt, & inde facta conſequentia ſic infert: *Si ergo vos cùm ſitis mali, noſtis bona data dare filijs veſtris: quanto magis Pater veſter de cœlo dabit ſpiritum bonum petentibus ſe*, Luc. 11. num. 13. Sed hîc iam contra ea, quæ diximus ſuboritur difficultas: ſi enim mali erant, quomodo Patrem cœleſtem ſortiebantur? ſi Pater cœleſtis erat, quomodo prauorum filiorum ſator dici patiebatur? diuinum planè eſt verbum cuſpidatum vtràque parte; ſed tamen diuerſimodè penetratiuum: hinc vngit, inde pungit: pungit vt erubeſcamus quòd à cœleſti Patre degenerauſmus; vngit vt conſolemur, quod Spiritum ſanctum impetrabimus, ſine cuius vigore, & feruidis affectibus cœleſtis Patris vtilem nobis titulum non conſeruabimus. Galfridus hîc apud Tilman. *Quid*, inquit, *ad hoc dicimus? ergo mali ſunt, quibus eſt pater cœleſtis? O confuſionem! ò conſolationem! ò degeneres filios tanti patris, & patrem magnum degeneres filios denuo generantem! quid enim pater noſter prodeſt primæ creationis origine? non modò non prodeſt, ſed obeſt degenerantibus nobis: niſi ſuſceptus Chriſtus à nobis, dederit poteſtatem per bonum ſpiritum, bonos fieri filios boni patris: nihil enim naſci profuit, niſi redimi profuiſſet. O terrigenæ filij hominum, ſi vobis eſt pater cœleſtis, quid exultatis in terra?* Vocantur ergo filij dum mali ad confuſionem: donamur operatiui & viuidi ſpiritus ſpe ad conſolationem, vt ſimus boni: quià ni tales cœleſtem patrem habere non poterimus.

1748. Hinc Dauid Pſalm. 28. num. 1. *Afferte Domino filij Dei, afferte Domino filios arietum*, id eſt, ſacrificia reddite voſmetipſos, & victimas rationabiles, ſpontaneas, bene placentes: hos enim à fidelibus ſuis Deus exigit arietes. Sed tunc pende ad rem noſtram, quàm aptè tunc filij Dei dicantur, cùm per ſuaue holocauſtum Deo addicuntur, vt quemadmodum ſe pater illis tradidit per imaginem, ſic & ſe illi per bona reddant opera, aliàs caſſo nomine gloriandi. Chryſol. hîc ſerm. 10. *Putáſne*, inquit, *cœleſtes taliter appellat iſte virtutes: aut homines Dei aptat in filios, & terrenam carnem, cœleſtem ſubleuat ad naturam? homines, fratres, homines nuncupat hic Propheta quos Dei filios alibi ſic decantat: Ego dixi, Dij eſtis vos, & filij Excelſi omnes. Audiamus fratres quò nos tulit diuina dignatio, paternitas extulit nos ſuperna: credamus nos Dei filios, reſpondeamus generi, viuamus cœlo, patrem ſimilitudine referamus, non perdamus vitijs, quod ſumus per gratiam conſecuti.* Vbi deinde multa de ſacrificio.

Tandem concludo verbis Chriſti homines vocantis: *ſi quis vult venire poſt me, abneget ſemetipſum, tollat crucem ſuam, & ſequatur me*, Luc. 9. num. 23. ire 1749.
poſt Chriſtum nihil aliud eſt, quàm ire conſecutum per gratiam, quod ille habet per naturam, vt in adoptionem filiorum veniamus, ſicut ille filiationem ingenitam ſortitur. cur ergo quando aſperitas crucis proponenda, filiationis tantæ expreſſo titulo non allicimur, ſed ſeruilis quodammodo ſubſecutio inculcatur? quia nunquam dignius Dei filij appellamur, quàm dum illi præcipimur ſeruire. Sic reſpondemus Patri, ſi illa digna obſequia præbeamus. D. Anacletus primus epiſt. 1. ibi: *Præſumptio*, inquit, *eſt ſi dominorum beneficia famuli non ſequantur: obſequium ergo æſtimandum puto, quod pariturus impendo. quid eſt enim quòd plus creditur filij vocabulum valere, quàm obſequium, & non quæritur quid in amoris lance promoueat, ſed quale ad præiudicium æſtimanti nomen apponat? quam apud prudentes fruſtrà ſobolem dicimus, ni exhibeat, quod vocatur.* Sed de hac re plura in alio tomo, & elegantiora congeremus.

§. IV.

Reges ex vitio, plebeia turba ſunt: Plebei, regalis raritas manent ex virtute.

Plebeia & ruſtica puella, per virtutem, filiæ principis, id eſt, Reginæ (vt volunt) titulo decoratur. ita eſt: Rex quamuis potentiſſimus ſub- 1750.
iectus vitiis, plebeius fit: plebeius quamuis viliſſimus, virtutibus ſplendens, Rex conſtituitur, latet autem myſterium in eo; quòd eùm in hac vna plebeiâ ſponsâ, iuſti omnes licèt obſcuriſſimo orti genere intelligantur, vnius tantummodo Reginæ titulo appellentur: cuius rei cauſſam ſuſpicor, quia, vt Regum raritas, per vitium, in vulgus immenſum quodammodo degenerat: ſic plebeia turba per virtutem, in regiam ſingularitatem adunatur. poteſt ergo vnuſquiſque iuſtorum ſine arrogantiæ oſtentatione, totam regalis nominis gloriam ſibi arrogare, & vſurpare iure lyricum illud lib. 1. Oda 1. *Secernor populo.* Nunquam iuſti licèt multi in vulgari turba numerantur, ſemper vt pauci, vnuſque, vel alter proferuntur: quo enim quid precioſius, eò etiam ſit rarius neceſſe eſt. inter ſtellarum turbam, vnus eſt Sol: inter innumerabilem plebis multitudinem, rari de humana æſtimatione Regis: ſed & hi apud Deum, de vitio iam vulgus.

Principes prouinciarum vocauit Nabuchodo- 1751.
noſor ſtatuæ ſuæ celebrandæ: *Itaque*, inquit textus, *Nabuchodonoſor Rex miſit ad congregandos ſatrapas, magiſtratus & iudices, duces, & tyrannos, & præfectos, omneſque Principes regionum, vt conuenirent ad dedicationem ſtatuæ*, Dan. 3. num. 2. Diſponuntur

ergo

ergo omnia, erigitur idololatticus colossus, trophæum superbiæ, tumoris domicilium, & totius perfidiæ monumentum. tunc exclamat præco: *Vobis dicitur populis, tribubus & linguis, in hora qua audieritis sonum tubæ*, &c. *cadentes adorate statuam auream*, n.4. Principes ad cultum vocantur, & populis solùm cultus intimatur? citantur ad adorationem dynastæ, & solis tribubus ipsa imperatur? planè iidem qui fuerant vocati, fuerunt & venerari statuam: qui tamen ob tanti sceleris consensum, vulgus vile, & infamis plebecula à diuinitus coacto præcone appellantur. Intercedit ergo hoc maximè discrimen inter vitij, & virtutis conditionem, quòd illud, paucos aliàs selectosque principes, multitudini confundit, turbæ commiscet, plebi adnumerat, atque vili farragini adscribit: virtus verò iustos licèt multos & plebeios, Reges constituit, secernit à populo, atque velut vnum, aut alterum reddit venerabiles: ita vt peccator Rex etsi solus, viuat in multitudinis vilitate. iustus plebeius etsi inter multos iustos, tanquam in rarâ singularitatis, regiæque paucitatis degat æstimatione. Theodorus Prodromus oda 7. in explic. Can. Cru. apud Gretſ. *Insanum, inquit, illud, & ab omni ratione alienum sceleratissimi tyranni præceptum, quo mandabatur, vt omnes statuam quam erexerat, aut adorarent, aut in caminum ignis mitterentur, hos quidem commouit, nimirum vulgares & effeminatos: solet enim Scriptura imperitam multitudinem & imbecillem, appellare populum: vt cùm dicimus, multitudo populi hoc, aut illud fecit: vice huius, plebei, & inferioris sortis, & ex vulgo homines hoc passi sunt, & operasi. populos igitur, vt diximus, tyrannicum illud præceptum concitauit.* vt dum Principes, maximè n.3. circunstantes statuæ, describuntur, absque dubio venerabundi, ipsique populus appellantur: ipsos iam per culpam, inferioris sortis, & ex vulgo homines, licèt aliàs paucos & selectos intelligamus.

1752. Quàm aliter in sacris pueris Sidrach, Misach, & Abdenago, se res habuit? quid enim obedirent præcepto populis intimato, qui nihil habebant cum populo commune? proiiciuntur flāmis, id est, constantiæ suæ illuminatis monumentis, & subdit textus: *tunc hi tres quasi ex vno ore, laudabant, & glorificabant, & benedicebant Deum*, ibidem num.51. & cur quasi ex vno ore? cur non discrimina vocum suauiori concentu adfectarunt? quia licèt ex se pauperes & captiui, per virtutem, sic in regiam singularitatem euadebant, sic à populari turba secernebantur, vt in trinitate personarum, vnus quodammodo, diuinam illam naturam rerum dominam, quæ vna & trina est, imitari viderentur. fauet ipse Theodorus citatus: *Nihilominus, inquit, tres pueros supremæ Trinitatis præcones, & Theologos non terruit belluinus tyranni, & leonum instar rugientis animus*, veri præcones, qui re ipsa trini, sed spiritu & voce vnus, ipsum quod prædicabant, exhibebant: vt non solùm Theologos, sed etiam theomimos appellares. hinc Hugo Card. ibi ex Glossa: *Tres, inquit, vno ore laudabant, quia sine fide Trinitatis nemo auditur.* hi pueri audiendi laudabant, qui Trinitatis non solùm fidem, sed etiam vnitatem exprimebant: vt dum dynastæ, turba vilis fiunt deformati: ipsi vnitati dominatoris Dei conformentur. attende.

1753. Quærebatur Propheta descripto gentium iam fremitu sæuientium, & populorum inani meditatione, quòd Principes in Christum coniurarent: *quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania? astiterunt Reges terræ, & Principes conuenerunt in vnum aduersus Dominum, & aduersus Christum eius*, Psalm.2. num.2. Sed quàm vana adstatio! quàm imbellis coniuratio! quàm inaniter vnitas affectata! quis enim contra diuinam vim valeat consistere? id voluit, ni fallor, apertè insinuare Christus *Psalm.54.num.19.* vbi de Patre dicit: *redimet in pace animam meam, ab his, qui appropinquant mihi, quoniam inter multos erant mecum.* qui enim sunt isti hostiliter appropinquantes Domino, nisi qui contra illum adstiterunt, à quorum redimendum se violentiâ sperabat? sed spei, quæso, tantæ basim considera: *quoniam*, inquit, *inter multos erant mecum.* Quid hoc est, nisi Herodis, Pilatique adstantium violentiam prædicare contemptibilem? Principes erant, sed certè *inter multos*: id est, cum populis frementibus, cum gentibus inania meditantibus, cum multitudine vili computandi: nescit enim Rex peccator turbæ non admisceri, vulgus non reputari. bene VVerricus apud Godefr. *cap.7. Eccles.* hunc locum peccatoribus accommodans: *De nobis, inquit, dicit ille, qui paucitatem Sanctorum multitudini præfert negligentium, inter multos erant mecum.* vbi saltem hos multos, vides in malam partem accipi. Clariùs ad rem meam D. August. in Psalm.54. *Qui se, inquit, separauerant à me, mecum erant, non in paucis, sed in multis, etenim per totum orbem terrarum, pauca sunt grana, multa sunt palea.* Reges ergo illi à Deo separati, illique solùm hostiliter appropinquantes, (de quibus locum accipi non dubito) iam cum multis, vili multitudini, plebeculæ infami, eo ipso quòd peccant, confunditur: à iustorum gloriosa paucitate (non solùm de numero, sed de excellentiâ) segregandi.

Venustè verò in contrario sensu venit ponderandum illud Ioannis, vbi numeratis iam ex omnibus duodecim tribubus, totidem millibus feliciter signatis & segregatis à populo perdendo: de aliis etiam similiter signatis & segregatis, sic subiungit. *Post hæc vidi turbam magnam, quam dinumerare nemo poterat, ex omnibus gentibus, & tribubus, & populis & linguis, stantes ante thronum, & in conspectu agni, amicti stolis albis, & palmæ in manibus eorum*, Apocal.7.n.9. Erat absque dubio pia ista turba, & innumerabilis iustorum multitudo cœlo selecta, agno redempta, illa quam Dauid orabat, à peccatorum populo segregari: sed mirus modus precandi vt lupi ab his ouibus diuiderentur, ne istæ ab illorum contagiosa rabie læderentur. nam de lupis separandis sic ad Deum: *Domine à paucis de terra diuide eos*, Psalm.16.n.14. de quo Hugo Cardin. *A paucis, inquit, id est, ab ouibus, quæ paucæ sunt respectu luporum, id est, damnandorum.* Sed quidem in nullo sensu videntur esse pauci, licèt compararentur, quos velut infinitos dinumerare nemo poterat: nisi, quia in ipsa turbâ, in ipsâ multitudine, regiam singuli singularitatem honoris conseruabant, & licèt multi eadem, singuli tamen velut priuatâ, & decorâ imperij dignitate fruebantur: vt dum principes impij, in vulgus vile: plebei iusti, in regiam paucitatem transferantur, lege ibi Hieronymum, qui concludit: *quia hic Ecclesia commixta est cum peccatoribus, rogat pro illis, qui prædestinati sunt, vt veniant & separentur ab illis, qui non sunt prædestinati: vt dicitur, multi vocati, pauci verò electi* pauci credo dicuntur electi, cùm sint innumerabiles, quia omnibus regia quædam seruatur singularitas. 1754.

Hinc Iob diuinam potentiam descripturus: *qui conterit multos, & innumerabiles*, cap.34. num.24. In Græco est, *qui comprehendit non vestigabilia, & gloriosa, & magnifica, quorum non est numerus*, id est, potentes, 1755.

tentes, & glorioſos Reges. Expreſsè Vatabl. ex Hebræo: *conteritque potentes infinitos.* nam bene Regum paucitas, magnificorumque raritas innumerabilis dicitur: idemque eſt eſſe *potentes*, & eſſe *innumerabiles*. quaſi ſemper hi tales, vile vulgus de impietate. Sed latet emphaſis in τὸ *qui comprehendit non veſtigabilia & glorioſa.* quia ſolummodo diuini oculi, & qui eiuſdem lucis ſunt participes, inter purpuratorum raritatem, bardocucullati vulgi comprehendunt multitudinem: regiamque de paucitate excellentiam, innumerabili notam plebeculæ adſcribendam. Gregorium ad hunc locum ſtatim dabo.

1756. Videtur ad hanc rem aliquid habere Horatius *lib. 2. oda 2.*

Redditum Cyri ſolio Phraaten
Diſſidens plebi, numero beato-
Rum eximit virtus: populumque falſis
Dedocet vti
Vocibus, regnum & diadema tutum
Deferens vni, propriamque laurum:
Quiſquis ingentes oculo irretorto
Spectat aceruos.

τὸ enim *quiſquis*, multos capit: τὸ *vni*, ſingularitatem denotat. quia quiſquis, id eſt, omnes, qui virtute comite temporalia, & pecuniarum aceruos ſpernunt & conculcant, ij verum optimumque regnum obtinent. & *quiſquis* de ſingularitate dignitatis vnus appellatur. & bene Phraaten hominem vitioſiſſimum, quamuis throno Perſico reſtitutum à Cæſare Auguſto, virtus oculatior à cæcutientiſque plebis opinione diſſentiens, à veræ beatitudinis ſorte, veróque beatorum conſortio repellit: quia reuera is, quem plebs deluſa ſuſpiciebat, plebeius de vitio erat, & turba vulgatiſſima, extraque iuſtorum ſingulariter regnantium numerum, in ipſa numeroſitate ſingularem, ad innumerabiles populi turbas recedebat. Fortè id etiam voluit Iob *loco citato*, cuius gratiâ hæc dicta ſunt: nec omnino abnuit Gregorius ibi. *Innumerabiles*, inquit, *vel multitudinem exprimere ſtuduit reproborum, quæ humanæ rationis numerum tranſit: vel certè indicare voluit quòd omnes qui pereunt, intra electorum numerum non habentur, vt eo ſint innumerabiles, quoniam extra numerum currunt.* Quiſquis extra vnitatem regnantium iuſtorum numeroſam, & ſingulariſſimum numerum excurrit, is licèt Rex de raritate conſpicuus, glorioſus & magnificus apud plebem, eo ipſo vulgarem incurrit farraginem, & innumerabilitatem: idem quippe eſt eſſe extra pium numerum, atque in Dei albo non numerari, quàm ad ſtultorum numerum tranſire, qui infinitus.

1757. Collimabat huc Moyſes, quando reſtitutus Ruben paternæ benedictioni, dicebat: *Viuat Ruben, & non moriatur, & ſit paruus in numero*, Deuter. 33. num. 6. Iacob filium iuſſerat ne creſceret, *Geneſ. 49. num. 4.* ob culpam: Moyſes illius incrementa ob pœnitentiam præſagiebat, nec tamen illi numeroſam multitudinem, ſed exiguam aſſignat paruitatem; & cur ita poſt tot merita familiæ, priſcam illam patris culpam abolentia? cur potiùs multus in numero eſſe non iubetur? Reſpondet ibi Stephanus Cantuar. apud Godefr. *Per Ruben*, inquit, *enormes peccatores, qui per mortale, cubile patris, id eſt, conſcientiam ſuam polluunt, in qua Chriſtus debebat requieſcere: talis ergo Ruben, id eſt, peccator, qui priùs mortuus erat, viuat in gratia, & non moriatur æternaliter, & ſit paruus in numero, quia multi vocati, pauci verò electi*, neque enim poteſt iuſtus niſi paruo in numero, extra vulgus & turbam vilem commorari. tota tamen oppoſitione, vt videtur, ex Græco legitur hic locus in Sixtianis, *& ſit multus in numero*. nec tamen contradicit: quoniam turba innumerabilis apud Ioannem ſuprà, diuino regno aſſignata: in multitudine non vileſcit, imò regiam ſemper cõſeruat de ſelecta paucitate excellentiam.

Do tandem ad hanc rem optimum locum Senecæ, quem olim correxi (correctionis cauſſam alibi venilo) & vulgò, vt norunt docti, legitur deprauatus. ergo *lib. de vita beata*, obiicienti Gallioni plures eſſe, qui virtutem non ſequantur, ſic reſpondet. *Cùm de vita beata agitur, non eſt quòd mihi illud diſceſſionum more reſpondeas: hæc pars maior eſſe videtur: ideo enim peior eſt. non tam bene cum rebus humanis agitur, vt meliora pluribus placeant: argumentum peſſimi turba eſt: quæramus quid optimè factum ſit, non quid vſitatiſſimum, & quid nos in poſſeſſione felicitatis æternæ conſtituat, non quod vulgo veritatis peſſimo interpreti probatum ſit: vulgum autem tam chlamydatos, quàm coronatos voco: non enim colorem veſtium, quibus prætexta corpora ſunt, aſpicio: oculis de homine non credo: habeo melius certiuſque lumen, quo à falſis vera diiudicem: animi bonum, animus inueniat.* Videbat nimirum illuſtriores Romanorum dynaſtas, qui cincti chlamydibus purpureis, & feſtiuis coronis redimiti, excelſam ſibi ſingularitatem arrogabant: vulgum eſſe, & abiectam multitudinem. 1758.

Oculi piſcinæ. VERS. 4.

§. I.

Lachrymæ ſanctæ oculis collyrium, & ſpeculum purum, Chriſto ſapidiſſima pocula miniſtrant.

Explicarunt hunc locum nonnulli Patres de oculis ſancta lachrymarum effuſione perſtillantibus: vnde cogor prærogatiuas ſanctarum lachrymarum fuſiùs ſolito recenſere, vt iam inde clarè pateat cur tantopere à Chriſto oculi deplorantes commendentur. in primis ſunt lachrymæ oculis penitentium collyrium, quo videndis vtilibus repurgantur: quo cognoſcendis & euitandis defectibus diſponuntur. Negat Petrus & eiuſdem negati magiſtri piiſſimo reſpectu, tamquam ſagitta ſuauiſſimâ vulneratur ad ſalutem, *& conuerſus Dominus reſpexit Petrum, & recordatus eſt Petrus*, Luc. 22. num. 61. vertit Chriſtus oculos, & Petrus in ſe reuertitur. Si in his oculis ô Petre vitam inuenis, & incipis ſanari, perſiſte ibi, diutinus ad hos radios immorare: at ille non ita, ſed *egreſſus foras num. 62.* aliò abiit, & cur ita? Drogo Oſtienſ. lib. de Sacram. Dom. Paſſ. *Petrus reſpicientem ſe Chriſtum non reſpiciebat, quia velatam faciem habebat.* id eſt, lippis adhuc & cæcutientibus oculis præ culpa Chriſtum videre non poterat; prodit ergo foras, à loco, & palatio culpæ occaſione remouetur, remedium vt videat quæſiturus. Ecquod remedium? certè lachrymas, & quidem ideo dulciſſimas aliàs pœnitentiæ ploratus, amari conditionem hîc ſortiri viſus: *fleuit amarè*, quia cùm collyrium, quo amariùs pungit, eo vngit efficaciùs albugini delendæ: ſic amaritudo fletus in Petro commendatur, qua tamquam acri collyrio demiſſis pupillarum nebulis oculos videndo Domino repurgauit. idem Drogo: *amaritudo fletuum, velamen diluit oculorum.* eo venit dulcior viſus, quo amarius collyrium præceſſit. 1759.

Emitte

1760. Emittebat lachrymarum flumina Magdalena vacuum sepulchrum Domini respiciens, quasi pro corpore sublato, lachrymis sepulturam impletura: ad quem tunc Angeli, *Mulier quid ploras*: Ioan. 20. num, 13. quàm dura primo aspectu interrogatio! quærere à plorante mœstissimè, quid ploret, nil aliud est, quàm reuocatá viuidiùs damni memoriá, flentis pectoris aquæductibus claues relaxare, vt tota anima liquefacta per oculos effundatur, etsi id ignorantis etiam efficit incauta interrogatio: quid rem scientes Angeli sibi volunt, nisi patientiam & vitam miseræ ipsis lachrymis obruere summersam? absit: interrogatio fuit & prouida & vtilissima. erat paulo pòst Maria fruitura, vix speratæ consolationis magnitudine, iam iam resurgentis Domini gloriam visura erat: mouerunt ergo interrogatione, vt quidquid habebat, funderet lachrymarum, vt tanto collyrio repurgati oculi, amota aciei hebetudine, tanti luminis splendoribus sufficerent. ad hanc mentem explicandus fortasse idem Drogo: *Equidem*, inquit, *bene noueratis ô pijssimi Angeli, quid ploraret, & quem quæreret: quare illam commemorando, iterum in fletus excitatis? sed propè erat consolationis insperata gaudium, ideo tota vis doloris, & plorationis excurrat.* Ecquod gaudium, nisi aspectus Domini? excurrant ergo lachrymæ oculis confortandis.

1761. Prædicabat Propheta tamquam beatum, eum, qui ad diuinam cognitionem properabat: *Beatus vir, cuius est auxilium abs te, ascensiones in corde suo disposuit*, Psalm. 83. num. 6. vt nimirum ascendat (quod statim subdit) videndo Deo Deorum in Sion. Ecquæ basis scalæ & ascensionis tam felicis? *in valle lachrymarum, in loco quem posuit.* vt non solùm sit vallis lachrymis irrigua, sed stagni instar lachrymis impleatur. & hæc basis? O quantum ænigma! quàm labile fundamentum! aqua naturá fluida, inconstans genio, fluctuans perpetuò, æstuans necessariò, tantæ machinæ basis substituitur? respondet optimè Gilibertus serm. 20. *Quæ sunt istæ ascensiones, nisi quadam mentis purgationes: ideo in valle lachrymarum, quia delicta quæ purgantur, plorantur.* & quid est purgari mens videndo Deo in Sion, nisi depulsis tenebris illuminari? Bene ergo, vt purgetur, vt illuminetur, plorat: quia ploratu acies acuitur.

1762. Neque id solum, sed tamquam in speculo clarissimo videt anima in lachrymis vitia fugienda. laudabat Christus oculos sponsæ suæ, dicens: *Oculi tui columbarum*, Cant. 4. num. 1. & si quæris à D. Antonio de Padua *Dom. 10. post Trinit.* quæ sint istæ columbæ? respondet eas esse, de quibus *cap. 5.* dicitur: *quæ lacte sunt lota, & resident iuxta fluenta plenissima.* columbæ scilicet lacteo candore deargentatæ, & crystallinis fluuiis assuetæ. Sed quorsum tam auidæ fluuiis hærent columbæ? res nota: speculum ab aquis formant, vbi accipitris volitantis conspecta imagine, eius non solùm vngues, sed & vmbram admonitæ effugiant. Ah felicem animam quæ degit ita cautè, vt vel leuem defectuum vmbram possit euitare. Ast vbi tam fausta specula, tam pellucidos riuos inuenerit paratos? Idem D. Antonius ibidem: *Fluenta*, inquit, *plenissima, effusiones lachrymarum: anima ergo tamquam columba residens circa fluenta aquarum plenissima, debet prauidere vigilanti cura, vt sibi caueat fallaciam transitoria dulcedinis, & malitiam diaboli suggerentis.* Ac si nisi adhæc specula nequeant tot fallaciæ clarissimè cognosci, prudentissimè præcaueri.

1763. Maius est quod dixero: lachrymas nostras sitit Christus; hæ, pocula illi ministrant suauissima. Scio quid Bernardus dicat *serm. 72. in Cant.* vbi ponderans cur agnus *pascens inter lilia*, Cant. 2. non *bibens* describatur: grauissimè sic scribit. *Sanè in tempore & corpore isto nulla nostra virtus ita ad purum defæcata erit, nulla ita suauis & mera, vt sponso suauis sit ad potandum: sed qui vult omnes homines saluos fieri, dissimulat multa, & quos non potest potandi interim facilitate glutire: curat ex ea vel quidpiam elicere sapidum, quasi arte quadam, & quodam labore mandendi.* Sed, bona venia sancti Doctoris, sit id verissimum de cæteris virtutibus, sine lachrymarum exercitiis effusione: at si lachrymas conuehant, iam potum Christo suggerent suauissimum. paucis rem confirmo.

Satagebat Christus Dominus de Magdalenæ salute, & quam ad vitam restituere decreuerat, illapsu cordis intimo ad Pharisæi conuiuium aduocauit: *vt cognouit, quia accubuisset in domo Pharisæi*, Luc. 7. num. 37. & cur domi pœnitentem non maluit, cui semper inclusa fœminarum modestia placuit? in epulo, inquiunt, erat, sed non ad gustum: pœnitentiam & lachrymas Mariæ cupiebat, meliori esca & potu recreandus. Sed cur, inquam ego, qui absenti adesse poterat in spiritu (neque enim de diuinitatis præsentiâ nunc loquor) ibique grato epulo frui, maluit præsentis lachrymis recreari? quia à tam suaui potu, nescit Christus quamuis sanctæ voluptatis particulam dissimulare: notum illud Poëtæ: 1764.

Multum crede mihi refert à fonte bibatur, &c.
& iterum,
Gratius ab ipso fonte bibuntur aqua.

Voluit Christus præsentes sibi fontes, vt quodammodo ab ipsis oculis gratiùs dulces lachrymas haurire. nunc capies Chrysologum, hucusque ad hanc rem frigidè, & sine lepore debito citatum serm. 93. *Ad prandium*, inquit, *& ad Pharisæi prandium venisse Christum sollicitus fortè miretur auditor. Pharisæi domum Christus intrauit, non accepturus Iudaicos cibos, sed diuinam misericordiam largiturus: neque accubuit pocula saporata melle, floribus odorata sumpturus: sed pœnitentis lachrymas, ex ipsis oculorum fontibus potaturus.* quasi saperent gratiùs, si in ipsismet fontibus gustarentur, nec vellet id Dominus in sic cupito poculo prætcrire.

Percussis Philisthæis à Dauide, addit textus: *Dereliqueruntque ibi Deos suos, quos Dauid iussit exuri*, 1. Paral. 14. num. 12. & statim subditur noua Dauidis victoria ab eisdem reportata, & concludit caput: *Dominus dedit pauorem eius super omnes gentes*, num. 17. Duo quæro: cur Dauid idolum non tam detruncat, quàm ne quid ex illo superesset, comburi curat? & cur ex hoc facto maximè, pauorem suis incuteret inimicis? ex vtriusuis solutione vtrumque pendet. nemo nescit sacrificia idolorum apud veteres loco epuli Diis præsentari. legatur Homerus *odyss.* 1. de sacrificio, seu epulo ab Æthiopibus, Diis exhibito: sic etiam apud Danielem sacrificium Belis, epulum illi lautum fingebatur. in his ergo idolis Philisthæi summam spei suæ reponebant, vtpote quibus pretiosissimum, quàm cæteris epulum offerebant: vnde cùm illa destructa cernerent, quasi amissâ sacra anchora, non potuerunt ingenti non concuti pauore: imò propterea Dauid, credo, illa funditus perdidit, & de sancta indignatione exurenda curauit: quia signatè doluit dari numini falso id epulum, quod vero numini saperet dulcissimè. Ecquod epulum? lachrymæ. fouet hanc mentem D. Hieron. ad hunc locum, 1765.

cum, lib. de tradit. Hebr. *Tradunt*, inquit, *Philiſthæos idolum habuiſſe, cui in lacbrimis hominum ſacrificium parabatur: huic illi more ſuo lachrymis ſacrificabant, & eis ex aduerſo Dauid venit, in quorum capitibus iam furor Domini ſæuiebat, quando ad eos ventum eſt: ideo timuerunt gentes Dauid, propter idolum deſtructum, cui humanis lachrymis ſacrificabant.* Sæuiebat furor Domini zelotypus, vt puto, de tanto ſacrificio, de tanto poculo. ideo bene D. Paulinus de Magdalenæ poculo, tamquam de ſacrificio locutus, ſic ſcribit: *Ipſos*, inquit, *ſibi pedes ſacrarium, &, vt ita dixerim, altare inſtituit: in quibus libauit fletu, litauit vnguento, ſacrificauit affectu.* nulla enim fletu libatio pretioſior in ſacrificio: quaſi non ita propetè litaret vnguento, nec affectus ſacrificium ſic placeret, niſi prius lachrymarum veritate commendaretur.

1766. Neque mirum Dauid in lachrymas malè perditas deſæuiret, qui in hanc rem lachrymarum ſic pretium cognoſcebat, ideo dixit Deo: *vitam meam annuntiaui tibi, poſuiſti lachrymas meas in conſpectu tuo.* Pſalm. 55. num. 9. vbi ex Hebræo legit Vatabl. *lachrymas meas repone in laguncularn tuam.* eſt autem *laguncula* vas vinarium, & vnicum bibacium inſtrumentum: adduco alibi nonnullos, qui probant ſolitos olim bibaces in ſepulchris ſuis, tamquam ſtemma lagenam effigiare. qui autem lachrymarum auidior potatur Deus oſtenderetur, quàm ſi illi lachrymarum lagena adſcribatur? & bene *tuam*, dixit. quia ſicut in prædiuite familia licèt multæ lagenæ ſint, vnde domeſtici potant, vna eſt tamen ſecretior & pretioſior, domus Domino reſeruata: ſic viſus Deus, qui in cœlis torrente voluptatis ſuos potat, ſibi vni lachrymarum lagenam reſeruare.

1767. Et fortaſſe voluit id Ioannes, quando de Chriſto agno ducente iuſtos dixit, *& deducet eos ad vitæ fontes aquarum, & abſterget Deus omnem lachrymam ab oculis eorum*, Apocal. 7. num. 17. cur enim ad ſcaturientes vitæ fontes potius, quàm alibi, abſtergi lachrymæ, & quaſi pretioſo præmio (dum à Deo accipiuntur) affici dicuntur, niſi, quia inuicem aliquando, fontes & pocula Deo miniſtrarunt? niſi teneriùs dicas, ad fontes aquarum lachrymas abſtergi, quia mutua pocula propinantur: iuſti à Dei fontibus aquas viuas, Deus à iuſtorum oculis, noſtro dicendi modo, in ipſo ingreſſu nondum ſiccatas, lachrymas viuas voluit abſorbere: vt iam de lachrymis meo iure capiam, quod piiſſimè citatus Bernardus de virtutibus dixit in cœlo iam perfectis: ergo dictis num. 1774. ſic ſubiungit: *Erit, cùm erit virtus colabilis, nec premetur dente, nec fatigabitur à mandente, vel potius non fatigabit mandentem, quæ bibentem abſque opera delectabit, tamquam vtique potus, non eſca. denique habes ſpondentem in Euangelio quia non bibam de hoc genimine vitis, donec bibam illud nouum vobiſcum in regno Patris mei, & de cibo nulla mentio eſt.* hoc ego, inquam, de his lachrymis, meritò dixerim capiendum.

1768. Manducaturus Chriſtus paſcha illud deſideratiſſimum, & diu ſuſpiratum: præparaturis cœnaculum diſcipulis, id ſigni dedit: *Occurret vobis homo quidam amphoram aquæ portans, ſequimini eum in domum, in quam intrat*, Luc. 22. num. 10. Sic nullum aliud ſignum certius occurreret? certè nullum: nullum magis neceſſarium: epulum ſibi diſponebat Chriſtus, & illud myſticum: quid ergo præcipuam epuli partem & ſibi gratiorem, aquam ſcilicet lachrymarum non curarent? deſipiunt quodammodo fercula quæ in ſerenæ conſcientiæ iucundo conuiuio paras Chriſto, niſi mellea lachrymarum pocula adminiſtres. Stephanus Cantuar. apud Tilman. *ad cap. 5. Zachar.* de hoc loco, ita: *Amphora*, inquit, *aqua eſt pœnitentia lachrymoſa: vnde bene in domo portantis hanc amphoram ſibi iubet Dominus paſcha parari: quia ſecura mens, quaſi iuge conuiuium.* pœnitens enim lachrymarum potum Deo miſcens, ſibi & illi in ſerenitate pacatæ conſcientiæ, iuge & opiparum conuiuium diſponit. Abſolui titulum, venio ad alia.

* *Pintus in Cantica.*

§. II.

Sanguis Chriſti lotos inaurat, ſic & lachrymæ: hæ rigant animam, imò & cœlum rigant: fragrant aromata: emunt cœleſtia: cordis ſunt ſanguis: fœdera pacis.

Dixi nonnullas cauſſas, cur Deus lachrymis tantopere delectitur: ſubdo in eamdem rem alias earumdem prærogatiuas. Ingenitam paupertatem, & vilitatem, qua cæteri ſicut mortales nati ſunt: terreni Reges apparatu & comptu ſibi adſcito profitentur: vnus eſt diuinus Rex, qui ſine alieno fuco, ſine externo apparatu, regiam & ſupremam præ ſe fert dignitatem: quia, vt alicubi ponderat magna Tereſia Carmeli ſacri decus, innato lumine, quin alieno egeat, ſe prodit. Hinc mihi mirus aſſumptus ille comptus, qui in diuina iſtius Salomonis quadriga celebratur, cui Libanus truncatur in cedros, argentum erigitur in columnas, purpura in aſcenſum ſubſternitur, &, quod maius, in reclinatorium, aurum apparatur: *reclinatorium aureum*, Cant. 3. num. 10. itane? ſubrogato ſplendore eget, auro aſſumpto, cœleſtis noſter Princeps vt colluceat? abſit. Acutè Gilibertus ſerm. 18. *Caput tuum aurum optimum: reclinatorium aureum non inuenit, ſed reddit.* nimirum ab auro capitis, reclinatorium, *vbi ſe reclinat*, addit Gilibertus, inaurauit. Sic pulcellus & flauus puer, emiſſis aureis crinibus, ſinum matris cui ſubnititur, ſolet inaurare. ſcilicet non fictus, ſed verè factus Midas diuinus noſter Salomon ad tactum eius omnia inaurantur. 1769.

Verumtamen, ſicut Midas fingitur Pactolum fluuium intraſſe, ſicque illi auream conditionem præcipuè communicaſſe, vt inde aureus fluere, & inaurare lotos videatur. Sic longè verius, ſanguinis ſui fluuium deaurauit Chriſtus, quo loti pretioſiſſimè inauremur. Prouocabat Petrus diſcipulos ad virtutem, & ſubdebat cauſſam: *Scientes quòd non corruptibilibus auro, vel argento redempti eſtis*, &c. *ſed pretioſo ſanguine, quaſi agni immaculati Chriſti*, 1. epiſt. 1. num. 18. pende mihi illud: *non corruptibilibus auro, vel argento.* quaſi dicat: incorruptibile eſt aurum quo redempti eſtis: nec tamen id expreſſit. quaſi ſatis planum relinqueret intelligendum, ſanguinem immaculati agni aurum eſſe, & illud incorruptibile. Sed quorſum nos à ſeruitute Dæmonis redemit tanto auro Chriſtus, niſi vt liberam aliam ſeruitutem apud illum ſortiremur? bene Ioannes de iuſtis locutus: *hi ſunt, qui venerunt de tribulatione magna, & lauerunt ſtolas ſuas, & dealbauerunt eas in ſanguine agni: ideo ſunt ante thronum Dei, & ſeruiunt ei die ac nocte*, Apocalypſ. 7. num. 14. reddita melior ſeruitus de prauæ ſeruitutis redemptione. Sed magis ad rem meam conſidera, hos redemptos, ſic lotos dici ſanguine, vt eodem quo empti, ornati & dealbati celebrentur, 1760.

brentur: neque mirum, eodem aureo sanguine quo emimur, & ornamur. huc accommodo pulchra verba Chrysostomi tom.5.hom.61. *Sicut homo*, inquit, *seruos emens, aurum erogat, & rursus eos ornare volens, id auro facit: sic Christus & sanguine nos emit, & ornauit sanguine.* nimirum, vt statim ex eodem dicam, nullum hoc sanguine aurum pretiosius.

1771. Ponderabat Apostolus quàm hilariter pro Christo labores tolerarentur, & statim subdit: *semper mortificationem Iesu in corpore nostro circumferentes, vt & vita Iesu manifestetur in corporibus nostris*, 2.Cor.4.num.10. Itane dicat aliquis? vita Christi gloriosa, qua modò in cœlo triumphat decorus gloriæ purpura, splendore immortalitatis: tunc solùm corporibus nostris communicatur, quando mors Christi sanguinolenta, illis adhæresciti quid commune corpori crucifixo, sanguine madido, cum eodem in cœlis iam splendido? quid felicius quærat pœnitens, quàm aureum flumen, in quo vbi lotus, maneat & aureus? id nos in Christi sanguine sortimur & mortificatione: quidni ergo auro ornati & gloriosi, gloriam tanti Domini repræsentemus? certè in aureo sanguine, & diues pretium, & lauacrum pretiosum serui comparauimus. Acutè, sed obscurè D. Ambros. in Psalm.35. *Nos aurum*, inquit, *quærimus, quo corpora nostra mundemus, mortificationem Iesu Christi in corporibus nostris circumferentes, vt & vita Iesu Christi in corporibus nostris manifestetur. bonum aurum sanguis Christi: diues ad pretium, & profluus ad lauandum amore peccatum.* pulchrè: sed nec degenerat, quod subiungo.

1772. Ideo Ioannes de Christo: *Dilexit nos, & lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo, fecit nos regnum & Sacerdotes Deo, & Patri suo*, Apocal.1. num.5. habitat Deus lucem inaccessibilem, & regnum eius perpetuis splendoribus intermicat, vt clamant Scripturæ: deinde eius ciuitas, aurum mundum, vt habes *Apocal.* 21. Si ergo regnum sumus vt Deus habitet in nobis, (quod idem fatetur Ioannes *Apoc.7.num.16.*) vbi lucifluí radij? vbi aurum mundum? sed si dum in regnum & habitaculum assumimur, sanguine illo lauari dicimur, iam inde necessariò luciflui, & aurei iudicamur: ipse fons qui lucem radiat, & fluuius auro stagnans. huc facit Chrysost.homil.45.in cap.6. Ioannis de sanguine Eucharistico. *Hic fons*, inquit, *lucis diffundens radios veritatis: huic superna adstiterunt virtutes fluctuum eius pulchritudinem inspicientes. nam manifestiùs quàm nos illa, propositorum virtutem, & fulgorem inaccessibilem intuentur. quemadmodum si quis liquefacto auro linguam, vel manum iniiciat, quam primùm deauratur: ita hæc nobis proposita, animam auream reddunt, vt enim homo seruos auro emit, & ornat: ita nos sanguine suo Christus.*

1773. Vides excellentem diuini sanguinis deaurantis prærogatiuam: quidni ergo tanti faciat Christus lachrimas sanctas, (quarum caussâ hæc dicta sunt) quas simili priuilegio insigniuit: do notum aliàs locum, sed non ignobili ponderatione decoratum. Peccant Philisthæi arcam Domini captiuantes, & impiè Dagoni suo impiissimo numini immiscentes: puniuntur acerbè, quibus corpora fæuis vulneribus scatebant, terra scatentibus muribus fœdabatur: resipiscunt tandem puniti, arcam restituunt, eamque donis ornatam, & in similitudinem plagarum & murium quibus torsi, reddunt, *quinque annos aureos, & quinque aureos mures*, 1.Reg.6.num.5. & quomodo offeruntur iam Deo aureæ, imagines priscæ fœditatis? quid arcæ Dei cum plagatis membris? aut vnde aurum in vulnerum fœditate? vnde tantis sordibus, tanta pulchritudo? attende. Degebat Bacchus (fingunt) ea pulchritudine clarus, eo decore venustus, vt pulcherrimo Apollini si minus dolens inuidia, saltem iusta æmulatio haberetur: tantum, nescio cui significationi deformabatur, quod ad caput caprinis cornibus insignitus: dolebat ille hanc maculam; quam vt aboleret, Hermum fluuium, qui pretiosa tempestate, splendenti limo aureus defluebat, ingreditur: inaurat aqua cornua, & quibus priùs fœdus, iam deinde impensiùs decorus iactabatur: sic olim explicabam Statium in Syluis, de hoc aureo fluuio locutus.

——quo Lydius intrat
Bacchus, & aurato reficit sua cornua limo.

res facta, fictam fabulam obscurat: repræsentabant hæc dona, membra iam per pœnitentiam sanata: quidni aureo lachrymarum fluuio inaurata, pulchritudini iam, vt olim fœditati deseruirent? hoc ergo voluit ibi D. Gregor. ad hunc locum: *Dum commissa attentiùs lugemus in iustitia splendorem membra deauramus.* Sic quæ olim fœda, splendida iam redduntur.

Sed quidni aurum amanti Christo lachrymæ reputentur, quas humanus amor pro auro solet reputare. Ad primum Rachelis suæ adspectum, Iacob, *eleuata voce fleuit*, Genes.29. num.11. ignita suspiria, lachrymarum humore non tam temperans, quàm accendens: miraberis quorsum fletus, vbi lætitia videbatur exundatura. recordabatur nimirum in eo loco seruum Abrahæ, aurea dona Rebeccæ matri suæ obtulisse: cùm ergo similia quæ offerret Racheli non haberet, aperiens amoris thesaurum, aurum pretiosius in lachrymis offerebat. quis scit an voluerit Lyranus, quem suprà ad hunc locum aliter explicaui, hanc etiam mentem nobis aperire in verba, iudicet Lector: *Cùm vidit consobrinam suam, & non habuit aurum, & argentum, seu iocalia ad dandum sibi, sicut seruus Abraha dederat Rebecca, vt suprà dictum est, memor huius cœpit lachrymari.* id si noluit Lyranus, esto mea gnome. 1774.

Si ergo tam diues fluuius, tam auro stagnantes lachrymæ, quos fructus ab harum rigatione non speres? spem ludis, nisi pretiosissimos. Sed attende mysterio, quòd fluuij etiam ignobiles, inumbratas arboribus, herbis vestitas, variogatas floribus, totâ veris pompâ ripas suas exhibeant viridantes: dum Princeps Oceanus dura conchis, arenis sterilia, rupibus aspera littora diuerberat; vnica caussa est, quòd illi dulcia, at iste salsa deuehit fluenta; aquarum salsugo, sterilitatis mater, fructuum nouerca. vnde iam mirum, cur tot pulchra germina lachrymæ producant, cùm tam amaræ de innata salsugine effundantur? sed fraternitatis iure, Amor quidem & lachrimæ copulantur, indidem fluunt, recidunt eòdem. D. Orientio in sacro suo poëmatio: 1775.

Atque amor & lachryma quas fundi iniuria cogit,
Ex oculis surgit, pectoris ima petit.

Ideo verum illud Poëtæ *Buc.*10.

Nec lachrymis crudelis amor, nec gramina riuis,
Nec cytiso saturantur apes, nec fronde capella.

Nutritur & fructescit humore fraterno amor, sicut flores riuis, floribus apes, frondibus capellæ. Putarem ergo ipsummet amorem, qui lachrymas instillat, sensibili illarum salsedini dulcedinem occultam communicasse, vt dum amaræ gustui, fructui

fructui ſint fœcundæ. hinc ille alius amator, ſepulchrum quod charo pignori inſtruxit, loco marmorum, nemore præcinxit, ſubdens,

Sed fragiles buxos, & opacas palmitis vmbras,
Quaque virent lachrimis humida prata meis,

Mart. *lib.1.epig* 89 nulla poterat fœcundior irrigatio amoribus ſacrato nemori apparari. O amorem diuinum! quanto efficacius melioribus lachrimis plantas tuas ad immortalitatem conſecrabis.

1776. Ad præconis vocem, ad mœſtiſſimum illud ſpectaculum, cui hæſit obſtupeſcens cœlum, dum Chriſtus ad patibulum, patibuli geſtator cernebatur: conuenerunt Solymitanæ fœminæ ſuffuſæ lacrymis, innocentis agni necem ploraturæ iniuſtam: quibus, quaſi minus iuſtus hic fletus, ait ille: *Filiæ Ieruſalem, nolite flere ſuper me, ſed ſuper vos ipſas flete, & ſuper filios veſtros.* Luc. 23. num. 28. Ecquis pedem figet in ſic profundis aquis? hærent planè lachrymæ. Chriſtus qui corda hominum ſic ambit doloris ſui compaſſiua, pias condolentium fœminarum lachrymas ſpernit? erant muliebres lachrymæ, nec tam à ſuadente gratiâ, quàm à natura tenera expreſſæ, & cupiebat Dominus, vt illas meliori ſpiritu conſecratas, de gratiæ fonte mitterent, quibus ſe, producendis virtutum & floribus & fructibus, irrigarent: ne, vt erant ſine hac irrigatione arentia ligna, inferno deſtinarentur, ideo ſubdit: *quia ſi in viridi ligno hæc faciunt, in arido quid fiet?* num. 31. id eſt, ſi in me virentis gratiæ germine tot pœnæ de mera culparum fideiuſſione veniunt, quæ vos manebunt, quas culpæ aridum germen reddiderunt? ſpiritualiſſate ergo lachrymas fundendas ſuper vos, vt vireſcatis. Deuotè Cellenſis lib. de Pan. cap. 11. *Profuſione*, inquit, *lachrymarum tota irrigatur conſcientia: ligna producuntur fructum vitæ facientia: nunquam virtutes aut veniunt, aut diu viuunt ſine cordis irrigatione. nam ſi in corde viridi quotidie irrepunt tentationes, in arido quid fiet?* ſed prima Cellenſis verba preſſiùs infrà examinabo.

1777. Æſtuabat iam diuino igne, amoto priſcæ turpitudinis incendio, Dauid: tunc extollens vocem ait: *Lauabo per ſingulas noctes lectum meum*, Pſalm. 6 num. 7. noctes ad quietem deſtinatas, abluendæ maculæ, lachrymis inquietat. nec id ſatis: ideo addit, *lachrymis meis ſtratum meum rigabo.* quaſi lachrymarum ſtagnum placidum ad balneum: iam ad irrigationem in aquam defluentem mutaretur. D. Anton. de Padua *ſerm. 22. poſt Trinit.* ſic habet: *rigabo ſtratum meum, vt germinet herbam virentem, & facientem fructum.* neque enim placet Deo anima quin ſit hortus delitiarum: nec hortus erit de voluptate iucundus ad aſpectum, de fructu vtilis ad guſtum, niſi lachrymis irrigetur.

1778. Hinc iam patet, cur Magdalena non tam lauare dicatur, quàm rigare pedes dominicos: *lachrymis cœpit rigare pedes eius*, Luc. 7. captabat à ſacris plantis, animæ ſuæ plantas fructuoſas, ideo debitam irrigationem miniſtrabat: quidquid fructuum, quidquid florum geſſit vſquam Maria, rigatui facto refert in acceptis. Pulchrè Galfridus ad *cap. 20. Ioan.* de huius fletu ad ſepulchrum: *Fleuerat, inquit, priùs hæc mulier, & fluebat illi irriguum inferius cùm dimiſſa ſunt ei peccata multa: flebat autem, vt opinor, vberiùs & ſuauiùs de ſuperiori irriguo, & prima vidit reſurgentis Dei de morte triumphum.* ideo Chriſtus, vt alibi latiùs ponderabo, in habitu reſurgens apparuit hortulani, *exiſtimans quòd hortulanus eſſet*, Ioan. 20. num. 15. quia virtutes illæ quæ lachrimarum ſuperiori irriguo vegetantur:

Pintus in Cantica,

lubens diuinus ipſe tractat hortulanus. Sed rigantibus lachrymis, alibi multa dabo.

Nunc mihi mirum, cur ad Chriſti pedes proſtrata Magdalena, non tam cordi ſuo, quàm dominicis pedibus lachrymas ſuperfundat. cur vernatura conſcientia non irrigatur? cur non ab oculis madet ipſum pectus, floribus amœnandum? fouebat illa iam cœleſtes virtutes, ideo pedes irrigat ſidera calcantes, vt ſuper cœlos riuos ſuos deducere videretur. Nota verba Chryſol. *ſerm. 93.* ad hunc locum: *En mutatur*, inquit, *ordo rerum: pluuiam terræ cœlum dat ſemper: ecce nunc rigat terra cœlum: imò ſuper cœlos, & vſque ad ipſum Dominum imber humanarum proſilit lachrimarum: vt iuxta Pſalmiſtam de aquis fletuum cantetur illud, Aquæ quæ ſuper cœlos ſunt laudent nomen Domini.* quid mirum? tam pretioſa rigatio terram ſpernit, cœlos ſcandit, ſcatet inter ſidera, immortalitate fructuum fruitura. 1779.

Rapitur Ioannes in cœlum ſcripturus: quidni mira proferat? *& oſtendit mihi fluuium aquæ viuæ, ſplendidum tamquam cryſtallum, procedentem de ſede Dei, & agni: in medio plateæ eius, & ex vtraque parte fluminis lignum vitæ afferens fructus*, Apocal. 22. n. 1. Quàm pretioſa aqua, quæ à throno Dei, ab adamante rupice ſortitur ſcaturiginem! quidni viuant plantæ, viuo nutritæ rigatu, & immarceſcibilibus fructibus, humoris generoſitatem proteſtantibus? ſed vnde in cœlo ſolidi inſtar æris fuſili apud Iobum, humidus fluor? quid thronus Dei firmiſſimus inſtabili ſubnititur elemento? lachrymæ ſunt, inſtabilitatis infamiam abolentes: neque fructus vitæ quos in cœlo, & è cœlo percipit Eccleſia, viliori rigatu norunt perennare: quidni paradiſum rigent, quæ formant paradiſum? Cellenſis ſuprà citatus: *Aqua hæc*, inquit, *paradiſum irrigat, Eccleſiam, vt ſit ſine macula, lauat: aut facit, aut inuenit paradiſum: cùm enim profuſione lachrymarum irrigatur conſcientia ligna producuntur fructum vitæ facientia.* 1780.

Fauſtum nuntium gerebat Dauid viris miſericordibus, qui pietatis ſuæ ſemina felicia agro fertili credebant, qui de pauperum lachrymis irrigatur: *Qui ſeminant*, inquit, *in lachrymis, in exultatione metent*, Pſalm. 115. num. 5. Sic enim locum explicat Chryſol. ſtatim citandus. Sed certè nuntium primo aſpectu, non tam felix, quàm triſte deſignatur: an non miſericordes viri cœleſtem ſibi meſſem de pietate ſperant, dona ſibi cœleſtia de irrogatis eleemoſynis ſuſpirant? planè. ſi ergo ibi metitur, vbi ſeminatur: vnde iam fauſta meſſis à loco rigato lachrymis pauperum, quæ ab oculis in terram defluunt, terram irrigant? Inferres optimè, niſi falſum ſupponeres, lachrymæ piæ pauperum, non terram, ſed cœlum norunt irrigare. Verè chryſologicè Chryſologus ſerm. 42. *Cœli pluuia infundit terram: lachryma pauperis cœlum rigant: ergo ſitit cœlum, & expectat de ploratu pauperis vicem roris: quia miſericordia arat cœli campos, ſulcos ducit pietas per ſuperna: illic miſericordia ſeminat, quia quæ ſuſceperit manus pauperis, ibi metit: ibi ſegetem colligit qui ſemen ſuum pauperi commiſerit hic ferendum.* Nihil cœlo ſolidius, nihil firmiſſimâ illa ſoliditate impenetrabilibus, & tamen rigatu lachrymarum ſic molleſcit, vt iam aratro pio cedat, iam miſericordiæ ſulcos patiatur. feliciter ergo ſeminat in lachrymis, qui meſſem ſibi deſiderat cœleſtem. 1781.

§. III.

Præpositus titulus expletur.

1782. EX hac siti, qua Chrysologus ait cœlos vicem roris deploratu pio expectare, intelligo iam tenorem, quo Lucas in describendo gesto procedit Magdalenæ *cap.* 7. proponit tamquam quid præcipuè à Maria curatum gestasse vnguentum, *attulit alabastrum vnguenti*, num. 37. & cùm statim sacra vnctio describenda videbatur, priùs dicitur, *lachrymis cœpit rigare pedes Domini*, num. 38. deinde tamquam quid obiter factum additur, *& vnguento vngebat*, ex dictis, inquam, iam inter vnguenta caussam subodoror. cùm terra ad æstatem in buccas apetitur, quando æstuans sitit aquam: sic missâ pluuiâ auidi exultant agricolæ, vt affirment terram primò immersam redolere suauissimè, quasi non aquâ, quam aromate rigaretur: cùm ergo Maria præuentam piis lachrymis se cerneret, quarum sitientes diuinos illos pedes intellexit, vix iam vnguenta curans, lachrymas cœpit dare, quasi suauiora longè aromata parato vnguento, auido sic Domino adhiberet. certè aromata sunt Christo lachrymæ sanctæ: ideo ex hoc gestu didicit Maria, quid postea in re simili opus esset.

1783. Emerat illa aromata *Marc.* 16. *num.* 1. vnctura Christi Domini sepultum corpus: vbi semel atque iterum quærit, neque inuenit, *stabat ad monumentum foris plorans*, Ioan. 20. num. 11. Sed heus Maria, recurre ad discipulos; quid sistis? discurre cum illis circum vicina loca, si fortè dilecti nuntium expiscaris: at, inquit illa, experiar priùs, an suauiori longè aromatum genere apparitorum Dominum cōmoueam. visus ille empta hæc aromata fugere & spernere: en clausa silent, iacent otiosa: quis scit, an aromaticis lachrymis attrahatur. Ah mulier magna est adinuentio tua? trahes quidem ad aroma hoc nouum, dilectum illum, post cuius vnguentorum odorem, cœlestes spiritus currunt lætabundi. nihil mihi gratius dixit ad hunc locum Galfridus: *clausa*, inquit, *ferebat aromata foris quæ comparauerat: fluebant in lachrymis aromata pij pectoris, & pro guttis sanguinis, quas ille in passione sudauerat, lachrymarum imbres ista fundebat*. quasi etiam in lachrymis pium balsamum ministraret, quo laceros de sudore sanguineo poros, quos nondum sciebat gloriosos, confoueret.

1784. Hinc capies anxia vota piæ animæ, cupientis ad attrahendum dilectum cordis sui hortum præparare, *surge Aquilo, & veni Auster, perfla hortum meum*, Cant. 4. n. 16. *Aquilo*, inquit D. Antonius de Pad. Dom. 5. post Pascha, *quasi ligans aquas*, ventus scilicet durus, gelidus Boreas, qui compedes fluminibus, fontibus vincula, murmuribus iniecto glaciei freno silentium imponit: si ergo hic à pio horto auerruncatur, in quem sollicitatur Auster benignus: eò veniet, vt contrario effectu fluuios expediat, fontes dissoluat, murmura insusurret, vt aquæ diu detentæ fluant iterum. at non ita sponsa, sed addit: *veni Auster, & fluent aromata.* nec mirandum: si enim aqua conscientiam irrigans, vt suprà dixi, ex solis lachrymis comparatur: lachrymæ autem, vt vides, aromata sunt Christo, perinde est si dicatur in hoc loco, fluant aquæ, vel fluant aromata. D. Anton. citatus. *fluent*, inquit, *aromata, id est, lachrymæ: quæ in conspectu Domini redolent super omnia aromata.* Trahitur itaque Dominus ad aquas sancta odoris allectus suauitate.

Sed quidni trahatur, si tamquam nobili pretio, eius fauores lachrymis redimuntur. Quando Magdalena, de qua modò dicebam, plorabat ad sepulchrum, aromata distillans ab oculis, manibus pupillarum apparata, sic flens inclinato capite interiora eius prospexit: *dum ergo fleret*, addit Ioannes eodem num. *inclinauit se & prospexit in monumentum.* certè iam satis prospexeras, quæ inde sublatum Dominum nuntiaueras. Quid ergo denuò curas afflicta fœmina? volebat, credo, emollire lapidum duritiem, & donis, inclinati aspectus lachryminis nimirum, piè dutam custodiam corrumpere. ac si diceret: auara est mors, auarum est sepulchrum, omnia rapiunt, harpagant vniuersa: forsan ergo, quia priùs dona non obtuli, corpus denegarunt. en iam adhibitis lachrymis ministro pretium: faxo impleatur hoc auro, hoc aromate sepulchrum, pretioso mihi deposito redimendo. fauet ibi Drogo lib. de sacram. Pas. *si fieri, inquit, posset, redimendo corpori sepulchrum lachrymis implesset.* certè redemit: nec vnquam Erythræum ditius despumauit, quàm oculi margaritas grandinarunt. 1785.

Vix deserunt vrbem perfidam Magi pij, cùm ecce iterum ostenditur stellæ lucis profluuio elegans, fulgoris radiis eloquens nuntiatrix, *& antecedebat eos*, Matth. 2. num. 9. & vnde tam faustum amissum semel ducem recuperarunt? colligo ex Euangelio, qui de his subdit: *gauisi sunt gaudio magno valde*, extollitur in immensum lætitia tunc percepta, conceptæ de amissione mœstitiæ subnotandæ: ergo atrâ mœroris nube incedebant grauati, quæ de immissis ardentibus suspiriis rarescens, in lachrymarum imbres soluebatur: lachrymæ verò in margaritas congelatæ, quidni dato pretio tanto allicerent stellam? mentior ni id voluit D. Epiphan. *orat. de laud. Virg.* ad hunc locum, de Magis in stellæ occultatione sic locutus: *quorum oculi lachrymis gemmas præ se ferentibus terram irrigabant: quorum afflictio intolerabilis erat*. redimunt gaudium, stellam redimunt gemmis, quæ in stellas poterant commutari. 1786.

Nemo tamen putet quæ hucvsque de lachrymis diximus, ad illas lachrymas pertinere, quas aut teneritudo naturæ, aut affectus mollities dissoluit. eæ sunt lachrymæ, quibus tot prærogatiuæ dictæ, dicendæque assignatur, sub quibus cor ipsum liquidum emanat: vt quot ab oculis guttas fundis, tot è penitiore corde sanguinis guttas fundere cognoscatur. ideo D. Ant. de Padua Dom. 22. post Trinit. *Cùm*, inquit, *mens peccatoris vulneratur gladio contritionis, effundit lachrymas sanguinis.* nec te fallat color lachrymarum non purpurascens, sic enim sub candore illarum feruor meliùs detegitur. mittis suauerubentes hyacinthos vasculo instillatorio, rosas purpureas: subdis ignem, & guttatim liquor clarissimus emanans. non tam negat purpureos flores vnde ortus, quàm dissimulat: ignis dum substantiam etenuat, colorem emutauit. quidni agat ab incitato corde amor ardentior? vehementior ignis? vulnus cauterissans? ideo Græcus *floril.* 7. 1787.

Ἕλκος ἔχω τὸν ἔρωτα, ῥέει δέ μοι ἕλκεος ἰχώρ
Δάκρυον: οὐ πελλὰς οὔποτε τερσομένης.

in cuius gratiam, id claudo numeris Latinis.

Est mihi vulnus amor: sanguis de vulnere, manans
En lachryma: nunquam lumina sicca manent.

sed friget amor profanus, diuino comparatus.

Emergit è tormentorum pelago Christi pietas Petrum ad conuersionem respectura, *respexit Petrum*, Luc. 22. num. 61. prodit statim Petrus, *& fleuit amarè*, 1788.

amarè, num. 62. Ecquid eſt in oculis tuis ô Angelorum lætitia, qui Petrum ita commouent ad plorarum? pœnitentes alij terrore iudicij, inferni pœnis vocati, plorent, benè eſt: ſed Petrus ſerena allectus oculorum ſuauitate, dulci lucis reſpectu, cur plorabis? affectum cordis tenerrimum captabat à Petro Chriſtus, imò cor ipſum: quis autem neſciat illud Apocal. 1. num. 14. *oculi eius tamquam flamma ignis?* incinerauit ergo reſpectu cor: quidni iſtud diſſimulato colore, in lachrymas per oculos deſtillaretur: D. Anton. de Pad. Dom. 2. poſt Paſcha: *Oculi eius*, inquit, *tamquam flamma ignis*, &c. *reſpectus gratiæ Chriſti tamquam ignis, glaciem, id eſt, cor peccatoris congelatum diſſoluentis: vnde reſpexit Petrum, & fleuit amarè, quia diſſoluta fuit glacies cordis eius in lachrymas compunctionis.* Quàm efficax ignis, qui cor nouit feliciter liqueſacere! quàm acutus gladius, quàm fulmineus ictus, qui ſano corpore cor ipſum vulnerat, vt de fulmine, flumina ſanguinis cor emittat! ideo Gilibertus ſerm. 30. *reſpexit Petrum, & cor eius percuſſit, vulnerati cordis lachrymæ dant ſigna.* incerta ſigna, niſi facti vulneris ſanguis noſcerentur.

1789. Officioſa Magdalenæ opera conferens Chriſtus ruſticæ Phariſæi inurbanitati, & grata quadam antitheſi percurrens, dum ab illo negatam ſibi aquam pedibus obiicit, ſic ſubiungit: *hæc autem lachrymis rigauit pedes meos*, loco ſæpe citato: fateor longè à diuerſis fontibus lachrymas dimare, quàm illam elementalem ſibi denegatam: verumtamen lachrymæ aqueæ naturæ ſunt, & oculorum aqua appellantur: vnde ergo venuſta antitheſis, quæ è rebus toto genere diſſitis gratior peti ſolita? Obiectio non ſpernenda, ſi lachrymæ Marianæ, communis eſſent cum aliis naturalibus conditionis: veruntamen ab intenſo dolore emiſſæ cor liquefactum fundebant. iam ergo plena antitheſis, dum ſanguis cordis datus, denegatæ Domino aquæ opponebatur Benè Ludolphus in vita Chriſti ad hoc caput: *patet magnitudo contritionis, ex qua lachrymas pœnitentia ſanguinem cordis fundens, tantum fleuit.* ſcilicet vulnerati cordis lachrymæ dabant ſigna, dum ſanguis ſub candore velabatur: imò vulnus erat ab igne cauteriſſans, ideo ſoluto cordis gelu, ipſum deſtillantibus oculis defluebat, ſic hymnus eius explicandus.

Pater ſuperni luminis
Dum Magdalenam aſpicis,
Flammas amoris excitas,
Geluque ſoluis pectoris.

1790. Et quidem fauſtè penditur cor adactum oculis, per lachrymas deſtillandum, quando inde oculi venerabiles quodammodo ipſi Deo redduntur, cupitæ ex ipſo paci extorquendæ. Quas pias Dominus technas non quæſiuit, vt Iſraëli, cui fuerat ſubiratus, tandem ignoſceret? Ad quas non anguſtias redegit Eliam, vt ab illius ore cœli claues eriperet, quibus pluuiæ portas penitus concluſerat? donec iam quaſi ſui impotens, iubet Prophetam adſtare regi Achab, *vt dem*, inquit, *pluuiam ſuper faciem terræ*, 3. Reg. 18. num. 1. Ecquid ſua Domini intererat hominibus benefacere, vt tam auidè negotij complemento ſtuderet? reſpondet Chryſoſtom. ex ore Dei *tomo* 1. homil. de Helia: *Parturio vindictæ ſolutionem: vrgeor vt reconcilientur.* quaſi non tot laboris doloribus parturiens fœmina fœtum edere curet, quàm Deus è pietatis viſceribus vindictæ ſolutionem, id eſt, irrogandam pacem parturiret. Sed vnde tanta vis? vnde tam impensè Deus vrgetur? ipſe fatetur, *ibidem* apud Chryſoſt. *reuereor lachrymas eorum, qui puniuntur.* O ſanctam Chryſoſtomi audaciam, vnicè & Dei pietatem, & lachrymarum dignitatem agnoſcentis.

Pintus in Cantica.

Sed quidni reuereatur Deus lachrymas paci tribuendæ, qui verbum ſuum ne fruſtretur, qui vt ſtet fœdus initum tantopere reueretur? mouent lachrymæ Deo reuerentiam, ne pacem deneget: quia illas pacis fœdera collocatas, veritus ne de violatione fœdifragus habeatur. Pœnitet illum noſtro dicendi modo, imò & ſuo, (ſic enim loquitur Scriptura) aſpecti diluuij quo terram inundauerat, icit cum Noë pacis fœdus, & ſubdit: *arcum meum ponam in nubibus, & erit ſignum fœderis inter me, & inter terram: cumque obduxero nubibus cælum, apparebit arcus meus in nubibus, & recordabor fœderis mei vobiſcum*, &c. Geneſ. 9. num. 13. Audi nunc Eccleſiaſticum ſub Simone Sacerdote ſanctiſſimo, de quonis iuſto differentem: *quaſi arcus cæleſtis refulgens inter nebulas gloriæ*, cap. 2. num. 8. ergo iuſtus quiſque, iuſtus erat, qui tamquam pacis fœdus in arcu illo ſidereo notabatur. Si enim pauci iuſti ignis diluuium Sodomis auerterent, meritò ab eiſdem, atque nouum diluuium retardatur. Sed quæ iuſti ad Iridem analogia? vnde illi tanta dignitas, vt nubes arcuata cæleſtis intelligatur? D. Anton. Dom. 2. poſt Trinit. ad locum Eccleſ. *Arcus*, inquit, *cæleſtis prouenit ex reuerberatione Solis in nube aquoſa: nubes aquoſa eſt vir iuſtus humore lachrymarum aquoſus: hic in ſe veri Solis radios ſuſcipiens*, &c. in lachrymis conſtituitur pacis fœdus: hæc ſola aquarum inſtabilitas pacem firmat, ſtabilit amicitiam. 1791.

Mirabar aliquando, cùm ſæpe poſt pœnitentiam, tot maneant adhuc affectus, quibus cum oporteat ſtrenuè bellum gerere, cur Mariæ pœnitenti diceretur, *Vade in pace*, Luc. 7. num. 50. Nunc rem agnoui. quid enim belli non facile conficiendi ſubitura, quàm non habitura pacem, quæ dum de lachrymis tantum excelluit, fœderata pacis Iris conſtituitur? minus dixi: nobis arcus fœderis ponitur, vt ſecuriùs de comparanda pace confidamus. Audi pulcherrima verba Galfridi apud Tilm. ad locum Geneſ. *Arcus*, inquit, *fit ex repercuſſione radiorum Solis, & nube humida. nubes humida fuit Magdalena quando pedes Domino lauit, & capillis terſit: fuit etiam Solis radijs repercuſſa, id eſt, gratia reſperſa, & lachrymis reſtituta. color igneus refertur ad dilectionem, & demiſſa ſunt ei peccata multa, quoniam dilexit multum: caruleus ad pœnitentiam, vnde lachrymis rigauit pedes Domini, item fuerat priùs in cœno luxuria, ſed modò ponitur in nubibus cæli, & ſic eſt fœdus inter nos & Deum, quis deſperare poteſt, vbi tam peccatrix tam glorioſa effecta eſt?* &c. *de hoc arcu iacitur ſagitta, vt infigat vulnus amoris in cordibus auditorum.* graphicè. 1792.

§. IV.

Pacem prædictam comparant lachrymæ, piiſſimo bello Deum expugnantes.

COmparant autem prædictam lachrymæ pacem, quia piiſſimo bello Deum norunt expugnare. voces ſunt, quæ legatione funguntur: tubæ diuinis auribus reboantes: currus quodammodo Deo inſequendo, arma vincendo, victo legem imponunt. & quid ad bellum vltrà deſideratur? ſingula breuiter percurramus. Indicitur mortis ſententia Ezechiæ de iuſtitiæ ſeueritate, quæ tandem de miſericordiæ viſceribus reuocatur: & audit Rex à Propheta: 1793.

Hæc dicit Dominus Deus Dauid patris tui: Audiui orationem tuam, & vidi lachrymas tuas: ecce ego adijcio super dies tuos quindecim annos, Isai. 38. num. 5. Sed cur non tam ipse Rex lachrymans, quàm eiusdem lachrymæ visæ exprimuntur? quia licet Deus vbique sit, vbique videat: in cœlo tamen peculiari quadam ratione assistens, ibi nostro dicendi modo signatiùs vitæ diuinæ functiones videtur exercere: cùm ergo Rex in terra, lecto decumbens iaceret, ad cœlum verò lachrymæ ascendissent: ideo non tam ille, quàm istæ visæ describuntur. At quorsum lachrymæ eò conscenderunt? legationem tulerunt, vt fœdere cum misericordia inito, huius ope, à pœnitente Rege diuina iustitia piè expugnaretur. Galfridus *ibi* apud Tilman. *Vides*, inquit, *quàm sit efficax oratio? quam festinus, & fidelis legatus lachryma supplicantis? à maxillâ ascendit in cœlum, & Altissimus non despiciet eam. quid enim non poterit, quæ propheticum sic mutauit oraculum, diuinam flexit sub omni celeritate sententiam.* Ecquæ est flexa sententia, nisi iustitia benignè superata?

1794. Neque caret emphasi alia verbum illud *vidi*, quo vtplurimum litteris diuina complacentia explicatur. quasi dixerit Deus: non tam in te qui legationem mittis, quàm in legato misso, mihi complacui: eius intuitu diuinam pro te iustitiam cohibeo. Sic solet resp. ad inimicum Regem eos Legatos mittere, quos norunt irato Regi gratiosos: sic Senatus populusque Romanus ad Ducem iam iam vrbem euersurum, eiusdem matrem cum legationis munere expedierunt, vt Legati amor, quod Roma ipsa non poterat, extorqueret. idem Galfridus: *Vtilis res*, inquit, *gratia lachrymarum: quando & lachrymam videt Deus, & se vidisse commemorat.* Equidem illam commemorat, cuius gratiâ iræ memoriam deposuerat. ideo etiam non tam in legatione, auditæ dicuntur lachrymæ, quàm visæ: quia Legati tanti, non tam loquendo veniam postularunt, quàm se exhibendo, veniam meruerunt: voces gemitus mittit, sed lachrymæ Legati admittuntur. Allusit D. Ioannes Climacus in scala parad. gradu 7. *Mœstitia*, inquit, *& gemitus ad Dominum clamant, timoris autem lachryma legatione funguntur.*

1795. Quis crederet post tantum scelus Petrum licèt petra foret, mille in preces, mille in vota non esse effundendum? & tamen nec verbum audis prodidisse: sed tantùm, *egressus foras fleuit amarè*, Matth. 26. num. 75. prudens scilicet, certiores in lachrymis inuenit Legatos. Apud nos, vtplurimum Legati ab Oratoribus non distinguuntur, quia summa felicis legationis vis, in eloquentiâ consistit: vnde illud Poëtæ 7. *Æn.*

Centum Oratores augusta ad mœnia Regis
Ire iubet, &c.

vt verbis compararent fucatis, quod armato opere non valerent. At lachrymæ se ipsis ostentaris, apud Deum satis dignæ quin eloquantur, negotio peragendo. D. Eligius Nouiom. *hom.* 16. de hoc Petri facto, ita habet. *In omni igitur culpâ priùs flendum est, & sic deinde precandum. lachrymæ enim tacitæ quodammodo preces sunt, veniam non loquendo postulant, sed merentur: caussam non dicunt, & misericordiam consequuntur.* qua luce potuit, in falso numine Poëta, ingenium Dei nostri effigiauit. Quas non meditabatur eloquentiæ vires Venus, vt Iouem patrem orans & adorans exoraret? at nihil se facturam sperat, ni lachrymas præmittat, *Æn.* 1.

Tristior & lachrymis oculos suffusa nitentes
Alloquitur Venus.

tunc verba fundit, cùm suffusa lachrymis rem credit iam confectam.

Sed quorsum aliæ voces, cùm omni tubâ clarior diuinis auribus lachryma quæuis reboet, quantumuis tacens? *Nunc capies quid sit illud* 1. Reg. 1. num. 10. *Cùm esset Anna amaro animo, orauit ad Dominum flens largiter, & votum vouit, dicens: Vbi post descriptam voti nuncupationem dicitur. Porrò Anna loquebatur in corde suo, tantumque labia illius mouebantur, & vox penitus non audiebatur*, num. 13. & vbi clamor ille Hebræis solemnis, qui toties in diuinis litteris exauditus celebratur? licèt enim cordis vota ad Deum scirent accessura, tamen gens illa, vt erat externis tot cæremoniis addicta, vocales & sonoras preces, vtplurimum vsurpabat: cur ergo Anna in tanta afflictione has deponit? quia flens largiter sciebat in lachrymis non tam oris clamorem, quàm tubæ clangorem, cœlo rumpendo, Deo attrahendo expediri. mira res: pupillæ oculorum tenellæ, non buccis sonantibus, sed adamantinis lachrymarum buccinis perstrepebant. Chrysost. *in cap. 8. Matth. hom. 6.* de sanctis lachrymis locutus: *Quales, inquit, certè illæ erant Annæ aliquando lachrymæ, de qua dicitur: vox autem eius non audiebatur: solæ lachrymæ emittebant ad Dominum, vocem omni buccinâ clariorem.* Aptè igitur clamores suppleuit, quæ in bello quod propugnante Deo sterilitati publicabat, clangores potiùs adduxit lachrymarum. 1796.

Dulcissimum amoris bellum, amori suo castissimo, id est, absenti Christo intendebat Magdalena. propugnat ille latebras: Maria pro præsentiâ decertabat. fugit ille, & ista sequitur: at quomodo sequitur? flet amarè, & mare fundit lachrymarum: si fortè per mare, quod est itineris compendium, auris suspiriorum nauigans dilectum consequatur. Sed aptiùs ad rem belli in qua sumus, currus metaphoram Drogo sæpe citatus vsurpauit. *Corpus*, inquit, *erat sublatum, sed quis auferat ei ploratum? indulge domina, indulge totis habenis, & effunde procurrens infatigabiles lacrymas, donec sublatum, imò resurgentem Dominum tuum consequaris.* & quidem consequitur, quæ Domini latibula expugnauit. nisi dicas, *habenas* in hoc loco, non tam currui, quàm naui deseruire. vsus metaphora *lib. 6.* Virg. *de Ænea.* 1797.

Sic fatur lachrymans, classique immittit habenas.

de Maria, quæ non meliore classe, quàm lachrymis Dominum expugnatura procedebat, posses dicere:

Sic perstat lachrymans, lachrymisque effundit habenas.

ita carmen refingebat olim patruus meus, homo ingenij non vulgaris, de Petro locutus. pergo.

Accedit Christus ad viduam Nain, & ait illi, *noli flere*, Luc. 7. num. 13. ast cur, dum non resurgit filius, pium & debitum officium Matri denegatur? quia iam negotium lachrymæ peregerant, iam mortem, & iustitiæ decretum piè expugnarant: iam aderat attractus auctor vitæ: iam trophæum victoriæ misericordia lachrymis victricibus apparabat. quid vltrà decertarent? nimirum, non hæc sicut mater illa poëtica insaniebat. 1798.

Cùm complexa sui corpus miserabile nati
Atque Deos, atque astra vocat crudelia mater.

Sed cordata lachrymas miscens suspiriis, ab imo corde & tacito, sibi in tot angustiis opem implorabat: huiusmodi autem lachrymæ Christum capiunt, & si quæ dura pij cordis decreta, norunt debellare. Chrysol. serm. 103. *Si ad vnius*, inquit, *viduæ lachrymas temporales, sic motus est Christus,*

vt

vt occurreret in via, vt ex oculis ſtillantia dolorum fluenta reſtringeret: vt recurreret mortem, reduceret hominem, reſuſcitaret corpus, planctum verteret in gaudium, & exequias lugubres, in feſtiuitatem natalitiam commutaret, & pheretro datum, matri viuum redderet ex morte: quid modò faciet quando inardeſcit viribus ſuis, ad Eccleſiæ ſuæ lachrymas diuturnas? quaſi aliò cogitans, à piis armis expugnatus viduæ occurrere cogeretur.

1799. Vulneratum ſe fatetur ipſe Chriſtus vno ſponſæ oculorum ictu dulciſſimo: *vulneraſti cor meum ſoror mea ſponſa, vulneraſti cor meum in vno oculorum tuorum*, Cant. 4. num. 9. Eequæ maior vehementia in conatu, quæ potentior in ictu violentia, quàm quæ in Deum audet, & audit ſe victricem? certè nulla. Sed quæres vnde tanta vis in oculis iſtis? crederem, quòd ſemper lachrymoſi, ſemper lachrymis feriendo æterno Numini præparati æquè, & obarmati: ideo de eiſdem dicitur in hoc loco quem fuſiùs explicamus, *oculi tui ſicut piſcinæ*: vel, vt ex Græco legitur, *ſicut ſtagna*. ac ſi oculi iſti ideo vulnerarent, quia ſtagnorum inſtar lachrymis redundabant. Rupertus ibi ad Deiparam: *Sicut piſcinæ*, inquit, *nimirum in eo, quòd non deficiunt in eis aqua, & tu maximè præ cunctis mortalibus ſemper compuncta corde, dicere poteras: fuerunt mihi lachrymæ meæ panes die ac nocte*. nimirum humanæ lachrymæ ſolent quandoque pulchritudinem adaugere. vnde Virgil. decoras pueri lachrymas appellauit, & Statius hærens: *acceſſit lachrymarum gratia formæ*. Quidni ergo diuinæ penè lachrymæ, pulchriorem animam, & vulnerando Deo reddant valentiorem?

1800. Luctatur Iacob cum Deo, aut ſaltem *ἀντιθεῖν*, & fit contra illum fortis ſuperator, & quodammodo ſuccumbit piiſſimè dandis benedictionibus creator creaturæ, *Geneſ. 32. num. 28.* & tamen victoriam tantam prolaturus Oſeas, ſic ſcribit, *& inualuit ad Angelum, & confortatus eſt: fleuit, & rogauit eum*, cap. 12. num. 4. & vnde fortitudo tanta, in tantam mollitiem declinat? cur qui validus celebratur, deſcribitur plorabundus? non mollitiem taxat Oſeas, ſed arma commemorat: voluit quidem Propheta ſcandalum amouere, cùm vice Deus ab homine ſuperatus legeretur, ideo fletum addidit. ac ſi dicat: lachrymarum ſanctarum robori, quid mirum cedat Deus. Rupert. *lib. 6. in Cant.* poſt dictam fortitudinem: *Confeſtim*, inquit, *fortitudinis eius exprimens modum, ſubiunxit: fleuit & rogauit eum*. quaſi ſuperari Deum lachrymis, cùm ſit moris & amoris, non poſſit eſſe pudoris.

1801. Parum eſt hoc. Victor victo leges ponit, & pro arbitrio ſuo mores componit: quod quamuis vbique verum, in re tamen amoris quàm veriſſimum. hinc fabulantur veteres Omphalem pulchram puellam, Herculi leges dediſſe, & robuſtam viri dextram clauæ aſſuetam, molli deducendæ lanæ, fuſo torquendo imperioſam adaptaſſe. certè maius eſt amantis Magdalenæ lachrymas, immenſo Deo lachrymas extorſiſſe: ſolus amoris ſecretarius Ioannes rem notauit: *Ieſus ergo vt vidit eam plorantem, & Iudæos qui venerant cum ea plorantes*, &c. *lachrymatus eſt*, cap. 11. num. 33. quid enim aliud hoc erat quàm humanis lachrymis ſuperatum ſe fateri Deum, & victoris hominis arbitrio ſe ſubdere? planè, quia ſcit homines lachrymarum effuſione in expugnandis cœleſtibus, infirmitatem innatam proteſtari, iam diuina firmitas terrenis ſe contemperans ad lachrymarum demittitur infirmitatem. Radulphus hic apud Godefr. *O vis*, inquit, *ô potentia lachrymarum! quæ cæli ac terræ Dominum, eumque qui Angelorum & hominum lætitia eſt, ad lachrymandi humilitatem, infirmitatemque depoſuerunt*. Sed nondum exhauſtæ mihi lachrymæ, alibi altiùs effundendæ.

Manè ſurgamus, &c. Vers. 12.

§. I.

De ſuſpecto alit domum ſuam Paterfamilias otioſus.

Viden' quàm ſollicitè Paſtores noſtri, qui iam per nuptias patresfam. inſtituuntur, rem ſuam tractent familiarem, quam ad curam, quos ad labores incitentur? moneris ergo Paterfam. vt alendæ familiæ tuæ allabores, prout ſtatus tui conditio requirit: aliàs ſuſpectæ erunt impenſæ quibus domum alis, ſi ſemper otio diffluis, ignaueſcis inertiâ. Maneat ergo ratum patremfam. qui domum ſuam alit, nutrit filios deſes, (nec enim labor, aut induſtria, aut cenſus vnde ſuppeditetur ſumptus ibi apparet) neceſſariò ſuſpectum eſſe habendum: vnde enim id habet, cui non adhibet curam; vnde diuitiæ, quas ſudor non inſtillat? de labore alat familiam, ſumptus impendat neceſſe eſt: aliàs de nequam aliquo titulo, de occulta aliqua arte nec illa bonâ veniet infamandus. 1802.

1803. Dicebat Propheta Pſalm. 127. *Beati omnes qui timent Dominum, qui ambulant in viis eius*, num. 1. Quis hos tales non putaret, felicitatem ſuam beatam in requie totius immuni laboris collocaturos? Audi tamen quid ſubdatur num. 2. *Labores manuum tuarum, quia manducabis, beatus es, & bene tibi erit*, num. 2. quia patrifam. & fœcundæ vxori, & nouellis filiis *num.* 4. paſtum & neceſſaria præbenti, nihil venit felicius, quàm ſi norint contribules, labore & induſtria domui ſuæ inuigilare. Hugo Cardin. ibi: *Hoc dicitur*, inquit, *contra curiales, qui ſemper viuunt de alieno*. Certè *de alieno*: an rapto, an accepto, alius dixerit: niſi quòd iam vera rerum vocabula amiſimus, & quod induſtriè rapitur, ingenioſè accipi proteſtamur. vnde à ſalario tenui, immenſi ſumptus? ſed ohe; ſi iam dixi, alius dixit, vtcumque ſit, de proprio manducemus labore, ne alieno videamur inhiare: ambulanti enim in viis Domini hæc tamquam maxima benedictio promittitur.

1804. Hoc ſibi tamquam rarum, & magnum donum conceſſum, teſtatur ipſe Propheta de Deo locutus: *elegit Dauid ſeruum ſuum, & ſuſtulit eum de gregibus ouium, de poſt fœtantes accepit eum: paſcere Iacob ſeruum ſuum, & Iſrael hereditatem ſuam*, Pſalm. 77. num. 70. Nonne ſatis erat, ſi ad paſcendos homines, de paſtu ouium vocaretur, niſi neceſſariò, fœtantes oues exprimerentur? explicat cauſſam in ſcholiis Vatablus: *Solent enim*, inquit, *paſtores in primis curam habere ouium lactentium paruulos ſuos*. Fœtas oues laborioſiùs ducunt paſtores, agniculos pectori attollunt, nulli parcunt labori, vt matribus pinguia, & fœtibus mollia paſcua ſubminiſtrent. hinc ergo vocatur Dauid paſcendis hominibus, vt intelligat conſimili labore & induſtriâ rempub. ſibi gerendam: ne vicinis Principibus ſuſpecta regni eius affluentia, & latrociniis parta videretur: ne priuato ſuo fiſco non tam curare, quàm excoriare oues diceretur.

1805. Sed quàm in hanc rem grauidum myſterio,

quod statim subiungitur, *& pauit eos in innocentia cordis sui, & in intellectibus manuum suarum deduxit eos.* Quàm noua locutio! cor intellectus sedes creditur, vnde & sapientes dicimus cordatos. Iustus opere apud eumdem Prophetam alibi, *innocens manibus* appellatur: hic autem mutatâ sententia, innocentia cordi, & manibus intellectus attribuitur, & meritò. Audi ibi Augustinum: *Alius*, inquit, *putaret ita congruentius dici potuisse: in innocentia manuum, & in intellectu cordis. hic autem qui magis quàm alius, quid loqueretur, sciebat: cordi maluit adiungere innocentiam, & manibus intelligentiam.* Crederem, quia totus intellectus in manus Principis, siue patrisfam. est transfundendus, vt prudenter, sollicitè, & industriè pro subiectâ materia laborantes, census malè comparati fugiant suspicionem. nescias vnde hodie nonnulli otiosis semper manibus, solas mentis technas adhibeant ditescendo, non ita Dauid: de quo ibi Euthymius: *Ipsas*, inquit, *actiones intelligit ratione dispositas.* tales enim sint necesse est, ne rationabiliter, de familiæ pastu arguantur: sed prudentissimè istæ mentes, imò callidissimæ, manus sine actionibus fatuas derelinquunt? solumque rapiendis alienis occupatissimas.

1806. Hæ Dauidicæ manus intelligentes, Iacobi manuum memoriam mihi excitarunt, qui in bonorum suorum partem Iosephi sui filios vocaturus, *Extendens*, inquit textus, *manum dextram, posuit super caput Ephrem minoris fratris, sinistram autem super caput Manasse, qui maior natu erat, commutans manus*, Genes. 48. num 14. pro qua manuum commutatione legitur in Hebræo, *intelligere fecit manus suas.* Nemo nescit ex Patrum doctrinâ, sic commutatis manibus Crucem formatam: satis nunc D. Thomas ad hunc locum. *Iacob*, inquit, *hanc translationem bis fecit, sub signo Crucis brachia sua traducens.* quasi tunc manus rectè intelligentes, cùm laborantes, & crucifixæ, bona sua sine otij suspicione diuidebant. Sed hic locus propriè ad hæreditatem pertinet, qui proinde infrà iterum ponderandus.

1807. Hinc illud Ecclesiastis: *Hoc itaque visum mihi bonum*, cap. 5. num. 17. D. Hieron. legit. *Ecce, quod vidi ego bonum, quod est optimum.* Summum aliquid post tantum encomium speres nunciandum: illud verò subiungit: *vt comedat quis, & bibat, & fruatur lætitia ex labore suo, quo laborauit ipse sub sole numero dierum vitæ suæ, quos dedit ei Deus.* Atqui, vt loquitur ad rem aliam Isaias, captâ prædâ victori lætitia magna comparatur: cur ergo lætitia oblectationis in iis, quæ labore comparantur, in hoc loco tamquam optima celebratur? quia nimirum rapinarum infamiam istæ amouent. D. Gregor. Taumaturgus *ibi* in sua metaphrasi: *Dei enim*, inquit, *beneficio homini contingit, vt laboribus suis cum animi oblectatione perfruatur, diuinitus acceptas, ac non vi extortas opes possidens.* quasi sit noua diuini beneficij corona, quòd medio industrio labore tuo bona capias, ne in minus dignam veniant suspicionem, familiamque de nequitiæ technis, aut sceleris violentiâ alere videaris.

1808. Nec immeritò: ideo enim, ni fallor, assidua fuit iustorum cura, si quando aut repentè, aut insperatè diuites, familiæque altores apparebant, Deum protestari auctorem, ne aliis malam facerent suspicionem. Cœlestis ille panis, quo Moyses castrensem suam familiam erat alturus, *iacuit*, inquit textus, *per circuitum castrorum*, Exodi 16. num. 13. Sed si Hebræis credimus, primum in ipsius Moysis manus incidit. Ast quales manus? Iosephus ant. 3. cap. 1. *dum Moyses precabundus palmas extollit, ros de cœlo dilabitur, qui in manibus eius inhærens cùm concreuisset, suspicatus ille hanc alimoniam à Deo demitti, degustat: ac mox prægustatum alijs offert, vt experti crederent.* vt, si minus laborioso aratro callosas manus exhibebat, orationi saltem ostenderet intentas: ne suspectam faceret alimoniam, quam vel non irrigarat sudor, vel non Deus irrogarat roganti sibi.

Narraturus seruus ille Abrahami domini sui statum, & res eius apud Laban expositurus, sic incepit: *Dominus benedixit domino meo valdè, magnificatusque est*, Genes. 24. num. 35. vt præ narratis, inquiunt, diuitiis, ad nuptiarum fœdus attraheret eius animum: sed quidem id si solùm intendisset, satis foret si diuitias explanaret, quin à Domino Deo datas, quin diuinam Abrahami cum Deo amicitiam insinuaret: altiùs ergo collimabat, ne scilicet si hominis, qui iussus patriam relinquere, & pauper peregrinari, bona referrentur, haberentur suspecta, nisi à Deo ipso manantia dicerentur. Fauet ibi Oleaster: *Ac si diceret*, inquit, *si diuitias quæras, ditissimus est in omni diuitiarum genere, & quod maius est, Deum amicum habet, à quo hæc omnia procedunt.* ne aliunde processisse, aut ex raptu, aut ex technâ neque temere Labam existimaret. 1809.

Inuidentes Palæsthini Isaac, omnes illius puteos obstruxerunt: quin & Rex illi discessum imperat, quia se longè potentiorem cognoscebat, *Genes. 26.* nec tamen in tanta eximiæ opulentiæ inuidentia audis obiectas rapinas, aut prauas artes, credo, quia alicunde audierant, Dominica benedictione tantum creuisse. Audi Scripturam: *Benedixitque ei Dominus, & locupletatus est homo, & ibat proficiens atque succrescens, donec magnus vehementer effectus est, habuitque possessiones ouium, & armentorum, & familiæ plurimum.* ibidem à num. 12. vt nos etiam obiter instrueremur, tam repentinam opulentiam, cui præmissa industria non legitur, à Deo dimanasse, & quod maius est, satis dignè de diuina benedictione terrenas opes tribuente sermonem fieri, vt nec ex raptu, nec ex dolo illas nobis sperandas putaremus. D. August. tom. 4. lib. 1. in Genes. quæst. 78. ad hunc locum: *Ideo*, inquit, *præmissum est, benedixit eum Dominus, vt sana fide intelligemus etiam ista temporalia bona, nec dari posse, nec sperari debere, etiam cùm ab infirmioribus appetitur, nisi à solo Deo.* 1810.

Iacob olim pauperculus, & in baculo suo Iordanem transiuit: cùm in reditu autem ditissimus munera fratri offerret, subdidit: *Esto mihi propitius, & suscipe benedictionem quam attuli tibi, & quam donauit mihi Deus tribuens omnia.* ne aut de rapinâ, aut de dolo parta viderentur illa, quæ aut fratri ad munus, aut familiæ suæ ad sustentationem afferebat, ideo expressè sibi omnia à Deo attributa ait: nullus enim crederet, pauperculi pastoris operam, tanta iustè comparasse. Sed seruus Abrahami, & Isaac apud Idololatras homines erant. Iacob ad fratrem non beniuolum loquebatur; ideo non mirum tollendæ suspicioni, benedictionem prætendisse: magis mirum, putasse prudentissimum Iosephum, in bonorum suorum commemoratione apud Patrem, & illum tenerrimè diligentem, hâc sibi etiam defensione opus esse. Ter *cap. 41.* insinuarat fratribus Deo disponente Ægyptum deuenisse, vt esset quodammodo pater Pharaonis, dum illius familiam alebat. nec his contentus 1811.

tentus addit: *Feſtinate, & aſcendite ad patrem meum, & dicetis ei: Hæc mandat filius tuus Ioſeph: Deus fecit me dominum vniuerſæ terræ Ægypti, deſcende ad me*, &c. *ibique te paſcam*, à num. 9. quaſi vel etiam ſanctiſſimo patri poſſet irrepere ſuſpicio, ne malis artibus puerulus eò aſcenderet. qui modò repentè ſine ſudore diteſcunt, exhibeant in ſe nobis horum Patriarcharum virtutes, & credemus à diuina benedictione emanare.

§. II.

Infelix vtrinque hæreditas, cui inſtitutoris labor non adhæret.

1812. ADde non ſolùm otioſi Patrisfam. ſuſpectas dum viuit expenſas: ſed infelicem pariter relinquendam filiis hæreditatem bonorum, quibus labor & induſtria non accedit, & quod maius eſt, vtrimque hæc hæreditas infelix manet: quæ enim non de labore proprio, ſed de alieno ſudore comparatur, & parentes perdit, & filios infamat. Inſtituturus hæredem Ioſephum ſuum, & cæteris præpoſiturus fratribus Iacob: *Do tibi*, inquit, *partem vnam extra fratres tuos, quam tuli de manu Amorrhæi, in gladio & arcu meo*, Geneſ. 48. num. 22. ne contra animam ſuam gladium vibrare, & contra filij honorem arcum tendere videretur, ſi de raptu, & non de eo quod iuſti belli iure ſibi acquiſierat, illum ditaret. Paraphraſtes Chaldæus, explicans pacifici Patriarchæ gladium & arcum, legit: *In Oratione & deprecatione mea ad Deum.* quaſi ideo emphaticè vocetur gladius & arcus ſuus: quia his armis potiùs vtebatur Iacob, vt ſi iure bellico non patriam iſtam partem obiiceretur, aſt meliori iure poſſeſſam declararet. in Hebræo pro ly *partem*, legitur *Sichem*, id eſt, *humerus*: vt grata æquiuocatione, & vrbs quæ ita vocabatur, & labor comparandi illam innueretur: humerus enim vbique pro labore vſurpatur. D. Hieron. lib. de quæſt. Hebr. *Quia*, inquit, *Sichem linguâ Hebræa transfertur in humerum, pulchrè alluſit ad nomen, dicens, & ego dabo tibi humerum vnum.* Neque enim poterat Ioſephi felicitatibus honori eſſe, quod priùs Iacobi humeris oneri non fuiſſet.

1813. Iuſtus erat adoleſcens ille, qui de vitæ viâ Chriſtum conſulens, quòd ab ineunte ætate illam initer, ab ipſo Domino meruit adamari: *Ieſus autem intuitus eum, dilexit eum*, Marc. 10. num. 21. & tamen poſtquam ob relinquendas diuitias dandaſque pauperibus, mœſtus abiit, exclamat Chriſtus, quaſi magnum oraculum prolaturus circumſpiciens: *Quàm difficile qui pecunias habent, in regnum Dei intreibunt*, num. 23. Sed quid ſi diues, vt iſte ſit iuſtus, ſit dilectus? erat tunc dilectus, ſed ex pecuniarum affectu, qui, vt ſolet, in dies creſceret, in ſummo quodam periculo verſabatur diuitias nequiter augendi: inde infelicior quòd & ſe perderet, & hæredes fœdiſſimè infamaret. D. Ambroſ. in Pſalm. 48. *Dominus*, inquit, *auaro dicit: Vade, & vende bona tua, & ſequere me*, &c. *Vende, inquit, quæ putas tua eſſe, cùm tua non ſint, quia ad alios fluminis modo tranſeunt, & ſequere me, vt bonum immortale cognoſcas.* non beant hæredes auaritiæ opes, ſed vbique fluminis inſtar tranſeunt; adde, nec tamen indelebilem maculam, quamuis fluuialis ſint conditionis, lauare vnquam poſſunt.

De his loquebatur Dauid: *ſimul inſipiens & ſtultus peribunt, & relinquent alienis diuitias ſuas*, Pſalm. 48. num. 11. Sed quot auaros, & alieni cernimus raptores, qui non alienis, ſed natis ſuis diuitias reliquerunt? credo, quia licèt ſint filij & legitimi, tamquam ſpurij tamen & alieni, ad alienas quamuis paternas diuitias accedunt infames. neſcit iniuſtus inſtitutor hæredes vnquam legitimos ſortiri. ſemper ſpuriorum labe reputantur aſperſi. hoc abſque dubio licèt non ita explicitè voluit ibi Ambroſ. *Peribunt*, inquit, *ſimul & in vno eodemque loco erunt inſipiens, & ſtultus, & alienis relinquent diuitias ſuas: quia non inuenit nequitia legitimum ſucceſſorem.* Quiſquis ille ſit, etiam legitimus filius, fœdiſſima illegitimi infamiâ deturpatur. 1814.

Vendidit quidem, ſed malè, bona ſua Iudas, dum cœleſtem Magiſtrum pretio tradit: at peior adhuc tanti ſceleris deſperans pœnitentia: *pœnitentiâ ductus*, inquit textus, *retulit triginta argenteos principibus Sacerdotum, & ſenioribus*, &c. *& proiectis argenteis in templo, receſſit, & abiens laqueo ſe ſuſpendit.* Vides curam? notas ſollicitudinem? vt ſe proditor ſuſpendat, inter mediatæ mortis anguſtias, de numis agit ſedulus, & quos infauſtos ſterquilinio dedere, igni deberet tradere: hos Sacerdotibus, & auguſto loco, templo ſcilicet voluit commendatos; & cur ita? quia non poterat periturus & teſtans hæredes non infamare, qui non de labore proprio, ſed de iniuſto iuſti ſanguinis pretio diſponebat, *Matth. 27. à num. 3.* nec obſtat quòd illos in corbonam Sacerdotes impij non miſerunt, *num. 7.* nam dum illis emendo haceldema vſi ſunt, *num. 8.* iam hæreditatem & proinde infamiam teſtatoris, quaſi in corbonam mitterent, adierunt. iam *hinc* clarent verba obſcura, & vulgo non ſatis percepta Drogonis lib. ſæpe citato: *Amabat*, inquit, *hæredes ſuos, qui eoſdem denarios exinde colligerent, quos etiam nunc ſeruant in ſuo corbono, proiecit eos in templo, & abiens ſe ſuſpendit.* Pungit autem obiter Drogo, ſi qui hodie ſanguinem Chriſti pretio diſpenſant: hi enim hæredes à Iuda inſtituuntur infames, & hæredes ſuos pariter infamabunt: hucvſque enim in hanc rem miſeri illi denarij in corbono ſacrilegè reconduntur. pergo. 1815.

Hinc illa vox Iuſtj ad Chriſtum: *Dominus pars hæreditatis meæ, & calicis mei: tu es qui reſtitues hæreditatem meam mihi*, Pſalm. 15. num. 5. vbi hæreditatem à Chriſto accipiendam expreſſit, ſimul etiam Dominicæ paſſionis calicem curauit exprimendum. quaſi ipſa hæreditas à Chriſto data de paſſionis doloribus nobilitaretur; ideo addit: *funes ceciderunt mihi in præclaris, etenim hæreditas mea præclara eſt mihi.* de Patris Chriſti laboribus filiorum hæreditas illuſtratur, eo his præclarior, quo illi conſtitit carior. & nota illam voculam *ceciderunt*, vbi felicis quodammodo iactus filiis hæredibus declaratur, quaſi labor tendendi funes, diuidendi hæreditatis agros Patri reſeruetur. Hinc in Deuteron. mutatis terminis, ſed in rem eamdem dicitur: *quando diuidebat Altiſſimus gentes, quando ſeparabat filios Adam, conſtituit terminos populorum, iuxta numerum filiorum Iſrael: pars autem Domini populus eius, Iacob funiculus hæreditatis eius*, cap. 32. num. 8. vt in ipſo quodammodo labore ſeparationis, & terminorum diuidendorum, funiculum hæreditatis ſibi eligeret, vt hæreditas ſpecioſior videretur: clariùs ſtatim num. 11. *Expandit* 1816.

dit alas suas, & assumpsit eum, atque portauit in humeris suis. quasi vix Deo hæc hæreditatis corona digna putaretur, quæ priùs dulci labore humeros non premeret,& dum illam ab alio capere non potest,à seipso capit,sed laborante.

1817. Concludo verbis Ecclesiastis cap.2. *Detestatus sum omnem industriam, qua sub Sole studiosissimè laboraui, habiturus hæredem post me, quem ignoro vtrùm sapiens, an stultus futurus sit, &c. & est quidquam tam vanum*, num.18. Certè nihil vanius; licèt illud esset peius, si non de labore proprio, sed de rapinis auaris hæredem institueret: ideo de vanitate queritur in labore proprio, qui in alieno scelus exprimere non sustinuit: quasi non esset res sic fœda nominanda. & meritò: quia rapta auari bona, siue hæredes boni sint, siue mali, (hos vocauit stultos, illos sapientes) & institutorem perdunt, & institutos. apto his verba D. Ambros. lib. de Naboth cap.1. contra auaros. *Hæredes*, inquit, *relinquis qui litigent, cum hæredibus relinquis depositum magis hæreditarium, quàm commodum voluntarium, qui quod relictum est, minuere ac violare formident; si frugi hæredes sunt, custodiunt: si luxuriosi, exhauriunt. itaque bonos hæredes perpetua condemnas sollicitudine, aut malos dimittis qui tua facta condemnent.* quasi malè partæ hæreditati hæredum vexatio adhæreseat, & institutor inferno damnatus aut bonos damnet curis, aut per malos (ipsa etiam hæreditatis assistentiâ vitiis immergendos) dum prodigunt, illius auaritia denuo condemnetur.

VERS. 13. In portis nostris, &c.

§. I.

Deus oblata respicit: respuit extorta.

1818. TOta prona & prompta fructus omnes tam veteres, quàm nouos dilecto suo consecrat sponsa: neque id satis, ad ostium sperat venientem statim muneribus exceptura: nimirum nouit dilecti sui ingenium, qui vltrò oblatis gaudet, respuit extorta. Sic explicabam illud eiusdem, *manus meæ distillauerunt myrrham primam*, Cant.5. num.5. scilicet iustus vltrò fluat mortificationem, sponte prodat virtutes, instillet operationes opus est, coacta vota, & non hilariter reddita Deus habet. indigna, oblata vltrò habet pretiosissima, sicut myrrha probatissima est, quæ prima fluit, nec incidentem vnguem, nec ferientem falcem prærequirens, sed sponte è sudanti virga destillatur. Sic (quidquid dixerit Plinius) explicandi omnes auctores qui sudantia opobalsama celebrarunt: dicam alibi multa, nunc satis illud Statij *lib.3. sylu.*

Candida felices sudant opobalsama virgæ.

Quin de myrrha ad rem meam idem testatur ipse Plinius lib.12. cap.15. *Inciduntur*, inquit, *bis & ipsa eisdemque temporibus, sed à radice vsque ad ramos qui valent. Sudant autem sponte priùs quàm incidantur, stacten dictam: cui nulla præfertur.* hæc ergo prima & sudata, (non expressa) vtpote spontanea Deo placet.

1819. Quas non feraces vineas, quos non amœnos hortos, quæ non odorifera germina, in hoc Cantico sæpe audis repetita? & tamen quære, quæso, torcularia, inquire præla, inuenies nusquam, & cur ita? nimirum oleum sponte effunditur: vinum instillat vltrò: aromata fluunt non inuita. Audi quid dicatur: *Veni Auster, perfla hortum meum, & fluent aromata illius*, cap.4. num.16. de quo pulcherrima multa Gilibert. *serm.* 39. do carptim pauca. *Quidam*, inquit, *fructus nisi pressi coactique, liquorem non fundunt: fructus qui sunt in horto tam delicatè depicto pressionem non expectant: cogi nesciunt, sed Austro perflante fluunt vltrò*, &c. *plena sunt, & expressa non sunt, nec torcularis violentiam patiuntur eius aromata: torcular in hoc horto non legis extructum. nam vicem torcularis obtinet Auster: afflata quàm calcata melius fluunt: gratuita enim, vt diximus, sunt: non extorta metu, sed spiritu fusa sunt.* neque enim hic hortus esset in delitiis sponso, neque illius aromata pretiosa, nisi fluerent, nisi sponte stillarent, ab Spiritu sancto perflata.

Hinc illa vox iustorum apud Dauidem: *Signatum est super nos lumen vultus tui Domine: dedisti lætitiam in corde meo*, Psalm.4. num.7. post tantum beneficium signati luminis, officium videbatur à iustis exigendum: postulanda opera, quibus acceptæ luci responderent: sed tamen prius quàm addatur num.8. *à fructu frumenti vini, & olei multiplicati sunt*, nouum lætitiæ beneficium interseritur, quia sorderent hi fructus sanctorum operum, nisi præuiâ hilaritate redderentur: hæc lætitia quæ vltroneam & hilarem reddit oblationem, fontis vicem habet, quæ lætas faciat segetes virtutum, ridentia operum sata, proindeque Deo iucundissima. Gilibertus locutus de horto sponsæ, deque eius fonte, *Cant.*4. sic piissimè serm. 34. *Hæc est*, inquit, *quæ omnium virtutum læta reddit germina, hæc est fortium operum exhilaratio, ac si quædam irrigatio ossium*, &c. *Signatum est*, inquit, *super nos lumen vultus tui Domine, dedisti lætitiam in corde meo: lætitiam ad irrigationem deflecto: denique in stillicidijs fontis hortus lætabitur germinans: denique non recolis de Genesi quòd fons ascendebat, & irrigabat totam faciem terræ? adhuc terra dedit fructum suum: non dum nouit spinas & tribulos. quis dabit hortulo meo hanc aquam, & areolis meis hunc fontem signatum! quis dabit vt hortuli mei facies irrigua sit lætitia & lucis riuulis, nihil in eo aut sterile sit, aut quadam in deuotione triste.* quot congessit, tot gemmas ingessit: ac si frustrà hortus conclusus celebraretur anima, nisi statim fons hilaritatis irriguus celebraretur, *Cant.* 4. *num.*12. nec noscerentur in terra tribuli & spinæ, dum origo fontis faciem terræ irrigantis, *Genes.*2. *num.*6. nosceretur. vtrumque lector prudens poterit dilatare. 1810.

De Christo locutus Isaias, sic scribit, *& ascendet sicut virgultum coram eo, & sicut radix de terra sitiente*, cap.53. num.2. Et vnde Nazarenus noster floridus virgultum aridum? lege totum caput, & videbis describi penè euangelicè ibi Christum patientem & crucifixum: in Cruce autem innocentissimus agnus, non solùm pro nobis peccatoris figuram induit, sed & peccati, vt loquitur Apostolus; si ergo peccatorem repræsentabat Christus, quid mirum tanquam radix à terra sitiente, sine spirituali lætitiâ, sine prædicto exhilarantis deuotionis fonte, virgultum sterile sine floribus, & fructibus appelletur? Allusit huc idem Gilibertus proximè citatus: *Vicina*, inquit, *sterilitati videtur operatio tristis, & spiritualis gaudij carens irrigatione: denique si quid nascitur, quasi radix ascendit de terra sitienti: quasi radix, non quasi flores, non quasi fructus: quasi radix, hoc est, aut parum, aut nihil plus habens in radice.* 1811.

Votum

1822. Votum nuncuparat Anna de offerendo filio, & vix concipit votum, cùm concipit & filium: editum offert, fidem ſatis liberatura ſi ſolum promiſſum puerum Deo redderet, & tamen *adduxit eum ſecum*, inquit textus, *poſtquam ablactauerat in vitulis tribus, & tribus modijs farinæ, & amphora vini, & adduxit eum in domum Domini in Silò.* 1. Reg. 1. num. 24. Et quorſum, inquis, tanto ſoluto voto, noua munuſcula adduntur? Reſpondet Chryſol. ſerm. 73. *Samuelem, inquit, diuino munere ſuſceptum, ablactatum, mox diuinum refundit in munus, & lætitiam ſuam ſacrificiorum victimis, ad plenitudinem liberationis cumulat.* nouerat non placitura Deo vota, niſi hilariter reddita, & hilaritatis teſtimonium de victimis procurat: planè ſponte ſoluit, quæ plus debito ſoluit: ſatis fidem liberat hilariter, quæ liberationem corona: liberalitate.

1823. Ideo D. Paulinus *epiſt.* 2. explicans illud ex Pſalmo 53. num. 8. *voluntariè ſacrificabo tibi.* poſtquam demonſtrat parum eſſe diuitias relinquere, quia ſunt tamquam veſtes, & extrinſecę; ſic addit. *Nunc*, inquit, *opus eſt, vt quæ verè noſtra ſunt, dependamus Deo, hoc eſt, cor, & animam, & corpora noſtra exhibentes in hoſtiam viuam, vt ſcriptum eſt, Domino, &c. quæ igitur nobis gratia, ſi in alieno tantùm fideles fuerimus, niſi de proprio ſeruiamus, id eſt, de libero voluntatis arbitrio, ex toto corde noſtro, & ex totis animæ noſtræ viribus diligentes Deum: in quem nos laceſſit affectum Propheta, cùm dicit: Voluntariè ſacrificabo tibi: hoc enim acceptum eſt & placitum Deo, vt bonum noſtrum ſit voluntarium.* ac ſi diceret, vt tota voluntas detur, & illa voluntariè: in omnibus enim quæ offerimus, ſola vltronea oblatio noſtra eſt, & proinde Deo beneplacens: cætera reddimus potius, quàm donamus.

1824. Pulchrè mihi hanc mentem aperit Salomon, licèt obſcuriuſculè. *Honora*, inquit, *Deum de tua ſubſtantiâ, & de primitijs omnium frugum tuarum da ei*, Prouerb. 3. num. 9. Certè hæc ipſa dona, quæ miniſtris, & pauperibus, quaſi de proprio miſſa honorariè dicuntur offerenda, poſtea reddenda quaſi ex debito proferuntur: *Declina pauperi ſine triſtitia domum tuum, & redde debitum tuum*, Eccleſ. 4. num. 8. Si de propria ſubſtantiâ donum eſt honorarium, vnde iam quaſi de iuſtitia debitum appellatur? ſoluit nodum grauiter & acutè Saluianus *lib.* 1. *ad Eccleſ. Catholic.* vbi ita ſcribit. *Priùs ait: honora Deum de tua ſubſtantia: deinde, redde, inquit, debitum tuum, hoc eſt dicere: ſi deuotus es, da quaſi tuum; ſi indeuotus, redde quaſi non tuum: bene itaque poſuit & dandi voluntatem, & ſoluendi neceſſitatem: hoc eſt vtique dicere omni homini; ad opus ſanctum & hortatione inuitaris, & exactione conſtringeris, da ſi vis, redde ſi non vis.* qui enim cuncta Deo debemus, tunc videmur non tam ſoluere, quàm dare, cùm vltrò offerimus: ſic vnum idemque inuiti reddimus, damus ſpontanei, & quanto nobis illuſtrius vt Deus à nobis accipiat, quàm recipiat? quanto vtilius Deum debitorem ſortiri, quàm creditorem?

1825. Semper elegans Seneca, ſed elegantiſſimus *lib. de Prouid. cap.* 5. referens dogma pulcherrimum Demetrij, quo fortaſſe ad hanc rem nullum vnquam magis ſcitum legiſſe puto. Sic ergo Philoſophus. *Hanc quoque animoſam Demetrij fortiſſimi viri vocem audiſſe me memini. Hoc vnum, inquit, Dij immortales de vobis queri poſſum, quòd non antè mihi voluntatem veſtram notam feciſtis, prior enim ad iſta veniſſem, ad quæ nunc vocatus adſum. Vultis liberos ſumere? illos vobis ſuſtuli. Vultis aliquam partem corporis? ſumite, non magnam rem promitto, citò totam relinquam. Vultis ſpiritum? quidni? nullam moram faciam, quo minus recipiatis, quod dediſtis: à volente feretis, quidquid petieritis. Quid ergo eſt? maluiſſem offerre, quàm tradere: quid opus fuit auferre? accipere potuiſtis. ſed nec nunc quidem auferetis, quia nihil eripitur, niſi retinenti: nihil cogor, nihil patior inuitus: nec ſeruio Deo, ſed aſſentio.* ſubiicio, tua pace, mi lector, tantis verbis ſi minus pulchram, paraphraſim clariorem: neſcit delitias calamus præproperus, nec captat dulcia, ſed aperta ſtylus commentarij. hoc ergo ſibi vult Demetrius. Hoc vnum eſt immortales Dij quod apud vos quos fateor iuſtiſſimos, querelæ occaſionem videtur excitare: nimirum, quia non priùs de voluntatis veſtræ beneplacito me vel leui inſinuatione certiorem reddidiſtis, amplecterer quidem feſtinus, ſubirem vltrò veniens damna ipſa, quibus nunc de vocatione, adductus quodammodo ſubſiſto. Vultis acerbo fato filios immergere? aſt ego cùm illos recens natos & de more in terra collocatos ſuſtuli, non tam mihi, quàm vobis deſtinaui. Vultis aut morbo lædi, aut truncari ferro, aut igne deuorari corporis huius partem? en illam, & quid magnum offero, ſi breui de inſtante morte, & corpus totum, & quidquid reliquum eſt mihi relinquendum? Vultis inſtantem ex ſe mortem vrgere adhuc, & mihi ſtatim hanc lucem, hanc vitam, hanc animam eripere? quidni aſſlarim? veſtra eſt, nullas concatenabo moras, vt reddatur, & redeat vobis vnde data venit: denique quidquid petatis, non tam ab inuito extortum, quàm à volente miſſum deferetis. Si ergo ita paratus obedire vocantibus, quid eſt quod queror, quod voluntatis veſtræ præmonitus, quod multo ante beneplaciti veſtri conſcius non fuerim? Ah! iam dicam: mauellem conſcius tantum, offerre vltrò, lubens exiſtimandus, quàm de ſperata vocatione tradere quaſi inuitus. An non piè querar ô numen, quòd violenter auferre quaſi extorquens videaris, quod volenter ab offerente conſcio accipere potueras? Sed en habeo præſumptæ candoris mei labi medicinam: nec etiam nunc ab adducto, coactè putabimini extorſiſſe, nihil enim violenter detrahitur, niſi ab eo, qui retinens reluctatur. ego verò neque tenax reluctor, nec auidus retineo: nemo cogitur niſi renuens, nemo niſi inuitus patitur. ego in quouis malo à vobis immiſſo lubens & volens nec cogi nec pati poſſum: nec enim ſeruili ſpiritu, ſed libero conſenſu Deo ſedulus adminiſtro.

§. II.

Peccatorem furti virtus arguit

Nota deinde meritò omnes fructus, id eſt, omnia opera virtuti ſeruiendæ deſtinata prædicari: quaſi furti ſe arguendam timeret anima ſancta, ſi vnum vel alterum ſibi reſeruaret. ſic vnuſquiſque omnes actus ſuos debet virtuti habere vinculatos, vt ſciat nullum laborem, nullam operam vitiis perditum impendere, quin clarè furti crimine conuincatur. Hæc erat vox illa ſacerdotum ſuorum ad Philiſthæos: *ſi remittitis arcam, nolite dimittere eam vacuam, ſed quod debetis reddite ei pro peccato.* 1. Reg. 6. num. 3. non enim tam dabant, quàm reddebant pœnitentes, quia quod peccato dederant, Deo fuerant ex virtutum patrimonio ſuffurati. Brixianus ibi: *Homo*, inquit, 1826.

quit, *pecans quantum in se est, tollit id quod est Dei, & sibi vsurpat: atque adeò tenetur iterum ablatum restituere, si cupiat Deum sibi habere propitium.* vinculata scilicet bona, nesciunt absque furto separari.

1827. Acerbissimè Deus hominum scelera conquestus, sic ait apud Dauid: *si videbas furem, currebas cum eo*, Psalm. 49. num. 18. Sed cur cùm tot alia mala perpetrarent, de vno furti crimine præcipuè denotantur? quia in singulis, & omnibus cuiusuis essent generis peccata, furtum commiserant, sic furtum absolutè pro omnibus supponebat: nimirum dæmoni antonomasticè furi coniuncti peccatores, virtutum patrimonio spoliato, denegatis Deo obsequiis, necessariò iam fures intelliguntur. Incognitus ad hunc locum: *Sensus*, inquit, *est, si videbas furem, id est, diabolum, qui Dei gloriam vsurpare conatus est, tu cum eo currebas, scilicet consimiliter Dei gloriam tibi quærendo.* Sed licèt Incognitus solùm in ambitiosos inuehi videatur, de quouis peccatore id verum est: cùm enim semper Dæmon furis instar aggrediatur, nec possit rem sine consensu nostro exequi, eo ipso furis consortes, &, quod consequens est, fures appellamur. nec sine mysterio expressiùs homini dicitur, *currebas.* quasi, ipse languentem dæmonem stimulet, & corroboret.

1828. Quàm anxiè, & quàm amicè sæpe in Euangelio Christus homines ad Crucem inuitat, quasi non tam sit onus, quàm onerum leuamen, quæ vna animam expedit, vt Paradisi viam aggrediatur: hoc est quod ait: *si quis vult venire post me, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me*, Matth. 16. num. 24. Eia ergo peccatores malæ conscientiæ timore fragiles, culparum onere graues crucem arripite, felicitatis nostræ vnde leues curratis, Christum sequamini, arripite instrumentum, & tamen mouetur noxius nullus cruci amplectendæ. omnes audito Crucis nomine pallescunt, & conturbantur: econtra iusti & Sancti crucem auidè quærunt, arctè amplectuntur, & quo sanctiores, eo inexplebilius cruci inhiant, & mortificationibus. & cur ita si peccatores, plusquam iusti, pœnitentiâ indigent, & cruce? Acutè Drogo lib. de Sacram. Dom. Pass. *Mira res! nihil formidolosius homini, quàm crucem pati: sed quare timent homines crucem? quia latrones sunt: si latrones non essent, crucem non timerent: ergo qui timet, latro est.* Ad crucis, furcæ, restis vocabulum, ne dum conspectum, pallescit timidus latro, quia ibi solet cruciari: nobilis qui nihil debet, nec audiens, nec pertransiens crucem erubescit. fatetur se iustus nobilem dum amplectitur: fatetur se peccator latronem dum crucem perhorrescit.

1829. Ponderat acutè Chrysologus ad Ioan. 11. num. 18. *Iesus ergo rursus fremens in semetipso venit ad monumentum, erat autem spelunca*, &c. vbi in figura Lazari homo peccatis mortuus designabatur: quidnam mysterij esset in hac voce *spelunca*, vt dixisse *monumentum* non sufficeret: *Dixisse*, inquit, *suffecerat venisse ad monumentum; quid est quod tantopere Euangelista speluncam commemorat?* Sed certè mysterium ibi erat non exiguum: nulla nota latronis sic expressa, vt spelunca: ideo Poëta celeberrimi latronis Caci res scripturus, in describenda eius spelunca totus impenditur *lib.* 8.

Hic spelunca fuit vasto summota recessu
Semihominis Caci.

Quidni ergo peccator actus & operam suam virtuti suffuratus in speluncæ abditis delitesceret? fauet idem Chrysol. iam respondens: *spelunca planè, vbi hominem diaboli latrocinium collocauit: spelunca vbi virum fraus condidit mulieris: spelunca vbi Dei plasma mortis rapacitas includebat.* Fauet quidem, quia licèt expressè latrocinium tribuat diabolo, cùm id sine hominis consensu esse nequiret, redditur iste latro: vnde se, peccaminosum cadauer ad sepulturam, & se latronem recipit ad speluncam.

Nisi fortè dixeris in eamdem furtorum suorum speluncam, occisorum à se cadauera congerere: vnde eadem sibi spelunca, iam aliis infausta reddebatur sepultura. mos certè iste latronum est perditissimorum. Virgil. citatus sic subiungit de eadem Caci spelunca, 1830.

——facies quam dira tegebat
Solis inaccessam radijs, semperque recenti
Cæde tepebat humus, foribusque affixa superbis
Ora virum tristi pendebant pallida tabo.

Bene ergo qui virtutes furatus perdidit, & seipsum per culpam occidit, inque metipso se deinde sepelitur & mortui sepulchrum, & latronis speluncam habere dicitur. mysticè id insinuabat Christus quando dixit conquestus: *domus mea domus orationis vocabitur, vos autem fecistis eam speluncam latronum.* nam licèt *Matth.* 21. *num.* 15. de templo materiali verba sonarent: at animus, profanatum sibi spirituale humani cordis templum condolebat. Sed cur sic prophanatum templum spelunca latronum appellatur? clarè ad mentem meam Drogo citatus. *Audi*, inquit, *Christum: vos autem fecistis eam, id est, domum meam speluncam latronum. templum Dei sanctum est, quod estis, vos: faciunt ergo homines se ipsos speluncam latronum: iugulant homines, & trahunt in speluncam suam: quod enim maius homicidium, quàm vt seipsum interficiat homo? vel quod grauius homicidium corpus, occidere, an spiritum?* nihil sceleratissimis latronibus vsitatius: miserum ah peccatoris corpus, quod spoliato mortuoque spiritui, & sepulturam præbet & speluncam.

Hinc monitum illud Christi: *nolite thesaurizare vobis thesauros in terra, vbi ærugo & tinea demoliuntur, & vbi fures effodiunt, & furantur*, Matth. 6. num. 19. vbi non solùm aperta latrocinia, sed occulta furta dæmonis præcauentur. At quibus ad tantum malum ministris vtitur fur teterrimus? eleganter Ambros. lib. 1. de Spiritu sancto cap. 2. *Furem*, inquit, *immundum spiritum esse significat, qui in bonorum operum luce gradientibus non posset obrepere: in tenebris autem sæcularium cupiditatum, & inter oblectamenta terrestrium si quem ceperit voluptatum, omni virtutis æterna flore dispoliat.* quemadmodum enim si è domo vndique facibus illustrata, aliquo è tuis repentè lucem extinguente, fures pretiosam asportarent supellectilem: haud temerè hunc talem extinctorem, furum esse consortem, & participem furti coargueres: haud aliter dum tibimet voluptatis illecebris mentem obscuras, tenebris damnas, cum dæmonibus eidem fur obrepis, & virtutum supellectilem dilapidas. lege iterum Ambros. *lib.* 7. *in Lucam*, de homine descendente Hiericô, & incidente in latrones, & Gregor. *in Iob cap.* 19. *num.* 12. prætereo multa huius capitis, ne tomus iusto maior excrescat. 1831.

CAPVT

CAPVT OCTAVVM.

Vers. 1. Inueniam foris, &c.

§. I.

Miſero noſtro faſtidio tollendo, ad cœlum non tam laborioſè ire prouocamur, quàm vehi delitioſè.

1832. Particulam iſtam *foris* in dramate explicaui, quaſi diceret, extra hunc currum quò vehimur. vide ibi. in curru ergo ad cœlum delitioſè anima conuehitur: cogit ad hæc amoris blandimenta piiſſimum amantem noſtri Deum humana conditio, quæ neſcio vnde ſic terræ imo exilio totis inhæret affectibus, vt quando ad patriam cœleſtem reuocatur, laborem videatur cauſari, & itationis faſtidium opponere: vnde neceſſarium ducit diuina pietas, aut per ſe, aut per Angelos, aut in curru homines in cœlum portare, ne vlteriùs viæ tædium prætendant, & ignauiam ſuam terrenoſque affectus obiectis difficultatibus diſſimulent. Scatet hæc materia diuinis teſtimoniis, ſeligo gratiora.

1833. Occurrit primus pro hac re Dauid *Pſalm.* 90. *n.* 11. ad iuſtum locutus: *quoniam Angelis ſuis Deus mandauit de te, vt cuſtodiant te in omnibus viis tuis: in manibus portabunt te, ne fortè offendas ad lapidem pedem tuum.* Vbi quidem attentè, quæſo, ponderes *ly ne fortè.* non tam certum, quàm fortuitum, & penè dixerim ſomniatum periculum cauſſari videbamur; & tanti facit animam iuſti ad cœlum vſque portandam ipſe Deus, vt dubia & incerta offenſio, non ſolùm certa defenſione, ſed etiam delicata portatione temperetur: cogamurque iam ſine metu terrena deſerere, amotoque faſtidio aſſerere cœleſtia, ad quæ curuli angelicarum manuum ſella comportamur; non ſolùm de virtutis via, ſed & de cœli conſcenſu locum explicauit Bernardus ibi ſerm. 13: *Poſſumus*, inquit, *hunc verſum*, &c. *non modò de præſenti conſolatione, ſed etiam de futura dictum accipere, nempe cuſtodiunt nos in viis noſtris Angeli ſancti, ſed viâ finitâ, quod eſt vtique vita finitâ, in manibus tollunt.* Vbi latè deinde aduerſantium ſpirituum occurſus, tamquam lapides offenſionis amotos ab Angelis conteſtatur.

1834. Neque temerè curulem ſellam angelicam vocaui portationem: nullibi enim iter fit dulcius, nullibi ſuauius, quàm in curru blando, in apparata quadriga, ad quas nobis parandas delitias, ne ire faſtidiremus cogitur Deus. dicebat ſponſa Eccleſia de Chriſto locuta, *Anima mea conturbauit me, propter quadrigas Amidabab*, Cant. 6. n. 11. L X X. vertunt: *poſuit me currus Aminadab.* quaſi Vulgati noſtri turbatio laborem & anxietatem denotaret, quo Eccleſia in quadrigas transformãda diſponebatur. Et quorſum, inquis, aut vnde? quia ſic patiens & benigna paruulos ſuos ſuffert, & fouet Eccleſia, vt etiam faſtidioſos alliciat, quaſi quadrigarum deliciis ad patriam tranſuehendos. Philo Carpath. ibi. *Currus, inquit, vel quadrigas Eccleſiam ipſam poſitam dicit, vt ſe velut piam matrem, & ſanctiſſimum vehiculum, quo plures conuehantur ad patriam, eſſe intelligat. Vt enim qui quadrigis, vel curribus plauſtriſve vehuntur, à terrenis incommodis vt à luto, cœno, ſaxis, aliiſque eiuſmodi abſunt ſæpeque immunes exiſtunt: ita & Chriſtianæ fidei cœleſti curru vecti, & patientiſſimæ matris Eccleſiæ ſanctiſſimo ſinu foti, ad cœleſte regnũ ſeruantur illæſi.* Sic non tam imus, quàm portamur ad cœlũ, & quidem in curru, ne prætendentes itineris laborem, tot præbitis blandimentis viam recuſemus.

Plena ſunt dulciſſimo myſterio in hanc rem illa ex eodem Cant. c. 3. vbi & lectulus, & ferculum Salomonis diuini enarratur. Lectulus tãtum de ſexaginta cuſtodibus ſtrictiſſimis, & vigilantiſſimis celebratur *n.* 7. at quales delitias in ferculo non legis. Cæditur in ligna Libanus odore grata, incorruptibilitate pretioſa, pulchritudine inuitantia: nec inuitum argentum candeſcit in columnas. flaueſcit aurum in reclinatoriũ, & purpura ſternendo aſcenſui rubeſcit: media chariſſimis quibuſuis gemmarum ſplendoribus flammeſcunt, *n.* 9. Si autem quæras, quò tendit tam profuſa in apparando ferculo ambitio, ſtatim ſubditur, id factum *propter filias Ieruſalem.* Sed quæ, inquis, iſta coniunctio lectuli, atque ferculi? quid ſibi quietus voluptatis lectulus, cum ferculo euntium geſtatorio? nimirum inuitabat ad lectuli gloriam, ad gloriæ dulcedinem ſponſus Chriſtus, & quia nouerat tenellas filias fragiles animas viæ difficultatem faſtidioſè obiecturas, ſtatim pòſt lectuli mentionem, de ferculo ſubiungit, quò geſtandæ: ſic difficiles numeros concatenat egregiè ibi Gilibert. *Nullam*, inquit, *vobis reſidere patitur dilectus excuſandi materiam. grata quidem ſunt promiſſi lectuli gaudia: ſed poterat aliqua in vobis adhuc ſuſpicio de perueniendi difficultate ſubmormurare: ideo vobis ſermo ſacri vehiculi quo eſtis ad lectum portandæ, pulchra varietate deſcribit ornatum. etiam in itinere ſponſus vobis procurat ipſe delitias.* quaſi nollent ad voluptatem cœleſtis thalami aſcendere, ſi ituræ, & non potiùs portandæ forent, idque delitioſè.

Maius eſt id etiam illis euenire, qui in hac terra miſera grauiſſimè premuntur, à qua quouis modo exire videbantur exoptaturi. Quas non miſerias, quas non fugas, quæ nõ diſcrimina dum apud nos vixit tolerauit Elias? quis crederet ad primum Dei nutum quo cœli penetrandi inſinuarentur, non ſtatim anhelaturum aſcenſui Prophetam, viam ſuſpitaturum? & tamen demittitur cœleſtis quadriga oneri admittendo. At, inquis, hac iam demiſſa ipſe equis plaudit, auidè currũ ſcandit: id non lego. Audi quid textus: *cumque pergerent & incedentes ſermocinarentur: ecce currus igneus, & equi ignei diuiſerunt vtrumque, & aſcendit Helias per turbinem in cœlum*, 4. Reg. 2. n. 11. quaſi ni ipſi currus diuiſiſſet, Elias nec ſcãdere, nec ab Eliſæo ſuo diuidi ſuſtineret. Expreſſiùs adhuc ex Græco in Sixtianis: *& aſſumptus eſt Helias in commotione.* ac ſi adhibitâ violentiâ per equorum & currus ambitioſam induſtriam, reuera non tam aſſumeret aſcenſum Elias, quàm aſſumeretur. deſcripſit hanc induſtriam currus graphicè Chryſoſt. hom. de aſcenſ. Eliæ. *Equi*, inquit, *ſubitò venium, Eliam vt viderunt ſubſiſtunt, & vt aſcenſuro currũ praberent, terga ſponte conuertunt: ſtatim pio onere ſuſcepto, in auras ventoſque proſiliũt, & rapidis per inane paſſibus, aëris ſpatia corripiunt.* ni terga verterent ſuſcepturi, non ad terga vſque quærẽda moueretur Elias: & benè ſtatim ſuſcepto onere proſiliunt, cauentes fortè ne iterũ, ſi ſiſterẽt, Propheta deſiliret.

Vide ergo quàm non iret pedes, qui etiam ad tam delitioſum portandi genus ambibatur, non tam captans venientem quadrigam, quàm ab illâ captatus. Sed quid, inquam, non iret pedes, puto nec etiam ſi adhibitis pennis aliger redderetur, (qui foret facilis planè tenor aſcendendi) volare vellet Elias, & excuſariunculas mouendi alarum remigia aëri nauigando prætendiſſet. D. Bernardus ſerm. de obitu D. Malachiæ huc alludens: *currum*, inquit, *aſcendit, non eſt iam trepidare ne cadat. Suauiter ſcandit, non laborans volatu proprio,* 1835. 1836. 1837.

sed celeriter in vehiculo sedens. Vix de fragilis conditionis humanæ fastidio (non loquor de libero rationis iudicio) iturus, si volitandi labore vel leuissimè fatigandus.

1838. Sed adhuc longè miserior Eliâ, ad feras auari diuitis fores iacebat Lazarus, despectior excubabat. & addit textus: *factum est autem vt moreretur mendicus, & portaretur ab Angelis in sinum Abrahæ,* Luc. 16. & non volat statim soluta anima, non ad destinatam requiem volucri, quo potuit cursu commigrat? quid portitores expectat, quæ dum vixit se miseriarum speculum spectarat? nescio quo fragili humanæ naturæ genio videbatur, inaniter eundi laborem pertimere; nec sic factæ etiam terræ deserendæ animam animandam, nisi ab Angelis delitiosè portaretur. Chrysost. ibi in catena: *Portatur,* inquit, *post tantos labores, quia defecerat, ne saltem ambulans laboraret, & portabatur ab Angelis.* Non quòd reuera in anima iam solutâ istiusmodi labor dari posset, sed vt inde agnoscamus, quàm se Deus genio nostro accommodarit, qui ab exilio duto ad patriam non tam ire volumus, quàm portari.

1839. Huc tendit illud Moysis *Deuter.* 1. *n.* 31. animabus ab Ægypto & captiuitate durâ per sanctitatis viam, ad patriæ cœlestis promissionem tendentibus diuina beneficia contestatus: *& in solitudine ipse vidisti, portauit te Dominus Deus tuus, vt solet homo gestare paruulum filium suum, in omni via per quam ambulastis, donec veniretis ad locum istum.* quia ni portarentur ad finem vsque, vbique laboris tædio intersisterent. fit ergo Deus homini pater tenerrimus, & portat in vlnis paruulum, ne ipse laboris patum ferre videatur, redditurus credo Ægyptiis oppressionibus, & tædio promissam libertatem fastiditurus. Interlinearis ibi: *vt solet,* inquit, *homo gestare paruulum filium, quem tenerè diligit, nec laborare permittit.* Demittetur sanè Deus ab ignaua nostra insania, nisi viæ labor vbiuis adimatur.

1840. Veruntamen quo abiectior titulus, eo electior charitas reperitur: ideo ad idem muneris, & ad eumdem finem, non solùm patrem, sed etiam baiulum nutritium se dixit Deus: *& ego quasi nutritius Ephraim, portabam eos in brachiis meis,* Oseæ 11. n. 3. vbi D. Hieronymus sic scribit. *Ego qui pater eram, nutricius factus sum, & paruulum meum in vlnis ipse portabam, ne læderetur in solitudine.* Ac si paternus titulus, & diuina patris viscera non sufficerent homini alliciendo, ni ipse se Deus in hominis gerulum conformaret, ne iste eundo laboraret, sed penè abnuendo portaretur: ac si homo terrenis ipsis miseriis sic addictus, vt etiam delicias Patriæ fastidiret, non illas aditurus nisi delitiosè gestaretur.

§. II.

Peccator Dæmonis baiulus, equus, & quadriga.

1841. Commendat autem in hoc maximè charitatē suam Deus quòd animæ pœnitenti euehendæ ad gloriam quadrigas delitiosas paret: quæ paulò antè per culpam dæmonis baiula, & equus, infaustissimaque fuerat quadriga. Hoc sanè erat quod Ecclesiastes monebat cap. 10. n. 4. *Si spiritus potestatem habentis ascenderit super te, locum tuum ne dimiseris.* D. Cyrillus in Sixtianis legit καρδίαν σου, *cor tuum,* nimirum non tam nocet ascensus, id est, inferni principis ingressus, quàm consensus noster, cor illi miserè prodens: & cur ita? quia dæmon vnum cor hominis affectat, illud conscendit, & instar indomiti pulli, illud sibi domare cupiens, tentationum stimulis, phantasmatum calcaribus superequitans vrget: quod si vincat, si trahat ad peccatum, eodem iam postea tamquam equo ad delitias, aut malitias suas abutitur tyrannus. Aponius lib. 2. in Cant. ad finem: *hoc est,* inquit, *si ascenderit per cogitationem, cordi tuo hortando ad crimen, cordis tui stabulum, bonæ voluntatis locum, crimen perficiendo, ne dimittas, quantumuis enim calcium suorum stimulis, intra stabulum boni propositi, animæ latera in cogitationibus verberet: nequaquam tamen per campos scelerum, habenis eius verberibusque acta crudelissimi exempli sui innocenti portabit interitum.* quasi non solùm perdatur ipsa, sed etiam exemplo suo innocētes alios trahit ad ruinam. Sic qui miserè peccato consentit, in amplum nouorum scelerum campum labitur effrenis, &, quod peius est, pugnandis dæmonis pugnis, eodem frena moderante prolabitur.

Equidem prælium fuit illud, & cruentum satis, 1842. vbi humana Christi vita ad interitum ducta, opimum, quis crederet? morti præbuit spolium: vbi victoriam dæmon decantauit, licèt reuera indidē & dæmon & mors ipsa triūpharentur: ideo Christus ad turbas contra se armatas veniētes, *hæc est,* inquit, *hora vestra, & potestas tenebrarum,* Luc. 22. n. 53. hora nimirum Pharisæorum & Sacerdotum. Sed vnde, dicat aliquis, hora Pharisæis, & impiis Sacerdotinus fausta, cùm tenebrarum, id est, dæmonum potestate copulatur? quia quemadmodum equi phalerati de potentis domini superbiunt sessione, & illum quodammodo diem sibi iactans gloriosissimum: vnde Statius *lib.* 1. *Sil.* 1. de Martis equo,

Bistonius portat sonipes, magnoque superbit
Pondere.

Sic illi de domino suo dæmone insidēte visi gloriabundi: adest autē simul potestas tenebrarum, signatéque tunc dæmones dicuntur potestates: quia nunquā dæmon potentior bellis suis conficiendis, quàm dū humanis his equis vtitur, & quadrigis, quasi ibi totum exercitus sui robur, totam virium iactantiā constituerit. Aponius citatus post multa: *In hoc,* inquit, *prælio tam funesto videtur mihi principes Sacerdotum, equorum & curruum vices egisse, & post se omnium crudelium turbam pro curribus traxerunt, clamantes: Crucifige, crucifige. de quibus currus fabricasse probatur verius Pharao diabolus, super quos sedens domini corpus in mortem egit.* Quasi deficiat dæmonis militia, nisi hominis malitiā fulciatur: qua hostis fallax tamquam falcato curru omnibus proscindendis vti solet.

Neque carent pro hac re mysterio verba Ioānis, 1843. impij huius belli initia describentis. *Cùm diabolus iam immisisset in cor, vt traderet eum Iudas,* c. 13. n. 12. in Græco est, διαβόλου βεβληκότος, à verbo nimirū βάλλω, quod non solum significat *mitto,* sed etiam *proruo.* imò & apud Libanium βάλλειν βρόχῳ, est, *circūdare laqueo.* quasi dicat Ioannes: *proruente iam, & circundante dæmone cor Iudæ.* quasi proruens dæmon Iudam miserè laqueis circundatū, ascenderet, & in quadrigam sibi adaptaret. Fortasse vidit hoc Aponius ibidē subdens: *in quo curru cariosum fragilemque temonem Iudam aptauit: primum omnium laqueis confringendum.* quia nimirum è laqueis quibus nefarius temo erat ligatus, ad alios iuit statim laqueos suspendendus, pœna sceleri proportionatā.

Neque mirum. Quid enim in his miseris talibus 1844. videmus: vnde dæmonis quem baiulant, & vincula, & loros pati nō agnoscamus? Prisci cùm entheas fœminas Deo suo, id est, vero dæmone plenas describebant, vt plurimum equi indomiti metaphoram assumebant: ideo Virg. lib. 6. de afflata Sibyllā,

At Phœbi nondum patiens, immanis in antro
Bacchatur

Bacchatur vates, magnum ſi pectore poſſit
Excuſſiſſe Deum: tanto magis ille fatigat
Os rabidum fera corda domans, fingitque premendo.

Et poſt alia,

——ea frena furenti
Concutit, & ſtimulos ſub pectore verſat Apollo.

Inde *rotare caput, mouere corpus*, paſſim leguntur ab equitante dæmone agitatæ, de quo alibi plura. Audi nunc Matthæum de Chriſti irriſoribus locutum, *Prætereuntes autem blaſphemabant eum, mouentes capita ſua*, cap. 27. num. 39. Aſt quamuis impij blaſphement, cur ſaltem ad iam dirum ſpectaculum, cui ipſa inſenſibilia condoluerunt, irriſiuos capitis motus non ſuſpendunt? Reſpondet Ambr. lib. de Helia cap. 16. *Perſecutores Domini tranſeuntes mouebant capita ſua: exagitabat enim eos ſpiritus nequam, qui repleta à ſe corpora mouere conſueuit.* Exagitabat quidem eos Dæmon non ſolùm baiulos, ſed etiam, vt dixi, equos, longè tamen peiores erant veneficis entheis: iſtæ enim durum ſeſſorem dæmonem ſubſultantes excutere cupiebant, quem illi exultantes ſuſcipiebant.

1845. Sunt obſcura, ſed optima in hanc rem illa Chriſti ad ſponſam: *Equitatui meo in curribus Pharaonis aſſimilaui te amica mea*, Cant. 1. num. 9. cur enim dum equitatus & quadrigæ diuinæ, quibus aſſimilatur ſponſa, commendantur, Pharaoni currus intermiſcentur? ita dictum credo, quia quemadmodum nunquam pulchrior exercitus & equitatus Iſraëliticus, quàm dum victor, currus Pharaonis in mari, *Exod.* 14. ſummerſos vidit & ſuperatos; ſic nunquam ſponſa Eccleſia beatior, quàm dum diuina protectione, obiecta ſibi impiorum ſcandala, qui quadrigæ ſunt dæmonis, ſuperans euitat. benè de his quadrigis ibi Origenes: *Videamus*, inquit, *ne forte animas quæ ſunt ſub illo ſpirituali Pharaone, & ſub ſpiritualibus nequitiis poſitæ: currus eſſe dicat Pharaonis, & quadrigas eius, quas ipſe agit, & ducit ad perſequendum populum Dei, & ad opprimendum Iſrael: certum enim eſt, quia tentationes, & tribulationes, quas excitãt dæmones Sanctis, per animas aliquas, animas excitant ad hoc ipſum aptas & conuenientes: quibus tanquam curribus aſcenſis exagitant, & impugnant vel Eccleſiam Dei, vel ſingulos quoſque fidelium.* Ecquid miſerius, quàm tale dæmoni præbere obſequium, vt non ſolùm ſis eius baiulus & equus, verùm etiam currus velociſſimus?

1846. Nec immeritò dixi velociſſimum, quaſi lubentiſſimum ſeruitium proteſteris: quid enim curules rotæ, niſi impenſam velocitatem manifeſtant? Si Virgilio credimus, Durateus, (fatalis illa machina equina, quæ exitio grauida vltimam euerſionem Troiæ afferebat) quaſi inuitus tueret ciuibus obruendis, ſubſiſtebat. ideo *lib.* 2. ingreſſuro volubiles rotas parant,

Accingunt omnes operi, pedibuſque rotarum
Subiiciunt lapſus, & ſtupea vincula collo
Intendunt.

At peccatores Troiano equo exitioſiores perdendis proximis, obruendæ Eccleſiæ, alienis rotis non indigent: ipſi rotatæ, & facile mobiles, imò & volatiles inferno Pharaoni adaptantur quadrigæ: ipſi ſe dæmonis celeres currus proferunt. Aponius ad hunc locum: *Qui*, inquit, *multitudines criminum nimis volubiles ſunt in malitiâ, currus Pharaonis principis mundi effecti ſunt: in quibus princeps mundi, cum ſuis miniſtris in malis operibus equitabat.* Maneat ergo ſummum eſſe beneficium, dum ad patriam in quadrigis ſuauiſſimis conuehimur, qui olim quadrigæ dæmonis fueramus.

Sub arbore malo, &c. VERS. 5.

§. I.

Chriſtus vbique bonorum ſuorum, & ſuimetipſius piè prodigus.

Dicitur in hoc loco ſponſa innixa ſuper dilectum, id eſt, pectori & cordi illius acclinata: cùm autem in illo corde vitæ, & gratiarum omnium theſauri recondantur, quid aliud erit acclinatio iſta ad cor, niſi comparatæ poſſeſſionis teſtimonium? nimirum cor, cordiſque omnia piiſſimè prodigus Chriſtus ſponſæ tradidit: & cauſſa, ni fallor, videtur inculcari, dum ſub arbore Malo, id eſt, ſub cruce, vt omnes explicant, dicitur ſuſcitata, è cruce ad tantam fruendam affluentiam euecta eſt: licèt enim vbique Chriſtus Prodigus, at in cruce χειροτεχνίς, & bonorum ſuorum diſpenſator, vt vulgò dicitur, maniruptus. Dicamus priùs de primo, ſecundum ſeq. §. probaturi. Prædicabat ſe aliquando Chriſtus Dominus fontem aquarum viuentium, & cùm aliunde eſſet diuini amoris caminus ardentiſſimus, viſus iſte de irrorante aqua viuidiùs ſcintillare, ideoque totus in charitatem profuſus exclamat: *Si quis ſitit, veniat ad me, & bibat*, Ioan. 7. num. 37. Quæ pretioſa ſunt, paucis communicantur: ſi omnibus, eo ipſo vilia creduntur. aquarum ſuarum pretium commendabat fons Choaſpes quod tantum à Monarcha Perſico, & à principe eius primogenito libaretur: prodigalitatis enim foret tam pretioſa pocula vulgo, & indiſcretè communicare: & quanto pretioſior Perſico illo, fons Saluatoris? quò ergo te rapit amor hominum Ieſu bone? ſi aquas gratiarum tuarum, quas viles non potes dicere, omnibus communicas, prodigum te dicamus neceſſe eſt: ſed quid miramur ſi aquas cuiuis impertit, ſi cuiuis ſeipſum priùs impertiuit: ideo dicit, *veniat ad me*, tamquam in poſſeſſionem ſuam: deinde, *bibat*, tamquam in gratiarum theſaurum acquirendum. VVerricus hic apud Godefr. *O Deum*, inquit, *ſi fas eſt dicere prodigum ſui præ deſiderio hominis! an non prodigus, qui non ſolùm ſua, ſed ſe ipſum impendit, vt hominem recuperaret, non tam ipſi, quàm homini ipſi?* &c. *clamat namque, & dicit*, *Omnes ſitientes venite ad aquas: ecce perſonas non accipit, conditiones non diſcernit, merita non requirit.* 1847.

Mirabar ego ſæpè paterna illa Dei viſcera, quibus prodigum adoleſcentem reciperet, reſtitueret, *Luc.* 15. vix enim maiores alibi de pœnitentis conuerſione excitantur: huic viſa parabolæ omnis teneritudo, mellitiſſima amoris blandimenta reſeruata: & ſemper credidi aliquid in Patre Deo delitere, vnde in iuuenis prodigi fauorem inſtantius, quàm ad alios cogeretur: & delitebat certè: ſic enim res ſolet euenire, vt miſeris lubentiùs faueamus, ſi miſerias experti fuerimus: tritum illud Didonis, 1846.

Non ignara mali miſeris ſuccurrere diſco.

tunc autem lubentiſſimè ſuccurrimus, ſi eiuſdemmet generis miſerias toleremus, creſcit enim de ſimilitudine affectus. Pulchrè Ouidius à Cæſare, quem tamquam Iouem palpabat fulminatus, Bacchum rogat *Triſt.* 5. *eleg.* 4.

Vt tamen audiſti perculſum fulmine vatem
Admonitu matris condoluiſſe potes.

quaſi numen à fulminatâ matre Semele, & inter fulmina editum, non poſſet ad fulminati hominis miſerias non moueri. Deus ergo noſter in dando

nobis filio piè prodigus, & domi filium ipsum Iesum eadem misericordiâ prodigum habens: quid ni erga prodigi peccatoris remedium suauissimè afficiatur?

1849. Agedum, pondera mihi vtriusque huius prodigi conditionem, humani scilicet insanam, sanctissimam diuini. prodegerat ille patrimonium quod è paterna domo abstulerat, corque pariter & vitam lasciuis è motibus inuolutam meretricibus impenderat: at iste gratias suas prodigere videtur, corque & vitam ipsam peccatoribus impendit, cùm gratissimum filium pro illis tradidit. Ah quàm latum discrimen! bene idem VVerricus: *Multum quidem,* inquit, *effusus fuit prodigus ille filius, qui tam patrimonium, quàm se ipsum donauit meretricibus: sed multo effusior pater in recuperatione perditi fily, quam ille in perditionem sui: si tamen vlla debet esse comparatio gratia, & pecunia: spiritus, & carnis, hominis, & Dei.* Bene ergo Deus admonitu piæ suæ prodigalitatis, alterius miseri prodigi non potuit vicem non dolere.

1850. Sed adhuc ipsius filij, Christi nimirum prodigalitatem suauissimam expendamus. Eo prodigalitas maior, quo effusior in donandis bonis suis labor impenditur. non mirandus quodammodo prodigus qui se suaque dabat dissipator absque labore, imò qui data munera perceptis luxus & lasciuiæ voluptatibus compensabat: quid diceres si laborans, vt daret, inter dandum angustiis opprimeretur? dissipauit quidem bona *viuendo luxuriosè*; quid si laboriosè viuendo dissiparet? Audi nunc Guillelmum de Cailloc apud Godefr. ibi. *Quis vnicus,* inquit, *prodigus inuenitur, sicut ille vnigenitus Patris, qui portionem, corporis scilicet, & animæ, & patrimonium, si dici debeat, quod à matre contraxit, dissipauit atque consumpsit cum meretricibus, id est, cum peccatoribus, & publicanis, non luxuriosè, sed laboriosè viuendo.* Non igitur res aliter poterat euenire, nisi vt cœlestis Pater prodigalitatem sanctam funderet in fouendo prodigo, pro quo ipsemet Iesus suus prodigus degebat.

1851. Quid ni? Viderat Deus perditum adolescentem in fame constitutum, & siliquas dominis, saltem conuiuis porcis excutientem, n. 14. videbatque aliunde Iesum in siti & fame currentem nouâ prodigalitate non iam phagi siliquas, sed Verbi margaritas peccatoribus porcis spargentem: audit tamen hunc dicentem: *veruntamen pretium meum cogitauerunt repellere, cucurri in siti,* Ps. 61. n. 5. q.d. Solatium habebat prodigus dum excussas siliquas à porcis non frustratus labore videbat degustatas: ego autem margaritas proiicio incassum, quas doleo repulsas, & suscepti laboris pretium conculcatum. Ecquid hoc est Domine Iesu? curris in siti & è sitibundo ore, in Synagogis, in foris, in plateis, in montibus, in littoribus, spargis conculcantibus porcis margaritas? & vbi est consilium illud tuum: *Nolite dare sanctum canibus, neque mittatis margaritas vestras ante porcos, ne fortè conculcent eas pedibus suis, & conuersi dirumpant vos,* Matth. 7. n. 6. Sed quid faceret, qui non solùm prodigus, sed & sanctum prodigalitatis prodigium factus est? pretium fundit margaritarum, nec emit: nihil apud porcos agit, & tamen satagit. quasi non tam inter homines degat, quàm prodigat prodigiosè. Idem Guillelmus. *Filius,* inquit, *ille iunior Euangelicus acceptâ famis iniuriâ defecis impatiens laboris, & in miseriis non subsistens: hic in fame cucurrit, & siti euiscerans semetipsum, & omnem pretiosam margaritam porcis spargens, qui pretium eius repellere cogitabant.* cogitant homines pretium repellere, dum Deus repetere cogitur prodigalitatem.

Hinc iam lachrymarum, margaritarum, inquam, illarum pretium capio, quas Deus in suscitando Lazaro effudit: quis enim aliàs concordare posset sententiam sic à facto discrepantem. *Lazarus,* inquit Christus ad discipulos, *mortuus est, & gaudeo propter vos,* Ioan. 11. n. 14. & tamen postea accedens hominem suscitaturus (addit textus) *lachrymatus est Iesus.* vbi Chrysol. ser. 64. *Quare flebat? certè ipse est qui dixerat, Lazarus mortuus est, & gaudeo: de quo gaudet mortuus, ipsum cùm resuscitat, tunc lamentatur? qui cum amittit, non flet, ipsum cùm recipit, tunc deplorat: tunc fundit mortales lachrymas, vitæ spiritum cùm refundit.* Sed minus erat flere, fremit etiam, *infremuit spiritu, & turbauit seipsum,* n. 33. Dicamus gauisum de discipulorum fide miraculo confirmandâ: collachrymatum præ hilaritate (sæpe id euenit) quia dabatur ansa fundendi munera resurrectionis: non tamen potuisse non fremere & turbari, quia arctabatur occasione, vt vnum tantùm reduceret ad vitam, qui cupiebat immensâ pietatis prodigalitate mortuis omnibus vitam restituere. Chrysol. *Christus,* inquit, *non dolore mortis, sed illius sententia recordatione lachrymatus, cùm voce sua vna omnes est mortuos perpetuam suscitaturus ad vitam: fremit spiritu, & tota se viscerum commotione conturbat, quia adhuc solum Lazarum, & non iam omnes mortuos suscitabat.* Nescit arctâ manu bona dare Christus, fremit dum ab aperta pias prodigalitates fundere impeditur. Sic infremit repressus torrens, dum repagulis affluens eius profusio compescitur. 1852.

Vnde discis quò tendas illa eiusdem vox in hoc miraculo: *Lazare veni foras,* n. 43. cur enim exprimatur nomen proprium, si ad rationem miraculi perpetrandi satis erat, si diceret, *Mortue veni foras?* imò & id conuenientius videbatur, vt iterato mortis vocabulo, dandæ vitæ insignia clariùs refulgerent. Sed respondet aptè D. Basilius Seleucus Orat. 10. de Helisæo. *Non dixit, heu mortue, adesdum: sed nominatim compellat, Lazare veni foras. hoc autem agit, ne vita largitoris vox diffusior, plures mortuos vita restitueret.* Sic illa vox de se prodiga fundendæ vitæ, vt nisi expressi nominis repagulo quodammodo arctaretur, ab Orci faucibus, à mortis vnguibus omnes propemodum mortuos eriperet. 1853.

Deflebat misera mater, & illa vidua filium vnicum defunctum, id est, noctescentem in aurorâ diem, florem in calyculo afflatum, spicam truncatam in herba, iuuenem acerbo fato immersum, & vnicum pro marito relictum solatium, ereptum sibi: mouetur eius lachrymis Christus, accedit ad feretrum, dicens: *Adolescens, tibi dico: Surge,* Luc. 7. n. 14. & quorsum illud, *tibi dico?* cui enim nisi adolescenti loquebatur? credo ita factum, quia nisi exprimeret certum illum adolescentem, sed tantummodo diceret, *Adolescens surge,* imperium illud piè ex se prodigum neque restrictum, quotquot fuerant adolescentes mortui, excitaret. Basilius citatus: *cur addit, tibi, Simpliciter enim diceret, heus mortue surge? sed Saluatoris vox alios fuisset etiam mortuos virtute propria suscitatura: ideo adiecit illud, tibi, vt ad eum tantummodo adolescentem mortuam gratia sua vim applicaret.* 1854.

Concorda hinc illud de peccatoribus mysticè dictum, quod etiã de Israëlitis ad litterã idem habet pondus: *& conuersi sunt, & tentauerunt Deũ, & sanctũ Israel exacerbauerũt,* Ps. 77. n. 41. Vatab. legit: *vt auersi tentarẽt Deum, Sanctumque Israelis circumscriberent.* hæc enim summa Dei exacerbatio, ita circumscribi & 1855.

& limitari, vt quasi in angustias redactus non possit peccatoribus beneficia gratiæ & gloriæ de ipsorum repugnantia contemptrice prodigere. Israelitæ enim, qui de misericordi illius potentiâ minus præsumebant, illi quodammodo prodigas manus ligabant:& vnde auertebantur ab accipiendis beneficiis, inde circumscriptus ad prodigendum Deus exacerbabatur. Meritò Tertull. *lib. de Anima, cap. 50.* Menandri hæretici baptisma, quo vitam æternam effutiebat, de eiusdem raritate, ridiculum, & quasi alterius Menandri poëtæ comici fabulam, contemnendum demonstrat. *Quod hoc*, inquit, *Menandri balneum? comicum credo. Sed cur tam infrequens, tam occultum quo paucissimi lauant? suspectam enim faciam tantam raritatem securissimi, atque tutissimi Sacramenti: apud quod nec pro Deo ipso mori lex est, cùm contrà, omnes iam nationes ascendant in montem Domini, & in ædem Dei Iacob, mortem per martyrium etiam flagitantis, quam de Christo etiam suo exegit.* Cape Afrum: non poterat enim esse sacramentum vitæ illud Menandri, aut à Deo institutum, quod paucos, & non omnes inuitabat, quodque gratiam piissimâ quadam prodigalitate per viscera misericordiæ infinitæ non fundebat. Vnde prudenter homines de Baptismatis nostri patata omnibus communicatione, diuinum esse illud crediderunt:& quamuis per illud, ad martyrium, si res postulet, cogantur: amplectuntur tamen vt à Deo institutum, vtpote in quo diuinorum operum Epigraphem vident, scilicet profusam omnibus gratiarum prodigalitatem.

1856. Sed quid ni in Baptismate gratias dedat omnibus, qui ipsum gratiarum fontem, Spiritum sanctum scilicet, omnibus non fudit solùm, sed profudit. Mirabantur Iudæi Apostolos primò prædicantes: ad quos tunc Petrus, *Non sicut vos æstimatis ebrij sunt, cùm sit hora diei tertia: sed hoc est quod dictum est per Prophetam Ioël: Et erit in nouissimis diebus*, inquit, *Dominus, effundam de spiritu meo super omnem carnem*, Act. 2. n. 15. quasi dicat: sobria quidem alia ebrietas est diuinitatis: at vnde Petre sanctissime diuinitatem muneris tanti probas? quia signum euidens diuinitatis tam prodiga profusio, vt omnem carnem inuitet, nullum euitet mortalium. huc faciunt verba VVerrici citati. *O affluens liberalitas Dei! ô indeficiens largitas bonitatis diuinæ! Spiritum cuius primitias dedit Apostolis, offert vniuersis thesaurum suum, fontem aquæ viuæ aperit tam hominibus, quàm iumentis, tamquam & ipse omnibus & sapientibus, & insipientibus debitor sit.*

1857. Et benè, cùm spiritus tantus datur, tunc homo titulo carnis insignitur, vt ab Spiritu sancto mutandus è vili carne, in generosum spiritum intelligatur. Ecquid hoc erat aliud quàm homines in filios adoptare: scilicet communicauit se totum Pater verbo, sed dulci necessitate communicauit. non poterat dici piè Prodigus qui vni filio tantùm, idque necessariò fundebatur: quærit ergo piè prodiga conditio, vnde se multis filiis & liberè communicet? & cùm per naturam fœcundam perfectissimè in verbo absorbeatur, per gratiam exuberantem communicato spiritu suo multos adoptat, & quam solum licèt sanctè prodigit filiationem. dulcius est quod addit VVerricus. *Parum erat Patri tradidisse filium, vt redimeret seruum, nisi daret & Spiritum sanctum, quo seruum adoptaret in filium. dedit filium in pretium redemptionis, dedit spiritum in priuilegium adoptionis: se denique totum seruat in præmium adoptatis. O Deum, si fas est dicere, prodigum sui præ desiderio hominis!*

At tam ne benè apud nos habuit filius tuus; ô Pater, quem despuimus, flagellauimus, pupugimus, crucifiximus: vt saltem iam expertus, detur ira loqui, spiritui tuo parcendum non existimes? nónne & hunc spiritum per scelera fugamus, & vilissimis voluptatis sordibus commutamus? O quid agis? imò quid non agat piè prodigus. Optimè tandem VVerricus: *An non prodigum, qui sicut suo proprio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum: sic nec Spiritui sancto pepercit, vt ita loquar: sed noua & mira largitate super omnem carnem effudit illum?* Singula verba totidem gemmis emuntur vili. lector ponderet. 1858.

Tandem nota meritò hoc spiritus donum per effusionem emphaticè explicari, per quam liquor emanans designatur: vt in secunda conuiuij sui parte æquè prodigus Christus atque in prima exhiberetur. prodigalitatem ne magis dixeris. an prodigium quòd Christus passurus conuocatos conuiuas carne sua propriâ satiaret? at ecce ascendens in cœlum denuò instaurat epulum, pocula sacratissima ministrat, fundit Spiritum sanctum, vt diuinæ carnis dapes, Spiritus sancti potu cumularet. Optimè Guillelmus adductus: *Effudit*, inquit, *de spiritu suo postquam remeauit ad Patrem: nescio an carne, an spiritu magis prodigus: vt quos caro saturauerat, spiritus inebriaret.* Quis iam dicat prodegisse Cleopatram, dum liquefactâ tot stante millionibus margaritâ potauit amicum? En Christus carne suâ nos pascit eucharisticâ: spiritu nos inebriat effuso. iste, iste amantissime prodigus appellandus. 1859.

Pulsabat Christus sponsæ cor sollicitus, rogans anxiè: *aperi mihi soror mea, amica mea*, Cant. 5. n. 2. nec tamen sibi, sed sponsæ vtilia procurabat. Vnde, inquis, amica illa, nisi à commorante iam Christo? si ergo iam intus cor tenebat, quid quasi deforis adhuc, cor sibi aperiundum suspirabat? quia licèt iam intus esset, cupiebat vlteriùs quoad posset se totum secundùm gradus alios perfectiores animæ transfundere: & prodigus bona sua in eiusdem profundere felicitatem. Gilbertus *serm.* 43. ex ore Christi: *Aperi mihi: intus iam tibi sum nunc: sed aperi mihi vt ampliùs intrem.* Exoptabat laxiores cordis sinus, quibus cœlestia quæ secum portabat bona posset infundere: aperiri saltem sibi vult, vt intromittat, quando illa ex apertis thesauris rapere ignauescebat. 1860.

Et sanè thesauros habet Deus malorum, quibus immissis possit punire, sed hos, iræ parcissimus, obsignatos: *fel draconum, vinum eorum, & venenum aspidum insanabile: nonne hæc condita sunt apud me, & signata in thesauris meis?* Deuteron. 32. numer. 33. è contra verò misericordiæ prodigus, dum bona sua commemorat, non tam in obsignatis, quàm in iam iam aperiundis thesauris illa commendat: *aperiet Dominus thesaurum suum optimum cœlum, vt tribuat pluuiam terræ tuæ in tempore suo.* ibidem cap. 28. num. 12. intendit peccatoribus minas pœnis signatis, & apertis præmiis bonos inuitat: quia certè nescit prodiga illa pietas diuitiarum aliquid suis clausum habere. Philo Iud. lib. 2. allegor. *Sed hîc quoque*, inquit, *considera, eius qui est, bonitatem: bonorum quidem thesaurum aperit: contrà, malorum claudit, adstringitque: est enim proprium bona offerre, & præuenire nos liberalitate, mala verò non facilè immittere.* Ecquæ domus prodigi perditioris, quàm illa vbi claues bonorum non agnoscuntur, vbi bonorum occlusio ignoratur? 1861.

§. II.

Post Crucem verò etiam (vt vulgus loquitur) maniruptus.

1862. HOc est secundum illud, quod initio superioris tituli pro totius loci explicatione proposueram: vbi Christum post Crucem, in donando maniruptum explicabam. Hinc Dauid: *Oculi omnium in te sperant Domine, & tu das escam illorum in tempore opportuno: aperis tu manum tuam, & imples omne animal benedictione*, Psalm. 144. num. 14. ergo etiam dum dabat escam in tempore oppottuno, nondum creaturæ benedictione implebantur, quia solum ab apertis manibus hæc impletio: ecquæ tam felix apertio, à quâ tam larga impletio? quia claui illi, qui manus cõfixerunt, claues potiùs fuerunt quæ semel thesaurum misericordiæ aperientes in perpetuum reclusum reliquerunt. D. Anton. de Pad. Dom. 12. post Trin. *Cùm*, inquit, *Christus in Cruce manum extendit, & extensam clauo aperiri voluit, tunc per ipsius foramen misericordiæ thesaurum effundens omne animal repleuit benedictione.* etsi enim vsque tunc manus prodiga dando, ab inde tamen jam fundendo rupta videbatur.

1863. Hoc erat absque dubio quod sponsa laudabat, cùm inter pulcherrimas alias Christi dotes sic ait: *manus illius tornatiles aureæ plenæ hyacinthis*, Cant. 5. n. 14. de quo præ aliis Philo Carpath. *tunc*, inquit, *Christi manus tornatiles factæ sunt, cùm eas pro salute nostrâ crudelissimis clauis in vitæ ligno perforatas extendit.* At quorsum, inquam ego, perforantur, nisi vt aureæ manus aurum prodigant, & aurea opera vtilitati hominum profundant? certè illæ propterea dicuntur aureæ, propter opera. idem Carpathius: *quæ quidem ob diuinissimam puritatem, & innocentiam, admirandaque ipsius opera, iure aureæ prædicantur.* Si quoduis illius opus aurum purum putum est, quî putas ex perforatis prodigalitate manibus non ditabimur?

1864. Sed pende, cùm perforatæ dicuntur, tunc etiam hyacinthis plenas celebrari: credo, vt mille ac mille gemmas inde nobis fundendas speremus. Beda ibi, *In manibus*, inquit, *tornatilibus habet Dominus hyacinthos, vt videlicet vasa electionis, quæ præparat in gloriam, huiusmodi gemmis adornet, hoc est, corda electorum suorum superna gloria desiderio, & expectatione lætificet.* Extremam prodigalitatis lineam putauit Plinius *in proœmio lib.* 33. vasorum aurum gemmis interserere: *Myrrhina*, inquit, *& crystallina ex eâdem terra effodimus, quibus pretium faceret ipsa fragilitas: hoc argumentum opum, hæc vera luxuriæ gloria existimata est, habere quod possit statim totum perire.* & statim maximum addit: nec hoc satis fuit: *turbâ gemmarum potamus, & smaragdis teximus calices: ac temulentiæ causâ tenere Indiam iuuat, & aurum iam accessio est.* Quid diceret, si videret aureos homines è manibus Dei aureis in cruce redditos, & prætereà æterno gemmarum splendore circumtextos, vasorum instar in Dei mensâ, nescio an magis ad honorem, an ad piam prodigalitatem apponendos? *O Deum*, exclamaret cum VVerrico, *si fas est dicere, prodigum sui, præ desiderio hominis!*

1865. Pende iterum adhuc in hac re aliquid non incuriosum: pro eo enim quòd vulgò in Plinio legimus, *turbâ gemmarum potamus*, alij legunt apud Dalecamp. *tubam gemmarum portamus.* quasi non vltrà posset procedere prodigalitas, quàm si tubas gemmis condistingueret. Sed quid? nónne Paulus qui antonomasticè fuit vas electionis, hyacinthos mille à perforatis in cruce manibus acciperet? accepit certè: at qui idem nomini portando Domini, Christo prædicando tuba fuit Euangelica gloriosa: en ergo tubam gemmatam prodigus à cruce habet, & portat Christus. Maius tamen adhuc est, quod dicam: omnes euangelicæ tubæ, omnes ministri Christi, non solùm gemmatæ tubæ sunt, sed & gemmeæ: ideò Lucas Abbas *ad hunc locum*, in his manibus Christi hyacinthorum plenis ipsos intelligit. *Manus*, inquit, *quæ circumferendo plena est gemmis, & suo sermone, & vitæ exemplo lucrificatas animas de lapideis nationum montibus præparat Christo offerendas, eo quòd hyacinthus præparans interpretatur.* Vix videris quo prodigalitatis apex altius ascendat, quàm sic gemmas effundere, vt ipsæ iam in præparantes tubas excauentur.

Videamus tamen aliunde has ruptas in cruce manus, ex ipsa compositione & habitu nouam prodigalitatis rationem protestantes. Deus quidem erat ille, qui pendebat, è cuius tribus digitis vniuersa orbis machina dependet: & tamen amplexando homunculo tota brachia prolatis manibus extendit. nónne ista erat amplexûs prodigalitas? Ludebat Statius *lib.* 1. *Sil.* 1. in gigantea statua Domitiani: 1866.

——Hunc & sub nocte silenti
Cum superis terrena placent, tua turba relicto
Labetur cœlo: miscebitque oscula iuxta:
Ibit in amplexus natus, fraterque, paterque,
Et soror: vna locum ceruix dabit omnibus astris.

Sed quanto veriùs inquam ego breuis Dei amplexus mille ac mille mundis amplectendis sufficeret? & tamen prodigus, totus in cruce extenditur ad amplexus vni humano generi amplexando: quasi vix infinitus ille sinus illi suscipiendo satis esset. attende.

Vidistin' aliquando, nutricem paruulum suum ad oscula, ad amplexus inuitantem, illique, cui breuicula vlnæ amplæ forent, totos sinus, & brachia latissimè aperta porrigentem? quid hoc est nisi affectus profusio, nisi amoris prodigalitas? hanc si vidisti & Christum in cruce vidisse puta: ibi apertis brachiis tamquam nutrix nos amplexatur affectûs nepos, prodigus amplexus. id voluit expressum Oseas c. 11. n. 3. *& ego quasi nutritius Ephraim portabam eos in humeris meis.* Sed ohe! satis est digitulus minimus homini amplexando, & portando: qui facilè tribus Iesu dulcissime portas vniuersum! Sed nutrix nisi prodiga non quiescit: eleganter ibi Stephanus Cantuar. *Brachiis*, inquit, *in cruce distentis, ibi enim extendit Dominus brachia sua ad amplectendum nos, & portandum: & sicut nutrix ad alliciendum paruulum plenè extendit brachia, & quantum potest, cùm tamen paruulâ extensione posset eũ colligere: sic Christus fecit.* Quàm dulcis profusio! quàm tenera amoris, vt sit cordis nostri tenax, prodigalitas! 1867.

Hinc illud Isaiæ de Christo: *expandi manus meas tota die ad populum incredulum, qui graditur in viâ non bonâ*, c. 65. n. 2. vbi D. Hier. *Cùm ille*, inquit, *in cruce extenderet manus ad populum non credentem, & diceret: Pater ignosce eis, quod enim faciunt, nesciunt. illi è regione dicebant: Vah! qui destruit templum*, &c. Sed non solùm vindictæ parcus, prodigus pietatis in expansis sic manibus Christus exhibetur, sed bonorum omnium dulcissimus profusor. Idem Hieron. *Possumus expansas manus in largitate donantis accipere, quòd nihil eis petentibus denegarit.* vbi profusiorem legisti prodigalitatem, quàm illius, qui nihil negare nouerit? Sed quid neget, qui 1868.

expansas

expenſas priùs manus ad donandum in cruce etiam voluit perforatas, vt geſtari ibidem theſauri nobis effluerent? adhuc tamen cùm non ſolùm apertæ, ſed etiam expanſæ manus Dominicæ celebrentur, aliquid ampliùs videtur ſignificari: quorſum enim expanduntur manus, niſi vt patefacto pectore, & deinde concludente amplexu homines in ſinum Domini admittantur? Iterum idem ſanctus Doctor. *Significant*, inquit, *expanſæ manus parentis clementiam, ſuos filios in ſinu recipere geſtientis.* quaſi minus paterna viſcera patefierent, niſi affectus prodiga in laxiores amplexus diffunderentur.

VERS. 6. Fortis vt mors, &c.

§. I.

Mors homini certiſſima: cuius vitæ primordium, mortis prodromus: cuius conſtans hæreditas, ſepulchrum.

1869. Vide Drama: vbi ſic hunc locum explicui, quaſi ita inſeparabilis ſit verus amor à fide coniugali, vt à morte homo. hoc ergo ſecundum ad comparationis explicationem iam elucido. Maledicebat de myſtico Sacramento diei ſuo natali Iob ſanctiſſimus, & mille diris ortus ſui noctem miſeram pulſabat, & cauſſam ſubiungebat: *quia non concluſit oſtia ventris qui portauit me: nec abſtulit mala ab oculis meis. quare non in vulua mortuus ſum: egreſſus ex vtero non ſtatim perij*, cap. 3. num. 10. Dubitabis tamen, nec immeritò, cur hæc prima, & tamquam iuſtior cauſſa non iniuſtæ maledictionis aſſignetur à viro prudentiſſimo: quid enim mortiferi iuris in ventre videret dies? quid nox in illo vtero aſpiceret, vt iniurij haberentur, quod fœtum ſtatim morti tradere non decernerent? Certè multum: victimam mortis ipſo habitu ſe puer oſtendebat: id ergo queritur, id dolet mortis cupidus, quod ad vſque vitalem ortum violato mortis iure adduceretur. fouet hanc meam cogitationem, & viſus aperire hoc ius D. Nilus apud Phot. *cod.* 276. de humanis fœtibus locutus: *formatur enim*, inquit, *tamquam in ſepulcbro, in vtero nondum exiſtens infans natura faſciis inuolutus, & ſimilis eſt mortuo faſciis ſepulchralibus circumſtricto: nam mortuorum quidem vultus arctiùs concluditur, ſic os in vtero mutum: manuſque, & pedes in ventre ſicut in tumulo extenduntur: matrix egregium fœtibus ſepulchrum eſt, & ſepulchrum quidem fœtore non carens.* Bene ergo Iob qui vitam tolerabat inuitus, deleros ſibi tam paratos mortis titulos deplorabat. Et quomodo, quæſo, mors magis cognatior homini eſſe poterat, quàm ſi illi adhuc in fieri, iam quodammodo facta adhæreſceret?

1870. In idem etiam redit, quod addidit: *Quare egreſſus ex vtero non ſtatim perij?* quia cùm nihil durius habeatur, quàm infantis lachrymulis aliquid denegare: Iob qui vbi primum prodiit ex vtero, vitæ indignatus miſerias, & collachrymans mortem orauit: cur non doleat hanc ſibi non exoratam? *Audi Salomonem, & ego natus accepi communem aerem, & in ſimiliter factam decidi terram, & primam vocem ſimilem omnibus emiſi plorans*, Sap. 7. num. 3. Quid enim aliud eiulat natus infans, quid aliud vir editus vagiens teſtatur, quàm mortis (cuius ſtatim libat miſerias) infallibilitatem? indignatur certè vitam, in qua longam ſibi manere mortem præſentis reformidans: malens periiſſe in vtero, quàm morti diuturnæ periiſſe. Elegantiſſimè de hac re Clemens in cap. 1. Iob in cat. Græc. *Meritò*, inquit, *infans vt matris vtero caput extulit, ſtatim lamenta, non riſum exorditur: nam flebili voce, vita propemodum indignatur: cuius quæ prima munera ad deguſtandum prabentur, exitioſa ac lethifera ſibi eſſe animaduertit: ſimul atque enim editus in lucem, & ſuſceptus eſt, manus pedeſque eius faſciis conſtringuntur, atque iis vinculis impeditus potitur vberibus. O vita primordium, mortis prodromum! nuper eſt infans ad vitam ingreſſus, nec interpoſitâ mora mortuorum pannis amicitur: natura enim finis memoriam reuocat iis, qui naſcuntur.* vbi verò poterat mors illuſtriora victoriæ ſuæ trophæa, aut certiores titulos erigere, quàm dum repentia vitæ occupat rudimenta? vnde ſecurius ad totius tyrannidis metas peruenire, quàm dum illas in ipſis vitæ carceribus collocauit?

Et bene carceres iſti, ſiue vitæ primordium, mortis *Prodromus*, ideſt, præcurſor appellatur, nihil enim eſt vitæ, quod morti non præcurrat: ſed tamen illius ingreſſus ideo præcipuè mortis prodromus appellandus, quia priores morti primitias delibat. bene Seneca *in Fur.* 1871

Parce venturis, tibi mors paramur:
Sis licet ſegnis, properamus ipſi:
Prima quæ vitam dedit hora, carpit.

quaſi vix vita appetat, cùm iam oppetat, & vnde viuendo deriuamur, inde etiam moriendo delibemur. quaſi ipſa aurora noctis domicilium, & ſpicæ in herbâ adhuc, falx immineat: iamque in flore fructum peſtilens aura corrumpat, & acerbus racemus impiæ iam vindemiæ deſtinetur. Quid ni, ſi quamuis mors ipſa ſegnis foret, qua eſt velociſſima, ipſi nos ad illam, quaſi certum & debitum tributum afferentes propetamus, & ſi plumbea incederet, quæ volat plumea, nos ad illam celerrimè conuolamus?

Eſt hoc illud Chriſti Domini: *tunc ſimile erit regnum cœlorum decem virginibus, quæ accipientes lampades ſuas exierunt obuiam ſponſo, & ſponſæ*, Matth. 25. num. 1. Certè olim pueri, ſiue virgines in nuptiis prælucentes, & facium geſtatores, vt nemo neſcit, non tam exibant obuiam, quàm ſponſos ipſos luciſluo comitatu præcedebant: cur ergo genus humanum in his virginibus intellectum, non tam comitans, quàm obuians deſcribitur? quia Chriſtus in morte noſtra venit ad nuptias, mortem adducit, vt ipſe ſponſandam animam ducat: morti autem neceſſariò obuiamus, & venturæ occurrere ſatagimus, quaſi debito mortalitatis iure obligati. Egregiè D. Eucher. *homil. de nat. virg.* ſic habet. *quia enim quotidie morti* (vulgo deprauatè legitur *monti*) *appropinquamus, quotidie ſponſo, & ſponſæ, ideſt, Chriſto & Eccleſiæ obuiam pergimus: hac enim via, ſimul cum vita finitur.* Itaque totus vitæ curſus, morti occurſus deſtinatur: vt inde mors ius ſuum apertiſſimum eſſe confirmet, quòd vita ipſi inſeruiendo iuri apertiſſimè allaboret. 1872.

Patet hinc myſterium illorum verborum Abraham ad filios Heth. *Aduena*, inquit, *ſum, & peregrinus apud vos: date mihi ius ſepulchri vobiſcum, vt ſepeliam mortuum meum*, Geneſ. 23. num. 4. At, nonne ſatis ſi ſepulchrum peteret? quid aduenæ & peregrino cum iure patrio, in terrâ quam fatetur alienam? pauper quidem ſpiritu Abraham, omnia humanorum bonorum iura paruipendens, cœleſti tantummodo iure pendens: ſolius nunc ſepulchri ius affectat, quaſi id vnicè mortali conueniret: quàm enim certo iure morti debebatur, tam certo iure reddendum ſibi ſepulchrum expoſcebat. 1873.

Oo 4 D. Tho

D. Thomas ad hunc locum: *Nota*, inquit, *quòd non petat sepulchrum, sed ius sepulchri, quia volebat ibi dominium habere, ne à modo de communi iure posset sibi auferri.* Auari instar priuatum ius ambibat, sepulturæ: & qui, nullibi fixo domicilio, commutabat tentoria, tabernacula transuehebat: is perpetuo iure stabile sibi, vxorique sepulchrum deposcit: hæc enim vna certa fixaque mortalibus mansio adscribenda.

1874. Quid nobilissimo hospiti, quem summopere reuerebantur, Hethæi denegarent? cedunt iuri suo, ius pariter concedunt cum sepulchro: nec aliquid sibi gratius profitentur, quàm posse tam paruo obsequio sanctissimum Patriarcham deuincire. Quis crederet non accepturum illum tam liberale munus: quod deinde gratâ animi significatione protestaretur? Audi tamen Abrahamum post varias disceptationes altercantem: *dabo pecuniam pro agro, suscipe eam, & sic sepeliam mortuum meum in eo*, ibidem num. 13. Heus sanctissime Patriarcha, nescio quid ingrati animi suboles, nolle à beneuolo amico obligari: quid ergo munus non accipis? nunquid suspicabatur dolum in offerente principe? certè nulla suspicioni dabatur coniectura. nunquid inoleuerat iam vsus emendi agros, comparandi pretio terras, & numeratâ pecuniâ campos acquirendi? imò verò hæc prima terra fuit, quæ in sacrâ paginâ empta narratur: quid tandem? debuit prima terræ emptio certissimo mortis titulo insigniri: cumque nihil magis certum, suumque cuiusque sit, quàm quod emptione paratur: sic nulli operi debuit prius emptio destinari, quàm moriendi officio, quod nobis cunctis certius est, & inseparabilius. Idem Angelicus Doctor, *& est valde notabile quod prima terra, quam de iure sibi acquisiuit, & acquirere voluit, imò & prima quæ in Scriptura empta legitur, fuit sepulchrum: hoc enim de iure homini lapso competit, nec aliud hic nobis est habendum, aut quærendum.* Quid enim diligentius quæratur, quàm quod ineuitabili euentui est seruiturum? Bene itaque rigorosissimo emptionis titulo acquiritur sepulchrum: quia donationis titulus licèt dominium transferat, apud homines fragilior existimatur: certissimo autem mortis iuri, huius hæreditatis ius certissimum debebat respondere.

§. II.

Mortis timor ipsa morte peior: vnde timenti mors iam pro beneficio computatur.

1875. MVlta sunt quæ plusquam se ipsis, timore sui angunt, & discruciant: vnde celebre illud Senecæ *in Thyeste*,

Peior est bello timor ipse belli.

non poterat hic cruciatus morti deesse: firmat probatque ius suum, vt, quoniam ipsa in momento ferit, & in puncto volat, saltem timore sui longissima spatia distorqueret: iuris sui, vt inuiolabile agnoscatur, vicarium substituit, non quemuis, sed se ipsâ longè crudeliorem: neque enim tam sæua domina, nisi sæuiori ministro partes suas committeret delegatas: vt possis dicere,

Peior est morte timor ipse mortis.

In quam rem decantatur Ouidianum illud,

Morsque minus pœnæ, quàm mora mortis habet.

quia nemo ita hebes, qui malit semper pendère, quàm semel cadere. habemus huius rei egregia multa in sacris litteris monumenta: quorum nonnulla hoc loci congerenda, vt inde mortis ius durum in sæuissimo vicario exhibitum cognoscatur.

Destinat aris filiam infaustam, reportatæ victoriæ, & victi hostis victimam Iephthe triumphator: nec recalcitrat illa, aut immolationis infulas fugit trepidula. hoc vnũ orat: *Dimitte me vt duobus mensibus circumeam montes, & plangam virginitatem meam cum sodalibus meis. Cui ille respondit: Vade. cum abiisset cum sociis ac sodalibus suis, flebat virginitatem suam in montibus*, Iud. 11. num. 37. Clauditur destinatus terminus, & puellæ vita: innocens hostia, & virgo pudens, imprudens fortasse seueri patris votum impletura: tunc additur statim num. 39. *Exinde mos increbuit in Israel, & consuetudo seruata est, vt post anni circulum conueniant in vnum filiæ Israel, & plangant filiam Iephthe Galaaditæ diebus quatuor.* Sed quid est illud *exinde*? an mors puellæ irrogata cæteris adolescentulis post tot annos caussam lachrymarum dedit, planctum excitauit? minimè: ex lachrymis, ex planctu Iephtheæ virginis, posteræ planctum lachrymas commotæ didicerunt. Sed hem, dixerit aliquis: acerba mors non plangitur, & mortis antecedens apparatus deploratur? fundir sanguinem, nec defletur, & solas dum fundit lachrymas conlugetur? planè, & quidem summo iure, acerbior enim puellæ mors imminens, instans immolationis metus, quàm mors ipsa: ideo quod sæuius illi fuit, lamentabantur: defunctæ parentabant, sed priscos illos viui pectoris dolore exprimebant: mortuam lugebant, sed apud ipsam, mortis malo peiorem eiusdem mortis metum iudicabant. fauet Abulensis ibi quæst. 52. *Exinde*, inquit, *id est, ex fletu quem fecit filia Iephthe antequam occideretur, plangendo duobus mensibus virginitatem super montes, nata est consuetudo quod quolibet anno plorant eam puellæ: sicut ipsa se cum aliis puellis plorauit.* 1876.

Sed minus hoc mirum in virgine, & illâ delicatulâ: in viro robusto pellibus cincto, ciliciis induto, duræ rupis horrentis montis habitatore duriore, id sanè mirabilius. fugit instantem mortem, imminentem gladium, &, quod sæuius est, fugit Elias Iesabelem, potentiâ Reginam, religione Idololatram, irâ fœminam, & postquam longa per desertum itinera confecit, addit textus: *cumque venisset, & sederet subter vnam iuniperum, petiuit animæ suæ vt moreretur*, 3. Reg. 19. num. 4. Ecquid hoc est vatum fortissime? quid cupis mortem, quam fugis? certa ista apud Iesabelem te manebat: quid vt amaram euitasti, quam modò velut dulcissimam inuitas? nunquid aliquid morte atrocius incurristi, quod vel etiam in funesto mortis sinu euadere non formides? inuenit certè, scilicet ipsius mortis timorem: vbi iram nouerat Iesabelis, solam obiectam mortem tamquam malum durissimum fugiebat: at verò postquam cum ipsius mortis timore impar congreditur, & fœminæ imperio potentis, furore impotentis, illum ad mortem conquirentis regiam diligentiam reformidat: iam leue, grauissimum quod putauerat malum, arbitratur, & in illo, maioris damni effugium exoptat, timoris nimirum. D. Chrysost. ser. 147. *Elias*, inquit, *ille, vbi sensit toto se timore aspergi, repetebat quam fugerat mortem, melius existimans morti succumbere, quam timori.* ac si leue mortis pondus præ pondere timoris iudicaret: succumbere iam isti suaue putat, quia timori succumbere intolerabile experitur, malens cadere semel, quàm pendere semper. 1877.

Quàm

1788. Quàm graue mortis pondus ſuſpirabant miſeri illi *Oſeæ* 10. qui furorem iræ diuinæ non conuertendum, iam iam cernebant imminentem, & tamen quaſi id leue eſſet, nouis & montium & collium ruinis rogabant iam lapſurum aggrauaretur: ideo poſtquam confuſus Iſraël, & victrix dicitur Samaria, additur: *& dicent montibus, Operite nos, & collibus, Cadite ſuper nos*, ibidem num. 8. Et quid, quæſo, morte grauius poterant à victoribus pertimere? Certè nihil. Ecquod genus mortis celerius, (ſi fortè longos cruciatus exhorrebant) quàm quod ictu gladij debacchantis in prælio hoſtis dari poterat? equidem nullum: malunt tamen ſtatim durius ruinoſo montium oneri, oneroſæ collium ruinæ ſubiacere, ſæuiores mortis anguſtias deguſtare, quàm imminentis mortis timore (dum detinebatur victor) cruciari, occurſanteſque viuas mortis imagines intueri. Hugo Card. ibi: *Mori*, inquit, *magis optantes, quàm cernere quæ afferunt mortem*. quia dum cernunt, timeant neceſſe eſt, & timor, etiam leuioris mortis, ſic grauis, vt cuiuis morti grauiſſimæ, ſed tamen præſenti queat præponderare.

1879. Occiſo fratre defertur Cain apud Deum parricidij, & infecto innocentis ſanguinis teſtimonio accuſatus conuincitur, extremoque maledictionis iudicio fulminatur: tunc ille querebundus mortem exhorrens eamdem deprecatur, *Geneſ.* 4. *n.* 14. & exorat: audit enim à Deo, *omnis qui occiderit Cain, ſeptuplum punietur*, num. 15. Sed quid, dicat aliquis, tam ſæua culpa, indoles tam ſcæua, efftons adhuc indulgentiam iudicis poſtulat; imò, quod maius eſt, exorat facilis? certè deluſus miſer indulgentiam putauit eam, quæ erat pœnarum omnium cumulus acerbiſſimus. vita conceditur, ſed inſtantis mortis, & imminentis vindictæ timori commixta vita: quam proinde omni morte ſæuiorem ſupremus iudex iratus cognoſcebatur. multus in hanc rem Ambroſius *lib.* 2. *de Cain c.* 10. ſic concludens: *Ergo*, inquit, *iſti Cain longæuitas indulta, vindicta eſt, eo quòd vixit in metu*. repetiit, credo, poſtea à Deo mortem: reiecit beneficium, poſtquam infauſti doni acerbiores pœnas fuit expertus.

1880. Longè aliter, ſed etiam ad rem meam, hunc locum interpretantur alij: quaſi illud Cain n. 14. *eiicis me hodie à facie terræ, & à facie tua abſcondar, & ero vagus & profugus in terra: omnis igitur qui inuenerit me, occidet me*. non tam ſit mortis deprecatio, quàm precatio. quaſi dicat: fac igitur, vt profugum quiuis obuius occidat. Aſt vnde infauſto extremi mali vota? maiori torquebatur. D. Petrus Chryſol. citatus: *Cain*, inquit, *vbi parricidali cæpit timore vexari, mortem petit: requiem credit, ſi periret*. nimirum auditâ iudicis ſententiâ, luiturum ſe fratricidij acerbiores pœnas intellexit: mauult ergo ſtatim perire, quàm timore perpetuo diſtorqueri, feliciorem ſi ruat ſemel, quàm ſi ſemper ruinam minitetur ſe exiſtimans: ideo non impetrat; hanc enim ſummam timoris pœnam pro tanto ſcelere ſeuerus illi Dominus deſtinabat.

1881. Fuit quidem hæc Dei erga Cain iuſtitia ſanctiſſima: cuius tamen pœnæ genus, licèt impiè, & iniuſtè exercitum aſſumebat Tiberius, de quo Sueton. in eius vitâ cap. 61. *Mori*, inquit, *volentibus vis adhibita viuendi: nam mortem adeò leue ſupplicium putabat, vt cùm audiſſet vnum ex reis Carnulium nomine anticipaſſe eam, exclamauerit: Carnulius me euaſit, & in recognoſcendis cuſtodiis precanti cuidam pœnæ maturitatem, reſpondit: Nondum mecum in gratiam redij*. quia ipſum vltimæ pœnæ timorem, ipsâ capitali pœna nouerat ſæuiorem. bene Horatius licèt de phraſi Græcâ ſubobſcurus.

Qui ſeruat inuitum, idem facit occidenti.

ideſt, eodem crudelitatis genere deſæuis in illum, qui mori cupientem, inuitum vitæ ſeruas, quàm ſi volentem viuere, occideres. pergo.

Ex dictis illucebit conſilium illud Magiſtri diuini, dum ſacros ſuos diſcipulos ad ſummam volebat perfectionem inſtitutos: *qui autem*, inquit, *perſeuerauerit vſque in finem, hic ſaluus erit: cùm autem perſequentur vos in ciuitate iſtâ, fugite ad aliam*, Matth. cap. 10. numer. 22. Sed quomodo perſeuerabit vſque in finem, ideſt, ad extremum vſque mortis ſupplicium, qui mortem fugit? aut quomodo Magiſter qui ſicut agnus manſuetus, & victima non recalcitrans ad mortem properabat, diſcipulis fugam præcipit, iubet euaſionem? volebat ſanè illos fortiſſimos, & deliberato pectore accedere ad mortem, omni non ſolùm ſpiritus, ſed etiam natura metu effugato. ideo diuino quodam ſtratagemate illos fugam docet: vt dum naturali mortis metui aſſiduè aſſueſcunt, ob Deum ſæuiùs illud naturæ malum patienter deuorantes, minori tandem malo, morti nimirum, quando veniret, facillimo negotio, & penè ſine naturæ ſenſu ſubiacerent. videamus id in aliis locis ſacris, vt explicatio hæc noſtra minus paradoxica videatur. 1882.

Cupiebat, vt ipſe fatetur, diſſolui Paulus, & eſſe cum Chriſto, ſatagebat pro Domino vitam fundere, animam dare, imò reddere pium diuinæ acceptæ gratiæ teſtimonium, & quando iam res magis inſtabat, audis illum: *Si enim nocui, aut dignum morte aliquid feci, non recuſo mori: ſi verò nihil eſt eorum, quæ hi accuſant, nemo poteſt me illis donare: Cæſarem appello*, Act. 25. num. 11. Si mori cupit, quid mortem fugit? ſi fugit, quid Cæſarem appellat, Neronem ſcilicet, apud quem, (quæ erat eius immanitas) ſæuius mortis genus poterat, & debebat exiſtimare ſibi ſubeundum? Viſus reſpondere D. Athanaſ. *in Apolog. de fuga ſua*, loquitur de Sanctis: *Quòd ſi aliquando*, inquit, *inter fugiendum conuerſo itinere ſeſe in aduerſarios contulere, non temere hoc ab illis, neque inconſultò factum eſt: admoniti enim ab ſpiritu ſeſe perſecutoribus obuiam ferebant, & iam tunc quoque ſuum obſequium, promptitudinemque declaraturi, qualis erat Helias, &c. qualis item Michæas, &c. qualis & ille Propheta, qui prouocatione vſus eſt aram Samariæ, & pudefecit Roboam: qualis & Paulus, qui Cæſarem appellauit, non enim præ timore operam fugæ præbuit, abſit: quin potiùs fugam habebat pro palæſtra, & meditatione aduersùs mortem*. quaſi diceret: Non fugit Paulus Iudæos, appellans Cæſarem, quòd robuſto illo ſpiritu mortem ipſam timeret: ſed ſæuiori tyranno Neroni præſentandus ambit fugam, & fugiens præſentatur, vt interim ipſe naturalis affectus, inter timores præuiſæ crudelitatis Neronianæ ſic conualeſcat, vt quaſi ab ſchola & palæſtra maioris exercitij, iam ipſi morti inſultet. quaſi non formidaturus minorem, qui cum hoſte maiori decertauerat. clarebit mens grauiſſimi Doctoris ex iis, quæ ſubiungam. 1883.

Enarrabat idem Paulus quot, quamque duros ſancti viri labores eſſent perpeſſi, & inter alia, hæc commemorat: *circuierunt in melotis, in pellibus caprinis egentes, anguſtiati, afflicti, quibus dignus non erat mundus. in ſolitudinibus errantes, in montibus, & ſpeluncis, & in cauernis terræ*, Hebr. 11. à numer. 37. longè duriora iſta, quàm mors ipſa. quid ergo mortem fugiunt errabundi? Athanaſius citatus ad hunc locum: *Duo*, inquit, *hæc pariter obſeruabant*, 1884.

obseruabant, & quidem consultò, ne sese periculis obiicerent, & ne cum crimine ignauia, quasi ignaui timidique exilij ærumnas morte grauiores exhorrerent; qui enim moritur, quiescit à miseriis: qui autem in fugam se dat, cùm in horas inimicorum ad ortus expectet, mortem longè leuiorem, quàm fugam existimat. neque mirum: singulis enim horis quibus adorituros hostes, & mortem illaturos timent iusti, sæuiùs moriuntur: meritò ergo fugiunt, vt in hac fugâ malum longè grauius morte non exhorrentes, ipsam quando aduenerit vilipendant.

1885. Habes aliquale huius rei (quandoquidem naturæ affectus hîc tractamus) exemplum apud Horatium *lib. 1. Oda 37.* vbi postquam fugam Cleopatræ describit, quam Cæsar velut columbam accipiter insequebatur, sic subdit:

Ausa & iacentem visere regiam,
Vultu sereno fortis, & asperas
Tractare serpentes, vt atrum
Combiberet corpore venenum,
Deliberatâ morte ferocior, &c.

idest, ni ego fallor, quæ per longam fugam, mortem propulsato regni amore deliberarat, hostilis inetiam occursionis (quæ illam ad triumphum, & mortem exposcebat) timore concepto: facilè asperas serpentes tractauit, atrum ab illis combibit venenum. quasi fugientis timor, fœminæ palæstra foret, vt postea facilè mortem superaret. imò tamquam maioris mali finem pro beneficio amplexaretur.

1886. Et quidem, meo iudicio, est hoc summum, & sæuissimum mortis imperium, vt per acerbissimos suos satellites sic miseros vrgeat mortales, tales infallibilis iuris sui figat titulos, sic opprimat per timorem: vt iam pro beneficio ducant in ipsâmet rerum acerbissimâ conquiescere, maiusque malum huius fraudari aduentu arbitrentur. quod licèt, ex iis quæ dixi, satis pateat, paucis tamen expressiùs illustrandum. Pœnitentes iam protoparentes pelliceis tunicis induit Deus: *fecit quoque Dominus Deus Adæ, & vxori eius tunicas pelliceas, & induit eos*, Genes. 3. numer. 21. idest, vt nemo nescit, de pellibus mortuorum animalium, mortalitatis insigni affectos dimisit. Sed cur, dicat aliquis, post planam miserorum pœnitentium confessionem, post pœnas inflictas sudore & laboribus luendas, adhuc funereo habitu induuntur? hoccine diuinæ pietatis ingenium? Certè hoc. Audi D. Methodium apud Phot. cod. 234. *Sciens*, inquit, *Adamum ex insidiis diaboli prauum factum, vti & ille erat, qui eum deceperat Diabolus: propterea illi pelliceas vestes concinnauit, quasi illum induens mortalitate: vt per corporis solutionem, omne quod in eo malum erat, moreretur.* nullum enim beneficium maius id temporis accipere poterant, quàm si morti iam addicti, dum hæc tardabat, eius saltem quasi breui futuræ pignus retinerent: ne præuio timore & aliis mortalitatis pœnis ita cruciarentur, dum pignoris solatio recreantur.

1887. Hinc summa pœna habita, huiusce beneficij denegatio. Pro sacrilega schismaticorum peruersitate nouum vindictæ genus parat Deus, ducesque eorum Dathan & Abiron raro quodam supplicio destinat afficiendos: ideo Moyses: *Si nouum*, inquit, *rem fecerit Dominus, vt aperiens terra os suum degluti at eos, & omnia quæ ad illos pertinent, descenderintque in infernum viuentes: scietis quòd blasphemauerunt Dominum*, Numer. 16. num. 30. & pro euentu additur num. 33. *descenderuntque viui in infernum operti humo.* Non quidem probabilius iudico, quod multi putant, viuos adhuc hos miseros in inferno cruciari, qui reuerà in ipso descensu expirantia corpora in ipsis terræ visceribus reliquerunt: quid ergo si paulo pòst morituri, non prius visibiliter occiduntur, quàm absorbeantur? nimirum, quia vulgo mors pœnarum compendium, & afflictis beneficium solet reputari: iussit absorberi viuos, vt in breui illo spatio putantes sibi mortis beneficium semper denegandum, acrius inde, quàm ipso tam nouo supplicio pungerentur. Pulchrè Optatus Mileuit. lib. 1. aduersùs Parmen. *Ne beneficium*, inquit, *de mortis compendio consequi viderentur: dum non essent digni viuere, iis nec mori concessum est: tartareo carcere subitò clausi, ante sunt sepulti, quàm mortui.* vt dum in sepulchro viuos præter mortem se cernerent, & præter morem, de beneficio communi diffideutes, & in morte ipsâ viuendi pœnas, & in vitâ mortis timores paterentur.

Similem vindictam impiis Propheta magis, quàm imprecator, minatur Dauid: longè tamen in eadem hac re emphaticoterus, *Veniat*, inquit, *mors super illos, & descendant in infernum viuentes*, Psalm. 54. num. 16. vbi D. August. *Quomodo*, inquit, *descenderunt in infernum viuentes, de quibus dixerat, veniat mors super eos? Si iam super eos mors venerat, quomodo viui ad inferos descendebant?* vnde putat de diuersis locum capiendum, vt mors alios, alios voraret infernus. pace tamen supremi Doctoris, vtrumque de eisdem met potest explicari. hoc solum carnificis solet esse beneficium, si breui damnatos miseros strangulet, nihil enim summissius orant strangulandi, quàm celerem exitum, quàm vt opprimente pondere suffocentur: his tamen mors incubuit instar carnificis, nec tamen oppressit: fini destinauit, & tamen dilatauit finem. gaudebant miseri dum incubantem viderent, & suscepto pondere carnificis mortis, compendium pœnarum sperabant: at illa premit, non opprimit: irruit, non obruit: instat ad obitum, quem tamen non præstat: sic penè descendunt in infernum viuentes adhuc, penitus infeliciores, qui visa morte descensuros hinc se mortuos præsumebant. Impulit me in hanc mentem nota huius loci versio apud Lorinum nostrum, quæ habet: *decipiat illos mors.* quæ enim incumbens videbatur obrutura, dum vitam suspendit, dum spiritum detinet, certè spem decipit miserorum, qui illam pro beneficio acceptabant. facit huc illud Alcuini *quæst. 89. in Genes.* de Cain locuti. *Cur*, inquit, *ille se morti damnauit? vt compendio mortis cruciatus euaderet præsentes.* heu, quantum in hoc compendio dispendij. quàm certum, & quàm sæuum mortis ius. dum tardas, his tortoribus te tradit, vt ad illam confugere iam lubens compellaris. 1888.

Fuge dilecte, &c. VERS. 14

§. I.

Ad diuinæ sanctitatis conspectum, omnis humana sanctitas nigrescit.

EXplico hunc locum (in quo sponsa sub vltimo Canticorum carmine, tamquam in summæ perfectionis apice constituta cognoscitur) de more illo Sanctorum, quo licèt perfectissimi, non tam de voto, quàm de trepidatione Deum à se separatum videntur exoptare, non quòd illum à se alienum velint: sed quoniam in illius conspectu, & ad illius sanctitatis radios, sic nigrescere visi, 1889.

sic

ſic leues ſuas maculas tamquam in ſpeculo agnoſcunt, vt in eius præſentiâ diu ſubſiſtere non audeant: cumque nequeant fugere, ſaltem vt fugiat, ideſt, abſcondatur Deus, videntur concupiſcere, quaſi apud tantum ſolem, propriam ſuam fuſcedinem impotes ſuſtinere. Eſt in re ſimili comunis Patrum explicatio ad illud Petri, obſtupeſcentis Chriſti poteſtatem: *Exi*, inquit, *à me, quia homo peccator ſum Domine*, Luc. 15. num. 8. de quo bene D. Antonius de Pad. *Petrus*, inquit, *ſe peccatorem tanta maieſtatis præſentiâ timuit aggrauari.* non certè quòd inde creſcerent peccata in ſe: ſed quia ſicut vel minutiſſimi apices ad Solis radios puriores cerni ſolent, ſic lux diuina præſens vel etiam leuiſſimos aperit defectus: vt quæuis puritas fœdior, ac proinde grauior videatur.

1890. Vitulæ immolatæ cineres quàm ſacri forent, nemo neſcit, cùm illorum conſperſio in typum Chriſti Domini, vt ait Paulus, mundaret in ſanctificationem, ac proinde non niſi à Sacerdote mundiſſimo tractabantur: *colliget*, inquit textus, *vir mundus cineres vaccæ, & effundet eos extra caſtra in loco puriſſimo, vt ſint multitudini filiorum Iſrael in cuſtodiam, & in aquam aſperſionis*, Num. 19. numer. 9. Sed ecce tibi inſurgit ſtatim nodus non facilis, non leuis difficultas. additur enim ſtatim num. 10. *cumque lauerit qui vaccæ portauerat cineres veſtimenta ſua, immundus erit vſque ad veſperam.* de quo ingenioſè addubitat hîc Radulphus apud Godefr. *Quæ ratio*, inquit, *eſt, cùm cineres tantæ dignitatis ſint, vt non niſi à mundo homine permittantur efferri: ille tamen, qui adeò mundus acceſſerit, portando contaminetur? ſi aqua illa cinerum admixtione ſanctificata immundos emundat, dum ſuper ipſos aſpergitur: qua ratione qui tangit eam, immundus efficitur?* deinde ingenioſiùs reſpondet ſic ſubdens ad rem meam: *Sed patet ratio: omnis enim, qui ſancta tractat, non exinde polluitur: ſed hâc de cauſâ immunditiam ſuam ſollicitus recogitare compellitur: alioqui ſi ſe mundum iudicat cùm Deo approximat, inter ſuperbos reputabitur & immundos.* itaque ad approximatione ad radios diuinos totus pudore perfunditur iuſtus, & totam ſuam ſanctitatem colliuentem recogitet neceſſe eſt: ſic ſe immundum reputans, vt etiam ab aliis ſecerni quaſi indignus commercij, de humillima ſui cupiat confuſione.

1891. Ad Deum loquebatur anima oſculum ſuſpitans, attrahi cupida, vnguentorum memor, & tamen nemine interim obſtrepente, accuſante nemine, conuerſo ad ſodales ſermone ſe excuſat, & quaſi omnibus pateret fuſcedo illa, cuius ipſa fortaſſe conſcia tantùm erat, exclamat: *nolite me conſiderare quòd fuſca ſim, quia decolorauit me ſol*, Cant. 1. num. 5. cùm enim ibi diuini Solis lucem combiberet, neceſſariò inde humillimâ confuſione ſubortam ſibi nigredinem agnoſcebat. D. Bernardus ſerm. 28. *decolorauit*, inquit, *me ſol, ſui nimirum comparatione ſplendoris, dum approximans illi ex eo me obſcuram deprehendo, nigram inuenio, fœdam deſpicio: cæterùm aliàs quidem formoſa ſum, quid fuſcam dicitis ſolius Solis pulchritudini ſuccumbentem?* Vertitur itaque radius ille diuinus quo nitidior, in nubem aliis obſcurandis denſiorem: ſic ſol iſte, quem cernimus lucis pallio, dum tenebras irradiat, obumbrat ſtellas. vnde Gregorius magnus ibi: *Quantumlibet*, inquit, *fulgeat anima, in comparatione Chriſti fulgorem amittit: ſunt enim nonnulli, qui in hac nocte mundi velut ſtellæ hominibus fulgent, luminaria proximis apparent: ſed mox, vt iuſtitiæ Chriſti ſe comparant, quaſi ſine luce ſunt, qui bene incomparabiliter prius hominibus lucebant.* vt omnes inſtar Baptiſtæ licèt à diuino ſole vberiores radios percipiant, inſtar ſtellarum ad exuberantis Solis lucem euaneſcentium minui videantur, ſi in comparationem præſumant deuenire.

An fortè dicat aliquis, decolorari timuit Elias, 1892. quando ad præſentiam Domini tranſeuntis ſe obnupſit? imò potiùs iam ſe, adhuc in ſpeluncâ deliteſcens, ex ſolâ vicinitate ſenſerat, ni fallor, decoloratum, & ad primos leniotis auræ ſibilos quodammodo fœdatum: *poſt ignem ſibilus auræ tenuis. quod cùm audiſſet Elias, operuit vultum ſuum pallio, & egreſſus ſtetit in oſtio ſpeluncæ*, 3. Reg. 19. num. 13. Itaque vix audit, cùm iam non audet vltra non velari; & quorſum, inquis? ne dum ad lucem erumpebat è tenebris, ſordes quas ſenſerat, ipſis diuinis oculis quodammodo obiectare cogeretur. Ricardus Victor. hîc apud Godefr. *Quid autem*, inquit, *eſt quòd vultum ſuum operuit, quando Dominum tranſeuntem habuit, qui in id ipſum ſic ſuſpenſus ſtetit? an fortè ſub dominicâ præſentia imperfectum ſuum imperfectius agnouit, & imperfectionem ſuam videri erubuit?* &c. *O quam multi ſunt qui ſe iam paratos credunt, & tamen ſub ipſo viſitationis ſuæ articulo ibi trepidant timore, vbi antea non erat timor, & exitum quem priùs anxiè requirebant, iam fieri reformidant.* neſcit enim adeſſe Dominus, & ſuis appropinquare, quin ipſis ſuammet prætendat imperfectionem, ad conſpectum perfectionis immenſæ, imperfectiorem. Quid ni ergo iam trepident apparere, vbi neceſſariò ſe peritiment fœdiores.

Poſſes etiam dicere velaſſe ſibi faciem, non 1893. ſolùm ne videretur, ſed etiam ne videret, quaſi prætimens, ne ſordes quas ex ſola propinquitate *Speculi diuini mira conditio.* ſenſerat, in Dei conſpectu tamquam in ſpeculo cerneret fœdiores. Speculum eſt planè Dominus ſine macula, vnde quaſvis maculas etiam minimas, quoſvis næuos aliàs lynceis oculis occultos clariſſimè repræſentat. Binas alarum ſuarum in velandâ ſibi met facie occupabant Seraphini, ideſt, viri ſanctitatis, apud Iſai. vbi enim nos legimus, *duabus velabant faciem eius*, cap. 6. num. 2. ex Græc. & Hebræo legunt alij, *velabant ſuam met faciem.* & cur ita, cùm toti in tam diuinum pulchrumque conſpectum reuelandi & anhelaturi viderentur? cauſſam ſubdit pulcherrimam Galfridus apud Tilm. poſt multa: *Si aliter faciem velare intelliguntur quaſi ne videant, alæ ipſæ quibus faciem ſibi velant, timor & pudor poſſunt non inconuenienter intelligi: metuunt enim, & erubeſcunt ad vultum gloriæ magni Dei.* quaſi nullibi clarius, quàm in diuino vultu defectus poſſent ſuos ſpeculari, vnde iam erubeſcentes, erubeſcere ampliùs cogerentur: non quia de ſuperbiâ id faſtidiant, ſed vt humilitatem in præcognitâ confuſione proteſtentur. Superba facies quando ad ſpeculum ſe deprehendit deformem: illud, ſi poteſt, frangit, aut ſaltem amouet, quaſi à falſo teſte pœnas ſumat: at humilis admotis manibus ſe obtegit non incuſans ſpeculum, quia de ſe met ipſâ confuſa erubeſcit. hinc Lais mulier formoſa pariter & famoſa poſtquam conſenuit, ſuperbo faſtidio ſpeculum ſuum Veneri dicauit, de quo eleganter Auſonius.

Lais anus ſpeculum Veneri dico: dignum habeat ſe
Æterna æternum forma miniſterium.
At mihi nullus in hoc vſus: quia cernere talem,
Qualis ſum, nolo: qualis eram, nequeo.

ſic

ſic abigit teſtimonium vnde deformitatem ſuam cutis rugis, annorum ſulcis notatam, temporis notis ſcriptam percipere, imò legere cogebatur.

1894. Et pende, quæſo, diſcrimen aliud inter hos: Lais & cæteri ne confundantur, ſpecula relinquunt: Elias verò Seraphinique, & cæteri iuſti ſic confunduntur, vt pariter diuino ſpeculo adeſſe gaudeant, nec vllo pretio inde, ſi poſſent, vellent ſeparari: ſic enim lux diuina occultos propalat defectus, ac reddit fœdiores, vt animam inde in ipsâ fœditate pulchriorem reddere videatur: ſicque iuſti pudori ſe tegunt ne ſe videant, vt non relinquant ſpeculum, ſed quaſi identidem ſe viſuri perſiſtant: itaque vident, & teguntur, ſed ſtatim vt iterum videant reuelantur: identidem de viſione confuſi, & de confuſione ad videndum alacriores. Non ergo dum fugientem, ideſt, diſcedentem Chriſtum cupit ſponſa in hoc loco, & Petrus initio adductus, reuerà vota exprimunt deliberata: ſed trepidationem his vocibus proteſtantur: inſequerentur, ſi fugeret, tenerent ſi diſcederet: non tam diſcedentem Dominum ſollicitant, quàm aduenientem ſibi humilitatem ab admoto ſpeculo profitentur. hoc cum aliis ſacri ſpeculi conditionibus expendamus ſeorſim.

§. II.

Mira huius ſacri ſpeculi conditio: ambitur, non abigitur: oculos quos producit ad viſum, inducit ad velamen: has minuit formas, nec fallit: illas abſque mendacio adauget, imò multiplicat.

1895. CApe hinc locum illum Baruch: *Quid eſt Iſraël quòd in terrâ inimicorum es, inueteraſti in terrâ alienâ, coinquinatus es cum mortuis, deputatus es cum deſcendentibus in infernum?* cap. 3. num. 11. affixâ enim interrogatione vult nonnullus iſta legenda: horum verò cauſam adſcribit Propheta ſtatim num. 12. *dereliquiſti fontem ſapientiæ.* eſtque prædicta interpunctio ſenſui & Hebræo textui conformis, de quo Vatablus ibi. Sed cur, dicat aliquis, ſapientia, ſeu veritatis æternæ contemplatio, in fonte potius, quàm in quouis alio typo declaratur? cur non vt alibi lux pura, margarita nitens, aut arbor vitæ dicitur vireſcens? ſpeculorum omnium nullum facilius, naturalius nullum, ac proinde nullum magis obuium, quàm fons: ideo Nemeſianus *Ecl.* 2.

Quin etiam fontis ſpeculo me manè notaui:

id ergo vult Deus, vt ipſam ſapientiam vnde bibere cupis, habeas ſpeculum: quod is, qui perdi cupit, certè perdendus derelinquit. Auctor Cant. ſine titulo ibi apud Godefr. *Quæ talium*, inquit, *malorum cauſſa? dereliquiſti fontem ſapientiæ: in fonte ſolent inſpicientes ſuos vultus agnoſcere: quod autem exterior homo in fonte, hoc cogit interior in veritatis contemplatione.* in hoc ergo diuini fontis ſpeculo iuſtus ſuos defectus recognoſcit, nec tamen illud abigit: imò ſatagit, vt in illo ſe ſæpiùs intueatur.

1896. Hinc igitur nouum oritur miraculum, vt ad illam præſentiam totus videatur iuſtus in oculos nunc effundi: nunc ipſos oculos de maiori approximatione cupiat, imò cogatur obuelare, quaſi ipſum ſpeculum oculos inducat ad velamen, quos ad viſum producit. Animalia illa myſtica, quæ apud Ezechielem ita diuinæ luci appropinquabant, vt fierent eiuſdem gloriæ geſtatoria, vndique oculata deſcribuntur: *& totum corpus oculis plenum in circuitu*, cap. 1. num. 18. priſca lectio (vt habet D. Gregor. *homil.* 10.) magis emphaticè habebat: *dorſa eorum plena oculis.* itaque diuinos quoſdam Ianos (vt id obiter notem) hîc contemplare: quibus melius quadret Perſianum illud *Sat.* 1.

O Iane à tergo quem nulla ciconia pinſit:
Nec manus auriculas imitata eſt mobilis albas:
Nec linguæ, quantum ſitiat canis Appula, tanta.
Vos ô patritius ſanguis, quos viuere fas eſt
Occipiti cæco, poſticæ occurrite ſannæ.

de his ſannarum modis iam interpretes, vide, ſi vacat. nunc audi Gregorium ibi. *Ea*, inquit, *quæ ſunt ante faciem noſtram videmus: dorſa autem noſtra alius in nobis videt, & nos videre non poſſumus. quia ſancti viri ſolerter ſe aſpiciunt, in quibus ab aliis iudicari poſſunt, & diſtrictè ſe vident, ſicut ſæpe diſtrictè ab aliis videntur, quia in ſe nec ea, quæ latere poterant, ignorant, lumen in dorſo portant.* vt in hoc maximè cœleſtis curiæ Aulici de acceſſu ad Regem diuinum, ab humani Regis Aulicis diſtinguantur: quod illi beata luce perfuſi vel etiam defectus occultos, humiles recognoſcant oculatiſſimè: hi verò ab ſplendore amici principis obcæcati, nec etiam publica ſcelera, & illa maxima in ſe intueantur. Vides quot oculos ab hoc diuino ſpeculo percipiant iuſti? attende ergo nunc ad rem meam.

Et pende quid de alis illis quatuor, quæ numero ſexto deſcribuntur, dicatur poſtea num. 23. *ſub* 1897.
firmamento pennæ eorum rectæ alterius ad alterum: vnumquodque duabus alis velabat corpus ſuum. ideſt, è quatuor alis duæ erectæ erant, duæ in velando corpore detinebantur. Sed quorſum, inquis, corpus oculis plenum, ſi ſemper duabus alis velabatur? quia videbant erubeſcentes, & velabantur non quaſi non viſuri, ſed vt decoram confuſionem proteſtarentur: ambientes abigunt oculi, quod ambiunt abigentes: non rebellant diſcedentes, ſed velant appropinquantes, quia identidem cupiunt & velari humiles, & auidi perſpicere. creſcit in oculis deſiderium, licèt creſcente lumine creſcat confuſio, reuerentia augeatur.

Maius eſt id, quod ſequitur: *cùm fieret*, inquit 1898.
textus, *vox ſuper firmamentum, quod erat ſuper caput eorum, ſtabant & ſummittebant alas ſuas*, n. 25. quaſi nouo ac nouo velamine ſe cuperent tegere, nimirum auditâ Domini voce profundiùs tantam præſentiam agnoſcunt, & quæ ex ſolo aſpectu conceptam humilitatem duabus alis velantibus reſtabantur, nunc è ſermone præſentiora quodammodo, alas binas alias volantes commutant in velantes, quia quo intimiùs ad Deum accedis, altiùs defectus tuos agnoſcis & formidas. Grauiter *ibidem* Gregor. homil. 8. *Ad vocem*, inquit, *deſuper venientem animalia alas deponunt, quia virtutem Dei, ſiue in naturâ ſuâ contemplari requiramus, ſiue in occultis iudiciis inueſtigari cogitemus, pro eo quòd eius alta nobis impenetrabilia ſunt: noſtra nobis, ſi qua ineſſe bona videbantur, vileſcunt.* quæ ergo priùs duas demiſerunt, nunc quia ſe notant viliora, alias duas pariter demittunt, quibus neceſſariò obuelantur, & tamen perſiſtunt: eſt enim hæc obuelatio, non de oſtendente Deo, ſed de oſtenſo defectu, aperta quædam diſplicentiæ ſignificatio.

Hinc illa promittentis Dei vox fidelibus ſuis, 1899.
iam in terram felicem, ideſt, tranquillam conſcientiam

ſcientiam introductis. *& recordabimini ibi viarum veſtrarum, & omnium ſcelerum veſtrorum, quibus polluti eſtis in eis: & diſplicebitis vobis in conſpectu veſtro*, Ezech. 20. num. 43. ibi habitant, vbi ſibi magis complacent, & tamen interim in geſtis ſuis ſibi magis diſplicent: cur non deſerunt, quod ſibi tanti faſtidij anſam præbuit? erat illis ipſum faſtidium ſapidiſſimum, quia quo ſe illis puriùs, appropinquante Deo, per amicitiam lumen infundebat, eo clariùs, ſed dulciùs defectus ſuos cernebant, vt ſibi ſuauiſſimè diſplicerent. Euſebius Gallicanus homil. de exhort. ad Peb. obtrect. *Illuminato*, inquit, *ſenſu euidentius ſe introſpicit, & quanto attentiùs in ſui emendatione cor fuerit, tanto velut puriori oculo plus videbit. & ideo propitius hoc Dominus fidelibus repromittit: & faciam, inquit, vt diſpliceatis vobis in oculis veſtris. Vides, quia iam non parua pars meriti eſt ad conſpectum erubuiſſe peccati?* quid ni ſi illuminato ſenſu, id eſt, præſente Domini gratiâ ſe introſpicit?

1900. In Sixtianis tamen hic locus legitur, *& percutietis facies veſtras.* quaſi pugnis, & vnguibus, non tam contra ſpeculum indignati, quòd ſuperborum eſt, quàm in ſeipſis viſam deformitatem vindicarent. & benè notatæ potius facies, quàm quæuis aliæ partes deſcribuntur, quaſi vellent in facie oculos obtundere: vt quantâ ſe diſplicentiâ viderint (cùm tamen pro beneficio accipiant ſe videre) innoteſcat. D. Hieron. ex Symmacho legit: *μικροὶ φανεῖσθε, parui nobis videbimini.* vt lux diuina de illorum eſſe ſpeculorum genere cognoſcatur, quæ obiecta accepta minora efformant, tenuiora reddunt, quàm accipiant, id eſt, ſibi de humilitate abiectiora.

1901. Nec propterea diuinum hoc ſpeculum ſacrilegè putes mendax, quòd obiectam rem, qualis in ſe eſt, non reddat, ſed minoret: ideo enim res verè eſt magna, imò manet maior, quia ſe ibi minorem ſciuit, & potuit recognoſcere: vt ſit verius ſpeculum iſtud, quo magis humiliare, & imminuere nouerit appropinquantes. Huc collimabat Dauid dum ſe de ſtatus felicitate, Iuſtorum cœtui fore lætitiæ cauſſam augurabatur, concludens ita: *in veritate tua humiliaſti me*, Pſalm. 118. num. 75. talis debebat eſſe, qualis in illo Pſalmo deſcribitur Sanctus, iuſtus, intelligens, obſeruator, qui in veritate diuini ſpeculi erat humiliandus. & cur ita? quia peccator non habet opus ſpeculo huic accedere, vt humilietur minoratus, qui de propriâ vanitate iudicabitur inaneſcens. Gilibertus ſerm. 15. *Non omnium*, inquit, *eſt hoc dicere: Infirmiores in vanitate ſua humiliantur, perfectiores in veritate Dei. non poteſt vanitas veritatem diiudicare: ſed veritas vanitatem, & veritas veritatem, ſpiritus enim diiudicat omnia: quod humano ſolidum, & integrum videbatur iudicio, cùm venerit ſpiritus veritatis, euacuat, & comminuit illud.* quaſi inde ſit verax ſacri ſpeculi iudicium, quod id minorat, quod ſibi prius magnum videbatur.

1902. Et ſcitè quidem, atque cautè, non ſcripſit Gilibertus *erat*, ſed *videbatur.* eſt quippe quantum eſt ex ſe humanum iudicium, etiam in Sanctis, niſi ad diuinum iudicium reguletur, ex illorum ſpeculorum genere, quæ res adaugent, vt infrà dicam: vnde omnia virtutum repræſentat maiora, quæ diuino obiecta ſpeculo decreſcunt. Quàm multa de iuſtitiâ ſuâ ad maiorem Dei gloriam apud amicos diſſeruerat ſanctiſſimus Iob? hanc in ſtateram cupiebat venire cum pœnis, quas tolerabat, quia credebat his præponderaturam. Quàm digna æternitate putabat verba ſua qui ea in ſilice ſcribenda denotabat, & tamen audit è turbine Deum ſibi loquentem, nec iam mutire audet: *qui leuiter*, inquit, *locutus ſum: reſpondere quid poſſum? manum meam pono ſuper os meum*, cap. 39. num. 34. & cur non audet? quia quæ ſibi olim videbantur iuſta, & ſolidè dicta, in diuino conſpectu minorata, id eſt, ſibi redacta iam viluerant. D. Gregor. homil. 8. ſuprà citatâ: *Qui*, inquit, *quantum ad homines ſapienter locutus fuerat, loquentem ſibi Deum audiens, inſipienter ſe locutum fuiſſe reprehendit: quia in contemplatione veræ ſapientiæ, ſua ei ſapientia viluit.*

In idem recidit quod habet cap. 42. numer. 6. *Auditu*, inquit, *auris audiui te, nunc autem oculus meus videt te: iccirco ipſe me reprehendo, & ago pœnitentiam in fauillâ, & cinere.* Vbi audit, iam, vt dixi, non obmutit: at vbi videt, iam ſe ſic putat fœdum, vt ſibi luſtratione cineris indigere videatur, & afflictione, quaſi non niſi vehementi aliqua lotione (nos dicimus *colada*) ad quam cinis aſſumitur, tot maculæ forent repurgandæ, de quo D. Greg. Moral. 35. à cap. 4. *quia*, inquit, *interno oculo veritatis lumen magis conſpexerat, humanitatis ſuæ tenebras diiudicans plus videbat. quanto enim quiſque ſe minus videt, tanto ſibi minus diſplicet, & quanto maioris gratiæ lumen percipit, tanto amplius reprehenſibilem ſe eſſe cognoſcit.* Videbatur ergo ſibi prius maior, & purus, qui ad diuini ſpeculi intuitum ſic decreſcit, vt minimus, & fœdus ſibi reputetur. 1903.

Eſt tamen adhuc nouum aliud miraculum in hoc ſpeculo: quod enim virtutes alibi viſas grandes nouit extenuare atque minuere: idem defectus, qui aliàs videntur parui, ſic ſine mendacio adauget, vt graues ac penè mortiferi horreantur. deme imperfectionem, & veriſſimum hîc putabis illud Senecæ lib. 1. cauſ. nat. cap. 6. *Eſt*, inquit, *alicuius ſpeculi natura talis, vt maiora multo quàm videat oſtendat, & in portentoſam magnitudinem augeat formas.* ideo D. Gregor. moral. 32. cap. 1. *Sancti*, inquit, *viri quo apud Deum altiùs virtutum dignitate proficiunt, eo ſubtiliùs indignos ſe eſſe deprehendunt: quia dum proximi luci fiunt, quidquid eos in ipſis latebat, inueniunt, & tanto magis foris ſibi deformes apparent, quanto minus pulchrum eſt, quod intus vident.* & paulo pòſt de mente noſtrâ locutus: *cùm neglectam ſe deſerit, & noxio tepore torpeſcit: vel otioſa verba, vel inutiles cogitationes minoris eſſe reatus omnimodo credit: at ſi igne compunctionis incaleſcens, à torpore ſuo tacta ſubito afflatu contemplationis euigilet, illa quæ leuia paulo antè credidit, mox vt grauia & mortifera perhorreſcit.* 1904.

Habes inſigne huiuſce rei teſtimonium in Dauide, qui concupitam tot ſuſpirantis deſiderij æſtibus aquam, iam allatam attingere recuſauit: *noluit*, inquit textus, *bibere, ſed libauit eam domino, dicens: Propitius ſit mihi Dominus ne faciam hoc: num ſanguinem hominum illorum qui profecti ſunt, & animarum periculum bibam?* 2. Reg. 23. num. 16. Aſt vnde ſanguis iſte, cùm tamen duces illæſi, & ſoſpites redirent? acceſſerat nimirum per pœnitentiam iam arctiùs ad Deum: vnde in leuiſſimo petitionis ſuæ affectu (cuius intuitu duces fortiſſimi ſe diſcrimini expoſuerant, quaſi à ſe grauiſſimum commiſſum homicidium perhorrebat: ſic qui Vriæ olim ſanguinem effuderat velut aquam, nunc aliorum aquam periculo quæſitam, velut ſanguinem pertimeſcit. quaſi ad diuinum ſpeculum parua appetitio inſtar grauiſſimi ſceleris repræſentaretur, 1905.

& voluntas potum appetens, tamquam sanguinem fundens videretur. D. Chrysostom. homil. 1. in Psalm. 50. *Allatâ*, inquit, *aqua intellexit Rex quid fecerit, quia in pugna validissimâ sitim suam non valuit continere: ideoque vicit desiderium quod sciuit cum alieno periculo adimpletum. Allatam accipiens aquam bibere noluit, sed semetipsum reprehendit, & Domino eam libauit, non enim aqua erat, sed sanguis: non natura sanguinis in caussa erat, sed desiderium & voluntas sua.* non quòd ille dum appeteret aquam, fundi suorum sanguinem exoptaret: sed quòd iam iustus in allatâ incautum desiderium tamquam impium votum iudicabat.

1906. Ah quàm alij Iustorum oculi ad hoc speculum! *Vides iam*, addit Chrysostomus, *quomodo castigatus de priori concupiscentiâ postmodum cautior est factus: & qui corpus adamauerat, & ruerat, aquam desideratam, & necessariam sitiens bibere noluit, & victor sui factus est?* Sed pro vtrâque hac concupiscentiâ ponderandâ subdo bona verba Senecæ citati lib. 1. *Sunt*, inquit, *specula quæ videre extimescas: tantâ deformitate corruptam faciem visentium reddunt.* Sic ergo horruit appetitionis suæ faciem Dauid, ac si in diuino speculo aquam lenem sitiens, in feruescentis sanguinis anxietatem deformatetur: vt quemadmodum olim ad carnis speculum alienæ fœminæ grauissima concupiscentia leuis, imò formosa videbatur: ita leuis aquæ concupiscentia nec adeò indecora, deformis & grauissima videretur. Nota, sed pulchra gnome illa Gregorij adducti ibi apud Glossam: *Qui*, inquit, *concupiscere alienam coniugem non timuit, post etiam quia aquam concupisceret expauit.* Emphaticè enim sumitur in hoc loco verbum *expauendi*, quo tamquam viso horroris aliquo extimescens stupor declaratur.

1907. Verumtamen adhuc verba huiusce pœnitentis libet ponderare. Deplorabat sanè ille id tantummodo quòd in amanda deliquerit Bethsabee, vt ex titulo Psalmi patet: in quo præter adulterium, homicidium, & scandalum, vix aliud reperitur: & tamen exclamabat, *secundum multitudinem miserationum tuarum, dele iniquitatem meam*, Ps. 50. num. 3. Si vnam tantùm fatetur iniquitatem, (quia licèt tripartita esset, ast in eodem negotio obuenit) cur non tam vnam miserationem, quàm miserationum postulat multitudinem? Iam priùs magnam appellarat misericordiam, vt magnam suam miseriam testaretur: cur non hîc magna, sed etiam multiplex miseratio supplicatur? Visus respondere hîc D. Hieronym. *Confugio*, inquit, *ad miserationes tuas, vt grauibus vulneribus theriacam remissionis infundas. miserationum dicit: quia multa sunt peccata mea, & miserationes tuæ multæ.* quasi iam iustus & ad Deum accedens, non ita multa numero peccata, pro multitudine immensa reputaret, cui miserationum respondeat multitudo infinita.

1908. Nimirum talis est diuini nostri speculi conditio, vt non solùm augere, sed etiam multiplicare formas videatur. Audi iterum Senecam sæpè citatum: *Sunt*, inquit, *quædam specula ex multis minutisque composita, quibus si vnum ostenderis hominem, populus apparet, vnaquaque parte faciem suam exprimente.* Dempto mendacio, simile quid in re nostrâ visum euenire, vt quæuis sanctitas apud Deum de præteritis culpis, licèt paucis, quasi de multis magis confundatur. benè ad dictum locum Euthymius. *Iuxta immensam*, inquit, *misericordiam: immensum est enim quod deliqui.* Ac si iam peccata sua ad numerum redigere nequiuisset. Sed de hoc speculo diuino alibi mihi plura disserenda.

§. III.

Ascensio Christi, hominum est triumphus.

Explicat hunc locum Paraphrastes Chaldaicus de Deo terram deserente, & in cœlum properante, qui optimè ascendenti Christo Domino potest accommodari. neque mirum si Ecclesia (quæ aliunde vtpotè amãs videbatur optatura, vt Christus semper secum visibiliter permaneret) tantopere cupiat, vt Dominus terram fugiat, & ad cœlestes aromatum montes aliger conscẽdat: nouerat enim se pariter cum membris suis, in capite illo diuino triumphante triumphaturam. Christum Dominum in cruce alas expandisse, & inde instar generosæ aquilæ pullos suos ad cœlũ, ad domum hæreditariæ voluptatis duxisse, graphicè describit Bernardus *cap. 5. de Pass.* & quidem ita est: patitur Christus, & ascendens intrat gloriam suam, sed sic intrat, vt secum, imò in semetipso filios omnes adducere videatur: quomodo enim aliter iustos omnes ad cœlum tollere diceretur, nisi quia in se quodammodo omnes copulauit, vt iam illius ascensio meritò triumphus noster haberetur. 1909.

Ascendebat Christus, & ecce festinæ comitantis exercitus cœlestis, ad sacros murorum custodes, vociferationes: *attollite portas Principes vestras, & eleuamini portæ æternales, & introibit Rex gloriæ*, Ps. 27. num. 7. Symmachus in Sixt. legit: *transferte portas Principes vestras.* quasi non solùm attolli, & grandiores alias aperiri: sed ne quid obstarent, etiam amoueri excipiendo Christo necesse esset. & vnde tam noua metaphora? nonne eædem portæ, quæ illum descendentem ceperunt, ascendentem etiam possent capere? factus ne Christus angustior: an portæ angustiores? Ast diuinitatis cumulus nescit incrementa: & vnde portis obtrudas decrementa, non apparet. At qui hospites deferebat, qui solus descenderat: benè. quid tamen tumultuarium ingressum imagineris? consecutiuus sanè erat, & debito ordine succedens. Vnde non cateruatim ab ostio impedirentur. Quid ergo? non creuit in se Christus, è nobis tamen maior intelligitur: solus descenderat, at nunc in illo non solùm hospites è limbo feliciter beati, sed totus iustorũm chorus incorporatus ascendit: non successiuè, sed simul; adunatim, non cateruatim ingressurus. Acutè D. Ambros. ad hunc locum lib. 4. de fide, c. 1. *Quia*, inquit, *non vnus homo, sed totus in omnium redẽptore mundus intrabat.* Aperiãtur, & amplientur ergo portæ, quæ vnum Dominum olim dimiserũt, nunc in eodem mille ac mille iustos exceptura. 1910.

Hinc fuit maximè, quod Christum iam mortis victorem, inferni spoliatorem, ab ascensu superni Capitolij triumphaturum retardabat, quòd cœlitum spes anxias exercebat, dum ille *per quadraginta dies apparens & eloquens*, Act. 1. num. 3. discipulis conuersabatur: ecquæ enim tanta cœlorum tuorum quodammodo incuria, ô Domine? affectuosa terrestrium meorum memoria, inquit ille: ast illinc memineris, ô Iesu, nunc iam ascende: quid moraris? At quid, inquit ille, aliquid ascensioni peragendæ deest adhuc: ecquid illud? deerat certè contriumphatorum apparatus gloriosus: Dominicæ nimirum passionis procella Ecclesiam tunc paruam disturbarat: degebant victi discipuli magis, quàm victores, metu perterriti, terrore confusi: igitur per quadraginta dies à mœstitiæ grauitate, à pondere timoris erant reuelandi, 1911.

vt

vt ſic leues & habiles cum Chriſto, & in Chriſto aſcenderent triumphatores. dedi alibi de hoc loco ad rem aliam pluſcula verba Chryſologi *ſerm.* 85. qui tandem ad rem præſentem ſic concludit: *remoratur*, inquit, *in terris*, &c. *donec ſe totum releuet, & reformet aſcenſionis ſuæ in gloriam.* quaſi eſſent illò ſui pariter aſcenſuri, nec deberent cum reformato capite claritatis, & gloriâ triumphantis, membra metu deformata, & affectibus victa copulari: vt iam illius aſcēſio, condignè triūphus noſter haberetur.

1912. Sed adhuc noua gratia noſtræ huius cum Chriſto incorporationis explicanda: ideo enim portæ illæ, quæ ſemel ſublatæ ſunt, non iterum in locum ſuum dicuntur reſtitutæ, quoniam quotidie idem triumphus, & in eumdem tenorem celebratur, vt ſit ſingulare priuilegium Dominicæ aſcenſionis, quòd iugiter feſtiua illa exultatio celebretur. *Nemo*, inquit Chriſtus, *aſcendit in cœlum, niſi qui deſcendit de cœlo, filius hominis qui eſt in cœlo*, Ioan. 3. num. 13. Proh fidei noſtræ fidem! proh ſpei Chriſtianæ infallibilitatem! & vbi tot Iuſti, qui purgato ſpiritu in cœlum conuolant, vt fides docet? vbi tot labores de legis obſeruatione exantlati, ſi cœli requies ſolùm Chriſto conceſſa, ſi conſcenſus gloriæ ſoli reſeruatur Saluatori? nimirum cum ipſo Chriſto ſic incorporantur Iuſti, vt vnum idemque eſſe in illo videantur: quaſi nec Chriſtus velit aſcendere abſque illis, nec illi niſi in ipſo Chriſto aſcendere reputentur. D. Auguſtin. *tom. 7. lib. 1. de mer. pec. cap.* 31. ſic ex ore Chriſti: *Sic fiet*, inquit, *generatio ſpiritualis, vt ſint cœleſtes homines ex terrenis, quod adipiſci non poterunt, niſi membra mea efficiantur, vt ipſe aſcendat qui deſcendit, quia nemo aſcendit, niſi qui deſcendit. niſi ergo in vnitatem Chriſti omnes mutandi, lauandique concurrant, vt Chriſtus qui deſcendit, ipſe aſcendat, non aliud deputans corpus ſuum, id eſt, Eccleſiam ſuam, quàm ſe ipſum*, &c. *aſcendere omnino non poterunt.*

1913. Nondum tamen plenè propoſito ſatisfeci: reſtat enim probare ſic omnes fideles incorporatos Chriſto id efficere, vt ſicut ipſe quotidie in illis aſcendit: ſic in ipſo iam olim omnes aſcendiſſe cognoſcantur. Vtrumque ergo viſus dixiſſe ibi Gregor. lib. 27. moral. cap. 8. *Nemo*, inquit, *aſcendit*, &c. *quia dum nos vnum cum illo iam facti ſumus, vnde ſolus venit in ſe, illuc ſolus redit etiam in nobis: & qui in cœlo ſemper eſt, ad cœlum quotidie aſcendit. quia qui diuinitate ſuper omnia permanet, humanitatis ſuæ compage ſe ſe quotidie ad cœlos trahit. ergo ſi deſperat humana fragilitas, vnigeniti ſanguinem conſideret, & in pretio ſuo conſpiciat quàm magna eſt, quæ tanti valet*, &c. *atque in ſuo capite: prælatam ſe Angelis gaudeat.* quaſi minoris haberemur dignitatis, niſi olim in capite noſtro per vnionem intrantes, iam in illo ipſis etiam Angelis præferremur. Totus ergo mundus intrauit in Chriſto, vt vidimus ex Ambroſio, qui tamen ſolus dicitur intrare, ſolus redire: quia in illo omnes adunamur, quia in omnibus quotidie aſcendentibus ille vnus maximè triumphat. Amouet autem obiter oculatiſſimè Gregorius dubium quod aliunde inſurgere poterat in verbis Ioannis: quomodo de Chriſto dicatur, *aſcendit in cœlum.* de quo ſtatim dicitur, *qui eſt in cœlo.* Quia qui per ſe in cœlo iam eſt, per ſuos humanitatis compage quotidie aſcendit, idque mira quadam ratione.

1814. Contemplabatur Dauid aſcenſionis huius gloriam ſummam, feliciſſimam exultationem, & exclamabat: *Aſcendiſti in altum, cepiſti captiuitatem, accepiſti dona in hominibus*, Pſ. 67. n. 19. Sed ecce Paulus & litteræ ſpiritu, & muſicæ ſuauitate delectatus, dictum à Propheta mutuatus, longè aliter ſenſum refingere videtur: *aſcendens Chriſtus in altum, captiuam duxit captiuitatē, dedit dona hominibus*, Epheſ. 4. num. 8. Dauid data à Chriſto dona hominibus, Paulus accepta illi ex hominibus dona proteſtatur. Ecquis fallitur? abſit: vterque verum, imò & idem dicit: quæ enim pulchriora dona Chriſtus hominibus poterat communicare, quàm dum aſcendens eos eiuſdem fecit triumphi comparticipes, quàm dum eos in ſe portat ad gloriā? Aliunde verò quomodo non dicatur accipiens qui donauit, ſi dum naturam noſtram portat ad triumphum, ab eadem inuicem portari quodammodo videtur? D. Ambroſ. ſerm. 62. ad hunc locum: *Solebat*, inquit, *ſicut dicunt Regum triumphantium currus captiuorum pompa præcedere: ecce Dominum euntem ad cælos non præcedit, comitatur glorioſa captiuitas, non ante vehiculum ducitur, ſed ipſa euehit Saluatorem: quodam enim myſterio dum filius Dei filium hominis ſuſtulit ad cœlum ipſa captiuitas portatur, & portat.* Cito Ambroſium, quia hunc magis ſapit ſtylus: ab aliis tamen hæc verba tribuuntur D. Maximo *homil.* 43. in re dubia vtrumuis eligas perinde erit.

Nunc iam pende, quomodo filius ille hominis, id eſt, libera & ſanctiſſima illa humanitas, captiuitas poſſet appellari: niſi, quia in illa captiua noſtra conditio ob vnitatem naturæ, ad vnitatem naturæ accederet liberanda, aſcenderet liberata. Hinc D. Paulinus *epiſt.* 11. de locis ſacris Solymorum locutus, de quo miraculo illo notiſſimo aſcenſionis, ad rem noſtram ſic ſcribit: *Mirum verò inter hæc quòd in baſilica aſcenſionis, locus ille tantùm, de quo in nube ſuſceptus aſcendit, captiuam in ſua carne ducens captiuitatem noſtram: ita ſacratus diuinis veſtigiis dicitur, vt nunquam tegi marmore, aut pauiri receperit.* quaſi in carne Chriſti liberā, & puriſſima, liberāda captiuitas noſtra ſuſtolleretur. Sed lubet ſeorſim nonnulla ponderare, quæ hunc triumphum noſtrum reddunt glorioſiorem, vt inde quàm meritò ab Eccleſiā ſollicitetur clariùs cognoſcatur. 1915. *Triumphus noſter ex aſcenſione Chriſti, vnde maneat glorioſus.*

§. IV.

Vnde triumphus iſte noſter maneat glorioſior.

POnderabam aliquando quàm diſtinctè Marcus locum Chriſto aſcendenti attribuerit c. 16. *Et Dominus quidem Ieſus poſtquam locutus eſt eis, aſſumptus eſt in cœlum, & ſedit à dextris Dei.* Si enim non fallor, condiſtinguens Deū à Chriſto, clarè innuere noluit, ſe de Chriſto, quâ homo eſt, fuiſſe locutum: vt intelligeremus Chriſto, quâ verbum eſt, alium eſſe locum deſtinatum, imò innatum, ſcilicet ſinum Patris: in hoc enim ſinu, vt loquitur Ioannes, habitat vnigenitus. & quorſum id? vt gloria noſtra in aſcenſione Chriſti, veriſſimi triumphi ratio cognoſcatur. Aduerte ergo, vt clariùs procedam, longum diſcrimen inter humanos Principes, & diuinum dum triumphant: illi poſt victoriam aſcenſo Capitolio coronas ſuas Ioui Deo ſuo offerebant: hic verò non aliam, ſed ſemetipſum vero numini Patri offert vt coronam. 1916.

Hinc Dauid ad Deum Patrem locutus: *Benedices coronæ anni benignitatis tuæ*, Pſ. 64. n. 12. vbi Euthymius ſic ſcribit: *Annus benignitatis optimum prædicationis tempus ſignificat: cuius anni corona Chriſtus eſt.* Aſcendit ergo Chriſtus trāſacto prædicationis ſuæ tēpore, quo benignitas & humanitas apparuit ſalutaris, & ſeipſum qui corona eſt, tanquā triūphalem coronam Patri dicauit. benè ergo ad dexterā ſedet, 1917.

quasi in dextrâ, quoniam in numinis manibus coronæ olim vtplurimum collocabantur: vnde Valer. Max. *lib. 1. cap. 1.* de Dionysio locutus: *Victorias*, inquit, *aureas, pateras & coronas, quæ simulachrorum porrectis manibus sustinebantur, tollebat*. consecrabantur nimirum victoriarum icunculæ & coronæ manibus Deorum, vt eorum dono acceptæ noscerentur: sedeat ergo Christus, qui corona est diuina, ad Patris dexteram, quasi tantæ manui se dicans atque consecrans.

1918. Nunc iam pende quid Isaias dixerit de Ecclesia: *Videbunt*, inquit, *gentes Iustum tuum, & cuncti Reges terræ inclytum tuum, & vocabitur tibi nomen, quod os Domini vocabit tibi, & eris corona gloriæ in manu Domini, & diadema regni in manu Dei tui*, cap. 62. à n. 2. Cur enim corona non tam capiti imponitur, quàm manui: nisi quia in Ecclesia Christo incorporata felicior triumphi ratio adimpleretur: indeque fit corona victoriæ in manu Dei, quia Iustus noster Christus nobis aduenit, & victor nobiscum ad Patrem remeauit, vt dum ad dexteram est Patris, sacræ corona dexteræ splendescat? quantus hic amor Christi, quanta corona nostra? quid ni corona simus, si ipse Amor diuinus hoc gesto videtur coronatus. Do multa, sed pulcherrima verba D. Nili apud Phot. *cod.* 276. de ascensione loquentis. *Diuina*, inquit, *bonitatis imber incipiens hominibus effundi, supra modum auctus est: & magna olim exhibita beneficia maioribus in præsens obscurauit. nam erant quidem ante hoc beneficium, illustria & summi amoris signa, Adam è virgineo sanguine nouus factus, corporum morbi fugati, ex animabus dæmonia eiecta: latrones latronum principem vincunt, & de eo triumphant: resurrectio morti succedit. hactenus hæc plena sunt splendoris, & dignitatis: sed donum quod nunc celebramus, non admittit comparationem, & amor creatoris erga nos, vincit se ipsum, & vnà cum victoria ornatur, sicut & omnia quæ ad inferorum cladem attulit, nihilominus quàm si horum singula victoriæ coronam reportarent. Terrigena natura terram relinquens, quin potius ferens in cœlum, transfertur: & quod dictum est* Genes. 1. *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, magis reformationis, quàm formationis esse videtur: exemplar immortalitatis est forma hodie assumpta; huius verò adumbratio & typus est creationis nostræ ad diuinam imaginem constitutio.* Non piguit transcribere multa, quia non trita: & si singula ponderas, (mihi non vacat) egregiè dilatabis.

1919. Sed adhuc minus putauit Christus si qua homo nos secum ad dexteram Patris collocaret, nisi etiam qua Deus & Verbum in eumdem Patris sinum nos immitteret: nec id absque triumphi consuetudine. Equidem insignior triumphatoris corona *laurea* erat, in qua apertum victoriæ symbolum virebat: hæc verò non sicut aliæ minus pretiosæ, licèt aureæ, in manu numinis, sed in ipsius sinu collocabatur. testor Plinium panegyristam: *Allata*, inquit, *erat ex Panonia Laurea*, &c. *hanc Imperator Nerua in gremio Iouis collocarat*. quasi dignior quæ cordi numinis applicaretur. Ascendit ergo Christus, id est, immortalis corona, laurea sempiterna, & qui iure naturæ, nostro dicendi modo, sinum paternum repetebat sibi, nouo victricis laureæ iure sinum nobis acquirit eumdem, vt ibi cum ipso naturali filio, nos adoptati per gratiam quiescamus.

Age dum Paule, edissere nobis quid sentias de hac re: *& conresuscitauit*, inquit, *& consedere fecit in cœlestibus in Christo Iesu*, Ephes. 2. n. 6. Ast vbi sedemus loci, in his cœlis? non opus fuit exprimere, cùm satis id pateat, dum consedere nos dicat *in Christo Iesu* in cœlestibus, id est, Christo vnitos & incorporatos: si apud cœlos absolutè in Christo dicimur consedere, vbicumque Christus sedeat, illi vniti simul consedeamus necesse est: ipse non solùm ad dexteram, sed & in sinu residet, vtrobique nos cum illo consedebimus. Elegantior adhuc ad hunc locum D. Nilus citatus, sic scribens. *Quis potentias Domini enarrabit? regnat cum diuinitate natura, quæ priùs in Paradiso nec diuinam vocem audire sustinuit, sed præ timore fugit, & se se occultauit. O Dei erga me bonitatem! non meminit transgressionis, non recordatur pacti quod cum serpente pepigimus: ingratitudinem hominum non reputat, lapsam naturam non erubescit, sed in barathro mortis iacentem, & in ipsis impietatis adytis amplectitur inenarrabilibus amoris diuitiis, & illam ex inferorum penetralibus retrahens, vnà cum diuinitate sua creator creaturam eleuans paterno sinui imposuit: ideo Paulus clamat, conresuscitauit*, &c. 1920.

Ne quis verò interim peccatis fœdus diffideret, dum in terra arbor virtutum floribus, & fructibus spoliata arescit, bene Christus in sinu, siue in corde Patris dicitur cum Ecclesia residere: quia cùm à corde vita procedat, vt ait Sapiens, quæ vita à diuino corde non speretur? si ergo Christo saltem per fidem vnitus peccator tamquam radici adhæreseit, iam cum Christo in diuino illo corde vitali, quantum res patitur, collocatur. Suspiret ergo vitæ & gratiæ succum à radice, à loco suo vberrimo, vt tandem per pœnitentiam frondescat. Optimè tandem Nilus: *Infra quidem*, inquit, *corruptione adhuc premimur: quando vero in cœlos oculos conuertimus, corruptionem natura deponit: videt enim supra resurrectionis radicem Christum eorum, qui infrà mortui sunt.* vt hinc melius, quàm vnde olim Philosophi, homo arbor inuersa, radices sursum emittens, intelligatur. Multo plura pararam in Canticum moralia: sed ne tomus maior iusto, sit fastidio, alibi danda remitto. huius omnia, Ecclesiæ Romanæ matris censuræ libens & obsequens summitto. 1921.

FINIS CANTICI TROPOLOGICI.

APPENDIX

APPENDIX TROPOLOGICA.

ABSOLVERAM iam opus, quod dum Superiorum iudicio committo approbandum, adhuc plusculis mysticis cumulandum commentarium praeceperunt, vt sicca littera, & illa longa, sed penitus necessaria, hinc vberius pinguescere videretur; ergo nonnulla illorum, non inuidus, sed timidus ne te grauarem, quae subtraxeram, lubens restituo: & nouis etheologiis me accingo, singula capita breuiter percurrens.

§. I.

Adulta iam virtus puerili adhuc comitur pudore.

1922. NIHIL Christo dulcius, quàm Anima de virtutibus iam perfecta: & tamen adhuc de puerilis synceritate pudoris, simplicissima: vt teneat iam perfectam in thalamo sponsam, quam tenent adhuc quodammodo incunabula vagientem. Sic virtute adolescas opus est, vt semper de synceritate infantias, & repas de pudoris incunabulis, cùm iam raperis ad thalamos amoris. Hinc faustum votorum suorum exordium assumit sponsa, *osculetur me osculo oris sui, quia meliora sunt vbera tua vino*, cap. 1. num. 2. quas non delitias orat, aut magis exigit vis amoris? ad quem perfectionis gradum non venerat, quae diuinis iam osculis assuescebat? quem non puritatis spiritum propalabat: quae ebibendo per os Dei spiritu, eodem deinceps suspirabat respirare? benè Bernard. ibi sermon. 7. *Quis dicit? sponsa quaenam ipsa? anima sitiens Deum. Sed pono diuersas affectiones, vt ea, quae propriè sponsae congruit, distinctius illucescat. Si seruus est, timet à facie Domini: si mercenarius, sperat de manu Domini: si discipulus, aurem parat Magistro: si filius, honorat patrem; quae verò osculum postulat, amat.* Ergo in tam suspirante perfectione, inque tam perfecto amoris suspirio, os, vnde captantis oscula, laudandum videbatur. Sed sponsa, de ore nihil: oscula petit, sed pectora commendat, vbera laudat: certè, quia erat in thalamo, velut in cuna, & virginea puellarique synceritate, inter oscula sponsae debita, vbera tamen, lactentibus infantibus inhiata, non deseruierat. Beda ibi. *Vinum feruorem scientiae legalis: vbera verò, dicit rudimenta Euangelicae fidei.* Quàm humilis synceritas? quàm profundus pudor dulcibus osculorum metis, conterminos ingressus, & rudimentorum carceres constituere.

1923. Mille Saulis, & inimicorum insidiis Dauid petitus, dum opem orat, sic subdit exoratus. *Si non humiliter sentiebam, sed exaltaui animam meam: sicut ablactatus est super matre sua, ita retributio in anima mea*, Psalm. 130. numer. 2. perfectus erat, & quando non lactentem, saltem se ablactatum protestatur. Ecquo mysterio? attende. Quid non patitur puer ablactandus à matre? Summouet haec illi vbera, hians eludit os, repellit suspiriolum, si quando praebeat: vnde olim lactei fontis dulcedo effluebat, acerbam absynthiorum amaritudinem lambit infantulus: nec tamen indignari nouit: irulas è matre agnoscit, quibus & ignoscit: lachrymas fundit, quibus risu permixtis sollicitat eandem, nec tamen impetrat: adhuc tamen brachiolis amplexantibus, repulsus stringit, admouetur amotus. Quàm humilis synceritas! quantus ignotae adhuc, iam tamen debitae reuerentiae pudor habitus! Exprimitur planè Dauid, Iustus effigiatur, quem eam perfectum duriori tribulationum cibo pascendum curat Deus: ille tamen innocens patitur, & innocentior non queritur: quaerit priscâ simplicitate Patrem, repellitur: sollicitat, abiicitur: nec tamen abiectus, puerilem nouit abiicere innocentiam. Non parcam à transcribendis hîc plusculis ex Chrysostomo, quia grauissima. *Talis fuit mea humilitas, qualis infantis, qui pendet ab vbere matris; quemadmodum enim ille adhaeret matri, continetur, vt omnis arrogantiae purus, viuit in innocentia summa, & simplicitate: ita ego etiam in Deum me gerebam, ei perpetuò adhaerens. Ablactati autem, non abs re meminit, sed volens ostendere afflictionem, angustiam, dolorem, malorum magnitudinem. Quemadmodum ergo puellus, qui nuper ab vbere auulsus est, nec sic quidem à matre recedit, sed flens, gemens, lugens, agrè ferens, & se afflictans parenti semper adhaeret, nec ab eâ recedit: ita ego quoque, inquit, cùm essem in afflictione, angustiis, & multis calamitatibus Deo semper adhaesi. Si autem ita non fuit, retribuatur, inquit, super animam meam: hoc est, dem vltimum supplicium.* Vltima quidem verba, seuera satis: quasi ita adultae iam & tribulatae virtuti, puerilis simplicitas exigatur: vt si desit, vltima illi poena impendere videatur.

Hominis hospites, quasi immortalis obliti nectaris, apud Abrahamum Angeli discumbunt: quaerunt inde inter epulas, *Vbi est Sara vxor tua?* Genes. 18. num. 9. non aderat certè Sara: sed cur abesset? ministrabat stans hospitibus grauissimus Patriarcha, & maritus: cur foemina eidem muneri non vacaret? an quia foemina erat? at longo iam de senio, nedum de sanctitate, & sibi, & hospitibus secura. Quid ergo? respondet Ambros. lib. 1. de Abrah. cap. 5. *Pronectior* 1924.

ætate iam Sara, iuuenilem cuſtodit verecundiam. Vix ſibi fidebat prouecta virtus, & ætatis iam ſecurior munimine, adhuc ad hoſpitum pauet occurſus: purpureiſque pudoris roſis, ſeniorem pulchrè amœnat conditionem: ridet itaque verecundiæ ver floridum, inter rigentis hyemis annos aridos.

1925. Suffulſerat diuinam domum, fidem populi, & Templi dignitatem roborarat, mores omnium compoſuerat, ſimon Sacerdos magnus, cuius dum egregias virtutes, & apicem attingentes dotes commemorat Eccleſiaſticus, ſubdit ſtatim. *Quaſi oliua pullulans, & cypreſſus in altitudinem ſe extollens,* cap. 50 n. 11. Oliua ridenti foliorum pace nobilis, nobilior robuſto trunco, ſed nigricantium baccarum fructu nobiliſſima: de annoſitate vtilior, de ſenio venerabilior habetur. huic ergo videbatur tantus Sacerdos comparandus: & tamen audis nouellam, & pullulantem arbuſculam, trunco teneram, cortice delicatam, foliis ieiunam, fructibus inanem. Ecquid ita? aptè D. Antonius de Padua Dominic. 12. poſt Trinit. *Oliua pullulans, quia iuſtus ſemper videtur ſibi incipiens.* Nodoſa virtus, ponderibus immenſis vigens, annoſitas frondoſa multos inumbratura ſibi tunc pullulare viſa, cùm de maturitate ſenili, pudorem ſemper conſeruat puerilem. Deo gratior viret, ſibi radicatur ſecurior, dum cùm maximè vernat procerior cypreſſus, adhuc oliua pullulans venit commendanda.

1926. Nullam contra ſanctiſſimum Iobum machinam non mouerat Dæmon, omnia contudit, ſolam illi mulierem reſeruauit, quia, vt benè Chryſoſtom. in Catenâ, *ad iuſto parandas inſidias, haud parum ab ea auxilium expectabat: icciirco eam, tanquam certiſſimum telum reſeruauit.* Et quid tandem dæmoniaca fœmina, imò dæmon fœmineus, & ideo robuſtior à Iobo ſancto conatur extorquere? iacebat beata illa conſcientia in ſterquilinio, vbi ſuauioribus amplexibus, quaſi in thalamo Deum ſtringebat. tunc aggreſſa fœmina: *Adhuc*, inquit, *tu permanes, in ſimplicitate tuâ?* Iob 2. numer. 9. Reſeruatur itaque vxor viua, inter mortuos filios, quæ ſæuiorem dolorem coniugi, loquendo afferret, quàm moriendo: at robuſtius, & certius iſtud telum, vni ſimplicitati extirpandæ contorquetur: nihil enim Deo gratius, ac proinde nihil ingratius dæmoni, quàm in ſumma virtute, candorem quendam ſimplicem, & ſimplicitatem puerilem conſeruari. Hugo Cardinal. ibi ſic explicat: *in ſimplicitate, id eſt, in ſtoliditate.* heu! quot ſunt in Religionibus, qui, ſi quos poſt longum tempus, vident in primâ illa modeſtia, & ſimplicitate perſeuerantes, irrideant, & ſtolidam eſſe tyrocinij ſimplicitatem effutiant. Proh linguas venenatas! Sinite quibus id boni conceditur, in ſimplicitate ſua permanere.

1927. Aſſumitur à Samuele, Saul in Regem diuina electione, ætate grandis, corpore procerior, altiſſimus virtute; & tamen ſubditur, *filius vnius anni erat Saul cùm regnare cæpiſſet*, 1. Reg. 13. num. 1. vt cauſſa, cur electus fuerit, innueretur. ſcilicet dignus erat imperio, qui in altiſſima virtute, puer idem ſimplicitatem conſeruabat. Tritum illud Gregorij ibi, *vnius anni Rex eſſe deſcribitur, vt donum pueritiæ, in perſona Regis, innocentia bonum ſignet.* At vnde tam neceſſaria hæc puerilis innocentia Principi? quia retinendis à Deo regnis, vt plurimum ingentes virtutes requiruntur: neque ingentes virtutes, ſine hac ſacra puerilitate conſeruantur. vnde *cap.* 15. *numer.* 17. eiuſdem libri, ita ad illum Samuel ex Dei verbis. *Nónne cùm paruulus eſſes in oculis tuis, caput in Tribus Iſraël factus es?* de quo iterum magnus Gregor. *quaſi dicat, per veritatem humilitatis, regnum promeruiſti: ſed nunc prætextu humilis, veritate tumidus regnum perdis. Quid enim ſunt oculi cordis, niſi aſpectus rationis? nam qui integros niſus rationis habet, perfectè illuminatus eſt. in oculis ergo ſuis eſt humilis, qui ſe perfectè reſpicit, & humilem perfectâ viſione cognoſcit.* Pende vltima verba, in oculis tantùm ſuis, ſibi paruulus erat, non ſic in aliorum oculis, infantem regium, poſtea imperio ſucceſſurum, clientes, & Aulici potentiores ſuſpiciunt humiles, proſtrati venerantur: ille ſolus ſui inſcius, paruitatem ſuam videtur recognoſcere, dum trepidis lachrymulis, meticuloſis gemitibus, criſtatos duces ad dextra oſculum fugit magis, quàm ſuſcipit: aliunde ſuis applaudit crepundiis, oblatas gemmas & ornatum non curans: arridebit pomo & flori, qui coronam & ſceptrum conculcabit. Talis fuerat Saul ad ſimplicitatem, ideo dignus imperio iudicatus.

Apparet id claræ in eadem hiſtoriâ, vbi quæſitus Deus de Saule deſiderato, reſpondet: *Ecce abſconditus eſt domi: cucurrerunt itaque, & tulerunt eum inde*, cap. 10. num. 22. ſic puer terriculamenta fugiens, abſcondi ſolet, in qua ſi permaneret ille ſynceritate prudenti, nunquam Deo poſtea, de ſtulta quadam puerilitate tanquam Regno ineptus damnaretur. Sic enim hæc ſimplicitas viros in pueros prudentiſſimos transformat, vt eius defectus, ſtultam quandam conciliet puerilitatem. Hugo Cardinal. ad illud cap. 15. numer. 13. ſuprà citatum. *Paruulum ſe Saul priùs vidit: ſed elatus potentiâ, tam ſe paruulum non videbat, cæcorum comparatione ſe præferens, quia plus poterat, magnum ſe præ omnibus exiſtimabat: cùm apud ſe magnus, apud Deum paruulus fuit.* deſumptus locus à gloſſa. Et benè, debebat enim creſcere cum imperio virtus; & cum hac incipientis cuiuſdam pudor pueritiæ. Prudenter Plinius in Paneg. ſuo ad Traianum. *Solum ergo te commendat temporis ſpatium: iunxiſti enim, & miſcuiſti res olim diuerſiſſimas: ſecuritatem imperantis, & incipientis pudorem.* quia virtus creſcens imperij radices ſecuriores immittebat: & virtutem grandem, pudor quidam pullulantis ætatis amœnabat. Fortaſſe hoc voluit Chriſtus ad Apoſtolos: *Nolite timere puſillus grex, quia complacuit Patri dare vobis regnum*, Lucæ 12. num. 32. iam Reges erant, vt fatentur Patres, & adhuc ſub infantilis puſillitatis timore, ſimplicitatem, & candorem innocentiæ conſeruabant: vnde à Chriſto commendatur puſillitas, timor amandatur. 1928.

§. II.

Expono ſacri pulueris, ſeu bellici, ſeu agoniſtici, effectus glorioſos.

DEſcribitur Anima, tacitis ſodalium irridentium calumniis, reſpondens. mirabantur illæ, Chriſti deliquia, in delitias has ſubnigras, & ideo indecoras, collimare. quibus illa ſubridens: *Nigra ſum, ſed formoſa filia Ieruſalem,* cap. 1929.

cap. 1. num. 4. quasi dicat: quàm patet clarè, mollículas adhuc, & delicatas, animo magis, quàm sexu fœminas, è tutis pacificæ vrbis mœnibus non egressas, & adhuc sponsi Christi bellis pugnandis ineptas, telas magis, quàm tela pertractare: illud noscite, me nusquam eius oculis apparere pulchriorem, quàm iniecta hac nigredine, quam obiicitis: bella gero, & præliorum puluere nigresco, nullaque medicamina comendæ faciei, hoc ipso mihi puluere aptiora. recurrat lector ad litteram, vbi de puluere bellico denigrante, sed comente pulchritudinem, plurima cumulaui. Nunc capies Ambros. ibi. *Nigra exercitij sui puluere: nigra ergo dum præliatur, decora dum victoria sua insignibus coronatur.* quasi aurum coronæ fulgentius, è subnigricanti puluere rutilaret.

1930. Didicerat, credo, tam nouum comptûs genus strenua virago, à Duce Christo, quem illa mysticè celebrans, sic depingit: *Caput eius aurum optimum, comæ eius sicut elata palmarum, nigræ quasi coruus*, Cant. 5. num. 11. ex Græco vertunt aliqui: *comæ eius abietes nigræ.* Et quidem mirum est iustos, qui, auctore Paulino, hîc significantur, vnde auri radiis fulgidis, indidem ramis arboris nigris comparari: si fulgor aureus scintillat lucem, internitet splendore: quomodo interim obfuscatus nigredine, & atris obuelatus vmbris prædicatur? Sed respondet D. Paulinus pulchrè epist. 4. *Bonus iste coruus, nec ille ad arcam reuertendi immemor, sed ille pascendi Prophetæ memor, cui bene comparantur, illarum abietum æmuli crines, de quibus dicitur, abietes bonæ & nigræ, adducentes naues Tharsis*, &c. *veruntamen illæ abietes nigræ & bonæ, adducentes naues Tharsis, secundùm eius formam sunt, quæ fusca pariter, & decora est.* Itaque ex mente sancti Doctoris, crines Christi, idest, viri sancti, qui simul eius aurum sunt, (vt ipse latè probat) per ordinem ad abietes illas Tharsis nigras, & bonas, dicuntur *nigræ abietes sicut coruus.* nigredo autem & pulchritudo, (sicut & in sponsâ) ad formam coniunguntur: vt sicut illa nigricabat puluere, victoriâ fulgurabat, sic & iusti. ipse se statim aperit Paulinus, post alia: *Abietes*, inquit, *sunt nigræ, & bonæ: nigræ, non iam de peccato, vt puto, magisque adhuc vel de inhabitatione corporea, vel de exercitationis internæ quasi bellico, vel puluerulento sudore nigrantes.* equidem in vulgatis nostris hæ *abietes Tharsis*, quas vocat acutissimus Pater, non leguntur: in Græcis, Hebræisque exemplaribus, non mediocri quæsiui diligentia, nec inueni. standum tamen, & credendum tanto viro, qui absque dubio alludit, non de nihilo. sufficit ad rem nostram, vt in loco Cant. elatæ, Græcè ἐλάται, abietes significent, vt multi volunt. tracto hæc morosiùs, quia nihil mihi antiquius, quàm sanctis auctoribus violentiam non inferre.

1931. Sed tu mihi nota, pulchrius adhuc in vulgatis nostris, hos crines non tam abietes dici, quàm *elatas palmarum.* nec immeritò: qui enim sacro hoc puluere nigricabant, eo ipso in Palmæ formam, læto victoriæ præsagio pullulabant. & certè nescit decorus iste puluis, palmis & victoriis non assuescere. Horat. *lib. 1. Od. 1.*

Sunt quos curriculo puluerem Olympicum
Collegisse iuuat: metaque feruidis
Euitata rotis, palmaque nobilis
Terrarum dominos euehit ad Deos.

quasi ipse puluis certaminis Olympici palmarum nobiliorum nobilis esset genitor. imò nescit gloriosa palma, nisi hoc fota puluere viridiscere, nisi ab hac terra pulchrè pullulare. vnde & idem *epist.* 1. neminem ita reputat humani expertem sensus, qui si hac posset palmâ, sine puluere frui, *cui sit conditio dulcis sine puluere palmæ*, non eò cupidissimus conuolaret. Sed certè ingloria & ignobilis illa gloria, quæ sine sudore viret, nec vincitur cum laude, vbi sine periculo decertatur. ideo Sanctorum aurum quo coronatur Christus, tanquam gratiori emblemate sacri nigredine pulueris venustatur. grauiter D. Ambros. lib. de Hel. cap. 21. *Molesta caligo pulueris, sed speciosa tolerantia: nemo stadium puluerulentus ingreditur, sed puluerulentum reddunt certamina: vbi colligitur puluis, ibi palma proponitur: nemo iterum nitidus coronatur: puluerulentum decet victoria.* Quàm aptè autem in idem cum pulueris nigredine, Solis decolorationem iungeret sponsa, ex eodem Ambros. paulo antè elucidatur. *Ingressus stadium, puluere vigorem animæ tuæ excita, excita lacertos: progressus in scamma, necesse est, vt excipias puluerem, subeas æstiui Solis flagrantiam: grauis æstus, sed dulcis victoria.* En tibi vnde sponsæ decor, vnde laus prima: sic amoribus Christi inhiat, vt ad delitias palmæ, per colorantis æstus, per nigricantis pulueris tolerantiam perueniret. ideo Seneca de vita Beat. *cap.* 7. virtutem exprimit: *Puluerulentam, coloratam, callosas habentem manus*, de quo alibi.

Nec immeritò: ex hoc enim puluere luctator ille Iacob euasit illustris, Esau fratrem dedecoris caligine obruturus. *En morior*, inquit ignauus iste: *quid mihi proderunt primogenita?* Genes. 35. numer. 32. moriebatur quidem, non tam languida fame, quàm ignauo languore: commutat iure lentium, ius primogenituræ: decoquit regni purpuram, dum rufæ nepos inhiat coctioni. & vnde tantus torpor? vnde turpis abiectio? nouerat primogenita Dei, labore acquirenda, & cœlestem palmam exercitatorio puluere viridescere: id abhorret, & gloriam ignauus fugat, vt fugiat palæstram. Ambros. lib. 1. de Cain cap. 4. *Non ne tibi videtur Esau tanquam in agone victus, & propriæ mentis infirmitati imparem se existimans, cessisse victori coronam, quem videbat nullis passionis illebris inflecti, quarum ipse puluerem sustinere non poterat?* oppugnant nimirum passiones expugnaturæ: nisi repugnans, pulueri certaminis perstes, tolerando. 1932.

Sed aliunde hunc puluerem excutiamus. Posses dicere, non tam esse hunc puluerem humani certaminis, quàm diuini conflictus: idest, ipsum Deum castra mouere in sponsam: Dei verò bellicum puluerem perbellum esse isti medicamen faciei: dum ortus sui limosam terram, tenuem fragilitatis suæ puluerem recognoscit: imò nihil velle aliud puluerem illum Dei piissimè præliantis, quàm propriæ vilitatis notitiâ, superbiam ab sponsâ penitus auertere. Cape hinc, ni cæcutio, obscurum locum Nahum cap. 1. num. 3. *Dominus patiens, & magnus fortitudine, & mundans, non faciet innocentem.* Ecquod intricatius ænigma? ecquis huc OEdipus? manus Dei totæ ad abluendum occupatæ: capacissima gratiæ balnea parata ad abstergendum. nec tamen ibi lotus, innocens reputabitur? allucet his tenebris acutè Stephanus Cantuar. *Quamuis mundat, tamen illum quem mundat, nocentem ostendit esse sibi, vt peccatorum suorum iugiter recordetur.* relinquit certè Deus mundans, animam niue candidiorem, astris puriorem: veruntamen ita humilem, & confusam, ita anteactæ vitæ scelerum memoriâ subpudentem, vt ad- 1933.

huc non sibi innocens videatur. Iam ad rem. & vnde, inquis, tam noua mundantis ablutionis ratio, tam noua conditio? certè, ex iis quæ statim subduntur: *Dominus in tempestate, & turbine viæ eius, & nebula pulvis pedum eius*, eodem cap. & numer. vbi nota Vatabli elegans. *quasi dicat: cùm venerit, excitat puluerem magnum, qualem nubem pulueris, excitare solet exercitus, cùm properat*. iam locus planus. puluis è cœlo animæ respersus, necessariò fragilitatis excitat memoriam, pudorem conciliat, & dum confusionis nigredine videtur offuscare, eo ipso decorem amœnat, decorat venustatem. sic in iucundo hoc bello, bellè anima dum superatur, superat, expugnat cœlum, dum expugnatur inde.

1934. Contendebat cum ipso Deo Esther, de populi salute, de miseræ gentis suæ redemptione. immittit haud tenere digitos (pectinem diceres eburneum, si currerent pacifici) caput oppugnaturos, & ex comarum aurifodinis eruta fila aurea in annulos contorquet, singulis, vt par credere, ex oculorum conchis gratiores interserens margaritas. Deinde ipsis illis laqueis, qui vincula voluntatis, & voluptatis fuerant Assueri, lutulentis prætereuntium pedibus apparat stramenta: *omnia loca, in quibus antea lætari consueuerat, crinium lacerationes compleuit*, cap. 14. numer. 2. caussam subdit D. Anton. de Pad. Dom. 16. post Trinit. *Debet omnia loca, in quibus fuit delectata, crinium laceratione replere: vt quot in se habuit delectamenta, tot de se inueniat holocausta*. Sed hem, dicat aliquis, quid nam laceris his inesse comis putabat Esther: vt solæ in hoc prælio, reportaturæ victoriam reputarentur? cur his tantùm armis Regina, & iræ diuinæ vim retardatura, & sacros cœlestis misericordiæ thesauros spoliatura sibi credebatur? Audi quid paulo antè dicitur: *pro vnguentis variis, cinere & stercore compleuit caput*. igitur crines erant, sed cinere, sed puluere respersi: vnde tam pulchri diuinis oculis, vt ipse, qui illos aurâ spiritus flante, hoc puluere, tanquam armis præmuniuit, eisdem iam cessurus molliatur. Idem D. Antonius: *Anima pauens periculum mortis æternæ quod imminet peccatoribus, debet ad Domini misericordiam confugere, & vestes temporalis gloriæ exuere, & fletum, & luctum suscipere, & pro vnguentis variis, & delectationibus carnis, cinere, idest, memoriâ fragilitatis suæ, & stercore propriæ iniquitatis, debet caput mentis aspergere*. Inflauit igitur cœlestis aura, Reginæ, mentem istam, vt iniecto pulueri, fragilitatem suam recognosceret: vnde & ista robustior cœlo expugnando, furori vincendo, Deo vinciendo.

1935. Quid mirum? si puluis iste vilitatis nostræ, in amatorio hoc prælio diuinitus iniectus, puluis est pigmentarius: quasi afflet turbo, non arenarum mole, sed aromatum mollitie. Vidistin' aliquando ingrediente viro Principe domum vnguentarij, vbi commolita efformandis pastillis coaceruantur; vt illi, blanditiarum ergò, assurgat ex aduerso aliquis operarum, & leui flatu puluerem excutiat odoratum, beatâ hospitem excipiens tempestate? sic Deus, dum præliaturus, vilitatis tuæ te puluere respergit, pretioso aromatum aspergit nimbo. Facit huc non vulgaris locus Iobi, qui postquam prostrato dæmone, charismata æmulaturus meliora, patientiæ robore Deum ipsum ad amores luctam prouocabat, sic subdit: *in turbine conteret me, & multiplicabit vulnera mea, etiam sine causâ*, cap. 9. numer. 17. Sed heus tu, Iob fortissime! vide sis, ne fortè doloris vehementia verbum aliquod extorqueat, haud ita constans: pœnas à Deo inflictas, adacta vulnera, (licèt quandoque tentando tantum pectori, non puniendo sceleri adigantur) fidelis quisque & humilis, semper ob commissas culpas, reputat immissa: quomodo ergo *sine causâ*, turbine isto vulneratum, te audes prædicare: certè sine causâ: inquit Iob, vulnera quippe ista salutis sunt, & beneficiorum cumuli: his autem præter diuinam pietatem, nullam à se caussam, humillimus Iob voluit assignatam. Gilibertus serm. 15. *In turbine conteret me, in turbine spiritus sui, spiritus vehementis, in turbine spiritum meum arripientis, in hoc turbine conteret me, & multiplicabit, inquit, vulnera mea. Integra mihi videbatur, antequam veniret spiritus vehemens, iustitia mea: sed ipse diiudicat, ipse conterit, ipse vulnerat, & multipliciter confringit bonorum præsumptionem meritorum: sauciam & languidam humanam docet esse virtutem*. Scilicet turbo est, & turbo cœlestis, quid ni ergo puluerem afferat cœlestem, puluerem pigmentarium, quo decore infuscata anima, dum nigriorem se putat, pulchrior appareat? Idem Gilibertus clarè. *Vtinam mihi hoc modo conteri obueniat, redigit in puluerem omnium bonorum affectuum piarum meditationum: vtinam Iesu bone turbo spiritus tui, talem anima mea puluerem afflet de plateis cœlestis Ierusalem: vt in hoc puluere calefiam, in puluere sedeam, in puluere dormiam, sed puluere pigmentario*. Flat itaque diuinus spiritus, sacer turbo, & dum vilitatis nostræ puluere nos obuelat, indidem quasi aromate nos beat: vt dum ad aridam pulueris reducti videmur sterilitatem, vberiores gratiarum manipulos demetamus.

Cupis id in eadem, de qua disserimus, sponsâ contemplari? Locus est ad manum. vide quid de illa: *Quæ est ista, quæ ascendit per desertum, sicut virgula fumi, ex aromatibus myrrhæ, & thuris, & vniuersi pulueris pigmentarij?* Cant. 3. numer. 6. 1936.
vniuersitas virtutum designatur, & tamen hæc vniuersitas vni pulueri assignatur. Quid ita? turbo nimirum cœlestis, nescit puluerem istum non adducere, nescit omnia huic pulueri non subdere. Siste tamen, ne fugias: pigmentarius est, & aromaticus: denigrabit te oculis tuis, sed & propterea pulchrior diuinis oculis apparebis. Gilibertus citatus. *Beatus qui in hoc puluere moratur, cui suaues & spiritualiter pulverea cogitationes vndique labuntur. Expergiscimini, inquit Isaias, & laudate, qui habitatis in puluere. Denique & sponsa de felici expergefacta somno, quasi virgula fumi exurgit, ex aromatibus vniuersi pulueris pigmentarij: vniuersi, inquit, & veritas ipsa, bonorum vniuersitatem operum, ad quendam te decet puluerem, & velut sterilitatem deducere*. nihil tamen hac sterilitate fœcundius reperitur. Et dubitabis adhuc, an ex hoc puluerulento prælio, anima licèt nigrior, nihilominus formosior exsurgat? Nec minus gratior Guillelmus ibi. *Suffitus illi erant, thus & myrrha: præter horum halitum, etiam puluis quidam comminutis aromatis colligebatur, & sursum vnà ferebatur: ita vt subtilis hæc aromatum diffusio loco cineris cum aëre mixtis esset, adeoque puluis ipse in sublimi erectus existeret*. quia qui cinis erat ad memoriam, erat ad gloriam puluis pigmentarius: vt dum nigra, decora magis in diuino conspectu cerneretur.

§. 3.

§. III.

Ab eodem puluere agonistico, vitales de mortis memoriâ, fulgurant scintillæ.

1937. HIc puluis, quo Ecclesia nigricat, decorior, vnde victoriæ palmas, vnde propriæ fragilitatis aromaticam percipis notitiam: excitauit memoriam illius pulueris, quo die cinerum Ecclesia ipsa alumnos suos spargit dealbandos, quasi se illis nigram puluere, sed formosam exhibeat in exemplar. Ergo, vt res aptior concionatorum vsui venire possit, illius diei Euangelium cum sacro isto puluere coniungemus: vnde & quæ huc vsque diximus, & præsens Cant. locus, aptiùs explicabitur. Suppono ergo duplicem consuetudinem illius æui: prima Ethnicis Hebræisque communis, quibus in splendidis conuiuiis nihil erat prius, quàm post balnea pretiosa, pretiosioribus imbui vnguentis, vt sic parati discumberent ad epulas. Quia verò & lauari, & vngi, vtrobique, etiam apparatus erat mortuorum: dixit lepidè Mart. *lib.* 3. dum apud hospitem, multum vnguenti, & balnei cerneret: sed nihil epuli.

Res salsa est, bene olere, & esurire:
Qui non cœnat, & vngitur Fabulle,
Hic mihi verè mortuus videtur.

Secunda solius ethnicismi erat cærimonia: cùm enim putarent, animas insepultis corporibus non quiescere: habebant varias formas supplendi breuiter sepulturas illis, quibus infausto fato denegatæ: illa frequentior, qua puluisculo caput cadaueris inspergebant. vide multa apud interpretes Horat. *lib.* 1. *odar.* vbi miser quidam è mari proiectus orat sibi, *arenæ, ossibus, & capiti inhumato particulam dare.* his positis,

1938. Quòd Christus ieiunium præcipiat, & seueram irroget abstinentiam, interim verò & balneum, & vnguentum adducat, dicens: *tu verò cùm ieiunas, vnge caput tuum, & faciem tuam laua,* Matth. 6. numer. 16. id certè nil aliud videtur, quàm nobis viuam mortem intimari. Lauare, vngi, nec edere, id mori est. Sic se res habet: mortuos, idest, plenè mortificatos nos cupit Christus, si vestram perfectionis viam ingredi conamur. id autem vt perfectè executioni mandetur, en aliam cærimoniam ab Ethnicismo suo, Christianizat Ecclesia, irrogat sepulturam: dum singulis quibusque annis, iniecto capitibus puluere, nos sepelit: vt discamus vix pœnitentes habendos, nisi penitus mundo moriamur: neque ita satis mortuos, nisi sepulti quodammodo iaceamus; sub nigro hoc puluere, ad eiusdem exemplum formosiores.

1939. Quærebant sub hilari resurrectionis manè, fœminæ tristes Domini sepulchrum, & cùm esset orto iam sole, tempus tamen ab Euangelistâ nocturno vesperi deputatur, non tam instantis horæ, quàm mœsti cordis noctem considerans fortasse: hoc enim inter doloris nubes, liquefactum, ab oculis emanabat. ergo sepulchrum deueniunt, nec tam horroribus mortis, quàm vitæ splendoribus cinctum, locum intuentur: translatum eò cœlum Angelos assidentes, & gloriosam Domini resurrectionem prædicantes; tunc valere iusso timore, subdit quidam: *venite, & videte locum vbi positus erat,* Matth. 28. numer. 6. sed siste, Angele beate, & quandoquidem felix nuntium affers, confer eiusdem cumulum: doce potiùs has, quæso, vbi nam Christus fuerit inueniendus: quorsum detines & cogis, vt priùs in sepulchrum ingrediantur? quorsum in loco mortis suspirauerint, quæ sub vitalis spei halitu iam respirant? respondet Chrysol. serm. 77. *Ingrediuntur sepulchrum, vt consepultæ Domino, totam fidei resurgerent in salutem. Si complantati sumus in similitudinem mortis eius, simul & resurrectionis erimus.* nigricet ergo sepulchri puluere sponsa, vt inde resurrectionis formositate amœnetur.

Et nota emphasim pulchram verborum Pauli, (quibus alludit Chrysologus:) *Si complantati fuerimus*, &c. Rom. 6. numer. 5. truncum subductum, vt fructificet, non tam interest, vt de stirpe generosa oriatur, quàm vt radici mortuus, accommodatæ terræ sepeliatur: inde enim rediuiuus surgit pulcher foliis, floribus comptus, fructibus diues, futurus gloriosæ maternæ arboris æmulatio. parum interest fideles, quòd immortalis animæ generositatem à Deo sortiantur, quòd ad illius imaginem efformentur: semel de culpâ mortui, non reuirescent, nisi sub hoc felici puluere recondantur: sic sepeliri, complantari est: quò altius foueæ conderis, eo altiores in æternitatem iacis radices. ideo Chrysostom. ibi hom. 11. *Plantæ quidem nomine, & fructum ex eâ nascentem, nobis clam significans.* Sic iam plantatio manet sepultura, & puluis ipse adauget pulchritudinem. 1940.

Mira sunt verba Ieremiæ de iuuene illo, viuidissimo virtutum exemplari, qui Christi iugum tulit ab adolescentia, cuius epulum festiuius, opprobrium: de quo ita. *ponet in puluere os suum, si fortè sit spes*, Thren. 3. numer. 29. quàm noua spei nutriendæ singularitas! Si neque iustis se rationibus defendit, si neque verbis saltem humilibus opem postulat: quid spem foueat, aut vnde? parum id: minus enim videtur, media quærendæ saluti non adhibere: at summum est, ipsamet salutis instrumenta reddere impossibilia: quid enim os imploraturum opem pulueri adhibeatur, nisi dum tota spei turris, pulueri iam summersa declaratur? at falleris: hic enim puluis, vbi os reconditur, sepultura erat. clarè in Græco: *dabit in sepulturam os suum.* non aliunde verò, aptius spem fouemus, quàm dum instrumenta illa sepelimus, quæ perfectæ mortificationi poterant obstrepere. Grauiter Ambrof. *in Psalm.* 118. *serm.* 10. ad hunc locum. *Tanquam sepeliat os proprium ne loquatur, & velut quodam aggere virtutum obstruat, ne vocem doloris emittat: tantum pondus afferens patientiæ, quàm spes foueat, vt vocem ipsam velut busto quodam ac tumulo sepeliat, ac includat, quam nulla extorquere; nulla excitare posset iniuria.* sic pulcher spe vernat, dum sepultus sub puluere nigrescit. 1941.

Sed pende in eandem rem, quæ subdat Christus: præcipit balneum & vnguentum: *ne videaris hominibus ieiunans.* huic autem adimplendæ doctrinæ, puluerem sibi assumit Ecclesia, & alumnis inspergit, & meritò: vt enim dixi, iusto non tantummodo mori sufficit, nisi etiam omnino sepeliatur. Mortuus, dum non sepelitur saltem cernitur, & noscitur à viuentibus; qui iam sepultum nec vident, nec agnoscunt. non satis ergo est, inquit Ecclesia, vt iusti mei vitiis 1942.

moriam

moriantur, nisi pariter etiam sepeliantur, sic renouati, vt & aspectus, & memoria præteritæ vitæ omnino aboleatur, & nouus virtutum fructus sub illo puluere penitus abscondatur, nec videndus hominibus exponatur. vtrumque breuiter expendo.

1943. Redeat in prædictæ suæ sententiæ columen, Apostolus: *consepulti enim sumus cum illo per baptismum, in mortem: vt quomodo Christus surrexit à morte, per gloriam Patris, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus*, Rom. 5. numer. 4. Mira loquendi forma. *consepulti in mortem:* non ita in naturæ rebus, vnde comparatio sumitur, solet euenire. morimur quidem, in sepulturam, non è contra in mortem sepelimur: mortuo dicimus deberi sepulchrum, non verò sepulto mortem: cur igitur *in mortem*, idest, ad moriendum, à Paulo dicimur sepeliri? quia qui mysticè vitiis moriuntur, nunquam apud Deum perfectè mortui appellantur, nisi priùs omnino iaceant sepulti. & cur ita? D. Anton. de Pad. *Dom. 6. post Trinit.* ad hunc locum: *Sicut enim Christus dolores crucis sustinens, membra distenta, & confixa habuit, in sepulchro quieuit humanis aspectibus subtractus: sic & nos cruorem pœnitentiæ sustinentes, membra confixa per continentiam habeamus, ne ad priora redeamus, à quibus ita perfectè quiescamus, vt nec eorum visio, nec memoria habeatur.* Sic verè morimur, cùm quodammodo sepulti, & aspectus & memoria vitiorum nobis adimitur, cùm non iam quales olim, noscitamur.

1944. Nondum mens plena, ideo enim sic ablatâ vitiorum memoriâ sepelimur, vt pariter sub hoc puluere virtutes abscondantur, ne (quod Christus præceperat) ieiunantes, & pœnitentes videamur. apertè id in hoc loco nostro, quem sic fusè explicamus, propalatur. pende sponsæ verba. *Nigra sum, sed formosa, filia Ierusalem*, &c. *nolite me considerare, quòd fusca sim, quia decolorauit me Sol.* excusat fuscedinem suam, imò & indidem, pulchritudinem suam manifestat: rationis tamen acumen, in mediis huius ipsius Solis, videtur caligare. Sol diuinus, pulcherrimi illi Christi oculi, vnde cuncta fulgura perlustrantur, qui gratiis conspecta beant, & sibi obiecta amœnant pulchritudine: solummodo hanc sponsam, & illam dilectissimam, denigrant, & obscurant? nil mirum, fuit enim hæc noua gratia, & illa excellentissima. D. Bernardus in serm. *Ecce nos*, &c. ita ad hunc locum. *Decolorauit me Sol: lux interior, exterioris impatiens. nimirum ignis est, & inania folia non admittit: alioqui aut exuri folia, aut certè si praualuerint, ignem extingui necesse est.* fuscedo itaque illa, ideo pulchra, ideo benefica, quia ab exustis foliis, idest, ab externis gloriæ viroribus incineratis. nec enim ignis, ab incendio nisi cineres relinquit: neque virtutum fructus, nisi ab hoc puluere & cinere saginatur, vt alibi ex Chrysologo declaratur, sed iam pressiùs ad puluerem agonisticum.

1945. Pergit Christus *loco citato*, & virtutes thesaurosque nostros, in tuto præcipit collocandos: ibi solummodo securos memorans, *vbi fures non effodiunt, nec furantur.* At cur ita? non ne fures & latrones virtutibus insidiantes? certè nihil frequentius apud Scripturam & Patres, quàm cauta in hos custodia commendatur. non ergo negat Christus fures: sed hos de facto non furaturos faustus annuntiat. Sed cur non furentur? quia supponit Christus iam à iustis executioni mandatum, prius illud monitum de vnctione, & proinde contra tartarum, robustissimos. Non me capies, ni audis Hieronymum ad illud: *vnge caput tuum.* de quo ita, *vt exercentes virtutes, spirituali oleo principale cordis nostri vngere debeamus.* Si quid lapis, exercitium hoc Agones denotat, quos vnctos oleo passim legisti. clariùs ibi Guillelmus Durand. lib. 6. diuin. offic. *Omnis pœnitens debet vngi, tanquam Athleta, & pugil Domini.* dum ergo Christus iustos suos, fortissimos athletas iam supponit, eosdem à furum, idest, Angonistarum timore, liberos esse iubet. At vide iam spiritum quo sponsa Ecclesia, puluere illo suo, quo ad venustatem nigricat, pugiles hos spargit: cùm nihil tritius, quàm pulueris, & arenæ vsus ad luctatores, vt nosti. Do vnum Lucianum in Gymna. *Sudorem largiter semet diffundentem, arena quoque videtur comprimere, dum aspergitur: vtque vis corporis par sit laboribus efficere: estque ventis obstaculo, quo minus lædantur corpora.* & certè ita est, hoc puluere, & mortis memoriâ, Christi agonistæ iam vncti roborantur: è quo contra aduersarios frondentes palmæ pullulant, vt dixi, & immarcescibiles coronæ reuirescunt.

Vix Adam peccat, cùm ecce diuinus Iudex properat fulminans vindictam: confiscantur delinquenti omnia bona gratiæ, natura mulcta: perpetuâque infamiâ miser, cum posteris suis denotatur. Quis interim non miretur, Dominum ita exactè diligentem, in animâ à cunctis gratiæ bonis denudanda: interim de induendo corpore sic sollicitum? *fecit quoque Dominus Deus Adæ, & vxori eius tunicas pelliceas, & induit eos*, Genes. 2. num. 21. Ecquò tendis diuinissime vindex? quid infelix terrigena, denudatâ animâ, indutò corpore tandem meditabitur? quanto satius videretur, si quam intus, foris etiam pateretur nuditatem? si in cortice carnis delineatum gereret, quod spiritui adamantinis typis exprimebatur? Sed latet mysterium haud leue, quod feliciter aperit D. Nilus in cat. *Quandiu cum aduersariis, ad diuinam legem perfringendam, illum adhortantibus, conflixit, nudus quasi in ludorum caueâ consistebat: vbi autem victus est, atque à certamine repulsus, meritò indutus est, cum certandi virtute, nuditate quoque reiectâ.* bene: tantum enim vestis assumitur, quantum dedecoris, & fracti roboris proditur in palæstra. Quæris vnde tam generosus Athleta collapsus? ego crederem inde factum, quia cum gratiarum oleo, pulueris sacri spreuerat ministerium. oblitus scilicet est illius vocis, *morte morieris*, Genes. 2. numer. 17. quid ni rueret? & fortasse ideo subdidit Deus: *puluis es, & in puluerem reuerteris.* vt de cætero, ad alia certamina paratiorem puluerem sortiretur: vnde contra Antagonistam, robustior deinde athleta perduraret. Imò & propterea, cùm aliunde posset facilius, tantum de mortuis animalibus, pelliculas illi in vestem apparauit, quia, vt nemo nescit ex Patribus, hinc sibi mortis memoriam induebat. Satis vnus Lyranus de his pellibus: *in signum suæ mortalitatis.* & inde deinceps non cecidit, quia valenti hoc puluere obarmatus: quod Origenes statim citandus, fortè voluit. 1946.

De Iobo extrema calamitatum percipiente, erepta scilicet bona, & infausta ruinâ filios consepultos, subdit textus: *tunc surrexit Iob, & scidit vestimenta sua*, cap. 1. numer. 21. nec id impatienter gestum, sed animosè: cùm enim suorum omnium, nihil sibi iam reliquum superesse: iam deinceps in se vnum, dæmonis intentandum certamen 1947.

certamen recognouit: meritò ergo veſtem nudat, vt generoſus Athleta prodeat in Agonem. Origenes ibi apud Gloſſam. *Scidit veſtimenta ſua, vt Syrorum more, expeditior eſſet, qui nudo pectore, & ſcapulati pugnant.* Bene eſt ſanctiſſime Patriarcha. Sed quid tantum viribus tuis arrogas contra Dæmonem, fortiſſimum & callidiſſimum inferni antagoniſtam? vbi ſpem collocas, futurum ne corruas: quando longè fortior Adam, tartarei athletæ robori ſuccubuit? at Adam, inquit Iob, palæſtricum gerere puluerem non curauit: ego verò hoc puluere munitus ſecurior incedo. vide quid agat: vbi veſtem depoſuit, *corruens in terram adorauit.* corruit in terram, vt puluere ſe conſpergat, nimirum vt mortis refricatâ memoriâ, immortalem ſic hoſtem ſuperaret. Idem Origenes: *Caput terra aſperſit, ſecutus Patriarcham Adamum, ad quem dictum, Terra es, & in terram ibis, & tritauum Abrahamum dicentem, Ego ſum terra, & cinis: profeſſus ſe verum hominem de terra, terrenos inſtruens, vt ſtent aduersùs dæmonem, futuri victores.* certa quippe victoria ab illo ſperatur, qui hoc pulueris in palæſtram deportauerit. pende exactiùs verba Origenis, & quod paulo antè de Adamo cogitabam, obiter videbis confirmatum.

1948. Sed neque mirum ſic ſecura ab hoc puluere, palma pullulet, germinet corona: cùm inde iam quaſi parta, iam quaſi in tuto poſita colligatur. Expende, quæſo, non tam ſimpliciter dici corruiſſe in terram, vt puluere reſpergeretur, ſed etiam vt adoraret: *corruens in terram adorauit.* idem enim eſt, ac ſi diceret: æterne iudex, terrâ oblitus, puluere conſperſus, vel hoc ſolo apparatu, de ſuperando hoſte certior dego: eia igitur præbe coronam, exhibe brauium: ideo adorans, vt coronandorum mos tulit, huc accedo. ita ne? abſque certamine gloria? abſque peractâ victoriâ, parta corona veniet? planè: quia ab hoc puluere certiſſima: iam ſpem felicem, in poſſeſſionem feliciorem viſa commutare. claudat mentem ſuam Origenes. *Surrexit ad victoriæ perfectionem, proſtrauit ad coronæ acceptionem. nam ante Imperatores, qui victores extiterunt, non ſtantes, ſed deorſum adorantes coronam accipiunt. formamque illius oſtendit, qui vt granum frumenti cadens in terram, diabolum deiicit, vt optimus Athleta luctâ dimicaturus, veſtem detrahit, capitque, & corpus cinere aſpergit.* & quando comptior Iob, quàm dum denigratus puluere, vernat coronatus. nigricet ergo hoc puluere ſponſa, certè inde formoſior apparebit: eodem nos infuſcet ad comptum, comat incineratos, inde longè pulchriores perſiſtemus. quid ni ſi puluis eſt palæſtricus, arena agoniſtica, quæ olim ſudore & oleo conſpurcatis Athletis, reſtituendo candori & formoſitati etiam parabatur. ideo iterum citatus Lucianus: *Sordes quoque corporis arena eluit, ac hominem longè candentiorem reddit.* Sed de hoc puluere ad litteram, fortaſſe non vulgaria cumulabo alibi.

§. IV.

Falſa hominum iudicia, niſi ad caſtigati examinis trutinam, ponderentur.

1949. NOn poſſum hinc abeſſe, quin prauos humani iudicij mores trutinemus. A nigredine ſuâ, à fuſco inficientis Solis colore, & calore, quot bona compararet ſponſa, huc vſque vidimus: planè ſub minus compto aſpectu, venuſtas quædam pulcherrima delitebat, & tamen, vt ex multorum conſtat explicatione, à ſodalibus ſuggillabatur, & totum conceptæ fœditatis patiebatur iudicium, indictâ cauſsâ temere damnabatur. Peruerſum eſt hoc hominum ingenium, non adhibita trutinâ, nec caſtigato examine prorumpere in ſententiam, neque moroſè, iudicij aliàs falſi & formidabilis, cauſſam diſcutere, rationem ponderare, in quo pluſquam perperam diuini iudicis normam violandam irrident. Audi quid Dominus apud Propheram: *Cùm accepero tempus, ego iuſtitias iudicabo,* Pſalm. 74. numer. 3. quid enim eſt tempus accipere, niſi omnibus aliis depoſitis, vni tantummodo negotio, & illi moroſiſſimè tractando, quæſitum diu opportunius tempus aucupari? accipit ergo Deus tempus, quaſi ſic moroſè, & expeditè veniat ad iudicium, vt nequid minus attentè, & circunſpectè fieri videatur, omnia alia negotia quodammodo deponat. tu verò temere procedes, & nulli rei minus, accipiendum tempus, quàm edendo iudicio arbitreris? id fortè voluit Gilibertus ſerm. 14. *vbinam pro minimo mihi ſit, ab humano die iudicari, dum æterni diei expecto iudicium. ipſe iuſtus iudex, tempus expectare ſe dicit, vt iuſtitias iudicet, & tu tibi ante tempus aſſumis iudicium?* nec ſolum ante tempus, ſed etiam vbique temporis, homo iudicat: quaſi nihil magis obiter, & leui brachio venerit peragendum.

Callebat id Dæmon, idque pariter Iobo ſanctiſſimo notum intelligebat: ideo poſtquam primis tentationibus, illati damni, Sabæos miniſtros indicauit: mutato iam ſtilo, ſuperiores damni cauſſas comminiſcitur: *ignis Dei cecidit è cœlo, & tactas oues, pueroſque combuſſit,* cap. 1. numer. 16. curabat ſaltem, internam conſcientiæ ſerenitatem Iobo perturbare: nullaque re efficacius id poſſe fieri putabat, quàm ſi Iob perciperet ex pœnâ ſuâ homines ſcandalizari temere: iuſtus enim horum culpâ, magis quàm propriâ pœnâ commoueretur. At vnde, inquis, ſcandalizarentur impij? quia dum iuſtum virum, ſpectatâ diu virtute nobilem, è cœlo, & ab ipſo Deo, puniri intuebantur: vt ſolent iudicare temere, non id ad maiorem virtutis probationem factum, ſed ad eiuſdem vilipendium deferrent, cuius iudicij vanitatem, Iobo grauiſſimam non poſſe non eſſe, conijectabat. quaſi ſic innata homini iudicandi temeritas, vt neceſſariò euentura, tanquam telum certiſſimum, expugnandæ ſerenitati armaretur. Acumen eſt Didymi in cat. Græc. *Etenim quòd prædantes aduerſarij pecus egiſſent, quòd pueros interfeciſſent: id non à Deo, ſed ab hoſtibus hoſtiliter inuadentibus, & per odium illa perturbare molientibus, factum eſſe: illi qui minus intelligerent credere poſſent. Aſt vbi ignem, nuntiatum eſt, à Deo dilapſum eſſe, ſanè periculum imbecillis mentibus creabatur: ne fortè crederent, nihil eſſe in ipſa virtute admirabile: quando is, qui virtutem erat adeptus, vſque eò à Deo cruciabatur. Sed tamen neque hoc euentum, ſancti animum, qui in Dei contemplatione totus hærerret, potuit permouere.* & quidem ideo magis hæc iudicia caſtigatè ponderanda: quandoquidem ſic vehementer inuadunt, vt per ſpernentis illa, Iobi victoriam, eximiæ illius virtutes declarentur. 1950.

Clarebunt inde obſcura aliàs verba Dei ad Ezechielem. Animabatur à Domino Propheta, vt prædicationis, & cœleſtis ſpargendæ doctrinæ onera ſubiret. tunc ſubditur. *Tu ergo fili hominis ne timeas* 1951.

timeas eos, neque sermones eorum metuas: quoniam increduli, & subuersores sunt tecum, & cum scorpionibus habitas, cap. 2. num. 6. vidisti vsquam caussam, iusti timoris iustiorem, quàm quæ hoc loco, expellendæ formidini assignatur? imò, dixerit aliquis, quia subuersores sunt, quia scorpiones, ideo maximopere formidandi, ideo illorum sermones pertimendi. Respondet tamen grauiter D. Greg. ibi homil 9. *Timendi enim essent hi, quibus loqui mittebatur, si in fide & opere Deo omnipotenti placuissent: quia autem increduli, & subuersores sunt, & in suis sermonibus derogantes, timendi non sunt. quia stultum valde est, si illis placere quærimus, quos non placere Domino scimus, debent enim haberi in metu, & reuerentiâ, iudicia iustorum, quia membra omnipotentis Dei sunt, & hoc ipsi in terrâ reprehendunt, quod Dominus redarguit è cælo.* Equidem non sunt timenda hæc iudicia, equidem stultum est de illis perturbari: verum tamen hoc exigui ita difficile, vt diuino in visione robore, diuinis verbis egeat Propheta, quo id assequatur. ideo hinc virtus Iobi, vt dixi, commendatur: ideo sponsa in virtutum apponitur exemplar, quod hæc falsa iudicia intrepido spiritu superabat, & non ad bilances referas hæc talia, sed temere effutienda existimabis?

1952. Toti ab humano iudicio, quamtumuis falso, tamen absque cœlesti ope, formidabili, pendebant illi, ad quos Deus, per Isaiam: *Popule meus, qui te beatum dicunt, ipsi te decipiunt, & viam gressuum tuorum dissipant: stat ad iudicandum Dominus*, cap. 3. num. 12. quorsum enim hîc, diuini iudicij ratio introducitur, admittitur memoria: nisi quia humana iudicia, licèt falsa, sic tamen erant populo formidabilia, vt ab illis attendendis trepiduli non desisterent, nisi maiori aliquâ formidine Dei iudiciis terrerentur? Bene idem D. Gregor. citatus. *Ne verba suæ laudis attenderet, & in culpis altiùs periret: statim ei dicitur, quem aspiciat, cuius iudicium pertimescat, cùm subditur: stat ad iudicandum Dominus. ac si apertè diceretur: iudicia humana cur sequeris, qui stare super te, cœlestem iudicem scis?* & non ponderabis hæc iudicia, quæ contra miseros proximos armata, sic illos detinent, sic absorbent, vt cœlestis iudicij tubâ indigeant suscitandi? terreretur certè sponsa his iudiciis, nisi à Deo sollicitè, quod ex toto Cantico constat, custodiretur.

1953. Parum id ipsemet Apostolus naturæ fragilitatem visus contestari, dum vt humana iudicia derideret, totis gratiæ viribus ad diuini iudicij memoriam recurrere satagebat: *mihi autem pro minimo est, vt à vobis iudicer, aut ab humano die, sed neque me ipsum iudico: qui autem iudicat me, Dominus est*, 1. Cor. 4. num. 2. Itaque paruipendit humana iudicia, imò nec ipsum audet iudicare. robur autem vnde? certè à diuino iudicio assumit: essent enim quantumuis delusi homines iudicantes: tamen sic vana illorum statera formidanda, vt sine recordatione diuinæ, haud posse paruipendi videretur. Gilebert. citatus, hæc & similia verba *Ps. 61.* sibi accommodans. *Vani filij hominum, mendaces in stateris, mendaces in iudiciis, & vtinam pro minimo mihi sit, ad humano die indicari, dum æterni diei expecto iudicium.* Scitum votum: sit enim quantumuis viua diuini iudicij memoria, adhuc tamen multum virtutis requiritur, ad formidinem humani iudicij expellendam: quod quia iam obtinuerat sponsa, intrepida persistebat. pulchriora subdo.

1954. Immisso Daniele in lacum leonum, addit textus: *allatus est lapis vnus, & positus super os laci, quem obsignauit Rex anulo suo, & anulo optimatum suorum, ne quid fieret contra Danielem*, cap. 6. num. 17. & quorsum, inquis, ista cura, aut quid de leonibus sperabat Darius, vt claudendo ori laci inuigilaret, ne quid non tam à feris quibus obiectus, quàm ab hominibus per quos obiectus, Daniel pateretur? credidit, credo, vana suorum iudicia, timuit contumacia: curauit igitur, vt de leonum tribunali conuincerentur, si forrè inde iustâ staterâ, iam Danielem condiscerent ponderare calumniatores. Sic claudit ostium, ne homines feris sæuiores, Prophetæ vitam dissoluerent, priusquam de ferarum iudicio absolueretur. ideo non solùm suo, sed ipsorum inimicorum anulo lapidem obsignat, ne interim putarent, secretò à Rege Danielem liberatum, quin potiùs patefacto miraculo iudicij sui temeritatem, leonibus in iudicando postpositi recognoscerent. D. Nilus in Ascet. *Danielem, cùm homines, vt ipsi putabant, perdidissent, leones seruarunt: quem homines ex inuidiâ iniustè damnauerant, custodierunt, & iustitiam a quâ recesserant homines, rectum ipsi de iniustè damnato iudicium ferentes, declararunt.* quasi humana iudicia, ni sint castigato examine trutinata, belluinis sint iudiciis postponenda: quibus sunt etiam longè formidabiliora.

Inter epulas illas infaustas, quibus iam morti 1955.
suæ videbatur Baltazar parentare, dum subitò eiulatus audis, horrores sentis, compages venum dissolutas, collidentia inuicem genua recognoscis, quid non monstrosi, & horribilis aspectus, exhibitum autumares? & tamen audi: *in eadem horâ apparuerunt digiti, quasi manus hominis scribentis contra candelabrum, in superficie parietis, aulæ regiæ, & Rex aspiciebat articulos manus scribentis*, Dan. 5. n. item 5. & hiccine nec erant ferrati leonum vngues, luporum hiantes fauces, toruæ taurorum frontes, tigridum maculosa celeritas? humani digiti, non iam ad pœnas gladio armati, sed scriptoriam pennam exhibentes, tantum horroris incutiunt? certè tantum: quia, vt iam bene alij notarunt, à nullâ manu formidabilius iudicium, quàm ab humanâ, poterat pertimeri. Mihi tamen in hoc euentu semper mirabile, post seueræ sententiæ explicationem, (vbi nihil faustum, nihil lætum, sed perdendum regnum, eripienda vita nuntiabatur:) formidabilem interpretem, ad summum purpuræ, & aurei torquis honorem, iubente ipso Rege, *n.* 29. fuisse euectum. tam ne prospera fuere, quæ nuntiarat, vt etiam præmio prosequendus videretur? certè si non felicia, saltem longè minus infelicia, quàm quæ prætimuerat Baltazar: quippe in explicatione cuiusdam verbi, scilicet *Thecel*, dixerat Daniel: *Appensus es in staterâ, & inuentus es minus habens*, n. 27. qui ergo, vt viderat manum hominis iudicantis, pro solito temeritatis vsu, bilances non sperabat: qui se, de nihilo habito, præcipiti iudicio puniendum præsagiebat: vbi audit stateram, vbi solùm de minus habito, cordata Dei mente, se videt puniri, non potest non pro summo id habere beneficio, dum extra morem, manum humanam ponderosè & benignè noscit iudicantem. ideo Glossa Interl. ibi, *staterâ, idest, iudicio Dei: vel statera iustitiæ.* gaudet ergo, & meritò, non ab humanâ temerariâ, vt putabat, sed à mente diuinâ se trutinari.

Viderunt & doluerunt boni & prudentissimi 1956.
serui, segetem dominicam super seminatis zizaniis silùescentem: tunc properant ad Dominum, operam polliciti: *vis imus, & colligimus ea?* Matth. 13. num. 28. scilicet vt perderent, & emundata segeta, igni traderent: ad quos tunc Dominus: *non, ne fortè colligentes zizania eradicetis pariter*

&

& triticum, num. 29. de quo solitâ elegantiâ dubitat Chrysolog. sermon. 97. *Sic imperiti erant cultores, sic operis nescij, sic discretionis scientiam non habentes: vt euellentes zizania, eradicarent & triticum? vbi sunt Prophetæ, per Dei spiritum prophetantes? vbi Petrus, cui Pater reuelat? vbi Paulus, in quo operatur, & loquitur Christus? vbi omnes Sancti?* Equidem, quantumuis Sancti forent, tamen quia adhuc humanitatis limite claudebantur, timuit Dominus ne præcipiti zelo ferrentur, ne minus castigato examine desæuirent: nesciunt enim humana iudicia falsitatis, & temeritatis periculo non subesse. Idem Chrysolog. *Planè Sancti, sed serui: tantum scientes, quantum singulis scientiarum largitor indulsit*, &c. *& quid plura, si zizaniis non Dei patientia subueniret, nec Matthæum de publicano, Euangelistam, nec Paulum de persecutore Apostolum Ecclesia possideret*. malè ergo minus morosè accedis iudicaturus, qui in ipsis Apostolicis vitis temeritatem vides præcaueri.

1957. Rectum iudicium hominibus iustitiam diligentibus, præcipiebat Dauid *Psalm.* 57. imò & ipse Christus *Ioan.* 7. acceptione personarum expulsâ, rectum suis iudicium intimabat: vnde iam mirum quòd omni penitus iudicio, suos interdicere videatur: *nolite iudicare ne iudicemini*, Matth. 7. num. 1. conciliat tamen aptè hæc loca D. Augustin. tom. 3. lib. de Agone Christi, cap. 17. *non tollit nobis intelligentiam iudicandi*, &c. *sed illo loco, vbi vetat iudicare, illud admonet, ne damnemus aliquem, cuius vel cogitatio nobis non est aperta: vel nescimus, qualis postea sit futurus.* quia nihil magis curabat Dominus, quàm propriam hominibus cœcitatem intimare, vt quo ad poterant, se suspenderent, donec suspensâ trutinâ omnia pensitarent: quia semper ab innata falsitate, cognatam præcipitationem, & illam formidabilem agnoscebat. Benè Chrysolog. suprà citatus, verbis quæ interserueram. *Hinc est quòd Auctor vtraque referebat ad messem, id est, vsque ad iudicium diuinæ patientiæ suæ, & nostræ pænitentiæ tempus: vt qui se de malo commutaret ad bonum, dominicum deputetur in triticum, cœlestibus horreis aggregandus: qui se de fideli fecerit infidelem, gehennæ deputetur incendio.* O qualem inter zizania sponsam, referebant nonnulli, quæ non solùm in posterum, sed de præsenti, triticum optimum ad sponsi Regis delitias germinabat.

1958. Habes huiusce doctrinæ bellum testimonium apud Leuit. vbi de purificanda fœmina locutus Dominus, ita ait: *Mulier si suscepto semine pepererit masculum, immunda erit septem diebus, iuxta dies separationis menstruæ*, &c. cap. 12. numer. 2. vbi ponderosè addubitat Radulphus in Syluâ. *Primum quidem in his legalibus institutis, nostræ miseræ conditionis, & originis admonemur: qui in peccatis concipimur, in doloribus parturimur: tantâ culpâ ipsam comitante, & quasi operante conceptum, quæ enixæ matri, & templi precludat aditum, & cuiuslibet rei sacræ interdicat attactum: statim enim mulier est in culpâ, dum concipit: & quæ se non dum intelligit Matrem, sola iam conceptio efficit peccatricem: nam in partu, iam non est culpa, sed pœna. quid est ergo, quòd non statim vt concipit, sed postquam peperit, prohibetur à templo, quæ non pro partu, sed pro conceptu, obnoxia fuit peccato?* Aptè autem ex dictis respondetur: hinc iudicij formidabilem temeritatem abolendam, cauisse Deum: vt, (quemadmodum sæpè innocens Virginis vterus, de morbo paululum tumidior, perperam turpitudini denotatur:) quantumuis aliquem de culpâ grauem, & penè ad oculos grauidum de concepto scelere intuearis, te suspendas: multa discutias, omnia trutines, nulla non ponderes, dum res vtcumque latet, donec aperta culpa iudicium videatur extorquere. Sed respondeat aptiùs ipse sibi Radulphus. *ni fallor hinc docemur, quòd non priùs sit iudicandum de culpa, quàm pateat: nec statim repellendum eum à nobis, qui concepit dolorem, priùs quàm pepererit iniquitatem.* Si enim demptâ temeritate cuncta ponderes, videbis apertissimè te non videre, qualis ille ante apertam culpam, sit futurus.

Hinc enim erat, vt cùm multi alij morbi æquè contagiosi affligerent populum Israël: specialiter tamen lepra miseros ægrotos extra castra se ponebat; *Leuitic.* 13. *numer.* 46. cur enim nullus morbus, sit illa manifestior, nullus qui primò sui aspectu euidentiùs deprehendatur: certum de ipsâ iudicium, euidentius ferri poterat ab epigraphî; in cæteris occultioribus, vix poterat sine temeritate, castrorum communicatio denegari. vnde mysticè ibi Galfridus, ad lib. 1. Reg. cap. 1. *Videntur per lepram, manifesta iam, & quasi foras erumpentia peccata signari: vnde erat quòd leprosi specialiter extra castra fiebant. nam de occultis temerè est iudicare.* quasi nullum sufficiat signum iudicio verificando, nisi priùs res ipsa iudicanda manifestetur: nulla coniectura, nisi optimè commensurata, tale à temeritate iudicium excusauerit. 1959.

Capies tandem hinc iustas Dauidis querelas, contra sic praua iudicia exercentes: *Quanta malignatus est inimicus in Sancto*, Psalm. 73. numer. 3. & statim expendens summam istam inimicorum malignitatem subdit: *Posuerunt signa sua, signa: & non cognouerunt*. obscura gnome, sed diuina. nam quæ maior temeritas, quàm non de inuentis signis in iudicato, quàm de appositis per iudicantem, ferri iudicium? quid formidolosius, quàm quod temerè ponat iudicans, quod ipse postea ad libitum exponat? quid dirius, quàm ibi ob coniecturas non factas, sed afflictas, non ignoscere, vbi se scit veritatem non agnoscere? non signa è natura rei; sed signa è libidinis ardore, iudicio designat: non signa, sed signa sua, constituit sibi normam iudicandi. ideo citatus Gilibertus. *Quantâ malignatur in Sancto? denique quæ non videt, suspicatur: posuerunt signa sua, signa, & non cognouerunt: ponunt, quæ prauè postea exponunt*, &c. *signa, inquit, quasi dicat, tantum signa, & non veritatem, signa non certitudinis, sed suspicionis: & non cognouerunt, non enim cognitione, sed coniecturâ vtuntur.* Hoc est quod patiebatur sponsa à sodalibus, apud quas exterior denigratio & fuscedo, interioris fœditatis signa habebantur, sed signa sua: non quæ rei natura daret, sed quæ inuidentis proteruiæ pruritus ministrabat. neque mirum: aut enim non admouerunt trutinam, aut absque castigato examine attulerunt: quid ergo nisi temeraria exercerent. tenendum est monitum Persij *Sat.* 1. & illud prudentissimum. 1960.

—Non si quid turbida Roma
Eleuet, accedas: examenve improbum in illâ
Castiges trutinâ.

§. V.

Quàm pulchrè exhibitis Deo obſequiis diuina præmia venerint proportionata.

1961. OBſequitur ſponſa Chriſto, dum ſe pudicam turturem cuſtodit, ad quam tunc Chriſtus, *murenulas*, vel, vt alij legunt, *turturellas aureas faciemus tibi, vermiculatas argento*, eodem cap. num. 11. vt virtus nouo præmio, ſed illo ad amuſſim proportionato, ſplendeſcat: & benè, non ſimpliciter turturellæ, ſed & hæ aureo, adamantinoque, vt explicui, emblemate vermiculatæ hinc afferuntur: vt egregius & planè aureus ſponſæ pudor intelligeretur: nec enim tantummodo formam, ſed & præmij pretium, obſequij magnitudini Deus commenſurat. hoc ſecundum, quia planius, vno verbo oſtendo, fuſiùs deinde primum oſtenſurus. Commendaturus Chriſtus Dominus exercitam erga diſcipulos ſuos benignitatem, ſubdit: *Quicumque potum dederit vni ex minimis iſtis, calicem aquæ frigidæ, tantùm in nomine Diſcipuli: amen dico vobis, non perdet mercedem ſuam*, Matth. 10. num. 42. Ecquam mercedem? mercedem quidem aliquam, quæ tantillo munuſculo, liberaliter planè, ſed non prodigè, vt aiunt, & abſque debitâ mēſurâ correſpondeat. Saluianus *ad Eccleſ. Cathol. lib.* 3. poſt alia de miſericordibus largè remunerandis. *Sed tamen ne in hoc, ſibi quidem forſitan blandirentur, ſi multa habentes, exiguis ſe putarent magna mercari: ſubtiliter poſuit pro calice aquæ frigidæ, non periturum eſſe mercedem: hoc vtique euidenter oſtendens, non pro paruo aliquid magnum eſſe reddendum: ſed tamen qualecumque fidei opus, non eſſe periturum.* non peribit quidem merces exigui officij, verumtamen officioſiori aliorum obſequio non præibit. Aureus ergo certè erat turturis ſacræ pudor, cui pro mercede, turturellæ, ſed aureæ tribuuntur. ſatis hoc. nunc proportioni quoad formam incumbamus.

1962. Non calicem aquæ frigidæ, ſed ſplendidum conuiuium, hoſpitibus ſuis Abrahamus ſolitus apparare, *Geneſ.* 18. *num.* 6. & in eo non ſolùm opes, ſi fas ſit, totas, ſed de facto totum animum immolauit. Audi correſpondens præmium. *dico autem vobis, quòd multi ab Occidente, & Oriente venient, & recumbent cum Abraham, Iſaac, & Iacob in regno cælorum*, Matth. 8. n. 11. & non cum Apoſtolis, non cum Martyribus, non cum tot legis gratiæ Virginibus, & Confeſſoribus? etiam cum hiſce: quia tamen Abraham omnium Princeps, & fortè primus, in hac hoſpitalitatis conuiuantis virtute legitur fuiſſe: ideo, quando beatitudo ſub torrentium vbertate, ſub ſobriâ ſuauitatis ebrietate, & ſub opipari conuiuij deſcribitur ſignificatione, ipſe vnus rex conuiuij, vt dicitur, deſignatur. Chryſol. ſerm. 42. *Abrahamum cæleſtis conuiuij principem, humanitas ardens, Deo impenſa, perficit. nam qui duos cum Deo terrenam ſuſcepit ad menſam, Orientis & Occidentis populum, menſam ſuſcipit ad cæleſtem.* Sic ſumma præmij liberalitas, in ſummo hoſpitalitatis obſequio reperitur. Vocabatur olim, Princeps, ſeu rex conuiuij, is qui talorum ſorte, bibendi arbiter, & epularum dominus creabatur. vnde graphicè Patriarcha, largus bonorum ſuorum diſpenſator, iam in cœlo diuinas videtur diſpenſare.

1963. Dubitarunt nonnulli quid eſſet illud de Lazaro apud Lucam cap. 16. num. 22. *factum eſt autem, vt moreretur mendicus, & portaretur ab Angelis, in ſinum Abrahæ.* ego, vt alibi fuſè probabo, *ſinum* capio pro loco delitiarum, & pectore, cui dilectiores inter conuiuandum recumbebant. res nota ex Ioanne. Ad conuiuium ergo, & epulas defertur Lazarus, ſed in vnius Abrahami gremio recubiturus: vt Patriarchæ obſequio, proportionatum præmium clariùs cognoſcatur. Idem Chryſolog. *ſerm.* 121. ibi. *Non immeritò fratres, ſuâ tunc omnes Sanctos ſuſcipit in requie, & in ipſa cæleſti beatitudine fungitur diſpenſationis officio: quia dum ſemper hìc ſuſcepit peregrinos, & pauperes, ipſum cum Angelis ſuſcipere Deum, ipſum ſub tentorio ſuo videre hoſpitem meruit, quem ſemper haberet largitorem.* Nihil hic habuit, quod non diſpenſaret: nihil ibi habet Deus, quod ipſi quodammodo non diſpenſet: vt qui terrena ſua fecerat aliena, aliena iam Dei, ſua faceret: ſicque præmium obſequio, de forma conueniret.

Et certè tale erat, quod Abrahamus obſequio ſuo præmium captabat, non aliud. vnde capies, 1964.
quid ſit illud Dei ad eundem, poſtquam quatuor Reges fortiſſimos expugnarat. *Noli timere Abraham, ego protector tuus ſum, & merces tua magna nimis*, Geneſ. 15. num. 1. Quid enim timeret poſt tantam victoriam, quid proſtratis iam hoſtibus formidaret, niſi (quod alibi ad rem aliam notaui) ne fortè obſequia ſua in Deum, his terrenis victoriis ſoluta compenſarentur? hunc ergo timorem, meritò auertit Deus: quaſi dicat, obſequia tua erga me, non his terrenis, ſed proportionatâ menſurâ, cœleſtibus quidem præmiis compenſabo. Nec obſtat, quod ſtatim ibidem, etiam terrena promitti videantur: quia in his, diuina etiam latentia, ex oriundo Chriſto intelliguntur. totum eſt ex Lyrano, qui tandem ſubiungit iis, quæ iam dedi: *Bona quæcumque temporalia, ſunt minora, quàm iuſtitiæ opera: & ideo hic & in aliis locis ſacræ Scripturæ, vbi pro operibus iuſtitiæ verè & propriè dictis, promittuntur aliqua bona temporalia, non intelliguntur principaliter promiſſa: ſed quaſi manuductiua, ad bona ſpiritualia, & æterna, quæ principaliter intelliguntur promiſſa.* neſcit enim diuina ſtatera, munera mittenda, æquilibrio non præmittere. & quemadmodum bona naturali moralitate opera, naturalibus donis afficit: ſic quæ è meliori gratiæ fonte fluunt, ſacratiore flumine compenſat.

Sed adhuc breuiter in eodem Patriarcha ponderandum, quàm hæc humana dona, quæ pro parte, licèt minus præcipuâ, operibus iuſtitiæ aſſignantur: etiam proportionem aliquam ſeruent, 1965.
cum obſequiis præſtitis comparata. ergo de illo, ita ſacer ſcriptor. *Eodem tempore dixit Abimelech, & Phicol, princeps exercitus eius ad Abraham: Deus tecum eſt in vniuerſis quæ agis: iura ergo mihi per Deum, ne noceas mihi*, Geneſ. 21. num. 22. eodem tempore. ecquo illo? nimirum illo, quo, vt ex toto cap. citato vſque ad hæc verba, obediuit Abraham Deo totus promptus, in eiicienda ancilla, atque nato: qui inteſtino quodam bello ſanctam Saræ quietem, putos pueri Iſaach mores interturbabant: tunc igitur pax illi publica offertur, imò rogatur, vt qui affectibus conculcatis in Dei obſequium, pacem domeſticam procurarat, glorioſo effectu pacem publicam inueniret, & qui carnis fœdera ruperat, regalia tunc fœdera connecteret. Fauet Lyranus ibi. *Hic conſequenter ponitur Abrahæ ſtabilitio: quia enim obedierat Domino, in eiectione filij, & Matris: conueniens erat, quòd Dominus oſtenderet ei aliquod ſpeciale beneficium: quod factum eſt, cùm rex terræ venit ad eum, quærens eius amicitiam & fœdus.* Sed de Abrahamo, ſtatim plura.

Quod

1966. Quod non obſequium Deus à ſuis poſtulauit, quando apud *Lucam* 12. *num.* 33. eiſdem præcipit: *ſint lumbi veſtri præcincti, & lucernæ ardentes in manibus veſtris.* dum totam illis ſeruorum accinctorum indicit conditionem? Aſt, pende præmium. *Amen dico vobis, quòd præcinget ſe, & faciet illos diſcumbere, & tranſiens miniſtrabit illis,* num. 37. Vidiſti præmium, vltra omnem proportionem, mage proportionatum? diuina ſeruitus, humanæ iam reſpondet ſeruituti: ſed breuicula huius accinctio, æternâ illius accinctione compenſatur. Noſti verba trita Chryſolog. *ſermon.* 24 neſcio an ponderaſti. *quia parumper ſeruus adſtitit in Domini ſui expectatione, & ſuſtinendi fidem breui fatigatione portauit, cui vt talionem redderet, diſſimulat ſe in ipſâ diuinitate, diuinitas.* quis enim in his vltimis verbis non offendat? quomodo talio poteſt eſſe, vbi talis diuerſitas intercedit? aut quomodo in ipſis diuinitatis ſplendoribus, ipſa diuinitatis maieſtas poteſt delitеſcere? quia nunquam Deus magis Deus, quàm cùm ſe ſeruum facit charitatis: ſola diuina maieſtas, & ſupremi Imperatoris facilitas, hanc habet fiduciam, quin de nomine, aut habitu ſeruitutis, admiſſam ſibi labem exiſtimaret: (quod latiùs ad hæc verba in Conceptione Mariæ ponderaui.) ergo in ipſo innato, & magis proprio actu diuinitatis, quodammodo ipſa diuinitas ſplendet occultata, & occultatur ſplendens. Inde iam pulchrè talionis proportionalis ratio deprehenditur, quia cùm ſeruire Deo, regnare ſit: ipſis ſeruis accinctis, in ſeruitute imperium diſſimulantibus, diuinitas, in diuinitatis libertate, reſpondet diſſimulata, vt præmium, quantum res patitur obſequio correſpondeat.

1967. Clarebit acumen Chryſologi ab eodem, dum, de prædictis ſeruorum lucernis, ſic philoſophatur. *In manibus Sanctorum, ipſa bona opera ſunt lucernæ, dicente Domino: Sic luceat lux veſtra coram hominibus, vt videant veſtra bona opera, & glorificent Patrem veſtrum, qui in cælis eſt, & verè portant lucernas ſuas, verè fomentis operum, verè miſericordiæ vnguento inflammant lampades ſuas. quæ cùm loco, propoſito, ſtudio latitant: opere, virtute, meritis coruſcant, ac ſplendent toto orbe terrarum.* Attendat lector. Sic iubet Chriſtus opera noſtra abſcondi, vt neſciat ſiniſtra, quæ dextra fecerit: & aliunde ſic lucere in propatulo, vt ad proximi ædificationem, & ad Dei gloriam conſpiciantur. Ecquæ iſta in obſequio lux occulta, lucida occultatio? cur abſcondantur radij ſi apparent? vnde appareant lucernæ, ſi abſconduntur? diſſimulat ſe lux in ipſa luce: vt ſicut ad præmium, diſſimulat ſe in ipſa diuinitate diuinitas; ſic ſit in ipſa occultatione ſplendor: dumque occultationis ſtudio, ignorat quid dextra fecerit, ſiniſtra: ſiniſtra pariter & dextra colluſtrantur, vt affectatæ virtutum tenebræ, ſole ipſo efficiantur clariores: ſicut noſtro loquendi modo ad præmium, in ipsâ diuinitate diſſimulatâ, diuinior apparet, amoris ſplendoribus radiatus.

1968. Redit huc neceſſariò conuiuium Abrahami, vbi Angelos excipit, & in tribus vnum Deum veneratur. ſubiunxit: *afferam paxillum aquæ, & lauentur pedes veſtri, & requieſcite ſub arbore,* Geneſ. 18. numer. 4. At ſi nouerat in Angelis eſſe Deum, cuius pedibus ſtellæ purificantur: quorſum lauat? & quidem ſi ad plenum hoſpitij miniſterium, prout illius æui conditio ferebat, pedum ablutio neceſſaria: cur tamen ipſe afferat aquam abluturus? cur non delegaris, alicui ſeruularum, his partibus, ipſe diuino hoſpiti, ad colloquium & vrbanitatis officium, ad loquelæ conſortium, pro ſolito aſſiſtit? Nouerat Patriarcha cæleſtis Domini genium, & ingenium: nouerat liberaliſſimam Dei naturam, qui ſi id obſequij dignaretur excipere, proportionando præmio, redditurus erat talionem. Sanctum fœnus pias vſuras voluit exercere, vt in filiis reciperet, quod ipſe expendebat. prodigus foret, ſi delegato negotio ſeruis, ſe in ſuis tanto præmio defraudaret. Tertullianus (imò Pſeudotertull.) lib. de Trinitat. cap. 26. *Quod enim erat futurus meditabatur: in ſacramento Abrahæ factus hoſpes, apud filios, futurus. cuius filiorum pedes, ad probationem quod ipſe eſſet abluit: reddens in his ius hoſpitalitatis: quod aliquando illi, fœnerauerat Pater.* & nota ad gnomen Chryſologi prædictam, illa verba, *ad probationem quod ipſe eſſet.* quaſi non aliunde clarius probaſſet quòd ipſe Deus eſſet, cuius ab Abrahamo pedes loti fuerant: quam dum per fœnus & talionem, filiorum Abrahami, id eſt, diſcipulorum pedes lauat. nimirum horum pedes lauans, confidenter ſe Deum manifeſtauit, & in ipſa diuinitate, id eſt, in apertiſſimo illius actu, diſſimulata diuinitas, reddendo proportionatè præmio ſplendeſcit.

Addo tandem non ſolùm diuinæ hoc eſſe ſtemma liberalitatis, vt gratuito ſic proportionato præmio, obſequiis reſpondeat: ſed id etiam agere, vt obſequia ſollicitet, quo ad ſimilia prædicta præmia obligetur, redditor quodammodo magis, quàm munerator. Expendit id Rupertus *lib. 6. in Geneſ. cap.* 30. ad illud Dei: *Tolle filium tuum vnigenitum,* &c. cap. 22. num. 2. vbi ita. *Quæſiuit miſericors Deus capitulum in homine, per quod poſſet iuſtè debitor ipſe teneri: quæſiuit, inquam, ab homine, vnigenitum ſibi filium immolari, vt ſuum ipſe filium iuſtâ viciſſitudine deberet homini. igitur cùm dixit idem filius in Euangelio; ſic Deus dilexit mundum, vt filium ſuum vnigenitum daret, &c. non eſt dilectio remiſſa, nec miſericordia carens iuſtitia: nam & homo ſic timuit Deum, vt offerre illi non dubitauerit vnigenitum ſuum.* Sic alij Doctores in hanc rem, alibi fortè latiùs trutinandi. id in præſenti Cantic. loco apparet etiam manifeſtè. vide litteram. Laudauit Chriſtus ſponſam, vt illa humili pudore concepto rubens, pudibundum turturis exprimeret ingenium. quæſiuit nimirum capitulum, (vt loquitur Rupertus) vt turturi ſuæ aureas turturellas adhiberet: quaſi non remiſſi amoris donum, ſed iuſtitiæ debitum irrogaret. 1969.

§. VI.

Lautum virtuti conuiuium, tribulatio.

PErgo breuior ad ſecundum caput, vbi num. 3. ſic ſponſa. *Sub vmbra illius quem deſideraueram, ſedi, & fructus eius dulcis gutturi meo.* hanc arborem, felicem hanc vmbram, de cruce explicarunt nonnulli. noto tantùm crucis fructus, & illos humano palato acerbiſsimos, ſponſæ guſtui & gutturi dulces prouenire. nimirum quod ſapit, nutrit: quid ni ſapidiſſima ſponſæ tribulatio, vnde præcipuè virtutes nutriebat, & inſtar adoleſcentis prophetici *Thren.* 3. ſatura opprobriis, ſpem fouebat, ſponſa inde ſimilior effecta. ita eſt: lautum & opiparũ, virtuti venit conuiuium tribulatio: 1970.

hoc cibo crescit, alitur, roboratur: quo sine miserè fluida marcescit, & macrescit languida. ideo D. Nilus *orat.6.* de Acedia: *quod corpori sano, valentique, cibus est: idem est tentatio animo forti, ac generoso.* corpus enim reficitur cibo, tribulationis ferculo saginatur.

1971. Fugiebat Dauid impias parricidæ manus, omnes belli calamitates, per pacifici montis oliuetum, expertus miserè. id vnum afflicto deerat, vt post hostiles gladios, etiam linguas maleuolas pateretur, Sed en adest Semei, qui duriores longè ab ore sagittas, quàm lapides è manu rotans, penitissimè Regem lancinabat. Mouetur in auxilium, & vindictam iustam Abisai, qui iam iam amputatâ linguâ caput impij afferendum spondebat. ad quem tunc Rex: *Quid mihi, & vobis filij Saruiæ?* 2. Reg.16.n.10. verba videntur subirati, & ægrè ferentis opem Abisai. Sed cur subirascatur in seruum pium, qui indignas Domini contumelias molestè ferens, iustas pœnas ab inimico repetere satagebat? ego crederem hîc, non tam iram in clientem piissimum, quàm affectum vehementiorem ad contumelias declarari. quemadmodum enim auidissimus cibi alicuius helluo fert ægerrimè, si ferculum vix libatum sibi è manibus, & hianti ore eripiatur: sic Dauid, qui his laboribus saginabatur, & quàm solidè hi nutriri agnoscebat: ægrè tulit scitissimum sibi hoc epulum interdici. ideo subdit n.22. *Dimitte eum, vt maledicat, iuxta præceptum Domini, si fortè respiciat Dominus afflictionem meam, & reddat mihi Dominus bonum, pro afflictione hac hodiernâ.* Exclamat ergo meritò D. Ambros. in Apol. Dauid cap.1. *O altitudo prudentiæ! ô altitudo patientiæ! ô deuoranda contumelia grande inuentum.* Grandescit quidem virtus, non tam delibatis, quàm deuoratis contumeliis: & sic fortior, diuinam misericordiam oppugnat, & expugnat.

1972. Edoctus hac experientia Dauid, sic Iustos instituit Psalm.127. num.2. *Labores manuum tuarum, quia manducabis, beatus es, & benè tibi erit.* alij vertunt: *labores fructuum tuorum, quia manducabis.* puto, quia fructus, non nisi de operâ, & operibus manuum enascuntur: vnde meritò ad inuicem supponunt. vtrobique tamen par dubitatio: quam grauiter mouet his verbis D. Zeno Veron. ibi. *Est contuendum propheticum hunc sermonem, ab vsu communis opinionis discrepare: in hac enim vita conuersatione, qui manducant, laborum suorum fructus manducant, ex prouentibus elaborati operis sumentes: at verò Propheta ait, labores fructuum manducandos.* at quidem eos fructus hîc intelligit Propheta, qui in cœlesti area demetuntur, & solummodo per labores comparantur. nunquam tamen sic pretiosi fructus pullularunt, nisi ab iis laboribus, quibus sic auidè iustus assuescit, vt tanquam sapidissimis dapibus vtatur, fusè de hoc idem D. Zeno, qui aptè ad rem præsentem sic concludit, de virtutis oneribus, & tribulationibus. *Hi sunt labores fructuum manducandi, eorum scilicet fructuum, qui in cœlis metentur. nunc dum in terrâ sumus, opera sumenda sunt; hæc enim nunc animam saturant, hæc in cœlum suis fructibus prosequuntur.* & benè saturant: quasi his non solùm ad necessitatem reficiatur voluntas, sed & voluptas ad recreationem saturetur. quid ni ergo crucis tribulationes gutturi dulcissimas habeat sponsa, qui inde cœlestibus, & vberrimis fructibus inhiabat.

1973. In hoc ergo distinguitur ab humano labore, diuinus labor, quòd ille cum sudore vultus panem è terrâ extorqueat comedendum: iste verò ipsissimus comedatur, vt ab animâ terrenâ adhuc, panem humanæ expellat consolationis. ideo ille defatigat, at iste reficit: pungitur ille spinis pullulantibus, iste verò ab animâ vitiorum tribulos expungit. pergat D. Zeno citatus. *Habemus hunc cibum, animam nostram alentem: bona scilicet opera, bonitatis, castitatis, misericordiæ, patientiæ, tranquillitatis: in quibus nobis contra corporum nostrorum vitia laborandum est. horum laborum fructus in æternitate est: sed labor hic æternorum fructuum, antè comedendus est.* sic fit, vt iusti, quodammodo, plusquam ad innocentiæ statum, per Christum reducantur; quibus id, quod protoparentibus potuit esse pœna, pastus modò conditur voluptatis.

Ideo summo consilio dixit in eodem loco 1974.
Propheta: *Beatus es, & benè tibi erit.* quasi etiam in præsentiarum, laborum ferculo enutriti, iam suo modo inchoatâ saltem beatitudine perfruantur. Meritò itaque sponsa, non tam circuit, quàm sedet sub crucis vmbra: quasi iam portum & requiem adepta: ibidem manâ, licèt humanis oculis abscondita, satianda. grauiter ad hunc locum Drogo Ostiens. lib. de Dominic. Passion. *Colligite filij Israel, colligite manâ, & frangite molâ: & replebitur sicut adipe & pinguedine anima vestra. molestus est labor, sed fructuosus: labores manuum tuarum manducabis, & iam beatus es, & bene tibi erit in futuro. frangite, inquam, corpus, & animam, & inuenietis medullam: corpus ieiuniis, laboribus, vigiliis: animam diuinæ legis studiis.* Itaque præuersiores Israelitæ *Num.* 11. *num.* 8. quòd saporem manna non perciperent, molebant, & condiebant illud: nec tamen illis sapidius reddebatur, erat quippe insulsitas, non in cibo, sed in palato. Nunc verò iusti, è contra, docti à Christo, semetipsos molunt per labores, & insipidum aliunde cibum, sibi reddunt sapidissimum. in amaritudine gustant dulcedinem, qua sibi iam beati iudicantur. ideo credo, sponsam in hoc loco, non tam absolutè fructus crucis dixisse dulces, quàm gutturi suo dulces: quia dum Synagoga de palati vitio, dulcedinem tribuit amaritudini: Ecclesia, de purgati palati sapore, amaritudinem dulcedine consaporat.

Ecclesiæ iustos in Zabulone, benedicens Moy- 1975.
ses, post alia sic subiungit. *Inundationem maris, tanquam lac sugent, & thesauros absconditos arenarum,* Deuteronom. 33. num.19. Ecqui isti absconditi thesauri arenarum? ni fallor, frequens hic ille Hebraismus intercedit, quo priùs dicta, deinde per aliam phrasim explicantur. res nota: inundatio ergo illa maris, quæ sugitur, thesaurus est absconditus, & verè manna absconditum ministrat. quid enim absconditum magis humanis oculis, quàm in maris amaritudine, lactis cuiusdam dulcedinem reperiri? ita est: purga palatum, & è marinâ salsugine, lacteam istam dulcedinem degustabis: scitissima tibi proueniet tribulatio. maius aliquid hîc subnotat Cantuariensis: *Inundatio maris, est abundantia tribulationis: quæ tunc sugitur cùm dulcis à iustis reputatur.* At cur dulcedo ista, non tam mellea dicitur, quàm lactea? id, inquam, visus subnotare Cantuariens. subdens: *Denique sicut lac nutrimentum est puerorum: sic tribulatio pabulum fit electorum.* quia iusti licèt iam virtute grandes, licèt sponsæ iure, iam osculo perfruantur: hoc tamen vtuntur lacte auidissimè. cùm enim norint, magnitudini suæ ad patriam vsque

vsque terminum non assignari; semper se paruulos reputant, semper spe crescendi puerili hâc laborum escâ nutriuntur.

1976. Nec sine pondere, sugendi, siue bibendi dicuntur etiam labores, nec solùm manducandi: tanto enim hoc gloriosius, quanto facilius aqua bibitur, quàm cibus manducatur: quanto suauius hauritur poculum, quàm ferculum masticatur. Vt acriùs deinde Iobum pungeret, quæ veteratoris callidi maleuola conditio, Iobum alicunde commendare, comminiscitur Eliu. vnde ait: *quis est vir, vt est Iob?* cap. 34. num. 7. putares adducendam huc Iobi patientiam, & constantiam, quibus æternitati, trophæa consecrauit: aut saltem humanitatem illius & in omnes hospitalitatem euehendam. Sed homo versipellis, hostiliter amicus, quo acriùs deinde lancinare conabatur, eo virtutem aliquam singulariorem, & eximiam præmittere curauit, vt vitia subsequentia, ad prioris virtutis fulgorem fœdiora cernerentur: vide quid addat: *qui est vir sicut Iob, qui bibit subsannationem, sicut aquam.* nihil enim maius de illo. quod re vera erat, licèt subdolè dicere potuit: vt inde detecto ictu sæuiùs vulneraret. Nicetas, imò, meo iudicio, Auctor catenæ Græcæ Olympiodorus ibi. *Et mihi, inquit Eliu, est Iobi spectata virtus: quia sua sponte, atque iudicio iniurias suscipit, vt qui aquam hauriunt.* quia illa reuera est spectata virtus, quæ sufficit iniuriis & laboribus, instar aquæ, sitibundo suauissimæ, ebibendis. Hi sunt fructus crucis, quos sibi sapidissimos prædicat hîc sponsa.

§. VII.

Qui sibi de alieno supplicio non præcauet, punitur grauiùs.

1977. SVbeunt in hoc cap. ponderanda verba illa Christi, vbi de Ecclesia, tempore gratiæ vernatura, præmissis aliis sic subiungit. *Flores apparuerunt in terrâ nostrâ: tempus putationis aduenit,* num. 12. vel, vt aliis, *tempus sectionis.* Si autem huius sectionis tempus scruteris, inuenies apud Patres, Origenem scilicet, Gregorius Phil. & Apon. subindicari tempus iudicij futuri, quando hædi ab ouibus segregandi, & amputandi, in ignemque mittendi. vnde & potes Synagogam spretam, & truncatam intelligere. Vtcumque sit, dum flores Ecclesiæ germinantes commendantur, dum virtutes Sanctorum celebrantur, aliorum pœna scæua, & asperum supplicium ob oculos constituitur, vt in alieno Synagogæ malo saperet Ecclesia, sibique peius prætimeret, si rueret: quandoquidem qui alieno capite non discit, meritò ad seueriores pœnas postulatur. Hinc Isaias postquam miserum Luciferi casum, & occasum ad infernas vsque tenebras describit, statim: *qui te viderint, ad te inclinabuntur, atque prospicient.* Ecqui tunc Luciferum spectare potuerunt? aut quorsum spectaturi inclinantur? huc visus alludens, respondere Gregor. in Reg. lib. 4. cap. 1. *Qui ante omnia conditus est, per superbiam cecidit, & in eius ruinâ sancti Angeli didicerunt, qua virtute stare potuissent.* Inclinantur itaque quasi profundius Luciferi supplicium scrutaturi, & ex hac pœna clariùs didicere, non suis, sed viribus diuinis stetisse. Ecclesia ex pœna Synagogæ clarè discet, vnde deinceps sit perfectius statura, ne secundùm aliqua eiusdem membra, grauius, quod non præcaueat, puniatur.

1978. Peccat Adam grauissimè, & ad eiusdem supplicium terra maledicitur, Genes. 3. num. 17. *maledicta terra in opere tuo.* vt detorta in terram directè maledictio, quasi ex reflexo, leuiùs hominem vulneraret. Peccat deinde Cain, & audit: *maledictus eris super terram,* Genes. 4. num. 11. vt ipsemet ictu maledictionis scinderetur. & quanto funestius Adæ peccatum, in quo tota simul posteritas condemnatur? quanto grauior in patre, de maiori notitiâ, & scientiæ plenitudine, circumstantia? cur ergo sæuiùs filius maledicatur? respondet Alcuinus assignato vtriusque discrimine quæst. 87. *Vnde Cain maledicitur in peccato suo, cùm prius terra in opere Adæ, sit maledicta? quia Cain sciebat damnationem præuaricationis primæ, & non timuit originali peccato, homicidij fratris superaddere scelus: ideo maiori maledictione dignus habebatur.* non potuit sibi in alieno capite præcauere Adam: at Cain qui in paternâ calamitate, & exilio, diuinæ iræ impetum agnoscebat, debuit quidem sibi, & potuit vigilantior consulere: quod quia non fecit, strictiùs pro culpâ satisfecit.

Adducent inde verba Dei, misero, miserioris vitæ securitatem pollicentis. *Omnis qui occiderit Cain, septuplum punietur,* citato cap. *num.* 15. quis enim non miretur, semel tantùm fratricidam puniri, cùm homicida septuplum puniatur? Innocentis Abel occisio luitur semel, & nex Cain nocentissimi septuplum luetur? ... hæccine vindicatiuæ iustitiæ recta norma, æqua dispositio? ita planè, non viderat vsquam Cain defunctum corpus, fractos occisi oculos, fœdatos pallore vultus, & terram infuso sanguine suppudentem: ideo pœnam licèt grauissimam, minorem dedit. At qui ipsum occideret, in illâ ipsius pœna negligens edoceri, eo ipso sæuiùs, & pluries erat flagellandus, dum ferream fundendi sanguinis duritiem, & duram illi pœnam irrogatam, (quam fortè, in alieno si foret exemplo, euitaret Cain,) noluit euitatam. Idem Alcuinus quæst. 90. *Quomodo septuplum punietur, qui occidet Cain? solet septenarius numerus in Scripturis sanctis sæpissimè pro plenitudine cuiuslibet rei poni, quasi dixisset: grauissimâ vltione puniendum esse, qui tantæ damnationis acerbitate admonitus, à sanguine effundendo, nollet manus cohibere.* vt inde crescat pœnæ seueritas, vnde increbuit cauendi negligentia. 1979.

Terrorem, vt volunt aliqui, incutiebat vxoribus suis Lamech, à quibus vexabatur, dicens: *Audite vocem meam vxores Lamech, auscultate sermonem meum: quoniam occidi virum in vulnus meum, & adolescentulum in liuorem meum. Septuplum vltio dabitur de Cain: de Lamech verò, septuagies septies.* Quasi dicat. Occidi ego ipsissimum Cain, etiam à Deo signatum, ne occideretur: ideo in septuplum punior, signatus pariter ne occidar, quo mihi vita veniat molestior. Cauete ergo ne senem me perdatis: si enim septies punior, quia hominem lamentabili vitæ damnatum, morti tradidi: cùm tamen multifariæ & multiplicis huius pœnæ, caruerim exemplo. certè illo præuiso, septuagies septies punietur, quisque spernens præcauere, me similis damnationis reum trucidarit. vide interpretes. Subdo in hanc mentem Hugonem Cardinal. *Septuplum, id est, grauis vltio sumetur de illo, qui occidit Cain, id est, de me. Sed septuagies septies, id est, multo grauior, sumetur de illo, qui occiderit Lamech. hoc dicebat timens vxores, ne occiderent eum.* ob eandem scilicet caussam, quod præbitum exemplar conculcarent. 1980.

Aliter tamen hoc septuplum ab aliis explicatur: 1981.

quasi septemplici pœna ipse Cain, de occiso fratre Abele puniretur: septuagies verò septies veniret puniendus, qui Lamechum occideret. ideo Gregor. Nazianz. orat. 2. in Pent. *Vindicatur scelus Lamech septuagies septies. nempe quia lege iam, & condemnatione promulgata, cædem perpetrauit.* quam gnomem eleganti paraphrasi ibi dilatat Scholiastes eiusdem Nicetas, ex ore ipsius Lamech ista proferens, ad rem nostram. *Si de Cain septies vindicatum est, de me Lamech septuagies septies vindicabitur. hoc est, si iusta aduersùs Cain Dei sententia extitit, vt septem suppliciis afficeretur: ipse equidem dignus sum, qui trecentis nonaginta pœnis excrucier. quoniam ille, quemadmodum ab alio, quid (quanquam graue crimen esset cædem committere, minimè didicerat, sic nec homicidam vllum viderat, debitas pœnas exsoluentem: ego autem trementem ac gementem cernens, iræque diuinæ magnitudinem ob oculos habens, huiusmodi exemplo nec melior factus sum, nec à facinore deterritus sum. Proinde iure optimo, multo maiora mihi tormenta inferentur.* quas autem septem pœnas ob mortem Abelis Cain dedisset, ex eodem Niceta dabo alibi. pergo.

1982. Adducit in iudicium Deus ingratum Israëlem, & conuocatis cœli, terræque testibus, exclamat: *filios enutriui, & exaltaui, ipsi autem spreuerunt me*, Isai. 1. num. 2. tunc additur statim numer. 4. *Va genti peccatrici, populo graui iniquitate, semini nequam filiis sceleratis! dereliquerunt Dominum, blasphemauerunt sanctum Israël: abalienati sunt retrorsum. super quo percutiam vos vltrà, addentes præuaricationem?* quod ita capi potest; quasi dicat, nouas pœnarum rationes sibi excogitandas, quia in prioribus suppliciis parentum suorum, non cauentes, nouas addere præuaricationes perstiterunt. vbi deinde euersio regni, vrbium depopulatio, igne ferroque vastanda prouincia latè describitur. Sed tu mihi pende, quàm pro publico tribunali, audiente cœlo, terra auribus percipiente, irrogetur hæc sententia: ac si quodammodo vellet Deus adimere sibi ansam ignoscendi, & omnes reuocandi supplicij irrogati tollere rationes, ne fortè leuis putaretur, si quos sic publica obiurgatione confutabat, priuato deinde affectu custodiret. tam dura scilicet, tam certa, irreuocabilisque pœna imponi solet, illis qui in alieno capite scire spreuerunt, vt nos deinde sæuiorem aliam timeamus, si quibus hæc scribuntur, in alienis plagis non cauemus. Sed audiendus iam D. Zeno Veron. in hæc verba. *Sicut Isaiæ beatissimi indicat carmen, Iudaico populo irascitur Deus: eumque (ne fortè pœniteat) publicâ obiurgatione confutat, &c. denique filios vocat, vt abdicatio timeatur: exaltatos vt ruina terrori sit: spretores vt pœnam supplicij sibimet impendere cognoscant. quod exemplum fratres fortiter fugite: simulque gaudete, quòd alienis plagis, Dei discitis disciplinam.* Gaudendum enim si discimus alieno capite: quia aliàs sæuius aliquod supplicium deplorabimus. Sic apud Isaiam à Iudæorum pœna instituuntur fideles, vt in loco nostro à Synagogâ marcidâ & sectâ, Ecclesia vigens & florens admonetur.

1983. Nihil Christus Dominus arctius nobis voluit commendatum, quàm odium vindictæ, vt patet ex Euangelio: hanc optare, malum: procurare, peius: pessimum est de assumptâ exultare. & tamen in re sic clarâ, audi quid contrà Propheta asserere videatur. *Latabitur iustus cùm viderit vindictam: manus suas lauabit in sanguine peccatoris*, Psalm. 57. num. 11. Licèt enim hæc vindicta à Deo veniret, ac proinde non tam in peccatoris ruinâ, quàm in Dei æquissimâ iustitia, qui iustos non despexit, exultare eosdem, dici posset: tamen etiam sub hac ratione, cautior æstimatur metus: solet enim, etiam cùm diuinâ manu sumimus vindictam, aliquid minus purum, carnalis noster affectus immiscere: vnde vtplurimum omnis exultatio tunc periculum habet: scrupulosa semper, quandoque scopulosa. Quid ergo in tam abruptâ lætitiâ voluit Propheta? respondet Euthymius ibi. *Latabitur, non quòd gaudeat eum pœnis affici: sed quia illius exemplo, ipse sit prudentior, & securior.* hæc de punito hoste, & iniusto aduersario, iusta lætitia: qua non tam illius pœnæ, quàm tuæ applaudere deprehenderis medicinæ.

Hinc explicantur posteriora verba prædicti versiculi, quæ humanis auribus horrorem quendam afferre videbantur, scilicet: *manus suas lauabit in sanguine peccatoris.* quid enim magis tyrannicum, quid sæuius, & scæuius poterat in hâc sumenda vindicta excogitari, quàm manus in alieno sanguine lauare? ab illo, qui sanguinem humanum peteret manibus abluendis, quid aliud sperares, quàm ad ferales totius corporis epulas, plusquam ferino rictu inhiandum? At quàm aliter de se alibi ipse Dauid: *lauabo inter innocentes, manus meas, & circumdabo altare tuum Domine*, Psalm. 25. num. 6. hic inter innocentes se lauat, quia iustus: & iustus ille alius, non solùm inter nocentes, sed & in illorum sanguine lauabitur. Propheta sancte, quæ hæc tam disparata ostendendæ iustitiæ, commendandæque sanctitatis testimonia? si attendis, vtrobique idem dicitur; ideo enim inter innocentes lauatur iustus: quia in sanguine nocentium, summa cum pietate lauari solet. Ænigma videtur, quod tamen aptissimè soluit ibi Euthymius citatus, ita: *Dum peccatoris sanguis effundetur, iustus lauabit manus suas; hoc est, mundabit actiones suas: factus nimirum cautior, excruciatibus peccatori illatis.* quasi quot stillæ sanguinis fluunt à peccatore punito, tot flumina gratiæ, mundandis actionibus suis, iusti comparent cautiores. 1984.

Ideo signatè, non tam dicitur *intingat*, aut *fœdabit*, quàm, *lauabit manus suas*, id est, dealbabit: vt virtus sumpto vindictæ alienæ exemplo cautior, indeque lautior & splendidior; eo tunc magis candicet, quo tunc peccator punitus reuelatis per supplicium sceleribus fœdior denigrescit. Sed præstat audire D. Bernardum in Psalm. *Qui habitat*, &c. sermon. 8. *Sibi inuicem collata contraria, sua quidem vtrumque videtur suscepisse augmentum aliquod qualitatis, vt album nigro si conferas, & hoc candidius, & illud tetrius apparebit. Sed audi certius super hoc testimonium, propheticum sermonem: latabitur ait iustus, cùm viderit vindictam; vt quid ita? manus suas lauabit in sanguine peccatoris. planè, non inquinabit in sanguine, sed lauabit: vt vnde ille cruentus magis, inde iste nitidior videatur: vnde ille plus sordet, vnde iste pulchrius elucescat.* neque enim satis, vt puto, ad sanctam Iusti huius lætitiam, quòd præsentibus peccatoris sordibus purior enitescat: id enim, etiam circa peccatorem impunitum, verè habet; sed quia in vindictâ, & sanguine huius, factus ille cautior per exemplum, nouis sanctitatis cumulis comparatis, appareat splendidior. O sanguinem peccatoris nocentem, iustos non inquinantem, sed lauantem! & ex hac parte, immaculati Agni sanguinis, per summæ dissimilitudinis similitudinem & disparatissimam quandam analogiam, æmulum 1985.

pretio

pretiosum! in sanguine enim Agni lauant, & dealbant stolas suas iusti, *Apocal. 7. numer.* 14. in sanguine peccatoris, actiones illustrant, & componunt, timentes absque dubio, ne, si spernant exemplum, sæuiùs puniantur; meritò itaque florens Ecclesia, interim detruncatâ synagogâ instituitur.

§. VIII.

Extremi iudicij memoriam, beneficiis suis, tanquam eorundem apicem, Deus cur expresserit.

1986. NVnc altiùs in eodem versiculo examinanda prædicta Patrum explicatio, qui, vt vidisti, sectionem hanc, seu putationem, ad extremum iudicium detulerunt, quasi florenti Ecclesiæ, cuius gratiæ & accepta beneficia recensentur, nihil tunc felicius venerit, quàm postremi iudicij, memoria excitata: hanc illi Christus, tanquam apicem, & cumulum enarratorum beneficiorum, subitò refricauit. id ergo quàm scitè dicatur, latiùs iam expono. Diuersissima erant illorum animalium ingenia, quæ thronum diuinæ gloriæ gestabant, apud Ezechiel. licèt enim singulis quatuor essent facies, tamen, vt colligitur ex *Apocal.* 4. vna in singulis præcipuè enitebat. Hinc ergo rapiebatur Aquila volatu præpeti, inde testudineo gradu bos protenditur: hinc leo sæuienti animo ferociebat, inde homo ingenita mitescit comitate, nec tamen dissentiunt, nec indoles diuersæ, diuersa petunt: imò, (quod alibi in re mortis, ad locum Apocal. ponderauerim) eidem temoni alligata, eôdem destinantur, vt bos iam volare posset, aquila repere, homo leoninas vires sumere, & mitem leo induere humanitatem. miraris? ast ego caussam subodoror, tantæ in tam diuersis ingeniis conformitatis: *& super firmamentum, quod erat imminens capiti eorum: quasi aspectus lapidis sapphiri: similitudo throni, & super similitudinem throni, similitudo quasi aspectus hominis desuper,* cap. 1. num. 26. erat nimirum iste filius hominis, Christus Iesus, iam in habitu iudicis, iam in throno collocatus, qualis iudicaturus est viuos, & mortuos: (quod paulo pòst ex Gregorio confirmabo:) qui sic visus cumulare beneficia illis, quos ad currum gloriæ suæ gestandum vocat: si se eisdem, refricandæ memoriæ, sub habitu exhibeat iudiciali: vnde conformes in officio continentur. apta huc comparatio Claud. in comitatu Phœnicis.

Innumeræ comitantur aues stipatque volantem
Alituum suspensa cohors, exercitus ingens
Obnubit vario latè conuexa meatu:
Nec quisquam tantis è millibus obuius audet
Ire duci: sed regis iter flagrantis adorant.
Non ferus accipiter, non armiger ipse Tonantis
Bella mouent: commune facit reuerentia fœdus.

quasi iam sub tanto præside, spiritus generosiores sumeret columba, & Aquila, officiosa sedulò mitesceret. Sicut & animalia nostra se temperabant, & sub tanto iudice sibi mutuo obtemperabant. nimirum, commune fecerat reuerentia fœdus. Sed illustris locus exactiùs euoluendus.

1987. Et pondera, quæso, verba, quibus viri iusti, in his animalibus designati, per summum beneficium, allecti tanto muneri describuntur. *& similitudo super capita animalium firmamenti, quasi aspectus crystalli horribilis, & extenti super capita eorum desuper,* ibidem num. 22. Quid enim aut visui iucundius, aut tenebris fugandis accommodatius, quàm crystallum? crystallinus candor oculos allicit, pupillas recreat, lucem perfundit, voluptatem propinat, abigit terrores. quid ergo horroris poterat in hoc crystallo immisceri, vnde metus, vnde pauor tantæ pulchritudini apponeretur? Grauiter iam totum locum explicat D. Gregor. ibi homil. 7. *Sed notandum quòd hoc crystallum, horribile, id est, pauendum dicitur. quis autem nesciat, cuius pulchritudinis sit crystallum? & mirum quomodo in hoc crystallo conueniat pulchritudo cum crystallo? sed omnibus vera scientibus constat, quia redemptor humani generis, cùm iudex apparuerit, & speciosus iustis, & terribilis erit iniustis. quem enim mansuetum aspiciunt electi hunc, eundem pauendum atque terribilem conspiciunt reprobi.* Atqui, inquis, crystallum in hoc loco, non tam impiis, quàm ipsis iustis portantibus fit horribile. Sed quidem inde maximè præsens titulus noster illustratur. concludit ergo Gregorius. *Sed hunc electi, terribilem non videbunt, quia modò terrorem illius considerare non cessant: studiosè enim considerant, quàm terribilis ad iudicium veniat: culpas ante actas deflent, imminentes declinant, pauorem illius quotidie ante oculos mentis ponunt, & quando tremendus appareat, sine cessatione suspecti sunt: atque quotidie timendo, agunt, ne quando venerit, pertimescant.* Sic nihil in hac crystallina pulchritudine vtilius, quàm ipse horror: nullâ re magis iuuat pulchritudo, quàm dum pauetur.

Vnde iam capies cur hoc firmamentum crystallinum, non iniectum, quasi violenter, non adactum, quasi impetuosè: *sed extentum super capita.* quasi lubenter susceptum, & comiter suscipiens describatur: nam ideo licèt horribile non deseritur, & quantumuis sit asperum non fugitur: quia ipso met horrore protegit, & protegens suauiter, horretur: illumque immissum pauorem, in auxilium cooperiens extendebat. Pergat adhuc elegantior Gregorius. *& quia ipse pauor eius, quem in suis cogitationibus tenent, eorum mentes protegit, rectè subiungitur: extenti super capita eorum desuper. Firmamentum hoc quod in similitudinem crystalli, super capita eorum animalium apparet, & horribile & extentum est: quia bonorum mentes vnde terret, inde protegit.* immiscet ergo Deus beneficiis suis terrorem hunc iudicij, sed protegentem: protectionem hanc suis adhibet, sed horribilem. quia nimirum apud illum, beneficiorum cumulus habetur, hanc memoriam vitiorum præseruatiuam, eisdem met connexam implicare. Sic itaque quos beneficè in gloriæ suæ gestatores euexit, cumulat iudicij memorati beneficio: vt in hoc loco sponsam floribus comptam, eodem cumulauit. 1988.

Mira est mystica illa Iosephi, id est, Iesu nostri benedictio: *Quasi primogeniti tauri pulchritudo eius, & cornua Rhinocerotis cornua illius: in ipsis ventilabit gentes, vsque ad terminum terræ,* Deut. 33. numer. 7. Quis enim vsquam taurum cornupetam, de pulchritudine potius, quàm de frontis toruitate, deque fumo narium, de terrore mugitus, deque arenâ sparsâ pedibus commendauit? aut si è contra, arans taurus describitur: non magis de ventris obesitate, de pectoris latitudine, de tergoris cancellatione, de laboris assiduitate, quæ est eius pulchritudo, quam de ventilantibus cornibus, illustrauit? quid ergo hìc, & pulcer, & ventilator, sub typo Tauri, Christus celebratur? visus respondere Tertul. 1989.

ad hunc locum lib. adu. Iud. cap. 10. *Benedicitur in hac verba. Tauri decor eius: cornua vnicornis, cornua eius: in eis notiones ventilabit pariter, ad summum vsque terræ. non vtique Rhinoceros destinabitur vnicornis, vel minotaurus bicornis: sed Christus in illo significabatur, Taurus ob vtranque dispositionem: aliis ferus vt index, aliis mansuetus, vt saluator, cuius cornua essent crucis extima*, &c. *vnicornis autem media, stipitis palus. Hac denique virtute crucis, & hoc more cornutus, vniuersas gentes, & nunc ventilat per fidem, auferens à terrâ in cælum, & tunc ventilabit per iudicium, deiiciens de cælo in terram.* vt nunquam Christus, quasi taurus cicur & arans, beneuolâ mansuetudine laborans cogitetur: nunquam beneficam segetem triturans & expediens cognoscatur, quin pariter quasi cornupeta, iudiciaria potestate puniens, pœnarum exhibens instrumenta denotetur: quo sic horribilis pulchritudo, & pulcer ille horror nos præseruet. idem in sponsâ præsenti videamus.

1990. Quo vltrà erumperet felicitas huius beata, felix beatitudo, quam dum diuini thalami fruitur consortio, & castissimis affluit voluptatibus? quid enim vsquam dulcius, quid suauius, quàm sic ornatam habere conscientiam, vt Deum hospitem ad requiem inuitet? aut quòd ab ipso Deo in hac vita augustius aliquod beneficium concedi, quàm serena hæc tranquillitas reputabitur? audi tamen eandem de se loquentem: *in lectulo meo, per noctes quæsiui, quem diligit anima mea*, 3. Cant. numer. 1. lectulus ne erit, & non magis peramplus lectus, qui tantum capit hospitem, qui tam profusam ministrat tranquillitatem? & vnde ad has angustias, augusta hæc conditio coarctatur? respondet ibi Gilibert. serm. 1. *Gloria nostra est, inquit Paulus, testimonium conscientiæ nostræ: suaui certè se collocarat in lectulo, nihil, ait, mihi conscius sum. Sed quantum illum dilatat, & extendit, magis istum arctat, & contrahit: sed in hoc, inquit, iustificatus non sum: qui autem iudicat me, Dominus est. Vides quomodo Paulus audet, & dicit: cor nostrum dilatatum est? vides quomodo gloriam & testimonium conscientiæ, diuinæ coarctat respectus sententiæ? bene ergo lectulus, mens secura, sed minimè superba: quieta, non elata: bona de se sentiens, sed alta non sapiens: magis autem suspectam semper habens, incerti noctem iudicij.* quasi nesciat serenitas hæc per summum beneficium concessa, nisi sub istâ trepidatione conseruari: vt inde donum crescat: vnde eius custodia pariter adhibetur.

1991. Nulla vnquam beneficentior legatio, nullum largius Creaturæ factum beneficium, quàm quæ allata Mariæ, quàm quod virgini collatum: *Aue*, inquit Angelus, *gratiâ plena: Dominus tecum, benedicta tu in mulieribus*, Luc. 1. numer. 28. Quid tunc illa? *cùm audisset, turbata est in sermone eius, & cogitabat, qualis esset ista salutatio*, ibidem numer. 29. virguncula & pudentissima, & prudentissima, ad iuueniles Angeli non pauet conspectus, & de salutatione blandâ totâ & beneficâ perturbatur? ne mireris: puto nunquam Maria gratiam accepit, quam pariter supremi iudicis memori reuerentiâ non fulciret. In præsenti ergo cùm plenitudinem gratiæ sensisset, non poterat, totum quodammodo iudicem non sentire; inde ergo reuerenter timet, inde perturbatur serenè, vt in salutationis donis semper foret secura; quæ de quouis aspectu erat securissima. fauere videtur Chrysol. hîc, serm. 140. *Quid est quòd personam videt, & de sermone turbatur? quia venerat Angelus blandus in specie, fortis in bello, mitis in habitu, in sermone terribilis, humana proferens, diuina repromittens: vnde & virginem quam leuiter visus sollicitauerat, nimium turbauit auditus, & quam missi præsentia parum mouerat, concussit toto pondere mittentis authoritas; & quid plura? mox sensit in se supernum suscipi iudicem, vbi ante iam cœlestem vidit & contemplata est metatorem.* quasi tantus metator Angelus, qui mansionem verbo præparabat: dum summum virgini nuntiat beneficium, necessario illi tam Deum iudicem, quàm Deo filium intus insinuaret; vt illius memoriâ, huius amorem arctiùs retineret.

Vix itaque Christus Dominus redemptionis apparat beneficium, quando simul quasi eiusdem apicem, memoriam iudicij immiscet. nihil igitur mirum, si deinde penè in omnibus & mysteriis suis, & beneficiis nostris, eandem sæpiùs curet iterandam. Præmittit ille sibi diuinum Præcursorem, & addit Matthæus de isto, *& venit in omnem regionem Iordanis, prædicans Baptismum pœnitentiæ, in remissionem peccatorum, sicut scriptum est in libro sermonum Isaiæ Prophetæ: Vox clamantis in deserto, parate viam Domini*, cap. 3. numer. 3. non poterat celebrior Prophetarum locus huc adduci, quam is, vbi Præcursor, non tam cursu, quàm præconio, & hoc quidem clamoribus vehementiori, munere suo functurus celebratur. Præcedebat nimirum quod nemo nescit, olim semper iudicem præco, qui pro iudiciorum seueritate attollebat clamores. fit igitur Præcursor, præco: quia non poterat efficaciùs & suauiùs extorquere pœnitentiam, & dandæ veniæ stabilire beneficium, quàm iudicij memoriâ excitatâ. Eusebius Gallic. homil. 1. de Bapt. *Ego vox clamantis: idest, vt vox tangat aurem, clamor penetret mentem: ego vox clamantis: vox præconis iudicem loquitur: clamor iudicium comminatur.* Sic securiùs, publicari suscipiendique Dei hominibus, beneficium: si vtili timendi iudicis memoriæ admisceatur. idem ferè habet Ambrosius serm. 60. ibi. *vt ad fidem consequendam, vox aures penetret, clamor corde concutiat: vox regnum prædicet, clamor iudicium comminetur.* 1992.

Memoriale fecit beneficiorum mirabilium suorum, misericors & miserator Dominus: cecinerat Dauid, nimirum, quia escam Eucharisticam dederat se timentibus: sed in hoc amplissimo beneficiorum epilogo, quàm largus catalogus iudicij permiscetur. nunc satis celebris & notissimus Pauli locus. *Probet autem se ipsum homo, & sic de pane illo edat, & de calice bibat, qui enim manducat & bibit indignè, iudicium sibi manducat & bibit, non diiudicans corpus Domini*, 1. Cor. 11. numer. 28. Si sapis, triplex hîc iudicium condistingues: vnum, quo se quisque probat: aliud, quo reprobatur indignus: tertium, quo Dominica, in tantâ dignatione, dignitas comprobanda, & quorsum id? tria enim hæc eò recurrunt, vt extremi iudicij memoriam refricantia, rectè exerceantur. ideo additur statim numer. 31. *Quòd si nos metipsos diiudicaremus, non vtique iudicaremur.* ad quem locum D. August. lib. de Pœnit. adductus à D. Thomâ. *Versetur ante oculos nostros, imago futuri iudicij, & ascendat homo aduersum se, ante faciem suam: atque constituto, in corde, iudicio: adsit accusans cogitatio, & testis conscientia, & carnifex cor. inde quidem sanguis animi confitentis, per lachrimas profluat* 1993.

profluat: postremò ab ipsa mente, talis sententia proferatur, vt se indignum homo iudicet, participem corporis, & sanguinis Domini. Itaque tunc dignus accedis, cùm de humilitate reputas te indignum: nunquam tamen te talem reputabis decenter, nisi iudicij memoriâ suffragante: quam ideo Eucharistico beneficio Deus coniunctam voluit, vt illud conseruetur acceptum, neque in condemnationis iudicium accipiatur.

1994. Institutâ iam Eucharistiâ ascendit Christus in Crucem, & ibi beneficæ misericordiæ thesauros adaperiens, piæ prodigalitatis prodigio, interiori luce irradiat latronem. Imaginare, quæso, miserum cruce distentum, corpore rigescente, decidentibus brachiis, licèt suffixis: tumentibus cruribus, pectore anhelante, languescente ceruice, vultu pallido, ore liuido: linguâ inter constrictos dentes, & concretas spumas actescente: fronte exsudante, crinibus hinc arrectis, inde cruoris pædore conspurcatis: oculis obstupescentibus, naso denique extenuato. crederes atrocibus his pœnis, à Domino, quem iam agnoscebat, opem postulaturum: sed pende preces, *Domine memento mei, cùm veneris in regnum tuum*, Luc. 23. num. 42. sed prætereo, quòd opem non postulet: illud miror, quòd non tam euntis in cœlum Christi, quàm venturi sic faciat mentionem. scilicet, maius aliquid timet futurum, quàm quod patitur præsens: vnde illius apprehensione, huius curam deponit obliuiscens. ita est: prima noui accepti beneficij lux, memoriam secum venturi iudicis attulit: vt illâ vehementiùs stimularetur ad quærendam veniam, & deinde promisso paradiso, acceptam gratiam vigilantiùs custodiret. Grauiter Eusebius Gallicanus hom. de B. latr. *Non dixit, si Deus es, de præsenti supplicio eripe me: sed magis, quia Deus es, de futuro iudicio eripe me. quàm citò eum repleuit S. Spiritus eruditio, per quam futuri examinis diem cogitans, intolerabile probat esse, quod metuit. prædicat sæculis iudicem, regemque sæculorum.* vt iam nos à tanto prædicatore discamus, pro apice beneficiorum omnium, iudicij memoriam amplecti: quâ & culpas fugimus, gratiam seruamus, & temporales pœnas parui pendimus. dum de summo terrore solliciti, culparum irritamenta non curamus: pœnarum cruciamenta vix sentimus.

1995. Resurgit idem Dominus triumphator, & nuntium tantæ gloriæ expediturus, eundem sic componit: *Erat autem aspectus eius sicut fulgur, & vestimentum eius sicut nix*, Matth. 28. num. 3. At quorsum horror fulguris in lætitiâ tantâ? vt iam tunc festiuus nuntius, etiam supremi diei horrorem præ se ferret: quo & iusti de candore recreati, si minus terrerentur, saltem recolentes memoriam supremi iudicis, filiali timore, nuntium sui tremerent, (verba sunt Chrysol. *serm.* 75.) & reuererentur, auctoris. Quid ni enim iudicem formidabilem præsentirent, ad cuius typicum nuntium, impij velut mortui facti iacuerunt? Sed audiendus ibi Gregor. homil. 21. *In fulgore terror timoris est, in niue autem blandimentum candoris. quia verò omnipotens Deus, terribilis peccatoribus, & blandus est iustis: rectè testis resurrectionis eius Angelus, & in fulgure vultus, & in candore habitus demonstratur: vt de ipsa suâ specie, & terreret impios, & mulceret pios.* & post aliud ad eiusdem rei exemplum, sic concludit. *Omnipotens Deus & blandus iustis, & terribilis apparebit iniustis: istos in iudicio veniens, per lenitatis mansuetudinem demulcet: illos verò per iustitiæ adstrictionem terret.* sic nec etiam inter resurrectionis festiua gaudia, gladius iudicaturus obscuratur.

Maius est quod dixerim: nec etiam triumphalis ascensio, inter Angelorum festiuas choreas, organa resonantia dulces cœlorum plausus, & supremi Patris amplexus dulciores cessat ab hac memoria. 1996. Desiderante vultu, hianti ore, oculis inconniuentibus intuebantur Apostoli cœlum, quo dulcis eorum thesaurus rapiebatur. ad quos tunc Angeli: *viri Galilæi, quid statis aspicientes in cœlum?* Act. 1. num. 11. O miram, in tantâ affectuum teneritudine, seueritatem! & quid intuentes reprehenditis, beati Angeli? rapitis vobis vnicas hominum delitias, cœlo absconditis amorem suauissimum, & vel etiam immobilem intuitum denegatis? an non meritò detinentur oculis insequentes, quem è mediis ereptum condolent visceribus? Vide quid statim subdant. *hic Iesus, qui assumptus est à vobis in cœlum, sic veniet, quemadmodum vidistis eum, euntem in cœlum.* quasi dicerent: qui iudicem expectant, non stant otiosi, sed seduli recurrunt ad laborem, & nec breuissimum momentum impendunt, nisi in rationibus suis, quibus caussæ satis faciant, componendis, cætera omnia abiiciunt: hoc vnum curant. Quid ergo statis? quid non satagitis, qui Iesum venturum iudicem agnoscitis? De aduentu in iudicium locum explicauit D. Cyprianus *homil. de Asc.* post multa. *Ad hæc quæ prædicta sunt restat iudicium, & examinationi vltimæ, adhuc reseruant antiqua oracula locum*, &c. *hoc & duo Angeli, Christo ascendente testati sunt, quia qui iudicatus abibat, iudex esset terribilis rediturus, & videret collecta in vnum generalitas hominum, quas foderat manus, quod terebrauerat latus, faciem quam conspuerat, & prolatâ in medium inflexibili sententiâ, occurrentibus Saluatori electis, remaneant impij infinitis deputati suppliciis.* Certè inter tot beneficia, nouum beneficium erat, desiderantibus oculis, affectibus anhelantibus, leuamen promisso reditu afferre: sed & huius apex, reditus ad iudicium apponitur, cuius memoria de cætero componantur.

Hinc sanctus Iob postquam ad maiorem Dei gloriam, longum virtutum suarum catalogum 1997. recenset, quas pro summo à Deo acceperat beneficio, illarum & caussam, & custodiam apponit statim: *semper enim quasi tumentes super me fluctus, timui Deum, & pondus eius ferre non potui*, cap. 31. num. 23. vbi D. Anton. de Padua *Dom.* 13. *post Trinit.* ex doctrina, imò & verbis Gregorij. *Cùm fluctus desuper eminent, nulla tunc cura rerum temporalium nauigantibus, nulla carnis delectatio ad mentem reducitur: ea quoque ex naui proiiciunt, pro quibus longa nauigia sumpserunt.* ac si hæc sola memoria, Dei scilicet, iudicis venturi, virtutes in officio contineret: neque virtutum suarum beneficia concedat Deus, quin pariter hanc earum custodiam admisceat. At, si futurum, inquis, erat iudicium, si iudex non tam ingruens, quàm venturus timebatur: cur iam quasi de præsenti, eius pondus intolerabile iudicatur? Respondet grauiter B. Gregor. Moral. 21. cap. 17. *quoniam qui extremi iudicij aduentum intentâ mente considerat, profectò videt, quia tantus pauor imminet, quantum non solùm tunc videre, sed se etiam nunc præuidere pertimescat: consideratione nanque tanti terroris, metu animus palpitat, & intentionis suæ oculos declinans, intueri quod præuidet, recusat. Bene ergo dicitur, & pondus eius ferre non potui: quia cùm supernæ maiestatis vim, ad iudicium venientis, terroremque tanti examinis, considerando animus conatur exquirere:*

mox

mox ad semetipsum recurrens, sese expauescit inuenire. Si ergo semetipsum expauescit animus: quid ni illa omnia proiiciat, quæ imprudens pararat, vnde sic sibi deformior apparet? felix pauor, qui futurum reprimet pauorem: fausta sui fuga, qua postea se inueniet beatissimum.

1998. Claudo tandem hanc rem. Inundat orbis aquis diluuij, priùs scelerum vortice demersus, & è tantâ confusióne, pauci solummodo in arcâ liberantur. redit tandem solitis suæ teneritudinis visceribus, diuinus Amor: pœnitet illum quodammodo indictæ pœnæ, & nouum beneficiorum diluuium, quasi ad delendam prioris illius memoriam obducit, & tandem addit, *Arcum meum ponam in nubibus, & erit signum fœderis inter me, & terram: cumque obduxero nubibus cœlum, apparebit arcus meus in nubibus, & recordabor fœderis mei vobiscum,* Genes. 11. num. 13. Si ab splendoribus cœli signum petitur, cur non è sole, & luna? aut quid in iride gratius, vt in tanti testimonium fœderis assumatur? nimirum, quia variegato colore, nunc cærulus, maris vndas stillare, nunc rubens, flammas ignis videtur scintillare, & quid tunc mysterij? D. Gregor. homil. 8. in Ezech. *In arcu eodem, color aquæ, & ignis simul ostenditur, quia ex parte est cæruleus, & ex parte rubicundus: vt vtriusque iudicij testis fit, vnius videlicet facti, & alterius faciendi.* quasi iam foret beneficiorum cumulus, si extremi iudicij memoriale perpetuum stabiliretur: vt futuri timore sequens generatio eas culpas præcaueret, quibus præcedens meruerat præteritum. Hæc satis, vt intelligas quàm aptè Patris Ecclesiæ floribus conseruandis, extremum iudicium inculcatum coniunxerunt.

§. IX.

Iustorum patientia, voluptuosa: ad nouos dolores identidem inescans.

1999. BReuiter caput tertium recurrendum. lamentatur in primo versiculo sponsa dilecti sui absentiam, quam, degato sibi eiusdem splendore, noctem vocat: *in lectulo meo, per noctes quæsiui, quem diligit anima mea: quæsiui illum, & non inueni.* noctem fatetur, absentem se deplorat, quærit fugacem, nec inuentum queritur sponsum, & tamen *in lectulo* quærit, idest, in requie, & voluptatis loco commoratur: nimirum laborem patiebatur, sed dulcem: laborem tolerabat, sed nullâ voluptate compensandum. Gilib. serm. 2. *Delectabilis lectulus est, de quo legis in Prouerb. secura mens quasi iuge conuiuium: foris nox, foris tribulatio: sed tranquillitas intus, quasi quietus lectulus quidam. Non est hîc illud lamentabile dicere: foris interficit gladius, & domi mors similis est. imò foris gladius est, intus gaudium. Spe, inquit, gaudentes, in tribulatione patientes. ad noctem tribulatio refertur: ad lectulum, spes & gaudium.* Quid ergo mirum, si ab hoc lectulo, mœstitia exularet: si ibidem festiuior exultaret sponsa? patiendi scilicet materia, sapit illi, dum dolet: vngit gaudio patientem, dum pungit gladio.

2000. Erectum patientiæ trophæum iacebat Iob, in sterquilinio: sed summa in tantis doloribus voluptate. pende illud. *Putredini dixi, pater meus es, mater mea & soror mea vermibus,* cap. 17. num. 14. at vnde ad putredinem, & vermes, tam arcta consanguinitatis analogia? puto, quia non suauius inter paterna oscula, in gremio materno, & inter fraternos amplexus, alij conquiescunt, quam Iob patiens, in tormento durissimo delectabatur. fortasse huc respexit Tertul. *de Pat. cap.* 4. vbi ita de Iobo. *Quid? ridebat Deus. quid? dissecabatur Malus. cùm Iob immundam vlceris sui redundantiam, in magnâ æquanimitate distringeret, cùm erumpentes bestiolas inde, in eosdem specus & pastus foraminosæ carnis ludendo reuocaret.* pende verba. Vlcera mundat, pus distringit: vt plus carnis viuæ, bestiolis indulgeat, & gratiorem præparet habitationem iis, quas parentum, & fratrum loco adamabat. sic corridens ridenti Deo arridet: sic hilariter sectus, Dæmonem dissecabat. quid ni ludum putet dolorem, qui voluptuosè doloribus inludebat.

Restituuntur tandem Iobo, bona duplicia: 2001.
solummodo in filiorum restitutione defuit duplicatio. vnde dicitur: *& fuerunt ei septem filij, & tres filiæ,* cap. 42. numer. 13. quid ita? quia ex priscâ, voluptatis impatiendo, experientia inescatus, cùm facillimè posset exorare, non orauit, vt cum his septem denuo sibi datis, defuncti illi priores resuscitarentur: quia sic dulci escâ olim punctus, sine voluptuoso aliquo dolore viuere nolebat. Tertul. citatus. *Et si filios quoque restitui voluisset, Pater iterum vocaretur: sed maluit in illo die reddi sibi: tantum gaudij, securus sic de Domino, distulit: sustinuit tam voluntariam orbitatem, ne sine aliquâ patientia viueret.* neque enim obstat, quòd alios recepisset: quia orbitas, & desiderium illorum quos nouerat, quibus olim fruitus, necessariò paterna viscera puncta sollicitarent. Decimus quartus est annus, quo sic locum, inuito Pamelio, (qui immeritò Tertulliano ἁμάρτημα μνημονικὸν affingit) putabam explicandum. quem deinde gaudeo Cerdæ iudicio assertum, & confirmatum. lege. noluit ergo Iob, sine aliqua patientiâ viuere: nam voluptatum felicitatumque præsentium, hinc sibi aucupandum sperabat salsamentum. Sed pende obiter illud: *maluit in illo die reddi sibi.* die scilicet iudicij, vt notant interpretes. Alludit ergo absque dubio, ni fallor, Tertullianus ad verba Pauli 1. Timoth. 4. numer. 8. *In reliquo reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die, iustus index.* quasi quos filios dilatabat tunc Iob, litans patientiæ, postea eumdem essent coronaturi: dulcem doloris voluptatem, cum aspectus sui voluptate in gloria commutantes, & propterea iustissima corona.

Pergit Abraham filium immolaturus: neque, 2002.
fracturus voluptatis suæ speculum, à diro naturæ spectaculo deterretur. nulla exhibet naturalis doloris signa, quæ non spiritus perturbationem, sed saltem naturæ innuerent fragilitatem. Quis non miratur, vel etiam primos motus, sic repressos? is qui nouerit, nec primos doloris motus in illo resultare, qui virtuti assuetus, fidei constans, in spe contra spem fixus, totus à gaudio patiendi pro Deo absorbebatur. Chrysol. serm. 10. *Aries Abraham, maturus ad innocentiam, grandæuus ad fidem, perfectus ad hostiam, paratus ad holocaustum, afferebat filium suum, filium arietis,* Psalm. 27. *imò se immolabat filio. Sanctificabat in mentem suam, lætificabat fidem suam, vt esset idem victima, & Pontifex.* Non aureus, sed gemmeus, hîc Chrysologus. Auaritia, occasione lucri: spe veracitatis, gula: honoris ansâ, ambitio lætificatur. At virtus & fides Abrahami, vnâ patiendi, & probandi sese materiâ exhilarescit.

exhilareſcit. Sic interior lætitia, & virtutum chori, triumphalis tripudiatio, in exteriora etiam redundans: ſi quæ ſurgerent triſtitiæ nubila, diſcutiebat.

2003. Hæc ſumma in patiendo voluptas, etiam foras erumpens, ita vt ſine illâ cæteræ voluptates, tanquam abſque ſalſamento deſipere videantur: apertè oſtenditur verbis eiuſdem ſponſæ, *cap.* 1. *num.* 13. vbi ita. *Faſciculus myrrhæ, dilectus meus mihi, inter vbera mea commorabitur.* Amantium munuſcula, ſiue flores ſint, ſiue amatoria poma, imò & litteræ: vberibus, amoris & voluptatis ſedibus, applicantur, abſconduntur. vide multa *lib.* 1. ibi. Sponſa ergo amaram Chriſti myrrham, & patiendi materiam non refugit, imò amplexatur, & in delitiarum loco, tanquam delitias collocat iucundiores. Sed tu mihi nota emphaſin Græcam in hoc loco. *ἀνὰ μέσον τῶν μαςῶν μυ, αὐλιϑήσεται.* verto: *in medio vberum meorum caſtrametabitur.* etenim *αὐλίζομαι*, licèt ſimpliciter vſurpetur, pro *commorari*: tamen propriè ſignificat, *caſtrametor*, in ſtatione ſum, & ſimilia ferè militaria. quaſi ſola voluptas patiendi ſit firma, armata, & contra hoſtiles ſecura congreſſus. Poteſt etiam non per verbum depones, ſed per medium, ab *αὐλίζω* locus capi. quaſi dicat: *inter vbera mea, tubâ canet.* voluptas enim patientium pro Chriſto, omni tubâ clarior diuinas aures ferit: horribilior dæmonem prouocat, ſignantior inſtituit mortales: quandoque enim tanta eſt, vt foras erumpat, & veluti immiſſo ſono manifeſtetur.

2004. Laborum oppreſſus pondere, furorem regnantis fœminæ fugiens Elias, vrbes deſerit, quærit ſolitudines, & additur ſtatim: *cumque veniſſet, & ſederet ſubter vnam iuniperum, petiuit animæ ſuæ, vt moreretur*, 3. Reg. 19. num. 4. ita ne? defatigato nimis corpori, quando non aptius ſtratum, non lectus blandior, quàm campus præparatur: at ſaltem non molles ceſpites, non herbidum prati gramen ſterneretur? quid ſenticoſæ iuniperi pungentes ramos, & grauem (vt nemo neſcit) vmbram, captas ô Propheta? reſpondet ibi Odo de Morin in Sylua. *qui quieſcit, quieſcat in vmbra iuniperi: vt ſub lege diſciplinæ, in exercitio virtutis gaudeat, non reſpiciens vanitates, & inſanias falſas, qui omne gaudium exiſtimat, cùm in tentationes varias inciderit, & gloriatur in tentationibus, pro effectu earum: in ſecreto dormit, in vmbra iuniperi, in locis pungentibus.* Patitur itaque ſæuiſſima Elias: ſed dum in omnibus requiem quærit, ſolùm in eiſdem afflictionibus, tanquam in Domini ſui hæreditate requieſcit: in illis ſolùm hilaris moratur: ineſcatus enim præteritis, nouas aucupatur.

2005. Redeat iterum beatus ille latro, de quo ſuperiori titulo dicebamus. affixus erat, pœnâ diſtortus, cruciatus ſæuiſſimè, & ſolùm, vt dixi, in futuri iudicij terribilitatem, captat remedium, dicens: *Domine memento mei, dum veneris in regnum tuum*, Luc. 22. num. 42. At vnde tam ſæuæ pœnæ, quando mentem non adimant, ſaltem non hebetant? vnde tam viuidi ſenſus, in tam aſpero ſupplicio, ſic neceſſariis attendendis relinquebantur? ſed pœnæ quidem, iam tunc leuiores, omnino, & temperatæ, & vnde id? Grauiter Euſebius Gallicanus ſuprà citatus. *Glorioſâ voce præſentes temperat cruciatus, temperat, diximus: quia & ſi pœna cœperat in latrone, nouo genere conſummatur in martyre. ſic crucis ligno clamat, ſed iam tempora retributionis abſentat.* pulchra gnome. ſcilicet iam dulcius illi pati id temporis, quàm ſi ſtatim fidei præmia reportaret. vnde ſonora voce *abſentat*, ideſt, dilatat retributionis tempora, in regnum futurum, in venturum imperium, vt diu præſentis fiat particeps paſſionis: quaſi ſic breui illo ſpatio ineſcatus, vt vſque ad extremum iudicium in cruce permanere, ſibi fore dulciſſimum profiteatur.

2006. Neque mirum, iam enim tunc beatus latro, vt notat Gallicanus, patiebatur vt Martyr, Commartyr Chriſti. prudenter Tertul. *Apol. cap.* 1. poſtquam latè, mali alicuius explicat naturam, nimirum id eſſe, quod omnes fugiunt, & à ſe cupiunt depellere: inde ergo, religionis Chriſtianæ gloriam ita infert. *Chriſtianus verò, quid ſimile? neminem pudet, neminem pœnitet, niſi planè, retro non fuiſſe: ſi denotatur, gloriatur: ſi accuſatur, non defendit: interrogatus, vel vltrò confitetur: damnatus, gratias agit. quid hoc mali eſt, quod mali naturalia non habet, timorem, pudorem, tergiuerſationem, pœnitentiam, deplorationem? quid hoc mali eſt, cuius reus gaudet, cuius accuſatio votum eſt, & pœna felicitas? non potes dementiam dicere, qui reuinceris ignorare.* acutè. cùm enim in fide nihil mali appareret, ſolum poterant Ethnici, fidelium in laboribus, & tormentis horribilibus hilaritatem, ad genus quoddam dementiæ, detorquere: quod tamen probare non poterant, cùm amentiæ illius naturam, vbi tot mira videbant, ignorantes obſtupeſcerent: atque quid illud eſſet mali, in quo nulla mali conditio inuenitur, penitus ignorare reuincerentur. Sed certè cordata erat amentia charitatis, quæ laborum pondus releuat, commutat hilaritati pœnas, & condemnanti iniuſtè inimico, tanquam amico benefico gratias agit.

2007. Cape hinc quid ſit illud Prouerb. 18. num. 17. *Iuſtus prior eſt accuſator ſuus. venit amicus eius, & inueſtigabit eum.* L X X. vertunt. *Iuſtus ſui eſt accuſator à principio ſermonis: cùm verò adiecerit aduerſarius, arguitur.* habes felicem vtriuſque explicationem apud doctiſſimum noſtrum Salazar. Sed quæro adhuc, cur is, qui apud vulgatum interpretem, *amicus* dicitur, in Græco appelletur, *aduerſarius*? putarémque ita dici, quoniam iuſtus, eâ voluptate in laboribus, in ſimulationibus, & tormentis, pro Chriſto perferendis perfundatur, vt eundem, qui ſe illi præbet aduerſarium, amicum iucundiſſimum arbitretur. Nil igitur mirum ſi ſponſa in hoc loco in ipſis mediis tribulationum noctibus, tanquam in ſuauiſſimo lectulo conquieſcat, ſi externum gladium, interiori gaudio compenſet. grata itaque & voluptuoſa, nox tribulationis, fidelibus & quidem huiuſce rei typum, crediderim, id quod egredienti populo Iſraelitarum, euenit olim. *Dominus autem præcedebat eos, ad oſtentandam viam: per diem in columnâ nubis, per noctem in columna ignis*, Exod. 13. num. 21. cur enim, non per ſtellam, aut quid ſimile interdiu ducebantur? cur ſi fortè dies hyemali tempore (quod paſſim euenit) caligaret, non pulchrior, & clarior dux itineris præbebatur? cur hybernis nubibus, adiecta nubes, & ſuppar tetris vmbris, vmbraculum obuoluatur? certè hæc omnia, illis, vt ait Apoſtolus, in figurâ contingebant: nouam autem huius figuræ veritatem, aperit hîc ad rem noſtram Stephanus Cantuariens. in Sylua allegor. *Ignis lucet, nubes verò obſcura eſt: per diem proſperitas, per noctem aduerſitas deſignatur. Nubes ergo eſt in die, & ignis in nocte: quia proſperitas obſcura eſt iuſtis, & aduerſitas clara.* Nox tribulationis, illuminatio iuſto, in delitiis ſuis: humanæ felicitati diem, quidquid

clariſſimus

clarissimus videatur, reputat nebulosum. totus mœstitiæ nubibus obuoluitur, dum humanâ prosperitate detinetur; cui sola dulcis aduersitas, & lectulus ad quietem iudicatur.

§. X.

Dæmon callidus magis, quàm fortis: fraudes substituit, viribus destitutus.

2008. CVstodes diuini lectuli, idest, Ecclesiæ sanctiores, qui ad bella spiritualia doctissimi, sic in hoc *cap.* 3. *num.* 8. describuntur: *vniuscuiusque ensis super femur suum propter timores nocturnos.* mortificandis, inquiunt interpretes, carnis affectibus, qui vtplurimum in sacrâ paginâ, in femore significantur. Sed tunc non tam *super femur*, quàm, *propter femur*, gestatio gladiorum erat explicanda. cautior ergo Gilibertus ibi serm. 16. *Super femur, non propter femur, sed propter timores nocturnos. fortè, quia non est illis colluctatio aduersus carnem, & sanguinem, qui signantur in femore: sed aduersus mundi rectores tenebrarum harum.* vt intelligamus magnopere nobis arma, contra insidiantes, & noctu venturos Dæmones, id est, occulta sagacitate pugnaturos, esse præparanda. neque enim interdiu, idest, palàm, audent decertare, quia timent, à iusto facile superentur.

2009. Seminauerat quidem Deus in corde humano semen salutaris doctrinæ speciosissimum, & donis gratiæ irrogatum, in segetem vberrimum prouenturum. Quid tunc Dæmon inuidus? *cùm autem dormirent homines, venit inimicus eius, & superseminauit zizania in medio tritici, & abiit*, Matth. 13. num. 25. Nota hebraismum apud interpretes, *cùm dormirent homines*, idest, nocte concubiâ, cùm orbis totus somnò immergeretur. hæccine apta hora zizaniis spargendis, quæ apposite magis interdiu ab interpolatore superseminanda videbantur? apta nimirum hora, sed Dæmoni timidissimo: non vigilantes, imò nec oscitantes, sed profundo somno immersos audet aggredi: deinde abit illos fugiens, a quibus excitatis, scit profectò se facile superandum, & cùm speciosa victoria sit, quæ manifestè reportatur: quia fragilis, & ignauus Dæmon, non vt vult, sed vt potest, hostem lædit. Chrysol. serm. 97. *Insidiator in noctibus latitat, in diebus vigilantes fugit, appetit dormientes. fortis conflictum petit, prouocat palam: spectantibus omnibus, & coram populis vult habere victoriam, maximum infirmitatis indicium est, dormientibus irruisse.* vbi plura de hoc loco. Nescit ergo vigiles inuadere, & quorum scit se manibus non posse euadere. insidiatur in abscondito, prædam facturus, ne præda fiat.

2010. Ita est. ab ipsis mundi incunabulis, Dæmon sagacitatem induit, vt fragilitatem insitam obuelaret: summa in eo fraus, quia summa fragilitas reperitur. Ideo contra Euam non tam leo fortis, quàm *callidior serpens*, Genes. 3. num. 1. decertauit. Dubitarunt iam multi cum Alcuino *quæst.* 65. quomodo nam potuerit Eua, Dæmonis verbis serpentino delitescentis habitu fidem habere. Ego autem vlterius addubito: vnde nam prostrato iam Dæmoni, & è cœlis præcipitato, tantum audaciæ, & superbiæ tantum, vt dilectissimas Deo, & interim robustissimas gratiâ creaturas inuadere præsumeret? & ex Alcuini responsione, mihi etiam solutio accommodatur. *Fortè*, inquit, *antè inerat menti illius, amor quidam propriæ potestatis, & quadam de superbia, præsumptio: quæ per illam tentationem, fuerat vincenda, & humilianda.* & quidem si ita est, iam Eua hâc superbiâ fragilior, & quodammodo sui oblita, neque præcauens. id absque dubio ex aliquibus indiciis præuidit Dæmon: aliàs non ausurus, nec animos tentandæ fœminæ habiturus. ideo & porrexit pomum, & vmbratilem promisit quandam diuinitatem: quasi per se non satis ad scandalum, nisi instrumenta alia, & irritamenta admonuisset. Chrysol. *serm.* 27. post scandalum Dæmonis descriptum, erga Protoparentes. *Tertium genus est scandali, quod nobis nostris generatur in sensibus: cùm fallimur oculis, cùm decipimur, auditu, capimur odore, & sapore vitiamur. vnde Eua vetiti & lethalis cibi, sic gustu est sauciata, sic visu.* quasi Dæmonis vis, & scandalum, de se fragile: nisi sensualitatis scandalo roboretur.

2011. Huc collimabat Dauid Psalm. 128. num. 2. *Sæpe expugnauerunt me à iuuentute mea, etenim non potuerunt mihi: supra dorsum meum fabricauerunt peccatores.* idest, ictus, superictus, dorso intulerunt: vt nosti. At qui, exclamet aliquis meritò, sanctissime Vates, Rex fortissime! gloriosa aduerso pectore excipiuntur: quæ auerso infliguntur probrosa denotantur: tergo accepta vulnera, onerant, non honorant. ideo Marius ad Romanos ita. *Non possum fidei causâ imagines, neque triumphos, aut consulatus maiorum meorum ostentare: at si res postulet, hastas, vexillum, phaleras, alia militaria dona, præterea cicatrices aduerso corpore. hæ sunt meæ imagines, mea nobilitas.* & reliqua, quæ sequuntur apud Sallust. Quid ergo iustus, non tam aduersi corporis, quàm vulnerati dorsi exhibet cicatrices? an non istæ dedecorosæ? planè verum id, si terga vulnerata, propter pugnantis fugam meticulosam, non propter inuadentis ignauiam insidiantem. Dederat sæpius vir iustus, aduersum pectus hostibus, à primâ iuuentute: oppugnarant, non expugnarant: (nam in Vulgato nostro, verbum expugnandi, pro oppugnatione poni, ex Græco in Sixt. constat:) quid inde? cùm apertè non possent hostes, ex insidiis, terga iusti inuadunt: retro feriunt, premunt, non opprimunt. vnde non minus hæ tentationes hostium fragilium, iusto gloriosæ, quàm decora repulsio apertarum. D. Zeno Veron. *serm. in hunc Ps.* licèt non tam Dæmones, quàm dæmoniacos intelligat ministros. *Mos est eorum, qui nequaquam longis, atque assiduis præliis præualent: vt victorem exercitum, & firmis agminibus incedentem, à tergo adeant, & dorso, sicubi iam prætereant machinentur insidias. illic dolos fabricant, illic omnia insidiarum artificia exercent. ita & peccatores, tentatos incassum fideles viros, euntes in veritatis viâ dorso adeunt, insidiantur dorso, dolos concinnant, & idcirco ait: supra dorsum meum fabricauerunt peccatores.* Sic Dæmon peccatorum dux his vtitur ministris, quos non fortiùs potest roborare: quia nec ipse aliter potest superare, nisi ex insidiis, & dorso insiliendo.

2012. Occurrerunt aliquando Christo Domino duo homines plura dæmonia habentes, vtpote quæ totum gregem numerosissimum porcorum postea occuparunt, *Matt.* 8. *n.* 28. tunc Dæmonem alterius locutus Christus, ait: *Quod tibi nomen est?* Marc. 5. n. 9. Sed quorsum Dæmonis nomen interrogatur? aut quæ nobis ex eorum responsione vtilitas speretur? Certè non ignorabat nomen Christus: ex illius tamen manifestatione, haud paruus nobis prouentus captabatur. vide, quid respondeat. *Legio mihi nomen est, quia multi sumus.* multiâ enim te magis ignauia formidolosa Dæmonis declaratur, quàm dum

dum ostenditur non ausus vnus, congredi cum homunculo: sed ad prælium, immo duellum, innumeros secum adducit commilitones: meritò enim formicatum irridens diceres legionem, quæ singulariter militi incedenti insidias collocaret. D. Chrysol. serm. 16. *Quando ad duos homines, dæmonia multa: ad vnum legionem totam significat conuenisse, hoc ideo facit, vt doceat, cauendos esse dæmones, non timendos.* Cauendi certè de insidiarum sagacitate, non de virium fortitudine timendi. Insimulabat Iuno Venerem, & Cupidinem inertiæ, aut saltem minimæ potentiæ, quod vterque dolis Didonem deuincirent: ideo ironicè apud Maron.

——magnum & memorabile nomen,
Vna dolo Diuûm, si fœmina victa duorum.

Sed hæc falsa numina, vera dæmonia: sicut & Euangelica irridenda, imò & hæc magis, in legiones scilicet conglobata, idque non tam probandis viribus, quàm insidiis collocandis: quia tantummodo præualent insidiantia.

2013. Anxius Pater, pietatis stimulis agitatus, malè ægrotanti filio remedium sollicitaturus, Christum adiens, dixit: *Domine miserere filio meo, quia lunaticus est, & malè patitur*, Matth. 17. numer. 14. accingitur ad curationem cœlestis medicus; & subdit Euangelista: *& exiit ab eo dæmonium, & curatus est puer in illa hora*, numer. 17. falsò lunaticus parenti putabatur, qui re verà dæmoniacus putabatur. quid ergo Dæmon sub Lunæ influxibus dissimulati satagebat? respondet ibi Origenes in Cat. *observat quadam schismata Lunæ, & sic operatur. & ab obseruatione Lunæ, pati homines, mentiatur: & per hoc culpabilem Dei creaturam sic & alij Dæmones, secundùm aliqua stellarum schismata*, &c. Addo ad rem meam, voluisse lunatici morbi velo se dissimulare: vt dum naturæ infirmitas tribuebatur, contra latentis hostis infirmitatem, exorcismis & piis precibus subitò vincendam, non decertaretur. habemus apertissimum huiusce mentis testimonium in Euangelio.

2014. Opprimebat totus Dæmon miseram fœmellam, & incuruabat in terram: id enim est, quod dicitur Luc. 13. num. 11. *& ecce mulier quæ habebat spiritum infirmitatis, annis decem & octo, & erat inclinata, nec omnino poterat sursum respicere*, &c. putares benignum spiritum, Dæmonem mitiorem, qui solà infirmitate, & incuruatione mulierem vexabat: nec discerpebat miseram, de more sanguinolentis spumis efferatam, crudeliota innatæ sæuitiæ exhibens monumenta. Sed certè, non tam mitis conditio, quàm metus erat: erat ipsius Dæmonis iners ignauia, qui apertè fœminam delicatam torquere non audebat: ne ab ipsâ orante, aut à Sacerdotibus adiurantibus facilè superaretur nouit callidum, sed ignauum stratagema. Chrysolog. sermon. 105. *In medio ciuium portabat mulier hostem suum: sed hostem ciues, vt propellerent, non videbant. Ars nequissimi spiritus, corporis necessitas credebatur: vt prædo callidus teneret captiuam dolo, quam tenere viribus non valebat. Diabolus nihil esset, si essent sollicitiores homines, & cautiores, aut quid in homine vnquam præualuit ille virtute, nisi arte, mendacio, insidiis, fraude, dolo, nequitia, vitiorum ministerio, furore criminum?* omni quidem infirmior morbo, omni ægritudine languidior: qui sub ægritudinis pallio delitescens, non tam superabat fœminam, quàm ne superaretur ipse, abscondebatur. habes caussam, cur contra *timores nocturnos*, id est, tenebrarum principes, armentur duces nostri, vtpote quos nouerant timidos: nec nisi ex insidiis & noctu deuenturos.

Pinus in Cantica.

§. XI.

Patrati delicti confessio; impetrandæ iam veniæ sit Professio.

VEnio ad cap. 4. vbi expendo encomium illud Christi ad sponsam: *sicut vitta coccinea, labia tua: & eloquium tuum dulce*, numer. 3. vbi Gilibertus *sermon.* 24. post multa de accenso, & accendente igne horum labiorum: sic concludit, ex ore Christi. *Ignitum eloquium tuum vehementer, & sponsus tuus diligit illud: osculare me osculo oris tui, quia pulchra sunt labia tua, sicut vitta coccinea: osculandi siquidem desiderium, labiorum innuit commendatio.* Putarem, licèt aliò tendat Gilibertus, erupisse intestinam, ad os, febrim, & ignem culparum latentem, in labiis reuelari: quæ proinde non tam de fœdo tumore rubra, & pustulenta, quàm de pulchritudine, coccinea, pacificâ iam osculorum dulcedine, Deum trahunt: quid ni enim ab his labiis, eloquium confessionis dulce hauriatur? ideo Hugo Cardinal. ibi. *siue eloquium sponsæ dicatur prædicatio, vel doctrina, vel oratio, vel laudatio, vel peccatorum confessio, dulce est: quia de fonte dulci, id est, de corde deuoto procedit.* Purificatur enim cor, emissâ ad os febri: & eiusdem labia flammantia confessione, rubescere dulci cocco, & ad oscula suauissima Christum inuitare existimantur. Notum, sed elegans huc illud Ambros. *in Psalm.* 26. vbi expendens illud Dauidis, *dolor meus in conspectu meo semper*, Psalm. 37. numer. 18. ita habet. *Non vult latere sua delicta: nam vt febres in alto sita nequeunt mitigari, cùm foras eruperint, spem afferunt desinendi; ita peccatorum morbus dum tegitur, inardescit: si confessione proditur, euaporatur.* Ægrotat ardenti febri puerulus, & intestino incendio inardescens, vix damnum agnoscit, vix dolorem sentit. Mitigatur febris interim, diffuso vtplurimum humore, ad labella: & ecce tibi de concrescentibus pustulis, de pungentibus vibicibus plorat tenellus, eiulans lachrymatur. at tunc rident parentes, tunc lætantur, quos occulta febris paruuli imprudentis exurebat. idem de Deo erga pœnitentem, ad labia confitentia, internas febres deducentem, piissimè ex hoc loco asseueres. hilarescit nimirum de salute tuâ: quia vix patratam culpam confiteris, cùm impetrandam veniam profiteris. 2015.

Labitur Adamus, vixque fallaci per vxorem serpentis voci consentit, cùm sentit vocem Iudicis venientis. *Vocauitque Dominus Adam, & dixit ei, Vbi es?* Genes. 3. numer. 9. veniebat quidem Iudex, sed misericors: non inquirebat dubius vbi loci esset, qui perspicacissimo lumine cuncta penetrat: sed dolens, vbi miseriarum esset, propalabat. quid ita? vt reus miseriæ conuictus, scelere se conuictum si fateatur, iam se profiteatur veniæ candidatum. Acutior Tertullian. lib. contra Marc. 2. cap. 25. *Interrogabat Deus quasi incertus, & hinc liberi arbitrij probans hominem, in caussâ aut negationis, aut confessionis, vt daret ei locum sponte confitendi delictum, & hoc nomine releuandi.* Ecquod certius misericordiæ indicium, quàm incertæ quodammodo diuinæ sapientiæ protestatio? sic ergo spes veniæ certissima porrigitur confitenti, dum per confessionem, quasi faciendus certior: diuinus Iudex scientiam sub charitatis velo, sic dissimulat. viderint obiter Hæretici, quo iure, quóve Auctoris prisci suffragio, Adamo 2016.

lapſo, & poſteris liberum arbitrium denegarint. redeo.

2017. Fatentur tandem culpam ſuam Protoparentes, licèt imperfecti quærant excuſationes in peccatis: vnde etſi totius culpæ veniam, at non ita perfectam ſunt ſortiti: nimirum, vt imperfectæ confeſſioni, imperfecta quodammodo venia reſponderet. Latet hoc myſterij in illis verbis Dei. *Ecce Adam quaſi vnus ex nobis factus eſt. Nunc ergo ne fortè mittat manum ſuam, & ſumat etiam de ligno vitæ, & comedat, & viuat in æternum: & immiſit eum Dominus.* eſt enim ſatis emphatica hìc *num.* 12. iſta particula, *nunc.* quaſi dicat: nunc per imperfectam iſtam confeſſionem, ſatis fuerit, ſi veniæ reportet conceſſionem: non tamen nunc releuatio pœnæ, & per immortalis vitæ communicationem, ad paradiſum reſtitutio concedatur. Nunc igitur, ad tempus ſaltem exulet, reſtitutionis in integrum, candidatus: poſtea aliquando, meliori per Chriſtum fato, plenè ad immortalitatem reſtituendus. Sic explicandus ibidem, non ſatis explicatus Tertul. *Interponens enim, & nunc, præſentis temporis verbum; temporalem, & ad præſens, dilationem vitæ, feciſſe oſtendit. ideoque, nec maledixit ipſum Adam, nec Euam, vt reſtitutionis candidatos, vt confeſſione releuatos.* quæ confeſſio ſi foret perfectiſſima, fortaſſe non tam reſtitutionis futuræ candidam, quàm præſentis conſecutionis palmatam attuliſſet.

2018. Sed quid, inquis, felicius illud Chriſti tempore, vnde Adam erat quodammodo in integrum reſtituendus: certè illud, quando Chriſti meritis, opercula omnia, quæ confeſſionem reddebant imperfectam, erat depoſiturus. Meminiſti, credo, celebris illius geſti, quod inſtante iam Dominica Paſſione, narrat Matthæus: *videns fici arborem vnam ſecus viam, venit ad eam, & nihil inuenit in ea, niſi folia tantùm. & ait illi: Nunquam ex te fructus naſcatur, in ſempiternum, & areſacta eſt continuò ficulnea*, c. 21. num. 19. Creſcit magis admiratio, ſi Marco attendis, qui ſubdit: *nihil inuenit præter folia, non enim erat tempus ficorum*, cap. 11. num. 13. Ecquam culpam contraxerat miſera ficus, ſi extra tempus negabat, quod non debebat? certè non erat fructuum tempus: ſed tamen tempus erat, quo pœnas daret operculi, quod olim obuelando peccato, præbuerat Adamo, & vxori. (notum illud Geneſ. 3. num. 7. *cumque cognouiſſent, ſe eſſe nudos, conſuerunt folia ficus, & fecerunt ſibi perizomata:*) tempus erat, quo candidati cupitam diu reſtitutionem, per Chriſtum, ſortirentur: neque iſta perfecta eſſe poterat, niſi omnia opercula perirent. D. Athanaſ. *quæſt.* 58. poſt alia, ad hunc locum. *Eſt etiam hæc huius reiteratio, quia poſt tranſgreſſionem, Adam accepit folia ficus, quibus obtexit ſuæ turpitudinis peccatum. Cùm deſtrueret tranſgreſſionis peccatum, & configeret, deleretque in cruce, areſecit opercula peccati, id eſt, folia ficus, quibus Adam tegebatur poſt tranſgreſſionem.* vt iam perfectè homo ad vitam reſtitueretur, quando aperta & ſacramentalis confeſſio, omni amoto operculo, meritis Chriſti erat denuo viſitanda.

2019. Totidem iam in miſero Protoparentum filio, veniunt ponderanda. Ad Cain ergo occiſo Abele, clamat Iudex: *vbi eſt Abel frater tuus*, Geneſ. 4. num. 9. vt, dum fraternitatis ius, in ipſâ interrogatione inſinuatur, moueret cor illud in dolorem, quo in apertam prodiret confeſſionem. *vbi eſt*, inquit: vt hoc *vbi*, illius primi refricaret memoriam, quo parentes ad veniam fuerant inuitati: quod ab eiſdem parentibus filius iam audierat. & tamen tacet miſer, quando terra culpæ teſtis, vindictam acclamabat. vnde iterum Deus: *Vox ſanguinis fratris tui, clamat ad me de terra*, num. 10. ac ſi dixerit: impudenter negas, quod ego non imprudenter, ſed piè, quaſi dubius tamen interrogabam: vt ſpontanea tua confeſſio, os accuſantis terræ obturaret. Idem Tertullian. lib. & cap. iam citato. *De Cain ſciſcitatur, vbi nam frater eius, quaſi non iam vociferatum a terra ſanguinem Abelis audiſſet: ſed vt ille haberet poteſtatem, ex eadem arbitrij poteſtate, ſponte negandi delicti, & hoc nomine aggrauandi. atque ita nobis conderentur exempla, confitendorum potius delictorum, quàm negandorum. vt iam tunc initiaretur euangelica doctrina*, Matth. 12. *ex ore tuo iuſtificaberis, & ex ore tuo condemnaberis.* & quidem ita condemnatur Cain, vt non tam culpa, quàm negatio culpæ, in cauſſam pœnæ afferri videatur. Hoc, ni fallor, ſibi volunt verba, quæ ſtatim addit Dominus ſubiratus: *Nunc igitur maledictus eris ſuper terram, quæ aperuit os ſuum, & ſuſcepit ſanguinem fratris tui, de manu tua*, numer. 11. Expende, quàm ſignatè exprimatur illud, *nunc.* quaſi negationis præſentis pertinacia, & non præteriti fratricidij peruicacia, maledictionis fulmen, à piiſſimo iudice extorqueret. nunc punitur, quia vociferante etiam terrâ, tacet, cùm maledictionem, poſſet confeſſione extorquere. D. Athanaſius quæſt. 108. *Quare Cain quidem execratus eſt Deus, dicens: Maledictus tu ſuper terram: ſuper Adam verò execrationem poſuit terræ, dicens: In operibus tuis, maledicta ſit terra. eo quòd Cain negauit, & à Deo peccatum ſuum abſcondit: quapropter maiorem in ſe pœnam deriuauit. Adam verò, quia confeſſus eſt, magnum illud à ſe ſupplicium depulit. nam qui ſua peccata confitetur, remiſſionem conſequitur.* & fortaſſe, non abſque myſterio additur, *ſuper terram.* quaſi dicat: terra ſimpliciter paternæ culpæ pœnas luit: tu ſuper illam, ſiue ſæuius, quàm illa, punieris, qui commiſſo ſceleri, ſceleris negationem addidiſti.

2020. Vnde iam magis myſticè, miſeri huius hominis reſponſio venit explicanda: ſic enim ad Deum. *Ecce eiicis me hodie à facie terræ, & à facie tuâ abſcondar: & ero vagus & profugus in terrâ. omnis igitur, qui inuenerit me, occidet me*, num. 14. Quis enim illum vagæ fugæ condemnauit, niſi ipſemet, ſemetipſum? planè in diuinâ maledictione, vagatio iſta, & fuga non exprimitur. Vagabatur igitur, & fugiebat, ſemper timens inueniri: ſic ſollicitus in occultandâ culpâ, vt etiam ipſorum inſenſibilium oculos teſtes formidare præſumatur. ideo Gilibertus *ſermon.* 6. ad illa verba ſponſæ: *inuenerunt me cuſtodes*, Cantic. 3. ſic ſcribit. *Qui ficti & fallaces, nihil tam refugiunt, quàm ad his inueniri cuſtodibus: & ſi comprehenduntur, non facilè cominantur. Cain factus eſt vagus, & profugus ſuper terram, inueniri formidans. Omnis, inquit, qui inuenerit me, occidet me. non vult peccatum occidi: non vult per ſalutarem in confeſſione verecundiam, medicinalem caſtigationem magiſtri: non vult inueniri, quia non vult mori.* Quàm felix in hac morte, diem obiret peccator: qui miſe. in illâ vita mortem init. magis tamen ad litteram nobis locus fauet: ſic enim eius verba poſſunt explicari. quandoquidem me eiicis à te, à terra: fac ſaltem a quouis inueniar, ab ipſo morti tradar, præſtat enim mors dura, vitæ duriori. nec tamen à ſummo illo & piiſſimo Pontifice, hanc bullam, à quocunque initiandi orco, valuit impetrare. cogit deinde ſeruet tempora, nec violet interſtitia: quaſi omni ſe feciſſet indignum indulgentiâ, qui ſedulus

ſcelus

scelus impium occultare contendebat. sic locum explicat sæpè citatus Tertullian. expendens illud respondentis Dei. *Nequaquam ita fiet, sed omnis qui occiderit Cain, septuplum punietur*, numer. 15. vbi ita. *Cain & maledixit, & cupidum morte luere delictum, mori interim vetuit: vt præter admissum, etiam negationis exemplo oneratum.* Sic breuis mors habita in voto, denegatur: vita omni morte miserior custoditur, & appositis minis contra violatores defensatur: vt qui confitendo, veniam totius caussæ facilè inueniret, negando acerbioris iudicij gladium experiretur.

2021. Quibus non angustiis oppressus Lamech, describitur consilium cum vxoribus initurus? pende iterum obscura verba quæ suprà num. 1918. dedi. *Dixitque Lamech vxoribus suis Ada, & Sella, Audite vocem meam vxores Lamech: auscultate sermonem meum, quoniam occidi virum, in vulnus meum, & adolescentulum in liuorem meum. Septuplum vltio dabitur de Cain, de Lamech verò septuagies septies*, Genes. 4. numer. 23. Si tamen vera est explicatio Tertulliani, (quam ex aliis Patribus alibi confirmo) de morte negata Cain ob pœnam: iam hæc sententia Lamech, haud inuitâ sic paraphrasi explicabitur denuo. Scelus meum, maximum fuit, & inexpiabile: sæuissima ergo pœna mihi diu subeunda: duriorem longè, quàm ipse Cain, vitam tolerabo. Si ergo, qui illi vitam (quæ misero graue est supplicium) eripuerit, septuplum punietur: is qui mihi miserrimo, grauissimum viuendi supplicium patienti, vitam hanc puniendam eripuerit: quid ni septuagies septies castigabitur? crescet planè occisoris mei pœna: dum pœnam grauiorem, mihi ob scelus grauius à Deo infligendam, rescindit adductâ morte temerarius. his tantis Lamech timoribus, quas non horribiles pœnas superuenturas sperares? nec tamen vllæ leguntur. credo, quia non celauit culpam, sed vt potuit confessus illam familiæ manifestauit: & dum humilis, diuinæ sibi sententiæ fulmina irrogat, irrorat diuinæ flumina pietatis. D. Athanas. quæst. 97. *Quid est, quod dicit Lamech, occidi virum in vulnus meum, & adolescentulum in liuorem meum? non dixit hic duo, sicut existimant quidam, neque Cain intelligit, vt quidam fabulantur; sed dicit quendam, & hunc adolescentem, hoc est, virum iuuenem, habentem ætatem virilem. Declinauit verò pœnam, propter confessionem: & ipse suâ latâ sententiâ, sententiam Dei remoratus est.* Capax tantæ misericordiæ, qui simplex homicidium, quâ suum, grauius Cain fratricidio reputabat: tam longè à celando interrogatus, vt ipse rem vltroneus fateretur.

2022. Tritus in hanc rem locus Ecclesiastis, sed fortè nouo comendus splendore. *Si mordeat serpens in silentio, nihil eo minus habet, qui occultè detrahit*, cap. 10. numer. 11. Græca in Sixt. habent: *si momorderit serpens in non susurro, & non est amplius incantanti.* paulo aliter Cassianus ibi in Syluâ. *Si momorderit serpens in non sibilo, non est abundantia incantatori.* idque ibidem sic explicat. *Si per confessionem suggestio, siue cogitatio diabolica incantatori cuiquam, spirituali scilicet viro: (qui carminibus Scripturarum, mederi protinus vulneri, & extrahere de corde consueuit noxia venena serpentis, patefacta non fuerit, succurrere periclitanti perituro non poterit.* Ducet enim absque dubio ad mortem culpa, quæ silenter serpit, nec sibilo & susurro, se nouit manifestare. Sed tu mihi pende quàm aptè incantatio dicatur, consilium magistri: aut magis absolutio Confessarij. quid ni enim tam repentinam salutem, quàm nec etiam ferro secante, vrente, terebrante, comparandam ambire deberes: hanc facili tua confessione, & suaui illius absolutione comparatam: diuinum interim incantamentum, non appelles? quomodo non incantatio, quæ sæuum, & scæuum culpæ serpentem sic mutare nouit, vt iam susurrator eius sibilus, in balatum formetur: quo abominabilis aliàs draco in ouem, & gratissimam bestiam transformetur?

Apertus pro hac re Dauid: *Circuiui, & immolaui in tabernaculo eius, hostiam vociferationis*, Ps. 26. numer. 6. & benè circuitus iste cum hostiâ coniungitur: vt quemadmodum lustralis victima, totam vrbem circumibat, & inde pro eiusdem incolumitate immolabatur, sic faciendam confessionem nouerimus: hæc enim scrutans in circuitu totam animam, denique ad aras Pœnitentiæ gratissima labiorum victima iugulatur. & quidem, si mysterium in hâc vocula *hostia*, velis argutari: (erat enim hostia, quæ hostibus deuictis reddebatur) haud aberrabis: simile enim aliquid voluit D. Antonius de Padua *sermon. 2. in Quinquag.* ad hunc locum. *Circuiui totam ciuitatem, id est, totam vitam meam: ad modum boni militis, qui circuit suum castrum, ne aliquod sit ibi foramen, per quod hostes ingrediantur, & immolaui in tabernaculo eius, id est, in Ecclesiâ coram Sacerdote, hostiam vociferationis, id est, confessionis. quæ benè dicitur vociferatio, quia peccator non debet semiplenè, & mediocriter, quasi balbutiens: sed aperto ore, quasi vociferans peccata sua confiteri.* Vtcumque sit: en tibi iam, qui sibilabat anguis, ouis balat. Hinc est illud Psal. 36. num. 5. *Reuela Domino viam tuam, & spera in eum, & ipse faciet.* ex Hebræo legit Vatabl. *deuolue super Dominum viam tuam, & in eo itinere, vt ipse faciat.* quasi via & conscientiæ tuæ ratio, eo ipso quod reuelatur, iam tibi non constet, sed Deo. ipse incarnatus luit pœnas, onera subiuit scelerum, quæ tu sola reuelatione, & humili confessione in illum deuoluisti. quàm felix homini mutatio! dum se prouoluit humilis, deuoluit onus in Deum: dum se damnat, se liberat: vnde se accusat, indidem excusandus. Tertullian. lib. de Pœnitent. cap. 9. *Cùm igitur prouoluit hominem, magis releuat: cùm squalidum facit, magis mundatum reddit: cùm accusat, excusat: cùm condemnat, absoluit: in quantum non peperceris tibi, in tantùm tibi Deus, crede, parcet.* Esto ergo tibi inimicus, vt Deum in hac lite amicum habeas. laudantur ergo meritò labia, affectantur sponsæ oscula confitentis.

Affectabat puto hæc oscula cœlestis Rex noster, quando visurus discumbentes triennium ingressus est: ibi enim cuidam absque nuptialibus vestibus intruso, ait: *Amice, quomodo huc intrasti, non habens vestem nuptialem*, Matth. 22. numer. 12. cur enim caussas velut inscius quærit; qui caussas nouit? cur amicum vocat, quem epula charistia ingressu polluisse præsciebat? puto, quia de propriâ, & humili confessione, illum sibi amicum reddere studebat, vt dum secretum morbum ad labia deduceret, vociferationis hostiam immolans: aptus iam eucharistiæ hostiæ, labia pulchro respergens cocco, oscula porrigeret, quibus Eucharistico osculo dignus haberetur. inde est quod sequitur: *at ille obmutuit. tūc ait rex ministris: Ligatis manibus, & pedibus eius, mittite eum in tenebras exteriores*, n. 13. Nota illud *tunc*: tunc itaque tenebris condemnatur, non quando in tenebricosâ veste, visus fuit: sed quando has 2023. 2024.

vestis tenebras: nouo taciturnitatis velo voluit inuolutas. Sed præstat audire ibi Galfridum. *Consideranda est diligentiùs, & maiestas etiam incomprehensibilis, & dignatio amabilis, & indignatio valdè terribilis. Maiestas, quæ penetrat omnia, vniuersa discernit. Dignatio, quæ ante iudicium ad pœnitentiam prouocat, dum misericorditer conuenit, quem reum inuenit. Indignatio, quæ eundem tacentem, tenebris addicit, & suppliciis. Et nunc, charissimi, multos hodie conuenit rex ingrediens, aut per hominum linguas, aut per sacras Scripturas, aut per suggestiones internas. quoties enim homini peccata sua indicat, qui ipsius promissa sperat: idem est, ac si dicat: Amice, quomodo huc intrasti non habens vestem nuptialem? sanè propter sacramenta, amicum vocat, cuius propter peccata, habitum culpat. tunc ait rex, &c. tunc videlicet, non vbi ille sine nuptiali veste introiit: sed postquam admonitus siluit, interrogatus obmutuit, & noluit confiteri.* iusta tantæ contumaciæ pœna, maximè dum ibidem facilè posset, per confessionem hostes suos spoliare, de quorum prædâ, vestem pretiosissimam, & nuptialem sibi adaptaret. Quid enim, (ni frontem obduraret, os obturaturus) illi gratius poterat obuenire, quàm ex ipsis Ægyptiis, & tenebricosis centonibus, rallas & pellucidas vestes sibi contexere?

2025. Non possum hîc non transcribere, licèt pluscula, pulchra verba Adami de Persenia apud Tilman. ad illud Exodi 3. num. 22. *Cùm egrediemini, non exibitis vacui, sed postulabit mulier à viciná suá, & ab hospitá suá vasa argentea, & aurea, & vestes: ponetisque eas super filios, & filias vestras, & spoliabitis Ægyptum.* de quo ille dulcis iuxtà & grauis sic scribit. *Qui te ipso Ægyptum inuestieras, qui Ægyptios mores, & tenebrosos actus tuos, aut excusationis arte, aut accusationis palliatione tegebas, quasi spolias Ægyptum, cùm denudas & detegis, in verá confessione te ipsum, cùm dilectione tuá sæculum priuas, cùm aurum sapientiæ tuæ curis sæcularibus subtrahis, cùm argentum eloquentiæ tuæ studio consecras sanctæ taciturnitatis, cùm membra tua, impudentiæ & inhonestati subducis: cùm exemplo conuersationis tuæ, cæteros quosque, quantum in te est, corrigis, quasi Ægyptum spolians, pretiosa quæque quasi in vasis, & vestibus tecum tollis. Benè ergo Ægyptum spoliat, qui peccatorum suorum nigredinem in confessione denudat: benè Ægyptum spoliat, qui pellem Æthiopis mutans, se aspergit Christi hyssopo, & dealbat. benè Ægyptum spoliat, qui non modò iugum peccati à se excutit, verùm etiam quaslibet peccandi occasiones præcidit, & à se nodos perfidæ iurisdictionis absoluit. O felix violentia quâ sic deprædamur Ægyptum, & diabolicæ tyrannidi auferimus ius antiquum! felix, inquam, violentia, quâ dum enitimur, ne simus præda peccati, felici deprædatione diripimus regnum Dei.* hæc ille. Quàm ergo meritò tenebris condemnatur exterioribus, qui se vnà potuit facili confessione ab interioribus tenebris spoliare, vt inde nuptiali iam veste pelluceret.

2026. Redegit ad felicissimas (sequor interim Chrysologi citandi explicationem) quasdam angustias villicum suum, gentilicum nimirum populum bona tradita dissipantem, supremus Dominus. pœnitet illum & agnitâ villicationis reddendæ ratione, redit prius ad dominum, nimirum credulitas dederat villico consilium salutare. fit ergo iam cœlestis magister doctrinæ, & Dei prædicator apud Iudæum populum, vt hic conuictus per Gentilem, pœnitentiæ soluat vsuras, qui debitum conuerterat in crimen. ferè omnia verba sunt S. Doctoris. nunc ad mores, vide quid agat nouus iste prædicator: *conuocatis singulis debitoribus domini sui, dicebat primò: Quantum debes domino meo? at ille dixit: centum cados olei. dixitque illi, accipe cautionem tuam, & sede, citò scribe quinquaginta*, cap. 16. num. 5. Sed si ipse villicus cautionem ferebat, si ipse debiti porrexerat chirographum, quomodo summam debiti ignorabat? quid quærit à debitore, quod ipsemet creditoris vicarius, exactiùs numerarat? non ignorabat sanè, sed hac arte, debitoris confessionem, pro veniâ eliciebat. Ergo Chrysol. serm. 126. *Quid, quantumque interrogat, quasi nesciat modum debiti, portitor cautionis nouerat iam per Euangelium; sed interrogando, confessionem taliter perquirebat.* nouerat nimirum ex Euangelio Iudaicum crimen, Christi necem: sed nouerat condemnaturi domini sui ingenium: & hos quibus pœnitentiam & veniam sollicitabat, vna propriæ confessionis præparatione disponebat.

Nescio quid tale apud Ethnicos lumen ipsum naturæ edocebat. vnde OEdipus ille fabulosus apud Senecam *Act.* 1. qui à semetipso diras pœnas repetendas existimabat, sic subdit: (nosti mythistoriam) 2027.

——Proloqui hymenæum pudet,
Fœdasque nostras. has quoque inuitum pati
Te coge pœnas: facinus ignotum efferum,
Inusitatum fare: quod populi horreant.

Sed heu quàm misera sors! apud fideles multi sunt, qui impudentem hanc verecundiam nesciunt perrumpere. Ethnici quandoque (taceo quæ Dæmon Romanæ veritatis simia, nunc de publicis confessionibus imperat apud Iapones) piandæ, vt putabant, culpæ: etiam illis, quibus confessio futura. erat horrori, culpam propalabant: tu verò apud Sacerdotem, cui dolori & compassioni, est futura illam retices miser & occultas. dolebat id iam olim pulchrâ ironiâ Tertullianus *lib. de Pœnit. cap.* 10. siue enim de publicâ, siue de auriculari, loquatur confessione, pungenter tangit hæreticos denegantes, & fideles sacrilegos instituit. *Na tu, verecundiâ bonus, ad delinquendum expandens frontem, ad deprecandum verò subducens. Ego rubori locum non facio, cùm plus de detrimento eius acquiro, cùm ipse hominem quodammodo exhortatur: ne me respexeris, dicens: pro te, mihi melius est perire. Certè periculum eius, tunc, si fortè, onerosum est, cùm penes insultaturos in risiloquio consistit: vbi de alterius ruinâ, alter attollitur: vbi prostrato superscenditur. cæterùm inter fratres atque conseruos, vbi communis species metus, gaudium, dolor, passio: (quia communis spiritus, de communi Domino & Patre:) quid tuos, alios quàm te opinaris? quid consortes casuum tuorum, vt plausores fugis? non potest corpus de vnius membri vexatione, lætum agere: condoleat vniuersum, & ad remedium conlaboret necesse est.* quàm plorandi, quibus tam facilis medicina abhorretur, aut sacrilega verecundia, & reticente pudore violatur? videris Lutherus, Caluinus, Zuinglius, Beza, Henriquus ille Bolenus, (ab vxore adultera, imò & filia coniuge sic appellandus) qua fronte auricularem negent pœnitentiam, ruboremque vt illinem eripiant: quem apud antiquissimas Patres etiam in publico vident commendatum. huc nos confitentium labiorum sponsæ deduxit pulchritudo.

Infirmis

§. XII.

Infirmis adhuc subditis, aspera si condenda, condienda.

2028. ADhuc in suauissimis Ecclesiæ nostræ labiis immorandum: adhuc à purissimo ore nectar sugendum. addit ergo Christus eodem cap. 11. *fauus distillans labia tua, sponsa, mel & lac sub lingua tua.* norunt scilicet Ecclesiæ labia, Ecclesiastici ministri, de Christi more præcepta attemperare, & prædicatæ crucis asperitatem, infusâ dulcedine, & profusa suauitate delinire. multa hîc Gilibertus *serm.* 34. sic concludens. *Accipite iam ex parte, qualia mella, sacri fauus destillat eloquij: & vnicuique sicut Deus diuisit vasi, vt instilletur, mensuram. remittit, permittit, promittit, præmittit. delicta remittit, infirma permittit: æterna promittit, & ipsarum delitias quasdam præmittit.* Si inculcanda aspera præcepta, quæ nolueris conculcanda: sic crux delibuta odoribus prædicanda: sic incipientibus asperitas mitiganda, & durities infirmis adhuc subditis condenda, condienda. hac arte diuinus noster Philosophus, hac arte ab eodem instituti Doctores, scholam sacram publicant, proponunt doctrinam. Aliter prisci, scientiæ potius, quàm virtutis amatores: qui ideo in principio operum suorum ex industriâ obscuriora scripserunt, & absque condimento acerba propinarunt, vt hebetes, & tardiores: in ipso statim limine deterreretentur. scilicet ingenia diligebant, non discipulos. Magister noster tenerrimè nos diligit: sic nos captat, nos quærit: remittens, ne grauemur, permittens, vt assuescamus, vt accendamur, promittens: præmittens denique dulcia, vt infirmi adhuc paruuli inescemur.

2029. Iam hoc spiritu, quodammodo ante Euangelium Christianus, legislatorem nostrum Christum, priscus legislator Moyses exprimebat. hinc illa eiusdem vox ad Hobab Madianitam: *Noli nos relinquere, tu enim nosti in quibus locis per desertum castra ponere debeamus: & eris dux noster,* Numer. 10. num. 31. indigebat, credo, & homine, & Ethnico duce, qui Deum ducem exercitus fuerat sortitus, cui erat noctu ignea columna, luna indeficiens, & interdiu nubes clara, sol opacus, cui castra cœlestis metator, agmina præuius Angelus designabat. quid ergo? timebat, ne homo Ethnicus ad idola reuerteretur: cupiebat proselytum retinere, vero numini sub Synagogæ præceptis connectendum. ideo superbæ adhuc menti, laudibus adblanditur, & quæ condebat imperia, condiebat: quasi illum & nubi præponeret, & columnæ cœlesti: vt his allectamentis ad legis austeritatem, & asperiora præcepta traheretur. D. Bruno *in Silu. alleg.* ad hunc locum. *Quid est quòd Moyses gentilem hominem ductorem exercitus ponere vult: cuius ipse Dominus ductor erat? sciendum autem quòd homo vanus, & superbus, nisi quibusdam laudibus, & blanditiis, suæ salutis consiliis non acquiesceret. Vnde & nobis regula datur potentes homines & superbos, etiam adulationibus, ad iustitiam & veritatem conuertere, non esse peccatum.* Adulationes pias intelligit, non mendaces: quæ sancto iustæ calliditatis stratagemate, commendant aliqua bona, quæ fortè reperiuntur in peccatore: vt sub illis dissimulata Crux, iam labor Christianæ militiæ subsequendæ, facilior & efficacior corda penetret.

2030. Hinc facilè conciliantur illa Prouerb. 1. num. 3. *Parabolæ Salomonis,* &c. *ad suscipiendam eruditionem doctrinæ.* in Sixt. legitur ex Græco: *ad suscipiendum versutias sermonum.* ita est, bona pars cœlestis eruditionis, salutaris doctrinæ, in versutiis, & obliquandis piâ calliditate sermonibus occupatur. qui enim prædicat, qui docet, qui instituit, piissimis his vtatur technis necesse est: quibus quæ ex se dura condat, condiat suauiùs. Innumera apud populum suum ingratissimum, posuerat Dominus beneficia, quæ in compendium redacturus, sic habet apud Oseam cap. 11. num. 3. *& ego quasi nutritius Ephraim, portabam eos in brachiis meis, & nescierunt quòd curarem eos.* quorum sub figurâ docet, qualem erga nos se gerat Dominus clementissimus: alij teneriùs, & dulciùs legunt: *ego quasi nutrix Ephraim.* Sed itane? omnia cœlestis Patris & Domini beneficia, vno nutricis ministerio satis explicantur? satis: quia hinc nobis cætera beneficia profecere. Ecquod illud præcipuum nutricis munus? Stephanus Cantuariens. ibi. *Sicut nutrix frangit linguam suam, vt contemperet se puero balbutienti: sic Christus condescendit nostræ infirmitati, vt contemperet se nobis.* Crucem scilicet suam, quam subiuit asperrimam, nobis emollit: miscet suauibus verbis, promissis suauioribus, & additâ propinat delitiarum suauitate. non percipietur nutrix infanti, præcipiet ista frustrà, nisi attemperanter balbutiens verba fregerit; sic nouit Christus aspera præcepta infirmis vix percipienda, nisi verborum frangantur lenitate: fugiendaque paruulis austera doctrinæ vbera, nisi superfusâ dulcedine.

Celebrabat Moyses sub nomine Zabulon, & Issachar, Apostolicos viros, qui in congregandis Deo thesauris viuis, & in expiscandis è turbido mundi pelago hominibus, occupantur. 2031.
deinde subdit: *qui inundationem maris tanquam lac sugent, & thesauros absconditos arenarum,* Deuteronom. 33. num. 19. id est, sibi concorporabunt peccatores, iam lacteos, & pretiosos: licèt olim essent amari, & despicabiles. Nunc ad rem. & cur dicat aliquis, lac merum, siue lactei, peccatores appellantur? notum, ex iis quæ suprà dixi, in Conceptione Deiparæ plura dicturus: cum lacte nutricis suæ, infantes morum pariter sugere conditionem: cùm ergo Apostolici viri, conuertendos peccatores, lacteâ suauis cuiusdam spiritus dulcedine, tanquam escâ expiscentur, & enutriant: isti postea magistrorum, & spiritualium nutricum mores imitati, etiam lactei fluunt, magistris concorporandi: vt qui priùs discipuli, iam in magistros formati, aliis expiscandis lactescere videantur, vt vbique amara ex se præcepti durioris institutio, condimento adhibito dulcescat. hac arte lacteâ magnus Ignatius, vt scimus, fragilem adhuc Xauerium acquisiuit discipulum: lacteum postea magistrum & Apostolum orbi dandum. Sed audiendus Gilibertus *sermon.* 31. de vberibus Ecclesiæ suauissimis. *Verbum dulce mitigat inimicos, & amicos multiplicat: dulce Euangelij verbum, durum legis. & vide quomodo verbum dulce, effera gentium corda conuertit: & quasi marinos & salsos fluctus, in lactis saporem. Inundationem maris, quasi lac sugent. de Apostolis hoc dictum est, sub typo Zabulon & Issachar. hodie si quis amarus, & turbidus fluit, non desperes: adhibe vbera, instilla lac: fortè & ipse cras lacteus fluet.* Sic vocaturi magistri, sic discipuli informandi: vt

præcepta dura, dulcibus nouerint condire blandimentis: nec tam duras lanceas, quàm lacteas dulcedines emittant.

2032. Comparat Christus Dominus regnum cœlorum, siue Ecclesiam suam, semini iacto, tritico congregato, crescenti sinapi, abscondito thesauro, inuentæ margaritæ, sagenæ expiscanti; & concludit tandem: *ideo omnis scriba doctus in regno cælorum, similis est homini patrifamil. qui profert de thesauro suo noua, & vetera*, Matth. 13. numer. 52. volens hac vnâ parabolâ doctos Ecclesiæ suæ Prælatos instituere, quales se in hac Ecclesiâ toties suprà comparatâ, essent habituri: quales vtriusque Testamenti thesauris, & doctrinâ, instituendis fidelibus essent vsuri. Sed cur priùs noui Testamenti thesauros, cùm hoc sit veteri posterius, iubet aperire? cur dictanda discipulis, vt temporis, sic etiam doctrinæ ordinem non seruabunt? iam mitis Dominus, palpatos voluit infirmos, ne fugarentur: noluit seruire tempori, vt seruiret amori. grauissimè Hugo Victor. ibi apud Tilman. *Noua, sunt consolationes: vetera, increpationes. Vetus enim lex pœnam proposuit, quæ terreret: noua, misericordiam, quæ foueret. quare ergo priùs noua, post vetera? quia pietas loquitur, ideo prius palpat, postea percutit. pusillanimes enim priùs consolatione refouendi sunt, vt fugant, postea terrore confirmandi ne cadant.* neque enim infirmis asperitas subibitur mutatæ vitæ, nisi hæc blanda dulcedine temperetur: abhorrebit mandata, nisi oblita melle proponantur.

2033. Hinc iam obscurus Prophetæ locus enodabitur: *omnis consummationis vidi finem*, Psalm. 118. numer. 96. quia nimirum, explicatore ibi Ambrosio *sermon.* 12. peccata mundi, quæ iam ad consummationem venerant, finem per Christi crucem inuenerunt. planum id: sed salebrosum visu, quod statim inferre conatur Dauid: *latum mandatum tuum nimis*, eodem versu. meritò enim addubitet Ambros. citatus. *Legimus quòd angusta sit porta, per quam ingrediantur, qui æternæ vitæ fructum adipiscantur: rara enim virtus, difficilis est passionum tolerantia. plures sunt, qui sæculi huius spatiosa sectentur: qui dicant, angusta & arcta nobis est via, quæ ad Dominum ducit: conterimur in illâ, relinquamus eam. quomodo ergo dixit Propheta; latum mandatum Dei, & valde latum?* ex dictis, inquam, facilè nodus soluitur. ideo quidem, quia via arcta est: mandatum proponatur latum, necesse fit. nimirum hæc via crucis vbi sanamur, arctissima venit; & aliunde nobis insipientibus adhuc, & insipientibus adeunda, mitioribus præceptis indiget, vt ambuletur: deserenda absque dubio, ni conditas suauitate condat leges, vnde acerbitas nectare temperetur. Sed audiendus Ambrosius dubio satisfaciens. *Ideo, quia angusta via, latum mandatum necessarium est*, &c. *& qua ratione latum mandatum? ne nos arctaremur angustiis mandatorum. vnde ait: non coangustamini in nobis. si hoc Paulus; quantò magis Christus, qui clausa reserauit? ergo dicit: nolo coarctetur in me populus meus, in angusto virtutum tramite: debet latitudo præcepti mei, viantibus esse solatio, ne quis deficere possit, aut continere.* Sic amatum angustæ viæ, lati præcepti dulcedine fit amabile didicerint Superiores, strictam è se satis religionis obedientiam, verborum paternâ suauitate laxare: hic enim non tam disciplinæ incuriosa relaxatio, quàm prudens infirmorum laxamentum reperitur. qui autem iam perfectis, asperiori verborum tenore præcepta sint ponenda, dicam alibi.

§. XIII.

Virtutis decor perit, si apparet: de latibulo securius splendidior.

PVlsat initio statim capitis quinti, Christus Dominus, deuotæ animæ cordis penetralia, dicens: *aperi mihi soror mea*, num. 2. dumque tardat, secretissimum eiusdem cordis ostiolum, manu, id est, dono gratiæ ingreditur: *Dilectus meus misit manum suam per foramen*, num. 4. quasi vix quiescat, & tardante ostio, ostiolum perquirat, vt in occulto lateat, vt in penitioribus abscondatur. Ecquid ita? vt is, qui hostes fugit, quærit latibula, & vt insequentes euitet, quiescit nunquam, donec securas latebras consequatur: sic se habet in nobis Christus, quasi inuideatur, si in exteriori videatur. quasi licèt sibi permanens, nobis pereat, si appareat: nec eius dona sustententur, si ostententur. Benè Drogo Hostiens. *lib. de Sacrament. Dom. Pass.* ad hunc locum: *Absconditur in interiori homine, vbi & securus viuit, & iniquos lateat.* tunc enim ab insidiis secura virtus, cùm alieno conspectui impenetrabilis, in animæ medullis, in medirullio pectoris requiescit. Fortasse ideo ad illum locum Psalm. 90. numer. 13. *Super aspidem, & basiliscum ambulabis.* Vatablus vertendum putat ex Hebræo. *Pardum calcabis, & aspidem.* quid enim inter venenatos basilisci oculos, & dilaniantes leonis, aut Tygris (vterque in sacris litteris, *Pardus* appellatur) vngues, similitudinis reperitur, vt pro vno, eodemque supponere videantur, nisi quia malignantium oculi venenati, etiam vngues sunt: vt dum virtutem illorum aspectui apponis; eandem lacerandam obiicere cognoscas. 2034.

Suspirarat optimus senex Simeon puerum Iesum: hæc spes hominis vitam prolongarat, hâc ille suauiorem duxerat spiritum: adducitur tandem puer in templum: *& ipse accepit eum in vlnas suas*, Luc. 2. num. 28. putares anxia diu vota iam impleta, senem illum in affectus quosdam raros prouocatura, scilicet vt coronæ instar puerum capiti imponeret, vt laminam sacerdotij, fronti gemmam illam cœlestem collocaret: vt Agnum, velut anulum dextræ, millibus ac millibus ostentaret conuocatis. at nihil horum, senex, vt vides, in vlnas accipit, recipit in amplexum, pectori admouet, cordi affigit: penitissimum si posset aperturus, vbi thesaurum absconderet: ne ostentatus fascinaturis & discerpturis oculis exhiberetur. Galfridus ibi post multa de modis variis gestandi Iesum: *est qui videtur illum, supra caput positum circumferre: nec fraternæ seruiens ædificationi, sed suæ ostentationi. parum est ille timoratus, & parum amans: quia enim minus diligit, minus & metuit, ne amittat.* Senex ergo prudens pectori applicat, vtrâque vlnâ tegit, & inuento sanctitatis fonti latibula perquirit, vbi secura, & tuta ab insidiantium oculis conquiescat. 2035.

Et meritò non ad caput, ostentationis ergò ponendus Christus: quod ille ostentationi detestandæ, non tam virtutis velo, quàm voluptatis pallio voluit obuelandum. vnde ait: tu verò cùm ieiunas vnge caput tuum, *Matth. 6. num. 17.* 2036.

de

de quo D. Petrus Chrysol. serm. 7. *thesaurum qui non abscondit, prodit: virtutes proditæ non manebunt. virtutes sicut proditores suos produnt, sic suos instant custodire custodes. ergo ieiunium quod contra vitia, prima virtus est nobis, in arce pectoris collocetur: quia illo in interioribus præsidente, vitia nos quatere in exterioribus non videbunt.* argutè autem virtutes proditæ, prodentes describuntur. Sicut enim vxor Lydij cuiusdam Regis, (legenda historiola apud Iustinum) maritum prodidit adultero: quia imprudens maritus, tacitâ voluptatis conscientiâ non contentus, illam nudam amico ostenderat, imò prodiderat: à quo postea & vxore, & regno fuit spoliatus. Sic honestiores longè virtutes, vtpote virgines, si nudæ externis oculis prodantur, dolent, & proditæ suum dolent proditorem; produntur ergo virtutes, dum prodeunt: atque produnt, quem deserunt ostentatæ.

2037. Mystica munera, in affectuum suorum significationem Magi deferebant: nihil auidius cupientes, quàm corda, cum muneribus puero dedicare. Videbatur igitur ad primum, monstrante stellâ, præsepij accessum; dona eruenda, quæ statim inuento Puero sacrarentur: at illi ingrediuntur, procidunt, adorant. tunc tandem subditur: *& apertis thesauris suis, obtulerunt ei munera*, Matth. 2. numer. 11. non solùm in viâ, sed etiam in ingressu clausi tenebantur symbolici thesauri, quasi tantummodo Christo iam familiariter præsentissimo, tutè aperiendi: ideo Galfridus ibi. *Sed quid necesse erat, vt scriberetur, quòd thesauros aperiunt, fortè nobis eodem sermone hoc videbitur commendatum, ne quis thesaurum suum publicè ferat, tanquam velit, vt aiunt, prædicari. Sed intra conscientiæ contegeris claustra, illi soli aperiat, soli placere contendat, quem latere non valet, nec si velit.* quid enim esset aliud viam virtutis thesauris ostentatis aggredi, quàm prouocare latrones? certè horum oculis, temerarius erit, qui blandiatur.

2038. Hinc pulchrè *Abacuc* 3. *num.* 3. de Christo Domino, idest, solidâ sanctitate Oriente iustis, ita: *Splendor eius, vt lux erit: cornua in manibus eius: ibi abscondita est fortitudo eius.* ex Hebræo apud Agellium habetur ibi: *ibi stabilita est virtus gloria eius.* quia in cœlo illo animæ, tunc sol diuinus firmior conditur, cùm absconditur: tunc lætior, quando latentior: tunc clarior, cùm magis humanis oculis obscuratur. ideo bene Stephanus Cantuar. ad illud Genes. 1. *& vocauit Deus firmamentum cœlum.* in rem nostram sic scribit: *Mens iusti, per bona opera firmamentum est: rectè cœlum dicitur, quia sculpta est virtutum floribus, & conscientiæ gloriam celat.* scilicet, tunc maximè cœlum hoc mysticum, firmamentum est, cùm cœlatum virtutibus, virtutes ideo celat, vt firmentur. rem graui comparatione illustrat D. Epiphan. ad Physiol. cap. 1. *Cùm leo in monte oberrat, & venatorem odoratur, sua ipsius vestigia caudâ obtegit, ne illis insistentes venatores lustrum inueniant, atque ipsum capiant*, &c. *Nec aliter tu spiritualis homo, cùm feceris eleemosynam sinistra tua, dextera opus ignoret: ne te diabolus ex bonis operibus inuestiget, & ad peccandum alliciat.* Hoc ergo erat, quod Christus sic pulsat sollicitè, vt absconditus, tutior & firmior animæ perseueret.

2039. Imò & hoc erat, quod toties Anima, siue sponsa in hoc Cantico, sub cauto humilitatis velo, occultandas virtutes satagebat. Do paucula. *Cant.* 1. *num.* 4. ita habet. *Nigra sum, sed formosa filiæ Ierusalem, sicut tabernacula Cedar, sicut pelles Salomonis.* & quorsum huc pellium, quorsum tabernaculorum comparatio? quia interna tabernaculi sacri pulchritudo, pellibus & sagis cilicinis tecta, vnicè illæsa perennabat. D. Bernard. *serm. Ecce nos.* ita ad hunc locum. *Ac si manifestè spiritualis quispiam dicat, teneras & infirmas mentes exhortans. Quid laboriosa quæque, & humilia conuersationis nostræ, tam sedulè numeratis? saga cilicina sunt, & pelles arietum rubricata: quibus interior ille splendor, & interior tegitur gloria: vt illæsa à pulueris & imbris iniuriâ conseruetur.* quasi non posset cœlestis pulchritudinis splendor conseruari, nisi velo nigredinis, & humilitatis clypeo muniretur. Inde est quod subiungit: *nolite me considerare quòd fusca sim, quia decolorauit me Sol*, numer. 5. diuinus enim ille Sol, qui, vt suprà dicebam, obiecta beat, amœnat pulchritudines: non quasi inuidus, piam animam diceretur decolorare: nisi quia indulgentissimus foris fuscedinem apponit, vt intus luculentiores radios componat. Bernardus citatus. *Nolite me considerare quòd fusca sim, nolite pauere, nolite mirari: neque enim tristitiæ, aut necessitatis est, exterior iste neglectus, aut nigredo: sed occulti splendoris, & exultationis internæ.* neglectus itaque externus, necessarius est, nec tamen necessitatis: ad custodiam scilicet assumitur, non præsumitur de inopia.

Et certè huc respiciebat idem Christus, dum 2040.
ita ad illam: *Sicut fragmen mali punici, ita gena tua, absque eo quod intrinsecus latet*, Cant. 4. numer. 3. quia exterior genarum nigredo Christo satis pulchra videbatur, vt fuscedo, roseos & puniceos decores fundere celebretur: sed inde pulchrior, quòd instar veli, germina virtutum pulcherrima, intus vernantia, & intrinsecus latentia muniebat. quid enim non fuscedo illa rosea, florida nigredo, sub quâ pretiosissimi fructus conseruantur? Elegantius aliquid addit ibi Gilibertus serm. 25. *Bonæ genæ, quæ sicut nihil habent simulatum, ita multum habent occultatum: quæ sicut nihil fingunt, sic nec totum effundunt: quæ minus prætendunt in specie, quam tenent in virtute.* bonæ planè genæ, quæ dum fragmen dicuntur, quia de humilitate confractæ ostenduntur foris, integrum virtutis decorem intus defendunt.

Non possum ab hac animâ dimoueri, quin 2041.
adhuc illud ponderem eiusdem, *Cant.* 6. *num.* 1. vbi ita de Christo. *Dilectus meus descendit in hortum suum, ad areolam aromatum: vt pascatur in hortis, & lilia colligat.* in hortum, siue in cor sponsæ, virtutibus floridum, fructibus amœnum, Christus inuitatur, & totus hortus non tam area inducitur, quàm reducitur ad areolam, & cur tanto hospiti in hoc horto, non potius augusta area, quàm angusta areola præparatur? tu mihi pende in toto hoc capite quinto in quo sumus, absentem dilectum ab sponsa suspirari: discesserat ille, quia pulsans, paratum intus latibulum citiùs non inuenerat. quid ergo illa faceret prudentius, eundem inuitatura, aucupatura amores, quàm omnes virtutes suas abscondere, & extenuare, ad quas iam Christus securus conuolaret? certè quia paruula sponsæ videbatur, ideo iam Christo amplissima, & tutissima requies iudicatur, ibi enim capacia & secura toti excipiendo Deo

adſpirant aromata, vbi magis ſuſpirant humilitati: ibi virtutes creſcunt indelebiles, vbi anima ſub humilitate minuitur, & abſconditur vileſcens. D. Antonius de Padua Dom. 3. in Quadr. *Hortus dilecti, eſt mens pœnitentis: dicta diminutiuè areola, ab area, propter humilitatem. quia humilitas, & procreatrix virtutum, & aromatum.* rectè igitur additur ſtatim, *vt paſcatur in hortis.* quaſi eo ipſo quòd humilitate defendatur hic hortus, ſic diffundatur germinans, vt pro multis iam ſupponere cognoſcatur. Facit huc veritas & varietas illius benedictionis, Deuter. 33. num. 6. *Viuat Ruben, & non moriatur, & ſit paruus in numero.* in Sixtian. legitur, *& ſit multus in numero.* quia iuſtus, vnde ſe reputat paruum, iam pro multis & illis viuidis, nec vnquam moriturus, à Deo computatur: dum ſic ſub firmo clypeo cuſtoditur.

2042. Viuida illa, & multiplex vnius Gedeonis virtus, pani caſtra hoſtium euerſuro, comparatur: ſed viliori pani: *videbatur mihi quaſi ſubcinericeus panis ex hordeo volui, & in caſtra Madian deſcendere: cumque perueniſſet ad tabernaculum, percuſſit illud, atque ſubuertit, & terræ funditus coæquauit*, Iud. 7. numer. 13. quia non poterat ignitus ille ſpiritus victoriam canere, ducere triumphos, niſi ſplendores ſuos, ſub humili cinerum velo cuſtodiret: non poterat à Deo fortis dux haberi, & ſecurus populi propugnator, niſi ſub formâ panis hordeacei, ſe ipſe deſpicabilem exhiberet. Eâdem mente fortiſſimus Simon Oniæ filius, dicitur Eccleſ. 50. numer. 8. *quaſi arcus refulgens, inter nebulas gloriæ.* ac ſi non poſſet hoſtilia pectora contundere, niſi de humilitate arcus curuaretur: nec poſſet inde fulgor emitti, niſi circunfuſæ nebulæ admittetentur. Audiendus Stephanus Cantuar. ad illud, *non vocetis me Noëmi, id eſt, pulchram; ſed vocate me marâ, id eſt, amaram*, Ruth. 1. numer. 20. vbi ita. *Hæc eſt vox iuſtorum in præſenti, qui licèt aliis pulchri ſint, ſibi tamen videntur deformes: modò enim latent ſub ſagis, & ligna ſethin, albæ ſpinæ ſunt ſimilia, & Gedeon tanquam panis ſubcinericeus viſus eſt.* & in Eccleſ. *de viro iuſto dicitur, tanquam arcus refulgens, inter nebulas gloriæ.* neſcit enim alias virtus tuta eſſe, prædonibus non cedere, niſi penitus abſcondita delitescat.

2043. Ad extremam vitæ periodum deductus Iacob, tanquam poſtremum, & ideo altiùs imprimendum mandatum, hoc dedit ad Ioſeph: *Si inueni gratiam in conſpectu tuo, pone manum tuam ſub femore meo, & facies mihi miſericordiam, & veritatem, vt non ſepelias me in Ægypto, ſed dormiam cum Patribus meis, & auferas me de terra hac*, Geneſ. 47. numer. 29. Quis non putaret in tantâ voti anxietate, aliquid ingentis voluptatis, ſub vltimæ voluntatis titulo à Patriarcha ſuſpirari? & tamen audi D. Ambroſium Orat. de fide Reſurrect. *transferri oſſa ſua, ne vel mortuus quieſceret, obſecrauit.* & tamen tam excellens mortificationis actus, tam generoſus ex mente Ambroſij patiendi affectus: ſub cinere humani cuiuſdam deſiderij occultatur, à ſanctiſſimo ſene: quia illum volebat coram Deo, æternitati conſecratum: quod tunc conſequitur, dum humillimus, & homo & ſepulchri ſollicitus vult haberi, hæc ſatis de curâ, qua Chriſtus penitiùs ſponſæ cor, tanquam tutum latibulum affectabat.

§. XIV.

Deus virtutem, & amorem noſtrum emit: quem inuicem amore noſtro emimus, iſ virtute.

NOnnulla iam pro cap. 6. recudenda. Dixi ſæpe in litterâ, poma olim apud paſtores, amantium pretium, & commercium fuiſſe: vnde & illud Propert. 2044.

Felix qui viles pomis mercatur amores.

hinc ergo puto in hoc Cantico, pomorum nomine, virtutes & amori affectus, explicari: vt dum ab ſponſa offeruntur, mercata dilectum ſuum Chriſtum intelligatur. ideo cap. 7. omnia poma noua & vetera dilecto ſeruat: ideo hìc *numer.* 1. trahitur Chriſtus in hortum *vt paſcatur.* & ſubditur ſtatim: *Ego dilecto meo, & dilectus meus mihi*, numer. 2. quaſi dicat: vt ego dilecto meo, ſic inuicem ille mihi venit in poſſeſſionem, emerat me ille ingentibus donis caro: ego illum vili, pomis & affectibus meis iam nunc emo. facit huc illud Luciani *in Toxari*, de Iuuene, ad amaſiam: *Munera verò longè alia reddidit, non pro qualitate pomorum, & corollarum, quas acceperat: ſed integras domorum inſulas, agros, ancillas, veſtes floridiſſimas, & aurum ad ſatietatem.* ita in re noſtra: nos, amores, virtuteſque noſtras ingenti pretio Deus comparauit, quem inuicem vili, pomis nimirum, id eſt, affectibus noſtris comparamus: emit temptus, emens emitur bono noſtro. vtrumque paucis comprobandum.

Iacebat in grandi, & væcordi Dei obliuione, humanum genus: à Domino ingratiſſimè ſe eximens, operam & amores creaturis mancipabat: mancipium libidinis, libentiſſimam à ſe Dei gratiam alienans. Conatur ergo piiſſimus Dominus, illud iterum ſibi conciliare, & tunc ad Abraham, *egredere de terrâ tuâ, & de cognatione tuâ, & de domo patris tui, in terram quam monſtrabo tibi: faciamque te in gentem magnam, & benedicam tibi, & magnificabo nomen tuum*, Geneſ. 12. num. 1. ita ne? tot cumulanda erant dona, tot præmia Patriarchæ apponenda, vt vocantis Dei voci obediret, imperium ſequeretur? certa aut nulla, aut minora ſatis erant, vt iret: omnia tamen neceſſaria, vt amando iret, ingenitam ementi Domino, amoris impenſurus libertatem. D. Chryſol. ſerm. 147. *Abraham vocat de gentibus, auget nomine, patrem fidei facit, comitatur via, inter cæteros ſeruat, ditat rebus, honorat triumphis, promiſſis oppignerat, eripit iniuriis, hoſpitalitate blanditur, mirificat germine deſperato: vt tot repletus bonis, tanta diuinæ illectus dulcedine charitatis, Deum diligere diſceret, non pauere, amando colere, non pauendo.* hæc omnia Deus impendit, vt homo amorem penderet: his donis, humani generis emit amores, quod timor diuinæ maieſtatis effugarat. 2045.

Pauperibus ſpiritus ſtimulum additurus Chriſtus, & hominibus glorioſæ huius virtutis affectum immiſſurus, regnum promittit, & iſtud quidem cœleſte: *Beati pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnum cœlorum*, Matth. 5. num. 3. vt qui hominibus Deos per eſſentiam eſſe, maturâque ipſa cœli reges non poterat communicare: 2046.

ad

ad minus regiam dignitatem, cum quâdam per gratiam Deitate attribueret, & quorſum, inquis, tantum impendij? vidiſtin' aliquando bonorum quæ ſub haſta ſunt, emptorem auidiſſimum, primo iactu, ſummum quod poteſt eſſe pretium afferentem, ne quis alius ſuſpiratis immiſceatur mercibus, & licèt aliunde audax, immenſo tamen prioris iactûs pondere obrûtus, abeat deſperatus? hoc ergo fecit Deus, ſummam cui homines inhiant dignitatem primitus appoſuit, vt nullus impoſtor mercem illi eriperet: maiora adhuc poſiturus, ſi horum mens humana capax eſſet. fauet D. Gregor. Nyſſ. in tract. de Beat. ad cap. 5. Matth. *quoniam magnum quiddam, & ſupra omnia propemodum quæ magni fiunt inter homines, regni nomen in via eſt: idcirco vſus eſt etiam eo, ad ſupernorum declarationem. nam ſi quiddam aliud excellentius, quàm regnum apud homines eſſet, per illud potiſſimum nomen, animum audientis ſurſum quaſi alis additis euexiſſet, & erexiſſet ad inexplicabilis, & inenodabilis beatitudinis ſtudium, & cupiditatem.* cupit Deus virtuti glorioſæ anhelent homines, & totum in hac negotiatione cœlum expendere, vt & expendit ſanguinem, non recuſat.

2047. Retulit per multa capita Moyſes, immenſa propemodum beneficia, quibus Deus Hebræam remp. promeruerat: quo aduſque felix promiſſæ terræ ingreſſio *Deuter.* 10. *numer.* 1. annuntiatur: ſubiungit autem ibidem numer. 12. *Et nunc Iſraël, quid Dominus Deus tuus petit à te: niſi vt timeas Dominum Deum tuum, & ambules in viis eius, & diligas eum, & ſeruias Domino Deo tuo, in toto corde tuo, & in totâ animâ tuâ.* pende illud, *& nunc.* quaſi dicat, non gratis, ſed tanto exhibito pretio, exigit ſeruitium, amoris obſequium poſtulat, imò & extorquet: tanto enim præbito emptionis commercio, licèt duriſſimus venditor miteſcet. Balduinus ibi. *Diligendus eſt Deus in beneficiis ſuis, toto corde, in promiſſis totâ anima, in iudiciis ſuis, ex omnibus viribus, in præceptis ex omni mente. Sunt autem beneficia Dei, alia conditionis, alia reparationis, alia quotidianæ conſolationis. Ecce quomodo magnificauit Deus facere nobiſcum: multitudine beneficiorum nos obruit, & amorem molitur beneficiis extorquere.* Sic emptio etiam amore recreatur, & vi prerij extortum, lubens accipit. Sed de Deo nos ementc, latiſſimè alibi diſputabo.

2048. Maius eſt, virtutis & amoris noſtri tenuitate, inuicem ematur Deus, vt mercibus ipſis, quas pretio redemerat, ſuauiſſimè nobis emptitius redimatur. Hoc ergo etiam, vt dicebam, voluit hîc ſponſa, dum ſe dilecto tribuit, dilectum ſibi. Laboribus & viſitationibus ſuis, Chriſtus virtutes eius emerat, & amores: vnde tota dilecto viuit, nihil ſibi iuris proprij iam relinquens: at eo ipſo, quòd dilectus his pomis paſcitur, & amoris præbiti affectibus ineſcatur, iam ſponſæ, diuinum, ſi fas dicere, beniuolæ pietatis mancipium adhæreſcit. ideo Gilibertus ad illud Chriſti Cant. 4. num. 9. *vulneraſti cor meum, ſoror mea ſponſa, vulneraſti cor meum*, ſic ſcribit ſerm. 30. *Non potes ſponſa amatori tuo viciſſitudinem plenam rependere: ipſe tamen non deſinit ſuperimpendere, quod rependit. tibi nondum plenè ſolutum eſt, & tamen obligatum ſe putat. quidquid illi rependis, non accipit quaſi debitum, ſed quaſi gratuitum, quaſi prouocatum ad dilectionem ſe præſentit, dum cor ſuum vulneratum fatetur.* qui priùs gratiâ ſuâ ſponſam prouocauerat, & iuuerat, ad virtutes & amorem: eodem poſtea ſe vulneratum dicit, vt tanquam mutuo pretio ſe amoribus addictum adſignificet, tanquam mercede conductum ad redamandam ſponſam proteſtetur. obligatus itaque amori ſeruit: redamat quaſi ſumpto iam pretio, vt noſter totus eſſe videatur.

Vt vitam Chriſto eriperent, vitam ſuam, ne dum diuitias omnes profunderent Phariſæi, & tamen dum proditor iniquam venditionem peracturus accedit Iudas: tantummodo, *ſtatuerunt ei triginta argenteos*, Matth. 27. numer. 15. 2049.
O quid agis miſer! immenſam ſummam ſi exigis, comparabis. O quid pateris numen? cur viliſſimo vendi ſic permittis! reſpondet pulchrè D. Paulinus epiſt. 4. *Nos enim ille vult pretioſos facere ſui muneris vilitate: ipſe nobis hac pietate pretioſior, quòd ſe vili vult æſtimari, vt à nobis ematur.* quis enim illo pretio Deum ſibi non emeret: quo etiam viliſſimum mancipium, caro non ſtaret? Aptiſſimè D. Ambroſ. *lib. de inſtit. virg. cap.* 13. ſic ſcripſit. *Ideo pauper factus eſt Dominus, cùm diues eſſet, vt eum omnes emant, & egenos præcipuè ſuâ paupertate locupletet.* quam cupit, à quouis emi, qui cuiuis abiectiſſimo pretio ſe exponit.

Præcurrit Magdalena ardentiori igne inſtimulata, ad ſepulchrum: poſt illam Petrus & 2050.
Ioannes, quibus anxiè plorans ait: *Tulerunt Dominum de monumento*, Ioann. 20. numer. 2. abeunt illi, perſeuerat ſola, animam potius, quàm amorem per lachrymas effuſura, & paulo pòſt, interrogantibus Angelis reſpondet: *tulerunt Dominum meum, & neſcio vbi poſuerunt eum*, ibidem numer. 13. Sed cur *meum* apud Angelos addit, quæ tantummodo priùs apud Apoſtolos, ſine additamento, *Dominum* expreſſerat? quia priùs communem illum ſibi cum Apoſtolis reputabat, nunc iam ſibi vni poſſeſſum, credebat merito. Argutè Galfridus ibi. *Sanè ad Apoſtolos dixerat, tulerunt Dominum: cum quibus optabat habere communem non modò eius dominationem, ſed laborem quærendi, & de ipſâ inueniendi difficultate mœrorem: nunc verò regreſſis illis à monumento, quid illi reſtat, quæ ſola remanſit, niſi vt dicat: tulerunt Dominum meum.* nec immeritò, iam enim Dominus ille, olim communis, fiebat priuatus Dominus, & peculium Mariæ, quæ illum ardenti amore promeruerat, atque ſibi fauſtè emerat poſſidendum.

Hinc intelliges, cur ipſa Magdalena, cum 2051.
reliquis fœminis, Chriſtum reſurgentem attrectarit, & tenuerit: *acceſſerunt, & tenuerunt pedes eius*, Matth. 28. numer. 9. manus enim iniiciunt, tanquam in bona propria, tanquam in propriam poſſeſſionem. attende. Veteres iniectâ manu, rem ſibi iure legitimo aſſerebant, & vt audi affectum ſumendæ poſſeſſionis exhiberent, complexu toto immiſſo, ab iniuſto poſſeſſore vindicabant. ideo Mart. *lib.* 1. *epig.* 16. de bonis fugitiuis dixit eleganter communi formulâ huc reſpiciens:

Hac vtrâque manu, complexuque aſſere toto.

Bene ergo vtrâque manu, & complexu toto: fœminæ ſanctiſſimæ, quæ piiſſima inquiſitione, amore ardentiſſimo lachrymis tenerrimis Chriſtum compararant, atque emerant: eundem tanquam ſuum liberaliter aſſerunt, & velut priuatum bonum ſibi capiunt. ita capiendus

Chryſologus

Chrysologus ad hunc locum *serm.* 80. vbi ita. *Haberi se voluit, qui passus est se teneri.* haberi nimirum instar possessi boni, qui instar attrectati boni, liberalique manu asserti, vt aiunt, tenebatur. Cæsar olim, auctore Suetonio, Africæ appulsus, & è naui prosiliens, casuque lapsus, vt infaustum omen auerteret, imò & in aliud felicissimum conuerteret, terrâ amplexu apprehensâ dixit: *Africa te teneo.* ac si diceret. Superabo Africanos: Africam subditam habeo, quam liberali manu tentam, meam assero. Sic meliùs in re nostrâ, diuina habetur possessio, quæ tenetur.

2052. Dubitant nonnulli cur Christus ab ipso ortu suo cœlos non aperuerit, animas non beatit, spiritum Paraclitum non emiserit: cur statim sapphirinas sedes illas, confractis adamantinis vectibus non penetrarit, ad diem vsque resurrectionis & ascensionis suæ, rem dilatans. visusque respondere Chrysologus *serm.* 136. locutus de Adelpho sanctissimo, qui ipsum priùs familiarissimè visitarat. *Beatus planè iste animus, & ab omni morbo arrogantiæ remotus, qui ad pauperis diuersorium priùs intrauit, vt ante humanitatis debitor, quàm largitor existeret. Imitari Deum euidenter iste gestiuit, qui ante humana in corpore suscepit obsequia, quàm beneficia homini diuina concederet.* hæc est summa perfectio, perfectissimus apex liberalitatis, ita dare, vt reddere videaris. Adelphus Episcopus sanctissimus, hospitalitatis deuotæ obsequia priùs accepit, oratiunculam Chrysologi audiuit, vt cùm postea ditissima munera præberet, eloquentiæ suæ flumina solueret, fulmina vibraret: solutio ista potius, quàm donatio putaretur. Sic Deus prius accepit Virginis Deiparæ, & Iosephi officiosam pietatem, sororum Marthæ & Mariæ, Apostolorumque obsequia: vt spiritum quem emisit, cœlum quod reserauit, piissima quadam simoniâ emere videremur: dumque animas & virtutes sibi emit, homines eisdem Deum sibi possessum gratulentur. Sed de hoc multa suprà, plura in Conceptione Deiparæ congeremus. Nunc ista satis, vt mutuâ emptionis possessione, vt ab illo sponsam, sic ab ista eundem suauissimè comparati intelligatur.

§. XV.

Laudes sunt, instar pestis, auertendæ.

2053. IN hoc ipso cap. 6. sic additur de sponsa: *viderunt eam filiæ Sion, & beatissimam prædicauerunt, reginæ & concubinæ laudauerunt eam.* subditurque statim numer. 9. *Quæ est ista, quæ progreditur, quasi aurora consurgens, pulchra vt luna, electa vt Sol, terribilis vt castrorum acies ordinata.* vix laudatur, cùm progreditur, cùm discedit, nimirum, nouerat si adhuc mortalem & fascinabilem: progrediturque fugiens, ne laudibus audiendis immorata, mores corrumperet: fugiebat consurgens, ne eò vsque fascinans illa laudatio perueniret: imò struebatur acies, vt, si aliter nequiret, armis arreptis, oppugnantes modestiæ mœnia, laudes expugnaret. Aptè in re simili D. August. Confess. 10. cap. 36. *Nolis, quoniam propter quadam humanæ societatis officia, necessarium est amari & timeri ab hominibus, instat aduersarius veræ beatitudinis nostræ, vbique spargens in laqueis, euge euge: vt dum auidè colligimus, incautè capiamur.* Capitur sanè laudibus, laqueorum instar, virtus: vix vllâ felici libertate explicanda. Abiit iam in parœmiam vox illa:

— laudataque virtus
Crescit, & immensum gloria calcar habet.

Sed hoc de humanâ, id est, falsâ virtute, verum: nihil fallacius, si Christianæ virtutis negotium pertractemus. hæc laudata non crescit, sed decrescit, penitusque quandoque contabescit.

2054. Recentes adhuc virtute Protoparentes, sic aggreditur Dæmon. *Cur præcepit vobis Deus*, &c. Genes. 3. non solùm responsionem captat, sed & ipso primo verbo, vtpote laudatorio, statim capit. & vbi, inquis, laus huius interrogationis? adest certè, eo nocentior, quo tectior cribratur: idem enim est, ac si dicat: indignum planè, vt virtuti vestræ, & fortunato statui, aliquid denegetur: iniuriæ ergo de præcepto imposito capite vindictam: ponito ventrem, mentem diuinitate replete: eritis sicut Dii, & debito virtutis dignitatisque vestræ præmio fruemini. non poteras pessime, & callidissime serpens, bene moratas eousque animas sæuiori telo ferire: hoc vno laudis adhibitæ, rem tuam perficis, miseros conficis. Sic visus locum capere D. Ambros. scribens de viris quibusdam sanctissimis olim, & postea attectâ laudis cupidine, in hæresim prolabentibus, lib. 10. epist. 84. *tantam firmitatem, & tam sublime propositum, qua impugnatione diabolus posset adoriri, nisi vt quibus non potuerat persuadere vitiorum amorem, immitteret laudis cupiditatem, & vnde nouissima instrueretur tentatio, vnde nocuit prima deceptio*, &c. *In paradiso namque Ecclesiæ constitutos, & virtutum delitiis abundantes, ad confidentiam liberi incitauit arbitrij, vt profectus suos in se constituerent, & ad arborem propria voluntatis, manum præsumptionis extenderent.* quæ omnia vt vides ad primam Euæ deceptionem: cui non apertum vitij amorem, nisi sub latentis laudis cupiditate, valuit immittere.

2055. Timebat quidem nobis, à tanto damno, Propheta: ideo monet Psalm. 33. numer. 10. *Timete Dominum omnes Sancti eius.* Sed quid timeant, dicat aliquis, qui iam securi? qui de perfecta charitate foras mittunt timorem? qui facie ad faciem speculantes, in Deum transformantur? non id de cœlestibus iam iustis intelligendum: sed de iis Sanctis, qui adhuc in terra degentes, possunt adductis laudibus perire: sunt istis laudes timori, quibus quà viuis, incompleto adhuc Deus est amori: solum cœlestes non timeant, qui iam à laudum nocentium peste sunt securi. D. Bernard. ad hunc locum *serm.* 5. *in Festo omn. Sanct.* post alia: *Non est quòd laudare vereamur, verissimè certissiméque laudabiles: non est quòd glorificari cunctemur, sic absorptos in gloriâ, vt nostrâ omnino nequeant laudatione moueri: non est quo vanitas intret, vbi veritas iam totum occupauit.* At non laudentur iusti in vitâ suâ, imò timentes Dominum, laudes fugiant, ne fortè laudatiunculis moueantur: adhuc in vanitate vitæ commorantes, ne fortè vanitati fauorem gerant: pestis huius periculum arceant, necesse est.

2056. Dilectissimum Iudam suum, tanquam iustorum typum commendaturus Iacob, sic habet: *Iuda, te laudabunt fratres tui: manus tua in ceruicibus inimicorum tuorum, adorabunt te filij patris tui*, Genes. 49. numer. 8. at quantus timor in his

his fraternis laudibus ? vidit credo ipse Iacob, ideo statim addit : *Catulus leonis Iuda, ad prædam fili mi ascendisti*, numer. 9. nuper inter amplexus fraternos, inter debitas maiestatis acclamationes, & subitò in monte in solitudine ? vnde tam breui venator, qui paulo antè, dicitur triumphator ? mauult scilicet se solitarium, quàm stipatum : laudes fugit, ne fugaret virtutem : fugat enim prudentiam, qui non fugat periculum. ideo D. August. *lib. 2. de serm. Dom. in Monte, initio*, ad rem aliam, sed totus ad hanc mentem : *Si inter quos viuis, te rectè viuentem non laudauerint, illi in errore sunt : si autem te laudauerint, tu in periculo.* ecquod enim maius periculum, quam sequentes meritò laudes, necessariò pati per sequentes ? si negas iusto laudis, fur es præmij, si tribuis, ipsius virtutis prædo reputaris. quantum ænigma ! fugit itaque Iudas capturus laqueis feras, ne ipse laudum laqueis capiatur. Soluunt fratres laudantes, quod debent : sed ille debet fugere, quod laudatur.

2057. Hinc David. *Auertantur erubescentes, qui volunt mihi mala : auertantur statim erubescentes, qui dicunt mihi, euge, euge*, Psalm. 39. numer. 4. Excute seriò verba : alij enim erant hostes, qui mala volebant : amici alij, qui laudes & euge euge intonabant. cur ergo dum illos rubori tradit, hos confusioni simili vult immissos, idque celeriùs, & à se statim penitus auertendos ? quia sæuius malum ab amicis laudantibus patiebatur. bene est. adhuc tamen restat dubium, cur hos non solùm auertendos, sed etiam erubescentes flagitabat. fugerat David quidem : sed cur erubescant, qui officio, solutis laudibus, satis faciunt ? nimirum cupiebat David apud laudantes amicos vilior apparere, & ita vilis, vt amici, quòd priùs illum laudarant, erubescerent. quasi dicat ad Deum. Erubeant hostes, quia tuo fauore munitus ab illorum defendor violentiâ ; sed amici pariter, inimicorum functi officio, dum mihi, euge inclamant laudatores, statim (quia periculosius est contagium) agnitâ vilitate mea, laudasse aliquando, erubescant. Ita D. Bernardus, sibi rem applicans *epist. 72.* explicat Prophetam. & post multa de maleuolis : iam de beniuolis laudatoribus sic concludit. *Precor, vt quicunque existimant de me, supra id quod vident in me, aut audiunt aliquid ex me, auertantur : id est, à laudibus meis, in quas ignari nimiè feruntur, resiliant, & pedem retrahant. quomodo ? quando videlicet cognoscentes plenius, quàm immoderatiùs laudant, & consequenter erubescentes vel errorem suum, vel amici deprehensam inutilitatem. qui licèt innocenter, tamen nocent, dum beneuolè quidem, sed nimie laudant, auertantur retrorsum.* Sic mauult iustus inutilitate fœdus apparere, quàm fœdandus turpius, laudibus exponi.

2058. In eandem mentem iterum Psalm. 52. numer. 6. *Deus dissipauit ossa eorum, qui hominibus placent.* vel, vt alij legunt : *Deus confringet ossa hominum placere volentium.* qui sunt enim, qui placere volunt hominibus, nisi qui inuicem ab eisdem laudes captant ? pende tamen, cur non totus hic humanæ, idest, vanæ auræ captator, dicatur dissipandus, sed solummodo eius ossa ponantur confringenda, & videbis iustissimum irati numinis iudicium ? permittit enim vt irrogata laus fulminis instar, externâ carne intactâ, intima ossa comminuat, eneruet fortitudinem, vnde postea quouis opprobrij genere corruant euirati. ita D. August. tom. 2. epist. 64. *Non frustra dictum est, Deus confringet ossa hominum placere volentium. quid enim languidius, quid tam sine stabilitate, ac fortitudine, (quod ossa significant,) quàm homo, quem malè loquentium lingua debilitat, cùm sciat falsa esse, quæ dicuntur ? cuius rei dolor, non modo animæ viscera dilaniaret, si non amor laudis ossa eius confringeret.* itaque amore laudis, encomiorum acroamate, pestilenter spiritus eneruatur, & velut fascinatus contabescit, ne quid postea duriusculum ferre possit.

2059. Descenderat Sanson in Thamnata, fit illi, hoc est, morti, obuius leo, quippe iuuenis feram, irruente spiritu confecit, & addit textus : *hoc Patri & Matri noluit indicare*, Iud. 14. num. 6. puto ne eius virtus debitis parentum laudationibus elata, euanesceret : nam si ab initio assuesceret domesticas etiam laudatiunculas captare, postea fortè de tot prostratis hostibus, de tot portentis editis superbiret. Scitè D. Gregorius *in Reg. cap. 13.* licet non ad hunc locum : *qui in minimis laudes appetit, cùm maiora opera fecerit, ardentiùs & auidiùs laudes quærit.* abhorret ergo Sanson omnem laudatiunculam, cuius amorem hydropicum agnoscit, & perdendæ virtuti robustissimum. Salubre propterea consilium illud Eccles. 13. numer. 16. *Caue tibi, & attende diligenter auditui tuo : quoniam cum subuersione tua ambulas.* tota cautio vni auditui admonetur, & meritò : subuertitur quippe virtus, quæ laudis audiendæ pestem non euitat. ideo bene Augustinus super. numer. citatus. *Non enim huius hostis vires sentit, nisi qui ei bellum indixerit, quia etsi cuiquam facile est laude carere, dum negatur : difficile est eâ non delectari cùm offertur.* periculosum hoc bellum si initur, si pugnatur durum : solum cùm fugitur, feliciter indictum.

2060. Peragrabat Christus Dominus Gerasenorum regionem, quem vbi Dæmon, miserum hominem torquens vidit, *à longè cucurrit, & adorauit eum*, Marc. 5. numer. 6. Iudicem trepidaturus, expulsorem fugiturus potiùs videbatur, & tamen non solùm venit, sed currens properat vltrò, Domino, quem timebat, adstiturus. quid ita ? tam diu venire ad Christum satagebat, experturus an tantumodo homo esset, an etiam diuinitatis particeps habendus : ergo vt videt, vt accurrit, tentationis iaculum vibraturus. ideo subdit, *Quid mihi & tibi Iesu fili Dei altissimi?* numer. 7. captabat enim per laudes Saluatori dictas, (si fortè is homo purus esset) intemerabilem sanctitatem eiusdem temerare. Chrysol. ibi serm. 17. *credit infelix, vt quem tentatione vincere, quem muneribus nequiuit inflectere, possit adulatione pulsare. Sed ille consueuit vinctos absoluere, reuocare captiuos, nec acquisitos, sed conditos à se sibi restituere terminos : hostem liberâ virtute percellere, nec factione pellaci inimicum suorum requirere possessorem.* quasi hoc præteritis tentationibus telum, longè fore robustius iudicaret. & bene id inter Dæmonis pellacias, *libera virtute* facturus dicitur Christus : quia homines vix possunt, virtutem laudi non prostrare captiuam : vix pellacem declinant factionem, & pesti sæuæ cedentes corrumpuntur.

2061. Neque mirum patiatur seruitutem, qui seruitutis extremam notam, flagellum scilicet, patitur patienter. id, ni fallor, voluit amicus Iobi,

de

de iusto locutus : *à flagello linguæ absconderis , & non timebis calamitatem cùm venerit* , cap. 5. numer. 21. quod enim sæuius flagellum potest excogitari, quàm illud quo trepida virtus laceratur ? sentiunt sanè illud satis dolenter iusti: atque pro magno reputant beneficio , si à laudatorio verbo , tanquam à sæuo verbere abscondiri defendantur. huc accommodo D. Chrysostomum *in cap. 9. Matth. hom.* 27. vbi ita. *Insipiens est , qui gaudet laudatus in facie : vir autem sapiens quando laudatur in facie , flagellatur in corde.* hoc est , sentit dolorem impacti sibi flagelli. quia nulla insipientia maior, quàm ignorare , laudatorium verbum , verber esse , virtutumque laudatum facinus , fascinari, & perrumpi.

2062. Fatentur id ipsi peccatores Psalm. 11. numer. 5. *qui dixerunt, Linguam nostram magnificabimus , labia nostra à nobis sunt.* vbi Vatablus ex Hebræo vertit : *qui dicunt linguis nostris perrumpemus.* quia scilicet dum magnifica loquuntur, dum laudes alicuius intonant , animam perrumpunt , & miseram eius virtutem tabefaciunt. Adlucet hinc nox illa Prouerb. 27. numer. 14. *Qui benedicit proximo suo voce grandi , de nocte consurgens , maledicenti similis erit.* cuius litteralem sensum alibi fusiùs explicabo. tropologicum sic cape , quia nimirum quæ virtus , quasi in somno humilitatis suæ secura quiescebat : fortè extra tempus laudibus excitata , miserè contabescet. Aptius est , quod scripsit Galfridus ad hunc locum. *Nox est vita ista mortalis , ignorantiæ tenebris terra , & culparum obscura caligine. in ea tamen consurgens , amico suo voce grandi benedicit : qui in vita sua laudare hominem, & non parcè laudare præsumit. itaque similis est maledicenti , dum inutiliter vtilem somnum excutit , & beatificans in errorem inducit.* Hæc sunt cur in hoc loco sponsa, auditis laudibus fugiens discedit , tanquam pestem encomia sibi dicta cupiens euitare.

§. XVI.

Quantus nasus , dignoscendis voluptatis fallaciis , atque Dæmonis technis requiratur.

2063. VNum verbum ex cap. 7. delibandum nasuta , idest, prudens (sic ferè Patres) sponsa de respiciendo Damasco celebratur : *Nasus tuus sicut turris Libani , quæ respicit contra Damascum* , numer. 4. *Damascus* autem , idem est , atque *bibens sanguinem* , voluptatum scilicet carnalis libido. hanc ergo (sic dissimulata incedit) vt cognoscat sponsa , summâ indiget prudentia , ingenti naso : laudanda maximè , si distantem subodoretur. Rupertus ibi, postquam de his multa , sic concludit. *Damascus nanque interpretatur bibens sanguinem , & illum significat , de quo Apostolus loquitur , dicens: Sed quomodo tunc is , qui secundùm carnem natus est , persequebatur eum , qui secundùm spiritum: ita & nunc.* quæ vt capias , pende aptè Apostolum in hoc loco Galat. 4. numer. 19. *persequentem* Ismaëlem dixisse : quem Sara *Genes.* 21. *numer.* 9. *ludentem* appellauit. re enim vera fœmina adhuc caligans lusum subnotauit. Paulus pleniori spiritu nasutus , latentem sub ludo aperuit persecutionem : vt disceremus cautè sub mentitâ specie boni , veram voluptatis fallaciam subodorari. ipse se aperit Rupertus, sic subiungens. *fortissimo spei , ac discretionis naso opus erat , contra omnem eiusmodi falsum fratrem , ludendo persequentem , & persequendo ludentem : ne vsquequaque illudat , & si corpus lædit , saltem animam non decipiat.* Proh laruæ conditionem impenetrabilem exhibet carnalis sensus lusum , & luctum præbet : gaudium offert , sed gladium affert : nisi à prudenti naso , nisi à turritâ speculâ non cognoscendus. Videamus ergo fusiùs , quàm sub specie falsâ incedat voluptas , quàm mirus artifex , quamque sagax eisdem mentiendis procedat Dæmon : inde enim clarissimè patefiet , quantopere nasus tantus sponsæ fuerit necessarius.

Ah lasciuam Babylonem ! exclamat Ieremias , culpæ matrem , virtutis nouercam , libidinis fomentum ! quid tunc , si purpurâ induaris , & aureo poculo porrigas venenatum vinum, quo miser orbis perit inebriatus ? nam in manu Dei , sub eius potestate constitueris, vbi primum expedierit , deturbanda cades, cades , Babylon magna, cùm expedierit. hoc sibi vult illud : *calix aureus Babylon in manu Domini , inebrians omnem terram : de vino eius biberunt gentes , ideo commotæ sunt* , cap. 51. numer. 7. solatium planè est , concepto damno, vt tyrannis tanta in manu, & potestate Domini constituatur , vbi ipse voluerit deturbanda. At cur id damni quandoque dicatur euenire? cur ita stultescant homines , vt venenato vino properent inebriandi ! quia latenter , & in aureo calice porrigitur. Diuus Ambrosius lib. de Elia cap. 15. *qua ratione calix aureus? quoniam , quia veritate deficit , quærit illecebram: vt specie saltem pretiosa ad bibendum aliquos possit allicere.* nouit misera , auertendos inuitatos si detegatur : non nisi sub vana specie decipit desipientes. decipietur quisquis , nisi nasutus sub auri fallacia , potiunculæ venenum odoretur. 2064.

Quis vnquam legit delitias, & diuitias Salomonis , qui non putaret omnium pretiosissimas, in componendo nuptiarum suarum thalamo impendendas ? parum putares si ebore cedroque constructus , aurea peristylia adamantibus nitentia exhiberet : parum si purpureis sericisque peristromatis velaretur. quid ni , si sexaginta principes , iique robustissimi, accincti semper , thalamo isti , tanquam sacratiori thesauro vigiles , & excubantes admouentur ? quid ni, si ferculum eius & currus , ad despectum gemmarum , etiam pauimentum illis interserebat ? Audi tamen post exquisitum ferculi apparatum , quid de thalamo , & quàm simpliciter proferatur : *en lectulum Salominis sexaginta fortes ambiunt* , &c. & nihil de comptu, nihil de ornatu. *Cant.* 4. *numer.* 7. vt videantur fortissimi adhibiti custodes , non tam vt ornatum defendant , quàm ne quis aliunde comptus , & externus ornatus , diuinæ voluptatis lectulum interpolet. Nunc audi meretricis , seu falsæ voluptatis , in sternendo lecto suo , blandimenta : *Intexui funibus lectulum meum : straui tapetibus pictis ex Ægypto: aspersi cubile meum myrrhâ , & aloe , & cinamomo,* Prouerb. 7. numer. 16. & vnde tam latum discrimen ? ab vtriusque sacræ , & profanæ voluptatis 2065.

voluptatis ratione. illa pura, & nuda exhibetur, quia nihil vult celare, quæ secundùm se totam, ardenter cupiendam, de syncera veritate, confidit satis. hæc sternitur, vt abscondat turpitudinem, sub Ægyptiis tapetibus, tenebris potiùs dixeris Ægyptiis, patentes aliter horrores vult celatos: latet, vt capiat, quia patens exsibilabitur. Gilibertus *serm.* 17. ad locum Cant. citatum. *Bonus lectulus, qui non rigatur lachrymis, qui non in tenebris sternitur, qui nihil habet in se triste, nihil tenebrosum: sed totus lux, & lætitia est, qui non indiget sterni tapetibus de Ægypto, quibus in Prouerb. mulier hæretica lectulum sternit. nihil in se habet lectulus Salomonis alieni ornatus, nihil picti, nihil mundani: sed totum sancta voluptas, & solida veritas.* Sic diuina voluptas nuda incedit, sic profana fucata latet: illa vt placeat, ista vt noceat: nisi prudenti sagacitate detegatur.

2066. Vt opibus, gregibus, & voluptatibus suis deseruirent Rubenitæ, sacra, in hostes Dei, prælia contempsere. reportatur ab aliis tribubus triumphus: in cuius faustissimo epinicio, sic ad Rubenitas strenua virago, victrix Debora. *Quare habitas inter duos terminos, vt audias sibilos gregum?* Iud. 5. num. 16. incusantur quòd Iordanis campestria incolentes, & gregum suorum luctis & voluptatibus immorantes, in fratrum auxilium venire recusarunt. Sed pende verba morosiùs. Si greges erant, quomodo sibilabant? si sibilos emittebant, cur alieno ones, & non proprio nomine serpentes appellantur? meræ Sirenum, id est, voluptatum conditio hîc exprimitur. Audiebant musica Sirenum carmina nautæ, & dulcissima quædam animæ blandimenta iudicabant, sed non impunè: ad Lyram quippe delirantes raptis dulces illos & fallaces sonos ad scopulum naufragantes, mortis suæ næniias esse, seriò agnoscebant. Eleganter Claud. 3. *de rap.*

——— Siculi latus obsedere Pelori
Accensaque malo, iam non impunè, canoras
In pestem vertere Lyras: vox blanda, carinas
Alligat, audito frenantur carmine remi.

Sic sub alienissimâ Musicæ specie, pestis dissimulata veniebat. Audiendus nunc ad locum Deboræ D. Anton. Dom. 3. post Trinit. *Inter duos terminos habitat, qui non infelicem ingressum, nec miserabilem egressum attendit: sed voluptatibus propriỹ corporis deseruit, & sic audit sibilos gregum, id est, subtilem & suauem persuasionem quinque sensuum. Sensualitas autem videtur habere vocem gregum, & eius suggestio, sibilus est serpentum: prætendens gregum innocentiam, & lupi tegens versutiam, & sic venena fundit serpentum in animam.* En tibi sub cantu Sirenum, mortis luctum: sub gregis balatu, sibilum serpentum: sub specie decorâ, monstrum fœdissimum.

2067. Sic est: propriè de Sireni, siue voluptate capiendum est illud Horat. *in Arte,*

——— turpiter atrum
Desinit in piscem, mulier formosa supernè.

vultum enim ostendebat pulcherrimum, nullius doli indicem: absconditâ parte illa monstrosa, qua poterat prætereuntes deterrere. Sed subdo sacra. Propinauit protoparentibus diuinitatem Dæmon: vt etiam humana nobis eriperet concessa, & sub tam diuersa specie, præuersum suum ingenium occultauit. ideo Chrysolog. de triplici scandali genere locutus, sic habet serm. 27. *à diabolo sunt illa, quæ fallunt specie: quæ prætendunt bona, cùm mala inferant: sicut illud ad Adam, cùm nobis humana abstulit, dum diuina promittit.* Sic enim mitus artifex, se, porrectasque voluptates transfigurat, vt sola mutabili specie capiat, firmam eius formam fugituros. Propterea contra Dauidem, id est, virum iustum Dæmon insurrecturus, sub nomine Goliath Gethæi delitebat, 1. *Reg.* 17. *n.* 4. imò, qualis veniret, publicabat. D. Anton. de Padua serm. Dom. 4. post Pasch. *Goliath interpretatur transfigurans: Getheus interpretatur formidans, & significat diabolum, qui transfigurat se in Angelum lucis, quia in propria figurâ formidat deprehendi.* Sic enim semper sub aliena facie delitet, vt quem benignum aspicis, subdolum non formides.

Hinc in summa illa Dæmonis expugnandi difficultate, per omnia, quæ ibi occurrunt, insuperabilia, tamquam princeps posuit Deus experimentum, vultus eius operimentum, seu laruam penetrare. *Quis reuelabit faciem indumenti eius?* Iob 42. num. 4. pergamus paulatim. & cur ita difficile? Respondet D. Nilus in lib. Ascet. *perinde est, ac si diceret: Facies ipsius, non est perspicua: multis enim indumentis tegit improbitatem, primò quidem aspectu, dolis alliciens, & sub insidỹs, occultam perniciem struens.* & meritò quidem dixit, *multa indumenta*: alludens, credo, ad vim litteræ, vbi non tam indumentum faciei, dicitur reuelandum, quàm indumenti facies operienda: quasi tam variè, tam facile, facies Prothei æmula, mutaretur, vt non tam videatur facies ipsa mutari, quàm induta larua, in alias & alias transformari. Eleganter id ibi exprimit Olympiodorus in catena Græca. *Faciem indumenti dicit, diuersas quas vicissim personas, quasi histrio suscipit: ouis enim naturam fingendo imitatur, cùm lupus existat: nec non in Angelum lucis transfiguratur, cùm sit tenebræ.* Apta comparatio: sicut enim olim histriones, nunquam aperto vultu in scenam prodibant: sed in eodem dramate repræsentaturi diuersa, diuersas semper laruas assumebant: sic & Dæmon non prodit, se ipsum ostentando, sed nunc has, nunc illas personas assumendo: vnde non tam à propria facie ad laruam, quàm ab hac, ad nouam semper aliam pertransit. ideo statim subditur n. 5. *& portas vultus eius, quis aperiet?* quia facies mille teguminibus inuoluta, nunquam ad vltimum sui venire permittet. In Sixtianis legitur: *in rugas pectoris eius, quis vtique ingredietur?* quasi non plures sub peccatore verset versutias, quàm in vultu subeat versipellis mutationes: ac proinde vultus, & pectus, vnum idemque esse intelligatur. 2068.

In nulla tamen totius vultus parte, larua fallacior, quàm in oculis: de quibus num. 9. *oculi eius, vt palpebræ diluculi.* clariùs in Græco: *oculi eius species Luciferi.* totus terribilis est, & tenebricosus: vt visus, quosuis obuios effugaret. At quorsum fictâ luce allicere conatur? sicut cæcos & delusus papilio, totus pendulus lucernæ instat, lumen circuit: vbi redactus in cineres propria morte, lucis ambitæ radiis sacrificet, & à lucerna capitur desipiens: sic dæmon pulchrâ Luciferi specie stellatus, inscios captat, miseros captiuat consumendos. D. Nilus libro citato. *Hæc dicit, vt retegat malitiam ipsius, qui sumit in oculis speciem Luciferi, vt ad se trahat intuentes: aspides autem intus fouet, vt accedentibus perniciem afferat.* vbi aliquando aspides, venena sua secretius occultarunt? vbi vsquam occultior pestis delitescit? & huic detegendæ nasus, & prudentia insignis non requiratur? 2069.

Sed cape adhuc aliquid grandius ex eodem capite, vbi ex professo visus Deus, fallacias nobis infensissimi huius hostis detectas voluisse: *feruescere faciet quasi ollam profundum maris, & ponet quasi cùm vnguenta bulliunt.* ibidem num. 22. vidistin' ali

Pintus in Cantica.

aliquando mare tumescens, sæuum tempestate fœdâ, & centri conuulsione fœdissimum? notastin, quàm turpem exhalet mephitim, adeò vt odor teterrimus, robustissimos etiam soleat prouocatos ad nauseam deturbare? vnde ergo, (quando sic se res habet) grauis halitus, graueolens amaritudo, vnguentis suauissimè spirantibus, & admoto igne dulcissimam efflantibus auram: aptè in hoc loco veniat comparata? mira nimirum est techna, exquisitum nequissimi hostis, inimicissimi dæmonis artificium: qui sic dolosè procedit, vt teterrimum voluptatum odorem, sub vnguenti suauissimi pallio dissimulet. pulchrè Gilibert. *serm.*17. ibi: *Mors est in hac olla: ollam hanc succensam vidit Ieremias* cap. 1. *& faciem eius à facie Aquilonis. qualis vnguentorum artifex, qui de mortis ollâ, vitæ vapores exire simulat? qualis artifex, qui olla succensa faciem, quasi ab Austro feruere facit, per quam potius ab Aquilone, mala exardescunt in terra.* Sic vnguentum ex mephiti euaporat, & Dæmonis flatus, id est, infausti Aquilonis turbo sæuissimus: leuissima diuini spiritus aura, gratissima cœlestis Austri respiratio computatur. habes iam caussam, cur sic nauta, sic prudens celebretur sponsa, vt possit has sibi noxias fallacias præcauere.

§. XVII.

Infernus ignis aut vrit absque luce, aut lucet ad tormentum.

2071. CONcludo appendicem breui notatiunculâ ad illud cap. 8. num. 6. *Dura sicut infernus æmulatio.* Suppono ergo tamquam probabile ad litteram, ex mente aliquorum, zelotypam & mordacem, suspiciosi amantis æmulationem hîc significari. Quæro autem, cur hæc inferno maximè comparetur? de qua re, ni fallor, sic puto statuendum. Amor zelotypus, merâ & vana suspicione correptus, totus cæcutiens, intestino ardore consumitur, & in mediis suspicionis corrodentis tenebris, totus conflagrat: cæcus vndique & obscuratus; id tantummodo videt, vnde acriùs videndo torqueatur. cui ergo vsquam aptius comparetur, quàm inferno igni: cuius id singulare, & proprium est stemma, vt aut vrat absque luce, aut luceat ad tormentum? id iam ostendo, vt germana explicatio, clarior ab ipsis tenebris splendescat.

2072. Vocauit sanctus Iob, infaustam illam inferni regionem, terram miseriæ, & tenebrarum: *vbi vmbra mortis, & nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat.* de quo latè à cap. 10. num. 22. Sed hem, dicat aliquis: nonne Deus omnia in pondere, numero, & mensurâ ordinauit? nonne eius iustitia punitiua, pro meritis pœnas distribuit proportionatas? qui ergo in inferno, ordo iste deficere dicatur? certè ille, ille hic summus est ordo, vt flamma inferni nullo seruato naturæ ordine sit in ardorem sæuus: sit cæcus in lucem. latissimè de hac re D. Gregor. ibi lib. 9. cap. 39. *Mirâ potentiâ, iudicantis æquitas ordinat, vt pœna animam quasi inordinata confundat. vel certè abesse ordo supplicijs dicitur, quia quibuslibet rebus in pœnam surgentibus, propria qualitas non seruatur, &c. hîc flamma, quæ succendit, illuminat: illic, vt superiùs verbis Psalmistæ docuimus, ignis, qui cruciat, obscurat. hic metus amittitur, cùm tolerari iam cœperit, quod timebatur: illic, & dolor dilaniat, & pauor angustiat. horrendo igitur modo erit tunc reprobis dolor cum formidine, flamma cum obscuritate.* optimus quidem sic ordo, inordinatus: vt discrepent qualitates, aliunde in igne coniunctæ, ad illius pœnam, qui ad culpam, à Deo, cui coniunctissimus debebat esse, discrepauit.

Conciliabis inde illud Christi Matth. 25. n. 4. *Discedite à me maligni, in ignem æternum.* cum iis eiusdem, vbi eisdem inferni pœnis alium damnaturus, sic habet: *ligatis manibus & pedibus, mittite eum in tenebras exteriores*, Matth. 22. num. 13. nam si ardenti igni, & accensis flammis condemnatur: vnde nam in medio flammarum incendio, caliginosæ tenebræ prodibunt? conciliabis, inquam, ex Gregorio citato cap. 38. *Natura ignis est, vt ex seipso & lucem exhibeat, & concremationem: sed transactorum vltrix illa flamma vitiorum, concremationem habet, & lucem non habet, &c. si itaque ignis qui reprobos cruciat, lucem habere potuisset: is qui repellitur, nequaquam mitti in tenebras diceretur.* discedunt quidem à Deo priùs per culpam, & postéa ad pœnam, & discedunt pariter à semetipsis, ignis proprietates, (quas congenitâ societate, natura copularat:) vt sæuiùs hanc vindictam exequantur. 2073.

Describebat Propheta Deum iudicem, quando in conspectu eius exardescet ignis, & tempestas valida obruet peccatores: deinde subdit, *vox Domini intercidentis flammam ignis*, Psalm. 28. num. 7. Sed cur interciditur ignis iste, qui vnitus, diriùs sæuiturus videbatur? cur intercisus diuiditur, qui totus in peccatores acriùs conflagraret? quia diuisio est, quæ non vim agentis minuit, sed potius auget pœnam patientis. Audiendus D. Basilius hîc hom. 5. *Profectò multo mirabilius est, ignis naturam dissectam esse, quàm mare rubrum in partes diductum esse. attamen vox Domini continuam & vnitam ignis naturam discindit, & quamuis ignis, humana industria indiuisibilis esse videatur: attamen præcepto Domini dissecatur, ac disparatur. Arbitror autem, quòd ignis præparatus in supplicium diabolo, & Angelis ipsius, dissecatur voce Domini: vt quoniam duæ sunt in igne facultates, vstoria & illuminatoria: acris quidem & punitoria vis ignis, permaneat apud eos, qui digni sunt, vt vrantur. illuminatoria verò ac splendens ipsius facultas, ad exhilarandos, beatorum gaudio fruentes cedat.* Interciditur ergo in hoc igne qualitas, non quantitas: vt hac vnitus torqueat robustus: illâ disiunctus, tenebrosus sic miseris infligatur. 2074.

Propterea ideo Iob citatus, semper Infernum, *vmbrâ mortis* caligantem attestatur. quia, vt bene ibi D. Gregor. cap. proximè citato: *sicut mors exterior ab animâ diuidit carnem: ita mors interior à Deo separat animam. vmbra ergo mortis, est obscuritas diuisionis, quia damnatus quisque, cum æterno igne succenditur, ab æterno lumine tenebratur.* quia nimirum tantæ sunt tenebræ illæ incendij, vt quidquid exterioris erat lucis, inde obtenebretur. benè D. August. lib. de spir. & Ani. tom. 3. *Flamma comburet, sed tenebras non discutiet: erit enim in igne obscuritas.* & talis obscuritas, inquam ego, vt qui illâ caligat, vt ab æterno, sic etiam ab interno lumine priuetur. Idem se explicat Gregor. additis illis, quæ iam initio dedi. & clariùs adhuc expendens illud Psalm. 57. num. 9. *Sicut cera quæ fluit, auferentur: supercecidit ignis, & non viderunt solem.* de quo ita ibidem: *Ignis enim super impios cadit, sed Sol igne cadente non cernitur. quia quos illa flamma gehennæ deuorat, à visione veri luminis cæcat: vt foris eos dolor combustionis cruciet, & intus pœna cæcitatis obscuret.* Ecquæ tenebræ vsquam caligantiores, quæ non solùm oculorum lumen, sed verum mentis eripiunt splendorem? 2075.

Veruntamen quandoque infernus ignis, & ipsæ obscuræ tenebræ lucent, vt initio dicebam, 2076.

sed

sed ad tormentum. Pende mihi signatè tenebras illas, *Matth.22.num.13.* de quibus suprà, vocari, *tenebras exteriores.* Sed cur ita, si intimè pertingunt miseros cruciandos? quia peccator, qui dum viuebat, caliginosus & scelera occultans, interiores quasdam deprehenditur tenebras fouisse: iam in flammis infernis, videtur ad quasdam transire tenebras exteriores, quæ dum à luce separant, veritatis tenebræ sunt, dum verò publicant, & manifestant delicta, *exteriores*, id est, manifestæ, & quodammodo lucidæ dicuntur. Galfridus *ad lib. 4. Reg. cap. 5.* obiter id illustrat, arguens peccatorem, qui sub duræ proteruiæ pallio, occultat culpas. *Inueniet hac duritia, duriorem, & qui noxias interim fouent latebras, proijciuntur in tenebras exteriores. in tenebris siquidem positus, iam non intus, sed foris erit: alienus quidem à luce veritatis: sed ab ea palam, & publicè redargutus,* vt ita infausta luce rideat se ridentes ad tormentum: aut saltem redargutus, ostentui aliorum obiiciatur.

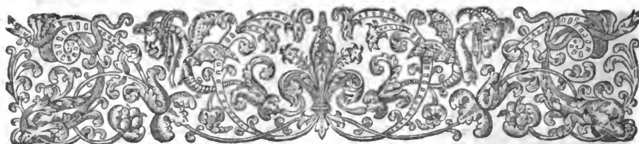
2077. Quis non ridet, (nisi fortè miretur:) inferni illius Diuitis, inter impia scelera, pietatem, dum Lazari missionem rogat, ab Abrahamo? *Rogo te Pater, vt mittas eum in domum patris mei: habeo enim quinque fratres, vt testetur illis, ne & ipsi veniant in hunc locum tormentorum*, Luc. 16. num.27. At ego te interrogo hominum miserrime, (vnum sciens te in hac petitione, non illorum bono, sed minori tuo malo prouidè consulere) quid times si veniant ad te, quos vt sanguinis, sic etiam morum consortes meministi? certè timet, ne tenebræ rarescant, ne caligans aliunde flamma illucescat, & cogatur complices aspicere, vnde vlteriùs dolens torqueatur. D. Gregor. cap.39. *Qui ad doloris sui cumulum, propinquorum absentium meminit, constat proculdubio, quia eos ad augmentum supplicij, paulo pòst potuit præsentes videre, &c. sicut electis ignis ardere nequit ad solatium, & tamen ardere ad supplicium nescit: ita è diuerso gehenna flamma reprobis, & nequaquam lucet ad consolationis gratiam, & tamen lucet ad pœnam: vt damnatorum oculis ignis supplicij, & nulla claritate candeat, & ad doloris cumulum, dilecti qualiter crucientur ostendat.* Quàm dura conditio lucis! quàm maligna lux miseris æstimabitur! quæ tenebras aperit, leuamen vt operiat, & solum parat splendorem, vt illis latendi, aut non videndi peiora pereat effugiolum.

2078. Certè chaos erat immensum, inter infaustum hunc diuitem, & Lazarum felicissimum, & tamen tenebricosa vorago. vox ter caligans, tenebræ condensatæ, fumosos necessariò oculos non impediunt, quo minus Lazarum videat in sinu Abrahæ, & proinde in pœnis se videri recognoscat. Quidni: lucebat ignis ad tormentum, qui ad quoduis leuamen cæcutiebat. Iterum Gregor. *Quid autem mirum, si secum quoque reprobos aspiciat cremari: qui ad doloris sui cumulum, eum quem despexerat, in sinu Abrahæ vidit?* Abbreuiatur chaos, & in mediis tenebris collucet, vt sæuiùs de alienæ felicitatis aspectu torqueatur. imò quod eius infelicitas cernitur, lancinatur. id enim voluit D. Basilius suprà, dum in hoc igne exhilarandis beatis lucem admittit: qui de iustâ inflictâ impiis pœnâ collætantur. meritò ergo adurens, & solum lucens ad pœnam zelotypia, vt dicebant, inferno igni venit comparanda.

2079. Quæres tamen obiter ad calcem huius tropologiæ, cur eâ curâ, imò & miraculo ignis infernus à Deo temperetur, vt aut nihil lucis, aut lucem tantùm habeat ad torquendum? ego putarem factum, vt ostenderetur aptissimè infernas pœnas culpis respondere. quibus Christiana disciplina, Iesu humilitas spernitur, & virtutis insigne abhorretur: id curant maximè, vt oculis alienis externi luceant, quin interni accendantur charitate, exque hac inani luce, sibi gloriolam superbi aucupentur: quàm ergo aptè illi destinantur igni, vbi aut vrantur sine luce, aut luceant ad tormentum? ignem spreuere, charitatis inferno torqueantur igne. Solam affectarunt lucem, luce priuentur, aut hâc solùm ad torturam perfundantur. dicam plura de hoc impiorum affectu alibi, Deo auspice: hîc vnum verbum vt prædicta proportio intelligatur.

Venit Christus in lucem gentium: æternum lumen de lumine, & lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. 2080.
Putares è tanto sole, mille radios in hominum genus eiaculandos, quibus cælestis Solis æmuli colluceremus. Ast quàm aliter Christus! *Ignem veni mittere in terram*, Luc.12.num.49. Speres iam ab hoc igne, radios, luces splendores: sed quid tunc ille? *& quid volo, nisi vt accendatur?* accensum volebat ignem, non lucentem. D. Bernard. serm. de Natiuit. Bapt. *Qui indicat me, Dominus est, qui feruorem ab omnibus exigit, splendorem verò, non ita. ignem, inquit, veni mittere in terram, & quid volo, nisi vt accendatur? hoc nempe commune mandatum, hoc est quod exigitur ab vniuersis: nec vlla, si deesse contigerit, admittitur excusatio.* Væ illis, quibus facessit ardor, & extra tempus lux affectatur: quibus incendium luget, flamma importuna fulget: inferno enim igne sic consignantur.

Capies hinc quid sit illud Baptistæ: de Christo locutus igitur, ita ille: *illum oportet crescere, me autem minui: qui desursum venit, super omnes est*, Ioan.3. num.30. cur enim minuendus Baptista, apud Dominum qui tribuit omnibus incrementum: nisi quia iam vno ardore contentus, lucem, vtpote tunc minus necessariam remittebat? attende. Erat Ioannes, *lucerna ardens & lucens*, Ioan. 5. & bene priùs *ardens*, quia anhelabat ardori; deinde *lucens*, quia tantum ex obedientiâ, Soli Christo orienti, tamquam matutina stella, allucendi partes subibat. ergo vbi solem videt eleuatum, ne videretur ad præsentiam melioris lucis, lucis affectator: sed solius ardoris maioris ac maioris candidatus. Idem Bernard. ibidem: *Quomodo minui? splendore vtique, non feruore: retraxit radios, collegit se, ne fieret sicut is, qui totum profert spiritum suum.* Certè quod aliis superbè profers, tibi aufers. Deinde ex ore Ioannis, sic concludit sanctus Doctor. illum oportet crescere, qui exhauriri non potest, de cuius plenitudine omnes accipiant: me autem minui, cui datus est spiritus ad mensuram, & danda magis opera, *vt ardere semper valeam, quàm lucere. præcessi solem; tamquam sidus matutinum. abscondi necesse est, orto iam sole. non est mihi nisi modicum olei quo vngar, volo illud in vase tutius, quàm in lampade possidere.* lucet quidem oleum in lampade, sed consumitur: iacet in lecytho, sed securum: charitas intus ardens, durat etsi tacitè: si foris extra tempus lucere præsumat, consumetur. id ergo contra cùm faciant peccatores, meritò cæco igni, aut lucenti ad pœnam addicuntur. 2081.

LOCA SACRA

quibus noua lux obiter adhibetur.

Non sacra omnia quæ in hoc opere attuli, mi lector, operæ pretium duxi hic congerere, sed illa tantùm, quibus nouam lucem obiter impertiui pro litteræ explicatione; an verò maligna fuerit lux, & importuna, prudens iudicauerit: quandoque omnino necessariam non ieris inficias. Productus hic numerus est marginalis.

TESTAMENTVM VETVS.

Genesis.

EX illo Genes. 24. n. 51. vbi Rebecca visa adesse conuiuio, coniecturatur fœminas virorum conuiuio in Mesopotamia intermixtas. *n.*28

Genes. 29. n. 18. vbi de nuptiis Rachel, tria nuptiarum tempora etiam illis obseruata ostenditur. 3

Locus ille Genes. 38. n. 15. vbi ex velamento Thamar, meretrices velatæ comprobantur, examinatur acriter, fusè, multáque & omnino necessaria luce explicatur. 59

Cur dicatur Ioseph decorus Genes. 39. n. 6. expenditur. 93

Deuteronomium.

Ex lege illa Deut. 22. n. 23. contra puellarum in agro violatores, colligo Hebræas virgines, non rarò ruris operibus intentas. 17

Reges.

1. Reg. 16. n. 12. dicitur Dauid fuisse decorâ facie: hic decor quid addat pulchritudini aperio. 93

1. Reg. 18. n. 9. dicitur Saul non rectis oculis aspiciens Dauidem: cur id ad inuidiam deferam aperio. 46

2. Reg. 1. n. 21. de clypeo Saulis abiecto multa differo. 237

Post multa, iterum examino, cur iste clypeus fortium diceretur. ibid.

2. Reg. 3. n. 6. vbi Amonâ sorore ipsâ factas sorbitiunculas exoptat, de amoris voto fortè explicatur. 87

2. Reg. 12. n. 3. vbi Bethsabee raptus, sub parabola ouis dilectæ explicatur: præter alias nuptiales cæremonias, quæ ibi inuoluuntur, denuo solemnem calicem aperio. 506

Judith.

Iudith lilia cap. 10. n. 3. fortasse de liliatis fimbriis explicanda. 444

Eadem in thesaurum introducitur cap. 12. n. 1. fortasse tanquam pretiosior gemma, ne solito amoris blandimento. 188

Esther.

Cap. 2. n. 12. vncta ad thalamum de more. 319

Cur cap. 15. n. 12. ab Assuero marito soror appelletur, optimis denuo coniecturis examinatur. 256. 257. & deinde.

Psalmi.

Psal. 18. n. 6. cur sol sponsus & saliens cursu dicatur expenditur. 148

Psalm. 44. n. 3. explico speciositatis comitem suadelam in labiis gratiâ diffusis. 364

Eodem Psal. n. 15. Proximas sponsæ, explico de ancillis nuptam sequentibus. 44

In Hebræo pro *proximis*, leguntur, *pastrices:* reuoco ad vsum priscum de virginibus pastoritio operi intentis. 67

Psal 67.

Psalm 67. n 14. vbi de columba deargentata. fucum,& fortè argentea ramenta illi aspersa suspicor. 357

Psalm. 132. num. 2. barbam Aaronis vnguentatam, explico similium deliciarum vsu apud Græcos. 360

Psalm 135. n. 11. de Synagoga erepta in manu potenti: quod forte rapinæ nuptiali ansam fecit. 40

Psalm. 149. n. 7. vbi exaltationes in gutture, & pariter gladij in manibus ponuntur: de musicâ in bello gestatâ explicatur. 427

Iterum ex Psalm 44. num. 14. illam gloriam ab intus in veste, explico de interiori trama ad exteriorem partem recurrente. 442

Et iterum illud Psalm. 67. n. 26. de iuuenculis tympanistriis, quibus coniuncti Principes psallentes, ad vsum chori promixti reuocaui. 21

Fusè & seriò explico illud Psalm. 44. n. 9 de vestimentis myrrhâ & gutta fluentibus à domibus eburneis: reuocoque has domos ad laquearia fistulata & irrorantia. 96. 97. 98. 99

Prouerbia.

Quia vxor in coniugalis fidei castris marito militare dicebatur, & maritus eius dux appellabatur: ideo Prou. 2. n. 16. dux pubertatis maritus appellatur: fusè de hoc 516. 517

Prouerb. 3. num. 3. de misericordia & veritate gutturi alligandis: & item cap. 6. num. 21. vbi in re simili idem repetitur: coniecto ad ornatum quo viri torquibus (vulgo *gargantillas*) guttur, vt modò fœminæ, comebant, posse reuocari. 373. 374

Prouerb. 4. n. 8. de sapientia instar sponsæ habenda, de qua subditur coronâ inclyta protecturam sponsum: explico de vsu quo vxor mariti regnum est: ac proinde Regem coronatum constituit. quod magis claret ex eodem lib. cap. 12. n. 4. plura de his 434

Prouerb. 7. n. 4. vbi sapientia *soror* dicitur: sororis nomen magis coniugij, quàm amatorij blandimenti interpretor. 256

Ibidem amica dicitur sapientia: quod vocabulum defæco contra hæreticos. 73

Prouerb. 12. n. 13. tamquam amica, sed honesta instar gemmæ in thesauro sapientia custoditur. 188

Sapientia.

Vinum ideo vnguentis perfusum, vt largiùs sine nocumento potaretur. hinc Sapient. 2. num. 8. non solùm bibituri vinum & vnguenta, id est, vinum vnguento conditum, sed eodem implendi dicuntur impij. 268

Isaias.

Oculi loquaces lasciui: hanc lasciuam loquacitatem explicat Isaias cap. 3. n. 16. per nutus oculorum. 220

Vt explicem illud Isaiæ cap. 44. num. 2. de manu scripta, & militari vsui cum Hieronymo reducam: multa scribo 518. 519. 120

Delicatè & molliter habiti, sugentes vbera dicebantur: ideo apud Isai. cap. 60. n. 16. lac & mamilla Regum memoratur in re simili. 519

Ieremias.

Quia maritus, Dux vxoris vocabatur: ideo Deus adulteræ Synagogæ redintegranda sponsalia proponens, Ierem. 4. n. 3. præcipit eidem, vt vocet illum ducem pubertatis suæ. 516. 517

Ierem. 2. n. 2. vide 12

Oseas.

Non solùm inchoabantur vt volunt aliqui, sed perficiebantur in agro Hebrææ nuptiæ: ideo Oseæ 2. n 16. & n. 19. Synagoga desponsanda ad agrum reuocatur. 12

Eodem cap. 2. n. 15. ascensio de terra Ægypti, rapinam nuptialem videtur confirmare. 40

Aggæus.

Laqueatas domos Aggæi cap. 1. num. 4. adductâ & fortè correcta LXX. lectione, explico de laquearibus irrorantibus flores & vnguenta. de quo fusè 96. 97. 98. 99.

Machabæi.

2. Machab. 4. num. 30. ly *Antiochi* in datiuo est. erat autem Antiochis concubina Regis Antiochi, ab amico, imò marito, nomen, vt fieri solebat, mutuata. 415. 416. 417. &c.

Malachias.

Cur vxor Malach. 2. num. 15. residuum spiritus viri appelletur, ex osculo solenni nuptiali aperitur. 31

TESTAMENTVM NOVVM.

Matthæus.

Apud Matth.14. n.3. adultera Herodis vocatur Herodias: quam credo in impiis nuptiis ſolemni more nomen ſibi à coniuge accepiſſe. 417

Illud Matth.15.n.2. vbi à Phariſæis diſcipulis obiicitur non lauare manus ſuas, τὸ *ſuas* cum epitaſi, & ſcommaticè dictum puto. 33

Paulus

Apoſtolus 1.Corinth 11.n.6.& 15. fortè de comis vultum velantibus explicandus. 217

Nutrices matris vocabantur, ideo Paulus 1.Theſſal.2. num.7. dum ſe nutricem vocat, non tam alumnos memorat, quàm filios. 190

Illud Epheſ.4.n.8.de captiua captiuitate, raptam Synagogam apud Dauidem deſignat, tamquam formam rapinæ nuptialis. 40

Hebr.13.n.20. ſignatè Deus pacis dicitur, cùm Chriſtum Paſtorem mittit, quia bellum rei paſtoritiæ & ruſticæ pernicioſum. 16

Apocalypſis.

Cap.18.n.14.ideo omnes delitiæ & deſideria Babylonis ad poma reducuntur, quia cùm deſcribatur meretrix, philtricum aliquid ab illis aucupabatur. 112

AVCTORES

AVCTORES

Huc admissi, & cum face dimissi.

Longum Auctorum, quos citant, contexere syllabum solent nonnulli: id ego neque tui negotij, neque otij mei futurum existimaui. eos ergo tantummodo reduco ad elenchum, quibus nouus, aut maior, quâ correctis, quâ explicatis, oboritur splendor. Annotatur hîc numerus marginalis.

A

Lexander Neapol. explicatur num. 125.
D. Ambros. explicatur n. 394. 422. 574. 1051. 1107. *& alibi passim.*
Apuleius explicatur n. 218.
Anacreon explicatur n. 343. *& sæpe alibi.*
D. Antonius de Padua explicatur num. 495. 1262. *& alibi passim.*
Aristophanes explicatur n. 488.
Aristoteles explicatur n. 333.
D. Asterius explicatur n. 1054.
Athenæus explicatur n. 6. 60. 310. 351. 415. 442.
Aulus Gellius. veteris auctoris epigramma apud Gellium corrigitur n. 530.

B

D. Bernardus in mendosos codices incidens corrigitur n. 4. *item* ἁμάρτημα τυπικὸν ἢ μνημονικὸν *eius corrigitur n.* 885. *& sæpe alibi illustratur.*
D. Basilius Seleucus. desperatus eius locus restituitur, variè corrigitur, & noua versione illustratur n. 451.
D. Bruno explicatur n. 1052.

C

Claudianus explicatur n. 30. 97. 151. 197. 331. 462. *& alibi sæpe.*
Catullus explicatur n. 299. 433. *& passim alibi.*
Concilium Chalced. explicatur n. 648.
Coluthus explicatur n. 386.
D. Cæsarius explicatur n. 618. 987. 988. *& alibi passim.*

F

Festus explicatur n. 134.
Florilegium Græcum explicatur num. 81. 89. 343. 472. *& sæpe alibi.*
Fulgentius explicatur n. 714. *& alibi.*

G

Galfridus explicatur n. 774. *& passim alibi.*
D. Gaudentius explicatur n. 708.
Glossa interlinearis explicatur n. 763.
Gilibertus explicatur n. 1175. *& passim alibi.*
D. Gregorius PP. explicatur n. 1111. 1115. 1115. *& passim alibi.*
D. Gregorius Nyssenus explicatur n. 198. *& alibi sæpe.*

H

Homerus explicatur passim, maximè n. 3. 62. 224. 293. 312. 336. 435. 439.
Horatius explicatur n. 405. 1756.

I

D. Ioannes Chrysostomus explicatur n. 31. *& passim alibi.*
Iosephus Iudæus explicatur n. 348.
Isaac Abbas explicatur.
D. Iustus explicatur n. 832.
Iuuenalis saltem maiore luce afficitur n. 367.

L

D. Laurentius Nouar. explicatur n. 1156. *& sæpe alibi.*
D. Leontius explicatur n. 671.
Lucianus explicatur n. 150. 441.
Lucillius fortè corrigendus n. 223.

M

Marcellinus explicatur n. 444.
Martialis explicatur n. 203. 208. 303. *& alibi.*

N

Nicetas explicatur n.1172.
D.Nilus explicatur n.1308. *& alibi.*
Nonus explicatur n.235. 245. 462. 472. *& alibi.*

O

Ouidius explicatur n.293.441.488. *& alibi.*

P

D.Paulinus explicatur n.925.1230. *& passim alibi.*
Persius explicatur n.437.
D.Petrus Chrysologus explicatur n.85. 186. 418. 588. 590. 591. 665. 1003. 1006. 1194.1197. *& alibi sæpissimè.*
Plinius maior explicatur n.208.237.
Plinius iunior explicatur n. 542. 1628. *& alibi sæpè.*
Propertius explicatur n.104.153.331. 361. 433.488.

S

Seneca Philos. explicatur n.144. 163. 208. 257.632.1758. *& alibi sæpè.*
Seneca Trag. explicatur n.303.408.
Statius explicatur n. 3. 29.74. 97.107.162. 208.274.282.303.331.341.421. 430. 498.
D.Synesius explicatur n.408.

T

Tertullianus explicatur n.29. 44. 127. 331. 802.1204.1238. 1524. 1529. 1530. *& passim alibi.*
Theocritus explicatur n.153. 290. *& sæpe alibi.*

V

Virgilius explicatur n.107. 174. 226. 290. 373.488.527. *& sæpe alibi.*
Vopiscus explicatur n.341.
VVerricus explicatur n.733. *& alibi passim.*

X

Xiphilinus explicatur n.1211.

Z

D.Zeno Veronens. explicatur n.586. 876. *& passim alibi.*

INDEX

INDEX

Rerum & Verborum quæ in hoc opere continentur.

Solus numerus marginalis notandus.

A

Abſentia.

BSENTES fœminæ operto vultu incedebant. num.61
Apoſtrophe ad abſentes, numquam ad præſentes. 170
Vndecũque nuntia captant. 185

Adiuratio.

Vnde ſumi ſolita. 142
Obteſtationi coniuncta. 192

Adoptio.

in Adoptione mutata nomina. 423
Quid boni in filiorum adoptione reperiatur. 954
Quid mali in prauè adoptantis electione reprehenſum. 956

Æmulatio.

Sumitur pro curâ amantis ſolicitâ. 523

Agnus.

Vtplurimum ſub matre. 228

Ambitio.

Fugienda omnino à num.949.& inde fuſiſſimè.

Amica.

Amicæ nomen ex ſe honeſtum, inde ad meretrices traductum. 73

Amans, Amor.

inter voces, & Amatoria blandimenta ſunt, Vnguentum. 38
Rex. 84.211
Columba. 154
Soror. 256
Ille. 324
Amor. 467
Diminutiua, vtplurimum Amatoria. 493
Verba Amoris ſunt, Traho. 42
Moror. 90
Quæro. 184
Teneo. 186
Curro. 43
Amoribus ver aptum. 13. 157
Amor rure natus. 14. 156
Deus pacis. 16
Amaſiæ in theſauros introductæ. 45. 188
Amori, etiam rei amatæ fœditas pulchra viſa. 49
Amantis vota ſolicita. 58
Amantium dona, de ſimilitudine gratiora. 81
Amor aliena faſtidit miniſteria. 87
Amantibus puellis ſilentium gratum. 104
Amatoria poma. 112.130.131.&c.
Amor militia eſt. 122.413.516
Amoris ſignifer, quis. 123
Amantium languor, & pallor. 134
Amoris vulnus inſigne. 135
Vnde ſanetur. 138
Amor venationis, & aucupij genus. 143.327.397
Amanti omnia ingrata præter dilectam. 167
Amoris memoria dulcis. 172
Amantis deſertæ dolor. 177
Amantis cura. 180
Amantes tuti putantur in periculis. 182
Mala pro Amore dulcia. 183
Amoris venatio. 184
Amoris figura ethnicis vnde ſumpta. 206
Amans prudenter lætitiam recondit. 215
Amantes etiam quod latet pulchrum imaginantur. 236
Amoris vulnera. 254
Furor & amentia. 255
Amantes coniugum voces & blandimenta affectant. 258
Amans dilectæ comâ ligatus. 262
Amoris ſagitta quàm certa. 265
Honeſta fama Amantibus grata. 292
Amantis ſomnia. 306
Cor in ſomno vigilans. 307
Per rimas loquuntur. 308.541
Noctu canentes. 308
Amantis verba ad amicæ fores. 309
Queſtus Amantium de nocturno rore. 311
Amantium portæ vnctæ, & coronatæ. 321
Non eſt Amoris mora quæ impenditur decoro ſeruando. 322
Anima blandimentum amatorium. 325
Amantes liquefacti. 326
Amoris inſidiæ. 338
Amantes ſe inuicem pro ſpeculo vtuntur. 353
Deſiderium pro Amore ſumitur. 386
Amantis animus volans ad rem amatam. 394
Superbia Amantis de pulchritudine puellæ. 396
Vna vni Amanti in laude. 402
Amans vnde beatus dicatur. 405
Amaſiæ nomen à ſuo componebat amaſius. 420
Amantes defixi. 465
Amor & dilectus etiam de non amaſio dicitur. 482
Amor inebrians. 503
Amantes rei amatæ ſomnum cuſtodiunt. 509
Amoris ſtigma. 521
Aliud eſt Amare, aliud bene velle. 525
Amoris turpis, & caſti diſcrimen. 527
Amoris ſagittæ volatiles, & ignitæ. 528
Amoris ignis in aquis viuidior. 530
Amor turpis, prodigus eſt. 532

Amor

Amor castus auro non corrumpitur. 535
Inuentor Musicæ. 559
Onus graue Amor est, cæterorum tamen onerum leuamen. 814.& inde fusè.
Amor priuata nescit. 881
Amor liberalis. 1441

Amor Dei erga hominem.

Hilaris patiendo. 581
Arma contra se videtur exhibere. 731.733
Liberalior, cùm auarior videtur. 762.& inde fusè.
Amor iste iustos deificat, & sibi identificat. 868. & inde latè.
Mirus in feriendo pacto cum hominibus exhibetur. 928
Dulci & auara piè perculsus ambitione. 966.& inde fusissimè.
Prudentiam suam videtur obscurare. 969. & inde.
Ambitiosi huius Amoris affectus, & effectus miri: omnia illi attributa diuina cedere videntur. 977.& inde.
Excubat auertendis homini peccati occasionibus. 1045.& inde latè.
Gloriam suam de vtilitate nostra visus dissimulare. 1047.1051
Bona aut mala nostra tamquam propria reputat. 1064.& inde latè.
Id gloriæ defert diuinæ quod humano confert commodo. 1072.& inde latè.
Peculium Dei hominisque facit commune. 1079.& inde latè.
Thesauri sui dulcis, & auarus suauissimè custos. 1229.& inde latè.
Diuinos oculos operit, cor aperit. 1199.& inde fusissimè.
Amore nostro pascitur. 1421.& inde latè.
Eodem incantatur. 1424. & inde.
Incantationis huius effectus miri. 1432. & inde fusè.
Amoris diuini stemma, liberalitas. 1442. & inde latè.
Non tamen hæc liberalitas vendiiatrix. 1447. & inde fusè.
Hoc amore Deus tenerrimè vulneratus, languidus, liquescens. 1475.& inde fusè.
In dulcissimam pristinæ iræ pœnitentiam adigit Amor iste ipsum Deum. 1694. & inde fusè.
Huius amantis pœnitentiæ effectus quàm mirabiles. 1704.& inde latè.
Ad cœlum delitiosè portat. 1832.& inde fusè.
Piissimè prodigus. 1847. & inde fusissimus.

Amor hominis erga Deum.

Expugnat piè ipsum Deum. 730
Quò ardentior, eò reuerentior. 772.& inde fusissimè.
Piè erga Deum contentiosus, honestè impudens. 782
Grauat ipse, sed onera leuat alia. 824. & inde latè.
Delicatæ militiæ genus est vitiis fugandis. 830
Vnde quodammodo infinitetur. 876.& deinde.
Ambitur à Deo. 966. & deinde fusè.
Deum vulnerat. 975
& accendit. 980
Deo cooperans illum habet debitorem, & per meriti partem, in totum præmij coaptatur. 1359. & inde latè.
Deum pascit. 1421. & inde.
Imò incantat. 1424.& inde.
Incantamenti huius sana insania. 1432 & inde fusissimè.
Emit Deum, à quo inuicem emitur. 2044. fusè.

Anima.

Anima blandimentum amatorium. 325

Anulus.

Plures in vna manu, imò in vno digito gestabantur. 367

Aqua.

Aqua & potus ad rem veneream traducuntur. 278
Aqua viua, quæ. 286
Aqua præceps salubrior. 287
Aqua dulce resonans. 289
E niue liquefacta, in delitiis. 290
Tremor de Aqua. 318

Aquilo.

Aquilo apud priscos lasciuiæ notabatur, & vnde. 293 vbi plura de eodem.

Arbor.

Arbores certæ de priuato affectu gratiores. 113
Scriptæ amoribus. 114
Eisdem dicatæ. 115
Nonnullæ vmbrâ nocent. 116
Insertæ, amoris indices. 159
Arbores collucare quid. 161
Quæ odoratæ. 197

Argentum.

Argenteus dicitur de quouis splendido. 538
De eloquio diuino. 539

Argonauta.

Horum Chronographia cum Hebræis temporibus supputata. 294

Armilla.

Olim etiam inter virorum ornamenta Armillæ habebantur. 362

Asarotum.

Asarotum quid, & Asaroticorum vsus apud priscos. 207

Ascendo.

Tam in humanis, quàm in diuinis sumitur pro *exsurgo, cresco*, & similibus. 193

Astra.

Astra progredientia. 410
Astrorum choreæ. 411
& musica. 412
Astra humore potata credebantur. 441
Iustis præbent famulatum, fercula ministrant, horum comptui scalpuntur in gemmas, texuntur in purpuram, aptantur in cothurnos. 1629.& inde fusissimè.

Auaritia.

Sub pietatis velo sibi, non Deo seruit. 682. & inde.
Auaritia diuina erga nos. 1229.& inde fusè.
Auaritia homines in bestias conuertit. 1386. & deinde.

Auctor.

Fides Auctorum qui citantur propalanda. 24

Auis.

Auium genæ metaphoricæ. 76
Cantaturæ meditantur. 162
Auium questus. 163
Olim honorificè sepultæ, gemmis cultæ. 156.

Auris.

Auris.

Aures verbis pastæ,& ebriæ. 120
Aurium custodia. 534
Aurium portæ. 540.542

Aurora.

De pulchritudine dicitur stellas cæteras regere & superare. 417

Aurum.

De quouis pulchro dicitur. 339
Passim de flauâ coma. 350

Auster.

Ventus castus,diis assignatus. 293
Eius flatus qualis. 297

B

Barba.

PRima Barbæ lanugo,flos dicitur. 358
Ad herbas & plantas traducitur. ibid.
Barba adolescentum mollis,non pungens. ibid.
Barba vnguentata. 360

Bestia.

Bestiæ beneficos norunt,& adeunt. 66
in Bestias peccatores transformantur. 1372.& inde fusè.
Bestiæ peccatorem quærunt ad vindictam. 1106

Bona.

Bona aut mala nostra, tamquam propria Christus reputat. 1064. & deinde.
Terrena Bona nec etiam calcatu digna putant iusti. 1491

Botrus.

De aliis dicitur proinde ac de vite. 476

C

Calceus.

EXquisita veterum elegantia in Calceis. 432

Cancellus.

Illorum vsus qualis olim. 152

Candor.

Candor vultus interioris candoris index. 332

Canticum.

Cantici Canticorum series. 4
Eius drama an repræsentatum. 8
Eius scenæ, topographia, & chronographia. 11
Cantici sponsus quis. 15
Quæ sponsa. 17
Liber Canonicus. 26
Eius scopus. ibid.

Caprea.

Eius solertia. 66.144
Siluestris,ceruis compascua. 145
Caprinus grex erraticus & ascendens. 222

Cedrus.

Ad ædificia nobilis,& expetita. 100.384

Ceruus.

Ceruorum solertia. 144
Capris compascui. 145
Velocitate nobiles. 176

Charitas.

Charitas non quouis, sed suauissimo modò in eleemosynis, & similibus exercenda. 1006. & inde fusè.
Charitas vinculum pacis, status columen, cœlestis propugnaculi munimen, quàm sit communitati necessaria. 1564.& inde fusè.

Chorus.

Chori & semichori dramatici munus, & conditio. 18.19.20.425

Christus Iesus.

Latus pro nobis patiens. 581
Lux mundi. 614
Prostratus nos erigit. 784.& inde fusè.
Iudex integer piè corruptus. 785
Eius decus subditos curat,non obscurat, polit, non spoliat, visus minuere, dum munire paratus. 807. & inde fusè.
Christi vestigia viam nobis complanant. 888. & inde.
Iesu nomen decoris eius, & vtilitatis nostræ. 1075. & inde.
Christus nobis meditationis scopus. 1254. & inde.
Maximè vulneratus. 1262.& inde.
Ad contemplandam diuinitatem ex horum vulnerum meditatione rectâ itur. 1272.& inde.
Non solum bonorum suorum; sed suimet erga nos piè prodigus. 1841. & inde fusissimè.
Passio Christi quàm intimo sensu creaturis insensibilibus fuerit deplorata. 652. & inde fusè.
Ad illius conspectum labores nostri dulcescunt. 884. & inde latè.
In terra sepultus, resurrectioni nostræ terram fœcundat. 897
Per vulnera thesauros fundit. 1130
Hæc vulnera,nobis portæ. 1203
Eius sanguis locos inaurat. 1769. & inde.
Ascensio Christi hominis est triumphus. 1909. & inde fusè.
Vnde triumphus iste noster maneat gloriosus. 1915. & deinde.

Cincinnus.

Cincinnorum prisca forma. 310
Ingenui etiam apud Græcos. 343
Cincinnati viri. 347
Canales,cornua,& colliculi appellantur. 463
Nodati absque vittâ. 464

Ciuitas.

Ciuium mater dicitur. 21

Clypeus.

Clypeorum decus, iactura, stemmata & similia. 237
Sumitur pro viro forti. 548

Collum.

Libidini expetitum. 238
Vitis quomodo olim fœminarum instar ornatum. 373.374

Columba.

Columbæ osculum. 31
Collum torquatum. 77
Apud Hebræos vnde dicta. 92
Columba vox amatoria. 154
Aquâ pro speculo vtitur. 351
Candore nobilis: forte lacte vero lota, quæ vero vnguento delibuta. 355
Aqua illi noxia ad lauacrum: Syris culta. 357
Gypsata Hebræis fœlicitatis symbolum. ibid.

Columna.

In ædificiis olim celebriores. 378

Coma.

Velabat vultum virgineum. 217.233
Comarum error gratus. 221

Comæ vndosæ,& fluctuantes. 223
Coma ligans,vinculum amanti tenax. 262
Aureis catenulis ornata. 340
Ramentis,immo ramentis auri fucata. 341
Hinc nigricans,inde candicans ab arte. 342
Immo à natura vario fulgoris reflexu. 343
Color castaneus vnde mixtus in Coma. 344
Floribus comparatur. 346
Imò & racemis. 347
Aurea Coma. 350
Purpurea Coma quæ. 461

Concionator.

Huius munus grauissimum,doctis committendum,indoctis nisi prohibeatur, grande instat periculum. 25

Concubina.

Concubinæ apud Hebræos,legitimæ,sed secundariæ vxores. 401

Coniuratio.

Contra Sanctos impij Coniurant. 641.& inde fusè.
Pestiferum huius Coniurationis robur declaratur. 647.& inde fusè.

Coniux.

Mutuo alterius pars. 31

Consolatio.

Cœlesti non adspiret, qui terrenam suspirat. 578.& deinde fusè.
Sic ergo ad illam currendum, vt quamuis non occurrat, proponas huic tibi neutiquam recurrendum. 582.& inde fusè.

Consuetudo.

Eius nodus Gordianus ad culpam scinditur potius quàm dissoluitur: non tam tenet, quàm tenetur. 1576.& inde latè.
Leuat labores. 817.& inde.

Contemplatio.

Contra Mysticæ sectarios qui relictâ viâ regiâ negant Christum Dominum scopum nobis apponendum,differitur. 1254.& inde fusè.
Christus nobis & præcipuè vulneratus ad Contemplationem meditandus. 1262. & inde fusè.
Quàm rectâ ab humanitatis Contemplatione, contemplanda diuinitas adeatur. 1272. & deinde fusè.

Corona.

Vnguentata. 35
Nardina. 86
Cum diademate confunditur. 212
Non solùm nuptialis, sed alia propriè sponsalis. 212
Pretiosior ex peregrinis floribus. 249
Quàm è variis vna componeretur. 253

Corpus.

HumanumCorpus de symmetriâ ædificio comparatum. 377.382
Natura ipsâ bene quandoque olens. 38
Procerum,pulchrum. 383
Ab humani corporis membris metaphora ad res inanimes. 427

Corrumpo.

Sumitur pro destruo, euerto. 514

Coruus.

Corui nigredo lucida,& commendata. 349

Creatura.

Etiam insensibilis culpam trepidans fugit. 651. & deinde latè.

Quamuis mutæ, non loquentes solum, sed etiam eloquentes accusandæ culpæ redduntur. 1105. & inde latè.

Crisis.

Crisis aliquorum phantasticæ mores,ingenium,& corruptela. 1

Crux.

in Cruce vera perfectio. 735
Arbor vitæ. 813
De amore quæuis Crux cuiuis leuissima. 824
Thalamus nuptiarum. 848
Crux Christi cruces nostras recreat. 886
Maniruptum donando Crux Deum reddidit. 1862. & inde fusè.

Cupressus.

Ad ædificia expetitur. 100

Curro.

Verbum inter amatoria. 43

Currus.

Olim & hodie in scena exhibitus. 8
Curruum prisca elegantia. 203
Imagines ibi portatæ. 205
Ad pompam nuptialem. 497

Cyprus.

Cypri arbusculæ odoratæ vinearum instar satæ. 91

D

Dæmon.

Dæmon musicâ sacrâ fugatus. 571. & inde.
Naturales hominis motus scrutatur ad tentandum. 585
Pœnam pro beneficio imputat. 630. 634. & deinde.
Impendit voluptates leno, vt vitia extorqueat. 635
Politia Dæmonum contra Sanctos. 642
Intellectuales animarum cœlos affectat. 708
Dæmonis monstrosa turris. 746
Viam suam facilitat quadrigis. 1010
Impiis quadrigarum, & equorum loco vtitur contra Sanctos. 1841. & inde latè.
Callidus magis quàm fortis. 2008. fusè.
Mirus technarum artifex. 2063.fusè.

Damascus.

Damasceni,siue Assyrij odores, item alia de Damasco. 455

Decor.

Decorus quid distet à pulchro. 93

Dens.

Dentes de candore, & aliis commendati,margaritis,niui,lilio comparati. 225

Desertum.

Etiam in profanis pro agro feraci ponitur. 595

Desiderium.

Desiderium pro amore, desiderabile sumitur pro amabili. 386

Deus.

Orationem peccatoris audit ad vindictam.582. 585
Non seruitur à peccatore, nisi inuicem seruiat. 679
Deus iustos tamquam digniores cœlos suauius inhabitat. 703. & inde fusè.
Augustior in liberalitate, dum contemperans se nobis angustat dona. 762. & deinde fusè.
Eius splendor, alienos splendores minores(instar

ſtat Solis ſtellas)non obſcurat,ſed venuſtat. 815. & inde.

Eius lux dum amorem accendit animæ, eidem claritatem reuelat. 772

Deus ſuos dum eloquentiam internam docet, dedocet externam. 1031.& deinde.

Auertendis homini peccati occaſionibus excubans incumbit. 1045.& inde fusè.

Amore noſtro ſuauiſſimè paſcitur. 1421. & inde.

Hoc paſtu quaſi philtricâ eſca, & amatorio poculo potionatus piè incantatur. 1424. & inde.

Incantationis huius effectus miri. 1432.& inde fusè.

Deus charitate vulneratus,languidus, liqueſcens. 1475.& deinde.

Conditio eius paterna ſuauiſſima erga nos. 1721. & inde fusè.

Hanc paternitatem vt exerceat, quid à nobis requirat. 1737. & deinde.

Oblata ſponte ſibi reſpicit,reſpuit extorta.1818. & inde fusè.

Ad illius ſanctitatem omnis humana ſanctitas nigreſcit. 1889. & inde fusè.

Eius ſanctitas ſpeculum eſt, & quàm mira, & noua huius ſpeculi conditio. 1895. & inde fuſiſſimè.

Pulchrè obſequiis præmia commenſurat. 1961. fusè.

Amores noſtros emit,& emitur amore. 2044

Dies.

Diei vita de luce, mors de tenebris aſſignatur. 175

Domus.

Fœminis viriſque in eadem domo diuerſæ manſiones, & quæ. 187

Dormio.

Dormire in ſinu, nihil myſterij denotat præter delitias. 139

Durus.

Durus pro forti & impenetrabili. 513

E

Ebur.

AD carnis pulchritudinem transfertur.

Egredior.

Non ſolùm de corpore, ſed etiam de mente dicitur. 210

Equa.

Eius conditio. 69

Pulchra pariter & pudica etiam laudatur. 71

Quadrigis ludorum, imò & bellorum degeneroſitate apta. 72

Euchariſtia.

Euchariſtia reſurrectionis eſt pignus certiſſimum, hâc vermeſcens tumulus, læta ſegete inthalamum vireſcit. 893.& inde fusè.

Euchariſtia priſcam abolet maledictionem, dulcior panis noſter, dum ſudoris noſtri ſalſugine non rigatur. 902. & inde fusè.

in Euchariſtiâ alienis impenſis menſam inuenis ſtratam, carptum cibum: ad hanc molliter vehetis: imò tibi ipſa deuehitur, ori, ne manum fatiges, ingerenda. 911. & inde fusè.

in Euchariſtiâ,vera chariſtia. 919.& inde fusè.

in Euchariſtia hominum ad inuicem. & ad Deum fœdera perauguſta. 917. & inde fusè.

Pinxus in Cantica.

Hâc homines fœderati dæmoni terribiles ſunt. 932.933

& in militiâ fixo gradu ſtabiles. 939.940

Euchariſtico epulo inſtabilis humanæ naturæ conditio ſtabilis perſeuerat. 934. & deinde fusè.

F

Faſtidium.

MIſero noſtro Faſtidio tollendo, ad cœlum non tam laborioſè ire prouocamur,quàm vehi delitioſè. 1832.& inde latè.

Feruor.

Feruor ſpiritualis vitæ prudentiâ temperandus. 734. & inde fusè.

Feruor ſanctus difficultates imminuit, aut comminuit,expedit pennas,ſalebras complanat:læuigat aſpera, onera leuat, laboribus inludit. 1535. & inde fusè.

Fibula.

Fibulæ conſuentes,& gemmatæ in veſtibus. 435

Filius.

Quo affectu à parentibus habeatur. 1721.1731. fusè.

Diuino Patri morem gerat,vt inuicem in delitiis habeatur. 1737.& inde fusè.

Infelix hæres ſi raptorem habuit patrem. 1822. & inde fusè.

Fimbria.

Fimbriatum luxus olim in veſtibus, & varietas. 433

Flos.

Flores ad cubandum. 128

Amatorij,& quare. 130.131.132.133.368

Flores mixti gratiores. 284

Flores [illegible]. 363

Flores alieni temporis pretioſiores. 490

Fœmina.

Fœminæ etiam nobiles olim ruſticis exercitiis intentæ. 57

De pulchritudine laudatâ exultat Fœmina. 65

Facilis amando. 68

Ingentia dona accipit,quæ floribus rependit. 83

Fœminis in eâdem domo diuerſa manſio à viris. 187

& vbi iſta. 189

Curioſa aſpiciendo. 209

Dona illi è longinquo pretioſiora. 250

Fœminæ olim victrices. 320

Velatæ. 339

Fœminea venuſtas nec mollis,nec virilis. 466

De iuſtâ proceritate decorior. 468

Fons.

Fons & hortus puris moribus explicandis. 291

Fontes olim ſignati. 279

Fons cur puteus appelletur. 288

Naturæ ſpeculum. 448

Formoſitas.

Formoſa quæ propriè dicatur. 155

Frater.

Conſobrini propriè Fratres dicebantur. 492

Frondatio.

Frondare quid. Frondatio quotuplex. 158

Fructus.

Ad rem virtutis Fructus deducitur. 282

Fugio.

Fugere vbiuis linguarum, pro velociter currere, 511

Fulcio.
Fulciri aliquo, id est, in illo reclinari. 128
Fulmen.
Fulmen aligerum describitur. 519
Fuscedo.
coloris Fuscedo quæ dicatur. 51

G

Gemma.
Gemmæ ignitæ pretiosæ. 204
Gemmas de fastu calcare qua formula dictum. 208
Gena.
De auibus metaphoricè dictæ Genæ. 76
Pomo comparatæ. 231
Circulos de Genis dicebant Hebræi, & Græci. 358.360
Genæ floridæ. 359
Gladius.
In femore aut super femur gestatus. 200
Gratia.
Gratia cœlestis terrenis non immiscetur. 578. & inde.
Immo nec dubio terrenorum affectui. 582. & inde.
Congrua gratia quæ. 615
Gratia etsi minima, ex se tamen neque minimæ culpæ assuescit. 1337. & deinde fusè.
Fac quod potes, & tunc quod deficit Gratia perficiet. 1351. & inde fusè.
Grossus.
Qualis ad esum. 164
Grossis tamquam floribus amœnatur ficus. 165
Gula.
Gulæ voluptas breuis: prius perit, quàm appareat. 1014
Gula in bestias homines transformat. 1392. & deinde.
Gutta.
Gutta, & guttatum de compru quid sit. 82

H

Habeo.
Rei habitæ ad habentem deducitur comparatio. 391
Hæreditas.
Vtrinque infelix Hæreditas cui instituroris labor industrius non adhæret. 1812. & inde fusè.
Hæreticus.
Hæretici musicam ecclesiasticam damnantes irridentur. 568
Hæretici lasciui, quia superbi. 805
Contra Eucharistiam pugnantes, impugnantur. 893. alibi passim confunduntur.
Hebraismus.
Horum & linguæ sanctæ dignitas. 22
Qualis eius phrasis. 27
Herba.
Rorida Herba pecori gratior. 484
Hædus.
Petulans pulchrè, & conifcator. 243
Honor.
Honor ambitus dedecus est. 664
Is ad Honores rectè ritè promouetur à quo alienus affectus, & proprius effectus remouetur. 949. & inde fusè.
Terreni honoris fastus designatur. 1614. & inde fusè.
Cœlestis verò Honor tantummodo transfiguratio. 1621. & inde fusè.
Humilitas.
Humilitas spiritualis turris pinnaculum, & fundamentum, columnæ basis simul, & peristilium: cœlestis philosophiæ principium per se notum. 745. & inde fusè.
Humilitati arcana cœli peruia: callido stratagemate dum timet aditus, adyta tenet. 1932. & inde fusè.
In sanctitate profusiori, confusior Humilitas solet elucere. 1036. & inde fusè.
Eius puluis agonisticus. 1929. fusè.

I

Ieiunium.
Ieiunium incorruptibilia reddit corpora. 841. &c.
Ieiunium quodammodo deificat. 870.871
Ignis.
Ignis de vultus rubore dicitur. 333
Incantatio.
Diuinæ suauitatis Incantatio actiua. 569. & inde fusè.
Diuini amoris Incantatio passiua. 1414. & inde fusè.
Idem. 1432. & inde fusè.
Infernus.
Infernus tenax, eius iura infracta. 526
Eius ignis vrit sine luce, aut lucet ad pœnam. 2071. fusè.
Inuidia.
Oculis torua Inuidia. 46.55
Inuidia sibi carnifex: inferno dirior: cœlo cedit ne id concedat aliis: suis nocens ne prosit alienis. 586. & inde fusissimè.
Morbus penè immedicabilis. 598
In bestias homines commutat. 1394. & inde.
Inuidia sancta quæ. 645
Ira.
Transformat homines in feras. 1389. & deinde.
Iste.
Hoc pronomen cum epitasi dictum. 409
Iudicium.
Humanum quam fallax. 1949. fusissimè.
Extremi memoria quàm vtilis. 1986. fusissimè.
Iustus.
Iusti, cœlestes sunt, imò cœli meliores: vnde Deo sedes factæ, dæmoni affectatæ. 694. & inde fusè.
Feruorem prudentia debent temperare. 734. & inde fusè.
Iusti quodammodo deificati, imò Deo identificati. 868. & inde latè.
Iusti, reges sunt. 978. & inde fusè.
Iusti quo apud Deum profusiores seruiunt, eo sibi persistunt confusiores. 1036. & inde fusè.
Iusti ad sanctitatem sibi laborant, quia norunt hoc opus vicariam operam non admittere. 1187. & inde fusè.
Iusti terrenis emissi, nec dum admissi cœlestibus, in medio suspenduntur. 1276. & inde fusè.
Vt melius ita suspendantur alas comparant, & asarota pulcherrima Deo parant. 1281. & inde fusè.
Coronâ vltra certamen, sed illud vltrò aditum sibi manere recognoscunt. 1346. & inde fusè.

Faciunt quod possunt, & tunc quod cupiunt, gratia illis perficit. 1351.& inde fusè.
Cooperantes Deum habent debitorem piissimum, & per meriti partem in totum præmij coaptantur. 1359.& inde fusè.
Iusti proximorum saluti intenti, quàm sibi debeant præcauere. 1239.& inde fusè.
Et quàm gloriosi, qui dum sic ministrant læsis, illæsi permanent. 1245.& inde fusè.
Iusti voluptuosè degunt in afflictionibus, & mortificatione. 1453.& inde fusè.
Iusti sic mortificati diuinam vitam viuunt. 1459. & inde fusè.
Iusti sic temporalia debent spernere, vt illa neque calcatu digna reputent. 1491.& deinde.
Nudi aptantur ad victoriam, & in diem viuunt. 1496.& inde fusè.
Iustis corporea pulchritudo ad senectutem vsque perennat quandoque. 1552.& deinde.
Iusti stellæ viuæ sunt, quibus proinde seruiunt ad omnia cœlestes. 1638.& deinde.
Iusti quò cultiores, eò tutiores. 1644
Non spernant minutulos defectus. 1654
Quia difficile iam lapsi resurgent, & cur ita. 1665.& inde fusè. 1673.& inde fusè. 1680. & inde fusè. 1688.& inde fusè.
Filiationem diuinã quomodo cõseruaturi. 1737
Iusti quamuis plebei, & è turbâ, regiam singularitatem sortiuntur. 1750.& inde.
Vide *Virtus*.

L

Labor.

Labores Sanctorum diuino cantu à Deo recreantur. 5
Labor iusto dulcis. 25.& inde.
Labor virtutem fouet. 627.& inde latè.
Labores vsu dulcescunt. 817.& inde fusè.
Labores nostri ad præsentiam laborum Christi suaues redduntur. 884.& inde latè.
A Christo Labores nostri, accidentia sunt, non substantiæ. 886.887
Spe falluntur Labores latuâ depositâ. 1175.&c.
Vltra Labores stat corona, sed illos vltro aditos. 1346.& deinde fusè.

Lachryma.

Lachrymæ virginitatem amissam quodammodo restituunt. 764
Lachrymæ sanctæ oculis collyrium, & speculum purum: Christo sapidissima pocula ministrant. 1759.& inde latè.
Instar sanguinis Christi lotos inaurant: rigant animam: immo & cœlum rigant: fragrant aromata: emunt cœlestia: cordis sunt sanguis: fœdera pacis. 1769.& inde fusissimè.
Pacem prædictam cõparant Lachrymæ piissimo bello Deum expugnantes. 1793.& inde fusè.

Lampas.

Lampas sacra qui dies diceretur. 164

Lana.

A candore commendatur. 225

Laquearia.

Fistulata, versatilia, irrotantia. 96
Quando inuenta. 98

Laus.

Laudes instar pestis auertendæ. 10.53.fusè.

Lectica

Lecticarum forma. 199

Pintus in Cantica.

Variè portabantur. 202

Lectus.

Lectus ad somnos cur, & quomodo prope ianuam collocatus. 312

Leo.

Leone leæna lõgè ferocior, & victu difficilior. 251

Lex.

Leges suauitate impositæ imperant efficacius. 572. & inde fusè.

Libanus.

Libanus seu Pseudolibanus Salomonis quid fuerit. 247.& vbi 248
Latinè, Græcè, Hebraicè aut mons, aut thus per Libanum significabatur. 452

Lilium.

Non est viola. 106
Spei symbolum, & nuptiale. 107
Purpureum. 352
Aliquid vocis suauitati confert. 365

Luna.

Vincit astra. 408
Luna & crater inuicem vocabula cõmunicant. 438
Bibens rorem, aut solem describitur. 441
Luna sicca, id est, euanescens. ibid.

Luxuria.

Luxuria bestiarum propria. 803.& seq.
Luxuria vermescit. 843
Extrema turpitudo est Luxuria. 913
In bestias homines reducit Luxuria, quia ipsa primogenita iumentorum. 1388

M

Maceria.

Maceria propriè quæ dicatur. 168

Mandragora.

Somni tantummodo odore conciliatrix. 487

Manus.

Vnguento olim curatæ, & delibutæ Manus. 318

Maritus.

Quomodo dicatur obedire vxori. 483
Vxoris dux. 517
Diuitiarum & bonorum omnium loco vxori venit. 551

Marmor.

De candore carnis. 379
Marmor in pretio, & vnde apud Hebræos. 380

Mater.

Matris amor in filiam. 404
Mater filios lactans amoris teneritudinem manifestat. 495

Mel.

Mel & lac in sacris litteris quid sonet. 272
Mel, lac, & vinum inter rutis delitias. 302
Absque fauo vbi nascatur. 304
Mellis faui in arboribus. ibid.

Meretrix.

Meretrices olim velato vultu non incedere, contra communem sententiam probatur. 59
Quandoque nudæ. 61
Vagæ. 63

Meto.

Metere ad quosuis fructus traducitur. 303

Militia, Miles.

Musica ad bellum & Militiã conuehebatur. 426
Contrate vox Militaris inter præliandum. 454
Militum stigma, & vbi impressum. 518.519.520

Milites non solùm apud Romanos,sed etiam Græcos,& Hebræos agris donati. 550

Miraculum.

Miraculum vitiorum falsum. 644

Mitra.

Mitra pro fascia pectorali etiam vsurpatur. 239. 242

Momus.

Momus quis Deorum apud veteres. 246

Moror.

Verbum amatorium,id est,cum voluptate detineo. 90

Mors.

Mortis iura non fracta. 522
Vera Mors animæ,culpa.983.& inde fusissimè.
Mors homini certissima, vtpote cuius vitæ primordium mortis prodromus, cuius constans hæreditas sepulchrum. 1869.& inde latè.
Mortis timor ipsâ morte peior: vnde timenti Mors iam pro beneficio computatur. 1875. & inde latissimè.
Eius memoria vtilis & vitalis. 1937.fusè.

Mortificatio.

per Mortificationem caro, iam non est carnalis: non vitiis corrupta diffluit:nec libidinibus putrida vermescit. 839
Mortificatio cœlestium nuptiarum pronuba est, de sanguine seuera,de cauterio singularis,& vigilans de assiduitate. 848.& inde fusè.
Per hanc fracta virginitas quodammodo restituta. 857.& inde latè.
Mortificatus, in Deo ad vitam sepelitur. 998. & inde fusè.
Eius precibus Deus obedit, quibus ni annueret,quodammodo erubesceret.1205. & inde fusè.
Mortificatio tacente iusto, viua est, & eloquens oratio. 1212.& inde fusè.
Mortificatio detinet, non adimit, differt potius quàm aufert voluptatem. 1453.& inde.
Mortificatus diuinam ducit vitam, quia vitali gladio iugulatur. 1459.& deinde.
Sacrificium est quo caro in spiritum, sine quo spiritus in carnem commutatur. 1466. & deinde fusè.
Vide *Labor. Tentatio. Tribulatio. Crux*,&c.

Mundus.

Mundi omnia sic spernenda, vt nec etiam calcatu digna habeantur. 1455.& inde.
Mundi gloria homines defigurat, prisca abolens vultus lineamenta. 1614.& inde fusè.

Murus.

Vir fortis,Murus appellatur. 544.549
Murus fœminis,non viris apparandus. 545

Myrrha.

Myrrhæ lachrima pretiosior. 323

N

Nazaræus.

AN apud Hebræos soli Nazaræi comas enutrirent. 348

Nescio.

Huius formulæ *si nescis*, qualis vsus apud priscos. 64

Nigredo.

A puluere contracta Nigredo,& quandoque ita pulchritudini assignata. 48
Nigredo splendens quomodo dicatur. 349

Nolo.

Hæc formula *Noli facere*, & similia, blandiorem comitatem important. 52

Nox.

Nocturni timores qui dicantur. 201

Nuptiæ.

in Nuptiis tria tempora consideranda. 3
In agro celebratæ. 11
Osculum in Nuptiis solemne. 29
ad Nuptias vnguentorum vsus. 36
Simulata rapina in Nuptiis Hebræis etiam solemnis. 40.390.392.424
Hæc rapina è gremio matris fiebat. 512
Nuptiales cæremoniæ apud Hebræos, à nuptiis Synagogæ cum Deo petebantur. 40.318.517
Ancillæ de more nuptam comitabantur. 44
Iuno Nuptiarum Dea. 108
in Nuptiis apud aliquos pedum lotio solemnis. 313
Nuptiæ ambitæ,laus sponsorum. 335.399
Electus ad Nuptias præ aliis gloriosior. 336
Electio in Nuptiis. 337
Nuptiarum vota impleta quâ metaphorâ celebrarentur. 387
Nuptialis applausus. 388
in Nuptiis vxor loco filiæ veniebat. 398
Mutata vxorum nomina in Nuptiis. 419
in Nuptiarum epithalamiis comptus laudatus. 445
Concurrentes fœminæ licèt pulcherrimæ dicuntur ibi sine indecoro Nuptæ cedere. 473
Rusticis Nuptiis,dona è rure quæsita. 474
Nuptiarum vota quando ardentiora. 491
Poculum aut edulium solemne in Nuptiis gustatum. 506
Consopitorium, & excitatorium Canticum in Nuptiis. 508
in Nuptiis Hebræorum sponsa ceruа,maritus hinnulus dicebatur. 554

Nutrix.

Mater dicebatur, & in delitiis habita puellis. 190

O

Occasio.

PEccati Occasionibus amouendis à nobis Deus excubans incumbit. 1045.& inde fusè.
Harpagones Occasionum, robur ad culpam, nisi fugiantur. 1056.& inde fusè.

Oculus.

Oculi in inuido torui. 46.55
Limi in amore. 55.150
Miluini,& columbini quales. 92
Amoris fructum Oculi gustant. 117
Oculi pasti. 119
Oculi sopiti de pulchris. 140
Oculi furtiui. 149
Oculi præcipuè inter pulchritudines dotes laudati. 216.263
Oculi modesti,pulchriores. 219
Oculorum fulgor diuinus & occultus. 220
Oculi loquaces. ibid.
Oculorum indiuisum munus. 261
Altero Oculo clausô scopus melius attingitur. 264
Oculi specularis naturæ. 352.447

Inde à forma accepta nominantur. 354
Oculi fulgore præstringentes & igniti. 121
Oculi viscati. 397

Odor.

Odor ab humano corpore naturalis. 38
Odoratæ massæ vsus. 88
De fama litteraliter dicitur, licèt metaphoricè. 281
Odorum seges. 303
Odor oris. 375

Olfactoriolum.

Olfactorioli vsus apud priscas fœminas. 452

Oratio.

Oratio peccatoris suo damno auditur ad vindictam. 582.585
Iustorum Orationi obedit Deus, ne si neget quodammodo erubescat. 1105.& inde fusè.
Mortificatio etiam ipsa tacente, viua est, & eloquens Oratio. 1212.& inde fusè.

Os.

Os à bono halitu commendatum. 375
Oris halitus apud Hebræos per nasum respirantem propria phrasi explicatur. 450
Oris halitus à pomis commendatus. 478
Oris halitus è visceribus trahitur. 479
Cur halitus bonus, optatus & in Cantico toties commendatus. 481

Osculum.

Solemne in nuptiis. 29
Animam transfundit. 30
Nectareum Osculum. 34
Pectori etiam officiosum infigebatur. 372

Otium.

De suspecto alit familiam suam quisquis Otiosus. 1802.& inde fusè.

Ouis.

Grex Ouium ordinatus. 214
Oues cur tonsæ dicantur. 215
An dulci, an salso lauacro vterentur. 216
An in Ouibus lauacrum præcederet tonsura. 217
Oues gemelli paræ. 398

P

Palma.

PAlma inter odoratas arbores computatur. 197. 477
Palmarum elatæ quales. 345
Palmarum cupediæ. 475

Paradisus.

Paradisus vox Hebræa, inde ad Græcos, & Latinos deducta. 283

Pastor.

Pastores olim venatores. 6.141.146
Pastrices olim virgines nobiliores. 67
Pastorum priscorum opulentæ diuitiæ, delitiæ exuberantes. 103
Pastoris regnum quale. 462

Pater.

Patris vultus irradiat filios. 610.& seq.
Quàm siue in Deo, siue in homine paterni tituli tenera conditio. 1721.fusè. & iterum fusè. 1731
Vt Deus paterno afficiat, homo filiali munere non deficiat. 1737.& inde fusè.
De suspecto alit domum suam paterfamilias otiosus.

Pictus in Cantica.

Patientia.

Patientia in damnis iniustè illatis, propriæ aut participatæ diuinitatis index certissimus. id in Christo, & in Sanctis probatur fusè. 1512
Vbi etiam multa de Dei ipsius Patientia voluptuosa iustis, & ad nouos dolores inescans. 1999.fusè.

Paupertas.

Paupertas spiritûs spoliata comitur. 1125. & inde.
Sic terrena spernit, vt illa calcare dedignetur. 1491.& inde fusè.
Nuda paratur ad victoriam, & in diem viuit, sed gloriosè. 1496.& inde fusè.
Paupertas spiritus basis perfectionis, nuditate armatur ad coronam. 1501.& inde fusè.
Paupertatis prædictæ opulentia plusquam regia: in sæculo, non de sæculo ditescens: sacratiori gaudet ærario: dominio fruitur primæuo: de angustiis augustior excrescit. 1512. & inde latè.

Peccatum, Peccator.

Peccator aspis surda. 569
Deo spoliatus, mundo adspirat, terrena suspirat impius. 578.& inde fusè.
Peccatoris oratio suo damno auditur. 582.585
Peccatum amentiam conciliat. 599.& inde fusè.
Peccator cæco animo, diris mentis tenebris addictus. 608.& inde fusè.
Quo instrumento peccat, eodem & punitur miser. 616.& inde fusè.
Peccato blanda fauent. 627.& inde.
Peccatores in Sanctorum perniciem coniurant. 88.& inde fusè.
Coniurationis prædictæ robur: ipsi Deo curam iniicere videtur. 647.& inde latè.
Peccator insensibili insensibilior. 651.& inde latè.
Deum coarguere, & corrigere præsumit. 666.& inde fusè.
Peccator Deo, & virtutibus non seruit, nisi ab eo inuicem seruiatur. 679.& inde fusissimè.
Conuertit ad culpam virtutis instrumenta. 757. fusè.
Peccator meticulosus, vagus & instabilis. 939
Peccator putridum cadauer. 983.& inde fusè. & fuimet ipsius portatile sepulchrum. 995. & inde latè.
Peccator latro est. 1001
Semper timidus. 1094
Eloquenter à mutescentibus creaturis accusatur. 1105.& inde fusè.
Quomodo sine contagio curandus. 1139 & inde latè.
Suismet artibus confunditur, perit suis technis Peccator. 1366.& inde.
Per culpam brutescit degener. 1372. fusissimè deinde.
Pessimè æger Peccator qui vltro refugit medicinam. 1483.& inde latè.
Peccatum de consuetudine Gordiano nodo ligatum scinditur, non dissoluitur: tenet, non tenetur. 1576.& inde fusè.
Peccator è minimis inchoat perditionem. 1654 & quàm difficiles inde resipiscentia. 1665. & inde fusè.
Difficultatis huius caussa est ex parte Dei, vomitus nauseatus: ex parte culpæ, ferocitas adulta: ex parte Peccatoris, destinati portus insaniens obliuio. 1673.& inde latissimè.

Huius obliuionis in Peccatore effectus duplex: cæcitas ne sui exilium: surditas ne vocantis auxilium percipiat. 1688.& inde fusè.
Peccator latro est. 1826.& inde fusè.
Ideo crucem tamquam patibulum fugit. ibid.
Peccaror dæmonis baiulus, equus, & bellica quadriga. 1841.& inde fusè.

Pectus.

Pectus vnctum, & coronatum. 35
Pectus summum olim nudatum gestabatur. 371
Pectori officiosum osculum adhibitum. 372

Pecunia.

Hàc propugnatæ aliâs vrbes expugnantur. 531

Pellis.

Pelles pictæ olim ad delitias & comptum. 51

Persa.

Persæ Regem suum pro Deo colebant. 257

Pes.

Pedum venustas in incedendo. 428.429
Pedum incedentium splendores. 431

Philtrum.

de Philtro, siue amorum illice pluscula. 136

Piscina.

Piscina etiam de stagno absque piscibus. 449

Poculum.

Poculum pro potu ponitur. 440

Pœna.

Pœna culpæ correspondet. 621.& inde fusè.
Pro beneficio quandoque habetur. 630
Pœna paternam sapiat pietatem. 718.& inde fusè.
Iniustè illata, & lata patienter, index diuinitatis. 1522. fusissimè.
Grauior in alieno capite non præcauentibus. 1977. fusè.

Pœnitentia.

Pœnitens ex se semper duriora quærat. 692. & inde.
Pœnitentia virginitatem quodammodo restituit. 857.& inde fusè.
Pœnitentia nouum baptisma: felix initio, & hæc noua. 1154.1162.& vtrobique fusissimè.
Pœnitens feruidus gratius surgit. 1168. & inde fusè.
Erga Pœnitentes diuini oculi clausi, cor apertum. 1199.& inde latissimè.
Pœnitentia certissimum, & citissimum inuenit apud Deum remedium, cuius clamoribus ipse conclamat dulcem pristinæ iræ facturus pœnitentiam. 1694.& inde fusè.
Pœnitentiam nostram Deus ambit gemens quodammodo, rogans, sperans; hanc vt obtineat, furti, delicti, infelicitatis piam subit notam: iam voti compos, rubore pœnitentis tamquam purpurâ comitur. 1704.& inde fusissimè.
Pœnitentis confessio quàm vtilis. 2015. fusè.

Poësis.

Prisca & recentior Hebræorum quæ. 5
Poëseos bucolicæ inuentor. 7
Poëseos amœbææ leges. 18
in Poësi epitheta adducta prudenter explicanda. 462

Pomum.

Poma amatoria sunt. 112.& cur 130
Siue mitia, siue acerba eodem vocabulo dicuntur. 232
Ad odoris odorem quæsita. 478
Seruabantur dilecto. 488

Alieni temporis gratiora. 490

Porta.

Coniunctæ Portæ. 314
Portarum foramina reticulata. 315
Pessulum Portarum dormiens, quale. 316
Vncta, & coronata ab amantibus. 321
Portarum pessulum quomodo claudi, & aperiri dicatur. 323
Portæ vrbis in bello frequentius inuaduntur. 543.546
Portæ emblematis cælatæ ad delitias. 547

Prælatus.

Prælatus mentis tenebras fugiat. 615
Auaritiam euitet. 682.& inde.
Subditorum humeris onera commensuret. 688. & inde fusè.
Suauitate verborum temperet adhibitam correctionem. 710.& inde fusè.
Pœnam paternis visceribus adhibeat. 718. & inde fusè.
Subiiciatur vt subditos erigat instar Christi. 784.& inde.
Caueant ne de origine tantùm nobiliori, sed propriis ex meritis ipsi ascendant, aut alios promoueant. 947.& inde fusè.
Ambitionem euitent. 957.& inde fusè.
Claret Prælati pietas in subditorum culpis occultandis. 1193.& inde fusè.
Infirmis condiat, si condat aspera. 2028. fusè.

Præteritum.

Præteritæ res per præsens viuidius narrari solitæ. 506

Propero.

Propero quid propriè significet. 152

Prouoco.

Prouoco etiam ad inanimata transfertur. 416

Proximus.

Proximorum morbi quomodo absque contagio curandi. 1239.& inde latè.
Proximos lapsos curans nec cadens, gloriosus. 1245.& inde latè.
De ministerio impenso Proximis Deo gratissimo fusè. 1399. fusiùs 1407. fusissimè 1412
Charitas erga illos, non quouis, sed suauissimo modo exercenda. 1557.& inde.

Pudor.

Gratior ad amorem Pudor. 234
& ad pulchritudinem. 235

Pugna.

Pugnare, & Pugna etiam de domesticis iurgiis propriè vsurpatur. 56

Pulchritudo.

Pulchritudo periculosa pudicitiæ. 68.267
Etiam incompta placet. 78
Non est germana Pulchritudo, quæ solùm inter fœdas talis apparet. 110
Pulchritudo arbori comparatur. 112.471
Pulchritudo verum philtrum. 137
Ab oculis præcipua. 216
Pulchrum, pro forti. 267
Lachrymis, & fatigatione augetur Pulchritudo. 330
Perfecta Pulchritudo, picta dicitur. 361
Pulchritudo corporis proceritatem requirit. 383. 468.469.470
Incorruptibilis optatur. 384

Superbia

Superbia amantis de Pulchritudine amasiæ. 396
Pulchritudo astris comparata. 406
Incessus Pulchritudo. 428.429
Pulchritudo corporea grata fallacia, vanitas pulchra, tegimen pædoris, temporis spolium. 1547. & inde fusè.
Bona tamen, ni tradatur abusui, vnde quandoque virtutis meritis nouit perennare. 1152. & inde fusè.

Punicum malum.

Ab hoc Puniceus color. 230
Hoc pomum olim pretiosum. 285
Punici mali sicera. 504

Purpura.

Purpura olim ad capitis ornatum. 459
Purpura verna de floribus, & maximè de rosa dicitur. 460
Purpureus color in comis olim commendatus. 461

Q

Quæro.

VErbum venationis, vnde & amoris. 184

R

Rapio.

RApere in nuptiis; vide rapinam nuptialem in nuptiis.
Verbum rapio & traho sympathica. 41

Reprehensio.

Reprehensio pro defectu: vnde irreprehensibile pro perfecto ponitur. 245
Vt proficiat Reprehensio suauissimis verbis temperetur. 1308. & inde fusè.

Rex.

Rex inter amatoria blandimenta dicebatur amasius. 84.211
Rex vt leges validas & stabiles condat, immixtà illas condiat suauitate. 573. & inde.
Diuini regis genium imitetur Rex humanus vt suos curet, non obscuret: poliat, non spoliet. 807. & inde fusè.
Rex auarus turpiter mendicat. 977
Reges ex vitio plebeia turba fiunt. 1750. & inde fusè.
Rex de culpa infamis trepidat, degener contremiscit. 1099.1101

Rosa.

Florum regina, ideo flos Rosæ pro Rosa. 102
Rosa amori dicata. 103
Rosa symbolum silentij. 104
Roseus color quis, & vnde mixtus. 331

Rumor.

Rumoris etymologia. 292

S

Sacrificium.

SAcrificium de similitudine oblati ad eum cui offerebatur gratum. 80
Vide operis dedicationem initio.
Diuini & profani Apollinis Sacrificia, quæ. 561
Diuini Sacrificij rationales victimæ, dilatant, non amittunt voluptatem. 1453. & inde fusè.
Huius rei caussa traditur. 1459. & deinde.
Hoc tam fausto Sacrificij genere caro in Spiritum: absque illo, Spiritus in carnem commutatur. 1466. & inde fusè.
Sacrificia oblata respiciuntur, respuuntur extorta. 1818. & deinde latè.

Sandalia.

Sandalia Hebræorum. 381

Scriptura sacra.

In vulgata nostra transcriptoris proprietas, & versio germana defenditur. 54. 56. 88. 100. 102.106.160.194.357.326.379
in Scripturâ sacrâ comparatiuæ notæ passim supprimuntur. 2.94
in Scriptura res non tam vt in se sunt, quàm vt in hominum opinione versantur proferuntur. 10. 412.441
Linguarum notitia explicandæ Scripturæ necessaria. 22
Humanior litteratura Sacræ intelligendæ apprimè conducit: hanc qui ignorant, blasphemant, cum tamen absque illâ, Sacra in tenebris delitescat. 23
in Scripturâ sacrâ eadem res secundum diuersas conditiones diuersa significat. 70
Fabulis ethnicis quomodo quandoque vtatur. 294
In illâ nomen proprium ponitur pro suo significato. 458
Diminutiua vocabula in Scripturâ quomodo proferantur. 494
in Sacris & ponitur pro *quia*. 501
in Scripturâ sacrâ sine vitio fictio tamquam facta res narratur. 514
Ibi tale aliquid dicitur, quale est quod gerit. 537

Sepis.

Sepis viua ad horti aut agri munimen, quæ dicebatur. 311

Sepulchrum.

Anima peccatrix in semetipsâ miserè sepelitur, éstque peccator suimet ipsius portatile Sepulchrum. 995. & inde fusè.
Lapsi hominis ius vnicum, & certissima hæreditas Sepulchrum. 1869. & inde.

Serpens.

Serpentes pro torquibus aureis & gemmatis vsurpantur. 29

Sigma.

Sigmatis figura: genus est cœnationis, mensæ, imo & lectuli conuiualis. 85.128

Silentium.

Silentium sub rosa significatum. 104
Amanti puellæ in amasio commendatum. ibid.
Cœlestes & mysticæ à Deo communicatæ delitiæ Silentio conseruandæ. 1027. & inde fusè.

Sinus.

Sinus dilectioribus locus destinatus. 511
Dormire in Sinu alicuius quid. 139

Sirena.

Sirenarum pestilens cantus, diuino cantu faustissimè auerruncatur.

Societas Iesu.

Societatis prudentia in regula de corporis pœnitentiis à superiori pro cuiusque indigentiâ adscribendis. 688. & inde.

Charitas in expellendis incorrigibilibus. 710
Salubre monitum de feruore prudentiâ temperando. 740.& inde.
Perfectio de non ambiendis honoribus laudatur. 957.& inde.
Quàm cauta Societas in delitiis mysticis reticendis. 1029.& inde.
Quàm sibi à proximorum quos curat contagio debeat præcauere. 1239.& inde fusè.
Quàm gloriosa dum ministrans sic læsis, illæsa permanet. 1245.& inde fusè.
Quantum sit Societatis nostræ decus & ornamentum quod Ecclesiæ filiis nutrix adaptetur. 1395.& inde fusè.
Spiritualis huius nutricis mores, & amores. 1407.& inde fusiùs.
Societas fausta gratiæ Multimammia fidelibus paruulis quàm proficiat. 1412. & inde fusissimè.

Socrus.

Nuribus amanda Socrus, idque bono suo. 496

Sol.

Sol decolorans. 54
Sponsus Lunæ. 148
Vincens astra. 42
Solum bibens & pastus vnde. 441

Somnium.

Somnium diurnas curas voluit, maximè amatorias. 178
Somnium sodalibus narratur. 179
Somniari in amoris fidem cupiunt amantes. 191
Amantium Somnia. 306
Nonnulla Somnia fusissimè descripta enarrantur ab auctoribus. 305

Soror.

Vocabulum amatorium. 256
Vxores cur Sorores dictæ. ibid.
Soror variis de caussis dicebatur. 535

Speculum.

Speculi diuini mira conditio. 1893
Diuinum Speculum ambitur, non abigitur: oculos, quos producit ad visum, inducit ad velamen: has minuit formas, nec fallit: illas absque mendacio adauget: immo multiplicat. 1895.& inde fusissimè.

Spiritus sanctus.

Spiritus sanctus pro stilo variando accommodat se quandoque organo assumpto. 2
Spiritus sanctus Cantor suauissimus: prouocatus castis piæ musicæ accentibus blandè admodulatur. 555.& inde fusè.
Spiritus sanctus præfectus Cantorum: musicam docet, voces examinat. 561.& inde fusè.
Spiritus sanctus benefico incantantis cantus veneficio homines allicit, dæmones alligat, leges stabilit. 569.& inde fusè.
Spiritus ipse diuinus ad iustorum fornacem dulcis ignis. 1122.1124
Iustis assistens illorum charitatem quodammodo infinitat. 876.& inde.

Sponsus.

Sponsi solliciti. 148
Ab Sponsali contractu, & multo ante nuptias coronabantur. 212
Idque à matribus. 213
Sponsatio propriè quid. 214
Sponsus, maritus dicebatur. 259
Sponsa propriè quæ. 260
Sponsale epulum. 301
Sponsos & procos mordet vicinia. 498
Cantici huius Sponsus quis. 15
Quæ Sponsa. 17

Superbia.

Superbia volatilis est. 395
Superbire de dilecta. 396
Superbia altè sonat, ideo à diuino choro exturbatur. 568
Superbia Deum coarguere, & corrigere præsumit. 666.& inde fusè.
Sancta Dei Superbia de iustis suis insignioribus. 731
Superbiæ insigne præuersum: virtutis instrumenta in vitium conuertit. 757.& inde fusè.
Superbia lena virginitatis noxia. 801.& inde fusè.
Superbiæ pes, qualis. 960.& inde.
Superbia in bestias homines transformat. 1383

Surgo.

Nouà formulâ in facto textu per omnes modos, tempora, & personas vsurpatur. 181

Suscito.

Verbum violentiæ, & coactionis. 315

Suus.

Hoc pronomen quandoque epitasim & emphasim inuoluit. 33

T

Teneo.

Teneo verbum amoris, formula inuenti & impleti & inuenti voti post longam spem, item acceptæ possessionis. 186

Tentatio.

Vnde Tentaturo Dæmoni captetur occasio. 585
Tentationis vtilitas. 1115.& inde fusè.
Tentatio dum spoliat, comit: vulnerat vt interiores propalet diuitias. 1115.& inde.
Virtutes custodit. 1114.& inde.
Mille bona parat. 1147.& inde.

Thus.

Thuris feraces multæ prouinciæ præter Sabæam. 124.
Olim pretiosius quàm modò. 453

Timor.

Culpæ inseparabilis comes Timor venit. 1094. & inde fusè.
Timor sanctus, timor est artis. 772
Iste amori miscetur. 222
Timor beatorum qualis. 776.& seqq.

Topiarius.

Topiarij qui olim dicerentur. 359

Tornus.

Tornatum opus, de perfecto affabreque constructo. 366

Traho.

Verbum amoris, & suauis violentiæ ad voluptatem. 42

Tribulatio.

Tribulationis ignis aut amœnat irriguus, aut diuinus exornat. 1115.& inde fusè.
Iustos dum spoliat, comit: vulnera cernendis interioribus thesauris aperit in fenestras. ibid.
Tribulatio diligens morum custos, sedulus virtutum pædagogus. 1134.& inde multa.
Tribulatio est confectans damnum, ictus coronans,

nans,procella fausta,felix grandinatio. 596. & inde fusè.
Vide *Labor. Mortificatio.*

Turris.

Turris Latinè, Græcè, Hebraicè pro vasculo turrito. 451
Turris & clypeus de viro forti dicitur. 548
è Turri ignauus quisquis fortem occidit. 549

Turtur.

E genere columbino. 75
Veris nota. 162

Tygris.

Tygris Pardi nomine significatur: Tygris viridis. 252

V

Vbera.

Vbera etiam de viris dicuntur. 14
Amatorium munusculum inter Vbera gestari solita, & ibidem amasius gestari dicitur. 89
Olim etiam modestioribus fœminis tecta. 239
A tumore commendata. 220
Vberum ornatus priscus vt à veste prominerent. 241
Pomis,floribus comparata. 472
Vbera pro amoribus. 485
Indulgenter habiti, sugentes Vbera dicuntur. 495
Parua pulchriora. 536

Veniò.

Venire passim in vtrâque paginâ pro ire vsurpatur. 300

Venter.

Venter in sacro textu est quidquid cauum in corpore ab imo collo, vnde sæpe pro pectore vsurpatur. 307

Ventus.

Venti *surgentes* dicuntur aut cum veniunt,aut cum recedunt; sic etiam *cadentes* pari æquiuocatione. 295
Venti pro regionum qualitate quas perflant,temperantur. 296
Mulcent flores,& floribus mulcentur inuicem. 298
Florum & aromatum parentes, quando lenes & benigni. 299

Ver.

Amoribus aptum Ver. 13.157
& musicæ. 169

Verbum.

Verba dulcia & mellita. 229.270
Verba aurea. 275
Verba vnguentata,& medicantia. 364
Verborum robusta machina cuiuis negotio peragendo. 534
Verba factis correspondeant. 1288. & inde fusè. 1291. & inde fusissimè.

Vestis.

Vestes vnguentatæ. 35.271
Exutæ ad somnum plicabantur. 312
Vestis sacerdotalis apud Hebræos quomodo consuta. 436
Vestis vmbo,siue vmbilicus qui diceretur apud veteres. 437
Vestis aureis granis miro artificio contexta. 442
Fimbriatæ Vestis luxus multiplex. 443
Cosymbis ornata qualis. 444

Vexillum.

Vexilla in bello quanti fierent: quàm illorum iactura infamis,retentio gloriosa. 124
In illis imago Ducis,aut alia, item nomen, aut forma hieroglyphica, aut titulus centuriæ, vel cohortis. 125
Vexillum congregandis militibus erectum. 126
Vexillum tenere,id est,primas obtinere. 127

Victoria.

Gloriosior Victoria quam aliquis reportat incusso metu sui,quàm adacto gladio,& quare. 548

Villa.

Villæ in editiori loco construebantur. 510

Vindemio.

Non solum vitibus, sed quibusuis fructibus aptatur apud auctoris classicos. 303

Vinea.

Vinearum florentium odor, & odoris huius delitiæ contra aliquos asseruntur. 166

Vinum.

In thesauro vbi aurum & vestes, etiam pretiosum Vinum olim reponebatur. 118
Vnde saucians Vinum dicatur. 266
Vnguentis condîtum vt largius potaretur. 268
Odor eius suauissimus,decore de fragranti Virginis halitu dici posse defenditur. 480
Vinum secreti prodigum. 502
Vinum diuinum acuit linguam. 264

Virga.

Virga pro florenti germine vsurpatur. 196

Virginitas.

Virginitas lenam habet superbiam. 801.& inde.
Per pœnitentiam quodammodo restituitur. 857.& inde fusè.

Virgo.

Virgo apud Hebræos cur abscondita vocetur. 17
Virginum nobiliorum quæ olim sodales. 50
Priscæ Virgines pastrices. 67
Virgini innatus rubor ad sponsi conspectum, & is pulcher. 74
Virgo flori comparatur. 109
Modesta Virginum in colloquio furtiuo cautela. 173
Comâ olim velabant vultum Virgines. 217. 233
Item vittis adhibitis. 218
Virgo signata dicitur, à virginitatis signaculo. 280

Virtus.

Virtutem dura fouent. 627.& inde.
Non seruitur ab impiis,nisi seruiens. 679.& inde latè.
Laboribus lubens assuescit. 681
Virtus pulcherrima, & pulchritudine potentissima. 727.& deinde fusè.
Virtutum labor vsu dulcescit. 817.& inde fusè.
Virtutis ab infantia vsitatæ trophæum. 820
Virtus habitu Dei, immo Deo habitu vestita procedit. 871.& seqq.
Virtus quodammodo omnipotens. 878.& inde.
Virtutis via quàm facilis & florida post Christum. 888.& inde.
Lautum Virtuti conuiuium tribulatio. 1970
Eius decor perit,si apparet. 2034.fusè.
In hac via delitiosè vehimur,& curules. 913.& deinde.

Virtutis

Virtutis delitiæ silentio consecrandæ. 10274. & deinde.
Ignis Virtutem examinans aut amœnat irriguus, aut diuinus exornat. 1113. & deinde.
Virtus spoliata comitur, vulnerata propalat internos thesauros. 1125
Eius pædagogus tribulatio. 1134. & inde.
In tribulatione felicior. 1147
Eius precibus Deus obedit piè, quod ni faceret, quodammodo erubesceret. 1205. & inde fusè.
Virtus permansura non tam volatu præpeti, quàm perpetuo incessu comparatur. 1216. &c. 1223. &c.
Virtus adulta puerili compta pudore. 1922. fusè.
Virtus est Dei thesaurus, & is dulci auaritiâ custoditus. 1229. & inde fusè.
Virtus pulchra pariter, & valida armatura. 1301. & inde fusè.
Nec in hac armaturâ quod pulchro additur, valido adimitur. 1306. & inde fusè.
Imò pariter propugnat, & expugnat. 1311. & inde fusè.
Neque minimæ culpæ assuescit. 1337. & inde.
Feruida difficultates imminuit, imò comminuit. 1535. & inde.
Virtus initio tenella, & fascinabilis, ideo cœlestibus nondum numeris computata. 1588. & inde fusè.
Ideo Virtutis virilitas procuranda. 1600. & inde latissimè.
In diuinæ Virtutis conspectu omnis Virtus humana denigrescit. 1889. & inde fusissimè.
Vide *Iustus. Amor. Mortificatio*, &c.

Vita.

Vita iustorum in Deo sepelitur. 998
Vitali gladio iugulata perennat. 1459. & inde fusè.
Vitæ nostræ primordium, mortis est prodromus, 1869 & inde fusè.
Infausta Vita omni morte durior. 582
Vt euitet timorem, mortem exoptat. 1875. & inde fusè.

Vmbilicus.

In vestibus quid vmbo, siue Vmbilicus. 437

Vnguentum.

Odoratum ad vulnera. 269
Vnguentorum vsus ad lectum. 319
Vnguenta ad nuptias, ad coronas, ad vestes, ad pectus, ad manus, ad vinum, ad laquearia, &c. vide *suprà.*

Vox.

Vox pro verbo ponitur. 147
Vox liroessa oratorum. 365
Vocis sonus, hominis index, qui æquè voce quàm vultu agnoscitur. 385

Vulnus.

Vulnus sopiens vnde dicatur. 141

Vulpis.

Viribus Vulpes noxiæ, maximè ad vesperam. 171

Vultus.

de Vultu notissimus quis dicatur. 334

Vxor.

Soror cur Vxor priscis diceretur. 256
Vxoris fides. 389
Loco filiæ marito veniebat. 398. 403. 413
Domina vel Regina dicebatur. 400
Eius nomen à mariti nomine compositum. 414
Vxor mariti regnum est. 434
Vxor ardenter amans optatur. 486
Sollicita mariti delitiis curandis. 489
Parentes obliuiscitur ob maritum. 499
Cui Vxori secreta pectoris committenda. 500
In mariti amplexu dormire dicitur. 507
Vxor in castris pudici amoris de coniugali fide marito militat. 517
Non sit auara. 552
Vide *Coniux. Maritus.*

Z

Zelotypia.

Zelotypia maximè in marito, pestis coniugij. 524

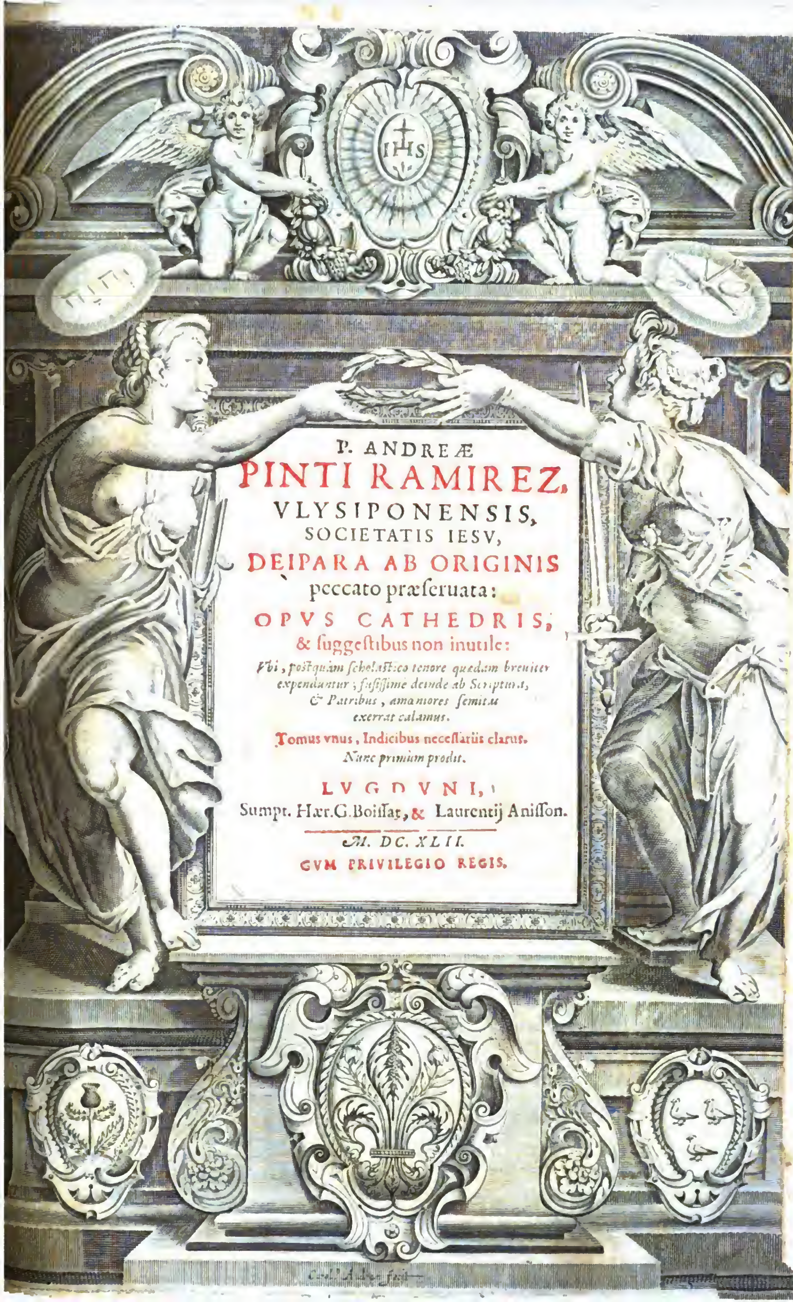
F I N I S.

P. ANDREAS

PINTVS

RAMIREZ

De Conceptione B. Mariæ Virg.

IHS
P. ANDREÆ
PINTI RAMIREZ,
VLYSIPONENSIS,
SOCIETATIS IESV,
DEIPARA AB ORIGINIS
peccato præseruata:
OPVS CATHEDRIS,
& suggestibus non inutile:
Vbi, postquam scholastico tenore quædam breuiter
expenduntur; fusissimè deinde ab Scripturis,
& Patribus, amœniores semitas
exerrat calamus.
Tomus vnus, Indicibus necessariis clarus.
Nunc primum prodit.
LVGDVNI,
Sumpt. Hær. G. Boissat, & Laurentij Anisson.
M. DC. XLII.
CVM PRIVILEGIO REGIS.

REVERENDO ADMODVM P.

P. MVTIO VITELLESCHI, SOCIETATIS IESV PRÆPOSITO GENERALI.

OBÆRATVS tandiu, ecce fidem iam venio liberaturus. Debebam post incarnati Verbi, Conceptæ Mariæ laudes: ausus illas sub optimi Patriarchæ, has sub Nomine tuo iam diuulgo. Nihil Redemptori similius Genitrice: tu spirans Ignatij simulacrum. Maria Genitum refert, tu Genitorem. Summus Filius, Matri summæ præluxit ad encomium: ad patrocinium præluxit suauissimo Filio, Pater suauissimus. Ergo,

Te per MARIÆ facinorum laudem precor, Seneca in Fur.
Genitor, tuiq; nominis semper mihi
Lumen secundum.

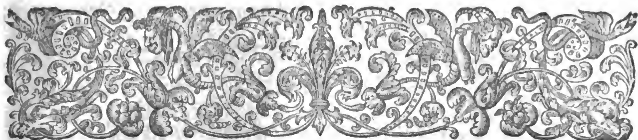
 Trepi

Trepido,adſtes,erigas cadentem.Parthenica Conceptio diſcutitur: huic autem (inter tot alia munia) myſterio propugnando, haud nutante priſcæ traditionis fide; Societatem hanc editam accepimus. Ecquò Amazo ingentis iam virtutis non peruadet,quæ repens adhuc,vnius Laynez ſui,docta iuxtà,ac præferuida pietate, piiſſimam pro Deipara immaculata gnomen, Tridentino applaudente,roborauit? Hydram centicipem ſuffocat adultus Hercules: nimirum,in cuna,immiſſos iam Dracones ſuffocarat: infantis magna, maiorum viri præceſſerant augurium, è faſciolis leoninam, è crepundiis iam clauam meditantis. Iure itaque te, Societatis Caput, non tam rogem, quàm exigam in munimen. Maria in chartis, etiam Hæreticorum morſus timet: quæ in cælis latratus vilipendit. Si ſcriptam foues, quam viuam venereris, iam augurer,ſub æneo muro, væ gingiuis, ſi properent, cruentandis. *Sis bonus, ô, felixque tuo*: inde feliciùs ſub auſpiciis tantis, daturo meliora.

R.P.V. humilis in Christo filius,& ſeruus,

ANDREAS PINTO.

Lectori.

Lectori.

PARTVRIEBAT *Deiparæ laudes D. Basilius Seleucus orat. de Annunc. dúmque auiditati timor obstrepit, dum releuat timorem auiditas, sic erupit:* Copiosam præconiorum materiam comperiet, qui sacram Deiparam Virginem, laudibus efferre instituerit. Ego verò, cùm non ignorem infirmitatem meam, tantarum rerum ponderi, haudquaquam parem esse; mole exterritus, multùm, diúque me continui. *Et tamen, quantus esset Basilius, aurea eius attestantur Scripta, sæcula debuccinant. Vnde ergo timoris causa?* Nec enim, *inquit*, quorumlibet est, promeritas Virgini laudes persoluere; sed eorum, qui diuinæ gratiæ lumine insigniter illustrati sunt. *Aude tamen, Sanctissime Pater, Doctor eximie. Si nequis, de pretioso munere condignas; potes tamen de affectu piissimo, pretiosas. Quid vltrà hæsites?* Qui Deiparæ, *subdit*, Virginis laudes depromere aueo; formidare debeo, necubi fortè, à veritate aberrem; & dum eam, oratione honorare studeo; aliquid per imprudentiam, ipsâ indignum, dixisse deprehendar. *Et quidem meritò, si non tam de se humilis; quàm de me verus, sermonem institueret Seleucus: hæc est enim periculosissima alea in hoc negotio, ne, qui digna non possumus; dum saltem exhibere pia contendimus, indigna immisisse arguamur. Sed quid facerem? Si Maria, condignos Scriptores quæsierit, conticebitur. Habet hoc suprema rerum dignitas, vt voluêre quidam, in summa felicitate infelicius, vt nunquam pro dignitate commendetur: ego verò, hinc excellentiorem felicitatis cumulum, manifestiùs deprehendi existimarem. Quid enim beatius, quàm ibi degere, quò nulla laus, licèt immensùm pennata, euehi præsumpserit? Ibi degit Deipara beatissima. Vnde Damascenus in Cant. Eccles. sono* 1. Omni laudum lege, ô Virgo, gloriæ tuæ maior est excellentia. *Inuideret sibi Maria, si præconia pro meritis indiceret: immane quantùm decresceret, si qua creata mens, etiam immane crescens, hanc pertingeret. Adspirabit votis, spero, dum veteres, & sanctissimos eius Encomiastas, vmbra sequor: nec tam illorum recalcandis, quàm adorandis vestigiis assuesco; nusquam vel leuissimum vnguem deuiatus.*

Basil. Sel.

Damasc.

Non itaque est animus, quæ iam alij feliciùs, pro Deiparæ honore desudarunt, obtrudere renouata: sed, si quid possumus, denuò laborare. Puduit, malè recoctam crambem, nauseabundi sæculi obiicere palato. Quidquid de pomposa pulchritudine vernantius, aut in Scripturæ diuinæ, aut in sanctorum Patrum viridariis, vel etiam incuriosos oculos alliciebat; ab aliis, coronandæ Mariæ iam decerptum est: viliora sunt, quæ remanent colligenda; solúmque de minùs obsoleto decore, gratiosa. Huc adigitur, quisquis serus, post alios venit, proprium magis fasciculum, quàm fascem, ab alienis messibus daturus. In quo, id mihi maximè fuit consilij, vt acumina plerunque illa, quæ tan-

tùm

tùm flore delectant, nec fructu saturant, hinc abiiciam. Nec tam olfactum, quàm gustum, palpatum iui: fulcitur quippe Maria floribus; sed simul stipatur pomis: florigera de fructibus, fructuosa de floribus, serta cupit. Opus igitur nostrum sic procedit. Adduco in medium rationes D. Thomæ, harúmque mente breuiter examinata, curo pro viribus, vt Doctorum vertex etiam nobis fauere, piæque sententiæ Patronus videatur. Deinde, quidquid ex D. Thoma, ad honorem Deiparæ, scholastico tenore breuiter eruo, fusissimè deinde, ab Scriptura, & Patribus confirmo. Hic tenor Operis: hic Authoris scopus.

PARTHE

PARTHENICO NVMINI ADSPIRATVRO SVSPIRIVM.

TINNVLO æris crepitu, contra Theſſala carmina, excantatæ Lunæ opem allatam, (imò irrogatam iniuriam,) nugantur Corybantes: neſcias enim, vtrùm graue magis, an quòd duro veneficio torqueri, an quòd reboanti egere beneficio crederetur. Quàm præſtat ficto, factum! Pio carmine, diuinam excantamus Lunam: tinnulo cordis ſuſpirio, opem non tam afferimus, quàm contrahimus. Rarius, quod addiderim. Deridiculum mendacis Matheſis, apud Rabbinos, circunfertur Oraculum: *Si Luna Ioui coniuncta, ſuper caput Serpentis collocetur, interimque ſcientiam à Deo petas, impetrabis.* En profanus Aſtrologiæ delirantis enthuſiaſmus, quo è ſyderum conſpectibus, ſic orans, voti compos, vt impos ſui Deus exiſtimetur. Interim tamen infelix ſuperſtitio, felix mihi facit Omen: capio lubens. Huc ades, ô Maria, rebus vim, verbis pondus allatura. Tu Luna indeficiens, non falſo Iouis, ſed vero Iehouah Numini coniunctiſſima, obtrito inferni Serpentis capite, fauſta influis. Benignum, fuſæ Preces, Horoſcopum ſortimini: intrepidæ, properate, neque ventis ludibrium debituræ, neque obliuionis pelago amandandæ: imò cæleſtis Zephyri ſubuectæ flatibus, arcanum diuinæ ſcientiæ pelagus ingreſſæ, guttulam ſaltem nobis aſportabitis. Audior: litaui prece: accingor operi: nihil deſperandum, Chriſto duce, & Auſpice Matre: hæc, in aliena etiam mitis, ille mitiſſimus: ecquid in ſua? Aut quibus aliis labores impenſos volo? Certè nulli. Non eſt fallere καρδιογνώσας, quibus, ſi nihil magnificentius obtuli, nihil tamen amantius offerre potui.

Alfonsus del Caño Prouincialis Societatis IESV *in Castillana Prouincia.*

POTESTATE ad id mihi facta à Reuerendo admodum P.N. Mutio Vitteleschi nostræ Societatis IESV Præposito Generali, facultatem facio; vt liber *de Conceptione B Mariæ*, à P. Andrea Pinto nostræ Societatis compositus, & eiusdem Societatis grauium, Doctorúmque hominum iudicio approbatus, typis mandetur. In quorum fidem has litteras manu nostra subscriptas, & sigillo nostro munitas dedimus. Vallisoleti, in Collegio S. Ignatij P. nostri, 6. Iulij 1640.

ALFONSVS DEL CAÑO.

Censura Operis.

NOS infrascripti testamur, nihil nobis in hoc Opere *P. Andreæ Pinti Ramirez, è Societate Iesu*, prorsus occurrisse à bonis moribus, & Catholica fide, Theologorumque placidis alienum. In cuius rei fidem hoc testimonium, manu nostra subscriptum, dedimus. Lugduni 10. Octobris 1641.

IOSEPH GIBALINVS, è Soc. IESV.

CAROLVS DV LIEV, è Soc. IESV.

Facultas R. P. Prouincialis Societatis IESV, *in Prouincia Lugdunensi.*

EGO Ioannes Gayetus, Societatis IESV in Prouincia Lugdunensi Præpositus Prouincialis: Opus, quod inscribitur, *P. Pinti Ramirez, è Societate* IESV, *Deipara ab originis peccato præseruata*: trium Societatis eiusdem Theologorum iudicio probatum, iuxta priuilegium eidem Societati à Regibus Christianissimis Henrico III. 10. Maij 1583. Henrico IV. 20. Decembris 1606. & Ludouico XIII. nunc regnante, 4. Februarij 1611. concessum, quo Bibliopolis omnibus prohibetur, ne libros ab hominibus nostræ Societatis compositos, absque Superiorum eius permissione imprimant. Permitto Laurentio Anisson, Bibliopolæ Lugdunensi, vt ad decem proximos annos excudere, ac liberè diuendere possit. Datum Lugduni, 28. Octobris 1641.

IOANNES GAYETVS.

Imprimendi facultas.

IOANNES Claudius de Ville, in sacra Theologia Magister, in Ecclesia S. Crucis Custos, & D. D. Alphonsi Ludouici Duplessis de Richelieu, Eminentissimi Cardinalis ac Reuerendissimi Archiepiscopi Lugdunensis, Vicarius Generalis Substitutus: Opus inscriptum, *P. Pinti Ramirez, Deipara ab originis peccato præseruata*, à Theologis visum & approbatum, in lucem edi facultatem concedimus. Lugduni die 30. Ianuarij 1642.

DE VILLE.

ELENCHVS

ELENCHVS ANTHOLOGICVS.

ANTHOLOGIA I.

Mariæ priuilegia, cæteris maiora, & celeriora.

§. 1. *REBVS sibi designatis deus, & benedictiones Deus accelerat.* num. marginali 26.
2 *Aliunde prædicta pia celeritas illustratur.* n. 33
3 *Celer, imò & præuius maledictionis auerruncator Deus, erga illa, quæ pretioso ministerio destinantur.* n. 43
4 *Deipara diuinus Microcosmos, Pandora sacra: cui gratiarum primitiæ consignatæ.* n. 51

ANTHOLOGIA II.

Maria absque Christo non futura.

§. 1. *NOua, & illibata sunt, quæ in obsequium Christi apparantur.* n. 62
2 *Christum sibi hoc beneficio deuinxit Deus, dum Mariam aliàs non futuram, solùm in eius ministeriũ destinat efficaciter: & plena artis industriâ producit.* n. 69
3 *Quàm sint perfecta opera, quorum se Deus Authorem vult existimari.* n. 77
4 *Christus ad meritum, peccati Redemptor destinatur: Maria Corredemptrix, ad intercessionem: imò & ipsius Christi piissimè captiui pia Redemptrix.* n. 85
5 *Cætera prædicti tituli expono.* n. 93

ANTHOLOGIA III.

Maria minùs idonea Mater, non præseruata.

§. 1. *QVàm soleant boni filij, magis virtutibus animi, quàm corporis lineamentis, patrizare: aliter improbi.* n. 103
2 *Subdo plura de Christo à Virgine nato: deq; magis idonea Matre, si præseruetur.* n. 115
3 *Anima peccatrix, Dæmonis est scortum: inde diuina zelotypia.* n. 121
4 *Originalis culpæ labes fœdissima: ideò idoneæ Matris aliena.* n. 129
5 *Degeneres à nobiliori patre hæredes ancilla profert.* n. 142
6 *Prædicta proximè ratio roboratur.* n. 152
7 *Mariani lactis generositas, non sapit ancillam.* n. 160
8 *Misera, & seruilis conditio peccatoris.* n. 173
9 *Deipara, dum se fatetur ancillam, illustre originalis ingenuitatis erigit trophæũ.* n. 190
10 *Adhuc de ingenuo ancillatu Mariæ, plura dissero.* n. 202

ANTHOLOGIA IV.

Maria gratia plena, nullibi vacua.

§. 1. *EXponitur singularissima Mariana gratiæ plenitudo, Christi plenitudini conformis.* n. 215

2 *Deipara cæteris iustis plenior: originalem gratiam inuenit: imò ipsa tota est gratia.* n.223.
3 *Maria gratiarum scaturigo: eius vterus Christum generans, nos regenerauit.* n.237
4 *Pergitur in eadem gratia ab vtero Mariano participata.* n.249

ANTHOLOGIA V.

Maria ad communes leges non est ex omnibus.

§.1. *Esther vera typica (ignoto nec dum excusso mysterio) comparata.* n.260
2 *Non adnumeratur omnibus, quidquid in suo genere de singulari præstantia vnum appellatur.* n.263
3 *Non intelligitur in omnibus, quidquid præcellenter super omnia constituitur.* n.272
4 *Communes leges diuina dispensatione temperatæ; sed in Maria non tam dispensatio interuenit, quàm cessat ratio legis: imò lex ad hunc casum non extenditur.* n.279
5 *Prædicta vtraque opinio amœnius propugnatur.* n.283
6 *Quomodo hæc particula,* omnes, *in Scriptura veniat interpretanda.* n.300
7 *Indignè subditur legi pœnali, quæ sponsa titulo dignanter à legislatore assumitur ad conregnandum.* n.306
8 *Sponsæ ad sponsum proportio; imò & vnitas: illa penè omnium cum sponso consors: nec etiam iuris dandi penitùs expers.* n.309
9 *Expletur titulus de Maria Imperij consorte, & legislationis non experte.* n.325
10 *Excellentiùs Estherem nostram commendat Doctor Angelicus.* n.341

ANTHOLOGIA VI.

Redemptio præseruatiua vera, & excellentior.

§.1. *Quàm propriè, & quantò excellentius apud profanos Authores per præseruationem propulsa damna celebrentur.* n.369
2 *Idem à Patribus, & à Scriptura clarissimè confirmatur.* n.381
3 *Non decuit Mariam vulgari modo redimi cateruatim.* n.398

ANTHOLOGIA VII.

Christus erga Matrem Dux præmuniens.

§.1. *Maria præsidium Christo tutum: sacrum armarium, è quo rebellantes sibi vrbes, & populos iterum feliciter subiugauit.* n.408
2 *Christus statim atque editus à Virgine, verè triumphator: ideò dona partitur: odium fugat: fuco pulchrescit: audit scommata.* n.421
3 *Cur in militarem annonam paretur Eucharistia.* n.439
4 *Aliunde, nata militaturis Eucharistia, declaratur.* n.453
5 *Maria angelicæ præseruationis idea: vnde redempta, indidem redimita.* n.465
6 *Expleo præpositum titulum.* n.476
7 *Maria sponsæ dominantis titulo, à Duce nostro sollicitè præmunita.* n.490

ANTHOLOGIA VIII.

Christus erga Mariam Altor prouidus.

§.1. *Protoparentum gula, famem Orbi miserrimam, aut bestialem indixit saturitatem eámque omni felle amariorem.* n.499
2 *Deipara à pomo vetito feliciter ieiuna, nihil prauæ famis passa: beatâ abundantiâ satura felicissimè.* n.508
3 *Maria eucharistici panis Conda, Proma: non debuit per culpam fame cruciari.* n.520
4 *Falsum ventris Numen, Numine vero cibo strangulatum: inde homo sanctè ieiunus: & brutalitate deserta, recuperat rationalitatem.* n.530

5 Cætera

5 *Cætera præfixi tituli exponuntur.* n.543
6 *Primi pomi morsus, mors indigesta: cuius participes Dæmonem deuorant, inuicem deuorantur: à gula in lasciuiam proniores: horum antidotus, Eucharistia.* n.550

ANTHOLOGIA IX.

Christus erga Mariam præcauens Gubernator.

§.1. *Humanum genus de culpa æstuans, naufragum, inconstans.* n.560
2 *Maria fluctuanti arca gemmea fenestra, portus salutis.* n.571
3 *Conceptio Mariana faustum nuncium, quia nihil funestum exhibebat.* n.576
4 *Fausta nunciantibus nihil non felix, & faustum adhærescit.* n.585
5 *Maria Ecclesiæ felix Arctos: Argo Christi fausta: Halcyonides dies.* n.601

ANTHOLOGIA X.

Christus erga Mariam Medicus præseruator.

§.1. *Mariana caro theriaca contra mortem: odor respirans ad vitam: à morte, & fætore vita præseruata.* n.610
2 *Non austera, à Virgine, sed suauissima diuinus Medicus nobis deprompsit medicamenta.* n.619
3 *Prædicta Mariana carnis excellentia breuiter confirmatur.* n.630
4 *Anacephalæosis eorum, quæ de Redemptione præseruante dixi.* n.638

ANTHOLOGIA XI.

Maria competentem iustitiam originalem acquisiuit.

§.1. *In Deiparâ (non per phantasticam legis fictionem; sed per solidam gratiæ veritatem) natura humana, integris est natalibus restituta in integrum.* n.676
2 *Bono nostro naturam olim captiuam Christus manumittit: sicq́ Maria: idq́ in Christi decorem. Huius aluus, cur singulari modo* alueus *appelletur.* n.688
3 *Mariæ gloriosa structura, nomen decorum.* n.708
4 *Expendo, quod de Mariano Nomine proposui: & eius analogiam ad Iesum.* n.719
5 *Maria, aut terrenum quoddam cælum: aut terra quædam cælestis, & benedicta.* n.730
6 *Vnde dicatur ablui Deipara; cùm tamen culpæ, siue fomitis sordes non contraheret.* n.743

ANTHOLOGIA XII.

Visio beatifica præseruandæ Mariæ congruè assignata.

§.1. *Oculi ab origine cæci, per Deiparam nobis restituti: quæ non solùm nunquam cæca; sed etiam videndo Deo, à Conceptione sua perspicacior.* n.755
2 *Deus totus oculus: hunc æmulantur cælestes Argi: hos in via adhuc quandoque superauit Deipara.* n.767
3 *Natura humana serpentis oculis, & arte fascinata, Mariano aspectu sanatur.* n.781
4 *Ab hoc fascino, peccator in phantasticis bonis æstimat soliditatem: & è contra in solidis inanitatem: id simul pessimum.* n.790
5 *Oculorum rapacitas ab eodem morbo: at verò Mariani oculi columbini.* n.811
6 *A contemplationis purioris specula, faciliùs Dæmonis, & tenebras, & technas effugaret Deipara.* n.819
7 *Maria concepta, (non solùm ob gratiam, sed etiam ob gloriam) est Aurora prospiciens: armata Luna: Sol musicus: illustris Epiphania.* n.830

ANTHOLOGIA XIII.

Maria scribendo æterno Verbo charta purissima.

§. 1. *Dictum ab æterno Verbum, Incarnationis tempore scriptum, quàm bono nostro.* n.869
2 *Quàm sit pretiosa materia, à Deo decoris inscriptionibus electa.* n.878
3 *Prædicta omnia pro Virgine validissimè decertant.* n.884
4 *Peccatrix conscientia fœdis characteribus notata: notis horribilibus maculata: aliter Maria, quæ in damni remedium destinatur.*

ANTHOLOGIA XIV.

Maria induendo cælesti Agno, lana mundissima.

§. 1. *Mariæ Caro niueum à Conceptione vellus, vt aptè posteà conchyliatum, in diuini Imperatoris purpuram rubesceret.* n.912
2 *Præfœdatum Virginis vellus, induendo cælesti Agno Deus fastidiret.* n.919
3 *Maria à quouis næuo, sub diuini Solis absconditur claritate: vt ipsum Solem immaculati velleris tegmine abscondat: ideò Esther vera: vnde Deo, & nobis illustre tabernaculum.* n.929
4 *Maria Christum coronat: à quo inuicem pulchrè coronatur triumphatrix.* n.945
5 *Purpura, quam à Matre accepit, Christus iustos induit: inde isti regali gloria splendescunt.* n.959

ANTHOLOGIA XV.

Mariæ mors non pœnalis de culpa, gloriosissima.

§. 1. *Iustorum mors per Christum felix properat, felix exoptatur.* n.973
2 *Maria singularissimo modo rara Phœnix: non ex delicto moritur; sed ob dilectum. Concarnis Christi, expers corruptionis.* n.996
3 *Pœna solummodo ob culpam infamatur: ideò nihil morienti Deiparæ derogatur.* n.1011

ANTHOLOGIA XVI.

Maria in Matrem electa, condignè præparatur.

§. 1. *Quàm aliter homo, & Deus soleat sibi instrumenta comparare: & quàm sedulò Deipara disponatur.* n.1037
2 *Gloriosa Dei instrumenta penè deificata, condecorantur.* n.1046
3 *Peccatum ad nihilum nos redigit: & iam condonatum relinquit ignauiores.* numer.1054
4 *Peccator apud Deum, etiam præsens, abest, inde ignoratus, & innominatus.* n.1065
5 *Maria in Matrem electa, si sub culpa oriretur, ridiculum spectaculum exhiberet.* n.1080.
6 *In idem pergitur.* n.1095

ANTHOLOGIA XVII.

Maria illæsam Dei imaginem conseruauit.

§. 1. *Quàm sacrilegè diuina in nobis imago, per culpam profanetur.* n.1101
2 *Prædicta omnia breuiter pro Deipara recudo.* n.1120
3 *Peccator imagine Dei perdita, brutis peior: quæ damni causa: quæ medicina.* n.1126

4 *Cætera tituli exponuntur.* n.1146
5 *Homo per culpam inane simulacrum, & phantasma ridiculum efformatur.* n.1152
6 *Maria de eximiâ cum filio Deo, & homine similitudine, nunquam imaginem hanc phantasticam gestasse comprobatur.* n.1170
7 *Eucharistia in nobis, imaginem Dei regiam, floridámque conseruat. Hac, tanquam filij, spirantia Patris reddimur simulacra: generosè nutriti inde, vnde faustè generamur. Hoc tam eximium nobis donum, solummodo per Deiparam ministratur.* n.1183

ANTHOLOGIA XVIII.

Mariæ vel honor, vel infamia in Christum deriuatur.

§.1. *Parentum de spiritu, imò & de sanguine generositas in filios deriuatur.* n.1202
2 *Maria propinquior Christo, spiritu, quàm corpore: carnalis partus gaudia, spiritualis doloribus compensauit: Rachel vera: cælestis Heroïna.* n.1217
3 *Filij de Parentum infami noxa suspecti, infamati. Idem suo modo à Maria fœdatâ Christo conueniret: qui propterea sedulus Matrem præseruauit.* n.1241
4 *Parentes, & filij inuicem supponunt: vnde vel honor, vel infamia vtrisque communis.* n.1250
5 *Quàm sedulò boni filij decorandis parentibus impendantur.* n.1264
6 *Quàm sedulus materno honori Christus exactissime consuluerit.* n.1281
7 *Cur Societatis Iesu Religio, tantoperè in propugnanda Deipara Conceptione allaboret.* n.1296.

ANTHOLOGIA XIX.

Maria culpam originis, id est, vitiorum radicem euitauit.

§.1. *Maria serpentis contrito capite, de gratiâ virilescit: culpam, vnde euiratur robur, euitans penitus.* n.1303
2 *Completur titulus præmissus.* n.1314
3 *Vitia vtplurimum catenata.* n.1327
4 *Incrementum excellentioris cuiusuis gratiæ, proditur rudimento. Culpa felicius ad radicem eneruatur.* n.1339
5 *Cætera tituli præmissi breuiùs percurruntur.* n.1351

ANTHOLOGIA XX.

Maria humilis obedientiæ princeps, ex Adamo non rebellauit.

§.1. *Superbia fætor est arcendo Deo: qui humilitatis allicitur suauitate piissimè expugnatus.* n.1354
2 *Impiorum superbia perimitur infelicior: dum, sibi visa faustior, supereminet.* n.1371
3 *Humilitatis terra, vnica est Imperij aurifodina.* n.1379
4 *Congeruntur plusculа humilitatis priuilegia, quæ præcipuè instituto præsenti visa conducere.* n.1388
5 *Obedientia protoparentis inde pretiosior, quia non causam, sed meram imperantis Dei voluntatem requirebat. Hac illi seruitus, rationalem libertatem conciliabat.* n.1403
6 *Ex protoparente rebelli, rebelles orimur: inde in antidotum Christi obedientia: huic verò apprimè similis, Mariana.* n.1413

ANTHOLOGIA XXI.

Maria Dei thronus puriſſimus ad delicias.

§.1. *DIuina ſtabilitas mobilis : inquietus Deus, donec in corde puro requieſcat : vnde Maria thronus purior commendatur.* n.1425
2 *Maria thronus fauſtus ad victoriam : auguſtum templum ad maieſtatem : vitalis Paradiſus ad delicias : cuius tutæ cuſtodiæ Deus ſingulariſſimè excubuit.* n.1434
3 *Subdo pluſcula de Maria ſpecialiter Deum excipiente, vnde integræ originis comprobetur.* n.1454

FINIS ANTHOLOGIARVM.

Deſignatæ metæ adpropero. n.1483

APPENDIX.

§.1. *MEthodus Appendicis.* n.1502
2 *Amouetur obex.* n.1503
3 *A decentia myſterium propugnatur.* n.1507
4 *Huius decentiæ rationes priuatim expendo.* n.1516
5 *Prauiæ diſpoſitionis decentia.* n.1525
6 *An Chriſtus ad innocentiam matrizet.* n.1532
7 *Prædicta proximè ratio roboratur.* n.1537
8 *Secundus obex pariter amotus.* n.1543
9 *Qualis, & quanta Mariæ gratia.* n.1151
10 *Obiectio tertia diſſoluitur.* n.156
11 *Vnde Mariæ tam nobile redemptioni genus conueniat.* n.157
12 *Secunda ratio.* n.157
13 *Tertia ratio.* n.158
14 *In idem pergo.* n.159
15 *Prædicta proximè doctrina confirmatur.* n.160
16 *Maria originalem protoparentum iuſtitiam conteſtatur.* n.161
17 *Breuiter faciliores tricæ extricantu* n.1616
18 *Maria, non ſolùm in gratia, ſed etia in gloria concipitur.* n.161

DEIPAR